UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Ōrigenus Tōn Eis Tas Theias Graphas Exēgētikōn Apanta Ta Ellēnisti Heuriskomena

Cui idem præfixit Origeniana, Tripartitum opus, quo Origenis narratur vita, doctrina excutitur, scripta recensentur

Origenes

Rothomagi, 1668

urn:nbn:de:hbz:466:1-25059

Visual Library

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Th. 1442a.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ
ΕΞΗΓΗΤΙΚΑ.
ORIGENIS
COMMENTARIA.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ
ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΑΣ ΘΕΙΑΣ ΓΡΑΦΑΣ
ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ
ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙ
ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ.

ORIGENIS
IN SACRAS SCRIPTVRAS
COMMENTARIA,
QVÆCVNQVE GRÆCE REPERIRI
POTVERVNT.

PETRVS DANIEL HVETIVS Græca ex antiquis codicibus manu ſcriptis primus maxima ex parte in lucem edidit; quæ jam extabant, varias eorum editiones inter ſe contulit; Latinas interpretationes partim à ſe, partim ab aliis elaboratas Græcis adjunxit; univerſa Notis & Obſervationibus illuſtravit.

PARS PRIOR,

Cui idem præfixit

ORIGENIANA,

Tripartitum opus, quo Origenis narratur vita, doctrina excutitur, ſcripta recenſentur.

Ex legato Celmi Principis Ferdinandi, Epi Paderb: et Monaster: Ao 1683.

Collegij Socii IESU Paderb:

ROTHOMAGI,
Sumptibus IOANNIS BERTHELINI
Bibliopolæ, via Iudæorum.

M. DC. LXVIII.
CVM PRIVILEGIO ET APPROBATIONE.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

LVDOVICO XIV.

REGI

CHRISTIANISSIMO.

QVAM adversa, dum vixit, fortuna conflictatus est eximius ille Ecclesiarum Magister Origenes, CHRISTIANISSIME REX, natus olim difficillimis Reipublicæ Christianæ temporibus, tam prosperam hodie renascendi sortem habet : ut

si recipiendæ vitæ, & hominum conspectus iterum subeundi sibi optio detur, non aliàs quam regnante te, non alibi quam intra Imperii tui fines in lucem redire velit. Nam cum in Commodi, teterrimi Imperatoris, tyrannidem incidissent natales eius, Severi deinde nomini Christiano infestissimi sævitiam expertus est, amisso per Martyrium patre, facultatibus attritis, & fisco addictis. Tum Demetrii Episcopi in se acuit invidiam, à quo Synodis collectis Alexandria pulsus est & Sacerdotio exauctoratus, consentiente in eius exitium orbe propemodum universo. Continuit postea sese in latebris vexante Ecclesiam Maximino, ac Decii furoribus demum obiectus gravissimos cruciatus sustinuit. Prætereo Caracallæ impietatem & avaritiam, Elagabali flagitia, proiectam & infinitam militum licentiam, prostitutas leges, vendibile Imperium, hu-

mana divinaque iura neglecta vulgo, rerum omnium perturbationem: quæ fuerunt eiusmodi, ut Origenem vitæ suæ pœnitere debuerit. Quanto nunc ei benignius consulit fortuna, quem luci iterum committit hoc tempore, cum floret patrocinio tuo Christiana res; cum auctoritate tua ac consiliis exarmata languet Hæresis, & ad interitum vergit; cum elati victoriis, & ipsi iam imminentes Germaniæ Christi hostes tuis refutantur armis; cum suus pietati per te honos ita constat, ut quas eius prædicat laudes, quæque ad eam comparandam præcepta dat his Tomis Origenes, nulla, si quid auguror, ad audiendum paratior ætas, nulla ad obsequendum promtior hac nostra futura sit? Ecquænam vero animis ad virtutem arrigendis, vitiorumque elidendis stirpibus commodior queat esse tempestas, quam qua restituitur cura tua maiestas legum, emendantur mo-

res, ſeveriori diſciplina comprimitur inſolentia militaris, coërcetur immanis mancipum avaritia, redduntur ordini ſuo ſingulæ Regni partes, quæ te impubere vel collapſæ fuerant vel labefactæ? Porro ſi iam non per animi ſui fœtus, ſcriptiones iſtas dico, in quibus quodammodo reviviſcit Origenes, ſed ipſe coram tibi nunc appareret, REX MAXIME, *non te civilis duntaxat diſciplinæ ſtudiis clarum, ſed bellicis etiam & imperatoriis laudibus illuſtrem ſuſpiceret, dum inclinatis Fœderatorum copiis, & afflictis civitatibus, quæ ad tuam ſe applicarunt ſocietatem, opportuna ſubminiſtras auxilia, hoſtes terra marique pulſos domas, & invictum illud, ac tot iam bellorum tempeſtatibus fruſtra quaſſatum Belgium, dum ius tuum armis exequeris, primo pene impetu percellis. Cum te vero non Imperatoris modo partes agentem, ſed militis etiam explentem vices; non conſilii modo*

plenum, ſed etiam manu fortem, ſacrum illud tuum & auguſtum caput, cuius ſalute Imperii totius continetur ſalus, plumbo ferroque audiret ultro obiicere, horreret, ſcio, totus, ac contremiſceret verſari eum in diſcrimine, cuius incolumitatem debent omnes periculo ſuo paciſci. Sed nec memorabilem hanc fortitudinem ac victorias tibi præcipue gratularetur Origenes: in prœliis quippe res magno comitatu geruntur, & à conſilio ad vim abeunt certantium, proptereaque communes tibi ſunt cum militibus & fortuna: hæc tui ſunt unius propria, quæ laudaret impenſius & miraretur; magnanimitas vere regia, iuſtitia ſingularis, ſpectata fides, expromta liberalitas, experrectus animi vigor, magna corporis dignitas, & Imperio digna oris commendatio: quæ talia ſunt, ut te communi generis humani ſuffragio orbi gubernando allegendum fuiſſe agnoſceret, ſi non divini-

tus muneri huic datus esses ac constitutus. Non in alterius igitur præsidium has eius lucubrationes commendare debeam, si sententiam ipsius ac studium, quo nunc si viveret, in te esset affectus, recte interpretor: cum præsertim Bibliothecæ tuæ beneficio ab interitu prohibitas eas esse meminerim: cuius postquam exierunt è sacrario, redire illuc gestiunt novo cultu conspiciendæ, qualem scilicet curatura nostra ac diligentia consecutæ sunt. Quod si laborem opinione maiorem in ornandis iis posuisse me profitear, inepte forsitan & arroganter operam meam venditavero apud te, vere tamen dixero: non quo fecisse me quicquam existimem Maiestate tua dignum, cui par nihil habet orbis terrarum; sed ut hoc quod nobis præstas otio, ad desidiam me non abuti scias; & postquam ad literatos accessit tua voluntas, temporumque iniquitate prope intercluſam

ſtudiis noſtris obſequendi facultatem benignitate tua aperuiſti, nos ad nominis tui gloriam, qua dignus es, & ad publicam utilitatem, cui ſtudes, curas noſtras omnes conferre intelligas; & facere ſedulo, porroque facturos, ut virtutis tuæ ac noſtræ voluntatis apud poſteros extet memoria, clariſſimiſque & numquam perituris monumentis conſignetur.

SACRÆ MAIESTATI TVÆ

Devotiſſimus

PETRVS DANIEL HVETIVS.

Qui vel in amorem Origenis nimium, vel in odium, ſtomachi ſui pravitate ducuntur, videntur mihi illi maledicto prophetico ſubjacere: Væ his qui dicunt bonum malum, & malum bonum; qui faciunt amarum dulce, & dulce amarum.

Hieronymus ad Tranquillinum.

PRÆFATIO.

PRÆFATIO.

CVM in Sueciam veniſſem ante hos quatuordecim annos admodum adoleſcens, quidquid ab aulæ officiis erat otij mihi, in refertiſſima Reginæ Bibliotheca conſumebam. Contigit autem aliquando vt in Græcum inciderem codicem manu ſcriptum, quo Origenis in Matthæum Commentarij, & eiuſdem De oratione libellus continebantur. Erant in iis locis tunc temporis viri graues & eruditi, magna mecum ſtudiorum ſocietate conjuncti: hi non modo exſcribendi codicis, ſed eius etiam aliquando in publicos uſus edendi magnopere mihi auctores fuerunt. Acceſſit auguſtiſſimæ Reginæ CHRISTINÆ auctoritas, quæ cum ad reliquas laudes eximiam aduerſum literatos benignitatem, & doctrinam quoque ſingularem adjunxiſſet, juſſit mihi, & qua eſt humanitate vehementer etiam adhortata eſt, vt quod ipſa mei feciſſet juris, ego ſtatim publici facerem, librumque Latinis expoſitum verbis typis propere mandarem. Ego contra tergiverſari primo, laboris opponere difficultatem, & anguſtias temporis (jam enim æſtas præcipitaverat, & reditionem animo deſtinabam) cauſſas ex cauſſis nectere; quidvis poſtremo facere, hoc vt ne facerem. Rem in aliud tempus vt differrem Sereniſſima Regina, quæ quidquid vult, id valde vult, vix conceſſit; omnino vt abijcerem, ne vix quidem. Ita quod mihi intriveram, omne fuit exedendum: nam poſtquam me ſacramento teneri ſenſi, nihil prius fuit, nec antiquius, quam vt liberarem oppigneratam fidem, meque captum ſi nequirem paululo, at quanti poſſem redimerem: hortantibus præſertim quamplurimis ad quos inſtituti noſtri fama peruaſerat, & quorum intererat Origenem Græco ornatu prodire, vel quos aliqua rerum noſtrarum cura tangebat. Verum qui onus, magnum quidem, at ferendum detrectaveram primo; immenſum deinde, nec meis par humeris ſubire coactus ſum. Nam cum rediiſſem in Galliam, dum ad hanc ornandam Spartam hinc & inde comparo ſubſidia, & ad veterum librorum fidem Apographum meum exigere ſatago, meliore fortuna uſus ſum quam volueram; in uno ſiquidem & eodem Regiæ Pariſienſis Bibliothecæ libro Origeniani in Matthæum Commentarii fragmentum ingens, & nobiles ſimul in Ioannem Tomos, ad quos interpretationem ſuam excuderat olim Perionius, nanciſcor. Equidem inventum hunc theſaurum, magnopere primum aſpernatus ſum, quod in me recepiſſem bona fide præſtare paratus, reliquis autem manus conſtanter abſtinere. At poſtquam futurum intellexi, vt magnum ad Eccleſiam, bonaſque literas emolumentum, ad Origenis doctrinam lux non exigua, nec levis ad lucubrationem meam ornatus ex hac acceſſione pertineret, mihique verteretur vitio ſi ſperatam laudem elabi, & fructus lectu faciles per ſocordiam intercipi paterer, inceptumque inertia corrumperet; non alteram hanc tantum ſuſcepi curam, ſed quidquid etiam primigeniorum Origenis operum undecunque poſſem colligere, ea

me vel Latine redditurum, vel cum publicatis jam interpretationibus editurum, tum Notis & Obſervationibus illuſtraturum profeſſus ſum.

Neque vero tantos umquam mihi ſumſi ſpiritus, vt labori huic parem me futurum confiderem. Ecquis enim vel ſublimia magni viri cogitata mente complecti, vel in profunda Scripturæ myſteria penetrantem aſſequi, vel magna humanarum diſciplinarum varietate circumfluentem animo comprehendere, vel ſtili ubertatem interpretando repræſentare, vel rerum difficultatem explanando mollire ſe poſſe ſperet? Perluſtrandi ad hæc Bibliothecarum anguli; pervolutandi putres & carioſi codices; luctandum cum amanuenſibus; expugnanda, vel toleranda certe inofficioſorum hominum ruſticitas; immenſi excipiendi labores; infiniti ſumtus admittendi. Quæ quamvis opinione aſperiora ſint, me tamen (omnia enim contra me proferenda ſunt argumenta) adverſus tantas difficultates exigua à natura, ab uſu rerum & ſtudio, vel propter ætatem, quæ mediam tantum deſignat juventutem, mediocria proſequuntur auxilia. Quæ cum vltro agnoſcam, longeque ante à me proviſa ſint, numquam profecto tantum inſanivi, vt majora ſponte ſuſciperem, quam mihi explicare promtum eſſe ſentirem: ſed caſu primum, vt dixi, tum amicorum hortatu, ac magnæ poſtmodum Reginæ juſſu, nec ſatis caute demum obligata fide in id conſilium delapſus ſum. Quod cum mihi deinde promiſſorum memori abijcere integrum non eſſet, partim pudore victus, partim animi ſive conſtantia, ſive pertinacia adductus cœptum iter tenui. Quæ noſtros autem impetus anguſtiæ rerum & impedimenta retardare poterant, ea vero alacritatem addidere, vt quæ mihi deerant adjumenta promovendo cum laude operi neceſſaria, ea ſi poſſem labore ac diligentia repræſentarem. Et feciſſem fortaſſe, ſi non labori intentum vel itinera crebra, vel domeſticæ curæ, vel vitæ civilis officia interpellaſſent. Alia præterea ac diverſa longe ſtudia ex tranſverſo ſæpe fortuna nobis objecit; in quæ cum excurrere, omiſſo per longa intervalla inſtituto opere, ac divagari neceſſe haberem; in his tamen divertere, in uno Origene habitare, ad eumque tamquam ad domicilium ex itinere videbar reverti. Neque id profecto abſque certo Dei conſilio factum putem; nam cum animus ſæpe reſiſteret in curſu, & ad amœniores literas reſpiceret, majore vi neſcio qua retrahebatur, & in venerandis illis Origenis teſquis ac dumetis libentiſſime conquieſcebat.

Dixi cur ad id laboris aggreſſus ſim; ecquodnam vero illud ſit, quod nobis hac lucubratione fuit propoſitum, enucleatius dicendum eſt. Origenes immenſam librorum congeriem patria lingua, Græca nimirum, quæ tum Alexandriæ obtinebat, ſcriptam reliquit. Horum partem Romano idiomate interpretati ſunt Latini Scriptores vetuſti, Hieronymus, Rufinus, aliique; partem intactam reliquerunt. Deinceps vero fere contigit, quod alias uſuvenire ſolet, vt Latinæ interpretationes primigenia ipſa exemplaria è doctorum excuſſa manibus paulatim extruderent: vnde bona Origenianorum operum pars intercidit; quamvis hodieque Græca aliquot, cum interpretationibus Adamantij ſcripta ſuperſint. Atque id ferendum erat, ſi interpretationibus ipſis temporis inclementia peperciſſet; ſed ex earum ingenti quam lucubraſſe ſe profitetur Hieronymus copia, plurimiſque itidem à Rufino elaboratis, vix minimam ad nos partem vetuſtas annorum tranſmiſit. Nec minore ſævitia graſſata eſt in ea etiam Græca exemplaria, quæ nulla fuerant converſione donata, nobiliſſimaſque eorum partes conſumſit; pauculis quibuſdam hac ſtrage exemptis, quæ nobis Bibliothecarum anguli reſervarunt. Multo etiam magis his ſcriptionibus infeſta fuit Origeniani nominis invidia, qua impulſi viri impotentes Adamantij lucubrationes quotquot nacti ſunt, aboleuerunt; adeo ut in Orientali etiamnum Eccleſia quicunque eas deſcripſerit, anathema eſſe ferant.

Ac vetuſtas quidem illas, quas diximus, interpretationes collegerunt alij, & in unum volumen compegerunt. Prior in his Iacobus Merlinus, cujus inceptum novis

curis locupletavit Desiderius Erasmus ; tandemque multiplici tum veterum, tum recentiorum interpretationum accessione Gilbertus Genebrardus amplificavit. Quod in Latinis conversionibus actum ab illis est, idem nos in Græcis ipsis exemplaribus agere instituimus ; ea nimirum diuturnis tenebris, & tot jam annorum captivitate squallentia in lucem absterso situ retrahere, adjunctis vetustis interpretationibus, si quæ suppeditent ; sin minus, novis adtextis, vel alienis, vel nostris ubi desunt alienæ : in quibus seligendis, vt fidelior quæque, & à Græcis minime dissentiens retineretur, à me provisum est. Verissimum quippe est effrænem illam, quam alibi exagitavimus, interpretum licentiam, quæ maximam bonorum Auctorum partem pervagata est, sese exeruisse in aliis, in unum Origenem totam incubuisse.

Quicquid porro Græcarum ipsius scriptionum corradere potuimus, in tres à nobis ita distributum fuit partes, ut argumentorum ac rerum diversitate penitus disjunctæ essent inter se, nec altera alterius opem postularet. Adeo ut qui partem unam suos in usus comparavit, opus aliquod perfectum sibi habeat, reliquis facile carere possit. Neque tamen ita à se invicem secretæ sunt, vt non una ad alteram Lectorem invitet & alliciat. Prior pars Origenianos continet in sacram Scripturam commentarios, sive Homiliæ sint, sive Tomi (nam de Scholiis nihil pervenit ad me, neque vero quicquam superesse puto) atque ea uno ἐξηγητικῷ nomine comprehendimus. Altera pars alia ejusdem Auctoris exhibet scripta, quibus peculiare argumentum, & certa materies, quæcunque tandem illa sit, subjecta est. Hæc σωματῶδη placuit appellare. Ad hæc cum libri non pauci Origenis præ se ferrent nomen, & ambitioso sese titulo venditarent, quæ tamen alterius essent, sive certi Auctoris, sive incerti ; quæque si ab Origenis familia repulissemus semel, ea sine lare ac tecto vagari, & tandem interire necesse esset ; hæc quoque tamquam vernilem aut adulterinam sobolem admisimus, & in tertiam Partem à nobis collata communi νοθευομένων appellatione continentur.

Præfatio sua Parti unicuique præfigitur, rerum omnium ad eam Partem pertinentium causas rationesque expromens. Atque hic de priore hacce, singulisq; ejus membris disserimus. Agamus primum de titulo. Existimare possit quispiam vocem illam ἐξηγητικῶν Tomis solummodo, non etiam Homiliis convenire. Nam qui Tomos continent Codices, ἐξηγητικὰ solent inscribi ; qui vero Homiliis constant, non item. Nec hunc tamen titulum inconsulto prænotavimus : ex hac quippe inscriptione capitis decimi Philocaliæ : ἐκ τῶν ὁμιλιῶν τῶν εἰς τὸν ἱερεμίαν ἐξηγητικῶν, Homilias itidem vt Tomos communi ἐξηγητικῶν nomine comprehendi liquet. Id confirmat Allatianus Catalogus Græcorum Origenis Codicum qui in Vaticana Bibliotheca reperiuntur, ubi Homiliæ 19 in Ieremiam ita designantur : εἰς τὸν προφήτην ἱερεμίαν ὁμιλιαὶ ἐξηγηματικῶν ιθ'. Profecto nihil aliud quam rei alicujus explicatio hac ἐξηγητικῶν appellatione significatur. Id cum ad Homilias peræque & ad Tomos pertineat, utrisque merito ea vox adscribitur. Iam de singulis Partis ejusdem primæ membris quæstio habenda est.

Tripartitum præmisi Opus, quo Adamantij explicatur vita, doctrina ventilatur, scriptiones recensentur. Ex Origenis quippe lectione majus emolumentum capturos Lectores duxi, si accuratiore Origenianarum rerum notitia prius informarentur, quam eius terendis lucubrationibus desudarent. Prolixum est illud quidem, sed pro copia & ubertate rerum etiam breve.

Sequuntur ipsa ἐξηγητικὰ, quorum membra singula unde sint à nobis depromta diligenter hic indicabimus, vt ad ipsa exemplaria possint recurrere, quicunque certiora inde documenta capere volent, atque ita nulli non constet nostra fides, & quæ sit apographorum cum autographis consensio universis exploratum esse queat. Hæc quæ damus in Genesim, fragmentis tribus concluduntur. Prius è libro Eusebij septimo De præparatione Evangelica excerptum est ; alterum libro Operis ejusdem sexto debemus ; cujus fragmenti partem quoque non exiguam caput vigesimum secundum Philocaliæ repræsentat. Atque hanc quidem dissertationem, qua impugna-

tur Astrologia, in manu scriptis codicibus antiquis seorsum reperire est, hoc inscriptam titulo, περὶ εἱμαρμένης. Tertium una nobis Philocalia capite decimo quarto suppeditavit. Francisci Vigeri, qui totum hoc Eusebij opus, aliaque Latine convertit, interpretationem prioribus duobus fragmentis adjunximus. Ad oram autem fragmenti secundi Variantes Lectiones, Philocaliam inter, & geminam librorum Eusebij De præparatione Evangelica à Rob. Stephano, & Fr. Vigero concinnatam editionem, à nobis deprehensas attexuimus. Tertium fragmentum, vt & sequentia in Exodum, Leviticum, & Iosuam, è Philocaliæ capitibus 26. 1. & 12. derivata, & quæcunque demum è Philocalia depromta sunt, Tariniana interpretatione donavimus. Si quam autem lectionum diversitatem vel Genebrardi expositio, vel criticæ Iohannis Tarini in Philocaliam Notæ, vel vetusti Philocaliæ Codices, vel propria nobis Minerva suggessit, limbo inseri curavimus. Porro è Tomis Origenis translata sunt fragmenta illa in Genesim & Exodum; ex Homiliis sequentia in Leviticum & Iosuam. Minime vero in Origeniana secunda, quæ in Leviticum Latine edita extat, Homilia brevem illam quam damus in ipsum hunc librum particulam ex Homilia altera secunda depromtam reperias; in eumdem quippe Scripturæ locum plures aliquando Homilias Origenes habuit. Excerptum autem illud è vigesima in Iosuam Homilia, Latina nobis offert Origenis editio hoc ipso ordine & numero, quem Philocalia designat. Rufini quidem interpretationem huic Excerpto adhibere, & propter Auctoris antiquitatem Tarinianæ præferre constitueram; sed tam fluxa fide, tamque immoderata licentia administratam comperi, vt omnino reijciendam decreverim.

His subnexa est Homilia in caput 28 lib. Regum prioris, ubi de Engastrimytho, & anima Samuelis multis disseritur. Leoni Allatio ipsam, ipsiusque interpretationem acceptam referimus; à quo cum Pseudo-Eustathij commentario in Hexaëmeron edita est, è Vaticanæ forsitan Bibliothecæ manu scripto exemplari descripta, in quo jacere illam accepimus.

Octo deinde in Psalmos segmenta proferimus. Prius nobis præbuit Epiphanius Hær. 64. cap. 6. & 7. cujus partem etiam aliquam secundum habet Philocaliæ caput. Adnexa est Dionysij Petavij Latina interpretatio. Secundum duobus membris constans, atque item tertium dederunt capita Philocaliæ secundum & tertium, apposita Tarini expositione. Quartum habuimus ex Eusebianæ Historiæ libro sexto, capite 25. quod ipsum in opus suum, vt reliqua fere omnia, transtulit Nicephorus. Vsi sumus Henrici Valesij interpretatione. Quintum suffecit idem Epiphanij liber, qui primum suffecerat; interpretationem idem Petavius. Hæ autem partes quatuor, è Commentariis in Psalmum primum, ac, nisi me mea fallit conjectura, ex uno eodemque Tomo detractæ sunt: cujus, ac reliquorum item qui ab Origene in Psalmos scripti sunt, prius illud quod damus fragmentum, quædam veluti Præfatio fuit. Sextum & septimum, è Commentariis in Psalmum quartū, & in quadragesimum descripta, caput Philocaliæ vigesimum quintum, ac primum contribuerunt; conversionem Latinam Tarinus. Postremum denique Eusebij contulit Historia libro 6. cap. 38. ex Homilia in Psalmum 82 postrema; interpretationem idem qui supra Valesius.

Niceph. lib. 5. cap. 6.

Superiora excipit segmentum duplex in Canticum Canticorum. Præbuit utrumque Philocalia, capitibus 7, & 26. Tarinus interpretationem dedit. Prius è parvo Tomo in Canticum, quem juvenis lucubraverat Origenes, translatum est; posterius è secundo Tomo Commentariorum in eumdem librum. Id tituli in Philocalia utrique fragmento præfixi demonstrant.

Prodeunt deinde suo ordine Homiliæ in Ieremiam 19. quas ex majori in eumdem Prophetam Homiliarum numero detractas, Scorialenses membranæ servarunt; verum Auctori abjudicatas suo, & falso Cyrilli nomine inscriptas. Hinc in fraudem illectus Balthazar Corderius Codicis errori adhæsit; hasque Homilias inde exscribens, & Latinitate à se donatas prælo subijciens Cyrillo assignavit. Nos legitimo Auctori

ſuum reſtituimus fœtum, & certis agnitum indiciis vindicamus. In ipſo uniuſcujuſque Homiliæ, quam ab Hieronymo converſam haberemus, titulo adſcripſimus ecquem inter Hieronymianas teneret locum; & Hieronymi interpretationem in multis licet à Græcis recedentem conjunximus, cum propter auctoritatem viri & antiquitatem, tum vt ex eius comparatione cum Græcis, Lectionum varietas attendenti facilius appareat, & quantum ab Hieronymi temporibus Græca variaverint exemplaria unuſquiſque intelligat. Id quidem aliqua ex parte in Obſervationibus noſtris notavimus, reliqua Lectorum diligentiæ permittentes. Ipſam vero Hieronymi editam interpretationem cum duplici Regiæ Bibliothecæ codice manu ſcripto accurate collatam partim pluribus emendavimus locis, partim diſcrepantes Lectiones ad oram deſcripſimus, & ſi quando uterque ſimul conſentiret Codex, hac nota, MSS. R. ſin unicus diſcreparet liber, iſta, MS. R. ſignificavimus. In quibus porro Hieronymi defecit expoſitio, Corderianam aſcivimus. Septem eas præterea, quas è Vaticano profectas Ghiſlerius edidit, conſliximus itidem cum Corderianis, Lectiones Variantes in limbum conjecimus, diſcrepantiam omnem, ſivæ quæ ex diverſitate Codicum, ſive quæ è typographi profluxiſſet errore, uni Vaticano exemplari tribuentes, quod ea diſtinguere promtum non eſſet. Homiliis illis novemdecim fragmentum ſubjecimus ex Homilia 39 in eumdem Prophetam, quod decimum nobis Philocaliæ caput ſuppeditavit. Adiecta eſt Tarini interpretatio.

Subeſt poſtmodum particula quædam vigeſimi Tomi Commentariorum Origenis in Ezechielem, quam cum fragmento alio ex ejuſdem Commentariis in Oſeam, undecimum ejuſdem Philocaliæ caput, & octavum ſubminiſtrarunt. Nos Tarinianam utrique converſionem adjunximus.

Atque ex tam multis Origenis in Vetus Teſtamentum lucubrationibus, pauculæ hæ omnino ſuperſtites ſunt: cum reliquarum eo gravius ferenda jactura ſit, quòd in evolvendis præcipue priſci Fœderis myſteriis laudata ſit ipſius induſtria. Vberior in Novum Inſtrumentum Commentariorum copia ab interitu & blattarum injuria vindicata eſt, quorum ſeriem ordine detexemus.

In ipſo aditu Expoſitionum Origenis in Novum Teſtamentum præfiximus decerptam è Tomo priore Commentatiorum in Matthæum particulam, quam retulit Euſebius in libri ſexti Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ capite vigeſimo quinto; eique Henrici Valeſij interpretationem adtexuimus. Sequitur deinde petitum è Tomo ſecundo in Matthæum fragmentum, Tarini expoſitione conjunctū, quod exhibuit nobis Philocaliæ caput ſextum. His ſubjecimus plenos in idem Evangelium Commentariorum Tomos ſeptem, à Matthæi capite 13. verſ. 36. ad cap. 22. verſ. 33. cum Latina noſtra interpretatione. Hos debemus antiquo huic Codici, quem in Reginæ Chriſtinæ Bibliotheca quondam nactos eſſe nos dictum eſt initio Præfationis hujus. Qui Codex unde profectus, quo rediverit, deque Codice Regio, & noſtra converſione, aliiſque eo ſpectantibus, quandoquidem nonnulla admonendus eſt Lector, pauca de iis diſſeremus.

Holmienſem hunc Codicem ſatis antiquum, chartaceum, literis rotundis exaratum in Sueciam intulit V. Cl. Iſaacus Voſſius, eruditione & ingenio florentiſſimus. Quem cum percontatus eſſem aliquando per literas, vnde librum habuiſſet, & quid eo factum eſſet, reſpondit ſe illum Hagæ Comitis ante annos plus minus viginti comparaſſe à Sereniſſimæ Bohemorum Reginæ Elizabethæ medico, dicto Rumfio, qui illum è Germania detulerat, vili pretio coëmtum à militibus, poſt Vvormacienſis Bibliothecæ direptionem: perlatum eum deinde à ſe in Sueciam; atque à Regina poſt abdicatum imperium Antuerpiam cum reliqua Bibliotheca relatum; ab eaque cum aliis Codicibus à ſe repetitum, facile fuiſſe impetratum: cujus uſurâ ab annis aliquot conceſſâ Herberto Thorndicio Anglo, qui omnium Origenis operum editionem meditari ſe profitebatur, in ipſius eum poteſtate manſiſſe. Hunc librum, vt dixi, poſtquam nactus ſum in Suecia, quoniam temporis vrgebant anguſtiæ, ſumma fe-

ſtinatione deſcripſi, nec apographum cum archetypo contendere licuit. Quod itaque nimium in hujuſmodi labore properantibus uſuvenire ſolet, id mihi contigit, vt mendis aliquot apographum meum inquinarem. Hoc ergo damnum properantia illatum, diligentia reſarcire ſatagens, Bibliothecam Regiam adij, ſtatim atque Lutetiam reverſus ſum, & librum meum cum antiquo contuli, quo ijdem Tomi, ſed ingentibus lacunis & mendis deformati continebantur. Ex ea contentione plurimi hiatus expleti, multi emendati ſunt errores, ampla Variantium Lectionum ſeges effloruit, quas vel in limbum, vel in Notas noſtras retulimus. Quotieſcumque igitur vel ad oram, vel in Notis ſigla hæc, C. R. vel, C. H. reperies, Codicem Regium his ſignificari intelligito, vel Codicem Holmienſem, qualiter ab apographo noſtro repræſentatur: adeo vt ſi quem forte errorem Holmienſi Codici ineſſe dicamus, id ita accipi velim, errorem hunc apographo noſtro ineſſe, ſive ab archetypo Holmienſi, ſive à nobis nimis in deſcribendo properantibus ortus ſit. Quamvis autem in multis diſcrepent à ſe ambo hi Codices, & Holmienſis longe ſit emendatior Regio, in tam multis tamen conſentiunt, vt ex uno fonte profectum eſſe utrumque facilis exiſtimatio ſit. Idem judicare licet de Codice Ladenburgenſi quo uſus eſt Eraſmus, quem iiſdem laboraſſe vitiis, quibus laborat noſter, ex Eraſmi interpretatione conjecturam facimus. De reliquis, qui non pauci in Bibliothecarum forulis deliteſcunt, quoniam vix ulla ad me pervenit illorum cognitio, quid dicam vix quicquam habeo. Id ſcio tantum, in Catalogo librorum Ducis Bavariæ memorari Origenis in Matthæum Tomum undecimum, initio mutilum (qualis extat in Regio) duodecimum, 13. 14. 15, & 16. Vaticanũ Tomos complecti decimum, 11. 12. & 13. Narrant Auctores Epitomes Bibliothecæ Geſnerianæ ſervari in quadam Italiæ Bibliotheca decimum Tomum Commentariorum Origenis in Evangelium Matthæi; & Venetiis apud Diegum Hurtadum eorumdem Commentariorum Tomum I (lego X.) XI. XII. Scio id quoque, ſcripſiſſe Poſſevinum in Indicibus Bibliothecarum, quos ad calcem Apparatus ſui ſubjecit, aſſervatam fuiſſe Venetiis in Bibliotheca Beſſarionis Origenis Expoſitionem in Matthæum, & Iohannem. Redeamus vero ad noſtros Codices. Exhibuit nobis Holmienſis Lemmata illa quæ ſingulis ſectionibus præfixa ſunt, cum à Regio abeſſent. Ea illuc ſtudioſi alicujus intruſit diligentia. Titulos autem ab Origene ipſo quotis quibuſque Tomis fuiſſe inſcriptos ex eo ad credendum ducimur, quod in omnibus libris æque compareant; multo vero magis quod Commentarios ſuos per Tomos ipſe deſcripſerit, vt ex ejus in Iohannem Exegeticis perſpicuum eſt. Vnde deprehenditur eorum vanitas, qui veterem Commentarii hujus in Matthæum interpretationẽ in Tractatus 35 diſtinxerunt: quod an ab ipſo veteri Interprete, an ab aliis attentatum ſit, equidem neſcio.

Latina autem Commentariorum illorum interpretatio, quæ Latinis Eraſmi & Genebrardi editionibus inſerta eſt, duos omnino Auctores habet, Eraſmum ipſum, & anonymum Interpretem, de cujus ætate libro tertio Origenianorum diſputamus. Priorem partem à Matth. cap. 13. v. 36. ad c. 16. v. 20, Eraſmus elaboravit ad Græcum codicem Bibliothecæ Ladenburgenſis, ſibi ſuppeditatum à quodam Guolphango ab Affenſtein, Vvormacienſis Epiſcopi in externæ ditionis negotiis vices gerentẽ; uti ſcribit ipſe in Præfatione ad Nicolaum à Dieſbach Eccleſiæ Baſileenſis Decanum. Fidelem ſane & accuratam nobis converſionem dedit Eraſmus, optimus interpres. Verum ad mediam tantũ pertingit Tomi duodecimi partem; reliqua è vetuſta & incerti Auctoris interpretatione petita ſunt. Hæc pertinet à Matth. cap. 16. v. 13. ad cap. 27. v. 66. atque in editione Iacobi Merlini anni 1512 primum prodiit; verũ adjecta Eraſmi interpretatio anteriorem vetuſtæ illius partem in ſequentibus editionibus loco ſuo dejecit. Ac in antiqua illa quod laudem, nihil ſane eſt præter vetuſtatem; nam à Græcis vſque adeo diſſentit, vt multa ſuperent, plura deficiant, nec tam Origeniani Commentarij interpretationem, quam alterum Commentarium eſſe putes.

Quod ſi parem Eraſmianæ fidem illic deprehendiſſem ac elegantiam, libenter

enimvero elucubrandæ alterius labore supersedissem. Verum ne nomine negligentiæ suspectus essem jure veritus sum, indecoram ac dissimilem imaginem formoso & splendido archetypo conjungens, cum ipse puriorem fortasse, certe fideliorem à me dare possem. Quos ergo Commentarios Latinis verbis exponere noluerat Hieronymus propter laboris difficultatem, triginta sex enim constabant Tomis, septem ex illis convertere aggressus sum; non tam quidem dictionis elegantiæ, ac phaleratis studens sermonibus, quam vt intellectas recte sententias, munda quidem, at simplici oratione referrem, verbumque de verbo, quatenus id Latinæ linguæ ferebat ratio, redderem, Origenemque ipsum, si possem, Latine loquentem repræsentarem. Quod interpretandi genus cum subvererer ne multorum reprehensionibus esset obnoxium, scripta ad id Dissertatione publice approbare conatus sum; & vero, nisi me multorum fallunt testimonia, perfeci. Verumtamen vt contraria omnium suffragia fuissem expertus, satis me tueretur Hieronymus, qui eamdem interpretandis Adamantii in Ezechielem Homiliis rationem adhibuit; *magnopere*, inquit, *curans, vt idioma, supradicti viri* (Origenis) *ac simplicitatem sermonis, quæ sola Ecclesiis prodest, etiam translatio conservaret, omni Rhetoricæ artis splendore contemto: res quippe volumus, non verba laudare.* Nulla itaque mihi religio fuit, vel cum Scripturæ exponerem loca, vel cum de rebus mere Theologicis dissererem, voces usurpare, à puræ quidem & priscæ Latinitatis usu remotas, necessarias tamen, & Vulgatæ Bibliorum editionis, Patrum Latinorum, & recentiorum omnium Theologorum usu quodammodo consecratas. *Hieron. in Prolog. Comm. Origen. in Ezech.*

Sequuntur Commentariorum in Iohannem Tomi novem, quos idem suppeditavit Bibliothecæ Regiæ Codex, qui supra memoratos in Matthæum continet. Nec hi quidem novem una erant ac continua serie simul connexi, sed disjuncti ac dissipati. E duobus quippe & triginta Tomis, quos in Iohannem fuisse ab Origene elaboratos scripsit Hieronymus in Prologo explanationis suæ Commentariorum Origenis in Lucam, primum duntaxat, secundum, sextum, decimum, decimum tertium, decimum nonum, vigesimum, vigesimum octavum, & trigesimum secundum exhibet. Præter Regium hunc Codicem, jam laudatus Bibliothecæ Bavaricæ Catalogus librum commemorat Tomos Origenis in Iohannem 1. 2. 6. 13. 19. 20. & 32. complexum. Fuisse quoque in Bessarionis Bibliotheca Origenis expositionem in Iohannem refert Possevinus. Sed & Operis hujus Codicem habuit Bibliotheca Veneta sancti Marci, vnde interpretationem suam excudit Ambrosius Ferrarius Mediolanensis, monachus Cassinas, qua de mox acturi sumus. Is autem Codex, uti verisimile est, Diegi Hurtadi fuit, eumque ipse ex Græcia nactus erat. Id inde nobis persuadetur, quod in Tomos 32 distributus erat iste Hurtadi liber, itidem vt alter ille Ferrarij. Scribunt autem Iosias Simlerus, & Conradus Frisius, in Epitome Bibliothecæ Gesneriana, accepisse se cum plerisque Origenis Operibus in Creta repertos esse hosce Commentarios à Sebastiano Venereo hujus insulæ, Venetorum nomine, Duce. Hos Codices, Venetum, & Regium, ex uno eodemque veniisse exemplari intelligitur ex conflictu Ferrarianæ interpretationis, quæ ex Veneto derivata est, cum Græca hac editione ad exemplar Regium expressa; adeo accurate lacunæ lacunis respondent, licet in aliquibus auctiorem & perfectiorem fuisse Ferrarij Codicem fatendum sit. Hoc præcipue discrepabat uterque liber, quod Regius veram ac genuinam novem Tomorum servaret distinctionem, cum Venetus in triginta duos unius ac continuæ seriei Tomos sectus esset, *à Græculo quodam incerti nominis*, ait Sixtus Senensis, *novo impostoræ genere, vt opus numerorum multitudine auctum, & arithmeticæ supputationis ordine continuatum optabilius redderet, ac majori pretio venderet.* Vnde delusus Ferrarius eamdem retinuit libri partitionem, & è triginta novem Tomis quos in Iohannem scripsisse Origenem putabat, septem solum postremos desiderari, & exiguis aliquot duntaxat lacunis abruptam esse operis seriem censuit. Quamquam fraudem subinde odoratus est vir *Possev. in calce App.* *In Origene.*

ille eruditus, nam in priore interpretationis suæ editione, initio Tomi 19, ad oram, suspicari se scribit hos Tomos, ne numerus interpellaretur, ita fuisse dissectos. Nec commentitiam tamen illam partitionem è Ferrarij interpretatione expunximus, eorum parcentes labori, qui locos ex hac conversione alicubi depromtos requirent. Porro cum operam dedissem vt in Venetorum Bibliotheca perquireretur ille Codex, & ad eum quædam nostri hujus vel dubia vel mendosa loca expenderentur, nusquam fuisse repertum, nec quid eo factum esset sciri potuisse ad me perlatum est. Nos igitur hoc destituti subsidio, ab unico Regiæ Bibliothecæ exemplari, proprioque ingenio petenda omnia intelleximus. Quod itaque ab iis, qui se Criticos dici amant, fieri optandum est, vt cum priscorum Codicum deficiunt auxilia, conjecturis suis nisi certissima fide nitantur parum vel nihil tribuant, & antiquorum reliquias caute, & vt ita dicam religiose pertractent; id ipsi, cum hic, tum in reliquo opere præstitimus; nam locis quibusdam, manifesto licet vitiosis pepercimus, satis hoc esse rati, conjectanea nostra in Notis proposuisse. Quod si quid nonnumquam mutatum à me est, id tunc attentavi solum, cum vel apertissima sententia, vel liquidissima ratio, vel constantissimus usus nullum dubitationi locum relinqueret. Præclare vero mecum actum fuisset, si jussu Cleri Gallicani descripta ante annos aliquot ex Italiæ Bibliothecis Commentaria illa in Matthæum, & in Iohannem, & deinde Iohannis Tarini Professoris Parisiensis, qui ea se itidem vt Philocaliam in lucem emittenda receperat, fidei commissa, nobiscum ipse communicare voluisset. Verum omne licet eorum edendi consilium vel abjecisset jamdiu, vel propter ingravescentis senectutis veternum abijcere debuisset, & quam gestare amplius non poterat lampadem aliis tradere stadium idem decurrere paratis, vel lumen certe de suo lumine accendere, vt Enniano more loquar, nihilominus ipsi vt luceret, cum ille accendisset; id tamen extinguere maluit, nosque in tenebris, quantum in se fuit, relinquere; neutiquam ad se pertinere ducens illud Christi: *Væ vobis Legis peritis, quia tulistis clavem scientiæ, ipsi non introistis, & eos qui introibant prohibuistis.*

E gemino illo Codice Regio & Veneto, gemina prodiit interpretatio. Priorem concinnavit is quem dixi Ferrarius, & edidit anno 1551. posteriorem Ioachimus Perionius, Benedictinus itidem monachus, triennio post, vel circiter. Quem puto non in se recepisset laborem, si non actum modo se agere, sed bene actum pessime se agere intellexisset. At nondum pervenerat ad eum Ferrariana interpretatio; propterea que in Explanationis suæ Præfatione primum se laboris hujus inceptorem profitetur. Persuasit id Sixto Senensi, qui idipsum retulit; Sixtus etiam viro erudito, qui falso idem nuper iteravit. Vtram vero vtri præferrem, & Græcis adjungerem, non multum dubitavi: præterquam enim quod lucubrata ad Venetum Codicem Ferrarij conversio corruptos plerosque Regii libri locos sanare potest, accedit insignis & vix credibilis alterius vitiositas. Equidem Ioachimum Perionium tot annorum exercitatione ac studio in Græcis Latine reddendis subactum, tot Græcorum operum expositione celebrem, hoc sibi nomen exquisito aliquo interpretandi genere, cujus etiam præcepta scriptione quadam tradidit, peperisse credideram. Verum vt ad accuratum interpretationis hujus examen accessi, mirum dictu est, quantam in hoc homine Linguæ Græcæ ignorationem, quam exiguam in investigandis sententiis diligentiam, quam obtusum acumen, quam parum in explicandis rebus obscuris accurationis ac subtilitatis, quam levem ubique & subtestam fidem deprehenderim. Valet ille quidem stilo, cui uni studet; & postquam in redigendis in quadrum sententiis, & dictionis munditie operam collocavit suam, tum vero omnibus sese absolutum numeris Interpretem arbitratur. Castigatior multo Ferrarij Interpretatio, & in oratione horrida, neque satis pura nitidior & melior. Græcis propius insistit, suamque fidem satis præstat. Hanc itaque repudiata Perioniana retinendam duximus.

mus. Suis tamen laborat quoque vitiis expositio Ferrarij, quorum partem aliquam Observationes nostræ eluunt, partem Lectoribus pervestigandam relinquimus. Ad hæc in eo Ferrarij vel candor, vel intelligentia rerum valde videntur requirenda, quod solenni obtestatione in fine operis sui denuntiaverit, se *in hoc libro vertendo summa vsum fide ac diligentia, vt nihil prorsus sit immutatum ab eo quod scribit Auctor.* Deinde addit: *Scito præterea me nihil inveniſſe in hoc libro quod videretur decretis ſanctæ matris Eccleſiæ adverſari; nam ſi inveniſſem, aut librum non vertiſſem, aut locum ſignaſſem ſuſpectum.* Profecto, si quid conjectura valeo, consulto aliqua perversæ doctrinæ labe respersa detraxisse videtur Ferrarius; nec pauciora superesse passus est, quæ ab Ecclesiæ decretis non exiguo recederent intervallo. Hæc suis notavimus locis; & posteriora quidem passim: priora vero Tomo secundo ad pag. 49. & 56. 57. 58. & Tomo 13. ad pag. 218. vbi, quemadmodum & alibi, Ferrarianæ interpretationis hiatus Perionianæ segmentis explevimus, in quibus paucula quædam vel à Græcis, si forte, dissona, vel cum superioribus male cohærentia nonnumquam duximus emendanda. Si quæ vero redundant in eadem Ferrarij conversione, quæ in Græco nostro exemplari deficiant, ea vncinis inclusimus, quod & in reliquis etiam interpretationibus aliquando à nobis factum est. Non exiguam porro Variarum Lectionum messem, quæ ex interpretationum contentione à nobis collecta est, in marginem conjecimus, quæ Notarum loco, vt aliæ deessent, esse posset.

Ad calcem secundi Tomi Commentariorum in Iohannem insertum reperies fragmentum è quarto Tomo, cum Tarini expositione. Hoc nobis caput Philocaliæ quartum præbuit. Præbuit & aliud è Tomo quinto sequens Philocaliæ caput, ejusdem Tarini interpretationi adtextum; cui particulam inserimus è libro 6 Eusebianæ Historiæ, capite 25 traductam, & à Valesio Latine conversam.

Commentarios in Iohannem exiguum sequitur segmentum è quarta Origenis Homilia in Acta Apostolorum, quod nobis dedit caput Philocaliæ septimum. Huic Tariniana conjuncta est interpretatio.

Prodeunt deinde suo ordine fragmenta duo è Tomo primo ac nono Origenianorum Commentariorum in Epistolam ad Romanos, à Tarino exposita. Vtrumque Philocalia contribuit; prius è vigesimo quarto, posterius è nono capite. Quod si hic quoque Rufini interpretationem non esse adhibitam quis caussetur; meminerit ille, quod jam monui, & nequam interpretem esse Rufinum, & librum hunc à se ad media fuisse, vt ipse ait in Prologo, spatia coarctatum. Facile id intelliget, quisquis Græca hæc Philocaliæ fragmenta cum Rufinianis quisquiliis commiserit.

Illam demum Commentariorum molem claudit excerpta ex Homiliis in Epistolam ad Ebræos tenuis quædam portio. Hæc Historiæ Eusebij Ecclesiasticæ libro sexto, capiti vigesimo; Latina vero interpretatio Henrico Valesio debetur.

Quemadmodum vnicuique Parti Præfationem suam præfigimus, ita singulis suas adjicimus Observationes & Notas, in quibus tria potissimũ persecuti sumus; primum vt Criticis, quas vocant, Notis Variantes Codicum Lectiones signarentur, corrupti emendarentur loci, conjecturæ nostræ proponerentur; deinde vt quæ ab Origene accepta in Commentarios suos alij retulerunt Patres, vel si quæ ab aliis accepit ipse, aut accepisse visus est, ea indicarentur, quod strictim à nobis operæ ac tempori parcentibus & leviter factum est; laudatis nonnumquam solis Patrum nominibus, eorum scilicet quorum extant Commentarij in ipsum hunc Scripturæ librum, quem tum nobis propositus Origenis liber interpretaretur; integris quandoque adductis locis, quorum esset consimilis sententia, id quod παραπομπὰς Græci Iurisconsulti appellarunt. Tertia fuit cura, obscura si possem illustrare, falsa & à Catholica doctrina abhorrentia dogmata indicare, Interpretum errores castigare, & quidquid denique Lectorem vel juvare vel delectare posset, in medium proferre. In quo sane neu-

tiquam illud ſtudui, quæcunque vel Origenes, vel Origenis peccarunt Interpretes adnotare, ſed graviora tantum, & erroris vel manifeſta, vel valde ſuſpecta.

Mirum porro cuipiam fortaſſe videbitur, quid ſit cur cum Græca Origenis fragmenta ſtudioſe vndecunque collegerim, inter Origenianas tamen ſcriptiones ea non admiſerim quæ Catenæ ſubminiſtrant. Nam cum in multis Bibliothecis frequentes illæ ſint, infinitos Origenis locos ſuppeditare poterant. Ac animus certe mihi aliquando fuerat hunc quoque exantlare laborem, excerptoſque paſſim ex Catenis Adamantij locos una & continua ſerie juxta Sacrorum Librorum ordinem connectere, & Origenianam quamdam Catenam cudere. Iamque manum labori admoveram, & excuſſis omnibus Bibliothecæ Regiæ & Mazarinianæ in Nouum Teſtamentum Catenis ſingulos Origenis decerpſeram floſculos, & rudem corollæ cujuſdam contextum informaveram. Verum bono ſuſceptum laborem conſilio, meliore etiam abjeci. Cauſſæ abijciendi fuerunt illæ. Laboris primum immenſitas. Certum quippe eſt Catenis ejuſmodi refertas eſſe Bibliothecas omnes, quotquot aliquam veterum Codicum copiam ſibi compararunt. Hinc ſi quis, quidquid Origenianum eſt, colligere ſperet, perinde eſt vt ſi mare exhaurire, vel cœlum humeris ſubſtinere velit. Partem autem aliquam Catenarum, reliquis intactis, vt expilarem, opuſque imperfectum relinquerem, à me impetrare non potui, ſatiuſque futurum cenſui incepto abſtinere penitus, quam non ad debitum finem perducere. At hac etiam gravior altera cauſa fuit, leuis & fluxa Catenarum fides, quam opinione majorem deprehendi. Si quis enim Symbolas ejuſmodi nonniſi ab eruditis & gravibus viris in unum compoſitas arbitretur, ſua eum valde fefellerit opinio. Triplici autem fere modo Lectorum fidei ſolent imponere ejuſmodi centonum conſarcinatores; vel Auctorum permutandis nominibus; vel ex variis Auctoribus vno eodemque decerpendo & conflando loco; vel teſtimoniis interpolandis, contrahendis, diffundendis; non ἀξιόλογον vt par erat, referendis. Singula exemplis comprobare promtum eſſet. Inde adeo Michaël Ghiſlerius & Petrus Poſſinus talium Catenarum editores, caute ipſis & circumſpecte utendum eſſe, parumque ineſſe auctoritatis Præfationibus ſuis declararunt. His potiſſimum de cauſſis Catenarum uſum neglexeram, eaſque porro ſtudioſi vt reſpuerent valde optabam; cum ecce vir de Eccleſia & re literaria optime meritus P. Franciſcus Combefis, ex Ordine Prædicatorum, intermiſſum à me laborem in ſe recipit, & Origenianorum locorum Catenam, partim ex iis quæ jam ante collegeram, partim ex variis Codicibus cum editis, tum calamo exaratis ipſe compilat, & compilatam benigne ad me tranſmittit. Quod opus etſi non alio numero habendum eſſe cenſeo, quam quo ſuppoſititia vel dubia haberi ſolent, ob eas rationes quas dixi, propterea que ex legitimarum Adamantij ſcriptionum cenſu merito excluditur; eo tamen interim vtiliter & iucunde fruimur, nec id ſine iniuria publico invideri poſſe iudicamus.

Editio iſtæc, quæ abſente me fere accurata eſt, quamquam typographicis aliquot deformata eſt ſphalmatis, emendatior tamen prodit, quam vel ego expectaſſem. Hanc autem ἑξιν, ſiue orationis diſtinctionem retinui, quam manu exarati Codices repræſentant, quamque obſervavit Aldus Manutius, & quam in Præfatione ſua ad Euſebium doctiſſimus Valeſius aliis perſequendam ex Antiquorum auctoritate & uſu propoſuit; ipſe non accurate obſervaſſe ſe confeſſus eſt. Hæc eſt autem ejuſmodi. Triplici punctorum ſitu orationis diſtinctio omnis abſolvitur, collocato puncto vel ad ſummum literæ, vel ad medium, vel ad imum. Poſitura prior, quæ eſt ad ſummum literæ, ſententiam perfecte claudit, ut nihil præterea ad ejus abſolutionem Lectoris animus requirat. Alter ſitus, ad medium literæ, ſententiam quidem claudit, ſed non perfecte; ut ad explendum Lectoris animum, & abſolvendam penitus ſententiam aliquid præterea deſideretur, & ejuſdem fere ſententiæ commata

mata dividit. Infima vero positura morulam interponit quamdam, dum Lector spiritum ducat, & diversas ejusdem sententiæ partes una connexione aptas inter se & conclusas distinguit. Prioris generis punctum, τελεία στιγμὴ appellatur ab antiquis Grammaticis; secundi, μέση; tertij, ὑποστιγμή. Atque id inventum, ad orationis nitorem excogitatum, Aristophani Grammatico acceptum refertur. Quod cum ipse hoc tempore reperisset, quo literis quadratis & majusculis vulgo scribebatur, aptissimus fuit & utilissimus στιγμῶν illarum usus, quod literarum amplitudo intercapedinem observatu perfacilem tres inter punctorum sedes constitueret. Degenerantibus vero in rotundiorem & minorem, ideoque punctorum distinguendæ posituræ minus opportunam formam characteribus, inolitus tamen apud librarios usus invaluit. At virgula, quæ ὑποστιγμῆς, & quandoque etiam μέσης locum tenet, quamque perpauci ac pene nulli antiquiores Codices exhibent, in recentioribus reperitur quibusdam, unde ad hanc ætatem manavit. Geminum autem punctum, quod fere μέσῳ hodie repræsentat, in antiquissimis Codicibus nonnullis observavi gravissimæ omnium, & perfectissimæ distinctionis munere defungi, & librum, vel libri partem à sequenti penitus disjunctam, vel caput finire. Gemino illo puncto usum se in Psalterij secundum Septuaginta Senes interpretatione testatur Hieronymus, non ad distinguendas orationis partes, sed ad verba aliqua cum obelis & asteriscis intercludenda. Ego antiquum hunc geminati puncti usum respui, quod rarus sit & fere ignotus, nec à priscis Grammaticis commemoratus. Tres punctorum, quas dixi, posituras retinendas duxi, nec à virgulæ tamen usu abstinui, ne ab hujus ætatis consuetudine penitus viderer abhorrere. Certe in editione Chrysostomi virgula usus est Savilius, vetustæ licet distinctionis notas, sed perverso situ, & positione retinuerit; nam στιγμὴν pro duobus punctis, ὑποστιγμὴν pro puncto usurpavit; μέσῳ neglexit.

Porro cum Græca solum hic demus, quæ in manus peruenerunt nostras, eaque perpauca numero sint præ Latinis interpretationibus, quas exhibet nobis editio Genebrardi, & quarum exemplaria Græca interciderunt, quæsitum est à me aliquando, cur ea quoque neutiquam hac editione complexus sim, vt quidquid Origenianum reperiri potest, siue Græcis descriptum literis, siue Latinis expositum, uno hoc eodemque opere contineretur. Hunc profecto laborem vt susciperem multi mihi auctores fuerunt. Verum Latina Origenis opera, tot jam prælis recusa, tot editionibus publicata & in vulgus sparsa, typis iterum committere, nulla Latinarum Origenis scriptionum accessione aucta, nullis emendationibus vel illustrationibus splendidiora, quid aliud tamdem esse dicas, quam ex alienis laboribus captare laudem, & actam rem agere, quod exigui est ac pusilli animi? Nec difficilior sane aut carior comparatu erit noster Græcus Origenes, cum Latino Origene Genebrardi; quam magna illa voluminum fuisset moles, si in idem corpus Latina ista, atque hæc Græca fuissent conjecta.

Cæterum quantulumcumque tandem illud sit, quod à me in hanc editionem collatum est, multorum tamen ad id egui præsidio: quod vt postulanti mihi illiberaliter denegarunt nonnulli, sic benigne alij & humaniter detulerunt. Quorum exemplo reliquos adhortor, vt vel suum nobis ad sequentium Tomorum absolutionem exhibeant favorem, vel ne id saltem quod damus nimia seueritate & inclementia excipiant; & si quid à nobis peccatum animadverterint, humanam imbecillitatem, susceptæ provinciæ difficultates, juvenilemque nostram ætatem erroribus obnoxiam recordentur. Cum autem aliquam inter eruditos Operis hujus expectationem esse sciam, tantum abest vt hinc melius habitum illud iri, magisque probatum mihi spondeam, vt verear potius ne multum inde huic ex sperata laude decedat. Experientia quippe comprobatum est Tullianum illud, *Nihil esse iis qui placere volunt tam adversarium, quam expectationem.* Illud præterea fere est ætatis hujus ingenium, vt si

quis publico utilis esse velit, non tam quid præclare excogitatum dederit, quam quid hallucinatus sit, attendatur, promtiorque sit vnusquisque & paratior ad castigandos errores & vitia, quam ad virtutes laudandas: *Id quod scis prodest nihil, id quod nescis obest*, aiebat Cicero. Hic est scilicet succus loliginis, hæc est mera ærugo. Verumtamen solatur nos illud Phædri:

Si livor obtrectare curam voluerit,
Non tamen eripiet laudis conscientiam.

Vt si minus æqua fuerit hæc ætas, benigniora certe posteritatis judicia sperare possim, atque hoc Propertianum usurpare:

At mihi quod vivo detraxerit invida turba,
Post obitum duplici fœnore reddet honos.

Habeant iam itaque sacrarum literarum studiosi homines verum Origenem, mutilum quidem etiamnum, & magna sui parte truncatum, sed nobilissimis tamen reliquiis agnoscendum, unde adolescentioris Ecclesiæ sensus erui & spectari possint: si modo noxia quædam eximantur ac seponantur dogmata, quæ immodico ingenij luxuriantis æstu Origenes abreptus effudit.

Sed priusquam progrediamur ulterius, obtestationem homine Christiano maxime dignam præmittamus, totum illud quod à nobis in hoc Opere elaboratum est, vel à me quandocunque elaborabitur posthac, sanctæ Ecclesiæ Catholicæ, Apostolicæ, & Romanæ supremo arbitrio permittentes; retractare ac recantare pati, quidquid ipsa damnaverit; quidquid vero assensu comprobaverit suo, propugnare promti ac tueri.

PETRI

PETRI DANIELIS

HVETII

ORIGENIANA.

OPERIS TOTIVS PROLOGVS ET PARTITIO

COLLIGENTI mihi superstites primigeniorum Origenis Operum reliquias, & in publicam lucem dare paranti, optimum factu visum est, & vulgo utile, nec à Scriptorum ætatis huius, qui Veterum edendis monumentis operam suam consecrarunt, consuetudine alienum res Origenis referre. Quod parce à nonnullis, indiligenter ab aliis, plene, & animo vel amore vel odiis vacuo à nemine omnino factum adhuc, sedulam & affectibus liberam tractationem exposcebat. Res Origenis dico, non gestas modo, sed cogitatas etiam ab eo, & literis proditas: nec enim agendo solum, sed meditando quoque, commentando & scribendo vitæ suæ otia Origenes partitus est. Quamobrem trifariam dividetur istud quod aggredimur opus. Ac primum ipsius perscribemus vitam, facta, mores, & obitum. Hinc de eius eruditione disseremus & dogmatis, quæ magnas in Ecclesia dum viveret, maiores post eius excessum turbas conciverunt. Scripta demum eius, quæ multorum Critica vexavit, attingentur & discernentur.

LIBER PRIMVS.

ORIGENIS VITA.

Libri primi partitio.

QVatuor capitibus liber iste absolvitur. Primum continet quidquid natales inter Origenis, & Severi Imperatoris mortem intercessit. Secundum pertinet ab obitu Severi ad initia imperij Maximini. Tertium res Origenis à Maximini primordiis ab Philippi necem gestas complectitur. Quartum à Philippi morte exorsum in Origenis occasu desinit.

CAPVT PRIMVM.

I. *Origenis patria, ætas, parentes*, II. *nomen*, III. *cognomenta*, IV. *institutio puerilis, indoles*, V. *præceptores & studia*. VI. *Vtrum Ammonium audiverit*. VII. *An plures fuerint Origenes, & plures Adamanty*. VIII. *Leonidæ martyrium*. IX. *Origenes Grammaticam publice profitetur, Catechumenos instituit, Martyribus præsto est*. X. *Vtrum hoc tempore Cæsaream Cappadociæ ruerit*. XI. *Grammaticæ docendæ munus abdicat*. XII. *Piæ eius exercitationes. Plurimi ex eius discipulis martyrium obeunt*. XIII. *Se ipse evirat*. B

I. ORIGENES genere Ægyptius, Alexandriæ natus est anno Christi, ut videtur, centesimo octogesimo quinto, annum iam sextum imperante Commodo, nonum vero Christianam rempublicam administrante Eleuthero Papa, Triario Materno, M. Atilio Bradua COSS. Cum enim decimum septimum ætatis annum egisse eum scribat Eusebius, quo tempore martyrium expetivit pater eius Leonides, anno nempe Severi decimo, plane ab eo, quem dixi, cardine, vitæ initium videtur duxisse. Biennio iuniorem faciunt Fasti Siculi, alijque, & in annum qui fuit Clodio Crispino, & Papirio Æliano COSS. ortum ejus conferunt. Eadem videtur Mariani C Scoti ratio, nam in annum Christi 204 Leonidæ martyrium coniicit. Toto vero triennio recentiorem credidit Origenem Hermannus Contractus: nonnulli etiam quadriennio. Nos Eusebij sequimur ὑπολογισμόν. Pater illi fuit is, quem dixi, Leonides, omni virtutum genere insignis, & sacris disciplinis apprime institutus, Episcopatu etiam, ut scribit Suidas, præditus. Matris nomen silentio Auctores presserunt.

Euseb. Hist. lib. 6. cap. 1.

II. Origenes appellatus est: cuius nominis etymon à multis disquisitũ est. Theophanes Cerameus Hom. 22. ὠριγήνου τῆς ὀργῆς ἐπώνυμον appellat: sed non tam, ut videtur, ad indicandam nominis originem, quam ad suggillandum Origenem quæsita ex vocis sono occasione. Erasmus, Caninius, Hoeschelius, & Schottus, viri Græcis literis luculenter exculti, nonnullique præterea, ὠριγήνην dictum putant, quasi ὄρειον τὸ γένος, ὀρεγένην, ἐν ὄρει γεννηθέντα. D Iohannes Tarinus, & alij, ita eum existimant appellatum, quasi ὥριον, seu ὡρίμον γεννηθέντα, *mature genitum*. Inepte Badius, qui dictum fingit ab ὄφρα, quod idem est ac ὄφρυν. Ego ab Oro, qui Ægyptiorum Deus est, nomen illud profluxisse existimo, quemadmodum à Iove Diogenem; à Mercurio, Hermogenem. Neque vero miretur quisquam Christianos parentes ab Ethnicorum Deo derivatam appellationem filio indidisse; id enim tum erat usu pervagatum, nec eiusmodi nomina abiiciebant Catechumeni cum Christi fidem amplectebantur; atque hinc Dionysius ille Areopagita, Apollos Alexandrinus, Phœbe, Hermas, Hermes, Nereus, & Diotrephes, Lucæ, Paulo, & Iohanni inter Christianos commemorati; hinc Ammonij, Serapiones, Athenagoræ, Apollinarij, Demetrij, Isidori: *quis* enim, ait Tertullianus, *nominum reatum?* Quod autem obiici potest ab Oro Orogenem E fuisse dicendum, non Origenem, de nihilo est; nam primum responderi potest sic pro ἀορίστως, Mercurium ἀρχέτυπα fuisse dictum: sic *Cephisidoro* nomen fuisse cuidam Aristotelis adversario, qui *Cephisodorus* fuerat appellandus; usu quoque receptissimum esse apud Latinos ita nomina confiare; sic *Dionysiopolitas* appellasse Ciceronem, quos alij *Dionysiodotas*; sic *Demiphonem*, & *Clitiphonem* à Comicis dictos, qui ab aliis *Demophoon*, & *Clitophon*; sic *Phœbigenam* à Virgilio, qui *Phœbogena* dici debuisset. Et ut similem nominum coagmentationem proferre nullam possemus, quis accuratam Hellenismi munditiem in Alexandrina requirat Dialecto, quæ à Macedonica profecta est, barbara ipsa primum & impura, & extra Græcarum censum numerata, tot deinde Gentium commercio inquinata, & ab Ægyptiis demum, inter quos consedit, distorta & corrupta. Inde fit ut Alexan- F drinorum loquelam tam sæpe carpant Critici antiqui, Phrynichus, Thomas Magister, & Helladius Besantinous. Verum his omissis genuina responsio ex sequentibus facile extabit. Orus Ægyptiorum Deus is est Osiridis & Isidis filius, quem Apollinem esse, & Solem Veteres magno consensu tradiderunt. Orum seu Horũ dictum existimavit Horus Apollo, quod horis præsit; Horas contra nomen ab eo traxisse, & quatuor anni tempestates ὥρας indidem dictas, & annum, & Græcorũ annales, & eorum scriptores ὡρογράφους, tradunt Macrobius, & Censorinus. Inepte Horus Apollo. ἐμοὶ μὲν ὁ αἰγύπτιος φαίνεται, ἐξ ὕδατος ἐλλιπὴς ὢν ὄρομα ὧρος ἦ, inquit Pausanias: vere. Salmasius Orum nomen habere censet à veteris linguæ Ægyptiæ vocabulo ωρος, vel absque articulo, ορος quod *Regem* sonat. Ita certe quidem sæpe exponit Ibno Cabar in Scala magna, quam edidit Kircherus. Sunt qui de-

Act. 17. 34. & 18. 24. Rom. 16. 1, 14. 15. 3. Ioh. 9.

Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 21. Censorin. cap. 19. Pausan. in Corinth. Salmas. Exerc. pag. 78.

A rivent à חרה, ideſt, *Sol* ad quos minime quidem poſſum accedere : ὥρος enim factum eſt ex Ægyptio Or, cui à Græcis addita terminatio eſt. Or nomen fuit paſtori cuidam Ægyptio Telegoni patri, qui ſeptimus ab Inacho Ægypti regnum tenuit. Huius meminit Hieronymus in Chronici Euſebiani libro poſteriore, & alterius Or in Epiſtola ad Cteſiphonte m adverſus Pelagium, cap. 2. Ægyptiorum Abbatum duorum vitam ſcripſit Palladius in Lauſiacis, quorum alteri Or nomen fuit, alteri Pior, præfixo nimirum Ægyptio articulo maſculino. Idem alio loco meminit virginis Taor, nomini Or præfixo itidem articulo fœminino Ægyptio. Or genuinum eſt Dei huius Ægyptiaci nomen, unde ὥρος Græcum, adjecta terminatione. Quemadmodum autem in honorem Dei illius non unus appellatione Græcanica ὥρος dictus fuit; ita & Ægyptiacum ὥρ multi in nomen aſciveB runt. Quod ſi quis ergo ita dictus reperiatur, non per metaplaſmum pro ὧρος ita putetur nuncupatus, ut conjectat Scaliger; ſed ὧρος è contrario à primigenio ὥρ inducta Græcanica forma detortum exiſtimetur. ὥρ autem purum putum Ebraicum eſt אור, quod lucem ſignificat, & pro ipſo etiam Sole uſurpatur Iobi 31. 26, necnon eſt Iobi 36. 30. & Iſaiæ 5. 30, juxta quorundam Interpretum expoſitionem. Iam vero unde manarit Origenis nomen in promtu eſt; ab ὥρ nimirum fieri debuit ὡριγήνης, non ὠριγήνης, quemadmodum ab ἦρ, ἠριγένεια ἠώς, non ἠηριγένεια. à πῦρ, πυριγήνης. Bacchi Epitheton apud Nonnum. Origenes igitur idem fuerit quod *Phœbigena*, non quod *Montigena*. Eraſmum, Caninii, cæteroſque in fraudem illexerunt hæc Etymologi verba : εἰ μὴ φωνῆεν διαφέρει) , ἢ ἐν ἁπλῶν συμφώνων . φυ- Etym. M. in λακτέος) ἢ ἐπιδιδοῦσος. οἷον, ὀρέ, ὀρείαυλος, ὀρεσίγηλος. ὁ δὲ παρ' ὄρει γίγνεσθαι· Hæc rectius intellexiC ſent profecto, ſi ad ſequentia attendiſſent : τὸ γὰρ πύθιον ὄνομα κ, βυρτυλέ) , κ, ὅτε τὸν ὠ μεγάλου γράφει) , ὦ ὅτε τὸν ι· nec enim apertius ſignificare poterat Etymologiarum auctor aliud eſſe, ὀρεσίγηλος aliud, ὡριγήνης. Ac alio itidem loco nomina illa, ὡριγήνης & ὡρίων patronymica eſſe docet, nec proinde ἀπὸ τοῦ ὄρους, ſed ἀπὸ τοῦ ὥρου τοῦ ὡριγήνης derivari. ὡρίων autem uſitatum inter Ægyptios multorum nomen fuit. Duorum eius nominis Grammaticorum meminit Suidas, Thebæi alterius, altetius Alexandrini. Ab Oro ſcilicet, quo etiam nomine complures, ut dixi, gaviſi ſunt. Ipſe venator Orion, qui inter Aſtra relatus eſt, non quaſi ἠρίων, quod etymon Græcia mendax confinxit, ſed ab Ebræo potius אור, quaſi dicas, *Lucidus*, nomen habuit; hic eſt enim unus aſteriſmus omnium lucidiſſimus. Ebraicum autem nomen habuiſſe ipſum eo credibilius eſt, quod in Bœotia vixit, itidem ut Cadmus D Orionis ætate non multo ſuperior, qui Phœnicum linguam in Græciam intulit. Addit Hoeſchelius pro ὀρεσίγηλος factum ὠριγήνης, quemadmodum pro ὀρεσίγονος Poëtæ ὠρεσίγονος dixerunt. Id nollem erudito viro excidiſſe; quod enim metri neceſſitate adducti auſi ſunt Poëtæ aliquando, id in legem aut exemplum trahere non debuit. Nec felicior aliorum conjectura, qui Origeni nomen factum volunt, quod tempeſtive genitus ſit; nam ſic ſcriberetur *Horigenes*, non *Origenes*. Inane eſt autem quod eius ſententiæ confirmandæ gratia adjecit vir eruditus, ſe in vetuſtis Codicibus Origenis nomen cum aſpiratione ſcriptum ſæpiſſime reperiſſe : certum quippe eſt longe etiam frequentius aſpiratione carere : ab Horo nimirum appellatio eſt, qui aſpirationem ſibi vindicat aliquando, ſæpius etiam reſpuit.

E III. Id ergo nominis à puero habuit Origenes, at annis ſubinde prodeuntibus Adamantius cognominatus eſt, ὅτι ἀδαμαντίνους ἐτήσιος ἐφέρετον ἂς οὐ δὴ τε λόγους inquit Pho- Phot. Cod. tius; vel propter mentis adamantinum robur, quæ nullis in illuſtranda Scriptura, & in 118. ſcribendo laboribus defatigaretur, quemadmodum in Epiſtola ad Marcellam prodit Hieronymus; vel quod tanquam invictus adamas fortiter veræ fidei opem ferret, omniaque in ſe miſſa Hæreticorum tela veritate ipſa retunderet. Atque id cognomentum ſibi hunc Epiph. Hær. ipſum aſciviſſe tradit Epiphanius. Hinc refellitur Eraſmus illud ipſi iam à vitæ exortu, 64. c. 75. non ex moribus inditum exiſtimans. Ab ingenti etiam librorum quos aſſidue ſcribebat Eraſm. in vit. Origen. copia στωικεῖος, ſive στωικῶτατος dici meruit. Chalcenteri etiam attributum eſt ei ab Hieronymo cognomentum, ad Didymi illius Alexandrini Grammatici F exemplum, qui ob indefeſſum ſcribendi ſtudium, & aſſiduam circa libros moram eandem appellationem conſecutus eſt; ſupra tria ſiquidem librorum millia & quingentos conſcripſit, cum multo plures Origenem ſcripſiſſe proditum ſit : minime autem dum viveret Adamantius noſter Chalcenteri nomen geſſit. Paribus de cauſis Apion Grammaticus, ac itidem Ægyptius, propter inuſitatam in literariis laboribus conſtantiam, μυριβίβλος cognomine dictus eſt. Sed redeamus ad propoſitum.

IV. Sex præter Origenem filios ſuſcepit Leonides : at cum in illo admodum etiam tum puero magna ad virtutem eluceret indoles, omnem fere Patris amorem ac ſtudium ad ſe convertit. Hunc itaque ſibi domeſtica inſtitutione, aſſiduiſque præceptis formandum ſuſcepit Leonides, animumque rudem primis imbuit Chriſtianæ pietatis, divinarumq; ſimul & exoticarum doctrinarum elementis : ſed ita tamen ut in quotidianis exer-

citationibus, humanarum literarum ſtudiis ſacræ diſciplinæ prærirent. Erat omnino in puero ingenium peracre & fervidum, ſingularis memoria, flagrans & incredibile ſtudium, ut quidquid ſibi impoſitum eſſet ad diſcendum non tam exciperet quam arriperet, docentemque Patrem diſcendo & quærendo defatigaret. Cum enim ſelecti è Scriptura ſancta loci ſingulis quibuſque diebus memoriæ commendandi ipſi proponerentur, proclivi verborum ſenſu non contentus, fatagebat ſubire ad interiora, & reconditas ſententias evoluere, Patremque aſſidua percontatione laceſſebat. Ac puerum quidem immoderata quadam ingenij ubertate ſuperfluentem coërcebat, palamque caſtigabat; ſed felicem nihilominus animi calorem tacitus admirans futurum augurabatur ut ad majora aſpiraret aliquando, filioque nondum puberi ſumma omnia judicio ſuo tribuebat. Sed quas interdiu blanditias prudentia & gravitas continuerant, eas noctu patrius amor exprimebat; ferunt ſiquidem dormientis cubiculum pueri ſæpe ingreſſum Patrem, nudatum filij pectus, ſic tanquam aliquod Spiritus ſancti domicilium fuiſſe exoſculatum, Deoque grates egiſſe, qui ſe tam felici prole auxiſſet.

V. Poſtquam domeſticis præceptionibus roboratus animus publicam lucem quærere cœpit, Clementi Alexandrino, qui Pantæni ſcholam regendam ſuſceperat, in diſciplinam traditus eſt, quo magiſtro tantum valuit ingenioſi adoleſcentis exercitatio, ut præter artium ſacrarum diſciplinam, ad quam meditationes fere referebat omnes, maximam etiam colligeret memoriam antiquitatis, & Mathematicas ad hæc artes, facultatemque oratoriam adjungeret. Applicavit deinde ſeſe ad Ammonium, cognomento Saccam, & in eius exhedris inſignem Philoſophiæ peritiam comparavit, ſed Platonicæ præſertim, quæ tam altas in eius animo radices egit, ut ſuccreſcentes Chriſtianæ doctrinæ fruges interficeret; nam Eccleſiæ ſcita fere exigebat ad normam Platonis, & ſincera Chriſti dogmata Platonicis, ut ita dicam, coloribus oblinebat. Eſt apud VVernerum in Faſciculo temporum Alexandri in Hieroſolymitano Epiſcopatu deceſſorem Narciſſum Origenis fuiſſe magiſtrum. Tale quidem nihil habet Euſebius; neque certe unde id ſumſerit VVernerus, comminiſci poſſum. Halloxius Origenem ſcribit Pantænum quoque præceptorem audiviſſe; cui uti aſſentiamur nulla nos adducunt Veterum teſtimonia; imo vero refragari etiam videntur: memoriæ quippe prodit Euſebius Origenem etiam tum puerum Clementis auditorem fuiſſe; poſt Pantænum autem Alexandrinæ Scholæ Clementem præfuiſſe. Docendi igitur curam tunc abiecerit Pantænus, cum primum magiſtris uſus eſt Origenes. Narrant quoque Magdeburgenſes inter præceptores Origenis Huillum recenſeri ab Hieronymo in Apologia in Rufinum. Ab Huillo quidem nonnulla monitum fuiſſe Origenem, quæ ad veriorem Scripturæ interpretationem pertinerent, narrat Hieronymus. Quod ſi præceptor dicendus eſt, qui errantem meliora pro tempore amice ſubmonet, profecto quicunque literis damus operam noſtri invicem præceptores ſumus, quippe qui nos invicem monitis juvamus & conſilijs, & hanc veniam petimuſque, damuſque viciſſim.

Magdeb. Cent. 3. c. 10. Hieronym. Apol. libr. 1. cap. 3.

VI. Duo porro hic videnda ſunt, utrum Ammonium audiverit Origenes; tum pluresne huius nominis ex Ammonij ſchola prodierint: hæc enim à viris eruditis in utramque partem diſputata ſunt. Priorem quæſtionem agitat Baronius ad annum Chriſti 234. mirarique ſe dicit qui audire Ammonium potuerit Origenes Ammonio fere ætate ſuppar, & aliorum ipſe inſtitutioni ante annum ætatis triceſimum præfectus. Quaſi non his ſæpe temporibus, ut pluribus probabimus infra, iam grandes natu viri ſcholas frequentarint; & huius ipſius Ammonij diſcipulus Plotinus, ad eum audiendum annos viginti octo natus non acceſſerit, annoſque eum undecim audiverit: quaſi Catechumenis fidei Chriſtianæ rudimenta tradere, & Grammaticam publice profiteri non potuerit Origenes; ipſe ſucciſivis horis ſepoſitum ad audiendum Ammonium tempus habere. Neque vero poſt Porphyrij, Euſebij, Nicephori, & Suidæ teſtimonium, quin Ammonio magiſtro uſus ſit, poteſt dubitari.

VII. Spiſſior eſt & reconditior altera quæſtio, cuius accurate pertractandi commodum nacti locum, non diſputabimus tantum pluresne Origenes ex Ammonij ſchola orti ſint, ſed ab unone etiam & eodem Origene duplex Origeniſtarum Hæreticorum ſecta profecta ſit; tum etiam multiplexne fuerit Adamantius. Per mihi ſane placet Henrici Valeſij ſententia, viri Eccleſiaſticæ juxta & profanæ antiquitatis literate periti. Is in luculentis ad Euſebij Hiſtoriam annotationibus geminum Origenem Ammonio operam ad audiendum dediſſe ſcribit, alterum Adamantium noſtrum; alterum illum qui cum Herennio, & Plotino à condiſcipulatu conjuncte vixit, & cuius frequens occurrit mentio in Vita Plotini à Porphyrio conſcripta, & in libri De fine à Longino lucubrati fragmento, quod huic ipſi Vitæ Porphyrius intexuit. Rationes quibus id adſtruit Vir doctus brevi complectar. Adamantium Origenem Ammonij auditorem multam ex ſcriptis

A apud posteros gloriam fuisse consecutum à Porphyrio traditum est ; at Origenem alterum Plotini sodalem nihil præter libellum De Dæmonibus scriptum reliquisse docent ijdem Porphyrius, & Longinus. Imperantibus præterea Gallo & Volusiano Origenem eum, qui Adamantius usurpatur, extremum clausisse diem prodit Eusebius ; Origenem vero alterum sub Gallieno librum quemdam elaborasse in eadem Plotini vita scriptum Porphyrius reliquit. Quibus tertium illud argumentum addo. Origenem Adamantium sibi valde adolescenti cognitum aliquando fuisse Porphyrius tradidit ; quod non dixisset profecto, si diuturna sibi cum illo & constans intercessisset necessitudo : Origenis autem alterius Romæ condiscipulum & æqualem fuisse Porphyrium memoriæ prodidit Eunapius. Sane imperium tenente Philippo iter Romam neutiquam suscepisse Origenem Adamantium, & Roma omnino per id tempus abfuisse certissimum est ; nec enim tam longam peregrinationem credibile est silentio fuisse prætermissuros Eusebium, & Hieronymum : at Origenem alterum ad Plotinum Romæ tum in Scholis publice differentem accessisse auctor est idem Porphyrius. Id si animadvertisset Baronius, neque contra Eusebij fidem Origenem Adamantium, quem ab alio non distinxit, secundo Romam abiisse ad Fabianum Papam purgandi sui caussa excogitasset, neque Possevino & Halloxio idem ut crederent caussam præbuisset : hoc enim unus ille Porphyrij locus Viro magno persuasit. Quemadmodum autem duos Origenes in unum confuderunt nonnulli, ita ex uno & eodem Origene Leonidæ filio duos Origenes alij effinxerunt, verum alterum, à quo orti sunt Origenistæ simpliciter dicti ; alterum Origenistarum, qui Fœdi cognominati sunt, principem & antesignanum. Id miror temere nonnullos affirmare, quod ignorare se testatur Epiphanius scriptor locupletissimus, & proximus temporum illorum Epiphanij verba parum sincere reddidit Augustinus : cum enim conceptis verbis nescire se professus fuisset Epiphanius, an ab Adamantio Origene, an ab alio impuri Origenistæ propagati sint, hæc ita reddidit Augustinus : *Origeniani à quodam Origene dicti sunt, non ab illo qui fere omnibus notus est, sed ab alio nescio quo, de quo vel sectatoribus eius Epiphanius loquens*, &c. Vitiatam ab Augustino sententiam nova accessione fœdavit Angustini simius Prædestinati auctor, quem edidit Sirmondus ; sic enim scripsit : *Quadragesimam & secundam Hæresim Origeniani inchoaverunt, à quodam Origene, non illo qui fere omnibus notus est, sed alio Syro quodam sceleratissimo*. Verba hæc Augustini : *sed ab alio nescio quo*, videtur falsa hac lectione depravasse : *sed alio Syro quodam*. Idem capite sequenti alium nobis obtrudit Origenem ab Adamantio nostro diversum, dogmatum eorum auctorem, quorum Adamantium Epiphanius accusavit. Sophronius Hierosolymitanus ab Epiphanio inductus, geminum quoque Origenem, alterum antiquiorem, Adamantium alterum commemorat in Epistola ad Sergium : quod observatione sua dignum Photius existimavit. In eadem caussa est Iohannes Damascenus, geminum fingens Origenem, unde duplices orti sint Origenistæ, Fœdi, & Adamantij sectatores. Atque item Guido Carmelita, Elnensis Episcopus, qui figmentum idem arripuit. Atque ita duone extiterint Origenes Origenistarum principes addubitavit Epiphanius ; asseverarunt Angustinus, Sophronius, & Iohannes Damascenus : tres autem finxit Auctor Prædestinati, scriptor nequam, ut vel ex eo conijcias quod eodem capite Pamphilum martyrem, Episcopum aliquando fuisse tradit. Quod autem asseveravit Augustinus, negavit id diserte Baronius, & caussas cur duplex fingeretur Origenes acute pervestigavit. Memoratus porro ab Eunapio Origenes ille quem diximus, Porphyrij & Amelij condiscipulus, idemne sit ac sodalis ille Plotini, an alius, non satis extat ; nam qui cum Plotino Ammonium audivit Origenes, Plotini æqualis fuit & amicus, nec doctrina inferior, ut ei ad se audiendum forte venienti erubescens assurgeret Plotinus, nec coram eo verba facere sustineret : at laudatus ab Eunapio Origenes alter Plotini scholam videtur frequentasse, quippe qui Porphyrij & Amelij Romæ condiscipulus fuerit, quorum utrumque Plotini doctrinam Romæ capessivisse constat. Id si sit, Origenes duos iisdem temporibus cum Plotino Romæ conjunctissime vixisse dicendum est, alterum eius condiscipulum, discipulum alterum. Quartum ad hæc Origenem, Ægyptium & ipsum, atque itidem Presbyterum, & Ammonij alterius sodalem, verum Adamantio Origene recentiorem, & Athanasio Alexandrino Episcopo coævum, à Palladio in Lausiacis, & Nicephoro Callisti commemoratum addam : reliquos huius nominis literatorum diligentiæ investigandos relinquam. Cautionem prætèrea à studiosis adhiberi velim, ne quotiescunque Adamantij mentio in Scriptoribus Ecclesiasticis incidet, eundem statim hunc arbitrentur esse ac Origenem : id enim nominis, præter alios, Auctori cuidam Christiano fuit, quem ab Origene caute distinguens Theodoretus, utriusque scriptis ad contexendam Hæreticarum fabularum Epitomen usum se non semel profitetur.

Porphyr. apud Euseb. Hist. libr. 6. cap. 19.

Baron. ad A. 248.

Epiph. Hær. 63. cap. 1. & Hær. 64. cap. 3.

Augustin. libr. de Hær. cap. 42.

Prædestin. Hær. 42.

Phot. Cod. 231.

Ioh. Damasc. in libr. De Hæresib.

Guido Carmel. in Summa de Hæres.

Baron. ad A. 256.

Eunap. in vit. Porph.

VIII. Decimum fere & septimum ætatis annum exegerat Origenes, cum Christi Ec-

cleſiam modis omnibus vexare aggreſſus eſt Severus Imperator. Cum enim per totum orbem ſeſe Chriſtiana fides effunderet, veritus quippe eſt vir cautus ac diligens ne hinc aliqua exiſteret rerum converſio. Toti itaque Eccleſiæ bellum atrox indixit. Ægypto tunc præerat cum imperio Lætus, qui ut Imperatori fidem ſuam præſtaret ac diligentiam, in Ægyptios Chriſtianos, ſed in Alexandrinos præcipue ferino ritu deſæviit. Tum vero Origenem ingens martyrij cupido inceſſit, qui ſe cum hoc feciſſet, egregium ſcilicet vitæ fructum cepiſſe arbitrabatur. Præſenſit id mater, & precibus ac rationibus excogitatis vix filij propoſitum repreſſit. Quod omnibus porro votis concupiverat filius, id repente patri objectum eſt: qui in vincula Chriſti nomine conjectus, morti deſtinatur. Sopitum martyrij deſiderium in Origenis animo excitavit Leonidæ conſtantia, ut quævis ſibi potius ſubeunda tormenta, quam à ſperata martyrij gloria diſcedendum putaret. At mater adhibitis B
fruſtra fletibus filij impetum tardavit arte, & occultis ipſius veſtimentis invitum domi retinuit. Itaque quod ipſe facere non potuit, patri ut faceret literarum adhortationibus auctor fuit: quibus confirmatior effectus Leonides capitis ſupplicium tulit, anno, ut dixi, Severi decimo, ad X. Cal. Maias, ad quem diem mors eius refertur in Romano Martyrologio. Bona eius, quibus familiam dum viveret honeſte toleraverat, fiſco ſunt addicta: atq; ita Origenis, cum matre ac ſex parvulis fratribus in ſumma egeſtate & luctu relicti, opes omnes contuſæ ſunt. Chriſtianis favebat Alexandriæ nobilis & opulenta mulier, & facultatibus ſuis ſublevabat inopes, ſed Orthodoxos ab Hæreticis parum caute diſcernebat: nam Paulum quemdam Antiochenum, inter Alexandrinos Hæreticos primas tenentem, non opibus ſolum fovit, ſed domi etiam exceptum in filium adoptavit. Origenis illa quo- C
que caſum miſerata, pueri langueſcere non ſivit induſtriam, & animum incultu torpere; ſed victu, cæteriſque rebus commode & liberaliter habuit. Inde Origeni aliqua cum Paulo interceſſit conſuetudo: ſed quamvis ad hunc propter eloquentiam homines non Hæretici modo, ſed Orthodoxi etiam concurrerent, numquam adduci potuit Origenes ut precationum cum eo conſociaret uſum, quod Eccleſiæ legibus vetitum eſſe meminerat. Non leviter hic ab Euſebio, quem tamen aſſectatur palam, ſed hoc loco, ut videtur, intellexit

Niceph lib. 5. cap 5. parum, diſſentit Nicephorus: Paulum quippe divitis hujus fœminæ maritum fuiſſe ſcribit, Origenem adoptione filium; quod ex male acceptis Euſebij verbis ſenſiſſe illum ſtatim intelliget, qui verba eius contenderit cum Euſebianis, vel Rufini interptetationem cum utroque contulerit. D

IX. Acceptum ineommodum diligentia ſarcire cupiens Origenes, & fortunam induſtria ſublevare, traditam ſibi à Patre humaniorum doctrinarũ cognitionem acerrimis ſtudiis excoluit, tantoſque fecit in Grammaticis diſciplinis progreſſus, ut eas publice docendas ſuſciperet. Hinc largus illi ad uſus vitæ neceſſarios proventus. Ethnicos autem adeo illexerat Chriſti religio, ut metu fugatis Eccleſiæ Doctoribus, confluerent ad Origenem adhuc adoleſcentem, ſed doctrina in adoleſcentia & virtute conſpicuum, ab eoque ſacra ſibi dogmata exponi vellent. Cujus ſermonibus affecti plerique, Chriſti ſuſcepta fide, in intimam ejus familiaritatem ſeſe adjunxerunt. Itaque Alexandrinæ Eccleſiæ Epiſcopus Demetrius, non felicius Chriſtianorum res in Ægypto reparare ſe poſſe credidit, quam ſi Catechumenorum curam uni Origeni octodecim annos nato demandaret. Vtraſque hic igitur E
ſuſtinebat partes, Literatoris, & Catechiſtæ.

Nova interim Aquilæ Alexandriæ Præfecti in Eccleſiam detonuit Perſecutio, in eaq; Origenes ſingularibus fidei, pietatis, ac conſtantiæ ſpeciminibus editis magnam ſibi inter Chriſtianos famam & gratiam peperit. Cum enim traherentur ad necem Martyres Chriſti, obvios amplectebatur, aſſectabatur euntes, morientibus aderat, & tormentorum ſævitiam allocutionibus & ſolatiis levabat. Vnde circumſtantis populi converſa in ſe iracundia, lapidibus appetitus, cum nefariorum hominum vix effugiſſet manus, ſtatim domus eius, quam frequentari Catechumenis adverterant, armatis hominibus circumſeſſa eſt. Mihi imprimis eorum probatur opinio, qui tempeſtati huic egregium Origenis facinus, ab

Epiph Hær 64 cap 1. Epiphanio commemoratum adjungunt, quando eum adraſo vertice, quales Ægy- F
ptiorum Deorum miniſtri eſſe ſolent, pro fani Serapidis gradibus ſtatuentes Ethnici, palmarum ramos præbere juſſerunt Sacerdotibus, qui ad obeunda ſacra aſcendebant, quo more eorum graviſſimæ ceremoniæ continentur. Acceptis ille palmarum ſurculis, præſenti animo & erecto, adſtantes alta voce ſic allocutus eſt: Adeſte, accipite ramum, non Templi Idolis conſecrati, ſed Chriſti. Quibus Gentilium in ſe concitatis animis, fugere, latitare, & latebras crebro commutare coactus eſt.

Baron ad ann 203. N 6 X. Alexandria ſub idem tempus exceſſiſſe ipſum, & Cæſaream Cappadociæ confu-
Pall. Lauſ cap. 147. giſſe cenſet Baronius, Palladij auctoritate permotus, qui Origenem ſcribit, cum Gentilium vexationem fugeret, Cæſaream apud Iulianam virginem delituiſſe biennio, & in literis animum habuiſſe. Deinde hæc ſubnectit: ἐγὼ δὲ ταῦτα ἰσχὼ παρεμβύω ἐν παλαιοτάτῳ βιβλίῳ

A σχηφρά, ὅπερ ἐγράφατο χειρὶ αὐτοῦ Ὠριγένους· τοῦτο τὸ βιβλίον εὗρον ἐγὼ αὐτὸ Ἰουλιανὴ παρθένῳ ἐν καισαρείᾳ, κρυπτόμενον καὶ παρ' ἐμοῦ παρ' αὐτῆς ἵνα ἴλεῳ παρ' αὐτῆ συμμάχου τῷ ἰουδαίων αὐτὸ εἰληφέναι. Manifesto hæc sibi repugnant: nam si librum illum manu sua exaravit Origenes, quomodo illum à Symmacho habere potuit Iuliana? quomodo eum apud Iulianam Origenes reperire? Lege, ὅπερ ἐγεγράφατο. proclivia fient omnia. Sese in antiquissimo libro verba hæc manu Origenis scripta reperisse ait Palladius: *Hunc librum inveni apud Iulianam virginem, in Cæsarea civitate, dum apud ipsam latorem, quæ illum ab ipso Symmacho interprete Iudæorum se accepisse referebat.* Quoniam autem alibi docet Eusebius Symmachi Commentarios in Evangelium Matthæi, & ab eo concinnatam Scripturæ interpretationem, à Iuliana Origenem accepisse, quæ ea porro jure successionis ab ipso Symmacho habebat, inde collegit Baronius *usseb. Hist. lib. 6. c. 17*

B ex iis Symmachi libris memoratis ab Eusebio unum eum fuisse, quem manu Origenis notatum vidit Palladius; vel Commentarios nempe in Matthæum, vel Interpretationem ipsam Scripturæ. Præterea non alia Origenem de causa latuisse apud Iulianam censuit, quam ut aliquam Ethnicorum adversus Christianos Persecutionem devitaret, vel Severi scilicet, vel Maximini, vel Decij: cum Maximini autem vel Decij ætate hi iam Symmachi libri exissent in lucem, & ad Origenis proinde notitiam venissent, tum certe ab eo fuisse inventos, dum Severi bellum in Ecclesiam ferveret. Halloxium traxit in assensum ea Baronij ratio, quam accuratius tamen excutiamus. Quem librum Origenis manu notatum vidisse se ait Palladius, is erat antiquissimus: atqui Palladium ducentis circiter annis Symmachus antecessit. An vero ducentorum annorum codex, antiquissimus dici pos-

C sit, existiment eruditi, qui sciunt quot sæcula ejusmodi codices durando vincere soliti sint. Symmachum ergo liber iste auctorem non habuit. Quos autem à Iuliana Symmachi libros accepisse Origenem prodit Eusebius, ab ipso fuerunt Symmacho elaborati. Ad hæc fuit σχῆμα ille Codex quem vidit Palladius: at neque Symmachi Commentarios, neque Scripturæ Interpretationem, σχήματος fuisse scripta cuiquam bene sano persuadebitur. Alius ergo fuit ille Palladio commemoratus liber, alij Eusebio. Nec mirum sane utrosque à Iuliana accepisse Origenem, cum verisimile sit universam Symmachi Bibliothecam ad Iulianam hæreditario jure perveniisse, cuius ipsa deinde Origeni copiam fecerit. Hinc ergo frustra concludit Baronius Symmachi interpretationem & Commentarios tunc ab Origene fuisse inventos, cum imperium teneret Severus, & Ecclesiam male ha-

D beret, propterea quod jam tum in Origenis, omniumque adeo manus venerant, cum Maximinus, aut Decius Christianam rempublicam oppugnarunt. Ac si fieri non potuerit, ut quamvis jam innotuissent multis hæ lucubrationes Symmachi, ipsum tamen Origenem aliis districtum rebus effugerint. Eamdem ejus latitationem narrat Eusebius, ipsumque ait ex ædibus in ædes fugientem migrasse, non ex urbibus in urbes; & tota urbe neutiquam potuisse occultari, non vero Alexandrinis finibus excessisse. Tum continuo subijcit tot ejus exemplo ad Christi partes fuisse adductos, ut crescente in dies Catechumenorum numero, quos ipsi soli instituendos commiserat Demetrius Alexandrinus Epis- *Euseb. Libro 6. cap. 3.*

E copus, Grammaticæ artis professione se abdicaverit. Quibus ita ab Eusebio conjunctis quis tam longinquum, tamque diuturnum iter putet interceptisse? Cum illud ergo tempori huic minime possit aptari, commodius aliud infra reperire conabimur.

XI. Confluente in dies ad Origenem, ut dixi, auditorum numero, quos partim Grammaticæ studium, partim Christianæ doctrinæ percipiendæ cupiditas alliciebat, parum sibi convenire credidit tradere elementa literarum, qui Verbo Dei hominum mentes posset imbuere. Quamobrem abrogavit sibi tradendæ Grammaticæ munus, & ad celebrandas meliores doctrinas se convertit. Atque hinc imminutos rei familiaris fructus ut sarciret, professorio muneri utiles libros, quorum pretiosa ipsi supellex erat, distraxit omnes, ac diurnæ quatuor obolorum pensionis pretio vendidit, ne operi suo destinatum domesticæ rei sollicitudo retraheret.

XII. Ad rerum divinarum studium accessit etiam virtutum omnium, quæ essent Chri-

F stiano dignæ, usus assiduus. Dies docendo, noctes legendo conterebat. Iejunia longa, somni breves, quos humi tantum, vel in storea abjectus capiebat. Frigoris ad hæc patientissimus; vini, olei, aliarumque rerum, quibus irritatur gula, & ad laborem ferendum remolescunt homines, abstinentissimus, usque adeo ut tentaretur valetudine, & stomacho laboraret. Christianum Philosophum vere dixisses. Cujus tanta fuit inter Gentiles Philosophos, & Christianos admirabilitas, ut ad ejus imitationem totos se componerent, ipsiusque adhortationibus incensi palmam martyrij consequerentur. Hinc illi Plutarchi, Heraclides, Sereni, Heraides, & Herones, quorum morte Christiana res valde illustrata est.

XIII. Interea dum hæc geruntur corpus suum evitare Origenes ausus est, sive ferro exectis genitalibus, ut crediderunt Hieronymus, & Nicephorus; sive medicamento exic- *Hier. Ep. 61. Niceph. lib. 5. cap. 8.*

Epiph. Hæ. 64. cap. 3. catis, ut aliis persuasum est: rem enim Epiphanius in incerto reliquit. Quanquam verisimilius est medicamine impositò extinxisse genitalem vim, quam gladio uerenda amputasse: non quod existimem, id si fecisset, levitatem oris prodituram fuisse factum, quod summa cura occultum habere voluit; certum est enim barbam ei non defluere, si quis jam vesticeps aut barbatus exectionem patiatur: sed propter horrorem facti; nam quis ita in se sæviisse putet hominem non insanum, cum mollioribus uti posset remediis, unde idem commodum capiebat? Certe si quid amplius conjecturæ tribuendum est, cicutam genitalibus illevisse crediderim, quam Athenienses Hierophantas ad compescendam libidinem adhibere solitos ipse prodidit libr. 7. contr. Celf. κ) εἰς μὲν πυ, inquit, παρ' ἀθηναίοις ἱερῶν ἐστιν, ἀλλ' ἀκριβῶς ἐξ ἑαυτῶν τὰς ἀφροδισιακὰς ὀρέξεις, ὡς κύνες ἀστὴρ ἐξ) δυνάμενον, κ) ἡμερωτὴν ἑαυτῷ εἰς ὅσον δέλε) ποιεῖσθαι τὰ ἀφροδισιακὰ μέρη καθαιρὲς ἐξ) νομίζε) ἀφὲς τὴν νηπενθῆ ἀθηναίους ἀχιλέως· ideſt, *obitis cicuta maſculis partibus*: cohibendæ quippe veneris gratia cicutam locis illis admoveri tradunt Dioſcorides & Plinius, non ſorberi, uti factum ab Hierophantis memorat Hieronymus libr. 1. adv. Iovinian. B

Dioscor lib 4. cap. 79 Plin. Lib 25. cap. 13.

Causæ cur id faceret, complures Origeni fuere. Ventitabant ad eum puellæ, fidei Chriſtianæ & ſtudiorum gratia: quam hominum autem ingenium à labore proclive eſſet ad libidinem optime intelligebat, verebaturque ne ex frequenti virginum conſortio corpus in ipſo juventutis flexu male ſui compos ad voluptatem impelleretur. Commovebatur ad hæc effato Chriſti, quo ſe ipſos propter cœleſte regnum eviraſſe nonnullos pronuntiaverat. Id cum præter germanam ſententiam accepiſſet, pravis, ut opinor, deceptus Valeſiorum Hæreticorum expoſitionibus, qui ætatem eius præceſſerant, ſibique ſoliti fuerant virilia execare, nova iſtæc in eo religio inceſſit. Et jam aliis inductus Chriſti verbis, à legitimo ſenſu detortis, unicam ſibi tantum habebat tunicam, abjectis calceamentis nudis incedebat pedibus, nec ullo modo vel in craſtinum, vel in longitudinem conſulebat. Aliam præterea de hac re Origeni fuiſſe cauſſam ſcribit Euſebius; ne ſcilicet ex crebris puellarum ad ſe itionibus & alloquiis obtrectandi occaſionem haberet malevolentia. At repugnat quod mox ſubjungit, operam dediſſe Origenem, ut factum illud occultaretur: nam ſi occultavit, quomodo rumores hominum ignorabile factum ſopire potuit, quod evulgandum erat ad maledicentiam & obſcœnos rumores compeſcendos? Ad annum Severi decimum quartum pertinere hæc ſuſpicatur Baronius: quorũ tempus neutiquam Euſebius deſignavit. Id ſi fit, annum tunc egerit Origenes vigeſimum primum. C D

Matth. 19 12.

Euseb. lib. 6 cap. 8.

Magna verò hic doctorum hominum concertatio eſt, laudene eiuſmodi facinus, an vituperatione dignum ſit. Aperte damnat Baronius, multiſque ſententiam ſuam argumentis tuetur, ſed quæ ad eam fere, quæ ferro fit, evirationem pertinent. Contra ea Halloxius, non excuſat modo, ſed dilaudat. Ego ſingula ab utraque parte collecta non referam; quod ipſe ſentio, paucis exponam. Certum eſt voluntariam ſui ipſius exectionem, eam dico quæ fit gladio, vetitam eſſe Apoſtolicis Canonibus 22, & 24. At eorum dubia eſt auctoritas, & penitus ab Halloxio reſpuitur. Eamdem damnavit extincto jamdiu Origene Nicænum Concilium, damnavit & Arelatenſe. Ipſi quoque Euſebio, perpetuo licet Origenis laudatori, væcordiæ hujus vituperationem vis veritatis expreſſit. Sed quid aliena conquirimus, cum domeſtica ſuppeditent teſtimonia? Vtramque caſtrationem, & quæ exectione, & quæ exiccatione perficitur, damnavit demum Origenes, alioſque ne ſimile quid in ſe aliquando conciperent, vehementer abſterruit, cum aliis locis, tum præſertim ſuis in Matthæum Commentariis. Locus habetur Tom. 15. ad cap. 19. v. 12. quem omnino conſuli velim. E

Rivet ad A. 230. Halloix lib 4. Orig. de Quæſt.

Nicen Con. cil. Can. 1. Arel. Concil. Can 7

Diſcipulos ſuos & familiares facinus ſuum celaverat Origenes, dubius animi laudine ſibi, an probro ducendum foret. Rem tamen comperit Demetrius, quam vehementer admiratus primum, tum laudibus etiam proſecutus, confirmavit Origenem, ſtrenueque ſuſceptum munus juſſit traducere. Tum hic denique remotis impedimentis, univerſos ad ſe erudiendi cauſſa venientes nullo ſexus diſcrimine admiſit. In eorum autem inſtitutione ſumma ſe tractavit diligentia, omneque ſuum otium ad eorum negotium contulit. F

CAPVT SECVNDVM.

I. *Severi Imperatoris obitus. Origenes Romam proficiſcitur*, II. *Alexandriam redit*, III. *Ebraicam linguam condiſcit*, IV. *Ambroſium ad Chriſti fidem convertit*, V. *accerſitur in Arabiam, redit Alexandriam*, VI. *Palæſtinam petit, Alexandriam redit*, VII. *à Mammæa accerſitur Antiochiam, Alexandriam revertitur*, VIII. *Scripturam ſacram Commentariis*

A *Commentariis illustrare aggreditur*, IX. *Commentarios in Johannem, & in alios Scripturæ libros incboat*, X. *in Achaiam per Palæstinam proficiscitur*, XI. *Athenis discedens Epheso iter habet*, XII. *Cæsareæ Presbyter jam ante fuerat ordinatus. Alexandria pellitur*, XIII. *Cum, ne vitiaretur ab Æthiope, Idolis sacrificasset*, XIV. *Cæsaream Palæstinæ concedit.* XV. *Confutantur nonnulli, qui Origenem ab Heracla Alexandria depulsum fuisse scripserunt.* XVI. *Ecclesiastica munia obit; à multis fovetur Ecclesiis;* XVII. *Palæstinam perlustrat.* XVIII. *Vtrum viginti & octo annos Tyri transegerit.* XIX. *Gregorium Thaumaturgum & Athenodorum fratres, aliosque in literis sacris & profanis instituit, Isaiam*
B *& Ezechielem Commentariis exponit.*

I. SEVERVM interim, cum jam aliquoties interficere adortus esset Caracalla filius, mors ex ægritudine consecuta est, expleto Imperij decimo octavo anno, ætatis vigesimum sextum agente Origene. Hic post aliquot deinde annos Romam ire contendit, Romanæ Ecclesiæ visendæ studio, cui tunc præerat Zephyrinus Papa. Tempus itineris ab Eusebio prætermissum conjectura assequi studet Baronius, & in primum Elagabali rejicit annum, qui Zephyrini decimus octavus, & postremus fuit, caussamque profectioni Mammæam Alexandri matrem dedisse suspicatur, cum post accersitum ad se Antiochiam Origenem, Elagabalum Imperium ineuntem Romam esset comitata. Verum hæc aliter
C Eusebio temporibus divisa sunt: tunc enim à Mammæa Antiochiam accitum fuisse Origenem satis aperte significat, & disertis quoque verbis post illum Suidas, cum rerum potiretur filius ejus Alexander. Qui postquam Imperium adeptus est, non alias Antiochiam ivit Mammæa, quam cum Persas Romanis finibus imminentes bello refutare aggressus est. Hæc multis post Zephyrini obitum annis inciderunt. Cum autem Imperator renuntiatus est Elagabalus, Emesæ commorabatur Mammæa, neque in tanta rerum conversione curiosis auditionibus operam dare potuisse verisimile est. Ecquænam porro caussa fuerit Baronio, cur incertam Origenianæ in Italiam profectionis occasionem comminisceretur, Mammææ nempe assectandæ studium, cum veram expresserit Eusebius, Romanæ nimirum Ecclesiæ, omnium, ut ipse scribit, antiquissimæ, penitus cognoscendæ desiderium, *Euseb. libr. 6. cap. 14.*
D non video. Hoc ergo iter Severi inter obitum, qui anno Zephyrini undecimo contigit, ipsiusque Zephyrini mortem, quæ ad alterum Elagabali annum pertinet, conferre satis habeamus: à tempore autem præcise designando, cum ne conjecturæ quidem locum nobis Veterum monumenta præbeant, abstineamus. Id in decimo tertio Zephyrini anno Historici quidam constituunt, quod ab Eusebij rationibus non discrepat, & mihi satis probatur.

II. Propere perlustrata Roma, statim Alexandriam Origenes repetiit, traditaque ei rursum est à Demetrio Catechumenorum Christianis dogmatis imbuendorum cura. Quo cum in opere, omissis cæteris studiis, dies ac noctes urgeretur, nec sibi ad Scripturæ, divinarumque rerum pervestigationem reliqui quidquam facere posset, docendi munus cum Heracla, qui tum cæteris eius præstabat discipulis, ita partitus est, ut rudioribus prima do-
E ctrinæ Christianæ elementa hic traderet, maturiores ille & jam usu peritos reconditis dogmatis instrueret.

III. Hinc aliquantum lucratus otij, eo ad enodandas Scripturæ obscuriores intelligentias usus est, seseque in eo studio quotidianis commentationibus diligenter subegit. Verum cum operam suam absque Ebraicæ linguæ notitia frustra consumi intellexisset, id quoque ornamentum ac reliquas doctrinæ suæ laudes adjunxit. Iohannes Trittemius in libro De scriptoribus Ecclesiasticis res Origenis literis prosequens, ipsum ait *jam senem contra suam ætatem linguam Ebraicam didicisse.* Perperam nempe accepit ista Hieronymi: *Tantum in Scripturis divinis habuit studij, ut etiam Hebræam linguam contra ætatis, gentisque suæ naturam edisceret.* Quæ sic intelligo, jam virilem ætatem adeptum Adamantium, quæ ætas Grammati- *Hieron. lib. De script. Eccles.*
F cas tricas ac quisquilias aspernari solet, & gravioribus studiis delectari, eo tamen demisisse animum, ut in hac arte se exerceret. Nulla illic senectuis significatio. Magdeburgenses vero idem narrant his verbis: *Ita igitur otij aliquantulum nactus, ad discendam linguam Ebræam, suæ alioqui naturæ adversam, ut Suidas ait, animum adjecit.* Quæ illic habet Suidas, è Græca transtulit interpretatione Hieronymiani Operis De scriptoribus Ecclesiasticis, ubi proxime adducta Hieronymi verba sic reddita sunt: ὥστε καὶ τὴν ἑβραϊκὴν διαλέξιν ἐπαντιουμένην τῇ τε ἡλικίᾳ, καὶ τῇ οἰκείᾳ φύσει ἐκμαθεῖν· Quod de Alexandrinæ gentis natura dixit Hieronymus, quæ juxta Græcorum omnium consuetudinem linguarum exoticarum notitiam contemnebat, id ad Origenis ipsius naturam Interpres pessime retulit. Vnde fraus Suidæ ac Magdeburgensibus facta. *Magd. Cent. 3. cap. 10.*

IV. Erat per id tempus Alexandriæ vir opibus ac dignitate florens, ingenio etiam spe-

ctatus & doctrina. Hunc Valentini errore, qui tunc in Ægypto vigebat, Marcionis alij, implicitum fuisse scribunt. Commode utrique: maxima siquidem utriusque hæreseos affinitas fuit, dogmatumque consensus. Sabellianum fuisse quidam etiam prodiderunt: hoc est Noetianum, Sabellius quippe statim post Origenis obitum Noëti præceptoris sui deliramenta renovavit. Crebro ad Origenem ventitabat Ambrosius cum aliis partim Hæreticis, partim Ethnicis Philosophis, qui viri nomine ac doctrina pertrahebantur. Nam rerum divinarum documentis Philosophiæ quoque, Mathematicarum & humanarum disciplinarum præcepta aspergens, auditores erudiebat pro uniuscuiusque captu: nec parum iis doctrinis inesse censebat ad sacra percipienda adjumenti. Adversus hunc ita affectus est Ambrosius, ut ejuratis erroribus saniori doctrina instituendum ei se traderet, ad ejusque societatem sese penitus applicaret. Tunc imperasse Caracallam agnoscit Baronius, cum *Baron. ad A. 210. N. 6. & 12.* ad Christi fidem conversus est Ambrosius. Idem tamen Origenem Roma Alexandriam rediisse docet postremis Zephyrini temporibus, recens adepto Imperium Elagabalo: cum Ambrosij conversionem præcesserit hæc Origenis reditio. Plane suo sibi gladio jugulatur.

V. Iisdem fere temporibus militarem hominem Alexandriam mittit Arabiæ Præses, cum literis ad Demetrium Episcopum, & ad Ægypti Præfectum, quibus vehementer orabat Origenem ad se confestim mitterent, velle se de rebus divinis cum eo communicare, ejusque doctrinæ fieri participem. Æquissimæ postulationi annuit uterque. Ablegatus ad eum continuo Origenes, & re feliciter explicata Alexandriam sine mora reversus est. Quod autem asserit Halloxius, minime dubium esse quin ad audiendum Hippolytum in Ecclesia quadam verba facientem per id tempus accedens Origenes, designatus ab eo, & honoris gratia adstantibus fuerit monstratus, ut factum refert Hieronymus, indiget id quidem pro- *Hieron. libr. De Script. Eccl. in Hippolyto.* batione: cum enim ex Arabia excesserit Hippolytus, & in Italia demum martyrium obierit, huic alibi passim occurrere potuit Origenes, & concionanti adesse.

VI. Non multo post Alexandria clam exiit, arma impia Caracallæ fugiens, quibus funestissimam Alexandrinis cladem intulit. Annus trahebatur Christi 215. Caracallæ quintus, ætatis circiter trigesimum agente Origene. Secessit ille in Palæstinam, & Cæsareæ sedem posuit: ubi tantus ei ab Episcopis honos habitus est, ut nondum licet Presbytero, sed Laico etiam tum deferretur negotium Scripturæ publice in Ecclesia explanandæ, præsentibus Episcopis. Ægre tulit Demetrius, & tanquam præter fas ab Episcopis & Origene attentatum scriptis ad eos epistolis damnavit. Factum rationibus, aliorumque Episcopo- *Phot. Cod 118 & 132.* rum auctoritate & exemplo excusarunt Theoctistus (Theotechnum Photius appellat) Cæsareæ Episcopus, Hierosolymæ Alexander. Nec ita tamen placarunt Demetrium, ut non Origenem per literas, missosque Diaconos revocaret. Paruit ille mandatis, & reversus in patriam consueto sese muneri restituit. Castiganda hic Halloxij, aliorumque indiligentia, qui prius hoc Origenis in Palæstinam iter confuderunt cum altero paulopost à nobis narrando quod ad Achaiæ Episcopos proficiscens per ea loca habuit: utramque enim profectionem caute distinxit Eusebius, prioremque ante Caracallæ interitum ab Origene susceptam narrat libr. 6. Hist. cap. 19. posteriorem temporibus iis deputat, quibus Phileto Antiocheno Episcopo successit Zebinus; locus extat libr. 6. Histor. cap. 23. Episcopatum autem Zebinus iniit sub Alexandro Severo, ut est in Eusebiano Chronico. Id quod alio ipse loco Halloxius animadvertit.

VII. Coorto interea Romanos inter & Persas bello, Antiochiam venit Alexander Severus, Mammæa matre comitatus, quæ ut erat natione Syra, & rerum Iudaicarum ac Christianarum aliquem perceperat usum, Origenem cujus tunc passim celebrabatur nomen, misso militari fatellitio ad sese accersivit, explorandæ hominis doctrinæ, majorisque Christi notitiæ adipiscendæ caussa. Multis apud illam de Deo sermonibus habitis, exacto illic non modico tempore ad intermissa studia Alexandriam properavit. Hanc Origenis peregrinationem temporibus illis conjungens, scio me Chronologorum aliquot rationibus repugnare, qui ad extremos Alexandri Severi annos Persicam expeditionem referunt, cum multo ante exitum Alexandri visere ad Mammæam Origenem ivisse certum sit. At nobis favent Eusebij φιλοχρισμοὶ, quibus in hac historia perpetuo adhæremus: nam *Euseb. l. 6. Hist. cap. 21* Persicum bellum secundo Alexandri anno assignat in Chronico; in Historia autem, postquam Alexandrum imperatoriam dignitatem assecutum significavit, Origenis itionem ad Mammæam continuo subjunxit: Cæsarienſem vero Origenis secessum, quem decimo *Euseb. l. 6 Hist. c. 16.* Alexandri anno contigisse docet, longe inferius recensuit. Qui vero bellum hoc rejecerunt in postremos Alexandri annos, nullo auctore fecerunt; nam qui ætatis illius res gestas complexi sunt Herodianus Zosimus, Xiphilinus, & Lampridius, Persicæ expeditionis neutiquam expressere tempus, solus illud adnotatum reliquit Eusebius, quem sequi- *Baron. ad A. 220. N. 2.* mur. Sin hæc ante contigisse pertenderis quam Romam ivisset Mammæa, ut vult Baronius, alterutrum enim dicendum est, nec eam quippe alias Antiochiæ fuisse apparet,

A sententiam hanc supra à nobis obtritam reperies.

VIII. Cæterum hinc Scripturam sacram Commentariis illustrare Origenes orsus est, impulsore Ambrosio, qui non verbis incendebat solum, sed sumtibus etiam suppeditabat. Legitur apud Cedrenum, quod & ab eo sumserunt Suidas, & Glycas, Origenem per annorum octodecim spatium literas sacras fuisse interpretatum. Minime id quidem consentit Eusebij rationibus, qui Origenem sexagenario majorem Commentarijs Matthæum illustrasse scribit, triginta scilicet annis, eoque amplius, postquam Scripturam primum cœpit exponere. Sin ita hæc accipienda censeat aliquis, quasi quidquid in sacrorum Voluminum interpretationem diversis temporibus otij contulit Origenes, octodecim annorum spatium exæquaverit, longius etiam dissentio, ejusmodi quippe rationem neuti-
B quam duci posse existimo. Multo credibilius est ex male lecto vel descripto Epiphanij loco commentum id prodiisse. Postquam enim ab Origene postulasse Ambrosium dixit, ut sacras Scripturas interpretaretur, id ait ipsum in Tyrio secessu per octo & viginti annos fecisse. Alio item loco divina volumina Origenem Tyri scribit explanasse ϐʹ ἔτη κηʹ. Similiter Suidas, alios secutus, narrat Ambrosij rogatu Scripturas Origenem explanasse ϐʹ ἔτη ιηʹ. Vides germana hæc eorum esse quæ scripsit Epiphanius; præterquam quod numerus κηʹ in ιηʹ degeneravit. De secessus autem Tyrij spatio, quod assignavit Epiphanius, quæstionem paulopost habebimus.

Epiph. Hær. 64. cap 3.

Epiph. De mens. & pond. c. 18.

Scribit Hieronymus Ambrosium ad Librorum sacrorum interpretationem Origenem incitasse, in æmulationem Hippolyti, editis jam in Scripturam plurimis Commentariis
C optime de Ecclesia meriti. Hieronymum fefellit male intellectus Eusebius, qui post enumeratas Hippolyti scriptiones hæc subjungit: ὀξ ἐκείνῳ δὲ καὶ ὠριγένης πρῶ εἰς τὰς θείας γραφὰς ὑπομνημάτων ἤρξατο αἰχμὴ, ἀμβροσίου εἰς τὰ μάλιστα παρορμήσαντος αὐτόν. Ideſt: *Ab eo quoque tempore Origeni in divinas Scripturas commentandi initium factum est, valdè eum incitante Ambrosio.* Hieronymus autem vocem hanc, ἐκείνῳ quæ pertinebat ad tempus, perperam ad Hippolytum retulit: de quo simile nihil habet Nicephorus. Iam ante Henrico Valesio id observatum est. Falsam Hieronymi explicationem nova depravatione pervertit Auctor Græcæ interpretationis libri De scriptoribus Ecclesiasticis. Hæc habet Hieronymus: *Scripsit* (Hippolytus) *nonnullos in Scripturas Commentarios, è quibus hos reperi; in ἐξαήμερον..... de Pascha, adversum omnes hæreses, & περὶ ὁμιλιῶν, de laude Domini Salvatoris; in qua præsente Origene se*
D *loqui in Ecclesia significat. In hujus æmulationem Ambrosius, quem de Marcionis hæresi ad veram fidem correctum diximus, cohortatus est Origenem in Scripturas Commentarios scribere, præbens ei septem & amplius notarios, eorumque expensas, & librariorum parem numerum: quodque his majus est, incredibili studio quotidie ab eo opus exigens. Unde in quadam Epistola* ἱεροδιώκτην *eum Origenes vocat.* Sic ea accepit Interpres, quasi una serie scribenda sint ista: *in qua præsente Origene se loqui in Ecclesia significat in hujus æmulationem*, tum deinde apponenda sit τελεία σιγμή. Sic enim vertit: ἐν οἷς παρόντος ὠριγένους ἑαυτὸν ὡμιληκέναι τῇ μίμησιν αὐτοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ δηλοῖ· ἀμβρόσιος. ὃν πρὸ τοῦ τῆς πλάνης μέρεσιν. εἰς τὴν ἀλληθινὴν πίστιν ἐπιστρέψαι σπεύδων, πολλὰ τὰς θείας ὑπομνηματίσαι γραφὰς, παρεσκεύασε αὐτῷ ἑπτὰ ἅμα, καὶ πλείους τοιχείας. Neque hac fine stetit malum, ad pristinos siquidem errores novorum accessionem fecit Photius, vir alioquin literariis
E laudibus abundans: hunc quippe Hieronymiani Interpretis quem secutus est, locum tali interductu distinxit: ἐν οἷς παρόντος ὠριγένους ἑαυτὸν ὡμιληκέναι τῇ μίμησιν αὐτοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ δηλοῖ ἀμβρόσιος. ὃν πρὸ τοῦ τῆς πλάνης μέρεσιν εἰς τὴν ἀληθινὴν πίστιν ἐπιστρέψαι σπεύδων· ὡς δὲ (supple, ἀπόλυτος) ὠριγένει τὰς θείας ὑπομνηματίσαι γραφὰς, παρεσκεύασε αὐτῷ ἑπτὰ, καὶ ἓξ πλείους τοιχείους. Ita legisse Photium declarant hæc illius: λέγει γὰρ ὁ μὲν (ἀπόλυτος) ὠριγένει τὸ λαῷ τῇ μίμησιν ὠριγένους, ὃ τῇ συνήθης τῇ ἐκείνης τῶν λόγων ὑπῆρχεν, ὡς δὲ ἐπέβαλε τοῦτον τὴν θείαν ὑπομνηματίσαι γραφὴν, ἐγκαταστήσας αὐτῷ ὑπογραφέας ἑπτὰ ταχυγράφους, ἓξ ἑτέρους τοσούτους χράσοντας εἰς κάλλιον, ὧν ἦν ἡ τῆς δαπάνης αὐτὸς χορηγός. καὶ ταῦτα ὑπηρετούμενος αὐτῷ, ἀπαγγέλλειν αὐτὸν ἀφράστους τοὺς ἔρωτας. ὅξ δὲ ἱεροδιώκτην ἐν μιᾷ τῶν ἐπιστολῶν φησὶ ὠριγένους κληθῆναι. Quæ cum ex Hieronymi Græco Interprete derivata sint, manifestus est quorun-
F dam error, virorum male suspicacium, qui nuperum opus esse interpretationem hanc conjectant. Cæterum hinc aliquibus persuasum fuit Hippolytum Origeni, non Ambrosium ad explicandos rei literariæ sumtus præsto fuisse: quod quam verum sit, Lector existimet, & quemadmodum falsæ opiniones quasi ex traduce propagentur. Fraudi quippe fuit Hieronymo Eusebius, Græco interpreti Hieronymus, Photio Græcus Interpres, innumeris aliis ipse Photius, & quem ab alio unusquisque accepit errorem, novis deinde cumulavit. Sed hæc hactenus. Omnibus igitur rebus Origeni commodabat Ambrosius, & quæcunque ad corporis cultum pertinebant, ac studia, large huic, quasi virgula divina, ab eo præbebantur. Notarios itaque habebat ad manum plus septem, qui dictata ex ore loquentis exciperent, totidem librarios cum puellis, quæ properanter scripta nitidius exararent.

Hieron. De scrip. Eccl. in Hippolyt. Euseb. lib. 6. Hist. c. 23.

Phot. Cod. 121.

IX. Neque sibi sane hac oblata facultate defuit; beneficentissimi quippe hominis liberalitate usus, quinque priores Commentariorum in Iohannem Tomos, & initium sexti Alexandriæ hoc tempore, & ex Achaico, quod mox exponemus, itinere redux elaborauit. Octo item priores in Genesim Tomos è duodecim confecit: Psalmos ad hæc expositi viginti quinque priores, quamvis plures etiam subinde enarraverit, ut dicemus infra; & Ieremiæ quoque Lamentationes totis voluminibus interpretatus est. Adde libros de Principiis, & τὰ στρωματεῖς decem, quos eadem tempestate Alexandriæ composuit. A

X. His intentum studiis Origenem interpellarunt negotia Ecclesiastica, quorum gratia in Achaiam profectus est. Negotia illa quæ fuerint, non expressit Eusebius; Baronius conjecturis reperire voluit; eaque de caussa profectum in Græciam Origenem divinat, ut Nicopolitanæ Editionis circa hæc tempora repertæ compos fieret. Sed quorsum ad excogitatas descendemus conjecturas, cum veritas ipsa palam extet? scribunt siquidem Hieronymus & Rufinus Achaiæ Ecclesias plurimis tunc Hæresibus fuisse vexatas; quibus expugnandis idoneum præ cæteris visum Origenem, eam illi caussam in Græciam proficiscendi fuisse. Illuc vero accersitum ab Ambrosio non absurde quispiam suspicatur; nam Alexandria crebro abfuisse Ambrosium constat & postquam inter eos necessitudo intercessit, Athenis fuisse, atque inde literas ad Origenem dedisse ex Hieronymo discere licet. Hæc quidem proponimus, non asserimus. Hinc etiam habitæ sibi cum Hæresiarcha quodam concertationis exemplar ad amicos in Palæstinam misit Adamantius, qui falsis de se, deque ea disputatione rumoribus occurreret. Athenis moram fecisse Origenem certum est, moræ tempus incertum: rediisse tamen sequenti anno, vel biennio post, inter Chronologos constare video. Equidem non multo minus biennio itineris Achaici tempus fuisse existimo; nam & per Palæstinam iter habuit, ibique moratus est aliquandiu, & spatium aliquod itione ac reditione consumtum est, & in Achaia cum Hæreticis velitando, & Athenis perlustrandis, scholisque Philosophorum frequentandis, (quod ab eo factum testantur Epiphanius & Nicetas, & huc commode referri potest) sat longum tempus contritum fuisse necesse est. Nec caussæ est cur ex hac scholarum frequentatione aliud Athenense iter ab Origene olim adolescente institutum confingant Baronius & Petavius: nam ad Philosophos & Rhetores ibant cujuscunque ætatis homines, neque verisimile est Origenem Philosophiæ, reliquarumque disciplinarum amore flagrantem, in ea degentem urbe quæ artium omnium inventrix haberetur, & in qua cum civium, tum advenarum præcipuum esset studium novi aliquid vel dicere, vel audire, ætate fuisse absterritum quominus civitatis consuetudine ad explendam cupiditatem uteretur. Supra quidem observavimus testificari Porphyrium, ad Plotinum Romæ publice docentem aliquando accepisse Origenem quemdam, alium ab Adamantio, Plotini æqualem, eoque conspecto victum pudore Plotinum dicendi finem fecisse. Prius idem factum legimus à Tullio, qui octo jam & viginti annos natus, cum Romæ esset biennium versatus in caussis, & jam inter primos Vrbis oratores poneretur, Athenas tamen ad Antiochum Philosophum, & Demetrium Rhetorem se contulit. Inde ad Asiaticos Oratores, ipsumque demum Molonem se applicavit. Quin & Antonij Gnophonis scholam frequentasse, etiam cum Prætura fungeretur, à Tranquillo proditum est. Sane in hac Achaica remansione Nicopolitanam Editionem nactum fuisse Origenem credibile est; caussam hanc itineris habuisse, non item. B C D E

Bar. ad A. 230. N. 7.

Hieron. de Script. Eccles. cap. 65. Rufin. in Exposit. c. 25. libr. 6 Euseb. Hieronym Ep. 18 ad Marcellam

Epiph. Hær. 64. c. 1. Nicet. Thesaur. Orthodoxæ fidei libr. 4. Hexis 31. Baron. ad A. 232. N. 4. Petav. ad Epiph. Hær. 64. c. 1.

Sueton. de illustr. Grammat. cap. 7.

XI. Digressum inde, Epheso transisse non præter verisimilitudinem credi potest. Scribit siquidem Origenes se aliquando Ephesi in Hæreticum quemdam incidisse, qui cum ne verbum quidem secum conferre sustinuisset, se tamen inde profecto confictam falsæ disputationis historiam misisse ad discipulos, aliosque: at eum demum Antiochiæ vanos falsæ victoriæ rumores spargentem, postquam illuc accessit, publice coarguisse, hominisque vanitatem confutasse. Id si quis tum contigisse velit, cum vix in aliud tempus reinci possit, favebo conjecturæ: sed & hic quoque judicium suum sibi unusquisque integrum habeat, nec omnes enim Origenis peregrinationes literis fuisse traditas existimo, cum ipse præsertim alicubi se multa terræ loca peragrasse doceat. Quæ hoc ergo loco, & alibi passim dubitanter proponuntur à nobis, sic Lector accipiat tanquam meras conjecturas, aliqua, si forte, verisimilitudine conjunctas; solida nulla & constanti ratione subnixas. F

Origen. in Ep. ad amicos Alexandrinos.

XII. Prius autem quam Athenas veniret, arripuerat iter per Palæstinam, & Cæsaream ab Episcopis supra jam commemoratis Theoctisto, & Alexandro ad sacrum Presbyterij ordinem fuerat provectus. Prioresne jam ante susceperit ordines, necne, non liquet; facile equidem adducor ut credam per saltum, ut vocant, Presbyterum fuisse ordinatum, prout primævis Ecclesiæ temporibus in more positum fuit. Id tum contigit cum Antiochenæ Ecclesiæ regimen capessivit Zebinus, Christi nimirum 228 anno, Alexandri Se-

A veri 7, Origenis 43. Factum hoc à sanctissimis Episcopis in homine ditionis non suæ, sub testimonio Epistolæ Ecclesiasticæ, qua discedentem Demetrius fuerat prosecutus; ut ad eum sui purgandi caussa rescripsit Alexander, mansueto vir ingenio atque leni: cujus testem damus Hieronymum. Quamobrem Episcopi Ægypti & Alexandriæ in Synodica Epistola adversus Origenis doctrinam, χειροτονηθεντα αυτον πρεσβυτερον υπο της καθολικης τε και παντος χορους αλληθινης agnoscunt. Quo magis miror scripsisse Photium, Alexandria Origenem profectum, absque proprij Episcopi consensu Presbyterij dignitatem suscepisse. Idem addit facti auctorem fuisse Theoctistum, probatorem Alexandrum. Vtut est, hoc dolore graviter exarsit Demetrius, & ex insigni Origenis gloria jamdiu in sinu collectum invidiæ virus totum evomuit, unde ingentes subinde concitati tumultus totam Eccle- B siam in factiones dissiparunt. Nam primum Origenis castrationem, mirifice à se antea laudatam & probatam, publice differre ac traducere cœpit, Ecclesiam omnem adversus eum concitare, hunc honore Sacerdotij privare, & ab Ecclesiæ postremo communione segregare. Narrat quippe Photius geminam adversus eum coactam fuisse Synodum; quarum prior Episcopis aliquot, & Presbyteris constata, eum docendi munere abdicandum & Alexandria pellendum sanxit, Presbyterij dignitatem non abstulit; altera à Demetrio ex aliquot Ægypti Episcopis coacta Sacerdotij quoque honore exuendum decrevit. Huic Demetrij decreto consensisse universum orbem, excepta Palæstina, Arabia, Phœnicia, & Achaia testificatur Hieronymus; nec propter dogmatum novitatem, erroresve, sed invidia laudem virtutis ejus fuisse obtritam. Auctor quoque idem ipse est, non Pres- C byterio solum Origenem à Demetrio esse submotum, sed Ecclesiæ etiam societate prohibitum, consentientibus in id Sacerdotibus; ut mihi verisimile fiat in Synodo à Demetrio collecta sancitum quoque illud fuisse. Sed jam antea patria excesserat cum coiit Demetriana illa Synodus, quemadmodum dicemus paulopost. Ita Achaia reversus Alexandriam Adamantius jam Presbyter, pristinisque intentus studiis, à proprio Episcopo sibi primum favente, deinde clam invidente, tum maximis ad invidiam odij factis accessionibus palam infenso agitatus, tandem defessus malis injuriæ concessit, patriisque sedibus excedere coactus est. Exilium quippe ipsi decernente Synodo, quod sibi præsentiebat esse faciendum vel ingratiis, sponte admittere maluit: cum præsertim ingravescentem invidiam ferre non posset. Sic enim conciliandi sunt, qui jactant sponte abiisse ipsum, D cum iis qui patria expulsum & exterminatum fuisse volunt.

XIII. Aliam exilij hujus caussam affert Epiphanius, aitque eximia florentem eruditionis ac sanctitatis laude Origenem, magistratuum in se Alexandrinorum, Præfectorumque acuisse invidiam, & potentium inimicitias pro Christo appetivisse; & ab iis comprehensum aliquando in eam fuisse necessitatem adductum, ut vel Idolis sacrificandum sibi esset, vel Æthiopis libidini corpus offerendum; qua rei indignitate commotum, virum omnia præ studio castitatis postputantem, tam leni se ac victo animo ostendisse, ut sacrificaturum se reciperet; nec id fecisse tamen, sed thus in manus ejus impositum ab adstantibus in ignem fuisse excussum: (addit Nicetas contigisse id, cum immutata sententia revocaret promissum, eoque stare detrectaret) hinc ipsum tanta aspersum esse infamia, ut Eccle- E sia depelleretur; cumque ludibria, & oculorum conjectum, quibus ut idololatra destinabatur, ferre non posset, invidiæ detestandæ gratia Cæsaream commigrasse. Constat certe ex eodem Epiphanio, dubitasse tantum Origenem idololatriamne admitteret, ad facinus non omnino perveniisse; quæ cum dubitatio crimen tamen ipsa sit, admissum humanitus peccatum tempestiva & salubri pœnitentia emendasse; nec Petri lapsum solummodo, sed lacrymas etiam ac dolorem repræsentasse. Quemadmodum autem Origeni ad hujusmodi flagitium prævit Petrus, ita Marcellino Papæ uterque: hunc enim templum Vestæ cum Diocletiano ingressum thus obtulisse ejus nomine inscripta Acta testantur. Quod fictum tamen & falsum esse contendit Augustinus adversus Petilianum Donatistam. Et ut verum sit, hunc martyrio paulopost summa constantia susceptio scelus reparasse certum est. Tam luculentis autem signis pœnitentiam suam Origenes publice testatus est, ut F ab otiosis subinde hominibus suppositus fuerit liber De pœnitentia Origenis, quem in Apocryphorum censum Gelasius Papa retulit. Is tamen liber, ad quem pertineat Origenis lapsum, dubitavit Baronius: cujus enim sese criminis reum hoc libro peragit Adamantius, vix ad eam quam tractamus Epiphanij historiam potest accommodari. At illud præcipue flagitium caussæ fuisse existimo, quamobrem Sacerdotio & Ecclesia abdicatus fuerit: ea siquidem pœna delicto hujusmodi Apostolicis Canonibus irrogatur. Nec mirum ab aliis ipsum Ecclesijs benigne fuisse susceptum: quanta enim indulgentia & caritate adhiberentur olim Christiani, qui post ejuratum infirmitate animi ac mollitie Christum pœnitentia ducti ad meliorem mentem converterentur, discere licet ex Epistola Dionysij Alexandrini ad Fabium Episcopum Antiochenum, contra Novatum. Quod si susceptio tantum

Hieron. de Scrips. Eccl. in Orig. & Alexandro. Phot. Cod. 118.

Phot. ibid.

Hieron. lib. 2 in Ruffin. cap. 5.

Epiph. Hær. 64. cap. 2.

Nicet. Thef. or. hæt. fidei l. 4. hæres.

Augustin. De unic. bapt. cap. 16.

Gelas. in Conc. Rom. Dec. 2. Par. Dist. 15. Baron ad A. 253 N. 118.

apud Euseb. libr. 6. Hist. cap. 42.

ab Episcopo non suo Presbyterij fuisset reus, eum non tam severe tractaturum fuisse Demetrium credibile est, cum præsertim ipsius commendatione fretus ad eum se promoveri dignitatis gradum passus fuisset. Minime vero facti hujus narrationem ab Eusebio consulto prætermissam putem, ut idololatriæ crimine liberaret Origenem, vel quod pœnitentia clutum postmodo flagitium oblivioni tradendum putaret; sed quod res Origenis proprio & luculento Apologiæ opere jam antea fuisset complexus, in Historia autem duceret esse obiter attingendas. Inde tacuit eximium illud, ac omni laude dignum Origenis facinus (quod in idem incidisse tempus memoriæ mandavit Nicetas) quando juxta Ægyptiorum Sacerdotum morem à Gentilibus adrasus, ad fanum Serapidis Christianos omnes ad propugnandum Christi nomen clara voce concitavit. Falsam porro & confictam esse Origenianæ idololatriæ historiam, ac Epiphanio ab aliena manu insertam perA

Nicet. in Thes. orth. fid. libr. 4. Her. 31.

tendit Baronius, plurimaque congerit in eam sententiam, quæ à Petavio erudite confutata habes in Animadversionibus Epiphanianis. Rem alij tribuunt Decij temporibus. Hæc infra expendemus accuratius: sed in antecessum asserimus neque nos horum opinioni, vel Baronij conjecturæ assentiri posse. Fidei quoque integritatem in libris plerisque, ac eo præsertim qui est De principijs, ab Origene violatam id temporis conquestum fuisse Demetrium consentaneum est, quippe qui omnia adversus eum argumenta studiose colligeret. Alexandria itaque eliminatus Origenes Cæsaream Stratonis concessit, ibique sedem fixit, anno ætatis 46, Christi 231. Alexandri Severi 10; vel ut est in nonnullis Eusebij Codicibus, & in Nicephoro, & in quibusdam Eusebiani Chronici exemplaribus, anno Alexandri 12; vel 11, ut habet Scaligeriana Chronici hujus editio. Ex his B

Bar. ad A 235. N. 110.

hallucinatum liquet Epiphanium, qui Origenem imperante Decio Alexandriæ claruisse scripsit, cum numquam eum posthac illuc regressum stuisse constet. Quapropter concedo in Petavij sententiam, Severi nomen Decij nomine perperam ab Epiphanio commutatum opinantis. Vehementius etiam hallucinatum constat Abrahamum Scultetum, qui Origenem narrat, postquam Alexandria exiit ut æmulis cederet, eo revocatum omnes sacræ Scripturæ libros illustrasse Commentarijs. C

Epiph. Hær. 64. cap. 1 Petav. Animad. ad hunc locum. Abr. Scult. in Medull. Theol. Patrum l. b. 6. cap. 1.

XIV. Confugit ergo Cæsaream ad Theoctistum, benigneque ab eo & liberaliter exceptus, & ab omnibus injurijs & contumelijs prohibitus est. Hinc nova suffusus malevolentia Demetrius Ægypti Episcopos, ut dixi, in Synodum cogit, Origenemque Presbyterio abjudicat, & ab Ecclesiæ societate sejungit, universo propemodum orbe decretum D approbante & confirmante. Ardentes quoque in eum & aculeatas quoquoversus disseminavit literas: sed hominis iracundiæ simul & vitæ, eodem, ut videtur, quo discessit Origenes anno, finem matura mors posuit, in ejusque episcopatum Heraclas suffectus est. Hæc eo ordine narrat Eusebius in Historia, quo à nobis descripta sunt; aliter in Chronico, in quo Demetrij mors Origenis exitum toto biennio prævertit, quod neutiquam stare potest.

XV. Certe, ne quid dissimulem, Gennadius in libr. de vir. illustr. scribit Theophilum Alexandrinum Episcopum tradidisse *non à se* Origenem *primum, sed ab antiquis Patribus, & maxime Heraclæ fuisse & a Presbyterio ejectum, & de Ecclesia pulsum, & de civitate fugatum.* Idem habet Scriptor vitæ S. Pachomij, & Epistola Synodica Episcoporum Ægypti, cujus fragmentum affert Iustinianus in Epistola ad Menam. Verba hæc sunt: ἀξιαμέμφω δὲ αὐτὸ ὅλα σφόδρα ὁμιλίας ὁμιλεῖν, ὁ κατ' ἐκεῖνο μακαρίτης ἡρακλᾶς ὁ ὅσιος πατὴρ ἡμῶν ἀμπελουργὸς φιλαλήθως τὸ τῆς ἐκκλησίας χωρὶν πυγάϊον, ἐκ μέσου τὸ καλοῦ σίτου τὸν ζιζάνιον ἔβλα ἀληθῶς. *Cum enim impias orationes habere cæpisset, beatæ memoriæ Heraclas Episcopus, qui tunc florebat, tanquam arator, & vinitor veritatis studiosus Ecclesiastici agri, eum è medio pulchræ segetis, sic tanquam vere malam zizaniam evellit.* Quibus alia causa cur expulsus fuerit Origenes præter superiores affertur. Est simile quidpiam apud Petrum Alexandrinum Episcopum in Mystagogia, cujus particulam quoque recitat Iustinianus in eadem Epistola: τί δὲ εἶπω, inquit, περὶ τοῦ μακαρίου τοὺς μακαρίους ὄντως ὅσιους πειρασμοὺς ὑπέστησαν ὑπὸ τοῦ μανέντος ἀνθρώπου, τῇ αὐτοῦ ῥήσεσι βάλλοντος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, τὰ ἴσως σύμπαντα ταῦτα ἰῶσθαι ἐδύνατο; F *Quid autem dicam Heraclam & Demetrium beatos Episcopos? quales tentationes ab insano Origene passi sunt, cum & dissidia fereret in Ecclesia, quæ ad hanc usque diem turbas in ea excitarunt?* Denique Eusebius, ut jam à me notatum est, in Chronico Origenem exulasse fingit, biennio postquam Episcopus creatus est Heraclas. Facile equidem existimo Demetrij adversus Origenem decreto adstipulatum fuisse Heraclam adhuc Presbyterum, & simul ut Episcopatum adeptus est, decessoris sui confirmasse Edictum, & quominus restitueretur in integrum Origenes impediviſse: ait quippe Photius Cod. 118. Edicto Demetrij subscripsisse quotquot ipsi Origeni antea suffragati fuerant. Verum persuaderi non possum jam tum obiisse Demetrium, cum Alexandria dejectus est Origenes, & cur expelleretur auctorem fuisse Heraclam, contra Eusebianæ historiæ testificationem, & Hieronymi libr. 2.

A adv. Rufin. cap. 5. & ipsius etiam Origenis, qui in Epistola ad Amicos Alexandrinos post exilium ipsius scripta, Demetrium alioqui adversum se consentientes ulciscitur.

XVI. Postquam ex hoc tumultu Cæsaream sese recepit Origenes, famæ suæ tot calumnijs appetitæ consuluit, & submissas in nominis sui oppugnationem à Demetrio literas scripta ea quam dixi ad amicos quosdam suos Alexandriam Epistola luculenter confutavit. In qua etiamsi maledictis abstinere se velle declarat, aspere tamen & acerbe Demetrium, eique consentientes adversum se Episcopos perstringit, & illatam sibi injuriam, inflictosque Anathematismos refellit. Nec minus ob Demetrij Decreta & Alexandrinas Synodos Ecclesiasticis munijs defunctus est; docebat publice, & in Ecclesia de rebus sacris ad populum disserebat; atque hæc non Cæsariensis Episcopi modo, & Hierosolymi-
B tani permissu, sed jussu etiam; qui ad hunc unum Scripturæ sacræ interpretandæ munus detulerunt. Cum enim in ejus caussa variæ essent variorum sententiæ, duasque velut in partes universa abijsset Ecclesia; infensis reliquis patrocinium ejus ac defensionem Palæstina, Phœnicia, & Arabia susceperunt: quarum auctoritate fretus sese Sacerdotio ac Ecclesiæ communione excidisse minime ratus est, & inter eas gradum suum ac dignitatem obtinuit.

XVII. Hierosolymam quoque ijsdem circiter temporibus adiit, Christi, Apostolorumque visurus vestigia. Ibi vehementer ab eo petijt Sacerdotum collegium, ut in Ecclesia verba faceret; cumque vim ad impetrandum propemodum adhiberent qui præerant sacris, assurgens ille assumpto libro unde sibi argumentum deligeret, in hunc
C è Psalmo 49 versum forte incidit: *Peccatori autem dixit Deus; Quare tu enarras justitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum?* quo recitato, quasi sua sibi à Deo perfidia exprobraretur, in tantos luctus incidit, ut adstantibus universis lacrymas excuteret. Cum vero se aliquando Christi, Apostolorumque perlustrasse vestigia alicubi significaverit, his temporibus id tribui posse censemus. Inde vero non multo post digressus est. *Orig. Tom. 6. in Iob. 1. 29.*

XVIII. Scribit Epiphanius Tyrum concessisse ipsum post Hierosolymitanum iter, atque ibi per annorum octo & viginti decursum in interpretandis, juxta Ambrosij postulata, Scripturis otium suum consumsisse. Dicerem corruptum à librarijs numerum, nisi duobus apud Epiphanium locis haberetur idem, aliorumque suffragio confirmaretur. Dicendum potius id ex vulgi sermonibus, ut alia pleraque, Epiphanium accepisse; utro-
D bique enim addit, ὡς ὁ λόγος ἔχει, falsum autem penitus fuisse: cum enim anno Christi circiter 254 diem suum obierit Origenes, uti infra demonstrabimus, anno vero ætatis suæ 69; postquam Alexandria excessit, anni admodum 23 intercesserunt ad ejus obitum; quorum nonnullos etiam Cæsareæ Stratonis, Hierosolymæ, Cæsareæ Cappadocum, Athenis, & in alijs locis contrivit. Merito ergo hic Epiphanium arguit Petavius. Annos quidem 28 Alexandriæ literis docendis præfuit, ut observatum est Halloxio: nam amisso patre statim sibi docendo victum quæsivit, natus annos circiter octodecim. Hinc ad annum ætatis 46, quo Alexandria ejectus est, anni interjacent omnino 28. Atque hanc Epiphanio fuisse errandi caussam credi potest. *Epiph. hær. 64. cap. 3. & De pond. & mens. cap 18.* *Petav. Animadv. ad Epiph. Hær. 64. cap. 3* *Hallox. in Notat. ad Orig. defens. l. 1. cap. 7.*

XIX. Simul ut Cæsaream venit Origenes Alexandria relicta, ibi literarum studijs præ-
E fectus est, statimque ad capessendas disciplinas, sed potissimum sanctiores cum docendo, tum scribendo universos excitavit, sed duos præcipue magni nominis adolescentes, Neocæsarea oriundos, claris genitos parentibus, sed à Christo alienis, Theodorum, qui & Gregorius appellatus est, & Thaumaturgi cognomen meruit, ejusque fratrem Athenodorum. Qui cum Iuris Romani studijs operam daturi Athenis Berytum venissent, ubi tum vigebat legum doctrina, casu nescio quo Cæsaream delati, in Origenem recens illuc appulsum una cum Firmiliano inciderunt. Socrates fama Origenis excitos eo contendisse narrat. Is excellenti adolescentum illorum indole perspecta, ea utrumque humanitate, ea comitate morum in sui amorem traxit, & adhortationibus, scriptisque ad Gregorium libellis ad virtutem ita arrexit, ut per totum quinquennium ei sese interioribus literis eru-
F diendos in idem contubernium adjungerent, tantamque ex ejus præceptionibus Philosophiæ & Mathematicarum artium notitiam haurirent, quanta ad perfectam Sacrarum Literarum interpretationem usui esset futura. Cujus operæ is demum fructus fuit, ut alter editis miraculis (unde & cognomen reportavit) clarus, alter martyrij corona insignis, post gestos in patria Episcopatus uterque obierit. Eos ad Christianas partes ab Origene fuisse adductos, cum antea Ethnicorum erroribus fuissent impliciti, censuit Halloxius. Illexit eum in hanc sententiam Hieronymus, cujus illa verba sunt: *Quorum cum egregiam indolem vidisset Origenes, eos ad Philosophiam cohortatus est; in qua paulatim Christi fidem subintroducens, sui quoque sectatores reddidit.* Hæc Hieronymus, ut alia fere libri hujus omnia, sumsit ex Eusebio, qui sic habet: ὃς ἀμφὶ τὰ ἑλλήνων καὶ ῥωμαίων μαθήματα δεινῶς ἐπόνησε, φιλοσοφίας ἰωσὶς ἐν θύραις ἔφατο, τῆς φοιτήσεως αὐτοῦς τῷ θείαν ἄσκησιν αἰτησαμένοις προσῆγε. *Hall. Orig. defens. libr. 1. c. 14. & l. 4 quæst. 10. Hieron. de script. Eccl. in Theodoro. Euseb. libr. 6. hist. c 30.*

Quos in Græcas, Romanasque disciplinas vehementer incensos, injecto illis amore Philosophiæ, à prioribus studiis ad divinarum rerum meditationem ut transirent, adhortatus est. Iam vero manifestus est boni Hieronymi error, quem apertius etiam redarguit Gregorius ipse Thaumaturgus, testis locuples, qui multo ante ad agnitionem veritatis venisse se profitetur, quam ad Origenem accessisset. Redarguit & Gregorius Nyssenus, eumque ex variis & incertis Ethnicorum Philosophorum de Deo sententijs veri Dei notitiam hausisse testificatur. Mirum vero scripsisse Bedam literis institutos ab Origene Gregorium, & Athenodorum, imperante Gordiano: mirum quoque existimasse Casaubonum, diligentissimum certe virum, per annos ipsos octo Origeni operam dedisse Gregorium, vel spretis, vel inconsultis Eusebio, & Hieronymo, qui quinquennium duntaxat assignant. Homini nempe valde alioqui perspicaci imposuit locus iste Gregorij ipsius: ἀλλὰ καὶ ὀκτάετης μοι χρόνος ἐστὶν ἤδη, ἐξ οὗ οὔτε αὐτὸς εἰπών τι, ἢ γράψας λόγον τινὰ μέγαν ἢ μικρὸν ὅλως τυγχάνω. οὔτε ἄλλου ἤκουσά σου ἰδίᾳ γράφοντος ἢ λέγοντος, ἢ καὶ δημοσίᾳ, πανηγυρικοὺς λόγους καὶ ἀγωνιστικοὺς παρεχομένου, ὅτι μὴ τῶν θαυμασίων τούτων ἀνδρῶν τῶν τὴν καλὴν φιλοσοφίαν ἀσπασαμένων. Ab octo annis sermonem nullum vel scripsisse se vel recitasse agnoscit, neque quemquam recitantem audisse, præterquam admirandos illos viros, veræ Philosophiæ amatores, condiscipulos nempe suos, Origenis itidem auditores. Minime vero se illos dicentes per octennium audisse significat, sed non alium quemquam per octennium audisse. Scribit Nicephorus Dionysium, eum qui Heraclæ & in Schola & in Episcopatu Alexandrino successor fuit, hoc tempore etiam Adamantio præceptore esse usum. Eusebius certe, quem unum hic videtur assectatus Nicephorus, Dionysium Alexandriæ Origenis auditorem fuisse docet; Cæsareæ vero fuisse itidem, id vero apud eum nusquam reperias. At non docendo solum, sed scribendo etiam pro more suo publice prodesse in hoc Cæsariensi secessu Origenes fatagebat: Isaiæ quippe & Ezechielis vaticinia tunc commentarijs illustravit.

Greg. Thaumat. in Nuncup. in Orig. Greg. Nyss. in vit. Gregor. Thaum. Beda De sex ætat. mūdi, in Gordiano. Casaub. in Not. ad Paneg. Gregor. Thaumat. Greg. Thaum. in Paneg.

CAPVT TERTIVM.

I. *Alexandro Severo succedit Maximinus. Sexta persecutio.* II. *Gregorius & Athenodorus Neocæsaream repetunt. Origenes Cæsaream Cappadociæ ad Firmilianum confugit, latet apud Iulianam,* III. *Hexapla inchoat,* IV. *Scribit librum De martyrio.* V. *Maximinus perit, succedit Gordianus.* VI. *Origenes iterum Athenas proficiscitur, Ambrosium obiter adit Nicomediæ, Athenis absolvit Commentarios suos in Iohannem & in Ezechielem, alios inchoat in Canticum Cantic.* VII. *Cæsaream Stratonis repetit, Commentarios in Canticum absolvit, Firmilianum iterum in disciplinam recipit,* VIII. *ad convincendam Berylli hæresim Bostram accersitur, in Palæstinam redit.* IX. *Obit Gordianus, succedit Philippus.* X. *Vtrum à Dionysio Alexandrino oppugnatus fuerit Origenes.* XI. *Origenes sexagenario major scribit contra Celsum, in Matthæum, & in xij Prophetas; item innumeras Epistolas.* XII. *Vtrum Philippus Imperator fuerit Christianus.* XIII. *Homilias suas tum primum excipi patitur Origenes, fidei suæ professionem mittit ad Fabianum Papam, & alios Episcopos,* XIV. *vocatur ad Concilium adversus Arabum hæresim, scribit adversus Helcesaitas, Apellitas profligat.*

I. DVM his intentum animum habet Adamantius, cæsus est cum Mammęa matre Alexander Severus, post administratum annis tredecim singulari continentia & æquitate imperium. Sceleris auctor Maximinus, homo gente ac moribus barbarus, in demortui locum suffectus est; cui nec obtulisse mortem, & in ejus dignitatem involasse contentus, piam optimi Imperatoris familiam, & quoscunque caros dum esset in vivis habuerat, ferino ritu devexare aggressus est; ac Christianos potissimum. Quos cum esse fuisset passus Alexander, funditus delere Maximinus optavit. Bellum atrox itaque Ecclesiæ infertur, neglectoque Christianorum vulgo, Sacerdotes morti ac supplicio destinantur, ut detractis columnis labefacta ædes corrueret. Id, vel ob unum maxime Origenem, consilij fuisse susceptum refert Orosius, & post eum Beda, Freculphus, & Marianus Scotus; idcirco, opinor, quod hujus præcipue pietate, scriptis, concionibus, & exemplo Christiana fides magnum jam incrementum accepisset, & porro captura videretur.

II. Ingruenti periculo fuga se subduxit Origenes, cum paulo ante Gregorium, & Athenodorum post exactos in exhedris suis annos quinque in patriam redituros à se amisisset.

Oros. libr. 7 cap. 19. Freculph. Chron. Tom. 2. lib. 3. c. 2. Mar. Scot. ad A. C. 239. Beda De sex ætat. b. in Maximino.

Et tum

A Et tum ad Firmilianum Cæsareæ Cappadociæ Episcopum, summa sibi necessitudine devinctum, tota cum Firmiliano invitante eum Cappadocia, fugisse certis rationibus ad credendum ducti sumus. Cum enim probaverimus supra in Quintæ Persecutionis tempora fugam hanc cadere neutiquam posse, superest ut ad Sextam quæ fuit Maximini, vel ad Decianam referatur. Atqui Decius biennium non explevit in Imperio, diuque etiam, dum rerum potitus est, in vinculis fuit Origenes; cum toto biennio illic apud Iulianam latuerit, ut scriptum est à Palladio. Omnino igitur in Maximini Persecutionem incidit Cæsariensis iste secessus. Firmilianum quoque cum rebus ipse suis consuleret (ad Ecclesiæ quippe Præsides potissimum pertinebat periculum) alicubi latuisse, & cum Origene fortasse, credibile est, postquam securum ei apud Iulianam perfugium assignavit. Hæc
B abundans opibus, easque in Ecclesiæ commoda profundere solita, summa liberalitate hominem de Republica Christiana optime meritum complexa est; nec hospitio excepit solum, sed Bibliotheca etiam, quam instructissimam à Symmacho hæreditario jure obtinebat.

III. Illic insigne Hexaplorum opus tum inchoasse Origenem existimo, maximam nactum librorum supellectilem, & Interpretationum præsertim Scripturæ, quas in suos usus collegisse Symmachum verisimile est, cum ipse suam adornaret. Iam primam quidem eorum descriptionem animo præformasse, cum versaretur Alexandriæ, nonnullasque ad id Scripturæ interpretationes collegisse & contulisse significare videtur Eusebius; quas & *Euseb. l. 6. Hist. cap. 16.* magnis ipsum sumtibus redemisse ait Hieronymus; Cæsareæ vero Cappadociæ serio ma- *Hieron. lib. 2. Apolog. in*
C num operi admovisse puto, Tyri penitus absoluisse. Ex quo intelligitur Epiphanij ratio, *Rufin. c. 9.* Tyri ea elaborata fuisse testificantis, hoc est partim Tyri, partim in iis locis, in quibus moram fecit Origenes viginti octo annorum decursu, quos Tyri actos Epiphanius falso *Epiph. Hær. 64. c 3. & De pond. & mens. c 18.* arbitrabatur. Hæc à nobis tractabuntur inferius. Commode vero ad eam lucubrationem referri potest quod de se dicit Origenes apud Suidam, solitum esse sibi, ἐν καιροῖς *Suidas in Origene.* αἱρέσεως φιλοτιμεῖν, καὶ ἀκεραιοῦν τὰ ἀντίγραφα. facile enim persuadeor succisivis horis varia ipsum exemplaria simul contendisse, qui labor ad condenda Hexapla erat veluti ἀναγκαῖον.

IV. Ambrosius interim jam supra nobis commemoratus, & Cæsariensis Ecclesiæ Presbyter Protoctetus, flagrante hac Persecutione comprehensi & in custodiam acti sunt.
D Quamvis autem ipsi per se Christi caussam propugnarent viriliter, non mediocriter tamen utrumque confirmavit Origenes, misso aureo libello, quo ad martyrium eos est adhortatus. Librum hunc igitur in Cæsariensi latibulo scriptum fuisse merito videmur conjicere: quo vero destinatus fuerit, seu quibus in locis torti fuerint Ambrosius & Protoctetus, id conjectura assequi facile non est. Sic eos alloquitur Origenes in eo, de quo quærimus, libello: παῦλος μὲν λέγειν, εἰ κατ' ἄνθρωπον ἐθηριομάχησα ἐν Ἐφέσῳ· ἡμεῖς δέ, οὐ κατ' ἄνθρωπον αὐτοῦ θλιβέντες ἐν γερμανίᾳ· *Dicat quidem Paulus: Si (secundum hominem) ad bestias pugnavi Ephesi: Nos autem, Si (secundum hominem) interfectus sum in Germania.* Loqui Origenem ex Ambrosij, & Protoctetj persona manifestum est; nullum ipse siquidem hoc tempore discrimen adiit. Quid sit autem Germania illa, magna dijudicatio est. Addubitat Ortelius
E annon Germania sit Germanopolis, quam in Paphlagonum mediterraneis collocat Pto- *Ptolem. Geogr. libr. 5 cap. 6 Plin. libr. 5. cap. 32.* lemæus; Germanopolim autem eandem esse suspicatur ac Germanicopolim Plinij, in Bithynia ad mare sitam. Falli illum tam scio, quam scio me vivere. Catena vetus Græca in Evangelia laudat Severum Antiochenum in Opere ad Thomam Germaniæ Episcopum. Hinc aliquis conjecerit eam esse Germaniciam quæ Euphratesiæ urbs est Archiepiscopalis, Antiochenæ subdita Ecclesiæ. At Germania metropolis est, Constantinopolitanæ Ecclesiæ subjecta, ordine 68. juxta Dispositionem Leonis Philosophi quæ Iuris Græco- *Ius Græcor. Tom. 1. l. 2.* romani collectioni Leunclanianæ inserta est, & ad calcem libri De officiis Constantinopoleos Georgij Codini est adtexta. In altera vero Palæologi Dispositione, quæ priorem hanc excipit in eodem Codini libro, sic habetur: ὁ γερμίης, καὶ ἐστι ἐξ ὄντες ἐπαρχιῶται·
F Hinc apparet legendum γερμίων, atque idem esse Germia ac Germaniam. Germia autem in Galatia secunda seu Salutari constituunt Notitiæ veteres, & inter Archiepiscopatus ἀυτοκεφάλους referunt. Sed his repugnat eadem Leonis Dispositio; nam postquam Metropoles, & in ijs Germaniam recensuit, subjungit Archiepiscopatus, & inter eos Germiis secundum locum assignat. Quid igitur statuam, non habeo: suum unicuique relinquo judicium, satius ducens silere in re incerta, quam vanas & futiles conjecturas proponere. Quod si integra supereesset illa Leonis Ἀπάντησις, nec extrema sui parte fuisset mutilata, in qua unicuique Metropoli attributæ Diœceses recensebantur, Germaniæ situm facile cognoscceremus. Atque hæc hactenus.

V. Origenes in Iulianæ Bibliothe ca tamdiu videtur delituisse quoad vixit Maximinus. Is demum ad Aquileiam per militarem tumultum cum filio perit, anno imperij tertio:

Iul. Capitol. in Maxim. & Bab. quo recidunt variæ eorum sententiæ, quorum alij per biennium, per triennium alij, teste A
Iulio Capitolino, Maximinum imperasse volunt. Maximino successit Gordianus. Annus
Christi tunc agebatur 237, Origenis 52, Romanam Ecclesiam regebat Fabianus, in locum Anteri suffectus, qui Pontianum exceperat, cum uterque in Maximini persecutione tolerasset martyrium; postquam hic sexennium circiter, mensem ille admodum unum summum Pontificatum tenuit.

VI. Nos illis temporibus alteram Origenis Atheniensem peregrinationem assignari posse censemus. At cum Cæsarea Cappadociæ discederet, Nicomediam obiter adiisse probabile est, visendi Ambrosij caussa, qui impiorum vinculis elapsus, moram in ea urbe cum Marcella conjuge ac liberis faciebat: (liberos quippe, conjugem, fratres, ac sorores habuit Ambrosius: obijt autem superstite Origene, vitioque ipsi à multis datum narrat B
Hieronym. de script. Eccles. c. 67. Hieronymus, quod amici senis, & pauperis moriens non sit recordatus) Hinc eruditam illam ad Africanum dedit Epistolam, qua Susannæ historiam frustra ab eo impugnatam confirmat, suamque ei fidem & auctoritatem asserit. Atheniensis itineris ignoratur caussa: illud scimus, optimis eum, quamdiu in hac urbe agitavit, exercitationibus otium suum consumsisse, nam inceptos in Ezechielem Commentarios absolvit, (quod anno sexagesimo factum Erasmus arbitratur ex Suida, auctore nullius pretij, qui ex Eusebij pannis
Erasm. in Censur. libr. Origen. prius Origenis elogium, in quo scriptum hoc extat, perturbate & incomposite consuit) & Canticum Canticorum expositionibus illustrare instituit: quarum quinque Tomos in ea elaboravit sede; reliquos totidem Cæsareæ Stratonis confecit. Circa hanc quoq; tempestatem jampridem inchoatis in Iohannem Commentariis finem imposuisse verisimile C
est, ut infra ostendam. Annuum tempus Atheniensi huic morę tribuit Halloxius, nec contradico; liceat modo uniculque judicium aliud ex re capienti dissentire.

VII. Pristinam itaque sedem, Cæsaream Stratonis longo post tempore Origenes repetiit, atque ibi susceptum Commentariorum in Canticum opus ad exitum duxit. Falluntur
Magdeb. Cent. 3. c. 10 autem Magdeburgenses, cum aiunt scripsisse Suidam Origenem annum ætatis suæ egisse sexagesimum, cum ea Commentaria exararet: tale enim quidquam apud Suidam nusquam reperias. Est apud Hieronymum venisse Firmilianum Cæsareæ Cappadociæ Episcopum ad Origenem, per caussam locorum sanctorum, ut apud eum majorem Scripturæ sanctæ compararet notitiam, cum ipsum antea in Cappadocia diu secum habuisset. At Gregorius Nyssenus in Origenis disciplinam receptum fuisse narrat cum Gregorio Thau- D
maturgo Firmilianum, Patricium Cappadocem, nondum Episcopum. Bis itaque Origeni erudiendum sese tradiderit Firmilianus; primum antequam Ecclesiæ, atque adeo Christo nomen dedisset; iterum, postquam ex altero Atheniensi itinere Cæsaream Stratonis reversus est. Rem autem ita narrat Eusebius, ut à neutro dissentiat.

VIII. Eruditione per idem tempus & ingenio florens Beryllus Bostrenorum Episcopus in hęresim lapsus est; cum Christum, antequam humano sese illigaret corpori, nihil habuisse proprium, sed Deum divinitate paterna tantum, non propria ac sua fuisse doceret. Quam hæresim deinde instauravit ac propugnavit Sabellius. Episcopos adversum se complures Beryllus nefario dogmate concivit. Bostram illi in Synodum coëunt, multisque hominem velitationibus adoriuntur. Id cum parum procederet, ad expugnandam ho- E
minis pervicaciam accersitus est Origenes. in ejus quippe peritia omnia sibi proclivia fore sperabant omnes, & ejus consilijs acquiescebant. Frequentibus ille adversum Hæreticos & Iudæos disputationibus iam ante exercitus, Beryllum summa humanitate, ac dexteritate aggressus est, variisque super ejus doctrina habitis sermonibus, deprehensum tandem errorem argumentis ita coarguit, ut eum penitus ejuraret Beryllus, seseque bonæ menti restitui pateretur. Qua re ex voto confecta in Palæstinam sine mora Origenes se recepit. Neque sane tanti beneficij memoriam, qui fuit hominis candor, apud sese diuturnitate extabescere passus est Beryllus; sed eam sequentibus deinde annis recoluit, & scriptis ad Origenem Epistolis testatus est. Hæ cum Synodi Actis, aliisque huius viri monumentis multo post servatæ & doctorum lectione usurpatæ sunt, sed temporis demum vetustate in- F
terciderunt.

IX. Annus Christi 244, qui fuit Origenis 59, Gordiano sextum iam annum imperanti feralis fuit; nam postquam eius locum per summam perfidiam invasit Philippus, vitam ei statim pari scelere exhausit. Sed concepta facinora pœnitentia emendasse, & ad Christi quoque partes transisse Historici quidam Christiani, uti mox dicturi sumus, prodiderunt. Vtut est, tertium iam imperij eo agente annum Ecclesiæ Alexandrinæ administrationem capessivit Dionysius ille, quem Alexandriæ Origenes præceptis olim informaverat, mortuo Heracla Origenis & ipso discipulo, postquam Alexandrinum Episcopatum per
Euseb. Hist. lib. 6. c. 35. multos annos tenuit. Annorum octodecim numerum definit Eusebius in Chronico, sexdecim in Historia: verum pro ἐκκαίδεκα, aliqua exemplaria prætulisse ἑνδέκα, vel ita certe

A legisse Interpretes aliquos, ex iis liquet quæ in id argumentum scripsit Baronius. Errorem ipse in numerum hunc irrepsisse vidit, & ex Eusebio quatuordecim saltem annis in Alexandrina cathedra Heraclam sedisse concluſit. Plane verum est totis quindecim sedisse annis, nam ab anno Alexandri decimo, quo anno ponimus acquievisse Demetrium, ad Philippi tertium, pleni quindecim anni intercedunt. Dicendum ergo quindecim in Pontificatu traductis annis, decimo sexto Heraclam naturæ concessisse. Ita intelligendum puto Eusebium: atque si recte conjicimus, eo ipso anno Demetrius obierit, quo Origenes Ægyptum reliquit. Hinc quoque manifestus Nicephori error, qui post decimum tertium Episcopatus annum Imperante Gordiano Heraclam decessisse scribit. At Scaliger hic memoria lapsum contendit Eusebium, ejusque adhæret Chronico, quod anno Philippi quinto Episco-

B patum Alexandrinum à Dionysio initum fuisse docet. Id ex constanti duntaxat Codicum consensu probat, qui sic habent. Futile argumentum: quasi non Historiæ Eusebianæ Codices tertio Philippi anno constanter quoque id assignent. Certe si ex Eusebij Chronico castiganda est ejus Historia, sexcentis castigetur locis, in quibus dissentiunt. Vel in hoc Heraclæ annorum ἐπιφωνισιν initium ejus Episcopatus confert Chronicon in annum Alexandri nonum; exitum Origenis ex Alexandria in undecimum; cum exitui Origenis annum Alexandri decimum adscribat Historia, & post ejusdem exitum decessisse Demetrium significet, eum cui Heraclas successit.

Niceph. lib. 5. cap. 26. Scalig. Animadv. in Chron. Euseb. ad A. 2264.

X. Baronius ad annum 248. N. 1, Origeni in omnibus Heraclam favisse scribit, atque ideo post Demetrij mortem concitas adversus eum turbas penitus fuisse consopitas; Dio-

C nysium vero Heraclæ successorem Origeni infensissimum se præbuisse. Supra demonstratum à nobis est testimonio Gennadij, Petri Alexandrini, Epistolæ Synodicæ Ægyptiorum Præsulum, & Photij, non aliter in Origenem animatum fuisse Heraclam, ac decessorem ipsius Demetrium. Causſam vero cur eundem à Dionysio oppugnatum crederet Baronius, sive ex auctoritate, sive ex verisimilitudine petitam addere debuit; quæ certe nulla est. Merito itaque hanc ejus opinionem repudiavit Halloxius, & Origenem, quoad vixit, summopere à Dionysio observatum, & post mortem etiam laudatum fuisse contendit; quod & nos infra ostendemus.

Bar. ad A. 248. N. 1.

Halloix. Notat. ad Origen. Defens. libr. 1. cap. 22.

XI. Cæterum sexagenario jam major Origenes haud segnius rerum divinarum satage-

D bat, neque ullum fere intermittebat diem, quin vel ad populum de Deo verba faceret, vel scriberet, vel legeret, vel colloqueretur. Testes sunt omni sacræ eruditionis fruge referti libri contra Celsum, quibus Epicurei Sophistæ petulantiam Ambrosij suasu contudit, (quosque Gordiano imperante scriptos falso Marianus Scotus existimavit, & quorum lucubrationem ad annum 237 perperam retulit David Blondellus, summopere licet, in re præsertim Chronologica, cautus & diligens; atque ita toto aberravit decennio, quippe qui obitum Origenis anno 256 assignasset) testes docti in Matthæum, & in Prophetas XII Commentarij, testes innumeræ ad varios scriptæ Epistolæ, quas plusquam centum undecunque nactas collegerat ætate sua Eusebius, & in libros digesserat. Illas annorum series consumsit.

Marian. Scot. ad A. Chr. 242. Blondel. in Illustrium Hist. controv. de Euch. c. 4.

XII. Atque utinam vel duæ illæ supereſſent epistolæ, quas ad Philippum Imperatorem,

E ejusque uxorem Severam Augustam scripsit. Hinc certo conjici posset, verene Christo adhæserint, quemadmodum ab Auctoribus Christianis proditum est: an à Christianis partibus fuerint alieni, quod persuader Ethnicorum Auctorum de nova ab iis susceptа religione silentium: & multorum præterea tum Christianorum, tum Ethnicorum consensus, à quibus primus inter Imperatores Christum professos Constantinus celebratur. Ego quidem magnorum virorum sententiis meum quoque judicium, quando me res id admonet, interponam. Si publice Christianorum fidem professus fuisset Philippus, verisimile utique non est tacituros id fuisse Ethnicos Scriptores, futuramque rei hujus, sicut fuit, obscuram famam & incertam. Nec multo verisimilius est, si Christianus non fuisset, id proditurum Eusebium, temporibus illis proximum, cum utramque eum ad Philippum & Severam ab

F Origene scriptam Epistolam vidisse constet, quam non paucis post Eusebium annis vidisse quoque Vincentium Lirinensem solerter deprehendit Baronius. Sic igitur sentio, Christi sacris à Fabiano Papa initiatum fuisse Philippum, sed occulte, idque clam Ethnicos habuisse, ne quid inde res suæ detrimenti caperent, quas pristinæ religionis ejuratæ fama forsitan conturbasset. Hinc ab Ethnicis Scriptoribus tacitum illud est, à Christianis celebratum. Quod autem ex Eusebio objici potest, publice eum in Ecclesiam ab Episcopo (is fuit Babylas) admissum, precationum participem fuisse factum, postquam crimina confessus in pœnitentium ordinem redactus est; id sane animadvertendum est ex incerta auditione Eusebium retulisse. Antiochiæ præterea contigisse fertur illud, ubi florebant res Christianorum, quibus tum præerat Episcopus Babylas; in extremis videlicet Romanæ ditionis oris, procul à Romanorum conspectu, quos præ cæteris ejusmodi facinus poterat

Bar. ad A. 246. N. 8.

Euseb. lib. 6. cap. 34.

commovere. Huc accedit in medio Christianorum cœtu, conscio cum paucis Episcopo, A Imperatorem facile delitere potuisse, mutata veste, & imperatorijs insignibus detractis. Sub ipsa porro imperij sui initia Christi doctrinam amplexum fuisse Philippum ex eo liquet, quod in cœtum Christianorum jam creatus Imperator recipi postulaverit Antiochiæ, quo nonnisi post arreptum recens imperium sese usquam contulit. Quæcunque autem adversus hanc sententiam argumenta profert Baronius, ut postremis imperij annis Christo nomen Philippum dedisse probet, ex ijs quæ diximus facile refelluntur. Cadunt itidem pronuntiatæ in eam rem à Scaligero κυρίαι δέξαι. sic enim effata ejus appello, quibus Philippum ab Ecclesia segregat, veterumque Christianorum auctoritatem proculcat, uno hoc nixus argumento, quod injuriam Christo faciunt, qui hominem nequam, & Domini sui interfectorem, Christianũ ausi sunt dicere. Ac si nulli inter Christianos sceleſti reperiantur: ac si nequissimi non fuerint Imperatores quidam Christiani. Præterea nondum Christianum fuisse Philippum docuimus, cum flagitia hæc admisit. Nec mihi magis Petri Halloxij probatur conjectura; cum Origenem ex eo jam tempore quo Arabiam peteverat, Philippo Imperatori, ut pote Arabi, & Bostris nato, fuisse cognitum suspicatur. A puero siquidem relicto patrio solo in militiam profectus creditur Philippus. Et ut nondum patria excessisset, quonam argumento probari potest hominem obscuro loco natum, & fortunæ tenuis, in notitiam Origenis venisse, viri magnis de rebus ad hæc loca missi, & gravissimis negotiis districti? Quid est hariolari, si hoc non est? Minime autem omnium audiendus vir eruditus qui in Annotationibus ad Nicephorum Fabiano Papæ tribuit, quod uno consensu Leontius Antiochenus, Chrysostomus, & ex Leontio Chronici Alexandrini Auctor Babylæ tribuerunt. Non jam disputo verumne sit quod conjectat Baronius Philippum Augustum cum Philippo Augustali Ægypti Præfecto confundi: hic certe locum, uti fatetur ipse, habere id neutiquam potest; non idcirco tantum, quod duas illas Origenis Epistolas viderat Eusebius; sed multo magis quod imperante Severo martyrio consumtus sit Philippus ille Augustalis Præfectus; ab Eusebio autem memoratum Philippi Augusti facinus, ipso jam imperium adepto editum sit. Extat hinc etiam meritone scripserit Pomponius Lætus, Philippum, ut scelera tegeret, cultum Christiani nominis simulasse. Sed revertamur ad propositum.

Ann. ad A. 246. N. 23. & 4. Scalig. Animadv. in chron. Eus. ad A. 2260. Halloix. lib. 1. cap. 18. Niceph. lib. 3. cap. 25.

XIII. Hac primum tempestate Homilias suas, quas fere quotidie in Ecclesia habebat ex tempore, à Notariis inter concionandum excipi passus est Origenes, quod antea numquam D fieri permiserat. Hinc nomen ejus magis magisque celebrabatur in dies, sed ita tamen ut summa afficeretur admiratione à plurimis; à nonnullis, ut varij esse solent hominum sensus, infamaretur. Ansam præcipue dabant reprehensionibus erudita quidem, non satis tamen meditate scripta opera, & in secretos fere elaborata usus, ac incaute tamen evulgata. Opportuna hæc erant sinistris Hæreticorum interpretationibus, & sæpe vel ad conflandam Origeni invidiam, eumque falsis criminibus circumveniendum, vel ad quærendum nefarijs dogmatibus splendidum patrocinium adulterabantur. Cui malo ut occurreret, seque hac suspicione evolueret, consultum fore ratus est suam de Deo, rebusque divinis sententiam missis ad Fabianum Papam, aliosque Antistites Epistolis profiteri, & si quid scribendo peccaverat, matura pœnitentia emendare. Caussas autem temeritatis retulit in Ambro- E sium, quod secreto edita in publicum protulisset. Grauem hic Eusebio dicam impingit Baronius, quod repudiatam hanc à Fabiano Professionem fidei, & ipsum ad caussam dicendam accitum fuisse Romam Origenem dolo malo reticuerit: sed jam supra ab hac Baronij calumnia Eusebium vindicavimus: nam quid hac Professione factum sit incertum est, & admodum semel Romam iviſse Origenem certissimum est.

Ann. ad A. 248. N. 2.

XIV. At nondum etiam Adamantius vacationem à laboribus habuit. Exorta quippe nova apud Arabes hæresi, quæ animam statim à morte cum corporibus extingui, atque itidem cum corporibus in extrema die excitatum iri sciscebat, coactum statim est frequens Concilium, ad idque accitus Origenes Hæreticos rationum suarum momentis convictos & oppressos ad meliorem mentem traduxit. Pari quoque felicitate Helcesaitarum doctrinam, à Papia Achaiæ Presbytero olim cum primum oriretur expugnatam, tunc renascentem denuo, non congressionibus & colloquiis, sed scriptis contudit. Auctor Theodoretus, qui hæc habet: κατ' ἐκεῖνος τὸς καιρὸς αἱρέσεως ἀσεβοῦς συστάσης ἀνέτρεψε καὶ ταύτην συγγράμμασι θεοπνεύστοις διὰ ἀκριβείας. ἐξ ἀπαιδείας τῆς συρίας ὁρμώμενον. Legendum fortasse, συστᾶσαν. sic enim de eadem re Nicephorus: κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἀλκιβιάδης ἐξ ἀπαιδείας τῆς συρίας πάμπολλα ἠρνήσατο. ἀσεβήσας ἐν τοῖς κατ' αὐτὸν ἀλέξιος ἐφέδρευε. Quamquam nihil affirmo: nam Nicephori auctoritati parum tribuo. Geminam hanc ab Origene victoriam dolo malo reticuit Georgius Syncellus, Græcorum omnium morem in suggillando Origene secutus. Nec absurdum fortasse fuerit iisdem conjungere temporibus Apellitarum profligationem, quos per Orientem grassantes coërcuit Origenes, & per singulas quasque urbes infectatus concionibus repressit.

Theodoret. Hær. Fab. Lib. 2. cap 8. Niceph. lib. 5. cap 24.

CAPVT QVARTVM.

I. Philippus Imperator interficitur. Subrogatur Decius. Septima persecutio. II. *Origenes pro Christo gravissimos cruciatus sustinet.* III. *Librum de martyrio scribit ad eum Dionysius Alexandrinus.* IV. *Origenis modestia. Vtrum ad vitandum Æthiopis stuprum Christi fidem ejurarit, & quo id tempore contigerit.* V. *Castigatur Criticorum nonnullorum temeritas.* VI. *Mortuo Decio vinculis solvitur Origenes. Decio succedunt Gallus & Volusianus.* VII. *Obit Origenes anno ætatis 69. Pereunt Gallus & Volusianus.* VIII. *Elogium Origenis.* IX. *Sepelitur Tyri. Vana de ejus salute quæstio prætermittitur.* X. *Ipsius discipuli recensentur.*

I. TRIPLICEM hanc, quam proxime commemoravimus, adversus succrescentes hæreses velitationem videtur Origenes exercuisse postremis imperij Philippi annis; qui cum septimum jam annum rerum potiretur, Decij fraude Veronæ ab exercitu interfectus est. Subrogatur in ejus locum Decius, qui ut in Philippi memoriam incensus erat odio, Christianorum, quos visus erat caros habere Philippus dum viveret, res vastare, ac nomen funditus delere constituit. In teterrima hac igitur persecutione princeps occubuit Fabianus Pontifex maximus, in cujus locum suffectus est Cornelius. In carcerem quoque compacti sunt nobiles Episcopi, Alexander, is à quo inter Presbyteros quondam Origenes fuerat cooptatus, & Babylas: qui cum letho destinati in vinculis obiissent, huic Fabius, illi Mazabanes successit. Et quid eos omnes recensere attinet, quos funestissima illa Ecclesiæ clades consumsit? Referta sunt eorum nominibus antiqua Martyrologia. Sed Palæstinam præcipue ea strages affecit: multi siquidem Origenis exhortationibus accensi Decij furoribus sese fortiter objecerunt.

II. Qui Tyrum jam ante concessisse Origenem credunt, quam Christiani à Decio oppugnari cœpti sint, facile ijs assentior: secessus annum assignare, hariolari est. In eum certe maxima Persecutionis hujus gravitas incubuit, quam eadem pertulit constantia, qua alijs eam ut perferrent, auctor fuerat. Nam primum in profundum carcerem detrusus est; torquis ferreus collo injectus; pedes ligneis pedicis grandi intervallo invicem remotis ita inserti sunt, ut divaricatis cruribus distractum corpus per multos dies dirissime torqueretur: intentabantur ignium & suppliciorum minæ, ac multiplici denique tormento senile corpus cruciabatur. Altum ille contra, & erectum animum super fortunam gerens, & vitam suam post Christi fidem ducens omnes asperitates supervasit. Ac secum præclare actum existimasset, si extremum ab eo supplicium improbus expetivisset judex, cui unum id fuit propositum, omnes martyrij cruciatus innocentissimo homini infligere, eumdem vero sperata per mortem martyrij mercede privare. Ostentatum itaque certaminis & laborum præmium in aliud tempus dilatum est.

III. Bene autem de se merito magistro, dum in tormentis esset, optimus discipulus, & veteris amicitiæ memor Dionysius Alexandrinus non defuit, librumque ad eum de martyrio scripsit, quo animum illi dolore ac miseria tabescentem relevaret, & ei solatij præstaret vicem, qui aliis hanc omnibus præbere solitus erat.

IV. Nicephorus Eusebij perpetuus assectator ducem suum hic deserit, & in atroces adversus Origenem, more recentium Græcorum, calumnias divertit. Eum ait modestia ac Christiana humilitate, quæ virtutum omnium parens est, amissa, in Deciana Persecutione tormentis afflictum, suam quidem constantiam ac fidem Ecclesiæ præstitisse; verum admoto Æthiope qui castissimo corpori illuderet, thura Dijs adolere maluisse, quam ejusmodi probrum in se admittere: atque inde divina gratia cum excidisset, in varias hæreses delapsum, multisque in errorem inductis, ab Ecclesia Christi longo post tempore fuisse exterminatum. Hæc habet Nicephorus, quæ ad veritatis amussim revocata, & cum veterum scriptis, unde depromta sunt, conflicta, fidem suam decoquent. Nimiam enim sibi superbiam tunc sumsisse Origenem, quamvis ante Nicephorum scripserint Anastasius Bibliothecarius, & Zonaras, vix equidem credo, qui subjectissime de se ac demissime in libris à se hoc tempore scriptis & loquitur & sentit. Ad hæc postquam in Persecutione Deciana nuntium Christo remisisse Origenem scripsit, addit in multas deinde incidisse hæreses, multisque errandi caussam dedisse, ac multo post tempore Christianorum communione fuisse privatum: quæ secum manifesto pugnant, cum perpaucis ante Origenis obitum an-

Nicephor. lib. 5. cap. 22.

Anastas. in Hist. ad A. Chr. 244.

Zonar. hist. libr. 2.

nis instinctus furore Decius Christianis bellum indixerit. Sciendum præterea id hausisse A
Nicephorum ex Epiphanio, qui hanc Origenis perduellionem narrans Hær. 64. cap. 2. de
Persecutione Deciana altum silet, quemadmodum Cedrenus, & Suidas: in libro autem
De mens. & Ponder. cum Decianæ Persecutionis meminit, Origenem quidem multa tunc
perpessum fuisse docet, Æthiopem vero neutiquam commemorat. Nec commemorat
Zonar. ibid. certe Iohannes Zonaras, qui eum tamen tormentis victum sub Decio à fide desciviſse
tradit: & arrogantia elatum pravorum dogmatum auctorem fuisse. Zonaram fefellerunt
male accepta hæc Epiphanij verba: ἐ ὡσπερ ὑ ὠεανθρωπος πολλα πεπονθως εις τελος τε μαρτυριε
οὐκ ἐτυχεν, obstante nimirum savitia judicis, non Origenis perfidia, quominus martyrij
coronam consequeretur. Male ea quoque intellecta sunt ab Anastasio Bibliothecario, & B
ad annum Christi 244 perperam relata: quo anno imperium adeptus est Philippus, sexen-
Glyc. Annal. part. 3. nio eoque amplius ante Decianam Persecutionem. Glycas autem Epiphanio adhæsit. Ni-
cephorus igitur, qui hoc loco videtur Epiphanium sectatus, & quicunque hoc Origenis
facinus Decianæ Persecutionis temporibus assignant, minime quidem Epiphanium
auctorem habent. Imo vero, aperte illis contradicere, si quis ad narrationis illius contex-
tum animadvertat, plane fatebitur: id quippe Alexandriæ contigisse scribit, atque Orige-
nem ideireo ab Ecclesia fuisse dejectum; cumque se irrisui esse perdoleret, patria excessis-
se. At Deciana tempestate neque Alexandriæ fuisse Origenem, neque ab Ecclesiæ com-
munione segregatum, neque Alexandria fuisse profectum vel docuit quisquam, vel credi
potest, & ex Eusebij, ipsiusque Nicephori, & aliorum historiis satis refellitur. Quæ quidem
omnia huic apprime ætati conveniunt, in quam factum illud conjecimus. Nam & tum C
Alexandriæ versabatur Origenes, & statim post flagitium reliquit Alexandriam, & à Chri-
stianorum societate depulsus est, nec multo post Hierosolymam adijt, ubi in publico Chri-
stianorum cœtu commissum scelus lacrymis prosecutus est. Quamvis autem rebus Chri-
stianis faveret, qui tunc Imperio potiebatur Severus Alexander, eas tamen pro libidine
divexabant provinciarum rectores, Christianosque complures neci dabant. Id declarant
Ecclesiastici Annales, & Martyrologia. Constat ergo hallucinatum Nicephorum, nec ad
Decianam cladem hoc Origenis facinus ullo modo pertinere.

Verum præpostere agimus qui rei hujus perscrutamur tempus, resne ipsa fuerit aliquan-
do certum nondum habemus. Quamvis enim clarissimo monumento consignatum id ex-
tet in libris Epiphanij, egregij scriptoris & antiqui, rem tamen suum ad examen revocavit D
Bar. ad A. 253. N. 110, & seq. Baronius, ut diximus, confictamque judicavit, & ne manus cum Epiphanio conferere co-
geretur, assutum ejus scriptis fragmentum illud & insertum pronuntiavit. Baronio assensi
Hall. Orig. defl. lib. 4. quæst. 3. & Not. p. 35. 36. 37. sunt Halloxius, Raynaudus, & Valesius; contradixit Petavius. Nos utriusque partis ratio-
nibus adductis, nihil præjudicijs vel auctoritati tribuentes nostram sententiam paucis ex-
ponemus. Rationum Baronij summa hæc est. Si res ita se haberet, uti expressa habetur
Theoph. Raynaud. Bibliothecæ sect. 2. serie 1. cap. 2. apud Epiphanium, meminissent utique ejus, vel objiciendo Origenis adversarij Theophi-
lus, & Hieronymus; vel refutando fautores ejus Eusebius, Pamphilus, & Rufinus; vel ve-
tusti Patres Augustinus, Vincentius Lirinensis, alijque, qui de eo fuse & explicate ege-
runt, & in controversiis Iustiniani ævo adversus Origenem tanto studio agitatis aliqua
Vales. ad Euseb. Hist. l. 6. cap. 39 tandem facinoris ejus fuisset injecta mentio; nec id quoque prætermisisset Por- E
Petav. Animadv. ad Epiph. Hær. 64. cap. 2. & ad libr. De pond. & mens. c. 17. phyrius, cum Ammonium à Christo ad Ethnicorum partes transfugisse commentus est:
res hæc ab illis est silentio prætermissa: igitur ne vera quidem. Eadem hæc fere re-
præsentat Halloxius, & amplificat dicendo ac dilatat, nuuinque addit quod animadversio-
ne dignum est, cum fabulæ istius primum videri inventorem qui Iustiniano Imperatori di-
ctavit Epistolam ad Menam Constantinopolitanum Patriarcham adversus Origenem, quæ
in Concilij V Acta relata est. Cur ita sentiret, non apposuit; & vero quid apponeret non
habuit; nullis enim auctoribus, nullis argumentis res falsa poterat approbari; facti siqui-
Nemes. cap. 30. dem illius præter Epiphanium meminit Nemesius Iustiniano antiquior; meminit & Leon-
Leont. Schol. Actum. 10. tius Byzantius, quem Bellarminus Quinta Synodo superiorem fuisse censet. Huc adde ido-
lolatriæ quidem Origenem hac Epistola Iustinianum arcessere; de Æthiope ne verbum F
quidē injicere. Neq; certe probabile est in Encyclica hac Epistola ad universos Episcopos
destinata, Imperatorem, vel qui nomine Imperatoris scripsit, mendacium re nulla postu-
lante confictum, Patribus in os objecisse, viris non illiteratis, & rei inauditæ novitatem
proculdubio miraturis, ejusque falsitatem facile perspecturis. Repudiata igitur hac Halloxij
conjectura, Baronium ipsum adoriamur. Ac primum fateatur necesse est admissum ab Ori-
gene idololatriæ scelus Nemesio, Leontio, & Iustiniano notum ac commemoratum fuis-
se. Ejus autem tacendi eas habuerunt causas Origeniani oppugnatores nominis, quas ex-
ponit Petavius; vel quod ad ventilanda nimirum Origenis dogmata attenti, admissum hu-
manitus flagitium neglexerint; vel quod emendatum pœnitentia crimen objicere, illibe-
rale & iniquum esse duxerint. Quas ad causas, illas etiam accessisse puto cur id reticerent

A Origenis adversarij, quod licet sacrificaturum se recepisset, non ipse tamen, sed qui eum circumstabant facinoris auctores & impulsores, manibus ejus apprehensis & excussis ipsi viderentur foco thus intulisse: quod licet ab Ecclesia fuisset ob eam causam ejectus Demetrij compluriumque Episcoporum judicio, ab Alexandro tamen, & Theoctisto Episcopis tanta esset charitate susceptus, ejusque patrocinium tanto studio complexæ essent Arabiæ, Palæstinæ, Phœniciæ, & Achaiæ Ecclesiæ, ut ea re fere criminis depulsio contineretur; quod licet capitalis sit vel tenuis admissæ idololatriæ suspicio, & graviter peccasse Origenem fatendum sit, minime tamen hoc nomine posset accusari, quin ejus ingens pudicitiæ studium una prædicaretur: quod denique diris sub Decio singulari constantia toleratis tormentis, prioris criminis noxam satis correxisse, ejusque luisse pœnas,
B & pristinam mollitiem expiasse videretur. Atque ijsdem fere rationibus, quominus id Christianis exprobraret, absterritum fuisse Porphyrium existimo. Quod nullus ergo vitio dederat, quamobrem quisquam excusaret, ratio nulla fuit. Inde par apud multos ea de re silentium. Eusebium autem, cur id scribendo prætermitteret, eo fuisse impulsum jam supra dixi, quod in Apologia pro Origene hoc & ejusmodi plurima fuisset complexus, quæ ad Historiæ suæ propositum non omnino accommoda, quippe quæ res ad universam Ecclesiam spectantes exequeretur, repetere insuper habuit. Iacent igitur collecta à Baronio adversus hunc Epiphanij locum argumenta, quem vel ipsa styli similitudo, ut recte notavit Petavius, satis Epiphanio adjudicat.

V. Cautius equidem ac reverentius Antiquorum, sed Patrum præsertim monumenta
C attingi vellem. Nam quamvis parce, & non sine aliqua verisimilitudine manus Epiphanio attulerit hoc loco Baronius, homo ut excellens ejus ingenium, & singularem doctrinam fileam, sagacissimæ in arte Critica & acerrimæ naris; hoc tamen exemplum in sequens ævum labem trahere potest, ut tanti viri auctoritate producti literati homines, venerandæ vetustatis operibus illudere, eaque ad libitum recoquere, ac incudi suæ reddere fortasse ausuri sint. Quæsivi sane multum ac diu plusne perniciei in literas an utilitatis Critica ars intulerit. Quot enim sana & integra Veterum scripta pervertit Criticorum temeritas, dum quidquid minus mente perciperent, id ad arbitrium suum refingendi licentiam sibi fecerunt? Quot volumina suis tota detraxerunt scriptoribus, alienis attribuerunt? Differor ira, quotiescunque viles de plebe Grammaticorum literatores bonis Auctoribus
D insciticæ suæ virus aspergentes video; & si quando nova vox, & Lexicographis incognita sese det, eam absque cunctatione obelo suo jugulantes, & obtrusis suis conjecturis per summam audaciam nobis fucum facientes. Et tum vel maxime sese Criticos dici amant, sibique placent, quando nobis Auctorum larvas, veris ipsis deformatis Auctoribus objecerunt. Atque hæc pestis nihil non pervagata est. Plurimæ quidem sordes vel per temporis diuturnitatem, vel per librariorum socordiam Antiquorum scriptis allini atque adhærescere sitæ sunt; at eas nonnisi manifestas elui, nec quicquam nisi vel manu scriptorum Codicum ope, vel certis & evidentibus argumentis supponi, & in Notas potius extra Auctoris ipsius contextum, quantumvis acute cogitatas conjecturas reijci velim. Sed hæc erant alterius loci. Nunc ad rem.

E VI. Quoto Decij anno cruciatibus tortus fuerit Origenes, nescitur; at cum biennium Decius in imperio non expleverit, levis est dubitatio. Id videtur anno Christi 250, Origenis 65, attribuendum. Nec apparet item quomodo vinculis elapsus sit. Ego vero id per obitum Decij contigisse opinor; quo à Barbaris deleto cum exercitu, imperium capessivit Vibius Gallus, ascito in consortium Volusiano filio. Tunc enim tranquillatis Christianorum rebus, libertatem quoque suam adeptum Origenem verisimile est. At ne tum quidem ætas ad senium devexa, laboribus fractum, otio ac desidia mollivit: sed vix ægritudine relaxatus ac miseria, quæ eum in Decij laniena pene eliserat, alijs quos eadem afflixerat clades, utilia solatia per Epistolas subministravit. Id ostendebant innumeræ ejus Epistolæ, quæ post Decianam vastationem scriptæ, & multo post à pijs & studiosis
F hominibus servatæ vetustate demum perierunt. Aliane præterea ante mortem literis mandaverit, quoniam de eo nihil antiqui Scriptores tradidere, compertum non est. Vix credi tamen potest impatientissimum otij ingenium ab assueto scribendi labore, quo tot elucubrata feruntur librorum millia, conquievisse.

VII. Iamque novem ac sexaginta Origenes confecerat annos, cum labore & annis confectum tempestiva mors Tyri consumsit, anno post Christi ortum 254: quo anno Interamnæ Gallus, & Volusianus interfecti sunt. Cum enim natum eum demonstraverimus anno post Christum 185, adjectis 69, quot vitæ explevit annos; omnino efficitur summa annorum 254. Quamvis autem ita scripserit Eusebius: δέκιον καίσαρα σὺν παλλῷ τῷ υἱῷ αὐτοῦ μετὰ τὴν ἐπὶ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον εἰρήνην ἐν πόλεμον ἐνὸς ἕνεκα τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀνακινήσαντα δογμάτων. Eusebius libr. 7. cap. 1.
non iis præcise significavit hoc ipso tempore obijsse Origenem quo Gallus extincto Decio successit;

quod nonnulli perperam opinati sunt; sed imperium tenente Gallo, fato functum Origenem fuisse. Scribit Photius Cod. 118. narrare Pamphilum, aliosque complures, Origenis vitam & res gestas ex ijs ipsis qui hominem viderant perscrutatos, in Deciana Strage martyrio ipsum vitam finivisse. Id refellit Photius, Galli & Volusiani temporibus decessisse hunc asserens; ex ejusque Epistolis post Decij mortem datis sententiam suam roborat. Infelicem miserabiliter periisse pronuntiat Nicephorus, levis Auctor, neque quid scribat satis pensi habens: inde adeo sic sentiens quod eum post idololatriam erroribus implicatum, in impietate diem clausisse crediderit. At contra Theotimus Tomitanus Episcopus, notæ pietatis Antistes, præclara eum morte defunctum fuisse adversus Epiphanium asseveravit.

Socrat. libr. 6. cap. 11.

VIII. Atque hunc demum vitæ finem habuit Origenes Adamantius, vir in Ecclesia Dei longe maximus; quem præter prosapiam avita in Christum pietate, & Leonidæ patris martyrio claram propriæ virtutes nobilitarunt; ingens martyrij desiderium, contestatus amor pudicitiæ ac paupertatis, perpetua voluptatum contemtio, prolixa fidei Christianæ propagandæ voluntas, servandarum ab æterno interitu animarum vehemens cupiditas, inusitata in laboribus constantia, singularis in periculis fortitudo, insignis adversum omnes mansuetudo & obsequentia, commemorabilis in magno splendore modestia, & rara morum sanctitudo: portentosa ad hæc ingenij vis, memoria expromta, quam & herbæ cujusdam à se repertæ usu auxisse fertur, minime licet assentiente Epiphanio, subtile judicium, mirus in dicendo lepos, oratio ad persuadendum efficax, acris sæpe & vehemens, nec tam virtutibus ornandis facta quam carpendis vitijs, mirabilis humanarum, divinarumque rerum scientia, ut nemo esset primarum artium magis princeps. Nec fama meritis inferior; summa apud proceres gratia, par apud Ecclesiæ principes auctoritas. Verum egregias vel à natura collatas, vel comparatas ab arte dotes obscurabant præceps quidam animi calor, neque satis considerata sacrarum literarum tractatio, & prope temerarium reconditorum ac supra mentis humanæ captum positorum Dei mysteriorum evolvendi studium; quibus vitijs partæ virtutibus suis iam ante invidiæ caussam in se erumpendi dedit. Exarsit in eum tota pene Ecclesia: calumniis vexatus, maledictis confixus, proscissus scriptis, percussus anathematis, ab Ecclesia segregatus multorum Episcoporum suffragiis, patria denique ipsa dejectus est, homo mitis & injuriæ opportunus; ut non facile existimari possit, majorine hominum floruerit gratia, an odio flagraverit. Quisquis tamen ex veritate rem spectaverit, fatebitur dubio procul longe pluribus, eum virtutibus enituisse quam vitijs, quæ tanquam nævi aliqui eximio corpori, sic animo excellenti adhæserunt.

IX. Sepultura affectus est Tyri; cujus sepulchri vestigia hodieque superesse prædicant, qui hæc loca lustrarunt. De salute Origenis disputationem à multis motam fuisse scio, quorum alij cœlo pro meritis donatum credunt; alij contra, inter quos Georgius Syncellus, æternam animæ jacturam fecisse affirmant. Vana, & inanis quæstio, quam nos ad necessaria properantes ijs disceptandam relinquimus, qui tantum ingenio suo licere volunt. *Grandis labyrinthus*, inquit barbare VVernerus VVestphalus, sed vere, *à diversis textur de Samsone, Salomone, Trajano, & isto Origene, an videlicet salvati sint, annon: quæ quia sine periculo nesciuntur, nec etiam Ecclesia certificata est de his, Domino totaliter committenda sunt.*

VVern. in Fascic. tēp.

X. Prodierunt è Schola Origenis viri pietate insignes & doctrina Plutarchus, Serenus, Heraclides, Heron, Serenus alter, Herais, & Basilides, acerbos cruciatus, & mortem denique ipsam Christi nomine perpessi: Heraclas item Plutarchi hujus frater, Origenis primum discipulus, tum in docendo socius, deinde successor, ac Episcopus demum Alexandrinus; Dionysius Alexandrinæ Ecclesiæ post Herclæ mortem Antistes, eruditione & scriptis longe celeberrimus; Gregorius ille à miraculis cognomen adeptus, Neocæsariensis Episcopus, qui æqualibus suis omnibus Origenem ætate jam affectum in familiaritate anteposuit; Athenodorus Gregorij frater; Tryphon rara Scripturæ peritia illustris, cujus & nonnullas ad Origenem Epistolas suis temporibus extitisse tradit Hieronymus; Firmilianus Cæsariensis in Cappadocia præsul, Origeni sic deditus, ut ejus conveniendi caussa patria relicta longum ac difficile iter constitueret. Annumeranda his quoque Barbara Nicomediensis virgo, genere nobilis, eruditione clara, ab Origene primum per epistolas & Valentinum Presbyterum ad eam missum ab Ethnicorum superstitione revocata, & Christi mysterijs instituta, ac tandem in Maximini persecutione sævissime excruciata, & securi percussa. Tum autem ex Origenis epistolis Christi fidem hausit, postquam Presbyterij dignitate auctus Alexandriam ex Achaia reversus est. Ab eo quippe jam Presbytero Alexandria data est ad ipsam Epistola, quæ in ejus Acta inserta est. Potamiænam virginem nobilissimo martyrio claram inter Origenis discipulas Rufinus & Nicephorus recensent: sed fucum ijs fecit Eusebij locus non satis attente perspectus, ubi in hanc seriem disertis verbis septimus refertur Basilides; de Potamiæna vero talis nulla apud eum suspicio est. Quo

Hieron. in l. De script. Eccles. in Tryphone.

magis

A magis mirandum est ab erudito viro in hunc censum Potamiænam adscribi, Basilide expuncto. Quasi vero parum credibile sit virum bellicæ rei deditum, cum Origenis fama permotus esset, accessisse ad eum, & nonnulla rerum Christianarum accepta ab eo notitia, cum Potamiænam ad supplicium pro munere suo deduceret, eam ab improborum hominũ petulantia prohibuisse, ab eaque postmodum jam fato functa secundum quietem excitatum, Christi fidem palam fuisse professum. Huc etiam confert Nicephorus Alexandrum Hierosolymitanum Episcopum, & Cæsariensem Theoctistum; quibus Mammæam quoque adjungere, & memoratum illum ab Eusebio Arabiæ Præsidem rationi consentaneum est. Denique *Innumeri*, inquit Vincentius Lirinensis, *ex sinu suo Doctores, innumeri Sacerdotes, Confessores, & Martyres extiterunt.*

Niceph. lib. 5. cap. 20. Euseb. lib. 6. Hist. c. 19. Vincent. Lirin. adv. Hær. Commonitorio 1. cap. 23.

B

ORIGENIANORVM LIBER SECVNDVS.

C

ORIGENIS DOCTRINA.

Libri secundi partitio.

EXPLICATA Origenis vita, institutus ordo postulat ut ad exponendam ejus doctrinam progrediamur. Id propositum fronte simplex, multiplex sane est in recessu: nam & de eruditione Origenis, & ijs quibus potissimum dum viveret animum in-
D formavit artibus & studijs, nonnulla præmittenda erunt. Tum dogmata illius suis distincta proponentur capitibus; non ea quidem quæ Ecclesiæ decretis consona universa tulerunt suffragia, vel quæ levioris sunt momenti; sed quæ majoris in Ecclesia ponderis à communibus & receptis sunt aliena sententijs; eaque præsertim quæ Patrum subinde censuris & Anathematis Synodorum vexata sunt. Quibus subjungetur Origenianæ doctrinæ, non dicam Apologia; nam neque ausim, neque sane velim; sed accuratum & præjudicijs omnibus liberum ac solutum examen. Hinc ad ipsam Dogmatum illorum describendam summatim fortunam accedemus, ut quas excitarint in Ecclesia procellas, quantis partium studiis oppugnata & propugnata sint, palam fiat. Atque ita in capita quatuor Liber iste distribuitur. I. agitur de eruditione Origenis. II. Dogmata ipsius excutiuntur. III. doctrinæ
E ejus generale examen continetur. IV. fortuna doctrinæ ejusdem narratur.

CAPVT PRIMVM.

ORIGENIS ERVDITIO.

I. *Scripturæ callentissimus fuit Origenes*, II. *sed Ebraicæ linguæ parum consultus, Sa-*
F *maritanæ vero penitus ignarus.* III. *Scripturæ Interpretes, scriptoresque Ecclesiasticos studiose legit*: IV. *Sacræ doctrinæ caussa excoluit* τὰς ἔξωθεν, *Philosophiam præsertim*; V. *sed & reliquas disciplinas.*

I. PRIMVM illud ac præcipuum fuit Origenis à teneris pueritiæ annis ad obitum usque studium, ad interiorem ac reconditam sacrarum literarum peritiam penetrare. In quo quidem ita se tractavit ut admirabile esset, nec quisquam deinde tantum in ea exercitatione consecutus sit; sive literam ipsam, quemadmodum vocant, spectes, quam totam memoriæ ita commendaverat, ut locos omnes ex tempore, etiam libris inconsultis, apposite recitaret; sive intimos ac latentes sensus, quos tanta sagacitate eruit, ὡς ἐξ ἐκείνου, inquit Suidas, πάντας τοὺς μετέπειτα τῆς ἐκκλησίας διδασκάλους καὶ ἀφορμὰς

d

εἰλικρίνεια· Id facile ex noſtris apparebit Obſervationibus, in quibus loca Patrum conſimilia, & ab Origenianis profecta per ἀδιαπομπὰς indicamus. Nec ullum vero ad exquiſitam divinorum Voluminum comparandam notitiam ſubſidium neglexit: cum vulgata quippe apud Alexandrinos Septuaginta Senum interpretatione alias magnis à ſe ſumtibus redemtas contulit, Aquilæ, Theodotionis, & Symmachi; ac Quintam item, & Sextam in lucem à ſe primo editas; eaſque ad Ebraica accommodavit exemplaria, unde Tetrapla, Hexapla, & Octapla extiterunt. A

II. Quod ſi plus ſeſe in Ebraicis exercuiſſet, majoremque linguæ hujus fuiſſet peritiam conſecutus, nihil ei ad perfectam ſacræ Legis cognitionem defuiſſet, ſed tantum decerpſit ex ea gloria, quantum ex loquelæ hujus ſtudio detraxit. Dicam enim vere: vel Ebraiſmi parum ſcientes ſunt, vel in lectione Origenianorum operum perfunctorie verſati, qui eximium quid ipſi vel in ſanctæ linguæ, vel in earum quæ ex hoc fonte profectæ ſunt dialectorum peritia tribuerunt. Nec opinioni noſtræ contradicit Hieronymus, etſi videtur contradicere, cum ait ſingularem loquelæ hujus notitiam demitatam in eo fuiſſe totam Græciam: mirum id quippe videri potuit Græcis Ebraiſmi rudibus & imperitis, nec quantum in eo profeciſſet Origenes exiſtimare ſcientibus. Minime vero ſuam ipſe linguæ hujus ignorationem diſſimulat Homil. 14. in Num. *Aiunt ergo*, inquit, *qui Hebraicas literas legunt, in hoc loco, Deus, non ſub ſigno tetragrammati eſſe poſitum: de quo qui poteſt requirat.* Multa in Obſervationibus noſtris animadvertimus, quæ inſcitiam ejus in Ebraicis demonſtrant; cujuſmodi eſt frivola illa diſtinctio, ἄγχιστον inter & ἐγγύς, quam comminiſcitur ad Matth. 18. 18. & ad quam Chriſtum reſpexiſſe tradit; quaſi hanc diſtinctionem ferat Syriaca dialectus, quam Chriſtus uſurpabat: cujuſmodi eſt falſa illa nominis *Aſer* interpretatio, quæ habetur in Comment. ad Matth. 18. 19. quaſi derivetur à יסר *erudyt*, *ligavit*, cum fiat ab אסר *ligavit*. Quamquam auctoritate Senum Septuaginta excuſari id poteſt, qui אסר aliquando ita reddiderunt, quaſi idem eſſet ac יסר. Vt Pſalm. 104. (Ebr. 105.) 22. pro Ebræo לאסור שריו habent, τοῦ παιδεῦσαι τοὺς ἄρχοντας αὐτοῦ· Vulgata: *ut erudiret principes ejus.* Et Of. 10. 10. ואסרם. LXX. παιδεύσω αὐτούς Vulgata: *corripiam eos*: cujuſmodi eſt depravata illa lectio loci Interpretum LXX. 2 Eſdr. 1. 11. ἄνθρωπος τοῦ βασιλέως. quod ſi in Ebraicis utcunque fuiſſet verſatus, quæ habent משלח למלך emendaſſet utique in τῷ ὁ. οἰνόχῳ τοῦ βασιλέως, ſi modo hunc ipſe errorem non invexit, qui certe in LXX Seniorum exemplaribus nuſpiam extat: cujuſmodi eſt inepta illa expoſitio vocabuli, *Iohannes*, quod formari exiſtimavit à nomine יהורח præfixo, & חנן, cum ex ſolo חן præfixis ſervilibus literis derivatum ſit. Plerumque itidem peccat in perſcrutandis nominum Ebraicorum originibus. Proclive id nempe fuit viro ad mutuatitiam lucem veſtigia ſua in locis ignotis regenti: præſtabat autem lucem Iudæus Philo, qui Ebraica Veteris Teſtamenti nomina peculiari libro fuerat interpretatus; cui libro parem ſubjunxit Origenes, Ebraicorum Novi Teſtamenti expoſitionem complexum. Qui vero non offendiſſet Origenes Philonem ſequens ducē, qui Iudæus licet, Iudæis prognatus, ne mediocri quidem literarum Ebraicarum aura, uti neque Helleniſtæ fere reliqui, fuerat afflatus? Id ſi minus in hominibus Alexandriæ natis & eductis novum eſt, quorum naturæ repugnare ſcribit Hieronymus, Ebraicam linguam addiſcere, pro more Græcorum omnium, qui linguarum exoticarum ſtudium aſpernari conſueverunt; at in Ioſepho illo Ebræo Mattathiæ filio plane mirum videri debet; facile quippe ex ejus ſcriptis deprehendere licet, ad magnam illam & ſingularem Iudaicarum originum cognitionem non parem ipſum patriæ loquelæ peritiam contuliſſe; quamvis ſe nonnulla Ebraice ſcripſiſſe dicat, quæ lapſu temporum interciderunt. B C D E

Hieronym. Epiſt. 25. ad Paulam.

Origen. in Matth. 19. 12.

Hieronym. De ſcriptor. Eccl. in Origene.

Qui Iudaicis porro literis tam leviter tinctus fuit Origenes, hunc Samaritani idiomatis fuiſſe callentiſſimum affirmare quidam non verentur. Abunde refelluntur illi ex his Origenis verbis ad illud Ezechiel. 9. 4. *Signa Thau ſuper frontes virorum gementium.* ἐβραῖός δέ τις, inquit, ἦν εἰς σωτῆρα πεπιστευκότων ἐλεγε τὰ ἀρχαῖα στοιχεῖα ἐμφερῆς ἔχειν τὸ ταῦ τῷ τοῦ σταυροῦ χαρακτῆρι, ἡ φανταζόμενος ἐπὶ τῶν μετώπων ἐν χριστιανοῖς ὅπερ ἐπὶ τοῖς παλαιοῖς πεπιστευκόσι πίστις ἀπὸ τοῦ σταυροῦ φερόμενον πραγματεύεσθαι, καὶ μάλιστα ἐν ταῖς εὐχαῖς καὶ ἀναγνώσεσιν. *Ebræus autem quidam, ex iis qui Chriſti fidem amplexi ſunt, dicebat in antiquis elementis ſimile eſſe Tau formæ crucis, & prædici de ſigno quod inter Chriſtianos ſit in fronte, quod quidem faciunt qui crediderunt omnes, quamcumque rem aggrediantur, maxime vero preces, & ſanctas lectiones.* Samaritarum elementa appellat ἀρχαῖα στοιχεῖα, quod ijs Ebræi uterentur priſcis temporibus ἐφ' ἧς μεθικεσίας ἔφθασαν. Eorum ſi notitiam aliquam comparaſſet Origenes, Thau Samaritani formam ab Ebræo illo accepiſſe ſe non dixiſſet, quam cognitam ex ſe habuiſſet & perſpectam. Atque hic obiter Origenem vindicemus à cenſura Scaligeri, qui in Notis ad Euſebium præfracte negat Thau Samariticum alia forma fuiſſe, quam qua hodie pingitur in libris Samaritarum; etiam contra Hieronymi auctoritatem, qui codices Samaritanos verſaverat. Certum eſt enim non unico modo notari ſolitum fuiſſe Thau Samariticum, atque id ali- F

A quando ad crucis formam esse depictum, ut fidem faciunt vetustissimi nummi Ebræorum.

III. Non Scripturæ interpretationes duntaxat, sed ipsos etiam Interpretes, Scriptoresque adeo Ecclesiasticos omnes accurate evolverat Adamantius, quorum patrocinium sententijs suis plerumque nominatim asciscit, Clementis puta, Ignatij, Iosephi Philonis & aliorum. Neque id in libris solum qui à Rufino conversi sunt, reperias; hæc quippe vir hujus ætatis eruditus ab Interprete conficta existimabat; sed in Græcis etiam Tomis, vel scriptionibus ab Hieronymo latinitate donatis, præcipue vero in libris contra Celsum. Inter Ecclesiasticos scriptores, apocryphorum auctores librorum refero, quorum testimonijs sæpe quoque utitur; non plus tamen ijs fidei vel auctoritatis tribuens, quam quantum ex hoc Apostoli monito tribuere licet; *Omnia probate, quod bonum est tenete.*

B IV. Fuit ergo præcipua Origenis in Scripturis enodandis cõtentio, cujus disciplinæ caussa excoluit etiam τὰς ἐξωθεν. sed Philosophiam potissimũ. Vnum autem præ reliquis Platonem admiratus est: sic ut Christiana dogmata ad Platonicæ doctrinæ leges, non ipsam Platonis doctrinam ad Christi effata accommodaret. Exemplo suo Origenem eo compulit Philo Iudæus, totus ad Platonis exemplum compositus, non Platoni nimis tribuendo duntaxat, sed Scripturam etiam allegorijs perpetuis explanando. Compulit & præceptor illius Clemens Alexandrinus, Academiæ pigmentis res Christianas illustrare suetus; quod & maxima pars fecit vetustiorum Patrum, sed parcius & verecundius. His itaque Platonicorum delirijs sincerum doctrinæ Christianæ vas postquam incrustavit Adamantius, ex illo doctrina ejus corrupta est, & profanis imbuta erroribus, unde infinitis jactatus convitijs, &

C querelis in summas incidit calamitates, & laudem meritis partam decoxit. Sed nec Academiæ finibus ingenium suum coercuit; universas ille Philosophorum sectas animo pervagatus est. Pythagoricorum scriptis delectatum fuisse, & Stoicorum quoque adhibuisse libros testis est Porphyrius. Hinc adeo non uni alicui addictum sectæ, sed omnium studiosum fuisse, ex ijsque quidquid utilius esset, & vero similius decerpsisse, idemque discipulis ut facerent caute præcipisse Gregorius Thaumaturgus scriptum reliquit; ut non tam Platonicus, vel Pythagoricus, quam Potamonicus dici debeat, à Potamone illo Alexandrino, qui Eclecticæ sectæ auctor fuit. Quocirca Iustinianus in Epistola ad Menam, & in altera ad Quintam Synodum, Paganorum erroribus affinem fuisse Origenem tam crebro objicit. *Gregor. Thaum. in Paneg.*

D V. Ad reliquas quoque disciplinas, sive Mathematicas artes, sive eas quæ ab humanitate nomen habent, animum appulit; sed majorem videtur ijs artibus impendisse operam, quarum erat usus vel ad Scripturæ sacræ illustrationem, vel ad morum emendationem, vel ad Ecclesiæ ædificationem accommodatior. Tam assidui autem & inexhausti in evolvendis voluminibus laboris fuit, ut objiciat ei Theophilus, perpetuus ipsius insectator, *jactare se illum in scientia Scripturarum, & putare tanta legisse, quanta nullus hominum legerit*: tanta vero discendi cupiditate incensus, ut ad eos conveniendos, quorum esset celebre nomen in literis, multas sese regiones perlustrasse scribat libr. 6. contr. Cels. Porro Epistola quadam, quæ est apud Eusebium, excusavit nimium suum in eas doctrinas studium, quod aliquorum reprehensionibus patuerat; stolidorum quippe hominum, quantum profanæ li-

E teræ sacris promovendis conducant parum intelligentium. Tantam demum sibi nominis claritatem eruditione sua peperit, ut ad eum confluerent omnis generis homines, excellentem ejus eruditionem Ethnici ipsi celebrarent scriptis, suas ei consecrarent lucubrationes, disciplinarum omnium encyclopædiam animo crederetur esse complexus, & princeps inter literatos ab omnibus propemodum poneretur. *Theophil. Pasch. 1.* *Euseb. libr. 2. cap. 19.*

CAPVT SECVNDVM.

F

ORIGENIS DOGMATA.

Capitis secundi Prologus, & partitio.

PERVENIMVS jam ad ipsa Origenis dogmata, sive quæ reprehensiones experta aliquo modo defendi possunt; sive quæ sanæ Christianorum doctrinæ reipsa minus consentanea omnem penitus respuunt excusationem: nec ea modo quæ culpari vulgo solent, sed quæ nos etiam ex attenta & diligenti lucubrationum eius lectione excepimus. Alij quidem universos Origenis errores defendere qua jure, quaq; injuria sunt aggressi; magnam hinc sibi spondentes laudem, si receptas de eo opiniones impugnarent;

neutiquam cogitantes se, dum in Origenem officiosi esse student, existimationi suæ ac pudori parum consulere. Nobis veritatem persequi propositum est, & Adamantium vel accusare, si ita res ferat, vel excusare, quoad patietur candor noster; sed ita tamen ut ad præstandum ipsi defensionis officium simus paratiores: quod triplici fere ratione facere instituimus, vel molli ac benigna interpretatione locis controversis adhibita; vel prolatis ex ipso Origene contrarijs ac repugnantibus effatis; vel similibus Patrum adductis sententijs. Posterior uterque defensionis modus à nonnullis reprobatus est, & secundus quidem ab insigni ætatis nostræ Theologo, idcirco nimirum quod ex oppositis Origenis testimonijs concluditur solummodo diversa ipsum sensisse, non vero perversis opinionibus neutiquam adhæsisse. At non aliam tamen ptotegendi Adamantij commodiorem viam insistere se putavit Pamphilus in Apologetico. Nam cum ab Hæreticis violata esse constaret Origeniana volumina, si quæ sententiarum deprehendebatur varietas, merito in Hæreticorum fraudes varietatis caussa convertebatur. Præterea ut erasse Origenem demus, fatendum est saltem incertum animi in ijs fuisse quæstionibus, & à pertinaciæ crimine longe abfuisse, quo uno satis purgatur. Tertia quoque tuendi Origenis ratio, quæ ex Patrum adstipulatione sumitur, repudiatur ab Hieronymo; qui, cũ eodem pacto Origenem defendisset Iohannes Hierosolymitanus, hæc scripsit ad Theophilum: *Novum defensionis genus, sic Origenis vitia non negare, ut cum illo cæteros crimineris. Videlicet quem aperte defendere non audeas, multorum simili errore tuearis.* Nempe non raro contigit, ut quod in Origene damnabat Hieronymus, ejus ipse reus teneretur. Id cum ipsi objicerent adversarij; purgari Origenem volebat, non suo aliorumque exemplo defendi. Quapropter Rufinus Invect. 1. ita loquentem inducit Hieronymum: *Omnes isti* (Patres) *ut Origenes erraverunt: sed accipiant erroris sui veniam, quia & ego aliquando erravi, & nunc pœnitentiam gero, sed veniam accipere debeo. Origenes vero cum eadem quæ ego dixerit, etiamsi pœnitentiam egit, veniam non accipiet: imo pro his quæ omnes diximus, solus ipse damnetur.* Si quando vero accusabatur Hieronymus ipse, Origenis patrocinium pro se ambire non dubitabat: sibi concedi volens, quod negabat Origeni. Merito itaque ait Rufinus Invect. 2. *Sive hoc fecit Origenes, sive non fecit, quid ad te? Si ad illius exemplum judicari vis, relege sententias tuas, & vide quid dixeris. Hoc non est, inquis, se purgare; sed socios criminis quærere. Noli ergo & tu socios criminis quærere, sed purgationem facti require.* Profecto hæc si criminationum eripiatur depulsio, legitimo & in ejusmodi controversiis receptissimo defensionis argumento carebimus, & à Patribus etiam post Hieronymum sæpe usurpato. Nam, ut alios sileam, numquid simili patrocinio Theodori Mopsuesteni caussam munivit Facundus, qui undecimum Operis sui librum conquisitis Patrum paribus sententijs totum refersit: *Statuimus* inquit, *in hoc volumine magnorum virorum dicta proferre similia, ad excusandum difficiliora his pro quibus eum putaverunt, tanquam magistrum Nestorij, anathemate percellendum.* Et nunc in velitationibus adversus Heterodoxos, quid usitatius quam suffragio Patrum, & consensione pugnare? Triplici hoc ergo vallatus præsidio, prodeat tandem ad pugnam Origenes.

Hier Epist 62. cap. 1.

Hujus dogmata quæstionibus quatuordecim compreliendimus. I. est de Deo: II. de sanctissima Trinitate: III. de Christo, ejusque Incarnatione & οἰκονομίᾳ. IV. de B. Maria Virgine: V. de Angelis bonis & malis: VI. de anima: VII. de libero arbitrio, gratia, & prædestinatione: VIII. de Astris: IX. de resurrectione mortuorum: X. de postremo judicio: XI. de pœnis & præmijs: XII. de mundo, Paradiso terrestri, & Adamo: XIII. de allegorica Scripturæ interpretatione: XIV. quæstiunculas aliquot quasi per saturam complectitur.

QVÆSTIO PRIMA.

DE DEO.

I. *Utrum circumscriptam esse Dei potentiam Adamantius dixerit:* II. *quemadmodum ipsi à Patribus quibusdam objectur:* III. *cui & nonnulli assensi sunt.* IV. *Ex Academia manavit isthæc doctrina.* V. *Utrum corporeum esse Deum ratus sit.* VI. *Ab hæreseos hujus suspicione vindicatur.* VII. *Objecta diluuntur.* VIII. *Multos hic error infecit.*

I. PRIMVM hoc nomine vapulat Adamantius, quod finitam esse ac terminis circumscriptam Dei potentiam crediderit, totque eum procreasse res, quot providentia sua continere & administrare poterat; tantam eum fecisse materiam, quantam valebat ornare, & in rerum formas dividere; tantum ipsum potuisse, quantum ei ad agendum materia ministrarit; nec in infinitum proferendam ejus potentiam, laudis ob-

A tentu ; ne seipsam quippe à se intellectum iri nisi determinata foret, infinitum enim comprehendi non posse. Quotiescumque igitur Deum omnipotentem Origenes dixerit, res omnes quæ ab eo creatæ sunt in ejus esse potestate ; non vero infinitum rerum numerum ab eo creari, & ad libitum regi posse intellexerit ; hoc est, esse quidem eum παντοκράτορα, at παντοδύναμον non esse. Atque hæc sane sententia ex his ejus verbis satis extat : *Deus Patet omnipotens est, eo quod potentatum omnium tenet, ideſt cæli & terræ, Solis & Lunæ, & stellarum omniumque quæ in ipsis sunt.* Orig. lib. 1. De princip. cap. 2.

II. Itaque hoc ei crimen objicit Theophilus Alexandrinus in prima Paschali Epistola ; cui testificando disertum profert è primo De principijs libro fragmentum Iustinianus Imperator, quod in Latina Rufini interpretatione libro 2. cap. 2. non parum deformatum B reperitur. Præterea idcirco mundum Deo cœternum credidisse illum refert Methodius apud Photium Cod. 235, quod semper fuerit παντοκράτωρ, minime autem παντοκρατορεύεσθαι esse posse ἀϊδίου τῆς κεκτημένων. Vnde sequitur omnipotentem esse, non quod omnia possit efficere, sed quod in omnia quæ sunt potestatem habeat. Rufinus Palæstinus in libello De fide, quem edidit Sirmondus : *Impie*, inquit, *Origenes, ac nefarie fatus est, qui sic dixit : Non omnia quæ voluit Deus fecit, sed ea tantum quæ potuit continere, & comprehendere. Qui cum hoc dixit, ademit Domino cunctorum potentiam, quasi ex parte dimidia ei faciendi potestas daretur. Nam si continendi, ac sibi quæ faceret subjugandi non habet, ut ille æstimat, facultatem, ne creandi quidem scilicet potestatem habebit. Nam qui creandi facultatem habet, & subjugandi sibi creata similiter habebit.* Iustin. in Epist. ad Men.

III. Vanum ergo Origeni patrocinium præbet Halloxius, id sibi velle Origenem præ- Hall. lib. 4. C dicans, *cuncta Deo esse subjecta, & ejus omnipotentiæ in creando æqualem esse sapientiam in gubernando, ita ut numquam fieri posit, ut tot tantaque creet, quin tot & tanta gubernare posit ; ut sapientia gubernatoris æquiparetur potentiæ conditoris.* Quod si in eadem quæstione cespitantium numerus facere aliquid potest pro caussa Origenis, dabimus Petrum Abaëlardum, hominem inquieti ingenij, & novarum opinionum studiosi, qui libr. 3. Introduct. Theolog. cap. 5. ita disputat : *Quantum igitur æstimo, cum id tantum Deus facere possit, quod eum facere convenit, nec eum quidquam facere convenit, quod facere prætermittat, profecto id solum eum posse facere arbitror, quod quandoque facit : licet hæc nostra opinio paucos aut nullos habeat assentatores, & plurimum dictis Sanctorum, & aliquantulum à ratione dissentire videatur.* Dabimus & Gulielmum Parisiensem, qui plures à Deo mundos procreari posse negabat. Origen. def. Quæst. 6.

D IV. Videntur ea profecto è Veteris Academiæ orta decretis : docuit enim Plato, quem fere assectatur Adamantius, Deum esse ipsum animum mundi, omnia quæ in mundo sunt procurantem & administrantem. Cicero 1. Academ. Quæst. *Partes autem esse mundi* (putant Academici) *omnia quæ insint in eo, quæ natura sentiente teneantur, in qua ratio perfecta insit, quæ sit eadem sempiterna : nihil enim valentius esse à quo intereat. Quam vim animum esse dicunt mundi, eandemque esse mentem, sapientiamque perfectam, quam Deum appellant, omniumque rerum quæ sunt ei subjecta quasi prudentiam quamdam, procurantem cælestia maxime, deinde in terris ea quæ pertinent ad homines, quam interdum necessitatem appellant, quia nihil aliter esse possit, atque ab ea constitutum sit.* Atqui rei uniuscujusque animus huic animandæ & regendæ par, vim suam ad plura animanda non potest exerere ; intra rei enim sibi subjectæ terminos hæc ipsius vis cohibetur. E Animus ergo mundi, qui juxta Platonem Deus ipse est, potestatem suam ad aliud animandum extra mundum proferre non potest ; igitur ne ad creandum quidem. Quapropter Plotinus nihil creare Deum posse decrevit, præterquam quod creavit. Plot. Enn. 5. libr. 5. cap. 12.

V. Deo corpus ab Origene adscriptum fuisse nonnulla persuadere possunt. Primum argumentatio illa, quam è libr. 3. περὶ ἀρχῶν adducit Hieronymus Epist. 59. ad Avit. cap. 3. qua animam corpore carituram demonstrare studet Adamantius, quia Sancti Deo similes futuri sunt, juxta illud Christi : *Vt quo modo ego & tu unum sumus, sic & isti in nobis unum sint* ; Ioh. 17. 21. Deus autem est incorporeus. Quod ipsum reperire licet Homil. 1. in Genes. & libr. 6. contr. Cels. At ostendemus in sequentibus, animam licet incorporalem statuere videatur, talem tamen respectu crassiorum corporum ab eo prædicari, revera corpore præF ditam decerni : quemadmodum vel ex priore capite librorum De princip. perspicuum est, ubi vim vocis hujus, ἀσώματον exponens, accipi docet pro eo quod *non est simile huic nostro crassiori, & visibili corpori*, sed *quod est naturaliter subtile & velut aura tenue.* Deus igitur cui anima similis est, juxta Origenem reapse corporalis est, sed graviorum tantum ratione corporum incorporeus. Hieronymus præterea cap. 3. memoratæ ad Avitum Epistolæ, ait Origenem ad extremum libri 3. περὶ ἀρχῶν hæc intulisse : *Et erit Deus omnia in omnibus, ut universa natura corporea redigatur in eam substantiam quæ omnibus melior est, in divinam scilicet quæ nulla est melior.* Et sub finem ejusdem Epistolæ refert Origenem libr. 4. περὶ ἀρχῶν *conjungere omnes rationabiles naturas, ideſt Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, Angelos, Potestates, Dominationes, cæterasque Virtutes, ipsum quoque hominem secundum animæ dignitatem unius esse substantiæ.* Id ipsum ex ejus doctrina consequi probat Theophilus Alexandrinus 1. Pasch.

VI. Nihilominus tamen ab hac longe hæresi abfuiſſe ipſum aperte evincunt loci complures; maxime vero caput 1. libri 1. περὶ ἀρχῶν, quo corpus omne à Deo apertiſſime ſegregatur. Demum poſt longam rei hujus probationem ſic habet: *Omni igitur ſenſu, qui corporeum aliquod de Deo intelligi ſuggerit, prout potuimus, confutato, dicimus ſecundum veritatem quidem Deum incomprehenſibilem atque inæſtimabilem.* Deinde: *Non ergo aut corpus aliquod, aut in corpore eſſe putandus eſt Deus, ſed intellectualis natura ſimplex, nihil omnino in ſe adjunctionis admittens, uti ne majus aliquid & inferius eſſe credatur; ſed ut ſit ex omni parte μονὰς, & ut ita dicam totus mens ac fons, ex quo initium totius intellectualis naturæ vel mentis eſt:* & cap. 6. *Solius Dei, ideſt Patris, & Filij, & Spiritus ſancti naturæ id proprium eſt, ut ſine materiali ſubſtantia, & abſque ulla corporeæ adjectionis ſocietate intelligatur ſubſiſtere:* & libr. 2. cap. 2. *Solius namque Trinitatis incorporea vita exiſtere recte putabitur:* & libr. 4. cap. 2. *Illa vero ſubſtantia Trinitatis, quæ principium eſt & cauſſa omnium, ex qua omnia, & per quam omnia, & in qua omnia, neque corpus, neque in corpore eſſe credenda eſt.* Præclare vero cap. 4. ſequenti: *Si corpus eſſe pronunciatur Deus, quoniam omne corpus ex materia eſt, invenietur & Deus eſſe ex materia: quod ſi ex materia ſit, materia autem ſine dubio corruptibilis eſt, erit ergo jam ſecundum illos corruptibilis Deus.* Quæ ſi quis à Rufino gratis inferta putet, eamdem ratiocinationem iteratam ac dilatatam videat Tom. 14. in Ioh. p. 214. 215. Item libr. 8. contr. Celſ. ſic ait: ἀλλ' ἐπὶ καὶ ἡμῶν σῶμα ὁ θεός. ἵνα μὴ ἀσεβήσωμεν οἷς ἀσεβήσαν ἀπλούστεροι οἱ τὰ ζήνωνος καὶ χρυσίππου φιλοσοφοῦντες. Denique in Catena Combefiſiana ad Gen. 1. 26. & apud Theodoretum Quæſt. 20. in Exod. Melitonem non perfunctorie caſtigat, qui librum ſcripſerat hoc argumento, Deum eſſe corporeum. Sane ipſe Plato, cujus dogmata fere amplexus eſt Origenes, à Deo corpus omne removet: removet & Ariſtoteles.

VII. Cum ait igitur Origenes animam corpore carituram, quia ſimilis futura eſt Deo qui corpore caret, id ſibi vult, Deum & animam corpore carere ὁμωνύμως quidem, ſed non eodem modo; Deum quippe ſimpliciter & abſolute eſſe incorporeum; animam vero craſſiorum duntaxat corporum ratione. Quod autem objiciunt Theophilus & Hieronymus, Deum unius & ejuſdem ſubſtantiæ ac res ratione præditas Adamantium poſuiſſe, pari reſponſione diſſolvitur; in eo illas convenire ſubſtantias, quod ſint ποιαὶ & ποσαὶ, cum immenſum cæteroquin differant. Firmat hanc reſponſionem locus ipſe Origenis quem affert Hieronymus: *Intellectualem*, inquit, *rationabilemque naturam ſentit Deus, & unigenitus Filius eius, & Spiritus ſanctus; ſentiunt Angeli, & Poteſtates, cæteræque Virtutes; ſentit interior homo, qui ad imaginem & ſimilitudinem Dei conditus eſt. Ex quo concluditur Deum & hæc quodammodo unius eſſe ſubſtantiæ. Quodammodo*, ideſt, aliqua ex parte; quod ad effugiendum ſacrilegij crimen additum ait Hieronymus; nos benignius interpretari poſſumus.

VIII. Quæ cum ita ſint, hæc tamen ſcribit Origenes in Procem. libror. περὶ ἀρχῶν: *Deus quoque quomodo intelligi debeat, inquirendum eſt, corporeus, an ſecundum aliquem habitum deformatus, an alterius naturæ quam corpora ſunt, quod utique in prædicatione noſtra manifeſte non deſignatur.* Inde eſt quod Deum corporalem eſſe abſque dubitatione decrevit Tertullianus, cum alibi, tum adverſ. Praxeam, cap. 7. *Quis enim negabit*, inquit, *Deum corpus eſſe, etſi ſpiritus eſt? ſpiritus enim corpus ſui generis in ſua effigie. Sed & inviſibilia illa quæcunque ſunt, habent apud Deum & ſuum corpus, & ſuam formam, per quæ ſoli Deo viſibilia ſunt; quanto magis quod ex ipſius ſubſtantia miſſum eſt, ſine ſubſtantia non erit?* Quæ quamvis manifeſta ſint, in contrariam tamen ſententiam flectere conantur quidam, per corpus ſubſtantiam intelligi volentes. Quaſi vero tam Latini ſermonis imperitus fuerit, & vocabulorum inops Tertullianus, ut rem per ſe extantem notare volens, non aliter appellare potuerit, quam corpus. Idem de Deo ſenſerunt Valentinus, Seleucus & Hermias Galatæ, Audius, & ejus aſſeclæ Audiani (quos alij ſubinde Vadianos perperam appellarunt) & Ægyptij Anthropomorphitæ, de quibus infra diſſeremus.

QVAESTIO SECVNDA.

DE SANCTISSIMA TRINITATE.

I. In multos circa S. Trinitatis myſterium errores incidiſſe fertur Origenes, quorum graviſſimi notantur. II. *Hoc nomine Patrum multorum reprehenſiones expertus eſt.* III. *Vtrum S. Trinitatis Perſonas ſubſtantia differre opinatus ſit.* IV. *Nonnulla in eius defenſionem afferuntur.* V. *Eruitur germana ipſius ſententia.* VI. *Vtrum Filium per prolationem genitum eſſe arbitratus ſit.* VII. *Vtrum Filium Patre, Spiritum ſanctum Filio inferiorem eſſe dixerit,* VIII. *ita ut jactatur à plurimis.* IX. *Vtriuſque dignitatem videtur nonnumquam*

A *tueri.* X. *Patrum multorum suffragio gaudet.* XI. *Recte eum de Filij & Spiritus sancti dignitate sensisse Patres nonnulli testantur.* XII. *Platonicis deliriis orthodoxam doctrinam oblimavit.* XIII. *Vtrum Patrem primarium rerum conditorem, Filium vero secundarium & Patris ministrum crediderit.* XIV. *Vetustiorum aliquot Patrum consensu sublevatur.* XV. *Quo sensu Filium dixerit non esse absolute bonum,* XVI. *& non esse absolute veritatem.* XVII. *Vtrum æqua sit multorum criminatio, Origenem dixisse querentium Patrem à Filio, Filium à Spiritu sancto videri non posse,* XVIII. *quam ab eo depellere conatur Rufinus.* XIX. *Vtrum Filij cognitionem cognitione Patris, Spiritus sancti cognitionem cognitione Filij inferiorem dixerit,* XX. *quod aliquando videtur negasse.* XXI. *Vtrum Filium & Spiritum sanctum existimaverit esse creatos,* XXII. *ut vulgo fertur.* XXIII. *Plurima culpæ huic elevandæ proponuntur.* XXIV. *Aperitur genuina Origenis sententia.* XXV. *Patres aliquot assentientes habet.* XXVI. *Quo sensu dixerit duo Seraphimos Isaiæ c. 6. v. 2. esse Christum, & Spiritum sanctum.* XXVII. *Crimini datur Origeni, quod dixerit Patrem rebus universis, Filium ratione præditis, Spiritum sanctum sanctis duntaxat præesse:* XXVIII. *sed defenditur.* XXIX. *Vtrum Filium non orandum esse pronuntiaverit.* XXX. *Vtrum finxerit sibi Spiritum sanctum genus humanum*

B *tionem cognitione Filij inferiorem dixerit,* XX. *quod aliquando videtur negasse.*

C *redimere non potuisse.*

I. EX ijs religionis Christianæ dogmatis quæ ab Origene tractata sunt; tractata sunt autem pene universa; nullum æque commentis & opinationibus deformasse suis creditus & dictus est, ac illud quo sacrosanctæ Trinitatis mysterium continetur. Nam & Filij substantiam visus est à substantia Patris secernere; & Filium Patre, Spiritum sanctum Filio inferiorem ponere, adeo ut Pater à Filio, Filius à sancto Spiritu videri neutiquam possit, atque ita dignitatis & excellentiæ gradus in Trinitate statuere; Filium ac Spiritum sanctum in creatarum rerum ordinem detrudere; huic sanctorum, illi ratione pollentium procurationem, secluſa rerum aliarum administratione, assignare; orationibus

D nostris Filium fraudare; redimendæ prolis humanæ potestatem Spiritui sancto detrahere; alia denique comminisci plurima, quibus substantiæ unitas, Personarum Trinitas, perfecta ipsarum invicem æqualitas violatur.

II. Quamobrem Augustinus, ac Iustinianus deineeps in Epistola ad Menam pessime illum de Trinitate sensisse ac scripsisse conquesti sunt; Arianorum, Anomœorum, & Manichæorum patrem appellarunt Epiphanius, & Hieronymus; ipse quoq; pertinacissimus Origenis assecla Rufinus multa in libris περὶ ἀρχῶν resecta à se fatetur, quibus Trinitatis majestas imminuebatur; & sexcentorum præterea, quos suis appellabimus locis, capitali hoc errore Origenes sibi reprehensiones conscivit. Ex novem certe criminationibus ipsi objici solitis, quas repræsentat & confutat Pamphili Apologia, ad Filium Dei, ipsiusque οἰκο-

E νομίαν pertinent insigniores quinque. Nos singula quæque expendemus distincte, quoad fieri poterit, & in pauca contrahemus.

Augustin. Her. 43. ad Quodvultd. Epiph. Her. 64. & in Ep. ad Ioh. Hierosol. Hier. Epist. 65. & lib. 1. Apol. adv. Ruf. cap. 2. Rufin. in Præf. ad l. περὶ ἀρχ. S. Thom. part. 1. qu. 32. a. 1. Fulg. Resp. ad obiect. 7. Arianor.

III. Ordiamur primum ab eo crimine, cujus Origenem compellat S. Thomas, dixisse ipsum asseverans *Patrem & Filium secundum substantiam differre*; quæ mera fuit Arianorum hæresis, tres in Trinitate naturas ac substantias fingentium, unde Triusiani appellantur à Fulgentio. Loca Origenis quibus id continetur dogma non indicavit Thomas. Hæc certe legimus Tom. 2. in Iohann. p. 70. ἐπεὶ ὃ φῶς ἁπλῶς ἐνταῦθα μόν⟨ο⟩ ὁ σωτὴρ, ἐν ᾧ τῇ καθολικῇ τῶν ἁπάντ⟨ων⟩ ἰωάννου θεολογίᾳ λέγε⟨ται⟩ ὁ θεὸς ἡμῶν ἐστὶ φῶς, ὁ μόν⟨ος⟩ τις οἶδε⟨ν⟩ καὶ ἐστὶν ἐν αὐτῷ κατασκάζειδς τῇ οὐσίᾳ μὴ διεστηκέναι τοῦ πατρός. Hinc concludat aliquis aliam Patri substantiam, aliam Filio Origenem tribuisse. At id certe satis clarum non est, nam hic negat simpliciter colligi

F posse ex his duobus Iohannis locis Patrem à Filio non differre substantia; minime vero negat non differre. Vidit id Ferrarius Origenis Interpres, & adnotavit. Apertius loci patefieri videtur sensus ex sequentibus, in quibus ait Origenes futurum ut qui cautius attenderit, & saniora proloqui voluerit, dicat Patrem qui lux est, eatenus differre à Filio qui lux est similiter, quatenus lux Filius lucet in tenebris, & ab ipsis oppugnatur; cum nempe assumta natura humana inferiorem se gessit paterna luce, quæ non lucet in tenebris: ὡς δὲ λέγω, inquit p. 73. ὁ πατὴρ μόν⟨ος⟩ ἔχει ἀθανασίαν, τῷ κυρίῳ ἡμῶν δέδε φιλανθρωπίαν θανατον τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνειληφότος. Οὕτω ὁ πατὴρ ἔχει μόν⟨ος⟩ τὸ σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν οὐδεμία, τὸν χρείσ⟨τ⟩ὸν δέδε τὸν ⟨ἐκ⟩ τῆς ἀνθρώπως διεργασίαν ἐφ' αὐτὸν ἡμῶν σκοτίας ἀναδεδεγμένον.

Sed vereor tamen ne de Platonicæ doctrinæ narthecio depromta ista sint. Docebat siquidem Plato πάγαθον, sive Deum Patrem creasse νοῦν, mundo proximum, qui qua parte

respiciebat Patrem, ejus erat similis, secus qua inferiora. Macrobius lib. 1. in Somn. Scip. cap. 14. ex sententia Platonis sic disserit: *Deus qui prima caussa & est & vocatur, unus omnium quæque sunt, quæque videntur esse, princeps & origo est. Hic superabundanti majestatis fœcunditate de se mentem creavit. Hac mens quæ νοῦς vocatur, qua Patrem inspicit, plenam similitudinem servat Auctoris, animam vero de se creat posteriora respiciens.* Mundi hujus effectorem esse νοῦν Pythagorei affirmabant. Ab his non abludit Origenes, cum Patrem ait non lucere in tenebris, Filium vero Patre esse inferiorem quatenus in tenebris lucet, ab iisque oppugnatur; cum res nimirum ab eo procreatæ, ac homines præcipue beneficiorum immemores, Auctoris sui leges ac mandata contemnunt. A

Difficilior etiam est locorum solutio, qui extant libr. 8. contr. Cels. εἰ δέ τις θεοπαθέστερα, μὴ τὴν ἀνθρωπολογίαν φεύγοντας τοὺς αἱρετικοὺς δύο εἶναι ὑποστάσεις πατέρα καὶ υἱὸν ὑπειλήφατε τοῦ λοιποῦ παντὸς πεπιστευκότων τὴν καρδίαν καὶ τὴν ψυχὴν μίαν, ἵνα θεωρήσῃ τις· ἐγὼ δὲ ὁ παντὸς ἐστὶν ἑνὸς· & deinde: ὁρῶμεν οὖν τὸν πατέρα τῆς ἀληθείας, καὶ τὸν υἱὸν τὴν ἀλήθειαν, ὄντα δύο τῇ ὑποστάσει πράγματα, ἓν δὲ τῇ ὁμονοίᾳ καὶ τῇ συμφωνίᾳ καὶ τῇ ταυτότητι τοῦ βουλήματος· Patrem & Filium duo esse ait ὑποστάσει, unum consensu & concordia. Atqui ὑπόστασις pro οὐσίᾳ priscis temporibus solebat usurpari ab Ethnicis & Christianis. Hieronymus Epist. 57. ad Damas. *Tota sæcularium literarum schola nihil aliud ὑπόστασιν nisi οὐσίαν novit.* Ita sumserunt Nicæni Patres, ita Sardicenses. Ita & sumsisse Origenem verisimile est. Tomo quidem primo in Iohannem p. 27. sic loquitur de Valentinianis: οἱόμενοι σοφοὶ παῖζειν, οἱονεὶ ἐκ συλλαβῆς κειμένου εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, καὶ μὴ τὸ ὑπόστασιν αὐτοῦ, εἰ ἀκριβῶς ἐν τῷ πνευματικῷ μεθ' ἡμῶν διδάσκειν, καὶ οὐσίαν αὐτοῦ σαφηνίζειν· Vbi ὑπόστασιν ab οὐσίᾳ distinguit quidem, at non sumit pro persona, sed pro *subsistentia*; personam quippe proprio vocabulo ἰδιότητα alias appellat. Præterea cum unum esse consensu & concordia dixerit Patrem & Filium, postquam docuit duos esse hypostasi, plane ὑποστάσεως vocabulum videtur notandæ substantiæ adhibuisse: nam si priore loco duos esse significasset quoad personas, adjecisset profecto unum esse quoad οὐσίαν. At cum unum esse scripserit consensu duntaxat, aliam omnem videtur respuisse unitatem, & duos quoad οὐσίαν credidisse. Antiochenus ille conventus in Encæniis celebratus anno 341, in Expositione fidei Ecclesiasticæ, quam Expositionem referunt Athanasius & Hilarius in libris De Synodis contra Arianos, consimili locutione utitur: *Manifesta utique*, inquit, *Patris, vere Patris; certaque Filij, vere Filij; notaque Spiritus sancti, vere Spiritus sancti: hisque nominibus non simpliciter, neque otiosis propositis, sed significantibus diligenter propriam uniuscujusque nominatorum substantiam, & ordinem, & gloriam, ut sint quidem per substantiam tria, per consonantiam vero unum.* ὡς ἓν τῷ μὲν ὑποστάσει εἶναι, τῇ δὲ συμφωνίᾳ ἕν· Diceres postrema hæc ex Origene depromta: quæ tamen excusavit & emollivit Hilarius, cum diceret non adversus eos coactam fuisse Synodum, qui Patrem & Filium & Spiritum sanctum substantia differre scisserent, sed adversus eos qui unam in Trinitate personam, Patrem scilicet, sed tribus distinctam nominibus post Synodi Nicænæ tempora statuebant. Quibus ut occurrerent Antiocheni, *tres substantias esse dixerunt* (verba sunt Hilarij, ὑποστάσεις pro more suo substantias interpretantis) *subsistentium personas per substantias edocentes non substantiam Patris & Filij & Spiritus sancti diversitate dissimilis essentiæ separantes.* Tum subjungit: *Quod autem dictum est, ut sint quidem per substantiam tria, per consonantiam vero unum, non habet calumniam. Quia cognominato Spiritu, id est Paracleto, consonantiæ potius quam essentiæ per similitudinem substantiæ prædicari convenit unitatem.* Auctor libri De Trinitate, qui Novatiano adscribitur, & inter Tertulliani opera vulgo habetur, cap. 22. adversus eamdem hæresim disputans, quæ Filium à Patre nomine solo differre decernebat, iisdem pene verbis, eadem certe sententia usus est ac Antiochenũ Conciljum. Sic enim locum illum Iohannis exponit: *Ego & Pater unum sumus. Vnum* inquit, *neutraliter positum societatem concordiæ, non unitatem personæ sonat. Vnum enim non unus esse dicitur, quoniam nec ad numerum refertur, sed ad societatem alterius expromitur. Denique adjicit dicens, Sumus, non Sum, ut ostenderet per hoc quod dixit, Sumus & Pater, duas esse personas. Vnum autem quod ait, ad concordiam & eamdem sententiam, & ad ipsam charitatis societatem pertinet, ut merito unum sit Pater & Filius per concordiam, & per amorem, & per dilectionem.* Iam vero Auctoris hujus & Hilarij rectane sit sententia & locutio, non disquiro. B C D E F

Sed quid defensionem præbere conamur Origeni, cum suam ipse caussam prodat tom. 2. in Iohann. p. 56. ubi quemdam impugnans δογματίζοντα μηδὲ οὐσίαν παρὰ ἰδίαν ὑφεστάναι τῷ ἁγίῳ πνεύματι· ἐπεὶ καὶ ὧδε τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν, distinctionem ait Filium inter & Spiritum sanctum ostendi his verbis: *Qui verbum dixerit in Filium hominis, dimittetur ei: qui autem blasphemiam dixerit in Spiritum sanctum, non dimittetur ei, nec in hoc sæculo, nec in futuro.* Deinde addit: ἀμοιρήσειε θεὸς ὑποστάσεως πάθοιμι συγχάτω, τὸν πατέρα, & υἱὸν, (quæ duo vocabula per Typographi incuriam prætermissa sunt) καὶ ἅγιον πνεῦμα· Quibus significat ab eo qui unicam in Trinitate οὐσίαν ponit, se dissentire, & tres ὑποστάσεις admittere, hoc est tres οὐσίας. Nam si ἰδιότητας, hoc est *personas* hic signaret vox ὑποστάσεις, neutiquam exprimeret dissensionem suam ab eo qui unius οὐσίας Trinitatem esse volebat. 12

IV. Alias

A IV. Alias quidem orthodoxa nonnunquam videtur esse prolocutus, sed ea è Rufini Interpretis, Origenianos errores celare volentis, officina prodiisse vehemens suspicio est. Talis ille locus est Homil.12. in Num. *Est ergo hæc trium distinctio Personarum, in Patre, & Filio, & Spiritu sancto, quæ ad pluralem puteorum numerum revocatur. Sed horum puteorum unus est fons: una enim substantia est & natura Trinitatis*: & hic etiam è libr. 4. in Epist. ad Rom. *Fidere autem dicimus in Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, qui integram substantiam, plenam, perfectam, qui nihil diversum, nil discrepans, aut extraneum in Trinitate profitetur*: & ille è libr. 5. *Nec rapinam ducit* (Christus) *esse se æqualem Deo; hoc est, non sibi magni aliquid deputat, quod ipse quidem æqualis Deo, & unum cum Patre est*: & iste è libr. 7. *Si ergo Filius Dei super omnes dicitur, Deus autem Pater est ex quo omnia, evidenter ostenditur natura Trinitatis & substantia una, quæ est super omnia*:
B & hic quoque è libr. 8. *Sunt enim nonnulli qui annuntiant quidem de Patre, & Filio, & Spiritu sancto non sincere, non integre, ut sunt omnes Hæretici, qui Patrem quidem, & Filium, & Spiritum sanctum annuntiant, sed non bene, non fideliter annuntiant. Aut enim male separant Filium à Patre, ut alterius naturæ Patrem, alterius Filium dicant; aut male confundant, ut ex tribus compositum Deum vel trinæ tantummodo appellationis in eo esse vocabulum putent. Qui autem bene annuntiat bona, proprietates quidem Patri, & Filio, & Spiritui sancto suas cuique dabit; nihil autem diversitatis esse confitebitur in natura vel substantia*: necnon & ille è libr. 1. περὶ ἀρχῶν, cap. 2. *Secundæ vero comparationi imago Filij Dei, de qua nunc sermo est, comparari potest, & secundum hoc quod invisibilis Dei imago invisibilis est, sicut secundum historiam dicimus similitudinem Adæ filium Seth; ita enim scriptum est: Et genuit Adam Seth secundum imaginem suam, & secundum speciem suam. Quæ imago etiam naturæ ac*
C *substantiæ Patris & Filij continet unitatem*: & hic è capite sequenti, quem recitat Pamphilus in Apologia: *Quod si esset, numquam utique in unitate Trinitatis, idest Dei Patris inconvertibilis, & Filij ejus, etiam ipse Spiritus sanctus haberetur*: & iste etiam è cap.5. *Non enim Trinitatis natura habere aliquid compositionis ostensa est*: & hic è libr. 3. cap. 6. *Id quod unum est Filius cum Patre, ad naturæ proprietatem referendum fidei veritas docet*: & iste præterea è libr. 4. in Anacephalæosi: *Veritas, vita, sapientia, idem sunt ac Christus: Christus idem ac Pater. Quæ quamvis intellectu multa esse dicantur; re tamen & substantia unum sunt, in quibus plenitudo est divinitatis*: cui & hic indidem adjungendus: *Non enim dicimus, sicut Hæretici putant, Patris aliquam substantiam Dei in Filium versam, aut ex nullis subsistentibus Filium procreatum à Patre, idest extra substantiam suam, ut fuerit aliquando, quando non fuerit.* Nihil esset ad Trinitatis laudem clarius, si non, ut dixi, sus-
D pecta ea faceret fluxa Rufini Interpretis fides. Vtilia quoque hæc esse Origeni putaverit aliquis, quæ leguntur Tom.2. in Iohann. p. 57. εἰ ὁ κύ. τὸν ἡσαΐαν φησὶν ὁ κύριος· ἐμοῦ ὑπὸ τὸ παῦσαι ἀποστεῖλαί με τὸ πνεῦμά μου, ἐστι καὶ ἐν ταύτῃ τῇ λέξει τὸ διαλύοντες τὸν χειρὸν πνεύματος διδασκάλου, οὐχ ὡς φύσει διαφέροντος, ἀλλὰ διὰ τὴν ἡμιμόριον οἰκονομίαν τῆς ἐναι δοκούσης τῷ υἱῷ τῷ θεῷ, ἐλαττωθέντος πρὸς αὐτὸ τὸ σωθῆναι· At cum Spiritum sanctum ait non esse φύσει διαφέροντα, minime significat *natura non differre*, quod putavit Perionius, sed *natura non præstare*.

V. Validior ille locus ex eodem Tomo in Iohann.p.46. ubi adversus quosdam invehitur, ἀριθμῷ τὸν θεότητα τοῦ υἱοῦ, πότητος ἢ αὐτὸ τὸν ἰδιότητα, καὶ τὸν ὁσίαν καὶ ἀπαυγασμὸν πεζάνουσαν ἑτέραν τοῦ πατρός· Filium qui splendor gloriæ, & figura substantiæ paternæ appellatur Ebr.1.3. id esse censebat ratione Patris, quod est radius respectu Solis. Atqui solaris radius
E Sole licet inferior, ejusdem tamen est substantiæ ac Sol ipse; nam substantiæ solaris effluvium quoddam est & particula, sed tamen non est una numero & eadem substantia. Hic ergo culpat Hæreticos substantiam Filij à Patris substantia penitus, & καὶ ἀπαυγασμὸν secernentes, & ab hac illam emanasse negantes: at in allatis superius testimoniis Filium inficiatur unius numero ac ejusdem esse ac Patrem substantiæ. Vera hæc est & germana Origenis opinio. Hinc conciliantur ἐναποφαίνει ista Epiphanij Hær. 64. cap. 4. ὁμοούσιος τοῦ πατρὸς τοῦτον (υἱὸν) εἰσηγεῖτο· *Ex substantia Patris cum* (Filium) *esse arbitratur*: cum illis è cap. 8. ἐν πολλοῖς τόποις εὕρομεν αὐτὸν τὸν μονογενῆ θεὸν ἀπαλλοτρίωτα τῆς τοῦ πατρὸς θεότητος τε καὶ οὐσίας, ὁμοῦ τε καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· *Multis in locis invenimus eum Vnigenitum Deum segregantem à Patris divinitate & substantia, simul vero & Spiritum sanctum.* Quod si genuina hæc est Origenis sen-
F tentia, quam proponimus; parum ea certe perspecta fuerit Athanasio, cum ait: ὡς δὲ τὸ ἀϊδίως συνεῖναι τὸν λόγον τῷ πατρὶ, καὶ μὴ ἑτέρας οὐσίας ἢ ὑποστάσεως, ἀλλὰ τῆς τοῦ πατρὸς ἴδιον αὐτὸν ἔχῃ, ὡς εἰρήκασιν οἱ ἐν τῇ συνόδῳ, ἀκέστω πάλιν ἡμῶν ἀκουσάτω καὶ οὗτος τὸ φιλόπονε ὠριγένους· *Verbum autem ab æterno esse cum Patre, nec esse alterius essentiæ vel substantiæ, sed substantiæ Patris proprium illum esse, quemadmodum dixerunt qui interfuerunt Synodo, licet nobis iterum audire ex laborioso Origene.* *Athan. De Decret. Nycæn. Synod.*

Non nego hæc dixisse Origenem; at eo sensu dixisse, quo Nicæna dixit Synodus, id vero fateri non possum. Frustra igitur ad purgandum Origenem, afficta illi & scriptis ejus inserta esse dicit Rufinus, quæcunque hanc hæresim sapiunt: *Numquid*, inquit, *in eodem Opere ejusdem libri interdum, ut dicimus, statim in consequenti capitulo oblitus sui esse potuit? Verbi caussa, ut qui Patrem & Filium unius substantiæ, quod Græce ὁμοούσιον dicitur, designavit, in consequentibus statim capitulis alterius substantiæ & creatum poterat dicere eum, quem paulo ante de ipsa natura Dei Patris pronuntiaverat natum?* *Rufin. in libell. De adult. libror. Origen.*

VI. Sic expoſita Origenis doctrina, explodunturnonnulli à quibus accuſatum fuiſſe A
Origenem ſcribit Pamphilus in Apolog. quod Filium Dei per prolationem in ſubſtantiam
veniſſe dixerit. Mirum certe eſt hoc ei crimen objici, quod in alijs ſæpe ipſe carpit ac di-
ſerte. Nam præter ea quæ affert Pamphilus teſtimonia, inſigne quoque illud eſt è Tom. 1.
in Iohann. p. 23. & 24. ἢ ἔστιν ἀξιοι ἐπαινεῖσθαι τοὺς τὰ τοιαῦτα περὶ ὀνομαζομένων Θεῶν παρεμπεπτωκότες,
ἢ τὸν μὲν ὡς ἐξαίρετον χεγωμένους, ἢ πάλιν ἐπ' ἐκείνων μᾶλλον δηλήσεσθαι ζητοῦσιν, εἰ τις αὐτοῖς ἀφεστάροι
αὐτὰ, ὅτι ἡ Ῥύτων ὡς σπερὶς ἀφεστεμμένοις τὸ πάσαν ἔζει ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ λόγος ὀνομαζόμενος, & μάλιστα
ἐπεὶ σωιχῶς χρῶν) περὶ ὀξερουξάμενος ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν, εἰσάμενος ἀφεστεμαι τοῖς ἐμοῖς τοῦ
συλλαβεῖν ἡμᾶς εἰ) τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἢ κ) τὸ ὑπόστασιν αὐτοῦ, εἰ ἀκριβῶς αὐτὸ πιστευσόμεθα,
ἀ δηδόασιν, ἀδὲ ὑσίαν αὐτοῦ σαφηνίζουσι· Atque hæc vaſania fuit Valentinianorum, Marco-
ſiorum, aliorumq; Hæreticorum, quibus perpetuum Origenes bellum indixit. Fuit & Ter- B
tulliani, & Lactantij, & Pauli Samoſateni. Nec diſſimulandum tamen hic aliquideſſe pec-
catum ab Origene, quod *Verbi* vocabulum non aliter ad Filium pertinere putet, quam vel
Lucis, vel *Paſtoris*, & aliorum quæ commemorat. Id falſum eſt, nam vox *Verbum* hypoſtaſin
illius proprie diſtinguit, & ſubſtantiæ ipſius divinæ ſignificationem involuit.

VII. Quam proxime uſurpavimus ſolaris radij comparationem, cum Origenis de ge-
neratione Filij ſententiam explicaremus, eadem nunc hic & alias quoque repetetur in-
ferius: nulla enim eſt ad evolvenda Origenis de Trinitate dogmata accommodatior.
Quanto igitur radijs ex immenſo lucis ſuæ penu emiſſis nobilior eſt Sol ipſe, & dignitate
ſuperior; tanto nobiliorem eſſe ac ſuperiorem Filio Patrem cenſuit Origenes, paſſimque
perditam hanc & damnoſam ſcriptis ſuis affudit hæreſim, unde in Arium, Arijque partia- C
rios tranſmiſſa eſt; fortaſſe & in Donatiſtas, qui *quamvis ejuſdem ſubſtantiæ, minorem tamen*
Patre Filium, & minorem Filio putarunt Spiritum ſanctum, ut diſcimus ex Auguſtino in libro De
hæreſibus ad Quoduultdeum, Hær. 69, & Epiſt. 50. Longum eſſet ex ſingulis Adamantij
ſcriptionibus, quæcunque peſte hæc afflata ſunt, ſeligere. Conſulamus brevitati, & excu-
tiamus potiſſimum Commentarios in Iohannem, in quibus Filij dignitatem ex inſtituto
explicandam ſuſcepit. Primum ſe dat locus ille è Tom. 2. p. 49. ἰω γὰρ ὁ θεὸς κ, θεὸς, εἶτα
θεοῦ ὄντες, ὧν τῶ κρειττόνω παγματ) ὑποβέβηκε ὁ θεὸς λόγος, ὑποβεβλημένω ὑπὸ τὸν τῶν ὅλων θεόν·
Sequatur iſte è Tomo eodem pag. 56. ὅπου οὖν κ) ἐν θεῶ εἰ πολλὰ ἐστὶ τῶ λόγω ἐγκεῖσθαι, οὐκ ὑπὸ
τὸν λόγου ἐγκεῖσθαι, ἀλλ' ὑπὸ κρείττονα & μείζονα θεὸν τὸν λόγον· τίς δ' αὖ ἄλλος θεὸς τυγχάνει ἢ ὁ
πατήρ; Minime hic locum habet vulgata reſponſio, inferiorem Patre eſſe Filium, huma- D
nitatis ratione, non divinitatis, juxta Iohann. 14. 28. *Pater major me eſt*, unde hæreſim ſuam
conflavit Arius: ecquænam enim illic humanitatis Filij ratio, ubi vel de rerum creatione,
vel de æterna Verbi generatione agitur? Apertiora etiam hæc è Tomo eodem pag. 70.
ζήτει ἰω τὸ λεγόμενον τὸ τὸ φῶς, φῶς ἀληθινὸν, ᾧ ἡ λόγω ὁ πατὴρ τῆς ἀληθείας θεὸς πλείων ἔζει κὴ
μείζων ἀληθείας, & ὁ πατὴρ ὢν σοφίας κρείττων ἔζει κ) ὄντως ἡ σοφία, ζήτω ὑποβέβηκε τὸ ἓν φῶς ἀλη-
θινόν· & hæc è Tomo 13. p. 218. ἀλλ' ὅμως πολὺ τοσοῦτον κ) τηλικοῦτον ὑπερέχων ὑσίᾳ κ) οὐσιώδεια
κὴ δυνάμει κ) σύσῃ. ἐμψυχ) γάρ ἔζι λόγ) κ) σοφία. ἀ συγκεῖνε) κατ' ἀδὲν τοῦ παρ' εἰκὼν γὰρ
ἔζι τῆς ἀγαθότ) αὐτοῦ, κ) ἀπαύγασμα, ἀ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τῆς δόξης αὐτοῦ, κ) τὸ αἴδιον φῶς αὐτοῦ, καὶ
ἀπόῤῥοια εἰλικρινὴς τῆς παντοκρατορικῆς δόξης αὐτοῦ, κ) ἐσοπτρον ἀκηλίδωτον τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ. οἵ δ'
ἐσόπτρου ταῦλ) & πλέ), κ) οἱ Θεοπλησιοι ἀυτοῖς ὁλόπτρου τὸν θεὸν λέγοντες· ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε E
τὸν πατέρα τὸν πέμψαντά με· Quæ cum noxia eſſe intelligeret Ferrarius Interpres, in gra-
tiam Auctoris ſui Lectorem fefellit, & cui nullam poterat excuſationem oblinere, locum
in Interpretatione ſua prætermiſit. Eodem laborant iſta vitio è Tom. 32. ζητῶ δὲ εἰ ἔστι
δοξαστέα τὸν θεὸν Θν τὸ δοξαζόμενος ἐν υἱῶ, ὡς ἀποδεδώκαμεν, μειζόνως αὐτὸν ἐν ἑαυτῷ δοξαζό-
μενον, ὅτε ἐν τῷ ἑαυτοῦ γνώσεσθαι, ὅτι τῷ ἑαυτοῦ γνόσῃ, κ) τῷ ἑαυτοῦ θεωρεῖα, ὅσῳ μείζονος τῆς
ἐν υἱῶ θεωρείας, ὡς ὅτι θεὸς ζῇ τοῦτο τὰ ζωῶντα, ἀλλ λέγλν ὅτι δύρεται) ἀφατόν τινα διαρίσεσιν· Nec
ſincera quæ inſunt Tomo 8. contr. Celſ. ἔστω δὲ τινας ὡς ἐν πίστει πεπεδόντων κ) ἀγνοημάτων ἀφ-
φανίας, ἀφ' ἧς τοῦ προπάτορα ὑποπίπτει τὸν σωτῆρα εἶ) τὸν ὄντα πάσι θεόν. ἀλλ' ἔτι γε ἡμεῖς ζητοῦμεν, οἱ
πεπιστευκότες αὐτοῦ λόγοι· ὁ πατὴρ ὁ πέμψας με, μείζων μού ἔζιν· His vulgatam ex Athanaſio reſ-
ponſionem ſubjicit Hoeſchelius: ὁ μεγάλ τοῦ, ἀδὲ χρόνῳ, ἀλλὰ ἀφ' ἧς αὐτὸ τὸ πατρεσς ὠφ- F
νησεν· *Non magnitudine aliqua, nec tempore, ſed propter generationem ex ipſo Patre*: & alteram hanc:
ὡς θεὸς θεῶ οὐχ· ὡς πατὴρ δὲ υἱῶ ἐναν θρωπήσαντ) & *Non ut Deus Deo ſed ut Pater Filio, qui huma-*
nam ſuſcepit naturam. At ea, ut vere dicam, parum ad rem. Affirmabant quidam Chriſtum
eſſe univerſorum Deum, idque vere & orthodoxe. Pertinet illud ſane ad divinam Chriſti
naturam, non ad humanam Negat è contrario Origenes Servatorem eſſe univerſorum
Deum, quod inde probat quia Patre minor ſit, qui eſt univerſorum Deus. Divinæ ergo
Chriſti naturæ detrahit ſupremam illam θεότητα ſupra res univerſas, & Patri addicit; proin-
deque μεγέθει τινὶ, & ut Deum Deo, inferiorem Patre Filium ſtatuit, non ut hominem
Deo. Leontius Byzantinus Scholiorum Actione 10, ad convincendum erroris hujus Ori-
genem iſta adducit verba ex quadam ipſius Epiſtola: ὁ υἱὸς ἢ μείζων ἔζι τοῦ παῖδος, ἢ ἐλάττων,

A ἡ ἴσθι. εἰ ὧν ἀνίξω ὅτι οὐδὲ μείζων ἐστὶν, οὐδὲ ἴσθι, δῆλον ὅτι ἐλάττων ἐστίν. Postremo cum dixerit superius Patrem essentia, dignitate, virtute, divinitate, bonitate, & sapientia præstare Filio, idem quoque scisci de scientia Tract. 30. in Matth. *Forsitan autem & quod ait nescire se diem consummationis & horam, ante dispensationem suam dixit quia nemo scit, neque Angeli, neque Filius, nisi solus Pater. Post dispensationem autem impletam nequaquam hoc dixit, postquam Deus illum superexaltavit, & donavit ei nomen quod est super omne nomen: nam postea & Filius cognovit scientiam à Patre suscipiens, etiam de die consummationis & hora, ut jam non solum Pater sciret de ea, sed etiam Filius.* Quasi Christus nonnisi post mortem obitam cognitionem hanc à Patre acceperit. At senior est, quæ paulopost sequitur loci ejusdem expositio, eatenus nempe horam hanc ignorasse Christū, quatenus ipsam Ecclesia, quæ corpus Christi est, ignorat. Huc addendā
B censeat aliquis longam disputationem ex initio Tomi 2. in Iohann. p. 46. & seq. in qua vocem θεὸς articulo suo conjunctam distinguit Origenes à voce θεὸς eodem articulo destituta, atque hanc deputat Filio, illam Patri: unde opinati sunt quidam aliam ipsum Deitatem adscripsisse Patri, ac præstantiorem; inferiorem vero Filio. Quapropter ea Genebrardus ab Arianis assuta fuisse censebat. At cum ea tamen dextre accipi posse agnoscat, & Nos quoque in Observationibus demonstraturi simus, cur loco huic falsi apponamus notam, caussa nulla est. At manifeste sanctum Spiritum honore suo ac dignitate fraudare conatur Origenes Tom. 13. in Iohann. p. 218, his verbis: πρὸς ὃν βωλόμθον ὑποβιβάζειν τὸν υἱὸν, πάντων μὲν τῷ πατρὶ ὑποβέβηκεν, οὐ συγκρίσει, ἀλλ' ὑπερβαλλούσῃ ὑπεροχῇ φαίθῃ τὸν σωτῆρα, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ
C ἅγιον, ὑπερέχοντα τοσοῦτον, ἢ ὅσον πλέον ἀπὸ τῶν ἁγίων ὅσοι ὑπερέχει αὐτὸς ὁ ἅγιον πνεῦμα τῶν λοιπῶν, οὐ τῷ τυγχάνειν. Spiritum sanctum illic infra Patrem deprimit: Filio vero posthabet Tom. 2. in Iohann. p. 58. Ζοῦτα οὖν ὑπόπολυ ἐξήτασαι σαφέστερον ἰδεῖν βωλομένοις, πῶς, εἰ παῖς δι' οὗτος ἐγένετο, ὁ τὸ πνεῦμα δι' οὗ λόγου ἐγένετο, ἐν τῷ πάντων τυγχάνον ὑποδεέστερον τῶ δι' οὗ ἐγένετο νοούμθον, εἰ μὴ λίξεις τινὲς ἀφελοῦσιν ἡμᾶς εἰς τὸ ἐναντίον δόκου τοῦτο.

VIII. Læsæ Christi majestatis reum Origenem peragit Hieronymus Epist. 59. ad Avit. cap. 1. ubi libri primi περὶ ἀρχῶν deliria commemorans, dixisse illum notat, *Christum collatione Patris splendorem esse perparvum, qui apud nos pro imbecillitate nostra magnus esse videatur.* Deinde addit: *Duarum statuarum, majoris & parvulæ; unius quæ mundum impleat, & magnitudine sua quodammodo invisibilis sit; & alterius quæ sub oculos cadat, ponit exemplum; priori Patrem, posteriori Filium comparans.* Iustinianus in Epistola ad Menam gradus in Trinitate posuisse ipsum ait, &
D Patrem Filio majorem finxisse: tum ex ipsis Origenis verbis accusationem suam comprobat. Et quid reliquos commemorare attinet, cum par sit Scriptorum fere omnium querela, quotquot in ejus recensendis erroribus operam aliquam posuerunt? Non minoribus doctrina ejus de Spiritu sancto insimulationibus & convitijs proscissa est à Theophilo, Epiphanio, & præter alios à Basilio, qui Origenem de Spiritu sancto male sentientem, si quando recte locutus est, vi consuetudinis & traditionis victum fuisse scribit. Ejusdem etiam nōxæ arcessivit Dionysium Alexandrinum Origenis discipulum: adeō ut ex Adamantij schola primi omnium adversus Spiritum sanctum errores videantur extitisse. Ad aliorum criminationes adjicit Hieronymus, dixisse illum Patris & Filij ministrum esse Spiritum sanctum: & Iustinianus in fine Epistolæ suæ ad Menam Origenem ait Filium &
E Spiritum sanctum appellasse λειτουργικὰ ζῶα *ministratoria animalia.*

Basil. libr. De Spir. sanct. c. 29. Idem Epist. 41.

Hier. lib 2. Apol. adv. Ruf. cap. 3.

IX. Multa quidem contra hæc in gratiam Origenis obtendi possunt, quibus orthodoxam de Verbi dignitate sententiam tueri visus est: sed ea fere è libris depromta quæ Rufinum Interpretem habent, propterea que dubiæ sunt fidei, & interpolata credi possunt. Afferemus tamen singula, ne caussam Origenis deseruisse videamur. Ac primum de Christo hæc leguntur Hom. 4. in Gen. *Formam namque servi accepit, & cum in se invisibilis sit naturæ, ut pote æqualis Patri, habitum tamen visibilem suscepit:* & ista libro 7. in Epist. Pauli ad Rom. *Et ideo non ad injuriam dicitur; quia Prophetis subjecti sunt spiritus, sed ad dispensationem; sicut & illud dictum accepimus à Salvatore, quia tunc & ipse Filius subjectus erit ei qui sibi subdidit omnia. Et hic enim subjectus non quasi inferior dicitur. Quomodo enim inferior dici poterat, qui Filius & omnia*
F *est quæ Pater? Omnia enim, inquit, Pater tua, mea sunt.* Quinetiam libr. 1. περὶ ἀρχῶν, cap. 2. eamdem esse docet Patris & Filij potentiam, bonitatem eamdem. Quod autem Servatorem universorum esse Deum negavit libr. 8. contr. Cels. huic illud opponi potest è Præfat. Comment. in Iohann. ὁ σωτὴρ οὐδὲ, οὐδὲ τὸν μὴ τὸν πατέρα τῶν ὅλων θεὸν λόγον, οὐδεὶς γὰρ ἐλάττων ἀγαθοῦ καὶ τοῦτο τὸ ἀγαθόν. Cum enim omnia habeat à Patre Filius, acceptum Patri refert universorum esse Deus. Rerum igitur universarum Deus est Pater à se; Filius earumdem rerum Deus est à Patre. Cum Servatorem ergo universorum Deum esse negat, Deum intellige à se, seu αὐτόθεον. Cum eumdem universorum Deum esse asserit, Deum idtellige à Patre, sive Deum de Deo. Facit etiam pro Origene, quod maxima locorum illorum, quibus Filij majestatem imminuit, pars è Commentarijs in Iohannem est profecta, quos adversus Marcionistam Heracleonem scripserat. Id autem erat sectæ hujus delirium, Opifi-

cem mundi Deum alium esse à Deo Christi Patre, ipsoque ac Christo inferiorem. Quo facilius commentum ejusmodi profligaret Origenes, contrariam adstruxit sententiam, probavitque mundi Opificem Deum Christo majorem esse ac superiorem. De Spiritu sancto orthodoxa eum sentire credas in Proœmio libror. περὶ ἀρχῶν, cum ait: *Tum deinde honore & dignitate Patri ac Filio sociatum tradiderunt* (Apostoli) *Spiritum sanctum.* Verum levia sunt, ut dixi, quæ petuntur ex operibus à Rufino interpretatis testimonia: præcipue vero ex libris περὶ ἀρχῶν, in quibus errores circa Trinitatem admissos emendare conatus est. Quamobrem siculnea quoque est loci illius tutela, è libro 1. hujus Operis, cap. 1. *Porro autem nihil in Trinitate majus minusve dicendum est*: & hujus, è libr. 2. cap. 2. *Origo & fons Filij, vel Spiritus sancti, Pater est, & nihil in ijs anterius, posteriusve intelligi potest.* Nec gravioris isthæc pro Origene momenti è libr. 7. in Epist. ad Rom. *Est ergo Christus Deus super omnia. Quæ omnia? illa sine dubio quæ & paulo ante diximus, super Principatus, & Potestates, & Virtutes, & omne nomen quod nominatur non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro. Qui autem super omnes est, super se neminem habet: non enim post Patrem ipse, sed de Patre. Hoc autem (ideſt Sapientia Dei) etiam de sancto Spiritu intelligi debet, ubi dicit: Spiritus Domini replevit orbem terrarum; & : Qui continet omnia, scientiam habet vocis.*

X. Favorabilior erit pro Origenianis partibus præscriptio, quæ ex paribus in eodem argumento Patrum aliorum locutionibus peti potest. Inter Christianos quippe Doctores, qui ante Nicænam floruerunt Synodum, multi de Trinitatis mysterio parum caute locuti sunt. Insincera certe fuit Tatiani, & Tatiano vetustioris Iustini de Trinitate doctrina. In eamdem venit criminationem Pseudo-Clemens, venit & Theophilus Antiochenus. Indigna vero, & intoleranda profuderunt Tertullianus & Lactantius; Clemens quoque, Dionysius, & Pierius, Alexandrini; alijque complures. Itaque cum Origenem hoc argumento tuetur Bellarminus, quod sana & orthodoxa fuerit præceptoris ipsius Clementis, discipulorum Dionysij Alexandrini, & Gregorij Thaumaturgi de mysterio sanctæ Trinitatis opinio; credibile quippe esse, quam à Clemente doctrinam acceperat, eamdem à se excultam discipulis suis tradidisse; nihil profecto Origenianæ caussæ contrarium magis dicere potuit. Nullius enim ex his tribus satis puri fuerunt & integri de Trinitate sensus: nam & Filij substantiam à paterna ita secernit Clemens, ut inferiorem eam statuat: Dionysius vero Alexandrinus Filium Patris ποίημα, eique dissimilem esse dixit, & ἀφῦκε φωνὰς ἧκιστα πρεπούσας τῷ πνεύματι. *Voces Spiritui parum convenientes emisit*, inquit Basilius Epist. 41. à quo castigatus quoque est Gregorius Thaumaturgus quod Filium aperte creatum prædicaverit. Adeo ut parum attentum fuisse Anastasium Bibliothecarium putandum sit, cum ait in Historia, laudes Gregorij Thaumaturgi silentio pressisse Eusebium, quod ab Origenis & Arij deliramentis prorsus fuerit alienus: cum & hæc deliramenta sit sectatus, nec laudibus eum Eusebius fraudaverit. Constat denique ne Basilij quidem temporibus, ac recentioribus etiam, Spiritus sancti divinitatem aperte profiteri ausos esse Catholicos, ne Pneumatomachorum petulantiam experirentur.

Bellarm. lib. 1. de Christ. c. 10

Anast. ad a. Chr. 246.

Euseb. libr. 6. Hist. c. 30.

Verumtamen cum inferiorem Patre Filium, Filio Spiritum sanctum visi sunt illi statuere, ad auctoritatem principij, originis, caussæ, paternitatis, & ἀξιωμάτων fere attenderunt, quæ inter sanctæ Trinitatis Personas ordinem aliquem constituit. Nam quod Pater principium sit & origo Filij, major Filio & dignitate anterior dici potest, absque ullo tamen naturæ, perfectionisve discrimine. Sic intelligendum esse illud Iohannis: *Pater major me est*, magna Patrum pars arbitrata est; quod alij de humanitate Christi ad Patris divinitatem comparata interpretantur. Item quod à Filio Spiritus sanctus ducat originem, minor eo appellatur. Athanasius Orat. 2. contr. Arianos: διαῖρε μὲν οὖν τοὺς ἰουδαίους ὡς ἀθέους ἐλεγχων ὁ κύριος. ὅτε δὲ μαθητὰς τοὺς ἑαυτοῦ καὶ τοὺς μεγαλύνοντας δικαίους ἑαυτῷ, οὐκέτι ἐλαττόνα ἑαυτὸν τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ μείζονα καὶ ἴσον ὄντα σημαίνων, ἐδείκνυ μὲν τὸ πνεῦμα, καὶ ἔλεγε. λάβετε πνεῦμα ἅγιον, καὶ· ἐγὼ ἐκεῖνο ἀποστελῶ, κἀκεῖνός με δοξάσει. *Hæc quidem Iudeis tanquam homo dicebat Dominus: Discipulis autem divinitatem & magnitudinem suam ostendens, non jam amplius se Spiritu minorem, sed majorem & æqualem esse significans, dabat quidem Spiritum, & dicebat: Accipite Spiritum sanctum; & : Ego illum mitto, & ipse me glorificabit.* Clarius etiam Basilius: ὥσπερ ὁ υἱὸς τάξει μὲν δεύτερος τοῦ πατρός. θεωρίᾳ δὲ ὁ πατὴρ ἐν τῇ συναριθμήσει ..... ἐπὶ δὲ καὶ ἀξιώματι. ἐν τῷ πατρὶ γὰρ ὁ υἱός. οὐκ ἐν τῷ υἱῷ ὁ πατήρ. φύσει δέ ἐστι· ἐγὼ γάρ, φησὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἓν ἐσμεν. ὅτε καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τάξει μὲν δεύτερον τοῦ υἱοῦ, καθὼς ἐν τῇ συναριθμήσει δηλοῖ. ταὐτὸν δὲ καὶ ἀξιώματι. πνεῦμα γὰρ υἱοῦ λέγει, ὡς ἴδιᾳ τοῦ υἱοῦ χορηγούμενον. *Quemadmodum Filius ordine quidem secundus est à Patre: prior enim ponitur Pater, cum numerantur simul..... Præterea secundus est etiam dignitate; nam à Patre est Filius; Pater non est à Filio: natura autem æqualis est: Ego enim, inquit, & Pater unum sumus. Ita & Spiritus sanctus ordine quidem secundus est à Filio, quemadmodum demonstratum est, cum simul numerantur: certe & dignitate; Spiritus enim Filij dicitur, ut pote per Filium subministratus.* Hæc repræsentat Euthymius in Panoplia, Part. 2. Tit. 12. ubi vides gradus aliquos, & dignitatis

A ὑποβάθμους in Trinitate constitutos. Atque hac potissimum responsione aspersam Origeniano nomini calumniam abstergere se posse Genebrardus existimavit.

Genib Collect. cap 6. Athanas. De decret. Nicen. Syn.

XI. His fortasse permotus Athanasius præclare de Trinitate Origenem scripsisse tradit, ejusque auctoritatem præ se fert: ἀεὶ ἦ τὸ ἄϊδιος, inquit, συνεῖναι τὸν λόγον τῷ πατρί, ⸂καὶ μὴ ἑτέρας ⸃ ἀπὸ ὑποστάσεως, ἀλλὰ τῆς τοῦ πατρὸς ἴδιον ὢν τὸν ἐξ) , ὡς εἰρήκασιν οἱ ἐν τῇ συνόδῳ, ὄζεστε πάλιν ὑμᾶς ἀκοῦσαι ⸂καὶ ἐξ⸃ τοῦ φιλοπόνου ὠριγένους. *Verbum porro ab æterno esse cum Patre, nec essentia vel substantia differre, sed substantiæ paternæ proprium illum esse Filium, ut dixerunt qui interfuerant Nicænæ Synodo, licet denuo nobis audire ex laborioso Origene.* Tum duos ex eo subnectit locos, quibus æterna Filij à Patre processio, cum eoque æqualitas aperte demonstratur. Basilium quoque, & Nazianzenum Gregorium refert Socrates, cum ab Arianis Origenis auctori-

Socrat libr. 4. cap 26. Hier. Epist. 65 ad Pammach. & Ocean. c 4. & Apol. adv Rusin. lib. c. 4.

B tate & testimoniis premerentur, perperam ab iis intellectum ostendisse. Didymum præterea Origenis de Trinitate sententiam ita propugnasse ait Hieronymus, ut male sonantibus verbis rectũ tamen sensum inesse diceret: *Didymus*, inquit, *in ipsis ⸂ἀεὶ ἀρχῶν⸃, quos tu interpretatus es, libris breves dictavit commentariolos, quibus non negavit ab Origene scripta, quæ scripta sunt; sed nos simplices homines non posse intelligere quæ dicuntur; & quo sensu in bonam partem accipi debeant, persuadere conatur.* Accedit Anonymi scriptoris à Photio Cod. 117. commemorati testificatio. Is Origenis defensionem quinque libris complexus, φησὶ μηδὲν αὐτὸν κατὰ δόξαν ἐξαλλαγῆναι ⸂ἀεὶ τῆς⸃ ἁγιάδος. ἀπρεπέμνον δὲ τὴν αἵρεσιν σαβελλίου, εἰς μέγα κακὸν ἐκμανῆ ⸂τὸ πν⸃. ⸂ἐκ τοῦ γὰρ⸃ θεοπάτωρ ⸂ἁγία⸃ τριὰς, ἐναργεστάτου καὶ πολλοῖς πρόσθεν δεδοξασμένου ἀγωνίζομενον, ⸂ἀδοξήσειν ἀδοξ⸃ πᾶσι τοῖς θεοσεβοῦσι, καὶ εἰς τοὐναντίον ἀπενεχθῆναι. ⸂ὃς δὲ δόξαν καὶ τὸ⸃ αἱρεσιῶτικὸν ἐκβαλὼν κέκαι. *Nihil*

C *ipsum asserit circa Trinitatem errasse; sed cum Sabellij hæresim impugnaret, quæ tum in magnam erumpebat perniciem, & Personarum Trinitatem manifestam & multis modis differentem defenderet, extra callem abijsse, & in contrariam partem fuisse abreptum, indeque visum Ariano morbo laborare.* Quod ait de Sabelliana hæresi, de Noëtiana intellige; post Origenem quippe suam Sabellius sparsit hæresim: verum non tam novam invexit sectam, quam veterem à Noëto præceptore suo traditam refinxit. Æqualis autem Origenis fuit Noëtus, qui veteris & ipse propagator hæreseos potius quam novæ auctor dicendus est. Æqualis etiam utriusque fuit Beryllus Bostrenus Episcopus, erroris ejusdem defensione, & deinde repudiatione celebris, postquam ab Origene convictus, & ad saniorem doctrinam traductus est. Hos perstringit Origenes, cum alibi frequenter, tum in libro quem in Epistolam ad Titum scripsit; quique lau-

D datur à Pamphilo in Apologia. Initia doctrinæ hujus jam inde ab Ignatij temporibus repetit Baronius ad A. Chr. 260. N. 63. Quod ergo dixit Anonymus Sabellij hæresim impugnasse Origenem, sic accipiendum est, hanc ab eo impugnatam hæresim quæ à vetustis Hæreticis orta, à Noëto & Beryllo suis propugnata temporibus, novum deinde à Sabellio nomen ac formam accepit. Ac si quis ⸂ἀριανίζειν⸃ diceret Origenem, eam nempe tueri doctrinam, quæ multo post ab Ario amplificata, nomen ab eo adepta est.

XII. Multum quidem valet apud me, pro eo ac debet, Patrum illorum auctoritas, qui doctrinam Origenis de Trinitate suffragijs suis comprobarunt. Sed mihi tamen pluris est ipsa veritas, quam & ex Origenianæ doctrinæ connexione, & ex attente perspectis Adamantij verbis, & ex Patrum aliorum complurium testificationibus, in partes sectam ab ipso

E Trinitatem, & essentiæ ac divinitatis quibusdam veluti gradibus distinctam clamantium, liquido mihi perspexisse videor. Adde Platonicæ Philosophiæ decreta, ad quæ fere sua expressit Origenes, quod jam supra monuimus, larvam quandam Trinitatis effingere, Personis constantem tribus, inæquali prædita dignitate, potestate, antiquitate, & sapientia. Cyrillus libr. 3. contr. Iulian. πλάτων ἕνα μὲν ἔφη τὸν δημιουργὸν ⸂διωρίσατο⸃ τὸν ἀπαράτον κόσμον, ὃν καὶ ⸂θεοτεχνῆ⸃ τε κόσμου ⸂ἐπωνύμως⸃ φησί. ⸂θεοῦ⸃ ⸂γεγενῆσθαι⸃ γε μὴν αὐτὸ διὸν ἕτερον, ⸂ἤδει⸃ τῶν ἰδέαν παραδοῦ. ⸂θεοεπιτοκῆ⸃ ⸂καὶ⸃ τοῦ κόσμου ⸂ἐπωνύμως⸃, πάσει δὲ καὶ φύσει ⸂πρὸ⸃ ⸂θεόπαν μειονεκτοῦντα⸃, ὃ δὴ καὶ ψυχὴν τοῦ ὅλου ἀπαράτου ⸂καλεῖ⸃. *Plato unum quidem esse Opificem definivit, rerum omnium caussam, quem & propinquum mundo esse dixit, exitisse vero Deum alterum ante hunc, nempe boni ideam. Excogitat præterea & tertiam causssam, ordine quidem & natura prioribus illis inferiorem, quam & animam universarum*

F *rerum appellat.* Quo ex fonte profluxere non Origenis errores solum adversus sanctissimam Trinitatem, aliorumue quos recensuimus Patrum minus circumspectæ locutiones, sed quidquid etiam fuit contra idem mysterium ab Hæreticis insanitum.

XIII. Si non ex supra allatis & in utramque partem expositis testimonijs, quibus Filij & Spiritus sancti dignitatem labefactare vel asserere visus est Origenes, satis ipsius elucet sententia: at facile certe deprehenditur ex sequentibus, in quibus molitionem rerum in Deum Patrem transscribit; Filium vero secundariam tantum creationi impendisse operam, & instrumenti vel ministri partes obijsse: ⸂ὑπὸ ζήνωνα⸃, inquit Tom. 2. in Iohann. p. 56. ⸂καὶ⸃ ἐνθάδε, εἰ πάντα δι' ⸂αὐτοῦ⸃ λέγει ⸂γεγονέναι⸃, ⸂καὶ⸃ ὑπὸ τοῦ λόγου ⸂γεγονέναι⸃, ἀλλ' ὑπὸ κρείττονος ⸂καὶ⸃ μείζονος ⸂θεοῦ⸃ τὸν λόγον. τίς δ' ἂν ἄλλος ⸂εἴη⸃ πλὴν ⸂ὁ πατήρ⸃; Duplex est hujus loci labes, nam & Filium Patre mino rem ac inferiorem esse decernit, & rerum creationem penitus ipsi abjudicat:

in qua Patri tantum ministrasse, non molitorem itidem ut Patrem fuisse dicit libr. 1. περὶ ἀρχῶν, in ipso Proœmio: *Iesus Christus ipse qui venit, ante omnem creaturam natus ex Patre est. Qui cum in omnium conditione Patri ministrasset (per ipsum enim omnia facta sunt) novissimis temporibus seipsum exinaniens homo factus est*: quem locum repetit Auctor libri de Deitate & Incarnatione Verbi ad Ianuarium, qui Tomo quarto Operum Augustini subjici solet, cap. 1. Repetijt & ante illum Pamphilus in Apologia; atque item illum: *Data est autem Lex Moysi per Angelos, in manu mediatoris Christi & virtute, qui cum esset in principio Verbum, & apud Deum esset, & Deus esset Verbum, Patri in omnibus ministravit. Omnia enim per ipsum facta sunt, idest non solum creaturæ, sed & Lex & Prophetæ.* Vnde Tomo 20. in Iohann. p. 292. ipsum quidem ὑπουργὸν esse ait eorum quæ sunt in Patre; Angelos autem videre eadem per ipsum, tamquam per mediatorem & ministrum, ὡς ἅγια ἁγίου καὶ ὑπηρέτου. Et Tom. 1. p. 18. Christum eatenus esse creatorem docet, quatenus dixit Pater: *Fiat lux*, idest quatenus in facienda luce Patri ministrum se præbuit. Clarissime vero sententiam hanc expressit libr. 6. contr. Cels. τὸν μὲν πρωτοτόκως δημιουργὸν ἔφη τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ λόγον, καὶ ὡσπερεὶ ἀντυργὸν τοῦ κόσμου τὸν δὲ πατέρα τοῦ λόγου, τῷ πρὸς πατρικὴν τοῦ υἱοῦ ἑαυτοῦ λόγῳ πιθήσαι τὸν κόσμον, ἔφη πρῶτος δημιουργός. Iam ergo liquet quo sensu dixerit in Catena Baltasaris Corderij in Ioh. ad cap. 1. v. 1. (si modo ea vere sunt Origenis, & aliquid Catenarum auctoritati tribuendum est) δημιουργὸν τῶν πάντων τιθέμενον ἅγιον, τὸ τοῦ λόγου ὄνομα καταχρεῖ ἀυτοῦ. *Opificem rerum omnium statuens ipsum, Verbi nomine ipsum affecit*: ubi & πάντων τῶν πάντων appellat: & ait paulopost: πῶς γὰρ οὐκ ἐδεῖ ἦν αὐτὸν πρὸ πάντων, καὶ ὡς ὄντα; *Quomodo enim non oportebat esse ipsum ante omnia, & cum primum esse cœperunt, qui eorum creator est?* & mox: ὅτι δὲ ἐδημιούργει εἰς ἑαυτὰ τὰ πάντα, καὶ πρὸς τὸν θεὸν ἦν, καὶ θεὸς ἦν. *Cum vero Opificis agebat partes, cunctis præbebat ut essent, & erat apud Deum, & Deus erat*: & denique: ἀλλ' οὐχ ὁ δημιουργὸς τοῦ παντὸς ὢν τῷ ὄντι, τυγχάνων θεὸς λόγος κατ' οὐσίαν. διὸ καὶ σοφία, καὶ ἀλήθεια ἐν ταῖς θεολογίαις ὀνομάζεται. *At non ita rerum omnium conditor, qui Deus Verbum est secundum essentiam. Vnde & Sapientia appellatur, & veritas, cum de rebus divinis disseritur.* Item libr. 7. in Epist. ad Rom. *Nihil est visibilis, sive invisibilis creaturæ, quod Filio possit adæquari: nullo enim pacto Creatori suo creatura potest conferri: & si Creator ipse donatus est nobis, quomodo non cum ipso creatura nobis donabitur?* Rerum effectorem Filium esse putat, sed secundarium: & res quidem creasse, at instrumenti vice fungentem; Patrem vero creationis auctorem esse, & primariam ac præcipuam caussam: atque ita suum cuique officium partitur. Hinc Gennadius libr. De dogmat. cap. 4. *Nihil officio singulare, nec alteri communicabile* (in Trinitate credamus) *ut Origenes.* Hinc etiam Cyriacus apud Symeonem Metaphrastem inter dogmata Origenistarum Palæstinorum sæculi sexti ponit illud; *Trinitatem non fuisse mundi Opificem* & Iustinianus Origenem conqueritur Filium & Spiritum sanctum appellasse λειτουργικὰ ζῶα, *ministratoria animalia*, ut supra à me observatum est.

XIV. Easdem partes in rerum molitione nonnulli è vetustioribus Patribus Filio tribuerunt. Theophilus Antiochenus libr. 2. ad Autolycum: τοῦτον τὸν λόγον ἔχων (ὁ θεὸς) ὑπουργὸν τῶν ὑπ' αὐτοῦ γενομένων, καὶ δι' αὐτοῦ τὰ σύμπαντα ποιήσας. *Hoc Verbum habuit* (Deus) *ministrum operum suorum, & omnia per ipsum fecit.* Tum inferius: ὁπότε δὲ ἐβουλήθη ὁ θεὸς ποιῆσαι ὅσα ἐβουλεύσατο, τοῦτον τὸν λόγον ἐγέννησε προφορικόν. *Quando autem voluit Deus facere quæcunque deliberavetat, hoc Verbum genuit prolatitium.* Et paulopost: θεὸς ὢν ὁ λόγος, καὶ ἐκ θεοῦ γενόμενος, ὁπότε αὐτὸν θέλει ὁ πατὴρ τῶν ὅλων, πέμπει αὐτὸν εἰς τινα τόπον. *Cum ergo Deus sit Verbum, & ex Deo prognatus, quotiescunque vult Pater universorum, mittit eum in locum aliquem.* Iustinus in Dialogo cum Tryphone: ἔστι δὲ οὗτος ὁ καὶ τοῖς πατριάρχαις λεγόμενος θεὸς καὶ ἄγγελος καὶ κύριος λόγος, ἵνα καὶ ἐκ τούτων δηλώσῃ αὐτὸν ὑπηρετοῦντα τῷ τοῦ τῶν ὅλων ποιητῇ. *Iste qui Patriarchis visus est, & dicitur Deus, & Angelus, & Dominus appellatur; ut ex his quoque intelligatis ipsum Patri universorum ministrare*: & alio loco: δι' ὃν ἔστο δικαίως ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ καὶ κυρίου τετάχθαι, καὶ ὑπηρετεῖν τῇ βουλῇ αὐτοῦ. *Per quæ demonstratum est Patri & Domino subjectum esse ipsum, ac ejus voluntati servire.* Irenæus lib. 3. c. 8. *Cui ergo præcepit? Verbo scilicet, per quod, inquit, cœli firmati sunt*: & libr. 4. cap. 17. *Ministrat enim ei* (Patri) *ad omnia sua progenies, & figuratio sua, idest Filius, & Spiritus sanctus, Verbum & Sapientia, quibus serviunt, & subjecti sunt omnes Angeli.* Episcopi sex Antiochenæ Synodi in Epistola ad Paulum Samosatenum antequam deponeretur: πιστὸν τὸν υἱὸν πιστεύομεν σὺν τῷ πατρὶ ἀεὶ ὄντα ἐναπολελοιπέναι τὸ παρόντος βουλῆμα εἰς τὸ κτίσαι τὰ ὅλα. *Hunc* (Filium) *credimus semper existentem cum Patre implevisse paternam voluntatem ad creationem universorum.* Atque ex hoc dogmate occasionem videntur habuisse Arius & Aëtius, cur creationis rerum Patrem primariam esse caussam, instrumentum vero Filium arbitrarentur: quam eorum insaniam castigaverunt Athanasius, Cyrillus, & alij.

Athanas. orat. 1. & Cyrill. libr. 15 & 16. Thes.

XV. Non Filij majestatem solum oppugnavit Origenes, sed de ejus etiam bonitate detraxisse ipsum auctor est Hieronymus in Epist. ad Avit. cap. 1 *Deum Patrem omnipotentem* inquit, *appellat bonum, & perfectæ bonitatis: Filium non esse bonum, sed aurum quamdam & imaginem bonitatis; ut non dicatur absolute bonus, sed cum additamento, Pastor bonus, & cætera.* Anonymus

A quoque apud Photium, Cod. 117, & Pamphilus in Apologia errorem hunc inter eos recenſent, qui Origeni objici vulgo ſoliti ſunt. Verba ipſa refert Iuſtinianus ad calcem Epiſtolæ ad Menam, quæ à Rufino Interprete emendata, & in orthodoxam ſententiam detorta ac interpolata ſunt libr. 1. περὶ ἀρχῶν, cap. 2. unde ea cap. 15. ſumſit Auctor libelli De Deitate & Incarnatione Verbi, qui reperitur ad calcem Tomi 4. Auguſtini. Hac labe fœdata ſunt iſta quæ ſupra adduximus è Tom. 2. in Iohann. p. 56. ὅτι πίστιν καὶ ἐνθάδε εἰ παῖδα δηλῶ τὸν λόγον ἐγχύτου, οὐχ ὑπὸ τοῦ λόγου ἐγχύτου, ἀλλ' ὑπὸ κρείττονος· καὶ μείζονος ἢ τὸν λόγον· τίς δ' ἂν ἄλλος εἴη τυγχάνει ἢ ὁ πατήρ; & hæc è Tomo 6. p. 130. ὁ γὰρ πέμψας αὐτὸν πατὴρ, ὁ τῶν ζώντων θεὸς, ὡς αὐτὸς ἱστεῖ μάρτυρεῖ, τὰ ἀβέκαμε, καὶ πῦ ἴσαακ, καὶ τὰ ἰακώβ, ὁ δηλῶ τὸν κύριον τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι πεποίηκεν ἀυτά. εἶεν δὲ μόνῳ ἀγαθὸς, καὶ μείζων τοῦ πεμφθέντος. Nihilo ſaniora iſtæc è libr. 5.

B contr. Celſ. ὁ σωτὴρ ἡμῶν καὶ κύριος οὐκοῦσας που τι, διδάσκαλε ἀγαθὲ, ἀναπεμπων τὸν λέγοντα τῷ τὸ δεῖ τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, φησί· τί με λέγεις ἀγαθόν; οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ θεὸς ὁ πατήρ· εἴπερ δὲ τοῦτο ὁμολογεῖ, ὡς εἰκὼν τῆς ἀγαθότητος· τοῦ θεοῦ τυγχάνων, εἴρηκεν ὁ υἱὸς τῆς ἀγάπης τοῦ παιδὸς, πῶς οὐχὶ ὁμολογήσει καὶ τοῖς προσκυνοῦσιν εἶπεν ἥλιος· τί με προσκυνεῖς; κύριον γὰρ τὸν θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις, ᾧ κἀγὼ καὶ παῖδες οἱ σοὶ ἐμοὶ προσκυνοῦμεν καὶ λατρεύομεν; Bonitatem illam quæ Deo Patri convenit, Chriſto detrahit, non tantum quatenus homo eſt, ſed etiam quatenus eſt imago bonitatis Dei, hoc eſt, quatenus eſt Deus. Nullibi vero apertius quam Tom. 15. in Matth. p. 377. ὡς μὲν πρὸς τὸν πατέρα, inquit de Chriſto, εἰκών ἐστιν ἀγαθότητος· ὡς δὲ πρὸς τὰ λοιπὰ, ὅπερ ἡ τοῦ παιδὸς ἀγαθότης πρὸς αὐτόν. ἢ καὶ μᾶλλόν ἐστί πως ἀναλογίαν προσεχῆ ἰδεῖν ἔστι ἀγαθότητος· τοῦ θεοῦ πρὸς τὸν σωτῆρα ὄντα εἰκόνα τῆς ἀγαθότητος· αὐτὸ, ὅπερ ἔστι τοῦ σωτῆρος·

C πρὸς ἀγαθὸν ἀνθρωπον, καὶ ἀγαθὸν ἔργον, καὶ ἀγαθὸν ἄνδρα. πλείων γὰρ ἡ ὑπεροχὴ πρὸς τὸ ὑποδεέστερα ἀγαθὰ ἐν τῷ σωτῆρι, καθό ἐστιν εἰκὼν τῆς ἀγαθότητος· αὐτοῦ τοῦ θεοῦ; ἢπερ ἡ ὑπεροχὴ τοῦ θεοῦ ἀγαθοῦ πρὸς τὸν εἰπόντα σωτῆρα· ὁ πατὴρ ὁ πέμψας με μείζων μού ἐστιν, ὄντα πρὸς ἐπέκεινα καὶ εἰκόνα τῆς ἀγαθότητος· τοῦ θεοῦ·

Adverſus ea præſcribere velle, non eſt candoris noſtri. Quam autem ſolaris radij comparationem adhibuimus ſupra, eamdem hic replicare neceſſe eſt, ut ejus de Filij bonitate ſententia innoteſcat. Quemadmodum ergo tanto dignitate Patris inferiorem credidit Filium, quanto ſolaris radius Solis ipſius dignitati decedit; eamdem eſſe bonitatis Filij rationem ad Patris bonitatem cenſuiſſe ipſum putandum eſt. Vt enim quamdam Solis imaginem, ſed rudem & imperfectam continet ac exprimit ſolaris radius; parí modo imagi-

D nem paternæ bonitatis referre Filium exiſtimavit, non perfectam quidem ac per omnia archetypo ipſi ſimilem & æqualem, ſed expreſſam leviter, & exemplaris præſtantia longe inferiorem. Si quando igitur bonitatem Filij eamdem eſſe docet ac Patris bonitatem, velut libr. 1. περὶ ἀρχῶν cap. 2. ubi eamdem eſſe ait utriuſque potentiam, bonitatem eamdem, & quæcunque habet Pater, habere & Filium, facilis eſt intellectus; Filij nempe bonitatem paternæ bonitatis eſſe particulam & auram, è paterna bonitate decerptam ac delibatam. Si quando Patri ſoli bonitatem tribuit, primigeniam bonitatem, & bonitatis intelligit principium ac fontem; Filium autem paterna tantum illa bonitate impertitum. Cujus impietatis occaſionem videtur accepiſſe ex male intellecto Matthæo 19. 17. & Iohann. 17. 13. & ex Platone qui *boni* nomen ad Deum peculiariter pertinere dicebat.

E XVI. Simili modo explicandum venit dogma alterum, quod ab ipſo propoſitum refert Hieronymus, *Filium quantum ad Patrem non eſſe veritatem, quantum ad nos eſſe imaginariam veritatem.* Paria fere habet Auguſtinus: *Dicit præterea Origenes*, inquit, *quod Filius Dei ſanctis hominibus comparatus, veritas ſit; Patri collatus, mendacium.* Nec diſſimilia quæ ex Epiſtola Decretali Palæſtinorum Epiſcoporum repræſentat Guido Carmelita adverſus Origeniſtas: *Si qui ſunt qui in ſuis tractatibus tradiderunt quod Filius nobis comparatus ſit veritas, Patri collatus mendacium, & quod eſt Petrus & Paulus ad Salvatorem, hoc eſt Vnigenitus Filius & Deus Verbum comparatus Patri..... & ipſi, & dogmata ipſorum ſint Eccleſiæ anathema.* Quibus adſtipulatur Anonymus ille defenſor Origenis, quem dixi, & inter capita in ipſo reprehendi ſolita poſtremum illud ponit: ὅτι ἡ εἰκὼν τοῦ θεοῦ, ὡς πρὸς ἐκεῖνον, ὅ ἐστιν εἰκὼν, καθ' ὃ εἰκὼν· οὐκ ἔστιν ἀλήθεια·

F *Imaginem Dei reſpectu ejus cujus eſt imago, quatenus eſt imago, non eſſe veritatem.* Videtur hæc hæreſis libro 1. περὶ ἀρχῶν, cap. 2. fuiſſe expreſſa, ſed Rufini artibus diſſimulata, & falſa hac interpretatione obducta: *Imago ergo eſt inviſibilis Dei Patris Salvator noſter, quantum ad ipſum quidem Patrem, veritas: quantum autem ad nos, quibus revelat Patrem, imago eſt, per quam cognoſcimus Patrem.*

Hier. Epiſt. 59. ad Avit. cap. 1. Auguſt. De hæreſ. ad Quodvultd. Hær. 43. Guid. in Summ. de Hæreſ. in Hær. Origen. poſt.

XVII. Quæ Origeni dica impingi ſolet, negaſſe ipſum Patrem à Filio, Filium à Spiritu ſancto, Spiritum ſanctum ab Angelis, Angelos ab hominibus videri non poſſe, facilis expurgatu non eſt, ſi criminantium numerus ſpectetur & auctoritas. Primarium hunc ac præcipuum inter ejus errores ſtatuit Epiphanius Hær. 64. cap. 4, & in Ancorato, cap. 63. ubi verba ipſa Origenis exhibet: μαθόντων, inquit, πῶς οὐκ ἀπιξιώσει ἀγγέλους εἰπεῖν, ὅτι οὐχ ὁρᾷ τὸν πατέρα ὁ υἱός. ἀλλά φησιν, ὡς οὐ δύναται ὁρᾶν τὸν πατέρα ὁ υἱὸς ἓν τὸ ἅγιον πνεῦμα οὐ δύ-

ναῖ) ἰδεῖν τὸν υἱόν. καὶ πάλιν· ἄγγελοι οὐ δύνανται ἰδεῖν τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ οἱ ἀνθρωποι οὐ δύνανται ἰδεῖν A
ζοις ἀγγέλοις. *Discant quomodo non dubitavit Origenes dicere Filium non videre Patrem, sed dicit:*
Quemadmodum non potest videre Patrem Filius, nec Filium videre potest Spiritus sanctus. Et rursum:
Quemadmodum non possunt Spiritum sanctum, & homines non possunt videre Angelos. Eadem replicat
in Epistola ad Iohannem Hierosolymitanum, cap. 2. Hieronymus quoque errores recen-
sens librorum περὶ ἀρχῶν, in Epistola 59. ad Avit. scripsisse eum ait in primo Operis hujus
volumine, *Deum Patrem, per naturam invisibilem, à Filio non videri:* & in secundo: *Restat ut in-*
visibilis sit Deus. Si autem invisibilis per naturam est, neque Salvatori visibilis erit. Idem in Epistola
61. ad Pammach. cap. 3. *Et primum de libro* περὶ ἀρχῶν, *ubi loquitur: Sicut enim incongruum*
est dicere quod possit Filius videre Patrem ita inconveniens est opinari quod Spiritus sanctus possit vide-
re Filium. In qua hæresi versatum fuisse Iohannem Hierosolymitanum toto hoc capite de- B
monstrat. Par est Gennadij querela libr. De dogmatib. cap. 4. *Nihil*, inquit, *sibi invisibile à*
creaturis (in Trinitate credamus) *ut Origenes.* Legendum, ni fallor, *ut creaturis*; hoc est, Ni-
hil esse credamus in Trinitate, quod ab aliquibus ejus Personis videri non possit, quemad-
modum à creaturis videri non potest; quod putavit Origenes. Par & illa Iustiniani in Epi-
stola ad Menam, & Isidori libr. 8. Origin. cap. 5. & Anonymi Auctoris Apologiæ pro Ori-
gene, apud Photium, Cod. 117. & Nicetæ Acominati, & Honorij Augustodunensis in lib.
De Hær. & Cedreni in Compendio, & Suidæ in voce ὠριγένης, & Zonaræ libr. 2. in Decio.
Atque hunc porro errorem ab Adamantio mutuatus est Arius, quem dicere ausum esse
narrat Athanasius De Synodis, ἀδύνατα ὑπὸ τοῦ πατέρα ἐξιχνιάσαι, εἶος ὄζων ἐφ' ἑαυτῷ. αὐτὸς γὰρ
ὁ υἱὸς τῷ ἰδίῳ ἑαυτῷ οὐσίαν οὐκ οἶδεν. υἱὸς γὰρ ὢν, θελήσῃ πατρὸς ὑπάρχει ἀλήθεος. τίς γὰρ λόγος συγχωρεῖ C
τὸν ὰκ πάντος ὄντα αὐτὸν τὸν γνήσιον γνῶναι ἐν καταλήψει; δῆλον ὅτι τὸ ἀρχὴν ἔχον τὸν ἀΐδιον
ὡς ὄζιν ἐμπεριέχοῦσαι, ἢ ἐμπεριδράξασθαι οὐχ οἷόν τε ὄζιν. *Possibile enim ipsi non est investigare Pa-*
trem qualis in seipso est. Filius quippe suam ipse essentiam non novit. Cum sit enim Filius, voluntate
Patris talis extitit. Quæ enim concedit ratio eum qui sit ex Patre genitorem ipsum comprehensione po-
gnoscere? Perspicuum est, quod habet principium eum qui careat principio mente complecti vel compre-
hendere non posse.

XVIII. At eam criminationem ab Origene multis depellere conatur Rufinus Invect. 1. in Hieron. ostenditque ad refellendam Valentinianorum hæresim, qui Deum corporeum humanis membris habituque constantem describebant, Origenem probasse Deum ex na- D
tura sua corpore carere, ac proinde sub oculos cadere non posse, visionem quippe corpo-
rum esse; nosci autem posse, quod cognitio rerum sit corpore carentium; nosci igitur Pa-
trem à Filio, videri neutiquam. Tum locum ipsum Origenis depromit, in quo hæc haben-
tur: *Aliud est videre, aliud noscere; videri & videre corporum est; nosci & noscere, intellectualis natura*
est. Quidquid ergo proprium corporum est, hoc nec de Patre nec de Filio sentiendum est. Quod vero ad
naturam pertinet Deitatis, hoc inter Patrem & Filium constat. Ait demum depravatam hoc loco,
& corruptam fuisse suam interpretationem, atque ita purgandi sui caussa concludit: *Si quis*
negat quod non ita videt Filius Patrem, sicut Pater Filium; & non ita videt Spiritus sanctus Patrem &
Filium, sicut videt Pater Filium & Spiritum sanctum, anathema sit. Videt enim, & verissime videt, sed
ut Deus Deum, & lux lucem, & non ut caro carnem, sed ut Spiritus sanctus; non corporeis sensibus, sed
virtutibus Deitatis. Rufini responsionem arripuit & uberius explicavit Halloxius libr. 4. E
Orig. defens. Quæst. 4. Porro locus Origenis his celebratus concertationibus extat lib. 4.
περὶ ἀρχῶν, cap. 1. cui similem alterum reperies libr. 2. cap. 4. His adjungi potest ad tutelam
Origenis & ille quoque è Tom. 20. in Ioh. p. 292. ὥσπερ οὐ δυνάμεθα καθ' ὅτιοῦν εἰπεῖν ἀπ' ἀρχῆς
αὐτόπατως γεγονέναι τὸν λόγον, περὶ ὧν ὁ Μωσῆς φησι· καὶ ὅτως παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπαται καὶ
ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ λόγου. ὅτω τὸν σωτῆρα αὐτόπαιδα λέξομεν εἶναι τοῦ πατρὸς, ἢ καὶ ζῶντα τὸν
εἰρηκότα τὸν οὐδεὶς ἔγνω τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱὸς, ἀκόλουθον ὅτιν οὐ καὶ ὁ υἱὸς ἀπογεγραμμένη. δηλοῖ γὰρ
τὸ αὐτόπαιδα τοῦ ἐν τοῦ πατρὶ τυγχάνειν τὸν σωτῆρα σαφῶς ἡ φωνὴ μὴν λέξις ἐν τοῦ· ἀ ἐγὼ ἑώρακα παρὰ
τοῦ πατρὸς, λαλῶ. Hic autem, ut alibi sæpe, illud ex Apologia Pamphili usurpare licet:
Dubium autem non est, quod eodem sensu etiam in cæteris sentiat, nec sit sibi ipse contrarius.

XIX. Attamen ne perfectè quidem & plene Patrem à Filio nosci, ita ut à seipso noscitur F
Pater, minoremque esse cognitionem Filij quam Patris nonnumquam Origenes asserui:
nam Hieronymus in Epist. 59. ad Avit. cap. 4. recitat hoc ipsius decretum è libr. 4. περὶ
ἀρχῶν, quod & Græce exhibet Iustinianus in fine Epistolæ ad Menam: *Curiosus Lector in-*
quirat, utrum à semetipso cognoscatur Pater, quomodo cognoscitur à Filio; sciensque illud quod scriptum
est: Pater qui misit me, major me est, in omnibus verum esse contendet, ut dicat & in cognitione Filio
Patrem esse majorem, dum perfectius & purius à semetipso cognoscitur quam à Filio. Atque id esse
caussæ quare Filium à Patre comprehendi, Patrem vero à Filio neutiquam comprehendi
posse opinatus sit, ait Hieronymus: contra quam Paganino Gaudentio visum est, qui ideo
censuisse Origenem scribit, Filium videre non posse Patrem, quia Filium habuit pro re
creata; intellectum autem creatum rem infinitam cernere non posse. Cum enim putasse

Gaudent. De comparat. dogm. Orig. cum Philos. Platonis.

feratur

A feratur neque Filium à Spiritu sancto videri posse, nèque Spiritum sanctum ab Angelis, neque Angelos ab hominibus, vanam esse sequitur Gaudentij conjecturam. Eodem pertinet quod queritur Hieronymus, cap. 1. ejusdem Epistolæ ad Avit. decrevisse Origenem, *Deum Patrem esse lumen incomprehensibile.* Anonymus quoque Auctor Apologiæ pro Origene apud Photium Cod. 117. inter capita criminationum quæ Origeni intentari solebant, tertium illud ponit, (ὑὸν) μὴ γινώσκειν τὸν πατέρα, ὡς αὐτὸς ἑαυτόν· *Filium non cognoscere Patrem, ut se ipse Pater cognoscit.* Hujus sane commenti notæ extant Tomo 32. in Iohann. γινώσκει οὖν τὸν πατέρα ὁ υἱός, αὐτοῦ τοῦ γινωσκεῖν αὐτὸν ὅτι μείζονι ἀγαθῷ, καὶ ὁποῖόν αἱ οἱ ὅτι τελείαν γνῶσιν ἡν γινώσκει ὁ υἱὸς τὸν πατέρα ἐδοξάσθη. οἶμαι ὅτι καὶ ἑαυτὸν γινώσκων, ὅπερ καὶ αὐτὸ μακαρίζεται δοθεῖ τῷ σωτῆρι, ἐδοξάσθη ἐκ τῆς αὐτὸν ἐγνωκέναι· Cognitionem qua se cognoscit Filius, cogni-
B tione illa qua cognoscit Patrem paulo inferiorem esse definit; quod mox apertius prædicat, dicens τὴν παῖδος θεωρίαν εἶδ) μείζονα τῆς ἐκ υἱοῦ θεωρίας·

XX. Quæ quamvis asseveranter pronuntiata sint, idem ipse tamen inijsdem Commentarijs Tomo 1. p. 28. æqualem cognitionem Filij cognitioni Patris videtur statuere, adeo quid sequeretur parum ipsi ratum; fixumque fuit: ἐὰν δέ τις ζητῇ, inquit, ἐπαὶ ὁπωστοῦν ἐγνωσμένον ὑπὸ τοῦ πατρὸς καὶ τὸ ἅγιον τὸ πλήτω, καὶ τῆς σοφίας, ᾧ τῆς γνώσεως αὐτοῦ, δῆτα) ὁ σωτὴρ ἡμῶν, καὶ φαντασίᾳ τοῦ δοξάζῃ τὸν πατέρα δεικνύμενος ἵνα γινωσκόμενα ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἀγνοεῖσθαι ὑπὸ τοῦ υἱοῦ δεικνύοις ἐξισωθῆναι ταῖς καταλήψεσι τοῦ ἀγνοοῦντος θεοῦ· δῆτα τέον αὐτὸν ἐκ τοῦ ἀληθείαν εἶδ) τὸν σωτῆρα, καὶ πρεσβύτερον ὅτι εἰ ὁλόκληρος ὄζιν ἡ ἀληθεία, ὑδὲν ἀληθὲς ἀγνοεῖ, ἵνα μὴ σκάζῃ λέγωσα ἡ ἀληθῆα οἷς ἐ γινώσκῃ, κατ' ἐκείνους τυγχάνουν ἐκ μόνῳ τῷ παῖδι, ἢ δεικνύτε τις ὁ πὸ ἐστιν ἀγνωσκόμενα
C τῆς ἀληθείας πρεσγηρείας ἐ τυγχάνοντα, ἀλλ' ὑφ' αὐτὴν ὄντα· Addendum censerem & istum è libr. 1. περὶ ἀρχῶν, cap. 3. (quem usurpat cap. 18. Auctor libelli De Deitate & Incarnatione Verbi, ad Ianuarium, qui subjungitur Tomo quarto Augustini) in quo cognitionem Spiritus sancti æqualem esse cognitioni Patris & Filij ostenditur, si non hoc Opus, ut toties monui, in ijs maxime quibus de Trinitate agitur, corrupisset Rufinus. Sic autem conceptus est: *Sicut enim de Filio dicitur quia nemo novit Patrem nisi Filius, & cui voluerit Filius revelare: hæc eadem etiam de Spiritu sancto dicit Apostolus, cum ait: Nobis autem revelavit Deus Spiritum sanctum; Spiritus enim omnia scrutatur, etiam alta Dei. Sed & rursus in Evangelio de divinis & profundioribus Discipulis commemorans Salvator, quæ nondum capere poterant Discipuli sui, ita ait ad Discipulos: Adhuc multa habeo quæ vobis edicam, sed non potestis portare modo: cum autem venerit Paracletus, ideſt*
D *Consolator Spiritus sanctus, ille vos docebit omnia, & commonebit omnia quæ dixi vobis. Et ita dicendum est, quod sicut Filius qui solus cognoscit Patrem, revelat cui vult, ita Spiritus sanctus qui solus scrutatur etiam alta Dei, revelat cui vult; Spiritus enim ubi vult, spirat. Neque enim putandum est quod etiam Spiritus Filio revelante cognoscit: si enim revelante Filio cognoscit Patrem Spiritus sanctus, ergo ex ignorantia ad scientiam venit: quod utique & impium pariter & stultum est, Spiritum sanctum confiteri, & ignorantiam ei adscribere.* Si ullam Spiritui sancto ignorantiam adscribendam esse Origenes negat, æqualem omnino scientiam ipsi tribuit ac Patri & Filio; nec major enim excogitari potest scientia, quam quæ nulla penitus ignorantiæ caligine permista est.

XXI. Filium Dei pro re creata ab Origene habitum fuisse ac prædicatum, quæ Arianorum & Anomæorum impia fuit & damnosa opinio, verba hæc persuadere possunt, quæ è
E libr. 4. περὶ ἀρχῶν adducit Iustinianus in Epistola ad Menam: ἐκεῖ ὁ υἱὸς ἐκ θελήματος τοῦ πατρὸς γνωσθεὶς, ὃς ὄζιν εἰκὼν ζῶν θεοῦ τῶ ἀοράτου, καὶ ἀπαύγασμα τῆς δόξης αὐτοῦ, χαρακτὴρ τε τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, σφρατίτης πάσης κτίσεως, κτίσμα, σοφία. αὐτὴ γὰρ ἡ σοφία φησίν. ὁ θεὸς ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν ἑαυτοῦ εἰς ἔργα ἑαυτοῦ. & ista ex eodem libro: ὅτι μὲν πᾶν ὁπωστοῦν ἄγνωστόν ἐστι τὸν πατέρα καὶ θεὸν τῶν ὅλων γνωτόν ὄζιν, ἐκ τῆς αὐτῆς ἀπολουθίας πειθόμεθα· necnon & hæc, quæ ex ipsius Commentario in Psalmum 1. profert Epiphanius: ἀξιῶμεν πάντως, ἐπεὶ μηδὲ χωρεῖς θεοῦ καλὸν εἶδ) ὄντα), καὶ μάλιστα τόπους γεγραῦν θεοπνεύστων, ὅπως τῶν παῖδα τῶν ὅλων θεὸν διὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, καὶ ἀρχιερέως 64. cap. 7.
γνωτὸν θεῶ πρεσβεύειν αἰτήσης δοθῆναι ἡμῖν πρεῖτον καλῶς ζητῆν· & hæc præterea quæ ex eo recitat Diodorus in Catena Combefisij nondum edita ad Gen. 1. 2. γνωσθήτω τῶς· πῶς ποίσω; ἆρα τὸ ἀληθινὸν, τὸν υἱόν; Idem de Spiritu sancto decernere videtur, cum ait in Proœmio li-
F brorum περὶ ἀρχῶν, juxta Rufini interpretationem: *Tum deinde honore ac dignitate Patri ac Filio sociatum tradiderunt Spiritum sanctum. In hoc non jam manifeste discernitur utrum natus an innatus:* & libr. 1. cap. 2. eodem Interprete: *Ita ergo & ab eo* (Patre) *Filij substantia generatur: quod necesse est imprimis suscipi ab his, qui nihil ingenitum, ideſt innatum, præter solum Deum Patrem fatentur.* Quod vertit Rufinus, *natus an innatus*, redditum est ab Hieronymo, *factus an infectus*: Hier. Epist.
sic enim ille, errores libri primi περὶ ἀρχῶν recensens: *Tertium dignitate & honore post Patrem* 59. ad Avit.
& Filium asserit Spiritum sanctum: de quo cum ignorare se dicat, utrum factus sit an infectus; in poste- cap. 1.
rioribus quid de eo sentiret expressit, nihil absque solo Deo Patre infectum esse confirmans. Scripserat nimirum Origenes, γνωτὸς ἡ ἀγνωσία, quemadmodum & Tom. 2. in Iohann. p. 57. ἔχει δὲ ἐπαπόρησιν διά τι τὸ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ἀκολουθεῖν τὸ πνεῦμα γνωτὸν ὄν, διὰ τοῦ λόγου γεγονέναι, πῶς οἱονεὶ σφρατιμᾶ) τῶ χριστῶ ἐν ποι γεγραῦς· Quæ ab Arianis esse assuta sine causſa Ge-

Genebr. in Collectan. De vit Origen. cap. 6. nebrardus contendebat, ut apparebit ex sequentibus. Item paulo superius, ὡς ἀσεβέστερον, A inquit, ἀληθὲς φερομένην τὸ παῖδον εἶναι τὸ λόγον ὑφιστάμενον, τὸ ἅγιον πνεῦμα πάντων ἐξ) τιμιώτερον, & τὸ ξ πάντων ὑφ' ὑπὸ τοῦ πατρὸς εἶναι γεγονὸς γεγονότων. & pag. 58. Tomi ejusdem: παῦλα δὲ δεῖ πολὺ ἐλλιπέστερον ἐπιφέρειν ἰδεῖν βουλομένοις πῶς, εἰ πάντα δι' αὐτοῦ ὑφέστη, καὶ τὸ πνεῦμα ἐξ τοῦ λόγου ὑφέστη.

Hier. Epist. 59. cap. 1. XXII. Atque hoc crimen magna contentione in Origene damnat Hieronymus, credidisse ipsum dicens, *Christum Filium Dei non natum esse, sed factum*, atque idem de Spiritu sancto decreviisse. Similiter Epiphanius Hær. 64. cap. 4. ἐν τῇ οὐσίᾳ τοῦ πατρὸς τὸν (υἱὸν) εἰσηγεῖ). ὥστον δὲ ἄκτιστον ἔκλεῖ) δὲ ὡς κτίσμα τὸν υἱὸν αὐτὸν καλεῖσθαι λέγει· *Ex substantia Patris eum* (Filium) *esse arbitratur* (Origenes) *sed nihilominus creatum. Vult autem quasi per gratiam Filium ipsum appellatum dicere*: & cap. 5. φανερώτατα τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ κτίσμα ἐσόμενον, καὶ ὅτι τῆς θείας τοῦ B υἱὸς τάλμης γνώμης ὅτι καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κτιστὸν εἰσηγήσατο· *Apertissime Filium Dei creaturam esse asseveravit, & ab hac in Filium audacia nosce & pro re creata Spiritum sanctum habuisse*: & cap. 8. ὁπότε ἢ ἐν πολλοῖς τόποις εὕρομεν αὐτὸν τὸν μονογενῆ θεὸν ἀπαλλοτριοῦντα τὸν τῶν πατρὸς θεότητος καὶ οὐσίας, ὅμοιον τι καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῦτον χαίειν τὸν ἀγνωστὸν θεὸν εἰρηκέναι αὐτὸν, σαφὲς ἔστιν ὅτι κτιστὸν ὑπάρχει· *Quoniam autem in multis locis invenimus eum Unigenitum Deum segregantem à Patris divinitate & substantia; simul vero & Spiritum sanctum; idcirco eum productum Deum dixisse liquet, quia creatum esse decernit.* Iustinianus in Epist. ad Menam dixisse Adamantium asserit, ὅτι ὁ υἱὸς, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα κτίσμα ἐστὶ, & ὅπερ ἡμεῖς ἐσμὲν πρὸς τὸν υἱὸν, τοῦτο ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα· *Filium & Spiritum sanctum res esse creatas, quodque nos sumus ad Filium, id Filium esse ad Patrem.* Photius Cod. 58. scribit Origenem docuisse in 1. περὶ ἀρχῶν, τὸν μὲν υἱὸν ὑπὸ τοῦ πατρὸς πεποιῆσθαι, τὸ C δὲ πνεῦμα ὑπὸ τοῦ υἱοῦ· *Filium esse à Patre factum, Spiritum sanctum a Filio.* Quibus assentiuntur Augustinus, Cedrenus, Suidas, Zonaras, & Nicetas.

Rufin. de adult. libr. Orig. XXIII. Si quæ tamen culpam hanc extenuare possunt, colligamus. Rufinus hujus hæreseos virus libris Origenis aliena manu affusum existimabat: *Numquid*, inquit, *in eodem opere ejusdem libri, interdum ut diximus, statim in consequenti capitulo oblitus sui esse potuit? verbi caussa, ut qui superius dixerat nusquam inveniri in omni Scriptura ubi Spiritus sanctus factus vel creatus esse diceretur, continuo subjiceret inter cæteras creaturas factum esse Spiritum sanctum?* Similia regerit

Genebr. in Collectan. De vit Origen. cap. 6. Genebrardus. Didymus vero non eximiæ solum eruditionis homo, sed orthodoxæ etiam fidei, scripta quidem ab Origene non negat quæ objici solent, sed in malam partem flecti asserit à malevolis, quæ recta poterant interpretatione defendi. Id priusquam aggredimur D facere, afferemus Origenis testimonia quædam, Catholicæ doctrinæ satis consentanea. Filium creatorem appellat libr. 7. in Epist. ad Rom. & à rebus creatis diserte secernit: *Nihil est*, inquit, *visibili, sive invisibilis creaturæ, quod Filio possit adæquari: nullo enim pacto Creatori suo creatura potest conferri; & si Creator ipse donatus est nobis, quomodo non cum ipso creatura nobis dabitur?* & in Anacephalæosi libri 4. περὶ ἀρχῶν: *Non enim dicimus, sicut Hæretici putant, Patris aliquam substantiam Dei in Filium versam, aut ex nullis subsistentibus Filium procreatum à Patre, ideòque extra substantiam suam, ut fuerit aliquando quando non fuerit, sed abscisso omni sensu corporeo, ex invisibili & incorporeo Verbum & Sapientiam genitam dicimus, absque ulla corporali passione, velut si voluntas procedat è mente.* Locum hunc capite 18. repetit Auctor libelli De Deitate & Incarnatione Verbi ad Ianuarium, qui habetur in fine Tomi quarti Augustini. Atque hæc verba: *Aut ex* E *nullis subsistentibus Filium procreatum à Patre, ideòque extra substantiam suam, ut fuerit aliquando quando non fuerit*, nemo non videt vel à Rufino fuisse interpretationi intexta, vel ab aliis Rufino

Sozomen. lib. 1. cap. 15. antiquioribus Græco ipsi contextui infarta contra Arium, quem Sozomenus ait φθάσειν παρ' ἑτέρου μὴ εἰρημένον τολμῆσαι ἐν ἐκκλησίᾳ κατηφιλιάσθη, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἐξ οὐκ ὄντων γεγονότα, καὶ εἶναί ποτε ὅτε οὐκ ἦν· *Primum in Ecclesia ausum esse dicere, quod nemo ante illum dixerat, Filium scilicet Dei ex non extantibus extitisse, & fuisse aliquando cum nondum esset.* Disertissima etiam hæc de sancto Spiritu è libr. 1. περὶ ἀρχῶν, cap. 3. *Verumtamen usque ad præsens nullum sermonem in Scripturis sanctis invenire potuimus per quem Spiritus sanctus factura esse, vel creatura diceretur; ne eo quidem modo quo de Sapientia referre Salomonem supra edocuimus, vel quo de vita, vel Verbo, aliisque appellationibus Filij Dei intelligenda esse tractavimus.* Atque hæc quidem è Rufinianis Interpretatio- F nibus depromta testimonia, ut minus valida præmisimus, velut leviorem quamdam armaturam. Sed jam cominus signa conseramus.

Aliquot attulimus locos, quibus in creatarum rerum censum detrusi videntur ab Origene Filius & Spiritus sanctus. Priore, quem adducit Iustinianus, Filius dicitur ἐκ θελήματος πατρὸς γνησθεὶς, προτέλειος πάσης κτίσεως, κτίσμα· Respiciebat nempe ad illud Proverb. 8. 22. ὁ θεὸς ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ· *Deus creavit me initium viarum suarum.* Ita nimirum reddiderunt hunc versum Interpretes LXX, qui Ebraice habet קנה *possedit me.* Vertit Aquila: ἐκτήσατό με· & sic fortasse legendum quoque apud πὺς c· hanc enim lectionem tuenturBasilius libr. 2 contra Eunomium, Gregorius Nyssenus libr. 1. contra eumdem, & Hieronymus in Haiæ 26. 13. Quamquam & Chaldæus, & Syrus, & Arabs, & maxima Patrum etiam

A vetustiorum pars hodiernæ lectioni consentiunt. Sane ad generationem Filij potest utrumque pertinere. ἔκτισε, *creavit*, ideſt, genuit. Cicero libr. 1. De republ. *Quoniam plurima beneficia continet patria, & est antiquior parens, quam is qui, ut aiunt, creaverit.* Virgilius Æneid. 10.

Sylvicolæ Fauno Dryope quem nympha creavit.

Claudianus 1. De raptu:

Nam quidquid ubique
Gignit materies, hoc te donante creatur.

Sed & ἐκτήσατο, *possedit*, de parentibus dicitur; quorum nihil tam proprium est quam liberi, quos genuerunt. Quamobrem Eva dixit de Caino: קניתי איש את יהוה. LXX. ἐκτησάμην ἄνθρωπον διὰ τοῦ θεοῦ. Vulgata: *Possedi hominem per Deum.* Filium igitur κτίσμα ab Origene dictum credere possumus hoc sensu, quo Filij à parentibus creari dicuntur. Quapropter cum
B Tom. 1. in Ioh. p. 19. sapientiam animatam, ideſt Filium, diceret à Deo esse creatam, locutionem illam mollivit hoc temperamento, ἵν' ὅπως εἴπω· En tibi verba: κὴ λεκτέον ὅτι κτίσας, ἵν' ὅπως εἴπω, τέλειον ἔμψυχον σοφίαν ὁ θεὸς, αὐτὴ ἐπέβλεψεν, &c. Nec sic tamen docti cujusdam viri reprehensiones locus iste effugit.

Sequentium locorum crimen hoc est, quod Servator noster appelletur θεὸς γνητος. cujus postremæ vocis ea est ambiguitas, & tam crebris disputationibus ventilatus intellectus, ut omnis inde quæstionis hujus pendeat dijudicatio. Perscrutanda itaque illa est accurate, sed paucis. A γνάω, *gigno*, fit γνητὸς, *genitus*: à γίνομαι, *sum*, *existo* fit γνητος, hoc est, *habens ab aliquo ut sit*. Itaque si proprie loqui velimus, Deus Pater est ἀγέννητος & ἀγένητος,
C quia neque ab ullo genitus est, neque ab ullo habet ut existat. Item Filius est γένητος, *genitus*, nam gignitur à Patre: est γένητὸς, nam à Patre sic tamquam à principio habet ut sit. Spiritus vero sanctus non est γένητὸς, sed γνητὸς, genitorem enim non habet, sed habet à Patre & Filio ut existat. Hæc est propria vocum illarum notio, quam tamen nec semper servarunt Patres, & consulto permiscuerunt ac confuderunt Ariani, ut in ambigua voce facilius fraudem struerent. Origenes vero cum Filium appellat γνητὸν θεὸν, sic accipe: *qui principium sui habet, & existendi initium.* Filio quidem commune est cum creatis rebus, sui principium ac originem habere: emanandi autem ex illo principio ac prodeundi ratio plane diversa est: prodit enim Filius per generationem æternam; prodeunt creatæ res per temporariam creationem. Hoc sensu, quo dixi, vocem ἀγέν-
D νητος à Veteribus usurpatam scribit Athanasius: οὐκ ἀγνοοῦμεν δὲ ὅτι κὴ οἱ εἰρηκότες ἐν τῷ ἀγέν- *Athanas. De Synodis Arimini & Seleuciæ.*
νητον, τὸν πατέρα λέγοντες, οὐκ ἀπὸ γνωτῆς κὴ ποιήματος ὄντος τοῦ λόγου ὅτως ἐγράψαν, ἀλλ' ὅτι μὴ ἔχει τὸ αἴτιον· *Non ignoramus autem eos qui dixerunt unum esse ἀγέννητον, Patrem significantes, non ita scripsisse quasi Verbum sit γένητον & opus, sed quia Pater caussam non habet.* Patrem dictum esse ait ἀγένητον, quia ab alio non habet ut sit: Filium autem γένητὸν esse negat hac notione, quod ab alio factus sit: sed non negat γεννητὸν esse alia notione, ea scilicet quam indicavi, quod ab alio habeat ut sit, non tamquam res facta, sed tamquam res genita. Atque ita Filius dici potest ἀγένητος, qui ab alio non habet ut sit, nempe tamquam opus, seu res facta, vel tamquam res creata: & γεννητὸς, qui ab alio habet ut sit, nempe tamquam res genita & Filius. Sic Origenes, qui γεννητὸν θεὸν appellasse Filium insimulatur, & qui Tom. 2. in Ioh. p. 56. credere se
E dixit ἀγένητον (legendum, vel certe intelligendum ἀγέννητον) μυδὲν ἕτερον τῶν πάντων ἔξω, hoc est unum Patrem principio carere, nec ab alio habere ut sit, Filium tamen ἀγένητον vocat libr. 6. contr. Cels. ὅτε γὰρ τὸ ἀγένητον καὶ πάσης γενητῆς φύσεως ὑπερτέθεικον κατ' ἀξίαν εἰδέναι τὰς δύναται) ὡς ὁ γεννήσας ἀμεῖνον πατήρ. Illic ἀγένητον sonat *non factum, non creatum.* Hinc natam opinor primam è criminationibus adversus Origenem conflatis, quas Pamphilus in Apologia recenset. *Prima illa est*, inquit, *quod dicunt eum innatum dicere Filium Dei.* Dixerat nempe Origenes ἀγέννητον, quod ipsius adversarij, contentiosi homines & rixosi, confuderunt cum ἀγένητον, ut ansam haberent calumniæ. Contra vero Socrates de Eusebio loquens merito dixit: θαυμαστὴς δὲ ζηλωτὴς ἐγένετο τῶν ὠριγένους βιβλίων. ἐν οἷς παντοῦ τὸν υἱὸν ἐν τοῖς πατρὸς γεννηθέντα εὑρίσκουσιν οἱ τῶν ὠριγένους βιβλίων τὸ κάλλος κατανοῆσαι δυνάμενοι· *Admirator & æmulator librorum Origenis fuit, in quibus Filium ex Patre natum ubique reperiunt, qui librorum Origenis profunditatem animo penetrare possunt.* Hieronymus vero dixisse ipsum affirmans *Christum Filium Dei*
F *non natum esse, sed factum*, hoc est ἀγέννητον & γεννητὸν, utramque hanc vocem in alium detorquet intellectum, ac ab Origene usurpata est: qui cum dixit Filium ἀγένητον, id sibi voluit, non esse factum, nec creatum. Contra Hieronymus exposuit, non esse natum, quasi dixisset ἀγέννητον: cum vero Filium dixit γεννητὸν, id sibi voluit, habere ipsum sui principium; contra Hieronymus exposuit, esse factum. Nempe sic verba Origenis in pessimum sensum trahere amabat. Ita Epiphanius vocis γεννητὸς usum in aliis probaturum se dicit, in Origene damnare. Contra ea vero quæ addit, velle Origenem κατὰ χάριν τὸν υἱὸν αὐτὸν καλεῖσθαι. *Per gratiam Filium ipsum* (Christum) *appellari*, promta est ex ipso Origene defensio, qui diserte docet Tom. 2. in Iohan. μόνον τὸν μονογενῆ φύσει υἱὸν ἀρχῆθεν πεγκάνειν· & libr. 7. in Epistol. ad Rom. *Sicut enim multi sunt Filij Dei, ut Scriptura dicit; Ego dixi, Dij estis & filij excelsi omnes;* *Epiph. Hær. 64. cap. 8.*

unus tamen est natura Filius & Vnigenitus de Patre. A

Commode vero exponetur locus à Diodoro recitatus, ubi lux à Deo producta Gen. 1. 3. Filius esse dicitur, si respondeamus id allegorice ad Filium ab Origene fuisse relatum. Quoniam enim numquam non dicit Pater: Ego hodie genui te; induci quoqs potest semper dicens, Gignatur Filius meus qui est lux vera. Firmat hanc responsionem vox, γενηθήτω, *gignatur*: sic enim legitur in Catena, non ut vulgo, γενηθήτω *fiat*. Penitus vero id confirmatur ex eo quod ait Tom. 1. in Iohann. pag. 118. jubente Patre ut fieret lux, mandato Patris obtemperantem Filium lucem creasse. Quod si creavit lucem, lux ista creata ipse utique non est.

XXIV. Quorsum vero tot ambagibus detinemus Lectorem, explicandis verbulis, & evolvendis sententiolis frustra immorantes? Præstat ipsa Origenianæ doctrinæ penetralia B scrutari. Meminerimus supra notatum esse à nobis credidisse Origenem Filium manasse de Dei substantia, sic tamquam lucem de Sole, atque ideo ejusdem esse ac Patrem substantiæ, quia lux ejusdem est substantiæ cujus Sol, licet non sit eadem numero substantia: & rursus Filium à Patris substantia & divinitate, ut ait Epiphanius, segregasse; quia ut à Sole per effluvium profecta est lux, secreta ab eo & sepositа dici potest: præterea Patre inferiorem esse Filium, quia Sol luce nobilior est & dignitate superior. Creatum dixit, vel eo sensu quo liberi à parentibus procreari dicuntur, ut notavimus; vel quia materiam è qua conflatus est mundus, quam à Dei substantia ab omni retro ævo emanasse censuit, quemadmodum ostendemus infra, creatam dici sciebat. Id enim tantum discriminis posuit Filij inter & materiæ procreationem, quod ille sit *primogenitus omnis creaturæ*, & quod præ C turis reliquis sit τελειωτάτη, ut loquitur Clemens Alexandrinus libr. 7. Strom. καὶ ἀρχωτάτη, καὶ κυριωτάτη, καὶ ἡγεμονικωτάτη, καὶ βασιλικωτάτη ἡ υἱοῦ φυσις, ἡ τοῦ μόνῳ παντοκράτορι προσεχεστάτη. *Perfectissima, & sanctissima, & maxime dominans, & maxime imperatoria ac regia Filij natura, quæ soli Omnipotenti propinquissima est.* Sed parum interest qua voce Filij ortum à Patre significaverit, sive κτίσιν appellans, sive ποίημα, sive γέννημα, dummodo de re constet. Manifestum hinc est etiam quo sensu dixerit Tom. 2. in Iohann. p. 47. Filium è divinitate Patris divinitatem suam haurire & trahere, λαὸ τοῦ θεοῦ ἀρύσασθαι, & ἀπάσαντα τὸ θεοπρεπὲς εἰς ἑαυτόν, hoc est, portionem divinitatis, non divinitatem. Præterea quoniam si Solem æternum ponas, lucem coæternam ponere necesse est, idcirco coæternum Filio Patrem agnovit Tom. 1. in Iohann. pag. 31. ὅτι γὰρ υἱός μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε, λέγει] πρὸς ἀυτὸν υἱὸν ὁ θεὸς, ᾧ δεῖ D ὄντι τὸ σήμερον. οὐκ ἔνι γὰρ ἑαυτὸν θεὸν. ἐγὼ γὰρ ἡγοῦμαι ὅτι ἀεὶ πρέπει, ἀλλ' ὁ συμπαρεκτείνων τῇ αἰωνότητι ἀεὶ τὸν αὐτὸν ζωῆς, ἵν' ὅπερ εἶπεν, χρόνῳ θ., ἡμέρᾳ αὐτὸ ὄντι σήμερον, ἐπὶ ἡ γεγέννη] ὁ υἱός. ἀρχὴς γενέσεως αὐτὸ οὐκ ἀνεσκευάκει, ἀλλ' ἀεὶ τὸ ἡμέρας· & libr. 1. περὶ ἀρχῶν, cap. 2. *Per Evangelium docetur quia omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil: & intelligat ex hoc, quia non potest antiquius esse in Deo omnipotentis appellatio, quam Patris: per Filium enim omnipotens est Pater:* & capite sequenti de S. Trinitate loquens ait: *Ea de quibus loquimur, tracta quidem sermonis temporaliter nominantur, natura autem sui omnem intelligentiam sensus temporalis excedunt.* & libr. 4. in Anacephalæosi: *Supra omne autem tempus, & supra omnia sæcula, & supra omnem æternitatem intelligenda sunt ea quæ de Patre, & Filio, & Spiritu sancto dicuntur. Hæc enim sola Trinitas est quæ communem sensum intelligentiæ, non solum temporalis, vetum etiam æternalis excedit. Catera vero quæ sunt* E *extra Trinitatem in sæculis & in temporibus metienda sunt.* Quæ loca cap. 13. & 19. usurpat scriptor Operis De Deitate, & Incarnatione Verbi, quod habetur in calce quarti Tomi Augustini. His adjunge & istum è libr. 1. in Epist. ad Rom. cap. 1. *Qui numquam prædestinatus est ut esset Filius, sed semper fuit sicut & Pater.* Quamobrem Athanasius in libro De decretis Nicænæ Synodi sic ait: ὥσπερ δὲ τὸ ἀϊδίως σωθῆναι ἐκ λόγου τοῦ πάλαι ····· ἔξεστω πάλιν ὑμᾶς ἀκοῦσαι καὶ ὅθεν τὸ φιλεπόνως ἀφεγγῆσαι· & Socrates libr. 7. cap. 6. postquam lectitari solitos fuisse dixit Platonem à Georgio, Origenem à Timotheo Arianis Presbyteris, θαυμάσαι ἂν μοι, inquit, ὅπως ποτὲ οἱ ἄνδρες τῇ ἀρειανῶν θρησκείᾳ παρέμειναν, ὧν ὁ μὲν ἕτερος τὰ πλάτωνα ἀεὶ μὴ χάσας ἔσχεν. ὁ δὲ τὸν ὠριγένην αἱρέσεως· ἐπεὶ γὰρ πλάτων τὸ θεῖον πέφυκε καὶ τὸ τέκνον αὐτοῦ λόγον, ὡς ἀυτὸς ὀνομάζειν εἴωθεν, ἀρχὴν ὑπάρξεως εἰληφέναι φησί. καὶ ὡριγένης σαφῶς ἀεὶ ἅμα πατρὶ ὁμολογεῖ τὸν υἱὸν τοῦ πατρός. Vertit Epipha- F nius Scholasticus: *Mihi tamen videtur admirabile, quomodo tales viri in Arianorum lege manserint, quorum unus quidem Platonem semper habebat in manibus, alter spirabat jugiter Origenem: quum nusquam Plato secundum vel tertiam causam (sicut ipse nominare solet) initium subsistentiæ asserat percepisse, & Origenes coæternum ubique fateatur Filium Patri*: & Guido Elnensis in Summa de hæresibus: *Origenes*, inquit, *super Epistolam ad Rom. 1. non est secutus errorem Arij de existentia Filij Dei: Arius enim dicit quod erat tempus quando Dei Filius non erat, quod reprobat Origenes dupliciter, primo exponens illud Rom. 1. Qui factus est ex semine David secundum carnem, dicit sic: Factus est autem sine dubio id quod prius non erat secundum carnem: secundum autem spiritum, ideſt secundum Deitatem, qua Deus est spiritus, prius erat, & non erat tempus quando non erat. Secundo reprobat errorem Arij cum ait: Observandum est enim quia non dicit, Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute secundum*

A *ſpiritum ſanctificationis, ſed dicit, Qui deſtinatus eſt Filius Dei in virtute ..... Deſtinatur enim ille qui eſt: prædeſtinatur vero ille qui nondum eſt, ſicut de his dicit Apoſtolus: Quos autem præſcivit illos & prædeſtinavit. Præſciri ergo & prædeſtinari poſſunt illi qui nondum ſunt; ille autem qui eſt, & ſemper eſt, non prædeſtinatur, ſed deſtinatur ..... Filius autem Dei ſemper fuit ab æterno, & non fuit tempus quando non fuerit. Vbi patet quod Origenes errorem Ary clare damnat.* Pluribus id probare ſuperfluum eſt, quod ex gemino Origenis loco ſatis probavit Athanaſius in Decretis Nicænæ Synodi. Porro quæ de Filij generatione diximus, eadem de Spiritus ſancti proceſſione intelligenda ſunt.

Ne quis vero nos Solis, ſolariſque radij exemplum, ad declarandos Origenis ſenſus gratis aſciviſſe putet, en ipſius verba Hom. 9. in Ier. p. 106. ἰαὶ ἂν δείκνυσθαι οἱ ὅτι τὸ σωτῆρος, ὅτι

B καὶ ἐγένησεν ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν, καὶ ἀπέλυσεν ἑαυτὸν ὁ πατὴρ ἀπὸ τῆς γενέσεως αὐτοῦ, ἀλλ' ἀεὶ γεννᾷ αὐτόν. ὡσαύτως δὲ ὅτι τὸ δικαίου ὡσαύτως ἀπαράλλακτον. ἴδωμεν γὰρ τίς ἡμῶν ἐστιν ὁ σωτήρ. ἀπαύγασμα δόξης. τὸ ἀπαύγασμα δόξης καὶ ἄπαυξ γεγένηται), καὶ καὶ γεννᾷ). ἀλλ' ὅσον δεῖ τὸ φῶς ποιητικὸν τοῦ ἀπαυγάσματος, ὅτι ἐκεῖνο γεννᾷ) τὸ ἀπαύγασμα καὶ δόξης τοῦ θεοῦ· ὁ σωτὴρ ἡμῶν σοφία ἐστὶ τοῦ θεοῦ· ἐστὶ γὰρ ἡ οὐσία ἀπαύγασμα φωτὸς ἀϊδίου. εἰ ἐν ὁ σωτὴρ ἀεὶ γεννᾶται, καὶ δεῖ τοῦτο λέγειν· ὡσὲ γὰρ πάντων ζώντων γεννᾷ με, ἐκ ἀεὶ γεννᾷ) ὁ σωτὴρ τοῦ πατρός. Eadem utitur ſimilitudine Tertullianus Apologet. cap. 21. *Etiam cum radius ex Sole porrigitur, portio ex ſumma. Sed Sol erit in radio, quia Solis eſt radius; nec ſeparatur ſubſtantia, ſed extenditur. Ita de Spiritu Spiritus, & de Deo Deus, ut lumen de lumine accenſum: manet integra & indefecta materia matrix, & ſi plures inde traduces qualitatis mutueris. Ita & quod de Deo profectum eſt,*

C *Deus eſt, & Dei Filius, & unus ambo.* Quibus hæc adſonant è libr. contr. Praxeam, cap. 9. *Pater tota ſubſtantia eſt: Filius vero derivatio totius & portio, ſicut ipſe profitetur: Quia Pater major me eſt.* Vnde liquet quo ſenſu dixerit *Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum unius eſſe ſubſtantiæ, & unius ſtatus, & unius poteſtatis, & Filium non aliunde deducere ſe, quam de ſubſtantia Patris.* Tertull. contr. Prax. cap. 2. & 4. Auguſtinus ipſe comparatione eadem generationem Verbi explicat libr. 6. de Trinit. ipſo initio, ſed non eadem inde colligit: *Ipſe Arius*, inquit, *dixiſſe fertur: Si Filius eſt, natus eſt: ſi natus eſt, erat tempus quando non erat Filius; non intelligens etiam natum eſſe Deo ſempiternum eſſe, ut ſit coæternus Patri Filius: ſicut ſplendor qui gignitur ab igne, atque diffunditur, coævus illi eſt, & eſſet coæternus, ſi eſſet ignis æternus.* Itaque eo diſcrepabat ab Origene Arius, quod hic Filium diceret eſſe factum ἐξ οὐκ ὄντων, hoc eſt, ex nihilo, & cum antea non eſſet: ille paternæ ſub-

D ſtantiæ portionem eſſe & effluvium ab æterno manans & Patri coæternum. Quo in errore verſatos eſſe Pſathyrianos Hæreticos Ario prognatos narrat Theodoretus in 4. libr. De Hær. Fab. Scriptor operis De Deitate & Incarnatione Verbi ad Ianuarium, qui ad calcem Tomi 4. Auguſtini reperitur, & fere Origenis laciniis ſuffarcinatus eſt, auctoribus Iohanne & Paulo generari Verbum dixit cap. 10, quemadmodum ſplendor à luce proficiſcitur: *Eſt namque*, inquit, *ita æterna ac ſempiterna generatio, ſicut ſplendor generatur à luce:* & cap. 19. *Sed & Iohannes indicat quia Deus lux eſt, & Paulus deſignat quia Filius ſplendor lucis æternæ ſit Deus. Sicut ergo numquam lux ſine ſplendore eſſe potuit, ita nec Filius quidem ſine Patre intelligi poteſt, qui ex figura expreſſa ſubſtantiæ eius, & Verbum, & Sapientia dicitur.* Denique Symbolum Filium eſſe decernit *Deum de Deo, lumen de lumine.* Ioh. 1. 5. Hebr. 1. 3.

E XXV. At non in ijs ſolum, ſed in aliis etiam ad Chriſti generationem, & Spiritus ſancti proceſſionem pertinentibus, & hic quem dico Tertullianus, & alij plerique ex antiquiſſimis Doctoribus, & Nicæna Synodo anterioribus, Origenis impietatem dicam an imperitiam vel æquarunt vel ſuperarunt. Iuſtinus, Athenagoras, Theophilus Antiochenus, Tatianus, ipſe Tertullianus, & Lactantius, Deum dixerunt cum mundi creationem meditaretur, Verbum ſuum protuliſſe, quo adminiſtro in rerum molitione uteretur. Gregorium quoque Thaumaturgum Filium dixiſſe creatum & factum tradit Baſilius Epiſt. 64. Leguntur & iſta Dionyſij Alexandrini, quæ ſunt ſingularis væcordiæ, Filium Dei eſſe ποίημα καὶ γενητὸν, ξένον κατ' οὐσίαν τοῦ πατρὸς, ὥσπερ ἔστιν ὁ γεωργὸς ἀνὴρ τοῦ ἀμπέλου. *Opus & factum, alienum quoad ſubſtantiam à Patre, quemadmodum eſt agricola ad vitem.* Demum ſubjicit: καὶ γὰρ οὐκ

F ποίημα ὢν, οὐκ ἦν πρὶν γένηται)· *Etenim ut poſſe qui ſit opus, non erat antequam factus eſſet.* Theognoſtum etiam Alexandrinum Origenis aſſeclam libro Hypotypoſeon ſecundo dixiſſe narrat Photius Filium eſſe creatum, quamvis ipſius, & Dionyſij quoque Alexandrini auctoritate ad Arianos confutandos Athanaſius uſus ſit. Quod allegorice dictum indicavimus ab Origene, tum à Patre productum Filium, quando juſſit fieri lucem, id plane & aperte dixit Tertullianus contra Praxeam, cap. 3. *Tunc ipſe Sermo ſpeciem & ornatum ſuum ſumit, ſonum & vocem, cum dixit Deus, Fiat lux.* Sed quod in homine horum temporum æquali, quibus nondum quæſtiones illæ fuerant ventilatæ, excipiendum eſt minus ſevere, neutiquam id ferri poteſt in Ruperto ſic loquente libr. 1. Comment. in Geneſ. cap. 10. *Vere enim ſine voce natum, & omnia potentialiter continens Verbum tunc Pater actualiter generavit, quando cælum & terram creavit, quando lucem & cætera fecit. Eructavit ergo cor Patris Verbum bonum, & ex* Phot. Cod. 106.

utero, ideſt de ſuæ ſubſtantiæ ſecreto, ante Luciferum genuit illud, quando dixit: Fiat lux. A

XXVI. Eſt apud Origenem Hom. 1. in Iſaiam, duo Seraphim quibus ſolium Dei ſtipatum vidiſſe ſe ſcribit Propheta, ea eſſe Chriſtum, & Spiritum ſanctum. Idem iteratur libr. 1. περὶ ἀρχῶν, cap. 3. ubi & auctorem expoſitionis hujus Ebræum magiſtrum laudat, & libr. 4. cap. 2. Verba ipſa dat Iuſtinianus in calce Epiſtolæ ad Menam. Hieronymo ſtomachum ita movit hæc interpretatio, ut impiam eam & deteſtandam appellet. Impia ergo ea quoque eſt, & deteſtanda interpretatio Homiliæ ſequentis, qua Davidem Chriſtum eſſe docet. Impia etiam ea quam libr. 1. περὶ ἀρχῶν, cap. 3. damnatæ ab Hieronymo ſententiæ ſubjunxit. Talis utraque eſt: *Dicebat autem & Ebræus magiſter quod duo illa Seraphim, quæ in Eſaia ſenis alis deſcribuntur, clamantia ad invicem, & dicentia: Sanctus, ſanctus, ſanctus, Dominus Deus Sabaoth, de Vnigenito Filio Dei & Spiritu ſancto eſſent intelligenda. Nos vero putamus etiam illud quod in Cantico Abacuc dictum eſt: In medio vel duorum animalium, vel duarum vitarum cognoſceris; de Chriſto & de Spiritu ſancto ſentiri debere. Omnis enim ſapientia de Patre revelante Filio in Spiritu ſancto cognoſcitur, ut ambo quæ ſecundum hoc vel animantia, vel vitæ dicuntur, cauſſa ſapientiæ Dei Patris exiſtant.* Similiter impia & hæc interpretatio, qua olivæ duæ candelabri aurei, quod vidiſſe ſe narrat Zacharias cap. 4, Filius & Spiritus ſanctus exponuntur; media vero lampas, Deus Pater (cujus ad dextram & ſiniſtram eſſe Chriſtum & Spiritum ſanctum non ſine blaſphemia dici poſſe ait Hieronymus) rami ſive ſpicæ olivarum, Incarnatio Chriſti, & ſimilitudo columbæ Spiritus ſancti. Sin ut Davidem Chriſti typum eſſe, & ut animalia, vel vitas, vel olivas candelabri, ſic & Seraphimos Iſaiæ anagogice Chriſti & Spiritus ſancti ſymbola eſſe voluit Origenes, ut certe voluit, vanæ ſunt Hieronymi querelæ. Clarius id etiam ſequentia demonſtrant, in quibus per hæc verba: *Plena eſt omnis terra gloria eius*, adventum Chriſti ſignificari ſcribit Origenes: certum eſt enim eum cujus gloria plena illic eſſe dicitur terra, hunc ipſum eſſe Dominum Deum Sabaoth; Chriſtum autem eum eſſe cujus gloria plena eſt terra, Origenes cenſuit. Chriſtum igitur credidit ipſum eſſe Dominum Deum Sabaoth. Hoc ſi ſit, Chriſto ipſi adſtitiſſe Seraphimos, non unum ex illis Chriſtum fuiſſe Origenes exiſtimaverit. Incaſſum igitur fingit Haymo Alberſtatenſis in libro De rerum Eccleſiaſticarum memoria, Origenianis hæc eſſe Operibus inſerta à malevolis; vel ſi Origenem auctorem habent, dubitanter fuiſſe propoſita.

Hier. libr. 1. in Iſaiam. Epiſt. 61. ad Pamm. & Ocean.

Hieron. in Zach. 4.

B C

XXVII. Photius Cod. 8. errores referens librorum περὶ ἀρχῶν, hos ait libro primo contineri: *διήκειν μὲν τὸ πατρικὸν δίχα παίτων τῶν ὄντων, τὸ δὲ υἱὸν μέχρι τῶν λογικῶν μόνων, τὸ δὲ πνεῦμα μέχρι μόνων τῶν ἁγιασθέντων. Pervadere quidem Patrem quæcunque ſunt, Filium vero res duntaxat rationis participes, Spiritum ſanctum ea tantum quæ ſalutem adepta ſunt.* Codice vero 106, narrat Theognoſtum Alexandrinum Origenis dogmata propugnantem libro Hypotypoſeon ſecundo dixiſſe Filium τῶν λογικῶν μόνοις ὑπεστατικὸν. *Rationi duntaxat præditis rebus præeſſe.* Athanaſius in libro quem ſcripſit in Matth. 12. 32, ad Novati hæreſim hæc accedere docet, Origenemque & ejus ſectatorem Theognoſtum explodit. Amaris etiam defricat ipſum convitiis Theophilus in 1. Paſchali, & ratione ac auctoritate commenta illa convellit. Quæ & leviter perſtringit Hieronymus in Epiſt. ad Avit. Suis vero ipſius verbis coarguit Iuſtinianus ad calcem Epiſtolæ ad Menam, talia è libr. 1. περὶ ἀρχῶν repræſentans: *Quod Deus quidem & Pater omnia continens ad unumquodque entium pervenit, eſſe unicuique impertiens de ſuo: quod vero præter Patrem Filius ad ſola rationabilia pervenit, eſt enim ſecundus à Patre: adhuc etiam minor eſt Spiritus ſanctus ad ſolos ſanctos perveniens. Ita ex hoc major eſt poteſtas Patris præ Filio & Spiritu ſancto, ampliorque: ille præ Spiritu ſancto; ac rurſum præſtantior ſancti Spiritus poteſtas præ aliis entibus ſanctis.* Ex hoc dogmate aptum eſt quod ait Tom. 1. in Iohann. pag. 29. Chriſtum eatenus lucem eſſe, quatenus mentes rationis participes illuſtrat. Atque item illud quod in 1. περὶ ἀρχῶν Rufinianæ interpretationis reperio: *In illis ſolis arbitror eſſe opus Spiritus ſancti, qui jam ſe ad meliora convertunt, & per vias Ieſu Chriſti incedunt, ideſt, ſunt in bonis actibus, & in Deo permanent.* Et paulo inferius: *Hoc ergo pacto operatio virtutis Dei Patris & Filii indiſcrete ſuper omnem protenditur creaturam; Spiritus ſancti vero participationem à ſanctis tantummodo haberi invenimus.* Et libr. 7. in Epiſt. ad Rom. *Tamen quod & ille* (Chriſtus) *pro impijs mortuus eſt: ſic enim & ipſe Paulus oſtendit, cum dicit: Adhuc enim Chriſtus cum infirmi eſſemus, ſecundum tempus pro impijs mortuus eſt: ſanctus autem Spiritus non pro impijs jam interpellat, ſed pro ſanctis.* Quibus omnibus id ſibi vult, Patrem in omnibus quæ ſunt operari, quia totius ὑπάρξεως, ſive exiſtentiæ (ſic enim loqui liceat) principium eſt; Filium, qui & λόγος, hoc eſt juxta Origenis expoſitionem, *ratio*, in ijs ſolum quæ ratione prædita ſunt, vim ſuam experiri; Spiritus, qui à ſanctitate proprium ſibi cognomen habet, vim ἁγιαστικὴν ad ſanctos duntaxat pertinere.

Orig. libr. 1. περὶ ἀρχ. cap. 3.

D E F

XXVIII. Atque hæc κατὰ μέρος ita ſumpta vix eſt ut reprehenſionem effugiant. At ſi quis ad mentem potius Origenis quam ad verba attenderit, aliter ſentiet. Quamvis enim una eademque ſint ſacræ Trinitatis extranea opera, & quidquid agit in rebus externis Pater, hoc agat & Filius, hoc & Spiritus ſanctus; quædam tamen Patri aſſignari ſolent, alia

A Filio, alia Spiritui ſancto. Quemadmodum ergo Patri vulgo attribuitur creatio rerum, licet trium peræque Perſonarum ſit; ita Filio, qui eſt λόγος, omnium λογικῶν curam Origenes adſcribit; ſanctitudinis vero collationem addicit Spiritui ſancto, juxta Rom. 1.4. & 2. Theſſ. 2.13. quamvis toti Trinitati debeatur. Scriptum eſt 1. Petr. 1.2. *Secundum præſcientiam Dei Patris, in ſanctificationem Spiritus, in obedientiam & aſperſionem ſanguinis Ieſu Chriſti.* Præſcientia Patri, ſanctitudinis infuſio Spiritui ſancto tribuitur. Sic ſenſiſſe Origenem ex iis licet exiſtimare: *Porro autem in Trinitate nihil majus minuſve dicendum eſt; quam unius divinitatis fons Verbo ac ratione ſua teneat univerſa; Spiritu vero oris ſui quæ digna ſunt ſanctificatione ſanctificet, ſicut in Pſalmis ſcriptum eſt: Verbo Domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris ejus omnis virtus eorum. Eſt etiam quædam inoperatio Dei Patris præcipua præter illam, quam omnibus ut eſſent naturaliter præſtitit. Eſt &* B *Domini Ieſu Chriſti precipuum quoddam miniſterium, in eos quibus naturaliter ut rationabiles ſint, confert, per quod ad hæc quæ ſunt, præſtatur eis ut bene ſint. Eſt & alia quoque etiam Spiritus ſancti gratia quæ dignis præſtatur, miniſtrata quidem per Chriſtum, inoperata autem à Patre ſecundum meritum eorum qui capaces efficiuntur. Quod manifeſtiſſime indicat Apoſtolus Paulus, unam eamdemque virtutem Trinitatis exponens in eo cum dicit: Diviſiones ſunt donorum vel donationum, idem autem Spiritus: & diviſiones ſunt miniſteriorum; idem autem Dominus: & diviſiones operationum ſunt; idem autem Deus qui operatur omnia in omnibus. Vnicuique autem datur manifeſtatio Spiritus ſecundum id quod expedit. Ex quo manifeſtiſſime deſignatur quod nulla eſt in Trinitate diſcretio, ſed hoc quod donum Spiritus Dei miniſtratur per Filium, & inoperatur per Deum Patrem. Omnia autem operatur unus atque idem ſpiritus, dividens ſingulis prout vult.* Quinetiam ſanctimoniæ collationem idem Filio aſſignat; ſa- C pientiæ vero ac ſcientiæ gratiam Spiritui ſancto itidem ut Filio acceptam refert. *Vade*, inquit, *inoperatio Patris, quæ præſtat omnibus, clarior ac magnificentior invenitur, cum unuſquiſque per participationem Chriſti, ſecundum id quod ſapientia eſt, & ſecundum id quod ſcientia eſt, & ſanctificatio eſt, proficit, & in altiores profectuum gradus venit: & per hoc quod participatione ſancti Spiritus factus eſt quis purior atque ſincerior, effectus dignos recipit, ſapientiæ ac ſcientiæ gradum.* Repetit iſta cap. 18 Auctor libelli De Deitate & Incarnatione Verbi ad Ianuarium, qui ad calcem Tomi quarti Auguſtini ſubnectitur. Quæ ne quis à Rufino Interprete in Origenis gratiam conficta putet, ſimilem adjungemus locum è Tom. 2. in Iohann. pag. 56. 57. ὅ (ὑπὸ) χρήζειν ἔοικε τὸ ἅγιον πνεῦμα, διακονεῖσθαι· αὐτὸ τῇ ὑποστάσει, ὑ μόνον εἰς τὸ εἶναι, ἀλλὰ καὶ σοφὸν εἶναι, καὶ λογικὸν, καὶ δίκαιον, καὶ πᾶν ὁπόσον χρὴ αὐτὸ νοεῖν τυγχάνειν, κατὰ μετοχὴν τῆς θεοῦ προηγουμένως ἡμῖν χρι- D στιανοῖς· οἶμαι δὲ τὸ ἅγιον πνεῦμα τὸν, ὃν ἅπαξ εἶπε, ὕλην τὸ λαβὸ θεὸς χαρισμάτων παρέχειν οἷς δ' αὐτὸ καὶ τιμὴν μείζονα αὐτοῦ χρηματίζοιτο ἁγίους, ἢ εἰρηνεύοις ὕλης τῆς χαρισμάτων ἐνεργουμένης μὲν λαβὸ τοῦ θεοῦ, διακονουμένης δὲ ὑπὸ τοῦ χριστοῦ, ὑ φεστόσης ἢ κατὰ τὸ ἅγιον πνεῦμα· ἓν κινεῖ με εἰς τὸ ταῦτ' εἶπεῖς ἔχειν ὑπολαβεῖν παῦλον· ὁδὲ χαρισμάτων ἔστε πνευμάτων διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δ' αὐτὸ πνεῦμα· καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσι, καὶ ὁ αὐτὸς κύριος· καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσὶ, καὶ ὁ αὐτὸς ἐστὶ θεὸς ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσιν. Purgat & illud Origenem quod in prima eius in Iſaiam Homilia legitur: *Denique ut unitatem Deitatis in Trinitate cognoſcas, ſolus Chriſtus in præſenti lectione nunc peccata dimittit; & tamen certum eſt à Trinitate peccata dimitti.* Purgat & Paſchaſius Diaco- *Paſch. Tom. 6. Bibl. Patr.* nus, libr. 1. De Spiritu ſancto, cap. 9. Origenis ſibi ſententiam uſurpans: *Quantum in Scripturis ſanctis*, inquit, *manifeſtiſſime deprehenditur, alia Pater ipſe per ſe, alia ſpecialiter per Filium,* E *alia per Spiritum ſanctum, licet ſub privilegio potentiæ communis operatur. Quia ſumus, ad Patrem proprie referri videtur; in quo ſicut Apoſtolus dicit, vivimus, movemur, & ſumus. Quod vero rationis, & ſapientiæ, & juſtitiæ capaces ſumus, illi ſpecialiter qui eſt ratio & ſapientia, & juſtitia, ideſt Filio deputatur. Quod autem vocati regeneramur, innovati ſanctificamur, per divina eloquia perſonæ Spiritus ſancti evidenter adſcribitur.* Præclare & ad rem Auguſtinus libr. 15. De Trinit. cap. 17. *Sicut unicum Dei Verbum proprie vocamus nomine Sapientiæ, cum ſit univerſaliter & Spiritus ſanctus, & Pater ipſa Sapientia; ita Spiritus ſanctus proprie nuncupatur vocabulo Charitatis, cum ſit univerſaliter Charitas & Pater & Filius.*

Pari modo excipimus petitionem alteram, ſuperioris hujus affinem. Queritur Athana- *Athanaſ. in Matth. 12.* ſius putaſſe Origenem peccata in Spiritum ſanctum ea eſſe quæ poſt baptiſmum admittun- 32. F tur. Nempe cum in Sanctis & Chriſtianis ſolum operari Spiritum ſanctum dixerit, ſequitur cum peccant ipſi, peccato ipſorum eam præcipue offendi Trinitatis Perſonam quæ in iis operatur, Spiritum nempe ſanctum. Non multum inde abludebat Novatianus, remiſſionem peccatorum lapſis concedi negans, quod Chriſtianorum peccatis offendi Spiritum ſanctum diceret, cujus offenſiones nec in hoc ſæculo nec in futuro remitti Chriſtus docuit. Sed quemadmodum in Chriſtianis operari credidit Origenes tres Trinitatis Perſonas, etiamſi operatio hæc Spiritui ſancto proprie tribui ſoleat; ita Chriſtianorum peccatis poſt baptiſmum admiſſis lædi proprie ipſum dixit, quamvis Filium quoque & Patrem iſdem offendi ſit arbitratus.

XXIX. Illud præterea in Origene culpatum fuiſſe commemorat Anonymus ille quem pro eo Apologiam ſcripſiſſe tradit Photius Cod. 117. quod Filium neutiquam invocan-

dum esse pronuntiaverit. Minime quidem orandum cum Patre Filium, non autem simpli- A
citer non orandum sensisse Origenem narrat Augustinus Hær. 43. ad Quoduultdeum, & cur ita senserit caussam affert: *Dicit praterea*, inquit, *ipse Origenes, quod Filius Dei sanctis hominibus comparatus, veritas sit; Patri collatus mendacium; & quantum distant Apostoli Christo, tantum Filius Patri. Vnde nec orandus est Filius cum Patre, quia non auctor est indulgendarum petitionum, sed supplicator.* Vtramque accusationem complexus est Theophilus Alexandrinus Pasch. 2. ubi Origenem ait ausum esse dicere, *Non esse orandum Filium, neque cum Filio Patrem:* quæ quidem absurda est, & secum pugnans conquestio; nam si Filium orari vetat Origenes, cur vetuisset Patrem orari cum Filio, qui neutiquam orandus est?

Profecto si dicta superius de violata ab Origene Filij majestate recordemur, quid de ejus invocatione opinari debuerit, facile deprehendemus. Cum enim ad ejus dignitatem B
quem precibus compellamus, accommodata esse debeat oratio nostra, humiliori Patrem obsecratione venerandum esse quam Filium dicere debuit Origenes, si doctrinæ suæ connexionem retinere voluit. Neque conjectura nostra nos fallit: genuinam enim fuisse hanc ejus sententiam declarant libri contra Celsum, quorum quinto sic disserit: πᾶσαν μὲν γὰρ δίκην, καὶ προσευχὴν, καὶ ἔντευξιν, καὶ εὐχαριστίαν ἀναπεμπτέον τῷ ὑπερτάτῳ θεῷ διὰ τοῦ ἐπὶ πᾶσιν ἀγγέλων ἀρχιερέως ἐμψύχου λόγου καὶ θεοῦ δικαιοῦσθαι δὲ καὶ αὐτῷ τῷ λόγῳ, καὶ ἐντυγχάνεσθαι αὐτῷ, καὶ εὐχαριστεῖσθαι δὲ, ἐὰν δυνώμεθα καταλαβεῖν τὸν θεῖον προσόψεις κινουμένας, καὶ καταλήπτους. Nempe orationem proprie dictam Deo Patri fundi jubet, impropriam vero & καταχρηστικῶς Filio: illi ut summo Deo, bonorum datori; huic tanquam μεσίτῃ, qui preces nostras Deo offerat: *quia non est auctor*, inquit ex Origenis persona Augustinus, C
indulgendarum petitionum, sed supplicator. Clarius etiam mentem suam aperit libr. 8. ἀλλὰ τὸ ἕνα θεὸν, καὶ τὸ ἕνα υἱὸν αὐτοῦ, καὶ λόγον, καὶ εἰκότα τοῖς κρείττοσι τὸ δυνατὸν ἡμῖν ἱκεσίας καὶ ἀξιώσεις σιβομεν, προσαγορεύοντες τὸν θεὸν τῶν ὅλων τὰς ἀρχὰς ἔξω τῶν μονογενοῦς αὐτοῦ, ὃν προῆκεν προσπέμψαι αὐτοῖς, ἀξιοῦντες αὐτὸν ἱλασμὸν ὄντα τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν προσαγαγεῖν ὡς ἀρχιερέα καὶ δίκαις, καὶ ταῖς θυσίαις, καὶ τὰς ἐντεύξεις ἡμῶν τῷ θεῷ διὰ πάσι θεοῦ & inferius: μόνῳ γὰρ προσκυνητὸν τὸν θεὸν τῶν ὅλων, καὶ ἀξιωτέον αὐτὸν, ὡς ἀρχιερέα, τελοῦντα ἐπ' αὐτὸν θυσίαν ἡμῶν ὑγιοῦντα καὶ προσπέμπειν πάσης εἰδωλικῆς λάτρεως θεῷ, & ἀξιωτέον αὐτὸν, ὡς ἀρχιερέα, τελοῦντα ἐπ' αὐτὸν θυσίαν ἡμῶν δικαίαν ἀναφέρειν τῷ θεῷ τὸν αὐτὸν, καὶ θεὸν ἡμῶν. Aliquando tamen ad Verbum preces allegari concedit, non quasi Deo Patri offerendas, sed quasi Filij ipsius proprias; nec tamquam ad μεσίτην, sed tamquam ad ipsum bona per se hominibus largiri valentem. Ita libr. 5. κἂν μὲν πλικοῦτος δέ τις ᾖ, ὡδὶ ἤτω καὶ ὁ πιστὸς δέχεται τὸν λόγον τοῦ θεοῦ δυναμένου αὐτὸν ἰάσασθαι, & πολλοῦ πλέον τοῦ παθεῖν αὐτὸ, ὡς καὶ, τοῖς μέτρια δικαίοις ἐξαπέστειλε τὸν λόγον ἑαυτοῦ, καὶ ἰάσατο αὐτούς. D
Multo magis rogari jubet Patrem quam Filium, & intentiori ac humiliori oratione. Atque id sibi volunt Patres, cum clamant dixisse illum non esse orandum cum Patre Filium; hoc est, non esse orandum itidem ut Patrem Filium. Nunc facilis est sexcentorum locorum intellectus, in quibus Patrem cum Filio nulla precationis adhibita distinctione interpellat: qualis ille est ex Homil. 4. in Ierem. *Cum autem plenitudo Gentium introierit, tunc omnis Israël salvus erit, & fiet unus grex & unus pastor, docens in commune populum suum magnificare omnipotentem Dominum cum Christo Iesu* · & ille ex Homil. 12. in Ezech. *Vt numquam ad radices nostras ponatur securis, quæ in Evangelio prædicatur, attentius Iesum Christum Dominum nostrum cum Patre suo precemur*: & hic ex Homil. 15. in Luc. *Vt igitur & nos stantes in Templo, & tenentes* E
Dei Filium, amplexantesque eum, digni remissione & profectione ad meliora simus, oremus omnipotentem Deum, oremus & ipsum parvulum Iesum, quem alloqui & tenere desideramus in brachijs: & alter iste ex Homil. 18. in eumdem: *Quia igitur Salvator Creatoris est Filius, in commune Patrem, Filiumque laudemus, cujus Lex, cujus & Templum est*: & Homil. 36. in eumdem: *Propterea Domini misericordiam deprecemur, ne nobis tacentibus lapides clamitent, sed loquamur & laudemus Deum in Patre, & Filio, & Spiritu sancto.* Orari quidem Patrem jubet & Filium, sed diverso genere orationis.

XXX. Postremum hoc objiciendum venit Origeni, opinatum eum humani redemptionem generis Spiritum sanctum potissimum decuisse; atque id munus cum obire ac sustinere neutiquam posset, Filio imposuisse, ut pote qui unus recte quiret provinciam hanc F
administrare. Profert commentum illud Tom. 2. in Iohann. p. 58. ἡ πίστα δεῖ καὶ τοῦτο εἰπεῖν, ὅτι ἰδίᾳ ἡ κλῆσις ὑπὲρ τῶν ἁλόντων ἦν τοῦ θεοῦ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς, ἀλλὰ καὶ τὸ πᾶν ἀνθρώπων γένος, μακρείας καὶ θείας δυνάμεως ἐναπορραπτούσης, ἥτις διορθώσει) & τὰ διὰ σ' γῆς, καὶ ὡσπερεὶ ἐπιβαλλέτω τις τοῦ ἱγίου πνεύματι ἡ σοφίᾳ ὑπομιμνήσκειν ἃ δυνάμενον προσέλλει) ἢ σωτῆρα, ὡς τὸ πολιτικὸν ἄθλον μόνον ἐκλεξάμενον δυνάμενον· Contra eam opinionem consurgunt universi Patres, & præ reliquis Trinitatis sanctæ Personis id operis Filio præcipue convenisse demonstrant, caussasque hujus reddunt multiplices & validas, quarum hic explicandi locus non est. Patrem tamen ac Spiritum sanctum eodem officio haud secus ac Filiũ defungi potuisse communis est Ecclesiæ Catholicæ doctrina, eamq; tuetur Thomas Part. 3. q. 3. a. 5. Favet nihilominus Origeni Anselmus, qui alio fortasse persuasus argumento, non aliam potuisse carni humanæ

A humanæ illigari Personam quam Filium dixit in eo Opere, cui titulum fecit, *Cur Deus homo. Quoniam ergo*, inquit, *quodlibet parvum inconveniens in Deo est impossibile, non debuit alia Persona incarnari, quam Filius.*

QVÆSTIO TERTIA.

DE CHRISTO, EIVSQVE INCARNATIONE ET OIKONOMIA.

B I. *Plurima de Christo absona Origenes opinatus est.* II. *Vtrum Christum substantialiter in Moyse, Prophetis, & Angelis adfuisse senserit.* III. *Patrum multorum assensu & sua ipsius fluctuatione juvatur.* IV. *Quo sensu dixerit Filium Dei, antequam esset homo, mediatorem fuisse:* V. *in quo & Patrum quorumdam consensione se tuetur.* VI. *Excutiuntur ejus errores de anima Christi:* VII. *quibus tamen non pertinaciter adhæsit.* VIII. *Nonnulli ipsius accusatores retunduntur.* IX. *Quo sensu Filium & ejus animam unum esse dixerit, quemadmodum Pater & Filius unum sunt.* X. *Vtrum Christum carnem de cælo attulisse persuasum habuerit.* XI. *An crediderit Christum specie tenus in terris apparuisse,* C *non veram carnem gestasse.* XII. *Solvuntur difficiles ipsius loci duo.* XIII. *Vnde in hanc affecti Christo falsi corporis suspicionem venerit, exploratur.* XIV. *Vtrum Christum merum esse hominem existimaverit.* XV. *An duos Christos finxerit.* XVI. *Vtrum & quo sensu Jesum induisse Filium Dei pronuntiaverit.* XVII. *Quo sensu Christum dixerit deificasse naturam humanam.* XVIII. *Quo sensu Christum esse dixerit virum illum sterilem, de quo Jeremias cap. 22. vers. 30.* XIX. *Vtrum corpus Christi ubique esse censuerit.* XX. *Pro quibus passum Christum opinatus sit.* XXI. *Recensentur Patrum criminationes adversus Origenis sententiam,* XXII. *quæ ex ipsius verbis proponitur.* XXIII. *Non* D *satis constat an sæpe jam pro rebus ratione præditis, an semel tantum passum, an etiam aliquando passurum Christum putaverit.* XXIV. *Ex supra allatis genuina ipsius opinio elicitur,* XXV. *cujus & origo indicatur.* XXVI. *Nonnulla faciunt pro caussa Origenis.* XXVII. *Vtrum Christum in Sole corpus suum reliquisse sibi finxerit.* XXVIII. *Vtrum censuerit Christum hominem esse desiisse, postquam mortuus est.* XXIX. *Quo sensu Christum dixerit etiam nunc lugere peccata nostra.* XXX. *Vtrum regnum Christi desiturum crediderit.*

E I. VVLGATVM, & in Scholis receptum Theologicarum disputationum ordinem hic deserimus, assectantes Origenem, cujus ut abnormes fuerunt plurimæ de rebus divinis sententiæ, ita peculiari, & à consuetis aliena divisione tractandæ sunt. In inferiorem ergo locum rejectis, quæ ad Angelos & Opificium sex dierum, aliaque his deinceps subnecti solita pertinent, quæstionibus, Origenis de Verbi ἐναυθρώπησι & οἰκονομίᾳ perscrutemur decreta, si quæ sunt obnoxia reprehensionibus, & animum possunt offendere Lectoris orthodoxi. Ac sunt certe, neque pauca, quæ ab ejus ventilata & confutata adversarijs, æterna nomini ejus stigmata imposuerunt.

II. Leve illud est præ reliquis mox exponendis, & aliquam habens excusationem, quo Christum docuit, antequam homo fieret, Patri ministrantem, in Moyse, Prophetis, & An-F gelis hominum salutem promoventibus adfuisse, & quidem substantialiter, atque ita suam quodammodo οἰκονομίαν inchoasse. En tibi ipsius verba ex Hom. 8. in Genes. *Et tamen considerandum est quia Angelus hæc refertur ad Abraham locutus, & quia in consequentibus evidenter hic Angelus Dominus ostenditur. Vnde puto quod sicut inter nos homines habitu repertus est ut homo, ita & inter Angelos habitu est repertus ut Angelus:* & ex Homil. 1. in illud Isaiæ: *Et regem Dominum Sabaoth vidi oculis meis, & missus est ad me unus de Seraphim. Non est unus*, inquit, *Domini mei Jesu Christi adventus quo descendit ad terras. Et ad Esaiam venit, & ad Moysen venit, & ad populum venit, & ad unumquemque Prophetarum venit: neque tu timeas, etiamsi jam cælo receptus est, iterum veniet. Quia autem & ante præsentiam carnalem ad homines venerit, ipsum accipe testem denuntiantem atque dicentem: Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui missi sunt ad te, quoties volui colligere filios tuos? Quoties volui. Non dicit; non vidi te nisi isto adventu: sed dicit; Quoties*

volui. Et per singulos Prophetarum convertens se ; Ego, inquit, eram Christus qui loquebar per Prophetas : Dixi ; Neque tu timeas , & nunc mittitur Iesus Christus. Non mentitur : Vobiscum sum , ait Dominus, omnes dies usque ad consummationem sæculi. Non mentitur ; ubi duo vel tres collecti sunt in nomine meo, & ego sum in medio eorum. His adsonat Tom. 12. in Matth. p. 302. φείρας δὲ εἰ δύναται ἐπὶ ταῦτα εἰπεῖν ὁ θεὸς πῶς ἐπὶ τοῦτον, ὅτι νοήσαντες οἱ μαθηταὶ τὸν ἐπὶ τῷ θεῷ κεκηρυγματικέναι μόνον, καὶ αὐτὸν εἶναι τὸν εἰσηκόντα· ὁ γὰρ ὄφις τὸ φείσασθαι μου, καὶ ζήσεται· & Tract. 26. in Matth. exponens illud : *Quoties volui congregare filios tuos , sicut gallina pullos suos sub alas , & noluisti ? Quomodo*, inquit, *hic Dominus Iesus quasi qui frequenter voluit congregare Iudæos , non autem congregavit propter contumaciam nolentium credere , ita dicit : Quoties volui : cum sit manifestum semel eum docuisse in corpore Iudæos ? Sed non solum in præsentia, verum etiam substantialiter semper Christus præsens fuit & in Moyse, & in Prophetis ; magis autem & in Angelis ministrantibus saluti humanæ, & per singulas generationes : & sic impletur ; Quoties volui. Per singulas enim generationes semper voluit & festinavit perficere voluntatem Patris in eis : etsi non in tempore constitutus , sicut nunc in fine sæculorum , tamen semper festinavit congregare filios Hierusalem. Ipsius enim volentis congregare filios Hierusalem voces habentur in Lege & in Prophetis : & de ipso scriptum est : Expandens alas suas accepit eos, & suscepit eos super scapulas suas : & quotidianum opus est Christi congregare filios Ierusalem ; de quibus in Isaia & in reliquis Prophetis plura dicuntur. Et quotidie Dei Filius congregat dispersos filios Dei, sicut gallina pullos suos sub pennas suas.* In quo cum ait substantialiter præsentem fuisse Christum in Moyse & in Prophetis , conjunctionem intelligit χρηκὴν , non vero ὑποστατικήν. Præterea Tom. 1. in Iohann. p. 32. ἐ θεὶ μὲν τὸ ἀΐδιον ἄλλον γεγονέναι μᾶλλον πῶς πεπιστευκόσιν ὑπολάβοι. θεὶ ὁ τῷ ἀγγέλῳ, πειθώμεθα πρῶτος τὰς πρὸς ἀγγέλων ὁδηγίας καὶ λόγους, ὅτε τὸ πρὸς ἀγγέλων ὀφθῆναι φαί ;), ἐν ποι τόπῳ τὸ γεγραπται ἀγγέλων λέγοντα , ὥσπερ ὅτι τῷ ὤφθη ἄγγελος κυρίου ἐν πυρὶ φλογὸς βάτου , καὶ εἶπεν, ἐγὼ θεὸς ἀβραὰμ, καὶ ἰσαὰκ. ἐ ἰακώβ· ἀλλὰ ἐ ὁ ἰσαΐας φησὶ· καλεῖ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, μεγάλης βουλῆς ἄγγελος· Et initio Tomi sequentis docet Filium Dei missum esse à Patre ad Prophetas ; & cum Scriptura ait : *Sermo factus est ad Oseam* , sic illud intelligendum , Verbum Dei missum esse ad Oseam. Idem habet Auctor Homil. 1. in Diversos : *Abrahæ Patri credentium tribus horis temporis , licet non per ipsam ineffabilem Deitatis substantiam, sed potius per Angelicam speciem à meridie visus est : nobis triginta annis in terra apparuit, & cum hominibus conversari dignatus est. Iacob etiam brevi tempore per Angelum nihilominus apparuit collutans cum eo* , &c.

III. Reprehensum fuisse id in Origene adnotat Sixtus Senensis libr. 5. Ann. 105. sed Augustini suffragio defendit. Consimilem sane professi sunt doctrinam Patres antiqui complures, non Origene solum vetustiores, vel coævi, sed recentiores etiam & Nicæna Synodo posteriores. Horum nomina & loca colligit Pamelius in Paradoxis Tertulliani, cap. 19. collegerunt subinde & alij. Ex quibus locis liquet persuasum his fuisse Patribus morem Patri gerentem Filium Patriarchis aspectabilem sese præbuisse, Deique , Angeli , vel Domini nomina fuisse sortitum ; & quæcunque in Testamenti Veteris historia à Deo facta legimus , Filium Auctorem habuisse. Attamen non in ea sibi constat sententia noster Origenes , nam eadem quoque partes nonnumquam Deo Patri videtur assignare : velut Homil. 3. in Luc. *Gratia Dei* , inquit , *fuit ut appareret Abraham , vel cæteris Prophetis : non quod oculus tantum cordis Abraham in causa fuerit , ut cerneret Deum , sed quod gratia Dei ultro se aspiciendam præbuerit viro justo. Hoc autem non solum super Deo Patre intelligas, sed etiam super Domino Salvatore , & super Spiritu sancto.*

IV. Qui Filium Dei, priusquam humanum indueret corpus , in Angelis , Patriarchis, & Prophetis adfuisse dixerit ; Dei quoque & hominum mediatorem tunc fuisse, internuncium, & sequestrum dicere necesse est. Hanc dogmatum consequentiam tenuit Origenes, & qui prius illud posuerat , alterum quoque hoc decrevit. Verba ipsius debemus Apologiæ Pamphili : *Datæ est autem*, inquit, *Lex Moysi per Angelos in manu mediatoris Christi, & virtute ; qui cum esset in principio Verbum , & apud Deum esset, & Deus esset Verbum , Patri in omnibus ministravit. Omnia enim per ipsum facta sunt. idest non solum creatura , sed & Lex, & Prophetæ ; & ipsemet est mediator Dei & hominum. Quod Verbum quidem in fine sæculorum homo factus est Iesus Christus, sed ante hanc manifestum in carne adventum , mediator quidem erat hominum , sed nondum erat homo. Erat tamen & tunc mediator Dei & hominum : unde & data Lex per Angelos in ipsius mediatoris manibus data esse dicitur, ut esset Lex sancta , & mandatum sanctum, & justum, & bonum, & omnia hæc sanctificarentur à Christo.* Non igitur eo modo intercessor, & μεσίτης Dei & hominum dicitur ab Origene fuisse Christus, antequam de Virgine nasceretur, quo modo deinde fuit, postquam naturam humanam suscepit : nam per utriusque naturæ conjunctionem hominem cum Deo conciliavit, atque ita medium quid inter utrumque fuit, cum utrumque esset, & Deus & homo. Quamvis autem communionis illius , & futuri aliquando consortii , rerumque per illud gerendarum intuitu , in Veteris Testamenti Patriarchas , & Prophetas Deus bonitatis suæ & gratiæ divitias profuderit , & tunc etiam μεσίτης Christus quodam-

Amodo fuerit: eo tamen non respexit Origenes, sed ad itiones illas,& reditiones crebras ad homines, cum varijs indutus formis, & per varias loquens personas mandata illis Dei parentis Christus deferebat; præcipue vero, cum Legem Moysi tradidit, juxta illud Apostoli: *Quid igitur Lex? Propter transgressiones posita est, donec veniret semen cui promiserat, ordinata per Angelos in manu mediatoris. Mediator autem unius non est; Deus autem unus est.* Gal. 3. 19, 20.

V. Referendum id esse ad Moysen licet arbitrati sint nonnulli, Christo tamen accommodant Chrysostomus, & Hieronymus qui totam & ipse, illud Pauli interpretans, Origenis doctrinam amplexus est. Sic enim ait: *Postquam ob nostram salutem de Virginis utero dignatus est nasci, Dei & hominum homo Christus Iesus sequester est dictus. Antequam vero humanum corpus assumeret, & esset apud Patrem in principio Deus Verbum, ad omnes sanctos, ad quos factus est* B *sermo Dei, Enoch videlicet, Noë, Abraham, Isaac, & Iacob, & postea Moysem, & cunctos Prophetas, quos Scriptura commemorat, sine additamento hominis, quem necdum assumserat, mediator tantummodo nuncupatur.* Sed & Episcopi illi sex orthodoxi Antiochenæ Synodi Origenis expositionem secuti sunt in Epistola ad Paulum Samosatenum: ἀλλὰ μὴν, inquiunt, ὁ τὸν νόμον ὁμοίως μωϋσῆ φαμὲν διδόντα, διάκονόν τε τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ὡς ὁ ἀπόστολος διδάσκει λέγων· τί οὖν ὁ νόμος; τῶν παραβάσεων χάριν προσετέθη, ἄχρις οὗ ἔλθῃ τὸ σπέρμα ᾧ ἐπήγγελται, διαταγεὶς δι' ἀγγέλων ἐν χειρὶ μεσίτου. μεσίτην δὲ ἄλλον οὐκ ἴσμεν θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἢ τὸν· διδασκόμεθα δὲ καὶ ταῦτα διὰ τοῦ μωσέως. ὤφθη δὲ αὐτῷ ἄγγελος ἐν φλογὶ πυρὸς ἐκ τῆς βάτου, &c. *Quinetiam & Legem similiter Moysi dicimus fuisse datam, ministrante Filio Dei, quemadmodum docet Apostolus dicens: Quid igitur Lex? transgressionum gratia posita est, donec veniat semen cui promissum fuerat, ordinata per Angelos in manu media-* C *toris. Alium enim mediatorem nescimus Dei & hominum præter hunc. Hæc enim discimus à Moyse. Visus est autem ei Angelus in flamma ignis è rubo.* Aliter autem accepta sunt ab Arianis illa Apostoli, quæ adduximus; ideo enim μεσίτην Christum esse dicebant, quod naturam quamdam mediam hominem inter & Deum fuisset sortitus, illo quidem inferiorem, homine vero superiorem.

VI. De anima Christi multiplex fuit Origenis error; ac multiplex quoque adversus eum Patrum querela & criminatio. Sententia illius hæc est, quantum ex ejus scriptis licet intelligere: animam Christi cum animabus hominum reliquis longe ante corpora à Deo procreatam, liberoque itidem ut alias instructam arbitrio, cum eximio Auctoris sui amore pro cæteris animabus teneretur; similisque aliarum per naturam, Verbi similis esset D per virtutem, tam firmiter ei sese applicuisse, ut tota ab eo recepta, vel totum recipiens, idque substantialiter, unus cum eo spiritus efficeretur: hanc autem conjunctionem ad assumendam carnem aditum Verbo muniviſse, cum divina alioqui natura humanæ absque medio aliquo adhærere neutiquam posset: tam arctum autem fuisse Verbum inter & animam hanc, seu ut habet Damascenus, mentem (quod magis convenit doctrinæ Origenis, nam ex mentibus animas tum solum existimavit fieri, cum ex charitatis ardore refrixerunt, quod de mente, seu anima Christi minime opinatus est) vinculum, ut vitij, à quo maxime divina abhorret natura, minime capax esset; atque ita *quod in arbitrio erat positum, longi usus affectu iam versum esse in naturam,* ut à peccato penitus esset immunis: aliter igitur in Prophetis & Apostolis fuisse Verbum, aliter in Christo; illis enim per χάριν & moralem conjun- E ctionem, Christo *per immaculatam fœderationem* & hypostaticam adhæsisse: ac nos proinde si singularem animæ Christi adversus Deum amorem, quo Deum in se recipere merita est, imitemur, Christi quoque pro rata effectum iri participes. Quibus asserendis hac Davidis testificatione utitur è Psalm. 44. 8. *Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ pre consortibus tuis.* Totam porro istam Origenis dissertationem iisdem propemodum repetitam verbis reperias in postremo capite Libelli De Deitate & Incarnatione Verbi, ad Ianuarium; qui libellus Origenianis fragmentis fere constat, & ad calcem quarti Tomi Augustini adjungi solet. Atque hanc doctrinam, quantumvis absonam, avide arripuerunt Pelagiani, & propugnarunt. Locorum Origenis, quibus ea continetur, primus extat Tom. 1. in Iohann. p. 35. ἀλλὰ καὶ πρὸς τούτοις λεγέτω ὁ πίστωσαι ἰωάννην ἐρχόμενον, ἐμαρτύρησεν αὐτοῦ γεγραμμένον, καὶ πρὸ αὐτοῦ ὤν, ἵνα διδαχθῶμεν καὶ τὸν αὐθρωπον τῆς τοῦ θεοῦ, τὸν τῇ θεότητι αὐτοῦ ἀνακεκραμένον, προσδύτερον εἶναι τοῦ ἐκ μυρίας γενέσεως· Alter habetur Tomo 20. sequenti, pag. 307. οὐκ ἀζήτητον ἢ ἐατέον τὸν τόπον, ἐν εἰς τὸν περὶ ψυχῆς λόγον. τάχα δὲ καὶ μᾶλλον τὸ μετὰ ψυχὴν ἐν τῇ ἑαυτῆς συγχύσει πλείστῃ, ἐν θεᾷ καὶ πρὸ πλανήματι ἦν, καὶ ἐκεῖθεν ἐξελυθοῦσα, τοῦ ἀπεσπάλθαι δεῖ τῶν παντὸς, ἀείλαβε τὸ ἐκ μυρίας σῶμα· Libro vero 2. de Princip. cap. 6. & libr. 1. contr. Cels. fusius idem tractat argumentum, mentemque suam diserte proponit; quæ quoniam æquo prolixiora sunt, ut Lectorum occurratur fastidio, referre supersedeo. Adducemus ea solum, quæ è libro eodem περὶ ἀρχῶν depromsit Iustinianus ad calcem Epistolæ ad Menam: διὰ τοῦτο ἐν αὐθρωπος γέγονε χριστὸς, ἐξ αἰσθησιν πύου τυχὼν, ὡς μαρτυρεῖ ὁ προφήτης λέγων· ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν, διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ θεὸς, ὁ θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου· ἔοικεν δὲ ἡ μιᾶ τινι κεχωρισμένον τῶν μονοχρῶς συγκρημα-

νίου πρὸ μονογενοῦς καὶ συνδοξασθῆναι αὐτῷ. *Idcirco & homo factus est Christus, suo merito hoc sortitus, ut Propheta testatur, inquiens: Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem; propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis. Decebat siquidem illum qui nunquam ab Vnigenito separatus est, coexistere Vnigenito, & una cum ipso conglorificari.* A

VII. Quod si quis falsis illis Origenis assertionibus commovetur vehementius, sic præfatum eum fuisse sciat, antequam ad explicandum Incarnationis mysterium accederet: *Quæ quidem in aures humanas proferre, & sermonibus explicare, longe vires vel meriti nostri, vel ingenij ac sermonis excedit. Arbitror autem quia etiam sanctorum Apostolorum supergrediatur mensuram: quinimo etiam fortassis totius creaturæ cœlestium Virtutum eminentior est Sacramenti istius explanatio. De quo nos non temeritate aliqua, sed quomodo ordo loci deposcit, ea magis quæ fides nostra continet, quam humanæ rationis assertio vindicare solet, quam paucissimis proferemus, suspiciones potius nostras, quam manifestas aliquas affirmationes in medium proferentes.* Quæ à Rufino adtexta suspicarer, si non de rebus obscuris disputaturus Origenes ita præfari soleret. B

VIII. Nihilominus tamen ne sic quidem multorum criminationibus fuit immunis. Carpit ipsum Theophilus in 1. Pasch. Epist. quod ad animam Christi retulerit istud Pauli Philipp. 2. 7. *Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens*: unde concludit Christi animam æqualem Deo Origenem credidisse, ac æquales proinde hominum animas, quæ ejusdem sunt substantiæ ac anima Christi, ipsumque Verbum neutiquam ad terrena, sed solam ejus animam venisse. Atque utinam vel ipsa Origenis verba repræsentasset Theophilus, vel ad ipsa loca unde hæc excepta sunt, digitum intendisset; facilius quidē & certius Origenis sensum pervideremus; vereor enim ut vehementi concitatus odio, sic enim erat, satis bona fide cum Adamantio egerit. Certum est, cum *semetipsum exinaniret* Christus, nihil detrimenti passam ejus divinitatem, sed solam humanitatem laboribus fuisse obnoxiam; cujus cum præcipua pars anima sit, angustias illa sustinuit & dolores, ac *exinanita* proinde hoc sensu dici potest, & è summo illo felicitatis gradu dejecta, quo potiam fuisse illam censuit Origenes, cum irrupto amoris nexu Deo conjuncta, nondum humano corpori sese immersisset. Quod ait ergo Apostolus: *Hoc intelligat unusquisque in nobis, quod & in Christo Iesu; qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens*, facili negotio explicatur ad mentem Origenis. Christum ait Paulus cum in forma Dei esset, Deoque æqualis, non juxta humanitatem, sed juxta naturam suam divinam; seipsum exinaniviſse, & servi formam accepisse, non juxta divinitatem suam, sed juxta humanam naturam, cujus priorem anima locum tenet. Quo referendum illud Christi: *Tristis est anima mea usque ad mortem.* His in accommodum sensum ita deflexis retunditur Theophili oppugnatio, cum præsertim satis aliunde constet pro certo habuisse Origenem Verbum Dei carnem in Christo fuisse factum. Millium instar erit unum id ejus testimonium è Proœmio in libr. De princip. *Species vero eorum quæ per prædicationem Apostolicam manifeste traduntur, istæ sunt ..... quia Iesus Christus ipse qui venit, ante omnem creaturam natus ex Patre est. Qui cum in omnium conditione Patri ministrasset (per ipsum enim omnia facta sunt) novissimis temporibus seipsum exinaniens homo factus est: incarnatus est cum Deus esset, & homo mansit quod Deus erat, &c.* Nisi quis forte hæc à Rufino depravata causetur. His subnectit Theophilus, cum dixerit Origenes ψυχὴν C D E dictam τὸν τῶν ψυχῶν, quod animarum amor in Deum, & charitas refrixerit, persuasum ei consequenter fuisse animæ Christi pristinum remisisse amoris in Deum fervorem. Futilis ac nugatoria hominis impotentis cavillatio. Cui consimilem alteram habet Guido Carmelita, cuique adsonat ista Paganini Gaudentij ratiocinatio. Animæ propter peccata, juxta Origenem, corpora subeunt; anima ergo Christi peccatum admisit. Ac si quis illud Prophetæ: *Omnis homo mendax*, usurpantem nunc aliquem velut sacrilegum redarguat, quod Christus homo sit, ac mendacem proinde dixerit. Ac si non aliquas etiam animas ad officia hominibus exhibenda deputasse Deum Origenes sibi finxerit, ut inferius demonstrabimus. Iustinianus vero hoc ipsum Origenis delirium exagitans in Epistola ad Menam, his Athanasij utitur verbis: εἰκότως καταγνώσονται ἑαυτῶν πάντες οἱ νομίζοντες θεὸν ἀρχὴν τῶν ὅλων σάρκα, ἢ θεὸν τῶν ἐφεκτῶν ψυχὴν ἀνθρώπου, ἢ ὅτι λόγοι, καὶ ἐν αὐτῇ θεὸν ἀνθρωπίας ἀεὶ γενομένης. *Merito sese damnabunt omnes qui existimant ante Mariam esse carnem quæ ex ea est; ac ante eam habuisse animam humanam Deum Verbum, & in ea ante adventum semper fuisse.* Quibus non tam perstringi videtur Origenes, quam Apelles, alijque qui Christum de cœlo carnem detulisse censebant. In nefarium autem Origenis, quod expositimus, dogma secundum suum & tertium intentat anathematismum Iustinianus ad calcem Epistolæ ejusdem ad Menam. Quod ad illam spectat animarum προϋπαρξιν, unde hæc Origenis manaverunt de anima Christi commenta, de ea infra disputabimus. Inde sane pestiferam hæresim suam conflasse videntur Theodorus Mopsuestenus, & post eum Nestorius; inde & adductum Eutychem conjectat Leo Papa in Epistola ad Iulianum Coënsem, ut duplicem Christi na-

Guid. Carm. in Summa de Hær. in Hær. Origenist. Gaudent. in libr. De comparatione Dogmat. Origenis cū Philosophia Platonis cap. 15. Athanas. in Epistol. ad Epictetum.

A turam κατὰ τὸ ἰνδάτως fuisse affirmaret, quasi animam illius tunc in cœlo fuisse crediderit.

Offensionem autem non haberet, quod dixit Origenes, quemadmodum homo ille, qui Verbo in una persona conjunctus est, Deum in se suscepit, ita nos quoque pro rata esse posse Dei participes, si gratiæ illud divinæ, non proprijs meritis acceptum retulisset: sic enim Augustinus libr. De prædestinatione Sanctorum cap. 15. *Sicut ergo prædestinatus est ille unus, ut caput nostrum esset; ita multi prædestinati sumus, ut membra ejus essemus.* Item: *Ea gratia sit ab initio fidei suæ homo quicunque Christianus, qua gratia homo ille ab initio factus est Christus.*

IX. Memoriæ prodidit Theophilus Alexandrinus in prima Paschali, & apud Theodoretum in Dialogo, cui titulus ἀσύγχυτος, censuisse Origenem animam quam assumsit Filius Dei, & ipsum Dei Filium unum esse, quemadmodum Pater & Filius unum sunt. Hinc
B illi commoda vexandi pro more suo Origenis ansa, quam ipsi tamen extorquebimus. Nam primum agnoscit ibidem Theophilus de animæ Christi dignitate recte aliquando sensisse Origenem, eamque Deo Verbo inferiorem credidisse. Præterea cum animam Christi & Verbum unum esse dotuit, quemadmodum Pater & Filius unum sunt; non unum esse voluit eadem unitate in specie, sed eadem unitate in genere. Vnitas enim Patris & Filij in eo convenit cum unitate Verbi & animæ, quod ad idem genus, unitatem nempe utraque referatur: in eo autem differunt, quod unitas Patris & Filij sit unitas naturæ, unitas essentiæ; unitas vero Verbi & animæ, sit unitas hypostatica, unitas personæ. Quemadmodum enim cum Solem pulchrum dico, & domum pulchram; utriusque pul-
C chritudinem eamdem dico genere, discrepantem specie; alia quippe est domus pulchritudo, alia Solis: pessime enimvero mecum egerit, si quis inde me lumen domui tribuisse; Soli fundamentum, contignationes, & fastigium calumnietur. Nec fictitiam esse & frivolam hanc distinctionem ostendit illud Athanasij in Symbolo: *Sicut anima rationalis & caro unus est homo, ita Deus & homo unus est Christus.* Nam cum anima constet homo & corpore, tamquam partibus unum aliquid efficientibus; Deus autem & homo, non tamquam partes Christum constituant: fieri enim non potest Deum esse partem totius alicujus; falsum erit Deum & hominem unum esse Christum, sicut anima rationalis & caro unus est homo; nisi eamdem repetamus distinctionem quam supra adhibuimus, Deum & hominem unum esse dicentes Christum eadem unitate in genere, qua anima rationalis & corpus est homo; at non eadem unitate in specie.

D X. Gennadius Massilienses in libro De dogmatibus, quem Augustino quidem falso adscripserunt cap. 2. sic scribit: *Natus est ergo Dei Filius ex homine, & non per hominem; ideest, non ex viri coitu, sicut Ebion dicit: sed carnem ex Virginis corpore trahens, & non de cœlo secum afferens, sicut Marcion, Origenes, & Ebion affirmant.* Quæ si ad examen revocemus, fidem amittent. Falsum quippe est arbitratum Marcionem carnem de cœlo Christum attulisse. Sensit ille quidem, præceptorem suum Cerdonem assectatus, quidquid actum in terris à Christo, & administratum est, specie tantum, non revera gestum fuisse; nec veram induisse carnem, sed apparentem. Quem errorem in proxime sequentibus eũ Gennadius ipse confutet, hic vero intactum prætermittat, intellexit haud dubie verum ac solidum corpus Christo à Marcione fuisse tributum, contradicturus alioquin hoc quoque loco, si falsum corpus Christo adscri-
E psisse ipsum existimasset. Simile quidpiam de Marcione scriptum reliquit Vigilius libr. 3. contra Eutychem. *Eutychiana hæresis in id impietatis prolapsa est errore, ut non solum Verbi & carnis unam credat esse naturam: verum etiam hanc eandem carnem non de sacro Mariæ virginis corpore adsumtam, sed de cœlo dicat, juxta infandum Valentini & Marcionis errorem, fuisse deductam. Ita pertinaciter Verbum carnem asserens factum, ut per Virginem, ac si aqua per fistulam transisse videatur; non tamen ut de Virgine aliquid quod nostri sit generis, adsumsisse videatur.* At falsum esse carnem solidam in Christo Marcionem agnovisse declarant Tertullianus, & Philastrius; Epiphanius, & Theodoretus. Nec verius est persuasum illud fuisse Origeni, quod ei affingit Gennadius: verba siquidem ejus hæc sunt Homil. 14. in Luc. *Quod quidem & adversus eos facit, qui negant*
F *Dominum nostrum humanum habuisse corpus, sed cœlestibus & spiritualibus fuisse contextum. Si enim de cœlestibus, & ut illi falso adserunt, de Syderibus, & alia quadam sublimiori, spiritalique natura corpus ejus fuerit, respondeant quare, &c.* Homilia quoque 17. in eumdem Evangelistam, ad id quod habetur, cap. 2. v. 34. *Et in signum cui contradicetur: Omnibus quæ narrat historia de Salvatore, contradicitur. Virgo mater est; signum est cui contradicitur. Marcionistæ contradicunt huic signo, & aiunt penitus eum de muliere non esse generatum: Ebionitæ contradicunt signo, dicentes ex viro & muliere ita natum esse, ut nos quoque nascimur. Habuit corpus humanum; & hoc signum est cui contradicitur, alij enim dicunt eum venisse de cœlis.* Hoc vero errore penitus implicatum fuisse Eutychem con-
H firmat Fulgentius Respons. 4. ad Ferrandum Diacon. Huic præluserat Apelles, cujus insaniam illam exponit Epiphanius Hær. 44. cap. 2. & Theodoretus libr. 1. Fab. Hæret. cap. 25. Apellitas autem veneno suo Orientem inficientes coërcuit Origenes, uti in ejus vita declaravimus: nedum in eorum væcordiam consensit.

Tertull. l. 3. contr. Marc. cap. 11. & toto libr. de carn. Chr. & passim. & Philastr. Hær. 44. & 45. Epiph. Hær. 41. c. 1. & Hær. 42. c. 2. Theodoret. lib. 1. Fab. c. 24.

XI. Origeni quoque objectum est, fuisse persuasum illi ementitum corpus & specie A tenus apparens gestasse Christum, non verum; & falsis imaginibus illudentem oculis, inanibus miraculorum, laborum, tormentorumque umbris credulos homines inescasse. Proprium id fuit Hæreticorum illorum dogma, qui ex eo φαντασιαστὰι & δοκηταὶ dici meruerunt: post quorum signiferum Simonem magum primi propugnarunt illud Basilides, Valentinus, Cerdo, Marcio, & Manichæus. Inter quos Valentinus spiritale quoddam corpus è cœlo Christum detulisse volebat, ac per Mariam velut per canalem transiisse, nihil inde

1. Cor. 15. 47. sumentem. Falsa eos, si quid conijcio, loci hujus interpretatio delusit: *Primus homo de terra, terrenus; secundus homo de cœlo, cœlestis.* Apelles autem *Christum neque in phantasmate dicit fuisse sicut Marcion, neque in substantia veri corporis, ut Evangelium docet: sed in eo quod è superioribus partibus descenderet, ipso descensu sidereum sibi carnem & aëream contexuisse.* Verba sunt Tertulliani B libr. De præscript. cap. 51. Idem quoque de Apollinari adnotat Theophylactus in 3. Ioh. Vnde à Valentino non multum abluisse utrumque planum est. Tres illi tamen τῆς φαντα-

Iren. libr. 5. cap. 1. apud Theodoret. Dial. 2. σιαστὰς accensori possunt, ὅπερ τὸ αὐτό ἐστι, inquit Irenæus, δοκήσει λέγειν πεφωνέναι, καὶ οὐδὲν ἐκ τῆς μήτρας εἰληφέναι. οὐδὲ γὰρ ἦν ἀληθῶς σὰρξ καὶ αἷμα ἐγγενὲς, ἐξ ὧν ἡμᾶς ἐκηγόρασατο, εἰ μὴ τὴν ἀρχαίαν πλάσιν τῷ Ἀδὰμ εἰς ἑαυτὸν ἀνεκεφαλαιώσατο. *Quia idem est dicere specie eum apparuisse, & nihil de Maria sumsisse. Neque enim vere carnem & sanguinem habuisset, per quæ nos redemit, nisi vetus Adami figmentum in sese collegisset.* Hæreticorum porro illorum nequissimis consona dixisse Origenem adversarij ejus calumniabantur. *Quæria* (criminatio) *post istas est*, inquit Pamphilus in Apologia, *quæ istis omnibus adversatur, (caca enim est malitia) quod dicunt eum dicere* δοκήσει, *ideſt putative tantum, & per allegoriam, non etiam secundum ea quæ juxta historiam referuntur, gesta esse omnia quæ à Salvatore gesta sunt.* Zonaras quoque libr. 2. Origenem existimasse negat Christum de Virgine Maria carnem sumsisse. Hanc autem calumniam ipse à se egregie depellit Origenes iis verbis quæ in eodem Apologiæ loco recitantur, probatq; ex Scripturis sanctis de semine Abraham & David vere natum fuisse Christum, neque *putative*, & *per phantasiam* res suas gessisse; neque spiritale corpus, sed carneum & terrenum circumtulisse; nec factum eum per mulierem, sed ex muliere. Faciunt & ea pro ipso quæ scripsit Homil. 1. in Ezech. *Respondeant mihi Hæretici, qui nativitatem illius* (Christi) *ut phantasma eludunt, quare Christus Filius hominis appellatur:* & quæ Tract. 35. in Matth. *Suscipiens enim* (Christus) *naturam carnis humanæ omnes proprietates implevit, ut non in phantasia habuisse carnem existimaretur, sed in veritate:* & Homil. 14. in Luc. *Iesus erat indutus vestibus sordidis. Quod quidem & D adversus eos facit qui negant Dominum nostrum humanum habuisse corpus, sed cœlestibus & spiritalibus fuisse contextum. Si enim de cœlestibus, & ut illi falso asserunt, de syderibus, & alia quadam sublimiori, spiritalique natura corpus ejus fuerit, respondeant quare potuerit spiritale corpus esse sordidum; aut quomodo hoc interpretentur quod posuimus: Iesus erat indutus vestibus sordidis?* & libr. 2. περὶ ἀρχῶν, c. 6. *Propter quod cum omni meta & reverentia contemplandum est, ut in uno eodemque ita utriusque natura veritas demonstretur, ut neque aliquid indignum & indecens in divina illa & ineffabili substantia sentiatur, neque rursum quæ gesta sunt falsis illusa imaginibus existimentur:* & libr. 5. in Epist. ad Rom. *Sed hoc non intelligentes quidam Hæreticorum conati sunt ex hoc Apostoli loco* (Rom. 6. 5, 6.) *asserere quod Christus non vere mortuus sit. Quibus responderi quoniam perfacile est, non puto necessarium ex cæteris vel Apostoli vel Evangeliorum dictis, ubi simpliciter mors ejus, & non similitudo mortis scribitur, E testimoniorum pondus adhibere, cum possimus ad eos dicere: si similitudo mortis fuit, fuit & non vera resurrectio, & nos ergo videbimur resurgere, & non resurgemus: & videbimur mori peccato, & non vere morientur: & omne ergo quod gestum est, & geritur, visum est geri, sed non est gestum. Superest igitur ut & quod salvati sumus sicut simus salvati, sed non vere salvati simus. Vnde quoniã hæc tam absurda sunt, ut non indigeant improbationibus, nos ad explanationem eorum quæ habentur in sequentibus convertamur:* & lib. 2. contra Celsi. ἴλαθι δὲ ἴσως τὸ εἰρημένον που ἐν τοῖς αἱρέσεσι, δοκήσει τὸν ἰησοῦν παθεῖν καὶ πεποιθότες. οὐδὲ ἀγνοοῦμεν ὅπου τοῦτο εἴρηται, ὅπου ἐδόκει μὴ τοῖς ἀσεβέσιν αἱρετικοῖς τὰ παθήματα τοῦ σωτῆρος δι' ἀλλ' αὐτὸς πάσχειν ὁμολογεῖ· ἀλλ' ἡμεῖς τὸ δοκεῖν ἴσως τῷ παθεῖν ἐπάσομεν, ἵνα μὴ ψεύδηις αὐτὸ ᾖ ἡ αἴσθησις ἡ, ἀλλ' ἀληθὲς. ὁ γὰρ ἀληθῶς ἀποθνῄσκων, εἰ ἀνίεται, ἀληθῶς ἀνίεται. ὁ δὲ καὶ πεθνηκώς, οὐκ ἀληθῶς ἀνίεται. Hinc illius in Marcionistis opinionis damnan- F dæ ac confutandæ partes Adamantio recte tribuit Auctor dialogi De recta in Deum fide.

XII. Quæ cum ita sint, mirum videri possit, quid sit cur Homil 17. in Luc. ita scripserit Origenes: *Habuit corpus humanum* (Christus) *& hoc signum est cui contradicitur. Alij enim dicunt eum venisse de cœlis; alij tale quale nos corpus habuisse, ut per similitudinem corporis etiam nostra corpora redimeret à peccatis, & daret nobis spem resurrectionis.* Reprehendit eos Origenes qui Christum dicunt *tale quale nos corpus habuisse*; ergo corpus nostri dissimile gestasse putavit. In quo autem posita fuerit ea dissimilitudo ipse ediserit in Proœmio librorum περὶ ἀρχῶν. *Incarnatus est* (Christus) *cum Deus esset, & homo mansit quod Deus erat. Corpus assumsit nostro corpori simile, eo solo differens quod natum ex Virgine de Spiritu sancto est. Et quoniam hic Iesus Christus natus & passus est in veritate, & non per imaginem, communi hac morte vere mortuus est: vere enim à mortuis resurrexit.*

A Trahi quoque illud potest in calumniam quod habet Origenes in Apologia Pamphili: *Sed & circumcisionis ejus ratio nobis quidem non generabit majorem angustiam, dicentibus eum consequenter humano corpore & circumcisum esse, & præputium ejus terræ mandatum fortassis usque ad tempus; aut si aliter est, in alia disputatione requiretur. Hæc tamen ejus circumcisio satis coangustabit eos qui ex diverso sunt;* (ideſt, ἐπιφόδους, qua notione eadem locutio alibi usurpatur:) *spiritale enim corpus quomodo poterat circumcidi ferro terreno? Propter quod non erubuerunt quidam ex ipsis de præputio circumcisionis ejus etiam libros edere, quibus ostendere conarentur quod in substantiam ceperit spiritalem. Non minus autem angustabuntur etiam illi qui animale corpus dicunt esse corpus Christi.* Ergo animale corpus Christo abjudicat; sed & humanum, humanum siquidem corpus animale juxta Apostolum 1. Cor. 15. 44, & seq. Verum res aliter putanda est. Valentinianos siqui-

B dem perstringit, qui cum triplex hominum genus esse scisserent, πνευματικῶν, ψυχικῶν, & χοϊκῶν qui & ὑλικοὶ, & σαρκικοὶ & γήϊνοι ab illis dicebantur, & priora duo salutem æternam assequi posse, posterius neutiquam; Christum non πνευματικὴν solum, sed ψυχικὴν etiam naturam assumsisse definiebant. Testem damus Irenæum apud Epiphanium: διὰ δὲ κόσμον καταπεδάδε λέγουσι, ἡ δὲ σωτῆρα δι' ὅλου τοῦ οἰκονομηθέναι τὸ ψυχικὸν, ἐπεὶ ἡ αὐτεξούσιόν ἐστιν, ὅπως αὐτὸ σώσῃ. ὃν γὰρ ἔμελλε σώζειν, τὰς ἀπαρχὰς αὐτῷ εἰληφέναι φάσκουσιν, διὸ μὴ τὸ ἀγαμαὼθ τὸ πνευματικὸν, διὰ δὲ τοῦ δημιουργοῦ ἐνδεδύσθαι τὸ ψυχικὸν χεῖσον, διὰ τὴν οἰκονομίας σωτηρίας σῶμα ψυχικὴν ἔχον οὐσίαν, κατασκευασθέν δι' ἀῤῥήτου τέχνης, ὥστε τὸ μὴ ὁρᾶσθαι, μὴ ψηλαφᾶσθαι, μὴ παθητὸν γενέσθαι. μὴ ὑλικὸν δὲ ὃ οὐδ' ὅπως εἰληφέναι λέγουσιν αὐτόν. μὴ γὰρ ἔχῃ τινὰ ὕλην σωτηρίας. *Quoniam libertate arbitrii pollet, ut id servaret. Quibus enim salutem comparaturus esset, eorum primitias assumsisse dicunt; ab Achamoth quidem spiritale, ab Opifice vero animale Christum induisse: propter administrationem autem suam circumpositum ei fuisse corpus animali natura præditum, ineffabili vero arte constructum, ut videri, tangi, & pati posset. Nihil autem materia constans illum suscepisse dicunt; materiam quippe salutis neutiquam esse capacem.* *Epiph Hær. 31. c. 20.*

C

XIII. Ac cogitanti mihi unde hanc de se violatæ humanitatis Christi, eique falsi afficti corporis suspicionem commoverit Origenes, locum unum præter superiores duos reperio, unde hæc potuit oriri criminatio. Is habetur Tract. 35. in Math. *Venit ergo traditio talis ad nos de eo, quoniam non solum duæ formæ in eo fuerunt; una quidem secundum quam omnes eum vidébant; altera autem secundum quam transfiguratus est coram Discipulis suis in monte, quando & resplenduit facies ejus tanquam Sol, sed etiam unicuique apparebat, secundum quod fuerat dignus. Et*

D *cum fuisset ipse, quasi non ipse omnibus videbatur.* Et paulo post: *Et non mihi videtur incredibilis esse traditio hæc, sive corporaliter propter ipsum Iesum, ut alio & alio modo videretur hominibus; sive propter ipsam Verbi naturam, quod non similiter cunctis apparet. Si autem hoc ita se habet, possibile est solutionem ejus invenire quod quæritur. Quoniam cùm frequenter cum viderunt turbæ venientes cum Iuda, nihilominus opus habebant propter transformationes eius qui cum ostenderet eis, habens notitiam eius familiariorem per multam commorationem cum eo, ut intelligeret transformationes eius secundum quas suis apparere solebat. Hoc idem significatur etiam per Iohannem Evangelistam, ubi scribens Iesus quæ superventura erant ei, procedens foras dixit: Quem quæritis? At illi dixerunt, Iesum Nazarenum. Et dixit eis: Ego sum: & abierunt, & ceciderunt retrorsum. Videt quia non cum cognoscebant,*

E *cum frequenter vidissent, propter transfigurationes ipsius.* Hæc repetere necessum habuimus, ne quid de sententia Origenis decerperetur. Qui ergo frequentem formarum mutationem Christi corpori assignasse Origenem intellexerant, adeo ut aliud aliudque singulis appareret; proclive ijs fuit existimare mutuatitium illud, & ascititia conflatum substantia, non proprium, nec nostri simile, eumdem credidisse. Si quem autem offendit commentum illud, varias Christum induisse formas, & sese pro libitu versipellem fecisse; notet ille propositum fuisse hoc ab Origene, tamquam ab alijs sibi traditum, non velut à se confictum; ut rem minime incredibilem, non quasi compertam; dubitando, non asserendo.

XIV. Inter novem criminationes quas Origeni impingi solitas refutat Pamphilus in Apologia, tertia illa est, *quod dicunt eum secundum Artemon vel Paulum Samosatenum, pu-*

F *rum hominem, ideſt non etiam Deum dicere Christum Filium Dei.* Nicephorus quidem libr. 17. cap. 27. de Christo dixisse Origenem tradit, ὅτι ψιλὸς ἄνθρωπος ἦν. Cyriacus quoque, apud Symeonem Metaphrastem vitæ ejus scriptorem, Origenistas Palæstinam sexto sæculo insidentes dixisse affirmat *Christum non esse unum ex Trinitate.* Hanc criminationem alijs superius à se commemoratis valde contrariam esse dicit Pamphilus, sed multo magis etiam quartæ repugnat, quam in proxime præcedentibus examini nostro subjecimus; unde alterutrius falsitas manifeste elucet; sed clarius etiam tertia illa convellitur ex sexcentis Origenis adversus Ebionem, vel traditam ab Ebione doctrinam argumentis. Quæ si quis colligere velit universa, otium suum in re notissima demonstranda disperdet. Satis ille erit, quem è primo Origenis De principijs libro Pamphilus adducit.

XV. Proxime commemoratas calumnias hæc excipit in laudata toties Apologia: *Quin-*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ta illa criminatio est, qua asserunt cum duos Christos prædicare. Fuit ea vox improbi primum Marcionis, alterum Christum Tiberianis ortum temporibus agnoscentis; futurum alterum, in Iudaici status restitutionem destinatum censentis, uti commemorat Tertullianus lib. 4. contr. Marcion. cap. 6. Nihil autem huic consentaneum vel simile fuisse Origeni objectum liquet ex Pamphili responsione. At deinde Nestorius cum duplici Christum persona constare profiteretur, duos Christos induxisse, ipso licet reclamante, dictus à Patribus & creditus est. Nec satis extat parne aliquid vel diversum Adamantio afflictum sit. Hanc certe qualemcumque criminationem, cum superioribus pugnantem, tribus Origenis ipsius testimoniis infringit Pamphilus. In congerendis ex magna copia pluribus, quæ unicuique obvia sunt, frustra labor impenderetur à nobis; cum præsertim in Origenianis quæ supersunt lucubrationibus, ne vel minimum quidem erroris hujus vestigium reperisse meminerim.

XVI. Catena in Psalmos à Balthasare Corderio edita, ad versum 3. Psalmi 42. exhibet verba hæc ex Origene: ἔχομεν ἀρχιερέα μέγαν Ἰησοῦν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἐνδεδυμένον· *Habemus Pontificem magnum Iesum, qui indutus est Filio Dei.* Quæ locutio sane male sonat, & eam hæresim sapit, quam deinde propugnavit Nestorius. Nam si Verbi divinitas humanitati Christi circumposita, & humanitas divinitate induta intelligitur, ut ex voce ἐνδεδυμένον intelligi decet: impellitur utique ex eo animus ad fingendam sibi χύσιν duntaxat quamdam, & μετοχὴν utriusque naturæ convenientiam; qui fuit Nestorij error. At si Verbi divinitatem dicas assumsisse & induisse humanitatem Christi, significabitur hypostatica ἕνωσις. Qua ergo hic ad defensionem Origenis præscriptione utemur? communi illa scilicet, & quæ hoc opere sæpe nobis usurpanda est; cum res hac ætate nondum fuissent dissertationibus illustratæ & excussæ, in lubrico versatum Origenem lapsus veniam mereri. Adde Catenam unde fragmentum hoc petitum est, aliasque generis ejus collectiones pene omnes levis admodum esse fidei, ut alio loco demonstramus.

XVII. Progrediamur ad aliud Origenis pensitandum dogma, quod Tract. 27. in Matth. continetur: *Quidam autem de publicis quidem & manifestis capitulis non dissentiunt; ut puta de uno Deo, qui Legem & Evangelium dedit; aut de Christo Iesu primogenito universæ creaturæ, qui in fine sæculi secundum prædicationes Prophetarum venit in mundum, & suscepit in se veram humanæ carnis naturam, ut etiam nativitatem subiret ex Virgine, & mortem crucis suscepit, & surrexit à mortuis, & deificavit quam susceperat humanam naturam.* Quo sensu *deificatam* à Christo naturam humanam dixerit, dubitari potest: nam si vocem illam, *deificare*, ita accipiamus quasi Verbum in naturam humanam conversum, & naturam proinde corpoream in Deum esse mutatam, ejusdemque esse ac Verbum substantiæ voluerit Origenes, manifestus erit utique capitalis illius erroris, quem Apollinaris in Ecclesiam invexit; vel hujus erit potius flagitij reus. quod in se Eutychianorum secta quædam concepit, dum humanam Christi naturam in divinam post mortem ejus & resurrectionem transisse decerneret. At si humanam Christi naturam exuta post mortem infirmitate divinam quamdam suscepisse qualitatem modo significavit, ecquid invidiam illi vel movebimus, vel moveri hoc nomine patiemur? Atque eo propius spectant verba Origenis. Verisimile sane est veterem Origeniani in Matthæum Commentarij Interpretem vocem hanc, *deificavit*, qua utitur, è Græco, ἐθέωσε, vel, ἐθεοποίησε, reddidisse. Atqui humanam naturam in Christo statim post conceptum θεωθῆναι, & θεοποιηθῆναι complures Ecclesiæ Patres pronuntiarunt. Gregorius Nyssenus in Iambicis:

Ἕτα τὸ θεώσαι, & θεωθὲν, εἷς θεός·
Ita quod deificavit, & quod deificatum est, unus est Deus.

Chrysostomus Homilia 2. de Ascensione, in qua Christum dicit πρὸς ἡμᾶς ἐλθεῖν, καὶ ἡμῶν φύσιν ἀναλαβεῖν, & θεῶσαι· *Venisse ad nos, & nostram naturam assumsisse ac deificasse.* Iohannes quoque Damascenus libr. 3. De fid. orthod. cap. 12. σαρκα τοῦ λόγου θεωθῆναι asserit. Vocem θεοποιηθῆναι eadem notione usurpavit Athanasius Orat. 4. cum θεοποιηθῆναι ἀνθρωπον in Christo, & Christi jam resurgentis θεοποιηθεῖσαν carnem dixit. Atque illud est quod sibi vult Augustinus libr. contra Sermon. Arianorum cap. 8. cum ait: *Ergo & ista humanitas illius divinitatis nomen accepit.* Huic ipsi igitur naturæ, quæ θεωθεῖσα, & θεοποιηθεῖσα, simul ut eam assumsit, & in terris versatus est Christus, dicta est, aptius etiam voces istæ conveniunt, postquam *mortem crucis suscepit, & surrexit à mortuis.* Nam per mortem mortalium corporum imbecillitatem deposuit ipsius corpus, & virtutem quandam divinam suscepit. Hanc Origeniani loci, quam damus, expositionem confirmat ipsius Origenis ad Celsi cavillationes responsio: ὁ δὲ ἰησοῦς, inquit, κατὰ σῶμα, οὐ τὴν αἰθερώδη λεγομένην ἐν αὐτῷ ψυχὴν, τὴν φύσει ἐκείνου οὐ μόνον κοινωνίαν, ἀλλὰ & ἑνώσει, & ἀϊδιότητι, τὴν μέχρι τοῦ φαιδρὸν φέρειν λαμπάδα, καὶ τὴν ἐκείνῃ θεότητος κοινωνικὴν εἰς θεὸν μεταβεβηκέναι. Tum Christi corpus cum materia confert, omnium per se qualitatum experte, eas vero recipiente, quascumque ei Opifex rerum indere voluerit:

Orig. libr. 3. contr. Celf.

A voluerit: deinde addit: πῶ θαυμαστὸν τὴν ποιότητα τοῦ θεοῦ καὶ τὸ τοῦ ἰησοῦ σῶμα, ἀφθαρσίαν θεοῦ βλαπτόντος, μεταβαλεῖν εἰς αἰθέριον καὶ θείαν ποιότητα; Et paulo post: ὁμως δὲ καὶ ὡδὸς τὸ τοιοῦτον ὅτι εἴπερ δυνατὸν ἀμείβεσθαι ποιότητας τῷ ὑποκειμένῳ πάσας ποιότητον ὕλῃ, πῶς οὐ δυνατὸν καὶ τὴν σάρκα τοῦ ἰησοῦ ἀμειφασθαι ποιότητας γεγονέναι τοιαύτας, ὁποίαν ἐχρῆν αὐτὴν εἶναι τῷ ἐν αἰθέρι, καὶ τοῖς αἰωνίοις τόποις πολιτευομένῳ, οὐκέτι ἐχόντι τὰ τῆς σαρκὸς ἀσθενείας ἴχνη;

XVIII. Est apud Hieronymum in Ierem. 22, Iechoniam filium Ioakim, qui annulo comparatur, & vas contritum, ac vir sterilis appellatur, ad Christum retulisse Origenem libr. 5. Stromat. quæ interciderunt. Optime Sixtus Senensis: *Credibile è libris qui extant, Origenem hæc ut pote allegorice exponentem protulisse de Christo, eo sensu quo Paulus ausus est dicere Chri-* Sixt. Sen. libr. 5. Bibl. Annot. 234
B *stum factum pro nobis peccatum, maledictum, execrationem. hoc est, oblationem pro peccato, & maledictionem cui eramus obnoxij.* Quod si quis præterea hæc Ieremiæ ad Isaiæ 52. 14. & 53. 2,3. expenderit, Origenis interpretationem minime mirabitur.

XIX. Cum Patrum aliquot testimonijs sese tueantur Vbiquistæ, quorum verba vel male intelligendo pervertunt, vel male interpretando corrumpunt; pari quoque jure Origenis patrocinium ascisceré poterant, qui Tractat. 34. in Matth scriptum id reliquit: *Non aliquo quidem loco apparebit Filius Dei, cum venerit in gloria sua, in altero autem non apparebit. Sed sicut ipse secundum comparationem fulguris exeuntis adventum suum voluit demonstrare dicens: Si dixerint vobis: Ecce in deserto, nolite exire; Ecce in domo, nolite credere. Sicut enim fulgur egreditur ab*
C *Oriente, & apparet usque ad Occidentem, sic erit adventus Filij hominis: sicut enim fulgur egrediens ab Oriente, & propterea quod omnia implet apparet usque ad Occidentem; sic cum venerit Christus in gloria sua, propterea que ubique futurus est, & ipse in conspectu omnium erit ubique, & omnes ubique erunt in conspectu ipsius, & sic constituentur ante sedem gloriæ ejus, hoc est ante regnum ejus, & potestatem dominationis ipsius.* Id solvere se putat Genebrardus, seu quisquis verba hæc ad oram attexuit: *Vbique futurus Christi adventus, sed successive.* At repugnat fulguris exemplum, quod non successive, sed eodem ferme puncto temporis Orientem & Occidentem collustrat, *propterea quod omnia implet.* Ego vero non humanitatis Christi corporeis usurpandæ oculis, sed divinitatis menti apparituræ præsentiam significari censeo. Faciunt fidem quæ proxime præcedunt: *Quanto magis recte dicuntur omnes Gentes ante cum congregandæ, & constituendæ, quando*
D *palam omnibus tam bonis quam malis, tam fidelibus, quam infidelibus faeriti factus manifestus, ante oculos mentis eorum jam non fidei aut diligentiæ alicujus inquisitione reperius, sed ipsius divinitatis suæ manifestatione prælatus.* Fidem quoque faciunt, quæ Tractatu in Matthæum superiore leguntur, in quo hæc edisserens, *Homo quidam peregre proficiscens*, &c. quærit qui peregrinari dici possit Christus, quem ubique esse Literæ sacræ demonstrant; tum subjicit Christum qua est Deus Verbum, & Sapientia, & Iustitia, & Veritas, corporeo ambitu non circumcludi, & secundum divinitatem suam ac virtutem ubique esse, sed *secundum dispensationem corporis quod suscepit*, peregrinari. Idem adstruit Homil. 6. in Luc. & Christum, qua virtus est Dei, omnia pervadere docet, cœlestia, terrestria, & inferna. Et libr. 10. in Epist. ad Rom. postquam Christum non alicujus loci terminis circumscribi, sed ubique penetrare, & per omnia diffundi declaravit; *Sed ita*, inquit, *debes sentire de Christo, tamquam de Verbo, &*
E *Veritate, & Sapientia, & Iustitia Dei. Hæc autem omnia non in loco quærantur, sed ubique adsunt, neque ab Inferni locis evocantur, sed mente sola, intellectuque capiuntur.* Atque ita intelligendus Tom. 2. in Iohann. p. 82. cum ait: μὴ δὲ ταῦτα ἄλλα μέρτυρία τὰ αὐτὰ βαπίσῃ θέλει χειρῶν ὄξει, ἢ φρηγυμένῳ αὐτὰ ὑποσπόγγῳ ἢ διδάσκουσι, δηλοῦσαι ὅδι πάντα ἢ πάσμου, καὶ τοὺς ψυχὰς τοὺς λογικὰς, ὅτι φησί· μέσος ὑμῶν ἕστηκεν ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε, ὁπίσω μου ἐρχόμενος.

XX. Sequitur placitum aliud Origenis de morte Christi, non hominibus solum modo utili, sed Angelis etiam, & sideribus, ac rebus creatis quibuscunque. Ab eo si quis alienum penitus fuisse Origenem pertendere velit, candorem ille omnem ac pudorem projiciat necesse est, cum hanc in eo sententiam castigent ac coarguant Veteres plerique, & eam claris ac iteratis testimoniis consignatam reliquerit. Sed quoniam res intricata est & perplexa, accuratius videtur perscrutanda.

F XXI. Theophilus Epistola Paschal. 2. sensisse eum queritur *Christum pro Dæmonibus ac spiritualibus nequitiis apud Superos adfigendum cruci*; atque hæc dicendo deinde amplificans pro more suo & extendens, multa inde pestifera consequi ostendit. Ac hujus deinde auctoritate & verbis ad eundem profligandum errorem usus est Hincmarus in libr. De prædestinatione, cap. 27. Non aliter Hieronymus Apolog. adv. Rufin. libr. 1. cap. 5. *Origeni tuo*, inquit, *licet Christum dicere sæpe passum, & sæpius passurum, ut quod semel profuit, semper prosit assumtum*: & Epist. 61. ad Avit. cap. 4. *Cumque dixisset* (Origenes) *juxta Iohannis Apocalypsim, Evangelium sempiternum, idest futurum in cœlis, tantum præcedere hoc nostrum Evangelium, quantum Christi prædicatio Legis veteris sacramenta; ad extremum intulit (quod & cogitasse sacrilegium est) pro salute Dæmonum Christum etiam in aëre, & in supernis locis esse passurum. Et licet ille non dixerit, tamen quod consequens sit intelligitur: sicut pro hominibus homo factus est, ut homines liberaret; sic &*

pro salute Dæmonum Deum futurum quod sunt ij, ad quos venturus est liberandos. Tum verba ipsa A
Origenis exhibet, unde accusationi suæ robur addat, & nos ea quoque infra referemus.
Notandum interim differte affirmare Hieronymum neutiquam dixisse Origenem Christum pro salute Dæmonum Dæmonem futurum, quod neque apud illum legerat Theophilus; sed ex Origenis dictis id uterque ratiocinando collegit; cum Christum tamen Angelis & cœlestibus Virtutibus in sua quibusque forma apparuisse scripserit, ut ostendemus paulo post. Superiorum etiam similis est Orosij apud Augustinum adversus Origenistas conquestio in Commonitorio, quod inter Augustini opera, in capite libri contra Priscillianistas & Origenistas edi solet: *De corpore vero Domini sic tradiderunt, quia cum usque ad nos veniens Filius Dei post tot millia annorum otiosus eo usque non fuerit, sed prædicans remissionem Angelis, Potestatibus, atque universis superioribus, cum qualitatem formæ eorum quos visitaret assumeret, us-* B
que ad palpabilitatem carnis assumtionis specie transiisse. Ex eo quoque potissimum Origeni constasse invidiam Ægyptios Episcopos refert Posthumianus apud Sulpitium Severum Dialog. 1. cap. 3. quod in ejus libris legeretur, *quia Dominus Iesus, sicut pro redemptione hominis in carne venisset, crucem pro hominis salute passus, mortem pro hominis æternitate gustasset, ita esset eodem ordine passionis etiam Diabolum redempturus; quia hoc bonitati illius, pietatique congrueret, ut qui perditum hominem reformasset, prolapsum quoque Angelum liberaret.* Hinc Bernardus Serm. 44. in Cantic. Cantic. *Denique* inquit, *operatus est salutem in medio terræ: numquid & in medio aeris? Hoc adversum Origenem, qui in aere Dominum gloriæ denuo pro Dæmonibus impudenti crucifigit mendacio; cum hujus consilius mysterij Paulus affirmet, quod resurgens ex mortuis jam non moritur; mors illi ultra non dominabitur.* & Albertus Magnus in Epistolam 8. Dionysij: *Non quod futurum sit* C
Christum iterum pati, secundum Origenis errorem. Pejus quid ex ipsis Origenis verbis repræsentat Iustinianus Imperator in Epistola ad Menam, futurum nempe ut pro Dæmonibus crucifigatur Christus, idque sæpenumero per sæcula futura. Tum in subjectis huic Epistolæ anathematismis Origenem tangit, cum eos damnat qui dixerint Verbũ Seraphimũ factum esse Seraphimis, & similem reliquis cœli Virtutibus; & cum addit anathema esse qui dixerit Christum in sæculo futuro crucifixum iri pro Dæmonibus, sicut & pro hominibus.

Niceph lib. 17. cap. 27 Vnde Nicephorus inter hæreses Origeni adscriptas damnatam illam fuisse refert, ὅτι οὐκ ἀνθρώπων δεῖ ὑπὲρ χεῖρον σωφρονῆναι, καὶ πολλάκις τὸν εἰς ἀσωμάτους αἰῶνας παθεῖν ὑπὸ τῆς πονηρίας τὸν ἐν ἴσῃ ἐπιστασίᾳ. *Oportere Christum crucifigi pro Dæmonibus, & sæpius in futuris sæculis idem perpeti à Spiritibus nequitiæ qui sunt in cœlestibus.* Horribile vero est & execrandum quod D
Iohannes Damascenus in libro De Hæresibus Origeni persuasum fuisse ait, nempe *Christum iuna cum Diabolo a Rege gubernatum iri, eumque in crucem actum Dæmonibus falsa denuntiaturum.*

XXII. Nunc rivis omissis, ex ipso fonte hauriamus. Origenes Homilia 10. in Luc. ex eo probat Iesu Christi adventum Veteris Testamenti Patribus profuisse, quod cœlestibus profuerit, juxta Apostolum Col. 1. 20. Quo Pauli loco in eamdem abutitur sententiam Hom. 2. in Levit. & libr. 5. in Epist. ad Rom. Hoc autem cœlestium nomine, non Angelorum modo ordines, sed sidera quoque notavit, ut pote quæ non anima modo, sed ratione etiam prædita censuerit. Quæcunque autem ratione pollent, peccato esse obnoxia, ac proinde purgatione indigere arbitratus est; purgationis vero officium illis morte sua exhibuisse, salutemque procurasse Christum, ἀφ' ἑσπέρου ἕως πρωΐ τοῖς ἀνθρώποις σωτη- E
ρίας, ἕως πρωΐ λοιμοῦ. Sic error errori cohæret. Rationalia porro enumerans Tom. 1. in Ioh. p. 32, Angelos in iis, homines, ac Dæmones collocavit. Astris autem animam addidit, è supernis nimirum cœlitum ordinibus depromtam, ad quam peræque mortis Christi beneficium pertinuerit. Commenta illa palam profert Tom. 1. p. 38. in Iohann. Christumque asserit magnum esse Pontificem, non pro hominibus modo, sed pro omni etiam quod rationis esset capax; atque ita demum concludit: καὶ γὰρ οὐδὲν ἀνθρώπινον μόνον αὐτὸν φάσκειν ἁμαρτῆσαι γένοιτ' ἂν θανάτου, σκέπτου δὲ οὐκ ἄλλως πώς ἀφεῖται ἡμῖν αἱ ἀνθρώπων ἐν ἁμαρτήμασι γεγονόσιν, οὐδὲ γὰρ ἄστρον, οὐδὲ γῆ ἄστρων πάντες καθαροὶ ὄντες ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, ὡς ἐν τοῖς ἰωβ' αἰνίγματι. ἄσπα δ' ἂ καθαρὰ ἐνώπιον αὐτοῦ. εἰ μὴ ἄρα ἀφροδισιακῶς τὸν εἰρημ'. Simile quid innuit
Tom. 2. in Iohann. p. 69. cum Christum lucem esse ait, non hominum duntaxat, sed & F
eorum omnium qui rationis capaces sunt. Nec his finibus mortis Christi pretium & valorem circumscripsisse visus est, sed ad res creatas omnes porrexisse: ait enim Tom. 13. in Matth. p. 313. Christum passum ὑπὲρ ἀνθρώπου, ἢ καὶ ὅλου τοῦ κόσμου· & Tom. 2. in Ioh. p. 58. ἢ τάχα οὐδὲ ἐπὶ τούτοις, ὅτι ἐδεήθη ἡ ἕξις ὑπὲρ ἧς ἐλυτρώθησαν ὑπὸ τὴν δουλείας τὴν φθορᾶς, ἀλλὰ καὶ τὸ πρὸ ἀνθρώπων γῆν θ', μακαρίας καὶ θείας δυνάμεως ἐναπερωπούσης, ἥτις ἀπορθοῖτ' ἂν καὶ τοῦτ' ἐγένετο·

XXIII. Non satis vero ipse sibi videtur constare, cum rationem modumque explanat, quo res rationis compotes à corruptionis servitute Christus liberavit. Nam singulis Angelorum ordinibus, in sua unicuique forma apparuisse, Evangelium prædicasse, & in cœlo denique mortem pro iis obiisse scisscere videtur aliquando. Velut cum ait Hom. 8. in Gen. *Considerandum est quia Angelus hac refertur ad Abraham locutus, & quia in consequentibus evidenter*

A *hic Angelus Dominus ostenditur. Vnde puto quod sicut inter nos homines habitu repertus est ut homo, ita & inter Angelos habitu est repertus ut Angelus.* Et cum Tomo 15. in Matth. p. 373. Angelos Christi Discipulos appellari posse asserit: φθαίη γὰρ ἂν τισὶ τὰς δυνάμεις τὸ τῷ μαθητῇ ἰησοῦ ὄνομα δίλογον, ἵνα μὴ μόνοι οἱ ἀνθρωποι αὐτοῦ μαθηταὶ νοῶνται, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄγγελοι οἷς ἄφθη, ἢ εἴ τις αὐτὸ πιστεύῃ βούλεται· ἀλλὰ πάντες ὀνόματος· ὄνομα ζωμένου, ἐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Et cum Tom. 8. contr. Celsi. Christum dicit πολλῇ δυνάμει ἐπαναπαύεσθαι τῷ καθαρῷ τῆς θεοσεβείας λόγῳ τῇ πάσῃ τῶν ἀνθρώπων οἰκουμένῃ· ἃ ἡμεῖς δὴ, inquit, φαμὲν πιθανῶς καὶ λέγομεν, ὅτι καὶ τῷ ἄλλων λογικῶν καὶ δυνάμεων διορθώσεως ἕνεκα θεραπείας, καὶ μεταβολῆς τῆς ἀπὸ τῆς κακίας. Et cum primo in Iohannem Tomo p. 32. Seruatorem ait factum omnia omnibus, ut omnes lucrifaceret, quicunque salutem adipisci poterant, quod rationis essent participes: tum res ratione pollen-

B tes recenset, earumque triplicem constituit seriem; ac primam Angelis assignat, & dubitat deinde posterioresne partes adscribat hominibus, an ἐπουρανίοις, quorum è numero Dæmones, vel omnes, vel aliquos esse autumat. Et cum libro primò Commentariorum in Epistolam ad Rom. quærit annon Christus *manifestatus in carne*, cum *apparuerit Angelis*, juxta Apostolum, eis absque Evangelio non apparuerit: tum subjicit deinde: *Si ergo cum apparuit, nobis omnibus hominibus non sine Evangelio apparuit, consequentia videtur ostendere, quod etiam Angelico ordini non sine Evangelio apparuerit, illo foriasis quod æternum Evangelium à Iohanne memoratum supra edocuimus. Si vero etiam in reliquis cœlestibus ordinibus tale aliquid gestum esse ab eo suspicandum sit, in ea qua singuli quique sunt forma apparuit eis, annuntians pacem, quoniam quidem per*

C *sanguinem crucis suæ pacificavit non solum quæ in terra, sed quæ in cœlis sunt, etiam tu apud temetipsum diffinito.* Et cum Homil. 1. & 2. in Levit. Christum *in cœlestibus vitalem corporis sui virtutem, velut corporale quoddam sacrificium immolasse* ait, & cœlestia eatenus pacificasse per sanguinem suum, quatenus in cœlis pro munere oblatus est.

At contra una morte in terris obita rebus universis ratione instructis salutem promeruisse Christum pluribus locis decernit. Nam præter magnam eorum partem qui supra depromti sunt, unde id facile colligas, & hunc præsertim Tomi in Iohannem prioris, p. 38. in quo Christus dicitur μέγας ἀρχιερεύς, οὐ τῶν ἀνθρώπων μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντων λογικοῦ, τῶν ἀπὸ τάξεως θυσίαν προσενεχθεῖσαν ἑαυτὸν αἰτιελικόν· & istum præterea è Tom. 7. contr. Celsi. ὑπόμνησιν ὡς σοφὸς καὶ τέλειος, ἅπερ ἐγκεῖται ὑπομεῖναι τὸν τῶν πάντων ἕνεκα ἡμῶν ἀνθρώπων, ἢ ἕνεκα τῶν λογικῶν πάντα προάγοντα· unus ille pro omnibus esse posset, qui habetur in fine libr. 5. in Epist. ad

D Rom. ubi mirari se dicit *quosdam contra hanc evidentissimam Pauli sententiam velle asserere, quod in futuris iterum saculis vel eadem vel similia pati necesse sit Christum, ut liberari possint etiam hi quos in præsenti vita dissensationis eius medicina sanare non potuit.* Et paulo post: *Sed ad hæc*, inquit, *nos breviter prout possumus respondebimus. Manere quidem naturæ rationabili semper liberum arbitrium non negamus, sed tantam esse vim crucis Christi, & mortis huius quam in saculorum fine suscepit, asserimus, ut ad sanitatem & remedium non solum præsentis & futuri, sed etiam præteritorum saculorum; & non solum humano huic nostro ordini, sed etiam cœlestibus Virtutibus, ordinibusque sufficiat. Secundum sententiam namque ipsius Pauli Apostoli Christus pacificavit per sanguinem crucis suæ, non solum quæ in terra sunt, sed & quæ in cœlis*: vel ille è lib. 2. περὶ ἀρχῶν, cap. 3. *Docet autem*, inquit, *sanctus Apostolus quod Christus in eo sæculo quod ante hoc fuit, non est passus, sed nec in illo quidem quod ante ipsum*

E *fuit: & nescio si enumerare sufficiam quanta fuerunt anteriora sæcula in quibus passus non est. Ex quibus tamen sermonibus Pauli ad occasionem hujus intelligentiæ (ut verum proferam) facile devenimus; ait enim: Nunc vero semel in consummatione sæculorum ad refellendum peccatum per hostiam sui manifestatus est. Semel ait enim hostiam effectum, & in consummatione sæculorum ad refellendum peccatum esse manifestatum.* Sed Rufini tamen perfidiam denuo recordemur.

At vim eam licet morti quondam in terris Christo illatæ tribuant loci supra adducti, quæ hominũ Angelorumq; servandis ordinibus sufficeret iterum tamen in sequentibus sæculis passurum Christum videtur affirmare Hom. 1. in Levit. *Nisi quia forte*, inquit, *hoc intelligi voluit* (Moyses) *quod sanguis Iesu non solum in Hierusalem effusus est, ubi erat altare, & basis ejus, & Tabernaculum testimonij; sed & quod super illud altare quod est in cœlis, ubi & Ecclesia primitivorum est, Idem*

F *ipse sanguis aspersus erit.* Manifestus vero erroris hujus locus ille est quem exhibet Iustinianus in Epist. ad Menam è lib. 4. περὶ ἀρχῶν. Sic ille vulgo editus est: ὅτι καὶ τοῖς δαιμόνων δεῖ τὸν χριστὸν σταυρωθῆναι, καὶ πολλάκις τοῦτο εἰς τοὺς ἑστῶτας αἰῶνας. ἀλλὰ κἂν μέχρι τῆς παθούσης τὴν ζωὴν, πολλοῖς δόξει ποιεῖν περὶ τῶν ἀναγκαίων τόπων ἀυτὸ ζωῆς· ἀλλ' εἰ ἔστι σωματικὰ τὰ πνευματικὰ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, ἆρα εἰ ὥσπερ ἐνταῦθα οὐκ ἀδύνατον σταυρούμενον ὁμολογεῖν ὅτι καθαιρέσῃ, ὧν καθεῖλε δίχα τοῦ πεπονθέναι. ἅπαξ τὸ καινὸν ἁπλοῦν διδόντες γίνεσθαι τὰ ἐξῆς, ἕως τῆς συντελείας τῶν πάντων αἰώνων, ἡ φοβηθησόμεθα· Quem locum aliquanto ampliorem & Latino sic conceptum sermone repræsentat Hieronymus in Epist. 61. ad Avit. cap. 4. *Sicut enim per umbram Evangelij, umbram Legis implevit: sic quia omnis Lex, exemplum & umbra est cærimoniarum cœlestium, diligentius requirendum, utrum rectè intelligamus, Legem quoque cœlestem, & cærimonias superni cultus plenitudinem non habere, sed indigere Evangelij veritate, quòd in Iohannis Apocalypsi Evangelium legimus sempiternum, ad*

comparationem videlicet hujus noſtri Evangelij, quod temporale eſt, & in tranſituro mundo ac ſæculo A
prædicatum. Quod quidem etiam ſi uſque ad paſſionem Domini Salvatoris inquirere voluerimus: quanquam audax & temerarium ſit in cœlo ejus quærere paſſionem; tamen ſi ſpiritalia nequitiæ in cœleſtibus ſunt, & non erubeſcimus crucem Domini confiteri propter deſtructionem eorum, quæ ſua paſſione deſtruxit; cur timeamus etiam in ſupernis locis, in conſummatione ſæculorum aliquid ſimile ſuſpicari, ut omnium locorum Gentes illius paſſione ſalventur? Ex hac Hieronymi interpretatione liquet perperam à Iuſtiniano accepta fuiſſe verba Origenis; nam quod apud eum legitur: ἕως τῆς συντελείας τοῦ παντὸς αἰῶνος, tamne ſupine & negligenter intellexiſſe credemus Hieronymum, ut verteret: *in conſummatione ſæculorum?* Potius eſt ut dicamus legendum: ἕως τῆς συντελείας τῶν αἰώνων, facili literarum permutatione: nam & libr. 5. in Epiſt. ad Rom. ubi vertit Rufinus: *mortis huius quam in ſæculorum fine ſuſcepit*, veriſimile eſt ſcripſiſſe itidem Origenem: ἕως τῆς συντελείας τῶν αἰώνων. Id ſi ita eſt, Origeniano huic loco lemma hujuſmodi Iuſtinianus immerito præfixerit: ὅτι οὐ χρὴ δὶς μόνον διὰ τὸν Χριστὸν σταυροῦσθαι, ἀλλὰ πολλάκις τοῦτο εἰς τοὺς ἐπουρανίους αἰῶνας· *Oportere Chriſtum etiam pro Dæmonibus crucifigi, idque ſæpius in futuris ſæculis*: quod cũ extra ordinem in fronte deſcribendum eſſet, male ſequentibus in unam ſeriem adtextum eſt. B

XXIV. Certe de morte à Chriſto oppetita aliter ſenſiſſe Origenem ac vulgo in eum jactatur, ex perſpectis attenta conſideratione ejus verbis conjecturam capio; neque enim perſuaderi poſſum tantum in eo fuiſſe væcordiæ, ut iterata Chriſtum vel paſſum, vel paſſurum eſſe crederet ſupplicia, aut in cœlo, aut in aëre; vel Angeli, vel Dæmonis indutum forma. Calumniæ huic præbuiſſe videtur anſam unus ille locus quem proferunt Iuſtinianus, & Hieronymus. Nam alium nullum expreſſis hæreſeos hujus notis inſignem apud C eum reperio, nec ullos in ijs extitiſſe lucubrationibus veriſimile eſt quæ interciderunt; nec eos quippe intactos adverſarij ejus prætermiſiſſent. At locum hunc Iuſtiniani corruptum fuiſſe demonſtravimus. Quod ſi Hieronymi interpretationi adhæreamus, non tam aperta erit ſententia, ut inde conſequi demus id voluiſſe ſibi Origenem, Chriſtum pro Dæmonibus iterum mortem appeturum. Maximam præterea & præcipuam Dogmatis hujus partem, quæ pro ſalute Dæmonum Dæmonem futurum Chriſtum ſtatuit, minime in Origenis extare libris fatetur Hieronymus, ſed ex ejus tantum pronuntiatis neceſſario proHier. Epiſt. 61. ad Avit. cap. 4. fluere arbitratus eſt; itidem ut Alexandrinus ille Theophilus, quemadmodum dixi, cum eorum accuſationes recenſerem. Genuinam ergo de morte Chriſti doctrinam Origenis hanc fuiſſe cenſeo: ſemel omnino Chriſtum obijſſe, in terris nimirum, cum à Pontio Pi- D lato morti addictus eſt: poſtquam autem cruento illic mactatus ſacrificio hominũ peccata eluit, ſpiritali quodam ſacrificio cœleſtium, aliarumq; rerũ, quæ rationis compotes eſſent, noxas abſterſiſſe. *Niſi quia forte*, inquit Homil. 1. in Levit. *hoc intelligi voluit* (Moyſes) *quod ſanguis Ieſu in Hieruſalem effuſus eſt, ubi erat altare, & baſis ejus, & Tabernaculum teſtimonij; ſed & quod ſuper illud altare quod eſt in cœlis, ubi & Eccleſia primitivorum eſt, idem ipſe ſanguis aſperſus erit, ſicut & Apoſtolus dicit: Quis pacificavit per ſanguinem crucis ſuæ, ſive quæ in terra ſunt, ſive quæ in cœlis. Recte ergo ſecundo nominat Altare, quod eſt ad oſtium Tauernaculi teſtimonij, quia non ſolum pro terreſtribus, ſed etiam pro cœleſtibus oblatus eſt hoſtia Ieſus, & hic quidem pro hominibus ipſam corporalem materiam ſanguinis ſui fudit: in cœleſtibus vero miniſtrantibus (ſi qui illi inibi ſunt) ſacerdotibus, vitalem corporis ſui virtutem, velut corporale quoddã ſacrificium, immolavit.* Addit deinde duplicem E in eo fuiſſe hoſtiam, unam terreſtribus convenientem, aliam aptam cœleſtibus; & cum Hebr. 6. 9. & 10. 20. duplici illo velamine, quod commemorat Paulus in Epiſtola ad Ebræos, caro Chriſti, & cœlum quod ipſe penetravit, ſignificentur, duplex proinde intelligendum eſſe ſacrificium, per quod terreſtribus & cœleſtibus ſalutem compararit. Hæc attente perſpecta expoſitionem quæ ad oram adjecta eſt, manifeſto reſpuent, qua cœleſte illud ſacrificium Euchariſtiam eſſe, terreſtre vero toleratam in cruce mortem aſſeritur. Præterea non pro peccato, ſed pro munere oblatũ in cœlo Chriſtũ pronuntiat Hom. 2. in Levit. *Vide ergo*, inquit, *ne forte Ieſus, quem Paulus dicit pacificaſſe per ſanguinem ſuum non ſolum quæ in terris, ſed & quæ in cœlis ſunt, idem ipſe ſit vitulus, qui in cœlis quidem non pro peccato, ſed pro munere oblatus eſt: in terris autem, ubi ab Adam uſque ad Moyſem regnavit peccatum, oblatus ſit pro peccato: & hoc eſt paſſum eſſe* F *extra caſtra.* Quomodo autem unicuique in ſua forma apparuerit, exponit ipſe Tom. 1. in 1. Tim 3. 16. Ioh. p. 32. 33. & hominem hominibus factum eſſe docet, quando *Manifeſtatus eſt in carne*; Angelum Angelis, quando Patriarchis & Prophetis viſus eſt, Moyſi puta in rubo; Inferis autem, quando *Factus eſt inter mortuos liber.* Prædicaſſe quoque Angelis Evangelium dici poteſt, quando futuræ Incarnationis myſterium ipſis aperuit; Subterraneis vero, quando Pſalm. 87. 5. 6. Eccleſiaſtic. 24. 45. 1. Petr. 3. 18, 19. 1. Petr. 4. 6. *Penetravit omnes inferiores partes terræ, & inſpexit omnes dormientes, & illuminavit omnes ſperantes in Domino*; quando *Mortificatus quidem carne, vivificatus autem ſpiritu, in eo his qui in carcere erant ſpiritibus veniens prædicavit, qui increduli fuerant aliquando, quando expectabant Dei patientiam in diebus Noë*; quando *Mortuis evangelizatum eſt, ut judicentur quidem ſecundum homines in carne, vivant autem ſecundum Deum in ſpiritu.* Vel tunc etiam Angelis doctrinam ſuam prædicaſſe

A dicendus est, cum ad homines verba faciens, præsentes quoque Angelos est allocutus. Id innuit Origenes Homil. 23. in Luc. *Docet igitur Salvator noster, & Spiritus sanctus qui locutus est in Prophetis, non solum homines, sed etiam Angelos, & Virtutes invisibiles:* & deinde: *Venit enim non Iohannes & Prophetæ tantum, sed etiam ipse Salvator, & hominibus, & Angelis, & Virtutibus cæteris salutarem pœnitentiam prædicare, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, & terrestrium, & infernorum.* Angelos quippe peccatis obnoxios esse censuit, ut dicemus infra. Nec Christum duntaxat, sed & Prophetas, & Apostolos, quotiescumque ad homines orationem de divinis rebus habuerunt, ad Angelos quoque habuisse eadem Homilia declaravit. Ita autem & Angelis, & Subterraneis, & hominibus Christum apparuisse putavit, ut unicæ suæ mortis in corpore humano toleratæ beneficium iis applicaret, non ut assumtis
B illorum formis novas mortes sustineret. Quod autem alicubi sentire videtur, Christum non pro rebus modo ratione præditis obijsse mortem, sed pro creatis etiam quibuscumq; facile explicabimus, si meminerimus refragari id doctrinæ ipsius contextui & sequelæ; nam rationis capacia omnia perpetuum habere libertatis usum opinatus est; quæ libera autem, ea peccatis obnoxia; quæ peccati rea, ea purgatione egere; purgationem vero conferre solam Christi mortem potuisse. At res rationis expertes libertate carere, ac proinde non peccare censuit, nec indigere purgatione, propterea que mortis Christi fructum neutiquam percipere. Per κλῖσιν igitur, ratione prædita Dei opificia significasse ipsum dicendum est, posito genere pro specie.

XXV. Patet itaque ex priore hoc figmento, quo perpetuum libertatis usum rebus om-
C nibus ratione præditis adscripsit, eo fuisse perpulsum Origenem, ut reconciliatione opus illis esse putaret; hoc autem ipsis beneficium mortem Christi contuliisse. Eodem ipsum adduxerunt duo Pauli loci, alter ex Epist. ad Ephes. cap. 1. v. 10. alter ex Epistol. ad Colosss. cap. 1. v. 20. quem sæpe nobis oggerit. Hunc rectius multo ac melius interpretatur Homil. 4. in Levit. *Sed & sanctorum*, inquit, *socios nos dicit Apostolus, nec mirum. Si enim cum Patre & Filio dicitur nobis esse societas, quomodo non & cum sanctis, non solum qui in terra sunt, sed & qui in cœlis? quia & Christus per sanguinem suum pacificavit cœlestia, & terrestria, ut cœlestibus terrena sociaret.* Quæ verior est dicti hujus Apostolici expositio, & quam tuetur Augustinus in Enchiridio ad Laurent. cap. 61. Quod si olim quoque passurum Christum, reipsa, uti fertur, autumavit Origenes, opinionem suam fundaverit super dictum illud: πάσχειν μέλλω σταυρωθῆναι,
D quod in Actis Pauli Christo tribuitur, ut ex Origene ipso discimus Tomo 20. in Ioh. p. 298.

XXVI. Neque vero in eo primum hæc de morte Christi damnata est opinio: confutat eam Tertullianus libr. De carne Christi, cap. 14. *Sed Angelum aiunt gestavit Christus: qua ratione? qua & hominem. Eadem ergo est & caussa, ut hominem gestaret. Christus salus hominis fuit; caussa scilicet ad restituendum quod perierat. Homo perierat, hominem restitui oportuerat. Vt Angelum gestaret Christus, nihil tale de caussa est, nam etsi Angeli perditio reputatur in ignem præparatum Diabolo, & Angelis ejus, numquam tamen illis restitutio repromissa est. Nullum mandatum de salute Angelorum suscepit Christus à Patre. Quod Pater neque repromisit, neque mandavit, Christus administrare non potuit.* Hanc autem Origenis sententiam in Commentarios suos in Epistol. ad Ephes. transtulit Hieronymus, cujus hæc verba sunt libr. 1. in cap. 1. v. 22. *Cur autem omnia, ideest*
E *Angeli, Throni, Dominationes, Potestates, & Virtutes cætera, quæ numquam fuerunt contrariæ Deo, ejus pedibus subjiciantur, videtur obscurum. Potest itaque responderi quod absque peccato nullus sit, & sidera ipsa non sint munda coram Deo, omnisque creatura paveat Creatoris adventum. Vnde & crux Salvatoris non solum ea quæ in terra, sed etiam ea quæ in cœlis erant, purgasse perhibetur:* & in cap. 2. v. 24. *Cæterum qui illud Apostoli legit, de Christo memorantis: Pacem faciens per sanguinem crucis suæ his quæ in terra erant, & his quæ in cœlis..... hanc totam intelligentiam ad Angelos, Virtutesque cœlestes, & ad animas temperabit humanas..... atque ita fieri putabit, ut crux Domini non solum terræ, sed & cœlo profuerit: non solum hominibus, sed & Angelis, & omnis creatura Domini sui cruore purgata sit:* & libr. 2. in ejusdem Epistolæ cap. 3. v. 10. Crucem ait Christi, non solum no-
F bis, sed & Angelis, cunctisque in cœlo Virtutibus profuisse, per eam quippe illis, itidem ut nobis, revelatam fuisse multiplicem Dei sapientiam: & in cap. 4. v. 10. *Neque enim*, inquit, *scire possumus, quomodo & Angelis, & his qui in inferno erant sanguis Christi profuerit, & tamen quin profuerit nescire non possumus.* Quæ quod absque confutatione protulisset Hieronymus, à Rufino reprehensus est libr. 1. Invect. sed in Apologia nihilominus valide se tuetur. Facit quoque ad excusationem Origenis Cyrillus libr. 9. De adoratione, ubi sic loquitur: χριστοῦ γὰρ μέτοχος ἅπασα ἔστιν ἡ κτίσις, καὶ ἀόρατοι καὶ ὁρατοί. ἄγγελοι γὰρ καὶ ἀρχάγγελοι, καὶ τὰ ἐπὶ ζυγοῦ ἐπίκεινται, καὶ αὐτὰ ἡ τὰ χερουβίμ, οὐχ ἑτέρως ἅγια, πλὴν ὅτι δὴ μόνῃ χριστῷ ἐν ἁγίῳ πνεύματι. *Christi enim particeps est omnis aspectabilis, & non aspectabilis creatura. Angeli quippe, & Archangeli, & quæcunque præterea sunt, & ipsa quoque Cherubim, non aliter sancta sunt, quam per unum Christum in sancto Spiritu:* & Augustinus libr. 1. De consensu Evangelistarum, cap. 35. ubi mentes omnes rationis compotes, sive Angelorum, sive hominum, nonnisi Christi, qui

sapientia est, participatione sapientes esse definit, Christumque *congrua saluti nostræ dicendo & faciendo; patiendo & sustinendo, factum esse & deorsum hominibus exemplum redeundi, & eis qui sursum sunt Angelis exemplum manendi.* Ecclesiæ sane decretis neutiquam repugnat hæc propositio; primam gratiam Angelis, ac deinde perseverantiæ donum Christum sanguine suo promeruisse, ut eo sensu Angelorum quoque conservator, & ut loquitur Tertullianus, Salutificator dici possit. Minime vero Didymi suffragium hic prætendo, quippe qui Origenismi caussa male audierit; hæc nihilominus verba ipsius proferam è Commentar. in 1. Petr. 3. quæ Origeniano fermento turgent: *Sicut enim homines abstinentes à peccatis subjecti sunt; ita & superiora rationalia correcta spontanei culpis, quæ forsitan habuerunt, ei subjecta sunt, completa dispensatione habita pro salute conctorum.* A

Huc adde, quæcunque fere super eo argumento proposuit Origenes, hæsitando & inquirendo, non affirmando proposuisse: velut in illo insigni loco ex Homil. 1. in Levit. *Sed & hoc fortasse* inquit, *non sine caussa fit* &c. Item: *Nisi quia forte hoc intelligi voluit* &c. & in altero ex Hom. 2. *Vide ergo ne forte Iesus* &c. Tum in eo qui petitus est è Tom. 1. in Ioh. p. 32. 33. quomodo Subterraneis similis factus sit, dubie inquirit. Apertissime vero fluctuationē suam exprimit, cum varias illas Christi apparitiones recensēt: *De quibus*, inquit, *quamvis periculosum videatur chartulis committere, tamen non otiose prætereunda sunt dicta sapientium & ænigmata, sed subtili admodum mentis acie, (in quantum res patitur) velut per quoddam speculum contemplanda; ne forte is qui Verbum caro factus apparuit positus in carne*, &c. B

Orig. libr. 1. in Epist. ad Rom.

XXVII. Inter sacrilega Manichæorum dicta refert insigne illud Augustinus libr. 20. contra Faustum, cap. 2. Christum qui Dei virtus & sapientia est, quasi bipertitum in Sole & Luna habitare; ac in Sole quidem, qua Dei virtus est; in Luna vero, qua sapientia. Philastrius item Hær. 55, & Augustinus ad Quoduultdeum, Hær. 59, Seleucum & Hermiam arguunt, negantes *Salvatorem in carne sedere ad dextram Patris, sed expoliasse carnem, & posuisse in Sole æstimarint*; hoc adductos Prophetæ Psalm. 18. 6. *In Sole posuit tabernaculum suum.* Criminis ejusdem Hermogenem compellat Theodoretus libr. 1. Hæret. Fabul. cap. 19. à quo verisimile est virus hujusmodi, ut alia multa, Manichæos suxisse; non ab Origene, quem tamen insimulat Serapion Thmuensis cognomento Scholasticus, quasi erroris hujus Manichæis auctor fuerit, ut pote qui proxime laudatum Davidis locum illustrans Christum scripserit, cum in cœlum ascenderet, obdormisse, & deposito in Sole corpore, animam in cœlum ad dextram Patris intulisse. Hæc quidem in libro Serapionis adversus Manichæos haberi scribit Sixtus Senensis Biblioth. sanct. libr. 5. & post ipsum Genebrardus in Collectaneis Origeni præfixis. At nihil hujusmodi reperio in hoc Serapionis opere, prout editum reperitur in Bibliotheca Patrum. Binetus vero in libello De salute Origenis hoc ipsum scripsisse refert Serapionem in Commentar. in Psalm. 18. Profecto Origenistas quosdam non multum absimilis culpæ insimulat Orosius in Commonitorio ad Augustinum; pertendere eos dicens Christum antequam in terras descenderet, remissionem Angelis, assumto eorum quos adibat corpore, prædicasse; ac tandem humanum corpus induisse, *hoc passione & resurrectione determinantem, rursus donec usque ad Patrem veniret, ascendendo tenuasse: ita neque depositum unquam fuisse corpus, nec in corpore ullo regnantem circumscribi Deum.* Quæ cum in libro Augustini contra Priscillianistas & Origenistas, ut alij eorumdem errores ipsi ab Orosio propositi, nusquam confutata appareant, concludo partem aliquam libelli hujus intercidisse. C D E

Qui autem in ea versari sententia potuit Origenes, quem hæc scripsisse refert Pamphilus in Apologia: *Quid est quod dixit: In Sole posuit tabernaculum suum? Quidam quidem dicebant quod Salvator noster ascendens è terris ad cœlum, & corpus suum assumens, pervenit usque ad eum circulum qui Solis Zona nominatur; & ibi, aiunt, posuit tabernaculum corporis sui: non enim ultra erat possibile id progredi. Sed hæc illi ita sentiunt, pro eo quod allegoriam nolunt in Scriptura divina recipere, & ideo putæ historiæ deservientes, hujusmodi fabulas & figmenta componunt.* Tum locum hunc Prophetæ postmodum ita interpretatur, Tabernaculum Christi esse Ecclesiam; Solem vero, Deum, qui lux æterna est, & Sol justitiæ. Quinetiam Hermogenem hujus propugnatorem insaniæ confutasse Origenem tradit Theodoretus. Placet ergo Sixti Senensis & Genebrardi conjectura, delirium illud à Manichæis fuisse Origeni affictum, corruptosque ejus libros ad conciliandam impietati suæ fidem. Minime vero placet altera Genebrardi responsio, negari simpliciter id posse, quia Origenis liber non extat: nam quo recidet Serapionis auctoritas, quem extollit Hieronymus? F

Theodoret. Hær. libr. 1. cap. 19.

XXVIII. Difficilius sententia hæc affinis prioris illius excusari potest, quam Homil. 29. in Luc. consignavit Origenes. *Quod si*, inquit, *tentatus, illum* (Christum) *imitatus fueris qui pro te tentatus est, & omne vicerit tentamentum, habebis spem cum eo qui tunc homo fuit, nunc autem homo esse cessavit. Nam si qui quondam homo erat, postquam tentatus est, & recessit ab eo Diabolus, usque ad tempus mortis à mortuis resurgens ultra non morietur; omnis autem homo morti subjacet:*

A *iste ergo qui nequaquam moritur, jam non est homo, sed Deus est.* Dixi sententiam hanc prioris illius esse affinem; nam si persuasum revera habuisset Origenes corpus suum in Sole Christum deposuisse, consectarium erat eum quoque humanitate exutum arbitrari. Similis propemodum fuisse fertur Marcelli Ancyrani doctrina, futurum credentis, ut carnem post resurrectionem Christus abjiceret, ac homo proinde & rex esse desineret. At alia fuit Origenis ratiocinatio, nam neque Christum à suo corpore sejunctum esse putavit (de triduo jam non loquor, quo in sepulcro mortuum ipsius corpus jacuit) ut demonstravimus, & eum jam hominem idcirco esse negat, quia quisquis morti non subjacet, neutiquam hominem esse censet. In quo quamquam circa hominis nomen quæstio versetur, cum de re constet, fatendum nihilominus temerariam esse vocem hanc, ideoque repudiandam.

B XXIX. Celebris est Bernardi adversus Origenem querela, in Sermone qui inscribitur, De verbis Origenis, in quo graviter eum incessit, quod Homil. 7. in Levitic. Christum dixerit etiam nunc lugere peccata nostra; Christum quippe dum viveret, ejusmodi affectionibus fuisse obnoxium, sed postquam cœlo successit, jam non dolore tangi; gaudentibus quidem adgaudere, sed cum mœrentibus non mœrere; quamvis efficaciorem pro delinquentibus habeat affectum, quam qui pro flentibus flent, aut animam ponunt: idemque de Beatis esse sentiendum. Respondet Genebrardus, pio sensu id ab Origene dictum frustra à Bernardo reprehendi; cum Paulus ipse Rom. 8. 26. dixerit *Spiritum postulare pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* At parum mihi probatur hæc responsio, nam Christum pro peccatis vero doloris sensu torqueri voluit Origenes, & aperte ac iterato affirmavit. Tale C autem quippiam persentiscere Spiritum sanctum minime Paulum intellexisse puto; nec certe putant Interpretes. Sic locum exponit ipse Origenes libr. 7. in Epist. ad Rom. *Sanctus Spiritus ubi oppugnationibus carnis perturbari nostrum spiritum viderit, & nescientem quid orare debeat secundum quod oportet, ipse velut magister orationem præmittit, quam noster spiritus, si tamen discipulus esse sancti Spiritus desiderat, prosequatur: ipse gemitus offert, quibus noster spiritus discat ingemiscere, ut repropitiet sibi Deum.* Confirmat hanc expositionē illud Pauli Gal. 4. 6. *Quoniam autem estis filij, misit Deus Spiritum Filij sui in corda vestra, clamantem, Abba, pater*; & aliud simile Rom. 8. 15. Nihilo magis arridet Sixti Senensis excusatio, Origenis verba ita accipientis; eatenus Christum lugere peccata nostra, quatenus *in membris suis peccata nostra luget, dum electis suis fletum & compassionem alienæ iniquitatis infundit.* Ad Christum, non ad Christi membra D pertinere sententiam Origenis hæc ipsius verba ostendunt Hom. 7. in Levit. *Salvator meus luget etiam nunc peccata mea. Salvator meus lætari non potest, donec ego in iniquitate permanco. Quare non potest? quia ipse est advocatus pro peccatis nostris apud Patrem, sicut Iohannes symmysta ipsius pronuntiat dicens: Quia si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem Iesum Christum justum, & ipse est repropitiatio pro peccatis nostris.* Quæ non aliter sane quam de Christo possunt intelligi. Merito ergo hic accusatum à Bernardo Origenem candide fateamur.

Genebr Collect. cap. 6.

Sixt. Sen. libr. 5. Bibl.

XXX. Videndum nunc est an Christi regnum post resurrectionem desiturum senserit. Id quidem crimini dat ipsi Theophilus Alexandrinus Pasch. 2. dat & Epiphanius in Anacephalæosi. Augustinus in libro contra Priscillianistas & Origenistas idipsum, ut ab Origenistis assertum, impugnat cap. 7. Quod cum in Commonitorio Orosij, cui hoc libello res- E pondet Augustinus, inter alias adversus Origenistas criminationes hodie non extet, aliqua sui parte multatum esse conjecerim. Iustinianus quoque in Epistola ad Quintam Synodum, quam refert Cedrenus, futuram rerum omnium ἀποκατάστασιν Origenistis objiciens, arbitrari eos ait, fore ut impij quilibet cum Deo conjungantur, eodem modo quo ipsi conjungitur Christus, ita ut prius conjuncti erant, ὡς μηδεμίαν ἔχῃ διαφορὰν τοῦ χριστοῦ πρὸς τὰ λοιπὰ λογικὰ πάντα λόγῳ, ἢ τῇ οὐσίᾳ, ἢ τῇ γνώσῃ, ἢ τῇ δυνάμει, ἢ τῇ ἐνεργείᾳ· *Adeo ut nulla re differat Christus à reliquis rationē præditis, neque substantia, neque cognitione, neque virtute, neque operatione.* Iactant hoc idem adversus Origenem & Origenistas Sophronius Hierosolymi- F tanus Episcopus in Epistola ad Sergium Patriarcham Constantinopolitanum, & Anonymus ille Photij Cod. 117. & Iohannes Damascenus in libr. de Hæres. & Zonaras libr. 2. Histor. & Guido Carmelita, in Hæresi Origenistarum.

Act. 13 Synod. 6.

Idem fuit post Origenem Marcelli Ancyrani, ejusque discipuli Photini error; qui ut humanitatem relictum à Christo ac depositum iri, ac regnum proinde quod ad Christum qua homo est pertinet, dimittendum ab eo sentiebant; ita Origeni, post attributam deserendæ olim à Christo carnis sententiam, ut supra diximus, nunc altera quoque illi consectaria, abijciendi aliquando ab eodem regni adscribitur. Quanquam nonnihil utriusque discrepat caussa; nam regia potestate humanitati suæ conjuncta exutum iri Christum sentiebat Marcellus; Origenem vero regnum, quo tamquam Deus potitur, abdicaturum eum censuisse Theophilus credidit, quemadmodum ex ejus confutatione liquet, in qua Patris & Filij unitatem probat. Qua quænam atrocior accusatio intendi potest? Si putasse dixisset Origenem regio dominatu, quo Christi humanitas prædita est, privatum iri post re-

surrectionem Christum; aliquibus fortasse argumentis accusationem suam utcunque confirmasset; eo, puta, quod ex afficta Origeni sententia depositi in Sole Christi corporis & humanitatis peti poterat. A

Verum in Origenianarum lucubrationum reliquiis manifesta alterutrius hæreseos vestigia nusquam reperi. Itaque vel ex ipsius dictis tale aliquid consequi crediderunt ejus adversarij, vel in ijs extabat Operibus quæ vetustate abolita sunt. Quemadmodum autem nullus suppetit Origenis locus, unde accusationi huic fides fieri possit; ita vix ullus extat, unde facile dilui illa possit. Nonnulla quidem coëgit Halloxius, sed infirma & levia, & ad rem parum apposita, qualis est solennis illa Homiliarum Origenis clausula: *Domino Iesu Christo, cui est gloria & imperium in sæcula sæculorum.* Scripserat enim Græce Origenes: εἰς Χριστὸν, ᾧ ἐστὶν ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. at vocibus illis non unam esse significationem, nec semper æternitatem fine carentem notari infra probabimus. B

Ac Theophilus quidem nescire se dicit unde insaniam ejusmodi Origenes hauserit. Ego vero liquido jurare possum hæc Apostoli quæ leguntur 1. Cor. 15. 24, & seq. perperam accepta, caussam Origeni erroris hujus dedisse, si modo ei adhæsit; nam & in eamdem inde sententiam impulti sunt Marcellus, & popularis ejus Photinus; & alterius quoque confingendi dogmatis ab Ecclesiæ decretis absoni caussam inde Origenes arripuit, ut in sequentibus observabimus. Verum frustra id quæri à nobis, & labis hujus expertem fuisse Origenem conijcere possumus ex Cyrilli Hierosolymitani Catechesi XV, qui hæresim illam in Marcello & Photino ulciscens recens illam exortam dicit, πρόσφατος αἵρεσις, quod utique non dixisset, si jam inde fuisset ab Origenis temporibus propagata. Reliquam adversus id commentum Theophili dissertationem prætermitto, quæ maledictis tantum pugnat, nec quicquam profert seria responsione dignum. C

QVÆSTIO QVARTA.

DE B. MARIA VIRGINE.

I. *Vtrum Christum & B. Mariam Virginem purgatione post partum opus habuisse Origenes existimaverit.* II. *Vtrum clausstrum virginitatis B. Mariæ in partu reseratum opinatus sit.* III. *Vtrum B. Mariam peccatis obnoxiam putaverit.* D

I. GEMINAM, eoque amplius, unica Homilia, quæ numero decima quarta est in Lucam, reprehendendi sui caussam dedit Origenes: priorem, quum Christum asseruit & Mariam purgatione post partum opus habuisse; alteram, quum apertum fuisse clausstrum virginitatis B. Mariæ in partu docuit. Vtrumque suo ordine ventilabimus; & nunc quidem de priore. Origenes Lucæ caput 2. interpretans, in hæc verba versus 22. καὶ ὅτε ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῆς, κατὰ τὸν νόμον Μωσέως, sic perorat: *Propter purgationem, inquit, eorum. Quorum, eorum? si scriptum esset propter purgationem ejus, ideſt Mariæ quæ pepererat, nihil quæstionis oriretur, & audacter diceremus Mariam, quæ homo erat, purgatione indiguisse post partum. Nunc vero in eo quod ait, dies purgationis eorum, non videtur unum significare, sed alterum, seu plures.* Legerat nempe, uti nunc quoque legitur, τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῶν. quam lectionem Interpretationes Syriaca, Æthiopica, & Persica, & Patres aliquot, ac codices bene multi tuentur. Alij, neque pauci habent αὐτοῦ, sed legendum omnino αὐτῆς, juxta Vulgatam, & Arabicam Interpretationem Erpenianæ editionis. Vni siquidem puerperæ purgationem fuisse adhibitam, non etiam infanti constat ex Levit. 2. Corrupta itaque vocis illius αὐτῆς lectio Origeni fucum fecit, & Christum itidem ut Mariam purificatione opus habuisse persuasit. Christo itaque ut reliquis hominibus applicabat dictum Iobi, *Neminem esse mundum à sorde: ne si unius quidem diei fuerit vita ejus.* Sordes autem à peccato hic distinxit, atqs sordescere animam putavit, cum mortale subit corpus è vili & sordida concretum materia; ac sese proinde inquinasse Christi animam cum corpus in muliebris uteri angustijs delitescens sibi adjunxit. Sic ille in eadem Homilia: *Vnde & Salvator loquitur: Ego sum vermis, & non homo, opprobrium hominum, & abjectio plebis. Videbat in matris utero immunditiam corporum, visceribus ejus hinc inde vallatus, tertenæ facis patiebatur angustias: unde assimilat se vermi & dicit: Ego sum vermis, & non homo.* E F

At Tertullianus libro De carne Christi, cap. 4. & libr. 3. contra Marcion. cap. 11. de Domini nostri corporatione agens, pejora etiam deblaterat, nam præter *spurcitias genitalium in utero elementorum, humoris & sanguinis, fœda coagula carnis ex eodem cœno alendæ per novem menses; partus quoque immunda & pudenda tormenta, & ipsius exinde puerperij spurcos, anxios, ludicros exitus fingit.* Quæ ab Hæreticis objecta neutiquam ipse diffitebatur, sed Deo indigna esse negabat, contra Marcionistas.

Sanctam

A Sanctam vero Virginem cum more aliarum fœminarum per vulvæ reserationem Christum enixam esse sibi Origenes finxerit, ut mox disputabimus, credi quoque posset profusam ab ea, itidem ut ab aliis, partus colluviem existimasse, unde minime mirum foret purgandam quoque fuisse ipsum asseverasse: sed omnino istud, nisi me mea fefellit diligentia, in Origene expressum non est. Sui ergo ei sufficiunt errores, nec alieni temere huic affingendi sunt. Hanc potius Sixti Senensis Annotationem, quæ libr. 6. Biblioth. intexta est, admittamus: *Intelligit fortasse Origenes, non de purgatione ab immunditiis & sordibus partus, quibus nulli dubium est Mariam non fuisse obnoxiam, sed de ritibus, & cæremonijs, quibus Moyses puerperas lustrari jusserat: has necesse erat servari à matre illius, qui Legem impleturus venerat, non destructurus.* Illud ex eo confirmatur, quod Homil. 8. in Levit. scribit Origenes eas solum B mulieres in pariendo esse immundas, quæ semine admisso concipiunt, & pariunt; quæ vero semine neutiquam susceptо peperit, eam vero immundam non esse. Quorum ea germana sunt, quæ repræsentant Catenæ ex Origene in Levit. 12. 2. γυνὴ ἧς σπερματικῶς κ) τόκοι ἄρσεν· παρέλκει· δόξει τὸ ἐὰν σπερματικῶς, ἀεὶ γεννώμενον τὸ ♁ τίκτει ἄρσεν. ἀλλ' ἐφίσταμαι μήποτε ἵνα ἀσπερματικῶς ἡ μέρια σὰρξ ἐν τῷ ἐσπερματικῶς τικοῦσα ἄρσεν, μὴ νομιζῇ ἀκαθαρσίαν. εἰ γε γυναικεία τὸν σωτῆρα, εἶρηται ὅλον τοῦτο. Addamus denique insignem locum ex Homil. 12. in Levit. quo generationis Christi & virginalis Mariæ corporis mundities disertissime prædicatur: *Omnis qui ingreditur hunc mundum in quadam contaminatione effici dicitur. Propter quod & Scriptura dicit: Nemo mundus à sorde, ne si unius diei fuerit vita eius. Hoc ipso ergo quod in vulva matris est positus, & quod materiam corporis ab origine paterni seminis sumit, in patre & in matre contaminatus* C *dici potest. Aut nescis quia cum quadraginta dierum factus fuerit puer masculus, offertur ad altare, ut ibi purificetur, tanquam qui pollutus fuerit in ipsa conceptione, vel paterni seminis, vel uteri materni? Omnis ergo homo in patre & in matre pollutus est; solus vero Iesus Dominus meus in hac generatione mundus ingressus est, in matre non est pollutus: ingressus est enim corpus incontaminatum. Ipse enim erat qui & dudum per Salomonem dixerat: Magis autem cum essem bonus, veni ad corpus incoinquinatum. Non est ergo contaminatus in matre; sed ne in patre quidem: nihil enim Ioseph in generatione eius præter ministerium præstitit & affectum.*

Annot. 136.

Sic autem de sacro Mariæ puerperio sentit Catholica Ecclesia antiquorũ Patrũ dogmatis imbuta, etsi *uterus de die in dies insolesceret* (placet enim Tertulliani verba, repudiata licet ipsius sententia, rẽtinere) *gravem* tamen, *anxium, incertum libidinibus fastidij & gulæ* neuti- D quam fuisse; foras vero *infantem* non *cum suis impedimentis profusum & oblitum*, quemadmodum aliis omnibus puerperis solet contingere, sed absque ullis inquinamentis & sordibus prodiisse. Quamobrem Canone 79 Synodi Quinisextæ abrogatur consuetudo à nonnullis obseruari solita illis temporibus, similam coquendi post diem Nativitatis Christi, & eam sibi invicem impertiendi, *honoris scilicet prætextu secundinarum impolluta Virginis matris*: rationem reddit Synodus, esse quippe ἀλόχευτον τὴν ἐκ τῆς παρθένου θεῖον τόκον, ὡς ♁ ἀπόφως συσιν τὰ *Secundinis carentem Virginis divinum partum, ut qui semine caruerit.*

Tertull. De carn. Christi cap. 4.

II. Alia quoque, ac gravior criminatio ex his ejusdem Homiliæ verbis oritur: *Quemcumque de utero effusum matrem dixeris, non sic aperit vulvam matris suæ, ut Dominus Iesus; quia omnium mulierum non partus infantis, sed viri coitus vulvam reserat. Matris vero Domini eo tempore* E *vulva reserata est, quo & partus editus, quia sanctum uterum, & omni dignatione venerationis venerandum ante Nativitatem Christi masculus omnino non tetigit.* Per reserationem vulvæ Christum editum censet. Par est Tertulliani cespitatio in libro De carne Christi, cap. 23. ibi quippe B. Mariam virginitatis decus (integritatis nempe cujusdam corporis, quæ virginibus inesse solet, & primo viri congressu obteritur ac violatur) reserata in partu vulva amisisse docet. Post alia vero sic disserit: *Omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum vocabitur Domino. Quis vere sanctus, quam Dei Filius? Quis proprie vulvam adaperuit, quam qui clausam patefecit? Cæterum omnibus nuptiæ patefaciunt. Itaque magis patefacta est, quia magis erat clausa. Vtique magis non virgo dicenda est quam virgo, saltu quodam mater antequam nupta. Et quid ultra de hoc retractandum* F *est? cum hac ratione Apostolus non ex Virgine, sed ex muliere editum Filium Dei pronuntiavit, agnovit adapertæ vulvæ nuptialem passionem* Eamdem postmodum opinionem amplexus est Iovinianus Hæreticus, & eam hodieque tuentur Heterodoxi nostrates, uterum virgineum Christo transeunti reseratum quidem, patens iter præbuisse docentes, sed mox divulsas partes Dei nutu pristinas repetiisse sedes, & in unum coaluisse. Nec multum hinc abludit Durandus à sancto Porciano, inviolatum quidem perseverasse virginitatis sigillum definiens, sed amplificatos meatus viam patefecisse.

Origenianæ sententiæ contraria decernuntur in prima Homiliarum in diversos, quæ auctorem non habere Origenem vel hinc potest existimari. Sic illa: *Quemadmodum Danieli intra lacum Leonum incluso, claustris non apertis allatum est prandium ab Habacuc; ita & hac Virgo sancta genuit Deum, sed intacta permansit; mater effecta est, sed virginitatem non amisit; genuit infantem, &, ut dictum est, Virgo permansit; mater Filij facta est, & castitatis sigillum non perdidit,*

Atque illud est optimæ Patrum, tum Græcorum, tum Latinorum partis, & Ephesini præterea Concilij decretum, perpetuo Ecclesiæ Catholicæ consensu comprobatum, & hoc Ezechielis Prophetæ oraculo corroboratum. *Et dixit Dominus ad me: Porta hæc clausa erit: non aperietur, & vir non transibit per eam: quoniam Dominus Deus Israël ingressus est per eam, eritque clausa Principi.* Quo illibatam & in conceptu, & in partu Mariæ virginitatem futuram, Christique corpus clausis uteri repagulis eodem modo foras proditurum, quo ad Discipulos obseratis foribus penetravit, prænuntiari affirmant Patres plerique. A

Ezech. 44. 2.

Verum Origenis reprehensioni intercedit Genebrardus, & Ambrosij ac Hieronymi auctoritatem & exemplum prætexit, quorum uterque claustrum virginitatis à Christo in partu apertum fuisse dicit. Adjungere poterat Athanasium, Basilium, & alios præterea, qui de virgineæ vulvæ apertione similiter differunt. Sed ea omnibus iis exceptio adhibenda est, qua ad solvendum Ambrosij locum usus est Thomas p. 3. q. 28. a. 2. ita nempe locutos Patres illos, cum illud Evangelistæ exponerent: *Omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur*: quod quidem ex vulgata loquendi consuetudine usurpatum est, non ad significandam virginei claustri apertionem, sed exitum duntaxat prolis de utero. Thomæ responsionem defendunt alij Ambrosij & Hieronymi loci, quibus irruptum perseverasse in puerperio virginitatis sigillum manifeste tradunt; qualis ille est Ambrosij è libro De institutione virginis, cap. 7. *Porta igitur Maria, per quam Christus intravit in hunc mundum, quando virginali fusus est partu, & genitalia virginitatis claustra non solvit. Mansit intemeratum septum pudoris, & inviolata integritatis duravere signacula, cum exiret ex Virgine*: & ille ipse Hieronymi è libr. 2. contra Pelagian. quem Origeniano similem esse vult Genebrardus, quique ei ex diametro oppositus est. En illum: *Solus Christus clausas portas vulvæ virginalis aperuit, quæ tamen clausæ jugiter permanserunt.* Vtilius ergo suam Origeni excusando navasset operam Genebrardus, si dixisset de Mariæ virginitate haudquaquam ab Origene fuisse detractum, etiamsi perfractas in pariendo virginitatis fores crediderit; (quod ipsum tamen ab Ecclesia reprobatum est) non in integritate quippe carnis, sed in constanti voluntatis proposito virginitatem consistere: nam *Integritas corporalis membri per accidens se habet ad virginitatem, in quantum scilicet per hoc quod ex proposito voluntatis abstinet quis à delectatione veneréa, remanet integritas in membro corporeo. Vnde si contingat quod per alium modum aliquo casu membri integritas corrumpatur, non magis præjudicat virginitati, quam si corrumpatur manus aut pes.* Verba sunt S. Thomæ 2. 2. q. 152. a. 1. *Notandum sane*, inquit Eligius Noviomensis Homil. 2. *quod dicitur: Omne masculinum adaperiens vulvam, quia his verbis Evangelista morem consuetæ nativitatis expressit. Et non sic intelligi voluit, sicut latrant Hæretici, quod Christus uterum matris nascendo virginitate privaverit: cum mulier non tunc virginitatem amittat, quando parit, sed quando cum viro dormit.* Huc confert quod Tractat. 26. in Matth. ex traditione quadam literis mandavit Origenes de morte Zachariæ idcirco illata, quia Mariæ, postquam Servatorem enixa est, in quodam Templi loco virginibus destinato consistere permisisset, & dixisset *prohibentibus eam, quoniam digna est virginum loco, cum sit virgo.* B C D

Genebr. Collect. c. 6.

III. Beatam Virginem nullum unquam in se concepisse peccatum, hodie Ecclesiæ ratum est, & Tridentini Concilij firmatum auctoritate decretum. Quo acquiescendum potius est, quam Veterum dictis, si qui secus sentire visi sunt. Inter illos numerandus Origenes, qui Legi peccati Mariam Christi matrem non obnoxiam fuisse modo, sed & paruisse pronuntiavit his verbis: *Q, id? putamus quod scandalizatis Apostolis mater Domini à scandalo fuerit immunis. Si scandalum in Domini passione non passa est, non est mortuus Iesus pro peccatis ejus. Si autem omnes peccaverunt, & egent gloria Dei, justificati gratia ejus, & redemti, utique & Maria illo tempore scandalizata est. Et hoc est quod nunc Symeon prophetat dicens: Et tuam ipsius animam, quæ scis absque viro peperisse te virginem, quæ audisti à Gabriele: Spiritus sanctus veniet super te, & virtus altissimi obumbrabit tibi, pertransibit infidelitatis gladius, & ambiguitatis mucrone ferieris.* Iacent illa in Homil. 17. in Luc. quæ (ὡσπλεξε) propemodum in Epistolam 317 retulit Basilius; gladio enim illo dubitationem quamdam à Symeone notatam esse scribit, quæ Mariæ animam in partes, mortem patiente Christo, divisura erat, juxta Christi oraculum: *Omnes scandalizabimini in me*: alioquin ad eam mortis Christi fructum non fuisse perventurum. Eodem verba Symeonis detorquent Titus Bostrenus, Amphilochius Orat. 3. De occursu Domini, Chrysostomus in Psalm. 13. Cyrillus in Iohann. Auctor libri Quæstionum Veteris & Novi Testamenti Augustino adscripti Quæst. 73. & Theophylactus in Luc. 2. Quorum nonnulli Virginem post fluctuationem illam animo confirmatam fuisse dicunt, Basilium hujus auctorem sententiæ pressius assectati. E F

Conc. Trid. Sess. 6. Can. 23.

Origenes itidem Homil. 20. in Luc. dubiæ & incertæ fidei Mariam ita accusat: *Simul & illud attendite, quod quamdiu in possessione Patris sui fuit* (Iesus) *sursum erat quia necdum plenam fidem Ioseph & Mariæ habebant, propterea sursum cum eo manere non poterant.* Et paulo post: *Maria autem conservabat omnia verba hæc in corde suo; plus aliquid quam de homine suspicabatur.* Eamdem

A exiguæ fidei culpam Mariæ affingit Tertullianus libr. De carne Christi, cap. 7. *Sed quæ ratio respondi, inquit, matrem & fratres ad præsens negantis, discat etiam Apelles. Fratres Domini non crediderunt in illum, sicut & in Evangelio ante Marcionem edito continetur. Mater æque non demonstratur adhæsisse illi, cum Martha & Maria alia in commercio ejus frequententur. Hoc denique in loco apparet incredulitas eorum, cum is doceret viam vitæ, cum Dei regnum prædicaret, cum languoribus & vitiis medendis operaretur, extraneis defixis in illum tam proximi aberant.* Sed causſam pro eo dicit Pamelius, & totam incredulitatis notam in fratres transfert; & Matrem Christo non adhæsisse eatenus tantum dici vult, quatenus non omnibus Christi concionibus interfuit. Laudabilis quidem, sed irritus est Pamelij conatus: ecquænam enim adversus tam apertam sententiam valeat exceptio? Nam ait *hoc in loco apparuisse incredulitatem eorum,* cum prædicaret
B Christus regnum Dei, & extraneis in illum defixis abessent proximi. Atqui Virginem dixit non æque adhæsisse Christo ac Martham & Mariam. Virginem igitur, itidem ut Domini fratres, incredulitatis arguit. Origenem quoque contra Rhenanum idem ipsi crimen objicientem defendere parat Pamelius hoc argumento, quod B. Virginem immaculatam appellet. Commodius locum ex Homil. 20. in Luc. proxime adductum exponere satagit Sixtus Senensis libr. 5. Biblioth. *Puto*, inquit, *Origenem vocabulo plenæ fidei intellexisse plenam cognitionem omnium mysteriorum divinitatis & humanitatis Christi, quam Maria Virgo nondum eo tempore habebat; quamvis ea omnia, quæ tum de Christo noverat, certissima & inconcussa fide teneret.* Ad priorem vero ex Homil. 17. diluendum locum conducere poterat Thomæ solutio, du- *Thom. p. 3.*
bitationem illam, *admirationem* & *discussionem* interpretantis, si non reijculæ illæ *scandali* & *q. 27. a. 4.*
C *infidelitatis* voces occurrerent. Porro absona hæc, & ab Ecclesiæ placitis discrepans Veterum aliquot de Maria sententia, aliæque ejusmodi nonnullæ, quas brevitati consulentes prætermittimus, causſam dederunt Lutheranis & Calviniſtis, cur B. Mariam reliquorum more hominum peccasse scisceret. *Annot. 140*

QVÆSTIO QVINTA.

DE ANGELIS.

D I. *Vix certi quicquam Origenis ætate de Angelis fuerat definitum.* II. *Quæritur quo tempore Angelos, & rationis compotes naturas reliquas à Deo conditas, & in peccatum delapsas ratus sit.* III. *Vtrum Angelos corporatos esse censuerit.* IV. *Sibi videtur aliquando non constare:* V. *sed conciliantur discordantes loci.* VI. *Vtrum animam illis inesse, an ipsos esse animas dixerit.* VII. *Angelorum inter & Dæmonum corpora discrimen aliquodtenuitatis constituit.* VIII. *Consentientes habet Patres bene multos.* IX. *Origenianæ sententiæ radix investigatur.* X. *Vtrum aquas quæ supra & infra Firmamentum sunt, Angelos esse arbitratus sit.* XI. *Ecquid de Angelorum libertate, meritis, gratia, remuneratione,*
E *ac pœnis statuerit.* XII. *Patrum multorum adversus hanc ipsius doctrinam convitia.* XIII. *Vtram priorem crediderit hominum an Dæmonum naturam, exploratur.* XIV. *Ex ipsis Origenis verbis sententia illius super Angelorum libertate ac meritis aperitur:* XV. *in qua tamen videtur nonnumquam titubare.* XVI. *Causſæ huic Patres aliquot suffragantur.* XVII. *Origeni favent alia quædam.* XVIII. *Vtrum Angelos ab hominibus eruditri persuasum habuerit.* XIX. *Expenditur ejus sententia de Angelis judicandis;* XX. *cujus fundamenta aperiuntur.* XXI. *Eam frustra excusare conatur S. Thomas.* XXII. *Quo tempore extrema supplicia Dæmonibus vel inflicta vel infligenda Origenes crediderit.* XXIII. *Origeni assentiuntur Patres plerique.* XXIV. *Vtrum hominum sanctitate florentium animas*
F *Angelos esse senserit.* XXV. *Nonnullorum criminationibus opinionis hujus causſa fuit obnoxius.* XXVI. *Ventilatur ejus sententia de tutelaribus Angelis; ac primum Gentium,* XXVII. *Ecclesiarum,* XXVIII. *hominum singulorum,* XXIX. *& rerum anima carentium.* XXX. *Vtrum unicuique Genti & homini Angelos duos, bonum unum, malum alterum simul assistere putaverit.* XXXI. *Fons Origenianarum de Angelis tutelaribus sententiarum ostenditur:* XXXII. *adstipulatores Patres recensentur.* XXXIII. *Eæ & ex Origenis fluctuatione excusari possunt.* XXXIV. *Quid de Angelis προπομπεῖς opinatus sit, indagatur.* XXXV. *Quæritur, quid senserit de Angelis remunerationum & pœnarum*

administris. XXXVI. *Vtrum Angelos neutiquam invocandos esse putaverit.* XXXVII. A
Vtrum & quomodo Cherubimos Filij cogitationes esse dixerit. XXXVIII. *Vtrum Dæmones nidore & sanguine pasci existimaverit.*

I. ORIGENIANAM de Angelis doctrinam, iter institutum prosequentes, explicemus. Ac Angelorum nomine, tum bonos Angelos, tum malos, qui Dæmones appellantur, comprehendimus, quoniam permista sponte sua & cohærens est utrorumque notitia. Horum naturam suis temporibus nondum satis aperte fuisse cognitam, nec Ecclesiæ definitionibus explanatam scribit Origenes in Proœmio librorum περὶ ἀρχῶν. *Est etiam illud in Ecclesiastica prædicatione, esse Angelos Dei quosdam, & Virtutes bo-* B
nas, quæ ei ministrent ad salutem hominum consummandam; sed quando isti creati sunt, aut quomodo sint, non satis manifesto distinguitur. Et paulo superius: *De Diabolo, & Angelis ejus, contrarisque Virtutibus Ecclesiastica prædicatio docuit quoniam sunt quidem: sed quid sint, aut quomodo sint, non satis clare exposuit. Apud plurimos tamen ista habetur opinio, quod Angelus fuerit iste Diabolus, & Apostata effectus quamplurimos Angelorum secum declinare persuaserit, qui & nunc Angeli ipsius nuncupantur.* Proclivis ergo erat Origeni in re lubrica & incerta lapsus, promta & facilis in tenebris offensio. Et fuit sane multiplex, dum ingenio suo nimis confisus extra oleas nonnumquam divagatur. Singula hic enucleate discutienda sunt.

II. Quærendum priore loco illud est, quo tempore Angelos à Deo conditos Origenes C
statuerit; neque Angelos duntaxat, sed rationis etiam participes naturas omnes, sive Dæmones, sive humanas animas, sive alias quascunque (nam & alias pleraſque rationis compotes esse sensit) quoniam ejusdem eas omnes esse inter se naturæ, & eodem tempore à Deo conditas, tumque fuisse νόας. hoc est Mentes; deinde vero propter varios illarum motus, ac diversum liberi arbitrij usum, in varios ordines, sive Angelorum, sive Hominum, sive Dæmonum distributas, constanti & iterata Origenes assertione prodidit; ut sæpe in sequentibus ostendemus. At quoniam vulgo ignorari scribit, quo tempore creatæ illæ sint à Deo, nec quicquam aperte super ea re definivit, conjecturis duntaxat utendum est. Probabile mihi quidem fit naturas hujusmodi ab æterno creatas à Deo Origenem existimasse; quemadmodum numquamnon sine luce sibi coæva, licet à se producta Sol fuit. Demonstrabimus quippe infra, persuasum fuisse illi Mundum idcirco à Deo conditum, ut D
naturæ illæ rationales in eum pro meritis demitterentur. Atqui sine Mundo Deum numquam fuisse idem opinabatur; ait enim libr. 3. περὶ ἀρχ. cap. 5. *Si cæpit mundus ex tempore, quid ante faciebat Deus, antequam mundus fieret? otiosam enim dicere naturam Dei otiosum est simul & absurdum, vel sutare quod bonitas aliquando non fecerit, vel omnipotentia aliquando non egerit potentatum.* Igitur ne rationales quidem naturæ ex tempore esse cœperunt. Vnde necessario sequitur eas ab omni ævo conditas à Deo fuisse; tum variis modis voluntatis libertate usas, has recte, male illas egisse, statimque sceleribus earum expiandis mundum fuisse fabrefactum in quem detruderentur, adeo ut hæc re licet diversa, simul tamen contigerint. Quod ut Adamantium ita sensisse putem, facit Platonicorum recentiorum auctoritas, E
quorum consimilis erat propemodum iisdem de rebus sententia, ut est apud Augustinum libr. 10. De Civit. Dei, cap. 31. Facit & iste Hieronymi locus ad cap. 1. Epist. ad Titum: *Sex millia necdum nostri orbis implentur anni; & quantas prius æternitates, quanta tempora, quantas sæculorum origines fuisse arbitrandum est, in quibus Angeli, Throni, Dominationes, cæteræque Virtutes servierint Deo, & absque temporum vicibus atque mensuris Deo jubente subsliterint?* Hæc Origenismum sapiunt, qualia multa Commentariis suis Hieronymus asperserat. Facilis nunc est Leontij Byzantij intellectus, cum ait Scholior. Act. 10. οἱ ἅγιοι, inquit, περὶ τῆς προϋπάρξεως ἐδόξαζεν (ὡς ἕλληνες) ὅτι, ὁτι πρὸ τῆς αἰώνων νόες ἦσαν πάντες καθαροὶ, οἱ δαίμονες, αἱ ψυχαὶ, οἱ ἄγγελοι λέγουσιν ὄντες τῆς θειᾶς, τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ ποιοῦντες. ὁ δὲ διάβολος εἷς ὢν, ἐπαιδὴ τὸ ἀυτεξούσιον εἶχεν, ἠβουλήθη ἀποστῆναι τοῦ θεοῦ, καὶ ἀπέστη ἀυτὸν ὁ θεός. συναπέστησαν δὲ αὐτῷ πᾶσαι αἱ ἄλλαι δυνάμεις, ἃ οἱ μὲν πάνυ ἁμαρτήσαντες δαίμονες ἐγένοντο. οἱ δὲ ἔτι ἐλαττον, ἄγγελοι. οἱ δὲ ἔτι ἐλαττον F
ἀρχάγγελοι. ἃ ὅπως ἐφεξῆς ἔχει θεὸς τὰ οἰκεῖα ἁμαρτήσας ἀπόλαβεν. ὑπολείπονται δὲ αἱ ψυχαὶ, αἵ πνες κἀν ζοφοῦ τινι ἦσαν ἁμαρτήσασαι, ἵνα δαίμονες γένωνται. κἀν πάλιν ἄπω κουφοτέρως, ἵνα ἄγγελοι γένωνται· ἐποίησεν ἓν τὰ παρόντα κόσμον, καὶ τὰ ψυχὰ συνέδησε τοῖς σώμασι τοῖς κόλασιν· *Atque ita interim de præexistentia* (Origenes) *sentiebat, ante sæcula mentes fuisse puras omnes, & Dæmones, & Animas, & Angelos ministrantes Deo, ejusque mandata exequentes. Diabolum autem cum unus esset, quoniam arbitrij libertate pollebat, Deo resistere voluisse, eumque à Deo fuisse expulsum; unaque cum ipso defeciviſse omnes alias Virtutes, & quæ plus peccassent Dæmones evasisse; quæ minus, Angelos; quæ minus etiam, Archangelos; & ita consequenter unumquemque pro suo peccato recepisse præmium: reliquas autem fuisse animas, quæ non tantum peccaverant, ut Dæmones fierent; neque rursum ita leviter, ut Angeli evaderent; mundum itaque hunc condidisse, animamque supplicij caussa corpori colligasse.* Creationem in-

A ter, & peccatum, & pœnam momentum fere unicum interceſſiſſe intellige, atque hæc ϖρὸ τῶν αἰώνων, ideſt ab æterno contigiſſe. Ad Origenis ſententiam accedit Auctor Commentarij in Iob, quem vertit Perionius: ait enim: *In Diabolo autem principium formationis intelligendum eſt, non quod omnium quæ ratione & animo intelliguntur, primus ſit effectus; ſed quod ſine tempore, quemadmodum locus ille declarat.*

III. Videndum deinde Angeloſne corporatos eſſe, an corpore carere Origenes arbitratus ſit. Non ſatis autem explicata, & certa videtur prima fronte ejus ratio; nam pugnantia ſecum eſſe dicas, quæ diverſis libris ſuper eo argumento diſſeruit. Quicunque tamen animum ad ejus verba attenderit diligenter, aliter judicabit. Rata quippe fuit ejus & conſtans opinio Angelos corpore eſſe indutos, ſed ſubtili & tenui: nam libr. 1. De princip. cap.

B 6. pronuntiat *Solius Dei, ideſt Patris, & Filij, & Spiritus ſancti naturæ id proprium eſſe, ut ſine materiali ſubſtantia, & abſque ulla corporeæ adjectionis ſocietate intelligatur ſubſiſtere.* Quem locum affert S. Thomas p. 1. q. 51. a. 1. eamque opinionem ab antiquis Philoſophis Origenem hauſiſſe aſſeverat. Clariora etiam proloquitur libr. 2. ejuſdem Operis, cap. 2. & poſtquam quæſivit an ſummam beatitatem adeptæ ratione pollentes naturæ corpus penitus exuere poſſint, ſibique id *difficillimum & pene impoſſibile* videri dixit; addiditque, quod & ſequenti capite iterum uſurpat, neceſſe fore in nihilum redigi corpoream naturam, quemadmodum de nihilo fuit procreata, ſi utilis eſſe deſineret: tum ſubdit: *Si vero impoſſibile eſt hoc ullo modo affirmari, ideſt quod vivere præter corpus poſſit ulla alia natura, præter Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum, neceſſitas conſequentiæ ac rationis coarctat intelligi, principaliter quidem coarctatas eſſe rationabiles naturas;*

C *materialem vero ſubſtantiam opinione quidem & intellectu ſolum ſeparari ab eis, & pro ipſis, vel poſt ipſas effectam videri, ſed numquam ſine ipſa eas vel vixiſſe vel vivere: ſolius namque Trinitatis incorporea vita exiſtere recte putabitur.* Hæc inſectandi Origenis viro magno præbuerunt argumentum, quod cum Angelos & rationis capaces animas longo intervallo corporibus caruiſſe alibi dixerit, id tamen fieri non poſſe hic affirmaverit. Verum res aliter ſe habet; nam corporeos quidem Angelos & animas revera eſſe Origenis opinio fuit, ſed ea tamen propter inſignem ſubtilitatem, cum reliquis mundi corporibus comparata, ſpiritualia, ut oſtendemus paulopoſt, & incorporea dici poſſe: quamvis ergo ante mundi hujus corporei opificium condita ea fuerint, corpore tamen ſui generis fuiſſe inſtructa: ac ne in primo quidem illo ſtatu diu perſeveraſſe, ſed admiſſo ſtatim poſtquam creata ſunt pecca-

D to, in craſſiora continuo corpora ſupplicij cauſſa fuiſſe immerſa. Præter ſuperiora teſtimonia quibus Angelis corpus affingitur, recitanda quoque ea quæ locum Origenis ſupra allatum excipiunt: *Vt ergo*, inquit, *ſuperius diximus, materialis ſubſtantia huius mundi habens naturam, quæ ex omnibus ad omnia transformatur, cum ad inferiores quoſque trahitur, in craſſiorem corporis ſtatum, ſolidioremque formatur, ita ut viſibiles iſtas mundi ſpecies, variaſque diſtinguat: cum vero perfectioribus miniſtrat & beatioribus, in fulgore cæleſtium corporum micat, & ſpiritalis corporis indumentis vel Angelos Dei, vel filios reſurrectionis exornat.* Sed & libr 4. in Anacephalæoſi: *Semper autem erunt rationabiles naturæ, quæ indigent indumento corporeo: ſemper ergo erit natura corporea, cuius indumentis uti neceſſe eſt rationabiles creaturas. Niſi quis putet poſſe vel aſſertionibus oſtendere quod poſſit natura rationabilis abſque ullo corpore vitam degere. Sed quam difficile ſit, & quam pene impoſſibile intellectui noſtro, in ſuperioribus ſingula differentes oſtendimus.* Quapropter Photius Cod. 106 Theo-

E gnoſtum Alexandrinum libro quarto Hypotypoſeon ex mente & ſententia Origenis ſcripſiſſe refert, Angelis & Dæmonibus exilia corpora eſſe circumpoſita.

IV. Sed quamvis rationabilibus naturis corpus diſerte & liquido affinxerit Origenes, à ſe diverſus abire videtur aliis locis, & corpus iiſdem naturis detrahere. Sic Homil. 1. in Geneſ. *Cum enim ea quæ facturus erat Deus, ex ſpiritu conſtarent & corpore; iſta de cauſſa in principio & ante omnia cœlum dicitur factum, ideſt, omnis ſpiritalis ſubſtantia, ſuper quam velut in throno quodam, & ſede Deus requieſcit. Iſtud autem cœlum, ideſt firmamentum, corporeum eſt.* Vbi cum ſpiritalem ſubſtantiam opponat corporeæ, ſequitur eſſe incorpoream: & Tom. 1. Commentar.

F in Iohann. p. 16. 17. ϰ᾽ οὐδ᾽ ϰαῖον διάϰρισιν εἰ αὐλὸν παίοι τὸ ἀσώματον ζωὴν ζώντων τῶν μαϰαρίων τῶν τῶν ἀγίων, ὁ ϰαλάμου ϑράσων ἄξιον γεγόνοι· ϰαὶ πάσων δὲ ϰαθαρᾶς ζωῆς, ϖρὸ πάντων ἐνδιδῶναι ὕλην ϰ᾽ σώματι· & Tomo 20. p. 320. πάντως γοῦν ϰὰν τοῦτο ἔχει ὁ διάβολος· δόγμα ἀλλότριον ϖρὸ ἑαυτοῦ ἐνοοῦν ὅτι λογιϰός ἐστι, ϰ᾽ ὅτι τοιόνδε μὲν ἀνθρώπου ἐστί, τὸ τοιόνδε ἀγγέλου, ϰ᾽ τὸ τοῖον μὲν σῶμα, τὸ ποῖον σῶμα, ἄλλο δέ τι ἕτερον σώματος. Item libr. 1. ϖερὶ ἀρχῶν, cap. 7. *Manifeſte ergo in Chriſto & per Chriſtum facta eſſe omnia, & creata pronuntiat* (Paulus Col. 1. 16.) *ſive viſibilia quæ ſunt corporalia; ſive inviſibilia, quæ non alia etiam arbitror, quam incorporeas, ſpiritualeſque virtutes:* & libr. 2. ϖερὶ ἀρχῶν, cap. 3. *Non enim idem intelligitur, ea quæ non videntur, & ea quæ inviſibilia ſunt. Ea namque quæ ſunt inviſibilia, non ſolum non videntur, ſed ne naturam quidem habent ut videri poſſint, quæ Græci ἀσώματα, ideſt incorporea appellarunt. Hæc autem de quibus Paulus dixit: Quæ non videntur, naturam quidem habent ut videri poſſint, nondum tamen videri ab his quibus promittuntur exponit:* & iſtud è libr. 3. cap. ult. *Omnis igitur hæc ratio hoc continet, quod duas generales natu-*

ras condiderit Deus; naturam visibilem, ideſt corpoream, & naturam invisibilem, quæ eſt incorporea: A & hoc omnium apertiſſimum libr. 4. Operis ejuſdem, cap. 2. *Sed & rurſum per Chriſtum creata dixit omnia viſibilia & inviſibilia, per quod declaratur eſſe etiam in creaturis quaſdam inviſibiles ſecundum proprietatem ſuam ſubſtantias. Sed hæ quamvis ipſæ non ſint corporeæ, utuntur tamen corporibus, licet ipſæ ſint corporeæ ſubſtantia meliores. Illa vero ſubſtantia Trinitatis, quæ principium eſt, & cauſſa omnium, ex qua omnia, & per quam omnia & in qua omnia, neque corpus, neque in corpore eſſe credenda eſt, ſed in toto incorporea.* Sed & libr. 6. contr. Celſ. ἡμεῖς ϕ, inquit, ἀσώματον οὐσίαν ἐν ἱσῷ ἀσωμάτῳ μόνῳ, καὶ εἰς τὸν ἀειλυόμβριον τοῦ ἀσβέστου ϕυλὴν, ἢ τὸ ἀγγέλων, ἢ δαίμονων, ἢ πνευμάτων, ἢ ἀρχῶν, ἢ ἐξουσιῶν ὑπέστημεν. Ideo Sophronius Hieroſolymitanus in Epiſtola ad Sergium ſcribit Origenem, ipſiuſque ſequaces dixiſſe animas ante corpora carne & corpore carentem vitam egiſſe in cœlo nondum creato. B

V. In his ſecum licet pugnare videatur Origenes, facile tamen diſcordantes loci conciliantur: nam Angelos ita corporeos eſſe vult, ut ſpiritales nihilominus eſſe velit, quod ſpiritus nihil ſint aliud quam ſummæ exiguitatis corpora, cujuſmodi ſunt Angelica; aſſerit quippe loco ſupra allato *materialem ſubſtantiam hujus mundi, ſpiritalis corporis indumentis vel Angelos Dei, vel filios reſurrectionis exornare:* ut hominum quoque corpora poſt reſurrectionem ſpiritalia fore declarat Paulus 1. Cor. 15. 44. Angelos porro cum propter eximiam corporum ſubtilitatem ſpiritales dixerit, incorporeos quoque quodammodo, & ἀσωμάτους dici poſſe cenſuit, habita præſertim corporum noſtrorum ratione, quæ craſſa ſunt. Id ipſe manifeſte indicat in Proœmio librorum De princip. cum enim appellationem ἀσωμάτου in Scripturis neutiquam uſurpari dixiſſet, objicit ſibi locum quemdam ex apocrypho libello, C qui Petri Doctrina inſcribitur, in quo Diſcipulis dicit Chriſtus ſe non eſſe *Dæmonium incorporeum.* Reſpondet Origenes inter Eccleſiaſticos libros Petri doctrinam non haberi: tum addit: *Quod etiam ſi ipſum concederetur, non idem ſenſus ex iſto ſermone ἀσωμάτου indicaretur, qui Græcis vel Gentilibus auctoribus oſtenditur, quam de incorporea natura à Philoſophis diſputatur. In hoc enim libello incorporeum Dæmonium dixit, pro eo quod ipſe ille quicunque eſt habitus, vel circumſcriptio dæmonici corporis, non eſt ſimilis huic noſtro craſſiori vel viſibili corpori: ſed ſecundum ſenſum ejus qui compoſuit illam Scripturam intelligendum eſt quod dixit; ideſt non eſſe tale corpus, quale habent Dæmones, quod eſt naturaliter ſubtile, & velut aura tenue, & propter hoc vel imputatur à multis, vel dicitur incorporeum, ſed habere ſe corpus ſolidum vel palpabile. In conſuetudine vero hominum omne quod* D *tale non fuerit, incorporeum ſimplicioribus vel imperitioribus nominatur: velut ſi quis aërem iſtum quo fruimur, incorporeum dicat, quandoquidem non eſt tale corpus, ut comprehendi ac teneri poſſit, vimque reſiſtere.* Si quando igitur Angelos dixit incorporeos, ad imperitorum captum ſeſe accommodaſſe, & juxta vulgi conſuetudinem locutum fuiſſe credamus.

VI. Nec corpoream Angelis naturam attribuiſſe contentus, animam iis inſuper adſcripſit libr. 2. περὶ ἀρχῶν, cap. 8. *Supereſt de Angelico ordine requirere, utrum & ipſi animas habeant, an animæ ſint, vel de cæteris divinis, cœleſtibuſque Virtutibus, ſed & de contrariis poteſtatibus. Auctoritatem quidem divinæ Scripturæ uſquam nullam invenimus, quod vel Angeli, vel ſi quæ ſunt divini Spiritus miniſtri Dei, vel animas habere, vel animæ dicantur: animantia tamen eſſe à quamplurimis ſentiuntur.* Hieronymus Epiſt. 65. ad Pammach. cap. 5. *Nec Origenes umquam dixit ex Angelis animas fieri, cum ipſos Angelos nomen eſſe officij doceat, non naturæ: in libris enim περὶ ἀρχῶν &* E *Angelos, & Thronos, & Dominationes, Poteſtates, & Rectores mundi & tenebrarum, & omne nomen quod nominatur non ſolum in præſenti ſæculo, ſed in futuro, dicit animas eſſe eorum corporum, quæ vel deſiderio, vel miniſterio ſuſceperint.* Profecto non eſt promtum dictu quanam ratione animam Angelis ineſſe poſſe ſenſerit: nam quæreretur, anima illa corporeane ſit, an contra. Cornoream dixiſſet utique, nam nihil præter Deum incorporeum ducit. Tenue ergo & mopogrammum corpus ab alio longe tenuiſſimo, & ſimpliciſſimo corpore animatum eſſe dicere debuiſſet. Sed paulo poſt Angelos decernit meras eſſe animas. *De eo vero quod Dei anima in Scripturis nominatur, qualiter intelligi debeat, & ſentire, & proferre difficile eſt: ſemel enim ſimplicem illam naturam, & abſque ullius adjectionis permixtione profitemur: tamen quoquomodo ſentiendum eſt, nominari interim Dei animam videtur, de Chriſto vero non dubitatur. Et ideo non videbitur* F *abſurdum etiam de ſanctis Angelis, cæteriſque cœleſtibus Virtutibus tale aliquid vel dicere, vel ſentire: ſiquidem definitio illa animæ etiam in ipſos videtur incurrere: quis enim rationabiliter ſenſibiles eos eſſe, vel mobiles poterit denegare? Quod ſi recta iſta videtur eſſe definitio, quod ſubſtantia rationabiliter ſenſibilis, & mobilis anima dicatur, videtur hæc definitio etiam ad Angelos pertinere. Quid enim aliud in illis quam ſenſus rationabilis commotus eſt? Quorum autem una definitionis ratio eſt, horum ſine dubio eadem ſubſtantia eſt.* Tale aliquid habet libr. 2. in Cántic. Cant. *Et adhuc agnitionem ſui anima requirat, ſi eſt aliquis ordo, aut ſunt aliqui Spiritus ejuſdem ſubſtantiæ cum ipſa, alij vero non ejuſdem, ſed diverſi ab ea, ideſt ſi ſunt & alij Spiritus rationabiles, ut ipſa eſt, & alij carentes ratione: etſi eadem eſt ipſius quæ & Angelorum ſubſtantia, quoniam rationabile à rationabili nequaquam differre creditur.*

A VII. Angelorum autem inter & Dæmonum corpus discrimen aliquod tenuitatis constituit, quoniam graviora, vel subtiliora corpora, pro criminum modo, Mentibus addita fuisse opinatus est, ut diximus. Postquam enim ob nequitiam Dæmones cœlo sunt exturbati, crassiore quodam corpore circumseptos esse existimavit. Sic ille Tom. 1. in Iohann. p. 17. ὁ καλούμενος δράκων αὐτὸς γεγραπται) Καταπεσὼν ἀπὸ τῆς θειας ζωῆς, καὶ παίτων τὸ δι' ὕλην καὶ σώματος. Quod de Diabolo statuit, de omnibus quoque Dæmonibus intelligendum est. Atque hoc corpus crassius licet Angelico, esse tamen dicit *naturaliter subtile, & velut aura tenue*, ex aëre nimirum rariore contextum. Quod in eo redarguit Hieronymus Epistol. 59. ad Avit. cap. 1. At eam tamen corporum diversitatem citra ullum naturæ discrimen Origenes admittit. Diabolum quippe inter & Angelum ullam οὐσίας differentiam esse negat

B Tom. 20. in Ioh. p. 312. Nec repugnat quod scripsit libr. 3. contra Cels. οἱ δὲ τοῦ θεοῦ θεῖοι καὶ ἄγιοι ἄγγελοι ἄλλης εἰσὶ φύσεως, καὶ διαφορώτατα διῃρημένης τοὺς ἐπὶ γῆς ἁπαντας ἀνθρώπους. Aliud est enim φύσις, aliud οὐσία.

VIII. Atque singula hæc placita Patrum numerus defendit, qui ut in re incerta, neque definitionibus Ecclesiæ circumscripta, animo suo morigerati sunt. Corporeos esse Angelos quinam ex illis putaverint, partim laudamus in Observationibus nostris ad pag. 488. Tomi 17. Comment. Origenis in Matth. Quibus addi possunt Iustinus in Dialog. cum Tryph. Clemens Alexandrinus Pædag. libr. 1. cap. 6. Macarius Hom. 4. Methodius apud Photium, Cod. 234. Cyrillus libr. 9. in Iohann. Gennadius libr. De dogmat. Eccles. cap. 11. & 12. Bernardus libr. 5. De consideratione ad Eugenium, & alij complures. Quid quod

C eamdem sententiam in Actis septimæ Synodi Oecumenicæ, non definitam quidem, sed tamen expressam reperimus: adeo trita usu, & vetustissimorum Theologorum consensu tralatitia fuit ea opinio.

Notavimus Origenem corpus licet Angelis affingentem, eadem ipsis aliquando detrahere visum. Idem observare licet in Basilio, qui quamvis corporeos Angelos dixerit libr. De Spiritu sancto, cap. 16. & alibi; eosdem tamen corporis expertes esse libr. 4. contra Eunom. affirmat. Vnde vero orta est in Origene observata à nobis discrepantia, indidem illa quoque Basilij profecta est, ex vocum nempe abusu, & crassiorum corporum respectu. Optime Cæsarius Dialog. 1. Interrog. 48. ἀσώματοι μὲν ὄντως ἄγγελοι καθ' ἡμᾶς, σῶμα δὲ καθ' ἑαυτούς, ὡς ἀέρα, ἢ πῦρ, ἢ πνεῦμα, ἢ ἀέρος σώματα γὰρ ὑπάρχουσι λεπτά, καὶ ἄυλα, ἔξω τῆς ἡμετέρας

D παχύτητος. σώματα γὰρ ἐπουράνια, καὶ σώματα ἐπίγεια φησιν ὁ ἅγιος Ἀπόστολος. *Incorporei quidem sunt Angeli secundum nos: corpus vero sunt secundum se, ut ventus, vel ignis, vel fumus, vel aër. Corpora enim sunt tenuia, materiæ experia, extra nostram crassitudinem. Corpora enim cœlestia, & corpora terrestria dicit sanctus Apostolus.* Cui simillimum illud est Cassiani Collat. 7. cap. 13. *Licet enim pronuntiemus nonnullas esse spirituales naturas, ut sunt Angeli, Archangeli, cæteraque virtutes, ipsa quoque anima nostra, vel certe aër iste subtilis; tamen incorporeæ nullatenus æstimandæ sunt. Habent enim secundum se corpus, quo subsistunt, licet multo tenuius quam nos. Nam sunt corpora secundum Apostoli sententiam ita dicentis: Et corpora cœlestia, & corpora terrestria.* Appositè item Gregorius Magnus Moral. cap. 3, *comparatione quidem nostrorum corporum Angelos Spiritus esse dicit: sed comparatione summi & incircumscripti Spiritus esse corpus.* Cui paria succinit Damascenus libr. 2. De orthod.

E fid. cap. 3. Hinc Augustinus sexcentis licet locis corpoream Angelorum esse naturam propugnaverit, aliquando tamen *spiritualem*, & *intellectualem* eam appellat, quemadmodum Cassianus & Bernardus, qui non aliam tamen quam Augustinus opinionem persecuti sunt. Ipse quoque Tertullianus Angelos *naturæ substantiæ spiritualis*; *& si corporis alicuius, sui tamen generis* esse declarat. *Tertull. De carn. Christi, cap. 6.*

Hæsitatio quoque illa Origenis, qua dubitat an præter corpus animam quoque Angelis assignet, defenditur auctoritate Claudiani Mamerti Viennensis, & Fulgentij, quorum ille pronuntiat *constare Angelum ex corpore & spiritu præcipua inter creaturas dignitate formato*: hujus vero verba hæc sunt in libro De Trinitate: *Plane ex duplici eos* (Angelos) *esse substantia adseruntmagni & docti viri, ideſt ex spiritu incorporeo, quo à Dei contemplatione numquam recedunt: & ex*

F *corpore, per quod ex tempore hominibus apparent.* At Augustinus præditos animis Angelos esse negat, & post Augustinum Faustus Reiensis, qui hac ratione reprehenditur à Mamerto Viennensi, quod corpus sponte sua vivere non possit, nisi vitali spiritu ad vitam excitetur. Sed Mamertum sua videtur fefellisse ratio, nam vitalem ipsum spiritum vel incorporeum esse dicet, vel corporeum; si incorporeum esse velit, quare non totam itidem Angeli naturam pro incorporea admittat, caussa non est; si corporeum, at nullum corpus ex ejus sententia sponte sua vivere potest, ergo alio spiritu excitante vivescat necesse est. Eadem porro de tertio illio spiritu, atque item de quarto, & sic in infinitum recurret quæstio.

Quod Angelos autem tenuioribus primum & æthereis, post lapsum vero crassioribus illigatos fuisse corporibus definivit Origenes, in eo consentientes habet Minutium Felicem, qui *istos Spiritus simplicitatem substantiæ suæ perdidisse* decernit, & Augustinum qui sic dis-

ferit libr. 3. De Genes. ad lit. cap. 10. *Si autem transgressores illi, antequam transgredierentur, cœlestia corpora gerebant, neque hoc mirum est, si conversa sunt ex pœna in aëream qualitatem.* A

Nunc vero etsi expresse ab Ecclesia definitum non est, utrum Angeli corporibus impliacati sint, commune tamen hoc est, ac receptum, & Theologorum omnium consensu approbatum dogma, quod omni illos corpore spoliat, ut contrarium quisquis hodie affirmaverit, pro temerario & præsidenti habendus sit: postquam in id Decretum consensit Lateranense Concilium cap. 1. *Creator omnium invisibilium & visibilium, spiritualium & corporalium, qui sua omnipotenti virtute simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem & corporalem, Angelicam videlicet & mundanam, ac deinde humanam, quasi communem ex corpore & spiritu constitutam.* Quo decreto Origenistas peti S. Thomas existimabat.

IX. Porro quidquid de Angelis tradidit Origenes, vel sacris vel profanis auctoribus vtcunq; defendere potuit. Corpus Angelis adscribi videtur Psal. 103. 4. *Qui facis Angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem urentem.* Quæ quamvis aliter exponi possint, Deum nempe vento & igne, tamquam ministris & Angelis, aliquando uti; & vento quidem, velut cum Iosaphati & Ochoziæ naves contrivit; vel cum adversus Ionam in Tharsis fugientem *misit ventum magnum in mare, & facta est tempestas magna in mari*: igne autem, velut cum *Dominus pluit super Sodomam & Gomorrham sulphur & ignem*; vel cum *ignis egressus à Domino interfecit ducentos quinquaginta viros, qui offerebant incensum*: nihilominus tamen ita exponitur à multis Davidicum illud: Qui Angelis tuis spiritalem naturam & igneam tribuisti. Sic intellexit Tertullianus lib. 2. contr. Marc. c. 8. sic Hieronymus in 7. Daniel. sic Severianus Gabalitanus Homil. 4. sic ipse Origenes libr. 2. περὶ ἀρχῶν, cap. 8. Confirmat interpretationem hanc nomen שרפים, quod primo Angelorum ordini tribuitur. Vertit vocem illam Dionysius, ἐμπρησταὶς, &, θερμαίνοντας. Gregorius vero Homil. 34. *Incendentes*, &, *Ardentes*, ut & Isidorus libr. 7. Orig. cap. 5. Hinc Severianus Homil. 1. De opificio mundi Angelos ignem esse dicit: οὐ γὰρ μόνον, inquit, τοῦτο τὸ πῦρ ἐστιν, ἀλλὰ καὶ αἱ ἄνω δυνάμεις πῦρ εἰσι, καὶ συγγενίς ἐστι τὸ ἄνω πῦρ τοῦ τοῦ παρ' ἡμῖν· *Non enim solus est hic ignis, sed & superiores Virtutes ignis sunt, & cognatus est superior ille ignis huius nostri.* Eodem quidem refert illud Prophetæ Iohannes Damascenus libr. 2. De orth. fid. cap. 3. sed spiritum & ignem materiæ ac corporis expertem Angelos esse pertendit. Ex hoc Psalmo inductus videtur Origenes ut ignea corpora Angelis tribueret; cum præsertim Deos Plato igneos esse decrevisset, ut est apud Laërtium: qui subdit tamen paulopost asseverasse ipsum corpore Deum & anima carere, quod & alibi iterat. Atque hæc ita conciliari possunt, summum omnium conditorem ac moderatorem Deum corpore destitutum esse, secus autem inferiores Deos supremi illius ministros. Quod plane ab Origene expressum est, cum Deo detraxit corpus, Angelis adjunxit. Cætera ejus de Angelis dogmata, è Platonicorum fere exhedris derivata sunt.

2. Pet. 2. 37. Ion. 1. 4. Gen. 19. 24. Num. 16. 35. B C Dionys. cap. 5. & 7. De cœlesti Hierarch. D Laërt. in Platone, & Aristotele.

X. Offensionem quoque habuit, quod Genesim explanans dixit, aquis quæ supræ firmamentum sunt, & quæ infra, cœlestes, infernasque Virtutes tropice significari; atque hinc aquas illas ad laudes Domini dicendas provocari Psalm. 148. 4. & Dan. 3. 60. Hæc quamvis allegorice dicta agnoscat Basilius Homil. 3. in Hexaëm. repudiat nihilominus, & tamquam somniorum conjecturis, & anilibus fabulis similia redarguit. Redarguit & Epiphanius in Epistola ad Iohannem Hierosolymit. cap. 3. & Hær 64. cap. 4. Redarguit & Hieronymus Epist. 61. ad Pammach. cap. 3. Redarguit & ex Basilij verbis Iustinianus in Epistola ad Menam, & in ea hunc contorquet anathematismum: εἴ τις λέγει ἔμψυχον, καὶ ἥλιον, καὶ σελήνην, καὶ ἄστρα, καὶ ὕδατα τὰ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν ἐμψύχοις καὶ ὑλικὰς (lege, λογικὰς, quod vidit Gaudentius) εἶναι πάσας δυνάμεις, ἀνάθεμα ἔστω· *Si quis dicit cœlum & Solem, & Lunam, & Stellas, & aquas quæ super cœlos sunt, animatas & rationales esse quasdam Virtutes, Anathema sit.* E

Concil. 6. Act. 11. Quod & à Sophronio in Epistola ad Sergium damnatur.

Hujus quidem doctrinæ vestigia quædam reperisse mihi videor Homil. 23. in Luc. *Prophetæ quoque ipsi*, inquit Origenes, *& Apostoli omne quod resonant, non solum hominibus, sed & Angelis prædicant. Quod ut scias verum: Attende, inquit, cœlum, & loquar; in conspectu Angelorum psallam tibi: &, Laudate Dominum cœli cœlorum, & aquæ quæ super cœlos sunt nomen Domini.* Attamen in prima in Genesim Homilia, quæ de aquis illis superioribus & inferioribus agit, simile nihil offendas, sed consimiles allegorias, quibus cœlo & firmamento spiritalia & corporea significari vult; aquis vero quæ sunt supra firmamentum rerum cœlestium mysteria. Certe Nicetas libr. 4. Thesaur. orthodox. fid. Hær. 31. aquas illas cum Angelicis ordinibus Origenem nusquam contulisse ait, sed cum Synagogis gentium: *Nec vero mirum*, inquit, *quod Origenes pleraque in Deum minus convenientia commentus & prolocutus, Paradisum quoque & aquas, quæ tam infra quam supra firmamentum esse dicuntur, allegoricῶς exponat; (hoc enim de ipso non parvus professorum veritatis numerus asserit) nec aquas cum nonnullis Doctoribus Hebræis, tam priscis quam recentioribus ad Angelicos Ordines refert, sed gentium Synagogis accommodat, quæ quidem scaturientibus aquis similes in multijugas fides, & multifidas derivatæ & effusæ sunt, donec* F

A *nec in unam Synagogam Christi apparitione per angusta confragosaque loca fluentes coaluerunt.* Quod palam de Origene prædicarunt viri graves, id infitiatur Nicetas, si modo fides interpretationi Latinæ adhibenda est. Notetur interim hanc aquarum ὑπερανίων expositionem ab Ebræis Magistris profluxisse.

Ex superioribus colligi potest, hæc diversis modis ab Origene fuisse exposita; multiplicibus & varijs sensibus ex simplici literæ contextu pro tempore erutis & evolutis; non destructo tamen & abolito literæ sensu. Si minus ea placet excusatio, admittetur forsitan hæc altera, Angelos intelligi ab Origene qui aquis præsunt, sicut universarum rerum præsides Angelos finxit. Legatur decima ejus in Ieremiam Homilia, in qua doctrinam hanc explicat, atque ita concludit: ἔτως δὲ ἐρῶ, καὶ γῆν λέγεις τὸ ὅτι γῆς πεταμένον ἄγγελον,
B καὶ ὕδωρ λέγεις τὸν ὅτι ὕδατος πεταμένον ἄγγελον; καθ' ὃ λέγεται· εἰδόσαί σε ὕδατα ὃ θεὸς, εἰδόσαί σε ὕδατα.

In Origenis sententiam fere concedit Gregorius Nyssenus libr. in Hexaëmeron; nam aquas illas quas ab aquis inferioribus Deum divisisse narrat Moyses secundo creationis die, cœlestes Virtutes interpretatur; at inferiores aquas pro malis Angelis neutiquam accipere se declarat. Placuit quoque opinio isthæc Augustino libr. 13. Confess. cap. 15. Tale etiam aliquid ad Origenis exemplum commentus est Isidorus Origin. libr. 7. cap. 5. *Vnde,* inquit, *& post cœli creationem in principio reperitur: Fiat firmamentum; & vocatum est firmamentum cœlum; nimirum ostendens quod post ruinam Angelorum malorum hi qui permanserunt, firmitatem aeternæ perseverantiæ consecuti sunt, nullo iam lapsu aversi, nulla superbia cadentes, sed firmiter in Dei amo-*
C *re, & contemplatione manentes, nihil aliud dulce habent, nisi eum à quo creati sunt.*

XI. De Angelorum libertate, meritis, gratia, remuneratione, ac pœnis multa Origenes ab Ecclesiæ norma deflexa excogitavit. Naturas quippe omnes ratione præditas unius esse ejusdemque speciei credidit. Angelos autem bonos & malos, & animas hominibus ac sideribus inditas in eum censum retulit, uti supra ostensum est. Has ante mundum naturas à Deo conditas fuisse ratus est, ac bene vel male agendi facultate instructas, qua priusquam uterentur, νόας, hoc est Mentes fuisse; sed statim ea usas, & diversis quidem modis, cum aliæ in vitium, in virtutem aliæ ferrentur, pro meritis esse habitas, & partim admisso scelere in profundum deturbatas, partim etiam propter leviores noxas è superioribus Ordinibus dejectas ad inferiores transiisse, & ad animanda quoque hominum corpora esse de-
D missas; adeo ut quocunque loco sint, acceptum id meritis suis referre debeant: ψυχὰς autem, hoc est animas, tunc evasisse, postquam ab amore Dei fuerunt ἀποψυγεῖσαι, hac vero arbitrij libertate etiamnum naturas illas rationales ita frui, sive humanis corporibus implicatæ, sive Dæmones factæ sint, sive Angelicum ordinem retineant, ut nova subinde peccata in se concipiant, vel virtutem amplectantur, & pro recte aut nequiter gestis, vel deprimantur in inferiora, vel ad superiora conscendant: permutari ergo ordines illos, & ex Angelis homines, ex hominibus Dæmones, & vicissim alios, aliosque evadere: Diabolum à nequitia quidem ad meliora posse converti, sed nolle, & in perfidia sua destinatum obdurare. Gratiæ vero auxilium, quod Angelos in sanctitate confirmat, & à peccatis prohibet; vel ejusdem gratiæ defectum, quo fit, ut à nequitia Dæmones non
E emergant, nullo modo videtur agnoscere. Futurum autem aliquando putat, ut naturæ illæ omnes, sive Angelorum, sive Dæmonum, sive hominum, causam dicant coram Deo, & rerum à se gestarum rationem reddant, ac pro meritis exornentur; interim tamen varios illos ordines ac status pro virtutibus ac vitiis consequi.

XII. Summa hæc est Origenianæ de Angelorum natura & meritis doctrinæ, quam convitiis suis Ecclesiæ Patres perfuderunt; Methodius præcipue in libro De resurrectione; Theophilus Alexandrinus Paschal. 1. & 2; Epiphanius in Epistol. ad Iohann. Hierosolym. cap. 2. & Hæres. 64. cap. 4; Nemesius De natura hominis, cap. 3; Leontius Scholior. Act. 10. cujus verba supra adduximus; Hieronymus cum alibi sæpe, tum maxime Epist. 59. ad
F Avit. cap. 1. ubi præter alia insigne istud habet: *Cumque omnia vario sermone tractasset* (Origenes) *asserens Diabolum non incapacem esse virtutis, & tamen necdum velle capere virtutem; ad extremum sermone latissimo disputavit Angelum, sive animam, aut certe Dæmonem, quos unius asserit esse naturæ, sed diversarum voluntatum, pro magnitudine negligentiæ & stultitiæ jumentum posse fieri: & pro dolore pœnarum, & ignis ardore, magis eligere ut brutum animal sit, & in aquis habitet & fluctibus, ac corpus assumere hujus vel illius pecoris: ut nobis non solum quadrupedum, sed & piscium corpora sint timenda.* Atque hanc de naturis rationalibus in jumentorum corpora demittendis opinionem inter præcipuos errores Origeni exprobrari solitos enumerat Auctor anonymus apud Photium Cod. 117. Enumerat & istum: ὅτι οὐ κατὰ πίωσεως ἦλθον οἱ ἅγιοι (Lege ἄγγελοι) εἰς τὸν κόσμον, ἀλλ' οὐ δι' ἑτέραν ὑποθέσεως. *Angelos in mundum ex lapsu, non propter aliorum obsequium venisse.* Iustinianus præterea in Epistola ad Quintam Synodum, quam recitat Cedrenus, & Sophronius in Epistola ad Sergium ejusdem criminis Origenem arcessunt; arcessit deniq;

& S. Thomas p. 1. q. 64. a. 2. & in Expositione aurea in Iobi caput 4. cavendum ait ab A
hoc ejus errore, quo Spiritus quoscunque creatos instabiles asseruit, & posse ad pravitatem perduci.

XIII. Consulendus ad hæc Maximus martyr in Scholiis ad cap. 6. Dionysij De ecclesiastic. Hierarch. ubi animadversione dignum est quod ait ex Origene, κ) τὴν ἀναλογίαν τῆς φαυλοτέρας ἕξεως τ ἀεριώδους τοῖς σώμασιν ἐνδεδῆσθαι λεπτότερις· *Pro criminis ratione unumquemque ordinum cœlestium corporibus tenuioribus illigari.* Contraria Maximo tradit Augustinus libr. 11. De Civit. Dei. cap. 23, sensisse dicens Origenem animas pro ratione peccatorum suorum graviora corpora inducere; quod ita impugnat, id si sit, gravius Dæmoni adjungi debere corpus quam homini, ut pote qui plus peccarit. Dubitat profecto Origenes utra
Tertull. l. 2. cast. Matr. cap. 8. inferior sit Dæmonis natura, an hominis (quam Angelica etiam præstantiorem esse Tertullianus autumavit) proindeque definire non potest utram susceipit, qui graviorum scelerum reus sit: δῆλον δέ, inquit Tom. 1. in Iohann. p. 32. πότερον αἱ θεραπεῖαι δῶσι τὸ ἔμπαλιν, ἢ τὰ καλούμενα καταβόντια, ἂν εἰσι κ) οἱ δαίμονες, ἤδη πασῶν, ἢ τινες· Et paulo superius: ὅπου δὲ τὸ πρόσκαιρον κατιδεῖν δεῖ ἔμπαλιν λογιῶν, πόθεν ἂν ἄλλο τι τῶ αἰθερίῳ πυρὶ φανῇ· Postremum hic locum hominibus assignat. Contra Tom. 15. in Matth. p. 396. 397. priorem locum Angelis, posteriorem Dæmonibus, medium hominibus tribuit: οἱ δ ἀνθρωποι, δοῦν εἰς σύγκρισιν ἀγγέλων ἔμπαλιν πυρόντες, γίνονται ἀγγέλων θεοῖ τοι, τῷ μὴ πρωσάπτειν ἑαυτὸν ἀρχῇ· Cum hominibus ergo quandoque Dæmones, homines vero quandoque postponat Dæmonibus, naturas rationales pro gravitate scelerum humanam induere naturam, & gravissimum corpus subire nonnumquam statuit, nonnumquam vero Dæmonum naturam, subtiliusque corpus C
ascisscere. Quinetiam Dæmones novis admissis sceleribus homines fieri, & homines vicissim novarum culparum reos in Dæmonum naturam & corpus transire asserit apud Hieronymum Epist. 59. ad Avit. cap. 1. *Ita cuncta*, inquit, *variari* (arbitramur) *ut & qui nunc homo est, posit in alio mundo Dæmon fieri; & qui Dæmon est, & negligentius egerit, in crassiora corpora relegetur, ideſt, ut homo fiat.* Idem Hieronymus in illud Ierem. 29. 14. *Et reducam captivitatem vestram, & congregabo vos de universis gentibus, & de cunctis locis, ad quæ expuli vos, dicit Dominus. Et reverti vos faciam de loco ad quem transmigrare vos feci*, Origenem, quem delirum Interpretem appellat, somniare ait ruinam cœlestis Hierusalem his significari, & eos spectare vaticinium, qui inde dimissi in hoc mundo versantur, futurumque ut post LXX annos in locum pristinum restituantur, si modo id bonis suis operibus promeriti sint, ut pote qui D
sponte in hæc corpora descendentes recte egerint: qui autem ad terrena hæc sese sponte demittere, & fratres suos imitari noluerint, idipsum passuros, quod Sedeciæ, ipsiusque populo comminatur Dominus, futurum nempe ut mittat in eos gladium, & famem, & pestem; *& det in vexationem universis regnis terræ, quo scilicet nequaquam homines, sed fiant aereæ potestates, & sint apud cunctos Angelos qui præsint singulis provinciis in maledictionem, & in stuporem, in sibilum, & in opprobrium cunctis gentibus; & hoc eos ideireo passuros, quia verba Prophetarum in cœlesti Ierusalem audire noluerint, qui eos hortabantur ut ad terrena descenderent, & corpus humilitatis assumerent, & acta pœnitentia post verum sabbatismum locum pristinum possiderent.*

XIV. Erroribus porro illis aspersa sunt Adamantij opera quæ extant, quos si sigillatim indicare satagamus, abutemur otio nostro, & Lectori fastidium movebimus. Illustria tamen seligenda sunt quædam, quo dictis nostris fides adjungatur. Tertio ergo libro περὶ ἀρχῶν, cap. 5. sic disputat: *Vnius namque naturæ esse omnes rationabiles creaturas ex multis assertionibus eum probatur; per quod solum Dei justitia in omnibus eorum dispensationibus defendi potest, dum unaquæque in semetipsa habet causas, quod in illo vel in illo vitæ ordine posita sit.* Hinc triplex enumerat rationabilium naturarum genus huc delapsarum, earum scilicet quæ gestis suis id fuerint promeritæ; aliarum quæ aspectabilium cupiditate raptæ sint; & illarum demum quæ etiam invitæ ad officia aliis exhibenda à Deo deputatæ sint, & in hæc loca relegatæ. Quibus hominum animas significat; tum Angelos illos qui mulieres adamasse crediti sunt à plerisque; ac Angelos denique tutelæ hominum præfectos, vel eos quos à Deo non missos, in hunc mundum, doctrinam vel prophetiam promittentes venisse ait Tom. 20. in F
Iohann. p. 307. Priore autem περὶ ἀρχῶν libro, cap. 6. *Ex his sane*, inquit, *qui in illo initio permanserunt, quod futuro simile esse descripsimus, quidam ex ipsis vel ordinatione ac dispensatione mundi ordinem Angelicum sortiuntur, alij Virtutum, alij Principatuum, alij Potestatum.....* *quæ omnia eis pro merito, & profectibus suis, quibus in Dei participationem, immutationemque profecerant, æquo justoque judicio divina contulit providentia. Hi vero qui de statu prima beatitudinis moti quidem sunt, non tamen irremediabiliter moti, illis quos supra descripsimus sanctis beatisque ordinibus subjecti sunt ad regendum: quorum adjutorio usi, & institutionibus ac disciplinis salutaribus reformati, redire ac restitui ad statum beatitudinis possunt. Ex quibus existimo, prout ego sentire possum, hunc ordinem humani generis institutum, qui utique in futuro sæculo, vel supervenientibus sæculis, cum cælum novum, & terra nova secundum omnes jam caperit, restituetur in illam unitatem, quam promisit Do-*

A *minus Iesus.* Et mox: *Sciendum tamen esse quosdam, qui ex uno principio, quod supra diximus, delapsi sunt in tantam indignitatem ac malitiam, ut indigni habiti sint institutione hac, vel eruditione, qua per carnem humanum genus adjutorio Virtutum cœlestium instituitur atque eruditur; sed è contrario etiam adversary atque repugnantes his qui erudiuntur atque imbuuntur, existunt.* Tum paulo inferius: *Interim tam in his quæ videntur, & temporalibus saeculis, quam in illis quæ non videntur & æterna sunt, omnes isti pro ordine, pro ratione, pro modo, & meritorum dignitatibus dispensantur, ut alij in primis, alij in secundis, nonnulli etiam in ultimis temporibus, & per majora ac graviora supplicia, necnon & diuturna, ac multis, ut ita dicam, saeculis tolerata, asperioribus emendationibus reparati, & restituti eruditionibus primo Angelicis, tum deinde etiam graduum virtutibus, & sic persingula ad superiora provecti, usque ad ea quæ sunt invisibilia, & æterna perveniant, singulis videlicet quibusque cœlestium Vir-*
B *tutum officijs quadam eruditione in specie peragratis. Ex quo, ut opinor, hoc consequentia ipsa videtur ostendere, unamquamque rationabilem naturam posse ab uno in alterum ordinem transire, & per singulos in omnes, & ab omnibus in singulos pervenire, dum accessus profectuum, defectuumve varios pro motibus vel conatibus proprijs unusquisque pro liberi arbitrij facultate perpetitur.* Nonnulla ex his Græce descripta repetes in fine Epistolæ Iustiniani ad Menam, & apud Maximum Constantinopolitanum loco proxime citato. Has quoque conversiones, & dignitatum ac ordinum permutationes statuit Tom. 15. in Matth. p. 396, 397. Tomo vero 13. p. 323, intricato licet, & à librariis fortasse corrupto sermone adversarias potestates propter offensiones hominibus præbitas corpora humana subire, in eoque pœnas luere tradit. Idem cap. 8. libri primi Περὶ ἀρχῶν paria repetendo, inculcat *Angelorum officium nonnisi ex merito constare:* Dæ-
C mones vero, *pro motibus suis & profectibus, quibus in scelere profecerunt, hos malitiæ sortitos esse gradus,* atque ita sese nequitiæ dedisse; ut jam libidini sit ac delectationi peccatum, & *ut revocari nolint, magis quam non possint,* Deo pro sua benignitate omnia ad beatitudinem attrahente & provocante: è rationalium vero naturarum ordine ad humanum genus explendum animas seligi, quæ post pie administratum vitæ tempus, in Angelorum ordinem iterum assumuntur. De Diabolo iterum libr. 3. Περὶ ἀρχῶν, cap. 6. *Destrui sane,* inquit, *novissimus inimicus ita intelligendus est, non ut substantia ejus, quæ à Deo facta est, pereat, sed ut propositum, & voluntas inimica, quæ non à Deo, sed ab ipso processit, intereat.* Homilia 23. in Luc. Angelos illos, de quibus agitur Apoc. 2. & 3, peccasse, ideoque fuisse à Iohanne reprehensos ait, ipsisque eum ac hominibus salutarem pœnitentiam prædicasse, quemadmodum & Servatorem.
D Hinc Homil. 4. in Ezech. *Quando ergo,* inquit, *Angeli prævaricantur, & alij sunt qui Dei præcepta custodiunt, & judicium præstolantur, non solum hominum, verum etiam Dei, ut frequenter diximus, tam de his quæ in Apocalypsim conscripta sunt, quam ex alijs innumerabilibus; quare, inquam, non terræ & aëris judicium sit futurum?* In Catenis Regiis in Psalmos, ad Psalm. 32. 6. verba hæc ipsi tribuuntur: ἐ γαρ νηπιοι κλιθεντες κατ' ὀλιγον μηδεπ' ἀ τὸ πνευμα Θ· ὑπαδοχης γενοιαυν ἀξιοι, αλλ' ἐν τῃ φθορᾳ ουσιοσ ἡ τοῦ οἰονει φυσημαπ' ἀ ὑσιας ἐυθὺ συγκαταβληθησαι ἔφον τ' ἀγιότητα. διὸ κ' δυσπαθεῖοι φερὸς κακίαν εἰσιν, δθεν οἰονει βαθῆ πο' ἀγνοια σ' ματαθέντες. Et illa quoque ad Psalm. 118. 89, quæ aliæ tamen Catenæ Didymo adscribunt: εἰ δὲ Περὶ ἀγίων δυναμεων φῆς, ἀγγέλων φημὶ κ' ἀρχαγγελων, καλῶς φῆς, ἀκίνητοι γὰρ, μᾶλλον δὲ δυσκίνητοί εἰσι φερὸς τὸ κακόν· τὸ τοῦ πιθέσι με λέγει ὁ πεσὼν ἑωσφορ Θ· δι' ὑπαρσιν. Sexcentis ad hæc locis Angelos homi-
E num custodiæ præfectos munus sibi impositum negligenter nonnumquam obire, & peccatorum ab hominibus admissorum conscios esse ac reos, propterea pœnis addictum iri definit. Illustris vero præ reliquis locus ille est è Tom. 15. in Matth. p. 396, ubi postquam Angelos non homine solum, sed & reliquo mundi opificio præstantiores & antiquiores esse dixit: Ὅλως, inquit, καταφαίνεται ὅτι πολλοὶ μὲν ἀγγέλων, οἱ φερῶτοι ἦσαν αἱ Θεοῦ πωγίνοντοί τινων ἀνθρωπων ἐφοροι. πολλοὶ δ' ἡ τῶν αἱ Θεοῦ πων, οἳ ἔφατοι τῇ φύσῃ τυγχάνουσι τῶν ἀγγέλων, γίνοντ' δξὺ τὸν ἕτον, κ' τ' Θ θεῦ λόγον, τινῶν ἀγγέλων ἐν φερῶτοις μὲν τ' ἰουδαίων, γλυφμένων δ' ἐκ τινων αἰτιῶν ἐφατων, φερῶτι· Quibus reliqua consentiunt. Illustris & iste è Tom. 2. in Iohann. p. 69, 70, in quo Angeli & hominis nomen eidem subjecto nonnumquam attribui dicit, adeo ut homo Angelus aliquando, & Angelus vicissim homo appelletur. Tum subijcit: κ' ἔτι μᾶλλον ὧδε μυθῶτ')
F ὅτι ὅτι τῶν κρειττονων δυναμεων τὰ ὀνόματα οὐχὶ φύσεων ζώων ὄξιν ὀνόματα, ἀλλὰ τάξεων, ὧν ἡδέτις, ἐ ἡδὲ λογικὴ φύσις τέτυχεν ἄπο Θεῦ. Θεὸς Θ· γὰρ οὐκ ἐιδος ζώου, ἡδὲ ἀρχὴ, ἡδὲ κυριότης, ἡδὲ ἐξουσία, ἀλλὰ ὀνόματα θεαρμάπων, ἐφ' ὧν ἐπάχθησαν οἱ ὅπω φερσαγορδόμθροι, ὧν τὸ ὑποκείμθρον οὐκ ἄλλο τί ὄξιν ἢ αἱ Θεοῦ πο Θ·, κ' πρ' ὑποκειμθρῳ συμβέβηκε τὸ Θεοῦ ἐῖ, ἢ κυριότη, ἢ ἀρχὴ, ἢ ἐξουσία· κ' ἐν πρ' ἰησοῦ ἦ πρ' τὸ ναῶ κεῖται πο· ὥφθη πρ' ἰησοῦ αἱ Θεοῦ πο Θ· ἐν ἱερειχῶ, ὃς φησιν· ἐγὼ ἀρχιστράτηγος κυρίου δυνάμεως νυνὶ ὧδηγόνα· Inde lux huic loco Hieronymi Epistola 61. ad Pammach. cap. 5. *Nec Origenes umquam dixit ex Angelis animas fieri; cum ipsos Angelos nomen esse officij doceat, non naturæ.* Hoc est, non per naturæ conversionem Angelus anima efficitur, ejusdem quippe naturæ sunt; sed per officij commutationem, & quasi in aliud domicilium migrationem. Sed & Tom. 18. in Iohann. p. 254, existimare se ait divinitate Iesu stupefactos quosdam è Dæmonibus, pœnitentia ductos ad ipsum confugisse, quippe qui virtutis capa-

ciores sint, quam homines; cum spiritalis naturæ sint, homines vero corporeæ, & crassioris. Imprimis vero perlegi velim locos Origenis ab Hieronymo depromtos Epist. 59. ad Avit. cap. 1, in quibus rationis participes naturas jumentorum corporibus colligari propter delicta asserit; Dæmonum, hominum, Angelorumque naturas simul permutari ac permisceri; siderum ipsorum animas, ut pote ratione præditas, ob peccata his fuisse adjunctas corporibus, quæ vel plus, vel minus luceant, prout recte vel male se gesserunt. A

Epiphan. in Synopsi Tom. 1. lib. 2. cap. 18.

Quod autem scribit Epiphanius docuisse Origenem desituros aliquando Angelos, sic intelligendum est, futuram olim rerum omnium conversionem & ἀποκατάστασιν, reditura- que ad pristinum statum omnia, Angelosque adeo, ac Dæmones eodem futuros loco quo fuerunt, antequam virtutibus suis vel peccatis ad Angelorum, Dæmonumve naturam adjungi meruissent. Recte id juxta Origenis sententiam exponit Justinianus in Epistola ad Quintam Synodum, quam recitat Cedrenus. B

XV. Verumtamen perspicuis licet & illustribus testimoniis deliramenta ejusmodi Adamantius sæpe prodiderit, aliquando tamen, quasi Penelopæ telam retexens, priora videtur retractare. *Vide ergo*, inquit Homil. 2. in Levit. *ne forte Iesus, quem Paulus dicit pacificasse per sanguinem suum, non solum quæ in terris, sed & quæ in cœlis sunt, idem ipse sit vitulus, qui in cœlis quidem non pro peccato, sed & pro munere oblatus est: in terris autem, ubi ab Adam usque ad Moysen regnavit peccatum, oblatus sit pro peccato, & hoc est passum esse extra castra.* Ex hujus loci contextu, si quis attendat, efficitur illud, in cœlo peccatum non admitti. Homilia quoque in Num. 13, cum quæsisset, cur ne à Balaamo Dæmones invocentur, prohibet Deus; respondet idcirco factum illud, quod vel arbitrij fuisset Dæmonibus relinquenda libertas, eorumque furoribus & intemperiis permittendus Populus Dei; vel arbitrij libertate spoliandi fuissent ijdem, ne in Israëlitas impotenter desævirent. Postremum hoc si fuisset, *hoc erat*, inquit, *damnasse rationabilem creaturam, & ante tempus intulisse judicium, & impedisse omnibus, qui adversum eos in agone poterant coronari.* Quasi Dæmones in judicio adversus se olim statuendo jus libertatis tandem aliquando amissuri sint. Quod quamvis non liquido ex superioribus, neque necessaria consequentia cogatur, eo tamen videtur loci hujus inclinare sententia, & à prioribus placitis recedere. Cum præsertim libr. 1. περὶ ἀρχῶν, cap. 6. de Angelorum libertate accuratius acturus, & dogmata supra ventilata fuse propositurus, ita proloquatur: *Quæ quidem à nobis etiam cum magno metu & cautela dicuntur, discutientibus magis & pertractantibus, quam pro certo ac definito statuentibus. Indicatum namque à nobis in superioribus est, de quibus manifesto dogmate terminandum sit, quod & pro viribus nos fecisse puto, cum determinate loqueremur. Nunc autem disputandi specie magis, quam definiendi, prout possumus, exercemur:* cumque cap. 8. hujus libri sic disputet: *Secundum nos vero nihil est in omni rationabili creatura, quod non tam boni quam mali sit capax: sed non continuo quia diximus nullam esse naturam quæ non possit recipere malum, idcirco confirmamus omnem naturam recepisse malum, idest malam esse effectam: sed sicut est dicere quod omnis hominis natura recipit ut possit navigare, non tamen ex eo omnis navigabit: & iterum; omni homini possibile est discere artem Grammaticam, & Medicinam; non tamen idcirco ostenditur omnis homo vel medicus esse, vel Grammaticus: ita si dicimus nullam esse naturam quæ non possit recipere malum, non tamen continuo etiam recepisse malum designamus. Nam secundum nos ne Diabolus quidem ipse incapax fuit boni; non tamen idcirco quod potuit recipere bonum etiam voluit, vel virtuti operam dedit:* & paulopost: *Et est altissimus iste ordo rationabilis creaturæ, qui se ita præceps nequitiæ dedit, ut revocari nolit magis quam non possit. dum scelerum rabies jam libido est & delectat:* & cum libr. 5. Commentar. in Epist. ad Rom. postquam voluntatis libertate præditam esse naturam quamlibet rationis compotem confessus est, non ea perinde uti doceat: *Quid autem sit,* inquit, *quod in futuris sæculis teneat arbitrij libertatem, ne rursum corruat in peccatum, brevi nos sermone Apostolus docet, dicens: Charitas numquam cadit; idcirco enim & fide & spe major charitas dicitur, quia sola erit per quam delinqui ultra non poterit:* deinde subiciat: *Et ideo merito charitas, quæ sola omnium maxima est, omnem creaturam continebit à lapsu, tunc cum erit Deus omnia in omnibus:* quod Apostoli auctoritate confirmat, qui nulla re, quantumlibet gravi & molesta, à Christi charitate sese divelli posse declarat: cumque Tomo 17. in Matthæum, p. 488, 489, cum quæreret annon homines pietate insignes Angeli evadant, dubitantem se & incertum hæc perscrutari dicat: cumque alio loco, postquam de Angelis quid sentiret explicavit, talia subnectat: *Hæc juxta nostram sententiam non sint dogmata, sed quæsita tantum, atque projecta, ne penitus intractata viderentur.* C D E F

Orig. apud Hier. Epist. 59 ad Avit. cap. 1. Ioh. Damasc. l. De duab. volunt.

XVI. Iam vero eequi damnosæ huic caussæ suffragentur, anquiramus. Ac primũ Angelos & homines hypostasi quidẽ discrepare, at eamdem habere naturã dixit Ioh. Damasc. Ejusdẽ vero esse Angelos inter se naturæ tanto consensu Patres affirmarunt, ut hanc fuisse Ecclesiæ universæ doctrinam à nonnullis proditum sit: bene autem vel male agere posse Angelos & Dæmones, post Origenem viri graves opinati sunt. Ambrosius hunc exponens Pauli locum ad Ephes. 3. 10, Dæmones ab errore revocari posse per Ecclesiam, & à Dia-

A boli consortio segregari censuit. Hieronymus in ejusdem Epistolæ cap. 1. v. 22. *Cur autem omnia*, inquit, *ideſt Angeli, Throni, Dominationes, Poteſtates, & Virtutes cæteræ, quæ numquam fuerunt contrariæ Deo, ejus pedibus ſubiiciantur, videtur obſcurum. Poteſt itaque reſponderi quod abſque peccato nullus ſit, & ſidera ipſa non ſint munda coram Deo, omniſque creatura paveat Creatoris adventum. Vnde & crux Salvatoris non ſolum ea quæ in terra, ſed etiam ea quæ in cœlis erant purgaſſe perhibetur*: & paulo ſuperius in hujus capitis verſ. 20. *Si autem ſunt Principatus, & Poteſtates, & Virtutes, & Dominationes, neceſſe eſt ut & ſubjectos habeant, & timentes ſe, & ſervientes ſibi, & eos qui ſua fortitudine roborentur. Quæ diſtributiones officiorum, non ſolum impræſentiarum, ſed etiam in futuro ſæculo erunt, ut per ſingulos profectus, & honores, & aſcenſiones, & deſcenſiones, vel creſcat aliquis, vel decreſcat, & ſub alia atque alia Poteſtate, Virtute, Principatu, & Dominatione ſiat.* Atque

B hæc cum Rufini reprehenſionibus & cenſuris exagitata fuiſſent, ſic excuſare conatur Hieronymus: *Sin autem putat & iccirco me Origenem ſequi, quia profectus & honores, aſcenſiones, & deſcenſiones, incrementa, & imminutiones in expoſitione mea poſui, ſciat multum intereſſe, de Angelis, & Seraphim, & Cherubim dicere Dæmones, & homines fieri, quod affirmat Origenes, & ipſos inter ſe Angelos diverſa officiorum genera eſſe ſortitos, quod Eccleſiæ non repugnat. Quomodo & inter homines ordo dignitatum ex laboris varietate diverſus eſt, cum Epiſcopus & Presbyter, & omnis Eccleſiaſticus gradus habeat ordinem ſuum, & tamen omnes homines ſunt: ſic & inter Angelos merita eſſe diverſa, & tamen in Angelica omnes perſiſtere dignitate, nec de Angelis homines fieri, nec rurſum homines in Angelos reformari.* Hoc Origenis inter & Hieronymi doctrinam intereſt, quod unius eſſe naturæ Angelos & animas ille autumarit: at pro meritis, gradibus fuiſſe diverſis conſtitutos,

C & varia obiiſſe officia, quæ tamen ſubinde pro meritorum ratione permutentur, vel altius aſcendendo, vel ad inferiora prolabendo: atque hujus viciſſitudinis gradus eſſe Angelorum, hominum, ac Dæmonum naturam. Hieronymus vero Angelorum quidem naturam ab humana ſecrevit, ſed varios illos gradus & ordines Angelis pro virtutibus & meritis ita aſſignatos exiſtimavit, ut ad ſuperiora etiamnum aſpirent, & bene agendo perveniant, vel male agendo ad inferiora devolvantur, & alij, alijque vel Poteſtati, vel Principatui ſubjiciantur, futuraſque etiam hujuſmodi permutationes in æternum, ſed intra naturæ Angelicæ fines.

Hier. Apol. adv. Ruſin. lib. 1. c. 6.

Angelos ægre quidem, ſed peccare tamen poſſe ſciſcit Baſilius Homil. in Pſalm. 32, δυσμεταθέτους εἶναι πρὸς κακίαν, τὸ μόνιμον εἰς ἀρετὴν τῇ προαιρέσει τῇ ἀγίᾳ πεπιστωμένους ἔχοντας· *Ægre ad ma-*

D *litiam converti poſſe, conſtantiam illam in virtute, beneficio ſancti Spiritus habentes.* Maximus in cap. 11. Dionyſij De cœleſt. Hierarch. quod gratiæ divinæ acceptum erat referendum, ad Angelorum affectum, & comparatum quemdam habitum retulit, quod plane Origenianum eſt: ἐστιν δὲ, inquit, διὰ χρήσασθαι εἰπεῖν δυσεβῶς, ὅτι ὁ θεὸς προεῖδώς αὐτῶν τὸ σφοδρὸν τῆς ἐφέσεως κίνημα, καὶ τὰς αὐτῶν ταύτης ἀξίας ἀφ' ὧν οὐκ ἂν εἴποι τις ὡτινασοῦν ἐκπεσεῖν, δέξασθαι τὴν ἕξιν ἣν κέκτηνται πρὸς τὸ ἀγαθὸν, δέξασθαι θελήσεως. ὁμοῦ δὲ ἀγγέλοις, τυτέστι τοῖς πλανήταις δήμοκόσμοις ἐνδίκαιος ἴσως, ὡς ὅτι τὸ κρεῖττον ἁπλῶς εἶπεν ἀνθρώπους, ἐξ ὧν οἶμαι, τὸ δύσβολόν ποτε εἶναι πρὸς τὸ μὴ ἐκπεσεῖν· *Licet enim pie dicere aggredi, Deum illorum cupiditatis motum prævidentem, ordines illorum ipſis dignos induxiſſe: ex quibus nemo quidem dixerit excidere ipſos poſſe;*

E *propterea quod habitum quemdam ad bonum obtinent ex vehementi deſiderio: Angelos vero, poſtremos* nempe *ordines ad nequitiam fortaſſe converti poſſe. Eos quippe dixit Circummundanos; ex quibus exiſtimo fuiſſe aliquando Diabolum, priuſquam decideret.* Quæ è Gregorio Nazianzeno aliqua ex parte Maximus videtur tranſtuliſſe: is enim cum alibi, tum Orat. 38. οὐκ ἀκινήτους, ἀλλὰ δυσκινήτους Angelos eſſe vult, quod à Deo valde ob propinquitatem illuſtrentur: hæc autem inferiora quæ peccatis obnoxia ſunt, ſecundaria tantum luce frui. Simile eſt illud Nemeſij libr. De natura hominis, cap. 41. πάλιν ἡ τύπων τε αὐλῶν ὅσαι μὲν ἐν τοῖς θείοις εἰσὶ τῇ κοινωνίᾳ τῇ πρὸς τοὺς αἰθερίους θεοὺς τὰ θεακτέα καθαιρόμεναι, μᾶλλόν εἰσι τῆς ἄλλων ἕνεκα· ὅσαι δὲ διὰ ἀκεράτου φύσεως τῆς ὑπὸ κρίσιν πλησιάζουσι, καὶ τῇ τούτου καθαιρόσει τὸ μοχθηρὸν καρπᾶται) πρὸς ἑαυτὰς ὡς τὸ δυὸν μόνον ἐσταμένας, τὸ μὲν θεακτὸν καὶ τὸ ὑλης πανταπασιν ἑαυτὰς ἀπολλοτριώσασα, τῇ δὲ θεωρίᾳ καὶ τῷ θεῷ προσκείσασα, μένουσιν ἀτρεπτοι· *Rurſum ex his quæ materiæ expertes ſunt, quæcun-*

F *que in locis terræ propinquis verſantur, ob ſocietatem quam habent cum hominibus circa res gerendas occupantur, cæteris mutabiliores ſunt. Quæcunque autem propter naturæ præſtantiam ad Deum per affectum accedunt, & per illius contemplationem beatitudine fruuntur; ad ſeipſos & Deum ſolum converſæ, à rebus agendis & materia omnino ſe ipſæ ſegregarunt; contemplationi vero & Deo ſe conjunxerunt, immutabiles manent.* Quid quod Iohannes Damaſcenus libr. 3. De orthod. fid. cap. 4, Angelum eum peccaſſe & in tartarum detruſum fuiſſe docet, qui terreſtris ordinis principatum tenebat, cuique cuſtodiendæ terræ cura à Deo commiſſa fuerat? Germaniſſimum vero Origeniſmum ſapiunt illa Evagrij: ἕκαστον τάγμα τῶν ἀοράτων δυνάμεων, ἢ ὅλον ἐκ τοῦ κάτω, ἢ ὅλον ὅτι τῶν αὖω, καὶ ἐκ τοῦ ἄνω, ὡς ὅτι τῶν κάτω συνέστηκε· *Vnuſquiſque ordo Virtutum cæleſtium, aut totus ex inferioribus, aut totus ex ſuperioribus, vel ex ſuperioribus & inferioribus conſtat.* Multo vero magis illa: ἐξ ἀγγελικῆς καταστάσεως ὡς ἀρχαγγελικῆς ψυχικὴ κατάστασις γίνεσθαι) ἐνδὲ τῆς ψυχικῆς

δαιμονιακὸς καὶ ἀνθρωπίνη. ἐκ δὲ τῆς ἀνθρωπίνης ἄλλοτε πάλιν καὶ δαίμονες γίνονται. *Ex Angelico ordine, & Archangelico animalis ordo exiſtit: ex animali autem Dæmoniacus & humanus: ex humano autem Angeli rurſus Dæmoneſque fiunt.* Vtrumque locum adducit Maximus in cap. 6. Dionyſij de eccleſ. Hierarch. Favet eidem opinioni de Angelorum progreſſibus & converſionibus ſententia quædam Tertulliano ab Auguſtino afficta, quæ animas hominum nequam poſt mortem in Dæmones converſum iri decernit. Quamquam in Tertullianiſtas crimen iſtud derivat Iſidorus libr. 8. Origen. cap. 6. Hic ipſe quem dico Hiſpalenſis Iſidorus nonnulla habet Origeniſmum olentia libr. 7. Orig. cap. 5. *Angelorum autem vocabulum, officij nomen eſt, non naturæ*, cujus pronuntiati rationem hanc affert: *Semper enim Spiritus ſunt, ſed cum mittuntur, vocantur Angeli.* Vero, ſed de nomine quæſtionem habet Iſidorus. Origenes autem eamdem locutionem alio ſenſu uſurpavit: id enim ſibi voluit: naturas illas quæ Angelica dignitate fruuntur, non id natalium jure fuiſſe conſecutas, ſed virtutibus ſuis fuiſſe promeritas. Subdit deinde Iſidorus: *Vnicuique etiam, ſicut prædictum eſt, propria officia ſunt injuncta, quæ eos promeruiſſe in mundi conſtat exordio.* Plane ὠερηδοιπόως.

Auguſt. lib. De hæreſ. cap. 86.

XVII. Nec ſuffragiis modo, ſed ratione etiam pugnare poteſt Origenes, & aliqua ſaltem doctrinæ ſuæ capita defendere. Nam ordinum & graduum illa, quam dixi, permutatio eatenus admitti poteſt, ſi ſervato naturarum in hominibus & Angelis diſcrimine, homines per gratiam, parem Angelis beatitudinis & gloriæ gradum conſequi poſſe dicamus. Probat autem iſtud Angelicus Doctor part. 1. q. 108. a. 8. atque illud eſſe dicit, *Homines ad ordines Angelorum aſſumi.* Huic vero Hieronymi criminationi, qua eo progreſſum Origenem queritur, ut rationis participes animas in brutorum corpora devolvi opinatus ſit, opponi poſſet illud Origenis teſtimonium è libr. 1. περὶ ἀρχῶν, cap. 7. niſi Rufini Interpretis dubia eſſet fides: *Illa ſane nos nequaquam recipienda cenſemus, quæ & à quibuſdam ſuperſtuo vel requiri vel adſtrui ſolent, ideſt, quod animæ in tantum ſui deceſſum veniant, ut naturæ rationalis ac dignitatis oblitæ etiam in ordinem irrationabilium animalium, vel beſtiarum, vel pecudum devolvantur..... Quæ nos non ſolum non ſuſcipimus; ſed & omnes has aſſertiones eorum contra fidem noſtram venientes refutamus atque reſpuimus.* Atque hæc enucleatius perſequemur infra, cum Origenis de Metempſychoſi documenta ſcrutabimur.

Ex ſuperioribus Adamantij circa Angelici arbitrij libertatem, & etiamnum perſeverantem bene vel male agendi facultatem placitis conſectaria videntur illa duo; aliorum adhortationibus, exemplis, & inſtitutionibus ad meliora profiteere poſſe Angelos, & mortis Chriſti beneficio gaudere; alterum, geſtorum rationem olim reddituros, & extremo examini ac judicio ſubditum iri. Prius illud partim jam ſupra attigimus, cum ageremus de taxatione ſanguinis Chriſti (ut ſcholaſtico more loquar) & utrum ad Angelos effuſi Chriſti ſanguinis gratiam prorogaverit Origenes quæreremus. Nunc vero ecquid alienis præceptis informari eos, & ad virtutem arrigi, vel inſtitutionibus erudiri autumaverit, perpendamus.

Eph. 3. 8, 9, 10.

XVIII. Pauli Apoſtoli ad Epheſios ſcribentis verba hæc ſunt: *Mihi omnium ſanctorum minimo data eſt gratia hæc in Gentibus, evangelizare inveſtigabiles divitias Chriſti, & illuminare omnes quæ ſit diſpenſatio ſacramenti abſconditi à ſeculis in Deo qui omnia creavit, ut innoteſcat nunc Principatibus & Poteſtatibus in cœleſtibus per Eccleſiam multiformis ſapientia Dei.* Hæc antiquis Eccleſiæ Patribus cauſam dederunt, cur crederent pleraque Dei myſteria Angelos per Eccleſiam didiciſſe, non ea quidem quæ Dei naturæ neceſſario inſunt; illa ſiquidem cognoverunt omnes, cum ſemel iis contuendi Dei facultas conceſſa eſt; ſed quæ libere Deus & forinſecus operatur, eorum demum cognitionem fuiſſe per Eccleſiam adeptos. Gregorius Nyſſenus Homil. 8. in Cantic. ita Pauli locum interpretatur, ſummam & admirabilem Dei poteſtatem, qua omnia de nihilo ſolo verbo condidit, Angelos quidem abſque Eccleſiæ ope intellexiſſe: cognoviſſe vero per Eccleſiam Incarnationis, Redemtionis, Crucis, & mortis Chriſti myſteria. Tum dubitans proponit ecquid in Eccleſia quæ Chriſti corpus eſt, ut pote ejus Sponſa, Sponſum ipſum hactenus ſibi non viſum conſpexerint. Chryſoſtomus præterea, cum alibi, tum memoratam Pauli ſententiam Commentariis ſuis illuſtrans, liquido declarat Angelos rerum ſibi antea occultarum, & ignotarum notitiam ex ipſo Apoſtolorum ore comparaſſe, & in iis rebus præcipuam fuiſſe Gentium ad Chriſti fidem converſionem, Angelis antea ignoratam. Accedit ad eamdem opinionem Hieronymus libr. 2. in Epiſt. ad Epheſ. cap. 3. v. 10, & multiplicem illam ſapientiam Angelis ignoratam vitæ Chriſti myſteriis contineri docet. Hos alij complures ſecuti ſunt. At cum nonnulli ex iis ſic eruditos credíderint per Eccleſiam Angelos, quaſi rerum teſtes & conſcios, quæ ſententia ad veritatem propius accedit; alij quaſi diſcipulos; poſterioris hujus dogmatis auctor fuiſſe videtur Origenes. Sic enim perorat Homil. 23. in Luc. *Docet igitur Salvator noſter, & Spiritus ſanctus qui locutus eſt in Prophetis, non ſolum homines, ſed etiam Angelos & Virtutes inviſibiles. Quid loquar de Salvatore? Prophetæ quoque ipſi & Apoſtoli, omne quod reſonant, non*

A *solum hominibus, sed & Angelis prædicant. Quod ut scias verum: Attende, inquit, cælum & loquar: in conspectu Angelorum psallam tibi; &: Laudate Dominum cæli cælorum, & aquæ quæ super cælos sunt, laudent nomen Domini; &: Laudent eum Angeli; &: In omni loco potestatis eius benedic anima mea Domino. Invenies in plurimis locis, & maxime in Psalmis, & ad Angelos sermonem fieri, data homini potestate, ei tamen qui Spiritum sanctum habet, ut & Angelos alloquatur. E quibus unum exemplum ponam, ut sciamus Angelos quoque humanis vocibus erudiri. Scriptum est in Apocalypsi Iohannis: Angelo Ephesiorum Ecclesiæ scribe: Habeo aliquid contra te; & rursum: Angelo Ecclesiæ Pergami scribe: Habeo quippiam contra te. Certe homo est qui scribit Angelis, & aliquid præcipit.* Item libr. 8. in Epistol. ad Rom. *Numquidnam tamquam servus bonus & fidelis, qui in pauca fuerit fidelis, sciebat se super multa constituendum, & Apostolum futurum etiam post exitum suum, non solum*
B *Gentium, sed & Israëlitarum, & aliorum fortassis invisibilium, ibi ubi benedicunt spiritus & animæ justorum Dominum, hymnum dicunt, & superexaltant eum in sæcula?* De doctrina illa Angelis à Christo tradita supra jam disputavimus; de ea vero quam à Prophetis & Apostolis acceperunt ipsi, sic pio unicuique sentiendum est, non quidem hominibus prius revelatum fuisse & retectum quam Angelis Incarnationis mysterium, quod cum Scripturæ sacræ testimoniis manifeste pugnat; sed non integram tamen hujus cognitionem; bonorum autem quæ ex eo consequi debebant, Gentium puta conversionis Chrysostomo memoratæ, fere nullam; temporis vero postremi judicij nullam omnino habuisse.

XIX. De judicio autem in Angelos reddendo quodcunque decernit Origenes, ad Angelos hominum custodiæ præfectos fere pertinet. Nam sive quibus Ecclesiarum guber-
C natio commissa est, sive quibus Gentium, vel singulorum hominum deputata est custodia, eos administrati muneris rationem, haud secus ac homines, reddituros definit. Duplicis autem generis judicia in illos à Deo exerceri docet; alia, quotiescunque homines curæ suæ permissi recte, maleve se gerunt; aliud vero, cum supremo arbitrio de rerum universarum summa Deus judicabit. Vtrique autem judiciorum generi suas videtur assignasse pœnas, sua præmia; ac prioribus quidem, pro obito recte officio, laudes & gloriam; pro re male gesta, ignominiam & dedecus: posteriori vero, pro meritorum ratione, diuturnjorem & clariorem, vel obscuriorem & breviorem, vel nullam, vel æternam Dei visionem. Quæ quamquam non distincte apud illum expressa invenias, ex ejus tamen assertio-
D nibus facile deducuntur. Homilia in Num. 20, pluribus argumentum illud edisserit, & Angelos unicuique nostrum gubernando delegatos, aut Ecclesiarum regimini adhibitos, vel pro hominum sibi traditorum bene gestis collaudatum, vel pro peccatis culpatum ac confutatum iri affirmat; idque ex eo probat Apocalypseos capite, in quo Asiaticarum Ecclesiarum Angeli laudibus & reprehensionibus pro meritis excipiuntur: *Venient enim*, inquit, *Angeli ad judicium nobiscum, & stabunt pro nobis ante Solem justitiæ, ne forte aliquis etiam ex ipsis causse fuerit, quod nos deliquimus; ne forte minus erga nos operis & laboris expenderint, quo nos à peccatorum labe revocarent.* Eadem probationibus confirmat, & repetit Homil. 13. in Luc. atque ita concludit: *Porro frequenter evenit ut nobis laborantibus ipsi suum officium non expleant, & in culpis sint.* At Homilia in idem Evangelium 35, non hominum omnium Angelos faciem Patris qui in cœlo est videre dicit, sed eorum duntaxat, qui Ecclesiæ nomen dede-
E runt; tum ait postmodum: *Quomodo enim si per curam eorum & industriam salus hominibus comparatur, faciem Patris semper attendunt: sic si per negligentiam eorum homo corruerit, etiam sui periculi rem esse non nescium.* Et paulo inferius: *Ignominia Angelo est, si homo justus creditus fuerit, & peccaverit: ut è contrario gloria est Angelo, si creditus sibi saltem minimus in Ecclesia fuerit. Videbunt enim non aliquando, sed semper faciem Patris qui est in cœlis, cum alij semper non videant. Secundum meritum enim eorum, quorum Angeli sunt, aut semper, aut numquam, vel parum, vel plus faciem Dei Angeli contemplabuntur.*

At non Angelos solum tutores, sed alios etiam, quicunque peccatis se alligant in judicium sistendos pronuntiat Homil. in Ezech. *Quando ergo*, inquit, *Angeli prævaricantur, &*
alij sunt qui Dei præcepta custodiunt, & judicium præstolantur, non solum hominum, verum etiam Dei,
F *ut frequenter diximus tam de his quæ in Apocalypsi conscripta sunt, quam & ex alijs innumerabilibus, quare, inquam, non terræ & aëris judicium sit futurum?*

XX. Angelos reprehensionibus ac convitiis incessi, cum provinciam susceptam male administrant, cur crederet Origenes, ex eo videtur adductus, quod Apocalypsis secundo & tertio capite scriptum est, uti notavimus. Cur autem postremum quoque subituros judicium existimaverit, caussæ fuisse videtur locus ille Pauli; quem protulimus ex 1. Cor. 6. 3. *Nescitis quoniam Angelos judicabimus?* qui de bonis tamen Angelis nihilo magis intelligendus est, quam ille Petri, ex altera ejus Epistola, cap. 2. v. 4. *Si enim Deus Angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus Inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos in judicium reservari:* & ille Iudæ, v. 6. *Angelos vero qui non servaverunt suum principatum, sed reliquerunt suum domicilium, in judicium magni diei, vinculis æternis sub caligine reservavit.* Retulit tamen ad Angelos

bonos Paulinum istud Tertullianus in libr. De fuga, cap. 10. *Times hominem*, inquit, *Christiane, quem timeri oportet ab Angelis, siquidem Angelos judicaturus es: quem timeri oportet à Dæmoniis, siquidem & in Dæmones accepisti potestatem.* A

XXI. Origenis sententiam mollire satagit S. Thomas part. 1. quæst. 113. art. 7. & post
Genebrard Collect. c. 6. illum Genebrardus in Collectaneis: quasi id sibi voluerit, *Angelos duci in judicium pro peccatis hominum, non quasi reos, sed quasi testes, ad convincendum homines de eorum ignavia.* Hanc responsionem fulcire conatur Genebrardus Homilia Origenis undecima, in qua habentur nonnulla à superioribus dissona; in extremo nempe judicio adfuturos quidem Angelos cum hominibus, sed examen & judicium nequaquam subituros. Operæpretium fuerit verba ipsa adducere. *Igitur unusquisque Angelorum in consummatione sæculi aderit in judicio, educens eos secum quibus præfuit, quos adjuvit, quos instruxit, pro quibus semper vidit faciem Patris qui in cælis est. Et puto etiam ibi inquisitionem futuram, non quidem an cultura hominum Angelus defuerit, sed an culturæ Angelicæ nequaquam digne segnitia humana responderit.* Tum deinde locum illum Pauli exponit 1. Cor. 6. 3, ex quo ad figmentum illud de judicio in Angelos statuendo procudendum fuit inductus: *Quod si ita est*, inquit, *erit ergo etiam inter Angelos & homines judicium Dei; & fortassis judicabuntur aliqui cum Paulo, & conferentur laboribus ejus, & fructibus qui ex multitudine credentium venient: & forte invenietur in laboribus superior etiam aliquibus Angelis; & ideo nimirum dicebat: Aut nescitis quia Angelos judicabimus? Non quod ipse Paulus judicet Angelos, sed quod opus Pauli quod egit in Evangelio, & erga animas credentium, judicabit Angelos, non enim omnes, sed aliquos Angelorum.* Quorum germana sunt & ista è Tom. 11. in Matth. p. 217. πῦζεις δὲ οὐκ ἀκολουθεῖς, ὅπερ οἴονταί τινες, ὅτι καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων εἰσὶ κρείττους οἱ ἄνθρωποι οἱ ἐν χριστῷ σωζόμενοι· πῶς γὰρ δύνανται οἱ ὑπὸ ἁγίων ἀγγέλων εἰς ἀγγελικὴν ἀναγόμενοι τοῖς βάλλουσιν εἰς τὰ ἄγγη παραβάλλεσθαι, ὑπὸ τῶν ἐκείνων πεπιστευμένοι ἐξουσίας; ταῦτα δὲ φαμὲν οὐκ ἀγνοοῦντες τινῶν ἀγγέλων, τὴν μὴ τοιαύτην οἰκονομίαν ἐγκεχειρισμένων, ἀλλ' οὐδὲ τούτων πάντων διαφέρειν τοὺς ἐν χριστῷ σωθησομένους ἀνθρώπους· ἀνεγνώκαμεν γὰρ καὶ τό, εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι, ἔνθα οὐκ εἴρηται, πάντες ἄγγελοι. οἴδαμεν καὶ τό, ἀγγέλους κρινοῦμεν, ὅπου μὴ λέλεκται, πάντας ἀγγέλους· In his Origenes prodit animi sui levitatem & inconstantiam pro more suo. Quisquis autem ad locum alterum, quem sua responsione diluere conatur Thomas, caute attenderit, ejus exceptionem parum probabit. Talia illa sunt Homil. 24. in Num. *Sæpe diximus animarum, quæ in Ecclesia Dei sunt, curam, procurationemque haberi per Angelos, quosque etiam ad judicium venire cum hominibus ostendimus, ut illo divino constet examine utrum sua desidia peccaverint homines, an monitorum, custodumque negligentia.* Nam si ut testes tantum, non ut reos statum iri Angelos significatum voluisset Origenes, quod contendit Thomas, non utique de eorum negligentia perinde ut de hominum desidia quæstionem habitum iri dixisset. De alienis quippe facinoribus testimonium dicunt testes; ipsorum vero caussa non agitur. B C D

XXII. Ex duobus, quos attulimus, Petri & Judæ locis, & altero illo Matthæi 8. 29. *Et ecce clamaverunt dicentes, Quid nobis, & tibi Iesu, fili Dei? venisti huc ante tempus torquere nos?* in eam prolapsus est sententiam Origenes, nullas nunc Dæmonibus irrogari pœnas, neque porro iri irrogatum, donec extremo judicio supplicijs æternis addicantur. Id proponit dogma Hom. 8. in Exod. & ex 8. Matth. v. 29 confirmat, pœnasque inter hominum & Dæmonum id interesse vult, quod illi castigentur in hoc mundo, *ut purgatiores ad futurum sæculum pergant, & ultra Diabolo socij non efficiantur in pœna*; hi vero *neque corripiantur pro peccato, neque flagellentur; omnia namque eis servata esse in futurum*: cujus hanc rationem subdit: *quoniam indigni sunt qui in præsenti sæculo corripiantur, sed in futuro recipient quæ merentur.* Consentanea sunt quæ ex Origene subministrant Catenæ in Exod. 20. 5. ἑαυτῷ χρήσω, inquit, ὁ διάβολος ἁμαρτάνει ἀπὸ κτίσεως καὶ καταβολῆς κόσμου. καὶ ἔτι πῦρ, ἔτι μάστιξ. οὐ γὰρ ἄξιός ἐστι τῶν κολάσεων τῶν ἀπὸ τοῦ θεοῦ. οὐ γὰρ δύναται εἰπεῖν ὁ διάβολος, κύριε, μὴ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με, καὶ τὰ ἑξῆς· ἔχων συνειδὼς ἑαυτοῦ ἁμαρτίας, εὔχεσθαι κολασθῆναι· καλὸν μὲν γὰρ τὸ μηδὲν ἄξιον κολάσεως πεποιηκέναι. εἰ δέ τι ἄξιον κολάσεως πεποιήκαμεν, ὅπως κολασθῶμεν, ὥστε ἐνθάδε μὲν ἀπολαβεῖν. μετὰ δὲ ταῦτα εἰς τοὺς κόλπους Ἀβραὰμ ἀναπαύσασθαι· Aliam adducit caussam Homil. 13. in Num. postquam eumdem Matthæi locum ad testimonium citavit: *Et ob hoc*, inquit, *neque Diabolum removit à principatu sæculi hujus, quia adhuc opus est opera ejus ad perfectionem eorum qui coronandi sunt; opus est adhuc opera ejus ad exercitia certaminum & victorias beatorum.* Subjungit postmodum Balaami idcirco incantamentis Deum intercessisse, quia alterum alioquin evenire necesse erat, vel Populum Dei perditum dari, si Dæmonibus à Balaamo accersitis arbitrij sui facultati libere obsequi licuisset; vel si arbitrij sui libertate deminuti fuissent, fuisse hoc, *damnasse rationabilem creaturam, & ante tempus intulisse judicium, & impedisse omnibus, qui adversum eos in agone certantes poterant coronari: Si enim Dæmonijs auferatur libertas arbitrij, nullum ultra impugnaturum athletas Christi; nullo autem impugnante, nec certamen aliquod futurum; & sublato certamine, nullum futurum præmium, nullam victoriam.* At Homilia 15. in Ios. novum quid ac memorabile comminiscitur: quotiescumque enim Dæmon aliquis post paratas E F

homini

homini pio insidias, victus est ab eo, pugna excedentem cestus artemque reponere, & apud Inferos, vel destinatum sibi locum abeuntem non amplius hominibus ad nequitiam sollicitandis operam suam conferre: hinc imminuto Dæmonum tentatorum numero faciliores esse ad Christi fidem aditus, pluresque ad Deum converti, quam cum integris copiis nefarij illi hostes decertabant; id quod Scripturarum demum auctoritate conatur probare. Cũ ait autẽ Adamantius Homil. 35. in Luc. *Neque enim omnes omnium sunt adversarij, sed singuli singulos habent, qui ubique eos sequantur, & sint comites:* id ita conciliari potest cum superioribus: quos vinci ab hominibus, & victos dixit tentandis ijs absistere, eos significavit qui per intervalla faciunt impressiones & bellum adversus homines movent; qui autem perpetui comites hominibus assignati adhærent, ijs vero jus suum integrum etiam superatis & hominum pietate confutatis remanere. Planissime vero sensus super hoc argumento suos enarrat libr. 1. περὶ ἀρχῶν, cap. 6. quem locum jam supra produximus: *Interim tam in his quæ videntur, & temporalibus sæculis, quam in illis quæ non videntur, & æterna sunt, omnes isti pro ordine, pro ratione, pro modo, & meritorum dignitatibus dispensantur, ut alij in primis, alij in secundis, nonnulli etiam in ultimis temporibus, & per majora ac graviora supplicia, necnon & diuturna, ac multis, ut ita dicam, sæculis tolerata, asperioribus emendationibus reparati & restituti eruditionibus, primo Angelicis, tum deinde etiam gradum virtutibus, & sic per singula ad superiora provecti, usque ad ea quæ sunt invisibilia & æterna perveniant, singulis videlicet quibusque cælestium Virtutum officiis quadam eruditione in specie peragratis.*

XXIII. Vanus sane esset ac supervacaneus labor, Patrum omnium nomina & verba producere, quotquot post admissum scelus non statim in Tartarum detrusos Angelos senserè, sed *damni* licet *pœna*, ut vocant, affectos, *pœna* tamen *sensus* ac suppliciorum esse expertes. Consulatur Bellarminus libr. 1. De beatit. Sanctor. cap. 6. Gravius illud est, quod Patrum illorum complures sensisse refert Eusebius, ne æternis quidem cruciatibus sese damnatum sciviſse Diabolum, antequam publice illud Christus ac palam prædicasset. Atque hinc in omne nequitiæ genus prorupisse, passimque hæreses disseminasse narrat Isidorus Pelusiota, libr. 2. Epist. 90. ἀκούσας ὁ ἐν καθ' ἑαυτὸν ὑποφάσεως τὸ ὄργον, σφοδρότερον ἐπνεύσατο καθ' ἡμῶν, καὶ τὰς αἱρέσεις ἔτικτε. *Audito sententiæ adversum se latæ decreto, acrius spiravit in nos, & hæreses peperit.* Origenissat ipse Eusebius libr. 7. De præpar. Evang. in eo capite quod inscriptum est: περὶ ἀντικειμένων δυνάμεων, ubi postquam Dæmones propter impietatem in Tartarum præcipitatos fuisse dixit, partem exiguam ad exercendam piorum hominum sanctitatem circa terram fecisse moram, ac idololatriam in homines invexisse tradit. Origenissat & Cassianus Collat. 7. cap. 17. ubi profligari Dæmones, & pugna excedere statuit, quotiescunque ab hominibus vitia ea expugnantur, quibus ipsi præsunt. Vt autem careret his Patrum subsidiis Origenes noster, hæreseos nota nondum decreto illi apposita est, quod *pœnam sensus* à Dæmonibus removet, donec postremo judicio in abyssum relegentur.

Euseb. Hist. Eccles. libr. 4. cap. 18.

XXIV. Diximus supra opinatum fuisse Origenem rerum omnium ratione pollentium unam esse eamdemque naturam, easque pro meritorum inæqualitate vel evehi ad Angelorum ordines, vel in humana corpora deprimi, vel Dæmones etiam evadere. Aliud quid excogitavit præterea nostra commemoratione & disquisitione dignum, hominum nempe sanctitate conspicuorum animas ipsos esse Angelos, non propter peccata in hominum ordinem redactos, sed aliis de caussis extraordinaria illuc legatione à Deo missos. Prostant doctrinæ huius monumenta Tom. 12. in Matth. p. 291, ubi ait, quemadmodum humanæ Christi naturæ Verbum conjunctum est, ita proportione quadam Angelos, tamquam Verba, sese Prophetis adjunxisse: Ἓ φησίν, inquit, οἱ δύνασαι ἐν τούτοις τοῖς φησὶ νεώτερον παιδότητας φησὶ τὰς ἀναλογίαν φασκὼν ἐγκεκυφέναι φησὶ τὸ μὴ ἐγγυτὰ εἶδος, μηδὲ κάλλος λόγου ὥσπερ ἦν ἔρρωσο ὁ ὑὸς τὸ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ τὸ παρὸς αὐτοῦ, ὅτως ἄγγελοι γεγόνασι οἱ ἐν φησὶ τοῖς λόγοι, μετ' αὐτοῦ φησὶ γενόμενοι), ἢ ἀναλογίαν σώζοντες τὴν ἑαυτῶν δόξης. Tomo quoque secundo in Iohann. pag. 76, Iohannem ait non aliam habuisse causssam cur in mundum veniret, quam ut de luce testaretur; & addit paulo post Angelos Christi imitatores humanum induisse corpus, quo Christi in homines amorem æmulantes, promovendæ ipsorum saluti inservirent: καὶ ἐπεὶ ἀπαξαπλῶς ἐν τῷ φησὶ τὸ ἰωάννης ἐσμὲν λόγῳ ζητοῦντες αὐτοῦ ἢ ἀποστολῶν, οὐκ ἀκαίρως ὑπενοιαι ἡμετέραν, ἣν φησὶ αὐτοῦ ἔχομεν, φησὶ ὑπόμνημεν· ἐπεὶ δὲ αἰσχυνόμεν φησὶ αὐτοῦ φησὶ πρεσβείας· ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ἢ ἄγγελόν μου φησὶ φησὶ πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσῃ ἢ ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου; ἐφίσταμεν μήποτε εἰς τῶν ἁγίων ἀγγέλων τυγχάνων ὄντι λειτουργία καταπέμπει τὸ σωτῆρος ἡμῶν φησὶ δέομεν· καὶ οὐδὲν θαυμαστὸν τὸ φησὶ τοκοῦ πάσης κτίσεως ἐνστερνισαμένους καὶ φιλανθρωπίαν ζηλωτὰς πνας ἓ μιμητὰς γενέσθαι χριστοῦ, ἀγαπήσαντας τὸ ὁμὸ τὸ σώματος ὑπηρετῆσαι τὴν εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ χρηστότητα. Hæc deliramenta deinde libri cujusdam apocryphi, cui titulus est Precatio Ioseph approbare nititur, & ex eo etiam quod exultavit Iohannes in Elizabetæ utero, quodque Iacob inter & Esau discrimen illud à Deo constitutum est, futurum ut major serviat minori. Nec multo superius hæc leguntur in iisdem Commentariis: πλὴν ὁ τοῦτο νομίζων ἐρεῖ ὅτι ὥσπερ φησὶ τοῖς ὁμολογουμέ-

νοις ἀνθρώποις εἰσὶν ἄγγελοι, ὡς ὁ ζαχαρίας λέγων· ἄγγελος θεοῦ ἐγώ μετ' ὑμῶν εἰμι, λέγει κύριος. A
καὶ πανταχοῦ. καὶ ὁ ἰωάννης δέ φησι· ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου. οὗτοι
δὲ καὶ οἱ τοῦ θεοῦ ἄγγελοι δοῦλά τι ἴδιον τῶν γενομένων, καὶ ὑπὸ τῆς φύσιν ἀνάγκης κινούμενοι.

XXV. Hoc Adamantij dogma convellit Cyrillus in Iohann. 1. 6. multoſque ait iam ante Origenem, ipſumque adeo Iohannem Evangeliſtam, credidiſſe Iohannem Baptiſtam non hominem fuiſſe, ſed Angelum, ejuſque erroris evertendi cauſſa adſcripſiſſe Iohannem Evangelij ſcriptorem: *Fuit homo.* Anonymus apud Photium Cod. 117, Origeni objectum refert, dixiſſe illum, ὅτι οὐ κατ' ἀνάγκην ἦλθον οἱ ἅγιοι εἰς τὸν κόσμον, ἀλλ' ἐπὶ ἑτέραν διακονίαν. Pro ἅγιοι legit Andreas Schottus: ἄγγελοι. vertit enim: *Sanctos Angelos delapſos in mundum veniſſe, non ad aliorum obſequium.* Quoquo modo legatur, apparet calumnia. At Hieronymus priorem Origenis locum è Tom. 2. in Iohann. tangit in Aggæi 1. *Quidam putant,* B
inquit, *& Iohannem Baptiſtam, & Malachiam, qui interpretatur Angelus Domini, & Aggæum quem nunc habemus in manibus, fuiſſe Angelos, & ob diſpenſationem & iuſſionem Dei aſſumſiſſe humana corpora, & inter homines converſatos. Nec mirum hoc de Angelis credi, cum pro ſalute noſtra etiam Filius Dei humanum corpus aſſumſerit. Et ob hanc cauſſam etiam de Apocryphis præbent teſtimonium, ubi dicitur quod Iacob qui poſtea vocatus eſt Iſraël, Angelus fuerit, & propterea ſupplantaverit fratrem in ventre matris ſuæ; Iohannem quoque ad vocem Mariæ matris Domini exultaſſe in utero Elizabeth; & omnium rationabilium unam eſſe naturam, & ob hanc cauſſam homines qui placuerunt Deo, æquales Angelis fieri. Hoc illi ſentiant. Cæterum nos nuntium Domini, ideſt Angelum, qui Hebraice dicitur* מלאך, *ſimpliciter Prophetam dictum recipiamus; ab eo quod Domini voluntatem populo nuntiaverit.* Sic & Procœmio Commentariorum in Malachiam: *Nec putandum eſt iuxta quo-* C
rumdam opinionem, Angelum veniſſe de cœlo, & aſſumſiſſe corpus humanum, ut Iſraëli quæ à Domino ſunt mandata loqueretur. Et paulo poſt dogma illud Origeni nominatim adſcribit: *Scripſit,* inquit, *in hunc librum Origenes tria volumina; ſed hiſtoriam omnino non tetigit, & more ſuo totus in allegoriæ interpretatione verſatus eſt, nullam Eſdræ faciens mentionem, ſed Angelum putans fuiſſe qui ſcripſit, ſecundum illud quod de Iohanne legimus: Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam. Quod nos omnino non recipimus, ne animarum de cœlo ruinam ſuſcipere compellamur.* Idem in Epiſtola 126, quæ eſt ad Evagrium: *In fronte Geneſeos, in prima Homiliarum Origenis reperi ſcriptum de Melchiſedec; in qua multiplici ſermone diſputans, illuc devolutus eſt, ut eum Angelum diceret, iiſdemque pene argumentis, quibus Scriptor tuus de Spiritu ſancto, ille de ſupernis Virtutibus eſt locutus. Tranſivi ad Didymum ſectatorem ejus, & vidi hominem pedibus in magiſtri iſſe ſententiam.* Longe ergo ab hoc D
errore abfuit Hieronymus, cui ipſum tamen in Comment. ad Pſalm. 23. faviſſe ſuſpicatur Genebrardus. Quod certe ita non eſſe deprehendet, quiſquis totam Pſalmi hujus enarrationem curioſis oculis perluſtraverit. Hieronymo id quoque exprobravit Rufinus Invect. 1. his commotus quæ in Epheſ. 1. 4. ſcriptum habent illius Commentarij. Sed culpam hanc à ſe deprecatur Apolog. 1. adv. Rufin. cap. 5, & 6.

Cæterum immerito culpat Origenem Sixtus Senenſis, quod Homil. 23. in Luc. ſeptem Eccleſiarum Epiſcopos, quos Iohannes in Apocalypſi ratione officij Angelos appellat, vere fuiſſe Angelos, veramque Angelorum naturam habuiſſe dixerit; nec harum enim Eccleſiarum Epiſcopos illic putavit ſignificari, ſed earum gubernationi præfectos Angelos.

XXVI. De Angelis tutelaribus paradoxa quoque multa habet, quorum omittenda E
nobis non eſt diſquiſitio. In Cantico Moſis extat comma illud: *Quando dividebat Altiſſimus Gentes, quando ſeparabat filios Adam, conſtituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Iſraël. Pars autem Domini, populus eius: Iacob funiculus hæreditatis eius.* Hæc Ebræis conſonant; at ex lectionis varietate, quam alio loco expendimus, verterunt LXX Interpretes: κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων θεοῦ. Hos cum alibi paſſim, tum hic ſecutus eſt Origenes, atque inde ſibi finxit tunc primum Gentibus, cum in varias linguas, varioſque populos ad turrim Babel diſſipatæ ſunt, aſſignatos fuiſſe Angelos, ut curam earum paſtorum inſtar gererent, & primitias ex iis Deo offerrent, homines nimirum qui meritis præcellerent & virtute, eorumve pias cogitationes; & ut hominibus ſibi deſtinatis ad comparandam ſalutem auxilio eſſent: quo graviori autem ſcelere ſeſe in communi hac perduellione unaquæque gens alligaſſet, F
eo durioris Angeli, pœnæ cauſſa, imperio fuiſſe ſubjectam; Deum autem ipſum regendam ſuſcepiſſe Gentem hanc quæ antiquam loquelam retinuit; ſed ita tamen ut ſi minus ei dicto audientem ſe præberet, ad Angelorum præfecturam tranſiret; atque aliæ itidem Gentes aſperiorum Angelorum experirentur imperia, ſi leniorum juſſa detrectaſſent; mollioribus interim Dominis, ad ſarciendam commiſſorum ſibi hominum jacturam, alios ſæviorum principum imperio ſubtrahentibus, & ad ſeſe convertentibus; hinc exhæredatis Iſraëlitis aſcitas à Chriſto Gentes fuiſſe; Angelos quoque pro meritorum ſuorum ratione harum illarumve Gentium regimen fuiſſe ſortitos, Deoſque appellari, quod à Deo dati ſint, Dominos quod à Domino poteſtatem acceperint. καταδίκαι hæc prodit Origenes non uno loco. Videatur Homil. 16. in Geneſ. & Homil. 11. in Num. in qua ſupra

A commemoratis hæc adjungit, alios quoque fortasse extrinsecus esse Angelos, qui ex universis Gentibus fideles quosque congregent, easque gubernent, cum à Christo ipsi gubernentur, qui *non tam Rex dicatur, quam Rex regum; & non tam Dominus, quam Dominus dominantium*; additque paulo inferius magnam sollicitudinem Angelos adhibere iis excolendis, quos studio suo ac diligentia ab erroribus ad fidem traduxerint. Sed & Homiliam 23. in Iosue adiri jubeo, & duodecimam in Lucam in qua nationum præsides Angelos sub impositio sibi onere fatiscentes jam, ac labori impares, Christi adventantis auxilio fuisse sublevatos affirmat: ac librum 1. περὶ ἀρχῶν, cap. 8. & librum 3. cap. 3. ubi principem Tyri, & principem Persarum, & principem Græcorum, quorum mentio fit Ezech. 28. & Dan. 10, Virtutes quasdam spiritales esse asserit; bonasne, an malas, hoc loco non definit; at definit
B Homil. 35. in Luc. & principes illos, Dæmones interpretatur. Neque sane in eo consentiunt inter se Patres, Dæmones eas esse decernentibus aliis, aliis Angelos, eorumque concertationes à Daniele expositas in rectum sensum trahentibus.

Atenim difficilis videtur Origenianæ hujus commentationis ratio; nam si *Constituit Altissimus terminos populorum, juxta numerum Angelorum Dei*, fuerit Angelorum numerus oppido exiguus; non multæ siquidem Gentes orbem incolunt. Verum expedita est responsio; nec enim quidquid uspiam Angelorum est, orbi huic regendo deputatum intelligit Adamantius, sed selectis aliquibus exinferioribus ordinibus Angelis id muneris fuisse impositum; ex iis porro nonnullos totis præfectos Gentibus; alios Provinciis; Vrbibus alios, Ecclesijs, artibus, disciplinis, singulis quoque hominibus, & rebus etiam inanimis,
C uti mox demonstrabimus; illosque in hoc etiam munere sibi succedere invicem; & plures nonnumquam homini uni adsistere, & omnia Angelis plena esse.

XXVII. Dixi Ecclesiarum etiam regimen Angelis Origenem assignasse: geminum siquidem unicuique Ecclesiæ præesse decrevit Episcopum, aspectabilem alium, alium sub oculos neutiquam cadentem; suadente Apocalypsis secundo capite, ubi multa de Angelis Ecclesiarum Asiaticarum curæ præfectis disseruntur. Quæ sententia, quoniam tralatitia est, & Patrum consensu subnixa, addemus ea solum Origenis verba ex Homil. 23. in Luc. *Ego non ambigo & in cœtu nostro adesse Angelos, non solum generaliter omni Ecclesiæ, sed etiam singillatim: de quibus Salvator ait: Angeli eorum semper vident faciem Patris mei qui in cœlis est. Duplex hic adest Ecclesia, una hominum, altera Angelorum. Si quid juxta rationem, & juxta Scri-*
D *pturarum dicimus voluntatem, lætantur Angeli, & orant nobiscum. Et quia præsentes Angeli sunt in Ecclesia, in illa duntaxat quæ meretur, & Christi est, propterea orantibus fœminis præcipitur, ut habeant velamen super caput propter Angelos, utique illos qui assistunt Sanctis, & lætantur in Ecclesia.*

XXVIII. At de Angelis hominum custodiæ præfectis, quid sentiret Origenes, certum non habuit. Nam primum relinquit dubium, singulisne hominibus, an Christi fidem solum professis, & sanctis custos Angelus assignetur. Posterius illud tueri videtur Homil. 20. in Num. & Homil. 23. in Ios. sed asseverantius etiam Homil. 1. in Ezech. *Non sufficit*, inquit, *unum cœlum aperiri: aperiuntur plurimi, ut descendant, non ab uno, sed ab omnibus cœlis Angeli ad eos qui salvandi sunt.* Et mox: *Quando autem viderunt principem militiæ cœlestis in terrestribus locis commorari, tunc per apertam viam ingressi sunt sequentes Dominum suum, & parentes volun-*
E *tati ejus, qui distribuit eos custodes credentium nomini suo. Tu heri sub Dæmonio eras, hodie sub Angelo.* Nec multo post: *Omnia Angelis plena sunt: veni Angele, suscipe sermone conversum ab errore pristino, à doctrina Dæmoniorum, ab iniquitate in altum loquente: & suscipiens eum quasi medicus bonus confove atque institue. Parvulus est; hodie nascitur senex repuerascens, & suscipe tribuens ei baptismum secundæ regenerationis, & advoca tibi alios socios ministerij tui, ut cuncti pariter eos qui aliquando decepti sunt, eruditis ad fidem.* Animadvertendum & illud est è libr. 2. περὶ ἀρχῶν, cap. 11. *Potest autem & tertio sensu illud intelligi de divisione ista, ut quoniam unicuique fidelium, etiamsi minimus sit in Ecclesia, adesse Angelus dicitur, qui etiam semper videre faciem Dei Patris à Salvatore perhibetur; & hic qui utique unum erat cum eo cui præerat, si is per inobedientiam efficiatur indignus,*
F *auferri ab eo Angelus dicitur: & tunc pars ejus, idest humanæ naturæ pars avulsa à Dei parte cum infidelibus deputatur, quoniam commonitio appositi sibi à Deo Angeli non fideliter eum custodivit.* Tomo quoque 13. in Matth. p. 311, solis iis Angelicam videtur assignare tutelam, qui ea se dignos præstiterint: ἵνα ἐνεργήσῃ, inquit, πνεῦμα ἁγιάσματον εἰς τὰ δι' ἡμᾶς αἰτίας ἀδιαδιδέμβρον αὐτοῦ, καὶ μὴ ποιήσασα ἑαυτὸν ἄξιον φρουρᾶς ἀγγελικῆς· & Tomo sequente pag. 361, annon anima quæ Angeli tutelam fuerit promerita, ei nubat, ita inquirit, ut id affirmare videatur; additque eam huiusmodi præsidij gratia posse excidere, si qua labe fœdata reperiatur; alterique subiici Angelo, atque item alteri, prout eorum ope & consortio indignam se præstiterit; nec Angeli, à quo semel repudiata est, patrocinium iterum sibi spondere posse. Vtitur ad hæc libri Pastoris auctoritate, qui homines Christum professos Michaëli subjici docet, sed propter voluptatis studium, in tutelam alterius, qui delicijs præest, transire, tum alteri tradi qui pœnis, ac ei demum qui pœnitentiæ præfectus est. Rursum Homil. 23. in Luc.

Angelos præsentes esse docet in ea solum Ecclesia *quæ meretur, & Christi est.* Sed & mihi A pene illud excideraat, quod ait Homil. 5. in Num. *Iusti enim sunt, qui indigent adjutorio Angelorum Dei, uti ne à Dæmonibus subruantur, & ne corda eorum sagitta volante in tenebris terebrentur*: & quod libr. 8. contr. Cels. ubi datam esse Dæmoni adversum impios potestatem & imperium fatetur; sanctos autem à Christo protegi, qui contra Dæmonum assultus Angelos suos tutores iis addidit. Id quod suasisse videtur Origeni Davidicum illud Psalm. 33. 8. *Castrametabitur Angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos.*

In contraria autem alibi discedit, & neminem asserit Angelico carere præsidio: puta Tomo 13. in Matth. p. 310, ubi Lunatico huic, quem curavit Dominus, Angelum bonum adfuisse docet, tum etiam cum à Dæmone vexaretur, & nondum salutarem Christi opem sensisset: καὶ γὰρ ἡ σελήνιαζομένῳ πάρεστιν ὁ λαχὼν αὐτὸν ἄγγελος. εἰ γὰρ πᾶσαν λογικὴν αἴσθησιν ἀνθρωπίνων ψυχαὶ ὑπὸ τινι τάττονται ἀγγέλῳ. Illustrior etiam est locus alter ex Homil. 35. in Luc. in quo B parvulorum qui Ecclesiæ dederunt nomen, Angelos faciem cœlestis Patris semper videre asseverat; qui vero ab Ecclesia alieni sunt, eorum Angelos ad cœlestis Patris faciem oculos attollere non audere; & pro hominum sibi subditorum meritis ac virtutibus, plus, minusve, vel semper, vel numquam Dei vultum contemplari posse. Quinetiam unicuique Angelos duos, bonum unum, malum alterum adesse non uno loco pronuntiavit, ut paulo inferius ostendemus.

Dubitat præterea Origenes, utrum ab ipso statim ortu Angelus comes homini electo, & saluti destinato adjungatur à Deo, an à baptismo. Prostat locus Tomo 13. in Matth. pag. 331. ubi illud Evangelistæ explanans: *Videte ne contemnatis unum ex his pusillis*, quærit annon C qui in Christo parvuli sunt & imperfecti, Angelorum custodia egeant; majores autem & perfecti, Christi ipsius. Tum quæstionem commemoratam proponit, ecquid postquam nati sunt infantes, an postquam renati, Angelorum custodum consortio fruantur. Vtramque locis è Scriptura quæsitis fulcit sententiam, sed priorem pluribus; posteriori vero consequens esse agnoscit, Angelis Satanæ subditum esse hominem, quamdiu fidem Christi non susceperit. Insolens autem ac damnosum est quod adiicit, Angelum fortasse homini nascenti custodem additum, malum initio esse; Christi deinde doctrinam capessente puero, eosdem facere progressus Angelum, & faciem demum cœlestis Patris spectare: vel fortasse Angelum homini, vel hominem Angelo salutis auctorem existere: nonnullos vero è tutelarium Angelorum numero Patris cœlestis aspectu semper frui. Deinde oppo- D nit sibi quod in Actis Apostolorum scriptum est, pulsante ostium Petro, qui intus erant, ipsius esse Angelum pronuntiasse; non ergo perfectis Christum, sed Angelum itidem ut reliquis adsistere; respondet pro dogmate sententiam illorum neutiquam esse habendam, qui sic sentiunt. Itaque Homil. 24. in Num. justis & electis ipsum adesse Dominum, inferioribus vero Angelos disertis verbis affirmat. Sic ipse tamen Homil. 11. in Num. *Quamvis & ipsi Apostoli Angelis utantur adjutoribus ad explendum prædicationis suæ munus, & opus Evangelij consummandum. Sic enim dicebatur in Actibus Apostolorum, quia Angelus Petri esset, qui pulsaret ad ostium. Similiter ergo intelligitur esse & alius Pauli Angelus, sicut est Petri, & alius alterius Apostoli, & singulorum per ordinem.* Quorum similia habet Hom. 23. in Ios.

XXIX. Præter homines, hominumque conventus ac societates, tum Ecclesiasticas, E tum politicas, Angelorum curæ permissas, alia quoque inanima regimini ipsorum subdita esse decrevit, variaque hæc illos meritis suis fortitos offieia, ut si qui bestiis præsint, ferinis id actibus sint consecuti; qui vero Sanctorum preces Deo offerre jussi sint, sua pietate id muneris promeruerint: hinc Raphaëli medicinæ studium fuisse commissum, pro sua in homines caritate; Michaëli, orationum Deo offerendarum mandatum fuisse munus; Gabrieli, bellorum administrationem. Legenda in eam sententiam Hom. 4. in Num. qua plantis, animalibus, animaliumque fœtibus, exercitibus, rebusque aliis terrenis, sed & sanctis operibus, rerumque divinarum tradendæ scientiæ Angelos præesse asserit, cavendumque saneit ne terrenis dediti actibus & corporeis, inter deputatos iis administrandis Angelos reperiamur. Legenda & Homil. 23. in Ios. & Homil. 10. in Ierem. & cap. 7. libri F 1. περὶ ἀρχῶν, & liber 8. contr. Cels. quo Epicureum illum confutans Philosophum, rerum omnium, quæ in his inferioribus geruntur locis, procurationem in Dæmones transscribentem, Angelis quasi ex jure manu consertum reperit, mala solum, & incommoda, & quæ humano generi noxia sunt, sterilitates puta, calamitates, siccitates, pestilentiam, aliaque id genus ad auctores Dæmones referens, divino judicio certis temporibus hanc adversum homines potestatem nanciscentes, sed adversus impios præsertim, & à Dei cultu alienos. Verumtamen libro περὶ ἀρχῶν 3. cap. 3. disciplinarum, & artium potestatem spiritalibus quibusdam mundi hujus energijs ac Virtutibus adscribit; atq; inde existere furores poëticos, divinationes & magiam arbitratur. Quæ sane ex Græcorum, Musas quasdam doctrinarum præsides, & Deos χρυσηγέτας fingentium, Theologia videntur esse petita.

A XXX. Hactenus de alterutra Angelorum vel bonorum vel malorum ſtipatione, Gentibus, hominibus, & inanimis etiam rebus addita, juxta Origenis ſententiam diſſeruimus. Nunc de utrorumque, bonorum ſimul & malorum Angelorum Gentibus & hominibus adſiſtentium comitatu quænam ab eo tradita ſint, diſputemus. Malos Angelos haud ſecus ac bonos in Gentes tenere poteſtatem ſcitum eſt Origenis libr. 5. contr. Celſum, & Hom. 12. in Luc. *Neque enim*, inquit, *fas eſt credere malos Angelos ſuis præeſſe provinciis, & bonos non eaſdem provincias habere permiſſas.* Leges ſimilia libr. 3. περὶ ἀρχῶν, cap. 3. & Hom. 9 in Geneſ. in qua Apoſtolis verbum Dei prædicantibus ad iracundiam concitatos fuiſſe dicit Angelos illos, qui ſingulas quaſque nationes imperio premebant. Cui adſtruendo citatum uſurpat locum è Cantico Moſis, Deuteron. 32. 8, 9. quem & Hom. 35. in Luc. ad eoſdem ma-
B los Angelos interpretando convertit. Eumdem vero Homil. 8. in Exod. ſuper hoc argumento proferens, non ſatis apparet ad maloſne, an ad bonos Angelos pertinere velit. Ad bonos vero aperte refert Tom. 13. in Iohann. p. 243. 244.

Hominibus vero ſingulis geminos adeſſe Angelos, bonum alterum, alterum malum decernit libr. 1. in Epiſt. ad Rom. & ex Scripturis ſacris ſæpe id ſe docuiſſe ait Hom. 23. in Ioſ. & per Genium Principis, quem Dæmonem eſſe dicit ipſi naſcenti appoſitum, jurari vetat libr. 8. contr. Celſ. Κατηναγκασμένον δεῖ μᾶλλον, inquit, ἡμῖν γὰρ τὸ μὴ ὀμόσαι μεχθηναι δαίμονα ἢ ἄπιστον πολλάκις σωτηρίαν ἀμφοτέροις ὠφέλησαν αἱ ἀληθεῖς ὀμωμοσίαι ἢ τὸ πλέον αὐτὰ ἀμφοτέροις. Dogmati huic præſidium aſciſcit ex Hermæ Paſtore, & Barnabæ Epiſtola (qui libri ad hanc diem ſuperſunt, eamque continent doctrinam) libr. 3. De princip. cap. 2. & Homil. 35. in Luc.
C ubi ait adverſarium, & inſidiatorem à nobis nuſquam recedere, ſed ad Principem, Gentis nimirum præſidem Dæmonem nos deducere, & à ſe ſervatos adverſus Principis alterius, rapere nos volentis, inſidias ſiſtere: Chriſtum autem Principes omnes vicisſe, & terminos eorum tranſeuntem captivos populos ad ſe in ſalutem tranſtuliſſe. Addit deinde: *Neque enim omnes omnium ſunt adverſarii, ſed ſinguli ſingulos habent, qui ubique eos ſequantur, & ſint comites.*

Quid quod ſingulis hominibus non unicum tantummodo Angelum, unicumve Dæmonem, ſed totas Angelorum, Dæmonumque cohortes adjungit Homil. 4. in Pſalm. 36. *Numquam enim*, inquit, *ſolus eſt juſtus, ſed ne unius quidem, aut duorum, vel trium tantummodo Angelorum ſocietate ſubnixus eſt, ſed exercitus ei Virtutum cœleſtium præſto eſt*: quod non ad ſpiritalia
D tamen bona conferenda reſtringit; ſed ad corporea etiam prorogat Homil. 20. in Ioſ. *Conſtat ergo multas eſſe Virtutes intra nos, quibus vel animarum noſtrarum, vel corporum cura permiſſa eſt*; cui defendendo utitur ſcriptione quadam Apocrypha, quam Enochi librum eſſe ſuſpicari poſſis, Homil. 35. in Luc. *Legimus*, inquit, *ſi tamen cui placet hujuſmodi Scripturam recipere, juſtitiæ & iniquitatis Angelos ſuper Abrahæ ſalute diſceptantes, dum utraque turmæ ſuo eum volunt cœtui vendicare.* Ex Dæmone autem, cui nomen Legio, miſeri illius in ſepulchretis habitantis corpus occupante, à plurimis ſimul Dæmonibus nos probat circumſideri; quippe vitio unicuique præeſſe Dæmonem unum, eique ſubjectos eſſe Dæmones complures, qui ad vitium hocce propagandum ſubſerviant; omnes autem Principes, peccatorum incremento præfectos, ſupremum unum ducem, velut militiæ ſuæ magiſtrum habere. Cum autem mul-
E tis ſimul laborare poſſit vitiis homo, & laboret perſæpe, tunc à multis eum ſimul Dæmonibus inſideri. Quod ita tamen ab Origene intellectum puto, temporarias eſſe has complurium Dæmonum, Angelorumve aſſectationes; conſtantem autem & per totius curriculum vitæ perſeverantem certi alicujus Angeli itidem & Dæmonis ſtipationem, naſcenti cuilibet homini decretam & attributam.

Porro poſt adminiſtratum tutelæ noſtræ munus, ſtatum iri Angelos in judicio, & impoſitæ ſibi provinciæ rationem reddituros ipſius perſuaſio fuit. Quam quoniam jam ante excuſſimus, properemus ad alia, & placita ſua ſuper Angelorum tutela unde hauſerit, & quodnam ſibi patrocinium ſpondere poſſit, exquiramus.

XXXI. Præiverunt illi in ea opinione de hominis uniuſcujuſque ſocio ac ſtipatore
F Genio Gentiles Philoſophi, qui hominum & locorum præſides Genios, non è ſuperioribus Deorum, ſed ex Deorum de plebe ordinibus accerſitos confeſſi ſunt; Plato vero præcipue (ut Clemens Alexandrinus agnoſcit) cum alibi, tum in libr. 10. De republ. verſus finem. Cujus doctrinam ita ediſſerit Plotinus Enn. 3. libr. 4. ut qui ea perſpexerit attente, dubitare minime poſſit, quin ſua è Platone, Platonicorumve lucubrationibus Origenes tranſtulerit: nam & Dæmonis præſidium animæ largitur, & ſecundum animæ mutationes, mutari Dæmonem putat, & eum animæ Dæmonem, poſtquam corpore ſoluta eſt, imminere cenſet, qui eam rexit dum corpus animaret; & externos præterea ac internos animæ unicuique adeſſe Dæmones, ex eius verbis perſpicuum eſt. Hinc Apuleius in libello De Deo Socratis: *Ex hac ergo*, inquit, *ſublimiore Dæmonum copia Plato autumat ſingulis hominibus in vita agenda teſtes & cuſtodes ſingulos additos, qui nemini conſpicui ſemper adſint, omnium non modo acto-*

rum teſtes, verum etiam cogitatorum. Ac ubi vita edita remeandum eſt, eumdem illum, qui nobis præditus fuit, raptare illico & trahere veluti cuſtodiam ſuam ad iudicium: atque illic in cauſſa dicenda adſiſtere; ſi qua commentiatur, redarguere; ſi qua vera dicat, aſſeverare; prorſus illius teſtimonio ferri ſententiam. Itaque ſumma religione Genius ab antiquis colebatur: Cenſorinus cap. 3. De die natali: *Genio igitur potiſſimum per omnem ætatem quotannis ſacrificamus. Quanquam non ſolum hic, ſed & alij ſunt præterea Dij complures hominum vitam pro ſua quiſque portione adminiculantes, quos volentem cognoſcere Indigitamentorum libri ſatis edocebunt; ſed omnes hi ſemel in unoquoque homine numinum ſuorum effectum repræſentant: quocirca non per omne vitæ ſpatium novis religionibus arceſſuntur. Genius autem ita nobis obſervator appoſitus eſt, ut ne puncto quidem temporis longius abſcedat, ſed ab utero matris exceptos ad extremum vitæ diem comitetur.* Nota præter perpetuum Genij comitatum, Deorum complurium miniſterio vitam humanam juvari Priſcos illos putaſſe, quod Origenianis ſententiis conſonat. Atque ea ſane perſuaſio ad Veteres illos è ſacris voluminibus profecta primum, ſed profanis ſubinde figmentis deformata manavit. Hæc ipſa quoque indidem in Eccleſiam, Eccleſiæque Patres, ſed purior & defæcatior profluxit.

XXXII. Verba Moſis è Deuteron. 32. 8, 9. eodem propemodum defluxit Euſebius ac Origenes. Vniverſis quippe Gentibus Angelos præſides à Deo appoſitos docet, Filium autem Dei ſuſcepiſſe regendum Iſraëlem, quicunque nempe Patriarchæ Iacobi pietatem imitati, nomine ejus appellari meruerunt. Atque hæc Demonſtrationis Evangelic. libr. 4. cap. 7. Tum in ſequentibus ſcribit Angelos illos, ſive potius Angelorum tutelæ commiſſos homines à Dæmonibus oppugnari fuiſſe cœptos, magnaque ex parte in eorum poteſtatem fuiſſe redactos; quoad laborantibus & oppreſſis ſuccurreret Chriſtus, impiorumque Dæmonum tyrannidem profligaret. Ita & Auguſtinus in Pſalm. 88. *Non clauſit Deus fontem bonitatis ſuæ etiam in alienigenas gentes, quas ſub Angelis conſtituerat, portionem ſibi faciens populum Iſraël.*

Ne conflictus quidem illos Angelorum inter ſe, & prœlia, homines ſibi commiſſos invicem ſubtrahere, ſibique ſubijcere volentium ſine adſtipulatoribus propoſuit Origenes: quos inter recenſendi ſunt, quotquot citatum Danielis decimum caput ad bonos Angelos converterunt. Nam ſi Princeps regni Perſarum, Angelus quippe bonus, cum Michaële velitatus eſt, Angelos bonos inter ſe dimicare fatendum eſt. Principes autem regni Perſarum, & Græcorum bonos eſſe Angelos exiſtimarunt complures; velut Theodoretus in hoc Danielis caput, Iſidorus Peluſiota libr. 2. Epiſt. 85. Iohannes Chryſoſtomus in Homiliæ cujuſdam in Chriſti Natalem fragmento, quod exhibet Photius Cod. 277. ſed imprimis S. Thomas p. 1. q. 113. art. 8. qui quomodo inter ſe diſcordare poſſint Angeli, exponit.

Varia autem hæc ipſis injuncta fuiſſe pro meritis officia, poſt Origenem Iſidorus quoque Hiſpalenſis affirmavit. *Vnicuique etiam*, inquit libr. 7. Orig. cap. 5. *ſicut prædictum eſt, propria officia ſua iniuncta, quæ eos promeruiſſe in mundi conſtat exordio. Nam quia Angeli & locis & hominibus præſunt, per Prophetam teſtatur Angelus dicens: Princeps regni Perſarum reſtitit mihi. Vnde apparet nullum eſſe locum, cui Angeli non præſint: præſunt enim & auſpiciis operum omnium. Hic eſt ordo vel diſtinctio Angelorum, qui poſt lapſum malorum in cœleſti vigore ſteterunt.*

Refractariis adverſus Angelorum juſſa hominibus aſperiores imponi duces definivit Adamantius: ſi minus novos adſcribi Principes rebellantibus hominibus, at priores certe detrahi Baſilius cenſuit. Sic enim habet in Iſaiæ 5. 5. μήποτε ἡ κ ἡμῶν ἕκαστος ἔχων ἄγγελον ἄμεσον τὸ περιμβάλλοντα κύκλῳ τὸ φοβερὸν τὸ κύριον, ἐν ἁμαρτίαις ἐξεταθεὶς ὑποδικος ἡμῖν τῇ ἀπειληθείσῃ πληγῇ, κ γυμνωθῇ τοῦ τείχους τοῦ ἀπ' ἀρχῆς δυνάμεων ἀσφαλείας. *Fortaſſe autem unuſquiſque noſtrum habens Angelum ſanctum, caſtrametantem in circuitu timentium Dominum, in peccatis deprehenſus, obnoxius fiat intentatæ ſibi plagæ, & ſpolietur muro, cuſtodia ſcilicet ſanctarum Virtutum.* Neque deſunt ſane, quibus ne nunc quidem ſatis liquet idemne perpetuus homini unicuique comes Angelus adhæreat, an alios alij in eo munere excipiant.

Origeni rerum omnium, etiam inanimarum cuſtodiam Angelis deleganti favet Chryſoſtomus Homil. in Natal. Chriſti apud Photium Cod. 277. ἔσπευσε ὁ θεὸς ἀγγέλους κ τὰ κλίματα τῆς οἰκουμένης, ἕνα ἕκαστον ἔθνει ἐπιστήσῃ, ὡς κ μωσῆς λέγει, ἐθνῶν ἑκάστῳ ἔθνους. ἔσπευσε δ, ἵνα τὸ ἄψυχον κτίσιν καλιεώσωσιν, ἥλιον κ σελήνην, κ θάλασσαν, κ γῆν, κ τὰ ἐν αὐτοῖς, ὑπηρετεῖν τῷ τοῦ ἀνθρώπου σωτηρίᾳ. *Conſtituit Deus Angelos ſecundum climata orbis, ut ſinguli curam gererent, quemadmodum ait & Moyſes, ſingularum Gentium. Conſtituit autem ad inanimam creaturam regendam, Solem, & Lunam, & mare, & terram, & quæ in iis ſunt, ut hominum uſibus inſervirent.*

De gemini Angeli, boni nimirum & mali ſatellitio, quam tradidit doctrinam, hanc non ab Herma ſolum & Barnaba, ſed à Dictatore etiam ſuo Platone acceperat, cujus verba hæc è libro 10. Legum refert Theodoretus Serm. 3. De curand. Græcor. affect. ψυχὴν δὲ διοικοῦσαν, ἢ ἐνοικοῦσαν πᾶσι τοῖς παντοίοις κινημένοις λέγοντές που, κ τὸ θεῶν διοικεῖν ἀνάγκη φαίνεσθαι μίαν ἢ πλείους; ἐγὼ μὲν οὖν φημὶ δύο μὲν εἶναι τὰ ἐλάττω μὴ πολεμίους τὰ δὲ ἕτερα

A γέτιδος, καὶ τῆς τἀναντία δυναμένης ἐργάσασθαι· *Cum autem dicis animam gubernantem, & insitam omnibus quæ ubique moventur; cœlum quoque gubernare illam necessario dicendum est. Quid igitur? unamne an plures? Ego pro vobis respondebo. Ne pauciores duabus statuamus, eam quæ bona conferat & eam quæ contraria possit efficere.* In eo autem Adamantius plurimos habuit consentientes, sed Cassianum præsertim Collat. 8. cap 17. & libr. 13. cap. 12. qui idem Hermæ testimonium adducit; atque dogmatis hujus tamquam falsi & errore implicati nomine, & hunc, & illum, & Origenem præterea Bellarminus castigavit. Quod non fecisset fortasse, si in eadem esse caussa Gregorium Nyssenum meminisset. Eidem quoque Cassiano præivit Origenes, cum unicuique vitio suum præsidem esse attributum definivit; quod licet parum habere videatur probabilitatis, ab insignibus tamen aliquot Scholasticis non omnino repudiatum est. *Bellarm. De script. Eccl. in l. Pastor.*

B

Ad excusandum Origenis errorem de judicio in Angelos tutelares olim statuendo aliqua superius proposuimus; nunc quoniam Patrum suffragiis & auctoritate pugnamus, ad elevandam opinionis hujus invidiam Hieronymum Origenis suffragatorem adducemus. Is in illud Michææ, cap. 6. v. 1, 2. *Audite quæ Dominus loquitur: Surge, contende iudicio adversum montes, & audiant colles vocem tuam. Audiant montes iudicium Domini, & fortia fundamenta terræ*: montibus illis significati putat Angelos, quibus rerum humanarum commissa procuratio est, juxta Deuter. 32. 8. & Hebr. 1. 14. atque eos, si populos curæ suæ permissos male rexerint, culpatum iri, velut Apocal. 2. & 3. Hinc Origenis non sententiam modo, sed verba fere ipsa usurpat. *Sicut enim*, inquit, *interdum Episcopi culpa est, interdum plebis, &*

C *sæpe magister peccat, sæpe discipulus; & nonnumquam patris vitium est, nonnumquam filij, ut vel bene vel male erudiantur: ita in iudicio Dei, vel ad Angelos crimen referetur, si non egerint cuncta, quæ ad suum officium pertinebant; vel ad populum si illis universa facientibus, ipsi audire contemserint.* Quæ merum Origenismum redolent.

XXXIII. Sed missis aliorum suffragiis, Adamantio sua quoque ipsius dubitatio satis patrocinatur. Illa autem vel ex eo maxime apparet, quod quas à communi Theologorum sensu maxime abhorrentes visus est amplecti sententias, iisdem ex adverso contrarias quasdam proposuit. Ac de Angelis primum in hominum tutelam deputatis, tanta ejus dubitatio est, ut statuere minime possit, quemadmodum diximus, an ab ortu, an à baptismo hominum curam suscipiant. Nec absque dubitatione tradit Angelos nobis regendis dele-

D gatos, eosdem nobiscum in fide facere progressus. Incertus similiter est animi, Angelusne homini, homone Angelo salutem procuret & conciliet. Nihilo magis sibi constat, cum justos ipsos à Christo, qui vero in pietate inferiores sunt ab Angelis custodiri decernit, sicut à nobis observatum est: cunctis quippe alias Angelorum tutelam assignat. Neminem Angelorum præsidio carere docet aliquando; solis illud aliquando Christianis concedit. Tam constantem nonnumquam fingit stipationem Angelorum, ut quos in hoc mundo regendos susceperint, iisdem in futuro præesse minime desinant: at contra homines sibi in custodiam traditos eripere invicem, & ad se transferre nonnumquam Angelos docuit. Quod si recte ergo & ex æquo cum Origene agere velimus; quidquid in re obscura, nec ullis Ecclesiæ sanctionibus determinata proposuit, velut ab homine, non tam cer-

E tum aliquid pronuntiante, quam veritatis studio incerta expendente profectum accipiemus. Neutiquam vero Antipatrum Bostrensem imitabimur, qui Origenis doctrinam de Angelorum tutela, Origenemque ipsum, sic tamquam effatis suis pertinaciter adhærentem, non quasi conjecturas timide proponentem, traducit & suggillat. Nihil licet falso ipsi affingat, cum ait censuisse eum Angelos pro suis peccatis, cum prius Mentes essent, Angelos & Archangelos evasisse; leviorumque culparum reos in eos qui graviora designassent crimina imperium accepisse; tutelamque ipsis eorum hominum traditam, qui ad salutem æternam erant promovendi; cum ipsi tamen salutem sibi promereri, & ad pristinum gradum recuperandum deberent eniti, eidemq; judicio ac homines curæ suæ commissi essent olim subijciendi. Habentur Antipatri hujus fragmenta inter Eclogas Iohan-

F nis Damasceni, quæ manu scriptæ asservantur in Bibliotheca Claromontana Patrum Societatis Iesu, & quarum excerpta ad me officiose transmisit eruditissimus, & humanissimus Gabriel Cossartius.

XXXIV. Nec vitæ hujus mortalis finibus Angelorum ministerium hominibus præstandum Adamantius coërcet, sed prorogat etiam ad ea quæ antecedunt hominum vitam, quæque ipsam excipiunt. Nam Angelorum ope animas hominum immitti corporibus, easque corpore solutas suscipi ab ipsis, sisti in judicium, in destinatum demum locum deduci, & non aliter regi, quam cum corporibus illigatæ essent, conceptis verbis affirmavit. Certe Commentariorum in Iohann. Tomo 13. p. 242, Angelos ad hominum satus à Deo ordinatos esse dicit, quorum opera corpus & anima in unum coalescant. Quod autem contaobijci potest, manibus Dei fictum se & formatum agnoscere Davidem Psalm. 118.

73, & Ieremiam 1. 5, id ita solvit, conditos quidem illos à Deo, sed Angelorum ministerio & ope; quemadmodum Lex dicitur ordinata per Angelos, licet auctorem Deum habeat. Hanc quoque obducit responsionem; quos sibi Deus peculiariter destinavit, Iobum puta, Davidem, & Ieremiam, à Deo ipso fuisse factos; reliquos vero ab iis Angelis quibus sorte obtigerunt. Quo referri iubet illud Gen. 1. 26. *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*: & illud Genes. 11. 7. *Venite, descendamus, & confundamus ibi linguam eorum*; Deo nempe sic Angelos hominibus tuendis præfectos alloquente. Tomo vero 19. Luc. 12. 10 in Iohann. pag. 276, ex hoc Lucæ: *Stulte hac nocte animam tuam repetunt à te*, hominum omnium animas à ψυχαγωγοῖς quibusdam, qui animis ipsis præstantiores sunt, assumi tradit, atque huius ψυχαγωγίας immunem fuisse solum Christum Iesum, cui reliqui omnes etiam Patriarchæ, Prophetæ, & Apostoli fuere obnoxii. Assumtas autem ab Angelis custodiæ illarum, dum in corpore essent, deputatis animas, in iudicium ab illis ipsis eductum iri scribit Homil. in Num. 11. & 21. Nec in judicium solum, sed in suppliciis etiam, vel gloriæ destinatum locum. *Mortuus est*, inquit Homil. 9. in Levit. *Lazarus, & adductus est ab Angelis in sinum Abrahæ. Similiter autem & dives, & adductus est ad Infernum in locum tormenti. Animadvertis evidenter loca sortis utriusque distincta. Vide etiam qui sunt qui adducant: Angeli, inquit, qui semper parati sunt ad adducendum: ministri enim Dei sunt ad hoc ipsum destinati, qui impleant sortem quam tibi ipse paraveris.* Homil. 5. in Num. sanctos ab Angelis post mortem manibus & humeris vehi demonstrat, donec in quietis locum deducti sint. Quod significari ait illo Davidis Psalm. 90. 11, 12. *Quoniam Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis. In manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.* Ex eo autem Pauli, 1. Thess. 4. 17. *Deinde nos qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Domino in aëra, & sic semper cum Domino erimus*, probat raptum iri ab Angelis eos qui vitiis purgati leviores evaserunt; portatum vero iri reliquos, qui peccatorum reliquiis sunt onusti. Et Homilia demum 11. in Num. jam supra laudata, Angelos post hanc vitam futuros eorum Principes decernit, quibus dum in vivis essent, jam ante præfuerant, quosque studio suo ac labore ad Christum converterant.

Ex Platonis autem fontibus ea fere hausta sunt. Sic enim ille in Phædone: λέγει δ' οὖν, ὡς ἄρα τελευτήσαντα ἕκαστον ὁ ἑκάστου δαίμων, ὅσπερ ζῶντα εἴλήχει, ἐπειρᾶτο ἀγειν ἐπί τινα τόπον, οὗ ἦν τοῖς συλλεχθῆναι δεῖ καὶ ἀπαμειβομένους εἰς ᾅδου πορεύεσθαι, μετ' ἡγεμόνος ἐκείνου, ᾧ δὴ προστέτακται τοὺς ἐνθένδε ἐκεῖσε πρεῖναι· *Sic autem fertur mortuum unumquemque, Dæmonem illum qui viventem sortitus fuerat, deducere conari in quendam locum, ubi opertet congregatos omnes caussa dicta ad Inferos proficisci cum duce illo, cui mandatum est eos qui illinc abierunt, illuc deducere.* Quod aliis deinde libri ejusdem locis repetit; & post illum Plotinus Enn. 3. libr. 4. cap. 6. ὁ μὲν δαίμων ἐφ' ὃν λέγομεν, ἀγαγεῖν λέγει εἰς ᾅδου. ἐκεῖ ὁ ὡς ἔτυχε φθάσῃ, ἐὰν μὴ τὰ αὐτὰ ἕλκῃ· πάλιν δὲ πῶς; τὸ δὲ ἀγαγεῖν εἰς τὸ κρῖναι· *Dæmon ergo ille quem dicimus, deducere fertur ad Inferos, non amplius idem permanere, nisi eadem rursum eligat. Antea vero quomodo? adducere nimirum ad judicium.* Augustinus libr. 12. De Civ. Dei, cap. 24. *Illi autem*, inquit, *qui Platoni suo credunt, non ab illo summo Deo qui fabricatus est mundum, sed ab aliis minoribus, quos quidem ipse creaverit, permissu sive jussu ejus animalia facta esse cuncta mortalia, in quibus homo præcipuum, Diisque ipsis cognatum teneret locum.* Et deinde: *Angeli autem, quos illi Deos libentius appellant, etiamsi adhibent vel iussi, vel permissi operationem suam rebus quæ gignuntur in mundo, tamen tam non eos dicimus creatores animalium, quam nec agricolas frugum atque arborum.*

Illi quidem Origeni ex Ethnicis præluserunt: ex Christianis vero præluit Clemens Alexandrinus, qui animam in muliebrem uterum immitti dicit, ὑπὸ πνεύματος ἁγίου ἐφεστώτων ἀγγέλων. & Angelos ἐπισκόπους τῆς αἱρέσεως commemorat. Et vero posterior illa de Angelorum humanas animas in suas sedes reponentium ministerio sententia Ecclesiæ Catholicæ placitis consona est. Priorem autem, quæ animarum sationis curam Angelis adscribit, quæque Tomi 13. in Iohann. loco, à nobis supra allato continetur, sic ipse Origenes excusat: ταῦτα δὲ οὐκ ἀποφαινόμενοι λέγομεν, πολλοῖς δὲ ἔσασιν τὰ πλείονα χρίζειν, ἵν' ὄφελός τι τοῖς ἔχει, ἢ ἐπόφας.

XXXV. Prætermitti poterat quæstio sequens de remunerationibus & pœnis per Angelos à Deo administrandis; nihil enim multum abnorme circa id argumentum Origenes excogitavit. Quoniam tamen cum superiore disputatione cohæret eius tractatio, & peculiare nonnihil habet Adamantius; idcirco ipsam quoque leviter attingemus. Homilia itaque in Ieremiam secunda (juxta ordinem in Latinis editionibus vulgo servatum) tripliciter hominibus, quæ promeriti sunt, Deum retribuere ostendit, primum per se, secundum illud Ierem. 51. 6. *Vindictam ipse retribuet ei*; deinde per malos Angelos, secundum illud Psalm. 77. 49. *Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem, & iram, & tribulationem, immissiones per Angelos malos*: nonnumquam etiam per bonos, cujusmodi multa in Scripturis reperiri dicit: ac leviora quidem crimina ministris suis vindicanda Deum permittere, ipsum

A ipsum vero graviores noxas ulciſci. Fuſe hoc argumentum libr. 8. contr. Celſ. perſequitur, & quæcunque hominibus mala contingunt, Dei nutu & conſilio à Dæmonibus immitti probat ex laudato Pſalmi 77. loco; bona vero ab Angelis ſubminiſtrari.

In quibus à magiſtro ſuo Platone non receſſit; qui in Sympoſio Deos inter & homines medium quoddam conſtituit genus, & Dæmones appellat, interpretes utrorumque & ſequeſtros, ἑρμηνεύοντας καὶ διαπορθμεύοντας θεοῖς τὰ παρ' ἀνθρώπων, καὶ ἀνθρώποις τὰ ὦδε θεῶν. τῆ μὲν τὰς δεήσεις καὶ θυσίας. τῆ δὲ τὰς ἐπιτάξεις τε καὶ ἀμοιβὰς τῶν θυσιῶν· *Interpretantes & referentes Diis, quæ mittuntur ab hominibus; & hominibus quæ mittuntur à Diis; illorum quidem precationes & ſacrificia; horum vero mandata & ſacrificiorum remunerationes.* Quæ munia eadem Angelis tribuuntur, unde מלאכים & ἄγγελοι à Scriptoribus ſacris appellantur, hoc eſt, *internuntij*. Plo-

B tinus autem Ennead. 3. libr. 4. cap. 6. poſtquam docuit animas in judicium ab Angelis adduci, pœnas poſtmodum luentibus illis adeſſe ſubjunxit.

Origeni adſtipulantur, præter alios, Ambroſius & Hieronymus, quorum ille Epiſtol. libr. 5. Epiſt. 38. hæc ſcribit: *An ipſos quoque Angelos, qui in iſtius mundi laboribus diverſa ſuſtinent miniſteria, ſicut in Apocalypſi legimus Iohannis, non ingemiſcere credimus, cum adhibentur pœnarum & excidiorum miniſtri: qui habentes vitam æternam, mallent utique eam in illo ſuperiore tranquillitatis ſuæ ſtatu currere, quam noſtrorum peccatorum pœnis ultricibus interpellari.* Hieronymus vero libr. 1. in cap. 7. Dan. *Duplex autem Angelorum officium eſt; aliorum qui juſtis præmia tribuunt, aliorum qui ſingulis præſunt cruciatibus.*

XXXVI. Quoniam varia & parum conſtans Origenis de Angelorum invocatione vi-

C detur fuiſſe ratio, delibanda quoque à nobis ea quæſtio eſt. Sic ille loquitur libr. 5. contr. Celſ. Τοῦτοις δὴ ἀγγέλοις ὑπὸ τῶν ἐργα αὐτῷ μεμαθηκότες καλεῖν, δείσκομεν ἡμεῖς, διὰ τὸ θεῖνες εἶ), καὶ θεὲς ἐν ἁ ἱεραῖς ποτε ὀνομαζομένης γραφαῖς. ἀλλ' ἐχ ὥστε προσπίοσεδς ἡμῖν τοὶ διακονένζας, ἓ φέροντας ἡμῖν τὰ τὸ θεῦ σέβειν καὶ προσκυνεῖν αὐτὸ ἁ θεῦ· πᾶσαν μὲν γὰρ δέησιν, ἓ προσεύχην, ἓ ἔντυξιν, καὶ εὐχαριστίαν ἀναπεμπτέον τοῦ ὅλη πάσι θεοῦ, διὰ ἁ ὅλη πάντων ἀγγέλων ἀρχιερέως, ἐμψύχα λόγα καὶ θεῦ· Quæ iterum deinde inculcat: unde omnis Angelorum præcidi videtur invocatio. Sed non ita eſt; nam honores quidem ac preces Angelis adhiberi vetat eas, quæ Deo uni conveniunt, nec adorari vel coli ipſos concedit, αὐτὸ τὸ θεῦ, at certos quoſdam iis exhiberi cultus, certaſque fundi precationes permittit, naturæ eorum creatæ convenientes, & diverſi à ſuperioribus generis: εὐφημοῦμεν ὠοῖς, inquit libr. 8. contr. Celſ. καὶ μακαρίζομεν

D εἰρημενθέντας ὑπὸ ἁ θεῦ τα χρήσιμα τοῦ χρεὶ ἡμῖν. ἐ μὲν ἁ ὀφλομεν εὐχὴν πρὸς θεὸν ἡμῶν τοῦτοις ἀποτίνομεν· Non precationem ergo, ſed precationis modum damnat. Huius expoſitionis ipſe ſit fidejuſſor, Operis ejuſdem contra Celſum libro 8. in quo Celſo reſpondens, qui quod Dei Filium Chriſtiani colerent, colendos iis quoque miniſtros ejus, Dæmones nimirum cenſebat: εἰ μὲν ἄν, inquit, ὁσοὶ τοὶ ἀληθῶς ὑπηρέτας τὸ θεῦ μᾶ τὸν μονογενῆ τὸ θεῦ, ἁ γαβριὴλ, καὶ ἁ μιχαὴλ, καὶ τοὺς λοιποὺς ἀγγέλους, ἀρχαγγέλους, καὶ τοῦτοις ἐλεγε δεῖν θεραπεύειν. ἴσως ἂν τὸ ὠφελεῖ τὸ θεραπεύειν αὐτὸ σημαινόμενον ἐκανοθήκαμεν, ἓ ἁ θεραπεύοντες πράξεων, εὐπορμεν ἂν εἰς ἁ τόπον, ὡς ὠφελεῖ πλικούτων διαλεγόμενοι, ἅπερ ἐχωρεῦμεν ὠφελεῖ ὠτῷ νοῆσαι· Vim loci huius frangere conati ſunt Heterodoxi quidam noſtrates, ſed efficere tamen non potuerunt, quin aliquod θεραπείας genus Angelis conceſſiſſe Origenem ex his ipſius verbis ma-

E niſeſtum ſit; eo nempe θεραπείας genere inferius, quod Deo ſoli exhibendum eſt. Fruſtra autem contendunt θεραπείαν hanc, non de religioſa obſervantia & cultu eſſe intelligendam, cum hic nonniſi de religioſo diſputetur cultu, quem Celſus Dæmonibus itidem ut Deo præſtandum eſſe aſſerebat. Id ut ſignificaret, utebatur voce θεραπευτὰς. Reſpondet Origenes quoddam θεραπείας illius à Celſo expreſſæ, hoc eſt religioſi cultus genus Angelis quidem deberi, ea modo recte & legitime exhibeatur, & cultus ille à cultu Deo præſtari ſolito caute diſtinguatur. Pari modo cum diſtingueret libro 5. oratione 8 Deo Patri offerendas ab iis quas offerri concedebat Filio, ut μείονα, no minis hujus, *oratio*, proprium uſum intelligi vult, & ab eiuſdem abuſu ſecerni: πᾶσαν μὲν δὴ δέησιν, inquit, καὶ προσεύχην, καὶ ἔντυξιν, καὶ εὐχαριστίαν ἀναπεμπτέον τοῦ ὅλη πᾶσι θεοῦ ὅλη τὸ διὰ πάντων ἀγγέλων ἀρχιερέως ἐμψύχα

F λόγου καὶ θεῦ· δεηθώμεθα ἂ καὶ αὐτὸ ἁ λόγου, καὶ ἐντυξόμεθα αὐτῷ καὶ εὐχαριστοῦμεν. καὶ προσευξόμεθα δὲ, ἐὰν δυνώμεθα καθήκοντα τῷ ὠφελεῖ προσευχῆς κυριολεξίας καὶ καταληψίσεως· Eadem cautione cultum, & preces Deo Patri offerendas, à precibus Filio allegandis diſcerni jubet, & à cultu Angelis exhibendo. Atqui Filium orari concedit, modo tanquam μείονος, & inferiori precationis genere invocetur ac Pater; hæc enim fuit ipſius inſania: idem igitur de precibus & cultu Angelis exhibendo ſenſiſſe ipſum concludendum eſt. At ſine ambage Angelum prece veneratur Hom. 1. in Ezech. *Omnia*, inquit, *Angelis plena ſunt. Veni Angele: ſuſcipe ſermone converſum ab errore priſtino, à doctrina Dæmoniorum, ab iniquitate in altum loquente: ſuſcipiens eum quaſi medicus bonus confove atque inſtitue; parvulus eſt, hodie naſcitur ſenex repuerascens: & ſuſcipe tribuens ei baptiſmum ſecundæ regenerationis, & advoca tibi alios ſocios miniſterij tui, ut cunctí pariter*

eos qui aliquando decepti sunt, eruditis ad fidem. Quæ quamvis Sole ipso clariora sint, adversus A
ea tamen præscribere non dubitarunt iidem qui supra Heterodoxi, & testimonij gravitatem, qua se obrui sentiebant, duplici responsione elevare; prima quidem hac, non religiosa illic Angelum precatione invocari, sed rhetorica duntaxat apostropha appellari; altera ista, spurium esse hunc locum, & adultera manu insertum: quæ gratis dicta, & solidis nullis probata argumentis gratis negari possunt. Fateor apostrophis aliquando Patres uti; apostropha hic usum esse Origenem, id vero pernego. Profecto, si cui Hæretico invocandum Spiritum sanctum hodie neganti testimonia Patrum eum invocantium objiciantur; is vero apostrophas has esse respondeat, magna esse dicetur responsionis hujus futilitas. Nec altera vero felicior: Græca Homiliæ hujus exemplaria desiderari aiunt; elaboratas vero esse à Rufino & Hieronymo interpretationes, quorum sit levis in interpretando fides; apostropham denique illam esse à stilo Origenis alienam. Certum est Homiliarum B
istarum in Ezechielem interpretem esse Hieronymum; quem si fateremur hæc de suo assuisse, fateri cogerentur utique adversarij, si minus Origenem, at certe Hieronymum Angelorum invocationem exemplo suo comprobasse. At sane ea exceptione opus non est. Sæpe se ait Hieronymus, & nos alibi docuimus, verborum numerum in interpretando non reddidisse, sententias duntaxat appendisse: verba neglexisse, sensus fideliter retinuisse. Demus itaque hæc ἀυθλεξεὶ, si forte, in Græcis ita non extitisse; dent modo Adversarij sententiam ipsam, qua Angeli continetur invocatio, nulla parte fuisse vitiatam. Quod addunt autem apostrophis hujusmodi uti Origenem non solere; id quidem in Tomis verum esse concedimus; in Homiliis non item, quæ hujusmodi pigmentis & figuris si non refer- C
tæ, ac penitus certe vacuæ non sunt. Audivi quosdam præterea ex eadem secta, Angeli nomine notatum hic Episcopum asserentes, quemadmodum Apocalypseos cap. 2, & 3, eadem Angelorum appellatione Asiaticarum Ecclesiarum Episcopi significantur. Puderet illos suæ responsionis si totius loci cohærentiam attentius perspicerent, in quo tutelarium Angelorum, ad exemplum Christi, ut sibi quidem fingebat Origenes, de cœlo descendentium, & humanæ salutis curam suscipientium manifesta habetur mentio. Verbæ hæc sunt: *Non sufficit unum cœlum aperiri: aperiuntur plurimi, ut descendant non ab uno, sed ab omnibus cœlis Angeli ad eos qui salvandi sunt: Angeli qui ascendebant & descendebant super Filium hominis, & accesserunt ad eum, & ministrabant ei. Descenderunt autem Angeli, quia prior descenderat Christus, metuentes descendere, priusquam Dominus virtutum omnium, rerumque præciperet. Quando autem viderunt Principem militiæ cœlestis in terrestribus locis commorari, tunc per apertam viam ingressi sunt sequentes Dominum suum, & parentes voluntati ejus, qui distribuit eos custodes credentium nomini suo. Tu heri sub Dæmonio eras, hodie sub Angelo.* Deinde: *Multitudo militiæ cœlestis erat laudantium & glorificantium Deum; quando natus est Christus. Omnia Angelis plena sunt. Veni Angele, suscipe sermone conversum ab errore pristino.* Robur his additur ex hoc testimonio Homil. 23. in Luc. *Ego non ambigo & in cœtu nostro adesse Angelos, non solum generaliter omni Ecclesiæ, sed etiam singillatim: de quibus Salvator ait: Angeli eorum semper vident faciem Patris mei qui in cœlis est. Duplex hic adest Ecclesia, una hominum, altera Angelorum. Si quid juxta rationem & juxta Scripturarum dicimus voluntatem, lætantur Angeli, & orant nobiscum.* Itaque perspicuum est non Episcopum interpellasse Origenem in priore illo loco, sed Angelum invocasse. Incassum ergo ad Angelorum re- E
pudiandum cultum Origenis auctoritatem prætendit vir alioquin eximiæ eruditionis Ger. Iohann. Vossius libr. 1. De orig. idol. cap. 9. Porro quam priore loco adhibuimus responsionem, eam ipsam usurpare fere licet adversus loca aliqua Origenis, aliorumque Patrum, quibus Deo soli, nec cuiquam præterea cultus ac fides tribuenda pronuntiatur, & quibus receptam à Catholicis Angelorum invocationem, & ad preces nostras Deo offerendas allegationem impugnare student Adversarij: inter quos tamen nonnulli, viri candidi & eruditi, veritate quippe victi, Angelorum interessionem & postulari posse, & impetrari fatentur.

XXXVII. Accusatum olim falso Origenem refert Anonymus apud Photium Cod. 117. cum multis nominibus, tum idcirco quod affirmaverit, ὅτι τὰ χερουβικὰ ἐπινοίαι τοῦ υἱοῦ εἰσιν· F
Cherubimos cogitationes Filij esse. Crimen istud quomodo ab Adamantio depulerit Anonymus iste, equidem nescio; ex Photij tamen verbis id videtur consequi, tamquam falso conficta, & Origeni per calumniam impacta ab hoc ejus patrono fuisse confutata. Verumtamen ut illud ab Origene scriptum demus, liquido tamen juraverim, ut alia fere omnia, sic ea quoque ἀλληγορικῶς ipsum proposuisse. Eadem itaque valeat hic responsio, qua ad eum supra excusandum usi sumus, cum Filium & Spiritum sanctum duos esse Seraphimos, & Christum quoque virum eum sterilem esse diceret, quem commemorat Ieremias cap. 22. v. 30.

XXXVIII. Animadvertimus supra diversa Origenem Angelis ac Dæmonibus affin-

A xisse corpora, citra ullum ἀσίας & naturæ discrimen. Ex ea opinione nata est illa altera, crassius hoc, & aëri nostro cognatum Dæmonum corpus, res sui generis appetere, suffitus puta, & nidores sacrificiorum; ac sanguinem etiam victimarum ligurire; nec iis tantum delectari, quod homines idololatriæ deditos esse videant, sed etiam propter voluptatem ac delicias, quibus eorum corpora afficiuntur. Origenes libr. 3. contr. Cels. πάντες μὲν, inquit, οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν εἰσι δαιμόνια λιχνα, καὶ ἥδεται τὰς θυσίας, καὶ τὰ αἵματα, καὶ τὰς ἀπὸ τῶν αἱμάτων ἀποφορὰς καὶ ἐνδυόμενα, ὅτι ἀπάτη τῶν μὴ σωφρονούντων τῇ ὄντι πᾶσι σαφὲς & libr. 7. sequente, postquam dixit Spiritus quosdam impuros circa terram degere, hoc subiicit: δηλοῖ δ' τοιαῦτα τοῖς τυχάνουσι καὶ τὸ ἀπὸ τῶν θυσιῶν αἱματουμένοις καὶ ἀπὸ τῶν αἱμάτων καὶ ὁλοκαυτωμάτων ἀποφορὰς ἑστιώμενα αὐτῶν τὰ σώματα φιλοδοκούντων τοῖς τοιούτοις ἐπ' αὐτὸ τυγχάνει· ἅπερ εἰ ὡσπερεὶ φιλοζωεῖν. & libr. 8. τὰ δὲ πικτὰ, ἃ αἱμαγῶ μὴ ἐκκεκαθάρθαι. ὅπερ φασὶν ἔθος ἑοφῶ δαιμόνων, ἑστιωμένων ἀπ' αὐτοῦ αἱματουμένοις. ἀπαγορεύει ὁ λόγος, ἵνα μὴ ἑαφῶμεν ἑοφῆ δαιμόνων· & in Protreptico ad Martyrium: ἐπεὶ δέ τινες μὴ θεωρεῖν τὰς ἀεὶ δαιμόνων λόγον, καὶ ὡς ὑπὸ τῶ φθαμβεῖν ἐν τῷ πάσχει ζῶντα καὶ φεύγειν αἰεὶ, διόμνυσι ἑοφῆς, ἃ ἔδει τῶν αἱματουμένων ἀπέχεσθαι, ὅτε κνίσσα αἰεὶ καὶ αἵματα, καὶ λιβανωτὸν, ὀξόθυτα λίζουσιν ὡς ἀδέφοεν τὸ θύειν, εἰ ποιμὴν ἂν καὶ θεὸς ζῶα ὅπ εἴπερ οἱ ἑοφαὶ λησταὶ, καὶ φονεῦσι, καὶ ἐκβλάσεις ἐχθρῆς τῆ μεγάλη βασιλέως, ὡς τὸ κοινὸν ἀδικήσαντες κολάζον). πόσῳ πλέον οἱ τῆς καπίας ὑπηρέται ἔδει ἃ θύειν διδόντες ἑοφαὶ φθαναπτόσας ἀυτοὺς ἐν τῷ φθεγγέῳ τόπῳ, δικαιόταλα ἂν ἔσκαλοῖντο;

In eadem porro ac Origenes caussa sunt vetustior illo Iustinus, & recentior Maternus Firmicus, quorum ille Apolog. 1. scribit Angelos perduelles in servitutem homines re-
C degisse, cum aliis modis, tum ἀρὰ διδαχῆς θυμάτων καὶ θυμιαμάτων, καὶ σπονδῶν, ὧν ἐνδεεῖς γενόμενοι, μᾶλλον τοῦ παθεῖν ὑπὸ θυμιῶν δουλωθῆναι. *Docendo sacrificiorum, suffituum, & libationum ritus, quibus tum indiguerunt, postquam cupiditatum affectionibus sese submiserunt.* Hic vero cap. 14. libri De error. profan. relig. asserit substantiam Dæmonum à Diabolo prognatorum sanguine victimarum nutriri.

QVÆSTIO SEXTA.

DE ANIMA.

D

I. *De animæ origine quid statueret Origenes certum non habuit.* II. *Ex dogmate* προϋπάρξεως, *& perpetui libertatis usus maxima Origenianorum errorum pars profluxit.* III. *Vtrum animas rationis compotes è substantia divina delibatas esse asseruerit.* IV. *An eas corpore antiquiores, in illudque pro peccatis demissas putaverit.* V. *Vnde nomen,* ψυχή, *factum autumaverit.* VI. *Ex his multorum criminationibus est appetitus.* VII. *Ad doctrinæ huius fontes digitus intenditur;* VIII. *quam variis Scripturæ locis fulcire conatus est Origenes:* IX. *multi licet eam funditus labefactent.* X. *Patres eius assertores recensentur.* XI. *Nihil his temporibus fuerat ab Ecclesia super hoc argumento determinatum;* E XII. *nec multo recentioribus.* XIII. *Vtrum animas corporeas, & quali corpore præditas crediderit.* XIV. *Origenem Patrum multorum assensus, & sua excusare potest hæsitatio.* XV. *Ex antiqua Philosophia opinionem suam depromsit. Intricatus Methodij locus explicatur.* XVI. *Vtrum solam animam hominem constituere dixerit.* XVII. *Examinatur Origeniana* μετενσωμάτωσις. XVIII. *Pythagoricam* μετεμψύχωσιν *propugnasse à plurimis dictus est Adamantius:* XIX. *sed multis purgatur.* XX. *Metensomatoseos auctores produntur.*

F

I. QVONIAM hominum animas eiusdem esse ac Angelos ordinis & naturæ voluit Origenes, explorata horum iuxta ipsius definitiones natura, de illis nunc ut agamus, rerum series desiderat. Observandum vero illud est ante omnia, obscurum ac difficile visum hoc argumentum Origeni, itidem ut aliis Ecclesiæ Patribus plerisque, summaque in hæsitatione & angustia fuisse versatum. Cum enim libro 3. De princ. cap. 4. præcipuas tres proposuisset de anima sententias; utrum duplex sit in nobis, divinior altera & de cœlo depromta, alia inferior; an una tantum cœlestis iuncta corpori, à quo inclinetur & deprimatur ad vitia; an vero constet anima partibus duabus, quarum alia sit rationis particeps, ratione altera careat; postquam singulas accurate opiniones excussit, in nullam inclinans partem, subjungit tandem: *Et nos quidem prout potuimus, ex sin-*

gulorum personis quæ dici possunt disputationis caussa de singulis dogmatibus in medium protulimus. Qui autem legit, eligat ex his quæ magis amplectenda sit ratio. Denuntiat præterea non semel, διαπορητικῶς esse disserere, non καθαπτικῶς loqui, siquando visus est aliquid de ea re statuere, ut pote incerta, nondum Ecclesiæ decretis Origeniano ævo, nec multo recentioribus definita; quemadmodum declarabitur inferius. Id confirmat Pamphilus in Apologia; quamvis disputationes Origenis vel assertiones, quas de animæ statu & dispensatione proposuit, nonnullos culpasse fateatur. A

II. Imprimis autem, maxima illud animadversione dignum est, ex superius memorato gemino hoc Dogmate, Mentium ἀφυπαρξίας, & pleni ac perpetui libertatis usus, semper vigentis ac florentis maximam Origenianorum errorum partem prodiisse; nam profluxit inde quidquid fere circa Angelorum naturam peccatum ab eo est: inde μετενσωμάτωσις, alia aliaque corpora subeuntibus animis, pro vario libertatis usu: inde solam animam censuit constituere hominem, assumto nimirum in pœnam corpore, tamquam vinculo & compede: unde & tollenda fuit resurrectio, nam quid corpore hoc & vinculis opus homini in integrum restituto? Gratiæ quoque beneficium peremit nimia illa & immodica libertas. Vnde vero affictas dicemus Astris animas, & liberum arbitrium, quam ex hoc Mentium ascensu & descensu, crassiora, vel subtiliora ac splendidiora subeuntium corpora pro meritis? unde væsana hæc & pestifera opinio, Christum vel passum vel passurum pro syderibus, pro Angelis & Dæmonibus, quam ex altera ista, peccato naturas illas esse obnoxias, non secus ac humanas, proindeque eadem reparatione ac remedio indigere? Sed & præfinitus Damnatorum suppliciis modus ac tempus ex quo fonte manavit, quam ex perseverante etiam post inflictas pœnas libertatis usu? Denique positis his Mentium revolutionibus, ac numquam desituro circuitu, renasci quoque Mundos identidem oportuit, cum Mentibus denuo peccantibus nova iterum paranda essent vincula, nova scilicet imponenda corpora, ex quorum diversitate mundus efflorescit. Quæ si quis observabit diligenter, non repugnantibus & dissipatis dogmatibus constare doctrinam Origenis fatebitur, sed apte connexam esse, & necessaria argumentorum serie ac textura cohærentem. B C

III. Primam in hac quæstione adversus Origenem intentat criminationem Hieronymus Epist. 59. ad Avit. cap. 4. cum arbitratum ipsum fuisse ait animas omnes, & quæcunque ratione prædita sunt è Dei substantia expressa prodiisse, divinæque ipsius partem esse substantiæ. *Ne parvam putaremus*, inquit, *impietatem esse eorum quæ præmiserat* (Origenes) *in ejusdem Voluminis* (περὶ ἀρχῶν) *fine conjungit omnes rationabiles naturas, ideſt Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, Angelos, Potestates, Dominationes, cæteraque Virtutes, ipsum quoque hominem secundum animæ dignitatem unius esse substantiæ. Intellectualem, inquit, rationabilemque naturam sentit Deus, & Vnigenitus Filius ejus, & Spiritus sanctus, sentiunt Angeli, & Potestates, cæteraque Virtutes; sentit interior homo, qui ad imaginem & similitudinem Dei conditus est. Ex quo concluditur Deum, & hæc quodammodo unius esse substantiæ.* Quod in Origene damnaverat Hieronymus, idem in Palæstinis Origenistis damnat Iustinianus in Epistola ad Quintam Synodum, quam habet Cedrenus: λέγων δὲ ὅτι νόες ἦσαν ἄλλα παντὸς ἀριθμοῦ τε καὶ ὀνόματος, ὡς ἑνάδα πάντων εἶναι τὸ λογικὸν τῇ ταυτότητι τῆς οὐσίας καὶ ἐνεργείας, καὶ τῇ ἑνάδι τῇ πρὸς τὸν θεὸν λόγον, ἑνώσει τε καὶ γνώσει· *Dicunt enim Mentes fuisse absque numero & nomine, adeo ut rerum omnium rationalium unitas sit, cum idem sint substantia, & operatione, & virtute quæ est apud Deum Verbum, tum adunatione, & cognitione.* Gobarus quoque Tritheita ille, cuius excerpta collegit Photius Cod. 232, dogmata multa, quæ fere Origeniana sunt, in utramque disputans partem, octavo loco illud habet: ὡς ἐκ τῆς θείας οὐσίας ἡ ἀνθρωπίνη προσλήλυθε ψυχή· *Ex divina substantia humanam animam processisse.* D E

Fuit illa quidem Pythagoreorum doctrina, divinæ auræ particula animas nostras constare, & Deum

Virg. Georg. 4.

ire per omnes
Terrasque, tractusque maris, cœlumque profundum:
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque sibi tenues nascentem arcessere vitas. F

Audiebam, ait Cato apud Tullium, *Pythagoram, Pythagoreosque, incolas pene nostros, qui essent Italici Philosophi quondam nominati, numquam dubitasse quin ex universa mente divina delibatos animos haberemus.* In eadem fuerunt opinatione Platonici, & Stoici, quam & Cerdo, & Marcio, & Manichæi subinde amplexi sunt. Hieronymus Epist. 61. ad Pammach. cap. 5. sic Iohannem Hierosolymitanum interpellat: *Dicis animas hominum non partem esse Dei naturæ: quasi Manichæus nunc ab Epiphanio sis vocatus:* & cap. 6. *Dicis animam non esse de Dei substantia; pulchre, damnas enim impiissimum Manichæum, quem nominare pollutio est:* & mox: *Nemo dubitat errare qui dicit eam* (animam rationalem) *esse Dei substantiam.*

A Igitur Iohannes ille Hierosolymitanus, qui Origenista vulgo audiebat, ab ea tamen opinione fatente Hieronymo erat alienus; quod ad purgandum Origenem valere potest. Ipse Origenes, cuius verba pro hoc dogmate recitat Hieronymus, vocem addens, *quodammodo*, reprehensiones à se prohibet. *Vnum addit verbum, quodammodo*, ait Hieronymus, *ut tanti sacrilegij crimen effugeret*: vel fortasse ut opinionis hujus neutiquam affinem se esse declararet. Sic ille quidem in libro De martyrio: ἐπ ἦ κ; φιλοζωεῖ ἀνθρωπ⊙ , πνεῦμα λαβὼν θεῖ ἰσίας λογικῆς , ὡς ἐχούσης τι συγγνὺς θεῷ· Quod si è Dei substantia delibatam censuisset animam, non affinem aliquid habere, sed ipsius particulam esse dixisset: affine autem cum eo quidpiam habet, quod ad ejus imaginem condita sit, quod lumine divino vultus ipsius signatus sit, quod mortis expers, & beatitatis æternæ capax sit. Planissime vero errorem
B hunc impietatis arguit in Heracleone, qui ejusdem esse ac Deum essentiæ fingebat quicunque ipsum spiritu adorarent: δληπόσωμ ἦ, inquit Tomo 13. in Iohann. p. 217. εἰ μὴ σφόδρα ὄξιν ἀσεβὲς ὁμοούσιον (lege ὁμοουσίως) τῇ ἀγεννήτῳ φυσῇ κ; παμμακαρία ἕξ λεγόντως φερομένους πρ' πνεύματι πρ' θεόν· Hoc etiam se purgat Origenes illo crimine, quod animam corporatam esse decrevit, ut infra declarabimus; quî enim corporea res pars esse Dei corpore carentis, qualem esse defendit Origenes, dici poterit? Hinc Augustinus libr. 11. De Civit. Dei, cap. 23. *Animas dicunt, non quidem partes Dei, sed factas à Deo peccasse à Conditore recedendo; & diversis progressibus pro diversitate peccatorum à cœlis usque ad terras, diversa corpora quasi vincula meruisse. Et hunc esse mundum, eamque caussam mundi fuisse faciendi, non ut conderentur bona, sed ut mala cohiberentur. Hinc Origenes jure culpatur: in libris enim quos appellat* θεὶ ἀρχῶν,
C *idest De Principijs, hoc sensit, hoc scripsit.* Origenes igitur animas, non quidem partes Dei, sed factas à Deo esse credidit. Nec minus hoc utile, quod Hieronymus Epist. 82. ad Marcellinum & Anapsychiam, germanam Origenis sententiam ab hac ipsi afficta distinguit: *Super animæ statu*, inquit, *memini vestræ quæstiunculæ, imo maxime Ecclesiasticæ quæstionis: utrum lapsa de cœlo sit, ut Pythagoras Philosophus, omnesque Platonici & Origenes putant; an à propria Dei substantia, ut Stoici, Manichæus, & Hispaniæ Priscilliani hæreses suspicantur.* Hoc quidem ob dogma Palæstinos Origenistas pulsavit Iustinianus, idcirco fortasse quod tributos omnes Origeni errores ab iis propugnatos fuisse opinatus est: sin ei adhæserunt revera, minime sane sectatorum suorum væsanias omnes præstabit Adamantius. Quod si tamen culpæ hujus fuisset reus, adstipulatorem ipsi daremus Tertullianum, qui libr. 4. adv. Marcionem, cap. 38.
D sic ait: *Hominem igitur reddi jubet Creatori, in cuius imagine & similitudine, & nomine, & materia expressus est.*

IV. Certioribus Origenes & manifestioribus sententiam hanc signavit monumentis, quæ animas ante corpora à Deo conditas, in eaque sic tamquam in ergastula demissas pro peccatis decernit. Atque hæc alteri de Angelorum meritis & remunerationibus ac pœnis superius expositæ connexa est. Naturas enim omnes ratione præditas, hoc est Mentes à Deo ante Mundi opificium procreatas, liberoque instructas arbitrio fuisse putavit; qua recte vel male agendi facultate diversis utentes modis, diversos inde vel gloriæ, vel ignominiæ ac pœnæ gradus fuisse consecutas; alias siquidem Angelorum adeptas esse naturam, quæ leviorum essent noxarum fontes; quæ contra liberi arbitrij munere in deterius
E fuissent abusæ, in crassiora corpora, syderum puta, vel Dæmonum, vel hominum esse depressas; sic tamen, ut quocunque sint loco, proficere possint in virtute, vel contra relabi in vitia; & pro regressus sui vel progressus ratione, ad superiorem evehantur statum, vel ad inferiorem detrudantur. Huic quoque conditioni animam obligavit Christi, eamque pro summo suo adversus Deum amore, Verbo in unum coniunctam fuisse voluit, atque inde corpus in B. Virginis Mariæ utero formatum subiisse. E Mentibus porro illis quæ Angelicam essent assecutæ conditionem, nonnullas Christi imitantes adversus humanum genus amorem & charitatem, vel aliis de caussis à Deo missas, carnem assumsisse sensit, & Prophetarum, sanctorumque virorum personamgessisse in terris, & ad exemplum Christi sese componentes hominum reliquorum saluti consuluisse. Horum omnium partem de-
F monstravimus iam supra, partem hic declarandam servavimus.

Minime vero nobis diutius immorandum est in locis colligendis, quibus animarum προϋπαρξιν Adamantius asseruit. Patent illi unicuique obviam, & viro non multum diligenti frequentes occurrunt. Insignes duntaxat aliqui, pro more nostro, fidei conciliandæ gratia adducendi sunt, præter eos, quos iam supra protulimus, cum ipsius sententiam de Angelorum meritis exploraremus. Ante alios observandus venit ille è libr. 2. θεὶ ἀρχῶν, cap. 8. in quo naturas illas ratione pollentes, quæ à Deo primum procreatæ sunt, priusquam boni aliquid vel mali in se concepissent, Mentes fuisse tradit; deinde vero scelere admisso, animas evasisse. Verba ipsa producuntor: *Ex quibus omnibus illud videtur ostendi, quod Mens de statu suo ac dignitate declinans, effecta vel nuncupata est Anima: quæ si reparata fuerit & correcta, redit in hoc ut sit Mens. Quod si ita est, decessus ipse Mentis ac devolutio videtur mihi quod*

Hier. Epist. 59. ad Avit. cap. 4.

non æqualis omnium sentiendus sit, sed vel plus vel minus in Animam verti, & aliquas quidem Mentes A
servare aliquid etiam prioris vigoris; aliquas vero aut nihil, aut exiguum aliquid. Vnde inveniuntur
quidam statim ab ineunte ætate ardentioris acuminis, alij vero tardioris; nonnulli autem obtusissimi &
penitus indociles nasci. Quibus similia in capitis eiusdem calce iterantur. Libro vero lucubrationis ejusdem priore, cap. 7. animam hominis, non cum corpore factam docet, sed extrinsecus insertam, idque pro meritorum ratione. Probando huic Iacobi profert exemplum & Esau, quorum hic fratrem, cum ex utero prodiret, supplantavit; quod ita nequaquam eventurum fuisse censet, nisi id uterque fuisset gestis suis promeritus, antequam cœlo deliberetur: addit & Iohannis exemplum, qui in materni uteri claustris etiamnum compactus, ad Mariæ vocem tripudiavit; & Ieremiæ, cui dixerat Dominus: *Priusquam te*
formarem in utero, novi te: & antequam exires de vulva, sanctificavi te. Alioquin ait futuram B
apud Deũ ϖροσοπολη\ψίαν & injustitiam, quod & Tom. 2. in Ioh. p. 76, & 78. repetit. Eadem asseverantius inculcat cap. 8. libr. 1. ϖερὶ ἀρχῶν, & libr. 3. cap. 1. postquam enim unumquemque dixit, prout sese gessit, à Deo vas effici vel ad honorem vel ad contumeliam, subdit continuo: *Quod si iuxta hæc videtur assertio, sicut est certe justa, & cum omni pietate concordans, uti*
ex præcedentibus causis unumquodque vas vel ad honorem à Deo, vel ad contumeliam præparetur: non
videtur absurdum eodem ordine, atque eadem consequentia discutientes nos antiquiores causas, eadem
etiam de animarum satione sentire, & hoc esse in causa quod Iacob dilectus est, etiam dum adhuc in
ventre matris haberetur. Dissertationem demum ita claudit: *Ex quo opinamur quoniam quidem*
(sicut frequenter diximus) immortalis est anima & æterna, quod in multis, & sine fine ſpatijs per im-
mensa & diversa sæcula possibile est, ut à summo bono ad infima mala descendat, & ab ultimis ad sum- C
ma bona reparetur. Quod autem contra opponi poterat ex Pauli ad Romanos cap. 9, Deum ex eadem massa, sic tamquam figulum è luto vasa alia ad honorem fingere, alia ad contumeliam, sic diluere contendit, rationalium animarum unam esse naturam, quæ Deo non secus subjaceat, ac luti massa figulo, atque inde varij generis vasa depromi. Paulinam si-
militer increpationem: *O homo, tu quis es, qui contra respondeas Deo?* ad impios derivat, qui
Rom 9. 20 non discendi, sed resistendi causa Deo obloqui audent, & postquam facinoribus suis ac perfidia Dei alloquendi fiducia ac jure excidérunt, merito iis obijci debeat: *O homo, tu quis*
es, qui contra respondeas Deo? Sanctis vero hominibus adeundi & alloquendi Dei, eidemque respondendi copiam semper fieri vult, qualis olim Moysi facta est. Quam ipsam interpretationem cum præcedente de Iacobi anima, & vasis ad contumeliam honoremve destina- D
tis disputatione rursum adhibet libr. 7. in Epist. ad Rom. dum hoc idem caput Commentariis suis explanat. Vanæ scilicet & frivolæ in re aperta cavillationes, & acri censura ac castigatione dignæ. Huic confirmando errori allata superius exempla Iohannis in matris utero exultantis, & Ieremiæ antequam in materna alvo formaretur, ex eaque prodiret, Deo noti, ab eoque *sanctificati* repetit iterum cap. 3. libri tertij ϖερὶ ἀρχῶν, aliaque congerit petita ex iis argumenta, qui à Dæmonibus statim ab ortu correpti, vel à pueritia divinandi facultate præditi sunt; quorum non aliam esse causam existimat, quam res olim ab iis gestas, antequam corpora subirent; arbitrij quippe sui libertate uti semper animam, sive extra corpus, sive corpori adjuncta sit. Idem sonant loca à Iustiniano collecta, & Epistolæ
ad Menam subjecta. Nonnullas vero animas sponte delabi in terras, & exequendis Dei E
consilijs operam suam navare velle somniat Tom. 15. in Matth. p. 404. ἐγὼ ϑ' ὑπολοιϖὸν τὸν ϖερὶ ψυχῆς διαῤῥηδὴν ϖοιήσ, ἐκ ϖυϑίας νεκρύϑιον λόγον, ὅτι ἤρξατο ϑλίβειν ἡμᾶς μᾶλλον ἡ ἡμέρα μᾶλλον ἡ ἐνδικάσιμος ἄϖασα, ϑέλοντες μὴ ἐξαϖατηϑῆναι, ἢ ϖαραμεθαϑύμοις ϑ' εἰς τὰ ἀμπελῶνα οἱ τὴν ϑαῤῥηκότες ὑπολοιϖόμενοι, καὶ λέγοντες· οὐδεὶς ἡμᾶς ἐμισθώσατο. Atenim Origenes Tom. 20. in Iohann. nonnulla habet quæ cum superiore eius de anima opinione parum videntur consentire: qualitates nempe nescio quas animis ingigni, quales corporibus ingignuntur. Demus ipsa verba ex pag. 286. ἐπεὶ ϑ' ὑπὸ ϖάϑους κεῖται) καὶ ἐργῶν τὰ τέκνα τῶ ἀβραὰμ, μήϖοτε ὑπό τινων ἀπερματικῶν λόγων συγκαταβαλλομένων ϖοὶν, ὡς οἶμαι, ψυχαῖς δεῖ χαρακτηρίζειν τινὰς ὄντας σπέρμα τ ἀβραὰμ; καὶ εἴϖερ, ὡς καὶ τὸ σωματικὸν, οἱ ϖάντες ἀνθρωϖοι σπέρμα εἰσὶ τῶ ἀβραὰμ, ὅτε καὶ (ἀ τινῶν ὑποδιδύμων ϑεῖ τὸ· τίνες εἰσὶ σπέρμα τῶ ἀβραὰμ, δῆλον ὅτι οἱ ϖάντες ἄνθρωϖοι μὴ ϖάντα ἀπερματικῶν λόγων τῆ αὐτῆ ἐγκατα- F
σπαρέντων αὐτῆ τ ψυχαῖς τοῦ εἶναι τῆ ἀνθρώϖων ὑπεδεδιμήκασι· & deinde p. 287. οἱ ϖάντες ἄν εἰσιν ἄνθρωϖοι σπέρμα τῶ ἀβραὰμ, οὐκ ἔχοντες τινὰς λόγους συγκαταπαρέντας αὐτῆ τ ψυχαῖς, ὑπαρξάσας εἰ χωρηϑεῖεν ϖοιῆσαι τέκνα τῶ ἀβραὰμ· Item in Psalm. 15. 7. è Catenis Regiis: καὶ τῆ ψυχῆ τούτων ὄζει νοήματά τινα ὡς ϖέρματα ἀνάλογον, καθ' ἃ τὰ ἐνόντα ἡδονήματα ἐν ἀγαθαῖς ϖραξέσι, καὶ ϑεωρίαις ἀληθιναῖς· Qualitates illas σπερματικὰς animis ingenitas quid aliud esse dicamus, quam qualitates cum semine traductas? Quod si in animos traducatur aliquid cum semine & ingignatur, imo si cum animis ipsis seminatur aliquid, συγκαταϖείρεται τ ψυχαῖς, seminantur utique ipsæ animæ, & ex traduce propagantur. Verum aliter accipienda puto illa Origenis; animas enim licet quibusdam λόγοις σπερματικοῖς instructas seminari dicat, minùme tamen satio illa quæ patrum ministerio perficitur, vel corporeum semen intelli-

A gendum esse videtur, sed satio alia mystica, & semen πνεῦματικὸν & νοητὸν, cuius auctor ipse Deus est: serere enim animas dici potest, quatenus eas in varia corpora iuxta Origenis sententiam distribuit: tunc autem certas iisdem pro meritis qualitates inseri putavit Adamantius, easque quia seminantur in animis, tum cum ipsa animarum administratur satio, spermaticas dixit: quæ si qualitatum, animæ Abrahami, vel iusti alterius viri ingenitarum similes sint, & diligenter excolantur, filios nos Abrahæ, vel viri alterius iusti efficient, mystico quodam & spiritali modo. Germanum hunc esse Origenis sensum ex totius loci attenta lectione intelligitur, sed ex eo præsertim, quod qualitatum illarum variam ac inæqualem dispensationem causas ortum præcedentes habere dixit. Inde enim colligitur animarum πρεσύπαρξις quæ eum animarum propagatione ex traduce stare non potest. Huc
B adde frequentes Origenis adversum hanc sententiam excursus, quorum si eum iam pœnitet, nimiæ utique inconstantiæ, & tanto viro indignæ reus fuerit. Suffragantur huic expositioni, quæ legimus Tom. 13. in Iohann. p. 236. τὸ ὑπὸ τοῦ Ψαλμῳδοῦ δοκεῖ μοι δηλοῦν περὶ τοῦ καθόλου τῶν ἀγγέλων ψυχῶν πῶς ἀγομένων εἰς τὸ βίον τοῦτον, μὴ τὸ σωτήριον σπέρμα τὸν, καὶ πῶς ἀγομένων γε, οἱονεὶ ἀκουσίως μετὰ στεναγμοῦ ἐπιπεμπομένων ἢ ἐν ἀγαλλιάσει, διὰ τὸ καλῶς γεωργικὸν, καὶ ἰωχικέναι, καὶ πεπληρωκέναι τὰ σπέρματα, μεθ' ὧν ἐλήλυθασιν.

V. Institutam porro in animo opinionem persequens Origenes, ad superiora illud quoque adjecit, Mentes in pejus delapsas idcirco ψυχὰς fuisse dictas, quod ipsarum pietatis & charitatis fervor refrixerit. Hæc habentur libr. 2. περὶ ἀρχῶν, cap. 8. ubi Deum ignem esse docet, igneos Angelos, nobisque ipsis spiritu ut ferveamus præcipi, si modo Deo placere
C velimus: impios autem, frigidos & esse & dici; Diabolum ipsum Draeone eo significari, qui in mari regnare dicitur. Tum ita concludit: *Si ergo ea quæ sancta sunt, & ignis, & lumen, & ferventia nominantur; quæ autem contraria frigida, & charitas peccato dicitur frigescere, requirendum est ne forte & nomen animæ, quæ Græce dicitur* ψυχὴ, *à frigescendo de statu diviniore ac meliore dictum sit, & translatum inde quod ex calore illo naturali & divino refrixisse videatur; & ideo in hoc quo nunc est statu, & vocabulo sita sit.* Consimilem huic locum indidem adducit Iustinianus in calce Epistolæ ad Menam.

Epiphanius Hær. 64. cap. 5. & in Epistol. ad Iohann. Hierosol. cap. 2. dixisse Origenem refert ψυχὰς vocitatas, διὰ τὸ ἄνωθεν πεψύχθαι. Id vertit doctissimus Interpres, *quod cœlitus afflata sit*; quæ sane mihi probari non potest expositio; nam animas quidem desuper im-
D mitti affirmavit Origenes; afflari vero vel inspirari anima multo ante condita non magis dici potest quam Angelus, quem nemo desuper afflari dixerit, cum de cœlo in terras ablegatur. Vertendum ergo, *quod sursum refrixerit.*

VI. Ex his Adamantij circa animæ originem placitis nata est octava è criminationibus, quas ipsi objici solitas repræsentat & diluit Pamphilus in Apologia. Illa certe postquam prolixe confutavit Iustinianus in Epistola ad Menam, tum Scripturæ sanctæ, tum Patrum auctoritate, ab ipsis deinde anathematismos suos eidem Epistolæ subnexos auspicatus est; atque illa quisquis fuerit amplexus, anathema esse sancit, eademque rursus configit in Epistola ad Quintam Synodum, quæ est apud Cedrenum. Diu porro tunc erat, postquam
E vana hæc Origenis cogitata castigaverat Methodius, ut ex ejus Excerptis discere est, quæ Epiphanius nobis, & Photius asservarunt: castigaverat & Cæsarius Gregorij Nazianzeni frater Dialogo 3. Interr. 149, & sequentibus (si modo Dialogorum istorum revera Auctor est, uti fertur, iste Cæsarius) castigaverat & Gregorius Nyssenus libro περὶ κατασκευῆς ἀνθρώπου, cap. 38. & Epiphanius Hær. 64. cap. 4. & in Epistola ad Iohann. Hierosolym. c. 2. quibus locis putasse dicit Adamantium ψυχὼ dictam, διὰ τὸ ἄνωθεν πεψύχθαι, & δῆμος, διὰ τὸ ἀνδίζειν ἢ ψυχλὸν ἐν τῷ σώματι. & σῶμα quasi σῆμα, *eo quod ita animam in se clausam habeat, quomodo sepulchra & tumuli cadavera mortuorum*: castigaverat & Theophilus Alexandrinus, & Hieronymus Epist. 59. ad Avit. cap. 1, & 2. & Epist. 61. ad Pammach. cap. 3, & 5, & 6. & Epist. 65. ad Pammach. & Ocean. cap. 2. & libr. 5. Comment. in Ierem. cap. 24. & in Epistola ad Demetriadem cap. 9. ubi animarum πρεσύπαρξιν in Ægypto & Orientis partibus
F olim grassatam, suis temporibus *abscondite quasi in foveis viperarum apud plerosque versari* queritur, *illarumque partium polluere puritatem, & quasi hæreditario malo serpere in paucis, ut perveniat ad plurimos*; & in Commentar. in Psalm. 89. ubi dogmati huic hæreseos nomen inurit, quemadmodum & in Comment. in Ierem. 29. aliisque locis, quos brevitatis gratia prætermitto: castigaverat & Orosius in Commonitorio ad Augustinum, & Augustinus in libello contra Priscillianistas & Origenistas, cap. 8, & 11. & libr. 11. De Civit. Dei, cap. 23. ubi confictas illas de animarum progressibus & regressibus fabulas erudite refellit: castigaverat & Leo Papa in Epist. 11. quæ est ad Iulianum Coënsem, & Gennadius De dogmatib. cap. 14. & Leontius in lib. De sectis; maxime vero Cyrillus, qui Theophili patrui sui, non in Alexandrino solum Episcopatu, sed in infenso etiam adversus Origenem odio successor, hanc ejus de animarum origine sententiam, Iohannis Evangelium explanans, multiplici

argumentorum apparatu subvertit. Nec minori studio post Quintam Synodum eamdem impugnarunt doctrinam Facundus Hermianensis libr. 1. cap. 6. & Cyriacus Monachus, quem narrat Symeon Metaphrastes dicenti Cyrillo *dogmata de præexistentia & restitutione in eumdem statum* ab Origenistis quasi *media & ab omni periculo aliena haberi*, respondisse *Nequaquam esse media, & vacare periculo dogmata de præexistentia; imo esse labrica potius & periculosa.* Impugnavit & Antipater Bostrenus scriptor ætatis mihi nondum compertæ, in dissertationibus adversus Origenem, quas Eclogis suis intexuit Iohannes Damascenus. Damnatur ea quoque in Origene à Synodo Quinisexta Can. 1. & à Sophronio Hierosolymitano in Epistola ad Sergium Constantinopolitanum, ab Isidoro, Iohanne Damasceno, Georgio Syncello, Cedreno, Suida, Niceta, Vincentio Bellovacense, Nicephoro, & Guidone Carmelita, qui multis eam refellit.

Eclog. Ioh. Damasc. Tit. Περὶ ἀποκαταστάσεως ὧν κατ' ἀρχὰς ἐποίησεν ὁ Θεός.

Isid. Orig. l. 8. cap. 5. Ioh. Damasc. l. 1. orth. fid. cap. 12. & l. 4. c. 6. Georg. Syncell. in Excerpt. Chronogr. Cedr. in Chr. Hist. Suidas in Origene. Niceph. Thes. orth. fid. l. 4. Hær. 31. Vinc. Bell. spec. doctr. l. 18. c. 43. Niceph. lib. 17. cap. 27. Guido Carmelit. in Summ. De hæres.

VII. Platoni porro hic quoque regendum se Adamantius præbuit. Ille autem in Phædone, & Epinomi, & libr. 10. De legib. & in Timæo, aliisque locis, doctrinam hanc disertissimis explicat verbis, quam magna subinde Veterum pars arripuit. Nec huius sane fuit ipse sententiæ architectus; eam quippe multo prius propugnaverant Pythagoras & Empedocles. ἢ ἀλογώτερον, inquit Origenes libr. 1. contr. Cels. ἐγὼ δὲ ψυχὴν καὶ πνεῦμα λόγους, λέγω ἢ ταῦτα νεῦρα καὶ πυθαγόραν, καὶ πλάτωνα, καὶ ἐμπεδοκλέα, οὓς πολλάκις ὠνόμασεν ὁ κέλσος. εἰσκρινοειδῶν σώματι κατ' ἀξίαν εἰσκρίνεσθαι καὶ κατὰ τὰ φερόμενα κεῖσθαι; & Hieronymus Epist. 82. quæ est ad Marcellinum & Anapsychiam: *Super anima statu memini vestræ quæstiunculæ: imo maxime Ecclesiasticæ quæstionis: utrum lapsa de cœlo sit, ut Pythagoras Philosophus, omnesque Platonici, & Origenes putant.* Simile nanciscaris in Epistola Iustiniani ad Quintam Synodum, & apud Niceetam in Thesauro orthod. fid. libr. 4. Hær. 31. Sed & ipso Pythagora antiquior Orpheus animam in corpore puniri dixit Testatur id Plato in Cratylo, ubi & vocis σῶμα originationem petit à σῆμα. Locum refert Clemens Alexandrinus Strom. libr. 3. atque item alterum Philolai Pythagorici, qui id ipsum ex veteribus Ethnicorum Theologis & Vatibus adstruit. Merito itaque Harmenopulus in libro De sectis, & Elias Cretensis Nazianzeni Interpres è Græcorum fontibus sententiam suam Origenem hausisse dicunt.

VIII. At eam tamen quo Christianis approbaret, non rationibus duntaxat, sed quæsitis etiam Scripturæ sacræ testimoniis fulcire conatus est, qui nobis à Patribus exhibentur. Atque hos quidem refert Epiphanius in Epistol. ad Iohann. Hierosolym. cap. 2. è Psalm. 118. 67. *Priusquam à malitia humiliarer, ego deliqui*: è Psalm. 114. 7. *Revertere anima mea in requiem tuam*: è Psalm. 141. 8. *Educ de carcere animam meam*: & è Psalm. 114. 9. *Confitebor Domino in regione vivorum.* Apponit & istum Hieronymus in Epist. ad Demetriad. cap. 9. è Iohann. 9. 2. *Iste peccavit, ut cæcus ex utero nasceretur, an parentes ejus?* & illos præterea libr. 1. Comment. in Epist. ad Ephes. 3. 4. è Psalm. 119. 5. *Hei mihi, quia incolatus meus prolongatus est; habitavi cum habitantibus Cedar, multum peregrinata est anima mea*: è Rom. 7. 24. *Miser ego homo! quis me liberabit de corpore mortis huius?* & è Philipp. 1. 23. *Melius est reverti, & esse cum Christo*: & è Psalm. 89. 1, 2. *Domine refugium factus es nobis in generationem & generationem: antequam montes firmarentur, & fieret terra, & orbis terrarum.* Apponit & illum in Ephes. 1. 17. è Psalm. 21. 28. *Reminiscentur & convertentur ad Dominum omnes fines terræ.* Ex hoc denique Iohann. 1. 9. *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, causæ suæ robur Origenem vel Origenistas accersivisse dicit Cyrillus in eumdem Iohannis locum.

IX. Sed manifesto repugnat illud Zachariæ 12. 1. *Dicit Dominus extendens cælum, & fundans terram, & fingens spiritum hominis in eo*; quod commento huic Origeniano à nonnullis oppositum est: repugnat & illud Iohannis 9. 3. *Respondit Iesus, neque hic peccavit, neque parentes eius, sed ut manifestentur opera Dei in illo*: unde mirari subit stuporem Origenis, qui præcedens istud comma: *Rabbi, quis peccavit, hic, aut parentes eius, ut cæcus nasceretur?* in sui delirij defensionem usurpavit: ad voluntatem quippe Dei causam cœcitatis illius referens Christus, ansam omnem abstulit detorquendæ illius ad peccata vitam præcedentia. Apertius etiam repugnat illud, Rom. 9. 11, & seq. quod ad subruendam hanc Origenis opinationem usurpat Augustinus in Epistola ad Optatum Milevitanum: *Cum enim nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent, aut mali, (ut secundum electionem propositum Dei maneret) non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei: Quia major serviet minori, sicut scriptum est; Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Quid ergo dicemus? numquid iniquitas apud Deum? Absit. Moysi enim dicit: Miserebor cujus miserebor; & misericordiam præstabo cuius miserebor. Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei.* Quæ licet Origenis fabulas funditus labefactent; hæc tamen ipsa Pauli verba ad suæ causæ defensionem adducit libr. 2. περὶ ἀρχῶν. cap. 9. sed aliter exponit ac vulgo exponi solent. Quod enim ait Apostolus, antequam boni quicquam vel mali egissent, à Deo destinatos, non ex operibus meritos, hic ut diligeretur, ille ut odio haberetur; refert ille ad opera in terris & vita hac admissa, quæ nullam Deo destinationis suæ causam dederint: operum autem vitam hanc præcedentium merita nequaquam ab Apostolo infringi

A frangi ac tolli arbitratur. *Igitur*, inquit, *ſicut de Eſaü & Iacob diligentius perſcrutatis Scripturis inuenitur quia non eſt injuſtitia apud Deum, ut antequàm naſcerentur, vel agerent aliquid in vita hac, diceretur quia major ſerviet minori: & ut invenitur non eſſe injuſtitia, quod & in ventre fratrem ſuum ſupplantavit Iacob, ſed ex præcedentis videlicet vitæ meritis digne eum electum eſſe ſentiamus à Deo, ita ut fratri præponi mereatur: ita etiam*, &c. Rem putaſſe videtur eodem modo, Paulinum hunc locum interpretans Tom. 2. in Ioh. p. 78. Nec aliter intellexiſſe eum veriſimile eſt alterum iſtum 2. Tim. 1. 8, 9. placito licet ipſius ex adverſo oppoſitum: *Collabora Evangelio ſecundum virtutem Dei, qui nos liberavit, & vocavit vocatione ſua ſancta, non ſecundum opera noſtra, ſed ſecundum propoſitum ſuum & gratiam, quæ data eſt nobis in Chriſto Ieſu ante tempora ſæcularia.*

X. Verumtamen perſpicuis licet convicta ſint Scripturæ teſtimonijs hæc decreta, ni-
B hilo ſecius adſtipulatores habuit complures Adamantius: nam præter Pamphilum Apologiæ auctorem, qui in eam inclinare videtur ſententiam, eamdem aſſectatur Clemens Alexandrinus Stromat. libr. 1. & clarius etiam libr. 3. In Eclogis quoque animam tradit in uterum immitti ὑπό τινος τῶν ἀπὸ τῆς ἡλιακῆς ἐφεστώτων ἀγγέλων. Pierium etiam Alexandrinum, qui alter Origenes cognominatus eſt, animarum προϋπαρξιν defendiſſe teſtatur Photius Cod. 119. Nemeſius in libro De natura hominis, cap. 2. animas hominum olim à Deo procreatas in corpora ab eo mitti exiſtimat, cum ad eas ſuſcipiendas idonea & informata ſunt. Eccleſiaſticis quibuſdam perſuaſum fuiſſe narrat Hieronymus Epiſt. 82. ad Marcellinum, animas olim conditas in theſauro Dei haberi; quam opinionem ab Origeniana ſecernit. Ipſe vero libr. 1. Comment. ad Epheſ. in cap. 1. v. 4. & 5. commenti hujus capita & pro-
C pugnacula accurate ſcrutatur, & in comma 17. capitis ejuſdem, ἀπίγνωσιν inter, & γνῶσιν illud ait intereſſe diſcriminis, quod rerum quas numquam ſcivimus ſit γνῶσις, rerum vero quarum prius obliti recordamur, ἀπίγνωσις, propterea que Paulum Epheſijs optare ſpiritum revelationis in agnitione Dei, ideſt ἐν ἀπιγνώσει, quod prius in cœleſti vita Deum noverimus, ejuſque de cœlis in terras migrando obliti, iterum per revelationem cognoſcamus: & lib. 2. eorumdem Comment. in Epheſ. 3. 1. legi ait multis in locis Paulum ideirco vinctum dici, quod anima eius tamquam in carcere, ſic in corpore clauſa teneatur: deinde addit alio ſenſu id ab aliis accipi, nempe quod Paulus ex utero matris ſuæ ad convertendas Gentes prædeſtinatus, vincula poſtmodum carnis acceperit: & in Philem. 23. ubi Epaphram *concaptivum* ſuum Paulus appellat, in verbo captivitatis, juxta nonnullos, recondi-
D tum aliquid latere dicit Hieronymus, *quod capti pariter & vincti in vallem hanc adducti ſint lacrymarum.* Quæ cum interpoſita nulla confutatione vel cenſura ſcripſiſſet, Rufini vexationibus & querelis patuerunt. Verum hujus criminis accuſatione abſolvere ſeſe conatur Apolog. 1. adv. Rufin. cap. 5, & 6. idemque in Rufinum crimen obſcure regerit Apolog. libr. 2. cap. 2, & 4. & libr. 3. cap. 8, & 9. Sed notabile eſt imprimis quod ait cap. 6, Apolog. 1. *Vinctam dici animam corpore, donec ad Chriſtum redeat, & in reſurrectionis gloria corruptivum & mortale corpus, incorruptione & immortalitate commutet, non abſurdæ intelligentiæ eſt.* Anonymus ille apud Photium Cod. 117. qui Origenis defenſionem ſuſcepit, Scripturæ ſacræ, Patrumque ſuffragiis errorem hunc ultro propugnare ſatagit, nedum illius exprobrationem ab Origene prohibeat. Ab eo ſane non plane alienum fuiſſe Philaſtrium crediderim: poſt-
E quam enim hæc diſſeruit Hær. 51. *Alia eſt hæreſis quæ dicit hominis animam non factam a Deo appellari animam, ſed ante, inquit, intellectus vocabatur, & erat in cœlo: poſtea autem quia terrena deſiderauit, diſceſſiſſe eam de cœlo, & ex eo eam animam nuncupatam arbitrantur*: quæ penitus Origeniana ſunt. Mentem ſuam deinde prodit his verbis: *Ignorantes quod in principio facta à Deo, & creata poſt Angelos anima eſt appellata à Domino, hocque nomen proprietatis accepit à Deo, ut anima non intellectus vocaretur.* Atque hæc Scripturæ poſtmodum teſtificationibus comprobat. Denique vitio dat Tertulliano Auguſtinus, quod animas hominum nequam poſt obitum in Dæmones converti aſſeruerit. Quamobrem Domitianus Galata Ancyranus Epiſcopus in Epiſtola ad Vigilium Papam, adverſus Origenis hoſtes hæc conqueritur, referente Fa-
F cundo libr. 4. cap. 4. *Poſtulaverunt ad anathematizandos ſanctiſſimos & glorioſiſſimos Doctores, ſub occaſione eorum quæ de præexiſtentia & reſtitutione mota ſunt, dogmatum, ſub ſpecie quidem Origenis, omnes autem qui ante eum, & poſt eum fuerunt, ſanctos anathematizantes.*

Auguſt. lib. de Hæreſ. ad Quodvultdeum.

XI. Nempe de animæ origine ac ſorte nihil adhuc fuerat ab Eccleſia decretum. *De anima vero*, ait Origenes in Prooem. libr. περὶ ἀρχῶν, *utrum ex ſemine traducis ducatur, ita ut ratio ipſius, vel ſubſtantia inſerta ipſis ſeminibus corporalibus habeatur; an vero aliud habeat initium: & hoc ipſum initium, ſi genitum eſt, annon genitum; vel certe ſi intrinſecus corpori inditur, necne, non ſatis manifeſta prædicatione diſtinguitur*: qui locus profertur in ſuppoſititio Dialogo ſub Hieronymi & Auguſtini nomine, qui habetur inter Spuria Hieronymi; & in Opere De Deitate & Incarnatione Verbi ad Ianuarium qui Tomo Auguſtini quarto ſubnectitur, libr. 1. cap. 2. & profertur utrobique ipſis Rufini verbis. Idem in Epiſt. ad Rom. *Si etiam extra corpus poſiti vel ſancti qui cum Chriſto ſunt, agunt aliquid, & laborant pro nobis ad ſimilitudinem Angelorum, qui*

salutis noſtræ miniſteria procurant ; vel rurſum peccatores etiam ipſi extra corpus poſiti agunt aliquid ſe- A
cundum propoſitum mentis ſuæ, Angelorum nihilominus ad ſimilitudinem ſiniſtrorum, cum quibus & in æternum ignem mittendi dicuntur à Chriſto : habeatur hoc quoque inter occulta Dei, nec chartulæ committenda myſteria. Quin & Homil. 2. in Cantic. Cant. animam unamquamque in ſua ipſius cognitione comparanda eniti debere ſanciens, varias ſuper ea ac contrarias enumerat opiniones, quas diſcutere ac ventilare animam jubet, & in veriſimilioribus acquieſcere. Sic autem eas animæ expendendas dedit, ut in utramque partem de illis diſputare, & rationi magis conſentaneas eligere hoc tempore licuiſſe videatur. Hinc libr. 2. περὶ ἀρχῶν, cap. 8, poſtquam multis diſſeruit de anima, & excuſſa à nobis ſuperius placita propoſuit, ſubijcit illud tandem : *Verumtamen quod diximus mentem in animam verti, vel ſi qua alia in hoc videntur aſpicere, & diſcutiat apud ſe qui legit diligentius, & pertractet : à nobis tamen non putentur* B
velut dogmata eſſe prolata, ſed tractandi more ac requirendi eſſe diſcuſſa : & paulo poſt : *Hæc prout potuimus de rationabili anima diſcutienda magis à legentibus, quam ſtatuta ac definita protulimus.* Atque hæc eſt ſumma defenſionis Pamphili. Quam ut validius confirmet, aliis fere de rebus tractaſſe Origenem dicit ; de anima, ut pote incertæ originis, & parum compertæ naturæ, nihil ſcripſiſſe. Tum ex libro in Epiſtolam ad Titum illuſtrem adducit Origenis locum, quo exemplum eorum afferens quæ Apoſtolicis traditionibus nequaquam determinata, abſque hæreſeos nota poterant vel reſpui vel admitti, quæſtionem proponit de anima : *Cum de ea,* inquit, *neque quod ex ſemine traducis ducatur, neque quod honorabilior, & antiquior corporum compage ſit, tradiderit Eccleſiaſtica regula ;* quorum alterutri qui fuiſſent aſſenſi, velut novis ſtu- C
dentes rebus in ſuſpicionem veniſſe dicit ; at eos temeritatis damnat, qui hac quemquam de cauſſa ſuſpectum haberent. Ad hæc adijcit Pamphilus alias de anima opiniones Origeniana longe abſurdiores eſſe & ineptiores : inter quas priore eam loco ponit, quæ Catholicæ Eccleſiæ ſanctionibus hodie recepta eſt. Addit deinde haudquaquam damnandum eſſe Origenem, cum ea ſervaverit quæ tunc ſuper ea quæſtione ſervanda præceperat Eccleſia, animas nimirum ejuſdem eſſe ſubſtantiæ, immortales, rationis participes, libero præditas arbitrio, à Deo conditas. Subjungit denique : *Quando autem factæ ſint, olim ſimul, an nunc per ſingulos naſcentium, quid periculi eſt alterutrum è duobus opinari ?* Quid quod Origenes Tom. 2. in Iohann. p. 76. animarum προϋπαρξιν univerſali opinione approbatam dicit ? ἰαὶ ᾗ, inquit, κρατῆ ὁ κρίθολε περὶ ψυχῆς λόγος, ὡς ἀ συνεπαρομένης τῷ σώματι, ἀλλὰ πρὸ αὐτῆ τυγχανούσης, ἣ δὴ ποικίλως αὐτὴν ἐνδυομένης σαρκὶ ἢ ἄμμασι, & cætera. D

XII. Nec Origenis modo temporibus, ſed recentioribus etiam incerta fuit in Eccleſia animæ origo & natura. Ætate quidem ſua diuerſa ſenſiſſe de anima Eccleſiaſticos omnes ſcribit Pamphilus in Apologia. Hieronymus Epiſtol. 82. quæſtionem ſibi ſuper animæ ſtatu à Marcellino & Anapſychia propoſitam recitat, ex qua intelligas quantis tenebris fuerit tunc temporis circumſeſſa quæſtio de anima : *Super animæ ſtatu,* inquit, *memini veſtræ quæſtiunculæ, imo maximæ Eccleſiaſticæ quæſtionis : utrum lapſa de cœlo ſit, ut Pythagoras Philoſophus, omneſque Platonici, & Origenes putant ; an à propria Dei ſubſtantia, ut Stoici, Manichæus, & Hiſpaniæ Priſcilliani hæreſes ſuſpicantur ; an in theſauro habeantur Dei olim conditæ, ut quidam Eccleſiaſtici ſtulta perſuaſione confidunt : an quotidie à Deo fiant, & mittantur in corpora, ſecundum illud quod in Evan-* E
gelio ſcriptum eſt : Pater meus uſque modo operatur, & ego operor : an certe ex tradu ce, ut Tertullianus, Apollinarius, & maxima pars Occidentalium autumant ; ut quomodo corpus ex corpore, ſic anima naſcatur ex anima, & ſimili cum brutis animantibus conditione ſubſiſtat. Auguſtinus libr. 3. De libero arbitrio, cap. 20, & 21. quæſtione illa prætermiſſa, utrum animæ ex propria Dei ſubſtantia profectæ ſint, reliquas quatuor recenſet his verbis : *Harum autem quatuor de anima ſententiarum, utrum de propagine veniant ; an in ſingulis quibuſque naſcentibus novæ fiant ; an in corpora naſcentium iam alicubi exiſtentes, vel mittantur divinitus, vel inde ſua ſponte labantur, nullam temere affirmare oportebit.* Atque has ipſas eſſe ſententias, quæ ab Hieronymo relatæ ſunt teſtificatur ipſe Auguſtinus in Epiſt. ad Hieronymũ, De ratione animæ. Toto certe vitæ ſuæ decurſu incertus in eo argumento Auguſtinus fluctuavit. Extant inſignes ejus ad Hieronymum & Optatum Epiſtolæ, unde hæſitationem ejus, cunctationemque cognoſcas ; quam & aliis F
præterea locis prodidit, puta libr. 7. & 10, De Geneſi ad literam, & alibi. Septimi quidem hujus libri cap. 6, materiam quamdam ſpiritalem initio molitum eſſe Deum conjectat, è qua hominum animæ formatæ ſubinde ac fictæ ſunt : *Fortaſſe potuit,* inquit, *& anima, antequam ea ipſa natura fieret, quæ anima dicitur, cujus vel pulchritudo virtus, vel deformitas vitium eſt, habere aliquam materiam pro ſuo genere ſpiritualem, quæ nondum eſſet anima ; ſicut terra, de qua caro facta eſt, iam erat aliquid, quamvis non erat caro :* & 1. Retract. *Nam quod attinet ad animi originem, qua ſit in corpore, utrum de illo uno ſit, qui primum creatus, quando factus eſt homo in animam viventem, an ſimiliter fiant ſingulis ſingulæ, nec tum ſciebam, nec adhuc ſcio.*

Nempe utriuque Scripturæ teſtimonijs pugnabatur. Qui tuebantur animarum προϋπαρξιν, adverſus eos qui animas tunc creari volebant, cum præparatis corporibus erant

A inferendæ, hoc Gen. 2. 2. intentabant: *Et requievit* (Deus) *die septimo ab universo opere quod patrarat.* Contra prætendebant adversarij illud Iohann. 5. 17. *Pater meus usque modo operatur, & ego operor*; quod ad providentiam, non ad creationem alij referebant. Videndus Nemesius libr. De natura hominis, cap. 2. & Augustinus in laudata ad Hieronymum Epistola. Nulli igitur mirum esse debet scripsisse Gregorium Magnum Epistolar. libr. 7. Indict. 2. Epist. 53. quæstionem de anima Patribus solvi non posse visam esse, cum ne ipsius quidem temporibus ecqua è reliquis opinionibus pro certa haberetur, Ecclesia præscripsisset. Vnde falsum esse apparet, quod ait Iustinianus in Epistola ad Synodum Constantinopolitanam, quam exhibet Cedrenus: ἡ γὰρ ἐκκλησία τοῖς θείοις ἑπομένη λόγοις φάσκει τὴν ψυχὴν συνδημιουργηθῆναι τῷ σώματι· καὶ οὐ τὸ μὲν πρότερον, τὸ δὲ ὕστερον, καὶ τὰς ἀοιήτους φρενοβλάβειαν· *Ecclesia au-*

B *tem divinis obsecuta sermonibus dicit animam cum corpore procreari; non vero hoc prius, illud vero posterius juxta Origenis dementiam.* Quid si dicamus igitur Quintam Synodum non ideo præcise damnasse Origenis sententiam, quod animarum defenderet προϋπαρξιν. sed quod Mentes præterea fuisse illas traderet, & sanctas Virtutes, quas cum contemplationis divinæ satias cepisset, in deterius esse conversas, & ab amore Dei refrixisse, indeque ψυχὰς esse dictas, & in corpora tutelæ caussa dimissas: sic enim habet Iustiniani anathematismus secundus.

XIII. Animas quando conditas putaverit, vidimus: quales ipsas censuerit, corporatas, an corpore carentes, videamus. Hæc superflua sane videatur esse quæstio, si quæ de Angelis scripsimus, attendantur: prolixa enim disputatione declaravimus, naturis quibusli-

C bet ratione instructis corpora Origenem tribuisse. Strictim ergo pauxillum quiddam hic delibabimus, quod illic consulto prætermissum, in hunc locum conjecimus; illud nimirum: cum corpore constare animas existimaverit Adamantius, cujusnam eas finxerit corporationis, an Angelicæ similis, an crassioris, & ad illam Dæmonum, quam Angelica spissiorem ostendimus, proprius accedentis. Ac naturas rationales diximus pro meritis, crassioribus, tenuioribusve illigari corporibus: cum animæ autem Angelis virtute sint inferiores ac meritis, crassioris esse corporaturæ ac Angelos dicendum est. Origenes libr. 2. περὶ ἀρχῶν, cap. 2. *Vt ergo superius diximus, materialis substantia hujus mundi habens naturam, quæ ex omnibus ad omnia transformatur, cum ad inferiores quosque trahitur, in crassiorem corporis statum*

D *soliditatemque formatur, ita ut visibiles istas mundi species, variasque distinguat: cum vero perfectioribus ministrat & beatioribus, in fulgore cælestium corporum micat; & spiritalis corporis indumentis vel Angelos Dei, vel filios resurrectionis exornat: ex quibus omnibus diversus ac varius mundi completur status*: & capite sequenti: *Possibile enim videtur ut rationabiles naturæ, à quibus numquam auferetur liberi facultas arbitrij, possint iterum aliquibus motibus subjacere, indulgente hoc ipsum Domino, ne forte si immobilem semper teneant statum, ignorent se Dei & non sua virtute in illo sine beatitudinis constitisse. Quos motus sine dubio rursum varietas corporum, & diversitas persequitur, ex qua mundus semper adornatur; nec unquam poterit mundus nisi varietate ac diversitate constare, quod effici nullo genere possit extra materiam corporalem.*

XIV. Excusando autem dogmati huic, quo animis corpora adscribit, contra quam in Ecclesia hodie creditur, appositum est illud è Procœmio librorum περὶ ἀρχῶν. *Deus quoque*

E *quomodo intelligi debeat, inquirendum est, corporeus, an secundum aliquem habitum deformatus, an alterius naturæ quam corpora sunt, quod utique in prædicatione nostra manifeste non designatur. Eadem quoque hæc de Christo, & de Spiritu sancto requirenda sunt: sed & de omni anima, atque omni rationabili natura nihilominus requirendum est.* Quæ requiri jubebat Origenes, ea profecto Ecclesiæ decretis definita non erant. Vnde non Origenis ætate duntaxat idem Tertulliano de anima visum est, sed & plurimis quoque dein Ecclesiæ Patribus: puta Hilario in Matth. Can. 5. ubi *animarum species, sive obtinentium corpora, sive corporibus exulantium, corpoream tamen naturæ suæ substantiam sortiri* prædicat: & Ambrosio libr. 2. de Abraham, cap. 8. ubi, præter S. Trinitatem, corporibus reliqua constare asserit: & Cassiano Collat. 7. cap. 13. ubi animas spirituales quidem esse fatetur, incorporeas negat: & his antiquiori Theodoto in Excerptis

F ad Clementis Alexandrini calcem adjectis, ubi animas hominum corporeas esse affirmat: & Methodio ipsi Origenis adversario apud Photium Cod. 234. ubi animas esse ait corpora νοερὰ, in membra ratione adspectabilia discretas. Ipse etiam Augustinus opinioni huic licet infensus, aliquo tamen sensu animam corpus esse fatetur Epist. 28. At ab eo discessit Faustus Reiensis, animisque corpora palam affinxit, quem tribus libris errorem ultus est Claudianus Mamertus.

Magis illud vero ad excusandum Origenem conferre posset, quod scriptum ab eo est Homil. 1. in Genes. ubi hominem, qui de limo terræ fictus est, corporeum hominem esse dicit; qui autem ad imaginem Dei conditus est, spiritalem esse eum & cassum corpore; illum exteriorem hominem esse, hunc interiorem. *Si qui vero hunc corporeum putent esse, qui ad imaginem & similitudinem Dei factus est, Deum ipsum corporeum, & humanæ formæ videtur indu-*

cere ; quod sentire de Deo manifestissime impium est : & libr. 1. περὶ ἀρχῶν, cap. 1. *Si qui autem sunt* A *qui mentem ipsam animamque corpus esse arbitrentur, velim mihi respondeant quomodo tantarum rerum tam difficilium, tamque subtilium rationes, assertionesque recipiat? unde ei virtus memoriæ?* & in Protreptico ad Martyrium : ἐπὶ δὲ καὶ φιλοζωεῖ αὐτὸ ἡ θεία πᾶν. πνεῦμα λαβὸν περὶ ὑσίας λογικῆς ψυχῆς, ὡς ἰχθύσι τι συγχωρεῖς θεοῦ. νοερὰ γὰρ ἐκάστερα καὶ ἀόρατα, καὶ ὡς ὁ βασιλεὺς ἀποδείκνυσι λόγος, ἀσώματα. & libr. 6. contr. Celsum : καὶ ἡμᾶς καὶ τὴν λογικὴν ψυχὴν παραμυθούμενος ἀποδεικνύναι χρείττονα πάσης σωματικῆς φύσεως, ἓν κρείαν ἀόρατον καὶ ἀσώματον. & in Luc. 11. 34. è Catena Mazarinæ Bibliothecæ : δῆλος ἦν ὁ εἰ δυνατὸν ἐροπολογήσαι ἀκολούθως τῷ ὀφθαλμῷ καὶ τὸ σῶμα, ὥστε ὅλῳ ἤδη τῇ ψυχῇ, κἂν μὴ σωματικὴ τυγχάνῃ, φάσκειν νυῦ λέγεσθαι τὸ σῶμα. & mox : καὶ μὴ θαυμάσῃς δὲ εἰ ἐν τῷ ὁ λυχνὸς τὸ σώματος ἔχειν ὁ ὀφθαλμός, ἐροπολογικῶς τὸ σῶμα δεῖ τῆ ψυχῆς λαμβάνεσθαι, καθ' ποιῳ τῷ ἰδίῳ λόγῳ ἄπας ἀόρατου καὶ ἀσωμάτου. καὶ γὰρ εἰκόνα γέγονε τοῦ ἀοράτου θεοῦ. ἐπείπερ ἐρο- B πολογικῶς καὶ τὰς δυνάμεις τῆ ψυχῆς δεῖ σωμάτων ὁμοιούμους τοῖς σωματικοῖς μέρεσιν, οἷον ὅσας σώματα, ὀνομαζομένας. Atque hæc sunt eiusmodi ut cum superioribus perinde conciliari non possint, ac quæ de Angelis scripserat, corpus ipsis nonnumquam imponens, nonnumquam detrahens. Diximus enim pro respectus diversitate varie locutum de Angelorum corporibus Origenem, eosque respectu Dei corporatos dixisse, respectu mundi huius aspectabilis corpore carentes. Hic autem Dei ipsius respectu animas corpore carere dicit, ut pote quæ ad eius imaginem conditæ sint. Ad hæc Hieronymus Epist. 59. ad Avit. cap. 2. adducit verba hæc Origenis ex fine libri 2. De princip. *Cumque in tantum profecerimus, ut nequaquam carnes & corpora, forsitan ne animæ quidem fuerimus, sed mens & sensus ad perfectum veniens, nulloque perturbationum nubilo caligans, intuebitur rationabiles, intelligibilesque substantias facie ad* C *faciem* : quæ more suo pervertit Rufinus. Parem supra memoratis ratiocinationem è libro 3. De princip. adducit Hieronymus eiusdem Epistolæ cap. 3. necessarium scilicet esse alterutrum, ut vel incorporei fiamus si Deo similes esse studemus, vel ut similitudinem Dei non speremus, si eadem corpora semper habituri sumus : & in Epistol. 61. ad Pammach. cap. 5. dixisse ait Origenem in libris περὶ ἀρχῶν, *Solem & Lunam, & omnium astrorum chorum esse animas rationabilium quondam & incorporalium creaturarum.* Denique Sophronius Hierosolymitanus in Epistola ad Sergium Constantinopolitanum, quæ habetur in Action. 11. Synod. 6. alia Origeni crimina obiiciens, eo ipsum liberat : ἀλλ' οὐκ ἐπεὶ ἦν, inquit, αἱ νῦν αὐ θεῖαι ψυχαὶ θεὸν χάριτι φύσιν ἀπώσαντο, τὸν πάσῃ κλίσῃ φύσῃ ἱμφωλεύσασαι. διὰ τοῦτο καὶ εἰς σωμάτων αὐτὰς καταπίπτουσιν, ἢ εἰς τὴν ὁρατὴν κόσμου διαγωγὴν καὶ συμπλοκὴν ἐν αἰσθητῷ τινὶ D ζωῇ τελεῖν ἐνόησαν, καὶ βίον ἔχειν ἀφανῆ φύσαν, ἄσαρκόν τε καὶ ἀσώματον ζώσας ζωὴν τὴ αἰσθητὸν ἐν ἀέρι ποτε μὴ ὑπάρχοντι, ὡς ὠειρήκασιν ὁ Δίδυμοι Θέλει), καὶ οἱ τούτου συμπαθεῖς καὶ σύμφρονες δίδυμοι, ἓ δύο χρῶν, καὶ ὁ λοιπὸς ὠτῷ μυθευόμενος ὑμίλος. *Sed non idcirco quod hominum animæ gratia Dei corruptionem repulerunt, quæ omnibus creaturis naturaliter insidet; ideo & ante corpora eas fuisse suspicabimur, vel ante huius visibilis mundi prolationem, atque compaginem in sempiterna quadam vita positas arbitrabimur, vitamve habuisse cælestem asseremus, incarneam seu incorpoream vitam viventes perpetuam in cælo aliquando non existenti, sicut Origenes insanus constituit, & hujus symmystæ, atque sectatores Didymus, & Evagrius, & reliqua earum fabularum excogitatrix sodalitas.* Ex his liquet quanta fuerit Origenis in utramque partem fluctuatio : sed in eam tamen magis propendere visus est, quæ animæ corpus adscribit. Certe Stephanus Gobarus Tritheita E apud Photium Cod. 232. dogmata pleraque, sed fere tamen Origeniana propugnans & impugnans, tricesimo loco illud expendit : ὅτι σωματά εἰσι τοιαῦτα αἱ νῦν αὐθρώπων ψυχαὶ, καὶ διατυπωθῆναι τὸ φαινόμενον ἐξωθεν τῆ σώματος σχῆμα· καὶ ἐκ τῶ αὐτικειμένῳ ὅτι ἀσώματός ἐστιν ἡ ψυχὴ, καὶ σωματικοῖς οὐχ ὑποκειται τύποις. *Animæ hominum sunt corpora intelligibilia, & eadem figura sunt qua forma exterior corporis. Et è contrario : incorporea est anima, & incorporeis non subiicitur figuris.*

XV. Porro animis corpora affingens Origenes ducem suum ac dictatorem Platonem deseruit, qui corporaturam sustulit ab animis : at alios tamen ex antiquis Philosophis, quos sequeretur, habuit complures. Horum si quis placita de anima velit cognoscere, legat Tertulliani librum De anima, cap. 5, 6, & 7. & Nemesium libro De natura hominis, F cap. 2. & Ciceronem libr. 4. Academic. At locum quemdam Methodij satis intricatum & obscurum præterire non decet, quo Origenis decretum de animis corporeis nititur convellere. Habetur ille apud Photium Cod. 234. Hic ergo primum Origenis recitat verba, quibus ait, si demonstrationibus corpore animam ex sese carere probetur, fatendum esse alienum eam & ascititium corpus induere, prioris cui in terris conjuncta fuerat simile. His Methodij censuram subnectit Photius : πρὸς ταῦτα, inquit, ὁ ἄγιος τάδε φησί. ῥῆμα ἄλλο ὁμοειδὲς περὶ αἰσθητοῦ τοῦτο μὴ τὴ ἐντεῦθεν ἐνδημίαν ἔχειν ἐκπεφυκὸς τὸν ψυχὸν, ἀσώματον ὑπό τι πλατωνικῶς ὑποφαίνει αὐτήν. Quæ sic interpretanda sunt : *Ad illa vir sanctus*, Methodius nimirum, *hæc ait.* Sequuntur deinde verba ipsa Methodij à Photio ἀκριβῶς descripta, non ab eo αὐτοπροσώπως recitata : *Figuram aliam consimilem sensili huic, postquam hinc excessit, habere*

A *tradens animam incorpoream esse aliquo pacto Platonice ipsam affirmat.* Hæc ait Methodius de Origene, non Photius de Methodio, qui deinde probat ex hac Origenis opinatione consequi corpore animam carere; quia si post excessum è vita corpore tamquam vehiculo & veste indiget, ut pote quæ nuda comprehendi non possit, utique corporea non est: (valeret enim alioquin eadem argumentatio, qua adversus Vincentium Victorem, animam corpoream esse statuentem usus est Augustinus libr. 1. De anima, cap. 5. *Quod vero eam non spiritum, sed corpus esse contendit, quid aliud vult efficere, quam nos non ex anima & corpore, sed ex duobus vel etiam tribus constare corporibus? Cum enim spiritu, anima, & corpore constare nos dicit, & omnia hæc tria corpora esse asserit, profecto ex tribus corporibus nos putat esse compactos. In qua opinione quanta cum sequatur absurditas, tibi potius quam tibi demonstrandum puto.*) Cum ergo animæ corpus ad-

B ventitium superadderet Origenes, incorpoream ab eo ipsam necessario haberi Methodius conclusit. Pergit deinde; si incorporea anima est, affectionibus immunis est, nec alieni corporis & mutuatitij motibus obnoxia. Sin affectionibus corporis percellitur, utique incorporea non est. At una cum corpore mala vel bona patitur, ut eorum qui post mortem videndos se præbuerunt, testimonia confirmant: anima igitur corporea est. Sic itaque ad absurdum & ἀδύνατον Origenem adigit Methodius, animam ex ejus dictis corpoream esse & incorpoream demonstrans. Sensum denique suum ipse aperit, animas corpora esse dicens intelligendi facultate prædita, membris ratione solum aspectabilibus instructa, nō quæ adventitio corpore sint induta, sed quæ natura suapte corpora sint. Vera hæc est & genuina loci hujus expositio, quam idcirco persecutus sum, ut ne ab infensissimo quidem Adaman-

C tij adversario vitio datum fuisse Lector intelligat, quod ab aliis ei fere objectum est, animæ scilicet corpus eum addidisse; sed veriorem è contrario sententiam suggillasse in eodem Methodium, cum deteriori ipse adhæserit.

XVI. Proferendus quoque hic est alter Methodij locus, ex libro De resurrectione à Photio decerptus, unde proxime laudatus itidem petitus est: *αὖθρωπος, φησὶ, λέγεται κατὰ φύσιν ἀληθέστατα, ὅτε ψυχὴ χωρὶς σώματός ἐστιν, οὐ πάλιν σῶμα χωρὶς ψυχῆς. ἀλλὰ τὸ ἐκ συστάσεως ψυχῆς & σώματός ἐστιν εἰς μίαν τοῦ καλοῦ μορφὴν συντεθέν. ὁ δὲ ὠριγένης τὴν ψυχὴν μόνην ἔλεγεν ἄνθρωπον, ὡς ὁ πλάτων.* Homo, inquit, ex natura sua verissime dicitur neque anima sine corpore, neque rursum corpus sine anima; sed quod ex coalitione animæ & corporis in unam pulchri formam conflatur. Origenes autem animam solam, hominem esse dixit, quemadmodum & Plato. Prostat hic quoque lo-

D cus Methodij apud Epiphanium Hær. 64. cap. 17. sed his postremis truncatus verbis: *ὁ δ' ὠριγένης τὴν ψυχὴν μόνην ἔλεγεν ἄνθρωπον, ὡς ὁ πλάτων.* Eane de suo addiderit Photius, an detraxerit Epiphanius, qui totam Methodij disputationem in epitomen contraxit, dictu facile non est. Adde pro eo, *ὁ δ' ὠριγένης*, contrariam lectionem Photianum quemdam codicem exhibere; eam scilicet, *ὧδ' ὠριγένης*. Nec mirum foret à Platone Origenem recedere, quem ab eodem receSSisse mox vidimus, cum de animis, corporeæne an incorporeæ essent, quæreretur.

At fatendum tamen est Origenianorum dogmatum cohærentiam eo nos compellere, ut anima sola constare hominem censuisse Adamantium dicamus. Nam si animæ vinculum & carcer corpus est, quî pars hominem componens existimari poterit? Quamquam

E alia omnia sequi videtur Homil. 29. in Luc. cum ait: *Omnis homo morti subjacet; iste ergo qui nequaquam moritur, iam non est homo, sed Deus est:* quem locum attulimus supra, cum disputaremus an crediderit Christum hominem esse desiisse postquam mortuus est. Christum ibi iam hominem non esse affirmat, quia morti jam amplius obnoxius non est: quisquis ergo mori non potest, homo non est ex Origenis sententia: at anima humana à corpore sejuncta mori non potest: anima igitur ex decreto Origenis homo non est. Quod absque ambage asserit, hæc verba Psalmi 118. v. 50. interpretans in Catena Corderiana: *Hæc me consolata est in humilitate mea.* ζωὴ ἡ μέλλουσα, inquit, ἐστὶν ἀναζώωσις, καθὸ τῷ ψυχῷ, οὐκ ἰδίαν ζωὴν, ἀλλὰ ἀλλοτρίαν, μᾶλλον δὲ θανάτου, εἴπερ οὐκ αὖθρωπος ἡ ψυχή. εἰ γὰρ ὃ ἐστι τῷ καθ' ἑαυτὸν ζωὴ τὸ ἀληθὲς εἶχε τοῦ ζῆν, οὐκ ἂν ἀναζωώσεως ὁ πανηγυρικὸς ἐδεῖτο. διὸ καὶ ὁ κύριος τοὺς πανσόφους διαζῆν εἶπεν, ὡς ὑπὲρ τὸ

F ζῆν ἔχοντας, πλὴν ὅσον οὐ δυνάμει θεοῦ τοῦ ζωοποιοῦντος. καὶ ἀπολωλέναι φησὶν ἀνθρώπους, εἰ μὴ τὴν ἀναστάσεως τύχοιεν. Concurrunt hæc adversa fronte cum superioribus, & alterutra cadat accusatio necessum est.

Anima sola constare hominem asseveravit Plato in Alcibiade 1. quem secutus est Plotinus Enn. 1. libr. Hanc sententiam veteres secutus Academicos damnavit Varro, ut est apud Augustinum libr. 19. De Civit. Dei, cap. 3. Instituti vero à Platone Hæretici quidam, sententiamque ejus affectati, Tertulliani castigationem senserunt. Sic enim ille libr. De resurrect. carnis, cap. 40. *Nacta denique hæreses duos homines ab Apostolo editos, interiorem, ideSt animam; & exteriorem, ideSt carnem; salutem quidem animæ, ideSt interiori homini; exitium vero carni, ideSt exteriori adjudicaverunt, quia scriptum sit Corinthijs: Nam etsi homo noSter exterior corrumpitur, sed interior renovatur de die & die. Porro nec anima per semetipsam homo, quæ figmento iam ho-*

mini appellato postea inserta est; nec caro sine anima homo, quæ post exilium animæ cadaver inscribitur. A
His Hæreticis assensus est Origenes, & post Origenem Anobius libr. 2. adv. Gent. *Quid enim sumus homines*, inquit, *nisi animæ corporibus clausæ?* & multo post Hugo à Sancto Victore,
Hugo lib. 2. De Sacram. fidei, part. 1. cap. 12. cum probare vellet toto illo triduo quo Christus jacuit in sepulchro Verbum hominem fuisse: hac enim ratione utitur, sola anima constare hominem, animæ autem Christi à corpore disjunctæ adhæsisse Verbum, Verbum igitur nihilo minus fuisse hominem, quam dum anima corpori esset connexa. Denique opinionem eamdem tuitus est proavorum nostrorum memoria Franciscus Georgius Tom. 1. Probl. 26, 27.

XVII. Credita illa & asserta ab Origene animarum ἀφοδοπαρξις earumdem quoque μετενσωμάτωσιν cur admitteret, caussæ fuit, ut diximus: nam cum animas pro peccatorum, virtutumve ratione & modo, vel Angelorum consequi dignitatem, vel crassioribus hominum, Dæmonumve corporibus adnecti, & perpetua utentes arbitrij libertate, iterum B
iterumque vel recte vel male agere posse crederet, necessaria argumentorum consequentia eo adducebatur, ut animas hominum iterum iterumque subire posse fateretur hominum corpora vel Dæmonum. Atque illa est tam decantata, toties exposa Origenis μετενσωμάτωσις, quasi dicas, *Transincorporatio*; quæ & μετεμψύχωσις appellari potest, quod reddere queas, *Transinanimatio*. Pulchrel dogmatis utriusque connexionem vidit Gregorius Nyssenus apud Iustinianum in Epistola ad Menam Patriarcham, & in Origene reprehendit. Quemadmodum autem dupliciter vox ista, μετεμψύχωσις, vulgo usurpatur, vel pro transitu animæ ex humano corpore in humanum corpus; vel pro migratione animæ ex humano corpore in plantæ corpus vel pecudis, quam propugnavit Pythagoras, quamque peculiari libello Iamblichus confutavit: ita juxta Origenianam doctrinam distinguenda C
est migratio animæ ratione præditæ è cœlesti, vel humano, vel dæmonico corpore in pecudis corpus, & vicissim; à migratione animæ rationalis quæ corpora inter cœlestia, humana, & Dæmonica, citra belluina, aliave quælibet perficitur. Atque hanc posteriorem tuitum esse Origenem, ut pote ex eius aptam principiis, negari non potest. Vnde Anonymus Photij Cod. 117. culpatum eum refert, quod dixerit: ὅτι ἡ τὸ σωτῆρος ψυχὴ, ἡ τοῦ ἀδὰμ ἦν· *Servatoris animam, ipsam Adami animam fuisse*: quod ita accipio, quæ fuerat Adami anima, eam in corpus Servatoris multis post sæculis transiisse. Vnde & Theophilus Origenem dixisse ait hominem crebrius mori; quod non aliter intelligo, quam animas sæpenumero è corporibus in corpora transire, & μετενσωματώσεις.

XVIII. Verum priorem quoque μετεμψύχωσιν, quæ Pythagorica est, tenuisse illum Ve- D
teres multi vociferantur. Crimini id ipsi datum fuisse narrant Pamphilus in Apologia, & sæpe laudatus Anonymus Photij. Hieronymus cujus verba supra recitavimus ex Epist. 59. ad Avit. cap. 1, 2, & 4, & libr. 2. Apolog. adv. Rufin. cap. 4, Origenem incessit erroris ejusdem nomine, quem libro 1. περὶ ἀρχῶν haberi dicit. Loca ipsa Origenis descripsit Iustinianus ad calcem Epistolæ ad Menam, quæ cum in his libris hodie non compareant, verisimile est à Rufino fuisse suppressa. Pepercit nomini Origenis Philastrius, rem ipsam tetigit, atque hoc argumento confutavit, quod anima postquam corpore soluta est, in locum statutum deducatur ab Angelo, ut pro meritis suis exornetur.

XIX. Recte quidem accusationi suæ consuluit Iustinianus, cum Origenis verba ipsa E
descripsit, quibus absurdum illud & impium dogma continetur; tam frequentibus quippe & apertis testimoniis alibi repudiavit illud Adamantius, & damnavit, vix ut in animum inducere possim, hominem, non iam dico summa florentem eruditione & ingenio, sed non væcordem omnino & insanum, tam repugnantia sibi & contraria uno eodemque ore pronuntiasse. In hoc ipso quippe, quod laudat Iustinianus, opere De principiis, libr. 1. cap. ultimo, ita disserit: *Illa sane nos nequaquam recipienda censemus, quæ & à quibusdam superfluo vel requiri vel adstrui solent, ideest, quod anima in tantum sui decessum veniant, ut naturæ rationalis ac dignitatis oblitæ etiam in ordinem irrationabilium animalium, vel bestiarum, vel pecudum devolvantur.* Reliqua studio brevitatis prætermitto, quæ tamen ad rem faciunt. Et libr. 1. De resurrectione, quem locum exhibet Pamphilus: *Sed sicut*, inquit, *non est putandum quod animalium corpus* F
accepturus sit peccator, aut volucrum, aut piscium; sic neque Solis, aut Lunæ, aut Stellarum formam sperandum est accipere eos qui resurgent in gloria: sed exempli causa dicta hæc ab Apostolo sentiendum est, ut designetur per hæc, quod alij pro meritis suis honorabiliores & clariores erunt, beatiora quoque habitacula sortituri: aliorum vero indignissimus & abjectissimus pro gestorum scelere erit status, qui etiam mutis animalibus dignus sit comparari. Quæ si quis à Rufino vel perversa vel inserta caussetur, quid adversus illud excipiet è libr. 4. contr. Celsi. εἰ δὲ ὧν ἐννοήσας (κέλσος) τὸ ἀκολουθεῖ ψυχῇ ἐν αἰωνίῳ ἰσοτιμίᾳ ζωῇ, καὶ τί χρὴ φρονεῖν περὶ τοῦ ἀρχῆς αὐτῆς, καὶ περὶ τῆς ἀρχῶν αὐτῆς, οὐκ ἂν ὅτε διέσυρε τὸ ἀθάνατον εἰς ὕπνον ἐρχόμενον σῶμα. ἢ κατὰ πλάτωνα μετενσωμάτωσιν, ἀλλὰ κατ' ἄλλου τινὰ ὑλοτέραν θεωρίαν. *Quod si intellexisset (Celsus) quid sequatur animam in æterna futura vita, & quid sit sentiendum de ejus substantia & principijs, non ita sug gillasset immortalem in mortale*

A venientem corpus, non iuxta Platonis μετεμψυχώσεων, sed juxta aliam quamdam sublimiorem contemplationem. Scriptionis ejusdem contra Celsum libr. 5, Christianos reiicere tradit πυθαγόρου τε καὶ Πλάτωνος μετεμψυχώσεις. Sed asseverantius libr. 8. ἀδαμαντίως μὲν οὐ τοίνυν λέγοντες μετενσωμάτωσιν εἶναι ψυχῆς, καὶ κατάπαυσιν αὐτῆς μέχρι τῶν ἀλόγων ζώων, δηλοῦντά πως ἐν ὑπονοίαις πυθαγόρας, κἂν ἀπεχώμεθά ποτε ζώων, ὡς χρησόμεθα αὐτοῖς τροφῇ. *Nullo modo scilicet dicentes migrationem animæ fieri de corpore in corpus, & descensum ipsius usque ad brutas pecudes; nimirum non ita ut Pythagoras, etiamsi abstineamus aliquando ab animalibus, ipsorum carnibus non utemur.* Et libr. 5. in Epist. ad Rom. *Sed hæc Basilides non advertens de lege naturali debere intelligi ad ineptas & impias fabulas sermonem Apostolicum traxit in Pythagoricum dogma, ideſt quod anima in alia atque alia corpora transfundantur, ex hoc Apostoli dicto conatur adstruere. Dixit enim, inquit, Apostolus, quia ego vivebam*
B *sine lege aliquando*; & cætera, quæ Lectori diligenti consulenda relinquo. Paulini hujus loci pravam interpretationem, & ad Pythagoricæ μετεμψυχώσεως confirmationem accommodatam damnat iterum libr. 6. in Epist. ad Rom. Idem libro De Proverbijs Salomonis, & Tom. 7. in Matth. (quæ testimonia jacent in Apologia Pamphili) & Tom. 11. in Matth. p. 228, & 259, Scripturis sanctis & Ecclesiasticæ fidei contrariam esse asserit μετεμψυχώσιν. Fuse quoque id argumentum prosequitur Tom. 6. in Iohann. p. 104. disquirens an in Iohannis corpus Eliæ anima migraverit; eoque etiam copiosius Tom. 13. in Matth. p. 303, 304, & sequentibus, eamdem ventilans quæstionem, hac ratione μετεμψύχωσιν oppugnat, mundum nusquam interiturum, si animæ propter peccata corpora subeant: id enim si sit, cum semper pro arbitrij sui libertate peccare possint animæ, semper corpora subitu-
C ras; semper igitur adfutura corpora; mundum ergo numquam periturum: quod si prodeuntibus sæculis animæ subinde aliquæ peccato immunes, corporeis vinculis amplius non egent, post diuturnum annorum curriculum, imminuto magis magisque animarum numero, ad perpaucas animas redactum iri mundum; quibus perfectionem consecutis, defuturum tandem, præ animarum quæ corpora subeant inopia; quod refragatur Scripturæ docenti plurimos in mundo futuros mortales, cum Filius hominis adveniet. Pari utitur ratiocinatione Homil. 2. in Cantic. Cant. Nunc æquus Lector existimet, tot tamque claris testimoniis μετεμψυχώσεων obterentibus majorne adhibenda sit fides, an jis quæ allegant Hieronymus & Iustinianus eamdem adstruentibus.

Verumtamen aliis quoque præsidiis Adamantij causam fulcire possumus, velut ea sunt
D quæ nobis Pamphilus subministrat, verba hæc Origeni falso adscripta fuisse dicens, quæ non ex sua, sed ex adversarij persona protulerat, & dissertationem præterea suam his verbis concluſisse: *Sed hæc quantum ad nos pertinet, non sunt dogmata, sed discussionis gratia dicta sint, & abiiciantur. Pro eo autem solo dicta sunt, ne videatur quæstio mota non esse discussa.* Quæ repetit etiam Hieronymus & agnoscit Epist. 59. ad Avit. cap. 1. Prodest illud insuper ad defensionem Origenis, quod scriptum ab eo est Tom. 11. in Matth. p. 259, admittendam μετεμψυχώσιν, si per eam anima ita intelligatur mutari & converti, ut vel depravatis moribus, & voluntate, non natura pecudi similis evadat; vel virtutibus ac pietate rursum rationis compos fieri videatur. Eadem inest sententia loco alteri è libro De Proverbiis Salomonis, quem Pamphilus Apologiæ suæ intexuit. Id puncto suo & assensu comprobat Philastrius
E Hær. 120. Quod ipsum prolixius & elegantius ediſſerit Gregorius Nyssenus in commemorata superius disputatione, quam Epistolæ suæ ad Menam Iustinianus inserit. Nec aliter de hac Metensomatosi, qua animæ in belluarum corpora transire dicuntur, sensisse Origenem eo mihi fit verisimilius, quod hæc ipsa fuit Platonicorum nonnullorum Metempsychosis. Auctorem damus Nemesium, cap. 2. εἰπόντ⟨ος⟩ γὰρ, inquit, Πλάτωνος τινας μὲν θυμικὰς, καὶ ὀργιλους, καὶ ἁρπακτικὰς ψυχὰς, λύκων καὶ λεόντων σώματα μεταπεφυτευκέναι· τὰς δὲ θεοῦ τ' ἀκολασίας ἠχληκυίας, ὄνων καὶ τῶν τοιούτων ἀναλαμβάνειν σώματα, οἱ μὲν κυρίως ἔννοιαν τοῖς λέουσι καὶ τοῖς λύκοις, καὶ τοῖς ὄνοις. οἱ δὲ τροπικῶς αὐτὸν εἰρηκέναι διηγησάμενοι, τὰ ἤθη δηλοῦντα παρεμφαίνοντα. Et mox: Ἰάμβλιχος δὲ τὰ ἐναντία τούτοις δραμὼν, κατ' εἶδος ζώων ψυχῆς εἶδος εἶναι λέγει, ἴγνυν εἶδη διαφορᾶς γένεσιν τοιῶν αὐτοῖς μονοειδῶν ὑπογράφων. ὅτι γὰρ ἀπ' ἀνθρώπων εἰς ἄλογα οὐδὲ ὑπὸ ζώων
F ἀλόγων εἰς ἀνθρώπους αἱ μετενσωματώσεις γίνονται, ἀλλὰ ὑπὸ ζώων εἰς ζῶα, καὶ ὑπὸ ἀνθρώπων εἰς ἀνθρώπους· καί μοι δοκεῖ μᾶλλον εἶναι ἕνεκα τοῦ πᾶν καλῶς κατεσκευάσθαι μὴ μόνον τὸ Πλάτωνος γνώμης, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀληθείας αὐτῆς. *Cum enim dixerit Plato iracundas, & furiosas, & rapaces animas, luporum & leonum corpora induere, quæ vero intemperanter vixissent, asinorum, aut aliorum ejusmodi corpora assumere; nonnulli proprie intellexerunt leones, & lupos, & asinos: alij vero figurate hac ipsum dixisse judicarunt, mores per animalia indicantem.* Et mox: *Iamblichus vero his contrariam decurrens viam, pro animalium specie, animæ speciem esse dicit, species nimirum differentes. Ab eo ergo scriptus est libet singularis ita inscriptus: Migrationes animarum non fieri ex hominibus in bruta, neque à brutis animalibus in homines; sed ab animalibus in animalia, & ab hominibus in homines. Ac mihi videtur ille præ reliquis optime assecutus non Platonis sententiam modo, sed & ipsam veritatem.*

XX. Animarum itaque προϋπαρξιν cum à Platone accepisset Origenes, ipsarum quo-

que μετενσωμάτωσιν ab eodem accepit. Ab humanis autem corporibus in humana corpora A
transire animas affirmavit Plato; à cœleſtibus vero in humana, ab his in dæmonica migrare animas dixit Origenes: & ut hominum animas eatenus animas pecudum fieri dixit Plato, quatenus nequitiæ addictæ pecudum ſimiles fiunt, ita id ipſum Origenes pronuntiavit. Præiverat Platoni Pythagoras, ſed non animorum ſolum ex humanis corporibus in humana, verum etiam ex his in ferina veras commeationes admiſerat. Aliud quoque Pythagoricam inter & Platonicam doctrinam interceſſiſſe diſcrimen affirmat Servius in illud Virgil. Æn. 3. *Animamque ſepulchro Condimus. Plato*, inquit, *perpetuam dicit animam, & ad diverſa corpora tranſiuum facere ſtatim pro meritis vitæ prioris. Pythagoras vero non* μετεμψύχωσιν, *ſed* παλιγγενεσίας *eſſe dicit, hoc eſt redire, ſed poſt tempus.* In quo Platonem quoque, dimiſſo Pythagora, Adamantius ſequitur. At Paganinus Gaudentius cap. 31. in libello De comparatione B
Dogmatum Origenis cum Philoſophia Platonis, de Origenis Metempſychoſi differens, in eo differre ait opinionem ipſius à Pythagorica, quod ille pœnas in ſubterraneis locis luendas ob ſcelera agnoſcat; Pythagoras vero Inferos, Inferorumque pœnas ſuſtulerit, quod falſum eſt: ἀλλα καὶ αὐτὸς ἐν τῇ ἱερᾷ φησι δι' ἑπτὰ καὶ ἑξακοσίων ἐτῶν ἐξ ᾅδου ἀνθρώπους ἐς ἀνθρώπους. *At ipſe etiam in ſcriptis ait poſt ſeptem & ducentos annos ſe ex Inferis ad homines venire*, inquit Laërtius in Pythagora. Ab Ægyptiis autem magiſtris væſana hac Metempſychoſeos doctrina imbuti fuerant Pythagoras & Plato; hinc enim manaſſe illam commemorat ibidem Servius, & Clemens Alexandrinus libr. 6. Stromat. Hanc hodieque pertinaciſſime retinent Americani nonnulli, retinent Sinenſes plerique, & ex Indis quotquot Muhamedo nomen non dederunt; itaque ab animatorum eſu caute abſtinent. An ab Indis vero ad C
Ægyptios tranſierit, an ab his ad illos, res eſt non parvæ diſquiſitionis. His fata auctoribus Simonianorum, Baſilidianorum, Valentinianorum, Marcioniſtarum, Gnoſticorum, & Manichæorum mentes infecit, in iiſque cum ab aliis, tum ab Origene ſæpe confoſſa eſt.
Cæſ. De bell. Gall. libr. 6. Placuit ea quoque veteribus Gallis, ut à Cæſare proditum eſt. Ne poſtremis quidem hiſce temporibus temperavit ſibi Hieronymus Cardanus, vir immoderati ingenij, quin iteratam quamdam & repetitam παλιγγενεσίαν introduceret in Dialogo de morte.

QVÆSTIO SEPTIMA.

DE LIBERO ARBITRIO, GRATIA, ET PRÆDESTINATIONE. D

I. *Sententia Origenis de libero arbitrio naturæ rationalis, & gratia Dei ſummatim proponitur.* II. *Eadem fuſius explanatur.* III. *In quo poſitam arbitrij libertatem voluerit.* IV. *Statum naturæ integræ à ſtatu naturæ lapſæ non diſtinxit.* V. *Vtrum & quomodo liberum arbitrium regere putaverit bonos & pravos motus in animo ſuſcitatos.* VI. *Ecquiſnam ſit ille ſpiritus adverſus quem Paulus carnem ait concupiſcere.* VII. *Vtrum anima media inter ſpiritum & carnem dici poſſit.* VIII. *Quæritur utrum affectus aliqui boni ex carne naturaliter prodeant; & de lege naturæ.* IX. *Patres multi ex vi naturæ boni aliquid oriri poſſe ſenſerunt.* X. *Origenes legi naturæ nimium tribuit:* XI. *quemadmodum & legi Moyſis.* XII. *Inveſtigatur ejus ſententia de gratiæ auxilio, quam hominibus à Deo impertiri cenſuit, propter recte ante vitam geſta;* XIII. *& in hac vita mortali.* XIV. *Gratiam excitantem non agnovit.* XV. *Perperam interpretatis quibuſdam Scripturæ locis in eam ſententiam adductus eſt;* XVI. *quæ merito reprehenditur.* XVII. *Pauxilla quædam in Origenis favorem colliguntur.* XVIII. *Vtrum & quomodo perfectos homines poſſe non peccare ratus ſit.* XIX. *Huius dogmatis cauſſa vapulat.* XX. *Vtrum poſt acceptam gratiam iteratæ pœnitentiæ locum non ſupereſſe autumarit.* XXI. *Vtrum præceptis divinis* F
morem geri non poſſe ſenſerit. XXII. *Suppetiæ feruntur Origeni.* XXIII. *Vtrum affirmaverit homines ſola fide iuſtos effici.* XXIV. *Inveſtigatur eius dogma de peccato originis, & fine baptiſmi.* XXV. *Quid ipſi de prædeſtinatione placuerit, diſputatur.* XXVI. *Hic quoque nonnullis pœnas dat, ſed in aliquibus juvatur.*

I. NVNC vero de libero arbitrio, quod animæ ipſi innatũ eſt; deque gratia Dei, quæ in animam infunditur, quid Origeni placuerit, explorandum eſt; nec eam enim quæſtionem inoffenſo decurrit pede, mentis rationalis arbitrio nimium tribuens,

A buens, gratiæ vero divinæ infringens auxilium: adeo ut ex eius scriptis hæresim suam hausisse dicti sint Pelagiani, eorumque fraterculi Massilienses. Hinc Hieronymus in Epistola ad Ctesiphontem, cap. 2, Pelagij doctrinam Origenis ramusculum esse pronuntiat; & libr. 1. adv. Pelagium, cap. 7, Pelagianorum magistrum esse dicit ὁ ἀρχαῖον, auctorem nempe operis περὶ ἀρχῶν. & libr. 3. lucubrationis ejusdem, in fine postremi capitis, Pelagianorum amasium Origenem appellat. Hinc etiam Theodorus Beza, capitalis Origenis adversarius, in Annot. ad Roman. 1. 1. neminem ait Origene gratiam Dei, secundum Pelagium, magis esse adversatum. Quod totis subinde capitibus comprobare aggressus est Cornelius Iansenius Iprensis Episcopus, Origeniana verba ac decreta cum Pelagianis & Semipelagianis accurate confligens; & utrorumque connexionem inter se copiose de-

B monstrans.

II. Atque hæc priusquam ad trutinam revocemus nostram, ante omnia repetendum hic est quippiam, leviter à nobis supra perstrictum: Mentes nempe cum à Deo procrearentur, libero fuisse instructas arbitrio, facultate videlicet quadam, vel prosequendi vitij, vel amplectendæ virtutis; qua prout usæ sunt, ita vel ad superiores evasisse ordines, vel ad inferiores esse deturbatas: quemcumque autem adeptæ sint statum, nihilo secius eadem fruentes potestate, vel recte vel male pro libitu agere, ac novis proinde vel remunerationibus vel pœnis esse obnoxias; nec futurum umquam ut vel facultas illa, vel facultatis usus in animis intercidat, licet vel charitate vel pertinacia à malis bonisve nonnumquam abstrahantur.

C Quæ cum perfunctorie supra delibaverimus, nunc enucleatius resecanda veniunt, & attentis oculis introspicienda; quærendumque utrum lib ertatemnaturæ rationalis integram, an imminutam; utrum ullis divinæ gratiæ auxiliis indigere illam, & juvari; quoque modo contingere hoc arbitratus sit. Sensit ille itaque arbitrij libertatem in indifferenti quadam bene vel male agendi facultate sitam, & Mentibus, mox ut crearentur à Deo, inditam, integram semper & vegetam perseverare; nec ulla re fuisse imminutam, plenumque ejus usum in Beatis vel Damnatis supereſse; impelli quidem animam à bonis malisve Potestatibus ad virtutes vel ad vitia; cogi vero neutiquam, vel necessitati alicui subiici. Sparsa hæc reperies dogmata compluribus locis, sed capite præsertim priore libri 3. De princip. in quo præcipua doctrinæ suæ de libertate arbitrij fundamenta collocavit. Ibi quip-

D pe causis quidem externis varie impelli nos & concitari docet; assensum vero à ratione nostra ac voluntate pendere. Id postquam naturæ ipsius auctoritate demonstravit, Scripturæ sanctæ locorum congerie multiplici confirmat. Tum petita indidem ac impugnandam arbitrij libertatem testimonia solvit, explosis Valentinianorum, Basilidianorum, & Marcionistarum deliriis, qui diversas hominum naturas, alias vitæ, alias morti destinatas, ac Deum mundi opificem, durum ac severum, alium bonum Christi patrem comminiscebantur: & gratiæ demum divinæ operationem fuse describit, qua de post dicturi sumus. Capite vero sequenti ostendit mala nobis suggerentibus Potestatibus contrariis, vel ad rectum inclinante nos virtute divina, vigere nihilominus liberam arbitrij potestatem. Quæ alibi repetit sæpe & inculcat. Quibus autem probat locis animas in quemcunque de-

E venerint statum, arbitrij sui libertate uti, præter illa quæ attulimus supra, cum de Angelorum libertate ageremus, quæq; iterum consuli velim, ea præcipue sunt. Libr. 2. περὶ ἀρχῶν, cap. 3. *Possibile enim videtur, ut rationabiles naturæ, a quibus numquam aufertur liberi facultas arbitrij, possint iterum aliquibus motibus subjacere, indulgente hoc ipsum Domino, ne forte si immobilem semper teneant statum, ignorent se Dei & non sua virtute in illo fine beatitudinis constitisse:* & libr. 3. cap. 1. *Ex quo opinamur, quoniam quidem (sicut frequenter diximus) immortalis est anima & æterna, quod in multis & sine fine spatiis per immensa & diversa sæcula possibile est, ut à summo bono ad infima mala descendat, & ab ultimis malis ad summa bona reparetur*: & cap. 3. libri eiusdem: *Liberi namque arbitrij semper est anima, etiam cum in corpore hoc, etiam cum extra corpus est, & libertas arbitrij vel ad bona vel ad mala movetur; nec umquam rationabilis sensus, ideſt mens vel anima sine motu ali-*

F *quo vel bono vel malo esse potest.* Homilia præterea 13. in Num. Dæmonibus permissum liberi arbitrij sui usum verbis conceptis tradit, quo si diminutus esset a Deo, hoc ipso vero iam damnatum illum fore; at id nondum contigisse existimabat, ut vidimus. Atque hæc Origenianæ de libertate doctrinæ principia suis laborant vitiis, quæ nos collocabimus in propatulo; sed & impactas ab aliis proponemus criminationes, & si ita res feret diluemus, ut æquo jure in omnibus cum Adamantio agamus nostro, ne plus vel favori, vel malevolentiæ, quam veritati tribuere videamur. Sed Lectorem moneamus interim, quotiescumque de Origeniana libertate memorabimus, non eam duntaxat debere intelligi, qua gaudent homines; sed illam etiam qua Angeli & Dæmones fruuntur: nam par esse apud omnes illos liberi jus & usum arbitrij sexcenties asseveravit.

III. Cornelius Iansenius, in libro, cui titulus Augustinus, postquam libro secundo To-

mi prioris ex Pelagij, Pelagianorumque verbis sic ipsos decreviſſe multis probavit, arbi- A
trij humani libertatem indifferenti quadam poteſtate conſtare, aſciſcendæ & eligendæ rei unius de pluribus, quam uno verbo *Poſsibilitatem* appellarunt; libro deinde ſexto ſequenti, cap. 13, & 15, Pelagianam hæreſim ab Origene præformatam fuiſſe ac delineatam ſcribit; hancque adeo libertatis definitionem ex ejus fontibus in Pelagij lacunas profluxiſſe, atque inde totam Pelagij hæreſim pendere. Veri quidem ſimile illud eſſet, ſi ante Pelagium unus hujus opinionis architectus fuiſſet & propugnator Origenes; verum ut claram naturæ vocem prætermittam, quæ tum nos liberos eſſe ſuadet, cum vel agere vel non agere, & quæ optima de multis animo decrevimus, amplecti poſſumus; vt priſcorum Philoſophorum auctoritatem negligam, qui diligenter exquiſita libertatis natura, hanc in eo ipſo, quod diximus, poſitam declararunt; Origenianæ ſententiæ poterat eſſe præſidio, non Gregorij B
ſolum Nazianzeni conſenſus, non Ambroſij & Hilarij, aliorumque Patrum, quorum teſtimonia collegerunt alij, non Arauſicani Concilij, non Tridentini Canones; ſed is etiam, quem unum eſſe vult Ianſenius concertationis huius arbitrum, Auguſtinus, quemque nulla opinionis huius veſtigia reliquiſſe diſertis verbis aſſerit Tom. 3. libr. 6. cap. 8, & 9. Nam quotieſcunque vel Pelagium oppugnat, vel cum Iuliano pedem confert, neque ab iis ſeſe de liberi arbitrij natura diſſentire dicit; neque prolata ipſorum verba, quibus in boni malive eligendi poteſtate poſitum illud eſſe demonſtrant, hanc carpit ob cauſſam, licet ob alias vehementer exagitet & refellat. Paſſim quoque neceſſitati libertatem opponit: ſed abſque ulla circuitione, quia bene vel male vivere poteſt homo, ideirco ſui juris eſſe, ac libertate pollere ſtatuit libr. 2. contr. Fauſtum Manich. cap. 5. *Et nos quidem ſub fato ſtel-* C
larum nullius hominis geneſim ponimus, ut liberum arbitrium voluntatis, quo vel bene vel male vivitur, propter iuſtum iudicium Dei ab omni neceſſitatis vinculo vindicemus. Nec minus ad id facit quod habet cap. 2. libri De gratia & libero arbitrio ad Valentinum, ubi poſtquam adſtruendæ hominis libertati, inſignem hunc attulit Eccleſiaſtici locum: *Ipſe ab initio fecit illum, & reliquit illum in manu conſilij ſui. Si volueris, conſervabis mandata, & fidem bonam placiti. Apponet tibi ignem & aquam: ad quodcunque volueris extende manum tuam. In conſpectu hominis vita & mors; & quodcunque placuerit, dabitur ei:* continuo hæc ſubnectit: *Ecce aperiſsime videmus expreſſum liberum humanæ voluntatis arbitrium.* Longam deinde ad idem comprobandum depromit è Novo ac Veteri Teſtamento teſtimoniorum ſeriem, in quibus homini edicit Deus, ut nolit ad vitia converti; atque ea demum his verbis claudit: *Nempe ubi dicitur, Noli* D
hoc, & noli illud, & ubi ad aliquid faciendum, & non faciendum in divinis monitis opus voluntatis exigitur, ſatis liberum demonſtratur arbitrium.

Mirari porro ſubit quomodo oblitus ſuperiorum Ianſenius ejuſdem Origenis auctori-
Ianſen. Tom. 3. libr. 6. cap. 12. tate probare contenderit neceſſitatem libertati non repugnare, ſed ſolam coactionem. Eo nempe utitur loco è Proœmio librorum περὶ ἀρχῶν: *Eſt & illud in Eccleſiaſtica prædicatione, omnem animam rationalem eſſe liberi arbitrij & voluntatis: eſſe quoque ei certamen adverſus Diabolum, & Angelos eius, contrariaſque Virtutes, ex eo quod illi peccatis eam onerare contendant: nos vero ſi recte conſulteque vivamus, ab huiuſmodi nos exuere conemur. Vnde & conſequens eſt intelligere, non nos neceſſitati eſſe ſubjectos, ut omni modo etiamſi nolimus, vel mala vel bona agere cogamur. Si enim noſtri arbitrij ſumus, inſtigare fortaſſe poſſunt aliquæ Virtutes ad peccatum, & aliæ juvare ad ſalutem,* E
non tamen neceſſitate cogimur, vel agere recte, vel male; quod fieri arbitrantur, qui ſtellarum curſum, & motus, cauſſam dicunt humanorum eſſe geſtorum, non eorum quæ extra arbitrij accidunt libertatem, ſed eorum quæ in noſtra ſunt poſita poteſtate. Hac neceſſitatis cogentis voce ſignificari putat Ianſenius vim illam, quæ ſolæ libertatem infringat, cum eam tamen intellexerit Origenes neceſſitatem, quam tuentur *qui ſtellarum curſum & motus cauſſam dicunt humanorum eſſe geſtorum*: non cogentem autem neceſſitatem, ſed ſimplicem & voluntariam actibus humanis inferebant Aſtrologi; neceſſitatem ergo ſimplicem & voluntariam hoc loco Origenes libertati oppoſuit. Pari reſponſione parem Origenis locum cum præcedenti objectum ſuſtinebis. En illum è libr. 6. in Epiſt. ad Rom. *Conſtat ergo ex his eſſe ſervos, quibus Paulus dicit: Quia cui exhibetis vos ſervos ad obedientiam, ſervi eſtis cui obediſtis, ſive peccati, ſive juſtitiæ, quia* F
ſponte. Nam ipſi nos exhibemus nullo cogente vel peccato ſervire, vel juſtitiæ per obedientiam noſtram, & ideo ſemper horum meminiſſe debemus, ne inanes querelas in peccati excuſationem proferamus, quod Diabolus fecit, ut peccatorem aut naturæ neceſſitas, aut fatalis conditio, aut curſus aſtrorum efficiat. Coactio itidem ea intelligenda hic eſt, quam fatalis conditio, aſtrorumve curſus efficit; quæ nihil ſane aliud eſt, quam neceſſitas ſimplex, & voluntate conjuncta. Hanc reſpon-
Libr. 3. De opific. 6. dier. ſionem à Dionyſio Petavio adverſus Ianſenij petitiones oppoſitam eo libentius uſurpamus, quod quæcunque fere de libero arbitrio ſparſim tradidit Origenes, ea fere adverſus Valentinianos, Marcioniſtas, aliosque Hæreticos, fatum, aptamque ex ſideribus neceſſitatem propugnantes propoſuerit. In ſuam quoque ſententiam trahere poterat Ianſenius illud Origenis è libr. 1. in Epiſt. ad Rom. ubi poſita anima quaſi in bivio carnem inter &

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A ſpiritum, & utriuſque viæ fautores Angelos, ait: *Non enim vi res agitur, neque neceſſitate in alteram partem anima declinatur:* ſed pulchre intelligebat Ianſenius ex ſequentibus explicationem ſuam labefactatum iri. Talia hæc ſunt: *alioquin nec culpa eius, nec virtus poſſet adſcribi; nec boni electio præmium, nec declinatio mali ſupplicium mereretur: ſed ſervatur ei in omnibus libertas arbitrij, ut in quodcunque voluerit ipſa declinet, ſicut ſcriptum eſt: Ecce poſui ante faciem tuam vitam & mortem, & ignem & aquam:* Nã ſi alterutram eligere poteſt partem anima, neutri certe ulla neceſſitate addicitur. Reſponſionis ſuæ confirmandæ, & Origenianæ ſententiæ apertius etiã declarandæ gratia, aliquot addit Petavius ejus teſtimonia ex Hom. 20. in Num. quibus vocante licet, & pelliciente interiore gratia nullam nobis imponi neceſſitatem, ſed in contraria ferri voluntatem poſſe perſpicuum fit: addit & aliud è libr. 6. in Epiſt. ad Rom. Qui-

B bus attexemus & illud è libr. 3. περὶ ἀρχῶν, cap. 3. *Boni vero ſpiritus recipit* (anima) *energiam, ideſt inoperationem, cum & provocatur ad bona, & inſpiratur ad cœleſtia vel divina: ſicut ſancti Angeli, & ipſe Deus operatus eſt in Prophetis, ſuggeſtionibus ſanctis ad meliora provocans & cohortans; ita ſane ut maneret in arbitrio hominis ac judicio, ſi ſequi velit aut nolit ad cœleſtia & divina provocantem.* Sed quid his colligendis immoramur, cum plura etiam congeſſerit Ianſenius Tom. 1. lib. 6. cap. 13. ut oſtenderet in indifferentia ad bonum & malum, citra ullam neceſſitatem, liberi arbitrij naturam ab Origene fuiſſe collocatam. *Grauiſſime*, inquit, *fuiſſe reprehenſos ab Auguſtino Pelagianos propter illam inamiſſibilem & quaſi eſſentialem in omni ſtatu liberi arbitrij indifferentiam ad bonum & malum, excluſamque alterius partis neceſſitatem, ex iis quæ libro ſecundo diximus intelligi poteſt: hæc eſt enim totius Pelagianæ ſtructuræ baſis pene præcipua. Sed illam Origenes om-*

C *nibus numeris abſolutam tradidit. Vſque adeo namque Philoſophicæ iſtius libertatis admirator, & indifferentiæ ad bonum & malum patronus fuit, ut illa ſublata brutis aut lapidibus hominem accenſendum eſſe decerneret.* Idem quoque Origeni ſuperius exprobraverat Tom. 1. libr. 2. cap. 4, & 5. Quod ſi igitur ab eo profecta eſt hæc opinio de natura libertatis poſita in indifferentia ad bonum vel malum, excluſa alterius partis neceſſitate, quomodo idem ille Origenes neceſſitatem voluntariam & ſimplicem cum libertate conjungere potuit?

IV. Verum ut in definienda arbitrij humani libertate rectum iter tenuit Origenes, non itidem in diſtinguenda naturæ integræ, ac naturæ lapſæ libertate ſatis adhibuit examinis & cautionis; nullibi quippe diſcrimen ullum inter utramque libertatem ab eo adhibitum reperias, & ſæpe naturæ cuilibet, quæ rationis compos ſit, quemcunque demum ordinem

D adepta ſit, æqualem tribuit liberi arbitrij facultatem, & uſum, ut ſupra dictum eſt. Atque is unus fuit è præcipuis Pelagianorum erroribus, paribus liberi arbitrij viribus pollentem finxiſſe hominem hodie naſcentem, parique juſtitia, ſapientia, aliiſque inſtructum dotibus, qualis à Deo conditus fuit Adamus. Attamen ſi perfricare velimus frontem, & Origenem periculo quovis defendere, hanc adhibere poterimus exceptionem: quamvis humanæ vires libertatis per Adami lapſum infractæ ac debilitatæ ſint, naturam tamen ipſam libertatis illius ſuam ſervaſſe integritatem; nec ullam proinde ſignatam eſſe ab Origene diſtinctionem inter libertatem quæ Adami præceſſit lapſum, & quæ conſecuta eſt, quod ad puram reſpiceret libertatis naturam, non ad robur ipſius & poteſtatem.

V. Ex hac Origenis ſententia de indifferenti hominis ad bonum vel malum propenſio-

E ne aptum illud eſt & conſequens, hominem hac inſtructum facultate, gratiæ modo ponatur auxilium, pravis cupiditatibus poſſe obſiſtere, vel parere, & virtutem vel reſpuere, vel amplecti. *Evidens igitur ratio eſt*, inquit libr. 3. περὶ ἀρχῶν, cap. 2. *quia ſicut in rebus humanum propoſitum ſolum per ſeipſum imperfectum eſt ad conſummationem boni; adjutorio namque divino ad perfecta quæque perducitur: ita etiam in contrariis initia quædam, & velut quædam ſemina peccatorum ab his rebus quæ in uſu naturaliter habentur, accipimus*, &c. Tum ſub finem capitis: *Nihil aliud putandum eſt accidere nobis ex ipſis quæ cordi noſtro ſuggeruntur bonis vel malis, niſi commotionem ſolam, & incitamentum provocans nos ad bona vel mala. Poſſibile autem nobis eſt, cum in aliquo virtus nos cæperit ad malum incitare, abiicere à nobis pravas ſuggeſtiones, & reſiſtere ſuaſionibus, & nihil prorſus culpabiliter gerere. Et rurſum poſſibile eſt, ut cum nos divina virtus ad meliora provocaverit, non ſequa-*

F *mur, liberi arbitrij poteſtate in utroque nobis ſervata.* In hæc acriter inſurgit Iprenſis Antiſtes libr. 2. De Pelag. hær. cap. 4. & libr. 4. cap. 7. & libr. 6. cap. 4. ubi queritur cenſuiſſe Origenem *animi motibus ad bonum malumve nos concitantibus nutu rationis nos adverſari, atque eos ad bona vel mala gubernari*, merumque ait doctrinam hanc eſſe Pelagianiſmum. Si vel animum poſſe ad bonum per ſe moveri, abſque prævio gratiæ Dei incitamento; vel impellenti nos ad malum libidini per ſe poſſe obſiſtere, etiam gratiæ juvantis ope deſtitutum voluit Origenes: damnandus quidem error ille eſt. Sin vero gratiæ impulſum adjunxit & auxilium, utrobique culpa caret; nam in motus animi malos, quos concupiſcentia gignit, & bonos, quos educit gratia, imperiũ tenet libera voluntas, & vel malis obtemperat, propriis illuc & nativis inclinata nutibus, vel ad bonos ſe erigit, gratiæ divinæ adjumentis roborata. Vtrum vero ſenſerit Origenes, ſi quis ex me quærat, bona fide reſponderim gratiæ auxilium admi-

sisse illum, non vero prævium incitamentum, ut pluribus infra differam: *In rebus*, inquit, *humanum propositum solum per seipsum imperfectum est ad consummationem boni; adjutorio namque divino ad perfecta quæque perducitur.* Addidisset, *& excitatur*, bene res haberet: cum ex liquido Synodi Tridentinæ decreto ratum sit excitanti atque adjuvanti gratiæ Dei libere hominem assentiri & cooperari, nec ipsum nihil agere, cum inspirationem illam recipit, quippe qui illam & abjicere possit.

Conc. Trid. Sess. 6. c. 5. & Can. 4.

VI. Capite quoque quinto libri secundi De Pelag. hær. hæc Origenis impugnat Ianse-

Orig. libr. 1. in Rom. 1.

nius: *Frequenter in Scripturis invenimus, & à nobis sæpe dissertum est, quod homo spiritus, & corpus, & anima esse dicatur: verum cum dicitur quia caro concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem, media procul dubio ponitur anima, quæ vel desiderijs spiritus acquiescat, vel ad carnis concupiscentias inclinetur.* Dolet Iansenio quod spiritum illum, adversus quem concupiscit caro, *vocet, non more Catholico Spiritum sanctum, sed Pelagiano legem naturæ, quam mentibus Spiritu Dei vivi ex institutione, ut ipse loqui solet, creatoris impressam gerimus:* (verba ipsius sunt) &

Orig. libr. 2. in Epist. ad Rom. cap. 2. & libr. 6. in cap. 6.

quæ (verba sunt Origenis) *in hominum cordibus scripta est, non atramento, sed Spiritu Dei vivi*; quæ *docet quid agendum sit, quid cavendum, & per quam cognoscit homo peccatum suum*; quæque hominibus suadet, *ne homicidium, ne adulterium faciant, ne furentur, ne falsum testimonium dicant, ut honorent patrem & matrem, & horum similia; fortassis & quod Deus unus creator sit omnium*; juxta illud Pauli Rom. 2. 14, 15. *Cum enim gentes quæ Legem non habent, naturaliter ea quæ Legis sunt faciunt, ejusmodi Legem non habentes, ipsi sibi sunt Lex: Qui ostendunt opus Legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus.* Semina præterea illa bonitatis à natura hominum mentibus insita, quæ proxime allatis adstruit testimoniis Origenes, plane reijcit Ianssenius locis supra indicatis, sed præcipue Tom. 1. libr. 4. cap. 7.

Certum est hæc Pauli verba Gal. 5. 17. *Caro enim concupiscit adversus spiritum; spiritus autem adversus carnem*, ad Spiritum sanctum à Patribus plerisque referri: at certum quoque est plures etiam superiorem illam animæ partem, quam ἡγεμονικὸν appellant, spiritus appellatione hic significatam voluisse. Multos proferrem, si numero pugnandum esset, sed unus omni exceptione major adducetur Augustinus. Is libr. 2. De Genesi contra Manichæos, cap. 11. conjugium Adami & Evæ imaginem esse dicit spiritualis illius conjugij, quod rationalem hominis partem animali colligat; tum ait: *Deinde ut quisque huic suæ parti rectè dominetur, & fiat quasi conjugalis in seipso, ut caro non concupiscat adversus spiritum, sed spiritui subjugetur: idest concupiscentia carnalis non adversetur rationi, sed potius obtemperando desinat esse carnalis, opus habet perfecta sapientia.* Trahit hæc in eumdem sensum libr. 1. De doctrina Christ. cap. 24. & libr. 10, De Genesi ad liter. cap. 12. Verba propter prolixitatem non repeto. Prorsus vero ὡσεχρωτως, in LXXXIII Quæstionib. Quæst. 70. *Caro concupiscit adversus spiritum, & spiritus adversus carnem. Hæc enim invicem sibi resistunt & adversantur, ut non quæcunque vultis, illa faciatis. Fuit ergo per sanctificationem perfecta, ut omnis carnalis appetitus spiritui nostro illuminato, & vivificato, idest bonæ voluntati subjiciatur.*

Sed quid Augustini auctoritatem prætexamus, ut spiritum illum carnis adversarium sæpe pro animæ ἡγεμονικῷ, vel ipsa certe anima sumi probemus, cum id tot Scripturæ locis confici possit? velut illo Matth. 26. 41. *Spiritus quidem promtus est, caro autem infirma*; & illo 1. Cor. 5. 5. *Ego judicavi tradere hujusmodi Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Iesu Christi*: & illo 2. Cor. 7. 1. *Mundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus*: & illo Ephes. 4. 20, 21, 22, 23. *Vos autem non ita didicistis Christum, si tamen illum audistis, & in ipso edocti estis, sicut est veritas in Iesu, Deponere vos secundum priorem conversationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. Renovamini autem spiritu mentis vestræ, & induite novum hominem*: & illo 1. Thess. 5. 23. *Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia: ut integer spiritus vester, & anima, & corpus sine querela in adventu Domini nostri Iesu Christi servetur*: & illo Ebr. 4. 12. *Vivus est enim sermo Dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti: & pertingens usque ad divisionem animæ & spiritus, compagum quoque ac medullarum, & discretor cogitationum & intentionum cordis.* In quibus non aliter sumi spiritus potest, quam pro anima, vel animæ ἡγεμονικῷ quomodo Origenes intellexit.

VII. Ex his efficitur inferiorem animæ partem, quæ anima simpliciter appellatur, (ut superior, spiritus) mediam esse quodammodo spiritum inter & carnem; hoc est spiritus

Orig. libr. 1. in Rom. 1.

inter suasiones, & carnis incentiva. *Cum dicitur*, inquit Origenes, *quia caro concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem, media procul dubio ponitur anima, quæ vel desiderijs spiritus acquiescat, vel ad carnis concupiscentias inclinetur.* Quibus addit, ac variis Scripturæ locis probat, utriusque viæ, tum ejus quæ carnis est, tum ejus quæ spiritus, monstratores & fautores Angelos adsistere hominibus, Christumque ipsum viam spiritus hominibus quasi sternere: *Favet & ipse Dominus*, inquit, *qui etiam animam suam ponit pro ovibus suis. Sed utraque parte favoris disciplina servatur: non enim vi res agitur, neque necessitate in alteram partem anima de-*

A *clinatur : alioquin nec culpa eius, nec virtus posset adscribi ; nec boni electio præmium, nec declinatio mali supplicium mereretur ; sed servatur ei in omnibus libertas arbitrij, ut in quodcunque voluerit ipsa declinet, sicut scriptum est : Ecce posui ante faciem tuam vitam & mortem, & ignem & aquam.* Nec minus clare idem exprimit libr. 3. περὶ ἀρχῶν, cap. 4.

Arguit hæc quoque erroris Ianſenius : *Neque vero*, inquit, *Pelagij tantum, Cassiani, atque Origenis fuit ista de affectibus naturalibus bonis ac malis ex lege naturali atque carne prodeuntibus, ac de anima inter utrosque media istius Apostolici loci expositio, sed omnium omnino Pelagianorum, quorum scripta videre potui.* Sic tamen Hieronymus in Epiſt. ad Gal. 5. 17. *Caro præsentibus delectatur & brevibus ; spiritus perpetuis & futuris. Inter hoc jurgium media anima consistit, habens quidem in sua potestate bonum & malum ; velle & nolle.* Et paulopoſt : *Quod ut manifestius fiat, aliquod sumamus* B *exemplum : caro, terra ; anima, aurum ; spiritus, ignis vocetur. Quamdiu aurum fuerit in terra perdit vocabulum suum, & à terra cui commixtum est, appellatur. Cum vero separatum ab humo, auri & speciem & nomen acceperit, aurum quidem dicitur, sed necdum probatum. Si autem per ignem excoctum fuerit & probatum, tunc auri splendorem, & ornatus sui accipit dignitatem. Ita & anima inter & humum & ignem, hoc est inter carnem, spiritumque consistens, quando se tradiderit carni, caro dicitur ; quando spiritui, spiritus appellatur.* Sic & Auguſtinus libr. 10, De Geneſi ad liter. cap. 12. animam tamquam in medio poſitam, nonnumquam à carne ad vitia deprimi, nonnumquam à ſpiritu ad virtutem erigi ſcribit. Sicut autem ad utramque partem, virtutem & vitium, allicere nos bonos ac malos Angelos dixit Origenes libr. 1. in Epiſt. ad Rom. hunc interpretans Pauli locum qui habetur Gal. 5. 17. ita poſtquam in eadem Pauli verba Auguſtinus C ea diſſeruit quæ ſupra attulimus è LXXXIII Quæſtionibus, Quæſt. 70. addit deinde : *Nunc quamdiu est in nobis quod resistat bonæ voluntati, auxilio Dei per bonos homines & bonos Angelos indigemus, ut donec sanetur vulnus nostrum, non ita molestet, ut perimat etiam bonam voluntatem.* Atque hæc tam diſerte apud Auguſtinum expreſſa cur in Origene Pelagianiſmi inſimulaverit Ianſenius, tot annos in Auguſtini lectione tractatus, mirum ſane eſt.

Ianſ. Tom. 1. lib. 2. c 5.

VIII. Nunc vero propter aſſertos affectus bonos & malos ex carne naturaliter prodeuntes, jurene venerit in crimen Origenes, anquiramus. Ac de malis quidem controverſia nulla eſt ; de bonis tantum contenditur. Quod antequam diſputare ordiamur, dicendum eſt Ianſenium, non hoc ſolum loco quem diximus, ſed ſignantius etiam Tom. 1. libr. 6. cap. 14. vim illam, ſive ut ipſe loquitur, ſufficientiam legis naturalis impugnare ; D quam ut ab Origene creditam & defenſam fuiſſe clarius probet, hæc eius verba recitat è libr. 2. in Epiſt. ad Rom. *Potest fieri, ut vel ex his qui in Lege sunt, si quis persuasione quidem communitus Christo non credit, operetur tamen quod bonum est, iustitiam teneat, misericordiam diligat, castitatem & continentiam servet, modestiam lenitatemque custodiat, atque omne bonum operetur ; hic etiam si vitam non habet æternam, quia credens soli vero Deo non credidit, & Filio eius Iesu Christo, quem misit ; tamen gloria operum eius, & pax, & honor poterit non perire.* Atque ea ſane nuſpiam ad eos referuntur, qui ſunt ſub lege naturæ, ſed ad Iudæos qui regebantur Moſaicis legibus, à quibus abſterrebantur à vitiis, ad virtutem incendebantur. Sequentia vero ad Ethnicos naturæ ſolum legem ſervantes pertinent : *Sed & Græcus, id est Gentilis, qui cum legem non habeat, ipse sibi est lex, ostendens opus Legis in corde suo, & naturali ratione immotus sicut videmus nonnullos in Gentibus, vel iustitiam teneat, vel castitatem servet, vel prudentiam, temperantiam, modestiamque custodiat ; iste licet alienus à vita videatur æterna, quia non credit Christo, & intrare non possit in regnum cælorum, quia renatus non est ex aqua & spiritu, videtur quod per hæc quæ dicuntur ab Apostolo, bonorum operum gloriam, & honorem, & pacem perdere penitus non possit.* Pluribus deinde argumentum idem expendit. Refellit quoque Ianſenius cum ſuperioribus alterum locum Adamantij, qui non ſine cautione ſane tractandus eſt. *Invenitur quidem Deus*, inquit Origenes libr. 3. in Epiſtol. ad Rom. *dedisse homini omnes affectus, omnesque motus quibus ad virtutem niti possit & progredi, insuper etiam vim rationis inseruisse, quo agnosceret quid deberet agere, quid cavere. Hæc ergo invenitur Deus communiter omnibus hominibus præstitisse. Sed si his acceptis homo neglexit iter virtutis incedere, cui ex Deo nihil defuit, invenitur ipse defuisse iis quæ à Deo data sunt sibi.* F Hæc quamvis Pelagianiſmum ſapiant, geminam tamen expoſitionem, eamque orthodoxam recipere poſſunt, vel intelligendo gratiam homini datam à Deo, quæ gratia ad ſalutem adipiſcendam ſufficiat ; vel intelligendo legem naturæ, cujus ope etiam Ethnici ad virtutes morales niti poſſunt ; non ad eas quæ quicquam conferant ad ſalutem : hic enim gravis eſſet error, cui ſine crimine patrocinari non liceret.

IX. Certe aliquod boni genus ex vi naturæ oriri poſſe ſanctorum Patrum magna pars opinata eſt, ſed Auguſtinus præſertim, cujus in hujuſmodi quæſtionibus præcipua auctoritas eſt. Sic ille libro De ſpiritu & litera, cap. 27. *Si autem hi qui naturaliter quæ Legis sunt faciunt, nondum sunt habendi in numero eorum quos Christi iustificat gratia, sed in eorum potius, quorum etiam impiorum, nec Deum verum veraciter, justeque colentium, quædam tamen facta vel legimus, vel novimus, vel audimus, quæ secundum iustitiæ regulam non solum vituperare non possumus, verum etiam*

merito rectèque laudamus: quamquam si discutiatur quo fine fiant, vix inveniuntur, quæ iustitiæ debitam laudem defensionemve mereantur. Capite deinde sequenti scribit non usque adeo terrenorum affectuum labem animæ humanæ incubuisse, ut non impressa supersint imaginis Dei vestigia, unde præcepta aliqua Legis in ipsa etiam impietate exequi vel sapere merito dici possit. Addit postea Legem Dei non penitus per peccatum è cordibus nostris erasam, renovari per gratiam. Et postmodum: *Nam & ipsi* (Iudæi) *homines erant, & vis illa naturæ inerat eis, qua legitimum aliquid anima rationalis & sentit & facit.* Tum paulo post, ait parum profuturum in die judicij his naturæ legibus paruisse, nisi forte ad mitiganda supplicia: *Sicut enim non impediunt à vita æterna justum quædam peccata venialia, sine quibus hæc vita non ducitur: sic ad salutem æternam nihil prosunt impio aliqua bona opera, sine quibus difficillime vita cujuslibet pessimi hominis invenitur.* Et iterum: *Quid ergo hinc Apostolus efficere voluit, quod jactantiam cohibens Iudæorum, cum dixisset: Non auditores Legis justi sunt apud Deum, sed factores Legis justificabuntur, continuo subjecit de his qui Legem non habentes naturaliter quæ Legis sunt faciunt, si non illi sunt intelligendi qui pertinent ad gratiam mediatoris, sed illi potius, qui cum Deum verum vera pietate non colant, habent tamen quædam opera bona in vita impia?* Quibus accinit Fulgentius in libr. De Incarnat. & gratia Christi, cap. 26. *Quod si quibusdam cognoscentibus Deum, nec sicut Deum glorificantibus, cognitio illa nihil profuit ad salutem, quomodo potuerunt hi justi esse apud Deum, qui sic in suis moribus atque operibus bonitatis aliquid servant, ut hoc ad finem Christianæ fidei, charitatisque non referant? quibus aliqua quidem bona, quæ ad societatis humanæ pertinent æquitatem, inesse possunt; sed quia non charitate Dei fiunt, prodesse non possunt.* Hieronymus quoque in Isaiæ 24. 5. scribit præmia adepturos, quicunque Legem naturalem observaverint: & in Ezech. 29. 17. ait *condemnari nos comparatione Gentilium, si illi lege faciant naturali, quæ nos scripta negligimus.* Prætermitti vero non decet locum ipsius alterum in Gal. 3. 2. ad hoc spectans argumentum, & circumspecte attingendum. *Nos respondebimus*, inquit, *accepisse quidem eum* (Cornelium centurionem) *spiritum, sed ex auditu fidei, & naturali lege, quæ loquitur in cordibus nostris, bona quæque facienda, & vitanda mala, per quam dudum quoque Abraham, Mosen, & cæteros sanctos justificatos retulimus: quam augere deinceps potest operum observatio, Legis quoque justitia, non tamen carnalis legis quæ præterijt, sed spiritualis, quia Lex spiritualis est.*

X. Quæ quum ita sint, fatendum est tamen nimio plus aliquando tribuisse Origenem legi naturæ; & quæ peculiari Dei auxilio debebantur, in genefale auxilium transscripsisse: quod omnino Pelagianum est: velut actus singulos voluntatis, quos *volitiones* appellant: hos enim ita nos habere à Deo censebat, quatenus virtutem volendi sive facultatem voluntatis à Deo habemus. Ita exponit illud Pauli, Philipp. 2. 13. *Deus est enim qui operatur in vobis & velle, & perficere, pro bona voluntate*: cum ex hoc enim loco concluderent nonnulli libero nos carere arbitrio, siquidem ex Deo penderent voluntatis nostræ motus, sic respondet Origenes: Orig. Philocal. c. 20. ἢ ὡς τοῦτο δὲ λεκτέον ὅτι ἡ τοῦ βουλεῖν λέξις ἔφησι τὸ θέλειν τὰ καλὰ ἐκ τοῦ θεοῦ ἔχ. ὁμοίως τὸ ἐνεργεῖν τὰ κρείττονα καὶ τὰ χείρονα. ἀλλὰ τὸ καθόλου θέλειν, & τὸ καθόλου ἐνεργεῖν. ὡς γὰρ βουλὴ θεοῦ ἐχόμεθα τοῦ ἔχ ζῶα, καὶ τοῦ ἔχ αὐθρώπους. ὅτε καὶ τὸ καθόλου θέλειν, ὡς εἰ ἄλλως, καὶ τὸ καθόλου κινεῖσθαι· ὥσπερ ἡ ἔρωτες τοῦ ζῶα ἔχ, τὸ κινεῖσθαι, καὶ φέρ' εἰπεῖν τὰ δὲ τὰ μέλη κινεῖν, χείρας ἢ πόδας, οὐκ ἀθρόως λεχθήσεται βουλὴ θεοῦ τὸ εἰδικὸν τοῦτο, ἤτοι τὸ κινεῖσθαι ἕως τοῦ τύπτειν ἢ ἀναιρεῖν, ἢ ἀφαιρεῖσθαι τὰ ἀλλότρια· ἀλλὰ τὸ μὲν γένικὸν τὸ κινεῖσθαι ἐλάβομεν βουλῇ θεοῦ· ἡμεῖς δὲ χρώμεθα τῷ κινεῖσθαι δεῖ τὰ χείρονα, ἢ δεῖ τὰ ὕβρεις. ὅτε τὸ μὲν ἐνεργεῖν ἢ ζῶα ἴσμεν, εἰλήφαμεν βουλῇ θεοῦ τὸ θεοῦ, καὶ τὸ θέλειν ἐλάβομεν βουλῇ τοῦ δημιουργοῦ. ἡμεῖς ἢ τοῦ θέλειν δεῖ τὰ κάλλιστα, ἢ ἑναντία χρώμεθα, ὁμοίως ἢ τοῦ ἐνεργεῖν. Quorum sententiam satis fideliter præter morem suum retulit Rufinus; quia scilicet Pelagiana erant. Notavit autem illa S. Thomas libr. 3. contra Gentes, cap. 89. & variis Scripturæ locis obtrivit. Notavit & Iansenius, & tamquam gratiæ Christi contraria merito repudiavit. Quem vero in calce decimi tertij capitis, libr. 6. Tom. 1. recitat locum, qui in fine capitis 1. libr. 3. περὶ ἀρχῶν reperitur, de sua Pelagianismi officina largitus est Rufinus; in Græco siquidem exemplari non comparet.

Observet interim Lector æquus, ecquid fidei possimus adjungere tot locis qui è libris à Rufino Latine redditis depromti adversus Origenem jactari solent: cujusmodi est ille, quem libro 6. Tom. 1. cap. 13. adducit Iansenius è libr. 3. περὶ ἀρχῶν, cap. 2. ut plus æquo legem naturæ Origenem extulisse probet: *Non enim idem est habere vincendi virtutem, & vincere, sicut ipse Apostolus cautissimo sermone signavit, dicens quia dabit Deus exitum ut sustinere possitis, non ut sustineatis. Multi enim sustinent, sed in tentatione vincuntur. A Deo datur, non ut sustineamus, alioqui nullum jam videretur esse certamen, sed ut sustinere possimus. Ea autem virtute, quæ nobis data est ut vincere possimus, secundum liberi arbitrij facultatem, aut industrie utimur, & vincimus; aut segniter, & superamur*, &c. & iste è libro 10. in Epist. ad Rom. *Gratia Dei, & gratia Domini nostri Iesu Christi, una atque eadem gratia accipienda est. Sicut enim Pater quos vult vivificat; & Filius quos vult, vivificat: & sicut Pater habet vitam in se, & Filio dedit habere in semetipso vitam; ita & gratiam quam dat Pater, hanc & Filius dat. Sciendum sane est quod omne*

A *quod habent homines à Deo, gratia est; nihil enim ex debito habent. Quis enim prior dedit illi, & retribuetur ei? Gratia ergo est quidquid habet is qui non fuit, & est accipiens ab eo qui semper fuit:* atque ille è libr. 4. in Epist. ad Rom. *Sed ego cum considero sermonis eminentiam, quo dicit operanti secundum debitum reddi, vix mihi suadeo quod possit ullum opus esse, quod ex debito remunerationem Dei deposcat, cum etiam hoc ipsum quod agere aliquid possumus, vel cogitare, vel proloqui, ipsius dono & largitione faciamus. Quod ergo erit debitum illius, cujus gratia nos præcessit?* & hic è libr. 5. in eamdem Epistolam: *Quod ergo dixit post dies, hoc ostendit, quia primis quidem vitæ suæ diebus paternæ prævaricationis institutionibus tenebatur* (Abel:) *post illos vero dies ubi respuit, ubi respexit ad Deum, naturæ lege commonitus, dicitur tunc obtulisse hostiam Deo.*

XI. Postquam de lege naturæ male sensisse Origenem demonstravit Iansenius, non sa- *Ians. Tom. 1.*
B niora opinatum fuisse de lege Mosis conatur ostendere: cui comprobando affert illud è *lib. 6. c. 14.*
libr. 4. in Epist. ad Rom. *Initium namque justificari à Deo, fides est quæ credit in justificantem. Et hæc fides cum justificata fuerit, tamquam radix imbre suscepto hæret in animæ solo, ut cum per legem Dei excoli cæperit, surgant in ea rami, qui fructus operum ferant.* Subjungit Iansenius: *Ecce dogma Pelagij de operanda per Legem justitia, dummodo remissio peccatorum per fidem data præcesserit.* At non hæc ad Legem Mosis peculiariter pertinent, sed ad opera tantum bona sive Iudæorum, sive Ethnicorum, quæ sine fide inania sunt. Ait ergo initium justificationis fidem esse quæ credit in Deum; quæ fides, quasi dispositio ad justificationem acquirendam, cum justitiam apprehenderit, ut loquuntur, atque ita justificata fuerit à Deo; cumque justitiæ imbre, sic tamquam radix aliqua, perpluta fuerit, tunc ipsa fides atque ipsa justitia animæ
C solo inhærent; sic tamen ut divinæ legis observatione foveri illam & excoli necesse sit ad ferendos operum fructus, qui velut radicis huius furculi efflorescant. Quæ fidei Catholicæ decretis usquequaque consonant, si modo prævium gratiæ excitantis & juvantis subsidium agnoscatur. Verum non id queritur Iansenius: at latere hic caussatur dogma Pelagii de operanda per Legem justitia, dummodo remissio peccatorum per fidem data præcesserit. Debere quidem à fide justificationem ducere exordium; eamdemque peccata delere, & hic dixisse fatemur Origenem, & recte dixisse pertendimus: nec in eo opinor Pelagianum illud placitum Iansenius positum esse voluit, sed in dogmate de operanda per Legem justitia, quod Pelagianum esse agnoscimus, sed ab hoc Origenis loco longe procul abesse pugnamus. Quomodo enim operandam sensit per Legem justitiam, qui justificationem
D Legis observationi prævertere debere dixit? Per legem Dei, hoc est bona opera, justitiam quidem excolendam sanxit, neutiquam vero per Legem justitiam comparari credidit. Hæc licet perspicua, aliis tamen Origenis ejusdem testimoniis firmari possunt. *Ex quibus* *Orig. lib. 4. in Epist. ad Rom.*
omnibus, inquit, *claret quod recte arbitratur Apostolus justificari hominem per fidem sine operibus Legis. Sed fortassis hæc aliquis audiens resolvatur, & bene agendi negligentiam capiat, siquidem ad justificandum fides sola sufficiat. Ad quem dicemus quia post justificationem si injuste quis agat, sine dubio justificationis gratiam sprevit.* Non opera ipsi justitiæ, sed justitiam operibus præposuit. Clarius etiam quod jacet paulo inferius: *Ubi vero fides non est quæ credentem justificet, etiam si opera quis habeat ex Lege, tamen quia non sunt ædificata supra fundamentum fidei, quamvis videantur esse bona opera, operatorem suum justificare non possunt, si eis deest fides, quæ est signaculum eorum qui justificantur à Deo:* & quod libro sequente: *Propterea ergo & in alio loco Scripturæ dicitur de Abraham, quod ex operibus fidei justificatus sit; quia certum est eum qui vere credit, opus fidei & justitiæ operari, & totius bonitatis.* Caute vero ista legenda sunt, quæ differit in 1. Rom. 3. 30. *Quod si requirat aliquis curiosius, ij qui ex fide justificantur, per quem justificentur; & rursum ij qui per fidem justificantur, in quo justificentur: licet fortassis multa in hoc curiositas videatur, tamen convenienter dicere possumus quod qui ex fide justificantur, initio ex fide sumto, per adimpletionem bonorum operum consummantur; & qui per fidem justificantur, à bonis operibus exorsi per fidem summam perfectionem accipiunt.* Quæ tamen ferri poterunt, si ita intelligantur, justificationi præire quidem posse opera bona, sed non ejusmodi, quæ ad hanc apprehendendam conferant quicquam; qualia sunt opera illa quæ lege naturali suadente perficiuntur.

F Pergit ostendere Iansenius parum sana fuisse Origenis de lege Moysis placita, ut qui *Ians. Tom. 1.*
per eam peccatum fuisse imminutum ac restrictum crediderit, contra hoc Apostoli pro- *lib. 6. c. 14.*
nuntiatum: *Lex autem subintravit, ut abundaret delictum:* atque hæc placita Pelagij & Iuliani *Rom. 5. 20.*
doctrinæ scribit esse consentanea, in iisque fuisse ab Augustino profligata & confossa. Non ego sane usque adeo Origenis caussæ faveo, ut naturalis legis vires præter æquum prædicatas ab eo fuisse negem; ac illas itidem Mosaicæ Legis, quas ita extulit, ac si non peccatum duntaxat prohibuerit ea Lex, sed gratiam etiam hominibus ad vincendum illud contulerit; ac si per illam non cognitio solum peccati, sed etiam sanatio contigerit; ac si non ad priora peccatorum genera, quæ precesserant Legem, prævaricatio præterea accesserit, quæ prævaricatio nisi lege lata esse non potest; ac si non nitentibus in vetitum hominibus, concupiscentia Lege frænata creverit; ac si non apparere tantum cœperit, & deputari

peccatum, sed etiam ablatum fuerit. Dici tamen potest in gratiam Origenis, non peccata A
per Legem absolute dimissa ipsum pronuntiasse, sed *ex parte aliqua*; quia Moyses *ex præcepto Regis primi sacrificia instituit, quibus certa solennitate oblatis diceret: Et remittetur ei peccatum.* Verba sunt Origenis libr. 5. in Epist. ad Rom. ex eo ipso loco quem profert Iansenius. Hæc autem remissio peccatorum quoniam imperfecta erat, & illius umbra quæ merito sanguinis Christi impetratur, idcirco non plene & perfecte, sed ex parte aliqua tyrannidi mortis ac peccati per Legem obsisti dixit. Id ipse perspicue significat, cum addit obsistente quantumlibet Lege prævaluisse peccatum, nec Legi succenturiatos Prophetas vim peccati cohibere potuisse, sed affuisse tandem Christum, ac de morte & peccato triumphasse. Præterea Lege lata aliquo sensu compressa fuisse dici potest peccati vis; non quod hanc reipsa Lex compresserit, sed quod ad eam comprimendam lata sit; spectato consilio, B
non eventu: nam, secundum Ambrosium, *Apostolus ostendit quid provenerit data Lege, non quid Lex fecerit. Non enim,* ut habet S. Thomas in Rom. 5. 20. *ad hoc fuit data Lex, ut peccatum abundaret; quin potius Lex, quantum in se fuit, peccatum prohibuit, secundum illud Psalm. 118. In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi.* Sed nec aliter per Legem incrementum accepisse peccatum tradunt Patres nonnulli, quam quia per Legis promulgationem cognitum est id esse peccatum, quod antea vulgo ignorabatur; unde prævaricatio & transgressio, iuxta illud Rom. 3. 20. *Per Legem enim cognitio peccati.* Chrysostomus Homil. 10. in Epist. ad Rom. ἐπεδὴ γὰρ βαιωτοί τινες ἦσαν ἰουδαῖοι καὶ ἐλευθεροι, καὶ ἄνεσις ὠτῶν τὰς θαρραὶ αὐαπεπωκότες, τύπου χάριν ὁ νόμος ἐδόθη, ἵνα ὠθεῖς ἐλέγξῃ μειζόνως, καὶ σιδήρῳ σαφῶς ἐν οἷς εἰσι, καὶ τῷ κατηγορεῖν αὐξήσας, ἐπιστίγξῃ μᾶλλον αὐτούς. *Quoniam enim illiberales erant* C
Iudæi, & dissoluti, & ad ipsa dona supini, idcirco Lex data est, ut illos videlicet vehementius coargueret, aperteque doceret quo in statu essent, atque accusationem augens ipsos magis constringeret. Hieronymus in Epist. ad Galat. 3. 21, 22. *Nec vero æstimandum Scripturam auctorem esse peccati, quia omnia sub peccato conclusisse dicatur: cum mandatum quod ex iure præcipitur, ostendat potius, arguatque peccatum, quam sit caussa peccati.* Augustinus libr. 2. contr. Iulianum, cap. 22. *Originale peccatum non quidem post Legem crevit, sed tamen Lex etiam ipsum, cuius abolitionem circumcisione infantis significaret, invenit; sicut invenit etiam peccata ignorantiæ, quæ nec ipsa data Lege creverunt: quandoquidem potius ipsa ignorantia diminuta est, quia scientia Legis accessit: sed peccatum sine quo nemo nascitur, crevit voluntatis accessu, originali concupiscentia trahente peccantes assensu. Abundavit autem peccatum, idest nimis crevit, posteaquam per Legem facta est cognitio peccati,* D
& cœpit etiam prævaricatione peccare. S. Thomas in Rom. 5. 20. *Secundo autem potest responderi, ut dicatur quod ly, ut, teneatur caussaliter, ita tamen quod loquatur Apostolus de abundantia delicti, secundum quod est in nostra cognitione; ut sit sensus, Lex subintravit, ut abundaret delictum, idest, ut abundantius delictum cognosceretur, secundum modum loquendi quo dicitur aliquid fieri, cum innotescit. Vnde supra dictum est, quod per Legem est cognitio peccati.* Iuvat quoque Origenem quod habet ibidem S. Thomas, post Legis promulgationem ruentibus nonnullis in vetitum nefas, quosdam ad meliorem frugem evasisse, in iisque repressum fuisse peccatum. *Sciendum tamen,* inquit, *quod sicut Philosophus dicit in 10. Ethic. prohibitio Legis, licet illos qui sunt male dispositi cohibeat ab exterioribus peccatis solo pœnæ timore, quosdam tamen bene dispositos inducit per amorem virtutis, sed ista bona dispositio quantum ad aliquid potest esse à natura, sed eius perfectio non est nisi per* E
gratiam, ex qua contingit quod etiam Lege veteri data, non in omnibus peccatum abundat, sed in pluribus. Quidam vero Lege prohibente, & gratia ulterius adiuvante, ad perfectionem virtutum tandem pervenerant, secundum illud Eccles. 44. Laudemus viros gloriosos, &c. & infra: Homines magnos virtute. Suffragatur & illud Thomæ, nostro Adamantio, ex 1. 2. q. 98. a. 1. *Lex vetus rationi consonabat, quia concupiscentiam reprimebat, quæ rationi adversatur, ut patet in illo mandato: Non concupisces rem proximi tui, quod ponitur Exod. 20. Ipsa etiam omnia peccata prohibebat, quæ sunt contra rationem.* Et articulo sequente docet Legem veterem *homines ordinasse ad Christum per modum cuiusdam dispositionis, dum retrahens homines a cultu idololatriæ, concludebat eos sub cultu unius Dei, à quo salvandum erat humanum genus per Christum.*

XII. Atque utinam commodis æque expositionibus Origeniana de gratiæ divinæ auF
xiliis dogmata lenire possemus: verum tam aperte adversus eam grassatus est, frustra ut omnis color adhiberi posse videatur. Manifesto quippe ab humana voluntate, eiusque arbitrio divini modum mensuramque auxilij pendere voluit, licet ad operis perfectionem cœlesti hominem carere non posse subsidio fuerit opinatus; refragante Apostolo qui non *perficere* solum, sed *velle* etiam à Deo esse scisci: prorsus ut, non Pelagianis, sed Massilienfibus seu Semipelagianis hac in parte Origenes præluisse dici possit. Hæc ut repetantur altius, sciendum est Basilidem, Valentinum, Marcionem, alioque prisci ævi Hæreticos, ipsoque vetustiores Origene, caussam perscrutantes, quamobrem alios Deus ad gloriam destinet, alios perire sinat, nullis ipsorum præcedentibus meritis, Iacobumque adhuc in uteri claustris absconditum dilexerit, Esaü vero ibidem delitescentem odio habuerit; præclarum

A clarum istud invexisse delirium, homines non unius esse ejusdemque inter se naturæ, sed alios esse πνευματικους, alios ψυχικους, σαρκικους alios seu χοϊκους. atque ita ad vitam destinatos esse πνευματικους, ita ad interitum σαρκικους. ut quodcunque tandem amplectantur vitæ genus, quibuscunque tradant se vel virtutibus vel vitiis, necessario salutem illi, hi consequantur mortem; ψυχικὸς vero pro meritis alterutro donatum iri. Quæ commenta cum Scripturæ sacræ decretis adversari probe intelligeret Adamantius, eaque jure exhorresceret, fumum fugiens, quod dici solet, in ignem incidit; absurdioremque sententiam amplexus est, quæ animarum statuit προϋπαρξιν, quamque supra exagitavimus. Animas itaque censuit longis annorum curriculis recte uel male traditas sibi à Deo provincias administrasse, ac juxta meritorum suorum mensuram varios varioſque à Deo recepisse gra-
B tiæ modos; hincque omnem extitisse diversitatem, quæ homines, ut Apostoli more loquar, discernit, antequam boni quicquam vel mali egerint. Doctrinæ huius assertiones & argumenta extant libr. 1. περὶ ἀρχῶν, cap. 7. & libr. 3. cap. 1. (Philocal. cap. 20.) Item libri ejusdem tertij cap. 3. & libr. 7. in Epist. ad Rom. & libr. 9. Quæ quoniam fuse iam supra exposuimus quæst. 6. iterum referre nihil attinet. Nonum modo secundi libri De principiis caput relegi velim, in quod dispersas alibi doctrinæ hujus particulas plena manu congessit: nam postquam diversas illas naturas ab Hæreticis supra nominatis confictas, collectasque eorum rationes confutavit; tum dogma explicat suum, diversitatemque animarum ratione præditarum ex arbitrij libertate proficisci docet, ex qua diversitate eximia illa totius mundi consonantia diversis constans partibus exorta sit. Hinc injustitiæ nota
C absolvere Deum putat, inhæsura alioquin illi, si non pro meritis unumquemque, sed pro libitu suo exornet; quæ confirmat deinde exemplo Iacobi & Esaü, aliaque in eam sententiam colligit.

Adversum hæc aspere, pro eo ac debuit, sese commovit Ianſenius Tom. 1. libr. 6. cap. 15. & ut divinæ gratiæ penitus contraria merito rejecit. Rejecit & multo ante S. Thomas libr. 2. contr. Gentil. cap. 44. Pamphilus tamen in Apologia pro Origene, in eadem fere causſa est qua Origenes, si nos Rufini interpretamenta non fallunt; nam ut Origenianam defendat animarum προϋπαρξιν, reliquas de animæ origine opiniones absurditatis insimulans, & eam quoque carpit, quam nunc Ecclesia propugnat, quæque formatis in utero corporibus animas recens creatas inseri decernit: id si fit, injustum fore Deum ait Pam-
D philus, qui nullius culpæ insontes animas vel cæcis vel debilibus corporibus infundat, vel apud barbaras Gentes vitam ducere jubeat. Vides labefactatum ac peremtum gratiæ cœlestis auxilium.

XIII. At non pro iis duntaxat, quæ recte vel male egerunt animæ, priùsquam corporibus nostris illaberentur, diversa eas à Deo gratiæ dona consequi opinatus est Origenes, sed prout etiam sese in hac vita gesserint, novis gratiæ incrementis cumulari censuit; adeo ut quidquid nobis gratiæ largitur Deus, id libero nostræ voluntatis arbitrio acceptum referendum sit, per quod talibus donis digni effecti sumus; nihil autem soli & absoluto Dei consilio relinquatur; atque ita nobis, ut ita dicam, obnoxiam Dei gratiam efficit. Itaque liberi arbitrij vires quasi nullo egentes gratiæ adminiculo ita deprædicat Hom. 10. in Le-
E vit. *Sive ergo spiritalis effectus unus cum Domino spiritus fiat: sive per resurrectionis gloriam in Angelorum ordinem transeat, recte iam non erit homo: sed unusquisque ipse sibi hoc præstat, ut vel excedat hominis appellationem, vel intra conditionem huius vocabuli censeatur:* & Homil. 1. in Ezech. *Tu vero, Homo, quare non vis arbitrio te tuo derelictum? Quare agre feris niti, laborare, contendere, & per bona opera te ipsum causſam tuæ fieri salutis? An magis te delectabit dormientem, & in otio constitutum æterna prosperitate requiescere? Pater meus, inquit Dominus Iesus Christus, usque modo operatur, & ego operor: & tibi displicet operari, qui ad opera natus es? Non vis opus tuum fieri justitiam, sapientiam, castitatem? Non vis opus tuum esse fortitudinem, aliasque virtutes?* Manifesta quoque illa sunt libr. 1. περὶ ἀρχῶν, cap. 5. *Per hoc consequens est in nobis esse, atque in nostris motibus, ut vel beati & sancti simus, vel per desidiam ac negligentiam à beatitudine in malitiam & perditionem verga-*
F *mus*: atque itidem ista Homil. 35. in Luc. *Da ergo operam ut libereris à principe ad quem te trahit adversarius. Da operam ut habeas sapientiam, justitiam fortitudinem, atque temperantiam: & tunc complebitur: Ecce homo, opera eius ante faciem suam:* & hoc quoque libr. 7. in Epist. ad Rom. *Vt boni enim aut mali simus, nostræ voluntatis est: malus autem ad cujusmodi verbera, & bonus ad cuiusmodi gloriam destinetur, voluntatis est Dei.* Plenis vero buccis eadem illa deblaterat, cap. 1. libr. 3. περὶ ἀρχῶν, quo capite libertatem arbitrij asserendam & propugnandam suscepit: ibi quippe tentationibus obsequi, vel obsistere, in nostra positum esse potestate dicit, nec necessarium ad id gratiæ subsidium agnoscit; sed quadam tantum eruditione, quæ salubria nobis exempla & sanctioris doctrinæ præcepta pro tempore suggerat.

XIV. Quod si gratiæ nos egere auxiliis agnoscat aliquando, gratiam solum voluntatis nostræ pedissequam, ad ejusque nutum compositam, & pro meritis à Deo in homines ero-

gatam ; non excitantem , non gratis datam admittit. Velut in cap. 8. libr. 2. περὶ ἀρχῶν , A
ait *voluntaries & liberos motus a se conditis mentibus Creatorem indulsisse , quo scilicet bonum in eis propositum fieret , cum id voluntate propria servaretur* : & capite priore libr. 3, Paulinum illud exponens : *Ergo cuius vult miseretur , & quem vult indurat*, minime id quidem Deus propositum esse docet , ut quemquam induret , sed per bonum propositum indurare eum dici qui induratur , quia ex hoc ipsius proposito sequitur , ut per inhærentem sibi malitiam ille induretur ; quæ sic pro sua consuetudine dilatavit Rufinus : *Uno eodemque tempore Deus alterius quidem miseretur , & alium indurat , non agens neque volens ut induretur ille qui indurat : sed dum ipse benignitate sua & patientia utitur , his quidem qui eius benignitatem & patientiam ad contemtum atque insolentiam ducunt , induratur cor , dum ad terminum pœna differtur : hi vero qui benignitatem & patientiam eius ad occasionem pœnitentiæ & emendationis accipiunt , misericordiam consequuntur.* B
Gemino deinde exemplo luculentius id demonstrat ; priore quidem petito ex Ebr. 6. 7, 8. ait enim divinam gratiam similem esse imbri terras irriganti , quarum aliæ spinas dant & tribulos ; segetem illæ & fructus ferunt ; pro varia scilicet cultura, quamvis eiusdem sint naturæ. Terras itaque , hoc est animas , ad voluntatis arbitrium excoli & parari putat ; imbrem vero postmodum à Deo infundi. Idem probat exemplo Solis , qui una eademque luce & calore limum indurat , & ceram liquefacit : *non quod virtus eius* , addit Rufinus , *aliter in limo , & aliter operetur in cera ; sed quod limi alia , alia quoque ceræ sit qualitas , cum utique secundum naturam unum sit , quia utrumque de terra est.* Exponit deinde quomodo auferat à nobis Deus cor lapideum , & immittat carneum : nempe subversum iri censet libertatem arbitrij, si potestati divinæ cordis mutationem tribuamus : tum sententiæ suæ explanandæ causfa, indoctum aliquem sumit in exemplum , qui vel aliorum adhortationibus , vel aliunde imperitiam suam intelligens , erudiendi causfa accedit ad doctorem ; doctor vero voluntate eius perspecta doctrinæ suæ præcepta traditurum se polliceatur : ἵπως , inquit, ὁ θεὸς λόγῳ ἐπαγγείλεῖ τὴ περιούσιον τὴ κρείαν ἀχαρεῖν , ὡ ὀνόματι καρδίαν λιθίνην , ἀγὶ σαρκίνου μὴ βουλομένων , ἀλλ' ἑαυτοις τὸ ἰδιὸ τὴν καμάτοιν παρεσκότων. Quasi non à Deo habeamus hoc ipsum , ut accedere , ut sanari velimus. Similia sunt quæ sequuntur : καὶ ἔστι , φησὶν εἰπεῖν , τὸ τὰς πύλας αἰωνίους ἀραι , ἵρσον , καὶ μὴ τὸ ἀξιωκήνου , τὴ πιστευόντων δυνατὸς θεραπεύειν. καὶ δὲ τὴν ἀποκατάστασιν τὼς ὀφθαλμὼς , τὸ σωθῆναι ἡμᾶς. Reliqua pari vitio laborant. Nihilo saniora sunt quæ leguntur libri ejusdem capite 6. in quibus hominem divinæ imaginis dignitatem , cum procrearetur à Deo, accepisse ait ; similitudinis vero perfectionē in consummatione servatam : *Scilicet*, inquit, *ut ipse sibi eam propriæ industriæ studijs ex Dei imitatione conficeret, cum possibilitatem sibi perfectionis divinitus datam per imaginis dignitatem in fine demum per operum expletionem perfectam sibi ipse similitudinem consummaret.* Addit deinde, *similitudinem Dei sperandam, quæ pro meritorum perfectione præstabitur.* Nec ista tolerabiliora, quæ legimus Homil. 11. in Num. *Omnia enim apud Deum ratione & iudicio fiunt ; nec ad gratiam , sed pro merito* , &c. penitus nempe gratiæ beneficium hæc perimunt ; quemadmodum & illa è Tom. 11. in Matth. p. 214. ἐπαὐτὰ οἱ ἡμεῖς ἰσμὲν οἱ αἴποι τὴ ἐφ' καλὰ καὶ ἀξια τὴ λεγομένων ἀγίων γῆν , ἡ σωφρα καὶ ἀξια τὴ ἐξω βλαθῆναι· ἀ γὸ φυσις ἐκ ἡμῖν αἰτία τὴ πονηρίας , ἀλλὰ προαιρεσις ἑκούσιος ὅστα κακοποιητικὴ. ὅπως δὲ ἰδὲ φύσις αἰτία δικαιοσυνὴς , ὡς αὖ τὶ δεκ ἀδικίας , ἀλλὰ λόγος ὃν παραδεξάμεθα , ὁ κατασκευάζων δικαίως· & ista è Tomo sequente , p. 299, 300. μὴ σωώντος τὴ ἀγνοημένου πολλοῦ ἐχθρᾶ τὴ διδομένου παθήματος , συτέα ὡς θεὸς τὸ ὁμολογεῖν κατὰ τινα ἀξίαν αὐτὴ ὑπὸ θεὸ βουλευομένους· & hæc quoque è Tom. 16. p. 415. ὁ δὲ σώτηρ διελέγχων καὶ τὴ πλεονεξίαν μεγαλόφωνον μίσθωσα τὴ ἰακώβου καὶ ἰωαννη , ὡς ἀγνοοῦσαν τινες οἱ ψευδέχροντες , καὶ ὅτι ἡ πλεονεξία δῶρεα χάεις ὄζι ἢ ὅτι πᾶσι θεὸ συμπαθοῦ καὶ σωεργάζοῦ , ἢ ἱδρύοῦ ἐν τῇ τοιαύτῃ ψυχῇ ὡς οἶδεν ὠφελιμώτερον , &c. necnon & illa è Tomo 13. in Iohann. p. 199. πάσα γὸ δόγμα τί ὄζι , μηδένα λαμβάνειν δῶρεαν , τὴ μὴ αὐτουὐτων αὐτῶ· Manifeste quoque hunc Apostoli locum in suam trahens sententiam pervertit libr. 3. in Epist. ad Rom. *Habentes autem donationes secundum gratiam quæ data est nobis differentes , sive prophetiam secundum rationem fidei* , &c. hinc quippe colligit donari gratiam à Deo secundum rationem fidei : tum ex eodem loco & ex alio Epistolæ prioris ad Corinth. sic concludit : *Unde mihi videtur tam ad Romanos quam ad Corinthios scribens , tres capienda* F
gratiæ modos docere , ut ex nobis in eo agi aliquid ostendat , plurimum vero in Dei largitione consistere. Ponit ergo & mensuram fidei esse , per quam quis gratiam capit ; ponit & ad id quod expedit ; & Spiritum dividere prout vult. Vt ergo in nobis tanta fides inveniatur , quanta possit sublimiorem gratiam (sic enim legendum) *prometeri , nostri operis videtur & studij : ut autem ad id detur quod expedit , & utile sit accipienti, Dei iudicium est ; vel omnino si dari velit , in ipso est.* Pari insania corrumpit ibidem hoc alterum è 1. ad Cor. 12. 18. *Nunc autem posuit Deus membra , unumquodque eorum in corpore , sicut voluit. Voluit autem* , inquit , *Deus secundum fidei mensuram quæ est in nobis, vel voluit ad id quod expedit. Nisi forte & ita aliquis hoc velit intelligere : Deus posuit in corpore unumquodque membrum prout voluit, ut, voluit, ad membrum magis referatur , hoc est, prout voluit , prout elegit, prout operam dedit , ne videatur de homine arbitrij potestas auferri.* Denique in Catenis in Psalmos

A talia refertur effutiisse ad Psalm. 120. 3. ὃν δηλῶσις εἰς σάλον τὸν πόδα σου· μὴ ἀθετήσαπῆς, φησὶ, μηδὲ σκανδαλισθῆς. καὶ ὅτι ἔξεις θεὸν χείρονα ὁρίζονται. ὥστε παρ' ἡμῶν δεῖ ἔχειν τὰς ἀρχάς, καὶ ὁ θεὸς τὸ ὁρίζων χαίρειν ἔοικε.

Vt magis etiam pateant doctrinæ hujus adyta, observandum est duplicem in nobis ab Origene constitui fidem, aliam humanam, quam viribus propriis nullo præsidio firmatis habere possimus; divinam aliam, quæ nobis Dei gratia infundatur. Nec duplicem solum fidem, sed virtutes etiam reliquas in nobis duplices esse putat, quarum aliæ sint à nobis, aliæ à Deo: illas autem ad salutem consequendam nihil prodesse, nisi harum consortio roborentur. Panduntur hæc oracula Tract. 33. in Matth. *Vt puta*, inquit, *fidem habenti quæ est ex nobis, dabitur gratia fidei, quæ est per spiritum fidei, & abundabit: & quidquid habuerit quis ex na-*
B *turali creatione, cum exercuerit eum, accipit idipsum & ex gratia Dei, ut abundet, & firmior sit in eo ipso quod habet*; quod de omni itidem virtute intelligendum esse scribit. Demum concludit: *Propterea si volumus ut detur nobis virtus perfectior, & abundet in nobis quod perfectum est inter homines, per diligentiam omni modo acquiramus, & postquam acquisierimus quasi intelligentes, quoniam in nihilum hæc reputantur sine gratia Dei, humiliemus nosmetipsos sub manu valida Dei, & oremus sine ira & disceptatione levantes puras manus, ut omnium bonorum quæ sunt in nobis perfectio detur ex Deo, & faciat nos perfectos & acceptabiles Deo, quasi Filios Dei.* Eamdem recoquit cramben libr. 4. in Epist. ad Rom. atque ita accipi vult vocem hanc Apostolorum ad Christum: *Auge nobis fidem: Quia*, inquit, *etiam fides ipsa, qua credere videmur Deo, dono in nobis gratiæ con-*
C *firmatur.* Atque idem subinde replicat libr. 9. idque comprobare satagit Apostolico isto: *Alteri fides in eodem spiritu: Quod fides*, inquit, *quæ speret & credat, & absque ulla dubitatione confidat, in nobis est; ratio vero fidei ipsius, & scientia, & perfectus eorum intellectus quæ credimus, donatur à Deo.* Ac tandem: *Sicut est fides quam docuimus esse in nobis, & rursus est fides quæ per gratiam datur, sicut supra diximus scriptum esse: Alij fides in eodem spiritu; ita etiam in unoquoque horum quæ supra enumeravimus à Deo per gratiam dari, erit & in nobis aliquid, ad cuius unusquisque mensuram vel rationem, gratiam promeretur.* Hæc eo scilicet commentus est, ut aggressionem boni operis à voluntate nostra suspenderet; successum vero & perfectionem à Deo.

Iam vero genuinum Origenis sensum odorari promtum est in multis, quibus legitimam gratiæ vim visus est prædicasse: ut cum libr. 3. περὶ ἀρχῶν, cap. 1. optime dici asserit, ædificium non ædificantis, sed Dei opus esse; & urbis tutelam, non custodibus & vigiliis
D militum, sed Deo recte adscribi: sic enim rem intelligendam esse vult, operis susceptorem fuisse hominem, Deum perfectorem; nec sufficere voluntatem humanam ad consequendum finem, nisi Deus ad id opituletur; quod eo probari putat: *Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei.* In quem locum repetit eadem & extendit libr. 7. in Epistol. ad Rom. ex eoque demonstrari ait, *quod homo quidem laborem impendat & sollicitudinem; Deus autem successum operi tribuat & effectum*; ideoque operis summam Deo potius quam homini esse deputandam. Confirmat illud Pauli verbis, 1. Corinth. 3. 6. *Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit*: tum ait: *Certum est Deum non solum scire uniuscuiusque propositum ac voluntatem, sed & præscire. Sciens autem & prænoscens, tamquam bonus dispensator & justus, uniuscuiusque motibus & proposito utitur ad ea opera perficienda, quæ uniuscuiusque animus ac voluntas*
E *eligit*: & postremo, *Vt boni enim*, inquit, *aut mali simus nostræ voluntatis est; malus autem ad cuiusmodi verbera, & bonus ad cuiusmodi gloriam destinetur, voluntatis est Dei.* Non aliud sonant verba hæc è libr. 3. περὶ ἀρχῶν, cap. 2. *Evidens igitur ratio est, quia sicut in rebus humanum propositum solum per seipsum imperfectum est ad consummationem boni; adjutorio namque divino ad perfecta quæque perducitur*, &c. In his Origenes splendide ἐμπελαγιάζει, inceptionem, hoc est, *velle*, homini tribuens; Deo vero duntaxat, *perficere*. Rufinus vero quasi parum his erroris inesset, novis ea deliriorum suorum accessionibus infuscavit. Sed Origenis insanias revelare pergamus. Is in fine prioris capitis libri 3. περὶ ἀρχῶν, postquam pulchre visus est Dei scientiam cum libertate conciliasse, omnia conclusione pessima depravat, cum ait nullum ad honorem vel ignominiam à Deo parari, ἐὰν μὲν ὕλλω πρὸς δόξαν ὁρᾷ τὸν ἐμπέσαν σκεῦος ἐκλέγεσθαι, ἐὰν δὲ πρὸς ἀτιμίαν, ἐὰν δὲ τὰ χείρονα, ἐὰν δὲ τὰ κρείττονα· quod iterat libr. 2. c. 9. Libro quoque Operis ejusdem priore, cap. 3. dicit *in illis solis esse opus Spiritus sancti, qui jam se ad meliora convertunt, & per vias Christi Iesu incedunt, idest sunt in bonis actibus, & in Deo permanent*: quasi aliquis ad meliora converti queat, absque opere & gratia Spiritus sancti. Nec patrocinantur ei sequentia, cum ait, *Spiritum sanctum extinctis peccatoribus & indignis, ipsum sibi novum populum creare, & renovare faciem terræ, cum per gratiam Spiritus deponentes veterem hominem cum actibus suis, in novitate vitæ cœperint ambulare*: quo sensu quippe hæc pronunciaverit, ipse paulopost patefecit, docens Deum *Spiritu oris sui quæ digna sunt sanctificatione sanctificare*: dein subnectit: *Est & alia quoque etiam Spiritus sancti gratia quæ dignis præstatur, ministrata quidem per Christum, inoperata autem à Patre, secundum meritum eorum, qui capaces efficiuntur.* Nec quemquam fallant illa ex Homil. 1. in Genes. ubi Christi gratiam solaribus radiis comparat, eaque mentes nostras illu-

strari asserit, nisi cæcitas illarum impediat; quemadmodum oculis nostris Solis lumen admittimus, nisi nostra cæcitate prohibeamur. Recte id quidem, nam & ad explicandos gratiæ effectus eamdem usurpat comparationem Augustinus. Verum in sequentibus semipelagianissat, cum significans eo nos maiori luce collustratum iri, quo propius ad eum accesserimus, *Non similiter tamen*, inquit, *venimus ad eum omnes, sed unusquisque secundum propriam suam virtutem*: nempe accedere ad Christum, vel ab eo recedere, in nostra ponit potestate. Scribit idem Tom. 13. in Matth. p. 241, 242, Discipulis naviculam conscendentibus, & deinde mari ac vento jactatis, homines adversis tentationibus oppugnatos signari, qui eas quidem sustinere, & in medium mare propria virtute pervenire queant; superiores vero evadere, & oppositam ripam attingere non valeant, nisi Christi ope subleventur: idest, boni quidem initium à nobis esse, finem ac consummationem à Deo. Denique libr. 6. in Epistol. ad Rom. *Quamvis enim* (libertas arbitrij) *sit etiam virtus & maneat in natura, tamen tanta charitatis vis est, ut ad se omnia trahat, omnesque sibi societ, vindicetque virtutes; maximè cum charitatis causas prior nobis dederit Deus, qui unico Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, & cum illo omnia nobis donavit.* Quæ ita quidem sonant, quasi Deum per Filij mortem charitatis gratiam nobis largitum fuisse velit ante omnem voluntatis motum. At alia longe hic latet sententia, nimirum Deum per mortem Filij causas nobis priorem dedisse, quare ipsum charitate & amore prosequeremur; hanc autem charitatem & amorem à nobis pendere.

XV. Vnde porro in has opinationes adductus sit, neutiquam ipse dissimulat, sed cap. 1. libr. 3. περὶ ἀρχῶν varios recitat Scripturæ locos, aliosque multos ait silentio sese præterire, unde causam suam confirmari putat. Persuadent illi quidem hominem vitium inter & virtutem, tamquam in bivio positum, ad utrumlibet ferri posse, sed ita tamen ut gratiæ, non juvantis solum, sed excitantis etiam subsidium non excludant; quod ab Origene factum ostendimus. Illo vero præcipue Pauli videtur abusus, qui est 2. Tim. 20, 21. *In magna autem domo non solum sunt vasa aurea & argentea, sed & lignea & fictilia, & quædam quidem in honorem, quædam autem in contumeliam. Si quis ergo emundaverit se ab istis, erit vas in honorem sanctificatum, & utile Domino ad omne opus bonum paratum.* Id ita accipit, quasi solis voluntatis nostræ viribus, omni destitutis auxilio, peccatorum sordes pœnitentia eluere possimus. Quod Pelagianum prorsus est.

Magdeb. Cent. 5. c. 10. XVI. Adversus ea excandescunt Magdeburgenses, excandescit & Iprensis Præsul, in eaque itidem ut in superiora, stilum suum distrinxit Tom. 1. libr. 6. cap. 15. demonstravitque opinionem istam Origenis, ipsum hunc esse errorem Massilienssium, gratiæ Christi capitalem. Quod ut verum esse concedimus, & iure reprehensum hoc nomine fatemur Origenem; ita præter æquum fuisse culpatum pertendimus, quod de gratia divina disserens, *ei provocationes libertatis ac suasiones tribuat*: puta libr. 2. περὶ ἀρχῶν, cap. 9. *Per gratiam misericordiæ suæ omnibus providet* (Deus) *atque omnes quibuscunque curari possunt remediis hortatur, quia provocat ad salutem*: & libr. 3. cap. 2. *Nihil aliud putandum est accidere nobis ex ipsis quæ cordi nostro suggeruntur, bonis vel malis, nisi commotionem solum & incitamentum, provocans nos ad bona vel mala.* His addere poterat & illum è libr. 1. Operis ejusdem, cap. 8. *Benignitas enim Dei secundum quod se dignum est, provocat omnia, & attrahit ad beatum finem illum, ubi perit & aufugit omnis dolor & tristitiæ gemitus.* Verum ecquænam vocum illarum suasionis, incitamenti, provocationis, hortationis invidia est, quas iisve adsimiles Augustinus usurpavit? Verbi gratia in libro De spiritu & litera, cap. 34. *His ergo modis quando Deus agit cum anima rationali, ut ei credat, neque enim credere potest quodlibet libero arbitrio, si nulla sit suasio, vel vocatio cui credat; profectò & ipsum velle credere Deus operatur in homine, & in omnibus misericordia eius prævenit nos: consentire autem vocationi Dei, vel ab ea dissentire, sicut dixi, propriæ voluntatis est.* Vbi notanda obiter potestas illa voluntatis ad consentiendum vel dissentiendum, quam supra tuebamur. Item capite eodem: *Iam si ad illam profunditatem scrutandam quisquam nos coarctet, cur illi ita suadeatur, ut persuadeatur; illi autem non ita duo sola occurrunt interim*, &c. Quæ pauca de multis seligere satis habuimus.

XVII. Modum tamdem ponemus huic dissertationi, in Origenis favorem illud iterantes quod supra attigimus, quæcunque ad declarandam ejus opinionem adduximus è libris à Rufino interpretatis, parum ipsi præjudicare. Interpolare enim omnia Rufinus, quæcunque suscepit interpretanda, eaque præter Auctorum sententiam detorta, ad sua dogmata accommodare solenne habuit; male autem de libertate arbitrij sensisse ipsum fidem facit Concilium Romanum LXX Episcoporum: *Rufinus vir religiosus plurimos Ecclesiasticos operis edidit libros, nonnullas etiam Scripturas interpretatus est: sed quoniam beatus Hieronymus in aliquibus eum de libertate arbitrij notavit, illa sentimus quæ prædictum B. Hieronymum sentire cognoscimus.* Recordandum præterea est ante Pelagij tempora leviter ac perfunctorie quæstiones illas de libertate arbitrij, deque gratia Christi, & prædestinatione fuisse tracta-

A tas ; proindeque in re obscura , neque satis Ecclesiæ definitionibus illustrata cespitare promtum fuisse. Addemus & illud , purum putum Semipelagianismum de gratiæ divinæ auxilio differentem Origenem prodidisse quidem ; à Pelagianismo vero, qui tum boni susceptionem operis , tum etiam perfectionem , liberi arbitrij ac naturæ viribus tribuit, fuisse alienum ; eoque in aliquibus tantum, non in omnibus fuisse infectum ; nimiumque videri, quod tam sæpe jactavit in eum Iprensis Episcopus , *nihil perniciosius Pelagianorum scripta præferre , quod non Origenes luculentius præformaverit , audaciusque protulerit.*

Quod si Semipelagianæ doctrinæ leviora sparsisset semina Origenes , prodesse illi forsitan posset animadversio hæc. Patrum auctoritate suffulta ; etiamsi gratia recte factis hominum promerita quandoque dicatur , non semper tamen excludi aliam gratiam antece-
B dentem , cuius auxilio homines recte egerunt ; sed minus spectari priorem illam , quod à salutis impetratione remotior sit quam posterior altera , licet ad eam consequendam necessaria sit. Facile solutio hæc plurimis Adamantij sententiis accommodaretur , in quibus gratiam ex præcedentibus meritis derivat. Cuiusmodi illud est , quod mox adduximus : *Deum quæ digna sunt sanctificatione sanctificare , Spiritus sancti gratiam dignis præstari* , respondere quippe promtum esset , eos Spiritus sancti gratia & sanctificatione esse dignos, qui per antecedentem gratiam digni facti sunt. Tale est hoc Augustini Epistol. 49 , ad Deogratias, Quæst. 2. *Salus religionis huius, per quam solam veram salus vera, veraciterque promittitur nulli unquam defuit qui dignus fuit ; & cui defuit , dignus non fuit :* & illud Chrysostomi Homil. 16 , in Epist. ad Rom. τοις ἀξίοις ὁ θεὸς οἶδε μόνος. *Solus Deus novit qui digni sunt.* Sed Patrum illo-
C rum doctrinæ textura responsionem hujusmodi facile patitur, quam Origenianæ contextus omnino respuit.

Atque id obstat quominus ad tutelam Origenis quicquam conducant selecta quædam loca , in quibus gratiæ divinæ meritum ac dignitatem præclare videtur propugnare : cujusmodi ille est è libr. 1. περὶ ἀρχῶν, cap. 8. ubi fontem esse totius sanctitatis Spiritum sanctum asserit, ex eoque sanctitatem accepisse quidquid sanctũ est : *Similiter quoque*, inquit, *& natura Spiritus sancti quæ sancta est, non recipit pollutionem ; naturaliter enim vel substantialiter sancta est. Si qua autem alia natura sancta est, ex assumtione hac , vel inspiratione Spiritus sancti habet ut sanctificetur, non ex sua natura hoc possidens , sed accidens ; propter quod & decidere potest quod accidit.* Insigne etiam est quod ait libr. 3. περὶ ἀρχῶν, cap. 2. naturam humanam contrariis Potestatibus
D obniti propria vi neutiquam posse , at Dei subnixam auxilio impetus illarum facile exsufflare. Non minus pie de gratia divina disserit Tom. in Psalm. 4. ἡ μόνον πίνω εἰς τὸ καλὸν ἡ ἀγαθὸν ἡμῖν χρεία ἡ τῆς προαιρέσεως ἡμῶν, καὶ τῆς θείας συμπνοίας, ἧς ἔδει ὡς προεῖπεν ἡμᾶς ἀποπαίρεσθαι. ἀλλα καὶ εἰς τὸ ἡγούμενον καλὸν καὶ ἀγαθὸν, δέεται ὁ πᾶς ἀνθρωπος τῆς ἀρετῆς. Vbi non ad retinendam solum virtutem , sed ad capessendam etiam, divinam opem requiri docet. Et Homil. 4. in Psalm. 36. *Vides ergo quia Domini semper auxilio indigemus , primo ne cadamus ; tum deinde etiam si ceciderimus, ut resurgamus.* Item Tom. 11. in Matth. p. 210. docet eos qui dimissis facultatibus suis Christum sequuntur , hoc consilium auxiliante Deo suscepisse. Sic vero scribit Tract. 35. in Matth. *Per hoc autem instruimur , ut numquam sine consideratione aliquid promittamus super habitudinem nostram humanam , quasi qui valeamus Christi implere confessionem ex*
E *nobis, aut aliquid præceptorum Dei* ; tum ait debuisse Petrum postulare à Deo gratiam, ut offensionem passis Christi discipulis, ipse non pateretur. At credidisse Origenem scimus ex reliquorum ipsius decretorum connexione , Petrum proprio voluntatis motu gratiam hanc postulasse , cum ne gratiam quidem absque præviæ gratiæ adjumento postulare possimus. Quod autem legitur libr. 3. περὶ ἀρχῶν, cap. 1. *Non dissimulatio divinæ providentiæ , sed humanæ mentis arbitrium caussa sibi perditionis exstitit : contulit etiam indignis & incredulis gratiam benefactorum suorum , ut vero omne os obstruatur ; totumque à se , nihil à Deo esse sibi mens humana cognoscat* ; id Rufinus de suo intrusit , quippe quod absit à vigesimo Philocaliæ capite , quo fragmentum illud operis περὶ ἀρχῶν, ita ut ab Origene scriptum est, Græce continetur.

XVIII. Diximus Origenem aliquibus duntaxat infectum fuisse erroribus , ex iis qui à
F Pelagio multis post annis propugnati sunt. Quo de genere dogma illud est , quod perfectos homines vim quamdam adipisci definit , qua roborati peccatorum illecebris ac lenociniis obniti per sese possint, tandemque ad id ascendant perfectionis culmen , ut ne levi quidem tentationum aura percellantur , planeque sint ἀπαθεῖς. Optime vero conjunctum illud est cum superiore eius doctrina : nam qui ex sese potest bene agere, sane ex sese male non agere potest. Hanc , præter alias , suggillandi Origenis caussam habet Hieronymus : nam in Epistola ad Ctesiphontem, cap. 2. consimilem Pelagij , sed nequiorem etiam sententiam refellens , sic ipsum alloquitur : *Vis adhuc & alium nosse tui erroris principem ? doctrina tua Origenis vamusculus est. In eo enim Psalmo , ubi scriptum est , (ut de cæteris taceam :) Insuper & usque ad noctem erudierunt me renes mei : asserit virum sanctum , de quorum videlicet & tu numero es, cum ad virtutum venerit summitatem , nec in nocte quidem ea pati , quæ hominum sunt , nec cogitatione*

vitiorum aliqua titillari : & in Proœmio Dialogorum adversus Pelagianos : *Illud autem Origenis proprium est, impossibile esse humanam à principio usque ad mortem non peccare naturam ; & rursum esse possibile cum se aliquis ad meliora converterit, ad tantam fortitudinem pervenire, ut ultra peccare non possit* : & in Proœmio libri 4. Comment. in Ierem. *Hæresis Pythagoræ & Zenonis ἀπαθείας & ἀναμαρτησίας, idest impossibilitatis & impeccantiæ, quæ olim in Origene, & dudum in discipulis eius Grunnio* (Rufinum intellige) *Evagrioque Ponticо, & Iouiniano jugulata est, cœpit revivisсere.* Multos erroris huius affines fuisse notat in libro sequente, in Ierem. 22. Palladius quoque Helenopolitanus Episcopus, quem Origenis disciplina imbutum fuisse constat, in hac ἀπαθείας hæresi versatus est ; nam Sect. 8. Lausiacæ Historiæ, Amonis, ipsiusque uxoris scribens vitam, sic ait : *Cum hæc sic fierent, & pervenisset uterque ad impatibilitatem, vim & efficaciam habuere preces Amonis :* & Sect. 12. de Ammonio agens, ejusque sororibus ac fratribus, quos eosdem esse censeo, qui fratres Longi dicti sunt, & à Theophilo Nitria, & Ægypto expulsi ad Iohannem Chrysostomum confugerunt : de Ammonio, inquam, ita scribit : *Hoc ei suo suffragio tribuebat Evagrius, qui erat vir discernendi vi præditus* (nempe Ponticus ille Hyperborita) *se nullum hominem vidisse, qui esset magis impatibilis, & alienus ab omnibus animi perturbationibus.* Hinc Hieronymus Proœm. in Dialogos adv. Pelagianos, ἀπαθείας assertores exagitans : *Palladius,* inquit, *servilis nequitiæ eamdem hæresim instaurare conatus est.*

In iis certe quæ supersunt Origenianorum operum reliquiis non frequentes occurrunt huius opinionis notæ : nam quod extat in 1. Homil. in Ierem. prout ab Hieronymo conversa est : *Impossibile est enim quod semel vivificavit Deus, aut ab eo ipso, aut ab alio occidi* ; ad vitam æternam, sanctosque ea fruentes referendum esse ostendimus in Observationibus ; & ab Hieronymo præterea intrusum est. Tomo quidem 13. in Matth. p. 333. parvulos illos, quorum similes vult nos effici Christus, & quibus scandalum à nobis præberi vetat, quosque Patrem cœlestem perire velle negat, homines perfectionem consecutos significare coniicit Origenes ; deinde subjungit ejusmodi parvulos neque perire, neque offensionem pati posse, quia *Pax multa diligentibus nomen Dei, & non est illis scandalum*, meritoque eos dicere posse : *Quis nos separabit à charitate ?* Sed Ezechielis tamen auctoritate probat justi animam esse mutationi obnoxiam, & à Dei mandatis posse discedere, ita ut prioris eius iustitiæ nulla habeatur ratio ; atque ideirco quominus offensio eis à nobis præbeatur, Servatorem mandato suo prohibere. Libro quoque in Epistolam ad Romanos quinto, de morte peccati loquens : *Hic ergo homo,* inquit, *qui iam reformatur & reparatur ad imaginem Dei, neque terrenus, neque in hoc mundo est, sed in cœlis dicitur esse conversatio ejus : & ideo secundum eum qui dicit : Vos autem non estis de hoc mundo, mors in eum non potest pertransire* : & deinde : *Quod si peccatum & mors in hunc mundum introivit, & in hoc mundo habitat, certum est alienos à morte, & à peccato esse eos, qui per Christum, vel cum Christo mortui sunt huic mundo, & cum ipso resuscitati, cum ipso etiam in cœlestibus sedere meruerunt, conversationem non in hoc mundo, sed in cœlis habentes.* Item alio libri ejusdem loco hæc habentur : *Si in id anima perfectionis ascenderit, ut ex toto corde suo, & ex tota anima sua, & ex totis viribus suis diligat Deum, & proximum suum tamquam seipsam, ubi erit peccati locus ?* atque hunc ait perfectionis gradum assecutum fuisse Apostolum, cum dicebat : *Quis nos separabit à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu ?* tum subnectitur : *Ex quibus omnibus evidenter ostenditur, quia si hæc omnia, quæ enumeravit Apostolus, separare nos non possunt à charitate Dei, cum in illud quis culmen perfectionis ascenderit, multo magis libertas arbitrij nos ab eius charitate separare non poterit.* Verum hæc ab interprete Rufino, quem à Pelagiano fermento sibi satis non caviisse nemo nescit, inquinata fuisse possumus suspicari. Quemadmodum autem reprehensi ab Hieronymo erroris Origenem loci hi non satis liquido coarguunt, ita neque satis purgat ille qui extat Tom. 13. in Matth. p. 328. ἀνεπιδεῖτον γάρ ἐστιν αἱ θεῖαι πᾶσαι δρεπάνας πάντα ἀναμὲξ ἐπιτον, καὶ χωρεῖς ἀνδρῶν αἱ ἁγιωτάτων ἐν ἀριθμῷ· neque sanctiorum illa Patriarcharum enumeratio, quæ est libr. 5. in Epist. ad Rom. quorum neminem peccato immunem vixisse probat ; (cui enumerationi contrariam à Pelagio institutam, eorum scilicet, *qui non modo non peccasse, sed etiam iuste vixisse referuntur*, exhibet Augustinus in libr. De natura & gratia, cap. 35. de qua consuli velim Pelagij ipsius Epistolam ad Demetriadem, & Hieronymi librum 1. adv. Pelagian.) vitam enim ab hominibus perfectis actam intelligit, antequam ad summam perfectionem erepsissent.

At vix ullam admittit excusationem, quod ab eo scriptum est Tom. 12. in Matth. p. 286. ubi hoc Christi ad Petrum exponens : *Scandalum mihi es*, quærit quomodo stare illud possit cum isto Prophetæ : *Pax multa diligentibus nomen Dei, & non est illis scandalum* ; & isto Apostoli : *Charitas numquam excidit :* respondetque non Servatorem modo, sed & eum qui in charitate perfectionem adeptus est, scandalo obnoxium non esse ; sed eum tamen qui peccat, quantum in se est, scandalum huic præbere Præterea Tom. 15. in idem Evangelium, pag. 373. tradit pueros quibus manus imposuit Iesus, iam amplius Dæmonum assultibus, vel peccati illecebris percelli non posse : & p. 385. ὅτος δὲ ὁ αὐτοπαλλακτόμενος· αἱ τὴ πλάζει πασίας

Psalm. 118. 165. 1 Cor. 13. 8

A ὡσ᾽ τὸ τέλειον ἡγούμενος, πειθοῦς ἕνεκα τοῦ ἰησοῦ λόγους, ἀληθεύειν αὐ βοηθεῖν, ὡς οἱ κατόπολοι τὸ χειστοῦ, ὥσπερ τὸ ἡγούμενος σοφὸς ἐν χειστῷ, καὶ αὐδρεῖον, καὶ δίκαιον, καὶ σώφρονα, καὶ ὁπτὸς πάντις πάθους· φήσομ δ᾽ ὁ ἅπας κατόπολογούμενον, ὅτι σὺκ ἀνάγκη τὸ τοιοῦτον γενέσθαι αὐτὸς ἡμέρας ἀπαντήσαι τῷ κατοδεδομένῳ τὰ ὑπάρχοντα, καὶ διδόντι πλοῦτος. ἀλλ᾽ ἴσως ἀπ᾽ ἐκείνης μὲν τῆς ἡμέρας ἀρξεῖ ἡ θεία ἐπισκοπὴ δεῖν τὰ τοιαῦτα ἐωτὸν ἄγειν. λέγω δὲ τὴν ἐπιμετρίαν ἀπάθειαν, καὶ πᾶσαν τὴν ἀρετικήν.

XIX. Sed nec fugit diligentiam Iprenſis Epiſcopi iſthoc Origenis deliramentum iam ante notatum à Magdeburgenſibus, quod luculenter exagitat Tom. 1. libr. 6. cap. 12, & 15. & præcipue libr. 4. Tomi ejuſdem, cap. 19. ubi hanc ἀπαθειαν è Pythagoreorum, Stoicorum, Diogenis, Pyrrhonis, aliorumque Philoſophorum Scholis manaſſe demonſtrat. In quo miror hoc ei excidiſſe: *Quamquam nec Origenes huius impaſſibilitatis primus auctor fuit.* B *Nam ut nihil de Manichæo dicam..... jam olim Stoici putantur fuiſſe illius ἀπαθείας auctores.* Quaſi Origenem Manichæus tempore præceſſerit, quem certum eſt annis poſt Origenis obitum circiter viginti & uno hæreſim ſuam promulgaſſe. Tum hoc loco, & libr. 6. cap. 12. Tomi ejuſdem, Priſcillianum, Manichæum, Gnoſticos, Evagrium Hyperboritam, Iovinianum, Pelagium, totiuſque pene Syriæ Hæreticos doctrinam hanc ab Origene ſumſiſſe auctore docet Hieronymo; interque eos Evagrium librum edidiſſe περὶ ἀπαθείας, qui à Rufino Latine converſus eſt. Solerter deinde obſervat non ſatis caute Hieronymum diſtinxiſſe illa duo, facultatem habere non peccandi, & non habere facultatem peccandi; hoc eſt, *poſſe non peccare*, & *non poſſe peccare*. Quorum alterum è libero pendet arbitrio, quo fit ut poſſimus peccare, vel non peccare, gratiæ modo ad id poſtremum ſuppetat auxi- C lium; alterum vero arbitrij humani libertatem tollit, & à Valentinianis propugnabatur, qui homines πνευματικοὺς eius eſſe volebant naturæ, quæ peccatum nullo modo reciperet: quod dogma, dogmatiſque auctores perpetuis velitationibus Origenes urgebat; numquamnon hoc inculcans, nullam eſſe naturam quæ non ſit boni & mali capax, adeo ut ne ipſi quidem Angeli à peccato, peccatique pœnis eſſent immunes. Perperam ergo Hieronymus ἀναμάρτητον, idem eſſe retur, quod, *ſine peccato*; nam, ἀναμάρτητος, eſt, *incapax peccati*: perfectos autem non incapaces peccati volebat Origenes, neque Pelagius, ſed peccato carere poſſe; imo vero prædicabat Pelagius non id agi, utrum aliquis peccati per totam vitam fuiſſet exors, ſed utrum homines peccati exortes eſſe queant, quod per arbitrij liberi vires fieri poſſe affirmabat; & Adamantius quoque neminem ſine peccato vixiſſe pu- D tabat, ut ſupra dixi. Atqui fieri poſſe non negabat Auguſtinus ut eſſe poſſet homo in hac vita ſine peccato, id modo gratiæ auxilio, non naturæ viribus referretur acceptum: *Nam qui dicunt*, inquit, *eſſe poſſe in hac vita hominem ſine peccato, non eſt eis continuo incauta temeritate obſiſtendum. Si enim eſſe poſſe negaverimus, & hominis libero arbitrio, qui hoc volendo appetit, & Dei virtuti vel miſericordiæ, qui hoc adjuvando efficit, derogabimus.* Nec ſatis proprie idem Hieronymus ἀναμαρτησίαν reddidiſſe videtur, *impeccantiam*, ideſt, *non peccare*: quod reddendum erat, *impeccabilitatem*, ideſt, *non poſſe peccare*. Perperam quoque ſcriptum ab eo eſt: *Illud autem Origenis proprium eſt, eſſe poſſibile, cum ſe aliquis ad meliora converterit, ad tantam fortitudinem pervenire, ut ultra peccare non poſſit*, pro eo quod ſcribere debuit, *ut ultra non peccare poſſit*. Genuina ergo ea fuit Origenis ſententia, homines omnes peccatis eſſe obnoxios; qui vero E acquirendæ virtuti, & delictis expurgandis dederit operam, & ad perfectionem conſcenderit, vitiorum incitamenta propriis viribus peſſumdare poſſe ſi velit, ab iiſque neutiquam tentari. In quo geminus eſt error, quod virum perfectum ad calcandas peccati blanditias gratiæ præſidio non egere velit, & quod tentationibus eum minime percelli cenſeat; cum certum ſit vitam hominis certamen eſſe perpetuum, & Paulo ipſi datum fuiſſe ſtimulum carnis.

XX. Quemadmodum evectos ad ſummum virtutis apicem homines peccatis obnoxios non eſſe definivit Adamantius; ita aſſeruiſſe viſus eſt non poſſe eos emergere à vitiis, & ad virtutem regredi, ac renovari per pœnitentiam eos, qui poſt acceptum à Deo gratiæ divinæ lumen iterum ſeſe peccatis obſtrinxerint: Petrum quidem cum Chriſtum F ejurando peccavit, nondum accepiſſe Spiritum ſanctum; nobis vero ſi eo accepto peccaverimus, neque in hoc ſæculo, neque in futuro veniam iri conceſſum. *Hoc attende*, inquit Tractat. 35. in Matth. *quoniam ante galli cantum, & ante Spiritum ſanctum, in tempore noctis profunda, etiamſi frequenter denegaverit quis, vivere poteſt: quod manifeſtum eſt ex eo, quod ter denegavit Petrus. Si autem poſt galli cantum, vel ſemel in quocunque periculo conſtitutus denegaverit quis, impoſſibile eſt eum renovari in pœnitentiam, ut iterum crucifigat ſibi Filium Dei.* Clemens quidem Alexandrinus Stromat. libr. 2. iteratam hanc pœnitudinem, qua poſt converſionem homo peccatis deditus tangitur, eſſe affirmat quaſi quamdam novi peccati meditationem; minime vero ita inſanit, ut homini poſt illam pœnitentiam peccanti nullum ad virtutem regreſſum patere putet, nec ullum alteri pœnitentiæ locum ſupereſſe velit. Nempe eo impulerunt utrumque perperam accepta iſthæc ex Epiſtolæ ad Ebræos cap. 6. v. 4, 5, 6.

Magd. Cent. 3. cap. 10.

Hieron. in Epiſtol. ad Ceſiph. contr. Pelag. c. 2. & in Proœm. ad Dialog. contr. Pelag. & in Proœm. Comment. in Ierem. libr. 4.

Hieron. in Epiſtol. ad Ceſiph. c. 2.

Auguſtin. Lib. de perc. mer. libr 2. cap. 6.

Hieron. in Proœm. l. 4. Comment. in Ierem. Hier. Proœmio Dial. adv. Pelag.

Impossibile enim est eos qui semel sunt illuminati, gustaverunt etiam donum cœleste, & participes facti A
sunt Spiritus sancti, Gustaverunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutesque sæculi venturi, Et pro-
lapsi sunt, rursus renovari ad pœnitentiam, rursum crucifigentes sibimetipsis Filium Dei, & ostentui ha-
bentes: neenon & ista è cap. 10. v. 26, 27. *Voluntarie enim peccantibus nobis post acceptam noti-*
tiam veritatis, iam non relinquitur pro peccatis hostia; Terribilis autem quædam expectatio judicij. In-
de & Novatus in hæresim inductus est. Quam autem his Pauli locis expositionem adhi-
Philastr. cap. 88. buit Philastrius, eamdem Origeniano illi possumus adhibere. Sic illa se habet: *Pœnitudi-*
nem etiam non excludit docendo, sed diversum gradum dignitatis ostendit inter hunc qui integrum cu-
stodivit, & illum qui peccavit. Dignitatis est igitur detrimentum in eo qui peccavit, non damnum sa-
lutis. Nam si fortiter qui pugnaverit per martyrium, recipiet pristinam dignitatem; aut si condigne in
hoc sæculo vixerit, impetrat quod desiderat adipisci. Nam in ipsa Epistola rebaptizatores excludit, non B
baptismum pœnitentiæ abnegat. Cæterum consuli velim Sixtum Senensem libr. 6. Biblioth. Annot. 119. & libr. 7. Hær. 8. qui hæc, aliaque, cum explicandæ huic Pauli sententiæ, tum adversus adductum Origenis testimonium collegit.

XXI. Mirum porro sentientem Origenem perfectos homines posse non peccare, dixisse tamen præceptis divinis morem geri non posse. Cui contrarium Pelagius decrevit in suis Sententiis, teste Hieronymo, qui libr. 1. contr. Pelag. hæc scribit: *Centesimus titulus est, posse hominem sine peccato esse, & Dei mandata facile custodire, si velit.* Sic autem Origenes libr. 2. in Epist. ad Rom. *Nos vero qui hæc omnia spiritaliter intelligenda sentimus, idcirco non auditores, sed factores Legis justificandos credimus, non Legis secundum literam, quæ utique pro sui impossibilitate* C
non potest habere factorem, sed secundum spiritum, per quem solum Lex impleri poterit: & deinde: *Li-*
cet non crediderint quidam Judæorum, de infidelitate tamen eorum dicendum est, quod Deus quidem so-
lus sit verax, omnis autem homo sit mendax: qui etiam si quid justum est, necesse est tamen ut in aliquo
à veritate decidat, quam in omnibus servare humanæ naturæ pene impossibile est. Graviora sunt etiam & magis expressa quæ extant Tract. 35. in Matth. ubi quærit utrum posito Christi vaticinio hoc, scandalum in se passuros esse Apostolos omnes, fieri potuerit ut scandalum Petrus non pateretur: quod duplici solvit responsione; prima, *quoniam necesse erat, ore verissimo prædicente, quia omnes vos scandalizabimini, fieri quod prædictum erat ab Jesu:* altera, *quoniam qui exoratus à Ninivitis, quæ prædixerat per Jonam non fecit propter pœnitentiam Ninivitarum, sic pos-*
sibile fuit, ut repelleret etiam à Petro scandalum deprecante. Vera est posterior responsio, prior falsa: posito enim Christi vaticinio, certo effectus consecutus est, non necessario. Disputat D
postea, an postquam prædixit Christus futurum ut ante gallicinium ter à Petro negetur, precibus impetrare potuerit Petrus, quominus vaticinium illud impleretur; respondetque precibus prohiberi potuisse vaticinij hujus effectum, si illud Christus juramento non firmasset; sed quia jurejurando firmatum fuerat à Christo, cum dixit: *Amen dico tibi*, fieri non potuisse ut non denegaret. Falsum id quoque, nam etiamsi certo negaturus fuerit, potuit tamen non negare. Ibidem Petrum *derelictum* fuisse sciscit: *Ut quoniam*, inquit, *non solum inconsiderate, sed pene etiam impie dixit: Etsi omnes scandalizati fuerint in te, ego non scandalizabor, nec cogitans lubricam naturam humanam, magnum protulit verbum: ideo nec ad modicum est derelictus, ut scilicet denegaret, vel semel denegaret, sed abundantius derelinquitur ut ter denegaret.* Subjun-
git postmodum melius sibi consulturum fuisse Petrum, si perspecta naturæ humanæ imbe- E
cillitate, quæ suapte vi & industria Christi nomen profiteri nequaquam potest, eum oras-
set, ut necessariam ad id gratiam sibi conferret. Optime id quidem, sed vitiosa sunt quæ sequuntur; *Nec enim*, inquit, *potest at fieri ut facta interrogatione potuisset dicere Dominum Jesum in Spiritu sancto, aut confessus fuisset, cum Spiritus sanctus nondum fuisset datus.* Atque hæc ἀναζήτει repetit inferius, & novum insuper dogma congerit: *Abundantius considerantes Petri negatio-*
nem, dicimus quoniam nemo potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto, sicut Paulus nos docet:
& nondum erat tunc in hominibus Spiritus sanctus, quoniam Jesus nondum fuerat honorificatus, sicut
dicit Johannes. Propterea non erat possibile, neque illum talem Petrum tunc Jesum confiteri, nec tamen
erat reprehendendus non confitens Jesum. Quoniam ad confitentes dicitur: Non estis vos qui loquimini, F
sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis. Non autem, cum sit potens Spiritus ille Patris nostri loqui
in nobis, & cum in nostra sit potestate locum dare in nobis Spiritui sancto, & non Diabolo, si denegaveri-
mus, excusationem ullam habemus. Ac primum, quod ait derelictum fuisse Petrum, non uno modo intelligi potest; nam vel omni gratiæ cujuslibet auxilio destiturum fuisse vult, cujus gratiæ ope, spreto mortis terrore Christum aperte confiteri potuisset: atque huic sententiæ cum solenni sacræ Facultatis Theologicæ Parisiensis decreto temeritatis, impietatis & hæreseos nota inusta sit, anno MDCLVI. temerarium quoque esset & impium ulla eam cavillatione & argumento tueri: vel ei defuisse censet non vehementem solum illam Dei aspirationem, & divinam θερμότητα, qua impulsus in medios sese fluctus præcipitaverat, & satellitum turmam stricto gladio pro Christo certaturus invaserat, sed gratiæ etiam efficacis auxilium; atque id recte & Catholice dici potest. Ex eo autem quod nondum datus

erat

A erat Spiritus, falso concludit neminem potuisse dicere Dominum Iesum in Spiritu sancto; quamvis enim nondum datus fuisset Spiritus sanctus larga illa & mirabili missione, qua Apostolis infusus est in Pentecoste, datus tamen fuerat alio modo viris justis ante Christi ortum, & dum inter homines ageret, & postquam in cœlum se recepit. Præclara est Augustini de ea re dissertatio Tractat. 32. in Iohann. ubi ostendit quid postremam hanc inter Spiritus sancti missionem, aliasque superiorum temporum interlit. Igitur quum Christum negavit Petrus, etsi nondum datus fuisset Spiritus sanctus solenni illa & aspectabili missione quæ in Pentecoste contigit, suppetebat ipsi tamen gratia divina, per Spiritum sanctum erogata, qua Christum neglecto mortis periculo poterat profiteri. Ferri ergo non potest quod subiicit Origenes: *Propterea non erat possibile, neque illum talem Petrum tunc Iesum confiteri,*
B *nec tamen reprehendendus erat non confitens Iesum.* Nec à Petro solum tunc abfuisse putat Spiritum sanctum, sed adfuisse etiam Spiritum, Spiritus hujus inimicum quem iis impertitur Deus, quos ope sua sublevare vult, docet idem Tom. 12. in Matth. p. 299, 300.

XXII. Verumtamen licet aliquando divinis non posse mandatis obtemperari definire visus sit, contrarium tamen occinit Hom. 9. in Iosue: *Annon*, inquit, *tibi videtur inter mulieres existimandus ille vir, qui dicit: Non possum observare quæ scripta sunt, vendere quæ habeo, & dare pauperibus non possum. . . . . cætera similia quæ mandantur, quæ dicit implere non possum, quid tibi videtur aliud, quam inter mulieres, quæ nihil virile possunt, esse numerandus?* & Tom. 14. in Matth. p. 365, 366, & 371. unumquemque dicit impetrare posse à Deo donum castitatis, quamvis unicuiq; concessum non sit. Repugnat præterea supra à nobis expensum dogma,
C quo justos ἀπαθεῖς esse tradit; nam cum ex variis testimoniis, ipsiusque etiam Hieronymi auctoritate probaverimus in hoc errore versatum Origenem, quomodo alteri huic, quem investigamus, adhærere potuit, mandata Dei omnia ne vix quidem servari posse? nam si servari mandata non possunt, nemo potest mandatis non refragari, ac nemo proinde potest non peccare. Quæ cum ex adverso opposita esse videantur, sic conciliata ab illo fuisse suspicor, ἀπαθεῖς quidem esse justos homines ac perfectos, posse eos non peccare, divinis legibus parere posse; reliquos vero homines præcepta omnia servare non posse: nam *illud Origenis proprium* fuisse tradidit Hieronymus, *impossibile esse humanam a principio usque ad mor-* *Hieronym. Proam. Dial. adv. Pelag.*
tem non peccare naturam: & rursum esse possibile, cum se aliquis ad meliora converterit, ad tantam for-
titudinem pervenire, ut ultra peccare non possit. Petrum autem vel nondum fuisse perfectum
D censuit, cum Christum negavit. accepto autem sancto Spiritu fuisse perfectum & ἀπαθῆ, vel propter firmatam jurejurando Christi vaticinationem de futuro ipsius peccato, peccatum vitare non potuisse. Quod autem ait: *Quoniam necesse erat fieri quod prædictum erat à Iesu*, ab Interprete profectum fuisse putem, nam Origenes Tom. 3. Comment. in Genes. aliter sentit. Verba ejus sunt: ἀ γὰρ ἐπεὶ ἐγνωσαι, γίνεται· ἀλλ' ἐπεὶ γίνεται ἐμελλεν, ἐγνωσαι· ἀμεταλλάκτως δὲ ἀπῆλθεν. εἰ μὴ γὰρ τὸ, πάντως ἔσται, ἀπὸ τῆς ἐρμηνείας, ὡς ἀδύνατον ἦν γενέσθαι τὸ προεγνωσμένον, ἀ διδύμη αὐτοῦ. ἀ γὰρ ἐφοβήθη, ἐπεὶ προέγνω ὁ θεὸς ταῦτα προσδοκᾶν γενέσθαι, ὅτι πᾶσα ἀνάγκη ἦν ἐκεῖνα προσδόκαν γενέσθαι. Sequentia quoque eodem faciunt. Commodam etiam admittunt explicationem quæ subnexa sunt in eodem Commentario in Matthæum, fieri non potuisse ut Petrus non peccaret postquam vaticinium suum jurejurando, *Amen* Christus confirmavit. Nam
E τὸ, *fieri posse*, duplici modo enuntiare Græce potuit Origenes: οἷόν τε ἦν, & δυνατὸν εἶναι. quorum prior excludit necessitatem, & cum libertate ad opposita, ut loquuntur, consentit; posterior vero necessitatem includit, & libertatem excludit. Distinctionis hujus argumentum arcesso è libr. 2. contra Celsum; ubi sic de ejusdem Iudæ proditione, & Christi vaticinio loquitur: οὐχ οἷόν τε ἦν ἢ ἐγνωσμένον ὡς προδώσοντα, μὴ προδοθῆναι, ἢ τὸν ἀληθεύσαντα ἀρνήσασθαι, μὴ ἀρνήσασθαι. Quasi dicas: *nullo modo futurum erat.* At paulo inferius sic habet: καὶ ὅλως γε τοῦτο ἐν τῇ προγνώσει τι διαζεύξει· αὐτὸ τυγχάνει, δυνατὸν ὄντος τοῦδε τινος γενέσθαι, ἔσται τὸ ἕτερον αὐτοῦ τοῦ δεῖ π. καὶ ἀ φαμὲν ὅτι ὁ προγινώσκων ὑφηγεῖται τὸ δυνατὸν εἶναι γενέσθαι καὶ μὴ γενέσθαι, οἱονεὶ ζωὴν τινὰ λέγει, τοῦδε πάντως ἔσται, ἢ ἀδύνατον ἕτερος γενέσθαι· & libr. 7. Commentar. in Epistol. ad
Rom. *Non ergo quia Prophetæ prædixerunt, idcirco prodidit Iudas: sed quia futurus esset proditor, ea*
F *quæ ille ex proposito sui nequitia gesturus erat prædixerunt Prophetæ, cum utique Iudas in potestate habuisset, ut esset similis Petro & Iohanni si voluisset.* Hinc adeo *Legis possibilitatem* asseruisse Origenem Magdeburgenses conquesti sunt. *Magdeg. Cent 3 c.10.*

XXIII. Patet etiam reprehensionibus locus Origenis è libr. 3. in Epistol. ad Rom. in quo exemplis & rationibus demonstrare nititur sola fide, absque ullis operibus Legis, hominem justum effici, juxta illud Apostoli Rom. 3. 27, 28. *Ubi est ergo gloriatio? exclusa est. Per quam legem? factorum? Non, sed per legem fidei. Arbitramur enim justificari hominem per fidem, sine operibus Legis.* At certum est tamen de justificationis initiis ibi differere Origenem, non de progressu ejus & augmento, cum sine operibus otiosa est fides; adeo ut ita sit intelligendus, posse aliquando hominem, qualis latro fuit, Christi in extremo supplicio socius, sola fide justificari, nullo etiam accedente opere bono; quando scilicet faciendi eius data

non est facultas, vel occasio: *Initium namque justificari à Deo*, ait Origenes libr 4. sequente, A *fides est quæ credit in justificantem: & hæc fides cum justificata fuerit, tamquam radix imbre suscepto hæret in animæ solo, ut cum per Legem Dei excoli cæperit, surgant in ea rami qui fructus operum ferant. Non ergo ex operibus radix justitiæ, sed ex radice justitiæ fructus operum crescit.* & paulo superius: *Iam sane considerabis, si ut de fide dictum est, quia reputatum est ei ad justitiam, ita & de alijs virtutibus dici possit, quia verbi gratia misericordia unicuique reputari potest ad justitiam, aut sapientia, aut scientia, aut mansuetudo, & humilitas, vel certe si omni credenti fides ad justitiam reputetur.* Tum in Rom. 4. 18. *Puto quod prima salutis initia, & ipsa fundamenta, fides est: profectus vero & augmenta ædificij, spes est: perfectio autem & culmen totius operis, charitas.* Idem Tom. 16. in Matth. p. 448. fidem absque operibus similem esse dicit ficui à Christo arefactæ, quæ folia tantum absque fructibus ostentabat. Itaque postquam probare conatus est sola fide hominem effici ju- B stum, absque operibus Legis, priore loco libri 3, in Epist. ad Rom. statim subiicit: *Sed fortassis hæc aliquis audiens resolvatur, & bene agendi negligentiam capiat, siquidem ad justificandum fides sola sufficiat. Ad quem dicemus quia post justificationem si injustè quis agat, sine dubio justificationis gratiam sprevit:* & postmodum: *Quod si requirat aliquis curiosius, ij qui ex fide justificantur, per quem justificentur; licet fortasis multa in hoc curiositas videatur, tamen convenienter dicere possumus quod qui ex fide justificantur, initio ex fide sumpto, per adimpletionem bonorum operum consummantur; & qui per fidem justificantur, à bonis operibus exorsi, per fidem summam perfectionem accipiunt.* Quanam ergo fide scripserunt Magdeburgenses Origenem *justificationis fomitem feciſſe bona* *Magdeb. Cent. 3. c. 10.* *opera?*

XXIV. De peccato originis ab Adamo in homines propagato non una est Iprensis C Episcopi adversus Adamantium querela. Is Tom. 1. libr. 6. cap. 17. postquam Origenem fassus est de peccato originis à Catholica Ecclesia dissentire neutiquam videri, Pelagianis tamen, ut de ea re falsa opinarentur, portam aperuisse dicit. Mox è libro 5. Commentariorum ipsius in Epist. ad Rom. præcipua colligit capita, quibus doctrinam ejus super hoc argumento contineri putat; quæ singulatim, sed paucis examinabimus. Primum hoc est; Mundum, in quem peccatum intrasse docet Apostolus per peccatum Adami, terrenos esse *2. Rom. 5 11.* homines: 2. Mortem quæ in omnes pertransiit, mortem esse animæ, non corporis: 3. Mortem illam non pertransisse in omnes, sed in multos, qui nempe actu peccaverunt: 4. Non in omnes regnasse mortem, sed in eos duntaxat qui peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ: 5. Non omnes homines, sed multos unius delicto peccatores fuisse effe- D ctos: 6. Christum plures ad vitam reduxisse, quam Adamum ad mortem: 7. Adamum esse formam futuri, quia peccati ipsius exemplar imitantes, peccatores effecti sunt. Observatum autem velim ante omnia, ab Origene hæc ἀλληγορικῶς fuisse proposita, non δογματικῶς definita; antequam enim ad ea accedat, explicato literæ sensu; *Videamus nunc*, inquit, *quid etiam interior habeat intellectus.* Quod ex ipsius opinationum inconstantia & diversitate clarius etiam sese prodet. Nam primum quod attinet, postquam terrenos homines & rebus terrenis deditos, allegorice Mundum esse dixit, in quem peccatum intravit, Mundum deinde aliter exponit, eoque significari docet *terrenum hunc locum, in quo homines habitant; vel terrenam & corporalem vitam, in qua mors habet locum; cui mundo, hoc est terrenæ vitæ crucifixos se dicunt sancti & mortuos.* Non multo autem inferius alia habet: *Videtur mihi*, inquit, *quod* E *illam ætatem quæ nondum ad capacitatem rationis accessit, non tam homines quam Mundum appellaverit.* Altera querela hæc est, dixisse Origenem mortem quæ in omnes homines pertransiit, mortem esse animæ, non corporis. Fateor mortem illam passim accipi ab eo pro morte peccati, sed, ut reliqua, allegorico sensu: cujus mortis mortem corpoream umbram appellat, quia *quocunque illa incesserit, hanc necesse est subsequi, velut umbram corpus*; atque idcirco mortuum fuisse Christum, quia pro nobis factus est peccatum. At mortem illam, quam regnasse ab Adam usque ad Moysen ait Apostolus Rom. 5. 14. mortem corporis, & descensum ad inferos non semel interpretatur Origenes libr. 5. in Epist. ad Rom. puta cum ait: *Quomodo sane, vel quæ condemnatio in omnes homines venerit videndum est: & sufficere fortitan potest, secundum simplicem expositionem, ut dicamus condemnationem esse communem hanc mor-* F *tem quæ omnibus venit, & veniet, etiamsi iusti videantur.* Existimavit ergo Origenes non peccatum solum, quod mors est animæ, sed mortem etiam corpoream in omne genus huma- *Conc. Trid. Sess. 5. Can. 2.* num per Adami lapsum fuisse transmissam, quod Synodi Tridentinæ Decreto penitus consentaneum est. Id Ianſenius, velut à se dissentiens, minime dissimulat Tom. 1. libr. 3. cap. 15. Tertia criminatio talis est, censuisse Adamantium; Mortem illam quæ in omnes, juxta Paulum Rom. 5. 12. pertransiit, in multos tantum pertransisse, qui nempe actu peccaverunt. Cui criminationi quarta connexa est, visum fuisse ipsi, mortem illam de qua Paulus Rom. 5. 14. non in omnes regnasse, sed in eos duntaxat, qui peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ. Vtrobique mortem peccati intelligit: ac proinde pendet hinc quoque quinta accusatio, affirmasse ipsum; Non omnes homines, sed multos unius

A delicto peccatores esse effectos. Distinguit autem Origenes transitum mortis à regno mortis: *Peccatum enim*, inquit, *pertransiit etiam iustos, & levi quadam eos contagione perstrinxit: in prævaricatoribus vero, ideſt his qui ſe ei tota mente ac devotione ſubjiciant, regnum tenet, & omni poteſtate dominatur.* At mortem illam ſuper eos tantum regnum tenuiſſe vult, qui ſimili ſeſe, ut Adam, crimine inquinaverunt. Quanquam alibi peccatum originis ſuper omnes regnaſſe ait: *Tunc ergo*, inquit, *nihil peccantibus nobis mors regnavit in nobis*: & mox: *Sed regnavit mors ab Adam uſque ad Moyſen in eos qui peccaverunt in ſimilitudinem prævaricationis Adæ. Videſne ut à peccato nullum Paulus excuſet?* Pertranſiſſe autem mortem in omnes iteratis locis diſerte aſſerit: ut cum corporis mortem umbram eſſe dicit mortis peccati; ac proinde nullum morte peccati eſſe immunem, quia corpoream mortem nemo vitare poteſt. Id probat deinde
B commemoratis priorum temporum viris ſanctitate nobilibus, quos omnes peccato obnoxios fuiſſe demonſtrat. Idem non multo poſt confirmat, Apoſtolicum illud explanans Rom. 5. 18. *Igitur ſicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem*, &c. *Sufficere*, inquit, *forſitan poteſt ſecundum ſimplicem expoſitionem, ut dicamus condemnationem eſſe delicti communem hanc mortem quæ omnibus venit, & veniet, etiamſi juſti videantur*: atque hanc eſſe dicit ſimplicem, non allegoricam expoſitionem. Nec ſuperioribus repugnat, quod ait: *Non omnes homines, ſicut ſolet, in cæteris ponit* (Apoſtolus) *ſed multos, qui unius delicto peccatores conſtituti ſunt*: nam omnes multos eſſe fatetur, conſultoque vocem *omnes* ab Apoſtolo fuiſſe omiſſam, *ne forte ſi dixiſſet per unius inobedientiam peccatores factos eſſe omnes, & neceſſario ſubjunxiſſet; Ita & per unius obedientiam juſti conſtituentur omnes, videretur ex hujuſmodi promiſſionis ſecuritate*
C *reſolvere animos eorum quibus expedit eſſe ſub metu.* Deinde aliud eſſe docet peccare, aliud peccatorem eſſe; peccare omnes etiam juſtos, peccatores eſſe qui ſæpe peccando uſum peccandi ac conſuetudinem contraxerunt; peccatores igitur eſſe multos, non omnes; peccare autem univerſos. Perſpicua vero ea ſunt: *Et ut evidentius oſtenderet omnes homines & multos homines idem eſſe, addidit his: Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores conſtituti ſunt multi, ita & per unius obedientiam juſti conſtituentur multi. Et quod ſuperius omnes dixerat homines, hic eodem ſenſu multos nominavit*: & iſta: *Mortem tamen iſtam communem ſuſcepit* (Chriſtus) *cum illam peccati quæ regnabat in omnibus non receperit.* Et ſane neminem vacare peccato perſuaſum Origeni fuiſſe iam ſatis ſupra demonſtravimus. Sextum hoc ei crimen obiicitur, decreviſſe ipſum, Chriſtum plures ad vitam reduxiſſe, quam Adamum ad mortem. Quod
D facile ex ſuperioribus refellitur, nam ſi in omnes mortem ſive animæ, ſive corporis ab Adamo profluxiſſe ratus eſt Origenes; non plures certe quam omnes ad vitam Chriſtum reduxiſſe opinari potuit. Præterea exponens illud Apoſtoli Rom. 5. 15. *Si enim unius delicto multi mortui ſunt; multo magis gratia Dei & donum in gratia unius hominis Jeſu Chriſti in plures abundavit*: opponit gratiam Chriſti peccato Adami, & quidquid utrimque hominibus boni vel mali fuit importatum, invicem accurate contendit, nec plures gratia Chriſti ſublevatos fuiſſe obſervat, quam peccato Adami affectos & in deterius commutatos. Præclare vero Paulinam ſententiam his verbis enarrat: *Oſtendere vult quod multo ſit fortior vita quam mors, & juſtitia quam peccatum, & per hoc edocere, quia ſi ita per peccatum mors regnare in omnibus potuit, accipiens ex unius hominis inobedientia initium, quanto potentius & dignius per juſtitiam vita regnabit,*
E *initium accipiens per unius obedientiam Chriſti?* Sed & *ſimpliciore intellectu* dici poſſe cenſet plures vita fuiſſe donatos à Chriſto, quam morte affectos ab Adamo; quia Adamus homines tantum à ſe oriundos letho dedit; Chriſtus autem non illos tantum, ſed ipſum etiam Adamum vitæ reddidit. *Sic ergo*, inquit, *plures Chriſtus reducit ad vitam, quam Adam duxit ad mortem, quia etiam ipſum Adam qui cæteris cauſſa extitit mortis, Chriſtus revocavit ad vitam.* Poſtremo tandem id in Origene culpat Ianſenius, quod affirmaverit; Adamum eſſe formam futuri, quia peccati ipſius exemplar imitantes, peccatores effecti ſunt. Extat illud quidem cum aliis libri hujus quinti in Epiſtolam ad Romanos locis, tum præſertim verſus finem his verbis: *Dedit ergo Adam peccatoribus formam per inobedientiam; Chriſtus vero è contrario juſtis formam per obedientiam poſuit. ..... Propterea enim & ipſe obediens factus eſt uſque ad mortem, ut qui in-*
F *obedientiæ formam ſequentes conſtituti ſunt peccatores, obedientiam Chriſti imitantes ſalvi fiant.* Verum repetitis quoque libri ejuſdem teſtimoniis Adamum idcirco formam futuri dictum pronuntiat, quod Chriſti typum præferret. Quod adiicit autem per prævaricationem hominibus formam peccandi præbuiſſe Adamum, atque ita peccatores conſtitutos fuiſſe multos, peccatum aliud originis ex traduce in homines propagatum neutiquam excludit: *Aut magis ſimpliciter*, inquit, *accipiendum videtur, & ſimilitudo prævaricationis Adæ abſque aliqua diſcuſſione recipienda, ut hoc ſermone omnes qui ex Adam prævaricatore nati ſunt, indicari videantur, & habere in ſemetipſis ſimilitudinem prævaricationis eius, non ſolum ex ſemine, ſed ex inſtitutione ſuſcepta.* Vbi peccatum originis ſemine tranſmiſſum, & peccatum, uti appellant, actuale, inſtitutione ſuſceptum agnoſcit. Nec multo poſt doctrinam eamdem inculcat, docens homines *non tam natura urgeri in mortem peccati, quam diſcipulatu*, & peccatum *non ſolum nativita-*

tis, sed & doctrinæ esse, & Christum contraria contrariis oppositisse, vitiumque illud per generationem contractum, per regenerationem abolevisse; & peccatum per malam institutionem admissum, salubri doctrina coërcuisse: atque idcirco Discipulis suis non dixisse: *Ite, baptizate omnes gentes*: sed: *Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti*. Tum ita concludit: *Sciens ergo utrumque esse in culpa, utrumque remedium dedit, ut generatio mortalis regeneratione baptismi mutaretur, & impietatem doctrina pietatis excluderet.* Plus prodest ad oppugnandum Origenem, quod ex illo referunt Catenæ in Psalmos, ad Psalm. 48. 6. μηδὲ ἐκεῖνο τὸ ἀδύνατον παραλόγως φοβεῖ· Οὕτω γὰρ ὑπονοίζομεθα πίστιν αὐτομίαν εἶη. ἀδύνατος γὰρ δι' ἄλλα καὶ ἐν παραδείγμασι· Quibus originis peccatum, debitaque ipsi supplicia penitus tolluntur. Sed præter subtestam Catenarum fidem, faciunt pro Origene sanæ ipsius super hoc argumento, & orthodoxæ sententiæ variis sparsæ locis, velut Homil. 8. in Levit. ubi homines in iniquitatibus concipi, & in peccatis nasci asserit, atque idcirco scriptum esse: *Nemo mundus à sorde, ne si unius diei sit vita eius:* (quamquam Homil. 12. in Levit. & 14. in Luc. sordes illas quas nascentes contrahimus, à peccato distinguit, & conceptionis atque ortus spurcitiem & fœditatem significari putat) alioqui baptismum parvulis in remissionem peccatorum conferri solitum, supervacaneum fore & inutilem. Paria replicat Tom. 15. in Matth. p. 391. & baptismo decernit abstergi sordes, quas nascentes contrahimus; videlicet peccatum, juxta illud Davidis Psalm. 50. 7. *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.* Vnde solvitur, ut id obiter dicam, impactum Origenistis crimen alterum, censuisse ipsos peccata non tolli per baptismum, sed tegi. Hinc ipse Ianſenius Origenem de peccato originis non videri à Catholica doctrina dissidere confessus est: hinc ipsum sana docuisse de effectu baptismi, per eum nempe deponi peccati sordes, & omne noxarum genus auferri prædicant Magdeburgenses. Si quid in illis tamen Commentariis in Epistolam ad Romanos orthodoxæ fidei parum consentaneum occurret, meminerit eruditus Lector non tam illorum auctorem existimandum esse Origenem, quam Rufinum; à quo non tam interpretati, quam recusi & interpolati sunt; Rufinum autem tam prave de peccato originis sensisse, ut apud Carthaginense Concilium professus sit Cælestius se ab eo accepisse nefarium illud dogma, traducem peccati non esse, ut refert Augustinus libr. 2. De peccat. original. cap. 3.

Magdeb. Cent. 5. c. 10

Notetur interim capitalis Hieronymi adversus Origenem insimulatio, in qua desinit liber ipsius tertius adversus Pelagianos. *Quod si iniusta*, inquit, *vobis* (Pelagianis) *videtur alienorum remissio peccatorum*; quæ fit per baptismum, *qua non indiget qui peccare non potuit: transite ad Amasium vestrum, qui præterita in cœlis & antiqua delicta solvi dicit in baptismo; ut cuius in cæteris auctoritate ducimini, etiam in hac parte errorem sequamini.* Amasium illum, Origenem intelligo, quasi ab adamando diceretur Adamantius, sic ab amando dictum Amasium. Quem cum peccata in cœlo ab animis admissa credidisse fassi simus, eadem baptismo ablui putasse non negamus: si modo concedatur peccatum quoque propaginis, ab Adamo derivatum, eodem baptismo deleri censuisse etiam ipsum; quod unum in præsentia propugnandum suscepimus.

XXV. Superest iam ut de suis circa prædestinationem placitis Origenes causam dicat. Meminisse ergo oportet toties jam à nobis decantati dogmatis, quo Mentes antequam illaberentur corporibus duxisse vitam in cœlo asseveravit, & pro acta ibi vel recte vel male vita, partim Angelicum ordinem adeptas, partim in terram fuisse detrusas; nec varia solum corpora, variamque vivendi in terris sortem nactas esse, sed varium etiam gratiæ divinæ modum fuisse promeritas, vasaque fictilia vel aurea, contumeliæ vel honoris fuisse effectas; ita tamen ut eadem arbitrij libertate utentes, nova gratiæ incrementa capessere, & ad superiores iterum revehi gradus, vel ad inferiores relabi possint. Ac totum in hoc argumento libri secundi ὡς ἀνῆρ nonum caput contrivit. Sed & idem aperte tradit, illud Paulinum enarrans: *Annon habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam?*

Libr. 7. in Epist. ad Rom.

Quemadmodum autem arbitratus est Adamantius, quæ à nobis gesta sunt olim, antequam corpora subiremus, causam dedisse Deo, cur mentes nostras terrenis hisce molibus implicaret, adeo ut ad hanc in terris agendam vitam Deus nos prædestinaverit, ex prævisis ab omni retro ævo meritis vitæ illius in cœlo traductæ; ita ex prævisis meritis terrestris hujus vitæ quam nunc agimus, prædestinasse nos Deum ad nobilia quædam in terris obeunda munia, deinde vero post obitum ad gloriam, existimavit. Id duobus præcipue locis asserit, quorum prior est libr. 1. in Epist. ad Rom. Paulum ibi à ventre matris suæ propterea segregatum fuisse dicit in Evangelium Dei, quia *causas in eo & merita, quibus in hoc segregari debuerit, vidit ille quem non latet mens. Prævidit enim quod abundantius quam cæteri omnes laboraturus esset in Evangelio..... Hæc ergo & his similia, & alia multa in eo de ventre matris prævidens Iesus pro his segregavit eum in Evangelium.* Et mox: *Quos præscivit Deus tales futuros, ut*

A *Christo se in passionibus conformarent, ipsos etiam conformes ac similes imaginis eius prædestinavit & gloriæ. Præcedit ergo præscientia Dei, per quam noscuntur qui in se labores & virtutes habituri sint, & ita prædestinatio sequitur, nec tamen rursus prædestinationis causa putabitur præscientia. Quod enim apud homines uniuscuiusque meritum pensatur ex præteritis gestis, hoc apud Deum judicatur ex futuris.* Habetur locus alter libr. 7. Comment. in Epistol. ad Rom. ubi hoc Apostoli explanans: *Quos autem prædestinavit, hos & vocavit: & quos vocavit, hos & justificavit: quos autem justificavit, illos & glorificavit,* primum aliter accipiendum docet illud, *Quos præscivit*, superiore commemoratum versiculo, quam vulgo accipi solet: quia si ij tantum prænoscuntur, qui prædestinantur; qui non prædestinantur, utique non prænoscuntur: cognitionem ergo illam pro amoris nexu, & affectus vinculo sumendam probat multis Scripturæ testimoniis, puta B isto: *Cognovit Dominus eos qui sunt eius*, idest diligit, cum tamen nec eos qui non sunt ejus ignoret: præcognoscit ergo eos à Deo vult, *in quibus sciens quales essent, amorem suum Deus affectumque posuisset.* Quærit postmodum quo sensu interpretandum sit illud Apostoli: *Quos vocavit, hos & justificavit*: cum multi vocati sint, pauci electi. Respondet duplex esse vocationis genus; aliud secundum propositum, non vocantis Dei, sed vocati hominis, quo virtutem amplectitur; quicunque autem vocatione ejusmodi vocati sint, hos & justificatos esse: aliud esse vocationis genus, non secundum bonum propositum, quo vocantur etiam reprobi, ne meritis afficiendi pœnis hoc utantur obtentu, idcirco sese fuisse à virtute alienos, quia defuerit sibi vocatio. Si quis autem propositum illud, secundum quod vocari nos à Deo dixit Apostolus, ad Deum referri velit, futurum illud quoque posterius C recto humanæ voluntatis proposito, ac religiosa mente, & salutis desiderio. Demum id subnectit: *Hoc ergo pacto neque in præscientia Dei, vel salutis, vel perditionis nostræ causa consistit, neque justificatio ex sola voluntate pendebit, neque glorificari de nostra penitus voluntate sublatum est:* & paulo inferius: *Vt autem scias non in præscientia Dei unicuique salutis causam poni, sed in proposito & actibus suis, vide Paulum verentem ne forte cum aliis prædicaverit, ipse reprobus efficiatur, macerare corpus suum, & subjicere servituti hoc.* Rom. 8. 30.

XXVI. Dolet Iprensi Episcopo dixisse Origenem, prædestinationem pendere ex prævisis meritis: vocationem fieri secundum propositum hominis, non Dei: vocationem secundum propositum Dei, ex bonis hominum desideriis aptam esse & connexam: causam eamdem esse salutis & damnationis, nempe religiosæ mentis desideria. Quæ omnia in D idem fere recidunt. Offendit quoque ipsum perperam expositus Apostoli locus: *Posuit Deus membra, unumquodque eorum in corpore, sicut voluit*, quasi voluntas illa ad membrum, non ad Deum pertineat. Locus habetur libr. 9. Comment. in Epist. ad Rom. *Voluit autem*, inquit, *Deus secundum fidei mensuram quæ est in nobis, vel voluit ad id quod expedit. Nisi forte & ita aliquis hoc velit intelligere: Deus posuit in corpore unumquodque membrum, prout voluit, prout elegit, prout operam dedit, ne videatur de homine arbitrij potestas auferri.* 1. Cor. 12. 18.

Prædestinationem prævisis meritis postposuisse Origenem minime mirum est, cum quæstionem illam leviter tantum & perfunctorie delibarint vetusti Patres Pelagianis temporibus antiquiores, ut discimus ex Epistolis Prosperi & Hilarij Arelatensis ad Augustinum, præfigi solitis ipsius libris De prædestinatione sanctorum, & Dono perseverantiæ, & E ex prioris illius Augustini libri capite 14, & posterioris capite 20. In ea quippe fuisse sententia Irenæum, & Chrysostomum; sed & post Pelagianam ætatem, Theodoretum, Theophylactum, Oecumenium, aliosque complures tralatitium est. Cum & eamdem hodieque à viris Catholicis propugnatam videamus; & hanc, alteramve illi oppositam persequi summorum auctoritate Pontificum liceat. Nec adeo tamen sententiæ huic patrocinatus est Adamantius, ut non contrariam etiam aliquando sectari visus sit. Nam in Rom. 9. 11, 12. hæc scribit: *Sed hæc omnia eo spectant, ut illud probet Apostolus, quod si vel Isaac, vel Iacob pro his meritis electi fuissent ad ea quæ in carne posui quæsierant, & per opera carnis justificari meruissent, posset utique meriti eorum gratia ad posteritatem carnis quoque & sanguinis pertinere. Nunc vero cum electio eorum, non ex operibus facta sit, sed ex proposito Dei, ex vocantis arbitrio, promissionis gratia non* F *in filijs carnis impletur, sed in filijs Dei: hoc est, qui similiter ut ipsi ex proposito eligantur, & adoptentur in filios.* Verum, ut sæpe dixi, parum huic libro adjungendum est fidei, quem Rufinianis opinationibus aspersum & inquinatum scimus. Vocationem quoque illam secundum propositum hominis, quam revera Pelagianis tribuit Augustinus libr. 2. contra duas Epist. Pelagianorum, non ita tuetur Origenes, ut non etiam vocationem secundum propositum Dei hic intelligi posse fateatur, nam proponit utramque & sententiæ suæ accommodat. Quamvis autem unam illam priorem defenderet, adstipulatorem haberet Chrysostomum, sic in Rom. 18. 28. differentem: προθέσιν δὲ ἐνταῦθά φησιν, ἵνα μὴ τὸ πᾶν τῇ κλήσει δῷ, ἐπεὶ ὅτας ἔμελλον ἢ ἔλλιπες ἀπλῶς ἦν, ἢ ἐσθαῖοι. εἰ γὰρ ἡ κλῆσις ἦρκει μόνον, πῶς ἦν εἰπεῖν ἃ πάντες ἐσώθησαν; διὰ τοῦτό φησιν, οὐχ ἡ κλῆσις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ προθεσις τῆς κατορθώσεως ἦν στοιχεῖον εἰργάσατο. ἃ γὰρ ἰώαν κατορθώσεν ἤρκεσεν ἡ κλῆσις, οὐδὲ βεβιασμένην πάντες γοῦν ἐκλήθησαν, ἀλλ' οὐ πάντες ὑπήκουσαν·

Propositum autem hic dicit, ne totum vocationi tribuat: sic enim contradicturi erant & Græci & Iudæi. A *Nam si sufficeret sola vocatio, qua de causa non omnes salvi facti sunt? Propterea, inquit, non sola vocatio, sed & propositum eorum qui vocantur, salutem operatum est: nec enim coacta facta est vocatio, neque violenta. Omnes ergo vocati sunt, sed omnes obedierunt.* Assentientem quoque haberet Theodoretum, & perpetuos Chrysostomi asseclas Theophylactum, & Oecumenium, & alios nonnullos. Vocatio autem secundum propositum Dei, quod propositum ex perspectis animæ piis desideriis pendeat, quatenus cum reliquis Adamantij dogmatis cohæret, merito à Iansenio exploditur; nam pia desideria ab hominum sola voluntate derivat; quibus perspectis desideriis proponat Deus ipsos vocare, tumque primum gratiam ad id opportunam largiatur. Huic affine quiddam carpit in Origene Iansenius Tom. 1. libr. 8. cap. 4. quod scilicet dixerit salutaris doctrinæ præcepta Christum hominibus tradidisse, prout B affectos eos esse novit, fidemque sibi adhibituros præsensit. Equidem non dubito, uti supra dixi opinatum fuisse Origenem, ex hac prænotione motum fuisse Christum ad primam illis gratiam impertiendam: proptereaque nullam Semipelagiano huic errori defensionem obtendimus. Sin ita sensisset Origenes, doctrina sua illos imbuisse Christum, quos ipsi per gratiæ suæ mere gratuitæ auxilium assensuros prænoverat; vel futurum & prævisum consensum occasionem Christo impertiendæ suæ doctrinæ & gratiæ præbuisse, non ut præberetur promeritum fuisse; hoc est gratiam suam & doctrinam non ex futuris eorum meritis, sed hac consensus oblata occasione Christum fuisse largitum, magnis utique patronis sese tueretur; puta Augustino, qui, ut habet Iansenius supra laudato loco, in Epistola 49. ad Deogratias, quæst. 2. docet *tunc voluisse hominibus apparere Christum, & apud eos* C *prædicari doctrinam suam, quando sciebat, & ubi sciebat esse qui in eam fuerant credituri*: & aliquanto post: *Quid ergo mirum si tam infidelibus plenum orbem terrarum Christus prioribus sæculis noverat, ut eis apparere, vel prædicari merito nollet, quos nec verbis, nec miraculis suis credituros esse præsciebat?* & Chrysostomo, qui Serm. 4. in Epist. ad Coloss. ad vers. 25. sic habet: ὁ γὰρ θεὸς οὐκ ἀθρόως πάντα ποιεῖ, ἀλλὰ κέχρηται συγκαταβάσει διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν. καὶ τοῦτο αἴτιον τῶν νῦν παραγενέσθαι τὸν χριστὸν, ἀλλὰ μὴ πάλαι· *Deus enim non repente facit omnia, sed propter summam suam humanitatem sese rebus accommodat. Et hæc caussa est, cur nunc advenerit Servator, non olim*; quod fusius disserit in fine Homiliæ ejusdem: & Sedulio, qui in Roman. 8. 28. propositum illud Dei ibi intelligendum esse dicit, *secundum quod proposuit salvare sola fide, quos præscierat credituros.* Ferri etiam posset, quod addit Origenes, non ex sola Dei voluntate justificationem D nostram pendere, neque salutem de nostra penitus esse potestate sublatam; nam gratiæ justificationis libere consentit homo, à qua dissentire potest; & salutem æternam dissentiendo potest amittere, juxta Tridentina placita. Verum commodam omnem interpretationem excludunt quæ apponit Origenes, *non in præscientia Dei unicuique salutis caussam poni, sed in proposito & actibus suis* excludunt & reliqua Adamantij præscripta, unde hæc proficiscuntur. Iure quoque Paulini loci, qui extat 1. Cor. 12. 18. proposita ab Origene, non asserta tamen ab eo, neque omnino probata explicatio, ut pote absurda & violenta refellitur.

Trid. Conc. Sess. 6. cap. 5. & Can. 4.

QVÆSTIO OCTAVA. E

DE ASTRIS.

I. *Vtrum astra animata esse, Deum cognoscere & precari, peccare posse, judicatum iri, ac salutem sperare & posse consequi Origenes affirmaverit.* II. *A multis hic arguitur:* III. *nec defensione tamen caret.* IV. *Viam ipsi ad id credendum straverunt antiqui.* V. *Vtrum sideribus futurorum significationem à Deo impressam putaverit.* VI. *An tres priores creationis dies sine Sole, Luna, & stellis non fuisse decreverit.* F

I. QVID Origenes de Astris senserit exploraturis, animane ea & corpore constare sit arbitratus, an corpora esse inanima, rursum iteranda sunt quæ tam sæpe supra disseruimus: Mentes ante corpora conditas opinatum Adamantium, ac pro meritis in varia, variaque corpora detrusas; quasdam autem ex illis quæ non pessime sese gessissent, animandis Solis & Lunæ, aliorumque siderum corporibus, mundoque illustrando ac exornando, nobili scilicet muneri fuisse præfectas. Id supra jam delibatum nunc eo etiam amplius probandum est. Sic habetur quidem Tomo 1. Origenis in Iohann. p. 17. γὰρ ἡ ψυχὴ τοῦ ἡλίου ἐν σώματι· Hoc est, *anima Solis*, non Eliæ, ut inepte vertit Interpres. Libro vero 2. περὶ ἀρχῶν, cap. 9. postquam animas juxta virtutes ac merita diversis

A sanxit adnecti corporibus, ex eaque diversitate mundi consonantiam efflorescere, addit quasdam ex his quæ *melioribus meritis sunt, ad exornandum mundi statum* secerni, *& officium præbere inferioribus, quo per hoc participes existant patientiæ Creatoris: secundum quod Apostolus ipse dicit: Vanitati enim creatura subjecta est non volens, sed propter eum qui subjecit eam in spe.* Quod de Astris sine dubio intelligendum est.

Nec animam duntaxat sideribus additam esse, sed ea etiam ratione pollere, Deum cognoscere, laudare, ac precari ratus est. Nam Tom. 13. in Matth. pag. 326. hæc leguntur: ἄδηλον γὰρ λίαν τὸ ὀξὺ μέγα καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς σύστημα, ὡς ἐπιὼν αὖ ὅτι ἡλίου, καὶ σελήνη, καὶ ὁ χορὸς τῶν ἀστέρων, καὶ οἱ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ πύται ἄγγελοι σὺν ἔγνωσαν τὸ ἀληθινὸν φῶς, καὶ ἀγνοοῦντες αὐτὸ ἐπήρησαν ἢ ὅτι πεζογραφίαν αὐτοῖς δοὺ θεῖ τάξιν. At libro 5. contra Cels. Astra appellat ζῶα B λογικὰ καὶ ἀπαθεῖα, καὶ φωτοειδέστατα τοῦ φωτὸς τοῦ γεώσεως ὑπὸ τοῦ σοφίας, ἥτις ἐστὶν ἀπαύγασμα φωτὸς αἰδίου. Eadem preces offerre Deo per Vnigenitum ejus Filium, ipsumque laudare probat ex Davidis Psalm. 148. 3, 4. *Laudate eum omnes stellæ & lumen: Laudate eum cæli cælorum.* Quo & illud refert ex Epist. ad Rom. 8. 19, 20, 21. *Expectatio creaturæ revelationem filiorum Dei expectat. Vanitati enim creatura subjecta est non volens, sed propter eum qui subiecit eam in spe: Quia & ipsa creatura liberabitur à servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei:* & libr. 8. Operis ejusdem: δύνησῦμαι οὖν ἥλιον, inquit, ὡς καλὸν θεῦ δημιούργημα καὶ τιὶ νόμοις φυλάσσον θεῦ, καὶ ἀπεῦσον τὸ αἰνεῖτε ἢ κύριον ἥλιον καὶ σελήνη, καὶ ὅση δύναμις, ὑμνῶν τι ἢ παιέσα, καὶ ἢ δημιουργὸν τῶ παντός· & paulo post: ὑμνῶμῶ γε θεὸν, ℮ ἢ μονογενῆ αὐτοῦ, ὡς καὶ ἥλιον, καὶ σελήνη, καὶ ἄστρα, καὶ πᾶσα ἡ ἔμψυχα γραπά· ὑμνοῦσι γὸ πάντες θεῖοι, σὺν ὄντες χορὸς μὴ ἢ ἐν αἰθερίοις δικαίων ἢ ὅλη πῶσι C θεὸν, καὶ ἢ μονογενῆ αὐτοῦ.

Eadem peccatis esse obnoxia; nec Astra modo, sed elementa etiam, ac proinde judicium Dei olim subitura fore, sententia ipsius est, his consignata verbis Homil. 4. in Ezech. *Futurum est ut in die judicij non solum homo, sed etiam universa conditio judicetur. Omnis quippe creatura congemiscit & condolet. Si omnis creatura congemiscit & condolet, est autem creaturarum pars terra & cælum, & cætera quæque quæ sub cælo sunt, & quæ super cælos, & liberabitur omnis creatura à servitute corruptionis in libertatem gloriæ Filiorum Dei, quis scit & de terra an secundum naturam suam in aliquo peccato teneatur obnoxia? Si enim animal est; si indiget auditione sermonis Prophetici dicentis: Attende cælum & loquar, & audiat terra verba oris mei; & Audi cælum, & auribus percipe terra ..... quare non terra & aëris iudicium sit futurum?* Id deinde probat variis Scripturæ te- D stimoniis, tum addit: *Capax est, inquam,* (terra) *ut animal juxta partium qualitates, & bonorum actuum, & malorum, in quibus aut laudem mereatur aut pœnam.* Super eo præterea quod habetur Matth. 24. 35. *Cælum & terra transibunt. Cur cælum,* inquit, *prætergreditur, cum terra pertranseat, nisi quia transitus sui quædam digna fecerunt?* Atque hæc commentatur in illud Ezech. 14. 13. *Terra non peccaverit mihi, ut prævaricetur prævaricans, extendam manum meam super eam, & comeram virgam panis eius.* Frustra vero dicta hæc ab Origene per prosopopœam existimat Sixtus Senensis Biblioth. libr. 5. Annot. 242. ut ex doctrinæ ipsius connexione manifestum est. Melius Origeni consuluit Genebrardus, respondens fuisse hæc inquirendo & differendo pronuntiata. Quin & spe futuri Astra duci asserit libr. 7. contr. Cels. nam postquam eumdem Pauli locum ex Epistola ad Rom. ad sidera retulit, subjungit μὴ δεῖν τὰ ὄντα τῆ δουλείᾳ E τῆ φθορᾶς, καὶ ὅλα τῆ ματαιότητι ὑποτεταγμένα, καὶ ἐπ' ἐλπίδι κρείττονι σῶζα πράττοντα, ἐκ χάρα τιμᾶν θεῦ. Spes autem hæc est libertatis & futuræ sejunctionis à corporibus quibus conjuncta sunt, & salutis.

At omne id argumentum exhausit libr. 1. περὶ ἀρχῶν, cap. 7. unde loca aliqua selegit Iustinianus, & fidei comparandæ gratia in fine Epistolæ suæ quæ est ad Menam, retulit. Primum quidem stellas à peccati contage immunes non esse ostendit ex Iobi 25. 5. *Stellæ non sunt mundæ in conspectu eius.* Quod ut melius adstruat, eas esse probat animalia, quod mandata à Deo dicantur accipere; mandare autem ipsis Deum, ut statis moveantur temporibus; motus vero illos neq; absolvi posse sine anima; neque sine motu esse posse quæ anima prædita sint: nec anima solum, sed & ratione pollere; ac proinde incrementa capere sine F dubio virtutis, vel decrementa: ad hæc animas antiquiores recentioribus siderum corporibus extrinsecus inseri probat primum ratione hac, quod cum humanæ animæ, quæ dum hominum animæ sunt, inferiores sunt siderum animis, corporibus hominum sint antiquiores, verisimile sit antiquiores esse quoque siderum animas siderum corporibus: probat idipsum deinde supra adducto Pauli loco è Roman. 8. 19, 20, 21, 22. vanitatem quippe appellari corpus illud æthereum, quod invita subit anima sideris, sperans futurum ut expleto hoc ministerio liberetur *à servitute corruptionis & vanitatis cum redemptionis gloria filiorum Dei tempus advenerit*: cujus voti adeptionem dum expectat, gemere, & *ut vote affectum habentem erga eos quibus ministrat, condolere*: demum autem servitute liberatum iri, & *cum tradiderit Christus regnum Deo & Patri, tunc etiam ista animantia cum prius regnum Christi fuerint effecta, simul cum omni regno etiam Patri regenda traditum iri; ut cum Deus erit in omnibus, etiam ista cum sint ex*

omnibus, sit & in istis Deus in omnibus. A

II. Opportuna fuit illa Origenis adversarijs ad ipsum insimulandum occasio. Theophilus Alexandrinus Pasch. Epist. 1. & 2. inter damnosa eius effata ponit illud. Ponit & Hieronymus in Epist. 59. ad Avitum, cap. 1, 2, & 3. & in Epist. 61. ad Pammach. cap. 5. atque id esse ait dogma Gentilium, & ex parte Platonicum. Orosius in Commonitorio ad Augustinum opinationem hanc Origenistis quibusdam suæ ætatis adscribit; eamque valide convellit Augustinus in libello contra Priscillianistas & Origenistas, cap. 8, 9, 10, & 11. duoque dogmatis hujus fundamenta labefactat, perversas nimirum interpolationes Pau-
Rom. 8. 20. linæ hujus sententiæ: *Vanitati enim creatura subiecta est non volens, sed propter eum qui subjecit eam in spe*; & istius quæ extat Iobi 15. 15. *Cæli non sunt mundi in conspectu eius*: cui adsonat illa cap. 25. v. 5. *Stellæ non sunt mundæ in conspectu eius.* Quamquam sine errore dici posse concedit ne Angelos quidem ratione divinæ justitiæ justos esse; ac proinde si detur sideribus inesse Angelos, perspicuum fore ait cur dixerit Iobus stellas non esse mundas in conspectu Dei. At utrum rationis compotes spiritus his insint lucidis corporibus nescire se fatetur, & caute indagandum monet. Vtut est, ex Augustini auctoritate multis opinionem istam Origenis impugnat Remigius Rhemensis in Rom. 8. 20. Consurgit & adversus illam Iustinianus in Epistola ad Menam, & Basilij auctoritatem ascisit, qui Homil. 3. in Hexaëm. Origenem carpit, quod aquas quæ supra & infra firmamentum sunt, Angelos tropice significare docuerit; nec idcirco sensu præditum animal firmamentum esse tradit, quod gloriam Dei enarret, alioquin animalia futura rorem, & pruinam, & abyssum, quod iis laudem Dei Propheta commendet. Sexto demum ex Anathematismis huic Iustiniani C
Epistolæ subnexis eadem hæc Origenis sententia de sideribus animatis confoditur. In quo sane miror ecquid de sideribus peccato obnoxiis, de eorum spe & futura salute ne verbum quidem in Anathematismis Imperator ille fecerit, cum ejus tamen verba ipsa è lib. 1. περὶ ἀρχῶν petita repræsentet, quibus verbis & anima sideribus tribuitur, & Sol inducitur dicens Præstare dissolvi & esse cum Christo, sed necessarium magis esse manere in corpore, propter revelationem filiorum Dei, & eadem acriter reprehendat in Epistola ad Quintum Concilium, quam refert Cedrenus; unum id culpandum ac damnandum susceperit, quod suis tamen non caret patronis ac defensoribus. Rufinus quoque Palæstinus in libello De fide, doctrinam hanc Adamantij gravibus argumentis elidit, fundamentumque subruit in hoc Scripturæ loco constitutum, Iob. 25. 5. *Astra autem non sunt munda in con-* D
spectu eius. Neque enim, inquit, *ex eo quod non munda sunt in conspectu Dei, ideo dicuntur animalia, alioquin etiam menstrua mulierum ab ipsis animalia nuncupentur; & leprosa domus, quoniam ne ista quidem munda sunt apud Deum, secundum legem Moysi. Multa enim eorum quæ sine anima sunt, ratione quadam sæpe legimus immunda.* Ait etiam Rufinus hæc Scripturæ loca in sententiæ suæ tutelam Origenem convertere: *Sol cognovit occasum suum*; Psalm. 103. 19. & illum: *Ego omnibus stellis mandavi*; Isaiæ 45. 12. Denique Nicephorus libr. 17. cap. 28. errorem hunc de animatis sideribus in Quinta Synodo damnatum fuisse narrat.

III. At eum quamvis omni affirmatione asseverasse visus sit Origenes, hoc tamen pronuntiato Lectoris animum occupavit in Procœmio libri prioris Commentarij ejusdem περὶ ἀρχῶν: *De Sole autem, & Luna, & stellis, utrum animantia sint, an exanima manifeste non tra-* E
ditur: quæ verba repetit Pamphilus in Apologia. Capite quoque 12 libri sequentis, velut incertus & titubans ait: *Cum ergo, verbi gratia, ad cælestia loca pervenerint sancti, tunc iam rationem astrorum per singula pervidebunt, & sive animantia sunt. sive quidquid illud est comprehendent.* Et Tomo primo in Iohannem p. 38, 39. hyperbolice dictum suspicatur à Iobo, astra pura non esse coram Deo: ἢ γὰρ ἄδηλον ὅσῳ αἰθερώδεστέρων μὲν ἀστέρων φάσκειν ἀκηράτων γεγυμνῶσθαι σωμάτων, οὐκ ἂν ἢ ἢ γὰρ ἄλλως πως ἀδύ τῷ αἰθερώδεστέρῳ ἐν ἀμέτροις γεγυμνῶσθαι, οἷον ὅσῳ ἀστέρων. ἀλλὰ τῷ ἀστέρων πάντες καθαιρεῖν ὅτιτον ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, ὡς ἐν τῷ Ἰὼβ ἀνέγνωμεν. ἄστρα ἢ οὐ καθαρὰ ἐνώπιον αὐτοῦ. εἰ μὴ ἄρα ὑπερβολικῶς τοῦτο εἴρηται· Homilia demum in Ieremiam decima, explanans illud Ierem. 12. 4. *Quousque lugebit terra*, terram corpus esse ait anima & sensu carens, sed terræ nomine appellari Angelum terræ adsistentem, ac itidem aquæ, elementis, & re- F
bus singulis. Quæ inter Ecclesiasticos Doctores tritissima est opinio, animata esse sidera per formam adsistentem & cohærentem, non intromissam & informantem. Atque ex his satis patet Origenis hæsitatio.

Ad hæc Pamphilus in responsione ad octavam criminationem, unicuique Christianorum fas esse dicit astra animata vel non animata censere; nec cuiquam opinionis alterutrius caussa hæreseos inurendam esse notam, *propter hoc quod non ita aperte de his traditum est in Apostolica prædicatione.* Quod ipsum præ se tulit Adamantius in Procœmio librorum περὶ ἀρχῶν, uti supra ostendimus. Penitusvero origenissat Ambrosius, sic differens in Epist. 38. ad Horontianum: *Stellæ nebulis obductæ vanescunt, quæ sustinent ministerij huius mundani usus, non sponte utique, sed in spe; quia sperant etiam huius laboris gratiam ab eo qui subiecit eas. Idcoque*

propter

A *propter eum sustinent, ideſt propter eius voluntatem. Nec mirum si patienter sustinent, cum sciant Dominum suum & creatorem omnium, sive quæ in cælo, sive quæ in terra sunt, suscepisse nostri corporis fragilitatem.* Deinde: *Illius ergo invitantes bonitatem cœlestes creaturæ, licet ingemiscant, quod mundi huius vanitati subiectæ sint, consolantur se tamen quod liberabuntur à servitute corruptionis in libertatem gloriæ.* Auguſtinus quoque libr. 2. De Geneſ. ad liter. & in Enchirid. ad Laurent. cap. 58. de eo, ut pote re obſcura & incerta, definire ſe nolle quicquam declarat. Hinc ipſe Origenis reprehenſor Hieronymus in Eccleſ. 1. 6. dubitat annon ſideribus animam Salomon adeſſe putaverit: & in Epheſ. 1. 22. ne ſidera quidem ipſa munda eſſe coram Deo, eaque Servatoris adventum formidare ſcribit. Vnde in Epiſtola 61. ad Pammach. cap. 5. de hoc agens dogmate, *Non eſt*, inquit, *iſtius temporis contra dogma gentilium, & ex parte Platonicum ſcribere,*
B *ante annos ferme decem in Commentarijs Eccleſiaſtis, & explanatione Epiſtolæ ad Epheſios arbitror ſenſum animi mei prudentibus explicatum.* Quæ cum ipſi fuiſſent à Rufino objecta Invectiv. 1. crimen diluit Apolog. libr. 1. cap. 4. Quinetiam Pſeudoclemens in Recognitionib. libr. 5. & R. Moſes ben Maimon, animas Aſtris affingunt. Denique S. Thomas libr. 2. contr. Gent. cap. 70. ad fidei doctrinam pertinere negat, Aſtra animata dicantur, an inanima; unde æſtimare licet quo numero Iuſtiniani anathematiſmos habuerit, qui affirmantem ſententiam confodiunt.

IV. Viam Origeni ad id dogma præmonſtravit Plato, qui in Timæo cœli animam rationis eſſe compotem ait, eaque nihil à Deo præſtantius fuiſſe procreatum: & in Epinomi θειότ prædicat ἡνῶ δ' ἄστρων, σὺ ἰσῶς μὲν πυκνὸν ἐφάλλεται, ψυχῆς ἡ δ' εὐδαιμονεστάτης τινὸς ἀγίσεις· Præ-
C monſtravit & Thales Ionicæ ſectæ princeps, qui rebus univerſis animam tribuebat. Præmonſtravit & Pythagoras qui Aſtra Deos eſſe cenſebat. Præmonſtraverunt & Stoici, & ipſe, ſi Plutarcho, Alexandro Aprodiſæo, & aliis credimus, Ariſtoteles. Platonis ſententiam ac ipſa propemodum verba pro more ſuo retulit Philo, nam in libro περὶ τῆς διοπετοῦς ἐν τοῖς ὀνείρασις, & alibi, aſtra non animalia modo, ſed mentes etiam puriſſimas eſſe aſſerit. In libro tamen De mundi opificio, & altero De gigantibus, ea eſſe vult δι' ὅλα ἀσωμάτα (quam vocem uſurpavit Origenes) καὶ παντὸς αἰσθητοῦ καθαρῶ, καὶ ἀνεπίδεκτα κακοῦ, καὶ ἀπαθῆ, quod Origeni non placuit. Huic quoque ad eam capeſſendam opinionem præivit Clemens Alexandrinus in Eclogis ἐκ τῆς προφητικῆς· Perſeveravit autem ad noſtram ætatem illud de animatis ſideribus placitum, defenſoreſque habuit viros quantivis pretij Tychonem, & Kep-
D plerum.

V. Auguſtinus libro 5. De Civit. Dei, cap. 1. eorum confutans dogma qui *ſine Dei voluntate decernere opinantur ſidera quid agamus, vel quid bonorum habeamus, malorumve patiamur*; hæc ſubjungit: *Quod ſi dicuntur ſtellæ ſignificare potius iſta quam facere, ut quaſi locutio quædam ſit illa poſitio præcinens futura, non agens (non enim mediocriter doctorum hominum* (Origenem notat) *fuit iſta ſententia·) non quidem ita ſolent loqui Mathematici, ut verbi gratia dicant, Mars ita poſitus homicidam ſignificat; ſed, homicidam facit.* His, inquam, Origenem deſignaſſe creditus eſt: nam in eo fragmento, quod è Commentariorum ipſius in Geneſim Tomo 3. excerptum Euſebius Præparationis Evangelicæ libro ſexto inſeruit, aſtris futurorum ineſſe ſignificationem affirmat, non etiam cauſſam, quod faciunt Genethliaci; motum ergo iis à Deo &
E ordinem inditum, ut inde futurorum cognitionem Angeli hauriant; cuius quidem cognitionis adeptionem, cum vires ſuperaret humanas, ab Angelis apoſtatis in homines aliqua ex parte fuiſſe tranſmiſſam; nullam autem libero arbitrio vim vel neceſſitatem hinc inferri. Præter Auguſtinum hæc vehementer caſtigant Rufinus Palæſtinus in libello De fide, & Procopius Gazæus in Gen. 1. 14. qui ab Origene, quem in aliis ad verbum fere ſequitur, hac in parte diſceſſit.

Sane ſi futura multa non ab aſtris prænuntiari duntaxat, ſed & effici dixiſſet Origenes, & ſiderum viribus corpora hæc terrena variis affici modis, & ad hæc illaue commoveri & inclinari, in eadem eſſet cauſſa ac Apoteleſmatici omnes, & hodierni Aſtrologiæ patroni, quorum ſententia, integra modo ſervetur humani libertas arbitrij, hæreſeos nota immu-
F nis eſt. At cum ſignificationem ſolum futurorum, itidem ut Syneſius, non cauſſam aſtris adſcripſerit, illæſa arbitrij libertate, eo minus etiam decretis Eccleſiæ adverſatur illius opinio; quam manaſſe è Platonicorum ſcholis ſatis apparet ex Plotini Enn. 2. libr. cap. 1, & 7. & Enn. 3. libr. 1. cap. 6. quem ſecutus eſt Macrobius libr. 1. in Somn. Scip. cap. 1. *Syneſ. libr. de inſomnijs*

Cum in eo autem, quod diximus, fragmento, & alibi quoque, cauſſam futurorum ſideribus neutiquam ineſſe magno conatu Origenes probaverit, miror id ei dogma affictum: ὅτι ποιητὴν τῶν θεῶν ποιεῖται τὸν ἥλιον καὶ ἀστρονομίαν, quod inter alia eidem exprobrari ſolita decimo loco recenſet Anonymus auctor Apologiæ pro Origene, apud Photium Cod. 117.

VI. Præter ſuperiora, illud quoque reprehendendi cauſſa è lib. 4. περὶ ἀρχῶν recitat Iuſtinianus: τίς νῦν ἔχων ἐνέργειαν θεοῦ λόγου, καὶ δυνάμεων, καὶ ζωῆς λογικῆς καὶ θείας χωρὶς ἥλιον γενόμενον, καὶ σελήνης, καὶ ἀστέρων; *Quis mentis compos ſtatuat primum, & ſecundum, & tertium*

diem, & vesperam, ac matutinum tempus sine Sole fuisse, & Luna, & stellis? Cui & illud potest adjungi, quod libr. 6. contr. Cels. legitur, falli eos, qui vera dierum sex spatia Moysem in mundi narranda creatione significasse putant: quosque se in suis ad Genesim Commentariis refellisse ait. In quo Philonem secutus est, cuius hæc verba sunt: εὔηθες πάνυ τὸ οἴεσθαι ἓξ ἡμέραις, ἢ καθόλου χρόνῳ κόσμον γεγονέναι· Nempe hæc tropice intelligenda, explicandaque censebat Origenes, ut alia pleraque, in quibus allegorico sensui nimium tribuens, nativum & literalem subvertebat. Qui quoniam error suum sibi postulat examen, verbum non addam.

Philo libr. 1. Allegor.

QVÆSTIO NONA.

DE RESVRRECTIONE MORTVORVM.

I. *Status quæstionis proponitur.* II. *Doctrina Origenis de resurrectione enucleatur.* III. *Vtrum resurrectionem absolute sustulerit.* IV. *Hoc crimine purgatur.* V. *Vtrum corporis resurrectionem admiserit, carnis inficiatus sit.* VI. *In eo etiam hæsitat, & multorum præterea assensu gaudet.* VII. *Vtrum & quomodo corpora in resurrectione mutatum iri existimaverit.* VIII. *Hic quoque Patrum aliquot consensione se tuetur.* IX. *An corpora in resurrectione sphærica futura autumaverit.* X. *Vtrum impios affirmaverit neutiquam in vitam redituros.* XI. *Vnde suam de resurrectione doctrinam hauserit, aperitur.* XII. *Nonnulla ad eius excusationem præter superiora colliguntur.* XIII. *Quo sensu dixerit peccatorum caussam ad corpus referri.*

Hier. Epist. 61 ad Pam. cap. 7.

I. TRANSEAMVS *hinc ad famosissimam de resurrectione carnis & corporis quæstionem.* Licet enim uti verbis Hieronymi, hoc argumentum adversus Origenem persequentis. Cohæret autem illa quoque cum superioribus, nam statu animarum ante hanc vitam exquisito, ipsarum quoque futura post hanc vitam sors exploranda est: nimirum solasne ac solitarias, an conjunctas corporibus quibus convixerunt postremum subituras iudicium, iisdemque deinceps adhæsuras autumaverit. Ac magnum profecto haberemus ad quæstionis illius tractationem compendium, si huius argumenti & tituli libris ab eo conscriptis temporis diuturnitas pepercisset; & quæcunque in iis olim fuerunt reprehensa, Veterum monumenta præ se ferrent: de se quippe ipse narrat libr. 3. περὶ ἀρχῶν, cap. 10. publicatis suis De resurrectione lucubrationibus, *offensos quosdam in Ecclesiastica fide, quasi velut stulte, & penitus insipienter de resurrectione crederet, præcipue hæreticos.* Multum quoque prodessent ad hujus argumenti illustrationem Hammonis Hadrianopolitæ libri adversus Origenem super ea quæstione scripti, si vel superessent illi, vel tantumdem certe ex iis depromtum pervenisset ad nos, quantum è Methodij opere ejusdem instituti Epiphanius & Photius excerptum servarunt. Verum vetustate consumtis his commentationibus, hac ope destituti, partim ex Origenis dogmatum ἀλληλουχίᾳ, partim ex aliorum expostulationibus, partim ex ejus scriptis, cujusmodi ad nostram pervenerunt ætatem, quid ipsi visum sit pro viribus æstimemus.

II. Quod si rem primum ex doctrinæ ipsius textura spectare velimus, meminisse oportet accusatum fuisse eum, quod animam solam hominem constituere, post Platonem, dixerit: & quod animas pro peccatis in varia corpora, sic tamquam in vincula conjectas tradiderit, ut supra observavimus. Ferunt præterea persuasum fuisse illi, Adamum propter noxam mortali fuisse corpore indutum, quo prius carebat, cum immortalis à Deo fuisset procreatus; pelliceasque tunicas, quas ei Deus post prævaricationem circumposuisse dicitur, nihil fuisse aliud quam corpora mortalia; ossa vero & carnes quas ante peccatnm habuisse Adamum Scriptura commemorat, carnes esse intelligibiles, & ossa intelligibilia. Cum igitur mortale corpus adventitium quid ac extraneum esse arbitratus sit, sequitur inde necessario, expurgatis peccatis, exolutisque suppliciis, liberam tandem aliquando animam, corporaliumque compedum pondere exoneratam resurgere. Nam si pœna est gestare corpus, gestare certe corpus desinet anima, cum pœna cessabit. Corpus illud intelligo, quod in sceleris luelam subiit ipsa, grave illud nempe, terrenum, & carneum; non illud autem quicum procreata primum & à Deo formata est. Huic consectarium est, futurum ut anima humanorum illam configurationem membrorum à se abiiciat, ut pote quæ carnei corporis propria sit; meliorem autem & perfectiorem formam suscipiat, ut quæ in melius mutata, & perfectiori statui reddita sit; formarum autem omnium cum perfectis-

A sima sit sphærica, futurum quoque ut in globum animæ perfectiores à mortuis suscitatæ rotundentur. Ex ea præterea assertione, quæ animis pro criminum modo corpora plus minusve crassa imponi scisci t, efficitur illud, diversum fore resurgendi modum; splendidiusque ac subtilius inituras corpus animas, quæ in virtutibus se se, dum in terris agunt, diligentius exercent; quæ contra prorumpunt in vitia, densioribus ac rudioribus corporibus adjunctum iri. Nunc utrum doctrinæ suæ ordinem ac consecutionem Origenes tenuerit, ex aliorum criminationibus, ipsiusque scriptis, expendamus.

III. Accusatum eum refert Pamphilus, quod resurrectionem mortuorum absolute sustulerit, atque hanc criminationem septimo loco positam confutat. Epiphanius Hær. 64. cap. 11. conatum ait eum in Commentario in Psalmum 1. ἐν τῷ κῷ ἐυσεν ἡμῖν συμβαινοντων

B αἱρεῖσθαι τὸ ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως ἡμῶν ἐν ἀληθείᾳ ἐλπίδος τ ὁμολογίαν. Idem cap. 63. subdole eum ait & vafre resurrectionis nomen admittere, rem ipsam infitiari; quippe qui corpus neutiquam resurgere, sed solam animam decernat; animam autem non resurgere, quæ non cadit, nec extinguitur; corpus quoque iuxta ipsius sancita non resurgere; nihil igitur resurgere, nec ullam proinde mortuorum esse resurrectionem. Itaque Augustinus ad Quoduultdeum Hær. 43. resurrectionem ab Origenis sectatoribus negatam scribit. Hieronymus in Epist. 59. ad Avit. cap. 1. dixisse Origenem tradit *corporales substantias penitus dilapsuras; aut certe in fine omnium hoc esse futura corpora, quod nunc est æther, & cælum, & si quod aliud corpus sincerius & purius intelligi potest*: tum addit: *Quod cum ita sit, quid de resurrectione sentiat perspicuum est.* Deinde verba Origenis in eamdem conspirantia sententiam sequentibus

C capitibus producit. Similia carpit in Iohanne Hierosolymitano Epist. 61. ad Pammach. Quo & illud pertinet quod scripsit libr. 12. in Ezech. 40. *Non quod juxta sacrilegam hæresim corpora abolenda credamus.* Theophilus Alexandrinus Epist. Pasch. 2. *inter cætera etiam resurrectionem à mortuis, quæ spes salutis nostræ est, ita corrumpit & violat* (Origenes) *ut audeat dicere corpora nostra rursum corruptioni & morti subjacentia suscitari*: & postea: *Dicit corpora quæ resurgunt post multa sæcula, in nihilum dissolvenda, nec futura aliquid, nisi cum de cælorum mansionibus animæ ad inferiora dilapsæ indiguerint nobis, quæ aliæ rursum fiant, prioribus omnino deletis*: tum infra: *Quod si ut falso putat Origenes, non solum corruptibile, sed & mortale corpus est suscitandum, ergo unum atque idem corruptio & incorruptio.* Alter eius locus adversus hanc hæresim ex quadam Epistola ad Sanctos qui erant in Sceti, depromitur à Iustiniano in Epistola ad Menam: nec-

D non & locus ex Epistola Cyrilli ad Monachos qui erant in Phua, quo significatur anathemati subjectum fuisse Origenem, quod mortuorum resurrectionem negaverit. Huic Epistolæ ad Menam geminum subjungitur ex Origene testimonium hoc errore adspersum; aliud ex libr. 2. περὶ ἀρχῶν, quo corpora ab omnibus depositum, & in nihilum redactum iri statuitur, cum Deo omnia subjcientur; rursumque futura corpora, si rationales à superioribus descendant: aliud ex libro quarto, quo idem significatur. Queritur præterea Iustinianus apud Quintam Synodum, in Epistola quam descripsit Cedrenus, affirmare Origenistas, ὅτι παντελῶς δεῖ τὴν σωματικὴν αἴσθησιν, αὐτοῦ τοῦ κυρίου πρῶτου ἀποθεμένου τὸ ἴδιον σῶμα, ἐν τῷ λοιπῶν ἁπάντων, καὶ ὅτι ἀκολούθως πάλιν ἅπαντες εἰς τ αὐτὸν ἐνωθῆναι, καὶ γενέσθαι ἑνὸς, καθὰ ἐν τῇ πρώτῃ ὑπάρξει ἐτύγχανον. *Corpora penitus interire, ipso Domino primum deponente proprium corpus,*

E *& reliquis omnibus; & omnes rursus ad eamdem unitatem redire, & mentes fieri, cuiusmodi antea erant.* Itaque propter sublatam corporum resurrectionem damnatum fuisse à Synodo Quinta Origenem testatur Photius in libello De Synodis, & Auctor incertus libelli De Synodis, qui in Iustellina Bibliotheca Iuris Canonici insertus est, & Canon primus Synodi Quinisextæ, & Cedrenus. Placitum huic idem adscribunt Sophronius in Epistola ad Sergium, & Anonymus apud Photium Cod. 117. & Iohannes Damascenus in libro De hæresibus, & Constantinus Harmenopulus in libro De sectis, & ante eum Glycas Annalium Part. 3. quamvis Parte 4. corpora quidem resurrectura, sed non eadem censuisse ipsum asseveret. Denique Cyriacus apud Symeonem Metaphrastem dixisse ait Origenistas Novæ Lauræ in Palæstina, *corpora nostra quæ habuerimus ex resurrectione, esse penitus ventura ad interitum, &*

F *Christi primi.*

IV. Ab his criminibus purgat Adamantium quod supra demonstravimus, creatum nihil, ex decreto Origenis, corpore carere, unde sequitur vel injuriam huic facere, qui sensisse eum ferunt penitus interitura corpora, & in nihilum dissolvenda, vel ipsum certe, juxta morem Scripturæ, interitum appellasse instaurationem & in melius mutationem: sic enim Methodius Hær. 64. cap. 32. ἔθος τ γραφῆς λέξεμβν τ εἰς τὸ κρεῖττον κ ἐνδοξότερον ἀποκατάστασιν ταύτην τὴν πάσης μεταβολὴν ἀπώλειαν λέγειν, οἷον τὴν φθορὰν γίνεσθαι ἀπολλυμένου τ εἰς τὸ φαιδρότατον ἀπαίτιον ἐξαλλαγήν. *Morem hunc esse dicemus Scripturæ, ut mundi instaurationem, atque in melius & præstantius mutationem, interitum appellet, ut pote intereunte priore forma, dum in pulchriorem formam convertitur.* Purgat eum quoque Hieronymus in Epistol. ad Pammach. cap. 8. cum ipsum scribit mediam tenuisse viam inter Catholicos veram carnis resurre-

ctionem tuentes, & Hæreticos Marcionem, Apellem, Valentinum, & Manem, resurrectionem nonnisi in phantasmate futuram arbitrantes. *Sibi autem utramque absurdissime sententiam* (asserit Origenes) *fugere se & nostrorum carnes* (verba sunt Hieronymi) *& Hæreticorum phantasmata, quia utraque pars in contrarium nimia sit, alijs id volentibus se esse quod fuerunt, alijs resurrectionem corporum omnino denegantibus.* A

V. Ostendit etiam non penitus sublatam ab eo fuisse corporum resurrectionem, quod narrat Pamphilus in Apologia, *eum corpus quidem resurgere confiteri, carnem vero negare.* Idem in eo culpat Methodius, in libro De resurrectione, quo hoc Origenis dogma convellit, & cujus Epitomen Panario suo inseruit Epiphanius Hær. 64. quamque repræsentavit Photius Cod. 234. aitque Origenem super responsione Sadducæis à Domino data dixisse futurum ut Angelis similes evadamus, ac proinde carne nudemur. Quinetiam Origenistas B carpit, velut carnem inter & corpus aliquid interesse suspicantes; quasi corpus sit animæ proprium, quod cerni non possit; caro autem sit externum illud, quod oculis usurpatur. Adversus eumdem errorem auctoritate Methodij pugnat Anastasius Sinaita Contemplat. Anagog. libr. 11. Nec alio videtur spectare Epiphanij adversus Origenem querela Hær. 64. cap. 4. ἢ τὴν νεκρῶν, inquit, ἀνάστασιν ἐλλιπῆ ποιεῖ, τῷ μὴ λέγω παντὸν ταύτην, τῷ δὲ ἡμιμόρῳ πλεονάζατα, ἄλλοτε δὲ τὸ μέρος ἐξ ὧν τῆς ἀναστάσεως. *Mortuorum resurrectionem imperfectam esse docet; partim eam verbis asserens, partim funditus tollens; alias vero partem eius duntaxat resurgere tradens:* & illa Vincentij Bellovacensis Speculi doctrinal. libr. 18. cap. 43. cum veram ait resurrectionem carnis Origenem negasse. Non satis autem intelligitur quid sibi voluerit Theophanes Cerameus, cum scripsit Homil. 22. ἐν μέρει δὲ εἶπεν· ἢ τι δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ; δόγμα τὸ ἐπωνύμου τοῦ ὀργῆς ἀσεβήσαντος παλαισμῶν ἀνάστασις. *Cæterum dicendo: Aut quam dabit homo permutationem pro anima sua? refellitur conficta resurrectio ab Origene, cui fuit nomen ἀπὸ τῆς ὀργῆς derivatum.* C

Non semel id ipsum asseverasse, quod proxime commemorati Scriptores objiciunt, fatendum quidem est: puta libr. 2. περὶ ἀρχῶν, cap. 3. *Mira ergo ratione*, inquit, *sanctus Apostolus ad generalem primam caussam respiciens, materiæ corporalis, cujus materiæ animæ usum semper habent in qualibet qualitate positæ, nunc quidem carnali, postmodum vero subtiliori & puriori, quæ spiritalis appellatur, Necesse est*, ait, *corruptibile hoc induere corruptionem*, &c. & in Catena Corderiana in Psalmos: τινὲς μὲν οὐκ ὀλλύσθαι τὴν ἐσαρξ ἢ ψυχὴν, ἢ γάρ σαρξ. ἐν δὲ τῇ ἀναστάσει κολλᾶσθαι) ἢ σαρξ ψυχῇ, ἐξ ἧς ψυχή. ἧτις κολληθεῖσα τῷ κυρίῳ ἐν τῇ καθολικῇ ἀναστάσει γίνεται ἓν πνεῦμα, καὶ γίνεται τὸ σῶμα πνευματικόν. *in Psalm. 118. 25.* D Nec aliter intelligimus, quæ consignata sunt libr. 5. contr. Cels. ὅτι μὲν ἡμεῖς καὶ ὅτι τὰ θεῖα γράμματα ἐν ἕξει φησὶ σαρκὶ, μηδεμίαν μεταβολὴν ἀναλαμβάνειν ἢ ἐπὶ τὸ βέλτιον, ζήσεσθαι τοὺς πάλαι ἀποθανόντας, ἀπὸ τῆς ἀναβιώσεως. Nam quominus recta his sententia accommodari possit, impedimento est hic Apostoli locus: *Hoc autem dico, Fratres, quia caro & sanguis regnum Dei hæreditare non possunt*: quo sensilem hanc & adspectabilem quam gerimus carnem regno cœlesti excludendam, & resurrectionis beneficio privandam significari putat. Hinc ἢ καινοτομίαν ἢ σαρκὸς ἀνάστασιν ἐν ἢ ἐκκλησίαις, ὑπὸ τῶν συνετωτέρων ἔνιοτε νοεῖσθαι ibidem scribit; & alibi, resurrectionem ἐν τῇ συνηθείᾳ τῶν ἁπλουστέρων ὀνομάζεσθαι ἀνάστασιν σαρκός. *1. Cor. 15. 50.*

VI. Quantumvis autem perspicua videatur Origenis & constans opinio, repugnat tamen Pamphilus, & ne à carne quidem ipsa resurrectionem abjudicasse eum demonstrat, depromtis illius verbis è Commentario in Psalmum XV. quæ sunt hujusmodi: *Offendatur qui vult ex nostro sermone: ego autem cum omni fiducia asseverato, quia sicut primogenitus ex mortuis est Christus, ita primus carnem evexit ad cælum*: & paulo post: *Hæc propter illud quod dictum est: Quoniam caro mea requiescet in spe. In qua spe? Non solum quia ex mortuis resurgit: parum enim hoc est: sed in ea spe requiescit, quod assumta est in cælum.* Quibus adderem & illud è libr. 3. περὶ ἀρχῶν, cap. 6. nisi Rufini Interpretis fraudes subvererer. *Denique caro nostra ab imperitis & infidelibus ita post mortem deperire existimatur, ut nihil prorsus reliquum substantiæ suæ habere credatur. Nos vero qui resurrectionem ejus credimus, immutationem ejus tantummodo post mortem factam intelligimus, substantiam vero eius certum est permanere, & voluntate creatoris sui, certoque tempore rursus reparari ad vitam, atque iterum permutationem ejus fieri, ut quæ primo fuit caro ex terra terrena, tum deinde dissoluta post mortem, & iterum facta cinis ac terra; quoniam terra es, inquit, & in terram ibis, rursum resuscitetur è terra; & post hoc iam velut meritum inhabitantis animæ poposcerit, in gloria corporis proficiet spiritalis.* Nempe hic quoque, ut in aliis plerisque sibi non constat Origenes, & modo has, modo illas sectatur partes, & ut in rebus adolescente adhuc Christianismo subobscuris, & nondum per Ecclesiam definitis animo indulget, & quidquid sibi pro tempore fit verisimilius, arripit. Vnde ne ipse quidem Origenis castigator Methodius sine cespitatione hoc argumentum tractavit, homines fingens post resurrectionem habitaturos in terra iam instaurata, & per aërem temperatissimum ambientem in melius mutata, & in Paradisi deliciis beatum ævum acturos; Angelis autem cœlestes orbes destinatum esse domicilium. E F

A Eusebium quoque Origenis partiarium resurrectionem mortuorum sustulisse narrat Photius in Epistola quadam ad Constantinum. In eiusdem erroris suspicionem mutuo sese vocant Hieronymus & Rufinus, quem tamen uterque summa cura diluere conatur. Huic etiam adhaesisse Arnobium verisimile est: ait enim libr. 2. contr. Gent. *Audetis videre nos, quod mortuorum dicamus resurrectionem futuram, quam quidem nos dicere confitemur; sed à vobis aliter quam sentiamus, audiri.* Quod idem est ac illud Origenis carnis resurrectionem esse dicentis ὑπὸ τῆ σωμα πεπέφυκεν ἕκαστον πεφυτευμένον. Denique proditum est ab Epiphanio & Hieronymo hanc ipsam fuisse Marcionis, aliorumque Hæreticorum de resurrectione falsam sententiam.

VII. Quamvis crassam illam carnis molem & compagem à corporibus resurrecturis se-
B cretum iri senserit Origenes: quibus tamen prædita ea fore qualitatibus ratus sit, cum resurgent, quam passa mutationem, qua instructa forma, non satis liquidum est. Nonnumquam enim suscitatum iri eadem, subtiliora licet ac splendidiora, asserit. Velut libr. 2. περὶ ἀρχῶν. cap. 10. *Si necesse est nos esse in corporibus, non in aliis quam in nostris corporibus esse debemus*: & capite sequenti: *Videndum quoque est, ne forte etiam illud iste sermo significet, quod sicut Sancti corpora sua, in quibus sancte & pure in hujus vitæ habitationibus vixerunt, lucida & gloriosa ex resurrectione suscipient: ita & impij quique qui in hac vita errorum tenebras & ignorantiæ dilexerunt, obscuris & tetris post resurrectionem corporibus induantur*: & libr. 3. cap. 6. *Non autem dubitandum est naturam corporis hujus nostri, voluntate Dei qui talem fecit eam, usque ad illam qualitatem subtilissimi, & purissimi ac splendidissimi corporis posse à Creatore perduci, prout rerum status vocaverit, &*
C *meritum rationabilis naturæ poposcerit*: & mox: *Ita etiam de natura corporis sentiendum est, quod non aliud corpus est, quo nunc in ignobilitate, & in corruptione & infirmitate utimur; & aliud erit illud quo in incorruptione & in virtute & in gloria utemur; sed hoc idem abjectis infirmitatibus in quibus nunc est, in gloriam transmutabitur spiritale effectum, ut quod fuit indignitatis vas, hoc ipsum expurgatum fiat vas honoris, & beatitudinis habitaculum*: deinde ostendit non nobis ex quinto illo Philosophorum corpore fictum iri à Deo corpus, *cum manifeste definiat sanctus Apostolus, quia non nova aliqua corpora resurgentibus à mortuis dentur, sed hæc ipsa quæ viventes habuerant, ex deterioribus in melius transformata recipiant.* Denique libro primo De resurrectione, ut est apud Pamphilum in Apologia, absurdum & iniquum fore ait, si sua mercede fraudetur corpus, quod cum anima fortiter decertavit; ea autem privatum iri ni resurgat. Hanc corporis re-
D parationem in melius cogitabat, ni fallor, Glycas cum opinatum scribit Origenem τὰ σώματα ἡμῶν μὴ ἀνίστασθαι ταὐτὰ ἐν τῇ ἀναστάσει· quæ verba repetit Cedrenus de Origenistis loquens in Quinto Concilio damnatis.

Aliquando vero ne idem quidem corpus in vitam rediturum visus est tradidisse. His videlicet persuasus Apostoli 1. Cor. 15. 42, 43, 44. *Seminatur in corruptione, surgit in incorruptione: seminatur in ignobilitate, surgit in gloria; seminatur in infirmitate, surgit in virtute: seminatur corpus animale, surgit corpus spirituale*, corpus resurrecturum quidem existimavit, sed immutatum natura, & à priore diversum, ac plane aliud; quemadmodum è grano tritici spica surgit à grano diversa, quod confirmari putat isto è priore ad Corinth. 15. 36, 37, 38. *Insipiens, tu quod seminas non vivificatur, nisi prius moriatur. Et quod seminas, non corpus quod futurum est se-*
E *minas, sed nudum granum, ut puta tritici aut alicujus cæterorum. Deus autem dat illi corpus sicut voluit, & unicuique seminum proprium corpus.* Vnde libr. 5. contr. Cels. mortuo corpori velut semen futuri corporis inesse dicit, hominique è mortuis resurgenti corpus pro divino arbitrio impositum iri: tum concludit: ἡμεῖς μὲν οὖν ἃ φαμὲν τὸ διαφθαρὲν σῶμα ἐπαίρεσθαι εἰς τὸ ἐξ ἀρχῆς φύσιν, ὡς ἀπὸ τῆ διαφθορέως κόκκου τὰ σίτου ἐπαίρεσθαι εἰς τὸ κόκκου τὸ σίτου· λέγομεν γὰρ ὅσιον ὅτι τὸ κόκκου τὰ σίτου ἐγείρεται· φύσις, φησὶ λόγος, ἐγκεῖται τῷ σώματι, ἀφ' ἧ μὴ φθειρομένη ἐγείρεται τὸ σῶμα ἐν ἀφθαρσίᾳ· & paulo superius: ἡμεῖς δὲ πειθόμεθα ὅτι τὸ ἀπειρέμενον ἢ ζωοποιεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ, καθότι τὸ ἐμπεσόμενον σῶμα ἀπείρεται· ὁ γὰρ θεὸς ὡπῶ δίδωσι σῶμα, καθὼς ἠθέλησε. &c. Similia leguntur libr. 2. περὶ ἀρχῶν. cap. 10. Quo loco atque item libr. 2. De resurrectione, *substantia rationem* appellat resurrectionis germen, quo corpora reparanda censebat, quam
F à Scholasticis *substantiam radicalem* dici recte adnotavit Genebrardus; licet alio penitus ac diverso modo effectio eius ac virtus ab iisdem intelligatur. Itaque Gennadius libr. De dogmatibus, cap. 6. sic disputat: *Et non secundum Origenem immutatio corporum erit, idest aliud novum corpus pro carne; sed eadem caro corruptibilis quæ cadit, tam justorum quam injustorum, incorruptibilis resurget.*

Quamvis autem aliud proditurum corpus, & à priore diversum finxerit sibi Adamantius, iisdem tamen notis, eadem forma insigne futurum affirmat in Commentario ad Psal. 1. quem commentarium in Epitomen à Methodio contractum repræsentat Epiphanius Hær. 64. cap. 12. & seq. Is ergo cap. 14. scribit corpora quæ per alimentorum susceptionem vitam tolerant, numquam eadem remanere, sed per ciborum esum & excretionem, fluvij instar, perpetuo fluere & mutari: eadem tamen manere corpora hæc, non ratione

duntaxat animæ, quæ eadem semper est; sed propter earumdem etiam formarum, quæ corporum singulorum notæ quædam propriæ sunt ac characteres, perseverantiam, unde lentigines, cicatrices, nævi ad mortem usque corporibus adhærent: in resurrectione igitur animæ circumponi formam illam, qua Petrus verbi gratia constituitur, diversa licet materia sit, ac diversum corpus; animas quippe variis pro locorum varietate uti corporibus; & quemadmodum aliud necesse foret subire corpus, si in aquis victuri essemus, ita nobis vitam acturis in cœlo, spiritalia necessario corpora esse ascisenda; sed mutato licet corpore, eamdem tamen neutiquam extinctum iri speciem ac formam, quemadmodum Iesus, Moses, ac Elias in transformatione sese eadem agnoscendos specie præbuerunt. Explanat idipsum subinde Methodius cap. 38. ac eam quoque Origenis dissertationem in Apologiam suam Pamphilus inserit. Eustathius Antiochenus in libro De engastrimytho narrat Origenem male de resurrectione sentientem abunde à Methodio fuisse confutatum, ab eoque aperte demonstratum ansam inde Hæreticis præbitam, cur specie solum, non corpore ipso homines olim fore suscitandos opinarentur. Notabilis vero est Nicetæ Acominati accusatio, qua Origenis sententiam his exponit verbis, iuxta Petri Morelli interpretationem: *Corpus hoc quo involuimur, resurrectionis illius die non resurget, sed humana tantum forma, qua Paulus forte vel Petrus dignoscitur; atque adeo extrinseca illa figura resurget, quæ sub forma quoque comprehenditur. Porro subiectum ipsum, sive corpus, haudquaquam idem manebit: Seminatur enim corpus animale, inquit Apostolus, corpus spirituale resurgit. Quapropter necesse est, ut resurrectionem in sola forma futuram speremus; in subiecto vero non item.* Addit deinde Nicetas sententiam suam de resurrectione à Platonicis Origenem accepisse; tradere autem illos duplex idoli genus animæ unicuique adhærere; aliud ab æterno ei adnexum, splendidum & lucens; alterum crassius, ipsique ex astrorum dispositione circumpositum; huic deteriora animæ munia, illi præstantiora deberi; separari illud nonnumquam ab anima corpore exoluta, & ad pristinam sedem revolare; hoc ab illa solvi neutiquam posse, sed in Orcum, vel inter sidera post mortem abire. Quibus ita expositis hæc demum subjungit: *Itaque Origenes, ut mea quidem fert sententia, cum animam idolo huiusmodi vestitisset, quod proprias actiones, sibique involutas circumferret, fore subjecit, ut una cum hoc illa resurgeret, futuroque iudicio subiiceretur, quæ in re Gentes prorsus imitatur; mortalis autem tactuique exposita caro defluereret, atque evanesceret.*

Nicet. lib. 4. Thes. orth. fid. Hær. 31.

Vlterius etiam abit nonnumquam Origenes, ac ne formam quidem ipsam & figuram corporibus suscitandis inhæsuram pronuntiat; & quemadmodum è grano tritici spica surgit grano absimilis, nec ex hoc transit in illam quicquam aliud, præter rationem seminis, seu ἀπνθησμὸν, ita corpori mortuo messe semen, quod germinabit novissima personante tuba, & aliud de se corpus dabit. Fuse hæc edisserit Hieronymus in Epistola adversus Iohannem Hierosolymitanum, & Origenem sic inducit disputantem, cap. 8. *Cum autem iudicij dies advenerit, & in voce Archangeli, & in novissima tuba tremuerit terra, movebuntur statim semina, & in puncto horæ mortuos germinabunt: non tamen eædem carnes, nec in ijs formis restituent, quæ fuerunt.* Capite deinde sequenti, ita loquentem fingit Adamantium, ossium, sanguinis, ac membrorum singulorum repudiata resurrectione: *Nunc oculis videmus, auribus audimus, manibus agimus, pedibus ambulamus; in illo autem corpore spirituali toti videbimus, toti audiemus, toti operabimur, toti ambulabimus, & transfigurabit Dominus corpus humilitatis nostræ conforme corpori claritatis suæ gloriæ. Quando dixit, Transfigurabit, ideſt μετασχηματίσει, membrorum quibus nunc utimur, diversitas denegatur. Aliud nobis spirituale & æthereum promittitur, quod nec tactui subjacet, nec oculis cernitur, nec pondere prægravatur, & pro locorum, in quibus futurum est, varietate mutabitur.* Tum sibi Christi resurrectionem opponit, & suscitatum eius corpus, stans, ambulans, latere, manibus, carnibus, ossibus instructum: sed alia virtute pollere corpus respondet, quod de viri semine concretum non est, ac nostra corpora; & tale idcirco apparuisse Christi corpus, *ut dubitantibus Apostolis fidem faceret resurrectionis*; aereum tamen & spirituale fuisse, ut quod clausis ostiis ingressum sit, & in fractione panis ex oculis evanuerit. Quam responsionem, ac reliquam item Origenis disputationem valide in sequentibus Hieronymus oppugnat. Ac idem, cum sibi fuisset propositum, accurate quoque dissolvit Augustinus Epistol. 49. ad Deogratias.

Erroris certe illius notas reperire licet in Commentario Origenis ad Psalmum 1. quem in Epitomen contraxit Methodius. Ibi quippe locum Ezechielis, quo futuræ resurrectionis mysterium planissime aperitur, in alium sensum detorquet; nam aridis illis ossibus, acerbam Iudæorum captivitatem notari putat, quæ corpora succo exhausta macie deformaverat; resurrectione autem, libertatem Iudæorum, quæ in pristinum eos statum, & integrum ac vividum corporis habitum erat restitutura. Alio itidem deflectit illud Matth. 8. 12. *Ibi erit fletus & stridor dentium*, aliaque ejusmodi, quibus corpora resurrectura esse conficitur; nec ibi futuros dentes respondet, ubi nullus dentium usus futurus est; & cor-

Ezech. 37.

A poreamillam ſpeciem mutatum iri ; nec primam materiam, quam eamdem eſſe ſæpe dicit ac corpus, ullo modo reſurrecturam ; ad idque grani & ſpicæ exemplum, quo uſus eſt Apoſtolus, accommodat. Tomo quoque 17. in Matth. pap. 487, & 495. de quæſtione à Sadducæis Soſpitatori propoſita agens, genitalibus caritura decrevit corpora in cœlo, quod ibi genitalium uſus abolendus ſit. Sed & ex fine libri 2. De princip. affert hunc locum Hieronymus Epiſt. 59. ad Avit. cap. 2. *Cumque in tantum profecerimus, ut nequaquam carnes & corpora, fortitan ne animæ quidem fuerimus, ſed mens & ſenſus ad perfectum veniens, nulloque perturbationum nubilo caligans, intuebitur rationabiles, intelligibileſque ſubſtantias facie ad faciem.* Quæ ſic depravavit ſuo more Rufinus: *Et ita creſcens per ſingula rationabilis natura, non ſicut in carne vel corpore, & anima in hac vita creſcebat, ſed mente ac ſenſu aucta ad perfectam ſcientiam, mens*
B *jam perfecta perducitur, nequaquam iam ultra iſtis carnalibus ſenſibus impedita, ſed intellectualibus incrementis aucta, ſemper ad purum, & ut ita dixerim facie ad faciem rerum cauſſas inſpiciens.* Denique libro 5. contr. Celſ. propter migrationes è loco in locum corporibus nos opus habere docet ; id autem certam non requirere partium poſituram, ſed quodvis admittere corpus, corpus modo ſit.

VIII. Inclinaſſe eodem quo Origenes videtur Hieronymus libr. 3. in Epiſt. ad Epheſ. cap. 5. v. 28. *Foveamus igitur*, inquit, *& viri uxores, & animæ noſtra corpora, ut & uxores in viros, & corpora redigantur in animas, & nequaquam ſit ſexuum ulla diverſitas. Sed quomodo apud Angelos non eſt vir & mulier ; ita & nos qui ſimiles Angelis futuri ſumus, tam nunc incipiamus eſſe, quod nobis in cœleſtibus repromiſſum eſt.* Acriter ea explodit Rufinus, ut pote ex quibus interitus corpo-
C rum, & ſexuum abolitio conſequatur : demum ſic ait : *Quanto rectius faceres, ſi nos, quos culpas, imitareris in talibus, & hæc ſoli Deo, ut ſe veritas habet, noſſe permitteres ; & te potius ignorare fatereris, quam ea ſcriberes, quæ paulopoſt tu ipſe damnares.* Sed purgat ſe Hieronymus libr. 1. Apolog. adv. Rufin. cap. 6. talia ſeſe ex Origenis perſona, non quaſi rem à ſe aſſertam, ſed quaſi ſibi obiiciendam protuliſſe reſpondens. Eam & valide in Origeniſta quodam ſeſe confutaſſe narrat Epiſt. 27. ad Euſtoch. cap. 11. & alibi quoque pro falſa à ſe haberi teſtatur. Sexuum diſcretionem tunc iri abolitum non pauci è Patribus antiquis affirmarunt. Theodoretus : Τούτοις γὰρ ἡ ἀχρίστως ἐνδεὴς τῆς ἐκ τοῦ θανάτου τελειώσεως ἡ φύσις· *Hac enim diſcretione indiget eorum natura, qui ſub mortis imperio degunt.* deinde : τοῖς δὲ ἀθανάτοις γέγονε μόριον τὸ θῆλυ γένος· παντάπασι περιττὸν· *His enim qui immortales evaſerunt omnino ſuperva-*
D *cuus eſt ſexus muliebris.* Conſulantur præterea Athanaſius Serm. 3. contra Arianos, Baſilius in Pſalm. 114. Hilarius Can. 23. in Matth. eadem illorum eſſe propemodum ac Origenis cauſſa ſuper hac quæſtione de beatorum corporum ſexu reperietur.

IX. Si animam in reſurrectione aliud recepturam corpus, & aliter formatum ratus eſt Adamantius, quam quod in mortali geſtaverat vita ; ecquamnam corpori huic figuram potius adſcripſerit quam globoſam, ut pote rerum cœleſtium propriam, & formarum omnium perfectiſſimam, ac animis expurgatis & in perfectiorem reparatis ſtatum maxime congruam ? Sane Origeniſtas Monachos, qui Palæſtinæ aſceteria Iuſtini & Iuſtiniani temporibus infeſtabant, dixiſſe refert Cyriacus apud Symeonem Metaphraſtem, *Quod ætherea* Sym. Met.
E *& ſpharica excitantur noſtra corpora in reſurrectione : ſic Domini quoque corpus fuiſſe excitatum, & nos futuros ei pares in reſurrectione.* Quapropter Iuſtinianus in Epiſtol. ad Men. probris Origenem inceſſit, quod corpora hominum orbiculata ſuſcitatum iri affirmaverit. Hinc ita conceptus eſt quintus ex Anathematiſmis eidem Epiſtolæ ſubjectis : εἴ τις λέγει ἢ ἔχει ἐν τῇ ἀναστάσει σφαιροειδῆ τὰ τῶν ἀνθρώπων ἐγείρεσθαι σώματα, καὶ οὐχ ὁμολογεῖ ὀρθίους ἡμᾶς ἐγείρεσθαι, ἀνάθεμα ἔστω· *Si quis dicit aut ſentit globoſa hominum ſuſcitari corpora, nec confitetur nos rectos ſuſcitari, Anathema eſto.* Damnat id ipſum in Origene & fuſe confutat Antipater Boſtrenſis Epiſcopus in Diſſertatione adverſus Origenem, inſerta Iohannis Damaſceni Eclogis, quas calamo exaratas habent Claromontani Patres Societatis Ieſu. Damnat & Nicephorus lib. 17. cap. 27. Huc ſpectat illud Hieronymi Epiſt. 61. ad Pammach. cap. 10. *Sic & Dominus noſter in monte trans-*
F *figuratus eſt in gloria, non ut manus ac pedes, cæteraque membra perderet, & ſubito in rotunditate vel Solis, vel ſphæræ volueretur, ſed eadem membra Solis fulgore rutilantia Apoſtolorum oculos perſtringerent.*

Sym. Met. in vit. Cyriaci.

Eclog. Iob. Damaſcen. Titulo, περὶ ἀναστάσεως τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀγγέλων Barrow. Cantab.

Quod ſi ita ſenſiſſe conſtaret Origenem, à Platone illuc impulſum fuiſſe dicerem, qui finem ponebat ὁμοίωσιν τοῦ θεοῦ, Deum autem corpore licet carentem, forma globoſa præditum fingebat, quemadmodum & Xenophanes, ut eſt apud Ciceronem 4. Academic. & Laërtium in Platone, & Xenophane : ac proinde animis finem ſuum adeptis ſphæricam formam tribuere cogebatur. Sed Hieronymus Epiſtol. 59. ad Avit. cap. 3. verba Origenis recitat è libro 3. περὶ ἀρχῶν, quibus homines ait corpora idcirco depoſituros, ut Deo ſimiles ſint, juxta illud Servatoris : *Vt quomodo ego & tu unum ſumus, ſic & iſti in nobis unum ſint.* Demum ſic ait : *E duobus alterum ſuſcipere cogimur, ut aut deſperemus ſimilitudinem Dei, ſi eadem ſemper ſumus corpora habituri ; aut ſi beatitudo nobis ejuſdem cum Deo vitæ promittitur, eadem qua vi-*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

vit Deus nobis conditione vivendum est. Tum Hieronymus: *Ex quibus omnibus approbatur, quid* A *de resurrectione sentiat.* Deum plane incorporeum, ut est, ita esse putabat Origenes, ac ideo omni figura carere: qui ergo globosa corpora habituras animas reri potuit, quas similes futuras putabat Deo, quem corpore ac figura carere arbitrabatur? Itaque libr. 2. De princip. cap. 10. quosdam impugnans Hæreticos, qui resurrectionem funditus tollebant, *Requiremus*, inquit, *ab eis, si possint nobis spiritalis corporis habitum demonstrare atque describere, quod utique nullo modo facere poterunt.* Vides inconstantiam hominis, animis suscitatis corpora detrahentis nonnumquam, nonnumquam affingentis, nec pro certo habentis ecquamnam illa figuram habitura sint.

X. Scribit Origenes Tom. 17. in Matth. p. 494, 495. neminem à mortuis iri suscitatum, qui in hac vita non decertaverit. Verba hæc sunt: οἱ δὲ ἐν τῇ μακαριότητι οἱ ἀγέρωχοι ἀξιώ- B μονοι δόξης τῆς ἐπηκόντα αἰῶνα ἐν ᾧ καλῶς ἐβίωσαν, ἐν ἐκείνῃ τοιαύτῃ τῇ ζωῇ, ἣν ἰδίως τῆς μὴ ἀγωνισαμένων ἐστὶ τοῦτο κατηξιῶσθαι τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, δῆλον ὡς ἐκείνου δόξης χρεία οὐκ ἔσται ἐκεῖ. Quod si quis colliget inde, resurrectione privandos impios Origenem existimasse, abunde is sese à Pamphilo confutatum intelligat, vel ab ipso potius Origene in eo loco, quem è libro ipsius 28. in Esaiam profert Apologiæ Auctor, quo justos & impios à mortuis suscitandos declarat; duplicem autem futuram resurrectionem, primam alteram justorum, alteram secundam impiorum, juxta illud Iohannis Apocal. 20. 5. *Beatus & sanctus qui habet partem in resurrectione prima: in his secunda mors non habet potestatem:* non ita ut illa tempore prior sit ista, sed modo & ratione. Ex hoc enim Iohannis commate dividendæ resurrectionis occasionem arripuisse eos verisimile est, de quibus Gennadius: *Erit resurrectio* C *mortuorum omnium hominum sed una & insimul & semel: non prima justorum, & secunda peccatorum, ut fabula est somniatorum, sed una omnium.* Hanc autem fore resurgendi rationem definit Origenes; unumquemque prout sese in vita gesserit, crassius subtiliusve à Deo corpus accepturum. *Sane*, inquit libr. 2. De resurrect. *qualis fuerit uniuscujusque præparatio in hac vita, talis erit & resurrectio ejus. Qui beatus hic vixerit, corpus eius in resurrectione sirviniore splendore fulgebit, & apta ei mansio beatorum tributur locorum. Huic vero qui in malitia consumserit tempus sibi vitæ præsentis indultum, tale dabitur corpus quod sufficere & perdurare possit in pœnis*, &c. Iterantur eadem libr. 2. περὶ ἀρχῶν, cap. 3. & 10. & libr. 3. cap. 6. ubi ad cætera illud adjicit, postquam adeo res redierint, ut omnia unum sint, sicut Pater & Filius unum sunt, tum desituram illam corporum diversitatem. Cum ergo resurrectione privatum iri impios dixit Origenes, re- D surrectionem illam intellige quæ damnationi opponitur. Ita Lactantius libr. 7. Divin. institut. cap. 21. *Tunc quorum fuerit probata justitia, hi præmium immortalitatis accipient: quorum autem peccata & scelera detecta fuerint, non resurgent; sed cum impiis recondentur in easdem tenebras, ad certa supplicia destinati.* Duplici quippe modo accipi potest resurrectio, vel pro reditu ad vitam, & nova corporis ac animæ conjunctione; vel pro vitæ æternæ acquisitione: priore modo omnes homines ex æquo resurgent, posteriore justi duntaxat. Expositionem hanc confirmat alter Origenis locus è Tom. 13. in Matth. 18. p. 327. οἱ γὰρ ὄντες ἐν τῷ σώ- E ματι ἄγιοι σπαζεσθαι βαρυνόμενοι διὰ τὸ τῆς ταπεινώσεως σώματος, ἵνα πάντα πεφάνωσιν ἵνα ἄξιοι γένωνται ἀπολυτρώσεως ἐν τῇ τῆς ἀναστάσεως μυστηρίῳ. ὅτε μεταλλάσσει ὁ θεὸς τὸ πάντων τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως, ἀλλὰ τὸ χειρόω γνησίως μεταπυρώσων, εἰς τὸ γένεσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῇ δόξῃ τοῦ χριστοῦ. In resurrectionis mysterio inveniri nos dicit, quando corpus nostrum mortale glorioso Christi corpori simile Deus efficiet; quod beneficium non ad omnes homines, sed ad sanctos tantummodo pertinebit. Confirmat & alter ille è Comment. in Psalm. 1. recitatus ab Epi-

Psalm. 1. 5. phanio Hær. 64. cap. 10, & 12. quo simpliciores quosdam, fretos illo Davidico: *Ideo non resurgent impii in judicio*, resurrectione aut judicio dignandos à Deo malos negare ait, non satis aperte indicantes quid resurrectionem aut judicium esse arbitrentur.

XI. Cæterum ut alias fere semper, ita in his quoque de resurrectione quæstionibus Platone magistro usus est Adamantius. Futurum quippe aiebant Platonici, ut animæ olim

incipiant in corpora velle reverti,

easque in corpora à prioribus diversa fore revocandas. Tertullianus libro De resurrect. F carnis, cap. 1. *Platonici immortalem animam è contrario reclamant: imo adhuc proxime etiam in corpora remeabilem affirmant: etsi non in eadem.* Legendus Plato lib. 10. De republ. ubi ex Heri Pamphylij persona, animæ statum post mortem, pœnas μετὰ δίκων, & immortalitatem describit. Sed multo magis in Phædone, quo materiam illam exhaurit. Legendus quoque Augustinus libr. 22. De Civit. Dei, cap. 26, & 27.

XII. Sed ne solitum Origeni nostro desit officium, si quæ in ejus patrocinium præter superiora colligi possunt, paucis comprehendamus. Sua primum illi in hujus argumenti tractatione favet inconstantia, quæ cum ex superioribus satis manifesta est, tum ex eo etiam quod de fine rerum disputans, & utrum in corpore, an extra corpus suprema beatitate fruituri simus inquirens, triplicem opinionem unicuique pro libitu persequendam proponit

A proponit libr. 2. περὶ ἀρχῶν, cap. 3. quem locum repetit Hieronymus Epistol. 59. ad Avit. cap. 2. Caput quoque sextum libri primi De princip. eamdem Origenis fluctuationem testatur; nam postquam duplicem de statu Beatorum sententiam exposuit, quarum prior interituram corporum naturam definit, & à qua sese alienum profitetur, alia naturam corpoream in modum ætheris expurgatum iri tradit, tandem sic concludit: *Certius tamen qualiter se habitura sit res, scit solus Deus, & si qui eius per Christum, & Spiritum sanctum amici sunt.* Pari prope modo consimilis argumenti disputationem claudit libr. 2. περὶ ἀρχῶν, cap. 2. Prodest quoque ad excusandum eum Rufini responsio, pertendentis errores istos circa resurrectionis materiam scriptis ipsius ab Hæreticis fuisse adspersos. Verba eius sunt: *Vel iterum de resurrectione carnis, qui tam evidenter pronuntiavit naturam carnis in cælum ascendisse cum* Rufin. de adult. libr. Origen.

B *Verbo Dei, atque inibi cælestibus apparuisse Virtutibus, novum & admirandum eis sui visum præbentem, possibile erat ut hanc iterum non esse salvandam diceret?* At inde tamen præcipuum sibi arcessit Origenes præsidium, quod sua ætate nondum quæstiones illæ fuerant ab Ecclesia dijudicatæ; quo factum est, ut dum eum à veritatis norma deflexum revocare satagit Methodius, à vero ipse deerraverit, & alij quoque non sine offensione in hac quæstione versati sint, ut ostendimus supra; & Hieronymus velut tubans materiam hanc tractaverit Epistol. 61. ad Pammach. cap. 13. ait quippe: *Ergo, inquies, & nos post resurrectionem comesuri sumus? Nescio, non enim scriptum est, & tamen si quæratur, non puto comesuros.* Quæ caussa est, cur suam de resurrectione declaraturus sententiam Origenes, retinendam Veterum opinionem pronuntiaverit, quia nimirum quantumvis absona eius dogmata suos tamen auctores & patronos

C habuere.

XIII. Ex supra dictis subvertitur Methodij ratiocinatio, qua hoc Origenis pronuntiatum confutare aggressus est, peccatorum omnium caussam ad corpus referri. Ait quippe Methodius contraria sibi loqui Origenem; cum enim animam citra corpus peccasse, & propter peccatum scorteis tunicis vestitam fuisse, tunicasq; illas corpora ipsa esse concesserit; nunc sibi ipsum repugnare, cum corpus caussæ esse dicit cur anima peccet. Origenianæ doctrinæ connexionem non vidit Methodius. Diximus enim supra corporeas animas vel incorporeas appellasse Adamantium, crassiorum vel tenuiorum corporum ratione, cum revera corporeas esse, & Deum unum incorporalem censuerit. Idem animas pro peccatorum gravitate graviora subire corpora asseruit. His neutiquam repugnat illud,

D animas à corporibus suis trahi in vitia, & cum numquam corpore carituræ sint, futuros semper beatitudinis & damnationis circuitus; & antequam humanis adstrictæ essent membris, in peccata tamen fuisse prolapsas, ac meritas cur è subtilioribus corporibus in spissiora demergerentur. Atque ita commune aliquid habet Origenes cum Porphyrio, qui dicebat, *ut beata sit anima, corpus omne esse fugiendum.* Sed ut communia quædam cum Porphyrio sit locutus, penitus tamen diversa sensit.

Notandum porro Auctorem Dialogi De recta in Deum fide, qui sub Origenis nomine prodiit, Marinum Bardesianistam inducere hæc dogmata propugnantem; Hominem sola anima constare; Animam scelere admisso, tunicis pelliceis, hoc est corpore, tamquam vinculo ac compede fuisse constrictam, atque inde à Ieremia vinctos nos appellari; ac

E Animo malorum omnium caussam esse corpus: Adamantium autem hæc ipsa impugnantem; & hominem, corpore licet & anima constet, animam tamen in Scripturis vocari demonstrantem, eademque Marino regerentem, quæ apud Epiphanium Origeni Methodius opposuit.

QVÆSTIO DECIMA.

DE POSTREMO IVDICIO.

F I. *Exploratur placitum Origenis de rebus supremo Dei arbitrio iudicandis:* II. *& de ratione ac loco iudicij postremi.*

I. MORTVORVM resurrectionem supremum Dei iudicium excipiet. Quo cum ulciscenda scelera, mercede autem donanda sint recte acta & virtutes, idcirco statura opinatus est Origenes, quæcunque vel recte vel male agendo præmia vel supplicia promereri possunt. Superius autem ostendimus Angelis ipsum, fideribus, ac elementis bene vel male agendi potestatem affinxisse. *Futurum est*, inquit Homil. 4. in Ezech. *ut in die judicij non solum homo, sed etiam universa conditio judicetur: Omnis quippe creatura congemiscit & condolet.* Tum in hunc rerum iudicandarum censum coniicit Angelos, cœlum, quæque supra & infra cœlum sunt, terram ipsam, & aërem. Qua de opinione-

late disseruimus, cum de Angelis & de Sideribus ageremus. Quinam præterea in iudicium sistendi sint, ignorari declarat: *Vtrum autem omnes gentes*, inquit Tract. 34. in Matth. *ab omnibus quæ in omnibus generationibus fuerint, aut illæ tantum quæ in consummatione fuerint derelictæ, aut illæ tantum quæ crediderunt in Deum per Christum; & ipsæ utrum omnes, an non omnes, non satis est manifestum.* De eodem etiam ambigit Tract. 30. in idem Evangelium. At in veram tamen & orthodoxam sententiam videtur concedere libr. 2. in Epist. ad Rom. (si quæ Rufini interpretationi fides habenda est) omnesque omnino homines in supremo illo διαδικασμὰ judicandos agnoscere. *Requiritur sane*, inquit, *à quibusdam, cur dies hic de quo superius bibliothecas Propheticas movimus, in fine mundi statutus sit, ut omnes qui ab initio sæculi usque ad finem ipsius defuncti sunt, ad hunc ultimum diem iudicandi reserventur.*

II. *Item tractandum est utrum in loco futurus est Salvatoris adventus in gloriam, an alteram expositionem debemus exquirere. Quis enim erit locus ille, ut capiat in uno aspectu, & omnes Angelos venientes cum Christo, & omnes gentes illic congregatas? Et de sede gloriæ ejus quid est dicendum? Putas corporale aliquod subsellium erit, an etiam hoc opus habet interpretatione subtiliore?* Hæc scribit Origenes Tractat. 34. in Matth. de loco & modo judicij postremi ambigens; ac respondet postmodum tum adventurum Christum, cum universis hominibus sese cognoscendum dabit, *ante oculos mentis eorum iam non fidei aut diligentiæ alicujus inquisitione repertus, sed ipsius divinitatis suæ manifestatione prælatus*; & cum peccata sua ac virtutes unusquisque manifesto intuitu perlustrabit; atque eo pacto eventurum illud: *Congregabuntur ante eum omnes gentes.* Nec certum aliquem ultimæ huic disceptationi locum addicit, sed *Vbique*, inquit, *futurus est Christus, & ipse in conspectu omnium erit ubique, & omnes ubique erunt in conspectu ipsius; & sic constituentur ante sedem gloriæ eius, hoc est ante regnum eius, & potestatem dominationis ipsius*: & paulo post: *Sic erunt ante eum, ut non localiter audiamus omnes gentes fieri ante eum.* Similia jactantur libr. 9. in Epist. ad Rom. cap. 14. ubi à sacris Scriptoribus usurpata dicitur iudiciorum humanorum forma, quo judicium illud extremum Christi dilucidius explicaretur. *Declarari videmus*, inquit, *ex omnibus certissime futurum esse iudicium Dei, cuius species ut notior hominibus fieret, iudicandi forma ex iis quæ inter homines geruntur, assumta est*: atque ita metaphorice vult intelligi excelsum illud Christi tribunal, & reliquum tremendi illius diei apparatum, illudque duntaxat tenendum, *Iudicem omnium Christum natura & majestate cæteris eminentem introspicere corda, & conscientiam singulorum, manifestare occulta, & obtecta revelare, ut & bonis actibus laudem tribuat, & mali pœnam, quam merentur, accipiant.* Nempe allegoriis suis sincerum illud dogma corrupit, *Quod in confessione ac professione tenet omnis Ecclesia Dei veri*, (ait Augustinus) *Christum de cælo esse venturum ad vivos & mortuos iudicandos*; non modo per vim & majestatem suam omnia complentem, mentesque omnium collustrantem, & in actorum suorum memoriam retorquentem; sed corpore præsentem, & homines universos in unum adducentem, & suprema ac decretoria sententia res hominum componentem. At hic quoque meminerimus, nondum certis finibus Ecclesiam has quæstiones tunc temporis sepsisse.

August. lib. 20. De Civ. Dei, cap. 1.

QVÆSTIO VNDECIMA.

DE POENIS ET PRÆMIIS.

I. *Origenis opinio ex ipsius principijs summatim deducitur.* II. *Eadem deinde fusius ipsius verbis declaratur. Ac primum de pœnis. Omnes homines igne examinandos fore sensit*: III. *deinde in varia loca pro meritis dimittendos*; IV. *ac torquendos.* V. *Quales pœnas futuras arbitratus sit; quid ignem æternum.* VI. *Ecquas præter ignem pœnas mortuis infligendas decreverit.* VII. *Ex his variæ adversus eum criminationes.* VIII. *Sed sui tamen ei non desunt adstipulatores, suaque defensio.* IX. *De præmiis agitur, & in quo positam Sanctorum beatitatem voluerit Origenes, explicatur.* X. *Recensentur varij gradus per quos ad eam perveniri sensit.* XI. *De loco, quo animas Sanctorum conquiescere docuit, disputatur: nempe de cælo novo, & terra nova*; XII. *ac de Paradiso.* XIII. *Vnde hæc transtulerit, exquiritur.* XIV. *Hinc in Patrum multorum reprehensiones incurrit.* XV. *Sed aliqua tamen in eius excusationem afferri possunt.* XVI. *Vtrum & quomodo pœnis Damnatorum finem impositum iri, & omnia unum in Deo per ἀποκατάστασιν futura ratus sit.* XVII. *Non alias pœnas quam purgatorias admisit.* XVIII. *Quid sit juxta Origenem,*

A *Noviſſima inimica mors, deque Dæmonum pœnis quæritur.* XIX. *Vtrum beatitatis quoque futuræ ſpatium terminis circumſcripſerit.* XX. *Horum dogmatum fontes reſerantur.* XXI. *Propter illa à Patribus graviter reprehenſus eſt.* XXII. *An fuerit in hæreſi Chiliaſtarum.* XXIII. *Nonnulla Origeni defendendo adducuntur.* XXIV. *Nonnumquam ſolius Diaboli pœnas fore æternas aſſeverat.* XXV. *Ab Origeniana ſuper pœnis Damnatorum opinione Patres aliquot non multum recedant.* XXVI. *Inveſtigatur ſignificatio vocis* αἰώνιος.

B I. POSTREMO Dei arbitrio dijudicatis hominum rebus, ſua quemque præmia, ſuæ pœnæ proſequentur. In cuius rei tractatione tantum ſibi permiſit Origenes, ut non aliam ob cauſſam majores in ſe querelas concitarit: nam & quales pœnæ ac præmia, & quanta futura ſint, perveſtigans, in abſurdas opiniones prolapſus eſt, dum falſis doctrinæ ſuæ principiis dogmata hæc quoque accommodat. Diximus enim iam ſæpe putaſſe illum mentes rationis compotes pro meritorum ſuorum menſura ac modo variis adjungi corporibus; ſubtilioribus, ſi recte ſe geſſerint; ſin ſecus, gravibus & craſſis: eaſdemque quemlibet ſtatum adeptas, arbitrij ſui libertate ad bene vel male agendum frui, ac perpetuos eſſe proinde à ſupernis ad inferiora lapſus & reditus. Inde ſequitur certum nullum beatitatis futurum ſtatum, nullum miſeriæ; ſemperque vel in felicitate, vel in pœnis C futuros progreſſus aut regreſſus, prout in vitio animæ vel in virtute profecerint: ac Damnatorum idcirco pœnas & Beatorum gaudia neutiquam fore ſempiterna.

II. Opinionis iſtius partes ſingulas ſi ſubtilius perſequi velimus, & non ex Origenianæ doctrinæ connexione, ſed ex ipſis Adamantij verbis æſtimare ſingula, & quæcunque præterea in id argumentũ diſſeruit colligere, res erit ſcilicet in proclivi. Primum itaq; homines omnes igne examinatum iri definit: ſed ita tamen ut illæſi & illibati prætereant ſancti; impiorum vero noxæ & vitia flammis excoquantur. *Veniendum eſt ergo*, inquit Homil. 6. in Exod. *omnibus ad ignem; veniendum eſt ad conflatorium: ſedet enim Dominus, & conflat, & purgat filios Iuda. Sed & illuc cum venitur, ſi quis multa opera bona, & parum aliquid iniquitatis attulerit, illud parum tamquam plumbum igni reſolvitur ac purgatur, & totum remanet aurum purum. Et ſi quis* D *plus illuc plumbi detulerit, plus exuritur, ut amplius decoquatur, ut & ſi parum aliquid ſit auri, purgatum tamen reſideat. Quod ſi aliquis illuc totus plumbeus venerit, fiet de illo hoc quod ſcriptum eſt: Demergetur in profundum, tamquam plumbum in aqua validiſſima.* Exod. 15. 10. Et Homil. 3. in Pſalm. 36. *Certum eſt quia manet nos ignis ille qui præparatus eſt peccatoribus, & veniemus ad illum ignem, in quo uniuſcuiuſque opus quale ſit ignis probabit. Et, ut ego arbitror, omnes nos venire neceſſe eſt ad illum ignem. Etiamſi Paulus ſit aliquis vel Petrus, venit tamen ad illum ignem. Sed illi tales audiunt: Etiam ſi per ignem tranſeas, flamma non aduret te. Si vero aliquis ſimilis mei peccator ſit, veniet quidem ad ignem illum, ſicut Petrus & Paulus, ſed non ſic tranſiet, ſicut Petrus & Paulus.* Ac illius tranſitus diſcrimen Ebræorum, Ægyptiorumque per mare Rubrum tranſitus comparatione explanat: adductus ſcilicet his Pauli 1. Cor. 3. 13. *Vniuſcujuſque opus quale ſit, ignis probabit.* Et Homil. 14. in E Luc. *Ego puto, quod & poſt reſurrectionem ex mortuis indigeamus ſacramento eluente nos atque purgante; nemo enim abſque ſordibus reſurgere poterit; nec ullam poſſe animam reperiri, quæ univerſis ſtatim vitiis careat.* Et libr. 5. contra Celſum, Epicureum hunc confutans, qui receptam apud Chriſtianos de mundi conflagratione opinionem irridebat, dicit ignem univerſo mundo inferri: εἰκὸς δ' ὅτι κ) ἐκεῖνο τὸ διομβρίσαι τὰ ὅλα τῷ πυρὶ ἀλλ' οὐ μόνον κ) ἐκ κατακαίοντος ζωὰ μὲν ἔχοντας ὕλην διομβρίσαι ἀναλοῦσι ὑπ' ἐκείνου τοῦ πυρός. καίοντος δὲ & κατακαίοντος ζωὰ ἐν τῇ ὅλῃ τῇ προσαξεων, κ) λόγων, κ) νοημάτων ζοπικῶν λεγομένη οἰκοδομῆ ξύλα, χόρτον, ἢ καλάμην οἰκοδομήσαντας. Cum ait ergo libr. 8. in Epiſt. ad Rom. quicunque Verbo Dei purgatus non fuerit, hunc igne excruciatum iri; igne quoque luſtratum, ſed non aduſtum iri intelligit, qui Verbo Dei fuerit purgatus.

F At Homilia tamen in Lucam 24. eos tantum igneo flumine à Chriſto baptizandos affirmat, qui aqua & ſpiritu fuerint baptizati, & purgatione eguerint. E contrario vero Homil. 2. in Ierem. ſanctos dicit Spiritu ſancto à Ieſu baptizari, ſceleſtos vero igne. Homilia autem 25. in Num. unumquemque purgatione indigere ait, *ſed myſtica hæc eſſe & ineffabilia. Quis enim nobis*, inquit, *enarrare poterit quæ ſint purificationes quæ patentur Paulo, vel Petro, vel aliis horum ſimilibus?* Cæterum mentem Origenis parum aſſecuti ſunt Sixtus Senenſis & Genebrardus, verba ejus referenda cenſentes ad ignem ultimæ conflagrationis, qui electos quoſdam nondum ſatis purgatos luſtrabit, reprobos vero omnes apprehendet: nam ne ſanctiſſimos quidem, Petrum puta, vel Paulum, hoc igne futuros immunes Adamantius arbitratur.

III. Igne hoc probati homines varia loca pro meritis ex decreto Origenis ſortientur,

alij Infernum, variaque Inferni loca, & manſiones; & quemadmodum terrena hæc loca A
mentibus è cœleſti domicilio propter peccata deturbatis pro Inferno habentur, ita hominibus è terra digreſſis & ſcelere contaminatis inferiorem aſſignari ſedem, quæ Infernus appellatur. πάλιν ὃ, inquit cap. 1. Philoc. ὥσπερ οἱ ἐντεῦθεν κατὰ τὸν κοινὸν θάνατον ἀπαλλάττοντες, ἐκ τοῦ ἐνταῦθα πεφευγόντων οἰκονομοῦνται, εἰ μηδενὸς ἄξιοι τοῦ καλλιβρόου χωρίου ἅδου, τόπον δέχεσθαι τυγχάνειν καὶ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἀμείψεως. ὕπως οἱ ἐκεῖθεν, ἵν' ὕπως εἴπω, ἀπαλλαττόμενοι εἰς τὸν ἅδου τῶν καταβαινόντων κρινόμενοι ἄξιοι τοῦ παντὸς ἀφελοῦς τόπου διαφόρων οἰκητηρίων ὑπόνων ἢ χλεύνων. Quæ ſic à Rufino reddita ſunt libr. 4. περὶ ἀρχῶν cap. 2. *Fortaſſis enim ſicut hi qui de hoc mundo ſecundum communem mortem iſtam recedentes pro actibus ſuis & meritis diſpenſantur, prout digni fuerint indicati, alij quidem in locum qui dicitur Infernus, alij in ſinum Abrahæ, & per diverſa quæque vel loca vel manſiones: ita etiam ex illis locis velut illic (ſi dici poteſt) morientes à ſuperis in* B
hunc locum deſcendunt: nam illis infernæ hic morientium animæ dicuntur. Credo ob hanc diſtinctionem Infernus inferior à Scriptura nominatur in Pſalmis: Quia liberaſti animam meam ex Inferno inferiori. Quæ ab Hieronymo quoque Epiſtolæ 59 ad Avitum, cap. 4. inſerta ſunt. Quoniam autem Infernum Chriſtus tenebras exteriores nonnumquam appellat, inde fit ut eas extra mundum Adamantius ableget Tract. 33. in Matth. *Quoniam legimus*, inquit, *aliquem qui fuit ante nos exponentem de tenebris abyſſi, & dicentem quoniam abyſſus eſt extra mundum foris, & tenebræ. Conſideremus ergo ſi poteſt vera eſſe expoſitio eius, ut quidam quaſi indigni toto mundo in abyſſum illam, quam ille expoſuit, foras ejiciantur, in qua ſunt tenebræ, nemine eas illuminante, cum ſint extra totum mundum.* Sed alibi tamen aliter tenebras exteriores exponit, ut mox oſtendemus. Homilia autem 1. in Geneſ. abyſſum illam cui in rerum initio tenebræ incubabant, eam eſſe ſcribit C
in quam Diabolus, ipſiuſque Angeli mittendi ſunt.

IV. Aſſignatis locis ac ſedibus ſuis redditos homines pœnæ ac ſupplicia pro ſcelerum modo torquebunt. Ait enim libr. 1. περὶ ἀρχῶν, cap. 6. *Interim tam in his quæ videntur, & temporalibus ſæculis, quam in illis quæ non videntur & æterna ſunt, omnes iſti pro ordine, pro ratione, pro modo, & meritorum dignitatibus diſpenſantur, ut alij in primis, alij in ſecundis, nonnulli etiam in ultimis temporibus, & per majora ac graviora ſupplicia, necnon & diuturna, ac multis (ut ita dicam) ſæculis tolerata, aſperioribus emendationibus reparati & reſtituti, eruditionibus primo Angelicis, tum deinde etiam graduum virtutibus, & ſic per ſingula ad ſuperiora provecti, uſque ad ea quæ ſunt inviſibilia & æterna perveniant, ſingulis videlicet quibuſque cœleſtium Virtutum officijs quadam eruditione in ſpecie peragratis. Ex quo, ut opinor, hoc conſequentia ipſa videtur oſtendere, unamquamque rationabilem na-* D
turam poſſe ab uno in alterum ordinem tranſire, & per ſingulos in omnes, & ab omnibus in ſingulos pervenire, dum acceſſus profectuum, defectuumve varios pro motibus vel conatibus propriis unuſquiſque pro liberi arbitrij facultate perpetitur. Prolixum locum deſcribere neceſſum habui, quia ad Origenianæ doctrinæ enodationem, & ſequentium intellectum confert.

V. Iam vero cujuſmodi pœnas futuras opinatus ſit Origenes, videamus. Ignem illum æternum, in quem capitali Chriſti decreto impij mittendi ſunt, nihil aliud eſſe ratus eſt, quam conſcientiæ vermem. Conſulatur caput 11. libri 2. De princip. quo id argumentum excuſſit: ibi ait revocatam divina virtute, & ob oculos impij poſitam peccatorum memoriam, (iuxta illud Pauli Rom. 2. 15, 16. *Inter ſe invicem cogitationibus accuſantibus, aut etiam defendentibus, In die quum judicabit Deus occulta hominum*) mentem ejus ſtimulis pungere, ut ſui E
ipſa ſit accuſatrix & teſtis; eamque adeo flammis ultricibus urere: ignis huius eſcam eſſe admiſſas ante noxas, quas ideirco Apoſtolus ligna, fœnum, & ſtipulam nominavit; hinc ſcriptum eſſe apud Iſaiam 50. 11. *Ambulate in lumine ignis veſtri, & flamma quam accendiſtis. Per quos ſermones*, inquit, *hoc videtur indicari, peccator ut flammam ſibi ipſe propij ignis accendat, & non in aliquem ignem qui ante fuerat accenſus ab alio, vel ante ipſum ſubſtiterit, demergatur.* Quærit deinde an præter illos, vel iræ, vel furoris, vel inſaniæ, vel mœroris ignes, quibus impij cum in hac vita torti fuerint, in futura quoque torquebuntur, aliqua generali pœna poſt mortem puniendi ſint. Deinde dicit eo cruciatu affectum iri animam, ab ordine atque harmonia, ad quam fuerat à Deo condita, divulſam, quo afficitur corpus cum membra ſoluta compage diſtrahuntur: *Quæ*, inquit, *anima diſſolutio atque divulſio cum adhibiti ignis ratione fue-* F
rit explorata, ſine dubio ad firmiorem ſui compagem inſtaurationemque ſolidatur. Præterea quemadmodum curandis morbis ferrum & ignis ſæpe adhibentur, ita conjectat *medicum noſtrum Deum volentem diluere vitia animarum noſtrarum, quæ ex peccatorum & ſcelerum diverſitate collegerant, uti hujuſcemodi pœnalibus curis; inſuper etiam ignis inferre ſupplicium, his qui ſanitatem animæ perdiderunt.* Idem libro 5. contr. Celſ. non aliud quidquam per ignes intelligere docet eos quos Scriptura ſtultos mundi appellat, ἢ τὰ διὰ φόβου καὶ φαντασίας τῆς κολάσεως ὑπιστοῦντα, καὶ τὴν πολλῶν κακῶν ἀπειλήν. Tale illud è Tractat. 34. in Matth. *Qui autem recedunt ab Ieſu decidunt in ignem æternum, qui alterius generis eſt ab hoc igne quem habemus in uſu. Nullus enim ignis inter homines eſt æternus, ſed nec multi temporis; extinguitur enim cito. Æternus autem ignis eſt ille, de quo & Eſaias dicit in fine Prophetiæ ſuæ: Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguitur.* Simili

A igne uri Dæmones asseverat Homil. 27. in Num. nempe cum homines à vitiis ad meliora conversos cernunt, tum vero acerbissimas eos sufferre pœnas, & meritis ignibus exardescere.

Alias ignem peccata exedentem & absumentem, Deum ipsum esse vult, propter hoc Deuteron. 4. 24. *Dominus Deus tuus ignis consumens est.* Inde Homilia 2. & 16. in Ierem. igne hoc ligna, fœnum, & stipulam, Christi fundamento superstructa, opera nempe peccati narrat absumi, postquam anima fuerit à corpore sejuncta: aurum vero, argentum, & gemmas, Virtutes scilicet, & recte acta, illibata & intacta servari. At libr. 1. περὶ ἀρχῶν, cap. 1. alio detorquet locum hunc Deuteronomij, nec pro futuræ vitæ purgatione accipit, sed pro præsentis hujus gratia, mentibus humanis à Deo infusa. *Quid enim*, inquit, *consumet*
B *Deus secundum hoc quod ignis est? Numquidnam putabitur consumere materiam corporalem, ut est lignum, vel fœnum, vel stipula; & quid in hoc dignum de Dei laudibus dicitur, si Deus ignis est hujusmodi materias consumens? Sed si consideremus quia Deus consumit quod exterminat, si consumit malas mentium cogitationes, consumit gesta turpia, consumit desideria peccati, cum se credentium mentibus inserit, & eas animas quæ Verbi eius ac Sapientiæ efficiuntur capaces, una cum Filio suo inhabitans, secundum quod dictum est: Ego & Pater veniemus, & mansionem apud eum faciemus; omnibus eorum vitijs passionibusque consumptis, sibi eas, seque dignum efficit templum.* Ita & Homil. 2. in Cantic. Cant. *Denique ob hoc Deus noster ignis dicitur esse consumens, & nihilominus lux in quo tenebræ non sunt; lux sine dubio justis, & ignis efficitur peccatoribus, ut consumat in eis omne quod in anima eorum corruptibilitatis aut fragilitatis invenerit:* nec aliter Homil. 1. in Ezech. Animam cæteroquin ignibus attingi & exuri non posse statuit libr. 6. contr. Celsi. ἡμεῖς
C δὲ ἀσύμφορον εἶναι τὴν ἐκ τοῦ θεοῦ ἐκπυρωσιν, οὐδ' εἰς πῦρ ἀναλυομένων τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν, ἢ τὴν ἀγγέλων, ἢ θείων, ἢ κυριοτήτων, ἢ ἀρχῶν, ἢ ἐξουσιῶν ὑποτασσομεν.

Nonnumquam tamen supremam mundi conflagrationem igne hoc denotari putat, eoque hominum peccata exuri & purgari. Legatur in libro 5. contr. Celsi. locus ille, quo impurum hunc Philosophum futuram mundi conflagrationem negantem refellit: ostendit enim incendio hoc homines universos lustratum iri, illæsis tamen iis in quibus opera peccati, idoneum scilicet igni huic pabulum, nulla reperientur; exustis vero aliis, qui noxas & scelera, ligna nimirum, fœnum, & stipulam flammis exedenda collegerint. Quarto quoque operis ejusdem libro, mundum tradit nunc diluviis repurgari, nunc incendiis, ἡ τὰ μὲν
D ἐπὶ τοῖς ὕδασι μόνον, ἀλλὰ ἔστι τὲ ὅλῳ τῷ κόσμῳ, διομβρῳ καθαρσίῳ, ὅταν πολλὴ ἡ κακία ῥυῇται ἐν αὐτῷ.

Vtut ignem hunc intelligendum censet, nullam aliam præterea noxiis hominibus inflictum iri pœnam, licet illa pro peccatorum ratione diversis modis intendatur, vel remittatur, scribit in libro De Proverbiis Salomonis: *Manifestum est quod una pœna tam Dæmonum naturæ, quam humano generi peccatorum à Domino præfinita sit illa, quam Dominus sua sententia designavit dicens: Ite in ignem æternum, qui paratus est Diabolo & Angelis eius; ostendens quia eadem species pœnarum peccatoribus, hominibus, & Diabolo, & Angelis eius præparata sit, licet in eadem pœna diversa sit quantitas pœnæ: alius enim gravius ac vehementius cruciatur pro magnitudine peccatorum; alius autem remissius, cuius leviora & faciliora peccata sunt.* Locum profert Pamphilus in Apo-
E logia.

VI. Sæpius tamen aliis præter ignem supplicijs homines castigari à Deo fassus est. Homilia 18. in Ierem. p. 182, 183. majus aliquod gehenna ignis esse supplicium concludit ex eo quod is sit gehennæ ignis reus, qui dixerit fratri suo, Fatue; majus itaque impendere supplicium majorum criminum reis, puta adulteris; quod cujusmodi sit futurum in cor hominis non ascendisse. Libro 7. contra Celsum scribit animam insontem & puram, statim atque corpore exiit, ad puriora ætheris loca sublimem ferri: quæcunque vero noxia est, peccatis oppressam circa terram huc & illuc volutari; quasdam circa mortuorum sepulchra, inde spectra oculis hominum quandoque obiici; alias alibi errare. E Platone transtulit commentum istud, ut alia pleraque, cujus ea est in Phædone assertio, hominum
F corporeis rebus dum viverent implicitorum animas circa monumenta versari, quibus cum conspicabilis aliqua corporis pars etiamnum adhæresceat, hinc tenebricosas animarum imagines, aspectabiles existere. Eam nihilominus sententiam repudiat Tom. 28. in Iohann. p. 347, 348. absurdumque esse decernit existimare animam, postquam corpore liberata est, mortuo assidere.

Aliud præterea supplicij gĕnus notari putat his Lucæ verbis, quibus futurum minatur Luc. 12. 46.
Christus, ut imprudentem servum *dividat, partemque ejus cum infidelibus ponat.* Genus autem supplicij id esse putat, divisionem animæ à Spiritu sancto; vel divisionem nobilioris partis animæ, quæ ad imaginem & similitudinem Dei facta est, ab ea parte quæ per liberi arbitrij lapsum deformata est; vel divisionem animæ ab Angelo tutelæ suæ præfecto. Sed & errorum tenebras & ignorantiæ caliginem vult exprimi tenebris exterioribus, in quas mitti ju-

Matth. 22. 13. Matth. 25. 30. ber eum Rex, qui veſte nuptiali non indutus in nuptiali convivio diſcumbebat; & ſervum nequam & pigrum, qui talentum ſibi commiſſum in terram defoderat. Quo accedit Tract. 33. in Matth. tenebras exteriores ita exponens: *Vbi nulla illuminatio eſt, forſitan nec corporalis, nec eſt reſpectio Dei illic, ſed quaſi indigni ſpeculatione Dei qui talia peccaverunt, condemnantur in his quæ exteriores tenebræ appellantur: forſitan donec intellexerunt, ut convertantur & digni efficiantur exire ab eis.* Aliter tamen paulopoſt: *Conſideremus ergo,* inquit, *ſi poteſt vera eſſe expoſitio eius, ut exteriores tenebras illas intelligamus, ut quidam quaſi indigni toto mundo in abyſſum illam, quam ille expoſuit, foras ejiciantur, in qua ſunt tenebræ, nemine eas illuminante, cum ſint extra totum mundum.* A

Cujuſcunque porro generis ſint pœnæ, vehementius iis cruciatum iri corpora putat, quibus reſurgentes induemur, ut pote ſubtiliora & ſpiritalia, quam quæ hac in vita geſtamus; quemadmodum nudum corpus mollius eſt ad verbera, iiſque acrius afficitur, quam ſi veſte contegatur. Verba Origenis è Commentario in Pſalm. 6. Pamphilus in Apologia recitavit. Denique Hieronymus in Epiſtola 59 ad Avitum, cap. 1. ſcripſiſſe Origenem refert in fine libri primi περὶ ἀρχῶν, animam quandoque *pro dolore pœnarum & ignis ardore, magis eligere ut brutum animal ſit, & in aquis habitet, & fluctibus, ac corpus aſſumere huius vel illius pecoris.* B

VII. Multiplicem commemorata dogmata Origeni exprobrationem peperere. Inter alia objectum ei narrat Pamphilus in Apologetico, negaſſe illum ſceleſtis inferenda ſupplicia; quod pœnam ſenſus, ut vocant, videatur ſuſtuliſſe, cum ignem æternum interpretatus eſt perturbationes animi, & conſcientiæ ſtimulos. Eo ſpectant iſta Hieronymi libr. 3. in Epiſt. ad Epheſ. 5. 6. *Quia igitur ſunt plerique, qui dicunt non futura pro peccatis eſſe ſupplicia, nec extrinſecus adhibenda tormenta, ſed ipſum peccatum, & conſcientiam delicti eſſe pro pœna, dum vermis in corde non moritur, & in animo ignis accenditur, in ſimilitudinem febris, quæ non torquet extrinſecus ægrotantem, ſed corpora ipſa corripiens punit, ſine cruciatuum extrinſecus adhibitione, quos poſſidet.* Notat præterea Hieronymus in Epiſt. 59. ad Avit. cap. 1, & 3, & 4. Origenem dixiſſe animas pro criminum modo craſſioribus hominum, vel jumentorum, vel etiam Dæmonum corporibus immitti, eaſdemque reſipiſcentes ad Angelorum naturam redire: quod iam obſervavimus. Addit cap. 2. tormenta eum & ignem gehennæ in conſcientia peccatorum libro 2. περὶ ἀρχῶν poſuiſſe; quod iterat Apol. 2. cap. 1. & in Commentariis in Epiſt. ad Epheſ. cap. 5, & 6. C

Queritur quoque apud Auguſtinum Oroſius in Commonitorio, jactare ſolitos Origeniſtas quoſdam, *Ignem æternum quo peccatores puniantur, non eſſe ignem verum, dicentes dictum eſſe ignem propriæ conſcientiæ punitionem; ac ſic omnes peccatorum animas poſt purgationem conſcientiæ in unitatem corporis Chriſti eſſe redituras.* Arguit item circuitus illos beatitudinis & damnationis ſempiternos Auguſtinus Hær. 43. ad Quoduultdeum, & libr. 21. De Civit. Dei, cap. 17. At Nicetas Choniates libr. 4. Theſ. orth. fid. Hær. 31. dixiſſe ait Origenem, futurum ut anima tantiſper in igne maneat, dum vitiorum ſordibus expurgetur; at vermem tamen ſine fine permanſurum, nec umquam gehennam extinctum iri, *ut hoc pacto ſtimuletur in poſterum, refricetuque memoria divinæ humanitatis in animis, quæ à perennibus hiſce ſupplicijs liberatæ fuerint.* D

VIII. Nihilominus tamen multorum conſenſione & patrocinio noſter Origenes defenditur, ſuaque imprimis dubitatione, cum libr. 1. περὶ ἀρχῶν, initio capitis ſexti, de rerum conſummatione, deque pœnis damnatorum, ac beatorum præmiis acturus ſic præfatur: *Quæ quidem à nobis cum magno metu, & cautela dicuntur, diſcutientibus magis & pertractantibus, quam pro certo ac definito ſtatuentibus.* Et ita demum caput idem claudit: *Certius tamen qualiter ſe habitura ſit res ſcit ſolus Deus, & ſi qui ejus per Chriſtum, & Spiritum ſanctum amici ſunt.* Pari quoque modo initio capitis ſequentis hæſitationem ſuam declarat. Id ne ipſe quidem infitiatus eſt Hieronymus, cum Epiſt. 59. ad Avit. cap. 1. Origenem de eodem argumento multa commentatum ſcripſiſſe tandem ait: *Hæc juxta noſtram ſententiam non ſint dogmata, ſed quæſita tantum, atque proiecta, ne penitus intracta viderentur.* E

Cæterum in aſſerendo igne illo qui juſtos in fine rerum itidem ut impios invaſurus ab Origene fingitur, ipſi conſentit Lactantius libr. 7. cap. 21. *Juſtos*, inquit, *cum judicaverit, etiam igni eos examinabit, tum quorum peccata vel pondere, vel numero prævaluerunt, præſtringentur igni atque comburentur: quos autem plena juſtitia & maturitas virtutis incoxerit, ignem illum non ſentient.* Hilarius quoque Can. 2. in Matth. *Baptizatis in Spiritu ſancto reliquum* eſſe dicit *conſummari igne judicij*; atque ne hac quidem lege immunem fore putat B. Virginem. Idem habet in Commentar. ad Pſalm. 118. 20. Ambroſius Serm. in Pſalm. 36. *Igne ergo purgabuntur filij Levi, igne Ezechiel, igne Daniel*; & deinde: *Salvi erimus per fidem, ſic tamen ſalvi quaſi per ignem; etſi non exuremur, tamen uremur.* Quæ ſequuntur, ex Origene manifeſte tranſlata ſunt: *Quomodo tamen alij remaneant in igne, alij pertranſeant, docet nos divina Scriptura: nempe in mare rubrum demerſus eſt populus Ægyptiorum; tranſivit ante populus Ebræorum.* Igneam vero ejuſmodi pur- F

A gationem gladio flammeo circa ostium Paradisi circumacto & rotato significari ait Comment. in Psalm. 118. Et Hieronymus libr. 3. in Amos 7. 4. sanctos & impios ignibus pariter expurgandos esse ait. Quibus omnibus præluſit Sibyllinorum Oraculorum ſcriptor libr. 2.

καί τοτε δὴ πάντες διὰ αἰθομένοιο ποταμοῖο
καὶ φλογὸς ἀσβέστου διήσουσιν· οἵ τε δίκαιοι
πάντες σωθήσονται, ἀσεβεῖς δ' ἐπὶ ζόφον ὀλοιὸν
εἰς αἰῶνας ὅλους, ὁπόσοι κακὰ πρόσθεν ἔρεξαν·

& deinde:

τιὸς δ' ἄλλως, ὁπόσοις τε δίκη, καλά τ' ἔργα μέμηλεν,
B ἄγγελοι αἰθόμενοι διὰ αἰθομένοιο ποταμοῖο
εἰς φῶς ἄξουσι·

Tunc vero omnes per ardentem fluvium,
Et flammam inextinctam transibunt: juſti autem
Omnes ſalutem adipiſcentur; impij vero peribunt
In omnia ſæcula, quicunque mala ante geſſerunt.

& deinde:

Alios vero, quibus juſtitia, & recta opera cura fuerunt,
Angeli tollentes per ardentem fluvium
C *In lucem deducent.*

Ignem in conſcientiæ facibus & flagellis itidem ut Origenes conſtituit Ambroſius libr. 7. in Luc. cap. 14. iiſdem fere ipſius verbis: *Ergo*, inquit, *neque corporalium ſtridor aliquis dentium, neque ignis aliquis perpetuus flammarum corporalium, neque vermis eſt corporalis. Sed hæc ideo, quia ſicut ex multa cruditate & febres naſcuntur & vermes; ita ſi quis non decoquat peccata ſua, velut quadam interpoſita ſobrietate abſtinentiæ, ſed miſcendo peccata peccatis, tamquam cruditatem quamdam contrahat veterum & recentium delictorum, igne aduretur proprio, & ſuis vermibus conſumetur.* Hieronymus doctrinæ huic alias ſatis infenſus, in eam tamen benigne ſe gerit ſub finem libr. 18. Comment. in Eſaiam: *Vermis autem qui non morietur, & ignis qui non extinguetur, à pleriſque conſcientia accipitur peccatorum, quæ torqueat in ſupplicijs conſtitutos, quare vitio ſuo*
D *atque peccato caruerint electorum bono*: & paulo poſt: *Si quis igitur habeat in conſcientia ſua zizania, quæ inimicus homo dormiente patrefamilias ſuperſeminavit, hæc ignis exuret, hæc vorabit incendium.* Minime quidem fidem his à ſe adjungi teſtatur; ſed nec ea ſibi improbari ſignificat; nec ſub aliena, ſed ſub ſua ipſius perſona proponit. Diverſa vero eſt Auguſtini ratio, nam quamvis libr. 21. De Civit. Dei, cap. 9. eorum opinionem reprobet, qui ignem Damnatorum metaphorice ſumunt, eumque corporeum fateatur libri ejuſdem, cap. 10. & libro 12. De Geneſ. ad liter. cap. 32, & 33. neget Inferorum ſubſtantiam eſſe ſpiritalem; & ea quibus animæ corporibus exutæ afficiuntur, doceat non eſſe corporalia, ſed ſimilia corporalibus: tamen libro 20. De Civit. Dei, cap. 16. ignem illum dicit ſe *cujuſmodi, & in qua mundi vel*
E *rerum parte futurus ſit hominem ſcire arbitrari neminem, niſi forte cui divinus Spiritus oſtendit.* Capite 26. libri ſequentis hæc Apoſtoli 1. Cor. 3. 13. *Uniuſcuiuſque opus quale ſit, ignis probabit,* & v. 15. *Ipſe autem ſaluus erit, ſic tamen quaſi per ignem.* ſignificare putat anguſtias ac mœrores, quibus homo percellitur, cum rebus animo ſuo præter æquum caris & complacitis orbatur: *Quod enim*, inquit, *ſine illiciente amore non habuit, ſine urente dolore non perdet.* Hoc quoque igne mortem notari conjectat, Eccleſiæ perſecutiones, martyria; ac eum proinde ab æterno hoc igne diſtinguit, in quem Damnati Chriſti decreto mittendi ſunt. At illud adverti omnino velim: *Poſt iſtius ſane corporis mortem, donec ad illum veniatur, qui poſt reſurrectionem corporum futurus eſt damnationis & remunerationis ultimus dies, ſi hoc temporis intervallo ſpiritus defunctorum ejuſmodi ignem dicuntur perpeti, quem non ſentiant illi qui non habuerunt tales mores & amores in hujus corporis vita, ut eorum ligna, & fœnum, & ſtipula conſumantur: alij vero ſentiant, qui ejuſmodi ſe-*
F *cum ædificia portaverunt; ſive ibi tantum; ſive & hic & ibi; ſive ideo hic ut non ibi, ſæcularia, quamvis à damnatione venialia concremantem ignem tranſitoriæ tribulationis inveniant, non rediguo quia forſitan verum eſt.* Nec levius in Græcis Scriptoribus poſitum Origeni præſidium eſt: Philo in libro ὡσὶ δ' εἰς τὰ πεπαῤῥησιάσατο συνόδου. ἃ ἄδικον καὶ ἄθεον ψυχὴν φυγαδεύων ἀφ' ἑαυτοῦ πρὸ πάντα διέπεμψεν εἰς ἃ ἡδονῶν καὶ θυμῶν ἐστὶ ἀδημιάτων χῶρον· ὃ ἔχουσι δεῖ πρεσβύτατα ἀνθρώπων κακῶν), οὐχ ὁ μυθευόμενος ἐν ᾅδου· ἐν ᾧ ὁ πρὸς ἀλήθειαν ἄθεος, ὁ τῷ μοχθηρῷ δίκῃ ὄζων, ὁ ἀλάστωρ, καὶ παλαμναῖος, καὶ πάσης ἀρᾶς ἄνοχος. *Injuſtam & impiam animam fugatam à ſeipſo longe procul diſpergit* (Deus) *in voluptatum, & cupiditatum, & criminum locum. Hic autem locus aptiſſime impiorum appellatur, non qui apud Inferos fabuloſe fingitur. Verus enim Infernus, vita eſt hominis nequam, perniciosa, conſcelerata, & omni execratione digna.* Corporeum quoque negat eſſe Infernum Gregorius Nyſſenus libr. De anima & reſurrect. quemadmodum ignem æter-

num materia constare infitiatur Iohannes Damascenus in fine libri 4. De orthod. fid. cu- A
jus tamen sententiam mollire conatur S. Thomas, ut est apud Sixtum Senensem Biblioth. libr. 5. Annot. 141. Ignem & vermem in scelerum memoria ponit Theophylactus in 9. Marc. σκώληξ δὲ καὶ πῦρ κολάζοντα ζωὴν ἀμέριτον τοῖς ἀμέτροις ἁμαρτωλοῖς ἡ συνείδησίς ἐστιν ἑκάστου, καὶ ἡ μνήμη τῶν πεπραγότων ἐν τῷ βίῳ τούτῳ αἰσχρῶν. ἥτις ὥσπερ σκώληξ κατεσθίει καὶ ὡς πῦρ φλέγει. *Vermis autem & ignis, qui puniunt peccatores, conscientia est uniuscuiusque & memoria turpium in hac vita gestorum; quæ sicut vermis absumit, & sicut ignis urit.* Nicetas libr. 4. Thes. orth. fid. Hær. 31, Deum ignis illius nomine notari suspicatur, quia *vitium consumit, & in favillam convertit.* In statuendo Inferorum loco extra mundi hujus metas Origeni suffragatur Chrysostomus Homil. 31. in Epistol. ad Rom. gehennam in spatiis ab hoc mundo secretis statuens hoc argumento, quod Regum carceres & metalla remota esse soleant. Suffragatur & Augustinus libr. 12. B
De Genes. ad lit. cap. 33, 34. cum Inferos extra terram collocat; & libr. 20. De Civit. Dei, cap. 16. cum ignorare se profitetur, *in qua mundi vel rerum parte futurus sit ignis ille.* Quamvis libr. 2. Retract. cap. 24. sub terris hunc esse tamdem concedat. Certe de loco & natura ignis hujus, licet nullum adhuc editum sit peculiare decretum, nedum Adamantij ætate, universæ tamen consensus Ecclesiæ satis ostendit, quid unicuique tenendum sit. Denique Iohannes Philoponus Christianus Philosophus animas corporibus exemptas circa monumenta volutari cum Origene decrevit: nam hominem triplici instructum anima, vegetativa, sensitiva, & rationali, prioribus duabus per mortem privari dixit, tertiam vero superesse; quæ si sceleribus inquinata sit, expiandis ijs spiritu tenui vestiri, in eoque comme- C
ritas pœnas dare; alioquin incorpoream animam, corporeis rebus affici non posse; spiri-
tale itaque istud corpus suppliciis torqueri; & in sepulchretis interim degere, variisque indui formis, & vaporibus nutriri; eoque tamdem absumpto, tum demum expiatam animam absolvi, & in cœlum ferri.

Nihil porro iterare attinet, quod suo iam disputavimus loco, ecquonam tempore Dæmonibus inferenda supplicia Origenes putaverit. Perspicuum enim fecimus nullas, ipsius opinione, pœnas iis infligi, quoad postremo judicio in ignem æternum conjecti sint; multosque è sanctis Patribus pœnam, uti appellatur, sensus ab iis removisse.

IX. Nunc quid de beatitate commentus sit, exploremus. Hanc in eo positam sensit, ut quisquis eam sit adeptus, unum cum Deo efficiatur, juxta illud Iohann. 17. 24, & 21. *Pater quos dedisti mihi, volo ut ubi sum ego, & illi sint mecum; ut omnes unum sint, sicut tu Pater in* D
me, & ego in te, ut & ipsi in nobis unum sint. Ad id autem felicitatis culmen non statim putavit perveniri, sed per cognitionem primum & eruditionem, qua errorum & ignorantiæ caligo discutitur; ac deinde per Dei similitudinem; & demum per intimam cum Deo conjunctionem & unitatem, qua supremum bonum continetur. Multis hæc explicantur libr. 2. De princip. cap. 12. & libr. 3. cap. 6. nam priore loco ostendit Origenes comesturos Sanctos *panem vitæ, qui veritatis & sapientiæ cibis nutriat animam, & illuminet mentem, & potet eam divinæ sapientiæ poculis..... quibus sapientiæ escis nutrita mens ad integrum & perfectum, sicut in initio factus est homo, ad imaginem & similitudinem Dei reparetur.* Hinc unicuique à Deo insertum esse ait discendi amorem, qui tum explebitur, cum post diligenter quæsitam in hac vita veritatis notitiam, clariorem rerum perceptionem consequi promeruimus. Multipli- E
cem deinde rerum scientiam enumerat, qua tum mens illustrabitur, non simplici quidem & repentina collustratione, sed diversa, & pro mentis captu & progressu continenti successione impertita. Posteriore autem loco docet summum bonum, seu finem omnium, ad quem natura rationalis universa tendit, hunc esse, similem Deo, quoad ejus fieri potest, evadere; atque ex hac similitudine in melius proficientem animam unum iam fieri cum Deo, prout pollicitus est Christus Iohann. 17. 24, & 21. atque ita porro in fine omnia, & in omnibus Deum futurum esse. Exponit postmodum qui omnia & in omnibus Deus esse possit; nempe cum rationis pollens anima, omni vitiorum fæce purgata, nihil aliud vel intelligere vel sentire potest, quam Deum; nec amplius ex arbore scientiæ boni & mali decerptos fructus degustare concupiscit, cum semper in bono sit, nec ei malum perpetrare F
promtum sit; eoque tandem pacto finem reparari in principium, rerumque exitus initiis conferri, cum in illum statum restituetur anima, quem cum teneret, ligno scientiæ boni & mali non egebat; tunc eam morti obnoxiam non futuram, detersum iri omnem malitiæ sensum, Deumque vere futurum omnia in omnibus. Ad hæc quale futurum sit spiritale illud corpus quo circumvestiendi sunt beati, patefacit, splendidius nimirum & excellentius corporibus reliquis quæ sub aspectum cadere possunt; eo vero plus subtilitatis ac splendoris adepturum, quo ratione instructa anima plus meritis suis ac virtutibus popos-
cerit. Quærit demum utrum post rerum consummationem, cum Deus erit omnia in omnibus, idem erit corporum omnium fulgor & gloria; respondetque summum illum & perfectum statum adepturam corpoream naturam, postquam sanctis doctrinis eruditas ani-

mas

A mas Deo Patri Christus subjecerit. Atque hæc fere habet Hieronymus Epist. 59. ad Avit. cap. 3. & ad finem libri hujus tertij ὡς ἀρχὴν ista Origenem intulisse ait: *Et erit Deus omnia in omnibus, ut universa natura corporea redigatur in eam substantiam quæ omnibus melior est, in divinam scilicet, qua nulla est melior* quod Rufinus dissimulavit. Dissimulavit & hoc alterum, quod ex eodem Origenis libro adducit ibidem Hieronymus: *Nec dubium est quin post quædam intervalla temporum rursus materia subsistat, & corpora fiant, & mundi diversitas construatur, propter varias voluntates rationabilium creaturarum, quæ post perfectam beatitudinem usque ad finem omnium rerum paulatim ad inferiora dilapsæ tantam malitiam receperunt, ut in contrarium verterentur, dum nolunt servare principium, & incorruptam beatitudinem possidere.* Id quippe pervulgatum Origenis dogma de beatorum animorum peccatis & lapsibus, in alios transiert interpretatio-

B ne sua Rufinus libr. 3. De princip. cap. 6. Sic enim habet: *Verum istam perfectionem ac beatitudinem rationabilium creaturarum, vel naturarum, ita demum quidam permanere in eodem statu, quo supra diximus, putant, idest ut Deum omnia habeant, & Deus eis sit omnia, si nullatenus eas societas naturæ corporali admoveat. Alioquin existimant gloriam summæ beatitudinis impediri, si materialis substantiæ interseratur admixtio.* Quinetiam quod aliis adscribentem Adamantium inducit Rufinus, id confutantem ipsum exhibet capite eodem: *In quo statu* (beatitudinis) *etiam permanere semper & immutabiliter Creatoris voluntate est credendum, fidem rei faciente sententia Apostoli dicentis: Domum habemus non manufactam æternam in cælis.* De fine quoque rerum agit Origenes libr. 1. De princip. cap. 6. omniaque dicit ad unum finem revocanda, quemadmodum ad uno initio profecta sunt; postquam scilicet regnaverit Christus, omnesque inimicos

C sibi subjecerit, ipsumque novissimum inimicum mortem destruxerit, & Patri regnum tradiderit, tuncque cœlestia, terrestria & inferna ad unum finem deventura, *per bonitatem Dei, & subjectionem Christi, atque unitatem Spiritus sancti.* Addit insuper soli Trinitati bonitatem substantialiter inesse, cæteros inde mutuatam & derivatam habere; *& tunc esse in beatitudine, cum ac sanctitate, ac sapientia, & de ipsa divinitate participant:* quod quicunque negligunt, propriæ desidiæ vitio felicitate hac eos excidere & à Deo pro culpæ modo adhiberi. Nec ab his discrepant quæ ex Origene profert Catena Corderiana in Psalmos, ad Psal. 60. 3. ubi Christus esse dicitur tabernaculum, & mons sanctus, in quo perfecti conquiescunt; deinde subjicit: πλὴν εἰ μή ἐστι τελειότητος ἐχεῖνο τοιαύτη σκιὰ ἡ, ὡς μὴ ἅγια ἁγίων ᾖ, ἀλλ' ὃν ἔτι μετ' ἀνάπαυσιν καταστασις ὑποφέρουσα τῆς λογικῶν, καὶ ἂν ἐσται) ἐν παρέι ἢ ὑλῆ, μᾶλλον δὲ τῇ ζιαθ.

D διὸ παροικεῖν εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀλλ' ἐ καθοικεῖν ἐν τῷ σκηνώματι εἰρηνῆ· ὁ ἐν τούτῳ τῷ οἴκῳ γεγονὼς σκηνοποιὸς) ἐν τῇ ἐρήμῳ πέφευγεν τὸ θεῖ σκεπῆ· Hoc est: E tabernaculo, quod est Christus, digressi sancti in Trinitate conquiescent, cum regno Christi absoluto, Pater ipse regnum susceperit. Hac doctrina imbutus Theodorus Ascidas Cæsareæ Cappadociæ Episcopus, Origenistarum Iustiniani ætate patronus dixit: εἰ τοῦ οἱ ἀπόστολοι, καὶ οἱ μάρτυρες θαύματα τυρεύουσι, καὶ ἐν τῇ τοσαύτῃ τιμῇ ὑπάρχουσιν, ἐν τῇ ἀποκαταστάσει εἰ μὴ ἔσται ῥᾳδίως τοῦ χρείους, ποία ἀποκατάστασις ἀυτοῖς ἔσται; *Si nunc Apostoli & Martyres miracula edunt, & in tanto sunt honore; in restitutione si æquales Christo non evadant, qualis eorum restitutio futura est?* quam vocem in Quinta Synodo damnatam fuisse testatur Evagrius libr. 4. cap. 38. Verumtamen in Præfatione Commentar. in Iohann. à communi Theologorum sententia minime recedit Origenes, in Dei cogni-

E tione & contemplatione beatitudinem sitam esse docens, & finem esse τὸ θεωρητικὸν, εἰς ὃ καταλήξῃ τὸ πλῆθος· ὕδευ ἐν τῇ λεγομένῃ ἀποκαταστάσει·

X. Non statim autem ad supremam beatitudinem, sed pedetentim ac per diversos gradus perveniri voluit. Nam animas beatitudinem promeritas, sed terrenarum rerum contage etiamnum laborantes, postquam corpore emissæ sunt, per varia deduci loca finxit, in quibus expurgatas, & ab Angelis huic ministerio destinatis eruditas, & errorum tenebris exolutas, splendidiorem ac celsiorem regionem conscendere; ibique novis instructas doctrinis, aliisque usas magistris in sublimius ferri, donec ad summum, quem diximus, felicitatis apicem evaserint; ac primum in certo quodam terræ loco terrenas fæces, & ignorantiam deponi, atque hunc esse Paradisum; inde in aëre, & in diversis postmo-

F num cœli locis novam capessere disciplinam, & perfecta demum beatitate frui; in singulis autem mansionibus eo diuturniorem agere moram animas, quo pluribus, dum corpori adjunctæ essent, sese noxis contaminarunt, pluribusque inquinamentis expurgandæ sunt. Frequentes extant doctrinæ hujus notæ; nos præcipuas excerpemus. Homilia 26. in Num. digressum animæ à corpore, Israëlitarum exitu de Ægypto exprimi tradit, cum relictis mundi hujus tenebris, & corporis cæcitate, in alium orbem transit anima, qui vel sinus Abrahæ, ut in Lazari historia; vel Paradisus, ut in illa Latronis, nuncupatur; *vel etiam*, inquit, *si qua novit Deus esse alia loca, vel alias mansiones, per quæ transiens anima Deo credens, & perveniens usque ad flumen illud, quod lætificat civitatem Dei, intra ipsam sortem promissæ Patribus hereditatis accipiat:* & aliquanto post: *Istius ergo terræ hereditatem, postquam de mundi huius Ægypto exierit, Deo credens anima consequitur: & alibi quidem ij qui sub Lege vixerunt; alibi autem qui per*

Iesu Christi fidem & gratiam dispensati sunt. Homilia deinde sequenti repetit hæc eadem, & A diversis mansionibus Israëlitarum in deserto, animæ mansiones notari scribit; ut & illo Christi Iohann. 14. 2. *In domo Patris mei mansiones multæ sunt*; ac variis præterea Prophetarum testimoniis, quæ subinde enumerat: per hæc ergo loca peregrinantem animam ad quietis locum cum gemitu & dolore anhelare; hebescere etiam, & caligare, quoad itineris sui metam assecuta sit: *Per singulas quasque*, inquit, *digrediens mansiones, illas scilicet multas, quæ dicuntur esse apud Patrem, illuminatur amplius ex una ad aliam veniens, majora semper illuminationis augmenta conquirit, usquequo assueta sit ipsius veri luminis, quod illuminat omnem hominem, intuitum pati, & miræ majestatis ferre fulgorem.* Inculcat idem in sequentibus: *Post resurrectionem ascensura ad cœlos* (anima) *non subito, nec importune ad summa conscendit, sed per multas deducitur mansiones, in quibus illuminata per singulas, & augmento semper splendoris accepto, in unaquaque* B *mansione illustrata sapientiæ lumine usque ad ipsum perveniat luminum Patrem.* Post hæc mansionum illarum deserti nomina mansionibus accommodat, quas anima in cœlum abitura peragrat, ostenditque hanc etiam tum Dæmonum insidiis & tentamentis esse obnoxiam, laboresque sustinere, at non invitam, nec tantum iis defatigari, quantum spe sublevatur; sed & refrigeriis animam foveri, paulatimque ad cœlestium cognitionem assurgere, iamque plenam in corpus exercere potestatem, & tum curriculi metam stringere, cum pervenit ad flumen Dei, & sapientiæ fluentis, undisque divinæ scientiæ irrigatur. Ex quibus satis apparet sententiæ huic Origenis vim afferre Sixtum Senensem libr. 5. Biblioth. Annot. 128. cum ait mansiones illas, non ad diversa ascensionum tempora, sed ad diversos præmiorum gradus esse referendas. Denique Hom. 28. in Num. aliquem nobis à Deo locum C præparari comminiscitur, ubi ad certum tempus habitemus, si quæ peccata imprudentes admisimus; quemadmodum certas refugij urbes iis assignavit Moyses, qui homicidium casu & inconsulto commisissent; & unumquemque in hac illaue cœli parte à Christo pro meritis constitui. Addit Homil. 25. in Iosue filios Abraham locatum iri in cœlo secundum ordinem stellarum & partium cœli; datumque iri aliis sortem ad Orientem, aliis ad Occidentem, ad Austrum aliis, aliis autem qui Deo magis noti sunt ad Aquilonem. Facit ad rem illud ex Homil. 1. in Psalm. 38. *Alium facit diem Solis iste cursus nostri hujus cœli spatijs terminatus; alium habet diem ille qui ad secundi cœli pervenire meretur ascensum. Multo enim clariorem diem ducit ille qui usque ad tertium cœlum vel rapi, vel pervenire potuerit, ubi non solum ineffabile lumen inveniet, verum etiam verba quæ homini loqui non liceat, audiet. Novi & alios dies, quorum* D *numerum fortasis Propheta merito requirit.* Clarissimum vero istud quod legitur Tractat. 30. in Matth. *Vnumquodque cœlum suæ institutionis & initia habet, & perfectiones, idest terminos. Vt puta post conversationem summam quæ fuit super terram, suscipit iterum hominem conversatio unius cœli, & perfectio quæ in eo est. Iterum suscipit eum secunda conversatio secundi cœli, & perfectio quæ in eo est. Iterum suscipit eum tertia conversatio tertij cœli, & perfectio quæ in eo est. Et sic intellige mihi multorum cœlorum multarum conversationum initia esse & terminos, idest perfectiones, à quibus initijs & terminis diversorum cœlorum congregat Deus suos electos.* Idem libro 1. De princip. cap. 6. docet ad unum finem reditura omnia, quemadmodum eadem initia habuerunt, tum scilicet cum imperium tenuerit Christus, & profligatis inimicis, sibique subjectis, ac ipsa etiam morte, regnum Patri tradiderit. Ostendit deinde suis ordinibus de- E lapsas quasdam rationales naturas, aliis fuisse ad regendum traditas quæ locum suum tenuissent, earumque salubribus disciplinis reformatas amissam beatitudinem recuperare posse: *Ex quibus*, inquit, *existimo, prout ego sentire possum hunc ordinem humani generis institutum, qui utique in futuro sæculo, vel supervenientibus sæculis, cum cœlum novum & terra nova secundum omnes iam cœperit, restituetur in illam unitatem, quam promisit Dominus Iesus.* Quasdam præterea in tantam ait deveniſſe nequitiam, ut Virtutum cœlestium eruditionem penitus respuant, iisque repugnent; atque illas ab Apostolis Virtutes contrarias appellari, unde mortalium vitæ certamina & agones existunt. Tum docet in præsenti & in futuro sæculo singulas diuersis castigatas supplicijs, Angelicis disciplinis emendari, donec ad perfecta & æterna perveniant; quem locum non semel supra adduximus. Tandem in eo desinit, non interi- F turam quidem in fine rerum corporalem naturam, sed mutatum iri ætheris in modum, & cœlestem quamdam subtilitatem ac splendorem adepturam. Multis etiam argumentum istud explanat libr. 2. περὶ ἀρχῶν, cap. 3. sibique quærendum proponit, utrum post hunc mundum curatio aliqua & emendatio futura sit, asperior quidem in eos qui Verbo Dei morem non gesserunt; erga cæteros vero mollior & lenior, qui iam in studio veritatis, dum viverent, subacti, divinæ sapientiæ capaciores effecti sunt: utrum etiam finis omnium hanc vitam sit exceptura, alius vero mundus futurus sit ad eos corrigendos, qui id meriti sunt. Hanc deinde excutit opinionem quæ corpoream naturam in fine rerum penitus in nihilum redigendam asseverat; quam edisserens ait: *Hæc materia corporis quæ nunc corruptibilis est, induet incorruptionem, cum perfecta anima, & dogmatibus incorruptionis instructa uti ea cœperit*; docetque animam corporis indumentum futuram, quæ ipsa Christo induetur, unde

A incorrupta evadet. Postmodum addit: *Incorruptio autem & immortalitas quid aliud erit nisi Sapientia, & Verbum, & Iustitia Dei, quæ formant animam, & induunt, & exornant?* Eam autem sententiam, quæ futurum statuit, ut incorporea vita agenda sit, cum Christo subjecta omnia fuerint; vel alteram hanc quæ corpoream substantiam purissimis spiritibus pro meritis sociandam, & in æthereum statum transmutandam decernit; aut tertiam denique, quæ desiturum mundi hujus habitum definit, & supra sphæram ἀπλανῆ in tuto collocandam piorum stationem, tum qui castigationibus delicta expiarunt, tum qui virtutibus eo pervenire meruerunt, proponit unicuique, ut quæ animo suo collibuerit magis, eam pro arbitrio amplectatur. Capite 12. libri ejusdem putare se pronuntiat migrantes ex hac vita animas in locum aliquem in terra positum secedere, quem Paradisum Scriptura appellat,
B ibique sic tamquam in schola, rerum quas in terris viderant, ac futurorum etiam causas condiscere. Quo mundior autem, & exercitatior aliqua fuerit, eo magis proficientem, citius in aërem conscensuram, hinc ad sphæras cœlestes, in quibus novis eruditionis accessionibus locupletabitur. Eadem habentur libr. 3. περὶ ἀρχῶν, cap. 6. docetque per immensa annorum curricula animas suis in locis emendari, præcurrentibus aliis, & citato cursu ad summa enitentibus, subsequentibus proxime aliis; nonnullis tardius; & sic per diversos ordines proficere, ac Deo reconciliari, donec destruatur postremus inimicus, mors scilicet; ac restitutis tamdem in hunc statum animis, naturam corporalem ad gloriam perductum iri; omniaque unum futura, cum Deus fuerit omnia in omnibus. Sub finem capitis ejusdem idipsum inculcat, additque in alia terra sanctos esse Angelicis institu-
C tionibus informandos. At Homilia 11. in Num. ad superiora adjicit Angelos ijs regendis in futuro sæculo fore præfectos, quos labore suo ac ministerio è diversis Gentibus congregatos ad Christi notitiam adduxerint; adeo ut Christus non tam Rex futurus sit, quam *Rex Regum, & Dominus dominantium*; & nonnullos ab Angelis Christo offerri, aliquos vero Archangelis duntaxat. Denique sic concludit: *Sicut ex initio sæculi hujus, cum dispergeret Deus filios Adam, statuit fines Gentium secundum numerum Angelorum Dei, & unaquæque gens sub illo Angelo facta est; una autem fuit & electa gens Israël, quæ portio Domini fuit, & funiculus hæreditatis eius; ita credo & in fine hujus mundi, atque in initio sæculi alterius futurum ut itetum dividat Excelsus filios Adam, & qui non potuerint ita mundi esse corde, ut ipsum videant Dominum, & esse portio Domini, videant sanctos Angelos, & sint secundum numerum Angelorum Dei. Sed beatus est qui dignus*
D *fuerit in illa vita esse portio Domini, & populus ejus Iacob, ac funiculus hæreditatis suæ Israel.* Germanum horum est quod legitur Hom. 21. in Num. ubi aliud beatitatis genus iis assignat, qui divina ministeria in vivis obierint; aliud iis qui virtutem segnius excoluerint: illos quippe scribit supergredi summa cœli fastigia, & ibi semper in Domino, semper in Verbo ejus ac Sapientia versantes summis delitiis frui; hos vero terræ alicujus sublimioris & potentioris, terræ nempe viventium hæreditatem capturos. Scribit præterea Homil. 3. in Luc. in futura vita non omnes statim atque corpore exierint, Deum, Angelosve visuros, sed eos tantum qui munditie cordis dignos se Dei aspectu præbuerint; quamvis autem in eodem loco futuri sint & qui puro corde erunt, & qui sordibus fœdati, disparem tamen utrorumque futuram sortem, & illos Dei intuitu fruituros, quo hi carebunt. Homilia 17.
E sequente asseverat ab Ecclesia cœlesti dejectum iri digamos, quemadmodum in terra ab Ecclesiasticis dignitatibus arcentur: *Non quo*, inquit, *in æternum mittantur incendium, sed quo partem non habeant in regno Dei*: & deinde eos ait *esse de secundo gradu, & de his qui invocant nomen Domini, & qui salvantur quidem in nomine Iesu Christi, nequaquam tamen coronantur ab eo.*

Ad postremum quoniam ad summam perfectionem res creatæ nondum adductæ sunt, idcirco nondum beatos plenam recepisse lætitiam, nec summo gaudio frui affirmavit, ne ipsos quidem Prophetas, vel Apostolos; imo ne ipsum quidem Christum. Verba ipsius hæc sunt Homil. 7. in Levitic. *Nondum enim receperunt lætitiam suam, ne Apostoli quidem, sed & ipsi expectant ut & ego lætitiæ eorum particeps fiam. Neque enim decedentes hinc Sancti continuo integra meritorum suorum præmia consequuntur, sed expectant etiam nos, licet morantes, licet desides. Non enim*
F *est illis perfecta lætitia, donec pro erroribus nostris dolent, & lugent nostra peccata.* Cui probando utitur hoc Apostoli Ebr. 11. 39, 40. *Hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt repromissionem: Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur.* Addit postmodum Sanctos perfectam nobiscum in die judicij una beatitudinem capturos, propterea quod totum simul corpus suscitandum sit, homines nimirum universi: quod corpus cum multis constet membris, singulis videlicet hominibus, futurum scilicet truncum corpus & imperfectum, si qua sui parte careat, nec perfecta proinde ac plena fruiturum lætitia, quoad integritatem suam receperit. Et postea: *Quod si tibi, qui membrum es, non videtur esse perfecta lætitia, si deest aliud membrum: quanto magis Dominus & Salvator noster, qui caput & auctor est totius corporis, non sibi perfectam dicit esse lætitiam, donec aliquid ex membris deesse corpori suo videt?* Laboranti Origeni succurrere conatur Genebrardus, & hæc scribit: *Atqui id de integra & absolu-* Gen. in Collect. cap. 6.

luta beatitudinis consummatione, quam nondum sanctis in corporibus receperunt, potest explicari. Quid A
juvat autem recusanti opem ferre, cum hac neutiquam de caussa, quam commemorat Genebrardus, sanctos existimet nondum perfecta frui lætitia: *Non enim est illis,* ait ipse, *perfecta lætitia, donec pro erroribus nostris dolent & lugent nostra peccata.*

Cum ait autem Origenes Tom. 11. in Matth. pag. 207. animas, postquam pro sordium & inquinamenti ratione, plus minusve fuerint expurgatæ, tandem unum solare lumen futuras, & inferioribus lucem suam præbituras: id sibi vult, supremum illas felicitatis apicem consecuturas, supra quem assurgere non licet: quem locum quæcunque tenuerint, æquali luce fulgere, & pari beatitatis mensura frui necesse est. Verum aliquibus ex hoc numero semper recidentibus ad pristina vitia, & è summo illo gradu labentibus, obtusiori luce, & priore hac multum inferiori splendebunt. Similiter intelli- B
gendus est, cum ait futurum aliquando Deum omnia in omnibus, cumque supremum illum finem ad quem omnia pervenient, rerumque universarum ἀποκατάστασιν commemorat. At cum Tomo 15. in Matth. p. 406. scribit in remunerandis hominibus, voluntatis duntaxat ipsorum ac studij rationem habere Deum, non temporis quod exercendis virtutibus impenderunt, ac idcirco æqualibus præmiis donandos quicunque pro virili laborarunt; id ita ex superioribus explicandum est, eamdem iis tribuendam esse mercedem, salutem nimirum, at non eamdem adhiberi purgationem, si diu illi in virtute, parum isti desudarunt, similibus licet in Deum studiis elati vitam clauserint; sed diversis utrosque discipli- C
nis, & emendationibus reparari, antequam in supremo beatitatis culmine collocentur. Itaque subjicit Origenes p. 407. ἐχέτωσαν μὲν γὰρ δίχα τὴν μετάνοιαν καὶ τὸ καθαρμοῦσθαι ἐν ὑπο-
κρισμοῖς εἴτω πρείττονα τὴν καταλαμβανομένων ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀμήν λέγω ὑπολαμβάνειν ἀεὶ αὐτὴν
ὅτι ὅμοιοί εἰσι τοῖς ἀεὶ τῷ ὑποκειμένῳ ἐν τῇ νεότητι, ἀεὶ τὸ μηδὲν ἐν ἀρχῇ τοῦ πίστεως μεμαθη-
κόσιν. Plurimum ergo hæc inter Origenis deliria, ac Iovviniani hæresim interest, qui virtutes ac peccata esse æqualia, ac æqualem proinde mercedem & pœnam fore arbitrabatur,
Aug. Epist. 29. ad Hieronym. Stoicos secutus qui *de paritate peccatorum*, ut ait Augustinus, *soli ausi sunt disputare contra omnem sensum generis humani.*

XI. Emensis illis ac peragratis spatiis, quæ animas purgàndi caussa decurrere finxit Origenes, quo eas subsistere loco ac conquiescere ratus sit, videndum est. Novum quidem cœlum, ac terram novam felicitati & quieti post hanc vitam deputat, propter illud Isaiæ 65. 17. *Ecce enim ego creo cœlos novos, & terram novam; & non erunt in memoria priora, &* D
non ascendent super cor: quod repræsentatur 2. Petr. 3. 13. & Apocal. 21. 1. Propter illud autem Pauli 1. Cor. 7. 31. *Præterit enim figura huius mundi*, & istud Davidis Psalm. 101. 27. *Cœli peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut vestimentum veterascent*; & hoc fortasse Isaiæ 51. 6. *Cœli sicut fumus liquescent, & terra sicut vestimentum atteretur*, eatenus novum cœlum & novam terram creatum iri docet, quatenus in fine rerum destruetur iste mundus, & in novam terram, ac novum cœlum reparabitur: *Innovatio*, inquit, *cœli & terræ, & transmutatio hujus mundi, & immutatio cœlorum his sine dubio præparabitur, qui per illam viam, quam supra ostendimus, iter agentes ad illum finem beatitudinis tendunt, cui etiam ipsi inimici subjiciendi dicuntur, & in quo sine omnia, & in omnibus dicitur esse Deus.* Itaque Hieronymus Epist. 59. ad Avit. cap. 1. censuisse Origenem queritur, futurum ut ex animis quibusdam *hominum constet genus in uno aliquo ex* E
mundis, quando juxta Esaiam cœlum & terra nova fient.

Supra hoc etiam conspicabile cœlum, terram novam ac cœlum novum quandoque collocat; & summi illius ac novi cœli ratione Firmamentum esse Inferos ait, quemadmodum ratione Firmamenti Terra hæc nostra, quam proprie Aridam appellandam censet, Inferi sunt; Inferorum vero ratione cœlum ipsa est; & quemadmodum discedentes ex his terrenis sedibus animæ pro suis meritis diversa apud Inferos obtinent loca, ita quæ in summo loco moriuntur, ablegari in Firmamentum, vel in terram, & varia ibi loca nancisci: ac rursum quemadmodum migrantes ex Inferis animæ, & ob recte gesta in terram remeantes, nasci dicuntur; ita varios animarum ortus in Firmamento, & supremo item cœlo contingere. Verba ipsa Origenis, quibus hæc continetur doctrina, adducit Hiero- F
nymus capite 2, & 4. Epist. 59. ad Avit. è libro 4. περὶ ἀρχῶν. Huius certe libri capite 21. tradit Origenes Hierosolymam, sed & reliquas etiam terræ regiones, alias sibi cognomines in cœlis habere, ibique Ægyptum, Babyloniam, Tyrum, & Sidonem reperiri; multaque de locis illis vaticinatos esse Prophetas, quæ si quis ad terrena loca referat, valde eum hallucinari. Plurima ibi in Sacris Voluminibus memorata recenset, quæ allegorice interpretanda, & ad cœlestia detorquenda arbitratur. Homilia 28. in Num. Iudæam in cœlo suis distinctam montibus, suis civitatibus & vicis, suis etiam tribubus statuit: in eaque sedem positurum populum Dei, & verum Israëlem, Iesu duce, cujus imaginem gessit Iesus alter filius Nave; unumquemque autem in hanc illamve tribum iri ablegatum pro meritis ac virtutibus; *neque solum pro meritis eorum qui dispensantur, sed & pro novissimi Adam, in quo om-*

A *net vivificandi dicuntur, contemplatione.* Ibidem collocat Ierusalem,& montem Sion, juxta Apostolum Gal. 4. 26. & Ebr. 12. 22. & Iohannem Apocal. 3. 12. & 21. 2. & Templum Dei; diesque ibidem festos celebratum iri putat, & quæcunque demum præcipiuntur in Lege, quam umbram continere dicit Apostolus futurorum bonorum. Eadem habet Homil. 23. in Iosue, eoque refert istud Iohann. 14. 2. *In domo Patris mei mansiones multæ sunt*, & super civitates illas cœlestes potestatem habiturum existimat servum illum frugi, qui commissam sibi pecuniam utiliter posuit. Has ergo inter animarum sedes eam proportionem statuit, & similitudinem Origenes, ut cœlestium umbram esse & imaginem velit terram hanc, quæque in terris geruntur, juxta Apostolum Ebr. 8. 5. Memorabilis vero præ cæteris ille locus quem Homil. 5. in Psalm. 36. reperimus, ubi hoc explanans Psalm. 36. 34. *Et*

B *exaltabit te, ut hæreditate capias terram*, terram hanc esse vult dorsum ipsius Firmamenti: *Vnde*, inquit, *ego arbitror, quia sicut cæli ipsius, ideſt Firmamenti inferius solum Arida hæc in qua nos habitamus, terra ejus dicitur; ita & illius superioris, quod principaliter dicitur inferius solum, in quo habitatores illi cœlestes conversantur, & ut ita dicam, dorsum ipsum Firmamenti hujus, merito, ut dixi, Terra illius cœli esse dicitur, sed tetra bona, terra sancta, terra multa, terra vivorum, terra fluens lac & mel.* Fuse totum doctrinæ suæ contextum explicat libr. 2. περὶ ἀρχῶν, cap. 3. atque rerum omnium universitatem, infernarum, terrenarum, cœlestium, & quæ supra cœlum sunt, generali nomine mundum ait appellari, quo cæteri mundi continentur; & quemadmodum Firmamentum terram hanc capacitate sua complectitur, ita sphæram quamdam superiorem, quæ in Scripturis terra bona, & terra viventium nominatur, & mitibus ac mansuetis

C promittitur, suo constringi cœlo, in quo sanctorum nomina descripta sunt; ex hoc autem cœlo, ex eaque terra, terræ ac cœli nominibus affecta fuisse Firmamentum & Aridam; aliudque esse cœlum & terram quæ initio à Deo creata sunt, ac Firmamentum quod die secundo conditum dicitur: mundum hunc autem superiorem, eum esse, unde missum se significat Christus dicens Iohann. 8. 23. *Ego non sum de hoc mundo*, corruptioni neutiquam ipsum esse obnoxium, nec oculis aspectabilem, sanctis autem & perfectis sedem hanc esse destinatam, & terram quidem mundi illius iis qui castigationibus & emendationibus fuerunt expurgati, aliis vero cœlum, qui dum in tetris agerent Dei mandatis obtemperarunt, sed ita tamen ut ab illa terra ad cœlum supremum transitus pateat. Consimilia sunt quæ habentur ejusdem libri cap. 8. & quæ capite postremo libri 3. ubi & illud adjicit, rerum

D istarum cœlestium, quæ inferiorum harumce typum gerunt, formam Moysi in monte fuisse monstratam; ad ejusque exemplum Tabernaculi & sacrificiorum instrumenta ipsum comparasse, secundum præceptum illud Dei Exod. 25. 40. *Inspice & fac secundum exemplar quod tibi in monte monstratum est.* Adjicit etiam in summo illo cœlo futurum illud *quod æternum dicitur Evangelium, & Testamentum semper novum, quod numquam veterascet*; in eaque piorum terra eruditum iri ab Angelis animas, quemadmodum & in commemoratis supra mansionibus, donec supremum adeptis cœlum sit Deus omnia in omnibus. Nec ab his abludit Homil. 1. in Genes. cum scribit cœlum illud supremum & incorporeum, quod Dei sedes est, primum à Deo conditum, deinde corporeum cœlum, hoc est Firmamentum: nam incorporeum appellat, ut supra ostendimus, quod propter eximiam tenuitatem sub

E sensus non cadit. Item capite ultimo libri 2. περὶ ἀρχῶν. postquam sanctos ex hac vita discedentes in quemdam terræ hujus locum deventuros dixit, qui Paradisus appellatur, inde aëreis mansionibus ac cœlestibus transgressis ad ea quæ non videntur, & quæ nomine duntaxat nobis cognita sunt, affirmat ascensuros. Hinc libro 7. in Epist. ad Rom. ea quæ oculis usurpantur, Aridam nimirum vel Firmamentum sperari vetat, sed quæ in oculos non incurrunt, & æterna sunt, nempe cœlum: *Imo potius*, inquit, *cælos multo eminentiores & excelsiores quam est illud Firmamentum quod videri oculis potest*, & terram mansuetis assignatam, edicente Apostolo 2. Cor. 4. 18. *Non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur: quæ enim videntur, temporalia sunt; quæ autem non videntur, æterna sunt.*

XII. Ad Paradisum quod attinet, à summo illo & supremo cœlo eum Adamantius di-

F stinxit, & in certo aliquo terræ loco collocavit; cum terrestrem è contrario Paradisum, quem in terra situm fuisse certissimum est, allegorice exponens supra cœlum constituerit, ut ostendemus. Ac de priore manifestum est testimonium libr. 2. περὶ ἀρχῶν, cap. 12. *Puto enim*, inquit, *quod sancti quique discedentes de hac vita permaneant in loco aliquo in terra posito, quem Paradisum dicit Scriptura divina, velut in quodam eruditionis loco.* Atque hanc primam esse vult mansionem, in qua corpore exeuntes animæ terrenis sordibus expurgantur; quam & idem esse vult ac sinum Abrahæ. *Sed & illam figuram*, inquit Homil. 26. in Num. *esse diximus exeundi de Ægypto, cum reliquit anima mundi hujus tenebras, ac naturæ corporeæ cæcitatem & transfertur ad aliud sæculum, quod vel sinus Abrahæ, ut in Lazaro; vel Paradisus ut in Latrone qui de cruce credidit, indicatur.* Aliquibus etiam Paradisum differentiis discriminat Homil. 3. in Ezech. ut alter sit Paradisus, alter delitiarum Paradisus. Atque hunc delitiarum Paradisum, cum

Eden, hoc est terrestri Paradiso confundit Homil. 1. in Cantic. ait enim: *Qui autem dignus* A
fuerit redire & esse cum Christo, quique in parvo fidelis inventus constituetur super multa, ille gustabit, & capiet voluptatem Domini, perductus ad locum quemdam, qui pro huiusmodi ciborum copiis & varietatibus, delitiarum nominatur locus. Propter quod & in Eden positus dicitur, quod delitias indicat. Quo de terrestri Paradiso quid senserit, infra explorabimus.

XIII. Hausta sunt & illa fere è Platonis fontibus: nam beatitudinem in Dei similitudine sitam ille voluit. Testes Laërtius in Platone, & Clemens Alexandrinus Strom. libr. 2. qui & in eadem fuisse Stoicos sententia demonstrat, & Abammon Ægyptius in responsione ad Epistolam Porphyrij. Plato præterea in Phædone, postquam Inferni topographiam descripsit, narrat animas, quæ virtutem inter & vitium mediam tenuerunt viam, post latam de se sententiam ad Acherontem profectas, conscensis vehiculis ad Acherusiadem paludem deportari, expiatisque illic per supplicia sceleribus solvi, & præmia tandem rerum bene gestarum referre, & ad animalium etiam generationem nonnumquam remitti: quæ vero insanabilibus sese facinoribus alligarunt, in Tartarum absque ulla futuri exitus spe præcipitari: at quorum crimina sanari possunt, proiici & illas in Tartarum, sed transacto illic anno, fluctu inde ejici, & ad Acherusiadem revolvi, nec ante liberari, quam eos exoraverint, quos injuria vel morte affecerunt: quæ puram autem & insontem duxerunt vitam, eas regionem quamdam superiorem, & delitiis affluentem, quæ terræ supereminet, ascendere; nonnullasque ex iis Philosophiæ præceptis institutas corporea mole liberari penitus, & in amœniora loca concedere. Præcipue notandum venit illud Plotini Enn. 3. libr. 4. cap. 6. quo animarum ad superiora progressarum nonnullas asseverat in C
sensili hoc mundo vitam agere, alias extra hunc mundum: quæ in sensili mundo degunt, alias penes Solem, vel aliquem Planetam, alias in Firmamento ævum agitare, unamquamque pro meritis. Dictaverat vero iam ante Pythagoras, ut refert Laërtius, ἠέρ πᾶσα ἀέρος ψυχῶν ἔμπλεων. *aërem omnem animis plenum esse.* Atque hæc interpolata Origenes ad Scripturæ sacræ effata utcunque aptavit.

Laërtius in Pythagora.

Terra autem illa Firmamenti convexis incumbens, quam describit Adamantius, alteri huic persimilis est, quam libro eodem Plato commemorat, ubi ait ὑπὸ δὲ γῆν καθορᾶν ἐκ καθαρᾶς καὶ λεπτῆς πηλοῦ ἀέρος, ἐν ᾧ περ ὄζει τὰ ἄστρα, ὃν δὴ αἰθέρα ὀνομάζειν τοὺς πολλοὺς περὶ οὗ τὰ ῥεύματα εἰωθότων λέγω· ἃ δὴ πάντα δήλων ταῦτα ἔφη, καὶ ξυρρεῖν ἀεὶ εἰς τὰ κοιλὰ τῆς γῆς. *Puram terram in puro sitam esse cœlo, in quo sunt Astra, quod multi ex iis qui hujusmodi de rebus disserere solent, atherem appellant, cujus hæc esse facem, & in concava terræ semper confluere.* Hinc Tertullianus libr. De anima, cap. 55. *Sed in athere dormitio nostra cum pueris Platonis; aut in aëre, cum Ario; aut circa Lunam, cum Endymionibus Stoicorum.* Vetusta quoque illa Poëtarum Theologia Beatorum animas in terram quamdã, Elysium nempe nemus recipi canebat. Inde Christianis objectabat Celsus nos ab Ethnicis edoctos dixisse abituras post mortem animas in aliam terram hac meliorem. Tum vero magistri sui Origenem puduit, & quæ à Platone didicerat, referre maluit ad Moysem, qui bonis Deum induxit promittentem terram lacte & melle manantem; cujus symbolum esse & imaginem Iudæam hanc terrenam & Hierusalem dixit, juxta Apostolum Ebr. 12. 22. In eorum argumentum quibusdam utitur Davidis testimoniis, frugi hominibus terræ cujusdam hæreditatem pollicentis. Illius quoque terræ gemmas ab Isaia 54. 12. transtulisse Platonem arbitratur, ac reliqua itidem quæ ad hanc fabulam pertinent, quemadmodum & à Moyse, aliisque Prophetis. Aggæum vero nominatim laudat, qui terram ab Arida manifeste distinguit.

D

Orig. libr. 7. contr. Cels.

Aggæi 2. 6.

XIV. Origenianos errores libris περὶ ἀρχῶν insertos percensens Hieronymus in Epist. 59. ad Avit. memoratos illos de suprema felicitate, ac diversis felicitatis gradibus minime prætermisit. Primum huius Epistolæ caput legi velim, ac alterum item, quod in his verbis, è fine secundi De principiis libri petitis, definit: *Cumque in tantum profecerimus, ut nequaquam carnes & corpora, forsitan ne animæ quidem fuerimus, sed mens & sensus ad perfectum veniens, nulloque perturbationum nubilo caligans, intuebitur* (legendum fortasse, *intuebimur*) *rationabiles, intelligibilesque substantias facie ad faciem.* Legi velim & quartum eiusdem caput Epistolæ, quo F
dixisse Origenem prodit Hieronymus, adversus animas in rerum fine ad cœlestem Hierusalem properantes adversariarum Fortitudinum bella consurgere, ne animarum remolleseat virtus, sed ut præliis exercitæ novum roboris incrementum capiant. Tangit id & Theophilus Pasch. 2. cum somniasse dicit Origenem *ascendere animas in cœlum, & descendere; & nunc proficere, nunc ad inferiora delabi.* Variarum quoque cœli mansionum figmentum perstringit paulo inferius, dixisse Origenem tradens, *corpora quæ resurgunt, post multa sæcula in nihilum dissolvenda, nec futura aliquid, nisi cum de cœlorum mansionibus animæ ad inferiora dilapsæ, indiguerint novis, quæ alta rursum fiant, prioribus omnino deletis.* Totam hanc etiam de cœlo novo, & terra nova, deque cœlesti illo mundo, hujus nostri persimili, commentationem exsufflat Hieronymus cap. 4. Epist. 59. ad Avit. At immerito Origenem culpat Epiphanius,

Epiph. Hær. 64. cap. 4.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A quod Davidicum illud Psalm. 114. 7. *Convertere anima mea in requiem tuam*, ad requiem illam cœlestem retulerit, quam ob præclara in vita hac gesta anima consequitur; totum quippe hunc Psalmum eodem refert Ecclesia. Augustinus in libro De hæresibus: *Paradisum, & cœlos, & alia non credant* (Origeniani) *esse secundum literam, sed in allegoria.* Denique Michaël Glycas Annal. part. 1, & 4. vexat Origenem hoc nomine, ipsiusque sententiam à Iohanne Chrysostomo profligatam commemorat.

XV. Attamen contra tot adversariorum assultus Origeni præsidio est hæc ipsius obtestatio libr. 1. περὶ ἀρχῶν, cap. 6. qua animos Lectorum ad supra exposita dogmata ita præmunit: *Quæ quidem à nobis etiam cum magno metu & cautela dicuntur, discutientibus magis & pertractantibus, quam pro certo ac definito statuentibus. Indicatum namque à nobis in superioribus est,*
B *de quibus manifesto dogmate terminandum sit, quod & pro viribus nos feciſse puto, cum determinate loqueremur. Nunc autem disputandi specie magis, quam definiendi, prout possumus exercemur.* Ad hæc libro sequenti, cap. 3. quid aut quo loco sit iste mundus, è quo venisse se significabat Servator, cum dicebat: *Ego non sum de hoc mundo*, non satis constanter prodidit: *Sed utrum mundus iste*, inquit, *quem sentiri vult, separatus ab hoc sit, longeque divisus, vel loco, vel qualitate, vel gloria; an gloria quidem, quia qualitate præcellat, inter tamen mundi hujus circumscriptionem cohibeatur, quod & mihi magis verisimile videtur, incertum tamen est, ut ego arbitror, & humanis adhuc cogitationibus & mentibus inusitatum:* deinde triplici de rerum consummatione & summa beatitudine proposita sententia, ad quamlibet persequendam unicuique arbitrij sui libertatem permittit. Et postremum tandem caput libri 3. De princip. quod est De consummatione
C mundi, claudit his verbis: *Hactenus nobis etiam corporeæ naturæ vel spiritalis corporis ratione discussa, arbitrio legentis relinquimus ex utroque quod melius judicaverit eligendum.* Homilia 23. in Iosue postquam loca cœlestia his terrestribus similia assignavit, ejusmodi mysteria veneratione digna & silentio esse declarat, nec à mortalium quoquam, ne ipsis quidem Apostolis perfecte proferri posse. Quamobrem & libro 4. περὶ ἀρχῶν, cap. 2. regnum cœlorum thesauro in agro abscondito comparatum fuisse putat.

Verumtamen, quamvis liquido & sine ambage asseverasset, quæ incertus proposuit, sanctorum aliquot virorum suffragijs & consensu adjuvaretur. Clemens Alexandrinus lib. 2. Strom. id Platonis axioma, quo tum beatum hominem esse definit, cum Deo similis est, Scripturæ sacræ auctoritate defendit. De modo ac loco felicitatis sanctorum, à primis
D usque Ecclesiæ temporibus ad Innocentium 3. & Benedictum 11. ac Florentinam Synodum, nihil certi fuit ab Ecclesia præscriptum, adeo ut in diversa Patres abierint. Eorum sententias & testimonia collegit Sixtus Senensis libr. 6. Bibl. Annotat. 345. ut in iisdem huc reponendis supervacanea omnis esse opera videatur. Præter eos qui ab ipso commemorati sunt, adiri velim Cypriani Epistolam 52, ad Antonianum, Novatianum libr. De Trinit. cap. 1, Athanasium in Expositione fidei, Paradisum Latroni à Christo in cruce promissum, eum esse censentem unde Adamus ejectus est, cum Cyrillo Hierosolymitano 1. Catech. mystag. Basilio in libro De Paradiso, & cap. 27. libri De Spiritu sancto, Gregorio Nysseno in Orat. in XL. Martyres, & Paulino Nolano, idem sentientibus ac sensit Athanasius. Adeatur & Epiphanius in Epist. ad Iohann. Hierosolym. cap. 4. & in Ancorato
E cap. 54. alibi Paradisum collocans, alibi cœlum; & Augustinus libr. 20. De Civit. Dei, cap. 14, & 16. in aliquibus Origeni consentiens, & Auctor Quæstionum ad Antiochum, hominibus absconditum hoc, & ignotum esse mysterium edicens.

XVI. Satis ex superioribus, etiam me silente, colligitur Damnatorum pœnis modum aliquando & finem ex decreto Origenis impositum iri: cum enim futurum ratus sit, ut quemcunque teneant statum animæ, peccare possint, & reipsa persæpe peccent, ac pro peccatis vel meritis perpetuo circuitu ab imis ad summa, à summis ad ima revolvantur, ipsiusque Diaboli aversa à Deo voluntas olim conterenda sit, & Deo Patri regnum Christus sit traditurus, tumque existimaverit plenam omnium ἀποκατάστασιν ac perfectam felicitatem futuram, cum Deus erit omnia in omnibus; consequitur illinc necessario defitu-
F ra Damnatorum supplicia, eaque noxarum duntaxat expurgandi caussa à Deo hominibus infligi. Hominis esset intemperantis, neque satis tempori parcentis suo, quæcunque vasania hac oblita in Origenianis Commentariis reperiuntur, Lectori recensenda objicere; adeo multus est in hoc dogmate prodendo, & odiosus Adamantius. Sed ne nos tamen à more deflectamus nostro, illustria solum fidei caussa seponemus. Prior occurrit locus Homilia 7. in Levit. in qua prolixe disputat quomodo Patri subjectus Filius dici possit, ostenditque Filium eatenus dici Patri non esse subjectum, quatenus nos qui sumus Christi membra Patri minime subjecti sumus: *Cum vero*, inquit, *consummaverit opus suum, & universam creaturam suam ad summum perfectionis adduxerit, tunc ipse dicetur subjectus in his quos subdidit Patri, & in quibus opus quod ei Pater dederat consummavit, ut sit Deus omnia in omnibus.* Subjungit deinde Christum tum vinum bibiturum, *cum subjecta ei fuerint omnia, & salvatis omnibus, ac*

destructa morte peccati, ultra iam necessarium non erit offerre hostias pro peccato. Addit paulo post: A *Quanto magis Dominus & Salvator noster, qui caput & auctor est totius corporis, non sibi perfectam dicit esse lætitiam, donec aliquid ex membris deesse corpori suo videt?* Subjectionem illam simili modo exponit libr: 3. περὶ ἀρχῶν, cap: 5. cum scribit Christum in semetipso complectentem omnes quos subjecit Patri, & qui hujus ope salutem consecuti sunt, cum ipsis & in ipsis Patri subjectum dici. Subnectit postea: *Si ergo bona & salutaris accipitur ista subjectio, qua subjectus esse dicitur Filius Patri, valde consequens & cohærens est, ut inimicorum quæ dicitur Filio Dei esse subjectio, salutaris quædam intelligatur & utilis: ut sicut cum dicitur Filius Patri subjectus, perfecta universæ creaturæ restitutio declaratur; ita cum Filio Dei inimici dicuntur esse subjecti, subjectorum salus in eo intelligatur, & reparatio perditorum.* His consonant quæ leguntur in fine Tractatus 23 in Matth. Sed & aliqua de subjectione illa Filij differit Tract. 30 Operis ejusdem, quæ quoniam alte- B rius sunt argumenti, prætermitto. Succedat Homilia 6. in Num. in qua de lepra disputans, propter quam castris ejiciebantur qui ea laborabant, lepram peccato confert, eamque non perpetuo mansuram ait, sed completa septimana ad castra leprosos revocatum iri, in fine nempe mundi, cum plenitudo Gentium introierit, & omnis Israël salvus erit, fietque unus grex, & unus pastor, & Deum ita omnes concluisse sub peccato, ut omnium demum in Christo misereretur. Illustris & ille locus è Catena Regia, in Ezech. 5. 13. καὶ συντελεσθήσεται ὁ θυμός μου· τοῦτο δηλοῖ ὅτι πρὸς ἔξοδον ὁ θυμὸς τοῦ θεοῦ, ὁμοῦ τῇ συντελείᾳ τοῦ κόσμου· & hic ex Homil. 4. in eumdem Prophetam: *Talis est justus: vidit mundum ante diluvium, hoc est, ante consummationem: vidit mundum in diluvio, in corruptione, & in interitu peccatorum, quæ in die sunt eventura judicij: rursum videbit mundum in resurrectione omnium peccatorum*: & ille quoque ex C Homil. 10. sequente: *Aiunt Ebræi Sodomam in eumdem statum restituendam, in quo & antea constitit, ut rursum Paradiso Dei & terræ Ægypti compararetur. Si hoc se sic habet, & sive futurum est, sive non; quærentur enim istiusmodi res apud eos qui doctissimi sunt: ut autem fiat quod dicitur, complebuntur mihi annorum tria millia, & tunc restituetur. Excruciatur tribus millibus annorum Sodoma, idest anima mea: Sodoma meis pœna peccatis. Grande intervallum temporis inter restitutionem & ruinam positum est.* Animæ postmodum noxiæ figuram esse ait Samariam, quæ non alias restituenda sit, quam cum decem tribus fuerint reversæ: tum ait: *Si autem tanto post tempore restituetur id quod præcesit in signum, quando tu restitueris, si tamen restitueris, Samaritana & Hæretica anima, quæ simulacris & ferijs non veris, ac figmentis de Hieroboam corde venientibus credidisti?* Ejusmodi nonnulla in sequentibus videre est, quibus doctrina eadem inculcatur. Sed in Ada- D mantij tamen gratiam notetur istud, *Si tamen restitueris*, quo incertus ejus & fluctuans animus proditur: si modo Origenianum reipsa hoc est, non Rufinianum. Illustrius etiam istud è libr. 1. περὶ ἀρχῶν, cap. 6. in quo probat hoc Scripturæ testimonio: *Dixit Dominus Domino meo: Sede à dextris meis: Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*, & illo 1. Cor. 15. 24, 25: *Deinde finis, cum tradiderit Deo & Patri: quum evacuaverit omnem principatum, & potestatem, & virtutem. Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus*, cum sequentibus; & isto Psalm. 61. 2. *Nonne Deo subjecta erit anima mea? ab ipso enim salutare meum:* his, inquam, Scripturæ testimoniis futurum probat, ut subactis Christi inimicis in unum finem per Filium, bonitas Dei creaturam revocet universam: subjectionem autem illam idipsum esse vult, quo Christo adhærescentes efficimur sancti, & salutem adipiscimur; talem autem futurum finem, qualia fuerunt initia, cum omnes Dei nutibus obtemperantes in unum conspirabant. In sequentibus deinde omnia in unum reparanda esse demonstrat ex hoc Christi: *Ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me & ego in te, ut & ipsi in nobis unum sint. Et ego claritatem quam dedisti mihi, dedi eis, ut sint unum, sicut & nos unum sumus: Ego in eis, & tu in me, ut sint consummati in unum*: & illo Pauli Ephes. 4. 13. *Donec occurramus omnes in unitatem fidei, & agnitionis Filij Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi*: nec Dæmones quidem ipsos restitutionis hujus beneficio carituros esse putat. Quærit ad hæc Tom. 11. in Matth. pag. 207. quomodo diversa erit in resurrectione hominum claritas, juxta Apostolum 1. Cor. 15. 41. cum dixerit Servator: *Justi fulgebunt sicut Sol*, Matth. 13. 43. tum respondet in ipso beatitudinis initio, futurum ut diversa sit hominum claritas, F nondum omnibus expurgatis; at postquam collecta fuerint è regno Christi scandala, & igne absumtæ nequitiæ, tunc omnes unum solare lumen futuros. Non satis vero cohærere videtur quod sequitur; scribit enim fore ut Justi tunc inferioribus [redacted] fulgeant, qui lucis eorum participes fient, quemadmodum Sol terræ lucem suam præbet. Nam si ita omnium expurgata tunc erunt peccata, ut nullo claritatis discrimine fulgeant, quinam inferiores erunt, quinam superiores? Nempe neminis beatitatem ut iam supra monui usque adeo propriam esse putat, ut non novis delictis ad inferiora semper delabi possit: ad ima igitur retrocedentibus semper aliquibus, qui locum suum tenuerint, lumen iis suum impartientur. Ejusdem & istud est farinæ è Tom. 15. in Matth. p. 397. ἀλλὰ κἂν μὴ ταῦτα προσδοκῶμεν τοῖς σωθησομένοις, ἐχάτοις ἢ τισὶ μὴ ἀξίοις τοιαύτης τῆς σωθησομένων τάξεως, καὶ πολλάκις,

Psalm. 109. 1, 2.

Johann. 17. 21, 22, 23.

A κολάσεως, καὶ τῆς ἐξαπολυθήσεσθαι, ἢ πότε ἕως τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, ἢ ἕως ἂν πληρώσῃ τὰ οἰκεῖα ἴδια ἀμαρτήματα· & istud è Tractat. 33. in Matth. *Iste autem qui unum acceperat talentum, & absconderat ipsum in terra, non solum quasi malus & piger arguitur, sed quasi inutilis mittitur in tenebras exteriores, ubi nulla illuminatio est, forsitan nec corporalis, nec est respectio Dei illic; sed quasi indigni speculatione Dei qui talia peccaverunt, condemnantur in his quæ exteriores tenebræ appellantur; forsitan donec intellexerint, ut convertantur, & digni efficiantur exire ab ijs, forsitan & propter aliam causam quam nos ignoramus:* & hoc quoque quod scribitur libr. 8. contr. Cels. sub easdem leges concludendum aliquando quidquid est rationis particeps, cum verbo Dei in perfectum statum restituetur. In cujus argumentum affert illud Sophoniæ 3. 9. *Tunc reddam populis labium electum, ut invocent omnes in nomine Domini, & serviant ei humero uno.*

B XVII. Perspicuum hinc est non alias admisisse pœnas Origenem, quam piaculares & temporarias; cuiusmodi sunt Purgatoriæ illæ, quas Ecclesia Catholica agnoscit. Sed & manifestius illud est ex eo quod habetur Homil. 8. in Levit. ubi agens de puerpera, juxta Veteris Legis præscriptum, per septem dies immunda, si masculum peperisset; per quaquequaque mundi esse non possumus, nisi octavus venerit dies, futuri nempe sæculi tempus: *In quo tamen die*, inquit, *si masculus est & viriliter egerit, statim in ipso adventu futuri sæculi purgatur, & statim munda efficitur mater, quæ genuit eum: purgatam namque vitiis carnem ex resurrectione recipies. Si vero nihil habuerit virile adversum peccatum, sed remissus & effeminatus fuit in actibus suis, cujus peccatum tale est, quod non remittatur, neque in præsenti sæculo, neque in futuro; iste*
C *transit & unam & aliam septimanam in immunditia sua, & tertia demum incipiente oboriri septimana, purgatur ab immunditia, quam fœminam pariendo contraxit.* Ejusdem generis est istud ex Homil. 14. in Luc. *Sicut scriptum est in Lege; si masculum peperit mater, septem diebus mater sedebit in sanguine immundo, ac deinde triginta tribus in sanguine puro; & ad extremum & ipse infans sedebit in sanguine purissimo: sic quia Lex spiritualis est, & umbram habet futurorum bonorum, possumus intelligere purgationem veram nobis evenire post tempus. Ego puto quod & post resurrectionem ex mortuis indigeamus sacramento eluentis nos atque purgantis; nemo enim absque sordibus resurgere poterit, nec ullam posse animam repetiri quæ universis statim vitiis careat.* Erroris notam merito his inurit Bellarminus libr. 2. De Purgatorio; cap. 9. quod ex Scripturæ effato post resurrectionem & judicium nulla supersit emendationis spes. At ea mendosa esse, & vitio librariorum corrupta
D putat Suarez Tom. 4. in 3. S. Thom. q. 46. sect. 4. quoniam illis ex adverso repugnant quæ præcedunt in eadem Homilia, nefas esse cogitare futurum ut sordidi & polluti resurgamus. Sed tantam esse tamen in multis hæsitationem Origenis deprehendimus, ut novum mihi non sit eadem Homilia diversa eum & pugnantia prodidisse. Prædicantur etiam apertissime piaculares pœnæ Homil. 16. in Ierem. cum superstructa animæ aurum, argentum, ligna, fœnum, & stipulam igne probanda esse dicit; deinde ait: τί δὲ πρῶτον ἀκολουθεῖ δοκιμάζειν ἀρά τὰ ξύλα; δῆλον ὅτι τὸ πῦρ τὸ ἀναλίσκον τὰ ξύλα, & τὸ χόρτον, καὶ τὸν καλάμην. & postea, quoniam scriptum est Ierem. 16. 18. *Et reddam primum duplices iniquitates eorum.* ἀναξαίνων, inquit, πρόσκειται) τὸ πρῶτον. πρῶτον δὲ τὰς ἀδικίας, εἶτα τὰς δικαιοσύνας ἀποδίδωσι. Quinetiam libr. 2. περὶ ἀρχῶν, cap. 11. animam per peccatum ordinem suum deserere ait,
E & à compage cui à Deo fuerit innexa divelli; & adhibito igne *sine dubio ad firmiorem sui compagem, instaurationemque solidari:* nec multo post: *Quomodo autem & à pœna quæ per ignem inferri dicitur, pro adjuditorio intelligitur adhiberi, Esaias docet, qui de Israël quidem sic dicit: Habes carbones ignis, sede super eos, hi erunt tibi adjutorio. Et in alijs dicit: Sanctificabit Dominus in igne ardenti: & in Malachia Propheta dicit: Sedens conflabit & purgabit. & fundet purgatos filios Iuda.* Item libr. 8. in Epist. ad Rom. *Verum*, inquit, *hæc ipsa purgatio quæ per pœnam ignis adhibetur, quantis temporibus, quantisve sæculis de peccatoribus exigat cruciatus, solus scire potest ille, cui Pater omne judicium tradidit.* Denique libr. 4. contr. Cels. pœnas futuræ vitæ dicit esse ἀναγκαίας τοῦ παντὸς τέλους ἢ τοῖς πεισομένοις αὐτὰς οὐκ ἀχρήσους.

XVIII. Quoniam autem Paulinum illud sæpe testimonium usurpat, quod est 1. Cor.
F 15. 26. *Novissima autem inimica destruetur mors.* minime silentio premenda videtur allata ab eo loci hujus expositio. Mortem itaque Diabolum significare existimat, quem ita destructum iri putat, quatenus impia ejus & à Deo aversa voluntas expugnabitur. Demus ipsa verba è libr. 3. περὶ ἀρχῶν, cap. 6. *Propterea etiam novissimus inimicus, idest Diabolus, qui mors appellatur, destrui dicitur, ut neque ultra triste sit aliquid, ubi mors non est, neque adversum sit, ubi non est inimicus. Destrui sane novissimus inimicus ita intelligendus est, non ut substantia ejus, quæ à Deo facta est, pereat; sed ut propositum, & voluntas inimica, quæ non à Deo, sed ab ipso processit, intereat:* & ista ex Homil. 8. in Iosue: *De Diabolo autem dicens ait: Novissimus inimicus destruetur mors, quia vere tunc vincetur mors, cum mortale hoc absorbebitur à vita.* Certe Ebr. 2. 14. mortis quidem imperium Diabolus habere dicitur: at à morte tamen distinguitur: *Vt per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, idest Diabolum.* Quod exponens Origenes Tom. 13. in

Matth. pag. 314. κρίτος ὁ θανάτου, inquit, νομιστέον ἔχειν τὸ διάβολον, ὃ τῶ μόσου καὶ ἀδιαφόρου, καθ' A
ὃν δύναται θήσεσθαι οἱ συμβεβηκότες ἐκ ψυχῆς ἐξ σωμάτων, χωρίζομένης αὐτῆς τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος. ἀλλὰ
τῶν ἐναντίων καὶ ἐχθρῶν τὸν ἐπόντος. ἐγώ εἰμι ἡ ζωὴ, καθ' ὃν ψυχὴ ἀμαρτάνουσα, αὐτὴ ἀποθνήσκει.

Cum ait aversam à Deo Diaboli voluntatem olim fore conterendam, satis significat se ne Dæmones quidem ab æterna felicitate excludere. Sed clarius etiam id evincitur ex dogmatum ipsius sequela, & ex hoc loco è libr. 1. περὶ ἀρχῶν, cap. 6. quem & supra iam adduximus, & hic quoque repetemus: *Iam vero si aliqui ex his ordinibus qui sub principatu Diaboli agunt, ac malitiæ eius obtemperant, poterunt aliquando in futuris sæculis converti ad bonitatem, pro eo quod est in ipsis liberi facultas arbitrij: an vero permanens & inveterata malitia velut in naturam quamdam ex consuetudine convertatur, etiam tu qui legis probato, si omnimode neque in his quæ videntur temporalibus sæculis, neque in his quæ non videntur, & æterna sunt, penitus pari ista ab illa etiam finali* B
unitate, atque conventientia discrepabit. Iacet eadem sententia in istis è Corderiana Catena in Iohannem, ad Iohann. 12. 31. τὸ ἐν τῷ σταυρῷ πάθημα αὐτοῦ κρίσις ἦν τοῦ κόσμου τούτου πάντες. ἐπεί-
περ εἰρωνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ ἑαυτοῦ, εἴτε τὰ ἐπὶ γῆς, εἴτε τὰ ἐν οὐρανοῖς, μὴ θεσμο-
θέτησεν ἐν τῷ ξύλῳ, ἀλλ' ἐπεκράτησε ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας, ἐνέδησεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, ἀποκρίσεις
πάντα ἔχει τὸ ἑκάστου ἁρμόζον καὶ πρέπον τέλος.

XIX. Cæterum non pœnarum duntaxat, sed felicitatis etiam tempus certis circumscriptum terminis esse voluit, animasque ad perfectionis culmen evectas, & peccati ac corporeæ molis sordibus expurgatas, statim atque à virtute in vitium deflexerint, in crassioris corporis carcerem compingi. Verba Origenis è libr. 2. De princip. affert Iustinianus, quibus corpora interitura dicuntur, cum Deo subjecta fuerint omnia, τὸ τῶν σωμάτων φύσεως C
ὑποκειμένης διὰ τέλους, ἐὰν πάλιν λογικὰ ὑποκατάβῃ. *Quum iterum reparanda sit corporum natura, si rursum rationalia descendant.* Affert & alia ex quarto libro, quibus corporum naturam per intervalla existere docet, διά τινα συμπτώματα γινόμενα περὶ τὰ λογικὰ, ἀνόμοια σωμάτων. καὶ πάλιν
τὸ ἀναπορθώτως πλείους χιλιάδας εἰς τὸ μὴ εἶ ἀπαλύεσθαι ταῦτα, ὥστε τοῦτο ἀεὶ γίνεσθαι. *Propter quosdam lapsus rebus ratione pollentibus contingentes, quæ corporibus indigent: & rursum facta emendatione perfecta, dissolvi illa in nihilum, adeo ut id semper fiat.* Affert & ista è libr. 1. Hieronymus Epist. 59. ad Avit. cap. 1. *In fine atque consummatione mundi . . . . . cum omnes* (animæ) *liberum habeant arbitrium, & sponte sua vel virtutes possint capere, vel vitia, illa multo pejori in conditione erunt, quam nunc sunt; hæ ad meliorem statum pervenient: quia diversi motus, & variæ voluntates in utramque partem diversum accipient statum, ideſt ut Angeli, homines, vel Dæmones, & rursum ex his homi-* D
nes, vel Angeli fiant: & illa è libr. 3. cap. 3. *Nec dubium est quin post quædam intervalla temporum rursus materia subsistat, & corpora fiant, & mundi diversitas construatur, propter varias voluntates rationabilium creaturarum, quæ post perfectam beatitudinem usque ad finem omnium rerum paulatim ad inferiora dilapsæ tantam malitiam receperunt, ut in contrarium verterentur, dum nolunt servare principium, & incorruptam beatitudinem possidere.* Quibus & hæc adjungenda è libro eodem, cap. 1. *Ex quo opinamur, quoniam quidem (ut frequenter diximus) immortalis est anima & æterna, quod in multis & sine fine spatijs per immensa & diversa sæcula possibile est ut à summo bono ad infima mala descendat, & ab ultimis malis ad summa bona reparetur.*

XX. Quod si quis dogmatum istorum requirat originem, sciat ille præter quædam Scripturæ testimonia, quæ mox à nobis commemorata sunt, Adamantium quoque in er- E
rorem induxisse male interpretatum illud, quod extat Isaiæ 24. 22. *Et claudentur ibi in carcere, & post multos dies visitabuntur*: & hoc Iohann. 10. 16. *Fiet unum ovile, & unus pastor*, quod ipse in dogmatis sui fulcimentum usurpat in fine Homil. 6. in Num. Item illud è Parabola, quam proponit Christus Matth. 18. 13. cum servum nequam iratus Dominus jussit tortoribus tradi, quoad debitum integrum refunderet. Vnde Origenes Homil. 35. in Luc. *Quæ est lex carceris istius?* (Inferni) *Non egredior ex eo, neque me exactor patitur exire, nisi debitum omne persolvero.* Fraudi ei fuit perperam acceptum & istud Apostoli Rom. 11. 25, 26. *Cæcitas ex parte contigit in Israël, donec plenitudo Gentium intraret: Et sic omnis Israël salvus fieret.* Piacula-
res autem, quas dixi, & purgatorias pœnas his defendit verbis ex 1. Cor. 3. 12. in quibus uniuscujusque opus igne examinatum iri Paulus affirmat. Aliis quibusdam opinionis hu- F
jus propugnaculis uti solere Origenistas tradit Hieronymus ad calcem Commentariorum in Isaiam; hoc nimirum Pauli Rom. 11. 32. *Conclusit Deus omnia sub peccato, ut omnibus misereatur*: & illo Mich. 7. 9. *Iram Domini sustinebo, quia peccavi ei: donec justificet causam meam, & auferat iudicium meum, & educat me in lucem*: & hoc etiam Isaiæ 12. 1. *Benedicam te, Domine, quoniam iratus es mihi. Avertisti faciem tuam à me, & misertus es mei*: necnon & isto Oseæ 14. 5. *Cum ira furoris mei transierit, rursum sanabo*: atque itidem illo Psalm. 30. 20. *Quam grandis multitudo bonitatis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te!*

Verum non sacris duntaxat Auctoribus, sed profanis etiam regendum sese videtur Origenes tradidisse: Platoni imprimis, qui in Phædone Socratem inducit ita differentem: hominum qui sese terrenis cupiditatibus dediderint, animas circa sepulchra vagantes pœn-

A dere pœnas, quoad rursus corporibus alligentur. Docet ibidem Socrates, mortuos ab eo Dæmone, qui viventibus ipsis obtigerat, deduci ad Inferos, & post longa deinde temporis spatia ab alio duce revocari. Ait postmodum ad Acherusiadem paludem convenire multas mortuorum animas, quæ post breviores vel diuturniores temporum ambitus, rursum ad animalium generationem emittantur; sanabilibus modo noxis inquinatæ sint: quæ vero ἀθεράπευτα crimina admiserint, detrudi in Tartarum, unde nulla spes exeundi supersit. Repetit idipsum in Gorgia, pœnasque temporarias levioribus culpis, insanabilibus vero æternas, & fine carituras decernit. Idem libr. 10. De Republ. ex Heri cujusdam Armenij persona animas narrat ex cœlo sub terras, ac vicissim, ultro citroque remeare; quæ cœlo fruuntur, delitiis illic & gaudio perfundi; quæ sub terris agitant, illic χιλιετῆ περίοδον capes-
B sere, ac inde tamdem exire. Et in Timæo, animam quæ recte hic se gesserit, syderis in numerum referri asserit, quæ male, in muliebre corpus demitti; utrique vero post mille annorum curriculum novæ vitæ optionem dari; & quæ novis sese contaminarit vitiis, in pecudum corpora relegatum iri; neque malorum finem ante habituram, quam adhærescentes sibi ex elementorum colluvie sordes ratione depulerit. Quæ in libro De universitate à Tullio Latine reddita, & ab Alcinoo cap. 16. repetita extant.

Postremo nimium obterendæ Valentinianæ hæreseos desiderium Origeni errandi causam obtulit, nam cum illi damnari non posse crederent, qui essent spiritalis naturæ; servari, qui terrenæ; & inter hos Diabolum censerent, Angelos inter illos: Origenes in diversa abiens cespitavit, asserens Angelos damnari posse, & aliquos reipsa quandoque damnari;
C Diabolum servari posse, & revera servatum aliquando iri.

XXI. Minime ergo mirum est Platonis, Platonicorumque dictata audientem Adamantium, & Christianis eadem non satis caute proponentem, explosum à Patribus ac rejectum fuisse. Futuram illam Diaboli conversionem & salutem amare huic exprobrat Epiphanius in Epist. ad Ioh. Hierosol. cap. 3. & in Synopsi Tomi 1. Panarii libr. 2. cap. 18. Exprobrat & Theophilus Paschal. 2. his verbis: *Talis pastor gregis morbidi Christum ubique suggillat injurijs, & Diabolum honore sustollit, dum illum asserit purgatum vitiis atque peccatis pristinam aliquando gloriam recepturum, & hunc regnare desistere, simulque cum Diabolo sub Patris imperio redigendum.* Hieronymus Epist. 59. ad Avit. cap. 1. dixisse eum queritur, *Omnem creaturam secundum Apostolum, vanitati esse subjectam, & liberari in revelationem filiorum Dei*: & in Epist. 61. ad
D Pammach. cap. 3. *Quod dicat & Diabolum, & Dæmones acturos pœnitentiam aliquando, & cum sanctis ultimo tempore regnaturos*: quod & fusius explicat cap. 5. & in Epist. 65. ad Pammach. & Ocean. cap. 2. sensisse illum ait *Post multa sæcula, atque unam omnium restitutionem, idipsum fore Gabrielem, quod Diabolum; Paulum, quod Caipham; virgines, quod prostibulas*: & in Epist. 75. ad Vigilantium scribit veniam tunc hominibus condonandam existimasse Origenem, quando Diabolo condonabitur: & libr. 1. adv. Pelagianos, cap. 9. *Si autem*, inquit, *Origenes omnes rationabiles creaturas dicit non esse perdendas, & Diabolo tribuit pœnitentiam, quid ad nos?* & libr. 6. in Isaiæ 14. 20. *Vbi sunt ergo qui dant Diabolo pœnitentiam, & dicunt illum posse mundari?* & libr. 8. in Isaiæ cap. 27. *Qui dicunt Diabolum actum pœnitentiam, & veniam consecuturum, interpretentur nobis quomodo hoc accipiant, quod scriptum est: Et interficiet draconem qui est in mari:*
E & libr. 1. in Dan. 3. 96. *Quidam pessime ad Diabolum referunt, quod in consummatione & fine mundi etiam ipse recipiat notitiam Dei, & omnes ad pœnitentiam cohortetur.* Acerrime vero in Ionæ 3. 6. adversus doctrinam hanc invehitur: *Alioquin*, inquit, *si omnes rationabiles creaturæ æquales sunt, & vel ex virtutibus, vel ex vitijs sponte propria aut sursum eriguntur, aut in ima merguntur, & longo post circuitu atque infinitis sæculis, omnium rerum restitutio fiet, & una dignitas militantium; quæ distantia erit inter virginem & prostibulum? quæ differentia erit inter matrem Domini, & (quod dictu quoque scelus est) victimas libidinum publicarum? idemne erit Gabriel, & Diabolus? idemne Apostoli, & Dæmones? idemne Prophetæ, & Pseudoprophetæ? idem Martyres, & persecutores? Finge quælibet, annos & tempora duplica, & infinitas ætates congere cruciatibus: si finis omnium similis est, prateritum omne pro nihilo est, quia non quærimus quod aliquando fuerimus, sed quid semper futuri si-*
F *mus.* Aliis huiusmodi plerisque referendis supersedeo. Miror itaque quid in mentem venerit Halloxio, cur negaret Epiphanium, Theophilum, & Hieronymum quicquam de ea re prodidisse. Cum cætera autem Origenis commenta defendi posse dicat Augustinus, istud frustra ab ejus defensoribus excusari fatetur: *Quis enim Catholicus Christianus* (verba sunt Augustini) *vel doctus, vel indoctus non vehementer exhorreat eam quam dicit purgationem malorum, idest, etiam eos qui hanc vitam in flagitijs & facinoribus, & sacrilegijs, atque impietatibus, quamlibet maximis finierunt: ipsum etiam postremo Diabolum atque Angelos ejus, quamvis post longissima tempora purgatos atque liberatos, regno Dei, lucique restitui; & rursus post longissima tempora omnes qui liberati sunt, ad hæc mala denuo relabi & reverti, & has vices alternantes beatitudinum & miseriarum rationabiles creaturæ semper fuisse, semper fore? De qua vanissima impietate adversus Philosophos, à quibus ista didicit Origenes, in lib. De Civitate Dei diligentissime disputavi.* Libro, opinor, se-

Hallox. l. 4. Origen. def. quæst. 5. Augustin. Hær. 43. ad Quodvultd.

cundo, capit. 17, & 23. ubi dogma idem excutit, & ejus causſa merito reprobatum ab Ecclesia Origenem fuisse narrat; ut & libro De gestis Pelagij, cap. 3. Adi & librum ipsius contra Priscillianistas & Origenistas, cap. 5, & 6. & libro huic præfixum Orosij Commonitorium ad Augustinum. Suggillat eumdem ipsa hac de causſa Auctor libri De communi essentia libr. 3. cap. 6. & Auctor Dialogorum qui Cæsario Gregorij Nazianzeni fratri assignantur, quamvis Maximi, qui Cæsario recentior fuit, fragmentum exhibeant. Inter Anathematismos Iustiniani Epistolæ ad Menam subnexos, postremus ille est: *εἴ τις λέγει ἢ ἔχει φρόνημα περὶ τῆς δαιμόνων καὶ ἀσεβῶν ἀποκαταστάσεως, ἐπὶ πλεῖον κατά τινα χρόνον ἀπολαύειν ἐξουσίαν, καὶ οὕτως ἀποκατάστασιν γενέσθαι δαιμόνων, ἢ ἀσεβῶν ἀνθρώπων, ἀνάθεμα ἔστω. Si quis dicit aut sentit temporariam esse Dæmonum vel impiorum hominum punitionem, finemque aliquo tempore hanc habituram, nimirum restitutionem futuram Dæmonum, vel impiorum hominum, Anathema sit.* Et in hac ipsa quoque Epistola, quemadmodum & in altera ad Synodum Quintam, eumdem errorem notat, & ad calcem loca nonnulla Origenis eo pertinentia adducit. Quinetiam Synodus Quinta hanc hæresim decreto suo jugulavit; si quid Cedreno, & Photio in libello De Synodis, & Anonymo Auctori libri De Conciliis Oecumenicis, & Nicephoro credimus. Quid appellem Gregorium Magnum, qui libr. 34. Moral. cap. 19. & libr. 3. Expositi. in 1. Reg. cap. 2. hoc Origenistarum deliramentum prolixe arguit: quid Maximum, qui in Scholijs ad Dionysij librum De cœlesti Hierarch. cap. 6. verba hæc Origenis è libr. 1. *περὶ ἀρχῶν* recitat: *μὴ ἡ τοῦ ὀφλήματος πᾶσι πάλιν ἀποῤῥώσις γίνεσθαι*· quid Theophanem Cerameum, qui Homil. 2. hæc disserit: *τὸ μόνοις, ἕως ἂν ἀποδῷ πᾶν τὸ ὀφειλόμενον, ἡ χρονικὴν σημασίαν δηλοῖ, καὶ τὴν μυθώδη αἰωνίους ἀποκατάστασιν, ἀλλὰ τὸ ἀόριστον καὶ ἀπεράντωτον τῆς κολάσεως. Hoc certe: Donec persolverit omne debitum, non temporarium quid significat, juxta fabulosam Origenis restitutionem, sed pœnas sine carentes:* quid Betam qui lib. 1. Expositionis in Proverb. quæ Hieronymo falso tribuitur, ad c. 2, 19. & lib. 2. ad c. 11. 7. & in Retractatione in Acta Apost. ad c. 3. hanc reprehendit doctrinam, eamque ait Origenianos hoc Isaiæ testimonio defendere: *Et claudentur ibi in carcere, & post multos dies visitabuntur*: quid Stephanum Gobarum, qui in quæstionibus in utramque excussis partem, quæ fere Adamantij placitis constant, sic habet: *ὅτι οἱ ἐν τῇ κολάσει ὄντες διδόμενοι τὴν ἁμαρτολῶν καθαίρεσιν) τῶν κακίας ἐν αὐτῇ, καὶ μὴ τῶν κάθαρσιν ἀπολύσιν) τῶν κολάσεως. καίτοι οὐ πάντες οἱ ὄντες διδόμενοι τῇ κολάσει καθαίρεσιν) καὶ ἀπολύσιν), ἀλλά τινες, καὶ ὅτι, ὑπὲρ ἔξιν ἀλγοῦσι τὸ ἐκκλησίας φρόνημα, ἀδύς ἀπολύσι) τῶν κολάσεως. Peccatores pœnis traditos à nequitia expurgari in ipsis; & post expurgationem pœnis solvi. Nec purgari tamen & absolvi omnes qui suppliciis addicti sunt, sed nonnullos. Et neminem supplicio liberari, quæ vera est Ecclesiæ sententia:* quid Nicetam Acominatum, qui libr. 4. Thesauri Orthod. fid. Hær. 31, Origenem male sensisse prædicat de pœnarum ac præmiorum perennitate, futurumque dixisse ut extinguatur quidem ignis, fordibus absumtis; vermis autem sine fine permaneat: quid denique Gennadium, Leontium, Iohannem Scholasticum, cognomento Climacum, Anonymum Photij toties jam in partes vocatum, Sophronium, Theophylactum, Freculphum Lexovien sem, Anastasium Bibliothecarium, Cedrenum, Zonaram, Glycam, Constantinum Harmenopulum, Nicephorum, Vincentium Bellovacensem, & Guidonem Carmelitam, eamdem hæresim infectantes?

Dial. 3. Resp. 140.

Isaiæ 24. 22.

Gob. apud Phot. Cod. 232.

Gennad. De dogmat. c. 9. Leon. Schol. Act. 10. Ioh. Clim. Scal. Par. cap. 5. Anonym. Phot. Cod. 117. Sophron. in Ep. ad Serg. Act. 11. Syn. 6. Theophyl. in Matth. 3. & 25. Marc. 8. Anast. Hist. Ann. Mundi 5715. Cedren. in Comp. Hist. Zonar l. 2. Glyc. Ann. part. 3. & 4. Harmenop. De Sectis. Niceph. lib. 17. cap. 27. Vinc. Bell. Spec. doctr. l. 18. c. 43. Guid. in Hær. Orig. Gob. apud Phot. Cod. 232.

XXII. His prætermissis in Iohanne Damasceno finem facio, qui in libro De Hæresibus Origenistas censere ait *Christi regnum tamdem aliquando desiturum, & simul Angelos desituros*, nempe cum omnia unum cum Deo fient: & libr. 2. De fide orthod. cap. 1. Origenianam hanc in integrum restitutionem arguit, quam post mille annorum spatium futuram credidisse Adamantium asserit. Gobarus quoque Tritheita inter disputatas quæstiones hanc etiam posuit: *ὅτι προτερον οἱ δίκαιοι αὐαστήσονται), καὶ συν ἀυτοῖς παῖζα τὰ ζῶα, καὶ ὅτι χίλια ἔτη ἔσονται φήσουσι, καὶ ἐσθίοντες, καὶ πίνοντες, καὶ μὴ τοῦτο ἢ καθολικὴ ἀπόκρισις) ἀνάστασις. Iustos primum resurrecturos, & cum ipsis omnia animalia, & per mille annos deliciis fruituros, & edentes, & bibentes, & gignentes, posteaque futuram universalem resurrectionem.* Si in hac fuit Origenes sententia, illam Platonis *χιλιετῆ περίοδον*, quam diximus, in Christianam fidem transferre conatus fuerit; atque ita Chiliasta dici possit. Quamquam alia fuit Chiliastarum proprie dictorum hæresis, à Cerintho, vel ut alij à Papia Hierapolitano Episcopo orta. Auctor quippe est Eusebius libr. 3. Histor. Eccles. cap. ultimo, Papiam illum, mediocri ut erat præditus ingenio, parum acute intellectis Apostolorum scriptis (vigesimo nempe Apocalypseos capite) regnum Christi post resurrectionem per mille annos inter summas corporum voluptates in terris perseveraturum putasse, ac ipsius deinde auctoritatem idem Irenæo persuasisse. Secutam quoque illam persecuti sunt alij eruditione nobilis viri Tertullianus, Victorinus Petabionensis, & Lactantius, donec in apertam erupit hæresim, in Apollinario damnatam à Damaso Papa. Attamen vix sibi persuadere potest Epiphanius assertorem fuisse Apollinarium dogmatis hujusmodi: cujus nec affinem fuisse Origenem perspicuum est ex his verbis Tom. 17. in Matth. pag. 298. *καὶ ὥσπερ πλανῶν) οἱ δόξῃ τὸ μὴ ἔσεσθαι λοιπὸν τὰ σωματικὰ σώματα*

A νοι μέλλοντες ἡμῖν μὴ τὴν ἀνάστασιν ἐσεῖσθαι τῶν πιστῶν σωματικὰ βρώματα, ἐπεὶ καὶ λίξεις τῆς γραφῆς τοιαῦτα φερέχουσιν. ὅτως καὶ τὰ περὶ γάμου γεγραμμένα, καὶ ἀνδρῶν, καὶ γυναικῶν τεκνώσεις δεῖ τὸ ῥητῶν, καὶ οἰκέται σωτῆρες ἡμῶν καὶ ὅτι χρήσεως, εἰ μὴ ἐδεῖ σχολάζειν δεῖ τῇ περιεργίᾳ δυνατόν. ἐν μολυσμοῦ πᾶς ὄντων δὲ ἀκαθαρσία τινὶ τῶν χρωμένων ἀπροσδιόνυσος· Adverſus eamdem hæreſim pari modo excandeſcit libr. 2. περὶ ἀρχῶν, cap. 12. & Prologo in Cantic. *Simpliciores quidam neſcientes diſtinguere ac ſecernere quæ ſint quæ in Scripturis divinis interiori homini, quæ vero exteriori deputanda ſint, vocabulorum ſimilitudinibus falſi ad ineptas quaſdam fabulas & figmenta inania ſe contulerunt, ut etiam poſt reſurrectionem cibis corporalibus utendum crederent, potumque ſumendum non ſolum ex illa vite vera & vivente in ſæcula, verum & ex his vitibus ligni.* Ea præterea de reſurrectione, deque pœnis Damnatorum opinatus eſt, quæ Chilionetitarum væſaniæ ex adverſo repu-

B gnant. Inde Hieronymus in Præfat. libr. 18. Commentar. in Iſaiam, quæ eſt ad Euſtochium, adverſus Millenarios diſputans, errorem illorum eorum errori qui reſurrectionem tollunt contrarium & oppoſitum eſſe agnoſcit: & Iuſtinianus in Epiſtola ad Quintam Synodum quam exhibet Cedrenus, doctrinam Pythagoræ & Platonis, hujuſque adeo verba ſuper his mille annorum periodis exponens, eam Origeni nuſquam tribuit.

XXIII. Quamvis autem manifeſtum erroris teneamus Origenem in quæſtione de pœnarum & beatitatis perennitate; multa tamen in eius defenſionem adduci poſſunt, cum ex eius depromta ſcriptis, tum apud laudatos Scriptores conquiſita. Quæ priuſquam attingamus, dignum illud animadverſione eſt quod commemorat Auctor Prædeſtinati, quem edidit Iacobus Sirmondus, Hær. 43, Ampullianum quemdam Hæreticum Bithy-

C num in eam incurriſſe hæreſim, *ut diceret omnes criminoſos cum Diabolo & Dæmoniis eo uſque in gehenna decoqui, uſquequo puri redditi poſſint inde mundi & immaculati egredi*: quapropter cum univerſam Eccleſiam adverſum ſe commoviſſet, vitiatos à ſe libros Origenis, & eos præcipue qui ſunt περὶ ἀρχῶν in ſententiæ ſuæ præſidium protuliſſe. Addit deinde libelli Auctor: *Sed qui ſani ſenſus eſt, & habet ſplendidos oculos, ſic videt addita in Origenis opuſculis mala iſta, atque cognoſcit, ſicut ſi in ſtragulo coccineo pannos albos, aut cujuſque alterius coloris cernat adſutos.* Nunc quæ pro ſe ipſe Adamantius ſuppeditat, colligamus. Primum Hom. 8. in Levit. eſſe ait peccata quædam, *quæ poſt hanc vitam nobiſcum tranſeunt, & eſſe in ipſis quædam ita animabus infixa, ut nequeant aboleri.* Homilia 4. in Iſaiam neſciri pronuntiat, quæ poſt mundum eventura ſint: *Noviſſima*, inquit, *ut ſunt, non valent enarrari. Quis annuntiat de noviſſimis? ait Scriptu-*

D *ra. Quæ videmus (ut tamen concedamus quia aliqua videmus) media ſunt: quæ ante mundum fuerint, ignoramus; fuerunt porro quædam ante mundum. Quæ poſt mundum ſecutura ſunt, ad certum non apprehendimus: erunt autem alia poſt mundum.* Tum poſtea: *Ea quæ poſt extremum ſæculum futura ſunt in ſæcula ſæculorum, quis poteſt exponere? Garruloram eſt hominum horum notitiam polliceri, neſcientium quia homo ea tantum poteſt capere, quæ media ſunt, & ea quæ poſt mundum uſque ad conſummationem in judicio ſunt futura de pœnis, de retributione: & horum quoque multa abſconſa ſunt nobis, ut propter hoc quidem ſcriptum ſit: Duabus velabant faciem.* Vnde res eas pertractaturus libr. 1. περὶ ἀρχῶν, cap. 6. hac obteſtatione Lectoris mentem occupat: *Quæ quidem à nobis etiam cum magno metu & cautela dicuntur; diſcutientibus magis & pertractantibus, quam pro certo ac definito ſtatuentibus. Indicatum namque à nobis in ſuperioribus eſt, de quibus manifeſto dogmate terminandum*

E *ſit, quod & pro viribus nos feciſſe puto cum determinate loqueremur. Nunc autem diſputandi ſpecie magis, quam definiendi, prout poſſumus, exercemur.* Atque hac admonitione præmunitam diſſertationem altera hac excipit, initio capitis ſequentis: *Hæc quidem, quæ ſuperius diſſeruimus, in generali nobis ſermone digeſta ſunt, per conſequentiam magis intellecta, quam definito dogmate pertractata atque diſcuſſa de rationabilibus naturis, ſecundum eum locum quem de Patre, & Filio, & Spiritu ſancto pro noſtris viribus expoſuimus. Nunc ergo videamus quæ ſint de quibus diſſerere in conſequentibus convenit ſecundum dogma noſtrum, ideſt ſecundum Eccleſiæ fidem.* Magis etiam fluctuat Tom. 28. in Ioh. p. 351. quærens an aliquando vinculis ſolvendus ſit, necne, homo ille impudens, qui cum abſque nuptiali veſte ad convivium acceſſiſſet, mitti juſſus eſt in tenebras exteriores, ligatis pedibuſque manibuſque: ὑδὲ ἐμφαίνει), inquit, τὰ περὶ ἀπολύτεως ἐσομένης γεγραμμένα

F περὶ αὐτοῦ· ὑ δοκεῖ δὲ μοι ἀσφαλὲς εἶναι μὴ καταλαβόντα ὁπωσοῦν, μάλιστα τὸ μὲν γένεσθαι περὶ αὐτὸ, ἀποφώσεως· & libr. 8. in Epiſt. ad Rom. *Verum hæc ipſa purgatio, quæ per pœnam ignis adhibetur, quantis temporibus, quantiſque ſæculis de peccatoribus exigat cruciatus, ſolus ſcire poteſt ille cui Pater omne judicium tradidit.*

Facit & illud pro Origene quod libr. 3. περὶ ἀρχῶν, cap. 6. legitur: cum enim tamdiu Deum dixiſſet futurum omnia in omnibus, quamdiu animæ abſque ulla materiæ corporalis admixtione perſeverarent, addit demum: *In quo ſtatu etiam permanere ſemper & immutabiliter Creatoris voluntate eſt credendum fidem rei faciente ſententia Apoſtoli dicentis: Domum habemus non manufactam æternam in cœlis.* Niſi hæc forte de ſuo Rufinus interpres attexuit. Et id ſubſidium quoque præſtat Adamantio, quod ſcriptum eſt Tractat. 34. in Matth. *Nullus enim ignis inter homines eſt æternus, ſed nec multi temporis; extinguitur enim cito. Æternus autem ignis eſt*

ille, de quo & Esaïas dicit in fine Prophetiæ suæ: Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extin- A
guitur · & quod Homil. 35. in Luc. *Quod si magnam pecuniam debuerimus, sicut ille qui scribitur de-*
cem millia talenta debuisse, quanto tempore claudamur in carcere, donec reddamus debitum, non possum
manifeste pronuntiare. Si enim qui parum debet, non egredietur nisi exolvat minutum quadrantem;
utique qui tanto debito fuerit obnoxius, infinita ei ad reddendum debitum sæcula numerabuntur. Quin-
etiam certam aliquando, & immutabilem felicitatem futuram concedit libr. 4. περὶ ἀρχῶν, cap. 2. *Sed & comminationes positæ sunt his qui prævaricati fuerint Legem; necnon & his qui purifica-*
tione indigebant, diversa purificationum genera, velut qui frequentius essent polluendi, traduntur; ut
per hæc tandem ad illam unam purificationem veniant, postquam pollui ultra non licet.

XXIV. Vti possumus præterea ad tuendum aliqua ex parte Origenem testimonio quo-
dam, quo damnatis quidem aditum ad beatitatem patefactum aliquando iri statuit, Diabolo B
autem penitus intercluſum. Habetur illud libr. 8. in Epist. ad Rom. ibique Luciferi ca-
sum à lapsu Israëlitarum differre asseverat: *Illorum enim*, inquit, *vel in fine sæculi conversio erit,*
tunc cum plenitudo Gentium subintraverit, & omnis Israël salvus fiet: istius autem qui de cœlo cecidisse
dicitur, nec in fine sæculi erit ulla conversio. Inde est quod vehementer succenset in Epistola ad
Amicos suos Alexandrinos jactatum fuisse in vulgus se dicere, *Patrem malitiæ ac perditionis,*
& eorum qui de regno Dei ejiciuntur, idest Diabolum esse salvandum: quod, inquit, *ne aliquis quidem*
mente motus & manifeste insaniens dicere potest. Propterea Hieronymus Apolog. 2. in Rufin.
cap. 5, palam eum hoc crimine exolvit, quod alias ipsi persæpe obiicit: *Asserit Candidus*,
inquit, *Diabolum pessimæ esse naturæ, & quæ salvari numquam possit; contra hoc recte Origenes respon-*
dit non eum perituræ esse substantiæ, sed voluntate propria corruisse, & posse salvari. Hoc Candidus ver- C
tit in calumniam, quasi Origenes dixerit Diaboli naturam esse salvandam. Quod ille falso objecerat,
hic refutat.

XXV. Nempe rebus ab Ecclesia nondum hoc tempore definitis varia animo agitavit
Origenes, quod & ab aliis subinde Patribus factum observamus. Iustinus Martyr in Dia-
logo cum Tryphone decreviſſe videtur pœnas Damnatorum per mortem animarum esse
finiendas: ἀλλα μὲν δὴ ἀποθνήσκειν φημὶ πασας τας ψυχας ἐγώ· ἔρρωτο γὰρ ἂν ὡς ἀληθῶς τῶν κα-
κῶν· ἀλλὰ πῶς; τὰς μὲν τῶν δικαίων ἐν κρείττονί τινι χώρῳ μένειν, τὰς δ' ἀδίκους καὶ πονηρὰς ἐν χείρονι, ἢ
ἐν κείσεως ἐνδεχομένως χρόνον τοῦτον· ὅπως αἱ μὲν ἄξιαι τοῦ θεοῦ φανεῖσαι, οὐκ ἀποθνήσκωσιν ἔτι. αἱ δὲ πο-
λάζουσαι ἐς τ' αὖ αὐτὰς καὶ εἰς καὶ κολάζεσθαι ὁ θεὸς θέλῃ· *Verum enimvero neque mori dico animas omnes:*
revera enim malis optandum id & opportunum esset. Quid ergo? piorum quidem in meliori loco manere, D
iniquas autem & malas in pejori, judicij tempus expectantes. Atque ita quæ dignæ Deo apparuerint,
non moriuntur amplius, illæ vero puniuntur, quamdiu eas & esse & puniri Deus voluerit. Eamdem
arripit doctrinam Irenæus libr. 2. cap. 64. ubi animas non secus ac alia Dei opera tamdiu
supereſſe & perseverare asserit, *quoad usque ea Deus & esse & perseverare voluerit*: nec multo
post; *Non enim ex nobis*, inquit, *neque ex nostra natura vita est, sed secundum gratiam Dei datur:*
& ideo qui servaverit datum vitæ, & gratias egerit ei qui præstitit, accipiet & in sæculum sæculi longi-
tudinem dictum; qui autem abjecerit eam, & ingratus extiterit factori ob hoc quod factus est, & non
cognoverit eum qui præstat, ipse se privat in sæculum sæculi perseverantia. Arnobius animas tormen-
torum diuturnitate & sævitia consumtum iri & extinctum arbitratus est; atque hanc esse
mortem æternam impiis hominibus tam sæpe in Scriptura intentatam: piorum vero & E
sanctorum hominum animas felici immortalitate ac vita æterna perfrui. Quamobrem ani-
mas humanas ancipitis esse, mediæque vitam inter & mortem ac ambiguæ naturæ libro
secundo iterum iterumque repetit. Gregorius Nazianzenus Orat. 39, Hæreticos difficili
& diuturnum ignis baptismum suscepturos minatur, nisi ab hæresi discedant, quo igne
omnis malitia sic tamquam fœnum exurenda sit. Oratione vero sequenti dubitat utrum
sempiternæ Damnatorum pœnæ futuræ sint, an vero à Deo pro sua humanitate brevian-
dæ. Narrat profecto Symeon Metaphrastes in vita S. Cyriaci cap. 10, cum à Cyrillo mo-
nacho quæreret Cyriacus, quænam præcipue dogmata tuerentur Nonnus, Leontius, alii-
que Novæ Lauræ Origenistæ, respondisse Cyrillum affirmare illos *Dogmata de præexistentia,*
& restitutione in eumdem statum esse media & ab omni periculo aliena; dicentes illa eis ad hoc ferre te- F
stimonium, quæ alicubi in suis Apologeticis magnus Gregorius ita reliquit scripta: Mihi videtur res non
vilis nec contemnenda, dare in tempore unicuique dimensum orationis, & dispensare in judicio verita-
tem nostrorum dogmatum, quæ de mundo, aut de mundis philosophamur, de materia, de anima, de intel-
ligentia, & naturis intelligentibus, tam præstantioribus, quam deterioribus; de providentia quæ omnia
colligat quæ videntur evenire ratione, & quæcunque præter rationem inferiorem & humanam: & quæ
præterea de prima nostra constitutione, figurisque, & veritate, & testamentis, & Christi primo adventu,
& secundo: in his enim & assequi est non inutile, & non assequi vacat periculo. Hoc Origenistis
præsidium eripere conatur Aloysius Lipomanus Veronensis Episcopus; sed quidquid ta-
men afferat, videtur id sibi voluisse Gregorius has quæstiones nondum satis liquidas, nec
per Ecclesiam fuisse circumscriptas. Quid hoc est autem quod ibidem subiicit Cy-

A riacus, existimasse Origenistas illos, *quod in pristinum statum resurrectione, poterunt quæcunque sunt ratione prædita, ad Dæmones usque salvationes, ideste sæcula?* Nam Æones, aliaque Valentinianorum πληρώματα Origenes satis aversabatur. Gregorius alter Origenianam sententiam absque ulla dubitatione amplectitur in Disputatione de anima & resurrectione, qua animas exemtas corporibus, & Dæmones quoque, omni olim deposita vitiositate Christum esse confessuros declarat: & alio Dissertationis ejusdem loco Deum ait non aliter esse posse omnia in omnibus, juxta Apostoli sententiam, quam evulsa funditus & extirpata omni nequitia. Alia deinde permulta huic adstruendo congerit, quæ vitandæ caussa prolixitatis prætereo. Catecheticæ præterea orationis capite 8, post hanc vitam curari à Deo pravos animi affectus affirmat, qui in hac
B vita sanari per virtutem non potuerunt: tum cap. 26 non homines duntaxat nequam, & impios, sed peccati etiam auctorem Diabolum à Filio Dei beneficio affectum docet, quem ita expurgari ait, quemadmodum aurum adhibito igne expurgatur, secreta & excocta sequiore materia; tandemque aliquando per longos temporum ambitus consumto quod naturæ inest omni malo, Damnatos in integrum iri restitutum, ut uno ore gratias creatæ res universæ Deo refundant. Aurum itidem in exemplum ascivit cap. 35 libri ejusdem, & ne futuræ quidem spe salutis eos intercludit, qui neque baptismi, neque pœnitentiæ, nec ulla denique purgatione vitæ noxas eluerunt. Verum intercedit Germanus Patriarcha Constantinopolitanus, qui ut hujus opinionis labem à Gregorio Nysseno abstergeret, librum scripsit, cuius excerpta habet Photius Cod. 233. Hoc opere demonstrandum sibi
C proponit Germanus, ab eo errore alienum fuisse Gregorium; si qua vero in ejus scriptis illuc videntur pertinere, fuisse ab Origenistis intexta, vel certe depravata. Idipsum se inaudisse narrat Nicephorus libr. 11. cap. 19. Ne Ambrosius quidem ab Origene dissonat, cum Psalmum 118 exponens, reos suppliciis subiici censet, quia iis aliquando eximendi sunt; Diaboli vero pœnam differri, ut numquam finiatur. Quo accedit Ambrosiaster in Epistol. ad Ephes. cap. 2, Ecclesiam docens, etsi sancta dicatur, hominibus tamen vitiosis constare, non perituris quidem, sed per ignem purgandis: & in cap. 3. prædicationem Ecclesiasticam ait Dæmonibus proficere, ut detrectato Diaboli imperio ad Deum convertantur. Caute quoque observandum est Hieronymum, qui tot Origeniano nomini contumelias inflixit, id fere in Origene super hac quæstione arguere, quod Diabolum pœnis
D liberandum esse asseruerit, quamvis contrarium fateatur alicubi, ut notavimus; de liberatione vero hominum siluisse ipsum. Itaque abnormia disserit quædam, & a fide aliena libr. 1. adverf. Pelagian. cap. 9, pœnas tradens sempiternas destinari Diabolo, & hominibus impiis; at iniquis & peccatorum reis temporales solummodo. Impium autem ab iniquo ita distinguit: *Omnis impius iniquus est & peccator: nec reciprocatur ut possimus dicere, omnis peccator & iniquus etiam impius est: impietas enim proprie ad eos pertinet, qui notitiam Dei non habent, vel cognitionem transgressione mutarunt; peccatum autem & iniquitas pro qualitate vitiorum post peccati & iniquitatis vulnera recipit sanitatem.* Postmodum sententiam suam cum Origeniana ita componit: *Si Origenes omnes rationabiles creaturas dicit non esse perdendas, & Diabolo tribuit pœnitentiam, quid ad nos, qui & Diabolum & satellites ejus, omnesque impios & prævaricatores dici-*
E *mus perire perpetuo: & Christianos, si in peccatis præventi fuerint, salvandos esse post pœnas?* Clara sunt & illa in quibus finem ponit Commentariis suis in Isaiam, dicens neutiquam evulgandum esse illud dogma, quod Damnatorum terminat pœnas, ne metu supplicij æterni ablato, magis sese licentia prorumpat. Demum sic desinit: *Et sicut Diaboli, & omnium negatorum atque impiorum, qui dixerunt in corde suo: Non est Deus, credimus æterna tormenta; sic peccatorum atque impiorum, & tamen Christianorum, quorum opera in igne probanda sunt atque purganda, moderatam arbitramur & mistam clementiæ sententiam judicis.* Hæc cum Commentariis quoque suis in Epistolam ad Ephesios aspersisset, reprehensus est à Rufino Invect. 1, & 2. huius licet reprehensiones devitare conetur Hieronymus libr. 1. Apolog. adv. Rufin. cap. 6. Libro vero ejusdem Apologiæ secundo, cap. 1, hæc habet: *Quod autem imprecari fratribus, hoc*
F *est criminatoribus tuis, æternos ignes cum Diabolo, non tam fratres mihi videris premere, quam Diabolum sublevare, cum iisdem, quibus homines Christiani, ignibus puniendus sit:* quasi alio ignis genere Diabolus cruciandus sit, alio homines Christiani. Itaque Stanislaus Pannonius Anabaptista hunc Origenis propugnans errorem, in libro De divina philanthropia, Hieronymi auctoritatem non sine ratione usurpat, immeritoque à Sixto Senensi ob eam rem reprehenditur: nam quamvis nefariæ penitus & damnatæ doctrinæ defensionem susceperit Hæreticus ille, in eoque impudenter egisse fatendum sit; Hieronymi tamen patrocinium absque impostura & mendacio, quæ ipsi obiicit Sixtus, sibi adscivit. Proferantur enim licet sexcenta Hieronymi testimonia, quibus contrarium tradidit; unum inde illud efficitur, mutasse illum aliquando sententiam, nec unicæ semper opinationi adhæsisse. At par pari retulit Hieronymus, quo Rufinum remorderet, qui cum hæc ad Anastasium Papam

Sixt. Sen. libr. 6. Bibl. Ann. 290.

in Apologia fidei ſuæ ſcripſiſſet: *Si quis negat Diabolum æternis ignibus mancipandum, partem cum ipſo æterni ignis accipiat, ut ſentiat quod negavit*; in ſuſpicionem tamen aſſertæ Diaboli ſalutis vocare tentavit Hieronymus Apolog. 2. cap. 1. eam à ſe licet ſuſpicionem propulſare Rufinus Invectiva prima laboraſſet. Verum omiſſo hoc Rufini loco, quem non ſine cavillatione in ſequiorem trahi poſſe ſenſum putamus, aperte definit in Symbolo ſempiternis quidem tormentis cruciandum eſſe Diabolum; ſontes vero homines, temporariis & aliquando finiendis: nam quid aliud ſibi velle poteſt, cum affirmat futurum ut peccatores *abſque interitione ſua debitas luant pœnas*? & iuſtis quidem *perpetuitatem gloriæ, peccatoribus autem prolixitatem confuſionis & pœnæ* Deus miniſtret? Recte quidem & ex Eccleſiæ præſcripto de pœnarum perennitate diſſerunt Chryſoſtomus & Auguſtinus, ſed uterque tamen peculiare illud habet, quod cruciatus Damnatorum, ſi minus finiti, at vivorum certe precibus & ſacrificiis mitigari putavit; hic in Enchiridio ad Laurentium, cap. 110, & 112; ille in 3. Homil. in Epiſt. ad Philipp. Prorſus vero Platoniſſat Syneſius Epiſtol. 44. ad Iohannem: Dæmones quippe ait expiandis ſceleribus præfectos eamdem in animas artem, quam fullones in ſordidas veſtes exercere: animarum ergo quarumdam non magno labore abſtergi maculas, priſtinumque induci nitorem; aliis vero ita inolitas eſſe ſordes, ut nulla lotione, purgatione nulla mundari poſſint: cætera meri ſunt Platoniſmi. Comparatio illa purgandæ animæ, cum panno ſordido fullonis arte mundando, ut & aliæ à Patribus ad id explanandum argumentum cum igne & auro inſtitutæ, profectæ videntur ex his Malachiæ 3. 2, 3. *Ipſe enim quaſi ignis conflans, & quaſi herba fullonum: & ſedebit conflans, & emundans argentum, & purgabit filios Levi, & colabit eos quaſi aurum, & quaſi argentum*: & ex illo Ieremiæ 2. 22. *Si laveris te nitro, & multiplicaveris tibi herbam borith, maculata es in iniquitate tua coram me, dicit Dominus Deus*. Prius illud Malachiæ uſurpavit Origenes libr. 6. contr. Celſ. cum quæreret quare vallis Ennon, quæ ipſa eſt Gehenna, & pœnarum locus, in eadem tribu, Benjamitica nimirum, in qua Hieruſalem, cenſeretur; reſpondetque locum hunc pœnarum accipi pro cruciatibus purgatoriis, qui à cœleſtis Hieroſolymæ rege ac Domino animæ infliguntur, ſecundum verba è Malachia adducta. Subnectit demum myſteria hæc ſilentio obſignanda, ne homines nequam in vitium effrænes ruant, quippe qui ne pœnarum quidem æternarum, & fine carentium opinione ac metu à ſceleribus abſterreantur. Quod expreſſit Hieronymus in fine Comment. in Iſaiam. Perſpicuum eſt itaque ſententiam hanc de terminandis aliquando Damnatorum ſuppliciis, Origenis ætate, multiſque poſt annis, nondum clara hæreſeos & expreſſa nota fuiſſe infamatam, ut pote quam nonnulli de cœtu Patrum, ijque non infimi puncto ſuo comprobarint. Quocirca Facundus Hermianenſis lib. 4. cap 4. ſcribit Domitianum Ancyranum, Origenianæ doctrinæ defenſorem, in libello quem ſcripſit Vigilio Papæ, *conquerentem de his qui contradicebant dogmatibus Origenis, aſſerentis animas humanas ante corpora in quadam beata vita præxtitiſſe, & omnes quæ fuerint æterno ſupplicio deſtinatæ, in priſtinam beatitudinem cum Diabolo & Angelis eius reſtitui, dicere etiam hæc: Proſiluerunt ad anathematizandos ſanctiſſimos & glorioſiſſimos Doctores, ſub occaſione eorum quæ de præexiſtentia & reſtitutione mota ſunt, dogmatum, ſub ſpecie quidem Origenis, omnes autem qui ante eum, & poſt eum fuerunt ſanctos anathematizantes.*

Mall. Orig. defenſ. libr. 4 quæſt. 4.

Petrus Halloxius Origenianarum partium inſignis patronus duobus fere modis objectum Adamantio crimen amoliri ſtudet; nam vel cum conatur oſtendere non dixiſſe quidem damnatos & Dæmones ad ſuperiora regreſſuros, ſed regredi tantum poſſe, idque certis quibuſdam conditionibus, quæ cum neutiquam poſſint contingere, non aliter intelligendum Origenem, ac ſi omni penitus liberatione Diabolum, damnatoſque homines privaſſet. Conditiones autem illæ ſunt huiuſmodi, poſſe Angelos & Beatos ad ima provolvi, ſi libertate utentes arbitrij à virtute deficiant; ac è contrario ad ſumma poſſe Damnatos & Dæmones pervenire, ſi gratia adjuti divina reſipiſcant: cum autem nullo prorſus modo futurum ſit ut hi reſipiſcant, illi à virtute deficiant; hinc colligit Halloxius arbitratum fuiſſe Origenem nec à beatitate dilapſuros illos, nec hos pœnis iri liberatum. *Quare*, inquit, *quoties dicit Origenes Diabolum poſſe ſalvari, intelligendus eſt dicere ex parte naturæ, non ex parte malitiæ; ſive quod natura ejus non ſit repugnans ſaluti. Hoc enim tenebant Valentiniani.* Quam levis ſit hæc excuſatio, ſatis, ni fallor, probatum eſt ſuperioribus teſtimoniis, quæ non ὑποθετικῶς, ſed abſolute & ſimpliciter felicitatem Damnatis & Dæmonibus pollicentur. Plus habet roboris in ſpecie Halloxij defenſio altera, quæ in copioſa Origenianorum locorum congerie poſita eſt, quibus æternæ Diabolo & Damnatis pœnæ, æterni ignes adſcribuntur. Nam quod dixerat Origenes αἰώνιον, Interpretes Latine, *æternum*, reddiderunt. Tota ergo argumentationis vis in vocis illius, αἰώνιον, propria ſignificatione poſita eſt.

XXVI. Αἰὼν non ſimplici notione gaudet, nam modo finitum tempus, modo indefinitum, modo infinitum ſonat. Heſychius: αἰὼν, ὁ βίος· ἢ τὸ ἀεὶ θεωρούμενον· ὁ δὲ ζωὴς χρόνος· ποτὲ δὲ καὶ μακρὸν χρόνον τοῦ. Plures etiam Iohannes Damaſcenus libr. 2. De fide orthod. cap. 1.

A cap. 1. vocis αἰὼν significationes proponit, quæ partim ad terminatum, partim ad interminatum temporis ſpatium pertinent. Ariſtoteles 1. De cœlo, factam putat vocem αἰων, ab ἀεὶ ὤν, quo æternitatis notatio continetur. Hanc originationem deinde uſurparunt Plotinus, Proclus, Etymologus, & alij. At eo tamen vocabulo utrumque tempus exprimi fatetur ibidem Ariſtoteles. Ab αἰὼν prodiit Latinum *ævum*, inſerto digamma Æolico; ut ab ζὶς, *ovis*. *Ævum* igitur, ut αἰὼν, multiplicem habet vim, modo tempus fine carens, modo terminatum deſignans. Prioris teſtes Servius in 6. Æneid. Cenſorinus cap. 16. & Iſidorus Originum libr. 5. cap. 38. *Ævum*, inquit, *eſt ætas perpetua, cuius neque initium, neque extremitas naſcitur, quod Græci αἰῶνα vocant, quod aliquando apud eos pro ſæculo, aliquando pro æterno ponitur. Vnde & apud Latinos eſt derivatum.* Poſterioris ſignificationis teſtis Horatius Carmin. libr. 2.

B Od. 9. ubi ter ævo functum Neſtorem dicit, qui tres γενεὰς exceſſerat, hoc eſt 90 annos. Idem ævum pro tempore uſurpat Epiſt. 1. libr. 2. cum ait veſtigia ruris in longum ævum manſiſſe. Sæpe pro ætate adhibetur, unde *longævus grandævus, coævus*. Ab *ævo, ævitas*, & per contractionem *ætas*: cujus idem eſt intellectus ac *ævi*, nam modo tempus æternum, modo circumſcriptum ſignat. Ab *ævo* itidem *æviternus*, & per ſyncopen *æternus*: qua voce tempus etiam finitum aliquando exprimitur. Notabile illud Ciceronis libr. 3. De orat. *Nullum eſt enim genus rerum, quod aut avulſum à cæteris per ſe ipſum conſtare, aut quo cætera ſi careant, vim ſuam atque æternitatem conſervare poſſint.* Errant multi, item docti, & etymologicæ artis principes, qui ab *æternus* factum putant *ſempiternus*. Repugnat modulus ſyllabæ ſecundæ, quæ corripitur. *Sempiternus* fit à *ſemper*; ut ab *heri, heſternus*; à *diu, diurnus*, auctore Priſciano.

C Quod αἰὼν apud Græcos, *ævum* apud Latinos, idem apud Ebræos ſignificat עולם, *tempus, ſæculum, æternitas*: à radice עלם, quod eſt, *abſcondere, latere*: fortaſſe quod tempus res ſit vulgo ignorabilis; vel quod nobis parum liquido nota ſint præterita, futura vero penitus ignota; vel quod tempus tacite & occulte ſubrepat. Diceres ad hanc originem reſpexiſſe Horatium cum ſcripſit libr. 1. Od. 12.

Creſcit occulto, velut arbor, ævo
Fama Marcelli.

& Ovidium Metam. 10.

Labitur occulte, fallitque volatilis ætas.

Valet ad ſuperiorum confirmationem, quod habetur Deuteron. 15. 17. de homine qui ſe
D in voluntariam & æternam ſervitutem mancipat: *Aſſumes ſubulam, & perforabis aurem ejus in janua domus tuæ, & ſerviet tibi uſque in æternum.* Ebr. והיה לך עבד עולם. LXX. καὶ ἔσται σοι οἰκέτης εἰς τὸν αἰῶνα. Cui ſimile illud Horatij:

Serviet æternum, quia parvo neſciit uti.

Vtile etiam hoc Hieronymi in Ezechielis cap. 26. verſ. ult. *Et ultra non eris in ſempiternum: ſive ut in Ebraico* עולם, *& in Græco* αἰὼν *ſcribitur, unum ſæculum ſignificat, juxta illud Eſaiæ, qui poſt ſeptuaginta annos dicit Tyrum reſtituendam in integrum ſtatum. Alunt autem unum ſæculum, id eſt humanæ tempus ætatis ſeptuaginta annorum numero ſupputari. Pſalmiſta dicente: Dies annorum noſtrorum in ipſis ſeptuaginta anni.* & iſtud in Galat. 1. *In Hebræo ſæculum, ideſt* עולם, *ubi* ו *literam poſitam habuerit, æternitatem ſignificat: ubi vero ſine* ו *ſcribitur, annum quinquageſimum, quem illi Iubilæum*
E *vocant.* αἰὼν vero non infinitum tempus, ſed indefinitum ſignificat in iſtis Lucæ 1. 33. *Et regnabit in domo Iacob in æternum*, εἰς τοὺς αἰῶνας. nam ſi id ſpatium temporis interminatum exprimeret, quorſum adderetur: *Et regni eius non erit finis.* Id ſibi vult ergo Lucas, ſive potius Gabriel: Obtinebit ille quidem in domo Iacob regnum diuturnum, ac nullo fine caiturum. Sæpe igitur τὸν αἰῶνα τοῦτον, pro præſenti tempore, & τὸν αἰῶνα ἐρχόμενον, ac τοὺς αἰῶνας ὑπερχομένους, pro futuro, in Novo Inſtrumento reperias. Inde Origenes Homil. 6. in Exod. *Quoties in ſæculum dicitur, longitudo quidem temporis, ſed eſſe finis aliquis indicatur: eſt in aliud ſæculum dicatur, aliquis ſine dubio longior quidem, tamen ponitur finis: & quoties ſæcula ſæculorum nominantur, fortaſſe licet ignotus nobis, tamen à Deo ſtatutus aliquis terminus indicatur:* & libr. 2. περὶ ἀρχῶν, cap. 3. *Movet autem in hoc Scripturæ ſanctæ auctoritas, quæ dicit in ſæculum & adhuc. Et adhuc*
F *enim quod dicit, plus aliquid ſine dubio quam ſeculum vult intelligi. Et vide ne illud quod dicit Salvator: Quia volo, ut ubi ego ſum, & iſti ſint mecum; & ſicut ego & tu unum ſumus, & iſti ſint in nobis unum, oſtendere videatur plus aliquid quam eſt ſæculum & ſæcula; fortaſſe etiam plus quam eſt ſæcula ſæculorum; id videlicet, cum iam non in ſæculo ſunt omnia, ſed omnia, & in omnibus Deus.* Igitur neque *in ſæculum*, neque *in ſæcula ſæculorum* ſpatium interminatum ſignificare voluit Origenes. Quorſum ergo ait Cæſarius Dial. 3. exiſtimaſſe illum finitum iri ſupplicia Damnatorum, ἐκ τοῦ αἰώνιον μόνον φῆσαι τὸ κύριον τὸ κολαστήριον πῦρ, καὶ οὐκ αἰώνιον αἰώνων· *Quod æternum tantum dixerit Dominus piacularem ignem, non æternum in ſæcula?* Adſtipulatur ſuperioribus Leontius Byzantius, qui Origeniſtas dicere ait, ὅτι τὸ τοῦ αἰῶνος ὄνομα δηλοῖ ὡρισμένῃ χρόνῳ λαμβανόμενον, καὶ ὅταν εἴπῃ ἡ γραφὴ ὅτι αἰώνιός ἐστιν ἡ κόλασις, οὐ λέγει εἰ μὴ δηλοῖ ὡρισμένῃ χρόνῳ· *Nomen αἰῶνος de tempore terminato intelligi, & cum ait Scriptura αἰώνιον eſſe punitionem, nonniſi finitum tempus ſi-*

guificare. Tum fatetur, ὅτι πρόκειται τὸ τοῦ αἰῶνος ὄνομα καὶ ἐπὶ τῶν ἐξω, καὶ ἐπὶ τῆς γραφῆς πολ- A
λαχοῦ δηλοῖ ὡρισμένον χρόνον λαμβανόμενος. *Revera nomen αἰῶνος, ut apud profanos Auctores, & in Scriptura sæpe pro finito tempore sumi.* Subjectam vero Origeniani hujus dogmatis confutationem ab aliis iam contritam usurpavit.

Primitivi sui notationem repræsentat αἰώνιος, rem indicans quandoque infiniti temporis; quandoque rem certi temporis & terminati. Quapropter sæculares ludos centenis fere quibusque recurrentes annis, αἰωνίους Græci dixere. Frustra ergo in Origenis gratiam & tutelam ea adducuntur testimonia, in quibus infernum ignem, æternum fore pronuntiat, vel ut Græce scribebat, αἰώνιον. hac enim voce longum, sed finiendum tempus intellexit. Qualem igitur huic vocabulo affingebat sensum, talem illi à Scriptoribus sacris fuisse inditum censebat. Memoranda in id argumentum scripsit Augustinus in libello B
Contra Priscillianistas & Origenistas; nam cum ad eum Commonitorium scripsisset Orosius, quod huic Augustini opusculo præfigi solet, in quo jactari ex Origenis libris conquerebatur tartareum illum ignem, qui æternus prædicatur, *juxta etymologiam Græcam non esse perpetuum, etiam Latino testimonio adiecto, quia dictum sit, In æternum, & In seculum seculi.* Respondet Augustinus cap. 6, & 7. geminum esse intellectum vocis αἰών, aliquando sæculum, aliquando æternitatem notantis; at vocem αἰώνιος rebus fine carentibus imponi solere. Quod ita tamen non esse & nos supra probavimus, & facile probatur ex duobus Scripturæ locis, quos sibi objicit Augustinus, & frustra, si quid video, solvere satagit. Prior sæpissime in Pentateucho occurrit, cum ceremoniis & ritibus Legis antiquæ institutis, dicit C
Deus: *Hoc vobis erit legitimum æternum. Quamquam*, inquit Augustinus, *si diligentius dicta intelligantur, ea fortasis quæ illis sacramentis significabantur, finem non erant habitura. Ita enim, ne longius abeam, dicimus æternum Deum, non utique istas duas brevissimas syllabas, sed quod eis significatur.* Quasi vero cum sancit Deus, ut nonnisi indutus lineis feminalibus Tabernaculum testimonij ingrediatur Aaron; additque, *Legitimum sempiternum erit Aaron, & semini eius post eum*, id non ad mandatum proxime institutum, sed ad mysterium mandato hoc significatum pertineat. Quasi has, quæ proxime scriptæ sunt, syllabas legitimum sempiternum esse velit; non præceptum syllabis illis institutum, quoad literam, non quoad anagogicum sensum. Quid est autem literam destruere, si hoc non est? Non minus validus est sequens locus ex Epist. ad Tit. 1. 2. *Spem vitæ æternæ quam promisit non mendax Deus ante tempora æterna*: Græce, πρὸ χρόνων αἰωνίων. *Cum autem*, inquit, *retrorsum tempora à constitutione mundi habere* D
videantur initium, quomodo sunt æterna, nisi quia æterna dixit, quæ ante se non habent ullum tempus? Atqui nullum licet tempus tempora illa præcesserit; ab initio tamen aliquo profluere illa aliquando cœperunt; ac proinde ab anteriori parte finita sunt. Infirma est igitur utraque solutio hæc, & ita sane ab Augustino proposita, ut non multum ei innixus sit. Addit deinde, in illo Matth. 25. 46. *Ibunt illi in ambustionem æternam, iusti autem in vitam æternam*, parem esse vocis αἰωνίου utrobique notationem, sive cum vitæ justis promissæ, sive cum igni malis inferendo adjungitur; ac proinde ignes fine carituros significari, quoniam vitam illam fine carituram ex æquo apud omnes constat; quod idem legitur quoque libr. 21. De Civit. Dei, cap. 23. At id parum omnino valet contra Origenem, qui tam Beatorum felicitati, quam Impiorum cruciatibus terminum præscribebat. E

Complures vocabuli αἰών notiones proponit Etymologus, modo vitam, modo vitæ tempus significantis: tum hæc habet: αἰὼν καὶ ὁ τῆς ἡλίου ἐπὶ ἀριθμός. & paulo post: αἰὼν λέγεται καὶ οἱ ἑπτὰ αἰῶνες ὅσον τὸ τῶν ἀφανῶν καὶ γῆς κίνησις μέχρι τοῦ κοινῆς τῆς ἀναστάσεως. Priore modo usus est voce, αἰών, Origenes, cum dixit Damnatos cruciatum iri ad mille annos; si modo revera post mille annorum decursum in integrum restitutum iri Damnatos opinatus est, ut supra objectum ei à Iohanne Damasceno narrabamus: posteriore fortasse, cum eosdem tortum iri confessus est, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Cæterum non est præter Origenis opinionem alia hæc vocabuli αἰών significatio, quam notat ibidem Etymologus: αἰὼν καὶ ὁ ἀΐδιος καὶ ὁ ἀπεράντως. nam Tom. 28. in Iohann. εἰς αἰῶνα, vel εἰς αἰῶνας intelligi vult Origenes, pro eo quod est ἀεί. Verba hæc sunt: ζητήσῃς δὲ πῶς τὸ ἐνδελεχισμὸν ἔσεσθαι γάμου. F
πῶς ἐ εἰρηκ· δήπου τις αὐτὸν πεδῶν καὶ χειρῶν, ἐκβάλλειν αὐτὸν εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, πότερον εἰ ἀεὶ μένει ἐνδεμῆ, καὶ ὁπ τὸ ἐξωτέρω σκότος. ἢ δὲ φησεται τι· εἰς τὸν αἰῶνα, ἢ εἰς τοὺς αἰῶνας, ἢ λυθήσεταί ποτε. Nec aliter intelligendum puto vocabulum, αἰώνιος, lib. 7. contr. Cels. ἀλλ' ἴσως ἀκίνδυνον ἢ τι τοιοῦτον σαφηνίσαι πιστεῦσαι ἴσφῃ. ὅτι τῆ πολλῶν ἀ χρηζόντων πλείονος διδασκαλίας ἀφῃ ἐ ἀεὶ ὁ καὶ τῆ ἀμέτρητόντων κολάσεως, εἰς δὲ τὰ ὑπὲρ ἐκείνα αὐτῆς ἀ χρήσιμον ἀκαθάρτων ἄβα τὰς μὲν φόβῳ τ αἰωνίᾳ κολάσεως καὶ συστέλλοντας δηπ πόσον τ κακίας, καὶ τῆ ἀπ' ἀωτῆς ἁμαρτανομένων χύσιν.

QVÆSTIO DVODECIMA.

DE MVNDO, PARADISO TERRESTRI, ET ADAMO.

I. *Duo de mundo quæri possunt:* II. *Primum, Vtrum & quo sensu dixerit Origenes mundum propter rationales naturas fuisse à Deo conditum;* III. *ita ut existimasse eum Patres aliqui testificantur:* IV. *alterum, Vtrum plures vel fuisse, vel esse, vel fore mundos existimaverit;* V. *quemadmodum ipsi à Patribus quibusdam objectum sit:* VI. *quamquam ejus caussam nonnulla adjuvant.* VII. *Exploratur Origenis sententia de constitione Paradisi terrestris,* VIII. *& de scorteis tunicis, quibus post peccatum Adamus indutus est.* IX. *Quæritur utrum dixerit Adamum per peccatum similitudinem Dei amisisse:* X. *& utrum homines Præadamitas extitisse sibi finxerit.*

I. CIRCA quæstionem de mundo duplex excutiendum venit Paradoxum Origeni adscriptum: primum, Vtrum & quo sensu dixerit mundum propter animas rationales à Deo fuisse conditum: alterum, an unicum duntaxat mundum creasse antehac, vel posthac creaturum esse asseveraverit. Quæ duo quærenda sibi proponit Orines in tertio capite libri 2. Περὶ ἀρχῶν, quod inscribitur: *De initio mundi & caussis eius.*

II. Primum quod attinet, nemo non videt ex antecedenti ipsius doctrina aptum id esse, naturarum illarum gratia, quæ sunt rationis participes, mundum à Deo fuisse procreatum. Cum enim animas quocunque statu collocatæ sint, arbitrij sui libertate ad peccandum vel recte agendum uti voluerit, & pro peccatis hanc iis irrogatum iri pœnam, ut in graviora ac crassiora corpora amandentur, eam ob rem dicere debuit gravia illa corpora formari à Deo, quemadmodum ergastula ad retinendos reos construuntur. Copiosa ad id probandum Origenis habetur dissertatio libr. 2. Περὶ ἀρχῶν, cap. 1. *Cum ergo,* inquit, *tanta sit mundi varietas, atque in ipsis rationabilibus animantibus sit tanta diversitas, propter quam etiam omnis religua varietas ac diversitas putanda est extitisse; quam caussam aliam dici oportebat, qua mundus extiterit: præcipue si intueamur illum finem per quem omnia restituenda in statum initij sui libro superiori dissertum est? Quod utique si consequenter dictum videtur, quam aliam (ut dicimus) caussam putabimus tantæ hujus mundi diversitatis, nisi diversitatem ac varietatem motuum, ac prolapsum eorum, qui ab illa initij unitate atque concordia, in qua à Deo primitus procreati sunt, deciderunt?* In eodem pronuntiato sic concludit caput 8. libri 2. De princip. *Pro motibus suis unaquæque mens bonum negligens, in contrarium boni, quod sine dubio malum est, trahebatur. Ex quo videtur semina quædam & caussas varietatis ac diversitatis ille omnium conditor accepisse; ut pro diversitate mentium, idest rationabilium creaturarum, quam diversitatem ex ea caussa quam superius diximus, putandæ sunt concepisse, varium ac diversum mundum crearet.* Capite vero sequenti rem altius repetens, Deum ait ab initio cum rationis compotes naturas creare vellet, nullam habuisse creandi illarum caussam præter seipsum, suamque bonitatem: in eo autem cum nulla sit diversitas, neque ex parte rerum creandarum ulla esset, æquales eas, & undequaque similes ipsum procreasse: has vero, ut pote libero præditas arbitrio, non eodem modo omnes hac usas esse facultate, aliis in vitium ac nequitiam ruentibus, aliis ad meliora assurgentibus: atque inde rationalium naturarum extitisse differentiam: Deum autem unamquamque pro meritis ornare volentem vel ulcisci, diversitates mentium in unius mundi consonantiam traxisse, sic tamquam in unam domum, quæ vasis aureis, argenteis, & fictilibus instruitur. *Et has caussas,* inquit, *(ut ego arbitror) mundus iste suæ diversitatis accepit, dum unumquodque pro varietate motuum suorum, vel animorum, propositique Deus dispensat.* Quocirca Tomo 19. in Iohann. p. 284. & capite 5. libri 3. Περὶ ἀρχῶν, observat creationem mundi apud Scriptores sacros novo hoc & proprio καταβολῆς nomine nuncupari; quia nimirum *de superioribus ad inferiora descensum est, non ab his animabus quæ id motuum suorum varietate meruerunt, verum & ab ijs quæ ad totius mundi ministerium ex illis superioribus & invisibilibus ad hæc inferiora & visibilia deducta sunt, licet non volentia; vanitati quippe creatura subjecta est non volens, sed propter eum qui subjecit in spe, qua vel Sol, vel Luna, vel Stellæ, vel Angeli explerent obsequium mundo, & his animabus quæ ob nimios defectus mentis crassioribus & solidioribus indiguere corporibus, & propter eos quibus hoc erat necessarium, mundus iste etiam visibilis institutus est.* Et mox: *Talem vero ac tantum putandum est factum esse mundum, qui vel omnes eas animas, quæ in hoc mundo statutæ sunt exerceri, caperet, vel omnes eas Virtutes quæ adesse eis, & dispensare eas, ac juvare paratæ sunt.* Atque hæc ipsa loca librorum Περὶ ἀρχῶν reprehensionis caussa profert Hieronymus Epist. 59. ad Avit. cap. 2, & 3. Alia præte-

rea duo è libro 1, & 4. περὶ ἀρχῶν refert Iustinianus ad calcem Epistolæ ad Menam, quæ huc A
inseruisse supervacuum non fuerit. Prior hic est: ὅτω δὴ ποικιλωτάτου κόσμου τυγχάνοντος, καὶ τοσαύτας διαφορὰς λογικῶν περιέχοντος, τί ἄλλο χρὴ λέγειν αἴτιον γεγονέναι τὴν ὑπαρξῆναι αὐτὸν, ἢ τὸ ποικίλον τῶν λογικῶν φύσεως μὴ ὁμοίως τῷ ἑνάδος διαφερόντων; *Ita cum summa diversitate constet mundus, totque diversas contineat rationales naturas, quæ alia caussa dicenda est cur subsistat, quam varios decidendi modos, eorum qui ab unitate similiter non defluunt?* Alter ita se habet: αἰσχὴν μὲν ἀποσημαίνειν τὸ τῶν σωμάτων φύσιν, ἀλλὰ ὑπολειμμάτων ὑφίστασθαι διὰ τινα συμπτώματα γενόμενα περὶ τὰ λογικὰ, διάφορα σωμάτων. *Necesse est non præextitisse corporum naturam, sed per intervalla subsistere propter aliquos casus qui contingunt naturis ratione præditis, & quæ corporibus indigent.*

III. Itaque hoc etiam nomine non Iustiniani solùm, sed & aliorum convitia sensit Origenes. *Quis Propheta*, inquit Theophilus Pasch. 1. *sentire docuit* (Origenem) *propter ruinam* B
& lapsus de cælis animarum, Deum esse compulsum corpora fabricare? Quis juxta beatum Lucam, eorum qui viderunt, & ministri fuerunt sermonis Dei, huic tradidit ad docendum, negligentia & motu, & fluxu de altioribus rationabilium creaturarum, provocatum Deum mundi hujus condere diversitatem? Et postmodum: *Dicit enim propter peccata intelligibilium creaturarum mundum esse cœpisse.* Hieronymus in Epist. ad Ephes. 1. 4. non expresso Origenis nomine, sententiam ipsius exponit: *Alius dicit*, inquit, *ante visibiles creaturas cœlum, terram, maria, & omnia quæ intra ea sunt, fuisse alias invisibiles creaturas, in quibus & animas, quæ ob quasdam caussas soli Deo notas dejectæ sint deorsum in vallem istam lacrymarum* ..... *Itaque priusquam animæ, inquiunt, præcipitarentur in mundum, & mundus ex animabus fieret, cum habitatricibus suis in infimum ipse dejectus elegit Paulum Deus.* Quæ quamvis ex alterius opinione recitata sint, his tamen consensisse Hieronymum C
contendit Rufinus Invect. 1. sed calumniam à se removet Hieronymus libr. 1. Apolog. in Rufin. cap. 6. Augustinus vero libr. 11. De Civit. Dei, cap. 23 Origenem nominatim adoritur: *Animas dicunt, non quidem partes Dei, sed factas à Deo peccasse à Conditore recedendo; & diversis progressibus pro diversitate peccatorum à cœlis usque ad terras, diversa corpora quasi vincula meruisse. Et hunc esse mundum, eamque caussam mundi fuisse faciendi, non ut conderentur bona, sed ut mala cohiberentur. Hinc Origenes jure culpatur, in libris enim quos appellat* περὶ ἀρχῶν, *idest, De principiis, hoc sensit, hoc scripsit.* Atque hæc valide postmodum oppugnat. Oppugnat etiam eum alibi, tum maxime libro contra Priscillianistas, & Origenistas, cap. 8. cum scripsisset ad eum Orosius in Commonitorio, id esse Origenistis quibusdam persuasum, *Mundum novissime ideo esse factum, ut in eo animæ purgarentur, quæ ante peccaverunt.* Isidorus libr. 8. Origin. D
cap. 5. *Origeniani*, inquit, *animas in mundi principio dicunt peccasse, & pro diversitate peccatorum de cœlis usque ad terras lapsas, diversa corpora quasi vincula meruisse, eaque caussa mundum factum fuisse.* Quæ fere ἀπολεξεὶ repetit Honorius Augustodunensis in libro De hæresibus. Denique S. Thomas adversus eamdem opinionem libr. 2. contr. Gentil. cap. 44. acerrime decertat.

Quoniam autem ita cum antecedentibus conjuncta est, ut quæ ad tuendam Origenis caussam supra attulimus, hic quoque valere possint, quid attinet plura conquirere; cum præsertim Hieronymus, postquam cap. 1. Epist. 59. ad Avitum, quæcunque in 1. libr. περὶ ἀρχῶν damnosa sunt, collegit, inter quæ frequens occurrit isthæc quam tractamus opinio, talia illum denuntiare dicat: *Hæc juxta nostram sententiam non sint dogmata, sed quæsita tantum,* E
atque projecta, ne penitus intractata viderentur?

IV. *Iam sane quomodo diversos motus rationabilium creaturarum, variasque sententias caussam dedisse diversitatis mundo huic, sermo superiorus disputationis ostendit, videndum ne forte simul cum initio exitus quoque huic mundo conveniat. Dubium enim non est quin finis ipsius in diversitate multa adhuc & varietate reperiendus sit; quæ utique varias in hujus mundi fine deprehensa rursus diversitatum alterius mundi post hunc futuri occasiones præstabit, quod scilicet hujus mundi finis initium sit futuri.* Verba sunt Origenis libr. 2. περὶ ἀρχῶν, cap. 1. superioris quæsiti cum isthoc, quod hoc loco nobis excutiendum proposuimus, connexionem declarantis. *Possibile enim videtur*, inquit libr. 2. περὶ ἀρχῶν, cap. 3. *ut rationabiles naturæ, à quibus numquam auferatur liberi faculitas arbitrii, possint iterum aliquibus motibus subjacere* ..... *Quos motus sine dubio rursum varietas corpo-* F
rum & diversitas persequitur, ex qua mundus semper adornatur, nec umquam poterit mundus nisi varietate ac diversitate constare, quod effici nullo genere possit extra materiam corporalem. Doctrinæ igitur suæ cohærentiam servavit Origenes, & quod ex dogmatibus suis effici putavit, id manifesta assertione decrevit: nam in sequentibus, repudiatis nonnullis, qui mundo huic pares usquequaque mundos ac consimiles in futuris sæculis continenti successione prodituros affirmabant, quod libertati arbitrij officeret ejusmodi sententia; alios quidem, sed plane diversos conditum iri statuit; an autem dignitate superiores, an inferiores, vel æquales nescire se fatetur. Addit præterea mundum hunc, qui & ipse sæculum dicitur, multorum sæculorum esse finem, ac multorum porro sæculorum initium. Sed velut dubitanter ait tandem post multorum sæculorum creationem & interitum, aliquid sæculis majus

A in omnium restitutione futurum esse, cum Deus erit omnia in omnibus. Libro deinde Operis eiusdem tertio, cap. 5. postquam mundum cœpisse, & interiturum esse ostendit, obiici adversus hanc assertionem solere scribit: *Si cœpit mundus ex tempore, quid ante faciebat Deus, antequam mundus fieret? Otiosam enim dicere naturam Dei etiosum est simul & absurdum, vel putare quod bonitas aliquando non fecerit, & omnipotentia aliquando non egerit potentatum.* Atque id demum præclare solvere se putat hac responsione: *Nos vero consequenter respondebimus observantes regulam pietatis, & dicentes quoniam non tunc primum, cum visibilem istum mundum fecit Deus, cœperit operari; sed sicut post corruptionem hujus erit alius mundus, ita & antequam hic esset, fuisse alios credimus.* Duplex his confirmandis adhibet Scripturæ testimonium, alterum ex Isaiæ 65. 17. & 66. 22. ubi cœlum novum, & terram novam creaturum se prædicit Deus: alte-

B rum ex Eccles. 1. 9, 10. quod est hujusmodi: *Quid est quod fuit? ipsum quod futurum est: Quid est quod factum est? ipsum quod faciendum est. Nihil sub Sole novum; nec valet quisquam dicere: Ecce hoc recens est; iam enim præcessit in seculis quæ fuerunt ante nos.* Mundos autem istos non plures simul esse, sed perpetua serie sibi successuros fore censet. Atque hæc ipsa reprehensionis caussa indidem transtulit Hieronymus in Epistolam 59. ad Avit. cap. 3. Eadem porro est Origeniani hujus loci ratiocinatio, quæ libri 1. περὶ ἀρχῶν, cap. 2. ubi ait omnipotentem Deum esse, hoc est παντοκράτορα, quatenus aliqua habet in quæ potentiam suam exercere possit: *& ideo, ut omnipotens ostendatur Deus, omnia subsistere necesse esse.* quod si quis aliquando non fuisse velit ea quæ deinceps facta sunt, huic fatendum esse necessario omnipotentem tunc non fuisse Deum, omnipotentiam vero deinde accepisse, cum habere cœ-

C pit quæ potentia sua gubernaret. *Quod si factum nunquam est*, inquit, *quando non omnipotens fuerit, necessario subsistere oportet etiam ea per quæ omnipotens dicitur, & semper habuit in quibus exercuerit potentatum, & quæ fuerint ab ipso, vel Rege, vel Principe moderata.* Officiose quidem & amico adversus Origenem animo, at non perinde vere, id sibi velle eum adnotat Genebrardus, *Deum Patrem omnipotentiam suam ostendisse, dum genuit Filium: ac nisi genuisset, non fuisse omnipotentem:* nam de rebus numero pluribus, in quæ imperium teneat Deus, non de una aliqua, qualis est Filius agere Origenem manifestum est: sed & res creatas in animo habuisse satis illud evincit quod sequitur: *De quibus plenius in locis propriis, in quibus de creaturis eius disputandum fuerit, disseremus.* Ac superior ille locus Origenis, vel alter certe ipsi consimilis, refertur à Methodio in libro περὶ τοῦ ξύλου, cujus excerpta habet Photius Cod. 235.

D εἰ οὖκ ἦσαν, inquit, δημιουργὸς ἂν οὐ δημιουργηκάτειν, ἢ ποιητὴς ἂν οὐ ποιημάτων, οὐδὲ παντοκράτωρ ἂν οὐ τῶν κεκτημένων. ἦ γὰρ δημιουργὸν διὰ τὰ δημιουργήματα ἀνάγκη, καὶ ἦ ποιητὴν διὰ τὰ ποιήματα, καὶ ἦ παντοκράτορα διὰ τὰ κεκτημένα λέγεσθαι. ἀνάγκη ὡς ἀρχῆς ὄντα ὑπὸ τοῦ θεοῦ γεγονέναι. ἐ μὴ ἦν χρόνον, ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱός. Et deinde: ἀλλὰ καὶ ἀλλοιοῦσθαι, καὶ μεταβάλλειν ἦ ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον συμβήσεται. θεόν. εἰ γὰρ ὕστερον πεποίηκε τὸ πᾶν, δῆλον ὅτι ἦν τὸ μὴ ποιεῖν εἰς τὸ ποιεῖν μεταβαλὼν. τὸ δ' ἄδικον μὴ πρὸν ἀνελεήμονα. οὐκ ἄρα δυνατὸν λέγειν μὴ εἶναι ἀΐδιον καὶ συναΐδιον τοῦ θεοῦ τὸν πάντα. *Si non est opifex sine opificijs, vel conditor sine re condita, neque omnipotens sine rebus gubernatis; nam opificem necesse est propter opificia, & conditorem propter res conditas, & omnipotentem propter res gubernatas dici: necesse est ab initio hæc a Deo fuisse facta; neque esse tempus, quando hæc non fuerint.* Et deinde: *Sed variari, & mutari immutabilem & invariabilem Deum coninget. Nam si deinde omnia fecit,*

E *manifestum est illum à non faciendo ad faciendum transisse. Absurdum autem illud ex antedictis. Dici ergo non potest non esse principij expers, & Deo coæternum hoc universum.* Dignum & istud est animadversione quod ait Adamantius Homil. 4. in Isaiam: *Quæ ante mundum fuerint, ignoramus; fuerunt porro quædam ante mundum. Quæ post mundum secutura sunt, ad certum non apprehendimus; erunt autem alia post mundum.* Ne quis vero Dei Filium hinc intelligat, qui ante sæcula à Patre genitus est, vel Spiritum sanctum, qui numquamnon ab utroque processit, aquas illas super quas ferebatur Spiritus Dei, & tenebras quæ erant super faciem abyssi, creatas quidem, sed hoc tamen mundo antiquiores intelligere se declarat. Et demum, *Ea*, inquit, *quæ post extremum sæculum futura sunt in sæcula sæculorum quis potest exponere? Garniorum est hominum horum notitiam polliceri.*

F Quod autem materiam Deo coæternam impugnans differit in Comment. in Genes. 1. 12, & libr. 2. περὶ ἀρχῶν, cap. 1, sic accipiendum est; repudiare eum quidem materiam illam ἀγέννητον, ortu & principio carentem, qualem invexerant Philosophi quidam, & Marcionistæ defendebant, Deo coævam, & alterum rerum principium: at nihilo secius materiam aliam admittere, non ortus quidem & principii expertem, sed ante sæcula ita à Deo procreatam, ut lumen à Sole proficiscitur. In eo ergo ab Hæreticis illis dissentiebat, quod duo hi rerum principia ponerent, Deum, & materiam, utrumque utrique coæternum, neutrum ab altero pendens; ille Deum unicum rerum universarum statueret principium, qui materiam ex se numquamnon produxerat. Mundos autem ex materia illa deinceps constari fingebat. Ita discrepabat à Marcionistis, quamvis ipsorum argumentis uteretur.

Hermogenem enim Hæreticum eodem modo ratiocinatum esse refert Tertullianus libro peculiari ipsum oppugnans; Deum enim aiebat semper fuisse Dominum, Dominum autem ab omni retro ævo esse non potuisse, nisi semper fuisset aliquid, cuius esset Dominus; proindeque materiæ semper Dominum fuisse; unde efficitur numquamnon fuisse materiam. Hanc ratiocinationem à veteribus Philosophis sumserant Marcionistæ, eamque in Proclo obterit Philoponus De æternitate mundi. At quamvis mundum ex materia quidem æterna, à Deo tamen conditum dixerit post Socratem Plato; & in tempore quoque creatum affirmaverit, ut tradunt Ambrosius, & Zacharias Mitylenæus; atque ita dixisse eum Aristoteles & Theophrastus censuerint; Platonici tamen recentiores, ut magistrum suum cum Aristotele conciliarent, factum quidem mundum dixisse Platonem fatebantur, at ab æterno; adeo ut principio temporis careret, sed principium caussæ, Deum nempe haberet; *nec esse hoc videlicet temporis, sed substitutionis initium*, ut ait Augustinus libr. 10. De Civit. Dei, cap. 31. qui & hoc comparatione quadam explicari à Platonicis ita scribit: *Sicut enim, inquiunt, si pes ex æternitate semper fuisset in pulvere, semper ei subesset vestigium; quod tamen vestigium à calcante factum nemo dubitaret, nec alterum altero prius esset, quamvis alterum ab altero factum esset: sic, inquiunt, & mundus, atque in illo Dij creati, & semper fuerunt, semper existente qui fecit, & tamen facti sunt.* Atque hanc fuisse Platonis mentem pertendunt Boëtius: Simplicius item, Taurus, Porphyrius, & Proclus: Censorinus, Apuleius, & Macrobius. Vigente hac itaque Origenis temporibus, & vulgo inter Platonicos recepta sententia, in eam quoque ille concessit.

In alterum porro, de perpetua mundorum propagatione placitum unde inductus sit, si quis quærere velit, nihil occurrit verisimilius quam id ab eo esse confictum ad illud Stoicorum, quod conflagraturum mundum hunc statuit, aliumque huic omni ex parte consimilem, vel parum certe discrepantem proditurum; adeo ut non huius solum figuram penitus referat, sed eosdem etiam casus, eadem omnia; alteroque hoc etiam combusto, alium oriturum postea, ac deinde alium, renascentibus semper ac conflagrantibus mundis. Platonici vero, & Pythagorei, ab Ægyptiis instructi, mundum quidem incorruptibilem autumabant, sed sideribus post longos amfractus ad eamdem stationem reversis, rursum eventura eadem, eosdemque nascituros homines, & in pristinam formam redituta omnia, quam simili vigente astrorum positione tenuerunt. Quamvis autem ejusmodi deliriationes libro 5, contra Cels. exploserit Adamantius, pro eo ac debuit; nihilominus tamen ex his recoctis suum illud procudisse dogma censuerim; accedente præsertim gemino, quem recitavimus supra Salomonis, & Isaiæ loco, ad quem falsa interpretatione detortum interpolatas illas Philosophorum opiniones concinnavit.

V. Minime illud quidem silentio premium Patres Origeni condonarunt, nam & refellitur à Methodio apud Photium Cod. 235. & ab Hieronymo Epist. 59. ad Avit. cap. 2. his verbis: *In secundo autem libro* (περὶ ἀρχῶν) *mundos asserit innumerabiles, non juxta Epicurum uno tempore plurimos & sui similes, sed post alterius mundi finem alterius esse principium: & ante hunc nostrum mundum, alium fuisse mundum: & post hunc alium esse futurum, & post illum alium, rursumque cæteros post cæteros. Et dubitat utrum futurus sit mundus alteri mundo ita ex omni parte consimilis, ut nullo inter se distare videantur; an certe numquam mundus alteri mundo ex toto indiscretus, & similis sit futurus.* Mox adducit verba Origenis: *Et idcirco arbitror pro varietate causarum diversos mundos fieri; & elidi errores eorum, qui similes sui mundos esse contendunt.* Tradita fuisse hæc eadem ab Origene libr. 1, & 3. περὶ ἀρχῶν, refert Hieronymus cap. 1, & 3, ejusdem Epistolæ; quamobrem & hunc in crimen vocat Apolog. libr. 1. cap. 5. & libr. 2. cap. 3. Iustinianus quoque in Epistola ad Menam ita scribit: ὑποπτεύ) δὲ μὴ δόξῃ τόσμοις κόσμοις συγκυκᾶ τε καὶ συναφῆ, τὸν μὲν παρῳχῆντας, τὸν δὲ μελλοντας· *Statuit autem & diversos constitisse mundos, & constare, partim præteritos, partim futuros.*

Notanda vero accurate quæ præcedunt: κἀκεῖνο δὲ τὸ πάσης ἀνοσιότητος ἀνάμεστον ὅτι δεῖ μυθολογίας τὸ λέγειν ὅτι πάντα τὰ γένη, καὶ τὰ εἴδη συναΐδια θεῷ τῷ ποιῆ· *Illud vero omni impietate plenum ipse fabulatur, dicens omnia genera & species esse Deo coæternas.* Ipsa etiam verba adducit Iustinianus ad calcem Epistolæ è libr. 1. περὶ ἀρχῶν. Parem suo tempore propugnasse doctrinam Origenistas quosdam significare videtur Orosius in Commonitorio ad Augustinum, *Primum omnia antequam facta apparerent, semper in Dei sapientia facta mansisse dicentes hoc verbo: Deus enim quæcunque fecit, faciendo non cœpit.* Quæ multis refutat Augustinus in libro contra Priscillianistas & Origenistas, cap. 8. Pulsat eadem de caussa Origenem Nicephorus, non genera & species, sed κτίσματα Deo coæterna statuisse ipsum prædicans; perperam scilicet, ut videtur, accepta Origenis sententia, aperte tamen exposita libr. 1. περὶ ἀρχῶν. apud Iustinianum in fine Epistolæ ad Menam: *Genera*, inquit, *omnia & species semper erant; non ita de singularibus differentibus numero dixerit quispiam.* Hanc in sententiam Origenem magistri

A sui Platonis Ideæ perpulerunt. Itaque genera & species Deo esse coæterna eatenus dixerit, quatenus Deus ab omni retro ævo ea in mente habuit.

VI. Verumtamen quantumvis hæc diserte videatur affirmasse Origenes, id tamen præmisit in Prooemio librorum περὶ ἀρχῶν. *Est præterea illud Ecclesiastica prædicatione definitum, quod mundus iste factus sit, & à certo tempore cœperit, & pro ipsa sui corruptione solvendus. Quid tamen ante hunc mundum fuerit, aut quid post mundum erit, tam non pro manifesto multis innotuit: non enim evidenter de his in Ecclesiastica prædicatione sermo profertur.* Quarum rerum obscuritatem significari ait per alas illas quatuor Seraphimorum duorum, quæ Dei faciem ac pedes velabant. Vnde existimari potest, quæcunque super hoc argumento conscripsit, velut meras conjectutas proposuisse, non tamquam dogmata asseverasse. *Orig. Hom. 4 in Isaiam.*

B Prætermittere vero minime decet illud Hieronymi è libr. 1. in Epist. ad Tit. non longe ab initio: *Sex millia necdum nostri orbis implentur anni, & quantas prius æternitates, quanta tempora, quantas sæculorum origines fuisse arbitrandum est, in quibus Angeli, Throni, Dominationes, cæteraque Virtutes servierint Deo, & absque temporum vicibus, absque mensuris, Deo jubente, subsiterint.* Materiam autem à Deo ante mundum creatam posuerunt Philo, Tatianus, Lactantius, & alij, ex qua mundum postea fabricaverit.

VII. Multorum disputationibus ita celebrata est ea Origenis opinio, quæ Paradisi consitionem ad allegoricam expositionem detorquet, ut nostrum quoque postulare videatur examen. Arbitratus ille est Paradisum hunc qui terrestris vulgo dicitur, positum in tertio cœlo fuisse; arbores vero, aliaque quibus velut terrestris quidam notatur locus, ac reliqua denique omnia allegorice explicavit: nam animas in cœlo degentes, per Adamum & C Evam in Paradiso creatos signari opinatus est; crimina quæ illic animæ admittunt, per vetiti mali esum; animarum exilium propter delicta, per expulsionem primorum parentum è Paradiso; terrenum corpus & mortale animabus impositum, per scorteas tunicas, quibus Adamum & Evam Deus induit.

Id ipsi objiciunt Methodius apud Epiphanium Hær. 64. cap. 47. & Photium Cod. 234, Eustathius De Engastrimytho, ipse Epiphanius capit. 4. ejusdem Hæreseos, & in Ancorato, cap. 54: quibus locis ostendunt opinionem suam firmasse Origenem hoc Pauli testimonio 2. Cor. 12. 2, 3, 4. ubi raptum se fuisse ait in tertium cœlum, & in Paradisum; ex eoque collegisse idem esse Paradisum ac tertium cœlum; quod negant Methodius & D Epiphanius, Paradisum à tertio cœlo distinguendum esse asserentes. *Quis audiat*, inquit alibi Epiphanius, *in tertio cœlo donantem nobis Origenem Paradisum, & illum quem Scriptura commemorat, de terra ad cœlestia transferentem, & omnes arbores, quæ scribuntur in Genesi, sic allegorice intelligentem, quod scilicet arbores Angelicæ fortitudines sunt, cum hoc veritas non recipiat?* & postea: *Sed dicis: Legimus quod S. Paulus raptus sit usque ad tertium cœlum, & usque in Paradisum. Bene dicis: Quando ponit tertium cœlum, & postea addit, Et in Paradisum; ostendit alibi esse cœlum, & alibi Paradisum.* Atque id Iohanni Hierosolymitano objectum, minime ab ipso purgatum fuisse ait Hieronymus Epist. 61. ad Pammach. cap. 3. qui & in caput 10. Danielis, *Eorum*, inquit, *deliramenta conticescant, qui umbras & imagines in veritate quærentes, ipsam conantur evertere veritatem; ut flumina & arbores & Paradisum putent allegoriæ legibus se debere subnere.* Sophronius E quoque in Epistola ad Sergium, & Anastasius Sinaita libr. 7. Anagog. Contemplat. & Iohannes Damascenus in libro De hæresib. & Cedrenus, Paradisi plantationem ab Origenistis sublatam, corpus Adamo & Evæ detractum, & serpentis colloquium refutatum criminantur. Sed audiamus ipsum Origenem: *Cuinam quæso*, inquit, *sensum habenti conveniens videbitur dictum, quod dies prima, & secunda, & tertia, in quibus & vespera nominatur & mane, fuerint sine Sole, & sine Luna, & sine stellis; prima autem dies sine cœlo? Quis vero ita idiotes invenitur, ut putet velut hominem quendam agricolam Deum plantasse arbores in Paradiso, in Eden contra Orientem, & arborem vitæ plantasse in eo, ideft lignum visibile, & palpabile, ita ut corporalibus dentibus manducans quis ex ea arbore vitam percipiat? & rursus ex alia manducans arbore boni & mali scientiam capiat? Sed & illud quod Deus post meridiem deambulare dicitur in Paradiso, & Adam latere sub* F *arbore, eqvidem nullum arbitror dubitare, quod figurali tropo hæc à Scriptura proferantur, quo per hæc quædam mystica indicentur.* Vide item Homil. 1. in Genes. & libr. 4. contr. Cels. *Orig. libr. 4. De princip. cap. 2.*

In eam sententiam traxit Origenem Philo ad allegoriam hæc ipsa itidem flectens in fine libri De opificio sex dierum, & in 1. libr. allegor. Legis. traxit & Papias, & Ierenæus, & Pantænus, & Clemens Alexandrinus, quos Paradisi descriptionem ad mysticam expositionem deflexisse narrat Anastasius Sinaita libr. 7. Anagog. Contemplat. eorumque deinde exemplo Gregorium utrumque. Origenem vero secutus est Ambrosius, & Paradisum terrestrem in cœlo tertio collocavit, eodem innixus Pauli loco, ex quo opinioni suæ robur additum Origenes existimavit. Hæc ille quidem in libro De Paradiso, cap. 3. quamvis alibi *in 1. Cor. 6.* Paradisum terrestrem ab eo distinguat, in quem sublatus fuit Paulus. At in Epistola ad Sa-

Epiphan. in Epist. ad Iob. Hieros. cap. 3.

binum omnia hæc ad allegoriam convertit. Hieronymus autem ante mundi hujus fabricam conditum Paradiſum affirmat in Traditionibus Ebraicis in Geneſ. Quod ſi conditum hunc ante mundum opinatus eſt, utique extra mundum fuiſſe cenſuit. Moſes bar Cepha libr. de Paradiſo, medium ipſum terras inter & firmamentum locat; in eumque dimiſſam putat pij latronis animam, quod & de aliorum ſanctorum animabus affirmant Severianus, & Eulogius. Quinetiam errorem Origenis paulo ante ſuam ætatem à Franciſco Georgio renovatum ſcribit Sixtus Senenſis libr. 5. Biblioth. Annot. 34, totamque eius loci quæſtionem proximis Annotationibus exhaurit.

Par. 1. c. 8

Severian. Orat. 5 de Coſmog. Eulog apud Phot. Cod. 230.

Alibi tamen Origenes Paradiſum Eden, ſeu terreſtrem eumdem eſſe ſcribit ac Paradiſum illum, in quem piorum animæ poſt obitum dimittuntur; quem cum in terris collocaverit, ut ſupra dixi, illum quoque in terris eſſe neceſſe eſt. *Qui autem*, inquit Homil. 1. in Cantic. *digni fuerit redire & eſſe cum Chriſto, quique in parvo fidelis inventus conſtituetur ſuper multa, ille guſtabit & capiet voluptatem Domini, perductus ad locum quemdam qui pro hujuſmodi ciborum copijs & varietatibus, delitiarum nominatur locus. Propter quod & in Eden poſitus dicitur, quod delitias indicat.*

VIII. Vt Paradiſi plantatione myſticum quid notari finxit ſibi Adamantius, ita ſcorteārum tunicarum, quibus Adamum poſt noxam Deus induit, textura corpus ipſum terrenum & mortale ſignificari ſomniavit, quo Adami anima illigata eſt, cum antea immortalis eſſet & incorporalis; alioqui ridiculum fore Deum aſſerere, ſic tamquam coriarium & ſutorem, animantes glubiſſe, & detractas pelles conſuiſſe. Hunc refellunt errorem Irenæus, & Tertullianus: iam enim ante Origenis ætatem inoleverat. Refellit quoque & in Caſſiano quodam damnat Clemens Alexandrinus, ut monuit me Paulus Pelliſſonus, in quo pluſne ingenij amœnitatem an præſtantiam doctrinæ laudem neſcio. Refellunt & Iuſtinus, ſeu quiſquis auctor eſt Quæſtionum ad Orthodoxos, & Auctor Dialogorum qui Cæſario Gregorij Nazianzeni fratri tribuuntur, & Gregorius Nyſſenus, & Chryſoſtomus, & Anaſtaſius Sinaita, & Rupertus. Eumdem exprobrant Origeni Methodius, Epiphanius, Hieronymus, Sophronius, Stephanus Gobarus Tritheita, Iohannes Damaſcenus, Glycas, Cedrenus, & Nicetas.

Irenæus lib. 1. cap. 1. Tert. adv. Valentin. c. 24. & libr. De reſurr. carn. c. 7. Clem. Alex. Strom. l. 3. Iuſtin. qu. 49. Cæſ. Dial. 3 Interr. 149. Greg. Nyſſ. orat. cat. cap. 8. Chryſ. Hom. 18. in 3 Gen. Anaſt. Sin. Contempl. anagog. in Hexaëm. libr. 11. Rupert. lib. 3. cap. 27. in 3. Gen. Meth. apud Epiph. Hær. 64. (b) apud Phot. Cod. 234. Epiph. Hær. 64. (b) in Epiſt. ad Ioh. Hieroſ. c. 3. Hier. Epiſt. 61. ad Pam. cap. 3. Sophron. in Epiſt. ad Serg. Gobar. apud Phot. Cod. 232. Ioh. Dam. de Hæreſ. Glyc. part. 1, & 4. Annal. Nicet. Theſ. orth. fid. lib. 4. hær 31.

In varios profecto ſenſus tractus eſt iſte Scripturæ locus: Methodius veſtes ſcorteas, non quidem mortale corpus eſſe dixit, ſed corporis antea immortalis, deinde vero mortalis effecti diſſolutionem ſignificare. Gregorius Nazianzenus corporis nuditate exprimi vult immortale prius & nullis obnoxium morbis Adami corpus; veſtibus vero, mortalitatem, gravitatem, ac infirmitatem, quæ corpus illud invaſerunt. Nonnulli vero, quos refellit Theodoretus quæſt. 39. in Geneſim, ſcorteas tunicas eſſe dixerunt arborum cortices, quæ ſunt velut arborum pelles & indumenta.

His ſuffragatoribus errorem ſuum excuſaret Origenes, ſi eius eſſet manifeſtus. At quanta fuerit ipſius in hac quæſtione fluctuatio ex ſequenti loco patebit, quem Catenæ uno conſenſu Origeni tribuunt. Is ergo in Gen. 3. 21. poſtquam ineptum eſſe dixit Deum fingere detractas animalium pelles conſuentem, ſubdit: παλιν τα φυζοντα το ὀστεον ἀτοπον, λέγει τὰς δερματίνας χιτῶνας οὐκ ἀλλως ἐξῆ ἢ τα σώματα, πιθανὸν μὲν, ἢ εἰς συγκατάθεσιν ὀδηγοῦσα δύναμενον. ἀμεινον σαρξ, ὡς ἀληθὲς· εἰ δὲ οἱ δερματινοι χιτῶνες σάρκες & ὀστέα εἰσὶ, πῶς φησὶν ὁ ἀδὰμ· τοῦτο νυν ὀστεον ἐκ τῶν ὀστέων μου, ἢ σαρξ ἐκ τῆς σαρκός μου· *Rurſum vero ſi quis rem adeo abſurdam fugiens dixerit ſcorteas tunicas non alias eſſe quam corpora, probabile erit id quidem, & ad aſſenſum trahere valens; non clarum tamen, quale eſſe debet quod verum eſt. Nam ſi tunicæ ſcorteæ carnes & oſſa ſunt, quomodo antea dicit Adam: Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea?* Addit præterea nonnullos his circumſeptos anguſtiis exiſtimaſſe ſcorteas tunicas eſſe moriendi neceſſitatem Adamo & Evæ poſt peccatum impoſitam: quod ipſum difficultate non carere cenſet. Clarius in orthodoxam videtur concedere ſententiam Homil. 6. in Gen. cum ait: *Velim conferre illa infelicia indumenta, quibus primus homo, cum peccaſſet, indutus eſt, cum his ſanctis & fidelibus indumentis. Et quidem illa dicitur Deus feciſſe: Fecit enim, inquit, Deus tunicas pelliceas, & induit Adam & mulierem ejus. Illæ ergo tunicæ de pellibus erant ex animalibus ſumtæ: talibus enim oportebat indui peccatorem, pelliceis, inquit, tunicis, quæ eſſent mortalitatis, quam pro peccato acceperat, & fragilitatis eius, quæ ex carnis corruptione veniebat, indicium.* Itaque Auctor Dialogi De orthodoxa fide, qui Origeni vulgo tribuitur, ipſum inducit veram & in Eccleſia receptam opinionem de tunicis illis ſcorteis, aduerſus Marinum Bardeſianiſtam propugnantem.

Epiphan. Epiſt. ad Ioh. Hieroſ. cap. 4.

IX. Inter criminationes quas adverſus Origenem collegit Epiphanius Hær. 64. cap. 4. & in Epiſtola ad Iohannem Hieroſolym. una hæc eſt: *Inter multa etiam illud auſus eſt dicere, perdidiſſe imaginem Dei Adam*: quod & Hieronymus repetit in Epiſtol. 61. ad Pammach. cap. 3. Quaſi Adamum voluerit in pœnam peccati, non gravi duntaxat corpore, ſic tamquam

A quam compedibus fuisse constrictum, sed imagine etiam Dei, ad quam conditus fuerat, excidisse. At paulo inferius docet Epiphanius non idem super hac quæstione sensisse Origenistas omnes: *Quidam enim eorum*, inquit, *dicunt quod imago Dei quam prius accepit Adam, illo peccante perierit: alij suspicantur corpus, quod Filius Dei habiturus esset ex Maria, ipsam esse imaginem; alij sensum; alij virtutem; isti baptismα; hi quod homo ad Imaginem Dei dominetur omnibus.* Nicetas vero in Thesauro orthodoxæ fidei, libr. 4. Hær. 31, dixisse ait Origenem Adamum, antequam peccaret, effigiem humanam corporeis involucris immunem, & sola humana forma præditam conservasse; admisso autem peccato formam illam amisisse, cum corpus hoc anima subiit. Tum deinde de Origene hæc disserit: *Aliud enim Deum, aliud id quod ad imaginem efformatum est; aliud item similitudinem, aliud id quod ad similitudinem effectum est, esse*
B *statuebat. Atque primas quidem imagines & similitudines Dei Angelos, aliasque Virtutes esse dicebat: nos autem secundos ab illis, ut minores illis, qui ad illorum scilicet imaginem efformati simus. Deinde ad deteriora deflectens imaginem invisibilis Dei Vnigenitum Filium vocat, Apostolica voce corrupta, nec eo adjecto, quod in illo mutationi obnoxium non est; nosque ad imaginem Dei, seu Filij Vnigeniti factos esse scribit, quod impietate non caret.*

Certe si satis constaret dixisse Origenem per peccatum imaginem Dei Adamum amisisse, Augustinum tamen sibi suffragantem haberet, qui libr. 6. De Genesi ad liter. cap. 27. ita loquitur: *Hanc imaginem in spiritu mentis impressam perdidit Adam per peccatum, quam recepimus per gratiam justitiæ.* Id nihilominus emollit libr. 2. Retractat. cap. 24. non erasam ex
C homine hanc imaginem dicens, sed ita deformatam, vt fuerit reformanda. At si doctrina Origenis, non ex adversariorum conquestionibus, sed ex eius spectetur verbis, prout à Rufino, leui prorsus interprete, conversa sunt, sine caussa hic ipsum vapulare fatebimur. Nam animo hominis, non corpori, imaginem Dei impressam esse docet, cum à Deo conditus est: Dei vero similitudinem tunc adipisci, cum animum virtutibus exornat. *Hunc sane hominem*, inquit Homil. 1. in Genes. *quem dicit ad imaginem Dei factum, non intelligimus corporalem. Non enim corporis figmentum Dei imaginem continet, neque factus etiam corporalis homo dicitur, sed plasmatus, sicut in consequentibus scriptum est: ait enim: Plasmavit Deus hominem, ideest finxit de terræ limo. Is autem qui ad imaginem Dei factus est, interior homo noster, est invisibilis & incorporalis, & incorruptus atque immortalis. In his enim talibus Dei imago rectius intelligitur. Si qui vero hunc corporeum putent esse, qui ad imaginem & similitudinem Dei factus est, Deum ipsum corpo-*
D *reum, & humanæ formæ videntur inducere, quod sentire de Deo manifestissime impium est.* Mox imaginem Dei, ad quam formatus est homo, ipsum esse asserit Christum, quatenus figura est substantiæ Dei, non quatenus corpore à Maria sumto indutus. *Ad huius ergo*, inquit, *imaginis similitudinem homo factus est, & propterea Salvator noster, qui est imago Dei, misericordia motus pro homine, qui ad eius similitudinem factus fuerat, videns eum depositα suα imagine maligni imaginem induxisse, ipse motus misericordia, imagine hominis assumta, venit ad eum.* Ostendit deinceps peccando similes nos effici Diabolo; recte agendo Christo: *Sed nemo*, inquit, *desperet videns similitudinem suam magis esse cum Diabolo, quam cum Deo, posse se iterum recuperare formam imaginis Dei, quia non venit Saluator vocare justos, sed peccatores in pœnitentiam.* Manifestius etiam illud è libr. 3. Περὶ ἀρχῶν, cap. 6. *Igitur summum bonum ad quod natura rationabilis vniversa festi-*
E *nat, quæ etiam finis omnium dicitur, à quamplurimis etiam Philosophorum hoc modo terminatur, quia summum bonum sit, prout possibile est, similem fieri Deo. Sed hoc non tam ipsorum inventum, quam ex diuinis libris ab eis sumptum puto. Hoc namque indicat Moyses ante omnes, cum primam conditionem hominis enarrat dicens: Et dixit Deus: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Tunc deinde addit: Et fecit Deus hominem, ad Dei imaginem fecit eum, masculum & feminam fecit eos, & benedixit eis. Hoc ergo quod dixit, Ad imaginem Dei fecit eum, & de similitudine siluit, non aliud indicat, nisi quod imaginis dignitatem in prima conditione perceperit; similitudinis vero perfectio in consummatione servata est: scilicet ut ipse sibi eam propriæ industriæ studijs ex Dei imitatione conficeret, cum possibilitatem sibi perfectionis diuinitus datam per imaginis dignitatem, in fine demum per operum expletionem perfectam sibi ipse similitudinem consummaret:* & illud è libr. 4. in
F Epist. ad Rom. *In initijs homo cum propositum fuisset, ut ad imaginem & similitudinem Dei fieret, ad imaginem quidem factus est, similitudo autem dilata est, ob hoc ut prius conspideret in Deo, & ita fieret similis ei, & ipse audiret quia similis ei fiet omnis qui confidit in eo.* Hanc imaginis & similitudinis distinctionem videtur perstrinxisse Methodius, cum scripsit in libro De resurrectione, datum fuisse homini à Deo, τὸ ποιῆσις, καὶ ποιήσωμεν, καὶ πᾶσα φησὶ ἐκείνῳ ἀπεκεβωμόλλων τὴν φερτότητα τὸ παρὸς, καὶ μορφῶσις εἰκόνα· *Imaginem ac similitudinem Dei praferre, & omnia ad perfectam hanc Patris ac Vnigeniti primigeniam effigiem.* Reprehendit id quoque Iansenius, quasi *Tom 1 libr. 2. cap. 7.* per imaginem Dei Adamo impressam, animæ solum inspirationem notari putaverit Origenes; per similitudinem vero, habitualis gratiæ infusionem (Scholæ verba usurpamus;) ac proinde Origenem, nulla gratiæ hujus habitualis dote instructum in creatione credidisse Adamum, atque eam ab actibus totam suspendisse; eoque multum de naturæ integræ

dignitate derogasse, in qua Adamus, cum in faciem ipsius spiravit Deus, Spiritum sanctum accepit. Verum postremus ille Origenis locus ex proxime præcedenti explicandus est: unde apparebit vitam ipsum mortalem cum futura comparasse vita, & existimasse nos in illam prodeuntes, ab ortu præferre imaginem Dei, hoc est, ut ait ipse, *possibilitatem perfectionis divinitus datam*, tum cum crearetur Adamus; adumbratam vero per recte facta similitudinem, in sequenti ævo, sive *in consummatione*, omnibus numeris iri absolutum. Quod si imaginem Dei nihil aliud esse voluit Origenes, quam *possibilitatem perfectionis divinitus datam*, ut præ se fert Rufiniana interpretatio, sequitur ipsum neutiquam censuisse ea Adamum excidisse, quippe quem plena numquamnon libertate fruiturum esse sexcenties asseverarit. Eamdem porro imaginis & similitudinis distinctionem retinuerunt Victorinus libr. 1. adversus Arium, & Eucherius Lugdunensis libr. 1. in Genesim, & Nicetas in Thesauro orthodoxæ fidei, libr. 4, Hær. 31.

X. Ex superioribus lux conciliatur obscuro ac difficili Origenis loco Tom. 14. in Matth. pag. 356. ubi ab hominibus qui humo formati sunt, eos distinguit, qui ad Dei similitudinem fuere procreati: ὕστερον γάρ ποτε ἐκείνων, inquit, ἔπλασε κύριος ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, χοῦν λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ τὴν ἑαυτοῦ. Factos quippe ad imaginem Dei homines, interiores homines & spiritales intelligit, sensilium ac corporalium rerum contagione immunes. Vnde statim adiicit: οὐδέποτε γὰρ γυνὴ κατ' εἰκόνα, οὐδὲ ἀνήρ. ἀλλ' οἱ μὲν ἀσάρκους τοὺς ἐρρίζωται· οἱ δὲ σαρκίνοις, σημαίνει. Qui carni autem dediti sunt, & fluxis ac sordidis rebus delectantur, eos esse statuit virum & uxorem, duos nempe in una carne. Similiter Philo hominem ex humo fictum ab eo sejungit & secernit, qui ad imaginem Dei creatus est; sed rem aliter explicat; hunc quippe hominem esse vult & ἀρχέτυπον & νοητὸν, sive hominis ideam, quæ Dei menti inest; illum vero hominem esse mortalem ac terrenum, ad hujus formam expressum. Inique ergo consuleretur in Origenem, si ex eo loco Præadamitas invexisse homines argueretur, cum alias sæpe Adamum ab initio rerum à Deo creatum asserat, ac primum hominem appellet. Iniquius etiam consuleretur in ipsum, si ex hoc altero, quem exhibet Methodius apud Photium Cod. 235, erroris eiusdem insimularetur: ὅτι οὐ δεῖ τὸν ἀδὰμ, ὃν φασί τινες, ἀνθρώπων εἶναι τὸν ὁ αὐθρωπος, τότε ἀνθρώπους πλάσθαι εἰς κόσμον παρῆλθεν. ὅτι οὐ κόσμος πρὸ ἓξ ἡμερῶν ἦν τῷ ἀδὰμ γένεσιν ἔρξατο δημιουργεῖσθαι. *Neque ergo ab Adamo, ut aiunt quidam, homo qui antea non erat, tunc primum formatus in mundum venit: neque rursum mundus ante sex dies quam fieret Adam, condi cœptus est.* Non hic quidem Præadamitas, ut dictum est, sed pejus quid fingit; nempe ante hunc mundum mundos alios extitisse. Ait quippe Methodius ibi ipsum de Vniversi æternitate disserere.

QVÆSTIO DECIMA TERTIA.

DE ALLEGORICA SCRIPTVRÆ INTERPRETATIONE.

I. *Allegoriis nimis indulsisse Origenem Patres clamant.* II. *Varia afferuntur loca in quibus literam vitiasse est pessumdedisse.* III. *A quibus morem hunc interpretandæ Scripturæ acceperit, exquiritur.* IV. *Idem aliquando suam literæ dignitatem servat.* V. *Refelluntur Eustathij Antiochens adversus Origenis allegorias querelæ.*

I. QVANDOQVIDEM Theologiæ fundamentum est Scriptura sacra, & ex perversis fere sanctorum Librorum interpretationibus hæreses profectæ sunt, plurimum Reipublicæ Christianæ interest, salvos eorum sartosque servare sensus, & nimium in ea explicanda ingenio suo permittentium hominum quorumdam licentiam coërcere. Propositum id unice fuit vetustis Ecclesiæ Patribus, ut ex perpetuis illorum adversus Scripturæ corruptores velitationibus intelligimus; adeo ut Origenes, quod in divinis Voluminibus edisserendis pessumdato nonnumquam, vel neglecto historico sensu, allegoricis expositionibus rei veritatem oblimasset, multorum insimulationes vivus vidensque expertus sit, ut ipse queritur Homil. 13. in Genes. *Si ergo incipiam & ego*, inquit, *Veterum dicta discutere, & sensum in eis quærere spiritalem, si conatus fuero velamen Legis amovere, & ostendere allegorica quæ scripta sunt, fodio quidem puteos; sed statim mihi movebunt calumnias amici literæ, & insidiabuntur mihi, inimicitias continuo, & persecutiones parabunt, veritatem negantes stare posse nisi super terram.* Et quoniam perlate patet iste error, multorumque errorum veluti seges est, idcirco è novem criminationibus à Pamphilo in Apologia collectis, quarta & sexta eo pertinere reperiuntur. Theophilus quoque Paschal. 1. *Quæ enim illum ratio*, inquit, *quis disputationum ordo perduxit, ut allegoriæ umbris & cassis imaginibus Scripturarum tolleret veritа-*

A *tem? Veritatem historiæ*, ait Epiphanius Epist. ad Ioh. Hierosol. cap. 2. *allegoriæ depravans mendacio infinita verba multiplicat*: quod eidem obiicit Hær. 64. cap. 4. adiicitque ad falsarum opinionum præsidium testimonia Scriptoribus sacris perperam afficta ab eo afferri. Eadem de caussa hunc culpat Hieronymus in Epist. 61. ad Pammach. cap. 3. At in cap. 10. Danielis, nomini Origenis pepercit, rem ipsam coarguit. Coarguunt & Basilius Hom. 9. in Hexaëm. & Chrysostomus Homil. 13. in Genes. & Augustinus libr. 13. De civit. Dei, cap. 21. & libr. 8. De Genes. ad liter. cap. 1. & Anastasius Sinaita libr. 7. Anagog. Contemplat. & Michaël Glycas Annal. part. 4. & Nicetas Choniates in Thesauro orthod. fid. libr. 4. Hær. 31. & his omnibus antiquior Eustathius Antiochenus in libro De engastrimytho; cuius incursiones in Origenem & assultus infra retundemus.

B II. Iurene an iniuria lis ea adversus Origenem mota sit, videamus. Sæpe quidem historicum sensum proculcandum ac contemnendum esse docet: velut libr. 6. contr. Cels. τὸ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ. γράμμα μὲν γὰρ τὰ αἰσθητὰ ὠνόμασεν ἐκδοχεῖα τῶν θείων γραμμάτων, πνεῦμα δὲ τὰ νοητά. Ibidem imperitiæ eos arguit qui rebus procreandis sex veros dies Deum insumsisse putant: & libr. 7. refellens Celsum, qui instituta quædam Christi Mosaicæ Legi contraria esse pugnabat, duplicem esse Legem respondet, alterum iuxta literam, alterum juxta intellectum; Legem quæ est πρὸς τὸ ῥητὸν, ab Ezechiele appellari δικαιώματα οὐ καλὰ, καὶ πρόσταγματα οὐ καλά. at Legem quæ est πρὸς διάνοιαν, ab eodem Propheta δικαιώματα καλὰ, & πρόσταγματα καλὰ nuncupari. Idem Homil. 6. in Genes. *Quæ nobis*, inquit, *ædificatio erit legentibus Abraham tantum Patriarcham, non solum mentitum esse Abimelech* C *Regi, sed & pudicitiam conjugis prodidisse? Quid nos ædificat tanti Patriarchæ uxor, si putetur contaminationibus exposita per conniventiam maritalem? Hæc Iudæi putent, & si qui cum eis sunt literæ amici, non spiritus*: & Homil. 10. sequenti: *Sæpe iam dixi quod in his non historiæ narrantur, sed mysteria contexuntur.* Homilia vero 2. in Exod. *Si secundum historiæ narrationem suscipienda essent quæ scripta sunt, videtur hoc quod dicit Scriptura, quia non fecerunt obstetrices secundum quod præceperat ei Rex Ægypti, stare non posse*: & paulo post: *Hæc interim propter eos qui amici sunt literæ, & non putant Legem spiritalem esse, & spiritaliter intelligendam. Sed nos qui omnia quæ scripta sunt, non pro narrationibus antiquitatum, sed pro disciplina & utilitate nostra didicimus scripta*, &c. & deinde: *Quia timebant obstetrices Deum, fecerunt sibi domos: quod dictum nullam consequentiam secundum literam habere potest*: & postea: *Nolite putare, ut sæpe iam diximus, veterum vobis fabulas recitari,* D *sed doceri vos per hæc, ut agnoscatis ordinem vitæ.* Homilia sequenti hæc scribit: *Et tu ergo nisi ascenderis ad montem Dei, & ibi occurreris Moysi, idest nisi excelsum Legis ascenderis sensum, nisi ad spiritalis intelligentiæ cacumen evaseris, non est os tuum apertum à Domino. Si in humili loco literæ steteris, & historiæ textum Iudaicis narrationibus innectas, non occurristi Moysi in montem Dei, nec os tuum aperuit Deus, neque instruxit te quæ oporteat te loqui.* Homilia 11, in librum eumdem talia quoque offendas: *Si quis est, qui legens Moysem murmurat adversus eum, & displicet ei Lex quæ secundum literam scripta est, quod in multis non videtur servare consequentiam, ostendit ei Moyses Petram, quæ est Christus, & adducit eum ad ipsam, ut inde bibat, & reficiat sitim suam.* Homilia 3. in Levit. Iudæos inepte & inutiliter servasse ait præceptum, quo immundorum & cadaverum contactus prohibetur, atque id allegorice intelligendum esse tradit, quod & in Homil. 7. in E Levit. multis inculcat. Præterea Homilia eadem 3. præceptum Levitici exponens, quod pro peccato non spontaneo arietem immaculatum siclo sancto emptum offerri jubet, secundum literam absurdum id esse decernit, & ad spiritualem expositionem trahit Homilia 4, ad mandatum de azymis, quæ quisquis tetigerit, sanctificatum iri Lex sancit, sic ait: *Enimvero nullo modo vel rei natura, vel veritas religionis hoc recipit, & ideo redeundum nobis est ad expositiones Evangelicas atque Apostolicas, ut Lex possit intelligi. Nisi enim velamen abstulerit Evangelium de facie Moysi, non potest videri vultus ejus, nec sensus ejus intelligi. Vide ergo quomodo in Ecclesia Apostolorum discipuli adsunt his quæ Moyses scripsit, & defendunt ea, quod & impleri queant, & rationabiliter scripta sunt: Iudæorum vero Doctores, & impossibilia hæc & irrationabilia sequentes literam faciunt*: quibus consimilia habentur Homil. 9. in Iosue. Hæc insuper commentatur F Homilia 5. in Levit. ad Moysis præceptum de hostia pro peccato, quod extat Levit. 6. 25, & seq. *Hæc omnia nisi alio sensu accipiamus, quam literæ textus ostendit, sicut sæpe jam diximus, cum in Ecclesia recitantur, obstaculum magis & subversionem Christianæ religioni, quam rationem, ædificationemque præstabunt.* Addit postmodum Scripturam constare corpore, anima, & spiritu; litera nimirum, sensu qui intra ipsam deprehenditur, & umbra quadam rerum cœlestium; corpus usui fuisse iis qui nos præcesserunt, nobis animam, spiritum iis qui cœlestem hæreditatem consequentur: multis deinde interjectis ait: *Triplicem namque in Scripturis divinis intelligentiæ invenire sæpe diximus modum, historicum, moralem, & mysticum: unde & corpus inesse ei, & animam, ac spiritum intelleximus.* Apertissimum vero quod legitur Homil. 7. in Levit. *Si adsideamus literæ, & secundum hoc vel quod Iudæis, vel id quod vulgo videtur, accipiamus quæ in Lege scripta sunt, erubesco dicere & confiteri, quia tales Leges dederit Deus: videbuntur enim magis elegantes,*

Ezech. 20. 25.

& rationabiles hominum Leges, verbi gratia, vel Romanorum, vel Athenienſium, vel Lacedæmoniorum. Si vero ſecundum hanc intelligentiam, quam docet Eccleſia, accipiatur Dei Lex, tunc plane omnes humanas ſuperemines Leges, & vere Dei Lex eſſe creditur. Homilia 6. in Iſaiam aliqua aſſerit haberi in Evangeliis, quæ juxta literam falſa ſint & mendacia; quale illud Servatoris eſſe dicit: *Si credideritis, non ſolum quæ ego facio facietis, ſed & majora horum facietis*: at juxta ſpiritalem ſenſum, majora Chriſti operibus opera Apoſtolos edidiſſe; Chriſtum quippe homines *corporaliter*, hos *ſpiritualiter* ſanaſſe. Tomo 10. in Iohann. pag. 150. veritatem Evangeliorum ſervari, eorumque diſſonantiam ſolvi nonniſi per anagogen poſſe ſcribit; & in Ioh. 2. 13, & ſeq. p. 173, 174. dubitat, reverane nummularios & propolas Templo exturbarit Chriſtus, uti Evangelia narrant: quemadmodum columbas & turtures pro Chriſto oblatos, aliud aliquid quam volucres, *divinum* ſcilicet *quiddam, & humana contemplatione auguſtius* fuiſſe conjectat Homil. 14. in Luc. Quemdam præterea eius locum in Gen. 3. 21, Catenæ afferunt, in quo poſtquam multis diſſeruit de ſcorteis tunicis, ita demum concludit: λεκτέον ὅτι ἀδύνατον τὰ γράμματα ἡμᾶς ὠφελῆσαι, ἂν γυμνὰ ληφθῇ, ὡς ἀληθοῦς· ἢ ὃ κεκρυμμένον ἔσωθεν ἐν τοῖς γράμμασι ζητεῖν· *Dicendum non adhærendum eſſe literæ Scripturæ, quaſi vera ſit, ſed occultum in litera theſaurum eſſe inveſtigandum.* Denique Socrates quantumlibet Origeniani nominis ſtudioſus, ſic tamen ſcribit: ὅτις (ὠφελήσας) σοφὸς ὢν διδάσκαλος, καὶ καιρὸν ὅτι τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου μυστήριον ἀσθενοῦς πρὸς τὸ γράμμα διατεθῆναι, ἓν τοῦτο τὸ πάσχα λέγει εἰς σωτηρίαν ὑπῆρχον ἐν πάσχα μόνον ἀληθὲς λεγόμενος, ὅπερ ὁ σωτὴρ ἐπιτελέσας ἐνέργησας καὶ τῆς ἀντικειμένων δυνάμεως ὕβρισε τῷ προσομαλῆσαι τῷ σταυρῷ, τροπαίῳ πύτῳ καὶ τῷ ἀγαθόλῃ χρησάμενος· Quæ ſic interpretatur Epiphanius Scholaſticus: *Qui cum ſapiens eſſet magiſter, & conſideraret quod impoſſibilitas Moſaicæ legis ad literam eſſet infirma, rationem Paſchæ ad modum contemplationis evexit, unum Paſcha ſolummodo verum fieri dicens, quod Salvator celebravit adverſus contrarias poteſtates, dum crucem ſuſciperet, & hoc trophæo uteretur contra Diabolum.* Sed quoniam huic argumento totum libri 4. περὶ ἀρχῶν caput 2. conſecravit, ſummam capitis hujus, quod in Philocalia Græce ſcriptum habetur, huc referre operæpretium eſſe duco. Primum igitur ad allegoricam Scripturæ interpretationem adſtruendam, Iudæorum imperitiam caſtigat, quibus quominus Chriſtum ſuſciperent, impedimento fuere diverſa Scripturæ vaticinia, quæ quamvis allegorice ad Chriſtum pertinerent, eadem tamen juxta literam accipientes, in Ieſu minime completa putaverunt. Addit eumdem Scripturæ interpretandæ modum Valentinianos, Marcioniſtas, alioſque Hæreticos compuliſſe ut geminum admitterent Deum, juſtum alterum mundi Opificem, bonum alterum Chriſti Patrem; necnon & ex Orthodoxis quoſdam, ut male de Creatore ſentirent. Fatendum inſuper ait multa quidem myſtica, & figuris involuta in Scripturis contineri; quæ tamen illa, & cujuſmodi ſint ignorari; tum nonnulla recenſet, quæ myſteriis ſcatere ita contendit, ut literæ ſenſum neutiquam repudiare videantur. Non Prophetarum autem libris, ſed Novi etiam Inſtrumenti Voluminibus occultos & reconditos ſenſus ineſſe dicit. Cum homine poſtmodum, qui corpore, anima, & ſpiritu conſtat, Scripturam confert, corpore itidem, hoc eſt communi & hiſtorico ſenſu conſtantem; anima quoque, ſublimiori nempe ſenſu; ac demum ſpiritu, profundiſſimo ſcilicet ſenſu & reconditiſſimo. Tum ſubjungit hiſtoricum aliquando ſenſum non reperiri, ſed animam ſolum, & ſpiritum, id quod variis Apoſtoli locis approbat; ac ne hæc quidem omnibus obvia eſſe, ſed iis duntaxat, qui in Scripturæ meditatione ſubacti diuturno ſtudio fuerint. Ait deinde myſteria hominibus tradere volentem Spiritum ſanctum, ea hiſtorici ſenſus integumentis implicuiſſe, qui reconditioris doctrinæ penus tantum & promtuarium eſt: quem ne quis interioris & occultæ doctrinæ præceptis vacare putaret, *iſta de cauſſa procuraſſe divinam ſapientiam offendicula quædam, vel intercapedines inteligentiæ fieri hiſtorialis; impoſſibilia quædam & inconvenientiam per medium inſerendo, ut interruptio ipſa narrationis velut obicibus quibuſdam legenti reſiſteret objectis, quibus intelligentiæ huius vulgaris iter ac tranſitum negaret*, & ita ad alium tramitem, celſiorem nempe & eminentiorem divérteremus; multa igitur hujuſmodi haberi in Scriptura, *vel minus geſta, vel quæ omnino geri non poſſent; interdum etiam quæ poſſent quidem geri, nec tamen geſta ſunt*; præcipue vero in Lege, quæ multa habet, *in quibus nulla prorſus ratio utilitatis oſtenditur; interdum vero & impoſſibilia decernuntur*; ſed & in toto Veteri ac Novo etiam Teſtamento. Hinc varias Scripturæ tangit hiſtorias, in quibus hiſtorici ſenſus veritatem fruſtra requiri affirmat; fruſtra, exempli cauſſa, exiſtimari tres priores ab orbe condito dies fuiſſe ſine Sole, Luna, & Stellis; priorem etiam ſine cœlo, quod ſupra jam excuſſimus: inepte quoque & inſulſe credi Deum in Paradiſo plantaſſe arbores, & eam quæ vitæ dicitur, & quæ ſcientiam boni & mali continere; Deum poſt meridiem ambulaſſe in horto, & Cainum à facie Dei exiviſſe, quæ à nobis fere tractata ſunt: multa ejuſmodi poſſe colligi è Scripturis, *quæ ſcripta ſunt quidem tanquam facta; non tamen ſecundum hiſtoriam competenter & rationabiliter fieri potuiſſe credenda ſunt*: hujus generis eſſe, quod narrat Evangelium, in excelſum montem à Diabolo Ieſum eſſe ſubvectum, ut

Socr. libr. 3 cap. 21.

A B C D E F

A universa mundi regna inde ei monstraret: & quod præcipit Moyses exterminari omne masculinum, quod octavo die non fuerit circumcisum: & Tragelaphum inter munda animalia, Gryphum inter immunda haberi; cum hic ab homine non possit capi, ille ne esse quidem: licet Gryphes & Tragelaphos & esse & capi proditum sit à Veteribus: sabbato item loco suo non moveri, nec onus levare; & quod habent Evangelia: *Neminem in via salutaueritis*; duas neutiquam habendas tunicas nec calceamenta; dexteram percutienti maxillam, sinistram esse præbendam, *cum omnis*, inquit, *qui percutit dextra manu sinistram percutiat maxillam*; oculum, qui sit offensioni & scandalo, eruendum; non adducendum amputatum præputium: quæ omnia à se allata esse scribit, ut intelligamus res non solum rationi contrarias, sed etiam quæ fieri minime possint, in litera contineri. Subnectit postea
B non omnem idcirco sese historiæ sensum aspernari, cum *multo plura sint, quæ secundum historiam constant, quam ea quæ nudum sensum continent spiritalem*; cujusmodi nonnulla commemorat, puta Decalogi præcepta. Deinde vero multam adhibendam ait cautionem & diligentiam, quo mysticus sensus à sensu literæ discernatur; tum notam hanc ac regulam ad id utilem proponit; quotiescunque de Hierusalem, vel Iudæa, vel Israële, vel Iacob vaticinantur aliquid Prophetæ, hoc ex ipsius Pauli instituto ad cœlestem Hierusalem, vel Iudæam, vel Israëlem, vel Iacob anagogice esse referendum; & pari etiam modo quæcunque de Ægypto, Babylone, Tyro, & Sidone prædictum est: cum in cœlo loci sint terrenis istis cognomines, ac locorum istorum incolæ, animæ videlicet. Denique multis interpositis sic concludit: *Sunt quædam quorum significationem proprie nullus omnino potest humanæ linguæ*
C *sermonibus explicare, sed simpliciore magis intellectu, quam ullis verborum proprietatibus declarantur. Ad quam regulam etiam divinarum literarum intelligentia retinenda est, quo scilicet ea quæ dicuntur, non pro utilitate sermonis, sed pro divinitate sancti Spiritus, qui eas conscribi inspiravit, censeantur.*

III. Primus hunc interpretandæ Scripturæ morem Origenes non invexit. Scribit Eusebius libr. 2. Histor. Eccles. cap. 17, multa Philonem de Therapeutis (qui Ascetæ erant Christiani Ægyptum incolentes) commemorare; sed illud præcipue, totos in meditatione Philosophiæ dies traducere solitum fuisse ipsis, & in præceptis sapientiæ sibi traditis allegorice explicandis; quippe qui verba existimarent signa esse rerum abditarum, quæ allegoriarum ope sint eruendæ: atque hanc porro consuetudinem Therapeutas illos à majoribus accepisse, οἳ τῆ αἱρέσεως τύπων ἀρχηγέ) ἡγούμενοι, πολλὰ ὑπομνήματα τῶν ἐν τοῖς ἀλληγορουμένοις
D ἰδίας ἀπέλιπον. *Qui sectæ ipsorum auctores multa monumenta doctrinæ in allegoriis posita reliquerunt.* Hoc ipsum clarius Philonem his verbis repetere ait aliquibus interjectis Eusebius: αἱ δὲ ἑρμήνεις τῶν ἱερῶν γραμμάτων γίνονται) αὐτοῖς δι' ὑπονοιῶν ἐν ἀλληγορίαις. ἅπασα γὰρ ἡ νομοθεσία δοκεῖ τοῖς ἀνδράσι τούτοις ἐοικέναι ζώῳ. ἡ σῶμα μὲν ἔχειν τὰς ῥητὰς λέξεις, ψυχὴν δ' ἂν τὸν ἐναποκείμενον τῇ λέξει νοῦν. *Interpretantur autem sacras Scripturas figurate per allegorias. Universa quippe Lex viris illis animali simile esse videtur: & corpus quidem ipsa esse verba, animam autem esse delitescentem & occultum sensum, qui aspectari non potest.* Quam similitudinem Origenes quoque usurpavit, ut superius dictum est. Itaque si stare velimus id quod scribit de Philone Photius Cod. 105. ἐξ ἃ, οἶμαι, καὶ πᾶς ὁ ἀλληγορικὸς τῆς γραφῆς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ λόγος ἔσχεν αἰτίαν εἰσρυῆναι. *Ex eo, opinor, omnis allegorica Scripturæ interpretandæ ratio in Ecclesiam irruendi habuit initium*; & quod
E ait Bellarminus, Testamenti Veteris Scripturas Philonem primum exposuisse, ita accipiendum est, primum eorum esse Philonem, quorum expositiones in Testamentum Vetus ad hanc ætatem pervenerunt. Cum veteres ergo Therapeutæ majorum suorum instituta persequentes Scripturam allegoricis explanationibus illustrarent, hanc ab illis consuetudinem accepisse Philonem ipsum verisimile est, cujus luculentæ in Scripturam allegoriæ supersunt. Aristobulus quoque Iudæus Philone vetustior Commentariis suis in Pentateuchum Mosis, allegorias inseruerat. At Porphyrius apud eumdem Eusebium libr. 6. Histor. cap. 19, refert Origenem ex assidua librorum Chæremonis Stoici, & Cornuti tractatione, haustum hunc allegoriarum modum ad Scripturas sacras transtulisse. Cur non & eo impulsum dicam Metrodori Lampsaceni exemplo, quem narrat Tatianus totum Homerum
F in allegorias traxisse, & Heraclidis Pontici Homericarum allegoriarum scriptoris? Equidem præter superiora Paulum præcipue Origeni auctorem fuisse censeo, cur allegoricas expositiones sectaretur: is namque in Epistola ad Galatas per allegoriam dicta sciscit, quæ in Scriptura de Isaaco & Ismaële, hoc ex ancilla nato, illo è libera, commemorantur. Inde Origenes libr. 4. contr. Cels. νύμφας τε καὶ παρθενίας ἀναγέγραπται ἐν ἑρμηνείᾳ ὑπὸ ἑρμηνείαν ἡμῖν διδάσκομεν, ἀλλ' αὐτὸν ἔστω σοφῶν παρήλληφαμεν. ὧν εἷς τις ἔφασκε διηγείσθαι τὰ ἀκούσματα ὑπὸ ἑρμηνείαν λέγεται μοι οἱ τὸν νόμον ἀναγινώσκοντες, τὸν νόμον οὐκ ἀκούειν; quæ verba habentur Gal. 4. 21. Itaque arcessitis è Paulo testimoniis allegorias suas tueri consueverat Origenes; velut illo Pauli è 1. Cor. 10. 4. *Bibebant autem de spiritali consequente eos petra: petra autem erat Christus*: & isto è 2. Cor. 3. 6. *Qui & idoneos nos fecit ministros Novi Testamenti, non literæ, sed spiritus: Litera enim occidit, Spiritus autem vivificat*: & reliquo capite, ac sequenti, ex quo illud

præcipue usurpabat: *Habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus*: & hoc etiam è Col. 2. A
16, 17. *Nemo ergo vos judicet in cibo aut in potu, aut in parte diei, aut neomeniæ, aut Sabbatorum: Quæ sunt umbra futurorum, corpus autem Christi*, aliisque multis, quæ libr. 4. De princip. cap. 2. & libr. 4. contr. Cels. recitantur. Nonnulla quoque Iohannes, nonnulla etiam Christus Dominus ad allegoriam trahenda docuit: quibus exemplis fretus Origenes in allegorias poterat excurrere, si modum tenuisset. At Celsus eiusmodi interpretationes in calumniam trahebat, cum diceret multa in Scripturis haberi honestati morum parum consentanea, iisque allegoriarum prætextum à Iudæis & Christianis consulto obtendi, cum omnem tamen allegoriam respuerent, ac meræ essent fabulæ. Respondet Origenes in eam sententiam, quasdam historias historicum complecti sensum, quasdam dedita opera ad id esse scriptas, ut allegorice interpretentur: cui multis Scripturæ locis fidem facit. B
Tum quia adjecerat Celsus conscriptas in Libros sacros allegorias turpes esse & absurdas, hoc in Philonis vel Aristobuli commentarios jactum suspicatur Origenes ab impuro Sophista, quamuis multa inde Græci Philosophi suos in usus excerpserint: Numenium quoque Pythagoreum, πολλαχοῦ γὰρ συγγεγραμμένον αὐτοῦ ἐπιφέρουσι τὰ μυθώδη καὶ ὡς ἀληθῶς, καὶ οὐκ ἀπιθάνως αὐτὰ ἐξηγούμενον. Atque hæc Adamantio ad interpretandam allegorice Scripturam alluxisse facem reperio. Quo eum etiam perpulit præbita à Marcione occasio, pestifero Hæretico, quicum perpetuis velitationibus confligebatur: is enim cum allegorias à Scripturæ expositionibus penitus excluderet, ejus oppugnandi studio contraria omnia secutus est, allegoriisque consulto indulsit. Quod & aduersus literæ sectatores factum ab eo conjicere licet ex ijs quæ Homilia 14. in Levit. ipse conscripsit. C

IV. Attamen accuratius scripta eius evolventi multa occurrent, in quibus suam literæ dignitatem servat, & de ea æqua ac recta scribit; historicum in aliquibus admittens sensum, allegoricum in pluribus, in multis utrumque. Quid usitatius illi ad populum peroranti, quam mysticæ expositioni interpretationem literæ veluti fundamentum substernere? Homilia quidem priore in Genesim versum 27, & 28 primi capitis edisserens ab explanatione literæ auspicatus ad allegoriam transit. Homilia sequenti verba facturus de fabrica arcæ Noiticæ, *Primo omnium*, inquit, *videamus quæ de ea secundum literam referuntur, & quæstiones proponentes quæ objici à pluribus solent, etiam absolutiones earum ex his quæ nobis sunt à majoribus tradita, requiramus; ut cum huiusmodi fundamenta jecerimus, ab historiæ textu possimus ascendere ad spiritalis intelligentiæ mysticum & allegoricum sensum, & si quid in eis arcanum continetur,* D
aperire. Homilia 7. in Genes. de Isaaco & Ismaële agens Apostolum narrat allegorice interpretandam eorum historiam censuisse; tum ait: *Quid ergo? Isaac non est secundum carnem natus? non eum peperit Sara? non est circumcisus? hoc ipsum quod ludebat cum Ismaële, non in carne ludebat? Hoc est enim quod mirabile est in Apostoli sensu, quod de quibus non potest dubitari quin secundum carnem gesta sint, hæc ille dicit esse allegorica: ut nos quid faciendum sit in cæteris noverimus, & in his maxime, in quibus nihil divina lege dignum historica videtur indicare narratio.* Homilia 14. in Levit. *Cum Scripturas quis legit, & literam quidem sequitur, intellectum autem repudiat spiritalem, hic matrem quidem Israëlitam habet, idest literam; sensum vero, quia spiritalem non sequitur, sed carnalem, isti est Ægyptius pater:* & mox: *Nos vero qui ex utroque genere Israëlitæ sumus, & literam, & spiritum in Scripturis sanctis defendimus.* Totam vero in eius rei tractatione Homiliam con- E
trivit, quæ undecima est in Num. ubi de primitiarum oblatione disputans; *Hanc ergo Legem*, inquit, *observari etiam secundum literam, sicut & alia nonnulla, necessarium puto.* Postea sic ait: *Sunt qui ita dicant, quia si aliquid Domino observandum est secundum literam, cur non & cuncta serventur? Si vero ad spiritalem intelligentiam, quæ Lex continet, referenda sunt, nihil omnino secundum literam, sed spiritaliter debent universa discerni. Nos autem utriusque assertionis insolentiam temperantes, qualis regula in huiusmodi Legis sermonibus observanda sit, ex auctoritate divinarum Scripturarum proferre tentabimus.* Tum haberi dicit in Scriptura Leges, mandata, justificationes, præcepta, testimonia, & judicia, à se invicem discreta & diversa, quæ neutiquam permiscenda & confundenda sint, licet hæc omnia nonnumquam unico Legis nomine significentur: Legem ergo, juxta Apostolum, umbram habere futurorum bonorum; reliqua F
non item: *hæc ergo singula, quæ nequaquam penitus secundum literam observanda dicit Apostolus, omnia fere apud Moysem sub Legis titulo designari:* quæ autem mandati nomine censentur, puta ista hæc: Non occides, non adulterium facies, non furaberis, & reliqua hujusmodi, secundum literam esse observanda; nam *Quid opus est in his allegoriam quærere, cum ædificet etiam litera?* inde sic concludit: *Ostendimus ergo esse quædam quæ omnino non sunt servanda secundum literam Legis, & esse quædam quæ allegoria penitus immutare non debet, sed omnimodo, ita ut Scripturæ de ijs continent, observanda sunt.* Ostendit postmodum aliqua secundum literam servanda esse, & allegoricum tamen sensum complecti, velut illud: *Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una*, quod juxta Apostolum & mysteria continet, & secundum literam observandum est. In hoc etiam censu ea collocat quæ de

A Ismaële & Isaaco in Scripturis tradita ad allegoriam Paulus retulit, & quæ de primitiis offerendis sanciuntur. Subjungit denique : *Ostendimus, (ut opinor) auctoritate Scripturæ divinæ, ex ijs quæ in Lege scripta sunt, aliqua penitus refugienda esse, & cavenda ne secundum literam ab Evangelij discipulis observentur ; quædam vero omnimode, ut scripta sunt, obtinenda ; alia autem habere quidem secundum literam veritatem sui, recipere tamen utiliter & necessario etiam allegoricum sensum. Atque eorum discretionem sapienti Scripturarum interpreti permittit.* Constat certe plerisque locis sensum utrumque admittere Codices sacros, ut testis est ipse Paulus 1. Corinth. 10. 1. & Galat. 4. 24. constat & illud, solam in nonnullis allegoriam esse requirendam ; quidquid contra obtendant Scholastici quidam ; velut ubi de spontanea sui ipsius castratione Christus loquitur : atque in
B istis verum est quod ait Hieronymus Apolog. 1. in Rufin. cap. 6. *Quando dico tropicam intelligentiam, doceo verum non esse quod dicitur, sed allegoriæ nubilo figuratum.* Non alium autem aliis inesse sensum quam historicum censent aliqui. At Origenes etiamsi hunc solummodo in aliquibus requirendum esse sensum putet, ne hæc quidem tamen mysteriis vacare existimat ; hujus enim illud pronuntiatum est Homil. 1. in Exod. *Ego credens verbis Domini mei Iesu Christi, in Lege & Prophetis iota quidem unum, aut unum apicem non puto esse mysterijs vacuum, nec puto aliquid horum transire posse, donec omnia fiant.* Vnde libr. 4. περὶ ἀρχῶν, cap. 2. pleraque Scripturæ sacræ mysteria hominibus ignorabilia esse fatur. Perpauca quidem, sed ad purgandum Origenem satis apposita protulit Apologiæ auctor è libr. 2. περὶ ἀρχῶν cap. 2. magna ex parte petita, in quibus Veteris Testamenti historias, non fictitias, sed veras esse
C prædicat, & ab iis necessario admittendas, qui salutem adipisci cupiunt. Quid quod historicam sæpe, mysticam, & moralem in Scriptura expositionem rimatur ; velut Homil. 17. in Genes. differens de benedictionibus Patriarcharum ; *Quæres*, inquit, *nobis tripartitam (ut in alijs fecimus) explanationis materiam subijcit, ita ut benedictiones historiæ locum servent ; prophetia vero mysticum atque dogmaticum ; quorum correptio & objurgatio moralem dirigat stylum :* atque triplicem hanc explanationem in reliqua Homilia persequitur. Quæ quidem in Origenis gratiam ab Interpretibus conficta & interpolata ne caussere : ecce enim tibi illum Tomo 15. in Matth. p. 382. dictum hoc Christi : *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, & da pauperibus*, ad allegoriam, spreta litera converti vetantem, & ne quis id attentare audeat, historiis Ethnicorum quibusdam absterrentem.

D V. His animadversis facilis est jam dijudicatio, æquane censura Origenem vexaverit Eustathius Antiochenus, qui acerrime præ reliquis ipsius allegorias infectatus est in Diagnostico De engastrimytho. Ac primum id queritur, eum cætera allegoriis alioqui pervertere solitum, Deos illos quos de terra ascendentes videre se Saüli dicebat Pythonissa 1. Reg. 28. 13, ad literam exposuisse. Profecto de illa Samüelis evocatione idem quod Origenes plurimi tradiderunt ; ut dicemus infra. In eo autem quod Angelum simul cum illo ascendisse ratus est, multorum quoque juvatur suffragiis, qui Angelos ψυχοπομπεῖς animabus adjungunt, quemadmodum superius ostendimus. Nullam ergo sui carpendi ansam hic obtulit. Difficilior ejus foret defensio, si id objecisset, quod à multis obiici solet, omnia eum fere in allegoricum traxisse sensum, præterquam illud Sospitatoris, quo vo-
E luntariam sui ipsius, cœlestis regni consequendi caussa, exectionem commendat, & illud quo unicam servandam tunicam, abijcienda calceamenta, in crastinum neutiquam prospiciendum esse ait ; quæ allegoricam tamen interpretationem maxime omnium postulabant. Attamen temerarius juvenilis ætatis calor excusationi est, quo vigente talia attentavit ; sed prodeuntibus annis mutasse consilium id mihi persuadet, quod spontaneam castrationem damnaverit Tom. 15. in Matth. p. 368. ut alibi à nobis observatum est. Alterum id expostulat Eustathius, quod Paradisum terrestrem, & fructiferas Paradisi arbores allegorica expositione aboleverit. Hoc ipsum fere criminati sunt, quotquot allegoricas ipsius interpretationes damnasse notavimus. At patrocinatur Philo Iudæus, è cujus libris
F περὶ κοσμοποιίας, & Allegor. Leg. 1. suam de Paradiso sententiam mutuatus est. Futilis est sequens Eustathij cavillatio in vocabulo μύθου, quo Paradisi historiam Origenes appellavit ; cum Grammatici sciant μῦθον nomine res quoque vere gestas significari, quemadmodum Historiarum nomine fabulæ quoque nonnumquam intelliguntur. Propertius lib. 4. Eleg. 1. *Hactenus historiæ*, cum Trojæ fabulas fuisset persecutus. Pergit conqueri Eustathius quod effossos ab Abrahamo puteos in allegoriam derivaverit, qui sua tamen ætate supererant. Verum vel illud postremum iniquam eius criminationem satis refellit ; nam Origeni qui tot in Iudæa transegit annos, ignoti esse non potuerunt hi putei ; tamne vero projecti ipsum pudoris fuisse credemus, ut rem in propatulo positam, & omnium oculis obviam, commentitiam esse ac fictitiam affirmaverit ? Isaaci præterea & Rebeccæ res gestas immutasse eum refert. Certe Homilia 10. in Genes. quam hic designasse videtur Eustathius, id habet Origenes : *Sæpe jam dixi quod in his non historiæ narrantur, sed mysteria con-*

texantur: quod ita intelligo, narrari historias quidem, sed non tam id agi, quam mysteria A
contexi: cum & Homilia 15. in Genes. Scripturam asserat, non tantum historicis servire
narrationibus, quantum rebus & sensibus mysticis. Sin secus sensit, Eustathij querelam
probo. Dictum illud quoque de iis velim, quæ peccata ab eo circa Iobi historiam idem ait.
Iniquum vero prorsus & ineptum est quod subjicit, perperam ab Origene Lazarum, quem
propter virtutem Christus diligebat, in hominem peccatis laborantem anagogica inter-
pretatione fuisse mutatum. Consulat Lector Tomum 28. in Iohann. pag. 349. Origenem
culpa immunem comperiet: nam postquam Lazari historiam, juxta literam, fuse explica-
vit, hac præterea homines signari addit, qui peccatis admissis, amicitia cum Iesu prius con-
tracta, quæ animæ vita est, excidunt, & novis rursum gratiæ auxilijs excitati eamdem re-
cuperant. Aliud est autem laborare peccatis, aliud hominis peccatis laborantis imaginem B
gerere; postremum hoc Lazaro tribuit Origenes, prius vero minime. Quid ad sequentia
porro respondeam non habeo, in quibus insimulatur Adamantius, quod contra Evangelij
auctoritatem Iudæos negaverit lapides in Christum jaciendos sustulisse, remque ad tropo-
logiam detorserit: nam vetustate imminutis Commentarijs in Iohannem, pars illa inter-
cidit, in qua hæc Evangelij narratio explanatur. Quomodo ergo ab Origene accepta sit,
incertum est. Denique ægre Eustathio est, quod argumentis ex nominum interpretatione
petitis, in allegorias Adamantius nonnumquam excurrat, cum duo sæpissime homines
moribus & ratione vitæ penitus discordes idem tamen nomen gerant. At non tam inde al-
legorias Origenem arcessere verum est, quam aliunde petitas hoc insuper argumento,
quantumvis levi confirmare. C

QVÆSTIO DECIMA QVARTA ET VLTIMA.

QVÆSTIVNCVLAS ALIQVOT QVASI PER SATVRAM COMPLEXA.

I. *Quæritur Origenis sententia de ligandi & solvendi potestate Sacerdotibus concessa:* II. *Excutitur ejusdem de Eucharistia opinio.* III. *Quædam ipsius de matrimonio dogmata notantur.* IV. *Utrum magicis artibus faverit, exploratur:* V. *& de Engastrimytho quid statuerit;* VI. *ecquid de mendacio;* VII. *& de jurejurando.* D

I. POSTREMAM hanc quæstionem aperiet brevis de Sacerdotum potestate, juxta Origenis sententiam, disputatio. Is Tomo 12. in Matth. pag. 279. scribit potestatem clavium habere Episcopos, & quæ ab ipsis vel ligata vel soluta sunt in terris, ligata esse & soluta in cœlo, si modo Petri virtutes æmulentur: sin peccatorum vinculis alligati teneantur, frustra eos ligare & solvere. Quod si meritis licet ac pietate inferiores Petro, nihilominus ligatum iri sperent in cœlo, & solutum, quæ in terris ligaverint & solverint; legitimum eos Scripturarum ignorare sensum, & superbia excœcatos E
esse. In hunc locum annotat Sixtus Senensis alludere Origenem ad errorem ab Hussitis
Sixt. Sen. libr. 6. Ann. 70. postmodum propugnatum, qui Papæ & Episcoporum potestatem ex morum sanctitate pendere volebant, ut quotiescunque peccando fierent Petri dissimiles, una potestatem ipsius amitterent; damnatumque hunc esse à Tridentina Synodo Sess. 14. Can. 10. his verbis: *Si quis dixerit Sacerdotes qui in peccato mortali sunt, potestatem ligandi & solvendi non habere, anathema esto.* Assentior Sixto, & peccare aio Origenem, atque hanc videri amplecti hæresim, in qua deinde versati sunt Donatistæ, cum à Sacerdotum sanctitate Ecclesiæ potestatem suspenderunt. Attamen commodam hæc possunt interpretationem admittere. Frustra, inquit, ligandi vel solvendi potestatem sibi arrogant Episcopi, quæ Petro præcipue concessa est, nisi eadem qua Petrus sanctitate & æquitate floreant: hoc est, nisi eamdem F
quam Petrus æquitatem in solvendo & ligando adhibeant. Cum ergo tam sancte iure suo Petrus uteretur, ut eos tantum criminibus solveret, qui id pœnitentia sua & pietate essent promeriti, solos noxios ligaret; si quis Episcopus Petro dissimilis potestate abutens sua insontes ligaverit, indignos solverit, non perinde in cœlo se res habebit. Subsidio est Origeni istud Hieronymi libr. 3. in Matth. 16. 19. *Istum locum Episcopi & Presbyteri non intelligentes aliquid sibi de Pharisæorum assumunt supercilio, ut vel damnent innocentes, vel solvere se noxios arbitrentur, cum apud Deum non sententia Sacerdotum, sed reorum vita quæratur.* Noxios dicit, qui noxis impliciti, nulla scelerum pœnitudine tanguntur: alioqui nemo solvi potest nisi noxius.

Asserit præterea Origenes Tomo 13. in Matth. pag. 336. ligandi & solvendi potestatem

omnibus

A omnibus à Christo fuisse concessam, quicunque noxios ter reprehenderint. Ita Tomo 12, p. 275, omnem Christi discipulum petram esse ait super quam Ecclesia Christi ædificatur; cœli claves perfectis quibusque tribui; & quæcunque tamdem Petro pollicitus est Christus adepturum, quisquis Petro similem se præstiterit. Verum posteriora hæc allegorice dicta esse, non dogmatice, illud evincit quod subest: εἰ τις λέγῃ τῶν [σὺ εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος] ὡσεὶ ἀνὴρ [χριστὸς,] ὁ σαρκὸς καὶ αἵματος ὁποιασοῦν φαίνεται αὐτὸς, ἀλλὰ τὸ ἐπὶ τῆς πέτρας παῤῥησιαστικὸν, τυχεῖν τῆς εἰρημένης, ὡς μὲν τὸ γράμμα τοῦ εὐαγγελίου λέγει, ὡσεὶ ἐκείνου ἢ πέτρου. ὡς ἡ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ διδάσκει, ὡσεὶ πάντα ἢ γνώμιμον ὁ παῦλος ὁ πέτρου ἐκείνου. Ostendunt idem & sequentia, in quibus portas Inferi esse peccata, hæreses esse Dæmones, regna cœlorum virtutes esse dicit. Priore autem, quem laudavimus, loco, licet ligandi & solvendi potestatem omnibus tribuat, quicunque ter peccantes corripuerint; peculiari tamen modo, & pleniori potestate, ac potiori iure Petro id concessum fuisse vult, cùm in uno duntaxat cœlo solvere illos & ligare posse affirmet, Petrum autem in omnibus. Adde easdem apud Patres sæpe locutiones occurrere, quæ ad rectam itidem interpretationem revocandæ sunt. Irenæus libr. 4. cap. 20. *Omnes iusti sacerdotalem habent ordinem.* Tertullianus libr. De exhortatione castitatis, cap. 7. *Nonne & Laici sacerdotes sumus? Scriptum est: Regnum quoque nos, & sacerdotes Deo, & Patri suo fecit.* Gregorius Nyssenus libr. De perfectione: ἐξ ἀνάγκης καὶ τὴν ζωὴν πέτρα καὶ ἡμεῖς ἐσόμεθα, μιμούμενοι, καθὸ ἐξ ἐνδεχομένου, ἐν τῇ ἐπιπήδῳ φύσει τὸ ἄτρεπτον καὶ ἀμετάθετον. *Per hæc & his similia nos quoque petra erimus, imitantes, quod ejus fieri potest, in mutabili natura, quod constans & immutabile est.* Ambrosius Comment. in Luc. 9. *Qui carnem vicerit, Ecclesia fundamentum est, & si æquari Petro non potest, imitari potest* · deinde: *Magna autem Christi gratia, qui ornata prope vocabula sua Discipulis ipsis donavit: Ego sum, inquit, lux mundi; & id tamen, quo ipse glorietur, Discipulis nomen indulsit, dicens: Vos estis lux mundi: Ego sum panis vivus; & Nos omnes unus panis sumus: Ego sum vitis vera; & tibi dicit: Plantavi te vitem fructuosam omnem veram. Petra est Christus (Bibebant enim de spiritali sequente petra; petra autem erat Christus) etiam Discipulo suo hujus vocabuli gratiam non negavit, ut & ipse sit Petrus, quod de petrâ habeat soliditatem constantiæ, fidei firmitatem. Enitere ergo ut & tu petra sis.* Augustinus libr. 2. Quæst. Evang. cap. 40. *Sacerdotium vero Judæorum nemo fere fidelium dubitat figuram fuisse sacerdotij regalis, quod est in Ecclesia, quo consecrantur omnes pertinentes ad corpus Christi, summi & veri principis Sacerdotum. Nam nunc & omnes unguntur, quod tunc Regibus tantum & Sacerdotibus fiebat. Et quod* D *ait Petrus ad Christianum populum scribens: Regale sacerdotium; utrumque nomen illi populo convenire declaravit, quo illa unctio pertinebat.* Ligandi quoque & solvendi potestatem eorum omnium, qui peccantes fratres objurgationibus incessunt, communem esse volunt Augustinus De verbo Domini, Homil. 15. Theophylactus in Matth. 18, 18. & Anastasius Nicenus Quæst. 61.

II. Magnis vero & repetitis controversijs vexatus est ille Origenis de Eucharistia locus, quem hic Tomo 11. in Matth. p. 253, 254, exhibemus. Summa illius hæc est: Quemdam obiicit sibi dicentem, cum iuxta Christi pronuntiatum quod in os intrat, hominem non inquinet, ita quod in os intrat, hominem sanctum non efficere, licet secus de pane Christi simpliciores sentiant. Respondet Origenes, quemadmodum non cibus edentem inqui- E nat, sed ejus conscientia qui cum dubitatione comedit; & quemadmodum impuro homini mundum nihil est, non ex se, sed propter impuri hujus hominis immunditiam; ita quod per verbum Dei, & precem consecratum est, non ex se comedentem efficere sanctum, alioquin & ei qui peccatis pollutus comedit, sanctitatem collaturum; sed ex eo tum emolumentum capi, cum pura mente, & integra conscientia accipitur: neque abstinendo ab hoc pane vel eumdem comedendo, ex hac abstinentia vel esu, bono aliquo nos fraudari vel augeri, sed ita duntaxat si vel nequam vel probi simus, dicente Paulo 1. Cor. 8. 8. *Neque enim si manducaverimus, abundabimus; neque si non manducaverimus, deficiemus.* Subjungit præterea, quemadmodum in ventrem demittitur, quod intrat in os, ac deinde ejicitur in secessum; ita panem consecratum, secundum id quod materia concretum huic inest, in F ventrem demitti, & ejici in secessum, sed per precationem quæ illi accessit, utilem comedenti effici pro ejus fidei portione; nec panis materiam, sed prolatum super eo sermonem, eum juvare, qui non indigne ipsum comedit. Denique panem illum, typicum & symbolicum corpus appellat. Reliqua ad esum corporis Christi spiritalem pertinent, non sacramentalem ut superiora, contra quam opinatus est Vincentius Bellovacensis Specul. doctrinal. libr. 18. cap. 43, Origenem hac de caussa immerito castigans. Facilis est loci hujus iuxta Ecclesiæ doctrinam expositio: nam ut ex corporis Christi esu adjumentum quis capiat, non esus ipse sufficit, sed integra præterea & intaminata mens requiritur, alioquin judicium sibi manducat & bibit, qui noxis pollutus ad altaris sacramentum accedit. Itaque non ex se solum & simpliciter edenti sanctitatem confert, sed ita, si ab edente certa fides, & purus animus adhibeantur. Similiter homo hoc abstinens Sacramento, vel quod

nondum sibi sit satis probatus, vel quod nondum justam attigerit ætatem, vel alia quavis A
legitima de caussa, detrimentum ex hac abstinentia non capit; imo nec bono aliquo inde
privari ait Origenes; quod ita intelligo: cum homo nondum sibi satis probatus, vel alicu-
ius criminis sibi conscius, si ad altaris Sacramentum accedat, judicium sibi manducet &
bibat, atque ex hoc esu & potu mortem animæ suæ conscisçat, nedum fructum aliquem
inde percipiat, sequitur ut si hæc reformidans Sacramento abstineat, bono aliquo non
privetur, dum non sumit corpus Christi; cum malum tantum fuisset nacturus, si sumsis-
set. Materia autem constans illa panis pars, quam in secessum ejici ait, ea sunt acciden-
tia materiæ panis inhærentia & ejus propria, quæ corrupta à stomacho, & in novam con-
versa, substantiam vel in secessum abeunt, vel humani corporis formam induunt. Preca-
tionem vero illam, quæ panem comedentibus utilem efficit, & sermonem super pane B
prolatum, quid aliud esse dicam, quam mystica illa verba, quibus panis consecratur, &
quæ ἐυχὴν ac mysticam precem nonnulli Patres appellant? quia precationem, licet
non expressam, involvunt, qua Deum rogat Sacerdos ut prolatis à se mysticis ver-
bis idem efficiat, quod effecit olim, cum eadem ipse proferret. Atque per hæc cum pa-
nis in corpus Christi efficiatur conversio, comedentem accidentia illa minime juvant,
sed per mystica illa verba fit, ut esu corporis Christi adiuvemur. Typicum denique & sym-
bolicum corpus appellat, vel quod sub specie & similitudine panis delitescat; & cum
corpus Christi reipsa sit, typo & symbolo panis esse videatur: quod idem est ac si sacramen-
tale dixisset, quia non nudum Christi contingimus corpus, sed sub symbolis involutum.
Quapropter Homilia 7. in Levit. sic disserit Adamantius: *Est & in Novo Testamento litera,* C
quæ occidat eum, qui non spiritaliter quæ dicuntur adverterit. Si enim secundum literam sequaris hoc
ipsum quod dictum est: Nisi manducaveritis carnem meam, & biberitis sanguinem meum; occidit hæc
litera. Spiritaliter hæc intelligi jubet, quia sacramentaliter carnem suam manducari &
sanguinem suum bibi sancit Christus, non quo modo carnes alias dentibus comminuimus.

Albert. De eccl. Euch. libr. 2. in Exam. tefim. Orig. cap. 1.

Nec responsionis hujus robur infringit Edmundus Albertinus, cum ait negare illic Ori-
genem comedi carnem Christi secundum literam; quisquis autem comedit Christi car-
nem, licet non in propria specie & figura comedat, Christi tamen carnem secundum lite-
ram comedere. Infitior enim carnem Christi eum comedere secundum literam, qui
illam non in propria specie & figura comedit: nam comedere secundum literam, illud
est, ita comedere, quomodo esculenta comedere consuevimus, nimirum ori inserta den D
tibus permolere, lingua versare, palato degustare, gula sorbere, in ventriculum demissa
concoquere, intestinis excepta à fæcibus secernere, & in corporis alimentum distribuere.
Hac ratione cum Christi caro neutiquam à nobis comedatur, non comeditur profecto se-
cundum literam, sed sacramentaliter. Vel eucharisticum panem eatenus appellat Origenes
corpus typicum & symbolicum, non quatenus absentis corporis Christi typus est & sym-
bolum, quod vult Edmundus Albertinus, alijque cum eo Heterodoxi: sed quatenus, cum
reipsa sit corpus Christi, aliarum rerum typus est & symbolum, puta sui ipsius extra Sacra-
mentum, ut fuit olim in cruce, & ut est nunc in cœlo; vel resurrectionis nostræ, iuxta Ni-
cænum Concilium; vel *unius illius corporis, cujus ipse (Salvator) caput existit, cujusque nos, tamquam*
membra, arctissima fidei, spei, & charitatis connexione adstrictos esse voluit, iuxta Tridentinos Patres; E
vel fidei & promissionis, juxta Clementem Alexandrinum. Penitus confirmant expositio-
nem istam similes locutiones Origenis, in quibus res quædam symbolicæ appellantur, vel
symbolice tales, talesve esse dicuntur; non quod revera tales, talesve non sint; sed quod
cum tales, talesve revera sint, aliarum tamen rerum symbola sint. Sic Tomo 32. in Iohann.
p. 405. Iohannem ait symbolice recubuisse in sinu Christi: non quod revera in sinu Chri-
sti non recubuerit, sed quod recubitus ille symbolum esset propensi affectus & pronæ fidei
quam erga Christum gerebat Iohannes. Similiter Tomo eodem pag. 412. ait symbolice
noctem fuisse, cum Iesum proditurus Iudas exiit; non quod revera nox non esset, Iohan-
nes quippe noctem fuisse scribit cap. 13. v. 30. sed quod nox illa symbolum esset noctis al-
terius quæ Iudæ animo incubabat. Quinetiam Tom. 14. in Matth. pag. 363. Paulum jus- F
sisse ait, ut Episcopus, Presbyter, & Diaconus, quos symbola fuisse vult verarum rerum,
symbolice monogami sint; non quod revera monogamos non esse velit, tales enim esse
debere satis hoc loco docet; sed quod monogamia illa symbolum sit munditiei animæ,
quam tueri debent, qui sacra administrant. Idem præterea Tom. 16. in Matth. p. 410. sum-
mum Iudæorum Sacerdotem, symbolicum appellat; non quod Sacerdos revera non esset:
quis enim hoc neget? sed quod symbolum esset veri Sacerdotis Christi. Ibidem sacrificia
Mosaicæ Legis, symbolica appellat: non quod revera sacrificia non essent; sed quod sym-
bola essent sacrificiorum quæ fiunt pro peccatis. Addit demum, cum subjugi, corpore
nempe suo, vectum Iesum excepit vera Ierusalem, superna scilicet, tunc dissipatam fuisse
Ierusalem, quæ umbra est: umbram dicens, pro eo quod symbolum dixerat: non quod

A Ierusalem inferior, terrena nimirum, revera Ierusalem non esset; sed quod umbra esset & symbolum supernæ Ierusalem. Pari modo igitur, cum corpus Christi appellat symbolicum & typicum, non illic revera adesse negat Christi corpus, sed præsens illic Christi corpus symbolum & typum esse vult rerum aliarum, earum nempe quas commemoravimus, puta sui ipsius extra Sacramentum. Id quod satis indicat Origenes, cum proxime subjungit: πολλὰ δ' ἂν εἴη εἰπεῖν αὐτὰ λεγόμενα τὰ λόγια, ὡς γέγονε σαρξ, καὶ ἀληθινὴ βρῶσις· *Multa autem de ipso Verbo dici possint, quod caro factum est, verusque cibus*, &c. in quibus differit de Christi corpore extra Sacramentum. Nulla hac, quam damus, aptior vel solidior excogitari potest loci huius solutio, ut pote quæ ex consimilibus Scriptoris eiusdem testimoniis petita sit, & mentem ipsius manifesto declaret. Frustra igitur ex superioribus Adamantij de Eu-
B charistia verbis præsidium causiæ suæ arcessere conati sunt multi temporum istorum Heterodoxi. Frustra quoque locum ab Hæreticis depravatum suspicatus est Sixtus Senensis Biblioth. lib. 6. Annot. 66. Frustra ab Erasmo interprete corruptum coniectati sunt Genebrardus, & Perronius; cum integritatem loci manu scriptorum Codicum Græcorum consensus aperte probet.

Præter duo illa Origenis testimonia, quibus de Eucharistiæ sacramento perperam sensisse visus est, alia quatuor generis eiusdem affert Petrus Martyr in libro contra Gardinerum, unde causam suam non parum confirmari putat. Prior locus depromtus est ex Homil. 16. in Num. *Bibere dicimus sanguinem Christi non solum sacramentorum ritu, sed & cum sermones eius recipimus, in quibus vita consistit, sicut & ipse dicit: Verba quæ locutus sum, Spiritus & vita*
C *est.* At manifeste facit illud pro Catholica causa, nam sacramentalem sanguinis Christi potationem ab alia secernit, qua verbum Christi auribus & mente, spiritali quodam modo bibitur. Nec plus valet pro adversariorum partibus alterum hoc è Tractat. 35. in Matth. *Panis iste quem Deus verbum corpus suum esse fatetur, verbum est nutritorium animarum, Verbum de Deo Verbo procedens, & panis de pane cœlesti*: cui consimilia reperire est Homil. 7. in Levit. ab Hermanno Bodio in Collectaneis adversus Catholicam doctrinam usurpata: nam si juxta literam id sumendum putamus, ut sumendum vult Martyr, quomodo panis ille qui cœnanti Christo oblatus est, fractus, & Discipulis distributus, quemque suum esse corpus dixit Christus, nihil aliud est quam *verbum animarum nutritorium*, quod contendit Bodius? quo modo panis ille, secundum id quod ex materia concretum habet, in ventrem abit, &
D in secessum ejicitur, ut ex Origenis Tomo 11. in Matth. objecisse Martyrem supra notavimus, si panis ille *Verbum* est *animarum nutritorium*? Certe tota hæc Origenis de pane illo dissertatio Tractatus 35. in Matth. allegorica est. Nec validius est, quod hinc colligit Martyr, corpus Christi esse panem, cum scripserit Origenes: *Panis iste, quem Deus Verbum corpus suum esse fatetur*. Panis enim dicitur corpus Christi, quia panis fuit, & nunc quoque cum corpus Christi est, panis speciem gerit. Hinc appellatur etiam ἄρτος ἁγιαζόμενος, & consecratus panis, hoc est, ut sic loquar, panis transubstantiatus in corpus Christi.

Apertissima vero loci tertij sententia, ut frustra eam perversa explicatione corrumpere Martyr contendat. Talis ille est Homil. 9. in Levit. *Ritus quidem apud Veteres propitiationis pro*
hominibus qui fiebat ad Deum, qualiter celebraretur edocuit: sed tu qui ad Christum venisti, Pontifi-
E *cem verum, qui sanguine suo Deum tibi propitium fecit, & reconciliavit te Patri, noli hærere in sanguine carnis, sed disce potius sanguinem Verbi, & audi ipsum tibi dicentem. quia hic sanguis meus est, qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorum.* Agitur hoc loco de sacrificiis Mosaicis, quæ figura erant mortis Christi: idcirco non hærendum scribit Origenes in sanguine carnis, hoc est in sacrificiis Testamenti Veteris, sed mentem ad sanguinem Christi, & sacrificium Novæ Legis esse erigendam. Quis hic cavillationi locus?

Sumtum è libro 8. contra Cels. postremum Origenis testimonium sic se habet: ἡμεῖς δὲ πρὸ τῶν παντὸς δημιουργοῦ Δαιμόνων, καὶ τοῖς μετ' ὀλιγωρίας καὶ ὀλίγου τοῦ δοθέντος θεσπεσιωμένοις ἄρτοις ἐθίομεν, σῶμα ἡγιασμένον ἐξ ἁγίου τινὸς, καὶ ἁγιάζον ἐπὶ μετ' εὐχῆς θεοδότου
F αὐτοῦ χαρισμένους· Celsum refellit Origenes, qui rebus universis præfectos esse Dæmones censens, quæcunque ad victum comparant homines, quæcunque vel edendo vel bibendo consumunt, fruges, vinum, baccas arborum, aquam, & ipsum quoque aërem, à Dæmonibus accipere arbitrabatur; multisque in contrariam adductis sententiam, concludit tandem Adamantius panes qui nobis ad esum offeruntur, Christianos Dæmonibus acceptos non referre, sed Deo rerum conditori, eosque cum gratiarum actione recipere; ac per precationem corpus quoddam sanctum ipsos effici, sanctos efficiens quicunque eo cum sano proposito utuntur. Ad Eucharistiam minime hæc videntur pertinere. Quod & ipse fatetur Albertinus. Quod si quis tamen contradicat, non assentiar modo, sed Ecclesiæ etiam doctrinam his confirmari pertendam; panes quippe ait per precationem, per mystica nimirum verba, corpus effici sanctum, & sanctos efficiens, qui cum sano proposito eo utuntur; corpus videlicet Christi.

Albert. De Sacrament. Euch. lib. 1. in Exam. teſt. m. Orig

Martyri ſuccenturiatus prodit in pugnam Albertinus, recoctiſque aliquot teſtimoniis ex Origene iam ante à Martyre depromtis, quatuor indidem petita de ſuo addit, ad trutinam noſtrã revocanda. Prius habetur Tom. 32. in Ioh. p. 411. ubi de offula Iudæ à Ieſu porrecta diſſerens, vim ei quamdam ac virtutem à Chriſto inditam fuiſſe vult, quæ Iudæ utilis eſſe potuiſſet, niſi offulæ prævertiſſet Satanas, & ne benefica eius vi frueretur proditor, occupato ipſius corde impediviſſet. Tum id gemino illuſtrat exemplo, priore corporis & ſanguinis Chriſti, quæ pro eius pietate vel nequitia qui ſuſcipit, utilia ſunt vel noxia; altero panis illius communis quo alimur, quique pro comedentis habitu vel ſanitatem confert ac vigorem, ſi valenti corpore; vel morbum, ſi febriculoſo ac infirmo exceptus ſit. Locus ita conceptus eſt: καὶ ἵνα σὺ δ' αὖ σὰν ἀπιθάνως εἰς τὸ τόπον λέγοις, ὥσπερ ὁ αἰαξίως ἐσθίων καὶ πίνων αὐτῷ τὸ πνεῦμα, ἢ πίνων αὐτὸ τὸ ποτήριον, εἰς κρῖμα ἑαυτοῦ καὶ πίνει, τὸ μιαρὸν ἐν τῷ σώματι κρεῖττον ⟨ϑ⟩. δυνάμενος, καὶ ἐν τῷ ποτηρίῳ, ὑποκειμένῳ μὲν ἐκάστοτε κρείττονι, ἐνεργαζομένης τὸ βέλτιον. χείρων δὲ ἐμποιήσης τὸ κρῖμα. ὅπερ τὸ ἀπὸ τοῦ ἰκοῦ ψωμίον ὁμοιοῦν ἦν τῷ δεδέντι καὶ τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις ἐν τῷ· λάβετε, φάγετε. ἀλλ' ἐκείνοις μὲν εἰς σωτηρίαν, τῷ δὲ ἰούδᾳ εἰς κρῖμα, ὡς μὴ τὸ ψωμίον εἰσελθεῖν εἰς αὐτὸν τὸ σατανᾶ· νοείσθω δὲ ὁ ἄρτος καὶ τὸ ποτήριον τοῖς μὲν ἀπλουστέροις καὶ τὸ κοινότερον ἐπὶ τὸ δίκαιον ἐκδεχόμενον. τοῖς δὲ βαθύτερον ἀκούειν μεμαθηκόσι, καὶ τὸ θειότερον, καὶ ἐπὶ τὸ ζοφερὸν τῆς ἀληθείας λόγου ἐπαΐουσι. ὡς εἰ ἐν παραδείγματι ἔλεγον ὅτι καὶ ὁ καὶ τὸ σωματικὸν ζοφερώτερος ἄρτος πυρετὸν μὲν ὑποκείμενον αὔξει, εἰς ὑγείαν δὲ καὶ δύξιαν ἀνάγει. Ex his ſic ratiocinatur Albertinus: Offula Iudæ porrecta eiuſdem erat generis ac Euchariſticus panis, iuxta Origenem: ψωμίον ὁμοιοῦν ἦν τῷ δεδέντι καὶ τοῖς ἀποστόλοις. atqui offula illa merus fuit panis: merus igitur & ille. Attendiſſet vero ſubtilis ille diſputator quæ in exemplum aſſumuntur, in eo debere convenire cuius cauſſa inſtituitur comparatio, diſcrepare poſſe in aliis, hoc eſt partim eſſe ὁμοιοῦν, partim ἐπεροιοῦν. hic autem inſtitui ab Origene comparationem offulæ Iudæ oblatæ cum pane Euchariſtico, non ad explicandam panis Iudæ porrecti naturam, ſed ad declarandum eius effectum, ac vim iuvandi, vel nocendi pro ſumentis habitu: atque ita eſſe ὁμοιοῦν, quoad illam efficientiam, de qua hoc loco quæritur; ἐπεροιοῦν vero quoad naturam, de qua nulla penitus hic habita eſt diſputatio. Fimbria veſtis Chriſti quæ αἱμορροοῦσαν ſanavit, ex contactu ſacri corporis Chriſti virtutem contraxerat, itidem ut offula à Ieſu Iudæ porrecta. Fimbriæ contactus, pro tangentis pietate vel nequitia, utilis eſſe poterat, vel noxius. Pari ergo jure fimbriæ contactum cum panis Euchariſtici eſu comparare Origenes potuit; utraque enim in eo conveniebant, quod pro tangentis & edentis habitu ſalubria vel damnoſa eſſe poterant; in aliis diſcrepabant. Id ſi feciſſet, utraque ſane dicere potuiſſet ὁμοιοῦν, nempe quoad illam vim & efficientiam; non quoad naturam. Idem dicas de offula Euchariſtico pani aſſimilata. Alioqui cum offulam Iudæ porrectam pani illi quo vitam ſuſtinemus, ſimilem eſſe dixit Origenes, hoc eſt ὁμοιοῦν, in eo nempe quod ut illa animæ, ſic ille corpori pro comedentis habitu robur conciliare poteſt, vel morbum; concludam utique eadem virtute pollere panem noſtrum quo veſcimur, ac offulam illam, cui peculiarem vim contactu ſuo Chriſtus indidit: quod eſt abſurdum. Quid ſi præterea offulam illam fuiſſe panem ipſum Euchariſticum Iudæ porrectum Origenem exiſtimaſſe dicamus? Profecto locus iſte contrarium nihil habet huic ſententiæ, quam & Cyrillus, & Anaſtaſius Sinaita amplexi ſunt. Id ſi ſit, plane ὁμοιοῦσθαι fuerint Euchariſticus panis & offula Iudæ porrecta, & quoad efficientiam, & quoad naturam.

Cyrill. in Ioh. 6. Anaſt. Orat. de Synaxi.

Parem propemodum adhibebimus explicationem loco alteri ex Hom. 7. in Levit. quo agitur de præcepto Aaroni, & Sacerdotibus tradito, ne ad altare acceſſuri vinum biberent. Quoniam autem Lex eſt umbra futurorum bonorum, quid hac Lege ſignificetur perſcrutans Origenes Chriſtum hunc eſſe Pontificem cenſuit, Sacerdotes Apoſtolos; & Chriſtum quidem cum ad altare, crucem nempe eſſet acceſſurus, in ſuprema cœna vinum quidem non bibiſſe putavit, his inductus verbis Marci 14. 25. *Amen dico vobis, quia iam non bibam de hoc genimine vitis, uſque in diem illum, cum illud bibam novum in regno Patris mei*: Apoſtolos vero bibiſſe vinum, quia nondum ad altare crucis erant acceſſuri. En tibi ipſa verba: *Videamus quomodo id vero Pontifici Chriſto Domino noſtro, & Sacerdotibus eius ac filiis, noſtris vero Apoſtolis poſſimus aptare, &c. Quæritur ergo quomodo Dominus & Salvator noſter, qui eſt verus Pontifex, cum Diſcipulis ſuis, qui ſunt veri Sacerdotes, antequam accedat ad altare Dei, biberat vinum; cum vero accedere cœperit, non bibebat. Venerat in hunc mundum Salvator, ut pro peccatis noſtris carnem ſuam offerret hoſtiam Deo. Hanc priuſquam offerret, inter diſpenſationum moras vinum bibebat: denique dicebatur homo vorax, & vini potator, amicus publicanorum & peccatorum. Vbi vero tempus advenit crucis ſuæ, Accipiens, inquit, calicem benedixit & dedit Diſcipulis ſuis, dicens: Accipite & bibite ex hoc. Vos, inquit, bibite, quia non acceſſuri eſtis ad altare. Ipſe autem tanquam acceſſurus ad altare, dicit de ſe: Amen dico vobis, quia non bibam de generatione vitis huius, uſquequo bibam illud vobiſcum novum in regno Patris mei.* Hinc Albertinus effici putat Chriſti Diſcipulos merum vinum in ultima cœna bibiſſe, quemadmodum Aa-

A ron & Sacerdotes ad altare non acceſſuri merum vinum bibebant ; nec capere ſe dicit quid contra opponere poſſimus. Reſpondeo vero Origenem, cum exiſtimavit vetus illud Levitici præceptum, quo Pontifici & Sacerdotibus ad altare acceſſuris vino interdicebatur, umbram eorum fuiſſe quæ Chriſto & Apoſtolis contigerunt, quando ille ad altare crucis acceſſurus vino abſtinuit, hi vero nondum ad crucis altare acceſſuri vinum biberunt, id ſibi voluiſſe, vinum Aaronis & Sacerdotum in eo ὁμοιώματι fuiſſe Euchariſtico vino Chriſti & Apoſtolorum, quod utroque abſtinerent qui acceſſuri erant ad altare, ab iis vero qui non eſſent acceſſuri ad altare utrumque biberetur ; qua de re ſcilicet hoc loco agebatur : in aliis autem fuiſſe σκοπῷ, ac in eo præcipue quod Aaronis & Sacerdotum vinum, merum eſſet vinum ; Chriſti vero & Diſcipulorum, ſpecie duntaxat. Vrgebit vero aliquis

B dicens nulla hic nota diſtingui vinum illud quod cum publicanis & peccatoribus bibebat Chriſtus, ab eo vino quo in ultima cœna abſtinuit ; ſed utrumque opponi vino Aaronis, ac proinde ſimile fuiſſe vinum quo Chriſtus abſtinuit in poſtrema cœna, vino quod cum publicanis & peccatoribus bibit. Reſpondeo ſatis fuiſſe Origeni, recte inſtitui poſſe comparationem vinum inter Aaronis, & vinum à Chriſto ſive epotum in vitæ decurſu cum publicanis & peccatoribus, ſive non potum, ſed Diſcipulis traditum in ultima cœna. Nam quamvis hoc ſpecie tantum eſſet vinum, revera eſſet Chriſti ſanguis ; illud vero & ſpecie & re vinum eſſet, non in eo ſimilitudinem quæſivit, vel quærere debuit Origenes, quod utrumque, vinum eſſet vel re, vel ſpecie, ſed in eo quod illo acceſſurus ad altare Chriſtus abſtinuerit, illud non acceſſurus ad altare biberit : quemadmodum veteris Teſtamenti

C vino abſtinebant Pontifices & Sacerdotes acceſſuri ad altare, idem vero non acceſſuri ad altare bibebant.

Tenue vero & infirmum tertij loci robur, quem è Prologo in Canticum profert Albertinus. In eo hominis exterioris, corporis nimirum, proprium quemdam eſſe cibum ſcribit Origenes, corporeum ſcilicet & terrenum : interioris vero hominis & ſpiritualis proprium quoque eſſe cibum, panem nempe vivum qui de cœlo deſcendit. Sed ipſa repetamus verba : *Eſt materialis huius hominis qui & exterior appellatur, cibus, potuſque naturæ ſuæ cognatus, corporeus iſte ſcilicet & terrenus. Similiter autem & ſpiritalis hominis ipſius, qui & interior dicitur, eſt proprius cibus, ut panis ille vivus qui de cœlo deſcendit. Sed & potus ille eſt ex illa aqua quam promittit Ieſus dicens : Quicunque biberit ex hac aqua quam ego do, non ſitiet in æternum. Sic ergo per*

D *omnia ſimilitudo quidem vocabulorum ſecundum utrumque hominem ponitur ; rerum vero proprietas unicuique diſcreta verſatur, & corruptibili corruptibilia præbentur ; incorruptibili vero incorruptibilia proponuntur. Vnde accidit ut ſimpliciores quidam neſcientes diſtinguere ac ſecernere quæ ſint quæ in Scripturis divinis interiori homini, quæ vero exteriori deputanda ſint, vocabulorum ſimilitudinibus falſi ad ineptas quaſdam fabulas & figmenta inanis ſe contulerint, ut etiam poſt reſurrectionem cibis corporalibus utendum crederent, potumque ſumendum non ſolum ex illa vite vera & vivente in ſecula, verum & ex his vitibus ligni.* Tantum abeſt ut hinc aliquid pro ſua cauſſa colligere poſſit Albertinus, ut vel ipſius opinioni contrarium id potius & adverſarium ſit ; vel certe pro neutra parte pugnet. Duplex ſiquidem cibus, duplex eius interioris hominis intelligi poteſt: vel eſus ſacramentalis, quum Chriſti corpus ore recipimus ; vel alter, quum Verbum

E carnem factum fide apprehendimus & comedimus, quorum uterque capite Iohannis ſexto exponitur ; hic quidem à verſu 31. ad hæc verba verſus 52. *Et panis quem ego dabo* ; ille vero ab his verbis ad verſum 59. Si eſus ille intelligitur, quo Verbum carnem factum fide comedimus, quid inde efficere poſſit Albertinus, non video. Fatemur enim Verbum carnem factum, quatenus fide apprehenditur & comeditur, animæ proprium eſſe cibum, non corporis. Et ne quid diſſimulem, hunc eſſe loci intellectum cenſeo. Sin vero eſus ſacramentalis hic ſignificatur, ſuo ſibi gladio iugulatur Albertinus ; nam cibum illum vocabulo tantum cum cibis reliquis convenire ſit Origenes, ſuam vero unumquemque proprietatem ſervare ; illos corrumpi, hunc integrum manere : ſic nos panem Euchariſticum cum aliis panibus vocabulo convenire dicimus, reipſa diſcrepare ; hos corrumpi,

F corpus vero Chriſti, corruptis accidentibus, incorruptum manere : & quamvis corpore, itidem ut alij panes excipiatur, illos tamen in alimentum corporis mutari ; hoc animæ, interiori ſcilicet homini ac ſpiritali, alimoniam ſubminiſtrare, accidentibus duntaxat corpus alentibus, poſtquam in novam ſubſtantiam converſa ſunt. Quî vero hæc ſententiæ ſuæ accommodabunt Heterodoxi, cum panem Euchariſticum nomine tantum cum panibus reliquis convenire aſſerat Origenes ; illi non nomine ſolum, ſed reipſa penitus convenire dicant : hunc animæ, hominis nempe ſpiritalis & interioris, pabulum eſſe tradat Origenes ; illos corpus alere Heterodoxi putent : hos corporeos & terrenos appellet Origenes, ut ab illo diſtinguat qui ſpiritalis eſt, myſticus, & ſacramentalis ; Heterodoxi vero & hunc & illos plane corporeos & terrenos eſſe decernant?

Vltimum locum, quoniam ex Dialogo De orthodoxa fide, ſpurio quippe libro, & Ori-

genis nomen falso præ se ferente petitus est, nec ad hoc pertinet institutum, prætermitto. A

Eulenger. contr. Cassub. Pars. 2. Diatr. 3. p. 167.

Lepidus vero est Albertinus, cum adversus Bulengerum disputat, qui Catholicum de Eucharistia dogma defendebat hoc Origenis testimonio: καὶ γὰρ ὁ ἄρτος μετέχων, τὸ σῶμα ἡμῶν κυρίου μεταλαμβάνει· ἀλλ' οὐδὲν ἧττον τὴν φύσιν τὴν ἰδίαν ἀϊδιότητος φωτιμάζων, ἀλλ' ἀνάγομεν τὴν ψυχὴν ἐπὶ τὴν τοῦ λόγου τοῦτο, καὶ τὸ εἶπεν· τοῦτο ὅτι σύμβολον, ἀλλὰ τοῦτο ὅτι τὸ σῶμα, διδάσκει ἵνα μὴ νομίσῃ τις τοῦτον εἶναι. *Nam qui fit panis particeps, corpus Christi participat: nec enim attendimus ad naturam rerum sensibiliter propositarum, sed erigimus animam per fidem ad corpus Verbi. Nam non dixit: Hoc est symbolum, sed Hoc est corpus, ostensive, ut ne quis putet typum esse.* Non nodum solvit Albertinus, sed secat hac responsione: *Fictitius locus est, ac Graculi forte alicuius recentioris, Origeni falso affictus: Bulengerus enim ipsemet alium adduxit ex eodem Origene locum, ubi plane in contrarium ait de pane & vino Eucharistico illa antitypa esse Dominici corporis:* ἀντίτυπά εἰσι τὰ διαφορικοῦ σώματος. *Quemadmodum & in loco ex Commentario in Matthæum supra citato, panem vocat corpus typicum & symbolicum, hoc est corporis typum ac symbolum. Quis autem eum crediderit tam pugnantia scripsisse? Absit igitur à nobis tanta supinitas, ut verba hac nescio unde sumpta, tamquam Origenis genuina suscipiamus.* Alibi tamen Albertinus citata quædam ab eodem Bulengero loca Origenis, quæ caussæ suæ credidit opportuna, pro germanis admisit: *Sic enim & Origenes,* inquit, *a Bulengero relatus ait contra Casaubonum Diatr. 3. p. 166.* τὰ ὅτι τὰ λογικοῦ ἡμῖν θυσιαστηρίου ὅτι πλούσια ἀγιάζει τὰ ξύλα, ἃ τὰ ἐν αὐτῇ σκεύη. ἀντίτυπα γάρ εἰσι τὰ διαφορικοῦ σώματος· *Quæ super rationali altari nostro perficiuntur, sanctificant mensam, & vasa quæ in ipsa sunt. Antitypa enim sunt Dominici corporis.* Commoda sane & facilis disputandi ratio; si quæ Catholicam caussam juvant testimonia, pro falsis ea, spuriis, ac fictitiis habere: si quæ videntur eidem contraria, his haud secus ac legitimis & genuinis uti. Vel prior sane solvatur locus, vel postremus non intentetur; quem nos tamen itidem excipimus ut alium, in quo Eucharisticus panis corpus typicum & symbolicum appellatur: nam ἀντίτυπον διαφορικοῦ σώματος, idem est ac si Sacramentum corporis Christi appellet. Præterea non satis apparet an *de pane & vino Eucharistico* illic agat Origenes, ut vult Albertinus. Ait enim quæ *perficiuntur super altari nostro rationali*, hoc est in animo nostro, *mensam, & vasa quæ in ipsa sunt sanctificare*, hoc est animum, & animi facultates. Non video cur hæc ad esum potius sacramentalem referenda sint, quam ad eum quo Verbum carnem factum fide comedimus. Atque ut hic esus est ἀντίτυπον sacramentalis esus, ita Verbum fide apprehensum, & ut ita dicam manducatum, ἀντίτυπον est Dominici corporis. Priore vero loco cum corpus Christi ait non esse typum, sic intellige, non esse merum typum & signum sine re signata, quæ vulgaris est typi notio; sed non negat esse typum ac signum alterius generis, nempe re significata conjunctum. Atque hæc in præsentia sufficiant. Qui plura volet, Bellarminum consulat libr. 2. De Eucharist. cap. 8. ubi non allata solum à Martyre Origenis exponit testimonia, sed plurima quoque eiusdem recitat, quibus recte de Sacramento Eucharistiæ sensisse creditus est: & Nos quoque nonnulla ad Tom. 11. Origen. in Matth. 15. super eodem argumento observamus.

Albertin. De sacram. Euchar. lib. 2. cap. 2. B

Albertin. l. 2. c. 5. C

III. Ab Eucharistiæ sacramento progrediamur ad sacramentum matrimonij, circa quod à communionibus Ecclesiæ dogmatis Origenes in quibusdam abiisse videtur. Primum Hom. 11. in Ierem. p. 115. quæcunque ex coitu & voluptate proficiscuntur, purgatione indigere ait: & Tom. 17. in Matth. p. 498. quodammodo pollutos esse vult, quicunq; venereis utuntur: ne eas quidem voluptates excipiens, quarũ matrimonium licentiam facit. Deinde libro 2. in Epist. ad Rom. incircumcisum appellat, qui concessis matrimonij jure voluptatibus intemperantius abutitur; circumcisum vero, *si qui in huiusce modi negotio legitimis, & quantum posteritati sufficit utatur officiis.* In quo præterquam quærendæ sobolis gratia, congressum omnem conjugalem videtur respuere, etiam illum qui ut debitum redditur, vel vitandæ tentationis caussa perpetratur. Sed hæc quoque in voce *legitimis* contineri possumus respondere; vel circumcisum quidem eum esse qui procreandæ tantum ad cultum Dei prolis caussa actum conjugalem exerceat; at non incircumcisum, qui alios præterea fines spectat, sed qui intemperanter se gerit. Hieronymus certe libr. 2. in Epist. ad Ephes. cap. 5. reliquos omnes videtur improbare fines, unum hunc admittere, quo soboles comparanda proponitur: *Si*, inquit, *ita uxor subiicienda viro est, ut Christo Ecclesia; inter virum & uxorem erit sancta conjunctio, & numquam corporis servient passionibus:* Corinthiis vero, ut infirmis, necdum solida pietate roboratis mutuam debiti solutionem per συγκατάβασιν & indulgentiam Paulum concessisse dicit; at Ephesiis, ut pote in Christi doctrina provectioribus ademisse; unicuique tamen vel Ephesios, vel Corinthios æmulari fas esse. Et paulo post: *Liberorum ergo, ut diximus, in matrimonio opera concessa sunt. Voluptates autem, quæ de meretricum capiuntur amplexibus, in uxore damnatæ. Hoc legens omnis vir & uxor, intelligant sibi post conceptum magis orationi quam connubio serviendum. Et quod in animalibus & bestiis ipso naturæ iure præscriptum* D E F

A *est, ut pragmantes ad partum usque non cedant, hoc in hominibus sciant arbitrio derelictum, ut merces esset ex abstinentia voluptatum.* Eo accedunt ista Epiphanij Hær. 63. cap. 4. ὁ σεμνὸς δὲ γάμος παρὰ τούτων ὅτι εἰς αἰσχύλιν τὰ ὑπὸ θεοῦ καλῶς κεκτισμένα ἀπαγορεύει. ἀλλ' ὅτε ἄλλως μετασχεῖζεται ἢ τὸ γάμου κοινωνίας ἢ ὑπὸ θεοῦ τεταξιδίλιν ἀγαγεῖν· *Neutiquam honorabiles nuptiæ ad ignominiam trahentes quæ à Deo condita sunt, liberorum procreationem prohibent: sed nec aliter usurpant nuptialis conjunctionis modum à Deo institutum.* Adstipulatur Augustinus libro De bono conjugali, cap. 7. *Reddere*, inquit, *debitum conjugale, nullius est crimine; exigere autem ultra generandi necessitatem, culpa venialis:* quod iterat cap. 10, & 11. & libr. 1. De nupt. & concupisc. cap. 14. Adstipulatur & Supplementum Summæ S. Thomæ q. 49. a. 5. Quod autem jactat Theophilus Pasch. 2, & 3. Origenem *honorabiles condemnasse nuptias*, non id ex eius verbis, sed ex doctri-

B næ ipsius consequentia arguit: sic enim ratiocinatur; Si in corpora, sic tamquam in ergastula detruduntur animæ noxiæ, non esse illud *cubile immaculatum*, nec *honorabiles nuptias*, quæ formandis corporibus, ac animis puniendis operam dant, cum *propter pœnas animarum, & non propter generationis ordinem, nuptiarum adolescentulis vincla tribuantur.*

Hoc amplius, scribit Origenes Homil. 6. in Num. actibus conjugalibus Spiritum sanctum non adesse. Verba hæc sunt: *Connubia quidem legitima carent quidem peccato; nec tamen tempore illo quo conjugales actus geruntur præsentia sancti Spiritus dabitur, etiamsi Prophetæ esse videatur, qui officio generationis obsequitur.* At constat tamen actum hunc, si suscipiendæ prolis caussa exerceatur, vel debiti reddendi, quia aliud est religionis opus, aliud iustitiæ, sanctum esse & pium, ac proinde Spiritus sancti subsidio & ope exerceri. Contradicit nihilominus

C Auctor Operis imperfecti in Matth. 1. 18, aitque matrimonium etsi utentibus pœnam non inferat, mercedem tamen non præstare.

Postremo iteratas nuptias, non quasi damnosas penitus ac noxias, sed quasi pio & Christiano homine indignas Adamantius traduxit: quod merito criminati sunt Magdeburgenses. *Nunc vero*, inquit Homil. 17. in Luc. *& secundæ, & tertiæ, & quartæ nuptiæ, ut de pluribus taceam, reperiuntur, & non ignoramus quod tale conjugium ejiciet nos de regno Dei.* Et deinde: *De cœtu primitivorum, immaculatorumque Ecclesiæ, quæ non habet maculam, neque rugam ejicietur digamus, non quo in æternum mittatur incendium, sed quo partem non habeat in regno Dei.* Tum mox: *Puto enim monogamum, & virginem, & eum qui in castimonia perseverat, esse de Ecclesia Dei; eum vero qui sit digamus, licet bonam habeat conversationem, & cæteris virtutibus polleat, tamen non esse de*

D *Ecclesia, & de eo numero qui non habet rugam aut maculam, aut aliquid istiusmodi; sed esse de secundo gradu, & de his qui invocant nomen Domini, & qui salvantur quidem in nomine Iesu Christi; nequaquam tamen coronantur ab eo.* Hinc Homilia 19. in Ierem. non æterno quidem addicendum tradit supplicio digamum, sed participem salutis alicujus futurum, non tamen tantæ felicitatis, quantæ qui purus vixerit. Tomo quoque 20. in Ioh. p. 295. in eo neutiquam imitandum Abrahamum pronuntiat, quod ancillæ concubuerit, & defunctæ uxori aliam in senectute superinduxerit. Profecto non Montanistæ, inter quos Tertullianus, nec Novatiani solum hac opinione infecti sunt, sed nonnulla etiam hujus affinia ex orthodoxis Scriptoribus afferri solent, quæ in Decretorum parte 2. causs. 31. quæst. 1. can. 8, 9, & 10. retulit Gratianus. Prior locus est ex Neocæsarienſi Concilio, quo *secundarum nuptiarum*

E *connubio* Presbyter interesse prohibetur, cum præsertim nuptiis eiusmodi pœnitentia imponi soleat. Vbi pro, *connubio*, legendum est, *convivio*; sic enim paulo post habetur: *Quis erit Presbyter, qui propter convivium istis consentiat nuptys?* Ita legitur in ipsis Concilij exemplaribus, ex Græco: πρεσβύτερον εἰς γάμους διγαμούντων μὴ εἶναι. Quod sic reddit Dionysius Exiguus: *Presbyter in nuptiis eius qui duas uxores ducit, seu digamus efficitur, ne convivetur.* Alter locus est ex Auctore Operis imperfecti Homil. 33. in Matth. 19. quo decernitur licitum esse secundum Apostoli præceptum secundas adire nuptias, *secundum autem veritatis rationem, vere fornicationem esse: sed cum permittente Deo publice & licenter committitur, fieri honestam fornicationem.* Tertium demum suppeditat Hieronymus libr. 1. in Iovinian. cap. 8, quo se-

F cundas nuptias vix nuptiarum nomine donandas, & vix excusandas definit. At id non tam ad eas repudiandas, quam ad extollendam viduarum castitatem dictum respondet Gratianus, & ex aliis eius testimoniis approbat. Tot vero scatet erroribus Operis imperfecti scriptor, ut in dogmaticis disputationibus minime sit audiendus. Neocæsarienſem autem Synodum de pluribus simul ductis uxoribus agere nonnulli respondent: quam responsionem probare non possum. Malim fateri talem fuisse ea ætate Ecclesiæ severitatem & rigorem, ut licitas licet, aliquam tamen incontinentiæ speciem præ se ferentes nuptias secundas, non celebritate solum carere, eique Presbyterum omnino non interesse, sed pœnitentiæ etiam impositione quodam modo notatam esse vellet.

Magdeb. Cent. 3. cap. 10.

IV. Theophilus Alexandrinus Pasch. 2. Epistol. Origenem caussatur magicis artibus patrocinium tribuisse. Verba hæc adducit è scriptis Origenis: *Ars magica non mihi videtur alicuius rei subsistentis vocabulum: sed etsi sit, non est operis mali; ne quid habere possit contemtui.*

Tum multa adversus eum oratorie exaggerat ; res attentius introspicere insuperhabet. A Origenem ait Elymæ, Iamnæ, & Mambræ fautorem esse ; deletam fuisse adventu Christi idololatriam, quæ ex arte magica profecta est, ac deletam proinde Magiam ipsam ; aliaque ejusmodi plurima congerit. Quocirca Anonymus apud Photium Cod. 117, inter criminationes in Origenem ab adversarijs conflatas hanc nono loco recenset : ὅτι κακὸν ἡ μαγία· *Malam non esse Magiam.* Meminissent accusatores illi duplicem esse Magiam, ut recte ex Hieronymo, & Iustino probant Sixtus, & Genebrardus ; alteram, quæ ex naturalibus causis & principiis res prævidet & prædicit, & nonnumquam etiam efficit, quæ proprie Philosophia est ; alteram, quæ Dæmonum ope & subsidio utens, præstigiis homines fallit & deludit. Magos illos, à quibus Magia dicta est, Deorum religionibus addictos, nomen inde à patria dialecto sortitos refert Porphyrius libr. 3. ἐπεὶ ἐμψύχων ἀπεχὸς· ὧδε μὴν γε τοῖς πάλαι B φασιν, inquit, οἱ περὶ τὸ θεῖον σοφοὶ, καὶ αὐτοὶ θεράποντες, μάγοι μὲν ὀνομάζονται. τοῦτο γὰρ καὶ ἡ βαρβαρικὸν ἐξελέκτον σημαίνει ὁ μάγος· *Apud Persas, qui rerum divinarum periti sunt, Deosque colunt, Magi nuncupantur : id enim patria illorum dialecto significat Magus.* Præcipui autem inter Philosophiæ parentes Magi commemorantur à Laërtio in Proœm. Magiam ergo si rem non malam esse dixit Origenes, perinde est ac si Philosophiam rem non malam dixerit. Pari modo accipiendum est quod ait libr. 7. contra Cels. artem θεραπευτικὴν medium aliquid esse & indifferens : nam si ex caussarum naturalium inspectione proficiscatur, laudabilis est ; sin ex Dæmonum technis, vituperanda. ὁ λόγος δὴ αἱρεῖ, inquit, φαῦλ' ἄττα νομίζειν εἶναι (πνεύματα) τὴν θεραπευτικὴν δύναμιν, μέση τυγχανέσης, εἰς ἀπάτην ἀνθρώπων χεομένην, καὶ ὥστε τὸ C ἐπιτάσσειν ἀυτοῖς ἀπὸ τοῦ θεοῦ, καὶ τὸ καθαίρειν εἰς αὐτὸν δυσεβείας· Magicas ergo artes, quæ Dæmonum fallaciis administrantur, improbat & reiicit : sed multo etiam disertius sub finem antecedentis libri ; ibi quippe Celsum coarguit, qui Magos ἐναγωνίους appellaverat, ἀφ' ὧν, inquit, ἡ παρώνυμος τοῦ ἔθνους ἀνδρὸς μαγεία καὶ τῆς λοιπῆς ἀθεότητος ἐστιν, ἵνα βλαφθορᾷ καὶ ὁλεθρῳ ἄνδρ' χαμαιμόνων αὐτῇ, βοηθοῦντα· & Homil. 13. in Num. *Nec miretis, si est in magica arte tale aliquid : esse enim hanc artem designat etiam Scriptura, sed uti ea prohibet. Nam & Dæmones Scriptura esse designat, sed coli eos & exorari vetat : recte ergo etiam magica uti prohibet, quia Magorum ministri Angeli sunt refugæ, & spiritus maligni, & Dæmonia immunda.* Reliqua non minus dilucida vitandæ fatietatis caussa prætermitto. Tractatu etiam in Matth. trigesimo quinto, Iudaicum esse dicit adjurare Dæmonia, neque secundum potestatem à Christo concessam ; quo signi- *S. Th. 2. 2. q. 90. a. 2.* ficari vult S. Thomas id adjurationis genus, quod fit per preces, sacrificia, & vetitas cere- D monias ; non alterum illud, quod fit *potestative*, ut loquitur Thomas, & quo Ecclesia uti solet. Libro etiam 3. ἐπὶ ἀρχῶν, cap. 3. ita de Magia disserit, ut pro noxia & perniciosa hanc ipsum habuisse constet.

V. Quæ cum ita se habeant, miror id scripsisse Eustathium Antiochenum : ἀλλ' ὁ κομψὸς ὠρυγένης εἰδωλολατρείας ὄργανα, καὶ νεκρομαντείας δρίμματα τοῦ τὰ ἐκκλησιαστικὰ θέλων ἐπεισκυκλῆσαι χορῷ τῶν θείων καθαψάσθαι γράμματος· *Sed venustus Origenes idololatriæ instrumenta, & necromantiæ inventa in Ecclesiæ chorum inducere volens, in sacram Scripturam mentitur.* Locus habetur in libello De Engastrimytho, quem lucubravit ad id rejiciendum Origenis dogma, quo ani- *Hieron. De scrips. Eccl. cap. 94.* mam ipsam Samuelis à Pythonissa per incantamenta evocatam decrevit. Eadem de caussa peculiari libro Origenem Methodius Tyrius refellit, ut auctor est Hieronymus. Hunc E etiam notat errorem, suppresso licet Origenis nomine, Gregorius Nyssenus in Epistola ad Theodosium De Pythonissa. Ac Eustathius quidem, cuius librum Leo Allatius edidit, variis rationibus ostendere conatur non Samuelem, Samuelisve animam Pythonissæ carminibus fuisse excitatam, sed Dæmonem, vel phasma à Dæmone confictum. Sigillatim hæc persequi, non est otij nostri, nec instituti : satis habet Origenes præfidij in Patrum aliquot consensu, quos Leo Allatius in Syntagmate De Engastrimytho, cap. 7. recenset : Iustini in his Dialog. cum Tryph Sulpitij Severi Histor. sacr. libr. 1. & Anastasij Antiocheni in ὁδηγόν, quæst. 112. & eorum præterea quos laudat Bellarminus libr. 4. De Christo, cap. 11. His adde antiquissimorum Rabbinorum suffragium, qui tradunt mortuorum animas, si ante annum à morte præteritum evocentur, quo tempore excita fuit Samuelis anima, vi- F deri quidem ab Engastrimytho, non audiri ; audiri ab eo qui oracula scitatur, non videri ; ab aliis nec audiri, nec videri.

VI. Hieronymus libr. 1. Apolog. in Rufin. cap. 4, Origenis locum affert è libr. 6. Stromat. in quo juxta Platonis sententiam mentiri nonnumquam licere defendit. Idem visum est ipsi Hieronymo lib. 1. Comment. in Epist. ad Galat. cap. 2. v. 11. multisque opinionem *Chrysost. l. 1 de Sacerdotio.* suam defendit. Visum id quoque Chrysostomo, & Cassiano. Sed palam refragatur Augustinus in libro De mendacio ad Consentium, cap. 2. & in Epistola quadam ad Hieronymum, eique assentiuntur Theologi omnes, quodlibet mendacium, simulationem quamli- *Cassianus l. 17. Coll. c. 8. & 17. & seq.* bet damnantes, & peccati nota afficientes.

VII. Qui vero mendacium non usquequaque damnat Origenes, idem jurejurando penitus

A nitus interdicit Tractat. 35. in Matth. ita disputans : *Simile est enim, quod dicit in Evangelio Dominus ipse : Ego autem dico non iurare omnino, & non adjurare omnino. Si enim iurare non licet, quantum ad Evangelicum Christi mandatum, verum est quia nec adjurare alterum licet.* In eadem fuere sententia Athanasius, Chrysostomus, Epiphanius, Hilarius, alijque complures, quos citat Sixtus Senensis libr. 6. Annot. 26. eorumque secutus est opinionem Pelagius, ut ab Augustino traditur in calce Epistol. 89. & recentium Heterodoxorum magna pars : cum è contrario sanctum esse & utile juramentum, pie modo & prudenter, & flagitante necessitate adhibeatur, Catholica Ecclesia constituat.

B

CAPVT TERTIVM.

GENERALE ORIGENIANÆ DOCTRINÆ EXAMEN.

I. *Iniqua fere pro Origene, vel contra Origenem judicia.* II. *Recensentur ipsius defensores.* III. *Multa ad Origenianæ nominis oppugnatores confutandos generatim proponuntur. Mutua criminationum repugnantia;* IV. *Origenistarum errores Origeni afficti;* V. *Rufini interpretis perfidia;* VI. *Patrum falsis criminibus appetitorum exemplum;* VII. *Philocalia à Gregorio Theologo, & Basilio ex Origenis scriptis excerpta;* VIII. *allegoricæ ipsius interpretationes.* IX. *Frustra hæreseon fons appellatus est.* X. *Librorum ipsius depravatio.* XI. *Multa quoque ad ipsum excusandum in universum adducuntur : perpetua ipsius in proponendis sententiis hæsitatio; eiusdem modestia;* XII. *constans hæreseon insectandi studium;* XIII. *nimia in scribendo festinatio;* XIV. *Theologicæ quæstiones ipsius temporibus nondum satis excussæ, nec per Ecclesiam definitæ.* XV. *Eum tam lem temere dictorum pœnituit.* XVI. *Immerito Rufinum reprehendit Hieronymus, propter inscriptum Origenis Apologiæ Pamphili nomen.* XVII. *In multis peccasse Origenem fatendum est.* D XVIII. *Quo numero libri Origenis habendi sint, disputatur:* XIX. *& utrum inter Hæreticos ponendus ipse sit.*

I. QVOD de Origene Origenisque dogmatis jactabatur olim : Vbi bene, nemo melius ; ubi male, nemo pejus ; idem propemodum nunc de eo, iisque merito dici potest, qui de ipsius doctrina sententiam tulere : Vbi bene accipitur, neminem accipi melius, neminem majoribus extolli præconiis, neminis doctrinam acrioribus studiis defendi ; ubi male, duriori neminem & asperiori censura defricari. Adeo extrema omnia, non in vita solum, sed post mortem etiam vir ille expertus est ; nescio qua fati urE gente pertinacia, & perpaucos Adamantium inter, ipsiusque adversarios medias sectari partes patiente. Alios quidem tam inique erga ipsum animatos videas, ut in nefariorum ac pestiferorum Hæreticorum censu Origenem ponant, & tamquam de Ecclesiæ propudio ac vibice, sic de eo statuendum esse velint : alij contra tam cœco & effræni studio in eum feruntur, ut omnia ipsius facta ac dicta tueri parati sint, nec aliter dogmata eius, quam ut κυρίας δόξας amplectantur.

Vnus utrisque
Error, sed variis illudit partibus.

Equidem extrema hæc inter, medium quoddam iter tenendum puto, si quis æquus esse, nec sese ipse fallere velit. Fatendum est sæpe peccasse Origenem, & in damnosos errores F incidisse ; in multis falso & immerito fuisse accusatum si quis neget, profligati illum pudoris esse, & supra iam probavimus, & deinceps etiam ostendemus. Præclare Pamphilus in Apologia : *Consequens erat ex his omnibus laborum & studiorum suorum testimoniis amplecti talem virum* (Origenem) *& neque defensionis studio plus dare ei meriti, quam mensura deposcit ; neque rursus obtrectandi vitio facile condemnare, & alienum ab Ecclesiastica doctrina temere pronuntiare : cum utrumque istud præcipitium providens ante divinus sermo prohibuerit dicens : Non sit in te mensura major, neque mensura minor : abominabile est enim in conspectu Domini utrumque : unicuique enim prout dignum est retribuere, justitiæ proprium est. Propter quod & mensura integra, & pondus æquale acceptabile est apud Deum ; non hoc quod mentitur veritatem, per quod vel plus donatur rebus, quam merita deposcunt, vel subtrahitur meritis quod debetur.* Igitur utrorumque mihi improbatur ratio, tum qui apologiis suis omni labe purgare Origenem student, tum qui eius nomen

ab Ecclesia penitus detestantur: sed iis tamen qui ipsius propugnandam susceperunt caus- A
sam plus favere me profiteor; scitum quippe est plus reo favendum esse quam actori.

II. Nec me quorumdam hominum movent convitia, qui non sua modo defensione indignum Origenem existimant, sed iis etiam temeritatis notam inurunt, quicunque aliquod ei excusationis præstant officium. Quo suo decreto, non quosdam de trivio magistellos, sed principes in literis & pietate insignes viros percellunt. Nam ut Alexandrum Hierosolymitanum, Theoctistum Cæsariensem, Dionysium Alexandrinum, Firmilianum Cæsariensem, Gregorium Thaumaturgum, & Athenodorum, aliosque Origeni coævos prætermittam; & totam denique Palæstinam, Arabiam, Phœniciam, & Achaiam, quæ Origenis partes adversus Demetrium Alexandrinum tutatæ sunt, aperte eadem luculentis scriptis deinde propugnaverunt Eusebius, & Pamphilus, cum in Ecclesiastica Historia, B
tum multo magis per Apologiam sex libros complexam, quorum unicus supersest. Alios quoque magni nominis viros complures Eusebij temporibus Apologias pro Origene scripsisse tradit Photius Cod. 118. Inter Origeniani nominis fautores Athanasium ponit Stephanus Tritheita, cognomento Gobarus, cujus excerpta habet Photius Cod. 232. His accensendus Didymus Alexandrinus, qui pro Origene Apologeticum edidit, & Titus Bostrensis, & Gregorij ambo, Nazianzenum dico, & Nyssenum, qui à Gobaro commemorantur, & Iohannes Hierosolymitanus assiduis eam ob rem Epiphanij & Hieronymi probris lacessitus. Methodium quoque, infensum illum Origenis adversarium, sui aliquando odij pœnituit, & inter eius admiratores ac defensores nomen suum professus est. Tulit eadem ætas addictissimum Origeni Rufinum Aquileiensem, & innumeros per Ægyptum C
dispersos Monachos, maximis eadem de caussa cum Theophilo Alexandrino velitationibus conflictatos. Anonymi cujusdam toties à nobis iam supra laudati Apologiam pro Origene legisse se testatur Photius Cod. 117. Auctoris nomen & ætatem silentio pressit. Quid iam recentiores commemorem, Iohannem Picum Mirandulanum, Iacobum Merlinum Victurniensem, Desiderium Erasmum Roterodamum, Sixtum Senensem, Claudium Espencæum, Gilbertum Genebrardum, & novissime Petrum Halloxium, quorum luculentæ extant in Origenis defensionem dissertationes?

III. Horum quidem exemplum sine reprehensione sectari me potuisse puto; neque feci tamen, nec porro faciam: in neutram enim partem nimis conspici velim: tantum quid utrimque afferri in universum possit, disputabo. Primum, quid Origenis caussæ maxime D
faveat, videndum est; cujus duplex est ratio, vel conflatis in eum criminationibus diluendis, vel ipso Origene excusando. Confutantur primum accusationes hoc argumento, quod pleræque sibi repugnant invicem, & in se incurrunt. Inter novem criminationes à Pamphilo commemoratas, contrariæ sibi sunt priores quatuor, quæ ad Christum pertinent; ut vel silente ipso Origene, mutuo se illæ refellant. Quod si quis superius caput, quod Adamantij dogmata complectitur, attentis oculis perlustret, multa illic objecta Origeni crimina adversari sibi invicem deprehendet.

Beda in Collectaneis & Florib. cap. De luminib. Eccles.

IV. Alterum defendendi Adamantij argumentum ex eo petitur, quod Origenistarum Heterodoxorum errores Origeni sæpe afficti sunt, & quod, ut ait Beda, *multi eius pessimi discipuli multa venenosa sub nomine huius edidisse videntur.* Cum enim Christianum orbem in fa- E
ctiones dissipasset ipsius doctrina, ut multa huic falso ab adversariis impacta sunt, ita non pauca tamquam ab ipso tradita propugnarunt ipsius asseclæ; vel quæ reipsa fuerant ab illo tradita, in aliam sententiam detorserunt: quorum caussa insonti Origeni delegabatur. Caute ergo & diligenter Origenistica dogmata ab Origenicis seponat, & in diversis caussis Origenem ac Origenistas versari sciat, quisquis historiam hanc accurate rimari, & perspectam habere volet.

V. Nocuit & illud Origeni quod maximæ lucubrationum suarum partis Rufinum interpretem nactus est. Cuius tanta fuit in Latine reddendis Veterum scriptis, & tam immoderata licentia, quemadmodum sæpe monuimus, cum multa detrahendo, vel inferciendo, tum pleraque interpolando & recoquendo, ut intelligere debeat quicunque conver- F
sum à Rufino Scriptorem aliquem leget, non tam se Auctoris ipsius, quam Rufini sententias & verba legere. Eo vero latius patet id vitium, quod ipsum Origenianæ doctrinæ fontem, libros περὶ ἀρχῶν vnus ille ad nos derivarit, & suis quidem sordibus inquinatos; cujus testem citamus Rufinum ipsum in Prologo, & in Præfatione libri 3. Nemo autem superioris Capitis dissertationum fidem hinc elevari posse putet; cum enim magna criminationum pars, quas Origenis oppugnatores jactant, inde petita sit; quid aptius quam responsiones indidem depromere, unde criminationes petitæ sunt? Si quis ergo è corrupto libro prolatas defensiones caussetur, cadat accusationum ex eodem accersitarum fides necesse est. Quod si suum hisservetur robur, stabit illarum quoque auctoritas.

VI. Multum etiam ad defensionem Origenis confert Patrum aliorum exemplum, qui-

A bus errores aliqui exciderunt humanitus, quamvis orthodoxam in aliis tenuerint fidem, & inter orthodoxos positi sint. Nam ut alios brevitatis causſa prætermittam, quot recenſere possumus, nulla hæreſeos ſuſpicione aſperſos, & de Trinitate tamen falſa & abſurda commentos? Venient in hunc ordinem Iuſtinus Martyr, Athenagoras, Theophilus Antiochenus, Clemens Romanus, Gregorius Thaumaturgus, Methodius, Lucianus, & Origenis præcipue diſcipulus Dionyſius Alexandrinus, quem idcirco Anomœorum parentem appellat Baſilius Epiſt. 41. & Arianiſmi fontem Gennadius libr. 2. De dogmat. cap. 2. cum eum tamen ab his accuſationibus vindicet Athanaſius, & præter Athanaſium Hieronymus, qui eum *in Trinitate Catholicum eſſe* teſtatur Apolog. libr. 2. cap. 4 Quam multos integræ & ſanæ fidei viros tulit Eccleſia, calumniis proſciſſos, & ignominiis notatos?

B Vnum laudabo præ reliquis Iohannem Chryſoſtomum, vel hanc potiſſimum ob cauſſam, quod has ipſi conflictationes Origeniſmi ſuſpicio peperit. Nam cum Origeniſtas monachos adverſus Theophili Alexandrini injurias tueretur, in ſuſpicionem venit affectati Origeniſmi, variiſque artibus Epiſcopatu depulſus, Conſtantinopoli deturbatus, in exilium actus, ſumma ac prope ferina à ſubmiſſis ſatellibus inclementia adhibitus, ægritudine tandem animi, ac corporis doloribus extinctus eſt; Origeniſque calamitatem & fortunam Origeniſtas protegens in ſe expreſſit.

VII. Notandum quoque in gratiam Origenis, quæcunque nobis ipſius exhibet Philocalia (multa autem exhibet, etiam ab eius criminatoribus reprehenſa) quoniam à Gregorio Theologo & Baſilio ſelecta Philocaliæ nomine affecta ſunt, ipſorum quaſi ſuffragio

C & approbatione munita videri; nam ſi ſecus de iis ſenſiſſent, eane ἐκλογὰς χρήσιμους ἐκ φιλοκαλίας Gregorius appellaſſet in Epiſtola ad Theodorum Tyaneum Epiſcopum?

VIII. Allegoricæ præterea ipſius interpretationes Lectores nonnumquam ſefellerunt: cum enim ſæpe ab expoſitione literæ ad ſpiritalem ſenſum ita tranſeat, ut vix utriuſque percipiatur commiſſura, allegoricas interpretationes habuerunt pro dogmaticis aſſertionibus, & ſic in eas, tamquam adverſus novas opiniones in Eccleſiam invectas vehitati ſunt.

IX. Nec fraudi huic eſſe debet, quod Manichæorum, Sabellianorum, Arianorum, Eunomianorum, Anomœorum, Pelagianorumque pater, & omnium hæreſeon fons à nonnullis appellatur. Nam ut ad confingendas Hæreſes incentivum ſcripta ejus malis ingeniis

D ſubdidiſſe demus, Lectorumne culpam & perverſa judicia præſtare tenetur? meritone ægri ſtomachi vitium in cibum ſincerum transfertur? Imo vero, ſummæ ejus in Eccleſia auctoritatis vel ex eo præjudicium ſumi poteſt, quod ex ipſius ſuffragio magnam erroribus ſuis vim accedere putarunt Heterodoxi. Annon autem præcipuam figmentis ſuis fidem ex Scriptura ſacra conciliare itidem ſtudent Hæretici? annon ex Divinis Libris in alienos & nefarios ſenſus à ſe contortis peſtifera ſua dogmata extuderunt? Pari ergo jure errorum omnium, ſi ita loqui licet, Scriptura ſacra, male ſcilicet accepta, fons dicatur & origo, ob præpoſtera nempe Hæreticorum ingenia, optima quæque pervertentium.

X. Denique potiſſimum Origeni ex librorum ipſius depravatione patrocinium conciliatur. Argumentum illud arripuit Anonymus ipſius defenſor apud Photium Cod. 117.

E Idem vero peculiari libello dilatavit Rufinus, cujus ſumma hæc eſt: Inde Origenis codices ab Hæreticis & malevolis depravatos argui, quod contraria & repugnantia, non in diverſis ſolum ipſius ſcriptionibus, ſed iiſdem etiam locis comperiantur, qualia ab homine non inſano, nec penitus mente commoto ſcripta nullus ſuſpicari poſſit; Patrum aliorum libros pari modo Eccleſiæ perduelles corrupiſſe, puta Clemētis Romani, Clemētis alterius Alexandrini; ac Dionyſij item Alexandrini; ejus libris manus ab Hæreticis illatas Athanaſium demonſtraſſe; eumdem caſum Athanaſij ipſius Codices ſuſtinuiſſe; Hilarij quoque & Cypriani; nec ſacris ipſis Voluminibus nefarios homines Marcioniſtas & Apellitas peperciſſe; non unam lucubrationum ſuarum corruptelam ab Adverſariis ſuis profectam Origenem ipſum deprehendiſſe, uti ipſe apud Amicos Alexandrinos queſtus eſt in Epiſto-

F la, quam deſcripſit Rufinus; eamdem quoque querelam in alia ipſum Epiſtola iteraſſe. Præ aliis vero depravatos fuiſſe libros περὶ ἀρχῶν idem tradit Rufinus in Prologo iis præfixo. Huic adſonat Vincentius Lirinenſis in Libello adverſus Hæreſes, capit. 23. *Sed dicet aliquis*, inquit, *corruptos eſſe Origenis libros: non reſiſto, quin potius & malo: nam id à quibuſdam & traditum, & ſcriptum eſt, non Catholicis tantum, verum etiam Hæreticis.* Auctor Catalogi ad Deſiderium: *Multi tamen aliquos eius* (Origenis) *peſſimos diſcipulos multa venenoſa ſub eius nomine edidiſſe teſtantur*: quæ verba repetit Beda. Auctor Prædeſtinati Hær. 22, & 43, minime ab his diſcrepat, additque Ampullianum quemdam Hæreſiarcham Bithynum adſtruendi ſui dogmatis gratia vitiatos à ſe Origenis libros protuliſſe. Denique Haymo Albertſtatenſis in libro De Chriſtianarum rerum memoria ita diſſerit: *Ego ſane de Origene viro tam illuſtri, abſtinentiſſimæ vitæ & caſtiſſimæ, præclaræ doctrinæ, puri & lucidi ſermonis, ſalva fide Pa-*

tum dixerim, quod hæc omnino non scripserit, sed ab Hæreticis ob præclarum nomen eius offuscandum, A
maligne conficta sunt & conscripta, & nomini suo pratitulata.

Constat profecto solenne id esse Hæreticis veteres libros arcessendæ sibi auctoritatis causſa violare. Frequentia occurrunt exempla in Panario Epiphanij. Scribit item Evagrius Nestorianos & Eutychianos sanctorum Patrum lucubrationes sæpe depravasse, multosque Apollinarij libros Gregorio Thaumaturgo, Athanasio, & Iulio mutatis titulis adscripsisse. Apollinaristas quoque Cyrilli libros pervertisse auctor est Leontius. Notarios præterea Homilias Origenis, & dictata ex ipsius ore excipientes per nimiam festinationem erroribus aliquibus respersisse crediderim; necnon & indoctas puellas, quarum opera ad exarandos nitidis literis codices utebatur.

Evagr. libr. 3. cap. 31.

Sed Hieronymus totam hanc Origenis, quæ ex librorum ipsius depravatione petitur, B defensionem stocci facit libr. 2. Apolog. adv. Rufin. cap. 4, & 5. & cum Rufino pedem confert, ac loca Origenis in quibus repugnantia extare dixerat Rufinus, designari sibi postulat. Nos certe in superiore capite testimonia attulimus tam sibi contraria, ut Hieronymo satisfaceere possint. Ait deinde hac responsione usum non esse Didymum, non Eusebium. Quid tum autem? Si, quæ ab Hæreticis inserta sunt, benigna interpretatione mollivit Didymus, vel perperam defendit Eusebius; si objectum testimonium solvere maluerunt, quod erat in promtu, quam ut falsum repudiare, quod probatu difficilius erat, minusne idcirco incerta & adventitia sunt? Vsus erat deinde Rufinus aliorum Patrum exemplo, quorum lucubrationes fuerant violatæ. Ait vero Hieronymus futurum ut si id concedatur, iam incerti sint librorum auctores, nihil ad eos relatum iri qui scripserunt, sed ad C corruptores omnia, ac ne ad illos quidem, cum ignoti sint. *Hac defensionis*, inquit, *perturbatione, nec Marcion, nec Manichæus, nec Arius, nec Eunomius accusari poterunt.* Attendisset vero Hieronymus ad superiora: scribit Rufinus falsi ea esse suspecta, quibus alia in eodem Scriptore ex adverso opposita extant: his duntaxat falsitatis notam apponit Rufinus; *Non enim*, inquit Invect. 1. in Hieron. *generaliter promisi me prolaturum quæ essent fidei contraria, sed quæ ipsi sibi essent contraria*: ideone porro incerti erunt librorum Auctores, si ea duntaxat illis abjudicentur, quæ reliquis contradicunt? ecquod hinc sibi patrocinium spondere poterunt Marcion, Manichæus, & alij? Tum objicit sibi Hieronymus: *Quomodo in libris eorum* (Patrum Ecclesiæ) *vitiosa nonnulla sunt?* respondet, *Si me causſas vitiorum nescire respondero, non statim illos Hæreticos iudicabo: fieri enim potest, ut vel simpliciter erraverint, vel alio sensu scripserint,* D *vel à librariis imperitis eorum paulatim scripta corrupta sint: vel certe, antequam in Alexandria, quasi dæmonium meridianum, Arius nasceretur, innocenter quædam & minus caute locuti sunt, & quæ non possint perversorum hominum calumniam declinare.* Excusationem accipio, cur tu eamdem pro Origene adhibitam repudiabis? à librariis scripta eius fortasse corrupta fuisse dicimus; ante Arium minus caute locutum pronuntiamus, vel alio sensu scripsisse, vel denique errasse; idcircone hæreseos ipsum damnabis? Allata demum Patrum aliorum exempla deridens ait non hæreseos suspicione vacare Origenem, etiamsi in hæresi Patres alij fuerint. Dicendum potius hæresi vacare Origenem, quamvis in errores lapsus sit, quod paribus impliciti erroribus Patres, omni tamen hæreseos nota sint immunes. Mutilatæ postmodum Epistolæ Adamantij ad amicos Alexandrinos Rufinum arguit Hieronymus; ut si E quis mutilatum à me Scriptorem esse dicat, cum testimonium aliquod ex eo vel fragmentum ad rem in disputatione positam pertinens adduco: quorsum enim Origenis adversus Demetrium querelas, quæ in reliqua Epistolæ parte continentur, retulisset Rufinus, de librorum ipsius constupratione agens? Ad id autem quod causſatus fuerat Origenes in Epistola ad Alexandrinos, adulteratum à Candido Valentiniano hæretico habiti secum Dialogi Codicem, subjicit Hieronymus: *Intelligimus in hoc tantum Dialogo ab Origene argui hæreticam falsitatem, & non in cæteris libris, de quibus numquam quæstio fuit: alioqui si omnia quæ hæretica sunt, non erunt Origenis, sed Hæreticorum, omnes autem propemodum illius Tomi his erroribus pleni sunt, nihil Origenis erit, sed eorum quorum ignoramus vocabula.* Quid fiet autem altera Origenis Epistola, in qua scribit Rufinus parem haberi de libris eius violatis querimoniam? Deinde F non id velle Rufinum diximus, quæcunque hæretica sunt in Origenis lucubrationibus, Hæreticorum esse, sed ea tantum quibus repugnantes sententias Origenes asseruit. In Epistola quoque 65 ad Pammachium & Oceanum, cap. 4, multa in eamdem sententiam Hieronymus colligit, idemque habet, quod in Apologia adv. Rufin. propositum est, & à nobis supra confutatum, nempe defensores Origenis Eusebium, & Didymum hac responsione quæ ex librorum ipsius constupratione petitur, minime usos fuisse. Tum ait: *Solus inventus est Origenes, cuius scripta in toto orbe falsarentur.* Itane vero? Annon Evangelistarum, Apostolorumque scripta adulteras Hæreticorum manus senserunt? Parum quoque valet, quod subnectitur: *Ipse Origenes in Epistola quam scribit ad Fabianum, pœnitentiam agit, cur talia scripserit; & causſam temeritatis in Ambrosium refert, quod secreto edita in publicum protulerit:* nam

A nec hæreticus ille est, nec habendus est, quem temere dictorum pœnituit. Aliud præterea his verbis suggerit nobis defendendi Origenis argumentum Hieronymus; perperam scilicet ab Ambrosio vulgatos fuisse Codices, quos exercitationis gratia secreto Origenes elucubraverat. Hinc denique refellitur illud Baronij ad A. 232. cap. 10. *At in eo certe minus excusatione dignus esse videtur, quod cum sciret sua ab omnibus impugnari, retractatorium nullum ediderit Commentarium; cum ipse tamen satis otij & temporis superfuerit, ut ad omnes Catholicæ fidei numeros, cuncta quæ à se scripta essent, attemperaret:* nam & pro *retractatorio commentario* haberi potest illa ad Fabianum Epistola, & alios insuper fortasse scripsit, vetustate deinde consumtos.

XI. Quæ ad frangendas Origenis oppugnatorum accusationes, eumque adversus ca-
B lumnias tuendum, & immunem culpa præstandum valere poterant, collegimus: nunc quid ad eum excusandum, & ad conciliandum huic, etiam erranti, hominum favorem conferat, videamus. Vtilissimum est imprimis, quod nullam in proponendis opinionibus pervicaciam, nullam in defendendis pertinaciam, quæ præcipua hæreseos nota est, præ se fert, sed fluctuans semper & incertus cogitata sua profert in medium, solenni hac vocula μήποτε, quæ hæsitantis est, lectorum animos occupans, & disputationes suas ordiens, easdemque consueta obtestatione concludens, qua universos ad alia perscrutanda & proponenda hortatur, paratum se significans à suis discedere, ad meliora transire. Sæpe quidem in libris περὶ ἀρχῶν dubitationem suam fatetur: velut libr. 1. cap. 6. *Quæ quidem a nobis etiam cum magno metu & cautela dicuntur, discutientibus magis & pertractantibus, quam pro certo ac defi-*
C *nito statuentibus: indicatum namque à nobis in superioribus est, de quibus manifesto dogmate terminandum sit, quod & pro viribus nos fecisse puto, cum determinate loqueremur. Nunc autem disputandi specie magis quam definiendi, prout possumus, exercemur.* quod iterat in fine capitis ejusdem, & initio sequentis. De Incarnatione Christi dicturus hæc præfatur libr. 2. περὶ ἀρχῶν, cap. 6. *De quo nos non temeritate aliqua, sed quomodo ordo loci deposcit, ea magis quæ fides nostra continet, quam humanæ rationis assertio vindicare solet, quam paucissimis proferemus, suspiciones potius nostras, quam manifestas aliquas affirmationes in medium proferentes.* Nec aliter suam de anima disputationem accipi vult; ait enim libr. 3. περὶ ἀρχῶν, cap. 8. *Verumtamen quod diximus mentem in animam verti, vel si qua alia in hoc videntur aspicere, & discutiat apud se qui legit diligentius & pertractet; à nobis tamen non putentur velut dogmata esse prolata, sed tractandi more ac requirendi esse discus-*
D *sa:* & paulo post: *Hæc prout potuimus de rationabili anima discutienda magis à legentibus, quam statuta ac definita protulimus.* Plena sunt ejusmodi obtestationum omnia, è quibus nonnullas adducit Pamphilus suam pro Origene Apologiam exordiens, ex ejusque hæsitatione validissimum tuendi ipsius argumentum sumit, idque non semel adversariis objectat. Hinc Gulielmus Parisiensis in part. 1. De universo, cap. 19. hæc scribit: *Hinc est error qui impositus fuit à quibusdam uni è præcipuis Doctoribus Christianorum, & iste fuit è sapientibus Theologis Græcorum, & vocatus fuit Origenes. Apparebit autem tibi ipsum nullatenus ex sententia & assertione dixisse.* Qui minus autem hanc pro Origene excusationem usurpabimus, cum eamdem pro Origenis discipulo Gregorio Thaumaturgo usurpaverit Basilius Epist. 64? Merito itaque Iohannes Picus Mirandulanus, secundo articulo Apologiæ pro Origene, probat eum, si
E quid fidei minus consonum scripsit, *neque dogmatice, neque assertive sed dubitative semper & inquisitive procedere;* multaque Origenis congregat loca, in quibus apparet ipsius fluctuatio.

Multum etiam modestiam Origenis, & submissos ac humiles de se, suaque doctrina sensus prædicat Pamphilus initio Apologiæ: & merito; quid enim tam ab hæresi alienum, cujus certus character est superbia? Factum itaque optime est ab Halloxio, cum in ejus contestanda demissione & modestia operam suam posuit, & loca ipsus multa coacervavit. *Hall. Orig. def. libr. 2. cap. 2.*

XII. Quid quod internecinum cum Hæreticis bellum perpetuo gerit Origenes, Valentinianis, Marcionistis, Basilidianis, Apellitis, Helcesaitis; eaque teneri ac credi dunta-
F xat jubet, quæ ab Ecclesia recepta sunt. *Illa sola*, inquit in Proœmio libr. 1. περὶ ἀρχῶν, *credenda est veritas, quæ in nullo ab Ecclesiastica discordat traditione.* quod sæpe repetit: & Hom 16. in Luc. *Ego vero quia opto esse Ecclesiasticus, & non ab Hæresiarcha aliquo, sed à Christi vocabulo nuncupari, & habere nomen quod benedicetur super terram, & cupio tam opere, quam sensu, & esse, & dici Christianus, æqualem & in veteri & in nova Lege quæro rationem.* Vnde Pamphilus: *Hoc idem facit etiam* (Origenes) *cum Hæreticorum discutit sectas, quibus omnibus confutatis atque victis unam solam eam, quam supra exposuit, Catholicæ veritatis sententiam tenet. De quibus singulis qualiter responderit Hæreticis, & quomodo universa eorum dogmata destruens ipse semper Apostolicam confirmaverit fidem, si velimus omnes sententias eius congregare, & longum satis est, & erit tam nobis qui scribimus onerosum, quam legentibus tædiosum.* Profecto hæreses, hæreseonque principes à pueritia usque adeo aversabatur, ut Paulo Hæretico, excellentis licet facundiæ viro, in precationi-

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

bus adsistere numquam voluerit, etiamsi eodem ac ille contubernio uteretur: φυλάττων, A inquit Eusebius libr. 6. Histor. cap. 2. ἐξ ἐτῶν παιδὸς κατὰ ἐκκλησίαν, ἐθιλονεικοῦντος τε, ὡς αὐτῷ ῥητέον φησί που αὐτὸς, τὰς τῶν αἱρέσεων διδασκαλίας· *Servans Ecclesiæ regulam iam inde à puero, & ut ipse et alicubi loquitur, hæreseon doctrinas abominans.*

XIII. Suam præterea in scribendo festinationem Origeni nocuisse credibile est; nam cum tot inter curas animum distraheret, qua verba faciendo ad populum, qua Catechumenos instituendo, qua munia omnia pietatis exequendo, non multum scilicet succisivi supererat otij ad elaborandas scriptiones; proindeque quod piis exercitationibus impenderat temporis, summa diligentia repræsentabat, ut plus septem notarios scribendo defatigaret, tantumque librorum ediderit in publicum, ut mirabile sit. Quo factum est, ut sæpe eum σολοικίζοντα deprehenderimus; animo rebus intento, ad orationis composituram in- B curioso. Quid ergo mirum aliqua non satis caute dicta hinc interdum excidisse?

XIV. Potissimum vero iuvat Origenem, quod quæstiones pleræque nondum fuerant Theologorum disputationibus ventilatæ & illustratæ, nec Ecclesiæ decretis & sanctionibus definitæ. Avia ergo loca, & nullius ante solo trita peragrantes Theologi, quæ proxima ad verum videbatur via, hac ferebantur confestim, & aberrabant sæpe, sed venia digno errore, nondum recto tramite per Ecclesiam monstrato. Quod aliis igitur Patribus benigne condonari solet, idem ut indulgeatur Origeni æquum ac verum est. Quænam autem communi Ecclesiæ consensu sua ætate recepta & probata essent, tum quæ in utramque partem possent disputari, cauta distinctione secrevit ipse Origenes in Proœmio libri 1. περὶ ἀρχῶν. In postremum hunc censum conicit quæstiones de animæ origine, de natura An- C gelorum & Dæmonum, de iis quæ mundi ortum antecesserunt, & quæ post eius interitum futura sunt, aliaque nonnulla. Eadem in simili caussa usus est exceptione Hieronymus lib. 2. Apolog. adv. Rufin. cap. 4, cum veteres Ecclesiæ Scriptores, quorum codices erroribus infecti sunt, excusare vellet: *Fieri potest ut antequam in Alexandria, quasi Dæmonium meridianum, Arius nasceretur, innocenter quædam & minus caute locuti sunt, & quæ non possint perversorum hominum calumniam declinare.* Reddimus itaque Hieronymo voces suas, & quod pro aliis valere vult, idipsum pro Origene ut valeat, iure nostro postulamus.

XV. Denique cum in Epistola 65. quæ est ad Pammachium & Oceanum, cap. 4. testificetur Hieronymus, ut dictum superius à nobis est, errorum suorum Origenem pœnituisse, idque Fabiano Papæ ipsum significasse per literas, & temeritatis causslam in Ambro- D sium retulisse, quod secreto edita publicasset; is ab omni hæreseos infamia plane vindicatur, qua ij notantur duntaxat, qui temere pronuntiata pertinaciter defendunt. Optime id pro ingenij sui perspicacitate notavit Picus Mitandulanus art. 4, Apologiæ suæ pro Origene: verum minus recte addidit Origenem ante sexagesimum ætatis suæ annum multa titubanter proposuisse, ut pote in Theologicis quæstionibus nondum satis subactum; quæ vero deinceps elucubravit, puta libros contra Celsum, & Commentaria in Matthæum, ea tum scripsisse, cum iam Catholica veritas ipsi fuisset comperta: quasi non iidem compareant in iis errores, quos in prioribus admiserat.

XVI. Quoniam autem defensores Origenis percensemus hoc capite, & quæ illi tuendo commoda esse possunt, summatim colligimus, locus non admonet, ut Apologiæ sub E nomine Pamphili pro eo scriptæ, cujus testimonium toto hoc opere sæpe adhibuimus, verum ac legitimum auctorem indicemus. Lucubrationi huic à se Latinis literis redditæ Pamphili nomen Rufinus adscripserat, uti hodieque adscriptum extat; & in Invectiva priore in Hieronymum tamquam à Pamphilo elaboratam laudaverat: quem secuti sunt deinde Auctor Prædestinati libr. 1. Hær. 43, Socrates libr. 4. Hist. Eccles. cap. 27, & Nicephorus libr. 10. cap. 14. Rufino reclamavit Hieronymus, fucumque Lectoribus factum conquestus est: at in assignando scriptionis hujus auctore varia disseruit. Nam in Proœmio in Dialogos adv. Pelagianos, & Apolog. 1. in Rufin. cap. 2, eam docet primum esse librum è sex libris, quibus constabat Apologia Eusebij pro Origene; ex eoque id esse manifestum, quod in sequentibus Eusebij libris citetur ille primus; & in primo vicissim se- F quentes; nihil Pamphilum, teste Eusebio, proprij operis condidisse: & in libro adv. Pelag. ad Ctesiph. cap. 2, *Fecerat hoc*, inquit, *& in sancti Pamphili martyris nomine, ut librum primum sex librorum defensionis Origenis, Eusebij Cæsariensis, quem fuisse Arianum nemo est qui nesciat, nomine Pamphili martyris prænotaret*: & libr. 6. in Ezech. cap. 18, *Nec mirum si gentilem Philosophum in martyrem & Romanæ urbis Episcopum transtulerit; cum Eusebij quoque Cæsariensis primum pro Origene librum, Pamphili martyris vocabulo communarit; ut facilius tali laudatore libros impiissimos περὶ ἀρχῶν Romanis conciliaret auribus.* At in Epistola 65. ad Pammach. & Ocean. cap. 4, compositum ab amicis Origenis & sectatoribus librum suspicatur, eoque facilius compositum, quod, nullis aliis à Pamphilo editis scriptionibus, ex earum conflictu verum deprehendi non posset, additque suppositittium hoc opus ad mille versus è principio libri sexti Euse-

A bianæ Apologiæ continere. Subjungit postmodum Pamphilum inter & Eusebium magnam fuisse animorum concordiam: *Quomodo igitur*, inquit, *inter se dissentire potuerunt, ut Eusebius in toto opere suo Origenem Ariani probet dogmatis, & Pamphilus Nicænæ Synodi, quæ fuit postea, defensorem?* Vnde concludit vel Didymi esse illud opusculum, vel alterius cujuslibet, qui sexti Eusebij libri *capite detruncato cætera membra sociarit*: hoc est, qui libri sexti initium in priorem inseruerit. Nam libro 3. Apolog. adv. Rufin. cap. 4. hæc habet: *In Cæsariensi Bibliotheca Eusebij sex volumina reperi ἀπολογίας ὠριγένους: quæ cum legissem, primum eum librum deprehendi, quem tu solus sub nomine Martyris edidisti, de Filio & Spiritu sancto in bonam partem plerisque blasphemiis commutatis; & hoc vel Didymum, vel te, vel alium fecisse nescio quem, quod tu apertissime in libris περὶ ἀρχῶν fecisse convinceris: maxime cum idem Eusebius, ut iam duobus libris docui,*
B *scribat Pamphilum nihil proprij operis edidisse.* Ex his effeitur Didymum, aut alium quemlibet, in priorem Eusebianæ Apologiæ librum mille circiter versus ex sexti initio detractos inseruisse, Rufinum vero exposuisse Latine, & sub Pamphili nomine publicasse, cum Eusebij potius dicendus esset; ac nonnulla quoque de Filio Dei & Spiritu sancto, in eo vel ipsum, vel Didymum, vel alium commutasse. Hoc idem reperitur libr. 1. Apolog. adv. Rufin. cap. 2, & libr. 4. cap. 4, quo postremo loco aliqua etiam orthodoxæ fidei minus congrua in Rufini interpretatione extitisse tradit Hieronymus, quæ nusquam hodie comparent; à Rufino, ut opinor, erasa, quo omnem querelæ ansam præcideret. Libri ejusdem
C secundi capite sexto narrat Hieronymus Apologeticum hunc, primum sibi in codice Rufini visum, Pamphili nomine inscriptum, diversum ab Eusebii Apologetico aliquando existimasse: sed pellecto utroque facile intellexisse primum ex Eusebianis sex libris, eum esse cui à Rufino Pamphili nomen inductum est, quique hoc titulo Latine ac Grece editus est, *immutatis duntaxat sensibus de Filio & Spiritu sancto, qui aperiam blasphemia in præferebant*: eo factum ut in libro De scriptoribus Ecclesiasticis Pamphilo lucubrationem hanc adscripserit. Verba ejus sunt: *Scripsit, antequam Eusebius scriberet, Apologeticum pro Origene.* Id ita demum excusat libr. 2. Apolog. adv. Rufin. cap. 6. *Sed cum ipse dicat Eusebius Pamphilum nihil scripsisse, exceptis brevibus Epistolis ad amicos, & primus liber sex voluminum illius eadem & iisdem verbis contineat, quæ sub nomine Pamphili à te ficta sunt, perspicuum est te idcirco librum hunc dissimulare voluisse, ut sub persona Martyris hæresim introduceres; cumque de ipso libro, quem Pamphili simulas, multa perverteris, & aliter in Græco, aliter in Latino sit, fraudem tuam errori meo imputare non debes; cre-*
D *didi enim eius esse librum, quem titulus præferebat*: atque hæc repetit libr. 3. Apolog. cap. 4. Quamvis autem in assignando Apologetici huius auctore dubius hæreat Hieronymus; Marianus tamen Victorius accuratus Hieronymi editor eum sine dubitatione Eusebio adscribere non dubitavit.

Verum concertationem dirimit Photius Cod. 118. docet enim Pamphilum, cum attineretur in carcere, quinque priores Apologetici illius libros præsente Eusebio elaborasse; sextum vero, perpesso martyrium Pamphilo, ab Eusebio fuisse absolutum. Præcipuum nempe operis auctorem Pamphilum agnoscit, socium vero Eusebium & administrum. Res ex ipsius verbis melius spectabitur: αἰτιᾶται παμφίλου τὸ μάρτυρος καὶ εὐσεβίου τοῦ θεοσεβεστάτου ἐπισκόπου καισαρείας τῆς παλαιστίνης ἀπολογίαν ὑπὲρ ὠριγένους. πλὴν ὁ μὲν τέλειον ἐξ, ὧν οἱ μὲν πέντε παμφίλου τοῦ διασημοτάτου ὁμολογητοῦ, συμπαρόντος καὶ εὐσεβίου
E ἐξητάσθησαν. ὁ δὲ ἕκτος, ἐπεὶ ὁ μάρτυς ἔφθη τὸν βίον ἀπαθὴς, αὐτίκα ὡς ἐν ἱερῷ θεῷ, εὐσεβίῳ λοιπὸν ἀπαρτίζει. *Lectus est Pamphili martyris, & Eusebij pro Origene liber sex tomis constans, quorum quinque à Pamphilo in carcere detento, præsente etiam Eusebio, elaborati sunt. Sextus autem, postquam gladio Martyr vita privatus migravit ad Deum quem concupiscebat, ab Eusebio est absolutus*: & deinde: ἡ δὲ τοῦδε ὠριγένους ἀπολογία, ὡς ἔφημεν, ὁ παμφίλου σὺν εὐσεβίῳ καθειργμένῳ τῷ οἰκείῳ αἵματι συμγράφασθαι, καὶ παύτῃ ὡς τοὺς ἐν μετάλλοις ὑπὲρ χριστοῦ παλαιπωρουμένους διεπέμψατο. *Apologiam autem pro Origene, ut diximus, Pamphilus una cum Eusebio carcere inclusus elucubravit, eamdemque ad eos qui in metallis pro Christo exercebantur, misit.* Eusebius ipse scriptam eam à se & Pamphilo fatetur Histor. libr. 6. cap. 33. ὅσα ἡ ἀναγκαία, inquit, ἦν ἐκ αὐτῆς διηγήσασθαι μοι, ταῦτα καὶ ἐν τῷ ὑπὲρ αὐτοῦ πεπονημένῳ ἡμῖν τε καὶ τῷ κατ' ἐμὲ ὁσίῳ ἐν ἱερεῦσι παμφίλῳ ἀπολογίας, πάρεστιν ἀναλέξασθαι. *Quæcunque vero de illo necessario cognoscenda sunt, ea petere licet ex Apologia, quam pro eo ego & sancti temporis nostri Martyr Pamphilus elaboravimus.* Pamphilum igitur & Eusebium auctores habet Apologeticus iste, &, si Photium audimus, primarium quidem & præcipuum Pamphilum. Postremum duntaxat è libris sex unus Eusebius conscripsit. Ad id autem quod objicit Hieronymus, mille versus detractos è postremo Apologiæ libro, qui Eusebij fuit, in priorem illum Pamphili fuisse inductos, proindeque non totum à Pamphilo fuisse lucubratum; respondeo nec totum lucubratum fuisse ab Eusebio; & utrique adscribi posse. Vana est vero altera Hieronymi petitio, cum ait summum fuisse Eusebium inter & Pamphilum opinionum consensum; cum autem Eusebius Origenem toto in opere suo probare videatur Ariani fuisse defensorem dogmatis, Pamphilus vero Nicenæ Synodi, quæ fuit postea, defensorē; hinc effici non esse Pamphili & Eusebij totū illud opus, sed par-

tem esse Eusebij, priorem vero librum alterius cujuslibet, puta Didymi. Non magis enim A
mirum est diversa de Origenis doctrina sensisse & scripsisse Pamphilum & Eusebium quam
de Christi divinitate orthodoxam fuisse Pamphili opinionem, Arianam vero & hæreticam
Eusebij. Facile quoque diluitur aliud argumentum Hieronymi, nihil proprij operis Pam-
philum condidisse asserentis: nec enim proprium eius opus Apologeticus ille dici potest,
quem alterius opera adjutus, Eusebij scilicet, elaboravit. Nunc vero arbitrentur æqui &
eruditi Lectores, meritone Rufinum Hieronymus reprehenderit, propter inscriptum
Pamphili nomen priori huius Apologiæ libro. Cæterum cum sex constaret libris hæc
Pamphili Apologia, cujus prior duntaxat à Rufino conversus ad nos pervenit, non est cur
miretur Baronius Gregorij Neocæsariensis encomiasticam orationem Origeni dictam,
quam à Pamphilo Apologiæ suæ insertam fuisse proditum est, in ea hodie non inveniri, B
cum quinque libris mutilatum hoc opus habeamus.

XVII. Quamvis autem multa vel ad refellendos Origenis adversarios, vel ad ipsum ex-
cusandum attulerimus, in multis tamen peccasse fatendum est. Ac plerosque sane ipsius
errores supra iam ab aliis deprehensos agnovimus, vel nondum perspectos notavimus,
cum eius dogmata perpenderemus. Peccandi caussa judicium præceps, & immoderata in-
genij lascivia & licentia, cui tam intemperanter morigerabatur, ut cogitata omnia, cruda
etiamnum & immatura profunderet. Accessit inepta quædam Scripturæ plerumque expli-
candæ ratio, vocum singularum notionibus eruendis & expendendis odiose ac putide stu-
dens, & in minutis quibusque consectandis ac invicem confligendis morose & frigide la-
borans. Adde nimium profanarum doctrinarum, ac Platonicæ præsertim philosophiæ, C
Tertull. lib. de anima cap. 23. quam Tertullianus *hæreticorum omnium condimentarium esse factum* ait, studium, ad cujus nor-
mam Theologica dogmata cum exigeret, absurdis opinionibus ipse primum imbutus,
mox Ecclesiam conturbavit. Platonis quidem disciplinam affectati sunt vetusti Patres
quamplurimi, partim vetustiores Origene, partim eodem recentiores, quicunque præ-
sertim Nicænum Concilium antecesserunt: at ea solum ab illo mutuati sunt, quæ decretis
Ecclesiæ consentiebant; Origenes vero totam Academiam visus est in Ecclesiam transtu-
Hom. 14. in Gen. lisse: licet fateatur alicubi *Philosophiam neque in omnibus Legi Dei contrariam esse, neque in om-
nibus consonam.* Inde tanta errorum seges bonæ frugi succrevit. Ex his satis liquet quam
inanes sint Rufini conatus, cum quidquid falsum apud Origenem occurrit, pro spurio &
ab Hæreticis intruso haberi iubet; nam multa quidem Origeni afficta fuisse verum est, sed D
plura tamen, eaque noxia & damnosa ab illo profecta esse candidum virum fateri decet.

XVIII. Nunc quærendum supereſt quo numero habendi sint libri Origenis, ipseque
adeo Origenes: utrum hic inter Hæreticos, illi inter damnatas ac reprobatas scriptiones
ponendi sint. Quod erit capitis hujus velut corollarium. Disputemus primum de libris.
In varios Origenem impegisse errores satis à nobis confessum est. At quamvis eos ope-
ribus ipsius aliunde assutos daremus, quod multi affirmarunt, planeque iis immunem Ori-
genem agnosceremus, valeret id quidem ad excusationem Auctoris; non ad purgatio-
nem librorum. Cum certum sit igitur falsis eos & impiis scatere sententiis, & iam inde à
vetustis temporibus malo fermento fuisse infectos, quæritur penitusne repudiari eos ju-
beat Ecclesia, & abiici, quemadmodum Hæreticorum libri solent, an ipsorum usum eadem E
vel probet vel certe permittat.

Auctor est Pamphilus in Apologia, Hæreticorum loco sua ætate à multis habitos, qui-
cunque libris Origenis uterentur, nec eam quidem concessam ipsis fuisse veniam, *quæ im-
partiri solet (verbi gratia) his qui Græcorum secularium libros, vel nonnumquam etiam Hæreticorum
percontandi atque cognoscendi studio decurrunt.* Pamphili circiter temporibus florebat Pacho-
mius Abbas, vitæ sanctitate illustris, quem iam morti proximum, Monachos suos ab ea-
rum lucubrationum lectione gravissimis verbis prohibuisse narrat, qui vitam eius literis
consignavit: sed fidem narrationi detrahit perspectum scriptoris adversus Origenismum
odium. Multum deinde à Theophilo & Epiphanio laboratum est, omnium de manibus ij
Socrat. libr. 6. c. 9. 12. Sozom. lib. 8. cap. 14. libri ut excuterentur: proditum quippe est à Socrate & Sozomeno solas Origenis lucubra- F
tiones criminatum esse Theophilum, earum licet auctoritate adversus Arianos iam ante
Athanasius pugnasset; Alexandriæ concilium conflasse, in eoque illæ ut repudiarentur
perfeciſe; easdem in Cypria Synodo suasu ipsius Epiphanium damnasse, & ne quis iis
legendis operam daret sanxisse, decretum Constantinopolim misisse, idemque ut faceret,
Chrysostomum valde fuisse hortatum; eodem ipsum contendisse, Episcopos in suam sen-
tentiam pellicere voluisse, & Origeniana denique scripta in Apostolorum templo publica
denuntiatione reprobare parantem Sarapionis monitu absterritum fuisse. A Faustino quo-
Ear. Ann. 402. c. 15. que verum eorum usum testificatur Hieronymus Epistol. 76. ad Tranquill. Nec Baro-
nio assentior, contra Sulpitij Severi, Socratis, & Sozomeni auctoritatem falsum esse asse-
renti, Epiphanium inter, Theophilum, & Chrysostomum de libris Origenis prohibendis

hac

A hac tempestate actum, vel eos in Alexandrina Synodo aut Cypria fuisse proscriptos; nec Gennadio, qui Severum in Dialogo priore referre ait, *suo tempore apud Alexandrinam Synodum Episcoporum decretum, Origenem & cautius à sapientibus pro bonis legendum, & à minus capacibus pro malis repudiandum.* Ait quidem Sulpitius maximam fuisse Monachos inter & Episcopos concertationem *ex ea occasione, quia congregari in unum sapius Sacerdotes frequentibus decrevisse Synodis videbantur, ne quis Origenis libros legeret aut haberet.* Gratissimum præterea sibi fuisse asseverat Anastasius Papa in Epistola ad Iohannem Hierosolymitanum, quod ab Origenis lectione Christianos revocarunt Arcadius & Honorius. Eo quoque inclinare videtur Vincentius Lirinensis cap. 23. contr. Hæres. ut ab usu Christianorum libri isti removeantur. Denique Iustinianus in Epistola Encyclica ad Menam & alios Episcopos, cupere
B se scribit omnes Christianos cognoscere scripta Origenis prorsus à Christiana fide esse aliena, ac penitus explodenda.

Sed contra pro libris Adamantij steterunt Theotimus Tomitanus, & Iohannes Chrysostomus, aliique complures Episcopi, & τὰ θεωρήματα illa Origenianorum operum, quæ Constantinopolim invexerat Epiphanius, subscriptione sua vel assensu confirmare renuerunt. Ea etiam videntur, si non palam approbasse, at certe non penitus respuisse, quicunque suas ex iis Scripturæ sacræ interpretationes transtulerunt, quos in Observationibus pro tempore laudavimus. Et quamvis Ecclesiæ decretis aliquando vetita esset eorum lectio, his tamen contrarius usus derogasse diceretur.

Æquissima hæc profecto, & perpetua Ecclesiæ consensione firmata videtur esse sententia,
C quæ librorum Origenis usum vulgo concedendum definit, ipsius modo errores fugiantur. Ita sensit Hieronymus, quantumlibet Adamantio infensus: *Quia mea parvitatis, inquit, quæris sententiam, utrum secundum fratrem Faustinum penitus respuendus sit, an secundum quosdam legendus ex parte: Ego Origenem propter eruditionem sic interdum legendum arbitror, quomodo Tertullianum, Novatum, Arnobium, Apollinarium, & nonnullos Ecclesiasticos Scriptores Græcos pariter & Latinos, ut bona eorum diligamus, vitemusque contraria, juxta Apostolum dicentem: Omnia probate, quod bonum est tenete.* Et mox: *Nec enim propter doctrinam eius prava suscipienda sunt dogmata, nec propter dogmatum pravitatem, si quos Commentarios in Scripturas sanctas utiles edidit, penitus respuendi sunt.* Hac imbutus persuasione Theophilus ille Origenimastix, post vexatum misere Chrysostomum, Constantinopoli Alexandriam redux, cum esset in Origenis le-
D ctione deprehensus, scite dixit: τὰ ὠφελήσοις ἔοικε βιβλία λειμῶνι παντοίων ἀνθῶν. εἰ τι οὖν ἐν αὐτοῖς εὑρεθῇ κακὸν, τὸν ἀγρὸν τοῦμὸν εἰ δὲ τι μοι ἀκανθώδες φανεῖη, τῷδ' οὐκ κεῖσον ἐσβαίνω. *Libri Origenis similes sunt prato omni florum genere consito. Si quid in ijs ergo bonum invenio, id decerpo: quod si quid spinosum videtur, id tanquam aculeum transilio.* Eamdem regulam in Origene legendo Cassiodorus servari jussit; habendaque ait eius scripta more anethi; eius succo condiendam sacræ Scripturæ lectionem, decoctum ipsum exsuccumque esse projiciendum; cumque de eo dictum sit: *Vbi bene, nemo melius; ubi male, nemo peius*, magna ipsum cautione esse tractandum: *Quapropter*, inquit, *in operibus eiusdem Origenis, quantum transiens invenire prævalui, loca quæ contra regulas Patrum dicta sunt, acheresti disputatione* (sic enim lego, pro, *hæreseos disputatione*) *signavi, ut decipere non prævaleat, qui tali signo in pravis sensibus cavendus esse monstratur.*
E *Posteriores autem in toto dicunt esse fugiendum, propterea quia subtiliter decipit innocentes.* Iam antea vero Concilium Romanum, quod sub Gelasio celebratum est, ita de ea re decreverat: *Origenis nonnulla opuscula, quæ vir beatus Hieronymus non repudiat, legenda suscipimus, reliqua autem omnia cum auctore suo dicimus esse renuenda.* Quapropter recte scripsisse videtur Socrates libr. 6. cap. 13, nobiles Origenis adversarios, Methodium, Eustathium, Apollinarium, & Theophilum, à quibus multis ille criminibus compellatus est, satis ostendisse probari sibi, quæcunque minime reprehendissent. Quod cum ita sit, non cuivis tamen è vulgo Christianorum, sed iis solum permittendum esse Origenianarum scriptionum usum censeo, quorum perspecta sit fides, & diuturnis experimentis probata constantia. Hos autem probatos effici trapezitas velim, adulterinos doctrinæ nummos à legitimis caute seponere
F scientes.

XIX. Diximus de libris; de ipso Origene quid sentiendum sit, exploremus. Etsi geminam adversus eum conflaverat Synodum Demetrius Alexandrinus Episcopus, à quibus Sacerdotij honore exutus, ab Ecclesiæ communione prohibitus, & Alexandria pulsus est, consentiente in id decretum toto propemodum orbe: non ante tamen Hæretici nota iterum ipsi inuri cœpta est, quam Epiphanius cum Iohanne Hierosolymitano, Theophilus cum Nitriensibus monachis, Hieronymus cum Rufino altercatus est. Nam postquam Synodum Alexandriæ coëgit Theophilus, & Origenis colubros Evangelico ense truncavit, ut ipse ait, Epiphanium rogavit per Epistolam, ut Synodum ipse congregaret, perficeretque, *ut Origenes nominatim, & nefaria hæresis condemnaretur*; cujus consilio Epiphanius demum obsecutus est. Refert Hieronymus libr. 2. Apolog. adv. Rufin. cap. 6, & in Epist.

Hier. Epist. 56. ad Tranquill.

Cassiod. libr. De institut. divin. Scriptur. cap. 1.

ad Pammach. & Marcell. Anastasium Romanum Pontificem, Theophilum Alexandri- A
num, Venerium Mediolanensem, Chromatium Aquileiensem, & omnem tam Orientis
quam Occidentis Catholicorum Synodum pari sententia & pari spiritu hæreticum illum
denuntiasse: quo eum ipse quoque titulo infamat. Theophilus Hydram eum omnium
hæreseon & erroris magistrum ac principem nominat Pasch. 1. quemadmodum & Zona-
ras in Decio. Gelasius Papa in Romano Concilio Schismaticum eum appellat. Antioche-
na Ephræmij Synodus anathema dixit Origeni; dixit & Quinta Vniversalis. In ea autem
Evagr. libr. 4. cap. 38. ante omnia quæsitum narrat Evagrius, utrum homines iam vita functi anathematis subji-
ci possint: Eutychius qui Episcopo Amaseno erat à responsis, & Episcopatum Constanti-
nopoleos postmodum adeptus est, quæstionem solvit exemplo Iosiæ regis, qui non Dæ-
monum solum Sacerdotes interfecit, sed mortuorum etiam loculos refodit; quod magno B
omnium, sed Iustiniani præsertim applausu exceptum est. Neque semel, sed iterum ite-
rumque in variis Synodi huius Actionibus id disceptatum est; quas disceptationes sum-
matim retulit Gratianus Decret. Part. 2. Causs. 24. Quæst. 2. decrevitque demum Syno-
dus Hæreticos & in vita & post mortem anathematis esse obnoxios. Itaque anathemate
percussus ab ea & Hæreticus Origenes appellatus est. Quod à Sexta subinde Synodo fuit
approbatum: nam hujus inter Acta relata est Sophronij ad Sergium Epistola, qua eodem
Adamantius appetitur maledicto; & Actione 8. repetitur professio fidei à Macario Antio-
cheno oblata Constantino Imperatori, in qua damnat Origenem, Didymum, & Eva-
grium, eorumque deliramenta; & Actione 17. & 18. probatur Anathema Origeni à Quin-
ta Synodo inflictum, & in Edicto Constantini Imperatoris ad Populum habitantem in Oc- C
ciduis partibus; probatur denique in Epistola Leonis II Papæ ad Constantinum. Facun-
dus præterea qui trium Capitulorum defensionem suscepit, Origenem inter Hæreticos
libr. 12. cap. 1, aperte recenset. Quin & Patrum multorum suffragiis eodem numero ha-
bitum tradit Cassiodorus libr. De instit. divin. Script. cap. 1. Hæresiarcharum deterrimum
appellat Pelagius 2 Papa. Ab Ecclesia cum aliis Hæreticis proscribitur à prima Latera-
nensi Synodo. Denique Græci recentiores, alijque etiam plurimi eodem ipsum convitio
proscindunt. Hæc ergo in præjudicium trahunt Origenis adversarij, nec hiscere contra li-
cere ulli existimant.

Qui contrarias autem sectantur partes, talia regerunt, à Demetrio licet, plurimisque
ipsi consentientibus Episcopis segregatus fuerit ab Ecclesia Origenes, ipsius tamen caus- D
sam suscepisse & propugnasse Palæstinam, Arabiam, Phœniciam, & Achaiam; & iuxta te-
stificationem Hieronymi, non ipsius errores, sed adversariorum invidiam has ei turbas pe-
perisse: nullam Demetrianarum Synodorum mentionem factam à Theophilo & Epipha-
nio insensissimis Origenis adversariis, ac nullam proinde ipsarum rationem duxisse: eum-
dem ab Hieronymo, & iam ante à Didymo alterum Ecclesiarum post Apostolos magi-
strum nuncupari; quod quis de homine Hæretico dictum putet? horum auctoritate refelli
Theophilum, cum Origenem queritur Ecclesiæ Doctorem appellari: pium Episcopum
Theotimum Epiphanio librorum Origenis damnationem urgenti respondisse, ὡς τε ὅσιον εἴη
τὰ παλαι τετελευτηκοτα ὑβριζειν, ἅτε βλασφημιας ἐκεινος ἐπ' ἀμφω παλαιοτερων δεδεκαλλεισι κειται, καὶ τα
παρ' ἐκεινου δεδοκιμασμενα ἀθετειν· *Neque fas esse hominem iampridem defunctum contumelia affi* E
cere, neque absque calumnia veterum iudicium improbare, & quæ ab ipsis decreta sunt rescindere:
ipsum Epiphanium non Origenis proscriptionem, sed librorum eius duntaxat damnatio-
nem postulasse: οὐκ ἀυτον ὡς ἐξηρθαι ἀκοινωνητον ἐψηφισατο, ἀλλα τα βιβλια μονα ἀνεθεμα· *Non*
ipsum Origenem extra communionem esse decrevit, sed libros solum criminatus est; inquit Georgius
Alexandrinus Episcopus in Vita Chrysostomi, cap. 43: non ita vero intelligendum Gela-
sium, cum Schismaticum eum appellat, quasi secessionem à supremo Ecclesiæ capite fe-
cisse eum voluerit, sed dissidia ac turbas in Ecclesiam intulisse; χισματα βαλοντα ἐν ἐκκλη-
σιᾳ· *Cum schismata in Ecclesia concitasset*: ut de eo scribit Petrus Alexandrinus in Mystagogia:
quod ad Quintam Synodum attinet, judicare posse Synodos de fide, non de personis, præ-
sertim mortuis; hinc factum ut quæ de Theodoro, Theodoreto, & Iba decrevit Quin- F
tum illud Concilium, temporis progressu vim & auctoritatem pene amiserint: scitum il-
lud esse S. Thomæ Quodlibeto nono, artic. ult. neminem ad assensum Ecclesiæ adhiben-
dum necessario adstringi in iis, quæ ad *substantiam fidei* non pertinent: Vigilium Papam in
Constituto ad Iustinianum, Theodori, Theodoreti, & Ibæ errores refellere & damnare,
auctoribus ipsis, quoniam in pace Ecclesiæ obierunt, parci jubere; quod eatenus proban-
dum ait Baronius ad A. 553. cap. 185. si modo constet eum qui in Ecclesiæ pace obierit,
neque hæresim dum viveret, pertinaciter defendisse, neque in Ecclesiæ communione si-
mulate perseverasse; Origenem autem quis dogmatis suis pertinaciter hæsisse dicat, quem
tam submisse de se & moderate sensisse ostendimus, tantaque modestia, quæ sentiebat, de-
clarasse? quis Ecclesiæ communionem simulate secutum eum existimet, qui fidei profes-

A sionem ad Fabianum Papam dedit, exorientes hæreses acerrime insectatus est, nullam cum Hæreticis societatem iniit, Catholicorum Episcoporum familiaritate ad mortemusque constanter usus est? Caverat certe iam ante Iustinianum Nicæna Synodus, ne absente eo, cujus agebatur caussa, sententia ferretur. Vnde præclare Pontianus Episcopus in Epistola ad Iustinian. *In extremo Epistolæ vestræ cognovimus, quod nos non mediocriter remordet, debere nos Theodorum, & scripta Theodoreti, & Epistolam Ibæ damnare. Eorum dicta ad nos usque nunc minime pervenerunt. Quod si & pervenerunt, & aliqua ibi apocrypha, quæ contra fidei regulam sint, legerimus; dicta possimus resputare, non auctores iam mortuos præcipiti condemnatione damnare. Quod si adhuc viveret, & correcti errorem suum non condemnaret, iustissime damnaremur.* Cum ait ergo Iustinianus in Edicto adversus tria Capitula: *Si vero quidam dicunt non oportere Theodorum post*

B *mortem anathematizari, sciant qui talem Hæreticum defendunt, quod omnis Hæreticus usque ad finem vitæ in suo errore permanens, iuste perpetuo anathemati, & post mortem subjicitur: & hoc in multis Hæreticis & antiquioribus & propioribus factum est, idest Valentino, Basilide, Marcione, Cerintho, Manichæo, Eunomio, & Bonoso: hoc autem idem & in Theodoro factum est, & in vita accusato, & post mortem anathematizato à sanctis Patribus*; minime id pertinet ad Origenem; nam etsi in errores lapsus sit aliquando, ab iis tamen, postquam ab Ecclesia semel forent damnati, recedere se nolle neutiquam professus est: error fuit in intellectu; pertinaciæ crimen in voluntate non fuit. Denique suam Origeni famam & nomen satis asseruit Leo III. Pontifex maximus, cum inter Lectiones ex Patrum lucubrationibus decerptas, & Romano insertas Breviario, nonnullas quoque ex Origenianis libris petitas eidem inseruit.

C Qui ergo omnem hæreseos suspicionem ab Origene abesse volunt, cum iis qui invidioso Hæretici nomine ipsum infamant, ita conciliari posse censeo; si duplici notione sumi Hæretici appellationem dicamus, vel ad eum significandum qui hæresim aut fabrefecerit aut secutus sit, eam licet ejurare paratus, simulatque fuisset ab Ecclesia repudiata; vel ad designandum eum qui non hæreseos duntaxat auctor & assecla, sed perpetuus etiam propugnator, & pertinax adversus Ecclesiæ auctoritatem assertor fuerit: priore igitur notione Hæretici nomen à Patribus Adamantio imponi, ut hæreseos auctor, non assertor significetur. Quo sensu orthodoxi quoque Patres quamplurimi hæretici dici possunt, velut Irenæus, Papias, Cyprianus, & alij. Hæc insuper adhiberi potest responsio, ignominiosam Hæretici appellationem non aliter ab Ecclesia, quam ex hypothesi cuiquam infligi, ita si

D spretis Ecclesiæ decretis in hæresi obierit; quæ quidem in Origenem minime cadit criminatio. Acquiescamus igitur in hoc Hieronymi placito è Traditionibus Ebraicis: *Hoc unum dico: vellem cum invidia nominis eius, habere etiam scientiam Scripturarum, flocci pendens imagines, umbrasque larvarum, quarum natura esse dicitur, terrere parvulos, & in angulis garrire tenebrosis.* & in illo ex Epist. 65. ad Pammach. & Ocean. cap. 3. *Quod si quis Iudas Zelotes opposuerit nobis errores eius, audiat libere;*

Interdum magnus dormitat Homerus,
Verum operi longo fas est obrepere somnum.

Non imitemur eius vitia, cuius virtutes non possumus sequi. Erravérunt in fide alij, tam Græci, quam Latini; quorum non necesse est proferre nomina, ne videamur eum non sui merito, sed aliorum errore de-

E *fendere..... Nunc vero cum simpliciter errorem eius fatear, sic legam ut cæteros, quia sic erravit ut cæteri. Sed dicas: Si multorum communis est error, cur solum persequimini? quia vos laudatis ut Apostolum: tolle amoris ἀφροσύνην, & nos tollimus odij magnitudinem* & in isto è Prolog. libr. 2. in Mich. *Nam quod dicunt Origenis me volumina compilare, & contaminari non decere Veterum scripta; quod illi maledictum vehemens esse existimant, eamdem laudem ego maximam duco, cum illum imitari velo, quem cunctis prudentibus & vobis placere non dubito.*

CAPVT QVARTVM.

F

FORTVNA DOCTRINÆ ORIGENIANÆ.

Capitis quarti partitio.

Tribus Sectionibus constat caput istud. I. explicat quid Origeniana doctrina in Oriente passa sit ab Origenis ipsius ætate, ad altercationem usque Hieronymi & Rufini; tum etiam quanam in Occidente fortuna jactata sit. II. continet quidquid Origenismi caussa actum est, à Theophili dissidio cum Ægyptiis monachis & Iohanne Chrysostomo, ad tempora Synodi Chalcedonensis. III. ab ea tempestate, ad hanc usque ætatem Origenismi fortunam persequitur.

SECTIO PRIMA.

I. *Procellarum adversus Origenis etiamnum viventis doctrinam concitarum series summatim repetitur.* II. *Sedata Origenis morte odia non multo post recrudescunt.* III. *Pierius Alexandrinus Origenes iunior dictus. Theognostum Alexandrinum inter Origenis assecias ponit Photius.* IV. *Arianis temporibus Origenis doctrina denuo impugnari cœpta est ab Orthodoxis, quod eius sibi patrocinium asciscerent Ariani:* V. *quam tamen benigne interpretari maluerunt Athanasius, Basilius, & Gregorius Nazianzenus.* VI. *Origenianas partes tuentur Hilarius, Euzoius, Titus Bostrenus, Didymus, Ambrosius, Eusebius Vercellensis,* B *Victorinus Petabionensis, Gregorius Nyssenus, & ipse etiam Hieronymus, qui subinde tamen mutavit consilium; quas oppugnant Theodorus Mopsuestenus, & Apollinaris.* VII. *Duplex Origenistarum genus, Orthodoxorum, & Heterodoxorum.* VIII. *Origenistæ Heterodoxi ex Ægypti monasteriis fere prodierunt.* IX. *Johannis Hierosolymitani cum Epiphanio & Hieronymo dissensio;* X. *& Hieronymi cum Rufino:* XI. *quos in gratiam reducere student Archelaus & Theophilus.* XII. *Scribit ad Pammachium Hieronymus adversus errores Johannis Hierosolymitani;* XIII *& ad Theophilum.* XIV. *Augustinum quoque per literas ab Origenismo absterret.* XV. *Romam revertitur Melania cum comite Rufino;* C XVI. *qui cum Apologiam Pamphili, libellum De adulteratione Operum Origenis, & eius libros* περὶ ἀρχῶν *in Urbe publicasset, à Marcella repressus est.* XVII. *Certior de his factus Hieronymus libros* περὶ ἀρχῶν *interpretatur.* XVIII. *Tres libros contra Hieronymum scribit Rufinus.* XIX. *Anastasius Papa damnat errores Origenis,* XX. *& ipsum Rufinum.* XXI. *Hieronymus & Rufinus scriptis mutuo se lacessunt.* XXII. *Mortem oppetunt Melania senior, & Rufinus.* XXIII. *Origenismi tradux Pelagianismus, Pelagianismi Nestorianismus.* XXIV. *Renascitur in Hispania Origenismus, sed eliditur opera Augustini; penitusque tamdem in Occidente profligatur.*

D

I. QVAM varia hominum iudicia & voluntates experta sit Origenis doctrina dicturos, paucula quædam repetere oportet, præmissa iam à nobis, cum ipsius vitam scriberemus. Demonstratum est autem turbarum omnium, quæ adversus Origenem magno Ecclesiæ detrimento concitatæ sunt, auctorem & incentorem fuisse Demetrium Alexandrinum. Nam cum ab Alexandro Hierosolymorum, & Theoctisto Cæsareæ Episcopis Presbyterij ordinem suscepisset, ægre latum à Demetrio, & in eum severe admodum consultum est, qua ludibriis castrationem ipsius propinando, qua per Synodum ex aliquot Ægypti Episcopis à se conflatam Presbyterij honore hunc exuendo, & ab Ecclesiæ communione arcendo; cum iam eum docendi munere abdicandum, & Alexan- E dria submovendum alia Synodus sanxisset. Tam gravi autem hominum flagrabat invidia, ut Synodorum illarum decretis consentiret universus orbis, excepta Palæstina, Arabia, Phœnicia; & Achaia. Diximus quoque consentaneum videri, vexandi ejus undequaque causas quærentem Demetrium, opiniones ob novitatem suspectas, & ab Ecclesiæ usu alienas traduxisse, ac forsitan damnasse: Demetrio autem successisse Heraclam, Heraclæ Dionysium Origeni faventem, nec concitas tamen adversus Origenem procellas Demetrij obitu fuisse consopitas, ingravescentibus multorum odiis, quos urebat ipsius gloria. Patebant præcipue horum insimulationibus ipsius Opera; quæ vel ex tempore recitata, & ex ore concionantis excepta, ac proinde non satis penticulate composita; vel ad instituendum secreto Ambrosium, non in publicam lucem lucubrata, & F præter Origenis tamen consilium ab Ambrosio publicata; vel immoderato ingenij luxuriantis calore profusa, malevolorum castigationibus obnoxia erant; cum præsertim adulteratis ipsius Operibus suos etiam errores Hæretici inseruissent, ut diximus. Sed nec facile dictu est, majorine ei fuerint detrimento calumniæ invidorum, an infinitæ amicorum laudes & præconia, quibus adversariorum malevolentia acuebatur. *Nonne tibi,* inquit Origenes Homil. 25. in Luc. *omnes videntur plus amasse quam expedit, & dum virtutem uniuscuiusque mirantur, dilectionis perdidisse mensuram? Quod quidem in Ecclesia patimur; plerique enim dum plus diligunt quam metemur, hæc iactant, & loquuntur, sermones nostros doctrinamque laudantes, quæ conscientia nostra non recipit. Alij vero tractatus nostros calumniantes ea sentire nos criminantur, quæ numquam sensisse nos novimus.* Calumniis itaque appetitus Origenes, & novorum dogmatum

A ſuſpectus, ſparſis de ſe rumoribus mature occurrit, ſcripta ad Fabianum Papam, alioſque Præſules Epiſtola, qua ſententiam ſuam de rebus divinis declaravit.

II. Vita functum laudibus proſecutus eſt Dionyſius Alexandrinus in Epiſtola ad Theotechnum, ſeu Theoctiſtum Cæſarienſem Epiſcopum, ut à Gobaro apud Photium Cod. 232. proditum eſt. Et vero quas vivus animorum turbas exciverat Origenes, morientem reſtinxiſſe credibile eſt; nulla enim perſeverantis poſt eius obitum odij indicia veteres nobis memoriæ ſuppeditant. Sed non multo poſt in ſuperſtitem ejus famam novæ tempeſtates incubuerunt. Primum eo extincto Methodium Tyrium Epiſcopum Diocletiani temporibus doctrinam ipſius impugnaſſe reperio: narrat quippe Hieronymus ſcripros fuiſſe ab eo libros De reſurrectione contra Origenem, De Pythoniſſa, & De arbi- *Hieron. in libr. De ſcript. Eccl. cap. 94.*
B trij libertate. Operis De reſurrectione fragmentum inſigne Panario ſuo intexuit Epiphanius Hær. 64. cujus Excerpta etiam repræſentavit Photius Cod. 234. Idem Cod. 235, Excerpta affert ex ejuſdem Ecloga περὶ τῆς ψυχῆς. & Cod. 236. περὶ τῶν ἀναστάσεων, quibus Origenis dogmata caſtigantur. At eum ſui demum iudicij pœnituiſſe, & velut palinodiam canentem admiratorem ſe Origenis profeſſum eſſe in Dialogo quem Xenonem inſcripſit, auctor eſt Socrates libr. 6. cap. 13. Sed Socrati contradicit Baronius ad A. 402, mendacijque reum peragit hoc argumento, quod laudatum primo à ſe Origenem poſtea damnarit Methodius, ut Euſebius tradit apud Hieronymum libr. 1. Apolog. in Rufin. cap. 2. tantum abeſt ut damnatum à ſe primo, deinde laudarit. Quaſi non laudaſſe primum Origenem potuerit Methodius, & deprehenſis poſtmodum erroribus vituperaſſe, & iiſdem de-
C mum excuſatis ad priorem ſententiam rediiſſe. Addit Baronius ex Methodij contra Origenem lucubrationibus plurima depromſiſſe Epiphanium; quod facere erubuiſſet, ſi ſciſſet priſtinam ſententiam Methodium revocaſſe. Valeret id ſane, ſi in Dialogo illo Xenone ſcripſiſſet Methodius, quæcunque à ſe adverſus Origenem dicta ſunt, falſa eſſe; ſin vero id ſibi voſuit duntaxat, erraſſe quidem Origenem, ſed errore condonando, nimiſque ſevere eum ac duriter à ſe exceptum, cui favere potius propter pietatem, & præclara in Eccleſiam merita debuiſſet, quo tamdem recidit Baronij ratiocinatio? Poſtremum illius adverſus Socratem argumentum hoc eſt; Methodiani Dialogi mentionem extare nullam apud Euſebium, nullam apud Rufinum, ac proinde ſuppoſititium eſſe. Videratne vero Baronius ſex Apologiæ libros à Pamphilo & Euſebio in gratiam Origenis ſcriptos, in quibus
D quæcunque pro illo facere poterant, diligenter collecta fuerunt, nec Xenonis proinde Dialogi mentio prætermiſſa.

III. Sane tanta erat his temporibus Origenianæ doctrinæ celebritas & exiſtimatio, ut hinc ad facti pœnitentiam adductum fuiſſe credam Methodium, cum vix quemquam ad ſuas pelliceret partes; cuncti ferme Adamantio adhæreſcerent. Quem tamen à Petro Alexandrino Epiſcopo & martyre, qui Methodij ætati ſuppar fuit, male habitum reperio. Loca quædam ex ipſius libris profert Iuſtinianus in Epiſtola ad Menam, unde quam infenſus ipſi adverſus Origenem animus fuerit, intelligitur. Tunc autem inter ſectatores Origenis Alexandriæ florebat vir magni nominis Pierius Preſbyter, quem rara eruditio, indefeſſus labor, felix ingenium, temperantiæ ac paupertatis ſtudium, utiles & iucundæ
E ad populum conciones tantum commendarunt, ut junior Origenes diceretur: quaſi in ea laude, laudum omnium, quæ Eccleſiaſticum virum deceant, ſumma contineretur: ἦν γὰρ τότε ἐν τοῖς ἀξιολογωτάτοις ὠριγένης. *Tunc enim inter celeverrimos Origenes habebatur*, inquit Photius Cod. 119. ubi de Pierij ſcriptis diſſerit. Idem Cod. 106. Theognoſti Alexandrini Hypotypoſeon libros ſeptem recenſens, eum ait ſive aſſectandi, ſive defendendi Origenis ſtudio ductum decreviſſe Dei Filium eſſe creatum, & ratione præditis tantum præeſſe, eademque de Spiritu ſancto ac Origenem propoſuiſſe, & corpora Angelis ac Dæmonibus item ut illum tribuiſſe. At Codice tamen 232. Athanaſium ſcribit Photius Theognoſtum in multis locis admittere. Sane ſtudioſiſſimum uirum, & diſertum, & admirandum eum appellat Athanaſius, ipſiuſque præſidium adverſus Arianos uſurpat: atque idcirco præter- *Athanaſ. De Synodis Nican. decret. & De precat. in Spir. ſanct. Schottus in Schol. ad Photij Cod. 106.*
F miſſam ab Euſebio mentionem illius probabile eſt, quod ab Arianis partibus fuerit alienus. Quapropter corruptas eius Hypotypoſes ab huius ſectæ patronis, quemadmodum & Clementis librum eodem titulo inſcriptum, non immerito Andreas Schottus conjectat. Quod ſi integer ad nos Photij codex perveniſſet, ætatem eius compertam haberemus. Vnum hoc ſcire licet, Athanaſio antiquiorem fuiſſe illum, Origene recentiorem.

IV. A Methodij ætate ad Ariana tempora ſuus Origeni honos videtur conſtitiſſe. Orto autem Ario, patrocinium hæreſi ſuæ quærentes Ariani, Adamantij nomen cauſſæ ſuæ prætexere ſtuduerunt. Ex ipſius ergo operibus collegerunt diligenter, quæcunque Filij dignitatem labefactare, vel ſuam denique de Trinitate opinationem iuvare videbantur. Atque id tolerabile erat, ſi hac fine væcordia ipſorum ſteriſſet; verum nefariæ etiam doctrinæ virus iiſdem paſſim affuderunt ſcriptis, ut ſuum penitus Origenem facerent. Cujus ad ele-

vandam auctoritatem, qua tantum gloriabantur Ariani, animum appulerunt Orthodoxi; A
reclamantibus è contrario Arianis, & suum Origenianæ doctrinæ ac famæ honorem ser-
vari merito volentibus. Quot ergo fere vel fautores habuit Ariana hæresis, vel oppugna-
tores; totidem propemodum Origenianam doctrinam vel amplexi sunt, vel detestati: nec
aliunde tempestates adversus eum hoc tempore coortas existimo. Partium istarum studia
manifesto cernas in clarissimis horum temporum Præsulibus, Eustathio Antiocheno, & Eu-
sebio Cæsarienſi. Hic Arianæ factionis signifer, quemadmodum appellatur ab Hieronymo
libr. 1. in Rufin. cap. 2. ut Origenianæ famæ consuleret, ad scribendam pro Origene Apo-
logiam induxit amicum suum & familiarem Pamphilum Presbyterum, Origenis ita studio-
sum, ut omnes Origenis libros undequaque conquisitos Cæsarienſi Ecclesiæ dedicaret
(verba sunt Hieronymi in Epistol. ad Marcell.) & maximam eorum partem manu sua de- B
scriberet, qui Hieronymi ætate in Cæsarienſi Bibliotheca etiam tum servabantur. Caus-
sam Apologiæ scribendæ hanc fuisse narrat Photius Cod. 118. ut ad pios homines ad me-
talla ob Christi causſam damnatos solatij ergo mitteretur. Cum eam vero martyrio extin-
ctus absolvere non potuisset, supremam adjecit manum Eusebius, & in Historia quoque
Anastas. in Hist. ad A. Chr. 244. & 246. Ecclesiastica pro Origeniana causſa præclare decertavit. Ægre quidem id fert Anastasius
Bibliothecarius, nam in Historia non semel queritur multorum pietate ac doctrina illu-
strium virorum laudes Eusebium iniquo silentio obtrivisse, vel leviter tantum & invi-
diose attigisse, quo summa omnia tribueret Origeni suo, *nescienſ quæ diceret, vel de quibus af-
firmaret.* Quasi vero alium fama ac meritis parem Origeni tulerit hæc ætas. Illius qui-
dem laudes mala forsitan mente congessisse Eusebium fatendum est, sed quoad rerum C
gestarum attinet fidem, Epiphanium fere, vel Hieronymum, aliosve consentientes ha-
buit. At Eustathius stans ab Orthodoxis, propterea que Sabellianismi ab Arianis insimu-
latus, Origenem adortus est, ejusque sententiam de Engastrimytho peculiari opere ex-
plodendam suscepit. Scribit Pamphilus in priore libro Apologiæ, quem interpretatus est
Rufinus, tanto hominum illorum odio tunc temporis arsisse Origenem, ut non ille solum
velut hæreticus accusaretur, & corruptio, & perditio animarum, sed ejus etiam scriptorum lectio-
ni dediti proscinderentur, & venia censerentur indigni; quæ iis condonari solet, qui pro-
fanis vel hæreticis libris addicti sunt, planeque pro Hæreticis haberentur. *Denique*, inquit,
*cum multis huius vitæ, & religiosis proposito virus, in quibus nihil prorsus culpæ inveniunt, inimicitias
propter hoc solum habent, si eorum studia circa memorati viri libros propensius esse perspexerint, invidio- D
sius etiam ista fingentes, quod ab his in loco sanctorum Apostolorum, vel Prophetarum, tam ipse, quam
dicta ejus habeantur.* Addit paulo post indoctos plerosque, ac in Origenianorum volumi-
num tractatione rudes, vel rerum in quæstione positarum ignaros, incognita tamen causſa
Adamantium calculo suo damnare fuisse solitos; alios bonam frugem, qua ipsius referti
sunt libri, prætermittere; noxia quæque & criminationi opportuna ad invidiam facien-
dam colligere; nonnullos etiam in eius lectione versatos, postquam per eum satis profe-
cisse se intellexissent, tum vero à magistro suo discessisse, & anathematis eum confodisse,
ne quid ab eo scilicet accepisse viderentur. Deinde subjicit: *In tantum autem horum de qui-
bus diximus progressa malitia est, ut quidam etiam conferibere adversus eum ausi sint, & libellis editis
derogare ei viro, qui per tot annos magister Ecclesiæ fuit.* Tradit insuper libros eos potissimum E
fuisse appetitos, *quos per spatium & quietem in secreto conscripserat*, quod in iis apertius disse-
ruisse existimaretur; præ aliis vero libros περὶ ἀρχῶν in quibus dogmatum suorum velut
penu collocaverat. Novem autem præcipuis capitibus constabant criminationes adversus
ipsum à malevolis conflatæ, quas recenset & refellit Pamphilus, & nos supra fuse excussi-
mus. Itaque moriens Pachomius Abbas Monachos suos ab Origenianarum lucubratio-
num lectione severa obtestatione absterruit.

V. Has turbas Origeni peperit Ariana factio, dum eius suffragium studiosius ambit:
quam cum acrius ulciscerentur Orthodoxi, Origenis causſam non satis distinxerunt ab
Ariana, & utramque damnarunt. Affectus quoque eadem injuria est Dionysius Alexan-
drinus Origenis discipulus, & in læsæ Trinitatis suspicionem vocatus, unde in multis à F
Gobar. apud Phot. Cod. 232. Basilio non admissum, maxime ubi Arianorum confirmaret hæresim, scribit Gobarus. At
utrumque crimine exoluit Athanasius, ut superius à nobis traditum est; nec pluris illi fuit
Catholicarum partium, quam veritatis studium: ipseque Basilius & Gregorius Theologus
objecta sibi ab Arianis Adamantij testimonia, in commodum trahere maluerunt sensum,
quam contemptis iisdem debito honore auctorem fraudare. Imo vero ex ejusdem Operi-
bus assidua lectione à se contritis, egregia quæque selecta in unum congesserunt volu-
men, & ob res præclare cogitatas Philocaliæ titulo inscriptum (unde & Origenem φιλόκαλον nominat Gregorius Nazianzenus in Epistolis) ad Theodorum Tyaneum Episcopum
miserunt. Quinetiam feruntur iidem, quotiescunque Origenis scripta legentes, Dogma-
ta ipsius propria, & à communi usu discrepantia nanciscerentur, geminum χ affixisse,

A Platonicorum more, qui cum Platonem lectitarent, loca insignia hoc charactere notabant: ut refert Laërtius in Platone. Hac lectione instructus uterque Arianorum impetus fortiter retudit. Id ex Socrate discimus, qui & illud addit: μέγα γὰρ κλέος τὸ ὠφελῆσαι καὶ ὅλης πόλεως καὶ οἰκουμένης ἐφήπλωται. *Totum quippe orbem tunc temporis magna Origenis gloria pervaserat.* Socrat. libr. 4 cap. 26. Scriptis profecto Apologiis tutati sunt ipsum viri illustres, quo tempore defensioni ejus operam suam Pamphilus consecrabat, ut testificatur Photius Cod. 118. Ipsius tamen nonnulla, dissimulato licet eius nomine, carpunt Athanasius, & Basilius. Ille in Vita Antonij lapsus animarum, & conversiones è mentibus in animas reprehendit: hic in tertio Commentariorum in Hexaëmeron damnat anagogicas ipsius expositiones, quibus Virtutes quasi jam superiores, quæ locum in cœlo tenere meritæ sunt, aquis quæ sunt supra firma-
B mentum, significari docet; quæ vero inde deturbatæ sunt, aquis notari quæ sunt sub cœlo.

VI. Dum pro Origene starent Semones illi, ipsum sibi in scribendo affectandum proponebat Hilarius Pictaviensis. Narrat quippe Hieronymus hunc in Phrygia exulantem magnam Psalmorum partem commentariis illustrasse, in eoque Opere imitatum fuisse Origenem, nonnullis tamen de suo adjectis; expositiones etiam in Iobum & in Matthæum è Græco Origenis in linguam Latinam transfudisse. Auctor est præterea Hieronymus Euzoium Cæsariensem Episcopum Gregorij Nazianzeni condiscipulum & æqualem, *corruptam Bibliothecam Origenis & Pamphili in membranis instaurare esse conatum*: Origenianas etiam partes secutos esse Titum Bostrorum Episcopum, & Didymum Alexandrinum,
C quem apertissimum Adamantij propugnatorem appellat, quique editis in libros περὶ ἀρχῶν Commentariolis nihil non orthodoxum iis contineri pertendit, quemadmodum & Eusebius. Ambrosium quoque Mediolanensem, Eusebium Vercellensem, & Victorinum Petabionensem multa Origenis vel Latinitati donasse, vel imitatos fuisse tradit idem Hieronymus. Tam aperte autem Origeni adhæsit Gregorius Nyssenus, ut non eum solum prosecutus sit laudibus, sed dogmata etiam eius aliquot tenuerit: adeo ut ab Origenistis corrupta ipsius scripta, & adulterata peculiari libro demonstrare conatus sit Germanus Patriarcha, cuius excerpta habet Photius Cod. 233. Certe in Disputatione de homine, animarum προϋπαρξιν & μετενσωμάτωσιν reprobat Gregorius, à nomine autem Origenis abstinet. Hieronymum quoque ipsum etiam tum juvenem, portentosum Origenis ingeD nium, & singularis eruditio ita ceperant, ut in eius laudes sæpe excurreret, & pro mero Origenista haberi posset: verum per ignes cineri doloso suppositos incedere se subinde intelligens, pedem retulit, ut in sequentibus declarabimus. Nec tot tamen Origeniani nominis patronis absterriti sunt Theodorus Mopsuestenus, & Apollinaris, quominus illi palam hic detraheret, ille multis etiam scriptis opusculis oppugnaret; sed levis est momenti Hæreticorum hominum obtrectatio. Auctor quoque Dialogorum, qui Cæsario Gregorij Nazianzeni fratri adscribuntur, & Maximi tamen Cæsatio recentioris, & Gregorij Nysseni fragmentis farti sunt; Auctor, inquam, ille de Origene male sensit ac scripsit, μυθολόγον eum appellans, ἀκοὰς μὲν θέλγοντα, ψυχὰς δὲ οὐ θρέψοντα· *Aures quidem mulcentem, animas vero minime nutrientem*; & τὸ ὀργῆς ἐπόψυχον, inepta & frigida allusione, quales Scri-
E ptor ille comminisci amat: & ἀδοκίμαστον· Item dogmata eius ὑλικὰ, φυσιολογία, τοῖς ἀπλουστέροις σκελίζοντα esse dicit.

Hieron. De script. Eccl. in Hilario & libr. 1. Apol. adv. Rufin. c. 2. & lib. 2. c. 4. & Prolog. in libr. 2. Comm. in Matth & Epist. 75. adv. Vigilantium.

Dialog. 3. Rufi. 151.

Manifestum porro est ex superioribus quantum erraverit Halloxius, alijque nonnulli, qui ante Epiphanij cum Iohanne Hierosolymitano & Chrysostomo dissensiones, Origenem à nemine pro Hæretico habitum fuisse, primumque Epiphanium in eum signa movisse memoriæ prodiderunt: nam *velut Hæreticum accusatum* fuisse diserte scribit Pamphilus in Apologia; & quam gravibus peteretur criminibus declarat ipsa hæc Apologia, nam *Ipsum nomen Apologetici*, ut ait Hieronymus Epist. 65. ad Pammach. & Ocean. *ostendit accusationem; non enim defenditur nisi quod in crimine est*: declarant & Apologiæ complures quæ à multis magni nominis viris Pamphili tempore pro Origene conscriptæ sunt. Nec repugnat,
F quod Augustinus Hieronymum rogat per Epistolam, ut sibi Origenis errores aperiat; nam propter Græcæ linguæ insciti am, in ea ignoratione fuit Augustinus.

Hallox. Lib. 4. Orig. def. Quæst. 4.

VII. Adhuc cum Origene præclare actum erat, neque tantum illi ignominiæ inusserant adversarij, quantum celebritatis, inclarescente in dies doctrinæ fama, fuerat adeptus; cum susceptis quosdam inter Ecclesiasticos viros inimicitiis, partim Origenistæ, partim privati odij causa, maximis motibus universa Ecclesia concussa est. Quod si accurate singula consectari nobis esset propositum, in immensum crescret istud opus, & ultra circumseptos lucubrationi huic cancellos excurreremus, adeo longa est injuria, longæ ambages; sed summa duntaxat rerum fastigia persequemur. Quod ut ordine procedat, res altius repetenda est. Consentiente in Origenis laudes toto propemodum orbe, contigit ut nonnulli egregia eius dicta factaque pro merito demirantes, ipsius etiam

errores parum prudenter tuerentur, ſtudiis ſuis moderari neſcientes, Origenique recte A
ſentienti adhæreſcere, erranti nuntium remittere. Hinc duplex prodiit Origeniſtarum genus, Orthodoxorum, & Heterodoxorum. Inter Orthodoxos ponimus, qui proxime laudati ſunt, Origeni ſumma omnia calculo ſuo tribuentes, ab ejus vel diſcedentes, vel diſcedere paratos erroribus, ſimul atque fuiſſent perſpecti, & ab Eccleſia damnati. Iiſdem accenſemus Iohannem Chryſoſtomum, Theotimum Tomitanum, & aliquos ex iis quos Origeniſmi cauſſa vexatos fuiſſe infra narrabimus. Heterodoxis adſcribimus Didymum Alexandrinum, Iohannem Hieroſolymitanum, Evagrium Ponticum, Palladium Galatam, Iſidorum, Rufinum, & complures ex Ægyptiis Monachis qui Nitriam montem incolebant, quoſque Origeniſmi veneno primos fuiſſe imbutos narrat Nicetas Theſaur. or- B
thod. fid. libr 4. Hær. 31. Peculiari commentario Origeniſtas Monachos laudare inſtituerat Rufinus, ut ab Hieronymo accepimus, cuius hæc ſunt verba ad Cteſiphontem, cap. 2. *Librum quoque ſcri, ſit quaſi de monachis, multoſque in eo enumerat, qui numquam fuerunt, & quos fuiſſe ſcribit, Origeniſtas, & ab Epiſcopis damnatos eſſe non dubium eſt, Ammonium videlicet, & Euſebium, & Euthymium, & ipſum Evagrium, Or quoque, & Iſidorum, & multos alios, quos enumerare tædium eſt. Et juxta illud Lucretij:*

Ac veluti pueris abſinthia tetra medentes
Cum dare conantur, prius oras pocula circum
Contingunt mellis dulci flavoque liquore;

ita ille unum Iohannem in ipſius libri poſuit principio, quem & Catholicum & ſanctum fuiſſe non dubium eſt, ut per illius occaſionem cæteros, quos poſuerat Hæreticos, Eccleſiæ introduceret. Iohannem C
Chryſoſtomum his ſignificari recte aſſerit Marianus Victorius; ſed fallitur, alium hunc eſſe opinans Evagrium ab Evagrio Pontico Hyperborita, uti ab Hieronymo alibi appellatur. Quemadmodum autem Origeniſtas Latine celebrare Rufinus inſtituit; ita idipſum Græce à Palladio factum eſt, in Lauſiaca Hiſtoria: quo opere Iſidori, Dorothei, Ammonij, Evagrij, Or, Potamiænæ Origenis diſcipulæ, Didymi, aliorumque Adamantij ſectatorum vitas complexus eſt. Porro non quoſcunque inter Heterodoxos Origeniſtas ponimus, pro Hæreticis haberi velim; tralatitium enim eſt, non errorem, ſed pertinaciam Hæreticum facere. Melania, puta, ex hoc licet grege, inter Sanctos tamen relata eſt; & ex Monachis illis Nitrienſibus nonnulli in Pſeudoſynodo ad Quercum habita errata ſua ſibi condonari poſtularunt & impetrarunt. D

Atque hæc Origeniſtarum diſtinctio diligenter notanda eſt: nam Monachos illos Nitrienſes, qui hac tempeſtate Origeniſtarum appellatione infamabantur, Hæreticos fuiſſe cenſet omnes Baronius, nec tam Origenis gloriæ faviſſe, quam ipſius opinationibus mordicus adhæſiſſe: quę mihi videtur ſententia Chryſoſtomo, & Theotimo Tomitano Epiſcopo, ſanctiſſimis viris, perquam eſſe contumelioſa. Ab ipſis alij omnem erroris ſuſpicionem amotam eſſe volunt, & totius concertationis invidiam convertunt in Epiſcopos Origeniſtis infenſos, quos propriis ſimultatibus Origeniſmi cauſſam prætexentes, inique viros inſontes vexaſſe pertendunt; piiſſimorum hominum Hieronymi & Epiphanij auctoritatem ac teſtimonium inſuper habentes, iiſque Palladij, meri Origeniſtæ, à quo Chryſoſtomi vita conſcripta eſt, ſuffragium anteponentes. Heribertus Roſvveydus, hiſtoriæ Eccle- E
ſiaſticæ ſcrutator diligens, hos inter medius incedit, & viros illos qui Origeniſmi nomine traducti ſunt, dogmata primum Origenis defendiſſe, deinde vero repudiaſſe conjectat: quod, ſi ita eſſet, ab illorum vel ſequentium temporum ſcriptoribus, omnia adverſus Origenem, vel pro Origene argumenta ſtudioſe colligentibus, minime ſane fuiſſet prætermiſſum. Supereſt igitur, ut dicamus Origeniſtas fuiſſe duplicis generis, Orthodoxos, & Heterodoxos; & invidioſum hoc nomen multis immerito, pluribus etiam iure fuiſſe tributum. Fidem opinioni noſtræ faciunt hinc Græca Menologia, quæ nonnullos ex Origeniſtis in Sanctorum album referunt, & ſpectata Chryſoſtomi virtus ac pietas, qui eos ita tutatus eſt, ut eamdem quoque ſibi appellationem conſciſceret; inde Hieronymi & Epiphanij partibus illis hæreſeos notam imponentium teſtificatio. Profecto non unam fuiſſe Origeni- F
Epiph. Hær. 63. & 64. ſtarum omnium doctrinam, nec eoſdem mores ſatis ex Epiphanio evincitur, qui geminum illorum agnoſcit genus: in quo licet incerta prodiderit, & poſt ipſum Auguſtinus, multiplicem tamen hominum illorum fuiſſe ſectam ex eo perſpicuum eſt. Inter eos ut integerrimis nonnulli fuerunt moribus, ita fœdam libidinem & Onaniſmum aliquos exercuiſſe referenti Epiphanio facile credo; quicquid contradicat Halloxius: ex eoque adductum ſuſpicor Epiphanium, ut cum præterea non eadem ſentire Origeniſtas omnes inaudiſſet, putaret turpe illud factum, quod morum erat vitium, doctrinæ errorem fuiſſe, atque ita duplicem ſectam conſtitueret. Vt miti plerique fuerunt ingenio, ita contentioſi alij, refractarij, & cervicoſi; velut qui Theophilo Alexandrino Præſuli violentas prope manus intulerunt, ut dicemus: dicaces alij & petulantes, dicteriis ſæpe & contumeliis Catholicos laceſſebant;

A lacessebant; velut in eo, quod narramus, dissidio, Catholicos appellabant Pelusiotas, quod tamquam luto immersi, & curvi in terras ac cœlestium inanes essent; ad vocem πηλὸς, & nomen Pelusij, in Origenistarum Nitriensium, & eorum qui in Palæstina degebant, vicinia siti, frigido & scurrili joco alludentes. Hieronymus Epistol. 61. ad Pammach. cap. 5. *Hæ sunt strophæ vestræ atque præstigiæ, quibus nos Pelusiotas, & jumenta, & animales homines dicitis, quia non recipimus ea quæ spiritus sunt.* Baronium fugit dicti huius significatio, & pro, *Pelusiotas*, legi jubet, *Piloſiotas*, quod uterentur Origenistæ *hac voce, suggillantes atque subsannantes Catholicos, quasi crederent mortuos resurrecturos etiam cum pilis, dum recte dicerent eos resurrecturos cum singulis corporis membris.* Verum expositionis nostræ fidejussorem damus Hieronymum ipsum, Epist. 65. ad Pammach. & Ocean. cap. 3. *Pelusiotas*, inquit, *nos appellant, & luteos, animalesque, & carneos, quod non recipiamus ea quæ spiritus sunt*: & cap. 1. *Putant enim me suum esse συμμύστην, & propter animales & luteos nolle palam dogmata confiteri.* Manifestius etiam in Ierem. 29. 14. *Quæ cum audiunt discipuli eius* (Origenis) *& Grumianæ* (hoc est Rufini) *familiæ stercora, putant se divina audire mysteria; nosque qui ista contemnimus, quasi pro brutis habent animantibus, & vocant πλασσοὺς, eo quod in luto istius corporis constituti, non possimus sentire cœlestia.* Ægyptios præcipue Monachos, apud quos maxime viguit Origenismus, ingenio fere fuisse inquieto & turbido, & rerum novarum studioso, propterea quoque in varias hæreses incidisse literis proditum est. Inde Aëriani, Eustathiani, Anthropomorphitæ, Iovinian, Eutychiani, alijque id genus sexcenti prodiere: & à vetustiori quoque ævo Meletianis, & Arianis hærentes, antistitem suum Athanasium probris fixerunt. Vnde Hieronymus Apo- Baron. ad Ann. 393. cap. 10. & ad Ann. 400. c. 86.

B log. adv. Rufin. libr. 3. cap. 7. *Contendi Ægyptum, lustravi monasteria Nitriæ, & inter Sanctorum choros, aspides latere perspexi.*

VIII. Ex hoc hæreseon, & Hæreticorum seminario Origenistæ Heterodoxi extiterunt. Narrat Epiphanius Hær. 64. cap. 4. in Ægypto primum propagatum Origenismum apud Ægyptios monachos suo tempore floruisse. Ac primum Melania senior, nobilis femina, cum patria relicta Hierosolymam pietatis caussa concederet, facta inter Nitriæ Monachos mensium aliquot mora, aditoque Didymo, Origenianis illic erroribus una cum Rufino itineris comite infecta est. Contigit illud circa annum Christi 372. Quo tempore Epistolâ dedit ad Rufinum Hieronymus, qua ad se in Syriam ut veniat, amice invitat. Postquam autem Hierosolymæ fixerunt sedem, fovendis peregrinis, & rebus Christianorum juvan- Hier. Ep. 41. ad Rufin.

D dis opes & operam consumentes, exceperunt Evagrium Ponticum Constantinopoli certas ob caussas discedentem, ipsiusque animo primos Nitriensis Origenismi fœtus asperserunt. Ita institutus Evagrius, & à Melania veste monastica ex voto indutus, in Ægyptum abiit, & postquam cum Didymo congressus est, in Nitriæ tandem monasteriis sese abdidit, & inter florentes illic Origenistas nomen dedit. Auctor est Hieronymus in Epistola ad Ctesiphontem, cap. 2. scripsisse illum ad Virgines, ad Monachos, & *ad eam cujus nomen nigredinis testatur perfidiæ tenebras* (Melaniam seniorem intellige) & edidisse insuper librum περὶ ἀπαθείας, quo insigne Origenis dogma supra à me ventilatum continebatur; libros vero ipsius à Rufino Latine interpretatos Occidentem lectitasse. Appulit eodem aliquot post annis Palladius Galata, & triennio in asceteriis transacto, Origenismo imbutus, cum

E valetudine tentaretur, in Palæstinam secessit, & haustum in Ægypto Origenismi virus passim profudit. Florebat tunc in his locis sanctitate & virtute Paula Romana: hanc adoritur Palladius, & in suas pertraxisset partes, nisi gliscenti malo mature occurrisset Hieronymus, & hominis petulantiam habita cum eo dissertatione coërcuisset. Rei historiam prolixe narrat Hieronymus in Epitaphio Paulæ, cap. 11, & 12. quam sibi ab eo ereptam queritur Palladius in Lausiacis sect. 78. & sequentibus, item sect. 124, Hieronymumque suggillat.

IX. At Iohannem Hierosolymitanum præsulem iam labes isthæc corripuerat. Is ante adeptum Episcopatum Monachus, Arianis & Macedonianis accommodaverat aures, iisque relictis ad pontificiam dignitatem evectus Origenistis sese applicuerat. Ægre id tulit scilicet Epiphanius Salaminius Episcopus pro eo ac debuit, & blande coram multis præ-

F sens præsentem erroris commonefecit, quo ille cum partiariis usque adeo excanduit, ut Epiphanio Anthropomorphitarum hæresim publice objiceret; suamque tanta pertinacia defendit, ut eumdem Epiphanium habitæ cum illis communionis pœniteret. Hinc efferatus Iohannes animo rixandi avido caussas vindictæ quærebat, cum ecce commodum Paulinianum Hieronymi fratrem in Palæstina extra ditionem suam Epiphanius, invitum licet ac reluctantem, ad Diaconatus & Presbyterij dignitatem promovit. Multa publice & privatim conquestus est Iohannes, rem sese apud omnes per literas evulgaturum minitans; in eo se læsum insuper addens, quod cum Deo sacra faceret Epiphanius, dicere soleret: *Domine, præsta Iohanni, ut recte credat.* Objecta crimina diluit Epiphanius miti Epistola, quæ inter Hieronymianas numero sexagesima habetur; in qua non tam se appetitum ab eo significat, propter impositum Pauliniano Presbyterij characterem extra suam ditionem, apud Hier. Ep. 61. c. 1.

cum id in monasterio, non in parochia Iohanni subjecta à se factum esset, & recepta inter Cypri Episcopos consuetudine facere liceret, quam quod violatam Origenianis dogmatibus fidem huic exprobrasset. Capite vero tertio hæc scribit: *Doleo & valde doleo, videns plurimos fratrum, & eorum præcipue qui professionem habent non minimam, & in gradum quoque sacerdotij maximum pervenerunt, eius* (Origenis) *persuasionibus deceptos, & perversissima doctrina cibos factos esse Diaboli.* Vnde apparet quam multos iam tum Origenismi aura afflasset. Demum in hæc verba concludit: *Palladium vero Galatam qui quondam nobis carus fuit, & nunc misericordia Dei indiget, cave, quia Origenis hæresim prædicat & docet, ne forte aliquos de populo tibi credito ad perversitatem sui inducat erroris.* Data est hæc Epistola anno Christi 392, Arcadio & Rufino Coss. qua publicata, aliisque eiusdem argumenti ad Palæstinos Episcopos & Monachos, & ad Siricium Papam ab eo datis, dissensionis rumor universum orbem continuo pervagatus est. Sciendum autem Hieronymum quoque inter & Iohannem, ejusdem Pauliniani, multo vero magis Origenismi caussa, dissidia intercessisse: nam cum ab Epiphanio staret Hieronymus, & non solum res in Pauliniani negotio gestas comprobaret, sed Origenis etiam errores palam damnaret, eo iracundiæ processit Iohannes, ut ab Ecclesiæ communione Hieronymum segregaret, quemadmodum apud Pammachium queritur ipse Hieronymus: *Ego misellus*, inquit, *dum in solitudine delitesco, à tanto Pontifice repente truncatus Presbyteri nomen amisi.* Nec idcirco tamen Ecclesiæ ingressu, vel Episcoporum ac Christianorum societate se prohibitum isto capite & sequenti testatur. Addit Epistola 62, quæ est ad Theophilum, cap. 4, exilium sibi à Iohanne postulatum fuisse & impetratum; minime tamen se in exilium fuisse depulsum.

Hier. Epist. 61. cap. 15.

X. Rufinum interea hæc quoque discordiæ contagio infecit: nam cùm semel haustam Origenis doctrinam in sinu foveret, eamdem in Iohanne, & Palladio, aliisque oppugnatam defendit. Hinc illud est Epiphanij in Epistola ad Iohannem Hierosol. cap. 4. *Te autem, Frater, liberet Deus, & sanctum populum Christi qui tibi creditus est, & omnes fratres qui tecum sunt, & maxime Rufinum Presbyterum, ab hæresi Origenis, & ab alijs hæresibus, & perditione earum.* Nec aliam ob caussam à conflata iam inde à multis annis cum Hieronymo necessitudine Rufinus defecit.

XI. Ingravescentibus in dies Iohannem Hierosolymitanum inter & Epiphanium odiis, tantos animorum motus compescere studuit Archelaus Comes, vir, ut ait Hieronymus, *disertissimus & Christianissimus.* Placuit in primis, ut quoniam violatæ fidei suspicio peperisset discordiam, ejusdem professio viam ad concordiam muniret. Condicto fœderis loco, & iam coacto Monachorum aliorumque complurium cœtu, unus expectabatur Iohannes, cum ille mulierculæ nescio cuius morbum caussatus, rem in aliud distulit tempus, monentique Archelao, & ad pacisendum invitanti, eadem usus excusatione non paruit. Tum vero officij sui esse censuit Theophilus Alexandrinus laboranti Ecclesiæ succurrere; sive fama excitatus; sive, quod potius crediderim, invitatus à Iohanne. Isidorum itaque Alexandrinum Presbyterum ac Monachum, pietatis fama conspicuum, legatum ad Iohannem, alioqui, sedandarum contentionum caussa mittit cum literis, quibus incensos animos delinire, & in gratiam reducere tentabat. Verum sua spes Theophilum longe fefellit: quem enim allegaverat Isidorum, merus erat Origenista, Origenistis favens, turbandis rebus quam componendis aptior: nam ante tres menses quam veniret Hierosolymam, literas dederat ad Vincentium Presbyterum, quibus eum ut in orthodoxa fide, hoc est in Origenismo, perseveraret hortabatur; affuturum se propediem ad cuneos adversariorum proterendos. Verba sunt Hieronymi, cuius vestigia accurate persequimur. Sic ergo animatus egregius ille pacis sequester, Iohannem, alioqui dissensionis huius participes adit, legationemque suam renuntiat. Et pacem conciliasset fortasse, si non animum Origenismi fermento imbutum prodidisset: cum enim doctrinæ huic infensum Hieronymum esse sciret, iterum quidem ac tertio ad eum Theophili nomine accessit, commissas autem sibi literas reddere noluit. Querenti autem Hieronymo, ac dicenti: *si legatus es, redde legationis epistolas; si epistolas non habes, quomodo legatum te probabis?* literas quidem ad eum habere se respondit, rogatum se tamen à Iohanne ne redderet. Ita favoris in alteram partem suspicione injecta, spem pacis peremit, reque infecta discessit. Discedenti Apologiam pro sua caussa ad Theophilum tradidit Iohannes, cuius lucubrationi interfuerat Isidorus, & operam suam contulerat; *ut idem esset*, ait Hieronymus, *& dictator & bajulus literarum.* Maximam interim fratrum multitudinem, & Monachorum choros in Palæstina sibi non communicantes (verba sunt Hieronymi) quasi hostes publicos æstimavit Iohannes; cum ad ejus refugiendam communionem Epiphanij monitu fuissent compulsi. Responsum præterea ad supra memoratam Epiphanij Epistolam dare dedignatus, legatos, quod prius minitatus fuerat, quaquaversus mittit, qui accusatorias in Epiphanium literas ad Theophilum Alexandrinum à se conscriptas per totum orbem disseminarent, sed in Occidente potissimùm,

Hier. Epist. 61. ad Pammach. c. 15.

Hier. Epist. 61. cap. 2. & 15.

quibus, ut loquitur Hieronymus, Occidentalium Sacerdotum aures commoveret. *Hier. Epiſt. 62. cap. 3.*

XII. His excitus Pammachius, Roma Hieronymum rogat per literas, ut quoniam multorum animos in diverſa diſtrahebat hæc altercatio, Epiphanij cauſſam aliis, aliis Iohannis tuentibus, ſuam ipſe ſententiam expromeret. Morem geſſit Hieronymus, & luculenta reſponſione, anno Chriſti 393. data, veram ac genuinam contentionis cauſſam eſſe oſtendit, non Pauliniani conſecrationem, quam iracundiæ ſuæ Iohannes prætendebat, ſed Origeniſmum, quem ad octo revocatum capita Iohanni objectum fuiſſe narrat, è quibus tria tantum purgaverit. Atque hæc diligenter notari jubeo, ut inde Origeniſtarum huius ætatis doctrina & dogmata in controverſia poſita ſpectari poſſint. Primum illud eſt; nec Filium videre poſſe Patrem, nec Spiritum videre poſſe Filium: ſecundum; animam propter peccata è cœlo fuiſſe in corpus, ſic tamquam in carcerem dejectam: tertium; futurum ut Diabolum & Dæmones peccatorum aliquando pœniteat, & cum Sanctis in cœlo regnent: quartum; Adamum & Evam ante peccatum corpore caruiſſe, humana autem corpora iis poſt peccatum circumpoſita tunicis pelliceis ſignificari: quintum; carnem neutiquam ſuſcitatum iri, non membra denuo ſimul eſſe compingnda, ſexu homines penitus carituros: ſextum; Paradiſum terreſtrem allegorice intelligendum: ſeptimum; aquas quæ ſuper cœlum in Scriptura eſſe dicuntur, Angelos eſſe, quæ ſupra & infra terram, Dæmones: poſtremum; imaginem Dei peccando hominem amiſiſſe. Plurima præterea lectu digna habet hæc Epiſtola, ſi quis accuratam temporum illorum notitiam conſequi cupit. Id præcipue manifeſtis rationibus comprobat Hieronymus, quod diximus, ante ordinatum Paulinianum, iam Origenis cauſſa Iohannem & Epiphanium inter ſe fuiſſe altercatos. Quamobrem Halloxium miror, & recentiores quoſdam, qui hodieque contradicant, nec Hieronymi ſolum teſtimonium flocci faciant, ſed & Epiphanij, qui ita Iohannem alloquitur: *Video enim quod propter hanc cauſſam omnis veſtra indignatio concitata ſit, quod dixerim vobis, Arij patrem, Origenem ſcilicet, & aliarum hæreſeon radicem & parentem laudare non debetis. Et cum vos rogarem ne ita erraretis, & monerem, contradixiſtis, & me ad triſtitiam & lacrymas adduxiſtis: non ſolum autem me, ſed & alios plurimos Catholicos, qui intererant. Inde, ut intelligo, hæc eſt omnis indignatio, & iſte furor; & idcirco comminamini, quod mittatis adverſum me Epiſtolas, ut huc illucque ſermo veſter diſcurrat.* Denique propoſitum ſibi eſſe declarat in eadem Epiſtola Hieronymus, opere peculiari dogmata Origenis convellere.

XIII. Veritus interea ne literis Iohannis, & Iſidori inſuſurrationibus occupatus Theophili animus male de Orthodoxorum cauſſa ſentiret, æquum duxit geſtarum rerum hiſtoriam ad eum perſcribere, ſeque & gregales ſuos apud eum purgare. Pacem ergo optare ſe, ad eamque conciliandam paratum declarat per Epiſtolam, quæ inter Hieronymianas numero ſexageſima ſecunda habetur, & eodem anno 393. data eſt: multa deinde impoſita ſibi à Iohanne crimina confutat; in quibus advertendum eſt inſimulatum eum à Iohanne, quod Origenis opera quædam Latine vertiſſet, reſpondiſſe: *Hoc non ſolus ego feci, ſed & confeſſor Hilarius fecit, & tamen utrumque noſtrum noxia quæque detruncans utilia tranſtulit:* & paulo poſt: *Sicut enim interpretationem & idiomata Scripturarum Origeni ſemper attribui, ita dogmatum conſtantiſſime abſtuli veritatem.* Vt oſtendat præterea quam vana eſſet Iohannis de Pauliniani ordinatione querela, ordinatum eum aſſerit in Eleutheropolitano territorio, non in Ælienſi. Eleutheropolis autem ea eſt Hebron; Ælia, Ieruſalem. Denique poſtquam ad procurandum ſibi exitium Iohannem laboraſſe, & auctoritatem publicam ac reſcripta ſollicitaſſe queſtus eſt, cupere ſe ſignificat, ut diſcordiæ omnes ſopiantur. Vtraque parte audita veritatem perſpexit Theophilus, & malis artibus non bonam cauſſam à Iohanne aliiſque foveri comperiens, adverſam ita amplexus eſt, ut utroſque tamen ad ſinceram concordiam revocare niteretur, & repugnantes Origeniſtas molliter ac benigne adhiberet.

XIV. Cæterum ad coërcendam ſerpentis Origeniſmi luem ſequente anno Hieronymus Auguſtinum pietate florentem & eruditione, quicũ ſibi notitia aliqua interceſſerat, parario Alypio Tagaſtenſi poſtmodum Epiſcopo, quique iam ante optare ſe ſignificaverat, ut Origenis opera ab Hieronymo Latine redderentur, monet per Epiſtolam, quæ intercidit, ut in Origenis ſcriptionibus cautus incedat, approbatis melioribus, ſequioribus rejectis at Origenis ſibi notari errores reſponſione ſua Auguſtinus poſtulavit. Certe ab his diſſenſionibus animum procul hic habuit, neque multum ſeſe interpoſuit Origeniſtarum rebus: errores duntaxat Adamantij pro re nata impugnavit, velut in libris De Civitate Dei. Hieronymum autem ad reintegrandam cum Rufino amicitiam valde hortatus eſt.

XV. Anno à Chriſti ortu 397 poſt viginti quinque annorum diſceſſionem Romam reverſa eſt Melania, Rufino itinerum ſocio comitata. Cauſſam reditus eam fuiſſe dicit Palladius: Melaniam neptem ſuam, Piniani uxorem, nuptiarum, mundique pertæſam, Chriſto reliquum vitæ conſecrare velle cum accepiſſet, veritamſeniorem ne in perverſos ſeceſſionis ſuæ duces neptis ſua incideret, Romam advolaſſe, eamque conſiliis adjuviſſe.

Aliam itineris causſam assignat Baronius, Romam nempe Origenisſmi invehendi ſtudium, A
cui Melaniæ iunioris feceſſus apud vulgum obtentu fuerit. Opinionis ſuæ auctorem non
dedit; conjecturis tantum obſecutus eſt.

XVI. Simul atque Romam appulit Rufinus, libros Origenis περὶ ἀρχῶν à ſe Latinitati
redditos in publicum editurus, priorem Apologiæ Pamphili librum converſum itidem à ſe
& interpolatum, & una ſuam De adulteratione librorum Origenis lucubrationem præmi-
ſit, ad viam Origeniſmo communiendam. Vtrumque Macarij hortatu aggreſſum ſe teſta-
tur in Præfationibus: at id ab eo per ſimulationem jactatum aſſerit Hieronymus Apolog.
libr. 2. cap. 3. In Præfatione ad Macarium Pamphili Apologiæ prætexta, non obſcure tan-
git ille Epiphanium & Hieronymum, cum de ſua interpretatione ſic diſſerit: *Mihi tamen*
non dubito quin offenſam maximam comparet eorum, qui ſe laſos putant ab eo, qui de Origene non ali- B
quid male ſenſerit Atque hæc ſimilem ipſius conqueſtionem in memoriam revocant, quam
in Peroratione ad interpretationem Commentariorum Origenis in Epiſtolam ad Ro-
manos inſerſit: *Sed delectabit*, inquit, *indulſiſſe laboribus, ſi modo non, ut in aliis experti ſumus, ma-*
levolæ mentes vigilijs noſtris contumelias reddant, ſi non ſtudia obtrectationibus, & labores remunerentur inſtdijs. Novum quippe apud eos culpæ genus ſubimus: & mox: *Hoc autem totum mihi donant, non*
amore mei, ſed odio Auctoris. Sed redeamus ad Apologiæ Præfationem. Poſtquam purgandi
ſui cauſſa, velut profeſſionem fidei Rufinus edidit: *Hæc*, inquit, *Hieroſolymis in Eccleſia Dei à*
ſancto Sacerdote ejus Iohanne prædicantur; hæc nos cum ipſo & dicimus & tenemus. Hieronymum
etiam his verbis defricat in ſuo De adulteratione librorum Origenis libello: *Auctores ob-*
trectatorum ejus (Origenis) *ſi ſunt qui vel in Eccleſia diſputare latius ſoleant, vel etiam libros ſcribere,* C
qui totum de Origene vel loquuntur, vel ſcribunt: ne ergo pluta eorum futia cognoſcantur, qui utique ſi
ingrati in magiſtrum non eſſent, nequaquam criminoſi viderentur, neque ſimpliciores quoſque ab eius
lectione deterrerent. Nam cum Origenem mirifice celebraſſet Hieronymus etiam tum juve-
nis, & pluſquam 70 Homileticos ipſius libros, multa etiam de Tomis in Apoſtolum ſcri-
ptis Latine reddidiſſet, ex ejuſque libris Commentarios ſuos locupletaſſet, mox in eum
calcitrare cœpit. Neutiquam vero his perſtringi Hieronymum putat Halloxius, quia jam
reconciliata fuerat inter eos gratia, & paulo ſuperius Hieronymi cum laude meminerat
his verbis: *Damaſus Epiſcopus, cum de recipiendis Apollinarianis deliberatio haberetur, editionem Ec-*
cleſiaſticæ fidei, cui ijdem editioni, ſi Eccleſiæ jungi velint, ſubſcribere deberent, conſcribendam manda-
vit cuidam amico ſuo Presbytero viro diſertiſſimo, qui hoc illi ex more negotium procurabat. Addere D
poterat Halloxius eumdem à Rufino honoris cauſſa nominatum in Præfatione librorum
περὶ ἀρχῶν, qui hoc tempore prodierunt. Verum hoc erat ingenio Rufinus; palam in os
laudabat, clam detrahebat; ſimultatem fovebat in ſinu, amicitiam fronte gerebat. Itaque
palpum coram obtrudebat Hieronymo, ut acrius occulte morderet. Hoc amplius, Hiero-
nymus ipſe Apolog. 2. in Rufin. cap. 6. hæc verba ita repetit, quaſi neutiquam ad ſe per-
tineant: ſed vel tacite notari ſe non ſenſit; vel perſpectam calumniam ſimulate reticuit.
Vtut eſt, ſuum maneat Lectori judicium: ſequentia certe manifeſte Epiphanium petunt:
Denique quidam ex ipſis, qui ſe velut evangelizandi neceſſitatem per omnes gentes, & per omnes lin-
guas habere putat, de Origene male loquens ſex millia librorum eius ſe legiſſe, quamplurima fratrum
multitudine audiente confeſſus eſt. Ipſos deinde περὶ ἀρχῶν libros Vrbi propinans Rufinus, quo E
magis Lectores illiceret, Præfationem Operi præfixit, eaque declaravit ſeſe reliquis Do-
gmatibus intactis falſas Origenis de Trinitate ſententias, ut pote ab Hæreticis inſertas, vel
emendaſſe, vel prætermiſiſſe: graſſans enim hoc tempore Arianiſmus adverſus Origi-
nem, cujus ambiebat patrocinium, Catholicos commoverat. Exemplo quoque Hieronymi, multorum jam Origenis librorum Interpretis, adductum ſe ſignificat hac ipſa Præfatione Rufinus, ut ſcriptionis illius converſionem ſuſciperet. Et cauſſæ tamen ita diffiſus eſt, ut Præfationi nomen ſuum adſcribere non auderet; & aſſenſu præterea Theophili & Hieronymi gloriaretur.

Multis enimvero cordi fuit opus illud à Rufino tranſlatum, & Origeni Sacerdotes, Mo-
nachos, & è Chriſtianorum vulgo multos adjunxit, & Siricij quoque Papæ ſimplicitati il- F
luſit. At plures tamen doctrinæ novitas perculit; adeo ut totum orbem poſt Rufini inter-
pretationem in Origenis odium exarſiſſe, & tranſlatum opus expaviſſe tradiderit Hieronymus libr. 1. Apolog. cap. 3, Auctor quoque ille eſt, primam Marcellam Romanam, nobilitate generis, & pietate illuſtrem, ſuboleſcentem errorem deprehendiſſe ac repreſſiſſe. Diſceſſum itaque deſtinantes facti auctores, cum jam fere ut Hæretici deſignarentur, Eccleſiaſticas Epiſtolas à Siricio impetrant, ut Eccleſiæ communione gloriari poſſent: atque his communitus Rufinus Aquileiam remeavit.

XVII. At Pammachius & Oceanus de rebus in Vrbe geſtis Hieronymum certiorem
faciunt, & Rufinianam librorum περὶ ἀρχῶν interpretationem cum Præfatione tranſmit-
tunt, poſtulantque ut libros eoſdem meliori fide convertat, & injectas de ſe ſuſpiciones

A diluat. Redierat cum illo iam tum in gratiam Rufinus, cum Hierosolymis proficisceretur. Subdola itaque Rufini Præfatione clam arrosum se & impetitum sentiens Hieronymus, & inter Origenistas positum, hanc cum eo injuriam amice & leniter expostulavit per Epistolam, cujus hoc est exordium: *Diu te Romæ moratum sermo proprius indicavit*: unde licet conjicere iam ante ad eum literas Rufinum dedisse. Sed cum per vecturæ moras serius Romam delata fuisset Hieronymi responsio, renuntiatum interea fuerat Rufino novam librorum περὶ ἀρχῶν interpretationem ab eo parari, quam eo consilio conditam à se scribit Hieronymus Apolog. libr. 1. cap. 2. non ut crederet Lector iis quæ interpretabatur; sed ne crederet iis quæ ante transtulerat Rufinus. Atque ita dirempta inter eos gratia, datam ad Rufinum Epistolam Hieronymi familiares, qui curandam eam acceperant, suppresse-

B runt. Susceptam interim, Pammachij & Oceani rogatu, sinceriorem librorum De principiis conversionem absolvit Hieronymus, & ad eos Romam misit, cum luculenta Epistola, qua Origenis doctrinam & eruditionem laudasse se fatetur, dogmata tenuisse pernegat. *Hier. Epist. 65.* *Laudavi*, inquit, *interpretem, non dogmatisten; ingenium, non fidem; Philosophum, non Apostolum. Quod si volunt super Origene meum scire iudicium, legant in Ecclesiasten Commentarios, replicent in Epistolam ad Ephesios tria volumina, & intelligent me semper eius dogmatibus contrairisse*: & iterum: *Si mihi creditis, Origenistes numquam fui; si non creditis, nunc esse cessavi*: & sequenti capite: *Fac me errasse in adolescentia, & Philosophorum, idest Gentilium studiis eruditum in principio fidei dogmata ignorasse Christiana; & hoc putasse in Apostolis, quod in Pythagora, & Platone, & Empedocle legeram: cur parvuli in Christo atque lactentes errorem sequimini? cur ab eo impietatem discitis, qui necdum*

C *pietatem noverat? Secunda post naufragium tabula est culpam simpliciter confiteri. Imitati estis errantem, imitamini & correctum.* Similiter in Epist. 62. ad Theophilum: *Sicut enim interpretationem, & idiomata Scripturarum Origeni semper attribui, ita dogmatum constantissime abstuli veritatem.* Et tamen cum Commentarios suos in Ecclesiasten, & Epistolam ad Ephesios Adamantij scitis referserit, vix iis semel contradixit: imo vero ne Origenem quidem auctorem citavit. Quod si ea pro falsis habuit, cur censuræ notam non apposuit? cur cum id sibi vitio daretur, id sibi gloriæ duxit? *Nam quod dicunt*, inquit Prolog. in libr. 2. Comment. in Mich. *Origenis me volumina compilare, & contaminari non decere Veterum scripta: quod illi maledictum vehemens esse existimant, eamdem laudem ego maximam duco, cum illum imitari velo, quem cunctis prudentibus & vobis placere non dubito*: cur in Præfatione ad librum De nominibus Ebraicis, ait

D neminem nisi imperitum, negare Origenem post Apostolos Ecclesiarum esse magistrum? Igitur non sine caussa Rufinus Origenistam aliquando fuisse Hieronymum jactabat. *Hæc est*, inquit Invect. 1. *tua tanti magistri gravitas, ut eum quem in alijs laudas, condemnes in alijs; & quem in Præfationibus tuis alterum post Apostolos Ecclesiarum magistrum dixisti, nunc Hæreticum dicas? Quis hæreticus Ecclesiarum magister aliquando dici potuit?* Futilis ad hæc Hieronymi excusatio, qui Procem. in 11. Comment. Isaiæ respondet Origenem, Eusebium, Apollinarium, aliosque à se in Commentarijs ad libros Danielis, magistros Ecclesiæ nominatos, de distinctionem quorumdam qui à Christi fide erant alieni. Pergit Hieronymum lacessere Rufinus, eumque Origenis fidem numquam se laudasse jactantem propriis ipsius verbis coarguit. Quibus ille velut convictus scribit libr. 3. Apolog. cap. 3. *Eodem fervore quo Origenem ante*

E *laudavimus, nunc damnatum toto orbe damnemus*: & mox: *Erravimus juvenes, emendemur senes*: & iterum: *Ignosce mihi quod Origenis eruditionem, & studium Scripturarum, antequam ejus hæresim plenius nossem, in juvenili ætate laudavi.* Inde Posthumianus apud Sulpitium Severum merito *Sulpit. Dial. 1. c. 3.* ait: *Illud me admodum permovebat, quod Hieronymus, vir maxime Catholicus, & sacræ Legis peritissimus, Origenem secutus primo tempore putabatur, quem nunc idem præcipue, vel omnia illius scripta damnaret.* Inde & Vigilantius ipsum sic tamquam Origenistam incessebat; quam tamen criminationem depellere conatur Epist. 75. Inde & Augustinus inconstantiam & mobilitatem ingenij Hieronymo Origenem sibi olim percarum iam infamanti subobscure exprobrat Epist. 8. *Petimus ergo*, inquit, *& nobiscum petit omnis Africanarum Ecclesiarum studiosa societas, ut in interpretandis eorum libris, qui Græce Scripturas nostras quam optime tractaverunt, curam atque ope-*

F *ram impendere non graveris: potes enim efficere, ut nos quoque habeamus illos tales viros, & unum potissimum, quem tu libentius in tuis literis sonas*: Origenem nimirum, cuius magnam tum quoque fuisse in Africa celebritatem ex eo manifestum est. Inde & Pelagius Papa 2. in Epistola ad Eliam Aquileiensem, & alios Istriæ Episcopos, *Annon*, inquit, *& Hieronymus noster Ecclesiæ Presbyter, & singularis Ebrei sermonis interpres tanto erga Origenem favore intenditur, ut pene discipulus eius esse videatur?* Inde denique sub Hieronymi nomine conficta est Epistola, in qua se Origeni aliquando adhæsisse dolet.

Quamvis autem viri pij & orthodoxi officio functus sit, cum agnitos Origenismi errores ejuravit; optabile tamen foret, ut sanctissimus ille doctor constantior animi fuisset & moderatior, neque tam facile bili suæ fuisset morigeratus, ut in contraria, pro rerum ac temporum ratione, trahi se & jactari siviſſet, nonnumquam etiam maximos viros amatis-

simis convitiis perfudisset: fatendum quippe est iure eum sæpe à Rufino fuisse reprehen- A
sum; sæpe etiam Rufinum ab eodem sine caussa fuisse culpatum. Hæc porro cum agerentur, annus Christi trahebatur trecentesimus nonagesimus nonus.

XVIII. Quo tempore Hieronymianam librorum περὶ ἀρχῶν interpretationem Pammachius continebat; verum ab amico ipsius quodam fraude descripta in vulgus emissa est. Interpretationis autem suæ perfidiam ex huius conflictu perspectum iri, versutiasque suas iam proditas intelligens Rufinus, ad eumque perlatis Aproniani opera literis, quas ad Pammachium & Oceanum una cum libris περὶ ἀρχῶν recens à se Latinitate donatis Hieronymus miserat, triennium in elaboranda duplici Apologia contrivit. Prior vetustate intercidit: posterior supereſt in duas divisa partes, quarum prima criminationes ab Hieronymo impactas retellit, altera Hieronymum ipsum suggillat. Quæ cum in apertam contentionem erumperent, duas in partes, ut fit, Romanorum Christianorum animi abiere, cum B
Rufino alij, alij Hieronymo faverent; nec Romani duntaxat, sed & quotquot fere per orbem sparsi erant, diversis studiis ferebantur.

XIX. Tum vero partium suarum esse intellexit Anastasius Papa, non quidem exorientes motus lenimentis adhibitis consopire, quod factum à decessore eius Siricio notavimus; sed malum occulte crescens Apostolica auctoritate rescindere. Re itaque diu ac mature in utramque partem perpensa Origenis tãdem erroribus hæreseos notam impressit anno 400, Theophili studium imitatus, qui superiore anno in Alexandrina Synodo eosdem damnaverat. Statim vero dimissis in omnes partes nuntiis, Origenianorum errorum damnationem promulgat Anastasius; qua accepta iidem passim reprobati sunt. Ea de re disse- C
rentem audiamus Theophilum in Epistola ad quosdam Monachos, quam profert Iustinianus in Epistola ad Menam: ἀκοὴ ἀνάθεμα ζοντες τὸ ψευδῶνυμον, καὶ πᾶς ἀνὴρ ὁ αἱρετικὸς, ἀλλὰ καὶ πᾶς ὁ τῶν ρωμαίων ἁγίας ἐκκλησίας ἐπίσκοπος· ἀναστάσιος· ὃς παλαιοτέρου ἀγωνισμάτων ἐδόξος στατήρος ἐπισήμου λαὸν χειροτονηθεὶς, ᾧ καὶ πᾶσα τῆς μακαρίων καὶ ἁγίων ἐπισκόπων ἕπεται συνοδος, κατεδίκασεν ἐν τῇ ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ καὶ τὰ ἀπεβῶς ψηφοι· *Igitur anathema dicentes in Origenem aliosque Hæreticos, quemadmodum factum est à nobis, & ab Anastasio sanctæ Romanorum Ecclesiæ Episcopo, qui ex veteribus certaminibus clarus, dux illustris populi creatus est, quem & omnis Beatorum Occidentis Episcoporum sequitur cœtus, Alexandrinorum ecclesiæ sententiam adversus impium latam suscipiens.* Hieronymus certe libr. 2 Apolog. cap. 6. præter Anastasium & Theophilum, tradit Venerium quoque Mediolanensem Episcopum, & Chromatium Aquileiensem, D
Origenem subjectis sibi populis hæreticum denuntiasse.

XX. At parum sese promovisse ratus Anastasius, si non tumultus auctorem Rufinum, & bellum renovantem retunderet, Romam eum ad caussam dicendam accersit: tergiversatur Rufinus, & Apologiam scribit ad Anastasium, qua levibus ad detrectandam profectionem excusationibus usus fidem suam profitetur: deinde ait: *Origenis ego neque defensor, neque assertor sum, neque primus interpres: alij ante me hoc idem opus fecerunt; feci & ego postremus, rogatus à fratribus. Si iubetur ne fiat, iussio observari debet in postea. Si culpantur qui ante iussionem fecerunt, culpa à primis incipiat. Ego enim præter hanc fidem, quam supra exposui, ideſt quam Romana Ecclesia, & Alexandrina, & Aquileiensis nostra tenet, quæque Hierosolymis prædicatur, alienam nec habui unquam in isto homine, nec habeo, nec habebo.* Neutiquam tamen excusationem hanc E
Anastasius accepit, sed instante Marcella Rufino, ut verbis utar Hieronymi, cauterium
Hier. Apol. 2. cap. 6. hæreseos inussit, eumque damnavit anno 401. *Damnationis Hæreticorum* inquit idem Hie-
Hier. Epist. 16. ronymus, *hæc Marcella fuit principium, dum adducit testes, qui prius ab eis eruditi, & postea ab hæretico fuerant errore correpti; dum ostendit multitudinem deceptorum, dum impia περὶ ἀρχῶν ingerit voluminа, quæ emendata manu scorpij monstrabantur; dum accitis frequentibus literis Hæretici, ut se defenderent venire non sunt ausi, tantaque vis conscientiæ fuit, ut absentes damnari, quam præsentes coargui maluerint. Huius tam gloriosæ victoriæ orior Marcella est.* Cuius victoriæ fama cum per totum orbem increbuisset, Anastasium ipsum super Rufino consuluit Iohannes Hierosolymitanus, ejusque sententiam exploravit. Extat Anastasij responsio data ad A. 402. in qua notandum primo illud est, multis ab eo laudibus Iohannem Origenismi licet suspectum ex- F
tolli; deinde & istud: *Origenes autem, cuius in nostram linguam composita derivavit* (Rufinus) *ante quis fuerit, in qua processerit verba, nostrum propositum nescivit.* Addit Rufinum hac interpretatione fidem ab Apostolis propagatam violare voluisse; non damnare tamen, si à traditis in interpretato Opere dogmatis abhorreat; damnare se penitus, si iisdem assentiatur. Tum paulo post, *Illud quoque*, inquit, *quod evenisse gaudeo, tacere non potui, beatissimorum Principum manasse responsa, quibus unusquisque Deo serviens ab Origenis lectione revocetur: damnandumque sententia Principum, quem lectio rerum profana prodiderit.* Suam demum super Rufino sententiam his verbis exponit: *Itaque, frater carissime, omni suspicione sepositа, Rufinum scito quod propria mente Origenis dicta in Latinum transtulit ac probavit, nec dissimilis ab eo est qui alienis vitiis præstat assensum. Illud tamen scire cupio ita haberi à nostris partibus alienum, ut quid agat, ubi sit, nescire cu-*

A pamius. *Ipse denique viderit, ubi posit absolvi.* Quocirca Rufinum ita alloquitur Hieronymus Apolog. libr. 3. cap. 6. *Vade potius Romam, & præsens apud eum* (Romanum Episcopum) *expostula, cur tibi & absenti, & innocenti fecerit contumeliam; primum ut non reciperet expositionem fidei tuæ, quam omnis, ut scribis, Italia comprobavit, & baculo tuarum uti noluerit literarum contra canes tuos: deinde ut Epistolas contra te ad Orientem mitteret, & cauterium tibi hæreseos dum nescis inureret, dicereque libros Origenis περὶ ἀρχῶν à te esse translatos, & simplici Romanæ Ecclesiæ plebi traditos, ut fidei veritatem, quam ab Apostolo didicerant, per te perderent; & quo tibi majorem faceret invidiam, ausus sit criminari hos ipsos, Præfationis tuæ testimonio roboratos.* Quinetiam in Epistola 82. ad Marcellinum & Anapsychiam, sese ait subdolum libellum à Rufino oblatum Anastasio Papæ, aliasque ipsius scriptiones opusculis quibusdam explosisse, quas non aliud esse conje-
B cerit quispiam, quam Apologias ipsas, de quibus proxime commemorabimus.

XXI. Hoc ipso anno geminam Rufini adversum se Apologiam gemina itidem adversus Rufinum Apologia Hieronymus excepit: nam cum ex Occidente Hierosolymam remeasset ipsius frater Paulinianus, libros illos adversus eum elaboratos, nondum quidem ab Auctore, quem metus scilicet & pudor inhibebant, in lucem esse editos, sed inter Rufini tamen familiares circumferri significavit; è quibus cum in vulgus exiissent nonnulla, collecta ea ad fratrem pertulit: quod ipsum præstiterunt per literas Pammachius & Marcellinus. Non ad has ipsas itaque Rufini scriptiones, sed ad relatas à Pammachio, Marcellino, & Pauliniano criminationes priorem quam habemus Apologiam Hieronymus adornavit. Duobus ea continetur libris, & Pammachij ac Marcellini nomine inscripta est, quo-
C rum monitu fuerat elucubrata; ad eos vero transmissa, quos scriptis suis Rufinus afflaverat: in eaque declarat Hieronymus constitutum esse sibi peculiari opere Pamphili & Eusebij Apologiam refellere. Hæc simul atque ad Rufinum perlata est, ira incitatus, responsum una cum Apologiis misit ad Hieronymum, quo hastatis eum apicibus territabat, mortem minitans, & ad tribunalia sese provocaturum, nisi maledictis abstineret. Verum futiles minas parvipendens Hieronymus, posteriorem Apologiam continuo rescripsit.

XXII. Post septem annos quam hæc acta sunt, diem clausit extremum Melania senior, vix à quadraginta diebus Hierosolymam reversa. Rufinum quoque sequente anno, qui fuit à Christo nato 410, Aquileia ab Alarico vastata in Sicilia profugum periisse tradit Baronius. At in Epistola ad Vrsacium, quam interpretationi Commentariorum Origenis in li-
D brum Numerorum præfixit Rufinus, quamque cum nondum edita esset, mecum olim benigne communicarunt clarissimi fratres Bigotij, ita scribit: *Sed reddendæ pollicitationi non tempestivum, ut ille ait, sed tempestuosum nobis tempus ac turbidum fuit. Quis enim ibi stilo locus est, ubi hostilia tela metuuntur? ubi in oculis est urbium agrorum que vastatio? ubi fugitur per marina discrimina, & ne ipsa quidem absque metu habentur exilia? In conspectu etenim, ut videbas etiam ipse, nostro Barbarus, qui Rhegino oppido miscebat incendia, angustissimo à nobis freto, ubi Italiæ solum Siculo dirimitur, arcebatur.* Agebat ergo tum in Sicilia. Ait deinde: *Iam enim ex omnibus quæ in Lege scripta reperi, solæ ut puto in Deuteronomio desunt orationculæ, quas si Dominus inverit, & sanitatem dederit oculis, cupimus reliquo corpore sociare: quamvis amantissimus filius noster Pinianus, cuius religiosum cœtum pro amore pudicitiæ profugum comitamur, injungat & alia.* Pinianus ille, cuius in co-
E mitatu se tum fuisse ait Rufinus, is erat Melaniæ junioris maritus. Hunc Roma discessisse anno 408, & Carthaginem appulisse anno 409, ipse agnoscit Baronius. Igitur vel Rufinum in Sicilia à Piniano & utraque Melania relictum mors anno sequenti oppresserit; vel certe tempus à Baronio assignatum uno saltem anno Rufini obitus anteverterit, viri Origenianæ doctrinæ ita studiosi, ut infinitas sibi turbas, convitia, infamiam, & damnationem denique eius causa pepererit: qui si animo suo fuisset moderatus, & à librorum περὶ ἀρχῶν interpretatione abstinuisset manum, suum sibi Origenes decus, gloriamque in Occidente servasset; verum dum tradit illum Latinis legendum, ex omnium manibus excussit: *Totus* enim *orbis*, inquit Hieronymus, *post translationem* Rufini *in Origenis odium exarsit, quem antea simpliciter lectitabat.* Nihilominus ab Anastasio licet damnatus fuerit Rufinus, eius ta-
F men consuetudine usum fuisse Chromatium Aquileiensem Episcopum persuadet ipsius Præfatio Eusebianæ historiæ à se conversæ præmissa, qua rogatu Chromatij, animo ex patriæ clade afflicto solamen adhibere volentis, susceptam illam à se ostendit. Melaniam quoque diu post inflictam Rufino censuram certatim laudibus extulerunt Augustinus & Paulinus: & post mortem demum in Græcorum Martyrologiis inter sanctos adscripta est.

Hier. Apol. 1. cap. 3.

XXIII. At non Rufini obitu fata ab ipso Origenismi semina extincta sunt. Pelagius Monachus natione Britannus, arrepta quædam Origenis dogmata à Rufino exculta & propagata renovavit. Quocirca Hieronymus in Prœmio ad libr. 1. Comment. in Ierem. Grunnium, hoc est Rufinum, Pelagij *præcursorem* & *magistrum* appellat. Dogma quoque ἀποκαταστάσεως & αἰωνοβιότητος, quod supra tractavimus, ab Origenistis accepisse Pelagianos prodit in Prœm. Dialog. adv. Pelag. & in Prœm. libr. 4. Comment. in Ierem. & in Epist.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ad Ctesiph. cap. 2. Et Augustinus libr. 2. De peccat. origin. adv. Pelag. & Cæleſt. refert A
in judicio Episcopali Carthagine habito, quærenti Paulino Diacono Presbyterorum nomina, à quibus pestilentem suam doctrinam Cælestius accepisset, respondisse Cælestium: *Sanctus Presbyter Rufinus, Romæ qui mansit cum sancto Pammachio. Ego audivi illum atcentem quia tradux peccati non sit.* Idcirco Origeniani nominis invidiam in se conversam sentiens Pelagius, cum apud Innocentium Papam se purgaret, in Libello fidei præcipuos Origenis errores proterere se simulavit. Porro ut Origenianæ hæresi Pelagiana, sic

Nestoriana lues successit Pelagiana,

inquit Prosper in Epitaphio Nestorianæ & Pelagianæ hæreseon. Sed quoniam præter in-
stitutum nostrum est illarum historia, & aliorum laboribus iam satis illustrata, ad sequentia B
properamus.

XXIV. Obtritus plane ac pessumdatus in Occidente videbatur Origenismus, cum ecce Aviti duo Hispani, Romam alter, alter Hierosolymam profecti, in patriam post reditum merces Origenianas intulerunt. Horum alter (is, ni fallor, qui Hierosolymam contenderat, quemque adisse Hieronymum in Palæstina degentem verisimile est) ab Hieronymo postulaverat, ut Origenis libros περὶ ἀρχῶν sincere & fideliter conversos ad se mitteret; quod cum facile impetrasset, cavendosque errores per epistolam Hieronymus præmonstrasset, iis tamen implicari se & illudi passus est; ac alterum quoque Avitum in eadem opinationes pertraxit. Patriæ consulens Paulus Orosius, quam hæc, atque aliæ item hæreses pervadebant, Augustini opem oblato ipsi Commonitorio imploravit. Scripto statim
ad Orosium Commentariolo adversus Priscillianistas & Origenistas, hæresim utramque C
Hispaniam infestantem proculcavit Augustinus; & in eximio præterea De Civitate Dei opere, quod tunc elaborabat, ut & in aliis quoque scriptionibus, cum Origenistis prælia-tus est. Quæstionem unam, quæ est de origine animarum, definire non ausus, Orosium in Palæstinam misit ad Hieronymum, quem disceptationis hujus arbitrum esse voluit. Manifestum itaque ex eo est, merito inter supposititia & Augustino perperam adscripta reiici libellum De Deitate & Incarnatione ad Ianuarium, qui habetur in Appendice quarti Tomi: quippe qui Origenianis fere pannis consutus & consarcinatus est.

Circiter idem tempus Semipelagianæ hæresi robur Iohannes Cassianus in Galliis conciliabat ex Origenis scriptionibus, cuius è contrario nomen Vincentius Lirinensis ibidem traducebat: in Commonitorio siquidem priore adv. Hæres. cap. 23. dum ostendere co- D
natur errorem Origenis Ecclesiæ Dei offensioni fuisse, postquam præclaras illius dotes multis dilaudavit, *Eo*, inquit, *res decidit, ut tantæ personæ, tanti Doctoris, tanti Prophetæ non humana aliqua, sed ut exitus docuit, nimium periculosa tentatio plurimos à fidei integritate deduceret. Quamobrem hic idem Origenes tantus ac talis, dum gratia Dei insolentius abutitur, dum ingenio suo nimium indulget, sibique satis credit, cum parvi pendit antiquam Christianæ religionis simplicitatem, dum se plus cunctis sapere præsumit, dum Ecclesiasticas traditiones, & Veterum magisteria contemnens quædam Scripturarum capitula novo more interpretatur, meruit ut de se quoque Ecclesiæ Dei diceretur: Si surrexerit in medio tui Propheta, & paulo post: Non audies, inquit, verba Prophetæ illius. Vere non solum tentatio, sed etiam magna tentatio, deditam sui atque in se pendentem Ecclesiam admiratione ingenij, scientiæ, eloquentiæ, conversationis & gratiæ, nihil de se suspicantem, nihil verentem subito à veteri religione in novam profanitatem sensim, paulatimque traducere.* Tum Lectores monet, etiamsi E
corrupti sint libri Origenis, quod non diffitetur, sub eius tamen nomine venditari, & ad insinuandos errores tantum nomen valere posse. Ita renascentis Origenismi propagines in Occidente elisæ sunt. Sed & iterum ibidem, iterumque sunt contusæ, ut in sequenti Sectione ostendemus.

SECTIO SECVNDA.

F *I. Theophilus Alexandrinus Monachos quosdam Nitrienses vexat; II. & affecto ipsis Origenismo Origenistas una infectatur. III. Aliæ dissidij huius causæ proferuntur. Synodus Alexandrina Origenistas damnat, quos Theophilus ex Ægypto deturbat. IV. Æquum de his concertationibus Posthumiani iudicium. V. Theophili factum approbant Anastasius, Epiphanius, & Hieronymus. VI. Veris plus adhibendum in hac historia fidei, Palladio, Socrati, Sozomeno, Georgio Alexandrino, Anonymo vitæ Chrysostomi scriptori, & Symeoni Metaphrastæ; an Epiphanio, & Hieronymo, disquiritur. VII. Theophili Synodicam Epistolam & Paschales quatuor convertit Hieronymus. VIII. Quæritur utri prius Constantinopolim profecti sint Origenistæ, an Theophili legati. IX. Origenistas benigne excipiunt*

A *piunt Johannes Chryſoſtomus, & Eudoxia.* X. *Synodum in Cypro adverſus Origeniſtas cogit Epiphanius.* XI. *Theophilenſes legati & Origeniſtæ apud Imperatorem mutuo ſe accuſant.* XII. *Epiphanius Conſtantinopolim appellit, & Chryſoſtomum male habet.* XIII. *Altercatur cum Eudoxia, deinde Cyprum repetens fato concedit.* XIV. *Rei geſtæ ſumma repetitur ex Polybio teſte oculato.* XV. *Conſtantinopolim advenit Theophilus, & Conciliabulum cogit ad Quercum.* XVI. *Accuſatur Chryſoſtomus.* XVII. *Actorum Pſeudoſynodi ad Quercum habitæ fides exploratur.* XVIII. *Crimine liberantur Nitrienſes, & in gratiam cum Theophilo redeunt.* XIX. *Exauctoratur Chryſoſtomus, & in exilio diem multo poſt*
B *obit.* XX. *In Chryſoſtomi defuncti nomen graſſatur Theophilus, renitente Iſidoro Peluſiota.* XXI. *Chryſoſtomū proſequitur laudibus Syneſius, probris Hieronymus.* XXII. *Origenianos libros lectitat Theophilus:* XXIII. *Diem claudit: ſuccedit Cyrillus, & avunculi inimicitias perſequitur, ſed ab Iſidoro reprehenſus factum mutat. Scribit adverſus Origenem Hammon Hadrianopolitanus.* XXIV. *Johannis Hieroſolymitani, & Hieronymi obitus. Male audit Origenis doctrina in Oriente & Occidente:* XXV. *ſuos tamen fautores habet Philaſtrium, Theodoretum, Socratem, Sozomenum, Sidonium, Auctorem Prædeſtinati, & Eutychetem.*

C I. HÆC dum in Occidente gererentur, longe graviori tumultu Orientis Eccleſias Origeniſmus quatiebat. Cujus intermiſſam vitandæ confuſioni hiſtoriam repetemus. Poſtquam Iſidorus ille, quem à Theophilo ad ſedandas Iohannem inter, & Epiphanium ac Hieronymum controverſias ſubmiſſum diximus, Alexandriam regreſſus eſt, urgere Theophilum non deſtiterunt Epiphanius & Hieronymus, ut cum Origeniſtis marte aperto ipſe quoque prœliaretur. Detrectabat ille pugnam, rogante præſertim Epiphanio, erga quem Anthropomorphitarum hæreſeos ſibi ſuſpectum male affectus erat. Mox autem ut ad Eccleſiæ cauſſam privata odia acceſſere, ſtatim adverſus Origenis aſſeclas claſſicum cecinit. Obſcura certe eſt & implicata temporum illorum hiſto-
D ria, quamque nonniſi à Palladio, Socrate, & Sozomeno, ætatis hujus proximis petere poſſumus; quamvis prioris auctoritatem minuerit apertus Origeniſmi amor, alios aliarum hæreſeon ſtudium merita pene exiſtimatione fraudarit. Cur itaque Origeniſtas infectaretur Theophilus cauſſam hanc fuiſſe tradit Socrates. Quæſitum in Ægypto non multo ante fuerat, Deuſne corporeus eſſet, & humanam formam gerens, an penitus incorporeus. Multi, ac ſimpliciores præſertim Monachi Deum humano habitu præditum fingebant, unde Anthropomorphitæ, ſive ut loquitur Epiphanius Scholaſticus in Tripartita Hiſtoria, *Humaniformiani* dicti ſunt; plures contrariam ſententiam ſequebantur. Hos inter erat Theophilus, qui cum opinionem ſuam in Epiſtola quadam Paſchali, cujuſmodi Epiſtolam de more quotannis ſcribebat, prodidiſſet, eaque ad Ægyptios Aſcetas fuiſſet perlata, ita
E excanduerunt illi, ut Theophilum ab Eccleſia expellendum cenſerent. Scetinos Monachos reliquis ſanctitate præſtantiores & doctrina hanc repudiaſſe omnes Epiſtolam, præter unicum Abbatem Paphnutium, literis tradidit Caſſianus. E reliquis vero per Ægyptum ſparſis Monachis plurimi manu facta advolant Alexandriam, & de interficiendo Theophilo cogitant. Ille ſtolidos homines aſtu tractavit, & ingruentes compeſcuit ambiguo hoc dicto: *Sic ego vos vidi, quaſi faciem Dei*, quo quondam Iacob Eſaü fratrem ſuum delinivit, ut eſt Gen. 33. 10. Placati illi unum id præterea poſtulant, ut damnaret Origenis libros, quorum nonnulli à Deo corpus abjudicabant: Ego vero, inquit, hominis iſtius lucubrationes, & qui eas probant, averſor. Atque hoc fine ſtetiſſet controverſia, niſi ſtatim nova de cauſſa recruduiſſet.

Tripart. Hiſt. lib. 10. cap. 7.

Caſſian. Coll. 10. c. 2.

F Præerant Ægyptiacis monaſteriis viri quatuor pietate nobiles, Dioſcorus, Ammonius, Euſebius, & Euthymius, germani fratres, ſtatura proceri, ideoque Longi cognominati: quod etiam cognomen habuiſſe ipſorum partiarium Iſidorum conjicere licet ex iſto Hieronymi Epiſt. 61. ad Pammach. cap. 15. *Et tamen iſte Hieronymus cum pannoſa turba & ſordidatis gregibus, quid Iſidoro illi fulmineo auſus eſt reſpondere? At ne forte ille non crederet, & opprimeret eos præſentia & mole corporis ſui*, &c. Cum fratres illos percaros haberet Theophilus, Dioſcorum Hermopoleos conſtituit Epiſcopum; duos autem invitos apud ſe detinuit. Atque hanc quidem vitam, deſiderio licet monaſticæ vitæ tabeſcentes, tolerabant, quoad perſpecta Epiſcopi avaritia, hominem exoſi, rurſum in ſolitudinem poſt triennium ſeceſſerunt. Cauſſa ſeceſſus cognita, peſſima quæque minatus eſt illis Theophilus, ipſumque Dioſcorum inviſum habuit. Cum ergo Anthropomorphitis infenſos ipſos ex mutuis con-

greſſibus agnoviſſet; apud ſimplices quoſdam & indoctos monachos, quos hæreſeos hujus affines eſſe ſciebat, Anthropomorphitam ſe profeſſus, Dioſcorum cum fratribus in contraria eſſe ſecta monuit, & corpus Deo detrahere, Origenem ſententiæ huius patronum ſecutos. In fraudem his ſermonibus illecti boni homines Dioſcorum, ipſiuſque aſſeclas vehementer averſati, invidioſo Origeniſtarum nomine infamantes traduxerunt: cum eos è contrario adverſarij, pauciores quidem numero, ſed doctrina & uſu rerum peritiores, Anthropomorphitas appellarent. Ita ſeditionibus inter ſe agitati conflictabantur. At Theophilus privatas injurias perſequens, Origeniſtarum tumultus obtendit, & Nitriæ occupato monte, Anthropomorphitis monachis arma ſubminiſtrat, Dioſcori monaſterium incendit, qui cum fratribus abditus puteis vix ingruenti cladi ſe ſubduxit. A

Polybius Rhinocorurorum Epiſcopus, Epiphanij diſcipulus, ipſiuſque vitæ ſcriptor, tres duntaxat numerat Longos fratres, Heracleonis filios, qui Alexandriæ cum imperio præfuerat, Theophilo amicitia conjunctos, ab eoque in urbem è monaſteriis per fraudem deductos, majorem creatum ait Epiſcopum, alios Diaconos, & Eccleſiæ œconomos. Narrat deinde hoc munere per triennium functos, renitente Theophilo in priſtinam ſolitudinem conceſſiſſe; ægre id tuliſſe Theophilum, ipſoſque communione privaſſe; ad quam cum ſeſe admitti fruſtra rogarent, Chryſoſtomum interpellaſſe ea ſibi ut reſtitueretur; poſtulaſſe id à Theophilo Chryſoſtomum, nec impetraſſe, eoſque tandem Theophili cenſura liberaſſe: hinc exorta inter utrumque diſſidia. B

II. Igitur ad graviorem Dioſcoro, ipſiuſque ſociis conflandam invidiam, ſingulari verſutia Theophilus Origeniſtarum cauſſam cum ipſorum cauſſa conjunxit. Cum enim iam vulgo male audire ſectatores Origenis intelligeret, clariſſimoſque partis illius conſecraneos à Nitrienſibus Monachis ſubornatos prodiiſſe, Nitriamque præcipuum Origeniſmi domicilium haberi, cumque adverſus eos ab Epiphanio & Hieronymo inſtigaretur; non ejus defenſores dogmatis, quod Deum incorporeum ſtatuit, quodque ipſe antea propugnaverat, & adhuc etiam pro vero habebat, vexare hujus doctrinæ gratia aggreſſus eſt, ſed ipſis famoſam Origeniſtarum appellationem vir acutus affinxit, quo Origeniſmi adverſarios ſibi demereretur, & adverſum illos concitaret. Et levi ſane argumento impoſitam illis Origeniſmi calumniam approbavit, eo ſcilicet quod ſententiæ huius aſſertor eſſet Origenes, quæ corpoream à Deo molem ſegregat. Atque eo facilius id perſuaſit, quod ad eos, uti mox dicemus, confugiſſet Iſidorus, quem acerrimum doctrinæ huius patronum fuiſſe iam ſupra oſtendimus. Origeniſmi ergo cauſſam poſtquam ſemel obduxit iracundiæ ſuæ, Origeniſtas omnes inſectari neceſſum habuit: quamobrem referta hoc hominum genere Nitriæ aſceteria perſcrutatum, una cum Dioſcoro Origeniſtas omnes illinc exturbaſſe veriſimile eſt. C D

III. Scetinis, ſeu Nitrienſibus monachis (utrovis enim modo vel à Nitria monte, vel à Sceti regiuncula dici poſſunt) alia etiam cauſſa Theophili conſciverat odium. Hunc inter & Petrum Alexandrinæ Eccleſiæ Archipreſbyterum ſimultas intercеſſerat. Hinc infenſus Petro Theophilus admiſſam ab eo queſtus eſt ad myſteriorum communionem mulierem quamdam Manichæa lue infectam, priuſquam nuntium hæreſi remiſiſſet. Factum fuiſſe id juxta Eccleſiæ conſuetudinem, & ex Theophili ſententia, Petrus reſpondit, & teſtimonio confirmavit Iſidori, ſupra à nobis memorati, viri gravis, & quem poſt Nectarij obitum ad Conſtantinopolitanam ſedem evehere Theophilus ſtuduerat. Hic graviter ſuccenſens utrumque Eccleſia expulit. Rem ita à multis narrari refert Sozomenus: at aliter à viro cum Monachis illis converſari ſolito accepiſſe ſe dicit; duas nempe cauſſas habuiſſe Theophilum cur Iſidorum inſectaretur, aliam Iſidoro & Petro communem, quod teſtificari recuſaſſent Theophili ſororem hæredem fuiſſe ſcriptam; aliam Iſidoro peculiarem, quod cum pauperum gereret curam, erogatas in eos pecunias Theophilo in extruendis Templis abſumere volenti dare renuiſſet. Simile quid habet Palladius, ſeu quiſquis ſcriptor eſt vitæ Chryſoſtomi, nam de Auctore non conſtat apud omnes; qui & alia multa congerit, quæ ab aliis præterita à nobis quoque prætermittentur. Graviſſima vero hic eſt Anonymi cuiuſdam, à quo Chryſoſtomi ſcripta eſt vita, quam in octavum Tomum Operum ipſius conjecit Savilius, & Symeonis Metaphraſtæ hallucinatio, qui Iſidorum illum cum Iſidoro Peluſiota confundunt: niſi forte priorem hunc Peluſiotam quoque fuiſſe dicat aliquis, cum Alexandrinus tamen vulgo dicatur. Sed Sozomenum audire pergamus. Expulſus Iſidorus Scetin apud monachos conceſſit. Adit continuo Theophilum Ammonius, poſtulatque ut in communionem Iſidorum admittat: tergiverſante Theophilo inſtabat Ammonius, & quos ſibi itineris ſocios adjunxerat; adeo ut perterrefaciendis aliis, & à ſe amovendis unum ex ipſis in carcerem detruſerit Theophilus. Illum reliqui ſubſecuti in eamdem cuſtodiam fraude ingreſſi ſeſe ſponte incluſerunt, quoad univerſos dimiſiſſet. Cuius rei tanta apud eum fuit indignatio, ut cum præ quiete & monaſticæ vitæ ſtu- E F

A diis reliqua omnia eos poſtputare ſciret, his ipſos intercluſerit, concitatis ſubdole diſſidiis, turbata pace, & monaſteriis igne ferroque vaſtatis. Addit Palladius oranti Ammonio & Iſidori partes agenti ferreum torquem propriis manibus injeciſſe Theophilum, pugnis maxillas & oculos contudiſſe, hac ingeſta & repetita voce: *Hæretice, anathematiza Origenem.* Vtut eſt, conſtat Epiſcoporum Synodum Alexandriæ coëgiſſe Theophilum anno Chriſti 399. damnatoſque uno ore Origeniſtas è Nitriæ monte, ut ſupra narratum eſt, exegiſſe: accedente Imperatorum auctoritate, qui ex Ægypto ut pellerentur ſcriptis datis juſſerant. Synodicæ hujus Concilij Epiſtolæ fragmenta quædam in Epiſtola ad Menam Iuſtinianus ſervavit. Adijciunt ad ſuperiora Georgius Alexandrinus, & Symeon Metaphraſtes, finibus ſuis extorres monachos Alexandriam perveniſſe, & miſerabili eorum habitu ita
B commotam fuiſſe plebem, ut Theophilum latitantem ad necem depoſceret, vixque Præſidis adhortationibus ſedaretur. Digreſſi ex Ægypto Origeniſtæ Hieroſolymam ad Iohannem urbis antiſtitem confugiunt, quem antea partibus ſuis faventem cognoverant. Syl- *Georg. Alex. in vit. Chryſ. c 38. Anonym. ca. 89 Sym. Met. in vit. Chryſ.*
vanum eum perperam appellant Georgius Alexandrinus, & alter Anonymus ſcriptor vitæ Chryſoſtomi, & Symeon Metaphraſtes. Nam anno 386. in Hieroſolymitano Throno ſedifſe Iohannem, obiiſſe vero anno 416. demonſtrat Baronius: Hieroſolymam autem anno 399. Origeniſtæ, ut dixi, confugerunt. Submiſſis continuo in Palæſtinam legatis Priſco & Eubulo, Hieroſolyma quoque & proximis locis eos expelli curat Theophilus, nuſquam repugnante Iohanne. Horum conjecturam capimus ex Epiſtola 70. Hieronymi. Scythopolim Origeniſtæ numero circiter octoginta perveniunt. In his Dioſcorus, Ammonius,
C Euſebius, Euthymius, Hierax, Iſaaci duo, & Iſidorus. At cum ad Imperatorem Arcadium, & Archiepiſcopum Iohannem delectos è Nitria Monachos, Origeniſtis infenſos, alioſque Conſtantinopolim allegaſſe Theophilum accepiſſent, qui pro ſe cauſſam dicerent, eodem ipſi ad diluendas Theophili accuſationes, ſuaſque res procurandas profecti ſunt.

IV. Per idem tempus quo hæc agebantur delatus eſt in eas oras à Gallia Poſthumianus. Narrat ille apud Sulpitium Severum fœdas Epiſcopos inter & Monachos concertationes interceſſiſſe, *quia congregati in unum ſeptuas Sacerdotes frequentibus decreviſſe Synodis videbantur, ne quis Origenis libros legeret aut haberet, qui tractator ſacrarum Scripturarum peritiſſimus habebatur*; cenſuiſſe Epiſcopos, libros Origenis, quod ſparſis huc illucque erroribus ſcaterent, penitus eſſe reſpuendos; contra pertendiſſe Monachos, quidquid inerat errorum, ab Hæreti-
D cis fuiſſe inſertum; nec propter ea quæ in reprehenſionem merito venirent, reliqua eſſe damnanda. Hinc ortam ſeditionem; ex quo contentioſum & pugnax cervicoſorum Origeniſtarum ingenium arguas; qui cum Epiſcoporum auctoritate reprimi non poſſent, aſſumendum fuiſſe Præfectum, ab eoque in fugam conjectos Monachos ita diſperſos eſſe, ut propoſitis Edictis nullibi conſiſtere ſinerentur. Addit poſtea: *Sed tamen ſive illud error eſt, ut ego ſentio; ſive hæreſis, ut putatur, non ſolum reprimi non potuit multis animadverſionibus Sacerdotum, ſed nequaquam tam late ſe potuiſſet effundere, niſi contentione creviſſet.* Denique nec Epiſcoporum ſeveritatem, nec Monachorum perduellionem probare ſe dicit. Quod mihi ſane valde probatur judicium; nam nimis ſevere in Origeniſtas à Theophilo conſultum eſt; ſed gravius tamen peccaſſe videntur Monachi à quibus tam præfracte Epiſcoporum au-
E ctoritas peſſumdata eſt.

V. Anaſtaſium interim ſummum Pontificem per Synodicam Epiſtolam rei geſtæ certiorem fecit Theophilus, ac alios item Epiſcopos, ſed Epiphanium potiſſimum, ad quem ſcripſit in eam ſententiam, ſe Origenis colubros Evangelico enſe truncaſſe, & fœcundum Nitriæ Monachorum agmen contagione peſtifera liberaſſe; iam vero eſſe operum ipſius Epiphanij, Cyprios Epiſcopos congregare, & dare negotium, ut *Origenes nominatim, & nefaria hæreſis condemnetur*; deinde vero Synodicas Epiſtolas ad ſe, & ad Iohannem Chryſoſtomum, alioſque Epiſcopos mittere; fuiſſe perlatum ad ſe Origeniſtas ex Ægypto dejectos navigaſſe Conſtantinopolim; curet igitur ut Iſauriæ, & Pamphiliæ, vicinarumque Provinciarum Antiſtites operas ſuas ad extirpandum Origeniſmum conferant; virum aliquem
F induſtrium Conſtantinopolim mittat, qui illuc quæ geſta ſunt referat; ſummam eſſe apud omnes in Ægypto ob profligatam hæreſim lætitiam. Notari obiter velim jocularem Gui- *Guid. in Summa de Hæreſib. in Hær. Orig.*
donis Carmelitæ errorem, qui Theophili verba, quibus Origenis colubros ſe Evangelico enſe truncaſſe apud Epiphanium jactabat, perperam interpretatus, queſtum id fuiſſe ſcripſit Theophilum, quod membra ſibi ferro truncarent Origeniſtæ, ut haberentur humiles & religioſi. Mox ut Synodicam Theophili Epiſtolam accepit Epiphanius, ad Hieronymum continuo remiſit, aliamque adjecit de ſuo, in qua ſic illum affatur: *Scito, fili chariſſime, Amalec uſque ad ſtirpem eſſe delectum, & in monte Raphidim erectum trophæum crucis. Etenim quomodo porrectis in altum Moyſi manibus, vincebat Iſraël; ſic Dominus conſervavit famulum ſuum Theophilum, ut ſuper altare Eccleſiæ Alexandrinæ contra Origenem vexillum poneret, & impleretur in eo quod dicitur: Scribe ſignum hoc, quia delebo funditus Origenis hæreſim à facie terræ cum ipſo Amalec.*

Quo argumento ad Epiphanium scripserat Theophilus, eodem propemodum scripsit ad A
Hier. Ep. 71. Hieronymum; cui hic respondens, *Vox*, inquit, *beatitudinis tuæ in toto orbe personuit, & cunctis Christi Ecclesiis lætantibus Diaboli venena siluere. Nequaquam amplius antiquus serpens sibilat, sed contortus & euisceratus in cauernarum tenebris delitescens Solem clarum ferre non sustinet: qui quidem super hac re, & antequam scriberes, ad Occidentem Epistolas miseram, ex parte Hæreticorum strophas meæ linguæ hominibus indicans. Ex dispensatione Dei factum puto, ut eo in tempore tu quoque ad Anastasium Papam scriberes, & nostram dum ignoras sententiam roborares.* Et paulo post: *Vincentius Presbyter ante biduum quam hanc Epistolam darem, de Vrbe venit, & suppliciter te salutat, crebroque sermone concelebrat Romam, & totam Italiam tuis post Christum Epistolis liberatam:* cura nimirum Anastasij Papæ, à quo, ut superiore sectione dictum est, profligatus fuerat Origenismus. In alia ad
Hier. Epist. 70. eumdem Epistola, Priscum & Eubulum à Theophilo in Palæstinam legatos narrat dispersos regulos, Origenistas nimirum, usque ad suas latebras fuisse persecutos; gaudere omnes ob partam ab Hæreticis victoriam: *Macte virtute*, inquit, *macte zelo fidei, ostendisti quod huc usque taciturnitas dispensatio fuit, non consensus.* Postremo Iohannem Hierosolymitanum ob susceptum Origenistam quemdam, antequam Theophili literas accepisset, excusat his verbis: *Super susceptione cujusdam non debes contra Vrbis huius dolere Pontificem, quia nihil tuis literis præcepisti: & temerarium fuit de eo quod nesciebat, ferre sententiam: tamen reor illum nec audere, nec velle te in aliquo lædere.* Quibus non Iohannem Hierosolymitanum, sed Chrysostomum notari putant nonnulli: sed nonpersuadent, nam unum quemdam susceptum dicit Hieronymus, at quinquaginta Chrysostomus suscepit. Deinde cum ait Hieronymus, *Vrbis huius*, utram potius videtur significare Constantinopolim tot mansionibus dissitam; an Hierosolymam cuius in vicinia hæc scribebat? Omnino certe Hierosolymitanus Iohannes videtur intelligendus. Ex his suspicari licet deferbuisse aliquantulum hoc tempore ipsius cum Hieronymo simultates, (quas rursum tamen redintegratas fuisse inferius ostendemus,) & aliquantum de amore suo aduersus Origenem remisisse, vel sententiam certe suam dissimu-
apud Hier. Ep. 72. lasse. Quod ut suspicer facit illud Theophili in alia ad Hieronymum Epistola: *Atque utinam apud vos quoque deponerent hypocrisim, qui occulte dicuntur subuertere veritatem: de quibus non bene sentientes in iis regionibus fratres hæc me scribere provocarunt.* Addit Theophilus fugatis Ori-
Hier. Ep. 78 genistis ad pristinam tranquillitatem monasteria Nitriæ rediisse. Audiendus præterea Hieronymus, dum aliquanto post ad Pammachium & Marcellam scribens: *Vbi nunc est*, inquit, *coluber tortuosus? ubi venenatissima vipera? Prima hominis facies uteto commissa luporum? Vbi hæresis quæ sibilabat in mundo?* & deinde: *Oppressa est eius* (Theophili) *auctoritate & eloquentia, & in morem Dæmoniorum spirituum de terra loquitur: nescit enim eum qui desursum veniens ea loquitur quæ sursum sunt.* Queritur postmodum tantis simulationibus uti solitos Origenistas, ut vix à Catholicis internoscerentur: tum subdit: *Quid opus est obsidere Propontidem, mutare loca, diuersas lustrare regiones, & clarissimum Pontificem Christi, eiusque Discipulos rabido ore discerpere. Si vera loquimini, pristinum erroris ardorem ardore fidei commutate.* Demum Paschales Theophili Epistolas, quibus Origenismus obteritur à toto Oriente cum admiratione suscipi, & prædicari denuntiat.

VI. Prolixe hæc à me notata sunt, ut cum auctoritate Palladij, Socratis, Sozomeni, Georgij Alexandrini, Anonymi alterius qui Chrysostomi vitam in literas retulit, & à Savilio editus est Tom. 8. Chrysost. & Symeonis Metaphrastæ, Lector æquus Epiphanij & Hieronymi auctoritatem componat, & quam diversa de Theophili & Origenistarum dissidio senserint, cognoscat. Illi summam pietatis, sanctitatis, & mansuetudinis laudem Origenistis tribuunt: hi versipelles, refractarios & pertinaces eosdem fingunt. Illi Theophilum iracundum, impotentem, iniquum, pecuniæ cupidum, pronum in vindictam, privatis injuriis Dei caussam falso obtendentem exhibent: hi zelo fidei ardere eumdem, pollere prudentia, Moysis uirtutem referre dicunt. Quod si res ita fuissent gestæ, ut à Palladio narrantur, num præsentem Posthumianum, & Epiphanium ac Hieronymum in vicinia positos latere potuissent? num insontes ac pios homines præter fas sedibus suis exterminatos convitiis ipsi quoque laceraſſent? num Theophili petulantiæ consensissent? num ferocitatem ejus ac sævitiam laudassent, & laudando auxissent? Quod si è contrario falsa de Ori-
Phot. Cod. 96. genistis, & Chrysostomi caussa prodidisset literis; an de ipso pronuntiasset Photius: ὅτι διαλογικῶ τύπῳ καλῶς τε καὶ ἐπιμελῶς τὰ περὶ τοῦ χρυσοστόμου διεγράψατο. *Dialogico ipsum charactere pulchre ac diligenter res Chrysostomi descripsisse?* Equidem & iam supra dixi, & nunc quoque pronuntio duplicis fuisse generis Origenistas, Orthodoxos & Heterodoxos; quos cum ab invicem secernere in promtu non esset, utrosque indiscriminatim Theophilum divexasse; eamdemque ob caussam utrosque indiscriminatim Iohannem Chrysostomum fovisse: hinc nonnullos factum Theophili Heterodoxos insectantis probasse; aliis Orthodoxos male haberi doluisse. Theophilum præterea iudicio fuisse præcipiti, & animi affectibus nimium obtemperasse si negarem, reclamaret Chrysostomus, in quem impotenter desæ-

A viit ; reclamaret & Paulus ille Episcopus, quem post flagella, carcerem,& metalla,à Theophilo, non propter Origenisinum,sed alias ob causſas ex Ægypto eliminatum Hieronymus transeuntem hospitio suscepit, & ut per Imperiale scriptum restitueretur, laboravit. Privatis proinde causſis ad carpendos Origenistas adductum fuisſe veri mihi videtur perquam simillimum, & vindictæ suæ Origenismum subdole prætexuisſe ; Epiphanium vero & Hieronymum, rem ipsam Ecclesiæ perutilem, Origenismi scilicet extirpationem spectasſe, causſas ipsas insuper habuisſe. Quæcunque certe res Theophilum impulerit,constat legitimæ Synodi decretis Origenistarum errores fuisſe rescissos ; ac non tantum fortasſe Theophili, quantum Synodi auctoritati Hieronymum & Epiphanium tribuisſe.

VII. Porro non Synodicam duntaxat Theophili Epistolam, datam anno Christi 399,
B sed Paschales etiam quatuor, annis 400, 401, 402, 403, 404,scriptas, Hieronymus Latinitate donavit, ut quæ iis continebatur Origenis damnatio, latius, & in Occidente potissimum pervulgaretur. Pervenerunt ad hanc ætatem posteriores tres, prior cum Synodica intercidit ; in quibus depravata aliqua ab Hieronymo cum ipsius adversarij jactasſent, sesſe in Epistola 78, ad Pammachium & Marcellam, cum ad eos posteriores Paschales mitteret, luculenter purgavit.

VIII. Iam vero rerum seriem persequamur. Diximus Constantinopolim profectos esſe Origenistas, postquam eodem legatos à Theophilo missos acceperunt. Falso id à Palladio, & Sozomeno confictum arguit Baronius ad A. 400. cap. 61. nec quemquam illuc ante legasſe Theophilum contendit, quam eodem abiisſe Origenistas intellexit. Falsum
C quoque esſe vult, inter Origenistas fuisſe Isidorum ; id licet præter Sozomenum Socrates asſeveret. Nititur Baronius Theophili ad Epiphanium Epistola,quæ est inter Hieronymianas 67. Sic habet illa : *Didici enim quod calumniatores veræ fidei, Ammonius, Eusebius, & Euthymius, novo pro hæresi furore bacchantes, Constantinopolim navigarint : ut & novos, si quos voluerint, decipiant, & veteribus suæ impietatis sociis conjungantur.* Nulla hic Isidori mentio : certe neque Dioscori, nec aliorum quinquaginta, quos illuc perrexisſe tradit Palladius. Quasi vero nomina singulorum percensere Theophilus instituerit. Ait deinde Theophilus : *Et ut celerius nostra Constantinopolim scripta perveniant, mitte industrium virum, & aliquem de clericis, sicut & nos de ipsis Nitriæ monasteriis patres Monachorum, cum alijs sanctis & continentissimis viris misimus, qui possint cunctos in præsentia docere quæ gesta sunt.* Ex his effici putat Baronius ab Epiphanio, non
D autem à Theophilo tunc legatum fuisſe missum Constantinopolim ; Theophilum autem quosdam è Monachis Nitriensibus alio ablegasſe. Sane id ex Epistolæ verbis non cogitur : imo vero rogat Epiphanium Theophilus, ut aliquem mittat Constantinopolim, sicut à se Nitrienses monachi missi sunt : quo missi ? nempe quo aliquem mitti vult ab Epiphanio ; Constantinopolim : nam quid aliud verba sonant ? Quod autem peregrina communione eos exceperit Chrysostomus, inde concludit Baronius Synodi Alexandrinæ literas illuc nondum fuisſe perlatas ; alioqui damnatos & proscriptos Monachos minime fuisſe excepturum. Vt id detur, quod negari tamen potest, nam damnationis causſam certum est licere inquiri, non inde sequitur Constantinopolitanum iter prius susceptisſe Nitrienses Origenistas, quam legatos suos eodem Theophilus misisſet. Probabile quippe est Theo-
E phili legatos provincias multas adiisſe, dissseminandarum Præsulis illius Synodicarum literarum gratia,proindeque serius Constantinopolim eadem importasſe ; cum interea discessione illorum audita, nullam interponentes moram, magnis itineribus illuc contendissent Origenistæ ; & qui serius susceperant iter, maturius illud confecissent.

IX. Constantinopolim delati Origenistæ supplices accidunt ad genua Iohannis, postulantque ut opera ipsius & auctoritate, Theophili adversum se iracundia sedetur, & Ægyptum redeundi sibi copia fiat : quod & reverentia aut metu Theophili, ab ipso quoque, quemadmodum & ab aliis Episcopis repellantur,Imperatoris opem se denique imploraturos. Compositus ad miserationem commovendam virorum habitus Chrysostomo lacrymas excussit. Benigne itaque ipsos alloquitur, jubet causſam adventus sui fileant, de ipso-
F rum restitutione sesſe cum Theophilo per literas acturum, in Templo interim, cui nomen Anastasis, sedem ac mansionem figant. Paruerunt illi, & vitæ necessaria partim propriis ipsi manibus, ut mos erat Monachorum, partim religiosarum mulierum liberalitate comparatunt, ac Olympiadis potissimum, quæ post obitum Nebridij conjugis creata Ecclesiæ Constantinopolitanæ Diaconissa, peregrinos hospitio excipere, & facultatibus suis fovere solebat. Publicarum his precationum communionem concessit Chrysostomus, ad Sacramentorum usum non admisit, nondum cognita ipsorum causſa ; cum præsertim Clericos quosdam à Theophilo iam ante aliis de rebus Constantinopolim missos accersissset Iohannes,ijque super rebus Monachorum interrogati magnam illos injuriam sustinuisſe quidem dixissent, sed ad communionem tamen neutiquam eos admitti postulasſent,ne Theophilo res ea foret offensioni. Scribit ad Theophilum Chrysostomus, rogatque ut restitutos Ori-

geniſtas in communionem admittat : ſin judicio contendere malit, neceſſarios mittat qui A
res ipſius procurent. Non reſcripſit ille, quoſdam è ſuis illuc allegaſſe contentus, *libellos ut porrigerent admonens*, inquit Palladius, *quos more ſolito ipſis dictaverat, apertum quidem & expreſſum mendacium continentes, variis calumniis opertum & obumbratum : & cum non poſſet illorum vitæ derogare, fecit ut intra Palatium quaſi Magi notarentur.* Subdit poſtmodum advertentes Origeniſtas nihil ſe profeciſſe, *pleroſque in dignitatibus conſtitutos adduxiſſe ſecum, omnes anathematizaſſe hæreſim.* Tum deinde collectas adverſus Theophili tyrannidem accuſationes, & in libellum conjectas Iohanni fruſtra illos ab incepto revocanti tradunt. Monet ille Theophilum conflatæ adverſum ſe accuſationis. Reſcribit Theophilus vetitum eſſe Nicænis Canonibus, ne quis Epiſcopus de re extra ditionem ſuam poſita judicet : ſe, ſi in jus vocandus ſit, ab Ægyptiis Epiſcopis eſſe judicandum. Ad hæc permovebatur falſis rumoribus ; Sa- B
cramentorum communionem Origeniſtis conceſſiſſe Iohannem, & animo eſſe ad ferendas ipſis ſuppetias parato. Quare ad Epiſcopos mittit literas quaquaverſus, Iohannem dignitate & Epiſcopatu evertere, & Dioſcorum cum fratribus ac ſociis ulciſci omni modo ſatagens, conſilium tamen caute occultans, Origenis libros ſolummodo carpens.

Si quis Origeniſtas à Iohanne exceptos fuiſſe miretur, magnam apud omnes Nitrienſium monachorum exiſtimationem fuiſſe meminerit ; & Chryſoſtomo iam inde notas eſſe Theophili artes, cum Iſidorum in Conſtantinopolitanam ſedem intrudere, & quominus ad eam eveqeretur Iohannes impedire conatus eſt. Præterea Origenianos errores publice deteſtati fuerant Nitrienſes : hinc valde ſuſpecta illi Theophili criminatio. At nec dum ſatis adverterat pius Antiſtes ſimulationes Origeniſtarum, quibus objectos errores C
juramento diluere proclive erat. Notanda hæc Hieronymi Epiſtol. 65. ad Pammach. & Ocean. cap. 1. *Faciam quod ſolum cavent, ut ſacra eorum atque myſteria in publicum proferam, & omnis prudentia eorum, qua nos ſimplices ludunt, in propatulo ſit ; & qui neganti voci non credunt, credant ſaltem arguenti ſtilo. Hoc enim vel maxime cavent, ne quando contra auctorem ſuum eorum ſcripta teneantur. Facile dicunt cum juramento, quod poſtea alio ſolvant perjurio. Ad ſubſcriptionem tergiverſantur, quærentque ſuffugia. Alius, Non poſſum, inquit, damnare quod nemo damnavit. Alius, Nihil ſuper hoc a Patribus ſtatutum eſt ; ut dum totius orbis provocatur auctoritas, ſubſcribendi neceſſitas differatur. Quidam conſtantius, Quomodo, inquit, damnabimus quos Synodus Nicæna non tetigit ?* Atque id non de omnibus Origeniſtis, quotcunque ad Chryſoſtomum confugerant, intellectum velim, nam partim Orthodoxis, partim Hetetodoxis hanc conſtitiſſe ca- D
tervam puto ; adeo ut illi ex animo, hi ore tenus errores Origenis damnaverint. Quæ cum Chryſoſtomo minime perſpecta eſſe poſſent, corda Deo ſcrutanda relinquens, verbis illos hæreſim ejuraſſe ſatis habuit. Acceſſit eodem fortaſſe aliqua Origeniani nominis reverentia, cuius ſcripta ſtudioſe lectitaſſe Iohannem, multaque ex iis ad ſuos transſtuliſſe uſus obſervaſſe mihi videor, & in ſequentibus Notis comprobaſſe.

Eudoxiæ quoque Auguſtæ humanitatem Origeniſtæ experti ſunt : proditum quippe eſt à Sozomeno & Nicephoro, ad eam, cum forte curru præterveheretur, acceſſiſſe Monachos, ſibique illatas à Theophilo injurias expoſuiſſe, hanc honore ipſis habito pollicitam, futurum ut brevi cogeretur Synodus, ad eamque Theophilus evocaretur.

X. Dum hæc agerentur, Epiphanius literis Theophili acceptis, quibus ad convocan- E
dam Synodum, & damnandos Origeniſtas incitatum fuiſſe ſupra diximus, cogit Epiſcoporum Cypriorum Concilium, librorum Origenis lectionem decreto prohibet, cuius decreti exemplar cum alia in loca, tum præcipue Conſtantinopolim mittit, Iohannem ad idem faciendum adhortans. Collectam quoque à Theophilo poſtea Synodum Alexandriæ eadem de cauſſa fuiſſe ſcribunt Socrates, & Sozomenus ; negat Baronius, & perperam ad id tempus relatam fuiſſe ab impuris Scriptoribus Synodum Alexandrinam aſſerit, ut pote quæ iam ante fuerat celebrata. Ego vero quid ſtatuam, non habeo ; nam non unum adverſus Origeniſtas conflatum fuiſſe Concilium narrat Poſthumianus apud Sulpitium Severum Dialog. 1.

XI. Miſſas ad ſe ab Epiphanio & Theophilo Epiſtolas, paratasque ſibi inſidias neglexit F
Chryſoſtomus, animumque in Eccleſiaſtica reſtituenda diſciplina habuit. Legati interim à Theophilo Conſtantinopolim Monachi Origeniſtas libellis proſcindebant : hi contra ſpe pacis præcluſa apud Arcadium Imperatorem & Eudoxiam, Theophili queſti ſunt injurias, libelloque oblato graves ipſi & acerbas criminationes impegerunt, poſtularuntque ut adduceretur vel invitus, & coram Iohanne vadimonium ſiſteret ; confecti vero adverſum ſe accuſationum libelli Præfectis urbis dijudicandi permitterentur. Adducendo Theophilo mittitur Alexandriam Elaphius ; cauſſam libellorum & accuſationum Præfecti cognoſcunt. Deprehenſa Theophilenſium legatorum calumnia, crimen hi in Theophilum conferunt, ab eoque ſubornatos ſeſe fatentur. Flagellis graviter cæſi detruduntur in carcerem, quoad Theophilus cauſſam pro ſe dicturus adeſſet : quo ſerius adventante pars in

A vinculis obiit, pars in insulam Proconnesum deportatur post adventum Theophili, judicum animis pecunia mollitis. Hæc ita à Palladio referuntur. Chrysostomus interim Origenistas consiliis & auctoritate sua juvasse creditus est. Quocirca sub Barnabæ nomine obscure ab Hieronymo perstringitur in Epist. 16. ad Principiam: *Refrigerata*, inquit, *charitate multorum, pauci qui amabant fidei veritatem nostro lateri iungebantur, quorum publice petebatur caput, contra quos opes omnes parabantur; ita ut Barnabas quoque duceretur in illam simulationem, imo apertum parricidium, quod non viribus, sed voluntate commisit.*

XII. Iamque fama percrebuerat male in Iohannem affectum esse Theophilum, & causas quærere quibus eum sede deiceret. Hoc intellecto concilium Constantinopoli cogi volunt optimates, & Clerici complures, quorum inimicitias Chrysostomus severitate sua
B sibi pepererat. Futurum id pollicita iam ante Origenistis fuerat Eudoxia. Itaque Theophilus Ægyptios Episcopos eo confestim navigare jubet; Antistites Orientis ad Concilium invitat. Nec multo post Cypro solvens Epiphanius Constantinopolim appellit. Obuiam progressus Iohannes totius Cleri comitatu advenientem honestavit, nec eo perpulit tamen ut hospitio suo, vel domibus Ecclesiasticis, vel sua denique consuetudine uti vellet: adeo infensum Iohanni animum propter susceptos Origenistas præ se ferebat. Statim Epiphanius ad se convocat Episcopos qui tum forte Constantinopoli versabantur: decreta Synodorum profert, quibus lectione Origenis omnibus interdicebatur; postulat ut ea ipsi quoque suffragiis suis confirment. Paruerunt nonnulli, plures detrectaverunt. In his Theotimus Tomitanus Episcopus, spectatæ vir sanctitatis, iniquum esse dixit, hominiam-
C pridem mortuo injuriam inferre, & majorum de eo decreta rescindere: quo dicto librum quemdam Origenis profert, pellectisque versibus aliquot, quibus Ecclesiæ utiles sententiæ continebantur: Intelligant, inquit, qui libros Origenis repudiant, hæc quoque à se repudiari. Nihilo tamen secius roganti Chrysostomo, ut una secum domo, & una Ecclesia uteretur, renuntiavit Epiphanius in domus & precum communionem cum illo sese venturum, ita si libros Origenis damnare, & Origenistas Ægyptios à se rejicere vellet: quod cum ante disceptationem causæ facere recusaret Iohannes, persuasus est Epiphanius à quibusdam Iohannis adversariis, ut in Templum Apostolorum, quo celebranda erat Synaxis, publice prodiret, damnaret libros Origenis ac Origenistas, & Chrysostomum ipsum incesseret. Et fecisset sane, nisi iam Templo propinquum adiisset Serapion Diaconus à
D Iohanne missus, monuissetque periculo ipsius futurum, si quod animo destinaverat, reipsa præstaret; ad seditionem quippe rem spectare. Admonitione deterritus Epiphanius pedem retulit.

XIII. Circa idem tempus hunc inter & Eudoxiam simultas intervenit: caussam varie Scriptores narrant. Scribunt Leo Imperator, & Symeon Metaphrastes Eudoxiam Augustam, inimico ut erat in Chrysostomum animo, ipsum hæreseos apud Epiphanium accusasse; postulasse Epiphanium, ut caussam dicturus Iohannes accerseretur, se alioqui minime assensurum; ad hæc exclamasse Augustam, si Iohannis exitium interpellet, sese Idolorum cultum restituturam; quo audito dolore perculsum Epiphanium fusis lacrymis Constantinopoli excessisse. At diversa habet Sozomenus; in morbum incidisse Imperatoris filiolum; huius vitæ timentem Imperatricem rogasse Epiphanium ut pro eo oraret; qui
E cum futurum recepisset, ut convalesceret filius, si ab Origenistarum partibus illa desciscere, respondisse Augustam: In Dei potestate filius meus est; tu vero, Epiphani, si mortuos ad vitam revocare posses, neutiquam obiisset tuus Archidiaconus: missos eodem tempore ab Eudoxia Origenistas ad Epiphanium quæsivisse num aliquando in libros suos vel Discipulos incidisset; negante illo percontatos unde se Hæreticos deprehendisset, qui sententiæ suæ nullum fecisset periculum; huic ex auditu se intellexisse respondenti, subjecisse illos: Nobis vero contrarium evenit, nam ex discipulis ruis & libris, ac Ancorato præcipue tua nobis perspecta sententia nonnullos sæpe refutavimus, qui hæreseos calumniam tibi impingebant; parem itaque nobis vicem retribuere debueras: his intellectis placatum Epiphanium viros dimisisse; & ipsum quoque paulo post navigasse in Cyprum, sive
F Constantinopoli pœnituisset eum itineris, sive Deus oraculo mortem instare monuisset. Ecquas discedendi caussas habuerit, incertum est. Certe antequam attigisset Cyprum, in ipsa navi decessit, cum iam esset magno natu. Fato quoque circiter hoc tempus extincti sunt Constantinopoli Isidorus, & Dioscorus, & paulo post Ammonius, magnam post obitum sanctitatis famam consecuti. Quo tempore annus agebatur 403.

XIV. Quid de hoc itinere, itineriscue caussa literis tradiderit Polybius ipsius discipulus ac socius, ac rerum omnium oculatus testis, operæpretium est cognoscere. Scribit ille Theophilum Iohanni Chrysostomo infensum ob communioni restitutos Longos fratres, cum Imperatricem mittere hunc in exilium velle accepisset, id ut perficeretur summopere laborasse; dedisse itaque literas ad Epiphanium, quibus Origenismi Iohannem

accusabat; aliam autem ob caussam Constantinopolim navigaturam Epiphanium eo magis profectionem acceleravisse, non Chrysostomo tamen nocendi studio: magnam tum fuisse in Vrbe regia rerum perturbationem, propter Eudoxiæ ac Chrysostomi dissidia; ingressum monasterium quoddam Epiphanium necessitate fuisse coactum, ut quendam ordinaret; ægre id tulisse Chrysostomum; hinc dissensiones inter utrumque extitisse; Eudoxiam vero his compertis accersivisse Epiphanium, hæreseos accusasse Chrysostomum, & postulasse ut eo abrogato alium Constantinopoli Episcopum præficeret; respondisse Epiphanium, sacerdotio quidem indignum esse Iohannem, si reipsa in hæresim incidisset; sin ipsa ad ulciscendas privatas injurias eum exauctorare vellet, neutiquam se obtemperaturum; excanduisse illam, & interminatam futurum ut Idolorum templa aperiret, si Iohannis exilio intercedere vellet: perlatum fuisse ad Chrysostomum, in exilium suum Epiphanium consensisse; eique vaticinatum illū, fore utin throno non amplius sederet, atque hunc vicissim prænuntiasse Iohanni futurum ut ad exilij locum non perveniret; conscensa demum navi Epiphanium, antequam Cyprum attingeret, obiisse. Baronius ad A. 402. cap. 7. falsum esse asserit ad Diaconatum quemquam fuisse promotum ab Epiphanio in Constantinopolitana Diœcesi, & unius Sozomeni silentium opinioni suæ prætendit; caussam vero cur id jactatum sit, hanc esse divinat, quod in Iohannis Hierosolymitani Diœcesi iam ante Pauliniano Hieronymi fratri Presbyterij characterem impossuerat; facile itaque Iohannem Hierosolymitanum cum Constantinopolitano Iohanne Scriptores confudisse. Verum ut dicere prætermittam quam leve sit argumentum ex Sozomeni (cui & Cedrenum addere potuit) silentio petitum, contra Socratis, Leonis Imperatoris, Symeonis Metaphrastæ, & Nicephori auctoritatem, tollit omne dubium Polybius id ipsum asserens, qui rei gestæ interfuit. A B C

XV. Hac tempestate Constantinopoli agebant Acacius Beroëensis, Severianus Gabalitanus, & Antiochus Ptolemaidis Episcopi, & Syrulus monachus Isaacus. Hi privatas inimicitias cum Chrysostomo gerentes, Theophilum sollicitant per nuntios ut secum operas ad expellendum Iohannem consociaret. Morantem quoque urget Eudoxia Chrysostomo offensior, ideo quod sacris ipsius concionibus, quibus aulicarum mulierum mores sæpe carpebantur, vitiorum suorum sibi conscia notari se censebat. E contrario vero accersitum eum ad diluenda crimina (apud Imperatorem quippe fuerat seditionum & cædium accusatus) testatur ipse Chrysostomus in Epistola ad Innocentium Papam, quam exhibet Palladius. Leo autem Imperator, cognomento Sapiens, scribit in vita Chrysostomi, iussisse Arcadium vi adduci Theophilum, cum quæ adversus Iohannem fuerat molitus comperisset; & ab Innocentio Pontifice Romano, & ab Honorio fratre postulasse, ut aliqui Roma mitterentur, qui de Theophili caussa cognoscerent: tergiversante vero Innocentio, Theophilum Origenismi dicam scripsisse Iohanni, & Nitriensibus monachis, à quibus apud Imperatorem fuerat accusatus, suasq; in partes Epiphanium illexisse. Narrant Leo & Palladius datos adversus Theophilum accusationis libellos, septuaginta capita habuisse. Maturat ergo iter Theophilus, & Chalcedonem pervenit. Eodem confluunt Episcopi, partim Theophili nuntiis, partim Imperatoris mandato excíti. Ex una omnes venisse Provincia scribit Palladius; alij ex Ægypto, aliisque profectos locis narrant, necnon ex Asia, quicunque sedibus suis depulsos se à Iohanne ægre ferebant, vel aliis ipsi de caussis succensebant. Ægyptiis illi navibus transmisso Bosphoro Constantinopolim appellunt. At Theophilum cum plausu exceperunt Ægyptij nautæ; Clericorum obviam processit nullus, ut pote infensum Chrysostomo animum præ se ferenti. Ipse Ecclesiam prætergressus, in Imperatoriam quamdam domum sibi paratam divertit. Mora illic trium hebdomadarum facta, pertentatis multorum animis, & ad accusandum Iohannem, cujus congressum caute vitabat, instructis, in Quercum Chalcedonis suburbium una cum factionis suæ Præsulibus concessit, & Conciliabulum celebravit. Quadraginta quinque interfuisse Episcopos declarant Georgius Alexandrinus, Symeon Metaphrastes, & Acta Pseudosynodi illius, quæ repræsentat Photius Cod. 59. At Palladius triginta sex duntaxat agnoscit: sic enim Episcopos qui adsidebant Iohanni, ad Conventiculum rescripsisse tradit: *Tua quidem Synodus triginta & sex habet Episcopos ex una Provincia: nos autem quadraginta sumus ex provinciis variis, in quibus & septem sunt Metropolitæ.* Duos & quadraginta Iohanni affuisse auctor est Leo Imperator. Cum sit autem in adnotandis numeris proclivis lapsus, promtius est suspicari corruptū numerū apud Scriptores illos, quam apud Palladium qui pauciores quam quadraginta Theophilo adfuisse diserte asserit. Statim adesse jubetur Iohannes, & ad accusationes respondere, unaque cum eo Serapion, & Tigris Eunuchus Presbyteri, & Paulus Lector; simul universum Ecclesiæ Constantinopolitanæ Clerum Synodus accersit. Quamvis autem Iohanni quadraginta adsisterent Episcopi, non idcirco tamen ad Quercum caussam dicturus adesse recusabat; si modo ex Antistitum numero quatuor eximerentur, merito sibi odij D E F

A & inimicitiarum suspecti ; sin ulterius pertenderent , Synodum Oecumenicam appellare se obtestabatur. Quibus auditis, quater eo vocato, eademque exceptione uso , ad accusationes tandem expendendas animum Quercetanæ Synodi Præsules appulerunt.

XVI. Non res illic exæquo expensas , sed per contumeliam & maledicta fuisse gestas Scriptores tradunt. Et tres quidem criminationum libellos ad Conciliabulum delatos commemorant Acta illius à Photio exhibita, & in Iure Græco-romano relata, quod edidit Leunclavius. Priorem obtulit Iohannes Chrysostomi Diaconus , viginti novem accusationum capitibus refertum ; alterum Iohannes Monachus, quo Heraclides Origenismi ac furti arcessebatur, Chrysostomo vero crimini dabatur, quod Heracliden, Hæreticum licet ac furem, Ephesinum Episcopum constituisset, multaque passus esset Origenistarum caus-
B sa ; posteriorem dedit Isaacius Episcopus , capita octodecim criminationum complexum, cum prius Origenismi eumdem Heracliden accusasset. Narrat Photius tredecim Actionibus Synodum illam , quæ à se lecta est , fuisse absolutam , quarum priores duodecim Chrysostomum petebant , postrema Heracliden ; prioris libelli caput primum ac secundum examinasse Episcopos , inde in Heracliden & Palladium quæstionem habuisse , innonum deinceps ac vicesimum septimum caput inquisivisse : postremi denique libelli excussum fuisse caput secundum , quod fuit hujusmodi : ὅτι ὁ μακάριος Ἐπιφάνιος διὰ τοὺς ὠριγενιαστὰς ἀμμώνιον , Εὔθυμον , καὶ ἡρακλείδην , καὶ παλλάδιον , οὐκ ἐθέλησε κοινωνῆσαι· *Beatum Epiphanium propter Origeniastas Ammonium , Euthymium , Eusebium, & Heracliden, & Palladium , communionem cum eo* (Chrysostomo) *habere noluisse* : excussum insuper septimum caput, ac deinde
C tertium. Præter illud , duo admodum ad Origenismum pertinebant ; primum , Iohannem Monachum propter Origenistas cæsum Chrysostomi jussu, & porro vinctum fuisse ; decimum sextum , eumdem suscepisse Origenistas , in carcerem conjecisse Theophili legatos, & ne morientes quidem ad visendum adiisse. Nulla præterea in reliquis criminationibus Origenismi , Origenistarumve mentio : in priore vero libello nulla penitus.

XVII. Actorum Photianorum Conventiculi ad Quercum fidem elevare conatur Baronius hoc argumento , quod pleraque ab aliis commemorata , in iis omissa sint. Verum non attendit illustrissimus Cardinalis eximia quædam tantummodo selegisse Photium , & in Myriobiblum retulisse ; plurima vero consulto prætermisisse. Sua ergo Actis illis servetur auctoritas , quoad validiori ratione Baronij conjectura firmetur.

D XVIII. Cæterum de libris Origenis altum fuit in Conciliabulo silentium : de Origenistis vero præter perpauca illa, quæ disseruimus, hæc etiam referuntur ; Scetinos leniter appellasse Theophilum , hortatum esse ad pœnitentiam, impunitatem esse pollicitum , simul eos ad implorandam veniam magnis vociferationibus impulisse qui aderant Theophili familiares ; qua re permotos Monachos noxas sibi condonari postulasse ; fœdus iniisse cum illis Theophilum , & in communionem recepisse , atque ita crimine absolutos esse Nitrienses, è quibus iam, ut diximus, interierant Dioscorus & Isidorus , Ammonius vero in Quercu sub ipsa Synodi initia decesserat. Fertur huius audita morte illactymasse Theophilus , palamque dixisse similem inter suos neminem habuisse Ammonium. Dioscorum quidem post Synodum & Theophili fugam obiisse produnt Georgius Alexandrinus , &
E Socrates ; sed in tempora Synodo priora mortem ipsius Sozomenus conjicit , cui præcipuam fidem tribuimus. Atque ita demum consopita est tristis illa & calamitosa de Origenis ettoribus controversia : quamvis enim hinc ortæ sint tempestates & tumultus , quibus vexata deinde & turbata Ecclesia est , accedentibus tamen subinde novis querelarum & odij argumentis , dum præsto sunt recentiores offensæ, veteres exoleverunt. Paucis itaque & cursim quæ supersunt attingamus.

XIX. Anno Christi 403 , circa mensem Iulium Conventiculi suffragiis exauctoratur Chrysostomus. Id unum caussabantur Episcopi , quod mandatis suis accitus audientem se non præbuisset. Per caussam vero rei gestæ ad Imperatorem referendæ , læsæ quoque majestatis Chrysostomum apud ipsum accusant, quippe sub Iezabelæ & Herodiadis nomini-
F bus publice apud populum perstrictam ab eo fuisse Eudoxiam. Verum Arcadio tatis fuit Iohannem Ecclesia depulisse , misso ad id Comite & militibus. Tumultuante deinde populo , & Chrysostomi restitutionem seditiose postulante , ingruente præterea sub ipsam noctem , quæ ipsius exitum proximæ consecuta est , terræ motu , ita perterrefacta est Eudoxia , ut eum ab exilio revocari continuo curaverit. At recrudescentibus sequente anno simultatibus & factionibus, injuriæ concedit , & Nicææ aliquantisper moratus, Cucusum, quæ Armeniæ urbs est , vel ut testatur ipse Chrysostomus , Ciliciæ , in exilium mittitur : Cucuso Arabissum & Pityuntem migrat. Sufficitur ipsi Arsacius Presbyter Nectarij Constantinopolitani olim Præsulis frater, Arsacio Atticus. Pium interim exulem mitibus epistolis solatur Innocentius Papa , (qui rerum gestarum per ipsius literas certior factus fuerat) & communione sua impertitur ; improbato Theophili facto , quem & consentienti-

bus fere Europæ Episcopis à communione sua deinde segregavit; ut patet ex Epistola quadam Innocentij ad Arcadium, quam exhibent Georgius Alexandrinus in vita Chrysostomi, cap. 68. & Anonymus vitæ ejusdem scriptor, cap. 130. quæque in Tomis Conciliorum extat: & stitisset certe vadimonium coram Vniversali Synodo, quam cogere meditabatur Arcadius, nisi Innocentium Papam, conflandæ ejus Auctorem mors occupasset. Tandem varie jactatus Iohannes, & summa inhumanitate ab inimicis habitus Comanis obiit anno 407.

XX. Nec ita tamen Theophili iræ conquierunt. Is post priorem Chrysostomi restitutionem, in decima tertia Pseudosynodi actione Heraclidæ, quem Ephesinum Episcopum Iohannes creaverat, dignitatem abrogare studuit: at repugnantibus multis, in apertam seditionem contentio erupit. Iamque res armis agebatur; multis vulneratis, paucis aliquot interfectis, qui unus omnium maxime petebatur Theophilus, fuga sibi consuluit; quamvis literis quaquaversus missis, ad Synodum celebrandam, rogatu Chrysostomi, Episcopos Arcadius acciviſſet. Post obitum autem Iohannis, non operam solum Theophilus dedit ne in Diptycha nomen ipsius referretur ab Orientis Episcopis, sed ut infame etiam vulgo haberetur, scripto ad id grandi volumine. Cuius libri fragmentum libro suo sexto Facundus inseruit, eundemque ab Hieronymo Latine conversum fuisse testatus est. Hæ Isidoro Pelusiotæ causæ fuerunt, cur Theophilum graviter coargueret, λιθομανῆ illum, & χρυσολαΐζειν appellans, & adductum dicens ad infectandum Iohannem ex Isidori illius supra à nobis commemorati occasione: ἡ ἱστορία, inquit, ἡ θεολόγον κατατολέμησεν αὐθέντου, ἢ ἀφεὶ ἢ ἐμοὶ ὁμώνυμον ἀσεβείαν καὶ δυσμένειαν, ὁρμητήριον ἢ οἰκείας ἀρετῆς σκυθρώπασε. *Deo earum, & rerum divinarum consultum oppugnavit hominem, cum inimicitiam & odium adversus hominem mihi cognominem propriæ perversitatis occasionem reperisset.* Vnde Sozomeni narratio, susceptas adversus Isidorum inimicitias causam Theophilo dedisse dicentis, cur tantas concieret turbas, adversus Baronium confirmatur.

XXI. Synesius quoque temporum illorum æqualis, licet sub Theophili ditione positus, in Epistola tamen ad ipsum data, Iohannis nihilominus memoriam laude prosequitur. Idem cum ad Episcopatum Cyrenensem superiore anno invitus promoveretur, ad declinandum onus, & populum absterrendum publice contestabatur, nec mundi occasum, nec resurrectionem corporum, nec animas iam formatis inseri corporibus sibi posse persuaderi: quæ cum insignia sint capita Origenianæ doctrinæ, valde in his locis exosam tunc fuisse concludimus. At Hieronymus Chrysostomi expulsionem & exilium Theophilo per Epistolam gratulatus est: *Vnde & nos*, inquit, *Iohannem qui dudum Constantinopolitanam rexit Ecclesiam, Deo placere semper optavimus, & causas perditionis eius, in quas ferebatur improvidus, nequaquam credere voluimus. Sed ille, ut cætera flagitia eius taceam, Origenistas in suam recipiens familiaritatem, & ex his plurimos in sacerdotium provehens, atque ob hoc sceleris beatæ memoriæ hominem Dei Epiphanium, qui inter Episcopos clarum in orbe fidus effulsit, non parvo mœrore contristans meruit audire: Cecidit, cecidit Babylon.* Minime itaque assentiendum Baronio, qui concitatas à Theophilo adversus Chrysostomum turbas ægerrime tulisse Hieronymum conjectat.

XXII. Observatione vero dignum est quod narrant Socrates, Georgius Alexandrinus, & Symeon Metaphrastes, in Theophilum vulgi odium crevisse, idcirco quod post damnatos tanto conatu Origenis libros, eorum etiam tum lectioni deditus esse deprehensus sit; cujus rei causam cum ab eo percontaretur quispiam, respondisse prato floribus consito similes esse libros Origenis, decerpere se quæ pulchra sunt; quæ spinosa, præterire: atque id omnibus offensioni fuisse. De ea re ita Rupertus Tuitiensis libr. 1. Comment. in Deuter. cap. 9. *Iuxta literam mane festa est æquitas, iuxta anagogen vero iudicij Lectorum inhibetur mutabilitas, videlicet quam in Theophilo Alexandrinæ civitatis Episcopo Ecclesiastica reprehendit relatio. Qui cum Iohannis Constantinopolitani, qui Chrysostomus appellatur, esset inimicus, lectionem Origenis, cui libenter incumbebat, zelo ejusdem Iohannis damnavit; tandemque damnato Iohanne, quia se à lectione Origenis non cohibuit, rursus ipse lectioni Origenis eiusdem incubuit.* Hinc existimari potest quanta vafritie Theophilus, per speciem infectandi Origenismi privatas simultates ultus sit; facile præsertim receptis paulo ante in gratiam Origenistis: sed ut in cœpta tamen simulatione perseveraret, stilum hoc ipso, & sequente præterea anno summa asperitate & maledicentia exercuit adversus Origenem in Epistolis Paschalibus, quas Latine exposuit Hieronymus, in abolendis Origenistarum erroribus Theophilo consentiens.

XXIII. Anno Christi 412. decessit Theophilus, relicto cum Epistolis Paschalibus grandi volumine, in quibus suum adversus Origenem vel verum, vel simulatum odium insignibus monumentis expressit. De eo volumine sic Gennadius libr. De vir. illustr. *Scripsit adversum Origenem unum & grande volumen, in quo omnia pene eius dicta, & ipsum pariter damnat; similiter docens non à se eum primum, sed ab antiquis Patribus, & maxime Heracla fuisse & à Presbyterio ejectum, & de Ecclesia pulsum, & de civitate fugatum.* Refert ex Isidoro Diaconolo-

Isidor. Pelus. lib. 152.

Baron. A. 400. n 38. Synes. Epist. 66.

Baron. A. 404. n 35.

A hannes Damascenus, Theophilum morti proximum, cum propter admissum in Iohannis caussa peccatum, exhalare spiritum non posset, oblata ipsi Chrysostomi imagine & adorata statim animam egisse. Nihilo secius tamen eius famam lancinavit Cyrillus Theophili cognatus. At cum animum ipsius mitigare studenti Attico Constantinopolitano Episcopo perpetuas sese cum Chrysostomi nomine inimicitias gesturum Cyrillus renuntiasset, in acres Isidori Pelusiotæ objurgationes incurrit: & ad meliorem tandem revocatus mentem cum Iohannis memoria redit in gratiam, nomenque ipsius Diptychis inseruit. Anonymus Chrysostomi vitæ scriptor insomnis monitum à Iohanne Cyrillum sententiam mutasse narrat, deque eius pietate & integritate saniora sensisse. Relato eius in Diptycha nomine, reliquis Præsulibus idem ut facerent, exemplo fuit. Adeo ut publice coli deinde
B cœptus sit Chrysostomus, & magna demum pompa ac comitatu Constantinopolim reliquias ipsius Comanis devexerit Proclus antistes Constantinopolitanus. Hic porro frustra miratur Socrates, quid sit cur tot post obitum annis Origenem ab Ecclesiæ communione segregatum pronuntiaverit Theophilus, Iohannem vero trigesimo quinto à morte anno in eamdem Proclus receptum voluerit: nam licet Origenis potius doctrina, quam nomen fuerit à Theophilo damnandum, nihilominus tamen ut pote nefariæ doctrinæ auctor Origenes censuram aliquam & reprehensionem commeruit; cum nullius è contrario erroris affinis Chrysostomus, per summum scelus ab Ecclesia proscriptus, jure in eam subinde receptus sit. Iam ante hæc tempora librum De resurrectione adversus Origenem scripserat Hammon Hadrianopolitanus, ut à Maximo traditum est in Scholijs ad Dionysium De
C cœlesti Hierarchia, cap. 7. De ejus ætate unum habeo quod dicam, vetustiorem fuisse ipsum Cyrillo, à quo in testimonium alicubi citatus est.

XXIV. Restituto in pristinam famam Chrysostomo, magna tamen ex his conflictationibus Origeniano nomini ignominia illata est, ut fere iam vulgo pro Hæretico haberetur. Quapropter Hieronymus Demetriadem virginem præceptis instituens anno 413. caute monet ut sibi ab Origenistarum fermento caveat. Nam cum Origenismum ab Anastasio protritum dixisset, addit: *Et quia vereor, imo rumore cognovi, in quibusdam adhuc vivere & pullulare venenata plantaria, illud te pio caritatis affectu præmonendam puto, ut sancti Innocentij, qui Apostolicæ cathedræ, & supradicti viri successor & filius est, teneas fidem.* Postquam vero animarum ναυαγίαν, & admissa ab iis ante vitam peccata, velut hæreseos illius characteristicon
D notavit, *Hæc impia*, inquit, *& scelerata doctrina olim in Ægypto, & Orientis partibus versabatur, & nunc absconditè, quasi in foveis viperarum apud plerosque versatur. illarumque partium polluit putitatem; & quasi hæreditario malo crevit in paucis, ut perveniat ad plurimos.* Atque his & sequentibus non Origenismum duntaxat, sed & huius traducem Pelagianismum notat: magna siquidem doctrinæ utriusque affinitas. Vnde Iohannes ille Hierosolymitanus sæpe iam vocatus in partes, postquam Origenianam diu propugnavit doctrinam, in Pelagianam demum prolapsus est; nec Pelagium fovit modo, sed Hieronymi etiam Pelagiomastigis ulciscendi studio, in discipularum ipsius Eustochij & Paulæ monasteria cædibus, incendijs ac rapinis per submissos gregales suos grassatus est. At cum paulo post mors oppressit, anno nimirum post Christum natum 416. & quadriennio post, ipsum quoque Hieronymum. Leo
E Papa suppar huic ætati in Epist. 11. ad Iulianum Coënsem Origenianæ animarum ναυαγίας damnationem probat & prædicat. Leoni æqualis Vincentius Lirinensis, de quo in superiore sectione diximus, in libello adversus Hæres. cap. 23. maximis Origenem affecit laudibus, quo splendidior esset subjecta vituperatio. Auctor Catalogi Scriptorum Ecclesiasticorum ad Desiderium, Hieronymo perperam adscripti, Hæreticis alioqui non valde iniquus, Origenem tamen temeritatis & erroris insimulat. Dioscorus Alexandrinus præsul apud Synodum Chalcedonensem Origenismi insimulatus est à Theodoro Alexandrinæ Ecclesiæ Diacono. Refert Cyrillus monachus, in vita S. Euthymij, maximam Origenistarum multitudinem in Cæsareæ Palæstinæ vicinia habitasse; cumque ij ad sanctissimum Abbatem Euthymium frequenter ventitarent pietatis obtentu, vanitatem ipsorum & er-
F rorem virum harum rerum callentissimum coarguisse, & reluctantes argumentis oppressisse. Memorabile vero imprimis Concilij Romani, anno 496, sub Gelasio Papa habiti decretum, super Origene, ipsiusque lucubrationibus, quod est huiusmodi: *Origenis nonnulla Opuscula, quæ viri beatus Hieronymus non repudiat, legenda suscipimus: reliqua autem omnia cum auctore suo dicimus esse renuenda.* Ad hæc vitio dat Eusebio, quod *in laudibus atque excusatione Origenis schismatici unum conscripsit librorum.* Deinde scriptum, quo agitur De pœnitentia Origenis, apocryphum esse jubet. Attamen supposititia hæc esse, totamque adeo Decreti hujus partem, quæ ab his verbis: *Item Decretales Epistolæ* ad finem usque pertinet, à Gratiano additam esse, nihilque hujusmodi in antiquis Codicibus reperiri affirmant nonnulli; velut Nicolaus de Cusa in libro De concordantia Catholica, cap. 3. Denique Stephanus Gobarus Tritheita reprehendendi Isidori Pelusiotæ ansam quærentem Severum, Origenis-

mum ipsi affinxisse scribit; idcirco nempe quod Chrysostomi causſam adversus Theophi- A
lum & Cyrillum defendisset: attamen veritate victum resipuisse,& temere jactatam calumniam prudenter revocasse.

XXV. Nonnullos autem contrariis ductos studiis Origeniano nomini hoc tempore favisse comperio. Theodoretus Hæreseon seriem contexens, nullum in iis Origenismum, nullos Origenistas recenset; imo vero Origenem cũ laude & honore appellat. Certe totis quinquaginta annis Theodoreto vetustior Philastrius Brixiensis, qui Hæreticorum item Catalogum edidit, nullam penitus fecit Origenistarum mentionem; quod in eo tamen minus mirandum est, ut pote qui Epiphanij, Hieronymi, Iohannis Hierosolymitani, Theophili, Nitriensium, & Chrysostomi altercationes ætate præcesserit. Origenistas vero palam se produnt Socrates Scholasticus, & Hermias Sozomenus in Historiis suis; ita dili- B
genter argumenta perquirunt omnia, quibus fulciri secta hæc & roborari potest. Fuit ex eodem grege Sidonius Apollinaris, fuit & Auctor Prædestinati æqualis temporum illorum, à Iacobo Sirmondo in lucem editus, studium suum adversus Origenem præ se ferens, & errores ipsius Operibus admistos, à falsariis, & librorum adulteratoribus Hæreticis intrusos & aspersos fuisse gnaviter contendens. Fertur etiam ex libris Origenis instructus ad impietatem & armatus Eutyches, impurus Hæreticus, unicam in Christo naturam posuisse. Adeo diversa homines de Origenis doctrina hac tempestate sentiebant.

SECTIO TERTIA.

C

I. *Rursus è Palæstinæ monasteriis Origenismus emergit.* II. *Origenistas apud Iustinianum accusat Sabas.* III. *Origenismum passim spargunt Nonnus & Leontius;* IV. *& aliquanto post Nonni discipuli Theodorus & Domitianus Origenismi causſa crudelia multa perpetrant.* V. *Sarabaitæ unde dicti.* VI. *Origenistarum gesta Imperatori renuntiaturus Gelasius Lauræ Præfectus, ab ejus aditu excluditur; huic in reditu defuncto succedit Georgius Origenista; Georgio Cassianus, Cassiano Conon, orthodoxus orthodoxo. Antiochena Synodus.* VII. *Epistolam ad Menam adversus Origenem scribit Iustinianus:* VIII. *cujus Epistolæ summa repræsentatur.* IX. *Theophanis somnium. Iohannes Philoponus origenissat.* D
X. *Trium Capitulorum causſa aliquanto post ventilari cœpta est.* XI. *Edictum adversus Tria Capitula promulgat Imperator, unde Schismata multa oriuntur.* XII. *Reflorescit Origenismus in Palæstina. Synodus Quinta celebratur;* XIII. *& damnat Tria Capitula. Hinc magnis motibus Ecclesia conturbatur.* XIV. *Virum in Quinta Synodo de Origene actum sit.* XV. *Quid in ea adversus Origenem constitutum sit, exponitur.* XVI. *Nova in Origenismum facta odij accessio;* XVII. *quæ prodeuntibus subinde annis paulatim obsolevit. Infensos sibi tamen nonnullos identidem Origenes nactus est;* XVIII. *Græculos præcipue: à Latinis vero benignius exceptus est.* XIX. *Oraculum divinitus editum S. Mechtildi de salute Origenis. Guidonis & Platinæ de Origene judicium. Hujus causſam tuentur Iohannes Picus, & Iohannes Nauclerus. Favet ipsi quoque Iohannes Trittemius, sed citra errorum ipsius defensionem.* XX. *Primus Origenis Opera prælo committit Iacobus Merlinus, & pro eo Apologiam scribit; unde Massæi & Bedæ convitijs appetitur.* XXI. *Defendunt Origenem Erasmus, Ferrarius, Sixtus Senensis, Genebrardus, & Halloxius: eumdem impugnant Baronius, & Bellarminus; Lutherus, & Beza: incerta Sculteti ratio: æquiores in eum se gerunt Estencæus, Possevinus, Gretserus, & Binetus.* E

F

I. SVPERIORES turbas, velut de compacto, multorum annorũm induciæ consecutæ sunt, Origenismo faventibus quidem multis, pluribus etiam adversantibus, sed utrisque vel prementibus sententiam, vel citra discordiam aperientibus; quoad è Palæstinæ monasteriis nova rursum dissensionis flamma erumpens, maximum in Ecclesia peperit incendium. Nam cum ex erectis à S. Saba ascæteriis per nefas exiissent monachi quidam perduelles, & ad torrentem Thecoum in Palæstina novam Lauram exstruxissent circiter annum Christi 517. reconciliatus cum illis Sabas, decoratæ à se & amplificatæ ipsorum Lauræ Iohannem quemdam præfecit. Scribit Cyrillus monachus, testis locuples, ut qui his locis & temporibus vixerit, morti proximum Iohannem hujusmodi vaticinium edidisse. *Ecce veniunt dies, in quibus qui præsentem locum habitant, desciscent à recta fide, & extol-*

Cyrill. in vit. S. Sabæ c. 49. 50.

A *lentur quidem in scipsis, ut cum divino David dicam, qui exacerbant: in audacia vero sua destruentur, & altitudo eorum repente decidet.* Dictum res comprobavit : suffectus enim Sabæ nutu in Iohannis locum Paulus, vir simplex, in Monachorum cœtum quatuor homines Origeniana lue laborantes non satis perspecta eorum doctrina admisit: quos inter primas obtinebant Nonnus quidam Palæstinus, non Origenistarum duntaxat, sed Gentilium etiam & Manichæorum erroribus implicatus, & Leontius Byzantius, vel, ut aliis placet, Byzacenus. Hi sub Agapeto, quem Novæ Lauræ præesse jusserat Sabas, postquam Paulus solitudinis amans in Arabiam secessit, insaniam suam prodiderunt. Quo comperto Eliæ Hierosolymorum Episcopi, & Sabæ consilio usus Agapetus, ne latius serperet labes, Origenistas Laura confestim exturbavit. Nec impetrare potuerunt illi ab Hierosolymitano Præsule,
B qui Eliæ successit, ut in integrum restituerentur: quoad eos Mæmas, post Agapeti obitum, Novæ Lauræ rector suscepit, Origenismum quidem in sinu gestantes, sed Sabæ metu animum dissimulantes.

II. Grassantes interea per Palæstinam Samaritani maximis calamitatibus rem Christianam afflixerunt. Nihilo secius Iustinianum, ejusque conjugem Theodoram, recens Imperium adeptos confictis calumniis circumvenit vir dignitate illustris, nomine Arsenius, arte veterator ac sycophanta, & Samaritanorum seditionis caussam in Christianos refudit. Quibus acceptis Sabam refutandæ calumniæ ad Imperatorem allegat Hierosolymitanus Antistes anno Christi 530. Liberaliter eum excipit Iustinianus, prolixeque omnia defert. Tum vero præ cæteris unum id enixe postulavit Sabas, ut Arij, Nestorij, & Origenis do-
C gmata, quibus Ecclesiæ conturbabatur tranquillitas, de medio tollerentur. Annuit Imperator, & Antonio Ascalonitano, & Zachariæ Pellæ Episcopis per literas dedit negotium, ut has profligarent Hæreses, & anathemati subjicerent.

III. Sub finem sequentis anni humanis exemto Saba, magnum in Palæstina incrementum Origenismus accepit: hujusmodi enim castigatore expeditus Nonnus, administro usus Leontio, non Novam solum Lauram, sed alia etiam hujus Eremi monasteria hac peste afflavit. Frustra tamen in corrumpendo Sucænsi ascetorio conatus suos consumsit, artes illius exsufflante Cyriaco, admirandæ virtutis sene. Igitur ut ad Monasterij hujus regimen allegeretur Petrus Alexandrinus, Origenisticæ vir addictus sectæ, perfecit Nonnus: verum ut is doctrinam suam explicare cœpit, magno statim omnium consensu dejectus
D est. Petrum alium Græcia oriundum, prioris Petri consimilem & partiarium, eiq; à Nonni asseclis suffectum, Catholici itidem abdicarunt dignitate, & Cassianum tandem Scythopolitanum, fidei ac morum integritate florentem, monasterij Sucæensis Archimandritam constituerunt. Cyrillum quoque monachum, qui Sabæ vitam literis mandavit, ad eumdem Cyriacum literas ferre jussit Iohannes Silentiarius, Episcopus, in Sabæ Laura tunc temporis delitescens, Origenistis infensus, quibus enixe ab eo postulabat, ut Nonni ac Leontij, aliorumque Origenistarum, qui Novam Lauram insidebant, confutationem & exilium à Deo impetraret. Respondit Cyriacus prope esse, cum miserrime Nonnus & Leontius essent interituri, reliqui vero ipsorum asseclæ è Nova Laura expellerentur. Tum sermones hunc inter & Cyrillum de rebus Origenistarum ultro citroque habitos fuisse
E narrat Symeon Metaphrastes, à quo Cyriaci vita conscripta est. Circa hoc ipsum tempus aliqua Origenis opuscula Bellator Presbyter in Latinam linguam refundebat.

IV. Res aliquantisper tranquillatæ videbantur, cum Nonni discipuli Domitianus, & Theodorus, cognomento Ascidas, Ancyranus ille, hic Cæsareæ Cappadociæ creatus Antistes, ad promovendum Origenismum recens adepta potestate abusi sunt. Eorum quippe præsidio confisi Origenistæ non iam per cuniculos, non subdolis ratiocinationibus incautas mentes expugnare tentarunt, sed aperta vi grassantes, armis instructi, quorum animos labefactare non poterant, eorum monasteria funditus diruebant. Et in maximam quoque Sabæ Lauram ea strages incubuisset, nisi via aberrantes in aspera incidissent loca, unde infecta re pedem demum retulerunt. Magnos etiam ex eo sumserunt spiritus, quod Petrum
F Hierosolymitanum Episcopum compositis dolis eo perpulerunt, ut in communionem reciperet Petrum Alexandrinum, quem Sucæensis monasterij Præfectura depulsum diximus, & Iohannem cognomento Strongylum. Quo facto tantum Origenistis accessit fiduciæ, ut jam quaquaversus doctrinam suam, sic tanquam legem, promulgarent; si quos obvios haberent Hierosolymæ monachos orthodoxos, male multantes turpiter ejicerent; multos etiam gravissimis suppliciis excruciarent. Quibus ad eos perlatis, qui circa Iordanem sedes posuerant, ad opem sociis ferendam coëunt, & in Sabæ Lauram, velut in propugnaculum confugiunt. At illuc quoque manu facta advolant Origenistæ, & foribus effractis, Laura potiti, ex orthodoxis complures vulneribus concidunt.

V. Hæc in vita Sabæ narrans Cyrillus, & Origenistarum illorum petulantiam describens, *Quinetiam*, inquit, *si aliquem ex orthodoxis monachis deprehendissent in sancta civitate, im-*

pia manu ferientes, & Sabaiten vocantes, illinc eum turpiter expellebant: Sabaiten, intellige, Sabæ sectatorem & discipulum; nisi forte malis legere, *Sarabaiten*. Triplex erat apud Ægyptios monachorum genus, Cœnobitarum, Anachoretarum, & Sarabaitarum: Sarabaitæ proprio arbitrio vivebant extra cœnobia, homines avari, hypocritæ, scortatores, gulosi. Dicti videntur à סרב, *rebellis, refractarius, contumax*. Meminere illorum Cassianus, Benedictus, Humbertus, Ivo, & alij. Eosdem *Remoboth* appellatos scribit Hieronymus Epistol. 22. ad Eustoch. cap. 15. Quidam legunt *Remboth*, quam vocem à Græco ῥεμβῶ detortam aliquis forsitan existimaverit. ῥεμβῶ hominem vagum atque erronem sonat. Tales autem Sarabaitæ. Cassianus Collat. 18. *Sarabaitas* asserit *non contentos Abbatis cura atque imperio gubernari, hoc præcipue procurare, ut absoluti à Seniorum jugo, exercendi voluntates suas, & procedendi, vel quo placuerit evagandi, agendique quod libitum fuerit, habeant libertatem.* Quid si pro Remoboth legamus *Rehoboth*, à רחיב, seu רהבת, Arabica voce, quæ Monachum sonat. At Isidorus libr. 2. De Offic. Eccles. cap. 15. *Sextum genus est*, inquit, *Monachorum & ipsum terrimum, atque neglectum, quod per Ananiam & Sapphiram in exordio Ecclesiæ pullulavit, & Apostoli Petri severitate excisum est; quique ab eo quod semetipsos à cœnobiali disciplina sequestrant, suasque appetunt liberi voluntates, Ægyptiorum lingua Sarabaitæ, sive Remuitæ nuncupantur.* רהב enim idem sonat ac *Remuit*. Sed tamen non absurde quis conjecerit hoc loco legendum *Rehivitæ* quod idem est ac *Rehoboth*, à רחיב, adeo ut duas monachorum illorum Ægyptiacas appellationes, *Sarabaitas*, & *Rehoboth*, sive *Rehivitas* expresserit: ait enim: *Ægyptiorum lingua Sarabaitæ, sive Rehivitæ nuncupantur.* Quæ vox posterior facile recusa est in *Remuitæ*: unde Odo Cluniacensis Collat. 3. *Nos miseri non sumus monachi, ut falso nominamur, sed Sarabaitæ, idest, Remuitæ, qui jugum regularis disciplinæ renuimus.* Cæterum vocabulum רהב, seu רהבת quo notatur Monachus oritur ex רהב, *contuchavit, pertinuit*: hinc quis fortasse Sarabaitas dictos putet, monachos inquietos, contumaces, & turbulentos; nam eos inter se altercari & contendere solitos tradit Hieronymus. Nominatos quidam suspicantur ἀπὸ τῆς σαρβοῦς, τουτέστι τῆς γυναικὸς αἰδοίου, sic enim vocem hanc interpretantur Hesychius & Suidas. Promti autem erant in venerem Sarabaitæ: quapropter ait Humbertus Cardinalis: *Unde & fornicantes Sarabaitas venerantur*; sed verisimilius est, quod attulimus priore loco nominis hujus veriloquium. Utut est non præter rationem credi possit, ejusmodi convitio pios & orthodoxos monachos ab impiis Origenistis fuisse traductos: sed nihil tamen mutamus: nec asserimus quicquam, sed tantum proponimus. Atque hæc obiter.

VI. Expugnata Sabæ Laura ad Imperatorem Patrum consilio proficiscitur Gelasius Monasterio præfectus, rerum gestarum summam ad eum perlaturus: verum Theodori Cesariensis Episcopi artibus effectum est, ut omnis ad Imperatorem, & ad Constantinopolitanum Episcopum aditus ei præcluderetur, & re tandem infecta discederet. Revertentem Amorij, quæ Phrygiæ urbs est, mors oppressit. Quibus intellectis, Sabæ Lauram Georgio cuidam consecraneo suo regendam committunt Theodorus & Domitianus. Orthodoxos ille confestim Laura exigit. At ipse quoque non multo post libidinosæ cujusdam impuritatis convictus Monasterio abigitur, cum paulo ante turpissimo exitu Nonnus vitam clausisset. Georgium excepit Cassianus vir sanctis & legitimis disciplinis in Sabæ umbraculis institutus; Cassianum post decem menses defunctum Conon doctrinæ integritate & virtute nulli secundus, à quo frequentibus dissidiis afflicta, & prope iam deserta Laura revocatis Patribus orthodoxis in pristinum splendorem restituta est: cum præsertim profligando Origenismo operam suam navaret iisdem temporibus Theodosius apud Palæstinos Cœnobiarcha, qui inter regionum illarum Monachos insigni morum sanctitate magnam fuerat auctoritatem consecutus. Qua circiter tempestate harum regionum Origenistas collecta ab Euphræmio Antiocheno Præsule Synodus anathemate damnavit; ut narrat Auctor Synodici, quod nuper in Bibliotheca Iuris Canonici recudi curavit eruditissimus & humanissimus Henricus Iustellus, Christophoro patre dignissimus filius. Fractis autem Origenistæ viribus destiterunt ab Orthodoxorum infectatione; multas vero inter se turbas & prælia conciverunt.

VII. Pelagio S. R. E. Diacono Constantinopolim è Palæstina redeunti comites se adjunxerunt monachi aliquot Palæstini. Causa hæc proficiscendi fuit. Præcipua quædam ex Origenis libris hæreseon capita excerpserant. Ea Iustiniano offerre, & ut una cum Origene damnarentur, impetrare volebant. Florebat tunc temporis Imperatoris gratia Theodorus ille quem dixi, Cæsareæ Cappadociæ Episcopus, acerrimus Origenianæ causæ propugnator: cui cum male ideirco vellet Pelagius, Palæstinos monachos Constantinopolim perduxit, & adstipulatorem habens Menam Constantinopolitanum Patriarcham, à Iustiniano flagitavit, ut eorum postulatis annueret. Rerum Ecclesiasticarum arbitrium ad se deferri gaudens Imperator voti eos compotes fecit, & nomine suo Epistolam ad Menam conscribi jussit, qua Origenis, & Origenianorum dogmatum damnatio continetur. Ope-

A ræpretium est ipsa Liberati Carthaginensis Archidiaconi verba recitare : *Iubente eo dictata est in Origenem, & in illa Capitula anathematis damnatio, quam subscribentes una cum Mena Archiepiscopo apud Constantinopolim reperti, deinde directa est Vigilio Romano Episcopo, Zoilo Alexandrino, Ephræmio Antiocheno, & Petro Hierosolymitano, quibus eam accipientibus, & subscribentibus Origenes damnatus est mortuus, qui vivens olim fuerat ante damnatus.* Ita Adamantij damnationem nobilissimi Ecclesiæ Antistites calculo suo comprobaverunt. Hæc circa annum 538 facta deprehendimus. Liberat. Diac. Brev. cap. 23.

VIII. Minime vero Origenistas, sed Origenem ipsum hac Epistola petit Iustinianus, enumeratisque ipsius erroribus inter Hæreticos recensendum sancit : εἰ πίπτω, inquit, ἅπαντες αἱρετικοί ἐσμεν· ἑνὸς τυχόν, ἢ διυπτέρου δόγματος ἀσεβοῦντος) τὴν ἁγιωτάτης ἐκκλη-
B σίας, ὑπολαμβάνοντες ἀναθέματι μὴ τὴν ἰδίων δογμάτων, τὴν ὅλως χρείαν ὧν ἀνέξεσθαι) ὠφελοῦντός τε καὶ τὰ πονηρὰ αὐτοῦ συγγράμματα αὐτοπαθῶς, τὰ τοσαῦτας μὲν αἱρετικοῖς ἐλαφρίας, πᾶσι δὲ ῥᾴδιον αἱρετικοῖς τοσαύτῃ ὕλῃ ἀπωλείας καὶ βλασφημίας ἀφορμὰς, καὶ διὰ τοῦτο, καὶ ἀφ' ἑτέρων ἁγίων πατέρων ἐκπεπτωκότα ὑπὸ ἀναθέματος γνωμῶν μὴ τῶν μυσαρῶν αὐτοῦ δογμάτων ; *Si igitur omnes Hæretici, ob unius fortasse vel alterius dogmatis perversitatem ejecti sunt è sanctissima Ecclesia, quis prorsus Christianorum sustinebit Origenem, vel nefarias eius lucubrationes defendere, à quo tot impietates prolatæ sunt, & tanta exitij & impietatis materia universis propemodum Hæreticis subministrata est, ideoque à sanctis Patribus iam olim anathemati cum perniciosis suis dogmatibus subjectus est ?* Ad hæc promta est & parata exceptio : si error hæreticum facit, fateor hæreticum esse Origenem ; sin pertinacia, quis erroribus pertinaciter adhæsisse Origenem dicere audeat ? Ostendit deinceps Impe-
C rator Paganis & Manichæis Adamantium consensisse, ex ejusque decretis Arianam hæresim coaluisse : tum animarum ἀφόπαξι tanta contentione oppugnat, ut facile appareat inter Origenianas sententias hanc potissimum hujus ævi Origenistis arrisisse, quod & ex Euthymij, & Cyriaci vitis à Cyrillo lucubratis intelligitur. Notandum porro Chrysostomi patrocinium libenter ascisceret Iustinianum, ut hoc quoque subsidium Origenistis eripiat. Iocularis vero est, & ut verius loquar puerilis Iustiniani hallucinatio, cum adversus Origenis sententiam, quæ astra ratione prædita esse fingit, disputans, hunc affert Basilij locum ex Homil. 3. in Hexaëm. ἡμῖν δὲ καὶ, φησὶ, τοῖς ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐστὶ τοῦ λόγου πρὸς τὴν ἀμφιβόλειαν τῶν ὑδάτων, &c. tum deinde subnectit : νῦν δὲ φησὶ πρὸς ἐκείνους ἀποτόμως, ὅτι τοῖς εἰπεῖν τὸν πατέρα. φησὶ τοὺς ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐστὶ τοῦ ἡμῖν λόγου, πρὸς ἀνθρώπους ἁμαρτάνοντας) ἢ τὸ θεῖον χάρισμα,
D καὶ τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας ἀπηλλοτριωμένης, καὶ τὴν ὁμοφρόνων ἀκοινώνητον. ἐπὶ τοῦτο εἶπε πρὸς τοὺς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἡμῖν ἐστὶ τοῦ λόγου. καὶ διὰ τὸ εἰπεῖν, ἡμῖν, τοὺς τῆς ἐκκλησίας ἐδήλωσε. διὰ δὲ τὸ εἰπεῖν, τοὺς ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, τοὺς παντὶ ἀπιστοῦντας ἐσήμανεν. *Advertere porro debent auditores, Patrem* (Basilium) *cum dicit, Sermo nobis est ad eos qui sunt ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, de Origene, qui à gratia Dei & à sancta Dei Ecclesia depulsus est, deque eius asseclis loqui ; & dicendo quidem, ἡμῖν, eos qui in Ecclesia censentur significasse ; dicendo vero, τοὺς ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, eos notasse qui ea exturbati sunt.* Nempe ignorabat bonus ille Imperator, sive qui ipsius nomine Epistolam hanc concinnarunt, particulam, ἀπὸ, non disjunctionem semper & divisionem, sed conjunctionem etiam, & sectam ac vitæ institutum notare : οἱ ἀπὸ τῆς αἱρέσεων, *Hæretici* ; οἱ ἀπὸ τῆς στοᾶς, *Stoici* ; οἱ ἀπὸ τοῦ πυθαγόρου, *Pythagorici.* Igitur, οἱ ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, hoc est, *Christiani,*
E *Ecclesiastici* ; ad eos enim quatenus Paganis opponuntur, sermonem suum Basilius convertit. Post errores Origenis prolixe confutatos petit demum à Mena Iustinianus, ut Episcoporum & Cœnobiarcharum, qui tunc Constantinopoli agebant, conventum habeat, ab iisque Origenem, & Origenis dogmata respui & anathematis conteri procuret ; & rerum à se in hac caussa gestarum exemplaria ad Præsules & Abbates quaquaversus transmittat, ut ipsi quoque anathemata Origenis propria subscriptione confirment. Vetat præterea Episcopum vel Archimandritam constitui quemquam, nisi prius Origenem una cum aliis Hæreticis, qui de more in editis libellis anathematis confodiuntur, toto animo detestari se & damnare fuerit professus. Significat postmodum literas à se eodem hoc exemplo missas ad Vigilium Papam, & ad Patriarcham Alexandrinum, Hierosolymitanum, &
F Theopolitanum, hoc est Antiochenum. Antiochiam quippe post terræ motum auspicato nomine Theopolim Iustinianus appellavit. Ad hæc ex uno περὶ ἀρχῶν Opere, qui maxime capitales visi sunt errores colligit, & ob Lectorum oculos ponit. Denique verba ipsa præscribit, in quæ anathematismos adversus Origenis dogmata concipi velit, quorum postremus Origenem ipsum damnatorum dogmatum auctorem percellit.

IX. Conferendum huc videtur Theophanis Nestoriani monachi visum, quod à Moscho Evirato in Prato Spirituali, cap. 26. narratur. Adierat Cyrillum Theophanes ille aliis ipsum de rebus percontaturus, quem cum in Nestorij luto hærere perspexisset Cyrillus, orare jussit ut ecquæ verior esset doctrina, sibi patefieret. Oranti adstitit quidam, aspectu terribilis, assumtumque deduxit in tenebrosum locum, & fœtidis ignibus horridum : tum ei mediis in flammis Nestorium, Eutychetem, Apollinarem, Dioscorum, Severum, Ori-

genem, & alios aſpicienti, deſtinatum hunc eſſe locum dixit Hæreticorum ſuppliciis; in eoque futurum ut pœnas ipſe det aliquando, niſi à præceptis animo opinionibus diſceſſerit. Viſum Cyriaco narravit Theophanes, & Catholicæ Eccleſiæ nomen dedit. Laudatur iſtud Moſchi opus in Septima Synodo, indeque multum ipſi auctoritatis acceſſiſſe credentes plerique, id Theophanis ſomnium pro edito divinitus oraculo habent. Quo equidem parum permoveor, nam ejuſmodi ſomniationum ferax eſt Græculorum, ac præſertim Monachorum natio; & quæcunque per otium imaginum artifex mentis facultas fingit, ſic tamquam Dei effata ſibi aliſque proponere promta & facilis. Minime autem ex laudata in Septima Synodo ſcriptionis illius Moſchi particula totum opus exiſtimandum cenſeo: multis alioquin damnoſis lucubrationibus plena uſquequaque adjungenda eſſet fides, quorum ſelectum aliquem, ſi forte, locum Synodus aliqua uſurpaverit. Vigebat ea tempeſtate Iohannes Grammaticus, cognomento Philoponus, Alexandrinus, literis exquiſitis apprime eruditus: ſed propter Catholicæ fidei contraria dogmata inter Hæreticos relatus, nam Tritheitarum parens fuit, & juxta Origenem corporum reſurrectionem infitiatus eſt, ſcripto in id argumentum Opere quo Patrum auctoritatem ludibrio habuit; ſed à Theodoſio monacho, Conone, Eugenio, & Themiſtio luculenter refutatus eſt.

X. At Theodorus Aſcidas Origeniſtarum, & Acephalorum, ſive Monophyſitarum columen, cum Origenem ab Epiſcopis Iuſtiniani opera reprobatum ægre ferret, Theodorum Mopſueſtiæ Epiſcopum, Origeniano nomini, dum viveret, infenſum, & multis adverſus eum editis Opuſculis celebrem oppugnandum ſibi, & anathematis ſubjiciendum propoſuit, ob id maxime, quod à Chalcedonenſi Synodo fuerat laudatus. Imperatori itaque Concilij hujus auctoritatem adverſus Acephalos ſcriptis defendenti, favore Theodoræ Auguſtæ ſuggerit, fruſtra ſcribendi laborem ab eo ſuſcipi, qui poſſet Acephalos ad ſuam communionem compendio revocare, ſi Theodorus Mopſueſtenus, & Ibæ Edeſſeni ad Marin Perſam Epiſtola, ut pote Neſtorij lue contaminata, & Theodoreti Caſtigationes adverſus duodecim Cyrilli Capitula ſive Anathematiſmos totidem Neſtorij Anathematiſmis oppoſitos damnarentur; his quippe Acephalorum cum Catholicis concordiam maxime retardari.

XI. Aſſenſit credulus Imperator, & pacis in Eccleſia conciliandæ cupidus Edictum à Theodoro Aſcida confictum ſuo nomine promulgari paſſus eſt, Romam recens profecto Pelagio Diacono, poſtquam apud Iuſtinianum Apocriſiarij munere functus eſt. Hoc Edicto anathema is eſſe jubetur, qui Theodorum Mopſueſtenum, qui Epiſtolam ad Marin Perſam Hæreticum, quam Ibas conſcripſiſſe fertur, quique ſcripta Theodoreti adverſus Cyrillum & duodecim ejus Capitula, defenderit. Verum perparum id valere intelligens Imperator, niſi Epiſcoporum ſubſcriptione vim ac robur adipiſceretur, multos ad aſſenſum pertraxit; multi, quod ſalva Synodi Chalcedonenſis auctoritate Capitula hæc labefactari non poſſe, & in Eccleſiaſticis rebus inſuperhabendam eſſe Imperatoris auctoritatem crederent, conſentire renuerunt. Vigilium ipſum Romanum Pontificem, ea tuentem Capitula, Conſtantinopolim accerſit Iuſtinianus; ſententiam rogat ſuper Tribus capitulis; tergiverſatur Pontifex; Epiſcopos XXX, qui aderant in Synodum colligit; & quid quiſque ſentiret, ſcripto edere jubet; demumque in Iuſtiniani ſententiam concedit; & anno 548 Decretum edit, quod *Iudicatum* appellatur, eoque Tria ſe damnare Capitula declarat, ſalva Synodi Chalcedonenſis auctoritate. Hinc tamen Schiſmata multa conflata ſunt, cum Synodi hujus reverentiam & majeſtatem à Romano Pontifice violatam Epiſcopi præcipue Occidentis exiſtimarent; quamvis urgenti Iuſtiniano, ut abſque ulla Synodi hujus mentione in Trium Capitulorum damnationem conſentiret, conſtanter reſtiterit. Sed tandem ad ſaniorem mentem reverſis Mena Conſtantinopolitano, & Theodoro Cæſarienſi, quos à ſua communione removerat Vigilius, & abrogatis item Edictis, quæ de Tribus Capitulis publicaverat Iuſtinianus, placuit legitimæ Synodo quæſtionum illarum diſceptationem & arbitrium permitti.

XII. Origeniſtarum interim ſecta in Palæſtina rurſum ac vicinis regionibus nova incrementa capiebat. Scribit Leontius Neapoleos Cypri antiſtes, qui Heraclio Imperatori coævus fuit, quæſiviſſe aliquando inter ſe duos Aſceterij cujuſdam, quod erat Emeſæ proximum, monachos, cur Origenes hæreticus (ſic enim appellatur) tantis à Deo dotibus ornatus fide excidiſſet. Cumque alter non Dei, ſed naturæ donum, eam qua pollebat ſcientiam eſſe pugnaret; alter contra neminem ex naturæ dono ejuſmodi excudere opera poſſe pertenderet, qualia ab eo conſcripta ſunt; viſum utrique eſt rem ad Palæſtinæ monachos, quorum tum magna pererebuerat fama, dijudicandam deferre. Pergunt illi ad Monaſteria Mari mortuo contermina, & Iohannem Abbatem ac Symeonem rogant, ecquid de re inter ſe quæſita ſentiant: illi vero Symeonem alium, cognomento Salum (quod eſt, vt conjicio, שוגע, mutato ע finali in ס, quemadmodum in *ἀννίβας*, pro, Annibal) ideſt inſanum

A insanum & fatuum, Emesæ habitantem consuli jubent. Vir ille fastus ac inanis gloriæ proculcandæ caussa modestiam suam delirationis simulatione tegebat, vulgoque pro morione habebatur. Is lupinorum, quos tum forte comedebat, symbolo usus, adeuntibus monachis significavit, Origenem ingenio suo confisum, cum altiora sectaretur, in mare lapsum periisse. Hoc ipso anno Origenismi suspectum Macarium Hierosolymitanum Patriarcham, priusquam electionem ipsius suffragio suo Imperator roborasset, sedè sua deturbatum fuisse narrat Evagrius: at in eandem aliquanto post restitutum, cum Origenem, Evagrium, & Didymum damnasset, ab eodem proditum est. Quamvis autem publice & privatim Origenes infamaretur, nihilo magis Origenistarum Palæstinorum animi consedetunt; cumque in Nova præcipue Laura secta ipsorum invalescceret, ab Eustochio Hierosolymorum Epi-
B scopo inde extrusi sunt. In varias illi partes dissiminati, multos dogmatis suis inescatos ad opem sibi ferendam pellexerunt. Impense favebat illis Theodorus ille quem dixi Ascidas, Iustiniani consiliorum particeps, magnaque ipsi familiaritate conjunctus. Factum ille Eustochij vituperabat palam, & in ipsum aulam commovebat. Atque hanc cogendæ Quintæ Synodi caussam fuisse scribunt Evagrius & Nicephorus.

XIII. Coacta Constantinopoli Synodo anno 553. multis in ea de Tribus Capitulis actum est. Quæ singula huc referre quoniam non est nostri instituti; dixisse hoc unum sufficiat, renitente Vigilio, qui Synodi celebrationi pro viribus interceserat, & Tria Capitula denuo defendenda sumserat, damnata illa nihilominus fuisse; & Vigilium Theodori, Ibæ, & Theodoreti partes tuentem per libellum à se compositum, & Iustiniano missum,
C quem *Constitutum* appellavit, & Concilio subscribere recusantem, in custodiam fuisse actum, *modicum ei panis & aquæ* fuisse suppeditatum, ut habet Anastasius in ipsius vita, multosque Episcopos ex Illyricis præcipue & Afris, eandem ob caussam sedibus fuisse dejectos, exilio multatos, & modis omnibus male habitos; alios ditatos muneribus assensum præbuisse: sed Romanam demum Ecclesiam inter Oecumenicas, & legitimas Synodos Quintam, vel Vigilij ipsius, vel Pelagij, aliorumque Pontificum nutu admisisse; & ab exilio, rogatu Narsetis, revocatum cum aliis Vigilium, dum Romam repeteret, in Sicilia obiisse. Manifestum itaque est ex Origenistarum altercationibus, & Pelagij ac Theodori Cæsarienſis simultatibus & odiis hos motus & turbas in Ecclesia extitisse. *Illud liquere omnibus credo*, inquit Liberatus, *per Pelagium Diaconum, & Theodorum Cæsareæ Cappadociæ Episco-*
D *pum hoc scandalum in Ecclesiam fuisse ingressum. Quod etiam publice ipse Theodorus clamitavit, se & Pelagium vivos incendendos, per quos hoc scandalum introivit in mundum.* Domitianus ipse Ancyranus Origenicæ doctrinæ assertor, in Epistola quadam ad Vigilium Papam, Origenistarum opera factum agnoscit, ut Tria Capitula à Iustiniano damnarentur: testis Facundus Hermianensis Episcopus libr. 1. ad Iustin. cap. 2. *Invenit*, inquit, *desideratam occasionem* (Hæreticorum spiritus) *ex furore quorumdam, qui sub nomine Christiano latenter in Ecclesia gentile Origenis dogma sectantur. Et quia per instantiam tuæ religionis ejusdem profani dogmatis iterata damnatio est; hinc eius sectatoris exarserunt adversus Ecclesiam, quærentes eam quacunque possent in missione turbare. Et hoc totum publicam notitiam non effugit: præsertim cum & Domitianus quidem Ancyrensis civitatis Episcopus Provinciæ primæ Galatiæ, qui fuit ipsius Origenianæ hæresis manifestus assertor, per*
E *libellum quem ad beatissimum Papam Vigilium scripsit. Deo extorquente confessus est, quod eius complices Origeniani, cum viderent non se posse proprium dogma defendere, neque sibi quicquam spei de conflictu restare, ad ultionem eorum quæ contra Origenem gesta sunt, hæc Ecclesiæ scandala commoverunt.* Quod & clarius repetit libr. 4. cap. 4. Liberat. Breviar. cap. 24.

XIV. Vtrum porro de Origene ac Origenistis in Quinta Synodo actum sit, investigandum est: nam de iis penitus silvisse ipsam nulla usus circuitione Halloxius asseruit; & quæ ante, vel post Concilium adversus Origenem gesta sunt, ea multos vel odio Origenis, vel Imperatori adulantes, vel humanitus lapsos, in Concilio ipso gesta scripsisse. Equidem sic olim existimasse me fateor, quod jactari vulgo & credi solet, hujus auctoritate Concilij damnatum fuisse Origenem, Origenisque doctrinam, id Græcorum fraude fuisse
F confictum, & in Evagrij historiâ fortasse insertum. Ad id credendum his potissimum rationibus permovebar: nullam in Actis Concilij Origenis extare damnationem, nullam apud Victorem Tununensem, vel Facundum, horum temporum æquales, & rerum gestarum testes. Verum re accuratius pensitata, actam in Synodo Origenis, Origenistarumque caussam, ipsumque cum asseclis, & dogmatis damnatum, & anathematis confossum fuisse non persuasus sum modo, sed quicunque etiam aliter senserit, vel parum attentum, vel non satis pudentem esse oportere. Caussas cur id crediderim has habui. Primum totius rei summam, & verba ipsa Anathematis ab Evagrio relata esse video, quem totum Græculorum agmen sequitur, Auctor Chronici Alexandrini, Georgius Syncellus, Theophanes, Photius in libello De Synodis, Nilus Rhodius, & Anonymi duo qui De Synodis quoque scripserunt, quosque in Canonici Iuris antiqui Bibliothecam contulit Henricus Iustellus

vir clarissimus; Zonaras, Glycas, maxime vero Cedrenus, qui & Iustiniani Epistolam ad Synodum repræsentat, in qua flagitat à Patribus, ut Origenem, Origenisque gregales damnent; & Nicephorus, qui Anathematismos in Origenem à Synodo vibratos ἀυτολεξεὶ recitat. Cyrillus præterea monachus sæpe iam à nobis citatus, qui Iustiniani ævo floruit, & res in Synodo gestas ignorare non potuit, Origenem in ea damnatum fuisse diserte docet in vita Euthymij, cap. 105. *Cum præcedente autem tempore*, inquit, *postea congregata fuissent Constantinopoli Quinta sancta Synodus, & Origenis ac Nestorij dogmata fuissent ab ea percussa anathemate, & qui Novam Lauram tenuerant Origenistæ illinc essent expulsi; & fideles & Orthodoxi Patres rursus in eam migrassent, permittente mihi admirabili Iohanne Silentiario, eo, inquam, qui erat Episcopus, discedo à Cœnobio, & ipse quoque versor in hac Laura.* Et iterum in vita Sabæ, cap. ult. *Post hæc cum sancta & œcumenica Quinta Synodus congregata fuisset Byzantij, Theodorus Mopsuestiæ, & Origenes, & una cum his impia de præexistentia & resurrectione dogmata generali fuerunt subjecta anathemati, & sic Hæreticis deinceps omni ablata libertate loquendi, divini Sabæ Laura, & universa fere cum eis Palæstina, vicesimo tertio anno post illius mortem à gravibus hæresibus, & temporis acerbitate & iniquitate respiraruut.* Id fragmentum è vita Sabæ in Septima Synodo Act. 1. adducitur. Post annos vero octoginta quam Synodus illa Quinta celebrata est, ad Sergium Constantinopolitanum Patriarcham scribens Sophronius Hierosolymitanus Antistes de ea sic disserit: αὐτῶν δὲ τῆ ἐκείνῃ πᾶσι ὅλεθρον προστάττοντος μὲν ὠφελήσαι τὰ μάλιστα, ἐξ πάντα αὐτοῦ τὰ ὀνειροπόλα κομψεύματα, καὶ πολυιδοῦς ἀσεβείας πλήρη συγγράμματα, διαῤῥῆξαι δὲ σὺν αὐτοῦ καὶ Διδύμου τὰ δόγματα, καὶ πάντα αὐτῶν τὰ ἑλληνικὰ καὶ τερατώδη, ἃ μᾶλλον ἀλλὰ καὶ μυθώδη ληρήματα. *Confodit autem & in interitum projecit præcipue quidem insanum Origenem, & omnia ejus delira figmenta, & multiformis impietatis plenas lucubrationes; Evagrij item cum eo & Didymi dogmata, omnesque eorum Græcanicas & monstrosas, necnon & fabulosas ineptias.* Testatur idem Synodus Sexta Act. 17, & 18. Testatur & Constantinus Imperator in Edicto ad populum Occiduas partes incolentem: & Leo 2. Romanus Pontifex in Epistola ad Constantinum: quæ scriptiones duæ inter Acta Concilij ejusdem Sexti habentur. Testatur & Pseudosynodus Quinisexta Can. 1. & Synodicæ literæ Theodori Hierosolymitani quæ recitatæ sunt Actione 3. Synodi Septimæ; & Epistola Tarasij Episcopi Constantinopolitani, totiusque adeo Synodi Septimæ ad Constantinum & Irenen, quæ extat in Actione 7. Concilij ejusdem; & Anastasius Bibliothecarius ad annum Iustiniani vigesimum sextum. Hæc ita manifesta sunt, ut nemo contra vel excipere, vel præscribere possit.

Quod ad Facundum autem & Victorem pertinet; parum certe valere debet negativi, ut vocant, argumenti auctoritas, cum καταφατικὸν argumentum in contrariam partem affertur. Acta vero Concilij cur de Origene sileant, mihi veri videtur persimilis à Baronio allata ratio, mutilata ea & truncata fuisse. Facti auctores suspicatur ille Origenistas, qui Synodo præfuerunt, Eutychium Constantinopolitanum Patriarcham, qui cum carnis resurrectionem tunc non admitteret, (quem tamen errorem postea Gregorij Papæ, hoc tempore S. R. E. Diaconi & Apocrisiarij suasu ejuravit) merito in Origenismi suspicionem venit: Theodorum quoque Cæsariensem totius concertationis artificem. Quod ut de illo opinari promtum est propter spectatam hominis vafritiem, ita de Eutychio sanctissimo & candidissimo homine suspicari vix equidem possum. Concilij profecto hujus cum Græca, tum Latina exemplaria Macarij Antiocheni & Stephani studio fuisse vitiata declaravit Sexta Synodus Action. 14. & eorumdem quoque adulterationem prædicavit Action. 19. sub finem. At Acta tamen Concilij etiamsi integra supereſſe demus, fatendum certe erit in Vndecimo ex Anathematismis, qui in Collatione 8. extant, Origenem inter alios Hæreticos anathema esse sanciri. Et in Collatione itidem quinta hæc leguntur verba: *Et multos quidem etiam alios invenimus post mortem anathematizatos: necnon etiam Origenem; & si ad tempora Theophili sanctæ memoriæ, vel superius aliquis recurrerit, post mortem inveniet anathematizatum. Quod etiam nunc in ipso fecit & vestra sanctitas, & Vigilius religiosissimus Papa antiquioris Romæ.* Asserit tamen satis fidenter Halloxius nomen Origenis in allata è Collatione 8. verba fuisse intrusum, & aliorum Hæreticorum nominibus subjectum, cum priore loco fuisset ponendum. Quasi non etiam Theodoro Mopsuesteno Origenis nomen Cyrillus in loco mox è vita Sabæ depromto subjunxerit, ut plura exempla referre supersedeam, in quibus nullo discrimine, nulla temporis habita ratione nomina recensentur. Alterum itidem locum Collationis 5. fuisse confictum, ut alias quasdam collationis ejusdem partes, arbitratur Halloxius, his impulsus argumentis; quod in prioribus Collationibus ne verbum quidem de Origene factum sit; & in Constituto probaverit Vigilius neminem esse post mortem damnandum. Ad prius argumentum respondebit Baronius multas ab Origenistis Synodi huius particulas fuisse suppressas: alterum vero hac exceptione retundetur, docuisse quidem in Constituto Vigilium debere neminem post obitum damnari; at contrarium in Iudicato eundem statuisse.

A XV. Nunc quoniam de Origene in Quinta Synodo actum fuisse constat, rei gestæ seriem exequamur. Scribit Evagrius expulsis è Nova Laura Origenistis, cum id apud Imperatorem factum vituperaret Theodorus Ascidas, Constantinopolim missos fuisse Rufum, & Cononem Archimandritas, aliosque Palæstinæ Monachos virtute nobiles; eosque simul atque illuc delati sunt, ad ventilandam Origenis, Evagrij, & Didymi caussam accessisse: Ascida contra, ut de Theodoro Mopsuesteno, Iba, & Theodoreto ageretur laborante: ante omnia quæsitum esse, utrum homines vita functi anathematis subjici possint; Eutychium, qui Amaseno Episcopo tunc erat à responsis, quæstionem solvisse exemplo Iosiæ Regis, à quo non Dæmonum solum Sacerdotes in vivis agentes, interfecti, sed mortuorum etiam loculi refossi sunt: hoc dictum tanto omnium, sed Iustiniani præsertim ap-
B plausu fuisse exceptum, ut eum deinde ad Constantinopolitanam Sedem Imperator extulerit: de Theodoro deinceps Mopsuesteno, deque scriptis Theodoreti, contra duodecim Capitula Cyrilli, & de Ibæ Epistola ad Marin Persam fuisse disputatum; quibus damnatis cum adversus Origenis dogmata, ipsiusque sequaces, obtulissent libellos Eulogius, Conon, Cyriacus, & Pancratius Monachi, sententiam Synodi rogasse Iustinianum, prolatis quoque in medium lucubratis à Vigilio de iis rebus libellis, in quibus Origenem laborasse ostendebat, ut Apostolicæ doctrinæ sinceritatem Græcorum & Manichæorum deliriis aspergeret; quod in eo etiam iam ante culpaverat Iustinianus in Epistola ad Menam, operam eum dedisse dicens, Ἵνα τὴν Ἑλλήνων μυθολογίας, καὶ τὴν μανιχαϊκὴν ἀπὸ πλάνου εἰσαγάγῃ. *Vt fabulas Græcorum, & Manichaicum suum errorem introduceret:* & in Epistola ad Syno-
C dum de Origenistis loquens: Ἵνα μὴ πλέον, inquit, ὑφ' ἑλληνικῆς, καὶ μανιχαϊκῆς ἀπάτης ὠφελῶσι πολλοὺς διαλεσωσι. *Vt non penitus per Græcanicam & Manichaicam suam fraudem multos perdant:* unde Origenem cum Manichæo conjungit Facundus libr. 12. cap. 1. *Ad hunc* inquit, *obstinationem pertinere dicimus, imo principatum in ea tenere firmamus illas etiam doctrinas, quas quidam non quasi minus intelligendo Scripturas divinas, sed eis aperte resistendo, sola præsumptione spiritus condiderunt, sicut Manichæus atque Origenes.* Addit Evagrius post damnatum Synodi vociferationibus Origenem, ipsiusque partiarios, placuisse ut de eo ad Iustinianum referretur: tum verba ipsa repræsentat, in quibus Origenes tamquam fur anathematum laqueis constrictus, & extra sacra mœnia dejectus esse dicitur; atque his adjecta esse ait damnata Origenistarum capitula, unde facile innotescat in quibus illi simul vel consentiant vel dis-
D sentiant; quintum ex iis capitulis continere dogma à Monachis quibusdam Novæ Lauræ, & Theodoro Ascida assertum, quod Christo æquales futuros in restitutione Apostolos, & Martyres ex miraculis ab ipsis editis concludit; nefariasque Didymi, Evagrij, & Theodori sententias reliquas diligenter fuisse collectas. Habet hæc eadem Nicephorus, sed nonnulla præterea de suo adnectit, velut, agitata hæc secunda sessione fuisse; adnectit & ipsos Synodi anathematismos, quos ad verbum describere se affirmat, quique ij ipsi sunt, quos Epistolæ suæ ad Menam jam ante Iustinianus subtexuerat. Horum fides sit penes Nicephorum, leviſſimum, ut jam ante monuimus & futilem Græculum. Cedrenus autem literas exhibet quæ à Iustiniano ad Synodum contra Origenem missæ sunt: quarum sententia hæc est; compertum habere se Monachos esse Hierosolymis, qui Pythagoræ, Platonis,
E & Origenis errores tueantur, qua de re quærendum decrevisse. Tum dogmata ipsorum aliquot recenset; illud potissimum quod istis maxime temporibus ventilatum adnotavimus de animarum ἀποκαταστάσει, inter quas anima sola Christi suum ordinem immota tenuerit; quod ex Pythagoræ, & Plotini, ac præcipue Platonis somniationibus ab Origene translatum demonstrat: quamobrem Patres hortatur ut deliria ejusmodi, una cum Origene, ejusque sequacibus, anathemate obterant. Quibus acceptis literis, Patres unanimi consensu paruisse subiicit demum Cedrenus.

XVI. Ita profligatis Origenistarum rebus, quicunque factionis hujus affines erant è Sabæ Lauris sunt ejecti, in easque rursum orthodoxi Patres migrarunt. Tum vero ab hæresibus & temporum difficultate Palæstina respiravit, cum adversus Oecumenici Concilij
F auctoritatem deinceps mutire vix auderet quisquam. Vnde in tantam venit totius Orientis invidiam Origenis nomen ac doctrina, ut hodieque Ecclesiasticis legibus apud Græcos vetitum esse ferant, ne quis opera ipsius describat; qui secus faxit, hunc extra Ecclesiæ communionem esse juberi. Magnum tunc erat in Ecclesia Cassiodori nomen, cuius de Origene sententiam, post latos à Constantinopolitana Synodo in eum anathematismos, scisceitari operæpretium est. In libro itaque De institutione divinarum Scripturarum talia de eo scribit; multorum ipsum Patrum sententia Hæreticum declarari, & à Vigilio Papa denuo esse damnatum; nempe per Constitutum, ut suspicari licet, in eam rem speciatim publicatum; Theophilum triginta quinque ipsius errores redarguisse; magno in eum dolore Epiphanium succensuisse; maxime in eo legendo probandam regulam, quæ ab Hieronymo in Epistola ad Tranquillinum proposita est. Florebant circa hanc tempestatem

Anastasius Sinaita, & Iohannes Scholasticus, cui ex titulo libri, Scala Paradisi, inscripti, A Climaci cognomentum fecerunt: horum uterque erga Origenem, Origenisque asseclas male affectus fuit. Fuit illud etiam ad Origenistarum minuendam existimationem perappositum, quod in novam hæresim lapso Iustiniano assensi sunt: Hæreseos autem illius capitale hoc erat dogma; corpus Christi dum agitaret vitam, nullis affectibus, nulli obnoxium corruptioni fuisse: quod cum calculo suo probarent Origenistæ, nulli non manifestum fuit, quam promtum iis esset à probata Ecclesiæ doctrina recedere. Post aliquot annos Pontifex Romanus creatur Pelagius secundus, cujus de Origene, Origenisque secta opinionem patefacit nomine ipsius scripta à Gregorio Romano adhuc Diacono, postmodum vero Pontifice Epistola. Sic ille ergo Eliam Aquileiensem Episcopum, aliosq; Schismaticos Istriæ Episcopos, & Tria propugnantes Capitula alloquitur: *Quid namque in* B *Hæresiarchis Origene deterius, & quid in Historiographis inveniri Eusebio honorabilius potest? Et quis nostrum nescit in libris suis quantis Origenem Eusebius præconijs attollat? Sed quia sancta Ecclesia suorum fidelium corda benignius, quam verba districtius pensat, & plus in Hæreticis sensum proprium, quam testatio Eusebij absolvere potuit; nec rursum Eusebium laudati Origenis culpa damnavit. Annon & Gregorius Nyssæ urbis Episcopus, cum Canticum Canticorum exponit, magnis Origenem laudibus præfert? Annon & Hieronymus nostræ Ecclesiæ Presbyter, & singularis Ebræi sermonis interpres tanto erga Origenem favore invenitur, ut pene discipulus ejus esse videatur? Sed quia plus cassa quam verba pensanda sunt, nec istis sua benignitas nocuit, nec illum à reatu proprio favor alienæ attestationis excusavit.* Certe hic ipse Gregorius, cum antea Apocrisiarij munere Constantinopoli fungeretur, adversum sanctissimum Præsulem Eutychium, Origenis doctrinam de resurrectione tuentem C fuerat velitatus: docuerat enim bonus ille vir, corpus nostrum in resurrectione manibus tangi non posse, ventisque & aëre esse subtilius. Renascentem errorem, sed vix ulli tamen his in oris probatum Gregorius coërcuit, eumque moriens Eutychius revocavit, cum librum ipsius Tiberius Imperator flammis dignum judicasset. Hac quoque circiter tempestate Leontius Byzantius, à Leontio altero Byzantino, sive, juxta alios, Byzaceno monacho supra commemorato diversus, Origenem scriptis aculeatis laceravit.

XVII. Ex eo Origenismi invidia paulum obsolevit, nec multos sequens ætas ipsi infensos tulit. Anno, postquam Synodus Quinta celebrata est, octogesimo, Sophronius Hierosolymitanus Præsul ad Sergium Constantinopolitanum Patriarcham Synodicam scribens Epistolam, quæ est veluti Professio fidei, inter alios Hæreticorum errores præcipua D enumerat Origenis dogmata Fidei Christianæ contraria, & gravissimis verbis confutat, eundemque in Concilio Quinto damnatum fuisse asseverat; tum ipsum deinde cum perditissimis Hæreticis collocat. Relata est hæc Epistola inter Acta Synodi Sextæ Action. 11. Deinde Actione 17, & 18. iteratur Concilij definitio, in qua probantur & confirmantur Decreta Quintæ Synodi, quæ Synodus illic dicitur adversus Theodorum Mopsuestenum, Origenem, Didymum, & Evagrium fuisse congregata. In eadem Actione 18. habetur Edictum Constantini Imperatoris, in qua suscipere se denuntiat, quæ Quinta Synodus sanxit *contra Dei impugnatores Origenem, Didymum & Evagrium.* Denique Leonis 2. Papæ Epistolam ad Constantinum exhibet, in qua rata esse jubens quæ Oecumenicæ Synodi sex statuerant, inter alios Hæreticos, quos ea Concilia Anathematis contuderant, Origenem Adamantium, Didymum, & Evagrium ponit. Nec melius habitus est Origenes ab Isidoro Hispalensi, qui Origin. libr. 8. cap. 5. Hæreseon inter Christianos exortarum seriem pertexens, Origenianos commemorat, ipsorumque reprobatas opiniones exponit. Refert ex eo Epigramma istud Guido Carmelita, in quo loquens inducitur Origenes:

* l.f. ille ergo sum Origenes doctor
* l.f. dogmata

** Ille Origenes ego doctor verissimus olim*
*Qui primum fidei * grammata clara dedi:*
Celsus eram meritis, & clarus munere fandi;
Præreptus subito voce nocente rui.
Condere, si credis, studui tot millia libros,
Quot legio missos ducit in arma viros. F
Nulla meos umquam tetigit blasphemia sensus;
Sed vigil, & prudens tutus ab hoste fui.
Sola mihi casum ἀρχὴν dicta dederunt.
His me collectis aspera tela premunt.

Anno 649 primam Synodum Lateranensem coëgit Martinus Pontifex ad Constantini Imperatoris explodendum Typum, & novis ac repetitis anathematis proterendos Sergium, Pyrrhum, ac Paulum Monothelitas. Origenes in ea cum suis sequacibus Didymo, & Euagrio ab Ecclesia proscribitur. Favisse è contrario videtur Origeni Stephanus Gobarus Tritheita, ut ex Photij Codice 232 conjicere promptum est: pleraque siquidem ipsius

A dogmata maxime reprobata in utramque disputavit partem, sententiam ipse suam fortasse hac arte occultans; præcipuosque Origenis laudatores commemoravit. Vixit circa annum 720 Germanus Patriarcha Constantinopolitanus, qui præter alia opuscula ἀντιρρητικὸν, sive ἀποδεικτικὸν scripsit. Libri hujus summa fastigia legens Photius Cod. 233. in eo præcipue hoc agi refert, ut Gregorij Nysseni scripta ab illo Origenis errore immunia esse probentur, quo Dæmones, ac homines infernis ignibus damnatos liberatum aliquando iri affirmatur; ab Origenistis ergo Gregorij libros partim spuriis additamentis, partim etiam male interpretatis verbis fuisse vitiatos Germanum pertendisse; eoque opere insignem de Origenistis aperte convictis triumphum egisse. Coævus propemodum fuit Germano huic Iohannes Damascenus, qui suum adversus Origenistas odium clarissimis testimoniis de-
B claravit; in libro præsertim De Hæresibus, in quo teterrimis Hæreticis Origenianos accenset, eosque Augustinum & Epiphanium affectatus duplices fuisse ait. Idem in Eclogis, quæ manu scriptæ extant in Bibliotheca Claromontana Societatis Iesu, fragmenta quædam affert Antipatri Bostrorum Episcopi, ὃν ὁ κῦ τῶν βλασφημιῶν τὸ δυσώνυμον ὠργάνωσε πρόσωπον. Qui quomodo fuerit in Origenem animatus ex hoc titulo intelligitur. De hujus Antipatri ætate diu ac multum mihi quæsita, id solum hactenus potui deprehendere, Eusebio quem suggillat recentiorem fuisse, Iohanne Damasceno à quo laudatur, vetustiorem. Incomperta quoque mihi ætas Iohannis Mabropodæ Metropolitani Ecclesiæ Euchaitarum, qui scripsit Solutionem in Explicationem Origenis in Psalterium. Recensetur ille liber in Catalogo Bibliothecæ Constantinopolitanæ Illustrissimi Principis Marmoretæ, qui subne-
C xus est Supplemento Bibliothecæ Gesnerianæ Antonij Verderij. Anonymum quoque Origenis Scholiasten commemorat Antonius Possevinus in Apparatu sacro, ætatis peræque ignotæ. Nihilo magis conjicere possum quo tempore lucubrata fuerit ἀνεπίγνωστον ἑρμηνείας πᾶσιν, quæ ponitur in Allatiano Vaticanæ Bibliothecæ censu. Par Damasceni Venera- *Beda in Collectaneis & Florib. cap. De luminar. Eccles. Anastas. in Histor. ad A. Chr. 185. & 244.*
bilis Beda æquum Origeni se præbuit; nam & præclaras eius dotes extulit præconiis, nec vitia tamen dissimulavit. Iniquior Anastasius Bibliothecarius suppressis Adamantij laudibus ejus tantum errores amare ultus est; Eusebiumque ipsum nimij erga Origenem amoris acriter coarguit. Sæculo sequente; quod à Christi ortu nonum numeratur, floruit Haymo Alberstatensis. Apertis ille verbis Origenem crimine conatus est absolvere; errores vel ipsi ab Hæreticis affictos, vel ab ipso non ex sententia, sed ex opinione propositos asse-
D verans. Contra vero Photius Constantinopolitanus Patriarcha ipsius æqualis Adamantium sævissime proscidit.

XVIII. Longum esset singulorum explorare & referre sententiam, qui obiter ac aliud agentes de Origene Origenisque doctrina quid sibi videretur strictim ediderunt. Quid enim Georgium Syncellum, & Theophanem; quid Georgium Cedrenum, quid Theophylactum, quid Iohannem Zonaram, quid Michaëlem Glycam, quid Nicephorum Callisti commemorem, à quibus, ut à tota fere Græculorum natione pessime exceptus est? quid Nilum Thessalonicensem, qui nihil ait Origeni, Christianorum licet sapientissimo, & *Nil. de pri. Papæ & Stimat. edition p. 63.*
Scripturæ peritissimo, profuisse sapientiam, quo minus à fidei integritate descisceret. Suidas Lexicographus pro more suo aliorum dicta compilans duplici Origenem donavit elo-
E gio, quorum prius ex Eusebio fere decerptum, sed confuso & perturbato ordine, partim *in libr. De script. Eccl.*
etiam ex Græca interpretatione Elogij quo ipsum donavit Hieronymus, mirifice ipsum extollit; alterum vero depromtum ἀπαλλεῖ ex Cedreno Hæreseos ipsum crimine compellat. Animadversionem vero nostram postulat, quod pro Origene Nicetas scripsit elogium: *Hoc autem*, inquit, *in summa dicendum est, Origenem in physicis theorematis, eorumque allegoriis, necnon in tota morali disciplina doctorum omnibus acceptissimum, accommodatissimumque fuisse, atque adeo eum, qui virtutum actionibus se maxime omnium exerceret. Huius enim exercitij studio vitam usque adeo excolebat, ut pectus ejus, quemadmodum aiunt, præ nimia rei cujuscunque animatæ continentia & abstinentia exiderit. At in vera fide, iisque disciplinis, quæ majorem contemplationem, atque in primis theologicam requirunt, omnium quotquot illum præcesserunt, & secuti sunt, absurdissimum*
F *se præstiterit*: quæ ex Epiphanio fere decerpta sunt. Rursum vero quid Sidonium Apolli- *Epiph. Hær. 64 cap. 5.*
narem, quid Bedam, quid Freculphum Lexoviensem, quid Reginonem, quid Hermannum Contractum, quid Marianum Scotum, quid Honorium Augustodunensem, quid Guliel-mum Parisiensem appellem, qui in eum sese æquiores præbuerunt? quid Martinum Polonium qui magnis eum extulit laudibus? quid Anastasium Bibliothecarium qui in contraria fuit sententia, & asperrimis ipsum convitiis perfricuit? quid Bernardum, qui in Sermone De verbis Origenis, hunc circumspecte legendum esse monet, quod multa illum contra fidem scripsisse sanctorum Patrum tradat auctoritas? quid Thomam Aquinatem, ipsum haud secus ac parentem Arianorum incessentem? quid Robertum Cursonum Anglum, quem scripsisse librum *De salvatione Origenis* refert Balæus Centur. 3. Scriptor. Britanniæ? quid Vincentium Bellovacensem, qui Speculi Doctrinalis libr. 18. cap. 43. summa æqui-

tate de Origene pronuntiat: quid VVernerum VVestphalum, qui postquam laudes in A
Origenem congessit, conciliare se non posse dicit repugnantes & oppositas de meritis ac
virtutibus Origenis sententias? Quid varios præterea inferioris illius ævi Hæreticos re-
censeam, qui pleraque ipsius placita renovarunt: velut ij quibus nomen fuit de Barulo,
quos Historici narrant animarum ὑπνοψυχίαν defendisse, & beatam Virginem pro Angelo
habuisse: velut Valdenses, qui Sacerdotes quamdiu criminibus & noxis impliciti hærent,
ordinis sui potestate uti non posse, & pios omnes Sacerdotes esse asserebant? Vnum il-
lud monitos Lectores velim, asperius fere à Græcis Origenem quam à Latinis adhiberi:
cujus rei caussam ad Synodum Quintam referimus, quæ cum Origenem una cum Tribus
Capitulis damnasset, Tria vero Capitula complures Occidentis Episcopi adversus Synodi
auctoritatem tueri instituissent, hinc tuendi quoque Origenis profecta apud ipsos videtur B
esse consuetudo.

XIX. Piam fœminam Mechtildem decimumquartum sæculum tulit. Hujus ante an-
nos aliquot in lucem emissa vita est, in qua editum ipsi divinitus oraculum quoddam no-
stra observatione dignum refertur. Cœlitus quippe Deum ipsi nuntiasse narrat vitæ
hujus Scriptor, quidquid Samsoni, Salomoni, & Origeni condonatum à se, & indultum
est, consulto homines celasse, ut rei hujus ignoratione perterrefacti doctissimi, prudentis-
simi, & fortissimi quique, perparum de se, omnia vero de Deo sperare discant. Celebraba-
tur hoc ipso tempore Bernardus Guido, à quo recensentur Origeniani errores, & in Sy-
nodo Quinta una cum Auctore damnati esse memorantur. Posterior illo Bartolomæus
Platina præclare egit cum Origene, & magnis eum laudibus exornavit. Maxima vero fuit C
sequenti ætate Iohannis Pici, Mirandulani Comitis, in re literaria laus & celebritas, ut ne-
que nobiliorem, neque doctiorem patronum sibi Origenes optare potuerit. Inter nongen-
tas ergo Conclusiones, quas universo orbi disputandas proposuit, insignis hæc erat: *Ra-
tionabilius est credere Origenem esse salvum, quam credere ipsum esse damnatum.* Ex ingenti illa Po-
sitionum strue tredecim asteriscis signatas, quasi Fidei Christianæ contrarias, Pici æmuli
damnaverunt, in quibus ea erat quæ ad salutem Origenis pertinet. Apologiam pro se sua-
que doctrina scripsit clarissimus Princeps, & tutando Adamantio peculiare caput dicavit.
Septem illud constat articulis, quos referre utile est: *In primo videtur, an Origenes unquam
hæreticam de rebus fidei opinionem scripserit & crediderit: In secundo, dato quod scripserit, an dogmati-
ce, vel adhæsive, vel inquisitive tantum scripserit: In tertio, dato quod adhæsive, an taliter adhæsive,* D
*quod ille scribendo mortaliter peccaverit, & Hæreticus dici possit: In quarto, dato quod scripserit, & ta-
liter scripserit, quod scribendo erraverit, an pro talibus unquam pœnituerit: In quinto, dato quod de
eius nec pœnitentia, nec impœnitentia constet, an sit rationabilius ipsum credere esse damnatum, an sal-
vum: In sexto, quid ex dictis Decretorum iudicandum sit Ecclesiam determinasse de Origene: In septi-
mo, quantum obliget in ipsa materia credulitatem nostram determinatio Ecclesiæ.* Diversa fuere de his
Conclusionibus, & Apologetico hominum iudicia, adeo ut vitandæ multorum offensio-
ni, ne à quoquam legerentur istæ Conclusiones Decreto sanxerit Innocentius 8. Pontifex
maximus; salvam tamen ac integram Pici existimationem esse voluerit. Hujus successor
Alexander 6. anno 1493. 18. Iunij Breve Apostolicum ad Picum dedit, quod est hujusmo-
di, ut pro Apologia ipsum valere possit, adeo severa & gravi oratione omni Picum hære- E
seos & erroris suspicione liberat. Aliis puto Pici exemplum, ut simile pro Origene aude-
rent, stimulo fuit. Quamobrem Iohannes Nauclerus Tubingensis Præpositus insignia in
Chronico Origeni elogia conscripsit. Multis eum quoque concelebravit laudibus Iohan-
nes Trittemius Abbas Spanhemensis, in libr. De script. Eccles. nec errores tamen ipsius
dissimulavit, ab iisque se alienum esse velle professus est.

XX. Initio superioris sæculi sparsas in Bibliothecis Origenianarum scriptionum reli-
quias colligere, & in publicam lucem dare primus instituit Iacobus Merlinus Victurnien-
sis, Theologus, Canonicus, & Pœnitentiarius Parisiensis. Operi Apologiam addidit pro
Origene, in qua de Gelasio, & lata ab eo in Concilio Romano sententia, tum & de Hie-
ronymo non satis prudenter locutus est, nec ut Catholicum ac pium virum, nedum Theo- F
logum decuit, aliaque adjecit multa, quæ Maffæi Cameracensis Scholæ tum Rectoris, &
Natalis Bedæ Facultatis Theologicæ Syndici expostulationibus patuere. Cum Origenis
ergo ipsi affingerentur errores, multis ac diu res in Supremo Senatu, & inter Parisinos
Theologos controversa ac disputata est. Certe anno 1522, Apologiæ suæ Apologiam per-
texere necessum habuit Merlinus. Manu scripta illa servatur in Theologicæ Facultatis Bi-
bliotheca, ejusque mihi usura concessa est. Quam cur in lucem non emiserit Auctor, equi-
dem nescio. Tribus illa libris continetur. Prior pro Origene, Origenisque doctrina pu-
gnat, & septem Conclusionibus absolvitur, quarum prima hæc est: *Non est certum & evi-
dens, nec indubitatum, Concilium aliquod damnasse Origenem Adamantium Leonidis martyris filium,
tanquam Hæreticum notorium & publicum.* Altera ita se habet: *Dogmatizare Origenem Adamantium*

A *Leonidis martyris filium non fuisse notorium & publicum Hæreticum ab Ecclesia legitime cõgregata damnatum, nec est hæreticum, neque in fide suspectum.* Tertia est hujusmodi: *Probabiliter affirmans Origenem Adamantium Leonidis martyris filium non fuisse auctorem omnium illorum pessimorum erratorum quæ sibi imponuntur, non derogat Ecclesiasticis sanctionibus, neque summorum Pontificum Decretis, neque sanctorum Patrum dogmatibus.* Quarta his verbis concepta est: *Asserere probabiliter alterum istarum propositionum: Origenes Adamantius Leonidis martyris filius non est, nec fuit Hæreticus; Origenes Adamantius Leonidis martyris filius est vel fuit Hæreticus, non est Hæreticum, hæresim sapiens, nec erroneum, à fide, aut fidei pietate alienum.* Quinta talis est: *Asserens hanc vel illam partem probabiliter, seponere debet omnem pertinaciam, & sub conditione expressa vel tacita affirmare alteram: alioquin periculoso discrimini sese committeret.* Sexta ita expressa est: *Quamvis prædictæ propositiones non*
B *possint simul stare in veritate, & necesse sit alteram esse veram; stat tamen aliquem partem veram affirmantem non esse Schismaticum, nec de Schismate suspectum.* Septima demum his verbis absolvitur: *Christianæ pietati conducibilius est, stante tali, tantoque dubio, cum veritas in parte occulta est & anceps, nec per Ecclesiam aut Pontificem aperte definita, de Origenis doctrina & auctore ejusdem in favorem bene sapere & dogmatizare, quam perperam; & in commendando excedere, quam deficere à laude sibi debita: præsertim si in alterum venire oporteat.* Secundus liber novem Propositiones ex Apologia Merlini ab ipsius adversariis excerptas & reprehensas defendit. Tertius Origenis vitam & Elogia ex Eusebio, Hieronymo, Nauclero, & Trittemio depromit: quibus subjecta est responsio ad Dialogos Massæi, & Additationes Bedæ. In his Merlinus non tam ex fide historiæ & testimoniis antiquorum, quam contortis sophismatis & argutiis de
C Schola velitatur.

XXI. Præclare etiam hac ætate de Origene meritus est Desiderius Erasmus, nam & Commentariorum ejus in Matthæum partem aliquam Latino sermone retulit, & vitam ipsius scripsit, ac laudes prosecutus est, & de lucubrationibus, deque eruditione, ac docendi ratione arbitrium tulit; à dogmatis autem manus abstinuit; morte, ni fallor, præventus, quæ quominus susceptam quoque Origenianorum Operum editionem & censuram absolveret, & Origenis adversarios refelleret, impedimento fuit. In ea porro, quæ extat, censuræ parte antiquum Erasmus obtinuit, res non satis accurate perspectas præcipiti judicio disceptans, & disceptando nonnumquam impingens. Summopere interim Origenem aversabatur Martinus Lutherus, cujus ea vox fuit: *Origenem iamdudum diris devovi.*
D Cui subinde adstipulatus est Theodorus Beza, cum sexcentis locis Annotationum majorum in Epistolam ad Romanos, tum maxime sub ipsum initium, fœdissima Adamantio stigmata inurens: *Neque vero*, inquit, *cum hæc dico, quicquam volo Patrum auctoritati detrahere: sed sane quod ad me attinet, Origenem non possum bona conscientia inter eos Patres collocare, quos velim imitari. Itaque non pudebit illum errata passim refellere, nullo (ita me bene Deus amet) obtrectandi studio: sed quod impurum scriptorem exoptem aut ex Lectorum manibus excuti, aut summo cum judicio à studiosis tractari.* Moderatius de Origene & æquius senserunt & scripserunt Magdeburgenses, pro vitiis eum vel virtutibus ornantes: quamquam minime ipsos feras, Adamantij orthodoxa nonnulla, sed sectæ suæ dogmatis contraria, in crimen trahentes; aliqua vero perperam ipsi affingentes. Adamantij in Iohannem Commentaria in Veneta S. Marci Biblio-
E theca Græce nactus Ambrosius Ferrarius Mediolanensis, monachus Cassinas, primus Latine convertit & typis commisit: Origenianæ vero famæ usque adeo studiosus fuit, ut dum illi patrocinatus est, parum ipse suæ consuluerit: quamvis enim summa se in hoc libro vertendo usum fide sit obtestatus, nonnulla tamen consulto resecta deprehendas, in quibus à recto Christianæ doctrinæ calle Origenes aberraverat. In nuncupatoria præterea ad Iulium Tertium Pontificem maximum Epistola, magnis sese sumtibus adeundas curasse narrat celeberrimas, quæ ubique gentium sunt, Bibliothecas, missis etiam qui tot im perlustrarent Græciam, & si quæ nanciscerentur scripta Origenis, ea ad se asportarent. Hinc adeo locupletatus, multa ipsius & γνήσια opera prælo parabat. Quæ cur in lucem non venerint, ignoramus. Tutando Origenis nomini utilem aliquanto post operam contulit Sixtus
F Senensis è Prædicatorum familia: egregium quippe illi in Bibliothecæ sanctæ libro quarto elogium consecravit, in quo non illum solum extollit præconiis, sed librorum etiam ipsius numerum recenset, & genuina à spuriis erudite secernit. Errores vero in Annotationum libris notat & excutit. Parum ipsius ratio Cæsari Baronio Cardinali probata est; qui cum alieniſſimo esset adversus Origenem animo, summamque in eum stili asperitatem & inelementiam in Annalibus exerceret, carpsit etiam & obiter tetigit reliquos, quicunque in eum propensiores essent: *Miratus sum vehementer*, inquit, *post damnationem ejus ab Anastasio Papa Pontificia auctoritate inflictam, post ejusdem reprobationem in Sexta Synodo pronuntiatam, post tot antiquorum Patrum in idipsum conspirantes sententias, adhuc recentiores quosdam ausos esse pro eodem novas edere Apologias, & auctoritate Catholicæ Ecclesiæ judicatas sæpius controversias denuo temere agitare, quod visus est fecisse haud pridem Sixtus Senensis.* Non mitius Origenem habet Ro-

Bar. ad A. 150. c.11.

Bellerm. in libr. De script. Eccl.

bertus Bellarminus Cardinalis, Origenisque adeo partiarios omnes & defensores.

Summa sane æquitate cum Adamantio egit Claudius Espencæus in Commentariis in Epistolam ad Titum; nam neque insano occœcatus amore quicquam de fide historiæ decerpsit, nec erroribus offensus laudes ipsius obscuravit. Plurimum ipsi faviſſe fertur ac multa condonasse Vicelius in libro De scriptoribus Ecclesiasticis; quod quidem ex aliena fide refero, nam librum reperire non potui. Reliquorum vero in ornando Origene industriam longo intervallo superavit Gilbertus Genebrardus Theologus Parisiensis, & Archiepiscopus deinde Aquensis: nam priores editiones recensuit, & ad vetera cum Græca, tum Latina Bibliothecæ Regiæ exemplaria contulit & emendavit; novam omnium Operum editionem molitus est, in eaque multa nondum edita publicavit, Philocaliam in Latinum sermonem transtulit; Collectanea Editioni suæ præfixit, in quibus nihil fere prætermissum est, quod ad purgandum Origenem, & omni absolvendum crimine pertineret. Vltimo præsertim Collectaneorum capite selecta quædam Origenis profecutus est dogmata, ab Ecclesiastica norma discrepantia; in iisque tutandis vel excusandis nimium suo in Origenem amori obsecutus est. Æquiores se in rebus ipsius tractandis præbuerunt Antonius Possevinus, Iacobus Gretserus, & Stephanus Binetus, veritatem spectantes unam, odio vel amori nihil admodum tribuentes. Incerta vero Abrahami Scultetiratio, qui postquam de Origene se paucis acturum dixit, quia inter Hæreticos fere potius, quam inter Patres numeratur, mox ubi ad eius doctrinam ventum est & errores, vel à librorum depravatoribus profectos ipsos esse censet, vel in iis fluctuasse Origenem demonstrat. Dissimilis illorum Petrus Halloxius Leodiensis, nuperrimus ille Origenis vindex, ipsius vitam, virtutes, & documenta libris quatuor fusissime complexus: ad id attentus unum, ut vel integram & orthodoxam, ac labis immunem Origenis doctrinam fuisse demonstret; vel si quid veritate victus huic inhæsisse vitij fateri cogitur, id ut quæsitis undecunque excusationibus diluat.

Ant. Poss. in Appar. Sacr. Iac. Gretser. De iure & more prohibendi libros malos libr. 10. cap 11. & 12. Bivet. in libello De salute Origenis. Abr. Scult. in Medull. Theol. Pat. l. 6. c. 1. & 6.

ORIGENIANORVM LIBER TERTIVS.

ORIGENIS SCRIPTA.

Libri tertij partitio.

LIBRVM istum itidem ut priores duos in Capita quatuor dispescimus. I. de Scriptis Origenis in universum disputat. Quæ, quoniam vel ad Scripturæ interpretationem pertinent, vel sunt peculiaris instituti, in duo genera distribuimus, Exegetica, & Syntagmata. Secundum itaque Caput agit de Origenis Exegeticis, iisque eius Operibus quibus varias Scripturæ interpretationes ante ipsius ætatem editas complexus est, & ἐφαπλᾶ appellari queunt. III. versatur circa ejusdem Syntagmata. In Quarto, quo ordine, quibus temporibus lucubrati sint libri Origenis, exquiritur. Subjicitur Appendix De libris Origeni falso adscriptis.

CAPVT PRIMVM.

DISPVTATVR IN VNIVERSVM DE SCRIPTIS ORIGENIS.

I. *Stilus Origenis redundans & incultus.* II. *Plus septem ei dictanti aderant notarij: totidem librarij & puellæ opera eius nitidius exarabant.* III. *Quicunque supersunt Origenis Libri, vitiati & corrupti sunt.* IV. *Sua quibusque Origenis Operibus auctoritas, suus valor assignatur.* V. *De Origenianarum scriptionum numero disseritur.* VI. *Quibus Scripturæ sanctæ editionibus uti solitus fuerit Origenes, aperitur.*

I. REDVNDAT

I. REDVNDAT stilus Origenis, & diffluit. Quamobrem ipsius ἀμέτρου φλυαρίας, & πανηγυρικῆς carpit Eustathius Antiochenus, & post illum Epiphanius, eumque *Seminarium loquacitatis* appellat Theophilus. Hinc & ipsi effatum hoc Salomonis accommodat Nicetas: *In multiloquio non deerit peccatum*: adeo ut parum attentum fuisse putem Erasmum, cum brevitatem ejus laudavit. Vitio huic Origenis caussæ fuisse censeo assiduam docendi & dicendi consuetudinem, quæ verbosos homines facile efficit. Nec verbis solum, sed rebus etiam abundat: quemadmodum enim herbis luxuriat feracior seges, ita Origenis animus, si quando in aliquam sese meditationem conjecerat, tantam ipsi rerum ubertatem felix ingenium, & reconditum doctrinæ penus subministrabat, vix ut notarij scribendo pares essent. Ex hac festinatione, ut supra jam dixi, multa existebant incommoda: nimia erat orationis incuria & supinitas, ad res enim attentus animus insuper habebat verborum curam, & stribligine bus sermonem quandoque fœdabat; cujusmodi nonnullas suis locis observavimus: res sæpe confundebat cum rebus, ut Scriptores sacros citans aliquando permutaret nomina, & unum appellaret pro altero, ac sæpe Scripturæ loca permisceret; confisus memoriæ scilicet, & quominus libros consuleret, festinatione impeditus. Scribit Didymus in Apologetico, quem pro Origene edidit, aliam verbis ejus inesse sententiam, ac prima fronte videtur. Certe librorum qui supersunt, planus est stilus & apertus, adeoque affirmare ausim, sicubi obscurus fit Origenes, sententiam de industria vitandæ offensioni occultasse. Vitia Origeniani stili notavimus; laudes notaremus quoque, si non id jam accurate & erudite præstitisset Erasmus, quem omnino hac in parte audiat, si quis Adamantio favet. *Erasm. in Censur.*

II. Dixi vix scribendo pares fuisse notarios: sic enim erat. Tradit Eusebius septem & amplius notarios dictanti illi adfuisse; non simul quidem, ut de Cæsare refert Plinius, qui scribis quatuor, vel si nihil ageret aliud, septem uno tempore dictando sufficiebat; sed alternatim, & statis unumquemque vicibus. Cur id ergo tantopere miretur Baronius caussa nulla est; nam & tanta fuit ingenij celeritate Origenes, tantaque diurni ac nocturni laboris patientia, ut scribentes notarios facile defatigaret. Par ei aderat librariorum numerus, una cum puellis, quarum compositissimæ erant & clarissimæ literæ; horumque ad describendas nitide suas lucubrationes, non ad dictantis verba in literas referenda, ut putavit Martinus Polonus, opera utebatur. Homilias autem quas ad populum habebat fere quotidie, alij ex ore loquentis excipiebant, quod ante sexagesimum ætatis suæ annum fieri prohibuerat. Quod si secus fuisset factum Homiliarum quæ extant pars non exigua periisset. Hæc non satis distinxit Sixtus Senensis, cum ait: *Origenes quotidie, & quasi ex tempore Scripturas ad populum enarrabat, excipientibus ex ore ejus septem notarijs, totidemque velocissimis in scribendo puellis, aliisque Scriptoribus, qui eas* (conciones) *ad monumentum posteritatis tradiderunt.* Neque sane id dixit Pamphilus, quem testem citat; sed illud duntaxat: *præcipue vero per eos tractatus quos pene quotidie in Ecclesia habebat ex tempore; quos & describentes notarij ad monimentum posteritatis tradebant.*

III. Inde porro scriptiones Origenis esse vitiatas supra notavimus. At ferendum illud erat, si non eo etiam accessisset malorum hominum nequitia, errores suos malis artibus propugnantium, & alienis operibus adulteras manus inferentium. Id ipso etiamnum vivo attentarunt nonnulli. Ausi sunt idem postmodum Ariani, horumque demum corruptorum audaciam Rufinus scriptione quadam coarguit. Verum non alium quemquam Origeni tantum perfidia sua & temeritate nocuisse quam Rufinum ipsum, merito affirmare possum. Nam ejus scripta interpretans, ita additamentis & detractionibus vexavit & corrupit, ut Origenem in Origene desideres. Acceptum huic quidem refert Adamantius, quod opera ipsius à Latinis hominibus intellectus & usurpatus est; & quod consumtis exemplaribus Græcis in Romanis interpretationibus quodammodo revixit. Verum iisdem expositionibus cum ignari Græcæ linguæ homines acquiescerent, neglecti fere Codices Græci perierunt, adeo ut bona Græca pessimis Latinis commutata sint. Quotquot ergo libros Origenis ad nos fortuna transmisit, violatos esse verisimile est, at eos potissimum qui præter notariorum σφαλματα, & Hæreticorum adulterationes, Interpretum etiam hallucinationes & perfidiam senserunt.

IV. Non par ergo & eadem est librorum omnium auctoritas, quicunque ex Origenis incude profecti sunt. Quemadmodum enim suspecti erant in præcipue, & damnosissimis scatere erroribus, & ab Ecclesiæ disciplina recedere dicebantur, quos ipse per otium secreto lucubrasset, ac libri præcipue περὶ ἀρχῶν, in quibus dogmatum suorum officinam statuerat, ut narrat Pamphilus in Apologia: ita ad ejus sensus penitus introspiciendos, ac eruenda dogmata, iidem nunc potissimum valere debent. In Homiliis quippe ad vulgi sese accommodavit captum, nec exquisitas doctrinæ merces è myrotheciis suis depromtas in-

doctis hominibus propinavit. At in elaboratis diligentiori cura lucubrationibus eruditionis suæ promtuaria reseravit. Igitur de Græcis, qui supersunt, libris sic statuendum puto, ut postremum ordinem Homiliæ teneant, priorem cogitate & attente scripta Opera, cujusmodi sunt libri contra Celsum, & περὶ ἀρχῶν, & Tomi. Iudicium de his suum proponens Epiphanius Hær. 64. cap. 5. in omni Scriptura perpetuo erasse dicit Origenem, eamque ingenti librorum mole explanasse: tum subnectit: εἰς ἐμὲ γραφὴν ὁ παρῆσατο εἰπὼν ἀ αὐτῷ ἐδόξε. καὶ ὅτε μὲν ἐν ὁμιλίαις, καὶ ὅλως τῇ ὁμιλίᾳ εἰς ἦθη καὶ εἰς φύσεις ζώων τε καὶ τῇ ἄλλων εἰρηκὼς, μέσως φιλόμυθος· πολλάκις χαλεύσας διηγήσατο· ὅσα ὑ εἰς δόγματα ἐσθμώσατο, καὶ περὶ πίστεως, καὶ μείζονος θεωρίας, τῇ πάντων ἀποπάταξε τῇ ἀπὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν ἀθεότητι), πλὴν τῇ ἐν τῇ αἱρέσεων αἰχμαλώτων· *In singulos Scripturæ libros non dubitavit dicere quæ sibi visa sunt. Quæcunque autem in Homiliis, & in Proœmiis de moribus, & natura animalium, aliorumque dicta sunt, medius incedens sæpe eleganter disseruit: quæcunque vero de dogmatibus pronuntiavit, & de fide, aliisque majoris contemplationis, omnibus protulisse absurdiora, & qui præcesserunt ipsum, & qui secuti sunt, reperitur; exceptis duntaxat Hæreseon fæditatibus.* Vtrumque autem scriptionum Græcarum genus, Homilias dico, & libros per otium accuratos, & quidquid denique Græce ab Origene scriptum extat, longe iis anteponi jubeo, quæ in Latinum sermonem derivata sunt, & vel subleſtam Interpretum fidem, vel hallucinationes, vel utrumque sustinuerunt. Inter scriptiones quæ Latine à Veteribus conversæ extant, prima erit earum auctoritas, quas Hieronymi dedit interpretatio: postremum tenebunt locum, quæ à Rufino Latinitati donatæ sunt. Nec plus fidei sane Veteri Commentariorum in Matthæum Interpreti, quicunque tandem ille sit, quam Rufino adhibendum est. Illum si ad Græcum, quem damus, contextum exegeris, Deus bone, quod interpretationis monstrum comperies! Totas paginas, tota folia assuta, tota detracta deprehendes. Hæc inter, observandum illud etiam discrimen est, majorem eorum esse librorum auctoritatem, quos senex Adamantius, ingenio per ætatem magis subacto elimavit, quam qui efferente sese in juventutis æstu fœcunditate profusi sunt.

V. Nec aliquantis duntaxat Origenianarum scriptionum partibus, vel notariorum properantia, vel corruptorum nocuit audacia; sed in tota etiam volumina invidorum intemperantia grassata est: nam qui tanto conatu in Origenis doctrinam sæviebant, ejusne pepercissent libris, & non eos omni studio abolevissent? Accesserunt crebra Synodorum & Episcoporum anathemata, quibus Adamantius, Adamantijque doctrina damnata est: tum promulgata apud recentiores Græcos decreta, quibus vetitum est ne quis ejus libros describat. Vnde maximæ Latinorum, ac Græcorum præcipue exemplarium parti clades illata est, & oppido pauca ex hoc interitu servata sunt. Quamquam enim ingens adhuc Origenianorum Operum volumen supereſt, quota illa pars est magni hujus lucubrationum numeri, quas ab eo elaboratas fuisse Veteres prodiderunt? Scribit Theophilus hunc *innumerabiles texuisse libros, & garrulitatis suæ, quasi damnosæ possessionis mundo reliquisse hæreditatem.* Ἀνω δὲ κἀκεῖνα ταυτολογῶν ἐπλήρωσε τὸ οἰκουμενικὸν ἀμέτρῳ φλυαρίᾳ· ait Eustathius Antiochenus. *Quis nostrum*, inquit Hieronymus, *tanta potest legere, quanta ille conscripsit?* Idem alibi: *Ambrosius, quo chartas, sumptus, notarios ministrante, tam innumerabiles libros vere Adamantius noster & Chalcenterus explicuit.* Vincentius Lirinensis: *Sed credo pauca conscripsit: nemo mortalium plura, ut mihi sua omnia non solum non perlegi, sed ne inveniri quidem posse videantur.* Ex immenso hoc ergo lucubrationum numero Syntactici nomen meruit. Futurum autem præsentiens, ut immensa hæc scribendi licentia nonnullorum sibi reprehensiones conscisceret, multis eam excusat Tomo 5. in Ioh. cuius excusationis fragmenta habes Philocaliæ cap. 5.

Theophil. Paſch. 2. Euſtath. de Engaſtr. Hieronym. Epiſt. 65. ad Pamm. & Ocean. c. 3 & Epiſt. 28 ad Marcell. Vinc. Lir. contr. hær. cap. 23.

Attamen ingenti huic librorum copiæ, quam innumerabilem esse dicunt nonnulli, certum alij numerum assignarunt. Epiphanius Hær. 64. cap. 63. percrebuisse narrat sex librorum millia ab eo fuisse conscripta. Atque id ex seipso refert, non ex Methodio, ut perperam asseverant Magdeburgenses. Eumdem assignant numerum Honorius Augustodunensis De script. Eccles. cap. 55. & Cedrenus in Severo, & ex Cedreno Suidas in Origene, & Glycas Part 3. Annal. Præterea Rufinus in libello De adulteratione librorum Origenis, de Epiphanio ita loquitur: *Denique quidam ex ipsis, qui se velut evangelizandi necessitatem per omnes gentes, & per omnes linguas habere putat, de Origene male loquens, sex millia librorum eius se legisse quamplurima fratrum multitudine audiente confessus est.* Ad ea Hieronymus, qui se omnia Origenis habere, legisse vero quamplurima jactabat libr. 2. Apol. cap. 4. hæc reponit libri ejusdem sexto capite: *De sex millibus autem librorum, quos ab eo esse lectos confingis, quis credat aut te verum dicere, aut illum potuisse mentiri? si enim Origenes sex millia scripsisset librorum, poterat fieri ut vir eruditus, & ab infantia sacris literis institutus pro cutiositate & scientia legisset aliena: quod vero ille non scripsit, quomodo iste legere potuit? Numera indices librorum ejus, qui in tertio volumine Eusebij, in quo scribit vitam Pamphili, continentur; & non dico sex millia, sed tertiam partem non reperies. Habemus Epistolam supradicti Pontificis, in qua huic calumniæ tuæ, dum adhuc esses in Oriente,*

Magdeb. cent. 3. cap. 10.

A *respondet, & apertissimum mendacium libera veritatis fronte confutat* · & in Epist. 62. ad Theophilum, cap. 2. *Sex millia Origenis Tomos non poterat quisquam legere, quos ille non scripsit: faciliusque credo testem hujus sermonis, quam auctor. in esse mentitum.* Negat Hieronymus dixisse Epiphanium sex librorum Origenis millia à se lecta; imo vero tot ab Origene unquam fuisse scripta negat; quamvis id tamen percrebuisse Epiphanius asserat.

Quid sibi volunt igitur Beda in libro De sex ætatibus mundi, Ado Viennensis, Hermannus Contractus, Marianus Scotus, & Conradus Vrspergensis, cum Hieronymum quodam loco scripsisse aiunt, quinque millia librorum Origenis fuisse sibi perlecta? Martinus vero Polonus, & Guido Carmelita sex millia? Quid apud hunc Guidonem Isidorus, qui sic loquentem inducit Origenem:

B *Condere, si credis, studui tot millia libros,*
Quot legio missos ducit in arma viros.

Sane videtur id sumtum ex proxime laudato Rufini loco, qui cum Epiphanij nomen non exhibeat, facile eum ad Hieronymum retulerunt Scriptores illi, quemadmodum ab Erasmo deinde & Genebrardo relatus est. Quod autem quinque librorum millia plerique notant, cum sex alij commemorent, ex corruptis, ut fere fit, numerandi notis ortum errorem puto. Vtri autem assentiendum potius, vel Hieronymo tot scriptos ab Origene libros perneganti, an Epiphanio id vulgi sermone ferri asserenti, equidem nescio. Fama quippe, futilis auctor: Hieronymi vero inane argumentum; nam quamvis in indicibus librorum Origenis, quos in tertio vitæ Pamphili libro Eusebius pertexuerat, non sex mille, sed ne C tertia quidem pars reperta sit, minime hinc efficitur non plures ab Origene lucubratos, quam quot recensuerat Eusebius. Pars aliqua iam interciderat; pars ipsius effugerat diligentiam: licet enim libr. 6. Histor. cap. 32. accuratum eorum catalogum texuisse se scribat, non omnes tamen ad ipsius notitiam perveniisse crediderim.

Ne quis vero censeat sex illa librorum millia, si modo totidem ab Origene scripti sunt, ingentia quædã volumina fuisse, cujusmodi puta Opus contra Celsum, vel Opus περὶ ἀρχῶν, vel Tomi in Iohannẽ, vel Homiliæ in Lucam. Epistolæ singulæ, singuli Tomi, singulæ Homiliæ, suo quæque titulo & nomine in hunc censum venerunt; atque ita facile ingens ille numerus prodiit, qui nec superat fidem, nec valde mirabilis est. Fertur Didymus Alexandrinus Grammaticus ad tria millia librorum, & quingentos scripsisse. Narrat Georgius D Alexandrinus pios quosdam viros post Chrysostomi mortem, Homilias ejus octingentas supra quatuor mille, cum omnes non possent, in unum collegisse. Tantam vero librorum Chrysostomi ejusdem copiam fuisse tradit Suidas, ut numerum superarent: tum quasi rem non satis significasset, addit: τὸ δὲ συγγράμματον αὐτὸ καταλέξαι ἢ ἀριθμῆσαι, οὐκ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἢ μᾶλλον τοῦ τὰ πάντα γινώσκοντος. *Ejus vero lucubrationum recensere numerum, non hominis, sed Dei potius est, qui omnia cognoscit.* Fertur Theodorus Mopsuestenus plusquam decem voluminum millia edidisse, Raymundus vero Lullius plusquam quatuor. Caussa igitur non erat cur sex mille libros ab Origene fuisse scriptos tam præfracta asseveratione Hieronymus infitiaretur; cum eum præsertim fateatur mille & eo amplius tractatus in Ecclesia fuisse locutum, & innumerabiles præterea Tomos edidisse. Indicem porro librorum ipsius, post E Eusebium, idem quoque concinnaverat Hieronymus in voluminibus Epistolarum, quas ad Paulam scripserat; & Origenem cum Varrone, vitæ πολυγραφῷ contulerat, ut ipse de se testatur in libro De scriptor. Eccles. cap. 85.

VI. Cæterum cum circa Libros sacros labor Origenis, & industria potissimum versata sit, non eadem Editione in iis interpretandis usus est: in Homiliis siquidem quas ad populi captum accommodabat, Editionem sequebatur Communem, quam usu quotidiano populus conterebat; in Tomis vero Ebraicam veritatem, aliasque Editiones consulebat. Hieronymus in Procœmio Traditionum Ebraicarum: *De Adamantio autem silco; cujus nomen (si parva licet componere magnis) meo nomine invidiosius est: qui cum in Homiliis suis, quas ad vulgum loquitur, Communem Editionem sequatur; in Tomis, idest in disputatione majori, Ebraica veritate sti-* F *patus, & suorum circumdatus agminibus, interdum linguæ peregrinæ quærit auxilia.* Quocirca Scripturæ testimonia ab eo sæpenumero aliter relata reperies, ac in Editionibus concepta sunt, quæ hodie circumferuntur: quod & ex memoriæ perfidia aliquando contigit. Par in Evangeliorum depromtis ab eo locis discrimen occurrit; nam præterquam quod variantes suas lectiones Novi quoque Testamenti Codices habebant, ut hodieque habent; utebatur ad hæc sæpenumero Adamantius Evangelio secundum Ebræos, ut tradit Hieronymus in libr. De script. Eccles. cap. 4. atque inde discrepantiam illam extitisse conjicio.

CAPVT SECVNDVM.

ORIGENIS EXEGETICA ET EPMHNEYTIKA.

Capitis secundi partitio.

SECTIONIBVS tribus hoc caput continetur. I. varia Origenianorum ἐξηγητικῶν genera percensentur. II. singula Origenis ἐξηγητικὰ, quorum quidem ad hanc diem memoria supereſt, enumerantur. III. agitur de Exegeticis quæ ſuperſunt, deque veteſtis ipſorum interpretationibus. IV. diſputatur de Origenis Tetraplis, Hexaplis, & Octaplis, deque vulgata editione Septuaginta Interpretum.

SECTIO PRIMA.

VARIA ORIGENIANORVM ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ GENERA PERCENSENTVR.

I. *Scripturam ſacram Ambroſij rogatu Origenes interpretatus eſt. Confutantur nonnulli, qui primum Scripturæ ſacræ interpretem ipſum fuiſſe volunt.* II. *Dividuntur Origenis Exegetica in Scholia, Homilias, & Tomos:* III. *de quibus ſigillatim quæritur.* IV. *Quid ſint τομοὶ διεξοδικοὶ diſputatur.* V. ἐρμηνευτικὴ *pars* ἐξηγητικῶν. *Epiſtolas inter Syntagmata collocamus.* VI. *Origenes hiſtoricum, myſticum, & moralem ſenſum perſcrutari ſolet.* VII. *Cur minor in Novo quam in Veteri Teſtamento ab Ambroſio dictus ſit, inveſtigatur.*

I. ANTEQVAM varia Origenianorum ἐξηγητικῶν genera percenſeam, revocentur in memoriam quæ ſupra notata ſunt, ad interpretandos Scripturæ ſacræ libros, Ambroſij conſiliis, auctoritate & rogatu Origenem fuiſſe impulſum, & quaſi adactum, ut amice ab eo ipſe expoſtulat in Commentarijs ad Pſalm. 1. & ut in quadam Epiſtola, quam exhibent Cedrenus & Suidas, leviter conqueritur, & ut ipſe ſcribit Ambroſius in Epiſtola ad Origenem, quam refert Hieronymus in Epiſtola ad Marcellam.

Confutandus deinde venit nonnullorum error, qui primum Origenem Scripturas fuiſſe interpretatum literis prodiderunt. In his Beatus Rhenanus ad Hermannum Archiepiſcopum Colonienſem ita de Origene diſſerit: *Quippe hic ſcriptor, quum quod ingenio perſpicaciſſimo, & optimis diſciplinis omnifariam exculto præditus fuit, tum quod improbo ſtudio ſacris monumentis invigilavit, primus quaſi glaciem ſcidit juxta proverbium, in enarrandis Scripturis divinis. Quæ vera laus, quamque copioſa debeatur primis quibuſque rerum optimarum auctoribus, nemini ambiguum eſt.* Et Sixtus Senenſis libr. 4. Biblioth. qui ſic ait: *His ſimilibus excitatiunculis ubique uti voluit, prout decebat hominem pene ἀυτοδίδακτον, & qui primus aggreſſus eſſet explanationem omnium divinarum Scripturarum, nondum ob ingentem earum difficultatem ab aliquo attentatam.* Et Genebrardus in Epiſtola ad Carolum IX. cujus hæc verba ſunt: *Theologiæ liquidiſſimam veluti ſcaturiginem aperuit, & cum frugi illo Salomonis viro derivavit fontes ſuos foras.* Tum deinde: *Et ſane omnium, quorum quidem in divina Scripta Commentarij extent, fuit antiquiſſimus.* Itane vero? antiquiorne Philone, qui tot ſcriptis hodieque ſuperſtitibus Scripturas ſacras explanavit? antiquiorne Theophilo Antiocheno, cujus extant Commentaria in quatuor Evangelia? Vetuſtiores quoque fuerunt illo Melito Aſianus, qui librum ſcripſerat de Apocalypſi Iohannis; & Rhodon, & Candidus, & Appion, qui tractatus in Hexaëmeron ſigillatim compoſuerunt; & Iudas, qui de ſeptuaginta apud Danielem hebdomadibus ſcripſit. Itaque Ambroſius ad Pſalm. 118. 28. Origenem ait *multorum interpretationes diligenti diſcuſſiſſe indagine*: quos & ſæpe citatos apud eum reperias: velut Homil. 15. in Geneſ. ubi ait: *Nunc interim non videbitur abſque ratione dici, quod & prioribus noſtris quibuſdam viſum eſt, Prophetiam quamdam in hoc deſignatam videri.* Et Hom. 13. in Exod. *Arietem etiam ante nos quidam pro furore poſuerunt.* Et Homil. 8. in Levit. *De hoc quidam etiam ante me dixerunt.* Et Homil. 9. in Num. *Quidam tamen ex iis qui ante nos interpretati ſunt locum hunc, memini quod mortuos dixerunt eos, qui nimietate ſceletum in peccatis mortui intelliguntur.* Et Homil. 26. ſeq. *Exeundi de Ægypto figuram duobus modis accipi, à prioribus noſtris, & à nobis ſæpe iam dictum eſt.* Et Homil. 8. in Iudic. *Memini etiam quemdam ex prædeceſſoribus noſtris in libellis ſuis vellus lana populum dixiſſe Iſraël.* Et Homil. 10. in Ierem.

A πῶζε ἢ κ᾽ θεὸ ἡμῖν ἄλλοι ὑπηγήσαιτο· Et Homil. 14. seq. πῶς θεὸ ἐμοῦ δέ τις ἐπιβαλεῖ πρὸ πάντων· Et Tom. 14. in Matth. p. 230. ἐπήρατο μὲν ἄν τις τ θεὸ ἡμῶν· Et passim in Commentariis in Iohannem Heracleonem Hæreticum, hujus Evangelistæ Interpretem insectatur. Qui ergo aliis ad Scripturas interpretandas Origenes viam præiviſſe dici poteſt? At excuſari poteſt quod ait Sixtus Senenſis libr. 4. Biblioth. *His ſimilibus excitatiunculis ubique uti voluit, prout decebat hominem pene αὐτοδίδακτον, & qui primus aggreſſus eſſet explanationem omnium divinarum Scripturarum, nondum ob ingentem earum difficultatem ab aliquo attentatam.* Nam alios quidem non negat partem aliquam ſcripturarum expoſuiſſe; omnium vero ſcripturarum explanationem aggreſſum eſſe aliquem ante Origenem, id vero negat, & merito quidem.

II. Verumtamen quamvis aliorum exemplum quod ſequeretur habuit, fatendum nihi-
B lominus hanc eum explicandæ Scripturæ artem multum provexiſſe: nec enim ſimplicem quemdam interpretandi modum adhibuit, ſed varia explanationum genera primus Scripturæ accommodavit. Nam vel diffuſis Commentariis, quidquid ſuppeditabant ingenium & doctrina, prolixe congeſſit; vel brevibus tantum Scholiis obſcuriora quæque illuſtravit; vel ad populi captum ſeſe demiſit, & ſelectas quaſdam Scripturæ pericopas minus accurate per Homilias expoſuit. Hieronymus in Prologo ſuæ interpretationis Homiliarum, quas in Ezechielem Origenes habuit: *Illud*, inquit, *breviter admonens, ut ſcias Origenis opuſcula in*
C *omnem Scripturam eſſe triplicia. Primum eius Excerpta, quæ Græce χόλια nuncupantur, in quibus ea quæ ſibi videbantur obſcura atque habere aliquid difficultatis, ſummatim, breviterque perſtrinxit. Secundum Homiliaticum genus, de quo & præſens interpretatio eius eſt. Tertium quod ipſe inſcripſit τόμους, nos Volumina poſſumus nuncupare, in quo Opere tota ingenij ſui vela ſpirantibus ventis dedit, & recedens à terra in medium pelagus aufugit.* Rufinus in Prologo interpretationis ſuæ Commentariorum Origenis in Numeros, quem mihi olim Bigotiana Bibliotheca ſuppeditavit: *Quæcunque in Numerorum libro, ſive Homiliatico ſtilo, ſive etiam ex his quæ Excerpta appellantur, ſcripta reperimus, hæc perurgente te, Romana ut potuimus voce ex diverſis in unum ordinem collecta digeſſimus.* Et paulo poſt: *Scire tamen te volo, Frater, quod hæc lectio vias quidem aperiat intelligentiæ, non tamen ſigillatim cuncta quæ ſcripta ſunt diſſerat, ut in Explicationum libris legiſti: quo ſcilicet etiam Lector non reddatur otioſus, ſed pungat cor ſuum, ſicut ſcriptum eſt, & producat ſenſum, & audito verbo bono, ut ſapiens adjiciat ad illud.*

III. Scholia breves erant notæ enodandis locis intricatioribus, & abſtruſioribus ſenſi-
D bus eruendis, quales habemus in omnes fere Græcos Poëtas. Erafmus *Otiola* reddi jubet. Sixtus Senenſis exponit *Vacationes; ſive otia, ſive per otium excerpta; quibus quoties ad plenam commentationem otium deeſſet, ea tantum quæ ſibi videbantur obſcura, brevibus quibuſdam annotationibus ſummatim perſtringebat.* Inepte uterque. Scholion diminutivum eſt à Schola: Schola Græce & Latine, præter vulgatas ſignificationes, lucubrationem etiam ſonat, quæ de re aliqua per otium elaboratur. Scholion ergo paruam Scholam ſignificat, hoc eſt Lucubratiunculam. Speciatim vero Scholia appellantur Commentarioli, vel Diſſertatiunculæ. Præterea excerpti ex Auctore aliquo loci dicuntur Scholia, cujuſmodi ex Evangelio, quo utebatur Marcion nonnulla depromſit Epiphanius Hær. 42, & Scholia appellavit. Atque hæc Scholia Latine Excerpta proprie dicuntur. Male autem hoc nomine afficias breves
E expoſitiones, & diſſertationes: quod tamen fecerunt Hieronymus & Rufinus, cum Origenis Commentariolos in Scripturam Excerpta dixerunt; omne Scholiorum genus communi Excerptorum vocabulo donantes, quod ad certam quamdam ſpeciem erat reſtringendum. At quoniam brevibus ſententijs hæc Scholia Origenis, ſive Commentarioli concludebantur, idcirco Commaticum interpretationis genus ea Hieronymus appellat. Prooem. Comment. in Matth. *Legiſſe me fateor*, inquit, *ante annos plurimos in Matthæum Origenis viginti quinque volumina, & totidem ejus Homilias, Commaticumque interpretationis genus.* Et Prooem. Comment. in Epiſt. ad Galat. *Scripſit enim ille vir* (Origenes) *in Epiſtolam Pauli ad*
F *Galatas quinque propria volumina, & decimum Stromatum ſuorum librum commatico ſuper explanatione eius ſermone complevit. Quod ita intelligo: Scholia in Epiſtolam ad Galatas decimo Stromatum ſuorum libro ipſum inſeruiſſe.* Scholia vero ad ſacrorum Librorum oram attexuiſſe Origenem oſtendit liber vetuſtiſſimus Renati Marchali, quo continentur Prophetæ omnes, quique in Collegij Pariſienſis Societatis Ieſu Bibliotheca ſervatur, & cujus uſuram humaniſſime mihi conceſſit Gabriel Coſſartius ampliſſimæ huic Bibliothecæ præfectus, βιβλιοθήκη ipſe ψυχὴ & doctrinæ omnis refertiſſimum penu. Prophetiæ Ezechielis præfixum hoc habet ille liber: μεπλήρωται κατὰ τ ϰ᾽ τὰς ἐυδόσεις ἐξαπλῶν, ϰ᾽ διωρθώθη κατὰ τ ὠεριγράφους αὐτὸ πεφαπλῶν, ἄπινα ϰ᾽ αὐτὸ χρεὶ διώρθωτο, ϰ᾽ ἐρολιοχράφητο. ὅθεν ἀνάπειϑ᾽ ἐγὼ τὰ χόλια παρέθηκα· *Deſumtum eſt ab Hexaplis juxta Editiones, & emendatum ex ipſius Origenis Tetraplis, quæ & manu ipſius emendata, & ſcholijs ſuccincta erant. Vnde ego Euſebius Scholia apposui.* Hinc diſcimus Tetraplorũ limbos Scholiis ab Origene fuiſſe ſuccinctos. Si quis autem exiſtimet quæ in hoc Marchali Codice ad oram Ezechielis, aliorumque Prophetarum adtextæ ſunt annotationes, ea ipſa

Eraſm. De doctr. & lib. Origen. Sixt. libr. 4. Bibl.

se Origenis Scholia, multum is sane errabit. Constant enim illæ partim variis interpreta- A
onibus ex Aquila, Theodotione & Symmacho depromtis; partim lectionibus variis, vel
rea lectionum varietatem observationibus. Neutræ vero pro scholiis Origenis haberi
ossunt: non priores; quis enim putare possit in Tetrapla, quæ Scholiis, ut dixi, succincta
rant, unde & ista sumta sunt, depromtas è diversis Interpretum expositionibus particulas
onjecisse Origenem, cum in iis plenæ ipsæ ac integræ interpretationes haberentur? non
osteriores; ut pote in quibus sæpe Origenis, & alicubi etiam Constantini Imperatoris
nentio fiat.

Homiliæ à Rufino & Hieronymo Tractatus appellantur. Apologia Pamphili à Rufino
conversa: *Præcipue vero per eos Tractatus, quos pene quotidie in Ecclesia habebat ex tempore, quos &*
describentes notarij ad monimentum posteritatis tradebant. Hieronymus adv. Vigilantium, Epist. B
75. de Homiliis in Iob loquens, quas Hilarius verterat: *Cur Tractatus eius in Iob*, inquit, *de-*
scriptos habes? & in Præfatione ad Homilias Origenis in Canticum: *Hos duos Tractatus, quos in*
morem quotidiani eloquij parvulis adhuc lactantibus composuit, fideliter magis quam ornate interpreta-
tatus sum: & in Proœmio Commentar. in Epist. ad Galat. *Scripsit enim ille vir* (Origenes) *in*
Epistolam Pauli ad Galatas quinque propria volumina, & decimum Stromatum suorum librum comma-
tico super explanatione ejus sermone complevit: Tractatus quoque varios, & Excerpta, quæ vel sola pos-
sint sufficere, composuit. Nempe Tomos, Homilias, & Scholia significat per quinque illa vo-
lumina, & Tractatus, & Commaticum sermonem, ac Excerpta. Concludat vero forsitan
ex hoc loco aliquis, Excerpta, & Commaticum sermonem res esse diversas: sed frustra; id
enim sibi vult Hieronymus, alia in decimum Stromatum librum inserta esse Scholia, alia C
seorsum elaborata & descripta. Fallitur Erasmus cum Homilias illas recte dici putat *Collo-*
quia, non enim Origenes cum auditoribus colloquebatur, sed auditores alloquebatur; ac
proinde melius dicerentur *Alloquia*. In iis phaleras & oratoria pigmenta neglexit Ada-
mantius; planum vero, familiare, ac simplex, nec valde prolixum, quale facilius patiuntur
Homiliæ, dicendi genus persecutus est.

Tomi idem sunt quæ & ἐξηγητικὰ proprie dicta: nam quamvis hoc nomine affici pos-
sint, quæcunque interpretationis vice funguntur; atque ita non ad Tomos solum, sed &
ad Homilias etiam, & Scholia referri possit ea vox, illamque Editioni nostræ, quæ Tomis
& Homiliis constat præfixerimus; nihilominus tamen ad Tomos speciatim & proprie per-
tinet, iisque numquamnon in antiquis Codicibus tribuitur. Explicationum libros appel- D
lat Rufinus in Prologo interpretationis Commentariorum Origenis in Num. In iis Ori-
genes Ebraica veritate stipatus, & suorum circumdatus agminibus, peregrinæ interdum
linguæ quærebat auxilia, ut tradit Hieronymus in Proœm. Quæst. Ebraic. in Homiliis au-
tem Communem Editionem sequebatur, ut superiore Sectione notatum est.

IV. Interpretationes præterea Origenis quasdam, σημειώσεις appellatas reperio. Vtrum
Scholiis an Exegeticis proprie dictis vox ea tributa sit, quærendum est. Hieronymus Scho-
liis manifeste tribuit Proœm. in 1. Comment. Ifaiæ: *Feruntur*, inquit, *& alij sub nomine ejus*
(Origenis) *de visione τῶν ἑξαπτέρων duo ad Gratam libri, qui pseudographi putantur, & viginti quin-*
que Homiliæ, & σημειώσεις, quas nos Excerpta possumus appellare. Excerpta igitur, seu σχόλια, ea
sunt σημειώσεις. At Philocaliæ cap. 26. postquam prolixum Origenis fragmentum in Exod. E
10. 27. prolatum est, verba hæc sequentibus aliquot fragmentis præfiguntur: κ᾽ πάλιν ἐν
ἄλλῳ τόμῳ ἐκ τῆς ἐκλογῆς εἰς τὴν ἔξοδον σημειώσεων· Igitur σημειώσεις constabant Tomis; igitur
quæcunque hoc Philocaliæ capite fragmenta in Exodum repræsentantur, petita sunt ἐκ τῶν
σημειώσεων. Ea vero neutiquam pro Scholiis haberi possunt, sed justorum Commentario-
rum vicem explent; ea est rerum ac verborum ubertas & copia.

Ego quidem σημείωσις generale vocabulum esse puto, quo Tomi & Scholia continentur.
σημειόω est, *adnotare, commentarium scribere, scriptum aliquod ad aliud adjicere, adscribere.* σημεί-
ωσις, *adnotatio, commentarius, quidquid ad aliud scribendo adjicitur*, cujusmodi sunt Scholia, &
Commentarij qui ad oram librorum adtexi solent. Ita intelligendus Eusebius lib. 5. Histor.
cap. 20. cum χαρακτῆρα σημείωσιν appellat obtestationem quamdam quæ ad finem libri F
Irenæi οἷον ὑπόθεσιν præter contextum adjecta erat. Inde lux quoque alteri ejusdem Euse-
bij loco lib. 6. cap. 16. ubi de Hexaplis Origenis agens, deque variis quibus illa constabant
interpretationibus, ita scribit: ταῦτας ἁπάσας ὅτι ἔφυτεν συναγαγών, διειλόν τε ᾠδὴν κῶλον,
καὶ ἀποδιαστείς ἀλλήλοις, μὴ κατὰ τὴν ἐβραίων σημειώσεως, τὰ νῦν λεγομένων ἑξαπλῶν ἡμῖν ἀπί-
γραφα καταλείψαντα. *Hic omnibus in unum ab eo collectis, & per cola divisis, ac invicem è regione oppo-*
sitis, cum Hebraicum præterea contextum adscripsisset, exemplaria nobis Hexaplorum, uti appellari solent,
reliquit. Quod Eusebius σημείων ἑβραίων dixit, commodius προσθέσεις τῶν ἑβραϊκῶν ἑρμηνειῶν
Epiphanius nuncupavit, quasi dicas, *adjunctiones, adjectiones.* Optime quoque Nicephorus
προσσημείωσιν reddidit, hoc est, *descriptionem ad aliud additam*; addita enim præpositio notat
esse πρός τι. Cum ergo Scholia & Commentaria, alterius scriptionis explicandæ gratia

A scribi soleant, eique sæpe adjungi & ad oram adtexi, propterea σημειώσεις recte dicta sunt: neque immerito Philocaliæ textores hoc vocabulum Commentariis, Hieronymus Scholiis tribuêre.

V. Communi quoque ἐξηγητικῶν titulo Tetrapla, Hexapla, & Octapla Origenis complectimur, quæ proprio vocabulo ἑξαπλᾶ ὀκταπλᾶ appellare possis. Cum enim ex variis Scripturæ conflata sint interpretationibus, in eum venire debuerunt censum, quo quæcunque ad interpretandam Scripturam elaboravit Adamantius, continentur. Huc adiicit Epistolas Sixtus Senensis, quod propositas sibi circa Scripturæ illustrationem quæstiones rescribendo Origenes dissolverit. At cum alia quoque per Epistolas argumenta tractasse ipsum constet, velut cum ad Philippum Imperatorem, vel ad conjugem ipsius Severam, vel ad
B Fabianum Papam fidei suæ profitendæ caussa scriberet, merito inter Syntagmata Epistolas ipsius conjiciendas censemus.

VI. Qui interpretandis Scripturis triplex ἐξηγητικῶν genus adhibuit Origenes, is triplicem ex illis sensum eruere, ac investigare consuevit; historicum, quem & literæ sensum appellant, mysticum, & moralem. Sic ille Homil. 17. in Genes. ubi agit de benedictionibus Patriarcharum: *In ipso autem corpore & serie verborum, neque benedictiones tantum, neque futurorum sola pronuntiatio, quantum motus vel propositum eorum, vel etiam quædam ab eis gesta notabiliter arguuntur. Quæ res nobis tripartitam (ut in aliis fecimus) explanationis materiam subjicit, ita ut benedictiones historiæ locum servent; prophetia vero mysticum atque dogmaticum, quorum correptio atque objurgatio moralem dirigat stilum.* Quod idem in fine ejusdem Homiliæ repetit. Ab hi-
C storico autem sensu ad mysticum, à mystico ad moralem fere progreditur; quamvis hunc ordinem pervertat nonnumquam, literam aliquando negligat, à morali expositione ad mysticam quandoque transeat. Quæ quoniam supra luculenter tractavimus, hæc obiter tetigisse sufficiat.

VII. Finem huic imponemus Sectioni, adducentes illud Ambrosij è libr. 5. Epist. 43. *Et si sciam quod nihil difficilius sit, quam de Apostoli lectione disserere, cum ipse Origenes longe minor sit in Novo, quam in Veteri Testamento.* Cujus rei caussas quærenti mihi id succurrit, ætate Origenis pluribus Commentariis, interpretationibus, dissertationibus, Traditionibus illustratum fuisse Testamentum Vetus, quam Novum, cujus reconditiores sententiæ perpaucorum industria fuerant ad hoc tempus investigatæ; proindeque Instrumentum Vetus
D tractantem Adamantium majori fuisse in luce versatum, quam cum Novo explicando operam suam navaret. Huc accedit antiquæ Legis abrogatas ceremonias & iudicia enarrantem, minore periculo in allegorias excurrisse, & destruxisse literam, quam cum Christi decreta, & sanctiones Apostolorum, dogmatum suorum novitate depravaret.

SECTIO SECVNDA.

SINGVLA ORIGENIS ΕΞΗΓΗΤΙΚΑ, QVORVM AD NOS PERVENIT NOTITIA, ENVMERANTVR.

E

I. *Enumerantur Origenis Exegetica in Pentateuchum*; II. *in Josue, Judices, Libros Regum, Paralipomenon, Esdræ, & Iob*; III. *in Psalterium*; IV. *in Proverbia, Ecclesiasten, & Canticum*; V. *in majores Prophetas quatuor*; VI. *& in minores Duodecim*: VII. *item in Matthæum, Lucam, Iohannem, & Acta Apostolorum*; VIII. *Epistolas Pauli, & Apocalypsim.*

I. POSTQVAM varia Origenianorum Exegeticon genera percensuimus; singulas nunc exegeticas lucubrationes enumerare decet, quarum ad nostram ætatem notitia pervenit. Nam ex ingenti hac, quam diximus, scriptionum congerie, non modo pars intercidit maxima, sed multarum etiam tituli ac nomina obsoleverunt. Quatumcunque ergo memoria aliqua in Veterum scriptis servata est, eas recensebimus sigillatim, & juxta librorum Scripturæ sacræ ordinem digeremus.

Scribit Epiphanius, ex eoque Cedrenus, & Suidas, singulos Scripturæ sacræ libros Origenis studio fuisse interpretatos. Auspicandum à Genesi, quam tredecim Commentariorum libris, & mysticarum Homiliarum libris duobus explicasse ipsum testatur Hieronymus apud Rufinum Invect. libr. 2. Idem Quæst. 1. ad Damas. narrat Adamantium duodecimum & decimum tertium librum Commentariorum suorum in Genesim huic loco exponendo consecrasse: *Omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur.* Hinc emendandus Euse- Gen. 4. 14.
bius cuius libro 6. Hist. cap. 24. hæc leguntur: κῆ ὁ τὸ ἑπταδοῦν φῶς εἰς τὸ πλῆθος. δώδεκα δὲ βίβ-

πάντα. ἓ μόνον τοὺς Θεὸν τὸ ἐννατὸν δηλοῖ δῆτι τὸ ἀλεξανδρείας ὑπόμνημα πόζ. *In nono autem Commentariorum in Geneſim (ſunt autem omnino duodecim) non ſolum eos qui nonum præcedunt, oſtendit Alexandriæ fuiſſe compoſitos.* Euſebium ſecutus eſt Suidas. Sæpe autem in numerorum notis labuntur librarij; inde fortaſſe error, adſcripto ιϛ pro ιγ. vel certe in eo Codice quo utebatur Euſebius, in unum coaluerunt poſteriores libri duo, ut pote qui circa idem argumentum verſarentur. A

Septemdecim Homilias in Geneſim hodieque ſuperſtites Rufinus Latino ſermone donavit: diverſas illas eſſe à myſticis Homiliis infra oſtendemus. Idem certe Hieronymus in Epiſtola 126. ad Evagrium, ſcribit Origenem in prima Homiliarum in Geneſim de Melchiſedec diſſeruiſſe: cujus cum nulla habeatur mentio in prima Homiliarum quæ ſupersunt, concluditur vel reſpexiſſe Hieronymum ad priorem Myſticarum Homiliarum, vel plures alias Homiliarum in Geneſim collectiones extitiſſe. B

Fragmenta aliquot è Tomis Origenis in Exodum vigeſimo ſexto Philocaliæ capite continentur. In eumdem præterea librum, & in Leviticum Excerpta ſeu Scholia ſcripſiſſe eum tradit Hieronymus apud Rufinum. Duodecim vero Homilias in priorem hunc Scripturæ librum, ſexdecim in poſtremum Rufinus Latine refudit. Aliud ex Homilia ſecunda in Leviticum fragmentum habetur Philocaliæ primo capite, cujus ne apicem quidem in Homilia Latinæ editionis ſecunda, aliiſve reperias. Ex quo facile intellectu eſt plures quoque in Leviticum Homiliarum collectiones fuiſſe. Id ex eo etiam probatur, quod cum Homilia 4. dicat Origenes ſe iam ſupra de lineis veſtibus ſæpe egiſſe, & Homilia 6. ſparſim ſe & ſæpe de conſecratione Sacerdotis & unctione diſſeruiſſe, nihil tamen ejuſmodi in ſuperioribus penitus extet. An ex Homiliis autem extemporalibus depromtum ſit fragmentum iſtud primi Philocaliæ capitis ex Homilia 2. in Leviticum, an ex elaboratis per otium, (utriuſque enim generis Homilias profudiſſe Origenem demonſtrabimus infra) incertum eſt. C

Rufin. Invect. libr. 1.

Præter Homilias octo & viginti in Numeros, Scholia quoque edidiſſe eum tradit Rufinus: ſed in unum ita cum Homiliis permiſta ſunt ab hoc Rufino, cum Latine utraque exponeret, ut pro eodem haberi poſſent: *Quæcunque*, inquit, *in Numerorum libro, ſive Homiliatico ſtilo, ſive etiam ex his quæ Excerpta appellantur, ſcripta reperimus, hæc perurgente te Romana, ut potuimus, voce ex diverſis in unum ordinem collecta digeſſimus.* Hieronymus in interpretatione duodecimæ Origenis in Ieremiam Homiliæ notat de ſacerdotalibus benedictionibus Adamantium diſſeruiſſe. Nihil autem hujuſmodi in Rufiniana collectione comparet. Igitur vel Homilias iſtas pro conſuetudine ſua decurtavit & interpolavit Rufinus; vel aliquæ iam ipſius ætate exciderant. D

Rufin. Prolog. Homil. Origen. in Num.

Seſe aliquando in Deuteronomium diſſeruiſſe Origenes declarat Hom. 8. in Luc. Eumdem vero librum explanaturum ſe affirmat Tom. 32. in Iohann. Octo in eum Homilias Origenis commemorat Caſſiodorus libr. De inſtitut. divin. Scripturar. cap. 1. *Reliqui etiam vobis in Deuteronomium ſermones octo* (Origenis) *in quibus eſt minuta nimis & ſubtilis expoſitio.* Rufinus in Prologo ad Vrſacium: *Iam enim ex omnibus, quæ in Lege ſcripta reperi, ſolæ ut puto in Deuteronomio deſunt Oratiunculæ, quas ſi Dominus juverit, & ſanitatem dederit oculis, cupimus reliquo corpori ſociare.* Porro memoratos in Pentateuchum Tomos ſignificavit Hieronymus, cum Ambroſium dixit Origenis Hexaëmeron compilaſſe. E

Hier. Epiſt. 65. cap. 2.

II. Viginti ſex Homilias in Ioſue ex tempore ab Adamantio ſene recitatas, & induſtria Exceptorum ſervatas Rufinus Latine reddidit. Fragmentum ex Homilia 20. duodecimum Philocaliæ caput repræſentat. Homilias novem in Iudices Latinis itidem verbis retulit Rufinus. Origenes in Prologo Commentariorum in Cantieum Canticorum, agens de Cantico Deboræ ita ſcribit: *Verum & de his plenius in illis oratiunculis quas de libello Iudicum edidimus, diſſecta reperies.* Atqui ex oratiunculis in Iudices quæ ſuperſunt, ſexta Canticum Deboræ explanat. Veriſimile ergo eſt has ipſas Homilias deſignari ab Origene, proindeque ab eo ipſo fuiſſe editas, non ex tempore conceptas & recitatas. In libros Regum duæ omnino Homiliæ ſuperſunt: prior in 1. Reg. cap. 1, & 2. altera in 1. Reg. 28. in qua de Engaſtrimytho diſputatur. Priorem Latina habet Origenis editio; alteram è Vaticanis membranis Allatius eruit. Homilia inſuper tertia in Ioſue ait Origenes ſe aliquando de duabus meretricibus, quarum litem Salomon diſceptavit, in Eccleſia ad populum diſſeruiſſe. Caſſiodorus præterea in libro De inſtitutione divinarum Scripturarum, cap. 2. affirmat ſe quatuor Origenis Homilias in primum librum Regum inveniſſe; unam in librum ſecundum: & unam, eamque prolixam in librum ſecundum Paralipomenon. Idem cap. 6. narrat viſas ſibi in duos Eſdræ Libros ſingulas Origenis Homilias, quæ à Bellatore Preſbytero Romana oratione explicatæ ſunt. Iobum multis Homiliis Origenes expoſuit. Sic Euſtathius Antiochenus in Diagnoſtico de Engaſtrimytho: ὡδὲ δή γε τὸ πολύτλα θεσσομιλήσας ἰὼβ ····· μετέωρος εἰς τὰ ὑψηλότερον ὁρμήσας ὀνόματα πάντα τρίβων γραφικὰς. *Cum de miſero Iob*

F

A *Iob Homilias habuisset, in Filiarum nomina sublimi oratione excurrens, aniliter eo in argumento versatus est.* Has Homilias ad sensum fuisse ab Hilario conversas tradit Hieronymus in Catalogo Scriptor. Eccles. & Epist. 75. adv. Vigilantium, ubi & id apponit: *Cur Tractatus eius* (Origenis) *in Iob descriptos habes, in quibus contra Diabolum, & de Stellis, cœloque disputans, quædam locutus est quæ Ecclesia non recipit?*

III. Psalterium Origenes triplici expositionum genere illustravit, Commentariis, Homiliis, & Scholiis. Primum illum inter Græcos integrum Psalmorum corpus multis voluminibus explicasse proditum est ab Hieronymo Epist. 89. ad August. quod de Commentariis intelligo. Ex his multa vel imitatum, vel interpretatum fuisse Hilarium idem auctor est; qui & septem è Tomis illis se Latinis verbis expressisse refert, à Psalmo nimirum deci-
B mo ad decimum sextum. Idem etiam libr. 1. Apolog. adv. Rufin. cap. 3. *Octogesimum quoque nonum Psalmum*, inquit, *qui scribitur, Oratio Moysi, hominis Dei, & reliquos undecim, qui non habent titulos, secundum Hilli expositionem, ejusdem Moysi putat* (Origenes) *nec dedignatur Ebræam Scripturam interpretans, per singula loca quid Ebræis videatur inferre.* Ea porro Commentaria instigante Ambrosio suscepta, eidemque inscripta fuisse ex fragmento intelligimus, quod habet Epiphanius Hær. 64. cap. 7. Tractatus Origenis in Psalterium centum & quinquaginta vidisse se asseverat Trittemius in libr. De script. Eccl. Novem Homilias in Psalmos 36, 37, 38, Romano sermone Rufini opera donatas Latina Origenis habet editio. De Psalmorum illorum expositione ita Rufinus in Prologo: *Idcirco tibi eam, Aproniane fili carissime, in novem orationculas, quas Græci Homilias vocant, velut in uno corpore digestam in Latinum transtuli.*
C Eam in novem Homilias digestam se transtulisse dicit, non in novem Homilias digessisse; contra quam Erasmo, & Sixto Senensi visum est. Ex Homilia præterea in Psalm. 82. fragmentum historiæ suæ inseruit Eusebius: & Homiliam in Psalmum centesimum laudat ipse Origenes Homil. 15. in Ios. Denique brevibus Scholiis Psalterium fuisse ab Origene annotatum affirmat Hieronymus sive quisquis est Auctor Comm. in Psalm. in Procem. *Proxime*, inquit, *cum Origenis Psalterium, quod Enchiridion ille vocabat, strictis & necessariis interpretationibus annotatum in commune legeremus, simul uterque deprehendimus nonnulla eum vel perstrinxisse leviter, vel intacta penitus reliquisse; de quibus in alio opere latissime disputavit, quod scilicet non putaret rem magnam brevi sermone concludere.* Et deinde: *Non quod putem à me posse dici quæ ille præterit; sed quod ea quæ in Tomis vel Homiliis ipse disseruit, vel ego digna arbitror lectione, in*
D *hunc angustum Commentariolum referam.* Quibus Tomi Origenis, Homiliæ, & Scholia in Psalterium singulatim notantur.

Erasm. in Censur. de Comment. in 3. Psalm. Sixt. Senens. libr. 4.

IV. Ex ejus Commentariis in Proverbia Salomonis particulas duas depromsit Pamphilus in Apologia. Catena quoque manuscripta Bibliothecæ Mazarinianæ in Lucam, ad cap. 8. v. 4. insigne fragmentum indidem expromit. Ipsius Explicationum in Ecclesiasten scribit Sixtus meminisse Methodium in libro De resurrectione. Quod equidem in fragmentis, quæ apud Epiphanium, & Photium extant, nusquam reperio. In Canticum Canticorum multum laboris & studij contulisse ipsum testatur Gregorius Nyssenus. Commen-
Greg. Nyss. in Procem. Comment. in Cant. Cantic.
tarios quidem & Homilias in hunc librum dedit. Commentarij duplices fuerunt: Parvum Tomum juvenis scripsit, è quo laciniam capiti septimo Philocaliæ intextam deprehendas:
E annis vero provectior decem composuit Tomos, quos memorabili elogio Hieronymus exornavit, in Prologo ad Damasum, suæ interpretationi duarum Origenis Homiliarum in Canticum præfixo: *Origenes*, inquit, *cum in cæteris libris omnes vicerit, in Cantico Canticorum ipse se vicit: nam decem voluminibus explicitis, quæ ad viginti usque versuum millia pene perveniunt primum Septuaginta Interpretes, deinde Aquilam, & Symmachum, & Theodotionem, & ad extremum Quintam Editionem, quam in Actio littore invenisse se scribit, ita magnifice, aperteque disseruit, ut inde mihi videatur in eo completum esse quod dicitur: Introduxit me Rex in cubiculum suum.* Horum Commentariorum pars non contemnenda in Editione Latina hodieque supersest, sed male in Homilias distributa, ut ostendemus inferius, cum de superstitibus Origenis Operibus erit agendi locus. Homilias autem in Canticum duas Hieronymus Latine explicavit, *quas,*
F ut ipse ait, *in morem quotidiani eloquii parvulis adhuc lactentibus* (Origenes) *composuit.*

V. Isaiam Adamantius Commentariis, Homiliis, & Scholiis interpretatus est; & Commentariorum quidem triginta libris, Homiliis viginti quinque. Hieronymus libr. 1. Apolog. adv. Rufin. cap. 3. *Certe etiam Origenes Patriarchen Huillum, qui temporibus eius fuit, nominat; & tricesimum tomum in Esaiam, in cujus fine edisserit: Væ tibi civitas Ariel, quam expugnavit David, illius expositione concludit: ut cum aliter prius sensisse se dicat, doctum ab illo, id quod est verius, confitetur.* Et in Procemio ad primum Commentariorum suorum in Isaiam librum: *Scripsit in hunc Prophetam juxta Editiones quatuor, usque ad visionem quadrupedum in deserto Origenes triginta volumina, è quibus vicesimus sextus liber non invenitur. Feruntur & alij sub nomine ejus de visione τεθραόδων duo ad Gratam libri, qui pseudographi putantur; & viginti quinque Homiliæ: & σημειώσεις quas nos Excerpta possumus appellare.* Plura autem scripsisse illum persuadere possunt

Euseb l. 6. Histor. c. 32. hæc Eusebij verba, unde sua Hieronymus mutuatus est : καὶ ὡσαύτως δὲ καὶ τοῦτον τὸν χρόνον τὰ εἰς τὴν ἑρμηνείαν συνεταίξατο, ὧν εἰς μὲν τὸ τρίτον μέρος τὰ ἐπὶ τὰ μέχρι τῆς τετραποδίων τῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ θεωρίας εἰς ἡμᾶς κατῆλθον τόμοι. *Hac tempestate Origenes commentarios suos in Isaiam composuit, è quibus in tertiam quidem partem Isaiæ, usque ad visionem quadrupedum in deserto, triginta ad nos Tomi pervenerant.* Et continuo de Commentariis ejusdem in Ezechielem agens, viginti quinque sua ætate extitisse ait, neque plures Origenem in hunc Prophetam scripsisse: quasi subinnuens aliquos è Commentariis in Isaiam intercidisse. In antiquo Codice Marchali, unde Isaiæ contextum depromsit Curterius, & cum Procopij Commentariis edidit, Tomorum illorum Origenis numeri ad limbum adscripti sunt, & in tricesimo desinunt, qui notatus est ad oram capitis 29. v. 1. atque hinc proinde pertinuit ad cap. 30. v. 6. unde initium ducit visio quadrupedum.

Ieremiæ Propheiam per Homilias Adamantius explicavit. Quatuordecim ex Homiliis confuso ordine Hieronymus in Latinum sermonem transtulit. Novemdecim habuit Scorialensis Codex, quo usus est Corderius, sub nomine Cyrilli; quarum duodecim inter Hieronymianas iam ante habebantur. Fragmentum ex Homilia trigesima nona decimum offert Philocaliæ caput. Cassiodorus in libro De instit. divinar. Scriptur. cap. 3. asserit Origenem 45 Homiliis Ieremiam exposuisse, ex iisque quatuordecim sibi fuisse inventas, eas nimirum quas Hieronymus Latinitate donaverat. Denique Rabanus Maurus quinque illas supra quadraginta Origenis Homilias in Ieremiam vidisse se asseverat. At in Threnos Ieremiæ novem Origenes dictaverat Tomos, ex quibus quinque duntaxat ad suam ætatem perseverasse Eusebius memoriæ prodidit.

Euseb. libr. 6. Histor. cap. 32. Ezechielem viginti quinque Tomis ab Origene fuisse illustratum docet idem Eusebius. Docet & vetus Marchali liber omnes Prophetas complexus: nam ad Ezechielis oram Origenianorũ Tomorũ numeri suis sunt notati locis, nec plures sunt quam quinque & viginti. Ex Homiliis vero in Prophetæ hujus enodationem pronuntiatis, quatuordecim ab Hieronymo Romanis conversæ verbis in Latinam editionem conjectæ sunt. Ex hoc Origenis loco Tract. 29. in Matth. *Quæ autem sequuntur in textu Danielis, sicut potuimus, exposuimus*, in Danielem aliquid ab ipso compositum fuisse discimus: & è Procemio quoque Hieronymi ad undecimum Commentariorum in Isaiam, in quo ait sese Origenem cum aliis fuisse assectatum in Expositione septuaginta Hebdomadarum; nisi quis hæc in aliis fortasse libris obiter ab Origene tractata fuisse dicat. Multo igitur minus hæc addocent Homiliasne an Commentaria in Danielem ediderit. Cæterum cum novemdecim Origenis Homilias in Ieremiam, falso Cyrillo adscriptas è Scorialensi codice depromserit Balthasar Corderius, & in editionis suæ Præfatione notaverit ejusdem Auctoris Commentarios in Ezechielem & Danielem contineri in hoc ipso Codice, caveat Lector ne eos quoque Cyrillo perperam tribui, itidem ut Homilias in Ieremiam, & ad Origenem pertinere temere existimet: tam enim Cyrilli quam Origenis esse possunt: reipsa quippe in omnes Prophetas scripsisse fertur Cyrillus, & ejus etiam in Danielem Homilias in Vaticana Bibliotheca servari tradit Sixtus Senensis. Rei veritatem vel sciunt, vel scire possunt Scorialenses illi Hieronymiani, qui his thesauris incubant.

Sixt. lib. 4. Bibl. in Cyrillo.

VI. In Duodecim Prophetas viginti quinque ἐξηγήσεων Origenis volumina manu Pamphili exarata reperisse se narrat Hieronymus: plures tamen scripsisse Adamantium significat Eusebius: ζητεῖ τε εἰς τοὺς δώδεκα προφήτας τόμους συνταττόμενα ἀφ' ὧν μόνους εὕρομεν πάντε καὶ εἴκοσι. *Et Tomos in Duodecim Prophetas conscribit, ex quibus quinque & viginti duntaxat reperimus.* In Oseam nonnulla scripsisse fertur, atque item in Zachariam, necnon & in Malachiam: atque hos Commentarios è viginti quinque ἐξηγήσεων illarum numero fuisse arbitror. In Oseam quid commentatus sit his verbis tradit Hieronymus: *Origenes parvum de hoc Propheta scripsit libellum, cui hunc titulum imposuit:* περὶ τοῦ πῶς ὀνομάζεται ἐν τῷ ὥσηε ἰφραΐμ· *hoc est: Quare appellatur in Osee Ephraim: volens ostendere quæcunque contra eum dicuntur, ad Hæreticorum referenda personam. Et aliud volumen* ἀνέκαλυψιν καὶ ἀπόλυσιν, *quod & capite careat & fine.* Addit præterea: *Qui* (Didymus) *tres libros me petente dictavit, quinque quoque alios in Zachariam. Nam & in ipsum duo tantum Origenes scripsit volumina, vix tertiam partem à principio libri usque ad visionem quadrigarum edisserens.* Idem in Prologo ad primum Commentariorum in Zachariam: *Scripsit in hunc Prophetam Origenes duo volumina usque ad tertiam partem libri à principio.* Hæc Hieronymus de Commentariis Origenis in Zachariam: istud vero de ejus voluminibus in Malachiam: *Scripsit in hunc librum Origenes tria volumina, sed historiam omnino non tetigit, & more suo totus in allegorica interpretatione versatus est.*

Hieron lib. De script. Eccl. c. 56. Euseb. libr. 6 cap. 36. Histor.

Hier. Proem. Comm. in Oseam.

Hier. Proem. Comm. in Malach.

VII. De Origenis Exegeticis in Matthæum id habet quoque Hieronymus: *Legisse me fateor ante annos plurimos in Matthæum Origenis viginti quinque volumina, & totidem eius Homilias, Commaticumque interpretationis genus:* hoc est, Commentarios, Homilias, & Scholia. Totidem eius Commentarios numerat Eusebius libr. 6. Histor. cap. 36. Quapropter mendosa

Hier. Proem. Comm. in Matth.

A esse liquet hæc verba è Prologo Hieronymi, qui præfixus est Latinæ interpretationi Homiliarum Origenis in Lucam: *Siquidem illud quod olim Romæ sanctæ Blæsillæ flagitaverat, ut 36 Tomos illius in Matthæum, & quinque alios in Lucam, & 39. in Iohannem nostræ linguæ traderem.* Legendum enim: 25 *Tomos illius in Matthæum.* Corruptam lectionem Erasmus, Sixtus Senensis, & Iosias Simlerus ac Conradus Frisius secuti sunt. Mendosa quoque illa in Rufini Invectiva 2. in Hieron. in quibus viginti sex Origenis in Matthæum libros ab Hieronymo commemoratos fuisse refert; quem etiam errorem secutus est Vincentius Bellovacensis Specul. Doctrinal. libr. 18. cap. 43. Bonam illorum partem Græce repræsentavimus, meliorem tempus consumsit. Misere vero deformata sunt, quæ Latinis Editionibus continentur. Inter Homilias quæ *In diversos* inscribi solent, septem circa Matthæi interpretationem

B versantur, sed quoniam incerti sunt auctoris & fidei, suo loco excutientur.

Erasm. in Censur. lib Orig. Sixt. Bibl. libr. 4. Ios. Siml. & C. Fris. in Ep. ad Bibl. Gesner.

Quinque Tomos Origenis in Lucam Hieronymus commemorat. Novem vero & triginta ejusdem Homilias in hunc Evangelistam Latina oratione expressit, quibus pepercit annorum inclementia, Tomis consumtis. Plures vero ab Origene fuisse conscriptas cur suspicer, faciunt postremæ sex, quæ cum contiguatum in superioribus ordinem non teneant, è majori numero videntur detractæ. Facit & ipse Origenes Tomo 13. in Matth. p. 333. ubi quædam à se in Homiliis in Lucam scripta narrat, quorum nulla in superstitibus Homiliis apparent vestigia. Comment. in Ioh. Tomos triginta duos Adamantius edidit. Ita Rufinus Invect. 2. in Hieron. *Interim Origenis libros, ut supra diximus, in omnem admirationem extollit, & dicit, quod si eos interpretetur Romana lingua, cognoscet quantum boni & ante nescierit, & scire*

C *nunc cæperit, idest in Matthæum, inquit, viginti sex libros* (lege, *viginti quinque*) *& in Lucam quinque, & in Iohannem triginta duos.* Inde est quod in Codice Commentariorum in Iohannem quo usus est Ambrosius Ferrarius novem interruptæ seriei Tomi in 32 Tomos fuerant distributi. Emendetur ergo locus ille Prologi Hieronymi ad Homilias Origenis in Lucam à se conversas: *Siquidem illud quod olim Romæ sanctæ Blæsillæ flagitaverat, ut 36 Tomos* (lege, 25 *Tomos*) *illius in Matthæum, & quinque alios in Lucam, & 39. in Iohannem nostræ linguæ traderem.* Lege, 32. *in Iohannem*; non ut legisse videtur vir eruditus, *triginta quatuor.* Scribit Eusebius ex universa hac Commentariorum mole duos & viginti duntaxat libros suo ævo extitisse. His vero temporibus vix supersunt novem. Duæ præterea in Iohannem reperiuntur Homiliæ inter eas quæ *in diversos* inscribuntur; sed quoniam de ipsarum Auctore non constat,

D de ipsis alias quæstionem habebimus. De Expositionibus in Acta Apostolorum unum illud quod scribam habeo, aliquot Homilias in illa fuisse ab Origene lucubratas: caput siquidem Philocaliæ septimum claudit exiguum fragmentum è quarta Homilia in hunc librum.

Euseb. libr. 6. Histor. cap. 24.

VIII. Ad enodandas Pauli Epistolas ingentem operam & laborem Origenes contulit: præcipue vero circa Pauli Epistolam ad Romanos summam adhibuit diligentiam; nam quæ in Latina Editione à Rufino conversa extant, vix mediam Commentariorum exæquant partem, quos in eam Epistolam ediderat. Rufinus in Præfatione ad Heraclium interpretationi suæ præfixa, *Suades*, inquit, *ut nostra voce quindecim eius* (Origenis) *volumina, quibus Epistolam Pauli ad Romanos disseruit, explicemus.* Ita legerunt & ediderunt Merlinus, Erasmus, & Genebrardus: inde Sixtus Senensis scripsisse Origenem dixit in Epistolam ad Ro-

E manos Commentariorum libros quindecim. At eos viginti numero fuisse asserit Cassiodorus libr. De institut. divinar. scriptur. ita loquens: *Sancti Pauli prima omnium & admirabilior destinata cognoscitur ad Romanos, quam Origenes viginti libris Græco sermone declaravit: quos tamen supradictus Rufinus in decem libros redigens, adhuc copiose transtulit in Latinum.* Confirmatur illud ex his Rufini verbis in Præfatione mox laudata: *Addis autem ne quid laboribus meis desit, ut omne hoc quindecim voluminum corpus, quod Græcus sermo ad quadraginta fere, aut eo amplius millia versuum produxit, abbreviem, & ad media, si fieri potest, spatia coarctem.* Igitur Rufini interpretatio media circiter pars est Origeniani Operis; atqui hæc interpretatio decem complectitur libros; viginti ergo opus Origenianum complectebatur. Igitur pro *quindecim* legendum apud Rufinum *viginti*. Addit deinde Rufinus interpolata fuisse Commentaria Ori-

F genis, & in omnibus fere Bibliothecis defuisse *aliquanta ex ipso corpore volumina.* Epistolam ad Corinthios priorem latissime interpretatum esse ipsum ait Hieronymus Epistol. 52. ad Pammach. Id confirmatur ex ipsius Origenis Homilia 17. in Luc. in qua se disseruisse ait in hujus Epistolæ caput 1. vers. 2. Epistolam quoque ad Galatas Commentariis, Homiliis, & Scholiis explicavit. Testis Hieronymus: *Scripsit ille vir* (Origenes) *in Epistolam Pauli ad Galatas quinque propria volumina, & decimum Stromatum suorum librum commatico super explanatione ejus sermone complevit; Tractatus quoque varios, & Excerpta, quæ vel sola possint sufficere, composuit.* Hæc verba repetit subinde Epistol. 89. ad Augustinum; tum subjungit paulo post: *Hanc autem explanationem, quam primus Origenes in decimo Stromateon libro, ubi Epistolam Pauli ad Galatas interpretatur, & cæteri deinceps Interpretes sunt secuti.* &c. Docet nos etiam Hieronymus tribus voluminibus Epistolam ad Ephesios eumdem illustrasse, ipsumque se fuisse secu-

Hieron. in Præfat. Comment. in Epist. ad Galat.

tum ; quod iterat libr. 1. Apolog. adv. Rufin. cap. 4, & 5. Fragmentum è libro tertio in A
Epiſtolam ad Coloſſenſes adducit Pamphilus in Apologia. In priorem ad Theſſalonicenſes Epiſtolam ἑξηγητικὰ edidiſſe Origenem diſcimus ab Hieronymo, cujus hæc verba ſunt Epiſtol. 152. ad Minerium & Alexandrum : *Origenes in tertio volumine* ἐξηγητικῶν *Epiſtolæ Pauli ad Theſſalonicenſes primæ, poſt multa quæ vario prudentique ſermone diſſeruit, hæc intulit : de quibus nulli dubium eſt Acacium plenaque libaſſe.* Atque hæc ἐξηγητικὰ libr. 2. contra Celſum laudantur. Decerptis è libro Origenis in Epiſtolam ad Titum laciniis locupletavit Apologiam ſuam Pamphilus, eaſque ita commendavit : *Quæ quidem non in publico dicta ſunt ab eo, ideſt in communi Eccleſiæ auditorio, ne forte putetur propter audientes favorabilem aptaſſe ſermonem : ſed ex illis hæc libris protulimus, quos in ſecreto apud ſemetipſum nullo arbitro intercedente dictabat.* Denique in Epiſtolam ad Ebræos Commentaria & Homilias emiſit. Commentariorum B
fragmentis in Apologia uſus eſt Pamphilus. Quæ ſi quis ex Homiliis profecta eſſe velit ; ſciat ille, nulla ex Homiliis teſtimonia Pamphilum hoc Opere protuliſſe : id ipſe aſſeverat: *Incipientes igitur indiciis ſcriptorum ſuorum oſtendere quid de ſingulis ſenſerit, ex his præcipue libris teſtimonia congregabimus, quos accuſatores ejus quam maxime criminantur, ideſt quos per ſpatium & quietem in ſecreto conſcripſit ; hos enim aſſerunt maxime à prædicatione Eccleſiaſtica diſcrepare.* Quamvis autem Homilias aliquot per otium, ut dixi, lucubraverit, in ſecreto tamen conſcriptæ dici non poſſunt, quæ ad id conſcribebantur, ut populo univerſo audiente recitarentur. Homilias autem Origenis in illam ad Ebræos Epiſtolam allegat Euſebius libr. 6. Hiſt. cap. 25.

Vtrum Apocalypſeos myſteria ſcriptione aliqua Adamantius aperuerit, incertum eſt ; conſtat illud modo, mente id deſtinaſſe ipſum, cum Matthæum interpretaretur, in ſenecta C
nempe ætate ; Tractatu quippe 30. in Matth. futurum pollicetur, ut ad libri hujus enodationem animum aliquando appellat. Quod ſi ſpem fefellit eventus, conſilium morte pe-
Epiph. Hær. 64. cap. 3. remtum crediderim. Tradit certe Epiphanius, ut ſupra dictum eſt, propoſitum fuiſſe Origeni Scripturam univerſam enarrare.

SECTIO TERTIA.

DE ORIGENIS EXEGETICIS QVÆ SVPERSVNT, DEQVE VETVSTIS IPSORVM INTERPRETATIONIBVS.

D

I. *De Exegeticis in Geneſim*, II. *Exodum*, III. *Leviticum*, IV. *& Numeros*; V. *in Joſue, Judices, Reges*, VI. *Pſalmos, & Proverbia*; VII. *Canticum Canticorum*, VIII. *Iſaiam*, IX. *Jeremiam*, X. *Ezechielem*, XI. *& Oſeam*; XII. *in Matthæum*, XIII. *Lucam*, XIV. *Johannem, & Acta Apoſtolorum*; XV. *& in Epiſtolas ad Romanos, Coloſſenſes, Titum, & Ebræos.*

I. EX immenſo Origenianorum ἐξηγητικῶν numero, ne brevis hæc quidem, quam recenſuimus, ſeries ab injuria temporum fuit immunis ; maxima ſiquidem ſcri- E
ptionum illarum pars intercidit, adeo ut perpaucæ admodum vetuſtatis ſubterfugerint invidiam, & velut laceræ è naufragio tabulæ ad nos tranſmiſſæ ſint. Laceras dixi, nam vel truncatæ, & magna ſui parte mutilatæ, & male multatæ ſunt, vel perverſis interpretationibus deformatæ. Attamen ut in aurificum officinis pretiosa ipſa ſcobs eſt, & ſtudioſe colliguntur ramenta ; ita nos aureas magni Origenis reliquias, quoadejus fieri poterit, è tenebris ac pulvere vindicemus. Initium erit à Geneſi. Hanc diximus ſuperiore ſectione tredecim Commentariorum libris fuiſſe ab Origene expoſitam. Ex his fragmenta duo libris ſuis De præparatione Evangelica Euſebius inſeruit : prius extat libr. 7. & capitis prioris Geneſeos verſum duodecimum explicat ; Commentariorum autem partem eſſe ex ſtilo arguitur : poſterius illuſtrat capitis ejuſdem verſum decimumquartum, jacet autem F
in libro ſexto Euſebij. Habetur etiam in Philocaliæ capite 22. fragmenti hujus pars aliqua, unde diſcimus è tertio Tomo Commentariorum Origenis depromtum illud eſſe. Aliud præterea reperitur Philocaliæ cap. 14. ubi ex eodem Tomo petitum id eſſe ſignificatur. Ex horumce librorum Præfatione exiguum fragmentum, & aliud quoque è libro primo recitat Pamphilus in Apologetico. Scripſerat Origenes Homiliarum myſticarum in Geneſim libros duos : illarum partem eſſe ſeptemdecim eas quæ ſuperſunt arbitratus eſt Sixtus Senenſis. Huic ego neutiquam aſſentiri poſſum : Homiliæ enim quas habemus, ex tempore videntur fuiſſe pronuntiatæ, & ab actuariis in literas relatæ ; myſticæ vero meditate per otium elaboratæ, & ab Origene ipſo editæ ſunt. Editio Merlini Hieronymo tribuebat earum interpretationem quæ ſuperſunt ; hanc Rufino deberi agnoverunt Eraſmus

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

A & Genebrardus. Id probatur ex ipsius Prologo ad Vrsacium: *Nam & promisisse me memini, ut si quæ sint Adamantij senis in Legem Moysi dicta colligerem, atque ea Latino sermone nostris legenda transferrem*: & deinde: *Igitur ut possum quæ injunxisti explicare contendo. Iam enim ex omnibus quæ in Lege scripta reperi, solæ ut puto in Deuteronomio desunt oratiunculæ.* Atqui Latine redditas habemus Homilias in quatuor priores libros Pentateuchi; quis ergo Rufinum Interpretem ausit infitiari? Probat ipsum hoc Peroratio subjecta interpretationi Commentariorum Origenis in Epistolam ad Romanos, quam Rufino adscribendam esse suo loco docebimus: is in ea se Origenis Homilias in Genesim, Exodum, & Leviticum Latine convertisse scribit. Nulla itaque adhibenda est fides antiquo Codici Bibliothecæ Regiæ, in quo illa ipsa de qua agimus Homiliarum Origenis in Genesim interpretatio Hieronymo adscribi-

B tur. Observet interim Lector, postremam Homiliam bona sui parte esse mutilatam; nam omnes Patriarcharum benedictiones pro instituto non persequitur, & solenni caret clausula, quam Homiliis suis omnibus Origenes imponere consuevit.

II. Commentariorum in Exodum lacinias aliquot vigesimo sexto Philocaliæ capiti Basilius & Gregorius intexuerunt. Homiliæ vero duodecim Latina editione continentur. Nomen Interpretis adscriptum non est, sed ex Prologo Rufini ad Vrsacium, & ejusdem Peroratione ad interpretationem Commentariorum Origenis in Epistolam ad Romanos, quæ mox laudavimus, manifestum est non alium Interpretem quam Rufinum quæri debere: id quod vel ex ipsa stili similitudine statim deprehendas. Fallitur ergo Sixtus Senensis Hieronymo interpretationem hanc tribuens.

C III. Ad interpretationem Homiliarum Origenis sexdecim in Leviticum Rufino itidem adjudicandam, & arguendum Sixtum qui eam Hieronymo adscribit, valere debent eadem argumenta. Qualiter autem in interpretandis Homilijs illis, & quæ in Genesim, & quæ in Exodum habitæ sunt se gesserit Rufinus, id ipse declarat in Peroratione mox citata: *Fateor namque, Heraclì frater amantissime, quod dum tuis desideriis satisfacere cupio, oblitus sum pene mandati quo præcipitur: Onus supra vires tuas ne levaveris: quamvis nobis nec in cæteris quæ te insistente, imo potius pensum diurni operis exigente, in Latinum vertimus, defuerit plurimus labor, dum supplere cupimus ea quæ ab Origene in auditorio Ecclesiæ ex tempore, non tam explanationis, quam ædificationis intentione perorata sunt: sicut in Homilijs, sive in Oratiunculis in Genesim & in Exodum fecimus, & præcipue in his quæ in librum Levitici ab illo quidem perorandi stilo dictata, à nobis vero explanandi specie*

D *translata sunt. Quem laborem adimplendi quæ deerant idcirco suscepimus, ne pulsatæ quæstiones & relictæ, quod in Homiliatico dicendi genere ab illo sæpe fieri solet, Latino Lectori fastidium generarent.* Egregium scilicet Interpretem, de suo quidquid libitum est largientem. Hoc illi debemus tamen, quod legitimo suo auctori restituræ sunt; quæ inter Cyrilli Opera falso venditabantur. Itaque Bellarminus, qui lib. 4. De verbo Dei, cap. 11. essentne Origenis definire non ausus fuerat, easdem in libro De scriptor. Eccles. absque hæsitatione huic attribuit. Vnde explodendus Hetetodoxus quidam, qui eas posuit nuper inter opera Origenis supposititia. Cæterum primum Philocaliæ caput fragmentum exhibet ex Homilia secunda in Leviticum, quæ quidem ab Homilia secunda Rufinianæ collectionis plane diversa est. Decurtatam ea particula & mutilatam à Rufino Homiliam hanc opinati sunt quidam; sed multo

E verisimilius est plures fuisse Homiliarum istarum collectiones, & in una quidem secundum tenuisse locum Homiliam illam, unde prodiit Philocaliæ fragmentum, quæ à Rufiniana collectione abfuerit. Homilias quidem in Numeros, quæ supersunt, à se collectas & digestas Rufinus ipse prædicat, ut mox dicemus. Homiliæ in Ieremiam ab Hieronymo Latine redditæ, alio ordine in Editione Latina, quam in Codicibus Græcis collocatæ sunt: quod & alibi factum observabimus. Idem itaque Homiliis in Leviticum contigisse, & pro Interpretum, studiosorumve libitu variis modis fuisse selectas, & ordinatas existimare proclive est.

IV. Ex Prologo quem præfixit Rufinus interpretationi suæ octo & viginti Homiliarum Origenis in Numeros, quæ ad hanc diem supersunt, & ex ipso etiam stilo intelligitur

F vehementer eos falli, quicunque alium Interpretem assignant quam Rufinum. *Quæcunque*, inquit, *in Numerorum libro, sive Homiliatico stilo, sive etiam ex his quæ Excerpta appellantur, scripta reperimus, hæc perurgente te* (Vrsacium alloquitur) *Romana ut potuimus voce ex diversis in unum ordinem collecta digessimus.* Has nempe quas habemus Homilias undecunque collectas pro arbitrio suo in ordinem disposuit, simulque etiam Scholia ipsa permiscuit; quod Rufino Interprete dignum erat. Inanis itaque est Andreæ Riveti Observatio, Auctorem Homiliarum istarum Latinum esse ex eo arguentis, quod Homil. 12. differentia notetur inter, *excudere*, & *excidere*: quæ Rufini Interpretis munificentiæ accepta referenda sunt. Oratiunculas vero in Deuteronomium quominus Latine expoſuerit, quemadmodum animo destinaverat, mors impedimento fuit.

V. Homilias Origenis in Iosue sex & viginti Latinas nobis exhibet Editio. Hieronymo

interpretationem tribuit titulus Prologi: sed tam interpretatio, quam interpretationi præfixus Prologus prorsus Rufinum auctorem habent. Ac stilus quidem stilo superiorum Homiliarum cum orationis contextu, tum dictionum delectu perquam similis est. Nec interpretem se dissimulat ipse Rufinus in Peroratione suæ interpretationis Commentariorum Origenis in Epistolam ad Romanos. Prologus quoque Rufinianas merces olet. Cur Hieronymo tributus sit, caussæ id fuisse puto. Scripserat in Prologo Galeato Hieronymus: *In Templo Dei offert unusquisque quod potest; alij aurum, argentum, & lapides pretiosos: alij byssum & purpuram, & coccum offerunt, & hyacinthum: nobiscum bene agitur, si abtulerimus pelles, & caprarum pilos.* Hæc in Prologo suo expressit Rufinus, & dilatavit. Idem Chromatium alloquitur, quem Præfationibus suis in Paralipomena & in Tobiam Hieronymus compellat. Hos illi titulos largitur Rufinus: *O mi semper venerabilis pater Chromati*; istos Hieronymus in Prologo libri 2. Comment. in Habacuc: *Mi Chromati, papæ venerabili.* Ex his natus error. Nec id casu tamen, sed dolosis Rufini artibus factum conjicio, qui cum se Origenismi vulgo suspectum esse, propterea que minus vendibiles merces suas intelligeret, fucum incautis lectoribus facere voluisse verisimile est; Hieronymi autem adversarij sui nomen præscripsit, quo eum quoque in Origenismi suspicionem vocaret, à quo tam sæpe doctrinæ hujus fuerat criminatus. Simili vafritie adversus eum usus est in Peroratione interpretationis Commentariorum Origenis in Epistolam ad Romanos, ut suo loco à nobis dicetur. Rufini autem non minus familiaris fuisse videtur Chromatius, quam Hieronymi, ut pote Episcopus Aquileiæ, quæ Rufini patria fuit. Gratianus Causs. 25. quæst. 1. ex Homilia 15 Origenis in Iosue locum affert, quem Gregorio adscribit. Nempe locum hunc sibi usurpaverat Gregorius, quem aliunde arreptum esse Gratianus advertere debuit. Homiliæ vigesimæ insigni parte constat duodecim Philocaliæ caput. Hanc si cum Rufini interpretatione contuleris, verene hæc in laudata toties Peroratione de se prædicaverit Rufinus, deprehendes: *Nam illa quæ in Iesu Nave, & in Iudicum librum, & in trigesimum sextum, & in trigesimum septimum, & trigesimum octavum Psalmum scripsimus, simpliciter expressimus ut invenimus, & non multo cum labore transtulimus.* Rufinum quidem interpretationis hujus auctorem agnoscit Erasmus: at Præfationem confictam à Bibliopolis & suppositam existimat, idcirco quod solœcismis & sermonis ineptiis scateat, & quod Homilias istas in Iosue extemporales esse significet, cum scribat tamen Athanasius diligentissimum Origenem fuisse. Futilia sane argumenta. Quasi non orationem suam stribligin ibus quoque inquinaverit Rufinus; quasi non homilias & ex tempore pronuntiaverit Origenes, & per otium lucubraverit, ut infra demonstrabimus. Hæc Erasmi censura quantumvis inepta, ineptiorem etiam istam à Magdeburgensibus expressit: *In librum Iesu Nave Homiliæ 26 supersunt, quas non esse Origenis Erasmus iudicat, ex solœcismis dictionum, & locutionum improprietate, & sermonis ineptiis; item ex singulis allegorijs; tum quod Hieronymus in Catalogo Scriptorum nullam hujus operis mentionem faciat.* Quod de Præfatione dixit Erasmus, de Homilijs dictum arbitrati sunt Magdeburgenses. Id longe abest ab Erasmi sententia: nam hoc argumento suppositiam putat Præfationem, non quod Homilias istas Origeni falso ipsi adscribat, sed quod ex tempore ab ipso recitatas fuisse doceat. Tum addit: *His adiiciam quod ut Hieronymus in Catalogo Scriptorum nullam hujus Operis facit mentionem, ita Rufinus in Peroratione quam paulo ante citavimus, profitetur se hujus libri, & sequentis Iudicum interpretem.* Ait Erasmus opera sua recensentem Hieronymum in Catalogo Scriptorum nullam Interpretationis hujus feciisse mentionem; Rufinum vero in Peroratione subjecta Commentariis Origenis in Epistolam ad Romanos se ejus auctorem esse professum. Atque ait id quidem, ut Rufinum, non Hieronymum, Interpretationis hujus auctorem esse probet; non ut falso Homilias ipsas Adamantio adscribi demonstret, quod putaverunt Magdeburgenses. Sic demum concludit: *Hæc pluribus inculcare visum est, ob morosa quorumdam crassaque iudicia, qui nimium tribuunt quibuslibet titulis ac Præfationculis.* Quibus verbis satis ostendit se de Præfationis, non de Homiliarum Auctore disputasse. Et tamen Magdeburgensium sententiam amplexū esse video Gulielmum Perkinsium, aliumque ætatis hujus Heterodoxum, virum bene doctum, cujus nomini parco.

Erasm. in Censur. libr. Orig.

Magd. Cent. 3. cap. 10.

Perkins. in Problemate De eventi in fidei Romanæ Catholicismo

Ex eadem Rufini Peroratione proxime commemorata Homiliarum novem in Iudices auctor esse Origenes, Rufinus Interpres, & quidem, si quid ipsi credendum, satis accuratus deprehenditur. Nec aliunde profectam dicas Homiliam unicam in Reges Latine editam, sive opus ipsum, sive interpretationem spectes. Illud in ea maxime animadverti velim, quod habetur circa initium: *Nolite ergo in nobis illud requirere quod in Papa Alexandro habetis. Fatemur enim quod omnes nos superat in gratia lenitatis.* Alexandrum Hierosolymitanum Præsulem significat, à quo ad Presbyterij ordinem fuerat promotus. Quod cum ignoraret Andreas Rivetus, frustra ex iis occasionem sumsit Homiliæ hujus Origeni abjudicandæ. *At quis ille*, inquit, *Alexander Papa? Si primus Episcopus Romanus ejus nominis, multo antiquior est: sin vero Episcopus Alexandrinus, multo recentior; successit enim Achillæ anno Christi 311; cum Origenes*

A *extremum diem obiisset circa annum* 256. Alteram Homiliam de Engastrimytho, quam è Vaticana Bibliotheca erutam publicavit Allatius, & Codicis fides, & stilus ipse, & Eustathij Diagnosticus Origenis esse demonstrant.

VI. Agnoscimus etiam ex proxime allato Rufinianæ Perorationis testimonio Homilias novem in Psalmos 36, 37, & 38, Origeni merito adscribi, Rufino vero interpretationem; eamque simpliciter fuisse expetessam. In gratiam Aproniani viri nobilis, & caussæ suæ faventis laborem hunc susceptum à se declarat in Prologo his Homiliis præfixo. Tangendus hic obiter Erasmus, qui in Censura super his Homiliis, criticæ suæ nimium permittit, earumque auctorem, & interpretem, dubios facit: *Nec ipse*, inquit, *qui præfatur, profitetur se has Homilias simpliciter vertisse, ut habeantur apud Græcos, nec illic exprimit nomen Auctoris.* Ve-
B rum quidem; at meminisse debuerat Erasmus Auctorum nomina Operum initiis præscribi solere, ac proinde præfantem Rufinum necesse non habuisse profiteri has Homilias se ex Origene vertisse, cum id titulus clamaret. Futilius etiam est argumentum petitum ex Peroratione, in qua nomen Auctoris non expressit. Agebat de Operibus Origenis à se interpretatis; Origenem ipsum nominaverat; Homiliarum ipsius in Genesim, Exodum, & Leviticum mentionem fecerat: addit deinde: *Nam illa quæ in Iesu Nave, & in Iudicum librum, & in trigesimum sextum, & in trigesimum septimum, & trigesimum octavum Psalmum scripsimus, simpliciter expressimus ut invenimus.* Facile sane intelligitur hæc quoque Opera, itidem ut proxime commemorata, Origenis esse, cujus nomen ad singula apponere superfluum fuisset & molestum. Quod si hæc Origeniani nominis prætermissio dubium Auctorem facit,
C cur de Auctore Homiliarum in Psalmos dubitavit Erasmus, de Auctore Homiliarum in librum Iudicum neutiquam dubitavit? par enim erat utrobique ratio. Eodem modo de Auctore interpretationis ratiocinamur: quænam enim hæc est ἀποκλησις, reliquarum Homiliarum in Peroratione memoratarum interpretationem tribuere Rufino; hanc vero illi, earum itidem ut aliarum interpretem se profitenti abjudicare? Magni profecto & excellentis ingenij vir fuit Erasmus, sed præcipitis iudicij. Hanc tamen eius censuram sequuntur Magdeburgenses, sequitur & Robertus Cocus Anglus, eamque hoc fulcit argumento; *quod in diversis textibus explicandis, quomodo Latine, quomodo Græce se habent narrat. Exempli gratia in Psalmum* 36: *Hic (inquit, verba faciens de textu quodam in Deuteronomio) ubi Latine dicitur: In zelum adduxerunt me, & ego in zelum adducam, in Græco idem ipse sermo est, qui &*
D *in Psalmi initio est dictus: Æmulati sunt me, & ego æmulabor eos.* Parum enimvero perspecta fuit huic censori Rufini licentia, cui solenne est ejusmodi additamenta ad Auctoris contextum adjicere. Hoc amplius, Erasmus ex Origenianis in Psalterium Commentariis depromtum hunc Homiliarum librum, liberius conversum, & in Homilias dissectum, immani prorsus audacia conjectat. Nam ejusmodi feratur conjectorum licentia, iam vero quid erit certum, quid constans in literis? antiqui rerum confundentur fines, & omnia sus dequevertentur. Merito itaque hanc Erasmi censuram confutat Genebrardus in Collectaneis, multisque ac solidis rationibus has Homilias auctori suo Origeni asserit. Atque ex eo quoque refellitur Gulielmus Perkinsus Anglus, qui Homilias duas in Psalmum 38. ex genuinorum Origenis Operum serie expungit. *Perkins. in Problem. de ementito Romana fidei Catholicismo.*

E Antonius Verderius Supplemento Epitomes Bibliothecæ Gesnerianæ Bibliothecam, sive Antiquitates Constantinopolitanas subjunxit, in quibus inter libros Illustriss. Principis Domini Iacobi Marmoretæ hunc recenset, cui titulus est: *Origenis explicatio in Psalterium David.* Tum subjicitur: *Et rursus in explicationem Origenis habet solutionem explicationis Iohannes Mabropoda Metropolitanus sanctissimæ Metropoliticæ Ecclesiæ Euchaitarum: atque ipse Origenes, uti habet suam explicationem, filius est S. Hippolyti Philosophi, & Martyris.* Hæc ipsa ad calcem Apparatus sui adjecit Possevinus, cum variarum Bibliothecarum Catalogos pertexeret. Quæ cum satis obscura sint, ego sic intelligo, Origenem in hac Expositione Psalterij imitatum esse Hippolytum, quem Commentarios in Psalterium scripsisse tradit Hieronymus. Eumdem *Hieron. De script. Eccl. cap.* 36.
F autem Hieronymum alibi probavimus falso ibidem docuisse Origenem in Hippolyti æmulationem ad interpretandas Scripturas sese accinxisse. Igitur vel Catalogi concinnator, vel qui Codicem ipsum descripserat, Origenem putavit in explicando Psalterio Hippolyti imitatorem & filium fuisse. Scribunt præterea Iosias Simlerus, & Conradus Frisius in Epitome Bibliothecæ Gesnerianæ, aliique, Origenianam Psalterij expositionem in Cæsarea Viennensi Bibliotheca asservari. *in Origene.*

Porro è Tomis in Psalmum primum habemus partes aliquas apud Epiphanium Hær. 64. cap. 6. & Philocaliæ cap. 2, & 3. & apud Eusebium libr. 6. Histor. cap. 25. & iterum apud Epiphanium in eadem Hær. cap. 10. & apud Pamphilum in Apologetico, ubi sextam adversus Origenem criminationem refellit. Rursum insigne segmentum è Tomo in Psalmum quartum capite 25. exhibet Philocalia; & aliud è Commentariis in Psalmum sextum Apologeticus Pamphili, septimam confutans adversus Origenem criminationem; & aliud

iterum idem Apologeticus, sextam criminationem tractans, è Commentariis in Psalmum decimum quintum; & aliud denuo ibidem, è Commentariis in Psalmum decimum octavum; & rursum aliud Philocalia capite primo, è Commentariis in Psalmum quadragesimum. At Eusebius libr. 6. Histor. cap. 38. profert particulam ex Homilia ad Psalmum 82. Hæ omnino reliquiæ è tot Homiliis & Tomis temporum injuriæ subductę sunt. Commentariorum in Proverbia fragmenta duo in Apologetico suo Pamphilus ab interitu vindicavit. Aliud quoque in Catena Mazariniana in Lucam extat; sed Catenarum fragmenta recensere nobis hic propositum non est.

VII. E parvo Tomo in Canticum, quem juvenis scripserat Origenes, particulam quamdam habemus Philocaliæ capite septimo. E secundo vero Tomo Commentariorum quos decem voluminibus grandior natu digessit, aliud segmentum reperimus vigesimo sexto capite Philocaliæ, quæ in eo finem facit. Eorumdem vero voluminum decem Prologum, cum sequentium Tomorum initio Latina Origenis repræsentat editio, à Rufino interpretatum, sed deformatum, & pro Homiliis perperam venditatum. Cur ita sentiam, causas afferam adversus nonnullos, qui de Operis hujus Auctore falsa senserunt. Eius quidem scriptor esse Origenes ex stilo deprehenditur, & ex allegoricis & tropologicis expositionibus, in quas ab historicis excurrit. Id probant præterea sententiæ earum consimiles & germanæ, quæ in duabus Homiliis ab Hieronymo conversis occurrunt: *Epithalamium*, inquit in Prologo, *libellus, ideſt nuptiale carmen, in modum mihi videtur Dramatis à Salomone conscriptus, quem cecinit instar nubentis sponsæ & erga sponsum suum.* In Homilia vero priore ab Hieronymo Latine reddita: *Hæ quippe in hoc libro*, inquit, *fabula pariter & Epithalamio sunt personæ, ex quo & Gentiles sibi Epithalamium vindicarunt, & istius generis carmen assumtum est. Epithalamium siquidem Canticum Canticorum.* Primum Cantici versum exponens in Ἀδαμαντίῳ Homilia quæ Prologum excipit, scribit τὸ στηθιαῖον variis nominibus in Scriptura sancta signari, vel vocabulo cordis, vel pectoris ac sinus, si de discumbentibus in convivio agatur; velut cum super pectus Iesu recubuisse dicitur Iohannes, Christi στηθιαῖον esse intelligendum: in Levitico idem exprimi per pectusculum & armum, qui Sacerdotibus separatur; in Cantico vero per ubera. Tum ita concludit: *Cor tuum, ô Sponse meus, ideſt dogmata quæ intra te sunt, vel doctrinæ gratia superat omne vinum, quod cor hominis lætificare solet. Sicut enim in his de quibus dicit: Quia Deum videbunt, cor competenter dictum esse videtur, & inter discumbentes sinus ac pectus ponitur pro habitu sine dubio discumbentium, formaque convivij: & rursus ut apud Sacerdotes pectusculum & brachium mysticis designatur eloquiis; ita etiam arbitror in præsenti loco, ubi amantium habitus & colloquia describuntur, gratissime hoc ipsum principale cordis in uberibus appellatum.* Ecce tibi res eadem in Homilia priore ab Hieronymo conversa, super eumdem Cantici versum: *Congrue sermo divinus unam eamdemque rem pro locorum qualitate diversis vocabulis nuncupat. Quando hostia offertur in Lege, & vult intellectum ostendere, pectusculum separationis affatur. Quando vero recumbit aliquis cum Iesu, & sensuum eius communione perfruitur, non pectusculum ut supra, sed pectus alloquitur. Porro cum Sponsa loquitur ad Sponsum, quia nuptiale carmen inducitur, non pectusculum, ut in sacrificio; non pectus, ut in Iohanne discipulo, sed ubera nominat, dicens: Quia bona ubera tua super vinum. Communica ut Sponsa cum sensibus Sponsi, & scias quia inebriant atque lætificant istiusmodi cogitatus.* Quis non utrumque locum in eadem incude formatum dicat? Merlinus demum in aliquo quidem Codice nomen Hieronymi Operi huic adscriptum sese reperisse dicit, sed in omnibus tamen vetustis, & probatis voluminibus Origenem auctorem signari fatetur. Dubitandum itaque non est, quin Origenem Opus istud de quo agimus, auctorem habeat.

Nunc vero probandum est perperam fuisse illud in ffiomilias distributum, & partem esse Tomorum decem quos in Canticum scripsisse memoratur. Argumento primum stilus est, quem alium esse in Tomis, alium in Homiliis sciunt qui in Origenis lectione versati sunt. Stilus Homileticus familiaris est, simplex, popularis, brevis; alter sublimis, diffusus, curiosus, eruditus. Talis autem scriptio in Canticum, de qua res est. Quorsum præterea Prologus ille? Prologos Tomis numquamnon præfigit Origenes; numquam Homiliis. Postremo solenni hac clausula Origenis Homiliæ fere terminari solent, ut vix unam alteramve ab hoc more discrepantem reperias, ὁ γεγενῆσθαι ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ᾧ ἐστιν ἡ δόξα, κ. τὸ κράτος εἰς αἰῶνας τῶν αἰώνων. cujusmodi nihil in Ἀδαμαντίῳ illis Origenis Homiliis occurrit. Minime ergo Homiliæ sunt, sed Tomi. Optime Vincentius Bellovacensis Speculi Doctrinalis libr. 18. cap. 43, Origenianarum scriptionum numerum contexens, emisisse Adamantium ait in Canticum Homilias duas; in principium vero libri ejusdem libros tres. Nec patitur Operis granditas, ut partem eam esse putemus parvi Tomi, quem juvenis in Canticum elaboravit: cum præsertim fragmentum illud è parvo Tomo, quod Philocaliæ capite septimo adducitur, in his quatuor Homiliis vel Prologo nusquam extet: at illud alterum quod capite vigesimo sexto Philocaliæ ex secundo è decem Tomis depromtum est, in Homilia secunda ex illis quatuor reperiatur. Quapropter verisimile est tres Homilias priores ipsos

esse

A esse priores Tomos tres; postremam vero, quarti partem; quod & ex eorum prolixitate æstimare licet. Denique in eo Opere laudat Origenes Expositiones suas in Exodum, in Leviticum, in Numeros, & in Iosue, quas probabile non est jam tum fuisse elaboratas, cum parvum Tomum in Canticum moliretur, ut pote quem adhuc juvenis composuit; at maturior ætate ad decem Tomos concinnandos accessit. Objici potest scriptum esse ab Hieronymo in Prologo interpretationis Homiliarum duarum in Canticum, Origenem in decem Tomis Septuaginta Interpretes, Aquilam, Symmachum, Theodotionem, & Quintam Editionem magnifice, aperteque disseruisse; quod cum in Ψαλμφδίαις quas tractamus Homiliis non appareat, hinc consequi Opus esse à decem Tomis diversum. Verum sciendum est Rufinum scriptionis hujus esse Interpretem, ut mox ostendam, cui cum solenne

B sit pervertere omnia, & ad libitum recoquere, adeo ut Tomos Origenis in Epistolam ad Romanos ad mediam partem coarctaverit, quis ullam ab eo fidem expectet?

Superest ut Rufinum Interpretem esse demonstremus. Hieronymus in Prologo Homiliarum duarum Origenis in Canticum, de decem voluminibus Commentariorum agens, eorum interpretationem ait à se fuisse prætermissam, quod res esset ingentis otij, laboris, & sumptuum. In libro quoque De scriptoribus Eccles. inter libros Origenis à se conversos, nullam hujus mentionem fecit. Minime igitur Hieronymo adscribenda est hæc interpretatio. Gennadius autem in Catalogo Virorum illustrium significare videtur quæcunq; Origenis opera Hieronymum interpretem non habent, ad Rufinum esse referenda; neutiquam ergo dubitare licet quin interpretatio ea Rufino debeatur: nam antiquam esse, &

C æqualem Hieronymianæ ætatis, & Gennadio antiquiorem stilus satis arguit; qui, ut alia omnia prætermitterem argumenta, solus Rufinum interpretem indicat. Maxime vero indicant selectæ quædam, & magna ex parte barbaræ voces Rufino usitatissimæ, cujusmodi illæ sunt, *attitulare, competenter, complecti* in significatione passiva, *cassare, creatura*, pro creatio, *incorruptio, numerositas, observantiæ, observanter, participium*, pro eo quod est, partis adeptio, *pretiositas, rationabiliter, refutare* pro abnuere, *sequestrari, significantiæ*. Quod si quis opponat interpretationibus suis Prologos Rufinum præfigere solere, ut tradit Gennadius; huic autem libro Prologum ab Interprete appositum non fuisse; sciat ille multos è Rufini Prologis intercidisse; velut illum, quem toties laudavimus, Numeris præfixum, & Vrsacio inscriptum, quem Latina Origenis Editio neutiquam repræsentat.

D Quæ cum ita sint, de nihilo esse patet, quod in vetustis quibusdam Codicibus nomen Hieronymi lucubrationi huic fuit prænotatum, ut observat Sixtus; quodque ex hoc Opere testimonia attulerint Magister Sententiarum, & S. Thomas, sub nomine Ambrosij. Castigandus quoque Erasmus, qui & ipse sentit, & idem ut sentirent Magdeburgenses perfecit, hoc opus esse *Hominis Latini, pulchre docti, ac bene diserti*: propterea quod in Prologo Græcos laudat, velut alienos, his verbis: *Quum apud Græcos, qui eruditi ac sapientes videntur*. Id ipsum liquere ait ex interpretatione *amoris, charitatis, dilectionis*, & *cupidinis*. Demum suspicatur ejus esse, cujus extant libri De vocatione Gentium, & Commentarij in aliquot Psalmos. Quæ quam frivola sint, promtum est ostendere. Ethnicos omnes à Luca in Actis, & à Paulo Ἕλληνας appellari notum est: hinc Iudæi opponuntur τοῖς Ἕλλησι, ideſt, Ethnicis,

E seu Gentilibus. Itaque à Patribus Ἕλληνες, tamquam alieni laudantur, & ab ipso etiam Origene Tom. 15. in Matth. p. 382. ubi ait: ἐαν δὲ τις τῇ ἀθεσπεσίῃ ἐποχῇ ἀδύνατος καταφθορῇ μὴ τ λέξεως, ἕξπη) ἢ ἐπ' ἀληθοφείας, ἀνεγνωσθησε) ἐκ τῶν ἔξω ἑλληνικῶν ἱστοριῶν, ἐν οἷς δόξῃ τὸ παρ' Ἕλλησι σοφίαν ἰσοστιῦται τινες τὸ ἐπαῦθα τοῦ πλησίον νόου τὰ σωτῆρος εἰρημένον παπυικέναι. Cæterum vel ex hoc loco, unde suppositititium esse illud opus conjicit Erasmus, ubi non obscuris verbis Platonis laudatur Symposium, in quo de amoris natura disseritur, conjectura non levis capi potest, auctorem Operis hujus esse Origenem, cui Platonis disputationes suos in usus convertere solenne est. Quod ad vocum illarum, *amoris, charitatis, dilectionis*, & *cupidinis* attinet, hæc atque alia ejus generis, quæ Romanum scriptorem sapiunt, Rufini perfidiæ debuerunt adscribi. Quale illud est quod observat Robertus Cocus Anglus, dixisse Auctore Commentarij hujus, *Verbum Dei apud Græcos masculino genere proferri, apud nos neutro genere*: & qualia sunt ea loca Operis istius de quibus ait Bruno Amerbachius Præfat. in Hieronymi Tomum 7. *Multa sunt, quæ Latini hominis esse non Græci comprobent*. Quorum iudicium, ut & illud Gulielmi Perkinsi, inter rejicula & spuria hoc opus recensentis, merito flocci facimus.

Erasm. in Censur. libr. Orig. Magd. Cent. 3. cap. 10.

Perkins. in Problemate De eventito fidei Romanæ ibidem.

Præter parvi Tomi fragmentum, & amplas è decem Tomis lacinias, duæ quoque supersunt Homiliæ ab Hieronymo Latino sermone explicatæ *fideliter magis, quam ornate*, ut ipse ait in Prologo ad Damasum. Homiliam priorem in partes duas perperam Merlinus dissecuit; primam partem Epistolæ pro Præfatione venditans. Errorem viderunt Erasmus, & Genebrardus, & in suis Editionibus correxerunt; parte utraque in vnum conjuncta.

VIII. Superiore Sectione diximus Origenem triginta voluminibus, & viginti quinque

Homiliis Isaiam explicasse. E libro primo Commentariorum fragmentum affert Pamphilus in Apologetico ; & aliud paulopost è libro vigesimo octavo. Ex Homiliis supersunt omnino novem in Editione Latina. Interpretis nomen non adscribitur, quem Hieronymum esse censeo. Idipsum censet Erasmus, aitque Hieronymum in Catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum fateri se hoc fragmentum vertisse ex Commentariis Origenis in Isaiam. Equidem id solum in eo Catalogo reperio, ubi de seipso agit Hieronymus: *In Hieremiam & in Ezechielem Homilias Origenis viginti octo, quas de Græco in Latinum verti ; de Seraphim & Osanna.* Atqui Homiliarum quæ extant, prior agit de Seraphimis stantibus super solium Domini Isaiæ 6. 2. sed leve est hoc argumentum, ad probandum istas novem Homilias Hieronymum convertisse. Verisimilior mihi conjectura capitur ex stilo, & ex delectu quarumdam dictionum, quas frequentius sibi Hieronymus ascisсere amat, quod optimum est internoscendis Scriptoribus argumentum. Dictiones illæ sunt: *absconsus, dominicus nuncupatius, principale* pro eo quod est τὸ ἡγεμονικὸν, *principari alicui, principalis, prophetes, repromitto, repromissio, speculatorius, turpiloquium, Zabulus, cuncta Evangeliorum*, aliaque ejusmodi. Notet diligens Lector Homiliam nonam mutilam esse in editionibus Merlini, Erasmi, & Genebrardi, & postrema parte truncatam, eique supplendæ detractam fuisse partem postremam Homiliæ nonæ (juxta Hieronymi collectionem sextæ) in Ieremiam, ab his verbis: *Conversi sunt ad iniquitates patrum priorum.* Iamdiu vero in his Homiliis error iste inolevit: Codices siquidem manu exarati Bibliothecæ Regiæ eadem deformitate vitiati sunt. Nempe facile contigit ut librarius imprudens ad describendam postremam partem Homiliæ Origenis in Isaiam nonæ, ab Hieronymo conversæ accedens, casu inciderit in postremam partem Homiliæ Origenis in Ieremiam nonæ, ab Hieronymo itidem conversæ. Vnde non inane quoque sumitur argumentum Homiliarum in Isaiam non secus interpretem esse Hieronymum, ac Homiliarum in Ieremiam. Profecto caussæ fuit hic error, cur postrema pars Homiliæ in Isaiam nonæ interciderit.

IX. Observavimus supra quinque & quadraginta in Ieremiam Homilias Origenem elimasse. Ex ingenti hac Homiliarum strue quatuordecim Latine refudit Hieronymus, ut ipse de se testatur in Præfatione Homiliarum Origenis in Ezechielem, & in libro De scriptor. Eccles. Novemdecim Græce edidit Balthasar Corderius è Scorialensi Bibliotheca, suamque interpretationem adjunxit. Cyrilli vero præfixit nomen, deceptus ab antiquo Codice, optimæ cæteroquin notæ. Istæ nominum commutationes ex eo oriuntur persæpe, quod in idem compacta volumen plurima variorum opera, partim auctorum suorum inscripta nominibus, partim destituta, librarios facile fallant, carentem auctoris sui nomine scriptionem ad eumdem pertinere credentes auctorem, cujus nomen præ se fert scriptio proxime antecedens. Non in his vero duntaxat, sed in aliis etiam lucubrationibus, Origenis nomen cum Cyrilli nomine permistum ac confusum est. Sexdecim Origenis Homilias in Leviticum vetustæ Cyrilli habent editiones, & Cyrillo adscribunt. Commentarium quemdam in Marcum (quem aliquando cum Deo publici juris faciemus) Origeni Codices quidam, Cyrillo nonnulli, Victori Antiocheno alij tribuunt. Novemdecim itaque Homilias Cyrillo perperam adscriptas Adamantio restituendas judicamus hoc argumento, quod inter quatuordecim Origenis Homilias ab Hieronymo conversas duodecim ex iis reperiantur, quas Græce Corderius publicavit. Accedit Vaticani Codicis auctoritas, has ipsas novemdecim in Ieremiam Homilias habens, & Origeni assignans. Septem ex illis emisit in lucem Michaël Ghislerius in Catena sua in Ieremiam ; eas nimirum quæ in Hieronymianis deerant. Eundem inter illas ordinem ponit Codex uterque, atque eum legitimum, & Ieremiæ locis quos enarrant, consentaneum. Nam quem tenuit Hieronymus, confusus ille est, vel ipso fatente: *Itaque* inquit, *post quatuordecim Homilias in Hieremiam, quas jampridem confuso ordine interpretatus sum.* Vnde manifestum est titulos his Homiliis præfixos Hieronymi non esse. Ad hæc fragmentum ex Homilia trigesima nona, capite decimo Philocaliæ exhibetur.

X. Tomi Origenis in Ezechielem vigesimi particula quadam constat undecimum Philocaliæ caput. Hieronymus vero quatuordecim ejusdem Homilias in hunc ipsum Prophetam Romanis verbis expressit. Testis Prologus in earum Homiliarum fronte collocatus: testis & liber De Scriptor. Eccles. cap. 146. Testis quoque Rufinus Invect. 2. qui & ad Vincentium Prologum scriptum fuisse docet. Miratur Erasmus quid sit cur Hieronymus, alias creber Præfationibus, nihil ad Homilias in Isaiam, & Ieremiam à se Latine redditas præfatus sit ; in Prologo autem ad Homilias in Ezechielem erasum queritur Hieronymi nomen, & ejus quoque quem Hieronymus alloquitur. Suspicatur vero Prologos fuisse sublatos ab his ad quos scripserat, postquam Origenis nomen factum est Romanis invidiosum, & verisimile esse in his Prologis Hieronymum magnifice prædicasse Origenis ingenium. Ego vero singulis libris Origenis à se expositis Prologos præfexuisse Hieronymum

Erasm. in Censur. libr. Orig.

A fateor, nam id asserit Gennadius in Catalogo virorum illustrium: at quos prætexuit, non de industria, sed casu & librariorum oscitantia censeo fuisse sublatos; alioquin sublatus quoque fuisset Prologus ad Damasum Homiliis Origenis in Canticum præfixus; & iste alter ad Homilias in Ezechielem. In editione Merlini Prologo præfixus est hic titulus: *Prologus Translatoris ejusdem:* ejus nempe qui antecedentes Origenis Homilias in Ieremiam verterat, quem constat Hieronymum fuisse.

XI. Ostendimus superius ex Proœmio Commentariorum Hieronymi in Oseam, parvum scripsisse libellum Origenem περὶ τῶ πῶς ὠνομάσθη ὁ τῆ ὠσηὲ ἐφεσῖτις, & aliud præterea in eundem Prophetam volumen ἀκεφαλον καὶ ἀτέλεσον. Ex utro petitum sit istud fragmentum, quo conflatur octavum Philocaliæ caput, incertum est; ex alterutro petitum esse
B certum est: nam quamvis id eis præmissum sit: ἐν τῷ εἰς τὸ ὠσηὲ ὑπομνηκῶν, Hieronymus autem loco laudato nullos ab Origene in Oseam scriptos fuisse Commentarios asserat dicens: *Rogavi eum* (Didymum) *ut quod Origenes non fecerat, ipse cumpleret, & scriberet in Osee Commentarios*, intelligendum est plenos in totum Oseam Commentarios Origenem non scripsisse, sed exiguos solum libellos.

XII. Viginti quinque in Matthæum Tomos Origenes elaboravit. Breve segmentum è primo Tomo adducit Eusebius libr. 6. Histor. cap. 25. eoque brevius aliud indidem profert Pamphilus in Apologetico. Aliud è secundo Tomo, Philocaliæ capite sexto exhibetur. Aliud affert è septimo Tomo Pamphilus. Iulius Cæsar Bulengerus in Disputationibus contra Casaubonum Part. 2. Diatrib. 3. pag 191. fragmentum affert ex Origene ad cap. 6.
C Matth. & p. 166. aliud ex eodem ad cap. 23. atque aliud item p. 167. ex iisdem Expositionibus in Matth. cujus locum non indicat. Indiligens profecto Bulengerus, qui unde hæc habuerit sibi, Lectorem non monuit. An ex Codice aliquo manu scripto? vix credo: nam quicunque hodie supersunt, quicunque certe mihi noti sunt, vel à decimo tertio capite vel à sequentibus ducunt initium; in vigesimo secundo, vel citra desinunt. Fortasse igitur ex Catena aliqua prodierunt isthæc. Quanquam nihil habent ejusmodi, quotquot excussimus Catenas ego & Combefisius. In vetustis Codicibus manu exaratis Tomus undecimus cum sex proxime sequentibus reperitur. Codex Ladenburgensis, quo usus est Erasmus, à Matth. 13, 36. auspicabatur, quemadmodum & Holmiensis: Regius priore undecimi Tomi parte multatus est. In Catalogo librorum Ducis Bavariæ notatur Tomus undecimus
D initio quoque mutilus, cum proxime sequentibus quinque. Erasmus in Epistola ad Franciscum Cigalinum affirmat nihil Origenis haberi in decimum Matthæi caput. At Vaticanus Codex fertur constare Tomis decimo, undecimo, duodecimo, & decimotertio. Scripserunt quoque Iosias Simlerus, & Conradus Frisius in Epitome Bibliothecæ Gesnerianæ, haberi in Italiæ Bibliotheca quadam decimum Tomum Commentariorum Origenis in Evangelium Matthæi; item fuisse apud Diegum Hurtadum Venetiis eorundem Commentariorum Tomum 1. (lego X) XI. XII. Quod si par est reliquorum inter se consensus, qualis Regij exemplaris cum Holmiensi, ex uno eodemque Codice descriptos omnes censuerim. Porro levis licet Bellarmini conjectura, qua Commentarios illios ab Origene abjudicat, non tamen ἀνυπόκριτος prætermittenda est. Sic ait ille in libro De scriptor. Ec-
E clesiast. ubi de Origene: *Tractatus quintus in Matthæum videtur esse Latini auctoris: nam adducens Auctor verba Isaiæ 48. Dominus misit me & spiritus ejus: in Græco, inquit, Spiritus sanctus neutri generis est, non masculini, ut apud nos; ubi se inter Latinos numerat. Et si Tractatus quintus Latini auctoris est, non parva suspicio est reliquos etiam Tractatus ejusdem Operis, Latini auctoris esse.* Habetur hic Origenis locus Tom. 13. in Matth. 18. p. 323, 324. Quamvis hoc Bellarmini judicium palam refellat Codicis Græci lectio; ea tamen si careremus, non plus valeret illud adversus hunc Adamantij librum, quam adversus reliquos, quos veterum Interpretum studio Latine redditos legimus: in iis siquidem frequenter ejusmodi occurrunt additamenta Interpretum, suæ linguæ hominibus gratificantium. Legat qui volet pagellas aliquot à Rufino conversas, videbit quam sæpe mantissas similes de suo accudat.

F Amplior est Vetus Interpretatio Commentariorum Origenis in Matthæum, quam Græcum ullum exemplar manuscriptum: Holmiense quippe omnium, quæ quidem ad meam pervenerint notitiam, prolixissimum, à Matthæi capite 13. vers. 36. ad caput 22. vers. 33. pertinet: prisca autem Interpretatio à Matthæi 16. 13. initium ducens, ad 27. 66. progreditur. Hanc Commentariorum partem in Homilias sive Tractatus 35. librarij male feriati diviserunt. Recentior videtur ista divisio temporibus Vincentij Bellovacensis; quippe qui Speculi Doctrinalis libr. 18. cap. 43. libros Origenis sua ætate superstites recensens, cum eos fere commemoret, qui hodieque in Editione Latina comparent, libros in Matthæum viginti sex assignat, corrupta ut dixi exemplaria secutus, quæ totidem pro viginti quinque notabant. Interpretationis auctorem assignare proclive non est. Hieronymus in Prologo Homiliarum Origenis in Lucam scribit nec virium suarum, nec otij, nec laboris fuisse vi-

ginti quinque Tomos illius in Matthæum, quinque in Lucam, triginta duos in Iohannem, A rogante Blæsilla, Romanæ linguæ tradere. Proinde Veteris Interpretationis in Matthæum auctor non est Hieronymus. Minime sane audiendi Iosias Simlerus, & Conradus Frisius, ita scribentes in Epitome Bibliothecæ Gesnerianæ: *Origenis in Matthæum Homiliæ 36, ab Hieronymo translatæ, inter D. Hieronymi Opera habentur:* nam neque extant Homiliæ 36 Origenis in Matthæum, sed 35 duntaxat; neque earum Interpres Hieronymus habendus est; imo Hieronymo recentior est, nam si is ea prodiisset ejus ætate, novam Blæsilla neutiquam postulasset; nec ita scripsisset Hieronymus in Epistol. 65. ad Pammach. & Ocean. cap. 2. *Centum quinquaginta anni prope sunt, ex quo Origenes mortuus est Tyri: quis Latinorum ausus est unquam transferre libros ejus De resurrectione, ἀρχῶν, στρωματέας, & τόμους;* Nemo igitur existimet ullam Tomorum interpretationem esse Hieronymo antiquiorem. Nihilo magis Ru- B fino videtur adscribenda, quod Erasmi pace hanc ipsi attribuentis dictum velim: ille enim in Apologia Pamphili loca quædam è Commentariis in Matthæum adducta interpretans, non aliis solum utitur verbis, quam quæ Interpres iste Vetus adhibuit, verum etiam multa quæ in eo desiderantur repræsentavit: cum tamen in eadem Apologia loca vertens ex aliis depromta Commentariis, quos ipse fuerat interpretatus, non aliis utatur verbis quam suis, seque sui similem in eodem loco bis vertendo ostendat. Adde stilum ab Hieronymiano & Rufiniano penitus discrepare, & deterioris ac recentioris ætatis vitio & corruptela esse inquinatum. Gennadio quoque recentiorem esse ex eo conjicio, quod in Catalogo illustrium virorum non obscure significat quæcunque Origenis Opera ab Hieronymo non conversa suis temporibus extabant, ea à Rufino Latine reddita fuisse. Ostendimus autem C nec Hieronymo, nec Rufino adscribi posse hanc interpretationem, unde sequitur Gennadio quoque fuisse posteriorem. Cum ex hac autem interpretatione Thomas Aquinas in Aurea Catena loca multa ὠφελεῖ referat in versus Matthæi, posteriores versu 13. capitis 16, perspicuum est Thoma vetustiorem eam esse, talemque ejus ætate fuisse, qualis hodie circumfertur. Thoma itaque antiquior est, Gennadio recentior. Propius vero ad Gennadij ætatem accedere non levibus indiciis deprehendimus. Tomo 17. in Matth. pag. 470. hæc habet Origenes: ὁποῖοί εἰσιν οἱ συγχέοντες πατρὸς καὶ υἱοῦ ἐννοιαν, & τῇ ὑποστάσει ἕνα διδόντες εἶναι πατέρα, καὶ τὸν υἱόν. Vertit vetus Interpres: *Quales sunt Hæretici qui confundunt Patris & Filij substantiam, unum dicentes esse Patrem & Filium.* ὑπόστασιν reddit *substantiam*, quod magnam Scriptoris antiquitatem sapit; hac enim notione ὑπόστασιν antiqui fere Patres usurpant. Hila- D rius in libro De Synodis contra Arianos tres agnoscit substantias in Trinitate, hoc est ὑποστάσεις, ἰδιότητας, ἀνυποστατα, substantiam ab essentia distinguens. Priscus quoque Novi Testamenti Interpres locum hunc Ebr. 1. 3. ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. reddit: *& figura substantiæ eius*: nec id mutavit Hieronymus, quamvis ὑπόστασις ibi *Personam* videatur significare. Nihil tamen hic affirmo; scio enim à Patribus multis substantiam ipsam, seu naturam & essentiam Patris hic intelligi. Ad hæc Vetus ille Interpres Tract. 8. insignem locum profert ex Evangelio secundum Ebræos. Atqui id de suo addidit; quippe quod in exemplaribus Græcis nusquam appareat. Ac proinde temporum illorum, quibus hoc supererat Evangelium, æqualis fuit.

Profecto Interpretis hujus ætatem investiganti alicui verisimile forsitan fiet Cassiodori E temporibus vixisse, ipsumque adeo esse Epiphanium Scholasticum Cassiodori familiarem & necessarium. Supra memoratæ notæ videntur conuenire, aliæque præterea. Græcæ linguæ parum consultus fuit Epiphanius, oratio barbara, dissipata, & inculta. Summa Veteris illius Interpretis barbaries, vix mediocris idiomatis Græci peritia, plane nulla in evolvendis obscurioribus sententiis perspicacitas; cujus sibi conscius difficillima quæque quasi consulto prætermisit. Certe tam abnormi licentia interpretationem hanc administravit, ut mirabile sit: totas paginas detraxit, totas addidit, nec uspiam exemplar affectatus est. Verum Historiam Tripartitam ab hoc Epiphanio scriptam si quis accurate cum vetusta illa Origeniani in Matthæum Commentarij interpretatione conflixerit, summam stili discrepantiam, atque hanc multo illa inquinatiorem, & innumeris vocabulorum portentis de- F formiorem offendet. Æqualis Epiphanij fuit Bellator quidam Cassiodori itidem familiaris, cujus rogatu multas Græcorum scriptiones, nonnullas etiam Origenis Latino sermone rependit. Huic si quis Commentariorum in Matthæum interpretationem adscriptam velit, non valde repugnabo. Nec multum adversatur conjecturæ nostræ Cassiodori de hac interpretatione silentium, qui alias plerasque Epiphanij & Bellatoris in libro De institutione divinarum Scripturarum recensuit: nam post editum hunc à Cassiodoro libellum lucubrari ea potuit.

De septem Origenis in Matthæum Homiliis quæ habentur inter eas, quas In diversos vulgo appellant, quoniam incerti sunt Auctoris, suo loco disputabimus.

XIII. Homiliæ Origenis in Evangelium Lucæ triginta novem Latina editione conti-

A nentur. Interpretem sese professus est Hieronymus in Prologo ipsis prætexto, & in libro De scriptor. Eccles. cap. 146. Erasmus in Epistola ad Franciscum Cigalinum scripserat has alterius cuiusdam esse videri, quam Origenis, sed in Censura ad libros Origenis mutavit sententiam, & verum Auctorem agnovit. Nihilominus ita disserit: *In Catalogo tamen ita facit huius operis mentionem* (Hieronymus) *ut magis videatur ex Didymo vertisse. Quum enim Origenis mentionem reliquisset, post hunc in modum loquitur: De Spiritu sancto Didymi, quem in Latinum transtuli, librum unum, in Lucam Homilias triginta novem, in Psalmos à decimo usque ad decimum sextum tractatus septem, Captivi monachi vitam, &c. Quibus ex verbis nihil aliud intelligi potest, quam aut esse Hieronymi hoc opus, aut ab eo versum ex Didymo. Hoc utrum casu an studio factum sit, nescio.* At observasset Erasmus pari argumento Homiliarum duarum in Canticum au-

B ctorem revocari posse in dubium, cum in eodem Catalogi capite hæc habeat Hieronymus: *De tribus quæstionibus Legis Veteris, Homilias in Cantica Canticorum duas, adversus Helvidium.* Nempe Auctoris nomen adscribere neglexit, quem aliunde satis notum esse sciebat. Addit Erasmus: *Dein quum in cæteris nihil habeatur erroris, hic multa sunt vel suspecta vel damnata.* Itane vero? nihilne in libris περὶ ἀρχῶν, in Commentariis in Matthæum, in reliquis operibus habetur erroris? Mirare Lector effrænem Erasmi in Veterum expendendis scriptis, & projectam temeritatem. Modestior Merlinus, errores his Homiliis ab Origeniani nominis æmulis aspersos asseverans: quamquam & id valde incertum. Pauculas quasdam particulas ex Origene in Lucam exhibet Iulius Cæsar Bulengerus Part. 2. Diatrib. 3. p. 158. & 222. adversus Casaubonum, ex Catenis fortasse aliquibus depromtas.

C XIV. E duobus & triginta Commentariorum in Iohannem Tomis, novem omnino supersunt; primus, secundus, sextus, decimus, decimus tertius, decimus nonus, vigesimus, vigesimus octavus, & trigesimus secundus. In Bibliothecæ Regiæ Codice hi Tomi suis notati numeris reperiuntur. Eosdem complectitur Tomos præter decimum, & vigesimum octavum memoratus liber in Bibliothecæ Bavaricæ Catalogo. At Codex Bibliothecæ Venetæ sancti Marci, licet Regij consimilis sit, nec plura habeat, à callido tamen librario in Tomos triginta duos distributus fuit, hac arte lacunas & hiatus celare, & apud incautos dissimulare, & pro integro venditare volente. Eo fit, ut eumdem hunc esse putem, qui fuit Diegi Hurtadi, quique simili dolo dissectus fuisse memoratur. Hanc Tomorum partitionem, quam secutus est Ferrarius, falsam esse arguunt fragmenta, quæ è quarto

D Tomo proferuntur in quarto Philocaliæ capite, & in quinto reperiuntur Tomo Ferrarianæ Interpretationis. Similiter è sexto Tomo particulam recitat Basilius libr. de Spiritu sancto, c. 29. Extat illa in sexto Tomo Codicis Regij, in octavo vero Ferrarianæ interpretationis. Codicum porro omnium ea est similitudo inter se & congruentia, ut ex uno exemplari descriptos esse omnes pro certo habeam. Præter superiora exiguam è Tomo secundo in Iohannem particulam promit Pamphilus in Apologetico, secundam criminationem confutans. Capite quarto Philocaliæ fragmenta adducuntur è quarto Tomo; item capite sequenti alia fragmenta è Præfatione quinti Tomi in idem Evangelium; cuius Præfationis aliam quoque portionem in caput 25. libri sexti Historiæ Eusebius inserit. Ex Origene in Iohannis caput sextum lacinias quasdam exiles profert Bulengerus in Dispu-

E tationibus contra Casaubonum Part. 2. Diatrib. 3. pag. 251. quas cum Codices manu scripti Commentariorum in id Evangelium non exhibeant, ex Catenis prodiisse veri absimile non est. Denique inter Homilias In diversos duæ habentur in Iohannem, quæ cum certum auctorem non habeant, paulopost suo loco ventilabuntur.

Vnicum supereſt in Apostolorum Acta fragmentum Origenis, è quarta detractum Homilia, quod capiti Philocaliæ septimo Basilius & Gregorius Theologus insulserunt. In Catalogo librorum Illustrissimi Principis Domini Iacobi Marmoretæ, quem inter Antiquitates Constantinopolitanas Supplemento Bibliothecæ Gesnerianæ inseruit Antonius Verderius, commemoratur Origenis Explicatio in Acta Apostolorum, & in Epistolas Pauli, de quibus nunc suo ordine agendum est.

F XV. Rufinus Heraclij impulsu viginti Tomos Commentariorum Origenis in Epistolam ad Romanos Latinæ linguæ donandos suscepit: sed qua fide? sua nempe, hoc est pessima: nam totum opus jam interpolatum, & aliquot voluminibus decurtatum ad mediam fere partem sese contraxisse profitetur in Præfatione ad Heraclium. Injuriam Origeni illatam facilius deprehendes, si fragmenta quædam lucubrationis hujus inserta Philocaliæ cum Rufiniana conversione confligas. Adversus hanc audaciam merito Erasmus excandescit, & falso affictam Hieronymo operis hujus interpretationem Rufino restituit. Cur Hieronymo tributa sit, Rufini astu & vafritie factum puto, qui ad declinandam facti invidiam (male quippe audiebat Origenis nomen) & in Hieronymum, à quo sæpe Origenismi caussa exagitatus fuerat, refundendam, nomen suum non apposuit, modestia factum simulans, quod malis artibus actum erat: *Verum ego*, inquit, *qui plus conscientiæ meæ quam nomini*

defero, etiamsi addere aliqua videor, & explere quæ desunt, aut breviare quæ longa sunt, furari tamen A *titulum eius, qui fundamentum operis jecit, & construendi ædificij materiam præbuit, rectum non puto. Sit sane in arbitrio legentis cum opus probaverit, operis meritum cui velit adscribere.* Deinde in Peroratione verba hæc dolose adjecit: *Aiunt enim mihi; In his quæ scribis, quoniam plurima in eis tui operis habentur, da titulum nominis tui, & scribe: Hieronymi, verbi gratia, in Epistolam ad Romanos Explanationum libri.* Hinc delusi bardi homines Hieronymi nomine librum præscripserunt. At vel ex eo stoliditas eorum arguitur. Nam si Interpres fuisset Hieronymus, cur voces illas, *verbi gratia*, addidisset, quæ declarant fictitium esse & ascititium id nomen, non legitimum? Subjungit paulo post conversurum sese Clementis libros; quod à Rufino factum esse constat, non ab Hieronymo; tum ait: *Satisfaciam sane in eo amicis meis; dabo titulo nomen meum, Auctoris nihilominus vocabulo permanente: nam Hieronymi ne putetur, Clemens scribetur:* Hieronymi nempe, cujus nomen adscriptum supra finxit. Eadem versutia usum esse non semel Rufinum jam supra notavimus. In Prologo Homiliarum in Iosue sententias Hieronymi & stilum referre conatus est. In Præfatione ad libros περὶ ἀρχῶν nomen suum celavit. Ita occultando Origenismo, & traducendo Hieronymo fucum vulgo faciebat. Minime itaque assentior Erasmo, mangonij hujus librarios insimulanti, & ad emtores alliciendos prætextum ab iis Hieronymi nomen censenti. Præter contractam illam & truncatam Rufini interpretationem habemus Tomi primi portionem in Apologia Pamphili; longe vero ampliorem capite Philocaliæ 24. Aliud quoque è Tomo nono fragmentum nobis offert caput ejusdem Philocaliæ nonum. Exiguam denique particulam ex eodem Opere submministrat alio Apologiæ loco Pamphilus. Tomum vero, unde translata est, non C notavit. Atque hæc cum legitimum horum Commentariorum Auctorem Adamantium esse clarissime demonstrent; non dubitavit tamen novitius quidam scriptor Heterodoxus hos ipsos in supposititiorum Origenis scriptorum seriem conjicere; à Gulielmo Perkinso delusus, qui eos male quidem à Rufino conversos scripsit, quod verissimum est; Origeni vero falso esse tributos neutiquam cogitavit.

Brevem libri tertij in Epistolam ad Colossenses laciniam, & alias libri in Epistolam ad Titum nonnullas Apologetico suo Pamphilus insulsit. Hieronymus in Epistola ad Minerium & Alexandrum fragmentum affert è tertio volumine ἐξηγητικῶν Origenis in primam ad Thessalonicenses. Ex Homiliis in Epistolam ad Ebræos paucula quædam descripsit Eusebius libr. 6. Histor. cap. 25. Indidem nonnulla affert Prmphilus diversis Apologetici sui locis. D

Multa præterea è variis Origenis lucubrationibus fragmenta Catenæ submministrant; sed neque locos unde illa petita sunt indicant; nec certa est Catenarum fides, ut monuimus alibi. Quapropter fragmentorum quæ ex iis profecta sunt, nullam hic habendam rationem duximus. Ex iis autem excerptæ sunt multæ Origenis in varios Scripturæ libros ἐξηγήσεις, quæ in Vaticanæ Bibliothecæ Catalogis commemorantur.

SECTIO QVARTA.

E

DE ORIGENIS TETRAPLIS, HEXAPLIS, ET OCTAPLIS.

I. *Proponitur Epiphanij sententia de Origenis Tetraplis, Hexaplis, & Octaplis.* II. *Asseritur propositus duarum Ebraicarum columnarum in Hexaplis, & Octaplis situs.* III. *Quæritur quare in Tetraplis, Hexaplis, & Octaplis Theodotionem Symmachus præcesserit.* IV. *Investigatur mens Eusebij de Tetraplis, Hexaplis, & Octaplis.* V. *Vnum & idem opus fuerunt Hexapla, & Octapla.* VI. *Ex superioribus recentiorum multorum errores arguuntur.* VII. *Editionem Interpretum Septuaginta, quæ in Hexaplis habebatur, asteriscis, obelis, lemniscis, & hypolemniscis Origenes distinxit. Ei præterea quæ erat in Tetraplis Scholia adjecit.* VIII. *Editionem τῶν ο΄ Hexaplis intextam emendarunt Eusebius, & Pamphilus, & primi seorsum vulgaverunt. Inde triplex illo tempore editio τῶν ο΄, Origeniana, Eusebiana, & κοινή.* IX. *Eadem circiter tempestate κοινὴ resarcit Lucianus, resarcit & Hesychius. Hinc quintuplex τῶν ο΄ editio.* X. *Suas quoque editiones asteriscis, & obelis discriminarunt Lucianus, & Hesychius; ut & suam τῶν ο΄ interpretationem Hieronymus. Inquinatæ sunt & vitiatæ hodiernæ omnes τῶν ο΄ editiones.*

I. AGAMVS jam de Tetraplis, Hexaplis, & Octaplis, Origenianorum operum omnium nobiliſſimis & laudatiſſimis: quorum rationem cum accuratiſſime Epiphanius tradiderit in libro De ponderibus & menſuris, hujus præcipue veſtigia perſequi decet. Collegerat jam ante Adamantius Interpretationes Scripturæ à Senioribus Septuaginta, Aquila, Theodotione, & Symmacho elucubratas. Quintam præterea & Sextam Editionem commodum nactus eſt, quas in angulis quibuſdam occultas inveſtigaſſe ipſum & in lucem edidiſſe ſcribit Euſebius. Athanaſius vero in Synopſi docet imperante Caracalla, in doliis Hierichunte repertam fuiſſe Quintam à ſtudioſo quodam ex iis qui erant Hieroſolymæ; Sextam vero ſub Alexandro Mammeæ Nicopoli ad Actium
B à quodam Origenis diſcipulo. Idem propemodum habet Epiphanius in libro De ponder. & menſ. cap. 18. additque priorem è tenebris fuiſſe erutam ſeptimo Caracallæ anno. Fallitur Cedrenus, qui utramque Hierichunte inventam fuiſſe narrat.

Ex iis ſex Interpretationibus, & Ebraico exemplari, Tetrapla ſua, Hexapla, & Octapla Origenes concinnavit. Ac Tetrapla quidem, quæ Hexaplis tamen tempore poſteriora fuerunt, quatuor conſtabant Editionibus per columnas diſpoſitis, prima Aquilæ, ſecunda Symmachi, tertia Septuaginta Senum, & poſtrema demum Theodotionis. Interpretationem ϛ΄ tertio loco poſuit, ut ad eam, quam omnium exiſtimabat eſſe accuratiſſimam, reliquæ facilius exigi & examinari poſſent. Hexaplis hæ ipſæ interpretationes quatuor, eodem ordine collocatæ, cum Ebraico exemplari, Ebraicis deſcripto literis, & eodem Græ-
C cis characteribus exarato continebantur. Prior occurrebat columna Ebraica Ebraice depicta; at quæ contextum Ebraicum Græcis exaratum literis exhibebat, interpretationi Aquilæ proxime conjungebatur. Subjuncta autem poſt ſex illas columnas Hierichuntina Editione, quam Quintam appellavit Origenes, & numeri quinarij nota ε΄ inſignivit; & poſt Hierichuntinam Nicopolitana, quam vocavit Sextam, & ϛ΄ notavit, Octapla exiſtebant. Hæc fere Epiphanius loco laudato: quæ ut clariora ſint, primam Geneſeos vocem, prout in Tetraplis, Hexaplis, & Octaplis diſpoſita fuit, depingemus.

DIAGRAMMA

D

TETRAPLORVM, HEXAPLORVM, ET OCTAPLORVM.

Exemplar Ebraicum, Ebraicis literis deſcriptum.	Exemplar Ebraicum Græcis elementis exaratum.	Aquila	Symmachus	Septuaginta	Theodotion	Quinta Editio Hierichuntina.	Sexta Editio Nicopolitana.
E בראשית	Βερεσίθ	ἐν κεφαλαίῳ	ἐν ἀρχῇ	ἐν ἀρχῇ	ἐν ἀρχῇ	Deſideratur	Deſideratur.
		1	2	3	4		
		TETRAPLA.					
1	2	3	4	5	6		
HEXAPLA.							
F 1	2	3	4	5	6	7	8
OCTAPLA.							

II. Hæc habet, inquam, Epiphanius in libro De ponder. & menſ. cap. 19. præterquam quod ſpectat ad columnarum Ebraicarum ſitum: nam ex aliis quibuſdam Epiphanij locis exiſtimare poſſit aliquis contextum Ebraicum Græcis notatum characteribus priore loco fuiſſe. Hujuſmodi ille eſt ex Hær. 64. cap. 3. ὅθεν τὸ πρῶτον αὐτὸ Θεοδοτίωνος ἐφιλοτιμήσατο συναγαγεῖν τὴν ἐξ ἑρμηνειῶν, ἀκύλα, συμμάχη, ἥτις τὰ ἑβδομήκοντα δύο, καὶ Θεοδοτίωνος, πέμπτης τε καὶ ἕκτης ἐκδόσεως, μὴ φθαθέσσας ἐκ τῆς λέξεως ἑβραϊκῆς, ἢ αὖθις ὁμοῦ τὴν στοιχείων. ἐκ φθαλλήλου ἢ αὖπκρυς δυτέρα σελίδι χρώμενος καὶ σωθεσιν ἑβραϊκῶ μὲν τῇ λέξει, ἑλληνικῶ δὲ (sic enim lego, non ἑλληνικῇ) τῷ χάμματι ἐπέφερε πάλιν πεποίηκε σωθεσιν. *Unde primum ſtuduit in unum*

conjungere sex interpretationes Aquilæ, Symmachi, Septuaginta duorum, & Theodotionis; Quintam A *etiam & Sextam editionem; cum adjectione vocum singularum Ebraicarum propriis elementis descriptarum: ex altera autem parte opposita, utens altera columna depingendo contextum, Ebraicum quidem dictione, Græcum vero literis, alium rursum contextum lucubravit.* Hæc ita exponi possent: medium locum tenuisse sex interpretationes Græcas inter Ebraica Ebraice scripta, quæ ad unam sita erant partem; & Ebraica Græce exarata, quæ ad aliam partem erant collocata. Sed hanc expositionem respuunt verba Epiphanij ejusdem, quæ mox afferemus è libro De ponder. cap. 19. ubi Ebraicum utrumque contextum priore loco notatum fuisse agnoscit. Videtur itaque id sibi potius voluisse Epiphanius, ad unam Ebraicæ columnæ Ebraicis elementis exaratæ partem notatas fuisse Græcas sex interpretationes; ad alteram vero Græce scriptum contextum Ebraicum. Hoc idem significare dicas ista è libro De Ponder. cap. 7. τὰς B δὲ ἓξ ἑρμηνείας καὶ τὸ ἑβραϊκὸν γραπτὸν ἑβραϊκοῖς στοιχείοις καὶ ῥήμασιν ἐν ταῖς ἐν σελίδι μιᾷ συνταττούσας, ἄλλην σελίδα αὐτοῦ τοῦτο δι' ἑλληνικῶν μὲν γραμμάτων, ἑβραϊκῶν δὲ λέξεων, &c. *Sex enim interpretationes, & Ebraicam Scripturam Ebraicis elementis ac verbis cum in una columna conjunxisset, aliam columnam oppositam, literis quidem Græcis, vocibus autem Ebraicis descriptam adjecit.* Quod si sex interpretationes, & Ebraicum exemplar Ebraice scriptum simul conjunxerat; in extima profecto columna contextum Ebraicum charactere Græco exaratum sequitur fuisse adtextum. Sed præfixa fine dubio fuisse Ebraica Ebraice depicta, tum subnexa eadem Græce exarata, & subjectas deinde sex Interpretationes ex iis manifeste concluditur quæ leguntur apud Hieronymum in Epist. ad Tit. 3. 9. *Vnde & nobis cura fuit omnes Veteris legis libros, quos vir doctus Adamantius in Hexapla* (ita lege, non *exempla*, ut vulgo) *digesserat, de Cæsariensi Bibliotheca descriptos ex ipsis authenticis emendare, in quibus & ipsa Hebræa propriis sunt characteribus verba descripta, & Græcis literis tramite expressa vicino: Aquila etiam, & Symmachus, LXX quoque, & Theodotio suum ordinem tenent.* Columnas omnes pro situs sui ordine recensuit. Apertius etiam Rufinus libr. 6. Eusebianę histor. cap. 13. *Famosissimos illos Codices primus composuit Origenes in quibus per singulas columnulas è regione separatim opus Interpretis uniuscuiusque descripsit, ita ut primo omnium ipsa Hebræa verba Hebraicis literis poneret; secundo in loco per ordinem Græcis literis è regione Hebræa verba describeret; tertiam Aquilæ Editionem adjungeret; quartam Symmachi; quintam Septuaginta Interpretum, quæ nostra est; sextam Theodotionis collocaret, & propter eiusmodi compositionem exemplaria ipsa nominavit ἑξαπλᾶ.* Ex his etiam liquet præfixos Græcis editionibus fuisse Ebraicos contextus, non subnexos; nec præfixum alterum, alterum sub- D nexum, ut indicare videntur illæ Epiphanij voces: ἐκ δεξιᾶς δὲ ὑπάρχει. Liquet hoc quoque ex his ejusdem è libr. De ponder. cap. 19. τινὲς τοίνυν, ὡς ἔφθημεν, ταύταις τὰς δύο ἐκδόσεις ἐντυχόντες, καὶ εὑρόντες ταῖς δύο ἑβραϊκὰς φωνὰς κειμένας, μὴ ταύτας ἢ τὰς ἀκύλα πλησμόνως, &c. *Nonnulli igitur, ut dixi, hos libros legentes & reperientes Ebraicas duas editiones priore loco sitas; post eas vero illam Aquilæ collocatam,* &c. Ne quis vero vocem σελίδι pro eo usurpatam putet, quod nos paginam appellamus; nam σελὶς columnam quoque significat, adeo ut plures columnas una pagina contineret. Porro ordinem istum quem statuimus luculenter adstruit vetustissimus Codex Barberinus Duodecim Prophetarum, qui ad Oseæ 11. 1. breve Hexaplorum specimen ad oram attextum habet, & in sextum Tomum Polyglottorum Bibliorum suo loco retulit VValtonus. Desiderantur quidem Ebraica Ebraice scripta; priore E vero loco sita sunt Ebraica Græcis elementis concepta; proxime subest his Aquila; huic Symmachus; quem excipiunt LXX; ultimam columnam sibi vindicat Theodotion.

III. Disquisitione dignum est, ecquid in Interpretationum dispositione Theodotioni antiquiori Symmachum recentiorem Origenes anteposuerit. Facile hunc nodum solvere se posse putasset Epiphanius, qui Theodotione vetustiorem fuisse Symmachum opinatus est libr. De ponder. cap. 16, 17. Itaque collocatos fuisse tres illos respondisset, juxta ordinem suæ ætatis. Ego vero à recepta opinione discedere non possum, quæ priorem ætate ponit Theodotionem quam Symmachum: nam quid opponi potest his Hieronymi Præfat. in Evangel. *Non quæro quid Aquila, quid Symmachus sapiant, quare Theodotion inter novos & veteres medius incedat:* quibus non temperatum duntaxat interpretandi genus, quod tenuit F Theodotion, sed media etiam ejus ætas Aquilam inter & Symmachum significari videtur. Origeni ergo aliud fuisse causæ puto, cur ita interpretationes illas digereret. Ad Ebraica maxime accedebat Aquila, hunc illis ideo proxime adjunxit. Ab iisdem plus reliquis recedebat Symmachus, quippe qui sententiarum fuisset, quam verborum retinentior. Vt ex conflictu Aquilæ & Symmachi, qui abierant in diversa, & extrema fuerant persecuti, veritas eliceretur, optima ratione uterque simul conjunctus est. Subnexi sunt illis deinde Interpretes LXX & Theodotion, qui mediam viam tenuerant. *Quasi non*, inquit Hieronymus Præfat. in Iob. *apud Græcos Aquila, Symmachus, & Theodotio, vel verbum è verbo, vel sensum è sensu, vel ex utroque commixtum, & media temperatum genus translationis expresserint.* Ordo autem studiorum postulat, ut intricatam quæstionem, & incertam disceptaturi, extremas

primum

A primum & oppositas exploremus sententias, inde ad temperatas & medias progrediamur. Atque hunc modum servavit Origenes in collocandis interpretationibus.

IV. Nunc ea quam dedimus Tetraplorum, Hexaplorum, & Octaplorum descriptio an Eusebij rationibus consentiat, anquiramus. Scribit ille Origenem τὰς ἀφ' Ἑβραίων ἰουδαίοις ἐμφερομένας ἑξαπλοῦς τε καὶ τετραπλοῦς αὐτὸς ἐξεβλήθη σημείοις γραφάς, ἴδιόν τι παρασκευάσας. *Vsi ipsum apud Iudæos Scripturas primigenias, ipsis Ebræorum literis descriptas, comparasse.* Hæc aliter intellexit vir doctus, atque ita reddidit: *comparasse eum sibi Scripturas, quæ apud Iudæos prototypis Ebræorum literis descriptæ esse feruntur:* Prototypas autem Ebræorum literas, ipsa esse Samaritarum elementa asseruit; velle igitur id sibi Eusebium Samaritanis Scripturæ codicibus usum fuisse Origenem, eademque in Hexapla inseruisse. Verum qui propius ad locum hunc Eusebij mentem attenderit, plane alium inde sensum extundet. αἱ ἀφ' Ἑβραίων ἰουδαίοις ἐμφερόμεναι μετάπτωσις γραφαί, nihil aliud sonat, quam *primigeniæ Scripturæ quæ apud Iudæos circumferuntur*; non vero, *quæ apud Iudæos prototypæ Scripturæ esse feruntur*: dixisset quippe, ἀφ' Ἑβραίων ἰουδαίοις φερόμεναι. Quod si id sibi voluisset Eusebius, cur eas potius ἀφ' Ἑβραίων ἰουδαίοις φερομένας, quam apud Græcos, Hellenistas, alios que dixisset, qui Samaritanas literas antiquiores esse Iudaicis una cum Iudæis fatebantur? Quis putet denique Hexaplis, ad Scripturæ illustrationem & publicam utilitatem concinnatis, Samaritarum exemplaria inferfisse Origenem, Iudaica neglexisse; cum angustis finibus coërceretur Samaritica illa gens, latius vero Iudaica pertineret? Quod si quis exemplaria utraque locum sibi in Hexaplis vindicasse dicet, non ergo Hexapla vel Octapla; sed Heptapla, vel Enneapla dicenda erant. Constat certe hoc capite Eusebium Ebraica exemplaria Græcis interpretationibus oppositisse, quarum ratione veritatem Ebraicam merito μετάπτωσις γραφὰς appellavit. Profecto Epiphanium, Hieronymum, & Rufinum stupor ingens occupasset, si editiones ac columnas Hexaplorum accurate percensentes, Samariticam prætermisissent. Non ergo verum est Samaritani Codicis testimonia, quæ occurrunt in scriptis Patrum, ex Origenis Hexaplis fuisse petita; sed certo certius est usos fuisse Patres Græca interpretatione Samaritani exemplaris. Maneat igitur loco huic Eusebij vulgata sua & recepta sententia. Addit deinde Origenem, præter editionem Interpretum Septuaginta, Aquilæ, Symmachi, & Theodotionis, duas præterea protulisse in lucem, alteram Nicopoli, alteram in alio quodam loco repertam. Tum ait: ἐν μὲν τοῖς ἑξαπλοῖς οὐ ψαλμοῦ μόνου τὰς ἕβδομον παρατάξας ἐκδόσεις, ἃ μόνον πεπίστευε, ἀλλὰ καὶ ἔκθλιβε, καὶ ἑβδόμῳ ἀφανῶς ἐφιλονείκει, ὅτι μετὰ αὐθις σεσημείωται. ὡς ἐν ἑτέροις ἀφηγήσεται τὸν πόθεν καὶ τὰς χρόνους αὐτὸν εὑρόντος τοῦ ὑπ' αὐτοῦ. Hæc verba parum hactenus intellecta explanare operæpretium est: *In Hexaplis quidem Psalmorum, post insignes quatuor Editiones, non Quintam solum, sed & Sextam, & Septimam adjungens interpretationem, in singulas rursus columnas descripsit: ut pote quæ Hierichunte reperta sit in dolio temporibus Antonini, cujus qui fuit Severi filius.* ὅτι μετὰ locutio est Tactica, qua res significantur in unum versum collocatæ à fronte ad tergum. Optime docet Budæus quid sint νῆες ὅτι μετὰ πεπλωκυῖαι, nempe naves ita instructæ, ut unica in fronte sit, reliquæ pone sequantur in versum porrectæ. Ita ἐφ' ἑνὸς παραγωγοὶ στρατιῶται. milites sunt in unum versum à fronte ad tergum instructi. Hanc locutionem eleganter huc transtulit Eusebius: quoniam enim per longas & angustas columellas digestæ erant Editiones in Hexaplis, propterea ὅτι μετὰ σεσημειῶσθαι esse dixit. Sua quoque vis inest vocabulo σεσημείωται. σημειόω præter alias significationes, sonat etiam, *scriptum aliquod ad aliud adjungere, adscribere*, ut superius observatum est. Igitur, ὅτι μετὰ σεσημειῶσθαι hoc est, *in singulas columnas describens ad priores adtexuit.* Perperam hæc accepit Nicephorus libr. 5. cap. 11. ait enim: ἃ οὐκ ἐπίστευε μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔκθλιβε, καὶ ἑβδόμῳ ἀφανῶς ἐφιλονείκει ὑπομιμνήσκει. Nec difficultate caret quod subest apud Eusebium, Origenem ad reliquas interpretationes adjecisse septimam, quod Hierichunte in dolio imperante Caracalla reperta sit. Idem habet Zonaras. Certum est ex Athanasij & Epiphanij auctoritate Quintam Editionem Hierichunte in dolio fuisse repertam imperante Caracalla. Addit Epiphanius una repertos esse libros alios, cum Ebraicos, tum etiam Græcos. Quod si ex his fuisse septimam illam Psalmorum editionem dicamus, ita cum aliis Eusebius conciliabitur. Opinantur quidam Septimam illam Editionem eamdem esse ac Lucianeam, hoc argumento, quod Athanasius, sive Synopseos auctor Luciani editionem septimo loco recenseat, & Septimam appellet: sed multum falluntur; nam Luciani editio ipsa fuit κοινὴ, post Origenis ætatem correcta & emendata à Luciano, ut tradit Hieronymus initio Epistolæ ad Suniam & Fretellam. Septimam vero Editionem, quæ Hexaplis intexta est, Hierichunte inventam esse imperante Caracalla Eusebius asseverat: quod de κοινῇ certe dici non potest. Hexapla igitur illa Origenis, sive Octapla, quæ in aliis Scripturæ libris sex Græcis constabant editionibus, septem in libro Psalmorum continebant. Ita postmodum scribit Eusebius: πεύξας ἅπασας ὅτι τοῦτον συναγαγὼν, διελὼν τε πρὸς κῶλον, καὶ ἀντιθεὶς ἀλλήλαις μέτρα, ὡσαύτως τῶν Ἑβραίων σημειώσεως, τὰ τῶν λοιπῶν ἑξαπλῶν ἐμὲν αὐτὴν γραφὰν ἀφαλείπτων. Sensus est: *Has omnes cum in unum coniunxisset, & per*

Euseb. libr. 6. Hist. cap. 16.

Euseb. l. 6. Hist. c. 16.

cola distinxisset, & invicem opposuisset, una cum Ebraici contextus adjectione, Hexaplorum nobis exemplaria reliquit. Diximus σημειῶσις id esse, *Scriptum aliquod ad aliud adycere*; inde σημείωσις, *scripti alicuius ad aliud adjectio*. Itaque ἑβραϊκαὶ σημείωσις, est Ebraici exemplaris ad reliquas interpretationes appositio. Hæc præter legitimam sententiam à nonnullis alio detorta sunt. A

Post Hexapla, ex quatuor Editionibus, Aquilæ, Symmachi, Septuaginta Interpretum, & Theodotionis simul conjunctis & oppositis, Tetrapla conflavit Adamantius, ut tradit Eusebius, & post illum Zonaras. Nec enim aliud sonant hæc Eusebij verba: ἰδίως τε ἀκύλου, καὶ συμμάχου, καὶ θεοδοτίωνος ἑκάστου ἅμα τὴν ἕβδομηκοστὴν ἐν ταῖς τετραπλοῖς ἐκδεδωκότος, quam eum post Hexapla, ex his quatuor Editionibus Tetrapla seorsum compegisse; non vero in Tetraplis seorsum digestas, & separatim discretas fuisse singulas interpretationes, ita ut suas singulæ paginas occuparent: in iisdem enim fuerunt paginis descriptæ omnes B ac invicem oppositæ, sive, ut ait Epiphanius, συμπαλίμβιαι, qui & addit, si Tetraplis Græcis Dipla Ebræa fuissent adjuncta, prodiisse Hexapla; quod fieri certe non potuisset, nisi è regione invicem oppositæ essent in iisdem paginis Tetraplorum Græcanicæ editiones, quemadmodum & in Hexaplis.

V. Animadversionem nostram requirit, quod idem ait Eusebius, collectis in unum sex Editionibus Græcis, & adjecto Ebraico contextu Hexapla nobis Origenem reliquisse; Psalmorum vero Hexapla Græcis editionibus septem constitisse. Eusebio consentiunt Scholia Romana in Editionem ϛ', in quibus nonnumquam super Psalmos Hexapla citantur. Consentit & Epiphanius Hær. 64. cap. 3. & post illum Zonaras, qui diserte pronuntiant Hexapla sex Editiones Græcas, cum gemina Ebraici textus descriptione fuisse C complexa. Quæri igitur potest, cur Hexapla dicta sint, quæ octo columnas habuere. Nec enim, puto, cum Erasmo & Magdeburgensibus sentit quisquam ἑξαπλᾶ, non à numero ἕξ appellationem esse sortita, sed à verbo ἁπλόω, quod est, *explano*: nam unde factæ dicerentur voces, τετραπλᾶ, &, ἑπτάπλα; Respondent nonnulli Hexapla dicta, non à numero columnarum, sed à numero Interpretationum sex; nulla habita contextus Ebraici ratione, qui inter Interpretationes numerari non debuit. Huic opinioni favere videtur Epiphanius loco mox allato, cum ait: ὡς εἶναι τὴν πᾶσαν παλαιὰν διαθήκην ἐν ἑξαπλοῖς καλουμένοις, καὶ ἀπὸ δύο ἑβραϊκῶν ἐκμάξεων. *Adeo ut Vetus omne Testamentum ex Hexaplis, & gemino Ebraico contextu fuerit comprehensum*: ubi apertè Hexapla Græca à Diplis Ebraicis distinguit. Hexapla ergo, inquiunt, à sex Interpretationibus fuerunt denominata, quemadmodum Tetrapla à qua- D tuor, ac ideo falli qui Hexaplis vulgatas quatuor editiones Græcas, & exemplaria duo Ebraica assignant. Id si sit, palam sibi repugnaverit Epiphanius libro De ponder. & mensur. cap. 19. qui ita differit: τὰ ἑξαπλᾶ γάρ εἰσι τὰ ἑλληνικά, ὅταν αἱ τῶν ἀκύλα, καὶ συμμάχου, καὶ τῶν ἑβδομήκοντα δύο, καὶ θεοδοτίωνος ἑρμηνεῖαι συντεταγμέναι ὦσι. τὰ δὲ τετράπλα ἤτοι τὰ τῶν τεσσάρων τὰ δύο τὰ ἑβραϊκὰς συναφθείσαις, ἑξαπλᾶ καλεῖ)· ἐὰν ἡ ἕκτη καὶ ἑβδόμη ἑρμηνεία συναφθῶσιν, ἀκολούθως τοῦτο τὰ ὀκτάπλα καλεῖ)· *Tetrapla enim Græcis constant, cum Aquilæ, & Symmachi, & Septuaginta Senum, & Theodotionis interpretationes simul conjunctæ sunt: quæ columnæ quatuor si Ebraicis duabus adjiciantur, Hexapla dicuntur: quod si Quinta & Sexta interpretatio accesserint, sequitur ut Octapla nominentur.* Quibus adsonat Rufinus in interpretatione decimi sexti capitis libri sexti Historiæ Eusebij. Alio vero abit Nicetas, & Dipla Ebraica, quoniam idem omnino E continebant, pro una, eaque bipertita columna habita fuisse vult, atque illa cum ϛ'. Aquila, Symmacho, Theodotione, ac Quinta editione sex columnas constituisse, ac Hexapla inde fuisse appellata.

Erasm. Dedictr. & libr. Orig. Magdeb. Cent. 3. cap. 10.

Nicet Thesaur. orth. fid. lib. 4. Hær. 31.

Has inter oppositas & repugnantes sententias, novam, &, nisi me animus fallit, verissimam tueor. Falsum est, quod vulgo creditur Quintam, & Sextam Editionem universos Scripturæ libros fuisse complexas. Aliquot duntaxat continebant ex illis, eosque potissimum qui versibus constant apud Ebræos. En tibi testem Hieronymum in Epistolam ad Tit. 3. 9. *Unde & nobis cura fuit omnes Veteris Legis libros, quos vir doctus Adamantius in Hexapla digesserat, de Cæsariensi Bibliotheca descriptos, ex ipsis authenticis emendare; in quibus & ipsa Hebraa propriis sunt characteribus verba descripta, & Græcis literis tramite expressa vicino. Aquila etiam, & Symmachus, LXX quoque, & Theodotio suum ordinem tenent. Nonnulli vero libri, & maxime hi qui apud Hebræos versu compositi sunt, tres alias Editiones additas habent, quam Quintam & Sextam, & Septimam translationem vocant, auctoritatem sine nominibus Interpretum consecutas.* Itaque in in illa variarum Editionum coagmentatione, aliqui libri quatuor duntaxat constabant editionibus, cum Diplis Ebraicis; atque hi libri erant vere ἑξαπλοῖ. Sex vero habebant editiones Græcas, cum Diplis Ebraicis, alij libri per versus compositi, excepto Psalterio, nempe Proverbia, Ecclesiastes, & Canticum: ac proinde erant ὀκτάπλοῖ. At liber Psalmorum præter geminas Ebraici contextus columnas septem editiones continebat, meritoque librum hunc ἑπτάπλουν fuisse diceres. Igitur Opus istud Origenis partim erat Hexaplum, partim Octaplum, partim Enneaplum: sed Septimæ editionis, quæ ad unum pertinebat F

A Psalterium, in tota Bibliorum denominanda mole ratio habita non est, ideoque à nemine Enneapla dicta sunt. Asserit etiam Origenes ab interpretationibus Aquilæ & Theodotionis abfuisse Threnos Ieremiæ. Itaque Liber ille fuerit πεντάπλους, sed totum corpus Bibliorum propter libri exiguitatem Tetraplum dici non debuit. Quidam Hexapla ista volumina appellarunt, fortasse etiam Hexapla ab Origene inscripta sunt, quod magna illorum pars quatuor editionibus, Aquilæ, Symmachi, ο', & Theodotionis, ac Diplis præterea Ebraicis esset conflata: alij vero cum his voluminibus sex editiones Græcas præter Ebraica exemplaria inesse intelligerent, Octapla vocanda censuerunt. Quapropter nemo mirari debet cur Hexaplis sex editiones Græcas, & duos contextus Ebraicos fuisse intextos dixerint Eusebius, Epiphanius, & Zonaras: intextæ quippe erant editiones illæ sex in ali-
B quibus duntaxat libris, non in universis; nam quamvis intextæ itidem essent in Psalmis editiones septem, Hexapla tamen Psalmorum idem dixit Eusebius. Manifestum ergo est unum idemque opus fuisse Hexapla & Octapla; sed à diversis quibus constabat partibus diversas appellationes habuisse. Tetrapla autem privatum fuit ac separatum opus ab Origene post Hexapla accuratum, in studiosorum gratiam, quibus tantum abs re sua vel otij vel facultatis non erat, ut Hexapla comparare possent. Nec quemquam moveat quod scribit Hieronymus, *Exceptis Septuaginta Interpretibus, alias quoque editiones in unum congregasse volumen*; quod & ex Hieronymo transtulerunt Freculphus Lexoviensis, & Honorius Augustodunensis: id enim sibi volunt, præter LXX Interpretes, reliquos etiam Origenem in unum volumen congregasse.

Hieron. De script. Eccl. in Orig. Freculph. chron. Tom. 2. l. 3. c. 2. Hon. Aug. De script. Eccles.

C VI. Ex his facile intelligitur quantum ratio Scaligerum fugerit, qui in delineatione Hexaplorum seu Octaplorum, quam in Sacras suas Exercitationes retulit Heinsius, utrumque Ebraicum contextum post interpretationes Græcas sex in finem conjecit. Si modo revera Scaligeri fuit hæc delineatio, quod dubium mihi faciunt Scaligeriana nuper edita, in quibus Octaplorum columnas enumerans, prioribus locis Ebraicas duas recenset. Nec felicior Heinsius, cum columnas ibidem Hexaplorum describens, tertiam attribuit Septuaginta Interpretibus, quartam Aquilæ, quintam Theodotioni, & sextam Symmacho. Neque iis excusandis sufficit Nicetæ Acominati auctoritas, qui in simili versatus est errore, columnis Ebraicis subjectos fuisse πρὸς ὁ. his Aquilam, tum Symmachum, inde Theodotionem, & Quintam demum interpretationem asseverans. Peccat quoque Baronius aliter
D in Tetraplis dispositas editiones Græcas censens ac in Hexaplis, & priorem in illis locum ἕξις ὁ assignans, in his tertium. Hos in fraudem videtur illexisse Philoponus, qui in libro περὶ κοσμοποιΐας loca Sacri Contextus ex his quatuor interpretationibus afferens, priore loco ἕξις ὁ collocat; his subiicit Aquilam, huic Theodotionem, illi Symmachum. Nec enim Tetrapla repræsentare Philoponus instituit; sed in interpretationibus disponendis Interpretum ætatem respexit: cum clarum sit cæteroquin ex Epiphanio postremam columnam obtinuisse Theodotionem tam in Tetraplis quam in Hexaplis, secundam Symmachum, atque hos inter medios Septuaginta incessisse. τότε γάρ εἰσι, inquit, τὰ τετραπλᾶ τῶν Ἑβραϊκῶν, ὅταν αἱ πέντε ἀκύλα, καὶ συμμάχου, καὶ τρὶς ἑβδομηκοστὰ δύο, καὶ Θεοδοτίωνος καὶ ἑρμηνεῖαι συμπτυχθῶσι. *Tum enim existunt Græcanica Tetrapla, quando interpretationes Aquilæ, Symmachi, Septuaginta Senum, & Theodotionis in unum fuerint compositæ.* Tum addit, si Dipla Ebraica præfigantur, conflari Hexapla. Pro Origenianorum Tetraplorum specimine haberi non posse loca illa à Philopono è quatuor Græcis interpretationibus detracta probari quoque potest ex Philastrio, qui Hær. 137. asserit Aquilæ conversiones in medio librorum numquam fuisse positas, sed dextræ, lævæque assignari solitas fuisse. Aquilæ interpretatio in Tetraplis priore loco ponebatur: qui locus diverso respectu vel dexter erat, vel sinister: legentium respectu sinister erat, dexter libri ipsius. Itaque alij dextro loco situm esse, alij sinistro scripserant. Id cum legisset Philastrius, existimavit Aquilam in aliquibus Tetraplorum exemplaribus dextrum tenuisse locum, in aliis sinistrum; sed hallucinatus est, nam semper columnæ huic deputatus est, quæ ad Lectorum lævam collocata erat. Vtut est, certe in medio
F numquam fuisse constat: fuisset autem, si priorem columnam occupassent Septuaginta Interpretes, Aquila secundam. Refellitur etiam ex supradictis Salmasius, qui hæc scribit in Commentario de Hellenistica: *Sed nusquam Hieronymus Quintæ & Sextæ editionis meminit; & cum Hexapla vocitat, intellexit Tetrapla Græcanica, cum Diplis Hebraicis, quæ Hexapla faciebant.* Et mox allatis quibusdam Hieronymi locis, in quibus Græcæ solum quatuor Editiones memorantur, subiicit: *Apparet ex his Origenem quatuor tantum editiones inter se comparasse, & composuisse in Tetraplis, quæ cum duobus Hebraicis textibus Hexapla illa Ecclesijs dedicata contexebant.* Certe in Hieronymi verbis à me supra allatis è Commentariis in Epistolam ad Titum, mentio fit Quintæ & Sextæ editionis, & sepissime in Epistola ad Suniam & Fretellam, aliisque locis. Hexapla autem dicta sunt ea, non quę Tetrapla solum Grecanica, cum Diplis Ebraicis, sed quæ Quintam præterea, & Sextam, ac Septimam editionem, non ubique,

Nicet. Thes. orth. fid. lib. 4. Hær. 32. Bar. ad 231. sæp. 9. Epiph. De pond. c. 19.

sed in aliquibus solum libris adjunctam haberent. Ait paulo post Salmasius : *Sed & veteres Patres ex quibus compositæ Catenæ, ut vocant, in diversos Veteris Testamenti libros leguntur, numquam citant varietates Translationum è Quinta & Sexta Editione, sed ex quatuor illis tantum quas invicem composuerat Origenes, ex quibus Tetrapla fecerat, & cum gemino Ebraico ἑξαπλᾶ.* Consule Notas Flaminij Nobilij, quam sæpe Quintæ ac Sextæ editionis variantes Lectiones citent Patres antiqui, deprehendes. Falsum quoque esse apparet, quod jactant recentiores quidam, Origenem nulla umquam Octapla composuisse, sed Hexapla duntaxat & Tetrapla. Octapla certe itidem ut Hexapla composuit Origenes, quoniam idem opus Hexaplum & Octaplum fuisse demonstravimus. Confutatur etiam ex præcedentibus Vsserij Armachani nova opinio, non puram solum & emendatam interpretationem τῶ ο, sed κοινὴν quoque in He-

Bellarm. De script. Eccl. xaplis habitam fuisse asserentis, quod Bellarmino quoque videtur fuisse persuasum. Deprehenditur quoque multiplex Magdeburgensium hallucinatio in his ipsorum verbis : *Primum versioni LXX. quæ tam fuisse videtur vulgatissima, adjunxit Aquilæ Pontici, Theodotionis, & Symmachi editiones repertas à se, multo tempore absconditas : aliam quidem Nicopoli in Actiaco litore ; aliam alijs in locis, sicut ipse scribit : indicavit Eusebius libr. 6. cap. 17. His postea superaddidit Quintam, Sextam, & Septimam, quas dixerunt Editiones : quarum unam inventam esse indicavit in Hiericho, in dolio, tempore Antonini Caracallæ.* Nam ut de Symmachi interpretatione fileam, Aquilæ & Theodotionis editiones ab Origene fuisse repertas probari minime potest ; nec ullam ex iis tribus Nicopoli inventam fuisse verum est, sed Sextam. Omnium vero turpissime erravit Sixtus Senensis, qui Tetrapla cum Hexaplis confudit, & permiscuit, Hexapla vero ab Octaplis discrevit, idemque ut faceret Viro cuidam magno persuasit ; quique Septimam Editionem nec in Hexaplis, nec in Octaplis umquam fuisse asseveravit ; contrarium disertis verbis affirmante Eusebio.

Sixt. libr. 4. & 8. Bibl.

Euseb libr. 6. Hist. c. 16.

VII. Aliud præterea diligentiæ Origenis monumentum Hexapla præferebant. Notaverat ille Senes Septuaginta voces aliquas, quæ in Ebræo haberentur, interpretando neglexisse, nonnullas autem de suo inseruisse, variaque ipsorum circumferri exemplaria inter se diversa, & sive ex supinitate librariorum, sive ex Criticorum temeritate vitiata : hinc calumniæ ansam arripere Iudæos, ejusmodi interpretationem in Christianorum Ecclesiis prælegi solere caussantes, quæ Ebraicæ veritati in omnibus non consentiret. Consulantur ipsius Tomus in Matthæum decimus quintus, & Epistola ad Africanum, ubi de Exemplarium τῶ ο corruptione, & Iudæorum calumniis disserit. His incommodis ut occurreret, interpretationem Septuaginta Senum emendavit ex optimorum exemplarium fide, atque ejus præsertim quod in Serapeo servabatur, quodque ipsum τῶ ο ἀνυπερβλητον fuisse affirmant Veteres nonnulli. Asteriscos præterea, ubi quid deesset, cum prætermissis vocibus inseruit ; quæ vero illi præter Ebraicorum fidem adjecissent, præfixo obelo signavit : *Quæ signa*, inquit Hieronymus, *& in Græcorum, Latinorumque poematibus inveniuntur*, unde & ab Origene translata sunt. Quæ de lemnisco subjicit Epiphanius, valde corrupta & confusa sunt ; unde vix certi quicquam possis extundere. Id sibi tamen videtur velle, lemniscos adscripsisse Origenem, quotiescunque duo plurave paria Interpretum (hos enim in triginta sex paria fuisse discretos, & in omnibus fere consensisse autumat, cum Scripturam sacram in Ægypto interpretarentur) vocem aliquam usurpassent, ab ea diversam (ejusdem licet significationis) qua usi fuissent reliqui Interpretes ; (quod ipsum fere habent Hesychius in Psalmum 12. 4. & Isidorus Origin. libr. 1. cap. 20.) hypolemniscos vero adnotasse, si quando vocem hujusmodi par unicum adhibuisset. Quibus significatur Origenem 36 Interpretum exemplaria simul contulisse. Ab Epiphanio dissentit Andreas Masius, & paria illa Interpretum, velut anules fabulas respuit, tumque appositos putat lemniscum & hypolemniscum, cum varias aliquas lectiones plures paucioresve Codices assererent. Alium notarum illarum usum profert Iohannes Curterius, nec aliud significare lemniscum putat quam verbis consentire Interpretes aliquos, discrepare sensu ; hypolemniscum vero, quam sensu eos & verbis dissonare. Sed mihi verisimilior videtur Masij sententia. Asteriscorum illorum, obelorum, lemniscorum, & hypolemniscorum formas notat Epiphanius, & nominum significationes ; multumque fallitur, cum vocabulum, λεμνίσκος derivat à Græco λειμών. nam Syracusiam esse vocem constat. Reliqua fuse persequitur Epiphanius in eodem libro : nec docet tamen utrum quæ Hexaplis intexta est interpretatio τῶ ο ejusmodi notis fuerit insignis : sed id perspicuum est ex Romanis Scholiis τῶ ο in 1. Reg. 14. 4. μᾶλλον δὲ ὅτε ἐν τῇ ἑξαπλᾷ κεῖται, ὡς ἐκ Θεοδοτίωνος· πρόσκειται. *Imo, hæc in Hexaplo asteriscis notata sunt, ut pote quæ ex Theodotione adjecta sint :* & ex istis Hieronymi, quæ repetit Rufinus Invect. 2. *Sed & Origenes asteriscos fecit, ex translatione Theodotionis assumens, ut componeret volumina quæ appellantur Hexapla.* Tum subjungit : *Quia frequenter, si disputatio accidisset, vel immutata esse aliquanta, vel deesse, vel abundare in nostris Scripturis mentiebantur, volait Origenes nostris ostendere, qualis apud Iudæos Scripturarum lectio teneretur, & in propriis paginis vel columellis editio-*

Hieron. ad Sun. & Fretel.

Epiph. De pond. & mens. c. 17.

Masius Præfat. in Græc. edit. Iosue, & Annot. suas Ioh. Curter. Præfat. ad Procop. Comm. in Isaiam.

A nes coram singulas quasque descripsit, & ea quæ apud illos sunt addita vel decerpta, certis quibusque signis additis, ad versiculorum capita designavit; & in alieno, non suo opere suas tantummodo notas fixit; ut sciremus non quid nobis, sed quid Iudeis adversum nos certantibus aut deesse aut abundare videretur: & iterum ex istis Hieronymi in Præfat. Paralip. ad Chromatium: *Et certe Origenes non solum exempla* (lege *Hexapla*) *composuit quatuor editionum, è regione singula verba describens, ut unus dissentiens statim cæteris inter se consentientibus arguatur: sed quod majoris audaciæ est, in Editione Septuaginta Theodotionis editionem miscuit, asteriscis designans quæ minus fuerant, & virgulis quæ ex superfluo videbantur apposita.* Sed Origenem ipsum audire operæpretium est: sic ille Tom. 15. in Matth. p. 381. σωὶ δὲ δηλονότι πολλὴ χάρτου ἡ τῶν αὐτηράτων δήφοσα, εἴτε ἀπὸ βα-
B τὰ ἐωζὶς δοκωῦζα ἐν τῇ διορθώσῃ φερομθήτων ἢ ἀφαιρεμένων. ἃ μὲν οὖν ἐν τοῖς ἀπηγμένοις τῆς παλαιᾶς δηαθήκης δήφωνίαι, θεῶ διδόσ(Θ)., οἱ ἑβδομήκοντα ἱσαμθ, κείτειον χρυσάμβροι τ λοιπὰς ἐκδόσεσι· τῶν δὲ ἀμφιβαλλομένων ἀπὸ τοῦ ἑβδομήκοντα δηᾶ τὴν τῶν αὐτηράτων δηαφωνίαν τ κεῖσιν ποιησάμβροι ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἐκδόσεων τὸ σωμᾶδον ἐκείνας ἐτυλάξαμβρ, καί τινα μὲν ὠβελίσαμβρ ἐν τῷ ἐθοπίκῳ κείμβρα, ἃ ὁλμήσαντες ἀυτὰ παῖσι φέρηδι. τινὰ ὃ μετ' ἀστερίσκων φερεδήκαμβρ, ἵνα δῆλον ᾖ ὅτι ὠὐ κείμβρα φδὸ τοῖς ἑβδομήκοντα ἐν τῷ λοιπῶν συμφώνως τῇ ἑβραϊκᾷ φερεδήκαμβρ.
Ex hoc loco suspicari licet, non ex Theodotione solum, sed & aliis editionibus nonnulla fuisse insperta. Quapropter Epiphanius, à quo rerum illarum accurate tradita historia est, *Epiph. De pond. cap. 2.* desiderari ait à plurimis apud Interpretes Septuaginta quæ ex Ebræis referre prætermiserunt ipsi, Aquila vero, & Symmachus, ac reliqui Interpretes repræsentarunt: ex uno au-
C tem Theodotione addita esse non apposuit. Emendatio hæc τῷ ὁ per obelos & asteriscos, caussæ fuit Hieronymo cur ita Augustinum alloqueretur Epist. 89. cap. 6. *Miror quomodo Septuaginta Interpretum libros legas, non puros, ut ab eis editi sunt, sed ab Origene emendatos, sive corruptos per obelos & asteriscos. & Christiani hominis interpretatiunculam non sequaris; præsertim cum ea quæ addita sunt, ex hominis Iudæi atque blasphemi, post passionem Christi, editione transtulerit.* Corruptos dicit libros Septuaginta Interpretum, propter additamenta è Theodotione, cum in Isaiæ 58. cap. emendata ac vera appellet Hexaplorum exemplaria, quæ eadem additamenta præferebant; nam neglectis asteriscis qui vel in legendo, vel in describendo negligi poterant, maxima existebat Theodotionis cum Ὡς ὁ confusio: at observata asteriscorum distinctione, legitima τῷ ὁ verba à Theodotione accurate secernebantur. Itaque
D pro legentis attentione & diligentia corrupta erant, vel emendata. Quocirca in eadem ad Augustinum Epistola ita pergit Hieronymus: *Vis amator esse verus Septuaginta Interpretum? Non legas ea quæ sub asteriscis sunt; imo rade de voluminibus.*

Editioni τῷ ὁ, quæ erat in Tetraplis Scholia ad limbum aliqua adjecisse Origenem discimus ex memorato Codice Marchali, quem habent Claromontani Patres Societatis Iesu: adnotatum enim est ante Ezechielem, librum hunc ex Hexaplis descriptum esse; correctum vero ad Tetraplorum fidem: postmodum subest: *ἃ πνα κ, ἀπὸ (ὠεστγμὸς) χρεῖα διαφθοζ, κ, ἠρολιορκήτηζ. ὅθεν δοσεβι(Θ). ἐγω τὰ φολία παρέθηκα. πάμφιλος κ, δοσεβι(Θ). διωρθώσαντο. Quæ* (Tetrapla) *ipsius* (Origenis) *manu emendata, & Scholijs succincta erant: unde ego Eusebius Scholia apposui: Pamphilus & Eusebius emendarunt.*

E VIII. Apud multos hanc opinionem percrebuisse video, Origenem quo parabilior esset emendata à se Editio Seniorum Septuaginta, edidisse eam seorsum, & ex ingenti Hexaplorum mole exemisse; adeo ut solitaria illa, alterius quæ habebatur in Hexaplis unde erat profecta, germana esset, & omni ex parte similis. Ratio istius opinionis valida nulla affertur. Probabilior mihi videtur sententia Iohannis Baptistæ Morini, viri doctissimi, Edi- *Ioh. B. Morin. in Præf. ad LXX.*
tionem illam τῷ ὁ ex Origenianis Hexaplis descriptam ab Eusebio & Pamphilo, & pri-
F mum evulgatam arbitrantis; juxta illud Hieronymi in Præfat. ad Paralip. ad Chromatium: *Alexandria & Ægyptus in Septuaginta suis Hesychium laudat auctorem. Constantinopolis usque Antiochiam Luciani martyris exemplaria probat. Mediæ inter has provinciæ Palæstinos codices legunt; quos ab Origene elaboratos Eusebius & Pamphilus vulgaverunt.* Nam cum frequenter exscriberentur Hexapla in Ecclesiarum, doctorumque hominum usum, novis in dies deformabantur sordium inquinamentis; cum præsertim asteriscorum & obelorum adnotationem vel insuperhaberent librarij, vel non satis diligenter administrarent: unde ingens incidebat rerum perturbatio, confusis & permistis cum Septuaginta Senum interpretatione Theodotionis additamentis: *Misericordia & veritas*, inquit Hieronymus in Epistol. ad Sun. & Fretell. *obviaverunt sibi: & dicitis quod in Græco, sibi, non habeatur: ἔλεΘ. κ, ἀλήθεια συνήντησαν. idest, Misericordia & veritas concurrerunt; nec in Hebræo habetur, & apud Septuaginta obelo prænotatum est: quæ signa dum per scriptorum negligentiam à plerisque quasi superflua relinquuntur, magnus in legendo error oboritur.* Loquitur de editione τῷ ὁ, quæ Hexaplis inerat. Degenerante ergo magis magisque hac Editione, restituere eam conati sunt Eusebius & Pamphilus, ex ipso ἀυτογράφῳ, quod erat in Cæsariensi Bibliotheca; restitutam vero & seorsum

magna diligentia descriptam publicaverunt. Atque ea Editio Palæstina dicta est Summo A
scilicet applausu fuit excepta, & in Hierosolymæ, aliisque Orientis Ecclesijs decantari
cœpta, & librariorum sæpe eam in publicos usus exscribentium labore disseminata passim
ac propagata; cum propter Auctoris famam, & Emendatorum nobilem doctrinam, tum
propter operis ipsius dignitatem. Hujus editionis & emendationis luculentum extat mo-
numentum in Codice Renati Marchali, jam sæpe laudato; in quo post Ieremiæ librum
adnotatum est, descriptum eum esse ex Origenis Hexaplis, & emendatum ex Tetraplis
manu ipsius exaratis; idque opera Pamphili & Eusebij.

En tibi iam itaque triplex editio Septuaginta Senum; Origeniana hæc quæ in Hexa-
plis continebatur; altera privatim edita ab Eusebio & Pamphilo, quæ prioris mere ger-
mana erat; tertia vetus illa quæ Origenis emendationem præcessit, & κοινὴ seu Vulgata B
appellata est, quæque multiplex & diversa fuit, ut pote varias passa adulterationes. Non
alia autem Septuaginta Interpretum editio usurpabatur vulgo ante Origenem, quem quæ
κοινὴ dicebatur. Hanc appellationem idcirco consecuta erat, quod nulla per Orientem
Scripturæ editio frequentiori usu contereretur. Quo factum est, ut editio κοινὴ non unam
aliquâ & peculiarem Septuaginta Senum editionem notare deinde cœperit, sed ipsam eo-
rumdem Interpretum conversionem generali appellatione significaverit. Rem uno verbo
expedio. Vocabulum illud, κοινὴ, generi & speciei commune fuit, ut aliæ pleræque voces:
generi, cum qualemcunque ἁπλῆ ὁ editionem notavit; speciei, cum ei soli addicta est, quæ
ante Origenis emendationem circumferebatur. Speciei tributa est primum, inde ad genus
ipsum transivit. Quamobrem aliquando Hieronymus τὴς ὁ, ab Origene scilicet emenda- C
tos, à κοινῆ distinguit; aliquando cum ea permiscet & confundit. Distinguit quidem in
Procœmio ad librum 16. Commentar. in Isaiam. *Liquido*, inquit, *confitentes in Ebraico non ha-
beri, nec esse in LXX Interpretibus, sed in Editione Vulgata, quæ Græce* κοινὴ *dicitur, & in toto orbe di-
versa est.* LXX Interpretes signat ab Origene emendatos. Et in Epistola ad Sun. & Fretell.
κοινὴ *autem ista, hoc est Communis editio, ipsa est quæ & Septuaginta, sed hoc interest inter utramque,
quod* κοινὴ *pro locis & temporibus, & pro voluntate Scriptorum veterum corrupta editio est. Ea autem
quæ habetur in* ἑξαπλοῖς, *& quam nos vertimus, ipsa est quæ in eruditorum libris incorrupta & imma-
culata Septuaginta Interpretum translatio reservatur. Quidquid ergo ab hac discrepat, nulli dubium est
quin ita & ab Hebræorum auctoritate discordet.* Confundit vero τὴς ὁ cum Vulgata libr. 9. in
Isaiæ 30. 20. *Multum*, inquit, *in hoc loco 70 Editio, Hebraicumque discordant. Primum ego de* D
Vulgata tractabimus. Vulgatam editionem appellat τὴς ὁ, quorum verba profert: profert au-
tem de Hexaplis. Et in Præfat. Comment. in Daniel. *Origenes de Theodotionis opere in editione
Vulgata asteriscos posuit.* Et in Epistola ad Suniam & Fretell. *Licet in Septuaginta & in Hexaplis
ita reperierim.* Hoc est in Vulgata, & in illa Hexaplorum. Vulgata speciatim & proprie dicta
utebantur Sunia & Fretella, piæ & eruditæ fœminæ: multum illa à primigenio exemplari
deflexerat. Hæ rogarunt Hieronymum, ut plurimorum Psalterij locorum, in quibus Græ-
ca à Latinis dissonabant, legitimam lectionem ex Ebraica veritate sibi traderet. Morem
gessit Hieronymus, & prolixam rescripsit Epistolam, ex cujus evolutione discas, quid Vul-
gatam inter editionem, & illam quæ jacebat in Hexaplis, discriminis interfuerit.

IX. Dum hanc emaculandis Septuaginta Senibus navabant operam Eusebius & Pam- E
philus; similis cura Hesychium monachum in Ægypto, & Lucianum Antiochiæ eodem
circiter tempore exercebat. Hi priscam illam Editionem, κοινὴν dictam, deformem men-
dis, & sexcentis vitiatam locis mutare in melius aggressi sunt. Adhibitis ergo vetustis Vul-
gatæ hujus interpretationis exemplaribus rem ita gesserunt, ut recusam ab Hesychio edi-
tionem Ægyptus amplexa sit: quam vero recoxit Lucianus, ab universis probata & usur-
pata sit regionibus, quæ Constantinopolim & Antiochiam interjacent; nam Ebraicam
etiam veritatem consuluisse fertur, ab eoque emendata Vetus illa Vulgata nomine ipsius
affecta est. Hieronymus in Epistol. ad Sun. & Fretell. *In quo breviter illud admoneo, ut sciatis
aliam esse editionem, quam Origenes & Cæsariensis Eusebius, omnesque Græciæ tractatores* κοινὴν, *id est
Communem appellant, atque Vulgatam, & à plerisque nunc* κοινιαϛὶ dicitur; *aliam Septuaginta In* F
terpretum, quæ & in ἑξαπλοῖς *codicibus reperitur, & à nobis in Latinum sermonem fideliter versa est,
& Hierosolymæ, atque in Orientis Ecclesiis decantatur.*

Igitur quintuplex post hanc ætatem Septuaginta Interpretum editio habita est; Vulgata
vetus, Origeniana, Eusebiana, illa Luciani, & Quinta demum Hesychij. Sed quoniam ex
Hexaplis profecta erat Eusebiana, pro una eademque utraque habita est. Quæ vero ἐκ κοι-
νῆς exemplaria supererant, in studiosorum bibliothecis delitescebant. Atque ita licet quin-
que revera extarent hoc tempore editiones, trium duntaxat usus erat in Ecclesiis. *Alex-
andria & Ægyptus*, inquit Hieronymus, *in Septuaginta suis Hesychium laudat auctorem. Constan-
tinopolis usque Antiochiam Luciani martyris exemplaria probat. Mediæ inter has Provincia Palæstinos
codices legunt; quos ab Origene elaboratos Eusebius & Pamphilus vulgaverunt: totusque orbis hac in-*

A *ter se trifaria varietate compugnat.*

X. Cæterum veri mihi videtur simillimum, Lucianum ipsum, & Hesychium cum κοινῷ emendabant, ut Origenis imitabantur studium, ita emendationis rationem tenuisse, & obelis ac asteriscis κοινὰ distinxisse, eique Theodotionis lacinias assuisse. Cum enim certum sit Ægyptum ac Syriam Hesychij & Luciani editionibus esse usas; nec minus certum sit quæ iis in regionibus usurpabantur editiones τῷ ο, obelis fuisse & asteriscis signatas, plane hinc efficitur Hesychij & Luciani editiones notatas fuisse obelis & asteriscis. Hieronymus in Proœmio Comment. Daniel. *Sed & Origenes de Theodotionis opere in Editione Vulgata asteriscos posuit, aocens defuisse quæ addita sunt; & rursus quosdam versus obelis prænotavit, superflua quæque designans. Cumque omnes Christi Ecclesiæ, tam Græcorum, quam Latinorum, Syro-*
B *rumque, & Ægyptiorum, hanc sub asteriscis & obelis editionem legant, ignoscant invidi labori meo, qui volui habere nostros, quod Græci in Aquile, & Theodotionis, ac Symmachi editionibus lectitant:* & in Epistol. 89. ad Augustinum, cap. 6. *Vis amator esse veræ Septuaginta Interpretum? non legas ea quæ sub asteriscis sunt, imo rade de voluminibus, ut veterum te fautorem probes: quod si feceris, omnes Ecclesiarum Bibliothecas damnare cogeris; vix enim unus aut alter inveniur liber, qui ista non habeat.* Quippe vix ulla reperire erat Hieronymi ætate exemplaria, quæ non vel ab Origene, vel à Luciano, vel ab Hesychio fuissent correcta. Cum itaque vulgata omnia exemplaria insedissent asteriscis & obeli, nec ulla fere essent in usu, quam quæ tres illi castigatores emendaverant, sequitur ita distinctos fuisse ipsorum Codices. Cujus discriminationis quosnam assignare par est auctores, præterquam Lucianum ipsum, & Hesychium, quod ab Origene
C primum fuerat inventum imitantes postmodum & excolentes? Quin & ad Editiones quoque Latinas pervenit ejusmodi σῆμεῖα: nam Hieronymus in Epist. 89. ad Augustinum, cap 6. Latinæ suæ τῷ ο interpretationi asteriscos quoque & obelos sese addidisse testatur.

Ex his porro Græcis editionibus, vel ea nempe quæ erat in Hexaplis, sive Eusebiana, vel Lucianea, vel Hesychiana, hodiernæ nostræ omnes videntur prodiisse: hac enim, ut ait Hieronymus, trifaria varietate totus orbis compugnabat; Vulgata vero omnium inquinatissima pene obsoleverat. Cum autem in Veteres illas magnam constet invectam esse confusionem ex librariorum oscitantia, dum vel obelorum & asteriscorum notationem negligunt, vel eos suis non adscribunt locis, negari non potest impuras esse recentiores Editiones τῷ ο. & vitiatas, ut pote quæ ex antiquis illis prodierunt. Nam etiamsi profectæ
D essent ab Hexaplis, in quibus scribit Hieronymus fuisse *Septuaginta emendata & vera exemplaria*; additamenta certe Theodotionis, quæ cum reliquo contextu, obliteratis asteriscis, ad nos transmissa sunt, editionem adulterant & corrumpunt. Hieron. in Isaiæ 58. 11.

CAPVT TERTIVM.

ORIGENIS SYNTAGMATA.

E

Capitis tertij partitio.

GEMINA sectione absolvitur istud caput: Priore singula Origenis Syntagmata, quorum memoria supereſt, enumerantur: altera agitur de Origenis Syntagmatis quæ extant, deque vetustis libri περὶ ἀρχῶν interpretationibus.

SECTIO PRIMA.

F

SINGVLA ORIGENIS SYNTAGMATA, QVORVM MEMORIA SVPEREST, ENVMERANTVR.

I. *Recensentur Origenis Syntagmata ab Eusebio commemorata.* II. *Ex his aliqua expenduntur accuratius; ac primum libri De resurrectione,* III. προπατεῖς, IV. *De martyrio,* V. *Dialogi,* VI. *Epistolæ,* VII. *Interpretatio Ebraicorum nominum Novi Testamenti,* VIII. *Liber De oratione,* IX. *Disputationes adversus Hæreticos, in usque Parvus Labyrinthus.* X. *Quæritur quid sint Origenis Monobiblia, & quid ipsius pro se Apologia à Vincentio Bellovacensi commemorata.* XI. *Philocaliam quoque in Origenianorum operum censu ponimus.*

A

I. EVSEBIVS Origenis vitam libro sexto Historiæ pertexens, pleraſque ipſius ſcriptiones obiter commemorat, plures prætermittit, ut pote qui in tertio vitæ Pamphili libro ſingulas fuiſſet complexus. Nunc cum eo careamus libro, confugiamus ad ipſius Hiſtoriam, & quæ in ea laudantur Origenis Syntagmata, eodem hic ordine recenſeamus. Primi occurrunt Commentarij in veteres Philoſophos, quorum lucubrationes non prælectionibus modo, ſed ſcriptis etiam in gratiam diſcipulorum explicabat. Meminit eorum Euſebius libr. 6. Hiſt. cap. 18. Capite vero 24, duorum ejus De reſurrectione librorum; tum operis περὶ ἀρχῶν, quatuor libris diſtincti; item στρωματέων numero decem; & capite 28, libri De martyrio, Ambroſio & Protocteto Cæſarienſis Eccleſiæ Preſbytero conſecrati; & capite 33, Diſputationum quas cum Beryllo Boſtrenſi Origenes exercuit; & capite 36, librorum octo contra Celſum; & capite 39, Sermonum quorumdam iis utilium, quibus in tormentis pro Chriſti fide toleratis conſolatione opus eſſet; & paſſim, Epiſtolarum. Hæc de Origenis Syntagmatis Euſebius, quæ in anteceſſum propoſuimus, fideliſſimum hunc Origenianarum rerum narratorem præ cæteris pro more noſtro conſulentes.

B

II. Nunc retractemus ex his aliqua, & paulo accuratius expendamus. Duo duntaxat De reſurrectione libri ab Euſebio commemorantur. At Hieronymus apud Rufinum libr. 2. Invect. ſcripſiſſe narrat Origenem *De reſurrectione libros duos, & alios De reſurrectione Dialogos duos*. Idem Hieronymus Epiſtol. 61. ad Pammach. cap. 8. citat librum ejuſdem operis quartum. Atque hos libros Methodius ejuſdem tituli opere confutavit.

C

III. Libros στρωματεῖς Origenes elimavit ad Clementis exemplum, à quo paris argumenti & inſcriptionis lucubrationes hodie ſuperſtites elaboratæ ſunt. Hieronymus Epiſt. 84. quæ eſt ad Magnum Oratorem Romanum: *Clemens Alexandrinæ Eccleſiæ Presbyter, meo judicio omnium eruditiſſimus, octo ſcripſit Stromatum libros, & totidem ὑποτυπώσεων, & alium contra Gentes; Pædagogi quoque tria volumina. Quid in illis indoctum? quid non è media Philoſophia eſt? Hunc imitatus Origenes decem ſcripſit Stromateas, Chriſtianorum & Philoſophorum inter ſe ſententias comparans, & omnia noſtræ religionis dogmata de Platone, & Ariſtotele, Numenio, Cornutoque confirmans.* Hunc ipſum Hieronymum alicubi dicere ait Rufinus, *Conſœderatos eſſe quoſdam Origeni ad perjurium, & iſtud myſtica ejus traditionis arcanum abſconditum eſſe in ſexto Stromatum libro; nec ab ullo alio in tot ſæculis, niſi à ſe ſolo deprehenſum.* In Prooemio vero Commentar. in Epiſtol. ad Galat. Origenem ſcribit decimum Stromateon ſuorum librum Commatico ſuper explanatione Epiſtolæ ad Galatas ſermone compleviſſe: & in caput 13. Daniel. quædam ait ipſum in eodem Stromateon libro de Suſannæ & Belis fabulis dixiſſe. Quinetiam in Epiſt. 65. ad Pammach. & Ocean. cap. 2. neminem Latinorum affirmat ante ſuam ætatem libros Origenis De reſurrectione, περὶ ἀρχῶν, Stromateas, & Tomos transferre voluiſſe, propter novitatem ſcilicet doctrinæ. Quoniam igitur ad Stromateon Clementis exemplum ſuos compoſuerat Origenes, ut accuratius perſpectum habere poſſis quo illi in argumento verſati, qua arte conditi ſint, lege Euſebianæ Hiſtoriæ libri ſexti caput decimum tertium, ubi de hac Clementis ſcriptione diſſeritur.

Ruffin. Invect. 2.

D

Hieron. De ſcript. Eccl. cap. 67.

E

IV. Quod attinet ad librum De martyrio, de eo ita commemoravit Hieronymus, his verbis: *Ambroſius confeſſionis Dominicæ gloria inſignis fuit, cui Theoctiſto Presbytero libet Origenis De martyrio ſcribitur.* Legendum omnino: *cui, & Theoctiſto.* Id ſi vidiſſet Interpres Græcus, abſurdam hanc nobis interpretationem neutiquam dediſſet: πρὸς θεόκτιστον πρεσβύτερον βίβλος αὐτοῦ περὶ μαρτυρίου γράφεται. Videtur legiſſe: *Cui Theoctiſti Presbyteri liber*, &c. Theoctiſtum nominat Hieronymus, qui ab Euſebio Protoctetus appellatur. Theoctiſtus Cæſarienſis fuit Epiſcopus; Protoctetus ejuſdem Eccleſiæ Preſbyter: perperam eos confundit Hieronymus. Protocteto, non Theoctiſto inſcriptus eſt liber iſte, ut oſtendit ejus exemplar nondum editum, quod penes me eſt. Ejuſdem argumenti Epiſtolam ad Patrem martyrio deſtinatum ſcripſerat Adamantius etiamnum puer; cujus Epiſtolæ verba quædam repetit Euſebius libr. 6. Hiſtor. cap. 2.

F

V. Acta Concertationis Origeni cum Beryllo habitæ eadem fuiſſe arbitror atque Dialogum utriuſque, quo hæreſeos Beryllus coarguitur. Hunc ætate ſua extitiſſe ſcribit Hieronymus libr. De ſcriptor. Eccleſ. cap. 71. Præter hunc Dialogum, alios quoque literis Origenes mandaſſe fertur. Rufinus in libello De adulteratione libror. Orig. quemdam ab eo conſcriptum, & à Candido Hæretico quicum habitus fuerat, adulteratum commemorat. Circumferebatur ille Hieronymi temporibus, in eoque Origenes, & Candidus Valentinianæ defenſor hæreſeos inter alia diſputabant, Filiuſne eſſet de Patris ſubſtantia, & utrum Diabolus ejus eſſet naturæ, quæ ſalutem adipiſci non poſſet. Africanus Origenis æqualis & amicus initio Epiſtolæ, qua ipſius ſententiam de Suſannæ hiſtoria rogavit, laudat Dialogum ejus ad Agnomonem, in quo partem illam libri Danielis in teſtimonium adduxerat,

duxerat, quæ Susannæ casum narrat. Extat denique Dialogus De recta in Deum fide, qui & contra Marcionistas inscribitur; sed spurius, & suppositicius, ut infra demonstrabimus.

VI. Epistolas Origenis quotquot erat nactus, à se fuisse collectas, & in proprios libros digestas tradit Eusebius; numero autem fuisse illas plusquam centum. Conficientissimus quippe literarum Origenes fuit. Librum collectionis hujus quartum citat Rufinus in libello De adulterat. libror. Orig. Ex hoc Epistolarum Syntagmate istas ab Eusebio commemoratas reperio: prima est ad Leonidem martyrio proximum: alteram scripsit Origenes adversus eos qui suum in literas humaniores studium criminabantur: proxima diversarum Epistolarum commemoratio est, in quibus indicatur Persecutionis sextæ tempus, quarum tamen inscriptiones & titulos sigillatim Eusebius non persequitur: tum mentio fit Epistolæ ad Africanum de Susannæ historia: laudatur deinde Epistola ad Philippum Imperatorem, alia ad conjugem ipsius Severam, alia ad Fabianum Papam, aliæ ad alios complures Episcopos, quibus fidei professio continebatur; & diversæ denique distincte non notatæ: postmodum plurimæ citantur Epistolæ, quæ declarabant quam utiles iis sermones reliquisset, qui solatio in cruciatibus indigebant. Hæc Eusebius. Testatur Hieronymus sua ætate superfuisse Origenis Epistolas ad Philippum, ipsiusque matrem; cum Eusebius è quo hunc librum Hieronymus consarcinavit, habeat, τὴν τούτου γαμετὴν, *conjugem ipsius*. Idem scribit de literis Origenis ad Beryllum Bostrensem Episcopum Hieronymus. Rufinus quoque in libello De adulter. libr. Origen. testimoniis utitur ex Epistola ab Origene ad amicos quosdam suos Alexandrinos scripta: & alteram laudat præterea ejusdem argumenti. Epistola ejusdem ad Gregorium Thaumaturgum decimum tertium Philocaliæ caput continetur. Partem denique Epistolæ cujusdam Adamantij proferunt Cedrenus, & Suidas.

Euseb. libr. 6. Hist. cap 36. *Euseb. libr 6. Hist. c 2 cap. 19.* *cap. 18.* *ad. 231.* *cap. 36.* *cap. 39.* *Hieron. lib. De script. Eccl. c. 65.* *Hier ibid. cap. 71.*

VII. Aliarum præterea quarumdam scriptionum Origenis mentionem apud Veteres invenio. Philo Iudæus ediderat librum Ebraicorum nominum Veteris Testamenti, eorumque etymologias & interpretationes adjecerat: quem librum Latina oratione Hieronymus expressit. Quod in Testamento Veteri fecerat Philo, idem in Novo factitavit Origenes, suumque opus ad opus Philonis adjunxit; in eoque Hieronymum imitatorem habuit: cujus verba hæc sunt in Præfat. ad librum Ebraic. nomin. *Ai ne forte consummato ædificio quasi extrema deesset manus, Novi Testamenti verba & nomina interpretatus sum, imitari volens ex parte Origenem, quem post Apostolos Ecclesiarum magistrum nemo nisi imperitus negat. Inter cetera enim ingenij sui præclara monumenta etiam in hoc laboravit, ut quod Philo quasi Iudæus omiserat, hic ut Christianus impleret.* Libri ejusdem meminit Auctor Quæstionum ad Orthodoxos, quisalso tribuitur Iustino, Quæst. 82, & 86. in eoque præter Ebraica nomina, mensuras etiam interpretatas esse docet. Videat ergo Rufinus qua fide scripserit Invect. 2. in Hieronym. ne unum quidem Scripturæ verbum Origenem vertisse.

VIII. Librum De oratione emisisse Origenem memoriæ prodidit Pamphilus in Apologetico: *Denique*, inquit, *in tam multis, & tam diversis ejus* (Origenis) *libris nusquam omnino invenitur unus ab eo liber proprie De anima conscriptus, sicut habet vel De martyrio, vel De oratione, vel De resurrectione.* Quo licet careremus testimonio, ipsum opus quod ad hanc diem superest, per se innotesceret.

IX. Theodoretus in libris Hæreticarum Fabularum Origenem sæpe allegat, & libros ipsius in testimonium adducit. Libro quidem priore, cap. 2, scripsisse eum ait adversus Menandrum Hæreticum; & capite 4, adversus Basilidem & Isidorum; & capite 7, adversus Helcesaitas; & capite 19, adversus Hermogenem & Valentinum; & capite 21, adversus Severum; & capite 25, adversus Apellem: & libro 2. capite 2, adversus hæresim Nazaræorum: & libro 3. capite 1, adversus Nicolaitas. Libro vero secundo, capite 5, tradit Origeni tribuere nonnullos Parvum Labyrinthum, qui liber adversus Theodotum Hæreticum scriptus est. Nicephorus quoque libro 10. cap. 36, Origenem testatur scriptis libellis luculenter refellisse Marcellum Galatam, & Porphyrium; ijsque libris id assequi conatum esse, ut obscuri & intricati Scripturæ loci, quibus abuti solebant Hæretici, ad verum sensum deflecterentur. Non equidem crediderim totidem libros confutandis Hæreticis emisisse Origenem, quot Hæreticos ab eo confutatos narrat Theodoretus; sed plurimos ex illis in alterius argumenti scriptionibus obiter ab Origene perstrictos existimo; quemadmodum Heracleonem in Commentariis in Iohannem sæpe ab eo sugillatum videmus, & ubique fere Valentinum, Basilidem, & Marcionem. At aliquos tamen adversus Hæreticos & Ethnicos quosdam ex instituto edidisse certum est; qualis est liber contra Celsum; qualis fuit Parvus ille Labyrinthus adversus Theodotum, si modo Origenem auctorem habuit; qualis fuit Lucubratio adversus Helcesaitas, quos peculiari opere convictos fuisse verisimile est.

X. Hieronymus apud Rufinum Invect. 2. indicem librorum Origenis pertexens, sic disserit: *Vultis noscere quanta ingenij sui reliquerit monumenta? Sequens titulus ostendit: Scripsit in*

Geneſim libros tredecim: myſticarum Homiliarum libros duos: in Exodo Excerpta: in Leviticо Excerpta: item Monobiblia, περὶ ἀρχῶν libros quatuor, De reſurrectione libros duos, & alios De reſurrectione Dialogos duos. Quid ſint Monobiblia incertum eſt. Fortaſſe non peculiare aliquod Origenis opus hoc nomine ſignatur, ſed ea ejus Opuſcula, quæ nos Syntagmatum appellatione complectimur. Cum enim Exegetica enumeraſſet Hieronymus, tum in unam claſſem Syntagmata conjicit, ad eaque ſuo ordine percenſenda accedens, *Item*, inquit, *ſcripſit Monobiblia, περὶ ἀρχῶν libros duos*, &c. quaſi dixiſſet: Item ſequentia ſcripſit Syntagmata (quæ & Opuſcula deinde Rufinus appellat) nempe libros περὶ ἀρχῶν, &c. Atque hæc, quod non aliorum librorum cauſſa eſſent elaborata, nec alijs adjungenda eſſent libris, cujuſmodi erant Exegetica; ſed proprio continerentur argumento, & circa peculiarem ſibi materiem verſarentur, ideirco Monobiblia appellata ſunt. Sed hæc pro conjectura haberi volo. B

Ad poſtremum Vincentius Bellovacenſis Speculi doctrinalis libr. 18. cap. 43, Origenis lucubrationes quæ ad ſua pervenerant tempora enumerans, ſic auſpicatur: *Apologia pro ſe, tractatus 1.* Doctrinæ quidem ſuæ defenſionem ad Fabianum Papam miſiſſe Origenem ſupra notavimus: an ea his ſignificetur Vincentij verbis, an aliud quippiam opus Lector perſpicax arbitretur.

XI. Minime vero in hunc cenſum conferenda videretur eſſe Philocalia, ut quæ à Baſilio & Gregorio Theologo conſuta & conſarcinata ſit. Quoniam tamen ex Adamantij pannis tota contexta eſt, & ex ventilatis ſupra Origenis Operibus fere detracta ſunt fragmenta quibus illa conſtat; ideo non pro diverſo aliquo opere habenda eſt, ſed pro Origeniano tantum centone, in quo Origeniana omnia ſunt præter contextum: propterea que C in hanc ſeriem à nobis admitteretur.

SECTIO SECVNDA.

DE ORIGENIS SYNTAGMATIS QVÆ SVPERSVNT, DEQVE VETVSTIS LIBRORVM περὶ ἀρχῶν INTERPRETATIONIBVS.

I. *Agitur de libris De reſurrectione*, II. περὶ ἀρχῶν, *eorumque veteribus interpretationibus*, III. προσευκτικῶν, IV. *Protreptico ad martyrium*, V. *libris contra Celſum*, VI. *Epiſtolis*, VII. *libro De Oratione*, VIII. *& Philocalia.* D

I. EX enumeratis proxime Adamantij Syntagmatis fere omnibus, vel toti libri, vel inſignia fragmenta, vel particulæ aliquæ ad noſtra tempora pervenerunt. E libris quidem De reſurrectione primo & ſecundo fragmenta aliquot depromit Pamphilus in Apologetico, ad ſeptimam depellendam criminationem, qua de reſurrectione male ſenſiſſe Origenes dicebatur. Ex eodem quoque Opere, capitis decimi libri ſecundi περὶ ἀρχῶν, fatente ipſo Origene, pars aliqua tranſlata eſt.

Orig. lib. 2. De princ. c 3. Bar. A. 232. cap. 4.

II. Baronius libros περὶ ἀρχῶν ad exemplum Longini elaboratos ab Origene ſuſpicatur. Longinum ſiquidem huius tituli librum ſcripſiſſe refert Porphyrius in Vita Plotini. Si E quis è contrario Longinum affirmet operis ſui argumentum ab Origene ſumſiſſe, à vero longius non abibit; æque enim utrumque incertum eſt. Libri inſcriptionem parum aſſecutus eſt Rufinus, qui in Prologo ad libros περὶ ἀρχῶν reddi eam poſſe dicit *De principiis*, vel *De poteſtatibus*. Quis vero non intelligit Chriſtianæ religionis, ac veræ Philoſophiæ elementa hoc libro tradere propoſitum Origeni fuiſſe? Quamobrem revera ſunt, ut ſubjicit Rufinus, & obſcuriſſimi, & difficillimi. Addere poterat; erroribus quoque, & Διδυμικῶν γνώσεως ſeminibus refertiſſimi: in iis quippe præcipua dogmatum ſuorum fundamenta Origenes poſuit. Quocirca Didymus brevibus eos illuſtravit commentariolis, Rufinus vero Romana loquela expoſuit. Verum ut errorum ſuorum capita in hac lucubratione concluſit Origenes, ita in eadem malæ ſuæ & fluxæ penitus in interpretando fidei egregium ſpecimen F edere velle viſus eſt Rufinus: ſic enim fatur in Prologo: *Si ubi ergo nos in libros ejus (περὶ ἀρχῶν) aliquid circa id invenimus, quod ab ipſo in cæteris locis pie de Trinitate fuerat definitum, velut adulteratum hoc & alienum, aut prætermiſimus, aut ſecundum eam regulam protulimus, quam ab ipſo frequenter invenimus affirmatam. Si qua ſane velut peritis jam & ſcientibus loquens, dum breviter tranſire vult, obſcurius protulit; nos ut manifeſtior fieret locus, ea quæ de ipſa re in aliis ejus libris apertius legeramus, adjecimus explanationi ſtudentes: nihil tamen noſtrum diximus, ſed licet in alis locis dicta, tamen ſua ſibi reddidimus.* Qui licet ſuam voluiſſet celare perfidiam, facile illa ſeſe prodidiſſet. Ex eo quippe libro multa in Apologeticum tranſtulit Pamphilus, quæ in Rufiniana interpretatione deſiderantur: velut in eo capite, ubi agitur *De coæternitate Filij Dei & inſeparabilitate eius à Patre*, recitatur teſtimonium iſtud è libro primo: *Videamus ergo quid ſit Salva-*

A *tor noſter. Splendor dicitur*, &c. quod fruſtra in Rufini converſione requiras. Tale & illud eſt è libro itidem primo petitum: *Ex eo quod dicit Apoſtolus Paulus: Non ab hominibus*, &c. quod habetur in eo capite ubi tertiæ criminationi Pamphilus reſpondet. Aliud quoque indidem profert ad quartam criminationem refellendam, quod Rufinus in interpretatione omiſit. Fragmenta præterea Philocaliæ ex hoc Opere mutuata ſummam eius vanitatem coarguunt, ſi cum ipſius verbis contendantur. Quamquam dubitari poteſt annon aliqua detraxerint Baſilius & Gregorius Philocaliæ contextores, quæ ab orthodoxa fide diſſentirent. Certiſſimum vero petitur indicium ex conflictione locorum, quos è libris περὶ ἀρχῶν acceptos, Rufinianorum valde diſſimiles Iuſtinianus in Epiſtola ad Menam repræſentavit. Itaque ex hac Rufini infidelitate quanta Chriſtianæ pietati & doctrinæ pericula exiſterent,
B intelligens Hieronymus, novam interpretationem meliori fide adornavit, & Latinæ Eccleſiæ Origenis revelavit errores, nullis artibus diſſimulatos, nullo falſæ interpretationis fuco oblitos; ut ab iis in propatulo poſitis facilius ſibi Lector caveret. Verum ad hanc ætatem nova iſtæc interpretatio non pervenit.

Narrat ex aliorum fide Andreas Rivetus Critici ſacri libro 2. cap. 12, libros περὶ ἀρχῶν Græce ſcriptos extare in quibuſdam Bibliothecis. Falſum id eſſe affirmare auſim: nam neque in Gallicis, aut Italicis, aut Germanicis, aut Hiſpanicis reperiri eos certiſſimum eſt. Incertum vero eſt an ex aliena fide, an ex ſuo ingenio conjecerit Abrahamus Scultetus, *Scultet. in Medull. Theolog. Part. libr. 6 cap. 4.* Anacephalæoſin, quæ quartum claudit librum Operis De principiis, eſſe Rufini vel Pamphili: Quod ut nullo auctore, nulla ratione ſubnixum proponitur, ita nullo adducto argu-
C mento repudiatur.

III. Oſtendimus ſupra auctore Hieronymo στρωματεῖς Origenis, ad Stromateon Clementis Alexandrini exemplum compoſitos, Chriſtianorum dogmata cum Philoſophorum ſententiis contuliſſe, illaque ex iis confirmaſſe. Specimen illorum è ſexto libro deſumtum exhibet Hieronymus libr. 1. Apolog. adverſ. Rufin. cap. 4. quo cum Platonem induxiſſet Origenes, probantem mendacio uti aliquando licere, idem ſacrorum Librorum auctoritate, & Iudithæ, Eſtheræ, ac Iacobi Patriarchæ exemplo adſtruit.

IV. Fragmentum è Protreptico Origenis ad martyrium Bibliotheca Regia ſuppeditat. Totum vero opus, illuſtriſſimi Domini de la Barde, Chriſtianiſſimi Regis apud Helvetios Legati cura è Baſilienſi Bibliotheca depromtum, ejus frater Eccleſiæ Pariſienſis Canoni-
D cus, raræ vir pietatis, humanitatis, & integritatis, mei juris fecit, ſuoque à me inter Origenis Syntagmata ordine collocabitur.

V. De libris contra Celſum ita loquitur Euſebius in Antirrhetico adverſus Hieroclem: δυνάμεϑ᾽ ἤδη ἂ πρὸς τὰ ἰδίας κατ᾽ αὐτῆϛ ἱεραφῦς ἀπατήϑαπα, ἢ πεφαπελήλεγκϑ᾽ ἐν ὅλοις ὀκτὼ ξυγγράμμαπι, ὧἷς ὠνεγνῶϑ᾽ ὁ ἀνεγνῶϑ᾽ γεγραφὼϛ, πρὸς τὰ ἀλαζονικώτερον τῦ φιλαλήϑους ὄπιγεγραμμένον πέλσυ ἀληϑῆ λόγον, ᾧ πὰϛ δυθύνας ἀπῆλεγξεν· ἐν ὅσοις δυρήκαμϑν, ὁ ἀναγνωσόμενος ξυλλήβδην ὅσα εἰς τ᾽ αὐτὼ ὑπόϑεσιν πασὶ τὸν εἰρῆσθαί τι ἢ εἰρῆσθαι, πεφλαβὼν ἀνελύσατο· *Iam autem poteſtate, licet non deſtinato contra ea ſcripto, obtrita & confutata ſunt* (ſcripta Hieroclis) *in octo libris quos Origenes conſcripſit adverſus Celſi Verum ſermonem, jactantiorem Opere illo* (Hieroclis) *qui Philalethes inſcribitur: in quibus cauſſas omnes & argumenta complexus vir ille, omnia ſimul quæcun-*
E *que ſuper ea re à quoquam vel dicta ſunt, vel dicentur poſthac, in anteceſſum diſſolvit.* Vero; non alias enim tantam doctrinæ Chriſtianæ & profanæ ubertatem, tanta argumentorum pondera expromit. Cauſſa ſcribendi Celſus fuit Epicureus, qui Chriſtianam religionem impugnaverat libro, cui titulum fecerat, ἀληϑὴϛ λόγϑ. Is cum ſummo plauſu à Chriſti adverſarijs fuiſſet exceptus, confutandum ſuſcepit Ambroſij rogatu Adamantius, jam licet è vivis ſublato Celſo.

VI. Ex Epiſtolis Origenis duas omnino integras, & nulla ſui portione truncatas, quaſdam ex parte duntaxat ſuperſtites habemus. Integra ſupereſt Epiſtola ad Iulium Africanum, qua doctiſſimo illi viro, Suſannæ hiſtoriam, quæ in Danielis libro legitur, adulterinam ſuſpicanti, ipſiuſque per epiſtolã roganti ſententiam erudite reſpondit, ſuamque nar-
F rationi huic auctoritatem aſſeruit. Plurima utriuſque circumferuntur Græca manu exarata exemplaria; quorum unum à ſe deſcriptum ad me tranſmiſit Emericus Bigotius, ſingulari vir eruditione: & Nos aliquando, cùm Deo, ambas inter Syntagmata vulgabimus. Integra quoque eſt Epiſtola, qua conſtat decimum tertium Philocaliæ caput, quaque Gregorium Thaumaturgum ad ſacrarum literarum ſtudium Origenes adhortatur. Rufinus in libello De adulteratione librorum Origenis, recitat partem Epiſtolæ, quam patria depulſus ad Amicos Alexandrinos Adamantius ſcripſit, in qua falſo jactare adverſarios queritur, perſuaſum eſſe ſibi, futurum ut ſalutem Diabolus aliquando conſequatur; addit Hæreticum quemdam diſputationis ſecum habitæ Acta adulteraſſe; & ſe Actorum miſiſſe codicem, unde corruptor falſitatis argueretur; alium item Hæreticum, qui congredi ſecum detrectaverat, falſam diſceptationis hiſtoriam mandaſſe literis, & paſſim vulgaſſe, ſed vani-

tatis tandem & impudentiæ fuisse à se convictum. Hieronymus vero libr. 2. Apolog. adv. Rufin. cap. 5. hanc ipsam Epistolam parum fideliter à Rufino conversam caussatur, dissimulasse quippe ipsum ab Origene lacerari Demetrium Alexandrinum Episcopum, & totius orbis Episcopos ac Clericos, à quibus Ecclesiæ cõmunione fuerat prohibitus; deinde dicere Origenem ait frustra se fuisse ab Ecclesia dejectum, nec vicem maledictis referre velle, seque iis usque adeo abstinere solere, ut Candidus Valentiniani dogmatis sectator occasionem inde nactus sit accusandi sui, quod Diabolum ejus esse naturæ dixerit, quæ salutem consequi possit. Tum initium Epistolæ à Rufino prætermissum, Hieronymus exhiber à se conversum. Rufino certe parum hic æquus est Hieronymus; cur enim cum adulteratos Origenis libros vellet ostendere, Epistolæ partem à proposito alienam descripsisset? Ex Epistola quam ad Patrem Christianæ fidei caussa supplicio destinatum etiam tum puer B scripsit Origenes, verba aliquot repetit Eusebius libr. 6. Histor. cap. 2. Capite vero decimo nono prolixius recitat fragmentum Epistolæ, quam purgandi sui gratia adversus eos conscripsit, qui nimium ejus in Græcorum disciplinas studium damnabant. Denique Georgius Cedrenus, in Severo, Epistolæ cujusdam Origenis partem dat, in qua acriter ab Ambrosio ad interpretandas Scripturas, ac nimis quam par esset urgeri se conqueritur. Eamdem ex Cedreno decerptam repræsentat Suidas. Ex Epistola Origenis ad Photium & Andream Presbyteros particulam proferunt Catenæ veteres in Deuter. 16. 20. Verum parum est auctoritatis in Catenis, ut diximus alibi; & quoad aliunde accedat fides, fragmentum hoc suspectum esto.

VII. Liber De oratione hortatu Ambrosij & Tatianæ lucubratus est. Hunc nos è manu C scripto Codice Bibliothecæ Holmiensis Christinæ Reginæ descripsimus. Titulo quidem caret, sed ex ipsius Operis lectione Auctor, & argumentum facile deprehenduntur: ut alia quippe deessent indicia, vel ea sufficerent verba, quibus dissertatio absolvitur: *ταῦτα κ᾽ ἡνάμωι ἐμαυτῷ εἰς τὸ τὸ εὐχῆς προσλημμα, κ᾽ εἰς τ᾽ ἐν τοῖς ἁγιγελίοις εὐχὴν, τά τε προ τ᾽ αὐτὴν παραθεσίμων εἰρημένα ἡμῖν διάθλησ᾽, φιλομαθέστατοι, κ᾽ γνησιώτατοι ἐν θεοσεβείᾳ ἀδελφοὶ, ἀμφοτεροι κ᾽, ταπαντὸς. Hæc à nobis pro virili super quæstione De oratione, & ea precatione quæ habetur in Evangeliis, & quæ ipsam apud Matthæum præcedant, nobis elaborata sunt, studiosissimi, & germanissimi in pietate fratres, Ambrosi & Tatiana.* Quænam ea fuerit Tatiana, deque ipsa Dissertatione alias à nobis disputabitur accuratius, cum inter Syntagmata typis committetur.

VIII. Quoniam ex hoc albo Philocaliam non expungimus, paucis quoque de ea agen- D dum est. Philocalia quid sit breviter declarat Epigraphe ipsi præfigi solita: *συλλογὴ ἀ παρῆται περὶ τ᾽ θείαν γραφικῶν ζητημάτων κ᾽ λύσεων ἐκ τῶν ὑφ᾽ ὁριγένους εἰς τὰ ὁμώνυμα τοῦ θεοπνεύστου συντάγματα, ὑπ᾽ ἀνδρῶν τῶν τὰ θεῖα σοφῶν γεγονότων κ᾽ βασιλείου. Delectum continet hicce liber quæstionum & solutionum quæ pertinent ad Scripturam, ex variis libris ab Origene elaboratis, qui collectus est à viris divinarum rerum peritis Gregorio & Basilio.* Tum subjungitur Epistola, qua id opus ad Theodorum Tyaneum Episcopum Gregorius Nazianzenus transmisit. Ostendunt quoque quid sit Philocalia elegantes Iambi nonduin editi, quos in antiquo collectionis hujus codice manu scripto repertimus:

ἃ (ὠριγένους) τὴν λόγων τοῦ ἁμοῦ λὼ ὁρᾷς ξύλλω,
βασιλεὺς κεναστ῀, ὡς κρείττως πάνυ. E
Cujus (Origenis) *sermonum nunc collectionem vides novam,*
Quos Basilius optimos esse judicavit.

Atque hæc eo libentius refero, quod iis vocis φιλοκαλίας, quo sensu à Basilio & Gregorio usurpata est, significatio continetur. Nihil autem sonat aliud ea vox quam delectum eximiorum quorumdam locorum è variis libris Scriptoris alicujus: cujusmodi sunt fragmenta è Petronio ab aliquo studioso collecta. Locum hic non habet altera φιλοκαλίας notatio, quam affert Augustinus libr. 2. contr. Academ. cap. 1. & libr. 1. Retractat. cap. 1. eam esse scribens rerum divinarum ex divina relatione, & Verbo Dei cognitarum studium; quo sensu usurpatum esse à Gregorio & Basilio hoc vocabulum opinati sunt Genebrardus & Tarinus: quî enim id congruet cum Origenianorum aliquot locorum Eclo- F ga? At eo sensu, quem notat Augustinus, accipienda est vox φιλόκαλ῀, quam Origeni tribuere Gregorium Theologum in Epistolis scribit Photius.

Phot. Cod. 232.

A

CAPVT QVARTVM.

QVO ORDINE, QVIBVS TEMPORIBVS ORIGENIS LIBRI LVCVBRATI SINT EXPLORATVR.

I. *Variis Origenis scriptionibus suus ordo, sua tempora ex Eusebio assignantur.* II. *Quo*
B *tempore Tetrapla, Hexapla, & Octapla concinnaverit, investigatur.* III. *Notantur nonnulla circa ordinem ac tempus Exegeticōn, ac Syntagmatum ipsius quorumdam.* IV. *Distinguuntur ejusdem Homiliæ extemporales, & in otio elaboratæ.*

I. SI temporum effugisset injuriam liber ille Eusebij De vita Pamphili, in quem librorum Origenis indicem inserserat, argumento huic quod persequimur magna lux accederet: quo quoniam caremus subsidio, quid in ipsius Historia nobis opis sitūm sit videamus. Hunc enim, ut in reliquis quæ ad Origenem pertinent, ita hac etiam in parte ducem præcipue spectabimus, in qua nobis proposuimus investigandum, quo ordine
C singuli Adamantij libri, quorum memoria supereſt, quibus temporibus fuerint lucubrati. Quæ prior ergo ab eo celebratur Adamantij scriptio, ij sunt Commentarij in veteres Philosophos, qui diuturnitate temporis omnes interciderunt. Proximæ commemorantur Scripturæ sanctæ interpretationes, quarum non contemnenda pars ad hanc diem servata est. Sacra volumina non longe post initia Alexandri commentarijs explicare eum cœpisse reperio. Ac primum à Iohannis Evangelio auspicatus est, in eumque priores quinque Tomos Alexandriæ composuit; necnon in Genesim priores octo è Duodecim. Quinetiam viginti quinque priores Psalmos, & Ieremiæ Threnos ibidem expositionibus illustravit; in hisque sese libros De resurrectione iam ante elaborasse significavit. Libros quoque περὶ ἀρχῶν, & στρωματεῖς, antequam Alexandria excederet, composuit. Adepto Imperium Maxi-
D mino, librum edidit De martyrio. Eo vero sublato, cum rerum potiretur Gordianus, in Isaiam & Ezechielem commentatus est in Cæsarienſi secessu. Meminit præterea Eusebius *Euseb. libr. 6. Hist. cap. 31.*
Epistolæ ad Africanum, qua historiæ Susannæ fides & auctoritas propugnatur: tempus vero quo data ipsa est, non assignat. Refert illud Petavius ad annum Christi 222; quo anno Imperium capessivit Alexander; cur ita sentiret, neutiquam adscripsit. At cum Nicomediæ scripta sit præsente Ambrosio, datam illam conjicio Imperium tenente Gordiano, annum ætatis agente Origene circiter quinquagesimum secundum, cum Cæsarea Athenas profectus, Nicomediæ Ambrosium obiter adiit. Postquam migravit Athenas, inchoatos in Ezechielem Commentarios ad umbilicum perduxit: Cantici vero Canticorum expositionem aggressus, lucubratis prioribus quinque libris, reliquos quinque Cæsaream redux
E absolvit. Anno Philippi tertio sexagenarium annum prætergressus Homilias ex ore suo, dum concionaretur, à notariis excipi tum primum passus est. Vnde constat bonam earum partem, quæ ad nostram ætatem transmissæ sunt, non ab alio esse tempore repetendas. Homilia puta in Psalmum 82, cujus fragmentum ex Eusebio depromsimus, adversus errorem Helcesaitarum hac ætate exortum habita est. Hac ipsa tempestate Celsum libris octo confutavit; in Matthæi Evangelium, & Prophetas Duodecim commentarios concinnavit; plurimas etiam Epistolas ad Philippum Imperatorem, & ad conjugem ipsius Severam, aliosque complures dedit, quæ sparsim in eo libro Eusebij suis temporibus assignantur.

II. Tetraplorum & Hexaplorum, quorum mentionem fecit Eusebius libr. 6. Histor.
F cap. 16. cui tempori adjungenda sit descriptio, statuere promptum non est. Factum id significare videtur Eusebius multo antequam Alexandria Origenes excessisset, tunc nimirum cum Ambrosium ad Christi fidem convertebat. Epiphanius autem Tyri lucubrata ea non semel asseveravit. Ego vero aliud rei huic tempus deputo, quando scilicet Christianos vexante Maximino Cæsaream Cappadociæ ad Firmilianum confugit Origenes. A Iuliana enim liberaliter exceptus & domo & Bibliotheca à Symmacho olim instructa, ad eam deinde hæreditatis jure transmissa, nactus illic est Scripturæ sacræ exemplaria, quibus usus fuerat Symmachus. Tum vero Codices ipsum conflixisse inter se & conjunxisse probabile est: sed cum institutum opus per angustias temporis ibi absolvere non posset, supremam ipsi manum in otio Tyrio imposuisse. Non quod de iis cogitasse Origenem tum primum putem; sed Alexandriæ fortasse prius animo informata, Cæsareæ Cappadociæ in-

Epiph. Hær. 64. cap. & De mens. cap. 12.

choata, Athenis & Cæsareæ Stratonis affecta, ac Tyri demum arbitror fuisse perfecta. Ita Eusebio conciliatur Epiphanius, quorum ille aliquam in concinnandis Hexaplis Alexandriæ operam ab Origene positam videtur significare; hic Tyri fuisse compositа aperte docet; quod ita intelligendum est, non Tyri solum ea elaborasse Origenem, sed in iis etiam locis, in quibus octo & viginti ante mortem annis versatus est, quos Tyri transactos perperam Epiphanius credidit. Firmat nostram conjecturam quod ait Eusebius lib. 6. Hist. cap. 17, Symmachi interpretationem in Iulianæ Bibliotheca Origenem reperisse. Nondum itaque Hexapla vel Tetrapla concinnaverat, quorum pars magna fuit Symmachi interpretatio. Eusebio itidem adstipulatur Epiphanius, scribens Hær. 64. cap. 3, Origegenem lucubrationes suas in Scripturam, impulsu Ambrosij susceptas, ab Hexaplis fuisse auspicatum: τὸ ἀρχαῖον, inquit, ὡτε ὀλιγωλῶς ἐφιλοτιμήσατο συναγαγεῖν τὴν ἓξ ἐρμηνειῶν. Atqui tunc temporis Alexandriæ versabatur. Retorquebit argumentum aliquis, & dicet hoc tempore sex Interpretationes in unum colligere non potuisse Origenem, qui etiam tum Symmachi interpretatione, & editione Sexta careret. Respondeo Hexaplorum coagmentationem mente præformasse ipsum cum esset Alexandriæ, non ipsa coagmentasse, cum nondum exemplaria haberet ad manum, sed iam inde ipsis investigandis operam dedisse. Itaque non dicit Epiphanius, συνήγαγε, sed, ἐφιλοτιμήσατο συναγαγεῖν.

Euseb. Hist. lib. 6. c. 6.

Perfectò Hexaplorum opere, ut studiosorum sumtibus & operæ consuleret Origenes, ad compingenda Tetrapla animum convertit. Eusebius: τὰ τὴν λεγομένων ἑξαπλῶν ἡμῖν αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ κατελείπετο. ἰδίως τε Ἀκύλου καὶ Συμμάχου, καὶ Θεοδοτίωνος ἔκδοσιν ὁμοῦ τῇ τῶν ἑβδομήκοντα ἐν τοῖς τετραπλοῖς διεκατασκεύασας. *Exemplaria nobis Hexaplorum reliquit; cum præterea Aquilæ, & Symmachi, & Theodotionis editionem, una cum illa Septuaginta Senum in Tetraplis seorsum digessisset.* Idem manifeste tradit Zonaras in Severo. Iam ante autem vel utravis, vel utraque compegerat Origenes, quam Commentaria scripsisset in Matthæum; in quorum Tomo 15. pag. 381. se varias Scripturæ Editiones contulisse, & obelis ac asteriscis notasse tradit.

III. Has Origenis scriptiones recenset, suisque adjungit temporibus Eusebius. Nos præterea ex ipso Adamantio nonnulla collegimus, unde aliarum quarumdam lucubrationum ordo ac tempus æstimari possint. Scripsisse Origenem Commentarios in Genesim, antequam libros περὶ ἀρχῶν componeret, & ex Eusebio intelligitur, & multo magis ex Origene ipso, qui libro 1. περὶ ἀρχῶν. cap. 3. & libr. 2. cap. 3. istos citat Commentarios. Idem tamen libro 1. cap. 2. hæc habet: *Puto ergo posse priori quidem exemplo aptari eum qui ad imaginem & similitudinem Dei factus est homo, de quo diligentius, favente Deo, cum locum ipsum in Genesi exponere cœperimus, videbimus.* Quid ergo? an hæc à librariis, an ab Interprete vitiata dicemus? an alia quædam in Genesim meditatum fuisse fingemus Origenem, cum hæc scriberet? Equidem hæreo. Ex libro quoque De oratione cognoscimus scriptum hunc esse editis jam Commentarijs in Genesim. Expositionum in Exodum, in Leviticum, & in Numeros nulla in sexto Eusebianæ Historiæ memoria: eas esse vetustiores decem Voluminibus Commentariorum in Canticum Canticorum hæc Origenis patefaciunt verba ex Homil. 1. in Cantic. *De quo plenius in libro Levitico, prout Dominus dare dignatus est, exposuimus.* & ista è Prologo: *Sed quomodo differant à sanctis Sancta sanctorum in Exodo, & quomodo differant opera ab operibus operum in Numerorum libro, tractantibus, prout potuimus, dictum est à nobis.* Quo tempore autem Canticum explanaverit mox viderimus. Expositiones in Leviticum laudat iterum Origenes libr. 9. in Epist. ad Rom. cum ait: *De quibus singulis cum in librum Leviticum aliqua diceremus, pro viribus explanare tentavimus.* An vero Commentarij in Exodum, in Leviticum, & in Numeros his signentur, an Homiliæ, non satis apparet. De enarrationibus Deuteronomij alcum apud Eusebium silentium. Recentiores illas esse reperio posterioribus Tomis in Iohannem: sic enim scribit Origenes Tomo 32. in Iohann. super Deuteronomij cap. 2. vers. 30. ἀλλ' ἀπὸ τοῦ νῦν, οἰκειότερον ἐν τοῖς εἰς τὸ δευτερονόμιον ἐξειλάσθη αὖ. Posterioribus autem in Iohannem Tomis suum mox tempus præfiniemus. At vetustiores fuerunt enarrationes illæ Deuteronomij Homilijs in Lucam: de ijs quippe sic Origenes Homil. 8. in Luc. *Memini quondam Deuteronomium differentem, dixisse me,* &c. quæ non aliud expositionis genus, quam Homileticum videntur indicare.

Observatum est Eusebio Commentarios in viginti quinque priores Psalmos Alexandriæ degentem Adamantium edidisse. Ipse vero Origenes Tomo 1. Commentar. in Epist. ad Rom. futurum pollicetur, ut Psalmum 57. aliquando enarret: & libro tamen quarto in eamdem Epistolam, Psalmos sese interpretatum fuisse declarat: sed hic fortasse Tomos intelligit; illic Homilias vel Scholia. At Homilia 15. in Iosue explicasse se significat Psalmum centesimum; & Homilia 13. in Levitic. meminit expositionis suæ in Psalmum 118. Hieronymus in Proœmio Commentariorum suorum in Abdiam scribit expositionem Origenis in Canticum, fœtum esse juvenilis ætatis. Hieronymum secutus Baronius factum id putat anno Christi 208. quo tempore vigesimum tertium ætatis annum agebat Ada-

Bar. Ann 208. cap. 3.

A mantius. Pugnat illud cum rationibus Eusebij, qui tum eum Scripturam illustrare exorsum tradit, quum Antiochia Alexandriam reversus est, unum jam & triginta annos circiter natus. Idem alio loco decem illos Commentariorum in Canticum libros Cæsareæ absolvisse Origenem refert, quos in altero Athenienſi secessu inchoaverat. Ad secundum autem jam & quinquagesimum ætatis annum pervenerat, cum Athenas iterum repetiit. Expositiones præterea suas in Exodum, in Leviticum, & in Numeros hoc Opere laudat Origenes, quas nonnisi jam natu grandem emisisse credibile est: laudat & oratiunculas in librum Iudicum à se editas, quas non alias esse puto, quam quæ extant. Num ergo levia quædam & rudia jam tum adolescens effuderat Adamantius; provectior autem ætate nova illa Commentaria Tomis decem distincta edidit? Plane ita est: nam capite septimo Phi- *Euseb. libr. 6. cap. 23. Euseb. l. 6. Hist. c. 32.*

B localiæ fragmentum adducitur, cui verba hæc præfixa sunt: ἐκ τοῦ εἰς τὸ ᾆσμα μικροῦ τόμου, ὃν ἐν τῇ νεότητι ἐξεβάλετο· *E parvo Tomo in Canticum, quem juvenis scripsit.* Parvum hunc igitur Tomum, quem in juvenili ætate emiserat, designat Hieronymus in Procœmio Commentariorum in Abdiam: decem autem volumina natu grandior elimavit. Id si sit, iam intelligitur Eusebium priora illa rudimenta nullo habuisse numero, earumque duntaxat scriptionum duxisse rationem, quas ingenio & annis maturior Origenes accuravit. In Homilia ipsius undecima in Ezechielem hæc legas: *Eo tempore quo Hieremiam exposuimus, ea quæ nobis gratia Dei orantibus vobis largita est, sive certe utcunque sensimus, exponere conati sumus.* Ante igitur Ieremiam interpretatus est, quam Homilias illas in Ezechielem habuisset. Necdum etiam Numerorum explicationem fuerat aggressus, cum Ieremiam Homiliis illustraret,

C ut ex duodecima manifestum est. In prima vero non multo ante se enarrasse ostendit sententiam hanc Sospitatoris: *Non est Propheta sine honore, nisi in patria sua*; quæ cum habeatur Matth. 13. 57. prolixaque illius extet interpretatio in Commentariis in Matthæum, ad ea procul dubio Origenes respexit: ex quo efficitur his Commentariis posteriores esse Homilias in Ieremiam; nec multo tamen posteriores, cum post annum ætatis sexagesimum Commentaria illa concinnaverit; Homiliæ autem illæ ex earum genere sint, quas ex tempore recitatas, à notariis hoc primum tempore describi passus est. De lucubrationibus in Ezechielem ita scribit Sixtus Senensis: *Cum Athenis degeret, iam sexagenario major elaboravit, Sixt libr. 4. Euſebio teste, in Ezechielem Tomos viginti quinque, cum prius in eundem Prophetam Homilias plurimas dedisset.* Bis peccat Sixtus, nam annum quinquagesimum secundum nondum excesse- *Bibl.*

D rat, cum alterum Athenienſe iter suscepit, ut demonstravimus; quo itinere cœptos in Ezechielem Tomos absolvit: Homilias autem sexagenario major habuit, ut pote quæ ex illarum classe sint, quæ cum pronuntiarentur ex ambone, à notariis in literas referebantur. Scripsisse quoque illum nonnihil in Danielem, priusquam exponendum Matthæum susciperet, ostendit illud è Tractat. 29. in Matth. *Quæ autem sequuntur in textu Danielis, sicut potuimus, exposuimus.* Agit nempe de Danielis capite 9. vers. 27. Diximus Eusebium tradidis- *Euseb. libr. 6. cap. 36.*

E se, jam sexagenario majorem Origenem circa idem tempus Celsum refelliſſe, & Duodecim Prophetas exposuisse. Certe Origenes libr. 7. contr. Celſ. affectos jam fuisse Commentarios suos in Duodecim videtur significare, & ad eos perficiendos divinam opem implorare: ait enim: πλὴν καὶ ἡμεῖς κατὰ τὸ δυνατὸν ἡμῖν πεποιήκαμεν, τὰ, ὡς φησι κέλσος, πείσεται, καὶ πάντα ἀδήλα ποιῆς λέξει διηγησάμενοι, ἐν οἷς ἀσχήμονα τυθῆναι ἡμᾶς εἰς τὴν ἱστορίαν, καὶ εἰς τὸν ἰεζεκιὴλ, καὶ εἰς πάντας τοὺς δώδεκα. θεὸς δὲ διδοῖ. ἢ ἐν τῷ λόγῳ αὐτὸ ἀφεκτέον, καθ' ὃ ἐκλεξαμένους τοὺς ἀδήλους τοῦ προφητεύσειν εἰς ταῦτα, ἤτοι τὰ λειπόμενα, ἢ ὅσα γ' ἂν φθάσωμεν σαφηνίσαι.

De Commentariis Origenis in Evangelium secundum Lucam silet Eusebius. Ipse tamen Origenes Tom. 16. in Matth. p. 424. eorum meminit, quæ antea fuerat in Lucam commentatus; utrum Commentariorum, an Homiliarum, incertum est. At Tomo 13. p. 333, Homilias ipsas nominatim laudavit. Antiquiores eædem fuerunt posteriores Tomis in Iohannem, ut pote quæ Tomo 32. pag. 374. appellentur. Fuisse vero ab Origene conscriptas, antequam virilem attigisset ætatem, indicare videtur Hieronymus, cum ait

F in Prologo interpretationis suæ: *Fateor itaque, antequam ille objiciat, in his Origenem tractatibus, quasi iterum talis ludere: alia sunt virilis ejus, & senectutis scripta.* Posteriores ipsos in Iohannem Tomos secundo itinere Athenienſi absolutos existimo. Nam post Maximini persecutionem expliciti sunt, quippe cujus Tomo 22. meminerit, quemadmodum refert Euse- *Euseb. libr. 6. Hist. cap. 18.*

bius: nondum autem Matthæum explanare fuerat exorsus, sicuti apparet ex ejus Tomo 16. in Matth. & decimo in Iohannem Tomo, p. 179. Ne Commentariorum quidem in Epistolam ad Romanos meminit Eusebius: ex Origenis tamen Tomo 17. in Matth. pag. 494. & libr. 5. & 8. contr. Celſ. intelligimus jam tum ea composuisse Origenem, cum ad explanandum Matthæum, & confutandum Celsum se contulit. Discere vero licet ex Homilia 17. in Lucam, jam ante ipsum esse interpretatum Epistolam priorem ad Corinthios, quam in hunc Evangelistam ad populum differeret: *Memini*, inquit, *cum interpretarer illud*

quod ad Corinthios scribitur: Ecclesiæ Dei quæ est Corinthi, cum omnibus qui invocant eum, dixisse me A
diversitatem Ecclesiæ, & eorum qui invocant nomen Domini. Commentarios in priorem ad Thessalonicenses Epistolam in Opere contra Celsum, libro secundo laudato reperias. Denique expositionem aliquam in Apocalypsim meditabatur, cum Matthæum explicaret: de Dracone quippe illo septem capitibus, & decem cornibus instructo agens, ita scribit Tractat. 30. *Exponetur autem tempore suo in Revelatione Iohannis*: & mox: *Has autem principales expositiones atque probationes oportet fieri, cum ipse liber* (Apocalypseos) *propositus fuerit nobis ad exponendum.*

IV. Cæterum magna in distinguendis Origenis Homiliis adhibenda dijudicatio est; alias enim meditate conscriptas edidit, alias ex tempore recitavit. Longe levior, me judice, harum auctoritas; gravior illarum existimatio. Quidquid extemporalium Homiliarum superest, post sexagesimum ætatis suæ annum pronuntiavit Origenes; actuarij ex ambone recitatas exceperunt: quod hactenus fieri prohibuerat. Alias variis temporibus accuravit. Quod si hæc perspexisset Erasmus, minime profecto id ipsi de Homiliis Origenis generatim agenti excidisset: *Eas conciones non ipse scripsit, sed à notarijs excipi passus est, quod tamen negant illum esse passum ante annum, ut ante dictum est, sexagesimum.* Quasi nullas cogitate conscripserit Homilias Origenes, sed omnes ex tempore profuderit. Homiliæ in Lucam, teste Hieronymo in Prologo suæ interpretationis, fœtus est juvenilis ætatis, & in otio quidem ac secreto conceptus, ut in publicum deinde ederetur. Continuatam ergo illic Lucæ expositionem animadvertas, præterquam in sex postremis Homilijs, quæ ex ampliori numero videntur excerptæ. Prioribus illis triginta tribus similes sunt Homiliæ in Psalmos 36, 37, & 38, & duæ in Canticum, & novem in Iudices. Extemporales autem Homiliæ, quoniam juxta Episcopi præscriptum, & designatum ab eo argumentum ac Scripturæ locum pronuntiabantur, idcirco certum hunc ordinem neutiquam tenent; sed in eamdem sæpe pericopam geminatæ reperiuntur, prætermissis totis capitibus, diligenti cæteroquin observatione, & explicatione dignis. Hujus generis videntur esse superstites in quatuor priores Pentateuchi libros Homiliæ; & quæ in librum Iosue extant, quas, ut ait Rufinus Interpres in Prologo, *Ex tempore in Ecclesia peroravit Adamantius senex.* Hujus quoque generis esse videtur unica illa in 1. Reg. cap. 1, & 2. & alia de Engastrimytho, quam primus edidit Leo Allatius, & quæ supersunt in Isaiam, in Ieremiam, & in Ezechielem. Hæ autem subinde à studiosis juxta scripturæ ordinem collectæ & dispositæ sunt. Atque hæc nos magna verisimilitudine ducti conjectamus, non præfracte asserimus.

APPENDIX

LIBRI ORIGENI FALSO, VEL DVBITANTER ADSCRIPTI.

I. *Vnde factum sit ut Origenis nomen pleræque sibi scriptiones falso asciverint, aperitur.* II. *De tribus libris in Job, deque vetusto ipsorum Interprete.* III. *De posteriore in Job commentario.* IV. *De Commentario in Marcum*, V. *Homiliis in diversos.* VI. *Homilia quæ in Codice Vaticano inscribitur*, τῆς ὁ σωζομένος πλούσιος; VII. *Scholiis in Orationem Dominicam, & Cantica B. Virginis, Zachariæ, & Symeonis.* VIII. *De lamento Origenis*, IX. *Dialogo de orthodoxa fide*, X. *alio quodam vetusto Dialogo*, XI. *libellis De hæresibus*, XII. *De singularitate Clericorum*, XIII. *De Astrolabio, & De breviario, & Sermone De catechesi.*

I. DEMONSTRAVIMVS libri secundi quarto capite magnum aliquando in Ecclesia & illustre fuisse Origenis nomen; eoque etiam ex adversariorum contentionibus & convitiis, quod fere alias usuvenire solet, illustrius evasisse. Hinc factum est ut ab incertis & ignotis auctoribus profectæ lucubrationes nonnullæ, sic tamquam projectitij infantes, clarum Origenis nomen sibi libenter asciverint; nonnumquam etiam operibus suis metuentes Scriptores subdoli, ementitum hunc prætexentes titulum, Adamantij famam veluti furto subripuerint; bibliopolæ etiam mercibus suis venditandis emtorem hiantem fucata hac inscriptione induxerint. Has quidem ob caussas aliquando contigisse reor, ut in Origenis familiam spurij transierint libri; at frequentius etiam idem evenisse puto vel ex librariorum oscitantia, nomina nominibus commutantium; vel ex Criticorum audacia, quidvis sibi licere in literis putantium. Huc accessit quod

A quod plurimas Origenis scriptiones studiose abolentibus ipsius adversariis & defensoribus; his quidem ut ejus errores, illis ut præclara eius opera invidiose celarent; multas vice versa lucubrationes utrique paribus de caussis nomini ipsius subdiderunt. Nos vero postquam Origenianorum scriptorum examen semel suscepimus, ad nostram pertinere duximus curam, suos ei fœtus legitimos restituere, quod hactenus fecimus; supposititios vero ex ejus familia segregare, quod Appendice ista facturi sumus.

II. In Latina Origenis editione duplex genus Commentariorum in librum Iob reperitur. Prius in tres discretum est libros, & duo priora Iobi capita cum tertij portione complectitur, ab incerto Interprete Latinitate redditum: posterius totum persequitur Iobi librum, & brevibus Commentariolis (Scholia prope dixeris) exponit, & Ioachimum Perionium interpretem habet. Spurium utrumque opus, & emendicatum Origenis nomen falso jactans. Prioris certe stilus Origeniani dissimilis est; creber quippe artis oratoriæ figuris; quales in Tomis nullas admittit Origenes, non multas in Homiliis. Discrepat quoque sententiis: nam libr. 2. Christum ait prædicasse tribus annis & dimidio; cum Origenes libr. 4. περὶ ἀρχῶν, cap. 1. & Homil. 32. in Luc. anno duntaxat uno cum aliquot mensibus id muneris Christum obiisse dicat. Post Arianæ hæreseos exortum prodiisse, & ab Ariano quidem fuisse scriptum manifeste hæc evincunt: *Tria cornua fecit Diabolus in typum atque figuram trionymæ illius sectæ, triumque Deorum hæresis, quæ universum orbem terræ in modum tenebrarum replevit, quæ Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum aliquando tamquam tres colit, nonnumquam unum adorat, quemadmodum Græcorum lingua memoratur, Triada, vel Homusion. Istam* B *Ergo Trinitatis sectam, & hæresim, atque infidelitatem jam olim de longe designans versutissimus ille Diabolus tria cornua misit ad Iob deprædandum. Sic namque etiam nunc memorata trionyma hæresis præsertim prædatur atque expugnat Ecclesiam.* Luciani martyris cum laude meminit, Origenis temporibus multo recentioris: *Ita consummatus est*, inquit, *beatus atque gloriosus Lucianus, lucidus vita, lucidus & fide, lucidus etiam tolerantiæ consummatione. Ob hoc enim Lucianus cognominatus est, tamquam lucidus, aut proprio lumine sibi fulgens, aut alijs lucens. Hic namque beatus duodecim diebus supra testas pollineas extensus, tertiadecima die est consummatus, alijque innumeri sancti Martyres eodem modo mortem transeuntes consummati sunt.* Ex quibus conjectura ducor ad suspicandum operis huius auctorem ex eo esse genere Arianorum, qui Luciani discipulos sese profitebantur, & Lucianistæ dici amabant. De his ita Epiphanius Hær. 76. cap. 3. οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι τῶν ἀρειανῶν D τῶν ἀπὸ λουκιανοῦ τε, καὶ ὡσεγχρὸς λαβόντες τὸ φρόσωπον, γαγρόπας ἅμα ἀσεβείῳ τινὶ ἀπὸ σοφιστῶν ὄντι, ἐκπεσόντι τε ἐν τῇ διωγμῷ τῷ ἐπὶ μαξιμιανοῦ γαγρόπ· *Alij enim ex Arianis, ijs qui à Luciano & Origene doctrinam suam acceperant, conjuncti Asterio cuidam de grege Sophistarum, qui in Persecutione Maximiani à fide defecerat.* Quapropter Ariani deinde Lucianistæ nuncupati sunt, ut apparet ex Mario Victorino libr. 1. adv. Arianos. Qui autem Coluthiani appellabantur, non à Luciano illo traxerunt nomen, ut opinati sunt quidam, sed à Colutho Hæresiarcha Arij socio, cujus meminit Epiphanius Hær. 69. cap. 2. Distinguantur porro hi Lucianistæ ab aliis Lucianistis, Luciani cujusdam antiquioris & Marcionistæ discipulis, cujus hæresim Epiphanius persequitur. Scriptorem trium librorum in Iobum, Latinum existimat Erasmus, eumque esse Maximinum hariolatur, cujus extant Disputationes cum Augustino: *Enisse Lati-* E *num*, inquit, *imprimis ipse operis gustus indicat: vix enim quispiam ita commode verti Græca, ut oratio Latina non sapiat alicubi suam originem. Interpretatur interdum Græcas voces, sed ita ut Latinum agnoscas: veluti quum docet nos quid & qualis sit adamantus.* Sic se habet ille locus: *Adamantus interpretatur in Græca lingua, Indomabilis, inflexibilis, inalterabilis, &c.* Addere poterat & alterum supra à nobis depromtum, quo ludit in voce *Lucianus*, eumque à *luce* dictum scribit. Erasmo assensi sunt Robertus Cocus in Censura, & Edmundus Albertinus in Opere De Sacramento Eucharistiæ. Sed quis nescit Interpretum audaciam, auctorum sermonibus sua commenta interponere amantium? Græcum esse scriptorem probat Interpretis Prologus, quo librum hunc aliquos ante se Latine vertisse tradit. Prologum à librariis suppositum divinat Erasmus, nullis, vel levibus argumentis; repugnante etiam stili utriusque congruen- F tia. Effrænis profecto, iterum dico, & projecta Erasmi temeritas, veterum Patrum scripta inanibus suis conjecturis ita permiscentis, ut nisi contraivissent posteriorum Theologorum studia, vix certum aliquid de adolescentis Ecclesiæ doctrina statuere possemus. Scribit Possevinus dubitasse nonnullos, annon Hilario tribuendi essent hi Commentarij. Id si quis crederet, Hilariani eum characteris penitus ignarum esse necesse est. Adversus Arianos summa cum laude scripsit Hilarius, quorum iste partiarium se prodit. Ad hæc nihil in Genesim scripsisse fertur Hilarius, in quam se lucubrasse aliqua testatur iste auctor. Eamdem vero, ut & librum Iobi, multis exposuerat Origenes; unde data fortasse occasio libri istius huic adscribendi; cum præsertim in allegorias nonnumquam excurrat. Arguit Erasmus ex horum librorum clausula non ulterius progressum fuisse Scriptorem, licet vix caput Iobi tertium attigerit: à qua equidem sententia non recedo.

Libr. 2. in Examine ſtim. Orig. cap. 1.

Poſſ. v. in Appar. Sacr. in Hilario.

III. Posteriorem Commentarium in Iob è Bibliothecæ Regiæ Codicibus Perionius A
Latina oratione donavit. Alia quoque alibi reperiuntur ejus exemplaria. Multo minus
Origenis illum esse dicas, quam priores libros tres: nam neque Tomorum, neque Homi-
liarum, neque Scholiorum stilum sapit; neque divertit usquam in allegorias, & totus est
in perscrutando literæ sensu, ut meram paraphrasim esse dicas. Mosem libri Iob scripto-
rem esse asserit in Prologo: at prior Commentarius eumdem à Iobo, vel Iobi amicis Sy-
rorum lingua scriptum, à Mose in Ebraicam linguam conversum tradit. Vnde efficitur
alterutrum saltem opus Origenis non esse. Neutrum vero ejus esse efficitur ex eo, quod
librum Iobi Moyse antiquiorem esse tradit libro 6. contr. Cels. & quod Philocaliæ capite 5,
libros duntaxat quinque Mosem reliquisse affirmat. Cum Origenis sententiam de sideri-
bus supra exploraremus, observavimus animata ea ipsum censuisse: contra hic Scriptor B
stellas animo carere diserte asseverat. Meminit præterea Manichæorum, & Luciani Mar-
tyris, qui Origene fuerunt recentiores. Alicubi vero ita differit: *Neque ergo ὁμοούσιον aliquid*
ejus est, ideſt ejusdem essentiæ; cum enim interire non posse diximus: neque ὁμοούσιον, ideſt, unius essen-
tiæ; comparari enim non potest: & alio loco: *Recita hæc tu cum iudicio apud Homoousiastas*. Quibus
Epiph. Hær. 69. cap. 70. aliisque compluribus Arianus esse intelligitur: nam, ut ait Epiphanius, non tam bituminis
odorem refugit serpens, quam vocem ὁμοούσιος Arius aversabatur. Quamobrem Catholi-
cos Homoousiastarum nomine Ariani traducebant. Ex eodem igitur Arianorum Lucia-
nistarum genere fuerit, è quo Scriptor supra memorati Operis in Iobum, quippe qui Lu-
ciani Martyris æque meminerit. Sic autem existimo; quemadmodum sublevandæ Israeli- C
tarum calamitati, dum Ægyptiorum servitute premerentur, librum Iob à Mose scriptum
autumant plerique; ita multiplici ab Arianis Commentario eumdem fuisse illustratum,
ac frequenti lectione contritum, solatij gratia, cum ab Ecclesia Catholica anathematis &
censuris urgerentur. Quærenti autem mihi eequonam argumento liber iste Origeni adju-
dicatus est, nonnulla in eo occurrerunt Origenianæ doctrinæ vestigia, quæ ad alia non sa-
tis attentum Lectorem fefellerunt. Rejicit eos Scriptor operis, qui Deo humanam figu-
ram affingunt: eam hæresim acriter ultus est Origenes. Quo modo Angelos custodes ad-
mittit Auctor: admittit & Origenes. Christum Patriarchis & Prophetis Veteris Testamenti
apparuisse, atque ita mediatorem Dei & hominum hoc tempore fuisse opinatur Auctor:
opinatur & Origenes. Astris vim esse σημειωτικὴν, non καταλειπτικὴν definit Auctor; definit & D
Origenes. Facile itaque consensus ille fucum fecit.

Subjunguntur in Græcis quibusdam Codicibus, & in prima Genebrardi Editione Ho-
miliæ quatuor, quæ quoniam Chrysostomi esse deprehensæ sunt, in recentioribus editio-
nibus fuerunt prætermissæ.

Præter geminum illum Commentarium in librum Iobi scribit Laurentius Humfridus
in Epistola ad Antonium Canum, quæ Erasmianæ Origenis Editioni præfixa est, Hieron-
mum Frobenium, & Nicolaum Episcopium, à quibus prælo commissa est hæc editio, An-
notatiunculas quasdam in Iobum ei inserere noluisse, quod perbreves essent, & Origenis
genium ac stilum parum redolere doctis quibusdam viderentur.

IV. In manuscripto Bibliothecæ Regiæ codice nomen Origenis præfert vetus Commen-
Voss. App. in Origene. tarium in Evangelium Marci. Legitur quoque in Possevini Apparatu haberi in Oxoniensi E
Bibliotheca corporis Christi, Origenis opus aliquod in Marcum. Cujusmodi sit istud opus
equidem ignoro. Quod ad Regium attinet, nonnullæ in eo allegoriæ, multa Origenianæ
doctrinæ affinia, quæ in Observationibus ad Commentarium in Matthæum notavimus,
Origenem videntur auctorem indicare. Sed levia hæc, præut ea sunt quæ contrarium pro-
bant; summa stili discrepantia, constans Origenis consuetudo in Commentariis, vel per
Tomos, vel per Homilias, vel per Scholia digerendis, quorum ad nullum genus expositio-
nes istæ referri possunt; nam prolixitate Scholia superant, à Tomis superantur; ab Homi-
letico vero genere penitus differunt. Adde profiteri Scriptorem Operis ipso initio, reda-
cturum sese in unum corpus, quæ ab Ecclesiæ Doctoribus sparsim in hunc Evangelistam
fuerant annotata; cum multi in Matthæum & Iohannem, pauci in Lucam, nulli penitus F
in Marcum ad suum tempus scripserint. Profecto non multi ante Origenem scripserant in
Matthæum & Iohannem; atque hæc sequiorem Origenianis temporibus ætatem sapiunt.
Si minus ad eripiendum Origeni librum hunc valent conjecturæ, at valebit certe Codi-
cum veterum dissensio, quorum aliqui Victori Antiocheno eum tribuunt; cujusmodi est
liber quidam Bibliothecæ Regiæ, cujusmodi & ille fuit Theodori Peltani Societatis Iesu
Theologi, qui Commentarium istud Latine à se redditum sub Victoris nomine publicavit.
Idem alij Cyrillo Alexandrino Codices adscribunt; cujusmodi etiam alter Bibliothecæ
Regiæ. Nec titulis solum diversitas inest, sed libri etiam contextui. In Codicibus Victo-
ris, vel Cyrilli nomine inscriptis, Origenem, Eusebium, Chrysostomum, Apollinarium, &
Theodorum citatos; Catharos vero Hæreticos perstrictos reperias: atque hæc nomina,

A aliaque multa, erasa offendas ab exemplaribus quæ nomen Origenis in fronte gerunt. Quæ si quis casu contigisse putet, parum ille librariorum audaciam perspexerit. Mihi vero cum certo constet Commentarium istud non esse Origenis, verisimile fit ab iis fuisse interpolatum, & in Origenianam lucubrationem recusum, quo facilius lectores vel emtores nanciscerentur.

Iam vero utri potius, Victori, an Cyrillo, tribuendum sit istud Commentarium dijudicare, etsi est præter institutum, dicam tamen obiter Victori verisimilius, quam Cyrillo adscribi: nec enim Origenem tam crebro testem à Cyrillo laudatum, nec Chrysostomi usurpatam ab eo auctoritatem facile putaverim. De Victoris ætate quæstionem habet Peltanus, & Iuliano antiquiorem esse putat, ideo quod decimum tertium Marci caput exponens
B fundamenta Templi supereſſe dicat; ea vero Iuliano imperante fuisse refossa, juxta Nicephori testimonium: capite vero sequenti Catharos Hæreticos suggillet, quorum hæresis ante hanc ætatem fuerat ab Ecclesia profligata.

V. Circa Homilias, quæ In diversos inscribi solent, ante omnia notandum est fuisse ipsas à Merlino ex variis locis collectas, & eo collocatas ordine, quo inter se dispositæ cernuntur. Id ipse in editione sua de iis præfatus est. Quod præmonendus fuit Lector, ne miretur quomodo diversa, & parum sibi congrua membra in unum corpus confluxerint. Singulas nunc seorsum, ac sigillatim excutiamus.

Prima ab Origenis stilo penitus aliena est: simplex ille est & familiaris, literam breviter
C exponit, tum transit ad allegorias, & tropologias; hæc abundat schematis & tropis, ludit in verbis, & aliter denique clauditur, quam Homilias suas Origenes claudere solet. Nihilo magis cum Origenis dogmatibus congruit. Docet Origenes Homilia 14. in Luc. Mariam apertis uteri claustris Christum fuisse enixam, ut supra suo loco dictum est: contraria omnia hac Homilia statuuntur. Plane itaque non est Origenis. Latinum Scriptorem stilus arguit. Auctorem divinet, si quis hariolari amat. Reperitur illa in Lectionario quodam veteri Bibliothecæ Regiæ.

At mirabilis est eorum stupor, qui secundam Homiliam Origeni adjudicarunt; nam præter stilum ab Origeniano genio abhorrentem, & clausulam ab Origenianis diversam, Manichæos & Arianos Origenis temporibus posteriores nominatim appellat. Filium Patri
D ὁμοούσιον esse dicit; Dionysij Areopagitæ opera citat, cum Origenis ætas hos libros nondum vidisset. Habetur hæc Homilia in manuscripto Bibliothecæ Regiæ codice inter multa Augustini Opuscula. De auctore certum nihil definire possum.

Ne tertiam quidem Origeni deputare ausim, repugnante clausula & stilo: quamvis ad Origenianum saporem propius accedat quam superiores duæ; pauculas enim quasdam allegorias habet. Primæ tamen similior est quam secundæ, adeo crebra est figuris & interrogationibus. Latinum Scriptorem dicas, & quidem Hieronymo recentiorem. Idem esto de quarta Homilia iudicium, quam exhibent quoque Lectionaria Regiæ Bibliothecæ.

Eadem & quintam Homiliam exhibent, quæ nihil Origenianum habet, non stilum, non allegorias, non clausulam: oratio concisa, dissoluta, ἰγνατιανή. Initium Homiliæ, quod Origenis doctrinam sapit, Lectoribus imposuit. Vide Tomum 12. in Matth. p. 206. eas-
E dem fere reperies sententias. Quod nisi dubia esset Interpretum fides, Scriptorem Latinum esse judicarem ex his verbis: *Cum ager, quod in eo aliquid agatur, vel villa a circumvallatione limitis, hoc est munitione custodiæ nomen acceperit, congrue dispensatione carnis illo ingressus asseritur Dominus, quo per Deitatis portam circumdando attrahens ad credulitatem incredulos, & sanitatis miraculum erat actus.* A primæ Homiliæ stilo parum dissentit.

Sexta Homilia primæ, tertiæ, quartæ, ac quintæ, sed tertiæ potissimum similis est, stilo, figuris, clausula; unde à Latino quoque homine scriptam arbitramur. Nec aliter de septima judicamus, licet clausula careat. Vtramque repræsentat Lectionarium quoddam Regiæ Bibliothecæ: & septimam quidem hoc initio: *Fratres, Dicit aliquis ex vobis, feci peccata multa & magna: & quis ex vobis est qui non peccet? Tu dic, servavi super omnes homines. Sufficit tibi in sacri-*
F *ficio ista confessio. Die tu prior iniquitates tuas, ut justificeris. Cognosce te, quoniam peccator es, habe tristitiam cum converteris: esto ac si desperatus & mœstus; sed & lacrymas compunctus effunde. Numquid aliquid aliud fuit in meretrice, quam lacrymarum effusio? & ex hac profusione invenit præsidium, & accepta fiducia accessit ad fontem Dominum Iesum. Sed veniamus ad causam. Quid ergo Euangelista? & inde transiens Dominus Iesus in partes Tyri, & Sidonis, & ecce mulier Chananæa. Mira res, ô Euangelista.* Reliqua ut in libris editis concepta sunt.

Quod de proxime præcedentibus, idem sentimus de Octava, quæ rhetoricis pigmentis perspersa est. Id olfecit Merlinus, & Origenis stilum neutiquam referre eam confessus est, seque hoc uno argumento dudum Origenianis scriptis inseruisse, quod à multis putetur esse Adamantii, & inter eius Opera reperta sit. Eam autem inter Opera falso adscripta Hieronymo posuit Victorius Tomo nono.

Homilia nona membris tribus in unum compactis conflata est. Pars prior nihil aliud est A
quam Origeniani tractatus trigesimi quarti in Matthæum portio; unde nonnulla consulto
expuncta sunt; quod iis doctrina minus sana contineretur. Ea vero pars quæ ab his orditur
verbis: *Aplerisque conscientia accipitur peccatorum*, &c. & in iis desinit: *Nitro vaide modo pau-
cis verbis expressus est ignis gehennæ*, desumta est ex libro octavo Commentariorum Hieronymi in Isaiam. Reliqua suppeditavit caput 17. libri 5 Moralium Gregorij Magni.

Decimam Homiliam non esse Origenis statim agnoscet, quisquis nares habuerit. Alienus est stilus ab Origene, aliena clausula, aliena schemata, synonyma, antitheses, allusiones, colores arte quæsiti; quæ omnia Origenianam simplicitatem non sapiunt. Allegoriæ præterea nullæ, nullæ tropologiæ. Si quid conjectura valeo, Scriptorem Latinum dixerim.

Ea certe est primæ, tertiæ, quartæ, quintæ, sextæ, septimæ, octavæ, & decimæ congruen- B
tia inter se & similitudo, ut pene affirmare ausim unius esse omnes & ejusdem Auctoris, atque ejus, ut dixi, Latini: secunda alterius est Scriptoris: nona consuta est triplici trium Scriptorum fragmento. Ab Origene autem nulla penitus profecta est, præterquam prior illa nonæ particula.

VI. Michaël Ghislerius in Præfatione ad suos in Ieremiam Commentarios, c. 7. paragr. 4. narrat in Vaticano quodam Codice Græco repertas sibi Origenis Homilias in Ieremiam viginti; earumque postremam, etsi id indicaret titulus, nequaquam tamen ad Origenem pertinuisse. Subnectit postmodum ea jam edita comperisse se non Origenis Homiliam, sed insignem esse Clementis Alexandrini Tractatum, cujus meminerunt Eusebius, Hieronymus, & Photius, quique ita inscriptus fuit: τῆς ὁ σωζόμενος πλάνης. C

VII. Scholia in Orationem Dominicam, & Cantica B. Virginis, Zachariæ, & Symeonis Græce cum sua interpretatione Latina edidit Federicus Morellus, sub nomine Origenis, sive, ut ipse apposuit, alterius Doctoris σιχέρνα, eaque se è veteri manuscripto Codice ex Italis Bibliothecis profecto selegisse, exscripsisse, transtulisse declarat. In ipso Scholiorum titulo Græco nomen Origenis neutiquam offendas, sed illud duntaxat: αἰσυμνήτου σχόλια εἰς ᾄσματα ᾠδῶν. Vnde ab ipso Morello nomen Origenis suppositum suspicor. Bene vero est quod Petrum Laodicensem legitimum auctorem ex Bibliothecæ Patrum Tomo priore cognoscimus, in quo Scholia hæc in Orationem Dominicam Latine conversa cum illis Germani Patriarchæ Constantinopoli conjuncta in unum & permista reperiuntur. Atqui Morelli Codex Scholia in Cantica eidem tribuebat, cui & Scholia in Orationem Do- D
minicam; & id persuadere potest stili similitudo.

VIII. Ad finem librorum ᾠδὴ ἀγγέλου attexi solet libellus, qui Lamentum Origenis inscribitur. Huius interpretationem Hieronymo tribuit Guido Carmelita, in Hæresi Origenistarum; tribuit & editio Merlini, & Codex manu exaratus Bibliothecæ Regiæ. Sed contra Erasmus, *Lamentum hoc*, inquit, *nec ab Origene scriptum est, nec ab Hieronymo versum, sed figmentum est alicujus indocti, qui studuerit hujusmodi colore Origenem infamare. Simili artificio finxerant Epistolam Hieronymi titulo, in qua deplorabat quod aliquando cum Origene sensisset.* Et Gelasius in Concilio Romano: *Liber qui appellatur De pœnitentia Origenis, apocryphus.* Mirum itaque sine falsitatis nota à Theologis quibusdam librum hunc nonnumquam in testimonium
Vinc. Bell. Spec. doctr. lib. 18. c. 43. citari, & inter genuina Origenis opera à Vincentio Bellovacensi reponi. Hic vero riden- E
da est Heterodoxi cujusdam hujus ætatis supinitas, qui lamentum Origeni adscriptum, à libro De pœnitentia diversum quid esse putavit.

IX. Dialogum De orthodoxa fide, qui & contra Marcionistas inscribi solet, Origeni tribuere videntur Basilius, & Gregorius Nazianzenus. Cum enim ex Operibus mere Origenianis Philocaliam conflare se professi sint, fragmentum è parte tertia Dialogi istius depromtum in Philocaliam conjecerunt. Itaque illum esse Origenis credidisse illos perspicuum est. At inducitur in eo Dialogo Origenes probatam in Ecclesia de tunicis pelliceis Adami, & de corpore humano, & anima, deque resurrectione sententiam propugnans; cum alia sensisse ipsum supra ostenderimus. Vnde opellæ hujus scriptor neutiquam credi potest. Præterea ad finem fragmenti hujus quod Philocaliæ insertum est, Scholion istud F
reperiri solet: ταῦτα ἀπὸ τοῦ ζ' λόγου τῶν δοκίμων τοῦ παμφίλου Εὐσεβίου τῶν πρὸς Ἑλληνικὰς ἀποδείξεις παρεκβολῶν. μεγίστων δέ ἐστιν, ὡς φησὶν ὁ αὐτὸς Εὐσέβιος, οὐκ ἀσήμου ἐν τοῖς χριστιανοῖς συγγράμματος· αὐτολεξεὶ δὲ ὧδε·) ταῦτα κείμενα ἐν τῷ ὠδεκάτῳ βιβλίῳ τῆς εὐαγγελικῆς προπαρασκευῆς, ἐν ἄλλοις αἱρετικοῖς ἐλέγχου, ὅτου πίναξ ἐπέχει, μεγάθη ἢ ἀπλόη. *Hæc è septimo libro Evangelicæ Præparationis Eusebij Pamphili depromta sunt. Sunt autem Maximi, ut ait ipse Eusebius, non ignobilis inter Christianos Scriptoris. Totidem vero verbis scripta ea inveniuntur in Origenis adversus Marcionistas, aliosque Hæreticos Dialogo, agente Eutropio, defendente Megethio.* Revera Eusebius libro 7. De præpar. Evangelic. fragmentum id exhibet, & ex Maximi libro ᾠδὴ ὕλης sese mutuatum esse tradit. Vtris autem plus habeamus fidei, Basilio & Gregorio, opus id Origeni tribuentibus; an Eusebio idem Maximo assignanti, ambigendum non est: sæpe quippe ostendimus neminem in per-

A scrutandis Origenis rebus tantum adhibuisse curæ & solertiæ, quantam adhibuit Eusebius. Veri autem simile est habitam revera fuisse Origeni cum Megethio, Marco, aliisque Hæreticis concertationem; at à Maximo deinde in literas relatam, & Operi suo ὡς ὕλης intextam. Fidem his conciliat quod narrat Eusebius, ab ætatis suæ Presbyteris quamplurima de Origene scriptis fuisse tradita; & quod Dialogi scriptor Reges quosdam Christi fidem amplexos, & templa Ethnicorum cum idolis eversa commemorat; nihil enim hujusmodi Origenis temporibus contigit, sed Constantini: unde Maximi ætatem possis colligere. Fefellit fortasse Basilium & Gregorium Dialogi titulus nomen Adamantij præferens, quod in eo primas partes tractet Origenes; quemadmodum Lælij, & Catonis nomina præferunt Dialogi De amicitia, & De senectute; non quod à Catone, vel Lælio scripti
B sint, sed quod primæ ipsis partes tribuantur. Mirandum porro non est interloquentium personarum nomina neque in Eusebio, neque in Philocalia comparere: nam cum rubrica, aliove colore ejusmodi nomina & lemmata solerent distingui, à librariis sæpenumero distinctio hæc omittebatur, vel per incuriam, vel potius quod eam in commodius rejicientes tempus, penitus tandem, oblivioni quippe homines, prætermitterent. Duplicem lucubrationis hujus interpretationem Latina Genebrardi præfert editio, alteram Ioachimi Perionij, Laurentij Humfridi alteram. Alia præterea à Iohanne Pico Senatore Parisiensi lucubrata anno 1556, seorsum edita extat. *Euseb. l. 6. Hist. c. 33.*

X. Alium suo, Origenisque nomine Dialogum supposuerat Hæreticus quidam, omnem licet cum eo Ephesi forte sibi viso congressum ac disputationem detrectasset. Fi-
C ctitiam scriptionem misit Romam ad suos discipulos, passimque disseminavit, & Antiochiæ, priusquam illuc accederet Origenes, ob falsam victoriam inanes egit triumphos: mox vero ut affuit Adamantius, hominis contudit proterviam, & vanitatem manifestis argumentis convicit.

XI. Falso quoque præscribit sibi nomen Origenis libellus quidam, qui Philosophorum sectas ac dogmata recenset, & ὠφελοῦσι φιλοσοφούμενα solet appellari. Primus autem hic est liber grandioris operis, quo Hæreses omnes confutandas Auctor sibi proposuerat, quod ex Dogmatis Philosophorum, Hæreseon pestes fere profectæ sint; hisque convellendis utilis sit illorum confutatio. Larvatæ huic scriptioni personam detrahunt vel verba ista hæc quæ extant in Proœmio: ταῦτα ἢ ἕτερος οὐκ ἐλέγξῃ ἢ τὸ ἐν ἐκκλησίᾳ παραδοθὲν ἅγιον πνεῦμα,
D ὃ τυγχάνοντες παρ' ἡμῶν οἱ διάδοχοι μετέδοσαν τοῖς ὀρθῶς πεπιστεύκοσιν· ὧν ἡμεῖς βέβαιοι τυγχάνοντες, ὃ τε ἀυτῆς χάριτος μετέχοντες, ἀρχιερατίας τε ἢ διδασκαλίας, ἢ φερωνοὶ τῆς ἐκκλησίας λελογισμένοι, οὐκ ὀφθαλμοῖς τυπτόμεθα· *Hæc autem non alius coarguet, quam traditus in Ecclesia Spiritus sanctus: quem cum primitus accepissent Apostoli, iis communicarunt qui recte de Deo sentiebant: quorum nos cum successores simus, & ejusdem gratiæ participes, necnon Episcopatus, & magisterij, & custodes Ecclesiæ reputati, non oculis persocordiam dormitabimus.* Atqui nec Ecclesiæ custos Origenes, nec Episcopus fuit. Episcopus autem fuit Epiphanius, & librum scripsit De hæresibus: unde non inanis conjectura sumitur hoc opus ad ipsum esse referendum.

XII. Libellum De singularitate Clericorum Origeni addicit vetus Codex Regiæ Bibliothecæ. Addicunt & Landulfus à Columna in Breviario historiali, Lazlardus Cœlesti-
E nus, Antoninus, & Vincentius Bellovacensis, quos recenset Pamelius; & quibus ipse succinit, cum in Præfatione ad tertium Tomum Cypriani, tum in argumento libri hujus, & in Annotationibus ad caput primum libri Tertulliani De exhortatione castitatis. Sed reclamat Baronius, quod hoc opere fœminarum contubernium Clericis interdicatur; cum inter mulieres & puellas Origenes assidue sit conversatus. Addit id fuisse causæ cur scriptus ab Adamantio iste liber creditus sit, quod spontaneam castrationem non improbaverit; atque hoc idem argumentum usurpavit Pamelius: *Atqui*, inquit Baronius, *debuerunt hi meminisse aliqua ex parte laudatum quoque à Domino villicum illum iniquitatis, cum alioqui idem auctor de his qui hæc perpetrarent, alio Commentario se tractaturum spondeat.* Vtilius respondisset Baronius, si dixisset exectionis suæ Origenem pœnituisse, & à simili facinore reliquos ab-
F sterruisse in Commentariis ad Evangelium Matthæi. Quod ergo in argumentum traxerunt nonnulli, ut librum De singularitate Clericorum Origeni adscriberent, quod nempe voluntariam genitalium amputationem non damnaverit, idipsum indicio mihi est librum non esse Origenis; quippe quem annis provectiorem facinoris in juventutis calore admissi pœnituerit. Baronio ex Origenis familia fœtum hunc depellenti adstipulatur codicum dissensio, quorum alij Hieronymo, Augustino alij, plerique Cypriano assignant. Erasmus ad calcem libri Augustini De bono viduitatis, *Sequebatur*, inquit, *hoc loco libellus De singularitate Clericorum, qui toties & Hieronymi, & Cypriani nomine excusus est, quum phrasis nec Hieronymum, nec Cyprianum, nec Augustinum referat: proinde non est visum eo præsens volumen onerare.* Bellarminus neque Origenis, neque Cypriani, sed Latini tamen Scriptoris esse censet. Pamelius autem, & post eum Rivetus, ex Hellenismis quibusdam suspicati sunt è Græco Latine *Bar. A. 253. cap. 43. 44.* *Bellarm. De script. Eccl. in Cypriano. Rivet. Cri-*

tic. sacr. l. 2. c. 13 & 15

esse conversum. Subjicit Pamelius censere se conversum hoc opus jam inde ab ætate Cypriani, ob schemata & phrases ejus ætatis. Contra Baronius auctorem esse Cyprianum levibus sane rationibus contendit: neque eum movet stili disparitas, quod non eumdem semper stili tenorem Cyprianus servaverit. A

In tam obscura, tamque controversa quæstione certum aliquid statuere difficile est. Cypriani non esse istud opus clamant barbaræ hæ voces, cujusmodi nullas in puro ac terso Cypriani sermone nanciscaris: *constitutionarios, repulsorium, vulgaritatis, fluxurarum, probrositas, participia, adunari, vanificat, egestosam, intimemus, procurativa, absentari, conjugalitas, parentalis*, aliaque plurima. Quis monstrorum ejusmodi parentem Cyprianum dicat? Arianismum præterea hæc sapiunt: *Si Christus comparare seipsum ausus est Deo, qui ait: Pater major me est: aut si Apostoli coæquare semetipsos ausi sunt Christo.* Rapinam nempe arbitratur, Christum esse æqualem Deo; tantumque discriminis Christum inter & Deum esse, quantum Apostolos inter & Christum. Primigeniam & nativam lucubrationem stilus olet, non interpretationem, quæ adstricta fere est & contorta. Ea vero est Scriptoris barbaries, ut Hellenismis locum dedisse minime mirabile sit, qui tot stribligines ac dictionum portenta admisit. Spirat tamen felicia juvenescentis Ecclesiæ tempora, adeo ut si minus illum Hieronymi & Augustini ævo superiorem dicamus, quod probabilius esse puto, non multo certe inferiorem liceat arbitrari. B

Reperitur quidem inter falso adscripta Hieronymo Opera Epistola ad Oceanum De vita Clericorum, sed Sulpitio Severo recentior, quippe quæ sancti Martini vitam ab eo scriptam laudet. Ejusdem fere ea est argumenti ac altera hæc quæ Origeni affingitur, ut si quis illam ex hac expressam dicat, conjector non ineptus videri possit. C

XIII. Iosias Simlerus, & Conradus Frisius in Epitome Bibliothecæ Gesnerianæ narrant Origenis librum de Astrolabio in Vaticana Bibliotheca servari. Argumenti hujus scriptionem ab Origene exiisse nemo, quod sciam, literis prodidit. Ne quid tamen inconsiderate decernerem, curavi Vaticanos perlustrari forulos, indices evolvi: nullum plane hoc titulo librum illic reperiri perlatum est ad me ab amicis, quibus id negotij dederam. Inter spuria itaque, & falso afficta Origeni opera istud amandetur. Idem aperte definire non ausim de Breviario Origenis, quod in Cæsenatis Bibliothecæ Catalogo, ab Hieronymo conversum haberi scribit Possevinus; neque de Sermone, qui De catechesi inscriptus est, & in Heidelbergensis Bibliothecæ Catalogo ab eodem recensetur: quamvis hæc mihi valde suspecta sint. D

Possev. ad calcem Apparat.

FINIS ORIGENIANORVM.

INDEX LIBRORVM ET CAPITVM,

QVIBVS CONSTANT HÆC ORIGENIANA.

Operis totius Prologus & Partitio, p. 1

LIBER PRIMVS.

Origenis vita, p. 1
Libri primi partitio, p. 1
Caput primum, quidquid natalès inter Origenis & Severi mortem interceſſit, complexum, p. 2
Caput ſecundum, pertinens ab obitu Severi, ad initia Imperij Maximini, p. 8
Caput tertium, continens res Origenis à Maximini primordijs ad Philippi necem geſtas, p. 16.
Caput quartum, à Philippi morte exorſum, in Origenis occaſu deſinens, p. 21

LIBER SECVNDVS.

Origenis doctrina, p. 25
Libri ſecundi partitio, p. 25
Caput primum. Origenis eruditio, p. 25
Caput ſecundum. Origenis dogmata, p. 27
Capitis ſecundi Prologus & partitio, p. 27
Quæſtio prima, De Deo, p. 28
Quæſtio ſecunda, De ſanctiſſima Trinitate, p. 30
Quæſtio tertia, De Chriſto, eiuſque Incarnatione & οἰκονομία, p. 49
Quæſtio quarta, De B. Maria Virgine, p. 64
Quæſtio quinta, De Angelis, p. 67
Quæſtio ſexta, De anima, p. 91
Quæſtio ſeptima, De libero arbitrio, gratia, & prædeſtinatione, p. 104
Quæſtio octava, De aſtris, p. 126
Quæſtio nona, De reſurrectione mortuorum, p. 130
Quæſtio decima, De poſtremo judicio, p. 137
Quæſtio undecima, De pœnis & præmiis, p. 138
Quæſtio duodecima, De mundo, Paradiſo terreſtri, & Adamo, p. 163
Quæſtio decima tertia, De allegorica Scripturæ interpretatione, p. 170
Quæſtio decima quarta, & ultima, Quæſtiunculas aliquot quaſi per ſaturam complexa, p. 176
Caput tertium. Generale Origenianæ doctrinæ examen, p. 185
Caput quartum. Fortuna doctrinæ Origenianæ, p. 195
Capitis quarti partitio, p. 195
Sectio prima, explicans quid Origeniana doctrina in Oriente paſſa ſit ab Origenis ipſius ætate, ad altercationem uſque Hieronymi & Ruſini; tum etiam quanam in Occidente fortuna jactata ſit, p. 196
Sectio ſecunda, continens quidquid Origenismi cauſſa actum eſt à Theophili diſſidio cum Ægyptiis monachis & Iohanne Chryſoſtomo, ad tempora Synodi Chalcedonenſis, p. 208
Sectio tertia, à Chalcedonenſi Synodo, ad noſtram uſque ætatem Origeniſmi fortunam perſequens, p. 220

LIBER TERTIVS.

Origenis ſcripta, p. 232
Libri tertij partitio, p. 232
Caput primum, in quo diſputatur in univerſum de ſcriptis Origenis, p. 232
Caput ſecundum, Origenis Exegetica, & ἐρωτικά, p. 236
Capitis ſecundi partitio, p. 236
Sectio prima. Varia Origenianorum ἐξηγητικῶν genera percenſentur, p. 236
Sectio ſecunda. Singula Origenis ἐξηγητικά, quorum ad nos pervenit notitia, enumerantur, p. 239
Sectio tertia. De Origenis Exegeticis quæ ſuperſunt, deque vetuſtis ipſorum interpretationibus, p. 244
Sectio quarta, De Origenis Tetraplis, Hexaplis, & Octaplis, p. 254
Caput tertium. Origenis Syntagmata, p. 263
Capitis tertij partitio, p. 263
Sectio prima. Singula Origenis Syntagmata,

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

quorum memoria supereſt, enumerantur, p. 263

Sectio ſecunda. De Origenis Syntagmatis quæ ſupersunt, deque vetuſtis librorum καὶ ἀρχῶν interpretationibus, p. 266

Caput quartum. Quo ordine, quibus temporibus Origenis libri lucubrati ſint exploratur, p. 269

Appendix. Libri Origeni falſo vel dubitanter adſcripti, p. 272

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΕΞΗΓΗΤΙΚΑ.

ORIGENIS COMMENTARIA.

ΑΠΟ ΤΩΝ ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΕΝΕΣΙΝ.

EX ORIGENIS COMMENTARIIS in Geneſim.

Ad caput 1. verſ. 12.

Interprete FRANCISCO VIGERO.

ΕΙ δέ τινι τοιουτότροπος δόξει τὰς αὐθεσπίστους τεχνίτας μὴ δύνασθαι παραδείγματος θεὸν ποιεῖν ὕλης ἀγωνίστου, ἀποκλήρους καταχθονίους τὰ ὄντα, ἐπεὶ μηδὲ ἀδελφοποιὸς χωρὶς χαλκοῦ τὸ ἴδιον ἔργον ποιῆσαι δυνήσεται, μηδὲ τέκτων χωρὶς ξύλων, μηδὲ οἰκοδόμος χωρὶς λίθων. ζητητέον πρὸς αὐτὸν περὶ δυνάμεως θεοῦ, εἰ θελήσας ἀποτελέσαι ὅ, τι βούλεται ὁ θεὸς, ἢ θελήσεως αὐτοῦ οὐκ ἀπροσκόπως, οὐδὲ ἀπενόησε, δυνήσεται ἀποτελέσαι ὁ βούλεται· ᾧ γὰρ λόγῳ τὰς ποιότητας, καὶ πάντας τοὺς προειρημένους εἰσάγουσι τῷ ἰδίῳ λόγῳ, οὐκ ἂν ἔσας ὡς βούλεται εἰς διακόσμησιν τοῦ παντὸς ὑφίστησι τῇ ἀφάτῳ αὐτοῦ δυνάμει καὶ σοφίᾳ. τούτῳ τῷ λόγῳ καὶ τῶν ἀεί, ὅσης χρήζει, ἰκμὴ ἔστιν αὐτοῦ ἡ βούλησις ποιῆσαι γενέσθαι. ἀπορήσομεν γὰρ παρὰ τοὺς τὰ βουλόμενα τοῦθ' ὅτως ἔχειν, εἰ μὴ ἀκολουθεῖ αὐτοῖς βυτυχηκέναι τὸν θεὸν, ἀγόνητον βύσντα τῶν ἀεί, ὦ ἀγόνητον αὐτῷ ἀποβεβληκέναι ὦ, εἰ μὴ ὃ ἀγόνητον αὐτῷ ἀποβεβληκὸς ὦ, οὐδὲν ἔργον δυνατὸς ὦ ποιῆσαι, ἀλλ' ἄμοιρον ἂν δημιουργὸς, ἢ πατὴρ, οὐκ εὐεργέτης, οὐκ ἀγαθὸς, οὐκ ἄλλο τι τῶν βουλόμενων λεγομένων περὶ θεοῦ· πόθεν δὲ καὶ τὸ μέρος τῆς ἀποχειρισθείσης ἀπὸ τοῦ ὅλου, ὡς ἀκριβέσαι τῇ τηλικούτου κόσμου

SI quiſpiam eo in errore verſabitur, ut de artificum noſtrorum more cogitans, dandum eſſe neget, Deum res univerſas moliri poſſe, niſi materiam quamdam ortu carentem præ manibus habuerit, cum neque ſtatuarius abſque ære, nec faber lignarius ſine lignis, nec architectus ſine lapidibus ſuſceptum opus elaborare poſſit: de poteſtate Dei quærendum ex illo eſt, utrum Deus ubi quidquid ipſi placuerit, moliri ſtatuerit, nulla difficultate vim ejus voluntatis inhibente, quod viſum ſibi fuerit, perficere poſſit. Qua enim ratione, qualitates illas (id quod ex eorum omnium qui Providentiam eſſe defendunt oratione, ſententiaque conjunctum eſt) quæ nullæ dum erant, ad Vniverſi ornatum, pro infinita poteſtate, ſapientiaq; producit: eadem omnino naturam quamlibet, ſi qua forte indigeat, procreare continuo voluntas ejus per ſeſe poterit. Nam quæremus ex iis, qui rem hoc modo ſe habere negaverint, nũquid ex eorum opinione conſequens ſit, belle admodum id ac fortunate Deo ceſſiſſe, quod in naturam illam ortus expertem inciderit, quam niſi eo ipſo quod ortu careret nactus eſſet, nihil umquam efficere potuiſſet; adeoque perpetuo Molitoris, Parentis, Benigni, Boni, ac cæteris omnibus, quæ magna cũ ratione Deo tribuuntur, nominibus ſpoliatus perſtitiſſet. Deinde qui fieri poſſit, ut vim materiæ tantam, ſic tamquam ad pondus accurate, iuſteque admenſam invenerit,

quæ ad hujus proprie, non majoris, minorisve mundi molitionem satis esset. Invehenda quippe nescio quæ, Deo tamen antiquior Providentia necessario fuerit, quæ materiam ei subjecerit, dum id ea provideret in posterum, ne quas in se Deus haberet artis suæ notiones, irritæ cederent, si non ejus naturæ copia fieret, cujus opera tam excellentem, & eximiam Universi speciem efficeret. Vnde porro id habuit, ut omnis qualitatis capax esset, quam eidem imprimere Deus voluisset, nisi qualem eam habere ipse vellet, talem ante sibi, tantamque molitus erit? Iam ut nonnullis daremus ortu carere materiam, ijs tamen qui sic opinantur, hunc in modum instare possemus: si quantumvis naturam illam Deo Providentia nulla subjecerit, ejusmodi tamen ea per sese fuit: eandem si Providentia suopte consilio procreasset, ecquid amplius ipsa, quam quod fortuito, casuque factum videmus, effecisset. Quid si Deus ipse materiam, quæ nulla dum esset, fingere, molirique statuisset? ecquid tandem ejus cũ sapientia, tum divinitas excellentius, quam quod ex ortu carente materia extitit, molitus esset? Nam si ex Providentia idem omnino profecturum erat, quod sine Providentia factum est: quidni ex ipso quoque mundo auctorem omnem, artificemque tollamus? Quemadmodum enim absurdum fuerit, mũdum hunc dicere, tam eleganter, apteque constructum, absque sapientis artificis manu talem extitisse: ita vim materiæ tantam, ejusque conditionis & naturæ, adeoque artifici numinis rationi obsequentem, sine ortus sui principio per se ipsam extitisse, non minus ineptum videri debet. Cæterum ijs qui artificum nostrorum comparationem obtendunt, quorum nemo sine materia quicquam efficiat, occurrendum nullam eorum hoc in genere similitudinem esse. Materiam enim artifici cuilibet Providentia subjicit, quæ à principe quadam, seu humana illa, seu divina sit, arte oriatur. Atque hæc in præsentiarum adversus eos satis erunt, qui quod ita scriptum videant: *Terra autem erat invisibilis & vacua*, naturam corpoream ortus omnis expertem esse opinantur. Gen. 1. 2.

A ὑποστάσῃ; οἱονεὶ γὰρ προνοιά τις φανερωτέρα θεοῦ, ἀναγκαίως τῇ ὕλῃ ἔσται ὑποβεβλημένη τοῦ θεοῦ, προγνωσθήσεται τῷ τέχνῃ τῷ ἐνυπάρχουσῃ αὐτῷ μὴ κενοπαθῆσαι, ὅσα ἕκαστος οὐσίας, ἢ ὁμιλήσαι δυνάμεως κατασκευάσει τὸ πηλικοῦτον κόσμου κάλλος· πόθεν γὰρ καὶ δεκτικὴ γενήσεται πάσης ἧς βούλεται ὁ θεὸς ποιότητος, μὴ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ ἐκ τοιαύτου ποιήσαντος, οἵαν ἔχειν ἐβούλετο; καθ' ὑποθέσιν γὰρ ἀποδεξάμενοι τὸ ἀγένητον εἶναι τὴν ὕλην, ταῦτα ἐρεῖσθαι πρὸς τοὺς τῆς ἑλληνικῆς, ὅτι εἰ προνοίας ἐχ ὑποδεήσεται τὴν θείαν τοῦ θεοῦ τοιαύτην γενέσθαι, εἰ προνοία ἐὰν ὑφεστῶσα, τί ἂν πλέον πεποιήκει τῶν αὐτομάτου; καὶ εἰ ἁπλῶς μὴ ὅσης ὕλης ἐβούλετο καταβαλοῦσα αὐτὴν, τί δὲ πλέον ἡ σοφία, καὶ ἡ φρόνησις αὐτοῦ πεποιήκει τῶν ἐξ ἀγενήτου ὑποστάντος; εἰ γὰρ θεάσασθαι ταῦτα ἡμᾶς δεῖ τοὺς προνοίας, ὅταν καὶ χωρὶς προνοίας ὑπάρξῃ, ἀφ' ἧς καὶ ὅτι τὸν κόσμον ἀθανάτισμον ὁ δημιουργὸν καὶ τὸν τεχνίτην; ἄτοπον γὰρ ἄτοπον ὅτι τὸν κόσμον εἰπόν ὅτι τεχνικῶς κατασκευασμένον, ὁ χρεὼν τεχνίτου σοφοῦ τὸν ἀνεπίπλεκτον γενόμενον, ὅτι τὸ τοῦ ὕλης τοιαύτου ἢ τοιαύτου, καὶ ὅτως εἰκότως τῷ τεχνίτῃ λόγῳ θεοῦ ὑφεστηκέναι ἀδυνάτως, ὅτι ὅσον ἄλλο· πρὸς μυρίοις τοὺς φιλοκάλλους, ὅτι οὐδὲν δημιουργὸς χρεὼν ὕλης ποιᾷ, λεκτέον ὅτι ἀνομοίως φιλοκάλλυσι. προνοία γὰρ πάντα τὸ τεχνίτῃ ὑποβάλλει τοῦ ὕλου, ἀπὸ προνοίας τέχνης, ἥ ἀνθρωπίνης, ἢ θείας ἐρχομένου· ταῦτα μὲν οὖν ὅτι ἂν πρόσοις ἀρκέσει, πρὸς τοὺς ἀφ' ἡλληνισμοῦ· ἢ ἵνα μὴ ἀόριστος καὶ ἀκατασκεύαστος, οἱονεὶ ἀόρατον τὴν σωματικὴν φύσιν.

B

C

D

E TOMO III. COMMENTARIORUM IN GENESIM.

Ad Cap. I. v. 14.

QVod hic habetur, luminaria quæ sane alia non sunt, quam Sol, Luna, cæteraque sydera, tanquam signa quædam esse constituta, id vero ut diligenter explicetur, in primis necessarium est. Nec enim gentes illæ modo, quæ à Christi fide alienæ sunt, ad eum qui de Fato instituitur locum offendunt,

ΤΟΜΟΥ Γ΄ ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΕΝΕΣΙΝ.

Eodem interprete.

ΠΕρὶ τῶν εἰς σημεῖα γενομένων τοὺς φωστῆρας οὐκ ἄλλως ἢ λύχνους καὶ σελήνης, καὶ τοὺς * ἀστέρων τυγχάνοντας, τοῦ σοφοῦ δὲ ἀναγκαιοτάτου ὄντος ἀφηγήσεως, ἵνα μόνον * ἐθνῶν τῶν τῆς γενέσεως πίστεως ἀλλοτρίων, σφηνομένων εἰς τὸν περὶ τῆς εἱμαρμένης τόπον

* Philon. ἀστέρων
* Philon. ἐθνῶν

τῇ γῇ * καλυμμάτων ἀστέρων ὑπόπλοκῃ, πρὸς τὰς ἐν τῷ ζωδιακῷ πόλοις αὐτῆς νομιζομένων * συμβαίνειν τῇ γῇ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τῇ πρὸς ἕκαστον αὐξήσεων, πάντα ἢ καὶ ἀλόγων ζώων· ἀλλὰ δὴ καὶ πολλῶν τῇ πεπιεγμένῃ κατακλιμβανομένων πλεκτανῶν, μὴ ἄρα ἰδίᾳ καστῳ τὰ αὐξήσεων πρόγματα, καὶ ἀμίγνυσθαι ἄλλως γίνεσθαι, ἢ ὡς οἱ ἀστέρες κατὰ τὰς διαφόρους σχηματισμὰς * ὑπατέλλουσιν· ἕπεσθαι ἢ τοῖς ἔξωθεν δογματίζουσιν ἐξ ὅλων τὸ ἐφ' ἡμῖν ἀναίρειν· διόπερ δὲ ἔπαινον, καὶ ψόγον, καὶ B πρόξεις ἀποδεκτὰς, πάλιν τε αὖ ψεκτάς· ἄνωθεν εἰ ὅπως ἔχει, τὰ τῆς κεκηρυγμένης τοῦ θεοῦ κρίσεως οἴχεται; καὶ ἀπίθανοι πρὸς τὰς ἡμετέρους, ὡς πολλαπλασιασμένους. τιμή τε αὖ πρὸς τοὺς τοῖς χρείττοσιν ἑαυτοὺς ὑποδεδωκότας, καὶ μακαριότητες. ὅθεν γὰρ ἔτι τούτων ἄλογος ἔσται * γινόμενον, ἢ εἰ τὰ ἀκόλουθά τις ἑαυτῷ ἐφ' οἷς δογματίζει βλέποι, καὶ ἡ πίστις ἔσται * μάταια. ἥτε χρείττου ὑποδημία ὅθεν δούσα, καὶ πᾶσα ἡ τοῦ νόμου τε προφητῶν οἰκονομία, κάματοί τε ἀποστόλων, ἵνα τὸ συστῆσαι * τοῖς τοῦ χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας· εἰ μὴ ὄφελα καὶ χρείττος τῶν ὑπὸ ἐλπίδος, ἵνα τὸ τῷ ἀναγκαίῳ τῆς τῶν ἄστρων κινήσεως * τῷ ἡδίονι αὐτῶν ἀληθείᾳ γινόμενος, πάντα πεποιήκοι τε καὶ πάσῃ, ὃ δὴ θεὸς τε πᾶσιν * τῶν ὅλων αὐτὸς τοῖς προσηκόντως δυνάμεις διωρισμένων, ἀλλὰ τῶν ἀστέρων. οἷς αἰτίοις καὶ ἀσεβέσι τυγχάνουσι λόγοις ἀκολουθεῖ τε ὁ τὰς πίστεις ἵστασθαι τῶν τῶν ἀστέρων ἀνομένας πίστεις εἰς θεὸν λέγεσθαι· πυθοίμεθα δ' ἂν αὐτῶν τί ὁ θεὸς βουλόμενος τοιοῦτον ἐποίησε κόσμον, ἵν' οἱ μὲν ἐν αὐτῷ αἴδριες ὄντες, τὰ γυμνικῶν πάσχωσιν; ἄδαμας ἑαυτοὺς ἄπτοι τῆς ἀσχημίας γεγυμνωμένοι· ἕτεροι ἢ ἀγρίων ζώων κατάσασιν * εἰλικρότες, τῷ τὸ φορεῖν τε πάντος τοιούτους αὐτοὺς πεποιηκέναι, ἀφ' ὧν τὸ τοῦ θεοῦ ὅπως κεκοσμηκέναι ὃ πᾶν, ὑποδεδόασιν ἑαυτοὺς ὠμότατοις τε σφόδρα ἀποθανοῦσι πράγμασιν, * ἀνδροφονίαις τε πλεκτάναις, ἢ τί δὴ λέγειν ἡμᾶς χρεὼ τὸ συμβαίνοντον ἐν ἀνθρώποις, ἢ ἁμαρτημάτων ὑπὸ αὐτῶν μυρίων ὅσων τυγχανόντων, ὧς τινας οἱ τῶν ἡμετέρων προϊστάμενοι τούτων λόγων ἀπολύοντες πάντας ἐγκλήματος, τῷ θεῷ προσγράφουσι πάντων τῷ * κακῷ, καὶ φιλοῦντες προσποιούμενοι * τὸν αἰτίαν· ἐὰν δέ τινες αὐτῶν, ὡς ἀπολογούμενοι χρεὼ θεοῦ, ἕτερον μὴ εἶ λέγουσι τὸ ἀγαθόν, ὅθενδὲ τούτων ἔχοντα τὸ ἀρχὴν, τῷ ἢ δημιουργῷ * πάντων τῶν τοι-

quod quæ in terris eveniunt omnia, quæque singulos ad homines, imo quæ ad brutas quoque fortassis animantes pertinent, ea stellarum, quas errantes vocant, cum iis quæ ad zodiacum adhærescunt syderibus complexione quadam, & comparatione fieri arbitrentur: sed eorum etiam permulti, qui Christianæ fidei sectatores ac professores habentur, anguntur animis, ne humanæ res adeo necessitate teneantur, vt aliter quàm varius astrorum situs, & collocatio jubeat, fieri non possint. Quæ quidem ex opinione consequens illud est, ut funditus voluntatis nostræ vis, facultasque tollatur; simulque proinde laus omnis ac vituperatio, rerumque vel approbatione dignarum vel reprehensione discrimen. Hæc porro sublata si semel erunt, evanescat pariter necesse est quidquid de judicij divini æquitate jactatur, concidant vel intentatæ sceleratis pœnarum ac supplicium minæ, vel promissa melioris sanctiorisque vitæ professoribus gloriæ ac felicitatis præmia, nihil enim ipsorum deinceps cum ratione fiet. Imo, si quis cætera quæ ex ejusdem sententiæ vi efficiuntur spectare volet; non inanis profecto solum, ac supervacanea fides nostra futura sit; sed ne ipse quidem adventus Christi, totaque illa seu Legis, seu Prophetarum œconomia, & Apostolorum in excitandis, constabiliendisque Christi Dei Ecclesijs susceptæ contentio vel hilum profecerit. Nisi tamen ipsius etiam Christi non modo nascendi rationem, sed quidquid præterea vel egerit, vel tulerit, eandem in conversionis astrorum necessitatem projecta hominum istorum temeritas illigabit: perinde videlicet, quasi is ab syderibus vim illam rerum admirabilium, non à Deo, cunctorumque parente acceperit. Cujus ex orationis impietate illud sequitur, ut quotquot divinam fidem amplectuntur, ad illam syderum omnes impulsione rapiantur. Ego vero quæsierim ex iis perlibenter, quid tandem secutus hac in mundi molitione Deus fuerit, ut ex ea virorum qui in eo degunt multitudine, alij nulla sua culpa muliebris veneris turpitudinem paterentur; alij ferino plane ritu, quod tales ipsos efficeret Vniversi hunc in modum à Deo constituti impetus atque conversio, teterrimis sese, diræ similisque sceleribus, ut homicidijs ac piraticis prædationibus dederent? Quanquam quid attinet hanc à nobis de rebus ijs, quæ vel hominibus eveniunt, vel ab ijsdem peccantur, quæque prorsus infinitæ sunt, disputationem instituì, quos præsertim dogmatis istius assertores egregij dum ab omni culpa liberant, malorum, quæque scelerate fiunt omnium, Deo causam assignant? Quorum si nonnulli, ut Dei causam tueri videantur, bonum quemdam alterum esse dicent, eumque rerum istarum fontem esse ac principium negabunt, quod uni isti

duntaxat rerum creatarum molitori similia tribuenda velint; primum, ne sic quidem, quod ipsi volunt, iustus vt ille sit efficient. Quomodo enim, quem tot malorum parentem fatentur ipsi quoque iustum eundem esse jure meritoque defendant? Deinde quid sentiant ipsi de se, quærendum ex illis est; vtrum sese Astrorum conversione obligatos esse, an liberos, atque ejusmodi, apud quos hac in vita nihil omnino motus ille possit? Obligatos si fatebuntur, hunc illis profecto Astra quoque sensum impresserint: adeoque novam de superiore suo, fictitioque Deo mentem, hujus conversione mundi, suus ille, quod ipsi negant, architectus injecerit. Sin autem ejus se minime, quas Astra volvunt, legibus teneri respondebunt, id ne ab ijs temere negari videatur, majori vtique vi suffragium illi nostrum extorquere debent, certo discrimine duo inter mentium genera constituto, quarum aliæ ortus, fatique necessitatem subire cogantur, aliæ defugiant. Hac enim se quæstione profecto numquam explicabunt. Ad hæc preces ac vota nuncupare, supervacaneum plane sit. Nam si hæc illave fieri necesse est, hancque Astra necessitatem afferunt, nec aliter quam eorum mutua complexio jubeat, fieri quicquam potest, hoc aut illud abs Deo impetrare sine ratione contendimus. Sed quorsum pluribus communis hujus de Fato loci, quem inconsiderate vulgus adhuc hominum trivit, impietatem persequimur? Eam quippe superiori oratione informasse sat est. Iam vero cum locum illum expenderemus: *Sint in signa luminaria*, quemadmodum in eam disputationem delapsi fuerimus, nobis in mentem revocemus. Qui vel aliqua de re veri ex alijs quidpiam intelligunt, vel ipsimet rei gestæ oculati testes fuerunt, ij profecto rem aperire sincere, integreque possunt: quippe qui vel quod passus alter fuerit, vel quod idem perfecerit, aut oculis ipsi suis vsurparint, aut aliorum, qui tamen rei causam dederint nullam, commemoratione acceperint. (Illud enim sane omittamus, fieri posse, vt qui aliquid vel passi fuerint, vel fecerint, eos etiam qui præsentes non interfuerint, narratione ipsi sua totius in rei cognitionem adducãt.) Si quis ergo, postquam certi aliquid aut evenisse quibusdam, aut eventurum esse, ab illo qui ejus causa non sit, auditione acceperit, non cogitet apud se, quisquis rem quamlibet aut gestam esse, aut gestum iri doceat, non eum continuo ejusdem rei causam esse: is sane, quicunque vel factum aliquid, vel futurum esse aperiet, ab eodem aut profectum illud, aut profecturum

A αῦπα * προεξαίπωσι, προῆτον μὴν οὐδὲ ὡς * Philec.
βέλτιον) δικαίως ἀποδέχεσθαι ὅτι ὄντι δίκαιος· πῶς γὰρ ὁ τοσούτων κατ' αὐτοὺς πατὴρ, βλάπτων * μηδαμοῦ δίκαιος; δεύτερον δὲ αὐτοῖς * Philoc. ad Nemes.
* τί ποτε φήσουσιν, ἐξεταστέον. πότερον ὑπὸ- * Philoc.
κεινται τῇ φορᾷ τῶν ἀστέρων, ἢ πλανώμενοι; τί φήσουσι
καὶ ἐν τῷ βίῳ τυγχάνοντες, οὐδὲν ἐνεργοῦντα
εἰς ἑαυτοὺς ἔχειν ἐνόψονται· εἰ μὲν γὰρ φήσουσι
ὑποκεῖσθαι τῇ ἀνάγκῃ, δῆλον ὅτι τὰ ἄστρα
* τὸ νοῆσαι αὐτοῖς τοῦτο ἐμηχανήσατο. καὶ ὁ δη- * Philoc. κατάλ.
B μιουργὸς ὑποβεβλημένως ἔσται δῆτα τῆς πάντος
κινήσεως. τὸ λοιπὸν τῷ θεῷ τῷ ὑπερκοσμίῳ ἀμήχα-
νον ἁπλασμένῳ θεῷ, ὅσαν ἂν βούληται· εἰ δὲ ἀπορι-
νοῦμεν ὅτι ἔξω τῶν νόμων τυγχάνουσι τοῦ δημιουρ-
γοῦ τῶν τε ἀστέρων, ἵνα μὴ ἀποφάσει ἢ
τὸ λεγόμενον ὑπ' αὐτῶν ἀναποδείκτως, πείθε-
σθαι ἡμᾶς προσάγῃ δικαιοτέρως,
διαφορὰν παρεσκάπτης τινὸς ὑποκειμένης γε-
νέσθαι καὶ εἱμαρμένην, ἣ ἕτερα ἀπὸ τούτων ἕλλη-
νες· δῆλον γάρ * ὅτι τοὺς τοιούτους, ὅτι λόγον * Philoc. ὅτι δὲ
C ἀπαιτηθέντες δοῦναι αὐτοῖς, ἠδυνήσον- ἐκ τοῦ
πατ· ἀφ' ὧν οὖν εἰρημένων καὶ βύλαι πρόλη-
ψιν μᾶλλον παρεκλαμβανόμεθα· εἰ γὰρ κα-
τηναγκασμένα ταῦτα πάντα γίνεσθαι, καὶ οἱ ἀστέρες
ποιοῦσιν, οὐδὲν ἧττον τῶν τούτων ἀφ' ἑτέρων
ὑπεπλοκὴν δυσὶ γίνεσθαι, θεὸν ἀλογίστως ἐ-
ξιδεῖν ταῦτα ἡμῖν δωρήσασθαι· ἢ τί * ὅτι * Philoc. ὅτι δὲ
πλέον μηκυνῶ λόγον δή, περιττὰ τὰ ἀσε-
βῆ καταμαξυμβῶν ἀδιαστάτως ἀφ' ἑαυτοῖς
πολλοῖς ἀεὶ εἱμαρμένης πάντα; αὐτάρκη γὰρ εἰς
ὑπογραφὴν καὶ τὰ εἰρημένα· πόθεν ἢ ἐξε-
D τάζοντες τί· ἐγὼ δὲ εἰς σημεῖα οἱ φυσικοὶ, ὅτι
ταῦτα ἐλκηθήσεσθαι, ἑαυτοὺς ὑπομενοῦσιν· οἱ
μεμαθήκοντες ἀεί τινων ἀληθῆ, ἤτοι αὐτόπται τῶ
προγεγραμμένων γεγόμενοι, ἀποφαίνονται τάδε πρὸ
ὑγιῶς, τὸ πάθος δὲ πῶς ἐνέργεια τῶν πεποιθό-
των, ἢ * ἐνεργησάντων θεασάμενοι, ἢ ἀπαλ- * Philoc. ἐνεργησάν-
γόντων τῆς ἀδαμοῦς αὐτῶν τοῖς γεγονόσιν * Philoc. τῶν
ἀκούσαντες, τάδε τινὰ γεγονέναι· ὑποσχοῦσιν· ὑποεξη- * Philoc. ὑπὲρ, ὅτι
ρήσθω * ἢ νῦν τοῦ λόγου, ὃ δυνάσθαι τοὺς * ἐκ τῶν
δεδρακότας ἢ πεπονθότας * δυγγεγράφθαι ἃ δε- * Philoc. δυγγεγρ-
δρᾶκασιν, ἢ πεπόνθασιν, ἐπάγειν εἰς γνῶσιν τῆς * Philoc. τῶν
πεπραγμένων τὸν μὴ * πεπραντυχότα· ἐὰν * Philoc. ἐπὶ τῶν
οὖν ὁ διδασκόμενος ὑπὸ τοῦ μηδαμοῦς αὐ- * Philoc.
τὸν τῆς * γενομένων, ὃ τάδε τινὰ τοῖσδε γε- * Philoc. γεγενῆσθαι
γονέναι ἢ συμβῆσθαι, μὴ * διακρίνων ὅτι δ' * Philoc. διακεκριμένων
πάντως ὁ διδάσκων ἀεί τινος ὡς γεγομένων * Philoc.
ἐσομένων, αὐτὸς ὅτι τὸ ὃ πεπραγμα τοῖσδε ἢ
τυγχάνει, * οἰήσεται τὸν πεπραγότα ἀεί τε τάδε τινὰ γεγονέναι, ἢ τάδε τινὰ ἔσεσθαι, πε- * Philoc. εἰ ἐστ-
ποιηκέναι ἢ ποιήσειν τὰ ἀεὶ ὧν διδάσκει. * οἰήσεται δ' δηλονότι ἐσφαλμένως· ὡς εἴ τις ἐστυ- * Philoc. εἰ ἐστ-

χὼν προφητικῇ βίβλῳ προδηλώσῃ τὰ περὶ ἰού-
δαν τ προδότην, ὁμοίως μαθὼν ὅ ἐστιν μυστήριον,
ὁρᾷν καὶ ἀποτυγχάνουσιν, τ βίβλον αἰτίαν εἶ)
* πόθεν τι γεγονέναι ὕστερον. ἐπεὶ ἀπὸ τῆς βί-
βλου μεμάθηκε * τῷ ὄντι τὸ ἰούδα * προ-
δότημα ὕστερον· ἢ πάλιν μὴ τῶν βίβλον ὑ-
πολάβοι τι) αἰτίαν, ἀλλά τ πρῶτον γρά-
ψαντα αὐτῶν, ἢ τ ἐνεργήσαντα φέρε εἰπεῖν τ
θεόν· ὥσπερ ὃ ὅτι τῷ περὶ τοῦ ἰούδα προφη-
τευομένων, οὕτως αἱ λέξεις ἐξεταζόμεναι ἐμ-
φήνουσι τὸν θεὸν ποιητὸν μὴ γεγονέναι τ τοῦ ἰού- B
δα προδοσίας, ἀλλὰ μόνον διδασκάλειαν προεγ-
νωκότα τὰ ἀπὸ τ τούτου κακίας προσπεσόν-
μενα τῷ τ αὐτοῦ * αἰτίαν. ὅπως εἴ τις ἐμ-
βαθύνειν τῷ λόγῳ τῆ προθέσει τῷ πάντα τὸν
θεὸν, τοῖς * ἐν οἷς οἵ ἐνετύπωσε τῆς ἑαυτοῦ
προγνώσεως τοὺς λόγους, καταινόησαι αὖ ὅτι
ὁ προγνὼς πάντως ἄμεινον τὴν προεγνωσμένων,
ὅτε τὰ τοὺς τύπους τ * λόγων τῆς προγνώσεως τ
προεγνωκότος δεξάμενα· ὅτι μὲν οὖν ἕκαστον τῶν
ἐσομένων πρὸ πολλοῦ οἶδεν ὁ θεὸς γνησιώτερον, C
ἢ χρεὶς μὴ γραφῆς αὐτόθεν ἐκ τῆς ἐνοίας τῆς
περὶ θεοῦ, δῆλον τῷ σωφρονεῖν ἀξίωμα δυνά-
μεως νῷ θεοῦ· εἰ δ᾽ δὲ καὶ ἀπὸ τῆς γραφῆς ὅτι
προδώσουσι, πλήρης μὲν εἰσιν αἱ προφητεί-
αι τοιούτων προδιδάγματων· ἢ * τῷ σωτῆ-
ρα ἡ τ θεοῦ γινώσκειν τὰ πάντα, πρὶν γενέ-
σεως αὐτῶν, ὅτε λέγουσιν· ὁ θεὸς ὁ αἰώνιος, ὁ
τῶν κρυπτῶν γνώστης, ὁ εἰδὼς τὰ πάντα πρὶν
γενέσεως αὐτῶν, σὺ ἔκτισας ὃν φιλονεῖκα μὲν κα-
τεμαρτύρησεν ὅτι· σαφέστατα δ᾽ ἐν τῇ τεί-
τῃ τῶν βασιλειῶν, ἢ ὄνομα * βασιλέως, τὰ προ- D
ρρήσεις αὐτοῦ πρὸ πολλοῦ, τὰ πραχθησόμενα
* τῷ ἐσομένῳ προφητεύοντα, ὅτως· καὶ ἐπέπεσεν ἰερο-
βοὰμ ἑορτὴν ἐν τῷ μηνὶ τῷ ὀγδόῳ, ἐν τῇ
πεμπτῇ τὰ δεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς, τὴ τῶν
ἑορτῶν τ ἐν γῇ ἰούδα. καὶ αὐτὸν ὅτι ὃ ἐν βαι-
θὴλ, ὃ ἐποίησεν ἐν τ δαμάλεσιν, * ἃς ἐποίησεν·
εἶτα μετ᾽ ὀλίγα· καὶ ἰδοὺ ἄνθρωπος θεοῦ ἐξ
ἰούδα παρεγένετο ἐν λόγῳ κυρίου εἰς βαιθὴλ, τὰ
ἱεροβοὰμ εἰστήκει ὅτι ὃ θυσιαστήριον αὐτοῦ ὅτι-
θύσαι. καὶ * ἐπεκάλεσεν ὅτι ὃ θυσιαστήριον ἐν E
λόγῳ κυρίου, καὶ εἶπε· θυσιαστήριον, τάδε λέγει κύ-
ριος. ἰδοὺ υἱὸς τίκτει τῷ οἴκῳ δαβὶδ, ἰωσίας
ὄνομα αὐτῷ, καὶ θύσει ὅτι σε τοὺς ἱερεῖς τ ὑψη-
λῶν τῶν θυόντων ὅτι σε, καὶ ὀστᾶ ἀνθρώπων
καύσει ὅτι σε, τὰ ἔδωκεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τέ-
ρας, ὃ ἐλάλησε κύριος λέγων. ἰδοὺ τὸ θυσιαστήριον
ῥήγνυ), τὰ ἐκχυθήσ) ἡ πίστις ἡ ἐπ᾽ αὐτῷ· καὶ
μετ᾽ ὀλίγα δηλῶ) ὅτι καὶ τὸ θυσιαστήριον ἐρράγη,

A opinabitur, falso tamen opinabitur. Veluti si quis, vti ex Prophetico volumine, quod Iudæ proditoris scelus exitiumque prædiceret, futuram totius rei seriem intellexisset, adeoque cum suis factum ipsum oculis intueretur, idem in volumen facinoris causſam omnem, culpamque conferret: aut, si minus volumen, eum certe à quo primum conscriptum illud esset, aut vero Deum ipsum, cujus impulsu ac numine prodijsset, ejusdem perfidiæ auctorem esse sentiret. Quemadmodum enim conceptis ac disertis, si ea diligenter expendas, ſlius de Iuda Prophetiæ verbis, Deus omnis proditionis ejus culpa liberatur; idque vnum ex illis auferri potest, Deum quod nulla sui numinis communione, sola hominis improbitate futurum scelus ante cognoverat, prænuntiasse: ita profecto quisquis & eam in disputationem, qua Deo rerum omnium antegressa cognitio tribuitur, & in ea, quibus suæ cognitionis signa quædam & formas impresserit, subire altius ac penetrare voluerit, intelliget ipse continuo, non illi utique qui prænoverit, aut ijs ipsis rebus, quæ prænotionis ejus formas quasdam, notasque susceperint, eorum quæ prænoverit, causſam esse tribuendam. Iam vero quidquid aliquando futurum est, id omne Deum multo ante futurum prænosse, vt Scripturæ abesset auctoritas, vel ipsamet ex Dei notione is profecto demum intelligat, qui probe vim illam & excellentiam divinæ mentis intelligit. Si tamen sacrarum quoque literarum testimonijs eam in rem opus est, plenæ sunt exemplorum id genus Prophetarum voces; ipsaque adeo Susanna rerum ei cognitionem omnium his verbis asseruit: *Deus æterne, qui absconditorum es* Dan. 13. 42.
cognitor; qui nosti omnia antequam fiant; tu scis quoniam falsum testimonium tulerunt contra me. Ac Regum tertio, Regis ipsius nomen, resque ab eo gestas, multis ante annis, quam lucem aspicerent, hunc in modum clarissime vates divinus expressit: *Constituitque* 3. Reg. 12. 32.
Hieroboam diem solennem in mense octavo, quin- & seq.
tadecima die mensis, in similitudinem solennitatis, quæ celebratur in Iuda. Et ascendit altare quod fecit in Bethel, vt immolaret vitulis, quos fabricatus fuerat. Et paulo post: *Et ecce vir Dei venit de Iuda in sermone Domini, in Bethel, Hieroboam stante super altare, & thus faciente. Et exclamavit contra altare in sermone Domini, & ait: Altare, Altare, hæc dicit Dominus: Ecce filius nascetur domui David, Iosias nomine, & immolabit super te Sacerdotes excelsorum, qui nunc in te thura succendunt, & ossa hominum super te incender. Deditque in illa die signum; dicens: Hoc erit signum, quod locutus est Dominus; Ecce altare scindetur, & effundetur adeps qui in eo est.* Ac paucis interjectis, altare disruptum; effusumque adipem esse narratur;

quod signum in sermone Domini Propheta A dederat. Similiter apud Isaiam, qui multis ante captivitatem Babylonicam annis vixerat, de Cyro Persarum Rege, qui tanto captivitatem illam intervallo secutus est, quippe qui instaurando Templo (id quod in Esdræ tempus incidit) operam navarit suam; ita nominatim prænuntiatum habes: *Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro, cujus apprehendi dexteram, ut subjiciam ante faciem ejus Gentes, & fortitudinem Regum perfringam: aperiam coram eo fanuas, & portæ meæ non claudentur. Ego ante te ibo, & montes complanabo: portas æreas conteram, & vectes ferreos confringam. Et dabo tibi thesauros absconditos, occultos, invisibiles aperiam tibi, ut scias quia ego Dominus Deus, qui voco nomen tuum, Deus Israël. Propter servum meum Iacob & Israël electum meum, ego vocabo te nomine tuo & suscipiam te.* Ex ijs enim quivis prorsus intelligat, Cyrum in ejus populi gratiam, quem tot beneficijs affecerat, ut Ebræorum pietatem ac religionem ignoraret, à Deo tamen Gentium plurimarum imperium accepisse. Atque id Græcorum etiam, qui res Cyri, quem Propheta cecinit, memoriæ prodiderunt, auferre possis. Quinetiam apud Danielem, quo tempore Babylonicum florebat imperium, Nabuchodonosori futurorum deinceps imperiorum oblata species est. Auro quippe Babyloniorum, Persarum argento, Macedonum ære, ferro denique Romanorum significabatur imperium. Ac rursus idem Propheta de Dario simul & Alexandro, nec non de quatuor Alexandri Macedonum Regis successoribus, ipsoq; Ptolemæo, qui Ægypti regnum tenuit, cuique Lago cognomentum fuit, ejusmodi reliquit oracultum: *Ecce autem hircus caprarum veniebat ab occidente, super faciem totius terræ; & hircus habebat cornu inter oculos suos. Et venit usque ad arietem illum cornutum, quem videram stante ante Vbal, & cucurrit ad eum in impetu fortitudinis suæ. Et vidi eum pervenientem usque ad arietem, & efferatus est in eum, & percussit arietem, & comminuit duo cornua ejus, & non poterat aries resistere ei, cumque eum misisset in terram, conculcavit: & nemo quibat liberare arietem de manu ejus. Hircus autem caprarum magnus est nimis: cumque crevisset, factum est cornu eius magnum; & orta sunt alia cornua subter illud per quatuor ventos cœli. De uno autem ex eis egressum est cornu unum forte, & factum est grande valde contra meridiem & occidentem.* Quid hic Prophetarum de Christo ipso voces & oracula commemorem? de Bethleemo, ubi natus; de Nazaretho,

Isaiæ 45. 1, 2, & seq.

Dan. 8. 5, & seq.

καὶ ὄζεχρήσθη ὁ πιότης ἀπὸ τῦ θυσιαςηρίυ χῦ τὸ τέρας ὃ ἔδωκεν ὁ ἄληθεσπος ἐν λόγῳ κυρίυ· καὶ ἐν ᾧ ἠσαΐα ἠμεμψάμην περὶ πολλῶν τῆς αἰχμαλωσίας τῆς εἰς βαβυλῶνα, μεθ' ἣν αἰχμαλωσίαν ὑςερῶν ποτε χρόνος ὁ κῦρος ὁ περσῶν βασιλεὺς, συνεργήσας τῇ οἰκοδομῇ τῦ ναῦ, * ἠμυνθύμῳ χῷ τὰς χεῖρας ἔσθεσε, ταῦτα περὶ κύρυ ὀνομασὶ προφητεύεται· ὅτω λέγει κύριος ὁ θεὸς τῷ χριςῷ μυ κύρῳ, ᾧ ἐκρατησα τῆ δεξιᾶς αὐτῦ ἔπακθσαι ἔμπροσθεν αὐτῦ ἔθνη, καὶ ἰσχὺν βασιλέων διαῤῥήξω, ἀνοίξω ἔμπροσθεν αὐτῦ θύρας, καὶ * πύλαι ὐ συγκλεισθήσονται. ἐγὼ ἔμπροσθέν συ πορεύσομαι, καὶ ὄρη ὁμαλιῶ, χαλκᾶς συντρίψω, καὶ μοχλὰς σιδηρᾶς * συνθλάσω, & δώσω σοι θησαυρὸς σκιδνὰς, ἀποκρύφυς, ἀοράτυς ἀνοίξω σοι, ἵνα γνῷς ὅτι ἐγώ εἰμι κύριος ὁ θεὸς, ὁ καλῶν τὸ ὄνομά συ, θεὸς ἰσραὴλ ἔτεκεν τὸν παῖδά μυ ἰακὼβ, καὶ ἰσραὴλ τὸν ἐκλεκτόν μυ, ἐγὼ καλέσω σε ᾧ ὀνόματί μυ, καὶ προσδέξομαί σε· σαφῶς γὰρ καὶ οὐκ τὸν διδάλων), ὅτι διὰ τὸ λαὸν ὃν διεγέιρατο ὁ κύριος, ὁ θεὸς μὴ γινώσκοντα αὐτὸν τὸ καθ' ἑαυτὸν θεοσέβειαν, ἐδωρήσατο ἐθνῶν πλήθων ἀρχάς· & ἔστι ταῦτα μαθεῖν καὶ ἀπὸ τῶν ἑλλήνων τῶν ἀναγεγραμμένων τὰ περὶ τὸν προφητεύθεντα * κύρου. ἔτι δὲ καὶ ἐν τῇ δημιλῇ, βαβυλωνίων βασιλεύσαντων τότε τῶν ναοκορδονόσορ δείκνυσθαι αἰ ἐσόμεναι βασιλεῖαι μετ' αὐτῶν· δείκνυσθαι δὲ διὰ τὸ εἰκόνος. χρυσᾶ μὲν τὸ βαβυλωνίων ἀρχῆς ὀνομαζομένης, ἀργυρᾶ δὲ τὸ περσῶν, χαλκῆ δὲ τῆς μακεδόνων, σιδηρᾶ δὲ τὸ ῥωμαίων· καὶ πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ προφήτῃ τὰ περὶ δαρεῖον, καὶ ἀλέξανδρον, καὶ τὰς τέσσαρας διαδόχους ἀλεξάνδρυ τῦ μακεδόνων βασιλέως, καὶ πτολεμαῖον τὸν τὸ αἰγύπτυ ἀρξάντα, τὸ ὀνομαζόμενον * λαγῶ ὑπὸ τῦ προφητεύεται· & ἰδοὺ τράγος αἰγῶν ἤρχετο ἀπὸ λιβὸς, ὑπὲρ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς, καὶ οὐ πατεῖ χαμαί· καὶ κέρας αὐτῷ μέσον τῶν ὀφθαλμῶν· καὶ ἦλθεν ἕως τῦ κριοῦ τῦ * κέρατα ἔχοντος. & εἶδον αὐτὸν ἐγὼ τὸν ἐναντίον τῦ ἅρματος, καὶ ἔδραμε πρὸς αὐτὸν ἐν θυμῷ τῆς ἰσχύος αὐτῦ, καὶ εἶδον αὐτὸν φθάνοντα ἕως τῦ κριῦ, καὶ ἐξηγριώθη πρὸς αὐτὸν, καὶ ἔπαισε τὸν κριὸν, & συνέτριψεν ἀμφότερα τὰ κέρατα αὐτῦ, καὶ οὐκ ἦν ἰσχὺς τῷ κριῷ στῆναι ἐναντίον αὐτῦ, καὶ ἔῤῥιψεν αὐτὸν ὅτι τὴν γῆν, καὶ συνεπάτησεν αὐτὸν, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐξαιρούμενος τὸν κριὸν ἐκ χειρὸς αὐτῦ, καὶ ὁ τράγος τῶν αἰγῶν ἐμεγαλύνθη ἕως σφόδρα. καὶ ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτῦ, συνετρίβη τὸ κέρας αὐτῦ τὸ μέγα, καὶ ἀνέβη ἕτερα * κέρατα τέσσαρα ἀντὶ αὐτῦ, εἰς τοὺς τέσσαρας ἀνέμους τῦ οὐρανῦ, καὶ ἐκ τῦ ἑνὸς ἐξῆλθε κέρας ἓν ἔχυσον, καὶ ἐμεγαλύνθη περισσῶς πρὸς τὸν νότον καὶ τὴν δύσιν· τί δὲ λέγω τὰς περὶ χριςῦ προφητείας, οὗ τόπον γνήσιον αὐτῦ βηθλεὲμ, καὶ τόπον ἀνατροφῆς αὐτῦ ναζαρὲθ, καὶ

B

C

D

E

* Philoc. χειραγωγήσω.

* Philoc. Codd. rec.

* Philoc. & Vrg. κύριος.

* Philoc. λάγου. Vrg. qui ἀπὸ λιβὸς, ὑπὲρ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς, καὶ οὐ πατεῖ χαμαί.

* Philoc. τῷ τε

εἰς Αἴγυπτον ἀναχώρησιν, καὶ περίστασιν ἣν ἐπάσησε, καὶ πῶς ἔφυγεν ἀπὸ τοῦ Ἰούδα τὸ εἰς ἀποστολικὸν κεκλημένον θεωρεῖσθαι. πάντα γὰρ ταῦτα σημεῖά ἐστι τῆς θεοῦ προγνώσεως· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ, ὅταν, φησὶν, ἴδητε κυκλουμένου ὑπὸ στρατοπέδων τὴν Ἱερουσαλὴμ, τότε γνώσεσθε ὅτι ἤγγικεν ἡ ἐρήμωσις αὐτῆς· προῆκται γὰρ τὸ ἔσχατον συμβεβηκὸς τέλος τῆς καταστροφῆς Ἱερουσαλὴμ· ἀποδεδήλωκεν οὖν τοῦτο ἡμῖν καὶ ὁ προγνώστης θεός· ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐκ ἀκριβῶς, ἵνα διὰ ζητήσωμεν πῶς οἱ ἀστέρες γίνονται εἰς σημεῖα, νοητέον τοὺς ἀστέρας ὥσπερ τεταγμένας κατ' ἐναντοφορούντων τῶν κεκλημένων πλανωμένων τοῖς ἀπλανέσιν, ἵνα σημεῖα ὦσι τῆς γνωρισμοῦ τῶν ἀστέρων πάντων τῆς καθ' ἕκαστον γινομένων, καὶ τῆς καθόλου λαμβάνοντες γινώσκωσιν, οὐχὶ οἱ αὐθέντοι. πολλῷ γὰρ μεῖζον ἡ τοῦ αὐθέντου δύναται τοῦ ἀληθῶς ἐκλαμβάνειν ἀπὸ τῆς κινήσεως τῶν ἀστέρων τὰ καθ' ἕκαστα τῶν ὅτι ποτὲ ἐνεργούντων, ἢ παθόντων. ἀλλ' αἱ δυνάμεις, ἃς ἀναγκαῖον εἶναι πολλὰ τοῦτο γινώσκειν, ὡς τοῦ δύναμιν * ἀφ' ἧς δεῖξομεν· * στενόντες οἱ αὐθέντοι. οὐ πάντων τηρήσων, ἢ καὶ οὐ διδασκάλιας ἀγγέλων τινὰ ἰδίαν ταῦτην ἐκδεδωκότων, καὶ ὅτι τῇ τῆς ψυχῆς ἡμῶν ὑπερδοῦ διδαξάντων καθ' τινων τινὰ, φήσαντο τὰς ἀφ' ὧν τὰ σημεῖα οἴονται λαμβάνειν, ἀπὸ τῶν ἀρχόντων, ἃ σημαίνει ὁ λόγος φησὶ, καθ' ὃν καὶ ἡμεῖς ὡς οὐ ὑπόκειται τοῦ δύναμιν ὑπερβαίνεσθαι ἀδύνατος * ἀφαιρούμεθα. * προσκείσθαι τοίνυν ταῦτα τὰ προβλήματα, * πῶς προγνώστης ὄντος ἐξ αἰῶνος τῆς ψυχῆς καθ' τοῦ ἐφ' ἑκάστου προαιρέσεως νομιζομένων τὸ ἐφ' ἡμῖν σώζεται. * καὶ τίνα ἕνεκεν οἱ ἀστέρες ὦσι εἰσὶ ποιητικοὶ τῶν ἐν αὐθεντοῖς, σημαντικοὶ δὲ μόνον. * καὶ ὅτι αὐθεντοῖ τοῦ καθ' τινων γνῶσιν ἀκριβῶς ἔχειν οὐ δυνάμεθα, ἀλλὰ δυνάμεσιν αὐθεντῶν κρείττοσι τὰ σημεῖα * ἐκκεῖσθαι. * τίς γὰρ ἡ αἰτία τοῦ τὰ σημεῖα ὄν θεὸν πεποιηκέναι εἰς γνῶσιν τῆς δυνάμεων, τέταρτον ἐξεταζόμενον· καὶ οὕτω ἴδωμεν τὸ προσῆκον, ὃ σαφῶς βουλόμενοι * πολλοὶ τῶν ἑλλήνων, διόπερ κατανοῆσαι τὰ προστάγματα, καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν μηδαμῶς σώζεσθαι, εἰ ὁ θεὸς προγινώσκει τὰ μέλλοντα, ἀπιθὲς δόγμα ἐτόλμησαν ἀναδέξασθαι μᾶλλον, ἢ * προσκεῖσθαι τὸ, ὡς φασιν ἐκεῖνοι, ἔνδοξον μὲν τῷ θεῷ, ἀναιρῶν δὲ τὸ ἐφ' ἡμῖν, καὶ ἀφ' ὅτου ἔπαινον, καὶ ψόγου illud probare maluerunt, quod Deo quidem, (vt ipsi loquuntur) gloriæ cederet, verum arbitrij nostri vim, & facultatem everteret, simulque proinde omnem cum laude

A ubi educatus est; quemadmodum in Ægyptum secesserit, quæ miracula perfecerit, quomodo Iudæ quem Apostolorum in numerum aggregarat perfidiam, proditionemque subierit? Quibus ex omnibus certe quidem illustria divinæ prænotionis argumenta ducuntur. Accedit ipsa quoque Servatoris auctoritas, dum ita loquitur: *Cum videritis circumdatam ab exercitibus Hierusalem, tunc scietis quia appropinquavit desolatio ejus.* His enim verbis quid deinceps futurum esset, hoc est supremum Hierosolymitani excidij finem, exitumque prædixit. Iam vero, quoniam hanc in Deo prænoscendi vim certis adhuc argumentis ostendimus, juverit deinceps quemadmodum Astra signorum loco instituta sint, explicare. Statuendum igitur in primis est, ejusmodi sideribus assignatum ac definitum esse motum, ut quæ errantia vulgo dicuntur, viam fixis illis atq; constantibus plane cõtrariam teneant. Id quod eo consilio factũ est, ut ex vario astrorum situ, eorum quæ partim singulis, partim in vniversum eveniunt, signa quædam hauriant, non jam homines certe quidem, (ex illa enim siderum conversione, quidquid aut facturi singuli sint, aut passuri, vere ac certo intelligere, operæ est humanas vires longe multumque superantis:) sed naturæ illæ superiores, quas pluribus sane de causis eam in cognitionem venire necesse est, uti deinceps pro captu nostro demonstrabimus. Homines autem quod nonnulla id genus, vel observationibus, vel Angelorum, qui cum suos ipsi fines transilierint, tum generis in nostri perniciem illa docuerint, informatione didicerint; eorum simul, quorum significationem ijs Scriptura tribuit, auctores illos esse putaverũt à quibus ea se percipere signa credebant. Qua de re summatim quoq; paulo post, sed tamen pro nostra facultate diligenter & accurate disputabimus. Atque hæc erunt institutæ quæstionis capita: quî fieri possit, vt cum ea quæ à quoque fieri censentur omnia, ex omni Deus æternitate prænoverit, sua tamen voluntati nostræ vis voluntasque servetur: Quomodo rerum illarum quæ hominum generi eveniunt, signa quidem sidera sint, causæ vero minime: Quamobrem certam & exquisitam homines earundem rerum cognitionem habere non possint, sed naturis humana superioribus proposita signa illa sint: Nam quorsum ijsdem ex signis aliquid naturas illas cognitionis haurire voluerit, quarto demum loco quæremus. Ordiamur à primo, in quo dum cautiores esse Græcorum plerique vellent, quodque si Deo futurorum prænotio tribueretur, vim rebus inferri putarent, ac voluntatis nostræ jura violari, nefarium, impiumque dogma suscipere temere, quam alterum

Luc. 21.

vituperationem, & quidquid aut est complectendum in virtute, aut in vitio reprehendendum. Enimvero si hunc aut illum Deus injuriosum futurum, si has aut illas injurias illaturũ ex æternitate cognovit, nec falli prænotio divina potest: is profecto quem ejusmodi fore præviderit, & injuriosus omnino futurus est, & tales injurias illaturus: adeoque fieri nullo modo potest, vt ab illis injurijs abstineat, cum & ad eas inferendas necessitate rapiatur, nec aliud ab eo quicquam fieri possit, quam quod futurum Deus esse cognoverit. Iam si aliud prorsus agere nihil potest, nec quisquam jure vituperatur, quod id non fecerit, quod fieri ab eo non potuit, homines injuriosos frustra calumniamur. Deinde vero ab injuriosis & injurijs ad cætera peccatorũ genera gradum faciunt. Tum à contrario de ijs quoq; rebus quæ præclare fieri, honesteq; videantur, simili ratione statuunt: tandemque concludunt, si Deo semel futurorum prænotio concedatur, arbitrij nostri potestatem funditus esse tollendam. Quibus hoc modo respondendum erit: Deus, quòd nulla res causam non habeat aliquam, dum sub ipsum orbis moliendi principium, futura sigillatim omnia mente percurrit, videt illico si factum hoc erit, illud proinde secuturum; quod vbi extiterit, tertium ex eo quiddam aptum fore; hoc item si positum erit, & consequens illud futurum: itaque ad rerum finẽ omnium cognitione perducta, quidquid futurum est, intelligit: nec tamen cujusllibet omnino rei, cur hoc, illove modo eveniat, caussa dicendus est. Quemadmodum enim si quem imperitia temerarium ac præcipitem esse videas, eaque temeritate impulsum lubrico sese itineri committere, vt cum labente, fallenteque vestigio ruiturum intelligas, ipsi tamen prolapsionis caussa non es. Ita plane sentiendum est, Deo, quod cujusmodi quisque sit futurus præviderit, caussas etiam quamobrem ejusmodi sit futurus, quæque ab eo vel improbe, vel præclare gerenda sint, esse perspecta. Atque, ut libere, quod res est, eloquamur, non Dei modo prænotionem rerum causam non esse (nec enim quem peccaturum Deus esse prævidit, eum dum re ipsa peccat, ad facinus quasi manu deducit:) sed etiam quod à communi sensu remotius quidem, sed verum tamen est, id ipsum quod futurum sit, ejusmodi prænotionis caussam esse. Neq; enim idcirco fit quod futurum esse cognoscatur, sed quod futurum sit, idcirco futurum esse cognoscitur. Quo quidem in genere distinctione opus est. Nam si quod omnino futurum dicitur, id ita quis accipiat, perinde ac si quod præviſum est, evenire necesse sit: hoc vero minime damus. Nec enim quod prævisa Iudæ proditio fuerit, Iudam propterea necessario proditorem fuisse concedimus. Enimvero, quibus in Prophetarum oraculis futurum Iudæ scelus exprimitur, ijsdem hominis incessitur, carpiturque improbitas, atque omnium in oculis indignitas ejus, probrumque traducitur

A γον, ἢ δ' ὅ τι ἀφ' ἑτῶν ἀποδεκτὸν, ἢ τε κακιῶν
* ψεκτὸν, καὶ φασιν, εἰ ἐξ αἰῶνος ἔγνω ὁ θεὸς * Plotin.
τόνδε τινὰ ἀδικήσειν, ἢ πάσας * ποιήσας ἀδικήμα- * τὰς
τα, ἀψευδὴς δὲ ἡ γνῶσις τοῦ θεοῦ, * ἢ πάν- * Plotin.
τως ἔσται ἄδικος, ποιήσων πάσας τὰ ἀδικήματα, * Plotin.
ὁ τοιοῦτος εἰς προσωποληψίαν, ἐς ἀμήχανον μὲ * Plotin.
ἀδικήσειν * αὐτὸν, κατανάγκασεν δ' ἀδικήσειν αὐ- * Plotin.
τὸν, καὶ ἀδυνάτου * ἔσται ἄλλό τι παρᾶξαι αὐτὸν, * Plotin.
ἢ ὅπερ ὁ θεὸς ἔγνω· εἰ δὲ ἀδυνατον ἄλλό τι
παρᾶξαι αὐτὸν, οὐδὲις ἂν ἀδυνατα μὲ ποιήσας
B ψεκτὸς ἔσι, μάτην αἰτιώμεθα τὰς ἄδικους·
ἀπὸ δὲ ἧς ἀδικεῖ καὶ ἧν ἀδικημάτων * ἐπέρ- * Plotin.
χονται καὶ ὅτι τἆλλα ἁμαρτήματα. εἶτα ἐκ
τῶν ἐναντίων, * ἢ τὰ νομιζόμενα καταρθώματα * ἐκ * Plotin.
καὶ φασιν ἀκολουθῶν * τὸ ὂν θεὸν τὰ μέλλοντα * ἐσ- * Plotin.
C σεσθαι προγνωκέναι, * ταῦ μὲ δυνάσθαι τὰ ἐφ' ἡμῖν * Plotin.
σώζεσθαι· πρὸς ὃς λεκτέον, ὅτι ὑπεκάλλων ὁ
θεὸς τῇ ἀρχῇ τῆ κοσμοποιίας, οὐδένος * ἀνα- * Plotin.
πόδ γνομένου, ἐπιπερθύεται τῶν καθ' ἕκασον τῶν
ἐσομένων, ὁρᾶν ὅτι ἐπεὶ τόδε γέγονε, τόδε ἔσε-
σθαι· ἐὰν δ' ἧδε τόδε δ' ἐπιόντων, τόδε ἀκο-
D λουθῆ, ἢ ὑποστάντος, τόδε ἔσεσθαι. ἢ δὴ μέχρι
τέλους τῆ προγνώσεως ἐπιπερθυθεὶς, οὕτω ἀ-
ἔσεσθαι, ἢ πάντως ἑκάστῳ τῆ γνωσκομένων ἄπος
τοῦ αὐτῆ συμβαίνειν τυγχάνων· ὥσπερ γὰρ εἴ
τις ὁρᾶν τινα ἀφρόνως μὲν ἀμαθῶς δὲ πορευτὴν, οὐδὲ
δ' ἧ τὸ πορεύεσθαι * ἀλογίστως ἐπιβαίνοντα οὐδὲ * Plotin.
ἀλισθησᾶς, ἐς καταλάβοι προσέδῃ * ἀλισθήσε- * Plotin.
ται, ἀλλ' ἄπος τῆ ὀλίσθου * ἐκείνῳ γίγνε. οὕτω Cudd. alter.
νοητέον δὲ θεὸν προγνωσκόντα, ὅπως ἔσαι ἕκα- * Plotin.
στος, καὶ ταῖς αἰτίαις δ' ταύτων αὐτὸν ἐσεσθαι καὶ
θορᾶν, καὶ ὅτι ἁμαρτήσεται τάδε, * ἢ κατορθώσ- * Plotin.
τάδε· καὶ εἰ χρὴ λέγειν, δ' ἢ προγνωσιν αἰτίαι τ' γνω-
γνομένων. δ γὰρ ἐφάπλεται τῆ προγνωσμένῳ
ἁμαρτησομένῳ * ὁ θεὸς, ὅτεν ἁμαρτάνη. ἀλλὰ * Plotin.
προδεδόσθαι μὲν, ἀληθὲς ἢ ἐρῶμεν, Ἰού-
δαν μὴν, ἄπον τοῦτο εἰς ἢ πρὸ αὐτῆ προ-
γνῶσιν. δ γὰρ ἐπεὶ ἔγνωσεν γίγνε, ἀλλ' ἐπεὶ γί-
νεσθαι ἤμελλεν, ἔγνωσεν· ἀφανὴς ἢ δῆλα· εἰ
μὲν γὰρ ὅ, πάντες ἔσαι, ἅτε τὶς ἐρμηνεύς,
ὡς ἀνάγκην εἰς γενέσθαι ὃ προγεγνωσμένον,
ἢ διδάσκειν αὐτό· δ γὰρ ἐρῶμεν, ἐπεὶ προ-
έγνωσεν ἰούδαν προδότην γενέσθαι, ὅτι πᾶσ
ἀνάγκη τοῦ ἰούδαν προδότην γενέσθαι· ἐν
γενῶ γὰρ τῆ περὶ τῆ ἰούδα προφητείας, μέμ-
ψις καὶ κατηγορία τῆ ἰούδα ἀναγεγραμ-

* Plotin. = Plotinus

μθμαι ἑαυτόν, πθμὶ τῆς προῖσασα τὸ ψεκτὸν αὐτῆ. A citur. Qui si ad proditionem vi ac necessitate
Philoc. & Vig. ins. ψεκτὸν
Οὐκ ἂν δὲ φόβος αὐτὴν προσῆπτετο, ἡ ἐπαναγ- raperetur, nec reliquis Apostolis per eam si-
κας προδότης ὢν, ὃ μὴ * ἠνείκατο αὐ- milis esse posset, omni profecto crimine ac
τὸν ὄνειδος τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις ἐμέλλε. Ὅθεν probro vacaret. Vide ergo num id ipsum di-
δὲ ἡ μὴ παῦται διαλογίζεται, δι' ὧν προσβάθμιζε- sertis hisce Propheta, conceptisque verbis
μένη ὕστερος ἐχόντων, μηδὲ ἐλπιζέτω εἰκῆ μ- aperiat: *Nec sit qui misereatur pupillis eius, pro* Psalm. 108.
μων τοῖς ἁμαρτίαις αὐτῆ, ἀλλ' ὧν οὐκ ἐμνήσθη *eo quod non est recordatus facere misericordiam:* 13, 16, 17,
Philoc. εἰναι ἐ κατεργυμμένον ποιῆσαι ἔργος. καὶ κατεδίωξεν * ἄνθρωπον *Et persecutus est hominem inopem, & mendicum* 18.
πένητα ἐ πτωχὸν, ἐ κατανενυγμένον τῇ καρ- *& compunctum corde mortificare. Et dilexit ma-*
δίᾳ τῷ θανατῶσαι, καὶ ἠγάπησε κατάραν, *ledictionem, & veniet ei: & noluit benedi-*
καὶ ἥξει αὐτῷ, ἐ οὐκ ἠθέλησεν εὐλογίαν, καὶ B *ctionem, & elongabitur ab eo.* Sin autem il-
Philoc. μακρυνθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. Ἡ δὲ τῆς διανοήσεως lud idem, quod omnino futurum dicitur,
Philoc. ἐ τῷ ἐ τὸ, πθμένως ἔχει, * καθ' ὃ τὸ σημαινόμενον αὐτῷ, ita quis, prout asseverationis ejus significa-
Philoc. ἀμαρτῶν. λέγων ὅτι ἔσται μὲν τάδέ τινα, ἐνδέχεται δὲ καὶ tio postulat, intelliget; quasi futurum
Philoc. Cald. εἰ ἕτερος ἡμᾶς, τῶτο ὡς * ἀγνῶτες συγχωροῦμεν. sit illud quidem, cæterum aliter etiam eve-
* τὸν μὲν γὰρ θεὸν οὐκ ἐνδέχεται ψεύσασθαι. nire potuisset: id tanquam verum vltro fa-
Philoc. ἐνδέχεται δὲ καὶ τὸν ἐνδεχομένων ἡμᾶς, ἐ temur, Nam vt mentiri Deus, fallique
Philoc. τάχα, & Τάχα, & ἄλλα μὴ ἡμᾶς, φοβηθῆναι * τὸ ἡμᾶς αὐτὰ ἢ * μὴ non potest, ita quæ fieri æque ac non fie-
Philoc. τὸ ἡμᾶς. Ἐλάττονα δὲ τῶν ἐσομένων ὄντων. Εἰ ri possunt, eadem ipse futura nosce pari-
ἐνδέχεται ἄδην εἶναι ἀπόστολον ὁμοίως πεσεῖν, ter, aut non futura potest. Verum diluci
ἐνδέχεται τὸν θεῖον νοῆσαι καὶ τὸν ἰούδαν, ὅτι C dius hac de re hunc in modum statuemus. Si
Philoc. ἐ ἡ μέλλει ἀπόστολος ὁμοίως πεσεῖν. * Εἰ ἐνδέχεται Petro similis Apostolus Iudas esse potest, po-
ἰούδαν προδότην ἡμᾶς, ἐνδέχεται τὸν θεὸν test etiam Deus Iudam Apostolum Petro si-
φοβηθῆναι καὶ αὐτόν, ὅτι προδότης ἔσται. Εἰ milem futurum cognoscere. Similiter, Si pro-
Philocal. ἀνθ. τοῦ ἐ χωρῶν τῶν ἐν τοῖς τῶν θεῖον τὸ δυνάμενον, πρόγνωσιν δὲ προδότης ἔσται ἰούδας, ὀφείλει τὴν προγνώσιν ditor Iudas esse potest, potest quoque Deus
αὐτοῦ τῶν προημμένων ἐνδεχομένων * δύο illum nosce proditorem futurũ. Iam si re ipsa
γενόμενον, τῶν ἑνὶ ἐν αὐτῷ τὸ ἀμήν δύο προγνώσεων, προγνώσεται τὸν ἰούδαν προδότην proditor Iudas erit, Deus sane qui vtrumque
ἡμᾶς. τὸ δὲ περὶ οὗ ἡ γνῶσις, ἐνδέχεται καὶ illud fieri posse prænovit, vt rei cujusque ve-
ἕτερος ἡμᾶς. καὶ λέγει αὖ ἡ γνῶσις τοῦ θεοῦ, ritatem in seipso prænoscit, ita Iudam re ip-
ὅτι ἐνδέχεται μὴ ἵνδε πάδε ποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ D sa proditorem futurum prænoscet, cum inte-
τὸ ἐναντίον. ἐνδεχομένων δὲ ἀμφοτέρων, εἶδα. rea quod eum in modum cognoscit, aliter ex
Vig. Τάδε ὅτι * τάδε ποιήσει· ἡ γὰρ ὥσπερ ὁ θεὸς εἶπεν αὖ, se euenire posset. Itaque non immerito di-
Οὐκ ἐνδέχεται τόνδε ἕνα τὸν αἰδέσιμον πλοῦσιον, vinæ prænotioni ejusmodi oratio tribuatur.
ὥστε χρησιμὸν, φέρε εἰπεῖν, πιεῖν ὕπνος δίδως, Accidere omnino potest, vti hoc ab isto fiat;
ὅρᾳ ὅτι Οὐκ ἐνδέχεται τόνδε σωφρονῆσαι. δύ- nec minus tamen vti contrarium: Ego vero
ναμις μὲν γὰρ πθμένη οὐκ ἔστι τῷ πλοῦσιον ἀδά- cum fieri vtrumque possit, alterum hoc futu-
μιον ἐν ᾧ αἰδέσιμον, δύναμις δὲ ὅτι τῷ σω- rum novi. Neque enim Deus, quemadmo-
φρονῆσαι, καὶ τῷ ἀκολαστῆσαι. ὧν ἀμφοτέρων dum vt certus hic homo volet, fieri non pos-
Χ. ὑπ- ἐρεθισμοῖς καὶ παιδοψυχίαις, ἑαυτὸν E se pronuntiat, ita perinde ac si aliqua de re
ἐπιδίδωσι τῇ χείρονι. κρεῖττον δὲ ὁ ζητήσας τὸ oraculũ ederet, hunc aut illum temperantem
πθμένως, καὶ διώσας βεβλαμμένος καὶ αὐτὸ ἡ fieri posse negat. Nam cum nulla prorsus ad
Philoc. ἐπιβ ζέον ζητεῖ δὲ ὅδε μὲν τὰμένη ἐπεὶ ἐπιρρέπει ὅτι volandum facultate instructus homo sit, ejus-
τῷ ἡδονῷ. ὅδε δὲ ὀξεπάζεται αὐτῆ, * αἱρεθεὶς dem tamen potestatis est, vel temperan-
ἐπὶ τὸν κοινῶν ἐννοιῶν, ἢ λόγῳ προσβεβληκε. πάλιν τε αὖ ὅδε μὲν αἱρῆται τῷ ἡ- ter, vel intemperanter viuere. Ita cum vtra-
δονῷ, ἢ χὸ δυναμένως αὐτὸς λέπειν αὐτῇ ἀγ- que facultatem habeat, qui cohortationes, & doctrinæ præcepta negligit, deteriori
Philoc. ἀγωνιζόμενος. ὅδε ἢ καθ' ὃ φοβηθεὶς αὐτῆς, τὸ se permittit; qui vitæ ad veritatis normam exigendæ studio, in eius indagatione
ἄχθημον ὁρῶν τὸ ἐν αὐτῇ πολλάκις τυγχάνοι. ὅτι * μᾶλλον ἡ προγνωσις τῷ θεῷ οὐκ αἰάγ- versatur, is ad meliorem sese adjungit. Cæ-
terum quod alter de vero indagando minus la-
boret, voluptatis id cupiditate fit; alter vero
quod ejus studio magnopere teneatur, hoc
certo quodam, proprioque consilio facit, ad
quod partim ipsa notione, sensuque com-
muni, partim cohortatione adductus est. Præ-
terea voluptatem alter non eo complectitur,
quod adversus eam consistere nequeat, sed
quod pugnare cum ea, luctarique nolit: cal-
cat eandem alter, quod adjunctam ei vt plu-
rimum turpitudinem ferre non possit. Ac

nullam prorsus à divina prænotione, rebus iis A quas prævidet, necessitatem imponi, cum superioribus argumētis, tum hoc insuper efficitur, quod in sacris passim literis Prophetæ ad pœnitentiam homines cohortari jubeantur, idque perinde, ac si vtrum ij meliorem ad frugem se se receperint, an suis in sceleribus hæsuri porro ac perstituri sint, ignoraret. Sic apud Ierem. 26.3 Hieremiam habetur: *Forsitan audient, & agent pœnitentiam.* Neque enim quod auditurus sit, necne, minus intelligat, idcirco hunc in modum ipse loquitur: *Forsitan audient & agent pœnitentiam*, sed vt illam quodammodo pa- B rem in vtramque partem, vim facultatum his verbis ostendat: ne qui jam ante prænotionis ejus certitudinem audierint, ij proinde ac si & ea necessitatem inferret, nec meliorem vitam instituere arbitrij foret sui, animos deinceps ac spem omnem abjiciant, adeoque in peccatum ab illa propemodum impellantur. Deinde vero, ne qui dum prævisum eos bonum lateret, pugna cum improbitate suscepta, vitam ex virtutis norma instituere potuissent, eos talis contra prænotio remissiores ac solutiores efficiat, quod dum plane bonum illud C futurum putarent, minori propterea cum peccato animi contentione pugnarent. Sic enim ipsa prænotio futurum quoque bonum impediret. Quamobrem qui orbem vniversum præcipuo rerum bono moderatur Deus, idem nos sapienter omnino futuris in rebus cæcos esse voluit. Earum enim cognitio, vti nostrum adversus improbitatem impetum, constantiamque frangeret, ita dum certa fixaque videretur, longe nos citius atque facilius, omni contentione abiecta, sceleris in dominatum ac potestatem adduceret. Imo, pugnarent ista secum, vt idem & probus eua- D deret, & certo probum se futurum esse prænosceret. Nam cum præter ea quæ nobis indita sunt, magno insuper ad virtutem parandam ac vehementi conatu opus habeamus, tū occupata semel ista virtutis certo futuræ, præceptaque cognitio, vim exercitationis omnem debilitat. Ita probine futuri simus an improbi, summo vtique nostro bono ignoramus. Sed quoniam divino consilio factum esse diximus, vt rebus in futuris cæcutiamus, vide num inde fortassis huic Exodi quæstioni lucis à nobis aliquid afferri possit: *Quis fecit surdastrum ac surdum, videntem & cæcum? nonne* E *ergo Dominus Deus?* Exod. 4. 11 vt cæcum pariter ac bene oculatum hoc sensu fecisse dicatur, in præsentibus oculatum, cæcum in futuris. Nam surdastri quidem, surdique rationem ac discrimen exquirere, hujus loci non est. Quanquam plurima sane, quæ juris nostri non sunt, multorum etiam quæ nostra in potestate sint, causam interdum esse, fatemur ipsi quoque: ac propterea nisi ea, hoc est, in quæ potestatis

κἰω ὑπεπόησι τοῖς πρεῖ ὧν κατείληφε, πρὸς
τοῖς * προεφημένοις καὶ τῦτο λέξεται, ὅτι * Philoc.
πολλαχοῦ τῶν γραφῶν θεὸς κλητικῶς προφή- ἀκριβῶς τὸ
ται κηρύττῃ μετανοίαν, ὡς προεποιησάμενος λέξεται.
τὸ * ἐγνωκέναι πότερον οἱ ἀκουσόμενοι ὑπερέ- * Philoc.
ψωσιν, ἢ τοῖς ἁμαρτήμασιν ἑαυτῶν ἐμμενῶ- περιγινό-
σιν. ὥσπερ ἐν τῷ ἱερεμίᾳ λέγεται, Ἴσως ἀκού- μενοι.
σονται καὶ μετανοήσουσιν. ὃ γὰρ ἀγνοεῖ ὁ θεὸς
πότερον * ἀκούσουσιν, ἢ οὔ, φησὶν, Ἴσως * Philoc.
ἀκούσονται, καὶ μετανοήσουσιν· ἀφ' οἱονεὶ τὸ ἴσα- περιγι-
νεται.
σον τῆν δικαίαν ἡμῶν δίκην ὀκ ἔτ λε-
γομένων, ἵνα μὴ προεκπεπληγμένοι ἢ πρόγνω-
σις αὐτῆ, * καταπεσῶσα ποιήσῃ ἀκούσας, δέ- * Philoc.
ξασα ἀδάμαντος πρίσασα, ὡς ὀκ ὄντος ὑπ' αὐτοῖς προσκε-
τῦ ὑπερέχειν, καὶ οἱονεὶ ἡ αὐτὴ αἰτία ἡμῖν ἦ τῆν ται.
ἁμαρτημάτων. ἢ πάλιν τοῖς ὀκ τὸ ἀγνοεῖν τὸ
προεγνωσμένον κλύειν, δικαιωμένοις ἐν τῇ ἀ-
γωνίσασθαι, καὶ ἀντείνειν πρὸς τὴν κακίαν ἐν
ἀρετῇ εἰσάγει, αἰτία ἡμῖν ἡ πρόγνωσις
ἀκλύσεως, ὀκ ὄντι θλίψεως ἰσαμένοις καὶ τῇ
ἁμαρτίᾳ, ὡς πλήττοντος ἐσομένῳ τῷ * προεφη- * Edd.
μένῳ. καὶ ἵνα γὰρ οἷς ἐμπόδιον ἡμῖν αὐτὸ ἡ πρό- Philon. ex-
γνωσις τῷ ἐσομένῳ κακῷ. πολλῷ μᾶλλον χρησί- hibent
μως, ὁ θεὸς ὢν τῶν ὄντων οἰκονομῶν, βλέ- λέξ
πων ἡμᾶς καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα ἐτύφλωσεν· ἢ
γὰρ * γνῶσις αὐτῶν ἀφῆκε μὴ ἡμᾶς ἀπὸ τῶν * Philoc.
εὐλαβῶν καὶ τῶν κακίας, ἐπιδέψαι δ' ἂν δέξασα περιγνώ-
καθ' ἑαυτὰ, πρὸς τὸ μὴ αὐτεπαγωνίσασθαι ἡ- σεις
μᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ, τάχιον αὐτῆ ὑποχείριος
ἡμῖν ἂν, ἅμα δ' ἂν * μᾶλλον ἐλπίδα τοῦ * Philoc.
καλῶν, καὶ ἀγαθῶν ἡμῖν πρὰ τὸ τοῦ πρό- τὸ omit
γνωσιν ἐλλιπέναι ὡς τάδε πρὰ, ὅτι πάντως
ἔσῃ * ἀγαθός. πρὸς οἷς γὰρ ἔχομεν καὶ σφο- * Philoc.
δρότητος καὶ τόσεως πλείονος χρεία, πρὸς τὸ ἀγαθεῖς,
καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἡμῖν ἄν. προεκπεπληγμένοις ἔχειν. ἢ
δ' ἂν γνῶσις, τῶν πάντως καλῶν, καὶ ἀγαθῶν καὶ ἐργά-
* ἡμῖν ὑποκλυὴ τοῦ ἀσκησιν. δι' ὅπερ συμ- * Philoc.
φερόντως ὀκ ἴσμεν ὅπως ἢ ἀγαθοὶ, ἢ ὅτι ἢ τοῦ ἀσκη-
πονηροὶ ἐσόμεθα. ἐπεὶ δ' ἤρκεσεν ὅτι ἀπε- σιν.
τύφλωσεν ἡμᾶς πρὸς τὰ μέλλοντα ὁ θεὸς, ζη-
τῶμεν τὰ πρῶτα λεχθέντα, ὅσα ἐν δυνά-
μεθα, ἢ τῷ ἀφνίσαι, τὰς ἐποίησε δύσκωφον, ἢ
κωφὸν, ἢ βλέποντα ἢ τυφλὸν; ὀκ ἐγὼ κύριος
ὁ θεὸς, ἵνα * τὸ αὐτὸν ἢ τυφλὸν ἢ βλέποντα πε- * Philoc.
ποιηκὼς ᾖ. βλέποντα μὲν πρὸς τὰ ἐνεργεῖσθαι φλὴ
τυφλὸν δὲ πρὸς τὰ μέλλοντα. τὸ γὰρ περὶ τῆ
δυσκώφε, καὶ κωφῆ, ἢ τῆ πρόσω χαιρεῖ δια-
γνόσεως. ὅτι μᾶλλον ἐπὶ πολλῷ τῷ ἐφ' ἡμῖν αἰ-
τία πλάττει τῷ ὀκ ἐφ' ἡμῖν ἔστι, ἢ ἡμεῖς ὁμο-
λογήσομεν. ὧν μὴ ἡμομένων, λέγω δὲ τῷ ὀκ ἐφ' ἡμῖν, ὀκ ἀεὶ τάδε πρὰ τῷ ἐφ' ἡμῖν

ac juris habemus nihil, antecederent, ne hæc quidem aut illa sequutura esse, quæ nostra tamen ex libertate pendent. Cæterum ita quidem eorum nonnulla, quæ in nobis sita sunt, alia quæ potestatis nostræ non sunt, antegressa consequuntur; vt ijs etiam antegressis, à nobis præter ea quæ fiunt, fieri quoque alia possint. Quod si erit quispiam, qui voluntatis nostræ vim ac potestatē adeo nulla cū vniuerso cōiunctione teneri volet, vt hoc aut illud, quod certa quædam antecesserint, eligi à nobis interdum, optarique neget: is profecti se mundi partem esse oblitus erit, ac sese hominum communione, totiusque circumfusi aëris habitu contineri. Ac mihi quidem pro loci hujus ratione modice adhuc, quasique compendio demonstrasse videor, nihil omnino rebus ijs quas prænouerit, à diuina prænotione necessitatis afferri. Deinceps id agamus, vt ne stellas quidem ipsas rerum humanarum vllo modo caussas, sed earum tantum signa quædam esse ostendamus. Primum igitur id plane constat, vt certum quemdam stellarum situm, certārum quoque rerum quæ ad hominem pertineant, caussam esse demus: (nam de hoc in præsentiarum instituta quæstio fit.) qui tamen hodierna die, verbi gratia, certo cuidam homini earum situs extiterit, eundem rerū earum caussam esse nullo modo potuisse, quæ in alio quopiam, aliisve pluribus jam ante contigerint. Quidquid enim aliud efficit, eo quod efficitur, prius esse debet. Atqui eorum præceptis qui artem istam profitentur, id quoque fieri posse vulgo putant, vt quæ tali situ priora sunt, de hominibus vulgo prædicantur. Quippe sibi enim hoc isti sumunt, vt vbi semel horam vnius alicujus hominis singularem certo quodam modo deprehenderint, exploratum ipsi continuo habeant, ecquem ad perpendiculum siderum errantium quotlibet situm in hac illave signi parte, partisque minutijs obtineret; simulque quod nam Zodiaci astrum in orientali Horizonte, quodnam in occidentali versaretur; quænam item medium vtriusque hemisphærij cœlum adversa positione occuparent. Atque vbi stellas eas, quarum sibi animo figuram videntur & collocationem informasse, hoc illóve situ sub alicujus ortum fuisse posuerunt; tum ij vero ex illo ipso tempore, quo editus in lucem is est, cujus fatum rimantur, non futura modo sed etiam præterita, quæque ejusdem & ortum & satum antecesserint, conjiciunt; qualem ipsa patrem habeat; diuitem an tenuem; integri corporis, an mutili; bonis an malis moribus; amplāne an angusta re familiari; hoc an illud complexum vitæ genus; similiaque tam de matre, quam de fratribus, si qui sint, natu majoribus inquirunt. Nos vero, vt demus interim (quod ipsum tamen falsi postea coarguemus) exquisite ab ijs totam illam situs Astrorum, locique rationem teneri posse: quæramus ex ijs tamen, qui rebus humanis vim à syderibus afferri pu-

tant, qui tandem hodiernus iste situs rerum tempore superiorum caussa esse possit. Nam id si fieri nullo modo potest, profecto etiam, dum ijs de rebus veri quidpiam inuenitur, plane consequens est, vt præsens hic astrorum in cœlo motus, quæ jam ante contigerunt, quam eiusmodi situm obtinerent, efficere non potuerit. Sin aliquis forte erit, qui ad veritatem ijs hoc in genere concedendam, rerum futurarum præsensionibus adducatur; fatendum ipsi tamen, verum ab illis eo prænuntiari tantum, quod illud Astra futurum significent, non quod efficiant. Quod si alius præterita non jam à sideribus effici concedet, sed cognitionis eorum caussa in priores alias positiones figuraſque translata, solam hodierno situi significationem relinquet: sic tamen vt præsenti siderum sub ortum certi hujus hominis collocationi certam futurorum prænotionem deberi velit: afferat ille porro discriminis rationem, quamobrem alia tanquam effecta vi syderum, alia tanquam ab ijs modo significata, vere cognosci posse defendat. Quod illi discrimen cum assignare nullum possint, nobiscum deinceps ingenue, nihil eorum quæ ad homines pertineant, à syderibus effici fateantur, sed tantum, vti jam ante diximus, vt cumque significari. Quod perinde omnino fuerit ac si quis non jam ex iisdem syderibus, sed per aliquam Prophetiam, ex ipsamet Dei mente res aut præteritas aut futuras intelligeret. Quemadmodum enim superius ostensum à nobis est, quod Deus, quæ à quoque profectura sint, omnia prænoverit, id nihil prorsus voluntatis nostræ potestati officere: ita nec eidem, quæ rerum signa Deus esse voluit, incommodant. Sed voluminis alicujus instar, futurum prophetica dictione complexi, vniverso quoque cœlo, qui Dei liber quidam est, contineri futura possunt. Ieaque hunc in modum intelligi potest, quod in Iosephi precatione à Iacobo dicitur, *Legit in tabulis Cœli, quæcunque accident vobis & filijs vestris.* Quinetiam illud, *Complicabitur Cœlum quasi liber*, eo fortassis pertinet, vt impressas ipsi rerum futurarum significationes perfectum, quasique completum iri demonstret, quemadmodum ipso rerum exitu completo vulgo Prophetarum dicuntur oracula. Atq; ita signorum vt vice fungerentur, constituta diuinitus Astra fuerint, iuxta illud: *Sint in signa.* Quamquam Hieremias, vti & nobis nos ipse reddat, eoque metu liberet, quem ea nobis afferre possent, quæ ab Astris vel significari, vel proficisci quandoque videantur, ita monet: *A signis Cœli nolite metuere.* Iam vero aliud præterea videamus argumentum, quod sideribus efficiendi nullam, sed aliquam tantum (si vel ipsa tamen dari potest) significandi vim re-

Isa. 34. 4.

Ierem. 10. 2.

τῶν αὐτοῦ τρόπων παράγματα, τίνα ἔχειν ὁ σήμερον ἀκμαιότατος ὁ ἐνιαύσιος διάταγμα πεποιηκέναι τὰ πρεσβύτερα. ἢ γὰρ τοῦτο ἀμήχανον, * καὶ ὁ δὴ ὅτι διείσκεται τὰ τοιαῦτα τῶν πρεσβυτέρων τῶν χρόνων δηλοῖς, ὅταν τὰ μὲν πεποιηκέναι τοὺς ἀστέρας ὅτι σοι κινημάτους ἐν οὐρανῷ τὰ προγεγενημένα καὶ γνώριμα, πρὸ τοῦ ὄντως ἐκβῆναι αὐτά. ἢ δὲ τοῦτο τάχα ὁ παρεσκευασμένος ἀληθεύειν αὐτοῖς, * ὑπισχνούμενος τοῖς τοιούτοις μηνύειν λεγομένοις, ἐφ' ἀληθεύειν αὐτοῖς, τὰ δὲ ποιεῖν ἰδίας ἀστέρας, ἀναγκαῖα σημαίνειν μόνον. ἐὰν δέ τις φάσκῃ τὰ μὲν προγεγενημένα μὴ ποιεῖν τοὺς ἀστέρας, ἀλλὰ δηλοῦν μόνον σημαντικοὺς ὄντας τῆς ἐκείνων γενέσεως αὐτοὺς γεγενέναι. τὸν δὲ νῦν σημασιῶν στοιχεῖα μόνον. τὰ μὲν τοιαῦτα δηλονότι ἀπὸ τῶν ἐνεργούντος σημαντικὸν τῆς δείξεως ἡμέσους, διαφωνήσατω πρὸς διαφορὰν, τὸ ἀπὸ τῶν ἀστέρων διαλαμβάνειν, ὅτι τάδε μὲν γενόμενα δηλοῦν ὡς ἀπὸ ποιούντων. τάδε δὲ ὡς ἀπὸ σημαινομένων μόνον, μὴ ἔχοντες δὲ δοῦναι πρὸς διαφορὰν, ὁμολογούμενος συγκαταθήσονται, μηδὲν τῶν πρὸς ἀνθρώπους ἀπὸ τῶν ἀστέρων γίνεσθαι. ἀλλ' ὡς παρεστήκαμεν, ἢ πρᾶγμα σημαίνεσθαι, ὡς ἢ μὲν καὶ ἀπὸ τῶν ἀστέρων τὰς ἐλαμβάνειν τὰ προγεγενημένα καὶ τὰ μελλόντα, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ νοῦ τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ἡμῖν λόγου παραφηλικοῦ. ὥσπερ γὰρ παραδείξαμεν, ὅτι οὐδὲν λυπεῖ τὸν παρὰ τοῦ ἐφ' ἡμῖν λόγον, τὸ τὸν θεὸν εἰδέναι τὰ παραχρῆμα καθ' ἑκάστῳ, ὅτως οὐδὲ τὰ σημεῖα, ἃ ἐτάξεν ὁ θεὸς εἰς τὸ σημαίνειν, * ἐμποδίζειν τοῖς ἐφ' ἡμῖν. * ἐμπο ἀλλὰ παραπλησίως εἰβλίῳ παρειχόμενα μέλοντα παραφηλικῶς ὁ πᾶς οὐρανὸς διάταγμα, οἱονεὶ βίβλος ὢν θεοῦ, παρειλῆφθαι μέλοντα. εἴρηται ἐν τῇ παρακλήσει τοῦ ἰωσὴφ διάταγμα τοῦτο νοεῖν τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ ἰακὼβ, ἀναγνῶναι ἐν ταῖς πλαξὶ τοῦ οὐρανοῦ, ἃ συμβήσεται ὑμῖν καὶ τοῖς υἱοῖς ὑμῶν. τάχα δ' ἂν τὸ, ἐλιγήσεται ὁ οὐρανὸς ὡς βιβλίον, τοὺς λόγους τοὺς παρειλεγμένους, σημαντικοὺς τῶν ἐσομένων δηλοῖ ἀπερπαθησομένους, καὶ ἵν' ὅτως ἦτε, πληρωθησομένους, ὥσπερ λέγονται αἱ παρεφηπίαι πεπληρῶσθαι τοῦ ἐκβεβηκέναι, καὶ ὅτως ἔχειν ἃς σημεῖα τὰ ἄστρα γεγονέναι, καὶ τοῦ λόγου φωνοῦ, Ἐστωσαν εἰς σημεῖα. ὁ δὲ ἱερεμίας ὑπερέφων ἡμᾶς πρὸς ἑαυτοὺς, ἢ παιρεῖσθαι φόβον τὸν ὑπὸ τοῖς νομιζομένοις σημαίνεσθαι. τάχα δὲ ἐπολαμβανομένοις ἐκ θεοῦ ἐργάσθαι φησὶν, ἀπὸ τῶν σημείων τοῦ οὐρανοῦ μὴ φοβεῖσθε.

ἴδιαιλόν ἢ δεύτερον ὑπόχειρημα, πῶς δ' διάταγμα οἱ ἀστέρες εἰσὶ ποιητικοὶ, ἀλλ' εἰ ἄρα σημαι-

πικός. Ἀπὸ ὧν πλείστων γὰρ ὅσων γλισχρὸν ἐστὶ A linquat. Docebunt enimvero infiniti rerum
λαβεῖν τὸ αἴτιον ἑνὸς ἀνθρώπου. τοῦτο γὰρ καὶ ortus, quæ vni duntaxat homini eventura
ἐπάδουσιν λέγοντες, συγχωρησάντες ὅ ὑπόκει- sint, (id quod tamen ex hypothesi dictum
μαι αὐτοῖς δύνασθαι καὶ νέας ἐπ' ἀνθρώπων esse velim, perinde ac si eorum in cognitio-
διώσασθαι. φέρε γὰρ ἡτισοῦν αἰτίαν τῷ τόδε πεῖσαι nem homines venire posse concedamus:)
τόδε, ἢ τινὰ ἕξειν αἴτιον ἐπιστῆσαι λυγρῶν καὶ Quod enim hic aut ille certi quidpiam subi-
ἀναιρεθῆναι φησι, διώσασθαι χρεών. ἀπὸ τῆς turus sit, puta jugulādus à latronibus in quos
ἰδίας αὐτοῦ γενέσεως, κἂν τύχῃ ἔχων ἀδελ- inciderit; hoc isti quidem partim ex singulari
φοὺς πλείονας ἀπὸ τῆς ἐκείνου αὐτοῦ. πεῖσαι ejus ortu, partim ex fratrum, si plures nu-
γὰρ οἷόν) τε ἐκείνου γενέσιν, ἀδελφῶν ἐπὶ meret, singulorum natalitijs haberi posse de-
λῃστῶν πεπηδώντων ὁμοίως καὶ τῶν παίδων B fendunt. Fratris enim cædem latronum ma-
καὶ τῆς μητρός, καὶ τοῦ γαμετοῦ, καὶ τῶν υἱῶν nu futuram singulorum, necnon parentis
αὐτοῦ, καὶ τῶν οἰκετῶν, καὶ τῶν φιλτάτων. τέ- vtriusque, imo conjugis etiam, liberorum,
χα δὲ καὶ αὐτῶν τῶν ἀναιρεσιῶν. πῶς οἷόν famulorum, ac necessariorum, adeoq; inter-
δυνατόν τὸν τοσαύτας γενέσεις, ἵνα αὐτῆς fectorum ipsorum fortassis ortu inclusam te-
τοῦτο συγχωρηθῇ, ἐμπεδιεχόμενον γίνεσθαι neri putāt. Quemadmodum ergo fieri potest,
ἀπὸ ἑνὸς σημασίσματος τῶν ἀστέρων, οὐδὲ μᾶλλον vt qui tot aliorū (demus enim hoc interim)
τῆς γενέσεως, ἢ τῶνδε; ἀπίθανον γὰρ καὶ ὃ φάσ- natalitijs inuoluitur, idem Astrorum huic po-
κειν, τὸν σημασίσμον τὸ ἐν τῇ ἰδίᾳ ἕδρᾳ πόνος tius generationis quam cæteris præsidentium
γενέσεως, ὡς πεποιηκέναι. οὐδεὶς τῇ τῶνδε γε- C positioni addicatur? Incredibile enim est,
νέσεως μὴ πεποιηκέναι, ἀλλὰ συσημασίκέναι μό- positionem, quæ singulari vniuscujusdam
νον· οὐ λίθον γὰρ ὃ φησὶν ὁ τῶν πόνων γένεσις ortuj præfuerit, hujusmodi exitus causā fuis-
a vig. τὸ ἐπιτίκτειν πεῖσαι καὶ ἕκαστον * ποιητὸν τῷ πόνδε ἀναι- se: quæ cæterorum in natalitijs extiterit, non
ρεθῆναι. ὥστε ἐν γενέσεσιν, καὶ ἐπάδουσιν λέ- fuisse, sed ejus modo significationem aliquam
γω, πεπληγέναι πεῖσαι τὸ τόνδε ἀναι- dedisse. Nec minus insulsum fuerit, omnibus
ρεθῆναι. ὡς μὴ ἔχω εἰδέναι ὅπως δυνήσονται σῶ- ac singulis plurium istorum natalitijs homi-
σαι, ὃ τῶν μυρίων ἐνδεᾶ ἀχρεῖον πάντων ποιόν- nis vnius cædis causam includere: quasi ge-
δε εἶ) τὸν σημασίσμον ὅτι ἡ γένεσις, ὡς nerationibus ex hypothesi quinquaginta,
ἐκλαβέσθαι αὐτὸ λαμβάνειν πεῖσαι, certi vnius hominis occisio comprehensa te-
a vig. ἐκπνεόντων ἀκροτηριαζομένους καὶ * ἐξημμένους, ἢ φλεγ- neretur. Iam intelligere profecto non possum,
* Edit. vig. μονῇ * πεῖσαι πεσεῖν μένους ἢ ζαύμασι, ἢ ἅμα D quis tandem Iudæos omnes ea nasci Astrorum
πεπτεκόσι τῇ τῆς τὸν εἶον εἰσπεῖν, ἰαζῶν δεομένους. τὴν δὲ positione defendent, vt octauo die circumci-
ἐν ἰσμαηλίταις τοῖς κατὰ τὴν Ἀραβίαν, τοιόνδε, ὡς di cunctos oporteat, itáque summa cute trun-
πάντας πεῖσαι τεμνεσθαι τελεσκαμδικαιεῖς. τοῦτο cari, torqueri, ardenti tumore inflammari,
γὰρ ἐξήρκει πεῖσαι αὐτῶν· καὶ πάλιν τῶνδε τινων lacerari vulneribus, postremo vix natos Medi-
τῶν ἐν αἰθίοψι, τοῖσδε τοῖς κόγχας τῶν γονάτων corum arte ac manibus indigere. Ismaëlitas
πεῖσαι ῥᾷδαι, ἢ τῶν ἀμαζόνων τοὺς ἑτέρους τῶν contra eos, qui Arabiam tenent, eo situ in
μαστῶν. πῶς γὰρ ταῦτ ποιῆσαι οἱ ἀστέρες τοῖσδε lucem edi, vt omnes circa annum decimum
b ἐς οἱ ὀπτικοὶ ἐγίνοντο, vig. οἶμαι δεῖ δὲ μᾶλλον τοῖς ἐνθεσιν; οἶμαι δ' ὅτι * ὑπῆρξαν μὲν οὐδὲ ἐπὶ tertium circumcidi necesse sit. Id enim hoc
μᾶλλον ἐπὶ τὴν ἕξιν διωνοῦμεθα π' ἀνηλῆς εἰπεῖν πε- de hominum genere commemorant. Præte-
ρὶ αὐτῶν. ὁσάπαν ἢ φερομένων ὁδῶν πεσ- E rea qui fiat, vt certis quibusdam apud non-
γνωσιλῶν, οὐκ οἶμ' ὅπως ἐξωκείλαν οἱ ἀν- nullos Æthiopiæ populos genuum patellæ,
θρωποι ὅτι ὃ τῶν μερῶν οἰωνιστικὴν ἢ τ ψυπκὴν Amazonibus mammarum altera reseretur.
μὴ λέγειν πεῖσαι χρὴ ὃ ποιοῦν ἄπαν, ἀλλὰ συ- Quomodo enim similia, certis duntaxat in
c vig. ὃν μόνον, * καὶ τῶν ἀστρονομικήν. οὐκ gētibus siderū vis efficiat? Equidem sic existi-
ἔστι τῶν ἀστρονομικῶν, καὶ τῶν γενεθλιαλογικῶν. mo, veri nihil hoc in genere, in quo vel leui-
ter hærere liceat, excogitari à nobis, asseri-
que posse. Cæterum cum tam multæ præno-
scendi artes circumferantur, non video quā-
obrem in id potissimum homines impege-
rint, vt Augurali & Haruspicinæ efficiendi
vim negarent, significandi tantum concede-
rēt, idem tamen de eâ quæ in Stellarum &
natalitiorum consideratione versatur, non sen-
tiant. Nam si cognosci futura possunt (hoc
enim in præsentiā demus;) ideinque cogni-
tionis illorum est effectionisque principium:
cur in stellas potius, quam in aues, eorum
quæ fiunt, causa conferatur? vel cur auibus
eadem potius, quam aut victimarum extis, aut
d vig. καὶ τί μᾶλλον ἔσται τὰ γινόμενα; * ἢ μᾶλλον ἀπὸ τῶν οἰωνῶν, ἢ ἀπὸ τῶν σπλάγχνων τῶν θυομένων, ἢ ἀπὸ τῶν

discurrentibus ignibus assignetur? Hactenus quidem à nobis, quantum hic locus postulabat, cõsutata illa sententia est, quæ rerum humanarum effectionem à sideribus pendere statuebat. Quod autem paulo ante, cum nihil susceptæ disputationi officeret, vltro concessimus, cœlestes illas positiones, signa, quorumque signa illa sint omnia, facultatis humanæ viribus intelligi posse: id verumne sit nunc demum exquiramus. Primum igitur Artis hujus Magistri docent, qui ad veram ac perfectam rerum genethliacarum cognitionem aspiret; tenendum huic esse non modo quanam in parte duodecimâ, sed etiam quânam in illius duodecimæ particula, imo ecquâ tandem in sexagesima versetur Astrum. Addunt vero qui rem expendunt accuratius, quanam in illius sexagesimæ sexagesimâ. Quod idē ipsi errantiū in siderū quolibet faciendū esse præcipiunt, mutuam singulorum, cum ijs quæ fixa vocant, comparationē ac respectū vestigādo. Deinde in ipso quoque Orientali Horizonte, non videndum esse modo, quænam duodecima pars in eum subeat, sed etiam quænam illius duodecimæ particula, quæque hujus sexagesima, primane an secunda. Quemadmodum ergo fieri possit, vt cum hora, si latius rem æstimes, duodecimæ partis dimidium complectatur, sexagesimam is teneat qui horarum diuisionis analogiam non teneat? Exempli gratiâ, nosce qui poterit, certum hunc hominem horâ quartâ, parte horæ dimidiâ, quartâ, octauâ, decimâ sextâ, secundâ & trigesimâ natum esse? Nam propter horæ, non integræ modo, sed etiam definitæ hujus certæque particulæ ignorationem, plurimum sæpe volunt, in ea quæ significantur, varietatis incidere. Et in geminis quidem, vt alterius ortus ab altero, momento sæpe vno, punctoque temporis dirimatur, multæ tamen occurrunt tam casuum, quam rerum negotiorumque varietates; partim, vt ipsi aiunt, quod stellarum diuersus in vtroque respectus fuerit, partim quod minus certam illam, quæ in Horizontem subiret, partis signi duodecimæ particulā ij tenuerint qui exploratam sese horam habuisse putauerant. Nam hoc quidem, pars ne horæ tricesima, ortus vtriusque interuallum exiterit, statuere nemo potest. Verum id quoque per nos habeant, vt exquisite horam tenere possint. Extat sane quoddam ejusmodi theorema, quo Zodiacum circulum, perinde vt errantia sidera, ab occasu in ortum ita ferri demonstrant, vt centesimo quoque anno motum hunc suum pars ejus quælibet vna conficiat. Qui motus longioris progressu temporis, in signa duodecim varietatis plurimum inferat: cum signum aliud sit, quod mente concipitur, aliud quod quasi sensu informatur: sic tamen vt ex eo tantum, quod mente concipitur, quodque vix, ac ne vix quidem teneri

A ἀλλ' ἀφέντων ἄστρων· ἔως μὲν οὖν ὅτι τῆς
παρόντος λόγου εἰς αἵρεσιν τὸ ποιητικοὺ
εἶ τοὺς ἀστέρας τῶν ἀνθρωπίνων. ὅπερ ἦν συν-
κεχωρήκαμεν, ἡ γὰρ ἀλύσις τὸν λόγον, ὡς τῶν
ἀνθρώπων δυναμένων καταλαμβάνειν τοὺ
ἡρασίους χρηματισμοὺς καὶ τὰ σημεῖα, ἃ ὧν ὅτι σημ-
μεῖα, ὅτο φέρε νῦν ἐξετάσωμεν· ἆρ' ἀληθὲς ὅστι. φα-
σὶ τίνες οἱ τοῦτ' ἴσμεν ὄντες, τὴν μὴν ὁντινα τὰ κτ
ἡμεθλιμοτικὴν ἀληθῶς καταλαμβάνειν, εἰδέναι
ἡ μόνον ὃ κτ* πόσον δωδεκατημορίου ὅστι ὁ κα- * νῖς. τὸ
λούμενος ἀστὴρ, ἀλλὰ καὶ κτ πόσας μοίρας ἔ δωδεκα- ἐν
τημορίου, καὶ κτ πόσα ἑξηκοστά. οἱ δ' ἀκριβέστε-
ροι, καὶ κτ πόσα ἑξηκοστὰ ἑξηκοστῶν, καὶ ἴσασι φασι
δεῖν ποσὶν ἐφ' ἑκάστου τῶν πλανωμένων ὀξέτα-
ζοντα τὴν ὄψιν πρὸς τοὺς ἀπλανεῖς. πάλιν
αὖ ὅτι ἡ ἀναπολικοῦ ὀφίζοντος δεῖσθαι, φασὶν,
εἰδεῖν ἃ μόνον ὃ δωδεκατημόριον ποῖον ἐπ'
αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ πόσον μοῖραν, καὶ ὃ ἑξηκοστὸν τῆς
μοίρας, ὃ πρῶτον ἢ τὸ δεύτερον ἑξηκοστόν. πῶς
B τίνων τῆς ὥρας πλατεῖ λόγῳ ἥμισυ δωδεκατη-
μορίου περιέχοντος, δυοῖν ἀφαιρεθέντοιν ἑξη-
κοστῶν, μὴ ἔχων πόσα ἀναλογίαν τῆς διαιρέσεως
τῆς ὥρας, ὥστε φέρε εἰπεῖν εἰδέναι, ὅτι γεγόνε-
ται ὁ δεῖνα ὥρᾳ τετάρτῃ, καὶ ἡμίσει ὥρας, καὶ
τεταρτῷ, ὀγδόῳ, καὶ ἑκκαιδεκάτῳ, καὶ δυοτεσ-
σαρακοστῷ. πολλαπλοῦ γὰρ φασι πολλαπλῆ καὶ
σημαινόμενα, πολλὰ πόσα ἀγνοούμενα, * ἃ τῆ * νῖς. ἐ
ὅλης ὥρας, ἀλλὰ καὶ τῆς πεντημορίου αὐτῆς. εἰ μόνον τοῖς
γοῦν τοῖς διδύμοις γινομένοις, πολλάκις ὁ
C μεταξὺ καὶ ἀκριβέστατον ὥρας ὅστι, καὶ πολλαὶ
πολλαχοῦ τῶν συμβαινόντων καὶ τῶν πραττο-
μένων ἐπ' αὐτῶν ἀπάντων, ὡς φασιν οἱ φυ-
σικοί, πολλὰ πόσα αἰτία τῆς ἀγέσεως τῶν ἀστέρων καὶ
ὃ μόνον τῆς δωδεκατημορίου ὃ πολλὰ τὸ ἀνα-
λαμβανόμενον ὑπὸ τῶν νομι-
ζομένων πόσα ὥρας τετηρηκέναι. οὐδεὶς γὰρ δύ-
ναται λέγειν, ὅτι ὃ μεταξὺ τῶνδε τῶν ἡμίσεως
πρὸς πόσα τῶνδε, ὅστιν ὥρας τελεσθέν. ἀλλ'
D ἔστω συγκεχωρημένον αὐτοῖς τόδε κτ τὸ σκλη-
ρὸν πόσα ὥρας. φέρεται δὲ ἀκριβῶς ἀποδεικνύον
τὸ ζωδιακὸν κύκλον ὁμοίως τοῖς πλανωμένοις
φέρεσθαι ἀπὸ δυσμῶν ὅτι ἀναπολὰς δι' ἑκα-
τὸν ἐτῶν, μοῖραν μίαν, καὶ τοῦτο τῷ πολλῷ
χρόνῳ ἐνδεκάτην τῶν ἡμῶν τῆς δωδεκατημο-
ρίου. ἑτέρου μὲν τυγχάνοντος τοῦ νοητοῦ δωδε-
κατημορίου· ἑτέρου δὲ τοῦ ὡσανεὶ μορφώματος
* ἀνὴρ ὃν τοῦ νοητοῦ ζῳδίου, ὅπερ ἡ πρώτη τι δυ- * νῖς. καὶ
νατὸν καταλαμβάνεσθαι· ἔστω δὲ τοῦτο συγκε-
χωρημένον τὸ καταλαμβάνεσθαι τὸ νοητὸν δωδε-
κατημόριον, ἢ δυοῖν ὃν τε ἀληθοῦς δωδε-

κατανοεῖν λαμβάνειν δ' ἀγνῶς. ἀλλὰ πιθανὸν ἐγκεῖται περὶ αὐτοῖς καλυμμάτων τῶν ἐν τοῖσδε τοῖς σημαίνομένοις ὑπογεγραμμένων, καὶ αὐτοὶ ὁμολογήσουσιν εἴ τι σώφρονες ἔχουσι νοῦν, ἀμφισβητοῦντες τῷ διαγνῶναι, φέρε εἰπεῖν, * χείρονος ἀστέρος ἀπὸ τοῦδε, ἢ βελτιόνος ἄλλου ἀπὸ τοῦδε τοῦ κρείττονος, ἢ ὅτι ποσοῦδε, ἢ ποσοῦδε ἀμαυρούμενον. πολλάκις παλιν τῆς ἀμαυρώσεως τῆς τοῦ χείρονος ὑπὸ τοῦ βελτίονος ἢ τοῦ κρείττονος ἐμποδιζομένης, ἐν τῷ ἕτερον ἢ πῃ ἐφαπλοῦσθαι χεῖρον ἄντα σημαίνειν. καὶ οἶμαι δεῖσθαι τοῦ εἰναι τοὺς τόπους, ἀπηρτῆσθαι τῷ ἐξ ἀνάγκης τοῦ λαλήσειν, ἐὰν μὴ θεσπίσει ἐπικειμένῳ, ἀνὴρ εἰ ἄρα μέγα τι σημαίνειν μόνον φθέγγεται. εἰ δὲ ἢ ἐν πλέον τοῦτο τῶν σχημάτων, μᾶλλον εἴσεται δὲ ἐν τοῦ ζητεῖσθαι ἀποβαλὼν τὴν λεγόντων, καὶ αὐτοὺς συλλεγομένων, ἅτε * νομίζοντας ἔθνος δεισιδαιμονικόν. καὶ ἡσαΐας γοῦν, ὡς ἂν δυναμένων τούτων εἰπεῖν ὑπὸ αἰθέρα, φησὶ τοὺς τῷ ζητεῖσθαι τὴν χαλδαίων, τῶν τοῦ μάλιστα τοῦδε πεφημισμένων, Στήτωσαν δὴ καὶ βοηθείτωσάν σοι οἱ ἀστρολόγοι τῷ ἔθνει, ἀναγγειλάτωσάν σοι ἃ μέλλει ἥξειν σοι ἐφ' ἡμᾶς. ὁρᾷ γὰρ τοὺς ὧν διδασκόμενα μὴ δυνάμενα τοὺς πόλεμον τοῦδε τοῦ φιλοσοφεῖν προδιδοῦσιν, ἃ βελτίονι κύριον ἐκείνῳ ἔθνει ἐπιτάττειν.

A certo potest, rei veritas habeatur. Quamquam id etiam à nobis detur, vt aut signum illud quod mente concipitur, certo teneri queat, aut ex eo saltem quod sensui informatur, verum intelligi. Astrorum certe quidem illorum, quæ in situm ejusmodi, figuramque concurrunt, quam ipsi contemperationē appellant, exquisite abs sese defendi non posse fatebuntur. Contingit enim sæpissime, vt vel infestioris hujus Astri vis, quod emersit, alterius felicioris aspectu magis minusve retundatur: vel vt id ipsum quo minus eveniat, proprius quidam ac singularis alterius, quod deterius aliud significet, situs impediat. Ac mihi sane ita persuadeo, quisquis in locorum istorum disquisitione versabitur, pronuntiaturum eum vtique, perspectam, exploratamque mortalium nemini eorum rationem esse, sed ei duntaxat vim significandi aliquam ad summum concedi posse. Qui autem res ipsas experientiâ ipse suâ probauerit, agnoscet ille profecto id hominum genus in suis illis, quas aut voce aut scripto concipiūt, præsensionibus longe sæpius aberrare, quam, quod sibi fingunt, verum attingere. Quamobrem Isaïas, quod ea certo ab hominibus nullo modo teneri possint, Chaldæorum filiam, qui hanc diuinandi artem sibi præ omnibus sumebant, hunc in modum compellat. *Stent vero ac Saluent te Astrologi cœli: annuntient tibi quod super te venturum est:* Quibus nos sane docuit ne ab illis quidem ipsis, qui res istas summo & acerrimo studio prosequuntur, quid quoque populo facere Dominus statuerit, prænuntiari posse. Isa. 47. 13

ΕΚ ΤΟΥ γ' ΤΟΜΟΥ ΤΩΝ εἰς τὴν ἔξοδον.

E III. TOMO COMMENTARIORUM in Genesim.

Ad caput 1. vers. 16. & seq.

Interprete IOANNE TARINO.

ΚΑΙ ἐποίησεν ὁ θεὸς τοὺς δύο φωστῆρας τοὺς μεγάλους, τὸν φωστῆρα τὸν μέγαν * εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας, καὶ τὸν φωστῆρα * τὸν ἔλαττον εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτὸς, καὶ τοὺς ἀστέρας. καὶ ἔθετο αὐτοὺς ὁ θεὸς ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ, ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ ἄρχειν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός. ζητητέον δὲ εἰ ταυτόν ἐστι τὸ, εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας, τῷ, καὶ ἄρχειν τῆς ἡμέρας. καὶ τὸ, εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτὸς, τῷ, καὶ ἄρχειν τῆς νυκτός. καὶ ὁ Ακύλας γε τὸ δεύτερον ἑτήρησε, ποιήσας διὰ μὲν τοῦ, εἰς ἀρχάς, εἰς ἔζουσίαν. διὰ δὲ τοῦ, ἄρχειν, ἔζουσιάζειν. φασὶ δὲ οἱ ἐμβριθεῖς τῆς τῶν σημαινομένων ἐξετάσεως, ἐν τοῖς τόποις τοῖς ἔχουσι συζυγίαν περιοχῶν καὶ κατηγορημάτων, περιφέρεσθαι τὸ

ET fecit Deus duo luminaria magna, luminare magnum in principatum diei, & luminare minus in principatum noctis, & stellas: & posuit ea Deus in firmamento cœli, vt lucerent super terram & præessent diei ac nocti. Iam quærendum est sitne idem, *in principatum diei*, cum eo, *vt præessent diei*: &, *in principatum noctis*, cum eo, *vt præessent nocti*. Aquila enim conuenientme dictionem retinuit, & pro eo, *in principatum*, reposuit, *in potestatem*: & pro eo, *vt præsint*, *vt potestatem habeant*. Aiunt porrò, qui significata diligentiùs persecuti sunt, in ijs locis in quibus est appellationum & eorum, quæ de aliquo dicuntur, coniunctio, antecedere ea quorum sunt appellationes, seque, quæ de ijs

dicuntur: appellationē verò habētem id quod de aliquo dicitur esse veluti *intelligentiam*; id verò quod de aliquo dicitur esse veluti *intelligere*. Similiter appellationem, *temperantiam*, prædicatum *temperatum esse*: & præcedere quidem dicunt *intelligentiam*; succedere, id quod dicitur ab intelligētiâ, *intelligere*. Hæc autem, etsi aliquibus videbimur præter mentem scripturæ facere, obseruauimus: quandoquidem qui facit luminaria, Deus, facit magnum in principatum diei, & minus in principatum noctis, ponit autem ea in firmamento cœli, non in principatum diei & noctis, sed vt præsint diei & nocti. Quod enim ordine & congruenter eius sententiæ qui artem Logicam præcipit, in eo loco priùs positæ sint appellationes, deinde adiungantur prædicata: id nos mouit nū res & apud famulum ita se habere intelligatur: maximè verò cùm is qui aptissimè interpretari studuit, Aquila aliud nihil fecerit præter appellationem & id quod de alio dicitur. Videat portò qui hæc ægrè admittit, possitne propositionem de moribus, aut de rerum naturâ aut de Theologiâ, sine accuratâ significatorum & eorum quæ dialecticis locis illustrantur, cognitione, rectè intelligere. Quid enim absurdi est eos audire, qui verborum proprietates in singulis linguis investigant; & significatis inhærere diligenter? interdum enim propter ignorationem eius quæ rationi servit disciplinæ, grauiter labimur, quòd cognominationes, ambiguas voces proprias & improprias dictiones & distinctiones non dijudicemus: quemadmodum ex ignoratione eius, quæ est in voce, mundus, in diverso significatu similitudinis, ad infandas de effectore mundi sententias dilapsi sunt, non discernentes videlicet quid
1. Ioan. 5. 19 significet id: *Mundus in maligno positus est*, quia pro terrestri orbe & humanis rebus eo loci Ioannes vsurpauit. Arbitrati enim mundum per eam dictionem significare cœli & terræ orbem & quæ in ijs continentur, audacissimè & suprà quā dici potest, nefariè de Deo pronunciant, cùm reipsa demonstrare non possint, quo pacto Sol & Luna & astra, quæ tam apto ordine mouentur, in maligno posita sint. Deinde si adducamus ipsis ex hoc loco:
Ioan. 1. 30. *Hic est agnus Dei, qui tollit peccatum mundi*, quia mundus, vbi habitat peccatum, secundum has locutiones dicitur, hoc est de terrestribus locis; cordari & synceri admittent quę dicuntur; contentiosi verò stolidè & ineptè sese reuocantes ob ignorationem similitudinis vocum semel susceptis decretisque flagitijs adhærescent. Præterea, si opponatur:

A τυγχάνοντα τῶν προσηγοριῶν. καὶ ὑπολήψεως τὰ κατηγορήματα παρὰ τὰς προσηγορίας. καὶ προσηγορίαν μὲν ὀνομάζουσιν κατηγόρημα φασίν, οἷον πλὴν φρόνησιν, κατηγόρημα ὃ ἐστὶ τὸ φρονεῖν· ὁμοίως προσηγορίαν μὲν τὸ σωφρονεῖν, κατηγόρημα δὲ σωφρονεῖν. καὶ προβάσεως φασὶ πλὴν φρόνησιν, εἶτ' ὑπολήψεως κατηγόρημα, ἀπὸ φρονήσεως τὸ φρονεῖν. τοῦτο ἐγὼ εἰ δέοι λύσιν παρὰ τὸ βούλημα ποιεῖν τῆς γραφῆς, τετηρηκὼς, ἐπεὶ ὁ μὲν ποιῶν τοὺς φωστῆρας θεὸς, ποιεῖ, τὸν μὲν μέγαν εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας, τὸν δὲ ἧττονα εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτός. πότερον δὲ αὐτοὶ ἐν τῷ προοιμίῳ τοῦ θεοῦ; οὐκέτι εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός; ἀλλ' εἰς τὸ ἄρχειν τῆς ἡμέρας, καὶ τῆς νυκτός. τὸ γὰρ παραμύθως καὶ ἀκολούθως τῷ τεχνολογικῷ, καὶ τὸν τόπον προστιθέναι τῆς προσηγορίας, εἶτ' ὑπολήψεως τὰ κατηγορήματα, κεκίνηκεν ἡμᾶς μή ποτε τὸ πρᾶγμα καὶ παρὰ τοῦ θεράποντι * νενόηται, ὅπως
C ἔχῃ, καὶ μάλιστα ἐπεὶ ὁ κυριώτατα ἐμπιστευθεὶς φιλοτιμούμενος Ἀκύλας, οὐκ ἄλλο ποτοῦντα παρὰ τὴν προσηγορίαν καὶ ὑπολήψεως τὸ κατηγόρημα. δύναιτο δ' ἂν ὀλιγαρκέστατος ἔχων τούτων, εἰ διωρίσατο ἡγεῖσθαι προβλῆμα, ἢ φιλοσοφούμενον, ὃ θεολογούμενον, χωρὶς ἀκριβείας σημαινομένων καὶ τῆς τῶν λογικῶν τόπων διαιρεμένων, οἷς δεῖ ἕκαστον προσῆκεν. τὸ γὰρ ἄτοπον οὐκ ἀφ' ἧς κυριολεκτουμένων ἐν τοῖς διαλέκτοις· ἐν ἐφιστάνῃ ὑπομνήσεις τοῖς σημαινομένοις
D νομένοις; ἔστι γὰρ ὅπου παρὰ τὴν ἀγνοιαν τῆς λογικῆς, μεγάλως ἐκπίπτομεν μὴ καθιέντες τὰς ὁμωνυμίας, ἐν ἀμφιβολίας, ἐν κατασχέσεις, ἐν κυριολεξίας, ἐν διαστολάς. οἷς παρὰ ἀγνοίαν τὸ ὁμώνυμον τοῦ κόσμου προσηγορίας φωνῇ, ἐκπεπτώκασιν ὅτι ὁ ἀσεβήσαντα θεοῦ, παρὰ ἐν δημιουργῷ, εἰ μὴ καθάπερ ὑπὸ τίνων κεῖται ὁ, ὁ κόσμος ἐν ᾧ πονηρῷ κεῖται, ὅπ αὐτὸ τῆς πρὸς ἀνθρώπων τῶν ὄντως σκληρᾶς Ἰωάννης εἴρηται. οἱ δὲ
E τες γὰρ κόσμον κατ' αὐτὸν τὸ λέξιν σημαινόντας ὁ σύστημα ὁ ἐξ ἀνθρώπων ἐν γῆς, ἐν τὰ ἐν αὐτοῖς, ἀρασύστατα ἐν ἀνοσιώτατα ἀποφαίνοντες παρὰ θεῷ. μηδαμῶς ἔρχῃ ἀκουσάμενοι διὰ ἀμοιροι τοῦ ἥλιος ἐν σελήνη ἐν ἀστέρες τὰ ὄντα * πεπαγμένα. κεῖται κινούμενα κεῖται ἐν τῷ πονηρῷ. εἶτα ἐὰν προ-

σάγωμεν αὐτοῖς ἐκ τῆ, ὅτι ὅστις ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ὅπι κόσμος ἐνταῦθα ἡ ἁμαρτία πλεονάζει, ἐν ζώσας τοῖς λέξεις λέγεται, τυτέστιν ἐν τοῖς ἀνθρωπίνοις τόποις, δύναμενοι μὴ προσήκοντα τὰ λεγόμενα, φίλονεικοῦντες δὲ ἡλιθίως ἀναφερόμενοι, ὑπομένουσι τοις ἀπαξ κειμένοις μοχθηροῖς, οἷς τὴν ἀγνοιαν τῆς ὁμωνυμίας· πάλιν τὰ

αὖ ἐὰν

ἀῶ ἐαὐ λέγωμεν, θεὸς ἰῶ ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ, οὐκέτι δυνησόμεθα ὁ ἐξηλήφασι περὶ πάντες τὸν κόσμον, ζητεῖσι περὶ πᾶν ἐνόλῳ τῷ κόσμῳ, μάλιστα κῆ τὰς ὑποθέσεις αὐτῶν δείξαι. κῆ κατ' αὐτὸ γὰ ἀνάγκη πάντ λέξιν ὡς ἐμφύνυμον ἐξετάζεσθαι· καὶ περὶ πάντ ἀμφιβολίαν ἢ μετρίαν ἐκδοχὴν, καὶ * παρὰ τὰν διάνοιαν τῆς ἱστορίας κ' ἀπὸ τῶν ἀλόγων ἢ μερίων παραδείγματα· ὅτι φιλοπονώτερον, οὐκ ὀλίγα λαβεῖν. ταῦτα ἢ παρεξέτασμεν, ἵνα δείξωμεν ὅτι κῆ καθ' ἡμᾶς τοὺς τὰ λοιπὰ μὴ σφηλέως περὶ τὰ ἀγήθειαν ἐν τῷ νοεῖν τὰς θείας γραφὰς, ἀναγκαῖόν ἐστι τὰ πίστιν τε εἰς τὸν χριστὸν εἰδέναι λογικά. ὧν κῆ νῦν ἐδεύθημεν εἰς ἢ διῆλθεν τὰν διάφορὰν τῶν λεγομένων, γενομένας εἰς ἀρχὰς τ νυκτὸς, καὶ εἰς ἢ ἔξοχὴν τῆς ἡμέρας κῆ τῆς νυκτός.

A *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi*, non jam poterunt quod de vniverso mundo acceperant, hoc est de ijs quæ in toto mundo sunt, præsertim secundum sententias suas demonstrare: de eodem enim dictionem vt plura significãtem pervestigare necesse est. Ambiguitatis autem perversarum expositionũ & interpunctionis & sexcentorũ ejusmodi exempla non pauca reperiet, qui id studebit. Sed hæc per digressionem, vt ostenderemus ita nos quoque existimare perneces- 2. Cor 5.19.
B sariam illis esse, qui volunt in intelligentiâ divinarum scripturarum veritatem tenere, nec labi, liberalium artium scientiam, quibus nobis opus fuit, vt inveniremus, quò differant illa, quæ scripta sunt: *In principatum noctis, &: Vt præessent diei & nocti.*

ΕΚ ΤΩΝ ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΞΟΔΟΝ

Εἰς τό·

Ἐσκλήρωσε κύριος τὰν καρδίαν Φαραώ.

EX ORIGENIS COMMENTARIIS IN EXODVM

In illud:

Indurauit Dominus cor Pharaonis.

Eodem interprete.

ΕΣκλήρωσε δὲ κύριος τ καρδίαν Φαραώ, καὶ οὐκ ἠβουλήθη ἐξαποστεῖλαι αὐτούς. πολλάκις ἐν τῇ ἐξόδῳ κείμενον ὃ· ἐσκλήρωσε κύριος τὰν καρδίαν Φαραώ, καὶ, ἐγὼ σκληρυνῶ τὰν καρδίαν Φαραώ, σχεδὸν πάντας τοὺς ἐντυγχάνοντας παρέπει, τούς τε ἀπίστους ὡς αὐτῇ καὶ τοὺς πιστεύειν λέγοντας. τοῖς μὲ γὰρ ἀπίστοις δοκεῖ μετ' ἄλλων πολλῶν καὶ τοῦτο ἄπιστίας αἴτιον εἶναι, ὅτι λέγεται περὶ θεοῦ τὰ ἀνάξια θεοῦ. ἀνάξιον δὲ θεοῦ ὃ ἐνεργεῖν σκλήρωσιν περὶ καρδίαν ἀνθρώπου, καὶ ἐνεργεῖν σκλήρωσιν ὅτι ὃ ἀπεθήσας τῷ βουλήματι ὃ σκληρυνόμενος τ σκληρυνόμενον. καὶ πῶς, φήσουσιν, ἄκαιρον τ θεὸν ἐνεργεῖν τινα, ὅτι ὃ ἀπειθεῖν αὐτ τῷ βουλήματι; δῆλον γὰ ὅτι μὴ βουλόμενος πειθόμενον ἔχειν οἷς περιέπει τὸν Φαραώ· τοῖς δὲ πιστεύειν νομιζομένοις, διάφωνία ἂν ἡ τυχοῦσα γένηται, ἴσως ὃ· ἐσκλήρωσε κύριος τ καρδίαν Φαραώ· οἱ μὲ γὰρ πιστεύοντες μὴ ἄλλον εἶναι θεὸν παρὰ τὸν δημιουργὸν φασὶν ὡς ἄρα κῆ ἀποκλήρωσιν ὁ θεὸς ὃν θέλει δίδωσι, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει, αἰτίαν οὐκ ἔχοντες, τῷ τόνδε μὲν δίδοσθαι, τόνδε δὲ σκληρύνεσθαι ὑπ' αὐτοῦ. ἕτεροι δὲ βέλτιον περὶ τούτου φερόμενοι, φασὶ πολλὰ δὲ ἄλλα κεκρύφθαι τῆς γραφῆς αὐτοῖς τοῦ μυστικὰ, καὶ ὃ περὶ τούτου τῆς ὑλικοῦ πίστεως τέ πεφθαι. ἐν δὲ τῷ ἀποκαρπωμένους ῥᾴθυμον τίνα καὶ τὸν περὶ * αὐτὸς τῆς γραφῆς ὑλικὸν λόγον οἱ δὲ, ἕτερον δεῖν φανέντες περὶ

INDVRAVIT *autem Dominus cor Pharaonis, & noluit dimittere ipsos.* Verba illa toties in Exodo repetita: *Indurauit Dominus cor Pharaonis, &: Ego indurabo cor Pharaonis*, lectores ferè omnes turbant, tum qui Scripturæ non credunt, tum qui se credere profitentur: non credentibus enim, id quoque cum alijs multis, non credendi caussa esse videtur, quia de Deo indigna Deo dicuntur. Indignum autem Deo est, duritiem efficere in corde cujusquam, & efficere duritiem vt quis resistat voluntati eius qui indurat: & quomodo, inquit, absurdum non est, quædam facere Deum, vt quis eius voluntari non pareat, eò nempe quòd nolit morigerum habere mandatis suis Pharaonem. Ijs autem qui credere putantur, non levis cõtrouersia exoritur ex his verbis: *Indurauit Dominus cor Pharaonis.* Qui enim credunt Deum non alium esse á mundi opifice, sentiunt Deum authoritate suâ, quem vult, miserari, & quem vult, indurare, cùm causssa nulla sit, cur hujus misereatur, alius ab eo induretur. Alij qui potiorem sententiam sequuntur, alia multa scripturæ sensa sibi absconditа esse dicunt; nec se ideo à rectâ fide auerti: vnum verò ex absconditis ipsam quoque esse rectam & veram scripturæ rationem. Tertij quidam alium Exod. 10.17

esse Deum ab opifice, & iustum esse volunt, sed non bonum, stultè id quidem & impiè, cùm iustitiam à bonitate separant, & à iustitiâ bonitatem; qui etsi hoc dicunt, opinioni suæ contraria de iusto Deo admittunt, nimirum indurare ipsum cor Pharaonis, & eum sibi facere immorigerum, atque repugnantem. Si enim is est iustus, qui pro dignitate vnicuique tribuit, & ijs, qui ex se meliores vel deteriores euaserint, reddit quæ vnicuique ipsorum novit esse idonea: quomodo iustus est, qui gravioris peccati caussa Pharaoni fuit? Sed non simpliciter caussa, sed in quantum ea quæ illi susceperunt adiuvit, vt fieret ipse iniustissimus: qui enim indurationem cordis Pharaonis ad nullam referunt dignam iusto Deo voluntatem nescio quo pacto iustum Deum, etsi vt exponitis velint, ostendere possint, qui induret cor Pharaonis. Quare vrgendi sunt in ijs quæ ad hunc locum faciunt, vt vel explicent quomodo iustus induret, vel dicere audeant, quia indurat, malum esse opificem: vel cùm demonstrare non possint iustum aliquem indurare, nec eò procedere audeant, vt opificem malum esse dicant, ad aliam viam confugiunt, quâ explicent: *Induravit Dominus cor Pharaonis*; & desinant ex eo quòd verba intelligere se putant, proprias de iusto Deo sententias tollere. Denique quicquid à dictione objectum fuerit, de eo dubitare se fatebuntur. Hæc igitur de Deo in propositâ quæstione sint lacessita. Quoniam autem ad locum de naturâ, qui aliquos existimant in perditionem & interitum esse factos, & hæc scilicet adducunt, probari sententiam suam ijs verbis: *Induravit Dominus cor Pharaonis*: age & de his istos interrogemus. Qui conditus est in interitum, nihil vnquam boni facere potest, cùm ipsi ad honesta tendenti natura ipsa repugnet. Quid ergo opus est Pharaonem, filium, vt dicitis, interitûs, à Deo indurari, ne populum dimittat? si enim non foret induratus, dimisisset. de illo igitur hoc modo respondeant. Quid fecisset Pharao, nisi fuisset induratus? si enim dimisisset non induratus, non erat perditæ naturæ; at si non dimisisset, nihil necesse erat ipsius cor indurari: nec enim dimisisset, etiam non induratus. Quanam autem actione & vi in principalem eius facultatem ipsum indurauit? & quomodo eum accusat, dicens: *Quia non obtemperas mihi, ecce ego interficiam omnia primogenita tua, & cognoscent omnes Ægyptij, quia*

A τὸν δημιουργὸν, δίκαιον μὲ αὐτὸν εἶ) θέλουσι ἢ οὐκ ἀγαθὸν, σφόδρα ἰδιωτικῶς ἅμα καὶ ἀσεβῶς ἐνεργοῦντες, ἐν τῷ χωρίζειν δικαιοσύνην τῶν ἀγαθότητος, καὶ ἀγαθότητα δίχα δικαιοσύνης· ὅμως εἰ καὶ τοῦτο λέγοντες ἐναντία τοῖς ἰδίοις ὑπολήψεσι δίκαιόν προσίενται θεὸν, σκληρύνοντα καρδίαν Φαραὼ, καὶ ἀπιθῆ αὐτῷ κατασκευάζειν ἑαυτῷ. Εἰ γὰρ ὁ τὸ κατ' ἀξίαν ἑκάστῳ μέτρον ἑκάστῳ δίκαιος, καὶ ἀπὸ τῶν ἑαυτῶν αἰτίας χρείττοσιν ἢ χείροσι γεγονόσι ἀποδιδοὺς ὧν B ὑπάρχει δίκαιον ἦν τυγχάνειν ὑπάρχοντα, πῶς δίκαιος, ὁ ἁμαρτίας χείρονος αἴτιος γενόμενος τῷ Φαραὼ; καὶ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ὅσον ἐφ' οἷς ἐκεῖνοι ἐζητοῦντο συνεργήσας εἰς τὸ ἡμαρτῆσθαι αὐτὸν ἀδικώτατον. ἐπὶ τούτοις γὰρ ἀμφισβητοῦντες ἄξιον προαιρέσεως δικαίου θεὸν τὸ σκλήρυνσιν τῆς καρδίας Φαραὼ, οὐκ οἶδ' ὅπως δίκαιον θεὸν, καθ' ὃν καθ' ὃν * δικαίως βέλονται, ὥσθ' ἐπισχεῖν δυνάσθαι τὸν σκληρυνόντα τὴν καρδίαν Φαραὼ· ὅθεν θλιπτέον αὐτοὺς, ἐν τοῖς καθ' τὸν προκείμενον τόπον, ὅπως ἤτοι ὧδε φήσουσι πῶς δίκαιος σκληρύνει, ἢ τολμήσουσιν εἰπεῖν, ὅτι ἐπεὶ σκληρύνει, πονηρός ὁ δημιουργός. ἢ μήτε ὑποστῶσιν ἀποδείξεων πρὸς τὸ τὸν δίκαιον σκληρυντικὸν εἶναί τινος, μήτε τολμῶντες C τὸ ὅτι τοσούτων * φροέσθαι τῷ κλέπτειν ὡς πονηρόν, καταφύγωσιν ὅτι ἑτέραν ὁδὸν, ἐζητηκέναι τὸ, ἐσκλήρυνε κύριος τὴν καρδίαν Φαραὼ, ἀποστάντες δ' ἂν εἰ νομίζειν τὸ κατὰ τὰς λέξεις νοεῖν, τὰς ἰδίας ἀναιρεῖν ὧδε δικαίου θεὸν νοήσεις. Ὃ δὲ τέλειον τῶν, κἂν ἀπορῇ τινι περὶ τοῦ λόγου ὑποδύνειν * ὁμολογήσειν· D τῷδε μὲ οὖν ἐπαναγάγω ἐξεταζόμενα περὶ θεὸν ἐν τῷ προκειμένῳ προβλήματι. ἐπεὶ δὲ εἰς τὰ περὶ φύσεως τόπον οἱ ὑπολαμβάνοντές τινας ἐκ τῆς κατασκευῆς ἐπ' ἀπωλείᾳ γεγενῆσθαι, καὶ τοῦτο φέρουσι, λέγοντες δηλονότι ὁ διδάσκειν ἡμᾶς τὸ ἐσκληρύνθαι ὑπὸ κυρίου τὴν καρδίαν Φαραὼ, φέρε πάντα αὐτῶν συνθεωρήσωμεν· ὁ ἐπ' ἀπωλείᾳ κτισθεὶς, ἐκ ἂν ποτε ποιήσαι τι τῶν κρειττόνων δυνάσθω, αὐτῆς τῆς ἐνυπαρχούσης φύσεως αὐτοπαθῶς αὐτῷ πρὸς τὰ καλά. τίς οὖν χρεία τὸν Φαραὼ ἀπωλείας, ὡς φατὲ, ἵνα τυγχάνοντα, σκλη-

ρυνθῆναι ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἵνα μὴ ἀποστείλῃ τὸν λαόν; εἰ γὰρ μὴ ἐσκληρύνετο, ἀπέστειλεν ἂν· ἀποκρινέσθωσαν δὴ πρὸς τοῦτο λέγοντες, τί ἂν ἐποίησε Φαραὼ εἰ μὴ ἐσκληρύνθη; εἰ μὴ γὰρ ἀπέλυε μὴ σκληρυνθείς, οὐχὶ φύσεως ἀπολυμένης ἰῶ· εἰ δ' μὴ ἀπέλυε, πεφυκὼς ὁ σκληρυνόμενος αὐτοῦ τὴν καρδίαν, ὁμοίως γὰρ οὐκ ἀπέλυε εἰ μὴ σκληρυνθείς· πῇ ἐνεργῶν ὁ θεὸς ὧδε ὁ κτιμονικὸν αὐτοῦ ἐσκλήρυνεν αὐτόν; ἐκ τίνος αὐτὸν αἰτιᾶ) λέγων, καὶ ὃν ἀπέθεις μοι, ἰδοὺ ἐγὼ ἀποκτενῶ τὰ πρωτότοκα ὑμῶν, καὶ γνώσονται, τὰ φῦσαι, πάντες οἱ Αἰγύπτιοι ὅτι ἐγὼ δέ εἰμι κύριος, ὡς ἂν τοῦτο τὴν

* Genes. δικαιοῦσθαι

* Tar. ἀποστέρησις.

* Tar. ἐμπεπλήκασιν

νομιζομένων χαλεπῶν ἐπαγομένων αὐτοῖς, ἵνα A ego sum Dominus; quasi propterea, quę putantur ærumnæ ijs infligantur, vt Deum cognoscant. Atque in libris Maccabæorum simile quid dicitur: *Adhortor omnes, qui librum hunc legunt, ne animum contrahant propter calamitates; sed existiment ea quæ eueniunt, non ad exitium, sed in disciplinam generis nostri esse: nam diu non relinqui impios, sed statim in pœnas incidere, magni est beneficij argumentum. Non enim vt in alijs gentibus exspectat sustinens Dominus, vt denique dimissis peccatis ipsorum, eos postea vlciscatur, ita & de nobis statuit, qui calamitate populum suum erudiens non relinquit.* Si enim in pœnas propter peccata incidere magni est beneficij argumentum, Pharao quoque, qui post induratum cor suum obiurgatur & vnà cum populo suo punitur, vide num iustè, atque ob proprium delictum vituperetur & puniatur. Dauid autem, provt tempus poscebat, Dei factus imitator, de Ioab Salomoni mandat vti eum propter cædem Abner filij Ner & propter delicta interficiat. Deinde subiungit: *Et non deduces canos eius in pace ad inferos.* Per- 3. Reg. 2. 6?
spicuum verò est, vt nobis Hebræus renunciavit, eum, quòd fuerit castigatus, in pace dor- C
miturum, non iam debitâ illi pœnâ & tormẽto, propterea quòd id iam susceperit postquam ex hâc vita discesserit. Sic etiam nos minas omnes ex sacris scripturis, & ex vi ac operatione magnitudinis, & ordine opificiorum, à Deo qui aspectabilia & quæ non videntur condidit; temporaria item & æterna; vt qui vnus sit & idem sit in omnibus, qui pater Domini & Seruatoris nostri bonus & iustus & sapiens; & ad eum scopum Scripturas deducere nitimur, vt ostendamus omnia esse boni Dei & iusti & sapientis, nec in minimâ quidem re, attentis & prudentibus errare videamur. Ad id autem, vt eius iustitiæ & sapientiæ, quæ dicuntur, congruant, Deo seruatore opus habemus. Hæc igitur de ijs verbis: *Induravit Dominus cor Pharaonis*, existimamus. Medicâs est animæ verbum Dei, remedijs varijs & admodũ tempestiuis & ægrotis maximè, congruentibus vtitur: harum aliæ rationes plus, aliæ minus laboris & molestiæ ijs afferunt, qui curantur. Rursum remedia interdum dissentaneè nec cohærenter, aliquando secus fiunt, interdũ celeriùs aut tardiùs: & postquam peccato velut saginati fuerint, & postquam illud extremis, vt ita dicam, labris attigerint. Horum omnium testimonijs plena est diuina Scriptura, cùm asperiora du-

*Τὸν. ὅτε μακροθυμῶν ὁ διαπάντης, * ὡς ἐπὶ τέλος B
*Χ. ἀφιεμένων * ἀφιεμένων αὐτὸν τῶν ἁμαρτημάτων ὕστερον αὖθις ἐκδικῆ. οὕτω καὶ ἐφ' ἡμῖν ἐκεῖνε. παιδεύων δὲ μὴ συμφορᾶς, οὐκ ἐγκαταλείπει τὸν ἑαυτῆς λαόν· εἰ γὰρ τὰ ὀλιγίστα ὀλιγίστοις ἁμαρτήματα, μεγάλης ὠφελείας ὄντα σημεῖον, ὀλιγωρούμενος ὁ Φαραὼ μὴ ἔσκληρυνε τὴν αὐτοῦ πρὸ καρδίαν, καὶ κατακλυσμὸν ἅμα τῷ λαῷ αὐτοῦ, ὅσα ἐπὶ μὴ
*Τὸν. τῷ Χ. αὐτῷ. μιᾶς ὀλιγωρίας ὑπετέμνετο, μηδὲ ὅτι * αὐτῷ ἰδίᾳ κακῷ· οἱονεὶ δὲ θεοῦ μιμητὴς γενόμενος C
χῆ ὁ ὑπὲρ Δαλὶδ, ἐντέλλεται τῷ Ἰωὰβ τὸν σολομῶντι κολάσαι αὐτὸν ἀφ' ὧν ἁμαρτημάτων εἰς ἀδικίαν, ὧν νῦν, καὶ ἀποκτεῖναι ἀφ' ὧν ἐπλημμέλησεν, εἶτα ὑπὲρ φ. *Χ. ἐν κρίσει * καθέζεις αὐτὸς τὸ πολιὰ ἐν εἰρήνῃ εἰς ᾅδου. δῆλον ὅτι, ὡς καὶ ὁ ἐθεσπίσε λέγων ἀπήγαγε, ὁ ἀφ' ὧν ἁμαρτημάτων αὐτὸν ἐν εἰρήνῃ κοιμηθήσεσθαι, οὐκ ἐπὶ ὀφθαλμοῦς αὐτῷ κολάσεως καὶ βασάνου, ἀφ' ὧν ἐντεῦθεν ἤδη ἀπειληφέναι αὐτὸν, μὴ τὸ ἐντεῦθεν ἀπαλλαγήν. ὅταν δ' ἡμεῖς καὶ πᾶς ἀπιλῶ, ἀπό τε τῶν ἱερῶν γραφῶν, καὶ ἀπὸ τῆς ἐνεργείας τοῦ κῦ τὸ μέγεθος, καὶ τάξεως τῶν δημιουργημάτων τοῦ θεοῦ τῶν κόσμου τὰ βλεπόμενα, καὶ τὰ μὴ βλεπόμενα. τὰ τε σύμπαντα, καὶ τὰ μέρη, ὡς ἑνὸς ὄντος καὶ τοῦ αὐτοῦ κῦ πάντων τοῦ παντὸς τὸν κύριον καὶ σωτῆρα ἡμῶν ἀγαθῶν, καὶ δικαίων, καὶ σοφῶν, ὅτι τὸν σκοπὸν ἐκεῖνον τῶν γραφῶν ἅπαν ἀγωνιζόμενα, ὃ μόνῳ δίκαιον πάντα ἀγαθοῦ θεοῦ, τε σοφοῦ, τε δικαίου, ὄντι κῦ ὃ τυχὸν ὑπονοήσαντες αὖ τοῖς τι νοῦν ἔχουσιν ἐπιπλήττ. κῦ ὃ δὲ φαρμάσσον, ἢ μὴ, τῇ ἀγαθότητι αὐτοῦ, καὶ δικαιοσύνῃ, καὶ σοφίᾳ τὰ λεγόμενα, θεοῦ σωτῆρος δεόμενοι. τοιαῦτα τοίνυν τε πρὸ τῆ ἐσκλήρυνε κύριος ὁ θεὸς τὴν καρδίαν Φαραὼ, ὑπονοοῦμεν· ἱκανὸς ὢν ψυχῆς ὁ λόγος τοῦ θεοῦ· οὐδὲς θεραπείας χρόνος πικιλωτέρας καὶ ἀρμοδίας πρὸς τοὺς κακῶς ἔχοντας καὶ ὑπεκμελωτέρας. τῶν τε θεραπείας οὐδὲν, αἱ μὲν εἰσιν ὅτι πλέον, αἱ δὲ ἔτι ἔλαττον πόνοις τε βασάνοις ἐμποιοῦσαι τοῖς εἰς ἴασιν ἀγομένοις. πάλιν τε οὐ βουλήματα, ὅτε μὲ ἀπειλοφαινόντως γίν. ὁτὲ δὲ οὐχ ὅπως ἐχθ. καὶ πάλιν πάλιν ἥκιστα βεβαίου. τε μὴ ὁ ἐμφορτίζεσθαι τὰ ἁμαρτίας, ἢ μὴ ὁ ὥσπερ εἰπεῖν μόνον ἅψασθαι αὐτῆς· μαρτυρικὸν δὲ τὸν εἰς ἕκαστον πλή-

riorâve remedia plus minùsve populo adhibita in Scripturis legantur, quæque illi ad conversionem & emendationem contigerunt; in bellis maioribus, vel minoribus; fame diuturniori, vel minùs diutinâ. At dissentaneè, tùm putâ, cùm dicitur: *Non aduertam ad filias vestras cùm se prostituent, & ad coniuges vestras cùm adulterabuntur.* Fortassis enim multum remissos & effusos animos in ijs quæ corporea & iucunda esse putantur relinquit, donec satietate, quæ maximè appetunt, abiecerint, quasi ea velint evomere, nec ad ea, satiatæ nimirum & grauissimis pœnis exercitę, statim redituræ sint: seriùs autem curantur, quæ non sunt veritæ ne in ea ipsa iterum recíderent, quòd malis absolutæ statim fuissent. Novit autem opifex Deus singularum affectiones, & vt ei conuenit, solus scienter ac peritè medicinam facere potest, & quod cuique congruit, & quando adhibere. Atque vt in quibusdam corporis morbis, si malum ad intima, vt ita dicam, penetrauerit, medicamentis quibusdam ad extimam superficiem materiam attrahit medicus, molestissimas inflammationes, tumores, & dolores plures ijs, quos antequàm curaretur sustinebat, afferens; vt fieri consuevit in ijs qui à rabido cane morsi sunt, & alijs quibusdam, qui ejusmodi malis afficiuntur: sic Deum arbitror occultâ malitiam, quæ ad intimam animam penetravit, tractare. Et quemadmodum de huiusmodi ægroto medicus dicit, Ego inflammationes faciam in loco vulneris, & has aut illas partes faciam vt intumescant, vt graviorem abscessum faciant. Hæc dicentem medicum si quis peritus audiat, non vituperabit, imo verò laudabit, qui hæc se facturum minitetur: sed alius medicinæ ignarus, dicet alienum facere à professione medicorum, qui cùm sanare debeat, ad inflammationes & abscessus rem deducat. Sic etiam existimo Deum dixisse: *Ego indurabo cor Pharaonis*: quæ scripta, qui vt Dei oracula accipit, dicentis authoritatem reveritus approbat: & *omnis qui quærit inuenit*, quomodo in his etiam Dei bonitatem ostendat; apertiùs quidem ad salutẽ populi, qui multis miraculis ad fidem adducitur. Secundò in Ægyptijs, quicumque miraculis stupefacti Hebræos secuturi erãt: *Promiscuus*, inquit, *populus multus Ægyptiorum vnà cum ijs egressus est*. Arcaniùs verò & altiùs fortassis & ad Pharaonis ipsius vtilitatem, qui iam venenum non occultaret neque cupidi-

Osee 4. 16.

Exod. 12. 38

ρης πᾶσα λί θεό πλοῦτος χαφὴ, σκυ. Ἰεφποτέ-
ρων βοηθημάτων ὅτι πλέον ἢ ἔλαττον αἰσχρ-
χραμμένη γενέναι τοῦ λαοῦ, καὶ ὡ συμβε-
βηκότα αὐτοῦ, ὡσαῦ ὅτι προφῆς καὶ ἀληθῶ-
σιος. ἐν πολέμοις μείζοσιν ἢ ἐλάττοσι, καὶ λι-
μοῖς πολυχρονιωτέροις, ἢ ὀλιγοχρονιωτέροις.
ἀπιμφαγόντως δὲ τοῦ. οὐκ ὅτι σκληφύμεν
ὅτι ὡς ψυχατέρας ὑμῶν, ὅταν πορνεύωσι, καὶ
ὅτι ὡς νύμφας ὑμῶν ὅταν μοιχεύωσι· πάσα
γὰ ὅτι πλέον ἀφισεμένας ψυχὰς τ σωματικῶν * χ. ἰσων
καὶ ἡδέων εἶ νομιζομένων, πᾶ * ἐσοῖς εἶναι- μέσοις
τελείπει. ἕως κορεσθεῖσαι ἀποστραφῶσι τῶν ἐπ * χ. ἰσως
ὧν ὀρέγονται, οἱονεὶ ὡ ἐμέσαι αὐτὰ βιαλόμεναι,
καὶ οὐκ ἂν ἐπιλαχάνως τοῖς αὖθις, διὰ τὸ ὡς ὅτι
πλέον ἐμπεφορῆσθαι αὐτὰς, καὶ ὅτι ποσῶν βε-
βασανίσθαι, πεπεισμέναι. βεβαίου ἢ ὅτι ἡ
θεραπείαν ἄγονται αἱ καθαφθεῖσαι αὖ, ἢ
δεύτερον τοῖς αὖθις ἀπειθεῖν, διὰ τὸ ἔχειν
ἀπαλλάξασθαι τῶν κακῶν. οἷδε δὲ ὁ τεχνίτης θεὸς
τὰς διαθέσεις ἑκάστων, καὶ ὡς ὅτι δεῖ αὐτοῦ,
μόνος ὁ τὰ ἡμόνους δυνάμενος τοῖς θεραπείας
προσάγειν, τί χρὴ, ἢ πότε ἑκάστῳ ποιῆν· ὥσ-
περ δὲ ὅτι τινῶν φαρμακῶν παθημάτων, εἰς
βάθος ἢ ἰὸν ὄντως εἴπω κεχαρηκότος κακοῦ, ὁ
ἰατρὸς εἰς τὸ ὑπεναίαν διὰ τινων, φαρμά-
κων ἕλκει καὶ ὑπιασπᾶται τ ἴλιν, φλεγμονὰς
χαλεπὰς ἐμποιῶν καὶ διαδόσεις, ἢ πλείονας ὧν
εἶχέ τις πρὶν ὅτι ὁ θεραπευθεὶς ἐδεῦσαν.
ὡσπερ ἔθος ποιῆν αὐτοῖς ὅτι λυσοδύκτων, καὶ
ἑτέρων τινῶν ἃ ἀφίκνεται πλησία τούτοις πιπον-
θότων. ὄντως οἶμαι ἢ τ θεὸν οἰκονομεῖν τὸ
κρύφιον κακίας εἰς βάθος κεχαρακτῆθαι τῆς
ψυχῆς· καὶ ὡσπερ λέγει ὁ ἰατρὸς ὅτι τῷδέ τινος.
ἐγὼ φλεγμονὰς ποιήσω ἀντὶ τοῦ τόπου τῆς φύσε-
ως, ἢ διαδόσεις ἀμαυκάσω τῷδε τινὰ μέρη,
ὥστε ἀπόστημα χαλεπὸν ἐργάσασθαι. λέγον-
τος ἢ τοῦ τοῦ ἰατροῦ, ὁ μὲν ἀκούων αὐτοῦ ὑπισχ-
νούμενος, οὐκ αἰτιάσεται, ἀλλὰ καὶ ἐπαινέσε-
ται τ τοῦ οἱονεὶ ἀπειλοῦντα ἐργάσασθαι. ὁ δὲ
τις λέξει φάσκων ἀλλότριον τ τ ἰατροῦ ἐπαγ-
γελίας ποιῆν, ὃ δέον ὑγιάζειν, ὅτι φλεγμονὰς
καὶ ἀποστήματα ἄγοντα· ὄντως δὲ οἶμαι καὶ τὸν θεὸν
εἰρηκέναι τὸ· ἐγὼ σκληρυνῶ τὴν καρδίαν
Φαραὼ· καὶ τῶν γεγραμμένων, ὁ μὴ ἀ-
κούων ὡς θεοῦ λογίων, ὃ μὲν ἄξίωμα τῆς λέγοντος τηρεῖν ἀποδέχεται, καὶ ζητῶν πᾶς ἐκεῖσε
καὶ, καὶ ἐν πυλοῖς ἀγαθότητα τοῦ θεοῦ ἀνεύρησεν. * γινομένου. φανερώτερον μὲν ὅτι σωτηρία * χ. γιν
τοῦ λαοῦ, διὰ πλείονων ἀνθρώπων δοξῶν πιστοποιημένου. καὶ δεύτερον περὶ τῶν αἰγυπτίων, ὅστι ἐλλογεῖ ἀθῶοι
δὲ γινόμενα κατὰ πληθύσμοι ἀνελευθεῖν τοῖς ἑβραίοις. ὅτι μικρὸς γὰρ, φησὶ, λαὸς πολεῖ τ αἰγυ-
πτίων σωνεξῆλθεν αὐτοῖς, ἀπρεπὲστερον ἢ ἀβαδύτερον πάντα, ἢ ὅτι ὡς ὄφελος γενέσθαι αὐτῷ ὧ φα-
γεῖν, ὅτι ἢ ἀπεκρύπτοντο τ ἰὸν, οὐδὲ τ ἔξιν σωεῖχοντι, ἀλλ' ἕλκοντι καὶ εἰς τὸ φανὲς ἀγοντι αὐτὸν, καὶ

τὰ ἁμαρτήματα καὶ τὴν ἀπειλήν. Ἀλλ' ἀπὸ ἀπαλοῦ τοῦ σκληρεύεται. Ἀλλ' ἀπὸ ἀπαλότητος εἰς σκληρότητα εἰς σκληρὸν πάντα μεταβολὴν ἔσχε. ἀπαλότης γὰρ καρδίας τὸ πρὸ χρόνου ἐπιγενέσθαι, ὡς πολλαχοῦ πεπαρώνται· λεγάτωσαν πυθόμενοι εἰ χρηστὸς ὁ Φαραὼ τυγχάνων, καὶ ἡδέως πονεῖς, ἀλλὰ κἂν ἄπιστος ἀπιστούμενος θεὸς τῷ Φαραὼ, μάτην αἰτιᾶται, καὶ δικαίως μάτην. Εἰ μὲν οὖν μάτην, πῶς ἔτι σοφὸς καὶ δίκαιος; εἰ δὲ μὴ μάτην, αἴτιος ἐτύγχανε τῶν ἁμαρτημάτων τῶν καὶ πρὸ ἀπειλῆς τῷ

A tatem cohiberet, sed protraheret, & in apertum proferret, & fortasse agendo dissolueret, vt inhærentis malitiæ ebullitione ac eiectione facta, imbecillam postea haberet, quæ mala fert, arborem, & fortasse demum exsiccatam cùm mergitur Pharao: neque ideo, vt quispiam existimarit, vt penitus interiret, sed vt eiectis peccatis alleuaretur, & fortè in pace ex tanto bello animi ad inferos descenderet. Sed non absre, grauiter patientur lectores, violentum & alienum esse arbitrati, quod dicebamus, vtile fuisse Pharaoni cor ipsius indurari, & pro eo fecisse quæcumque scripta sunt vsque ad submersionem. Sed vide num inde remotâ omni dubitatione & repugnantiâ, dicta illa probare possimus: *Multa,* inquit Dauid, *flagella peccatoris:* & filius eius docet, Deum, quemcumque diligit & approbat filium, flagellis obiurgare. Ipse præterea Dauid promissionem de Christo & credentibus in eum vaticinans, ait: *Si dereliquerint filij eius legem meã, & in iudicijs meis non ambulauerint, si iustificationes meas violauerint, & mandata mea non custodierint, animaduertam virgâ in iniquitates ipsorum, & in flagellis scelera eorum: at misericordiam meã non dissipabo ab eis.* Dei ergo gratia est cũ in iniquum animaduertitur virgâ, & in peccatorem flagellis. Et quatenus non flagellatur qui peccat, conditioni & emendationi nondũ subigitur. Quare minatur Deus, si magna fiant peccata Iudæorum, *non amplius animaduersurum in filias eorum cùm se prostituerint, & in sponsas ipsorum, cùm fuerint adulteratæ.* Et alibi ait: *Quia expurgauite, & non es purgatus, non irascar tibi amplius, neque æmulabor propter te amplius.* Ergo quibus non irascitur peccantibus, vt ita dicam, bile incensus non irascitur. Obseruandum præterea minas, quæ per Prophetas iaciuntur, his ferè verbis concludi: *cognoscent, quia ego Dominus:* & minatur non Israëlitis modò, sed etiam Ægyptijs, & Assyrijs, & alijs inimicis populi sui. Id verò quod in fine omnium eiusmodi comminationum additur, in Exodo quoque scriptum est. Nunquid ergo qui indurat, durum indurat? apertum autem est durum non indurari, sed præmollitudine, duritiem in duritiem cómutari. Mollitudo verò cordis, Scripturæ sententiâ laudabilis, vt plerisque in locis à nobis est obseruatum. Dicant itaque an Pharao de bono factus sit malus; sed & an Deus, cùm Pharaonem reprehendit, injuriâ nécne reprehendat: si temerè; quomodo sapiens & iustus est? si non temerè; caussa fuit peccatorum, quæ à

* Genebr. κύτταρ.

B

C

D

E

Pharaonis duro & immorigero animo profecta sunt: at si caussa est, non erat ille perditæ naturæ. Est hoc quoque credendum, quòd hinc petitis verbis vsus Apostolus dicit: *An igitur quem vult miseratur, & quem vult indurat? Dices ergo mihi: Cur etiam succenset? voluntati enim eius quis restitit?* quis est qui indurat & qui miseratur? non enim alterius est miserari, alterius indurare, iuxta vocem Apostoli; sed vnius & eiusdem. An igitur, qui misericordiam in Deo consequuntur, eius sunt qui cor Pharaonis indurat; & frustra ipsis alius Deus fingitur, quàm bonus, ipsorum etiam sententiâ, Deus, non solùm misericors, sed etiam indurans, nec ampliùs fuerit, vt existimant, bonus. Hæc autem datâ operâ pluribus sumus persecuti, aduersus eos qui citra curam & disquisitionem, tantarum rerum sibi intelligentiam arrogant, & nostrorum simplicitati insultant, & nisu omni vrgent ac ostendere conantur, neque ad ea quæ de Deo existimant, neque ad ea quæ de naturâ tradunt, sibi quidquam videri hunc quem habemus conferre sermonem: nos autem, quos multiplex ratio in hanc sententiam induxit, existimamus & dolorem & molestiam & laborem & castigationem quæ à Deo inferuntur, nunquam contra eos esse; sed ijs semper conducere, qui patiuntur, & grauissima, quæ Deo tribui putantur nomina, furor & ira, arguere & erudire dicuntur, vt hic: *Domine ne furore tuo arguas me, neque irâ tuâ erudieris me:* cùm is qui hæc precatur, oret ne opus habeat reprehensione à furore Dei, & eruditione per iram ipsius, quasi futurum sit vt aliqui furore Dei arguantur & irâ ipsius eruditantur. Atque vt his dictis magis ac magis assentiamur, è Nouo quoque Testamento huiusmodi testimonia petenda sunt, dicente Seruatore: *Ignem veni mittere in terram: atque vtinam iam arsisset:* nisi enim salutaris esset ignis, quem venit mittere in terram, & hominibus salutaris, nunquam ea dixisset boni Dei Filius. Enimverò & Petrus, qui verbo Ananiam & Sapphiram quòd peccassent, Deo mentiti non hominibus, interfecit; non id modò curans vt ædificarentur qui in Christi fidem eo viso religiosiores & magis pij erant futuri; sed & moriētes; volens eos per repentinam mortem expiatos, nec opinātes corpore liberare: qui & aliquid vnde iustificarentur habebant, quia vel dimidium bonorum suorum in vsum egentium dederant. Et Paulus cum, qui cum Proconsule Sergio Paulo erat, dicto obcœcans, per dolores & molestiam, ipsum ad pietatem conuertit, dicens ipsi: *O plene omni dolo & fallaciâ, fili Diaboli, hostis omnis iustitiæ, non*

Rom. 9. 18, 19.

Psal. 6. 2. & 37. 2.

Luc. 12. 49.

Act. 13. 10, 11.

Φαραώ. Ἐ εἰ αἴτιος, ὁ φύσιως ὢν ἀπολλυμένης ἐκεῖνος. πιστευτέον μὴν τοῦτο, ὅτι καὶ ὁ κατὰ χρόνον τὸν ἀπόστολον τοῖς ἐντεῦθεν ῥητοῖς λέγων· ἄρα οὖν οὐ θέλει ἔλεῆ; ὃν δὲ θέλει σκληρύνει; ἐρεῖς οὖν μοι, τί ἔτι μέμφεται; τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκε; τίς ὁ σκληρύνων τὸ ἐλεεῖν; ἄλλο γὰρ ἄλλου ὁ σκληρύνων καὶ ἕτερον ὁ ἔλεῆν καὶ τὸν ἀποστολικὸν φωνεῖ, ἀλλὰ ὁ αὐτός. ἢ τοι οὖν οἱ ἐν θεῷ ἐλεήμονες ὁ σκληρύνοντός εἰσι τὴν καρδίαν Φαραώ, καὶ μετὰ τὸν ἁμαρτάνοντα αὐτοῖς ἕτερος θεός, ἢ ὁ ἀγαθὸς κατ' αὐτοὺς θεὸς, οὐκ ἔλεήμων μόνον, ἀλλὰ καὶ σκληρύνων, καὶ οὐκ ἔτ' ἂν εἴη ὡς ὑπολαμβάνουσιν ἀγαθός. πρὸς τοῦτο δὲ τοὺς ἐπὶ πλεῖστον ἐκπεφυκότας τοῖς ἀδιαστάτοις ἑαυτοῖς χαριζομένους καὶ μηνοκένναν, καὶ ὑπερβαίνοντας τὴν ἁπλότητα τῶν ἡμετέρων, ἐνίστασθαι καὶ δικαιοῦντες ὅτι ὕστερεῖς ἀπολαμβάνουσι παρὰ θεῷ, ὕστερεῖς ἃ δόγματίζουσι παρὰ φύσιως, συμβάλλεται αὐτοῖς ὡς οἴονται ὁ λόγος ὁ καθ' ἑαυτὸν ἐξεταζόμενος. ἡμεῖς δὲ πολλαχόθεν πεπεισμένοι, καὶ πόνον καὶ κόλασιν καὶ παιδαγωγούμενα ἀπὸ τοῦ θεοῦ, νομίζομεν γίνεσθαι οὐδέποτε κατὰ τῶν παθόντων, ἀλλ' ἀεὶ ὑπὲρ αὐτῶν, ἐπὶ τὸ χαλεπώτερα μὴ θεῷ νομιζόμενα παρασκευάζεσθαι τῶν ὀνομάτων, θυμὸς καὶ ὀργή, βέλεμνα καὶ παιδεύειν λέγεται ἐν τοῖς· κύριε μὴ ἐν θυμῷ σου ἐλέγξῃς με, μηδὲ ὀργῇ σου παιδεύσῃς με, τοῦ θεοῦ βουλομένου, δεομένου μὴ δεηθῆναι ἐλάττονος ἢ ἀφ' ἑαυτοῦ θεοῦ, καὶ παιδεύσεως ἢ ἀφ' ἑαυτοῦ ἢ ὀργῆς αὐτοῦ, ὡς πολλὰ ἐλεγχθησομένων ἐν θυμῷ καὶ θεοῦ, ἐ παιδευθησομένων τῇ ὀργῇ αὐτοῦ· ἵνα μὴ ἀπολλύμενα τὰ ἁμαρτήματα, καὶ ἀπὸ τῆς καμίνου ἀφθήσεται πλουσίοις ῥητοῖς χρηστέον, τοῦ μὲν σωτῆρος λέγοντος· πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν. καὶ εἴθε ἤδη ἐκαίετο. οὐκ ἂν γὰρ μὴ σωτήριόν ὄντος τοῦ πυρὸς, ὃ ἦλθε βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἀνθρώπους σωτηρίᾳ, ἔλεγεν ἂν ὁ τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ υἱός. ἀλλὰ καὶ ὁ πέτρος οὐκ ἀπολῶν τῷ λόγῳ τὸν Ἀνανίαν καὶ τὴν Σάπφειραν, ἀμυδρήσαντας ἐν τῷ ψεύδεσθαι, οὐκ ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ κυρίῳ, ὁ μόνον προῳδικῶς τῆς οἰκοδομῆς τῆς ἐν τῷ ὁρᾶν τὸ γεγυμνωμένον διαβλεπόντων ἑαυτῶν εἰς τὸν εἰς Χριστὸν πίστιν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀπιστούντων. βουλόμενος αὐτοὺς καθαρθῆναι τῆς αἱμοβιότητος καὶ τοῦ ἀπὸ τοῦτο καὶ τοῦδε παρασκευῆς ἀπαλλάξαι τὸ σῶμα, ἔχοντάς τι καὶ δικαιώσεως, ἐπεὶ καὶ ὅ ἡμῖν τῶν ὑπαρχόντων δεδώκασιν εἰς τὰ χρείδια τῶν δεομένων. καὶ παῦλος δὲ τὸν σὺν τῷ ἀξιοπάτῳ σεργίῳ παύλῳ τῷ λόγῳ τυφλῶν ὀφθῆναι τῶν πάντων ἐπιτρέψαι αὐτὸν εἰς θεοσέβειαν, λέγων αὐτῷ· ὦ πλήρης πάσης δόλου καὶ πάσης ῥᾳδιουργίας, υἱὲ διαβόλου, ἐχθρὲ πάσης δικαιοσύνης,

ἀπαύση διαστρέφων τὰς ὁδοὺς κυρίου τὰς εὐθεί- A
ας; καὶ νῦν ἔσῃ τυφλὸς μὴ βλέπων τὸν ἥλιον
ἄχρι καιροῦ. ποίου καιροῦ; ἢ τοῦ ὅτε ὑπεπλη-
σθεὶς ἀφ' ὧν ἁμάρτημα, ἐμέλλε μετανοεῖν
ἄξιος γενέσθαι ἀμφοτέρως τοῦ ἡλίου ἰδεῖν καὶ
ψυχῇ καὶ σώματι, ἵνα ἐξαγγείλῃ ἡ θεία
* χ. τῶν ἔργων δύναμις ὅτι τῇ ἀποκαταστάσει * τῶν ὅλων
αὐτοῦ καὶ τῇ ψυχῇ, ὅπερ ἐμέλλε πιστεύων, ἵνα-
σθαι τῆς θεοσεβείας. ἀλλὰ καὶ Δημᾶς, καὶ Ερμο-
γένης, οὓς παρέδωκε τῷ Σατανᾷ, ἵνα παιδευ-
θῶσι μὴ βλασφημεῖν, ἀπλοῦν τι πε- B
πόνθασι τοῖς ἀσεβήμασιν. καὶ ὁ ἐν Κορίνθῳ
τὴν γυναῖκα τοῦ πατρὸς ἐμοιχεύσας, καὶ αὖθις πα-
ραδίδοται τῷ Σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός,
ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ κυρίου.
οὐ θαυμαστὸν οὖν εἰ καὶ τὰ περὶ τὸν Φαραὼ τὸ
σκληρυνθῆναι μᾶλλον, καὶ ὅτι τελεσιουργίαις κολά-
σεσι τὸ ἀλλοιοῦσθαι ἀπὸ ἀγαθότητος οἰκονο-
μεῖται θεοῦ. Ὧδε δὲ ἡμῖν ὅτι τὰ παρόντος ὡς ἂν πείσειν εἰρήσθω τοῦ, ἐσκληρυνε κύριος τὴν
καρδίαν Φαραώ. ἐὰν δέ τις ὁ τοῦ θεοῦ δύσοιστος πρᾶος, καὶ εἰρηνικὸς, καὶ μηδαμῶς ἀσεβείας ἐφα-
πτόμενα διώκων, μᾶλλον δὲ ἀγαθότητος καὶ φιλανθρωπίας τοῦ θείου γραφῶν, σκοπείτω μᾶλλον χρηστόν.

Καὶ ἐν ἄλλοις τοῦ αὐτοῦ. C

Et alibi.

Ἐπὶ δὲ ἐφίστημι ἐν τοῖς κατὰ τόπον, μηδέ
ποτε ὥσπερ οἱ ἰατροὶ τὸν λυσσοδήκτων τὸν ἰὸν
ὑπεκπαύοντες ὅτι πόρρω ὑπεφύσαν ἵνα μὴ ἔν-
δον νομεύοντες ἀφανθείῃ τὸν ἄνθρωπον, χα-
λεπωτέρας ἐμποιῶσι ἀφλεγμονάς. οὕτως ὁ θεὸς τὴν ἐγκρυπτομένην καὶ
ἐμφολεύουσαν τοῖς βάθεσι τῆς ψυχῆς κακίαν,
ἀφ' ἧς αὐτὸν ἐκτοπῶν ἐπιστρέφει εἰς τὰ
ἔξω, ὥστε φανερὰν αὐτὴν καὶ ἐναργεστέραν D
γενέσθαι, ἵνα μετὰ τοῦτο τὴν ἔξης ἐπάγῃ θερα-
πείαν. τοιαῦτα δὲ ἡγοῦμαι καὶ τὰ ἐν τῷ βιβλίῳ
τετραμμένα ῥητὰ, τὸν ἔχοντα τὸν τρόπον, καὶ
μνησθῆναι πάσαν τὴν ὁδὸν ἣν διήγαγέ σε κύριος
ὁ θεός σου τοῦτο τεσσαρακοστὸν ἔτος ἐν τῇ ἐρήμῳ,
* χ. ἵνα γνῶσιν ἐν ὅπως κακώσῃ σε, καὶ πειράσῃ σε, καὶ * γνωθῇ
τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ σου. * ἢ φυλάξῃ τὰς ἐντολὰς
* χ. ἐλιμοκχήσει αὐτοῦ, ἢ οὔ. καὶ ἐκάκωσέ σε καὶ * λιμαγχόνησέ
σε· καὶ ἐψώμισέ σε τὸ μάννα ὃ οὐκ ἤδεις σὺ,
καὶ οὐκ ἔφαγον οἱ πατέρες σου· ἵνα διαγγείλῃ E
σοι ὅτι οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος,
ἀλλ' ὅτι παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ
στόματος θεοῦ ζήσεται ἄνθρωπος. περὶ δὲ
ἐν τούτοις οὐ τοῦ κακῶσαι ὁ θεὸς ἀλλὰ πειράσαι, ἵνα
διαγνωσθῇ τὰ ἐν τῇ ἐκάστου καρδίᾳ, ὡς ὅτε μὲν, ἐνεποχείλωμα δὲ ὂν φαίνῃ, καὶ εἰς φανερὸν διὰ
τῆς κακώσεως ἐρχόμενα. τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ ἐν τῷ Ἰὼβ εἰπεῖν τοῦ κυρίου διὰ λαίλαπος καὶ νεφέλης
ἀπαγγέλλοντα πρὸς τὸν Ἰὼβ, οὕτως, οἴει με δικαίως σοι κεχρηματικέναι, ἢ ἵνα δικαιωθῇς δίκαιος.

desines peruertens vias Domini rectas? & nunc eris cæcus non videns solem vsque ad tempus. quodnam tempus? An cùm propter peccata correctus, motus pœnitentiâ dignus erat futurus, qui solem videret animo & corpore, vt enuntiaretur divina virtus in restitutione visus ipsius; & animo, quia fide susceptâ, Dei cultum erat adepturus? Sed & Demas & Hermogenes, quos tradidit Satanæ vt discerent non maledicere, simile quid illis passi sunt: & qui Corinthi patris vxorem habuerat, traditur ipse Satanæ in perniciem carnis, vt spiritus seruaretur in die Domini. Non est igitur mirum si omnia in Pharaone indurato, & tot denique pœnis circumsesso diuinâ benignitate administrantur. Hæc autem in præsens, vt inciderunt, de eo dicta sint, *Induravit Dominus cor Pharaonis.* Porro si quis seruatâ in Deum pietate, his meliora, & ab impietate remotissima, cum divinæ Scripturæ testimonijs, invenerit, ea nostris præferenda sunt.

Et alibi.

Ad illum præterea locum hæc meditor; num quemadmodum medici, eorum qui à rabido cane morsi sunt, virus in apertum extrahentes, ne intus depascens hominem perimat, graviorem faciunt sensum doloris & inflammationes: ita Deus abditam & inclusam imis veluti animi medullis pravitatem medicinâ suâ foras extrahit, vt aperta & evidens fiat, vt congruentem deinde curationem adhibeat. Quò pertinere arbitror, hæc in Deuteronomio scripta. *Et recordaberis vniuersam* Deut. 8. 2. *viam per quam deduxit te Dominus Deus tuus, annum iam quadragesimum in solitudine, vt afflige-ret te & tentaret, & cognoscerentur quæ in corde tuo sunt; an serues mandata eius, nécne: & afflixit te & inediâ fatiganit, & pauit te manna, quod tu non nouerat, neque nouerant patres tui; vt enunciaretur tibi quòd non in solo pane viuet homo, sed in omni verbo, quod procedit per os Dei, viuet homo.* Obserua in his Deum premere & tentare, vt dignoscantur quæ in cujusque corde sunt, vt quæ sint quidem, sed in profundo recondita, quæ per angores & molestias in apertum prorumpunt. Eiusmodi est, quod in libro Iob ei à Domino per turbinem & nubes promittitur: *Arbitraris me aliam ob caussam te-* Iob. 40. 3. *cum esse collocutum, nisi vt iustus appareres;* nec enim dixit, vt fieres iustus, sed vt appa-

reres, cùm talis etiam ante tentationes fuis-
ses, appareres autem in ijs quæ accidissent.

Rursus in alio tomo, in iisdem ad Exodum Commentarijs.

Dicebat aliquis è nostris familiaribus, quod jam quæritur mollienS, sæpe bonos dominos patientes in delictis servorum dicere solere: Ego te perdidi, Ego te improbum feci: hoc pacto cum affectu quodam ostendentes bonitatem & patientiam suam causſam videri attulisse, cur eorum crescerent improbitas. Quomodo igitur, cùm hæc dicuntur, cauillari quis potest, fassum esse dominum, se seruum improbum fecisse: sic quę à benignitate Dei profecta sunt, quasi causſa fuerint indurationis Pharaoni, cor Pharaonis induraſſe dicuntur. Sed Apostoli verbis ad hunc modum lenien-
Rom. 2. 4. 6. tur: *An diuitias bonitatis ipsius & sustentationis & patientiæ contemnis? ignorans benignitatem Dei te ad pœnitentiam deducere? sed propter duritiem & cor pœnitere nescium, coacervas tibi iram in die iræ, & declarationis, & iustitiæ Dei, qui reddet vnicuique pro operibus eius.* Ipse idem A-
Rom. 9. 22 postolus in epistolâ ad Romanos ait: *Si autem Deus volens ostendere iram, & potentiam suam notam facere, tulit multâ patientiâ vasa iræ parata in interitum.* Quasi patientia ipsius tulerit vasa iræ & veluti procreaverit: si enim, quòd lenis & patiens fuerit, non puniens peccantes, sed miseratus, vasa illa abundarunt; ipse omnia vasa iræ fecit, atque adeò ipse induravit cor eorum. Cùm enim tot signis & prodigijs factis non obtemperat Pharao, sed post tot & tanta monstra repugnat, quomodo non durior & infidelior arguitur? cùm duri-
ties & incredulitas ex prodigijs oriri potuisse videatur. Simile est id in Evangelio: *Ego ad iudicium in hunc mundum veni*: non enim Seruatori propositum fuit venire ad iudicium, sed ex eo quòd venerit consecutum est vt ipse ad iudicium venerit eorum, qui post miracula ipsi non crediderint; sed & in ruinam eorum venit.

οὔτε γὰρ εἶπε, ἦλθη δίκαιος, ἀλλ', ἵνα φάνῃς τοιοῦτος ὢν ἐν τῷ πειρασμῷ. φάνῃς δὲ ἐν τοῖς συμβεβηκόσιν.

Καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ τόμῳ ἐν τοῖς αὐτοῖς εἰς τὴν ἔξοδον σημειώσεων.

Ἔλεγε δέ τις τῶν καθ' ἡμᾶς ἀπὸ τῆς συνηθείας, ὃ ζητούμενον παροξυνόμενος, ὅτι πολλάκις οἱ χρηστοὶ κύριοι μακροθυμοῦντες ὑπὲρ τῶν ἁμαρτανόντων τῶν οἰκετῶν, λέγειν εἰώθασιν ὅτι, ἐγώ σε ἀπώλεσα, καὶ, ἐγώ σε πονηρὸν ἐποίησα, μὴ δηλοῦντες ἐμφαίνοντες ὅτι χρηστότητος αὐτῶν καὶ μακροθυμία παρέφασις δοκεῖ γεγενῆσθαι τοῦ πλῆθος πονηρίας· ὡς ἂν οὖν τούτων λεγομένων διὰ παντὸς ὡς λέγειν συκοφαντῶν, ὅτι ὁμολόγησεν ὁ δεσπότης πονηρὸν πεποιηκέναι τὸν οἰκέτην. ὅτω δὲ ὑπὸ τῆς ἀγαθότητος ὁ θεοῦ παρέφασις γεγόμενα τῆς σκληρότητος τὸ Φαραώ· ἐσκληρυκέναι φυσιολογοῦσι τὴν καρδίαν Φαραώ. παροξυνθήσεται δὲ ὅτως ἐξ ἀποστολικῶν ῥητῶν, ὁ γενόμενον ἐν Ἐπιστῖν. ἢ τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας καταφρονῶν, ἀγνοῶν ὅτι ὁ χρηστὸν τοῦ θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἄγῃ; κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου, καὶ ἀμετανόητον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς, καὶ ἀποκαλύψεως, καὶ δικαιοκρισίας τοῦ θεοῦ, ὃς ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ ἔργα αὐτοῦ. ὁ αὐτὸς γράφων ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς ῥωμαίους ἐπιστολῇ φησιν. Εἰ δὲ θέλων ὁ θεὸς ἐνδείξασθαι τὴν ὀργὴν, καὶ γνωρίσαι τὸ δυνατὸν αὐτοῦ, ἤνεγκεν ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ σκεύη ὀργῆς κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν. ὡς τῆς μακροθυμίας αὐτοῦ ἐνδοξαζούσης σκεύη τῆς ὀργῆς, καὶ οἱονεὶ παρασκευάσης. εἰ γὰρ τῷ θεῷ τὸ μακροθυμεῖν αὐτὸν οὐ κωλύοντα τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἀλλ' ἐθέλοντα, ἐπλεόνασε τὴν κακίαν, αὐτὸς πᾶς ἤνεγκε τὴν ἑαυτοῦ μακροθυμίαν τὰ σκεύη τῆς ὀργῆς, καὶ ἵν' οὕτως εἴπω, αὐτὸς τὰ πάντα πεποίηκε σκεύη ὀργῆς, καὶ κατὰ τοῦτο, αὐτὸς ἐσκλήρυνε τὴν καρδίαν αὐτοῦ. ὅτε γὰρ σημείων ποιήσεων καὶ τεράτων γινομένων ὁ πείθεται ὁ Φαραώ, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπίστου ἔτι μᾶλλον ἀπιστότερος ἐγένετο; τῆς σκληρότητος καὶ ἀπιστίας δοκούσης ἐκ τῶν τεράτων δυναμένης χωρίναι· ὅμοιον δὲ καὶ τὸ ἐν τῷ βαπτιστῇ· εἰς κρίμα ἐγὼ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἦλθον. ὁ γὰρ θεὸς ἔλεγε ὁ σωτὴρ εἰς κρῖμα ἦλθεν, ἀλλ' ἠκολούθησε τῷ ἐλευθέραν αὐτὸν, ὃ εἰς κρῖμα αὐτὸν ἐλευθέραν τῶν μὴ τὰ περάσια ὁ πεπιστευκότων αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντων ἐλευθ.

Et post alia, in hunc modum.

Prodigia facta susciepientibus & credentibus, vt promiscuis illis Ægyptijs, qui cum populo egressi sunt, misericordia fuere: non

Καὶ μετ' ἕτερα ὅτως·

Τὰ περάσια γενόμενα, τοῖς μὲν δεχομένοις καὶ πιστεύσασιν, ὡς τοῖς τοῖς ἐπιμίκτοις αἰγυπτίοις τοῖς συνεξελθοῦσι τῷ λαῷ, ἔλεος ἐγέ-

τοῖς

τοῖς δ' ἀπειθοῦσι σκληρότητα ταῖς καρδίαις αὐτῶν ἐπιφέρει· καὶ ἐκ τοῦ εὐαγγελίου δὲ ἔτι παρὰ τὰ εἰρημένα ἔστι τὰ ὅμοια παραθέσθαι περὶ τοῦ καὶ τὸν σωτῆρα κακῶν αἴτιον δοκεῖν γεγονέναι τισίν· οὐαί σοι * χώρα ζὶν, οὐαί σοι βηθσαϊδὰ, ὅτι εἰ ἐν τύρῳ καὶ σιδῶνι ἐγένετο τὰ σημεῖα τὰ γενόμενα ἐν ὑμῖν, πάλαι ἂν ἐν σάκκῳ καὶ σποδῷ καθήμενοι μετενόησαν· πλὴν λέγω ὑμῖν, τύρῳ καὶ σιδῶνι ἀνεκτότερον ἔσται ἢ ὑμῖν, καὶ τὰ ἑξῆς· προγνώστης γὰρ ὁ θεὸς ὢν τῆς ἀπιστίας τῶν ἐν * χώρᾳ ζὶν, καὶ τῶν ἐν βηθσαϊδὰ, καὶ τῶν ἐν καπερναοὺμ, καὶ ὅτι ἀνεκτότερον γὰρ * σοδόμων ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ ἐκείνοις, διὰ τί τὰ τεράστια ἐπετέλει ἐν * χώρᾳ ζὶν, καὶ ἐν βηθσαϊδὰ, ὁρῶν ὅτι διὰ ταῦτα ἀνεκτότερον γίνεται ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως τυρίοις, καὶ σιδωνίοις, ἢ τούτοις;

*κ. χορα ζὶν

*κ. χορα ζὶν

*κ. γῆ

*κ. χορα ζὶν

Καὶ μετ' ἕτερα·

Σὺ δὲ ἐρεῖς τῷ φαραὼ, τάδε λέγει κύριος· υἱὸς πρωτότοκός μου ἰσραήλ. εἶπα δέ σοι, ἐξαπόστειλον τὸν λαόν μου, ἵνα μοι λατρεύσωσιν. Εἰ δὲ μὴ βούλει ἐξαποστεῖλαι αὐτὸν, ὅρα γοῦν, ἐγὼ ἀποκτενῶ τὸν υἱόν σου τὸν πρωτότοκον· λεκτέον οὖν τοῖς φάσκουσι δικαίου ταῦτα εἶναι θεοῦ, καὶ ὑπολαμβάνουσι κατὰ τὸ πρόχειρον τῆς λέξεως ἐσκληρύνθαι τὴν καρδίαν φαραὼ βασιλέως, ἵνα μὴ ἐξαποστείλῃ τὸν λαὸν αὐτοῦ, πῶς δίκαιος ὁ σκληρύνας τε τὴν καρδίαν, καὶ ἀπειλῶν εἰ μὴ ἀπολύσει, ἀποκτεῖναι τὸν πρωτότοκον αὐτοῦ υἱόν· θλιβόμενοι γὰρ πονηρὸν αὐτὸν ὁμολογήσουσιν. εἶτα πάλιν ἀπὸ ἑτέρων ἀνατραπήσονται, καὶ ἀναχθήσονται εἰς τὸ μὴ τῇ προχείρῳ λέξει δουλεύειν, οὐ δυναμένῃ κατ' αὐτοὺς σῶσαι τὸ δίκαιον τοῦ δημιουργοῦ· ἅπαξ δὲ ἐὰν νῦν ἀναγκασθῶσι βεβιασμένως ταῦτα ἐξετάζειν, ἀναβήσονται ἐπὶ τὸ μηκέτι κατηγορεῖν τοῦ δημιουργοῦ, ἀλλὰ φάσκειν αὐτὸν ἀγαθὸν εἶναι· πυστέον οὖν τῶν οἰομένων νενοηκέναι τό· ἐσκλήρυνε κύριος ὁ θεὸς τὴν καρδίαν φαραὼ, πότερον ἀληθῶς πιστεύουσι λέγεσθαι ταῦτα ὑπὸ τοῦ θεοῦ, διὰ μωσέως ἐνθουσιῶντος, ἢ ψευδῶς· εἰ μὲν γὰρ ψευδῶς, οὔτε δίκαιος κατ' αὐτοὺς ὁ θεὸς, οὔτε ἀληθὴς, καὶ ὅτιν ἐπὶ τούτοις οὐδὲ θεός· εἰ δ' ἀληθῶς, κατανοήτωσαν εἰ μὴ ὡς αὐτεξούσιον αἰτιᾶται λέγων· εἰ δὲ μὴ βούλει ἐξαποστεῖλαι αὐτόν. καὶ ἀλλαχοῦ· ἕως τινὸς οὐ βούλει ἐντραπῆναί με; δυσωπητικῶς λέγεται πρὸς τὸν φαραὼ οὐκ ἐντρεπόμενον, οὐ παρὰ τὸ μὴ δύνασθαι, ἀλλὰ παρὰ τὸ μὴ βούλεσθαι· καὶ τὸ λεγόμενον δὲ παρὰ μωσέως πρὸς τὸν φαραὼ, ἵνα γνῷς ὅτι τοῦ κυρίου ἡ γῆ, καὶ σὺ, καὶ οἱ θεράποντές σου, ἐπίσταμαι ὅτι οὐδέποτε πεφόβησθε τὸν κύριον, δηλοῖ ὅτι φοβηθήσονται. ὅπερ ἁρμόζει πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους, περὶ τε ἀγαθότητος θεοῦ, καὶ περὶ τοῦ μὴ εἶναι ἀπολλυμένην φύσιν·

A credentibus autem duritiem cordis inferũt. Tum præterea ex Euangelio quædam his similia proferri possunt, quæ malorum auctorem aliquibus Seruatorem loqui videntur: *Væ tibi regio Zin, væ tibi Bethsaida, quia si Tyri & Sidone facta fuissent signa quæ apud vos facta sunt, iam olim in sacco & cinere sedentes pœnitentiam egissent. Cæterùm dico vobis, tolerabilius erit Tyro & Sidoni quàm vobis*, & cætera. Deus enim qui duritiem & incredulitatem incolarum regionis Zin, & Bethsaida, & Capharnaum prænoverat, & B sciebat tolerabilius fore genti Sodomorum in die judicij, quam illis, cur miracula patrabat in regione Zin & Bethsaida, videns propter hæc tolerabilius fore in die judicij Tyrijs & Sidonijs, quàm his?

Matth. 11. 21, 22.

Et post alia.

Tu autem dices Pharaoni, Hæc dicit Dominus: Filius primogenitus meus Israël. Dixi verò tibi, Dimitte populum meum, vt me colant: si autem non vis dimittere ipsum, videsis, ego interficiam filium tuum primogenitum. Dicendum igitur est ijs, qui justi Dei hæc esse opinantur, & C ex nuda dictione induratum esse cor Pharaonis regis putant, ne dimitteret populum ipsius, quomodo iustus est qui indurauit cor, & minatur, nisi dimiserit, interfecturum filium eius primogenitum? Si enim vrgeantur, eum malum esse fatebuntur. Rursus deinde ab alijs evertentur & eò adducentur, vt non nudæ dictioni adhærescant, quæ ipsorum sententiâ Opificis iustitiam tueri non potest. Denique si nunc coacti fuerint hæc expendere, eò pervenient vt non ampliùs Opificem vituperent, sed ipsum bonum esse affirment. Ergo interro- D gandi sunt, qui se id putant intelligere: *Indurauit Dominus Deus cor Pharaonis*, an hæc verè à Deo dici per Mosen divino spiritu afflatum, an falsè, putent. Si enim falsè; neque justus ipsorum opinione, neque verus erit Deus: neque verò Deus. Sin autem verè; cogitent num eum vt arbitrij liberum reprehendat dicens: *At si non vis eum dimittere*: & alibi: *Quousque non vis reuereri me?* Pharaoni dicitur, ad eum pudore suffundendum, qui non vereretur; non quòd non posset, sed quod nollet. Et quod dicitur à Mose Pharaoni: *Vt cognoscas quia Domini est terra, & tu, & famuli tui; scio quia nunquam timuistis Dominum*, significat fore vt timeant: quod quidem vim habet adversus eos, qui à rectâ sententiâ aberrant, de Dei bonitate, & non esse pereuntem naturam.

Exod. 4. 22, 23.

Exod. 8. 2.

Exod. 10. 3.

Exod. 9. 29, 30.

EX ORIGENIS COMMENTARIIS IN LEVITICVM.

E secunda in Leuiticum Homilia, statim à principio.

ΕΚ ΤΩΝ ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ ΕΙΣ ΤΟ ΛΕΥΙΤΙΚΟΝ.

Ἀπὸ τῆς β΄ τὸ λευιτικὸν ὁμιλίας δευτέρας, εὐθὺς μετὰ τὸν πρόλογον.

Eodem interprete.

IVdaismi qui oculis videtur, & ejus qui mente percipitur, hoc est Iudaismi manifesti & occulti discrimen cùm non intelligerent impij, & omni execratione digni hæretici, discesserunt statim à Iudaismo, & harum Scripturarum totiúsque Legis autore Deo defecerunt, & alium Deum ab eo qui Legem & Prophetas dederat, & qui cœlum & terras fecerat, cõfinxerunt. Quod certè alienissimum est. Qui enim dedit Legem Deus, dedit & Euangelium: qui fecit ea quæ videntur, dedit & ea quæ oculis non cernuntur: & cognationem habent inter se quæ videntur, & quæ oculis non apparent. Eam autem cognationem habent, vt quæ videri non possunt opera Dei, à creatione mundi effectis cognita videantur: cognationem habent quæ videntur in Legibus & Prophetis, cum ijs quæ non videntur, sed intelliguntur in Lege & Prophetis. Quando igitur constat Scriptura quoque ipsa velut ex corpore, quod cernitur, & ex animâ, quæ in ipso intelligitur & concipitur, tum ex spiritu per exemplaria & vmbram cœlestium: age inuocato eo qui Scripturæ fecit corpus, animam & spiritum; corpus ijs qui nos præcesserunt (Iudæis) animam nobis, spiritum ijs qui in futuro seculo possidebunt vitam sempiternam, & ad cœlestia & veritatem Legis venturi sunt, non literam, sed animam in præsenti pervestigemus: si verò tantum efficere possumus in morem sacrificiorum, quæ in Scripturis leguntur, ad spiritum ascendemus.

Μὴ νοήσαντες δὲ διαφορὰν ἰουδαϊσμοῦ ἐμφανοῦς καὶ ἰουδαϊσμοῦ νοητοῦ, τουτέστιν ἰουδαϊσμοῦ φανεροῦ καὶ ἰουδαϊσμοῦ τοῦ ἐν κρυπτῷ οἱ ἀπὸ τῶν ἀνοσιωτάτων καὶ ἀσεβεστάτων αἱρέσεων, εὐθέως διέστησαν ἀπὸ τοῦ ἰουδαϊσμοῦ, καὶ τὸν θεὸν τὸν δόντα τοὺς τοὺτων γραφὰς, ὅλον τὸν νόμον, καὶ ἀπέπλασάν ἕτερον θεὸν, καὶ τὸν δόντα τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας, καὶ τὸν ποιήσαντα οὐρανὸν καὶ γῆν. Ὃ δὲ ἔστιν ἔγγιστα, ἀλλ' ὁ δεδωκὼς τὸν νόμον, δέδωκε καὶ τὸ διαχεῖλιον. ὁ ποιήσας τὰ βλεπόμενα, δέδωκε καὶ τὰ μὴ βλεπόμενα. καὶ συγκείμενα ἔχει τὰ βλεπόμενα, καὶ τὰ μὴ βλεπόμενα. ὅτω δὲ ἔχει συγκείμενα, ὥστε τὰ ἀόρατα τοῦ θεοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶσθαι. συγκείμενα ἔχει καὶ τὰ βλεπόμενα τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν πρὸς τὰ μὴ βλεπόμενα, ἀλλὰ νοούμενα τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν. ἐπεὶ οὖν συνέστηκεν ἡ γραφὴ ἡ αὐτὴ οἱονεὶ ἀπὸ σώματος μενοῦς τοῦ βλεπομένου, ψυχῆς δὲ τῆς ἐν αὐτῷ νοουμένης καὶ καταλαμβανομένης, καὶ πνεύματος τοῦ κατὰ τὰ ὑποδείγματα, καὶ σκιὰν τῶν ἐπουρανίων. Φέρε ὀπτικαλεσάμενοι τὸ ποιήσαν τὴν γραφὴν σῶμα καὶ ψυχὴν καὶ πνεῦμα, σῶμα μὲν τοῖς πρὸ ἡμῶν, ψυχὴν δὲ ἡμῖν, πνεῦμα δὲ τοῖς ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι κληρονομήσουσι ζωὴν αἰώνιον, καὶ μέλλουσιν ἥξειν ἐπὶ τὰ ἐπουράνια, καὶ σκιὰν τοῦ νόμου, ἐρευνήσωμεν δὲ τὸ γράμμα, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν ἐπὶ τὰ παρόντος. εἰ δὲ οἷοί τέ ἐσμεν, ἀναβησόμεθα καὶ ἐπὶ τὸ πνεῦμα, καὶ τὸν λόγον τὸν περὶ τῶν ἀναγκαίων θυσιῶν.

EX ORIGENIS COMMENTARIIS in Iesum Nave.

Ex Homilia 20. in Iesum Nave: cap. 15.

ΕΚ ΤΩΝ ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΙΗΣΟΥΝ ΤΟΝ ΝΑΥΗ.

Ἀπὸ τῆς κ΄ ὁμιλίας τῶν εἰς τὸν ἰησοῦν τὸν ναυῆ. κεφ. ιε΄.

Eodem interprete.

SVMMA vtilitas ab ejusmodi lectione ad eos pervenit, qui veram terræ distri-

ΗΜΕΝ ἄκρα ὠφέλεια ἀπὸ τῶν τοιούτων ἀναγνωσμάτων, τῶν δεομένων

νοῆσαι τὴν διήκουσαν κληρονόμοις ἀπὸ Ἰησοῦ μεσι- A
ζομένην τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ γίνεται. καὶ τῷ οἵῳ
τε ἡγουμένῳ ἀναβῆναι ἐπὶ τὴν γῆν τὴν ἁγίαν,
τὴν διήκουσαν, τὴν ὄντως ἀγαθὴν. καὶ ἐφαρ-
μόσαι ἐκ τῆς ὀνομασίας τῶν εἰρημένων τὴν ἀφο-
ρὰν τῶν κληρονομούντων τὰ κατὰ τοὺς τόπους
λεγόμενα. ἐπεὶ δὲ δύσκολόν ἐστιν εὑρεῖν τὸν ἅπτε-
σθαι ὠφελοῦντα, βουλόμεθα παρακαλέσαι τοὺς
ἀκούοντας μὴ ἐκκακεῖν ὅτι ταῖς ἀναγνώ-
σεσι· πῶς οὖν ἡ παράκλησις ἔσται τοῦ μὴ ἐκ-
κακεῖν τὸν ἀκούοντα τῶν τοιούτων ἀναγνωσμά- B
των, λεκτέον· ὥσπερ οἶνου αἱ ἐπῳδαὶ δύνα-
μίν τινα ἔχουσι φυσικήν, καὶ μὴ νοῦν ὁ κατε-
παδόμενος λαμβάνῃ ἢ ἐκ τῆς ἐπῳδῆς, κατὰ
τὴν φύσιν τῶν φθόγγων τῆς ἐπῳδῆς, εἴτε εἰς
βλάβην, εἴτε εἰς ἴασιν σώματος ἢ ψυχῆς ἑαυτῷ,
ὅτι μοι νοῦ πάσης ἐπῳδῆς δυνατώτερον ἐστὶ
τὸ σημαίνειν τῶν ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς ὀνομά-
των· εἰσὶ γάρ τινες δυνάμεις ἐν ἡμῖν ὧν αἱ μὴ
χρείττονες διὰ τούτων τῶν οἱονεὶ ἐπῳδῶν τρέ- C
φονται, συλλεγείσας αὐτὰς, καὶ ἡμῖν μὴ νο-
ούντων ἐκείνας τὰς δυνάμεις νοήσας τὰ λεγό-
μενα, δυνατωτέρας ἐν ἡμῖν γίνεσθαι πρὸς
τὸ συνεργεῖν τῇ ἡμετέρᾳ βίᾳ· ὅπερ δῆλόν ἐστί τινα ἐν
ἡμῖν αἰσθητὰ, καὶ πολλὰ γε τοιαῦτα, δηλώσει ὁ
εἰπὼν ψαλμός· βούλομαί ἡ ψυχή μου τὸ κύριον,
καὶ πάντα τὰ ἐντός μου τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον αὐτοῦ.
ἔστιν οὖν πλῆθός τι ἐν ἡμῖν δυνάμεων κεκληρω-
μένων ἡμῖν τὰς ψυχὰς καὶ τὰ σώματα, αἵ τινες
ἐὰν ὦσιν ἄγιαι, τῆς γραφῆς δυναμωσχημένης
ὠφελῆσαι καὶ γίνεσθαι ἰσχυροτέρας. κἂν ὁ νοῦς D
ἡμῶν ἄκαρπος ᾖ, ὡς γέγραπται περὶ τῆς γλώσ-
σης λαλούσης, ὅτι ἡ γλῶσσά μου προσεύξεται,
ὁ δὲ νοῦς μου ἄκαρπός ἐστι· νοεῖ οὖν μοι ὅτι ποτὲ
τὸ ἐν ἡμῖν νοῦ ἀκάρπου ὄντος, αἱ δυνάμεις αἱ
συνεργοῦσαι τῇ ψυχῇ καὶ τῷ νῷ, ᾧ πᾶσιν
ἡμῖν, τρέφονται λογικῇ τῇ ἀπὸ τῶν ἱερῶν γραμ-
μάτων καὶ τῶν ὀνομάτων τούτων τροφῇ, καὶ
τρεφόμεναι γίνονται δυνατώτεραι πρὸς τὸ ἡμῖν
συνεργεῖν· ὥσπερ δὲ αἱ χρείττους δυνάμεις οἱο-
νεὶ καταπάδονται καὶ ὠφελοῦνται καὶ γίνονται E
δυνατώτεραι* ἀπὸ τῶν τοιούτων γραμμάτων
καὶ ὀνομάτων, ὅτως αἱ δοτικαὶ μὲν τῶν ἐν ἡμῖν
δυνάμεων οἱονεὶ καθέλκονται καὶ νικῶνται ἀπὸ
τῶν τοῦ ἐπῳδοῦ, καὶ νικώμεναι χειμάζονται. καὶ
εἴ ποτέ τις ἡμῶν ἑώρακεν ἀπὸ ἐπῳδοῦ ἀσπίδα
χειμαζομένην, ἢ ἀκήκοέ τινος τῶν ἰατρῶν, ἐκεῖ-
νο προδείγμα λαβέτω εἰς τὴν γραφὴν, ἵνα εὐκαταγνωσχυμένης καὶ μὴ νοημένης, ἐνίοτε ἀκηδίᾳ καὶ
ἐκκακεῖ ὁ ἀκροατὴς, καὶ πιστευέτω ὅτι αἱ ἐν αὐτῇ ἀσπίδες, αἳ ἐν αὐτῇ ἔχιδναι, ἀπονώτεραι γίνον-
ται ἀπὸ τῶν φαρμάκων τῶν φαρμακευόντων, οἵτινες προφοῦ μωσῆ, προφοῦ Ἰησοῦ, προφοῦ σοφοῦ τοῦ

butionem à Iesu Nave factam filijs Israël intelligere possunt, & ad eum qui potuit ascendere in terram sanctam, veram, & verè bonam, & ex appellatione eorum quæ dicuntur, diversis sortientibus, quæ de singulis locis memorantur, accommodare. Sed quoniam difficile est invenire, qui tantum capiat vtilitatis, adhortari volumus audientes, ne animum inter legendum despondeant. Quodnam igitur solatium sit, ne succumbat, qui ei lectioni interest, dicendum. Quemadmodum igitur carmina vim quandam habent insitam, vtque imprudens aliquid à carmine accipit, qui incantatur, ea nimirum est natura sonorum carminis, siue in damnum, siue ad sanitatem corporis vel animi sui: sic velim existimes omni carmine potentiorem esse significationem nominum diuinæ Scripturæ. Sunt enim quædam in nobis facultates, quarum quæ meliores sunt, per hæc veluti carmina, cum ipsis cognatæ atque affines sint, aluntur, nobis non percipientibus facultates intelligentes quæ dicuntur, potentiores in nobis fieri ad vitæ nostræ subsidium atque adjumentum. Esse quippe in nobis, quæ non videantur, aliqua, eáque multa indicabit Psalmus qui dicit: *Benedic anima mea Domino, & omnia quæ intra me sunt nomini sancto eius.* Sunt igitur in nobis plurimæ facultates, quæ veluti sortitione animas nostras & corpora possident, quæ si sanctæ sint, lectione Scripturæ juvantur, & validiores fiunt. Etsi mens nostra fructum non sentiat, quemadmodum scriptum est de eo, qui linguâ loquitur: *Quia lingua mea orat, mens autem mea sine fructu est.* Cogita igitur, cùm aliquando mens nostra fructum non percipit, virtutes quæ animo & menti & nobis omnibus subsidio sunt, hoc rationis, quod à sacris literis & nominibus est, nutrimento educari, & educatas fieri ad nos iuuandos potentiores. Vt igitur meliores virtutes veluti permulcentur & juvantur, fiúntque per ejusmodi literas & nomina potentiores; sic quæ nostris facultatibus opponuntur, divinis carminibus deducuntur, vt ita dicam, & vincuntur, & victæ sopiuntur: & si quis vnquam nostrum vidit carminibus sopitam aspidem, aut aliud è venenatis, illud assumat ad Scripturam exemplum: quæ si legatur nec intelligatur, interdum languescit & succumbit auditor; & credat quæ in se sunt aspides, & quæ in se viperæ, imbecilliores fieri medicamentis curantium, quemadmodum apud sapientem Mosem, apud sapientem Iesu, apud sa-

Psal. 102. 1.

1. Cor. 14.
14.

* Ex. ἐπὶ

pientes sanctos Prophetas. Non igitur animo langueamus, cum audimus Scripturas quas non intelligimus, sed fiat nobis secundum fidem nostram, quâ & credimus quia omnis Scriptura diuinitùs missa vtilis est. Alterum enim è duobus admittere te oportet in ijs Scripturis, vel non esse diuinitùs datas, siquidem vtiles non sunt, vt suspicetur aliquis infidelis: vel vt fidelis admitte quia vtiles sunt diuinitùs esse datas. Sciendum est igitur nobis nec sentientibus persæpe vtilitatem venire, quemadmodum sæpe cibum aliquem sumere iubemur acuendis oculis, nec dum tamen in eo sumendo levari oculum sentimus; sed secundâ vel tertiâ interjectâ die distributio cibi qui oculum juvat, facit vt experti credamus, oculo nos esse levatos: sed & in reliquis cibis, quibusdam partibus corporis vtilibus, id intueri licet. Sic igitur & de divinâ Scripturâ certum habe, juvari animum, etsi mens fructum non percipiat ejus, quæ à literis è nudâ solâ lectione profluit, vtilitatis: incantantur enim quæ in nobis sunt, aluntur meliora, peiora irrita fiunt.

A ἁγίων προφητῶν· μὴ ἐκκακῶμεν οὖν ἀκούοντες γραφῶν, ἃς οὐ νοοῦμεν, ἀλλὰ γενηθήτω ἡμῖν κατὰ τὴν πίστιν ἡμῶν, ἣν καὶ πιστεύομεν, ὅτι πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος οὖσα, ὠφέλιμός ἐστι· τὸ γὰρ ἓν τῶν δύο δεῖ σε παραδέξασθαι ἐπὶ τούτων τῶν γραφῶν, ἢ ὅτι οὐκ εἰσὶ θεόπνευστοι, ἐπεὶ οὐκ εἰσὶν ὠφέλιμοι, ὡς ὑπολαμβάνοι ἂν ὁ ἄπιστος, ἢ ὡς πιστὸς παραδέξασθαι, ὅτι ἐπεί εἰσιν ὠφέλιμοι, θεόπνευστοί εἰσιν· ἰστέον μέν τοι γε ὅτι καὶ ἀνεπαισθήτως ἡμῶν πολλάκις τῶν ἡ ὠφέλεια, οἷον πολ-
B λάκις τροφήν τινα διαπασσόμεθα ἐσθίειν, ὀξυδερκινῶν, καὶ οὐδήπου ἐν τῷ * ἐσθίειν οὐκ αἰσθανόμεθα ὅτι ὠφελούμεθα τὸν ὀφθαλμὸν, ἀλλ' ἡμέρας διαγενομένης δευτέρας καὶ τρίτης, ἢ ἀνάδοσις τῆς τροφῆς τῆς ὠφελούσης τὸν ὀφθαλμὸν ποιεῖ ἡμᾶς τῇ πείρᾳ πιστεῦσαι ὅτι τὸν ὀφθαλμὸν ὠφελούμεθα. ἀλλὰ καὶ ἐπ' ἄλλων τροφῶν ὠφελουσῶν τινα μέλη τοῦ σώματός ἐστι τοῦτο ἰδεῖν· οὕτω τοίνυν πίστευε καὶ περὶ τῆς θείας γραφῆς, ὅτι ὠφελεῖταί σου ἡ ψυχὴ, κἂν μὴ ὁ νοῦς τὸν καρπὸν λαμβανῇ τῆς ὠφελείας τῆς ἀπὸ τῶν γραμμάτων, ἐκ μόνης ψιλῆς τῆς ἀναγνώσεως. τὰ γὰρ ἐν ἡμῖν ἐπᾴδεται, καὶ τὰ μὲν κρείττονα τρέφεται, τὰ δὲ χείρονα καταργεῖται.

* Κ. ἐσθίειν ἀνάδ.

ORIGENIS IN PRIMI LIBRI REGVM, CAP. 28.

de Engastrimytho.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΩΝ ΒΑΣΙΛΕΙΩΝ ΠΡΩΤΗΝ.

Κεφ * κζ'.

ὑπὲρ τῆς ἐγγαστριμύθου.

Interprete LEONE ALLATIO.

QVÆ lecta audivimus plura sunt: de iis in duas partes divisis sermo nobis habendus erit. Quæ de Nabale Car-
1. Reg. 25. melo Scriptura narrat, legimus; post hæc
1. Reg. 26. occultationis Davidis apud Ziphæos historiam, illum ab eis accusatum, advenisse Saülem eo animo, vt Davidem caperet; & cùm advenisset tempus, expe-
1. Reg. 26. 12 ctasse; supervenisse Saüli Davidem, illóque, illiúsque custodibus dormientibus, lanceam, & aquæ lenticulam rapuisse, posteà illis qui illius custodes erant, sed qui dor-
1. Reg. 27. mierant, revelasse. Sequitur tertia narratio, Davidem ad Achar regem Geth, aufugisse,
1. Reg. 28. 2. & quam invenit gratiâ David post res præclarè gestas, ad quem, *Corporis mei custodem*
1. Reg. 28. 8 *constituam te*, inquit. Vltima omnium est celebris de ventriloqua, & Samuele. Visa nám-

C ΤΑ ἀναγνωσθέντα πλείονά ἐστι· καὶ ἐπεὶ χρὴ ἐπιτεμνομένον εἰπεῖν δυσὶ περικοπαῖς, ἀνεγνώσθη τὰ ἑξῆς τὰ περὶ νάβαλ τὸν καρμήλιον, εἶτα μετὰ τοῦτο ἡ ἱστορία ἡ περὶ τοῦ κεκρύφθαι τὸν δαυὶδ παρὰ τοῖς ζιφαίοις, καὶ διαβεβλῆσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτῶν, ἐληλυθέναι δὲ τὸν σαοὺλ βουλομένον λαβεῖν τὸν δαυὶδ, καὶ ἐληλυθότα ἐπιτηρῆσαι καιρὸν, ἐπεληλυθέναι τε τῷ σαοὺλ τὸν δαυὶδ, καὶ εἰληφέναι κοιμωμένου
D αὐτοῦ καὶ τῶν * φερουντων αὐτὸν, τὸ δόρυ, καὶ τὴν φακὸν τοῦ ὕδατος, καὶ μετὰ τούτου ἔλεγχον προσενηνοχέναι τοῖς πεπιστευμένοις μὲν φυλάττειν αὐτὸν, ἀποκοιμηθεῖσι δὲ· εἶτα τὰ ἑξῆς ἡ ἱστορία ἡ τρίτη, ὅτι κατέφυγε πρὸς ἄχαρ βασιλέα γεθ' ὁ δαυὶδ, καὶ ὅσην εὗρε χάριν παρ' αὐτῷ μετὰ τὰ πολλὰ ἀνδραγαθήματα ὁ δαυὶδ, πρὸς ὃν, ἀρχισωματοφύλακα θήσομαί σε, φησίν· ἑξῆς τούτοις ἡ ἱστορία ἡ διαβόητος ὑπὲρ τῆς ἐγγαστριμύθου, καὶ περὶ τοῦ σαμουήλ. ὅτι ἔδοξεν

* Κ. φερουντων

αὐλωγέναι, ἢ ἐγλαφείμυθος τὸν Σαμουὴλ, A que est ventriloqua Samuelem euocasse; Samuel Sauli vaticinatur. Quælibet harum partium, quæ quatuor sunt, rerum copia etiam his qui hisce rebus examinandis sunt, non vnius sed plurium horarum congressum, occupando negotium faceſſet. Arbitratu ſuo partem, quam vult, proponat Episcopus, vt in id ſtudium noſtrum conferatur. Quæ de vẽtriloqua narratur, ait, examinetur. Nonnullæ hiſtoriæ noſtra non interſunt. Ita verò locutus ſum; cùm altiores rerum ſenſus, ſublimioréſque non capimus, nec ab aliis expoſitos audiuimus, quæ omnibus maximè neceſſaria ſunt. Exemplum eſt hiſtoria de Lot, & eius filiabus. Si ſenſu myſtico, ac recondito, aliquam præ ſe fert vtilitatem, Deus novit, & is cui Deus gratiam contulit ſermones illos examinandi. Si verò ſecundùm hiſtoriæ ſeriem perquires, cuinam hiſtoria Lot, illiúſque filiarum vtilitati mihi eſt? Similiter quoduam mihi jam dicta de ventriloqua, & Saüle hiſtoria affert emolumentum? Omnia veritas, quæ in ſermone eſt, neceſſariò ſuperat. Quis enim præſenti vita deſerta, ſub poteſtate B Dæmonis eſſe velit? Vt ventriloqua evocet non è fidelibus vnum, ſed Samuelem Prophetam; de quo Deus per Ieremiam dixerat: *Neque ſi Moyſes, & Samuel ante faciem meam, eos exaudiam*: de quo item Propheta fatetur in hymnis: *Moyſes, & Aaron in Sacerdotibus ejus, & Samuel in invocantibus nomen ejus: invocabant Dominum, & ipſe exaudiebat eos, in columna nubis loquebatur ad eos*: & alio loco: *Si ſteterint Moyſes, & Samuel, & deprecati fuerint*, &c. .... Itane ſi talis ac tãtus ſub terra erat, & evocavit illum ventrilo- C qua, in animam propheticam Dæmon poteſtatẽ habet? Quid dicemus? ſcriptáne hæc ſunt? veráne ea ſunt; an non ſunt vera? certè aſſerere ea vera non eſſe, in infidelitatem induci, cadétque ſuper dicentium capita. Vera eſſe, diſquiſitionem, dubitationémque nobis exhibet. Scimus ex noſtris fratribus nonnullos aduerſatos Scripturæ dixiſſe, ventriloquæ non credo. Ventriloqua narrat ſe Samuelem vidiſſe; mentitur; Samuel non eſt euocatus; Samuel non loquitur. Sed quemadmodum Pſeudoprophetarum aliqui fatẽtur: *Hæc dicit Dominus*; & *Dominus locutus eſt*: ſic & Dæmonium hoc mentitur, dum ad Saülis voluntatem pollicetur vnum educere: *Quem enim*, ait, *educam? Samuel mihi euocetur*. Hæc qui hanc hiſtoriam veluti falſam oppugnant, producunt. Samuel apud inferos? Samuel

Genes. 19. 32

1. Reg. 28. 11

Ieremi. 15. 1

Pſal. 98. 6.

D

χὴ ὁ Σαμουὴλ * προφητεύῃ τῷ Σαὺλ· πόσα ἂν ἔσθ' ὅσα ἀνικάτη πρόφασις, ὧν ἑκάστη πρόφασις οὐκ ὀλίγα ἔχῃ, ἀλλὰ καὶ τοῖς δυναμένοις ἐξετάζειν δυνάμενα ἀσχολῆσαι ἔργας ἡμέρας οὐ μιᾶς σπουδάζεως, ἀλλὰ καὶ πλειόνων· ὃ, τίποτε βούλεται ὁ ἐπίσκοπος προτείνατω τῷ πατρῶν, ἵνα σὺν θεῷ ἀσχοληθῶμεν ὡς τάχιστα τῷ ἐγλαφειμύθῳ, φησὶν, ἐξελαύσω· ἴνα μὴ ἰσχίαν ἔχῃ ἁπλῶς) ἡμῖν· ὅτω δ' εἶπον, ἰσχίαν, ἐπὶ ὀλίγον φθάνουσιν ὅτι τὰ τῆς αἰχμαλωσίας, παντὶ πᾶσι εἰδότι αἰχμάζειν, ἢ ἀκούειν αἰχμαλώτων χρήσιμα πᾶσιν· ὅσ ὡς ὅτι παραδείγματος ἡ ἰσχία ἡ σοὶ ἔλαττ, καὶ τῇ γυναικέρων αὐτῇ· εἰ μὴ ἔστι καὶ σὺ αἰχμαλωτὸ ἔχει χρήσιμον, Θεὸς οἶδε, ᾧ ἀεὶ χαρίσηται ἐκεῖς λόγους ἐκείνους ἐξετάζειν· εἰ δὲ καὶ σὺ ἰσχίαν ζητήσεις ἀν', τί γὰρ ὄφελός μοι ἐκ τῆς ἰσχίας τῆς σοὶ ἔλαττ, καὶ τῇ γυναικέρων αὐτῇ; ὁμοίως τὶ ὄφελός μοι ἁπλῶς λεχθεῖσα ἡ ἰσχία ἡ σοὶ τῷ Σαὺλ, καὶ σὺ ἐγλαφειμύθῳ, πάντων ἄπειται ἀψαλήθεια ἀλήθεια κατὰ τὸν λόγον· τίς γὰρ ἀπαλλαγεῖς τότε ἔβίᾳ θέλει εἶναι ὑπὸ ἐξουσίαν δαιμονίῳ; ἵνα ἐγλαφείμυθος αἰχμάζῃ, ἃ τὸν τυχόντα τῶν πατριαρχῶν, ἀλλὰ Σαμουὴλ τὸν προφήτην, σοὶ δ' φησὶν ὁ θεὸς διὰ τῆ ἱερεμίᾳ· ἐὰν γὰρ αὐ μωϋσῆς, καὶ Σαμουὴλ πρὸ προσώπε μου, οὐδὲ τούτων εἰσακούσομαι· σοὶ δ' φησὶν ὁ προφήτης ἐν ὕμνοις· μωϋσῆς, καὶ ἀαρὼν ἐν τοῖς ἱερεῦσιν αὐτῆ, καὶ Σαμουὴλ ἐν τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομα αὐτῆ· ἐπεκαλοῦντο τὸν κύριον, καὶ αὐτὸς ἐἰσήκουεν αὐτῶν· ἐν στύλῳ νεφέλης ἐλάλει πρὸς αὐτούς· καὶ ἀλλαχῆ· ἐὰν ᾖ μωϋσῆς, καὶ Σαμουὴλ, καὶ προσεύξωμαι καὶ τὰ ἑξῆς· ... ἆρ' οὖν, εἰ ὁ τηλικοῦτος ὑπὸ τοῦ γλίο, * καὶ ἀπήγαγεν αὐτὸν ἡ ἐγλαφείμυθος, ἐξουσίαν ἔχει δαιμόνιον ψυχῆς προφητικῆς; τί εἴπωμεν; γέγραπται ταῦτα; ἀληθῆ ἐστιν, ἢ οὐκ ἔστιν ἀληθῆ; τὸ μὲν μὴ εἶ) ἀληθῆ λέγειν, εἰς ἀπιστίαν προπέπτει· χωρήσῃ ὅτι κεφαλὰς τῶν λεγόντων· τὸ δ' εἶ) ἀληθῆ, ζήτησιν καὶ ἐξαπόρησιν ἡμῖν παρέχει· καὶ μὲν γοῦν ἴσμεν τινας τῶν ἡμετέρων ἀδελφῶν, ἀπιθάνε φανῆς τῇ γραφῇ, καὶ λέγοντας, ὃ πιστεύω τῇ ἐγλαφειμύθῳ· λέγει ἡ ἐγλαφείμυθος * ἐορτάσθαι τὸν Σαμουὴλ, ψεύδεται· Σαμουὴλ οὐκ ἀνήχθη. Σαμουὴλ δ' γελᾶι· ἀλλ' ὥσῳ εἰσί τινες ψευδοπροφῆται λέγοντες· τάδε λέγει κύριος, τάδε κύριος * οὐκ ἐλάλησεν. ὅτω καὶ τὸ δαιμόνιον τοῦτο ψεύδεται), ἐπαγγελλόμενον ἀνάγειν τὸν ἀπὸ τοῦ Σαὺλ προσδοκώμενον· τίνα γὰρ ἀνάγω; φησί· Σαμουὴλ ἀναγαγέσθω· τοῦτο λέγοντος ἀπὸ τῶν φασκόντων τὸ ἰσχίαν εἶ τὸν μὴ εἶ) ἀληθῆ· Σαμουὴλ οὐκ ἄδου; Σαμουὴλ ἀπὸ ἐγλαφειμύθῳ αἰ-

1. Reg. 1 à ventriloqua educitur, Prophetarum exi-
mius; ab ipsa natiuitate Deo consecratus;
ante nativitatem in templo futurus denun-
1. Reg. 2. 18 ciatus; antequã à matre ablactaretur Ephod
indutus, & diploide amictus, & Domini Sa-
1. Reg. 3. 4 cerdos effectus; quem cùm adhuc in pueris
esset Deus est allocutus? Samuel apud infe-
1. Reg. 7. 6 ros? Samuel in subterraneis, qui Heli prop-
ter filiorum scelera, & impietates à pro-
videntia condemnato successit? Samuel
1. Reg. 12. 17 apud inferos, quem tempore messis tri-
tici Deus exaudivit, elargitúsque est, vt
imber de cœlo caderet? Samuel apud infe-
ros, qui hæc omnia liberè atque ingenuè di-
2. Reg. 12. 3 xit: *Si desiderabile alicuius accepi?* non accepit vitulum, non accepit bouem, iudicauit, condemnauitque populum, & pauper mansit: nunquam aliquid à tali tantóque populo desideravit accipere. Vt quid Samuel apud inferos videtur? quis apud inferos Samuelem sequitur? Samuel apud inferos quare non & Abraham, & Isaac, & Iacob apud inferos sunt? Samuel apud inferos? quare non & Moyses, qui vnà cum Sa-
Ierem. 15. 1. muele, vt dictum est, coniungitur: *Neque si steterit Moyses, & Samuel, eos exaudiam?* Samuel apud inferos? quare non & Hieremias apud inferos? ad quem dictum est: *Antequam formarem te in vtero, cognoui te, & antequam exires de vulua, sanctificaui te.* Apud inferos & Esaias, apud inferos & Ieremias, apud inferos denique omnes Prophetæ. Hæc, qui certamen minimè inire cupit, asseret, Samuelem scilicet verè esse eductum. Cùm autem oporteat bene esse affectum, qui Scripturas intelligit, probabilitérque satis oratio nos deduxerit vt verè nos & commouere & concutere valeat, videamus vtrùm rectè Scripturas perceperit, qui id non admittit, vel argumentetur ab illustribus, pugnantiáque dicat illis, quæ scripta sunt. Nam quæ
1. Reg. 28. 11 sunt scripta? *Et dixit mulier, quem euocabo tibi?* cujusnam est persona illa, quæ dicit, *Dixit mulier?* annon persona Spiritus Sancti, à quo divinas literas scriptas esse credimus, vel alterius cuiuspiam? Quippe persona narrans vbique, quemadmodum qui per omnes orationis modos versati sunt optimè callent, auctoris persona est. At sermonum horum auctor, non homo, sed Spiritus Sanctus, qui movit homines, esse creditur. Dicit igitur Spiritus Sanctus: *Et dixit mulier, Quem educam tibi? & dixit: Samuelem educ mihi.* Quis dicit: *Et vidit mulier Samuelem, & clamauit mulier voce magna dicens?* Dicimus ad illum, qui nostras aures implevit rumori-

Ἀγαπη, ὁ ἐξαίρετος τῶν προφητῶν. ὁ ἀπὸ
τῆς ἡμέρας αἰαχειμβύος τῷ θεῷ. ὁ πρὸ
ἡμέρας ὢν τῷ ἱερῷ λεγόμενος ἔσεσθαι.
ὁ ἅμα τῇ ἀπογαλακτισθῆναι σὺν δυσὶ μόσχοις
ἐφθὸδ, καὶ περιβεβλημένος διπλοΐδα, καὶ ἱε-
ρεὺς ἡμούμενος ὑπὸ κυρίου. ᾧ παιδίῳ ἐπὶ ὕπνῳ ἔχρη-
μάτισεν ὁ κύριος λαῶν; Σαμουὴλ δὲ ἅδης;
Σαμουὴλ ἐν τοῖς καταχθονίοις; ὁ Δαβὶδ ἐξάμβος
ἦλθε Δαβὶδ τῷ τῶν τεκνων ἀμαρτήματι, καὶ
ἐδεήθημέν μου καταδικασθέντα αὐτὸν τῷ προ-
νοίας; Σαμουὴλ ἐν ἅδῃ, ᾧ ὁ θεὸς ἐπήκουσεν
ἐν καιρῷ θερισμοῦ πυρῶν, καὶ ὑετὸν ἔδωκεν ἐλθεῖν
ἀπὸ οὐρανοῦ; Σαμουὴλ ἐν ἅδου, ὁ παιδοτραπὰ-
ρησιασάμβος, εἰ ὀπτὴ μνημά τινος ἔλαβον;
οὐκ ἔλαβε τὸ μόσχον, οὐκ ἔλαβε τὸ βοῦν.
ἔκρινε, καὶ κατεδίκασε τὸν λαόν, μβύων πένης.
ἁδὲ ποτε ἐπεθύμησε λαβεῖν τι ἀπὸ τηλικούτου
λαοῦ, καὶ ποσοῦ. Σαμουὴλ ἵνα τί ἐν ἅδῃ
ὁρᾶται; τίς ἀκολουθεῖ τῷ Σαμουὴλ ἐν ἅδῃ;
Σαμουὴλ ἐν ἅδου, Δαβὶδ τί γὰρ ἀβραάμ, ᾗ
ἰσαὰκ, καὶ ἰακὼβ ἐν ἅδου; Σαμουὴλ ἐν ἅδου;
Δαβὶδ τί γὰρ καὶ μωϋσῆς ὁ συνεζευγμένος τῷ
Σαὰλ καθὼ τὸ εἰρημένον. ἁδὲ εἰ μὴ μωϋσῆς
καὶ Σαμουὴλ, ἁδὲ ἐκείνων εἰσακούσομαι. Σα-
μουὴλ ἐν ἅδου; ἵνα τί μὴ καὶ ἱερεμίας ἐν ἅδου,
περὶ οὗ εἴρηται, περὶ δὲ με πλάσαντός σε κοι-
λίας, ὁπέστασά σε, καὶ πρὸ τοῦ σε ἐξελθεῖν σε μή-
τρας ἡγίασά σε; ἐν ἅδου δὲ ἡσαΐας, ἐν ἅδῃ
καὶ ἱερεμίας, ἐν ἅδῃ πάντες οἱ προφῆται, ἐν
ἅδου. ταῦτα μὲν ἐρεῖ ὁ μὴ βυλόμβυος ἀγῶνα
παραδέξασθαι, ὅτι Σαμουὴλ ἐστιν ὄντως ὁ ἀνα-
χθεὶς. ἐπειδὴ δεῖ βυγκίνουνα εἶναι ἐν τῷ ἀκούειν
τῶν γεγραφῶν, πιθανῶς καὶ παρεμπίπτοντες
ἡμᾶς τοῖς λόγοις, καὶ ἀληθῶς δυναμένῳ παραθέσθαι,
καὶ κινῆσαι ἡμᾶς, ἅβυμαι πότερόν ποτε νενόη-
κε γεγραφὴ τῷ ὅτι μὴ ἀνθρωπος ἐδεξαμένῳ. ἢ ἀπὸ ἐν-
δόξων μὲν ὀπτήκριται, ἐναντία δὲ λέγει τοῖς γε-
γραμμένοις· ἵνα γὰρ εἴπῃ τὰ γεγραμμένα; καὶ
εἶπεν ἡ γυνή, ἵνα ἀναγάγω σοι; τίνος πρό-
σωπόν ἐστι τὸ λέγειν, εἶπεν ἡ γυνή; ἆρα τοῦ πρό-
σωπον δὲ ἁγίου πνεύματος, ἐξ οὗ πεπίσθη) ἀνα-
γεγράφθαι ἡ γραφή, ἢ πρόσωπον ἄλλου τινός;
τὸ δὲ διηγηματικὸν προσωπον παντα χοῦ, ὡς
ἴσασι δὲ οἱ περὶ παντοδαπὸς ἡμούμβοι λόγους,
ἔστι πρόσωπον δὲ συγγραφέως· συγγραφεὺς δὲ
ὅτι τῶν τῶν λόγων πεπίσθη) ἐστί, οὐκ ἄν-
θρωπος, ἀλλὰ συγγραφεὺς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον
τὸ κινῆσαν τοὺς ἀνθρώπους· ἀκούω τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγει· καὶ εἶπεν ἡ γυνή, ἵνα ἀναγάγω
σοι; καὶ εἶπε, Σαμουὴλ ἀναγαγέμοι· τίς λέγει·
καὶ εἶδεν ἡ γυνὴ τὸν Σαμουὴλ, καὶ ἐβόησεν ἡ γυνὴ
φωνῇ μεγάλῃ λέγουσα. ἐρώμβυ πρὸς ἐκεῖνον τὸν ὁσαοῦν ἡμῶν καταβομβήσαντα, καὶ μυ-

εἰα ἐιρηκὼς, ὡς ἄρα Σαμουὴλ, οὐκ ἐν τῷ ἐν ἀδὼ· εἶδεν ἡ γυνὴ Σαμουὴλ, ἡ δι᾽ημαπικὴ φωνὴ τοῦτο ἔφησε. καὶ ἐβόησεν ἡ γυνὴ φωνῇ μεγάλῃ, καὶ εἶπε, μὴ φοβοῦ, πρὸς Σαοὺλ· ἵνα τί παρηνοχλήκασί με, καὶ σὺ εἶ Σαοὺλ; καὶ εἶπεν αὐτῇ ὁ βασιλεύς. τί γάρ ἐστι; μὴ φοβοῦ. τί ἑώρακας; καὶ εἶπεν ἡ γυνὴ πρὸς τὸν Σαοὺλ. Θεοὺς εἶδον ἀναβαίνοντας ἐκ τῆς γῆς. καὶ εἶπεν αὐτῇ. τί τὸ εἶδος αὐτῶν; καὶ εἶπεν αὐτῷ· ἀνὴρ πρεσβύτερος ἀναβαίνων, καὶ αὗτος περιβεβλημένος διπλοΐδα ἔφωδ. λέγει αὐτῷ Σαμουὴλ ὅτι ἐνάντιον ἐκ τοῦ λόγου λέγει, ὑβρισμα. αὗτος γὰρ ὁ Σατανᾶς μεταλλαγμαπίζεται εἰς ἄγγελον φωτός· ὑβρισμα οὖν εἰ καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ μεταλλαγμαπίζονται) ὡς ἄγγελοι δικαιοσύνης· ἀλλά τί ἐστιν, ὃ ἂν εἶδεν ἡ γυνὴ τοῦ Σαμουὴλ; ἀλλὰ γέγραπται, ὅτι ἐγὼ σαὼλ, ὅτι Σαμουὴλ ἐστι, καὶ ἔπεισεν ὅπως προσωπον ὅπως τῷ λαῷ, καὶ προσοίκωσιν· εἶτα πάλιν τὸ πρόσωπον τοῦ γραφέως· καὶ εἶπε Σαμουὴλ πρὸς σαὼλ· ἵνα τί παρώργισάς με τοῦ ἀναγαγεῖν με; εἶπε, φησὶν ἡ γραφὴ, ἤδη πεπλύνει. εἶπε Σαμουὴλ. ἵνα τί παρώργισάς με τοῦ ἀναγαγεῖν με; εἶτα πρὸς τὸν ἀποκείνε) σαὼλ· σφόδρα οἱ ἀλλόφυλοι πολεμοῦσιν ἐν ἐμοὶ, καὶ ὁ θεὸς ἀπέστη ἀπ᾽ ἐμοῦ, καὶ οὐκ ἀπεκρίθη μοι ἔτι, καὶ γε ἐν χειρὶ τῶν προφητῶν, καὶ ἐν τοῖς ἐνυπνίοις οὐκ ἀλεσα, τοῦ δηλῶσαί μοι τί ποιήσω. πάλιν ἡ γραφὴ, οὐκ ἄλλος εἶπεν, ἀλλ᾽ ὅτι αὗτος Σαμουὴλ ἔφη, καὶ ἵνα τί ἐπερώτησάς με; καὶ κύριος ἀπέστη ἀπὸ σου, καὶ ἐγένηθη κατὰ σου, καὶ ἐποίησεν ἄλλον αὐτῷ, ὃν τρόπον ἐλάλησεν ἐν χειρὶ μου· καὶ διαῤῥήξει τὴν βασιλείαν ἐκ χειρός σου· καὶ δαιμόνιον προφητεύει περὶ βασιλείας ἐσχατολογικῆς· τί φησιν ὁ ἑπάστου λόγος; ὁρᾶτε ὅσος ἀγών ἐστιν ἐν τῷ λόγῳ τοῦ θεοῦ, χρείαν ἔχων καὶ ἀκροατῶν δυναμένων ἀξίων ἀκοῦσαι λόγων μεγάλων, καὶ ἀπορρήτων τῶν περὶ τὸν ἐξόδου, ἐπαπορημένων τε τῶν πρώτερων, ὅτε τὸ δεύτερον, σαφῶν ὄντων· ἀλλ᾽ ὁ λόγος ἐπιζητεῖ) λέγω δὲ ὅτι ἀναγκαία καὶ ἡ ἱστορία, καὶ ἡ ἐξέτασις ἡ περὶ αὐτῆς; ἵνα ἴδωμεν τί ἡμᾶς ἔχει μὴ τὸ ἔξοδον· λελάληκεν ἐν χειρὶ μου. καὶ διαῤῥήξει κύριος τὴν βασιλείαν ἐκ χειρός σου, καὶ δώσει αὐτὴν τῷ πλησίον σου τῷ δαυὶδ· δαιμόνιον ὃ δεῖ) εἰδέναι τὴν βασιλείαν δαυὶδ, τὴν ὑπὸ τοῦ κυρίου χειροτονηθεῖσαν· καθότι; οὐκ ἤκουσας τῆς φωνῆς τοῦ κυρίου; οὐκ ἐπέπεισται ὀργὴ θυμοῦ αὐτοῦ ἐν ἀμαλήκ· ταῦτα οὐκ ἔστι ῥήματα θεοῦ; οὐκ ἔστιν ἀληθῆ; ἀληθῶς γὰρ οὐκ ἐπέπεισε τὸ θέλημα κυρίου σαὼλ. ἀλλὰ περίεπται τὸ βασιλέα ἀμαλὴκ ζῶντα, ἐφ᾽ ᾧ καὶ περὶ τοῦ κοιμήσεως αὐτοῦ, καὶ ὅτι τὸ ἐξόδου ἀνείδισε Σαμουὴλ τῷ σαὼλ· καὶ διὰ τοῦτο τὸ ῥῆμα τοῦτο

Abus, immodicáque verborum copia Samuelem apud inferos non fuisse contendit. *Vidit mulier Samuelem*, narrans vox dixit, *& clamavit mulier voce magna, & dixit ad Saülem: Ne timeas: vt quid decepisti me, & tu es Saül? Et dixit ei Rex, Quid id est? ne timeas. Quid vidisti? Et dixit mulier ad Saul: Deos vidi ascendentes è terra. Et dixit ad eam: Quæ est forma illorum? Et dixit illi: Vir senior ascendens, & hic senior diploïde Ephod indutus.* Fatetur eam vidisse & vestem sacerdotalem. Novi oppositum dicere, quod mirum non est. Ipse quippe Satanas transformat se in Angelum lucis. Quare magnum non est, si & illius ministri in ministros justitiæ commutantur. Sed quid id est, quod Samuelis esse mulier cognovit? Sed scriptū est Saülem cognovisse illum fuisse Samuelem, *Et procubuit in faciem suam super terram, & adoravit.* Rursus item Scripturæ Auctor: *Et dixit Samuel ad Saülem: Vt quid perturbasti me faciēdo ascendere? Dixit*, inquit Scriptura, iam credere opus est: *Dixit Samuel: Vt quid iram excitasti me, faciendo me ascendere?* Respondet deinde Saul: *Valde alienigenæ pugnant in me. Et Deus discessit à me, & non respondit mihi vltrà, licèt ipsum in manibus Prophetarum, & in somniis invocaverim, ad notificandum mihi quid faciam.* Iterum Scriptura, nec alius dixit, ipsum Samuelem dixisse: *Vt quid interrogas me, & Dominus discessit à te, & factus est contra te, & fecit alium sibi, sicut locutus est in manu mea. Et abscindet regnum de manu tua.* Dæmonium de Israëlitico regno vaticinatur. Quid ad hæc, qui contrarium afferunt? Videtis quodnam certamen sit in verbis Domini, quæ auditoribus indigent, qui magna, & ineffabilia possint intelligere de exitu ex hac vita, cùm prima in dubium controuertantur, & secunda manifesta non sint. Sed sermo adhuc in examine est. Dico verò necessariam esse & historiam, & illius examen, vt quid nos post vitæ huius exitum expectat, videamus. *Locutus est in manu mea, & abscindet Dominus regnum de manu tua, & dabit illud proximo tuo Davïd.* Dæmonium verò regnum David nequit habere compertum, quod à Deo decretum erat. Quidni? Nònne vocem Domini intellexisti? *Non fecit indignationem iræ suæ in Amalec.* Nónne hæc sunt verba Domini? Nónne vera sunt? verè quidem voluntatem Domini Saül executus non est: sed Regem Amalec vivum conservabat, propter quem & antequam quiesceret, & in exitu ipso Samuel Saüli exprobrauit: *Et propter hoc verbū*

1. Reg. 28. 12, 13.

2. Cor. 11. 14.

1. Reg. 28. 14.

1. Reg. 28. 16, 17.

1. Reg. 28. 18.

1. Reg. 15. 28,

hoc fecit Dominus in die hac. Et tradet Dominus ipſum Iſraël in manu alienigenarũ. De vniverſo Dei populo Dæmoniũ poteſt vaticinãri Dominum traditurũ Iſraël? *Et tabernaculum ipſum Iſraël tradet Dominus in manu alienigenarum. Et tu Saül cras accelera, tu, & filius tuus mecũ.* Et illud Dæmonium ſcire poteſt, Regem ſcilicet chriſmate prophetico declaratum; Saülem cras è vita migraturum; & filios illius vnà cum eo? *Cras tu, & filij tui mecum.* His ſuperiùs ſcripta confirmantur vera eſſe, & in vitam evocatum fuiſſe Samuelem. Quid igitur hîc ventriloqua operatur? Quid in eductione animæ juſtiventriloqua agit? Qui primæ ſententiæ eſt evitavit ne præ tot aliis & novum certamen inire cogeretur: circa quæſtionem hujus loci reſpondet; non eſt Samuel, Dæmon mentitur, cùm ipſa Scriptura mentiri non poſſit: verba verò Scripturæ ſunt: non à Dæmone, ſed ab illius auctore ſunt prolata: *Et vidit mulier Samuelem.* Dixit Saül, quæ locutus fuerat Samuel. Quanam igitur ratione, quæ in hoc loco de ventriloqua dubitantur, ſolventur? Iam audio quæ à primæ illius ſententiæ auctore priùs dicta ſunt: Samuel apud inferos? &c. Vtrum reſpondeat ad interrogata: quis major, Samuel, an Ieſus Chriſtus? quis major, Prophetæ, an Ieſus Chriſtus? quis maior, Abraham, an Ieſus Chriſtus? Sanè hîc nemo eorum, qui vel vna vice tantum ſcire potuit Ieſum Chriſtum eſſe, qui à Prophetis prænunciatus eſt, audebit dicere Chriſtum non eſſe majorem Prophetis. Cùm itaque Chriſtum majorem fateberis; Chriſtúſne apud inferos? nónne illuc pervenit? Nónne verum eſt quod in Pſalmis dicitur, & ab Apoſtolis in Actibus interpretatur, Salvatorem ad inferos deſcendiſſe? Quod in Pſalmo decimo quinto legitur ad ipſum referri ſcriptum eſt: *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis juſtum tuum videre corruptionem.* Si deinceps reſpondebit, Chriſtum ad inferos deſcendiſſe: quid acturus? victurúſne, an à morte vincendus? Deſcendit ad illa loca, non tanquam ſervus eorum, qui ibi erant, ſed tanquam Dominus decertaturus, vt priùs dicebamus, dũ Pſalmũ vigeſimũ primũ explicaremus: *Circumdederunt me vituli multi, tauri pingues obſederunt me. Aperuerunt ſuper me os ſuum, ſicut leo rapiens, & rugiens. Diſperſa ſunt omnia oſſa mea.* Sanè recordamur diuinarum literarum, namque hæc in Pſalmo vigeſimo primo ſcripta eſſe memi-

1. Reg. 28. 19.

Pſal. 15. 10.

Act. 2. 31.

Pſal. 21. 19. 13.

Ἐποίησε κύριος ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ· καὶ δώσει κύριος καὶ γε τὴν παρεμβολὴν ἐν χειρὶ ἀλλοφύλων· πλὴν ὅλου λαοῦ θεοῦ δυνάμει δαιμόνιον προφητεῦσαι ὅτι κύριος μέλλει παραδιδόναι τὸν ἰσραὴλ; καίγε πῶς παρεμβολὴν ἰσραὴλ παραδώσει κύριος αὐτὸν ἐν χειρὶ ἀλλοφύλων· Τὸ αὔριον ἢ σαοὺλ ἄριστον, καὶ σὺ, καὶ οἱ υἱός σου μετ' ἐμοῦ· καὶ ἔτι δυνάμει) εἰδέναι δαιμόνιον, βασιλέα χειροτονηθέντα μὴ χρίσματος προφητικοῦ, ὅτι ἄριστον ἤμελλεν ἐξελεύσεσθαι ὁ σαοὺλ τὸν βίον, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ; ἄριστον σὺ, καὶ οἱ υἱοί σου μετ' ἐμοῦ· ταῦτα μὲν οὖν, * ὅτι δὲ οὐκ ἔστι ψευδῆ τὰ ἄνω γεγραμμένα, καὶ ὅτι Σαμουὴλ ἐστιν ὁ ἀναβεβηκώς· τί οὖν ποιεῖ ἐγγαστρίμυθος ἐνταῦθα; τί ποιεῖ ἐγγαστρίμυθος περὶ τὴν ἀναγωγὴν τῆς ψυχῆς τοῦ δικαίου; ἐκεῖνος ἔφυγε τὸ προφητικὸν λόγον * εἰπών· ἵνα μὴ ἀγῶνα ἔχειν δυνηθῇ καὶ πόσους ἄλλα, καθ' ὃν τρόπον ζητεῖται νῦν, καὶ λέγω· οὐκ ἔστι Σαμουὴλ, φαύλης) τὸ δαιμόνιον, ἐπεὶ δυνάμει) φαύλης ἡ γραφή· Τὸ ὄρημα τοῦ γραφῆς ἐστιν. οὐκ ἔστιν ὁ προφήτης τοῦ δαιμονίου αὐτοῦ, ἀλλ' οὐ προφήτης αὐτοῦ· καὶ εἶδεν ἡ γυνὴ τὸν Σαμουὴλ, εἶπε σαοὺλ τὰ λελαλημένα * ὑπὸ τοῦ Σαμουὴλ· πῶς οὖν νοήσωμεν τὰ τοῦ ἐγγαστριμύθου φανέντα τὰ καθ' ὅτι; πιθανόμεθα τοῦ προειρηκότος τὰ προφητικὰ Σαμουὴλ ἐν ᾅδου· καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ ἀπαντήσαντα πρὸς τὸ ἐπηρωτημένον· πῶς μείζων, Σαμουὴλ, ἢ ἰησοῦς ὁ χριστός; πῶς μείζων, οἱ προφῆται, ἢ ἰησοῦς ὁ χριστός; πῶς μείζων, ἀβραάμ, ἢ ἰησοῦς ὁ χριστός; ἐνταῦθα δ' ἁρπάσωμεν τὴν ἅπαξ θαυμαζόντων τὸν κύριον εἰδέναι ἰησοῦν χριστὸν τὸν ὑπὸ τῶν προφητῶν προκηρυχθέντα εἶ), εἰπεῖν ὅτι μείζων οὐκ ἔστιν ὁ χριστὸς τῶν προφητῶν· ὅταν οὖν ὁμολογήσῃς ὅτι ἰησοῦς χριστὸς μείζων ἐστίν, χριστὸς ἐν ᾅδου; ἦλθε γάρ που ἐκεῖ; οὐκ ἔστιν ἀληθὲς τὸ εἰρημένον ἐν ψαλμοῖς ἐραλιωθὲν ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ἐν τῇ προφητείᾳ αὐτῶν περὶ τῆς τοῦ σωτῆρος ἐν ᾅδου καταβάσεως; γέγραπται ὅτι ἐπ' αὐτῷ φέρε) τὸ ἐν πάντες καὶ δεκάτῳ ψαλμῷ· ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδου, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν· εἶπε μὴν τοῦτο ἐπὶ ἀπαρχὴν) ὅτι χριστὸς ἐν ᾅδου κατέβη καὶ, τί ποιεῖς; νικήσων, ἢ νικηθησόμενος ὑπὸ τοῦ θανάτου; καὶ κατελήλυθεν εἰς τὰ χωρία ἐκεῖνα, οὐχ ὡς δοῦλος τοῦ ἐκεῖ, ἀλλ' ὡς δεσπότης παλαίσων, ὡς προείπομεν ἐξηγούμενοι τὸν ψαλμὸν καὶ· περιεκύκλωσάν με μάχοι πολλοὶ, ταῦροι πίονες περιέσχόν με. ὠμοίωσαν ἐπ' ἐμὲ τὸ στόμα αὐτῶν, ὡς λέων ἁρπάζων καὶ ὠρυόμενος. διεσκορπίσθη τὰ ὀστᾶ μου· μεμνήμεθα εἶναι μεμνήμεθα τῶν ἱερῶν γεγραμμένων. μέμνηται δὲ αὐτοῦ εἰρημένων εἰς τὸν καὶ ψαλμόν· ἤκουσε δὲ σω-

τὴρ

* X. δυνάμει

* X. λόγον ἐπὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως

* X. ταῦτα

τὴρ καταλήλυθε σώσων · καταλήλυθεν οὐκεῖ
πεζκηρυχθεὶς ὑπὸ τ̃ πεζφητ̃ν, ἢ ὄ; ἀλλ'
ἐνταῦτε μὴν περοεκηρύχθη ὑπὸ τ̃ προφητ̃ν.
ἀλλαχ̃ δ' κατέρχε) ὁ Μωσ̃ προφητ̃ν· καὶ μω-
σ̃ς αὖθ' κηρύσσ' ὀπτιδημήσοντα πᾶ γ̃ν τ̃ν
ἀνθρώπων. ὥτε λέγεται καλ̃ς ὑπὸ τ̃ κυ-
ρίε, κ̃ σωτ̃ρος ἡμ̃ν· εἰ ὄπιστεύετε Μωσ̃, ὄπι-
στεύετε ἂν ἐμοί, πεὶ γὰρ ἐμ̃ ἐκεῖνος ἔγραψεν.
εἰ δὲ τοῖς ἐκείν γράμμασιν ὐ πιστεύετε, πᾶς
τοῖς ἐμοῖς ῥήμασι πιστεύσετε; κ̃ ὀπτιδεδιμηκε
τότε πᾶ βίᾳ χριστὸς, κ̃ προκηρύσσ) χριστὸς
ὀπτιδημ̃ν τότε πᾶ βίᾳ· εἰ δὲ Μωσ̃ς προφη-
τεύει αὐτ̃ν ἐνθάδε, ὃ θέλεις αὐτ̃ν κἀκεῖ καλεσε-
ῖκέναι, ἵνα πεζφητεύσῃ χριστὸν ἐλεύσεσθαι;
τί γ̃; Μωσ̃ς μὴ, οἱ γ̃ ἐξ̃ς πεζφῆται ὐχί; Σα-
μουὴλ γ̃ ὐχί; τί ἄτοπόν ἐστι τ̃ς ἰατ̃ς πρὸς κάλεσαι-
νθ πεὸς τὸς κακ̃ς ἐχρτας; τί γ̃ ἄτοπόν ἐστι
ἵνα κ̃ ὁ ἀρχιατρὸς καλεσ̃ πεὸς τοὺς κακ̃ς
ἐχρτας; σκεῖνοι ἰατροὶ μὴν ἦσαν πολλοὶ, ὁ γ̃ κύ-
ριός μ κ̃ σωτ̃ρ ἀρχιατρός ἐστι· κ̃ γὰρ τὴν ἔνδον
ὀπτιμίαν, ἣν ὐ δύναται) ὑπὸ ἄλλων ἰαθ̃ναι πρεσβύ-
θεώαν, αὖθις ἰαθ̃ναι. ἢ πὸς σὺκ ἴσμεν ὑπ'
ὐδενὸς ἰαθ̃ναι πρεσβύτερα τ̃ ἰατρ̃ν, χριστὸς ἰησ̃ς
αὐτὸν ἰαθ̃ναι πρεσβύει· μὴ φοβ̃· μὴ ταμεύ̃· ἰησ̃ς
εἰς ᾅδου γέγονε, κ̃ οἱ πεζφῆται πεὶ αὐτ̃, καὶ
πεζκηρύσσει γ̃ χριστ̃ τ̃ ὀπτιδημίαν· εἶπα κ̃
ἄλλο τι θέλω εἰπεῖν ἀπ' αὐτ̃ς τ̃ γεγραφ̃ς. Σα-
μουὴλ ἀναβαίνει, καὶ ἰδ̃ Σαοὺλ λέγει ἐωρακέ-
ναι ψυχὰν· ὃ λέγ̃ ἐωρακέναι αἴ. θρωπον. ἔπαι-
ξε δ̃τον ὃν εἶδε· τίνα ὁρ̃; θεὸς, φησὶν, ἐγὼ
εἶδον, θεὸς ἀναβαίνοντας ἀπὸ τ̃ γ̃ς· καὶ τότε
Σαμουὴλ γ̃ μόνος ἀναβέβηκε καὶ τοτε προφητεύ-
σων πᾶ Σαοὺλ· ἀλλ' εἰκὸς ὥσπερ ἐν τοῦτο· μ̃
ὁσίᾳ ὁσιωθ̃ναι. καὶ μ̃ ἀνδρὸς ἀθῴᾳ ἀθῷος ἔσῃ.
καὶ μ̃ σκληκτ̃ σκληκτὸς ἔσῃ. καὶ εἰσὶν ἐν-
ταῦτα ἀφωρισμένα ἀγίων μ̃ ἁγίων. ὐχὶ γ̃
ἁγίων μ̃ ἁμαρτωλ̃ν· κ̃ εἰ ἄρα πόλε ἐστὶ τ̃
ἁγίων ἀφωρισμέν μ̃ τ̃ ἁμαρτωλ̃ν, ὥσπερ
γ̃ τὸς ἁμ̃ρτωλὸς σῶσαι. ὅτω ταῦτα καὶ ἀνα-
βαίνοντα πᾶ Σαμουὴλ συναναβεβ̃κασιν, ἵνα
ἅγιαι ψυχαὶ ἄλλων προφητ̃ν· ταῦτα ζητ̃σις, οἱ
ἄγγελοι ἦσαν ὅτι τ̃ πνευμάτων αὐτ̃ν; ὁ προ-
φήτης λέγ̃· ἄγγελος ὁ λαλ̃ν ἐν ἐμοί· ἢ ἄγγε-
λοι ἦσαν μ̃ πνευμάτων συναναβεβ̃κότες, κ̃
πάντα * πληροῦσθαι τ̃ θεομάχων σωτηρίας; κ̃
πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα εἰς ἀφ-
ηγησιν ἀποστελλόμενα ἀφ' τ̃ς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν· τί φοβ̃ εἰπεῖν, ὅτι πᾶς τό-
πος χρήζει ἰησ̃ χριστ̃. ὐδὲ γὰρ χριστ̃ μὴν χρήζει τ̃ πεζφητ̃ν, ὁ χρίζων δ' χριστ̃. ὐδὲ
γὰρ χριστ̃ μὴν χρήζει, τ̃ ὑπερπίζόντων χριστ̃ παρουσίαν καὶ ὀπτιδημίαν δ' χρήζει· καὶ
ἰωάννης, δ μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικ̃ν ὐδεὶς ἰῶ, κατὰ πᾶν τὴν σωτ̃ρος ἡμ̃ν μαρτυρίαν

A ni. Igitur Salvator descendit, vt liberaret, descenditne illuc prænunciatus à Prophetis, an non? At hic quidem à Prophetis prænunciatus est; aliò verò descendit non per Prophetas? Moyses item ipsum prænunciat pro genere humano adventurum, ita vt rectè à Domino & Salvatore nostro dicatur: *Si crederetis Moysi, crederetis & mihi: de me enim ille scripsit. Si scriptis illius non creditis, quomodo verbis meis credetis?* Et venit in hanc vitam Christus, & prænuntiatur Christus in hanc vitam adveniens. Si Moyses de illo hîc prænunciat; non vis & ipsum illuc descendisse, vt Christum prædiceret eò migraturum? Quid porrò? Moyses id egit: reliqui Prophetæ non item? Nónne Samuel? Quidnam absurdi est, medicos ad malè se habentes descendere? Quid absurdi est principem medicorum ad ægrotantes descendere? Illi medici quidem erant, & sanè multi: at Dominus meus & Salvator princeps eorum est. Etenim internum desiderium, quod non potest ab alijs curari, curat ipse: quod à nemine potuit medicorum sanari, sanatur à Christo Iesu. Ne timeas. Ne mireris. Christus in infernum descendit, & ante eum Prophetæ, qui eius adventum prædicebant. Addam præterea & aliud nescio quid ex ipsa Scriptura. Samuel ascendit; & ecce Saül dicit se vidisse animam: non dicit hominem se vidisse. Timuit quem vidit: at quem vidit? *Deos*, inquit, *ego vidi, Deos ascendentes è terra.* Et fortasse tunc non solus ascendit Samuel Saüli vaticinaturus. Sed consentaneum est, quemadmodū hîc: *Cum Sancto sanctus eris; & cum homine innocente innocens eris; & cum electo electus eris*: sùntque hic sanctorum cum sanctis consuetudines; at non sanctorum cum præuaricatoribus: & si quandoq; fieri possit, vt sanctorum vnà cum peccatoribus cōsuetudo sit, vt peccatores salventur. Fortasse hac ratione vnà cū Samuele ascendente ascenderunt etiam aliorum Prophetarum animæ sanctæ. Forsan quæres, an fuerint Angeli super spiritibus eorum. Propheta dicit: *Angelus qui loquitur in me.* Vel Angeli erant, qui vnà cum spiritibus ascenderunt, omniáque ad egentium salutem complentes: *Omnes sunt spiritus ministrantes, qui in ministerium propter futuros hæredes salutis mittuntur.* Quid times dicere, omnem locum Iesu Christo indigere? Neque verò, qui Christo indiget, Prophetis, iisque qui Christi præsentiā, & adventum præparant, non indiget. Et Ioānes sanè, quo maior inter natos mulierū,

1.Reg. 28, 13

Psal. 17, 26.

Zach. 2, 8

Et Heb. 1, 14.

* Π. πλη-ρωθῆς

Matth. 11. 11. Christo ipso teste, nemo fuit: *Maior inter natos mulierum Ioanne Baptista nullus fuit*: neque timeas id affirmare: descendit ad inferos prænuncians Dominum, vt illum descensurum prædiceret. Propterea dum in custodia esset, ac sibi exitum interitúmque imminere conspiceret, missis duobus discipulis, quærebat, nō: *Tu es qui venturus es?* sciebat enim; sed: *Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* Gloriam illius compertam habuit; de mira eius vi plurima locutus fuit, primúsque illi testimonium exhibuit: *Qui post me venit, ante me factus est.* Vidit illius gloriam, *gloriam quasi vnigeniti à Patre, pleni gratiæ & veritatis.* Hæc cùm de Christo vidisset, piget credere, dubius hæret, nec fatetur: Dicite ipsi, tu es Christus. Quæ cùm non intellexissent nonnulli, asseverarunt Ioannem tantum ac talem, Christum non noviſſe, sed ab eo discessisse Spiritum sanctum. Sed sciebat illum, cui antequam nasceretur testimonium perhibuit, & pro quo saltavit, dum ad ipsum Maria accederet, vt de illo testimonium fecit mater eius illis verbis: *Ecce enim vt facta est vox salutationis in auribus meis, exilivit in gaudio infans in vtero meo.* Hic itaque Ioannes, qui ante nativitatem exilivit; qui dixit: *Hic est de quo ego dixi, Qui post me venit ante me factus est*: & *Qui misit me, dixit mihi, Super quem videris Spiritum descendentem, & manentem, ipse est filius Dei.* hic, inquiunt, nondum noverat Christum in ventre. Noverat quippe illum. Simile quid Petro passus est propter gloriæ exuperantiam. Quodnam illud est? Hic magnum quid de Christo sciebat. Quis sum; *Quem me dicunt filij hominum esse?* Hic, ait, dicit hoc. Tu verò quid? *Tu es Christus filius Dei vivi.* Propterea beatus enunciatur. Quoniam *caro, & sanguis non revelavit illi, sed Pater qui in cœlis est.* Cū igitur grandia de Christo audisset, & grandia concepisset, auxilium in semet non admisit: *Ecce ascendimus in Hierusalem, & perficientur.* Et: *Oportet filium hominis multa pati, & reprobari à Principibus Sacerdotum, & Sacerdotibus, & occidi, & tertio die resurgere.* Propitius, inquit, *sis tibi Domine.* Maxima de Christo noverat; quod humilius erat de eo noluit admittere. Similem mihi animo pinge Ioannem, dum in custodia erat: grandia de Christo apprehenderat; vidit cœlos apertos; vidit Spiritum sanctum super Salvatorem descendentem, manentémque super eum. Similem gloriam dum videt, hæret dubius, fortasse etiam non credebat, an sic

Matth. 11. 3.

Ioan. 1. 15.

Ioan. 1, 14.

Luc. 1, 44.

Ioan. 1, 31.

Ioan. 1, 33

Matth. 16, 13.

Luc 18, 31.

Luc. 9, 21.

Matt. 16, 22

A λέγοντος, μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν ἰωάνης τῦ βαπτιςτῦ οὐδεὶς ἐςτιν· μὴ φοβῦ λέγειν ὅτι εἰς ᾅδου καταβέβηκε προκηρύσσων τ κύριον, ἵνα προείπῃ αὐτῶν κατελθυσόμενον· ᾀ τοῦτο ὅτε ἐν τῇ φυλακῇ, καὶ ἤδη πῶς ἔξοδον πῶ ὑπεκειμένῳ αὐτῷ, πέμψας δύο τ μαθητῶν ἐπυθάνετο, ᾐει· σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος; ἢ ἄλλον προσδοκῶμεν; εἶδεν αὖ τ δόξαν, ἐλάλησε πολλὰ περὶ τ θαυμασιότητος αὐτῦ. ἐμαρτύρησεν αὐτῷ πρῶτος· ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ἔμπροσθέν μου γέγονεν· εἶδεν αὐτῦ πῶ δόξαν, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας· πλικοῦτα ἰδὼν περὶ χριςτῦ, ὀκνεῖ πιςτεῦσαι, ἀμφιβάλλει, καὶ λέγει, εἰπατε αὐτῷ. σὺ εἶ ὁ χριςτός, νῶν· μὴ νόησαντες γάρ τινες τ εἰρημένα λέγουσιν, ἰωάνης ὁ τηλικοῦτος οὐκ ἤδει χριςτόν, ἀλλ' ἀπίςει ἀπ' αὐτῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ ἤδειν τοῦτον, ᾧ ἐμαρτύρησε περὶ ἐλεύσεως, καὶ ἐφ' ᾧ ἐσκίρτησεν, ὥϊκει ἦλθε καὶ ἡ μαρία πρὸς αὐτῦς, ὡς ἐμαρτύρησεν, αὐτῷ ἡ μήτηρ αὐτῦ λέγουσα· ἰδοὺ γὰρ ὡς ἐγένετο ἡ φωνὴ τ ἀσπασμῦ σου εἰς τὰ ὦτά μου, ἐσκίρτησεν ἐν ἀγαλλιάσει τὸ βρέφος ἐν τῇ κοιλίᾳ μου· οὕτως οὖν ὁ σκιρτήσας πρὸ γενέσεως, ἰωάνης ὁ εἰπών· ὅτι ἐςὶ καὶ ἐγὼ εἶπον, ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἔμπροσθέν μου γέγονε· καὶ ὁ πέμψας εἶπέ μοι· ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ πνεῦμα καταβαῖνον, καὶ μένον, ὅτι ἐςὶν ὁ υἱὸς τ θεῦ. ὅτι, φασίν, οὐκέτι ἤδη ἱστῶν χριςτὸν ἐν κοιλίᾳ· ἤδει γὰρ ἀλλ', ἀλλὰ δι' ὑπερβολὴν δόξης ὅμοιόν τι πῶ πέπονθε πεποίηκε. τί ὅμοιον; οὗτος μέγα τί ἤδη περὶ τ χριςτῦ· τίς εἰμι; τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι; ὁ δέ, πόσε· σὺ δὲ τί; σὺ εἶ ὁ χριςτὸς ὁ υἱὸς τ θεῦ τ ζῶντος, ἐν ᾧ καὶ μακαρίζει, ὅτι ἐκ σαρκὸς καὶ αἵματος οὐκ ἀπεκάλυψεν αὐτῷ, ἀλλ' ὁ πατὴρ ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ἐπεὶ οὖν μεγάλα ἤκουσε περὶ χριςτῦ, καὶ μεγάλα ἀπελάμβανε, καὶ δ παρεδίξατο πῶ βοήθειαν τ πρὸς αὐτόν· ἰδοὺ ἀναβαίνομεν εἰς ἱερουσαλήμ, καὶ τελειωθήσεται. καί· δεῖ τὸν υἱὸν τ ἀνθρώπου πολλὰ παθεῖν, καὶ ἀποδοκιμασθῆναι ἀπὸ τῶν ἀρχιερέων, καὶ πρεσβυτέρων, καὶ ἀποκτανθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναςῆναι· φησὶν· ἵλεώς σοι κύριε· μεγάλα ἤδει περὶ χριςτῦ. οὐκ ἠνέσχετο πρὸς δίξαι τὸ παράνομον περὶ αὐτῦ· τοιοῦτόν τινα μοι

νοεῖ καὶ τ ἰωάνην ἐν φυλακῇ· ἰδὼ μεγάλα εἰδὼς περὶ χριςτῦ. εἶδεν οὐρανὸς ἀνεῳγότας. εἶδε πνεῦμα ἅγιον ἐξ οὐρανῦ καταρχόμενον ὅτι τ σωτῆρα, καὶ μένον ἐπ' αὐτῶν· ἰδὼν πῶ πλικαύτην δόξαν ἀμφέβαλλε, καὶ ἴσως ἠπίςει· διὸ ὅτις ἔνδοξος καὶ μέχρις ἅδου, καὶ μέχρι τ ἀοὐσου κατελθοῦσ). ᾀ ὅτι ἔλεγε· σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἄλλον προσδοκῶμεν; καὶ παρεξέ-

ελιω, ὃδε ἐπιλησόμιαι τῆ προχειμένῃ, ἀλλὰ A glorificatus vsque ad inferos, & abyssum
τῆτο ἠλεγεν καθασκευάσαι, ὅτι εἰ πάντες εἰς ipsum descenderet, quapropter dicebat:
ᾅδην καθεβέβηκαν προ τῆ χειρῖ, προέδρομοι *Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* Matt. 11. 3.
χειρῖ τοῖ προφῆται χειρῖ. ὅτω καὶ Σαμυὴλ Non egressus sum à proposito, neque mate-
ἐκεῖ καθεβέβηκεν, ἡ γὰρ ἁπλᾶς, ἀλλ' ὡς ἅγιος riæ, quæ mihi præ manibus est, oblitus sum.
ὅπως ἐαν ἦ ὁ ἅγιος, ἔστιν ὁ ἅγιος. μὴ πᾶς χειρῖς; Illud probare nobis in animo est, si omnes
ἐκ ἔστι χειρῖς ἐστιν, ἐπεὶ ἐν ᾅδῃ ποτὲ ἦν· ἐκ qui ante Christū in infernum descenderunt,
ἔστι ἦν ὡς θεῦ, ἐπεὶ ἐν τῷ καταχθονίῳ γε- præcursores Christi, atque Prophetæ fuére;
νόμην) τόπῳ, ἵνα πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐν τῷ ὀνό- pari ratione & Samuelem eò descendisse,
ματι ἰησοῦ χειρῖ, ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ non simpliciter, sed vt sanctum; vbi si est
καταχθονίων· ὅτως χειρῖς ἦν, καὶ κατὼ ὢν ἵνα B sanctus, sanctus omnino est. Nónne id etiam
ὅτως εἴπω ἐν τῷ κατω τόπῳ ὢν, προαιρέσι de Christo affirmamus? Annon Christus
ἄνω ἦν· ὅτω καὶ οἱ προφῆται, καὶ Σαμυὴλ, καὶ erat, licèt aliquando apud inferos fuerit?
καθεβῶσιν ὅπως αἱ ψυχαὶ αἱ κάτω, κάτω δυνα- Annon fuit filius Dei, licèt in subterraneis
ται εἶ) τόπῳ, ἃ κάτω δὲ εἰσι τῇ προαιρέσι· degeret locis? *Vt omne genu flectteretur in no-* Philipp. 2.
πιθανόμεθα ὃ, ἐπροφήτευε ταῦτα ἐφ' ἑαυτοῖ; *mine Iesu, cœlestium, terrestrium, & infer-* 10.
ἐγὼ ὃ δύναμαι διδόναι δαιμονίῳ τηλικαύτην *norum.* Non aliter Christus erat, licèt infe-
δύναμιν, ὅτι προφητεύσῃ ἐπὶ Σαὺλ Σαμυὴλ, riùs esset, vt sic dicam, & si in inferiori lo-
καὶ τῷ λαῷ θεῦ, καὶ προφητεύσῃ ἐπὶ βα- co ageret, voluntate superiùs erat. Eodem
σιλείας δαυὶδ, ὅτι μέλλει βασιλεύειν· εἶσιν pacto & Prophetæ, & Samuel, quamvis eò
οἱ ταῦτα λέγοντες τὰ τῆ ἀληθείας ἢ κατὰ τὸ- C descendant, vbi sunt animæ quæ in infernis,
πον, ἐκ ἐνθύμησι ποιᾶσαι πῶς ἂν καὶ ἄλλος loco quidem inferiùs sunt; at non inferiùs
ἠθέλησε σωτηρίας τῆ κακῶς ἐχόντων, εἰς τὸ sunt voluntate. Et certò persuasum habeo
τόπον τῆ κακῶς ἐχόντων ἰατροὶ ἠθέλησαν, εἰς illos super cælestia prophetasse. At ego nus-
τοὺς τόπους τῆ καμνόντων σφακιωτῶν, καὶ εἰ- quam dæmoni similem potentiam conce-
σίτασαι ὅπως αἱ δυσωδίαι τῆ τραυμάτων αὐτῶν. dam. Nam Samuel de Saüle, & populo Dei,
τῆτο ταυτοβάλλῃ ἡ ἰατρικὴ φιλανθρωπία· ὅτω & regno David, David scilicet regna-
turum vaticinatur. Qui contrarium sen-
* Κ. παρὰ τῆτο ταυτοέβλητε τῷ σωτῆρι ὁ λόγος * κατὰ tiunt, veritatem, quæ in eo loco est, con-
τοῖς προφήτας καὶ εὐδαίδε ἐλθεῖν, καὶ εἰς ᾅδην firmare se non posse animadvertent. Sed
καθελθῶσι· καὶ τοῦτο ὃ προσθετέον τῷ λόγῳ. quanam ratione Sanctus pro salute malè se
ὅτι Σαμυὴλ προφήτης ἦν, καὶ ἐξελθόντος D habentium, in locum vbi permanent devene-
ἀπέστη ἀπ' αὐτᾶ ἡ προφητία· ἐκ ἄρα ἀλη- niet? In loca militum ægrotantium medici
θεύει ὁ λέγων ἀπόστολος· ἄρτι προφητεύω ἐκ gressum dirigant: introëant vbi fœtor vlce-
μέρος, καὶ ἐκ μέρος γινώσκω, ὅταν ὃ ἔλθῃ τὸ rum eorum malè olet. Hoc suggerit medi-
τέλειον, καὶ τότε τὸ ἐκ μέρος καταργηθήσε)· corum in homines amor. Sic & Propheticus
ἐκοῦν τὸ τέλειον μᾶ τῆ βίᾳ ἐστίν. καὶ εἴ τι προ- sermo Salvatori suasit, vt eò veniret, descen-
εφήτευσεν ἡσαΐας, ἐκ μέρος προεφήτευσε derétque in infernum. Illud item orationi
μᾶ πάσης παῤῥησίας· μεμαρτύρη) ὃ τὰ ἐν- addendum: Samuel Propheta fuit, eóque
ταῦθα ὁ δαυὶδ περὶ τὸ τέλειον τῆ προφητείας· mortuo prophetia ab illo discessit. Annon
ἐκ ἀπέλαβεν χάριν τὴν χάριν προφητι- vera dicit Apostolus? *Ex parte prophetо ex parte* 1. Cor. 13. 9.
κὴν Σαμυὴλ. ὁ ὃ νῶς μᾶ ἄκαρπός ἐστι· καὶ E *cognosco: cùm verò consummatio venerit,*
ὅτι ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖ ὁ γλώσσῃ λαλῶν· *tunc quod ex parte est etiam evacuabitur.* Con-
καὶ γὰρ λέγει ὁ παῦλος, ὅτι ἐκκλησίαν οἰκοδο- summatio itaque post hujus vitæ finem est.
μεῖ ὁ προφητεύων, αὐταῖς λέξεσι λέγων· εἰ Et quicquid Isaïas prophetavit, ex parte
δὲ προφητεύων ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖ, εἶχε cum omni libertate vaticinatus est, testatúsque
χάριν προφητικήν. ὃ γὰρ ἀπολωλεκὴ αὐτὴν est hæc omnia de prophetiæ cōsummatione
* Κ. ἁμαρ- μὲν* ἁμαρτήσας· μόνος γὰρ ἀπόλυσι χάριν David: non recepit igitur gratiam pro-
τήσας προφητικήν, ὃς μᾶ τὸ προφητεῦσαι πεπλή- pheticam Samuel. At intellectus meus sine 1. Cor. 14. 14.
κτεν αἰσχύνῃ τῆ πνεύματος τῆ ἁγίᾳ, ὡς ἐγ- fructu est: & quòd Ecclesiam ædificat, qui 1. Cor. 14. 4.
καταλιπεῖν αὐτὸν, καὶ φυγεῖν ἀπὸ τῆ ἡγεμονικῆ αὐτᾶ· ὅπερ ἐφοβεῖτο ποτὲ καὶ μᾶ τὴν ἁμαρτίαν lingua loquitur. Et Paulus ipse affirmat
prophetantem Ecclesiam ædificare his ijs-
dem verbis. Porrò si prophetans Ecclesiam
ædificat, vtique gratiam propheticam ha-
bet, neque enim ipsam amisit. Solus quip-
pe gratiam propheticam amittit, qui post-
quam prophetárit indigna Spiritu sancto
operátur; ita vt ipsum Spiritus deserat,
fugiátque ab eius principe animæ facula-
te. Quod timebat tunc post peccatum Da-

Psal.50.13. vid, dicebátque: *Et Spiritum sanctum tuum ne auferas à me.* Itaque si Spiritus sanctus prophetat: cuinam? Angelis? at: *Non opus est medico benè, sed malè habentibus.* Quinam eius Prophetiam excipiunt? neque enim frustrà est gratia prophetica; neque vllum charisma eorum quæ in Sancto sunt frustrà est. Gratia itaque prophetica mortuorum animæ, audaciter dicam, indigebant. Sed hic quidem necessarius est Propheta Israël, & qui dormit, discessítque ex hac vita, indigebat Prophetis, vt alia ratione ipsi Christi adventum vaticinarentur. Ante Domini mei Iesu Christi adventum nemini datum erat vbi lignum vitæ erat prætergredi, præscriptáque transgredi, cùm illa via Gen. 3.24. custodiretur. Quis viam ad lignum vitæ tentare poterat? Quis alicui auctor esse poterat flammeum gladium pertranseundi? Quemadmodum nec mare transiri poterat sine Exod. 14. 24. ope divina, columnáque divina, columna luminis, quæ erat ab ipso Deo: sicut Iordanem pedibus calcare nemini, præterquàm Iesu Christo vero Deo concessum erat; cujus alius ille Iesus typus erat: sic per flammeum gladium à mundo transire non potelu. 16.23. rat: non Abrahã; ideò & Abraham ab eo qui torquebatur, conspicitur. Et cùm in tormentis dives esset, elevatis oculis Abraham conspicit, licèt à longè videat; videt tamen & Lazarum in sinu ipsius. Expectabant igitur Domini mei Iesu Christi adventum, & Patriarchæ, & Prophetæ, & omnes, Ioan. 14.6. vt sic viam aperiret. *Ego sum via: Ego* Ioan. 10.9. *sum porta.* Via est ad lignum vitæ, vt si per ignem transire tibi contingat, flamma te non comburat: qualis ignis posuit Cherubim, flammeúmque gladium qui volvebatur, vt viam ad lignum vitæ custodirent. Ideò beati illic permanebant se præparantes, & cùm non possent eò accedere, vbi erat lignum vitæ, Paradisus Dei, & Deus agricola, vbi beati, & electi, & sancti Dei. Nullum ergo in hoc loco offendiculum est: sed omnia mira quadam vi scripta sunt, intelliguntúrque ab illis, quibus Deus revelat. Nos porrò, qui in sæculorũ consummatione advenimus, habemus quid eximium vltra cæteros. Quid illud est? si ex hac vita excesserimus boni, & probi, non vnà nobiscum peccatorum sarcinis conductis, pertransibimus flammeum gladium, nec in locum illum, in quo qui ante eius adventum quieverant Christum expectantes, deveniemus. Pertransibimus nullo nobis à

A ὁ δαυὶδ, καὶ ἔλεγε· καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιόν σου μὴ ἀφέλῃς ἀπ' ἐμοῦ· εἰ πίνευ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον προφητεύει. τίνι; * ἀγγέλοις. οἷς μὴ * κ. ἰσχ. χρείαν ἔχουσιν εἰ ἰχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. δέονται πνες * τῆ προφητείας αὐτῆς; * κ τῆς ἀλλ' ἄρα χάρις προφητικὴ. ἀδὲν χάεισμα ἄρχει τῶν ἐν τῷ ἅγίῳ· τ' οὖν χάεισμα τ' προφητικῆς αἱ ψυχαὶ τ' κεκοιμημένων, πολμήσω καὶ εἰπω, ἐδέοντο. ἀλλ' ἐνθάδε μὲν χρείαν * ἔχῃ * κ. ἔχει τῶ προφήτε ισραὴλ. καὶ ὁ κεκοιμημένος ὁ ἀπηλλαγμένος τῦ βίυ χρείαν εἶχε τ' προφητῶν, ἵνα πάλιν οἱ προφῆ) αὐτῷ κηρύξωσι τὴν χειςῦ ἔπιδημίαν· ἄλλως τε καὶ * φρο- * κ. τῆς φότης τῦ κυείυ μυ ἰησῦ χειςῦ ἔπιδημίας ἀδυνατον ἦν τινα παρελθειν ὅπυ τὸ ξύλον τ ζωῆς. ἀδυνατον ἦν παρελθεῖν τὸ πλαγμένα, φυλάσσειν τὴν ὁδὸν τῦ ξύλυ τῆς ζωῆς· τίς ἠδυνατο ἐδεποιῆσαι; τίς ἠδυνατο τὴν φλογίνυ ῥομφαίαν ποιῆσαι διελθεῖν τινα; ὥσπ γὰρ ἔλεγεν οὐκ ἦν ἐδεποιῆσαι ἢ τῦ θεῦ καὶ τῦ ςύλυ τῦ πυείυ, τῦ ςύλυ τῦ φωτὸς τῦ ἀπὸ τῦ θεῦ. ὥσπερ τ' ἰορδάνην οὐκ ἦν ἐδεὶς ἐδεποιῆσαι ἢ ἰησῦς. τῦ ἀληθινῦ θεῦ τύπος ἦν ἐκεῖνος ὁ ἰησῦς. ὅτω δὴ τ' φλογίνης ῥομφαίας ζωμὴν οὐκ ἠδυνατο διελθεῖν. οὐκ ἀβεβαίως. δὴ τῦτο καὶ ἀβεβαίως ἐλέπε) ἐκεῖνο τῦ κεκαλυμένυ, καὶ ἐκατάρχην ἐν βασανοις ὁ πλύσιος ἐπάρας τὺς ὀφθαλμὺς ὁρᾷ ἀβεβαίως, εἰ καὶ ἀπὸ μακρόθεν ὁρᾷ. ἀλλ' ὁρᾷ τὸ τ' λαζαρον ἐν τοῖς κόλποις αὐτῦ· πεπειλμενον οὖν τὴν τῦ κυείυ μυ ἰησῦ χειςῦ ἔπιδημίας, τὸ παπιάρχαι, τὸ προφῆται, καὶ πάντες, ἵν' ὅπως τὴν ὁδὸν ἀνοίξη· ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς, ἐγώ εἰμι ἡ θύεα· ὁδὸς ἐστιν ὅπι τὸ ξύλον τ ζωῆς, ἵνα γνῶ), ἐαὶ διέλθῃς δὴ πυρὸς, φλὸξ ἡ καταναλώσῃ σε. ποίυ πυρὸς ἔταξε τὸ χερυβὶμ, καὶ τὴν φλογίνυ ῥομφαίαν τὴν ἑρεφομένην φυλάσσειν τὴν ὁδὸν τῦ ξύλυ τ ζωῆς· ἆρα δὴ τῦτο πεπειλμενον οἱ μακάεμοι ὀκ εἰ οἰκονομίας ποιοῦντες, τὸ μὴ δυνάμενοι ὅπυ τὸ ξύλον τ ζωῆς, ὅπυ ὁ παράδεισος ὁ τῦ θεῦ, ὅπυ ὁ θεὸς γεωργὸς, ὅπυ οἱ μακάεμοι καὶ ἐκλεκτοὶ, τὸ ἅγιοι θεῦ γνόεσι· ἀδὲν οὖν περίεςιμμα κατὰ τ' τόπον ἐςί. ἀλλὰ πάντα θαυμασίως γέγραπται, τὸ νενόηται), οἷς αἰ θεὸς ἀπεκαλύψη· πεῖσαν δὲ πέχομεν ἡμεῖς οἱ ὅπι σωτηλεία τῶν αἰώνων ἐληλυθότες· τί πεῖσον; ἐαὶ ἀπαλλαγῶμεν γνόμενοι καλοὶ καὶ ἀγαθοὶ, μὴ ἐπαγόμενοι τὰ τῆς ἁμαρτίας φορτία, διελθόσωμεθα καὶ αὖθι τὴν φλογίνυ ῥομφαίαν, καὶ ἀ κατελθόσωμεθα εἰς τ' χώραν ὅπυ πεῖσμον τὸν χειςὸν οἱ πρὸ τ' παρυσίας αὐτῦ κεκοιμώμενοι· διελθόσωμεθα δ' μηδὲν βλαπτόμενοι ἐκατὸ τ' φλογίνης ῥομφαίας· ἐκάςυ γὰ τὸ ἔργον

ὑπόϊόν ἐϛι, τὸ πῦρ αὐτῶ δοκιμάσει. εἴ τινος τὸ ἔργον καῆσεται, ζημιωθήσε-
ται, αὐτὸς δὲ σωθήσε-
ται οὕτως ὡς διὰ πυρός. διελθόμεθα οὖν καὶ πλέον ἔχομέν τι, καὶ ὀλίγα δυνάμεθα καλῶς βιώσαντες κακῶς ἀπαλλάξαι· οὐκ ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, οὐδὲ οἱ πατριάρχαι, οὐδὲ οἱ προφῆται. ἃ δυνάμεθα ἡμεῖς εἰπεῖν, ἐὰν καλῶς διάσωμεν, κάλλιον καὶ ἀναλύσαι, καὶ σὺν Χριϛῶ εἶναι· διόπερ ὅτι ἐχόντες τι, πλέον καὶ πολὺ κέρδος ἐν ᾧ ὅτι ζωτελεία τῶν αἰώνων ἐληλύθαμεν, πρῶτοι τὸ δυνάμενον λαμβάνωμεν. ἄκουε γὰρ τοῦ πρώτου B Ματθαίου, ὅτι ὀψὲ σαββάτων ἐπιφώσκοντι εἰς μίαν σαββάτων ἦλθε Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ καὶ ἡ ἄλλη Μαρία θεωρῆσαι τὸν τάφον. ἄγγελος γὰρ κυρίου καταβὰς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ προσελθὼν ἀπεκύλισε τὸν λίθον ἀπὸ τῆς θύρας τοῦ μνημείου καὶ ἐκάθητο ἐπάνω αὐτοῦ. ἦν δὲ ἡ ἰδέα αὐτοῦ ὡς ἀστραπὴ καὶ τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ λευκὸν ὡσεὶ χιών. ἀπὸ δὲ τοῦ φόβου αὐτοῦ ἐσείσθησαν οἱ τηροῦντες καὶ ἐγένοντο ὡσεὶ νεκροί. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἄγγελος εἶπε ταῖς γυναιξίν· μὴ φοβεῖσθε ὑμεῖς· οἶδα γὰρ ὅτι Ἰησοῦν τὸν ἐσταυρωμένον ζητεῖτε. οὐκ ἔϛιν ὧδε, ἠγέρθη γὰρ καθὼς εἶπε. δεῦτε ἴδετε τὸν τόπον ὅπου ἔκειτο ὁ κύριος. καὶ ταχὺ πορευθεῖσαι εἴπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ὅτι ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν. καὶ ἰδοὺ προάγει ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν· ἐκεῖ αὐτὸν ὄψεσθε. ἰδοὺ εἶπον ὑμῖν. καὶ ἀπελθοῦσαι ταχὺ ἀπὸ τοῦ μνημείου μετὰ φόβου καὶ χαρᾶς μεγάλης ἔδραμον ἀπαγγεῖλαι τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. καὶ ἰδοὺ Ἰησοῦς ὑπήντησεν αὐταῖς λέγων· χαίρετε. αἱ δὲ προσελθοῦσαι ἐκράτησαν τῶν ποδῶν αὐτοῦ καὶ προσεκύνησαν αὐτῷ. τότε λέγει αὐταῖς ὁ Ἰησοῦς· μὴ φοβεῖσθε· ὑπάγετε ἀπαγγείλατε τοῖς ἀδελφοῖς μου ἵνα ἀπέλθωσιν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, κἀκεῖ με ὄψονται. ταῦτα ἀκούσαντες τῶν γυναικῶν οἱ τηροῦντες ἐλθόντες εἰς τὴν πόλιν ἀπήγγειλαν τοῖς ἀρχιερεῦσι πάντα τὰ γενόμενα. καὶ συναχθέντες μετὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ συμβούλιον λαβόντες ἔδωκαν ἀργύρια τοῖς στρατιώταις λέγοντες· εἴπατε ὅτι οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐλθόντες νυκτὸς ἔκλεψαν αὐτὸν ἡμῶν κοιμωμένων. καὶ ἐὰν ἀκουσθῇ ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος, ἡμεῖς πείσομεν καὶ ὑμᾶς ἀμερίμνους ποιήσομεν. οἱ δὲ λαβόντες τὰ ἀργύρια ἐποίησαν ὡς ἐδιδάχθησαν. καὶ διεφημίσθη ὁ λόγος οὗτος παρὰ Ἰουδαίοις ἀπὸ τῆς σήμερον ἡμέρας. ὁ δὲ Λουκᾶς ἐν τῇ Πράξει τῶν ἀποστόλων λέγει· ἐν τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων ὄρθρου βαθέως ἦλθον ἐπὶ τὸ μνημεῖον φέρουσαι ἃ ἡτοίμασαν ἀρώματα καὶ μύρα. καὶ εὗρον τὸν λίθον ἀποκεκυλισμένον ἀπὸ τοῦ μνημείου. καὶ εἰσελθοῦσαι οὐχ εὗρον τὸ σῶμα τοῦ κυρίου Ἰησοῦ. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ διαπορεῖσθαι αὐτὰς περὶ τούτου καὶ ἰδοὺ δύο ἄνδρες ἐπέστησαν αὐταῖς ἐν ἐσθῆτι ἀστραπτούσῃ. φοβουμένων δὲ αὐτῶν καὶ κλινουσῶν τὰ πρόσωπα εἰς τὴν γῆν εἶπον πρὸς αὐτάς· τί ζητεῖτε τὸν ζῶντα μετὰ τῶν νεκρῶν; οὐκ ἔϛιν ὧδε, ἀλλὰ ἠγέρθη. μνήσθητε ὡς ἐλάλησεν ὑμῖν ἔτι ὢν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ λέγων τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου δεῖ παραδοθῆναι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων ἁμαρτωλῶν καὶ σταυρωθῆναι καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι. καὶ ἐμνήσθησαν τῶν ῥημάτων αὐτοῦ. καὶ ὑποστρέψασαι ἀπὸ τοῦ μνημείου ἀπήγγειλαν ταῦτα πάντα τοῖς ἕνδεκα καὶ πᾶσι τοῖς λοιποῖς. ἦσαν δὲ ἡ Μαγδαληνὴ Μαρία καὶ Ἰωάννα καὶ Μαρία Ἰακώβου καὶ αἱ λοιπαὶ σὺν αὐταῖς. καὶ ἐφάνησαν ἐνώπιον αὐτῶν ὡσεὶ λῆρος τὰ ῥήματα ταῦτα καὶ οὐκ ἐπίστευον αὐταῖς. ὁ δὲ Πέτρος ἀναστὰς ἔδραμεν ἐπὶ τὸ μνημεῖον καὶ παρακύψας βλέπει τὰ ὀθόνια κείμενα μόνα καὶ ἀπῆλθε πρὸς ἑαυτὸν θαυμάζων τὸ γεγονός. ἐν δὲ τῇ Ἰωάννου κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀναγέγραπται ἡ ἀνάστασις. ἐν δὲ τῇ κατὰ Μάρκον οὕτως· ἐν τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων ὄρθρου βαθέως ἔρχονται ἐπὶ τὸ μνημεῖον ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου. καὶ ἔλεγον πρὸς ἑαυτάς· τίς ἀποκυλίσει ἡμῖν τὸν λίθον ἐκ τῆς θύρας τοῦ μνημείου; καὶ ἀναβλέψασαι θεωροῦσι τὸν λίθον ἀποκεκυλισμένον. ἦν γὰρ μέγας σφόδρα. καὶ εἰσελθοῦσαι εἶδον νεανίσκον καθήμενον ἐν τοῖς δεξιοῖς περιβεβλημένον στολὴν λευκήν. καὶ ἐξεθαμβήθησαν. ὁ δὲ λέγει αὐταῖς· μὴ ἐκθαμβεῖσθε· Ἰησοῦν ζητεῖτε τὸν Ναζαρηνὸν τὸν ἐσταυρωμένον; ἠγέρθη, οὐκ ἔϛιν ὧδε· ἴδε ὁ τόπος ὅπου ἔθηκαν αὐτόν. ἀλλὰ ὑπάγετε εἴπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ καὶ τῷ Πέτρῳ ὅτι προάγει ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν· ἐκεῖ αὐτὸν ὄψεσθε καθὼς εἶπεν ὑμῖν. καὶ ἐξελθοῦσαι ἔφυγον ἀπὸ τοῦ μνημείου· εἶχε γὰρ αὐτὰς τρόμος καὶ ἔκϛασις. καὶ οὐδενὶ οὐδὲν εἶπον· ἐφοβοῦντο γάρ. ἀναστὰς δὲ πρωῒ πρώτῃ σαββάτου ἐφάνη πρώτον Μαγδαληνῇ Μαρίᾳ, ἀφ' ἧς ἐκβεβλήκει ἑπτὰ δαιμόνια. ἐκείνη πορευθεῖσα ἀπήγγειλε τοῖς μετ' αὐτοῦ γενομένοις πενθοῦσι καὶ κλαίουσι. κἀκεῖνοι ἀκούσαντες ὅτι ζῇ καὶ ἐθεάθη ὑπ' αὐτῆς οὐκ ἐπίστευσαν. μετὰ δὲ ταῦτα δυσὶν ἐξ αὐτῶν περιπατοῦσιν ἐφανερώθη ἐν ἑτέρᾳ μορφῇ πορευομένοις εἰς ἀγρόν. κἀκεῖνοι ἀπελθόντες ἀπήγγειλαν τοῖς λοιποῖς· οὐδὲ τούτοις ἐπίστευσαν. ὕστερον ἀνακειμένοις αὐτοῖς τοῖς ἕνδεκα ἐφανερώθη καὶ ὠνείδισε τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν καὶ τὴν σκληροκαρδίαν ὅτι τοῖς θεασαμένοις αὐτὸν ἐγηγερμένον οὐκ ἐπίστευσαν. καὶ εἶπεν αὐτοῖς· πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει. ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται, ὁ δὲ ἀπιστήσας κατακριθήσεται. σημεῖα δὲ τοῖς πιστεύσασιν ταῦτα παρακολουθήσει· ἐν τῷ ὀνόματί μου δαιμόνια ἐκβαλοῦσι, γλώσσαις λαλήσουσι καινοῖς, ὄφεις ἀροῦσι, κἂν θανάσιμόν τι πίωσιν οὐ μὴ αὐτοὺς βλάψει, ἐπὶ ἀρρώστους χεῖρας ἐπιθήσουσι καὶ καλῶς ἕξουσιν. ὁ μὲν οὖν κύριος μετὰ τὸ λαλῆσαι αὐτοῖς ἀνελήμφθη εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ. ἐκεῖνοι δὲ ἐξελθόντες ἐκήρυξαν πανταχοῦ τοῦ κυρίου συνεργοῦντος καὶ τὸν λόγον βεβαιοῦντος διὰ τῶν ἐπακολουθούντων σημείων. ἀμήν.

A flammeo illo gladio damno illato. *Vniuscujusque verò quale opus sit, ignis ipse probabit. Si alicujus opus combustum fuerit, damnum contrahet, ipse verò salvabitur sic quasi per ignem.* 1. Cor. 3. 15. 1. Cor 3. 15. Pertransibimus ergo. Habemus item vltrà & aliud eximium; non possumus, si rectè vixerimus, malè discedere. Hoc non dicebant antiqui, non Patriarchæ, non Prophetæ. Nònne id nos effari possumus; si bene vixerimus, meliùs & dissolvemur, erimúsque cũ Christo? Propterea cùm vltra cæteros id habeamus, nec leve sit emolumentum, cùm in fine sæculorum devenerimus, primi denarium accipiemus. Nam audi parabolam: *Incipiens dabat denarium ab vltimis. At primi existimabant se majus quippiã habituros.* Matt. 20. 8. Tu ergo primus, qui vltimus venisti, mercedem à Patrefamilias accipis in Christo Iesu Domino nostro, cui gloria, & robur in sæcula sæculorum. Amen.

ΑΠΟ ΤΩΝ ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΨΑΛΜΟΥΣ

EX ORIGENIS COMMENTARIIS IN PSALMOS.

Ἀπὸ τῆς εἰς τὸν α. ψαλμὸν τόμου.

E Tomo in Psalmum primum.

Interprete DIONYSIO PETAVIO.

ΚΕκλεῖσθαι καὶ ἐσφραγίσθαι τὰς θείας γραφὰς οἱ θεῖοι φασι λόγοι, τῇ κλειδὶ τοῦ Δαυὶδ, τάχα δὲ καὶ σφραγῖδι, περὶ ἧς φησὶν ἡ Ἔϛθηρ· ἐκτύπωμα σφραγῖδος ἁγίασμα κυρίῳ. τουτέϛι τῇ δυνάμει τοῦ δεδωκότος αὐτὰς θεοῦ, τῇ ὑποκειμένῃ τῆς σφραγῖδος διανοίᾳ· περὶ μὲν οὖν τοῦ κεκλεῖσθαι καὶ ἐσφραγίσθαι, οἶδεν ὁ Ἰωάννης ἀποκαλύπτων ἐν τῇ Ἀποκαλύψει λέγων· καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν Φιλαδελφείᾳ ἐκκλησίας γράψον· τάδε λέγει ὁ ἅγιος, ὁ ἀληθινὸς, ὁ ἔχων τὴν κλεῖν τοῦ Δαυὶδ, ὁ ἀνοίγων καὶ οὐδεὶς κλείσει, καὶ κλείων καὶ οὐδεὶς ἀνοίξει· οἶδά σου τὰ ἔργα· ἰδοὺ δέδωκα ἐνώπιόν σου θύραν ἠνεῳγμένην, ἣν οὐδεὶς δύναται κλεῖσαι αὐτήν· καὶ μετ' ὀλίγα· καὶ εἶδον ὅτι ἐπὶ τὴν δεξιὰν τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ θρόνου βιβλίον γεγραμμένον ἔσωθεν, καὶ ὄπισθεν, κατεσφραγισμένον σφραγῖσιν ἑπτά· καὶ εἶδον ἄγγελον ἰσχυρὸν κηρύσσοντα φωνῇ μεγάλῃ· τίς ἄξιος ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον, καὶ λῦσαι τὰς σφραγῖδας αὐτοῦ; καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο ἐν τῷ οὐρανῷ, οὔτε ὑπὸ τὴν γῆν, οὔτε ὑποκάτω τῆς γῆς ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον, οὔτε βλέπειν αὐτό. καὶ ἔκλαιον, ὅτι οὐδεὶς ἄξιος εὑρέθη

CLAVSAS, obsignatasque Scripturas esse sacras divina testantur oracula; idque Davidis clave, ac forsitan & sigillo; de quo scriptum est: *Figura sigilli sanctitas Domino.* Quod de virtute Dei, qui ea largitus est, intelligi debet, quæ videlicet per sigillum adumbratur. Etenim clausas atque obsignatas esse Scripturas Ioannes in Apocalypsi declarat his verbis: *Et Angelo Ecclesiæ, quæ Philadelphiæ est, scribe: Hæc dicit Sanctus verus qui habet clavem David; qui aperit, & nemo claudet; & claudit, & nemo aperiet. Novi opera tua: posui fores coram te apertas, quas nemo claudere potest.* Exod. 28. 36. Apoc. 3. 7. Deinde paulo post: *Et vidi ad dexteram sedentis in throno librum scriptum intus & à tergo, obsignatum signaculis septem. Et vidi Angelum proclamantem voce magnâ: Quis est dignus aperire librum, & solvere signacula ejus? Et nemo poterat in cœlo, neque in terra, neque subter terram aperire librum, neque aspicere illum. Et flebam, quoniam nemo dignus inventus est aperire librum, neque aspicere illum. Et unus* Apoc. 5. 1, & seq.

* Philocal. xxi

* Philoc. Stu

* Philoc. Ang

de Senioribus dixit mihi : Noli flere : Ecce vicit leo de tribu Iuda , radix David , aperire librum , & septem signacula ejus. De sola vero obsignatione ita loquitur Isajas : *Et erunt vobis verba hæc omnia, sicut sermones libri hujus obsignati , quem si dederint homini scienti literas , dicentes : Lege ista , & respondebit : Non possum legere ; est enim obsignatus. Et dabitur liber hic in manus hominis nescientis literas ; & dicet : Nescio literas.* Hæc enim non ad Apocalypsim solum Ioannis , aut Isaiæ vaticina pertinere putandum est ; sed de vniversâ Scripturâ sacrâ penitus accipienda sunt. Quod sane apud illos in confesso est, qui divinarum literarum notitiam vel mediocriter assecuti sunt. Quæ quidem ænigmatum involucris , ac parabolis , tenebrosisque sermonibus , ac diversis alijs obscuritatis generibus , quæ hominis ingenio difficile comprehenduntur , repertæ sunt. Quod & Salvator ostendere volens, clavem apud Scribas , & Pharisæos esse dixit, qui vt viam ad aperiendum invenirent, minime contenderent , &, *Væ vobis* , inquit, *Legisperitis ; quoniam tulistis clavem scientiæ, neque ipsi intrastis , & intrantes non permittitis ingredi.* Hæc à nobis velut præfandi gratia proposita sunt , qui in maximum certamen, quodque vires nostras ac facultatem sine vlla dubitatione superat , ab ingenti tuo, Ambrosi vir sanctissime , erga literas studio concitati fuimus , & vt in illud descenderemus humanitate tua ac moderatione perpulsi. Quandoquidem diu me comperta periculi magnitudine recusantem, non modo disputare de sacris literis ; sed & multo magis scribere ac posteris relinquere, modis omnibus, atq; illecebris demulsisti,& ad hoc quibusdã divinitatis progressionibus adduxisti.Tu igitur testis mihi apud Deum eris,tũ cũ de vita mea ac scriptis inquiret, quonam animi consilio sit istud à me susceptum. Ac nõnunquam quidem veritatem assequimur; nõnunquam aut violentius pertũpimus,aut dicere aliquid videmur. Porro quod scriptum est vestigavimus , non ita vt præclare illud dictum contemneremus : *Cum de Deo dicis, à Deo judicaris ;* item illud : *De Deo etiam vera dicere, non mediocre periculum est.* Quamobrem cum nihil sine Deo esse possit egregium , præsertimque divinarum literarum intelligentia ; abs te etiam atque etiam petimus, vt parentem omnium Deum, per Salvatorem nostrum ac Pontificem genitum Deum obsecrare velis , idque ab eo nobis impetrare , vt imprimis recte quærere possimus. Quærentibus enim proposita est assequendi promissio. Ac nescio an qui ad

Esa. 29. 11, 12.

Luc. 11. 52.

Ἀθι ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον, ὅτε βλέπειν αὐτὸ · καὶ εἷς ἐκ τῶν πρεσβυτέρων λέγει μοι · μὴ κλαῖε, ἰδοὺ ἐνίκησεν ὁ λέων ὁ ἐκ τῆς φυλῆς Ἰούδα, ἡ ῥίζα Δαβὶδ, ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον, καὶ τοὺς ἑπτὰ σφραγῖδας αὐτοῦ · καὶ εἶδον τὸ ἐσφραγισμένον μόνον ὑπὸ ἰσαΐας ὅτως· καὶ ἔστιν ὑμῖν τὰ ῥήματα τοῦτα πάντα, ὡς οἱ λόγοι τοῦ βιβλίου τοῦτου τοῦ ἐσφραγισμένου, ὃ ἐὰν δῶσιν αὐτὸ ἀνθρώπῳ ἐπισταμένῳ γράμματα, λέγοντες · ἀνάγνωθι τοῦτο, καὶ ἐρῇ · οὐ δύναμαι ἀναγνῶναι, ἐσφράγισται γάρ· καὶ δώσουσι τὸ βιβλίον τοῦτο εἰς χεῖρας ἀνθρώπου μὴ ἐπισταμένου γράμματα, * καὶ ἐρῇ, οὐκ ἐπίσταμαι γράμματα. * τάλιν ἐ ἐρεῖτον ἀπ τοῦτα γὰρ οὐ μόνον τοῖς ἀποκαλύψεως ἰωάννου, καὶ τοῖς ἐσαΐᾳ νομιστέον λέγεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς πάσης θείας γραφῆς ὁμολογουμένοις, * καὶ * Philo. περὶ τοῖς μεζόσιως ἐπαίειν λόγων ἡμῶν δυναμένοις, * πεπληρωμένοις αἰνιγμάτων, καὶ * Philo. προβολῶν, σκοτεινῶν τε λόγων, καὶ * ἀνίων ποικίλων εἰδῶν ἀσαφείας, δυσλήπτων τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει · ὅταν δι δάξαι βουλόμενος ὁ σωτὴρ φησιν, ὡς τῆς κλεῖδος ὔσης τοῖς γραμματεῦσι, καὶ φαρισαίοις οὐκ ἀνοιγομένοις τινὶ ὁδὸν θύρᾳ τῇ ἀνοῖξαι, ὅ · καὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς, ὅτι ἤρατε τινὶ κλεῖδα τῆς γνώσεως, αὐτοὶ οὐκ εἰσήλθετε, καὶ τοὺς εἰσερχομένους οὐκ ἀφίετε εἰσελθεῖν· ταῦτα δὲ ἡμῖν ἐν παροιμίᾳ λέλεκται, εἰς μέγιστον ἀγῶνα, καὶ ὁμολογουμένως ὑπὲρ ἡμᾶς, καὶ τινὶ ἔξιν ἡμῶν, ἀναγκαζομένοις ὑπὸ τῆς πολλῆς σὺ φιλομαθείας, καὶ δυσωπουμένοις ὑπὸ τῆς χρηστότητος, καὶ τῆς μεζιότητός σου, ἱερεῦ ἀμβρόσιε, καταλθεῖν · καὶ ὅτι γε ὑπὲρ πολὺ ἀναδυόμενόν με, δῆλον τὸ εἰδέναι τὸν κύνδυνον, ἀ μόνον τῷ λέγειν παρὰ τῶν ἀλλων ἀνὴρ πολλῷ πλέον τῷ γράφειν, καὶ τοῖς μεθ' ἡμᾶς καταλιπεῖν, παιδεύσασθαι καταπαύσαν φιλικῶς, καὶ ἐπὶ παρακατιὼν θεότητος εἰς τοῦτο ἡμᾶς μεμάρτυς ἔσο μοι παρὰ θεὸν μὴ ὅλου τῆ βίᾳ, καὶ παρὰ τῶν ὑπομενομένων ἐξεταζομένων, ποία τε παρατεθέσῃ τῆδε γεγόνασι · καὶ πῶ μὲ ἐντυγχάνομεν, πῆ ἢ ἤδη βιαζόμεθα βιαιότερα, ἢ δοκοῦμεν τι λέγειν· ἐξιχνιάσαιμεν δὲ ὃ γεγραμμένον, ἀ καταφρονοῦντες τῆ · ὅτε λέγεσθαι παρὰ θεῷ, κρίνῃ ὑπὸ θεοῦ, καλῶς εἰρημένον. καὶ * τὸ · παρὰ θεῷ καὶ παλιν λέγειν, κίνδυνος ἀ * Ps. 61 μικρός · ἀξιῶμεν οὖν, ἐπεὶ μηδὲν χαίρει θεὸς καλὸν εἶδος δώσαι, καὶ μᾶλιστα νόησις γραφῶν θεοπνεύστων, ὅπως ὁ παρὰ τῶν ὅλων θεὸς, διὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, καὶ ἀρχιερέως θεοῦ παρρησίαν, αἰτησις δόξαι ἡμῖν παρὼν καλῶς ζητεῖν · ὑπάρχει γὰρ τοῖς ζητοῦσιν ἐπαγ-

λία τοῦ εὑρίσκειν· τάχα οὐδὲ τὴν ἀρχὴν εἰς ζη- A
τοῦντας λογιζομένων παρὰ θεῷ τῶν οὐκ ὁδῷ
ἐπὶ τοῦτο προϊόντων·

illud viâ ac ratione minime contendunt, inter eos qui quærunt, apud Deum non habeantur.

Καὶ μετὰ ἕτερα·

Et post alia.

Interprete IOANNE TARINO.

ΜΕλλοντες δὲ ἄρχεσθαι τῆς ἑρμηνεί- B
ας τῶν ψαλμῶν, χαριεστάτην πα-
ράδοσιν ἀπὸ τοῦ ἑβραίου ἡμῖν καθολικῶς περὶ
πάσης θείας γραφῆς παραδεδομένην προτά-
ξομεν· ἔφασκε γὰρ ἐκεῖνος ἐοικέναι τὴν ὅλην
θεόπνευστον γραφὴν διὰ τὴν ἐν αὐτῇ* ἀσά-
φειαν πολλοῖς οἴκοις ἐν οἰκίᾳ μιᾷ κεκλεισμέ-
νοις, ἑκάστῳ δὲ οἴκῳ* παρακεῖσθαι κλεῖν οὐ
τὴν κατάλληλον αὐτῷ. καὶ οὕτω διεσκεδάσθαι
τὰς κλεῖς περὶ τοὺς οἴκους, οὐχ ἁρμοζούσας καθ'
ἑκάστην ἐκείνοις οἷς παράκεινται. ἔργον δὲ εἶναι C
μέγιστον εὑρίσκειν τε τὰς κλεῖς καὶ ἐφαρμόζειν
αὐτὰς τοῖς οἴκοις, οὓς ἀνοῖξαι δύνανται. νοεῖ-
σθαι τοίνυν καὶ τὰς γραφὰς οὔσας ἀσαφεῖς οὐκ
ἀλλόθεν τὰς ἀφορμὰς τοῦ νοεῖσθαι λαμβανούσας,
ἢ παρ' ἀλλήλων ἐχουσῶν ἐν αὐταῖς διεσπαρ-
μένον τὸ ἐξηγητικόν· ἡγοῦμαι γοῦν καὶ τὸν ἀπό-
στολον τὴν τοιαύτην ἔφοδον τοῦ συνιέναι τοὺς θεί-
ους λόγους ὑποβαλλόντα λέγειν· ἃ καὶ λαλοῦ-
μεν οὐκ ἐν διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν διδακτοῖς* πνεύματος πνευμα-
τικοῖς πνευματικὰ συγκρίνοντες·

* Κ. ἀσφάλειαν. Genebr.
* Κ. παρακεκλεῖσθαι
* Κ. πνεύματος ἁγίου

PSalmorum interpretationem inchoaturi, præclarissimum documentum nobis ab Hebræo de Scripturâ traditum proponemus: dicebat enim ille similem esse vniversam Scripturam divinitus afflatam propter obscuritatem quæ in eâ est, multis domicilijs vno ædificio conclusis; vnicuique domicilio appositam clavim non ipsi convenientem, sicque dissipatas esse claves per domicilia, non respondentes singulas ijs domicilijs quibus appositæ sunt: opus verò longè difficillimum esse invenire claves & eas cellis aptare, quas aperire possunt: itaque etiam Scripturas abstrusas quidem illas intelligi, non aliunde sumptis quàm ab ipsis invicem argumentis intelligentiæ, quæ in se habent dispersam exponendi rationem. Arbitror itaque Apostolum aditum hunc intelligendi divinos sermones aperientem dicere: *Quæ & loquimur non in doctis humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrinâ spiritus, ijs quæ spiritu percipiuntur, spiritalia comparantes.* 1.Cor.12.13.

Καὶ μετὰ πολλὰ συγκρίνων τοὺς ἑνικῶς κειμένους D
μακαρισμοὺς πρὸς τοὺς πληθυντικῶς
εἰρημένους, φησίν·

Εἰ δὲ τὰ λόγια κυρίου λόγια ἁγνά, ἀργύ-
ριον πεπυρωμένον, δοκίμιον τῇ γῇ, κεκαθα-
ρισμένον ἑπτὰ πλασίως, καὶ μετὰ πάσης ἀκριβείας
ἐξητασμένως τὸ ἅγιον πνεῦμα ὑποβέβληκεν
αὐτὰ διὰ τῶν ὑπηρετῶν τοῦ λόγου, μήποτε καὶ
ὑμᾶς διαφεύγῃ ἡ ἀναλογία, καθ' ἣν ἐπὶ πᾶ-
σαν ἔφθασε γραφὴν ἡ σοφία τοῦ θεοῦ θεόπνευ-
στον μέχρι τοῦ τυχόντος γράμματος· καὶ τάχα E
διὰ τοῦτο ὁ σωτὴρ ἔφη· ἰῶτα ἓν ἢ μία κεραία
οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα γένη-
ται· ὃν τρόπον γὰρ ἐπὶ τῆς κοσμοποιίας ἡ θεία τέ-
χνη οὐ μόνον ἐν οὐρανῷ καὶ ἡλίῳ καὶ σελήνῃ
καὶ ἄστροις* φαίνεται δι' ὅλων τῶν σωμάτων ἐκεί-
νων πεφοιτηκυῖα, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ γῆς ἐν ὕλῃ
εὐτελεστέρᾳ τὸ αὐτὸ πεποίηκεν, ὡς μὴ ὑπερη-
φανῆσθαι ἀπὸ τοῦ τεχνίτου, μήτε τὰ σώματα
τῶν γραχίστων ζώων. πολλῷ γὰρ πλέον καὶ τὰς ἐνυπαρχούσας ψυχὰς ἐν αὐτοῖς, ἑκάστης* ἰδίωμά τι

* Κ. κατεφαίνεται
* Κ. ἰδιώματα

Et interjectis non paucis comparans singulatim positas beatitates cum ijs quæ velut in aceruo positæ fuerant, ait:

Si autem *eloquia domini, eloquia casta, argentum igni examinatum, probatum terrâ, expurgatum septies*; exquisitissimâ curâ & studio Spiritus sanctus per ministros Verbi ista subjecit, ne vnquam nobis latere posset ratio, secundum quam divina sapientia omnem Scripturam divinitus datam, vel ad vnam vsque literulam attigit: & propterea fortasse Seruator, *Iota*, inquit, *vnum, vel apex vnus è Lege non prætereat, donec omnia fiant.* Quemadmodum enim in mundi opificio ars divina nō solùm in cœlo & Sole & Lunâ & astris apparet, per tota illa corpora permeans; sed etiam in terrâ, in materiâ viliore hoc ipsum effecit, vt neque ab artifice minimorum etiam animalculorum corpora neglecta sint; multo verò magis & quæ in illis insunt animæ, quarum singulæ Psal. 12. Matth.5.18

peculiare quid in se acceperunt, quemadmodum in brutorum genere conservandi sui rationem : sed neque terræ germina contempsit, cùm vnicuique insit artificij quidpiam in radicibus, in folijs & in ijs qui proveniunt fructibus, & in qualitatum differentiâ. Ita nos censemus de omnibus ex afflatu sancti Spiritus scriptis, tanquam illa, quæ sapientiam humanâ superiorem tradit, magna providentia, per divinas literas hominum generi salutaria documenta inseruerit, & singulis, vt ita dicam, literis, quoad vnaquæque capere potest, vestigia sapientiæ impresserit. Enimverò oportet eum qui semel admiserit opificis mundi has esse Scripturas, animum quoque inducere quæcumque de creatione occurrunt illius rationem quærentibus, hęc eadem de Scripturis occurrere. Sunt autem in creatione quædam quæ natura humana difficulter vel nullo modo invenire possit. Neque idcirco accusandus est omnium effector Deus. Verbi gratia, quum non invenimus caussam cur creati sint basilisci, & alia venenata animalia : hinc enim sanctum est, conscium imbecillitatis generis nostri, quódque divinæ artis rationes quantalibet maximâ eas diligentiâ fuerimus contemplati, percipere non possimus, ad vnum Deum horum cognitionem referre, qui nobis postea, si digni judicemur, hæc ipsa aperiet, quæ illi piè permisimus. Sic igitur & in divinis literis videndum est, multa in illis recondita esse, quorum nobis est perdifficilis explicatio. Qui ergo pollicentur, postquam à mundi conditore defecerunt, & ad eum quem finxere, vt ad Deum confugerunt, solvant quos ipsis nodos exhibuimus; vel suam ipsi conscientiam persuadeant, vti post tam insignem audaciam ab impietate desinant, provt congruit ipsorum instituto, de quæsitis & ijs quæ objecta sunt dubitandi caussis. Si enim ibi nihilominus difficultates manent, postquam à divinitate defecerunt ; quanto sanctius erat in cogitatione ac sensu de Deo inhærentes, quem à creaturis parentem ac effectorem contemplamur, nihil impium & nefarium de tanto Deo affirmare ?

A λαβόσης ἐν αὐτῇ, ὡς ἐν ψήγματι σωτήριον. μήτε τὰ τῆς γῆς βλαστήματα, ἑκάστῳ ἐνυπάρχοντος τοῦ τεχνικοῦ περὶ τὰς ῥίζας καὶ τὰ φύλλα καὶ τοὺς ἐνδεχομένους καρποὺς, καὶ τὰς διαφορὰς τῶν ποιοτήτων · οὕτως ἡμεῖς ὑπολαμβάνομεν περὶ πάντων τῶν ἐξ ἐπιπνοίας τοῦ ἁγίου πνεύματος συγγεγραμμένων, ὡς τῆς οἰκείας δόσεως τὸν ὑπὲρ ἄνθρωπον σοφίαν ἱερὰς παρούσας διὰ τῶν γραμμάτων τοῖς ψυχικοῖς τῶν ἀνθρώπων, γένος σωτήρια ἐπιτηδεύσας, ὡς ἔστιν εἰπεῖν,
B ἑκάστῳ γράμματι τὸ ἐνδεχόμενον ἴχνη τῆς σοφίας· χρὴ μέντοι τὸν ἅπαξ παραδεξάμενον τὸν κόσμου τοῦ κτίσματος τὸν κόσμον εἶναι) ταύτας τὰς γραφὰς, πιστεύσαι ὅτι ὅσα περὶ τῆς κτίσεως ἀπορήματα τοῖς ζητοῦσι τὸν περὶ αὐτῆς λόγον, ταῦτα καὶ περὶ τῶν γραφῶν· ἔστι δέ γε καὶ ἐν τῇ κτίσει ἃ ἀνθρωπίνη φύσει δυσεύρετα ἢ καὶ ἀδύρετα. καὶ διὰ ταῦτα κατηγορητέον τοῦ ποιητοῦ τῶν ὅλων, φέρε εἰπεῖν, ἐπεὶ διὰ τί σκολιὸν ἀλλὰ βασιλίσκων κτίσεως, καὶ τῶν ἀλλων ἰοβόλων θηρίων.
C ἐνταῦθα γὰρ ὅσιον τὸν ἀγαθὸν νόμον τῆς ἀνθρωπείας τοῦ γένους ἡμῶν, καὶ ὅτι τέχνης θεοῦ λόγους μὴ πάσης ἀκριβείας τετυχηκότας ἐκλαβεῖν ἡμῖν ἀμήχανον, διὰ τοῦτο ἀναλαβόντα τὸν πάντων γνῶσιν, ὑπάρχειν ἡμῖν ἐὰν ἄξιοι κριθῶμεν φανερῶσαι ταῦτα περὶ ὧν νῦν διπλοῦς ἐπεχήσαμεν· ὅτω τοίνυν καὶ ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς χρὴ ὁρᾶν, ὅτι πολλὰ ἀπόκειται ἐν αὐταῖς δυσαπόδοτα ἡμῖν· εἰ γοῦν ἐπαγγελλόμενοι μὴ ἀποστῆναι τοῦ κτίσαντος τὸν κόσμον, καὶ * ᾧ ἀπέπλασεν ὡς θεῷ * χ. ἰω
D περὶς τέλη, λυέτωσαν τὰς περισπωμένας ὑφ' ἡμῶν αὐτοῖς ἀπορίας, ἢ ὅ ἑαυτῶν γε συνειδὸς πειθέτωσαν μὴ ὁ τηλικοῦτον τόλμημα τῆς ἀσεβείας ἀναπεπαῦσθαι, συμφώνως τοῖς ὑφ' αὐτοῖς ὑποτεθεῖσι περὶ τῶν ζητουμένων, καὶ περὶ τῶν περισπωμένων αὐτοῖς ἀπορημάτων. εἰ γὰρ καὶτοι ἔδει ἦσαν τὰ ἀπορήματα μένει, ἀποστάντων τῆς θεότητος. πόσῳ ὁσιώτερον ἰῶ μόνον ὅτι τῆς ἐννοίας τῆς περὶ θεοῦ, ἀπὸ τῶν κλισμάτων τοῦ ἡμετέρου θεωρουμένου, μηδὲν
E ἄθεον καὶ ἀνόσιον περὶ τοῦ τηλικούτου ἀποφαίνεσθαι θεοῦ;

Ex eodem in 1. Psalmum Tomo.

Ἐκ τῶν αὐτοῦ εἰς τὸν α. ψαλμὸν τόμου.

Eodem interprete.

QVoniam in Numerorum loco singuli numeri vim & potestatem in rebus aliquam habent, qua vsus est opifex om-

Ἐπεὶ δὲ ἐν τοῖς περὶ ἀριθμῶν τόποις ἑκάστου ἀριθμοῦ δύναμίν τινα ἔχοντος ἐν τοῖς οὖσιν, ἣν κατεχρήσατο ὁ τῶν ὅλων δημιουργὸς εἰς τὸν

τὴν σύστασιν, ὅτε μὲν τὴν πᾶσαν, ὅτε δὲ εἴδους τῶν ἐν μέρει, προσσκεπτέον δεῖ καὶ ἐξιχνιάζειν ἀπὸ τῶν γεγραμμένων τὰ πρὸς αὐτὸν, καὶ ἑνὸς ἑκάστου αὐτῶν· οὐκ ἀγνοητέον * οὖν ὅτι καὶ ὃ λέγεται * ἐν βιβλίοις βίβλοις, ὡς ἐν ἁγίοις ἁγίοις διδάσκει, δύο, καὶ * εἴκοσιν. οἷς ὁ ἴσος ἀριθμὸς τῶν παρ' αὐτοῖς στοιχείων ἐστὶν, οὐκ ἄλογον τυγχάνει· ὡς γὰρ τὰ κδ στοιχεῖα εἰσαγωγὴ δοκεῖ εἶναι εἰς τὴν σοφίαν καὶ τὰ θεῖα διδάγματα τοῖς γραπτῆρσι τούτοις ἐντυπούμενα τοῖς ἀνθρώποις· ὕτω στοιχείωσίς ἐστιν εἰς τὴν σοφίαν τοῦ θεοῦ, καὶ εἰσαγωγὴ εἰς τὴν γνῶσιν τῶ ὄντων τὰ κδ' θεόπνευστα βιβλία.

* Euseb. δ' Hist. Eccl. 25. Hier. Prol. Gal. * Χ. τὸν ἀριθμὸν εἴκοσι. * Χ. ἕνα δέοντες εἴκοσι

Anium, interdum ad constitutionem vniversi, interdum ad speciem singulorum constituendam: animaduertenda sunt è Scripturis & perquisitiganda ea quæ ad ipsos numeros singillatim pertinent. Neque ignorandum est quòd veteris Testamenti libros, vt Hebræi tradunt, viginti & duo, quibus æqualis est numerus elementorum Hebræorum, non abs re esse: vt enim duæ & viginti literæ introductio ad sapientiam & diuinam doctrinam his formis impressam hominibus esse videntur; sic ad sapientiam Dei & rerum notitiam fundamentum sunt atque introductio libri Scripturæ duo & viginti.

EX COMMENTARIO

in Psalmum 1.

Interprete HENRICO VALESIO.

Εἰσὶ δὲ αἱ ἴκοσι δύο βίβλοι καθ' ἑβραίους αὗται δε· ἡ παρ' ἡμῖν γένεσις ἐπιγεγραμμένη, τῷδε δὲ ἔοραί ις ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς βίβλου βρησίθ, ὅπερ ἐστὶν, ἐν ἀρχῇ· ἔξοδος, ὐελλεσμώθ, ὅπερ ἐστὶ, ταῦτα τὰ ὀνόματα· λευιτικὸν, ὑικρά, καὶ ἐκάλεσεν· ἀριθμοὶ, ἀμμισφεκαδείμ· δευτερονόμιον, ἐλλε ασδιβαρίμ, ὅτι οἱ λόγοι· ἰησοῦς υἱὸς ναυῆ, ἰωσουὲ βὲν νοὺν· κριταὶ, ῥοθ, παρ' αὐτοῖς ἐν ἑνὶ σωφετίμ· βασιλειῶν πρώτη, δευτέρα, παρ' αὐτοῖς ἓν, σαμουὴλ, ὁ θεόκλητος· βασιλειῶν τρίτη, τετάρτη ἐν ἑνὶ, ὑαμμλεχ δαυίδ, ὅπερ ἐστὶ, βασιλεία δαυίδ· παραλειπομένων πρώτη, δευτέρα ἐν ἑνὶ, δίβρη ἁϊαμίμ, ὅπερ ἐστὶ, λόγοι ἡμερῶν· ἔσδρας πρῶτος καὶ δεύτερος ἐν ἑνὶ, ἐζρᾶ, ὅ ἐστι βοηθός· βίβλος ψαλμῶν, σέφερ θιλλίμ. σολομῶντος παροιμίαι, μισλώθ. ἐκκλησιαστὴς, κωέλεθ· ᾆσμα ᾀσμάτων, σὶρ ἁσιρίμ· ἡσαΐας, ἰεζεκιὴλ· ἱερεμίας, στὺ θρηνοῖς, καὶ τῇ ἐπιστολῇ ἐν ἑνὶ, ἱερεμία· δανιὴλ· ἰεζεκιὴλ, ἰεσχιὴλ· ἰὼβ, ἰὼβ· ἐσθὴρ, ἐσθὴρ ἔξω δὲ τούτων ἐστὶ τὰ μακκαβαϊκὰ, ἃπερ ἐπιγέγραπται Σαρβὴθ Σαρβανέλ.

SVnt autem viginti duo libri juxta Hebræos hi: primus qui à nobis Geneſis dicitur; ab Hebræis autem ex ipsius libri initio desumptâ appellatione vocatur Bresith, quod idem est ac, *In principio*. Exodus deinde, Hebræis Vellesinoth, ideſt, *Hæc sunt nomina*. Tertius Leviticus, Hebræis Vaicra, ideſt, *Et vocavit*. Quartus Numeri, Hebræis Hammisphecodim. Quintus Deuteronomium, Hebræis Helle haddebarim, ideſt, *Hæc sunt verba*. Sextus, Iesus filius Naue, Hebraice Iehosue ben Nun. Septimus, Iudices, & Ruth, vnico volumine apud Hebræos comprehensi, quod appellant Sophetim. Octavus, Regnorum liber primus & secundus: qui apud eos vnicum volumen constituunt, quod dicitur Samuel, hoc est, *Vocatus à Deo*. Nonus, Regnorum liber tertius & quartus, quos ipsi etiam in vnum volumen redigunt, & Vammelech David indigitant, hoc est, *Et Rex David*. Decimus, Paralipomenon liber primus & secundus, vno apud illos contenti volumine, quod vocant, Dibre hajamim, hoc est, *Verba dierum*. Vndecimus, Esdras primus & secundus, qui apud eos vnicum conficiunt librum, quem vocant Esra, ideſt, *Adjutor*. Duodecimus liber Psalmorum, Hebræis Sepher tehillim. Decimus tertius Proverbia Salomonis, Hebræis Misloth. XIV. Ecclesiastes, Hebræis Coheleth. XV. Canticum Canticorum, Hebræis Sir hassirim. XVI. Esaias, Hebræis Iesaia, XVII. Hieremias cum Lamentationibus & Epistola, in vnum compactus volumen, quod ipsi vocant Irmia. XVIII. Daniel, Hebræis Daniel. XIX. Ezechiel apud Hebræos Ieezchel. XX. Iob, eodem apud Hebræos nomine insignitus. XXI. Esther, quomodo etiam Hebræi vocant. Extra horum censum sunt libri Maccabæorum, qui inscribuntur, Sarbet Sarbaneel.

EX COMMENTARIO IN PSALM. I. vers. 5.

Interprete DIONYSIO PETAVIO.

HVjus loci autoritate freti simpliciores quidam ex fidelibus negant malos Resurrectionis compotes futuros, aut Dei judicio dignandos; neque cujusmodi Resurrectionem, aut quale sibi judicium fingant, aperte satis exprimunt. Ac licet suam de his sententiam aperire videantur, ipsa illos inquisitio convincet, ostendetque nec quod consequens est, ac cohærens servari ab illis posse, nec Resurrectionis ac judicij modum & rationem intelligi. Igitur si interrogemus cujusnam sit futura Resurrectio; corporum respondent, quæ nos modo circumdant. Instantibus nobis, totius illorum substantiæ, necne futura sit; antequam diligenter istud expenderint, totius fore pronuntiant. Quod si nos ad illorum simplicitatem accommodantes, neque quicquam de fluxa ac mutabili corporum natura disputantes, dubitando rursum interrogemus, num vna sanguis ille omnis resurgat, qui sectâ identidem venâ defluxerit, ac quicquid præterea carnis morborum vis absumpserit, necnon & pili omnes qui vnquam enati sunt, an ij duntaxat qui sub obitum nostrum efflorverint: nonnunquam ad eam quæstionem offendunt, ac Deo permittendum esse dicunt, vt quidquid voluerit, de ea constituat. Interdum vero velut assentiendo, solos illos nobiscum resurrecturos esse pilos asserunt, quos sub vitæ exitum habuerimus. At qui magis inter illos strenui sunt, ne sanguinis copiam omnem, qui ex corporibus nostris plerumque secretus est, itidemque carnem omnem, quæ per morbos in sudorem aut aliam ejusmodi materiam abijt, in vnum conferre sua oratione cogantur; qualia sub mortem extiterint, resurgere corpora nostra prædicant.

Ἔνιοθεν οἱ ἁπλούστεροι τῶν πεπιστευκότων ἐρημούμενοι νομίζουσι τοὺς ἀσεβεῖς τῆς ἀναστάσεως μὴ * ἰδίξασθαι, καὶ τῆς θείας κρίσεως μὴ καταξιῶσθαι, τί νοοῦντες τὴν ἀνάστασιν, καὶ ποταπὴν τὴν κρίσιν φανταζόμενοι, ἢ πόθεν συναγείροντες· κἂν δόξωσι περὶ τούτων ἀποφαίνεσθαι, ἢ βάσανος αὐτοὺς διελέγξει, τὸ ἑξῆς ἀκολούθως σώζειν ἢ δυναμένους, μὴ κεκρατηκότας τὸν περὶ ἀναστάσεως καὶ κρίσεως τρόπον· ἐὰν οὖν πεισθανώμεθα, τίνος ἡ διάστασις γίνεται; ἀποκρινοῦμαι ὅτι τῶν σωμάτων, ὧν περικείμεθα νῦν· εἶτα προσπερωτησάντων ἡμῶν, πότερον τῆς ὑσίας ὅλης ἀπαν, ἢ ὑχί; πρὶν βασάνισαι λέγουσιν, ὅτι τῆς ὅλης· ἐγὼ δὲ προσαπρόσωπον συμπεριφερόμενος τῇ ἀκεραιότητι ἁπάν, καὶ μηδὲν περὶ τῆς ῥύσεως τὴν ὑσίαν ἐξετάζοντες, εἰ συναναστήσονται τὰ ἀπορρυσθέντα ἐν φλεβοτομίαις αἵματα, καὶ αἱ σκληρίαι ἐν νόσοις φύσεις, καὶ θρίξ πᾶσα αἱ ποτὲ γνωσθεῖσαι ἡμῖν, ἢ μόναι αἱ περὶ τὴν ἔξοδον φλιβόμεναι. ὅτε μὴν προσκόπτουσι καὶ τῇ γνωσθείσῃ ἐξετάσει, οἱ μὲν δεῖν ὑπιδέσθαι τῷ θεῷ ὃ βούλεται περὶ τούτων ποιεῖν· ὅτε δ' ὁμοιοῦντες συγκαταθαίνειν, ὡς ὑπὲρ τέλει τούτῃ τῆς ζωῆς θρίξας φασὶν ἡμῖν συναναστήσεσθαι· οἱ δὲ γλιχόμενοι αὐτῶν, ἵνα μὴ ὑποκαύσωσι τὸ αἷμα τὸ συναγαγεῖν τὸν λόγον, τὰ πολλάκις ἀποκριθέντα τῶν σωμάτων ἡμῶν, καὶ τὰς μεταδημούσας σάρκας ἐν νόσοις, * ἱδρῶτας, ἢ ὅταν δέποτε ὕλῃ, φασὶ τὰ ὑπὲρ τέλει ἡμῖν ἀνίστασθαι σώματα.

D

Ex Tomo in quartum Psalmum, ad illa verba:
Psal. 4. 6. Multi dicunt, quis ostendet nobis bona?

Ἐκ τῶν πρὸς * τὴν εἰς τὸν δ'. ψαλμόν. εἰς τό· πολλοὶ λέγουσι· τίς δείξει ἡμῖν τὰ ἀγαθά;

Interprete IOANNE TARINO.

CVm in magnâ controversiâ & contentione versetur, quænam bona & quænam mala sint; & nonnulli affirment, nec bona, nec mala, arbitraria esse; vtpote qui voluptatem bonam, malum verò id quod molestum est pronuncient: alij verò in ijs solis quæ liberè suscipiuntur bona & mala includant; & virtutes quidem earum-

Πολλῆς μὲν καὶ περὶ τοῖς ἀνθρωπίνοις ζητήσεως τυγχανούσης περὶ τοῦ, τίνα τὰ ἀγαθὰ, καὶ τίνα τὰ κακὰ, καὶ τίνα μὲν ἀπροαίρετα λεγόντων τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ· ὡσπερεὶ τὴν ἡδονὴν ἀγαθὸν ἀποφαινομένων, κακὸν δὲ τὸ πονηρόν· ἑτέρων δὲ ἐν μόνοις τοῖς

αιρετικοῖς κατακλειόντων τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακά, καὶ τὰς μὲν ἀρετὰς, καὶ τὰς κατ' αὐτὰς πράξεις μόνας ἀγαθὰ λεγόντων. τὰς δὲ κακίας καὶ τὰς κατὰ κακίαν ἐνεργείας κακά· τρίτων δὲ ὄντων τῶν μιγνύντων, καὶ ἅμα ἐν προαιρετικοῖς ἢ ἀπροαιρέτοις λεγόντων εἶναι τὰ ἀγαθὰ, καὶ τὰ κακά· εἰκότως * ὑπὲρ τῶν πιθανοτήτων περιελκόμενοι οἱ πολλοὶ τῶν πιστευόντων * φιλομαθοῦντες, εἰς τὸν περὶ ἀγαθῶν τόπον λέγοιεν ἂν τὸ· τίς δείξει ἡμῖν τὰ ἀγαθά; ὅτι μὲν οὖν ἐν προαιρετικοῖς ἐστιν ἡ τῶν ἀγαθῶν φύσις, πᾶς ὁστισοῦν ἀποδεχόμενος τὸν περὶ κρίσεως * λόγον, * ἀδιδάκτως ὁμολογήσαι ἄν· ἀγαθὸν γὰρ φησιν εἶναι, ἐφ' ᾧ ἀκούσεταί τις τό· εὖγε ἀγαθὲ δοῦλε καὶ πιστὲ, ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω· εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σοῦ· ἀγαθὸν δὲ τὸ ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ ἀνθρώπου ἐκ τῆς καρδίας αὐτοῦ προφερόμενον, ὡς ὁ σωτὴρ φησιν· ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ προφέρει τὰ ἀγαθά· καὶ ἁπαξαπλῶς πᾶς καρπὸς δένδρου ἀγαθοῦ προαιρετικὸς ὤν, * ἀγαθὸν ἐστιν. ὡς ἀγάπη, καὶ εἰρήνη, καὶ χαρὰ, καὶ μακροθυμία, χρηστότης τε καὶ ἀγαθωσύνη, πίστις, καὶ πραότης, καὶ ἐγκράτεια· τὰ δὲ ἐναντία τούτοις κακά· * εἰ δὲ καὶ μετὰ τὴν τοῦ χριστοῦ διδασκαλίαν ἐστί τι ἀγαθὸν, καὶ κακὸν, καὶ ἐν ἀπροαιρέτοις ζητητέον· κἂν ᾖ δέ τι κακὸν ἢ ἀγαθὸν ἐν ἀπροαιρέτοις, ὡς ὕστερον ἐξετάσαντες τάχα δείξομεν· ἀλλ' οὔτι γε τὰ ἀπὸ τῶν μιγνύντων τοῖς προαιρετικοῖς τὰ ἀπροαίρετα λεγόμενα, ἀγαθὰ ἂν εἴη καὶ κακά· ἐκεῖνοι γὰρ οἴονται τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν εἶναι περὶ ψυχὴν, τὰ δὲ περὶ σῶμα, τὰ δὲ ἐκτός. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν κακῶν· καὶ περὶ ψυχὴν μὲν, ἀρετὴν, καὶ τὰς κατ' ἀρετὴν πράξεις. ἢ κακίαν, καὶ τὰς κατὰ κακίαν πράξεις· περὶ σῶμα δὲ, ὑγείαν, καὶ εὐεξίαν, καὶ κάλλος. ἢ νόσον, καὶ καχεξίαν, καὶ αἶσχος· περὶ τὰ ἐκτὸς δὲ, πλοῦτον καὶ πενίαν, δόξαν καὶ ἀδοξίαν, εὐγένειαν καὶ δυσγένειαν· οἰήσονται δέ τινες καὶ κατὰ τὰς γραφὰς ὁμοίως τρία γένη εἶναι τῶν ἀγαθῶν, καὶ τρία τῶν κακῶν· τὰς γὰρ ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας προσιέμενοι εἶναι ἀγαθὰ καὶ κακὰ μετὰ τὰ ὁμολογούμενα καὶ ὑφ' ἡμῶν ἐν ἀρετῇ, καὶ κακίᾳ, καὶ τῶν κατ' αὐτὰς πράξεσι, χρήσονται ῥητοῖς, καὶ τὰ σωματικὰ, καὶ τὰ ἐκτὸς δῆθεν ἀποφαινομένοις ἀγαθὰ, ἢ κακὰ τυγχάνειν· καὶ περὶ μὲν ἀρετῶν καὶ κακῶν τι δειλέγειν, τῶν ἠθικῶν * πραγμάτων διδασκόντων δεῖν ἡμᾶς μὲν αἱρεῖσθαι δικαιοσύνην, καὶ φρόνησιν, καὶ σωφροσύνην, καὶ ἀνδρίαν, καὶ τὰς κατ' αὐτὰς πράξεις. ἐκκλίνειν δὲ τὰ τούτοις ἐναντία· διόπερ οὐ χρεία παραδειγμάτων εἰς τὰ παρὰ τῶν προαιρετικῶν ἀγαθά· σωματικὰ δὲ καὶ ἐκτὸς ἀγαθὰ,

A que actiones solas bona vocent, vitia autem & vitiosas actiones mala: tertium autem sit genus eorum qui hæc permiscent, & simul inter arbitraria & non arbitraria esse bona & mala dicunt, probabilitate inducti plerique fidelium discendi cupidi, ad locum de bonis meritò dixerint: *Quis ostendet nobis bona?* Naturam igitur bonorum eam esse, vt liberè suscipi aut omitti possint, nemo qui judicij rationem admittat, audeat dubitare; bonum quippe ait esse, vbi aliquis audiet: *Euge serve bone & fidelis, super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam: ingredere in gaudium domini tui.* Et bonum est, quod à viro bono, ex corde, vt Seruator ait, profertur: *Bonus homo ex bono thesauro cordis sui profert bona.* Atque vt semel dicam, omnis fructus arboris bonæ, qui liberè suscipi potest, bonum est; vt charitas, pax, gaudium, patientia, benignitas & bonitas, fides, mansuetudo, continentia; his verò contraria, mala. An verò etiam ex Christi doctrina aliquid bonum sit, & malum, & arbitrarium, disceptandum est; & an bonum aliquid, aut malum sit in ijs quæ liberè suscipiuntur, vt postea expensis & examinatis illis, ostendemus. Nec verò quæ ab ijs afferuntur qui arbitrarijs non arbitraria miscent, bona & mala fuerint: illi enim existimant, bonorum alia in animâ, alia in corpore, alia externa esse, quemadmodum & mala. In animâ, esse virtutem & actiones à virtute profectas, vel vitium & actiones vitiosas. In corpore, sanitatem, robur, pulchritudinem; vel contrà, morbum, malam corporis habitudinem, & deformitatem. Externa denique, divitias, paupertatem, gloriam, ignominiam, nobilitatem, ignobilitatem. Tria item bonorum genera, & totidem malorum in Scripturis reperiri quidam existimant. Virtutes enim & vitia fatentes bona & mala esse, præter ea quæ apud nos in confesso sunt, in virtute ac vitio, & in actionibus quæ inde proficiscuntur, Scripturæ testimonijs vtentur, quæ res corporis, & externas, bona vel mala esse declarant: & de virtutibus quidem ac vitijs, quid verbis opus est, cùm disciplina morum doceat amplectendam nobis justitiam, prudentiam, temperantiam, fortitudinem, & ad earum normam exactas rationes; vitanda esse his contraria? Quare non opus est exemplis ad ea,

Matth. 25. 2.

Luc. 6. 46.

quæ ab arbitrarijs proficiſcuntur, bona. Corporis autem & externa bona ex hujus expoſitione dicti multifariam demonſtrabunt: ſed impræſentiarum ſufficit quædam apponere ex ijs quæ in Exodo, Leuitico, & Deuteronomio habentur. Vt promiſſiones ijs factæ, qui mandata ſeruant; atque vt minæ & execrationes in eos, qui tranſgrediuntur ipſa, vt quòd ſanitas bonum ſit, & morbus malum, in Exodo denunciari oſtendet: *Si cuſtodieris mandata mea & præcepta mea, morbum omnem, quem immiſi Ægyptijs, non inducam in te: ego enim ſum Dominus ſanans te.* Exod. 15. 26. Quódque in Deuteronomio ad peccantes dicitur, videtur corporis plagas & morbos in malis reponere, in bonis vero ſanitatem & robur corporis. Verba hæc ſunt: *Si non obedieritis, vt faciatis omnia verba Legis hujus ſcripta in libro hoc, vt timeatis nomen hoc honorandum & admirabile, Dominum Deum, incredibiles faciet Dominus plagas tuas, & plagas ſeminis tui, plagas magnas & admirabiles, morbos malos & plurimos: & convertit in te omnem plagam Ægypti malam, quam devitaſti à conſpectu ipſorum, & conglutinabitur tibi, & omnem mollitiem & omnem plagam non ſcriptam in libro Legis hujus, adducet Dominus ſuper te, donec exterminaverit te.* Deuter. 28. 58, & ſeq. Et rurſus perfringentibus mandata dicitur: *Immittam vobis febrim & arquatum morbum, & tabeſcentes oculos veſtros, & animam veſtram liqueſcentem.* Leuit. 26. 16. Præterea in Deuteronomio pietatis & religionis deſertoribus, rigorem cervicis inſanabilem minatur. Bona verò externa qui volunt ex divinis literis polliceri, his vtentur Levitici verbis: *Si in mandatis meis ambuletis, & præcepta mea ſeruatis, & impleatis ipſa, dabo vobis pluviam in tempore ſuo, & terra dabit germina ſua, & ligna camporum dabunt fructum ſuum, & excipiet vobis tritura vindemiam, & vindemia excipiet ſationem, & comedetis panem veſtrum in ſatietatem, & cum ſecuritate habitabitis in terrâ veſtrâ,* & cætera. Ex Deuteronomio hæc afferent: *Et erit, vbi Iordanem tranſieritis, in terram quam Dominus Deus dat vobis, & cavebitis vt omnia mandata eius, quæ ego vobis hodie præſcribo, impleatis: & dabit te Dominus Deus tuus, eſſe ſuper omnes, & venient ſuper te omnes benedictiones hæ, & inuenient te, ſi audieris vocem Domini Dei tui. Benedictus tu in vrbe, & benedictus tu in agro, benedicti fœtus ventris tui, &* Deut. 28. 1, & ſeq.

A οὐκ τῆς κατὰ ὄρπτον ὠφελείας πολλαχόθεν διήξοισι· πλεῖον ὅτι τὸ προκείμενον ἀρκεῖ παραθέσθαι τινὰ ἐκ τῶν ἐν ἐξόδῳ, καὶ λευιτικῷ, & δευτερονομίῳ κειμένων, ὡς ἐν ἐπαγγελίαις μὲν τοῖς τηροῦσι τὰς ἐντολάς. καὶ ὡς ἐν ἀπειλῇ τοῖς παραβαίνουσι αὐτάς· οἷ ἔστι δὲ ὑγεία ἀγαθὸν ὄντι, καὶ ἡ νόσος κακὸν, ἀπὸ τῆς ἐξόδου δείξει ταῦτα προλέγεσθαι· ἐὰν τηρήσῃς τὰς ἐντολάς μου καὶ τὰ προστάγματά μου, πᾶσαν νόσον ἣν ἐπήγαγον τοῖς αἰγυπτίοις, οὐκ ἐπάξω ὅτι σε. ἐγὼ γάρ B εἰμι κύριος ὁ ἰώμενός σε· ἡ δὲ ἀπὸ τῆς δευτερονομίου δὲ περὶ τοὺς ἁμαρτάνοντας λεγόμενον ὑποτυπώσει αὖ κακὸν μὲν πρισταίνῃ τὰς σωματικὰς πληγὰς καὶ τὰς νόσους, ἀγαθὸν δὲ δηλοῖ ὅτι, ἡ τὴν ὑγίειαν, καὶ πλοῦ τοῦ σώματος ῥῶσιν· ἔχει δὲ ὥτως ἡ λέξις· ἐὰν μὴ ἀκούσητε τοῦ ποιῆσαι τὰ ῥήματα τοῦ νόμου τούτου τὰ γεγραμμένα ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ, φοβεῖσθαι τὸ ὄνομα τὸ ἔνδοξον, ἡ τὸ θαυμαστὸν τοῦτο, κύριον τὸν C θεόν, καὶ θαυμαστοῦσι κύριος τὰς πληγάς σου, ἡ τὰς πληγὰς τοῦ σπέρματός σου, πληγὰς μεγάλας ἡ θαυμαστὰς, ἡ νόσους πονηρὰς ἡ *πιστὰς *πλείστας. καὶ ἐπιστρέψῃ ὅτι σε πάσην πλὴν πλῆθος ἀηύπνιᾶ πλὴν πονηρὰν, ὧν διώλεσθαί ἀπὸ προσώπου αὐτῶν. ἡ καλλιβίσεσθαι. καὶ πᾶσαν μεγαλείαν, ἡ πᾶσαν πληγὴν πλὴν μὴ γεγραμμένην ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου τούτου ἐπάξει κύριος ὅτι σε, ἕως ἂν ἐξολοθρεύσῃ σε· & πάλιν τοῖς παραβαίνουσι τὰς ἐντολὰς λέγεται δὲ· ὑπιστήμι ὑμῖν πυρετὸν, ἡ ἴκτερον, ἡ σφακελίζοντας τὸ ὀφθαλμοὺς ὑμῶν, D ἡ τὴν ψυχὴν ὑμῶν ἐκτήκουσι· πρὸς τούτοις καὶ ἐν τῷ δευτερονομίῳ τοῖς ἀφισαμένοις τῆς θεοσεβείας ἀπειλῆ ὁ λόγος ὑπαθύτονον ἀδίαπτον· τὰ δὲ ἐκτὸς ἀγαθὰ οἱ βουλόμενοι κτᾶσθαι ἐν θείαν ἐπαγγέλεσθαι λόγον, τοῖς μὲν ἀπὸ τοῦ λευιτικοῦ, τούτοις χρήσονται· ἐὰν ἐν τοῖς προστάγμασί μου πορεύησθε, καὶ τὰς ἐντολάς μου φυλάσσητε, E ἡ ποιῆτε αὐτὰς, ἐγὼ δῶ τὸν ὑετὸν ὑμῖν ἐν καιρῷ αὐτοῦ, ἡ ἡ γῆ δώσει τὰ γενήματα αὐτῆς, καὶ τὰ ξύλα τῶν πεδίων δώσι τὸν καρπὸν αὐτῶν. ἡ καταλήψεται ὑμῖν ὁ ἀμητὸς τὸν τρυγητόν. ἡ ὁ τρυγητὸς καταλήψεται τὸν σπόρον. ἡ φάγε-

σθε τὸν ἄρτον ὑμῶν εἰς πλησμονήν. καὶ κατοικήσετε μετ' ἀσφαλείας ὅτι τῆς γῆς ὑμῶν. ἡ τὰ ἑξῆς· ἐὰν δὲ τοῦ δευτερονομίου τούτοις χρήσονται· καὶ ἔσται ὡς ἂν εἰσέλθητε τὴν ἰορδάνην εἰς τὴν γῆν ἣν κύριος ὁ θεὸς δίδωσιν ὑμῖν, καὶ φυλάσσεσθε ποιεῖν πάσας τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, αἷ ἐγὼ ἐντέλλομαί σοι σήμερον. καὶ δώσῃ σε κύριος ὁ θεός σου ὑπεράνω πάντων. ἡ ἥξουσιν ὅτι σε πᾶσαι αἱ εὐλογίαι αὗται, ἡ εὑρήσουσί σε ἐὰν ἀκούσῃς τῆς φωνῆς κυρίου τοῦ θεοῦ σου· εὐλογημένος σὺ ἐν πόλει. καὶ εὐλογημένος σὺ ἐν ἀγρῷ. εὐλογημένα τὰ *ἐγγόνια

*X. τιστὰς

*X. ἐγγονα

τῆς κοιλίας σου, καὶ τὰ γενήματα τῆς γῆς σου, καὶ τὰ βυκόλια τῶν βοῶν σου, καὶ τὰ πίμελια τῶν προβάτων σου· εὐλογημένη αἱ ἀποθήκαι σου, καὶ τὰ ἐγκαταλείμματά σου, καὶ τὰ ἔξης· ὡς πάλιν ἐκ τῶν ἐναντίων τοῖς ἀπεδοσι λέγεται τό· ἐπικατάρατος σὺ ἐν πόλει, καὶ ἐπικατάρατος σὺ ἐν ἀγρῷ. ἐπικατάρατοι αἱ ἀποθήκαι σου, καὶ τὰ ἐγκαταλείμματά σου. ἐπικατάρατα τὰ τέκνα τῆς κοιλίας σου, καὶ τὰ γενήματα τῆς γῆς σου. ἐπικατάρατα τὰ βυκόλια τῶν βοῶν σου, καὶ τὰ πίμελια τῶν προ-
ζάτων σου· καὶ ἄλλα δὲ δυσπαρίθμητα * οἵ-
σουσιν οἱ βλασφημοῦντες ἐν σωματικοῖς καὶ τοῖς ἐκτὸς εἶναι ἀγαθὰ καὶ κακά· ἐφάψονται τε καὶ τῶν θαλασσίων λέγοντες τὸν σωτῆρα βεελζεβοὺλ, καὶ ὡς κακὰ ἀφῃρηκέναι ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων
* τὸ τυφλότητα τὴν σωματικὴν, καὶ τὴν κωφότητα, καὶ τὴν πάρεσιν τῶν μελῶν, καὶ πᾶσαν νόσον. καὶ πᾶσαν μαλακίαν τὸ περιπατεῖν
* τοὺς πεπληρωμένους κακῶν διαφέρειν, τό, τε ὀδυνηρὸν σωματικὸν, καὶ τὸ ἀνιαρὸν, καὶ τὴν ἄλλην ὑγίειαν καὶ ῥᾳστώνην. καὶ δυσωπήσουσί σε φάσκοντες, εἰ μὴ καὶ ἡμεῖς ὁμολογήσομεν κακὸν εἶναι τὸ δαιμονιᾶν καὶ τὸ σεληνιάζεσθαι· ὡς πάλιν ἐκ τῶν ἐναντίων ἀγαθὸν τὸ τούτων ἀπηλλάχθαι· ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπόστολοι χαρίσματα ἰαμάτων, καὶ ἐνεργήματα δυνάμεων ὑπετυπώσαντο, κατ' αὐτὸ τὸ ἐνεργεῖν ἀγαθὰ ἑποίουν τοῖς ἀνθρώποις, καὶ κακῶν αὐτοῖς ἀπηλλάττον· συμβήσονται δὲ οἱ ταῦτα λέγοντες καὶ ὑπὲρ τὸ μύωπα αἴρειν, φάσκοντες ὃ, κακὸν εἶναι τὸν πόνον,
* ἢτοι ὃ τοῖς ἁμαρτάνουσιν ἐν πυρὶ αἰωνίῳ παραδίδοσθαι· εἰ δὲ κακὸν ὁ πόνος, ἀνάγκη τὸν λιθινῶν ἀγαθὸν εἶναι· ὅθεν οὐκ ἂν τῶν εἰρημένων τὰ δυνάμενα ὑπὲρ πλοῦτον δυσωπῆσαι τοὺς μὴ οἵους τε λύσαι τὰ προσαγόμενα, περὶ τῶν τοιούτων ἡμῖν τῶν ἀγαθῶν εἶναι, καὶ τοιαῦτα τῶν κακῶν τὸν λόγον τῶν γραφῶν. τοιούτου πίνου τοῦ ἀπατῶντος μόνον οἱ ὁμολογούμενως ἀκέραιοι τῶν πεπιστευκότων λυπάτωσαν. ἀλλὰ καὶ τινες τῶν ἐπαγγελλομένων σοφίαν τοῦ χρήσιμον, οἰόμενοι τῶν δημιουργὸν τοιαῦτα λόγους εἶναι παραγγελίας. καὶ πόθεν τῶν ἀπὸ τοῦ λίξεως δηλουμένων μηδὲν σημαίνεσθαι κατὰ τὰς ἀπειλάς· πόθεν πάντας τοιούτους τοὺς τοιαῦτα ἐκ τῶν γραφῶν ὑπολαμβάνοντας ἐπαπορητέον εἰ πεπηρῆκασι τὸν νοῦν οἱ προφῆται ὧν ἀμαρτήματα δ' κατηγορεῖται· οἷς ἠλίας ὁ ἀκτημονέστατος, ὡς μηδὲ ἄρτον ἔχειν πρὸς ἑαυτὸν φαγεῖν, καὶ λέγειν τοῦτο πέμπεσθαι πρὸς γυναῖκα ἐν Σαρεφθὰ τῆς Σιδωνίας· καὶ ἐλισσαῖος ὃς τῷ ἀναμίτῃ βεελζεβοὺλ ἔλαβε κάλλιστον, καὶ * σκιμπόδιον, καὶ λυχνίαν δύτελῆ, ὃς καὶ ἀβίσωσης ἐτελεύτησε· καὶ ἡσαίας ὁ πρόθυμος γυμνὸς καὶ ἀνυπόδητος πρόεισιν· καὶ ἱερεμίας ὁ ἐμβληθεὶς εἰς λάκκον βορ-

mina terræ tuæ, & armenta boum tuorum, & greges pecudum tuarum: benedicta apotheca tua, & reliquiæ tuæ, & cætera. Vt ex contrario impijs dicitur: *Execrabilis tu in ciuitate, & execrabilis tu in agro: execrata horrea tua, & reliquiæ tuæ: execrabiles filij ventris tui, & germina terræ tuæ: execrata armenta boum tuorum, & greges pecudum tuarum*: & alia innumera proferre possunt, qui in rebus corporis & externis bona & mala esse volunt. Deut 28. 16, & seq.

Evangelium quoque attingent, & dicent Seruatorem, cùm venit, tanquam mala, hominibus abstulisse corporis cæcitatem, surditatem, & membrorum resolutionem, & morbum omnem, & omnem infirmitatem sanauisse, datis bonis pro malis prioribus, & perspicacitatem corporis, & auditum, & aliam sanitatem, & robur: & verecundabere cùm ex te quærent, an non malum quoque esse arbitremur, à dæmone vexari & lunaticum esse; vt contra ab ijs liberari, bonum. Sed & Apostoli qui dona sanandi & opera virtutum perficiebant, in eo ipso bonis homines afficiebant, & malis ipsos liberabant. Ad futurum denique seculum transgredientur, qui hæc sentiunt, & dicent malum esse dolorem, siue peccatores æterno igni adjudicari. Si verò malum est dolor, voluptatem bonum esse necesse est. Ex his manifesta sunt ea quibus maximè commoueri possint, qui argumenta illa, quæ ex Scripturarum sententia tria esse bonorum & malorum genera ostendunt, dissolvere non possunt. Hoc igitur errore non solùm qui nudam & simplicem fidem habent circumventi sunt, sed & eorum nonnulli qui sapientiam in Christo profitentur; eas esse Opificis promissiones, & præter sonum dictionum nihil minis illis significari opinantes. Ab ijs igitur omnibus, qui ista è Scripturis confici existimant, quærendum est, Legémne seruaverint Prophetæ, quorum peccata non reprehenduntur: vt Elias pauperrimus, qui ne panem quidem quem ederet habebat; ideóque missus ad mulierem in Sarephtha Sidoniæ: & Elisæus qui apud Sunamitidem angustissimum accepit domicilium, & scamnum, & vilem lychnulum, qui & ægritudine obijt: & Esaias, qui nudus & excalceatus triennium ambulavit: & Hieremias, qui & in foveam cœni conjectus est, & semper ludi-

brio habitus, vt etiam solitudinem optaret: & Ioannes, qui in solitudinibus habitabat, & præter locustas & mel agreste cibi nihil sumebat, pelle succinctus lumbos, & villis cameli amictus. Hos enim Legem servasse fatebuntur. Quæremus ergo, an quæ bona existimant, ijs adfuerint qui Legem servaverunt: quod cùm demonstrare non possint, eò redigentur, vt dicant falsas esse promissiones, quæ pijs & religiosis fieri dicuntur; vel si veræ sint, altiori sensu interpretandas esse: si ad reconditum sensum coacti venerint, destruetur eorum opinio, quòd morbum corporis & quæ externa putantur mala impijs Lex minitetur, vel sanitatem corporis polliceatur, & opes ijs qui Deo adhęserint. Quomodo verò stultum non sit, in malis gloriari & lætari, qui ijs tenentur? Si enim malæ sunt angustiæ, & ait Apostolus se in malis gloriari, id verò stultum est, nec stultus est Apostolus: certè mala non sunt illa quibus vir sanctus exercetur, qui penitus afflictus non coartatur; inops non derelinquitur; tentatus in mortem non infertur; & cùm mendicus censeatur, multos ditat; cùm nihil possidere credatur, omnia possidet: fidelis enim est totus mundus divitiarum; infidelis, ne obolus quidem. Præterea ex eorum opinione, qui tria bonorum genera & totidem malorum in Scripturis reperiri posse affirmant, consequens est justos in plurimis semper malis esse, cùm vera sit prophetia hæc, quæ dicit: *Multæ*
Psal.33.20. *angustiæ justorum.* Neque verò intempestivum fuerit ea quæ Iob acciderunt, in eorum reuocare memoriam, qui ea mala esse putant: vt postquam fortissimè perfunctus est ijs quæ circumstabant certaminibus,
Iob. 40. 3. de ipso liber ait: *An putas aliam ob caussam me tecum esse collocutum, nisi vt justus appareres?* Si enim non aliter Iob apparet justus, quam quòd hi & ille eum casus circumvenerint, quomodo nunc vocaverimus, quæ caussæ fuerunt, cur justitia ipsius eluceret? Ex his etiam colligere licet, neque Diabolum viro sancto malum esse. Iob igitur Dia-
Rom. 8. 28. bolus malum non erat: *quia diligentibus Deum, omnia in bonum Deus administrat, ijs qui juxta propositum vocati sunt.* Præterea dicemus non satis apparere, justum earum fore benedictionum participem quæ in Scripturis positæ bona existimantur: multæ quippe de viro illo sancto historiæ si expendantur, istam interpretationem refellunt. Quis enim fœneratorem sanctum esse sanus

A σώρου, καὶ ἀεὶ μυκτηρισθεὶς, ὥστε καὶ ἐρημίαν οἰκῆσαι δόξασθαι· καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ ἐν ταῖς * ἐρημίαις διατρίβων, καὶ πλὴν ἀκρίδων καὶ μέλιτος ἀγρίου μηδενὸς μεταλαμβάνων, δέρματι περιεζωσμένος τὴν ὀσφὺν, καὶ ἀπὸ τριχῶν καμήλου ἠμφιεσμένος· ὁμολογήσουσι γὰρ αὐτοὺς τετηρηκέναι τὸν νόμον, καὶ ἀπαιτήσομεν εἰ ἃ νοοῦσιν ἀγαθὰ τοῖς τετηρηκόσι τούτοις ὑπῆρκται. οὐκ ἔχοντες δὲ δεῖξαι, περικλεισθήσονται εἰς τὸ, ἤτοι ψευδεῖς εἶναι τὰς ἐπαγγελίας τὰς B λεγομένας δίδοσθαι τοῖς θεοσεβέσιν, ἢ ἀληθεῖς τυγχανούσας ἀναγωγῆς δεῖσθαι· εἰ δ' ἐπ' ἀλληγορίαν ἀναγκασθέντες ἔλθωσιν, ἀθετηθήσεται αὐτῶν ἡ ὑπόληψις ὑπὲρ τοῦ τὸν νόμον ἀπειλεῖν νόσον σωματικὴν, καὶ τὰ ἐκτὸς νομιζόμενα κακὰ τοῖς ἠσεβηκόσιν. ἢ ἐπαγγέλλεσθαι ὑγιαίνοντα εἶναι τὰ σώματα, καὶ περιουσίαν ἔσεσθαι τοῖς τῷ θεῷ κατηκολουθηκόσι· πῶς δὲ οὐκ ἠλίθιον ἐπὶ τοῖς κακοῖς μέγα φρονεῖν καὶ αὐχεῖν τοὺς ὄντας ἐν αὐτοῖς; εἰ γὰρ κακαὶ αἱ θλί-
C ψεις, φησὶ δὲ ὁ ἀπόστολος καυχᾶσθαι ἐν κακοῖς, τοῦτο δὲ ἠλίθιον, καὶ ὁ ἀπόστολος οὐκ ἠλίθιος. οὐκ ἄρα κακὰ τὰ τοιάδε γυμνάσματα τοῦ ἁγίου. ὅστις ἐν παντὶ θλιβόμενος, οὐ στενοχωρεῖται. ἀπορούμενος, οὐκ ἐγκαταλείπεται. πειραζόμενος, οὐ θανατοῦται. νομιζόμενος εἶναι πτωχὸς, πολλοὺς πλουτίζει. καὶ ὑπολαμβανόμενος μηδὲν κεκτῆσθαι, πάντα κατέχει· τοῦ γὰρ πιστοῦ ὅλος ὁ κόσμος τῶν χρημάτων. τοῦ δὲ ἀπίστου, οὐδὲ ὀβολός. ἔτι δὲ ἕπεται τοῖς ὑπο-
D λαμβάνουσι κατὰ τὴν γραφὴν τρία γένη τῶν ἀγαθῶν εἶναι, δῆλον δὲ ὅτι καὶ τῶν κακῶν, τοὺς δικαίους ἀεὶ ἐν πολλοῖς κακοῖς εἶναι. ἀληθευούσης τῆς λεγούσης προφητείας· πολλαὶ αἱ θλίψεις τῶν δικαίων. οὐκ * ἄρα δὲ καὶ τῶν τοῦ Ἰὼβ συμβεβηκότων ὑπομνῆσαι τοὺς οἰομένους τάδε τινὰ κακὰ εἶναι. ὡς ὁ χρηματισμὸς μετὰ τὸ ἐνεγκεῖν γενναιότατα τοὺς περιστάντας ἀγῶνας, φησίν· οἴει δέ με ἄλλως σοι κεχρηματικέναι, ἢ ἵνα ἀναφανῇς δίκαιος; εἰ γὰρ οὐκ ἄλλως ἀναφαί-
E νεται ὁ Ἰὼβ δίκαιος ἢ ἐκ τοῦ τάδε τινὰ, * καὶ τοῦ τάδε αὐτὸν κακὰ λεγόμενα ὑπάρχειν, τὰ αἴτια τοῦ ἀναφῆναι αὐτοῦ τὴν δικαιοσύνην; ἑπόμενα δὴ ἂν τούτοις εἴη, μηδὲ τὸν διάβολον τῷ ἁγίῳ κακὸν τυγχάνειν· τῷ δὴ οὖν Ἰὼβ ὁ διάβολος κακὸν οὐκ ἦν. ἐπεὶ τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθὸν ὁ θεὸς, τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσιν· ἔτι δὲ πρὸς τούτοις παρὰ τὸ ἐναργὲς εἶναι φαμὲν τὸ τὸν δίκαιον ἐν ταῖς κατὰ τὸ ῥητὸν εὐλογίαις ἔσεσθαι τῶν ἐν ταῖς γραφαῖς ἐγκειμένων νομιζομένων ἀγαθῶν. πολλὴ γὰρ ἱστορία ἡ περὶ τοῦ ἁγίου ἐξεταζομένη ἐναντιοῦται ταῖς τοιαύταις ἐκδοχαῖς. καὶ ἄλογόν ἐστι τὸ ὑπολαμβάνειν δανειστὴν τὸν ἅγιον ἔσεσθαι, πολλῶν ἐθνῶν τραπέζας κατὰ * πόλιν ἀφορ-

τε, καὶ ἐκπαιπώλημον ἐπὶ τὰς ὁδοὺς, καὶ λή- A exiſtimet, qui multis gentibus menſas in ci-
ψῃς, καὶ ποιῶνται τοιαῦτα πράγματα ἀπηγορευμένα· vitate aperiat, & in dando & accipiendo
ὃ ἀργύριον γὰρ αὐτοῦ οὐκ ἔδωκεν ἐπὶ τόκῳ, καὶ occupetur, & res vetitas faciat? *Pecuniam* Pſalm. 14.
δῶρα ἐπ' ἀθῴοις οὐκ ἔλαβε, καὶ ὁ ποιῶν ταῦτα *enim ſuam non dedit fœnori, & munera ſuper* 5.
οὐ σαλευθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ πρὸς τὸν ἱεζε- *innocentes non accepit: & qui facit hæc, non*
κιήλ· ὁ ἅγιος ὅτι τόκῳ καὶ πλεονασμῷ οὐκ *commovebitur in æternum.* Et in Ezechiele: Ezech. 18, 8
ἔδωκε. ὃ δὲ ἀργύριον· ὃ γὰρ καὶ πυρετὸν νομίζειν *Sanctus fœnori & lucro pecuniam non occu-*
ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας γίνεσθαι, ἀπαγδύτων εἰς *pavit.* Sed & febrim propter peccata acci-
καρδολίῳ ὄντι δόγμα. πολλαχοῦ τῶν αἰτίων dere, nemo niſi admodum rudis & ignarus
τῆς ποιᾶσδε νόσου προδήλων ὄντων· ἢ γὰρ ἀπὸ exiſtimet, cùm hujus morbi cauſſæ ſæpe ma-
τοῦ περιέχοντος, ἢ ἀπὸ τοιάσδε ὕδατος, ἢ ἀπὸ τοι- B nifeſtæ ſint: aut enim propter continentem
αύσδε ἐδεσμάτων· καὶ εἰ ἄθλα τοῖς δικαίοις ὑγεία καὶ aërem, vel propter tales aquas; vel propter
πλοῦτος, ἐγὼ μηδένα τῶν ἀσκούντων ὑγιαίνειν, talia alimenta: &, ſi juſtis ſanitas & divi-
μηδὲ πλουτεῖν. ὑγίειαν δὲ τὴν τοιάνδε κατάστασιν tiæ præmia proponuntur, neminem impro-
τῆς ψυχῆς ζητητέον, καὶ πλοῦτον τὸν κατὰ τὸν σο- bum ſanum aut divitem eſſe oportebat. Sed
λομῶντα λύσιν τυγχάνοντα τῆς ψυχῆς, λέγοντα· ſanitas recta animi conſtitutio quærenda
λύσιν ἀνδρὸς ψυχῆς ὁ ἴδιος πλοῦτος· φθο- eſt: divitiæ verò, quæ Solomonis ſenten-
κίδον δὲ πενίαν καθ' ὧν ἀναπέπταται· πλῆγος tiâ, pretium animæ viri ſunt: *Pretium*, in- Prov. 13, 8.
δὲ οὐκ ἐφίσταται ἀπειλῶν· ἔπι δὲ τραύματος, καὶ quit, *animæ viri divitiæ ipſius.* Paupertas
μώλωπας, καὶ νόσους * ἐκλιπέον, τὸ γενό- verò fugienda eſt, de quâ ſcriptum eſt:
μενον ἀπὸ τοῦ κακίαν τῆς ἀπροσκόπτους C *Pauper autem non ſubit minas:* vulnera autem Prov. ibid.
ψυχῆς. ἐπεὶ οὖν καὶ ὁ προφήτης μέμφεται & vibices & morbi accipiendi ſunt, quæ
τοὺς ἐν τοῖς τοιούτοις τυγχάνοντας, λέγων· ἀπὸ propter vitium diſſolutis mentibus eve-
ποδῶν, ἕως κεφαλῆς οὐκ ἔστι μέλος ἐν σοί, οὔτε μώλωψ, niunt: vnde & Propheta, eos qui in ijs
οὔτε πληγὴ φλεγμαίνουσα· οὐκ ἔστι μάλαγμα ſunt reprehendit: *A pedibus*, inquit, *uſque* Eſai. 1. 6.
ἐπιθεῖναι, οὔτε ἔλαιον, οὔτε καταδέσμους· ταῦ- *ad caput, neque vulnus, neque vibex, neque plaga*
τα μὲν οὖν αὐτάρκη τοῖς μὴ πάνυ ἀμβλυσὶ, *inflammata: non eſt medicamentum cur impo-*
τοῖς δὲ ἀπὸ τούτων ἑαυτοῖς ἀμβλεξαμβρύοις τὰ *natur, neque oleum, neque alligatura.* Hæc
παρεσκευῶσθαι ῥητὰ τῆν γραφὴν, ὑπεναντίᾳ τῇ itaquè vel ijs qui planè non negligant, ſuffi-
ἀξίᾳ νοήσει τῆς ἐνεργείας τοῦ ἁγίου πνεύματος· ciunt vnde collectis ſibi ſcripturæ dictis
ἔτι δὲ ὑπὲρ τοῦ σιωπᾶσαι τοὺς οἰομένους πάνυ D quæ repugnare videntur, actionis ſanctæ
δεῖ τὰ ἀγαθὰ τὰ τοῖς ἁγίοις δοθησόμενα, καὶ Spiritus dignam intelligentiam aſſequi ſtu-
πάνυ τὰ κακὰ τοῖς ἀμύητοις, ἃ δὴ καὶ τοῦτο deant. Præterea vt ijs os occludatur, qui
τὰ ἀγαθὰ τὰ τοῖς ἁγίοις δοθησόμενα, καὶ bona eſſe, quæ ſanctis danda ſunt arbitran-
πάνυ τὰ κακὰ τοῖς ἀμύητοις, ἃ δὴ καὶ τοῦτο tur; mala, quæ malis, hæc videntur adji-
ἔστιν. οὐ τιμὴ, καὶ καυτῆρες, ἃ ἐμ- cienda: omne quod eſt propter ali-
πλαστροισὶ ὑγείας προσλαμβανόμενα, βλάπτο- quid, minus eſt eo propter quod eſt:
να τυγχάνει τῆς ὑγείας· κἂν ὡς ἐν ἰατρικοῖς δὲ quemadmodum ſectiones, vſtiones, & em-
βοηθήμασι, ταῦτα λέγοιτο ἀγαθὰ, χρὴ ἐκ- plaſtra, quæ propter ſanitatem ſumuntur,
λαμβάνειν ὅτι οὐκ ἔστι τελικὰ ἰατρικῆς ἀγαθὰ, minora ſunt ſanitate. Etſi hæc, vt in me-
ἀλλὰ ποιητικὰ· τελικὸν δὲ καὶ τοῦτο ἰατρικοῦ dicinæ auxilijs bona dicantur, ita eſt acci-
ἀγαθὸν, ἡ τοῦ σώματος ὑγεία· ὅτω τοίνυν καὶ εἰ E piendum, vt non ſint bona finis, ſive vltima
πάνδε τὰ ἐντολὰς τηρητέον ἕνεκα τοῦ τῆν δὲ τῆν medicinæ, ſed efficientia. Bonum autem
ἀγαθῶν τυχεῖν. τὰ δὲ ἄθλα τὰ σωματικὰ ὄντα, finis in medicinâ, corporis ſanitas eſt. Sic
καὶ τὰ ἐκτὸς. αἱ ἀγαθαὶ πράξεις ἕνεκα οὐκ igitur, ſi mandata hæc ſervanda ſunt, vt
ἀγαθαὶ ὡς τελικαὶ, ἀλλ' ἢ ἕως ὡς ποιητικαὶ ἀ- bona hæc conſequamur; præmia autem bona
γαθῶν. τὰ δὲ ἔσται διάφορον ὁ πλοῦτος ὃν οἰόμενοι corporis & externa ſunt, bonæ actiones
ἐπαγγέλλεσθαι τῷ γραφῷ, καὶ ἡ τοῦ σώματος bonæ non erunt, vt vltimæ ac perficientes,
ὑγεία, τῆς δικαιοσύνης, καὶ αὐτῆς δὲ τῆς ὁσιότητος, καὶ τῆς θεοσεβείας τῶν τε- ſed vt efficientes bona, & præſtabunt divi-
λικωτάτων εὐφραινομένων· ἄφρ ἐπιδέχεσθαι, ἀνεφάπτου ὄντι τὸ ἀξίωμα τῆς ἀρετῆς tiæ, quas polliceri Scripturam putant, &
μὴ γινωσκόντων, ἀλλὰ τὰ ὑλικὰ αὐτῆς προτιμώντων· πόνων γὰρ ὄντων ἀποπώτων τῶν corporis ſanitas, à juſtitiâ, & ab ipſa ſancti-
monia, & pietate, & religione tantis & tam
præclaris actionibus: quæ admittere ho-
minum eſt, qui virtutis dignitatem igno-
rant, ſed res craſſas & humiles ipſi ante-po-
nunt. Omnium enim eſt abſurdiſſimum di-
cere, præclaris facinoribus præſtare divi-

tias, & corporis sanitatem: cui nefariæ doctrinæ affixi nonnulli crediderunt, fore vt excitatis corporibus, in vitam reduces juxta primas illas promissiones, edamus hos & illos cibos, & bibamus; aliqui, vt liberos etiam quæramus. Hæc si ad Ethnicos pervenerint, magnum stoliditatis & stultitiæ probrum Christianismo affigent, cùm meliora sentiant à fide alieni: nos verò, quod ex sacrorum librorum accuratâ lectione perspicere potuimus, jam apponemus. Dicebamus enim placere nobis, in arbitrarijs & non arbitrarijs bona & mala esse. Verum inter arbitraria bona non enumerabamus valetudinem, sanitatem, formam, gloriam, divitias; & quantum eniti potuimus, dubitationem omnem breviter solvere conati sumus. Quænam ergo bona sint, quæ liberè non suscipiuntur, nunc dicendum

Psal 126. 1 est, quoniam verum est id: *Nisi Dominus ædificaverit domum, frustra laboraverunt qui ædificant eam; & : Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam.* Ædificat domum quicumque proficit: custodit ciuitatem, quicumque perfectus: vanum autem opus ædificantis, & vana custodia servantis, nisi Dominus ædificaverit, & Dominus custodierit. Extra liberam voluntatem nostram fuerit bonum, virtus Domini, quæ ædificantis ędificationem adjuvat, & ei opitulatur, vnáque cùm eo ędificat, qui ædificationem per se consummare non potest: idem de custoditâ civitate sentiendum est. Et quemadmodum si dicerem bonum agriculturæ, quod fructum efficit, mixtum esse ex libertate quæ in arte est agricolæ, & non arbitrario quod à providentiâ est, propter aëris temperiem & imbris sufficientem copiam: sic bonum ejus, quod est rationis compos, mixtum est ex voluntate ipsius, & consparante divinâ virtute in eo qui honestissima suscipit. Non solùm igitur ad id vt honestus & bonus fiat aliquis, opus est voluntate nostrâ & divinâ ope consparante, quæ, quantum ad nos, arbitraria non est; sed ad id etiam vt qui honestus & bonus evasit, in virtute perseveret: quòd nimirum in ruinam delapsurus sit etiam perfectus, si in honestate fuerit elatus, & sibi hujus caussam arroget, nec debitam gloriam referat ei, qui multo plus ad acquirendam & retinendam contulit. Talem autem quondam caussam ejus qui ab Ezechie-

Ezech. 28. le dicitur inculpatus ambulasse in omnibus 15. vijs suis, donec inventa fuerit in eo iniquitas; quod caussam esse arbitramur, cur is

A ἀνθρωπαρεσκιῶν λόγῳ ἀφορίζειν τὸ πλατεῖν, καὶ τὸ ὑγιαίνειν σωματικῶς· ἀφ' ὧν μηδὲ ἐπὶ τοῦτο δόγματα ἀκολούθως τισὶν προσῆκεν, καὶ μὴ τῷ ἀνάσασιν ἐν πᾶσι τοῖς τρόποις ἐπαληθεύειν ἑαυτοῖς ἡμᾶς μιμεῖσθαι τὰ τοιαῦτα βρώματα, καὶ πίνειν. τινὲς δὲ καὶ τεκνοποιΐαν· τοῦτο δὲ φαῦλον ὂν καὶ εἰς τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, μεγάλης θεοσεβείας δόξαν ἀπενεγκάσθαι πολλοῦ δεῖν ἐπιτήδειον δόγμα ἐχόντων πολὺ ἀλλοτρίων τῆς πίστεως· ἡμεῖς δὲ ἤδη τὸ

B φαινόμενον ἡμῖν ἀπὸ τῆς ἐξετάσεως τῶν ἱερῶν λογίων ἀποφαινόμεθα· ἐφάπτεσθαι γὰρ ἔοικεν μὴ τῷ λέγειν ἐν προαιρετικοῖς, καὶ ἐν ἀπροαιρέτοις εἶναι τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακά· ἃ μὲν γὰρ ἀναμφιλόγως εἰς τὰ ἀπροαίρετα τῶν ἀγαθῶν τιθέασιν ὑγείαν, καὶ τὸ κάλλος, καὶ τὸ εὐθρύφειαν, καὶ τὸ εὐδοξίαν, καὶ τὸν πλοῦτον· καὶ ἅτε δυνατὸν ἐπιφαίνεσθαι τὰ ἀπροαίρετα ὡς ἐν ὑποτομῇ ἀφελόντα· τίνα τοίνυν ἐστὶ τὰ ἀπροαίρετα ἀγαθὰ ἤδη λεκτέον. ἐπεὶ οὖν ὁ ἐὰν

C μὴ κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδομοῦντες αὐτόν. καὶ· ἐὰν μὴ κύριος φυλάξῃ πόλιν, εἰς μάτην ἠγρύπνησεν ὁ φυλάσσων. οἰκοδομεῖ δὲ οἶκον, πᾶς ὁ προκόπτων. καὶ φυλάσσει πόλιν, πᾶς ὁ τέλειος. μάταιον οὖν ὃ ἔργον τοῦ οἰκοδομοῦντος, καὶ ματαία ἡ φυλακὴ τοῦ τηροῦντος, ἐὰν μὴ κύριος οἰκοδομήσῃ, καὶ κύριος φυλάξῃ· ἐκτὸς αἱρέσεως ἡμῶν ἀγαθὸν, ἡ δύναμις ἐπιλαμβανομένη τοῦ κυρίου δυνάμει τοῦ οἰκοδομοῦντος

D οἰκοδομοῦντος. καὶ σωτικὸν ὂν τὸ μὴ δυναμένῳ καθ' αὑτὸν ἀπαρτίσαι τὸ οἰκοδομούμενον. τὰ δὲ αὐτὰ καὶ ὅτι τῆς φυλαττομένης πόλεως νοητέον, καὶ ὥσπερ ἐστὶν ἐπιμὶ τὸ γεωργικὸν ἀγαθὸν, τὸ πυκτικὸν τοῦ καιροῦ, μικτὸν ἐστὶν ἐκ προαιρετικοῦ τοῦ τε τῷ πείθειν τοῦ γεωργοῦ, καὶ ἀπροαιρέτου τοῦ ἀπὸ τῆς προνοίας τε τῷ θεῷ τῶν αἰρέσεων, εὐκρασίας, καὶ φορᾶς ἀμπάρκους ὕετοῦ· ὅτου δὲ τοῦ λογικοῦ ἀγαθὸν μικτόν ἐστιν, ἔκ τε τῆς προαιρέσεως αὐτοῦ, καὶ

E τῆς συμπνεούσης θείας δυνάμεως ᾧ τὰ καλλίστα προσελομένῳ· ὃ μόνον τοίνυν εἰς ὃ καλὸν καὶ ἀγαθὸν ὀφείλομεν, χρεία καὶ τῆς προαιρέσεως τῆς ἡμετέρας καὶ τῆς θείας συμπνοίας, ἥτις ἐστὶν ὡς πρὸς ἡμᾶς ἀπροαίρετον. ὁμοῦ καὶ εἰς ὃ ὀφείλομεν καλὸν καὶ ἀγαθὸν ἀφ-

μεῖναι ἐν τῇ ἀρετῇ. μεταπεισμένῳ καὶ τῷ * τελειωθέντος, εἰ γὰρ ἐπέρρωτο ὅτι τῷ καλῷ, * κ. τοῦ ἀμείβ.
καὶ ἑαυτὸν ὑπεχράφοι τούτῳ αἴτιον. ἐγὼ δὲ τῷ δίκαιον εἶναι ἀφαίρων τῷ ὃ πολλῷ πλέον δωρησαμένῳ εἰς τὸ κτῆσιν καὶ τῷ συνοχὴν τῆς ἀρετῆς· τοιοῦτον δέ τι αἴτιον καὶ τοῦ χῦν ἐξεχυλ εἰρηκέναι ἀμώμως παρεπαπτηκέναι ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ, * ἕως εὑρεθῇ ἀνομία· * κ. ἐστὶ

ἐν

ἐν αὐτῷ, ἡγούμεθα τυγχάνειν τοῦ αὐτὸν κατὰ τὸν ἡσαΐαν ἐκπεπτωκέναι τοῦ οὐρανοῦ, ἑωσφόρον ποτὲ γενόμενον, πρωῒ ἀνατέλλοντα, ὕστερον συντετριμμένον ἐπὶ τὴν γῆν· οὐ μόνον γὰρ ἐπὶ τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων ἐὰν τὶς τέλειος ᾖ, τῆς ἀπὸ θεοῦ σοφίας ἀπούσης, ἀληθὲς τὸ εἰς οὐδὲν αὐτὸν λογισθῆναι· ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ἀγγελικῆς τάξεως, καὶ ἀρχικῆς, καὶ πάσης τῆς, ὅσον θεὸς παρέστιν αὐτῇ, θείας τυγχανούσης· τάχα γοῦν ὁρῶν ὁ ἱερὸς ἀπόστολος πολὺ ἔλαττον τὸ ἡμέτερον προαιρετικὸν τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως, B πρὸς τὴν κτῆσιν τῶν ἀγαθῶν, φησὶ τὸ τέλος, οὐ τοῦ θέλοντος εἶναι, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος θεοῦ· οὐχ ὡς χωρὶς τοῦ θελεῖν, καὶ τοῦ τρέχειν ἐλεοῦντος θεοῦ, ἀλλ' ὡς οὐδενὸς ὄντος τοῦ θέλειν, καὶ τοῦ τρέχειν, συγκρίσει τοῦ ἐλέους τοῦ θεοῦ. καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ καλοῦ δεόντος μᾶλλον * ἀνατιθέναι τῷ ἐλέῳ τοῦ θεοῦ, ἤπερ τῷ ἀνθρωπίνῳ θέλειν καὶ τρέχειν· ταῦτα δὲ ἐπὶ πολὺ παρεκβεβηκέναι δοκοῦντες, ἐξητάσαμεν. πειθόμενοι ἀναγκαῖα αὐτὰ εἶναι, C πρὸς τό· πολλοὶ λέγουσι, τίς δείξει ἡμῖν τὰ ἀγαθά; κατὰ τὸ δυνατὸν γὰρ ὁ λόγος τοῖς λέγουσι πολλοῖς· τίς δείξει ἡμῖν τὰ ἀγαθά, παρέστησε καὶ ἔδειξε τίνα τὰ ἀγαθά. δῆλον δὲ ὅτι καὶ τίνα τὰ κακά· ἵνα διά τε ἀσκήσεων καὶ εὐχῶν κτησώμεθα τὰ ἀγαθά, καὶ ἀναστρέψωμεν τὰ κακὰ ἀπὸ τῶν ψυχῶν ἡμῶν· ἀλλ' ἐπείπερ ἐστὶν ἐν τῷ φράζειν ὅτε μὲν κυριολεκτεῖν, ὅτε δέ που καὶ καταχρῆσθαι, οὐ θαυμαστὸν εἴποτε εὑρήσομεν τὴν τῶν ἀγαθῶν καὶ κακῶν προσηγορίαν κειμένην D ἐπὶ τῶν σωματικῶν καὶ τῶν ἐκτὸς λεγομένων παρὰ τοῖς οὐχ ὑγιῆ δόγματα ἔχουσιν. οἷα ἐν τῷ ἰώβ· εἰ τὰ ἀγαθὰ ἐδεξάμεθα ἐκ χειρὸς κυρίου, τὰ κακὰ οὐχ ὑποίσομεν; καὶ ἐν τῷ ἱερεμίᾳ· κατέβη κακὰ παρὰ κυρίου ἐπὶ πύλας ἱερουσαλήμ· ἀντὶ γὰρ τοῦ εἰπεῖν, εἰ τὰ τοιάδε χρηστά τινα, καὶ ἡδέα τυγχάνοντα ἐδεξάμεθα παρὰ τῆς προνοίας εἰς ἡμᾶς ἐφθακότα, πικρὰ καὶ ἐπίπονα οὐχὶ προθύμως ἐνεγκοῦμεν; λέγεται τό· εἰ τὰ ἀγαθὰ ἐδεξάμεθα ἐκ χειρὸς κυρίου, τὰ κακὰ οὐχ ὑποίσομεν; καὶ ἀντὶ τοῦ φάναι, κατὰ πρόνοιαν τάδε τινα τῇ ἱερουσαλὴμ ὑπὲρ τοῦ παιδευθῆναι τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν αὐτῇ γεγένηται, γέγραπται τό· κατέβη κακὰ παρὰ κυρίου ἐπὶ πύλας ἱερουσαλήμ· δεήσει τοίνυν τὰ πράγματα συνιέντας, μὴ γλίσχροις εἶναι περὶ τὰ ὀνόματα, ἀλλὰ καταλαμβάνειν πότε κυρίως τῶν πραγμάτων ταῦτα τέτακται. καὶ πότε διὰ τὴν στενοχωρίαν τῶν ὀνομάτων ἐν καταχρήσει· εἰ δὲ ὁ σωτὴρ τάδε τινα ἰάσατο, καὶ ἐδωρήσατο ὑγείαν, καὶ ὄψεις, καὶ ἀκοὰς ἀνθρώποις, προηγουμένως μὲν τὴν ἀναγωγὴν αὐτῶν ζητητέον, τοῦ λόγου τὰ τῆς ψυχῆς πάθη θεραπεύειν διὰ τούτων τῶν ἱστορικῶν δηλουμένου· οὐκ ἄτοπον δὲ ἐπὶ τοῖς τοιούτοις καὶ

A ipse apud Esaiam cœlo exciderit, qui priùs fuerat Lucifer manè oriens, postea contritus, & afflictus in terram. Non solùm enim in filijs hominum, si quis perfectus sit, si absit ea, quæ ex Deo est, sapientia, verum est eum nihili esse factum: sed & in Angelorum ordine, ac principali, & in omni ordine, qui, quantum Deus ipsi adest, divinus est. Fortè igitur sacrosanctus Apostolus, qui sciret multo minus conferre ad comparanda bona voluntatem nostram, quàm divinam virtutem, demum ait: *Non esse volentis neque currentis, sed Dei miserantis*: non quasi Deus non volentes, aut non currentes adjuvet; sed quasi nihil sit velle, & currere ad Dei misericordiam: atque idcirco par esse, Dei misericordiæ, quàm humanæ voluntati, aut cursui, bonum potiùs adscribi. Atque hæc prolixiùs disputata sunt, quæ necessaria esse putabamus ad id illustrandum: *Multi dicunt, qui ostendet nobis bona?* quoad enim fieri potuit, disputatio nostra, multis quærentibus, *Quis ostendet nobis bona?* quænam bona sint, ostendit & demonstravit; imò etiam, quænam sint mala: vt laboriosis exercitationibus & precibus acquiramus bona, & à nostris mentibus mala avertamus. Sed quoniam interdum propriè, interdum impropriè loqui licet, non mirabimur si bonorum & malorum nomen, corporeis, & ijs quę externa vocantur, ab ijs qui non rectè sentiunt, attributum reperiemus, velut in Iob: *Si bona suscepimus è manu Domini, mala non sustinebimus?* & apud Hieremiam: *Descenderunt mala à Domino super portas Hierusalem.* Pro eo enim quod est, si quępiam vtilia & jucunda suscepimus, quę à providentia ad nos pervenerunt, quidni dura & molesta libenter feremus? dicitur: *Si bona suscepimus ex manu Domini, mala non sustinebimus?* Et cùm dici potuisset, Hæc Hierusalem ad erudiendos ejus cives divinâ providentia evenerunt, scriptum est: *Descenderunt mala à Domino in portas Hierusalem.* Oportebit ergo nos, rebus intellectis, nominum non ita tenaces & parcos esse, sed videre vbi propriè rebus imponantur, & vbi propter inopiam impropriè. Si autem Servator quædam medicatus est, & sanitatem dedit, & visum, & auditum hominibus, altior eorum sensus in primis quærendus est, cùm verbum perturbationes animi curare his historijs significetur, neque ab-

Esaiæ 14. 12.

Rom. 9. 16

Iob. 2. 10.

Mich. 1. 12.

surdum fuerit, in ijs quæ in historia promittuntur, facta intelligere, ad eorum qui tunc erant hominum admirationem & stuporem, vt qui sermonibus demonstrationis & doctrinæ non crederent, virtutes prodigiorum reveriti doctori adhærerent.

A χῦ ἡ ἱστορία ἀπαγγελόμενα νοῆν παρέσται καταπλήξεως τῶν τότε ἀνθρώπων. ἵνα οἱ μὴ πειθόμενοι λόγοις ἀποδεικτικοῖς καὶ διδασκαλικοῖς, συγκατατιθῶνται τοῖς θεαθεῖσι δυνάμεις, συνεπιθῶνται τῷ διδασκοντι.

E COMMENTARIIS *in Psalmum 40.*

ΕΚ ΤΩΝ ΕΙΣ τὸν ν'. ψαλμὸν ἐξηγητικῶν.

Postquam principium historiæ de Vriâ ad reconditum sensum rapuit, infert:

B Ἐν μέρει δὲ τῆς κατὰ τὸν οὐριὰν ἱστορίας ἡ ἀρχὴ ἀνήνεγκε, ὑπιφέρει.

Eodem interprete.

SI cui autem violentũ esse videtur quòd partem historiæ ad abstrusum sensum transtulerim, nec eã æquabiliter interpretatus sim, apertum est hæc temerè dictum iri, alia porrò in hunc locum inquirenda esse, nisi quidem qui locum hunc accuratissimè perpenderit, inveniat quo modo omnia conciliet quæ de homine interfecto & ejus illâ bonitate dicuntur, cùm nollet domum C suam adire, ibique requiescere, cum populus in castris esset, & militiam toleraret. Sed nescio quo pacto, qui reconditum in his sensum nolunt admittere, & dictionem per se nudéque scriptam esse putant, assequentur voluntatem sancti Spiritus, qui scriptione res eas dignas judicavit, in quibus non solùm turpis libido, sed & crudelitas & inhumanitas David coarguitur, qui ausus esset in Vriam facinus alienissimum à quovis homine qui vel mediocriter bonis moribus fuisset excultus. Dixerim equidem, quemadmodum judicia Dei magna & inexplica- D bilia sunt, quæ videntur rudibus & ineruditis mentibus erroris caussam dare: ita Dei Scripturas, magnas quidem & arcanis abstrusisque & difficillimæ considerationis sententijs refertas esse, sed & difficillimam habere explicationem, & videri rudes ac incultos dissentientium animos in errorem impulisse, qui inconsideratè nec sine dementi temeritate Deum reprehendunt ob eas quas non intelligunt Scripturas, indéque ad alium Deum fingendum prolabuntur. Itaque tutissimum est explanatoris Verbi interpretationem expectare, & ejus quæ E

1. Cor. 2. 7, 8. in arcano latet sapientiæ, quam nemo principum hujus seculi novit, secundum

Rom. 16. 25, 26. denudationem mysterij temporibus æternis conditi, declarati Apostolis & eorum similibus per scripturas propheticas, & Servatoris nostri Verbi, quod erat in principio apud Deum, in ipsos exortum.

Ἐπὶ δὲ τοῦ βίαιον εἶναι δοκεῖ ὃ οὐκ μέρους μὲν ἱστορίαν ἀλληγορῆσαι, μὴ ἐξομαλίσαι δὲ αὐτὸ, δῆλον ὅτι ταῦτα μὲ μάτην λελέξεται, ἀλλὰ ἢ εἰς τὸν τόπον ζητητέον, εἰ μὴ ἄρα ὅτι πλέον τὸ βασάνισας τὰ κατ' τὸν τόπον, θέσι πάντα ἀποκαταστῆσαι, καὶ τὰ περὶ τὸν ἀναιρεθέντα ἄνδρα καὶ τὸν δοκοῦσαν αὐτῷ χρηστότητα. μὴ βουλόμενον εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ ἐλθεῖν καὶ ἀναπαύεσθαι, τοῦ λαοῦ ἐν σκηναῖς τυγχάνοντος καὶ ἀγωνιζομένου. ἐκ εἰδὰ ἢ τῶν οἱ φθόγγοι τὰ ἐν τούτοις ἀλληγορίαν, καὶ τὸν λέξιν δι' ἑαυτὸν ἀναγεγράφθαι νομίζοντες, παραστήσονται τῷ βλάσφημα τοῦ ἁγίου πνεύματος προφήματα ἀναγεγραφῆς ἀξιώσαντος. ἐφ' οἷς ἡ μόνον ἀκολασία, ἀλλὰ καὶ ὠμότης, καὶ ἀπονοηθεῖσα κατηγορεῖται τοῦ Δαβίδ, πλημμέλημα τοῦς εἰς τὸν ἀείδιον πρόθεσιν ἀλλότριον καὶ τῆς τυχόντος ἤθους μετείναι βεβαιωθέντος· ἐγὼ ἢ εἴποιμι ἄν, ὅτι ὥσπερ αἱ κρίσεις τοῦ θεοῦ μεγάλαι καὶ δυσθήκητοί εἰσι, δοκοῦσαι ἄπαν τυγχάνειν τοῦ τὰς ἀπαιδεύτους πλανᾶσθαι ψυχάς. ὅτω καὶ αἱ γραφαὶ αὐτοῦ, μεγάλαι μὲν καὶ πεπληρωμέναι νοημάτων εἰσὶν ἀπορρήτων καὶ μυστικῶν καὶ δυσθεωρήτων· σφόδρα ἢ καὶ δυσδιήκητοί εἰσι, καὶ αἴτιαι δοκοῦσι τοῦ τὰς ἀπαιδεύτους πλανᾶσθαι τῶν ἐπιφερόντων ψυχὰς ἀπροσκέπτως καὶ μὴ θεοπρεπίας κατηγορούντων τοῦ θεοῦ ἐξ ὧν ἢ νοοῦσι γεγραφῶν, καὶ ἀφ' τούτου ἐκπεσόντων ὅτι πλανῶσιν θεοῦ· ἀσφαλὲς οὖν τὸ σεμνύνειν τὴν ἑρμηνείαν τοῦ σοφωτέρου λόγου, καὶ τῆς ἐν μυστηρίῳ σοφίας ἀποκεκρυμμένης, ὃν θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων τούτου ἔγνωκε, καὶ ἀποκαλύψιν μυστηρίου χρόνοις αἰωνίοις σεσιγημένου, φανερωθέντος τοῖς ἀποστόλοις καὶ τοῖς ἐκείνοις ὁμοπλοίοις, ἀφ' τε γραφῶν προφητικῶν καὶ τῆς γνησίου εἰς αὐτοὺς ἐπιφανείας τοῦ σωτῆρος ἡμῶν λόγου τοῦ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν.

EX ORIGENIS HOMILIA

in Psalmum 82.

Interprete HENRICO VALESIO.

ΕΛήλυθέ τις ὑπὲρ τῆς παρόντος μέγα φρονῶν ὑπὲρ τῶν δυνάσθαι προσβύσην γνώμης ἀθέσ, καὶ ἀσεβεστάτης, κεκμυβύσης ἑλκεσαίτων, νεωστὶ ἐπαμισαμβύσης ταῖς ἐκκλησίαις· ἐκείνη ἡ γνώμη οἷα λέγω κακὰ ἐσθαδόσομεν ὑμῖν, ἵνα μὴ συναρπάζησθε· ἀφετῖ τινα ἀπὸ πάσης γραφῆς. κέχρηται ῥητοῖς ἐσθλὴν ἀπὸ πάσης παλαιᾶς τε καὶ εὐαγγελικῆς. τὸν ἀπόστολον τέλεον ἀφετεῖ. φησὶ γὰρ τὸ ἀρνήσασθαι ἀλλάφορεῖν ὄντι. καὶ ὁ μὲν νοήσας, τῶν τόμων ἐν ἀνάγκαις ἀρνήσεται, τῇ δὲ καρδίᾳ δὲ λέγων· καὶ βέλτιον πὰ φίεσυσιν, ὦ λέγουσιν ἐξ ὑετεροῦ * καταπεπωκέναι, καὶ τὸν ἀκηκοότα ἐκείνης, καὶ πιστεύοντα, ἄφεσιν λήψεσθαι τῶν ἁμαρτημάτων, δηλῶ ἄφεσιν παρ, ὦ χριστὸς ἰησοῦς ἀφῆκε.

* τὰ. Sic. μ. τ. ἡμετέρων

QVidam nuper advenit de se ipse magnificè sentiens, vt pote qui impiam & nefariam Helcesaitarum opinionem, quæ adversus Ecclesiam recens coorta est, possit defendere. Exponam autem vobis quæ & quanta perperam asserat hæc secta, ne forte vos ab illa abripi sinatis. Ex vniverso sacræ Scripturæ canone quædam rejicit; quibusdam vero vtitur testimonijs, tum ex Vetere Instrumento, tum ex Evangelio. Paulum quidem Apostolum integrum repudiat. Docet præterea indifferentem rem esse Christum abnegare; & eum qui sapit, ore quidem tenus in ipso discrimine negaturum esse, sed non ex animi sententia. Librum etiam proferunt, quem è cœlo delapsum affirmant: eosque qui auscultáverint illi, & crediderint, peccatorum veniam consecuturos, & quidem diuersam ab illa peccatorum remissione quam Iesus Christus impertijt.

ΑΠΟ ΤΩΝ ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΕΙΣ ΤΟ ΑΙΣΜΑ ΤΩΝ ΑΙΣΜΑΤΩΝ

EX ORIGENIS COMMENTARIIS IN CANTICVM CANTICORVM.

Ἐκ τοῦ εἰς τὸ ᾆσμα μικροῦ τόμου, ὃν ἐν τῇ νεότητι ἔγραψεν.

E parvo Tomo in Canticum, quem juvenis scripserat.

Interprete IOANNE TARINO.

ΤΩι μὴ ἐξιλεφότι τὸ ἰδίωμα τῶν προσώπων τῆς θείας γραφῆς, τῶν τε λεγόντων, καὶ τῶν πρὸς ἃ ὁ λόγος, πολλὴν πρόξει συγχυσιν τὰ λεγόμενα, ζητοῦντι τὸν λέγον πρόσωπον ὅ, τί ποτέ ὄστ, καὶ τὸ πρὸς ὃ ὁ λόγος ἐποιεῖ, ἐπὸ τε τὸν λέγον ἐπαύσατο πρόσωπον, τῶν πρὸς ὃ ὄστ * πολλάκις τηρουμένων, καὶ ἑτέρου πρὸς τὸν αὐτὸ λέγοντος, ἢ τῶν πρὸς ὃ ὁ λό-

* τὸ. ὁ λόγω

QVi non perceperit proprietatem personarum divinæ Scripturæ, tum earum quæ loquuntur, tum ad quas verba fiunt, multum illi perturbationis afferent quæ dicuntur, quærenti, quænam sit persona loquens, quænam eâ ad quam sermo fit, cur defierit persona quæ loquebatur; cùm sæpe cui verba fiunt reservetur, & alia cum eâ ipsa loquatur, vel eâ ad quam erat sermo

non ampliùs audiente, sed alterâ dicta excipiente, cùm nihilominus maneat quæ loquebatur. Ambæ interdum mutantur, & ea quæ dicit, & cui dicitur: vel cùm vtraque diutiùs maneat, non apertè significantur manere. Quid autem opus est horum singulorum exempla quærere, cùm Prophetarum scripta ipsorum copiâ referta sint? Quæ caussa est non sanè levis cur obscuritas dictorum non dijudicetur. Est autem is Scripturæ mos, vt ab vno sermone ad alium illicò transiliat, idque obscurè ac confusè admodum Prophetæ faciunt.

A γος οὐκέτι ἀκούοντος, ἑτέρου δὲ διαδεξαμένου τὰ λεγόμενα, μένοντος τοῦ λέγοντος· ἔστι δ' ὅτε μεταβαλεῖ ἀμφότερα, καὶ τὸ λέγον καὶ τὸ πρὸς ὃ ὁ λόγος, ἢ ἐπὶ πλεῖον μένοντα ἀμφότερα, οὐ σαφῶς δηλοῦται μένοντα· τί δὲ δεῖ τὰ παραδείγματα ζητεῖν ἑνὸς ἑκάστου τούτων πάνυ τῶν προφητικῶν πεπληρωμένων τῆς διαφορᾶς αὐτῶν; ἢ τίς καὶ αἰτία ἐστὶν οὐχ ἡ τυχοῦσα μὴ διακρινομένης τῆς ἀσαφείας τῶν λεγομένων· ἔστι δὲ καὶ αὕτη συνήθεια τῆς B γραφῆς, τὸ ταχέως μεταπηδᾶν ἀπὸ τοῦ περί τινων λόγου εἰς τὸν περὶ ἑτέρων. καὶ τοῦτο ἀσαφῶς ποιεῖν καὶ συγκεχυμένως μάλιστα τοὺς προφήτας·

Rursus ex secundo Tomo Commentariorum in Canticum Canticorum.

Καὶ πάλιν ἐκ τοῦ β'. τόμου τῶν εἰς τὸ ᾆσμα τῶν ᾀσμάτων·

Eodem interprete.

AD hæc quoque attende, quòd Sol, cùm clarus & lucidus sit, caussam habere videtur denigrandi, non per se, sed propter eum, qui, vt diximus, denigratur. Ita nunquam Dominus cor indurat Pharaonis, cum hujus indurationis in eo sit caussa, qui duris operibus Hebræorum vitam fatiget, luto, lateribus coquendis, & cunctis operibus; non ijs modò, quæ in montibus & collibus, sed etiam quæ in campis: suo enim vitio factus quodammodo materiatus, & secundum carnem omnimodis vivens, luto amicus, vult etiam Hebræos lutum macerare, qui principalem animi partem non haberet à luto puram: qui quidem, vt lutum à Sole induratur, sic à Dei radijs Israel inspicientibus induratus est. Quæ illius esse loci propria, nec nudam in eo historiam proponi, planum erit si quis animadvertat, cùm angerentur & ingemiscerent filij Israël, neque propter laterum officinam, neque propter lutum, neque propter paleas, sed propter opera ingemuisse: & ascendit clamor eorum ad Deum, non à luto, sed rursum ab operibus. Quare audivit Dominus gemitus ipsorum, non audiens gemitus eorum, qui non ab operibus, sed à luto & terrenis actionibus ad ipsum clamabant.

ΠΡόσχες δὲ καὶ τούτοις, ὅτι ὁ ἥλιος λευκὸς καὶ λαμπρὸς ὤν, δοκεῖ τὴν αἰτίαν C ἔχειν τοῦ μιαίνουν, οὐ παρ' ἑαυτόν, ἀλλὰ παρὰ τὸν, ὡς ἀποδεδώκαμεν, μιαινούμενον· οὕτω δὲ καὶ μήποτε σκληρύνει κύριος τὴν καρδίαν φαραὼ τῆς αἰτίας τούτου οὔσης περὶ αὐτὸν κατοδυνῶντα τὴν τῶν ἑβραίων ζωὴν ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς σκληροῖς, τῷ πηλῷ, καὶ τῇ πλινθείᾳ, καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις. οὐχὶ καὶ τοῖς ἐν ὄρεσι καὶ βουνοῖς, ἀλλὰ τοῖς ἐν πεδίοις· ὑλικὸς γὰρ τις ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ κακίας γεγενημένος, καὶ κατὰ σάρκα κατὰ πάντα ζῶν, πηλῷ φίλος τυγχάνων, βούλε- D ται καὶ τοὺς ἑβραίους πηλοποιεῖν, τὸ ἡγεμονικὸν ἔχων οὐ καθαρὸν πηλοῦ· ὥσπερ ὡς πηλὸς ὑπὸ ἡλίου σκληρύνεται, οὕτως ὑπὸ τῶν αὐγῶν τοῦ θεοῦ ἐπισκοπουσῶν τῷ ἰσραὴλ ἐσκληρύνθη· ὅτι δὲ τοιαῦτά ἐστιν ἐν τοῖς κατὰ τόπον, καὶ οὐχ ἱστορίαν ψιλὴν πρόκειται ἀναγράφειν, δῆλον ἔσται τῷ ἐπιορῶντι, ὅτι ἡνίκα κατεστέναξαν οἱ υἱοὶ ἰσραὴλ, οὔτε ἀπὸ τῆς πλινθείας, οὔτε ἀπὸ τοῦ πηλοῦ, οὔτε ἀπὸ τῶν ἀχύρων κατεστέναξαν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν * Χ. ἐπὶ ἔργων· καὶ ἀνέβη ἡ βοὴ αὐτῶν πρὸς θεόν, οὐκ E ἀπὸ πηλοῦ, ἀλλὰ πάλιν * ἀπὸ τῶν ἔργων· διὸ καὶ * εἰσήκουσε κατὰ τῶν στεναγμῶν αὐτῶν. οὐκ εἰσακούων στεναγμοῦ τῶν οὐκ ἀπὸ ἔργων βοώντων πρὸς αὐτὸν, ἀλλὰ ἀπὸ πηλοῦ καὶ τῶν γηΐνων πράξεων·

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΙΕΡΕΜΙΑΝ ΟΜΙΛΙΑΙ ιθ'.

ΟΜΙΛΙΑ α'.

Τὸ ῥῆμα τοῦ θεοῦ ὃ ἐγένετο ἐπὶ ἱερεμίαν τὸν τοῦ χελκίου. καὶ τὰ ἑξῆς·

ORIGENIS IN PROPHETAM IEREMIAM HOMILIÆ XIX.

HOMILIA I.

(*juxta Hieronymum I.*)

Verbum Dei quod factum est ad Ieremiam filium Cheleiæ. &c. Ierem. 1. 1.

Interprete S. HIERONYMO.

Ὁ Θεὸς εἰς ἀγαθοποιίαν πρόχειρός ἐστιν, εἰς δὲ τὸ κολάσαι τοὺς ἀξίους κολάσεως μελλητής· δυνάμενος γοῦν ἐπάγειν τὴν κόλασιν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ καταδικαζομένοις μετὰ σιωπῆς, μετὰ τοῦ μὴ προδιαμαρτύρασθαι, οὐδαμῶς τοῦτο ποιεῖ· ἀλλὰ κἂν καταδικάζῃ, προλέγει αὐτῷ τὸ προκείμενον, ἐπὶ τῷ ἐπιστρέψαι ἀπὸ τῆς καταδίκης τὴν καταδικασθησόμενον· τούτων μὲν παραδείγματά ἐστιν ἀπὸ τῶν γραφῶν λαβεῖν πολλά. ὀλίγα δὲ προσάξω μόνον τὰ ἐπὶ τοῦ παρόντος ὑποπίπτοντα, ἵνα ἐλθῶμεν καὶ ἐπὶ τὴν σκοπὸν τῶν προκειμένων ἀναγνωσμάτων· οἱ νινευῖται γὰρ ἁμαρτωλοὶ ἐγεγόνεισαν, καὶ καταδικάσθησαν ὑπὸ τοῦ θεοῦ· ἔτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ ἔμελλε νινευὴ κατασκάπτεσθαι· οὐκ ἐθέλων εἶπεν ὁ θεὸς καταδικάσαι αὐτήν. ἀλλὰ διδοὺς αὐτοῖς τόπον μετανοίας καὶ ἐπιστροφῆς ἔπεμψεν ἑβραῖον προφήτην, ἵνα εἰπόντος αὐτοῦ· ἔτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ νινευὴ καταστραφήσεται, οἱ καταδεδικασμένοι μὴ καταδικασθῶσιν, ἀλλὰ μετανοήσαντες τύχωσι τοῦ ἐλέους τοῦ θεοῦ· οἱ ἐν σοδόμοις καὶ γομόῤῥοις ἦσαν καταδεδικασμένοι, ὡς δῆλον ἐκ τῶν λόγων τοῦ θεοῦ τῶν πρὸς τὴν ἁβρραάμ. ἀλλ' ὅμως τὰ αὐτῶν πεποίηκαν οἱ ἄγγελοι, θέλοντες σώζεσθαι τοὺς μὴ θέλοντας σώζεσθαι, λέγοντες τῷ λώτ· εἰσί τινές σοι ὧδε γαμβροὶ, ἢ υἱοὶ, ἢ θυγατέρες; οὐκ ἀγνοοῦντες ὅτι οὐχ ἕπονται ἐκεῖνοι τῷ λώτ, ἀλλὰ ποιοῦντες τὰ τῆς τοῦ πέμψαντος αὐτοὺς χρηστότητος καὶ φιλανθρωπίας· τὸ ὅμοιον εὑρήσετε καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ τὴν ἱερεμίαν· ἀναγέγραπται ὁ χρόνος τῆς προφητείας αὐτοῦ, πότε ἤρξατο, καὶ μέχρι πότε προεφήτευσεν· εἶτα ὁ ἐντυγχάνων, ἐὰν μὴ προσέχῃ τῇ ἀναγνώσει, μηδὲ ἐξετάζῃ τὸ

DEus ad beneficiendum promptus est: ad puniendos autem eos qui pœnâ digni sunt, dissimulat. Cum possit quippe tacens sine contestatione venturi punire eos quos semel dignos supplicio judicavit, nunquam hoc facit: sed etiam si condemnaverit, dicit quod sibi semper dicere propositum est, vt liberentur à condemnatione per pœnitentiam, qui condemnati fuerant per delictum. Horum exempla cum de Scripturis multa possimus accipere, sufficiunt ad præsens incidentia, vt veniamus ad eorum quæ lecta sunt, contemplationem. Ninivitæ peccatores condemnati erant à Deo: *Adhuc enim tres dies, & futurum vt Ninive subvertatur.* Ion. 3. 4. Noluit Deus cum silentio punire damnatos, sed dans eis locum pœnitentiæ & conversionis, misit ad gentes Hebræorum Prophetam; vt dicente illo: *Adhuc tres dies, & Ninive subvertetur*, qui condemnati fuerant, non perirent: sed agentes pœnitentiam, impetrarent misericordiam Dei, qui in Sodomis & Gomorrhis jam erant exitio destinati, vt manifestum est ex sermonibus Dei, quos locutus est ad Abraham: attamen quod erat suum, fecerunt Angeli, volentes eos salvare qui se indignos salute judicaveruur, hęc dicentes ad Lot: *Est tibi hic aliquis gener, aut filij, aut filiæ?* Gen. 19. 12. Neque enim ignorabant non esse eos secuturos Lot, sed ostenderunt suam pariter, & ejus qui eos miserat, benignitatem in homines & amorem. Horum quiddam simile invenimus & in Hieremia scriptum esse: est enim annotatum tempus Prophetię ejus, quando cœpit prophetare, & quovsque. Ergo qui Scripturas legit, si

lectioni diligenter intendat, & requirat eorum quę scripta sunt voluntatem, dicere
* MSS. R. historia superscripta est, quo
potest * ex historię superscriptione, quo tempore Ieremias exorsus sit, & quo consummaverit Prophetiam. Quid igitur ad me tempus historię? Legens didici, quia cœperit prophetare in diebus Iosiæ filij Amos regis Iuda, vsque ad annum tertium decimum regni ejus; deinde prophetaverit in diebus Ioachim filij Iosiæ, regis Iuda, vsque ad consummationem vndecimi anni Sedecię filij Iosię, regis Iuda. Et legens didici quia per tres reges prophetia ejus contempta sit, vsque ad captivitatem Hierusalem in quinto mense. Quid ergo docemur per hæc, si lectioni simus intenti? Condemnaverat Deus Hierusalem propter peccata quæ fecerat, & hæc erat extrema sententia,
* MS. R. relinquerentur
vt captivitati * relinqueretur. Verumtamen cum hominum sit amator, nec quemquam velit perire, antequam depopulationis tempus instaret, misit & hunc Prophetam,
* MS. converterentur
vt per sermones ejus ad pœnitentiam * converteretur; misit eundem & sub secundo rege post primum, misit quoque sub tertio. Quid plura? jam captivitas imminebat, & adhuc adhortabatur Deus tribuens (vt ita dicam) & ante vnam diem locum pœnitentiæ: vnde scriptum est, vsque ad captivitatem Hierusalem, & vsque ad quintum mensem prophetasse Hieremiam. Iam hostium vincula restrinxerant manus, & nihilominus hæc quodammodo dicebat Deus: Ecce captivi facti estis: agite, licet sero, pœnitentiam: rogate me, & parcam vobis: possum eruere de captivitate, qui tradidi.
* MS. R. quiddam necessariũ
Habemus itaque * quædam necessaria ex superscriptione ista, quæ continet tempora prophetiæ, quia juxta suam clementiam exhortatur Deus semper homines ad salutem, vt cessante delicto etiam captivitas conquiescat. Hæc autem & de nobis possumus intelligere: si peccaverimus, & nos
1. Cor. 5. 5.
captivi futuri sumus. Etenim tradi peccatorem Satanæ, nihil distat ab eo quod Iudæi sunt traditi Nabuchodonosor. Vtque illos Deus concessit adversario, propter frequentes impietates; sic nos propter peccata quæ fecimus, tradimur spiritali Nabu-
1. Tim. 1. 20
chodonosor: & quos tradidi, inquit, Satanæ, vt discant non blasphemare, Apostolus de alijs peccatoribus. Puta quantum malum est peccare, vt
* MS. R. tradar. al. tradat
* tradamur Satanæ captivanti animos eorum qui relinquuntur à Deo. Non sine causa autem, neque sine
* MS. R. Dei relinquentis al. Deo relinquante
judicio * Deus relinquit quos deserit. Cum enim miserit pluviam super vineam, & vinea pro vuâ attulerit spinas, quid faciet nisi vt mandet nubibus, ne pluant super eam imbrem? Quapropter in proximo est propter delicta nostra, quorum nobis conscij sumus, & nos captivari. Futurum est enim,

A βούλημα τῶν γεγραμμένων ἀναγνωσόμεθα, ἐρεῖ ὅτι ἱστορία ἐστὶ, καὶ γέγραπται πότε ἤρξατο προφητεύειν ἱερεμίας, καὶ μέχρι πόσου προφητεύσας χρόνῳ κατέληξε προφητεύων· τί οὖν πρὸς ἐμὲ αὕτη ἡ ἱστορία; ἀνέγνων ἔμαθον ὅτι ἤρξατο προφητεύειν ἐν ἡμέραις ἰωσίου, υἱοῦ ἀμὼς, βασιλέως ἰούδα, ἕως ἔτους τεσσαρεσκαιδεκάτου ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ· εἶτα ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις ἰωακεὶμ, υἱοῦ ἰωσίου, βασιλέως ἰούδα, προφητεύων ἕως τῆς συντελείας τοῦ ἑνδεκάτου B ἔτους σεδεκίου, υἱοῦ ἰωσίου, βασιλέως ἰούδα. καὶ ἔμαθον ὅτι ἐν τρισὶ βασιλεῦσι ἡ προφητεία αὐτοῦ συνεξετείνετο, ἕως τῆς αἰχμαλωσίας ἱερουσαλὴμ ἐν τῷ πέμπτῳ μηνί· τί οὖν διὰ τούτων διδασκόμεθα, ἐὰν προσέχωμεν τῇ ἀναγνώσει; κατεδίκασεν ὁ θεὸς πάλαι ἱερουσαλὴμ διὰ τὰ ἁμαρτήματα αὐτῆς, καὶ ἦσαν χριθέντες εἰς αἰχμαλωσίαν ἐγκαταλιφθῆναι. ὅμως ὁ φιλάνθρωπος θεὸς ἐνεργοῦντος τοῦ καιροῦ πέμπτῃ καὶ τοῦτον τὸν προφήτην ἀποστέλλοντος βασιλείας C τῷ ὄντι τῆς αἰχμαλωσίας. ἐπεὶδὴ γὰρ ἀνοχλεῖ ὁ μακρόθυμος θεὸς, καὶ προσμένει ἡμέρας, ὡς ἔστιν εἰπεῖν, τῆς αἰχμαλωσίας, προτρέπων μετανοεῖν τοὺς ἀκούοντας, ἵνα παύσηται τῆς αἰχμαλωσίας ἱερουσαλὴμ, προεφήτευσεν ἱερεμίας ἕως τοῦ πέμπτου μηνὸς * ἤρξατο ἡ αἰχμαλωσία, καὶ ἐπὶ προεφήτευεν οἷς λέγων· αἰχμάλωτοι γενήσεσθε, κἂν ὅπως μετανοήσατε. μετανοησάντων γὰρ ὑμῶν ὁ προκαλούμενος τὴν αἰχμαλωσίας, ἀλλὰ τὸ ἔλεος τοῦ θεοῦ ὑστερήσῃ D ὑμῖν· ἔχομεν δὲ χρήσιμον ἀπὸ τῆς ἀναγραφῆς ἐσχίσης τοὺς χρόνους τῆς προφητείας, ὅπερ προτρέπει τὸν φιλανθρωπίαν ἑαυτοῦ ὁ θεὸς τοὺς ἀκούοντας, μὴ παθεῖν τὸ τῆς αἰχμαλωσίας· τοιαῦτα καὶ περὶ ἡμᾶς ἐστιν. ἐὰν ἁμαρτάνωμεν, αἰχμάλωτοι καὶ ἡμεῖς μέλλομεν γίνεσθαι· τὸ γὰρ παραδοθῆναι τὸ τοιοῦτον τῷ σατανᾷ, οὐδὲν διαφέρει τοῦ παραδοθῆναι τοὺς ἀπὸ ἱερουσαλὴμ τῷ ναβουχοδονόσορ· ὡς γὰρ ἐκεῖνοι παραδίδονται E τῷ ἀμαρτίας ὄντι ναβουχοδονόσορ * *, καὶ ὃς παρέδωκε τῷ σατανᾷ. ἵνα παιδευθῶσι μὴ βλασφημεῖν, φησὶ περὶ ἄλλων ἁμαρτωλῶν ὁ ἀπόστολος· ὅρα δὲ πηλίκον κακόν ἐστι τὸ ἁμαρτάνειν, ἵνα παραδοθῶσι τῷ σατανᾷ, αἰχμαλωτίζοντι τὰς ψυχὰς τῶν ἐγκαταλιφθέντων ὑπὸ θεοῦ. οὐκ εἰκῇ οὖν κρίνεται ἐγκαταλιπόντος θεὸς ὃς ἐγκαταλείπει· ἐπεὶ γὰρ πέμψῃ τὸ ὑετὸν ὅτι τὸν ἀμπελῶνα, ὁ δὲ ἀμπελὼν φέρει αὐτῷ σταφυλὰς ἀκάνθας, τί ποιήσῃ ὁ θεὸς; ἢ ταῖς νεφέλαις ἐντελεῖται τοῦ μὴ βρέξαι ὑετὸν

ὅπως τ' ἀμπελῶνα; ἐπιτιμήσωμεν τῷ Ναβουχοδονόσορ καὶ τοῖς Βαβυλωνίοις, ἵνα ἡμᾶς ἀπαρέξωσιν οἱ νοητοὶ Βαβυλώνιοι· ἐπικειμένων τούτων, οἱ λόγοι τῶν προφητῶν, οἱ λόγοι τοῦ νόμου, οἱ λόγοι τῶν ἀποστόλων, οἱ λόγοι τοῦ κυρίου, καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, λέγουσιν ἡμῖν περὶ μετανοίας, προκαλοῦνται ἡμᾶς εἰς ὑπομονήν· ἐὰν ἀκούσωμεν, πιστεύωμεν τῷ εἰρηκότι. μετανοήσω καγὼ περὶ πάντων B τῶν κακῶν ὧν ἐλάλησα τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς. Τοῦτο μὲν εἰς ὃ προοίμιον· μετὰ δὲ τοῦτο προοίμιον γέγραπται ὅτι ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς αὐτόν, δῆλον ὅτι τῷ Ἱερεμίᾳ· τί δὴ λέγει ὁ λόγος τοῦ κυρίου πρὸς αὐτόν; ἐξαίρετον πρὸ τοῦ εἰρημένου πρὸς τοὺς λοιποὺς προφήτας· τοῦτο γὰρ πρὸς οὐδένα ὥρμησε τῶν προφητῶν εἰρημένον· ἀφεγάμη προφήτης ἐγκυμάτιον ἐν τῷ· προφήτης ὑπῆρξε, καὶ προσδύξεται σοι· καὶ οὐκ εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ θεός· πρὸ τοῦ με C πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ ὑπίσταμαί σε, καὶ πρὸ τοῦ σε ἐξελθεῖν οἶκ οἶδά σε. ἀλλὰ ὕστερόν ποτε ἠγνόησεν ὁ Ἀβραάμ, ὅτε ἐξῆλθεν ἐκ γῆς αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας αὐτοῦ, καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ· ἐξ ἐπαγγελίας γεγέννηται ὁ Ἰσαάκ, καὶ οὐχ ὥρμησεν εὐθὺς πρὸς αὐτὸν τοῦτον λεγόμενον τὸν λόγον· καὶ τί με δεῖ καταλείπειν τοὺς ἔξης; Ἱερεμίας ἐξαίρετος εἶχε δωρεάς, τῆς· πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ ὑπίσταμαί σε, καὶ πρὸ τοῦ σε ἐξελθεῖν ἐκ D μήτρας ἡγίακά σε· οὐκ ἀγνοοῦμεν ὅτι τινὰ ἀναφέρουσί τινες, ὡς μείζονα Ἱερεμίαν, ὅτι τὸν σωτῆρα καὶ κύριον ἡμῶν· καὶ ἴσμεν ὅτι τὰ μὲν πολλὰ ὑπὸ σεσιωπᾶται, καὶ δυνάμεθα ἀναφέρεσθαι ὅτι τὸν σωτῆρα, ἃ προφητεύομεν. ὀλίγα δέ τινα πρὸς τοὺς πολλοὺς ἐφαρμόσαι τῷ σωτῆρι· τίνα οὖν ὅτι τὰ ἐφαρμόζοντα τῷ σωτῆρι; πρὸς παῖδας, ὃς ἐὰν ἐξαποστείλω σε, πορεύσῃ. καὶ πάντα ὅσα ἐὰν ἐντείλωμαί σοι λαλήσεις· μὴ φοβηθῇς ἀπὸ προσώπου αὐτῶν. ὅτι μετὰ σοῦ E εἰμι τοῦ ἐξαιρεῖσθαί σε. λέγει κύριος· ὅπως παῦλα ἑτοίμως πρὸς τὸν σωτῆρα δόξαι ἀναφέρεσθαι, τὰ ἔξης δέ· καὶ ἐξέτεινε κύριος τὴν χεῖρα αὐτοῦ πρός με, καὶ ἥψατο τοῦ στόματός μου, καὶ εἶπε κύριος πρός με· ἰδοὺ δέδωκα τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα σου· ἰδοὺ καθίσακά σε σήμερον ὅτι ἔθνη καὶ βασιλείας, σκεδεῖν καὶ καταστρέφειν· ἱερεμίας ποῖα ἔθνη ἐξεβρίζωσε; ποίας κατέστρεψε βασιλείας; γέγραπται γάρ· ἰδοὺ καθίσακά σε σήμερον ὅτι ἔθνη καὶ βασιλείας, σκεδεῖν καὶ καταστρέφειν· πόσην δὲ εἶχεν ἐξουσίαν ὁ ἱερεμίας εἰς τὸ ἀπολλύειν; ὅσην εἴρηκεν

A vt tradamur, si non egerimus pœnitentiam, Nabuchodonosor, atque Babylonijs, qui nos sensibiliter excrucient. Istis jam adjacentibus sermones Prophetarum, sermones Legis, sermones Apostolorum, sermones etiam Domini & Salvatoris nostri Iesu Christi hortantur ad pœnitentiam, provocant ad salutem. Si autem audierimus, credimus ei qui dixit: *Et ego pœnitentiam agam de omnibus malis, quæ locutus sum facere eis.* Et hæc quidem in Proœmium. Post Proœmium autem ita scriptum est: *Factus est Domini sermo ad eum*: certum est quia ad Hieremiam. Quid dicit sermo Domini ad eum? præcipuum ab omnibus quæ Prophetis dicta sunt cæteris. Hoc enim numquam ad vllum Prophetarum dictum invenimus. Abraham Propheta nuncupatus est, in eo quod dicitur: *Propheta est, & orabit pro te:* Gen. 20.7. & tamen non dixit ad eum Deus: *Priusquam te plasmarem in vtero novi te, & priusquam exires de vulva sanctificavi te.* Ieron. 1.5. Sed postea in extremo jam tempore sanctificatus est Abrahàm, quando egressus est de terra sua, & de cognatione sua, & de domo patris sui. Ex repromissione natus est Isaac, & tamen neque ad eum reperimus hunc dictum esse sermonem. Et quid me necesse est per singulos currere? Hieremias præcipuum inter cunctos consecutus est donum, dicente Domino: *Priusquam te plasmarem in vtero, novi te: & priusquam exires de vulva sanctificavi te.* Neque vero ignoramus quosdam esse qui ista referant, quasi major sit Hieremia, super Salvatore nostro & Domino Iesu Christo: sciendumque plurima ex his esse quæ possunt Salvatori convenire, quæ etiam nos interponemus. Pauca autem [eorum quæ ad Hieremiam dicta sunt, coarctant intellectum, quasi non possint] vt plures existimant, ad Dominum referri. Quæ sunt ergo quæ possunt convenire Domino? Ieren. 1. 7, 8. *Ad omnes ad quoscumque mittam te, ibis, & omnia quæ mando tibi loqueris. Ne timeas à facie eorum, quia ego tecum sum, vt eruam te: dicit Dominus.* Nec dum ista otiose videntur ad Salvatorem referri: ea vero quæ sequuntur: *Extendit Dominus manum suam ad me,* Ieron. 1. 9, 10. *& tetigit os meum, & dixit Dominus ad me: Ecce dedi sermones meos in os tuum; ecce constitui te hodie super gentes & regna, eradicare, & disperdere:* [de Hieremia difficilem faciunt interpretationem:] quas enim gentes eradicavit Hieremias? quæ regna subvertit, vt merito ei dictum sit: *Ecce constitui te hodie super gentes, & super regna eradicare, & suffodere?* quam habuit potestatem ad disper-

* MSS. R. Quos vero ædificauit

dendum, vt audierit: *& disperdere?* * Quænam vero ædificavit, vt consequenter addatur, *ædificare?* Hieremias dixit: *Non profui, neque profuit mihi aliquis*, & quomodo data est ei ædificatio atque plantatio? Hęc, vt diximus, ad Salvatorem relata non coarctant interpretantem. Hieremias enim in istis Salvatoris figura est. Sed & ea quæ sequuntur, & doctissimo homini difficultatem expositionis important, quomodo possint congruere Domino: *Et dixi:* * *Quis es dominator Domine, ecce nescio loqui.* Qui est sapientia, qui est virtus Dei, in quo plenitudo divinitatis inhabitat corporaliter, quomodo huic aptari potest: *Nescio loqui?* Sed & illud: *Quia invenis ego sum*: interdicitur * enim quasi non bene responderit. Si etenim ei dicit Dominus: *Noli dicere quia juvenis sum*, manifestum est quasi non bene dicentem fuisse reprehensum. Hæc sunt quæ Salvatori videntur non convenire. Superiora autem facili intellectu ad eum referuntur. Dicere vero alia super Hieremia, alia super Salvatore interpretanda esse, non pessimum est. Sed qui bene Scripturas nosse conatur, vehementer in isto inflabit loco, videns sub vno textu sermonis dividi intellectum, & dici hæc, quoniam minora sunt, non conveniunt Salvatori, sed Hieremiæ: illa vero, quoniam majora sunt, non Hieremiæ, sed Christo. Ob id cuncta nos ad Hieremiam referre tentabimus: hoc est, & ea, quæ quum majora sint, videntur conditionem eius excedere. Quicunque à Deo accepit verba, sumens gratiam cœlestis eloquij, idcirco ea accipit, vt regna, gentesque eradicet atque subvertat. Sed quum nominentur gentes, & regna, omnis qui divina verba suscipit, nolo eum corporaliter intelligere regna, & gentes, sed considerans animas hominum regnatas à peccato, juxta id quod in Apostolo scriptum est: *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore*: videns quoque multas species delictorum, allegorizet regna, & gentes per varia delicta, quæ humanas animas possederunt: & hæc erunt quæ evellentur atque suffodientur à sermonibus Dei, qui dati sunt sive Hieremiæ, sive cæteris sanctis. Ita fiet vt prima quæ non videbantur congruere Salvatori, ad Hieremiam referantur; & secunda ab eo qui scit * figurate dicta sunt, Hieremiæ deputentur. Dicet mihi aliquis auditorum, etiam alium pande sermonem, & cuncta quæ scri-

Jerem. 1. 6.

Colos. 2. 9.

* MSS. R. Quid est. Leg. Qui es

* MSS. R. ei

Rom. 6. 12.

* MSS. R. figurate quę dicta sunt

A ὡς πρὸς ἱερεμίαν ἐν τῷ καὶ ἀπολύειν· τίνας
ᾠκοδόμησεν ἱερεμίας, ἵνα λέγηται
καὶ ἀοικοδομεῖν; ἱερεμίας φησίν· Οὐκ ὠφέ-
λησα, οὐδὲ ὠφέλησέ με οὐδείς. πῶς δὲ δέ-
δοται αὐτῷ τὸ οἰκοδομεῖν καὶ καταφυτεύειν;
πῶς ὅτι τῷ ἱερεμίᾳ ἐφαρμόσει τὸ καταφυ-
τεύειν; ταῦτα ὅτι τῷ σωτῆρι ἀναφερόμενα ἐ-
θλίβει τὸν ἑρμηνεύοντα. ἔτι ὁ ἱερεμίας ἐν τά-
ξει σύμβολον τοῦ σωτῆρός ἐστι· τὰ δὲ πρέ-
ποντα τούτῳ σημαινόμενα πάνυ θλίβει καὶ τὸν πάνυ στωικόν,
B βυλόμενον δεῖξαι πῶς καὶ ταῦτα δυνάται ἁρ-
μόσαι ὅτι τὸν σωτῆρα· καὶ εἰπὰ· ὁ ὢν δίκαιο-
τα κύριε, ἰδοὺ οὐκ ὀπίσαμαι λαλεῖν· ὅστις ἐστὶ
σοφία, ὅστις ἐστὶ δυνάμις θεοῦ, ὃς ἐνοικεῖ
ἡμῖν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος, ὃ κατοίκησεν
ἐν αὐτῷ σωματικῶς. πῶς ἂν δυνάσθαι ἁρμό-
ζειν τὸ, οὐκ ὀπίσαμαι λαλεῖν, τῷ σωτῆρι;
ἀλλὰ καὶ τό· νεώτερος ἐγώ εἰμι, ἀπαγορεύε-
ται πρὸς τὸν σωτῆρα, ὡς λέγοντα αὐτὸν οὐ κα-
λῶς· εἰ γὰρ αὐτῷ λέγει ὁ κύριος· μὴ λέγε τὸ-
C δε, δῆλον ὅτι οὐ καλῶς λεγόμενον ἀπαγορεύει
αὐτόν· οὐχ ἁρμόζει δὲ ταῦτα ὅτι τὸν σωτῆρα.
σκεῦνα δοκεῖ δυσωπεῖν ὅτι τὸν σωτῆρα· εἰπὼν
γὰρ ὅτι ταῦτα μὲ ὅτι τὸν ἱερεμίαν ἀναφέρεται,
σκεῦνα δὲ ὅτι τὸν σωτῆρα, οὐ χαλεπόν· ὁ
μέντοι βυνάμων πάνυ θλιβήσεται ἐν τῷ τό-
πῳ, ὁρῶν ὅτι τὸ διακόψαι ἐν εἰρμῷ λόγων
λόγους εἰρημένους εἴτε πρὸς τὸν ἱερεμίαν, εἴτε
πρὸς τὸν σωτῆρα. καίτοι λέγειν ταῦτα, ὅτι τῷ
χριστῷ, ἀλλὰ τῷ ἱερεμίᾳ ἁρμόζειν· καὶ ταῦ-
D τα, ἐπεὶ μείζονά ἐστιν ἱερεμίου, οὐ τῷ ἱερε-
μίᾳ, ἀλλὰ τῷ χριστῷ ἁρμόζει, ἀγνωμόνων
ἐστὶν· ὅλον δὲ ὅτι τὸν ἱερεμίαν ἀναφέρεται,
καὶ ταῦτα τὰ δοκοῦντα εἶ μείζονα, ἱερεμίου
ἑρμηνεύεται· πᾶς ὁ λαβὼν λόγους ἀπὸ θεοῦ,
καὶ ἔχων τὸ χάρεν τῆς ἀκροάσεως λόγων, ἔλα-
βεν αὐτούς, ὅτι τὰ ἔθνη καὶ βασιλείας, σκεμ-
ζῶν καὶ καθαιρῶν· ἀλλὰ ἔθνη καὶ βασιλείας
ἐὰν λέγηται σκεμζῶν πῶς ὁ λαβὼν λόγους
ἀπὸ θεοῦ, μὴ σωματικῶς μοι νόει τὰ ἔθνη καὶ
τὰς βασιλείας, ἀλλὰ καταυόησας τὰς ἀνθρω-
πίνας ψυχὰς βασιλευομένας ὑπὸ τῆς ἁμαρ-
τίας, καὶ τὸ εἰρημένον πρὸς τὸν ἀπόστολον·
μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ
ὑμῶν σώματι· βλέπων δὲ καὶ τὰ πολλὰ εἴδη
E τῶν ἁμαρτημάτων, ἐξαπλόῃ καὶτὰ ἔθνη, καὶ τὰς βασιλείας, * καὶ τὰ φαῦλα τὰ ἐν τ' χ. οβ'
ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων ὄντα, ἅπινα σκριζόμενα, καὶ καθαιρόμενα ὑπὸ τῶν λεδομένων
εἴτε ἱερεμίᾳ, εἴτε ὑπνιοῦν λόγων τοῦ θεοῦ· καὶ δυνάται καὶ τὰ σωτῆρα, τὰ βλίβοντα ἀς
πρὸς τὸν σωτῆρα, ἐφαρμόσαι τῷ ἱερεμίᾳ, καὶ τὰ δύνται ἐμοίως τῷ εἰδότι ἐξαπλοῦν
ἐφαρμόσαι τῷ αὐτῷ· ἐρεῖ μοί τις τῶν ἀκουόντων, γύμνασον καὶ τὸν ἄλλον λόγον, καὶ ἴδω

πειράζῃ

πεφανέρωται τὰ γεγραμμένα ἁρμόζοντα τῷ σωτῆρι. τοῦτο γὰρ δεύτερον μὴ ἀγωνία· φαίνεται γὰρ ὅτι ὁ σωτὴρ ἐξερρίζωσε τὰς διαβόλου βασιλείας, καὶ τὰ ἔθνη κατέσκαψε, τὸν ἐθνικὸν βίον καθελών· ἐνταῦθα, καὶ ὃ δοκεῖ, δύσφημον, ὡς πρὸς τὸν σωτῆρα, γύμνασόν πως τὸν λόγον· πῶς δύναται λέγειν ὁ σωτήρ· οὐκ ἐπίσταμαι λαλεῖν, ὅτι νεώτερος ἐγώ εἰμι, καὶ τὰ ἑξῆς; ὁρᾷς ὅτι ὁ λόγος γενοχαρείζει; τὸν σωτῆρα οἰδαμοῦ κύριον. ζητεῖται καὶ πῶς ἀξίαν τοῦ λόγου, καὶ καθ' ὑμᾶς ἀλήθειαν ταῦτα ὅτι τὸν σωτῆρα αἰσχαγεῖν· μάρτυρας δεῖ λαβεῖν τὰς γραφάς· ἀμάρτυροι γὰρ αἱ ὑπόνοιαι ἡμῶν καὶ αἱ ἐξηγήσεις ἄπιστοί εἰσιν· ὅτι γὰρ δύο καὶ τριῶν μαρτύρων σταθήσεται πᾶν ῥῆμα, μᾶλλον ἁρμόζει ὅτι γὰρ δυνήσεται, ἢ ὅτι γὰρ αἰσθήσεται, ἵνα τηρῶ τὰ ῥήματα τῆς ἑρμηνείας, λαβὼν μάρτυρας δύο ἀπὸ καινῆς καὶ παλαιᾶς διαθήκης. λαβὼν μάρτυρας τρεῖς ἀπὸ εὐαγγελίου, ἀπὸ προφήτου, ἀπὸ ἀποστόλου. ὅταν γὰρ σταθήσεται πᾶν ῥῆμα· πῶς ἂν δυνάμεθα ταῦτα ὅτι τὸν σωτῆρα αἰσχαγεῖν; φέρε μάρτυρα παλαιὰν διαθήκην· διότι πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον ἀγαθὸν ἢ κακόν, ἀπειθεῖ πονηρίᾳ τῷ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν· καὶ αὐτικρὺς ταῦτα περὶ τοῦ σωτῆρος ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ λέλεκται· ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ· καὶ ἐκεῖ ὀπτῆρές εἰσι· πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον· εἰ δὲ καὶ ἀπὸ εὐαγγελίου δεῖ λαμβάνειν τὸ δεῖγμα· ἰησοῦς οὐκ ἀνὴρ ἡμόρμος, ἀλλ' ἔτι παιδίον ὤν, ἐπεὶ ἐκένωσεν ἑαυτόν, προέκοπεν· οὐδεὶς γὰρ προέκοπεν τετελειωμένος, ἀλλὰ προέκοπεν ὁ ἄνθρωπος προκοπῆς· ἐκοπτε προέκοπεν ἡλικίᾳ, προέκοπτε σοφίᾳ, προέκοπτε χάριτι παρὰ θεῷ καὶ ἀνθρώποις. εἰ γὰρ ἐκένωσεν ἑαυτὸν καθαίνων ἐπεὶ τὰ, καὶ κενώσας ἑαυτὸν, ἐλάμβανε πάλιν ταῦτα ἀφ' ὧν ἐκένωσεν ἑαυτὸν, ἔχων κενώσας ἑαυτόν· πῶς ἄτοπον αὐτὸν καὶ προκεκοφέναι σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ καὶ χάριτι παρὰ θεῷ καὶ ἀνθρώποις; καὶ ἀληθεύεσθαι περὶ αὐτοῦ τὸ· πρὶν ἢ γνῶναι αὐτὸν καλὸν ἢ πονηρόν, ἐκλέξεται τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἀπειθεῖ πονηρίᾳ; τοῦτο παρεθέμην ἀπὸ τοῦ Ἡσαΐου· ἀλλ' ἐρεῖ τις· εἰ δύναται ὅτι τὸν σωτῆρα αἰσχαγεῖν ὅ, οὐκ οἶδα, καὶ δύναται λέγειν ὅτι τὸν σωτῆρα ὁ τοιοῦτο, καὶ παιδίον αὐτὸν λαμβάνειν· ὁ προκόπτων σοι ταῦτα λέγειν περὶ τοῦ μονογενοῦς, περὶ τοῦ πρωτοτόκου πάσης κτίσεως, περὶ τοῦ πρὶν συλληφθῆναι εὐαγγελισθέντος, καὶ τὸ· πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ὅτι σε, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. καὶ λέγει· οὐκ ἐπίσταμαι λαλεῖν; ὅρα, εἰ δύναταί τι ἀξιόλογον καὶ μέγα περὶ τοῦ

Apta ſunt ſuper Salvatore, quaſi de * eo ſint ſcripta conſtitue: de ſecundis noli eſſe ſollicitus. Apparet enim quia Salvator eradicaverit regna Diaboli, & nationes ſubverterit, gentilem deſtruens vitam. In iſtis quod intellectum difficilem facit, hoc eſt, quomodo poſſit Salvator dicere: *Neſcio loqui, quia juvenis ego ſum*, & cætera. In hoc ſermone interpretantes coanguſtantur. Ieſum Chriſtum ſcimus Deum: quærimus verba quæ dicta ſunt juxta perſonæ exponere dignitatem: quapropter neceſſe eſt nobis Scripturas ſanctas in teſtimonium vocare; ſenſus quippe noſtri & enarrationes ſine ijs teſtibus non habent fidem: & hoc quod dictum eſt: *In ore duorum vel trium teſtium ſtabit omne verbum*, magis convenit ad interpretantis probationem, quam quorumcunque hominum numerum: vt firmem verbum intellectus mei, accipiens duos teſtes de Novo & Veteri Teſtamento, accipiens tres teſtes de Evangelio, de Prophetâ, de Apoſtolo. Sic enim ſtabit omne verbum. Quomodo igitur valebimus iſta conjungere Salvatori? Det mihi teſtimonium Vetus Teſtamentum: *Quia priuſquam agnoſcat puer bonum aut malum*, & cætera. Det etiam Eſaias: *Ecce Virgo concipiet in vtero, & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emanuel*: ibique additur: *Priuſquam cognoſcat puer*. Si autem & de Evangelio accipere oportet teſtimonium, Ieſus necdum vir, ſed adhuc infans, quia ſe exinaniverat formam ſervi accipiens, proficiebat. Nemo autem proficit, qui eſt perfectus, ſed ille proficit, qui indiget profectu. Ergo proficiebat ætate, proficiebat ſapientia, proficiebat gratia, & apud Deum, & apud homines. Nam ſi evacuaverat ſeipſum ad nos deſcendens, & evacuans ſeipſum reſumpſit iterum ea de quibus ſe prius evacuaverat, quid indignum eſt profeciſſe eum ſapientiâ, profeciſſe ætate, profeciſſe gratiâ apud Deum, & apud homines, & vera de eo eſſe iſta quæ dicta ſunt: *Priuſquam cognoſcat puer bonum aut malum*, & ea quæ de eodem interpoſuimus? Sed dicet mihi aliquis: Etiamſi poteſt de Salvatore intelligi dictum eſſe, quia neſciat, & cætera hujuſmodi quæ majora ſunt, & ſi puerum eum accipias, nonne offendis iſta ſentiendo de vnigenito, & primogenito vniverſæ creaturæ; de eo qui antequam conciperetur, annunciatus eſt loquente Gabriele: *Spiritus ſanctus veniet ſuper te, & virtus altiſſimi obumbrabit te*: & audes dicere quia neſciat loqui? Quamobrem videbo ſi pote-

* MSS. R. Deo

Matth. 18. 16.

Eſai. 7. 16.

Eſaiæ 7. 14.

Luc. 2. 52.

Eſ. 7. 16.

Luc. 1. 35.

ro aliquid dignum de Salvatore in hoc loco afferre, quod quædam nescíens major sit si ea ignoraverit, quam si scierit. Vtamur voce ejus quomodo sint aliqua quæ nesciat. Respondit eis qui sibi dicebant: *Nonne in nomine tuo comedimus, & in nomine tuo bibimus, & in nomine tuo Dæmonia ejecimus, & virtutes multas fecimus? Discedite à me, non novi vos.* Putasne hoc quod ait: *Non novi vos*, minorem eius virtutem approbat, an majorem atque mirabilem, quia malos perituros nesciat? Scit enim ab his differentias, scit meliora, scit Dominus eos qui eius sunt: & si quis ignorat, ignoratur. Igitur (vt constat) peccator ignoratur à Deo. Dicet mihi aliquis de auditoribus: ostendisti quia nesciat peccatores Deus, ostendisti quia ignoret eos qui operantur iniquitatem; neque enim digni sunt agnitione ejus: quomodo approbabis magnum & glorioſum esse quod ab eo dictum est: *Nescio loqui*, quod humanum est, & eloquio sæpe vtimur, verbi causa, Hebræorum voce, sive Græcorum, sive reliquorum sermone? Ergo si ascenderis ad Salvatorem, & scieris eum in principio apud Deum verbum, inspice quia nesciat loqui, [quum humanum sit hoc quod dicitur loqui, si ideo nesciat, quia sint majora quæ noverit.] Si autem & Angelorum linguas humanis comparaveris linguis, & scieris quia iste major sit Angelis (sicut testatus est de eo Apostolus in Epistola sua quam scribit ad Hebræos) intelliges majorem eum & Angelorum linguis fuisse, quando tantum Deus Verbum erat apud Patrem. Discit ergo, & quodammodo accipit disciplinam non magnorum, sed inferiorum ac minorum. Sicut & ego balbutire disco, violentiam mihimet ipsi faciens, quando cum parvulis loquor, neque enim scio (vt ita dicam) infantiliter loqui, & infractis verbis jam grandævus cum pueris sermocinari: eodem modo Salvator in magnificentia gloriæ quidem Dei, & in Patre consistens, non loquitur humana, nescit affari eos qui deorsum sunt. Quando autem venit in corpus humanũ, dicit in exordio: *Nescio loqui, quia juvenis ego sum*: juvenis, propter dispensationem: senex, juxta hoc quod primogenitus omnis creaturæ: juvenis, quia in consummatione jam sæculorum, & in extremum hujus vitæ tẽpus advenit. Dicit itaque: *Nescio loqui*; scio enim quædã majora loqui, scio quædã majora isto sermone mortali. Vis me loqui terrestribus? nec dum assumpsi humanam fragilitatem, habeo eloquium tuum, Verbum tuum sum, tibi scio loqui, homi-

Matth. 7. 22.

Hebr. 1. 4, 5.

Col. 1. 15.

σωτῆρα ἐν τῷ τόπῳ ἰδεῖν. ὅτι πνὰ μὴ ὑπισάμβος, μείζων ἐστὶ μὴ ὑπισάμβος, ἢ ὑπισάμβος αὐτά. ϗ χρῶμαι αὐτῷ τῇ φωνῇ μαρτυρεῖ τος ὅτι πνὰ οὐκ ὑπίσατε· λέγει γοῦν τοῖς φάσκουσιν αὐτῷ· ἐ τῷ ὀνόματί σε δαμόνια ἐξεβάλομβν, ϗ δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμβν; ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ, οὐδέποτε ἔγνων ὑμᾶς· ἆρα δ', οὐδέποτε ἔγνων ὑμας, οὐκ εἶ λεγόμβνον ὑπὸ τῦ σωτῆρος, οὐκ ἐλάττονα τὴν δύναμιν αὐτῦ παείσηση, ἀλλὰ μείζονα ϗ θαυμασωτέραν, διότι τοὺς χείρονας ϗ τοὺς ἀπολλυμβνους οὐκ ἔγνω; ἔγνω γὰρ τὰ διαφέροντα καὶ κρείττονα, ϗ ἔγνω κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ. ϗ εἴ τις ἀγνοεῖ, ἀγνοεῖται· οὐκοῦν ὁ ἁμαρτωλὸς ἀγνοεῖται ὑπὸ τῦ θεῦ; ἐρεῖ μοί τις τῶν ἀκροατῶν· ἔδειξας ὅτι οὐκ οἶδε τοὺς ἁμαρτωλούς, ἔδειξας ὅτι οὐκ οἶδε τοὺς ἐργαζομβνους τὴν ἀνομίαν. ἀ γὰρ ἄξιοί εἰσι τῆς γνώσεως αὐτῦ· πῶς γὰρ θελήσουσι μέγα ϗ ἔνδοξον εἶ τι· οὐκ ὑπίσαμβν λαλεῖν, λεγόμβνον ὑπὸ τῦ σωτῆρος; τὸ λαλεῖν, ἀνθρώπινόν ἐστι. ὃ λαλεῖν, διαλέκτῳ χρήσασθαί ἐστιν, ὥςτε εἰπεῖν ἑβραΐων, φέρε εἰπεῖν, φωνῇ, ἢ ἑλλήνων τινῶν· ἐὰν ἀκούσῃς ὅτι ὁ σωτῆρα, ϗ εἰδῇς αὐτὸν λόγον ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸ θεόν, ἐνόησον οὐκ ἐπίσαβν λαλεῖν· ἐὰν δὲ ϗ ἀγγέλων γλώσσας συγκρίνῃς ἀνθρώπων γλώσσαις, ϗ εἴδῃς ὅτι ὅπος μείζων ἐστὶ ϗ ἀγγέλων, ὡς ἐμαρτύρησεν ἐν τῇ πρὸς ἑβραίους ὁ ἀπόστολος ὑπισχνῦ, ἐρεῖς ὅτι ϗ τῆς ἀγγέλων γλώσσης μείζων ἦν, ὅτε θεὸς ἦν λόγος πρὸς τὸ πατέρα· μανθάνει ὧν, ϗ οἱονεὶ ἀναλαμβάνει ὑπισχνίμενον μεγάλων, ἀλλ' ὑποδεεστέρων, ϗ μικροτέρων· ϗ ὥσαρ μανθάνων, βιαζόμβνος ἐμαυτὸν ψελλίζειν, ὅτε παιδίοις διαλέγομαι. ἐ γὰρ ὑπισάμβνος παιδιστί, ἵν' ὅπως εἴπω, λαλεῖν, βιάζομαι τέλειος ὢν. ὅπως ϗ ἐν τῇ μεγαλειότητι τῦ δόξης τῦ θεοῦ τυγχάνων, ϗ λαλεῖ ἀνθρώπινα, οὐκ οἶδε φθέγγεσθαι τοῖς κάτω. ὅτε γὰρ ἔρχεται εἰς σῶμα ἀνθρώπινον, λέγει ϗ ταῖς ἀρχαῖς· οὐκ ὑπίσαμαι λαλεῖν, ὅτι νεώτερος ἐγώ εἰμι· νεώτερος δὲ λέγεται τὴν γένεσιν τὴν σωματικὴν, πρεσβύτερος δὲ κτίσεως πάσης ὁ κύριος· νεώτερος, ὅτι ὅτε σωτηρία τῷ ἀνθρώπων ἦλθε, ϗ ὕστερον τῦ βίου ὑπεδέδυμκε· λέγει δὲ τὸ· οὐκ ὑπίσαμαι λαλεῖν· ὁ δὲ τινα μείζονα τῦ λαλεῖν, οἶδά τινα μείζονα τῦ φθέγγεσθαι τούτου τῦ

ἀνθρώπινα· θέλεις με λαλεῖν ἀνθρώποις; ἵνα διάλεκτον ἀνθρωπίνην ἀνείληφα, ἔχω διάλεκτόν σε τῦ θεοῦ, λόγος εἰμί σε τῦ θεοῦ, σοὶ οἶδα προσδιαλέγεσθαι, ἀνθρώποις οὐκ

ἐπίσταμαι λαλεῖν, ὅτι νεώτερός εἰμι· καὶ λέγει κύριος· μὴ λέγε ὅτι νεώτερός εἰμι, ὅτι πρὸς πάντας, οὓς ἐὰν ἐξαποστείλω σε, πορεύσῃ. οὕτως ἐκτείνει τὴν χεῖρα, ἅπτεται τοῦ στόματος αὐτοῦ, δίδωσιν αὐτῷ λόγους, καὶ δίδωσιν αὐτῷ λόγους διὰ τὰς βασιλείας, ἵν' ἐκριζώσῃ· οὐ χρείαν δὲ εἶχεν ἐκριζούντων λόγων, ὅτε ἦν ἐν πατρὶ, οὐ χρείαν εἶχε κατασκαπτόντων λόγων, καὶ καθαιρούντων τὰ χείρονα· οὐδὲν γὰρ ἦν ἄξιον κατασκαφῆς ἐκεῖ, οὐδὲν ἦν ἄξιον ἐκριζώσεως· μέγα οὖν ἐστιν, ὡς τό· οὐκ οἶδα ὑμᾶς, ὅτι B ἐργάται ἔστε ἀνομίας. οὕτως ὑπὸ τοῦ σωτῆρος λεγόμενον, διὰ τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δόξης αὐτοῦ· ἴσον γοῦν δυνάμενον τῷ· οὐκ ἐπίσταμαι λαλεῖν ἀνθρώπινα, τὸ· οὐκ ἐπίσταμαι λαλεῖν. εἴτε δὲ πρὸς τὸν ἱερεμίαν, εἴτε πρὸς τὸν σωτῆρα λέγεται· πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ ἐπίσταμαί σε, ἀναγνοὺς τὴν γένεσιν, καὶ τηρήσας τὰ εἰρημένα περὶ τῆς κτίσεως τοῦ κόσμου, εὑρήσεις ὅτι ἡ γραφὴ πάνυ διαλεκτικώτατα οὐκ εἶπεν· ὅτι πρὸ τοῦ με ποιῆσαί C σε ἐν κοιλίᾳ ἐπίσταμαί σε· ὅτε μὲν γὰρ ὁ κατ' εἰκόνα ἐκτίζετο, εἶπεν ὁ θεός· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν. οὐκ εἶπε, πλάσωμεν· ὅτε δὲ ἔλαβε χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, οὐ πεποίηκε τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἔθετο ἐν τῷ παραδείσῳ τὸν ἄνθρωπον ὃν ἔπλασεν, ἐργάζεσθαι αὐτὸν, καὶ φυλάσσειν· εἰ δύνασαι, ὅρα διαφορὰν ποιήσεως. ὅτι ὁ λέγων κύριος πρὸς τὸν εἴτε ἱερεμίαν, εἴτε πρὸς τὸν σωτῆρα, οὐκ εἶπε· πρὸ τοῦ με ποιῆ- D σαί σε ἐν κοιλίᾳ ἐπίσταμαί σε· τὸ γὰρ ποιούμενον, οὐκ ἐν κοιλίᾳ γίνεται, ἀλλὰ τὸ πλασσόμενον ἀπὸ τοῦ χοῦ τῆς γῆς, τοῦτο ἐν κοιλίᾳ κτίζεται· πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐκ κοιλίας ἐπίσταμαί σε· εἰ πάντας ἠπίστατο ὁ κύριος, πῶς λέγει τό· * οὐκ ἐπίσταμαι λαλεῖν, ἐπεὶ πάντας ἠπίστατο ὁ κύριος; λεκτέον γὰρ ὡς ἂν ὥς τι ἐξαίρετον ἔλεγε τῷ ἱερεμίᾳ τό· * καὶ ἐπίσταμαί σε· οὐκοῦν ὡς διαφέροντας ἐπίσταται ὁ θεὸς, τοὺς ἀξίους τῆς γνώσεως αὐτοῦ ἐπίσταται ὁ θεός· καὶ E ἔγνω κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ, τοὺς δὲ ἀναξίους οὐκ ἐπίσταται ὁ θεὸς, ὡς οὐδὲ ὁ σωτὴρ λέγων· οὐδέποτε ἔγνων ὑμᾶς· ἡμεῖς ἄνθρωποι ὄντες, ὅσον προκόπτομεν, κρίνομέν τινα, ἄξια ὄντα τοῦ ἐπίστασθαι ἡμᾶς αὐτά. καί τινα οὐδὲ ἀκούειν θέλομεν, ἵνα μὴ αὐτὰ ἐπίστωμεθα, μηδὲ εἰδῶμεν. τινὰ δὲ θέλομεν ἐπίστασθαι· εἰ δὲ τῶν ὅλων θεὸς οὐ θέλει ἐπίστασθαι τὸν φαραὼ, οὐ θέλει ἐπίστασθαι τοὺς αἰγυπτίους, οὐκ εἰσὶ ἄξιοι τῆς ἐπιστήμης τοῦ θεοῦ. μασῆς δὲ ἄξιος, καὶ ἔκτος τῶν προφητῶν τηλικοῦτος· πολλά σε δεῖ κατορθῶσαι, ἵνα ὁ θεὸς ἀξιοῖ σε ἐπίστασθαι· τὸν μὲν γὰρ ἱερεμίαν πρὸ τοῦ πλάσαι ἐν κοιλίᾳ ἐπίστατο· ἄλλον δὲ ἀρχέται ἐπίστασθαι τριάκοντα ἔτη γε-

Anibus nescio loqui, juvenis sum. *Noli dicere; Iuvenis ego sum, quoniam ad * omnia ad quæcunque mittam te, ibis.* Deinde commovit manum ad tangendum os ejus, vt ei det verba, quibus eradicet imperia. Neque verò indigebat Salvator verbis, vt ea acciperet, quando erat in Patre, nullis in cœlo dignis, quæ mererentur everti. [Sed nunc accipit parva, * differens majora paulisper.] Atque ita ex hoc approbatur, sicuti alibi gloriose dixerat: *Nescio vos, quia operarij estis iniquitatis*, & nunc verba gloriose accepisse, cum Deus sit, & juxta magnificentiam suæ dixisse gloriæ: *Nescio loqui*, idest, humana non novi. Sive autem ad Hieremiam, sive ad Salvatorem dicitur: *Priusquam te plasmarem in vtero, novi te*, legens Genesim & observans ea, quæ ibi de conditione mundi scripta sunt, invenies quia Scriptura divina multum in sermonibus cauta, non dixerit: *Priusquam te facerem in vtero, novi te*: quando enim juxta imaginem conditio est, dicit Deus: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*; & non dicit, plasmemus. Quando autem accepit lutum de terra, non est scriptum: Fecit hominem, sed: *Plasmavit hominem*, & posuit in Paradiso hominem quem plasmavit, operari, & servare eum. Si potes intelligere differentiam facturæ & plasmationis, quum dicens sive ad Hieremiam, sive ad Salvatorem, non dixerit: *Priusquam te facerem in vtero.* Quod enim fit, non fit in vtero; sed quod creatur de terræ pulvere, hoc plasmatur in vtero. *Priusquam te plasmarem in vtero, scio te.* Si omnes novit Deus, quomodo quasi præcipuo à cæteris Hieremiæ dicit, *Novi te?* An eos tantum scit Deus qui scientia ejus digni sunt, & cognoscit eos qui ejus sunt; indignos vero nescit neque Pater, neque Filius, dicens: *Non novi vos?* Nos cum simus homines, si aliqua fuerimus prędíti dignitate, alios nostra notitia dignos, alios judicamus indignos: & quos scire nolumus, neque audire volumus, eos nescimus. Quid arbitraris de vniversitatis Deo? Vult scire Pharaonem, vult Ægyptios nosse, sed indigni sunt notitia ejus, [sed ipsi faciunt vt ignorentur.] Scit autem Moysen, scit Prophetas, & si quis similis eorum est. Multum te oportet laborare, vt nosci incipiaris à Domino. Hieremiam quidem, priusquam plasmaverit in ventre, cognovit: alium vero de Pro-

* MS. R. omnes quoscunque

* MS. R. deferens. al. differēs Luc. 13.27.

Ierem. 1. 5.

Gen 1.26.

Gen. 2. 7.

Matt. 7. 23.

* Κ. ἐπίσταμαί σε, ἐπεὶ

* Κ. ἐπίσταμαί

phetis triginta annorum cœpit nosse, alium quadraginta. Sermones sunt ineffabiles de Salvatore, & non magnopere quærendi: de Hieremia vero, eorum qui sciĕtiam Scripturarum habent, auribus indigemus; quomodo dicat: *Priusquam te plasmarem in vtero, novi te; & priusquam exires de vulva matris tuæ, sanctificavi te*: Deus sibi ipse sanctificat aliquos. Istum non expectat, vt sanctificet genitum, sed prius sanctificat quam de vulva egrediatur. Si ad Salvatorem (vt dixi) referas, non est malum dicere prius eum sanctificatum esse, quam natum. [Sic & de Domino intelligas, qui antequam de vulva exierit, sanctificatus est, sed infinito ante tempore semper sanctus fuit: hic vero antequam de vtero exiret, sanctificatus est.] *Prophetam in gentibus posui te.* [Si Hieremias quæris quomodo sit Propheta in gentibus positus,] observa in consequentibus cum jubetur prophetare ad omnes gentes: nam istiusmodi scriptio est, quod Prophetavit Hieremias super omnes gentes Elam, Damasci, Moab: & habebis quia prophetaverit ad omnes gentes, juxta id quod dictum est: *Prophetam in gentibus posui te*, si tamen volueris hæc de Hieremia dicta sentire. Si autem intelligentiam ad Deum transferas, iste vere in vniversas gentes prædicavit. Est quippe sicut * alia multa, sic & Propheta. Vt est princeps sacerdotum, vt est Salvator, vt est medicus; similiter & Propheta est. Moyses annuntians de eo, non solum Prophetam, sed admirabilem inter cunctos nominavit Prophetam, dicens: *Prophetam ex fratribus vestris suscitabit vobis, dicit Dominus Deus noster; quasi me audite eum. Quicunque non audierit Prophetam illum, interibit de populo suo.* Iste est Prophetes constitutus in gentibus, & accepit gratiam à Deo effusam in labijs suis, vt non solum cum præsens aderat corpore, sed etiam nunc cum adest virtute, & spiritu, prophetet ad omnes gentes, & prophetia sua ex toto orbe attrahat homines ad salutem. *Et dixit*: *Quis est dominator Domine? Ecce nescio loqui, quia juvenis ego sum. Et dixit Dominus ad eum*: *Noli dicere quia juvenis ego sum; quoniam ad omnes ad quoscunque te mittam, ibis.* Sæpe diximus solere esse aliquem puerum, juxta eum qui intus est hominem, licet etiam senili corporis sit ætate: & è contrario frequenter inveniri parvulum secundum eum hominem qui extrinsecus est, & esse interius perfectum virum. Talis erat Hieremias habens jam sibi concessam à Deo gratiam in ætate corporis adhuc puerili, propter quod ait ei Dominus: *Noli dicere quia juvenis sum.* Signumque hujus rei, quia non sit juvenis, sed vir consummatus, * ostendit dicens: *Quoniam ad omnes ad quoscunque mittam te, ibis, & juxta quæcunque*

* MS. R. princeps Prophetarum, sic & Prophetæ

Deuter. 18, 15.

Ierem. 1. 6.

* MSS. R. ostenditur: Quoniam

γονόζα, πωσαράκιζα ἔτη γεγονότα· λέγει θεὸς εἰσιν ἀπόῤῥητοι. πεῤὶ μὲν οὖν τῶ σωτῆρος οὐ ζητούμενοι, πεῤὶ δὲ τῶ ἱερεμίου τοῖς ὦζα ἔχουσιν ὑπισάσιας δεόμενοι· πῶς λέγει· πεῤὶ τῶ με πλάσαι σε ἐν χοιλίᾳ ὑπίσαμεί σε. καὶ πεῤὶ τῶ σε ἐξελθεῖν ἐκ μήῤας ἡγίακεί σε; ὁ θεὸς ἑαυτῷ ἀγιάζει τινάς. τῶτον δὲ πεῤὶμενον, ἵνα ἐλθόντα εἰς γῆν ἁγιάσῃ, ἀλλὰ πρὶν ἐξελθεῖν ἐκ μήῤας ἤδη ἡγίασεν· ἐὰν ὅτι τὸν σωτῆρα ἀναφέρῃς, κ̄ χαλεπὸν εἰπεῖν ὅτι πρὶν ἐξελθεῖν ἐκ μήῤας ἡγίασε· πεῤοφήτευε εἰς ἔθνη τέθεικά σε* τήρησον ἐν τοῖς ἔξῆς ὅτι κελεύει πεῤοφητεῦσαι ὅτι πάντα τὰ ἔθνη, τῇ ἀληθείᾳ, τῇ δαιμόνῳ, τῇ μαάθ. καὶ ἔχομεν ὅτι πεῤοφήτευσεν ὅτι πάντα τὰ ἔθνη, ὡς πεῤὶ τῶ ῥητοῦ, ὅτι πεῤοφήτευε εἰς ἔθνη τέθεικά σε, πεῤὶ ὧν εἶνον· ἕως ὁ πεῤὶ αὐαγωγῶ, ἐὰν μὲ ὅτι τὸ ἱερεμίαν, πεῤειρήκαμεν. ἐὰν ὁ ὅτι τῶ σωτῆρος, τί δεῖ καὶ λέγειν; ὅτος ἀληθῶς ὅτι πάντα τὰ ἔθνη πεῤοφήτευσεν· ἐστὶ γὰ ὥσπερ ἄλλα μυεῖα, ὅτος καὶ πεῤοφήτης ὡς ἔστιν ἀρχιερεὺς, ὡς ἔστι σωτὴρ, ὡς ἔστιν ἰατρὸς, ὅτως καὶ πεῤοφήτης· μωσῆς γοῦν πεῤοφητεύων πεῤὶ αὐτῶ, οὐχὶ πεῤοφητεῖν μόνον, ἀλλὰ ἐξαιρέτως εἶπεν εἰπών· πεῤοφήτεν ἐκ τῶ ἀδελφῶν σε ἀναστήσῃ ὑμῖν κύριος ὁ θεὸς, ὡς ἐμὲ αὐτῶ ἀκούετε· καὶ ἔσῃ ὃς ἂν μὴ ἀκούσῃ τῶ πεῤοφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται ἐκ τῶ λαῶ αὐτῶ· ὅτος ἂν ὅστιν, ὃς πεῤοφήτης εἰς ἔθνη τεθειμένος, ᾧ ἔλαβε χάριν ἀπὸ θεοῦ ἐκχυθῆναι ἐν τοῖς χείλεσιν αὐτῶ, ἵνα μὴ μόνον ὅτε παῤῆν τῷ σώματι, ἀλλὰ καὶ νῦν ὅτε πάρεστι δυνάμει, καὶ τῷ πνεύματι πεῤοφητεύει ὅτι πάντα τὰ ἔθνη, ὥστε ἀπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν ἀγαγεῖν αὐτῶ τῷ πεῤοφητείαν, καὶ ἕλκειν ἀνθρώπους ὅτι σωτηρίαν· καὶ εἶπα· ὁ οὖν, δέσποτα κύριε, ἰδὼ ὄκ ὑπίσαμαι λαλεῖν, ὅτι νεώτερος ἐγώ εἰμι· καὶ εἶπε κύριος πεῤός με· μὴ λέγε, ὅτι νεώτερος ἐγώ εἰμι, ὅτι πεῤὸς πάντας, οὓς ἐξαποστείλω σε, πορεύσῃ· πολλάκις εἴπομεν, ὅτι ὅστι τις ἔσω αὐθρωπον εἰ παιδίον, κἂν ὁ γεῤοντικὴν τις ἡλικίαν σώματος· ἔστι δέ ποτε τὸν ἔσω αὐθρωπον, εἰ παιδίον. τὸν δὲ τὸν ἔσω αὐθρα, γέροντα· τοιοῦτος ὢν ὁ ἱερεμίας, ἤδη ἔχων τὴν χάριν ἀπὸ θεοῦ ἔτι ὢν ἐν τῇ τῶ παιδίᾳ ἡλικίᾳ τὸ σῶμα. διὸ φησὶν αὐτῷ ὁ κύριος· μὴ λέγε ὅτι νεώτερος ἐγώ εἰμι· σημεῖον δὲ τῶ μὴ εἰ ὢν νεώτερος, ἀλλ' αὐθρα τέλειον, τό· πεῤὸς πάντας, οὓς ἐὰν ἐξαποστείλω σε, πορεύσῃ· καὶ τὰ πάντα, ὅσα αὐ

ἐντελλομαί σοι, λαλήσεις. μὴ φοβηθῇς ἀπὸ A *mando tibi, loqueris: nec timeas à facie eorum.*
προσώπου αὐτῶν· οἶδεν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος ἵνα οἱ
προσβύοντες τὸν λόγον κινδυνεύσουσιν ἐν τοῖς
ἀκούουσιν. ἐλεγχόμενοι γὰρ μισοῦσιν ἀοῦσας,
ὑπερπλησθήσονται διώκειν· πᾶν ὅπερ πάσχουσιν
οἱ προφῆται· σὺν ἔστι προφήτης ἄτιμος, εἰ μὴ ἐν
τῇ ἰδίᾳ πατρίδι, καὶ τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ. καὶ πρώ-
ην ἐμνημονεύομεν· οἶδεν δὲ μόνον θεὸς πέμπων
τὸν προφήτην, ὅσους κινδύνους ὑπαδέξεται, ἀλ-
λὰ καὶ λέγει αὐτῷ· μὴ φοβηθῇς ἀπὸ προσώπου
αὐτῶν· ὅτι μετά σου εἰμι, τοῦ ἐξαιρεῖσθαί σε, B
λέγει κύριος· ἃ πέπονθεν ἱερεμίας ἀναγέγρα-
πται· εἰς λάκκον βορβόρου βέβληται, ἔμεινεν
ἐκεῖ μόλις, ἄρτον ἐσθίων πολλὰς ἡμέρας, καὶ
ὕδωρ μόνον πίνων. καὶ ἄλλα ἃ μυεῖα ἃ πέ-
πονθεν, ἡ προφητεία αὐτοῦ δεδήλωκεν· ἵνα
τὴν προφητῶν σὺν ἐδίωξαν οἱ πατέρες ὑμῶν;
εἴρηται πρὸς τοὺς ἰουδαίους· καὶ ἀναγκαῖον ἦν
τοὺς θέλοντας ζῆν εὐσεβῶς ἐν χριστῷ ἰησοῦ, πάν-
τως ὑπὸ διωγμῶν ἀπηκριμένων· διὸ ὧν διερ-
χονται σκυβάλων διώκεσθαι· διὰ τοῦτο μὴ ξενιζό- C
μενοι οἱ διωκόμενοι πάντα παραπέπτωκαν, μό-
νον βουλόμενοι ἵνα ἀδίκως διώκωνται, καὶ μὴ
δικαίως, μὴ δι' ἀδικίαν, μὴ δι' ἁμαρτίαν, μὴ
δι' πλεονεξίαν· ἐαὶ δὲ διώκηταί ποτέ τις
δι' δικαιοσύνην, καὶ ἀκούσεται· μακάριοί
ἐστε ὅταν ὀνειδίζωσιν ὑμᾶς, καὶ διώκωσι· χαί-
ρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς
ἐν τοῖς οὐρανοῖς. οὕτως γὰρ ἐδίωξαν τοὺς προφή-
τας τοὺς πρὸ ὑμῶν· ὅτι μετά σου εἰμι, τοῦ ἐξαιρεῖ-
σθαί σε, λέγει κύριος· καὶ ἐξέτεινε κύριος τὴν χεῖρα D
αὐτοῦ πρὸς με, καὶ ἥψατο τοῦ στόματός μου, καὶ
εἶπε κύριος πρός με· τίνει διαφορᾷς ἱερεμίου
καὶ ἡσαΐου· ὁ ἡσαΐας φησὶν· ἀκάθαρτα χείλη
ἔχων ἐν μέσῳ λαῷ ἀκαθάρτα χείλη ἔχοντος
ἐγὼ οἶκῳ. καὶ τὸν βασιλέα κύριον σαβαὼθ εἶ-
δον τοῖς ὀφθαλμοῖς μου· καὶ ἐπεὶ ἐξωμολογήσατο
σὺν ἔχων ἔργα ἀκάθαρτα, ἀλλὰ μόνον ῥήμα-
τα· μέχρι γὰρ τούτου ἁμάρτωλος ἦν· σὺν ἐξέ-
*κ. μοῦ τεινε κύριος τὴν χεῖρα αὐτοῦ. * ὁ δὲ ἐν τῇ
σταφίδι ἥψατο τῇ χειρὶ αὐτοῦ τῆς χείλεων αὐ- E
τοῦ, καὶ εἶπεν· ἰδοὺ ἀφῄρηκα τὰς ἀνομίας σου·
ἐπειδὴ ὅτος ἠγιάσθη σὺν μήτρας, ἃ λαβὶς
αὐτὸν πέμπτον, σὺδὲ ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου ἄν-
θρακα, σὺκ εἶχεν σὺδὲν ἄξιον τοῦ πυρός, ἀλλ'
αὐτὸν ἡ χεὶρ τοῦ κυρίου ἥψατο αὐτοῦ. διὸ λέγει·
ἐξέτεινε κύριος τὴν χεῖρα αὐτοῦ πρός με,
καὶ ἥψατο τοῦ στόματός μου. καὶ εἶπε κύριος
πρός με· ἰδοὺ δέδωκα τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα σου. ἰδοὺ κατέστακά σε σήμερον ἐπὶ ἔθνη
*χ. ἔθνος καὶ βασιλείας ἐκριζοῦν· πῶς * ὅτος μακάριός ἐστιν, * ὃς τοὺς βασιλεῖς πολλοὺς ὅσους ἂς δεῖ-

mando tibi, loqueris: nec timeas à facie eorum. Scit enim eos sermo Dei, qui verbi legatione funguntur, incurrere ab ijs periculum qui audire contemnunt. Increpati enim oderunt increpationes, coarguti insequuntur arguentes. Omne quodcunque malum est, semper patiuntur Prophetæ: *Non est Propheta sine honore, nisi in patria sua & domo sua.* Cujus rei nuper quoque fecimus mentionem. Scit ergo (vt dicere cœpimus) Deus mittens Prophetam, quanta discrimina perpessurus sit, ideo exhortatur eum dicens: *Ne timeas à facie eorum, quia ego tecum sum, vt eruam te, dicit Dominus.* Quæcunque Hieremias passus est, scripta sunt: in lacum missus est luti, mansit ibi comedens panem dici, & aquam tantum bibens, aliaque multa quæ pertulit, in libro ejus continentur. *Quem autem Prophetarum non persecuti sunt patres vestri?* dicit Dominus ad Iudæos. Et necesse est eos qui vivere religiosè in Christo cupiunt, omni genere à contrarijs virtutibus, per ea quæ reperiuntur vasa, persecutionem pati. Qua de causa nihil novum aut peregrinum videatur his, * qui in tribulationibus affliguntur: omnia quæ præcepta sunt faciant, tantum orent vt persecutionis caussa Christus sit; ne propter injustitiam, ne propter delicta, ne propter avaritiam deprimantur. Si quando autem propter justitiam aliquis exagitatur, audiat: *Beati estis cum exprobrant vobis, & persequuntur, & dicunt omne malum adversum vos, mei causa: gaudete & exultate, quia merces vestra magna est in cœlis. Sic enim persequuti sunt Prophetas, qui fuerant ante vos. Quoniam tecum sum vt eruam te, dicit Dominus. Et extendit manum suam ad me & tetigit os meum, & dixit Dominus ad me.* Observa differentias Hieremiæ & Esaiæ. Esaias ait: *Immunda labia habens in medio populi immunda labia habentis ego habito, & regem Dominum Sabaoth vidi oculis meis.* Et quoniam confessus est non habere facta immunda, sed verba tantum (vsque ad hunc enim finem peccata commiserat) non extendit Dominus manum suam, neque vnum ex Seraphim manu sua labia ejus tetigit, sed forcipe solum tangens ait: *Ecce abstuli iniquitates tuas.* Hieremiæ autem, quia sanctificatus fuerat in vulva, non forceps mittitur, neque de altari carbo succensus; nihil quippe habebat igne dignum; sed ipsa manus Domini tetigit eum, propter quod dicit: *Extendit Dominus manum suam ad me, & tetigit os meum. Et dixit Dominus ad me: Ecce dedi sermones meos in os tuum, ecce constitui te super gentes & regna eradicare.* Qui sic beatus est, vt regna multa quę Christo Dia-

Num. 6, 4.

Isa. 1, 8.

Act. 7. 52.

Matth. 5. 11

Ieremi. 1. 8, 9.

Isaiæ 6, 5.

Ier. 1. 9, 10.

* MS. R. Quod his tribut. act. qui his

bolus ostendit, regna Dæmonum, regna peccati eradicet, opus habet ijs qui ei dati sunt à Deo sermonibus. Scriptum est enim:

Ier. 1. 10. *Ecce dedi sermones meos in os tuum. Ecce constitui te hodie super gentes & regna* [*eradicare.*] Quomodo autem regna sunt plurima, plures similiter & gentes. [Nec potest aliquod regnum dici, nisi quod sub se continet nationes.] Verbi gratia dictum sit; regnat fornicatio [in homine peccatore,] necesse est vt regnum fornicationis habeat gentes suas. Ipsum illud generale delictum avaritiæ & fraudis, quo vix aliquis immunis est, habet regnum suum, & sub regno vno multas possidet gentes, per plurimas scilicet species avaritiæ, & ob id opus est sermonibus Dei, vt istiusmodi regna cum suis gentibus evellantur. Salvator in Evangelio

Matth. 15. 13. ostendit dicens: *Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus cœlestis, eradicabitur.* Sunt quædam intrinsecus in animabus vestris insita, quæ non plantavit cœlestis Pater. Omnes quippe cogitationes pessimæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ, plantationes sunt, quas non plantavit cœlestis Pater. Si autem vis scire cujus sit plantatio istiusmodi

Matth. 13. 25. cogitatus, audi quia *inimicus homo hoc fecit, qui superseminavit zizania in medio tritici.* Instat ecce Deus, instat & Zabulus habentes semina sua. Si dederimus locum Zabulo, inimicus homo superserit plantationem, quam non plantavit cœlestis Pater, vtique eradicandam. Sin autem repulso Zabulo locum dederimus Deo, gaudens Deus sub principali cordis nostri sparget semē suum. Nec aliquis existimet triste quiddam Hieremiam recepisse, quia constitutus sit ad eradicationem regnorum & gentium. Bonitatis Dei istud est indicium, eradicare vitia per sermones, inimica cœlestis regni regna destruere, & bellantes cum sua gente evertere nationes, eradicare, & subuertere. Est quædam ædificatio Zabuli, & est quædam ædificatio Dei: quod super arenam extruitur, hoc Zabuli est, super nullo enim stabilitur, * abortumque non solidatur. Quod autem super petram ædificatur, hoc Dei est. Vnde & his qui eius sunt, dicitur: *Dei agricultura, Dei ædificatio estis. Super gentes eradicare, & subvertere, & disperdere.* Si eradicatur aliquid, & eradicatio ipsa non * dispergitur, adhuc permanet quod evulsum est. Si subruitur domus, & lapides in ruina sunt integri, dissipata est domus, non tamen perdita. Opus est igitur benignitate

* MS. R. Ab isloque solidatur. *al.* ab isto, quod solidetur.

1. Cor 3. 9.

* MS. R. disperit

κηυσιν ὁ διάβολος, βασιλείας ὅσας δυνάμεων ἀϋπκειμένων, βασιλείας κῦ τῆς ἁμαρτίας, σκευζοῦν τοῖς δεδομένοις ὑπὸ τῦ θεοῦ λόγοις· γέγραπται γάρ· ἰδὼ δέδωκα τοὺς λόγους μυ εἰς τὸ σῶμα συ. ἰδοὺ καθέστακά σε σήμερον ἔθνη καὶ βασιλείας· ὥσπερ ὖ βασιλείαι εἰσιν, ὕπως καὶ ἔθνη. οὕτ, βασιλεία ἔστι ϖ πορνείας, ἔθνη ϖ πορνείας. ἑκάστη πορνεία μία βασιλεία ἐστίν· αὐτοφυικὸν ἁμάρτημα τῆς πλεονεξίας καὶ τῆς ἀποστερήσεως· καὶ εἰσι πολλαὶ βασιλεῖαι μὲ τοῖς πολλὰ εἴδη ἔχουσιν ἁμαρτημάτων· εἶτα καθ' ἕκαστον τῶν ἁμαρτωλῶν ἰδέαι μσι ϖ ἐθνῶν τὰ ὑπὸ τὴν βασιλείαν, ὡς εἰπεῖν, ὅτι ὁ δεῖνα ἔχει ἔθνη πολλὰ τῆς βασιλείας τῆς κῦ τῦ ἀποκτείρονος, τῆς κῦ τῦ καθαλείας, τῆς κῦ τῦ ἐρημώ· ἔργον ἐστὶ τῶν λόγων τῦ θεοῦ ὅπι ἔθνη καὶ βασιλείας ἐξαποσταλέντων σκευζοῦν καὶ καθαιρεῖν· σκευζοῦν τινα ἐδίδαξεν ὁ σωτὴρ λέγων· πᾶσα φυτεία, ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ πατήρ μυ ὁ ἐπουράνιος, σκευζωθήσεται· ἔστι τινὰ ἔνδον * τῆ ψυχαῖς, ἃ οὐκ ἐφύτευσεν ὁ πατὴρ ὁ ἐπουράνιος· πάντες γὰρ οἱ διαλογισμοὶ οἱ πονηροὶ, φόνοι, μοιχεῖαι, κλοπαὶ, ψευδομαρτυρίαι, βλασφημίαι, φυτεῖαί εἰσι πφυτευμένα οὐχ ὑπὸ τῦ ἐπουρανίυ πατρός· εἰ θέλεις ἢ ἰδεῖν τίνος εἰσὶ φυτεῖαι οἱ τοιοῦτοι διαλογισμοὶ, ἄκυε ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἀνθρώπυ τῦτο ἐποίησεν, ὁ ὑπερσπείρας τὰ ζιζάνια * μέσον τῦ σίτυ· ἐφέστηκεν ὧν ὁ θεὸς ἔχων τὰ σπέρματα, καὶ μέση ὁ διάβολος· ἐὰν δίδωμεν τόπον τῷ διαβόλῳ, ὁ ἐχθρὸς ὑπερσπείρει φυτείαν, ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ πατὴρ ὁ ἐπουράνιος, πάντως σκευζωθησομένων· ἐὰν μὴ δίδωμεν τόπον τῷ διαβόλῳ, ἀλλὰ δίδωμεν τόπον τῷ θεῷ, χαίρων ὁ θεὸς σπείρει τὰ σπέρματα αὐτῦ ὅπι τὸ ἡγεμονικὸν ἡμῶν· μὴ νόμιζε τοίνυν τὸν ἱερεμίαν σκύθρωπόν τι εἰληφέναι διδαχὴν ἀπὸ τῦ θεοῦ. ὅτι καθίσταται ὅπι ἔθνη καὶ ὅπι βασιλείας, σκευζῶν ἀγαθὸς ὁ θεὸς ἔστι διὰ τῶν λόγων σκευζοῦν τὰ φαῦλα, τὰς ἐχθρὰς βασιλείας τῶν ἐρανῶν τὴ βασιλείᾳ. τὰ πολεμικὰ ἔθνη τῶν ἐθνῶν τῶν τῦ θεοῦ σκευζοῦν καὶ καθαιρεῖν· ἔστι τὸ οἰκοδομεῖν διάβολος· ἔστι τὸ οἰκοδομεῖν τῦ θεῦ, ἢ ὅπι τὸν ἄμπελον, οἰκοδομὴ τῦ διαβόλυ ἐστίν. ἐπ' ἀδεοὶ γὰρ ἐσήκειται ἐδραίωμα καὶ βεβαίωμα καὶ ἠνωμένον. ἢ ὃ οἰκοδομεῖ ἢ ὅπι τὸν πύργον τῦ θεοῦ ἐστίν· ὅρα πῖ λίγεται τοῖς τῦ θεῦ· θεοῦ γεώργιον, θεοῦ οἰκοδομή ἐστε· οἱ λόγοι τοίνυν τῦ θεοῦ ὅπι ἔθνη καὶ βασιλείας εἰσὶν, σκευζῶν, καὶ καταστρέφειν, καὶ ἀπολλύειν. ἐὰν σκευζωθῇ μὴν, μὴ ἀπόληται ὃ τὸ σκευζωθέν. ἐὰν καταστραφῇ μὲ, * οἱ λίθοι τῆς καταστραφῆς μὴ ἀπολωνται, ἔστι ὃ καταστραφέν· ἔργον ὧν ἔστι τῆς ἀγαθότητος τῦ θεοῦ, μὴ ὃ σκευζώσαι, ἀπολέσαι ὃ ἐξερ-

* χ. τῶ

* χ. οἱ

ριζωμένον, μὴ ὁ καθελεῖν ἀπολύσῃ ὁ καθη- A
ρμένον· ἀναγνῶθι ὑπιμελῶς ὅτι μὴ τὴν
ἀπολυμένων καὶ σκεπαζομένων, πῶς ἀπόλ-
λυσιν τὰ ποιμένα· ὁ δὲ ἄρχων κατακαύσατε
πυρὶ ἀσβέστῳ. καὶ δήσατε δεσμὰς τὰ ζιζάνια,
καὶ παράδοτε αὐτὰ πυρί. ὅπως μὴ τὸ σκε-
παζόμενον ἀπόλλυται· εἰ θέλῃς ἰδεῖν καὶ μὴ κα-
θαίρεσιν τὰ ἀπολλύμενα τῆς οἰκοδομῆς τῆς ὕλης
τῆς φαύλης. χρὴ γὰρ τὴν οἰκίαν σκεύη, ἢ ἀφ'
ἧς λέπραν καθηρημένην, καὶ ἐκβάλλεται
χρὴ ἐκτὸς τῆς πόλεως, ἵνα μηδὲ λί- B
θος ἢ μόριον· ὁ μοῖρα * τὸ· ὡς πολὺν πλατειῶν
λεωῦ αὐτῆς· δεῖ γὰρ μηδαμῶς σωζεσθαι τὰ
χείρονα· κατεσκάφη ἵνα μὴ οἱ λίθοι ἔτι σωσαν
χρήσιμοι πρὸς τὴν ἄλλην οἰκοδομὴν ὧν δύνα-
ται οἰκοδομεῖν ὁ πονηρός· ἐξερρίζωται, μὴ πά-
λιν ἐκ τῆς ἐξερριζωμένης ὕβρεως σπέρματα,
ἵνα ὑπασπείρῃ πάλιν τὰ ζιζάνια. πάντως γὰρ
ἔχων τὰ σπέρματα τῆς ζιζανίου, ἐσπάσπειρεν
αὐτά· ἀφ' τοῦτο δήσατε τὰ ζιζάνια, καὶ κα-
τακαύσατε αὐτὰ πυρί, ἵνα μὴ ὁ σκεπαζωθῆ- C
ναι ἀπόληται, καὶ μὴ ὁ κατασκαφῆναι ἡ τῆ
ἀφ' ὧν ὅλη οἰκοδομὴ ἀπόληται· ἀλλ' οὐκ ἐν
τοῖς ἴσταται οἱ λόγοι τοῦ θεοῦ, ὅτι ταῦ σκε-
παζόν, καὶ καθασκάπτειν, καὶ ἀπολλύειν· ἔστω
γὰρ ἐξερριζωμένα ἀπ' ἐμοῦ τὰ φαῦλα, κατα-
σκαφέντα τὰ χείρονα, τί μοι ὄφελος, ἐὰν μὴ
αὐτὴ τῶν σκεπαζόντων καταφυτευθῇ τὰ κρεί-
τονα; τί μοι ὄφελος, ἐὰν μὴ αὐτὴ τούτων αὐοι-
κοδομηθῇ τὰ ἀφεθέντα; ἀφ' τοῦτο οἱ τοῦ
θεοῦ λόγοι ποιοῦσι πρῶτον ἀναγκαῖα, ὃ σκε- D
παζόν, καὶ κατασκάπτειν, καὶ ἀπολλύειν τὰ φαῦ-
λα. μετὰ ἃ καὶ καταφυτεύσαι τὰ κρείττονα· καὶ
ἀεὶ ἐν τῇ γραφῇ τετηρήκαμεν τὰ σκυθρωποτε-
ραῦν, ἵν' ὅτως ὀνομάσω, πρῶτα ὀνόματα, εἶτα τὰ δοκοῦντα εἶ) ἱλαρὰ δεύτερα λεγό-
μενα· ἐγὼ ἀποκτενῶ, καὶ ζῆν ποιήσω· πῶς
ἀποκτενῶ; παῦλον τὸν προδότην, παῦλον τὸν
διώκτην. καὶ ζῆν ποιήσω, ἵνα γένωμαι παῦλος
ἀπόστολος ἰησοῦ χριστοῦ· ταῦτα οἱ νενοήκεισαν
οἱ ζηλωταὶ οἱ ἀπὸ τῆς αἱρέσεως, οὐκ αὖ αὐ-
τὰ σωζεχῶς προσέφερον ἡμῖν λέγοντες· ὁρᾶς E
θεὸν τὸν νόμον, πῶς ὀργὴν καὶ ἀπαθῆ θεὸν
πος, καὶ λέγει· ἐγὼ ἀποκτενῶ, καὶ ζῆν ποιήσω;
ἃ βλέπεις ἐν ταῖς γραφαῖς ἀπαλλέλαι αἰσχύ-
σεως νεκρῶν; ἢ οὐχ ὁρᾶς τὴν ἀνάστασιν τῶν νε-
κρῶν ἤδη προσιμαζομένην καθ' ἕκαστον;
στωτάφηκεν τοῦ χριστοῦ ἀφ' τοῦ βαπτίσματος, καὶ σωανέστηκεν αὐτῷ· οὐκοῦν ἀπὸ σκυ-
θρωποτέρων μὲ φωνῶν, ἀναλαμβάνων ὁ ἀρχέτω, ὅτι· ἀποκτενῶ. εἶτα ἀποκτείνας, καὶ ζῆν
ποιήσω. παίζω, καίγε ἰάπηκεν· οὐ γὰρ ἀγαπᾷ κύριος παιδεύει. μαστιγοῖ δὲ ταῦτα ὧν

Dei, vt eradicatio ipsa & subversio tota dis-
pereat, diligentius lege quomodo eradica-
ta perdantur: *Plateas autem comburet igni in-* *Matth. 3.*
extinguibili. Et: *Ligate manipulos zizaniorum,* 12, 30.
& tradite eos igni. Sic ea quæ sunt eradicata
disperduntur. Si autem vis scire quomodo
dispersio redigatur in nihilum, quomodo *Levit. 14.*
ædificationis pessima materia in pulverem
comminuatur, domus ea quæ propter le-
pram destrui jubetur, cum fuerit pulvis effe-
cta, extra ciuitatem projicitur, vt ne lapis
quidem ex ea residuus sit, juxta quod scri-
ptum est: *Vt lutum platearum delebo eos.* *Psal 17. 43.*
Oportet quippe penitus interire malitiam.
Subversum est aliquid, lapides quoque ipsi
qui destructi sunt, conterantur, ne ad ali-
quam ædificationem, quam Diabolus con-
cinnare potest, assumi valeant. Eradicatum
est quippiam, *invenit adversarius* etiam in-
ter ea, quæ eradicata sunt, aliquam semen-
tem quam iterum seminet. Propter quod ju-
bet Dominus: *Colligite*, dicens, *& comburite ea igni*, scilicet vt eradicatio quoque Za-
buli, & ipsa subversio consumatur. Verum
non tantum in hoc stat sermo divinus, vt
eradicet, & destruat, & disperdat: esto
enim, eradicata sint omnia in me mala, de-
structa & dispersa sint pessima; quid mihi
prodest, si non pro eis quæ eradicata & suf-
fossa sunt, meliora in me plantentur atque
ædificentur? Propterea Dei verba primum
faciunt quod necesse est, eradicant, de-
struunt, perdunt, & post hæc ædificant, at-
que plantant. Observavimus semper in Scri-
pturis sanctis, primum ea quæ videntur tri-
stia nominari; deinde ea quæ hilariora sunt,
secundo dici: *Ego occidam, & ego vivificabo.* *Deuter. 32.*
Non dixit prius, Ego vivificabo, & postea, *39.*
occidam. Impossibile est enim quod semel
vivificavit Deus, aut ab eo ipso, aut ab alio
occidi. Sed: *Ego interficiam, & ego vivifica-*
bo, vt fiat Paulus Apostolus Christi Iesu. Hæc
si intelligerent miserrimi Hæretici, numquā
ad nos deferrent, crebro ista dicentes: vi-
desne Deum Legis & Prophetarum quomo-
do ferus est & inhumanus? quomodo dicit:
Ego occidam, & ego vivificabo? non adver-
tentes in Scripturis annuntiationem susci-
tationis mortuorum; non considerantes re-
surrectionem jam cœpisse per singulos; *Con-* *Rom. 6. 4.*
sepelimur enim Christo per baptismum, & con- *Coloss. 2. 12*
surgemus cum eo. A tristibus semper, sed ne-
cessarijs inchoat Deus; veluti: *Ego occidam,*
& ego vivificabo: ego percutiam, & ego sana-
bo; Quem enim diligit Dominus, corripit; fla- *Heb. 12. 6.*
gellat autem omnem filium quem recipit, & post
hæc curat. Ipse dolorem facit, & iterum re-

stituit lætitiam. Similiter & in præsenti Dominus ait: *Constitui te hodie super gentes, & regna eradicare, & suffodere, & disperdere, & ædificare, & plantare.* Verumtamen primum est, vt mala auferantur à nobis. Non potest in loco ædificationis malæ ædificare Deus:

2. Cor 6.14. *Quæ enim participatio justitiæ & iniquitatis? aut quæ communicatio luci ad tenebras?* Oportet malitiam ex imis sedibus eradicari: oportet & ædificationem pessimam ab animabus nostris penitus auferri, vt postea sermones ædificent atque plantent. Possumus siquidem & aliter intelligere quæ scripta sunt: *Ecce dedi sermones meos in os tuum.* Et quid faciant sermones dicit: *Eradicare, & suffodere, & disperdere.* Sermones eradicant nationes, sermones regna suffodiunt, sed non regna ista carnis & seculi * digna destruentibus, * digna eradicantibus verbis. Ea quæ eradicata & subversa sunt senti; putas in his quæ dicimus modò non est virtus quam Dominus tribuit; secundum quod scriptũ est: *Dominus dabit verba evangelizanti virtute multa?* virtus eradicans atque suffodiens, si qua infidelitas, si quod mendacium, si qua malitia, si qua luxuria, si qua discordia non est suffossa. Sicuti idolum in corde constructum est, illo depositio ædificetur Templum Dei, & inveniatur gloria ejus in eo, & fiat non infertilis, sive lucus exurgens, sed plantatio Paradisi, vbi Templum Dei sit in Christo Iesu, cui est gloria & imperium in sæcula sæculorum. Amen.

* MSS. R. digne

* MSS. R. digne

Psalm. 67. 12.

A ἓν τῷ ἀνθρώπῳ· πρῶτον παύσει, καὶ μὴ τοῦτο ἰάσῃ. αὐτὸς γὰρ ἀλγεῖν ποιεῖ, καὶ πάλιν ἀποκαθίστησιν· ὅταν δὴ καὶ ἐνταῦθε· καθέστακά σε σήμερον ἐπὶ ἔθνη καὶ βασιλείας, σκεδάζειν, καὶ καταστρέφειν, καὶ ἀπολλύειν, καὶ οἰκοδομεῖν, καὶ καταφυτεύειν· πλὴν πρῶτόν ἐστιν ἐκεῖνα τὰ φαῦλα * ῥιθῆναι ἀφ' ἡμῶν· διὰ τί γὰρ δύναται εἰς τὸν τόπον τῆς οἰκοδομῆς τῆς φαύλης οἰκοδομεῖν ὁ θεός. πῖς γὰρ μετοχὴ δικαιοσύνῃ καὶ ἀνομία; τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; διὰ τοῦτο καλεῖ ἐκ βάθους ἐκεῖζῶσαν. διὰ τοῦτο οἰκοδομεῖ τῆς καλίας καταλαῦσαι ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἡμῶν, ἵνα μὴ ταῦτα οἱ λόγοι τοῦ θεοῦ οἰκοδομήσωσιν. ἃ δύναμαι γὰρ ὅλως νοῆσαι τὰ γεγραμμένα. ἰδοὺ δέδωκα τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα σου· τί ποιοῦσιν οἱ λόγοι; σκεδάζειν, καὶ καταστρέφειν, καὶ ἀπολλύειν· λόγοι σκεδάζουσιν ἔστι, λόγοι καταστρέφουσι βασιλείας παύτας τὰς σωματικὰς καὶ κοσμικὰς, * ἀξίας λόγων καταστρέφοντα, * ἀξίας λόγων σκεδάζοντα· νόει τὰ σκεδαζόμενα ὑπὸ λόγων, τὰ καταστρεφόμενα ὑπὸ λόγων· ἄρα ἄρτι ἐν τοῖς λεγομένοις οὐκ ἔστι δύναμις, ἐὰν μὴ ὁ θεὸς δῷ, καὶ τὸ· κύριος δώσει ῥῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμει πολλῇ· δύναμις σκεδάζουσα, εἴ τις ἀπιστία, εἴ τις ὑποκρισις, εἴ τις πονηρία, εἴ τις ἀκολασία. ἔστι καταστρέφουσα, εἴ πῦ εἰδωλεῖον ᾠκοδομῆται εἰς τὴν καρδίαν, ἵνα ἐκεῖνο καθαιρεθέντος οἰκοδομηθῇ ναὸς τοῦ θεοῦ, καὶ δόξα τοῦ θεοῦ εὑρεθῇ ἐν τῷ ἀνοικοδομηθέντι ναῷ, καὶ μὴ ᾖ ἄκαρπος, ἀλλὰ φυτεία * παραδείσου τοῦ θεοῦ, ἵνα ὅπου ὁ ναὸς τοῦ θεοῦ ἐν χριστῷ ἰησοῦ, ᾧ ἐστιν ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

* ἡμῶν

* Χ. ἐξαιρέσεως

* Χ. κρίσεως

* Χ. παραδείσου

HOMILIA II.

(*juxta Hieronymum* XIII.)

De eo quod scriptum est:

Ierem. 2. 21, 22. *Quomodo conversa es in amaritudinem vitis aliena?* vsque ad eum locum in quo ait: *Maculata es in conspectu meo in iniquitatibus tuis: dicit Dominus.*

ΟΜΙΛΙΑ β'.

Εἰς τὸ·

Πῶς ἐστράφης εἰς πικρίαν ἡ ἄμπελος ἡ ἀλλοτρία; ἐὰν ἀποπλυθῇ ἐν νίτρῳ, καὶ πληθυνθῇς σαυτῇ πόαν, κεκηλίδωσαι ἐν ταῖς ἀδικίαις σου ἐνώπιόν μου. λέγει κύριος·

Eodem interprete.

Sap. 1. 13. * MSS. R. fecit gener.

DEus mortem non fecit, neque delectatur in perditione viventium. Creavit enim vt essent omnia, & salutares * generationes mundi, nec est in eis venenum mortis, neque inferni regnum super terram. Deinde paululum

Ο θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ τέρπεται ἐν ἀπωλείᾳ ζώντων. ἔκτισε γὰρ εἰς τὸ εἶ τὰ πάντα, καὶ σωτήριοι αἱ γενέσεις τοῦ κόσμου, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν αὐταῖς φάρμακον ὀλέθρου, οὐδὲ ᾅδου βασίλειον ἐπὶ γῆς· εἷπα ὀλίγον

ὀλίγον ὑπερβὰς τὸ ῥητὸν * ἐρῶ· πόθεν οὖν θά-
νατος εἰσῆλθε; φθόνῳ δὲ διαβόλου θάνατος εἰ-
σῆλθεν εἰς τὸν κόσμον· εἶτε οὖν ἀρετὴν περὶ
ἡμᾶς ὁ θεὸς πεποίηκεν, ἡμεῖς δὲ ἑαυτοῖς * ἐκ-
τίσαμεν τὴν κακίαν καὶ τὰς ἁμαρτίας· διὰ
τοῦτο καὶ ἐνθάδε ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀναγνώσματος ἡ ἐν
τῷ προφήτῃ ὅτι ἐπαπορητικῶς ἔλεγεν πρὸς
τοὺς πικρότητα ἐσχηκότας ἐν τῇ ψυχῇ, ἐναντίαν
τῇ γλυκύτητι, ἣν ὁ θεὸς· κατεσκεύασεν αὐτῇ·
πῶς ἐστράφης εἰς πικρίαν ἡ ἄμπελος ἡ ἀλλο-
τρία; ὡσεὶ ἔλεγε· χωλότητα οὐκ ἐποίησεν ὁ θεὸς, B
ἀλλ' ἀρτιπόδας πεποίηκε πάντας· τίς αἰτία δὲ
γεγένηται τοῦ χωλανθῆναι τοὺς κεχωλωμένους; καὶ
πεποίηκεν ὁ θεὸς τὰ μέλη πάντα προηγουμένως
ὑγιαίνοντα. γέγονε δὲ τίς αἰτία τοῦ παθεῖν τινα;
τὸν αὐτὸν τρόπον ἡ ψυχὴ οὐ τοῦ πρώτου μόνου γέ-
γονε κατ' εἰκόνα, ἀλλὰ παντὸς ἀνθρώπου· τὸ
γὰρ· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ'
ὁμοίωσιν ἡμετέραν, φθάνει ἐπὶ πάντας ἀνθρώ-
πους. καὶ ἔστι πρεσβύτερον, ὥσπερ ἐν τῷ ἀδὰμ
ἐκεῖνο ὃ οἱ πολλοὶ νοοῦσι τὸ κατ' εἰκόνα, τοῦ προ- C
σειλημμένου αὐτῷ, ὅτε ἐφόρεσε διὰ τὴν ἁμαρ-
τίαν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ. οὕτως ἐν πᾶσι πρεσ-
βύτερον τὸ κατ' εἰκόνα, θεοῦ τῆς εἰκόνος * τῆς
χείρονος· ἐφορέσαμεν ἁμαρτωλοὶ ὄντες τὴν εἰ-
κόνα τοῦ χοϊκοῦ, φορέσωμεν μετανοοῦντες τὴν
εἰκόνα τοῦ * ἐπουρανίου· πλὴν ἡ κτίσις γέγονε
κατ' εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου· ἀπορεῖ οὖν ἐνθάδε
πρὸς τοὺς ἁμαρτάνοντας ἐλεγκτικῶς λέγων ὁ
λόγος· πῶς ἐστράφης εἰς πικρίαν ἄμπελος ἡ
ἀλλοτρία; ἐγὼ γὰρ ἐφύτευσά σε ἄμπελον καρ- D
ποφόρον πᾶσαν ἀληθινήν· ἐν τοῖς πρὸ τούτων
λέλεκται, καὶ ἐπαναλαβὼν ὀλίγα πείσω ὑμᾶς.
ὅτι θεὸς μὲν καλὴν ἄμπελον ἐφύτευσε τὴν τοῦ
ἀνθρώπου ψυχήν, ἕκαστος δὲ στραφεὶς γέγονεν
ἐναντίος τῷ βουλήματι τοῦ κτίσαντος· ἐγὼ δὲ
ἐφύτευσά σε ἄμπελον καρποφόρον πᾶσαν,
οὐκ ἐκ μέρους, ἀληθινήν. οὐδὲ τὴν μὲν ἀλη-
θινήν, τὴν δὲ ψευδῆ. ἀλλ' ἐγὼ ἐφύτευσά σε
ἄμπελον καρποφόρον πᾶσαν ἀληθινήν· πῶς
ἐστράφης ἐμοῦ κτίσαντός σε πᾶσαν ἀληθινὴν
ἄμπελον; οὐ πῶς ἐστράφης εἰς πικρίαν, καὶ γέ- E
γονας ἀλλοτρία ἄμπελος; μετὰ ταῦτα ἴδωμεν τό·
ἐὰν ἀποπλυνῇ ἐν νίτρῳ, καὶ πληθυνῇς σεαυτῇ
πόαν. κεκηλίδωσαι ἐν ταῖς ἀδικίαις σου ἐναντίον ἐμοῦ. λέγει κύριος, ἆρα ᾤετό τις ἁμαρτή-
σασα ψυχὴ νίτρον λαβοῦσα, καὶ ἀποπλυναμένη νίτρῳ αἰσθητῷ, ὅτι πάυεται τῆς κηλῖδος,
καὶ πάυεται τῆς ἁμαρτίας; ὑπελάμβανε δέ τις, πόαν ταύτην τὴν ἀνατέλλουσαν ἀπὸ γῆς
λαβὼν, καὶ ἀποπλυνάμενος, καὶ ἀποσμηξάμενος, καθαρθῆναι τὴν ψυχήν; ὅτι λέγει
ἐνταῦτα ὁ λόγος τῇ στραφείσῃ εἰς πικρίαν, καὶ γενομένῃ ἀλλοτρίᾳ ἀμπέλῳ· ἐὰν ἀποπλυνῇ ἐν
νίτρῳ, καὶ πληθυνῇς σεαυτῇ πόαν. κεκηλίδωσαι ἐν τῇ ἀδικίαις σου ἐναντίον ἐμοῦ. λέγει κύ-

A vltra procedens reperio vnde sit mors: *Invidia autem Diaboli mors intravit in orbem terrarum.* Omnia igitur bona in nobis & propter nos condidit Deus, sed nosmetipsi * malitiam atque peccata propria in nobis attraximus voluntate. Vnde & in præsenti lectione per Prophetam nunc quæritur Deus, & quodammodo dubius inquirit, quomodo in quibusdam amara sit anima, quam dulcem ipse condiderat, & ait: *Quomodo conversa es in amaritudinem vitis aliena?* Quod dicit tale est, Ego feci pedes quibus ingrederetur mortale genus; qua causa factum est vt claudicēt plurimi? Ego feci omnia membra valida, atque integra; quomodo video in multis debilia atque inutilia? Itaque non solum primi hominis anima, sed & vniversorum ad imaginem & similitudinem Dei facta est, & antiquior est hæc imago quæ Dei est, imagine zabuli, quam postea nobis induimus ob peccatum. Vnde debemus magnopere laborare, vt quomodo delinquentes portavimus imaginem terrestris; ita ad pœnitentiam conversi portemus imaginem cœlestis, ad quam & vniversa primum condita creatura est, ob cujus in malum conversionem nunc peccantes sermo corripiens ait: *Quomodo conversa es in amaritudinem vitis aliena? Ego autem plantavi eam fructiferam, vniversam veram.* Et ante diximus, & nunc eadem plenius vt intelligatis repetimus, quia Deus bonam plantavit hominis animam, sed ipsa vitio suo adversus conditoris depravata sit voluntatem. *Ego autem plantavi te vitem fructiferam, vniversam veram:* non ex parte veram & mendacem ex parte plantavi, sed vniversam veram. Quomodo contra plantationem meā conversa es in amaritudinem, & facta es vitis aliena? Post hæc sequitur: *Si abluta fueris nitro, & multiplicaveris tibi herbam poam, maculata es in conspectu meo in iniquitatibus tuis, dicit Dominus.* Ergone hoc arbitrandum est, quia anima peccatrix nitro conata sit purgare maculas suas, & assumens poam, quæ oritur ex terra, immunditiam delictorum à se mundare contenderit? Vnde nunc ad eam loquitur sermo divinus: *Si abluta fueris nitro, & multiplicaveris tibi poam, maculata es in conspectu meo, in iniquitatibus tuis, dicit Dominus.* An id quidem verius existimandum est, quia vt sacra volumina omni virtute sunt plena, ita & Dei sermo omni

Sap. 2. 24.

* MS. R. malitia atque peccato proprio nobis attraximus mortem

Gen. 1. 26.

virtute sit plenus, & habeat istiusmodi fortitudinem, quæ possit purgare vitia, & sordibus defricatis ad colorem pristinum revocare? *Viuus est quippe sermo Dei, & efficax, & acutus super omnem gladium vtrimque acutum*, & reliqua. Ex quibus diximus pro passionibus animæ remedia habere sermonem, esse in eo nitrum, esse poam, quibus sordes abluantur. Neque vero omne peccatum nitro sermonis & poa potest emundari, sed sunt aliqua delicta, quæ non indigeant facili curatione, nec ad nitrum & poam tantum abluta discedant. Sic nunc dicitur: *Si ablueris te nitro, & multiplicaveris tibi poam maculata es in conspectu meo in iniquitatibus tuis, Dicit Dominus.* Et quomodo sunt quædam vulnera quæ malagmatibus, & oleo, & alligaturis redduntur pristinæ sanitati: alia vero sunt istiusmodi, de quibus dicatur: *Non est malagma imponere, neque oleum, nec alligaturas, sed terra vestra deserta, civitates vestræ igne exustæ*: Sic sunt quædam peccata quæ animam sordidant, & indigent homine qui habeat poam, nitrique sermonem; alia vero talia sunt, vt non possint supradicti sermonis virtute curari, neque enim sordibus comparantur. Idcirco sciens differentias peccatorum, per Esaiam Dominus dicit: *Lavabit Dominus sordes filiorum Sion* [*in sanguine.*] *Emundabit de medio eorum Spiritu judicij, & Spiritu combustionis sordes & sanguinem.* [Sordes spiritu judicij, sanguinem spiritu combustionis.] Si peccasti & peccatorum sorde pollutus es, lavabit Dominus sordes filiorum, & filiarum Sion, & sanguinem emundabit de medio eorum. Si autem mortale peccatum est, non possumus nitro poaque mundari, sed spiritu judicij, spiritu combustionis & pœnæ. Forsitan & Iesus baptizat Spiritu sancto & igne: non quia eundem in Spiritu sancto atque igne baptizet; sed quo sanctus baptizetur Spiritu sancto, & is qui post fidem & * magisterium Dei rursum ad scelera conversus est, cruciatu purgetur incendij. Beatus qui lavacrum accepit Spiritus sancti, & ignis lavacro non indiget. Miserabilis autem & omni fletu dignus, qui [post lavacrum Spiritus] baptizandus est igni. Vtrumque siquidem habet baptisma Iesus: *Exijt namque virga de radice Iesse, & flos de radice ejus ascendit*; virga peccatoribus, [flos justis.] Sic Deus & ignis consumens, & lumen in Scripturis dicitur, ignis peccatoribus, lumen

Hebr. 4. 12

Es. 1. 6, 7.

Esaiæ 4. 4.

Luc 3, 16.

* MSS. R. mysterium

Esai. 11. 1.

Heb. 12, 29.

1. Ioh. 1. 5.

A ριος· ἀλλὰ χρὴ εἰδέναι, ὡς ὁ λόγος πᾶσαν δύναμιν ἔχει. οὕτως ὁ λόγος ἔχει παντὸς φαρμάκου δύναμιν, καὶ παντὸς τοῦ καθαρίζοντος δύναμίς ἐστι, καὶ σμηκτικώτατος· ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, καὶ ἐνεργὴς, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον· καὶ ὃ ἐὰν εἴπῃς, οὗ ἐστι χρεία, τοῦτό ἐστι ἐν τῇ δυνάμει τοῦ λόγου· ἔστιν οὖν τις λόγος νίτρον, καί ἐστι τις λόγος ποά, ὅστις τοὺς τοιούτους ῥύπους καθαίρει λαληθείς· ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ τοιούτου λόγου, ὅστις ἐστὶ νίτρον, καὶ B ἀπὸ τοῦ τοιούτου δὲ λόγου, ὅς ἐστι πόα, οὐ πᾶσα ἁμαρτία θεραπεύεται. ἀλλ' ἔστιν ἁμαρτήματα, οὐ δεόμενα νίτρου, οὐδὲ πόας. λέγεται πρὸς τὴν οἰομένην ἁμαρτήματα ἔχειν, ὡς δυνάμενα ἀποπλυθῆναι ἐν νίτρῳ καὶ πόᾳ, τό· ἐὰν ἀποπλύνῃ ἐν νίτρῳ, καὶ πληθύνῃς σεαυτῇ πόαν, κεκηλίδωσαι ἐναντίον ἐμοῦ ἐν ταῖς ἀδικίαις σου. λέγει κύριος· καὶ ὥσπερ τῶν τραυμάτων τινά ἐστιν, ἃ μαλάγματι θεραπεύεται, καὶ ἄλλα ἐλαίῳ θεραπεύεται, καὶ ἄλλα δεῖται καταδέσμου, C καὶ οὕτως ὑγιάζεται. ἄλλα δέ ἐστι τραύματα, ἐφ' οἷς λέγεται· οὐκ ἔστι μάλαγμα ἐπιθεῖναι, οὔτε ἔλαιον, οὔτε καταδέσμους· ἀλλὰ ἡ γῆ ὑμῶν ἔρημος, αἱ πόλεις ὑμῶν πυρίκαυστοι. οὕτως ἔστι τινὰ ἁμαρτήματα, ἃ ῥυποῖ τὴν ψυχὴν, καὶ δεῖται ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τούτοις τοῖς ἁμαρτήμασι λόγου νίτρου, λόγου πόας· ἔστι δέ τινα ἁμαρτήματα, ἃ οὐχ οὕτως θεραπεύεται. οὐδὲ γὰρ ῥύπῳ παραβάλλεται· διὰ τοῦτο τὰς διαφορὰς τῶν ἁμαρτημάτων ἐπιστάμενος ὁ ἐν τῷ ἡσαΐᾳ κύ- D ριος, ὅρα πῶς λέγει τό· ἐκπλυνεῖ κύριος τὸν ῥύπον τῶν υἱῶν καὶ τῶν θυγατέρων σιών· καὶ τὸ αἷμα ἐκκαθαριεῖ ἐκ μέσου αὐτῶν πνεύματι κρίσεως, καὶ πνεύματι καύσεως· εἰ πρὸς θάνατον ἥμαρτες, πλὴν ἥμαρτες ἐν ῥύπῳ, ἐκπλυνεῖ οὖν ὁ κύριος τὸν ῥύπον τῶν υἱῶν καὶ τῶν θυγατέρων σιών, καὶ τὸ αἷμα ἐκκαθαριεῖ ἐκ μέσου αὐτῶν· εἶτα ἀνταπόδοσις πρὸς μὲν τὸν ῥύπον πνεύματι κρίσεως· καὶ δεόμεθα οἱ πολλοὶ, ὅταν χείρονα, ἁμαρτωμεν, οὐ νίτρου, οὐδὲ τοῦ πλυ- E θῆναι πόαν, ἀλλὰ τοῦ πνεύματος τῆς καύσεως· διὰ τοῦτο ὁ ἰησοῦς βαπτίζει, τάχα νῦν εὑρίσκω τὸν λόγον, ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί· ἀλλὰ τὸν μὲν ἅγιον ἐν ᾧ πνεύματι ἁγίῳ. τὸν δὲ μετὰ τὸ πιστεῦσαι, μετὰ τὸ ἀξιωθῆναι ἁγίου πνεύματος, πάλιν, ἡμαρτηκότα, λούει ἐν πυρί. ὡς μὴ τὸν αὐτὸν εἶναι βαπτιζόμενον ὑπὸ ἰησοῦ ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί· μακάριος οὖν ὁ βαπτιζόμενος ἐν ἁγίῳ πνεύματι, καὶ μὴ δεόμενος βαπτίσματος τοῦ ἀπὸ πυρός. τρισάθλιος δὲ ἐκεῖνος ὅστις χρείαν ἔχει βαπτίσασθαι τῷ πυρί· πλὴν ἀμφότερα ἔχει ὁ ἰησοῦς· ἐξελεύσεσθαι γὰρ ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης ἰεσσαὶ, καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ῥίζης ἀναβήσεται· ῥάβδος ἐπὶ τοὺς κολαζομένους. οὕτως ὁ θεὸς πῦρ καταναλίσκον ἐστί. καὶ ὁ θεὸς φῶς ἐστι. πῦρ κα-

παναλίσκον τοῖς ἀμέτοχοις, φῶς τοῖς δικαίοις καὶ ἁγίοις· καὶ μακάριος ὁ ἔχων μέρος ἐν τῇ ἀναστάσει τῇ πρώτῃ. ὁ τηρήσας τὸ βάπτισμα τὸ ἁγίου πνεύματος· τίς ἐστιν ὁ ἐν ἑτέρᾳ σωζόμενος ἀναστάσει; ὁ δεόμενος βαπτίσματος, ὅταν ἔλθῃ ὅπου τὸ πῦρ ἐκεῖνο, καὶ τὸ πῦρ αὐτὸν δοκιμάζῃ, καὶ εὕρῃ τὸ πῦρ ἐκεῖνο ξύλα, χόρτον, καὶ καλάμην, ἅτε αὐτὸ κατακαῦσαι. Ἀφ' τοῦτο τόπον λεγόμενον, ὅσον δυνάμεις σωναγαγόντες τοὺς λόγους τοὺς τῆς γραφῆς, εἰς τὴν καρδίαν ἀποτιθέμεθα αὐτούς, καὶ κατ' αὐτοὺς πορευθῶμεν ζῆν. ἵνα δυνηθῶμεν τοῦ τῆς ἐξόδου καθαρεῖοι γενέσθαι, καὶ ἑτοιμάσαντες εἰς τὴν ἔξοδον τὰ ἔργα ἡμῶν ἐξελθόντες ἐν αὐτοῖς τοῖς ἁγαθοῖς εὑρεθῆναι, καὶ ἐν χριστῷ Ἰησοῦ σωθῆναι, ᾧ ἐστιν ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

sanctis, & *Beatus qui habet partem in resurrectione prima.* Si quis servaverit lavacrum Spiritus sancti, iste in resurrectionis primæ parte communicat. Si quis vero in secunda resurrectione servatur, iste peccator est, qui ignis indiget baptismo, qui combustione purgatur, vt quidquid habuerit lignorum, fœni, & stipulæ, ignis consumat. Quamobrem cum talia post mortem nobis residere videamus, Scripturas diligenter simul recitantes, reponamus eas in cordibus nostris, & juxta earum vjuere præcepta nitamur, vt ante excessionis diem, si fieri potest, peccatorum sordibus emundati cum Sanctis valeamus assumi, in Christo Iesu, cui est gloria & imperium in sæcula sæculorum, Amen.

ΟΜΙΛΙΑ γ'.

Εἰς τ'.

Μὴ ἔρημος ἐγενόμην τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ, ἢ τῇ χερσωμένῃ, ἢ τὰ ἑξῆς.

HOMILIA III.

in istud:

Numquid solitudo factus sum domui Israël, vel terra desolata, &c. Ierem. 2.

Interprete BALTHAZARE CORDERIO.

ΤΙ φησὶν ὁ κύριος ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν ἀναγνωσθέντων περὶ τοῦ Ἰσραὴλ, ὅτι ἔρημος αὐτῷ οὐκ ἐγένετο, οὐδὲ γῆ κεχερσωμένη· τίς οὖν ἐλθὼν εἰς τὸν τόπον, οὐκ αἰτήσει ἐξετάζων τὸ βούλημα τῆς γεγραμμένης; ἔστω, ὁ θεὸς ἐν τῷ Ἰσραὴλ οὐ γέγονεν ἔρημος, οὐ γέγονεν ἐν τῷ Ἰσραὴλ γῆ κεχερσωμένη· ἆρα οὖν ἔρημος γέγονεν ὁ κύριος τῷ Ἰσραὴλ σήμερον, ἢ γῆ κεχερσωμένη νυνὶ αὐτοῦ ἐστιν; ὅτι γάρ ποτε τῷ Ἰσραὴλ ἦν οὐκ ἔρημος, οὐδὲ γῆ κεχερσωμένη, τοῖς ἔθνεσιν ἦν ἔρημος, καὶ γῆ κεχερσωμένη· εἰ γὰρ πᾶσιν ἀεὶ οὐκ ἔρημός ἐστι, καὶ πᾶσιν ἀεί ἐστιν οὐ γῆ κεχερσωμένη· τίς χρεία τοῦτο ἰδίως περὶ τοῦ Ἰσραὴλ κατ' ἐξαίρετον λεχθῆναι· μή ἔρημος ἐγενόμην τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ, ἢ γῆ κεχερσωμένη; ἀλλ' ἦν ἐλθεῖν ὅπου τὰς καθολικὰς θεοῦ χρείας τοῦ θεοῦ· εἶτα μὴ τὰς καθολικὰς διεργασίας αὐτοῦ ὅτι τὰς ἰδικὰς καταβαίνειν· ἐδεῖτο ἔρημός ἐστιν ὁ θεὸς, ἀνατέλλων τὸν ἥλιον ὅπου πονηρούς, καὶ ἀγαθούς· ἐδεῖτο κεχερσωμένη γῆ ὅπου βρέχων ὅπου δικαίους καὶ ἀδίκους· πῶς ἔρημος, ἀνατέλλων ἡμέρας, καὶ νύκτα εἰς ἀνάπαυσιν ποιῶν; πῶς ἔρημος τῷ λαῷ πειῶν καρποφορεῖν; πῶς ἔρημος ἔκαστον οἰκονομῶν κατὰ τὸν ψυχὴν, ἵνα λογικὸς ᾖ ἵνα ὑπακούσῃ ἀναγκαίως.

AIT Dominus in principio eorum quæ lecta sunt de Israël; se minimè factum illi solitudinem, aut terram desolatam. Quis igitur in hunc locum incidens, non quærat, investigans sensum huius scripti? Esto, Deus in Israël non sit factus solitudo, non sit factus in Israël terra desolata. Ergóne Dominus Israëli hodie factus est solitudo, vel terra desolata nunc illi existit? Quia quando Israëli non erat solitudo, nec terra desolata, gētibus erat solitudo, & terra desolata. Si enim omnibus semper nō solitudo est, & semper omnibus est terra minimè desolata; quid opus est seorsum ad Israël per exceptionem dici: *Nūquid solitudo factus sum domui Israël, vel terra desolata?* Cæterūm licet venire ad vniuersalia Dei beneficia; deinde post vniuersalia eius beneficia descendere ad particularia. Nemini Deus est solitudo, *qui Solem suum oriri facit super bonos & malos*: nemini terra desolata est, *qui pluit super iustos & iniustos.* Quomodo sit solitudo qui oriri facit diem, & noctem concedit ad quietem? quomodo sit solitudo qui terram facit frugiferam? Quomodo solitudo qui vnumquemque regit secundùm animam, vt ratione præditus sit; vt scientiam Matth. 5.

acquirat, vt quod ex vsu suo sit exerceat per sensus? Nemini igitur est solitudo quoad vniversalem rationem Deus. Quantum autē ad particularē attinet, venio ad res gestas in Israël, & aio: Neque solitudo, neque terra desolata erat, quando in Ægypto faciebat signa & prodigia populo. Si quod autem tempus fuit quando derelicti erant, quodammodo ipsis solitudo, idque non frustrà, iis factus est. Quando vtique non erat Israëli Deus solitudo, neque terra desolata; tunc Gentibus secundùm justam rationem solitudo ac terra desolata erat: quando autem aversatus est Israëlem, & factus ipsi solitudo & terra desolata; tunc effusa est gratia super Gentes, & factus est in nobis Iesus Christus non solitudo, sed plenus, & non terra desolata, sed frugifera: *Quia multi filij deserta, magis quàm ejus quæ habet virum.* Et minatur iis quibus non erat factus solitudo, nec terra desolata. Vos autem dixistis: Non subdemur dominio, neque veniemus ad te ampliùs. Cæterùm dixerant filij Israël, Rebellavimus; quasi ad verbum, Non subdemur dominio.

Galat. 4. 27.

* ἀπενεύημῶ ὡς ⲭ̄ⲥ τὼ λέξιν, ὃ κυειδωσόμεθα.

HOMILIA IV.

(*juxta Hieronymum XIV.*)

De eo quod scriptum est:

Ierem. 3. 6. Et dixit Dominus ad me in diebus Regis Iosiæ Vsque ad eum locum in quo ait: *Ierem. 3. 11. justificavit animam suam Israël à peccatrice Iuda.*

Interprete S. HIERONYMO.

IPsum primum lectionis sermonem, qui perobscurus est debemus excutere, & postea, si Dominus dederit viam intelligendi, ad altiorem sensum venire. In Regnorum libris fertur historia, quæ docet post Salomonis interitum, temporibus Roboam duodecim tribus fuisse divisas: idest in decem tribus regnasse Hieroboam, & vocatas eas esse Israël: duabus vero præfuisse Roboam, & vocatas eas esse Iudam. Quæ * discretio populi juxta fidem libri, vsque ad præsentem diem permanet. Neque enim in aliquibus voluminibus inuenitur vbi Israël & Iuda sub vno rursus Imperio redigantur. Primus itaque peccavit Israël sub Hieroboā, & cæteris successoribus ejus; & tanta peccavit, vt à Deo traderetur captivitati, & serviret apud Assyrios vsque ad præsentem diem. Et Iuda peccavit, traditusque est Babyloniis, non vsque ad hodiernam diem, sed (vt Scriptura testatur) septuaginta an-

* MS. R. discretio

ΟΜΙΛΙΑ δ'.

Εἰς Ϊ.

Καὶ εἶπεν ὁ κύριος πρὸς με ἐν ταῖς ἡμέραις ἰωσίου, καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἑρμηνευθεὶς ὑπὸ τοῦ ἁγίου Ἱερωνύμου.

Ἀντὶ τοῦ ῥητὸν τῆς ἀναγνωσθείσης λέξεως ἔχῃ τι ἀσαφές, ὅπερ πρότερον νοηθῆναι δεῖ. καὶ μὴ τοῦτο, ἐὰν ὁ θεὸς δίδῳ, εἰς σύνεσιν ἔλθωμεν τοῦ βουλήματος αὐτοῦ τοῦ μυστικοῦ. Οἶδεν δεῖ ἡμᾶς εἰδέναι ἐν τούτοις ὅτι, ὡς ἐν ταῖς βασιλείαις γέγραπται, διῃρέθη ὁ λαὸς ἐν τοῖς χρόνοις ῥοβοὰμ εἰς τὸν τοῦ ἱεροβοὰμ βασιλείαν τῶν δέκα φυλῶν, καὶ εἰς τὸν τοῦ ῥοβοὰμ δύο φυλῶν· καὶ ἐκλύθησαν οἱ μὲν τοῦ ἱεροβοὰμ ἰσραήλ, ἰούδα δὲ οἱ τοῦ ῥοβοάμ. καὶ ἔμεινεν αὕτη ἡ διαίρεσις τοῦ λαοῦ, ὅσον ὅτι τὸν ἱσραὴλ καὶ ἰούδαν ὅτι ὁ αὐτὸς ἥμαρτον πρὸς τὸν ἰσραὴλ πλείονα ὁ τοῦ ἱεροβοὰμ καὶ τοὺς ἀκολούθους αὐτοῦ. καὶ τοσαῦτα ἥμαρτε πρὸς τὸν ἰούδαν, ὥστε αὐτὸς καταλαμβάνειν τοῦ τῆς παροικίας γεύσασθαι αἰχμα-

λώτους εἰς ἀσσυρίους, ὡς λέγει ἡ γραφὴ, μέχρι τῆς σήμερον· μετὰ τοῦτο ἥμαρτον καὶ οἱ υἱοὶ τοῦ ἰούδα, καὶ κατεδικάσθησαν αἰχμάλωτοι εἰς βαβυλῶνα, οὐχὶ μέχρι τῆς σήμερον, ὡς ὁ ἰσραὴλ, ἀλλὰ ἐπὶ ἑβδομήκοντα ἔτη περὶ ὧν ὁ ἱερεμίας προεφήτευσεν. περὶ ὧν ἐμνήθη καὶ ὁ δανιὴλ, εἰ νοοῦμεν ταῦτα ὡς πρὸς τὸν λαὸν ἐκεῖνον τὸν τότε· ἴδε τὰς λέξεις τοῦ προφήτου, εἰ μὴ τοιοῦτό τι δηλοῦσι. κατηγορεῖ γὰρ τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ ἰσραὴλ πρὸς λόγον, καί φησιν· ὅτι τοσούτων ἁμαρτημάτων γεγενημένων τῷ ἰσραὴλ, ἀκούσασα ἡ ἰούδα συναγωγὴ τὰ ἐκείνων πταίσματα, καὶ τίνα, τρόπον πεποίηκα αὐτοὺς γενέσθαι ἐν αἰχμαλωσίᾳ, οὐκ ἐπαιδεύθη, ἀλλὰ προσέθηκε ταῖς ἁμαρτίαις. ὥστε διὰ τὴν προσθήκην τῶν ἁμαρτημάτων συγκρινομένων τοῖς ἁμαρτήμασι τοῦ ἰσραὴλ, δικαιοσύνην εὑρῆσθαι ἐν τῷ ἰσραὴλ, παρὰ τὴν ἰούδαν· εἶτα ἐπὶ τούτοις κελεύεται προφήτης προφητεῦσαι, ὡς χείρονος γενομένου τοῦ ἰούδα παρὰ τὸν ἰσραὴλ· εἶτα ἵνα μετὰ τὰ ἁμαρτήματα ἐπιστρέψῃ, μετὰ τὴν προφητείαν οὖν τὴν πρὸς ἰσραὴλ κελεύουσαν ἐπιστρέψαι αὐτὸν προφητεύει ὁ προφήτης ὅτι μέλλουσιν ἅμα γίνεσθαι ἰσραὴλ καὶ ἰούδας, καὶ γίνεσθαί ποτε μίαν ἀμφοτέρων βασιλείαν· ὧδε γοῦν λαβέτω τὰ ῥήματα τῆς ὅλης σήμερον αἰαγνώσεως, καί τοτε ὄψεται τὰ νοήματα δεδήλωσθαι· καὶ εἶπε κύριος πρός με ἐν ταῖς ἡμέραις ἰωσίου τοῦ βασιλέως· εἶδες ἃ ἐποίησά μοι ἡ κατοικία τοῦ ἰσραὴλ; οὐκ ἰούδα, ἀλλὰ τοῦ ἰσραὴλ· πρῶτον ἐπορεύθη ἐπὶ πᾶν ὄρος ὑψηλόν, καὶ ὑποκάτω παντὸς ξύλου ἀλσώδους, καὶ ἐπόρνευσε. καὶ εἶπα μετὰ τὸ πορνεῦσαι αὐτὴν πάντα ταῦτα· ἀνάστρεψον πρός με. καὶ οὐκ ἀνέστρεψε· καὶ εἶδεν τὴν ἀσυνθεσίαν αὐτῆς τῆς ἰσραὴλ συναγωγῆς ἡ ἀσύνθετος ἰούδα· καὶ εἶδον οἱ ἀπὸ ἰούδα, διότι περὶ πάντων ὧν κατελείφθη, ἐν οἷς ἐμοιχᾶτο ἡ κατοικία τοῦ ἰσραὴλ. καὶ ἐξαπέστειλα αὐτὴν, καὶ ἔδωκα αὐτῇ βιβλίον ἀποστασίου· δέον πεδευθῆναι τὴν ἰούδαν.

A nis, de quibus Hieremias prophetavit, & Daniel. Si intellexisti historiam quæ in Regnorum libris scripta est, considera verba Prophetæ, & videbis eundem exprimi sensum. Accusatur Israël & dicitur: Audiens congregatio Iuda quod ob peccata sua Israël traditus sit captivitati, non egit pœnitentiam, nec conversa est ad me: sed in tantum peccata peccatis cumulavit, vt ad comparationem vitiorum ejus justior inveniatur Israël. Deinde Propheta prædicare jubetur ad Israël, vt quia Iuda pejor illo factus sit, convertatur ad Dominum, & Israël, & Iuda sub vno imperio futuros esse, & ad pristinam redituros concordiam. Quod vt planius fiat, ipsius Scripturæ verba ponenda sunt: *Et dixit Dominus ad me in diebus Regis Iosiæ: Vidisti quid fecit mihi habitatio domus Israël?* Non dixit Iuda, sed prius Israël. *Abiit subtus omnem montem excelsum, & subtus omne lignum nemorosum, & fornicata est illic, & dixi, postquam fornicata est hæc omnia: Convertere ad me, & non est conversa. Et audivit prævaricationem ejus, idest populi Israël, prævaricatrix Iuda. Et viderunt, idest ij qui erant de Iuda, quoniam de omnibus comprehensa est in quibus mœchabatur habitatio Israël. Dimisi eam & dedi ei libellum repudij.* Dimisi enim populum Israël, & ejeci eos in Assyrios: *Et dedi ei libellum repudij in manu ejus, & non timuit prævaricatrix Iuda.* Post tanta quæ passa est Israël, dimissa à Deo, accipiens libellum repudij in manus suas, debuerat à vitijs Iuda converti, & per aliena peccata correpta, sibi similia præcavere: quæ non solum peccare non desijt, sed pristina scelera duplicavit, in tantum vt ad comparationem ejus congregatio Israël, quæ prius fuerat ipsa damnata, sit justior. *Et dedi ei libellum repudij in manus ejus, & non timuit prævaricatrix Iuda soror ejus, sed abijt, & fornicata est & ipsa, & facta est fornicatio ejus in nihilum, & mœchabatur in lignum & lapidem: & in his omnibus non est conversa ad me prævaricatrix Iuda, ex toto corde suo, sed in mendacium:* nec timuit ex his quæ fecerat Israël, vt toto corde converteretur ad me, & deposito mendacio, in quo perseve-

Ierem. 3. 6, 7, 8.

Ierem. 3. 9.

Ier. 3, 9, 10.

ἐξαπέστειλα γὰρ τὴν συναγωγὴν ἰσραὴλ, ἐξένεγκον αὐτοὺς εἰς ἀσσυρίους· καὶ ἔδωκα αὐτῇ βιβλίον* ἀποστάσεως εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς· καὶ οὐκ ἐφοβήθη ἡ ἀσύνθετος ἰούδα· μετὰ τοσαῦτα δὲ ἃ ἐποίησε τῷ ἰσραὴλ, ἐξαποστείλας αὐτὸν, δοὺς βιβλίον* ἀποστάσεως, δέον παιδευθῆναι τῆς ἰούδα συναγωγὴν ἐξ ὧν πεπόνθασιν ἐκεῖνοι· οἱ δὲ οὐ μόνον οὐκ ἐπαιδεύθησαν, ἀλλὰ προσέθηκαν τοῖς ἁμαρτήμασιν ὥστε. τὰ ἁμαρτήματα τῆς ἰσραὴλ συναγωγῆς συγκρίσει τῶν ἁμαρτημάτων τῆς συναγωγῆς τοῦ ἰούδα, δικαιοσύνην εἶναι δοκεῖν· καὶ ἔδωκα αὐτῇ βιβλίον ἀποστασίου εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς. καὶ οὐκ ἐφοβήθη ἡ ἀσύνθετος ἰούδα ἡ ἀδελφὴ αὐτῆς, καὶ ἐπορεύθη, καὶ ἐπόρνευσε καὶ αὐτὴ, καὶ ἐγένετο αὐτῆς εἰς οὐδὲν ἡ πορνεία. καὶ ἐμοίχευσε τὸ ξύλον καὶ τὸν λίθον· καὶ ἐν πᾶσι τούτοις οὐκ ἐπέστρεψε πρός με ἡ ἀσύνθετος ἰούδα ἐξ ὅλης τῆς καρδίας αὐτῆς, ἀλλ' ἐπὶ ψεύδει ἐπέστρεψε πρός με· οὐκ* ἤδεσάν με ἐξ ὧν ἐποίησα τῷ ἰσραὴλ,

* Χ. ἀποστασίου
* Χ. ἀποστασίου
* Χ. ἐδεί-ιω

rabat, vere ageret pœnitentiam. *Et dixit*
Ierem. 3. 11. *Dominus ad me, justificavit animam suam*
Israël à prævaricatrice Iuda: Peccata Israël
cum Iudæ vitijs comparata justificant quo-
Ierem. 3. 12. dammodo animam ejus. *Vade & lege ser-*
mones istos ad Aquilonem. Si intellexisti hi-
storiam, videamus quid in his sermo mysti-
cus significet. Vocatio gentium, expecta-
tio Israël, habuit exordium vt testantur
Apostoli, post annuntiationem quam Iu-
Act. 13, 46. dęorum prędicaverunt Synagogis: *Ad vos,*
dicentes, *erat missus sermo; sed quia indignos*
vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad
gentes. Paulus quoque sacra voce loquitur:
Rom. 11, 11. *Illorum peccato salus gentibus facta est ad ze-*
landum eos. Igitur multa peccata illius po-
puli fecerunt eum à Domino derelinqui, &
nos ad spem salutis venire; qui alieni era-
mus testamentorum, & repromissionis.
Vnde etenim mihi nescio vbi extra sanctam
terram nato, nunc de repromissionibus dis-
putare, & credere in Deum patriarcharum,
Abraham, Isaac, & Iacob, & in Iesum Chri-
stum qui omnium Prophetarum vocibus
prædicatus est? Si intellexisti duos popu-
los, Israël & Gentium, intellige transmi-
grationem Israël de populo Iudæorum, &
de eo scriptum esse: *Dimisi eam, & dedi ei*
libellum repudij. Dimisit enim vere Deus
populum Israël, & dedit libellum repudij, vt
sequens firmat exemplum. Iubet lex Moysi
mulieri displicenti viro suo dari libellum re-
pudij, & dimitti eam, & tunc viro licere,
vt alteram ducat. Iuxta hunc sensum in-
tellige accipientes Iudæos libellum repudij,
& omnino derelictos à Domino. Vbi enim
jam apud eos Prophetæ? Vbi signa virtu-
tum? vbi manifestatio Dei? Non templum,
non victimæ, non alius quilibet cultus vo-
luminibus Legis expressus. Ejecti sunt de
regionibus suis, atque ita dedit Dominus li-
bellum repudij Israël. Post eos nos qui in
Scripturis Iudæi vocamur, Iudæi autem
propter tribum Iuda, ex cujus Salvator
stirpe descendit, conversi simus ad Domi-
num; & novissima nostra, quæ vtinam sal-
tem in hoc tempore non complerentur, si-
milia futura sunt peccatis Iuda, imo pejo-
ra. Et vt credas in consummatione sæculi
deteriora, nobis eventura quam evenerunt
Iudæis, audi Salvatorem in Euangelio præ-

A ἵνα τελείως ὑπερβάλῃ, ἀλλὰ δέον αὐτὴν ὑπε-
ρβάλλειν ἐν ἀληθείᾳ. ἢ ὅτι ψεύδει ὑπέρ-
βλεψε, καὶ ἐν πᾶσι τούτοις οὐκ ἐπέστρεψε πρὸς
με ἡ ἀστεώδυτος ἰούδα ἐξ ὅλης τῆς καρδίας αὐ-
τῆς, ἀλλ' ὅτι ψεύδει· καὶ εἶπε κύριος πρός
με· ἐδικαίωσε πλεῖον ψυχὴν αὐτῆς ἰσραὴλ ἀπὸ
τῆς ἀπειθείας ἰούδα· τὰ ἁμαρτήματα τοῦ ἰσραὴλ
συγκεκολλημένα τοῖς πατράσιν ἰούδα, χήρευε
δικαίωσις τῆς ψυχῆς ἰσραὴλ συναγωγῆς· πό-
ρρωθεν ὤν, καὶ ἀπάγωθι τοὺς λόγους τούτους πρὸς
B βορρᾶν· εἰ γενοίμεθα τὸ ῥητὸν, ἴδωμεν τί βούλε-
ται ἐν τούτοις δηλοῦσθαι· κλῆσις τῶν ἐθνῶν ἀρ-
χὴν ἔσχεν ἐκ τοῦ πάθους τοῦ ἰσραὴλ,
λέγουσιν οἱ ἀπόστολοι κηρύξαντες τοῖς τῶν ἰου-
δαίων συναγωγαῖς· ἐπ ὑμῖν ἦν ἐξαποστελ-
λόμενος ὁ λόγος τῆς σωτηρίας. ἐπειδὴ δὲ ἀναξίους
κρίνετε ἑαυτοὺς, ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη·
καὶ ὁ ἀπόστολος περὶ τούτων εἰδὼς, ἃ οἶδε λέγε-
τῷ αὐτῷ πάθει ὁμοιοῦται ἡ σωτηρία τοῖς ἔθνε-
σιν, εἰς ὃ παραζηλῶσαι αὐτούς· σὺν οἷς ἀ
C πολλαὶ ἁμαρτίαι ἐκείνης τῆς λαοῦ πεποιήκασιν
αὐτὴν ἐγκαταλειφθῆναι, καὶ ἡμᾶς ἔχειν ὅτι νῦν
ἐλπίδα τῆς σωτηρίας, τοὺς ξένους τῶν διαθη-
κῶν, τοὺς ἀλλοτρίους τῶν ἐπαγγελιῶν· πόθεν γὰρ
ἐμοὶ ὑπουποτὲ ἠνοιμήν ξένῳ τῆς λεγομένης
ἁγίας γῆς, νῦν δὲ τῶν εὐαγγελιῶν ἀμελέ-
σαντας τοῦ θεοῦ, καὶ πιστεύσαντας εἰς τὸν θεὸν τῶν πα-
τριαρχῶν, ἀβραὰμ, καὶ ἰσαὰκ, καὶ ἰακὼβ, καὶ
ἰησοῦν χριστὸν τὸν προκεκηρυγμένον ὑπὸ τῶν
προφητῶν γαίεπι θεὸν πάντων θεῶν· εἰ νοεῖς
D τοὺς δύο τούτους λαοὺς ὃν ἀπὸ τοῦ ἰσραὴλ, καὶ τὸν
ἀπὸ τῆς ἰούδα. ὅτι τοῦ λαοῦ ἐκείνου τοῦ ἰσραὴλ,
καὶ τοῦ ἐκείνου νόει μοι γεγράφθαι· ἐξαπο-
στάλκα αὐτὴν, καὶ ἔδωκα αὐτῇ βιβλίον ἀποσ-
ασίου· ἐξαπέστειλε γὰρ τὸν λαὸν ἐκεῖνον ὁ θεὸς,
καὶ ἔδωκεν αὐτῷ βιβλίον ἀποστασίου. ὅθεν πιθα-
νὸν ὄντων ὅτι τῶν γραμματέων· ἐὰν δυσάρεστος
ᾖ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρὶ, λέγει ὁ μωσέως νόμος, βι-
βλίον ἀποστασίου ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς λήψεται, καὶ ἐξα-
ποστέλλετω ἡ γυνή. καὶ ἐξὸν τῷ ἀποστείλαντι
E τοῦτον γυναῖκα, μὴ δύνασθαι ἀρνησιγκλέ-
ναι, γαμεῖν ἑτέραν γυναῖκα· ἵνα τῷ λόγῳ
ἴδωμεν ἐκείνους γαμοῦντας βιβλίον ἀποστασίου.
καὶ ἐπεὶ ἔλαβον τὸ βιβλίον τῆς ἀποστασίου, μὴ τοῦτο ἐγκαταλείφθηναι πάντα· πῶς γὰρ συ-
ζῆσαι ἐπ παρ' αὐτοῖς; πῶς σημεῖα ἔτι παρ' αὐτοῖς; πῶς ἀποφάνεια θεῖα; πῶς ἡ λατρεία, ὅταν αἱ
θυσίαι ἐξεβλήθησαν ἀπὸ τοῦ τόπου ἑαυτῶν· ἔδωκεν δὲ τῷ ἰσραὴλ βιβλίον ἀποστασίου· εἶτα
ὑμεῖς ἰούδα. ἰούδα γὰρ μὴ μετὰ τὸν σωτῆρα ἐξ ἰούδα φυλῆς ἀνατείλαντα. προέθηλον γὰρ ὅτι ἐξ
ἰούδα ἀνατέταλκεν ὁ κύριος ἡμῶν. ἐπιστρέψαμεν πρὸς κύριον, καὶ τὰ πλούσια ἡμῶν.
ἄκαρ εἴδε μὴ ἤδη εἶν. παραπλήσια ἔοικε γίνεσθαι τοῖς ἐκείνων πλουσίοις, εἰ μὴ ἄρα καὶ
χείρονα· ὅπ γὰρ ποιῶσι τὰ καθ' ἡμᾶς ὅτι σωτηρία τῆς αἰῶνος τοῦτο ἔσαι, δῆλον ἀπὸ τῶν ἐν

εὐαγγελίου ἀπὸ τῶν σωτήρων εἰρημένων, ἐν οἷς A dicantem : *Cum multiplicatæ fuerint iniquitates, refrigescat charitas multorum. Qui autem perseveraverit vsque in finem hic saluus erit.* Et in alio loco : *Fient signa & prodigia in cœlo & in terra, ad decipiendos, si fieri posset, etiam electos* : tantaque incredulitas in vniverso humano genere futura est, vt Salvator noster [qui omnia quæ sunt ventura cognoverat] loqueretur : *Putas veniens Filius hominis inveniet fidem super terram?* Vere quippe si judicemus fidem & veritatem, non multitudinem, & respiciamus voluntatem hominum non congregationem, videmus in tanto numero Ecclesiarum fidem difficile reperiri. Tunc erant vere fideles, quando Martyrum victimæ feriebantur ; quando cruentas exequias prosecuti, tristes ad Ecclesiam revertebantur ; omnis erat multitudo lugentium ; quando cathecumeni in prima statim fide pro ferendo martyrio ducebantur ; quando mulierculæ & infirmus sexus vsque ad mortem manebat intrepidus. Tunc vere signa de cœlo, tunc fiebant portenta de terra. Tunc erant pauci quidem sed vere fideles, angustam & arctam ingredientes viam, quæ ducit ad vitam. Nunc vero quando facti sumus plures, quia difficile est plures esse bonos, neque enim mentitur Iesus dicens : *Multi vocati, pauci autem electi*, ex tantis Christianam fidem pollicentibus pauci sane reperiuntur qui habeant fidem, & veritatem, & beatitudine digni sint. Si itaque dicit : Primum propter peccata dimisi Israël, & reliqui eum in commigrationem : Iuda autem audiens ea quæ acciderant Israël, noluit ad me converti : de nostris loquitur peccatis, qui legentes ea quę passus est populus Iudæorum non timemus, neque dicimus : *Si naturalibus ramis non pepercit, quanto magis nec nobis parcet Deus?* Si illos gloriantes esse se olivam bonam, & radicem Patriarcharum, Abraham, Isaac, & Iacob, Christus clementissimus Deus pro suo merito eradicavit ; quanto magis neque nobis parcet, si similia fecerimus ? Vide benignitatem & severitatem Dei. Neque enim benignus tantum est, & non severus : neque severus tantum, & non etiam benignus. Si benignus esset tantummodo, bonitatem ejus contemneremus : si severus tantum, desperatio nos salutis, propter peccata quæ fecimus, præcipitaret in vitia. Nunc vero quasi * dans necessaria, quippe habemus omnes bonitatem ejus ob pœnitentiam, & severitatem ob delicta, &

Matth. 24. 12.

Matth. 24. 24.

Luc. 18. 8.

Matth. 20. 16.

* MS. R. Deus, nec ſariam quippe

φησι. Διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, ψυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν. ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται· καὶ ποιήσει σημεῖα καὶ τέρατα ὁ ἐλευσόμενος, ὥστε ἀποπλανᾶν, εἰ δυνατὸν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς· καὶ τοιαῦτα ὄντα περὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς, ὥστε τὸν σωτῆρα λέγειν πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ ἐπιδημίας, ὡς ἐκ τῶν παρόντων ἐκκλησιῶν πίστιν ταχέως μὴ εὑρισκομένην· πλὴν ἐλθὼν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἆρα εὑρήσει τὴν πίστιν ἐπὶ τῆς γῆς; καὶ ἀληθῶς ἐὰν κρίνωμεν τὰ παράπτωματα ἀληθείᾳ, καὶ μὴ ὄγκος, καὶ κρίνωμεν τὰ παραπτώματα προσαρίσῃ, καὶ μὴ τὸν βλέπειν πολλοὺς συναριθμοῦντας, ὀλιγομεθανοῦμεν ὡς οὐκ ἐσμὲν πιστοί· ἀλλὰ τότε ἦσαν πιστοὶ, ὅτε τὰ μαρτύρια τῇ ὥρᾳ ἐγίνοντο. ὅτε ἀπὸ τῆς κατηχήσεως προπέμποντες τοὺς μάρτυρας, ἤρχόμεθα ἐπὶ τὰς συναγωγὰς, καὶ ὅλη ἡ ἐκκλησία μετ' ἐκφορᾶς παρῆν, καὶ οἱ κατηχούμενοι ἐπὶ τοῖς μαρτυρίοις κατηχοῦντο, καὶ ἐπὶ τοῖς θανάτοις τὴν ὁμολογίαν τὴν ἀληθείας μέχρι θανάτου, μὴ περιῳούμενοι μηδὲ παραιτούμενοι ἐπὶ τὸν ζῶντα θεόν· τότε εὐδαιμὼν καὶ σημεῖα ἐφαίνετο τοῖς δόξα καὶ τιμία· τότε ἦσαν πιστοὶ ὀλίγοι μέν, πιστοὶ δὲ ἀληθῶς, τὸν ψευδῆ καὶ τὴν μιαρὰν ὁδὸν ὄντες ἐδὼν τὴν ἀπάγουσαν εἰς τὸν ζωήν· νυνὶ δὲ ὅτε γεγόναμεν πολλοὶ, ἐπεὶ ἐ δυνατὸν ἐν πολλοῖς ἐκλεκτούς. ἐγὼ φοβοῦμαι ἐ εἰπὼν ἱστορῶ· πολλοὶ οἱ κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἔκλεκτοι ἐκ τῶν τὸ πλῆθος τῶν ἐπαγγελλομένων θεοσέβειαν σφόδρα εἰσὶν ὀλίγοι, οἱ καταπατοῦντες ὅτι τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ καὶ τὴν μακροθυμίαν· ἐὰν δὲ λέγῃ ὡς πρὸς τὸ· ἐξαπέστειλα ἀφ' ἑαυτοῦ ἁμαρτήματα τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἐξαπέστειλα εἰς μετοικίαν αὐτόν. ὁ δὲ ἴδε ἀκούων τὸ ῥήμα τοῦ Ἰσραὴλ, οὐκ ἐπέστρεψε. λέγε δὲ τὴν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων, ὅτε ἀναμνώσκομεν τὰ τοῦ Ἰσραὴλ συμβεβηκότα· εἶτα παίσματα πρὸς ἑκάτερον τὸν λαὸν δέον ἡμᾶς φοβεῖσθαι, καὶ λέγειν εἰ τὴν τῆς φύσιν κλάδων οὐκ ἐφείσατο, πόσῳ πλέον οὐδὲ ἡμῶν φείσεται; εἰ ἐκείνους τοὺς αὐχοῦντας ἐπὶ καλλιέλαιον τοὺς ἐρριζωμένους εἰς τὴν ῥίζαν τῶν πατριαρχῶν, Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ, μὴ φεισάμενος ὁ χρηστὸς ἅμα καὶ φιλάνθρωπος θεὸς ἐξέκλασεν, πόσῳ πλέον ἡμῶν ἃ φείσεται; ἴδε χρηστότητα καὶ ἀποτομίαν θεοῦ. ἃ μὲν χρηστὸς μέν, οὐκ ἀπότομος δέ. οὐδὲ ἀπότομος μέν, χρηστὸς δὲ ἃ. εἰ δὲ χρηστὸς μόνον ἦν, ἀπότομος δὲ μὴ ἦν, ὅτι πλεῖον ἂν κατεφρονήσαμεν τῆς χρηστότητος αὐτοῦ· εἰ δὲ ἀπότομος μέν ἦν, χρηστὸς δὲ μὴ ἦν, πάλαι ἂν κατεγνώσθημεν ὅτι παῖς ἁμαρτίας ἡμῶν· νυνὶ δὲ ὡς θεὸς ἀμφότερον ἐστί. χρῄζομεν γὰρ οἱ ἄνθρωποι μετανοοῦντες τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, ἐμμένοντες δὲ ταῖς

benignus est, & severus, & loquitur ad nos per Prophetam dicens: *Vidisti quid fecit mihi habitatio domus Israël* (Israël in præsenti pro Iudæorum populo accipe) *abijt super omnem montem excelsum, & subijt vsque ad omne lignum nemorosum.* Si consideres Pharisæum ascendentem templum cum superbia, & non percutientem pectus suum, neque mala propria sentientem, quomodo
Luc. 18. 11. dicat: *Gratias tibi ago, quia non sum vt cæteri homines, raptores, injusti, adulteri, & sicut iste publicanus: jejuno bis in Sabbato, decimas do de substantia mea.* Vides quomodo ascendit super omnem montem excelsum, & inflammatus arrogantia ista præsumat. Sunt autem alij qui ascendunt super colles, & fiunt subtus omne lignum non fructiferum, sed nemorosum: siquidem alterius naturæ est lignum quod vbertate fertile est, alterius quod tantum abundat fronde foliorum. In nemoribus & lucis nemo plantat ficum, nemo vineam, nemo arbores fertiles, sed oblectationi visus tantum ligna frondentia. Tales sunt Hæretici, qui orationem suam verborum decore componunt, non vt convertant audientes à vitiis, sed vt delectent. Igitur qui istiusmodi seductione persuasus est, abiit subtus omne lignum. Simulque attende quare non dixerit; omne lignum, & tacuerit; neque rursum addiderit; omne lignum fructiferum, sed significanter adjecerit: *subtus omne lignum frondosum.* Quamobrem si intelligas cur præcipiatur in Lege:
Deuter. 16, 21. *Non plantabis omne lignum juxta altare Domini Dei tui, nec facies nemus*: nominatim quippe interdicitur ne lucus plantetur in Templo, si observaveris quare dictum sit: *Fornicata est illic, & dixi postquam fornicata est hæc omnia, Ad me convertere, & non est conversa, & vidit prævaricationem ejus prævaricatrix Iuda*; de nobis dici intellige, qui derelinquentes pactum quod cum Deo fecimus, non servamus; neque respicimus priorem populum, testamentum, & repromissiones, & nobilitatem generis per peccatum simile
Iob. 8. 39. perdidisse. *Si essetis filij Abraham, opera patris vestri faceretis*: dicit eis Dominus. Et in
Luc. 3. 8. alio loco Ioannes Baptista. *Ne incipiatis*, inquit, *dicere in vobis, quia patrem habemus Abraham: dico enim vobis, quia potens est Dominus ex lapidibus istis suscitare filios Abrahæ*: lapides esse nos significans, quia ad similitudinem lapidum obdurantes corda nostra renuimus veritatem. Et vere omnipotens Deus suscitabit filios Abrahæ de lapidibus,

A ἁμαρτίαις τῆς ἀποτομίας· * εἰ χρηστός ἐστι καὶ Χ. καὶ ἀπότομος ὁ θεός, καὶ λαλεῖ ἡμῖν διὰ τῶν προφήτων, καὶ λέγει· εἶδες ἃ ἐποίησέ μοι ἡ κατοικία τῶν ἰσραήλ· τὸν ἰσραὴλ τὸν λαόν μοι νόει ἐκεῖνον, ὃς ἐπορεύθη ἐπὶ πᾶν ὄρος ὑψηλὸν, καὶ ὑποκάτω παντὸς ξύλου κατασκίου· ἐὰν ἴδῃς τὸν φαρισαῖον εἰς τὸ ἱερὸν ἀναβαίνοντα ἀλαζονικῶς καὶ μὴ τύπτοντα ἑαυτοῦ τὸ στῆθος, μηδὲ κηδόμενον τῶν ἰδίων κακῶν, ἀλλὰ λέγοντα· εὐχαριστῶ σοι, ὅτι οὐκ εἰμὶ ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώ-
B πων. ἅρπαγες, ἄδικοι, μοιχοί. ἢ καὶ ὡς οὗτος ὁ τελώνης. νηστεύω δὶς τοῦ σαββάτου, ἀποδεκατῶ τὰ ὑπάρχοντά μου. ὄψει ὅτι ἀναβέβηκεν ἐπὶ πᾶν ὄρος ὑψηλὸν ψεκτῶς, καὶ ἀγαπήσας μεγαλοφροσύνην, καὶ κατὰ τὴν ὑπερηφανίαν· ὃς δὲ ἀναβέβηκε ἐπὶ πάντα βουνὸν ὑψηλὸν, καὶ γέγονεν ὑποκάτω παντὸς ξύλου, οὐ καρπίμου, ἀλλ' ἀλσώδους· ἄλλο γὰρ τὸ ἀλσῶδες ξύλον, ἄλλο δὲ καρποφόρον· εἰς ἄλση ὅταν φυτεύωσι, ξύλα φυτεύουσιν οὐ τὰ καρποφόρα,
C οὐ σύκην, οὐδὲ ἄμπελον, ἀλλὰ μόνον τέρψεως χάριν ἄκαρπα ξύλα· τοιούτους εὑρήσεις τοὺς λόγους τῶν ἑτεροδόξων, καὶ τὰ κάλλη τῶν πιθανοτήτων αὐτῶν, οὐκ ἐπιστρεφόντων τοὺς ἀκούοντας· ὅταν οὖν τοῖς τοιούτοις λόγοις τις ἑαυτὸν ἐπιδῷ, πεπόρευται ὑποκάτω παντὸς ξύλου ἀλσώδους· οὐκ εἴρηκε παντὸς ξύλου, καὶ σισιώπηκεν. οὐδὲ πάλιν προσέθηκε παντὸς ξύλου τοῦ καρπίμου, ἀλλ' εἴρηκεν· ὑποκάτω παντὸς ξύλου ἀλσώδους· διὰ τοῦτο νοήσεις, τί δήποτε ὁ
D νομοθέτης λέγει· οὐ φυτεύσεις πᾶν ξύλον παρὰ τὸ θυσιαστήριον κυρίου τοῦ θεοῦ σου, καὶ οὐ ποιήσεις ἄλσος. ἔχεις γὰρ καὶ δὲ ὄνομα τοῦ ἄλσους ἀπηγορευμένον· καὶ ἐπόρνευσεν ἐκεῖ· καὶ εἶπα, μετὰ τὸ πορνεῦσαι αὐτὴν ταῦτα πάντα· πρός με ἀνάστρεψον, καὶ οὐκ ἀνέστρεψε· καὶ εἶδε τὴν ἀσυνθεσίαν αὐτῆς ἡ ἀσύνθετος ἰούδα· λελοιδορήμεθα καὶ ἡμεῖς, λέγω οἱ ἁμαρτάνοντες, καὶ μὴ τηροῦντες τὰς συνθήκας τοῦ θεοῦ, μηδὲ βλέποντες ὅτι ἀπολωλέκασιν ἐκεῖνοι τὴν διαθήκην, εὐ-
E γενεῖς ὄντες ἐξ ἀβραὰμ ὄντες, ἐπαγγελίαν λαβόντες· δέον οὖν ἡμᾶς λογίζεσθαι, ὅτι ἐκπεπτώκασιν ἐκεῖνοι τῶν εὐλογιῶν καὶ τῶν ἐπαγγελιῶν, καὶ οὐδὲν ὤνησεν αὐτοὺς τὸ εἶναι ἀπὸ τῶν πατέρων. πόσῳ πλέον ἡμεῖς ἁμαρτάνοντες ἐγκαταλειφθησόμεθα, εἰ ἦτε τέκνα τοῦ ἀβραὰμ, τὰ ἔργα τοῦ ἀβραὰμ ἂν ἐποιεῖτε, λέγει αὐτοῖς ὁ σωτήρ· καὶ πάλιν ὁ ἰωάννης· μὴ ἄρξησθαι λέγειν ἐν ἑαυτοῖς, ὅτι πατέρα ἔχομεν τὸν ἀβραάμ. λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι δύναται ὁ θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγεῖραι τέκνα τῷ ἀβραάμ. λίθους αἰνισσόμενος ἡμᾶς, τοὺς σκληρὰν καὶ λιθίνην ἔχοντας τὴν καρδίαν, καὶ ἐσκληρωμένους πρὸς τὴν ἀλήθειαν· καὶ ἀληθῶς ὁ δυνατὸς θεὸς ἤγειρε τέκνα τῷ ἀβραὰμ ἀπὸ τῶν λίθων, ἐὰν μείνωμεν

ἐκ

ἐν τῇ τεκνογονίᾳ, καὶ τηρήσωμεν ὃ πνεῦμα τῆς υἱοθεσίας· εἶδεν οὖν τὴν ἀσεμνόθεσίαν αὐτῆς τῆς κακοτεχνίας τῆς Ἰσραὴλ ἡ ἀσεμνόθετος Ἰούδα, ἣ μὴ τηρήσασα τὰς συνθήκας τὰς πρὸς θεὸν, καὶ εἶδεν ὅτι ταῦτα πάντων ὧν κατελήφθη ἡ κακοτεχνία τῆς Ἰσραὴλ, ἐν οἷς ἐμοιχᾶτο. ἐξαπέστειλεν αὐτὴν ὁ θεὸς, καὶ ἔδωκεν αὐτῇ βιβλίον ἀποστασίου. καὶ δέον ἡμᾶς παιδευθῆναι ἐξ ὧν ἐκείνοις ἐποίησε, κρίνας αὐτοὺς καὶ τὰ ἁμαρτήματα, ἐγκαταλιπὼν, καὶ παραδοὺς εἰς αἰχμαλωσίαν, καὶ παραδοὺς εἰς φόνον, καὶ παραδοὺς τοῖς πολεμίοις· δέον ἐκ τούτων ἡμᾶς ὑπτιάσαι, καὶ ἕκαστον ἡμῶν λογίζεσθαι ὅτι εἰ ὁ θεὸς τῆς κατὰ φύσιν κλάδων οὐκ ἐφείσατο, πόσῳ πλέον ἡμῶν οὐ φείσεται, εἰ τὰς ἀπὸ τῶν πατέρων ὅπως ἐξέωσε ἡμιμέρους ἁμαρτωλούς, τί ἡμεῖς οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν κληθέντες πεισόμεθα; ἡμεῖς οὖν τούτων ἐλογισάμεθα κληθέντες, ἵνα παραζηλώσῃ ἐκείνους ὁ λαὸς ὁρῶν τὰ δῆλα τετιμημένον, βλέπων τὸν ἀμπελῶνα περισκαλευόμενον· εἰ ἤδη τοσαῦτα ἐκεῖνοι πεπόνθασι, πόσῳ πλέον καὶ ἁμαρτάνομεν ἡμεῖς ἐγκαταλειφθησόμεθα; ἐν οἷς ἐμοιχᾶτο ἡ κακοτεχνία τῆς Ἰσραὴλ, ἐξαπέστειλα αὐτὴν, καὶ ἔδωκα αὐτῇ βιβλίον ἀποστασίου εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς· καὶ οὐκ ἐφοβήθη ἡ ἀσεμνόθετος Ἰούδα ἃ * πεποίηκα τῇ κακοτεχνίᾳ τῆς Ἰσραὴλ ὅτι ἐξαπέστειλα αὐτὴν, καὶ ἔδωκα αὐτῇ βιβλίον ἀποστασίου. οὐκ ἐφοβήθη οὐκ ἐπὶ τοῖς ἐκείνοις γεγυμνωμένοις· εἰσῆλθέ τις εἰς οἰκίαν οἰκοδεσπότου, νεώτερος ὤν, πιστεύεταί τινα τῶν πρεσβυτέρων οἰκέτην αὐτοῦ ὁ οἰκοδεσπότης πάντας ἐπίμασι τῇ οἰκετῶν, καὶ ἀφῆκε, καταγνόντας εἰ βούλεται εἶναι ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ οἰκοδεσπότου, φυλάσσεσθαι τούτοις παρεπιστῶν ἃ πεποίηκαν οἱ πρεσβύτεροι δοῦλοι, καὶ ἠμφιεσμένοι, καὶ ὑποδεδεμένοι. εἶτα μαθών τινα * πεποιηκέναι οἱ πρεσβύτεροι δοῦλοι καὶ βδελυκτοὶ γεγονότες, καὶ ὅτι πτωχοῖς ἐλεημοσύας πεποιήκασι, ζηλοῖ ἐκείνους· καὶ ἡμεῖς οὐκ ἤμεν δοῦλοι τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ εἰδώλων καὶ δαιμόνων, ἐθνικοὶ, καὶ πρώην προσκαλούμεθα τῷ θεῷ, ἀναγινώσκομεν τὸν ψαλμόν· ἵδωμεν πῶς ἐδικαιώθη, πῶς κατεδικάσθη, μιμησώμεθα τοὺς δικαιωθέντας, φυλάσσωμεθα παρεπιστῶν τὰ πῖς, οἷς παρεπέπαικαν οἱ ἀχμαλωτοδυθέντες, οἱ ἐκλελοιδορημένοι ἀπὸ τοῦ θεοῦ· καὶ οὐκ ἐφοβήθη ἡ ἀσεμνόθετος Ἰούδα, καὶ ἐπορεύθη, καὶ ἐπόρνευσεν καὶ * αὐτὴ· πρότερον πορνεύσαντος τοῦ Ἰσραὴλ, πεπορνεύκει ἕτερον καὶ Ἰούδα, καὶ ἦλθεν εἰς οὐδὲν ἡ πορνεία αὐτῆς. καὶ

A si permaneamus in adoptione ejus, & ſpiritum per quem adoptati ſumus, cuſtodiamus in nobis. Vidit ergo prævaricationem Iſraël prævaricatrix Iuda, quæ non ſervavit pactum quod cum Deo fecerat: *Et vidit quoniam de omnibus in quibus mœchabatur, comprehenſa eſt illa generatio.* Omnia quippe quæ paſſus eſt Iſraël, nos qui ſumus Iuda legentes in ſacris voluminibus, invenimus quoniam de omnibus mœchabatur habitatio Iſraël; dimiſit eam Dominus, & dedit ei libellum repudij. Et cum deberemus ex his quæ illi paſſi ſunt, nos ad meliora converti, & inſpicere quod illi propter peccata traditi ſunt captivitati, & interfecti ab inimicis, & civitates eorum igni exuſtæ ſunt: cum itaque, vt diximus, hæc nobiſcum deberemus reputare, quia ſi Deus naturalibus ramis non pepercit, quanto magis nec nobis parcet? ſi illos qui & Patriarcharum genere deſcendebant, ſic propter peccata dimiſit, quid nos neceſſe ſit vocatos ex gentibus pati? nihil horum reputamus; & ideo nos vocatos vt illi incitentur ad zelum, videntes ſervos aliquando liberos, ignobiles aliquando, nunc Dei filios. Si autem illi tanta paſſi ſunt, quanto magis nos, ſi peccaverimus, pejora patiemur? In quibus mœchabatur habitatio domus Iſraël, dimiſi eam, & dedi ei libellum repudij in manus ejus, & non timuit prævaricatrix Iuda hæc quæ fecit habitatio Iſraël, quia dimiſi eam, & dedi ei libellum repudij. Nec timuit prævaricatrix Iuda, vt ne ipſa propter peccata ſua, ſimilia ſuſtineret. Si quis nuper emtus domum emtoris & Domini fuerit ingreſſus, ſciſcitatur ab aliquo conſervo, ſi quis de prioribus ſeruis offenderit Dominum, quid promeruerit: & ſi voluerit in domo Domini perſeverare, cavet ea facere, quæ eos feciſſe audivit, qui verberibus & tormentis, & relegatione digni extiterunt. Deinde diligentiſſime inquirens quid fecerunt illi qui libertatem à Domino meruerunt, omni labore nititur vt ea faciat quæ eos feciſſe cognovit. Et nos itaque qui non eramus ſervi Domini, ſed idolorum, & Dæmonum, & poſtea ex gentibus congregati credidimus in Chriſtum, legamus Scripturas, videamus quis juſtificatus ſit, quis offenderit Deum, & cum omni obſervatione nitamur ea facere quæ juſtos legimus feciſſe, & caveamus in hæc incidere in quæ inciderunt hi qui traditi ſunt captivitati, & ejecti de hæreditate Dei. *Et non timuit prævaricatrix Iuda, ſed abijt, & fornicata eſt & ipſa.* Poſt fornicationem in qua primus corruit Iſraël, fornicata eſt etiam Iuda. *Et facta eſt fornicatio eius in nihilum, & mœchaba-*

* Χ. τετοίηκεν ἡ ταλαίπωρος

* Χ. πεποιηκέναι, ἢ πεποιηκότι

* Χ. αὐτῇ

tur in ligno & lapide. Quando peccamus duro contra Deum corde, nihil aliud facimus, nisi cum lapide fornicamur. Quando in * MSS. R. voluntate * voluptate peccavimus, mœchamur subtus omne lignum nemorosum. *Et in his omnibus non est conversa ad me prævaricatrix Iuda ex toto corde suo, sed in mendacio.* Et nos conversi sumus ad Dominum, sed quia non ex toto corde conversi, dicitur: *Non est conversa ad me prævaricatrix Iuda ex toto corde suo.* Neque vero ait, Non est conversa ad me prævaricatrix Iuda & tacuit: sed, *Non est*, inquit, *conversa ad me prævaricatrix Iuda ex toto corde suo, verum in mendacio*: vt ostenderet eos qui convertuntur, si non ex toto corde convertuntur, in mendacio, non in veritate converti. Quapropter legamus Veteris Testamenti historias, & Prophetas, & si quos justificatos invenerimus, imitemur ea per quæ illi justificati sunt. Legamus Evangelia, & omne novum Testamentum. Legamus Apostoli Pauli Epistolas vniversas, & scribamus in cordibus nostris, viventes juxta præcepta cœlestia, vt non tradatur & nobis libellus repudij; sed co- * MSS. R. & plenitudine Gentium Ecclesiã Dei introeunte novissimus salvetur Israël Rom. 11. 25. Ioh. 19. 16. hæredes efficiamur cum Christo Iesu, * & videbimus quod plenitudine Gentium Ecclesiam Dei introeunte, in novissimis salvetur Israël, secundum illud eloquium: *Cum autem plenitudo gentium introierit, tunc omnis Israël salvus erit, & fiet vnus grex, & vnus Pastor*, docens in commune populum suum magnificare omnipotentem Dominum cũ Christo Iesu, cui est gloria & imperium in sæcula sæculorum, Amen.

A ἐκκόψωμεν τὸ ξύλον καὶ τὸν λίθον· ὅταν ἁμαρτάνωμεν, σὺν ἄλλο ποιῶμεν. καὶ λιθοκάρδιοι γινόμενοι μοιχεύομεν τὸν λίθον· ὅταν ἁμαρτάνωμεν, καὶ πορνεύωμεν ὑποκάτω παντὸς ξύλου ἀλσώδους, καὶ ἡμεῖς μοιχεύομεν τὸ ξύλον· καὶ οὐκ ἐπεστράφη πρός με ἡ ἀσεμνύντος ἰούδα ἐξ ὅλης τῆς καρδίας αὐτῆς, ἀλλ' ὅτι ψεύδη· εἰ ἐπιστρέψωμεν πρὸς τὸν θεὸν, ἐλπὶς ἦ, ἐγκαλέσωμεθα ὡς οὐκ ἐξ ὅλης τῆς καρδίας ὑπεστράψαντες· διὸ οὐκ εἶπε· καὶ οὐκ ἐπέστρεψεν ἡ

B ἀσεμνύντος ἰούδα, καὶ * ἔστη. ἀλλά· καὶ οὐκ ἐπε- * Χ ἰδι. γρ. στράφη πρός με ἡ ἀσεμνύντος ἰούδα ἐξ ὅλης τῆς καρδίας αὐτῆς, ἀλλ' ὅτι ψεύδει ἐπέστραψε· ἢ ὃν ἀληθῶς ὑπεστράφη ἐστὶν ἀναγνῶναι τὰ παλαιὰ, εἰδέναι τὰς δικαιωθείσας, μιμήσασθαι αὐτὰς, ἀναγνῶναι ἐκεῖνα, ἰδεῖν τὰς μεμφθείσας, φυλάξασθαι πεισθῆναι τοῖς μεμφθεῖσιν ἐκείνοις, ἀναγνῶναι τὰ βιβλία τῆς καινῆς διαθήκης, τοὺς ἀποστόλων τοὺς λόγους, μὴ δ' ἀναγνῶναι χρήσιμα ταῦτα πάντα εἰς τὸν καρδίαν, βιῶσαι κατ' αὐτὰ, ἵνα μὴ καὶ ἡμῖν δοθῇ βιβλίον ἀποστασίου, ἀλλὰ δικαιωθῶμεν ἡμεῖς ὅτι τὸν κληρονομίαν τὸν ἁγίαν μὴ τῶν πληρώματος τῶν ἐθνῶν σωθέντος, δικαιοῦται καὶ τότε ὁ ἰσραὴλ εἰσελθεῖν· ἐὰν γὰρ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, τότε πᾶς ἰσραὴλ σωθήσεται, καθὼς γεγραπται μία ποίμνη, καὶ εἷς ποιμὴν δοξάζειν τὸν παντοκράτορα ἐν αὐτῷ τῷ χριστῷ ἰησοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν·

HOMILIA V.

in istud:

Ierem. 3. 22. Revertimini filij revertentes: & sanabo contritiones vestras. vsque ad illud: *Ierem. 4. 8. Accingite vos ciliciis.*

ΟΜΙΛΙΑ ε'.

Εἰς τό·

Ἐπιστράφητε υἱοὶ ἐπιστρέφοντες. καὶ ἰάσομαι τὰ συντρίμματα ὑμῶν· μέχρι τοῦ περιζώσασθε σάκκους·

Interprete BALTHAZARE CORDERIO.

DIsertè quidem in Apostolorum Actis scriptum est, Apostolos primùm ingressos in Synagogam Iudæorum, annuntiantes ipsis, tamquam cognatis propter Abraham, & Isaac, & Iacob, quæ erant de adventu Iesu Christi: quando autem illis dicta non admittentibus oportebat esse alios eorum quæ dicebantur auditores, tunc præmissâ excusatione ipsos deserüerunt. *Act. 13. 46.* Scriptum est enim: *Quia vobis oportebat an-*

ΣΑφῶς μὲν ἐν ταῖς τῶν ἀποστόλων πράξεσι γέγραπται τεθεᾶσθαι, ὅτι οἱ ἀπόστολοι εἰσῆσαν πρῶτον εἰς τὰς τῶν ἰουδαίων συναγωγὰς, κατηχοῦντες αὐτοὺς, ὡς συγγενεῖς ὄντας τ̃ ἀβραὰμ, καὶ ἰσαὰκ, καὶ ἰακὼβ, * τῶ * Cod. Vat. τῶ γε. περὶ τῆς παρουσίας ἰησοῦ χριστοῦ. ὅτε δ' οὐκέτι Χριστοῦ τὸ λεγόμενα μὴ δεχομένων ἑτέρους εἶ τ̃ τὰς ἀκροάσεις τῶν λεγομένων, τότε ἀπολογησάμενοι ἐκείνοις * κατέλιμπανον αὐτούς· γέ- * Cod. Vat. καταλίπανον

γραπται γάρ· ὅτι ὑμῖν ἔδει καταγγελθῆναι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ· ἐπεὶ οὖν οὐκ ἀξίους κρίνετε ἑαυτοὺς, ἰδοὺ τρεπόμεθα εἰς τὰ ἔθνη· τοῦτο δὲ σαφῶς εἰρημένον ἐν τῇ πράξει τῶν ἀποστόλων, δηλοῦται πολλαχοῦ καὶ τῶν προφητῶν λέγεται· καὶ γὰρ προφητικῶς μὲν λαλεῖ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀφ' ἑαυτοῦ πρῶτον τοῖς ἀπὸ τοῦ λαοῦ ἐκείνου· εἰ δέ ποτε μὴ τὸ πολλὰ εἰρηκέναι, οὐκ ἠκούσθη, προφητεύει * τὸν λόγον τὸν κηρυσσόμενον τοῖς ἔθνεσι· τοῦτο δὲ καὶ ὅτε τῆς ἀρχῆς τοῦ σήμερον ἀναγνώσματος ἐμνήσθημεν, ἐπειδήπερ προ- B μὲν τοῦ αὐτοῦ τοῖς ἀπὸ τοῦ ἰσραὴλ λέγεται * τὸ· πατέρα με καλέσετε, καὶ ἀπ' ἐμοῦ οὐκ ἀποστρέψεσθε· πλὴν ὡς ἀθετεῖ γυνὴ εἰς τὸν συνόντα αὐτῇ. ὕστερον ἠθέτησεν εἰς ἐμὲ ὁ οἶκος ἰσραὴλ λέγει κύριος· καὶ ὅτε προηγουμένως ταῦτα εἴρηται τοῦ πρὸς τοῦ ἰσραὴλ, καὶ ἤκουσαν οἱ υἱοὶ ἰσραὴλ· ὅτι ἠδίκησαν ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν, καὶ ἐπλάγησαν θεοῦ ἀγίου αὐτῶν· ἐξῆς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον μεταπῆδησι τὸν λόγον ἐφ' ἡμᾶς τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, καὶ φησιν· ἐπιστράφητε C υἱοὶ ἀποστρέφοντες. καὶ ἰάσομαι τὰ συντρίμματα ὑμῶν· ἡμεῖς γὰρ ἐσμὲν οἱ πεπληρωμένοι συντρίμματα. ἕκαστος εἴποι ἄν, εἰ καὶ νῦν χεκαθάρισται, καὶ ἰᾶται ἀπὸ τῶν συντριμμάτων· ἦλθε γὰρ καὶ ἡμεῖς ἀπειθεῖς, ἀόρατοι, πλανώμενοι, δηλοῦντες ὑπηδυμίαις καὶ ἡδοναῖς πολλαῖς καὶ ποικίλαις, ἐν κακίᾳ καὶ φθόνῳ διάγοντες, στυγητοὶ, μισοῦντες ἀλλήλους, ὅτε δὲ ἡ χρηστότης καὶ ἡ φιλανθρωπία ἐπεφάνη τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ, οὐκ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ ἃ ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸ αὐτοῦ ἔλεον ἔσωσεν ἡμᾶς διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως πνεύματος ἁγίου, οὗ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς * διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν· ἵνα δικαιωθέντες τῇ ἐκείνου χάριτι, κληρονόμοι γενώμεθα κατ' ἐλπίδα ζωῆς αἰωνίου. πιστὸς ὁ λόγος, καὶ περὶ τούτων βούλομαι σε διαβεβαιοῦσθαι· ἵνα φροντίζωσιν καλῶν ἔργων προΐστασθαι οἱ πεπιστευκότες θεῷ· ταῦτα ἔστι καλὰ καὶ ὠφέλιμα τοῖς ἀνθρώποις· μωρὰς δὲ ζητήσεις καὶ γενεαλογίας καὶ ἔριδας καὶ μάχας νομικὰς περιΐστασο· εἰδὼς ὅτι ἀνωφελεῖς εἰσι καὶ μάταιοι. αἱρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νουθεσίαν παραιτοῦ· εἰδὼς ὅτι ἐξέστραπται ὁ τοιοῦτος καὶ ἁμαρτάνει, ὢν αὐτοκατάκριτος. ὅταν πέμψω Ἀρτεμᾶν πρὸς σὲ ἢ Τυχικόν, σπούδασον ἐλθεῖν πρός με εἰς Νικόπολιν· ἐκεῖ γὰρ κέκρικα παραχειμάσαι. Ζηνᾶν τὸν νομικὸν καὶ Ἀπολλὼ σπουδαίως πρόπεμψον, ἵνα μηδὲν αὐτοῖς λείπῃ· ἔρχεται δὲ καὶ ἡ ἐμὴ καὶ ὑμετέρα γνησία τέκνα κατὰ κοινὴν πίστιν Τίτος· ἀσπάζου τοὺς φίλους κατ' ὄνομα. ἀσπάζεται σε ἡ μήτηρ τοῦ Ῥούφου καὶ ἐμοῦ. σπούδασον πρὸ χειμῶνος ἐλθεῖν. ἀσπάζεται σε Εὔβουλος καὶ Πούδης καὶ Λίνος καὶ Κλαυδία καὶ οἱ ἀδελφοὶ πάντες. ὁ κύριος μετὰ τοῦ πνεύματος ὑμῶν· ἡ χάρις μεθ' ὑμῶν πάντων. ἀμήν. πρὸς Τίτον ἐγράφη ἀπὸ Νικοπόλεως τῆς Μακεδονίας.

nuntiari verbum Dei: sed quoniam indignos vos judicatis, ecce convertimur ad gentes. Hoc autem perspicuè dictum in Actis Apostolorum, virtute multis in locis & Prophetis insinuatum reperitur. Etenim principaliter quidem Spiritus sanctus per Prophetas loquitur iis qui de isto populo sunt: si quando autem, postquam multa dixerat, non est auditus, vaticinatur verbum Gentibus prædicatum iri. Id ipsum quoque in principio hodiernæ lectionis factum est, quandoquidem in præcedētibus dicitur Israëlitis istud: *Patrem me vocabitis, & à me non avertemini. Verumtamen sicut prævaricatur mulier in cohabitantem ei; sic prævaricata est in me domus Israël, dicit Dominus.* Et quando principaliter hæc dicta sunt de Israël, & audiverunt filij Israël: *Quoniam injustè egerunt in viis suis, & obliti sunt Dei sancti sui.* Deinceps etiam Spiritus sanctus transfert sermonem ad nos qui sumus ex Gentibus, & ait: *Convertimini filij revertentes: & sanabo contritiones vestras.* Nos enim sumus repleti contritionibus: quod vnusquisque dicere posset, etsi modò emundatus sit, & à contritionibus sanetur. Siquidem sumus & nos infideles, insipientes, errantes, seruientes cupiditatibus ac voluptatibus multis variisque, in malitia & invidia versantes, execrabiles, invicem odientes. Quando autem benignitas & humanitas apparuit Servatoris nostri Dei, per lavacrum regenerationis effudit misericordiam suam super nos. Cæterùm & illud Apostolicum dictum, cujus semel memini, magis elucidare conabor. Non enim dixit; Quoniam eramus aliquando insipientes, increduli; sed Paulus ipsemet ex Israël, qui secundùm eam quæ in lege est D iustitiam factus erat inculpatus, ait: *Eramus enim aliquando & nos, qui ex Israël, increduli, insipientes.* Itaque non solùm qui ex Gentibus, insipientes erant, neque soli illi peccatores: quin & nos legem edocti, tales eramus ante adventum Christi. Post illa igitur quæ ad Israël dicta sunt, ad nos qui ex Gentibus sumus dicitur: *Convertimini filij revertentes: & sanabo contritiones vestras.* Verùm dicet nonnemo: Hæc dicta sunt ad Israël, sed tu trahis ea ad illos qui ex Gentibus sunt. Volumus ostendere, quomodo non E post multa, sed statim, vbi vult ad Israël dicere de conversione, apponat nomen Israël. Consequenter nempe dicitur: *Si conversus fuerit Israël, ait Dominus, ad me convertetur: & si abstulerit abominationes suas de ore suo, &*

Tit. 3, 3.

Ierem. 3, 19.

Ierem. 3, 22.

Ierem. 4, 1, 2.

à facie mea reverítus fuerit, & juraverit, Vivit Dominus, cùm veritate & judicio, & justitias & benedicent in eo gentes. Prima igitur dicta sunt ad eos qui ex Gentibus sunt. Deinde quoniam cùm plenitudo Gentium intrave-
Rom. 11.25. rit, tunc omnis Israël salvus fiet, secundùm ea quæ ab Apostolo dicta sunt in Epistola ad Romanos. Attende quo pacto quidem Deus hortetur nos convertentes perfectè converti; promittens, quòd si convertentes conversi fuerimus ad ipsum, sanaturus sit per Iesum Christum nostras contritiones: nos autem minimè cunctabundi, neque tardi de salute, vt ille Israël, respon-
Ierem. 3.22 dentes dicimus: *Ecce servi nos erimus tibi.* Deus quidem dixerat: *Convertimini filij convertentes: & sanabo contritiones vestras:* at illi de Gentibus: *Servi erimus nos,* cùm prius non essemus, sed virtutum adversariarum essemus. Quando enim divisit Altissimus Gentes, facti sumus non oves ipsius, neque cum populo Iacob funiculus hæreditatis eius, sed partes eramus aliorum. Nihilominùs eramus nos, qui eramus aliorum aliquando, ipso dicente nobis: *Convertimini filij revertentes; & sanabo contritiones vestras,* respondemus, Partes tuæ nos: solam enim vocationem expectabamus. Non proüt illi vocati etiam renuerunt, ita & nos vocati recusamus: habemus namque in parabolis Evangelicis, vt ex quibusdam primo loco invitatis nonnemo quidem dixerit:
Luc. 14.18 19. *Vxorem duxi, habe me excusatum;* aliùs verò, *Iuga boum emi quinque, & eo probare illa, habe me excusatum.* Non sic vtique nos, qui ex Gentibus vocati sumus, etiam excusamus: circa qualem enim agrum, vt acquiramus; circa qualem vxorem sapientem; quin imò circa quid tandem aliud occupari possemus? Dixit igitur Deus nobis: *Convertimini filij revertentes; & sanabo contritiones vestras.* Et videntes nostras ipsorum contritiones, & sanitatis promissionem, statim nos respondemus, ac dicimus: *Ecce nos erimus tui, quia tu Dominus Deus noster.* Obedientes igitur & dicentes, *Erimus tui,* meminerimus nos subesse Deo repetentes id ipsum: *Servi erimus tibi:* & addicentes ipsi, *Erimus tui,* nullius alterius fiamus, non spiritus iræ, non spiritus tristitiæ, non spiritus concupiscentiæ, non ipsius diaboli, neque Angelorum ejus; sed vocati, ac dicentes, *Ecce nos erimus tui,* monstremus operibus, quod promittentes nos eius fore, nulli alteri quàm ipsi nosmetipsi addixerimus, & di-

A ἀπὸ τῦ προσώπυ μυ βλαβηθῆ, καὶ ὀμόσῃ, ζῇ κύριος, μὴ ἀληθείᾳ, καὶ ἐν κρίσει, καὶ ἐν δικαιοσύνῃ. καὶ εὐλογήσυσιν ἐν αὐτῷ ἔθνη· τὰ πρῶτα τοίνυν εἰρηται πρὸς τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν. εἶτ' * ἐπεὶ ἂν τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, * ἐπεὶ τῆ
ὁπότε πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται, κατὰ τὰ εἰρημένα * * Cod. Va. τῆ
παῦλα τῦ ἀποστόλυ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ· προσχὰς πάντα πόθον ὁ μὲν θεὸς προτρέπεται
ἡμᾶς ἐπιστρέφοντας τελείως ἐπιστρέφειν. ἐπαγγελλόμενος, ὅτι ἐὰν ἐπιστρέφοντες ἐπιστρέψωμεν
B μὲν πρὸς αὐτὸν, ἰάσεται ἡμῶν τὰ ἀφίνοτα χρεῖα τὰ σωτήρια. ἡμεῖς δ' ἀποκεκυμότες, οἱ μὴ μέλλοντες, μηδὲ βραδύνοντες περὶ τῆς σωτηρίας, ὡς ἐκεῖνος ὁ Ἰσραὴλ, φαμέν· * ἰδὲ * Cod. Va. δὲ δοῦλοι ἡμεῖς ἐσόμεθά σοι· ὁ μὲ θεὸς εἶπεν· ἐπι- εἰσὶν οἱ
στράφητε υἱοὶ ἐπιστρέφοντες· καὶ ἰάσομαι τὰ σωτήρια ὑμῶν. οἱ δ' ἀπὸ τῶν ἐθνῶν· δοῦλοι
ἐσόμεθα ἡμεῖς, ὑ πρότερον ὄντες, σοί, ἀλλὰ δαιμόνων ὄντες, ἀλλὰ διαβόλου αἰτικειμένως
τυγχάνοντες· ὅστι γὰρ * διεμέριζεν ὁ ὕψιστος * Cod. Va. διαμερι-
C ἔθνη, ἐν μέρει ἡμεῖς ἦμεν * αὐτῦ, ὅτε ἐν
μὴ τῦ λαῦ ἰακὼβ χρῖσμα κληρονομίας * Cod. Va. ἐν
* αὐτῦ, ἀλλὰ γεγόναμεν ἄλλων μερίδες· ὅμως * Cod. Va. ἐν
δὲ ἡμεῖς, οἱ ἀμύητοι ἀλλων * ποτὲ, εἰπόντες * Cod. Va. τοῦ ἐπι-
ἡμῶν· ἐπιστράφητε υἱοὶ ἐπιστρέφοντες· καὶ ἰάσο- στρέψατε
μαι τὰ σωτήρια ὑμῶν, * ἀποκρινόμεθα * Cod. Va. ἐσμὲν
μερίδες σὺ ἡμεῖς. καὶ γὰρ ἐξεμέμεθα τὴν στομοῦ
κλῆσιν μόνον· ἠχὶ ὡς ἐκεῖνοι ἐκλήθησαν καὶ τοῦ τὸ
παρητήσαντο, ὅτων καὶ ἡμεῖς καλούμενοι ἀφι- πλῆθος
τόμεθα. ἔχομεν γὰρ ἐν ταῖς τῦ εὐαγγελίυ παρα-
βολαῖς, ὅτι πινὲς κεκλημένων προσηκόμως,
D ὁ μὲν τις ἔλεγε· γυναῖκα ἔγημα, ἔχε με πα- ἔγημα
ρητημένον. ὁ δέ τις· ζεύγη βοῶν ἠγόρασα πέντε, καὶ πορεύομαι δοκιμάσαι αὐτά, ἔχε με
παρητημένον· ἠχ ὅτως ἐν ἡμεῖς οἱ ἀπὸ τῶν
ἐθνῶν ἐκλήθημεν, καὶ ἀφιτόμεθα. * ἀφεὶ * Cod. Va.
ποῖον γὰρ ἀγρὸν, ἵνα καταβώμεθα; ἀφεὶ ποίαν ἐ- ἀγρεῖ, τὸν
γυναῖκα σοφὴν; ἀλλὰ * ἢ ἀφεὶ τί ἄλλο ἀσχο- * Cod. Va.
λησώμεθ; εἴρηκεν ἓν ὁ θεὸς ἡμῖν· ἐπιστράφητε υἱοὶ
ἐπιστρέφοντες, καὶ ἰάσομαι τὰ σωτήρια
ὑμῶν· καὶ βλέποντες ἑαυτῶν τὰ σωτήρι- τοῦ
μα τὰ, ἢ ἀφεὶ τῆς ἰάσεως * ἐπαγγελίας, ἀθύμως * Cod. Va.
ἡμεῖς ἀποκρινόμεθα, καὶ λέγομεν· ἰδὲ ἡμεῖς ἐσ- ἐσμὲν
ἐσόμεθά σοι, ὅτι σὺ κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν· * ὑπα- * Cod. Va.
κύσαντες ἓν καὶ εἰπόντες· ἐσόμεθά σοι, μνη- ἐσμὲν τοῦ

μονεύωμεν ὅτι * ἐλαττούμεθα θεῷ, λέγοντες * αὐτὸ τό· ἐσόμεθά σοι, μηδενὸς ἄλλυ ἡμώμεθα, μὴ πνεύματος ὀργῆς, μὴ πνεύματος λύπης, μὴ πνεύματος ἐπιθυμίας. * μὴ τῦ τοῦ διαβόλυ ἡμώμεθα, μὴ τῶν ἀγγέλων αὐτῦ. ἀλλὰ κληθέντες, καὶ εἰπόντες· ἰδὲ ἡμεῖς ἐσόμεθά σοι, δείξωμεν τοῖς ἔργοις, ὅτι ἐπαγγειλάμενοι ἡμῖν αὐτοῖς, ὑδενὶ ἄλλῳ ἢ αὐτῷ ἑαυτὲς ἀνεθήκαμεν, καὶ λέγομεν· ὅτι σὺ κύριε ὁ θεὸς ἡμῶν εἶ·

σθένα γὰρ θεὸν ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν. ὃ τῷ κει- A
λίαι ὡς οἱ γαστρίμαργοι, * ὧν ὁ θεὸς ἡ κοιλία. ὃ
τὸ ἀργύριον, ὡς οἱ φιλάργυροι, καὶ τῷ πλεο-
νεξίαν, ἥτις ἐστὶν εἰδωλολατρία. σεσὲ ἄλλο τί
σε θεμεν, καὶ θεοποιοῦμεν, ὧν οἱ πολλοὶ θεοποι-
οῦσιν, ἀλλὰ ἡμῖν * ὁ ὑπὲρ πάντων, ὁ ἐφ' πάν-
των, ὁ ἐν πᾶσι θεὸς ἐστι, καὶ ἠρτήμεθα τῆς ἀγά-
πης τῆς πρὸς τὸν θεόν· ἡ γὰρ ἀγάπη κολλᾷ
ἡμᾶς πρὸς θεῶ. λέγομεν· * ἰδοὺ ἡμεῖς ἐσόμεθά
σοι, ὅτι σὺ κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν· εἶτα καταγόν-
τες τῶν προτέρων ἡμῶν κακῶν, ὅτε μεγάλα B
μὲν ἐνομίζομεν, καὶ ὑψηλὰ τὰ εἴδωλα προσε-
κυνοῦμεν, καὶ θαυμαστὰ ἐνομίζομεν εἷς ἐλα-
χθύομεν, νυνὶ δὲ κατέγνωμεν. ὅτι ἐκεῖνα πάντα
ψεύδη ἦ, καὶ σεσὲν ἐτύγχανεν, λέγομεν ὅτι ἐπι-
στρέφοντες· ὄντως εἰς ψεύδος ἦσαν οἱ βουνοί. καὶ
ἡμεῖς καταγνόντες τῶν προτέρων ὑψηλῶν, καὶ
τῶν προτέρων θαυμασίων, καὶ τάχα ἐὰν φιλο-
τεχνῶμεν, εὑρήσομεν τὴν διαφορὰν τῶν ἐν
τοῖς ἔθνεσι βουνῶν καὶ ὀρέων. ἃ νῦν καταλιπόν-
τες, * εἰπόντες· ἰδοὺ ἡμεῖς ἐσόμεθά σοι, ὅτι σὺ C
κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν εἶ, κατηγορεῖσιν αὐτῶν ὡς
ψεύδων, καὶ τῶν βουνῶν, καὶ τῶν ὀρέων· τίς οὖν
ἡ διαφορὰ τῶν ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὀρέων καὶ βουνῶν,
ὧν κατηγοροῦντες λέγομεν· ὄντως εἰς ψεύδος
ἦσαν οἱ βουνοί, καὶ ἡ δυνάμις τῶν ὀρέων; τοῦτο
λέγομεν ἡμεῖς κατηγοροῦντες τῶν προτέρων ἃ
προσκυνούμενα τοῖς ἔθνεσι, ἃ μὴ προσ-
σκυνεῖται ὡς θεοί, τὰ * δ' ὡς ἥρωες. ὁμολογοῦσι
γὰρ κἀυτοὶ τοῖς τινων πρότερον ἦσαν, καὶ ἀπε-
θεώθησαν. ἡρακλέα προσκυνοῦσιν οὐχ ὡς γε- D
γενημένον θεὸν, * ἀλλ' ὡσαύτως εὐσεβοῦσι δὲ
ἀρετὴν εἰς θεὸν μεταβεβηκότα. ὅταν δὲ προσ-
κυνῶσι τοὺς πατέρας τῶν ὀνομαζομένων
παρ' αὐτοῖς, θεὸς προσκυνοῦσιν, οὐχ' ὡς * με-
ταβεβληθέντας ἐξ ἀνθρώπων θεούς, ἀλλ' ὡς
ἐκεῖνοι ὁποῖοι, θεὸς ἀρχήθεν ὄντας· ἔστιν μὲ
ὃν * ἀρχήθεν μὲ θεοὶ νομιζόμενοι τοῖς ἔθνεσι
τὰ ὄρη, καὶ ἡ δυνάμις τῶν ὀρέων. οἱ δὲ νομιζό-
μενοι παρ' αὐτοῖς νυνὶ μὲ εἶ θεοί, πρότερον δὲ
ἀνθρωποι γεγόνασι. ὅτι εἰσὶν οἱ βουνοί· ἐγνω- E
κότες ὃν ἀμφότερα προσκυνούμενα πάγμα ἐσ-
φασιν· ὄντως εἰς ψεύδος ἦσαν οἱ βουνοί, καὶ ἡ
δυνάμις τῶν ὀρέων· νυνὶ γὰρ καταλαμβάνουσιν
οἱ αὐτὰ λατρεύοντες ὅτι ψεῦδη ἐστὶ ταῦτα· δύ-
νανται οἱονεὶ τοὺς χρησμοὺς καὶ τὰς προφητείας
ἀληθινὰς εἶ προφητείας, οὐχ' ὁρῶντες διαφο-
ρὰν πάσης δυνάμεως, καὶ σημείων, καὶ πρά-
των ψεύδους, ἐν πάσῃ ἀπάτῃ ἀδικίας τοῖς ἀπολλυμένοις· γινομένων, πρὸς πᾶσαν δύναμιν
σημείων καὶ τεράτων ἀληθείας· ἃ μὲν γὰρ ἐποίει Χριστὸς Ἰησοῦς, ταῦτα ἦν σημεῖα * ἀληθείας. καὶ * Cod. V at. ἀληθῶς, ἐ

camus: *Quia tu Dominus Deus noster es.* Nullum enim Deum nos confitemur, non ventrem sicut gulosi; *quorum Deus Venter est;* Philip. 3, 19. non argentum, vt amatores pecuniæ, & avaritiam, quæ *est idolorum seruitus:* neque Ephes. 5, 5. aliud quidquam pro Deo habemus, ac deificamus, quæ plurimi in Deos referunt, sed nobis qui super omnes, qui per omnia, qui in omnibus Deus est, & coagmentati sumus charitate quæ est ad Deum; nam dilectio agglutinat nos Deo: dicimus: *Ecce nos erimus tui, quia tu Dominus Deus noster.* Deinde damnantes priora nostra mala, quando magna quidem putabamus, & excelsa idola adorabamus, & admiranda censebamus quibus diuinum cultum deferebamus; nunc autem agnouimus quia ista omnia falsa erant, & nihil fuerunt, dicimus reuertentes: *Verè in mendacium erant colles:* & nos Cap. 3. 23. cognoscentes priora excelsa, & priora mirabilia, si fortassis etiam accuratè indagauerimus, reperiemus differentiam eorum quæ in Gentibus sunt collium montiumque; quæ deserentes & dicentes, *Ecce nos erimus tui, quia tu Dominus Deus noster es*, condemnant ea tamquam mendacia, cùm colles, tum montes. Quænam igitur differentia eorum quæ in Gentibus sunt montium & collium, quos damnantes dicimus: *Verè in mendacium erant colles, & fortitudo montium?* Hoc dicimus nos damnantes priora quæ à Gentibus adorabantur partim tamquam dij, partim vt Heroës: nam & ipsi confitentur quibus antè addicti essent, & honorem diuinum exhiberent: Herculem adorant non tamquam deum natum, sed vt hominem propter virtutem in deum mutatum: quando autem adorant horum patres ab ipsis nuncupatos, Deos adorant, non quasi Deos ex hominibus translatos, sed, vt ipsi opinantur, à principio Deos existentes. Erant itaque primitus quidem Dij putati à Gentibus montes, & fortitudo montium: qui verò æstimati ab ipsis nunc quidem esse Dij, sed priùs homines fuerunt, hi sunt colles. Cùm scirent igitur ambos illos ordines adorari aiunt: *Verè in mendacium erant colles, & fortitudo montium.* Nunc enim sibi persuadent qui ista colebant hæc esse mendacia. Quamobrem oracula & cultus istos veros existimant esse cultus, non cernentes differentiam omnis virtutis mendacis cùm signorum, tum prodigiorum, in omni deceptione iniquitatis perditis factorum, relatam ad omnem virtutem signorum & prodigiorum veritatis. Quæ enim Christus Iesus faciebat, hæc erant signa veritatis; & ante ipsum quidem

quæ fecerat Moyſes, virtus erant veritatis : A quæ verò Ægyptij faciebant, ſigna erant & prodigia mendacij : ſic etiam quæ poſt Ieſum faciebat Simon Magus, vt gentem Samariæ deciperet, atque exiſtimarent ipſum eſſe virtutem Dei : atque iſta erant ſigna & prodigia mendacij. Quando igitur iſta deprehendimus, poſtquam pernovimus dicimus : *Verè in mendacium erant colles, & fortitudo montium.* Deinde quoniam nos, qui ſumus ex Gentibus, ſcimus delicto Iſraëlis viam nos cœpiſſe ſalutis, & illos foras ejectos, donec plenitudo noſtra intraret : ſci- B mus item, poſtquam plenitudo Gentium intraverit, tunc omnem Iſraël ſalvum futurum : Ideircò dicimus primùm quidem, verè in mendacium fuiſſe colles, & montium fortitudinem ; ſecundò autem de Iſraële, ipſum ſalvum fore poſt Gentium plenitudinem : verumtamen per Dominum Deum noſtrum ſalus Iſraëlis. Cùm autem ſemel meminerimus Apoſtolici textus dicentis, delicto, quo corruit Iſraël, ſalutem ortam Gentibus ; & quando plenitudo Gentium intrarit, Iſraële foris manente, poſt ingreſſum plenitudinis Gentium, omnem Iſraë- C lem ſalvatum iri. Agedum, ea quæ ad hæc loca pertinent explicemus. Erat Iſraël ſervandus : excidit multus Iſraël : ſed reliquiæ ſecundùm electionem gratiæ ſuperfuerunt : de quibus reliquiis myſticè in Helia dictum,

3. Reg. 19. 18. Rom. 11. 4. *Reliqui mihi ſeptem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal :* idque interpretans de reliquiis hiſce Apoſtolus ait: *Sic ergo in hoc tempore reliquiæ ſecundùm electionem gratiæ ſalvæ factæ ſunt.* Itaque Iſraëlis reliquiæ ſervandæ derelicto Iſraële. Hos porrò duos ordines, ſi potes, transfer mihi etiam D ad eos qui ex gentibus ſunt. Non enim ait, Quando omnes Gentes ſervatæ fuerint, tunc omnis Iſraël ſalvus fiet ; ſed, Quando plenitudo Gentium intraverit, tunc omnis Iſraël ſalvus fiet. Non quidem Iſraël ſalvus fiet poſt omnes Gentes, ſed poſt Gentium plenitudinem. Si quis poteſt, reſiduum (proüt reperit Iſraëlem ſalvum fore poſt Gentium plenitudinem) trajiciens oratione, cogitet omnes aliquando ſervituros

Soph. 3. 9. (iuxta illa quæ in Sophonia dicta ſunt) Deo ſub jugo vno, & de finibus Æthiopiæ allaturas victimas ei ; quia, ſicut in Pſal. 67. E

Pſalm. 67. 32. dicitur, *Æthiopia præveniet manus ejus Deo.* Et Regibus terræ præcipit ſermo dicens: *Cantate Domino, pſallite Deo Iacob.* Itaque nos in nobiſmetipſis pœnitentiam agentes de mendacijs, quæ putabamus eſſe vera, di-

quæ fecerat Moyſes, virtus erant veritatis : A
quæ verò Ægyptij faciebant, ſigna erant &
prodigia mendacij : ſic etiam quæ poſt Ieſum faciebat Simon Magus, vt gentem Samariæ deciperet, atque exiſtimarent ipſum eſſe virtutem Dei : atque iſta erant ſigna &
prodigia mendacij. Quando igitur iſta deprehendimus, poſtquam pernovimus dicimus : *Verè in mendacium erant colles, & fortitudo montium.* Deinde quoniam nos, qui ſumus ex Gentibus, ſcimus delicto Iſraëlis
viam nos cœpiſſe ſalutis, & illos foras ejectos, donec plenitudo noſtra intraret : ſci- B
mus item, poſtquam plenitudo Gentium
intraverit, tunc omnem Iſraël ſalvum futurum : Ideircò dicimus primùm quidem, verè in mendacium fuiſſe colles, & montium
fortitudinem ; ſecundò autem de Iſraële,
ipſum ſalvum fore poſt Gentium plenitudinem : verumtamen per Dominum Deum
noſtrum ſalus Iſraëlis. Cùm autem ſemel
meminerimus Apoſtolici textus dicentis,
delicto, quo corruit Iſraël, ſalutem ortam
Gentibus ; & quando plenitudo Gentium
intrarit, Iſraële foris manente, poſt ingreſ-
ſum plenitudinis Gentium, omnem Iſraë- C
lem ſalvatum iri. Agedum, ea quæ ad hæc
loca pertinent explicemus. Erat Iſraël ſervandus : excidit multus Iſraël : ſed reliquiæ
ſecundùm electionem gratiæ ſuperfuerunt :
de quibus reliquiis myſticè in Helia dictum,

3. Reg. 19. 18. Rom. 11. 4. *Reliqui mihi ſeptem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal :* idque interpretans de reliquiis hiſce Apoſtolus ait: *Sic ergo in hoc tempore reliquiæ ſecundùm electionem gratiæ ſalvæ factæ ſunt.* Itaque Iſraëlis reliquiæ ſervandæ derelicto Iſraële. Hos porrò duos ordines, ſi potes, transfer mihi etiam D
ad eos qui ex gentibus ſunt. Non enim ait, Quando omnes Gentes ſervatæ fuerint, tunc omnis Iſraël ſalvus fiet ; ſed, Quando plenitudo Gentium intraverit, tunc omnis Iſraël ſalvus fiet. Non quidem Iſraël ſalvus fiet poſt omnes Gentes, ſed poſt Gentium plenitudinem. Si quis poteſt, reſiduum (proüt reperit Iſraëlem ſalvum fore poſt Gentium plenitudinem) trajiciens oratione, cogitet omnes aliquando ſervituros

Soph. 3. 9. (iuxta illa quæ in Sophonia dicta ſunt) Deo ſub jugo vno, & de finibus Æthiopiæ allaturas victimas ei ; quia, ſicut in Pſal. 67. E

Pſalm. 67. 32. dicitur, *Æthiopia præveniet manus ejus Deo.* Et Regibus terræ præcipit ſermo dicens: *Cantate Domino, pſallite Deo Iacob.* Itaque nos in nobiſmetipſis pœnitentiam agentes de mendacijs, quæ putabamus eſſe vera, di-

τῆ) ἀληθῆ· ὄντως εἰς ψευδος ἦσαν οἱ βουνοὶ, καὶ A cimus: *Verè in mendacium erant colles, & fortitudo montium.* De Israële autem qui post nos salvandus est: Verumtamen per Dominum Iesum nostrum est salus domus Israël. Exinde confitentes de peccatis, in quibus etiam patres nostri fuerunt, etiam nosipsi idololatræ dicimus: *Confusio autem consumpsit labores patrum nostrorum ab adolescentia eorum, oues eorum, & vitulos eorum, filios eorum, & filias eorum.* Itaque si nefarius labor, & mendax opus patrum in confusionem abire debet; ante confusionem enim non consumitur labor patrum nostrorum, & quæ subinferuntur; propterea peccatorum differentias consideremus. Sunt qui peccent, & non confunduntur, neque verecundiam concipiunt, nec erubescunt de peccatis suis: istiusmodi sunt, qui desperantes, semetipsos tradiderunt omni impudicitiæ, & omni immunditiæ. Vides enim illos qui ex Gentibus sunt quodammodò quasi optima subinde narrare fornicationes & adulteria, neque confundi confiteri se talia patrasse: & non vocant illa peccata, in quantum non confunduntur, neque consumuntur ipsorum labores; non consumuntur eorum peccata. Principium bonorum est, aliquem confundi ob ea quorum pudore non afficiebatur. Quamobrem ego non æstimo execrationem quod in Prophetis dicitur: *Confundantur & convertantur retrorsum omnes qui oderunt Sion.* Consentaneum enim est, vt qui pudoris sensum non habent, in operum conscientiam veniant, vt confusi possint eousumere labores & peccata sua. Irrationales porrò patrum motiones vocavit oues ac vitulos. Non enim omnia bruta laudabilia; sed sunt bruta quædam digna vituperio, sicut oues patrum peccatorum: sunt autem bruta quædam laude digna, iuxta illud: *Oues meæ vocem meam audiunt.* Oues erant etiam hæ quibus non absimilem habemus rationem, habentes pastorem bonum in animabus nostris. Quando enim Servator ait; *Ego sum pastor bonus*; non capio solùm hoc communiter, proüt omnes accipiunt, ipsum esse pastorem credentium: (quamquàm & hoc sanum & verum:) verùm etiam in anima mea habere debeo intrà me Christum, intrà me bonum pastorem, qui in me regat motus irrationales, ne amplius pabulatum, proüt solent, egrediantur; sed à pastore ducti, qui ab eo alieni quandoque erant, ipsius proprij fiant. Quamobrem modò cùm pastor sit in me qui

Ephes. 4. 19.

Psalm. 128. 5.

Ioh. 10, 27.

ἡδυώμεως τὸ ὄρεων * πρὸς γὰρ τὸ μὲν * ἡμᾶς σω- * Col. Vat. ἡμῶν
θησόμενον ἰησοῦν * πλὴν ἀλλ' κυρίε * ἰησοῦ * Col. Vat. ἰησοῦς
ἡμῶν ἡ σωτηρία τῆ οἴκε * τῆ ἰσραὴλ· εἶτα ἐξο- * Col. Vat. ἰσραὴλ
μολογούμενοι τοῖς τῆ ἀμαρτημάτων, ἐν οἷς καὶ
οἱ πατέρες ἡμῶν γεγόναμεν, καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ εἰ-
δωλολατρεύοντες φαμὲν· ἡ γὰρ αἰσχύνη κατενάλω-
σε τοὺς μόχθους τῶν πατέρων ἡμῶν ἀπὸ νεότητος
αὐτῶν, τὰ πρόβατα αὐτῶν, καὶ τὰς βόας αὐτῶν,
* τοὺς υἱοὺς αὐτῶν, καὶ τὰς θυγατέρας * αὐτῶν· * Col. Vat. add. υἱοὺς
Σκέψαι οὖν εἰ μέλλει καταναλίσκεσθαι ὁ μοχθος B * Col. Vat. ὧν, ἡ
μόχθος, καὶ τὸ ψεῦδος ἔργον τῶν πατέρων, αἰ- αἰσχύνη στὰ εἴκοσι
σχύνῃ δεῖ ἡμᾶς σθαι. πρὶν γὰρ αἰσχυνθῆναι ὁ κατα- μόχθοις τῶν πατέρων ἡμῶν, ἀφ' οὗ ἐσμὲν ἐκεῖ τὰ πρόβατα ἐκεῖνα, καὶ ἀπὸ τῆς νεότητος. Ὀνικῶς
ναλίσκεσθαι ὁ μόχθος τῶν πατέρων ἡμῶν, καὶ τὰ
ὑπηρεσίμενα. Διὰ τοῦτο καταγνόντες ἀμαρ-
τανόντων διαφορὰς· εἰσὶν ἁμαρτάνοντες, καὶ
οὐκ αἰσχυνόμενοι, οὐδὲ αἰδούμενοι ὅτι ταῖς
ἁμαρτίαις αὐτῶν, οὐδὲ ἐρυθριῶντες. τοιοῦτοί εἰ-
σιν, οἱ ἀπηλγηκότες, καὶ ἑαυτοὺς παραδόντες
πάσῃ ἀσελγείᾳ, καὶ πάσῃ ἀκαθαρσίᾳ· βλέ-
πεις γὰρ τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν πάνυ ἐφίπον ὡς ἀσε- C
γείας ἔργα ὅτε καταλέγουσι τὰς πορνείας καὶ τὰς
μοιχείας ἑαυτῶν, οὐδὲ αἰδούμενοι ὁμολογεῖν τὰ
τοιαῦτα πεποιηκέναι. καὶ διὰ λέγουσιν αὐτὰ ἁμαρ-
τήματα, ὅσον οὐκ αἰσχύνονται, οὐκ ἀναλίσκον-
ται αὐτῶν οἱ μόχθοι, οὐκ ἀναλίσκεται αὐτῶν τὰ
ἁμαρτήματα· ἀρχὴ ἀγαθῶν ἐστι, τὸ αἰσχυ-
νθῆναί πινα ἃ οὐκ ἠμύνετο. Διὰ τοῦτο ἐγὼ ἐ
κατάρατον νομίζω ἐν τοῖς προφήταις λέγεσθαι
ἐν τῷ αἰσχυνθήτωσαν καὶ ἐντραπήτωσαν πάντες
οἱ μισοῦντες σιών· * ἔλαθον γὰρ, τοὺς αἰσχυνθ- D * Col. Vat. βόες ἢ
τοὺς * τῆς αἰσχύνης, ἔργων τις στεναίσθησιν ἔρ- * Col. Vat. τῶν εἰς-
χεσθαι, ἵνα αἰσχυνθέντες δυνηθῶσιν ἀναλῶσαι χύνης ἔργα
τοὺς μόχθους. καὶ τὰ ἁμαρτήματα αὐτῶν· τὰ δὲ
ἄλογα τῶν πατέρων κτήματα * πρόβατα εἶπε * Col. Vat. ἀπὸ τῆς
καὶ μόχθος· ἐπὶ γὰρ πάντα τὰ ἄλογα ἐπαινετά. ἀγέλης
ἀλλ' ἔστιν ἄλογά πινα ψεκτὰ, ὥσπερ τὰ θρέ-
βατα * τῶν πατέρων τῶν ἡμαρτηκότων. ἔστι δὲ * Col. Vat. ἀπὸ τῆς
πινα ἄλογα ἐπαινετά, οἷς· τὰ ἐμὰ πρόβατα ἀγέλης
τῆ φωνῆς μου ἀκούσι· πρόβατα ἐκεῖνα τὰ
οἷς ἀναλογεῖ ἔχειν τὸν λόγον, ἔχοντες τὸ ποι- E
μένα τὸ καλὸν ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν· ἐὰν γὰρ
λέγει ὁ σωτὴρ· ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς,
οὐκ ἀκούω μόνος καθολικῶς, ὡς πάντες ἀκού-
σουσιν, ὅτι ποιμὴν ἐστι τῶν πιστευόντων. καὶ τοῦτο
μὲν γὰρ καὶ ὑγιὲς καὶ ἀληθὲς. ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐμῇ
ψυχῇ ὀφείλω ἔχειν ἔνδον μου τὸν λόγον, ἔνδον μου τὸν καλὸν ποιμένα, ποιμαίνοντα τὰ ἐν ἐμοὶ
ἄλογα κινήματα, ἵνα μηκέτι ὑπὸ τῶν νομίων, ὡς ἔτυχεν, ἐξέρχωμαι. ἀλλ' ἀγέλαια ἦσαν
τοῦ ποιμένος, ταῦτα τὰ ἀλλόφυλα ποτε τυγχάνοντα αὐτοῦ, ἵνα ἦμεν αὐτοῦ· διὰ
τοῦτο νῦν ἐὰν ποιμὴν ἢ ἐν * ἐμοὶ, ὃς ἀρχὴ μου τῶν ἀγαθῶν, οὐκέτι εἰσὶν κατὰ τῶν ἀλλοτρίων, * Col. Vat. ἐμοὶ, ἀρχὴ

regit meos sensus, non ampliùs subsunt A ἢ ὑπὸ Φαραὼ, ἢ ὑπὸ ναβυχοδονόσορ, ἀλ-
menti alienæ, vel Pharaoni, vel Nabucho- λ᾽ ὑπὸ τ᾽ καλὸν ποιμένα · καὶ αἰσχύνη* συν- * Col. Pa.
donosori, sed bono pastori. *Et confusio con-* κατηνάλωσε τὸς μόχθος ὑμῶν πατέρων ὑμῶν
sumpsit labores patrum nostrorum ab adoles- ἀπὸ νεότητος αὐτῶν, τὰ πρόβατα αὐτῶν, καὶ
centia eorum, oves eorum, & boues eorum. Est in τὰς βόας αὐτῶν · ἔστιν ἐν ὑμῖν γεωργὸν ὑμᾶς,
nobis excolere nos, scilicet benè vel malè, * ἤτοι καλῶς ἢ κακῶς, εἴτε δεῖ λέγειν ὄχλους * Col. Pa.
si in agricultore istud malè vel benè dicen- ὅτι τ᾽ γεωργοῦντος * ἢ καλῶς · εἰ μὴ * ἔν τις * Sic Ms. Vat. Ven. Ven. 2. Ven. 3. Ven. 4. Ven. 5. Ven. 6. Ven. 7. Ven. 8. Ven. 9. Ven. 10. Ven. 11. Ven. 12. Ven. 13. Ven. 14. Ven. 15. Ven. 16. Ven. 17. Ven. 18. Ven. 19. Ven. 20. Ven. 21. Ven.

τὰ τῆ τιμῆς ἔργα καταντήσωμεν, ᾧ νοήσωμεν A illud quod à Servatore noſtro dictum eſt;
ἐκεῖνο ὃ λέλεκται τῦ σωτῆρος εἰρημένον· ἵνα *Vt omnes honorificent Filium, ſicut honorificant* Ioan. 5, 23.
πάντες τιμῶσι τὸν υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν πατέρα. *Patrem*; cogitemus & quod ab Apoſtolo dictum: *Per præuaricationem legis Deum inhonorare.* Rom. 2, 23.
νοήσωμεν καὶ ὁ πάλιν τῦ ἀποστόλε εἰρημένον· Διὰ τῆς παραβάσεως τῦ νόμυ τὸν θεὸν ἀτιμάζεις· ὁ δίκαιος ὡς τιμᾷ τὸν πατέρα, τιμᾷ τὸν υἱόν· ἡ ἀτιμία, ὅταν ἀτιμάζω τὸν υἱόν, αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ὡ ἀτιμάζω τὸν πατέρα, ὑπικάλυμμα γάρ τῦ προσώπυ μυ, καὶ λέγω· * ἐπεκάλυψαν ἡμᾶς ἡ ἀτιμία· Διὰ τῦτο ποιήσαντες ὃ κάλυμμα, ὃ ὑπεκείμενον ἀπὸ τῆς B ἡ αἰσχύνης ἔργων, ἀπὸ τῆς ἡ ἀτιμίας προσώπων ἀφελώμεθα ὃ κάλυμμα· ἐφ' ἡμῖν ὅτι ἀφαιρεθῆναι ὃ κάλυμμα, σύδενὸς ἄλλυ ὄντος· οὐκέτι γὰρ ἐπέστρεφε πρὸς κύριον μωσῆς, ἀφῃρεῖτο ὃ κάλυμμα· ὁρᾷς ὡς μωσῆς ποτε * τῦτο λαμβάνεσθαι ἠθέλησε παρὰ τῦ θεῦ, ὅσον σὺ ἐπέστρεφε πρὸς κύριον, σύμβολον * ὢν τῆ λαῷ τῆ μὴ ἐπιστρέφοντος πρὸς κύριον, κάλυμμα εἶχεν ὑπικείμενον αὐτὸ τῆ προσώπῳ. ὅτε γὰρ ἐπέστρεφε πρὸς κύριον, συμβολον ἦν· C μόνος τῆ ἐπιστρεφόντων πρὸς κύριον, * τότε ἀφῃρεῖτο ὃ κάλυμμα, καὶ οὐκ ᾔδει ὁ θεὸς αὐτῆ σκέλυς· * ᾔδει γὰρ εἰπὼν ὁ κύριος * πρὸς μωσῆν, ἀφέθω ὃ κάλυμμα. ἀλλ' ἰδὼν μωσῆς, ὅτι ᾔτησατο ὁλικὸς ἰδεῖν τὴν δόξαν αὐτῦ, πότε ἐπιθῇ ὃ κάλυμμα ὑπὸ ὁ προσώπων. καὶ ὁ * ἀφείμενος θεὸν λέγοντα, ἀφελῶ ὃ κάλυμμα, ἵνα ἐπιστρέψῃ πρὸς κύριον· τῦτο μὴ λέγε πω, ἵνα καὶ σὺ ὃ κάλυμμα ὑπιδῇς σε τῆ προσώπῳ Διὰ τῆς ἡ ἀτιμίας, καὶ τῆς D τῆς αἰσχύνης ἔργων, αὗται ἐργάσῃ, καὶ ὃ ἀφελεῖν ὃ κάλυμμα, ἐὰν ὑπιστρέψῃς πρὸς κύριον, τότε ἀφελεῖς ὃ κάλυμμα, καὶ σὺ ἐν ἱερεῖς τὸ ἐπεκάλυψαν ἡμᾶς ἡ ἀτιμία ἡμῶν· ἆρ' ὀργὴ ὑπικειμένη τῇ ψυχῇ ἡμῶν, κατὰ πάσης ὑπίκεται κάλυμμα ἡμῶν ὑπὸ ὁ θεόσοπον· Διὰ τῦτο εἰ θέλομεν προσδυόμενοι εἰπεῖν· ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς ὃ φῶς τῆ προσώπυ σε κύριε, ἀφαιρώμεθα ὃ κάλυμμα, καὶ ποιήσωμεν ὃ ἀποστολικὸν ἐκεῖνο τό· βάλλομεν δὲ E προσδύεσθαι τὰς ἄνδρας ἐν παντὶ τόπῳ, ἐπαίροντας ὁσίους χεῖρας χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμῶν· ἐὰν, ἀφελώμεθα τὸν ὀργὸν, ἀφελώμεθα ὃ κάλυμμα. * ὡσαύτως, ἐὰν τὰ πάθη πάντα, ὅσον ἡ ζωῦσα ἐστὶν ἐν τῆ νῷ ἡμῶν, ἐν τῆ λογισμῷ ἡμῶν, ὑπίκεται τῆ ἔνδον προσώπῳ * ἡγεμονικῷ ἡμῶν ὃ κάλυμμα καὶ ἡ ἀτιμία, τὸ μὴ βλέπειν ἡμᾶς τὸν δόξαν τῆ θεῦ λαμπρυσμόν· σὺ ἔσῃ ὁ θεὸς ὁ ἀποκρύπτων αὐτὸ τὸν δόξαν ἀφ' ἡμῶν, ἀλλ' ἡμεῖς ὃ κάλυμμα ἀπὸ τῆ κακίας * ἀποπίπτοντες τῷ ἡγεμονικῷ. διὸ ἔναντι τῆ θεῦ ἡμῶν ἡμάρτομεν ἡμεῖς, καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν· ἴδε καὶ ἡμεῖς λέγωμεν, ὡς ὅτι κῆ τὸν προσωποποιίαν τῆ προ-

illud quod à Servatore noſtro dictum eſt; *Vt omnes honorificent Filium, ſicut honorificant* Ioan. 5, 23. *Patrem*; cogitemus & quod ab Apoſtolo dictum: *Per præuaricationem legis Deum inhonorare.* Rom. 2, 23. Iuſtus ſicut honorat Patrem, honorat Filium. Ignominia, quando inhonoro Filium, eadem ſecundùm quam inhonoro Patrem, velamen fit faciei meæ, & dico: *Coopernit nos ignominia.* Idcircò conſiderantes velamen, quod incumbit ab operibus confuſionis, ab ignominiæ actibus auferamus velamen. In noſtra poteſtate eſt amoliri velamen, nullius alterius. Quando enim conuerſus eſt ad Dominum Moyſes, auferebatur velamen. Viden' vt Moyſes quandoque illud ſumat etiam ſuper populo, in quantum non revertebatur ad Dominum, ſymbolum exiſtens populi ad Dominum minimè converſi, velamen habuit poſitum ſuper faciem ſuam; quando autem revertebatur ad Dominum, ſymbolum exiſtens converſorum ad Dominum, tunc demebat velamen, idque non quale Deus ei iuſſerat. Non enim dixit Dominus ad Moyſen, Circumpone velamen; ſed cùm videret Moyſes, quia non poterat populus videre gloriam ſuam, circumponebat velamen ſuper faciem ſuam: & non expectavit Deum dicentem, Detrahe velamen, quando revertebatur ad Dominum. Hoc itaque ſcriptum, vt & tu velamen cùm impoſueris faciei tuæ per opera ignominiæ & confuſionis, ipſemet etiam des operam, vt velamen illud amoveatur, ſi converſus fueris ad Dominū, tunc auferes velamen, nec ampliùs dices iſtud: *Coopernit nos ignominia noſtra.* Verbi gratiâ ira dum incumbit animæ noſtræ, ſecundùm quid impoſitum eſt velamen ſuper faciem noſtram. Quamobrem ſi volumus precantes dicere: *Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine*, auferamus velamen, & faciamus juxta illud Apoſtolicum: *Volo ergo viros orare in omni loco, leuantes puras manus ſine ira & diſceptatione.* Si iram abſtulerimus, velamen amoverimus; ſimiliter, ſi paſſiones omnes: in quantum autem hæ ſunt in mente noſtra, in cogitatione noſtra, interiori faciei mentis noſtræ impoſitum eſt velamen & ignominia, ne ſplendidam Dei gloriam intueamur. Non eſt Deus qui abſcondit gloriam ſuam à nobis, ſed nos qui velamen malitiæ menti imponimus; *Quia coram Deo noſtro peccavimus nos, & patres noſtri.* Vtinam quoque nos diceremus ſicut hi ſecundùm proſopopœiam Prophetæ; Exodi 34. Pſal. 4, 7. 1. Timoth. 2.

Cap. 3, 25. *Peccavimus*, Nequaquam idem est, peccavimus, quod peccamus. Qui enim adhuc in peccato est, non dixerit, Peccavimus; sed qui anteà peccaverat, & exactam egit pœnitentiam, dicat Peccavimus, prout in Daniele describitur confessio amplius peccantium dicentium: *Peccavimus, iniquitatem fecimus*; & in Psalmis: *Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum*, ait Propheta. Etiam nos igitur peccata confiteamur, vtinam non hesterna, vtinam non triduana, sed vtinam confitentes confiteremur de peccatis ante quinque ac decem annos cõmissis, eò quòd post illa quinque ac decem annorum spatia non amplius haberemus peccata: at si heri peccavimus, needum sumus idonei qui confiteamur de peccatis nostris; neque spatium habemus abstergendi hæc peccata nostra: *Quoniam peccavimus nos & patres nostri ab adolescentia nostra vsque in diem hanc.* Illa quidem aliàs dicta sint ad tradendum modum optimæ confessionis: hæc autem sunt accusatio multi temporis peccando exacti: *Ab adolescentia*, inquit, *vsque in diem hanc, & non obedivimus* vsque in præsentiarũ. Deinde resipiscẽtes, & initiũ cõversionis habentes aiunt, *Peccavimus, & non obedivimus.* Neq; enim simul ac volumus obedire, cõtinuò obedimus. Etenim tẽpore opus est sicut in vulneribus ad curationem, sic in conversione ad plenè ac purè convertendum se ad Deum. Ad hæc de Israële Deus ait: *Si conversus fuerit Israël ad me, dicit Dominus, etiam convertetur.* id est: Si perfectè conversus fuerit, etiam convertetur conversione proüt cœperat converti. Deinde dicit: *Etsi abstulerit abominationes suas de ore suo, & à facie mea reveritus fuerit, & iuraverit, Vivit Dominus in veritate, & in judicio, & in justitia; & benedicent in eo Gentes.* Si hæc fecerint, *benedicent in eo Gentes.* Quænam porrò illa fecerint, benedicentur in eo Gentes? *Si abstulerit abominationes suas de ore suo.* Quid porrò est auferre abominationes de ore suo? Quæcumque malè dicimus abominationes sunt in ore nostro. Auferamus igitur abominationes de ore nostro, auferendo contradictiones, sermones inanes, verba otiosa, & quæ efficiunt vt in die judicij accusemur, seu culpemur: *Ex verbis enim tuis justificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis.* Si quidem igitur volumus obtingere nobis illud: *Et benedicent in eo Gentes, & in eo laudem dicent Deo in Ierusalem*, faciamus quæ à principio dicta

Dan. 9, 5.
Psalm. 78, 8.
Ierem. 4, 1.
Matth. 12, 37.

A φήτου, ἡμάρτομεν· * οὐ ταὐτόν ἐστι τὸ, ἡμάρτομεν, τῷ, ἁμαρτάνομεν· ὁ μὲν γὰρ ἔτι ἐν ἁμαρτίᾳ ὤν, μὴ λεγέτω, ἡμάρτομεν. ὁ δὲ προαμαρτήσας, ἀκριβῶς δὲ μετανοήσας, λεγέτω, ἡμάρτομεν, ὡς καὶ ἐν τῷ Δανιὴλ γέγραπται ἐξομολόγησις τῶν μηκέτι ἁμαρτανόντων, λεγόντων· ἡμάρτομεν, ἠνομήσαμεν· καὶ ἐν ψαλμοῖς· μὴ μνησθῇς ἡμῶν ἀνομιῶν ἀρχαίων, φησὶν ὁ προφήτης· καὶ ἡμεῖς οὖν ἐξομολογησώμεθα τὰς ἁμαρτίας, εἴθε μὴ χθιζάς, εἴθε μὴ τριB μερινάς, ἀλλ' εἴθε ἐξομολογούμενοι ἐξομολογησώμεθα περὶ ἁμαρτημάτων πρὸ πέντε καὶ δέκα ἐτῶν γεγενημένων, * τῷ μηκέτι ἁμαρτίας ἔχειν μετ' ἐκεῖνα ἐπὶ πέντε καὶ δέκα ἔτη. εἰ δὲ χθὲς ἡμάρτομεν, * οὔπω ἀξιόπιστοί ἐσμεν ἐξομολογούμενοι περὶ τῶν ἁμαρτημάτων ἡμῶν. οὐδὲ χώραν ἔχει ἀπαλειφθῆναι τὰ ἁμαρτήματα ἡμῶν ταῦτα. διότι ἡμάρτομεν ἡμεῖς καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν ἀπὸ νεότητος ἡμῶν ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης· ἐκεῖνα μὲν ἄλλως λελέχθαι εἰς διδαC σκαλίαν τοῦ περὶ τρόπου ἀρίστου ἐξομολογήσεως. ταῦτα δέ ἐστι κατηγορία τοῦ ἐκ πολλοῦ ἁμαρτάνειν· ἀπὸ νεότητος, φησίν, ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης, καὶ οὐχ ὑπηκούσαμεν ἕως τοῦ παρόντος· εἶτα ἐπιστρέψαντες, καὶ ἀρχὴν ἔχοντες ἐπιστροφῆς λέγουσι τό· ἡμάρτομεν, καὶ οὐχ ὑπηκούσαμεν· οὐδὲ γὰρ ἅμα τῷ θέλειν ὑπακούειν, * εὐθέως ὑπακούομεν· καὶ γὰρ ἐπιχρόνου δεῖ ὥσπερ ἐπὶ τῶν τραυμάτων πρὸς τὴν ἴασιν, οὕτως καὶ ἐπὶ τῆς ἐπιστροφῆς πρὸς τὸ τελείως καὶ D καθαρῶς ἐπιστρέψαι πρὸς τὸν θεόν· ἐπὶ τούτοις περὶ τοῦ ἰσραὴλ λέγει * θεός· ἐὰν ἐπιστραφῇ ἰσραὴλ πρός με, λέγει κύριος, καὶ ἐπιστραφήσεται. * τουτέστιν· ἐὰν τελείως ἐπιστρέψῃ, καὶ ἐπιστραφήσεται ἐπιστροφὴν οἱονεὶ ἤρξατο ἐπιστρέφειν· εἶτά φησι· καὶ ἐὰν περιέλῃ τὰ βδελύγματα αὐτοῦ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ προσώπου μου εὐλαβηθῇ, καὶ ὀμόσῃ· ζῇ κύριος ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἐν κρίσει, καὶ ἐν δικαιοσύνῃ· καὶ εὐλογήσουσιν ἐν αὐτῷ ἔθνη· * ἐὰν ταῦτα δὲ E ποιήσωσιν, εὐλογήσουσιν ἐν αὐτῷ ἔθνη· τίνα δὲ ταῦτα δὲ ποιήσωσιν, ἵνα εὐλογήσωσιν ἐν αὐτῷ ἔθνη; ἐὰν περιέλῃ τὰ βδελύγματα αὐτοῦ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ· τί δὲ τὸ περιελεῖν τὰ βδελύγματα ἐκ τοῦ στόματος * αὐτοῦ; ὅσα κακῶς λέγομεν βδελύγματά εἰσιν ἐν τῷ στόματι ἡμῶν· περιέλωμεν τοίνυν τὰ βδελύγματα ἐκ τοῦ στόματος ἡμῶν, περιαιροῦντες καταλαλίας, λόγους ματαίους, ἀργούς, καὶ μέλλοντας ἡμᾶς ποιεῖν ἐγκαλεῖσθαι ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως· ἐκ γὰρ τῶν λόγων σου * δικαιωθήσῃ, καὶ ἐκ τῶν λόγων σου καταδικασθήσῃ· εἴπερ οὖν θέλομεν ἀπαντῆσαι ἡμῖν τό· καὶ εὐλογήσουσιν ἐν αὐτῷ ἔθνη, καὶ ἐν αὐτῷ αἰνέσουσι τῷ θεῷ ἐν ἱερουσαλήμ, ποιήσωμεν τὰ ἀπ' ἀρχῆς εἰρημένα· ποῖον δὲ πρῶτον; περι-

* Col. Va. Οὐ ταὐτόν
* Col. Va. τῷ
* Col. Va. οὔπω
* Col. Va. εὐθέως
* Col. Va. ὁ θεός
* Col. Va. ἐπιστραφήσεται
* Col. Va. ἐὰν ταῦτα ποιήσωσιν, εὐλογήσουσιν ἐν αὐτῷ
* Col. Va. Ὅσα
* Col. Va. δικαιωθήσῃ

λεῖν τὰ βδελύγματα τὰ ἐκ τοῦ στόματος ἡμῶν· ἐξῆς A sunt. Quale autem est primum? Auferre
ὅτι καὶ τὸ· Ἀπὸ τοῦ προσώπου μου ἐφοβήθησαν· abominationes de ore nostro. Cui adhæret
δεύτερον τοῦτο ποιήσωμεν, οὐχ ἁπλῶς, ἵνα etiam illud: *A facie mea reveritus fuerit.* Al-
βλασφημῶμεν. πάντα γὰρ ὅσα βλάβεια γινο- terum est, vt hoc faciamus non simplici ra-
μένη, ἐκ ἀπὸ προσώπου τοῦ θεοῦ· οἱ γοῦν tione, vt reverearmur quomodocumque:
ἐκ ὑπερημόνως φοβούμενοι, προσποιοῦνται δὲ quoniam nimirum est quædam reverentia
φοβεῖσθαι, ἐκ ἀπὸ προσώπου τοῦ θεοῦ βλα- quæ oriatur, sed non à facie Dei. Qui igi-
βῶνται ὅσοι μετ' ὑπερημίας βλασφημοῦσι, * τὴν tur non scitè timent, sed præ se ferunt ti-
a Col. V at. τὸ
ἀεὶ βλέπειν, καὶ ἀναζωγραφεῖν ἑαυτοῖς τὸ morem, non à facie Dei reverentur: qui
πρόσωπον τοῦ θεοῦ, γινόμενον ὅπως τοὺς ποιοῦντας autem cum scientia reverentur, eò quod
τὰ κακὰ, ᾖ ἐξολεθρεύθηναι ἐκ γῆς τὸ μνημό- semper intueantur, & in semetipsis ad vi-
συνον αὐτῶν, ὅπερ εἰσὶν οἱ ἀπὸ προσώπου τοῦ vum exprimant faciem Dei, quæ est *super* Psal. 33. 17.
θεοῦ βλασφημοῦντες· ἐὰν οὖν ἀφέλῃ τὰ βδελύγματα *facientes mala, vt perdat de terra memoriam*
αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ τοῦ προ- *illorum*, hi sunt qui à facie Dei reverentur.
σώπου μου βλασφημῇ, καὶ ὀμόσῃ, ζῇ κύριος ἐν *Si abstulerit abominationes suas de ore suo, & à*
b Y. εἰδέναι
ἀληθείᾳ, καὶ ἐν κρίσει, καὶ ἐν δικαιοσύνῃ· * ἴδωμεν *facie mea reveritus fuerit, & juraverit, Vivit*
ἡμεῖς ἑαυτοὺς οἱ ὀμνύοντες, πῶς τρόπον *Dominus, in veritate, & in judicio, & in ju-*
ἐκ ἐν κρίσει ὀμνύομεν, ἀλλ' ἀκρίτως, ὥστε φυλά- *stitia.* Nos ipsi nos inspiciamus qui juramus,
ξασθαι ἡμῶν τοὺς ὅρκους ἔθει μᾶλλον ἢ κρίσει· quonam modo non in judicio juremus, sed
συναρπαζόμεθα γοῦν, καὶ τοῦτο ἐλέγχων fine judicio, ita vt juramenta nostra con-
ὁ λόγος φησί· καὶ ἐὰν ὀμόσῃ, ζῇ κύριος ἐν ἀλη- suetudine potius quàm judicio fiant. Per-
θείᾳ, καὶ ἐν κρίσει, καὶ ἐν δικαιοσύνῃ· * οἴδα- stringimur itaque, & idipsum reprehendens
μεν ἐν ταῖς εὐαγγελίοις εἰρημένον παρὰ τοῦ κυρίου sermo ait: *Et si juraverit, Vivit Domi-*
c Col. V at. Ἐγὼ δὲ
πρὸς τοὺς μαθητάς· * ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ *nus, in veritate, & in judicio, & in ju-*
ὀμόσαι ὅλως· ἴδωμεν δὲ καὶ τοῦτο τὸ ῥητόν· καὶ *stitia.* Scimus in Evangelio dictum à Do-
ἐὰν δίδῷ θεὸς, συνεξεταζόμενον τὸν ἀμφότερα· mino ad discipulos: *Ego autem dico vo-* Matth. 5.
πάντα γὰρ πρῶτον δεῖ ὀμόσαι ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἐν *bis, Non jurare omnino.* Quin & hoc di- 34.
κρίσει, καὶ ἐν δικαιοσύνῃ, ἵνα μὴ τοῦτο προσκό- ctum videamus; *Et si dederit Deus, con-*
ψας τις, ἄξιος γένηται τοῦ μὴ ὀμόσαι ὅλως· *numerabuntur vtraque.* Fortassis enim pri-
d Col. V at. Ἀλλ' ἔχει ναί, μὴ * δεόμενον μαρτύρων τοῦ εἶ- mùm oportet jurare in veritate, & in judi-
ναι. καὶ ἔχει * ὄ, μὴ δεόμενον μαρτύρων τοῦ εἶ- cio, & in justitia; vt posteaquam profece-
e Col. V at. τὸ ὄ
ναι· αὐτὸ ἀληθῶς ὄ· καὶ ὀμόσῃ ὄν, ζῇ κύριος, ἐν rit quis, dignus fiat non jurare omnino:
ἀληθείᾳ· ἐν τῷ ὀμνύοντι πρῶτον ζητῶ τὸ, μὴ sed habeat *ita*, non egens testibus vt sit ita;
ψεῦδος, ἀλλὰ τὸ ἀληθὲς, ἵνα μὴ ἀληθείας & habeat *non*, minimè indigens testibus vt
ὀμόσῃ. ἡμεῖς δὲ οἱ πάλαι νῦν ὑπορκοῦμεν· ἀλλ' sit ipsum verè non. *Et juraverit* igitur, *Vi-*
f Col. V at. ἔστω μὴ ἀληθείας, οὐδὲ καλῶς ὅρκος * ᾖ, *vit Dominus, in veritate.* In jurante primùm
g Col. V at. γένηται.
ἀλλ' ἐν κρίσει· δεδόσθω * ᾖ ἐμοὶ ὀμνύω ἐν κρίσει, requiro, ne falsum, sed verum, vt cum ve-
h Col. V at. τῷ
εἰ * δέον προσλαμβάνειν εἰς τὸ τοιοῦτον * ὅρκον τὸ ritate juret: nos autem miseri etiam pejera-
i Col. V at. ὄντος
θεὸν τῶν πάντων καὶ τὸ χρῆσον αὐτοῦ ὅτι πάσι mus. Sed esto cum veritate, necdum re-
k Col. V at. ὄρκον τοῦ
ὁ πρᾶγμα; πληκτὸν δεῖ εἶ) ὁ πρᾶγμα ἵνα τὰ ctè juramentum fit, verùm in judicio. De-
γένηται θῶ καὶ ὀμόσω; πρὸς ἰῶ ἀπιστίαν ἡμο- tur autem vt consuetudine jurem in judicio,
μόνιον ἔν τισι τοῖς τῶν λόγων μου θεραπεύων τοῦτο vtrum deceat in istiusmodi juramento assu-
ποιήσαιμί ποτε; εἰ ᾗ ὡς ἔτυχεν εἰ ἄπαξ ὀμνύοιμι, mere Deum vniversi & Christum ejus ad
ἀμύητοιμι ἄν; ἐὰν δὲ ὀμόσῃ, ζῇ κύριος, hocce negotium? Cujusmodi sit oportet
μὴ ἀληθείας, καὶ ἐν κρίσει, μὴ ἀκρίτως, καὶ ἐν negotium vt genua flectam & jurem? ad
δικαιοσύνῃ, μὴ ἀδίκως. καὶ εὐλογήσουσιν ἐν quam fidem sermoni meo in aliquibus de-
αὐτῷ ἔθνη· * ἴνωσιν ἀμφότερα, τοὺς ἀπὸ τῶν rogatam resarciendam hoc facere possim
ἐθνῶν καὶ τὸν Ἰσραήλ. εἶπε περὶ τῶν ἐθνῶν, εἶπε aliquando? Si autem prout occurrit sic ju-
καὶ περὶ τοῦ Ἰσραήλ· ὑπεφέρει· καὶ εὐλογήσουσιν ἐν αὐτῷ ἔθνη. ᾗ ἐν αὐτῷ αἰνέσουσι τῷ θεῷ ἐν
rem, peccabone? Si igitur *juraverit, Vivit*
Dominus, cum veritate, & in judicio, non
indifferenter, *& in justitia*, non injustè; &
benedicent in eo Gentes. Conjunxit vtraque,
illos ex Gentibus & Israëlem: pronuntia-
vit de Gentibus, pronuntiavit etiam de
Israële, Subjungit: *Et benedicent in eo Gen-*
tes; & in eo laudem dicent Deo in Ierusalem.
Hæc enim dicit Dominus viris Iudæ, & habi-
tantibus Ierusalem. Allocutus est illos ex

ἰερουσαλήμ· ἔτι πάλιν λέγει κύριος τοῖς ἀνδράσιν ἰούδα, καὶ τοῖς κατοικοῦσιν ἰερουσαλήμ· εἵρηκε τοῖς

Gentibus, affatus est etiam eos ex Israël, loquitur ijs ex Iuda. Memini pridem dictorum de Iuda & habitantibus Ierusalem tropologicè. Habitamus enim nos, si Deus dederit, in Ierusalem; quoniam vbi thesaurus, ibi & cor. Si thesaurizemus in cœlo, etiam habemus cor in Ierusalem superna, de qua Apostolus ait: *Illa autem quæ sursum est Ierusalem, libera est; quæ est mater nostra, sicut scriptum est*, &c. *Hæc* itaque *dicit Dominus viris Iuda, & habitatoribus Ierusalem: Novate vobis novalia, & nolite serere super spinas.* Hic sermo potissimùm doctoribus dicitur, vt non priùs dicta concredant auditoribus, quàm novalia fecerint in animis eorum: quando enim aratro manum adhibentes novalia fecerint in animabus eorum qui hæc audiunt juxta terram bonam ac probam, tunc seminantes non seminant super spinas: si autem ante arationem, & priusquam novalia facta sint in mente auditorum, exceperit quis semina sancta, v. g. sermonem de Patre, de Filio, de Spiritu sancto, sermonem de resurrectione, sermonem de suppliciis, sermonem de requiete, de lege, de Prophetis, & simul ac semel de qualibet Scriptura, & seminaverit, prævaricatur mandatum quod ait: *Novate vobis novalia*; deinde: *Et nolite serere super spinas.* Verùm dicet nonnemo auditorum: Ego non doceo, non subdor huic mandato. Etiam tuimetipsius cultor existe, ac noli serere super spinas, & novale fac agrum quem concredidit tibi Deus vniversorum. Considera agrum, vide vbi sint spinæ, vbi curæ temporales & divitiarum luxus; & vbi cognoveris spinas quæ sunt in anima tua, quære aratrum rationale, de quo Iesus ait, *Nemo mittens manum ad aratrum, & respiciens retrò, aptus est Regno Dei.* Cùm quæsiveris, atq; inveneris, à Scripturis conducens boves, operarios integros ac sinceros, aratro subige, & innova terram, & ne ampliùs sit vetusta, fac ipsam novam, exuens veterem hominem cum actibus suis, & induens nouum qui renovatus sit ad agnitionem, facies tibimetipsi novale: & vbi feceris novale, sume semina à Doctoribus, cape semina à lege, accipe à Prophetis, ab Evangelicis Scripturis, Apostolicis sermonibus; & acceptis istis seminibus, sere animam per recordationem & meditationem, sponte nascentia hæc videberis quidem supprimere, sed verè

Galat. 4, 26

Ierem. 4, 3

Luc. 9, 62.

Ephes. 4, 22

ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, εἴρηκε καὶ τοῖς ἀπὸ Ἰσραὴλ, λαλεῖ τοῖς ἀπὸ τῆς Ἰούδα· μέμνημαι τῶν πρώην εἰρημένων περὶ τῆς Ἰούδα καὶ τῶν κατοικούντων ἐν Ἰερουσαλήμ. * ξυπολοιχῶς· κατοικοῦμεν γὰρ ἡμεῖς, ἐὰν ὁ θεὸς δῷ ἐν τῇ Ἰερουσαλήμ. ἐπεὶ ὅπου ὁ θησαυρὸς, ἐκεῖ καὶ ἡ καρδία· ἐὰν θησαυρίζωμεν ἐν οὐρανῷ, ἐχομεν καὶ τὴν καρδίαν ἐν Ἰερουσαλὴμ τῇ ἄνω, περὶ ἧς ὁ ἀπόστολός φησιν· ἡ δὲ ἄνω Ἰερουσαλὴμ ἐλευθέρα ἐστὶν, ἥτις ἐστὶ μήτηρ ἡμῶν, ὡς γέγραπται, καὶ τὰ ἑξῆς. τάδε δὲ λέγει κύριος τοῖς ἀνδράσιν Ἰούδα, καὶ τοῖς κατοικοῦσιν Ἰερουσαλήμ· νεώσατε ἑαυτοῖς νεώματα, καὶ μὴ σπείρητε ἐπ' ἀκάνθας· ὁ λόγος οὗτος μόλις τοῖς διδάσκουσι λεχθήσεται, ἵνα μὴ πρότερον ἕμπις δύσωσι τὰ λεχθέντα τοῖς ἀκροαταῖς, πρὸ τῶν νεώματα ποιῆσαι ἐν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν. ὅταν γὰρ ἀρότρῳ ὀπτικοῦντες τὴν χεῖρα νεώματα ποιήσωσιν ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀκουόντων, πῶς σπείροντες ἐπὶ σπείρωσιν ἐπ' ἀκάνθας. ἐὰν δὲ πρὸ τῶν * ἀρότρῳ, καὶ πρὸ τῶν νεώματα ποιῆσαι ἐν τῇ * κατηχήσει τῶν ἀκουόντων, λάβῃ τις τὰ σπέρματα τὰ ἅγια, ἤτοι περὶ τοῦ παντὸς λόγου, τοῦ περὶ τοῦ ἑνὸς, ἤτοι περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, τὸν λόγον ἢ περὶ ἀναστάσεως, τὸν λόγον τὸν περὶ κολάσεως, τὸν λόγον τὸν περὶ ἀναπαύσεως, τὸν περὶ νόμου, ἢ περὶ προφητῶν, καὶ ἁπαξ ἁπλῶς ἑκάστου τῶν γεγραμμένων, καὶ σπείρῃ, καταβαίνει τὸν λόγωσαν ἐντολὴν φῶτος· νεώσατε ἑαυτοῖς νεώματα. δεύτερον· καὶ μὴ σπείρητε ἐπ' ἀκάνθας· ἀλλὰ ἐρεῖ τις τῶν ἀκουόντων· ἐγὼ δὲ διδάσκω, ἐγὼ * ὑπόκειμαι τούτῃ τῇ ἐντολῇ· καὶ * σὺ γεωργὸς γνῶθι σαυτὸν, καὶ μὴ * σπείρῃς ἐπ' ἀκάνθας, ἀλλὰ νέωμα πίστον μοι ὁ χωρίον ὁ πεπίστευκέ σοι ὁ θεὸς τῶν ὅλων· κατανόησον ὁ χωρίον, ἴδε πῶς εἶσιν ἄκανθαι, πῶς μέμεμναι βιωτικῆ καὶ πλούτου φιλοδοξία. καὶ κατανοήσας τὰς ἀκάνθας τὰς ἐν τῇ ψυχῇ σου, ζήτησον ὁ λογικὸν ἄροτρον, περὶ ὃ ἰησοῦς φησι πρὸς τοὺς βαλόντας τὴν χεῖρα ἐπ' ἄροτρον, καὶ στρεφεὶς εἰς τὰ ὀπίσω, εὔθετός ἐστι τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ· ζητήσας αὖθις, καὶ εὑρὼν, ἀπὸ τῶν γεγραμμένων σωτηρίων τὰς βοῦς, τοὺς ἐργάτας τοὺς καθαροὺς, ἀροτρίασον, καὶ νέωσον τὸν χῶν, καὶ ἵνα μηκέτι ᾖ παλαιὰ, ποίησον αὐτὸν νέαν, ἐνδυσάμενος τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν τοῖς πράξεσιν αὐτοῦ, καὶ ἐνδυσάμενος τὸν νέον τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν, ποιήσῃς σαυτῷ νέωμα. καὶ ἐὰν ποιήσῃς τὸ νέωμα, λάβε σπέρματα ἀπὸ τῶν διδασκόντων, λάβε σπέρματα ἀπὸ τοῦ νόμου, λάβε ἀπὸ τῶν προφητῶν, ἀπὸ τῶν εὐαγγελικῶν γραφῶν, ἀποστολικῶν λόγων καὶ λαβὼν ταῦτα τὰ σπέρματα, σπεῖρον * τῷ ψυχῷ ἀφ' ἧς μνήμης καὶ ἧς μελέτης, αὐξήσεται ταῦ-

* Cod. Vat. ἐπεὶ ὅπου

* Cod. Vat. κατηχήσει

τα* δύξη μὴ αἰασχύνειν, τὸ ἀληθὲς ἢ οὐκ αὐ- A haud ea ſupprimis poſt memoriam eorum,
τὰ αἰασχύνεις μὴ τὴν μνήμην αὐτῶν, ἀλλ' ὁ ſed Deus auxit. Et ſi quis potuerit intelligere Scripturas, hic fecit novale; & cùm fecerit novale, ſeminavit non in ſpinis. Hæc
θεὸς * ηὔξησε· καὶ εἴ τις γε δεδύνηται καταγνῶ- ſemina diſpenſantur à Deo, ne derepentè
σαι τὰς γραφὰς, ὅτις πεποίηκε νεόμα. καὶ ποι- fiant ſpicæ, ſed, ſicut in Evangelio ſecun- Marc. 4, 28
ήσας νεόμα, ἔσπειρεν οὐκ ἐν ἀκαίροις· τοῦτο dùm Marcum legitur, primùm herba, deinde ſpica, deinde paratum fit ad meſſem: quando iam paratum fuerit ad meſſem, venient hi qui ad meſſem emiſſi ſunt, ad quos
τὸ σπέρματα οἰκονομεῖται ὑπὸ τοῦ θεοῦ, οὐκ ſermo ait: *Levate oculos veſtros, & videte* Ioan. 4, 35.
ἀφρόδιτον γινέσθαι χάος, * ἀλλ', ὡς ἐν τῇ κτ *regiones, quia albæ ſunt iam ad meſſem.* Olim
μάρκου εὐαγελίῳ, πρῶτον χόρτος, εἶτα στά- itaque nobis ait: *Novate vobis novalia, &*
χυς, εἶτα τέτιμον γὰρ πρὸς θερισμόν. ὅταν B *nolite ſevere ſuper ſpinas.* Si autem priuſquam purgaveris animam tuam, habens
γένηται τέτιμον πρὸς θερισμὸν, ἐλεύσονται οἱ ſpinas proceſſeris ad eum qui docere vel poſſit, vel putetur, vel promittat, & petas
ὅτι τὰ θερισμὸν ἐξαποστελλόμενοι, * πρὸς ὃς diſciplinas ac ſemina ſpiritalia, prævaricaris dictum mandatum: *Nolite ſevere ſuper*
ὁ λόγος φησὶν. ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν, *ſpinas;* & deinde hoc dicitur: *Circumcidimini*
καὶ θεάσατε τὰς χώρας, ὅτι λευκαί εἰσι πρὸς θε- *Deo veſtro, & circumcidite præputium cordis*
ερισμόν· ἤδη· φησὶν ὃν ἡμῖν· νεώσατε ἑαυτοῖς *veſtri,* vbi neceſſario additur iſtud, *Deo ve-*
νεώματα, καὶ μὴ σπείρετε ἐπ' ἀκαίροις· ἐὰν *ſtro.* Hoc autem intelliges ab exemplo ſenſibili. Circumciduntur, ſecundùm id quod
γὰρ * καθάρῃς σου τὴν ψυχὴν ἔχων ἀκάνθας ſenſibile eſt inquam, non ſolùm hi qui ex
πρεῖς * τῷ διδάσκειν ἢ δυναμένῳ, ἢ νομι- circumciſione ſunt ſecundùm legem Moy- C
ζομένῳ, ἢ ἐπαγγελομένῳ, καὶ * αἰτῇς μαθή- ſis, verùm etiam alij multi Ægyptiorum.
ματα καὶ σπέρματα πνευματικὰ, φθονοῦ- Idolis ſacerdotes circumciduntur; ſed iſta
νεις τὴν λέγουσαν ἐντολήν· μὴ σπείρετε ἐπ' circumciſio idolis circumciſio eſt, & non eſt
ἀκάνθας, καὶ ἐξῆς τοῦτο λέγεται· περιτμήθητε circumciſio quæ fit Deo: at illa Iudæorum
τῷ * θεῷ ὑμῶν, καὶ περιτέμεσθε τὴν ἀκροβυ- fortaſſis omnino tunc fiebat Deo. Cùm igi-
στίαν τῆς καρδίας * ὑμῶν. ὅπου ἀναγκαίως προ- tur dicat hic ſermo: *Circumcidimini Deo ve-*
σκειται ὁ, τῷ θεῷ ὑμῶν· νοήσεις ἢ ἀπὸ *ſtro,* intellecto textu, tranſi etiam ad ſenſum moralem, vt reperias, quomodo eorum qui tropologicè circumciduntur (vt
τοῦ ὑποδείγματος τοῦ αἰῶνος· περιτέμνονται, ita dicam, fortaſſis quidam eorum nos ſu-
καὶ ὁ αὐτὸν λέγω, ὃ μόνον οἱ ἐκ περιτομῆς mus circumciſio:) hi quidem circumci-
καὶ τὸ μυστήριον μὲν, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῆς duntur Deo, illi verò circumciduntur qui-
ἀγυπτίων· εἰδώλοις οἱ ἱερεῖς περιτέμνονται. dem, ſed non Deo. Sunt porrò & alij ſer-
ἀλλ' ἐκείνη ἡ περιτομὴ εἰδώλοις περιτομή D mones præter ſermonem veritatis, præter
ἐστι, καὶ οὐκ ἔστι τῷ θεῷ γνησία περιτομή. ὁ ſermonem Eccleſiæ, circumcidunt mores, &
ἰουδαίων τὰ πάντων ὅτε τῷ θεῷ ἐλήνετο ἐὰν cor, vt ſic dicam, ad modeſtiam compo-
ἂν λέγῃ ὁ λόγος· περιτμήθητε τῷ θεῶν ὑμῶν, nunt philoſophantes, ad modeſtiam hor-
νοήσας ὃ ῥητὸν, μεταλάβῃ δὲ ὅτι τὴν ὑποκρι- tantur hæretici, & fit ipſis circumciſio; at
σίαν, ἵνα ὄψῃς πῶς τῶν περιτεμνομένων πο- circumciſio quidem, ſed non Deo: ſiquidem
πολεμικῶς. ὡς ἂν * εἴπειν, πάντα πνὶς αὐτὸν iſta circumciſio fit ab illis ſermone menda-
ἡμεῖς ἐσμὲν ἡ περιτομή. οἱ μὲν περιτέμνονται ci. Quando autem ſecundùm Eccleſiaſticã
τῷ θεῷ, οἱ δὲ περιτέμνονται μὲν, ὃ τῷ θεῷ δέ. regulam juxta propoſitum ſanæ doctrinæ
Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλοι λόγοι παρὰ τὸν λόγον τὸν τῆς particeps exiſtis, non ſolùm circumcideris,
ἐκκλησίας, περιτέμνον) τὰ ἤθη, καὶ τὴν καρ- verùm etiam circumcideris Deo. Itaque
δίαν, ὥσπερ εἰπεῖν, σωφρονίζουσιν οἱ φιλοσοφοῦν- *circumcidimini Deo veſtro, & circumcidite* E Ier. 4, 4.
τες, σωφρονίζουσιν οἱ ἀπὸ τῆς αἱρέσεων, καὶ γὰρ *præputium cordis veſtri.* Quis iſta non præterit tamquam clara? Itaque eſt quoddam
αὐτοῖς περιτομή. ἀλλὰ περιτομὴ μὲν, ὃ τῇ præputium cordis, & illud oportet circum-
θεῷ δέ. περιτομὴ γὰρ λόγῳ φαύλῃ πρὸς ἐκείνους cidere. Qui accurat ſermonem, iſtiuſmodi
γάρ· ὅταν δὲ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα τῆς quærens hoc loco expendet. Præputium
τῶν θεσθοσιν ὑμῖν διδασκαλίας ἧς, ὃ περι- connaſcitur, circumciſio adſcititia eſt, &
τέτμηται μόνον, ἀλλὰ καὶ περιτέτμηται τῷ
θεῷ· περιτμήθητε δὲ τῷ θεῷ ὑμῶν, καὶ περιτέ-
* Cod. Vat. μεσθε τὴν ἀκροβυστίαν τῆς καρδίας ὑμῶν· τίς ταῦτα ὁ πρέρχεται ὡς σαφῆ; * ἀκὴν ἔστι τις
ἀκροβυστία τῆς καρδίας, καὶ οὕτω δεῖ περιτέμνεσθαι· ὁ ἀκηκοὼς τὸν λόγον, τοιαῦτα ζητῶν
ἐν τῷ τόπῳ ἕξεται· ἡ ἀκροβυστία συγγινώσεται, ἡ περιτομὴ ὑπάκτητός ἐστι, καὶ ὅταν ἐκ γνώ-

quod ex generatione venit, hoc tollit circumcisio. Si igitur auferre jubet sermo præputium; quid tamdem auferendum, vt quis cordis præputium circumcidat? si quis consideraverit illud: *Eramus naturâ filij iræ, sicut & cæteri*: si quis consideraverit hoc corpus humilitatis in quo nati sumus: si quis consideraverit istud: *Nemo purus à sordibus, neque si vna dies fuerit vitæ eius; numerabiles autem menses ejus*; videbit quonam modo nati sumus cum impuritate & præputio cordis nostri. Vt autem simplicius aliquod exemplum proponatur, quod possit vos adducere ad præputium cordis cognoscendum, addam vt in prima ætate falsæ omnino opiniones gignantur in anima. Neque enim fieri potest, vt à sui exordio vera pura dogmata capiat homo, sed priùs excogitavit Deus verbum historiæ & Scripturæ secundùm textum, vt nutriret eum, qui secundùm carnem Abrahamo natus est, in iis primùm qui secundùm carnem sunt sermonibus ac nasceretur primus qui ex ancilla est, vt post hunc nasci posset is qui ex libera, & per promissionem existit. Si hoc intellectum fuerit ad quid assumptum sit, potest intelligi præputium cordis ante circumcisionem prognatum. Oportet igitur nos assumere sermonem qui expurget dogmata, & auferat omnia quæ secundùm falsam opinionem nobis innata sunt. Hoc igitur est deponere præputium cordis nostri. Si enim cor in nobis obtinet principatum, ibi sunt intellectiones è quibus pravæ exeunt cogitationes. Is qui aufert pravas cogitationes, præputium cordis aufert. Qui deponit falsam opinionem, circumcidit præputium cordis sui, & fit vir Iuda, & habitator Ierusalem, purè circumcisus. Si quis verò non deposuerit præputium cordis sui, videamus quid ipsi hic sermo comminetur.

Ephes. 2, 3.

Ierem. 4, 4. *Ne quando*, inquit, *egrediatur vt ignis indignatio mea, & succendetur, & non erit qui extinguat.* Egreditur itaque, sicut ignis, indignatio Domini super eos qui non sunt circumcisi Deo, super eos qui non deposuerunt præputium cordis sui, & non est qui extinguat à facie nequitiæ adinuentionũ ipsorũ. Ignis iste materiã habet nequitiã adinventionũ ipsorũ. Vbi non est nequitia adinventionũ, non habet ignis quod depascatur. Porrò materiam istius ignis esse nequitiam adinventionum, audi Prophetam dicentem, *Et non erit qui extinguat à facie nequitiæ adinventionum vestrarum: annuntiate in Iuda, & in Ierusalem audiatur*: dicite,

Ierem. 4, 4, 5.

Ἀσως ἐλήλυθε, τοῦτο περιαιρεῖ ἡ περιτομή· εἰ
πέριτομὴ περιαιρεῖσθαι κελεύει ὁ λόγος τὴν ἀκρο-
βυστίαν. * τί δήποτε περιαιρεθῆναι δεῖ, ἵνα τις * Cod. Par. τῶν καρδίων
περιτέμηται τὴν ἀκροβυστίαν τῆς καρδίας; ἐὰν τις * νοήσῃ. ἤμεθα τέκνα φύσει ὀργῆς, ὡς * Cod. Par. τὸ συνεργεῖν, τὸ καρδίας, ὁ λόγος
καὶ οἱ λοιποί. ἐὰν τὸν νοήσῃ τὸ σῶμα τῆς ταπεινώ-
σεως ἐν ᾧ γεγόνη μεθα. ἐὰν τις νοήσῃ τὸ· Θεοῦ εἰς
καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου, Θεοῦ εἰ μία ἡμέρα εἴη ἡ ὅτι τε-
ζωὴ αὐτοῦ· ἀριθμητοὶ οἱ μῆνες αὐτοῦ. ὅ φε) τίνα * Cod. Par. τοῦτο
ζόπον γεγόνη μεθα μὴ ἀκαθαρσίας καὶ ἀκροβυ- * Cod. Par. πάντες οἱ
στίας ἡ καρδίας ἡμῶν· ἵνα οὖ κῦ ὁ ὁ πλείστερον
παρέδειγμα λεχθῇ, δι' ὧν μᾶλλον περσαγαγεῖν
* ὑμᾶς τῶν ἰδίων τὴν ἀκροβυστίαν τῆς καρδίας, * Cod. Par. ὑμᾶς
ἐδιδάσκομεν ὅτι κῦ ἡ πρώτη ἡλικία ψευ-
δοδοξίαν πάντες γινόμεθα ἐν τῇ ψυχῇ· ὃ γὰρ οὖ
τέ ὅστιν ἀρχὴν δεῖν ἀληθῆ δόγματα * καθαρὰ * Cod. Par. καὶ ἀγαθὰ
λαβεῖν τὸν ἄνθρωπον, περσενόησεν ὁ θεὸς λαλῆ-
* λόγον ἱστορίας καὶ γραφῆς τῆς κῦ ὃ ῥητὸν, ἵνα * Cod. Par. λέγω
θρέψῃ, τὰ κῦ σάρκα γεγονυῖαν τῷ Ἀβραὰμ,
ἐν τοῖς κῦ σάρκα πρώτοις λόγοις, καὶ γένηται
πρῶτος ὁ ἐκ τῆ παιδίσκης, εἰς ὃ δυνηθῆναι μὴ
τῶν γενηθῆναι τὰ τῆς ἐλευθέρας. καὶ τὰ ἀφ'
ἧς ἐπαγγελίας· εἰ νενοήκαμεν τοῦτο ἀφ' οὗ τί περι-
λήψῃ, δυνάμεθα νοεῖσθαι ἡ ἀκροβυστία τῆς
καρδίας περσγινομένη τῆς περιτομῆς· χρεία ἐν
ὑμῖν τὸν λόγον περσλαβεῖν τὰ καθαίροντα τὰ
δόγματα, καὶ περιαιρουῦσα πάντα τὰ γενό-
μενα κῦ ψευδοδοξίαν ἐν ἡμῖν· τοῦτο ἔν ὅστι ὃ
ἀπωθεῖσθαι τὴν ἀκροβυστίαν τῆς καρδίας ἡμῶν.
* εἰ γὰρ καρδία ὅστιν ἔχουσα καθ' ἡμᾶς ὃ ἡγεμο- * Cod. Par. ἡμῶν
νικὸν, ἔνθα ὅστι τὰ νοήματα ὅσον οἱ διαλογισ-
μοὶ ἐξέρχονται οἱ πονηροὶ, ὁ περιαιρούμενος τὴν
διαλογισμὸς τὰς πονηρὰς, τὴν ἀκροβυστίαν
τῆ καρδίας περιαιρεῖται, ὁ ἀποτιθέμενος τὴν
ψευδοδοξίαν, περιτέμνεται τὴν ἀκροβυστίαν
τῆς καρδίας αὐτοῦ, καὶ γῆν αὐτῆ ἰδοὺ, καὶ κα-
τοικῶν Ἰερουσαλὴμ, καθαρῶς περιτεμνόμενος·
ἐὰν δέ τις μὴ ἀποβάληται τὴν ἀκροβυστίαν τῆ καρ-
δίας αὐτοῦ, ἴδιόν τί ἀπειλεῖ αὐτῷ ὁ λόγος·
μή πως ἐξέλθῃ, φησὶν, ὡς πῦρ ὁ θυμός μου, καὶ
ἐκκαυθήσεται, καὶ ὁ σβέσων· ἐξέρχε-
ται ἵν ὡς πῦρ ὁ θυμὸς τοῦ κυρίου ὅτι τοὺς μὴ
περιτμηθέντας τῷ θεῷ, ὅτι τοὺς μὴ ἀποθε-
μένους τὴν ἀκροβυστίαν τῆς καρδίας αὐτῶν, καὶ
οὐκ * ἔστι ὁ σβέσων ἀπὸ προσώπου πονηρίας * Cod. Par. ἔστιν
ἐπιτηδευμάτων αὐτῶν· ὃ πῦρ ἐκεῖνο ὅλην
ἡ γῆ τὴν πονηρίαν τῆ ἐπιτηδευμάτων * αὐτῶν· ὅπου οὐκ ἔστι πονηρία ἐπιτηδευμάτων, οὐκ ἔχει * Cod. Par. αὐτῶν, ὅτου
ὃ πῦρ ὅπου νεμηθῇ· ὅπου γὰρ ἡ ὕλη ἐκείνη τῆ πυρὸς ἡ πονηρία ὅστι τῆ ἐπιτηδευμάτων, ἄναυσε τῆ ἀκάι-
προφήτου λέγοντος· καὶ οὐκ ἔστι ὁ σβέσων ἀπὸ προσώπου πονηρίας ἐπιτηδευμάτων * ὑμῶν· * Cod. Par. ἡμῶν
ἀναζείλατε ἐν τῷ ἰδοὺ, καὶ ἐν Ἰερουσαλὴμ ἀκουσθήτω. εἴπατε, ἀναζείλατε, σημαίατε

σάλπιγξ ὀπὶ τῆς γῆς, καὶ κεκράξατε μέγα· A *annuntiate, significate tubâ super terram, & clamate fortiter.* Hæc, inquit, quæ annuntiata sunt dicite in Iuda, iis qui de tribu Iuda sunt Christi. Manifestum enim est Servatorem nostrum ex tribu Iuda exortum esse. *Significate tubâ super terram.* Sermo sublimis excitans auditorem, præparans ipsum ad bellum contra passiones, ad bellum contra instinctus virtutum adversariarum; præparans ipsum ad festa cælestia: (ad vtraque enim hæc dicuntur:) accipitur pro tuba in Numeris. Istiusmodi sermo tuba est, qualem mihi, & si cui alteri, præcipit hic sermo: datur autem volenti & quærenti sensum Scripturarum. Iubet fieri tubas argenteas ductiles. Sic ait hic sermo, *Significate tubâ super terram, & clamate fortiter; dicite, Congregamini; & ingrediamur in civitates muratas.* In ciuitatem muris carentem non vult nos intrare sermo Dei, sed in muratam. Ecclesia viventis Dei murata est veritate verbi. Hic enim murus est in Psalmo 17. quia etiam murus est Deus. *Assumentes fugite in Sion.* Quotquot estis extra Sionem, *assumentes fugite in Sion, festinate, nolite stare.* Qui proficitis, festinate in speculam; *quia mala ego adduco ab Aquilone, & contritionem magnam* malorum ingruentium ab Aquilone. Aquilo est adversarij, vti sæpè dictum est. Si quis repertus fuerit minimè festinans, neque ingrediens in civitates muratas, cùm non sit in Ecclesia Dei, sed foris stet, ipse ab hostibus comprehensus è medio tolletur. Quis sit hostis videamus ex sequentibus quomodo describatur; *Ascendit leo de cubili suo, exterminans Gentes levavit se.* Hic est hostis quem oportet nos fugere. Leo nos persequitur: quis iste? Petrus nos docet dicens, *Adversarius noster diabolus tamquam leo rugiens circuit quærens quem devoret; cui resistite fortes in fide.* &, juxta nonum Psalmum, *insidiatur in abscondito, insidiatur vt leo in spelunca suâ.* Et insidiatur hic leo non interdiu, sed quando nox fit. Nam, iuxta Psalmum 103. *posuisti tenebras, & facta est nox: in illâ pertransibunt omnes bestiæ silvæ: catuli leonum rugientes vt rapiant, & quærant à Deo escam sibi.* Ascendit igitur leo de spelunca suâ: vbi? quando? deorsum cecidit, in infima terræ descendit. *Ascendit leo de cubili suo.* Homo sublimior Diabolo: præstantior enim illo es, quicumque tandem sis: ille per malitiam deorsum est. Ascendit igitur vt leo de cubili suo exterminate Gentes: extulit se ascendens de cubili suo, loco proprio supplicij sui. *Exterminans Gentes levavit se.*

Ieremi. 4, 5.

Ieremi. 4, 6.

Ieremi. 4, 7.

1. Pet. 5, 8

Psalm. 9, 30.

Psalm. 103, 20.

Ieremi. 4, 7.

Ταῦτα, φησὶ· τὰ * ἀπαγγελλόμενα εἴπατε ἐν τῷ Ἰούδᾳ, τοῖς ἀπὸ τῆς φυλῆς τοῦ Ἰούδα τοῦ χριστοῦ· φανερὸν γὰρ ὅτι ἐξ Ἰούδα ἀνατέταλκεν ὁ σωτὴρ * ἡμῶν· σημάνατε σάλπιγξι ὅτι τῆς γῆς· ὁ λόγος ὁ ὑψηλὸς ὁ διεγείρων τὸν ἀκροατὴν, ὁ παρασκευάζων ἀνδρα εἰς τὸν πόλεμον τοῦ κατὰ παθῶν, εἰς τὸν πόλεμον τοῦ κατὰ ἐνεργειῶν τῆς * ἀντικειμένων δυνάμεων. ὁ παρασκευάζων ἄνδρα εἰς τὰς ἑορτὰς τὰς ἁγίους. εἰς ἀμφότερα γὰρ τὰ τοιαῦτα λέγεται. * παρακαμβάνεται B σάλπιγξ ἐν ταῖς ἀριθμοῖς· ὁ τοιοῦτος λόγος σάλπιγξ ἐστὶν, οὗ ἐμοὶ κελεύει ὁ λόγος, καὶ εἴ τινι ἄλλῳ. δίδονται γὰρ τῷ βουλομένῳ καὶ ζητήσαντι τὰ τῶν γραφῶν· κελεύει ποιῆσαι σάλπιγγας ἀργυρᾶς ἐλαπάς· ὅταν φανῇ ὁ λόγος· σημάνατε σάλπιγξι ὅτι τῆς γῆς, καὶ κεκράξατε μέγα. εἴπατε, σωθέχθητε. καὶ εἰσέλθωμεν εἰς τὰς πόλεις τὰς τειχήρεις· εἰς ἀπείρατον πόλιν οὐ βούλεται ἡμᾶς εἰσελθεῖν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, ἀλλ' εἰς τετειχισμένην· οὐ ἐκκλησία τοῦ ζῶντος θεοῦ τετειχισμένη ἐστὶ τῆς ἀληθείας τοῦ λόγου· ὅτος γὰρ * ὅτι ὁ πῦρος ἐν τῷ ιζ ψαλμῷ. ὅτι καὶ τεῖχός ἐστιν ὁ θεός· ἀναλαβόντες φύγετε εἰς σιών· ὅσοι ἐκτὸς ἔξω τοῦ σιών, ἀναλαβόντες φύγατε εἰς σιών. ἀπελύσατε, μὴ σῴτε· οἱ ἐν τῇ φρουρᾷ, σωθῆσαι τὸ δὲ σκηνωτήριον. ὅτι κἀκεῖ ἐγὼ ἐπάγω ἀπὸ βορρᾶ, καὶ συντρίβω μεγάλῃ τῇ ἐπαγωγῇ ἀνακῶ ἀπὸ βορρᾶ, βορρᾶ τῷ ἀντικειμένῳ, ὡς πολλάκις λέλεκται· ὃς ἐὰν βούλῃ μὴ σωθῆσαι, μηδὲ εἰσελθὼν εἰς τὰς πόλεις τὰς τειχήρεις, μὴ ὁμόλογος ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ἔξω ἑστηκώς, ἀΐδιος ἔσται τῇ τῶν πολεμίων καταφθορᾷ αἱρεθήσεται· * τίς ἐστιν ὁ πολέμιος ἴδωμεν ἐκ τῆς ἁγίας τίνα τρόπον λέγεται· ἀνέβη λέων ἐκ τῆς μάνδρας αὐτοῦ, ἐξολεθρεύων ἔθνη ἐξῆρεν. ὅτος ἐστὶν ὁ πολέμιος ὃν δεῖ ἡμᾶς φυγεῖν. λέων ἡμᾶς καταδιώκει. τίς ὅτος; πρὸς ἡμᾶς διδάσκει λέγων. ὁ ἀντίδικος * ὑμῶν διάβολος ὡς λέων ὠρυόμενος * καὶ ζητῶν τινα καταπιεῖν. ᾧ ἀνθίστατε στερεοὶ * ἐν τῇ πίστει. καὶ, κύριε ὁ θεὸς ψαλμῶν, ἐνεδρεύει ἐν ἀποκρύφῳ, ἐνεδρεύει ὡς λέων ἐν τῇ μάνδρᾳ αὐτοῦ· καὶ ἐνεδρεύει ὅτος ὁ λέων ἐκ * ἡμέρας, ἀλλ' ἐὰν γένηται νύξ· κύριε ὁ θεὸς ὁ ἐν τῷ ψαλμῷ, ἔθηκας σκότος, καὶ ἐγένετο νύξ· ἐν αὐτῇ διελεύσονται πάντα τὰ θηρία τοῦ δρυμοῦ, σκύμνοι ὠρυομένοι * ἁρπάσαι, καὶ ζητῆσαι παρὰ τοῦ θεοῦ βρῶσιν αὐτοῖς· ἀνέβη ὁ λέων ἐκ τῆς μάνδρας αὐτοῦ. πῶ; πότε; καὶ ποῦ ἐστὶ ποιῶν, εἰς τὸ καταπατῆσαι τὴν γῆς κατελήλυθεν· ἀνέβη λέων ἐκ τῆς μάνδρας αὐτοῦ· * ἀνέβη ὁ ἄγριος ἀναστήσας τὰ ἔθνη, κρείττων γὰρ οὐ αὐτοῦ, ἐπεὶ οὐδὲ ἐὰν ἦς· ἐκείνου ἀφ' ἑαυτοῦ κα-

se: exivit de loco suo, vt ponat terram tuam in solitudinem. Vult inuadere terram tuam, de qua breviter dicebamus: vnumquemque nostrum vult depascere. Venit itaque vt ponat terram tuam in solitudinem, vt conculcet semiria leo, vt faciat terram tuam solitudinem: *Et ciuitates tuæ destruentur, eò quòd non habitentur: super hîs: accingite vos ciliciis.* Cùm igitur ascenderit leo, & minetur tibi leo, & velit abolere terram tuam, accingere cilicio, plora & dole, per preces Deũ invoca, vt leonem hunc exterminet à te, & non incidas in os eius. Quemadmodũ enim cùm extrahit pastor de ore leonis duo crura, vel ansam auriculæ, ita hic leo quærit auribus te arripere, vt per gulositatem tuã sermones falsos tibi obiiciens avertat te à veritate; vult rapere à veritate pedes tuos ac devorare. Verùm tu accinge te cilicio, & plange, & plora, & vlula videris hostem imminentem, vt avertatur furor Domini à te, & averso furore, in securitate constitutus, leone non ampliùs te invadente, quòd in civitatem muratam ingressus sis, glorificare possis liberantem te Deum in Christo Iesu; cui est honor & imperium in sæcula sæculorum. Amen.

Ierem. 4, 7, 8.

A κλαι κἀπὸ ὄρους ἐστίν· αἰέλων ἐν λέων ἐκ τ μάνδρας αὐτ ἐξολοθρεύειν ἔθνη. ἐξῆρεν ἀναβὰς ἐκ τ μάνδρας αὐτ, τοπεῖν τ οἰκείαν τῇ κολάσῃ * ἑαυτ. ἐξολοθρεύων ἔθνη ἐξῆρεν. ἐξῆλθεν ἐκ τ τόπου αὐτ, θεῖναι πὼ γλῶ σε εἰς ἐρήμωσιν· βάλεται εἰσελθεῖν σε εἰς πὼ γλῶ, περὶ ἧς * βουλόμεθα ἐλέγομεν. ἕκαστον ἡμῶν βάλεται * μεμνῆσθαι· ἔρχεται ἐν τ θεῖναι πὼ γλῶ σου * ἐρήμωσιν, ἵνα καταπατήσῃ τὰ σπέρματα ὁ λέων, ἵνα ποιήσῃ ἔρημον σε πὼ γλῶ· καὶ πόλεις σου καθαιρεθήσονται, ἀπὸ τ μὴ κατοικεῖσθαι αὐτάς. διὰ τοῦτο περιζώσασθε σάκκους· ἐπὶ ἓν ἀνίκα λέων, καὶ ἀπειλεῖ * σοι λέων, ἢ βόα· λεται σου ἀφανίσαι πὼ γλῶ περιζώσασθε σάκκους, κλαῦσε καὶ πένθησ, ἀπὸ γὰρ θυμῶν ἀφεστάλκει τ θεὸν, ἵνα πᾶσιν τ λέοντα ἐξολοθρεύσῃ ἀπὸ σ, καὶ μὴ ἐμπίπτῃς αὐτ εἰς βόθρους· ὃν τόπον γὰρ ὅταν ἐκπτώσῃ ὁ ποιμὴν ἐκ τόπου λέοντες δύο σκέλη, ἢ λοβὸν ὠτίου. ὅταν ὁ λέων ζητεῖ ἀπ αὐτ τι λαβεῖν, ἵνα ἀπ τῆς * λιτείας σε λόγως ψευδεῖς σοι ἀπάγαλών ἐκτήσῃ σε ἀπὸ τῆς ἀληθείας. βλέπεται σε ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἀρπάσαν τὰς πόδας, καὶ καταφαγεῖν· ἀλλὰ σὺ περίζωσαι σάκκους, καὶ κόπτου, καὶ κλαῦσε, καὶ * ἀλάλαξε βλέπων τ πολέμιον * τ ἐπιχειρόντα, ἵνα ἀποστραφῇ θυμὸς ὀργῆς κυρίου ἀπὸ σε, καὶ ἀποστραφέντος τ θυμόν. δυνηθῇς ἐν ἀμεριμνίᾳ ἡμέρας, μηκέτι τῶ λέοντος καταφερομένου σοι, τοῦ σε εἰσπλευσθέντος εἰς πὼ τειχήρη πόλιν, δοξάζῃ τ ῥυόμενόν σε θεὸν ἐν χριστῶ Ἰησοῦ, ᾧ ἐστὶν ἡ δόξα καὶ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν·

Cod. Vat. τοῦ θεοῦ. Cod. Vat. κυρίου. Cod. Vat. ἐξέρχεται. Cod. Vat. ἐξέρχονται. Cod. Vat. λυχνίας. Cod. Vat. ἀλάλαξον. Cod. Vat. λυρῶ.

HOMILIA VI.

in istud:

Domine oculi tui ad fidem;
& cætera.

Ierem. 5, 3.

ΟΜΙΛΙΑ ϛ'.

Εἰς τό·

Κύριε οἱ ὀφθαλμοί σε εἰς πίστιν·
καὶ τὰ ἑξῆς·

Interprete BALTHAZARE CORDERIO.

Domine, inquit, *oculi tui ad fidem.* Sicut oculi erant super iustos (nam ab iniquis avertit eos;) sic oculi erant ad fidem: ab infidelitate enim avertit illos. Quamobrem pulchrè dictum ab intelligente, quid dicat in oratione, *Domine oculi tui ad fidem.* Quoniam sermonem sapientem si audierit intelligens, laudabit illum, & ad eum adjiciet. Vide quanta possint effici ab isto: *Domine oculi tui ad fidem.* Paulus ait: *Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc: major autem horum est charitas.* Sicut oculi Domini ad fidem, oculi Domini ad spem, oculi

2. Cor. 13, 13.

Κύριε, φησὶν, οἱ ὀφθαλμοί σε εἰς πίστιν· ὡς οἱ ὀφθαλμοὶ * τῶν ὑπὲρ δικαίων· ἀπὸ γὰρ ἀδίκων ἀποτρέπει αὐτούς. ὅταν οἱ ὀφθαλμοὶ * τῶν εἰς πίστιν. ἀπὸ γὰρ ἀπιστίας ἀποτρέπει αὐτούς· διὸ καλῶς λέλεκται τοῦτο τῶ νοοῦντος τί λέγῃ ἐν τῇ εὐχῇ τό· κύριε οἱ ὀφθαλμοί σε εἰς * πίστιν· ἐπειδὴ λόγον σοφὸν ἐὰν ἀκούσῃ ὑπάρχῃμων, αἰνέσῃ αὐτὸν, καὶ ἐπ' αὐτῶν προσθήσει· ὅσα πόσα δεῖ ποιῆσαι ἀπὸ τῶ· κύριε οἱ ὀφθαλμοί σε εἰς πίστιν· φησὶν ὁ παῦλος· νυνὶ δὲ μένει τὰ τρία ταῦτα, πίστις, ἐλπὶς, ἀγάπη· μείζων δὲ τούτων ἡ ἀγάπη· ὡς ὀφθαλμοὶ κυρίου εἰς πίστιν, ὀφθαλμοὶ κυρίου εἰς ἐλπίδα,

Cod. Vat. τῶν. Cod. Vat. πίστιν. Cod. Vat. ἐστὶν. Cod. Vat. ὀφθαλμοὶ.

ὀφθαλμοὶ κυρίου εἰς ἀγάπην· ἐπεὶ δέ ἐστι πνεῦμα δυνάμεως, καὶ ἀγάπης, καὶ σωφρονισμοῦ. ὡς ὀφθαλμοὶ κυρίου εἰς ἀγάπην, οὕτως ὀφθαλμοὶ κυρίου εἰς δύναμιν, οὕτως οἱ ὀφθαλμοὶ κυρίου εἰς σωφρονισμόν, ὀφθαλμοὶ κυρίου ἐπὶ δικαιοσύνην, οὕτως ἐπὶ πάσας ἀρετὰς ὀφθαλμοὶ κυρίου· εἰ οὖν βούλει καὶ σὺ τὰς ἀκτίνας τῶν νοητῶν ὀφθαλμῶν τοῦ θεοῦ φθάνειν ἐπί σε, ἀνάλαβε τὰς ὀρετάς. καὶ ἔσται ὡς τό. κύριε οἱ ὀφθαλμοί * σου εἰς ἕκαστον ὧν ἐὰν κτήσῃ ἀγαθῶν· καὶ ἐὰν τηλικοῦτος ᾖς, ὡς τοὺς ὀφθαλμοὺς κυρίου ἐλλάμπειν σοι, ἐρεῖς· ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου κύριε· εἶτα περὶ τῶν ἁμαρτωλῶν ἴδωμεν τὸ λεγόμενον. ἐμαστίγωσας αὐτοὺς, καὶ οὐκ ἐπόνησαν· αὗται αἱ αἰσθηταὶ μάστιγες ζῶσι προσφερόμεναι σώμασιν, εἴτε βούλονται, εἴτε μὴ βούλονται οἱ μαστιγούμενοι, πόνον ἐμποιοῦσιν αὐτοῖς. αἱ δὲ τοῦ θεοῦ μάστιγες τοιαῦταί εἰσιν, ὥς τινας μὲν τῶν μαστιγουμένων πονεῖν, τινὰς δὲ τῶν μαστιγουμένων μὴ πονεῖν· ἴδωμεν εἰ δυνάμεθα διηγήσασθαι, τί ἐστι τὸ πονεῖν ἀπὸ μαστίγων θεοῦ, καὶ τί τὸ μὴ πονεῖν, καὶ ὅτι κακοδαίμονες οἱ μὴ πονοῦντες ἀπὸ μαστίγων θεοῦ· μακάριοι δὲ οἱ πονοῦντες ἀπὸ μαστίγων θεοῦ· φησὶ γὰρ ἡ σοφία· τίς δώσει ἐπὶ τοῦ διανοήματός μου, μάστιγας, καὶ ἐπὶ τῶν χειλέων μου σφραγίδα * πανοῦργον, ἵνα ἐπὶ τοῖς ἀγνοήμασί μου μὴ φείσωνται, καὶ αἱ ἁμαρτίαι μου μὴ ἀπολέσωσί με; πρόχες τῷ· τίς δώσει ἐπὶ τοῦ διανοήματός μου μάστιγας; οὐκοῦν εἰσι μάστιγες τὸ διανοήμα μαστιγοῦσαι· αἱ μάστιγες τοῦ θεοῦ τὸ διανοήμα μαστιγοῦσι· λόγος γὰρ καταπτήμενος τῆς ψυχῆς, καὶ εἰς σύνεσιν αὐτὴν ἄγων τῶν ἡμαρτημένων, μαστιγοῖ. μαστιγοῖ δὲ τὸν μὲν μακάριον πονοῦντα ἐπὶ ταῖς μάστιξι. καθικνεῖται γὰρ * αὐτῷ τὰ λεγόμενα, καὶ οὐκ ἐξευτελίζει τὸν ἐλέγχοντα ἀπ' αὐτοῦ· ἐπὰν δέ τις εὑρεθῇ, ἵν' οὕτως εἴπω, ἀναίσθητος, λεχθήσεται περὶ αὐτοῦ· ἐμαστίγωσας αὐτοὺς, καὶ οὐκ ἐπόνησαν τοῦ αὐτοῦ λόγου λεγομένου ἐλεγκτικῶς. φέρε εἰπεῖν ἐπὶ * τῷ μὴ καθίκεσθαι διανοίας, τοῦ τὴν συνείδησιν μεμολυσμένου ἐπί τινι ἁμαρτίᾳ, τὸ λεγόμενον; ἐὰν ὁ μέν τις τῶν ἀκουόντων * μὴ ἀλγήσῃ, ὥστε λεχθῆναι περὶ αὐτοῦ· ἑώρακας ὡς κατενύγη ὁ δεῖνα. ὁ δέ τις τῶν ἀκουόντων μὴ ἀλγήσῃ, ἀλλὰ ἀναισθητεῖ τῶν ἐλεγχόντων; δῆλον ὅτι λεχθήσεται περὶ τοῦ μηδ' αἰσθανομένου. ἐμαστίγωσας αὐτοὺς, καὶ οὐκ * ἐπόνησαν· ἴδωμεν δὲ, εἰ ἔχομεν καὶ * ἑτέραν αἰάπτυξιν· γίνονταί τινες ἐν τοῖς σώμασι μερῶν τινων νεκρότητες καὶ ξηρότητες. καὶ πολλάκις τοιαῦτα πάσχει τὰ νενεκρωμένα μέλη παρὰ τὰ ζῶντα. ὥστε προσαγομένων μὲν τῶν πένων ποιῆσαι δυναμένων τῷ ζῶντι μέ-

A Domini ad charitatem. Cæterùm cùm sit spiritus fortitudinis, & dilectionis, & temperantiæ; sicut oculi Domini ad dilectionem, sic oculi Domini ad fortitudinem; sicut oculi Domini ad temperantiam, oculi Domini ad iustitiam, sic ad omnes virtutes sunt oculi Domini. Si igitur volueris & tu radios spiritalium oculorum Dei ad te pertingere, assume virtutes; & erunt juxta illud, Domine oculi tui ad vnumquodque eorum si possederis bonorum. Et si istiusmodi sis, vt oculi Domini illuceant tibi, dices, *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* Deinde de peccatoribus videamus quod dictum est, *Flagellasti eos, & non doluerunt.* Sensibilia hæc flagella viuis corporibus adhibita, sive velint, sive nolint flagellati, dolorem ipsis infligunt: at Dei flagella sunt istiusmodi, vt aliquos quidem flagellatorum dolore afficiant, quosdam verò flagellatos minimè affligant. Videamus si exponere valeamus, quid sit illud dolere à flagellis Dei, & quid non dolere, & quòd infelices non doleant à flagellis Dei. Beati autem qui dolent à flagellis Dei. Ait enim Sapientia, *Quis dabit super cogitatu meo flagella, & super labia mea signaculum astutum, vt in ignorationibus meis non parcant, & peccata mea non perdant me?* Attende illud, *Quis dabit super cogitatu meo flagella?* Ergo sunt flagella quæ cogitationem flagellent. Flagella Dei cogitatum flagellant. Sermo enim animum pungit, & in conscientiam ipsam adducit peccatorum, flagellat; flagellat autem beatum dolentem ex flagellis: dicta enim ipsum feriunt, & increpantem minimè contemnit aut à se repellit. Quando autem quis repertus fuerit, vt sic dicam, insensibilis, dicetur de ipso: *Flagellasti eos, & non doluerunt*; eodem sermone increpatoriè allato; verbi gratiâ de eo qui mente non compungitur, quòd conscientiam peccato aliquo habeat commaculatam, hoc dictum, si quispiam auditorum non doleat; ita vt de ipso dici possit: Vidisti vt compunctus sit hic, vel ille; iste autem quidam auditorum minimè doleat, sed non sentiat increpationes? manifestum est de illo, qui nullum doloris sensum admittat, dici posse: *Flagellasti eos, & non doluerunt.* Videamus porrò, vtrùm habeamus etiam aliam expositionem. Accidunt in corporibus nonnullæ quarumdam partium mortificationes ac siccitates: & sæpenumerò istiusmodi membra mortificata præ vivis multa patiuntur; ita vt applicitis quidem crucia-

Psal. 4, 7.

Ierem. 5, 3.

Eccl. 25, 2.

tuum instrumentis vivo membro dolorem A illle cui admoventur percipiat, ijsdem verò dolorificis insensibili membro admotis minimè sentiat; quandoquidem in illo insit mortificatio. Ista si in corpore perspicias, ad animam transfer; & considera quamdam quoque animam esse suis quasi membris mortificatam, ita vt flagellorum sensum non percipiat, quantumvis molesta quædam inferantur. Dissecabitur anima illa, sed ad sensum non reducetur; alia verò ad sensum revocabitur, & quodammodò fortassis plus tristatur de eo quòd non sentiat. B Siquidem vt sentiat, qui non sentit dolorifica sibi applicita, optat potiùs dolere si molesta inferantur, cùm hoc signum sit ipsum vivere, ægrè ferens se molestias non percipere. Quemadmodum nempe hoc fit in corporibus, ita existimo in illo: *Vellent, si forent ambusti*, istiusmodi quidpiam declarari: quasi dicas: igne applicito alicui non capienti sensum adustionis, vellent illi, facta comparatione sentientium & non sentientium in doloribus, sentire potiùs in igne, quàm non sentire. Etiam optarit vtique quispiam, istius ignis adusti comparatione ad peccatorem accommodatâ, sentire potiùs quàm non sentire. Hæc dicta C
Iarem. 5, 3. sunt propter istud: *Flagellasti eos, & non doluerunt; consummasti eos, & noluerunt recipere disciplinam.* Quando provisor vniversorum Deus pro animæ salute purgantia propinat, tunc ipsam consummavit. Intelliges autem illud: *Consummasti eos, & noluerunt recipere disciplinam*, ab exemplo ejus qui tradit scientiam, & ejus qui nolit scientiam ab eo qui tradit recipere. Omnia enim quæ sua sunt faciat præceptor, omniáque consummet ad scientiæ traditionem, ille D autem dictata minimè accipiat; dixerim vtique de istiusmodi præceptore: Consummasti istum, & noluit recipere disciplinam. Quando igitur à providentia in nos fiunt omnia, vt consummemur, & perficiamur, nos autem non recipimus ea quæ sunt providentiæ nos ad perfectionem attrahentis, Deo ab intelligente dici posset: *Domine consummasti eos, & noluerunt recipere disciplinam: firmaverunt facies suas super petram.* Cognosces hoc etiam à crassioribus peccatoribus, siquidem aliqui audientes increpatoria verba, erubescunt de peccato, & E subiguntur, & succumbunt sermoni increpatorio quo perstringuntur: alij verò sunt istiusmodi, vt robore careant, nec reverentur illa de quibus reprehenduntur, in

λει ἀλγεῖν ἐκεῖνον ᾧ προσάγεται ὁ ποιῶν πο-
νῶν, προσαχθέντων ᾧ τῷ ποιοῦντι πονεῖν τῷ μέλει τῷ ἀναισθήτῳ οὐκ ἀλγήσει ἐκεῖνος. ὅταν ἡ νεκρώσις ᾖ ἐκεῖ αὐτῷ· ταῦτα εἰ σοὶ ἐφ' ἑαυτοῦ τοῦ σώματος, μετάθες ὅτι τῷ ψυχῷ. καὶ ὅρα, ὅτι ὅτί τις καὶ ψυχὴ νενεκρωμένη τῷ μέλει, ὥστε μὴ ἀλγεῖν ἀπὸ τῶν μαστίγων, κἂν ὁτιοῦν προσφέρηταί τινα. * Διαφωνοῦσα, ἀλλ' οὐκ ἀναισθήσιαν, ἵνα δεῦνα ψυχή. ἄλλη δὲ ἀναισθήσιαν, καὶ τάχα * ὡς προελυπεῖτο μᾶλλον ὅτι τῷ μὴ ἀλγεῖν. * εἰ σοὶ ὅτι τῷ αἰσθάνεσθαι, ὁ μὲν ἀναίσθητος ἀπὸ πάντων αὐτῷ, προσφερομένων, θυμούμενος μᾶλλον πονεῖν εἰ προσάγοιτο τῷ ὅτι. πονα, ἐπεὶ σημεῖόν ἐστι τοῦτο τοῦ ζῆν αὐτόν, ἀνιζόμενος ὁ ὅτι * τὸ μὴ αἰσθάνεσθαι ὅτι τοῖς ὑπεύθυνοις· ὥσαν δὴ τοῦτο ἂν ὅτι τῷ σωμάτων, ἔστω νομίζω ἐν τῷ. * θελήσωσι, εἰ ἐθέλουσι πυρίκαυστοι, πιθανὸν τι δηλοῦσθαι. οἷ, τοῦ πυρὸς προσφερομένου τινί, ᾧ μὴ ἀλγοῦντι τοῦ καιομένου, θελήσωσιν ἐκεῖνοι * καταλαβόντες σύγκεισιν μὴ ἀλγοῦντες ἢ ἀλγοῦσι καὶ ἀλγοῦντες, μᾶλλον ἀλγεῖν ὅτι τῷ πυρὶ, ἢ μὴ ἀλγεῖν· ᾧ οὖν ἀλγεῖ ὧν τις, * προσαχθέντων καίειν τοῦ συγκεκαυμένου πυρὸς ὅτι τοὺς ἁμαρτωλοὺς, ἀλγεῖν μᾶλλον ἢ μὴ ἀλγεῖν· ταῦτα ἀφ' ὧν ἐπόησας αὐτούς, καὶ οὐκ ἐποίησαν. σωφρονίσας αὐτούς, καὶ οὐκ ἠθέλησαν δέξασθαι παιδείαν· ὅτε * καθαρτικὰ ποιεῖ ὁ προνοῶν τῶν ὅλων θεὸς ὅτι ψυχῆς σωτηρία, * τότε αὐτῷ σωφρονίσει· νοήσῃς δὲ· σωφρονίσας αὐτούς, ᾧ οὐκ ἠθέλησαν δέξασθαι παιδείαν, ἀπὸ παραδείγματος τοῦ τὸν παραδιδόντα τῷ ὑπερήμῳ, καὶ τὸν μὴ βουλόμενον παραλαβεῖν τῷ ὑπερήμῳ ἀπὸ τοῦ παραδιδόντος· πάντα γὰρ τὰ παρ' αὐτὸν ποιεῖ πρὸς ὁ διδάσκαλος, καὶ συντελείτω πάντα εἰς παράδοσιν ὑπερήμου, ἐκεῖνος ᾧ μὴ παραδεχέσθαι τὰ λεγόμενα. εἴποιμι' ἂν ἐπὶ τοῦτο τοῦ διδασκάλου. συντελέσας πρὸς, ᾧ οὐκ ἠθέλησε δέξασθαι παιδείαν· ἐπὰν δὲ τὰ ἀπὸ τῆς προνοίας γίνηται πάντα εἰς ἡμᾶς, ἵνα συντελεσθῶμεν, ᾧ τελειωθῶμεν, ἡμεῖς ᾧ μὴ παραδεχόμεθα τὰ τῆς προνοίας τῆς ὅτι τελειότητα ἡμᾶς ἑλκούσης, λεχθείη ἂν ἀπὸ τοῦ νοοῦντος τῷ θεῷ· κύριε συντέλεσας αὐτούς, καὶ οὐκ ἠθέλησαν δέξασθαι παιδείαν. ἐστερέωσαν τὰ πρόσωπα αὐτῶν ὑπὲρ πέτραν· νοήσῃς ᾧ τοῦτο ἀπὸ τῶν σωματικωτέρων τῶν ἁμαρτανόντων. οἱ μὲν ἀκούοντες λόγως ἐλεγκτικῶς, ὅτι τῇ ἁμαρτίᾳ ἐμφριάσσει, καὶ καταδύονται, καὶ ὑποπίπτουσι ἀκουομένῳ τῷ λόγῳ τῷ ἐλεγκτικῷ αὐτῶν. οἱ ᾧ ποιητοί εἰσιν, ὥστε αὐτοὺς αἰσχυνθιάσθαι ᾧ, μὴ

αἰδεσθήσας ἐφ' οἷς ἐλέγχεται, ἐφ' οἷς οὐκ ἠσχύνθη- A quibus peccaverant. De illis itaque qui non verentur dixeris: *Firmaverunt facies suas super petram.* Vbi hoc in corporeis intellexisti, transi ratione ad animam, intelligens faciem de qua dicitur: *Tunc autem facie ad* 1. Cor. 13. 12.
faciem: & vide animam duram (quale erat cor Pharaonis induratum) ita vt etiam monentibus refractaria resistat, & quasi rejiciens ea quæ dicuntur, secundùm monita minimè formetur: illi enim reperies congruere illud: *Firmaverunt facies suas super* Ierem. 5. 3.
petram, & noluerunt reverti. Et ego dixi: 4.
Fortassè inopes sunt, quia noluerunt cognoscere viam Domini, & judicium Dei; ibo ad optimates, & loquar eis. Hæc cùm intellexeris de ijs qui nolunt instrui, nec cognoscunt de flagellis Dei; causam, inquit, horum percipies, quia inops est ipsorum anima. *Et ego dixi. Fortassè inopes sunt, quia non potuerunt, quia non cognoverunt viam Domini, & judicium Dei; ibo ad optimates, & loquar eis.* Optimates animis ad laudem dicuntur; nam & apud Græcos ἀνδρὸν *solidum* seu optimum nominatur, etiam id quod magnum & præstans est animæ rationalis. Quando enim quis magna opera aggreditur, & propositiones habet laudabiles, sempérque se decentia spectat, qui ex recta ratione vitam instituat, nihil humile ac parvum cupiens, neque spectans, istiusmodi quidpiam optimum ac magnificum habet in anima. Hi itaque, quòd essent inopes, sunt primi quos hic sermo reprehendit. Non audiverunt, inquit Propheta; idcircò non audierunt, quia inopes sunt: *Ibo ad optimates, & loquar eis.* Et si beatum est verba facere ad aures audientium, felix est si quis nanciscatur optimatem, & magnum auditorem. Idcirco his ita dictis, scientes non tantum damnum esse dicentibus, quantum audientibus, cum non recipiuntur quæ annuntiantur: (quare incusat inopiam mentis & intelligentiæ ipsius:) vt verbum capiat incrementum, excitabimus in nobis generositatem & animi amplitudinem, vt sacra sanctáque verba excipere valeamus in Christo Iesu; cui honor & imperium in sæcula sæculorum. Amen.

τήκασιν· εἰπὲ οὖν καὶ τούτων οἱ οὐκ αἰδέσθησαν· ἐστερέωσαν τὰ πρόσωπα αὐτῶν ὑπὲρ πέτραν· εἰ γινώσκεις ὅτι τὸ σῶμα τύπος ἐστὶ, με-
* Cod. Vat. πάθε μοι τῷ λόγῳ ὅτι * πρὸ ψυχῆς, νοήσας τῆς ψυχῆς πρόσωπον τοῦτο δὲ λέγομεν· τότε ὁ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον· καὶ ὅσα ψυχικὰ στέρεαι, ὁποία
* Cod. Vat. ἰῶ ἡ καρδία φάρυγξ * ἐσκληρυμμένη, ὥστε αὐτὰ ὅτι * τοῖς ἀπαγγελλομένοις ἐπίτασιν αἰτήτυ-
* Cod. Vat. πον, καὶ ὥσαν ἀποβάλλουσα τὰ λεγόμενα, μὴ
* Cod. Vat. μορφωμένων τῷ τὰ ἀπαγγελλόμενα. * ἔχει γὰρ B
ἐξ ἀνάγκης ὅτι ἀρνοῦσι τὸ· ἐστερέωσαν τὰ πρόσωπα αὐτῶν ὑπὲρ πέτραν, καὶ οὐκ ἠθέλησαν ὑπο-
στρέφειν· καὶ γὰρ εἶπα· ἴσως πτωχοί εἰσιν, ὅτι οὐκ ἠθέλησαν γνῶναι ὁδὸν κυρίου, καὶ κρίσιν θεοῦ· πορεύσομαι πρὸς τοὺς ἄνδρας, καὶ λαλήσω αὐτοῖς· ταῦτα νοήσας περὶ τῶν μὴ θελόντων παιδευθῆναι, μὴ νοούντων ὅτι ταῖς μάστιξι τοῦ θεοῦ. φησὶ γινώσκω τὸ τάπεινὸν, πτωχόν ἐστιν αὐτοῦ ἡ ψυχή· καὶ γὰρ εἶπα· ἴσως πτωχοί εἰσι, διὰ τοῦτο οὐκ ἠδυνήθησαν, ὅτι οὐκ ἔγνωσαν ὁδὸν C
κυρίου, καὶ κρίσιν θεοῦ· πορεύσομαι πρὸς τοὺς ἄνδρας, καὶ λαλήσω αὐτοῖς· οἱ ἀδροὶ ταῖς ψυ-
* Cod. Vat. χαῖς ἐν ἐπαίνῳ λέγονται. καὶ παρέλκει γὰρ τὸ ἀδρὸν συνεχῶς ὀνομάζεσθαι, * καὶ τὸ μεγαλεῖον
τῆς λογικῆς ψυχῆς· ὅταν γάρ τις μεγάλοις ἐπιβάλλῃ πράγμασι, καὶ πρέπουσι ἔχῃ ἀξιο-
λόγως, καὶ σκοπεῖ ἀεὶ τὰ δίκαια, πῶς βιώσῃ καὶ τὸν ὀρθὸν λόγον, μηδὲν ταπεινὸν καὶ μικρὸν θέλων, μηδὲ ὁρῶν, ὁ τοιοῦτος τὸ ἀδρὸν καὶ τὸ μεγαλεῖον ἔχει ἐν τῇ ψυχῇ· ἐπεὶ οὖν, ἐπεὶ ἦσαν D
πτωχοὶ, οἱ πρότεροι ὡς εἶπεν ὁ λόγος· οὐκ ἤκουσαν, φησὶν ὁ προφήτης. Διὰ τοῦτο οὐκ ἤκουσαν ἐπεὶ πτωχοί εἰσι· πορεύσομαι πρὸς τοὺς ἄνδρας, καὶ λαλήσω αὐτοῖς· καὶ εἰ ὄφελε μακάριον εἶ) ὅτι τῷ λόγῳ εἰς ὦτα ἀκούοντων, μακάριόν ἐστιν ἐὰν πορεύσῃ πρὸς ἄνδρα, καὶ μεγάλα ἀκροατήν· Διὰ τοῦτο τόπον ἔστω λεγόμενον, εἰδότες ὅτι ἡ ζημία τοῖς λέγουσιν, ὅσον τοῖς ἀκούουσίν ἐστι, ὃ μὴ πρόσδεχεσθαι τὰ ἀπαγ-
* Cod. Vat. γελλόμενα. * δεῖ δὲ κατηγορεῖ πτωχείας τῆς τοῦ αὐτοῦ καὶ τῆς ἀφανοίας. πρόσκαιρον δὲ τὸ
* Cod. Vat. * τὸ λαβεῖν αὔξοντες τὸν λόγον ἐν ἡμῖν ἀδρότητα καὶ μεγαλειότητα ἐν χριστῷ ἰησοῦ, ἵνα ἀκού-
σωμεν τῶν ἱερῶν καὶ ἁγίων λόγων δεηθῶμεν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν·

HOMILIA VII.

in istud:

Ierem. 5, 18. 19. *Et erit in diebus illis, dicit Dominus Deus tuus, non percutiam vos in consummationem.* usque ad istud: *Sic servietis alienis in terra non vestra.*

ΟΜΙΛΙΑ Ζ.

Εἰς τό·

Καὶ ἔσται ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, λέγει κύριος ὁ θεός σε, οὐ μὴ ποιήσω ὑμᾶς εἰς συντέλειαν. μέχρι τοῦ· ὅτως δουλεύσετε ἀλλοτρίοις ἐν γῇ οὐχ ὑμῶν.

Interprete BALTHAZARE CORDERIO.

QVi supplicio afficiendos judicat sensim Deus, dat locum pœnitentiæ, & non simul atque peccatur puniens, infert consummationem pœnæ peccatori: quamobrem paulatim puniendo punit. Atque hujus exemplum extat in Levitico; nam in legem prævaricantium diris post priores Levit. 26. 21. pœnas adscriptum reperitur: *Et erit, si post hæc non fueritis conversi, dicit Dominus, adjiciam vobis plagas septem.* Et rursus aliud supplicium enarrat: Ibid. 23. *Et erit, si post hæc non fueritis conversi, sed ambulaveritis erga me obliqui, ambulabo & ego vobiscum furore obliquo.* Et reperies Deum supplicia parcè admetiri (vt qui velit ad conversionem adducere peccatorem) & non omnia confertim retribuere. Istiusmodi igitur qualia in textu circa populum contigerunt, etiam comminitans ipsis sermo quæ post ista passuri sint ait: *Et erit in diebus illis, dicit Dominus Deus tuus, non percutiam vos in consummationem.* Hæc maximè pertinent etiam ad futura supplicia. Cæteroquin qui potest ab his quæ in hac vita circa populum contigerunt, ad illa quoque transeat. Ego certè persuasus dixerim, sicut exemplo & vmbræ serviunt supercælestium; ita in exemplum & vmbram verorum suppliciorum, punitum esse populum illum pro peccatis suis; ita vt omne supplicium, quod circa populum illum in lege ac Prophetis descriptum est, verorum suppliciorum vmbram exhibeat. Vt igitur illis consummatio super peccatis nondum obtigit, sed in fine aliquando obtinget; ita nec fortè erit etiam post exitum super peccatores supplicium. Cæterùm consummatio super Ierusalem, quando etiam erat captivitas Nabuchodonosoris, & tunc dixerit quispiam, quia neque tum consummatio: sed neque sub Maccabæis. At consummatio populo adfuit in adventu Domini mei Iesu Christi. Quamdiu enim non dixerat ipsis

Ὁ Κείνων τῶν βραχὺ θεὸς τὰς κολάσεις μόρους, δίδωσι τόπον μετανοίας, καὶ οὐχ ἅμα τῷ ἁμαρτάνεσθαι κολάζων, φέρει τὴν συντέλειαν τῆς κολάσεως ὀπὶ τὸ ἡμαρτηκότα. Διὸ τοῦτο τῶν βραχὺ * κολάζων κολάζει· καὶ * Cod. Va. καιρῷ. * τοῦτο δὲ τὸ παράδειγμά ἐστιν ἐν τῷ λευιτικῷ. * Cod. Va. ἐν γὰρ τοῖς τῆς παραβάσεως τὰ νόμιμα ἀπαγορεύοντα μὴ ἁμαρτάνειν τοὺς κολάσεις τοὺς προστίθησι· καὶ ἔσται, ἐὰν μὴ ἀκούσητε μηδὲ ὑπακούσητε, λέγει κύριος, προσθήσω ὑμῖν κακὰ πληγὰς ἑπτά· καὶ πάλιν διηγεῖται ἄλλην κόλασιν· καὶ ἔσται, ἐὰν μὴ ἀκούσητε μοῦ μηδὲ ὑπακούσητε, ἀλλὰ πορεύσησθε πρός με πλάγιοι, κἀγὼ πορεύσομαι μετ' ὑμῶν θυμῷ πλαγίῳ· καὶ εὑρήσεις τὸν θεὸν ὑπομένοντα κολάσεις μὴ φειδῶς * ὡς βουλόμενον εἰς ὑπερβολὴν ἀγαγεῖν τὰ ἡμαρτηκότα, καὶ οὐκ * ἀνδράσι πᾶσιν ἀποδιδόντα τοιαῦτα ἢν * ὅσα ὅτι τῷ ῥητῷ ἐγεγόνει πρὸς τὸν λαόν, καὶ ἀπὸ λῶν αὐτῶν ὁ λόγος ἀπίσωμεν μετ' ἐκεῖνα ἴσως φησί· καὶ ἔσται ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, λέγει κύριος ὁ θεός σε, οὐ μὴ ποιήσω ὑμᾶς εἰς συντέλειαν· * τοῦτο μᾶλλον φαίνει καὶ ὅτι τοῖς * Cod. Va. μελλήσασι κολάσεις· εἰ δὲ μή ὁ δωδεκάπροφητος ὅπου ἦν ἐν τῷ βίῳ συμβεβηκότων πρὸς τὸν λαόν, μεταβάτω καὶ ἐπ' ἐκείνας· ἐγὼ γὰρ παρόμοιος εἶπειμι, ὅτι ὡς ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ λαμβάνει τῶν ἐπουρανίων. ὅτως ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ τῶν ἀληθινῶν κολάσεων ἐκολάσθη ὁ λαὸς ἐκεῖνος ὅτι τοῖς ἁμαρτήμασιν ἑαυτῶν. ὡς εἰ πᾶσαν κόλασιν, τὴν τῷ νόμῳ καὶ τοῖς προφήταις ἀπαγορευομένων πρὸς τὸν λαόν, προείχοσαν σκιαὶ κολάσεων ἀληθινῶν· * ὥστε οὐ * Cod. Va. ἐκείνοις συντέλεια ὅτι τῆς ἁμαρτίας * ἦπα * Cod. Va. γένοιτο, ἀλλ' ὅτι τέλει ποτε. ὅπου μήποτε ἔσται καὶ μὴ τὴν ἔξοδον ὅτι τοὺς ἡμαρτηκότας κό- * Cod. Va. λασις· συντέλεια δὲ ὅτι τῷ ἱερουσαλὴμ, ὅτε καὶ ἡ αἰχμαλωσία * ἦν τοῦ ναβουχοδονόσορ, καὶ * Cod. Va. τότε ἐρεῖ τις, ὅτι οὐδὲ τότε συντέλεια. ἀλλ' οὐδ' ὅτι τοῖς μακκαβαϊκοῖς· ἀλλὰ συντέλεια τῷ λαῷ ὅτι τῆς τοῦ κυρίου μου ἰησοῦ χριστοῦ παρουσίας· ὅσον γὰρ οὐκ ἔλεγεν αὐτοῖς ὁ σωτήρ·

Servator: *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta*, non fuit derelicta: quando autem flevit super Ieruſalem dicens: *Ieruſalem, Ieruſalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui ad te miſſi ſunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos ſuos ſub alas, & noluiſtis? Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta*; relicta eſt domus, circumdata eſt ab exercitibus Ieruſalem: vtpote relictâ domo etiam deſolatio eius appropinquavit. Deinde poſt illorum prævaricationem nobis Gentibus ſalus advenit: Illi itaque puniebantur, & non pervenit ad illos conſummatio vſque ad Domini Ieſu mei adventum. Conſidero autem ne fortè etiam circa nos talia fiant, & punitiones aliquæ exiſtant; ita vt aliqui quidem ſecundarum non capiant experimentum, ſed primis contenti ſint; alij verò etiam perveniant ad ſecundas, quin imò & ad tertias; alij porrò ad quartas etiam. Illud enim: *Adiiciam plagas ſeptem*, myſterium aliquod declarat, nempe vnâ alteraque plagâ etiam tertiâ illatâ, vſque ad dictum numerum ſeptem quaſdam irrogari. Non omnes tamen ſeptem plagis feriuntur; ſed opinor quoſdam feriri plagis ſex, alios quinque, alios quatuor, alios tribus aut duabus, omnium autem poſtremos in ſupplicijs exiſtimo feriri plaga vnicâ. Novit igitur Deus etiam quæ ad plagas pertinent; quamobrem ſcriptum hic ſub initium lectionis: *Et erit in diebus illis*, de quibus dictum, *non faciam vos in conſummationem*. Sed non in diebus illis conſummatio. Sunt enim quidam dies, quando faciet quos faciet conſummationem. *Et erit quando dixeritis, Cur fecit Dominus Deus noſter nobis omnia hæc? & dices eis: Pro eo quòd dereliquiſtis me, & ſerviviſtis diis alijs in terra veſtra; ſic ſervietis alienis in terra non veſtra.* Textus hic intelligatur, & ſufficit in præſentiarum admonitionem audire valentibus ex hoc textu proponere. Nimirum filij Iſraël terram ſanctam, & templum habebant domum orationis: oportebat illos ſervire Deo; aſt divina mandata prævaricantes, etiam idola coluerunt, & idola Gentium aſſumpſerunt, idolis dignos ſemetipſi reddiderunt, vt ejicerentur in terram idolorum, vt ibi eſſent vbi idola colebant. Ait igitur hic ſermo illis quoad textum: *Pro eo quòd dereliquiſtis me, & ſerviviſtis dijs alienis in terra veſtra.* Omnis autem qui quidpiam deificat, ſervit dijs alienis. Eſculenta & poculenta vt deum colis? deus tuus venter eſt.

Matth. 23. 38.

Matth. 23. 37.

Levit. 26, 21

Ierem. 5, 19.

Pecuniam ceu magnum bonum atque divitias terrenas æstimas ? deus dominúsque tuus mammonas est : Iesus namque ipsum avarorum Dominum appellavit dicens : *Non potestis Deo servire & mammonæ. Nemo potest duobus dominis servire.* Itaque qui pecuniam honorat, & divitias admiratur, eásque recenset in bonis, & divites deorum instar excipit, & pauperes tamquam non habentes Deum suum vilipendit, hic pecuniam deificat. Si quis in terra Dei Ecclesia existens adoraverit deos alienos, deificans illa quæ honore divino indigna sunt, ejicietur in terram alienam, & adoret deos, quos intus existens adorabat. Foris sit avarus ab Ecclesia ejectus. Gulosus similiter foris sit extorris ab Ecclesia. Hæc secundùm vnam tropologiam, ne modò ea quæ supra me ipsum sunt curiosè scruter, & circa terram, de qua Servator dixit ; *Quod vestrum est quis dabit vobis ?* Et quoniam facta adoratione in terra alicujus alieni, ita Deus ordinavit vt ejicerentur aliqui è terra sua, & abirent in terram de qua scriptum est : *Audi Israël : Quid quòd in terra inimicorum es ? computatus es cum descendentibus in infernum : dereliquisti fontem vitæ Dominum : in via Dei si ambulasses, habitasses vtique in pace in sæculum.* Nunc igitur in terra aliena versamur, & optamus contrarium facere, vt fecerant filij Israël in terra sancta : nam illi quidem aliena in terra sancta fecerunt, alienos adorarunt ; nos autem in aliena terra alienum à terra adoramus Deum, alienum à negotijs terrenis. Siquidem hic regnat Princeps hujus sæculi, & ab illius filijs alienus est Deus. Cum autem dixi alienum, non hoc dico, quòd mundum non creaverit ; sed alienum à domino iniquitatis, alienum à peccatis præsentibus. Etenim à negotijs peccati alienum in terra hac afflictionis adorare volentes Deum, quid agamus inspiciamus. Non dicimus : *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena ?* Hunc ipsum locum quærimus ad cantandum canticum Domini, locum adorandi Dominum Deum nostrum in terra aliena. Quis igitur hic locus ? inveni ipsum. Venit in hanc gerens corpus vivum, qui assumpsit corpus peccati in similitudine carnis peccati, vt in hoc ipso loco per eum qui peregrè advenit Christum Iesum, qui & delevit principem sæculi hujus, & abolevit peccatum, hic possim adorare Deum, & posteà adorem in terra sancta. Si enim quis adorans idola in terra sancta able-

Exc. 16. 11.

Baruch 3, 9.

Psalm. 136. 4.

A μᾶς τὸ ἀργύριον ὡς μέγα ἀγαθὸν καὶ τὸ* πλῆ- Cetera de-
τον τὸ κτῆμα ; θεός σού ἐστιν ὁ μαμωνᾶς καὶ κύ- ficiunt in
ριος . ἰησοῦς γὰρ αὐτὸν εἶπε κύριον τῶν φιλαργύ- Cod. Va.
ρων φάσκων · Οὐ δύνασθε θεῷ δουλεύειν καὶ μα-
μωνᾷ · Οὐδεὶς δυσὶ κυρίοις δουλεύειν · ὁ τοίνυν
οἰκοῦν ὁ τιμῶν τὸ ἀργύριον, καὶ θαυμάζων τὸ
πλοῦτον, καὶ νομίζων ἀγαθὸν αὐτὸν εἶναι, καὶ
ἀποδεχόμενος τοὺς πλουσίους ὡς θεούς, τοὺς δὲ πέ-
νητας ὡς μὴ ἔχοντας τὸν θεὸν αὐτῶν ἐξουθενῶν,
οὗτος θεοποιεῖ τὸ ἀργύριον · ἐὰν τις ἐν τῇ γῇ τῇ
B θείᾳ τῇ ἐκκλησίᾳ τυγχάνων * προσκυνήσῃ
θεοῖς ἀλλοτρίοις, θεοποιῶν τὰ μὴ θεοποιεῖσθαι
ἄξια, ἐκβληθήσεται εἰς γῆν ἀλλοτρίαν, καὶ
προσκυνήσει τοὺς θεούς, οὓς ἔνδον προσκυνῶν-
σι ἡμόνμος · ἔξω φιλάργυρος ἔστω ἀπὸ τῆς
ἐκκλησίας ἐκβεβλημένος · γαστρίμαργος * ὁμοίως ἔξω
ἔστω τῆς ἐκκλησίας ἡμόνμος · ταῦτα γὰρ
μίαν ἔστοχάζεται, ἵνα μὴ νῦν παρεργάζωμαι
τὰ ὑπὲρ ἐμαυτὸν, καὶ πρὸς τὰς γῆς, πρὸς ἃς
εἶπε σωτήρ · Ὁ ἡμέτερος τίς δώσει ὑμῖν ; καὶ ὅτι
ἡμόνμος προσκυνοῦσιν ἐν τῇ γῇ * τινος ἄλλο- * Cod. Va.
C ῦσιν, ὅτως ὁ θεὸς ὁμοίως μισεῖν ἐκβεβληκὼς πάν- τινας
τὰς ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ, ὃ ἐλθὼν ὅτι τοῦ γένους πρὸς
γέγραπται · ἄκουε ἰσραήλ · τί ὅτι ἐν γῇ ἀλ-
λοτρίᾳ ἐπαλαιώθης μετὰ τῶν καταβαινόν-
των εἰς ᾅδου . ἐνεκατέλιπες πηγὴν ζωῆς τὸν κύ-
ριον . τῇ ὁδῷ τοῦ θεοῦ εἰ ἐπορεύθης, * κατῴκει ἂν * Cod. Va.
ἐν εἰρήνῃ τὸν αἰῶνα νῦν ἐν γῇ ἀληθείᾳ ἐσμέν, ὡς ὑπερ-
καὶ βουλόμεθα τὸ ἐναντίον ποιῆσαι, ὡς ἐποίησαν
οἱ υἱοὶ ἰσραὴλ ἐν τῇ γῇ τῇ ἁγίᾳ . ἐκεῖνοι μὲν γὰρ
τὰ ἀλλότρια ἐν τῇ γῇ τῇ ἁγίᾳ, * ἀλλοτρίοις * Cod.
D προσεκύνησαν . ἡμεῖς δὲ ἐν ἀλλοτρίᾳ γῇ τὸν ἀλ-
λότριον τῆς γῆς προσκυνοῦμεν θεὸν, ἀλλότριον
ὄντα τῆς γῆς προσταγμάτων · ἀρχὴ μὲν γὰρ ὁ ἄρ-
χων τοῦ αἰῶνος τούτου ἐνθάδε, καὶ ἀλλότριος τῶν
ὑῶν αὐτοῦ ὅστις ὁ θεός · ἀλλότριον δὲ αὖ * εἰπών, * Cod. Va.
τοῦτο λέγει, ὃ κτίσαντα τὸν κόσμον . ἀλλὰ ἀλλο-
τρίον τῆς κυρίᾳ τῆς κακίας, ἀλλότριον τῶν παρόν-
των ἁμαρτημάτων · κρίνει καὶ βέλοντες τὸν
ἀλλότριον τῶν ἁμαρτιῶν προσταγμάτων προσ-
κυνεῖν θεὸν ἐν τῇ γῇ ταύτῃ τῆς κακώσεως, τί
E ποιῆμεν ἴδωμεν · καὶ λέγομεν · πῶς ᾄσωμεν τὸν
ᾠδὸν κυρίου ὅτι γῆς * ἀλλοτρίας * τούτου τόπου * Cod. Va.
ζητοῦμεν τὸν ἄδοντα τὸν ᾠδὸν κυρίου, τόπον τοῦ
προσκυνεῖν κύριον τὸν θεὸν ἡμῶν ὅτι γῆς * ἀλ- * ἀλλοτρίας
λοτρίας · τίς ἂν ὁ τόπος ; εὑρον τοῦτον · ἦλθεν ὅτι ταύτην φορέσας σῶμα ὃ σῶσαι, ἀναλαβὼν
ὃ σῶμα ὃ τῆς ἁμαρτίας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, ἵν' ἐν τούτῳ τοῦ τόπῳ λάβῃ τὸ ὑπὲρ ἡμῶν
μήσασθαι χειρὸν ἰησοῦν, καὶ καταργήσαντα τὸν ἄρχοντα τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ καταργήσαντα τὸν
τοῦ ἁμαρτίαν, ἵνα τοῦτο προσκυνῶ ἐν τῇ γῇ τῇ
ἁγίᾳ · εἰ γὰρ προσκυνήσας τις τὰ εἴδωλα ἐν τῇ γῇ τῇ ἁγίᾳ ἀπελήλυθεν εἰς τὸν γῶν τὸν ἀλλο-

ηίαν. προσκυνήσας τις τ̃ θεὸν ἐν τῇ γῇ τῇ ἀλλοτρίᾳ, ἀπελεύσεται ὅτι τὴν γῆν τὴν ἁγίαν ἐν χριστῷ Ἰησοῦ· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν·

A gatus sit in terram alienam; vtique qui adoraverit Deum in terra aliena, abibit ad terram sanctam in Christo Iesu; cui honor & imperium in sæcula. Amen.

ΟΜΙΛΙΑ η'.

Εἰς τό.

Κύριος ὁ ποιήσας τὴν γῆν ἐν τῇ ἰσχύι αὐτοῦ. μέχρι τοῦ. ἐμωράνθη πᾶς ἄνθρωπος ἀπὸ γνώσεως·

HOMILIA VIII.

(*juxta Hieronymum V.*)

De eo quod scriptum est

Qui fecit terram in fortitudine sua. Jerem. 10, 12.

Interprete S. HIERONYMO.

Τρεῖς οἱονεὶ ἀρετὰς ἀναλαβὼν ὁ προφήτης τοῦ θεοῦ, ἰσχὺν αὐτοῦ, καὶ τὴν σοφίαν αὐτοῦ, καὶ τὴν φρόνησιν αὐτοῦ, ἑκάστῃ αὐτῶν οἰκεῖον τὸ ἔργον, τῇ μὲν ἰσχύι τὴν γῆν. ὁποιήσας τὴν γῆν ἐν τῇ ἰσχύι αὐτοῦ. τῇ δὲ σοφίᾳ B τὸν οἰκουμένην· ὁ διορθώσας τὴν οἰκουμένην ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ, καὶ τῇ φρονήσει αὐτοῦ ἐξέτεινε τὸν οὐρανόν· καὶ ἡμεῖς δὲ πρὸς τὴν ἡμετέραν γῆν. λέλεκται γὰρ πρὸς τ̃ Ἀδάμ· γῆ εἶ. χρείαν ἔχομεν τ̃ ἰσχύος τοῦ θεοῦ. χωρὶς γὰρ τ̃ δυνάμεως τοῦ θεοῦ οὐκ οἶδέ τε ἐστὶν ὑπερβλέσαι τοῦτο, ὅσα κατὰ τὸ φρόνημα ἐστὶ τ̃ σαρκός· νεκρωθέντων γὰρ τῶν μελῶν, τότε ὑπο τ̃ γῆς, ἕως ἂν τὸ βούλημα τοῦ πνεύματος. ὅταν οὖν τὰ πνεύματι αἱ πράξεις τ̃ σαρκὸς, κατ̃ ἀπόστολον, θανατοῦται· κύριος ἂν ὁ ποιήσας τὴν γῆν· εἰ δυνάσαι ἰδεῖν ὃ ἐν τῷ Ἰὼβ γεγραμμένον, ὡς ἐν τοῖς ἀκριβεστέροις αὐτιγράφοις θεσμῶν, ὅπου ἔστησεν αὐτὴν ἐπὶ στάθμῃ. ὕψη ὅπου ἰσχύι θεοῦ κατ̃ ὁ μεσώτατον κεῖται· ἔρχομαι καὶ ὅτι τὴν οἰκουμένην οἶδα ψυχὴν οἰκουμένην. οἶδα ψυχὴν ἔρημον. εἰ γὰρ οὐκ ἔχει τ̃ θεὸν, οὐκ ἔχει τ̃ χριστὸν, τ̃ εἰπόντα· ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ μου ἐλευσόμεθα πρὸς αὐτὸν, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιησόμεθα· εἰ οὐκ ἔχει τὸ πνεῦμα τὸ D ἅγιον ψυχὴ, ἔρημός ἐστιν. οἰκουμένη δέ ἐστι, ὅτε πεπλήρωται θεοῦ, ὅτε ἔχει τ̃ χριστὸν, ὅτε πνεῦμα ἅγιόν ἐστιν ἐν αὐτῇ· τοῦτο δὲ ποικίλως καὶ διαφόρως ἐν ταῖς γραφαῖς λέγεται τὸ, εἶναι τ̃ πατέρα, καὶ τ̃ υἱὸν, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐν τῇ τοῦ ἀνθρώπου ψυχῇ· ὁ γοῦν Δαβὶδ ἐν τῷ ψαλμῷ τ̃ ἐξομολογήσεως τοῦ τῶν τριῶν πνευμάτων αἰτεῖ τ̃ πατέρα λέγων· πνεύματα ἡγεμονικὸν στήριξόν με· πνεῦμα οὗτος ἐγκάινισον ἐν ταῖς ἐγκάτοις μου. καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιόν σου μὴ ἀπανέλῃς ἀπ' ἐμοῦ· ἵνα τὸ τρία πνεύ-

TRes quodammodo virtutes assumens Propheta, fortitudinem, sapientiam, atque prudentiam; vnicuique earum propria opera distribuit, fortitudini terram, sapientiæ orbem terrarum, prudentiæ cœlum. Audi quippe scripturæ ordinem: *Dominus qui fecit terram in fortitudine sua, & erexit orbem in sapientia sua, & in sua prudentia extendit cœlum.* Et nos igitur in nostra terra (dictum est quippe ad Adam, *Terra es*) necessariam habemus fortitudinem Dei, quia absque ea impossibile nobis est exequi quod carni repugnet. Cum autem mortificata fuerint membra super terram, tunc parent spiritus voluntati. Siquidem juxta Apostolum, spiritu gesta carnis mortificantur. *Dominus ergo qui fecit terram in fortitudine sua.* Iob. 26, 7. Si autem & ad hanc terram venias, & consideres id quod in Iob scriptum est, juxta emendatissima tamen exemplaria, quomodo statuerit eam super nihilum, invenies fortitudinem Dei in medietate mundi, terræ libram sustinere. Veniam vero ad orbem terrarum, qui Græce οἰκουμένη nuncupatur, id est, inhabitatus. Scio animam meam inhabitatam, scio animam meam desertam. Si enim non habet Deum Patrem, si non habet Filium dicentem: *Ego & Pater* Iob. 14, 23. *veniemus ad eam, & mansionem apud eam faciemus*; si non habet Spiritum sanctum, anima deserta est. Habitata autem est, quando plena est Deo; quando habet Christum & Spiritum sanctum. Verum hæc differenter & varie in Scripturis dicuntur, in anima hominis Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum commorari. Nam & David in Psalmo confessionis tres spiritus postulat; dicens: *Spiritu principali confirma me. Stivi-* Psalm. 50. *tum rectum innova in visceribus meis. Spiritum* 14. *sanctum ne auferas à me.* Qui sunt isti tres Psalm. 50. 12. Spiritus? Principalis Spiritus, Pater est: Spi- Psalm. 50. 13.

ritus rectus; Christus : Spiritus sanctus, Spiritus sanctus est. Hæc ad probationem eius rei diximus, quod habitatus est orbis terrarum in sapientia fabricantis eum. *Sapientia quippe auxiliabitur iusto super decem potestatem habenti civitates. Sapientiam autem & disciplinam qui abijcit, infelix est, & vana spes ejus: & labores ejus insensati, & inutilia opera ejus,* ait Sapientia, quæ titulo inscribitur Salomonis. Idcirco quantum possumus, laborare nitamur, vt habitata anima nostra à sapientia Dei erigatur. Cecidit quippe, & de sublimi corruit venientibus nostris in locum istum miseriarum. Cecidit habitata anima nostra postquam peccavimus, inique fecimus, injuste egimus, impie gessimus, & post ruinam indiget erectione. Si autem nō vis ista sententia adduci, communem totius orbis quæramus ruinam, post casum ejus consequenter Deus erigens prædicatur. Quicunque est in isto orbe, ante erectionem cecidit. Si autem cecidit, consequenter erigendus fuit, nemo quippe sine casu sublevatur. Si autem erectus est, videamus quæ ruina præcesserit. Omnes corruimus per peccatum in orbe terrarum. Est Dominus qui erigit elisos, & elevavit nos jacentes. In Adam omnes morimur, atque ita corruit orbis terrarum, & indiget erectione, vt in Christo omnes vivificemur. Igitur duplicem intellectum de orbe tradidimus : vnum quomodo singulæ animæ, aut habitatæ sint, aut desertæ : alterum quomodo vniversus orbis pariter ceciderit. *Et in sua prudentia extendit cœlum.* Non fortuitu sapientia in cœli ostensione assumpta est : invenies & in Prou. 3,19. Proverbijs dictum : *Dominus sapientia fundavit terram, præparavit cœlos prudentia :* Est ergo aliqua prudentia Dei, quam nolo vt extra Christum requiras. Omnia quippe quæ sunt Dei Christus est : ipse sapientia eius, ipse fortitudo, ipse sanctificatio, ipse justitia, ipse sanctitas & redemptio, ipse vt ad præsens veniam, etiam prudentia. Sed cum sit vnum in subjacenti pro varietate sensuum diversis vocabulis nuncupatur. Aliud significat sapientia, aliud justitia. Quādo enim sapientia dicitur disciplina ista divinarum rerum humanarumque institutio; quando justitia, distributor & judex meritorum significatur. Quando sanctitas, illa virtus describitur quæ credentes Deo efficit sanctos. * Ita ergo mihi & prudentia ejus intelligitur doctrina & demonstratio bonarum ac malarum rerum, sive neutrarum, at-

* MSS. R. orbis terrarum in sapientia Dei fabricatæ sit. Eccles. 7.20 Sap. 3. 11.

* MSS. R. Ita & prudentiam ejus intelligo, cum doctrina est, & demonstratio

Ἀμαθ ταῦτα; ὁ ἡγεμονικὸς ὁ πατὴρ, ὁ διὰτῆς A
ὁ χριστὸς, καὶ τὸ πνεῦμα ὁ ἅγιον. * ταῦτα εἰς γ. τὸ
ὁ κατοικήσας τὸν οἰκουμένην ὅτι ἄλλως γινο- ἔσχατον
μένων ἢ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ θεοῦ. ἡ γὰρ σοφία βοηθή-
σει τῷ σοφῷ. ἐπεὶ ἕνεκα ἐξασκίζοντας τοὺς
ὄντας ἐν τῇ πόλει. σοφίαν γὰρ καὶ παιδείαν ὁ ἐξου-
θενῶν, ταλαίπωρος, καὶ κενὴ ἡ ἐλπὶς αὐτοῦ, καὶ
οἱ κόποι αὐτοῦ * ἀνόητοι, καὶ ἄχρηστα τὰ ἔργα γ. ἀνωφελῆ
αὐτοῦ, φησὶν ἡ σοφία, ἡ ὑπογεγραμμένη σολ-
μῶντος. Διὰ τοῦτο ὅσπερ δυώδαμις, ἐπὶ αὐορ-
θώτῳ ἡ οἰκουμένη ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ θεοῦ; βυλόμεθα B
ὃ καὶ αὖθις αὐορθωθῆναι ἡμῖν τὴν οἰκουμένην
τάχα πεσοῦσαν· πέπτωκε γὰρ αὕτη ἡ οἰκουμένη
ἡνίκα ἡμάρτομεν, ἠσεβήσαμεν, ἠδικήσαμεν,
καὶ δεῖται αὐορθώσεως· θεὸς ὢν ὁ αὐορθώσας
τὴν οἰκουμένην ὕστ· εἰ δὲ μὴ τοιοῦτον λαμβάνῃς
ὃ, αὐορθώσας τὴν οἰκουμένην, ἀλλὰ καινότε-
ραν νοήσας τὴν οἰκουμένην, ζήτει πότερον αὐορ-
θώσας ὕστ τὴν οἰκουμένην. ζήτει τὴν οἰκουμένης
πτῶσιν, ἵνα ὑμῶν αὐτῆς τὴν πτῶσιν, ἵνα ὑμῖν αὐ- C
τῆς τὴν αὐόρθωσιν· εἰ γὰρ οὐκ ὕστιν ἐν τῇ οἰκουμένῃ
ταύτῃ. ἐὰν ἄτινες νοήσῃς τὴν οἰκουμένην. δῆλον
ὅτι δεῖται τῆς ἀνορθώσεως· ἀδεὴς δὲ μὴ πεσών
δεῖται τῆς αὐορθώσεως· δῆλον ὅτι πέπτωκαν ἕκα-
στος τῶν ἐν τῇ οἰκουμένῃ ἀπὸ ἁμαρτίας· καὶ κυ-
ρίως ὕστιν ὁ αὐορθῶν τοὺς κατερραγμένους, καὶ
ἀναστηρίζει πάντας τοὺς καταπίπτοντας· ἐν
τῷ ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσι. καὶ ὥσπερ
πέπτωκεν ἡ οἰκουμένη, οὕτω δεῖται ἀνορθώσεως,
ἵνα ἐν τῷ χριστῷ πάντες ζωοποιηθῶσιν· ὥστε D
δικαίως ἀποδέδωκα τὰ περὶ τῆς οἰκουμένης. πῶς
μὲ ὅτι ἕνα ἕκαστον δικαιοῦς, πῶς ἑκάστη ψυχὴ
ἤτοι οἰκουμένη ὕστιν ἢ ἔρημος. πῶς ὃ ἐστὶ αὐτῆς
φήσας τὸν λόγον τῆς οἰκουμένης· καὶ ἐν τῇ φρονή-
σει αὐτοῦ ἐξέτεινε τὸ ἀέρινον· ὁ στερεοτυχικῶς τὸ
φρόνησιν παρέλαβεν ὅτι τὸ ἀέρινον· εὑρήσεις
γὰρ ἐν τῇ παροιμίας λεχθέν· ὁ θεὸς ἐν τῇ σοφίᾳ
ἐθεμελίωσε τὴν γῆν. ἑτοίμασει γὰρ ἀέρινον ἐν
φρονήσει· ἔστιν δὲ τις φρόνησις θεοῦ, ἣν μετ ζή-
τει ἐν χριστῷ ἰησοῦ· πάντα γὰρ ὅσα τῷ θεῷ
ἐναντία, ἐν αὐτῷ ὕστιν· ὁ χριστὸς ὕστι σοφία τοῦ E
θεοῦ, αὖθις δυώδαμις θεοῦ, αὖθις δικαιοσύνη
θεοῦ, αὖθις ἁγιασμὸς, αὖθις ἀπολύτρωσις,
αὖθις φρόνησις ὕστι θεοῦ· ἀλλὰ ὃ μὲ ἐναντίω-
μένων ἔν ὕστι, τὸ ὑπενοίας πὰ πολλὰ ὀνόματα
τοῦ χριστοῦ, ὅτε νοεῖς αὖθις σοφίαν, καὶ ὅτε νοεῖς
αὖθις δικαιοσύνην. ὅτε μὲ γὰρ σοφίαν, τὸν ὑπισήμιον λαμβάνεις τὴν θείαν καὶ αἰωνοτέ-
νων. ὅτε δὲ δικαιοσύνην, τὸν τῷ κατ' ἀξίαν ἀπονεμητικὸν δυώμιν ἐν τῷ παντί· καὶ ὅτε
ἁγιασμὸν, τὸ ἀθεμιτικὸν τῶν ἁγίων ὠθεῖ τοὺς πιστεύοντας καὶ ἀνακειμένους τῷ θεῷ· ὅ-
πως δὲ καὶ φρόνησιν αὖθις νοήσῃς, ὅτε ὑπισήμην ὕστιν, ἀγαθῶν καὶ κακῶν καὶ οὐδετέρων· ἐπεὶ καὶ

χρείζεται

χωρίζεται τοῖς ἐν οὐρανῷ κατοικοῦσιν, ἢ τοῖς τὴν
οὐράνιον ἄνθρωπον φοροῦσι, χωρίσαντος τὰ κα-
κὰ ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν, ἵνα μηκέτι μολύνηται
ἐκεῖνος ὁ οὐρανὸς, διὰ τὸ τῇ φρονήσει τοῦ
θεοῦ ἐκτετάσθαι τὴν οὐρανόν. μήτε ὁ δίκαιος, ὢν
οὐρανός. ἔστι γὰρ καὶ ὁ δίκαιος οὐρανός. ὡς παρα-
στήσω, εἴρηται· καὶ ἐξέτεινε τὴν οὐρανὸν τῇ φρονή-
σει αὐτοῦ· πῶς οὖν ἐκτείνεται ὁ οὐρανὸς ἐκτει-
νούσης αὐτὸν τῆς σοφίας; δηλοῦται δὲ, ὡς ἡ σοφία
ἐκτείνει ἐν τῷ· ἐπειδὴ ἐξέτεινον λόγους, καὶ οὐ
προσείχετε. καὶ λέγει ἔκστασίν τινα εἶναι λόγων. B
οὕτως ἐκτείνεται ὁ οὐρανός· καὶ ἐν τῷ ργ' λέγε-
ται ψαλμῷ· ἐκτείνων τὴν οὐρανὸν ὡσεὶ δέρριν·
ἐκτείνεται δὲ καὶ ἡ ψυχὴ ἡμῶν πρότερον * συνε-
σταμένη, ἵνα δυνηθῇ χωρῆσαι τὴν σοφίαν τοῦ
θεοῦ· ἀλλὰ γὰρ ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανέλ-
θωμεν· ἐλέγομεν περὶ τοῦ τὴν οὐρανὸν ἐν φρονήσει
γεγονέναι. καὶ φαμὲν ὅτι οἱ τὴν οὐράνιον ἄνθρω-
πον φορούντες, καὶ αὐτοί εἰσιν οὐρανός· εἰ γὰρ
πρὸς τὴν ἁμαρτάνοντα λέγεται· γῆ εἶ, καὶ εἰς
γῆν ἀπελεύσῃ. πρὸς τὴν δίκαιον οὐκ ἂν λεχ- C
θείη· οὗ ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, οὐρανὸς
εἶ, καὶ εἰς οὐρανὸν ἀπελεύσῃ; ἢ διὰ μὲν τὴν χοϊ-
κὸν λεχθήσεται τῷ φορούντι τὴν εἰκόνα τοῦ
χοϊκοῦ· γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ. διὰ δὲ τὴν
οὐράνιον, ἐπὰν φορέσῃς τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρα-
νίου, οὐκέτι ἁρμόσει λέγεσθαι· οὐρανὸς εἶ, καὶ
εἰς οὐρανὸν ἀπελεύσῃ; ἕκαστος οὖν ἡμῶν ἔχει
ἔργα οὐράνια καὶ ἐπίγεια. ἐπίγεια ἐστὶν ἔργα, ἃ
ἐπὶ τὴν συγγενῆ αὐτοῖς γῆν κατάγει τὸν θησαυ-
ρίζοντα αὐτὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ μὴ θησαυρί- D
ζοντα ἐν οὐρανῷ· πάλιν * ἐπεὶ τὰ συγγενῆ τοῖς
ἔργοις χωρία, τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ ἀνάγει τὴν θη-
σαυρίζοντα ἐν οὐρανῷ, τὴν φορέσαντα τὴν εἰ-
κόνα τοῦ ἐπουρανίου, τὰ πραττόμενα κατ' ἀρε-
τήν· καὶ ἀνήγαγε νεφέλας ἐξ ἐσχάτου τῆς γῆς·
ἅπερ χρεία ἐστὶν ἐπαναλαβεῖν, τοῖς μὲν εἰδόσιν
εἰς ἐπιτράνωσιν καὶ ὑπόμνησιν τῶν εἰρημένων.
τοῖς δὲ ἐπιλαθομένοις, ἢ μὴ παρατετυχηκόσιν,
εἰς σαφήνειαν τούτου, εἴτη ἀποκαμπτομένου, καὶ
φανερὸν γενομένου, εἴτε οὔπω ποτε νοουμένου· E
λέγομεν δὲ τοὺς ἁγίους εἶναι νεφέλας· ὃ γὰρ
ἡ ἀληθεία σου ἕως τῶν νεφελῶν, οὐ δύναται
ἀναφέρεσθαι ἐπὶ τὰς ἀψύχους νεφέλας· ἀλλὰ
ἡ ἀλήθεια τοῦ θεοῦ ἕως τῶν νεφελῶν ἐστιν, αἵτινες ἀκούουσιν ἐντολῆς θεοῦ, καὶ οἴδασιν ποῦ ἐκπέμ-
πουσιν ὑετὸν, καὶ ἀπὸ τίνων * κωμίσωσιν, ὡς οὐσῶν γὰρ νεφελῶν, αἷς ἐντέλλεται ὁ θεὸς μὴ
βρέχειν ἢ βρέχειν, γέγραπται· ταῖς νεφέλαις ἐντελοῦμαι τοῦ μὴ βρέξαι ἐπ' αὐτὸν ὑετόν· ἐπὶ
μὲν οὖν τούτων νεφελῶν, ἐὰν μὴ ὑετὸς ᾖ, οὐκ ἐντέλλεται ὁ θεὸς ταῖς νεφέλαις τοῦ μὴ βρέ-
χειν ἐπὶ τὴν ἀμπελῶνα ἢ τὴν χώραν ὑετὸν, * ἀλλὰ τοῦ ὅλως οὐ φαίνεται νεφέλη, ὡς ἐν τῇ
τριτῶν βασιλειῶν γέγραπται· ὅταν παρὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀβροχίας νεφέλη οὐκ ἐφαίνετο· ἡ νίκα

A que in hunc modum extendisse nunc dicitur cœlum in prudentia. Quomodo autem extendatur cœlum, extendente eum prudentia: *Audi quoniam extendi verba, & non intendistis.* Prov. 1, 24 Asserit quippe, extensionem quandam esse verborum similiter vt nunc dicitur cœli; iuxta illud quoque quod in alio loco scriptum est: *Qui extendit cœlum vt pellem.* Psalm. 103, 2. Extenditur autem anima nostra, quæ prius fuerat contracta, vt possit capax esse sapientiæ Dei. Verum vt ad propositum revertamur, diximus quod * prudentia hujus sæculi in malum sit, & nunc affirmamus eos qui cœlestem hominem portant, esse cœlestes. Si enim ad peccatores dicitur: *Terra estis, & in terram ibitis*; quare non dicatur ad justum, cujus est regnum cœlorum; cœlum es, & in cœlum ibis? Dicitur ei qui portat imaginē choici, idest terreni; *Terra es, & in terram ibis*; quapropter cœlesti, & qui imaginem cœlestis portat, nunc convenit dici, Cœlum es, & in cœlum ibis? Vnusquisque autem nostrum, aut cœlestia facta habet, aut terrena: si terrena facta sunt, ad cognatam sibi terram deducunt eum qui thezaurizat ea in terra, & non in cœlo. Rursumque hæc quæ juxta virtutem gesta sunt, thezaurizatorem suum ad propinquas sibi cœlorum regiones subvehunt. Et junxit: *Educens nubes ab extremo terræ.* Istiusmodi disputatio & in Psalmo nuper incidit, & dictum est à nobis, quomodo Deus eduxerit nubes ab extremo terræ. Quod quidem nūc rursum cogimur retractare, vt hi qui audierunt, plenissime quæ sciunt reminiscantur, & hi qui non intersuerunt, aut obliti sunt, textum sermonis agnoscant, quem tunc, proüt valuimus, exhibuimus. Diximus autem sanctos esse nubes. Etenim hoc quod scriptum est: *Veritas tua vsque ad nubes*, non potest referri ad inanimales nubes: sed veritas Dei vsque ad illas nubes est, quæ audiunt mandatum Domini, & noverunt quo pluvias differant, & à quibus eas suspendant. De his nubibus dictum est: *Et mandabo nubibus meis ne pluant super eam imbrem.* De his enim quæ ex denso aëre dicuntur constare, si non fuerit pluvia, non præcepit Deus ne pluant super vineam, aut quamcunque regionem imbrem, sed omnino non apparent, vt in tertio Regnorum libro legimus: quando in tempore siccitatis nubes

* MS. R. prudentia cœlum factum sit. al. prudentia sæculum factum sit.

Gen. 3, 19.

Psal. 134, 7.

Psal. 35, 6.

Esaiæ 5, 6.

3. Reg. 18.

nulla apparuit, & postea juxta prophetiam Heliæ futuræ pluviæ signum in vestigio hominis ostensum est, atque ita post nubem conglobatam imber descendit ad terras. Istis vero quasi subsistentibus nubibus jubetur pluviam continere, cum indigna fuerit anima imbre cœlesti & dicitur: *Mandabo nubibus ne pluant super eam imbrem.* Ita vnusquisque sanctorum nubes est. Moyses nubes
Deuter. 32, 1 erat, & quasi nubes loquebatur: *Attende cœlum, & loquar, & audiat terra sermonem ex ore meo. Expectentur vt pluvia verba mea.* Si non fuisset nubes, numquam dixisset: *Expectentur vt pluvia verba mea, & descendant vt ros eloquia mea.* Quasi nubes dicebat: *Vt imbres super gramen, vt pluvia super fœnum, quia nomen Domini invocavi.* Similiter &
Esaiæ 1, 2. Esaias vt nubes loquebatur. *Audi cœlum & auribus percipe terra, quoniam Dominus locutus est.* Et quia ipse nubes erat, & sciebat alias nubes comprophetantes sibi, ideo va-
Esaiæ 5, 6. ticinans aiebat: *Mandato nubibus meis ne pluant super eam imbrem.* Si autem jam didicimus qui sunt nubes, videamus quomodo Deus educat nubes ab extremo terræ. Ait
Marc. 9, 34 Salvator: *Qui vult in vobis esse primus, sit omnium novissimus.* Servavit hoc mandatum Paulus, & fuit novissimus in hoc mundo di-
1. Cor. 4, 9. cens: *Puto enim Deus nos Apostolos novissimos ostendit, quasi mortificatos; quasi spectaculum facti sumus in hoc mundo Angelis & hominibus.* Si quis ergo sanctus custodiens præceptum Salvatoris factus fuerit in hac vita novissimus, iste fit nubes, & educit Dominus nubes non à primis terræ, non à Consulibus, non à judicibus, non à divitibus:
Luc. 6, 20. *Beati enim pauperes, quoniam vestrum est regnũ cœlorum.* Vides quomodo ab extremis educat Deus has corporeas nebulas? Propterea si volumus nubes fieri, ad quas perveniat veritas Dei, novissimi omnium fiamus,
1. Cor. 4, 9. & tam affectu, quam opere dicamus: *Puto enim nos Deus Apostolos novissimos ostendit.* Quod si non sim Apostolus, licet tamen mihi fieri extremum, vt educens nubes Deus
Psalm. 134, 7. ab extremo terræ educat me. *Et fulgura in pluviam fecit.* Aiunt naturalium causarum scrutatores, quia fulgura ex nubium collisione generentur, in morem silicum duriorum, quos cum complosseris sibi, medius ex his elabitur ignis; atque ita cum fulgure pariter & tonitrua mugire; tonitruo scilicet sonitum indicante concussum, & fulgure

A ϑ κτ τὸν λόγον τῆς προφητείας τοῦ ἠλιοῦ ἔμελλεν ὁ ὑετὸς γίνεσθαι, ἴχνος ἐφάνη νεφέλης ὡς ἴχνος ἀνδρὸς, καὶ ἐγένετο νεφέλη ποιοῦσα τὸν ὑετόν· ὡς ϑ ὑπαρχουσῶν μὲν τῶν νεφελῶν, κελευομένων ϑ μὴ ὕειν, ὅταν ἀναξία ἡ ψυχὴ τοῦ ὑετοῦ τυγχάνῃ, λέγεται τό· ταῖς νεφέλαις ἐντελοῦμαι τοῦ μὴ βρέξαι ἐπ' αὐτὸν ὑετόν· οὐκοῦν ἕκαστος τῶν ἁγίων νεφέλη ἐστί· μασῆς νεφέλη ἦν, καὶ ὡς νεφέλη ἔλεγε· πρόσεχε οὐρανὲ, καὶ λαλήσω. καὶ ἀκουέτω γῆ ῥήματα στόματός μου· προσδοκάσθω ὡς ὑετὸς τὸ ἀπόφθεγμά μου. καὶ καταβήτω ὡς δρόσος τὸ ῥήματά μου. ὡς νεφέλη λέγει· ὡσεὶ ὄμβρος ἐπ' ἄγρωστιν, καὶ ὡσεὶ νιφετὸς ἐπὶ χόρτον· ὅτι ὄνομα κυρίου ἐκάλεσα· οὕτως ὡς νεφέλη καὶ ἠσαΐας λέγει· ἄκουε οὐρανὲ, καὶ ἐνοτίζου γῆ· ὅτι κύριος ἐλάλησε· καὶ ἐπειδήπερ καὶ αὐτὸς ἦν νεφέλη, ἔλεγε ϑ νεφέλας τοὺς συμπροφητεύοντας αὐτῶν. καί φησι προφητεύων· ταῖς νεφέλαις ἐντελοῦμαι τοῦ μὴ βρέξαι εἰς αὐτὸν ὑετόν· εἰ ϑ νενόηται ἡμῖν τίνες, εἰσὶν αἱ νεφέλαι, ἴδωμεν πῶς ὁ θεὸς ἀνάγων ἐστὶ νεφέλας ἐξ ἐσχάτου τῆς γῆς· πῶς ἀπ' ἐσχάτου τῆς γῆς φησὶν ὁ σωτήρ· ὁ θέλων ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔσται πάντων ἔσχατος· ἐτήρησε ταύτην τὴν ἐντολὴν παῦλος, καὶ ἦν ἔσχατος ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ· διό φησι· δοκῶ γὰρ ὅτι θεὸς ἡμᾶς τοὺς ἀποστόλους ἐσχάτους ἀπέδειξεν, ὡς ἐπιθανατίους. ὅτι θέατρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ, καὶ ἀγγέλοις, καὶ ἀνθρώποις· εἴ τις οὖν ἐστι τηρῶν τὴν τοῦ σωτῆρος ἐντολὴν, καὶ γενόμενος ἔσχατος ὡς πρὸς τὸν βίον τοῦτον, οὗτος γίνεται νεφέλη, καὶ ἀνάγει νεφέλας ὁ θεὸς, οὐκ ἀπὸ τῶν πρώτων τῆς γῆς, οὐκ ἀπὸ ὑπατικῶν ἀνάγει νεφέλας, οὐκ ἀπὸ ἡγουμένων ἀνάγει νεφέλας, οὐκ ἀπὸ πλουσίων· μακάριοι γὰρ οἱ πτωχοὶ, ὅτι ἡμετέρα ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ· ὁρᾷς πῶς ἀπὸ τῶν ἐσχάτων ἀνάγει ὁ θεὸς, καὶ σωματοποιεῖ τὰς νεφέλας; διὰ τοῦτο εἰ βουλόμεθα γενέσθαι νεφέλαι, ἐφ' ἃς φθάνει ἡ ἀλήθεια τοῦ θεοῦ, ἔσχατοι πάντων γενώμεθα, καὶ εἴπωμεν ἔργοις καὶ διαθέσει τό· δοκῶ γὰρ ὅτι ὁ θεὸς ἡμᾶς τοὺς ἀποστόλους ἐσχάτους ἀπέδειξε· κἂν μὴ ἀποστόλῳ, ἀλλ' ἔξεστί μοι γενέσθαι ἐσχάτῳ, ἵνα ὁ θεὸς ἀνάγων νεφέλας ἀπ' ἐσχάτου τῆς γῆς ἀναγάγῃ με· καὶ ἀστραπὰς εἰς ὑετὸν ἐποίησε· λέγουσιν οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ, ὅτι ἡ γένεσις τῶν ἀστραπῶν ἀπὸ τῶν νεφελῶν γίνεται ἀλλήλαις προστριβομένων· ὅπερ γὰρ συμβαίνει περὶ τοὺς πυροβόλους λίθους ἐπὶ γῆς, ἵνα δύο λίθων προσκρουσάντων πῦρ γενηθῇ, τοῦτο γίνεσθαι καὶ ἐπὶ τῶν νεφελῶν φασι προσκρουομένων τῶν νεφελῶν κτ τοὺς χειμώνας γίνεται ἡ ἀστραπή· διὸ ὡς ἐπί παν ἡ ἀστραπὴ ἅμα βροντῇ γίνεται, τῆς μὲν βροντῆς ἐμφαινούσης τὸν ἦχον τοῦ συγκρουσμοῦ τῶν νεφελῶν, τῆς ϑ ἀστραπῆς γενώσης τὸ φῶς· εἰνενόηκας τὸ παράδειγμα, ἴδε μοι καὶ τὴν τοη-

πῶν νεφέλην, μωσῆς νεφέλη ἐστίν, ἰησοῦς ὁ τοῦ A excussi luminis claritatem. Si intellexisti
ναυῆ νεφέλη ἐστίν. οὕτως δὲ ὁμιλοῦσιν ἀλλήλοις, exemplum, considera nunc nubes rationa-
καὶ ἀπὸ τοῦ λόγου αὐτῶν ἀστράπτει τὸ πῦρ· ἰερε- les. Moyses nubes erat: Iesus Nave nubes
μίας νεφέλη ἐστίν. βαροὺχ νεφέλη ἐστίν. ἀστρα- erat: isti si secum loquantur, ex sermoni-
πτόντων τῶν ἀπ' ἀλλήλων, ἦλθεν τὸ ἀστραπεῖν ἀπὸ bus eorum fulgura micant. Hieremias & Ba-
τοῦ λόγου ἰερεμίου καὶ τοῦ λόγου βαροὺχ· ἵνα ruch nubes erant, sermocinentur invicem,
εἰ δύνασαι, συναγαγὲ ἀπὸ τῶν γραφῶν ἵνα & videbitis rutilare fulgura. Potes & tu ipse
πρόπον ἀστραπὴ ἔρχεται· καὶ ἐν τῇ καινῇ διαθή- de Scripturis sanctis in hunc modum inve-
κῃ παῦλος καὶ σιλουανὸς δύο νεφέλαι ἦσαν. nire concursus, ex quibus ignis emittatur.
ἦλθον ὅτι ὁ αὐτὸς, γέγονεν ἡ ἐπιστολὴς ἀστρα- Vt autem ad Novum Testamentum venia-
πή· ἀστραπὰς δὲ ὁ θεὸς εἰς ὕετὸν ἐποίησε, καὶ B mus; Paulus & Sylvanus duæ nubes in
ἐξήγαγεν ἀνέμους ἐκ θησαυρῶν αὐτοῦ· ὅρα ἂς unum convenerunt, & ecce totum mundū
ἔστι οἱ ἄνεμοι ἐν θησαυροῖς εἰσιν· * ἢ οὐχὶ φαί- Epistolæ eorum fulgore illuminant. *Fulgura*
νεται ἡ τῶν φύσις πνεόντων ὅτι γῆς τινὰ πρό- *in pluviam fecit, & eduxit ventos de thesauris* Psalm. 134, 7.
πον ὑφίσταται; ἀλλ' εἰσὶ τινες ἀνέμων θησαυροὶ, *suis.* Ergone hi venti qui super terram per-
πνευμάτων θησαυροί. πνεῦμα σοφίας καὶ συνέ- flant in thesauris Dei sunt, & non horum
σεως, πνεῦμα βουλῆς καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώ- est natura manifesta, quomodo & quæ ra-
σεως καὶ εὐσεβείας, πνεῦμα φόβου θεοῦ, πνεῦ- tione subsistant? Sed sunt quidam ventō-
μα δυνάμεως, καὶ ἀγάπης, καὶ σωφρονισμοῦ. rum thesauri, thesauri spirituum, * Spiritus * MSS. R. Thesauri
καὶ δυνάσας αὖθις ἀπὸ τῶν γραφῶν συναγα- sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & sapientiæ
γεῖν τοὺς ἀνέμους τούτους. τὰ πνεύματα ταῦτα ἐν C virtutis, spiritus scientiæ & pietatis, spiri-
θησαυροῖς ὄντα· οἱ θησαυροὶ τίνες εἰσίν; ἐν ᾧ tus timoris Dei, fortitudinis, & dilectionis
εἰσιν οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ γνώσεως ἀπόκρυ- & charitatis. Potes & ipse de Scripturis hos
φοι; ἤτοι οἱ θησαυροὶ ἐν χριστῷ εἰσιν· ἐκεῖσε ventos congregare, & istorum spirituum
δὲ ἂν ἔρχονται οἱ ἄνεμοι ἤτοι, τὰ πνεύματα invenire thesauros. Vbi sunt isti thesauri?
ταῦτα, ἵν' ὁ μὲν τις ᾖ σοφὸς, ὁ δὲ πιστὸς, ὁ δέ τις vtique in quo thesauri sunt scientiæ absco-
ᾖ ἔχων γνῶσιν, ὁ δέ τις ὁπωστοῦν ἀναλαβὼν diti, * in Christo sedem habent. Inde oriun- * l. f. hi in
χάρισμα θεοῦ· ᾧ μὲν γὰρ διὰ τοῦ πνεύματος tur hi spiritus, vt alius sapiens sit, alius fide-
δίδοται λόγος σοφίας. ἄλλῳ δὲ λόγος γνώσεως lis, alius eruditus, & alius aliud donorum
κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα. ἑτέρᾳ πίστις ἐν τῷ αὐτῷ Dei possideat. *Alij enim per spiritum datur* 1. Cor. 12, 8.
πνεύματι· ἀνάπαυμα δὲ νεφέλας ἐξισχάτης τῆς D *sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ juxta eun-*
γῆς, καὶ ἀστραπὰς εἰς ὕετὸν ἐποίησε, καὶ ἐξή- *dem spiritum, alij fides in eodem spiritu. Eduxit*
γαγεν ἀνέμους ἐκ θησαυρῶν αὐτοῦ· καὶ ἡμεῖς *ergo nubes ab extremo terræ, fulgura in pluviam*
δὲ τὸ θεῖον ὅτι τοὺς θησαυροὺς τούτους ἐλπίζο- *fecit, eduxit ventos de thesauris suis,* & juxta
μεν καταπαύσεσθαι· καὶ εἰσίν τινες πολλοὶ θη- misericordiam Dei ad hos thesauros nos
σαυροί. τάχα δὲ τὰ γράμματα τῶν ἀνειλημμένων occursuros speramus. Et quia plures sunt
ἔσονται ἀναπαύσεις ἐν τοῖς θησαυροῖς τοῦ θεοῦ· thesauri, forte juxta ordinem resurgentiū
ὁ δὲ λέγω τοιοῦτόν ἐστιν· ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν erit & requies in thesauris Dei. Quod au-
ἐν τάγμασι γίνεται. φησὶ γὰρ ἀπόστολος· ἕκαστος δὲ tem dico istiusmodi est. Resurrectio mortuo-
ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι· καὶ ἐπεὶ μὴ ὡς ἔτυχε rum in quibusdam ordinibus futura est. Ait
συμφέρεται τὰ τάγματα. πόθεν ὁ τάγμα ἔχει E quippe Apostolus: *Vnusquisque autem* resur- 1. Cor. 15, 23.
ἐν τῷ θησαυρῷ θεοῦ, καὶ πόθεν ὁ τάγμα ἐν ἑτέ- *get in suo ordine,* & non vt libet miscentur
ρῳ θησαυρῷ θεοῦ. καὶ τοίτον ἕτερον τάγμα ἔχει ordines resurgentium: alius ordo erit in illo
ἐν ἄλλῳ θησαυρῷ· ἤτοι μυρίοις πάντες οἱ θη- & in illo thesauro Dei; & alius ordo in alio
σαυροὶ ἕνα ἔχουσι θησαυρὸν ἐν ᾧ κατοικοῦσι· & in alio thesauro Dei. Isti omnes thesauri
διὸ καὶ τῷ παύλῳ λέλεκται· ἐν ᾧ εἰσιν οἱ θησαυροὶ καὶ ἡ σοφίας καὶ γνώσεως ἀπόκρυ- vnum habent thesaurum, *in quo sunt thesau-* Coloss. 2, 3.
φοι· καὶ ὥσαρ κτῆμα τὸ ἓν πολύτιμον μαργαρίτου ἀπὸ τῶν πολλῶν μαργαριτῶν. ἵνα *ri sapientiæ & scientiæ absconditi.* Et quomo-
ἔρχωμαι ὅτι τὸ θησαυρὸν τῶν θησαυρῶν, τὸ κύριον τῶν κυρίων, τὸ βασιλέα τῶν βασιλέων, do possideo vnam & pretiosissimam marga-
ἐπαὶ γλώσσῃ ἄξιος τῶν πνευμάτων τῶν ἀπὸ θησαυρῶν τοῦ θεοῦ ἐξήγαγε γὰρ ἀνέμους ἐκ θησαυ- ritam per plures alias margaritas; sic venio
ρῶν αὐτοῦ· ἐμμενῶν θη πᾶς ἄνθρωπος ἀπὸ γνώσεως· εἰ πᾶς ἄνθρωπος ἐμωράνθη ἀπὸ ad thesaurum thesaurorum, & dominum
dominorum, & regem regum, cum dignus
fuero spiritibus in Dei thesauris commo-
rantibus. *Eduxit enim ventos de thesauris suis.* Jerem. 10, 14.
Infatuatus est omnis homo ab scientia. Si omnis
homo infatuatus est ab scientia, & Paulus

homo est, Paulus infatuatus est ab scientia. *Ex parte cognoscimus. & ex parte prophetamus.* Infatuatus ab scientia, videns per speculum, videns in ænigmate, portiunculam quamdam videns, & si sic expedit dicere, ipsius quoque portiunculæ partem minimam recognoscens. E contrario autem * intelligis quid sit: *Infatuatus est omnis homo ab scientia.* Comparatione peccatorum Hierusalem, Sodomorum peccatum justitia est. *Justificata est enim* (ait) *Sodoma ex te.* Quomodo ergo non habent justitiam Sodomorum peccata per se, sed ad collationem majorum scelerum justificantur: sic è contrario scientia Pauli ad illam cœlestem scientiam, ad illum consummatum lectionis intellectum stultitia reputatur: *Idcirco infatuatus est omnis homo ab scientia.* Tale quiddam Ecclesiastes arbitror deprehendens effatus est: *Dixi, sapientia efficiar; & ipsa elongavit se à me longius quam erat. O alta profunditas, quis inveniet eam?* Volumus quiddam (si licet) audenter dicere; quoniam hoc quod descendit in mundum, evacuavit seipsum, vt evacuatione ejus mundus compleretur. Si autem hoc quod descendit in mundum evacuavit se, evacuatio ipsa sapientia est: quoniam quod *fatuum est Dei, sapientius est hominibus.* Si ego dixissem fatuum Dei, quomodo aucupes sermonum meorum, & semper dediti ad criminandum, venenatas in me linguas vibrarent? Nunc vero Paulus quasi sapiens, & potestatem habens Apostolicam, ausus est dicere, omnem sapientiam terrenam, quæ in se, quæ in Petro, quæ in cæteris Apostolis, quæ in istum mundum descenderat, stultitiam esse Dei. Ad comparationem quippe illius sapientiæ, quam terrenus non capit locus, ad illam sapientiam quæ cælestis est, quæ mundi limitem excedit, hoc quod descendit ad homines fatuum Dei est. Verum idipsum fatuum Dei sapientius est hominibus: quibus hominibus? non vtique stultis, sed sapientibus: dicas licet * sapientibus sæculi istius, sive principibus, sive vanis istis sapientibus sæculi, hoc quod exposuimus, *Fatuum Dei sapientius est hominibus.* Mirabile quiddam volumus inferere: quoniam *sapientia mundi stultitia est apud Deum*, & infatuavit Deus sapientiam * mundi, nec potest capere sapientiam mundi, vt esse stultitia arguatur. Neque enim dignatur sapientia

* MSS. R. vt intelligeres leg. intelliges

Eccles. 7. 14

1. Cor. 1. 25.

* MSS. R. Sapientes sæculi istius sive principes, sive vates istis sapientibus

1. Cor. 1. 25.

* MSS. R. Non in sapientia sua infatuavit sapientiã mundi, vt esse stultitia arguatur.

γνώστως, ἐκ μέρους γινώσκων, καὶ ἐκ μέρους προφητεύων, ἐμωράνθη ἀπὸ γνώσεως, δι' ἐσόπτρου βλέπων ἐν αἰνίγματι, βλέπων πολλοστημόριον, καὶ, εἰ ἔστιν εἰπεῖν, ἀποιεροστημόριον βλέπων καὶ καταμανθάνων τῶν προκειμένων· ἐκ τοῦ ἐναντίου δὲ νοήσεις τὸ· ἐμωράνθη πᾶς ἄνθρωπος ἀπὸ γνώσεως· ἔστιν ἁμαρτήματα τὰ ἱεροσολύμων. ἁμαρτήματα καὶ σοδόμων. ἀλλὰ συγκρίσει τῶν χειρόνων ἁμαρτημάτων τὰ ἱεροσολύμων, δικαιοσύνη ἐστὶ τὰ σοδόμων ἁμαρτήματα· ἠδικαιώθη γάρ, φησι, σόδομα ἐκ σοῦ· ὥσπερ οὖν κατὰ δικαιοσύνην τοῦ σοδόμων ἁμαρτήματα, ἀλλὰ ἀδικία. ὡς πρὸς τὸν πλείονα δὲ ἀδικίαν δικαιοσύνη ἐστίν. ὅπως ἐκ τῆς ἐναντίας γνώσεως ἡ ὅσα παύλου γνῶσις, ὡς πρὸς τὸν γνῶσιν ἐκείνου τὸν ὄντως ἐν τοῖς θεσπεσίοις, ὡς πρὸς τὸν τελείαν γνῶσιν, μωρία ἐστί· διὸ τοῦτο ἐμωράνθη πᾶς ἄνθρωπος ἀπὸ γνώσεως· ποιῶν τι οἴμαι καταμανθάνων ὁ ἐκκλησιαστὴς ἔλεγεν· εἶπα, σοφισθήσομαι. τὸ δὲ αὐτὴ ἐμακρύνθη ἀπ' ἐμοῦ μακρὰν ὑπὲρ ὃ ἦν· καὶ βαθὺ βάθος. τίς εὑρήσει αὐτό; μέλλει τι θαυμαστὸν ὁ λόγος, ὡς λέγειν· ὅτι τὸ ἐπιθυμήσαν τοῦ βίου ἐκένωσεν ἑαυτὸν, ἵνα τοῦ κενώματι αὐτοῦ πληρωθῇ ὁ κόσμος. εἰ δὲ ἐκένωσεν ἐκεῖνο τὸ ἐπιθυμήσαν τοῦ βίου, αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ κένωμα σοφία ἦν· ὅπερ τὸ μωρὸν τοῦ θεοῦ, σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστί· εἰ ἐγὼ εἰρήκειν τὸ μωρὸν τοῦ θεοῦ, πῶς ἂν οἱ φιλάρποι ἐκαλέσαί μοι; πῶς ἂν ἐμεμψάντό μοι; πῶς ἂν χιλίων μὲ εἰρημένων τῶν νομιζομένων καὶ αὐξῆς καλῶν, τοῦτο δέ, ὡς ἴσασθε, ἐ καλῶς εἰρημένον καταγράθω, διότι εἶπον τὸ μωρὸν τοῦ θεοῦ; νυνὶ δὲ παῦλος ὡς σοφὸς, καὶ ἐξουσίαν ἔχων ἀποστολικὴν, ἐτόλμησεν εἰπεῖν, πᾶσαν τὴν ὑπὸ γῆς σοφίαν, καὶ τὴν ἐν αὐτῇ, καὶ τὴν ἐν πέτρᾳ, καὶ τοῖς ἀποστόλοις, πᾶσαν τὴν ἐπιδημήσασαν τῷ κόσμῳ (εἰ) τὸ μωρὸν τοῦ θεοῦ. ὡς γὰρ πρὸς ἐκεῖνον τὸν σοφίαν τὸν ὑπερφυέντιον, τὸν ὑπερκόσμιον, τοῦτο τὸ ἐπιδημῆσαν μωρὸν τοῦ θεοῦ· ἀλλὰ τοῦτο τὸ μωρὸν τοῦ θεοῦ σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστί. πίων ἀνθρώπων; ἢ τῶν μερῶν λέγω, ἀλλὰ σοφώτερόν ἐστι καὶ τῶν σοφῶν ἀνθρώπων· κἂν τὸν σοφὸν εἴπῃς τοῦ αἰῶνος τούτου, εἴτε ἀρχόντων, εἴτε πρεσβύτων, τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου τὸ μωρὸν τοῦ θεοῦ ὁ διηνεκέμιλιν σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστί· πρεσβύτιόν τι μέλλει λέγειν ὁ λόγος. ὅτι ἡ σοφία τοῦ κόσμου μωρία παρὰ τῷ θεῷ ἐστι, καὶ ἐμώρανεν ὁ θεὸς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου· ἔδει ἐν σοφίᾳ ἐμώρανε τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου· καὶ δικάσαι χάριτας τὴν σοφίαν, ἵν' ἐλεγχθῇ μωρὸν (εἰ) ἡ τοῦ κόσμου σοφία· ἀγωνίζεται γὰρ ἡ σοφία τοῦ θεοῦ πρὸς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου, ἵνα, ἐλεγχθῇ πρὸς αὐτήν. ἀλλ' ὀλίγα πνὶς χρεία ἐστίν. ὅταν ὀλίγον μωρὸν τοῦ

θεοῦ ἐστιν, ἵνα τούτῳ τῷ βραχεῖ μέρει τοῦ θεοῦ μωρανθῇ ἡ σοφία τοῦ κόσμου, καὶ ἐλεγχθῇ· ὃ γὰρ ἔφερεν ἡ σοφία τοῦ κόσμου τούτου τῇ σοφίᾳ τοῦ θεοῦ· οὐ ὅτι πᾶσα δείγματος, ἵνα νοήσῃς ὅτι τὸ μωρὸν τοῦ θεοῦ ἰσχύσειν τῆς σοφίας τοῦ κόσμου. διδάσκω με ἀγωνίζεσθαι, δοκοῦντά με εἰδέναι πολλὰ καὶ πλείονα, φησί τινα αὐτῶν, καὶ ἀπαίδευτον, ἢ μηδὲν σωφρονεῖν, καὶ μὴ ἀγωνιζόμενον ὑπὲρ λόγων γυναίων ὀπτίων δύνασθαι. ἆρα χρείαν ἔχω ἀβλακτικῆς φησι σκεῦος, ἢ θυρωρημάτων βαρυτέρων; ἐὰν ἡ μωρὰ αὐτοῦ τὰ νοήματα, εἰσὶν ἐνός μοι λεξειδίου χρεία ὄντων ὀλίγων ἀριμυτέρων πρὸς τὴν σκεδίου μωρίαν; ὥστε ἵνα μωρανθῇ ἡ σοφία τοῦ κόσμου τούτου, ἡ χρεία τῆς σοφίας τοῦ θεοῦ ἀγωνιζομένης πρὸς αὐτόν. αὕτη γὰρ κένωσίς ἐστιν. ἀλλὰ ἀρκεῖ τὸ μωρὸν τοῦ θεοῦ. ὅπερ ὃ μωρὸν τοῦ θεοῦ, σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστί· καὶ ὃ ἀσθενὲς τοῦ θεοῦ, ἰσχυρότερον τῶν ἀνθρώπων ἐστί· καὶ πάντα τὰ ἐναντία ὁ σωτήρ μου καὶ ὁ κύριος ἀνῄρηκεν, ἵνα τοῖς ἐναντίοις λύσῃ τὰ ἐναντία, καὶ ἡμεῖς ἐκ μὲν τῆς ἀσθενείας ἐπὶ τὴν δύναμιν, καὶ σοφισθῶμεν ἀπὸ τῆς μωρίας τοῦ θεοῦ. καὶ εἰσαχθέντες ἐν τούτοις δυνηθῶμεν ἀναβῆναι ὅπου τὸ σοφίας, ὅπου τὸ ἰσχυρὸν τοῦ θεοῦ χεῖρον ἀνθρώπου· ᾧ ἐστιν ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν·

A Dei ad mundi sapientiam commiscendam tota descendere, sed potius* modicum quod necessarium fuit, quod fatuum Dei erat, vt hoc parvo & fatuo Dei infatuaretur sæculi sapientia, * magnitudinem in se venientis sapientiæ impotens sustinere. Verum exemplum interponamus, vt perspicue possit intelligi quomodo fatuum Dei stultam fecerit sapientiam mundi: fingam paulisper me, qui aliquid putor esse, cum insipiente aliquo, & inerudito conferre sermonem, qui nihil intelligat, nihil acutæ disputationis interroget; num quidnam opus mihi est ad illius stultitiam arguendam, dialecticam calliditatem, & profundorum sensuum acumen adhibere? Nonne ad vnius sermunculi jactum vilis & modici, qui tamen illius intelligentiæ videatur acerrimus, fatuum & insipientem esse convincam? Sic igitur ad mundi sapientiam stultificandam non est opus sapientiam Dei descendere, & cum ea colluctari, quæ deorsum est sapientia, sed sufficit fatuum Dei: quoniam *factum Dei sapientius est hominibus, & infirmum Dei fortius hominibus*, & omnia contraria Salvator meus & Dominus assumpsit, vt contrarijs dissolvat contraria, & nos confirmemur ab infirmitate Iesu, & sapientes efficiamur à fatuo ejus, & in hoc introducti possimus ascendere ad sapientiam & virtutem Dei, Iesum Christum, Dominum nostrum, cui est gloria & imperium in sæcula sæculorum. Amen.

* *MSS. R.* Modicum, hoc est incarnationis Sacramentum. Quid necessarium fuit

* *MSS. R.* Non enim valebat sæculi sapientia magnitudinem in se venientis sustinere sapientiæ.

1. Cor. 1, 25.

ΟΜΙΛΙΑ θ'.

Εἰς Ι'.

Ὁ λόγος ὁ γενόμενος πρὸς τὸν Ἱερεμίαν παρὰ κυρίου λέγων· ἀκούσατε τοὺς λόγους τῆς διαθήκης ταύτης. μέχρι τοῦ· ἐπεστράφησαν ὅπου τὰς ἀδικίας τῶν πατέρων αὐτῶν τῶν πρώτων.

HOMILIA IX.

(*juxta Hieronymum V. I.*)

Sermo qui factus est ad Ieremiam à Domino, Ierem. 11, 1.
dicens: Audi verba Testamenti hujus; vsque ad eum locum in quo dicitur: *Conversi sunt ad iniquitates patrum suorum.* Ibid. 10.

Eodem interprete.

Καπὶ μὲν τῷ ἱστορημένῳ παρουσίαν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ; γέγονεν αὐτοῦ ἡ ὑποδημία σωματικῶς καθολικῆς τῆς ὑποδεδεμένας ὅλῳ τῷ κόσμῳ, ὅτε ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο; καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν· ἦν γὰρ τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον· ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω· εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον· χρὴ μάρτυρα εἰδέναι ὅτι καὶ πρότερον ἐπεδήμει, εἰ καὶ μὴ σωματικῶς, ὡς ἐν ἐκείνῳ τῷ ἁγίων. καὶ μὴ τὴν ὑποδημίαν αὐτοῦ ταύτην τὴν βλεπομένην πάλιν ἡμῖν ὑποδημεῖ· καὶ εἰ βούλει τούτου ἀπόδειξιν λαβεῖν,

D Iusta historiæ quidem veritatem non negamus præsentiam Domini nostri Iesu Christi corporaliter factam, & toti mundo illuxisse, quando *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis.* Oportet autem nosse quoniam & antequam corpus assumeret, ad sanctos quoque descendit: & post hanc præsentiam corporalem ad cœlos victor ascendens, rursus ad nos veniet. Si vis hujus rei

Ioh. 1, 14.

capere argumentum, auſculta, quod dicitur: *Sermo qui factus eſt ſuper Hieremiam à Domino, dicens: Audi*, & reliqua. Quis enim eſt hic ſermo qui factus eſt à Domino, ſive ad Hieremiam, ſive ad Eſajam, ſive ad quemlibet Prophetarum? An ille eſt qui erat in principio apud Deum? Ego neſcio aliud verbum Domini præter ipſum, de quo dicit Evangeliſta: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* Hoc autem ſcire debemus quia hæc ſit vtilitas credentium, ſi ſermo ad ſingulos quoſque fiat. Quid mihi enim prodeſt ſi deſcendat in mundum, & ego ipſum non habeam? E diverſo autem etiam ſi ad vniverſum mundum non veniat, & ego ſimilis fuero Prophetarum, habeo ipſum. Dicam autem quia & ad Moyſen, & ad Hieremiam, & ad Eſajam, & ad ſingulos quoſque ſanctorum idem ſermo commeaverit, & illud quod à Domino Diſcipulis dictum eſt: *Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſæculi*, opere ſervatum ante adventum ſuum, quem omnibus manifeſtavit. Erat quippe cum Moyſe, cum Eſaja, cum omnibus ſanctis. Quomodo enim poterant effari ſermonem ſine Dei ipſius adventu? Hæc autem nos qui Eccleſiaſtici ſumus, magis debemus advertere, qui volumus eundem Deum eſſe Legis, & Evangelij, ipſum Deum, & antiquitus, & nunc, & in omnia ſæcula ſæculorum, Amen. Sunt quidam qui opinione ſua veterem divinitatem ab ea quæ in Chriſto annuntiatur, dividant. Nos vnum nouimus Deum, & in præterito, & in præſenti, vnum Chriſtum & tunc & modo ſimiliter & vnum Spiritum ſanctum, cum Patre, & Filio ſempiternum. Hæc propter hoc quod lectum eſt: *Sermo qui factus eſt ſuper Hieremiam à Domino dicens:* quid ergo dicat & nos audiamus: *Audite verba teſtamenti hujus, & loquimini ad viros Iuda, & inhabitantes Hieruſalem.* Viri Iuda nos ſumus propter Chriſtum, nec dubium eſt quod Dominus noſter ex Iuda ortus ſit. Nomen quoque ipſum Iuda ſi juxta Scripturas probavero ad Chriſtum* referri, Iuda non erunt increduli Chriſto Iudæi, ſed nos qui in Chriſto credimus. *Iuda te collaudant fratres tui, manus tuæ ſuper dorſum inimicorum tuorum.* Te laudant. Non illum Iudam filium Iacob fratres ſui laudaverunt, ſed nunc Iudam laudant fratres ſui. Ait quippe iſte Iudas: *Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Eccleſiæ cantabo tibi.* Dicitur ad illum Iudam:

*Ioh. 1. 1.

*Matth. 28. 20.

* MSS. R. referri, nō erunt lig referri, viri Iuda nō erunt

Gen. 49, 8.

Pſalm. 21. 23.

A πρόσεχε τῷ· ὁ λόγος ὁ γενόμενος πρὸς ἱερεμίαν παρὰ κυρίου λέγων· ἀκούσατε, καὶ τὰ ἑξῆς· τίς γάρ ἐστιν ὁ λόγος ὁ γενόμενος παρὰ κυρίου εἴτε πρὸς ἱερεμίαν, εἴτε πρὸς ἠσαίαν, εἴτε πρὸς ἰεζεκιήλ, εἴτε πρὸς ὀνδήποτε; ὁ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν· ἐγὼ οὐκ οἶδα ἄλλον λόγον κυρίου, ἢ τοῦτον περὶ οὗ εἴρηκεν ὁ εὐαγγελιστής. τὸ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος· καὶ ταῦτα δὲ ἡμᾶς εἰδέναι χρὴ, ὅτι οὓς μάλιστά ἐστιν ἑνοῦ-
B σθαι πρὸς ἕκαστον, ἐπιδημία ἐστὶ τοῦ λόγου· τί γὰρ μοι ὄφελος, εἰ ἐπιδεδήμηκεν ὁ λόγος τῷ κόσμῳ, ἐγὼ δὲ αὐτὸν οὐκ * ἔγνων. ἐκ δὲ τοῦ ἐναντίου, εἰ καὶ μηδέπω ὅλῳ τῷ κόσμῳ ἐπιδεδήμηκε, δὸς δέ με γεγονέναι κατὰ τοὺς προφήτας, ἐγὼ ἔχω τὸν λόγον, καὶ εἴποιμι ἂν ὅτι ὁ χριστὸς γέγονε πρὸς μωσέα, πρὸς ἱερεμίαν, πρὸς ἠσαίαν, πρὸς ἕκαστον τῶν δικαίων, καὶ τὸ εἰρημένον ὑπ' αὐτοῦ πρὸς τοὺς μαθητάς· ἰδοὺ ἐγώ εἰμι μεθ' ὑμῶν πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς
C συντελείας τοῦ αἰῶνος· ἔργῳ ἐσώζετο, καὶ ἐγένετο καὶ πρὸ τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ· ἦν γὰρ μετὰ μωσέως, καὶ ἦν μετὰ ἠσαίου, καὶ μετὰ ἑκάστου τῶν ἁγίων· πῶς δύνανται ἐκεῖνοι λόγον θεοῦ λελαληκέναι, τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ μὴ ἐπιδημήσαντος αὐτοῖς; ταῦτα δὲ μάλιστα καθ' ἡμᾶς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ἀναγκαῖόν ἐστι γινώσκεσθαι, οἵ τινες θέλομεν τὸν αὐτὸν εἶναι θεὸν νόμου καὶ εὐαγγελίου, τὸν αὐτὸν χριστὸν, καὶ τότε καὶ νῦν εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας· ἔσονται οἱ διακόπτοντες τὴν θεότητα τὴν πρεσβυτέραν τῆς
D ἐπιδημίας τοῦ σωτῆρος, ὅσον ἐπὶ τῇ ἑαυτῶν ὑπολήψει, ἀπὸ τῆς θεότητος τῆς ἐπαγγελλομένης ὑπὸ ἰησοῦ χριστοῦ· ἡμεῖς δὲ ἕνα οἴδαμεν θεὸν, καὶ τότε, καὶ νῦν. ἕνα χριστὸν καὶ τότε, καὶ νῦν· ταῦτα διὰ τὸ· ὁ λόγος ὁ γενόμενος πρὸς ἱερεμίαν παρὰ κυρίου λέγων· τί οὖν καὶ ἡμεῖς ἀκούσωμεν; ἀκούσατε τοὺς λόγους τῆς διαθήκης ταύτης. καὶ λαλήσατε πρὸς ἄνδρας ἰούδα, καὶ πρὸς τοὺς κατοικοῦντας ἱερουσαλήμ· ἄνδρες ἰούδα ἡμεῖς ἐσμεν διὰ τὸν χρι-
E στόν· προδήλον γὰρ ὅτι ἐξ ἰούδα ἀνατέταλκεν ὁ κύριος ἡμῶν· καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἰούδα ἐὰν παραστήσω, καὶ τὴν ἀπογραφὴν ἐπὶ τὸν χριστὸν ἀναφερόμενον, ἄνδρες ἰούδα οἱ ἀπιστοῦντες τῷ χριστῷ ἰουδαῖοι οὐκ ἔσονται, ἀλλ' ἡμεῖς, ὅσοι πιστεύομεν ἐπὶ τὸν χριστόν· ἰούδα σὲ αἰνέσαισαν οἱ ἀδελφοί σου. αἱ χεῖρές σου ἐπὶ νώτου τῶν ἐχθρῶν σου· σὲ αἰνέσαισαν. οὐκ ἐκεῖνον τὸν ἰούδαν τὸν υἱὸν, τοῦ ἰακὼβ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἤνεσαν. τοῦτον δὲ τὸν ἰούδαν αἰνέσουσιν οἱ ἀδελφοί. ἐπεί φησιν οὗτος ὁ ἰούδας· διηγήσομαι τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου, ἐν μέσῳ ἐκκλησίας ὑμνήσω σε· * οὐ λέγεται πρὸς ἐκεῖνον τὸν ἰούδαν· αἱ χεῖρές

* Χ. ἰχῶ

* Χ. Μα

σου ἐπὶ νώτου τῶν ἐχθρῶν σου· ποῦ εὑρίσκεται A
ἐπὶ νώτου τῶν ἐχθρῶν τὰς χεῖρας ἐκεῖνος ὁ ἰού-
δας ἐπιτιθείς; ἡ ἱστορία οὐδὲν τοιοῦτον ἀνέγρα-
ψε περὶ αὐτοῦ· ἐὰν δὲ νοήσῃς τὴν ἐπιδημίαν
τοῦ κυρίου ἰησοῦ καταργοῦντος τὸν διάβολον,
ἀπεκδυομένου τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, καὶ
δειγματίζοντος, καὶ θριαμβεύοντος ἐν τῷ ξύλῳ.
ὁρᾷς πῶς ἐπὶ τοῦτον τὸν ἰούδαν πεπλήρωται ἡ
λέγουσα προφητεία· αἱ χεῖρές σου ἐπὶ νώτου τῶν
ἐχθρῶν σου; εἰ τοῦθ' οὕτως ἔχει, λέγει δὲ ὁ λό-
γος νῦν πρὸς ἄνδρα ἰούδα, πρὸς τίνας ἂν λέ- B
γοι ἢ πρὸς ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας ἐπὶ τὸν χρι-
στὸν, διὰ τὴν φυλὴν ἰούδα λεγόμενον πῶς
καὶ ἰούδας; πρὸς ἄνδρας ἰούδα λέγεται ὁ λόγος,
καὶ πρὸς τοὺς κατοικοῦντας ἱερουσαλὴμ, αὕτη
ἐστὶν ἐκκλησία· ἔστι γὰρ ἡ πόλις τοῦ θεοῦ ἡ ἐκ-
κλησία, ἡ ὅρασις τῆς εἰρήνης. ἐν αὐτῇ ἐστιν ἡ
εἰρήνη ἣν ἤγαγεν ἡμῖν. εἴγε ἐσμὲν τέκνα εἰ-
ρήνης, πληθύνεται καὶ ὁρᾶται· ἀκούσατε οὖν
τοὺς λόγους τῆς διαθήκης ταύτης, καὶ λαλήσα-
τε πρὸς ἄνδρας ἰούδα καὶ τοὺς κατοικοῦντας ἱερου- C
σαλήμ· καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτούς· τάδε λέγει κύ-
ριος ὁ θεὸς ἰσραήλ· ἐπικατάρατος ἄνθρωπος
ὃς οὐκ ἀκούσεται τῶν λόγων τῆς διαθήκης, ἧς
ἐνετειλάμην τοῖς πατράσιν ὑμῶν· τίς μάλιστα
ἀκούει τῶν λόγων τῆς διαθήκης, ἧς ἐνετείλα-
το ὁ θεὸς τοῖς πατράσιν. ἆρά γε οἱ πιστεύοντες
ἐπ' αὐτὸν, ἢ οἱ* μηδαμῶς πιστεύειν ἀποδει- *Χ. Μω-
κνύμενοι, ἐκ τοῦ μὴ πεπιστευκέναι ἐπὶ τὸν
κύριον; φησὶ γὰρ ὁ σωτὴρ πρὸς ἐκείνους· εἰ
ἐπιστεύετε μωσεῖ. ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί, περὶ γὰρ D
ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν. εἰ δὲ τοῖς ἐκείνου γράμ-
μασιν οὐ πιστεύετε, πῶς τοῖς ἐμοῖς ῥήμασι πι-
στεύσετε; οὐκοῦν ἐκεῖνοι εἰς μωσέα οὐ πεπι-
στεύκασιν. ἡμεῖς δὲ πιστεύοντες εἰς χριστὸν, πι-
στεύομεν τῇ διαθήκῃ τῇ διὰ μωσέως, καὶ
πρὸς ἡμᾶς λέγεται ἵνα μὴ κατάρατοι γενώ-
μεθα· ἐπικατάρατος ὁ ἄνθρωπος ὃς οὐκ ἀκού-
σεται τῶν λόγων τῆς διαθήκης ἧς ἐνετειλά-
μην τοῖς πατράσιν· ἐκεῖνοι οὖν ἔχουσι τὸ ἐπι-
κατάρατοι εἶναι. οὐ γὰρ ἤκουσαν τῆς διαθήκης E
ἧς ἐνετείλατο ὁ θεὸς τοῖς πατράσιν· ἐν ἡμέρᾳ
φησὶν, ᾗ ἀνήγαγον αὐτοὺς ἐκ γῆς αἰγύπτου, ἐκ τῆς καμίνου τῆς σιδηρᾶς· καὶ ἡμᾶς ἐξήγαγεν
ὁ θεὸς ἐκ τῆς αἰγύπτου, ἐκ τῆς καμίνου τῆς σιδηρᾶς, μάλιστα κατὰ τὴν νοήσαντα τὸ γεγραμ-
μένον ἐν τῇ ἀποκαλύψει ἰωάννου, ὅτι ὁ τόπος ὅπου ὁ κύριος αὐτῶν ἐσταυρώθη καλεῖται πνευ-
ματικῶς σόδομα, καὶ αἴγυπτος· εἰ γὰρ πνευματικῶς καλεῖται αἴγυπτος. οὐκ ἔστι δὲ αὕτη
ἡ αἴγυπτος ἡ πνευματικῶς καλουμένη αἴγυπτος αἰσθητὴ γὰρ δῆλον ὅτι, ἐὰν νοήσῃς τὴν
πνευματικῶς καλουμένην αἴγυπτον, καὶ ἐξέλθῃς ἀπ' αὐτῆς· σὺ εἰ ὁ ἐξελθὼν ἐκ γῆς αἰ-
γύπτου, καὶ ἐκ τῆς καμίνου τῆς σιδηρᾶς, καὶ λέγεται πρός σε· ἀκούσατε τῆς φωνῆς μου, καὶ ποιή-
σατε κατὰ πάντα ταῦτα ὅσα ἐὰν ἐνετειλάμην ὑμῖν· ἤτε ἐπαγγελία τοῦ θεοῦ ἐστι πρὸς τοὺς ἀκού-

Manus tuæ super dorsum inimicorum tuorum. Vbi reperitur ille Iudas super dorsum inimicorum suorum manus suas posuisse? Historia nihil de eo tale conscripsit: Si autem consideres adventum Domini mei Iesu Christi, destruentis Zabulum, exspoliantis principatus & potestates, ostentui eos facientis, & triumphantis in ligno, videbis quomodo super istum Iudam completa sit Prophetia dicens: *Manus tuæ super dorsum inimicorum tuorum.* Et nunc cum ad viros Iuda sermo fit, nulli dubium est quin ad Christianos sermo fiat propter Christum, qui ex tribu Iuda natus est. Fit quoque sermo & ad inhabitantes Hierusalem, scilicet ad eos qui in Ecclesia habitant. Hæc est civitas magni Regis, hæc est visio pacis. Pax quippe in nobis, si tamen filij pacis sumus, multiplicatur & cernitur. *Audite ergo verba testamenti hujus, & loquimini ad viros Iuda, & inhabitantes Hierusalem, & dicetis ad eos: Hæc dicit Dominus, Maledictus homo qui non audierit verba testamenti hujus, quod mandavit patribus vestis.* Quis magis audit verba testamenti, quod mandavit patribus? Nos qui in Christo credimus, an illi qui nec Moysi crediderunt, dum in Christo non credunt? ad quos Salvator ait: *Si crederetis Moysi, crederetis vtique & mihi; de me enim ille scripsit. Si autem literis illius non creditis, quomodo verbis meis credituri estis?* Itaque illi Moysi non crediderunt; nos vero credentes in Christo, credimus testamento, quod traditum est per Moysen, & ad nos dicitur ne maledicti fiamus: *Maledictus homo qui non audierit verba testamenti hujus quod mandavit patribus vestris.* Ergo illi maledicti sunt; neque enim audierunt testamentum quod mandavit Deus patribus, *in die qua eduxit eos de terra Ægypti, de fornace ferrea*: maxime juxta intelligentem id quod scriptum est in Ioannis Apocalypsi, quia locus vbi crucifixus est Dominus, vocetur spiritualiter Sodoma & Ægyptus. Si enim spiritualiter Ægyptus quispiam nominatur, & non est Ægyptus secundum intelligentiam corporalem, haud dubium est quin si intellexeris Ægyptum spiritualem, & exieris de ea, tu sis egrediens ex terra Ægypti de fornace ferrea, & tibi dicatur *Audite vocem meam, & facite juxta hæc omnia.* Deinde repromissio Dei est ad

1. Cor. 15, 24

Ierem. 11, 2, 3.

Ioh. 5, 46.

Ierem. 11, 4.

audientes, si fecerint quæcunque præcepe- A
Zac. 11, 4. rit Dominus dicens: *Et eritis mihi in populũ, & ego ero vobis in Deum.* Non omnis qui se populum Dei dicit esse, populus Dei est. Iudæorum populus populum se venditans Dei, meruit audire, *quia non populus meus vos*: & dictum est ad eum: *Non populus meus.* Et rursum iste populus vocatus est populus:
Deuter. 32, 21. *Ipsi enim æmulati sunt me*, inquit, *super non Deum.* De illis dicit: *Irritaverunt me in Idolis suis, & ego æmulabor eos super non gentem. In gentem autem insipientem irritabo eos.* Nos igitur in populum Dei facti sumus, & annuntiatur justitia populo, qui nascetur de Gentibus. Iste enim populus subito nascitur:
Esa. 4, 4. & in Propheta scriptum est: *Si nata est Gens in semel.* Quando salvator ascendit ad cœlos, & crediderunt vna die quinque millia, & alia addita sunt tria millia, vere tunc fuit cernere populum in semel natum sermone Dei, & repente sterilem, parturientem, ad
Galat. 4. 27. quam dicitur: *Lætare sterilis quæ non paris, erumpe & clama quæ non parturis, quia plures filij desertæ magis quam ejus quæ habet virum.* Deserta Ecclesia à Lege, deserta à Deo erat. Habens autem virum Synagoga Legem, habebat & Deum. Quid ergo pollicetur Deus? *Eritis mihi in populum, & ego ero vobis in Deum.* Non est omnium Deus, sed eorum tantum quibus se largitus est, quomodo
Gen. 17, 1. Patriarchæ illi, ad quem dixit: *Ego sum Deus*
Exod. 29, 45. *tuus*: & rursum alij: *Ego Deus ero Deus tuus*: neenon de alijs: *Ero*, inquit, *Deus eorum.* Putasne aliquando consequimur, id quod per singulos dico, vt Deus omnium fiat Deus noster. Si autem vis plenius discere quorum sit Deus, & quibus vocabulum sui
Exod. 3, 6. nominis largiatur: *Ego*, inquit, *Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob*: idque ipsum exponens Salvator ait: *Deus autem non*
Luc. 20, 38. *est mortuorum, sed vivorum.* Quis est mortuus? Vtique peccator, qui non habet di-
Ioh. 11, 25. centem: *Ego sum vita*, qui habet mortua opera, qui necdum pœnitentiam egit ab operibus mortuis: de quo Apostolus ait:
Hebr. 6, 1. *Non rursum fundamentum jacientes pœnitentiæ ab operibus mortuis.* Si ergo Deus non est Deus mortuorum sed viventium, & scimus esse viventem eum qui conversatur in Christo, vt fiat particeps ejus, & si volumus vt & Deus noster sit, renuntiemus operibus E mortuis, vt pollicitationem suam in nobis
Ierem. 11, 4 compleat dicens: *Et ero vobis in Deum, vt statuam juramentum meum, quod juravi patribus vestris dare illis terram fluentem lac & mel.* Observa quid dicat: *Statuam juramentum,*

οντας, ἐὰν ποιήσωσιν ἃ ἐντέταλται, λέγων· καὶ ἔσομαι ὑμῖν εἰς λαόν. καὶ γὼ ἔσομαι ὑμῖν εἰς θεόν· ὃ πᾶς ὁ λέγων ὁ λαὸς εἶ θεοῦ, λαός ἐστι θεοῦ· ἐκεῖνοι οὖν οἱ παρελθόμενοι εἶ λαὸς θεοῦ, ὁ λαός μου ὑμεῖς ἦκεσαν ἐν τῷ· ὅτι ὁ λαός μου ὑμεῖς καὶ ἐρρήθη πρὸς τὸν λαὸν ἐκεῖνον· ὁ λαός μου· καὶ πάλιν· οὗτος ὁ λαὸς ἐκλήθη ὁ λαός. αὐτοὶ γὰρ παρεζήλωσαν με ἐπ' οὐ θεοῦ· τοῦτ' ἐκείνων ἃ λέγει· παρώργισαν με ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν, κἀγὼ παραζηλώσω αὐτοὺς ἐπ' οὐκ ἔθνει. ἐπ' ἔθνει ἀσυνέτῳ παροργιῶ αὐτούς· μεγάλαι δὲ ἡμεῖς τοῦ θεοῦ εἰς λαὸν, καὶ ἡ δικαιοσύνη τοῦ θεοῦ ἀναγγέλλεται τοῖς λαοῖς τοῖς πεποιημένοις, τοῖς ἀπὸ τῆς ἐθνῶν· οὗτος γὰρ ὁ λαὸς τέτακται ἀληθινός· καὶ ἐν τῷ προφήτῃ ἃ εἴρηται· εἰ ἐτέχθη ἔθνος ἅπαξ. ἐτέχθη ἃ ἔθνος εἰς ἅπαξ, ὅτε ἐπεδεδήμηκεν ὁ σωτὴρ. καὶ ὑπισχυσαν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ χιλιάδες πέντε. καὶ προσετέθησαν ἄλλη ἡμέρᾳ χιλιάδες ἕξ. καὶ ἔστιν ἰδεῖν ὅλον λαὸν πεπληθυσμένον λόγῳ θεοῦ, ἃ ἀληθῶς τέκτησαν τὴν πίστιν, τὴν πρότερον ἃ τεκοῦσα, πρὸς ἣν λέγεται· εὐφράνθητι στεῖρα ἡ οὐ τίκτουσα. ῥῆξον καὶ βόησον ἡ οὐκ ὠδίνουσα. ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου, μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα. ἔρημος αὕτη νόμου, ἔρημος αὖτη θεοῦ ὡς ἔλεγεν ἃ ἄνδρα τὸν νόμον, ἐκείνη ἡ συναγωγὴ λελεκται· τί ἂν μοι ἐπαγγέλλεται ὁ θεός; ἔσομαι εἰς λαόν, καὶ γὼ ἔσομαι ὑμῖν εἰς θεόν· οὐκ ἔστι πάντων θεὸς, ἀλλ' ἢ ἐκείνων οἷς χαρίζεται ἑαυτόν. ὥσπερ ἐχαρίσατο ἑαυτὸν τῷ πατριάρχῃ ἐκείνῳ, ᾧ εἶπεν· ἐγὼ θεὸς σός. καὶ πάλιν ἄλλῳ· ἐγὼ ἔσομαί σου θεός. καὶ τοῦτ' ἐτέρου· ἔσομαι αὐτῶν θεός· πότε δὲ οὐκ ἦμεν ὑπὸ νόμον. ὃ καθ' ἕκαστον λέγω. εἰς ὃ τί θεὸν εἶ ἡμῶν θεόν; εἰ γὰ θέλεις μαθεῖν τίνων ἐστὶν ὁ θεὸς, καὶ τίνι χαρίζεται τὴν ἑαυτοῦ ὑπόκλησιν· ἐγώ, φησι, θεὸς Ἀβραάμ, θεὸς Ἰσαὰκ, θεὸς Ἰακώβ. καὶ δικαίωμα δὲ τοιοῦτον ὁ σωτὴρ φησιν· ὁ θεὸς οὐκ ἔστι νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων· τίς ὁ νεκρὸς; ὁ ἁμάρτωλος, ὁ μὴ ἔχων τὴν εἰπόντα· ἐγώ εἰμι ἡ ζωή. ὁ ἔχων νεκρὰ ἔργα. μετάνοησον ἀπὸ τῶν νεκρῶν ἔργων, τοῦτ' ἐστὶν ὧν φησιν ὁ ἀπόστολος· μὴ πάλιν θεμέλιον καταβαλλόμενοι μετανοίας ἀπὸ νεκρῶν ἔργων· εἰ πίστιν ὁ θεὸς οὐκ ἔστι νεκρῶν θεὸς, ἀλλὰ ζώντων, καὶ οἰκοδομητίς ἐστιν ὁ ζῶν, ὅτι ὁ πολιτευόμενος τῷ χριστῷ, τῷ μόνου μετ' αὐτοῦ· εἰ βουλόμεθα ἵνα ἡμῖν ᾖ ὁ θεὸς, ἀποτεξώμεθα τοῖς ἔργοις τῆς νεκρότητος, ἵνα τὸν ἐπαγγελίαν αὐτοῦ πληρώσῃ τὸν λέγοντα· καὶ γὼ ἔσομαι ὑμῖν εἰς θεόν. ὄψεται φησὶν τὸν ὅρκον μου, ὃν ὤμοσα τοῖς πατράσιν ὑμῶν, τοῦ δοῦναι αὐτοῖς γῆν ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι· τήρει δὲ ὅτι λέγει· φησὶν τὸν ὅρκον

ὅρκον μου, ὃν ὤμοσα τοῖς πατράσιν ὑμῶν, τοῦ A *quod juravi patribus vestris, dare illis terram*
δοῦναι αὐτοῖς γῆν ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι· *fluentem lac & mel.* Hæc enim non est terra
αὕτη γὰρ οὐκ ἔστιν ἡ γῆ, ἣν ἐπηγγείλατο ὁ θεὸς quam pollicitus est Deus, terra fluens lac
ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι. Ἀλλ' ἐκείνη, περὶ ἧς & mel: sed ista est terra de qua Salvator do-
ἐδίδασκεν ὁ σωτὴρ λέγων· μακάριοι οἱ πραεῖς, cuit dicens: *Beati mites, quoniam ipsi possi-* Matth. 5, 4.
ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν· εἶτα *debunt terram.* Deinde ad hæc quæ dixerat
πρὸς τὰ προειρημένα ὑπὸ τοῦ κυρίου ἀποκρίνεται ὁ προφήτης πρός τι· ὑπήκουσεν Deus, Propheta respondit, id est ad id quod
ὁ ἄνθρωπος, ὃς οὐκ ἀκούσεται τοὺς λόγους τῆς ait: *Maledictus homo qui non audierit verba te-* Jerem. 11, 3.
διαθήκης ταύτης. καὶ φησι· καὶ ἀπεκρίθην, καὶ *stamenti hujus*: & dicit: *Et respondi, & dixi:*
εἶπα· γένοιτο κύριε· τί ἦν γένοιτο κύριε; ὑπήκου- *Fiat Domine.* Quid est quod ait: *Fiat Domi-*
σεν ὁ ἄνθρωπος ὃς οὐκ ἐμμένει τοῖς λόγοις τῆς B *ne?* Vtique id quod pronuntiavit Deus;
διαθήκης ταύτης. καὶ εἶπε κύριος πρός με· ἀπό- *Maledictus homo qui non audierit verba testa-*
στητε τοῖς λόγοις τούτοις ἐν πόλεσιν Ἰούδα, καὶ *menti hujus. Et dixit Dominus ad me: Lege ver-* Jerem. 11, 6.
ἔξωθεν Ἱερουσαλήμ· καὶ ζῆς ἔζω ἀσεβεύσαντες *ba ista in civitate Iuda, & extra Hierusalem,*
μοι τοῖς λόγοις τούτοις, προσκαλέμενοι αὐτοὺς ** & his qui foris sunt. Audite verba divina,*
ὅτι σωτηρίαν, τοὺς λόγους τῆς διαθήκης ταύ- *provocantia nos ad salutem.* Legimus verba * MS. R. Etiam his qui foris sunt legimus verba divina, provocantes eos ad salutem, verba testamenti hujus. alii. etiam & his qui foris sunt: Audite verba divina provocantis vos ad salutem, verba testamenti hujus.
της· καὶ ποιήσατε αὐτοὺς καὶ οὐκ ἐποίησαν. καὶ εἶπε *divina provocantes eos ad salutem. Verba*
κύριος πρός με· εὑρέθη συνδρομὴ ἐν ἀνδράσιν *testamenti hujus, & facite illa. Et dixit Domi-*
Ἰούδα, καὶ ἐν τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλήμ· *nus ad me: Inventa est colligatio in viris Iuda,*
σκεῦν ἀπωδάσωμεν μετανοεῖν ὅτι τοῖς εἰρη- C *& in habitantibus Hierusalem.* Si peccaveri-
μένοις ἁμαρτήμασι περὶ ἀνδρῶν Ἰούδα, εἰδότες *mus nos qui propter Christum * Christiani*
ὅτι ἐσμὲν οἱ ἄνδρες Ἰούδα, ἀφ' ἧς ἔχομεν vocamur, & inventi fuerimus in numero
Ἰούδα προφητεύεται, καὶ λεχθήσεται· μήποτε peccatorum, & de nobis dicitur: *Inventa est*
ἐστὶ, ἐν ἡμῖν εἰσιν ἁμαρτωλοί τινες, καὶ *colligatio in viris Iuda, & in habitantibus Hie-*
ἀφ' ἧς τὸν ὁρθὸν λόγον προσπίπτοντες, ἀφ' οὗτο *rusalem.* Cum in Ecclesia Dei tales sunt in
λέγῃ ὁ προφήτης· εὑρέθη συνδεσμὸς ἐν ἀν- quibus reperiatur laqueus iniquitatis, & * MSS. R. Viri Iuda vocamur, & inuenti fuerint in nobis nodi peccatorū
δράσιν Ἰούδα, καὶ ἐν τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλήμ· *vincula peccati, in tantum vt id quod de*
ὅταν γὰρ εὑρεθῇ ἐν τισι, ὡς χρηματίζουσιν ἐν ἀπὸ *peccatore dicitur, eis valeat convenire:*
τῆς ἐκκλησίας· συνδεσμὸς ἀδικίας, καὶ συν- *Vinculis peccatorum suorum vnusquisque con-*
δεσμὸς τῶν ἁμαρτημάτων. ὡς ἂν ἐφαρμόσαι D *stringitur*, tunc dicit Deus: *Inventa est col-*
ὅτι τῶν ἁμαρτωλῶν τὸ· σειραῖς τῶν ἑαυτῶν ἁμαρ- *ligatio in viris Iuda.* Verum non invenietur
τιῶν ἕκαστος σφίγξεται λέγει ὁ θεός· εὑρέθη colligatio in nobis. Quomodo autem non
συνδεσμὸς ἐν ἀνδράσιν Ἰούδα· ἀλλὰ μὴ εὑρε- invenietur colligatio in nobis, si vsque ad
θείη συνδεσμὸς ἐν ἡμῖν· πῶς δ' ἂν διρίσειε hanc horam colligatio in quibusdam est. Sed
συνδεσμὸς ἐν ἡμῖν, ἢ καὶ μέχρι τοῦ δεῦρο ἔστι *Solve omne vinculum iniquitatis, dissolvo obliga-*
συνδεσμὸς ἐν τισι; λύε πάντα συνδεσμὸν ἀδι- *tiones violentarum commutationum, omnem*
κίας, ἄφελε σπαργανίας βιαίων συναλλα- *conscriptionem iniquam dissipa. Frange esurien-*
γμάτων, πᾶσαν συγγραφὴν ἄδικον ἀφέσεως. *tibus panem tuum.* Inuenta est ergo colliga- Prou. 5, 22. Esaiæ 58, 6
ἀφ' ἑτοῦτε πεινῶντι τὸν ἄρτον σου· εὑρέθη δὲ tio in viris Iuda, in habitantibus Hierusa-
συνδεσμὸς ἐν ἀνδράσιν Ἰούδα, καὶ ἐν τοῖς κα- lem. *Conversi sunt ad iniquitates patrum suo-* Jerem. 11, 10
τοικοῦσιν Ἱερουσαλήμ· ἐπεστράφησαν ὅτι τοῖς E *rum priorum.* Conversi sunt ad iniquitates.
ἀδικίας τῶν πατέρων αὐτῶν τῶν πρώτερων· ἐπε- Quorum? Non ait simpliciter, *patrum*, sed
στράφησαν ὅτι τοῖς ἀδικίας· τίνων λέγει ἁπλῶς τῶν πατέρων; τις ἦν προσθήκη· ἐπεστράφησαν cum additamento, *patrum suorum priorum.*
ὅτι τοῖς ἀδικίας τῶν πατέρων αὐτῶν τῶν πρώτερων; ἐλέχθημεν ταῦτα λέγεσθαι περὶ ἡμᾶς, Diximus hæc de nobis dici, & his qui in no-
καὶ τοὺς ἐν ἡμῖν ἁμαρτάνοντας. πῶς δὲ οἱ ἐν ἡμῖν ἁμαρτάνοντες, ἐπεστράφησαν οὐκ ὅτι τῶν bis sunt peccatores. Quomodo igitur qui
ἀδικίαις τῶν πατέρων, ἀλλὰ τῶν πατέρων τῶν πρώτερων; μήποτε ὦν διπλοῖ εἰσιν οἱ πατέρες inter nos sunt peccatores, conversi sunt ad
ἡμῶν, καὶ ἔστι μὲν ἐν ἡμῖν εἶδος πατέρων ὃ χείρον, οἷον πιστεῦσαι μὲν, ὑοὶ ἡμῶν, φέρ' εἰπεῖν, iniquitates patrum, & patrum suorum prio-
τῷ ἀφελόλυ, ὃς δείκνυσιν ὁ λόγος ὁ θυαγγελικὸς λέγων· ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ ἀφε- rum? Duplices habemus patres, & vna
βόλυ ἐστέ· ὅτε δ' πεπιστεύκαμεν, γεγόναμεν υἱοὶ θεοῦ· ἐπὰν δὲ ἁμαρτάνωμεν, ὑπηρέτου- species est pessimorum patrum. Siquidem
antequam crederemus, Diabolus pater nos-
ter fuit, vt sermo Evangelicus ostendit, di-
cens: *Vos de patre Zabulo nati estis.* Cum au- Ioh. 8, 44.

tem credidimus, facti sumus filij Dei. Si ergo post hæc peccaverimus, convertimur ad iniquitates patrum non simpliciter, sed patrum priorum. Ad probationem autem hujus rei, quia duplices habemus patres, vtimur & David testimonio, in quadragesimo quarto Psalmo, ita dicentis: *Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliviscere populum tuum, & domum patris tui.* Quasi pater quippe cœpit: *Audi filia.* Ergo duplices nostri patres sunt. Sed obliviscere, inquit, domum patris tui prioris. Si igitur oblitus domum patris tui prioris rursus fueris ad peccata conversus, incidisti in id quod nunc dicitur peccatum. *Conversi sunt ad iniquitates patrum suorum priorum.* Dicebamus dudum zabulum patrem nostrum fuisse, antequam Deus factus sit pater; si tamen nunc non habemus etiam zabulum patrem: quod etiam de Ioannis Epistola approbamus, in qua ita scribitur: *Omnis qui peccatum facit ex zabulo natus est.* Toties ex zabulo nascimur, quoties peccamus. Infelix iste qui semper generatur à zabulo. Rursumque multũ beatus qui semper ex Deo nascitur. Neque enim semel dicam justũ ex Deo natum, sed per singula virtutis opera semper justus nascitur ex Deo. Hoc autẽ vt plenius possit probari, etiã de Salvatoris nostri quotidiana nativitate dicamus, liquido id in justis obtinẽtes quod in Domino præcesserit. Salvator noster splendor est gloriæ, splendor autem non semel nascitur, & deinceps desinit nasci: quotiescunque ortum fuerit lumen, ex quo splendor oritur, toties oritur & splendor gloriæ. Salvator noster sapientia est Dei. Sapientia vero splendor est lucis æternæ. Sic igitur Salvator semper nascitur, & idcirco dicit: *Ante omnes colles generat me,* non, vt quidam male legunt, *generavit.* Si semper ex Patre nascitur Dominus, etiam tu in similitudinem eius tantum adoptionis scriptum habens, semper generaris à Deo per singulos intellectus, per singula opera, & efficeris filius Dei in Christo Iesu, cui est gloria & imperiũ in sæcula sæculorũ, Amen.

Psalm. 44, 11.

1. Ioh. 3, 8.

μὼ ὅτι τῶς ἀδικίας ἤχ' ἁπαξαπλῶς τῦ πατέρων, ἀλλὰ τῦ πρωτέρων πατέρων· εἰς ὃ προσθῆσαι ὅτι διπλοῖ ἡμῦν εἰσιν οἱ πατέρες, χρήσομαι ῥητοῖς ἀπὸ τῦ μὺ' ψαλμοῦ, ὅπως ἔχωσιν· ἄκουσον θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλῖνον ὃς σε, καὶ ἐπιλάθῃ τῦ οἴκυ τῦ πατρός σε· πατὴρ λέγ· ἄκουσον θύγατερ· σύκουν διπλοῖ εἰ πατέρες ἡμῦν εἰσι· ἀλλὰ ἐπιλάθῃ τῦ οἴκυ τῦ πατρός σε τῦ πρωτέρυ· ἐὰν ἐπιλαθόμενος σε τῦ οἴκυ τῦ πρωτέρυ, πάλιν ἐπιστρέψῃς ἐπὶ τὰ ἁμαρτήματα, ἐνέπεσες τοῖς λειπόμενα ἐν ᾅδῃ ἁμαρτήμασι· ἐλέγομεν ὅτι ἦ ὁ Διάβολος πρότερον ἦν ἡμῦν πατὴρ, πρὶν γένωμαι ἡμῦν ὁ θεὸς πατήρ· εἰ γε καὶ νῦν σύκ ἔστιν ἡμῦν ὁ Διάβολος πατήρ. ἐὰν προσθήσωμεν καὶ ἀπὸ τ ἰωάννυ καθολικῆς ἐπιστολῆς, ἐν ᾗ γέγραπται· πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, ἐκ τῦ Διαβόλυ γεγέννηται· εἰ πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν ἐκ τῦ Διαβόλυ γεγέννηται, ὁσαπλῆς τοσαυτάκις ἐκ τῦ Διαβόλυ γεγεννήμεθα, ὁσάκις ἁμαρτάνομεν· τοιαύτως ἂν εἴπες ὅτι ὡς ἀεὶ γεννᾶται ἐκ τῦ Διαβόλυ. ὥσαν πάλιν μακάριος ὁ ἀεὶ γεννώμενος ὑπὸ τῦ θεῦ· ἢ γὰρ ἅπαξ ἐρῶ τ δίκαιον γεγεννῆσθαι ὑπὸ τῦ θεῦ, ἀλλ' ἀεὶ γεννᾶσθαι καθ' ἑκάστην προσβολὴν ἀγαθὴν, ἐν ᾗ γεννᾷ τ δίκαιον ὁ θεός· ἐὰν ἂν ἐπιστήσω σοι ὅτι τῦ σωτῆρος, ὅτι οὐκ ἐγεννησεν ὁ πατὴρ τ ὑόν, καὶ ἀπέλυσιν αὐτὸν ὁ πατὴρ ἀπὸ τ γεννήσεως αὐτῦ, ἀλλ' ἀεὶ γεννᾷ αὐτόν. προσθήσω καὶ ὅτι τῦ ἁγίυ προφήτου· ἐδωμὼν ὁ πὶς ἡμῦν ἐστιν ὁ σωτὴρ· ἀπαύγασμα δόξης· ὃ ἀπαύγασμα, τ δόξης οὐκ ἅπαξ γεγέννηται, καὶ οὐκ γεννᾶται. ἀλλ' ὅσον ἐστὶ τὸ φῶς πεπηγὸς τῦ ἀπαυγάσματος, ὅτι ποσοῦτον γεννᾶται τὸ ἀπαύγασμα τ δόξης τῦ θεῦ· ὁ σωτὴρ ἡμῦν σοφία ἐστὶ τῦ θεῦ. ἔστι δ' ἡ σοφία ἀπαύγασμα φωτὸς ἀϊδίυ· εἰ ἦν ὁ σωτὴρ ἀεὶ γεννᾶται· οὐ δ' τοῦτο λέγ· πρὸ δ' πάντων βουνῶν γεννᾷ με. οὐκ οὐ δέ· πρὸ δ' πάντων βουνῶν γεγέννηκέ με. ἀλλ', πρὸ πάντων βουνῶν γεννᾷ με. οὐ ἀεὶ γεννᾶται ὁ σωτὴρ ὑπὸ τῦ πατρός· ὅπως οὐ σὺ ἐὰν ἔχῃς τὸ τ ὑοθεσίας πνεῦμα, ἀεὶ γεννᾷ σε ἐν αὐτῷ ὁ θεὸς, καθ' ἕκαστον ἔργον, καθ' ἕκαστον διάνυσμα. οὐ γεννώμενος ὅπως γίνῃ ἀεὶ γεννώμενος εἰς θ. ἐν χριστῷ ἰησοῦ· ᾧ ἐστιν ἡ δόξα οὐ ὃ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῦ αἰώνων. ἀμήν.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ΟΜΙΛΙΑ ι.

Εἰς τό·

γνώρισόν μοι κύριε, καὶ γνώσομαι. μέχρι τοῦ συναίξατε πάντα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ. ℭ ἐλθέπεσαι καθαφαγεῖναι αὐτόν.

HOMILIA X.

(*juxta Hieronymum VIII.*)

De eo quod ſcriptum eſt:

Notum fac mihi Domine, & cognoſcam; vſque ad eum locum in quo ait: *Ite, congregate omnes beſtias agri.* Ieremi. 11, 18 Ier. 12, 9.

Eodem interprete.

Εἰ θεοῦ λόγια ἔστιν ἐν νόμῳ, καὶ προφήταις, εὐαγγελίοις τε καὶ ἀποστόλοις, δεῖ τὸν μαθητευόμενον θεοῦ λογίοις διδάσκαλον ὑπολαμβάνειν θεόν. ὁ γὰρ διδάσκων ἄνθρωπον γνῶσιν, ὁ θεός ἐστιν, ὡς καὶ ἐν ψαλμοῖς γέγραπται· καὶ ὁ σωτὴρ δὲ μαρτυρεῖ μὴ δεῖν ἐπὶ γῆς διδάσκαλον ὑπολαμβάνειν τινά· διδάσκαλον ὑπὲρ ἡμῶν λέγων· καὶ ὑμεῖς μὴ καλέσητε διδάσκαλον ὑπὲρ ἡμῶν. εἷς γάρ ἐστιν ὑμῶν ὁ διδάσκαλος ὁ πατὴρ ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· διδάσκει δὲ ὅπως ἂν ἔλθωμεν καθ' αὐτὸν, ἢ διὰ τῆς χειρὸς· ἢ ἐν ἀγίᾳ πνεύματι, ἢ διὰ παύλου, ἢ διὰ πέτρου, ἢ διά τινος τῶν ἄλλων ἁγίων, μόνον θεοῦ πνεῦμα καὶ θεοῦ λόγος ἐπιδημείτω, καὶ διδασκέτω. ταῦτα μοι πρὸς τί εἴρηκα; ἐπειδὴ φησὶν ὁ προφήτης· γνώρισόν μοι κύριε, ἃ γὰρ γνώσομαι· ἃ γὰρ γνώσομαι, ἐὰν μὴ σύ μοι γνωρίσῃς. ἐὰν δὲ γνωρίζοντός σου ἐμοὶ γνῷ, πῶς ὀφθήσομαι τὰ ὑποπτεύματα αὐτῶν, καὶ νοήσω ἕκαστος προσέχει, καὶ ποίας ἔχει προαιρέσεως· ταῦτα ὁ προφήτης· εἰ δὲ ὁ σωτὴρ ἐν τῷ προφήτῃ, ἰδιωμά τινα λέγει· ἐγὼ ὡς ἀρνίον ἄκακον ἀγόμενον τοῦ θυθῆναι οὐκ ἔγνων· ἐπ' ἐμὲ ἐλογίσαντο λογισμὸν λέγοντες· δεῦτε, καὶ ἐμβάλωμεν ξύλον εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ, καὶ ἐκτεῖλωμεν αὐτὸν ἀπὸ γῆς ζώντων. καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ οὐ μὴ μνησθῇ ἔτι· ὡς φησὶ καὶ ὁ προφήτης ἡσαΐας· χριστὸς ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη. καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος ἄφωνος, ὥστε οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ· ἐκεῖ μὲν οὖν περὶ αὐτοῦ ἡσαΐας λέγει· ἐνταῦθα δὲ ὁ χριστὸς περὶ αὐτοῦ· ἐγὼ, φησὶν, ὡς ἀρνίον ἄκακον ἐπὶ σφαγὴν ἀγόμενον τοῦ θυθῆναι οὐκ ἔγνων· οὐκ εἶπε τί οὐκ ἔγνων. ἃ γὰρ εἴρηκεν· οὐκ ἔγνων κακὰ· οὐκ εἴρηκεν· οὐκ ἔγνων ἀγαθά. ὥστε εἴρηκεν· οὐκ ἔγνων ἁμαρτίαν. ἀλλὰ ἁπλῶς· οὐκ ἔγνων· σοὶ δὲ καταλέλοιπεν ἐξετάζειν τί οὐκ ἔγνω· ἢ μάθωμεν τί οὐκ ἔγνω ὁ θεὸς· τὸ μὴ γνῶναι ἁμαρτίαν ὡσαύτως ἡμῖν ἁμαρτίαν ἐποίησε· γνῶναι γὰρ ἁμαρτίαν ἁμαρτῆσαί ἐστιν· ὡς γνῶναι δικαιοσύνην δικαιοπραγῆσαί ἐστιν· ὁ

SI Dei eloquia ſunt in Lege & Prophetis, Euangelijs & Apoſtolis, oportet diſcipulum Dei divinorum ſermonum magiſtrum Deum aſcribere. *Qui* enim *docet hominem ſcientiam*, ſecundum Pſalmiſtam, Deus eſt. Salvator quoque perhibet teſtimonium, nullum debere ſuper terras magiſtrum nuncupari, dicens: *Et vos nolite vocare magiſtrum ſuper terram. Vnus quippe eſt magiſter veſter, Pater qui in cœlis eſt*: Pater autem qui eſt in cœlis, erudiet homines ſive per ſe, ſive per Filium, ſive per Spiritum ſanctum: & vt ad minora veniamus, erudit per Paulum, per Petrum, per alium quemlibet Sanctorum: tantum Dei ſpiritus, & Dei ſermo deſcendat & doceat. Cur hæc diximus? videlicet quia Propheta: *Notum fac mihi*, ait, *Domine & cognoſcam.* Neque enim ſcire poſſum, niſi tu mihi revelaveris. Sin autem demonſtrante te potero noſſe quod neſcio, tunc videbo cogitationes ſingulorum, & cognoſcam quid vnuſquiſque gerat, & cujus ſit voluntatis. Hæc Propheta. Deinde videamus quid Salvator loquitur in Propheta: *Ego vt agnus innocens ductus ad immolandum, & neſciebam. Adverſum me cogitaverunt conſilium dicentes: Venite, mittamus lignum in panem ejus, & conteramus eum à terra viuentium, & nomen ejus non memorabitur amplius.* Eſajas quoque quod Chriſtus vt ovis ad victimam ductus ſit, & vt agnus coram tondente ſe ſine voce, ſic non aperuit os ſuum, pronuntiat: & ibi quidem ille de Chriſto, hic vero de ſe ipſe Chriſtus: *Ego*, inquit, *vt agnus innocens ductus ad immolandum, & neſcieham.* Nec addit quæ non cognoverit. Non enim dixit: Non cognovi mala, non cognovi bona, non cognovi peccatum, ſive injuſtitiam, verum ſimpliciter non cognovi. Tibi igitur dereliquit, vt quæras quod neſcierit. Lege Apoſtolum; *Qui cum peccatum non cognoviſſet, pro nobis peccatum fecit.* Peccatum quippe noſſe, peccare eſt: vt juſtitiam noſſe, juſte eſt age- Ieremi. 11, 19 Eſaiæ 53, 7. 2. Cor. 5, 21.

re. Ex quo manifestum est eum qui justitiam prædicat & non agit juste, nescire justitiam. *Adversum me cogitaverunt consilium dicentes : Venite, mittamus lignum in panem ejus.* Crucifixum esse à Iudæis Dominum nulli dubium est & cum hoc tota libertate prædicamus, quomodo aptabimus ei quod dicitur : *Adversum me cogitaverunt consilium dicentes*, hoc quod inferunt : *Venite, mittamus lignum in panem ejus*, nimiæ difficultatis est. Panis Iesu quo nutrimur, sermo ejus interpretatur. Quia igitur docente eo voluerunt quidam scandalum ponere doctrinæ ejus, crucifigentes eum dixerunt : *Venite, mittamus lignum in panem ejus.* Cum enim verbo Iesu & disciplinæ ejus conjungitur magistri crucifixio, in panem lignum mittitur. Et illi quidem nisi dantes dicunt : *Venite, mittamus lignum in panem ejus.* Ego vero admirabile quiddam inferam. Lignum missum in panem ejus, panem fecit meliorem. Exemplum accipe de Lege Moysi. Sicut lignum quod missum est in amaram aquam, fecit dulcem, sic lignum passionis Christi missum in doctrinam ejus, fecit panem illius dulciorem. Ante enim quam inmitteretur lignum in panem ejus, quando tantummodo panis erat, & non erat lignum, in universam terram non exierat sonus ejus : postea vero quam assumpsit fortitudinem per lignum, tunc in universum orbem passionis ejus disseminatus est sermo. In cujus figura & aqua in Veteri Testamento ad tactum ligni dulcis effecta est. Ego quippe aio Legem non intellectam, amaram aquam esse. Cum autem venerit lignum Iesu Christi, & sermo Salvatoris mei discenderit in eam, tunc dulcoratur, & fit suavissimi saporis, intellecta pariter & lecta Lex Moysi. Dicentes igitur : *Venite, mittamus lignum in panem ejus*, etiam hoc addunt, *& conteramus eum à terra viventium, & nomen eius non memorabitur amplius.* Sic enim illum interfecerunt, quasi nomen ejus penitus eradicarent. Sed Iesus scit quare & quomodo moriatur. Propter quod ait : *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, non multum fructum affert.* Ergo mors Iesu Christi, spica frumenti facta est, septuplum & multo amplius restituens quam fuerat seminatum. Fingamus enim paulisper non fuisse eum crucifixum, neque post mortem ad inferos descendisse : sequitur vt solum granum maneat frumenti, & multi non nascuntur ex eo. Attende diligenter eloquia divina, quid in se velint intelligi. *Granum*

Ierem. 11, 19

Ierem. 11, 19

Ioh. 12, 24.

A γοιῶ ἀπαγγέλλων τὰ περὶ δικαιοσύνης, ὁ μὴ δικαιοπραγῶν, οὐκ ἔγνω δικαιοσύνην · ἐπὶ ἐμὲ ἐλογίσαντο λογισμὸν πονηρὸν λέγοντες. δεῦτε, καὶ ἐμβάλωμεν ξύλον εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ· ὅτι μὲν ἐσταύρωται αὐτὸν ἰκανοῖς δόξαν τοῦτ' ἔστι, καὶ παῤῥησίᾳ τοῦτο κηρύσσομεν · πῶς ἁρμόσεις τῷ · ἐλογίσαντο ἐπ' ἐμὲ λογισμὸν λέγοντες · δεῦτε, καὶ ἐμβάλωμεν ξύλον εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ, ἔμφασιν ἔχει νοῆσαι · ὁ τοῦ ἰησοῦ ἄρτος ὁ λόγος ἐστὶν ἐν ᾧ τρεφόμεθα · ἐπεὶ πίνων

B διδάσκοντος αὐτοῦ ἐν τοῖς ἠθέλησαί τινες σκάνδαλον ἐν τῇ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ ποιῆσαι, ἅμα τῷ σταυρῶσαι αὐτὸν, εἶπον · βάλωμεν ξύλον εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ · ὅταν γὰρ τοῦ λόγου τοῦ ἰησοῦ διδασκαλίας προσπαρῇ τις, ἐσταυρωμένην τὴν διδασκαλον, εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ ξύλον ἐμβέβληκεν · οἱ μὲν οὖν ἁπλούστεροι ἀρκούμενοι λεγέτωσαν · δεῦτε, καὶ ἐμβάλωμεν ξύλον εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ · ἐγὼ δὲ παράδοξόν τι

C ἐρῶ · τὸ ξύλον ἐμβληθὲν εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ, κρείττονα τὸν ἄρτον πεποίηκε · παράδειγμα λαμβάνω ἀπὸ τοῦ μωσέως νόμου · τὸ ξύλον βληθὲν εἰς τὸ πικρὸν ὕδωρ ἐποίησεν αὐτὸ γλυκύ· ὅπως τὸ ξύλον τοῦ πάθους ἰησοῦ χριστοῦ ἐλθὸν εἰς τὸν λόγον πεποίηκε τὸν ἄρτον αὐτοῦ γλυκύτερον · πρὶν ἐλθεῖν γραῦν εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ τὸ ξύλον, ὅτε ἄρτος μόνος ἦν, καὶ ξύλον οὐκ ἦν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ, εἰς πᾶσαν τὴν γῆν οὐκ ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτοῦ. ἀλλ' ἐπεὶ προσέλαβε δύναμιν ὁ ἄρτος διὰ τοῦ ξύλου τοῦ βληθέντος εἰς αὐτὸν, διὰ τοῦτο ὁ λόγος τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ

D νενέμηται * ὅλῳ τῷ οἰκουμένῳ, καὶ τότε ὁ * κ. λ'
ξύλον ὁ σύμβολον ἦν τοῦ πάθους ἰησοῦ, ἦν δὲ τὸ πικρὸν ὕδωρ γλυκὺ ἦν · ἐγὼ γὰρ λέγω ὅτι ὁ νόμος μὴ νοούμενος πικρὸν ὕδωρ ἐστίν. ἐὰν δὲ ἐλθῃ τὸ ξύλον ἰησοῦ, καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ σωτῆρος μὴ ὑπολαμβάνῃ, γλυκαζέτω, καὶ ἡδίων ἦν ὁ μωσέως νόμος ἀναγινωσκόμενος καὶ γινωσκόμενος · εἴπωμεν δὲ, δεῦτε, καὶ ἐμβάλωμεν ξύλον εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ · λέγωσι δὲ καὶ τὸ · ἐκτριβῶμεν αὐτὸν ἀπὸ γῆς ζώντων, καὶ τὸ ὄνομα

E αὐτοῦ οὐ μὴ μνησθῇ ἔτι · οὕτως αὐτὸν ἀπέκτειναν, ὡς ἐξαφανίζοντες αὐτοῦ τὸ ὄνομα · ἀλλ' ἰησοῦς οἶδε πῶς ἀποθνήσκει, καὶ διὰ τί. διό φησιν · ἐὰν μὴ κόκκος τοῦ σίτου πεσὼν εἰς τὴν γῆν ἀποθάνῃ, αὐτὸς μόνος μένει. ἐὰν δὲ ἀπο-

θάνῃ, πολὺν καρπὸν φέρει · ὥστε ὁ θάνατος τοῦ ἰησοῦ σάρκας σίτου ἦν, πιῶν πολλὰ πλασθέντα ἐν πλύχνῳ ὃ ἐστι παρθένον. διὸ καὶ ἀποδοῦναι μὴ ἐσταύρωτο μηδὲ τεθνήκει, ἔμεινεν ἂν μόνος ὁ κόκκος τοῦ σίτου, καὶ πολλοὶ οὐκ ἐγένοντο ἐξ αὐτοῦ · προσφυὲς ἦν αὐτῷ τῇ λέξει, εἰ μὴ τοῦτο βιβλίῳ λέγων · ὁ κόκκος τοῦ σίτου ἐὰν μὴ πεσὼν εἰς τὴν γῆν ἀποθάνῃ, αὐτὸς μόνος μένει.

ἑαυτῷ ἀποθάνῃ, πολλὸν καρπὸν φέρει· ὁ θάνατος τοῦ Ἰησοῦ τίνας οὐκ ἐκαρποφόρησεν. εἰ δὲ ὁ θάνατος τίνας οὐκ ἐκαρποφόρησε, πόσους καρποφορήσει ἡ ἀνάστασις; κύριε τῶν δυνάμεων κρίνων δίκαια, δοκιμάζων νεφροὺς καὶ καρδίας, ἴδοιμι τὴν παρ' σοῦ ἐκδίκησιν ἐξ αὐτῶν. προφητικῶς ταῦτα εὔχεται ἰδεῖν, τὴν παρὰ τοῦ θεοῦ ἐκδίκησιν ἐξ αὐτῶν· κεκύκλωται γὰρ ὑπὸ στρατοπέδων ἡ Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἤκουσεν ἡ ἐρήμωσις αὐτῆς, καὶ εἴρηται αὐτῇ· ἰδοὺ ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος. ἴδοιμι δὲν τὴν παρὰ B σοῦ ἐκδίκησιν ἐν αὐτοῖς. ὅτι προῒς σὲ ἀπεκάλυψα τὸ δικαίωμά μου. Διὰ τοῦτο πάλιν λέγει κύριος ὑπὲρ τῶν ἀνδρῶν Ἀναθώθ, τῶν ζητούντων τὴν ψυχήν μου, τῶν λεγόντων· οὐ μὴ προφητεύσῃς ἐν ὀνόματι κυρίου· εἰ δὲ μὴ, ἀποθανῇ ἐν χερσὶν ἡμῶν· ἰδοὺ ἐγὼ ἐπισκέπτομαι ἐπ' αὐτούς· οἱ νεανίσκοι αὐτῶν ἐν ῥομφαίᾳ ἀποθανοῦνται. καὶ οἱ υἱοὶ αὐτῶν καὶ αἱ θυγατέρες αὐτῶν τελευτήσουσι λιμῷ, καὶ ἐγκατάλειμμα οὐκ ἔσται αὐτῶν· ὅτι ἐπάξω κακὰ ὅτι τὸν κατοικοῦν- C τας Ἀναθὼθ ἐν ἐνιαυτῷ ἐπισκέψεως αὐτῶν. προσχήματος ἕνεκεν τὸ ὄνομα τοῦ Ἀναθὼθ ἐνθάδε λαμβάνεται. ὅλον δὲ τὸ ἰουδαϊκὸν μυστήριον ἐντεῦθεν ἐστὶν εἰρημένον· ἐρμηνεύεται γὰρ Ἀναθὼθ, ἐπακροσμὸς τοῦ θεοῦ. ἐν ἐκείνῳ τῷ λαῷ ὡς ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, καὶ γέγονεν ὅτι ἡ βασιλείας τὸ ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, ἣ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς· ἐξ τούτου γέγονε καὶ τοὺς ἄνδρας Ἀναθὼθ, τοὺς ὄντας ἐν τῷ ἐπακροσμῷ, D ζητοῦντας τὴν ψυχὴν οὐκ Ἱερεμίου· οὐδὲ γὰρ ἡ ἱστορία λέγει ὅτι ἄνδρες Ἀναθὼθ ἐζήτησαν τὴν ψυχὴν Ἱερεμίου· ἔχρῃζον τῆς βασιλείας. μέμνηται ἡ γραφὴ ἐκεῖ τοῦ Ἱερεμίου. οὐδὲν τοιοῦτον ἐν αὐτοῖς εἴρηται, ἀλλ' ὅδ' ἐν τοῖς πολεμικοῖς. ἔχρῃζον γὰρ αὐτῶν τὴν βίβλον τοῦ προφήτου· οὐδὲν εἰρήκασιν οἱ ἄνδρες Ἀναθώθ· ἀλλὰ ταῦτα λέγεται πρὸς ἡμᾶς· τοὺς ζητοῦντας τὴν ψυχήν μου τοὺς λεγόντας· οὐ μὴ προφητεύσεις ὅτι τῷ ὀνόματι κυρίου· ἐκώλυσαν ἀνθρώποι διδάσκειν ἀπ' ἐμοῦ. εἰ δὲ μὴ, ἀποθανῇ ἐν E χερσὶν ἡμῶν· ἰδοὺ ἐγὼ ἐπισκέπτομαι ἐπ' αὐτούς. οἱ νεανίσκοι αὐτῶν ἐν ῥομφαίᾳ ἀποθανοῦνται· καὶ οἱ υἱοὶ αὐτῶν καὶ αἱ θυγατέρες αὐτῶν τελευτήσουσιν ἐν λιμῷ· ἃ τότε πεπλήρωται ἐν ῥομφαίᾳ, ἀλλὰ μὴ τὴν πορθησιν· νῦν λιμὸς ἦλθεν ἐπ' αὐτούς, ἀλλ' οὐ λιμὸς ἄρτου, οὐδὲ δίψα ὕδατος, ἀλλ' ὁ λιμὸς τοῦ ἀκοῦσαι λόγον κυρίου· οὐκ ἔστι γὰρ, πάλιν λέγει, κύριος παντοκράτωρ, λέγεται παρ' αὐτοῖς· αὕτη ἡ λιμὸς, ἵνα ἡ προφητεία μηκέτι ᾖ, καὶ τί λέγω προφητεία, οὐδὲ διδασκαλία. καὶ μυριάκις χρηματίζουσιν παρ' αὐτοῖς σοφοί, οὐκ ἔστι λόγος κυρίου ἐπ

Arumenti si non cadens in terram mortuum fuerit, non multum fructum affert. Mors Iesu istos omnes fructificavit. Si autem mors tantas attulit fruges, resurrectio cujus futura est vbertatis? *Domine virtutum, judicans justa, probans renes, & corda, videam quæ ex te est vindictam de eis.* Prophetice orat, vt videat vindictam de eis apud Patrem, circumdata est quippe ab exercitu Hierusalem, & appropinquavit subversio ejus, & id quod dictum ad eam fuerat: *Ecce dimittetur vobis domus vestra deserta*, completum est. *Videam ergo quæ ex te est vindictam de eis, quia ad te revelavi justificationem meam. Propterea hæc dicit Dominus in vivos qui sunt in Anathoth, qui quærunt animam meam, qui dicunt: Non prophetabis in nomine Domini, alioquin morieris in manibus nostris. Ecce visitabo ego in eis: juvenes eorum gladio cadent; & filij eorum & filiæ morientur in fame, & reliquiæ eorum non erunt. Quoniam inducam mala super Inhabitantes in Anathoth, in anno visitationis eorum.* Figuraliter tunc nomen Anathoth assumitur. Totum autem Iudaicum Sacramentum in eo est. Interpretatur quippe Anathoth, obedientia: Quia ergo obedientia Dei in illo fuit, sicut regnum ejus, & factum est de regno id quod novimus prædictum: *Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur Genti facienti fructus ejus*: nunc quoque viri qui sunt in Anathoth, hoc est obedientia, quærunt animam, non Hieremiæ; neque enim hoc historia vlla commemorat, quia viri Anathoth quærunt animam ejus. Habemus Regnorum libros: meminit ibi scriptura Hieremiæ; nihil tale conscribitur. Habemus Paralipomenon, & ipsum quod nunc interpretatur volumen Prophetæ, nihil locuti sunt viri ab Anathoth: sed Christi quærunt animam Domini mei, *qui dicunt, Non prophetabis in nomine Domini.* Legimus & hic à Iudæis prohibitum, ne doceret Christus: *Alioquin morieris in manibus nostris. Ecce ego visitabo in eis, juvenes eorum gladio cadent, & filij eorum, & filiæ morientur fame.* Non Hieremiæ temporibus gladio occubuerunt; sed post adventum Domini, tunc fames venit in eos; non fames panis, neque sitis aquæ, sed fames audiendi sermonem Dei. Iam quippe apud eos vltra non dicitur: *Hæc dicit Dominus Deus omnipotens.* Ista fames est Prophetiæ cessantis in eis. Sed quid loquar de Prophetis? Neque Magistri, neque Doctores in Iudæa aliqui remanserunt: & licet sint innumerabiles qui sibi sapientiam vendicent, non est jam sermo Dei in eis. Com-

Ier. 12, 14.

Ierem. 11, 20

Matth. 23. 38.

Ier. 11. 22, 23.

Matth. 21. 43.

Amos 8. 11.

pletum est enim illud vaticinium: *Auferet* Esaiæ 3, 1. *Dominus à Iudæa: & ab Hierusalem validum & validam, virtutem panis, & virtutem aquæ, gigantem fortem, & bellatorem, & iudicem, & Prophetam, & arbitrum, & Seniorem quinquagenarium, & admirabilem consiliatorem, & sapientem Architectum, & intelligentem auditorem.* Iam non est apud eos qui possit dicere: *Quasi sapiens architectus* 1. Cor. 3, 10. *fundamentum posui.* Migraverunt ab eis architecti, venerunt ad Ecclesiam, posuerunt fundamentum Iesum Christum. Huic superædificant quicunque post eos crediderunt. In fame ergo ille populus derelictus est: Ierem. 11, 23 *Adducam quippe mala super inhabitantes Anathoth, in anno visitationis eorum. Iustus es Do-* Ierem. 12, 1. *mine, quia excusabo me apud te. Verumtamen iudicia loquar ad te. Quid est quod via peccatorum prosperatur? Abundaverunt omnes, qui spreverunt contemnentes.* Quæramus an bonus sit Deus, qui Legem, Prophetasque largitus est, videntes viam impiorum prosperari, & nihil eos ab eo pro merito sustinere. Abundaverunt enim omnes qui spreverunt contemnentes, ij qui adversum conditorem rabidis faucibus latrant, qui eum blasphemis sermonibus criminantur. *Abundaverũt, plantati sunt, & radicem miserunt, procreaverunt filios & fecerunt fructus.* Quantos fructus Marcion fecit procreans filios infidelitatis? quantos Basilides? quantos Valentinus? De his quippe næ prophetat dicens: Ierem. 12, 2. *Procreaverunt filios, & fecerunt fructum. Prope es tu ori eorum, & longe à renibus eorum.* Nominant Iesum & non habent eum; neque Ier. 12, 3. enim illum confitentur vt Christum. *Et tu, Domine, nosti, & probasti cor meum in conspectu tuo. Sanctifica illos in die interfectionis eorum.* Quid faciam vt hoc exponam? Tormenta sanctificationem vocat eorum qui torquentur. *Sanctifica quippe eos*, ait, *in die interfectionis eorum*; ideſt, per hoc quod in- Hebr. 12, 6. terficis eos, sanctifica eos. *Quem enim diligit Dominus, corripit; flagellat autem omnem fi-* Ierem. 12, 4. *lium quem recipit. Quousque lugebit terra, & fœnum omne agri arescet à malitia habitantium in terra?* Quasi animal sit terra, sic nunc loquitur Propheta, dicens lugere eam quando mali sunt habitatores, qui in ea commorantur. Per vnumquemque enim nostrum terra, aut lætatur in virtutibus accolarum, aut luget in vitiis. Si autem terra, consequenter & elementa cætera, ex quibus & aqua, ideſt Angelus qui super aquam constitutus est. Neque enim aliter possum lugentem terram exponere, seu lætantem: nec

A ἐν αὐτοῖς, ἐπεὶ πεπλήρωτο τὸ· ἀφελεῖ κύριος ἀπὸ Ἰουδαίας καὶ ἀπὸ Ἰερουσαλὴμ ἰσχύοντα καὶ ἰσχύσαν, γίγαντα καὶ ἰσχύοντα, καὶ ἄνδρα πολεμιστὴν, καὶ δικαστὴν, καὶ προφήτην, καὶ τοπαστὴν, καὶ πρεσβύτερον, καὶ πεντηκόνταρχον, καὶ θαυμαστὸν σύμβουλον, καὶ σοφὸν ἀρχιτέκτονα, καὶ συνετὸν ἀκροατήν· οὐκέτι ἔστι παρ' αὐτοῖς δυνάμενος εἰπεῖν· ὡς σοφὸς ἀρχιτέκτων θεμέλιον ἔθηκα· μετέβησαν οἱ ἀρχιτέκτονες, ἦλθον ὀπίσω τοῦ συκλη-
B σίας, ἔθηκαν τὸ θεμέλιον Ἰησοῦν χριστόν. τούτῳ ἐπῳκοδόμησαν καὶ οἱ μετ' ἐκείνους· ὁ λιμὸς ὁ λαὸς ἐκεῖνος ἐγκαταλελειμμένοι εἰσὶν· ἐπάξω γὰρ ἐπ' αὐτοὺς κακὰ, ὅτι τοὺς κατοικοῦντας ἀναπαύσω, ἐν ἐνιαυτῷ ὀπτασίας ψεύδους αὐτῶν· δίκαιος εἶ κύριε. ὅτι ἀπολογήσομαί σοι. πλὴν κρίματά μου λαλήσω πρός σε· τί ὅτι ὁδὸς ἀσεβῶν εὐοδοῦται; εὐθύνησαν πάντες οἱ ἀθετοῦντες ἀθετήματα; ἔφυτευσας, εἶ ἔζωσας, εἶ ἀγαθὸς ὁ θεὸς
C ὄντως, τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας ἐδίωξας, ὁρῶν σε ὅτι οὐδὲς ἀσεβῶν εὐοδοῦται, καὶ ὁ κλάζει τοὺς ἀσεβεῖς· εὐθύνησαν πάντες οἱ ἀθετοῦντες ἀθετήματα· ἀδοὶ οἱ τὸ δημιουργὸν λέγοντες, δυσφημοῦντες αὐτὸν εὐθύνησαν, ἐφυτεύθησαν, καὶ ἐρριζώθησαν, ἐτεκνοποίησαν καρπόν· πόσος καρπὸς μαρκίωνος τεκνοποιήσαντος, πόσος βασιλείδου, πόσος οὐαλεντίνου; τοῦτο γάρ ἐστι ὃ πάλαι τῶν ἀσεβῶν προφητευόμενον καὶ λεγόμενον ἐν σοί· ἐτεκνοποίησαν, καὶ ἐποίησαν καρπόν· ἐγγὺς εἶ σὺ τοῦ στόματος αὐτῶν,
D πόρρω δὲ ἀπὸ τῶν νεφρῶν αὐτῶν· ὀνομάζουσι τὸ ἰησοῦ ὄνομα, οὐκ ἔχουσι δὲ τὸν ἰησοῦν. ἐγὼ δὲ ἐμολογησα αὐτὸν ὡς χριστόν· καὶ σὺ κύριε γινώσκεις με. εἶδές με. ἐδοκίμασας τὴν καρδίαν μου ἐναντίον σου· ἁγίασον αὐτοὺς εἰς ἡμέραν σφαγῆς αὐτῶν· τί ποιήσω ἵνα ταῦτα σαφηνίσω; τὰς καλαφὰς ἁγισμὸν λέγει τὴν καλαζομένων· ἁγίασον γὰρ αὐτοὺς εἰς ἡμέραν, φησὶ, σφαγῆς αὐτῶν. διὰ τὸ σφαγῆναι αὐτοὺς ἁγίασον αὐτούς· οὐ γὰρ ἀγαπᾷ κύριος παιδεύει. μαστιοῖ
E δὲ πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται· ἕως πότε πενθήσει ἡ γῆ, καὶ ὁ χόρτος τοῦ ἀγροῦ ξηρανθήσεται ἀπὸ κακίας τῶν κατοικούντων ἐν αὐτῇ; ἀσαφῶς εἰ ἐμψύχου τῆς γῆς, καὶ ἐνταῦθα διαλέγεται ὁ προφήτης, λέγων τὴν γῆν πενθεῖν διὰ τὴν κακίαν τῶν ἐπιβαινόντων ἐπ' αὐτῆς· καθ' ἕκα-

στον γὰρ ἡμῶν ἡ γῆ ἢ τοι πενθεῖ, ἢ εὐφραίνεται. ἢ γὰρ πενθεῖ ἀπὸ κακίας τῶν ἐνοικούντων ἐν αὐτῇ, ἢ εὐφραίνεται ἀπὸ χρηστότητος· ἐφ' ἑκάστῳ δὲ ἡμῶν αὖ τὸ στοιχεῖον ἢ εὐφραίνεται, ἢ πενθεῖ· εἰ δὲ ἡ γῆ, πάλαι καὶ τὰ λοιπὰ στοιχεῖα. ἐμοίως ἐρῶ καὶ ὕδωρ, καὶ ὅτι τοῦ ὕδατος τεταγμένος ἄγγελος, ἵνα διακόσμηται καὶ τῷ κλῶ πνεύματι. οὐ γὰρ τοῦτο τὸ σῶμα ἡ γῆ πενθεῖ ἀπὸ τῶν κατοικούντων ἐπ' αὐτῆς·

ἀλλὰ νῦ μι τοῖς τῇ διατάξῃ τῶ πάντος π- A sensus recipit, vt insensibile corpus sentire
παγμῶνον πνὰ ἄγγελον ὑπὸ τ γῆς, καὶ ἄλλον credamus: nisi vt intelligamus omnibus re-
πεπαγμῶνον ὑπὸ τῶν ὑδάτων, ἢ ἄλλον ὑπὸ τῶ bus Angelos præsidere, tam terræ & aquæ,
ἀέρος, καὶ τέταρτον ὑπὸ τῶ πυρός· ὅπως ἀνά- quam aëri & igni, ideſt, principari elemen-
βα μοι τὸν λόγον ὑπὸ τὸν Δημιοῦργον πᾶσαν τὴν tis, & hoc ordine pervenire ad omnia ani-
ἐν ζώοις, τὴν ἐν φυτοῖς, τὴν ἐν τοῖς ἐνύδροις, malia, ad omne germen, ad ipsa quoque
ἄστροις, ἄγγελός τις τέτακται, καὶ ὑπὸ τὸν ἥλιον, astra cœlestia. Alius Angelus præpositus est
καὶ ὑπὸ τ σελήνης, ἄλλος καὶ ὑπὸ τοὺς ἀστέρας· ὅ- terris: atque ita omnes ij Angeli cum qui-
τοι δὲ οἱ ἄγγελοι μῶν ὧν ἐσμεν, ὅσον ἐσμὲν ὑπὸ bus versamur in terra, gaudent quando ju-
γῆς ἤτοι ὑφαίνοντες, ἢ πενθοῦσιν ἐφ' ἡμῖν, ὅτε ἁ- ste agimus: quando peccavimus lugent.
μαρτάνωμεν· πενθεῖ, φησιν, ἡ γῆ ἀπὸ τῶν B * *Lugebit terra ab omnibus inhabitantibus in ea.* * l. Luget, inquit.
κατοικούντων ἐν αὐτῇ· ὁ μανύμως εἶπε τ ἄγγελον Eodem nomine Angelum terræ appellant
τῶ αὐτῇ τῇ γῇ· ὥσπερ γὰρ τὸ χλευαζόμενον ὑπ- quo ipsa nuncupatur. Quomodo enim hoc
καταράτον αὖθις τὸ ἄψυχον. Ἀλλ' εἴρηκεν χλευ- quod manu factum est cum maledicatur, ma-
αζόμενον τὸ θεοπαθεζόμενον τῶ ἀψύχῳ ledicitur & ipse qui fecit illud, non quod
ἀγάλματι, καὶ χρηματίζον ἐκείνῳ τῶ ὀνό- maledictum ſit, quod anima ac sensu caret,
ματι. Ἵνα δὲ ἐρῶ καὶ γῶ λέγεσθαι τ ὑπὸ γῆς sed idem dicitur maledictus, qui assistet in-
τεταγμῶνον ἄγγελον, καὶ ὕδωρ λέγεσθαι τ ὑπὸ sensibili simulacro, eodem vocatus nomine
ὕδατος τεταγμῶνον ἄγγελον, κατὰ ὃ λελέκται· quo vocatur id quod manufactum est: sic &
εἴδοσάν σε ὕδατα ὁ θεὸς, εἴδοσάν σε ὕδατα, καὶ nunc terra appellatur is Angelus qui præ-
ἐφοβήθησαν, καὶ ἐταράχθησαν ἄβυσσοι· πλῆ- C positus est terræ. Nec hoc tantum accipias
θος ὕδατος ἦχος ὑδάτων, φωνὴν ἔδωκαν αἱ νεφέλαι· in terra; & aquæ etiam Angelus ejus voca-
καὶ γὰρ τὰ βέλη σου διαπορεύονται· ἐγκατέλι- bulo nuncupatur, juxta illud quod in alio
λοιπε τ οἶκόν μου. ἀφῆκα τὴν κληρονομίαν loco dicitur: *Viderunt te aquæ, & timuerunt, turbatæ sunt abyssi. Multitudo sonitus aquarum,* Psalm. 76, 17.
μου. ἔδωκα τὴν ἠγαπημένην ψυχήν μου εἰς *vocem dederunt nubes, etenim sagittæ tuæ transierunt.* Dereliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam. Dedi dilectam animam meam in Ierem. 12, 7.
χεῖρας ἐχθρῶν αὐτῆς· ἴδε μοι τ ἐν μορφῇ θεῶ *manus inimicorum ejus.* Vide mihi eum qui in
ὄντα ἀρχοντα ὄντα ἐν τοῖς ἐθνεσι· ἴδε αὐτὸν τ forma Dei consistebat in cœlis. Vide domũ
οἶκον ἀφημένιον. οὗ βούλει ὑψηλότερον ἰδεῖν, ejus, Thronos, & excelsas quasque Virtu-
ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρί. ἴδε αὐτὸν οἶκον ὄντα τ tes. Si autem vis aliquid sublimius intelli-
θεόν. καταλείπει τ πατέρα καὶ τὴν μητέρα τὴν gere propter hoc quod ait: *Ego in Patre, & Pater in me*; vide domum ejus Patrem
ἄνω ἱερουσαλήμ, καὶ ἔρχεται εἰς τ ὧδε χῶρον τό- D Deum. Relinquit patrem suum, & matrem
πον, καὶ φησιν· ἐγκατέλιπα τ οἶκόν μου. suam cœlestem Hierusalem, venitque in
ἀφῆκα τὴν κληρονομίαν μου· ἐκείνη γὰρ ἦν ἡ hunc terrenum locum, & ait: *Reliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam.* Illa erat hæ-
κληρονομία αὐτοῦ, τὰ χωρία τὰ μὴ τῶν ἀπο- reditas ejus, possessiones Angelicæ, & san-
λλων, ἢ τάξις ἡ μὴ τῶν ἁγίων δυναμέων· ctarum ordo virtutum. *Dedi dilectam animam meam in manus inimicorum meorum.* Tradidit animam suam in manus inimico-
ἔδωκα τὴν ἠγαπημένην ψυχήν μου εἰς χεῖρας rum suorum, in manus Iudæorum interfi-
ἐχθρῶν αὐτῆς· παρέδωκεν αὐτὸν τὴν ψυχὴν cientium eum, in manus Principum con-
εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν τ ψυχῆς, εἰς χεῖρας gregatorum adversum se, in manus regum, quoniam *Adstiterunt Reges terræ, & princi-* Psalm. 2, 2.
ἰουδαίων τῶν ἀποστησάντων αὐτὸν, εἰς χεῖρας ἀρ- *pes convenerunt in unum adversus Dominum, & adversus Christum ejus. Facta est hæredi-* Ier. 12, 8.
χόντων σεσωφρονισμένων κατ' αὐτὸν, εἰς χεῖρας βα- *tas mea mihi, sicut leo in sylva.* Ista quæ super
σιλέων. ὅτε περίεση ἡ οἱ βασιλῆς τῆς γῆς, καὶ οἱ terram erat hæreditas ejus quam sibi elege-
ἄρχοντες συνήχθη ἡ ὅτι ὁ ἀνὴρ κῦ τῶ κυρίῳ, E rat in possessionem, quæ pars ejus fuerat,
καὶ κῦ τῶ χριστοῦ αὐτοῦ· ἐγένετο ἡ κληρονομία efferata est adversus eum, & facta est hæ-
μου ἐμοὶ ὡς λέων ἐν δρυμῷ αὐτῆ· ὑπὸ γῆς κλη- reditas ejus, ideſt, Iudæi, quasi leo in sylua.
ρονομία αὐτοῦ ἐμοὶ κεκληρονόμηκεν, ἐπλήρωσε Nec mirandum est si tam truci belluæ com-
θη θεὸς ἀνὴρ, ἢ γέγονεν ἡ κληρονομία ἰουδαίοις, parata sit: vsque ad præsentem diem leones
ἐξαγριωθέντες κατ' αὐτοῦ ὡς λέων ἐν δρυμῷ· sunt in sylva, anathematizantes Dominum
θαυμαστὸν εἰ πῶς ἐγένετο ἡ κληρονομία αὐτοῦ ὡς λέων ἐν δρυμῷ· νῦν ἔτι ἐν δρυμῷ λέοντές Iesum, & blasphemantes illum, & insidian-
εἰσι καταπατεῖν θέλοντες τ ἰσχύν, καὶ δυσφημοῦντες αὐτὸν, ἢ ὁπλισθέντες τοῖς
πιθήκοις εἰς αὐτὸν· ἐγένετο οὖν ἡ κληρονομία μου ἐμοὶ ὡς λέων ἐν δρυμῷ. ἔδωκεν ἐπ'

Ierem.12,8. tes credentibus nomini ejus. *Facta est hæreditas mea mihi sicut leo in sylva. Dedit super me vocem suam, ideo odivi eam. Numquid spelunca est hyænæ hæreditas mea mihi.* De sua hæreditate prænuntiat, quod spelunca hyænæ futura sit, bestiæ rabidæ & ferocis, mortuorum cadaveribus viventis, quæ semper sepulchris & ossibus incubat. *Numquid spelunca hyænæ hæreditas mea mihi, aut spelunca in circuitu ejus?* Quoniam tales sunt impero vobis Angeli, vt eatis, & congregetis bestias, & tradatis eos ad dilacerandum. *Ite,* Ierem.12,9. *congregate omnes bestias agri, veniant, & manducent eos.* Venerunt bestiæ agri, devoraverunt populum Iudæorum. Vide exesa corda omnium à fortitudinibus contrariis. Si illis Deus non pepercit, sed ait: *Ite, congregate bestias*, quanto magis nobis non parcet? si non fecerimus Legem ejus, si sermonem Evangelij neglexerimus, rursum dicet: *Ite, congregate bestias, & tradite eos.* Sed nos confidamus in Domino, & in oratione dicamus: Ne tradas bestiis animam confitentem tibi. Agamus pœnitentiam super peccatis nostris, confiteamur delicta quæ fecimus, & bestiis non trademur: quin potius Angeli venient, qui nos in sinu suo gestantes de terrenis locis ad cœlestia transferant, & de præsenti sæculo in perpetuam collocent æternitatem, in Christo Iesu, cui est gloria & imperium in sæcula sæculorum, Amen.

A ἐμὲ πλὴ φωνὴ αὐτῆς· Δι᾽ τοῦτο ἐμίσησα αὐτὴν· μὴ σπήλαιον ὑαίνης ἡ κληρονομία μου; περιπτύσει σοι τῆς κληρονομίας ταύτης· ἡ κληρονομία μου μὴ σπήλαιον ὑαίνης ἡ ἀρχιμαγείρου, ἡ νεκροβόρα, ἡ σοὶ παμμιαία, ἡ ἐσθιόσης τὰ ἀποιμάτα σώματα· μὴ σπήλαιον ὑαίνης ἡ κληρονομία μου ἐμοί; ὡς σπήλαιον ἐπ᾽ αὐτὴν κύκλῳ αὐτῆς. βασίζετε· ἐπὶ τοῦτο γεγόνασι, κηρύσσω ὑμῖν τοῖς ἀγγέλοις ἵνα βασίζητε τὰ θηρία, καὶ παραδώσατε αὐτοὺς τοῖς θηρίοις· βασίζετε καὶ σπαράττετε τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, καὶ φάγεται ἡ τὰ φαγέτω, αὐτή· ἐκλιπέσθω τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ διαθεῖναι τὸν λαὸν ἐκεῖνον· βλέπετε μήποτε ἀπὸ τῆς καρδίας διαπομπεύσας ἀπὸ τῶν δυνάμεων τῶν ἀντικειμένων. εἰ ἐκείνου ὁ ἰησοῦς σὰς ἐφείσατο, ἀλλὰ εἶπε· βασίζετε, σπαράττετε τὰ θηρία, πόσῳ πλέον ἡμῶν ἂ φείσεται; ἐὰν μὴ ποιήσωμεν τὸν νόμον τοῦ θεοῦ, ἡ λόγον τοῦ εὐαγγελίου, ἐρεῖ πάλιν· βασίσατε, σπαράττετε τὰ θηρία, καὶ παραδόσετε αὐτούς· ἀλλ᾽ ἡμεῖς παῤῥησίαν * ἔχωμεν, ἵνα εἴπωμεν ἐν ταῖς * Ps. 115. εὐχαῖς· μὴ * παραδῷς τοῖς θηρίοις ψυχὴν * Ps. 73. ἐξομολογουμένην σοι· ἐξομολογησόμεθα τοίνυν τῶν παραπτωμάτων μετανοοῦντες, καὶ τοῖς θηρίοις οὐ παραδοθησόμεθα, ἀλλ᾽ ἀγγέλοις ἁγίοις πνεύμασι συμφύοις, ὅτι κόλπων βαστάζουσι, μεταβιβάζουσιν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ αἰῶνος τούτου ἐπὶ τὴν μέλλουσαν ἐν χριστῷ ἰησοῦ, ᾧ ἐστὶ δόξα καὶ κράτος καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

HOMILIA XI.

ΟΜΙΛΙΑ ια.

(*juxta Hieronymum VII.*)

Εἰς τό.

De eo quod scriptum est:

Ierem.12,11 & 13,1. *Exterminata est exterminio omnis terra.* Et in illud: *Cinctorium.*

Δι᾽ ἐμὲ ἀφανισμῷ ἠφανίσθη πᾶσα ἡ γῆ· καὶ εἰς τό· περίζωμα.

Eodem interprete.

QVis est iste dicit: *Propter me exterminata est exterminio omnis terra?* Christus hæc loquitur: nã ante adventum ejus multa quidem peccata fuerunt in populo Israël, sed Dominus veniens prohibuit talia, vt penitus relinquerentur, & in longam traderentur captivitatem. Quando autem compleverunt mensuram patrum suorum, & addiderunt ad occisionem Prophetarum, persecutionemque justorum, & Salvatoris interfectionem, tunc completum est: *Dimittetur vobis domus vestra deserta.* Et quia iste ab eis,

D Τίς ἐστιν ὁ λέγων· δι᾽ ἐμὲ ἠφανίσθη ἀφανισμῷ πᾶσα ἡ γῆ; ὁ χριστὸς τοῦτο φησιν· πρὸ τῆς ἐπιδημίας· πολλὰ μὲν γεγόνασιν ἁμαρτήματα τοῦ λαοῦ, ἀλλ᾽ ἡ τοιαῦτα, ὥστε αὐτοὺς πάντα ἐγκαταλειφθῆναι, καὶ εἰς ἀνομωτάτην πολυχρόνιον παραδοθῆναι. ὅτε δὲ ἐπλήρωσαν τὸ μέτρον τῶν πατέρων αὐτῶν, καὶ προσθήκην τῆς ἀπηρκυίας τοὺς προφήτας, καὶ δεδιωκέναι τοὺς δικαίους· τῆς ἐπικτίσεως τοῦ θεοῦ, τότε γεγόνασι τὸ· ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος

ὁ οἶκος ὑμῶν. καὶ δι' αὐτὸν ταῦτα πεπόνθασι, καὶ ἀφανισμῷ ἠφανίσθη πᾶσα ἡ γῆ. εἰ δὲ καὶ ὑψηλότερον ἀκοῦσαι βούλει τὸ· δι' ἐμὲ ἠφανίσθη ἀφανισμῷ πᾶσα ἡ γῆ· ἴδε πῶς ἔστι σοι χρῶ τινα τρόπον ἠφανίσθη γενομένου τοῦ ἰησοῦ. ἠφανίσθη δὲ νεκρωθέντων τῶν μελῶν τοῦ ὄντος γῆς, καὶ οὐκέτι ἡ γῆ ἐργάζεται τὰ ἑαυτῆς. οὐκέτι γὰρ ἔδωκε τοῖς δικαίοις τὰ ἔργα τῆς σαρκὸς, οἷς ἔθαλψεν ἡ σὰρξ. οὐκέτι πορνεία, οὐκ ἔτι ἀκαθαρσία, οὐκ ἀσελγεία, οὐκ εἰδωλολατρεία, ἢ φαρμακεία, καὶ τὰ λοιπά· καὶ ὁ σωτὴρ ὅ λέγει· * μὴ νομίζετε ὅτι ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν· ἀληθῶς γὰρ πρὶν μὲν ἔλθῃ, μάχαιρα οὐκ ὢν ὅτι τῆς γῆς, οὐδὲ ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, οὐδὲ τὸ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός. ὅτε δὲ ἦλθε, καὶ διεδιδάγμεθα ἡμᾶς ὅτι τῆς σαρκὸς, τίνα δὲ τοῦ πνεύματος, ἢ διδασκαλία ὥσπερ μάχαιρα γεγυμνωμένη ἐν γῇ διῆλε τὴν σάρκα ἀπὸ τοῦ πνεύματος· καὶ ἠφανίσθη μὲν ἡ γῆ, * ὅτε τὴν νέκρωσιν ἔφερεν ἐν τῷ σώματι περιφέροντες, ἀπὸ οὐκέτι ζῶντες κατὰ σάρκα, ἀλλὰ πνεύματι εἰς τὸ πνεῦμα, ἵνα μὴ θανεῖσθαι φθορὰν ἐκ τῆς σαρκὸς, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πνεύματος ζωὴν αἰώνιον· λέγωμεν δὲ τοῖς ἡμαρτηκόσι· * σπείρετε πυρὸν, καὶ ἀκάνθας θερίζετε· κἂν γὰρ ἐν τοῖς ἁγίοις τοῦ θεοῦ ὁμιλῶσιν, οἱ μὴ καλῶς αὐτοῖς ὁμιλοῦντες, μηδὲ ὃν δεῖ τρόπον βιοῦντες, μηδὲ πιστεύοντες, ἀπείρασι πυρὸς, καὶ θερίζουσιν ἀκάνθας· μάλιστα δὲ ὅτι καταγνῶσαι ἔστι τῶν ἐπερρυδὲν ἐντυγχανόντων ταῖς γραφαῖς, καὶ ἀκάνθας οὐκ ἀπὸ τῶν γραφῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἰδίων ὀπινιῶν θερίζοντων· οἱ κληροι αὐτῶν οὐκ ὠφελήσουσιν αὐτούς· ταῦτα καὶ τοῖς ἡμῖν δοκοῦσι διηγήσατο. καὶ ἐπιδὴ * τοῦτ' ἀποδεχόμεθα, αὐτῷ τῷ διηγησιν βουλομένους φέρωμεν αὐτὸν εἰς μέσον, ὡς * ἱερεύοντες, ἀλλ' ὡς μεμαθηκότες καλὸν μάθημα· ἆρ' ὁ λόγος ὠφελήσῃ καὶ ὑμᾶς καὶ ἡμᾶς, ἐὰν προσέχωμεν τοῖς γεγραμμένοις· οἱ δοκοῦμεν τῷ ὄντι ἀπὸ κλήρου * τινὸς προκαθεζόμενοι ὑμῶν, ὥστε πάντας θέλειν ἥκειν ὅπου τὸν κλῆρον τοῦτον· ἔστι γὰρ ὅτι καὶ πρόπους ὁ κλῆρος σώζει. πολλοὶ γὰρ καὶ προεσθίουσι ἀπολέσαντες. πολλοὶ καὶ λαϊκοὶ μακάριοι ἀποδειχθήσονται· ἐπεὶ δὲ πολλοί εἰσιν οἱ κλήρου μὴ ὄντες βιοῦντες, ὥστε ὠφεληθῆναι καὶ κοσμῆσαι τὸ κλῆρον· διὰ τοῦτό φασιν οἱ διηγησάμενοι γέγραπται· οἱ κλῆροι αὐτῶν οὐκ ὠφελήσουσιν αὐτούς· ὃ δὲ ὠφελεῖ οὐκ αὐτὸ τὸ καθέσεσθαι ἐν προεδρίᾳ ἐστὶν, ἀλλὰ τὸ βίον ἀξίως τῆς πίστεως ἀνταπαιτῆ ὁ λόγος. ἀπαιτεῖ καὶ ὑμᾶς βίον ὁ λόγος καλῶς, καὶ ἡμᾶς,

A quæ in Evangelio scripta sunt, passus est; idcirco nunc dicitur: *Exterminio exterminata est omnis terra.* Quod si subtilius volueris intelligere: *Propter me exterminata est exterminio omnis terra:* considera eam quæ in te est, quomodo exterminata sit terra, & tunc videbis post adventum Iesu Christi impleta esse quæ dicta sunt, mortificatis membris nostris super terram, cum jam non operetur terra opera sua, non fiant apud justum ea quibus antea caro fovebatur, non fornicatio, non immunditia, non adulterij luxuria, non idolorum servitus, non veneficia. Dominus loquitur: *Quid putatis, quia veni pacem mittere super terram? Non veni pacem mittere, sed gladium.* Matth. 10. 34. Verè antequam descenderet, non erat gladius super terram neque caro concupiscebat adversus spiritū; neque spiritus adversus carnem. Quando autem venit, & edocti sumus quæ carnis, quæve sint spiritus, & doctrina ejus quasi gladius immissus divisit carnem, ideſt terram à spiritu, & exterminavit eam, quia mortificationem Iesu Christi circumferimus in corpore nostro, & non vivimus vltra juxta carnem, vivit autem Spiritus: & seminamus non in carne, sed in spiritu, vt non metamus corruptionem de carne, sed de spiritu vitam æternam. Dicitur autem peccatoribus: *Seminatis triticum, & spinas metitis.* Qui enim neque juxta voluntatem Scripturarum, neque juxta fidei veritatem profert eloquia Dei, seminat triticum, & metit spinas. Hoc Hæretici faciunt qui legunt Scripturas, & spinas non de libris sanctis, sed de proprijs sensibus metunt. *Cleri eorum non proderunt eis.* Hæc ante me alij exposuerunt; & quia non improbo interpretationem eorum, consentiens eandem profero, non quasi ipse repererim, sed reperta jam repetens, vt mihi pariter, vobisque conducat: si tamen quæ dicenda sunt, intentus animus excipiat. Nos qui putamur aliquid esse, ideſt, qui in clericatus vobis ordine præsidemus, in tantum vt quidam de minori gradu ad hunc locum cupiant pervenire, nosse debetis non statim in eo esse salvandos, quia clerici sumus; multi enim & Presbyteri pereunt, & Laici beatissimi reperiuntur: sed si ordinem clericatus & merearmur pariter, & habeamus. Quia igitur sunt quidam clerici non ita viventes, vt & ipsi ex ordine capiant fructum, & ornamento suæ sint dignitati; idcirco aiunt qui exposuerunt * Prophetam nunc dicentem: *Cleri eorum non proderunt eis;* vtilitas quippe clericatus non in eo, si aliquis in agmine sedeat Presbyterorum, sed si juxta locum suum, & juxta præcepta Domini dignus incedat. Verum, Charissimi, nolite putare hoc tantum

* Matth. 10. 34.
* 2. Cor. 4. 10.
* Gal. 6. 8.
* Jerem. 12. 13
* MSS. R. ea quæ P opposita nunc dixit: Jer. 12. 13

de nobis esse dictum: & nos & vos commonet divina majestas, vt juxta Scripturarum præcepta viuamus, & si sic expedit dicere: *Potentes potenter tormenta patientur.* Plus à me exigitur quam à *Diacono; plus à *Diacono, quam à laïco. Qui vero totius Ecclesiæ arcem obtinet, pro omni Ecclesia reddet rationem. Propter hoc Apostolus Paulus (videlicet vt is cui fuerant multa commissa) aiebat: *Sic nos existimet homo vt ministros Christi, & dispensatores Sacramentorum Dei. Hic jam quæritur inter dispensatores, vt fidelis quis inveniatur.* In tantum rarum est bonum dispensatorem invenire, vt Iesus, qui antequam orirentur ea quæ erant futura cognoverat, loqueretur: *Quis putas est fidelis dispensator & sapiens, quem constituit Dominus super familiam suam, dare in tempore cibaria conservis suis?* Et post pusillum causatus de quibusdam dispensatoribus intulit dicens: *Si autem incipiat malus servus dicere: Moratur Dominus meus venire; & cœperit cædere servos & ancillas, & comedere, & bibere, & inebriari, venit Dominus servi illius in die qua non sperat, & hora qua nescit, & dividit illum, & partem illius cum infidelibus ponit.* Hæc in eo quod scriptum est: *Cleri eorum non proderunt eis.* Videamus autem & reliquis necessariam correptionem, quam, vt mihi videtur, in morali loco debemus accipere: *Confundimini à gloriatione vestra, ab opprobrio in conspectu Domini.* Multa sunt in quibus gloriantes insipientiam nostram ostendimus. Verbi gratia, si qui in multis possessionibus gloriantur, dicitur eis: *Confundimini à gloriatione vestra.* Si qui gloriantur in generis nobilitate, dicitur ad eos: *Confundimini à gloriatione vestra.* Si qui jactabundi incedunt super pretiosissimis vestibus, super domo multis exornata divitijs, aliena est quippe à gloriatione sanctorum, *dicit ad eos: *Confundimini à gloriatione vestra.* Verum hoc parum est. Audi quid loquatur in Hieremia sermo divinus, jubens vt ne in sapientia quidem nostra gloriemur: *Ne glorietur*, inquit, *sapiens in sapientia sua, nec fortis in fortitudine sua, nec dives in divitiis suis; sed in isto glorietur qui gloriatur, intelligere & scire quia ego sum Dominus.* Vis gloriari, & gloriabundus non audire? *Confundimini à gloriatione vestra.* Gloriare vt Apostolus Paulus, & dic: *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini mei Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.* Vis gloriari, & non audire: *Confundimini à gloriatione vestra*, audi Paulum gloriantem, & disce

* MSS. R. Zacono
* MSS. R. Zacono
1. Cor. 4. 1.
Luc. 12. 42.
Luc. 12. 45, 46.
Ier. 12. 13.
* l. dicitur
Ierem. 9. 23. 24.
Galat. 6. 14.

A Ἀλλ' εἰ δεῖ ἅπαξ εἰπεῖν· δυνατοὶ δυνατῶς ἐτασθήσονται· πλεῖον ἐγὼ ἀπαιτοῦμαι παρὰ τοῦ Διακόνου, πλεῖον ὁ Διάκονος παρὰ τοῦ λαϊκοῦ· ὁ δὲ τῶν πάντων ἡμῶν ἐγκεχειρισμένος ἀρχιερεὺς αὐτὸς τῶν ὅλων κτισμάτων, ὅτι πλεῖόν ἀπαιτεῖται· Διὰ τοῦτο ὁ πιστὸς δοῦλος καὶ μεγάλα, ὁ ἀπόστολος, ἀκούετε, φησὶν· ὕτως ἡμᾶς λογιζέσθω ἄνθρωπος ὡς ὑπηρέτας χριστοῦ, καὶ οἰκονόμους μυστηρίων θεοῦ. ὁ δὲ λοιπὸν ζητεῖται ἐν τοῖς οἰκονόμοις, ἵνα πιστός τις εὑρεθῇ· καὶ ὅτι σπάνιόν ἐστιν εὑρεθῆναι οἰκονόμον πιστὸν, καὶ καλόν· ἴσασιν ὁ εἰδὼς τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτοὺς λέγει· τίς ἄρα, ἐστὶν ὁ πιστὸς οἰκονόμος καὶ φρόνιμος, ὃν καταστήσει κύριος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς οἰκίας αὐτοῦ, διδόναι ἐν καιρῷ τὸ σιτομέτριον τοῖς δούλοις αὐτοῦ; εἶτα μεμφεται τινας οἰκονόμους, καὶ λέγει· ἐὰν δὲ ἄρξηται ὁ κακὸς δοῦλος λέγειν· χρονίζει μου ὁ κύριος ἐρχεσθαι. καὶ ἄρξηται τύπτειν τοὺς συνδούλους αὐτοῦ, καὶ τοὺς παιδίσκας, ἐσθίειν τε, καὶ πίνειν, καὶ μεθύσκεσθαι. ἥξει ὁ κύριος τοῦ δούλου ἐκείνου ἐν ἡμέρᾳ ᾗ οὐ προσδοκᾷ, καὶ ἐν ὥρᾳ ᾗ οὐ γινώσκει, καὶ διχοτομήσει αὐτὸν, καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀπίστων θήσει· τοῦτο δὲ εἰς τὸ· οἱ κλῆροι αὐτῶν οὐκ ὠφελήσουσιν αὐτούς· ἴδωμεν δὲ καὶ ἐξῆς ὅτι πλὴν ἀναγκαίας, ἵνα καλόν εἰς τὸ ἦθικὸν τόπον ἀναλαβεῖν λέγωσιν· αἰσχύνθητε ἀπὸ καυχήσεως ὑμῶν, ἀπὸ ἐνειδισμοῦ ἐναντίον κυρίου· ἔστι πολλὰ ἐν οἷς καυχώμεθα διὰ τὴν ἄνοιαν, οὐκ ὄντα καυχήσεως ἄξιοι. οἷον ἐὰν καυχήσηταί τις ὅτι πλούσιος ἐστι, καὶ πολλὰ κέκτηται, λέγεται αὐτῷ πρὸς αὐτόν· αἰσχύνθητε ἀπὸ καυχήσεως ὑμῶν· ἐὰν καυχήσηταί τις ὅτι εὐγένεια τούτῳ τῷ ὀνόματι, λεχθήσεται πρὸς αὐτόν· αἰσχύνθητε ἀπὸ καυχήσεως ὑμῶν· ἐὰν καυχήσηταί τις ὅτι πολυτελεία ἱματίων, ὅτι οἰκοδομὴ οἰκίας πλουσίως κατεσκευασμένης, ἀλλοῖα ἐστὶν ἡ καύχησις καυχήσεως αἰσχρᾶς. δὲ λεχθήσεται πρὸς τὸν αὐτὸν· αἰσχύνθητε ἀπὸ καυχήσεως ὑμῶν· ἄκουε τοῦ λέγοντος προφήτου ἱερεμίου κελεύοντος ἡμᾶς μὴ καυχᾶσθαι· μηδὲ ὁ σοφὸς ὅτι τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ, μηδὲ ὁ ἰσχυρὸς ἐν τῇ ἰσχύι αὐτοῦ, μηδὲ ὁ πλούσιος ἐν τῷ πλούτῳ αὐτοῦ, ἀλλὰ ἐν τούτῳ καυχάσθω ὁ καυχώμενος, συνιέναι καὶ γινώσκειν ὅτι ἐγώ εἰμι κύριος· θέλεις καυχᾶσθαι, καὶ καυχώμενος μὴ ἀκούσῃ· αἰσχύνθητε ἀπὸ καυχήσεως ὑμῶν; καύχησαι ὡς ἀπόστολος, καὶ εἰπέ· ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ, δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, κἀγὼ τῷ κόσμῳ· θέλεις καυχᾶσθαι ἵνα μὴ ἐλεγχθῇς· αἰσχύνθητε ἀπὸ καυχήσεως ὑμῶν; ἄκουε παύλου καυχωμένου, καὶ μαθέ, ὅταν λέγῃ· ἥδιστα οὖν καυχήσομαι ἐν ταῖς ἀσθε-

νείαις μου, ἵνα ἐπισκηνώσῃ ἐπ' ἐμὲ ἡ δυνάμις τοῦ Χριστοῦ· ἄκουε οἷα καυχᾶται καυχήματα· ἐν κόποις περισσοτέρως. τίς δύναται ἡμῖν τοῦτο εἰπεῖν; ἐν φυλακαῖς ὑπερφαλλόντως, ἐν θανάτοις πολλάκις· ὑπὸ Ἰουδαίων πεντάκις τεσσεράκοντα παρὰ μίαν ἔλαβον. τρὶς ἐραβδίσθην, ἅπαξ ἐλιθάσθην, τρὶς ἐναυάγησα * μεμνημόνευμαι ἐν καυχήσεσι εἰς διαφοράς. ὡς πολλοὺς μὲ καυχήσῃς εἰς αἰσχύνης ἀξίας. ἐφ' οἷς λέγοιτ' ἂν ἐκεῖνο τὸ ἀποστολικόν· καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν· ἐφ' οἷς ἔδει αὐτοὺς αἰσχύνεσθαι, ὀπίσω τούτοις οἴονται δικάζεσθαι. μετὰ ταῦτα ἰδωμεν τὸ περὶ τοῦ περιζώματος. πάλιν γὰρ λέγει κύριος· βάδισον, καὶ κτῆσαι σαυτῷ περίζωμα λινοῦν, καὶ περίθου περὶ τὸν ὀσφύν σου, καὶ * χ. ὑ ἐν ὕδατι * διελεύσῃ· καὶ ἐκτησάμην ὁ περίζωμα κατὰ τὸν λόγον κυρίου, καὶ περέθηκα περὶ τὸν ὀσφύν μου· καὶ ἐγένετο λόγος κυρίου πρός με λέγων· λάβε τὸ περίζωμα τὸ περὶ τὸν ὀσφύν σου, καὶ ἀνάστηθι, καὶ βάδισον ὑπὲρ τὸν Εὐφράτην, καὶ κάπακρυψον αὐτὸ ἐκεῖ ἐν τῇ τρυμαλίᾳ τῆς πέτρας· μετὰ ἡμέρας πολὺς ἤρχετο ἐκεῖ, καὶ θυσιαστηρίου ἀφορισμὸς τοῦτο τὸ περίζωμα. καὶ ὑπεφέρει ὁ κύριος διὰ ἀφορμῆς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ περιζώματος λέγων· καθάπερ κολλᾶται τὸ περίζωμα πρὸς τὸν ὀσφὺν τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ἐκόλλησα πρὸς ἐμαυτὸν τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ πάντα τὸν οἶκον Ἰούδα, φησὶν ὁ κύριος· τοῦ γενέσθαι μοι εἰς λαὸν ὀνομαστὸν, καὶ εἰς καύχημα, καὶ εἰς δόξαν, καὶ οὐκ εἰσήκουσάν μου· οὐκοῦν ὁ προφήτης αἰτίαν τοῦ θεοῦ περιλαμβάνει περιζωννὺς περὶ τὸν ὀσφὺν αὐτοῦ τὸ περίζωμα τὸ λινοῦν, ὡς ὁ θεὸς τὸν λαὸν ἐκόλλησε πρὸς ἑαυτόν, φησὶ, τοῦτον τὸν λαόν, φησὶν ὁ θεὸς, καὶ οἱονεὶ περίζωμα ὁ λαὸς γίνεται τοῦ θεοῦ. ἀφ' τί δὲ περίζωμα, γίνεται τοῦ θεοῦ περὶ τὸν ὀσφὺν αὐτοῦ, ὁ διωμάρτυρος ἀναγινώσκων τὴν ἱερὰν γραφὴν, καὶ ὁρῶν τὸν θεὸν τῷ λόγῳ οἱονεὶ σώματοποιούμενον, καὶ τίνα μὲ τρόπον αὐτοῦ τὰ ἀπὸ τῆς ὀσφύος κάτω ὄντα πῦρ, τὰ δὲ ἀπὸ τῆς ὀσφύος καὶ ἄνω ὄντα ἠλέκτρου. ἐρωτήσατο τὸν λόγον ἀφ' τί τὸ κάτω τοῦ θεοῦ πῦρ ὄντα τὰ ἀπὸ ὀσφύος καὶ ἡμίσεως τρέφοντα, πάντα πῦρ ὄντα. πάντα γὰρ τὰ ἐν ἡμίσει χρήζει τοῦ καθαρσίου τοῦ ἀπὸ τοῦ πυρός. πάντα τὰ ἐν ἡμίσει, χρήζει τῆς κολάσεως. τὰ δὲ ἀνωτέρω τῆς ὀσφύος ὑποβεβηκότα τῷ ἡμίσει, τοῦτο ὄντα ὕλη ὡς ἐν κόσμῳ καθαιρωτάτη καὶ πιωτάτη· λέγεται γὰρ τὸ ἤλεκτρον χρυσοῦ εἶναι πιαλφέστερον· ἐπεὶ ἂν τοῦ ἀδάμαντος χρῆται ἡ γραφὴ, ἵνα διδάξῃ τοῦ θεοῦ τὸ σῶμα τῶν ἀνωτέρω εἶναι πιώτερον, καὶ τὸ σῶμα τῶν κατωτέρω εἶναι ὑποδέστερον. ἀφ' τοῦτο εἰσήγαγε τὸν θεὸν ἐκ πυρὸς καὶ ἠλέκτρου συνεστηκότα, καὶ ὅτι σῶμα τοῦ θεοῦ καὶ αὐτὸ ἐν ἡμί-

A * quid loquitur: *Libenter gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Christi.* Audi quæ sint gloriæ in quibus se * vir effe- * MSS. R. cum 2. Cor 12. 9. * MSS. R. v'r sanctus efferebat 2. Cor 11. 23. &c 25. rat: *In laboribus abundanter.* Quis hoc potest dicere? *in carceribus supramodum, in mortibus sæpe; à Iudæis quinquies quadragenas vna minus accepi; ter virgis cæsus sum; semel lapidatus sum; ter naufragium passus sum.* Discamus differentias gloriarum, & nonnullos esse qui super his glorientur, quæ rubore digna sunt, quorum gloria est in confusione. In his quippe gloriantur, quæ cum faciunt, latebras, & secreta perquirunt. Post Philipp. 3. 19.

B hæc consideremus quid de cinctorio præceptum sit. *Hæc dicit Dominus: Vide & accipe* Ierem. 13. 1. *tibi cinctorium lineum, & circumda lumbos* 2. 3. 4. *tuos, & per aquam non transibis. Et accepi cinctorium secundum verbum Domini ad me dicens: Accipe cinctorium quod circa lumbos tuos est, & vade ad Euphratem, & absconde illud in caverna petræ.* Post dies venit Propheta, & accepit cinctorium de loco vbi infoderat illud, & ecce computruerat, quod nulli vsui esset. Et ne quis juxta voluntatem animi sui de hoc sibi præsumeret intellectum,

C dans Dominus interpretationi occasionem addidit dicens: *Sicut enim adhæret cinctorium circa lumbos hominis, sic adglutinavi ad me domum Israël, & omnem domum Iuda, vt fierent mihi in populum nominatum, & in exultationem, & gloriam, & non obaudierunt me.* Igitur Propheta in loco pro Deo accipiatur, circumdans lumbos suos cinctorium lineum, ideſt populum Deus. *Adglutinavi quippe*, ait, *ad me domum Israël*; & quodammodo cinctorium Dei homo justus efficitur. Quæres quam ob causam? Lege Ezechielem, & intellige quomodo Deus

D videatur in corpore, & quamobrem à lumbis ejus vsque ad pedes ignis appareat, & à lumbis vsque ad caput electrum: tunc poteris etiam præsentis Scripturæ invenire rationem, quamobrem inferiores Dei partes igneæ sunt. Renes generatione, & lumbi igne censentur. Omnia quippe quæ ex coitu, & voluptate sunt, indigent purgatione, & ipsa purgatio immixta est supplicio. Ea vero quæ à renibus in superiora consurgunt, & libidinis opera sua virtute transcēdunt, quasi quædam materia purior ad electri similitudinem referuntur. Dicitur quippe electrum auro esse pretiosius. Quid igitur

E exemplis Scriptura vtitur, vt ostendat supernum Dei corpus esse magnificum, & inferius vilius? Idcirco nunc introduxit * Dominum ex igne & electro subsistentem. Ex * MSS. R Domini corpus Ezech. 1. 27.

quo vnuſquiſque noſtrûm juxta exordium nativitatis ſuæ ad ignem refertur : juxta ſtudiũ vero & profectum , Dei corpus efficitur illud ſuperius, illud ex electro, ab igne nobis , à pœnis , à cruciatu abſcedentibus. Adjunge ergo circa lumbum tuum cinctorium lineum. Cur ? vt oſtendatur populus regnum eſſe Dei. Adverſum eos quippe qui volunt Dei accuſare providentiam , reſiſtit & protegit Dei ſui opera , nec ſinit aliquid indecens de majeſtate ejus narrari. Sed cum peccaverimus , vt cinctorium illud Propheta depoſuit , & abiecit illud in Euphratem fluvium , vt ibidem computreſceret : ſic & nos abjiciet à lumbis ſuis Deus,& projectos relinquet ad Euphratem fluvium Meſopotamiæ , vbi Aſſyrij habitant inimici Iſraël, vbi Babylonij , & ibi putreſcemus. Cur enim tantis in toto orbe fluminibus prætermiſſis, de Iudæa ad Euphratem Propheta tranſmittit , niſi vt ſacramentum juxta vim nominis doceat intellectum ? Poſt hæc quærimus quare cinctorium lineum dicatur. Linum ex terra naſcitur : nam cum ſemẽ ejus in humum fuerit abjectum , primum in gramine pullulat , deinde vt infinita præteream, demeſſum transfertur domum , pectitur , lavatur , teritur , tunditur , & ingenti (vt ita dicam) opera excutitur , quo tale fiat ex quo poſſit cinctorium * , aut aliud quid in vſus neceſſarios * operari. Et nos ergo vniverſi qui generationem habemus ex terra , * aut linum quod in cinctorium Dei pectitur,multa cura indigemus,vt pectamur, vt lavemur , vt colorem terræ abijciamus. Alius quippe color generationis in lino eſt ; alius cum fuerit opera mundatus. Generationis color obſcurior eſt , & nigrior , operis autem lucidior. Tale quid in exordio evenit: nigri enim ſumus quando regeneramur, quando credimus, quando in Canticorum Cantico dicimus : *Nigra ſum & ſpecioſa.* Æthiopibus ſimilem habemus animam indecorem ; abluimur vt fiamus candidi , vt nitorem qui nobis inſitus ex natura non fuerat , diligentia conſequamur , juxta illud quod in eodem loco ſcribitur : *Quæ eſt iſta quæ aſcendit dealbata ?* & efficiamur linum candidum , purúmque aqua. Ita cum digni fuerimus ſocietate Dei , in cinctorium ejus plicamur , neque ab eo aliquando deponimur : ſi tamen candorem, quem nobis conceſſerat , ſemper habeamus. Cum itaque Iudæi , & omnis domus Iſraël indigni extiterint Deo, & projecti ſint ab eo , nobis pro illis accinctus eſt. Neque enim putandum eſt cinctorium abjicientem manſiſſe incinctum : ſtatim vt illos projecit , alios ſibi con-

* MS. R. componi
* MS. R. coaptari *al.* operari
* MS. R. vt linum. *al.* qui in cinctoriũ Dei plectimur,

Cant. 1. 4.

Cant. 8, 5.

σή σωρ ὄστιν· ἕκαστος ἡμῶν ὅκ ἐσμεν τὸ ἤλεκτρον. ἐὰν ὃ ἀναβαίνωμεν, ἢ περιπατῶμεν, δυνατὸν γὸ μεταβῆναι ἀπὸ τῦ σήμερον εἰς τὸ ἐν τοῖς κατωτέρω, ὥστε ἡμέσθαι τῦ θεῦ σῶμα ὃ ἀνωτέρω. ἐσόμεθα, ἀφεσάντες ὃ πῦρ, ἤλεκτρον ὃ περὶ ὃ σῶμα τῦ θεοῦ ὃ ὑψηλότερον· καλλᾶ ἐν περὶ πλὼ ὀσφὺν αὐτῦ ὃ περίζωμα ὃ λινῦν. ἵνα τί; ἵνα δηλωθῆ ὅτι ὁ λαὸς οἱονεὶ σκέπη ὄστὶ τῦ θεοῦ· ἀεὶς γὸ τὺς βλασφήμως κατηγορεῖν τῦ θεοῦ ἵσταται ὁ λαὸς, ἢ ὡσαφεὶ ὑπαφασπίζει αὐτύ, ἢ ὅτι ἐᾶ τι ἄτοπον λέγεσθαι ἐν τοῖς περὶ τῦ θεοῦ· ἐπαὶ ὃ ἁμαρτήσωμεν, ὃ περίζωμα τῦτο ἀποτίθεται, ὡς ὁ προφήτης, ἢ καταβαίνει αὐτὸ εἰς τὸ εὐφράτλυ ποταμὸν, ἵνα ἐκεῖ ἀφεθαρῆ· ἤτις ὁ ἁμαρτάνων ἀποβάλλεται ἀπὸ τῆς ὀσφύος τῦ θεοῦ, ἢ ἐκβληθεὶς ἐκβάλλεται εἰς τὸ εὐφράτλυ ποταμὸν, τὸ δ μεσοποταμίας ποταμὸν, ὅπυ οἱ ἀσσύριοι ἐχθροὶ τῷ ἰσραὴλ, ὅπυ οἱ βαβυλώνιοι, ἢ ἐκεῖ ἀφθείρεται· ὄντων γὸ ἡσαύτων ποταμῶν, πέμπεται ὁ προφήτης ἀπὸ τῆς ἰδέας εἰς τὸ εὐφράτλυ ποταμὸν, περιματύσασθαι καὶ ἀπαναλῶσαι περίζωμά τον λινῦν. ἀφ' τί ὃ καὶ λινῦν; ὅτι πλὼ ἡμέσιν ἔχ ἀπὸ γῆς. φυτὸν γὰρ ὄστιν ἀνατέλλον ἀπὸ γῆς, εἶτα μῦ ὃ γεωργηθὲν ξαινόμενον, καὶ πλυνόμενον, καὶ σμηχόμενον, ἢ πολλῆ ἐργασίᾳ γινόμενον, ἵνα ἡμῖν πιῶτον ὥστε ἡμέσθαι περίζωμα, ἢ ὅτι δύνατε· καὶ ἡμεῖς ἐν πάντες πλὼ ἡμέσιν ἐχόμεν ὡς περίζωμα τῦ θεοῦ. ἢ ἔχοντες πλὼ ἡμέσιν ἀπὸ τῆς πολλῆς κατασκυῆς; χρήζομεν ἵνα ξανθῶμεν, ἵνα πλυνθῶμεν, ἵνα ὃ χρῶμα τῆς γῆς ἀποβάλωμεν· ἄλλο γὸ τὸ τῆ ἡμέσεως τῦ λινῦ χρῶμα, ἄλλο τὸ ἀπὸ τῆ ἐργασίας. ὃ μὲ γὸ τῆ ἡμέσεως τῦ λινῦ χρῶμα μᾶλλον ἀνωτέρω ὄστι, ἀπὸ ὃ τῆ ἐργασίας ἡδὸ λαμπρότατον· πιῶτον δ τι καὶ ὅπι ἡμᾶς τὺς ἐν ἡμέσφθαι. μᾶλλον ἐσμεν ἐν πλὼ ἐν τῷ πίστευειν ἀρχμύ. ὅτὸ ἐν ἀρχῆ τῦ ἁσμάτος φησὶ ἀσμάτων λέγεται· μέλαινά εἰμι, ἢ καλή. ἢ αὖθις ἡμεῖς κατ' ἀρχὰς πλὼ ψυχμὼ ἐοίκαμεν, εἶτα ἀποσμηχόμεθα, ἵνα λαμπρότεροι γενώμεθα, ἐν τ. τὶς αὕτη ἡ ἀναβαίνουσα λελευκασμένη; καὶ γενώμεθα λινῦν λαμπρὸν καὶ καθαρόν. εἶτα καὶ πλεκόμεθα ὅπι ὃ περίζωμα τῦ θεοῦ, ὅταν ἀξιῶμεν καλλᾶσθαι τῷ θεῷ· οὐκ ἀποτίθεται ἡμᾶς ὁ θεὸς, ἀπέθετο τ πρῶτον λαὸν παντὸ τ οἶκον ἰούδα, καὶ τ οἶκον ἰσραὴλ ἡμῶν, ἐ ἡμῖν εἰς ὃ μὴ προσθῆναι ἔτι. οὐκέτι γὸ αὐτὺς περιζώσυσιν ἡμᾶς αὖτι σκεύαν περιζώσασθαι ὁ θεός· ἢ γὸ ἀποβαλὼν ὃ περίζωμα ἔμεινε γυμνός, ἀλλ' ἄλλο περίζωμα ἑαυτῷ ὕφανε· τὸ

το δ πεπλήρωμα ἡ ἐκκλησία ἐστὶν ἡ ἀπὸ τῶν A texuit. Hoc cinctorium Ecclesia est de Gen-
ἐθνῶν. ὅπως ἴσῃ, ὅτι εἰ τῶν προτέρων οὐκ ἐφείσατο ὁ θεὸς, πόσῳ πλέον οὐδὲ αὐτὸς ἀμελῆσαι φείσεται, ἐὰν μὴ ᾖ ἄξια τὰ ὀσφύος τοῦ θεοῦ· ὁ δὲ κηλωμένος τῷ κυρίῳ, ἓν πνεῦμά ἐστιν ἐν χριστῷ ἰησοῦ, ᾧ ἐστὶν ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

tibus congregata, quæ scire debet, quia si prioribus non pepercit Deus, nec sibi parcet, si eum dereliquerit, si non fuerit digna lumbo ejus, si non adhærens Domino vnus spiritus fuerit in Christo Iesu, cui est gloria, & imperium in sæcula sæculorum. Amen.

ΟΜΙΛΙΑ ιβ'.

Εἰς Ϛ'.

Καὶ ἐρεῖς πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον· τάδε λέγει κύριος ὁ θεὸς ἰσραήλ· πᾶς ἀσκὸς πληρωθήσεται οἴνου. μέχρι τοῦ· καὶ κατάξουσιν οἱ ὀφθαλμοί ὑμῶν δάκρυα, ὅτι συντρίβεται τὸ ποίμνιον τοῦ κυρίου.

HOMILIA XII.

(*juxta Hieronymum IX.*)

De eo quod scriptum est:

Omnis vter implebitur vino. Vsque ad illud: *Et deducent oculi vestri lacrymas, quia contritus est grex Domini.* Ierem.13.12 Ierem.13.17

Eodem interprete.

Ὅτι πρὸς ἀπόστολος προφήτης λέγει ἀπὸ B θεοῦ, ὀφείλει ἄξιον εἶναι τοῦ θεοῦ· ἐὰν φαίνεται ὅτι τοῦτ' ἄξιόν ἐστι τοῦ θεοῦ, μόνοτων ἡμῶν ὑπὸ τὸ γράμματος. ὥστε εἴπῃ ἄλλον τινὰ ἀκηκόατα τὸ γράμματος, μωρία ἐστὶ τοῦτο τὰ γράμματα· τοῦτο δ' ἐρεῖ ψυχικός· ψυχικὸς γὰρ ἄνθρωπος ὁ δεχόμενα τὰ τοῦ πνεύματος τοῦ θεοῦ. μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστιν· ὅρα δὲ τὸ λέξιν τί φησι. καὶ ἐρεῖς πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον· τάδε λέγει κύριος ὁ θεὸς ἰσραήλ· ἄξιον ἔστω κύριε τοῦ θεοῦ ἰσραήλ πᾶσας ἀσκὸς πληρωθήσεται οἴνου. καὶ ἔστω, ἐὰν εἴ- C πωσι πρός σε· μὴ γινόντες ἃ γινώσκομεν, ὅτι πᾶς ἀσκὸς πληρωθήσεται οἴνου; καὶ οἱ ὑποκενόμενοι, ὑπὸ τοῦ ῥητοῦ ἐσῶντες, ταῦτα φασὶ, καὶ λέγουσιν ἐγνωκέναι ὅτι πᾶς ἀσκὸς πληρωθήσεται οἴνου· εἰσὶν δὲ ἀσκοὶ ἐλαίᾳ πληρούμενοι, ἢ ἄλλης ὑγρᾶς οὐσίας. ψεύδονται ἄρα, ἃ γὰρ πᾶς ἀσκὸς πληρωθήσεται οἴνου· ὅταν δικαίως καὶ τὸ δυνατὸν ἡμῖν τοίας δὲ τροπῆται, ἐὰν εἰδῶμεν ὡς τὴν οἴνων διαφορὰς, καὶ τὰ λεγόμενα περὶ αὐτῶν. καὶ ἀκηκόασιν αὐτοῖς περὶ τῶν ἀσκῶν ὀλό- D μβα ὅτι ἀληθές ἐστι τὸ· πᾶς ἀσκὸς πληρωθήσεται οἴνου· εἴτε γὰρ ἀγαθός τίς ἐστιν, ἵν' ὕτως ἐνομισώμεν, ἐν ἀσκοῖς ἀσκὸς πληρωθήσεται οἴνου. καὶ τῷ ἑαυτῷ ἀγαθότητα. εἴτε ἐστὶν, ὡς ἐν συγκρίσει ἀσκῶν, καὶ τῇ κρίσει τῇ παρὰ αὐτῶν, μοχθηρὸς, καὶ αὐτὸς καὶ τῷ μοχθηρίαν αὐτοῦ πληρωθήσεται οἴνου μοχθηροῦ· πῶς οὖν ἐστὶν ἀπὸ τοῦ γραφῆς λαβεῖν περὶ τῆς διαφόρων εἶναι;

QVod à Deo Prophetæ jubetur vt dicat, debet dignum esse imperio Dei. Sed non videtur dignum si maneamus in litera, & nihil altius requiramus, in tantum vt si quis rudis auditor extiterit, dicat ineptum esse Scripturis aurem accommodare, & ea cognoscere quæ in eis lectitantur. Hoc est dictum animalis: *Animalis quippe homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei. Stultitia enim ei est.* Consideremus ergo Dei sermonem quid jubeat: *Et dices ad populum sermonem istum; Hæc dicit Dominus Deus Israël.* Quod dicit Dominus Deus Israël, dignum quæso sit Domino Deo Israël: *Omnis vter implebitur vino. Eritque, si dixerint ad te: Numquid cognoscentes, & non cognoscimus, quia omnis vter implebitur vino?* * Hæc respondentes, si tantum literam sequuntur, & dicunt nosse se quia omnis vter implebitur vino, falluntur. Non enim necessario sequitur, vt omnes vtres impleantur vino. Sunt vtres oleo pleni: sunt alij à qualibet liquentis naturæ materiâ vacui, aut certe non pleni. Dominus autem dicit omnem vtrem implendum vino: & populus respondit: *Nunquid cognoscentes non cognoscimus, quia omnis vter implebitur vino?* Quæ quidem juxta paupertatem ingenij mei sic poterunt interpretari, si prius vini differentias prospexerimus, vt tunc consequenter tractemus, verum esse quod dictum est, quia omnis vter implebitur vino. Sive enim quis bonus est (vt ita loquar) inter vtres vter, implebitur vino bonitatis suæ: sive malus juxta hoc quod malus est, malo vino implebitur. Quomodo ergo possumus de Scripturis accipere diffe-

* f. Et

rentias vini ? Super malo vino ista conscri-
Deuter. 32. 32. pta sunt : *De vinea Sodomorum, & de Gomorrha, vuæ eorum vuæ fellis, botrus amaritudinis in eis, venenum draconum vinum eorum, & virus aspidum insanabile.* De bono hæc dicun-
Psalm. 22. 5. tur : *Calix tuus inebrians quàm præclarus est ?* Et sapientia convocat ad cratetem suum,
Prou. 9. 5. dicens : *Venite, manducate panes meos, & bibite vinum quod miscui vobis.* Est ergo vinum de Sodomis, & est quod miscuit Sapientia. Rursumque ; *Vinea facta est dilectio in cornu, in loco vberi*, plantata à Deo, quæ vocatur vinea Sorec, electa quidem inter omnes vineas ; mirabilis autem est alia vinea Ægyptiorum, quam percutit Deus, secundum
Esaie 5. 1. Psalm. 77. 47. id quod scriptum est : *Percussit in grandine vineas eorum, & ficus eorum in gelu.* Consideremus ergo omnes homines figuraliter capaces esse vini, nec aliud eis possumus nomen imponere, quam capaces vini, quam vtrem, & dicere quia nequam homo plenus sit vino de vinea Sodomorum & Ægyptiorum, plenus vino inimicorum Israël : sanctus vero & is qui in virtutibus proficit, plenus sit de vinea Sorec, vino de quo scriptum
Psalm. 22. 5. est : *Calix tuus inebrians quàm præclarus est*, vino quod miscuit Sapientia. Et hæc quidem intellecta ibi sint secundum nequitiam atque virtutem. Agnoscamus quomodo omnis vter implebitur vino. Si autem nequitia, seu virtutibus impleantur vtres, consequens est vt supplicijs impleantur ob nequitiam, benedictionibus ob virtutem. Exhibeant sacræ literæ testimonium quo pacto tormenta, seu repromissiones vinum nun-
Ier. 25. 15. cupantur. *Accipe calicem vini meri istius, & potabis omnes gentes ad quas te mitto.* Hieremias autem hæc loquitur : super quod infert : *Et bibent, & venient, & insanient, & cadent.* Igitur supplicia in præsenti loco vinum meracum nuncupavit. * Quidam bibũt meraca vina, id est meracis cruciatibus digni sunt : alij autem bibunt * supplicia : vina quidem non penitus meraca, sed ex parte aliqua temperata : *Calix enim in manu Domini vini meri plenus mixto, & inclinavit ex hoc in illud, verumtamen en fæx ejus non est exinanita ; bibent ex eo omnes peccatores terræ.* Si vis ad benedictionis calicem respicere quem bibunt justi, licet sufficiat Sapientiæ testi-
Prou. 9. 5. Luc. 22. 12. monium, in quo ait : *Bibite vinum quod miscui vobis* ; tamen vide Salvatorem ascendentem die Paschæ, grande cœnaculum stratum atque mundatum, & agentem diem festum cum Discipulis suis, illumque eis calicem propinantem, de quo in Evangelio
*l. nõ quod * quod miscuerit eum, & ita tradiderit ; le-

* MSS. R. Bibẽt meraca vina
* *Ms. R.* supplicia non penitus meraca

A κακὲ μὲ τῷ χιερόνων τιαῦτα γέγραπται · ἐκ γὰρ ἀμπέλων σοδόμων ἡ ἄμπελος αὐτῶν, καὶ ἡ κληματὶς αὐτῶν ἐκ γομόρρας. ἡ σταφυλὴ αὐτῶν σταφυλὴ χολῆς, βότρυς πικρίας αὐτῆς · θυμὸς δρακόντων ὁ οἶνος αὐτῶν, καὶ θυμὸς ἀσπίδων ἀνίατος · καὶ ἡ τῷ κρειττόνων · Ὃ ποτήριόν σου μεθύσκον με ὡς κράτιστον · καὶ ἡ σοφία συγκαλεῖ ὅτι τὰ ἑαυτῆς κρατῆρα λέγουσα · ἐλθέτε, φάγετε τὸν ἐμὸν ἄρτον, καὶ πίετε οἶνον ὃν κεκέρασα ὑμῖν · ἔστιν δὴ οἶνος ἀπὸ σοδόμων, καὶ ἔστιν οἶνος ὃν
B ἡ σοφία κίρνησι · καὶ πάλιν · ἄμπελος ἐβλυστήσε τῷ ἠλαπημένῳ ἐν κέρατι, ἐν τόπῳ πίονι πεφυτευμένῃ ὑπὸ τῦ θεοῦ, ἡ καλαμένη ἄμπελος σωρὴκ, ἐκλεκτή τις ὅσα καὶ θαυμαστή · ἔστι δέ τις καὶ ἄμπελος ἀγυπτίων, ἣν παίσατο ὁ θεός · κτὶ ὃ γεγραμμένον · ὅτι ἐπάταξεν ὁ θεὸς ἐν χαλάζῃ τὴν ἄμπελον αὐτῶν, καὶ τὰς συκαμίνους αὐτῶν ἐν πάχνῃ · καταγνόσαν δὴ μὴ πάντας ἀνθρώπους εἰς τοιαῦτα γυμνικὰς οἶνα · καὶ ὀνομάζω αὐτοὺς κτὶ τῶν αἰτιῶν, καὶ
C λέγω, ὅτι ὁ μὲν φιλῶν πεπλήρωται οἴνου ἀμπέλων σοδόμων, πεπλήρωται οἴνου ἀγυπτίου, καὶ οἶνου τῷ ἐχθρῶν τῦ ἰσραὴλ · ὁ δὲ ἅγιος, καὶ ὠφελίμως πεπλήρωται οἴνου ἀπὸ ἀμπέλου σωρὴκ, καὶ οἴνου, καθὰ γέγραπται · ἡ ποτήριόν σου μεθύσκον ὡς κράτιστον · καὶ πάλιν πεπλήρωται οἴνου ὁ ἅγιος, ἀφ' ὧν ἐκέκραται ἡ σοφία · ἵνα δὲ μὴ νοείσθω μοι κτὶ τὴν κακίαν καὶ τὴν ἀρετὴν, ἵνα θεωρηθῇ ὃ πᾶς ἀσκὸς οἴνου πλησθῇ · εἰ δὲ δεῖ ἰδεῖν καὶ τὰς ἀφ' τῆς κακίας καὶ
D δὲ ἀρετὴν, κλήσεις μὲ τὰς ἀφ' τῆς κακίας, εὐλογίας δὲ καὶ ἐπαγγελίας τὰς ἀφ' τῆς ἀρετῆς. παραθήσομαι ἀπὸ τῆς ἱερᾶς γραμματῆς, τίνα ποτὲ αἱ κλήσεις καὶ αἱ ἐπαγγελίαι οἱονεὶ λέγουσι · λαβὲ ὃ ποτήριον τῦ οἴνου τῦ ἀκράτου τοῦτο, καὶ πεπεῖς πάντα τὰ ἔθνη, φησὶν ἐγὼ ἐξαποστελῶ σε πρὸς αὐτοὺς · ἱερεμίας ταῦτα λέγει ὦ ὑπερφερὲς · καὶ πίονται, καὶ ἐξεμέσουσιν, καὶ σκμανήσουσι, καὶ πεσοῦνται · ἕνεκεν τῶν κλήσεων ὠνόμασεν ἐν ταύτῃ οἶνον ἄκρατον, ὃν πίνουσι, οἱ ἀκράτου οἴνου, τουτέστιν, ἀκράτου κολάσεως ἄξιοι · εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλοι οἱ πίνοντες κλύσιν οὐκ ἄκρατον, ἀλλὰ κεκερασμένον · ποτήριον γὰρ ἐν χειρὶ κυρίου οἴνου ἀκράτου πλῆρες
E κεράσματος · ἔκλινεν ἐξ τούτου εἰς τοῦτο · πλὴν ὁ πυλίας αὐτοῦ οὐκ ἐξεκενώθη, πίονται πάντες οἱ ἁμαρτωλοὶ τῆς γῆς · ἐὰν δὲ θέλεις καὶ ποτήριον εὐλογίας ἰδεῖν ὃ πίνουσιν οἱ δίκαιοι. ἤρκει μὲν ἂν καὶ ὃ τῆς σοφίας, ἐφ' ᾧ ἔλεγε · πίετε οἶνον ὃν ἐκέρασα ὑμῖν · ἴδε δέ μοι καὶ τὸ σωτῆρα πρὸς ὃ πάσχα ἀναβαίνοντα εἰς ἀνώγαιον μέγα ἐστρωμένον, καὶ κεκοσμημένον, καὶ ἑορτάζοντα μετὰ τῶν μαθητῶν, καὶ διδόντα αὐτοῖς τὸ ποτήριον, καθὰ ἂ

γέγραπται, ἠχ' ὅτι ἐκλέγεται· ὁ ἰησοῦς γὰρ ὁ
φρένων τὺς μαθητὰς ἀκράτῳ εὐφραίνει, καὶ
λέγει αὐτοῖς· λάβετε, πίετε, τοῦτό μού ἐστι τὸ
αἷμα, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν
ἁμαρτιῶν· τοῦτο ποιεῖτε, ὁσάκις ἐὰν πίνητε, εἰς τὴν
ἐμὴν ἀνάμνησιν. καὶ πάλιν λέγω ὑμῖν· οὐ μὴ
πίω ἀπὸ τοῦ νῦν, ἕως ὅτου πίω μεθ' ὑμῶν
καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ· ὁρᾷς πῶς ἐπαγ-
γελίαν, τὸ ποτήριον τῆς καινῆς διαθήκης ἔδωκεν;
ὁρᾷς τὰς καλάσεις ποτηρίου οἵας ἀκράτου; καὶ
ἄλλο εἶδος κλάσεως ποτηρίου κεκερασμένου, B
ὥστε ἐκεῖσε χιρνᾶσθαι τῇ τῆς ἀξίας τοῦ χειροῦς
προσῳξέως ἀναμεμιγμένης μετρίᾳ προσῳξει
ἀ πίστις· νοεῖ δέ μοι τὺς μὲ πάντα ἁπλοτέροις
τῆ θρασυτέρᾳ, καὶ μηδαμῶς περισκοποῦντας αὐ-
τοῖς, ἀλλ' ὡς ἔτυχε ζῶντας, πίνοντας τὸ
ἄκρατον οἶνον, ἐφ' οἷς παρεδήμεθα ἐν τῷ βι-
βλίῳ ἱερεμίου. τὺς δὲ μὴ πάντα ἁπλοτάτους, καὶ ἀμάρ-
τωλούς, * ἀλλ' ἀξίους τοῦ ποτηρίου τῆ καινῆς
διαθήκης, πολὺ μᾶλλον ὅτε μὲ χρηστότερος, ὅτε
τῆ ἐναντίας, οἶνον πίνοντας ἀκράτου κεκερασμέ- C
νου· ἔκλινε γὰρ ὁ θεὸς ἐκ τούτου εἰς τοῦτο· πολλῷ
ὁ πυγιάς αὐτοῦ ὄκνον ἐξεκαύθη· νοεῖ μοι ὁ ποτή-
ριον τῆ ἀγαθῶν σου ἔργων ἐν τῇ μίᾳ χειρὶ τοῦ
θεοῦ· εἰ γὰρ βούλῃ πολυπειρότερόν με εἰπεῖν· ἔστω
ἐν τῇ δεξιᾷ χειρὶ τοῦ θεοῦ ὁ ποτήριόν σου τῆ χρη-
στῶν ἔργων, ἐν τῇ ἀριστερᾷ τῆ χειρὶ τοῦ θεοῦ ὁ
ποτήριον σου τῆ ἁμαρτημάτων· ὅταν δὲ μέλλῃς
κλάσεσθαι διὰ τὰ ἁμαρτήματα, ἐπεὶ καὶ χρη-
στότερός σοι ἔργα, γεύσεται ποτηρίου ἐν χειρὶ
κυρίου ἔστιν οἴνου ἀκράτου πλήρες κεράσματος· D
καὶ ἔκλινεν ἐκ τούτου εἰς τοῦτο, ἐκ τοῦ ἐν τῇ ἀρι-
στερᾷ, εἰς τὸ ἐν τῇ δεξιᾷ· ὅτε γὰρ μόνον δώσ-
ουσι πιεῖν τὸ τῆ ἀγαθῶν ποτήριον, ὡς ἂ μόνον
ἀγαθὰ ἔργα πεποιηκώς. ὅτε δώσουσι πιεῖν
μόνον τὰ τῆ ἁμαρτημάτων ποτήριον, χρηστὰ
γὰρ σοι πέπραχται πνα. διὰ τοῦτο ἔκλινεν ἐκ
τούτου εἰς τοῦτο. τῇ τῶν ἀναλογίαν τῆ ἔργων σοῦ
κιρνᾶσθαί σοι ὁ θυμὸς, καὶ ἡ κάλασις, ἵνα ἤτοι
ὀδαρέστερον τὸ τῆ κλάσεως ᾖσι, ἢ δριμότερον
καὶ * ὀπτιπωτέρον· τῇ τῶν ἀναλογίαν γὰρ, ὡς E
προεῖπον, τῆ ἁμαρτημάτων συγκεινομένων
τοῖς ἀγαθοῖς ἀμβλυώσεται πῶς, ἢ οὐκ ἀμ-
βλυώσει ὁ ἀπὸ τῆ ποτηρίου τῆ ὀργῆς * ποσῶς δι-
δομένης ἐκάστῳ τῆ ἁμαρτημάτων· ἐὰν δὲ καλὸς ἢ ἄλος, λέγε· ποτήριον σωτη-
ρίου λήψομαι, καὶ τὸ ὄνομα κυρίου ἐπικαλέσομαι· πᾶς ἂν ἀσκὸς, εἴτε καλὸς, εἴτε μοχθηρὸς πλη-
ρωθήσεται οἴνου, καὶ τῇ τῶν ἐπιτηδειότητα τῆ ἀσκοῦ οἶνος βλυθήσεται εἰς τὸν ἀσκὸν τῇ λόγον
τῆ ἐνταῦθα ὀνομαζομένων ἀσκῶν· ἅλμον δὲ τὸ βάλλεται εἰς τὺς ἀσκὺς, ἐπεὶ ἄλλη πις ὑγρὰ
ὕλη· ἀλλὰ πάντα ἀσκὸν δεῖ οἴνου πληρωθῆναι· εἶτα διδάσκει διὰ τὺς ἁμαρτήσαντας, ὅσον τῇ
ῥητὸν, ἐν τῇ ἱερουσαλὴμ τότε καὶ ἐν τῇ ἰουδαίᾳ, ποταπῆ οἴνου μέλλει πληροῦν ὁ θεὸς τὺς ἀσκύς

As̃us enim lætificans Discipulos meracum eis poculum propinat, & dicit: *Accipite & bibite: Hic est sanguis meus qui pro vobis effunditur in remissionem peccatorum. Hoc facite, quotiescumque libetis, in meam commemorationem.* Et: *Amen dico vobis, non bibam illud amodo, donec bibam illud vobiscum novum in regno Dei.* Vides calicem Novi Testamenti? vides calicem suppliciorum quem supra exposuimus, vini meri plenum esse? Est & alius calix, qui pro compensatione bonorum actuũ, seu malorum tibi miscetur & traditur. Intellige enim mihi eos qui penitus à pietate discedunt, & ex omni parte religioni adversantur, in tantum vt fortuitu, & pecudum more vivant, bibentes calicem vini meri, quem de Hieremiæ libro protulimus: eos vero qui non penitus recesserunt, sed cum sint peccatores, & indigni judicentur calice Novi Testamenti, & faciant sæpe bona opera, sæpe contraria, bibentes calicem mero mixtum. *Inclinavit enim Deus ex hoc in illud.* Quid est quod ait; *ex hoc in illud?* duo pocula video. *Inclinavit ex hoc in illud, verumtamen fax ipsius non est exinanita.* * Amodo adverte calicem bonorum operum in vna manu Domini. Sin autem pateris aliquid me audacius dicere; sit in dextrâ manu ejus calix virtutum, sit in sinistrâ vitiorum. Cum igitur cœperis propter peccata torqueri, quia & bona opera fecisti, calix in manu Domini est vini meri plenus mixto, & inclinavit ex hoc in illud: id est de eo qui erat in dexterâ, in illum qui in sinistrâ continebatur. Neque enim potes bonorum tantum calicem bibere, quasi bona tantummodo feceris: neque rursum peccatorum tantum, quia & bona aliquando gessisti. Idcirco inclinavit ex hoc in illud, vt juxta compensationem operum tuorum misceatur tibi supplicium aquatius, seu meracius, & secundum merita tua; aut obtundatur iræ divinæ aculeus, aut exacuatur. Si vero bonus fueris, & Dei mandata servaveris, attende quid dicas: *Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini invocabo.* Omnis igitur vter, sive bonus, sive malus, implebitur vino qualitatis suæ, nec oleum mittitur in eum, aliudve quid liquens, nisi Sodomorum, aut Sorec. Deinde docet interim, vt literam sequamur, propter eos qui peccaverunt in Hierusalem, & in Iudæâ illo tempore morabantur, quali vino istiusmodi

* ἀκρατέως

* ὀπτιπωτέρον

* ποσῶς διδομένης

vtres implendi sunt. Sequitur enim: *Si di-*
Ierem.13.12. *xerint ad te: Numquid cognoscentes non cognoscimus, quia omnis vter implebitur vino? dices ad eos: Hæc dicit Dominus: Ecce ego impleo omnes inhabitantes terram istam, & Reges, & filios David qui sedent super sedem ejus, & sacerdotes ebrietate.* Nulli parcit qui punitu-
1.Cor.10.11. rus est peccatores. Non quia Prophetes, non quia Sacerdos quis vocatus est, à supplicijs liberabitur. *Hæc autem de illis commemorantur*, vt ait Apostolus, *scripta sunt propter nos, in quos fines sæculorum devenerunt.* Si quis ergo & in his sacerdotibus, in nobis dico Presbyteris, sive in his qui circumstant po-
* MS. R. Z conibus pulum Levitis, idest * Diaconibus, peccaverit, sustinebit supplicium quod nunc per Prophetam Dominus comminatur: quomodo è contrario quædam sunt sacerdotales benedictiones, de quibus Deo tribuente, post istius loci expositionem, cum ad Numerorum librum ventum fuerit, disputabimus: Ibi quippe de Sacerdotibus quæ-
Ierem.13.13, 14. dam scripta sunt: *Et Sacerdotes igitur, & Prophetas, & Iudam, & omnes habitantes Hierusalem testatur Deus de vino inebriandos, & dispergendos virum à fratre suo, & patres à filijs.* Quæ quidem (vt mihi videtur) sic sunt intelligenda: Iustos quidē congregat Deus & peccatores separat. Denique idcirco quamdiu non sunt commoti ab orientē homines, non sunt dispersi. Quando autem sunt moti ab oriente, & ait homo ad proxi-
Gen.11.4. mum suum: *Venite, ædificemus civitatem, & turrem, cujus caput pertingat vsque ad cœlum;*
Gen.11.7,9. Deus locutus est, dicens: *Venite, descendamus, & confundamus ibi linguas eorum.* Et post pusillum subinfert: *Et dispersit eos Deus inde à facie omnis terræ.* Populus quoque Israël antequam peccaret, in Iudæâ erat; post peccata in vniversum orbem dispersus est. Tale mihi quiddam & de bonis hominibus intellige. Est quædam Ecclesia primitivorum, eorum scilicet qui conscripti sunt in cœlestibus, vbi mons Sion, & civitas viventis Dei Hierusalem cœlestis. Beati qui illuc congregabuntur. Peccatores autem dividentur ab invicem, vt etiam in hoc excruciatione pariter torqueantur. Scio quosdam Reges, eos qui imperio suo insidiati sunt ad desertas insulas deportare solitos, & pro magnis supplicijs hoc jubere, ne in vno lo-
* l. fc. pœnam co exilij * penuriam sustineant; sed in aliam partem orbis vxor, in aliam liberi exterminentur, vt ne in calamitatibus quidem suis

τάτους τοὺς ἁμαρτωλούς· γλήξασθαι γάρ. ἐὰν εἴπωσι πρός σε. μὴ γινόντες οὐ γινώσκομεν, ὅτι πᾶς ἀσκὸς πληρωθήσεται οἴνου; καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτούς· τάδε λέγει κύριος· ἰδοὺ ἐγὼ πληρῶ πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν ταύτην, καὶ τοὺς βασιλεῖς τοὺς καθημένους ἐπὶ τοῦ δαυὶδ ἐπὶ θρόνου αὐτοῦ, καὶ τοὺς ἱερεῖς· καὶ τοὺς προφήτας καὶ πάντας τοὺς κατοικοῦντας ἐν Ἱερουσαλὴμ, ἐν μέθῃ κολάζειν. οὐκ ἐπὶ προφήτῃ τις ἐχεμάτισεν, ἔχει δὲ ἁμαρτήματα, ἢ πληρωθήσεται τῶν λεγομένων ἀπειλῶν· οὐκ ἐπὶ ἱερεύς τις ἐχεμάτισε, καὶ ἔδοξεν ἀποχρῶν εἶναι μάστιγας ἔχειν πλειοτέρας παρὰ τὸ ὅλον, φείσεται αὐτοῦ ὁ θεὸς, ὥστε αὐτὸν μὴ κολασθῆναι ἁμαρτήσαντα· τὰ δὲ περὶ ἐκείνων ἀναγεγραμμένα, φησὶν ὁ ἀπόστολος, ἐγράφη δι' ἡμᾶς, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντησεν· εἴ τις οὖν καὶ ἐν τούτοις τοῖς ἱερεῦσι. δίκαιόν ἐστι τοὺς προεσθυτέρους ἡμῶν. ἢ ἐν τούτοις τοῖς προεσχηκόσι τοῦ λαοῦ λέγω. λέγω δὲ τοὺς ἁμαρτάνει, ἵνα τούτῳ τῷ κόλασιν· ὡς πάλιν βλασφημίας τῆς εἰσιν ἱερατικὰς, περὶ ὧν θεοῦ διδόντος ὑμᾶς μακρὰν, ἀλλὰ μὴ τῷ ἐξέτασιν τοῦ λόγου δὲ προφητικὸν, εἰσόμεθα ἀναγινωσκομένων τῶν ἀρθμῶν. περὶ γὰρ ἱερέων ἐκεῖ τινα μέλει λέγειν· καὶ τοὺς ἱερεῖς ὧν, καὶ τοὺς προφήτας, καὶ τὸν ἰούδαν, καὶ πάντας τοὺς κατοικοῦντας ἱερουσαλήμ, φησὶν ὁ θεὸς, πληρῶ μεθύσματος, καὶ ἀφοσκορπιῶ αὐτοὺς, ἄνδρα καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ τοὺς πατέρας αὐτῶν, καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτῶν ἐν τῷ αὐτῶ· καὶ ταῦτα δὲ ὅταν νοήσωμεν· τοὺς μὲν δικαίους σωζόμενοι θεὸς, τοὺς δὲ ἁμαρτωλοὺς ἀφοσκορπίζει· ἀφὸ τούτου καὶ νῦν μὲν οὐκ οἰκοῦντες ἀπὸ αὐταπλῶν οἱ ἄνθρωποι, οὐκ ἐσκόρπισεν αὐτοὺς ὁ θεὸς. ὅτε δὲ ἐκίνησαν ἀπὸ αὐταπλῶν, καὶ εἶπεν ἄνθρωπος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ· δεῦτε, καὶ οἰκοδομήσωμεν ἑαυτοῖς πόλιν, καὶ πύργον, οὗ ἔσται ἡ κεφαλὴ ἕως τοῦ θεμελίου. φησὶν ὁ θεὸς περὶ τούτων· δεῦτε, καταβάντες συγχέωμεν αὐτῶν ἐκεῖ τὴν γλῶσσαν. καὶ συγχεῖται ἕκαστος, καὶ ὅτι πᾶν τὸ γῆς τόπον ἀφοσκορπίζεται· καὶ ὁ λαὸς ὁ τοῦ ἰσραὴλ μὴ ἁμαρτάνων μὴ, ἐν τῇ ἰουδαίᾳ ἰῶ. ἁμαρτήσας ὁ ἀφοσκορπίζεται, ἔπειτα ἀπὸ τὸ οἰκουμένης, καὶ διασπείρεται πανταχοῦ· τοιοῦτόν τι μοι τέσι καὶ ἐπὶ πάντων ἡμῶν· ἔστι τις ἐκκλησία πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς, ὅπου σωὼ ὄρος, καὶ πόλις θεοῦ ζῶντος ἱερουσαλὴμ ἐπουρανίος. οἱ μακάριοι ἐκεῖ συναχθήσονται, ἵνα ὁμοῦ ὦσιν· ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ κολάζονται, τῷ μὴ εἶναι μετ' ἀλλήλων οἱ ἁμαρτωλοί· οἶδά τινας ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ὑπ' ἐρ κολάσεως βαλομένους τοσοῦτον τοῦ ἀπολαῦσαι τῆς οἰκείους τῆς λυπησάντων τὴν βασιλείαν, καὶ ἀφοσκορπίσαντας ἐν ἕνα μὲ γυναῖκα, ἐνταῦθα δὲ τ' ἕνα υἱὸν, εἶτα ἀλλαχοῦ τὸν ἕτερον. ἵνα μηδὲ ἐν τῇ συμφορᾷ ἀπολαύσωσιν

σωσιν ἡ μητὴρ τὸν υἱὸν, ἢ ὁ ἀδελφὸς τῷ ἀδελφῷ· A perfruantur solatio, aut pater filij, aut mater filiæ, aut frater fratris. Simili modo & peccator per quandam dispensationem Dei majora solitudinis tormenta perpetitur, si solus in exilium relegetur, vt emendatus in statum pristinum redeat. Et quomodo tu propinquos vel liberos tuos non in * forti ictu, & irrationabili coërces ita, sed per verba reducere quæris ab errore, in quem incubuerant: sic Deus eos qui non poterant sermone converti, doloribus & tormentis ad id retrahit quod fuerunt, secundum Scripturam dicentem: *Per omnem dolorem & flagellum emendabis Hierusalem.* Vt igitur crescat dolor pœnæ corripientis, ij qui corripiuntur ab invicem separantur. Nam quodammodo levius fit supplicium, si plures in eodem loco constituti, mutuis se consolentur alloquijs. Si autem necesse est aliam quoque rationem divisionis malorum introducere, etiam hanc exhibebimus. Mali cum simul fuerint, ea quæ mala sunt cogitant, & in pristina nequitia perseverantes, augent peccata peccatis; quomodo è contrario boni cum simul fuerint, de honestis sermocinantur. Dissolvitur ergo, & ad nihilum deducitur nequam cogitatio, cum non habuerit allocutionem alterius nequioris. Idcirco per dispensationem Dei providetur pessimos à pessimis separari. Iustum quoque & commodum est, vt à pristinis sceleribus ipsa solitudine & penuria consortij aliquando desistant. Hæc de eo quod dictum est: *Et dispergam illos, virum & fratrem eius, & patres eorum, & filios eorum in idipsum, dicit Dominus: Non vequiram, & non parcam, & non miserebor ab interitu eorum.* His & istiusmodi sermonibus Hæretici assurgunt dicentes: Videsne qualis sit error Prophetarum, & legis Deus quid loquatur? *Non parcam & non miserebor ab interitu eorum.* Quomodo potest iste bonus esse? Accipiam ergo exemplum judicis boni pro vtilitate communi quibusdam non miserentis, vt perspicere possimus, quomodo multis parcens, vni non parcat Deus: accipiam & medici, ostendens eum vni membro non parcere, vt membris omnibus parcat. Verbi quoque gratia dictum sit: Habeat judex propositum, quietem civitati, & pacem genti, cui præsidet, providere. Huic si offeratur latro honesta forma, ætate satis integer; ex alio latere mater expansis crinibus deprecetur vt senectutis suæ misereatur, & ex alio vxor ne virum suum interficiat, lacrymabili voce deploret; circumstent & parvuli liberi citò orbi futuri: quid faciet judex? miserebitur latronis, annon? quid in communi

* MSS. R. fortuita.

Ieremi. 13. 14.

*Ἰαϊκὸν

ἐλεεινὸς προσφέρηται λόγος τῷ δικαστῇ, ἵνα ἐλεηθῇ αὐτῆς ὁ γῆρας. ἢ γοῦν τὸν τὸν τῷ ἀναξίῳ ἐλεηθῆναι προσκαλεῖται, ἐπὶ αὐτῷ τέκνῳ προσεσηκότι δείσας· ὅτι τοῦτις τί συμφέρει τῷ κοινῷ; ἆρα ἐλεηθῆναι τοῦτον, ἢ μὴ ἐλεηθῆ-

expedit civitati ? Si misertus fuerit, revertetur homicida ad pristinum scelus : sin verò * MS. R. peremeric in judiciaria severitate * permanserit, vnus homo interibit, & vniverso populo providebitur. Sic Deus si pepercerit peccatori, & miserans ejus noluerit eum punire pro scelere, quis non accipiat licentiam ? quis malorum, qui nunc saltem propter supplicia terrentur, non invadet tempus, vt expleat quæcunque voluerit, & præceps feratur in vitia ? Hæc autem in Ecclesia sæpe accidentia possumus considerare. Peccavit quispiam, & post peccatum postulet communionem. Si ei conceditur quod rogat, in incommodum omnium venia procedit, & laxatis frænis sceleribus panditur via. Sin verò cum rationabili deliberatione, non vt misericors, nec rursum vt crudelis judex, sed & quasi vni providens, & de omnium salute pertractans consideraverit populi damnum in vnius venia, haud dubium est quin faciat ejici vnum de Ecclesia, vt multos salvet incolumes. Age nunc considera mihi & medicum, si cessaverit à sectione ejus vulneris, quod secandum est, si non vsserit id quod indiget cauterio, videlicet propter dolores qui ex talibus remediis cõsequuntur, quomodo crescat infirmitas, & * MSS. R. veternus in deterius * vetus humor exuberet. Si verò (vt ita dicam) temerarius ad cultus sector accesserit, & inusserit plagam, curat eum qui secatur & vritur, quia paululum severitatis assumpsit, licet visus fuerit ægrotanti ad horam non misereri. Ita & Deus non vnum hominem, sed vniversum curat orbem, cœlestia atque terrena, & omnia vbique dispensat. Et cum hoc provideat, quod vni commodum sit, multo magis providet quid toti mundo conducat, & hominibus vniversis. Providet quidem & ea quæ vni expediunt, verum ita ne vnius vtilitas omnium damno sit. Idcirco & ignis æternus præparatus est, & gehenna, & tenebræ exteriores : quæ omnia non tam ob eum qui puniendus est, quam propter vniversos homines constituta sunt. Si autem vis hujus rei testem accipere Scripturam, quod in aliorum eruditionem, licet jam desperabiles sint peccatores, & à curatione penitus alieni, torqueantur ; audi Salomonem in Prov. 19. 25 Proverbiis dicentem : *Pestilente flagellato imprudens callidior erit.* Non eum qui flagellatur dixit callidiorem futurum, & sapientiorem propter castigationem suam, sed insipientem à stultitia ad prudentiam converti propter supplicia pestilentis : hoc quippe ex ipso nomine calliditatis significatur, & converti eum à calliditate, dum alios cernit propter ea, quibus ipse obnoxius est, peccata cruciari. Igitur prodest nobis, si tamen digni sumus salute, vt alij in vtilitatem no-

A ναι ; Ἀλλ' ἐλεηθεὶς μὲν ὑπὸ τὰ αὐτὰ ἐπανελθόσεται. μὴ ἐλεηθεὶς δ' αὖθις μὲν ἀποβαλεῖται, ὃ δ' καινὸν βελτιωθήσεται· ὅτως ὁ θεὸς ἐὰν φείσηται τῆ ἁμαρτωλῶ, καὶ ἐλεήσῃ αὐτὸν, καὶ οἰκτιρήσῃ ὡς μὴ κολάσαι αὐτὸν· τίς οὐκ ἐπιτελεσθήσεται πᾶν φαῦλον, καὶ λιπὼν τὰς φύσεις πᾶν κλαπεῖον παυόμενος πᾶν ἁμαρτημάτων οὐκ ἐπιτελεσθήσεται, ἀχείρωτος ἔσται ; τοιαῦτα δὲ ἐν τῆ ἐκκλησίας γινόμενα ἔστιν ἰδεῖν· ἥμαρτέ τις, ἐδεήθη μὴ τῶν ἁμαρτίαν τῆς κοινωνίας. ἐὰν δέχηται ἐλεηθῆ, ἐπιτελεῖται τὸ κοινὸν, αὐξεται ἡ ἁμαρτία B ἑτέρων· ἐὰν δὲ λογισμῶ μὴ ὡς ἀνελεήμων, οὐδ' ὡς ὠμὸς δικαστὴς, ἀλλ' ὡς προνοούμενος τῆ τοῦ ἑνὸς, πλεῖον δὲ προνοούμενος τῆ πολλῶν σωτῆ ἕνα, σκεπόμενος τῶν ἐπιμέλειαν τῆ κοινῆ ἐκ τῆ κοινωνίας τῆ ἑνὸς καὶ τῆ συγχαρίσεως τῆ ἁμαρτήματος αὐτῆ· δῆλον ὅτι ποιήσῃ ἐκβαλεῖν τὸ ἕνα, ἵνα σώζῃ τοὺς πολλούς· ἴδε μοι καὶ ἰατρὸν, ἐὰν φείσηται ἢ τῆ τέμνειν ὅτε χρὴ τέμνειν, ἐὰν φείσηται τῆ καυτηριάζειν δέῃ C τοὺς πόνους τοὺς ἐπακολουθοῦντας τοῖς τοιούτοις βοηθήμασι, πνὰ ξόπον ἡ νόσος αὔξεται, καὶ χείρων γίνῃ. ἐὰν δὲ τολμηρότερον δόξῃ προσελθὼν τῆ τομῆ καὶ τῆ καύσει, προφασιζόμενος δέῃ τῆ μὴ ἐλλιπεῖν, δέῃ τῆ δοκεῖν μὴ οἰκτίρειν, ἐκεῖνον τὸν καυτηριαζόμενον, καὶ τὸν τεμνόμενον· ὅτως καὶ ὁ θεὸς οὐχ ἕνα αὐθαίρετον οἰκονομεῖ, ἀλλ' ὅλον τὸν κόσμον οἰκονομεῖ, τὰ ἐν τῶ οὐρανῶ, τὰ ἐν τῆ γῆ πανταχοῦ δίκαια. σκόπει τί συμφέρει ὅλῳ τῶ κόσμῳ, καὶ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι καὶ ὃ δυνατόν. D σκόπει καὶ ὃ συμφέρει τῶ ἑνὶ, ἀ μήποτε ἵνα ᾖ πᾶσι ὑπερβολὴ τῶ κόσμου τὸ τῶ ἑνὸς συμφέρον· διὰ τοῦτο καὶ πῦρ αἰώνιον ἡτοίμασται, διὰ τοῦτο ἡ γέεννα ὑπέπεισεν, διὰ τοῦτο ἐστί τι καὶ σκότος ἐξώτερον, ὧν χρεία ἀ μόνον διὰ τὸ κολαζόμενον, ἀλλὰ μᾶλλον διὰ τὸ κεινόν· εἰ δὲ θέλεις τοῦ γραφῆ μάρτυρα λαβεῖν, ὅτι καὶ εἰς ἑτέρων παίδευσιν οἱ ἁμαρτωλοὶ κολάζονται, κἂν ὅτι ποτε ἀπεγνωσμένοι ὦσι περὶ σωτηρίας. ἄκουε σολομῶντος ἐν ταῖς παροιμίας λέγοντος· λοιμῶ μαστιγωθέντι ἄφρων πανουργότερος ἔσται· οὐκ αὐξει τὸν μαστιγωθέντα εἰπὼν ἔσεσθαι πανουργότερον καὶ φρονιμώτερον διὰ τὰς μάστιγας· ἀλλὰ τὸ ἄφρονα φησι μεταβάλλειν ἀπὸ ἀφροσύνης εἰς φρόνησιν διὰ τὰς παραγενομένας τῶ λοιμῶ μάστιγας· τοῦτο γὰρ σημαίνεται ἐκ τοῦ ὀνόματος ἐκβαλεῖν τὸ πανουργίας. καὶ μεταβάλλει διὰ τὸ βλέπειν ἑτέρους μαστιγωμένους ὁ ἄφρων· οὕτω συμφέρει ἡμῖν, ἐὰν γε σωτηρίας ἀξιοι ὦμεν, ἵνα δὲ ἄλλων κολα-

ζομένων, ἢ ἄλλων κόλασις· καὶ ὡς σωθήνε-
κε δι' ἁμαρτήματα τὰ ἰσραὴλ τὴν σωτηρίαν τῶν
ἐθνῶν. ὅπως σωθείη ἡ κόλασις τῇ ἑτέρων σω-
τηρίᾳ· διὰ τοῦτο ἀγαθὸς ὢν ὁ θεὸς φησιν· καὶ
φείσομαι, καὶ οὐκ οἰκτιρήσω ἀπὸ διαφθορᾶς
αὐτῶν· παρεγγεγραμμένου δὲ τοῦ ἑνὸς κεφαλαίου,
ἐδωμεν καὶ ἕτερον τίνιμας διδάσκει· ἀκούσατε, καὶ
ἐνωτίσασθε, καὶ μὴ ὑπεραίρεσθε, ὅτι κύριος ἐλά-
λησε· δότε τῷ κυρίῳ θεῷ ὑμῶν δόξαν πρὸ τοῦ
συσκοτάσαι, καὶ πρὸ τοῦ προσκόψαι τοὺς πό-
δας ὑμῶν ἐπὶ ὄρη σκοτεινά· καὶ ἀναμενεῖτε εἰς
φῶς· καὶ ἐκεῖ σκιὰ θανάτου, καὶ τεθήσονται εἰς
σκότος· ἐὰν δὲ μὴ ἀκούσητε, κατὰ κρυμμένοις κλαύ-
σεται ἡ ψυχὴ ὑμῶν ἀπὸ προσώπου ὕψους. καὶ
καταξίωσιν οἱ ὀφθαλμοὶ ὑμῶν δάκρυα, διότι
σωτηρίαν ὁ πίμπριον κυρίου· τίνος αὐτὸς
γ. ἐκκύ- βλέπει ἀκοῦσαι, καὶ ἐνωτίσασθαι, οὐκ ἀρ-
μβήσις κυμβήσεις
κμένοις, ὅτε τοῦ ἀκούειν αὐτὸς μόνον, ὅτε
τοῦ ἐνωτίζεσθαι. διό φησιν· ἀκούσατε, καὶ
ἐνωτίζεσθε· εἶπα μὴ τοῦτο προσάσει αὐτοῖς
μὴ ὑπεραίρεσθαι. καὶ διδάσκει ὁ ποιητέον· τί δὴν
ὁ ἀκούσας, καὶ τί ὁ ἐνωτίσασθαι ἀπ' αὐτῆς
τῆ λέξεως καὶ φανερώσωμεν· ὁ ἐνωτίσασθε εἰς τὰ
θεῖα δέξασθε. καὶ ὁ ἀκούσατε πρὸς ἀπροσ-
κολλῶ λέγεται τῷ, ἐνωτίσασθε, μήποτέ δοκῇ,
εἰς τὴν διάνοιαν δέξασθε· καὶ ὅτι τῶν λεγο-
μένων ἐν ταῖς γραφαῖς, ἃ μέν ἐστιν ἀπόρρητότερα
καὶ μυστικώτερα. ἃ δὲ αὖθις χρήσιμα τοῖς νεω-
στὶ πρὸς μὲν τὴν ἀπορρητοτέρων οἰμαι λέγεται τὸ·
ἀκούσατε. πρὸς δὲ τὴν αὖθις χρησίμων, καὶ χω-
ρὶς ἑρμηνείας δυναμένων ὠφελῆσαι τὸν ἀκούον-
τα, τὸ· ἐνωτίσασθε· ὅλως δὲ τὸν γραφὴν
ἐὰν ἐξετάσωμεν, ἐρήσομεν δόκιμοι γραμματεῖς πα-
ποζῆται· τοῦτο μὲν ἀκούσατε, τοῦτο δὲ ἐνωτίσασθε
δέχεται· ἐπὰν ἐπακούσωμεν, καὶ ἐνωτισώμεθα,
ἀφεστάσει ἡμῖν· καὶ μὴ ὑπεραίρεσθε· πᾶς γὰρ
ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται· καὶ ὁ σωτὴρ δὲ ἐν
τῷ λέγει· μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πραΰς εἰ-
μι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. καὶ εὑρήσετε ἀνά-
παυσιν τῇ ψυχαῖς ὑμῶν, διδάσκει ἡμᾶς ὁ μὴ
ὑπεραίρεσθαι· μὴ γὰρ ἄλλων αἰσθητῶν
καυχᾶν καὶ τοῦτο ὁ ἁμάρτημα πολὺ ἐν ἡμῖν ἐστιν,
ὅτε μὲ γὰρ πάνυ ἀλόγως ἐπαιρόμενοι, καὶ ἐφ'
ὧν οὐδὲ κατὰ ὁ ποσὸν ἐπαίρεσθαι χρή. ὅτε μὲ
μὴ πλανώντος, ὅτι οὐλόγου ὁ ἐφ' ὃ ἐπαιρό-
μεθα, ἃ μὲν ὑμεῖς καὶ ἐπ' ἐκείνῳ ὁ ἐπαίρε-
σθαι· ὃ δὲ λέγω ὅτως ἔσῃ σαφές· εἰσί τινες
ἐπαιρόμενοι, ὅτι εἰσὶν ἐκ ἡμιόνων, καὶ ὅτι
γένους εἰσὶ τῆ ἀπὸ κοσμικῶν ἀξιωμάτων με-
γάλων. οἱ τοιοῦτοι ὅτι ἀπροσαρμόστῳ τῷ προσ-

A stram torqueantur. Et quomodo vtile fuit peccatum Israël in salutem Gentium, sic vtilis est quorundam pœna aliorum saluti. Et ideo bonus & clemens Deus: *Non parcam*, inquit, *& non miserebor ab interitu eorum*. Circumscripto autem hoc capitulo, videamus subsequens Scriptura quid doceat: *Audite & auribus percipite, & nolite extolli, quoniam Dominus locutus est. Date Domino Deo vestro gloriam priusquam obscuret, & priusquam offendant pedes vestri super montes tenebrosos, & sustinebitis lumen, & illic umbra mortis, & ponentur in tenebras. Si non audieritis occulte plorabit anima vestra à facie contumeliæ, & deducent oculi vestri lacrymas, quia contritus est grex Domini.* Eosdem vult audire, & auribus percipere, non contentus, neque auditione solummodo, neque aurium perceptione; propter quod ait: *Audite & auribus percipite, &* quod his majus est, *nolite extolli*, & reliqua quæ sequuntur. Quid est ergo audire, & quid est auribus percipere, ex ipsis sermonibus consideremus. Auribus percipere est (vt mihi quidem videtur) auribus quæ dicuntur audire. Quod autem præcedit, *Audite*, si ad distinctionem eius præcepti dicitur, * quod postea infertur, *auribus percipite*, hoc imperat vt in mentem & sensum ea quæ dicuntur, excipiant. Neque verò hoc solum in loco, sed in omni Scriptura sunt quædam & facilia & promta ad intelligendum, quæ statim vt lecta fuerint, vtilitatem legentibus tribuunt. Sunt alia secretiora & ineffabilia, & (vt ita dicam) quibusdam obscuritatibus involuta. De his igitur quæ latent & expositione indigent, arbitror nunc dictum esse: *Audite*: de his autem quæ sine scrupulo interpretantis auditori commoda sunt: *Auribus percipite*. Percurramus vniversas Scripturas, & probati nummularij effecti dicamus, hoc audire debemus, hoc auribus percipere. Denique cum audierimus & perceperimus auribus quæ dicuntur, non elevemur: *Omnis quippe qui se humiliat exaltabitur*: Et Salvator noster, dicens: *Discite à me quia mihi sum, & humilis corde, & invenietis requiem in animabus vestris*: docet nos ne extollamur. Nam cum multis vitiis genus vexetur humanum, hoc peccato vel maximè premitur. Nec vnus est modus superbiæ. Alius irrationabiliter, & stultorum more in iis effertur, quæ magis pudore digna sunt, aut certè modum elationis excedit. Alius quasi verisimulatione seductus super iis elevatur, quæ sibi digna gloria putat, cum & in talibus periculosum sit gloriari. Exemplum assumam, quo fiat manifestius. Sunt quidam in eo se jactantes, quia filij regum sunt, & nobili familia nati. Istiusmodi homines ne vmbram quidem & imaginem elationis suæ

A — Irem. 13. 15, 16, 17. — B — C — * MSS. R. vt postea inferat — D — Luc. 18. 14. — Matth. 11. 29. — E

possunt ostendere. Sunt alij qui de eo sublevantur, quia potestatem habent occidendi homines; &, vt ipsi putant, ea fulti sunt dignitate, vt quorum velint capita secent. Horum gloria in confusione sua est. Alij super divitiis sibi applaudunt, non his veris, sed iis divitiis quæ deorsum sunt. Alij superbiunt super domo splendida, super possessionibus multis, in quibus vniversis non est penitus gloriandum. Quod autem verisimile & dignum judicatur, vt quidam putant gloriandum est cum aliquis ob sapientiam suam elevatur, aut conscius sibi est quia decem jam annis res venereas non tetigerit, sive ab infantia integer, castusque permanserit. Rursumque alius erigitur, quia vincula pro Christo portaverit. Recta quidem videntur hæc omnia, & subijcienda quadam persuasione ad gloriandum; sed ne in his quidem (si tamen sequimur veritatem) rationabiliter quis effertur, quia & in rebus bonis gloriandum est sine discrimine. Paulus habuit materiam elationis, habens in se visiones, revelationes, signa, virtutes, propter labores quos Christi caussa perpessus est, propter Ecclesias quas constituit, contendens vbi Christus non erat nominatus, ibi jacere fundamentum. Hæc omnia materiæ erant gloriationum, & si sic expedit dicere, verisimilis caussa quæ honestam subijceret jactationem. Sed quia ne in talibus quidem sine periculo est sublevari, benignus & providus Pater quomodo ei largitus est revelationes, & gratias differentes, sic ad tuitionem donorum suorum tradidit Angelum Satanæ, vt eum colaphizet, ne extolleretur: & propter hoc ter Dominum rogavit, scilicet vt ab eo discederet Angelus Satanæ, qui juxta dispensationem ei appositus fuerat. Sed respondit ei Dominus (dignus quippe erat responsione Paulus) & dixit ad eum: *Sufficit tibi gratia mea, virtus enim in infirmitate perficitur.* Super nullo igitur gloriandum est. Sequitur quippe ruina jactantiam, Scriptura dicente: *Ante contritionem elevatur cor viri, & ante gloriam humiliatur.* Et hæc quidem dicta sunt de eo quod ait: *Audite & auribus percipite, & nolite extolli, quoniam Dominus locutus est.* Videamus autem & cætera: *Date Domino Deo nostro gloriam, priusquam obscuret, & priusquam offendant pedes vestri super montes tenebrosos, & sustinebitis in lumen.* Eum qui daturus est gloriam Deo, vult dare in lumine, quasi jam non possit gloriam prædicare, cum tenebræ ortæ fuerint. Quando tenebrescit, & quando non sunt tenebræ? Ope-

2. Cor. 12, 7.

Prov. 18. 12.

Ier 12. 16.

μαι ἀλλ' ἀφορῶ ἐπαιρόμενοι, οὐδὲ πιθανότητα βλέπον ἔχοντι τὸ παραβαλλομένῳ αὐτοὺς ὅτι δ ἐπαίρεσθαι· εἰσὶν ἐπαιρόμενοι, ὅτι οἰλήφασι, τῷ παρ' αὐτοῖς καλουμένῳ, παρεγκεκλῖσθαι τοιούτῳ, ὥστε ἀποτελεῖν αὐθεντῶν κεφαλάς. ἡ δόξα τί ποτέ ἐστιν ἐν τῇ ἀνομίᾳ αὐτῶν ὄντων· ἄλλοι ὅτι πλούτῳ ἐπαίρονται οὐκ ἀληθινῷ, ἀλλὰ τῷ κάτω· καὶ ἄλλοι ἐπαίρονται, φέρ' εἰπεῖν, ὅτι τὴν οἰκίαν ἔχουσι καλὴν ἢ ἀρχὰς πολλάς· οὐδέν τούτων ὄντι λόγῳ ἄξιον, ἐν ᾧ τὸ ἐπαίρεσθαι ὅτί ποτε τούτων· ὁ πιθανὸς δὲ παρὰ τὸ ἐπαίρεσθαι, ὅταν τις ἐπαίρηται ὅτι σοφός ὄντι, καὶ ἐπαίρεται συνειδὼς ἑαυτῷ, ὅτι ἤδη ἀπὸ δέκα ἐτῶν οὐχ ἥψατο ἀφροδισίων, ἢ καὶ ἐκ παίδων οὐχ ἥψατο· καὶ πάλιν ἄλλος ἐπαίρεται, ὅτι δεσμὸς ἐφόρεσε τὸν παρὰ χριστοῦ· πιθανότης μέν ὅτιν ἐνταῦθα ὑποδεέστερα, ὅτι βλέπει τις ἐπαίρεται· πλὴν ὅπως οὐκ ἔστιν οὐδὲ ὅτι τούτοις βλέπειν ἐπαίρεσθαι· παῦλος εἶχε πρὸ ὕλης τὸ ἐπαίρεσθαι αὐτὸν ἀφ' ὧν ἔσχε δυνάμεων, ἀφ' ὧν ἐποίησε σημεῖα, ἀφ' ὧν ἐποίησε τέρατα καὶ σημεῖα, ἀφ' ὧν κατώρθωσε πολλὰ ὑπὲρ χριστοῦ, ἀφ' ὧν ἐκκλησίας ἁγίας ἔπηξε φιλοτιμούμενος, ὅπου μὴ ὠνομάσθη χριστὸς δόξαν ἐκκλησίαν. ταῦτα πάντα ἦν πρὸ ὕλης τὸ ἐπαίρεσθαι αὐτὸν εἰ μὴ ἐλέγετο μὴ πιθανότητος τὸ περὶ τοῦ ἐπαίρεσθαι ὅτι καλῶς αὐτὸ ἔδοξέ τισιν ἐπαίρεσθαι αὐτόν· ἀλλ' ὅμως ἐπεὶ οὐδὲ ὅτι τοῖς τοιούτοις ἐπαίρεσθαι ἀκινδύνου ὄντος· ὁ χριστὸς πατὴρ, ὃς ἐδωρήσατο αὐτῷ ἐπὶ- ἐξουσίας καὶ ἐρράπισε, σατὰν ἐξ χαρίσματος· ἵν' ὕπερ μέρος ἔδωκεν ἄγγελον σατᾶν, ἵνα αὐτὸν κολαφίσῃ, ἵνα μὴ ὑπεραίρηται. καὶ περὶ τούτου τρὶς τὸν κύριον παρεκάλεσεν, ἵνα ἀποστῇ ἀπ' αὐτοῦ ὁ ἄγγελος τοῦ σατανᾶ· ὁ κατ' οἰκονομίαν, ἵνα μὴ ἐπαίρηται, δοθεὶς αὐτῷ· καὶ ἀπεκρίνατο αὐτῷ ὁ κύριος· ἄξιος γὰρ ὢν ἀπεκρίσεως κυρίου ὁ παῦλος· ᾧ εἶπεν αὐτῷ· ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δυνάμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται· ἐπὶ τοσοῦτον οὖν δεῖ ἐπαίρεσθαι· ἀκολουθεῖ γὰρ πεσεῖν τῷ ἐπαίρεσθαι, κἂν τὸ· πρὸ συντριβῆς ὀφθῇ καρδία ἀνδρὸς, καὶ πρὸ δόξης ταπεινοῦται· ταῦτα μὲν εἰς τὸ· ἀκούσατε, καὶ ἐνωτίσασθε, καὶ μὴ ἐπαίρεσθε· ἵνα κύριος ἐλάλησεν· ἴδωμεν δὲ καὶ τίνα κελεύει ἡμᾶς μὴ ταῦτα ποιεῖν· δότε, φησὶ, κυρίῳ τῷ θεῷ ὑμῶν δόξαν πρὸ τοῦ συσκοτάσαι, καὶ πρὸ τοῦ προσκόψαι τοὺς πόδας ὑμῶν ἐπ' ὄρη σκοτεινὰ, καὶ ἀναμενεῖτε εἰς φῶς· τὸ διδόναι δόξαν τῷ θεῷ φωτὸς ὄντος. ὡς ἂ δυναμένης δόξης ἀπαγγέλλεσθαι τοῦ θεοῦ, ἐπὰν συσκοτάσῃ, καὶ γένηται σκότος· πότε δὲ συσκοτάζει, καὶ πότε συσκοτασμὸς ἂ γίνεται; ἐρωτᾷ τὸν

ὃ φῶς ἐν ὑμῖν ἐστιν, ἐὰν ἔχῃς ἐν σοὶ τὸ εἰπόντα· ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου. ὅσον τοῦτο σοι ἀναπέλλει, δόξαζε τὸν θεόν· ἴσθι ὅτι δυνάμεθα λέγεσθαι σκοτασμούς τινας, καὶ χρὴ μὴ μένειν τὸν σκοτασμὸν τοῦτον, ἀλλὰ πρὸ τοῦ σκοτάσαι, τὴν δόξαν δοῦναι τῷ θεῷ· πάντα γὰρ τὰ προειρημένα τοῦ χριστοῦ μέρη λέγει διαφερόντως εἰρημένα· ἀπὸ τῶν σωτήρων, ἵνα εἴπῃ· ἐργάζεσθε ἕως ἡμέρα ἐστίν. ἔρχεται νύξ, ὅτε οὐδεὶς δύναται ἐργάζεσθαι· ἡμέραν οἶδεν ὀνομάσαι τὸν αἰῶνα τοῦτον· ἀλλὰ ἀναγκαίως προσέθηκα ὃ οἶδε· οἶδα γὰρ ἐν ἄλλοις ἄλλα πάλιν διαφόρως ἡμέραν δὲ ὠνόμασε τὸν αἰῶνα τοῦτον, σκότος δὲ καὶ νύκτα, ἵνα σωτέλειαν δηλώσῃς καταλήψεως· ἵνα τί γὰρ ὑμῖν ἐστὶν ἡμέραν κυρίου; καὶ αὕτη ἐστὶ σκότος, καὶ οὐ φῶς, φησὶν Ἀμώς ὁ προφήτης· ἐὰν ἴδῃς τι ὃ σκυθρωπὸν μὴ τέλειαν τοῦ κόσμου, ὃ ἐπακολουθῶν, ὡς ἁρμόδιον παντὶ τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων καλαζομένων ὑπὸ τῶν ἡμαρτημένων, ὅλῳ ὅτι σεσυσκότασε τὸ τοῦ κυρίου. καὶ οὐκέτι οὐδεὶς δύναται δοξάζειν τὸν θεόν· εἰ γὰρ καὶ τοῖς ἁγίοις προσέταξεν ὁ λόγος θεοῦ λέγων· βάδιζε λαός μου, εἴσελθε εἰς τὰ ταμεῖόν σου, καὶ κλεῖσον τὴν θύραν σου, ἀποκρύβηθι μικρὸν ὅσον ὅσον, ἂν παρέλθῃ ὁ θυμὸς τῆς ὀργῆς μου. ἅμα δὲ οὐ τέτοις, εἴ τις δύναται, τηρείτω ὅπερ εἴρηκε μικρὸν ὅσον ὅσον· ἀλλ' οὐκεῖνο τὸ μικρὸν ὅσον μικρόν ἐστι θεῷ, οὐκ ἔστι μικρὸν ἀνθρώπῳ. χρὴ γὰρ βλέπειν ὅπου ἑκάστῳ ἐστὶ τι μικρὸν καὶ μέγα. καὶ ἀπὸ προσδείγματος προσχήσω ὅπου ἑκάστῳ ἐστὶ τι μικρὸν καὶ μέγα· ἑκάστῳ ζώῳ μικρὰ ἔφη ἡ τροφή, ὡς πρὸς σύγκρισιν τῆς ουσίας αὐτοῦ, καὶ πολλὰ ἔφη τροφὴ ὡς πρὸς τὸ σύγκρισιν πάλιν τοῦ καταπίνοντος αὐτό. καὶ ὅπως ὃ μικρὸν τῷ ἀνθρώπῳ, ἄλλῳ ζώῳ μέγα ἐστί· ὃ μικρὸν, φέρ' εἰπεῖν, ἀνδρί, πολύ ἐστι παιδίῳ· ὅπως μικρὸς χρόνος ἐστὶ τοῦ ζωῆς τοῦ ἀνθρώπινος πᾶς καὶ ὁ τῶν πολυχρονίων ὡς πρὸς ὅλον τὸν παντὸς ἐνεργοῦντος αἰῶνος· ὅπω δὴ καὶ ὃ μικρὸν τοῦ θεοῦ, πολύ ἐστιν ὡς πρὸς ἡμᾶς. καὶ αἰών ἐστιν ὅλος ὃ μικρὸν τοῦ θεοῦ· ἐὰν λέγωμεν ὅτι· βάδιζε λαός μου, εἴσελθε εἰς τὰ ταμεῖα σου, κλεῖσον τὴν θύραν σου, ἀποκρύβηθι μικρὸν ὅσον ὅσον, ὃ μικρὸν οὐκεῖνο νομιστέον λέγεσθαι πρὸς τὸ ἐφ' ὃν τὰ κελευόμενα βαδίζειν, καὶ εἰσελθεῖν εἰς τὰ ταμεῖα ἑαυτῶν, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἐφ' ὃν τὰ αὐτὰ προστάσσοντος, ὃ μικρόν ἐστιν αὐτῷ, τὸ τέτοι πολύ· εἰ γὰρ ἕως ἂν παρέλθῃ ὁ θυμὸς τῆς ὀργῆς τοῦ θεοῦ, δεῖ πάντας εἰσελθεῖν εἰς τὰ ταμεῖα ἑαυτῶν, εἰσὶ γοῦν οἷς οὐκ ἀφίεται τὰ ἁμαρτήματα ἐφ' μόνου παρ' ὅλον τὸν αἰῶνα τοῦτον, ἀλλὰ καὶ παρ' ὅλον τὸν μέλλοντα, ὅλον ὃ μικρὸν τοῖς εἰρημένοις πά-

A ramini donec lumen est in vobis. Lumen in te est, si habes in te dicentem: *Ego sum lumen mundi.* Quamdiu tibi lux ista oritur, clarifica Deum, sciens quia futuræ sunt tenebræ. Nec tibi expedit, vt eas opperiaris, sed antequam fiant, da gloriam Deo. Forsitan intelliges præsens capitulum, si te Euangelio sumpseris exemplum, quod ita contexitur: *Operamini donec dies est, venit nox quando nullus potest operari.* Dicit ibi sæculum istud nuncupavit, & necessario apposuit ibi. Scio quippe in aliis locis dissonantia præsentibus ex diei vocabulo significari. Diem itaque nuncupavit sæculum istud; tenebras vero & noctem, consummationem mundi, propter supplicia quæ futura sunt. Vt quid enim nobis desiderare diem Domini? *Et ista est tenebræ & non lux*, Amos, inquit Prophetes. Si consideres post consummationem mundi lugubre illud quod passurum est vniversum pene hominum genus pro his quæ peccavit, videbis quomodo tenebræ occupaturæ sint omnia, & nullus possit in illo tempore glorificare Deum. Si quidem & justis in Esaia jubetur: *Vade populus meus, in promtuaria tua intra, claude ostium tuum, & abscondere pusillum quantulum, donec ira Dei transeat.* Simul autem & in his qui potest observet, quare dixit pusillum quantulum: * quippe hoc quantulum quod pusillum est, non est pusillum hominibus. Et debemus inspicere quomodo singulis aut parum sit aliquid, aut magnum. Ad quod probandum etiam exemplo vtimur. Vnicuique animalium pro natura & modo corporis sui, aut paruus est cibus, aut magnus; & quod alij pusillum est, æque id ipsum alij multum est. Quid de animalibus loquar? in ipso quoque homine rerum differentiæ sunt. Quod viro parum est, hoc infanti superfluit. Atque in hunc modum omne tempus vitæ humanæ, etiam si centenariam excedat ætatem, ad comparationem æternitatis breve est: vnde pusillum Dei nobis multum est, & viciſſim vniuersa sæcula ad Deum relata breviſſima sunt. Sic ergo dicitur: *Vade populus meus, intra in promtuaria tua, claude ostium, abscondere pusillum quantulum.* Quantulum pusillum illud non ad illius naturam refertur, qui in promtuaria sua jubetur intrare, sed ejus qui jubet, cui pusillum est hoc omne quod grande est. Si enim donec pertranseat ira Dei, oportet quosdam intrare promtuaria sua; sunt autem alij quibus non sunt dimittenda peccata, non solum in præsenti sæculo, sed etiam in futuro, manifestū

Jdo. 8. 12.

Jdo. 9. 4.

Amos 5. 18.

Esaiæ 26. 20.

* MS. R. Quantulū pusillum quippe hoc, quantulum pusillum est Domini, non est pusillum hominibus ad. quantulū pusillum est? non est pusillum hominis.

est pusillum ad ea referendum quæ diximus.

Ierem.13.16 *Date itaque Domino Deo vestro gloriam.* Quomodo damus Domino Deo nostro gloriam? non verbis & vocibus tantum glorificandus est Dominus: glorifica eum in castitate, & justitia, & beneficentia: glorifica eum in fortitudine, patientia, pietate, sapientia,

* *f. Si fc* cæterisque virtutibus. * Sic autem est glorificandus Deus: si contraria intulero, nolo me arbitremini blasphemare. Exhibeo quippe Scripturam sensus mei testem, quomodo castus glorificet, luxuriosus inhonoret Deũ.

* MSS R. templum enim ejus quasi Rom. 2, 23. * MSS. R. per præuaricationem Deũ inhonorat

* Qui enim templum ejus quasi Nabuchodonosor destruit atque corrumpit, & secundum Apostolum * prævaricatur, & Deum inhonorat. Igitur glorificat Deum justus, contumeliis afficit quicunque peccator est; nam & illud quod quidam dubitant, an sit providentia Dei, nullam aliam ob causam nisi ob vitia nascitur. Auferea, abstulisti pariter & causas providentiæ destruendæ sursum ac deorsum. Qui adversum providentiam disputant, hæc dicunt: Quare tanti adulteri? quare tanti molles? quare tanti sacrilegi? quare tanti irreligiosi sunt? Atque ita contumelias in providentiam, & offensas in Deum, & criminationes in creatorem peccatores generant. Ex quibus liquido apparet alios dare Deo gloriam, alios convitium facere, dum passionibus & vitiis

Ier. 13. 16. serviunt. *Date gloriam Domino Deo vestro antequam tenebrescat, & antequam offendant pedes vestri in montes tenebrosos.* Sunt alij montes tenebrosi, alij lucentes. Veruntamen quia vtrique montes sunt magni, montes lucentes sunt Angeli Dei & Prophetæ; Moses famulus ejus, Apostoli Iesu Christi, de

Psal 86.1. 2.Cor.10.5. quibus arbitror dici: *Fundamenta ejus in montibus sanctis.* Montes tenebrosi sunt qui eriguntur adversus scientiam Dei. Zabulus mons tenebrosus est. Principes sæculi hujus destruuntur, montes sunt tenebrosi. Dæmonium lunatici, mons erat & tenebrosus:

Matth. 17. 19. mons erat de quo Salvator ait: *Si dixeris monti huic*: de lunatico quippe dæmonio sibi quæstio inciderat: & dicentibus Discipulis: *Non potuimus ejicere illud*, respondit Salvator: *Si habueritis fidem vt granum sinapis, dicetis monti isti*, de quo quæsistis, de quo proposuistis; *dicetis monti huic: Transmigra hinc, & transmigrabit*, idest ab homine ad locum definitum sibi. Qui ergo offendunt, non offendunt super montes lucentes, sed super montes tenebrosos, si fuerint cum Zabulo, & Angelis ejus montibus tenebrosis: *Et sustinebitis in lumen.* Potest quidem aptari huic

Ierem.13.16 quod dicitur: *Date gloriam Domino Deo no-*

ρεκτίνεται· δότε δὲ κυρίῳ τῷ θεῷ ὑμῶν δόξαν· πῶς δίδεται ὑμῖν κυρίῳ τῷ θεῷ ἡμῶν δόξαν; οὐκ ἐν φωναῖς καὶ λεξειδίοις ζητῶ δὲ δίδοναι κυρίῳ τῷ θεῷ ἡμῶν δόξαν, ἀλλ' ἐν προσέξεσιν· ὁ δὲ δοὺς δόξαν κυρίῳ τῷ θεῷ, δίδωσι δόξαν αὐτῷ, ἐν σωφροσύνῃ δοξάζων τὸν θεόν, ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν ὑποσίᾳ δοξάζων τὸν θεόν· δοὺς δόξαν τῷ θεῷ ἐν ἀνδρείᾳ καὶ ἐγκρατείᾳ· δοὺς δόξαν τῷ θεῷ ἐν ὑποσίᾳ καὶ ὁσιότητι, καὶ τὴν λοιπὴν ἀρετὴν εἰ δή τις ἄλλη ἐστὶν καὶ ἄτιμα δοξάζει τις τὸν θεόν, ἐὰν εἴπω τὰ ἐναντία, ὠὴ δόξητέ με βλασφημεῖν. μάρτυρα γὰρ παραλήψομαι κεφάλαια τῶν γεγραμμένων. ὁ σώφρων δοξάζει τὸν θεόν, ὁ ἀκολασταίνων ἀτιμάζει τὸν θεόν. τὸν γὰρ ναὸν τοῦ θεοῦ ὡς ναοκορυθὸς σὺν καταστρέφει, καὶ φθείρει τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ. καὶ δηλοῖ τὸν παράβασιν τοῦ νόμου τοῦ θεοῦ ἀτιμάζων· λέξις ἐστὶ καὶ αὕτη ἀποστολικὴ· ἀκούων ἀδοξίαν ἐπιτίθησι τῷ θεῷ ὁ ἁμαρτωλός. καὶ τὰ περὶ προνοίας ζητεῖται, ὡς τινας διαζεύξῃ, εἰ ἔστι πρόνοια· πρόνοια δὲ οὐδὲν ἄλλο, ὡς δηλοῖ πλὴν κακίαν. ἄνελε τὴν κακίαν, καὶ ἡ προσκοπὴς τῆς προνοίας· αἴτιοι γίνονται οἱ προσκόπτοντες τῇ προνοίᾳ, ταῦτα λέγοντι· δηλοῖ τί τοσοῦτοι μοιχοί, καὶ τοσοῦτοι μαλακοί; δηλοῖ τί τοσοῦτοι ἄθεοι, καὶ τοσοῦτοι ἀσεβεῖς; καὶ εἰσὶν οἱ ὑβρίζοντες τὴν δόξαν τῆς προνοίας, τὰ προσκόμματα τῷ θεῷ, τὴν βλασφημίαν τῷ κτίσματι· τὴν κόσμῳ οἱ ἁμαρτάνοντες διδόασιν δόξαν τῷ θεῷ, οἱ τὰ ἐναντία τῇ δόξῃ τοῦ θεοῦ ποιοῦντες διὰ τὰ ἁμαρτήματα· δότε δόξαν κυρίῳ τῷ θεῷ ὑμῶν πρὸ τοῦ συσκοτάσαι, πρὸ τοῦ προσκόψαι τοὺς πόδας ὑμῶν ἐπ' ὄρη σκοτεινά· ἔστι τινα ὄρη σκοτεινά· πολλὰ ἐπ' ὄρη ἐκάστοτε μεγάλα, ἐκάστοτε φωτεινά· ὄρη οἱ ἅγιοι ἀγγέλοι τοῦ θεοῦ, οἱ προφῆται, μωσῆς ὁ θεράπων, οἱ ἀπόστολοι ἰησοῦ χριστοῦ πάντα ὄρη ὄντα φωτεινά, καὶ περὶ τούτων νομίζω λελέχθαι ἐν τοῖς ψαλμοῖς· οἱ θεμέλιοι αὐτοῦ ἐν τοῖς ὄρεσι τοῖς ἁγίοις· ποῖα δὲ ὄρη σκοτεινά, οἱ τὰ ὑψώματα ἐπαιρόμενοι κατὰ τὴν γνῶσιν τοῦ θεοῦ· ὁ δράκοντος ὄρος σκοτεινόν ἐστιν. οἱ ἄρχοντες τοῦ αἰῶνος τούτου, οἱ καταργούμενοι, ὄρη εἰσὶ σκοτεινά· καὶ τὸ δαιμόνιον ὁ σελήνιασμὸς ὄρος ἦν. καὶ σκοτεινὸν ὄρος ἦν, ὅτε δὲ ἔλεγεν ὁ σωτήρ. ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ· ὅτε γὰρ σεληνιασμὸν τὸν λόγον ζητοῦμεν, καὶ λέγοντες τῷ μαθητῇ· δηλοῖ τί ἡμεῖς οὐκ ἠδυνήθημεν ἐκβαλεῖν αὐτό; ἀποκρίνεται ὁ σωτήρ· ὅτι ἐὰν ἦτε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ, ὅτε δὲ προεπίασεν, ὅτε δὲ ἐζητήσατε, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ· μεταβαίνουσι, ἔνθεν, ὅπου τὸ ἀεὶ δεῖπνον, ἐκεῖ· ὅπου τὸ κρεῖττον τὸ οἰκεῖον αὐτῶν· οἱ δὲ προσκόπτοντες, δὲ προσκόπτουσιν ὅτι ἐπὶ φωτεινά, ἀλλ' ὅτι ὄρη σκοτεινά· *ὅλων γὰρ μᾶλλον τὸν διάβολον καὶ τὸν ἄγγελον

αὐτὴν τῶν σκοτεινῶν ὀρέων, καὶ ἀναμένητε εἰς φῶς, A
δικαίως μήποτε στενάξητε τῷ · δότε κυρίῳ τῷ
θεῷ ὑμῶν δόξαν πρὸ τοῦ συσκοτάσαι, καὶ πρὸ τοῦ
προσκόψαι τοὺς πόδας ὑμῶν ὄρη σκοτεινά·
δῆλον ὅτι, κἂν συσκοτάσῃ, ἀναμένετε τὸ φῶς, καὶ
τὸ φῶς ὑμᾶς λήψεσθαι· ἄλλος δ' εἴποι ἄν, ἐκ
οἶδα πότερον ὑγιῶς νοῶν ἢ μή. ὅτι καὶ οἱ προσκό-
πτοντες ἐπ' ὄρη σκοτεινὰ, ἀναμένουσι πρὸς τοῖς
ὄρεσι τοῖς σκοτεινοῖς, ἀναμένοντες τὸ ἐλεύσεσθαι φῶς.
τοῦτο δὲ εἰ δόξει τισί· καὶ ἀναμένητε εἰς φῶς· ἐπὰν
δὲ ἔλθητε ὅπου τὰ ὄρη τὰ σκοτεινὰ, ἴδωμέν τί ἐστιν B
ἐκεῖ, σκία θανάτου· ὅπου τὰ σκοτεινὰ ὄρη ἐκεῖ σκία
θανάτου ἀπὸ αὐτῶν σκοτεινῶν ὀρέων ῥεομένη, καὶ
τοῦτο ποιοῦσα εἰς σκότος· ἐὰν δὲ μὴ ἀκούσητε κε-
κρυμμένως, κλαύσεται ἡ ψυχὴ ὑμῶν ἀπὸ προσ-
ώπου ὑψηλοῦ τοῦ ἀκούοντος· οἱ μὲν κεκρυμμένως
ἀκούσαντες, οἱ δὲ καὶν ἀκούσωσιν, οὐ κεκρυμμένως
ἀκούσαντες· τί οὖν ἐστὶ τὸ κεκρυμμένως ἀκούειν; ἢ τὰ
ἀλλαχοῦ λαλούμενα θεοῦ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ, τὴν
ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώρισεν ὁ θεὸς πρὸ
τῶν αἰώνων εἰς δόξαν ἡμῶν· καὶ πάλιν ἀλλα- C
χοῦ λέγεται, ὅτι τὰ πλείονα τῶν ἔργων τοῦ θεοῦ
ἐστιν ἐν ἀποκρύφοις· ἐὰν ἀκούσῃ τοῦ νόμου. ἢ ὅτι
κεκρυμμένως ἀκούω, ἢ ὅτι οὐκ ἀκούω κεκρυμ-
μένως, ὁ ἰουδαῖος οὐκ ἀκούει κεκρυμμένως τοῦ νόμου.
λήψεται τοῦ φανερῶς ἀποτεμνεσθαι, οὐχ εἰδὼς ὅτι
καὶ ἄλλη, οὐχ ἥτις ἐν τῷ φανερῷ ἐν σαρκὶ, ἀπε-
* χ. ἐδὶ τμή. * ὁδὲ ἀκούων τὴν ἀποτομὴν κεκρυμμένως,
ἐν κρυπτῷ ἀποτμήσεται· ὁ ἀκούων τὴν ἀπὸ
τοῦ πάσχα νενομοθετημένην, κεκρυμμένως
ἐαυτοῦ ἀπὸ τοῦ προβάτου χριστοῦ· τὸ γὰρ πάσχα D
ἡμῶν ἐτύθη χριστός· καὶ εἰδὼς τὴν σάρκα τοῦ
λόγου ὁποία ἐστὶ, καὶ εἰδὼς ὅτι ἀληθῶς ἐστὶ βρῶ-
σις, μεταλαμβάνει σώτης, κεκρυμμένως γὰρ
* χ. πα- ἤκουσε τοῦ πάσχα· ὁ δὲ * πολὺς ἐστὶν ἰουδαῖος
λαμβάνει ἀφ' τούτου τὸ κύριον ἰησοῦν ἀπέκτεινε, καὶ
ἄνομος καὶ σημεῖόν ἐστι τοῦ φόνου ἰησοῦ, ἐπεὶ
μὴ κεκρυμμένως μήτε τοῦ νόμου, μήτε τῶν προ-
φητῶν ἤκουσιν· ἐὰν ἀναστρώσωσι πρὸς τὰ ἀζύ-
μων, ἔστιν ἀκοῦσαι κεκρυμμένως, ἐστὶν ἀκοῦσαι
* χ. ἐξ- φανερῶς τὸ * ἐντολῆς ὅσοι ἐν ἡμῖν. ἐπὶ γὰρ E
λης ἐστὶ ἐν ἐμοὶ. ἐγ- ἐστὶ τὸ πάσχα, ἄζυμα ἄγεσθαι, τὰ ἄζυμα τὰ
χεῖται τὸ πάσχα. σωματικὰ σὺν ἀκούετε τῶν λεγόντων ἐντολῆς· ἐὰν
ἄζυμα σω- μὴ ἀκούσητε, κεκρυμμένως κλαύσεται ἡ ψυχὴ
ματικά ὑμῶν· καὶ πρὸς σαββάτου γυναῖκες μὴ ἀκούσα-
σαι τοῦ προφήτου, σὺν ἀκούσει κεκρυμμένως,
ἀλλὰ ἀκούσει φανερῶς· ἀκούοντα τῶν ἡμέραν τοῦ σαββάτου, ἐπαναρχόμενα ὅτι τὰ στοιχεῖα καὶ
ἀσθενῆ στοιχεῖα, ὡς χριστοῦ μὴ ὀφειλήσαντος, τοῦ τελέσαντος ἡμᾶς, καὶ ἀφελόντος ἀπὸ
τοῦ νομικοῦ στοιχείων ὅτι τῷ διαγγελικῷ τελειότητα· ἀφ' τούτου προσέχωμεν ἀναστώσαν-
τες τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας, μήποτε παροπτώσωμεν τῇ λεγούσῃ προφητείᾳ· ἐὰν δὲ μὴ

siro, hoc quod modo infert: *Et sustinebitis in lumen.* Si dederitis Domino Deo vestro gloriam antequam contenebrescat, & antequam offendant pedes vestri super montes tenebrosos, haud dubium quin etiam si contenebrescat, & sustineatis, lumen vos suscipiat. Alius verò dicat, nescio vtrùm rectè an perperam, quia & hi qui offendunt super montes tenebrosos expectant aliquādo misericordiæ lumen. Hoc enim videtur ostendere: *Et sustinebitis in lumen.* Si autem quis venerit ad montes tenebrosos, vide quid ibi inveniat. Est illic vmbra mortis, ibi tenebrosi montes, ibi vmbra mortis ex ipsis montibus procreata. *Et ponentur in tenebras.* Ier. 13. 17. *Et nisi audieritis occultè, plorabit anima vestra à facie contumeliæ.* De his qui audiunt, quidam occultè audiunt: quidam verò cum audiunt, non occultè audiunt. Quid est itaque occultè audire? nempe illud: *Sed loquimur sapientiam Dei in mysterio absconsam: quam prædestinavit Deus ante sæcula in gloriam nostram.* Et rursum alibi dicitur, quia *plura* Eccl. 16. 22. *operum Dei sunt in absconsis.* Si audio Legem, aut occultè audio, aut non occultè. Iudæus quia Legem non audit occultè, in manifesto circumciditur, nesciens eum qui in manifesto circumciditur, Iudæum non esse, neque eam quæ in palam est in carne circumcisionem. Qui auditor est autem circumcisionis occultæ, & in occulto circumciditur. Qui audit Legem occultè de mysteriis Paschæ, ove vescitur Christo; *Pascha quippe nostrum* 1. Cor. 5. 7. *immolatus est Christus*; sciens carnem verbi Dei verè cibum esse, vescitur ea. Occultè quippe de Pascha audivit. At verò miserabilis Iudæus, idcirco Dominum Iesum interfecit, & vsque in præsentem diem reus est mortis * ejus, quia non audivit occultè Legem & Prophetas. Si quando leges de azymis, potes audire occultè, potes audire manifestè. Quicunque de vobis (prope quippe est Pascha) azyma celebraverit, idest azyma hæc corpora, non audivit mandatum dicens: *Nisi audieritis occultè, plorabit anima vestra.* Et de Sabbato quædam mulierculæ non audientes Prophetam non audiunt occultè, sed palam die Sabbato, lavantes se, & iterum revertentes ad egena, & infirma elementa, quasi nondum descenderit Christus, & nos baptismo suo laverit à legalibus initiis in Evangelicam perfectionem. Idcirco diligentius attendamus, si quando Legem Legimus, & Prophetas, ne incidamus in maledictionem, quæ nunc dicitur: *Nisi audieritis occultè, plorabit anima vestra à facie*

* Ier. 9. 1.

contumeliæ. Quicunque jejunium Iudæorum, quasi ignorantes redemtionis diem post adventum Iesu Christi observatis, non auditis redemtionem occultè, sed tantummodo palam. Absconsa quippe est propitiationis auditio, scire quomodo posuerit Iesum Deus propitiationem pro peccatis nostris, & quia

1. Ioh. 2. *ipse est propitiatio pro peccatis, non solum nostris, verum etiam totius mundi.* Parabolæ quoque cum leguntur in Evangelio, & est auditor extraneus, non potest eas occultè audire. Si verò auditor fuerit Apostolus, & vnus eorum qui ingrediuntur domum Iesu, accedit ad eum, interrogat de obscuritate parabolæ, & si interpretatus ei sit quæ audivit, intelligens Evangelium audis ea occultè, vt non ploret anima ejus. Eorum quippe qui occultè non audiunt, plorabit anima. Quã admirandè non ait: *Plorabitis, nisi occultè audieritis*; verum: *Plorabit anima vestra*: est

Matth. 8. 12. Matth. 6. 25. quippe solius animæ fletus; & forsitan iste sit de quo Salvator ait: *Ibi erit fletus & stridor dentium.* Illa quoque comminatio, qua ridentibus luctum, lacrymasque denuntiat; de hoc fletu est quem commemorat Pro-

Ierem. 13. 17. pheta dicens: *Nisi audieritis occultè, plorabit anima vestra à facie contumeliæ.* Cum enim fueritis passi contumeliam, tunc plorabitis, & deducent oculi vestri lacrymas, quia contritus est grex Domini. Si consideremus statum, quomodo sit, Iudæorum, & comparemus illum antiquæ felicitati, videbimus quo pacto contritus sit grex Domini. Fuit quippe aliquando hic grex Dominj; & quia indignos se judicaverunt salute, conversus

Rom. 11. 24. est sermo Domini ad Gentes. Si ergo grex ille contritus est, nos oleaster, qui contra naturam inserti sumus in bonam olivam Patriarcharum, nonne plus debemus vereri ne iste grex Domini conteratur? Futurum quippe est vt aliquando & iste grex conteratur, juxta illud quod à Salvatore dictum

Matth. 24. 12. est: *Cum multiplicatæ fuerint iniquitates, tunc refrigescet charitas multorum*: de quibus enim hoc dicitur; *refrigescet charitas multorum?* Nonne de his qui nuncupantur Christiani?

Luc. 18. 8. de quibus hic sermo est: *Verumtamen veniens Filius hominis, putas inveniet fidem super terram?* nonne de nobis? Idcirco provideamus attentius, vt per singulos dies iste grex Domini melioretur, convalescat, integer perseveret, vt omni contritione ab animabus nostris recedente * efficiamur grex Domini in Christo Iesu, cui est gloria & imperium in sæcula sæculorum, Amen.

* MSS. R. efficiamur in Christo

A ἀκούσητε κεκρυμμένως, κλαύσεται ἡ ψυχὴ ὑμῶν ἀπὸ προσώπου ὑβρεως· ὅσοι τὴν ἡμέραν τὴν ἀναίκλητον. ὡς μὴ νοῆσαι τὴν τοῦ Ἰησοῦ ἡμέραν. τηρεῖτε μὴ τὴν ἀπολύτρωσιν ἀπεδημίαν. οὐκ ἠκούσατε τὸ ἱλασμοῦ κεκρυμμένως, ἀλλὰ φανερῶς μόνον· ὃ γὰρ κεκρυμμένως ἀκοῦσαι τὸ ἱλασμοῦ, ἔστιν ἀκοῦσαι, πῶς προέθετο ὁ θεὸς ἱλασμὸν περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν Ἰησοῦν. καὶ ὅτι αὐτὸς ἱλασμός ἐστι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν. οὐ περὶ τῶν ἡμετέρων μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου· κἂν σχολαίως διαγελικὴν ἀναγινώσκωμεν, καὶ ὁ ἀκροατὴς αὐτῶν ἔξω, ἃ κεκρυμμένως αὐτῶν ἀκούσῃ· ἐὰν γὰρ ἀκροατὴς γένηται τῶν εἰσερχομένων εἰς τὸν οἶκον Ἰησοῦ, προσέρχεται τῷ Ἰησοῦ, πυνθάνεται καὶ περὶ τῆς ἀσαφείας τῶν παραβολῶν, καὶ ἑρμηνεύει αὐτῷ Ἰησοῦς, καὶ γνοὺς ὁ ἀκροατὴς τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ κεκρυμμένως, ἵνα μὴ κλαύσῃ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ. τοῦ γὰρ μὴ ἀκούσαντος κεκρυμμένως κλαύσει ἡ ψυχή· τί θαυμαστὸν οὐκ εἶπε· κλαύσεσθε, ἐὰν μὴ ἀκούσητε κεκρυμμένως. ἀλλά· ἡ ψυχὴ ὑμῶν κλαύσεται; ἔστι τις κλαυθμὸς μόνης ψυχῆς κλαύσης. καὶ ἴδια ἐκείνου τὸν κλαυθμὸν διδάσκει ἡμᾶς αὐτὸς λέγων· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμός. κἂν λέγῃ· καὶ οἱ γελάοντες νῦν, ὅτι πενθήσετε καὶ κλαύσετε, περὶ ἐκείνου τοῦ κλαυθμοῦ λέγει, ἃ ἀπολεῖ καὶ ὀνίνησιν ὁ προφήτης λέγων· ἐὰν γὰρ μὴ ἀκούσητε, κεκρυμμένως κλαύσεται ἡ ψυχὴ ὑμῶν ἀπὸ προσώπου ὑβρεως· ὅταν γὰρ ἴδητε ὑμᾶς, τότε κλαύσεσθε, καὶ καταξύσουσιν οἱ ὀφθαλμοὶ ὑμῶν δάκρυα. ὅτι στενοτείνει ὁ πόλεμος κυρίᾳ· ἐὰν ἴδῃ νεῦσις τὰ ἰδιαίτατα, καὶ συγκεῖται αὐτὰ τοῖς ἀρχαίοις, ὄψεταί που πότε στενοτείνει ὁ πόλεμος κυρίῳ· ἢν γὰρ τοῦτό ποτε πόλεμος κυρίᾳ. καὶ ἐπεὶ ἀναξίους ἔκρινας ἑαυτούς, ἐστράφη ὁ λόγος εἰς τὰ ἔθνη· οἱ δὲ ἐκείνου τὸ πόλεμον στενοτείνουσι τῷ κυρίᾳ, ἡμεῖς ἡ ἀγελαῖος, ἡ καθ' ὑπερβολὴν ἑαυτοὺς ἐγκεντριζόμενοι εἰς τὸν καλλιέλαιον τῶν πατέρων. ἃ πολλὰ ὀφείλομεν φοβεῖσθαι, μήποτε στενοτείνῃ τὸ πόλεμον τοῦ κυρίᾳ. μέλλει γὰρ στενοτείνεσθαί ποτε καὶ ὁ ἐρημωθέντων ὑπὸ τῶν σωθέντων, ὅταν πληθυνθῇ τὴν ἀνομίαν ψυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν· πόθεν τίνων γὰρ ὁ λόγος, ἃ πόθεν χρειστιανῶν λεγομένων τὸ· ψυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν, εἴρηται; πόθεν τίνων ὁ λόγος· ὅτι πλὴν ἐλθὼν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἆρα, εὑρήσῃ τὴν πίστιν ἐπὶ τῆς γῆς; ἃ πόθεν ἡμῖν ὅτι; ἀλλὰ τοῦτο προσέχωμεν ἑαυτοῖς πάντα προσάπτοντες, ἵνα ὑσταιρεσμὸν τοῦτο ὁ πόλεμον τοῦ θεοῦ βελτιώσωμεν ὑγιάζηται, θεραπεύηται, καὶ πᾶσα στενοτεία ἀπὸ τῶν ψυχῶν ἡμῶν, ἵνα ἐν χριστῷ Ἰησοῦ τελειωθῶμεν. ᾧ ἐστιν ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν·

ΟΜΙΛΙΑ

ΟΜΙΛΙΑ ιγ'. HOMILIA XIII.

Εἰς Ϛ'. (juxta Hieronymum X.)

Τίς φείσεται ὑπὲρ σοι Ἱερουσαλήμ; καὶ τὰ ἑξῆς. Quis parcet super te Ierusalem? &c.

Eodem interprete.

ΤΑ' λεχθέντα πρὸς τὴν Ἱερουσαλὴμ μετὰ πολλῆς ἀπειλῆς νοῆσαι θέλομεν, ὅτων ἕνεκα· τίς φείσεται ὑπὲρ σοι Ἱερουσαλήμ; ἢ τίς σκυθρωπάσει ὑπὲρ σοι; ἢ τίς ἀνακάμψει ἐρωτῆσαι εἰς εἰρήνην σε; σὺ γὰρ εἶφης με, λέγει κύριος, ὀπίσω πορεύσῃ, καὶ ἐκτενῶ τὴν χεῖρά μου ὑπὲρ σε, καὶ διαφθερῶ σε, ἢ οὐκέτι αὐτός σε, ἢ διασπερῶ αὐτοὺς ἐν διασπορᾷ· εἶπα, ἠσθένησάν μου, ὀπίσω κατέλιπέ με· παράδειγμα λαμβάνω, πολεμίων τινα ὑποδεδεῦσθαι τῷ βασιλεύοντος ὑπὲρ τῆς γῆς, ὑπὲρ τοῦ τοιούτου οὐδὲ μεταδιδόναι ἐλέους ἔξειν, ἵνα μή δόκῃ τις παρασκρόειν τὴν καταδικάσαντα βασιλεῖ. καὶ οὐκ ἔξεστι τὸ τοιοῦτον οὐδὲ ἐλεῆσαι * περιστελλόντες τινὲς, πίνοντες πίτες οὐδὲ σκυθρωπάζοντες ἐπ' αὐτῷ, ἵνα μὴ ὑπὲρ τοῦ σκυθρωπάζειν δόκωσι δυσαρεστεῖσθαι τῇ κελεύσει κατὰ τοῦ βασιλέως· εἰ γὰρ νόμος τοῦτο, ἴδε μοι τὸν καταδικασθέντα κατὰ τοῦ θεοῦ διὰ τὰς πολλὰς ἑαυτοῦ ἁμαρτίας. καὶ ἔστι τοιοῦτον, καὶ τὸν βλεπόντων ἀγγέλων τὸν παραμυθοῦν ὑπὲρ τοῦ βοηθεῖν τῇ τοῦ ἀνθρώπων φύσει, κατὰ μηδενὸς ἐλεεῖσθαι· ἕκαστος γὰρ τῶν ἀγγέλων ἰδὼν τὸν καταδικάσαντα ὅτι θεός ἐστι, τὸν ἀποστραφέντα ὅτι δημιουργός ἐστι, τὴν φύσιν τὴν ἀνθρώπου ὅτι τοιαύτη, ὥστε τὸν ἀγαθὸν θεὸν ἀναγκασθῆναι. ἵν' ὅτως εἴπωμι. αὐτὴν τὴν ὑφὴν ἀγαγεῖν τὴν ἡμαρτηκότες, ἕκαστος τοῦ ἐρώντων ὑ φείσεται, ὑ σκυθρωπάζει, οὐκ ἐλεεῖ, οὐκ ἐπανέρχεται, ὥστε ἀφῆκαλέσαι καὶ τὸν θεὸν τὸν τοιοῦτον εἰρήνης· ἡ Ἱερουσαλὴμ τοίνυν αὕτη· ὅτο γὰρ * λελέξεται ἀφ' τὸ γράμμα ἡμαρτηκέναι μου εἰς τὸν ἰησοῦν, ἢ τοιαῦτα πεποιηκέναι, ἵνα εἴπῃ καὶ αὐτῆς ὁ ἰησοῦς· Ἱερουσαλὴμ, Ἱερουσαλὴμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας, ἢ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτὴν, ὁσάκις ἠθέλησα ἐπισυνάξαι τὰ τέκνα σου, ὃν τρόπον ὄρνις ἐπισυνάγει τὰ νεοσσία κατὰ τὰς πτέρυγας, ἢ οὐκ ἠθελήσατε; ἰδοὺ ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος· καὶ παλιπόδω αὕτη ἡ Ἱερουσαλήμ, ὡς καταλελειμμένη· οἱ ἄγγελοι. οἱ ἀεὶ βοηθοῦντες τῇ Ἱερουσαλὴμ, διὰ ὧν διεταγὴ καὶ ἡ

EA quæ ad Hierusalem cũ ingenti cõmi- A
natione dicuntur, volumus intelligere, & ita se habẽtia. *Quis parcet super te Hierusalẽ? aut quis contristabitur super te? Quis convertetur rogare ea quæ in pace sunt tibi? Aversata es à me, dicit Dominus. Retro ambulabis, & extendã manum meam super te, & dispердam te, & vltra non sinam te, & dispergã illos in dispersione. Dixi, Sine filijs effectus sum; egestas tenuit me.* Exẽplum accipiã: Hostis quispiã ac perduellis cõtra Impetatorem hujus terræ judicatus est: ab hoc omnis misericordia auferetur; scilicet ne dũ dãnato quis misereturte, incipiat B offendere condẽnantem. Sũt etiã nonnulli qui adjiciunt ad severitatẽ, vt non contristẽtur quidem super eo, id magnopere devitantes, ne per mœrorem * vultus monstrentur judicio regis offendi. Si intellexisti, considera mihi propter peccata multa à Deo condemnatum peccatorem, & vide quomodo innumerabilibus Angelis humano generi præsidentibus, ne ab vno quidem misericordia dignus judicetur. Singuli quidem Angelorum prospicientes quia Deus est qui condemnavit, quia creator est qui C adversatur, & talẽ esse peccatum, vt misericors, & clemens quodammodo necessitatem passus sit super eum sententiam promere, non parcunt, non contristantur, neque miserentur, non revertuntur, vt rogent pro eo pacem. Hierusalem igitur quia ad priora scelera etiam hoc adjecit, vt crucifigeret Dominum meum Iesum, & in tantum surrexit scelus, vt de ea diceret Salvator: *Hierusalem, Hierusalem quæ occidis Prophetas, & lapidas missos ad te, quoties volui congregare filios tuos, quasi gallina congregans pullos suos sub alas; & nolnisti? Ecce dimittetur vobis domus vestra deserta*: ideo dimissa est, & vsque D ad præsens tempus destituta. Angeli quippe qui semper auxiliabantur ei, per quos etiam lex Mosi tradita est, *dispositа per An-*

* MS. R. judicium regis offẽdant

Iere. 15. 5. & seq.

Matth. 23. 37. Luc. 13. 34

Galat. 3. 19.

gelos in manu mediatoris, deserverunt eam, & dixerunt: Multis facinoribus oppressa, Iesum interfecit, & in Dominum nostrum misit manus. Quamdiu minora peccavit, potuimus rogare pro ea, potuimus obsecrare Dominum, potuimus parcere ei: super ista quis parcat? Si peccaverit vir in virum exorabitur, pro eo; si autem peccaverit in Deum, quis orabit pro eo? *Grande piaculum commisit Hierusalem, grande perpetravit Nefas, ideo in commotione facta est*; Et dicitur ad eam: Nos non contristamur super Hierusalem, & calamitatibus ejus, & omnis populi illius. Illorum quippe delicto salus nobis facta est ad æmulandum eos. Et quia sic peccavit vt voce Domini diceretur: *Quis parcet super Hierusalem?* ego quoque dico ad interfectricem Domini mei: *Quis parcet super Hierusalem? & quis contristabitur super te?* Transcendam autem ad spiritalem intellectum ab humilitate literæ, viam mihi pandente ratione, vt videam quomodo vnaquæque anima, digna pace Dei Hierusalem nuncupetur. Post disciplinam quippe divinam facta es Hierusalem, quæ prius fueras Iebus. In Historia refertur, quod nomen loci istius fuerit Iebus, & postea commutato vocabulo nuncupata sit Hierusalem. Iebus autem Hebræorum posteri tradunt interpretari, *Conculcatam*. Iebus autem conculcata à fortitudinibus contrariis anima nostra transmutata est, & facta Hierusalem, *Visio pacis*. Si itaque post demutationem à Iebus in Hierusalem peccaveris, & sanguinem testamenti, sicut quidam, & tu communem existimaveris, dicitur & de te: *Quis parcet super Hierusalem? & quis contristabitur super te?* Quis enim contristabitur, si talis fueris vt tradas Iesum? Vnusquisque nostrũ quandoque peccat: maximè quæ cum peccat ingentia in Iesum peccat. Si autem & recesserit à fide, hæc facit spiritaliter Christo, quæ corporaliter fecit Hierusalem. Quamobrem *quanto plus arbitramini deteriora mereri supplicia eum qui Filium Dei conculcaverit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit in quo sanctificatur, & spiritui gratiæ contumeliam fecerit?* Si conculcasti Iesum filium Dei, feciſti convitium spiritui gratiæ, quis parcet super te? quis contristabitur super te? quis revertetur rogare ea quæ in pacem sunt tibi? Ipsum Iesum qui rogabat pariter, & præstabat ea quæ erant in pacem, * perdidit anima peccatrix, quis potest vltra rogare, conversus ad ea quæ sunt in pa-

Thr. 1. 8.

Rom. 11. 11.

Heb. 10. 29.

* f. prodidit

A μωσέως νόμος, ἀφ' ταγεὶς δὲ ἀπέλωσεν χειρὶ μεσίτου. καταλιπέπασαν τὸν ἱερουσαλήμ, καὶ λελάτασαν τὰ ἁμαρτήματα αὐτῆς μεγάλα γέγονε, τί * ἰσχὺν ἀπέκτειναν, ὅτι τὰ χείρω τῶν χείρας ὑπελείπομεν· ὅσα ἐπὶ μικροτέρα ἐδυνάμεθα ἐπὶ τοῖς αὐτῶν ἁμαρτήματα, ἐδυνάμεθα ἐπὶ αὐτῶν ἀξιῶν, καὶ παρακαλεῖν, ἐδυνάμεθα φείσασθαι τῆς ἱερουσαλήμ· τίς ὅτι τούτῳ φείσεται; ἐὰν ἁμαρτάνων ἁμάρτῃ ἀνὴρ εἰς ἄνδρα, καὶ προσεύξεται περὶ αὐτοῦ· ἁμαρτίαν ἥμαρτεν ἱερουσαλήμ, διὰ τοῦτο εἰς σάλον ἐγένετο. καὶ λέγεται πρὸς αὐτὴν τοῦτον τρόπον· τίς φείσεται ὅτι σε ἱερουσαλήμ; καὶ τίς σκυθεφπάσῃ ὅτι σοι; ἡμεῖς δὲ σκυθεφπάζομεν ὅτι τῇ ἱερουσαλήμ, καὶ τῇ συμφορᾷ αὐτῆς, καὶ τοῖς ἠλεημένοις παντὶ τῷ λαῷ ἐκείνῳ. παρὰ γὰρ ἐκείνων πρόφθασμα ἡμῖν σωτηρία ἡμῶν γέγονεν, εἰς τὸ παροξυνθῆναι αὐτούς. καὶ τὸ πρόσωπα αὐτῶν τηλικαύτην γέγονεν ἁμαρτία· τίς ἂν φείσεται ὅτι σοι ἱερουσαλήμ; λέγω πρὸς αὐτήν· ἀπέκτεινας μὲν τὸν ἰησοῦν. B

C καὶ λέγω· τίς φείσεται ὅτι σοι ἱερουσαλήμ; καὶ τίς σκυθεφπάσῃ ὅτι σοί; μεταβαίνω ἀπὸ τοῦ γράμματος καὶ φέρω ἐδὲν ἐγκόλος, ἵνα ἔδωκεν ὁ λόγος, ὅτι ἐκλείπω ψυχὴν ἤδη ἀξιωθεῖσαν τοῦ ἐραστοῦ εἰρήνης· μὴ γὰρ τὰ μαθήματα τὰ ἐν γέρουσι ἱερουσαλήμ, ὃ πρότερον ἦσαν ἰεβύς. δύνασαι δὲ μεταβαλεῖν ὄνομα, καὶ γέγονεν ἱερουσαλήμ· ἰεβύς, φασὶν ἑβραίων παῖδες, ὅτι ἑρμηνεύεται, πεπατημένη· ἰεβὺς ἦν, ἡ πεπατημένη ὑπὸ δυνάμεων ἀντικειμένων ψυχὴ μεταβέβληται, καὶ γέγονεν ἱερουσαλὴμ ὄρασις εἰρήνης· εἰ δὲ, ὅτε μεταβέβληκας ἀπὸ ἰεβύς, εἰς τὸ ἠμέλησας ἱερουσαλήμ, ἥμαρτες, καὶ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ κατεπάτησας, καὶ τὸ αἷμα τῆς καινῆς διαθήκης κοινὸν ὡς ἐκείνη καὶ οὐ ἡγήσω, καὶ ἐν ἁμαρτήμασι γέγονας χαλεποῖς. λεγέσθω καὶ σοί· τίς φείσεται ὅτι σοι ἱερουσαλήμ; καὶ τίς σκυθεφπάσει ὅτι σοι; ἐὰν ἡμῖν τοιῆτες, ὡς προσδοκᾶν τὸν ἰησοῦν. ἕκαστος ἡμῶν ἁμαρτάνων, καὶ μάλιστα εἰ μείζονα εἰς ἰησοῦν ἁμαρτάνει. ἐὰν δὲ καὶ ἀποστάτης ᾖς, εἴπ μάλιστα τοῦτο πιεῖς παρ' ἰησοῦ πνεύματι, ὅσα ἐποίησεν αὐτῇ ἱερουσαλὴμ σωματικῶς· διὰ πόσῳ δοκεῖτε χείρονος ἀξιωθήσεσθαι τιμωρίας ὁ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καταπατήσας, καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγησάμενος, ἐν ᾧ ἡγιάσθη, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνυβρίσας· εἰ κατεπάτησας τὸν υἱὸν θεοῦ, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνύβρισας, τίς φείσεται ὅτι σοι; τίς σκυθεφπάσῃ ὅτι σοι; τίς ἀναγκάμψῃ ἐρωτῆσαι τὰ εἰς εἰρήνην σε; αὐτὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν ἐρωτήσαντα τὰ εἰς εἰρήνην πρὸ δωκεν ἡ τῶ ἁμαρτωλῶ ψυχή. τίς δυνάσεται παρακαλέσαι ἀναγκάμψας πάλιν πρὸς τὰ εἰρήνης; γε-

νώσκοντες ἦν, ὅτι ἀδύνατον τοὺς ἅπαξ φωτισθέντας, γευσαμένους τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου, καὶ μετόχους γενηθέντας πνεύματος ἁγίου, καὶ καλὸν γευσαμένους θεοῦ ῥῆμα, δυνάμεις τε μέλλοντος αἰῶνος, καὶ παραπεσόντας, πάλιν ἀνακαινίζειν εἰς μετάνοιαν, ἀνασταυροῦντας ἐν ἑαυτοῖς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, καὶ παραδειγματίζοντας· πάντα τοίνυν παραπλήσια, ἵνα μὴ καὶ περὶ ἡμῶν λέγηται τό· τίς φείσεταί σου ἐπὶ σοὶ Ἰερουσαλήμ; καὶ τίς σκυθρωπάσει ὑπὲρ σοῦ; ἢ τίς ἀπελεύσεται ἐρωτῆσαι εἰς εἰρήνην σοι; καὶ ποῖος ἐκτείνει χεῖρα ἑρμηνεῦσαι τὰ Ἰερουσαλὴμ ἁρμόσει δὲ ὁ ἑξῆς· σὺ ἀπέστραφάς με, λέγει κύριος, ὀπίσω πορεύσῃ. ὅτι ἀπέστραφάς με τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ. καὶ πάλιν ὁ ἀπεστραμμένος τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἀπέστραφε τὸν θεόν· τί δεῖ καὶ λέγειν; καὶ ἐπειδὴ ἀπέστραφη ἡ Ἰερουσαλήμ, ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ τὸ χεῖσθαι ἐστρεκδεδεγμένως πάντας τοὺς Ἰουδαίους σημαίνει. διὰ τοῦτο ὀπίσω πορεύσῃ. ἤδη γὰρ ὅτε οὐκ ὀπίσω ἐπορεύετο, ἀλλὰ ἔμπροσθεν· νυνὶ δὲ ὀπίσω πορεύσεται· καὶ ἐστράφησαν ταῖς καρδίαις εἰς ἀγυπτον, δῆλον ὅτι ἵνα ὀπίσω πορευθῶσι· σαφὲς δὲ τοῦτο τί ἐστι, ὀπίσω πορεύσῃ, ἢ τί τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτείνεσθαι ἵνα παραδείγματα· ὁ δίκαιος τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτείνεται, τὰ ὀπίσω ἐπιλανθάνεται· δῆλον ὅτι ἐναντίος τοῦ δικαίου Ἀβραὰμ ὁ Λὼτ, τὰ ὀπίσω μεμνημένος, καὶ τοῖς ἔμπροσθεν οὐκ ἐπεκτεινόμενος. διὰ δὲ τὸ ὀπίσω μεμνημένος, παραδηλοῖ τοῦ Ἰησοῦ διδάσκοντος καὶ λέγοντος· μὴ στραφήτω εἰς τὰ ὀπίσω ἄρας τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ. παραδηλοῖ τοῦ Ἰησοῦ λέγοντος· σὺ δὲ βαλὼν τὴν χεῖρα ἐπ' ἄροτρον, καὶ στραφεὶς εἰς τὰ ὀπίσω, εὔθετός ἐστι τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ· καὶ ἐν τῷ νόμῳ δὲ γέγραπται, ὅτι εἶπον οἱ ἄγγελοι πρὸς τὸν ἐξελθόντα ἀπὸ σοδόμων Λώτ· μὴ παρελεύσῃ εἰς τὰ ὀπίσω, μηδὲ στῇς ἐν πάσῃ τῇ περιχώρᾳ. εἰς ὄρος σώζου μήποτε συμπαραληφθῇς· καὶ τοῦτο δὲ ἔχει διάνοιαν ἀξίαν ἀγγελικοῦ πνεύματος· μὴ παρελεύσῃ εἰς τὰ ὀπίσω, ἀεὶ τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτείνου· καταλείπε πάντα σόδομα, μὴ στρέφου εἰς σόδομα. καταλείπε τὴν καρδίαν σου τῆς ἁμαρτίας, μὴ ὅπως ἐφάψῃ πρὸς αὐτὰ, μηδὲ στῇς ἐν πάσῃ τῇ περιχώρᾳ, καὶ τηρήσας τὴν παραγγελίαν ἐντολὴν τοῦ λέγουσαν· μὴ παρελεύσῃ εἰς τὰ ὀπίσω· οὐκ ἀρκεῖ σοι πρὸς σωθῆναι, ἐὰν μὴ καὶ τὴν δευτέραν ἐντολὴν ἀκούσῃς λέγουσαν· μηδὲ στῆς ἐν πάσῃ τῇ περιχώρᾳ· ἀλλ' δεῖ γὰρ ἀρξάμενον παραγενέσθαι ἐστάναι ἐν τῇ περιχώρᾳ σοδόμων. εἰ γὰρ σόδομα παραδεδώκει· ἀλλὰ παραδεύτα ἀπὸ τοῦ ἑστάναι ἐν τῇ περιχώρᾳ, σώζεσθαι εἰς ὄρος. καὶ τό· μὴ παρελεύσῃ εἰς τὰ ὀπίσω, μηδὲ στῇς ἐν πάσῃ τῇ περιχώρᾳ. εἰς ὄρος σώζου, μήποτε συμπαραληφθῇς· εἰ βούλει μὴ συμπαραληφθῆναι σεσωμένος, μήποτε εἰς τὰ ὀπίσω στραφῇς, μήτε στῆς

cem tibi? Scientes ergo quia *impossibile est eos qui semel illuminati sunt, gustaverunt etiam donum cœleste, & participes sunt facti Spiritus sancti, gustaverunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutesque sæculi venturi, & prolapsi sunt, renovari rursus ad pœnitentiam, iterum crucifigentes in semetipsis filium Dei, & habentes ostentui*, omni labore nitamur, ne & de nobis dicatur: *Quis parcet super te Hierusalem? aut quis contristabitur super te? aut quis revertetur rogare ea quæ in pacem sunt tibi?* Ad reliquam autem interpretationem, quod sequitur convenit: *Tu aversata es me, dicit Dominus, retro ambulabis.* Quia aversata es Filium Dei, & per hoc etiam à Deo Patre recessisti, retro ambulabis. Quid autem necesse est manifesta replicare? Hierusalem quæ quondam in Iudæa erat, à qua figuraliter vniversi Iudæi intelliguntur, quia aversata est Christum, ideo retro ambulat. Fuit quippe tempus quando non ambulaverunt retro: nunc vero ambulant, & conversi sunt corde in Ægyptum, vt retrò ambulent. Quid autem sit, retro ambulent, sive extendi in priora, considera. Iustus eorum quæ retro sunt obliviscens, in priora extenditur. Peccator posteriorum meminit, priora non appetens. Qui autem posteriorum meminit, prævaricatur in legem Iesu dicentis: *Ne convertatur retrorsum tollere vestimentum suum*; Inobediens est dicto ejus: Mementore vxoris Loth, cum contemnit imperium Salvatoris dicentis: *Nemo mittens manum super aratrum, & respiciens retrorsum, aptus est regno Dei.* In Lege quoque scriptum esse reperimus Angelos ad Loth egredientem de Sodomis dixisse: *Ne respexeris retro, & ne steteris in tota regione: in monte salvum te fac, ne forte comprehendaris.* Habes & hunc intellectum dignum spiritu Dei: *Ne*, inquit, *respexeris retro*, idest in priora, extende. Dimisisti Sodomam, ne revertaris in Sodomam. Dimisisti vitia atque peccata, ne regrediaris ad ea. Ne steteris in tota regione. Etiam si præcedens imperium custodieris, de quo dicitur: *Ne respexeris retro*, non tibi sufficit ad salutem, nisi & consequens observaveris: *Ne steteris in tota regione*; non enim expedit incipienti proficere, vt stet in regionibus Sodomorũ. Et si Sodomam transcendisti, & à Satanæ regione discedens, incipis liber esse supplicijs, expedit vt salveris in monte; *Ne respexeris retro, nec steteris in tota regione: in monte salvum te fac, ne forte comprehendaris.* Si vis

Ezech. 16. 8

Iudic. 11. 8

Philipp. 3. 13

Marc. 13. 16

Luc. 9. 62.

Gen. 19. 17.

à Sodomorum ruina non comprehendi, ne convertaris retro, ne steteris in regione eorum, ne ad alia pergas loca, sed cum inde discesseris, ascende in montem in quo solo salus est, nomen Iesu Christi, cui est gloria & imperium in sæcula sæculorum, Amen.

ἐν τῇ περιχώρῳ Σοδόμων· μηδὲ ἄλλαχοῦ στῇς ἢ εἰς ὄρος. ἐκεῖ γὰρ ὅτι μόνον σωθῆναι· ἔστι γὰρ ὄρος κύριος ἰησοῦς, ᾧ ἔστιν ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

HOMILIA XIV.

(*juxta Hieronymum* XI.)

ΟΜΙΛΙΑ ιδ'.

Εἰς τό.

Ab eo loco in quo scriptum est: *Heu mihi ego mater*; usque ad locum in quo ait: *Si conversus fuerit, restituam te.*

Jer 15. 10. Jerem. 15. 19

Οἴμοι ἐγὼ μήτηρ. μέχρι τοῦ· Ἀφ' οὗ τόπου παῦε λέγε κύριος· ἐὰν ἐπιστραφῇς, καὶ ἀποκαταστήσω σε.

Eodem interprete.

MEdici corporum ægrotantibus assistentes, & juxta disciplinam artis suæ volentes curare eos qui in infirmitatibus constituti sunt, * vident tristia, injocunda pertractant, & in alienis calamitatibus mœrore proprio conficiuntur: semper enim conversatio eorum in gemitu, semper in curis est, numquam cum lætis consortium habent: cum vulneratis, cum his quorum carnes incommodis varijs debilitantur, qui febribus æstuant, qui dolore torquentur, jugi servitio perseverant. Et si quis eorum vult implere medicinam, non indignatur, non obliviscitur propositi artis suæ, postquā cum his fuerit quos sermo præfatus est. Hæc idcirco in procœmio diximus, quia & Prophetæ medici quodammodo sunt animarum, & illuc semper ire jubentur vbi languentes sint: *Non enim necesse habent sani medicum, sed ij qui se malè habent.* Quod autem à deliciosis ægrotantibus medici patiūtur, hoc sustinent Prophetæ ac magistri ab his qui curari nolunt. Odio quippe habentur quasi præcipientes adversum desideria languentium, quia prohibent delicijs, & cibis varijs vti eos, qui cum sint infirmi, nolunt escis infirmorum vesci. Fugiunt ergo inobedientes atque languentes medicos, & maledictis atque injurijs repellunt, eaque prorsus ijs faciunt, quæ faciat quis inimicis & hostibus suis. Abominantur enim eos quasi inimicos venire, quasi id tantum modo desiderantes, quomodo dolores & victus parsimonia, ex eorum dispositione nascantur; quomodo acutissimo ferro corpora secent; & execrantur eos quasi auctores tantorum cruciatuum, & non sanitatis

* MS. R. videntes eos vexari, tristantur, injocunda

Luce 5. 31.

Οἱ ἰατροὶ τῶν σωμάτων τοῖς τε κάμνουσι γινόμενοι, καὶ ἀεὶ τῇ θεραπείᾳ τῶν καμνόντων ἑαυτοὺς ἐπιδιδόντες, καὶ ὁ βάλλων τὴν τέχνην τῆς ἰατρικῆς, ὁρῶσί τινα, καὶ λυπρά- B νων * ἀνδρῶν, ἐπ' ἀλλοτρίαις συμφοραῖς * χ. ἐν ἀει καρπόνται ἰδίας λύπας, καὶ ἔστιν ἀεὶ ὁ βίος αὐτῶν ἐν στεναγμοῖς· οὐδέποτε γὰρ εἰσι μὴ ὑγιαινόντων ἀλλ' ἀεὶ μὴ τῶν τραυμάτων. μὴ τῶν νομαὶ ἐχόντων, μὴ τῶν πεπληρωμένων πυῶν, πυρετῶν, νόσων ποικίλων· καὶ εἴ βούλοιτό τις θεῖναι τὸν ἰατρικὸν, οὐκ ἀγανακτήσῃ, οὐδὲ ἀμελήσῃ τοῦ βουλήματος τῆς τέχνης, ἧς ἀνείληφεν, ἐπεὶ ἦ μὴ τῶν ποιούντων ὡς παρῳχημέ- C νων. τοῦτο δέ μοι ὃ προοίμιον λελέχθω. Ἀφ' οὗ δὲ οἱ τῶν προφήτας ὄντες ἰατροὶ ψυχῶν, καὶ ἀεὶ πρὸς ἀφιξίαν ὅπου οἱ δεόμενοι θεραπείας· ἐ γὰρ χρείαν ἔχουσιν οἱ ὑγιαίνοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες· ὅθεν ἦ πάσχουσι ὑπὸ τῶν ἀκολάστως κειμένων ἰατρῶν, τοῦτο πάσχουσι καὶ οἱ προφῆται καὶ οἱ διδάσκαλοι ὑπὸ τῶν βουλομένων θεραπεύεσθαι. ἐκεῖνοι γὰρ μισοῦνται, ὡς ἀφαιρούμενοι τὰς ὑπερβολὰς τῶν κακούντων. ὡς καλύοντες * χ. τὰ D τυφλὸν καὶ * ὑδρωπιᾶν, τοὺς καὶ ἐν νόσοις βαλ- πλάσματα μοῖς μὲν ἄξια τῶν νόσων κομιζόμενοι. φεύγουσιν οὖν οἱ ἀκόλαστοι τῶν κακούντων ἰατρούς, πολλάκις ὑβρίζοντες καὶ λοιδοροῦντες καὶ κακολογοῦντες αὐτούς, καὶ πᾶν ὁτιποτοῦν ποιοῦντες ὁ ποιήσειεν ἂν ἐχθρὸς ἐχθρῷ. ὑπολαμβάνουσι γὰρ ὅτι ὑπ' ὀφίλοι, προσέρχονται ἀφορμὴν ἔχοντες εἰς τὸ ὑπόπτων τῆς ἀφίξεως, εἰς τὸ ὑπόπτων ἀπὸ συ-

δηρὰ ἰατρῶν πλησῆς, οὐκ εἰς τὸ τέλος ὃ μὴ τὸ πᾶσον, καὶ μισοῦσιν ὡς πατέρας πόνων μέσοι, ἀλλὰ ὑπὸ πόνων φεύγοντες ὅτι ὑγίειαν τοὺς ἰατρευομένους· ὁ λαὸς οὗτος ἐκεῖνος, εἰ καὶ ποικίλαι

νόσοι ἦσαν ἐκ τῆς λαβῆς τῆς χρηματίσαντος τῷ θεῷ, ἐπεμπεν αὐτοῖς ἰατροὺς θεὸς τοὺς προφήτας, εἷς τῶν ἰατρῶν ἦν ἱερεμίας ἐκεῖνος· ἤλεγχε τοὺς ἁμαρτάνοντας, ὅπως ἐπιστρέφειν βουλόμενος τοὺς κακῶς πράττοντας. οἱ δὲ δέον ἀκούειν τῶν λεγομένων, κατηγόρουν τοῦ προφήτου, καὶ κατηγόρουν ὅτι δικαστοῦ παρῆν πλησίον ἑαυτοῖς· καὶ ἀεὶ ἐν δίκαις ἦν ὁ προφήτης ὅτι τῶν, ὅσον ὅτι τῇ προφητείᾳ αὐτοῦ, διεφθείροντο, διὰ τὸ ἰδίαν ἀπείθειαν μὴ διορθουμένων· ὅτι τοίνυν ὅτε μὲ λέγει· καὶ εἶπα· οὐ μὴ λαλήσω, οὐδὲ μὴ ὀνομάσω τὸ ὄνομα κυρίου· καὶ ἐγένετο ὡς πῦρ καιόμενον, φλέγον ἐν τοῖς ὀστέοις μου. καὶ παρειμαι παντόθεν, καὶ οὐ δύναμαι φέρειν· ὅτε δέ φησιν, ὁρῶν ἑαυτὸν ἀεὶ δικαζόμενον, λοιδορούμενον, ἐγκαλούμενον, ψευδομαρτυρούμενον· οἴμοι ἐγώ μήτηρ, ὡς τίνα με ἔτεκες, ἄλγεμ, ἄνδρα; οὐ δικάζοντα, ἀλλὰ δικαζόμενον. καὶ οὐ διακείνοντα, ἀλλὰ διακεινόμενον πάσῃ τῇ γῇ; καὶ ἐπεὶ οἱ κάμνοντες οὐκ ἤκουον αὐτοῦ καλῶς συμβουλεύοντος, καὶ *ἰατρικῶς σφισιν οὐκ ὠφέλησαν· καὶ ἐπεὶ δανείζοντος αὐτοῦ τὰ πνευματικὰ ἀργύρια, οὐκ ἐβούλοντο ἀκούειν ἐκείνοι οἷς ἔλεγεν, ἵνα ὠφεληθῶσιν ἐξ ὧν ἤκουσαν, φησίν· οὐδὲ ὠφέλησά μοι οὐδείς, οὐδὲ ὠφέλησα· ἀλλὰ προλαβὼν ταῦτα εἶπον πρὶν διηγήσασθαι τό· οὐκ ὠφέλησα, οὐδὲ ὠφέλησέ μοι οὐδείς· διὸ γὰρ ἔστιν ἡ γραφή· ἐν μὲν γὰρ τοῖς πλείοσιν ἀντιγράφοις· οὐκ ὠφέλησα, οὐδὲ ὠφέλησέ με οὐδείς· ἐν δὲ τοῖς ἀκριβεστάτοις καὶ συμφωνοῦσι τοῖς ἑβραϊκοῖς· οὐκ ὠφέλησα, οὐδὲ ὠφέλησέ μοι οὐδείς· δεῖ δὲ ἐν τῷ τὸ κατηρμηνευμένον καὶ φερόμενον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διηγήσασθαι, καὶ ὃ ἀπὸ τῆς ἑβραϊκῆς γραφῆς ἀδιήγητον μὲν καταλιπεῖν· ἀκίνδυνος γίνεται τῷ λόγῳ, οὐδεὶς προσίεται τὰ λεγόμενα· ὡς καὶ ἰατρὸς προσαναλίσκει τὰ φάρμακα ἀκολάστων, καὶ ὡς ἰδίας ὀπῆς ἐπιθυμίας πληρωσάντων τῆς καμούσης. ὥστε καὶ ἐκεῖνος ἔλεγεν· οὐκ ὠφέλησα, οὐδὲ ὠφέλησέ με οὐδείς· πάλαι ἀπεπάφλα δεῖ ἀπὸ τῶν φιλαδελφείαν τῷ ὠφελησάντος πρὸς τὸ ὠφελησαι, ὥστε γενέσθαι εἰς τὸ ὠφελῆσθαι καὶ τὰ λεγόμενα· ἐπεὶ μακάριος ὁ λέγων εἰς ὦτα ἀκουόντων· ὅτως ἦν τῷ ὠφέλειαν ὠφεληθείη ἀὐ διδάσκαλος ἀπὸ ἀκροατῶν προκοπόντων καὶ βελτιουμένων. ὠφεληθείη ἀὐ τῶν ἔχων καρπὸς ἐν ἀὐτοῖς· εἰ γὰρ καρπὸν δεῖ μὲ ἔχειν ἐν τοῖς ἀκροωμένοις τὰ λόγου, ὁ δὲ ἀκροώμενος παρεκδέχοιτο, καὶ ἔξω γένοιτο τῶν λεγομένων, λέγεται τό· οὐκ ὠφέλησέ με οὐδὲ εἷς. ἐπεὶ μὴ ὠφέλημαι ταύτῃ τῷ ὠφέλειαι, ὡὐ

quæ ex doloribus redditur. Populus igitur ægrotabat varijs languoribus, & misit illis medicos Prophetas Deus. Vnus ex medicis & Hieremias fuit, corripiens peccatores, & convertere videns à vitijs ad virtutes. Illi verò cum deberent ea quæ dicebantur audire, è contrario accusabant Prophetam apud judices similes fui. Ex quo factum est vt semper in calumnijs & in tristitijs fuerit Hieremias, * eorum perversitatis, quantum in se fuit, curam gerens. Iuxta propriam autem incredulitatem adhuc ægrotantibus istiusmodi aliquando loquitur: *Et dixi: Non loquor, neque nominabo nomen Domini. Et factum est vt ignis ardens in ossibus meis, & dissolutus sum vndique, & ferre non possum.* Aliquando autem videns se maledictis semper clamoribus, & injurijs infectari: *Heu mihi,* inquit, *mea mater, vt quid me genuisti virum, qui judicer & discernar omni terræ?* Et quia ægrotantes bene consulentem, & juxta medicinæ disciplinam audire contempserunt: *Non profui,* inquit. Rursusque quia illo spiritales pecunias commodante auditores accipere noluerunt, vt vtilitatem consequerentur, & fructum ex his quæ acceperant redderent, ait: *Neque profuit mihi quisquam.* Verum hæc anticipans locutus sum priusquam exponerem: *Non profui, neque profuit mihi quisquam.* Duplex quippe scriptura est: nam in multis exemplaribus continetur: *Non profui, neque profuit mihi quisquam.* In his verò quæ exemplaria veriora sunt, & cum Hebræis consonant, habetur: *Non debui, neque debuit mihi quisquam.* Oportet igitur & id quod in vsu est, atque in Ecclesijs legitur exponere; & hoc quod in Hebræis codicibus invenitur intactum non præterire. Prædicavit Hieremias mandata divina; nemo his quæ prædicabantur attendit. Quamobrem quasi medicus libens ac promtus medicamina languentibus tribuit, & illis non secundum artificium curantis, sed juxta voluntatem suam agentibus dicit: *Non profui, neque profuit mihi quisquam.* Quodammodo enim beneficium consequitur ipse qui curat, si fructum sui laboris in ægrotante conspiciat, & per lætitiam mentis etiam ipse consequitur vtilitatem, secundum illud quod dicitur: *Beatus qui loquitur in aures audientium.* Hanc igitur vtilitatem quam consequitur magister ab auditoribus suis, si proficiant audiendo, dum fructus ex salute eorum consequitur quodammodo: Hieremias videns de Iudæis non habere se dicit: *Non profuit mihi quisquam.* Si enim debet auditoribus prodesse quod loquor, auditores verò quæ dicuntur, abijciunt, & ego dico: *Non profui, neque profuit mihi quisquam;* quia hanc vtilitatem non sum consecutus, quam consequitur is qui beatus efficitur, dum in au-

* MS R. eorũ perversitate, qui quantũ in se fuit, curati erant; juxta propriã autem incredulitatem adhuc ægrotabãt. al. ob eorũ perversitatem, qui tantum in se fuit, curam gerebat eorum; juxta propriam aut incredulitatem adhuc illis ægrotantibus istiusmodi

Ierem. 20. 9.

* χ. ἰατρικῶς, φησὶν, ἀντὶ τοῦ ἀφελίμως

res loquitur audientium. Potest autem & & aliter intelligi. Quicunque discipulis præcipit, iste si ingeniosos, & audientis naturæ habeat auditores, quanto plus præcipit, tanto plus proficit, illis interrogantibus, & de eo quod dicit sæpe quærentibus, qui sit sensus in dicto, qui ordo, quæ scripti voluntas. Vnde è contrario ait: *Non prosui, neque prosuit mihi quisquam.* Quia autem & alia nobis expositio residua est, propter exemplaria certiora in quibus continetur: *Non debui, neque debuit mihi quisquam,* Rom. 13. 7. & hunc locum consideremus. *Qui omnibus omnia restituit, cui vectigal vectigal, cui timorem timorem, cui tributum tributum, cui honorem honorem*, & vniversis omnia repræsentat, nulli debens aliquod officium, verbi gratia, honorans parentes vt parentes, fratres vt fratres, filios vt filios, Episcopos vt Episcopos, Presbyteros vt Presbyteros, Diaconos vt Diaconos, fideles vt fideles, cathecumenos vt cathecumenos; si omnia omnibus reddat, nulli debet officium. Si verò reddere debet, & non reddit, non potest dicere: *Non debui*, cum enim debuerit non exolvit. Quod autem sequitur: *Non debuit mihi quisquam*, sic intelligendum est: Ego quidem fœnerari volui, & spiritales pecunias commodare, sed illi averterunt aures suas ab ijs quæ dicebantur, neque voluerunt præbere se dociles, vt mihi deberent quæ audiebant. Idcirco non debuit mihi quisquam. Si quis enim voluerit sermones qui dicuntur audire, debitor fit eorum, & quasi debitor etiam vsuras reddere exigitur. Ex quo magis expedit auditoribus accipere disciplinæ verba cum fœnore, & fieri debitores, quam non accipere, nec debere. Accusantur quippe tales dicente Propheta: Ier. 15. 10. *Non debuit mihi quisquam.* Quod ait: *Hen mihi mea mater, quare me genuisti virum qui judicer & discernar omni terræ?* non sic existimo convenire aliis Prophetis vt Hieremiæ: multi siquidem Prophetarum post aliquod spatium, primò mali, & jam post peccata conversi, prophetare cœperunt: Hieremias verò à puero sumpsit vaticinationis exordium. Et hujus rei possumus de Scripturis accipere testimonium. Esaias non audivit: *Antequam te plasmarem in vtero novi te, & antequam exires de vulva sanctificavi te, & Prophetam in Gentibus posui te*: neque ait: *Nescio loqui, quia juvenis ego sum*: sed Ier. 1. 6. 5. visione sibi revelata ait: *Væ mihi misero, quo-*

A ὡ ὀφελήσῃ αὐ οὐκ τῶ τ ἀκροατῶ ὠφελήσαντα, ἄμον προφήτης καὶ μαθητικὸς γενέσθαι τῶ ὠφελήσαντι· καὶ ἄλλως ἦ, πᾶς ὁ διδάσκων, κατ' αὐτῶ δ διδάσκειν, ὅσῳ σπουδαιότερός ἐστιν ὁ μανθάνων, ὠφελεῖται εἰς ἃ διδάσκει, εἰς ἃ μανθάνει. καὶ κρείττως γένοιτο περὶ ἃ διδάσκει μαθήματα οἱ λέγοντες, ὅτε σπουδαῖοι ὄντες οἱ ἀκροαταί. καὶ ὡς ἀπαξ ἁπλῶς προδεξόμενοι, ἀλλὰ ἀπορα ζητοῦσι, καὶ ἐρωτῶσι, καὶ ἐξετάζουσι τὸ βάλλομα τῶν λεγομένων· ὅτ' B ὃν ὠφέλησα, ὅτε ὠφέλησέ με οὐδὲ εἷς· ἐπεὶ ἦ καὶ ἄλλη διήγησις ἀναγκαία, ἀφ' τὰ αὐτίχρεα τὰ ἀκριβέστερα ὅτως ἔχοντα· οὐκ ὠφέλησα, οὐδὲ ὠφέλησέ μοι οὐδείς· διηγησάμενα καὶ ὅτως ἔχον τὸ ῥητόν· ὁ μὲν γὰρ πᾶσιν ἀποδιδοὺς τὰς ὀφειλὰς· πῶ τ φόβον, τ φόβον· πῶ δ τέλος, δ τέλος· πῶ τ φόβον, τ φόβον· πῶ τίω τιμὴν, τίω τιμὴν· καὶ πᾶσι τὰ καθήκοντα ἀποδιδοὺς, ὡς μὴ ὀφείλειν τὰ καθήκοντα τοῖς τινας, τιμήσας τὰς γονεῖς, ὡς γονεῖς· ἀδελφὸς, ὡς C ἀδελφὸς· υἱὸς, ὡς υἱὸς· ὑπισχνούμενος, ὡς ὑπισχνούμενος· πρεσβυτέρους, ὡς πρεσβυτέρους· ἀμφικόνους, ὡς ἀμφικόνους· πιστὸς, ὡς πιστός· κατηχουμένους, ὡς κατηχουμένους· εἰ πάντα ἀποδίδωσι τὰ καθήκοντα, οὐκ ὠφείληκεν· εἰ ἦ ὠφείλει μὴ ποιῆσαι καθῆκον, ὃ πεπόηκε ἦ, ἐδιώ ατα λέγειν, οὐκ ὠφείλησε· ὀφείλων δ οὐκ ἀποδέδωκε· πῶς ἂν διηγήσαιμι καὶ τὰ· οὐδεὶ ὠφέλησέ μοι οὐδείς; ἐγὼ μὲ ἐδάνειζον, καὶ διδόναι ἐώκλόμιλω τὰ παθήματικὰ χρήματα, οἱ ἦ ἀπεγρέφοντο ἀπὸ τῶ λεγομένων, καὶ D ἀ παρεῖχον αὐτὰς δεκτικὰς ἵνα ὀφείλωσι. ἀφ' τοῦτο οὐκ ὠφέλησέ μοι οὐδεὶς· τίς γὰρ παρεδέξατο τὰ λεγόμενα, ἵνα οὐ τῶ προδεχεσθαι ὀφειλέτης γένηται ὧν ἤκουσε. καὶ ἁπαγπαθῶς ὡς ὀφειλέτης τῶ λεγομένων τὰς τόκους· βέλτιον ἂν κ τοῦτο λαβεῖν τ ἀκροατὴ ἀπὸ τῶ λέγοντος λοιπὸν ἀρχόμενα, καὶ ὀφείλειν, ἢ μὴ προδεξάμενον, μηδὲ λαμβάνοντα, μηδὲ ὀφείλειν. ὡς ἐν ἐγκλήμασι γὰρ κεῖται καὶ τό· οὐκ ὠφέλησέ με οὐδεὶς· ὃ δὲ· ὄμοι μήτερ, ὡς τίνα με ἐγέννησας ἄνδρα δικαζόμενον καὶ ἀμφισβητούμενον ἐν πάσῃ τῇ γῇ; οὐκ εἰμὶ τοῖς ἄλλοις ὅτως ἁμάζειν προφήταις λέγω, ὡς τῶ ἱερεμία· οἱ μὲ γὰρ πολλοὶ τῶν προφητῶν μετὰ τινας χρόνους, μὴ τίω κακίαν, μὴ τὰ ἁμαρτήματα μεταβαλόντες προφητεύειν ἤρξαντο. ἱερεμίας ἦ οὐκ παίδων προφητεύει, καὶ ἔστ προδιδόμενα διδόναι ἀπὸ τῶ γεγραμμένων· ἡσαίας οὐκ ἤκουσε· πρὸ τῶ μὲ πλάσαι ἐν κοιλίᾳ, ὑπίσταμαί σε. καὶ πρὸ τῶ σε ἐξελθεῖν ἐκ μήτρας ἡγίακά σε. προφήτην εἰς ἔθνη τέθεικά σε· οὐδὲ εἶπεν· οὐκ ὑπίσταμαι λαλεῖν· ὅτι νεώτερον ἐγώ εἰμι. ἀλλ' ὅτε εἶδε τίω προφητείαν ἀναγεγραμμένων ἐν τῇ προφητείᾳ αὐτῦ, εἶδε,

καὶ εἶπεν· οἴμοι τάλας ἐγώ, ὅτι ἀκάθαρτα χείλη ἔχων, ἐν μέσῳ λαοῦ ἀκαθάρτα χείλη ἔχοντος ἐγὼ οἰκῶ, καὶ τὸ βασιλέα κύριον σαβαὼθ εἶδον τοῖς ὀφθαλμοῖς μου· καὶ ἀπέσταλη, φησί, πρός με ἓν τῶν σεραφίμ, καὶ ἥψατο τῶν χειλέων μου; καὶ εἶπεν· ἰδοὺ ἀφῄρηκα τὰς ἀνομίας σου καὶ τὰς ἁμαρτίας σου, ὡς δηλαδὴ πρότερον ἐποίησεν· ὕστερον δὲ γέγονεν ἄξιος τοῦ ἁγίου πνεύματος ἡσαΐας, καὶ ἐπροφήτευσε· καὶ ἐπ' ἄλλῳ δὲ πεπληρώσειε θεῖος αὖ· ἀλλ' ὅτι ὁ ἱερεμίας ἐπ' ἐκ παραλόγων τοῦ πνεύματος τοῦ προφητικοῦ κοσμηθεὶς, ἐκ παίδων προεφήτευσε· δι' ὃ ἔλεγε· Τὸ κοινὸν μὲν πρῶτον διηγεῖται· οἴμοι ἐγὼ μήτηρ, ὡς τίνα με ἐγέννησας ἄνδρα δικαζόμενον, καὶ ἀφισούμενον πάσῃ τῇ γῇ; τῶν γὰρ ἐμοῦ δέ πως ἐπέβαλε τοῦ τόπου λέγων, ὅτι τοῦτο ἔλεγεν ὁ προφήτης τῷ μητρὶ τῷ σωματικῷ, ἀλλὰ προφήτης τῷ μητρὶ τῶν γινομένων προφητῶν· τίς δὲ γέγονε προφήτης; ἡ σοφία τοῦ θεοῦ· ἔλεγεν οὖν τό· οἴμοι ἐγὼ μήτηρ, ὡς τίνα με ἔτεκες ὦ σοφία; τὰ δὲ τέκνα τῆς σοφίας καὶ ἐν τοῖς διαλελείμμασι καὶ ἐν ἐπιπλήξεσι καὶ ἐν τῷ διδασκαλίᾳ προφήτας πάντας τοὺς ὑπὲρ τῆς γῆς· ἐὰν οὖν ὁ ἱερεμίας τοῦτο λέγῃ, ὡς τίνα με ἔτεκες ἄνδρα δικαζόμενον καὶ ἀφισούμενον πάσῃ τῇ γῇ; οὐκ ἔχω διηγήσασθαι τοῦτο, πάσῃ τῇ γῇ; οὐ γὰρ πάσῃ τῇ γῇ διεκείμενο ἱερεμίας· ἢ βιασάμενοι ἐρῶμεν τοῦτο, πάσῃ τῇ γῇ, αὐτὴ τῇ, πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ· οὐ γὰρ ἔφθανεν ἡ προφητεία αὐτοῦ προφητεύοντος τότε εἰς πᾶσαν τὴν γῆν· μήποτε δὲ ὡς ἐν τῇ ἀρχῇ πρὸ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ εἰρῆσθαι, ὅτιος καὶ ἐνταῦθα ἐρῶμεν; ἐπὶ ἐσημειωσάμεθα τό· ἰδοὺ τίθημί σε εἰς ἔθνη, καὶ βασιλείας, σκεδεῖν, καὶ καθαιρεῖν, καὶ ἀπολλύειν, καὶ οἰκοδομεῖν, καὶ καταφυτεύειν· τοῦτο οὖν ἐποίησεν ὁ ἱερεμίας. ἰησοῦς δὲ χριστὸς τὰς τῆς γῆς ἁμαρτίας βασιλείας ἐξεριζώσας, καὶ τὰς οἰκοδομὰς τῆς καρδίας κατέσκαψε, καὶ ἐποίησεν αὐτὰ ἐκείνων τῶν βασιλειῶν βασιλεῦσαι τὸν δικαιοσύνῃ, καὶ τὸν ἀληθείαν ἐν τῇ ψυχαῖς ἡμῶν· ὥστε ἓν ἐκεῖνα ὅτι τὸ ἱερεμίου μᾶλλον ἥρμοζεν ἀναφέρεσθαι ἢ ὅτι τὸ ἱερεμίαν. ὅτιος ἡγοῦμαι καὶ ἄλλα πολλὰ, καὶ τοῦτο· πρῶτον λεκτέον, πρὸς τὸ· οἴμοι, ἀφ' ὃ δυσφημοειδὲς δοκοῦσιν ὁ σωτὴρ λέγειν, ὁ καὶ παρακινδυνεύειν ἑτέρους τό· οἴμοι. παραδεκτέον δὲ ἀπὸ ὁμολογουμένων λέξεων, αἳ πάντες οὐχὶ

A niam compunctus sum, quia immunda labia habens in medio populi immunda labia habentis ego habito, & regem dominum Sabaoth vidi oculis meis, & missum est ad me vnum de Seraphim, & tetigit labia mea, & dixit: Ecce abstuli iniquitates tuas, & peccata tua purgavi.

*Pristina igitur peccata purgata sunt, & dignus effectus Spiritu sancto Esaias Prophetavit. De alijs quoque similia si quæras, reperies. At non talis Hieremias, ab ipsis enim cunabulis Spiritu sancto plenus prophetare orsus est: propter quod ait: (secundùm communem quippe sensum primũ

B debemus exponere.) *Heu mihi materquare me genuisti virum qui judicer & discernar ab omni terra?* Quidam autem hunc locum interpretans, ait Prophetam non ad matrem corporalem hæc locutum fuisse, sed ad eam quæ generet* Prophetas: nec aliam esse matrem Prophetarum, nisi sapientiam Dei, ad quam ait: *Heu mihi mater mea*: quasi dicat: Cur me genuisti, ó Sapientia? Filios verò Sapientiæ & alibi legimus, Scriptura dicente: *Amittit Sapientia filios suos.* Heu mihi, inquit, mater mea Sapientia: quasi dicat: Cur

C me genuisti virum qui judicer? Quis ego sum qui in hoc natus sum, vt judicer atque discernar propter increpationes, propter correptionem, propter magisterium, dum corrigere nitor habitantes super terram? Si Hieremias dicit: Cur me genuisti virum qui judicer, & discernar terræ? non possumus exponere quid sit, *omni terræ*; neque enim ab omni terra dijudicatur Hieremias, nisi fortè violenter Scripturam trahentes, dicamus positum esse, *omni terræ*, pro omni Iudæa. Necdum quippe Prophetia ejus illo tempore in vniversam terram pervenerat:

D nisi fortè sicuti & in aliis multis locis ostendimus Hieremiam pro Domino nostro Iesu Christo positum, sic & in præsenti loco interpretemur. Annotavimus in principio hujus libri dictum: *Prophetam in Gentibus posui te, regna eradicare, & subvertere, & dispergere, & ædificare, & plantare.* Porro Hieremias ista non fecit, sed Dominus meus Iesus qui eradicavit regna peccati, & ædificatione nequitiæ subversa, fecit in animabus nostris justitiam, veritatemque regnare. Quomodo igitur magis illa conveniunt

E Christo quam Hieremiæ, sic, arbitror, & alia plura, & hæc quæ nunc dicuntur ad Dominum sunt referenda. Et primo quidem videndum est an possit id quod incongruum, & blasphemum videtur esse si referatur ad Dominum, id est: *Heu mihi mater*, Salvator noster dicere miserans alios. Ad quod probandum exhibenda sunt testimonia, quæ manifestè nulli alij apta sint nisi Salvatori:

* MSS. R. Post pristina igitur peccata dignus est effectus sancto Spiritu

* MS. R. Prophetas Dei sapiẽtiam, nec aliam esse matrem Prophetarum

quomodo videns Hierusalem fleverit super
Matth. 23. 37. eam, quia dixerit: *Hierusalem, Hierusalem quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos,* & reliqua. Nec non & illa quæ manifestè à
Mich. 7. 1. Salvatore dicuntur: *Heu mihi quoniam factus sum sicut qui colligit stipulam in messe, & sicut racemos in vindemia, cum non supersit botrus ad manducandum vuæ primitiva. Heu mihi anima, quia perijt reverens à terra, & qui corrigat inter homines non est. Omnes in sanguine judicantur.* Venit enim vt meteret fructus, & quasi stipula in segete reperta propter plurimos peccatores, ait: *Heu mihi quoniam factus sum sicut qui colligit stipulam in messe.* Venit vindemiare botros vuæ in hominibus, & in messe sceleribus inventis, dicit: *Et sicut racemos in vindemia, cum non supersit botrus vuæ ad manducandum primitiva.* In alio quoque loco similia his ad Patrem loquitur dicens:
Psal. 29. 10. *Quæ vtilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem?* Quid tantopere hominibus profui, qui nec in sanguine meo, quem fudi pro eorum salute, profecerunt? quæ vtilitas in sanguine meo, dum descendo de cœlis, dum venio in terram, dum contumelijs affector, dum porto corpus humanum? quid his omnibus dignum inter homines perpetratum est? *Quæ vtilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem? Numquid confitebitur tibi pulvis, aut annuntiabit veritatem tuam?* Tale ergo est quod in Hieremia dicitur: *Heu mihi mater mea, quare me genuisti virum?* Non juxta quòd Deus Salvator est, dicit: *Heu mihi mater;* sed juxta id quod homo
Mich. 7. 2. est, sicut in alio Propheta: *Heu mihi,* inquit, *anima mea, quia reverens perijt à terra.* Anima autem hominis est quæ conturbatur, & tristis est vsque ad mortem, non Verbum quod erat à principio apud Deum, quod numquam mœret, numquam turbatum est, numquam dixit: *Heu mihi:* neque enim Verbum sustinet mortem, sed homo qui istos patitur affectus, vt sæpe exposuimus: *Quare me genuisti, virum qui judicer, & discernar omni terræ?* Si consideres vtique Martyres condemnatos, & de singulis Ecclesijs exhibitos ad tribunal, videbis quomodo per singulos Martyres Iesus condemnetur. Ipse enim est qui in perhibentibus divinitati testimonium judicatur: & hoc fideliter suscipies, quia non te dixerit esse in carcere, cum fueris in carcere; non te esurire,

A ἁρμόζουσιν ἄλλῳ ἢ τῷ σωτῆρι. τίνα τρόπον καὶ ἔκλαυσεν ἐπὶ τὴν ἱερουσαλήμ. κλαίοντος δὲ φωνή ἐστι τό· οἴμοι. καὶ κεῖται ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, ὅτι ἰδὼν τὴν ἱερουσαλὴμ ἔκλαυσεν ἐπ' αὐτὴν, καὶ εἶπεν· ἱερουσαλὴμ, ἱερουσαλὴμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτὴν, ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, καὶ τὰ ἑξῆς· σαφῶς δὲ καὶ ταῦτα ὑπὸ τοῦ σωτῆρος λέλεκται ἐν τῷ. οἴμοι ὅτι ἐγενήθην ὡς συνάγων καλάμην ἐν
B ἀμήτῳ, καὶ ὡς ἐπιφυλλίδα ἐν τρυγητῷ, οὐκ ὄντος * στάχυος τοῦ φαγεῖν τὰ πρωτόγονα. οἴμοι ψυχὴ, ὅτι ἀπώλεσεν εὐλαβὴς ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ὁ κατορθῶν ἐν ἀνθρώποις οὐχ ὑπάρχει. πάντες εἰς αἵματα δικάζονται· ἦλθε γὰρ ὡς συνάγων καλάμην εἰς ἄμητον ἵνα θερίσῃ· καὶ εὑρίσκει πολλοὺς ἁμαρτωλοὺς, καὶ λέγει· οἴμοι ὅτι ἐγενήθην ὡς συνάγων καλάμην ἐν ἀμήτῳ, ἦλθε τρυγῆσαι καρπὸν ζωῆς ἐν τοῖς ἀνθρώποις· εὑρίσκει πολλὰ ἁμαρτήματα ἐν ἡμῖν, καὶ
C διὰ τοῦτο λέγει· καὶ ὡς ἐπιφυλλίδα ἐν τρυγητῷ, οὐκ ὄντος στάχυος τοῦ φαγεῖν τὰ πρωτόγονα· φησὶ καὶ ἀλλαχοῦ τὸ παραπλησίον τούτοις πρὸς τὸν πατέρα λέγων· τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου, ἐν καταβῆναί με εἰς διαφθοράν; τί ὠφέλησε τηλικοῦτο τοὺς ἀνθρώπους; τί ἄξιον τοῦ αἵματος, οὐ ἐξέχεα ὑπὲρ αὐτῶν, πεποιήκασι, τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματι, τῷ καταβῆναί με ἐξ οὐρανῶν; καταβέβηκα, ἦλθον ἐπὶ τὴν γῆν, ἐπέδωκα ἐμαυτὸν διαφθορᾷ, ἐφόρεσα σῶμα ἀνθρώπινον, τί αὐτῶν ἄξιον κατώρθωται
D τοῖς ἀνθρώποις; τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου, ἐν τῷ καταβῆναί με εἰς διαφθοράν; μὴ ἐξομολογήσεταί σοι χοῦς, ἢ ἀναγγελεῖ τὴν ἀλήθειαν σου; τοιοῦτο οὖν ἐστι καὶ τὸ ἐνθάδε πρῶτον ὑπὸ τοῦ σωτῆρος λεγόμενον τό· οἴμοι ἐγὼ μήτηρ, ὡς τίνα μεῖ τεκες ἄνδρα; οὐχὶ ὁ θεὸς ὁ σωτὴρ λέγει τό· οἴμοι ἐγὼ μήτηρ, ἀλλ' ἢ ἄνθρωπος, ὡς ἐν τῷ προφήτῃ· οἴμοι ψυχὴ, ὅτι ἀπόλωλεν εὐλαβὴς ἀπὸ τῆς γῆς· ἡ δὲ ψυχὴ ἀνθρωπίνη ἦν, διὰ τοῦτο καὶ τετάρακται. διὰ τοῦτο καὶ περίλυπος ἦν. ὁ δὲ λόγος, ὁ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν,
E οὐ τετάρακται ἐκεῖνος, οὐκ ἂν λέγων τὸ, οἴμοι· οὐδὲ γὰρ ὁ λόγος ἐπιδέχεται θάνατον, ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινόν ἐστι τὸ τοῦτο ἐπιδεξάμενον, ὡς πολλάκις παρεστήσαμεν· ὡς τίνα με ἔτεκες ἄνδρα δικαζόμενον καὶ διακρινόμενον ἐν πάσῃ τῇ γῇ; ἐὰν ἴδῃς μοι τοὺς πανταχοῦ μάρτυρας δικαζομένους, καθ' ἑκάστην ἐκκλησίαν παρισταμένους τοῖς δικασταῖς, ὄψει τίνα τρόπον ἰησοῦς χριστὸς ἐν ἑκάστῳ τῶν μαρτύρων δικάζεται. αὐτὸς γὰρ ἐστιν ὁ ἐν τοῖς μάρτυσι τῇ ἀληθείᾳ δικαζόμενος· καὶ τοῦτο πεισθήσῃ παραδέξασθαι, βλέπων ὅτι οὐ σέ φησιν εἶναι ἐν φυλακῇ, ὅταν συῇς ἐν φυλακῇ, ἀλλ' ἑαυτόν· οὐ σε πεινῶντα, ὅταν σὺ πεινᾷς, ἀλλ' ἑαυτόν. οὐ σὲ διψῶντα,

λῶπα, ἀλλ' ἑαυτὸν· ἐν φυλακῇ ἤμην, καὶ ἤλθετε πρός με εἰς πύργον, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψων, καὶ ἐποτίσατε· οὐκοῦν κἂν δικαίως χριστιανός, ἢ δι' ἄλλο τι, ἢ ἀφ' ὧν ἰδίας ἁμαρτίας, ἀλλ' ὅτι χριστιανός ἐστι, χριστός ἐστιν ὁ δικαζόμενος· ἐν πάσῃ οὖν τῇ γῇ δικάζεται χριστὸς ἰησοῦς· καὶ ἐσάκις ἂν χριστιανὸς δικάζεται, χριστός ἐστιν ὁ δικαζόμενος· οὐ μόνον ὅπου τόπου τοῦ δικαστηρίου· ἀλλὰ φέρε συνιφαρπαῖόν τινα χριστιανὸν, ἃ οὐδεὶς πώποτε ἐγκαλούμενον, καὶ τότε χριστὸς ἀδίκως δικάζεται· ὡς τίνα με ἔτυχες αὐθαίρετα δικαζόμενον καὶ ἀφικνούμενον ἐν πάσῃ τῇ γῇ; καὶ ἔστιν ὅπως νοήσῃς, πῶς δικάζεται καὶ ἀφικνεῖται ἐν πάσῃ τῇ γῇ· τίς * οὖν δικάζει τὸν χριστιανὸν λόγον; τίς τῶν ἐθνῶν, κἂν ἁπλῶς οὕτω ἐξετάζει αὐτόν; τίς δὲ λέγει τῶν ἰουδαίων ὅτι οὐδεὶ χριστιανόν; τίς τῶν ἑλλήνων; τίς τῶν φιλοσόφων; τίς τῶν ἰδιωτῶν; πανταχοῦ ἰησοῦς δικάζεται καὶ κρίνεται. καὶ ὑφ' ὧν μὲν καταδικάζεται, ὑφ' ὧν δὲ καταδικάζεται. ἐὰν γε μὴ καταδικάζεται, οὐδὲ δέκτης γίνεται. ἀνοίγει αὐτῷ τὰς θυρίδας, εἰσέρχεται πρός σε. πιστεύεις εἰς αὐτόν. ἐὰν δὲ μὴ οὐδὲ δέξῃ οὐδὲ χριστιανισμὸν ἀκούσῃς, οὐδὲν ἄλλο πεποίηκας ἢ κατεδίκασας τὸν ἰησοῦν ψευδόμενον, ὡς πλανήσαντα τοὺς ἀνθρώπους, ὡς οὐκ ἀληθεύοντα, ἀφ' οὗ μὴ πεπιστευκότος τοῦ λόγου αὐτοῦ διδάσκει· ὡς τίνα με ἔτυχες αὐθαίρετα δικαζόμενον καὶ ἀφικνούμενον ἐν πάσῃ τῇ γῇ; ὅσοι μὲν τέλειον ἀπιστοῦσι, καταδικάζουσιν αὐτόν. ὅσοι δὲ οὐκ ἀπιστοῦσιν, ἀλλὰ ἀμφιβάλλουσι οὐδὲ αὐτοί, ἀφικνεῖται οὐδὲ αὐτοῖς· δύο παρὰ ὁ ἰησοῦς ἐν ἀνθρώποις, ὅτι μὴ τὸν ἀπίστων καταδικάζῃ, ἵνα δὲ πιστεύων ἀφικνεῖται· ἐὰν φορέσῃς τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου ἀποθέμενος τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, οὐκ εἰ γῆ καταδικάζουσα αὐτόν, οὐδὲ εἰ γῆ ἐν ᾗ καταδικάζεται· οὐκέτι γῆ εἶ ἡ ἀφικνεῖται αὐτόν· ἰσχὺς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται· ὁ ἀπόστολος λέγει οὐδὲ τοῦ σωτῆρος, ὅτι ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενείας. καὶ ὁ προφήτης δὲ πολλαπλᾶ τόποις λέγει περὶ κύριος τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; καὶ ὁ βραχίων κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη; ἀνηγείλαμεν ἐναντίον αὐτοῦ ὡς παιδίον. ὡς ῥίζα ἐν γῇ διψώσῃ· * εἶδος αὐτῷ, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος. ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον, ἐκλεῖπον παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων· ἄνθρωπος ἐν πληγῇ ὤν, καὶ ἐν πόνῳ, καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν. ὅτι ἀπέστραπται τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπὸ ἀτιμίας, ἠτιμάσθη, καὶ οὐκ ἐλογίσθη. ὅτος τὰς ἀνομίας ἡμῶν φέρει, καὶ οὐδὲ ἡμῶν ὀδυνᾶται. καὶ ἡμεῖς ἐλογισάμεθα αὐτὸν ἐν πόνῳ, καὶ ἐν πληγῇ, καὶ ἐν κακώσει· αὐτὸς δὲ ἐτραυματί-

A cum esurieris; non te sitire, sed semetipsum.
In carcere, inquit, *fui & venisti ad me: esuriui, & dedisti mihi manducare; sitiui & potasti me.* Itaque si condemnatur etiam Christianus, non pro alia tamen re, neque pro sceleribus suis, sed pro hoc tantum quod Christianus est, Christus est qui condemnatur, ex quo efficitur vt in omni terra condemnetur Iesus, quotiescunque is addicitur, qui pro eo condemnatur. Non solum autem apud judices sæculi, & tribunalium potestates Christus addicitur, sed etiam si calumniam Christianus ab aliquo patiatur, & provocetur ad litem, tunc quoque justus dijudicatur injustè: *Quasi quem me genuisti virum qui judicer, & discernar omni terræ.* Possumus & aliter intelligere quomodo Iesus condemnetur, & dijudicetur in omni terra. Quis improborum non condemnat Christianam religionem? Quis Gentilium saltem transitorie non excutit eam? Quis Iudæorum non de Christianis loquitur? quis de Philosophis? quis de imperitis? Vtique Christus condemnatur atque discernitur: & ab aliis quidem condemnatur, ab aliis non condemnatur. Si autem non condemnatur, excipietur; aperies ei ostium, & ingredietur ad te; credis in eum, vescetur tecum. Si verò de religione audiens Christiana non ceperis eam, nihil aliud facies quam condemnabis Iesum, vt mendacem, vt seductorem in errorem mundum trahentem. *Quasi quem me genuisti virum qui judicer & discernar omni terræ.* Quicunque penitus ei non credunt, condemnant illum. Qui autem credunt, & adhuc ambigunt, dijudicant illum. Duo igitur apud homines Christus perpetitur: ab incredulis condemnatur; ab ambigentibus discernitur. Si portas imaginem cœlestis depositæ imagine terreni, non es terra condemnans eum, neque in terra tua judicatur atque discernitur: *Virtus mea defecit in his qui maledicunt mihi.* Apostolus loquitur de Salvatore nostro, quia crucifixus ex infirmitate sit. Cui Prophetes similia testatur dicens: *Domine quis credidit auditui nostro, & brachium tuum, cui revelatum est? Annuntiabitur coram eo sicut infans, sicut radix in terra sitienti. Non est species ei neque gloria; vidimus eum & non habebat speciem neque formam, sed species ejus inhonorata, & deficiens circa filios hominum. Homo in plaga & dolore, sciens ferre infirmitatem, quia aversa est facies ejus, depreciatus est nec computatus. Hic peccata nostra fert, & pro nobis dolet; & nos existimavimus in doloribus eum esse, & in plaga & in vexatione. Ipse au-*

Matth. 25. 36.

1. Cor. 15. 43
Ibid. 15. 16

Esaiæ 53. 1, 2, & seq.

tem vulneratus, & infirmatus est propter iniquitates nostras. Doctrina pacis nostræ super eum: livore ejus sanati sumus. Igitur suscepit infirmitates peccatorum nostrorum, & portavit* eas, & venit ad eos qui maledicebant sibi, & virtus ejus defecit ab eis qui maledicebant è cœlestibus descendentem. Simul enim & assumpsit servi formam; Verbum caro factum exinanivit se, & juxta Apostolum dicentem: *Exinanivit seipsum formam servi accipiens*, nunc quoque loquitur: *Virtus mea defecit in ijs qui maledicunt mihi.* Videamus autem ipso nobis* sensum tribuente, si ex hoc sermone possimus & aliud quid manifestius ab eis quæ dicta sunt dicere: *Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Lux vera Filius Dei, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Quicunque rationalis est, particeps veræ lucis efficitur. Rationalis autem est omnis homo. Cum igitur omnes homines rationales sint, in quibusdam virtus rationalis augetur, in quibusdam minuitur. Si videris animam vitijs plenam, & perturbationibus servientem, videbis quomodo virtus Verbi deficiat in ea: si videris sanctam & justam, videbis quod per singulos dies virtus Dei proficiat, & crescat in ea: & hoc quod scribitur de Iesu aptabis ei. Neque tantummodo Iesus *proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Deum & homines*; Verum & in singulis profectum sapientiæ, & ætatis, & gratiæ recipientibus, proficit Iesus sapientia, ætate, & gratia apud Deum & homines. Sermo ergo Filius Dei qui erat Deus Verbum, qui habitat in dicente: *Heu mihi mater mea*, & reliqua juxta naturam majestatis suæ loquitur: *Virtus mea defecit in maledicentibus mihi.* Si quis maledixerit Verbo, statim recipit vicem, & tormenta perpetitur. Virtus quippe Iesu defecit in eo cum ratio minuitur. Si quis è contrario benedixerit & receperit Iesum, virtus ejus diversa quam est in maledicentibus ei passa perpetitur; vt enim in maledicentibus defecerat; sic in benedicentibus crescit: *Fiat Domine dirigentibus eis, si non adstiti tibi in tempore malorum eorum.* Quid est hoc quod dicitur: *Fiat Domine*, qui potest ex ipso sermone considerari. His ipsis Domine dirigentibus, qui maledicebant mihi, virtus quæ deficiebat in eis, fiat in eis eum ad pœnitentiam conversi post maledicta quibus me persequebantur ambulare cœperint rectam viam. *Fiat Domine, dirigentibus eis, si non adstiti tibi.* Reddit rationem quare, ijs qui maledicebant sibi postulat directionem atque virtutem dicens: *Si non adstiti tibi in tempore malorum eorum.* Adstitit Patri propitiatio pro peccatis nostris, & de-

* MSS. R. nos

Philipp. 2. 7.

* MS. R. sensuum tribuente sermone, si possumus & aliud quid manifestius

Ioh. 1. 9.

Luc. 2. 52.

Ierem. 15. 11

1. Ioh. 2. 2.

τῷ πατρὶ, ἱλασμὸς ὢν περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, καὶ παρεκάλεσε περὶ αὐτῶν ἐν αὐτῷ τῷ

A ὃτι διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν· παιδεία εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτόν. τῷ μόλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν· σὺν δὲ αἰτήσασθε τὴν ἀσθένειαν τῶν ἁμαρτημάτων ἡμῶν, καὶ ἐφόρεσεν ἡμᾶς, καὶ ἦλθε πρὸς τοὺς καταρωμένους αὐτὸν, καὶ ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ ἐξέλιπεν, ἀπὸ τῶν καταρωμένων ἀπ' οὐρανῶν καταβαίνοντος· ἅμα γὰρ ἀπέλαβε τὸν τοῦ δούλου μορφὴν, καὶ ἑαυτὸν ἐκένωσεν, ὡς ὁ ἀπόστολος εἶπεν· ὅτι ἐκένωσεν ἑαυτὸν μορφὴν δούλου λαβών· ἐξέλιπεν οὖν, φησὶν, ἡ ἰσχύς μου ἐν τοῖς

B καταρωμένοις με· ἵνα δῶμεν εἰ αὐτὸ δύνατος τὸ λόγῳ δεικνύμενα καὶ ἄλλο σαφέστερόν τι εἰπεῖν ἐκ τοῦ εἰρημένου εἰπεῖν εἰς τὸ· ἡ ἰσχύς μου ἐξέλιπεν ἐν τοῖς καταρωμένοις με· ἦν ὁ φῶς ὁ ἀληθινὸν ὁ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον· καὶ ὅς ἐστι λογικὸς, μετέχει τοῦ ἀληθινοῦ φωτός· λογικὸς δὲ ἐστὶ πᾶς ἄνθρωπος, * τῷ νοῦν μετὰ λόγου πάντων ἀνθρώπων· ἐν τισὶ μὲν οὖν ἰσχύς τοῦ λόγου αὔξησιν, ἐν τισὶ δὲ ἐλλείπει· ἐὰν δὲ ἴδῃς ψυχὴν ἐμπαθῆ, καὶ ἁμαρτωλὸν, ὄψῃ

C ἐκεῖ τὴν ἰσχὺν τοῦ λόγου ἐλλειπόμενον. ἐὰν δὲ ἴδῃς ψυχὴν ἁγίαν καὶ δικαίαν, ὄψῃ τὴν ἰσχὺν τοῦ λόγου ὡσημέραι καρποφοροῦσαν· καὶ τὸ εἰρημένον περὶ Ἰησοῦ ἐφαρμόσεις τοῖς δικαίοις· ἐπὶ καθ' ἑαυτὸν μόνον ὁ Ἰησοῦς προέκοπτεν ἐν τῇ σοφίᾳ, καὶ ἡλικίᾳ, καὶ χάριτι παρὰ θεῷ καὶ ἀνθρώποις· λέγει δὲ ὁ λόγος ὁ τοῦ θεοῦ ὢν ἐν τῷ εἰπόντι· οἴμοι ἐγὼ μήτηρ, καὶ τὰ ἑξῆς. ἐπὶ ἡ ἰσχύς μου ἐξέλιπεν ἐν τοῖς καταρωμένοις με· ὃς ἂν

D καταφήσῃ τῷ λόγῳ, ἔλαβε δίκαιος λαμβάνει τὸν κόλασιν ὅτι τῷ καταφάσθαι τῷ λόγῳ, ὅτι τῷ μεμαθηκότι διδασκαλίαν Ἰησοῦ. ἡ γὰρ ἰσχὺς τοῦ Ἰησοῦ ἐκλείπει ἐν τῷ τοιούτῳ, καὶ οὐκ ἔστιν ἰσχὺς λόγου ἐν αὐτῷ· ὡς πάλιν ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἐὰν εὐλογήσῃς Ἰησοῦν, καὶ παρὰ δέξῃ αὐτὸν, ἡ ἰσχὺς ὁ ἐναντίον πάσχει ὁ πεπονθὼς ἐν τοῖς καταρωμένοις αὐτόν· ὡς γὰρ ἐκεῖ ἐξέλιπεν ἐν τοῖς καταρωμένοις. ὧδε οὐ παύσῃ αὐξει ἐν τοῖς εὐλογοῦσι· γένοιτο κύριε κατευθύνειν τῶν αὐτῶν, εἰ μὴ παρέχῃ σοι ἐν καιρῷ τῇ κακίᾳ αὐτῇ· τί γένοιτο κύριε; ὁ δυνάμενος ἀφ' ἑαυτοῦ στερεῶσαι τὸ γένεσιν· ὃ γένοιτο δέεσθαι κύριε κατευθύνειν τῶν αὐτῶν. γένοιτο ἰσχὺς ἐκλείπουσα ἐν τοῖς καταρωμένοις. ὅπως, μὴ τὸ κακῶς με εἰπεῖν, τεράτωσι τὴν οὐσίαν, καὶ αὐτὴν ὀδύσωσι· γένοιτο δέεσθαι κατευθύνειν τῶν αὐτῶν, εἰ μὴ παρέχῃ σοι· εἶπα διαλογίζεσθαι παρὰ τῶν κακολογούντων αὐτὸν λέγων· εἰ μὴ παρέχῃ σοι ἐν καιρῷ τῇ κακίᾳ αὐτῶν· παρέχῃ

καιρῷ τῶν κακῶν ἡμῶν· ἀλλ' ὅντων τῶν ἁμαρτω-
λῶν ἡμῶν, χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανεν· εἰ
μὴ παρέστην σοι ἐν καιρῷ τῶν κακῶν αὐτῶν, ἐν καιρῷ
τῶν θλίψεων αὐτῶν εἰς ἀγαθὰ πρὸς τὸν
ἐχθρόν· καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς θλίψεως αὐτῶν, φησὶ,
τῆς πρὸς τὸν ἐχθρὸν ἐγὼ παρέστην σοι ὑπὲρ
αὐτῶν· τίς δὲ ὁ ἐχθρὸς, ἢ ὁ αἰτὶ δικος ἡμῶν διάβολος,
ὃς ἐθλίψεν ἡμᾶς. καὶ σαφῶς ἐν τῷ καιρῷ
τῆς ἔχθρας ἐκείνου τῆς κατὰ τῶν ἀνθρώπων
παρέστη τῷ πατρὶ ὁ σωτὴρ ἡμῶν, καὶ ἐδεήθη
περὶ τῆς ἡμετέρας αἰχμαλωσίας, ἵνα λυτρω-
θῶμεν, καὶ ῥυθῶμεν ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ· ταῦτα μὲν
ὁ σωτὴρ ἢ ὁ προφήτης εἰρηκέτω. καὶ γὰρ ὁ προ-
φήτης δύναται τὰ τοιαῦτα εἰρηκέναι, καὶ ἠδέσθαι
περὶ τοῦ λαοῦ ἐν τῷ καιρῷ τῶν κακῶν αὐτῶν· ἔπι
τούτοις τί ἀποκρίνεται ὁ θεὸς πρὸς τὸν λαὸν τὸν
κατηγορηθέντα ὑπὸ τοῦ προφήτου ἢ ὑπὸ τοῦ
χριστοῦ; καὶ ταῦτα λέγει πρὸς αὐτόν· σίδηρος καὶ
περιβόλαιον χαλκοῦν ἡ ἰσχύς σου· σκληρὰ, ἀνέν-
δοτος, οὐκ ἐλαυνομένη, οὗτε τμητική τις καὶ διαι-
ροῦσα ἡ ἰσχύς σου, οὐκ ἐπ' ἀγαθῷ οὖσα ἰσχύς· καὶ
θησαυρούς σου εἰς προνομὴν δώσω, ἀντάλλαγ-
μα διὰ πάσας τὰς ἁμαρτίας σου· τίνας θησαυ-
ρούς τῶν ἁμαρτανόντων δίδωσιν εἰς προνομὴν ὁ
θεὸς, καὶ δίδωσιν αὐτοὺς ἀντάλλαγμα διὰ πά-
σας τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν; πότερόν ποτε τοὺς ἐπὶ
γῆς θησαυριζομένους αὐτοῖς· ἕκαστος γὰρ τῶν
ἀνθρώπων θησαυρίζει. εἰ μὲν φαῦλός ἐστιν,
ἐπὶ γῆς. εἰ δὲ ἀστεῖος, ἐν οὐρανῷ. ὡς ἐδιδάχθη-
μεν ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου· ἢ λέγει τῷ λαῷ ἐκείνῳ,
ὅτι μηνὶ διὰ τὰ ἁμαρτήματά σου τοὺς θησαυ-
ρούς σου διδόναι εἰς προνομὴν· ἦν δὲ εἰς τῶν θη-
σαυρῶν ἱερεμίας. ἄλλος θησαυρὸς ἠσαΐας.
θησαυρὸς ἦν καὶ μωσῆς. τούτους τοὺς θησαυροὺς
ἔλαβεν ὁ θεὸς ἀπ' ἐκείνου τοῦ λαοῦ. καὶ διὰ
χριστοῦ εἰπόντος· ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασι-
λεία τοῦ θεοῦ, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς
καρποὺς αὐτῆς. καὶ ἔδωκεν ἡμῖν· δώσω οὖν διὰ
τὰς ἁμαρτίας σου τοὺς θησαυρούς σου εἰς προνο-
μὴν. καὶ ἔδωκε τοὺς θησαυροὺς τοῦ λαοῦ ἐκεί-
νου ἡμῖν· πρῶτοι γὰρ ἐκεῖνοι ἐπιστεύθησαν τὰ
λόγια τοῦ θεοῦ. εἶτα μετ' ἐκείνους ἡμεῖς ἐπι-
στεύθημεν, ἀρθέντων τῶν λογίων τῶν θεοῦ ἀπ'
ἐκείνων, καὶ δοθέντων ἡμῖν. καὶ λέγομεν τό·
ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς, εἰρῆ-
σθαι ὑπὸ τοῦ σωτῆρος, καὶ πεπληρῶσθαι· οὐχ ὅτι ἤρθη ἀπ' αὐτῶν ἡ γραφή. ἀλλὰ νῦν οὐκέ-
τι ἔχουσι τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας, τοῦ μὴ θεωρεῖν τὸν ἐν αὐτοῖς νοῦν. ἔχουσι γὰρ τὰ βιβλία·
ἀλλὰ πῶς ἤρθη ἀπ' αὐτῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ; ὁ νοῦς τῶν γραφῶν ἤρθη ἀπ' αὐτῶν· οὐκέτι σώ-
ζεται διήγησις παρ' αὐτοῖς νομικὴ ἢ προφητικὴ, ἀλλ' εἰσὶν ἀναγινώσκοντες, καὶ μὴ νοοῦντες· πε-
πλήρωται γὰρ διὰ τὴν χριστοῦ ἐπιδημίαν τό· εἶπον τῷ λαῷ ἐκείνῳ· ἀκοῇ ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ

A precatus est eum in tempore malorum nostrorum: neque enim adstitit post tempus afflictionis nostræ, sed cum adhuc peccatores essemus, Iesus Christus pro nobis mortuus est. *Si non adstiti tibi in tempore malorum eorum, & in tempore tribulationis eorum exurgat inimicus: ego adstiti tibi pro eis.* Quis autem est inimicus noster, nisi zabulus, qui tribulabat nos, & jugo servitutis premebat; adversum quem adstitit Patri Salvator, & de captivitate nos liberans reddidit libertati. Hæc Propheticè Dominus dixerit. Potest autem de Propheta eadem dixisse pro populo, & in tempore malorum eorum. Super quem respondit Deus, & loquitur ad populum, qui à Salvatore sive Propheta fuerat accusatus, dicens: *Ferrum & opertorium æreum virtus tua dura, indomabilis, quæ molliri non quærit, quæ vix producatur.* Ferrum & opertorium æreum virtus tua, idest secans & dividens, & bene composita disturbans, maledicta virtus. *Divitias tuas & thesauros tuos in deprædationem dabo gratis.* Concedit Deus, & dat eos commutationem propter omnia peccata eorum. Vtrumne hos quos sibi in terra thezaurizaverint? vnusquisque enim hominum thezaurizat sibi; si est peccator, in terra; si justus, in cœlo, vt nos docuit Evangelium. Aut quod dicit, istiusmodi est: Ecce vnus thezaurus Hieremias, alius thesaurus est Esaias; thezaurus erat & Moyses, & reliqui. Hos thesauros abstulit Deus à populo, & per Christum qui dixit: *Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus ejus*, largitus est nobis. Dabo ergo propter peccata tua thezauros tuos in deprædationem. Dedit nobis thezauros illius populi Dominus, quia primum illis credita sunt eloquia Dei, & nobis deinceps attributa. Idque quod scriptum est: *Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus ejus*, asseruimus jam esse completum. Non quod Scriptura ab eis ablata sit: habent quippe Legem & Prophetas, habent volumina divinarum literarum; sed quod non intelligant ea. Atque ita regnum Dei ablatum est ab eis, dum Scripturæ sensus aufertur. Cessavit apud eos Legis & Prophetarum interpretatio: legunt omnia, & non intelligunt. Expleta est illa, post adventum Domini Prophetia: *Dic populo huic: Auditione audietis, & non intelligetis, & cernentes videbitis, &*

Ierem. 15. 12.

Ierem. 15. 13.

Matth. 21. 43.

Matth. 13. 14.

non scietis, incrassatum est enim cor populi hujus. Necnon & illud quod ab Esaïa dicitur: *Auferet Dominus à Iudæa, & ab Hierusalem validum & validam, gigantem & hominem bellatorem, & judicem, & Prophetam, & arbitrum, architectum, & sapientem auditorem.* Hæc omnia abstulit ab illis Deus, & nobis qui ex Gentibus sumus, si tamen accipere voluerimus, tradidit. *Et thesauros tuos in deprædationem dabo, commutationem propter omnia peccata tua in omnibus finibus tuis.* Quod dicit tale est. Ista omnia peccata tua, quæ in vniversos fines provenerunt, tibi reddita sunt. Nullus quippe finis illius est populi, qui non peccatis ejus repletus sit: nec poterat non omnis ejus finis peccatis repleri, qui, quantum in eo fuit, interfecit justitiam, si est Christus justitia; interfecit sapientiam, si est Christus sapientia; interfecit veritatem, si est Christus veritas. Vnde propter crudeles contra Filium Dei, acclamationes hæc omnia perdiderunt. Surgens Dominus meus Iesus Christus non apparuit vltra interfectoribus suis, sed tantum credentibus sibi ex mortuis victor ostensus est. *Et dabo te in servitutem inimicis tuis, in terram quam nesciebas.* Servivit populus Iudæorum inimicis suis, & dispersus est in terram quam ignorabat. *Quoniam ignis accensus est in ira mea, super vos ardebit.* Post ista quæ exposuimus, & comminationis verba ad populum, ille qui superius oraverat, complet orationem, & prioribus quæ sequuntur adjungit: *Tu cognovisti, Domine, memor esto mei, & visita me; innocentem me fac à persequentibus me non in patientia.* Et Prophetes potest hoc dicere, persecutionē passus ab his quos increpabat, qui veritatē audire nolebāt, inimicus quippe eis factus est vera dicens. Potest autem & Salvator hæc dicere, vsque ad crucem persecutionem passus à populo, *Non in patientia.* Quid est hoc quod ait: *Non in patientia?* hoc est, in patientia longanimis fuisti semper huic populo delinquenti; sed per hoc etiam adversum me erexit temeritatem suam, noli esse longanimis. Et revera non fuit patiens Deus; si enim consideras tempora passionis Dominicæ, & ruinæ Hierusalem, quando subversa est, videbis quomodo non in patientia abusus sit eis Deus. A quinto decimo quippe anno Tiberij Cæsaris vsque ad subversionem Templi Dei (quia oportuerat modicum aliquid interesse tem-

Esaia 3. 1.

Ierem. 15. 14

Ierem. 15. 15

A σωνῆτε, καὶ βλέποντες βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε· ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου· πεπλήρωται καὶ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ ἡσαΐου. ὅτι ἀφελεῖ κύριος ἀπὸ τῆς ἰουδαίας καὶ ἀπὸ τῆς ἱερουσαλὴμ ἰσχύοντα καὶ ἰσχύουσαν, γίγαντα καὶ πολεμιστὴν ἄνθρωπον, δικαστὴν καὶ προφήτην, καὶ στοχαστὴν, καὶ σοφὸν ἀρχιτέκτονα, καὶ συνετὸν ἀκροατήν· ταῦτα πάντα ἀφεῖλεν ὁ θεὸς ἀπ' ἐκείνων, καὶ ἔδωκεν εὐαγγέλιον ἡμῖν τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν· ταῦτα διὰ τὸ· καὶ τοὺς θη-

B σαυρούς σου εἰς προνομὴν δώσω, ἀντάλλαγμα διὰ πάσας τὰς ἁμαρτίας σου, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ὁρίοις σου· ὡσεὶ ἔλεγε· διὰ τὰς ἁμαρτίας σου, τὰς ἐπὶ πάντα τὰ ὅρια σου ἐφθακυίας· οὐδὲν γὰρ ὅριον ἐκείνου τοῦ λαοῦ ἐστιν, ὃ ἁμαρτίας οὐ πεπλήρωται· καὶ πῶς πᾶν ὅριον αὐτῶν οὐκ ἔμελλεν ἁμαρτίας πληροῦσθαι ἐπ' αὐτοῖς, τὸ ὅσον ἐπ' αὐτοῖς ἀποκτεινάντων δικαιοσύνην, εἰ χριστὸς δικαιοσύνη. ἀποκτεινάντων τὴν σοφίαν, εἰ χριστὸς σοφία. ἀποκτεινάντων ἀλήθειαν, εἰ

C χριστὸς ἀλήθεια· διὰ γὰρ τοῦ καταδεδικακέναι ἐπὶ θανάτῳ τὴν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ταῦτα πάντα ἀπέβαλον, καὶ ἀπώλεσαν· καὶ ἀναστὰς μου ὁ κύριος ἰησοῦς ἐκ νεκρῶν, οὐκέτι ἐφάνη τοῖς ἀποκτείνασιν αὐτόν. οὐ γὰρ ἔχομεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὅτι ἐφάνη τοῖς ἀποκτείνασιν αὐτὸν, ἀλλὰ μόνοις τοῖς πιστεύουσιν ἐφάνη ἀναστὰς ἀπὸ νεκρῶν· καὶ καταδουλώσω σε ἐν πᾶσι τοῖς ἐχθροῖς σου ἐν τῇ γῇ ἣ οὐκ ᾔδεις· καταδεδούλωται ὁ λαὸς ἐκεῖνος ἐν τοῖς ἐχθροῖς, καὶ γέγονεν ἐν τῇ γῇ ἣ οὐκ ᾔδει· ὅτι πῦρ ἐκκέκαυται ἐκ τοῦ θυμοῦ μου ἐφ' ὑμᾶς

D καυθήσεται· μετὰ ταῦτα καὶ τοὺς λόγους τῶν ἀπειλῶν τῶν εἰρημένων πρὸς τὸν λαὸν ἀνωτέρω εὐξάμενος συμπληροῖ τὴν εὐχὴν καὶ σὺν ἅπα, φησὶ, τοῖς προειρημένοις· ταῦτα σὺ ἔγνως, κύριε μνήσθητί μου, καὶ ἐπίσκεψαί με, καὶ ἀθώωσόν με ἀπὸ τῶν καταδιωκόντων με, μὴ εἰς μακροθυμίαν· καὶ ὁ προφήτης λεγέτω ταῦτα διωκόμενος ὑπὸ τῶν ἐλεγχομένων, μισούμενος ὑπὸ τῶν τὴν ἀλήθειαν μὴ χωρούντων. ἐχθρὸς γὰρ γέγονε τοῖς ἀκούουσιν ἀληθεύων αὐ-

E τοῖς· ταῦτα δὲ καὶ ὁ σωτὴρ ἡμῶν λεγέτω, ὅστις καὶ ἐδιώχθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ, καὶ φησι, μὴ εἰς μακροθυμίαν· τί ἐστι τὸ, μὴ εἰς μακροθυμίαν; ἐμακροθύμησας ἀεὶ ἐπὶ τὸν λαὸν ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν. ἐπὶ δὲ τοῖς κατ' ἐμοῦ τετολμημένοις μὴ μακροθυμήσῃς· καὶ ἀληθῶς ὁ θεὸς οὐκ ἐμακροθύμησεν, ἐὰν ἐξετάσῃς τοὺς χρόνους τοῦ πάθους καὶ τῆς πτώσεως ἱερουσαλὴμ, καὶ κατασκαφῆς τῆς πόλεως, καὶ τίνα τρόπον ἐγκατέλιπεν ὁ θεὸς τὸν λαὸν ἐκεῖνον, ἐπεὶ τὸν χριστὸν ἀπέκτειναν. ὄψει ὅτι οὐκ εἰς μακροθυμίαν ἔτι ἐχρήσατο τῷ λαῷ· εἰ δὲ θέλεις, ἄνουε, ἀπὸ πεντεκαιδεκάτου ἔτους τιβερίου καίσαρος ἐπὶ τὸν κατασκαφὴν τοῦ ναοῦ τεσσαράκοντα καὶ δύο πεπλήρωται ἔτη· ἔδει γὰρ ὀλίγον τινὰ χρόνον συγ-

χαρισθῆναι εἰς μετάνοιαν, μάλιστα διὰ τὰς A poris) in patientia dereliquit, propter eos
πιστεύειν μυθολογίας ἀπὸ τοῦ λαοῦ ἐκ τῶν σημείων qui per signa atque portenta Apostolorum
καὶ τῶν τεράτων τῶν ἐσημείων ὑπὸ τῶν ἀποστόλων credituri erant. *Scito quomodo accepi propter* Ierem.15.15
γενομένων, ὡς ἔλαβον παρὰ σοῦ ὀνειδισμὸν ὑπὸ τῶν *te opprobrium contemnentibus sermones tuos.* Po-
ἀθετούντων τοὺς λόγους σου· ἔστιν ὁ θεοφόρητος λέ- test fieri vt Prophetes hoc dicat contemtus
γων, καὶ ἐξουδενημένος ἐφ' οἷς ἔλεγεν, ὑπὸ τῶν à populo peccatore super his quæ prædica-
ἁμαρτωλῶν ἀθετούμενος· φησὶ γάρ, αὐτὸς διατέ- bat: ait quippe & alibi: *Complevi dies meos* Ierem.20.7.
λεσα μυκτηριζόμενος. ὠνειδίζετο δὲ ὑπὸ τῶν *irrisione.* Opprobrium ergo patitur ab his
ἀθετούντων τοὺς λόγους τοὺς σὺ αὐτὸν λαλοῦντος ὑπὸ qui sermones Dei audire contemnunt, &
τοῦ θεοῦ. καὶ εὔχεται ὅτι παῦσαι ὠνειδίσθαι deprecatur vt Dei habeat auxilium dicens:
Scito quomodo acceperim propter te opprobrium à Ierem.15.16
contemnentibus sermones tuos. Consummavi eos.
Prophetes potest hoc dicere, sed magis con-
venit Salvatori, cujus post passionem venit
consumptio Hierusalem, interfectio populi
Iudæorum. Post hæc quia multa passi sunt
Prophetæ propter* legationem verbi, & * MSS. R.
increpationes Dei, quas ad populum pro- legatio-ē
ferebant, oportet auditores paucis commo- & incre-
neri de vita eorum, atque promissis, & no- pationes
stra voluntate, vt juxta possibilitatem vi- Verbi Dei
rium si volumus requiem consequi cum Pro-
phetis, etiam opera eorum facere nitamur.
Quod autem loquor ifiusmodi est: frequen-
ter in oratione dicam: Deus omnipotens
da nobis partem cum Prophetis, da cum
Apostolis Christi tui, tribue vt inveniamur
ad vestigia vnigeniti tui. Hæc loquentes non
sentimus quæ petimus: re enim hoc dici-
mus: Fac nos sic odio haberi, vt odio habi-
ti sunt Prophetæ, & da nobis verba talia
super quæ persecutionem patiamur: da in
istas incidere calamitates quas Apostoli su-
stinuerunt. Dicere quippe; da mihi partem
cum Prophetis, nolentem pati id quod Pro-
phetæ, omnium injustissimum est: dicere; da
mihi partem cum Apostolis, nolentem ex
affectu Pauli verè loqui; *In laboribus pluri-* 1.Cor.11.23
mum, in plagis abundanter, in carceribus supra
modum, in mortibus sæpe, & reliqua omnia, est
iniquissimum. Si itaque volumus requiesce-
re cum Prophetis, consideremus vitas Pro-
phetarum, quomodo ex eo quod increpa-
bant & arguebant delinquentes, iudicati
condemnatique sunt, * *Lapidati, secti in* Hebr.11.37.
occisione gladij occubuerunt, circumeuntes in * MSS. R.
melotis & in caprinis pellibus, in egestate, in sectati,
tribulatione & miseria, in solitudinibus errantes. Eo tempore quo erunt Synagogæ plu-
rimæ in Israël, nihilominus illi in desertis, &
montibus, & speluncis, & cavernis petra-
rum latitabant. Quid ergo est? Si quis vult
imitari vitas Prophetarum, increpet, arguat-
que peccatores, statim odium merebitur,

καὶ τὸν ὑπερηφανεύεσθαι ἐδικάζοντο, διεκρίνοντο, κατεδικάζοντο· ἐλιθάσθησαν, ἐπρίσθησαν, ἐπλάσθησαν, ἐν φόνῳ μαχαίρης ἀπέθανον· περιῆλθον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι, ἐν ἐρημίαις πλανώμενοι, καὶ ὄρεσι καὶ σπηλαίοις, καὶ τὰ ὅσπαια τῆς γῆς· τί δὲ πολλά; εἰ θέλων τις ζηλῶν τὸν βίον τῶν προφητικῶν, ἐλέγχων, ὑπερηφάνων τὰ ἁμαρτάνοντα, κακολογῶν, μισούμενος, ὑπερβαλλόμενος; ὥσπερ καὶ ὅτι τοῦ παρόντος ἕνεκα γέγονεν τὸ εἶπεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς

statim ei detrahetur, statim patietur insidias. Quod etiam nunc in Ecclesijs sæpe videmus accidere. Peccaverit quodlibet quispiam: is qui præsidet populo, & regit Ecclesiasticam disciplinam, ejicit eum de congregatione sanctorum illico: ille circuit civitatem, lacerat eum qui quantum in se fuit Ecclesiam vindicavit. Verùm nos non præbeamus his aurem qui propter excommunicationem sui tam præpositos, quam omnem Ecclesiæ conventum vesano ore dilacerant. Beati verò Apostoli omni admiratione digni innumerabilibus propter veritatem in-
2. Cor. 12. 10. jurijs affecti loquebantur: *Propterea complaceo mihi in infirmitatibus, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus & angustijs pro Christo.* Hoc tantum laborare convenit, vt pro nulla alia re nisi pro Christo sustineamus contumeliam, & necessitatis caussa sit Christus. Id optemus vt maledicta perpessi, pro veritate nos maledici sciamus, qui eam defendimus, & Scripturarum voluntate omni cum fiducia eam prædicamus. Igitur quantum possumus ad vitam Prophetarum, & Apostolorum conversationem imitandam nos extendamus, molestias & pericula non vitantes. Athleta enim si difficultatem certaminis fugerit, cum lætitia non coronatur, & laudis gloriam non consequitur. *Et erit sermo tuus mihi in lætitiam.* Non ait: *Est*, sed: *Erit*, siquidem in præsenti tempore carceres, exilia, contumelias, ac labores mihi tribuit; sed horum omnium finis erit lætitia. *Et erit sermo tuus mihi in lætitiam, & gaudium cordis mei, quia invocatum est nomen tuum super me Domine pater omnipotens.* Etiam si Christus hoc dicit, non abhorret ab intellectu: nomen quippe Patris invocatum est
Ierem. 15. 17 super eum. *Non sedi in concilio ludentium.* Si quando videbat Prophetes non sollicitorum concilium, sed ludentium, fugiebat illud. Vnde oportet nosse differentias conciliorum, solliciti, atque ludentis. Si hoc concilium nostrum sollicitum est, si omnia cum Ecclesiastica diligentia quærit, si sermo cum disciplina, si vita sollicita est, si negotia cum cautela, concilium est, non ludentium, sed sollicitorum. Si autem dereliquerit studium religionis, & vacaverit lusibus mundi istius qui veniunt à pravitate, fit concilium ludentium. Ait itaque Prophetes: *Non sedi in concilio ludentium, sed timebam à facie manus tuæ.* Cum duo mihi essent proposita, sedere in concilio ludentium, & offendere majestatem tuam, aut certè surgere de eo, & ea facere quæ tibi placita erant,

A θεοῦ· κατηγορήθη ὁ δῆνα, ὅτι καθεζόμενος ἐποίει πάδε ἢ τάδε. ἔδει γὰρ ἀναστῆναι ἐκκλησιαστικὸν ἐκδικίαν· καὶ γέγονε, πεποίηκεν ὁ ἐγκαθεσμένος, τὸ ἔργον ὃ ἔδει αὐτὸν πεποιηκέναι· περιέρχεται ἐκεῖνος λέγων κακῶς τὴν ἐκδικήσασαν τὸν ἀλήθειαν· ἀλλ' ἡμεῖς τούτου μὲν παιδωμεν, μὴ παρέχωμεν τὰς ἀκοὰς τοῖς ἀφ' ὧν τὸ ἐκκλησίασμα λέγουσι κακῶς τὸν ἐκκαλοῦντα, ἢ τὸν σύμπαν ὅμιλον· καὶ γὰρ ἀδίκως ἐλεγόμενος, καὶ ἐκδικίας γεγυμνωμένης, οἱ θαυμάσιοι ἀπόστολοι μυρία ὑφιζόμενοι ἀφ' τοῦ
B ἀληθῆ λέγειν· οὕτω ἐν ἀσθενείαις, ἐν ὕβρεσι, καὶ ἀνάγκαις, ἐν διωγμοῖς, καὶ στενοχωρίαις ὑπὲρ χριστοῦ. μόνον εἴη μοι ὑφιζομένῳ εἰδέναι, ὅτι δι' ἄλλο τι ὑφίζομαι ἢ ἀφ' χριστοῦ, ἐν ἀνάγκαις γινόμενον εἰδέναι, ὅτι ἡ ὑπόθεσις τῶν ἀναγκαίων ὁ χριστός ἐστιν εἰς με λοιδορούμενον εἶναι, ὅτι ἡ φενάκισις τῆς λοιδορίας οὐκ ἔστιν ἄλλη, ἢ ὅτι ἐκδικῶ τὴν ἀλήθειαν, ἢ φρεσβεύω ὑπὲρ τῶν γεγραμμένων, ἵνα καὶ λόγοι θεοῦ
C πάντα γένῃ), ἢ δι' ἃ τοῦτο βλασφημοῦμαι· καὶ ἡμεῖς ὧν πάντες, ὅσῃ δυνάμις, ἀπευχώμεθα τὴν βίον τὸν πρεσφητικὸν, ὅτι τὸν βίον τὸν ἀποστολικὸν, τὸν ὀχληρὸν μὴ φεύγοντες· ἀθλητὴς γὰρ ἀφυγὴ τὸ τῆς ἀθλήσιως ὀχληρὸν, ὃ δὴ τῷ τεφόνα σὸν ἀπολήψεται· καὶ ἔστω ὁ λόγος σου ἐμοὶ εἰς εὐφροσύνην· σὸν ἔστι νικᾶν, ἀλλ' ἕπεσθαι· ἐπεὶ γὰρ ὅτι τὰ παρόντος ὁ λόγος σου ἐμοὶ εἰς φυλακὰς,
D εἰς δίκας, εἰς πρόσταγματα, εἰς δυσφημίας, εἰς πόνους, ἀλλὰ τὸ τέλος τούτων εὐφροσύνη ὅτι· καὶ ἔστω ὁ λόγος σου ἐμοὶ εἰς εὐφροσύνην καὶ χαρὰν καρδίας μου. ὅτι ἐπικέκλημαι) τὸ ὄνομά σου ἐπ' ἐμὲ κύριε παντοκράτορ· καὶ χριστὸς λέγει, τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς ἐπικέκλημαι) ἐπ' αὐτόν· σὺ οὐκάθισα ἐν συνεδρίῳ ἀπαυδῶν παιζόντων εἰ ποτε ἐώρακε τὸ συνέδριον ὁ προφήτης ἢ ἀπαυδαζόντων, ἀλλὰ παιζόντων, ἔφυγε μᾶλλον τὸ συνάγεσθαι, εἰ ὡρᾶ ἀπαυδεῖν ὅτι συναγωγὴ παιζόντων· νοήσαι σε ἂν δεῖ διαφορὰν συνεδρίου παιζόντων, καὶ ἀπαυδαζόντων· τὸ συνέδριον ὅτο ἀπαυδαῖόν ἐστι, καὶ πάντα ποιεῖ μὴ ἀπαυδές, καὶ
E ἀπαυδὴς ἀξίας· καὶ, καὶ τὸ λεγόμενος, ἀπαυδὴ ὁ λόγος, ἀπαυδὴ ὁ βίος, καὶ πάντα ἐστὶ τὰ συνέδριον ἃ παιζόντων, ἀλλὰ ἀπαυδαζόντων· ὅταν δὲ τὸ συνέδριον, καταλιπὸν τὸ ἀπαυδὲς τοῦ ἀπαυδοῦς τοῦ ἀπεὶ τὰ ἀναγκαῖα, ὀλιγίζῃ τοῖς παιγνίοις τῶ
ἀνθρώπου τοῦτου, καὶ παιγνίοις τοῖς ἀπὸ γῆς καρδίας, ἢ συνέδριον παιζόντων· φησὶν δὲ ὅτι· σὺ οὐκάθισα ἐν συνεδρίῳ αὐτῶν παιζόντων. ἀλλ' βιαζόμενο ἀπὸ προσώπου σου· δύο προκειμένων, ἢ ἡγοῦν καθέζεσθαι ἐν συνεδρίῳ παιζόντων, καὶ σοι τῷ θεῷ προσκόπτειν, καὶ σοι μὴ ἀρέσκειν. ἢ ἐγείρεσθαι ἀπὸ συνεδρίου παιζόντων, καὶ ποιεῖν ταῦτα ἃ σοι φίλον ἰδοῦ. εἰλόμην

μᾶλλον αἱρεσθαι ἀπὸ τῆς συνεδρίας παιζόν- A magis elegi surgere de congregatione ludentium, * vt amicus tuus essem, quam cō- * MS. R. & amicus tuus esse
των, καὶ σὺ φίλος εἶ), ἵνα μὴ τὸ ἐναντίον ποιῶν ἐχθρὸς ἡμῖν ἀναδειχθῇ τῇ μακαριότητί σου. Οὐκ ἐκάθισα ἐν συνεδρίᾳ αὐτῶν παιζόντων. Ἀλλ' ὑπεχωρούμην ἀπὸ προσώπου χειρός σου· καὶ ὁ σωτὴρ ἡμῶν οὐκ ἐκάθισεν ἐν συνεδρίᾳ αὐτῶν παιζόντων, ἀλλ' ἀπανέστη ἀπ' αὐτῶν· καὶ σημεῖόν ἐστι τὸ ἐγηγέρθαι τὸν σωτῆρα ἀπὸ συνεδρίας παιζόντων, τὸ εἰρηκέναι αὐτόν· ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος· καταλέλοιπε γὰρ ὁ λόγος τὸ θεοῦ τὸ ἰουδαίων συνέδριον, καὶ ἄλλο B συνέδριον ἐκκλησίαν ἑαυτῷ πεποίηκε πλεῖ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν· κἀγὼ μόνας ἐκαθήμην· καὶ τὰ ῥήματα ἐνταῦθα οἰκοδομεῖ, ὅταν πλῆθος ἢ ἁμαρτωλῶν, καὶ μὴ φέρωσι τὸ δίκαιον βιάντα· ἐγὼ ὡς σεσθὲν ἄπιτον ἐστὶ φεύγοντα τὸ συνέδριον τῆς κακίας μιμήσασθαι τὸ εἰπόντα· κἀγὼ μόνας ἐκαθήμην, μιμήσασθαι καὶ τὸ λέγοντα ἠλίαν· κύριε τοὺς προφήτας σου ἀπέκτειναν, τὰ θυσιαστήρια σου κατέσκαψαν. κἀγὼ ὑπελείφθην μονώτατος, καὶ ζητοῦσι τὴν ψυχήν μου λαβεῖν αὐ- C τοῖς· πάχα γ', κἂν βαθύτερον ἐξετάσῃς τό· κἀγὼ μόνας ἐκαθήμην, εὑρήσεις τινὰ ἄξιον νῦν βάθους προφητικοῦ. ὅταν τὴν τῶν πολλῶν βίον μιμώμεθα, ὥστε μὴ εἶναι ἀνακεχωρηκότα αὐτὸν, καὶ χρείττονα καὶ ἐξαίρετον τῶν πολλῶν, δυνάμεθα λέγειν· κἀγὼ μόνας ἐκαθήμην, ἀλλὰ μὴ πολλῶν ἐκαθήμην· ἐπειδὴ γὰρ ὁ βίος μου ἡδύ ἐστι δυσκίμητος, ἐγὼ μετὰ πολλῶν ἡδέως, ὡς μηδένα τῶν πλησίον εἶναι μου τῇ ἡδονῇ, τῇ βίᾳ, τοῖς πράξεσι, τῇ σοφίᾳ, τότε δυνάμεθα λέγειν, τῶν πολλῶν εἶναι τοῖς ὧδε, καὶ μηδένα D μιμήσασθαι με, τό· κἀγὼ μόνας ἐκαθήμην· ἔξεστιν οὖν καὶ μὴ ὄντα σπουδαιότερον, καὶ μὴ ὄντα σπουδαῖόν, μηδέ τινι περὶ ἐκκλησιαστικῆς τεταμένον, εἰπεῖν τοῦτο τό· κἀγὼ μόνας ἐκαθήμην, τὸν ζῆλωσαι, καὶ βίον ἀναλαβεῖν, ὥστε εἰπεῖν· κἀγὼ μόνας ἐκαθήμην. ὅπου πικρίας ἐνεπλήσθην· εἰ σεσὴ καὶ πεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, δεῖ σε πικρίας ἐμπλησθῆναι ἐν τῇ βίᾳ τούτῳ, σεσηρὸς δυνάσαι γλύκεις ἀπολαῦσαι. ἢ οὐκ οἶδας ὅτι ἡ ἑορτὴ σου μὴ πικρίδων ἦν; ὅταν γὰρ ἑορτάζῃς ἄζυμα, φησὶν, ἐσθίεις πικρίδων φαγέσαι· τί βούλεται ὁ λόγος λέγων, ὅτι δεῖ τὴν ἑορτάζοντα τῷ θεῷ ἄζυμα ἐσθίειν πικρίδων ἐσθίειν, κατανοητέον· τὰ μὲν ἄζυμα δεδήλωκεν ὁ ἀπόστολος· οὐκ ἔστιν ἐμὴ ἡ ἑρμηνεία, τὸ δὲ ἀναγκαῖον τὴν ἑρμηνείας ἀναγκαῖον ἐστὶ τῷ ἀποστολικῷ δηλώσει· ὁ ἀπόστολος τὰ μὲν τῶν ἀζύμων δεδήλωκεν λέγων· ἑορτάζωμεν μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ, μηδὲ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας· δέον ἐστὶν ἀποδοῦναι τὸν λόγον καὶ τῶν πικρίδων ἀνά-

magis elegi surgere de congregatione ludentium, * vt amicus tuus essem, quam contraria faciens, inter eos qui hostes sunt computari. *Non sedi in concilio ludentium, sed timebam à facie manus tuæ.* Et Salvator noster non sedit in concilio ludentium, sed surrexisse se docens ait: *Dimittetur vobis domus vestra deserta.* Reliquit enim sermo Dei, divinus concilium Iudæorum, & aliud sibi concilium ex Gentibus congregavit. *Solus sedebam.* Et ipse tantum sine expositione sermo ædificat audientes, quando est multitudo peccantium, nec sustinet secum justum pie vivere, tunc indigens est fugere congregationem eorum, & imitari Prophetam loquentem: *Solus sedebam*; imitari etiam miserabiliter conquerentem: *Domine Prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt, & ego relictus sum solus, & quærunt animam meam accipere illam.* Si autem voluerimus sacratius aliquid accipere in eo quod dicitur: *Solus sedebam*, forsitan inveniemus dignam interpretationem Spiritu sancto. Quando vitam multitudinis imitamur, nec conversatio nostra à populo melior, nec contemto judice Deo ab hominum malitijs separatur, non possimus dicere: *Solus sedebam*; sedemus quippe cum plurimis. Quando autem vita nostra fuerit ijsiusmodi, vt nullus nobis * sensu, sermone, gestis coæquetur; tunc possimus dicere: *Solus sedebam.* Licet ei qui non est Presbyter, aut Episcopus, aut Diaconus, aut alia qualiber decoratus Ecclesiæ dignitate, bene viventi dicere: *Solus sedebam, quia amaritudine plenus sum.* Si arcta & angusta est via quæ ducit ad vitam, expedit tibi ab omni dulcedine recedenti, vt amaritudine in præsenti sæculo complearis. An ignoras quoniam solennitas Dei adjunctis amaritudinibus celebratur? Ait quippe sermo divinus: *Cum habueritis diem festum, azyma super amaritudinem manducabitis.* Simul autem considerandum puto quid velit hæc jussio quæ præcepit agentem pascha Dei azyma cum amaritudinibus manducare. Et de azymis quid est mea interpretatio? Apostolus Paulus exposuit. De amaritudine verò quod sequitur, necesse est vt aliquid Apostolicæ disputationi simile * reddatur. De azymis itaque Apostolus ita dicit: *Festa celebremus non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ & nequitiæ, sed in azymis sinceritatis & veritatis.* De amaritudinibus necesse est vt talis ratio reddatur, quæ doceat sic eas celebrandas, quomodo azyma comedandas. Habeto sinceritatem & veritatem,

* sensus vel fermo peccātis coæquetur

Matth. 7. 14

* MS. R. reperiatur.

Exod. 12. 8.

1. Reg. 19. 14

1. Cor. 5. 8.

& amaritudines te sequentur, & manducabis azyma cum sinceritate & veritate. Quia Paulus istiusmodi azyma comedebat, sequebatur eum amaritudo dicentem: *Inimicus vobis factus sum vera dicens.* Manducabat amaritudines *in dolore, in labore, in vigiliis frequenter, in fame & siti*, extra cætera quæ pro totius mundi salute pandebat, & quæ eum faciebant præsidem veritatis azyma cum amaritudinibus manducare. Et Lex quidem hæc dicit, Azyma cum amaritudinibus comedite, & implemini, sicut & alio loco dicitur de quibusdam: *Manducate & implete vos.* Propheta verò non ait, Amaritudinem comedi, sed, *Amaritudine repletus sum*: hoc est, in me tantum sæculi persecutionum pondus incumbit, vt plenus amaritudine fierem. *Quare qui me contristant, confortantur in me?* Multa passus est Hieremias ab his qui veritatem audire nolebant, & erant illo in hoc sæculo fortiores, quoniam non regnum Dei de sæculo isto, sed de alia quadam viventium regione, vt salvator ait: *Si esset de hoc mundo regnum meum, ministri mei laborarent vt non tradever Iudæis*; confortantur ergo adversus eum in sæculo isto. Et quod justus debilior sit à persequentibus se, vide Martyrum passiones. Iudex in altis tribunalibus sedet ad ructum, & ad delicias prominens: Christianus in quo Christus habitat, judicatur plenus amaritudine, & ad mortem vsque subjectus, confortatis inimicis suis adversum se. *Plaga mea firma est.* Qui confortantur in me, vulnera inferunt mihi, & plaga mea firma est. Sive de cruce Domini prædicatum, sive de justis, sive specialiter de Hieremia volueris accipere, non abhorrebit à sensu. *Plaga mea firma est; vnde sanabor?* Et Salvator potest dicere, *Vnde sanabor?* resurrectionem suam post clavorum annuntians vulnera; & justus qui post plagas recipit sanitatem. *Facta est mihi* (subauditur plaga) *sicut aqua mendax non habens fidem.* Si quidem plaga mea non manet, sed super me transit. *Ideo hæc dicit Dominus: Si conversus fueris, restituam te.* Ad omnes hæc loquitur Deus, quos reverti vult ad salutem: Videtur autem quiddam significare mysterij in eo quod ait: *restituam te*; nemo quippe restitui potest, nisi in eum locum vnde ante discesserat: vt puta si membrum corporis mei fuerit à compage disjunctum, medicus illud in pristinum locum restituere

Galat. 4. 16.

2. Cor. 11. 27

Iob. 18. 36.

Ier. 15. 18, 19.

λήθως, πῶ τὰ ἄζυμα τῆς εἰλικρινίας καὶ ἀληθείας· ἔχε γὰρ εἰλικρινίαν καὶ ἀλήθειαν, καὶ πικρίδες ἔσπατά σοι. καὶ ἐσθίεις μὲν πικρίδων τὰ ἄζυμα τῆ εἰλικρινίας καὶ ἀληθείας. οὗ παῦλος, ἐπειδὴ ἐσθίε τὰ ἄζυμα εἰλικρινίας καὶ ἀληθείας, καὶ πικρίδας ἤσθιε, πῶς πικρίδας ἤσθιε λέγων· ἐγενήθην ὑμῖν γέγονα ἀληθεύων ὑμῖν. πῶς πικρίδας ἤσθιεν ἐν κόπῳ, καὶ μόχθῳ, καὶ ἐν ἀγρυπνίαις πολλάκις, ἐν λιμῷ καὶ δίψει, χρεὶς τῆ παρεκτὸς, εἰ ταῦτα ὄντα ἐν τῆ ἀληθείᾳ μὲν πικρίδων; ἄζυμα μὲν πικρίδων ἤσθιε. καὶ τί εἶπεν· ἄζυμα μὲν πικρίδων ἔσθιε; ἕως ἐμπλησθῆτε, ὡσαῦτως ὅτι τῆ ἄλλων λέλεκται· φάγεσθε, καὶ ἐμπλησθήσεσθε. ὁ προφήτης προφητεύει λέγων· ἀχ, ὅτι πικρίαν ἔφαγον, ἀλλά· πικρίας ἐνεπλήσθη· ὅση δυνάμις τῆ πικρᾶ μετελάμβανον προσλημμάτων, ὥστε μὴ πλησθῆναι τῶν πικρίδων μεταλαβεῖν· ἵνα τί, οἱ μισοῦντες με, κατισχύσί μου; πολλὰ ἦρε προσλαβεῖν, ἔπαυσεν ἀπὸ τῆ * θε- * Χ. ἀπ
λόντων ἀκοῦσαι τὸ ἀληθὲς, καὶ ἔκρυψεν αὐτὸ ἐκεῖνοι. δυνατώτεροι ὄντες ἐνταῦθα ἐν τῆ αἰῶνι τούτῳ, ἐπειδὴ οὐκ ἔστιν ἡ βασιλεία τῆ θεοῦ ἐκ τῆ αἰῶνος τούτου, ἀλλὰ ἀπὸ τῆ κρειττόνων χωρίου, ὡς φησιν ὁ σωτήρ· εἰ ἦν ἐκ τῆ κόσμου τούτου ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ, οἱ ὑπηρέται οἱ ἐμοὶ ἠγωνίζοντο ἄν, ἵνα μὴ παραδοθῶ τοῖς ἰουδαίοις· εἰ λυπῶντες δὲ τὸ προφήτου κατίσχυον αὐτοῦ ἐν τῆ κόσμῳ τούτῳ· ὅτι γὰρ ἰσχύουσι βλέπετε τοὺς μάρτυρας· ὁ δικαιὸς καθίζεται δικάζων, καὶ πυφαὺν ἐν τῆ δικαστηρίῳ. ὁ χειμαζόμενος, ἐν ᾧ ὅτι χειμὼς δικαζόμενος, πικρίας ἐνεπλήσθη, καὶ καταδεδυκὼς ὑπὸ τὸ ὕδωρ, καὶ καταδικάζεται· ἡ πληγή μου γρεά· πόθεν ἰαθήσομαι; οἱ καταισχύοντές με πλήσουσί με, ἡ πληγή μου ὅτι γρεά· εἶτε προφήτου τὸ σωμα ἑαυτῆ. γρεὰ γὰρ πληγή ὅτι ὁ σωμὸς, ὅσον ὅτι τοῖς σαυρῶσιν αὐτόν. εἶπε δὲ πάντων τῆ δικαίων λέγεται, ἐν οἷς πληγὼ γρεαὶ λαμβάνει. εἶτε ἡ ὅτι τῆ προφήτου, ἄκυρον τοῦτο. ἡ γὰρ καὶ αὐτὸς πέπονθε τὰ ἀναγεγραμμένα ἐν τῇ προφητείᾳ, ὡσὼν ὑπιδέχεται τὸ νῦν ἐν τῆ πλὴ λέγεσθαι λέξιν· ἡ πληγή μου γρεά. πόθεν ἰαθήσομαι; καὶ ὁ σωτὴρ λέγει· πόθεν ἰαθήσομαι; πλὴ ἀνάστασιν πλὴ ἐκ νεκρῶν προφητεύει μὲν πλὴ γρεαὶ πληγῶ· καὶ ὅτι τῆ δικαίου ἡ λαμβάνεται μὲν ἐς πλήγας ἡ πάλιν ἴασις· γινομένη, ἐγιμνήθη μοι * σὺν ἔχον· Χ. ἐν
πίστιν· ἡ γὰρ μένει ἡ πλήγη, ἀλλὰ παρέρχεται· ὅθεν τοῦτο ταῦτα λέγει κύριος· ἐὰν ἐπιστρέψῃς, καὶ ἐπικαταστήσω σε· ταῦτα πάλιν λέγομεν πρὸς ἕκαστον, ὃν προσκαλέσῃ ὁ θεὸς, ἐπιστρέφειν πρὸς αὐτόν· μυστήριον δέ μοι δοκεῖ ἐνταῦθα δηλοῦσθαι ἐν τῷ· ἐπικαταστήσω σε· οὐδεὶς ἐπικαθίσταται εἰς τινα τόπον μηδαμῶς ποτε ἠκούσθη ὄκει· ἀλλ' ἡ ἐπικατάστασις ἐστιν εἰς τὸ οἰκεῖα.

οἰκεῖα. εἴ τις ἐξαρθεὶς μὲν ἐκ πόλεως μέλος, ὁ ἰατρὸς πειρᾶται ἀποκαταστῆσαι ποιῆσαι τῆς ἐξάρσεως· ὅταν ἔξω τις γένηται τῆς πατρίδος εἴτε δικαίως, εἴτε ἀδίκως, ἀπολαμβάνει τὸ δικάσασθαι πάλιν ἐν τῇ πατρίδι ἐπὶ τοῖς νόμοις, ἀποκατέστη ὅτι τὸν πατρίδα τὸν ἑαυτοῦ· τὸ αὐτὸ νόει μοι καὶ ὅτι γεγραπται, ἐκκλινάντος ἀπὸ τῆς ἰδίας ἀναπαύσεως, ἀποκλισαμένου· λέγει δὲν ἐνταῦθα πρὸς ἡμᾶς τοὺς ὑπηρέτας· ὅτι ἐὰν ἐπιστρέψωμεν, ἀποκαταστήσει ἡμᾶς· καὶ γὰρ τὸ τέλος τῆς ἐπαγγελίας τοιοῦτόν ἐστιν, ὡς ἐν τῇ προσέξεσι τῆς ἀποστόλων γέγραπται ἐν τῷ· ἄχρι χρόνων ἀποκαταστάσεως πάντων ὧν ἐλάλησεν ὁ θεὸς διὰ στόματος τῶν ἁγίων ἀπ' αἰῶνος προφητῶν ἐν χριστῷ ἰησοῦ, ᾧ ἐστιν ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

A conatur. Si aliquis separatur è patria, in exilium mittitur, & postea per indulgentiam eorum qui possunt exules solvere, redditur libertati, redit vnde fuerat expulsus. Miles quoque abjectus ex ordine suo, restituitur ordini, si acceperit veniam. Ita & nunc dicitur ad mortale genus, idest ad nos homines, qui à Deo fueramus aversi: Si conversi fueritis, restituam vos. Finis quippe repromissionis restitutio est, vt in Actibus Apostolorum legimus: *Vsque ad tempora restitutionis omnium quæ locutus est Deus per os* B *sanctorum Prophetarum suorum*, in Christo Iesu, cui est gloria & imperium in sæcula sæculorum, Amen.

ΟΜΙΛΙΑ ιε'. HOMILIA XV.

Εἰς τὸ αὐτό. In illud ipsum,

Οἴμοι ἐγὼ μῆτερ, πάλιν ἄλλως, μέχρι τοῦ· ὀπικαπάρατος ἄνθρωπος ὃς τὸν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἀνθρωπον, καὶ σαρκα βραχίονος αὐτοῦ.

Heu me mater: iterùm aliter, vsque ad istud: *Maledictus homo qui spem habet in homine, & firmabit carnem brachij sui.* Ierem. 15, 10. Ierem. 17, 5.

Interprete BALTHAZARE CORDERIO.

Οἱ μακαρίζοντες τοὺς προφήτας, καὶ αὐτοὶ μακαρίζειν αὐτοὺς διὰ τοῦτο ἐθέλουσι τὸν μερίδα ἔχειν μετὰ τῶν προφητῶν, * στοχαζόμενοι ἀπὸ τῶν λόγων τῶν προφητικῶν τὸ ὑπερέχον τῆς προφητείας αὐτῶν. ζητοῦντες δὴ πείθειν, αὐτοὶ τὸν αὐτὸν βιώσεσθαι, * εἰ καὶ σκληρὸν αὐτοῖς ἀπαντήσῃ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, * μιμήσεσθαι τὸν βίον τῶν προφητῶν. ὅτι τοιζόμενοι τὴν ἀναπαύσεως * αὐτῆς μακαριότητος μετὰ τῶν προφητῶν· πολλαχόθεν μὲν ὢν ἔστι συναγαγεῖν τὰ ὑπερέχοντα τῆς προφητείας, τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν, τὸ βάτονον, τὸ ἐγκρατὲς, τὸ * διεγηγερμένον. ὅτι οὐκ ἐφρόντιζον ἐν τῇ παρεστάσει γινόμενοι μετὰ τοῦ ἐλευθερίας μόνον, ἵνα ἐλέγξωσιν, ἵνα ἐπιστρέψωσιν, ὡς οἱ προφῆται οὐκ τῷ μετὰ παῤῥησίας τὸν λόγον τοῦ θεοῦ λέγειν ὅτι πληκτικῶς τῆς ἀμαρτανόντων, εἰ καὶ ἐδόκουν μεγάλα δύνασθαι οἱ ἐλεγχόμενοι· πλὴν εἰ καὶ παντελῶς ἔστι τοῦτο ποιεῖν, ἰδιωτῶν * καὶ τῆς σήμερον ἀναγινωσκόντων· πολλὰς ἤλεγξεν ὁ προφήτης, καὶ πρὸς πολλοὺς εἶπεν ὁ προφήτης· καὶ γὰρ γέγονε τῷ * ἀμάρτωλον γλωσσόδους, ὡς δῆλον ἐκ τῶν τῶν αἰχμαλωσίαν γεγενῆσθαι τῷ τοὺς χείρους αὐτοῦ.

QVi beatos prædicant Prophetas, ipsosque beatos prædicando exoptant partem habere cum Prophetis, quòd vaticinij ipsorum excellentias ex verbis propheticis cognovissent: quærentes igitur persuaderi sibi sinant, vt vitam eorum exemplo instituant suam: & si quid duri ipsis occurrerit in hac vita, imitentur vitam propheticam; quoniam vnà cum Prophetis ejusdem beatitudinis requiete potientur. Plurimis vtique ex locis colligere liceat eximias dotes Prophetarum, vt illorum libertatem, constantiam, vigilantiam, excitationem; quia in periculis constituti propter solam libertatem minimè soliciti erant, qui increparent, qui converterent, adeò vt Prophetæ cum libertate verbum Dei increpando peccatores proferrent, quantumvis increpiti permagna posse viderentur. Verumtamen quamvis vndique liceat hoc facere, videamus quæ lecta sunt hodie. Plurimos increparat Propheta, & ad plurimos verba fecerat Propheta: erat nempe juxta peccatorem natus, vti patet ex eo quòd captivitas in ipsius tempora inciderit: cùm plurimos

* Cod. Vat. συνεχῶς
* Cod. Vat. ἢ εἰ καὶ σκληρὸν αὐτοῖς ἀπαντήσῃ
* Cod. Vat. μιμήσεσθαι ἀκολουθήσει μιμεῖσθαι
* Cod. Vat. ἧς
* Cod. Vat. διεγηγερμένον
* Cod. Vat. ἢ ἐν τοῖς ἰδιώταις
* Cod. Vat. ἢ τῶν ἰδιωτῶν

increpassetⁱ, à plurimis iudicatus quædam istiusmodi profert. Primùm juxta textum quædam ex prophetico sermone intelligamus; deinde etiam secundùm anagogen, si priùs induerimus constantiam, & libertatem, atque virtutem, fiduciamque Prophetæ. *Heu me mater, quare genuisti me virum, qui judicer & discernar in omni terra?* O mater, vt quid me genuisti virum, qui iudicer apud omnes qui super terram sunt, & discernar apud omnes qui in terra sunt. Propositum enim erat Prophetæ cùm huic, tum Isaiæ cæterisque prophetico more docere, arguere, & convertere. Propositum itaque & huic Prophetæ discernere, arguere, jus dicere cùm posset, & expostulare cum peccatoribus, arguendo peccata populi, & quæcũq; hi de populo ipsis fecerũt, quid attinet
Hebr. 11.37 etiã cõmemorare? aliũ lapidarũt, aliũ secuerunt, aliũ occiderunt inter templũ & altare, hunc in lacũ cœni projecerunt increpiti. Et post hos omnes Salvator noster hoc ipsum egit excellentiùs quàm hi, vtpote Dominus Prophetarũ existens: etenim quãdo ipse flagellabatur à Iudæis, vel præceptoribus Iu-
Matth. 23. 14. dæorum, & præside populi, dicebat: *Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ.* Et subdit ad vnumquodque Væ, & propter hoc & illud. Contendamus igitur & nos ad beatitudines Prophetarum, hæc ipsa faciamus, ita vt ob dictionem & iudicium adversus multos homines etiam dicamus: *Heu me mater, quare genuisti me virum qui judicer, & discernar in omni terra?* Magis propriè posset hoc propheticum etiam referri ad Servatorem. Esto enim Propheta hoc dicat, verumtamen haud verè hoc dicit, sed forsitan hyperbolicè: non enim discretus fuit ad omnem terram. Cùm autem venero ad Servatorem meum ac Dominum, & maximè propter il-
Psalm. 50.6 lud ad judicium veniet; & *vt justificeris in sermonibus tuis, & vincas cùm judicaris*; videbo Servatorem meum ac Dominum penes Patrem constitutum, cum omnibus nobis hominibus iudicio disceptaturum: & in quæstionem venit cum omnibus hominibus; in quæstionem inquam venit, examinatur etiam ipse, & stetit quidem vindicans veritatem, sed non tamquam accusator. *Heu me mater, quare genuisti me virum qui judicer & discernar in omni terra?* Non potest Propheta istud *omni terræ* dicere; sed Dominum nostrum ac Servatorem Iesum Christum novi amantes, & non solùm amantes, verùm etiã diligentes indignari, dicentes Servatorem asserere vocem hanc non esse pro Filio Dei.

πολλῶν ἐλέγχας, ὑπὸ πολλῶν κριθεὶς φήγηται τοιαῦτά τινα. * προφέρει τὰ ἀπὸ τὸ προφητικὸν λόγον ἰδωμεν. εἶτα καὶ τὴν ἀναγωγὴν, ἐὰν προτάξωμεν ἀναγκαίως τὴν παρρησίαν καὶ ἐλευθερίαν, καὶ δυνάμιν καὶ παῤῥησίαν προφήτου· οἴμοι ἐγὼ μῆτερ, ὡς τίνα με ἔτεκες ἄνδρα κριτὴν καὶ διακρινόμενον ἐν πάσῃ τῇ γῇ; ὦ μῆτερ, ὡς τί με γεγέννηκας ἄνδρα, δικαζόμενον πρὸς πάντας τοὺς ὑπὲ τῆς γῆς, καὶ διακρίνεσθαι πρὸς πάντας τοὺς ὑπὲ τῆς γῆς; προκείται γὰρ τῷ προφήτῃ τὸ τοιοῦτο, καὶ τοῖς λοιποῖς δὲ * προφητικῶς διδάσκειν, ἐλέγχειν, καὶ ὑπομιμνήσκειν· * προέκειτο τοίνυν καὶ τούτῳ τῷ * προφήτῃ διακρίνειν, δικάζειν δυναμένῳ, καὶ δικάζεσθαι μετὰ τῶν ἀμαρτωλῶν, ἐλέγχειν τὰ ἁμαρτήματα τοῦ λαοῦ, καὶ ὅσα αὐτοῖς πεποίηκασιν οἱ ἀπὸ τοῦ λαοῦ, τί δεῖ καὶ λέγειν; ἄλλον ἐλιθοβόλησαν, ἄλλον ἔπριζαν, ἄλλον ἀπέκτειναν μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου, τὸν εἰς λάκκον βορβόρου ἑλκύσαντα ἐλεγχόμενοι· ἐφ' ὑπὲ πᾶσιν ὁ σωτὴρ ἡμῶν τοῦτο πεποίηκε καὶ κρείττονα ὧν· εἰ δ' ὅτι, ἅτε κύριος προφητῶν ὤν. καὶ * γὰρ εἴωθε αὐτὸς ἐμαυτὸν ὀνομάζειν * ὑπὲρ τοὺς διδασκάλους τῶν διδαχῶν, καὶ τὸν ἐν ἀρχῇ ἡγούμενον τοῦ λαοῦ, εἶπεν· ἐὰν ὑμῖν γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑποκριταί· καὶ ὑπὲρ ἕκαστον ἐάν, καὶ ἀφ' οὗτο τόδε καὶ τόδε· καὶ ἡμεῖς δὲ συνῳδάζοντες ὑπὲρ τοὺς μακαρισμοὺς τῶν προφητῶν, ταῦτα ποιήσωμεν, ἅτε ὀφείλοντες τὸ λέγειν, καὶ ἀφ' ὅτε ἤρξατο πρὸς πολλοὺς ἀνθρώπους, καὶ εἰπεῖν· οἴμοι ἐγὼ μῆτερ, ὡς τίνα με ἔτεκες ἄνδρα διακρινόμενον, καὶ ἀφ' ὅτε ἤρξατο κρίνεσθαι ἐν πάσῃ τῇ γῇ; κρείττων γε τῶν δυνάμει προφητικὴν ἐν ἀναστροφῇ ὑπὲρ τὸν σωτῆρα· ἔστω γὰρ τῷ προφήτῃ τοῦτο λέγειν, ἀλλ' οὐκ ἀληθῶς τοῦτο ἐρεῖ, ἀλλὰ τάχα ὑποφορικῶς. ὁ γὰρ διεκρίθη πρὸς πᾶσαν τὴν γῆν· ἐὰν γὰρ ἔλθῃ πρὸς τὸν σωτῆρα μου καὶ κύριον, καὶ μάλιστα ἀφ' ὃ εἰς κρίσιν ἥξει; * καὶ ὅπως αὐτὸς δικαιωθῇς ἐν τοῖς λόγοις σου, καὶ νικήσῃς ἐν τῷ κρίνεσθαί σε. ὅμοιόν ἐστι τὸ σωτήρ μου καὶ κύριος μου ὅτι τῷ πατρὶ ἐξάγαν, κεκυμμένος μετὰ πάντων ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων. καὶ κρίνεται μετὰ πάντων τῶν ἀνθρώπων. λέγω, κρίνεται, ἐξεταζόμενος ὑπ' αὐτοῦ, καὶ * ἵστηκεν ὁ κωλύων τὸν ἀληθῆ λόγον, ἀλλ' οὐχ ὡς κατήγορος δέ· οἴμοι ἐγὼ μῆτερ, ὡς τίνα με ἔτεκες ἄνδρα διακρίνομενον καὶ διακρινόμενον ἐν πάσῃ τῇ γῇ; ὁ δωδεκατος προφήτης ὃ πάσῃ τῇ γῇ λέγειν. ἀλλὰ τὸ κύριον ἡμῶν καὶ σωτῆρα ἐπαινῶ ἔρωτος οἷα φιλοῦντας, καὶ ὁ μόνον φιλοῦντας, ἀλλὰ καὶ ἀγαπῶντας ἀγανακτεῖν, * λέγοντας ὅτι ὁ σωτὴρ * λέγει ὅτι ἡ φωνὴ οὐκ ἔστι τοῦ ὑιοῦ τοῦ θεοῦ· δεῖ δὲ δεῖξαι

a Cod. Va. προτάξωμεν
b Cod. Va. προφητῶν
c Cod. Va. προφητικῶς
d Cod. Va. προέκειτο
e Cod. Va. προφήτῃ
f Cod. Va. ἀμαρτωλοῖς
g Cod. Va. ἐπὶ τοὺς διδασκάλους
h Cod. Va. ἐπὶ τὸν διδάσκαλον
i Cod. Va. ἐπὶ τὸν λαὸν
k Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
l Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
m Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
n Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
o Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
p Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
q Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
r Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
s Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
t Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
u Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
v Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
w Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
x Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
y Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
z Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
aa Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
bb Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
cc Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
dd Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
ee Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
ff Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
gg Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
hh Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
ii Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
kk Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
ll Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
mm Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
nn Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
oo Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
pp Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
qq Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
rr Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
ss Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
tt Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
uu Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
vv Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
ww Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
xx Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
yy Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
zz Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
aaa Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
bbb Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
ccc Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
ddd Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
eee Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
fff Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
ggg Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
hhh Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
iii Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
kkk Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
lll Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
mmm Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
nnn Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
ooo Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
ppp Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
qqq Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
rrr Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
sss Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
ttt Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
uuu Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
vvv Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
www Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
xxx Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
yyy Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
zzz Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
aaaa Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
bbbb Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
cccc Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
dddd Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
eeee Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
ffff Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
gggg Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
hhhh Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
iiii Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
kkkk Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
llll Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
mmmm Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
nnnn Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
oooo Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
pppp Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
qqqq Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
rrrr Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
ssss Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
tttt Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
uuuu Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
vvvv Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
wwww Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
xxxx Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
yyyy Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
zzzz Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
aaaaa Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
bbbbb Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
ccccc Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
ddddd Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
eeeee Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
fffff Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
ggggg Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
hhhhh Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
iiiii Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
kkkkk Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
lllll Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
mmmmm Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
nnnnn Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
ooooo Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
ppppp Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
qqqqq Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
rrrrr Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
sssss Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
ttttt Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
uuuuu Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
vvvvv Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
wwwww Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
xxxxx Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
yyyyy Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
zzzzz Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
aaaaaa Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
bbbbbb Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
cccccc Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
dddddd Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
eeeeee Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
ffffff Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
gggggg Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
hhhhhh Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
iiiiii Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
kkkkkk Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
llllll Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
mmmmmm Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
nnnnnn Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
oooooo Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
pppppp Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
qqqqqq Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
rrrrrr Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
ssssss Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
tttttt Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
uuuuuu Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
vvvvvv Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
wwwwww Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
xxxxxx Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
yyyyyy Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα
zzzzzz Cod. Va. ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα

ὅτι οὐκ ἀλλότριον τῆς υἱῆς τοῦ θεοῦ τὸ· οἴμοι ἐγὼ μῆτερ. περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου ἕως θανάτου. καὶ· ἡ ψυχή μου τετάραχται. καὶ τοῖς προφήταις εἰρημένων ὁμοίως καὶ ἐνθάδε· οἴμοι ἐγὼ μῆτερ, ὡς τίνα με ἔτεκες ἄνδρα δικαζόμενον, καὶ ἐριζόμενον ἐν πάσῃ τῇ γῇ; ἢ ὅταν ἀπόλωλεν ὁ τρυφλὸς τοῦ βότρυν βάσῃ. οἴμοι ψυχή, ὅτι ἀπόλωλεν εὐλαβὴς ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ὁ κατορθῶν ἐν ἀνθρώποις οὐκ ὑπάρχει· τίς

* Cod. Vat. συνάγων

ἐστὶ λέγει τό· οἴμοι, ὅτι ἐγενήθην * ὡς συνάγων καλάμην ἐν ἀμήτῳ; ἆρα γὰρ ὁ προφήτης * συνῶν τι καὶ θέλει συνάγειν; ἆρα γὰρ ἀγρὸν ἔχει ὁ προφήτης; ἀλλὰ σπουδὴς ὅτι συνάγειν

* Cod. Vat. ἢ τρύγα

* πάντα ἀπὸ τοῦ διεισμοῦ καὶ τοῦ ἐπαρμοῦ, εἰ μὴ τὰ κυρίως καὶ σωτῆρος ἰησοῦ χριστοῦ· ἐπεὶ δὲ πολλὰ σπώματα ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν ἡμῖν τοῖς νομιζομένοις εἶναι ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, ὁρᾶτε, καὶ περὶ τοιούτων ἡμῶν τὰ ἁμαρτήματα λέγων· οἴμοι, ἐγὼ, ὅτι ἐγενήθην ὡς συνάγων καλάμην ἐν ἀμήτῳ· ἕκαστος ἡμῶν ἑαυτὸν ἐξεταζέτω, ἆρα σπάρχος ἐστίν. ἆρα εὑρήσει ἐν αὐτῷ πεπληρωμένον ἡ θελήσαντά τινες ἐσμὲν ἐὰν ἄρα ὀλίγον * ἔτι * ἔχοντες ἐν

* Cod. Vat. τοῦ ἐνθρώπου τοῦ θεοῦ

* Cod. Vat. τι

* ἑαυτοῖς κόκκους δύο ἢ τρεῖς, αἱ ἁμαρτίαι ἡμῶν πολλαί εἰσιν ἐφ' ἡμῖν, ὁρᾶν ἵνα καὶ τὰς ἐκκλησίας,

* Ghisl. ἔχειν

* Cod. Vat. ὡσεὶ

τὰς χρηματιζούσας, πεπληρωμένας ἁμαρτωλῶν, λέγει· οἴμοι, ὅτι ἐγενήθην ὡς συνάγων καλάμην ἐν ἀμήτῳ, καὶ ὡς ὄρτυγα ἐν ἀγρῷ· ἐκκλησίαν γὰρ ἡμῶν καταφυτεύεται καὶ ὡς ἄμπελος ἐν τόπῳ τινί· καὶ ἄμπελον ἐξ αἰγύπτου μετῆρεν·

* Cod. Vat. ὑπὸ καὶ ἰησοῦ

* Cod. Vat. ζητεῖ

* ἐγὼ ὁ κατεφύτευσα σε ἄμπελον καρποφόρον πᾶσαν ἀληθινήν· ἔρχεται * ζητῶν πως ἐνρήσει, εὑρίσκει ὄρτυγα πᾶσι καὶ βοσκεῖς βότρυας, οὐκ εὐθαλεῖς, οὐδὲ πολλούς· τίς ἡμῶν ἔχει βότρυας ἀρίστης; τίς ἡμῶν ἔχει ἐνωπίον τοῦ θεοῦ; κύριε ὁ θεὸς ἡμῶν ὡς θαυμαστὸν ὄνομά σου ἐν πάσῃ τῇ γῇ; οὕτω ὡς ἐν σοὶ θαρρῶ μοι· τό· οἴμοι ἐγὼ μῆτερ, ὅτι οὐκ ἀλλότριον ἐστὶ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, φύσεως, καθορᾶν

* Ghisl. καὶ τὰς ἁμαρτήματα τοῦ αἰθέρος, * νεῦ δὲ λέγει τό· οἴμοι· τοῦ σωτῆρος οὐχὶ ἡ θεὸς; ἀλλ' ἡ ἀνθρώπου, οὐχ' ἡ σοφία, ἀλλ' ἡ ψυχή· ἐκεῖνο περιθέμενο σωτηρικόν· οἴμοι ψυχή, ὅτι ἀπόλωλεν εὐλαβὴς ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ὁ κατορθῶν ἐν ἀνθρώποις οὐχ' ὑπάρχει· ἦλθεν ὅτι τὸ βίον τὸ ἀνθρώπινον ἡ ψυχὴ ἡ μακαρία, ἀλλάξασθαι σῶμα ὑπὲρ τοῦ ἀνθρώπων. ἐὰν ἴδῃ τὰ ἁμαρ-

* Cod. Vat. ἐν τοῦ

τήματα λέγει πρὸς τὸν πατέρα· τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου, ἐν τῷ * καταβῆναί με εἰς διαφθοράν; μὴ ἐξομολογήσεταί σοι χοῦς; ἀλλὰ ἐφ' ἡμῖν μὴ λεγέτω τό· οἴμοι. ἐφ' ἡμῖν μὴ λεγέ-

Ostendendum autem minimè alienum esse à Filio Dei istud: *Heu me mater: Tristis est anima mea usque ad mortem: Et anima mea turbata est*: item quæ in reliquis Prophetis & similiter hic dicta sunt: *Heu me mater, quare genuisti me virum qui judicer & discernar in omni terra?* Vel quando perijt racemus vt inveniat botrum. *Væ mihi anima, quia perijt pius de terra, & qui corrigat in hominibus non est.* Quis ibidem aut illud? *Væ mihi, quia factus sum sicut qui congregat stipulam in messe.* Ergóne nimirum Propheta scit & vult congregare? ergón' vtique agrũ habet Propheta? Atqui nullius penitus est congregare ex messe ac satis, nisi Domini ac Servatoris Iesu Christi. Cùm igitur multi sint lapsus in Gentibus, quin & in nobis quos æstimamur esse de Ecclesia lamentatur, & luget peccata nostra dicens: *Væ mihi, quia factus sum sicut qui congregat stipulam.* Vnusquisque nostrûm semet ipse examinet, vtrùm stipula sit, vtrùm repertus sit in ipso quod vindemiet aut metat Filius Dei; repericmus nos à vento corruptos quosdam esse. Cùm igitur pauxillum quid residui in nobismet-ipsis grana duo vel tria haberemus, & peccata nostra plurima existerent, videret autem Ecclesias (proüt appellantur) peccatoribus refertas, ait: *Væ mihi, quia factus sum sicut qui congregat stipulam in messe, & sicut racemum in vindemia.* Venit quærens fructum in vinea. Vnusquisque enim nostrûm ad instar vineæ in loco pingui plantatur. Et *vineam de Ægypto transtulit. Ego autem plantavi te vineam fructiferam omnem veram.* Venit quærens quodammodò vindemiare, reperit racemum quempiam atq; exiles vuas, minimè fertiles, neque multas. Quis nostrûm habet vuas virtutis? quis nostrum habet genimina Dei? *Domine Deus noster quàm admirabile est nomen tuum in vniversa terra!* Hæc quasi in transitu à me dicta sint. Istud *Heu me mater* minimè alienum est à Servatore nostro, dum eius divinitas peccata hominum cerneret, nunc dicere istud *Heu me.* Servatorem sumo non quà Deum, sed quà hominem, non quà sapientiam, sed quà animam. Illud propheticum hîc adjunxerim: *Væ mihi anima, quia perijt pius de terra, & qui corrigat in hominibus non est.* Venit in vitam humanam anima hæc sancta, corpus assumpsit pro hominibus; cùm videret peccata dicit ad Patrem: *Quæ vtilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem?* *Numquid confitebitur tibi pulvis?* Verumtamen super nos non dicatur istud: *Væ mihi*: super nos ne dicant Angeli cælestes servatoris nostri dicentes, Væ mihi (quia & ipsi

Matth. 26. 38. Ioan. 12. 27

Mich. 7. 2.

Ibid. 1.

Psal. 79. 9. Ierem. 2. 21.

Psalm. 8. 1.

Mich. 7. 2.

Psalm. 29. 10.

dicent Væ mihi: neque enim meliores sunt Servatore nostro, & ipsi lapsus nostros cernunt: at beati illi, super quibus Angeli non dicent Væ mihi, sed beatos pronuntiant. Luc. 15. 7 Nam *ita gaudium erit in cælo super uno peccatore pœnitentiam agente, quàm super nonaginta novem justis, qui non indigent pœnitentiâ.* Hæc sunt consolationis. *Heu me mater quare me genuisti?* Quam dicit matrem? Num in mulieribus potest etiam animam dicere, & Mariam? Si quis autem hoc admittat: *Nonissimè acceperat mater mea Spiritum sanctum, & adduxit me in montem magnum Thabor*, & cætera. Potest suam matrem videns dicere: *Heu me mater, quare me genuisti virum qui iudicer & discernar in omni terra?* Iudicatur omni terræ atque discernitur, & ad vnumquemque dicturus est: Ego feci hæc & illa, & incarnatio mea præstitit hæc & ista, & pro salute tua passus sum atque sustinui. Hæc dicente Servatore quid agemus? iudicaturus enim est in vniversa terra. Id quod sequitur videre volo. Potest tam ad Prophetam quàm ad Servatorem secundum vnam expositionem referri. Videamus etiã quod sequitur: *Nõ debui, nec debuit mihi quisquam. Venit princeps huius mundi, & in me non habet quidquam.* Et reverà nihil debuit; vnusquisque autẽ nostrũ debitor est peccatis, & debitor est habens chirographũ. Post deletũ chirographũ suum vnusquisque quãta fecit 1. Pet. 2. 22. chirographa? *Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore eius*, non fecit chirographum. Quid porrò etiam illud: *Nec debuit mihi quisquam?* quomodo explicabimus hoc de Servatore: *Non debuit mihi quisquam?* Vt etiam sic legerimus, sciendum tamẽ plurima Septuaginta Interpretum exemplaria non sic habere: postmodum autem inspicientes etiam reliquas editiones, cognovimus scriptorum esse errorem: nihilominùs vtroque modo explicari potest hic locus. Quomodo nimirum non debuit mihi quisquam? Omnibus debita ipsorum dimisit. Luc. 7. 41. *Duo debitores erant homini cuidam fœneratori: vnus debebat denarios quingentos, & alius quinquaginta: non habentibus illis vnde redderent, donavit vtrisque.* Vin' videre duos debitores, vnum qui quingentos debebat, & alterum qui quinquaginta? E duobus populis qui in Deum crediderunt, ludæorum populus non credens in Christum debebat quinquaginta, fortasse nos qui ex Gentibus sumus, vtpote omnium impiissimi effecti quingentos denarios debebamus: de quibus etiam dicitur in persona meretricis illius pœnitentis.

πασαι οἱ ἄγγελοι· ἧττον γὰρ ἐφοβήθη τὸν σωτῆρα ἡμῶν λόγοντες τὸ· οἴμοι. * ὅτε καὶ αὐδοὶ ἐρῶσιν· οἴμοι. * Cod. P. a. ἢ γὰρ κρείττονές εἰσι τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, καὶ αὐδοὶ ἡμῶν τὰ πταίσματα βλέπουσιν. ἀλλὰ μακάριοι εἰσίνοι, ἐφ' οἷς οἱ ἄγγελοι οὐκ ἐροῦσι τό· οἴμοι, ἀλλὰ μακαρίζουσι. λαοὶ γὰρ ἅπαντες ἁμαρτωλῶν μετανοοῦντα, ἢ ὅτι ἐπὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι, ἢ ὅτι ἐννενήκοντα ἐννέα; οἱ δὲ χρείαν ἔχουσι μετανοίας. τοιοῦτον ἐν τῷ ἁμαρτάνειν· οἴμοι ἐγὼ μῆτερ ὡς τίνα με ἔτεκες; τίνα λέγμητέρα; * ἆρ' οὐκ * Cod. P. a. ἐν γυναιξὶ δυνάσθαι καὶ πρὸ ψυχῶν λέγειν, καὶ πρὸ μαρίαν; εἰ δέ τις τολμήσει ὁ, ἆρα ἔλαβέ με ἡ μήτηρ μου ὁ ἅγιον πνεῦμα, καὶ ἀνήνεγκέ με εἰς τὸ ὄρος ὁ μέγα ὁ Ἰαβώρ, καὶ τὰ ἑξῆς· δυνάσθαι αὐτὸ * ἰδὼν τὴν μητέρα λέ- * Cod. P. a. γειν· οἴμοι ἐγὼ μῆτερ, ὡς τίνα με ἔτεκες αἰδεσ- ἰδὼν τὴν μητέρα μου. δικαζόμενον καὶ ἀφικνούμενον ἐν πάσῃ * τῇ * Cod. P. a. γῇ; δικάζεσθαι πάσῃ τῇ γῇ καὶ ἀφικνεῖσθαι, τῇ γῇ, ἢ ἀφικνούμενον καὶ μέλλει πρὸς ἕκαστον λέγειν· ἐγὼ πεποίηκα ταῦτα καὶ ταῦτα, καὶ ἡ οἰκονομία μου ἔπαθε ταῦ- C τα, ἢ ταῦτα καὶ τὴ σωτηρία σου ὑπέμεινα· ταῦτα λέγοντος τοῦ σωτῆρος τί ποιήσωμεν; μὴ γὰρ ἀφικνεῖσθαι ἐν πάσῃ τῇ γῇ· τὰ ἑξῆς ἄλλα ἰδιῶν· δυνάσθαι καὶ ὅτι τὸ προφήτου χρῆ μίαν δύνησιν ἀναφέρεσθαι * καὶ ὅτι τὸ σωτῆρος· ἰδιω- * Cod. P. a. μὸν καὶ τὰ ἑξῆς. οὐκ ὠφείλησε, οὐδὲ ὠφείλησέ με οὐδείς· ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, οὐκ ἔχει ὃ ἐν ἐμοὶ ὀφείλει· καὶ ἀληθῶς οὐκ ὠφείλησεν. ἕκαστος γὰρ ἡμῶν ὀφειλέτης ἐστὶ τῷ ἁμαρτίας, καὶ ὀφειλέτης ἐστὶν ἐχων χειρόγραφον· μᾶλλον ἐξαλειφθῆναι αὐτὸ δ * χειρό- * Cod. P. a. D γραφον ἕκαστος ὅσα πεποίηκεν χειρόγραφα; χειρόγραφα ὃς ἁμαρτίας οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, οὐκ ἐποίησε χειρόγραφον· τί ὃ καὶ τό· οὐκ ὀφείλησί μοι οὐδὲ εἷς; πῶς δυνησόμεθα ὅτι τὸ σωτῆρος· οὐκ ὠφείλησέ μοι οὐδὲ εἷς; εἰ καὶ ἀνύγνωσμαι ὕπως, ἀλλὰ καὶ δεῖ εἰδέναι ὅτι τὰ πλείονα τῶν ἀντιγράφων τῶν ὀκδόσεων ἡμῶν ἐδιορθώσατο οὐκ ἔχει ὕπως. ἰσέ- εν ὃ ὑπεκείμενοι καὶ τοὺς λοιποὺς ὀκδόσεις, ἔγνωμεν γραφικὸν τὸ ἁμάρτημα. καίτοιγε E ἑκατέρως ἔστι δυνήσασθαι τὸ τόπον· * πῶς μὴ· * Cod. P. a. ἔστι τοι οὐκ * ὠφείλησέ μοι οὐδὲ εἷς; πᾶσι τὰ ὀφει- Gött. πᾶσι λήματα αὐτῶν ἄφηκεν· ἀναθεμένῳ δημιεργῷ * τὸ * Cod. P. a. χρεωφειλέται ἦσαν δύο. εἷς ὤφειλε δηνάρια ὁ μὲν πεντακόσια, ὁ δὲ ἕτερος πεντήκοντα. μὴ ἐχόν- ἄλλο τῶν αὐτῶν ἀποδοῦναι, ἀμφοτέροις ἐχαρίσατο· θέλεις ἰδεῖν τοὺς δύο χρεωφειλέτας, τὸ τὰ πεν- τακόσια ὀφείλοντα, καὶ τὸ τὰ πεντήκοντα; ἀπὸ δύο λαῶν πεπιστεύκασιν εἰς τὸν θεὸν, ὁ οὐκ ἦν ἰουδαίων λαὸς ἀπίστων εἰς τὸ χρεῖσσον ὀφείλει τὰ πεντήκοντα, πάχα * ἡμεῖς οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, οἱ * Cod. P. a. πασῶν ἀσεβέστεροι γεγονότες τῶν πεντακόσια. ἐφ' οἷς καὶ λέγεται * ὅτι τῇ πορνῇ σκεύῃ τῇ με- * Cod. P. a.

παιδίση· καίτοι εἴποι τις ἄν, πῶς τὰ πεντακόσια ἐπ' ἐκείνῳ ἀναφέρεται; οὐκ τῷ καὶ οἵαν ποτ' ἐστὶν ἡ γυνὴ ἡ ἁπτομένη αὐτοῦ; τοιγὰρ ὁ εἰρηκὼς τῷ Σίμωνι, ἀνθρώπῳ δανειστῇ ἦσαν χρεοφειλέται δύο. εἷς ὤφειλε δηνάρια πεντακόσια, ὁ ἕτερος πεντήκοντα, καὶ τὰ ἑξῆς· τῶν τὰ μὲν πολλὰ οὐκ ὠφείλησε, σὺδὲ ὠφείλησέ μοι σὺδείς· ὃ ὧν ἀναγκαῖον προεῖπεῖν ὑμῖν· οὐκ ὠφείλησε, σὺδὲ ὠφείλησέ μοι σὺδείς· ἡ ἰσχύς μου ἐξέλιπεν ἐν τοῖς καταριθμοῖς με· εἰ καὶ ἀπέθανεν ἐξ ἀσθενείας. ἀλλὰ ζῇ οὐκ δυνά- B μεως θεοῦ· εἶτα πολλῶν διελθόντων λόγων, ὧν ἕνεκεν καὶ δεῖ ἐκάστῳ τῶν εἰρημένων εἰπεῖν. ἀλλ' οὐκ ἐγχωρεῖ τῷ χρόνῳ ἐπείγοντος· εἴπωμεν δὲ ἐξ ὧν εἰς ὃ ἐξῆς ἀναγνωσθὲν τὸ· ὅτι καταρατὸς ἄνθρωπος ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἄνθρωπον. οὐ τὸ τοὺς νομίζοντας ὅτι ἄνθρωπος μὴ τὸ θεοῦ ὁ υἱὸς ἡμῶν ὁ σωτήρ. ἐπόλμησαν δὲ μὴ τὴν πολλὴν τὴν ἀνθρωπίνην κακίαν καὶ τοῦτο εἰπεῖν, ὅτι οὐκ ἔστι θεὸς ὁ μονογενὴς ὁ προφητικὸς πίστις κτίσεως· ὅτι καταρατὸς δὲ ὃς τὴν ἐλπίδα C ἔχει ἐπ' ἄνθρωπον· δῆλον ὅτι καταραταί εἰσιν οἱ ἐπ' ἄνθρωπον ἔλποντες τὴν ἐλπίδα· ἐλπίζων ὅτι τὸ ἰησοῦ χριστόν ἐγὼ ἄνθρωπον οὐκ οἶδα. ὃ μόνον ἄνθρωπον οὐκ οἶδα, ἀλλὰ σοφίαν οἶδα, τὴν δικαιοσύνην, ἄνθρωπον, δι' ὃ ἐκτίσθη τὰ πάντα ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε ὁρατὰ, εἴτε ἀόρατα, εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξουσίαι· ὅτι καταράτος ἄνθρωπος ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἄνθρωπον. κἂν δὲ τηρῇ ὁ σωτὴρ, ὅτι οὐ φέρουσιν, ἀνθρώπους λέγω· ἀλλ' D εἰ καὶ λέγω ἄνθρωπος, ἀλλὰ νῦν οὐδαμῶς ἐστιν ἄνθρωπος· εἰ δὲ χρὴ εἰπεῖν μᾶλλον χρηστὸν τῷ θεῷ. ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γινώσκομεν, φησὶν ὁ ἀπόστολος· ἐγὼ δὲ αὐτὸν οὐκέτι εἰμὶ ἄνθρωπος, ἐὰν ἀκολουθῶ αὐτοῦ τοῖς λόγοις· ἀλλὰ λέγει· ἐγὼ εἶπα, θεοί ἐστε, καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες· οὐκοῦν ὡς προφητικός ἐστιν οὐκ τῶν νεκρῶν. ἔστω γέρων προφητικὸς παντὸς ἄνθρωπος, εἰς θεοῦ μεταβαλών· ὅτι καταρατὸς τίνων ἄνθρωπος ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἄνθρωπον, καὶ σπεί- E σῃ βραχίονος αὐτοῦ· ὅστις ἂν κυρώσῃ τὰ βραχίονα, ὅστις τὴν ἰσχὺν τὴν σωματικὴν, ἐὰν κτήσηται καὶ τὰ βραχίονα ἰσχυρὰ· ἀλλ' ὁ ἄγιος οὐχ ὅτως ἐστίν. ὁ δὲ σπείρει βραχίονος αὐτοῦ. παίσητε δὲ τὴν νῦν χρῆσιν τὸ ἐν-

Atqui poſtulet nonnemo, quâ ratione quingenta iſta ad illam referantur? ex quo & *qualis ſit mulier quæ tangit eum*: ad quod dixit Simoni: *Homini cuidam fœnatori erant duo debitores: vnus debebat denarios quingentos, alter quinquaginta, & cætera.* Hæc dicta ſint propter illud: *Non debui, nec debuit mihi quiſpiam.* Quod erat neceſſe vobis proponere. *Non debui, nec debuit mihi quiſpiam. Fortitudo mea defecit in infirmitate mea, & lumen oculorum meorum non eſt mecum. Etſi mortuus ſit ex infirmitate; ſed vivit ex virtute Dei.* Deinde multis dictis, erat quidem etiam de quolibet dictorum aliquid dicendum; ſed minimè iam integrum eſt tempore nos vrgente. Dicamus itaque quoad licet de eo quod lectum eſt; *Maledictus homo qui ſpem habet in homine*: ex eo quòd multi putarent hominem quidem Dei Filium eſſe Servatorem: nam cum multis malis humanis auſi ſunt etiam hoc dicere, nempe vnigenitum primogenitum omnis creaturæ non eſſe Deum. Maledictus enim homo qui ſpem habet in homine. Manifeſtum eſt vtique maledictos eſſe qui ſpem habent in homine. Sperans in Ieſum Chriſtum ego hominem non novi: non ſolùm hominem non novi, ſed ſapientiam novi, ipſam per ſe juſtitiam, hominem, per quem omnia creata ſunt in cælis & in terra, ſive viſibilia ſint, ſive inviſibilia, ſive principatus, ſive poteſtates. *Maledictus homo qui ſpem habet in homine.* Etſi enim ſervet Servator, quia quem portabat homo erat: attamen licet homo erat, ſed nunc nequaquam eſt homo. *Et ſi cognovimus ſecundum carnem Chriſtum, ſed nunc jam non novimus*, inquit Apoſtolus: ego per ipſum non ampliùs ſum homo, ſi ſermones ejus ſequor. Cæterùm ait: *Ego dixi, Dij eſtis, & filij excelſi omnes.* Quemadmodum igitur *primogenitus eſt ex mortuis*; ita factus eſt primogenitus omnium hominum quos in Deum tranſtulit. *Maledictus* igitur *homo qui ſpem habet in homine, & firmat carnem brachij ſui.* Qui nimirum confirmat carnalia, qui robur corporeum cùm obtinuerit, etiam militat ſecundùm carnem. Verùm non ita ſanctus ſe habet: neque enim firmat carnem brachij ſui: ſemper enim mortificationem Ieſu in corpore ſuo habet, & mortificat membra ſua quæ ſunt ſuper terram, fornicationem, immunditiam: qui hæc mortificat, non firmat carnem brachij ſui. *Maledictus qui ſpem habet in homine.* Similiter hoc pertinet ad eos qui ſperant in dignitatibus. Hic vel iſte amicus meus eſt Centurio, Præfectus eſt quidam meus ami-

A
B
C
D
E

Pſalm. 81. 6.
Gal. 1. 18.
2. Cor. 5. 16.
2. Cor. 4. 10. Coloſſ. 3. 5.
2. Cor. 12. 4.

cus, & dives est, & præbet mihi. Deinde A etiam ad talem dicitur istud: *Maledictus homo qui spem habet in homine.* In nullum hominem speramus, quantumvis nobis amici esse videantur: non enim in ipsos, sed in Dominum nostrum speramus, qui est Iesus Christus; cui est honor & imperium in sæcula sæculorum. Amen.

πρὸς τὸν τοιοῦτον λέγεται τοῦτο· ὑπικατάρατος ἄνθρωπος ὃς πεποιθὼς ἐπ' ἀνθρώπῳ· πρὸς οὐδένα ἄνθρωπον * ἐλπίζομεν, κἂν δοκῶσιν ἡμῖν εἶναι φίλοι. οὐδὲ ἐπ' αὐτοὺς, ἀλλ' ὅτι κύριον ἡμῖν ἐλπίζομεν, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός, ᾧ ἐστιν ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν. * Cod. V. ἐλπίζωμεν

HOMILIA XVI.

(*juxta Hieronymum* XII.)

De eo quod scriptum est:

Ierem.16.16 *Ecce ego mitto piscatores multos: dicit Dominus*; &c.

ΟΜΙΛΙΑ ιϛ'.

Εἰς τό.

Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τοὺς ἁλιεῖς τοὺς πολλοὺς, λέγει κύριος, καὶ τὰ ἑξῆς.

Interprete S. HIERONYMO.

IN Evangelio quod secundum Mathæum B est, scribitur Salvator noster venisse juxta mare Galilææ, & ibi vidisse Simonem & Andream fratrem ejus mittentes retia in mare. Erant quippe piscatores. Ibique additur: Videns autem eos Iesus, *dixit eis:*

Matth.4.18 *Venite post me, & faciam vos piscatores hominum. Et relinquentes sua retia secuti sunt eum.* Et fecit eos Salvator de piscatoribus piscium, piscatores hominum. Alios quoque duos fratres invenit Dominus, Iacobum Zebedæi, & Iohannem fratrem ejus, in na-

Matth.4.21 vicula cum patre Zebedæo reficientes retia sua. Quos cum similiter ad Evangelij ministerium provocasset, piscatores hominum reddidit. Si quis ergo juxta hanc historiam consideret Discipulos Salvatoris, vt habeant non solum gratiam sermonis, ita Scripturarum ratione contextam vt retia, quæ possint super humanas animas gyro artificis superfundi, & consideret hoc ipsum cum summa ratione fidei, videbit quomodo non tunc tantum Salvator, sed & vsque ad præsentem diem mittat hominum piscatores, instituens eos animas liberare de mari, & ex acerbissimis fluctibus ad auram producere D liberiorem. Verùm illi pisces cum sagenis, retibus atque hamis extracti de aqua fuerint, moriuntur. Apud nos verò cum aliquis fuerit sermonis rete comprehensus, & eductus de mari sæculi; moritur quidem & ipse, sed peccato, sed mundo, vt consurgens Christo, vivat Deo. Si ergo possis, ad intelligendum sensum quem conamur exponere, animo inducere pisces de mari

Ἀναγέγραπται ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον βιβλίῳ σωτῆρα ἡμῶν ἐληλυθέναι παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἑωρακέναι Σίμωνα καὶ Ἀνδρέαν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ βάλλοντας ἀμφίβληστρον εἰς τὴν θάλασσαν. ἦσαν γὰρ ἁλιεῖς· εἶτα φησὶν ὁ λόγος, ὅτι ὁ σωτὴρ ἰδὼν εἶπε· δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀνθρώπων, οἱ δὲ ἀφέντες τὰ δίκτυα ἠκολούθησαν αὐτῷ· καὶ πεποίηκεν ὁ Ἰησοῦς αὐτοὺς * ἐπὶ ἀναλαβεῖν τὴν ἀλιείαν. καὶ ἄλλους δύο ἀδελφοὺς εἶδεν, Ἰάκωβον τὸν τοῦ Ζεβεδαίου, καὶ Ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἐν τῷ πλοίῳ μετὰ τοῦ πατρὸς καταρτίζοντας τὰ δίκτυα· καὶ τούτους ἐκάλεσεν ὅτι τῷ αὐτῷ ὑπῆρξεν πεποίηκε δὲ καὶεῖνος ἁλιεῖς ἀνθρώπων· καὶ εἴ τις γε κατενόησε τὸν ἔμφυτον ἀπὸ θεοῦ χάριν λόγου, πεπληρωμένου ὡς δίκτυα, καὶ συγκεκυμένην ἀπὸ τῶν ἱερῶν γραφῶν ὡς ἀμφίβληστρον, ὥστε ἐξαλιεύεσθαι τοῖς ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων ὁ πλέγμα. καταπονοῦνται δὲ, καὶ πεζεύονται τοῦτο γενόμενον τῷ ὑπῆρξεν, ἵνα ἐδίδαξεν ὁ Ἰησοῦς ὁ μή τινα τρόπον ὑμῶν μόνον πότε, ἀλλὰ καὶ νῦν ὁ σωτὴρ ἡμῶν πέμπει ἁλιεῖς ἀνθρώπων, παιδεύσας αὐτοὺς, ἵνα διωθεῖ μὴ ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀνελθεῖν, καὶ φυγεῖν αὐτῆς τὰ πικρὰ κύματα. ἀλλ' ἐκεῖνοι οἱ ἰχθύες οἱ ἅλοντες ἀνελθόντες ἐν ταῖς σαγήναις, καὶ ἐν πῖς ἀμφιβλήστροις, καὶ ἐν τοῖς δικτύοις ἢ ἐν τοῖς ἀγκίστροις ἀποθνήσκουσι θανάτῳ, ἡμεῖς δὲ ἀναθέ-

χωρίσ ζωῆς τοῦ θανάτου. ὁ δὲ συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν ἁλιέων Ἰησοῦ, καὶ ἀνελθὼν ἀπὸ τῆς θαλάσσης, καὶ αὐτὸς μὴ ἀποθνήσκει. ἀποθνήσκει δὲ τῷ κόσμῳ, ἀποθνήσκει τῇ ἁμαρτίᾳ. καὶ μὴ

τὸ ἀποθανεῖν τῷ κόσμῳ καὶ τῇ ἁμαρτίᾳ, ζωοποιεῖσθαι ὑπὸ τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ, καὶ ἀναλαμβάνει ἄλλον ζωλόν. ὥστε ἐὰν ἐννοήσωμεν τὸν νοῦν τοῦ ἰχθύος ψυχὴν μεταβαλλόντος ἀπὸ τοῦ σώματος τοῦ ἰχθυϊκοῦ, καὶ γινομένου τι κρεῖττον παρ' ἰχθύν· τοῦτο δὲ ἐστιν ἔλαβον, μὴ ἁφορμάς τις λαμβανέτω ὧν οὐκ ἤκουσε, ζῶόν τι νοήσῃ. ἀπολύσας ὑπὸ τῆς θαλάσσης, ὑποπεσὼν τοῖς δικτύοις τοῦ μαθητοῦ ἰησοῦ, ἐξελθὼν μεταβάλλεις τὴν ψυχήν, οὐκέτι ἰχθύς εἶ, ἀφ- A
τείσων τοῖς ἁλιεῦσι τῆς θαλάσσης κύμασιν. ἀλλ' ἀθρόως σε μεταβάλλει ἡ ψυχή, καὶ μεταμορφοῦται, καὶ γίνῃ κρεῖττόν τι καὶ θειότερον παρ' ὃ ἦν τὸ πρότερον. ὅπου γὰρ μεταμορφοῦται καὶ μεταβάλλεται, ἄκνει παύλῳ λέγοντι· ἡμεῖς δὲ πάντες, ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν κυρίου κατοπτριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν καθάπερ ἀπὸ κυρίου πνεύματος· καὶ μεταμορφωθεὶς τὸ ὕπνος ὁ ἰχθὺς ὁ ὑπὸ τῶν ἁλιέων ἰησοῦ συλλαφθεὶς, καταλιπὼν τὰς ἐν θαλάσσῃ ἁμαρτίας, ἁμαρτίας ποιεῖται ἐν ὄρεσιν, ἄγε αὐτὸν δεηθῶμεν ἐκείνου ἁλιέων τῶν ἀναγόντων αὐτὸν ἀπὸ θαλάσσης, ἀλλὰ δευτέρων τινῶν, οὓς ὀνομάζονται, θηρευτῶν οἵτινες θηρεύουσιν ἀπὸ παντὸς ὄρους, καὶ ἀπὸ παντὸς βουνοῦ· ἀναβὰς ἦν σὺ ἀπὸ τῆς θαλάσσης, καὶ συλληφθεὶς τοῖς δικτύοις τῶν μαθητῶν ἰησοῦ, μετέβαλε ἀπὸ τῆς θαλάσσης, ὑπῆλθε αὐτὸς, ἦλθε ἐπὶ τὰ ὄρη, τὰς προσευχάς, καὶ ἐπὶ τοὺς βουνοὺς, τοὺς δικαίους, ὃ ποιοῦσι σωθῆναι τὰς ἁμαρτείας, ἵνα μὴ ταῦτα, ὅτε ὁ κύριός σοι τὸ ἐξόδιον δώσῃ, πεμφθῶσιν οἱ πολλοὶ θηρευταὶ, ἕτεροι ὑπὸ τοὺς ἁλιεῖς· τίνες ἆρ' ἂν εἶεν οὗτοι, ἢ οἱ ὀλιγαρχικοὶ ἐπὶ τὴν παρακαλεῖσθαι τὰς ψυχὰς τὰς ἐν βουνοῖς, ὡς μὴ κάτω καμφθῶμεν· καὶ ὅσα εἰ μὴ κέκραγεν μυστικῶς ταῦτα λέγων ὁ προφήτης, καὶ τὸν παειστὰς τὸν νῦν ἐν τῷ· ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ἁλιεῖς πολλοὺς, λέγει κύριος. καὶ ἁλιεύσουσιν αὐτούς. καὶ μετὰ ταῦτα ἀποστελῶ πολλοὺς θηρευτὰς, καὶ θηρεύσουσιν αὐτοὺς ἐπάνω παντὸς ὄρους, καὶ ἐπάνω παντὸς βουνοῦ· εἰ γὰρ ἦν θέλῃς συλληφθῆναι ὑπὸ τῶν θηρευτῶν, ὅσα μὴ τοῖς ἁμαρτείας ποιοῦσιν ἐν ταῖς κοιλάσι, μηδὲ κάτω τοῦ ἁμαρτίνης, ἀλλὰ ζήτει τὰ ὄρη, αὐλὰ τὰ ὄρος, ὅπου ἰησοῦς μετεμορφώθη, αἰδέα εἰς ὄρος, ἐφ' ὃ ἰδὼν τὸν ὄχλον ἀφεὶς ἔσπευσεν ὁ ἰησοῦς. καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ, εἶτα ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ ἐδίδασκε λέγων· μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι. ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. ἡ τῶν ἐξῆς τάξιν μακαρισμός· καὶ οὐκ ἔξεστί γε τούτοις τοῖς θηρευταῖς ἄλλην συλλαβεῖν, ἢ ἀπὸ τῶν ὀρέων, καὶ τῶν βουνῶν, καὶ ἀπὸ τῶν ξυμαλιῶν τῶν πέτρων. ταῦτα γὰρ τὰ ξία λελεκται ἐν τῇ προφητείᾳ· ἀποστελῶ γὰρ πολλοὺς θηρευτὰς, καὶ θηρεύσουσιν αὐτοὺς ἐπάνω παντὸς ὄρους, καὶ ἐπάνω παντὸς βουνοῦ, καὶ ἀπὸ τῶν ξυμαλιῶν τῶν πετρῶν.

extractos aliam rursus vitam assumere, & aliud corpus induere, tunc scies quo nobis profecerit exemplum. Nemo blasphemet, nemo malè laceret, non vocetur crimen quod ab alterius abductum est intelligentia. Et tu igitur cum de sæculi istius fluctibus per Discipulos Domini fueris extractus, muta corporis vitia, muta sensum animæ; non sis ille piscis qui in sallis versabaris vndis, sed de profundo gurgite erutus ad meliora cõvertere, secundum illud Apostolicum: *Nos autem omnes revelata facie gloriam Domini con-templantes in eandem imaginem transformamur de gloria in gloriam, quasi ab Domini spiritu.* Et cum fueris ab Apostolis ac Discipulis Iesu marinis fluctibus liberatus, noli quærere profundum, sed in montibus sit conversatio tua; vt jam non habeas opus piscatoribus, qui te rursus de fluctibus extrahant, sed alijs quibusdam quos venatores Scriptura nuncupat, qui te postea venentur de monte, de colle, de locis altioribus: ibi sit deambulatio tua, ibi mens, gressus & statio: oblivisceré maris: oblivisceré vallium ac profundorum: Veni ad montes, Prophetas; veni ad colles, justos; in ipsis sit conversatio tua: vt cum dies mortis advenerit, mittantur venatores, alij quidam à piscatoribus; qui super assumptionem constituti sunt, & te cum cæteris sanctis de colle, de monte, de altiori loco accipiant. Vide autem si non sacrata voce in eadem sententia Propheta consentit dicens: *Ecce ego mitto piscatores multos, dicit Dominus, & piscabuntur eos. Et post hæc mittam venatores multos, vt capiant eos supra omnem montem & collem.* Si vis & tu ab his venatoribus capi, cave ne verseris in vallibus, ne in alia humili regione consistas. Quære colles, quære montem, in quem viso populo Dominus ascendit, & secuti sunt eum Discipuli, ex quo aperiens os suum docuit eos, dicens: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum;* & reliquas septem beatitudines. Neque verò putes licere his venatoribus, aliunde homines, nisi de montibus ac collibus quærere, & quod sequitur, *de cavernis petrarum.* Vnde possum intelligere petras? vade cavernas petrarum? venio ad Exodum; quæro aliquam interpretationis occasionem,

Iuxta 16.16

Matth. 5.

ibique invenio volentem Moysem videre Dominum; & Dominum eidem promittentem, atque dicentem: *Ecce pono te in caverna petræ, & conspicies posteriora mea; faciem autem meam non videbis.* Si consideres quid ibi petra dicatur, & foramen petræ, intelligis & cæteras petras, & petrarum foramina. Quæ igitur est petra? Dominus Iesus Christus: *Bibebant enim de spiritali sequente eos petra. Et super petram statuit pedes meos*, in trigesimo nono Psalmo dicitur. Quod est foramen petræ? Vide eum apud Deum Patrem, Verbum Deum, videbis integram petram: vide dispensationem assumpti corporis, videbis foramen petræ, per quod posteriora Dei juxta possibilitatem imbecillitatis suæ humanus intuetur aspectus. Hoc enim est quod ait: *Videbis posteriora mea.* Inveni vnam cavernam vnius petræ, quæro alias petras, & alias cavernas; venio ad chorum Prophetarum atque Apostolorum, & transscendētium sanctorum Angelorum, & dico quia omnes imitatores Christi petræ sint, vt petra est ille qui docuit. Et sicut iste habet foramen per quod videntur posteriora Dei; eodem modo vnusquisque nostrum qui per sermones suos viam pandit ad intelligendum Deum, facit & se foramen petræ. Si autem aliter vis intelligere petram, & petræ foramen, vide per Moysen Legem; per Isaiam Prophetiam; per Hieremiam alia eloquia divina. Sin verò Angelus fuerit & loquatur in homine, juxta illud Propheticum: *Angelus qui loquebatur in me*, asto in Angelo, & per foramen ejus Angelicè video Deum. Exemplum habeo necessarium, vt doceam quomodo possit aliquis in Angelo consistens videre Deum. Scriptum est in Exodo: *Apparuit Angelus Domini in flamma rubi Moysi, & videbat Moyses quia ardebat rubus, & non comburebatur.* Et non sicuti cœperat Scriptura in eo quod dixerat: Apparuit Angelus Domini, sic & in reliquis subsecuta est, vt diceret: Ego Angelus Domini, sed ait: *Ego Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob.* Erat ergo ibi Deus in Angelo visibilis, & per foramen ejus apparebant posteriora ejus. Quia igitur nescis quo tempore mittantur venatores, caue ne aliquando de monte descendas, ne relinquas colles, ne de cavernis petrarum exeas. Si enim foris fueris inventus, dicentur tibi

Exod. 33. 22.

1. Cor. 10. c.

Psal. 39. 3.

Exod. 33. 23.

Zach. 2. 3.

Exod. 3. 2.

Exod. 3. 6.

πόθεν δὲ νοήσω τὰς πέτρας, καὶ τὰς ἐν τῇ πέτρᾳς ζυμμιλίας; ἔρχομαι ὅτι τῷ ἔξοδον, ζητῶν ἴχνος εὑρεῖν δυνήσομαι τῶν πυμαλιδῶν τῶν πετρῶν, εὑρίσκω μωσέα σκεπαζόμενον γνῶναι τὸν θεὸν, καὶ τὸ θεὸν ἐπαγγελλόμενον αὐτῷ, καὶ λέγοντα· ἰδοὺ θήσω σε εἰς ὀπὴν τῆς πέτρας, καὶ καταυοήσῃς μου τὰ ὀπίσω. τὸ δὲ πρόσωπόν μου οὐκ ὀφθήσεταί σοι· ἐὰν νοήσῃς ἐκεῖ τὸν πέτραν, καὶ ἴδῃς ἐκεῖ τὸν ὀπὴν τῆς πέτρας, τίνα τρόπον ὅτι τὰ πέδας ἴσας, καὶ τὸν ὀπὴν τὸν ἐν τῇ πέτρᾳ ἰδὼν, βλέπει τὸ θεὸν ἀφ' ὧν ὀπῆς τὰ πέτρας. ὅλαι τε καὶ ὅλαι πολλαὶ πέτραι καὶ ζυμαλιαὶ αὐτῶν· τίς δὲ ἐκείνη ἡ πέτρα ἡ μία; ἡ πέτρα ὃ ἰδὼ ὁ χριστός· ἔπιον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· καὶ ἔφην ὅτι πέτραν τὰς πόδας μου, ἐν τῷ ἐναντίῳ καὶ τελευτῷ λέγοντα ψαλμῷ· τίς ἡ ὀπὴ ἡ ἐν τῇ πέτρᾳ; ἐὰν ἴδῃς τὸν ἰησοῦ ὑπόδημίαν, ὅλην ἄνθρωπον νοήσας πέτραν, ὅλον τὸν σωτῆρα καὶ τὸν ὑπόδημίαν αὐτοῦ, δι' ἧς ὀπῆς θεωρεῖται ὁ μὴ τὸ θεόν· γνῶτον γὰρ νοεῖται ἐν τοῦ· ἡ ὅλα τὰ ὀπίσω μου· ἀλλ' εὕρεσιν μίαν ὀπὸν μιᾶς πέτρας, μεταλάβω τῶν λόγων ἀπὸ τῆς ὀπῆς ὅτι τὸν πυμαλιαὶ τῆς πέτρας, ζητῶν ἡ τὰς πολλὰς πέτρας· ἐὰν ἔλθῃ ὅτι τὸ χρεὼν εἴτε τῶν προφητῶν, εἴτε τῶν ἀποστόλων, εἴτε ἡ ἐπουρανίων κόπτων ἀγγέλων ἀγγέλων, λέγω ὅτι πάντες οἱ χριστοῦ μιμηταί. ὡς σκεπὸς πέτρα ἐστὶ, πέτρα γίνονται. ἡ ὥσαρ σκεπὸς ἐκκλησιάσῃ, δι' ἧς καταυοῆσαι τὰ ὀπίσω τοῦ θεοῦ. τὸν αὐτὸν τρόπον ἕκαστος ὁδὸν δίδωσι τοῦ νοεῖσθαι θεὸν, ἀφ' ἧς ἐκλεγομένων ἐστὶν αὐτῷ, ποιεῖ ἐν αὐτῷ ὀπὴν, εἰ ὃ ἡ ἄλλως βάλει ὀνομάσαι, πυμαλιὰν, ἀφ' ἧς ὀπῆς ἡ πυμαλιᾶς ὅλη ἀφ' μὲν μωσέως τὸν νόμον, ἀφ' ὃ ἡσαΐα τὴν προφητείαν αὐτοῦ, ἀφ' ὃ ἱερεμίου ἄλλους λόγους θεοῦ· εἰ ὃ ἡ ἄγγελος ἔσται καλῶν, ὡς ἐλάλησε, καὶ τὸ εἰρημένον ἐν τοῦ διαγγελίαν· ὁ ἀγγελῶν ἐν ἐμοὶ, καὶ ἐκεῖ ἴσαμεν ὅτι τὸ ἄγγελον, ἡ βλέπων καὶ ἐκεῖ πέτραν, ἡ σωτῆρα πέτρας, ἡ βλέπων ἀγγελικῶς τὸν θεόν· ἀλλὰ προφθάνῃ ματός μοι χρεία, ἵνα προφήσω πῶς ἔστιν ἐλθόντα ὅτι ἄγγελον, καὶ δι' ἀγγέλου τὸν θεὸν ἰδεῖν; γέγραπται γὰρ ἐν τῇ ἐξόδῳ· ὤφθη ἄγγελος κυρίου ἐν φλογὶ πυρὸς βάτου τοῦ μωσεῖ. ἡ ὁρᾷ μωσῆς ὅτι ὁ βάτος καίεται πυρὶ, ἡ ὁ βάτος δὲ κατακαίεται· ἡ οὐκ εἶπεν ἡ γραφὴ, ὥσαρ εἶπε κατὰ τὸν ἀρχὴν, ὅτι ὤφθη ἄγγελος, ἤτοι ἐνταῦθα, ὅτι ἄγγελος κυρίου. ἀλλ', ἐγὼ θεὸς ἀβραάμ, ἡ θεὸς ἰσαὰκ, καὶ θεὸς ἰακώβ· ἦν ἂν ἐκεῖ ὁ θεὸς ἐν τοῦ ἀγγέλῳ θεωρούμενος, ὡς ἀφ' τῆς πέτρας θεὸς γινωσκόμενος, ἡ τῆς ὀπῆς τὸ ἐν αὐτῷ· οὐκ οἶδας ἂν ποτε πέμπονται οἱ θηρευταὶ, ἀφ' τοῦτο μηδέποτε ἀπὸ τῶν ὀρέων καταβῇς, μηδὲ καταλίπῃς τὰς βυθὰς, * μηδὲ * x. VI ἔξω διέλθῃς, λεχθήσεταί σοι ὡς ἔξω τυγχάνοντι, ἡ λέγοντι τὰ τῶν ἔξω· ἄφεσιν, τούτῃ τῇ νυκτὶ

νυκτὶ ἀπαιτῶσι τὴν ψυχήν σε ἀπὸ σοῦ. ἃ δὲ A ea quæ ij qui foris sunt, merentur audire:
ἡτοίμασας τίνι ἔσται; λεγήσεται δέ σοι ταῦτα, *Stulte hac nocte anima tua repente auferetur à* Luc. 12. 20.
ἐὰν φάσκῃς· καθελῶ μου τοὺς ἀποθήκας, καὶ *te: quæ autem paraſti? cujus erunt?* Dicentur
μείζονας οἰκοδομήσω, καὶ ἐρῶ τῇ ψυχῇ μου· ψυ- autem tibi iſta, ſi dixeris: *Deſtruam apothe-*
χὴ ἔχεις ἀγαθὰ κείμενα εἰς ἔτη πολλά, ἀνά- *cas, & majores ædificabo, & dicam animæ*
παυε, φάγε, πίε, εὐφραίνου· ὁρᾷς τὰ κάτω *meæ: Anima habes bona repoſita in annos mul-*
τῆς ὑπερῴου, τὰ κάτω τῆς βύσσου, τὰ ἔξω τῆς πυ- *tos; requieſce, comede, bibe, lætare.* Animad-
μαλιᾶς τῆς πέτρας; πῶς πλανᾶται καὶ ἐν τῇ vertis de montibus & collibus deſcenden-
τρυφῇ ἀγαθῶν κεῖται, οἰόμενος ταῦτα εἶναι ἀγα- tem? animadvertis conſiſtentem extra pe-
θά. δῆλόν φησι· καὶ ἐρῶ τῇ ψυχῇ μου· ψυχὴ ἔχεις træ foramen? quomodo erret & ea putet
ἀγαθὰ κείμενα εἰς ἔτη πολλά· τὸ σῖτον καὶ τὸν bona eſſe quæ nulla ſunt, dicens: *Dicam*
εὐφροσύνην τὴν γήινον ἀγαθὰ εἶναι νενόμικεν. ὃ δὲ *animæ meæ, habes multa bona repoſita*: fru- B
εἶδεν, ὅτι τὰ ἀληθῶς ἀγαθὰ οὐκ ἔστιν ἐν τῇ κα- mentum & vbertatem terrenorum fructuũ
τηραμένῃ γῇ, ἀλλὰ τὰ ἀληθῶς ἀγαθὰ ἔστιν ἐν eſſe arbitratus eſt bona, neſciens quiá vera
οὐρανῷ. ἐδηλοποίησεν ὅτι γῆς, ἐπεὶ ᾤετο ἀγα- bona non naſcuntur in maledicta terra, ſed
θὰ εἶναι τὰ ὅτι γῆς· εἰ δέ τις μεταθεὶς ἀπὸ τῆς in cœleſtibus regionibus: theſaurizavit ſibi
γῆς, ἵνα θησαυρίζῃ ἐν οὐρανῷ, ἠκούσθησαν in terra, quia in terra eſſe theſauros arbi-
ἂν παρ' ἄφρων, ταύτῃ τῇ νυκτὶ ἀπαιτοῦσι τὴν tratus eſt. Si quis autem ſublata cruce ſe-
ψυχήν σου ἀπὸ σοῦ. ἀλλ', ἐλθόντες οἱ θηρεύσαι, quitur Dominum Ieſum, & theſaurizat ſibi
ζητοῦντες τὰ κάτω, ἀλλὰ τὰ ἐν τοῖς ὄρεσι ζῶα, in cœlo non dicitur ei: *Stulte hac nocte ani-*
τὰ ἐν τοῖς θεριοῖς, τὰ ἐν τοῖς πυμαλιαῖς τῆς πέ- *mam tuam repetent à te*: ſed venientes venā-
τρας σκεπαζόμενα, συνήψονται ταύτῃ, καὶ tores, & quærentes animalia de montibus,
ἁπάξουσιν αὐτὰ ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς σκεπῆς, ὅταν; de collibus, de cavernis petrarum, etiam il-
ὅτι τὴν αὐάπαυσιν τῆς ἀλόγου καὶ μαγικείου ἐν lum cum eis pariter accipient de vena-
χριστῷ ἰησοῦ. οἱ γὰρ ὀφθαλμοί μου, φησίν, ὅτι tione ſublimi, & ad ſublimiora beatitudinis
πάσας τὰς ὁδοὺς αὐτῶν, τῆς τοιούτων τῆς ὅτι τὰ regna portabunt. *Quia oculi mei ſuper omnes* C *Ierem. 16.*
ὁρατὰς ὑφαιρεθεὰς ποιεμένων, καὶ ἐν τοῖς βυ- *vias eorum.* Super omnes vias iſtiuſmodi ho- *17.*
σσοῖς, καὶ ἐν τῇ πυμαλιαῖς τῆς πετρῶν· καὶ ὅτι minum qui in montibus converſantur, in
τὰς ὁδὰς πάσας ὁ θεὸς ἔχει τοὺς ὀφθαλμούς· καὶ collibus ambulant, in cavernis habitant pe-
οὐκ ἐκρύβησαν ἀπὸ προσώπου μου οἱ τοιοῦτοι. trarum, habet oculos Deus. *Non ſe abſcon-*
οἱ γὰρ φαῦλοι κρύπτονται ἀπὸ προσώπου τοῦ θεοῦ· *derunt à facie mea.* Qui ſancti ſunt, non ſe
ἤκουσεν ἀδὰμ μὴ τὸν φόβον ἔσειν, τὸν φωνὴν abſcondunt à facie Dei: qui autem injuſti
κυρίου τοῦ θεοῦ περιπατοῦντος ἐν τῷ παραδείσῳ τὸ δειλινόν, καὶ ἐκρύβη. ὁ δὲ ἅγιος οὐκ ἐκρύ- abſconduntur à facie ejus: Adam poſt tranſ-
βη, ἀλλ' ἔχει καρδίαν μὴ παρρησίας τῆς πρὸς greſſionem cœleſtis mandati *audivit vocem* Gen. 3. 8.
τὸν ἀγαθὸν πολιτείας πρὸς τὸν θεόν· ἐὰν γὰρ ἡ *Domini Dei deambulantis in paradiſo poſt me-*
συνειδησις ἡμῶν μὴ κατακρίνῃ, ἔχομεν παῤ- *ridiem, & abſcondit ſe.* Sanctus hoc non fa-
ῥησίαν πρὸς τὸν θεόν, καὶ ὃ αἰτούμεθα, λαμ- cit, ſed conſcientia actuum ſuorum habet
βάνομεν παῤ αὐτοῦ· ὃν δὲ ἐν ἀδὰμ εἶδε καὶ ἤμαρ- fiduciam ad Deum: *Si enim conſcientia nos* 1. *Ioh.* 3. 21
τον, οὐκ εἰς ὑποβολὴν χαλεπὴν ἁμαρτίας *non reprehenderit fiduciam habemus ad Deum,* D
ἥμαρτε, διὰ τοῦτο ἐκρύβη ἀπὸ προσώπου τοῦ *& quodcumque petierimus, accipiemus.* Verum
θεοῦ. οὗ ἀμαρτολόπρεπες αὐτὸ καὶ καὶ ἀσεβέ- Adam quamvis peccaverit, tamen non vſ-
σατος ὁ ἀδελφοκτόνος τί πεποίηκεν; ἐξῆλθεν que ad perfectam malitiam mens ejus cor-
ἀπὸ προσώπου τοῦ θεοῦ. ὅτε συγκείσῃ κακὸν ruit, & ideo abſconſus eſt à facie Dei. * Cum * *MSS. R:*
ἔλαθεν ἐαυτὸν τὸ κρυβῆναι ἀπὸ προσώπου τοῦ θεοῦ· autem peccavit impiiſſimus fratricida *Tu autem, Impiiſſimus patricida animadverte quid fecerit: Egreſſus eſt à facie Dei, & habitavit in terra Naid.* Si ad malorum comparationem venias, melius eſt abſcondi à facie Dei, quam fugere eum. In alio quippe conſcientiæ vulnus inflictum tenebras, & ſecreta perquirens, levare oculos non patitur ad cœlum. In alio autem deſperatione nata contumacia negligit Dominum. Non ſe abſconderunt à facie mea, neque abſconditæ ſunt iniquitates eorum contra oculos meos. Iuſti ſuper quas injuſtitias non ſe abſconderunt à facie Dei? Aliquando fuerunt in peccatis, quando erant in mari à quo à piſcatoribus extracti ſunt. Ne itaque ſuſpicentur, quia non ex

E

τίας τότε γενέσθαι, καὶ ἀπὸ ἁμαρτιῶν τῆς ἐν τῇ θαλάσσῃ ἁλιεύσασθαι· ἵν' ἂν μὴ ὑποληφθείωσιν οἱ ἁλιεύοντες, καὶ μὴ ταῦτα εἰς τὰ ὄρη ἐλθόντες, ὅτι οὐκ ἀκριβοποιοῦς αὐτοῖς ταῦτα γεγόνα-

misericordia, sed ex proprio merito * ad montes venerint, commonens illos sermo divinus, & in illis nos, & idcirco post prospera atque felicia, tristia * inferens dicit: *Neque absconditæ sunt iniquitates eorum contra oculos meos.* Quæ sequuntur difficultatem nobis interpretationis objiciunt: sive enim intelligamus ea cohærere superioribus, nihilominus de retribuendis supplicijs pertimescimus; sive videntur non hærere cum superioribus, quæ de piscatoribus & venatoribus diximus, & sic non modicum nobis scrupulum generant. *Et retribuam illis primum duplices injustitias eorum, & peccata ipsorum in quibus contaminaverunt terram meam, in morticinis abominationum suarum, & iniquitatibus suis, quibus impleverunt hæreditatem meam.* Quod ait, *primum*, sive non intelligentes, quidam quod scriptum est, abstulerunt, sive septuaginta interpretes, sicut & cætera, secundum dispensationem suam auferre voluerunt, Dominus viderit. Nos istum locum cum cæteris editionibus conferentes invenimus positum: *Et retribuam illis primum duplices injustitias eorum*: vt ostendatur quia etsi ex posterioribus factis digni effecti sunt beatitudine Dei, attamen quia aliquando peccaverunt, & humanis vitiis non carebant, primum oportet eos recipere sua delicta. Et vide si non vera sit ratio, Quis peccata non recipit? nempe ille qui post credulitatem & baptismum audierit Dominum dicentem: *Dimissa sunt tibi peccata*, nec vltra peccaverit. Si autem post lavacrum & veniam delictorum, rursus ad pristinas sordes fuerimus reversi, & adhuc imperfecto sensu ab Apostolorum vestigijs recedentes, aut injusta gesserimus aliqua, aut certè in ipsa justitia sint aliqua nata peccata, quid nobis fiat consideremus; vtrùm ne egredientes de præsenti sæculo, si habuerimus vitia vel virtutes, recipiemus pro virtutibus præmia, & dimittentur nobis ea quæ scientes peccavimus; an plectemur pro delictis, neque recipiemus præmia pro virtutibus. Sed neutrum horum verum est, quia & pro peccatis torquebimur, & pro justitia recipiemus præmia quæ meremur. Si enim post fundamentum Iesu Christi, non solum in tuo corde aurum, & argentum, & lapidem pretiosum (si tamen habes aliquid auri vel argenti) superædificaveris; verum & ligna, fœnum, & stipulam, quid tibi vis fieri cum anima sejuncta fuerit à corpore? vtrùm nam ingredi vis in sancta cum lignis tuis, cum fœno & stipula, & polluas regnum Dei: an propter lignum, fœnum, &

* MSS. R. de profundo ad montes
* al. infert &

Iuxta 16. 18

Matth. 9. 2. Ioh. 8. 11.

ἀργυρον, λίθον τίμιον. ἃ μόνα δὲ φημι ἔχῃς. Ἀλλ' ἔχω σε ἔχειν καὶ ξύλα, καὶ χόρτον, καὶ καλάμην, τί βάλει σοι ψυχὴ μὴ πρὸ ἔξοδον; πότερον ποτε εἰσπλεῖν εἰς τὰ ἅγια μὴ τὸ ξύλον σε, καὶ μὴ τὸ χόρτος σε, καὶ τὴν καλάμης, ἵνα μιάνῃς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ; ἀλλὰ

ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς ὁ λόγος τῶν πρότερον ἁμαρτημάτων. δεῖ λέγεσθαι μὴ τὰς ὑστεροῦσας. καὶ τὰ ἀδικήματα αὐτῶν ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου· τὰ ἑξῆς ἀγῶνα μένει ἡμῖν ἐμποιεῖν· εἴτε δὲ ἁπλῶς νοήσωμεν, φροντίσωμεν ἐπιμελῶς περὶ τῆς ἀνταποδόσεως τῶν ἁμαρτημάτων. εἰ δοκεῖ οὐκ ἀκόλουθα εἶ τοῖς πρεσβυτέροις περὶ ἀλιευομένων καὶ θηρευομένων, καὶ ὅτας εἰς ἀγῶνα ἡμᾶς ἐμβαλεῖ ἡ τῆ τυχόντα· καὶ ἀνταποδώσω πρῶτον διπλᾶς τὰς ἀδικίας αὐτῶν, φησι, πρῶτος διπλᾶς τὰς ἀδικίας αὐτῶν, καὶ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν, ἐφ' ἃς ἐβεβήλωσαν τὴν γῆν μου, ἐν τοῖς θνησιμαίοις τῶν βδελυγμάτων καὶ ἐν τῆ ἀνομίας αὐτῶν, ἐν αἷς ἔπλησαν τὴν κληρονομίαν μου· τὸ πρῶτον, εἴτε μὴ νοήσαντες ἐξειλάν τινες τὸ γράμμα, εἴτε καὶ οἰκονομήσαντες ἐξελεῖν οἱ ἑβδομήκοντα, θεὸς αὐ εἰδείη. ἡμεῖς μέντοι συγκείνοντες τὰ λοιπὰ ἐκδόσεων θέσιν κείμενον· καὶ ἀνταποδώσω πρῶτον διπλᾶς τὰς ἀδικίας αὐτῶν, ἵνα δηλωθῆ, ὅτι εἰ καὶ ἄξιοι ἀφ' ὧν δύνανται ἔργα μακαριότητος εἶεν, ἐπεὶ αὖ ἁμαρτεῖν εἰσι, καὶ ἐν ἁμαρτίαις γεγόνασι, πρῶτον δεῖ ἀπολαβεῖν αὐτοὺς τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν· καὶ ὅσον μὲ ὁ λόγος ἔστιν ἀληθής· τίς γὰρ ἀπολήψεται τὰς ἁμαρτίας; ἢ ὁ μὴ πιστεύσας, καὶ λαβεῖν ἄφεσιν ἁμαρτημάτων, ὡς ἀκούσας τῶ ἰησοῦ λέγοντος· ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι, μηκέτι ἁμάρτανε; εἰ δὲ μὴ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτημάτων καὶ τὴν οἰκονομίαν τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας ἀμύητα νοήσῃ· ὥσπερ ἡμεῖς οἱ πολλοί, οἱ μὴ πλειοπλασθέντες ὡς οἱ ἀπόστολοι. μὴ τὸ ἁμαρτάνειν ἢ, καὶ σεαυτὸν ἀμαρτάνειν τινα δέοντας παράθωμεν, τί ἡμᾶς πρέπει κατανοητέον· ἆρα ἐὰν ἐξέλθωμεν τὸν βίον ἔχοντες ἁμαρτήματα, ἔχοντες ἢ καὶ ἀνδραγαθήματα, σωθησόμεθα μὲν ἀφ' ὧν ἀνδραγαθήματα, ἀπολυθησόμεθα ἢ πρὸς τὸν γνώστην ἡμαρτημάτων. ἢ κολασθησόμεθα μὲν ἀφ' ὧν ἁμαρτήματα, οὐδαμῶς ἢ μαθὸν λημψόμεθα τὴν ἀνδραγαθημάτων, ἀλλ' οὐδὲ ὅ ἐστιν· λέγω ἢ ὅ ἀπολαύειν τὰ χρείττονα, μὴ ἀπολαβεῖν ἢ τὰ χείρονα, καὶ διχῶν ἔστι τὸν θεὸν καθαίρειν βουλόμενον, καὶ ἐκκόπτειν τὴν κακίαν· ἔστω γὰρ σε ὠκοδομηκέναι μὴ ὁ σμήλιον χρυσὸν ἐπὶ τοῦτο ἐποίησεν, ὃν δεδίδαχας, ἃ μόνον χρυσὸν καὶ ἄργυρον, καὶ λίθον τίμιον. ἔστω σε ἔχειν χρυσὸν, ἢ πολὺν χρυσὸν, ἢ ὀλίγον. ἔστω σε ἔχειν

πάλιν ἀποκεῖναι δῆλος ἀφ' τ χόρτου, ἀφ' τὰ ξύλα, ἀφ' τῶν καλάμων ἐν τῷ πυρί, ἢ μηδὲν ἀποτίσειν τὸν χρυσὸν ἢ ἀργύριον ἢ λίθον τιμίαν; οὐδὲ τοῦτο βούλεται· τί οὖν φησιν ἀκολουθεῖ ἀποτίσειν ἀφ' τὰ ξύλα; δῆλον ὅτι τὸ πῦρ τὸ ἀναλίσκον τὰ ξύλα, καὶ τ χόρτον ἢ τῶν καλάμων· ὁ θεὸς γὰρ ἡμῶν τὴν οὐσίαν λέγεται τοῖς συνιᾶσι δυναμένοις πῦρ εἶναι καταναλίσκον. καὶ ἐσώπησε μὲν τί καταναλίσκει ὁ προφήτης λέγων· ὁ θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον. ἡμῖν δὲ καταλείπει νοεῖν, ὅτι εἶπεν, ὁ θεὸς πῦρ ἐστὶ καταναλίσκον· ἔστι τί ὃ καταναλίσκόμενον· τί οὖν ἐστὶ ὃ καταναλισκόμενον; ἢ γὰρ ὃ κατ' εἰκόνα ἢ ὁμοίωσιν ἀναλίσκεται, ἀλλὰ τ ἐποικοδομηθέντα χόρτον, τὰ ἐποικοδομηθέντα ξύλα, τῶν ἐποικοδομηθέντων καλάμων· ὁ τόπος ὧδε δυσδιήγητος σφόδρα. ἐπαγγελίαι ἦσαν, καὶ μὴ τοῖς ἐπαγγελίας λέγει· ἢ αἰτιοδώσω πρῶτον διπλᾶ τὰς ἀδικίας αὐτῶν· ἀναγκαίως προσκείται ὁ πρῶτος· πρῶτον γὰρ τὰ τῆς ἀδικίας, εἶτα τὰ τῆς δικαιοσύνης ἀποδίδυμι· ἢ γὰρ αὖ πάλιν ὁ θεὸς αἰτιοδώσων· εἰ πρῶτον ἀποδίδωσι τὰ ἀγαθὰ, ἵνα ἀπολάβωμεν τὰ κακὰ, νῦν ἢ ἀποδίδωσι τὰ κακὰ, ἵνα ἀπολάβωμεν τὰ ἀγαθὰ, ἵνα ἀπολάβωμεν τὰ κακὰ, ἵνα τέλος λάβῃ ἀφ' τῆς ἀφαιρέσεως τῶν κακῶν τὰ τῆς καλῆσεως τῶν παθόντων, ἵνα μὴ πάντα ἀπολώμεν τὰ ἀγαθά· ὅθεν εὑρήσεις ἐν τ ἱερατικῇ γραφῇ τ θεὸν λέγοντα πρῶτον τὰ δοκοῦντα εἶναι σκυθρωπότερα, καὶ μὴ ταῦτα τὰ κρείττονα· ἐγὼ ἀποκτενῶ, καὶ ζῆν ποιήσω, παίξω, κἀγὼ ἰάσομαι· αὐτὸς ἀλγεῖν ποιεῖ, καὶ πάλιν ἀποκλίσησον, ἔπαισε, καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἰάσαντο· ὅπου τοίνυν δεῖ τ νοῦντα, καὶ ἀφαιρεῖσθαι πρὸς τὰ λεγόμενα εἰπεῖν· κύριε τίς παροικήσει ἐν τῷ σκηνώματί σου; ἢ τίς κατασκηνώσει ἐν ὄρει ἁγίῳ σου; πορθούμενος ἄμωμος, καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην. λαλεῖν ἀλήθειαν ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ. ὃς οὐκ ἐδόλωσεν ἐν γλώσσῃ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐποίησε τῷ πλησίον αὐτοῦ κακὸν, καὶ ὀνειδισμὸν οὐκ ἔλαβεν ὅπου τοὺς ἔγγιστα αὐτοῦ· ἡμεῖς δὲ ὀνειδίζομεν καὶ τοὺς μετανοοῦντας καὶ ἐπιστρέφοντας, λεγόντος τοῦ γραφοῦ· μὴ ὀνείδιζε αὐθέντην ἀποστρέφοντα ἀπὸ ἁμαρτίας· ὀνειδισμὸν οὐκ ἔλαβεν ὅπου τοὺς ἔγγιστα αὐτοῦ· ἐξουδένωται ἐνώπιον αὐτοῦ πονηρευόμενος. τοὺς δὲ φοβουμένους κύριον δοξάζει· πάντες δὲ οἱ ἔχοντες ὕλην ἐκείνην τοῦ πυρὸς, προσκόμματα ἁμαρτήματα ἡμῶν· ἀλλ' ἔρεῖ τις τῶν ἀκηκόντων διηγῆσαι καὶ, ἁπλᾶς· ἔτω γὰρ ἀπολαμβάνειν μετὰς ἁμαρτίας προσῆκεν, ἵνα ἐπὰν λάβωμεν τὰς ἁμαρτίας, μὴ τῶν πληρωθῇ ὁ προφήτης ἀποστόλου εἰρημένον· ἕ τινος ἔργον καταγνῶσθαι, ζημιωθῆσεται. αὐτὸς δὲ σωθήσεται, ὅτως δὲ ὡς

stipulam foris residere? & pro auro, argento, & lapide pretioso nihil mercedis accipere? Sed neque hoc æquum est. Quid igitur sequitur, nisi vt primum propter ligna ignis tibi detur, qui consumat lignum, fœnum, vel stipulam? Deus quippe noster apud eos qui possunt intelligere divina, ignis dicitur esse consumens. Et cum dicat Propheta: *Deus noster ignis consumens est*, non appositi quid consumat, tibi derelinquens de manifestioribus intellectum. Neque enim id quod ad imaginem & similitudinem suam permanet, ignis iste consumit, non proprias creaturas; sed superædificata ligna, fœnum, stipulam. Locus est difficilis, & ad interpretandum nimij sudoris egens, vt cum primis secunda consentiant. Repromissiones legimus, & post prospera repente tristia prædicantur: *Et retribuam*, inquit, *illis primum duplices injustitias eorum*; necessariò appositum est, *primum*: primùm quippe propter injustitias tormenta perpetimur, deinde propter justitiam coronamur. Neque enim è contrario ante tribuendà sunt justa, & sic reddenda peccata, vt cessantibus bonis vitia æterna permaneant, sed ante recipiemus mala, & deinde bona, vt sublatis vitijs virtutes permaneant in æternum. Observa omnem thesaurum Scripturarum, & invenies semper Deum ea primum comminantem quæ tristia sunt, & ea deinceps inferentem quæ lætitiam præbeant audientibus. Occidit, & vivificat: percutit & sanat; ipse dolorem facit, & rursum restituit; percussit, & manus ejus sanaverunt. Super his ergo, qui justus est, intellectu pio considerans quæ dicuntur, ingemiscat, & dicat: *Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo? Qui ingreditur*, inquit, *sine macula, & operatur justitiam, qui loquitur veritatem in corde suo, qui non egit dolum in lingua sua, nec fecit proximo suo malum, & opprobrium non accepit adversus proximos suos.* Nos etiam non his opprobremus qui à peccatis ad pœnitentiam convertuntur, Scriptura dicente: *Ne improperes viro convertenti à peccatis. Opprobrium non accipit adversus proximos suos; ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus; timentes autem Dominum magnificat.* Omnes igitur quicunque materiam illius ignis habemus in nobis, primum recipiemus nostra delicta. Sed dicet mihi aliquis de audientibus; expone & id quod sequitur: *Duplices injustitias eorum.* Estò quippe, recipio mea peccata, vt compleatur id quod ab Apostolo dictum est: *Si cujus*

Deuter. 4. Hebr. 12. 29.

Deuter. 32. 39.

Psalm. 14. 1, 2, 3.

Eccles. 8. 6. Psalm. 14. 3, 4.

1.Cor.3,15. *opus arserit, detrimentum patietur; ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem*: cur verò duplicia recipio peccata? Cui respondendum est, quia *Seruus qui scit voluntatem Domini sui, & non facit eam, plagis vapulabit multis*: dignum siquidem est eos qui Gentes sunt, simplicia recipere peccata, & nos duplicia, dicente Apostolo: *Voluntariè peccantibus nobis post cognitionem veritatis jam vltra non remanet pro peccato hostia. Horribilis autem quædam expectatio judicij ignis, zelus comedere habens adversarios.* Prophetatum est de his qui à peccatoribus & venatoribus de profundo in montibus sunt abstracti, quomodo recipiant primum duplicia peccata sua. Posthæc de vocatione Gentium prophetatum est, non eorum qui necdum cognoverunt Christum, sed qui jam vocati sunt, vt sciant laudes referre pro gratia: & in Ecclesia consistentes confiteantur, & adorent nomen ejus. *Domine fortitudo mea, & adjutorium, & refugium meum in die malorum, ad te Gentes venient ab extremo terræ, & dicent, Quoniam falsa possederunt patres nostri simulacra, nec est in illis vtilitas.* Quomodo ab extremo terræ venerunt Gentes ad Dominum, & dixerunt, *Quoniam falsa possederunt patres nostri simulacra, nec est in illis vtilitas?* Quinam isti qui veniunt ab extremis? Sunt alij primi terræ; sunt alij novissimi. Qui sunt primi? Sapientes sæculi, nobiles, divites, optimates. Qui sunt extremi? Stulta mundi elegit Deus, vt confundat fortia, & ea quæ non erant, vt destruat quæ sunt. *Venient Gentes ab extremo terræ*: quasi dixerit: de his omnibus qui sunt novissimi super terram, de fatuis, de ignobilibus, de abjectis. *Et dicent; Quoniam falsa possederunt patres nostri simulacra, nec est illis vtilitas*: non quia vera sint idola, ad quorum distinctionem nunc falsa dicantur, sed idola quæ falsa sunt per naturam, nulla est in eis vtilitas. Si faciet sibi homo Deos, & isti non sunt Dij. Non solum de corporeis simulachris faciunt sibi homines Deos, sed & de corde confingunt: qui enim possunt simulare alium creatorem extra vniversitatis Deum, Spiritum sanctum, alium Christum, alia sæcula extra hæc quæ cernimus, ij omnes fecerunt sibi Deos, & adoraverunt opera manuum suarum. Omnes Philosophi qui varia dogmata prodiderunt; omnes hæretici qui auctores ad aliter credendum de Deo miseris mortalibus extiterunt, fecerunt sibi

Luc. 12.47.

Heb.10.26, 27.

Ierem.16.19

A διὰ πυρός· τί δήποτε διπλᾶς ἀπολαμβάνω τὰς ἁμαρτίας; ἀλλὰ λεκτέον, ὅτι δοῦλος ὁ εἰδὼς τὸ θέλημα τοῦ κυρίου, καὶ μὴ ποιήσας κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ, δαρήσεται οὐκ ὀλίγας, ἀλλὰ πολλάς· ἄξιον οὖν ἐστὶ τοὺς μὲν ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἁμαρτάνοντας ἀπολαμβάνειν αὐτῶν ἁπλᾶ τὰ ἁμαρτήματα, ἡμᾶς δὲ διπλᾶ ἡμῶν ἀπολαμβάνειν τὰ πταίσματα· ἑκουσίως γὰρ ἁμαρτανόντων ἡμῶν μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, οὐκέτι περὶ ἁμαρτιῶν ἀπολείπεται B θυσία, φοβερὰ δέ τις ἐκδοχὴ κρίσεως, καὶ πυρὸς ζῆλος, ἐσθίειν μελλόντος τοὺς ὑπεναντίους· προεφητεύθη τὰ περὶ τῶν ἀλιευομένων καὶ θηρευθησομένων, καὶ ἀποληψομένων πρῶτον διπλὰς τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν· μετὰ ταῦτα προφητεύεται ἡ κλῆσις τῶν ἐθνῶν σαφέστερον, οὐχὶ καλουμένων, ἀλλὰ κεκλημένων. καὶ οὐχὶ εἰδότων τί ἐξομολογήσονται, καὶ τί εὐχαριστήσουσιν, ἀλλ' ἤδη μεμαθηκότων. ἐν γὰρ τοῖς προτέροις μανθάνομεν, ὅτι ἐκλήθησαν, ἠλιεύ- C θησαν, ἐθηρεύθησαν, πείσονται δὲ ἐν τοῖς δευτέροις· ἴδωμεν τί προφητεύει περὶ ἡμῶν, ἤδη μανθανόντων εὔχεσθαι, μᾶλλον δὲ μεμαθηκότων· κύριε σὺ ἰσχύς μου, καὶ βοήθεια μου, καὶ καταφυγή μου ἐν ἡμέρᾳ κακῶν. πρὸς σὲ ἔθνη ἥξουσιν ἀπὸ ἐσχάτου τῆς γῆς, καὶ ἐροῦσιν· ὡς ψευδῆ ἐκτήσαντο οἱ πατέρες ἡμῶν εἴδωλα, οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς ὠφέλημα· ἀπ' ἐσχάτου τῆς γῆς ἦλθε τὰ ἔθνη πρὸς τὸν θεὸν, καὶ εἴρηκε τὰ ἔθνη· ψευδῆ ἐκτήσαντο οἱ πατέρες ἡμῶν εἴδωλα, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς ὠφέλημα· πῶς ἀπὸ D ἐσχάτου τῆς γῆς; εἰσί τινες τῆς γῆς πρῶτοι, καὶ εἰσί τινες τῆς γῆς ἔσχατοι· τίνες πρῶτοι; οἱ σοφοὶ τοῦ κόσμου, οἱ εὐγενεῖς, οἱ πλούσιοι, οἱ ἀξιωματικοί· τίνες οἱ ἔσχατοι; τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ θεὸς, τὰ ἀγενῆ, τὰ ἐξουθενημένα, τὰ μὴ ὄντα· ἥξουσιν οὖν ἔθνη ἀπ' ἐσχάτου τῆς γῆς. ὡσεὶ ἔλεγεν, ἀπὸ τελευταίων τῶν ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων, ἀπὸ μωρῶν, ἀπὸ ἀγενῶν, ἀπὸ ἐξουθενημένων. καὶ ἐροῦσιν· ὡς ψευδῆ ἐκτήσαντο οἱ πατέρες ἡμῶν εἴδωλα, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν αὐ- E τοῖς ὠφέλημα· οὐχ ὅτι ἐστί τινα εἴδωλα ἀληθῆ, ὧν πρὸς αὐτὸ διαστολὴν λέγεται τὰ ψευδῆ, ἀλλὰ εἴδωλά τινα τῇ φύσει ἐστὶ ψευδῆ, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς ὠφέλημα· εἰ ποιήσει ἑαυτῷ ἄνθρωπος θεοὺς, οὐ μόνον ἀπὸ τῶν ἀγαλμάτων ποιοῦσιν ἑαυτοῖς ἄνθρωποι θεοὺς, ἀλλ' εὑρήσεις καὶ ἀπὸ τῶν ἀναπλασμάτων ποιοῦντας ἀνθρώπους ἑαυτοῖς θεούς· ὅσοι γὰρ δύνανται ἀναπλάσαι θεὸν ἕτερον, καὶ κοσμοποιΐαν ἄλλην, παρὰ τὴν ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἀναγεγραμμένην, καὶ ἄλλην οἰκονομίαν κόσμου, παρὰ τὴν ἀληθῆ. οὗτοι πάντες ἐποίησαν ἑαυτοῖς θεοὺς, καὶ προσεκύνησαν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν· οἷς, νόησόν μοι εἴτε ἐν ἕλλησι τοὺς γενήσαντας δόγματα, φέρ'

εἰπεῖν, τῆς δὲ τῆς φιλοσοφίας, ἢ τῆς δὲ εἶπε ἐν τῷ
εὑρέσει τὰς ἡδονὰς τῶν πρώτων δόγματα. ὅτι
ἐπίστευσαν ἑαυτοῖς εἴδωλα καὶ ἀπλάσματα τῆς
ψυχῆς, καὶ ἐκτυπώντες τοῦτο ἐποίησαν τοῖς ἔρ-
γοις τῶν χειρῶν αὐτῶν, ἀποδεξάμενοι ὡς ἀλη-
θῆ τὰ ἴδια ἀπλάσματα· πάντες γὰρ τὸν
ἀληθῆ, καὶ τὸν νοητὸν ποιήσαντες ἑαυτοῖς θεὸν,
διελέγχων ὁ λόγος φησίν· εἰ ποιήσῃ ἄνθρωπος ἑαυτῷ θεούς, καὶ ἵνα οὐκ εἰσὶ θεοί· διὰ τοῦτο
ἐγὼ δηλώσω αὐτοῖς τὴν χεῖρά μου καὶ τὴν δυνάμιν μου· B
τὴν χειρῶ, ἢ τούτῳ; δείκνυσιν ἡ τῶν χειρῶν τῆς
παρουσίας τοῦ κυρίου, καὶ γνώσονται, φησὶν, ὅτι
ὄνομά μοι κύριος· εἶπα ἄλλη ἐστὶ προφητεία, ἣν
οὐκ οἶδ' ὅπως οὐδὲ τοῖς ἑβδομήκοντα οὐχ' εὕρομεν. εὑρέθη δὲ ἐν τῷ λειπαῖς οὐκ ἔδοσι, δη-
λονότι κειμένων ἐν τῷ ἑβραϊκῷ, καὶ πεπληρω-
μένων γραμμάτων ἀναγκαίων, δυναμένων,
ἐὰν προσέχωμεν, ὑπισχνεῖσθαι τὴν ψυχὴν
ἡμῶν· ὅπως ἡ ἐχῇ παρήματα· ἁμαρτία ἰούδα
γέγραπται ἐν γραφίῳ σιδηρῷ, ἐν ὄνυχι ἀδα- C
μαντίνῳ ἐγκεκολαμμένη ἐπὶ τῆς πλάκος τῆς καρ-
δίας αὐτῶν, * ὅτι τὸ συγχέεσθαι ἑαυτὸν ὑπι- *vid. Not.
δόναι· καὶ εἰπεῖν περὶ τῶν ἰουδαίων ταῦτα γέ-
γραπται. ὅτι ἡ ἁμαρτία αὐτῶν γέγραπται·
ἀλλ' ἐὰν ἴδῃς, ὡς πολλάκις ἐθέξαμεν, ἰούδαν
ἐπικῶς λεγόμενον τὸ χεῖρον, μήποτε ἁμαρ-
τία ἰούδα ἡμῶν ἐστι, τὴν πιστεύουσιν ὅτι τὸ χεί-
σον τὸ οὐκ φυλῆς ἰούδα. εἰ δὲ δυνάμεθα καὶ ἄλλως
ἀκοῦσαι μυστικώτερον, πάλαι περὶ ἰούδα προ-
φητεύει τῷ προδόντος, ὡς εἰ) περὶ αὐτοῦ τὴν
προφητείαν λέγουσαν· ἁμαρτία ἰούδα γέγρα- D
πται ἐν γραφίῳ σιδηρῷ, ἐν ὄνυχι ἀδαμαντίνῳ
ἐγκεκολαμμένη ἐπὶ τῆς πλάκος τῆς καρδίας αὐ-
τῶν. μήπω πάλιν οὐκ ἀκολουθεῖ ἐπ' οὐκείῳ τῷ,
αὐτῷ· μήποτε δὲ ἐφ' ἡμᾶς ἔλεγεν, ἐὰν γενώ-
μεθα ἁμαρτωλοὶ, ταῦτα φαίνειν τὰ προφη-
τευόμενα· ἁμαρτάνομεν, καὶ ἡ ἁμαρτία ἡμῶν
οὐκ ἔξω ἡμῶν γέγραπται, ἀλλ' ἐν τῇ καρδίᾳ
ἡμῶν. καὶ γράφεται ἐν σιδηρῷ γραφίᾳ, ἐν ὄνυ-
χι ἀδαμαντίνῳ· ὅτι ἡ τὰ ἁμαρτήματα ἃ E
ἁμαρτάνομεν ἐγγράφεται εἰς ἡμᾶς ἐξῆ τῷ
ἁμαρτάνειν, ὥσπερ αὖθ αὖθ ὁ πρᾶγμα·
ἢ στυπάδη ἐμφωτῷ τόδε ὁ πρᾶγμα, ἢ τοῦ-
δε τῶν ἁμαρτάν. ποιήσας αὐτῷ, ἔχω τύπον
αὐτῆς. καὶ οἱονεὶ γέγραπται ὁ τύπος αὐτῆς
ἁμαρτίας μου τῆς ἡμαρτημένης ἐν τῇ ψυχῇ μου· καὶ εἰ ἐμοὶ ἡ ἁμαρτία μου γεγραμμένη μέλα-
νι, ἀπήλειψα αὐτῷ. νῦν δὲ γέγραπται ἐν σιδηρῷ γραφίᾳ, γέγραπται ἐν ὄνυχι ἀδιαμαντίνῳ,
γέγραπται ὅτι τὸ εἶδος τῆς καρδίας ἡμῶν, ἵνα ἔλθῃ ὅτι τὸ δικαίωμα, καὶ πεπρωθῇ ἡ λέγουσα
προφητεία· δεῖν κρυπτὸν ὃ φανερωθήσεται, καὶ σοβεῖν κεκαλυμμένον ὃ οὐκ ἀποκαλυφθήσει-

A idola, & animi voluptatem putaverunt Deum, & conversi adoraverunt opus manuum suarum, putantes vera esse quæ finxerant. Omnes igitur tam de visibili materia, quam de falsis dogmatibus fingentes sibi Deos, corripit nunc sermo divinus dicens: *Si faciet sibi homo Deos, & isti non sunt* Ier. 16. 20
Dij; propterea manifestabo illis in tempore isto opus manuum mearum, ostendam illis virtutem meam: in quo tempore, nisi in isto, quo Salvator noster assumpsit corpus humanũ? *Et scient quia ego sum Dominus.* Deinde alia sequitur Prophetia, (quam nescio quare
B apud Septuaginta non invenientes, in cæteris Editionibus, quæ cum Hebræo consentiunt sermone reperimus;) quæ plena est necessarijs rebus, & tam vtilibus, vt possit si animus fuerit attentus, à vitijs revocare Lectorem. Sic autem sequitur: *Peccatum Iudæ* Ierem. 17. 1.
conscriptum est stilo ferreo, in vngue adamantino, sculptum super pectus cordis eorum. Quoniam difficile est aliquem se malum confiteri, ideo Iudæi qui exemplaria nonnulla falsarunt, etiam in hoc loco pro *peccato Iuda*, *peccatum eorum* posuerunt. Sed si figuraliter
C considereres (vt sæpe ostendimus) Iudam Christum nuncupari, forsitan peccatum Iudæ peccatum nostrum est, qui credimus in Christum de tribu Iuda, & ex ejus secundum carnem stirpe nascentem. Si autem volueris sacratius intelligere de proditore Iuda dictum: *Peccatum Iudæ scriptum est in stilo ferreo, in vngue adamantino, sculptum super pectus cordis eorum*, repugnabit tibi quod sequitur, *Eorum.* Igitur (vt supra diximus) super nos qui peccamus ista conveniunt, quorum peccata non forinsecus alicubi conscribuntur, sed in cordis conscientia,
D stilo exarata ferreo, sculpta vngue adamantino. Quod autem peccata nostra scribantur in pectore, ex his quæ sequuntur intellige. Antequam peccatum faciam nulla in corde meo peccati imago versatur: cum autem conscientia peccati imaginem sumpserit, habeo formam illius, & semper ante oculos cordis mei delicti pompa depingitur. Et si quidem esset peccatum meum atramento conscriptum, forsitan delerem illud; nunc autem scriptum est in stilo ferreo, & in vngue adamantino, sculptum est
E super pectus cordis mei, vt mecum ad tribunal veniat, & compleatur illud quod à Christo prophetatum est: *Nihil abscosum,* Luc. 12. 2.
quod non manifestabitur, & nihil occultum, quod non palam fiet. Nudabitur pectoris mei

conſcientia & aperto corde videbuntur literæ peccatorum, quæ in ſtilo ferreo, in vngue adamantino ſculptæ ſunt. Atque ita vniverſa ſpectantium multitudo leget in pectore meo ſignatas imagines peccatorum:
Rom. 2. 15. *Nihil* enim *abſconſum, quod non revelabitur;*
2. Cor. 4. 5. *Et inter ſe invicem cogitationum accuſantium ſive defendentium.* Et; *Nolite ante tempus judicare, donec veniat Dominus, & illuminet abſcondita tenebrarum, & manifeſtet conſilia cordium.* Cui manifeſtabit? vtique non ſibi, qui antequam fiant cuncta cognoſcit: ſed his qui cum illo venturi ſunt, & propter puritatem mentis & corporis Agnum ſequentur, oſtendet delicta in corde peccatoris expreſſa, vt reſurgant juſti in gloriam, peccatores verò in opprobrium & confuſionem æternam; à quibus liberet nos Deus reſurgentes cum Chriſto Ieſu, cui eſt gloria & imperium in ſæcula ſæculorum, Amen.

Ἀμήν. ἐγυμνώθη μου ὁ σῶμα, καὶ ἡ καρδία ἔχουσα τὰ γράμματα ἐγλυφογραμμένα τῆ ἁμαρτίας ἐν τῷ γραφίῳ τοῦ σιδηρῷ, τοῦ ὄνυχι τοῦ ἀδαμαντίνῳ, ᾧ πάντες ἀναγνώσονται ἐν τῷ σήθει μου, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ μου τὸν τύπον μου τῶν ἁμαρτημάτων· οὐδὲν γὰρ κρυπτὸν ὃ οὐ φανερωθήσεται· ἀλλὰ καὶ μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγορούντων, ἢ καὶ ἀπολογουμένων, καὶ μὴ πρὸ καιροῦ τι κείνετε, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ κύριος. ὃς καὶ φωτίσει τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους, καὶ φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν· τίνι φανερώσει; οὐχ ἑαυτῷ. αὐτὸς γὰρ οἶδε τὰ πάντα πρὸ γενέσεως αὐτῶν. ἀλλὰ καὶ τίνι φανερώσει; πᾶσι τοῖς μέλλουσι βλέπειν ἀφ' ἑαυτῶν καθαρότητα τοῦ ἀμνοῦ τὴν ἀμνότητα τοῦ ἡμνηκότος, ἵνα οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀναστῶσιν εἰς ἐνειδισμὸν καὶ εἰς αἰσχύνην αἰώνιον. ἀφ' ὧν ῥύσοιτο ἡμᾶς ὁ τῶν ὅλων θεός, ᾧ εἰς δόξαν τοῦ ἐν χριστῷ ἀναστῶμεν, ᾧ ἐστὶν ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

HOMILIA XVII.

ΟΜΙΛΙΑ ιζ.

(*juxta Hieronymum IV.*)

De eo quod ſcriptum eſt:

Εἰς τό.

Ieremi. 17. 11 *Clamavit perdix, congregavit quæ non peperit, faciens divitias ſuas non cum judicio, in medio dierum ejus derelinquent eum, & noviſſimis ſuis erit inſipiens.*

Ἐφώνησε πέρδιξ, μάζει τὰ καὶ ἡμέραν αὐτῶν οὐκ ἐποίησε.

Eodem interprete.

Ieremi. 17, 12 & ſeq. THRONVS gloriæ exaltatus ab initio locus, ſanctificatio noſtra, ſuſtentatio Iſraël. *Domine omnes qui te dereliquerunt confundantur decedentes, ſuper terram ſcribantur, quia dereliquerunt fontem vitæ Dominum. Sana me Domine & ſanabor; ſalvum me fac & ſalvus ero, quoniam gloriatio mea tu es. Ecce ipſi dicunt ad me, Vbi eſt ſermo Domini? veniat. Ego autem non laboravi ſubſequens poſt te, & diem hominis non concupivi; tu ſcis.* Ad famoſam venimus quæſtionem inſpicere quid ſit perdix, de quo Scriptura nunc loquitur: *Clamavit perdix, congregavit quæ non peperit, faciens divitias ſuas, non cum judicio. In dimidio dierum ejus derelinquent eum, & in noviſſimis ſuis inſipiens erit.* Ex natura volucris dignum videtur quandam hiſtoriam commemorare, vt animal cognoſcentes ſcire poſſimus vtrùm ad bonam an malam partem nunc nominati perdicis intelligentiam referamus. Dicitur autem hoc eſſe animal malignum; fraudulentum, callidum, multumque decipiens venatores. Sæpe quippe ante pedes aucupis voluitur, & in medio ejus conatu, quaſi jam apprehendendus elabitur. Prædam ſui ex vicinitate promittit, & hoc agit ne ad nidum fœtum ejus

Ἐπὶ ὁ θρόνον δόξης ὑψηλὸν ἀπ' ἀρχῆς τόπος ἁγιασμοῦ ἡμῶν, ὑπομονὴ τοῦ Ἰσραήλ. κύριε πάντες οἱ καταλείποντές σε αἰσχυνθήτωσαν, ἀποστάντες ἐπὶ γῆς γραφήτωσαν, ὅτι ἐγκατέλιπον πηγὴν ζωῆς τὸν κύριον. ἴασαί με κύριε καὶ ἰαθήσομαι, σῶσόν με καὶ σωθήσομαι, ὅτι καύχημά μου σὺ εἶ. ἰδοὺ οὗτοι λέγουσί μοι· ποῦ ἐστὶν ὁ λόγος τοῦ κυρίου; ἐλθέτω. ἐγὼ δὲ οὐκ ἐκοπίασα ὀπίσω σου, καὶ ἡμέραν ἀνθρώπου οὐκ ἐπεθύμησα· σὺ οἶδας.

Ἐπὶ τὸ θρόνον τὸ δοξασθὲν ἐξ ἀρχῆς ἅγιασμα ἡμῶν, ὑπομονὴ τοῦ Ἰσραήλ· κύριε πάντες οἱ καταλείποντές σε αἰσχυνθήτωσαν, οἱ ἀποστάντες ἐπὶ γῆς γραφήτωσαν· ἐγκατέλιπον γὰρ πηγὴν ὕδατος ζωῆς τὸν κύριον. ἴασαί με κύριε καὶ ἰαθήσομαι, σῶσόν με καὶ σωθήσομαι, ὅτι καύχημά μου σὺ εἶ. ἰδοὺ οὗτοι λέγουσί μοι· ποῦ ἐστὶν ὁ λόγος τοῦ κυρίου; ἐλθέτω δὴ καὶ γνωσθήτω. ἐγὼ δὲ οὐκ ἐκοπίασα ὀπίσω σου ποιμαίνων, καὶ ἡμέραν ἀνθρώπου οὐκ ἐπεθύμησα· σὺ οἶδας. τὸ ἐξελθὸν ἐκ τῶν χειλέων μου ἐναντίον σου ἐγένετο. μὴ γένῃ μοι εἰς φόβον, σὺ ἐλπὶς μου ἐν ἡμέρᾳ συντέλειας. αἰσχυνθείησαν οἱ διώκοντές με, καὶ μὴ αἰσχυνθείην ἐγώ· φοβηθείησαν αὐτοί, καὶ μὴ φοβηθείην ἐγώ· ἐπάγαγε ἐπ' αὐτοὺς ἡμέραν συντέλειας, καὶ συντρίμμασι συντρίβητι αὐτούς. τοῦτο ἐστὶν ὃ εἶπεν ἡ πέρδιξ· ἐφώνησε πέρδιξ, συνήγαγεν ἃ οὐκ ἔτεκε, ποιῶν τὸν πλοῦτον αὐτοῦ οὐ μετὰ κρίσεως. ἐν ἥμισυ ἡμερῶν αὐτοῦ ἐγκαταλείψουσιν αὐτόν, καὶ ἐπ' ἐσχάτων αὐτοῦ ἔσται ἄφρων. ὁμοίως τῶν ἀπὸ φύσεως ζώων δεῖ ἀναλαβεῖν, τίνα ἱστορίαν περὶ τῆς πέρδικος. ἵνα εἰδῶμεν τὰ περὶ ὁ ζῶον μᾶλλον ὅτι κρείττονος πάσχει, νῦν ὁ λεγόμενον τὴν πέρδικα ὅτι χείρονος· λέγεται δὲ ὁ ζῶον εἶναι κακοηθέστατον, καὶ δόλιον, καὶ πανοῦργον, καὶ ἁπλᾶν βουλόμενον τὰς θηρεύοντας, καὶ πολλάκις κυλινδόμενον περὶ τοὺς πόδας τοῦ θηρεύοντος, ἵνα αὐτὸν περιασπάσῃ, ὡς ἐπὶ ὃν τὸ ζῶον πρὸς τὸ μὴ ἔχειν ὅτι πρὸ καλιᾶς. καὶ κἂν λάσῃ τοιαύτην περιεσπακέναι τὸν θηρεύ-

τῷ, καὶ τὰ νεοττὰ πεφυγάδαι, πότε καὶ αὐτὸς
ἀφίσταται· ἔστι γὰρ τὸ ζῶον πάνυ ἀκόλαστον,
ὥστε τὰς ἄρρενας μονομαχεῖν πρὸς ἀλλήλας περὶ
τῆς μίξεως, καὶ ἄρρενα ἄρρενα ὑπερβαίνειν· εἰ
δὲ καὶ κακοήθης, εἰ καὶ ἀκόλαστον, εἰ καὶ πανοῦρ-
γον, εἰ καὶ ἀπατηλὸν τοῦτο ὃ ζῷόν ἐστι, δῆλον
ὅτι πάσας ὑπὸ κρείττονος αὐτὸ, καὶ εἰπεῖν ὑπὸ τὸ
σωτῆρα δικάσθαι ἀναφερέσθαι, ἀσεβὲς εἶναι
φαίνεται· δεῖ δὲ ἰδεῖν, αἱ θέλωμεν, αὐτὸν ἑρμη-
νεῦσαι ὑπὲρ τοῦ ἀντικειμένου, εἰ ἀκολουθεῖ ἡμῖν ὅλη
τῇ ἑρμηνείᾳ· ἀρξώμεθα δὲ ἀπὸ τοῦ· ἐφώνησε B
πέρδιξ, συνήγαγε ἃ οὐκ ἔτεκε· σύκουν ἐπὶ τῷ
Διΐ κτίσματα σωτὴρ ὁ Διΐκολος, ἀλλ' ἃ
ἐβλάπτε σωτήρ, ἀλλ' ἐπὶ φωνῇ, σωτὴρ
τὰ ἄλλα κτίσματα, καὶ ποιεῖ αὐτὰ Διΐ. ἐφώ-
νησε πέρδιξ Διΐ θαλεντίνῳ. ἐφώνησε πέρδιξ
Διΐ μαρκίωνος. ἐφώνησε Διΐ βασιλείδῃ,
Διΐ παντὶ τῷ ἑτεροδόξῳ. οὐδεὶς γὰρ οἰκεί-
ων ἠδυνάτο εἰπεῖν τῷ φωνῷ ἰησοῦ· τὰ ἐμὰ
πρόβατα τῆς ἐμῆς φωνῆς ἀκούουσιν· ἀλλ' ἡ φω-
νὴ ἦν τοῦ ἰησοῦ ἐν παύλῳ, καὶ πέτρῳ· διὸ ἔλε- C
γεν ὁ παῦλος· εἰ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ
λαλοῦντος χριστοῦ; φωνὴ γὰρ τοῦ σωναγαγόντος
ἃ οὐκ ἔτεκε πέρδικος ἐν τοῖς ἀπλανέσι, καὶ
ἀπατῶσι διὰ τὴν ἀκεραιότητα καὶ διὰ τὸ ἀ-
θῴωσκάθαρτον τοὺς ἀπλουστέρους τῶν πιστῶν·
ἐφώνησεν οὖν πέρδιξ, συνήγαγε ἃ οὐκ ἔτεκεν,
πολὺν πλοῦτον αὐτοῦ ἀμὴ κρίσει· ἐπλούτησεν
ὁ πέρδιξ. ἴδε πόσαι αὐτοῦ εἰσι μυριάδες· πολ-
λοὶ τῶν πέρδικος γεγόνασι τῆς διαμεοῦς τῆς
ἀπικειμένης, καὶ ἐποίησε πλοῦτον αὐτοῦ, ὃ με- D
ειμένων κρίσιν, οὐδὲ κρίσιν ἔχων, ἀλλ' ἀκρί-
τως τοῦ πλοῦν· διὸ λέγεται ὅτι πολὺν ἐστιν ὁ πέρ-
διξ πλοῦτον αὐτοῦ ἀμὴ κρίσεως. ὁ δὲ ἐμὸς σω-
τὴρ ποιεῖ πλοῦτον αὐτοῦ μετὰ κρίσεως, καὶ κεκε-
μένος ἐστὶν ὁ πλοῦτος καὶ συνελεγμένος· ἐν ἡμίσει
δὲ ἡμερῶν αὐτοῦ ἐγκαταλείψουσιν αὐτόν.
ἡμεῖς πάντες, οἱ ἁμαρτωλοί ποτε ὄντες τὸν πέρ-
δικα τὸ φωνήσαντα. ἐφώνησε γὰρ ἀμὴν διὰ
τοῦ προειρημένων, ἀλλὰ καὶ διὰ πάντων ἁπαξ-
απλῶς τῶν ἀπατώντων. καὶ ὡς ὅτι βούλεται
τοῦ αὐθέντα προκαλεῖσθαι ὅτι δόγματα E
ἐναντία τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ' ἐν ἡμίσει ἡμερῶν αὐ-
τοῦ ἐγκαταλελοίπαμεν αὐτόν· πᾶσαι γὰρ αἱ
ἡμέραι αὐτοῦ, αἱ ἡμέραι εἰσὶ τοῦ αἰῶνος τούτου·
ἐπεὶ δὲ ἐξείλατο ἡμᾶς ἐκ τοῦ αἰῶνος τοῦ ἐνεστῶ-
τος πονηροῦ χριστὸς ἰησοῦς, διὰ τοῦτο ἐν ἡμίσει
ἡμερῶν αὐτοῦ ἐγκαταλελοίπαμεν αὐτόν, καὶ ἐσ-
ἐσόμεθα αὐτοῦ ἔσχατοι. πότε γὰρ φρόνιμος
ἦν, ἵν' ἐπ' ἐσχάτων αὐτοῦ γένηται ἄφρων; ἀμὰ φησομεν ὅτι φρόνιμος ἦν· ὁ γὰρ εἰρὼς ἦν φρονιμω-

A citus venator occurrat. Cumque jam senserit fugisse pullos suos, tunc & ipse illuso hoste discedit. Sed nequitiam ejus vincit impuritas. Ambigendum non est de eo quod dicturi sumus, quod ex ijs qui mansueti in casis nutriuntur, veritas approbat; masculus in masculum consurgit, obliviscitur sexum libido præceps, pugnatur ad coitum, & vna palma victoris est polluisse quem vicerit. Si igitur malignum, si immundum, si dolosum hoc animal est, impium videbitur ad meliorem partem hujus referre nomen, & ad Salvatoris nostri Iesu Christi intelligentiam temperare. Magis autem convenit mala zabulo adjungere, & super adversario lectionem intelligere præsentem: si tamen totius capituli nos secuta fuerit interpretatio. Incipiamus ergo ab eo quod scriptum est: *Clamavit perdix, congregavit quæ non peperit.* Non proprias creaturas congregat Zabulus, non ea colligit quæ ipse generavit, sed cum clamaverit alienas congregans creaturas, facit eas suas. Clamavit perdix per Valentinum, clamavit per Basilidem, per Marcionem, per omnes qui alienæ à Deo gloriæ cupiditate rapti sunt. Nullus enim eorum sonare poterat vocem Domini Iesu: *Meæ oves meam vocem audiunt.* Ioh. 10. 27. Sed erat vox Christi in Paulo, erat in Petro; propter quod Paulus dicebat: *An experimentum quæritis ejus qui in me loquitur Christus?* 2. Cor. 13. 3. Vox autem congregantis quæ non peperit perdicis, in illis est qui simplices quosque fidelium laqueo hæreticæ factionis impediunt: *Clamavit* itaque *perdix; congregavit quæ non peperit, facere delicias suas non cum judicio, divites factus est perdix.* Ecce ejus quanta sunt millia, ingens turba, multi sunt populi captivorum, & facit divitias suas non cogitans judicium, neque habens in corde justitiam, sed omnia sine lege gerens; meritò arguitur non cum judicio fecisse divitias. Meus autem Iesus facit divitias suas cum judicio. Exinanita est & deleta ejus opulentia. *In medio dierum ejus derelinquent eum.* Ier. 17. 11. Nos omnes qui quondam fuimus sub clamantis potestate perdicis. Clamavit quippe nō solum per eos quos supra memoravimus, sed per omnes generaliter, quasi ad pietatem & ad religionem vocantes, sub contrario veritati dogmate clamaverunt. Nos, inquam, vniversi in dimidio dierum ejus dereliquimus eum. Et omnes quidem * dies hujus sæculi; sed quia eruit nos ex instanti sæculo nequam Dominus Iesus, idcirco in medio dierum ejus derelinquimus eum. *Et novissimum ejus erit insipiens.* Quando autem sapiens fuit, vt novissimum ejus meritò insipiens fiat? Sed dicamus eum fuisse sapientem: *Serpens quippe sapientior* Gen. 3. 1.

* f. dies ejus, dies hujus sæculi

Ier. 17. 11.

erat omnibus bestijs super terram, quam fecit A
Dominus Deus. Sapiens fit juxta id quod
Esaie 10. 12,13. scriptum est: *Adducam super sensum grandem*
principem Assyriorum. Dixit autem: Violentia
mea faciam, & sapientia Æ intellectus auferam
fines Gentium, & virtutes eorum depascam, &
commovebo civitates inhabitatas. Si quis po-
test intelligat quomodo novissimum ejus
erit stultum. Iste ab eo quod fuit sapiens
malè, sapientior erat omnibus bestijs super
terram: fit è contrario, eo quod sapiens fuit,
malè insipiens. Intelliges verò quid sit:
Novissimum ejus erit insipiens, si scias quomo- B
do etiam tibi per Apostolum præcipiatur, vt
1.Cor.3,18. pro salute tua insipientiam recipias: *Si quis*,
inquit, *videtur sibi sapiens esse in vobis in isto*
sæculo, stultus fiat. Soluit qui ante clamavit:
stultus esto & fatuus, vt sapiens fiat. Si ita-
que est quædam sapientia culpabilis, juxta
quam filij sæculi hujus sapientiores sunt fi-
lijs lucis in generatione ista, bonus est Deus
qui contrarijs diversa subvertit, vt faciat
compleri id quod dictum est: *Novissimum*
ejus erit insipiens. Quando novissimum ejus
erit insipiens? oportet Christum regnare,
vsque dum ponat omnes inimicos ejus Deus C
sub pedibus ejus. Cum omnia ei subjecerit,
novissimus inimicus destruetur mors; cum
destructa fuerit mors, tunc extrema perdi-
cis erunt, & novissimum ejus fiet insipiens.
Hæc de perdice. Principium verò capituli
Ierem.17.12, 13. secundum istud lectum est: *Thronus gloriæ*
exaltatus ab initio locus, sanctificatio nostra, su-
stentatio Israël. Domine omnes qui te derelique-
runt confundantur, decedentes super terram scri-
bantur, quia dereliquerunt fontem vitæ Domi-
num. Dixit Esaias beatus Propheta videns
Esaia 6. 1. Dominum, & regnum ejus: *Vidi Dominum* D
Sabaoth sedentem super sedem excelsam & ele-
vatam. Vidit & Hieremias quomodo Deus
regnat, propter quod glorificans eum ait:
Thronus gloriæ, exaltatus ab initio locus, sancti-
ficatio nostra. Sive de Christo volueris ista
intelligere, non peccabis: sive de Patre, non
impiè senties: est enim thronus gloriæ ex-
celsus, & à principio Salvator est. Thronus
gloriæ est propter quod regnum ejus, & san-
Hebr. 2. 11. ctificatio nostra. E Christus est; *Quia & iste*
sanctificans, & nos sanctificati ex vno omnes
sumus. Sustentatio Israël. Sicut ipse justitia
Christus, ipse veritas, ipse sanctificatio, si- E
militer est ipse etiam sustentatio. Et non
aliquid justum sine eo, neque patiens quod
in se non habet Christum: ipse est enim su-
stentatio Israël. Si autem ad Patrem & hoc
Ierem.17.13. retuleris, non impiè intelligis. *Domine, om-*
nes qui te derelinquunt confundantur discedentes.
Vnusquisque nostrum quando peccat, per
ea quæ peccat, Christum relinquit: relin-
quens autem Filium, reliquit & Patrem. In-
justus à justitia longè est, pollutus à sancti-
monia, bellator à pace: & qui sub potesta-

A τατος πάντων τῶν θηρίων τῶν ἐπὶ γῆς, ὧν ἐποίησε κύριος ὁ θεός· φρόνιμος ἦν, κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν τῷ Ἠσαΐᾳ· ἐπάξω γὰρ ἐπὶ τὸν νοῦν τὸν μέγαν τὸν ἄρχοντα τῶν Ἀσσυρίων· εἶπε γάρ· τῇ ἰσχύϊ ποιήσω καὶ τῇ σοφίᾳ *** Æ

E

ὁ Χριστός ἐστιν· ὅ τε γὰρ ὁ ἁγιάζων, καὶ οἱ ἁγιαζόμενοι ἐξ ἑνὸς πάντες. ὑπομονὴ Ἰσραήλ· ὥσπερ αὐτοδικαιοσύνη ἐστὶν ὁ σωτήρ, αὐτοαλήθεια, αὐτοαγιασμός, οὕτως αὐτοϋπομονή. καὶ οὐκ ἔστιν οὔτε δίκαιον εἶναι χωρὶς Χριστοῦ, οὔτε ἅγιον χωρὶς αὐτοῦ, οὔτε ὑπομένειν μὴ Χριστὸν ἔχοντα. ὑπομονὴ γὰρ Ἰσραὴλ αὐτός ἐστι· κἂν δὲ ἐπὶ τὸν θεὸν ἀναφέρῃς, οὐδ' οὕτως ἀσεβήσεις· κύριε, πάντες οἱ καταλιπόντες σε καταισχυνθήτωσαν ἀφεστηκότες· ἕκαστος ἡμῶν ὅτε ἁμαρτάνει, καταλείπει τὸν θεόν. ἀδικῶν γὰρ καταλείπει τὸν θεόν, καὶ βέβηλος γινόμενος καταλείπει ἁγιασμόν, καὶ πολεμῶν καταλείπει εἰρήνην, καὶ ὑπὸ τῶν πολεμίων

μίᾳ γενόμενος καταλείπει τὴν ἀπολύτρωσιν, ἢ ἔξω τῆς σοφίας ὢν τοῦ θεοῦ καταλείπει τὴν σοφίαν· πᾶσιν οὖν τοῖς καταλείπουσι τὸν θεὸν ἀρᾶται ὁ προφήτης, διδάσκων ἡμᾶς ὅ ἐστιν εὐσεβοῦν αὐτῷ λέγων τό· παύτες οἱ καταλείποντές σε καταισχυνθήτωσαν. ὅσον ἀφίστηκασι, τοσοῦτον ὅτι τὸν τῆς γραφῆναι· πάντες ἀνθρωποι γεγράφονται, οἱ μὲν ἅγιοι ἐν οὐρανῷ, οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ ὅτι τῆς γῆς· λέγομεν πρὸς τοὺς μαθητὰς ὑπὲρ τοῦ ἰησοῦ· χαίρετε, ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν γέγραπται ἐν τοῖς οὐρανοῖς· οὐκοῦν χαίρειν δεῖ, ἐὰν τοιοῦτος τις γένηται, ἵνα τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐγγραφῆναι ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ὡς δὲ τὸ ὄνομα τῶν ἁγίων ἐγγεγράφθαι ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅπως τῶν πολιτευομένων γένωμεν, τῶν τὰ αὐτὰ πορευομένων τῷ γῆν ἔδωμι, ἀλλὰ τοὺς ἀγροὺς τῆς ἐδωμ ἐχόντων καὶ τοὺς ἀμπελῶνας, γεγράφθαι τὰ ὀνόματα, ὡς καταλειπόντων τὸν θεὸν ὅτι τῆς γῆς· καταρωμηθήτωσαν γάρ, φησὶν, ἀφιστάμενοι, ὅτι τῆς γῆς γεγράφηται· καὶ γὰρ ἐν μετρῳ μετρεῖται, μεμερισμένοις ὑμῖν· ἁπλοῦς ἕκαστος ἑαυτῷ ὅτι ὁ γεγράφηται. εἰ ὅτι γῆς ζητεῖς, ὁ ζητεῖς τὰ ἀφάνια. εἰ γὰρ ἐνθυμεῖ σεαυτὸν ψυχὴ ἐστὶ καὶ τοῦτο πρόσγραμμα, σὺ σεαυτῷ ἁπλοῦς γίνῃ, τὸ ἰησοῦ λέγοντος· μὴ θησαυρίζετε ὑμῖν θησαυροὺς ὅπου τῆς γῆς, ὅπου σὴς καὶ βρῶσις ἀφανίζουσι· καὶ ὅπου κλέπται διορύσσουσι καὶ κλέπτουσιν. ἀλλὰ θησαυρίζετε ὑμῖν θησαυροὺς ἐν οὐρανοῖς· θησαυρίζεις ἐν οὐρανῷ; σεαυτῷ ἁπλοῦς εἰ τοῦτο ὄνομά σε ἐγγεγράφθαι ἐν τοῖς οὐρανοῖς· τοῦτο λέγω τό· ὅτι τῆς γῆς γεγράφησαν. καὶ τὸν αὐτὸν λέγω· ὑπ ἐγκαταλέλιπον πηγὴν ζωῆς τὸν κύριον· καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ ὁ αὐτὸς προφήτης ἔλεγεν ὀν προσώπῳ τοῦ θεοῦ· ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζωῆς καὶ νυῦ· ἐγκατέλιπον πηγὴν ζωῆς τὸν κύριον· εἴπωμεν οὖν καὶ ἡμεῖς, εἰ ἀφ θέλομεν μὴ ἐγκαταλιπεῖν πηγὴν ζωῆς τὸν κύριον, τὸν φωτὸν τῶν γνησίων ἰησοῦ μαθητῶν, ἵνα εἰρήκασι πρὸς τὸν διδάσκαλον εἰπόντα αὐτοῖς· μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε πορεύεσθαι; τί ἂν εἴπωμεν; καὶ πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα; ῥήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις· ἐνταῦθα δὲ ἕλκει ἡ δυτέρα προσκοπή· εἶπα πάλιν βλάβη ὅτιν, ὅτιος ἔχωσά· ἴασαί με κύριε, καὶ ἰαθήσομαι. σῶσόν με, καὶ σωθήσομαι. ὅτι καύχημά μου σὺ εἶ· ἰδοὺ αὐτοὶ λέγουσι πρός με· ποῦ ὅτιν ὁ λόγος κυρίου; ἐλθέτω· ἐγὼ δὲ οὐκ ἐκοπίασα καταισχυνθῶν ὀπίσω σου. καὶ ἡμέραν ἀνθρώπου οὐκ ἐπεθύμησα, σὺ ὅπιστας· μόνον τὰ ἐλκυθρὰ διὰ τοὺς κακῶς ἔχοντας ἰατρῷ, καὶ λέγοντι· οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες, * εἰπὼν πεπαρρησιασμένος παῖδα τὸν βλάβην διεκπεφθῆναι ἀπὸ τοῦ νοσεῖν τῷ ψυχῷ αὐτοῦ· ἴασαί με κύριε, καὶ ἰαθήσομαι· εἰ δέ τις ἄλλος τοῦτο τοῦτον ἐπιγελᾷ-

* Ἡ καὶ vel Ἐπεὶ

A te inimici esse incipit, à redemptione fit alienus; & qui extra sapientiam Dei est, sapientiam Dei derelinquit. Docens itaque nos Propheta, quid de omnibus qui Dominum deserunt, sit futurum, ait: *Universi qui te derelinquunt, confundantur discedentes*, hoc est, quantum te deserunt, confundantur discedentes. *Super terram scribantur*: Omnes homines describuntur, sancti in cœlo, peccatores super terram. Dicit ad Discipulos Iesus: *Gaudete autem quia nomina* Luc. 10.20. *vestra scripta sunt in cœlis*. Igitur oportet lætari si talis quis fuerit, vt nomen ejus scribatur in cœlis. Et quomodo justorum nomina in superioribus conscribuntur, sic è contrario eorum qui conversantur terrenè, qui non pertranseunt terram Edom, sed agros terræ Edom, & vineas possident, scribuntur nomina quasi relinquentium Deum super terram. *Confundantur discedentes, super terram scribantur. Quo* enim *metro* Matth. 7. 2. *mensi sunt, remetietur eis ipsis*. Sibi vnusquisque caussa est, vt scribatur super terram, si non cœlestia requirat in terra, si semper anima ejus de istius mundi negotijs æstuet, quæ videntur sæculo bona. Si verò audiens Iesum loquentem: *Nolite vobis thesaurizare* Matth. 6. 19. *thesauros super terram, vbi tinea & vermes exterminant, & vbi fures effodiunt & furantur, sed thesaurizate vobis thesauros in cœlo*. Qui thesaurizaverit sibi in cœlo, ipse sibi caussa est, vt scribatur in cœlis. Hæc propter id quod scriptum est: *Super terram scribantur*; caussamque commemorat: *Quia dereliquerunt fontem vitæ Do-* Ierem. 2. 13. *minum*. Et in principio ipse Propheta ex persona Domini dicit: *Me dereliquerunt fontem vitæ*: & nunc: *Quia dereliquerunt fontem vitæ Dominum*. Dicamus ergo & nos, si nolumus derelinquere fontem vitæ Dominum, vocem proximorum Iesu Christi Discipulorum, qua locuti sunt ad magistrum, cum eis diceret: *Numquid & vos vultis recedere?* Ioh. 6. 68. Quid igitur dicemus? *Domine ad quem ibimus? verba vitæ tu habes*. Sic finita est etiã secundi capituli circumscriptio. Sequens oratio est ista continens: *Sana me Domine, & sanabor; salvum me fac, & salvus ero, quo-* Ierem. 17. 14, 15, 16. *niam gloriatio mea tu es. Ecce ipsi dicunt ad me; Vbi est sermo Domini? veniat. Ego autem non laboravi subsequens post te, & diem hominis non concupivi, tu scis*. Soli qui propter malè habentes venit medico, dicenti: *Non indigent* Matth. 9. 12. *sani medico, sed male habentes*, dicendum est confidenter ab eo qui ægrotantem suam

Luce 8.43. animam vult ſalvari: *Sana me Domine & ſanabor.* Etenim illa in Evangelio mulier ſanguinem fluens omnem ſubſtantiam ſuam expendit in medicis, nec potuit à quoquam eorum ſanari: ad nullum quippe ex eis dignum erat dici: *Sana me Domine, & ſanabor,* niſi ad ſolum cui ſufficit veſtimenti tantum fimbriam tangere, cui ego vni dicam: *Sana me Domine, & ſanabor.* Tunc ſiquidem medicinam ſanitas ſequitur, ſi Chriſtus curare dignetur: *Salvum me fac, & ſalvus ero. Falſus equus in ſalutem.* Propterea ei dicam: *Salvum me fac, & ſalvus ero.* Et hoc ita gaudebo loqui, ſi omni renuntians gloriæ ſæculari potero & reliqua dicere: *Quoniam gloria mea tu es:* aut cum complevero man-

Ierem. 9.23. datum in quo præcipitur: *Non glorietur ſapiens in ſapientia ſua, neque fortis in virtute ſua, neque dives in divitiis; ſed in iſto glorietur qui gloriatur, intelligere & ſcire, quia ego ſum Dominus.* Beatus itaque qui renuntiaverit omni gloriæ quæ deorſum eſt, veluti ſuper nobili genere, ſuper pulchritudine & corporalibus bonis, ſuper divitijs & jactatione. Beatus qui contemta vana gloria dicit ad Dominum: *Quoniam gloriatio mea*

Ier. 17. 15, 16. *tu es. Ecce ipſi dicunt ad me; Vbi eſt ſermo Domini? veniat. Ego autem non laboravi ſubſequens poſt te.* Ieſus tibi dicit: *Tolle crucem*

Matth. 16. 24. *tuam, & veni, ſequere me.* Et, *Qui non reliquerit patrem aut matrem, & ſecutus fuerit*

Luca 14. 26 *me, non eſt dignus meus eſſe Diſcipulus.* Si igitur talis fueris, vt ſemper Chriſtum ſequaris, quanto plus ſecutus fueris, tanto minus laborabis. Non enim laſſitudo erit in Iacob, neque apparebit dolor in Iſraël. Propterea dixit, vt non laboremus vlterius, laborantes antequam incœperimus

Matth. 11. 28. eum ſequi: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos.* Si laborantes venerimus ad Ieſum, & eum fuerimus ſecuti, tunc dicere poterimus: *Ego autem non laboravi ſubſequens poſt te, & diem hominis non concupivi.* Eſt quædam dies hominis: eſt quædam dies Domini; ideſt, dies reſurrectionis, quam omnis ſanctus deſiderat; non illam de qua ſcriptum eſt: *Væ eis qui*

Amos 5. 18. *deſiderant diem hominis. Nam dies iſta eſt tenebræ, & non lux.* Quis eſt qui poſſit dicere: *Et diem hominis non concupivi?* Explanatio verbi convincit nos, quia diem concupiſcamus hominis. Frequenter quippe ægrotantes, cum in phantaſmate eſſe febrium

A λεῖ) τῷ τῆς ψυχῆς ἰατρικῷ, σὺ δὲ λέγοις ἐκείνῃ ἀληθῶς· ἴασαί με κύριε, καὶ ἰαθήσομαι· καὶ γὰρ ἐκείνη ἡ αἱμορροοῦσα ἐδαπάνησε τὰ παρ' αὐτῆς πάντα εἰς τοὺς ἰατροὺς, καὶ οὐκ ἴσχυεν ὑπ' οὐδενὸς αὐτῶν θεραπευθῆναι, πρὸς οὐδένα γὰρ ἐκείνων εἶλκεν ὧν ἐπεῖν· ἴασαί με κύριε, καὶ ἰαθήσομαι, ἢ πρὸς μόνον, * ἀρκεῖ * ἁ ἅψασθαι τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου. λέγω δὲ πρὸς τοῦτον· ἴασαί με κύριε, καὶ ἰαθήσομαι· ἐὰν γὰρ ἰάσῃ, ὃ τέλος ἐπακολουθήσῃ τῇ ἀπὸ σοῦ

B ἰάσει ἡ θεραπεία, ὡς γε αὖ με σωθῆναι· ὅσον δ' αὖ σώσειν, ἁ σωθήσομαι μόνη δ' ἡ ἀληθῶς σωτηρία, ἐὰν σώσῃ χριστός· ἐπεὶ τότε σωθήσομαι· ψυδρὶς ἵππος εἰς σωτηρίαν· ψυδρὸν καὶ τὸ ἄλλῳ παρὰ τοῦτο τοῦ θεοῦ εἰς σωτηρίαν. ᾄσομαι οὖν· τὸ αὐτὸ ἔποιμι ἂν σῶν με κύριε, καὶ σωθήσομαι· καὶ λέγω τοῦτο, ἐὰν καὶ τὸ ἑξῆς δυνηθῶ λέγειν, ὃ ἀποτάξασθαι πάσῃ καυχήσει, ἵνα εἴπω· ὅτι καύχημά μου εἶ σύ. ἢ ὅτε πληρωθῶ λέγοντα ἐντολήν· μὴ καυχάσθω ὁ σοφὸς ἐν

C τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ, μηδὲ ὁ ἰσχυρὸς ἐν τῇ ἰσχύι αὐτοῦ, μηδὲ ὁ πλούσιος ἐν τῷ πλούτῳ αὐτοῦ. ἀλλ' ἢ ἐν τούτῳ καυχάσθω ὁ καυχώμενος, τῷ συνιέναι καὶ γινώσκειν ὅτι ἐγώ εἰμι κύριος· μακάριος ἂν ὁ ἀποταξάμενος πάσῃ τῇ κατὰ καυχήσει, εἰ ὅτι κολλήσῃ θυμίᾳ, καὶ ὅτι κέλλει, καὶ τοῖς σωματικοῖς προσκόμμασιν, ὅτι πλούτῳ, ὅτι δόξῃ, καὶ ἀκυρώμενος μιᾷ καυχήσει, ἵνα εἴπῃ· ὅτι καύχημά μου εἶ σύ· ἰδοὺ αὖθις λέγω πρὸς

D με· τί ἔστιν ὁ λόγος κυρίε; ἐλθέτω· ἐγὼ δὲ οὐκ ἐκοπίασα καταλαβὼν ὀπίσω σου· ὁ λ-ὸς σοι λέγει· ἄρατε τὸν σταυρόν σου, καὶ ἀκολούθει μοι· καὶ ἄφες πάντα, καὶ ἀκολούθει μοι· καὶ ὅστις οὐ κατέλειψε τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος εἰς μαθητής· ἐὰν δὲ ἡμεῖς τοιοῦτος, ὡς παῦσαι ἀκολουθεῖν τῷ ἰησοῦ, καὶ ἀκολουθήσας, ᾧ ὅσον ἀκολουθεῖς, ᾧ κοπιάσῃς· οὐκ ἔστι γὰρ μόχθος ἐν ἰακώβ, οὐδὲ ὀφθήσεται πόνος ἐν ἰσραήλ· οὐκ ἔστι κόπος ἀκολουθοῦντι ἰησοῦ. αὐτὸς ὁ ἀκολουθεῖν παρεσκευῶν τὸν κόπον. διὰ τοῦτο αὐτὸς φησιν, ἵνα μηκέτι κοπιάσωμεν, κοπιάσαντες πρὸ τοῦ ἀρξασθαι ὀπίσω ἀκολουθεῖν· δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες, ᾧ πεφορτισμένοι. κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς· ἐὰν δὲ κοπιάσητε ἐλθόντες πρὸς αὐτὸν, ᾧ ἀκολουθήσαντες αὐτῷ, ἐρήμῳ· ἐγὼ δὲ οὐκ ἐκοπίασα καταλαβὼν ὀπίσω σε· τότε δὲ ἀκολουθόν ἐστιν εἰπεῖν ὑμᾶς· ᾧ ὃ ἡμέραν ἀνθρώπου οὐκ ἐπεθύμησα· ἔστι τις ἡμέρα ἀνθρώπου, ἔστι τις ἡμέρα τοῦ θεοῦ· τίνι ἡμέραν τ' ἀναστάσεως τὴν ἁγίων ὀπεθυμησά τινα ἔγωγε πώποτε, μὴ σκαίνω ἀεὶ ἧς γλίσχραπται· καὶ οἱ ἐπιθυμοῦντες ἡμέραν κυρίου. ᾧ αὕτη ἐστὶ σκότος, καὶ ἡ φῶς· τίς ἐστιν ὁ λόγων· ᾧ ἡμέραν ἀνθρώπου οὐκ ἐπεθύμησα; ἡ σαφήνεια τοῦ λόγου ἐλέγξει ἡμᾶς, ὅτι ἡμέραν * ἀνθρώπου οὐκ ἐπεθυμήσα-

μῶν, πολλάκις * νοήσαντες, καὶ ἐν φοβερᾷ σκέ- A cœperimus, & mortis limine vrgeri, ad eos
* Cod. Vat. ἀπὸ τῶν ἐπιδημούντων
νατε ἡμῶν ὁρίζοντες *, τὴν ἔξοδον προκαλούμενοι τοὺς qui nos visitant fratres lassas manus attol-
* Cod. Vat. ἐπισκεπτομένους
ἐπισκεπτομένους ἡμᾶς ἀδελφοὺς, καὶ φαμὲν· αἴ- limus, orantes eos, vt pro nobis Dominum
* Cod. Vat. καὶ τῆς ἐξόδου
τησαί μοι λόγχην, αἴτησαί μοι ὀπτημόλιν τῆς deprecentur, atque dicentes: Roga mihi
βίου. ταῦτα λέγοντες, οὐχ ἡμέραν ὀπτημόλιν aliquod vitæ spatium, roga vt aliquantisper
ἁγίαν θεοῦ, ἀλλ' ἡμέραν ἀνθρώπου· ὅθεν in hac luce permaneam. Ista memorantes,
ἐπιθυμοῦμεν τῷ φιλοζωίᾳ, καὶ τὸ ὀπτημολεῖν non diem sanctum Domini, sed diem homi-
ἀνθρωπίνην ἡμέραν, ζητοῦμεν τὴν ἡμέραν nis desideramus. Quapropter longæ vitæ
ἐκείνην ἰδεῖν, ἐν ᾗ τελειούμεθα τῆς ἐν χριστῷ ἰησοῦ amore depositi, & desiderio humanæ diei,
μακαριότητος. ᾧ ἐστὶν ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος quæramus illam diem videre, in qua partici-
εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν. B pes ejus beatitudinis quæ in Christo est ef-
ficiamur, cui est gloria & imperium in sæ-
cula sæculorum, Amen.

ΟΜΙΛΙΑ ιή. HOMILIA XVIII.

Εἰς τό. in istud:

Ὁ λόγος ὁ γενόμενος παρὰ κυρίου πρὸς ἱερε- *Verbum quod factum est à Domino ad Ieremiam dicens: Surge & descende in domum figuli.* vsque ad illud: *Ad ponendum terram suam in desolationem.* Ierem. 18. 1. Ier. 18. 16.

Interprete BALTHAZARE CORDERIO.

Δύο εἰσὶν ἕξης ἐφόδιοι ἀναγεγραμμέναι ἱερεμίᾳ. ὧν ἡ μὲν πρώτη περιέχει τὰ περὶ τὸ ἐν τῇ χειρὶ κεραμέως πήλινα σκεύους, ἐὰν ὑπόδεκται μὴ τὸ συντριβῆναι ἐπανόρθωσιν. εἰς πλάσασθαι γὰρ οὐδὲν δυνατὸν ἦν· ἡ δὲ ἑτέρα ὅρασις περιέχει τὰ περὶ τὸ ὀστρακίνου * κίχλης, ὃ καταχρηστικῶς οὐκ ἔστι θεραπεία· ὅτε μὲν γὰρ πήλινον ἦν, εἰ * κατεάγη, καὶ νῦν ἔδει κεῖσθαι· μεμορφωμένον * ἦν, ἐπεὶ πήλινον ἦν, ἐνεδέχετο πάλιν εἰς φύραμα δεύτερον, καὶ κτισθῆναι δεύτερον. ὅτε δὲ μὴ τὸ πήλινον γένοιτο, ἤδη ὀστράκινον, καὶ ὑπὸ τοῦ πυρὸς ἐσκληκὸς, τότε οὐκ * οἶδ' ὡς μὴ τῷ συντριβῆναι τὸ ὀστρακίνου θεραπείαν ἡμέσθαι αὐτῷ· τί δὴ βάλλομεν ταῦτα; πρότερον ἐν θεωρίᾳ καταπονήσωμεν. εἶτα, ἐὰν δοθῇ, καὶ λέξιν ἐξετάσωμεν· ὅσον ἐσμὲν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, μορφούμεθα, ἵν' ἅπαξ ὀνομάσω, ὀστρακίνου δὲ πήλινον ἡμῶν σκεῦος κεκμηκότως. καὶ μορφούμεθα ἤτοι καὶ * κακίαν, ἢ καὶ ἀρετήν· πλὴν ὅτῳ μορφούμεθα, ὡς ὑπόδεκται καὶ τὴν κακίαν ἡμᾶς συντριβῆναι, ἵνα γένηται καινόν κτίσμα βέλτιον, καὶ τὸ παρακαταθὲν ἡμᾶς ἀναλυθῆναι, μὴ τὸ μόρφωσιν αὐτῆς, εἰς σκεῦος πήλινον ἐπανὴ μὴ τ' ἐνεστῶτα αἰῶνα ἥκωμεν πρὸς τὸ τέλει γενόμενοι τῆς ζωῆς, ἔπειτα ὡς πυρωθέντες, ἤτοι ὑπὸ τοῦ πυρὸς τοῦ πεπυρωμένου τοῦ πονηροῦ βελοῦς, γενώμεθα * ὁ πάτερ.

D Væ sequuntur visiones quæ leguntur apud Ieremiam; quarum prima quidem continet ea quæ pertinent ad vas luteum in manu figuli situm, quod post contritionem suscipit emendationem; siquidem potest reformari. Altera verò visio est C de vase testaceo indurato, cujus confracti non sit remedium: quando enim luteum erat, si constringeretur, licet pridem esset efformatum, quia tamen luteum erat, denuò in massam subigi alterâ vice poterat, & secundam formam suscipere: sed quando postquam luteum fuerat, jam testaceum evaserat, & ab igne obduruerat, tunc minimè poterat post testæ contritionem illi amplius remedium adhiberi. Quid igitur hæc sibi volunt? Primùm singularem hujus intelligentiam consideremus; deinde, si licuerit, secundùm textum examinemus. Dū sumus in hac vita, efformamur, vt sic dicam, propter hoc luteum vas nostrum arte figulinâ, & formamur vel secundùm virtutem: verumtamen sic formamur, vt malitia nostra possit conteri, vt fiat nova creatura præstantior, & profectus noster, post efformationem suam, resolvi denuò possit in vas luteum: quando autem post instans sæculum ad vitæ hujus terminum per-

venerimus, deinceps igniti, sive ab igne A ignitorum maligni jaculorum (quodcumque tandem nos fieri contigerit) sive à divino igne (quoniam quoque Deus noster ignis consumens est) cùm jam, inquam, facti fuerimus sive ab hoc sive ab illo igne, quidcumque fuerimus, si conteramur, sive postquam bona vasa evaserimus in salutem, sive postquam mala vasa facti fuerimus in perditionem, nequaquam cogimur, neque structura nostra tunc capax est emendationis. Quamobrem dum hic sumus quasi in manu figuli existentes, licet ceciderit vas à B manibus ejus, remedium & reformationem admittit. Hæc quidem quoad magis obviũ sermonis hujus sensum, priusquam id quod reliquum est examinemus, sermone in duo vasorum genera distributo, nempe luteum, & necdum ad testam induratum, & alterum jam terram factum dicta sint. Cæterùm videamus etiam ex ipso textu quæ dicantur de luteo vase in manu figuli constituto, & quomodo ipsum etiam in Propheta verbum Dominus vaticinans in ipso, occasiones præbeat etiam alias non brevis expositionis eorum, quæ ad opus fictile in manu fi- C

Ierem.18.1. guli constitutum pertinent. *Verbum quod factum est à Domino ad Ieremiam dicens: Surge, & descende in domum figuli.* Sursum est Ieremias, lutea vasa transscenderat; deorsum sunt vasa lutea, & natura quæ administrat lutea vasa, iisdem condescendens deorsum est, ideò sermo, qui dictus est ad Ieremiam à Domino, ait ipsi: *Surge, & descende in domum figuli, & ibi audies verba mea.* Moysi

Exodi.19.2 dicitur: *Ascende in montem, & audi.* Ieremiæ dicitur: *Descende in domum figuli, & audi.* Vnusquisque enim audientium sermones vel de supernis edocetur, vel discit de D inferioribus. Docens quidem descendo sermone vt inferiora videam: si autem superiora disco, ascendo sermone ad superiora, vt quæ isthic sunt videam. Vt autem omnes, quoad fieri potest, in vobismetipsis id quod dicitur assequamini, vtar exemplo, & cùm à Scriptura, tum ab exemplo adductam quoque declarationem convenienti inter-

Philipp. 2. 10. pretatione proponam: *In nomine Iesu omne genu flectetur cælestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confitebitur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris.* Est E porrò quædam sapientia de quolibet horum: sapientia de cælestibus, quâ ratione res cælestes ordinatæ sint: sapientia de infernis: cùm etiam sapientia Dei circa dispositionem rerum quæ sub terra sunt versetur: similiter etiam de terrestribus. Cùm

αὐχνώμεθα. ἢ ὑπὸ τοῦ θείου πυρός, ἐπεὶ καὶ ὁ θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον ἐστὶν, ἐὰν ἡμώμεθα*, φημὶ, * ἀπὸ τοιοῦδε ἢ τοιοῦδε πυρὸς, ὅ, τί ποτ' ἂν ἡμώμεθα, ἐὰν συντριβώμεν, εἴτε ἀπὸ τοῦ καλοῦ σκεύους *γενόμενοι εἰς σωτηρίαν, εἴτε ἀπὸ τοῦ μοχθηροῦ σκεύους * γενόμενοι εἰς ἀπώλειαν, οὐκ * ἀναγκαζόμεθα, οὐδὲ ὁπωσδήποτε ἡμῶν ἡ κατασκευὴ βελτίωσιν. Διὸ τοῦτο ὅσον ἐσμὲν ἐνθάδε οἷονεὶ ἐν χειρὶ τοῦ κεραμέως ὄντες, κἂν διαπέσῃ ὁ σκεύος ἀπὸ τῆς χειρὸς αὐτοῦ, ὑποδέχεται θεραπείαν καὶ ὁ ἀνακαινίσας αὐτὸν ἁρμόσαι. Ἐπὶ μὲν οὖν τοσοῦτον ὁ λόγος παρεκτείνεται, πρὶν ὃ τὸ λεῖπον ἐξετάσωμεν, τῶν λόγων εἰς τὰ δύο εἴδη τῆς ἀγγείων, τό τε πήλινον, καὶ οὐδέπω ἀπεσκληκότων, καὶ ὃ δὴ τέταρτον τὸ ἤδη ὀπτὸν γεγονὸς λελέχθω· ἴδωμεν δ' αὖ καὶ αὐτοῦ τὸ λέξεως τὰ λεγόμενα περὶ τοῦ πηλίνου ἀγγείου τοῦ ἐν τῇ χειρὶ τοῦ κεραμέως, καὶ πῶς ἄλλος ὁ ἐν τῷ προφήτῃ λόγος ὁ κύριος ὁ προφητεύων ἐν αὐτῷ, ἀφορμὰς δίδωσι καὶ ἄλλας οὐ βραχείας τῇ ἑρμηνείας τῆς κτίσεως τὸ πλάσμα τὸ ἐν τῇ χειρὶ τοῦ κεραμέως· ὁ λόγος ὁ γεγονὼς πρὸς Ἱερεμίαν παρὰ κυρίου λέγων· ἀνάστηθι, καὶ κατάβηθι εἰς οἶκον τοῦ κεραμέως· ἄνω ἐστὶν ὁ Ἱερεμίας, ὑπεραναβεβήκει τὰ πήλινα σκεύη· κάτω ἐστὶ τὰ πήλινα σκεύη, καὶ ἡ δικαία Φύσις τὰ πήλινα σκεύη συγκαταβαίνουσα τοῖς δεομένοις, κάτω ἐστί, διὸ τοῦτο ὁ λεγόμενος λόγος πρὸς Ἱερεμίαν παρὰ κυρίου Φησὶν αὐτῷ· ἀνάστηθι, καὶ καταβήθι εἰς οἶκον τοῦ κεραμέως, καὶ ἐκεῖ ἀκούσῃ τοὺς λόγους μου· μᾶλλον λέγεται· ἀναβῆναι εἰς ὄρος, καὶ ἄκουσον· Ἱερεμία λέγεται· * καταβῆθι, καὶ ἄκουσον, εἰς τὸ οἶκον τοῦ κεραμέως· ἔνιοι γὰρ τῶν ἀκουόντων * λόγων, ὅταν μὲν τῶν * κατωτέρω διδάσκηται, ἵνα ἴδωσι τὰ κατώτερα. εἰ δὲ τὰ ἀνώτερα μανθάνω, ἀναβαίνω τὸν λόγον ὅπως τὰ ἀνώτερα, ἵνα θεάσωμαι τὰ ἐκεῖ· ἵνα δὲ πάντες, καὶ ὅσα τῶν ἐπουρανίων ἐστὶν, * ἐξομολογήσωνται τῷ λεγομένῳ, καὶ ἀπὸ τῆς γραφῆς, ἣν χρήσομαι πρὸς δείγματι καὶ ἀπόδειξιν τοῦ θεοῦ τὸν δεσπότην καὶ σαφήνειαν * ἀγαγὼν τὴν δεομένην ἑρμηνείαν πρὸς ταῦτα· ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσηται, ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν θεοῦ πατρός· * ἔστι δέ τις σοφία περὶ ἑκάστων τούτων. σοφία περὶ τῶν ἐπουρανίων, πῶς διατέτακται τὰ ἐρανία. σοφία περὶ τῶν καταχθονίων. ἐπεὶ σοφία θεοῦ ἐστι καὶ περὶ τῆς διοικήσεως τῶν καταχθονίων. ὁμοίως καὶ περὶ τῶν ἐπιγείων· ἐὰν μέντοι χαρεῖν τῷ σοφῷ τῷ περὶ τῶν ἐπουρανίων, ἀναβαίνω ὅπου τὰ ἐρανία,

ὡς μωσῆς ἀναβέβηκεν ἐπὶ τὸ κορυφωτὸν ὄρους, ἵνα ἀκούσῃ ῥήματα αὐτοῦ ὁ φωνὴ ἐκ τῆ ἀρετῆ, καὶ ὁ γεγραμμένον. ἐμοὶ γὰρ διδάσκεσθαι γνῶσίας ἐπουρανίους, σκιαν γὰρ καὶ ὑπόδειγμα ἐπουρανίων μυστηρίων ἐν τοῖς νόμοις τοῖς ἁγιαγεγραμμένοις, * ὡς ἐδίδασκεν ὁ ἀπόστολος εἰπών· ὅστινες ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ λατρεύουσι τῶν ἐπουρανίων· ὥσαυτως οὖν μοὶ μόνον διδάσκεσθαι τὰ περὶ τῶν ἐπουρανίων αἰσθάνομαι. ὅτως ἐὰν χρεία μοι * ὦ μανθάνειν τὰ περὶ τῶν καταχθονίων, κἂν προφήτης ῥήσωμαι, καταβαίνω· καὶ παρὰ Δαβὶδ τοῦτο σαμουὴλ, ἵνικα ἐδιδάχθη τὰ καταχθόνια, κατεβέβηκε κάτω, καὶ γέγονεν ἐν ἅδῃ, ἵ δικαζόμενος ἵνα ἐν ἅδῃ ῥήσῃ, ἀλλ' ἵνα ῥήσῃ καταπάσκοπος, καὶ θεωρητὴς τῶν μυστηρίων τῶ καταχθονίων· δεῖ γὰρ τοιαύτα εἶ ὁ τῶ ἀποστόλῳ περὶ τῆς σοφίας λεγομένα βαθέα, τῶ γνῶναι τί ὁ πλάτος, καὶ μῆκος, καὶ βάθος, καὶ ὕψος· * μόνοις γινώσκειν ὕψος· ἀναβαίνεις τῶ λόγῳ ὅτι τὸ ὕψος.* μέλλεις γινώσκειν τὰ μεταξὺ τὰ ὕψους καὶ τὰ βάθους, γινώσκεις ὁ πλάτος καὶ ὁ μῆκος. ταχὺ φθάνει ἀπὸ τῶ λόγῳ * ὑπήκοος μοὶ τῶ διδάσκοντος περὶ παντὸς ὁ δικαίως ἀκολουθεῖν τοῖς ὦ ὑῶ τῶ θεοῦ. ἀκολουθεῖ ὁ ἀποβεβλημένος ὦ κόσμῳ, ὁ αὖραν τ' ταυρόν. ὅτως γὰρ δικαίως ἀκολουθῆν ὦ ἰησοῦ, ὁ δικαίμενος εἰπεῖν· ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, κἀγὼ κόσμῳ· ἵδε ἀποκεκλεῖσθαι τὸ· καταβῆναι εἰς οἶκον τὸ κεκριμένος, καὶ εἶ ἀκούσῃς τοὺς λόγους μου· ἵδε γὰρ αὐτὸ συγκείναι ὦ· αἰσθῆναι, καὶ ἀκούσεις τοὺς λόγους μου· τῆ γὰρ ἀκούοντων οἱ μὴ ἀναβαίνουν ἵνα διδαχθῶσιν. ἀναβαίνουν ὁ πάντες σωματικῶς. καταβαίνουσι δ, καὶ τῶ ψυχικῶ ἔχουσιν αἴσθησιν, ὑπὲρ τὸ ἰδεῖν τ' λόγον τ' ἀνωτάτω τοῦ τῆ κατωτάτω· αὐτὸς ὁ κύριος μου ἰησοῦς χριστὸς ἀναβέβηκε, καὶ καταβέβηκεν· ὁ γὰρ ἀναβαὶς, αὐτός ἐστι καὶ ὁ καταβάς. αὐτός ἐστιν ὁ παρὰνω παντὸς τῆ οὐρανοῦ· ἐὰν οὖν ἦν καὶ σὺ μόνης τ' ἀναβαίνειν αὐτὰτω νοεῖν τ' λόγον τ' περὶ τῆ αὐτῶτω, τ' καταβαίνειν εἰς τῶ καταβῆναι σωτῆρα τ' περὶ τῆ * καταβάντα διδάσκοντα, μὴ εἶπῃς· τίς ἀναβήσεται εἰς οὐρανόν; τοῦτ' ἔστι χριστὸν καταγαγεῖν. ἢ· τίς καταβήσεται εἰς τὸν ἄβυσσον; τοῦτ' ἔστι χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν· ἀλλὰ τί λέγω ἡ γραφή; ἐγγύς σου τὸ ῥῆμα ἐν τῶ στόματί σου, καὶ ἐν τῆ καρδίᾳ σου, δι' ὃ ἀναβαίνεις εἰς τ' οὐρανὸν, * ὃ περὶ τῆ αὐτῶτω γινώσκεις. ἐγγύς σου ἐστὶ ὁ ῥῆμα καὶ περὶ τῆ καταβάντα· καὶ τί γὰρ ἄλλον ἢ τ' λόγον τ' παντοκρατορικὸν ὁ ἅγιος δύναται ἔχειν ἐν ἑαυτῷ; ἡ γὰρ βασιλεία τῆ οὐρανῶν ἐντὸς ὑμῶν ἐστί· καταβαίνει ἂν ὁ προφήτης εἰς τ' τῶ χερουβὶμ οἶκον, καὶ διηγεῖται ἃ ἐθεάσατο λέγων. καὶ ἰδοὺ αὐτὸς ἑστὼς ἔρχον ὀπίσω τῆ τοίχου αὐτῆ,

ὡς μωσῆς ἀναβέβηκεν ἐπὶ τὸ κορυφωτὸν ὄρους, ἵνα ἀκούσῃ ῥήματα αὐτοῦ ὁ φωνὴ ἐκ τῆ ἀρετῆ, καὶ ὁ γεγραμμένον. ἐμοὶ γὰρ διδάσκεσθαι γνῶσίας ἐπουρανίους, σκιαν γὰρ καὶ ὑπόδειγμα ἐπουρανίων μυστηρίων ἐν τοῖς νόμοις τοῖς ἁγιαγεγραμμένοις, * ὡς ἐδίδασκεν ὁ ἀπόστολος εἰπών· ὅστινες ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ λατρεύουσι τῶν ἐπουρανίων· ὥσαυτως οὖν μοὶ μόνον διδάσκεσθαι τὰ περὶ τῶν ἐπουρανίων αἰσθάνομαι. ὅτως ἐὰν χρεία μοι * ὦ μανθάνειν τὰ περὶ τῶν καταχθονίων, κἂν προφήτης ῥήσωμαι, καταβαίνω· καὶ παρὰ Δαβὶδ τοῦτο σαμουὴλ, ἵνικα ἐδιδάχθη τὰ καταχθόνια, κατεβέβηκε κάτω, καὶ γέγονεν ἐν ἅδῃ, ἵ δικαζόμενος ἵνα ἐν ἅδῃ ῥήσῃ, ἀλλ' ἵνα ῥήσῃ καταπάσκοπος, καὶ θεωρητὴς τῶν μυστηρίων τῶ καταχθονίων· δεῖ γὰρ τοιαύτα εἶ ὁ τῶ ἀποστόλῳ περὶ τῆς σοφίας λεγομένα βαθέα, τῶ γνῶναι τί ὁ πλάτος, καὶ μῆκος, καὶ βάθος, καὶ ὕψος· * μόνοις γινώσκειν ὕψος· ἀναβαίνεις τῶ λόγῳ ὅτι τὸ ὕψος.* μέλλεις γινώσκειν τὰ μεταξὺ τὰ ὕψους καὶ τὰ βάθους, γινώσκεις ὁ πλάτος καὶ ὁ μῆκος. ταχὺ φθάνει ἀπὸ τῶ λόγῳ * ὑπήκοος μοὶ τῶ διδάσκοντος περὶ παντὸς ὁ δικαίως ἀκολουθεῖν τοῖς ὦ ὑῶ τῶ θεοῦ. ἀκολουθεῖ ὁ ἀποβεβλημένος ὦ κόσμῳ, ὁ αὖραν τ' ταυρόν. ὅτως γὰρ δικαίως ἀκολουθῆν ὦ ἰησοῦ, ὁ δικαίμενος εἰπεῖν· ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, κἀγὼ κόσμῳ· ἵδε ἀποκεκλεῖσθαι τὸ· καταβῆναι εἰς οἶκον τὸ κεκριμένος, καὶ εἶ ἀκούσῃς τοὺς λόγους μου· ἵδε γὰρ αὐτὸ συγκείναι ὦ· αἰσθῆναι, καὶ ἀκούσεις τοὺς λόγους μου· τῆ γὰρ ἀκούοντων οἱ μὴ ἀναβαίνουν ἵνα διδαχθῶσιν. ἀναβαίνουν ὁ πάντες σωματικῶς. καταβαίνουσι δ, καὶ τῶ ψυχικῶ ἔχουσιν αἴσθησιν, ὑπὲρ τὸ ἰδεῖν τ' λόγον τ' ἀνωτάτω τοῦ τῆ κατωτάτω· αὐτὸς ὁ κύριος μου ἰησοῦς χριστὸς ἀναβέβηκε, καὶ καταβέβηκεν· ὁ γὰρ ἀναβαὶς, αὐτός ἐστι καὶ ὁ καταβάς. αὐτός ἐστιν ὁ παρὰνω παντὸς τῆ οὐρανοῦ· ἐὰν οὖν ἦν καὶ σὺ μόνης τ' ἀναβαίνειν αὐτὰτω νοεῖν τ' λόγον τ' περὶ τῆ αὐτῶτω, τ' καταβαίνειν εἰς τῶ καταβῆναι σωτῆρα τ' περὶ τῆ * καταβάντα διδάσκοντα, μὴ εἶπῃς· τίς ἀναβήσεται εἰς οὐρανόν; τοῦτ' ἔστι χριστὸν καταγαγεῖν. ἢ· τίς καταβήσεται εἰς τὸν ἄβυσσον; τοῦτ' ἔστι χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν· ἀλλὰ τί λέγω ἡ γραφή; ἐγγύς σου τὸ ῥῆμα ἐν τῶ στόματί σου, καὶ ἐν τῆ καρδίᾳ σου, δι' ὃ ἀναβαίνεις εἰς τ' οὐρανὸν, * ὃ περὶ τῆ αὐτῶτω γινώσκεις. ἐγγύς σου ἐστὶ ὁ ῥῆμα καὶ περὶ τῆ καταβάντα· καὶ τί γὰρ ἄλλον ἢ τ' λόγον τ' παντοκρατορικὸν ὁ ἅγιος δύναται ἔχειν ἐν ἑαυτῷ; ἡ γὰρ βασιλεία τῆ οὐρανῶν ἐντὸς ὑμῶν ἐστί· καταβαίνει ἂν ὁ προφήτης εἰς τ' τῶ χερουβὶμ οἶκον, καὶ διηγεῖται ἃ ἐθεάσατο λέγων. καὶ ἰδοὺ αὐτὸς ἑστὼς ἔρχον ὀπίσω τῆ τοίχου αὐτῆ,

* Cod. Vat. ἐδίδασκε

* Cod. Vat. ἐγὼ

* Cod. Vat. μέλλεις γινώσκειν τὰ μεταξὺ τὰ ὕψους καὶ τὰ βάθους, γινώσκεις ὁ πλάτος καὶ ὁ μῆκος

* Cod. Vat. ὑπήκοον

* Cod. Vat. καταβάντων

* Cod. Vat. ὃ περὶ τῆ αὐτῶτω γινώσκεις

A perceptúrus sum sapientiam de rebus cæléstibus, ascendo ad cæléstia, proüt Moyses ascendit ad verticem montis, vt audiret vocem Domini de cælo, juxta quod scriptum est: cæléstem enim cultum erat edocendus, scilicet vmbram & exemplar cæléstium mystériorum in légibus scriptis, proüt docuit Apóstolus dicens: *Qui exemplari & vmbræ* H b.8.5. *desérviunt cæléstium.* Quemadmodum igitur edocendus de cæléstibus ascendo; ita quando mihi opus erat vt díscerem de infernis, quantumvis Propheta éssem, descendo. Et fortássis ideò Samuel, quando edóctus fuit B infernália, descéndit deórsum, & fuit in inferno, non ad infernum condemnátus, sed vt inspéctor & contemplátor exísteret mystériorum infernálium. Possunt ístiusmodi etiam esse quæ apud Apóstolum de sapiéntia dicúntur explicata, ad comprehendendum *quæ sit latitudo, & longitudo, & profúndum & súblimitas.* Cognitúrus es súblimitatem? ascéndis ratione ad súblimitatem: cognitúrus es ea quæ inter súblimitatem ac profúndum sunt média, cognóscis latitúdinem ac longitúdinem: quólibet pertingit à docénte verbo de ómnibus dirécta C mens ejus qui sequi valet Filium Dei: sequitur autem mundo nuntium remíttens, & crucem tóllens: sic enim potest sequi Iesum, qui dícere possit: *Mihi mundus crucifíxus est,* Galat.6.14. *& ego mundo.* Debébat hoc afférre consolationem: *Descende in domum figuli, & ibi audies verba mea.* Oportébat illud conférre cum illo, *Ascénde, & audies verba mea.* Audiéntium enim quídam ascéndunt vt dóceantur: ascéndunt non omnino córpore; descéndunt item, & animam hábent sursum, vt supérnum verbum de inferióribus D ómnibus vídeant. Ipsémet Dóminus meus Iesus Christus ascéndit, & descéndit: *Qui* Ephes.4.10. *enim ascéndit, ipse est & qui descéndit: ipse est súper omnes cælos.* Cùm igitur & tu ascéndens supérna cognitúrus es verbum de supérnis, descéndens ad ínfima intelligénda de infímis docens, *ne dixeris, Quis ascéndet in cæ-* Rom.10.6. *lum? id est Christum deducere: aut, Quis descéndet in abyssum? id est Christum à mórtuis revocáre. Sed quid dicit Scriptura? Propè est verbum in ore tuo,* per quod ascéndis in cælum, & de supérnis notítiam accípis: prope te est verbum etiam de ínfimis. Ecquid enim aliud quàm Verbum, quod vbíque est, potest habere sánctus in semetípso? Nam *Regnum Dei* Luc.17.21. *intra vos est.* Descéndit igitur Propheta in domum figuli, & enárrat quæ víderit di-

Ierem.18.3. cens: *Et ecce ipse faciebat opus in manibus suis, & cecidit vas quod ipse faciebat in luto in manibus suis; & rursus fecit illud vas alterum, sicut placuerat in conspectu suo facere.* Sed nescio quid viderit Propheta apud figulum existens: vidit nempe figulum operantem: luteum erat vas quod fecerat; cecidit vas de manu ejus, neque figulo culpam attribuit; sed quoniam de animatis vasis sermo est, quæ à semetipsis cadunt, ideò dictum: Cecidit vas de manibus ejus. Itaque & tu temetipse attende, ne forsitan in manibus figuli existens, & efformatus per temetipsum

Ioan.10.29. excidas de manibus ejus. Nemo enim rapit de manibus ejus, proüt dictum est in Euangelio secundùm Ioannem: vbi nequaquam scriptum, Quòd sicut nemo rapit, ita nemo excidat de manibus ejus. Nam quod sui potestatem habet liberum est. Et nemo, inquam, rapit quidem de manu pastoris: è manibus Dei nemo potest nos eripere; sed nos negligenter agendo possumus excidere

Ierem.18.5. de manibus ejus. *Et factum est verbum Domini ad me dicens: Si quomodo figulus iste, non potero facere vos domus Israël?* dicit Dominus. Vnusquisque pro facultate sua intelligit quæ scripta sunt; vnus quidem magis superficialiter, vtpote quasi ad fontis scatebram sensum eorum accipiens; alius verò profundius quasi à puteo educens: & possunt ambo capere vtilitatem, quandoquidem vnum idémque vni quidem fons est, alteri verò

Ioan. 4. puteus. Testatur hoc Evangelium, quando agit de Samaritana: ibi enim idem & fons & puteus nuncupatur; & vicissim aliquando dicitur fons, & aliquando puteus: consideret hoc qui potest, vt sciat vnum idémque suppositio, perfunctorio quidem fontem, profundiori autem puteum existere. Hoc meum est proœmiũ secuturæ expositionis quoad vas luteum, quod cecidit de manu figuli, & denuo formatum fuit. Nonnulli hæc simpliciùs considerarunt, & intellexerunt; proponam vobis eorum rationem & expositionem: posteà si quid profundius habuerimus, exponemus. Possunt, inquit, hîc significari quæ pertinent ad resurrectionem. Si enim vas luteum ceciderit de manu figuli, & ex eadem ejusdem luti sui materia facit id ipsum vas aliud, sicut placuerit in conspectu suo. Potest figulus corporum nostrorum Deus, structuræ nostræ conditor, postquam hoc ceciderit, & quacumque demum ex causa contritum fuerit, resumere ipsum, ac innovare, & facere ipsum splen-

καὶ διέπεσε ὁ ἀγγεῖον ὃ αὐτὸς ἐποίει ἐν ᾧ πήλῳ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ. καὶ πάλιν ἐποίησεν αὐτὸ ἕτερον ἀγγεῖον, καθὼς ἤρεσεν ἐναντίον αὐτοῦ ποιῆσαι· ἀλλ' οὐκ οἶδα τί ἐώρακεν ὁ θεωρήτης ἐπὶ τῷ κεραμεῖ ἡμόμβος. εἶδε γὰρ ἐργαζόμενον τὸ κεραμέα. πάλιν ὧν ὁ σκεῦος τὸ γεγονὸς μόνον. διέπεσε * ὁ σκεῦος ἐκ τῆς χειρὸς αὐτοῦ, οὐδὲ ὡς κεραμεῖ αἰτίαν ἔσχε τῆς ἁμαρτίας. ἀλλ' ἐπεὶ ὁ λόγος ὅστις ἐστὶ περὶ ἐμψύχων σκευῶν, ἄπνα παρ' ἑαυτῶν ἀφιστάμενα, ἀφ' ἑαυτοῦ ἐρρήθη, διέπεσε ὁ σκεῦος ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτοῦ· θεώρησε δὲ καὶ σὺ σαυτόν, μήποτε ἐν τῇ χειρὶ ὢν τοῦ κεραμέως, καὶ ὑπόπλαστός πως, πρόσεχε σαυτὸν ἀφιστάμενος ἐκ τῶν χειρῶν * αὐτοῦ· οὐδεὶς μὲν γὰρ ἁρπάζει ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ, κατὰ τὴν εἰρημένην ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίῳ· ὃ μὲν γὲγραπται, ὅτι ὡς οὐδεὶς ἁρπάζει, οὕτως οὐδεὶς ἀφιστάσι ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ· ὃ γὰρ αὐτεξούσιον ἐλεύθερόν ἐστι· καὶ φησι οὐδεὶς * με * ἁρπάζει ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ πατρός μου ἡμᾶς λαβεῖν. δυνάμεθα * ἢ ὑμεῖς ἀμελήσαντες ἀφιστᾶν ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ· καὶ ἐλθόντος λόγου κυρίου πρός με λέγων· εἰ καθὼς ὁ κεραμεὺς οὗτος, οὐ δυνήσομαι * τοῦ ποιῆσαι ὑμᾶς οἶκος Ἰσραήλ; φησὶ κύριος. ἔχομεν δὲ δύναμιν νοεῖν τὰ γεγραμμένα. ὁ μὲν * ὑποπλαστὸς ἦν, εἰ ὡσὶ δὲ τινὲς πίδακες πηγῆς λαμβάνων τὸ νᾶμα αὐτοῦ αὐτῶν. ὁ δὲ βαθύτερος ὡς ἀπὸ φρέατος αἰωνίου. καὶ δύνασθαι ἀμφοτέρους ὠφελεῖσθαι, ἐπεὶ τὸ αὐτὸ τοῦ μὲν ὅστι πηγὴ, ὃ δὲ φρέαρ· μαρτυρεῖ τὸ εὐαγγέλιον, πηγὴ * δηλοῦν τὸ αὐτὸ τῆς σαμαρείτιδος. ἐκεῖ γὰρ ὁτὲ μὲν λέγεται τὸ αὐτὸ πηγὴ καὶ φρέαρ. καὶ αὖ μέσως πως λέγεται πηγὴ, καὶ ποτὲ φρέαρ. καταναοείτω δὲ ὁ δυνάμενος, ἵνα εἰδῇ ὅτι ὃ αὐτὸς τὴν ὑποστάσιν, τῷ μὲν ὑποπλαῖον πηγὴ ὅστι, ὃ δὲ βαθύτερον φρέαρ ὅστι· προκείμενον μὲν τοῦτο ὅστι τὸ μηνύσης δηλῶσαι ἀφ' ἑαυτοῦ ἀγγεῖον τὸ πήλινον, ὃ ἀφῆκεν ἀπὸ τῆς χειρὸς τοῦ κεραμέως, καὶ αὖθις πλασθέν· τίνες εὐσεβήσαντα ταῦτα ἀπλούστερον, καὶ ἐνόησαν. ἐροῦμεν ὑμῖν τὰ ἐκείνων λόγον καὶ τὴν διήγησιν. εἰ δὲ τι βαθύτερον ἐνθυμηθῶμεν, ἐροῦμεν ταῦτα καὶ ταῦτα. δυνατὸν, φασὶν, ἐνθυμηθῆναι τὰ περὶ τῆς ἀναστάσεως· εἰ γὰρ πήλινον ἀγγεῖον διέπεσεν ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ κεραμέως, καὶ ἀπὸ τῆς αὐτῆς ὕλης τοῦ πηλοῦ τοῦ αὐτοῦ ποιεῖ αὖθις ἀγγεῖον ἕτερον, καθὼς ἤρεσεν ἐνώπιον αὐτοῦ· δυνατὸν ὁ κεραμεὺς θεὸς τῶν σωμάτων ἡμῶν, ὁ δημιουργὸς τῆς κατασκευῆς ἡμῶν, ἐπαὶ ἀφιστᾶσι, τοῦτο, καὶ σωτεισθῆ καθ' ἱανδήποτε αἰτίαν, ἀναλαβεῖν αὖθις, καὶ ἀνακαινίσαι, καὶ ποιῆσαι αὐτὸ ἀκμαιότερον καὶ

βέλτιον ἀγγεῖον ἕτερον, καθὼς ἤρεσεν ἐνώπιον αὐτοῦ ποιῆσαι· ἐλέγετω καὶ αὐτῷ διήγησις λαβεῖν. αὐτοῦ δὲ ἀκούσωμεν τοῦ κυρίου διηγουμένου καὶ λέγοντος· εἰ, καθὼς ὁ κεραμεὺς οὗτος, οὐ δυνήσομαι τοῦ ποιῆσαι ὑμᾶς, οἶκος Ἰσραήλ; φησὶ κύριος. ἰδοὺ ὡς ὁ πηλὸς τοῦ κεραμέως, οὕτως ὑμεῖς ἐστε ἐν χερσί μου· πέρας λαλήσω ἐπ' ἔθνος καὶ βασιλείαν, τοῦ ἐξᾶραι αὐτὸς καὶ τοῦ ἀπολλύειν. καὶ ἐπιστρέψῃ τὸ ἔθνος ἐκεῖνο ἀπὸ τῆς κακίας αὐτῶν ἧς ἐλάλησα πρὸς αὐτό, καὶ μετανοήσω ἀπὸ τῆς κακίας, ὧν ἐλογισάμην τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς· καὶ πέρας λαλήσω ὅτι ἔθνος καὶ βασιλείαν τοῦ οἰκοδομεῖσθαι, καὶ καταφυτεύειν. καὶ ποιήσωσι τὰ πονηρὰ ἐναντίον μου τοῦ μὴ ἀκοῦσαι τῆς φωνῆς μου. καὶ μετανοήσω περὶ τῆς ἀγαθῶν ὧν ἐλάλησα τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς, φησὶ κύριος· τοῦτο δὲ κύριον τοῦ κεραμέως ὁρῶμεν μὴ ἀφέρεσθαι, οὐκ ὀφὶ τινι τῶν καθ' ἕνα, ἀλλ' ὅτι δύο ἔθνη· λέγει γὰρ ἀξιάμβως* μηνύει λέγειν περὶ ἐθνῶν. ἵνα πανοδαλῇ τοῖς δυναμένοις ἀκοῦειν ἀπορρήτων μυστηρίων. πέρας λαλήσω ὅτι ἔθνος· ζητεῖ καὶ ὃ* πέρας καὶ ὃ πρότερον ἔθνος ὃ τῆς ἀπωλείας ἀφ' ὧν ἁμαρτίας ἀπῶν. καὶ λαλήσας περὶ τῆς ἀπωλείας ἀφ' ὧν ἁμαρτίας, οὐδὲν ἧττον ἐπαγγέλλεται, ὅτι ἐὰν μετανοήσωσι, μετανοήσω περὶ τῆς κακίας ὧν ἐλάλησε τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς· καὶ πάλιν λαλεῖ ἐπ' ἄλλο ἔθνος δύο πρότερον, τοῦ οἰκοδομεῖσθαι καὶ τοῦ καταφυτεύεσθαι ὅλον ἔθνος· καὶ* ὅτι τοῦτο οἰκοδομούμενον καὶ καταφυτευόμενον ἔθνος ἐπαγγελίαν ἔχει καλόν· διὰ τοῦτο δὲ ἁμαρτάνειν, φησί, μὴ ὃ λαλήσας ὧν ἐλάλησα τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς· τίνα δὲ τὰ δύο ἔθνη; ὃ πρότερον ὀνομασθὲν, ᾧ ἀπειλεῖ ὁ λόγος. καὶ ὃ δεύτερον ᾧ ἐπαγγέλλεται· ἀπειλεῖ μὲν οὖν, ὡς εἰ μετανοήσαι, μὴ ποιήσαι ἃ ἀπειλῆς· ἐπαγγέλλεται, ὡς εἰ μεταπέσοι, καὶ ἄξιον μὴ ζηλοῦσθαι ὃ δεύτερον ἔθνος, τὴν ἐπαγγελίαν μὴ τυγχάνεσθαι αὐτῶν· πρὸ δύο μάλιστα ἐθνῶν προσκεῖσθαι πᾶσα ἡ οἰκονομία τοῦ θεοῦ τοῖς ἐν τῷ κόσμῳ ἀνθρώποις γέγονε· πρότερον ἔθνος ἐκεῖνος Ἰσραήλ. δεύτερον ἀπὸ τῆς χειρὸς τοῦ ὀπτηλασίας τοῦτο ὃ ἔθνος· τῷ πρότερῳ ἠπείλησεν ὁ θεὸς ἃ ἠπείλησε, καὶ* βλέπουμεν πεπληρωμένα· τὰ τῆς ἀπειλῆς τοῦ προτέρου ἔθνους ἐν αἰχμαλωσίᾳ γεγένηται. κατεσκάφη αὐτῶν ἡ πόλις, καθῃρέθη ὃ ἁγίασμα, ὃ θυσιαστήριον καὶ ἱερεῖς ἐλήφθη. οὐδεὶς ἔτι σώζεται τῶν πάλαι σεμνῶν παρ' αὐτοῖς· ἔλεγε γὰρ ἐκείνῳ ὦ ἔθνει ὁ θεός· μετανόησατε· καὶ ὃ μετενόησαν· μὴ ὃ ἐκείνοις εἰρῆσθαι τοῦτο. λέγει τούτῳ ὦ δευτέρῳ ἔθνει ὁ θεὸς τὰ περὶ τῆς οἰκοδομείας αὐτῶ· ἔοικε δὲ ὅτι καὶ τοῦτο τὸ ἔθνος ἀνθρωποί εἰσι, δυνάμενοι πάλιν πρὸς ἁμαρτίαν. ἀφ' τοῦτο καὶ

A didius atque præstantius vas alterum; provt placuerit in conspectu suo facere. Habeat etiam hæc explicatio suam gratiam; sed ipsum Dominum audiamus exponentem ac dicentem: *Si, quomodo figulus iste, non potero facere vos, domus Israël, dicit Dominus? Ecce sicut lutum figuli, sic vos estis in manibus meis. Ad summam loquar super gentem & regnum, vt auferam illos & disperdam; & convertetur gens illa ab omnibus malis istis quæ locutus fueram ad eam, & agam pœnitentiam de malis, quæ cogitaveram facere eis. Et ad summam loquar super gentem & regnum ad reædificandum, & plantandum; & facient mala coram me non audiendo vocem meam: & pœnitentiam agam de bonis quæ locutus eram facere eis,* ait Dominus. Illud quod dictum est de domo figuli videmus non ad vnam aliquam, sed ad duas gentes referri. Auspicaturus enim sermonem ait se dicturum de Gentibus; vt arcanorum quidpiam mysteriorum objiciat audire valentibus. *Ad summam loquar super gentem.* Quærit & postremam & & priorem gentem perditionis propter peccata sua; & cùm protulisset ea quæ perditionis sunt propter peccata, nihilominus pollicetur, quòd si pœnitentiam egerit, se quoque pœnitentiam acturum de malis quæ dixerat se facturum eis. Et iterùm loquitur super aliam gentem ad reædificandam & plantandam totam gentem: & ad hæc reædificata & plantata gens promissionem habuit bonam. Potest autem, inquit, peccare postquam hæc protulit: Si recesserint ab operibus bonis quæ locutus eram facere eis. Quænam igitur hæ duæ gentes? Prior nominata est, cui minatur sermo: & altera est cui promittit. Minatur nimirum sic, vt si pœnitentiam egerit, non facturus sit illa quæ minatus fuerat: promittit ita, vt si relabatur, & indignam se præbeat gens altera, promissiones suas non assequatur. Circa duas potissimùm gentes hasce versatur omnis Dei quoad homines in hoc mundo dispensatio. Prima gens illa Israël est: altera post Christi adventum est gens hæc. Priori minitatus est Deus quæ minatus est, & videmus impleta. Minæ prioris gentis erant de captivitate: subversa est civitas eorum, ablata sanctificatio, altare dejectum: nihil antiquarum solemnitatum ipsis salvum supereſt. Dixerat enim illi genti Deus: Pœnitentiam agite; & non egerunt pœnitentiam. Postquam hæc illis dicta fuerant, dixit huic secundæ genti Deus quæ ad ipsius reædificationem pertinent. Vide autem vt

Jerem. 18. 6. & seq.

* Christ. nimirum

* Christ. ergo hoc primo loco, vel tertio, vel quarto.

* Cod. Vat. Tò tertio.

* Cod. Vat. ἐστί

* Cod. Vat. ἐγγενῶν, μεθενόσω τοῦ ἐγγενῶν ὧν

* Cod. Vat. βαλέτουμεν τὰ τῆς ἀπ.

etiam hæc gens homines sint, qui possint denuò decidere: ideò etiam huic minatur, & ait: Etsi prædixi quædam de ædificatione, & de plantatione, atque agricultura, hæc autem gens etiam peccatura sit; huic quoque peccanti evenient hæc quæ dicta erant illis propter peccata, & perpetientur, nisi egerint pœnitentiam. Vniversam scrutare Scripturam, & invenies plurima de duabus hisce gentibus dicta. Elegerat Deus Patres, promissionem dederat eis: eduxerat populum de genere Patrum ex Ægypto: longanimiter ipsis peccantibus vsus, castigaverat ipsos vt Pater, introduxerat eos, & dederat eis terram promissionis. Miserat ad eos secundùm tempora Prophetas, correxit & convertit eos à peccatis: longanimiter semper egit, mittens curatores seu medicos, donec veniret Archiatrus, Prophetis excellentior Propheta, medicis præstantior Medicus: venientem hunc prodiderunt, & occiderunt, *Tolle, tolle, dicentes, à terra istiusmodi; Crucifige, crucifige eum.* [Ioan. 19.6.] Illicò venit visitatio super gentem istam: ad solitudinem redactus est locus vbi cruci affixus fuerat Iesus meus. Elegit Deus aliam gentem: messis conspicitur quàm ampla sit, tametsi operarij sint pauci. Quin & aliter dispensat Deus sagenam, vt jugiter mittatur in mare vitæ hujus, & congregentur omnis generis pisces, mittit piscatores multos, mittit venatores, multos venantur ex omni monte, venantur ex omni colle. Vide quanta dispensatio circa salutem Gentium sit. Vide igitur benignitatem & severitatem Dei; super priorem quidem gentem & cadentem severitas, super alteram verò gentem promissiones & benignitas, dummodò permanserit in bonitate, alioquin etiam ipsa excidetur. Neque enim tunc tantùm securis ad radicem arborum posita erat: parata etiamnum est iterum venire securis. Nam *securis ad radicem arborum posita est*, [Matth. 3.10] dicebat meus Iesus tunc vaticinans de Israël, apud quem securis erat: ipsus erat securis arboris infrugiferæ. & dixit olim: *Securis ad radicem arborum posita est.* Quot erant ibi arbores non ferentes fructum? excisæ sunt, & in ignem missæ, atque punitæ. Modò autem alia est agricolatio priori non absimilis instituta, de qua dictum est. [Exod. 15,17] *Introducens planta eos in montem hæreditatis tuæ, in paratum habitaculum tuum.* Introduxit gentem suā Deus in montem hæreditatis suæ. Montem ego quæro, non sicut Iudæi, ita in materiis inanimatis: mons noster Christus est; in hoc plantati sumus, in ipso fundati. Videte igi-

A τούτῳ ἀπειλεῖ, καί φησιν· εἰ καὶ προεῖπον τὰ περὶ τῆς οἰκοδομῆς, καὶ τὰ περὶ τῆς καταφυτεύσεως, καὶ τῆς γεωργίας, μέλλει δὲ ἁμαρτάνειν καὶ τοῦτο τὸ ἔθνος. καὶ τούτῳ ἁμαρτήσαντι συμβήσεται ταῦτα, ἅπερ εἴρηται ἐκείνοις διὰ τὰ ἁμαρτήματα, καὶ πείσονται, ἐὰν μὴ μετανοήσωσι. πᾶσαν ἐρεύνησον τὴν γραφήν, καὶ εὑρήσεις τὰ πλεῖστα περὶ τῶν δύο τούτων τῶν ἐθνῶν λεγόμενα. ἐξελέξατο ὁ θεὸς τοὺς πατέρας, ἐπαγγελίας δέδωκεν αὐτοῖς. ἐξήγαγε λαὸν * ἐκ τοῦ γένους τῶν B πατέρων ἀπὸ Αἰγύπτου· ἐμακροθύμησεν ἐν αὐτοῖς ἁμαρτάνουσιν, ἐπαίδευσεν αὐτοὺς ὡς πατήρ, εἰσήγαγεν αὐτούς, ἔδωκεν αὐτοῖς τὴν ἐπαγγελίας· ἔπεμψεν αὐτοῖς προφήτας * παρὰ καιρούς, ἐπαίδευσε καὶ ἐπέστρεψεν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἁμαρτημάτων. ἐμακροθύμησεν ἀεὶ πέμπων τοὺς θεραπεύοντας, μέχρις οὗ ἔλθῃ ὁ ἀρχιατρὸς, ὁ διαφέρων προφητῶν προφήτης, ὁ διαφέρων ἰατρῶν ἰατρός. ἐληλυθότα τοῦτον παρέδωκαν, καὶ ἀπέκτειναν, ἆρε, ἆρε, λέγοντες, ἀπὸ τῆς γῆς C τὸν τοιοῦτον. σταύρωσον, σταύρωσον αὐτόν· εὐθέως ἦλθεν ἐπισκοπὴ ἐπὶ τὸ ἔθνος, ἠρημώθη ὁ τόπος ἔνθα ἐσταύρωταί μου ὁ Ἰησοῦς· ἐξελέξατο ὁ θεὸς ἄλλο ἔθνος. ὁ θερισμὸς * ὁρᾶται πῶς πολύς ἐστιν, εἰ καὶ οἱ ἐργάται ὀλίγοι εἰσί· καὶ ἄλλως δὲ οἰκονομεῖ ὁ θεὸς τὴν σαγήνην, ἀεὶ βάλλεσθαι ἐπὶ τὴν θάλασσαν τοῦ βίου τούτου, καὶ συνάγονται ἰχθύες παντοδαποί, ἀποστέλλει τοὺς ἁλιεῖς τοὺς πολλούς, ἀποστέλλει τοὺς θηρευτάς, τοὺς πολλοὺς θηρεύουσιν ἀπὸ παντὸς ὄρους, θηρεύουσιν ἀπὸ παντὸς βουνοῦ· ὅρα πόση οἰκονομία περὶ τῆς τῶν D ἐθνῶν ἐστι σωτηρίας· ἴδε οὖν χρηστότητα καὶ ἀποτομίαν θεοῦ. ἐπὶ μὲν τὸ πρότερον ἔθνος καὶ πεσὸν ἀποτομία. ἐπὶ δὲ τὸ δεύτερον ἔθνος ἐπαγγελίαι καὶ χρηστότης, ἐὰν * ἐπιμείνῃ τῇ χρηστότητι, εἰ δὲ μή, καὶ αὐτὸ ἐκκοπήσεται· οὐ γὰρ ἡ ἀξίνη τότε μόνον πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων ἔκειτο. * ἑτοίμη καὶ νῦν πάλιν ἐστὶν ἐλθεῖν ἡ ἀξίνη· ἡ * γὰρ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων κεῖται, ἔλεγέ μου ὁ Ἰησοῦς τότε προφητεύων περὶ τοῦ Ἰσραήλ, παρ' ὃν ἡ ἀξίνη ἦν. αὐτὸς ἦν ἡ ἀξίνη τοῦ ἀκάρπου E δένδρου. καὶ * ἔλεγεν ἤδη· ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων κεῖται· ὅσα ἦν ἐκεῖ δένδρα μὴ ποιοῦντα καρπόν; ἐξεκόπη, καὶ εἰς τὸ πῦρ ἐβλήθη, καὶ κεκόλασται· νῦν δὲ ἄλλο γεώργιον γεγένηται ἀνάλογον τοῦ προτέρου, περὶ οὗ εἴρηται· εἰσαγαγὼν καταφύτευσον αὐτοὺς εἰς ὄρος κληρονομίας σου, εἰς ἕτοιμον κατοικητήριόν σου· εἰσήγαγεν αὐτοῦ τὸ ἔθνος ὁ θεὸς εἰς ὄρος κληρονομίας αὐτοῦ· τὸ ὄρος ἐγὼ ζητῶ, οὐχ ὡς Ἰουδαῖοι, ὥσπερ ἐν ἀψύχοις ὕλαις. τὸ ὄρος ὁ Χριστός ἐστιν· ἐν τούτῳ κατεφυτεύθημεν, ἐπ' αὐτοῦ * ἐστηρίχθημεν· ὁρᾶτε οὖν ἐὰν μακροθυμήσῃ, μήποτε ἐλθὼν

θὼν ὁ οἰκοδεσπότης εἴπῃ· ἤδη τρία ἔτη ἔρχο- A tur si longanimiter agat, ne fortè veniens
μαι ζητῶν καρπὸν ἐν τῇ συκῇ ταύτῃ, καὶ καρπὸν οὐκ paterfamilias dicat: *Iam anni tres sunt ex* Luc. 13, 7.
ἤνεγκεν· ἔκκοψον αὐτήν· ἵνα τί καὶ τὴν γῆν *quo venio ad ficum hanc, & fructum non tulit; succide illam: vt quid etiam terram occupat?*
καταργεῖ; καταργεῖ δὲ τὴν καλὴν γῆν, τ occupat enim bonam terram, Christum, Ecclesiæ mysterium. Veniens ad Synagogam,
ἔρχεσθον, τὸ μυστήριον τῆς ἐκκλησίας· ὁ ἐρχό- & fructum non referens, *ad summam loquar*
μενος ζητῶν συναγωγὴν, καὶ μὴ καρποφορῶν, *super gentem*, vel etiam super regnum; vi-
πέρας λαλήσω ἐπὶ ἔθνος, ἢ καὶ ἐπὶ βασιλείαν. debitur absolutè finis. Dictum autem quid
δόξει ἁπλῶς ὁ πέρας· εἰρηκὼς οὖν τοιοῦτον ἐν τῇ simile in isto: *Loquar super gentem vel Regnum.* Finis istiusmodi est: *Destruam*, dicitur
λαλήσω ἐπ' ἔθνος ἢ βασιλείαν· ὁ πέρας τοιοῦ- huic priori genti. Finis secundæ genti, *Rædificabo vos.* Et rursum, *eradicabo*, prioribus
τόν ἐστι· καταστρέφω λέγεται τῷ πρώτῳ dicitur, &, *plantabo*, posterioribus. Itaque
ἔθνει· ὁ πέρας τῷ δευτέρῳ ἔθνει· οἰκοδομή- B cùm indictus sit finis, oportet fieri finem.
σω * ὑμᾶς· καὶ πάλιν ἀνοικοδομῶ τοῖς πρώτοις Deus, quem non pœnitet, pœnitentiam
λέγεται· καὶ καταφυτεύσω, τοῖς δευτέροις· agere perhibetur juxta Scripturam. Atquì
ἀρ' οὖν ἐπεὶ εἴρηκε τὸ πέρας, δεῖ ἡμᾶς τὸ attendamus textum, vt si possimus excusa-
πέρας· ὁ θεὸς, μὴ μετανοῶν, μετανοεῖν λέγε re quomodo hæc dicantur; siquidem hoc
ται τῷ γραφῷ· καὶ προσχῶμεν τῇ λέξει, ἵνα verbum admittamus. *Ad summam*, inquit, *loquar super gentem, aut super regnum, vt auferam illos, & disperdam. Et si conversa fuerit gens illa à malis suis; & agam pœnitentiam de malis quæ cogitaveram facere eis. Et in summam loquar super gentem vel regnum, ad rædificandum, & plantandum; & facient malè coram me non audiendo vocem meam: & pœnitentiam agam de bonis quæ locutus fueram facere eis.* De pœnitentia Dei postulamur vt excusemus. Videtur enim delectus esse, & quidem indignus non solùm Deo, verùm etiam sapiente, pœnitentiam agere. Non memini enim sapientem pœnitere, sed pœnitentem; quantum ad consuetudinem & vsum istius dictionis, de re non benè deliberata pœnitet: Deus autem, cùm præscius sit futurorum, non potest sibi non benè consultus esse, & propter hoc pœnitentiam age-
ἐὰν δυνηθῶμεν * ἀπολογήσασθαι πῶς ταῦτα
λέγεται. εἰ πρὸς δεξώμεθα τὸν λόγον· πέρας
λαλήσω, φησὶν, ἐπὶ ἔθνος ἢ ἐπὶ βασιλείαν,
τοῦ ἀρᾶσθαι αὐτὸς, καὶ ἀπολλύειν· καὶ ἐὰν ἐπι-
στρέψῃ τὸ ἔθνος ἐκεῖνο ἀπὸ τῆς κακίας * αὐτῶν. C
καὶ μετανοήσω περὶ τῆς κακίας ὧν ἐλογισάμην
τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς· καὶ πέρας λαλήσω ἐπὶ ἔθνος
ἢ ἐπὶ βασιλείαν, τοῦ οἰκοδομεῖσθαι, καὶ τοῦ
καταφυτεύεσθαι· καὶ ποιήσωσι τὰ πονηρὰ ἐναν-
τίον ἐμοῦ τοῦ μὴ ἀκοῦσαι τῆς φωνῆς μου· καὶ με-
τανοήσω περὶ τῆς ἀγαθῶν ὧν ἐλάλησα τοῦ ποι-
ῆσαι αὐτοῖς· περὶ τῆς μετανοίας τοῦ θεῖ ἁπαν-
τᾷ μετὰ ἀπολογήσασθαι· δοκεῖ γὰρ ἐπιλήσμων
εἶ) καὶ ἀάξιον, οὐ μόνον τοῦ θεοῦ, * ἀλλὰ καὶ τοῦ
σοφοῦ, τὸ μετανοεῖν· οὐκ * ὀπίνομαι γὰρ σοφὸν D rem: quâ ratione igitur Scriptura introducit
μετανοοῦντα, ἀλλ' ὁ μετανοῶν. ὅσον ὅτι τὴ ipsum dicentem: *Pœnitentiam agam?* Præ-
στευθείᾳ τῆς χρήσεως τῆς λέξεως, ὅτι * ᾧ μὴ termitto etiam in libris Regum dictum pœ- 1. Reg. 15. 11.
καλῶς βεβουλεύσθαι μετανοεῖ. ὁ θεὸς γὰρ, προ- nituisse ipsum quòd Saülem vnxisset in Re-
γινώσκει ὧν ἤρξατο, καὶ ἐπέτρεψε μὴ καλῶς gem: & vniversim de ipso dicitur quòd pœ-
βεβουλεύσθαι, καὶ ἔδωκε τοῦτο μετανοεῖν. πῶς nitentiam agat super malitia. Cæterùm vide
οὖν ἡ γραφὴ αὐτὸν εἰσήγαγε λέγοντα· μετανοήσω; quid de Deo vniversim doceamur: scilicet: *Non sicut homo Deus decipi potest, nec sicut fi-* Num. 23. 19.
ἵνα πρόσωπον ὃ ἐποίησα τοῦ σαὰλ εἰς βασι- *lius hominis obliviscì.* Ex quo textu quidem
λέα, καὶ καθολικῶς περὶ αὐτοῦ λέγει) καὶ με- discimus Deum non esse sicut hominem ex
τανοῶ ὅτι οὐ * κακίας· ἀλλ' ὅρα τί περὶ θεοῦ alio verò Deum esse sicut hominem, dicen- Deuter. 8. 5.
διδασκόμεθα * καθολικῶς. ὅταν μὲν ἐγὼ ὡς E te: *Quoniam erudivit te Dominus Deus tuus, vt si quis homo erudiat filium suum.* Et iterùm: Deuter. 1. 31.
αὖ θεὸς ὁ θεὸς ἁμαρτήσηται, οὐδὲν ὡς ὑὸς *Moves tuos tulit sicut homo filij sui.* Itaque
ἀνθρώπου ἀπειλήσηται· καὶ μανθάνομεν ἀφ' quando Scripturæ de Deo per se theologicè agunt, neque ipsius gubernationem humanis implicant negotijs, aiunt ipsum esse non sicut hominem: nam *magnitudinis eius* Psal. 144. 3.
ταύτης τῆς λέξεως ὅτι ὁ θεὸς οὐχ ὡς ἄνθρωπος, *non est finis*, &: *Terribilis est super omnes deos.*
ἀφ' ἑτέρας ὅτι ὁ θεὸς ὡς ἄνθρωπος, φασκέ-
σης· ὅτι * παιδεύσει σε κύριος ὁ θεός σου, ὡς εἴ
τις παιδεύσει ἄνθρωπος τὸν υἱὸν αὐτοῦ· καὶ πάλιν· * ἐξεποφόρησέ σε ὡς ἄνθρωπος τὸν υἱὸν αὐτοῦ·
Οὐκοῦν ὅταν μὲν αἱ γραφαὶ θεολογῶσι τὸν θεὸν κατ' αὐτὸν, καὶ μὴ ὑπεκλέχωσιν αὐτοῦ τὴν οἰκονομίαν,
* τοῖς ἀνθρωπίνοις προσόμοιοι, λέγουσιν αὐτὸν τῇ οὐχ ὡς ἄνθρωπος· τῆς γὰρ μεγαλω-

Psalm. 96. 4 & Psal. 148. 2. & : *Laudate eum omnes Angeli Dei : laudate eum omnes virtutes ejus : laudate eum Sol & Luna : laudate eum omnes stellæ & lumen.* Et alia millena colligens è sacris Litteris, reperies, quibus accommodes illud : *Non sicut homo Deus.* Quando autem humanis negotijs divina gubernatio implicatur, fert humanum sensum, & modum, & dictionem; & sicut nos si per annos infanti loquamur, propter infatem balbutimus : neque enim si nos ætate perfecti viri dignitatem tueamur, & infantibus loquentes, eorundem loquendi modo non attemperemus, nequaquam possunt infantes nos intelligere.) Quid simile mihi cogita etiam circa Deum, quando humanum genus, & eorum præsertim gubernatio sit infantium. Vide quomodo perfecti viri etiam nomina cum pueris agentes immutemus, ac panem quidem proprio ipsis vocabulo nuncupamus, potum item alia quàm perfectorum voce pronuntiamus, non vtentes dialecto quâ vtimur ad coætaneos perfectos, sed aliâ quapiam dictione puerili & infantili. Item cùm vestes nominamus pueris, alia nomina imponimus ijs, quasi puerile quoddam nomen efformantes : ergóne tum imperfecti sumus? & si quis nos audierit cum pueris differentes, dicet quoniam stultus factus est senex iste, hic vir oblitus est barbæ suæ, ætatis virilis. Vel concedatur secundùm circumlationem pueró confitentem non loqui dialecto senili, neque perfectâ, sed puerili.

Heb. 2. 13. Sed & Deus reverà loquitur pueris : *Ecce*, inquit etiam Servator, *ego & pueri quos dedit mihi Deus.* Dictum hoc ab ipso sene loquente ad puerum pueriliter, vel, vt magis emphaticè dicam, infantiliter; quia mores tulisti filij tui, & morem sustinuisti infantis, & statum ejus assumpsisti. Hoc modo igitur intellige mihi etiam Scripturam dicentem: *Mores tuos sustinuit Dominus Deus tuus; vt si quis homo mores sustineat filij sui.* Et vsi sunt hi qui illud ex Hebræo interpretati sunt, cùm non invenirent vocabulum Græcis vsitatum, composuisse, vti in alijs plurimis, hanc vocem, & finxisse ἐκπαιδόρησε: id est, *Mores tuos tulit* Dominus Deus tuus, vt si quis homo (iuxta exemplum hoc quod attuli) mores sustineat filij sui. Cùm igitur nos pœnitentiam agamus, quando nobis pœnitentiam agentibus loquitur Deus, ait: *Pœnitet me*; & minitans nobis non præ se fert rerum prænotionem, sed tamquam infantibus loquens minatur; non præ se fert

A στείνης αὐτὸ ὅτι ἔστι πέτρας. καὶ· Φοβερὸς ἔστιν ὅτι πάντας τοὺς θεούς. καὶ· αἰνεῖτε αὐτὸν πάντες ἄγγελοι θεοῦ. αἰνεῖτε αὐτὸν πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ. αἰνεῖτε αὐτὸν ἥλιος καὶ σελήνη. αἰνεῖτε αὐτὸν πάντα τὰ ἄστρα καὶ ὁ φῶς· καὶ ἄλλα μυρία ἀναλεγόμενος ἀπὸ τῶν ἱερῶν * γραμμάτων θήσεις αὐ, οἷς ἐφαρμόσεις τὸ· οὐχ ὡς ἄνθρωπος ὁ θεός· ὅταν ὑπὸ πλείονος ἀνθρωπίνοις πράγμασιν ἡ θεία οἰκονομία, φέρει τὸ ἀνθρώπινον ἦθος, καὶ τρόπον, καὶ λέξιν. ᾧ ὅσα ἡμεῖς ἀνθ' * ὅτου παιδίῳ ἀφελεγόμεθα, ψελλίζοντι ὡς παιδίον. ἀλλ' οἷόν τε ὑπὸ τελείου ἡμᾶς ὃ ἀξίωμα τῆς τελείας ἀνθρωπότητος, οὐ λαλοῦντας τοῖς παιδίοις, μὴ συγκαταβαίνοντας αὐτοῖς τῇ ἀφελείᾳ, νοῆσαι τὰ παιδία· ποιόν τί μοι νόει καὶ περὶ τοῦ θεοῦ, ὅταν ὁ τοῦ ἀνθρώπου λόγος, καὶ μάλιστα * τύπων * ὑπαίων οἰκονομῇ· ὅσα πῶς καὶ μεταποιῶ· καὶ ἐν μέρει τὰ ὀνόματα οἱ τέλειοι ἀνδρες τοῖς βρέφη, καὶ τὸ μὲ ἄρτον * ἰδίως ὀνομάζομεν αὐτοῖς, ὃ δὲ ὑπὸ πιεῖν ἄλλῃ λέξει ὀνομάζουσιν, τελείαν δὲ χρώμενοι ἀφελείᾳ, ἢ χρώμεθα πρὸς τοὺς τελείους ὁμιλίαις. * ἀλλὰ ἄλλῃ λέξει τὴν παιδικὴν καὶ βρεφώδη· καὶ τὰ ἐνδύματα ἐπὶ ὀνομάζομεν τοῖς παιδίοις, ἀλλοῖα ὀνόματα ἐπιτιθέμενοι αὐτοῖς, οἷονεὶ ὄνομα παιδικὸν πλέοντες. ἆρ' οὖν τότε ἀτελεῖς ἐσμεν; καὶ εἴπερ ἡμεῖς ἀκμὴν παιδίοις ἀφελεγόμεθα, ἐρεῖ ὅτι ἀέκητος γέγονεν ὁ γέρων ὅδε, ὁ μὴν ὅδε ἐπελέκησε τὴν ἡλικίαν τὴν αὐτοῦ, τῆς ἡλικίας τὴν ἀνδρός· * ἢ δέδοται· καὶ συμπαραφορᾷ παιδίῳ ὁμολογῶν μὴ λαλῆσαι ἀφελέστερον πρεσβυτικῆ, μηδὲ ἐντελεῖ, ἀλλὰ παιδικῇ· καὶ ὁ θεὸς δὲ λαλεῖ παιδίοις· ἰουδαῖε ἰδού, φησὶ καὶ ὁ σωτὴρ, ἐγὼ καὶ τὰ παιδία ἃ μοι ἔδωκεν ὁ θεός· λέγοντος * αὐτοῦ γέγραπται γὰρ λαλῆσαι πρὸς ὃ παιδίον παιδικῶς, ἢ, ἵνα ἐμφατικώτερον εἴπω, βρεφωδῶς ὅτι ἐκπορήσας τὸν υἱόν σου, καὶ ὅτι ἐφόρεσας τὸ βρέφος, καὶ τίνα καταξιοῖ αὐτὸ ἀφελῆ φας· ὅτως ἂν νοήσωμεν καὶ πῶς γεγραφὼς λέγοισαι· ἐκπορόρησέ σε κύριος ὁ θεός σου· ὡς εἴ τις ἐκπορήσαι ἀνθρωπος τὸν υἱὸν αὐτοῦ· ᾧ ἐοίκασιν οἱ κατὰ ἑβραΐσμὸν ἑρμηνεύσαντες, μὴ δυνάμενοι πῶς λέξιν κεμφύλιον παρ' ἕλλησιν, ἀνάπλακέναι, ὡς ἐπ' ἄλλων πολλῶν, καὶ ταύτην, καὶ πεπλακέναι πῶς, ἐκπορόρησέ σε κύριος ὁ θεός σου, τοῦτέστι, τὸν πρόπον ὃν ἐξέφρησεν. ὡς εἴ τις ἐκπορήσας ἀνθρωπος, καὶ τὸ ἀνθρώπινον * ὃ τὸ εἴρηκα, τὸν υἱὸν αὐτοῦ· ἐπεὶ πάντως ἡμεῖς μεταπεσόντες, ὅταν ἡμῖν ἀφελέστερα μεταπέσῃ ὁ θεὸς, λέγει· μεταποῦ. καὶ ἀπειλῶν ἡμῖν ὁ προσποιεῖται προσγελᾶν ἐᾷ, ἀλλ' ὡς βρέφεσι γλυκὺ ἀπειλεῖ. ὁ προσποιεῖται ὅτι προσέχω τὸ τοῦτο τοῦ γλυκέως αὐτοῦ, ἀλλ' ὡς,

ἵν' ὅπως ὀνομάσω, ὑποκεινόμενος τὸ βρέφος, A notitiam omnium antequam fiant, sed quodammodò, vt sic appellem, simulans infantem præ se fert inscitiam futurorum, & ita minatur genti propter peccata sua, & ait: *Si pœnitentiam egerit gens, & ego pœnitentiam agam.* O Deus! ergóne quando minaris, nescis vtrùm gens ista pœnitentiam actura sit, nécne? Quid porrò quando polliceris, nescis vtrùm promissis dignus maneat homo, vel gens ad quam sermo est, nécne? Verumtamen non præse fert. Et istiusmodi plurima humano more dicta reperias in Scriptura, sicut & illud: *Loquere filijs Israël, si fortè audient, & pœnitentiam agent.* Vbi istud: *fortè audient*, nequaquam Deus dixit: neque enim hæsitat Deus vt dicat istud: *Fortè audient, & pœnitentiam agent*: sed vt admodum tibi claram reddat arbitrij libertatem, & ne dicas: Si prænovit me perditum iri, oportet me perire: si prænovit me salvatum iri, oportet me omnino salvum fieri. Non igitur præse fert ejus quod tibi futurum sit præscientiam, vt servet tuum liberum arbitrium, non anticipando, neque prænotando, vtrùm pœnitentiam acturus sis, nécne. Et ait ad Prophetam: *Loquere, si fortè pœnitentiam agant.* Istiusmodi enim alia millena reperies dicta de Deo mores hominum sustinente. Cum audieris furorem Dei & iram ejus, noli putare iram & furorem passiones esse Dei. Dispensationes vsus vocabulorum sunt ad infantem convertendum & emendandum: quandoquidem & nos pueris vultum confingimus, non ex affectu, sed ex dispensatione terribilem. Si in vultu nostro servaremus animi propitiationem erga infantem, & amorem filialem quem erga ipsum habemus manifestaremus, non avertentes nosmet ipsi, neque quodammodò transformantes propter ipsius conversionem, perditum iremus ipsum, & deteriorem redderemus. Sic igitur Deus & irasci dicitur, & furore corripi se ait vt convertaris, & emenderis: & verè nō irascitur quidē, neque furore agitatur; sed tū pateris ea quæ sunt iræ atque furoris, ob tuam malitiam in laboribus toleratu difficillimis constitutus, quando dictà Dei irâ castigaris. Deinde post istum de duabus gentibus sermonem, de priore, cui minæ intentatæ; & de secunda, cui promissio data est, ait: (dixit nimirum hoc prioribus:) *Et nunc dic ad viros Iuda, & ad habitatores Ierusalem, Hæc dicit Dominus: Ecce ego fingo super vos mala.* Quoniam in manu mea sunt hæc quæ fingo, super vos possunt cadere: facite hæc cadere de manu mea, vt ea quæ fingo super vos mala mutem, & faciam bo-

Ierem. 26. 3.

Ierem. 18. 11.

ποιήσωμεν, ἐπιστρεφόμενος τὸ βρέφος, παρασκευάζει τὴν μηδὲ εἰδέναι τὰ μέλλοντα, καὶ ἀπειλεῖ γῶν ἔθνει ἀφ' ὧν ἁμαρτίας αὐτῷ, ἢ λέγῃ· ἐὰν μετανοήσῃ τὸ ἔθνος, κἀγὼ μετανοήσω· ὡς θεέ. ἄρα ὅτε ἠπείλεις, οὐκ ἤδεις πότερον μετανοήσει τὸ ἔθνος, ἢ μετανοήσῃ; τί οὖν ὅτι ἐπηγείλω, οὐκ ἤδεις πότερον μένει ἄξιος ἦν ἐπαγγελιῶν ὁ ἄνθρωπος, ἢ τὸ ἔθνος πρὸς ὃν ὁ λόγος. ἢ ἃ μένει; ἀλλ' ἃ παραστοιχεῖται· καὶ διαφορὰ πολλὰ βέβηκε ἀνθρωπικὰ ἐν τῇ γραφῇ· ὡς καὶ τὸ· λάλησον τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ, B

* Cod. Vat. ἴσως ἀκούσονται, καὶ * μετανοήσει· τοῦτο οὐχ μεταποίησον. ἵνα ὁ θεὸς εἴρηκε τὸ· ἴσως ἀκούσονται. ἃ γὰρ διαζει ὁ θεὸς ἵνα λέγῃ τὸ· ἴσως ἀκούσονται, καὶ μετανοήσειν. ἀλλ' ἵνα ὅπῃ πολὺ ἐμφανῇ σε τὸ αὐτεξούσιον, καὶ μὴ εἴπῃς· εἰ προέγνω με ἀπολύμενον, ἀπολέσθαι με δεῖ. εἰ προέγνω με σωθησόμενον, σωθήσεσθαι πάντως με χρή· ἃ προσποιεῖται ἂν ὁ θεὸς τῷ ὅπῃ σοι μέλλοντος εἰδέναι, ἵνα τηρήσῃ σε τὸ αὐτεξούσιον, ᾧ μὴ προειληφέναι, μηδὲ προεγνωκέναι πότερον με- C τανοήσῃς, ἢ μή· καὶ λέγῃ πρὸς τὸν προφήτην· λάλησον, ἴσως μετανοήσωσι· διαφέρει δὲ ἄλλα μυρία βήματος λεγόμενα παρὰ τῷ θεοῦ προποφορεμένου τὸν ἄνθρωπον· ἐὰν ἀκούσῃς θυμοῦ θεοῦ * ὀργὴν αὐτῷ, μὴ νόμιζε τὸν ὀργὸν καὶ τὸν θυμὸν πάθη εἶναι θεοῦ· * εἰκονομίαι χρήσεως λέξεων εἰσι πρὸς τὸ βρέφος ὑπηρέτησαι καὶ βελτιωθῆναι· ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς τοῖς παιδίοις πρόσωπον ποιοῦμεν οὐκ ἀπὸ διαθέσεως, ἀλλὰ κατ' οἰκονομίαν φοβερόν· ἐὰν τηρήσωμεν τὸ ἵλεων D καὶ ψυχῆς πρὸς τὸ βρέφος ἐν ᾧ προσώπῳ ἡμῶν, καὶ τὸν φιλοστοργίαν ἣν ἔχομεν πρὸς αὐτὸ ἐμφήνωμεν, μὴ διαστρέφαντες ἑαυτούς, μηδὲ οἰονεί μεταβαλόντες πρὸς τὸν ἐκείνου ὑπεναντίον, ἀπόλυμεν αὐτό, καὶ χεῖρον ποιοῦμεν· ὅπως ἂν ὁ θεὸς καὶ ὀργίζεσθαι λέγεται, καὶ θυμοῦσθαί φησιν, ἵνα ὑπομένῃς, καὶ βελτιωθῇς. καὶ ἀληθῶς οὐκ ὀργίζεται μέν, οὐδὲ θυμεῖται· σὺ δὲ πεῖσον τὰ τῆς ὀργῆς καὶ τὰ τοῦ θυμοῦ, ὀργόμενος ἐν δυσπομονήτοις διὰ τὸν κακίαν E πόνοις, ἐπαυόμενον τῇ λεγομένῃ ὀργῇ τοῦ θεοῦ· ἐξῆς μὲν τὸν περὶ τῶν δύο ἐθνῶν λόγον, τὸν πρότερον, ᾧ ἀπειλὴ δέδοται, καὶ τὸν δεύτερον, ᾧ ἡ ἐπαγγελία δέδοται, φησίν. εἶπε δηλονότι τοῖς προφήταις· καὶ νῦν εἶπον πρὸς * ἄνδρας Ἰούδα, καὶ πρὸς τοὺς κατοικοῦντας Ἰερουσαλήμ. ὅτως λέγει κύριος· ἰδοὺ ἐγὼ πλάσσω ἐφ' ὑμᾶς κακά· ἐπὶ ἐν τῇ χειρί μου ταῦτά ἐστιν ἃ πλάσσω, ἐφ' ὑμᾶς διὰ ταῦτα ἀφέσεσιν. ποιήσατε ταῦτα ἀφεσιεῖν ἀπὸ τῆς χειρός μου, ἵνα ἃ πλάσσω ἐφ' ὑμᾶς κακὰ μεταξάλω, καὶ ποιῶν ἀγα-

* Cod. Vat. ἰδέαν

na. Nequaquam reperias, Ecce fingo super vos bona, & eorum quæ sequuntur dictis consentanea, vt postmodum insinuet se quæ fingit bona dimittere è manibus, vt faciat ipsa mala; sed fingit mala juxta traditum exemplum, & fingens mala dispensat sine tradita interpretatione in istud; Cecidit de manibus meis, vt cùm ceciderit, & fictorum malorum finis nescio qualis & quantus advenerit, *avertatur tunc vnusquisque à via sua mala, & meliora facite studia vestra.* Nonnumquam simpliciores dicunt: Beati homines antiquiores, quoniam audiverunt Dominum per Prophetam dicentem; & locutus est eis Dominus, &, proüt dicit modò Dominus, per ea quæ hîc scripta sunt: *Auertatur vnusquisque à via sua mala.* Ipse Dominus loquitur tibi dicens: *Et meliora facite studia vestra.* Verumtamen responderunt hi, ad quos adhortatorij de pœnitentia sermones instituti sunt: & videamus quid responderint, ne & nos similia respondeamus. Quid igitur respondentes aiunt? *Confortabimur; quia post aversiones nostras ibimus, & vnusquisque placita cordis sui mali faciemus.* Etsi non vocibus hoc dixeritis, vita tamen vestra erat istiusmodi, vt peccando virtute diceretis & vos per pravas actiones, post sermones exhortatorios: *Confortabimur, quia post aversiones nostras ibimus; & vnusquisque placita cordis sui mali faciemus.* Quid porrò sibi vult istud: *Post aversiones nostras ibimus?* Qui cœperunt mittere manum ad aratrum, & inter arandum ad anteriora se extendere, & eorum quæ retrò sunt oblivisci, aversati sunt mala. Quando igitur quis mittens manum ad aratrum ad ea quæ retrò sunt se converterit, post aversiones suas ibit: abit enim post ea quæ fuerat aversatus, & recurrit ad ea quæ reliquerat peccata. Audientium itaque hæc, sive catechumenorum gentilem vitam deserentium, sive fidelium jam proficientium, eò quòd ad anteriora sese extenderint; si vita fuerit flagitiosa, nihil aliud dicunt quàm: *Post aversiones nostras ibimus: & vnusquisque placita cordis sui,* non simpliciter, sed *mali faciemus.* Est enim cor pravum, & est cor probum. Nemo igitur post aversiones suas eat, neque placita cordis sui pravi faciat. Ideò ad eos, qui hæc respondebant, dicit Dominus: *Interrogate nunc in Gentibus: Quis audivit talia horribilia, quæ fecit nimis virgo Israël?* Cæterùm vide-

Ierem. 18. 11.

Ier. 18. 12.

Ier. 18. 13.

A θά· οὐκ αἱ εὕρεις, ἰδοὺ πλάσσω ἐφ' ὑμᾶς ἀγαθὰ, καὶ τὰ ἀνάλογον αὐτῶν λεγομένοις ἑξῆς, ἵνα μετὰ τοῦτο ἐμφήνῃ, ὅτι ἃ πλάσσει ἀγαθὰ ἀπολύει ἀπὸ τῶν χειρῶν, ἵνα ποιήσῃ αὐτὰ κακά. ἀλλὰ πλάσσει κακὰ κατὰ τὸ εἰρημένον παράδειγμα, καὶ πλάσσων κακὰ οἰκονομεῖ χωρὶς τῆς ἑρμηνείας τῆς ἀποδεδομένης εἰς τό· ἔπεσεν ἀπὸ τῶν χειρῶν μου, ἵνα ἐὰν πέσῃ, καὶ τὸ τέλος τῶν πλασσομένων κακῶν οὐκ οἶδα ποταπὸν γένηται, ἀποστραφήτω δὴ ἕκαστος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς B πονηρᾶς, καὶ καλλίονα ποιήσατε τὰ ἐπιτηδεύματα* ἡμῶν· ἐσθότε οἱ ἀκεραιότεροι λέγουσι· μακάριοι οἱ παλαιότεροι ἄνθρωποι, ὅτι ἤκουσαν τοῦ κυρίου διὰ τοῦ προφήτου λέγοντος· καὶ ἐλάλησεν αὐτοῖς κύριος, καὶ, ὡς λέγει νῦν κύριος, διὰ τῶν γεγραμμένων τό· ἀποστραφήτωσαν ἕκαστος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς· αὐτὸς ὁ κύριος διαλέγεταί σοι φάσκων· καὶ καλλίονα ποιήσατε τὰ ἐπιτηδεύματα ὑμῶν· ἀλλ' ἀπεκρίναντο οὗτοι, πρὸς οὓς οἱ προτρεπτικοὶ περὶ μετανοίας εἴρηνται λόγοι· καὶ ἴδωμεν τί C ἀπεκρίναντο, ἵνα μὴ καὶ ἡμεῖς τοιαῦτα ἀποκρινώμεθα. τί οὖν ἀποκρινόμενοι λέγουσιν; ἀνδρειούμεθα. ὅτι ὀπίσω τῶν* ἐπιστροφῶν ἡμῶν πορευσόμεθα, καὶ ἕκαστος τὰ ἀρεστὰ τῆς καρδίας αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς ποιήσομεν· καὶ ἀν μὴ τοῦτο λέξεσιν εἴπητε, ὁ δὲ βίος ὑμῶν τοιοῦτος ἦν, ὡς ἁμαρτάνειν δυνάμει λέγετε καὶ ὑμεῖς διὰ τῶν ποιηρῶν πράξεων, μετὰ τοὺς προτρεπτικοὺς λόγους τό· ἀνδρειούμεθα, ὅτι ὀπίσω τῶν ἀποστροφῶν ἡμῶν πορευσόμεθα. καὶ ἕκαστος τὰ ἀρεστὰ τῆς καρδίας αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς ποιήσομεν· τί δὲ τό· ὀπίσω τῶν ἀποστροφῶν ἡμῶν πορευσόμεθα; οἱ ἀρξάμενοι βάλλειν ἐπ' ἄροτρον τὴν χεῖρα, καὶ τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενοι ἐν τῷ ἀρότριᾳ, τῶν δὲ ὄπισθεν ἐπιλανθανόμενοι, ἀπεστράφησαν τὰ φαῦλα· ἐπὰν οὖν τις βαλὼν ἐπ' ἄροτρον τὴν χεῖρα στραφῇ εἰς τὰ ὀπίσω, ὀπίσω τῶν ἀποστροφῶν αὐτοῦ πορεύσεται. ὀπίσω γὰρ * πορεύεται ἐκείνων ἃ ἀπεστράφη, καὶ παλινδρομεῖ ἐπ' ἐκεῖνα ἃ καταλέλοιπεν ἁμαρτήματα· καὶ τῶν ἀκουόντων οὖν ταῦτα, εἴτε κατηχουμένων καταλιπόντων τὴν ἐθνικὸν βίον, εἴτε πιστῶν ἤδη προκεκοφότων ἐν τῷ τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτείνεσθαι. εἰ βίος γένηται μοχθηρὸς, οὐδὲν ἄλλο λέγουσιν* ἢ καὶ τό. ὀπίσω τῶν ἀποστροφῶν ἡμῶν πορευσόμεθα. καὶ ἕκαστος τὰ ἀρεστὰ τῆς καρδίας αὐτοῦ, οὐκ ἁπλῶς, ἀλλὰ τῆς πονηρᾶς* ποιήσομεν· ἔστι γὰρ καρδία πονηρὰ, καὶ ἔστι καρδία ἀγαθή· μηδεὶς οὖν ὀπίσω τῶν ἀποστροφῶν ἑαυτοῦ πορευέσθω, μηδὲ τὰ ἀρεστὰ τῆς καρδίας αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς ποιείτω· διὰ τοῦτο πρὸς τοὺς ταῦτα ἀποκρινομένους λέγει κύριος· ἐρωτήσατε δὴ ἐν ἔθνεσι· τίς ἤκουσε τοιαῦτα φρικτὰ, ἃ ἐποίησε σφόδρα παρθένος ἰσραήλ;

* Cod. Va. ὑμῶν δὲ ἀπεκρίναντο οὗτοι

* Cod. Va. ἀπεστραφῶν

* Cod. Va. πορεύσεται

* Cod. Va. ἢ ἐπίσω

* Cod. Va. ποιήσομεν

δόξει ἢ καὶ ταῦτα ἁπλῶς εἰρῆσθαι· ἀλλ' ἐαὶ ἡ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐκκλησία οὖν * δεῖ πρόπον ὑπο- * Cod. Vat. ἐπ
στραφεὶσα πρὸς τὸν θεὸν, * λεγέτω νῦν· ἐρωτήσατε δὴ ἐν ἔθνεσι. ἀκούσατε ἃ ἐποίησε θυγατὴρ * Ghisl. αὐχεῖ
παρθένος Ἰσραὴλ· βίον γὰρ συγκρίνωμεν ἐκείνων τῶν ἡμῖν πρὸ ἡμῶν, τὰς βίας τῶν ὑπο-
στρεψάντων καὶ πιστεύσαντων, καὶ ἰσμὲν ὅτι
ἐκεῖνοι μὲ θυγατὴρ πεποίηκεν τὸ κύμενον τῆς δό-
ξης ἀπορτίναντες. ὅτι δὲ ἐκείνων θυγατὴρ ποι-
νᾶσαι τὸν ἐπέστρεψαν πρὸς αὐτὸν ὑπὲρ τῶν
ἁμαρτημάτων τοῦ κόσμου ὑπ' ἐκείνων αἰωρεθέν- B
τα καὶ ἀποθανόντα· ἐρωτήσατε δὴ ἐν ἔθνεσι· τίς
ἤκουσε τοιαῦτα θυγατὴρ ἃ ἐποίησε σφόδρα παρ-
θένος Ἰσραήλ; μὴ ἐκλείψουσιν ἀπὸ πέτρας μα-
θοὶ, ἢ χιὼν ἀπὸ τοῦ Λιβάνου; ἢ ἐκκλινεῖ ὕδωρ
βιαίως αἰέμῳ φερόμενον; ὅτι ἐπελάθετό * μου * Cod. Vat. μου. bis ne-
ὁ λαός μου, εἰς κενὸν ἐθυμίασαν, καὶ ἀσθενήσου- gat
σιν ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν, τρίβους αἰωνίας, τοῦ βα-
δίζειν πεδίους οὐκ ἔχοντας ὁδὸν εἰς πορείαν, τοῦ
θεῖναι τὴν γῆν αὐτῶν εἰς ἀφανισμὸν, καὶ συρι-
γμὸν αἰώνιον· πᾶς φερόμενος ὑδάτων ἐκταθήσε εἴρη- C
κε. ποῦ τὸν μὲν ἐν τῷ· μὴ ἐκλείψουσιν ἀπὸ πέ-
τρας μασοὶ; δύσπορον ἢ· ἢ χιὼν ἀπὸ Λιβάνου;
τείτην ἢ ἐν τῷ· μὴ ἐκκλινεῖ ὕδωρ βιαίως * αἰέ- * Cod. Vat. αἰεὶ
μῳ φερόμενον; ταῦτα τὰ τρία εἴδη τῶν ὑδάτων
αἱ πηγαὶ εἰσι τῶν ὑδάτων, ἃς ὑπεποθεῖ ἡ ὠμοιω- * Cod. Vat. ὁς
μένη τῷ ἐλάφῳ ψυχὴ τὸν δικαίων. * ὧς· αὐ
ἕκαστον εἰπεῖν τὸ· οὐ τρόπον ὑπεποθεῖ ἡ ἔλαφος
ὅτι ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων. ὕτως ὑπεποθεῖ ἡ
ψυχή μου πρὸς σε ὁ θεός· τίς ὃν ἔλαφος γε-
νήσηται πολέμιος τῶν τῶν ὄφεων γένει, μηδὲν D
πάσχων ὑπὸ τῶν ἰὸν αὐτῶν, ὡς ἰσρεῖται ὑπὲρ τ
ἐλάφου; τίς ὕτως ἐδίψησε θεὸν, ὡς αὐ εἰπεῖν·
ἐδίψησεν ἡ ψυχή μου πρὸς τὸν θεὸν τὸν ζῶντα; τίς
ὕτως ἐδίψησε τὰς μαστὰς τῶν πέτρας; ἢ πέτρα ἢ
ἰὼ ὁ χριστός· τίς ὕτως ἐδίψησεν ἀγίου πνεύμα-
τος, ὡς αὐ εἰπεῖν· ἐν τρόπον ὑπεποθεῖ ἡ ἔλα-
φος ὑπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων. ὕτως ὑπεποθεῖ ἡ
ψυχή μου πρός σε ὁ θεός; ἐαὶ μὴ τὰς τρεῖς πη- * Cod. Vat.
γὰς τῶν ὑδάτων * διψήσωμεν, οὐδὲ μίαν πη- διψήσωμεν
γὴν τῶν ὑδάτων εὑρήσομεν· ἐδέξαν δεδιψηκέναι E
μιᾶς πηγῆς τῶν ὑδάτων, τῶν θεοῦ ἰσδαῖοι. ἐπειδὴ
γὰρ οὐκ ἐδίψησαν τὸ χριστὸν καὶ ὃ ἅγιον πνεῦμα,
οὐκ ἔχουσι πεῖν οὐδὲ ἀπὸ τῶ θεοῦ· ἐδέξαν δε-
διψηκέναι οἱ ἀπὸ τῶν αἱρέσεων χριστὸν ἰησοῦν.
ἀλλ' ἐπεὶ οὐκ ἐδίψησαν τὸ πατέρα, ὄντα νόμω
καὶ προφητῶν θεὸν, ἀφ' τοῦτο ὑ πίνουσιν οὐδὲ ἀπὸ ἰησοῦ χριστοῦ· εἰ γὰρ ἕνα μὴ πιστεύοντες θεὸν,
ὄζυδενοῦντες γὰρ τῆς προφητείας, οὐκ ἐδίψησαν ὃ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὃ ἐν τοῖς προφήταις. ἀφ'
τοῦτο ὑ πίονται οὐδὲ ἀπὸ τῆς πηγῆς τὸ πατρικῆς, οὐδὲ ἀπὸ τῶ κηρύγματος ἐν τῷ ἱερῷ καὶ εἰρηκό-
τος· ἐαί τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρός με, καὶ πινέτω· οὐκ ἐκλείψουσιν γὰρ ἀπὸ πέτρας μασοί.

buntur etiam hæc esse dicta simpliciter. Sed cùm ex Gentibus Ecclesia eo quo decet modo conversa fuerit ad Deum, dicetur: *Interrogate nunc in Gentibus: audite quæ fecit horribilia nimis virgo Israël.* Vitam scilicet illorum peccantium cum vita conversorum atque credentium comparemus, & sciemus illos quidem horribilia patrasse occidentes Dominum gloriæ; hos verò illis horribilia patrantibus conversos ad eum qui prò peccatis mundi ab illis è medio sublatus & occisus fuerat. *Interrogate* igitur *in Gentibus*, Jer. 18. 13. *Quis audivit talia horribilia quæ fecit nimis virgo Israël? Nùquid deficient de petra vbera, aut nix de Libano? nùquid declinabit aqua violenter sublata vento? Quia obliti sunt mei populus meus, in vacuum adoluerunt, & infirmabuntur in vijs suis, funiculos sempiternos, ad conscendendum semitas non habentes viam ad iter, ad ponendum terram suam in desolationem, & sibilum sempiternum.* Diversitates aquarum hic retulit: primum quidem in eo: *Numquid deficient de petra vbera?* secundum autem: *aut nix de Libano?* tertium verò in eo: *Numquid declinabit aqua violenter sublata vento?* Hæ tres species aquarum, fontes sunt aquarum quas desiderat justorum anima cervo assimilata; ita vt vnusquisque dicere possit illud: *Quemadmodum desiderat cervus* Psalm. 41. 2. *ad fontes aquarum; ita desiderat anima mea ad te Deus.* Quis igitur factus est serpentum inimicus, qui nil patiatur à veneno ipsorum, prout historiæ traditur de cervo? Quis ita desideravit Deum sic vt dicat, Sitiuit anima mea ad Deum vivum? Quis ita sitivit vbera petræ? *Petra autem erat* 1. Cor. 10. 4 *Christus.* Quis ita sitiuit Spiritum sanctum sic vt dicat: *Quemadmodù desiderat cervus ad fontes aquarum; ita desiderat anima mea ad te Deus.* Nisi hosce tres fontes aquarum sitiverimus, nullum fontem aquarum reperiemus. Videbantur Iudæi sitire vnicum fontem aquarum Deum; sed quia Christum & Spiritum sanctum minimè sitiebant, de Deo quoque bibere non potuerunt. Videbantur item hæretici sitire Christum Iesum; sed quia non sitiverunt Patrem, qui est Legis ac Prophetarum Deus, idcircò nec de Iesu Christo bibunt. Sed qui vnum quidem servant Deum, sed contemnunt Prophetias, non sitiverunt Spiritum sanctum, qui loquitur in Prophetis: idcircò neque de paterno fonte bibunt, neque de eo qui in templo clamabat & dicebat: *Si quis sitit, veniat* Ioan. 7. 37. *ad me, & bibat.* Non deficiunt igitur de petra vbera; sed illi dereliquerunt fontem

aquæ vivæ; non autem fons aquæ viuæ deseruit ipsos. Etenim à nemine Deus elongat semet ipse; sed qui elongant semetipsos ab eo pereunt. Appropinquat potiùs Deus
Luc. 15. 20. aliquibus, & occurrit venienti ad se. Quando nimirum filius qui devoraverat substantiam reversus fuerat, occurrit ei pater, & pollicetur per Prophetas dicens: Appropinquabo eis sicut tunica corporis ipsius.
Ierem. 23. 23 *Deus* enim, inquit, *appropinquans ego sum, & non Deus de longè, dicit Dominus.* Non deficient igitur de petra vbera, id est aquæ Iesu; vel nix de Libano, id est aquæ paternæ. Etenim Libanus sacrum thymiama est secundùm legem Dei: & super altari libanus offertur perspicuus, æqualis æquali. Et ejusdem nominis est mons hic cum Libano, estque nix de Libano descendens, quemadmodum aqua Spiritus sancti, de qua dicitur:
Ierem. 18. 14 *Numquid declinabit aqua violenter sublata vento?* Etenim vento fertur, non declinat, non effugit aqua Spiritus sancti, sed vnusquisque nostrùm dum peccat, fugit ipsemet bibere de aqua sancti Spiritus. *Quia obliti sunt mei populus meus, in vacuum adoluerunt.* Omnis quidem peccans oblitus est Dei; justus
Psal. 43. 18. autem ait: *Hæc omnia venerunt super nos, & non obliti sumus te, nec injustè egimus in testamento tuo.* Ille autem populus omnino oblitus est Dei, & in vacuum adolevit. Quid porrò sibi velit istud: *In vacuum adoluerunt* considerandum est. Cùm repetiverimus ea quæ in Psalmo 140. dicta sunt, intelligere-
Ier. 18. 15. mus quid sit illud: *In vacuum adoluerunt.* Erat autem in Psalmo isto quid simile dic-
Psal. 140. 2. tum: *Fiat oratio mea sicut incensum in conspectu Dei.* Si igitur justi oratio incensum sit in conspectu Dei, iniqui oratio est quidem incensum; sed istiusmodi incensum, de quo vti & de ipsomet iniquo orante dici possit: *In vacuum adoluerunt*; quemadmodum de
Psal. 108. 7. Iuda scriptum est: *Fiat oratio ejus in peccatum.* Ille quantum ad orationem in vacuum adolevit. Quis porrò sit is qui in vacuum
Exod. 23. 17. adolet, adhuc magis sic intelligemus: *Ter in anno*, inquit, *apparebit omne masculinum tuum coram Domino Deo tuo*, cui statim subjungitur: *Non apparebis in conspectu meo vacuus.* Vnde apparuit Scripturæ sensus oculo sacrarum litterarum explicationem penetranti. Hæc mihi dicta sint in procœmio, cùm ad meipsum, tum ad auditores excitandum ad ea quæ lecta sunt attendenda; vt petamus venire Iesum, vt appareat nobis, & quæ hic scripta sunt modò nos doceat. Prophetaverat Ieremias: *Et audivit Paschor*

A ἀλλ' οἱ εἶναι ἐγκατέλιπον τὴν ζωὴν ὕδατος ζωῆς. ὁ πηγὴ ὕδατος ζωῆς ἐγκατέλιπεν αὐτούς· καὶ γὰρ ἀπ' ἀρχῆς θεὸς μακρύνει ἑαυτόν. ἀλλ' οἱ μακρυνόντες ἑαυτοὺς ἀπ' αὐτοῦ ἀπολλύνται· ἐγγίζει μᾶλλον ὁ θεὸς * πάντων, καὶ ἀπαντᾷ πᾶσι- * Col. Vat. τατις χρόμενος τοῖς ἀδοῦσιν· ἰδοὺ γὰρ ὁ υἱὸς ὁ ἀκόλασταγὼν πῶς ὑπὸ τὴν πανήλθεν, ἀπήντησεν αὐτῷ ὁ πατήρ. καὶ ἐπαγγέλλεται διὰ τῶν προφητῶν λέγων· εἰγγὺς ἀδοῦς * ὡς ὁ γαστὴρ τῆς χρωτὸς * Col. Va. * αὐτοῦ. θεὸς γὰρ, φησὶν, ἐγγίζων ἐγώ εἰμι, καὶ * Col. Va. ἀγγὺς οὐχὶ θεὸς πόρρωθεν, λέγει κύριος· οὐκ ἀκολύ-
B ψασιν ὧν ἀπὸ πέτρας μαστοὶ, τὰ ὕδατα τῆς ἰσοῦ, ἢ χιὼν ἀπὸ τοῦ λιβάνου, τὰ ὕδατα τὰ πατρικά· καὶ λίβανος γὰρ τὸ θυμίαμα ἱερὸν, ὅστι κατὰ τὸν νόμον τοῦ θεοῦ. καὶ προσφέρεται ὅτι ὁ θυσιαστήριον λίβανος διαφανὴς, ἴσης ἴσῃ· καὶ ὁμώνυμον ὄρος τῶν τοῦ λιβάνου, καὶ ἔστι χιὼν ἀπὸ τοῦ λιβάνου καταρχομένη, οὗ πρόπον τὸ ὕδωρ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὡς εἴ λέγεται· μὴ * οὐ- * Col. Va. κλίνῃ ὕδωρ * βιαίως αἰέμενον φερόμενον, ἢ γὰρ * Sic Col. Va. αἰέμενον φέρεται, οὐκ ὀκνεῖ, ἢ φθύγῃ ὃ * Sic quoque Vat. ὕδωρ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἀλλὰ ἕκαστος ἡμῶν * Sic Col. Va. ἁμαρτάνων αὐτὸς φυγὰς γίνεται τοῦ πιεῖν ἀπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος· ὅτι ἐπελάθετό μου ὁ λαός μου, εἰς κενὸν ἐθυμίασαν· πᾶς * μὲ ὁ ἁμαρτάνων * Col. Va. ὑπολέλειπται τοῦ θεοῦ. ὁ δὲ δίκαιος λέγει· ταῦτα
C πάντα ἦλθεν ἐφ' ἡμᾶς, καὶ οὐκ ἐπιλαθόμεθά σου, οὐδὲ ἠδικήσαμεν ἐν τῇ διαθήκῃ σου· καίτοι γε ὁ λαὸς ὄντως ἐπελάθετο τοῦ θεοῦ, καὶ εἰς κενὸν ἐθυμίασε· τί γὰρ τὸ· εἰς κενὸν ἐθυμίασαν κατανοητέον· τὸ προφῶ εἰρημένον εἰς * Col. Va.
D * τὸ ψαλμὸν ῥηθὲν ἐὰν ἀναλαβόντων, νοήσομεν τί ἐστι τὸ· εἰς κενὸν ἐθυμίασεν· ἦν δὲ ἐν τῷ ψαλμῷ πεπτωκὸς τὸ εἰρημένον· γενηθήτω ἡ προσευχή μου ὡς θυμίαμα ἐνώπιον * τοῦ θεοῦ· εἰ δὲ * Col. Va. ἐξ ἐναντίας ἡ δικαία προσευχὴ θυμίαμά ἐστιν ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, ἡ τοῦ ἀδίκου προσευχὴ θυμίαμα μή, τοιοῦτον ἦν θυμίαμα, ὡς ἂν λεχθῆναι περὶ αὐτοῦ καὶ τοῦ βιαίου· εἰς κενὸν ἐθυμίασαν. οἵ περὶ Ἰούδα λέγαπαν· γενηθήτω ἡ προσευχὴ αὐτοῦ εἰς ἁμαρτίαν· ἐκεῖνος γὰρ τὸ
E προσεύχεσθαι εἰς κενὸν ἐθυμίασε· τίς γὰρ εἰς κενὸν θυμιᾷ, ἢ τι μᾶλλον ὅτις καπνοσμύρνης τοὺς τοιούτους, φησὶν, ὀφθήσεται παῖ ἀρτηνικόν σε ἐνώπιον κυρίου τοῦ θεοῦ σε. οἱ δὲ λαὸς * Col. Va. ὑπεφέρεται· οὐκ ὀφθήσῃ ἐνώπιόν μου * κενός· * κενὸς ὃ

ἔσεν ἄφθη ὁ νὺς τῆς χαφῆς τῷ ὀφθαλμῷ χρεμιῶν πλὼ σαφήνειαν τῶν ἱερῶν γραμμάτων· ταῦτά μοι ἐν προοιμίῳ εἴρηται, διεγείρων καὶ ἐγείρων καὶ ἐμαυτὸν καὶ τοὺς ἀκούοντας ὅπως προσέχῃ τοῖς ἀναγνωσθεῖσιν, ἵν' αἰτήσωμεν ἐλθεῖν ἰησοῦν καὶ * ὀπτανῆσαι ἡμῖν, καὶ διδά- * ὀφθῆναι σκοντα νῦν ἡμᾶς τὰ ἐνταῦθα γεγραμμένα· προεφήτευσεν ἱερεμίας· καὶ ἤκουσε πασχὼρ υἱὸς

ἐμμὴρ ὁ ἱερεὺς τῶν λόγων τῆς προφητείας. καὶ * τοσοῦτον, κατὰ τὸ εἰκός, ὅσον ἐπὶ ψιλῇ τῇ ἀκολουθίᾳ τῆς προφητείας ἀκηκοότων Ἱερεμίου, οὐ ταχέως ἀναγέγραπται ἄλλος ἀκούσας εἰ μὴ πασχώρ. ἐμέλησε δὲ τῇ γραφῇ εἰπεῖν, καὶ τίνος υἱὸς ἦν, ὅτι ἐμμήρ, καὶ ὅτι ἐχρημάτιζεν ἱερεύς. καὶ ποίαν τάξιν εἶχεν ἐν τῷ λαῷ, ὅτι ἦν καθεσταμένος ἡγούμενος οἴκου κυρίου, κατὰ τὸν χρόνον Ἱερεμίου προφητεύοντος τοὺς λόγους τούτους. καὶ ἀναγέγραπται ὅτι ἀκούσας τῶν λόγων τῆς προφητείας ταύτης πασχὼρ ἐπάταξε τὸν Ἱερεμίαν, καὶ (B) οὐκ ἠρκέσθη τῷ αὐτὸν πεπαταχέναι, ἀλλὰ καὶ ἔβαλλεν αὐτὸν εἰς τινα καταρράκτην. ἐμέλησε τῇ γραφῇ εἰπεῖν καὶ ποῦ ἦν ὁ καταρράκτης, ἐν τῇ πύλῃ τοῦ Βενιαμίν. καὶ ὅτι ὁ καταρράκτης ἦν ἐν τόπῳ ἔνθα ὑπερῷον ἦν. ὑπερῷον δὲ οὐκ ἄλλου τινὸς ἢ τοῦ οἴκου κυρίου. ταῦτα ἀνέγραψεν ἐπὶ τῇ προφητείᾳ γεγονέναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Ἱερεμίου. γεγονέναι δὲ ὑπὸ τοῦ πασχώρ. εἶτά φησι τῇ ἐπαύριον ὁ πασχὼρ ἐξήγαγε τὸν Ἱερεμίαν ἐκ τοῦ καταρράκτου. καὶ εἶπεν ἐξαχθεὶς ὁ (C) Ἱερεμίας τῷ πασχώρ· ὅτι οὐ κύριος τοῦτο ὄνομα ἐκάλεσέ σε τὸ πασχώρ, ἀλλὰ ὄνομά σοι τέθειται, ὡς τῷ Ἰακὼβ Ἰσραήλ, ὡς τῷ Ἀβρὰμ Ἀβραάμ, ὡς τῇ Σάρᾳ Σάρρα. οὕτως σοι ὄνομα τέθεικε, μέτοικον. καὶ διὰ τοῦτο ἐκάλεσέ σε, μέτοικον. ἐπειδήπερ λέγει ὁ κύριος· ἰδοὺ ἐγὼ δίδωμί σε εἰς μετοικίαν * σὺν πᾶσι. τίσιν; οὐχὶ γυναικί σου, καὶ υἱοῖς σου, καὶ θυγατράσι σου. ἀλλὰ σὺν τοῖς φίλοις σου. καὶ ἔσται * δοθῆ εἰς μετοικίαν, πεσοῦνται οἱ φίλοι σου μαχαίρᾳ. εἶτα ὡς διαφορᾶς οὔσης τοῖς (D) πίπτουσιν ἀπὸ μαχαίρας, ἐὰν πέσωσιν ἀπὸ μαχαίρας ἐχθρῶν, ἢ ἀπὸ μαχαίρας ἄλλων, φησὶ πεσεῖσθαι τοὺς φίλους τοῦ βαλόντος τὸν Ἱερεμίαν εἰς τὸν καταρράκτην εἰς μάχαιραν ἐχθρῶν αὐτοῦ. καὶ οἱ ὀφθαλμοί σου, φησίν, ὄψονται ταῦτα προφητευόμενα. σὲ δὲ καὶ πάντα τὸν Ἰούδα δώσω εἰς χεῖρας βασιλέως Βαβυλῶνος. μετὰ τὸ παθεῖν ταῦτα τοὺς φίλους σου, καὶ μετοικιοῦσιν αὐτοὺς εἰς Βαβυλῶνα, καὶ κατακόψουσιν αὐτούς. τὸν γὰρ βασιλέα Ἰούδα, καὶ τοὺς ἀπὸ Ἰούδα κατακό- (E) ψουσιν ἐν μαχαίρᾳ. καὶ οὐκέτι * πρόκειται τὸ ἐχθρῶν αὐτοῦ, ὡς ἐπὶ τῶν προτέρων, οἳ εἴρηνται φίλοι εἶναι τοῦ πασχώρ. εἶτά φησι· καὶ δώσω πᾶσαν τὴν ἰσχὺν τῆς πόλεως ταύτης, καὶ πάντας τοὺς θησαυροὺς τοῦ βασιλέως Ἰούδα, καὶ πάντας τοὺς πόνους τῆς πόλεως ταύτης εἰς χεῖρας ἐχθρῶν αὐτοῦ, ἵνα οἱ ἐχθροὶ διαρπάσωσι τοὺς θησαυρούς, καὶ λάβωσι τὰ προειρημένα, καὶ ἀγάγωσι τὸν Ἰούδαν καὶ τὸν βασιλέα αὐτῆς εἰς Βαβυλῶνα. σὺ δὲ ὦ πασχώρ, καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν τῷ οἴκῳ σου * πορεύσεσθε ἐν αἰχμαλωσίᾳ εἰς Βαβυλῶνα, καὶ ἐκεῖ ἀποθανῇ, * ἐκεῖ

Ghis. καὶ τίς ἐμμὴρ ἐκ τῶν ἐπὶ τὴν ἱερωσύνην

* Cod. Vat. προφητείας

* Ghis. ἐστὶν

* Cod. Vat. σὺν πᾶσι

* Cod. Vat. δοθῇς

* Cod. Vat. πρόκεινται

* Cod. Vat. πορεύσεσθαι

* Cod. Vat. ἐκεῖ

(A) *filius Emmer Sacerdos verba Prophetiæ.* Et quantum quidem ex nudo verborum contextu verosimile sit, ex auditoribus Prophetiæ Ieremiæ non facilè alius quispiam descriptus est nisi Paschor. Curæ autem fuit Scripturæ dicere, cujus filius esset, scilicet Emmer, & appellatum fuisse Sacerdotem; & quem ordinem obtineret in populo, scilicet constitutum fuisse Præfectum domus Domini, eo tempore quo Ieremias prophetabat sermones istos: & adscriptum, auditis sermonibus prophetiæ hujus, Paschorem percussisse Ieremiam, neque ei satis fuisse (B) ipsum percussisse, verùm etiam misisse in cataractam. Curæ item fuit Scripturæ dicere vbinam esset ista cataracta, scilicet in porta Benjamin; eamque cataractam fuisse in loco vbi erat superior contignatio: superior porrò ista contignatio non erat alterius quàm domus Domini. Hæc descripsit Spiritus sanctus contigisse super prophetiâ Ieremiæ; facta verò à Paschore. *Deinde ait die perendino Paschorem eduxisse Ieremiam de cataracta: & eductus Ieremias Paschori dixit; Quia non Dominus vocavit hoc nomen tuum* (C) *Paschor*, sed nomen tibi impositum, sicut Iacobo Israël, sicut Abræ Abraham, sicut Saræ Sarra; ita nomen tibi posuit, *Migrantem*: & ideò vocavit te, Migrantem; quia dicit Dominus: *Ecce ego do te in migrationem cum omnibus*; quibus illis? non vxore tua, & filijs tuis, & filiabus tuis; sed *cum omnibus amicis tuis*: & postquam dati fuerint in transmigrationem, cadent amici tui gladio. Deinde quasi diversitas sit cadentibus à gladio, si ceciderint à gladio inimicorum, vel à gladio aliorum, ait amicos illius qui Ieremiam miserat in cataractam casuros in (D) gladio inimicorum suorum. *Et oculi tui*, inquit, *videbunt hæc* quæ vaticinio prædicta sunt: *te autem & omnem Iudam dabo in manus Regis Babylonis.* Et postquam hæc passi fuerint amici tui, etiam migrare facient eos in Babylonem, & trucidabunt eos: nam regem Iuda, cæterosque de Iuda trucidabunt in gladio: & non ampliùs apponitur istud: *Inimicorum suorum*, sicut in prioribus, qui dicti sunt amici Paschoris esse. Deinde ait: *Et dabo omnem fortitudinem civitatis hujus, & omnes thesauros Regis Iuda, & omnes* (E) *labores civitatis hujus in manus inimicorum suorum*, vt inimici diripiant thesauros, & accipiant prædicta, & abducant Iudam & Regem ejus in Babylonem. *Tu autem ô Paschor, & omnes habitantes in domo tua ibitis in captivitatem in Babylonem, & ibi morieris, & ibidem sepelieris tu & omnes amici tui, quibus*

Ierem. 20. 1.

Ierem. 20. 3.

Ierem. 20. 4.

Ierem. 20. 4

Ier. 20. 5.

Ier. 20. 6.

prophetaſti eis falſa. Oportebat intercidere conclusionem vniverſam, & declarare ſenſum ejus profundum, ſi capimus ipſum. Cæterùm lectionem ac textum ejus quilibet, qui diligenter & non obiter litteris incumbit, poſſet vel ſic intelligere. Quid ſibi igitur hæc volunt? Hic labor eſt proponere ſenſum harum Scripturarum: & ſanè confiteor me per meipſum non poſſe hæc exponere, ſed opus habere apparitione virtutis Ieſu, in quantum ſapientia eſt, quà verbum, quà veritas, vt apparitio ipſius faciat
Ier. 20. 1. lucem in facie animæ meæ. *Et audivit Paſchor filius Emmer Sacerdos (& hic conſtitutus erat Præfectus domus Domini) Ieremiam prophetantem ſermones iſtos; & percuſſit eum,* &c. Habebant etiam incantatores Ægyptiorum virgas, illam Moyſis & Aaronis deglutire volentes, quas vt non ex Deo exiſtentes illa Aaronis devoravit: ad hoc enim ipſa ſatis erat etiam ſine virga Moyſis. *Percuſſit* itaque *Ieremiam Prophetam Paſchor.* Et de more additur vox illa: *Prophetam.* Hic ſiquidem percutiens Ieremiam, Prophetam
Act. 23. 2. percuſſit. Quin & in actis ſcriptum reperitur, quemdam Ananiæ Principis Sacerdo-
Ibid. 3. tum juſſu percuſſiſſe Paulum: quamobrem Paulus ei dixit: *Percutiet te Deus, paries dealbate.* Et vſque nunc iniqui Principis Sacerdotum ſermonis juſſu caſtigati Ebionæi verberant Apoſtolum Ieſu Chriſti verbis contumelioſis: & Paulus ad iſtiuſmodi ſermonem Principis Sacerdotum ait: *Percutiet te Deus.* Et eſt iſtiuſmodi Princeps Sacerdotum ex ſuperficie ſpecioſus, & paries dealbatus, intus ſcatens oſſibus mortuorum, & omni immunditiâ. Quid autem dico de Paulo & Ieremia? ipſe meus Dominus Ieſus
Eſaiæ 50. 6. Chriſtus ait: *Dorſum meum dedi ad flagella, & maxillas meas ad alapas; faciem verò meam non averti ab impudentia ſputorum.* Hæc ſimplices intelligunt de iſto tantum tempore, quando ipſum flagellavit Pilatus, quando conſilium inierunt adverſus eum Iudæi; ego autem video Ieſum quotidie dantem dorſum ſuum ad flagella. Ingredere Iudæorum ſynagogas, & vide Ieſum ab ipſis linguâ blaſphemiæ flagellatum: vide illos de gentibus congregatos conſilium ineuntes adverſus Chriſtianos: quo pacto Ieſum capiant: atque ipſe dorſum ſuum dat ad flagella. Conſidera Verbum Dei maledictis laceſſitum, odio habitum ab infidelibus: vide vt maxillas dederit ad alapas; & cùm
Luc. 6. 29. docuerit, vt, ſi quis te percuſſerit in vna maxilla, obvertas illi & alteram, ipſe id ip-

παφήσῃ σου καὶ πάντες οἱ φίλοι σου, οἷς προεφήτευσας αὐτοῖς ψευδῆ· ἔδει ὅπερ τέμνεσθαι τὸν προκείμενον ὅλον, καὶ σαφηνίσαι * ὃ νόημα αὐτῆς ὃ βαθύ, εἴγε χωρῶμεν αὐτό· * ἀλλὰ τὸν λέξιν καὶ τὸ ῥητὸν αὐτοῦ, ὃν καὶ ὁ τυχὼν ὑπισχύσας ὑπιμελῶς τοῖς γράμμασι, καὶ μὴ ὢν παρέργως διώκοντα, κἂν ὅπως νοήσῃ· τί ἂν βούλεται τοῦτο; ἐνταῦθα ὁ ἀγὼν ὅτι προσῆκεν τὸ βλέπειν τὸν τοῦτον τὸν γραμματέα· καὶ δὲ ὁμολογῶ κατ' ἐμαυτὸν μὴ δύνασθαι αὐτὸ διηγήσασθαι, ἀλλὰ δεῖσθαι ὡς προεῖπον ὑπιφανείας τῆς δυνάμεως ἐμοῦ καθ' ὃ σοφία ἐστί, καθ' ὃ λόγος, καθ' ὃ ἀλήθεια, ἵνα ἡ ὑπιφάνεια αὐτοῦ ποιήσῃ φῶς ὑπὲρ τὸ πρόσωπον τῆς ψυχῆς * μου· καὶ ἥκουσι * παχὼρ ὁ υἱὸς ἐμμὴρ ὁ ἱερεύς· καὶ οὗτος ὢν κατάσημος ἐν τοῖς μαθηταῖς εἶναι κυρίου. τὸν Ἱερεμίαν τὸν προφητεύοντος τοὺς λόγους τούτους· καὶ ἐπάταξεν αὐτὸν, καὶ τὰ ἑξῆς· οἶμαι καὶ οἱ παιδευταὶ τῆς αἰγυπτίων μάγοι, τὰς βακτηρίας τοῦ μωυσέως καταπίνειν, καὶ ἀαρών, ὡς δῆλον ὅσας ἀπὸ * θεοῦ. κατέπιεν αὐτὰς ἡ τοῦ ἀαρών. ἦρχει γὰρ * τοῦτο τοῦ τόπου αὐτοῦ, καὶ χωρεῖς τὰς μυσίας ῥάβδου· ἐπάταξε τοίνυν Ἱερεμίαν τὸν προφήτην ὁ πα- * χὼρ. καὶ λίαν * ἤθους προσκειμένη καὶ τὸ τοῦ προφήτου· ἐνταῦθα δὲ μὴ ὢν ὁ πατάξας τὸν Ἱερεμίαν, τὸν προφήτην ἐπάταξεν· ἀναγκαῖον οὖν ἐν τῷ προέξειν ἐπάταξε τὸν παῦλον ὑπὸ ἀνανίου τοῦ ἀρχιερέως κελεύσαντος· δῆλον εἶναι τὸν παῦλον· τύπτειν σε μέλλει ὁ θεὸς, τοῖχε * κεκονιαμένε· καὶ μέχρι νῦν ὑπὸ τοῦ δικαίου ἀρχιερέως λόγῳ προσταττόμενοι ἐλαπάζει τὸ πνεῦμα τοῦ ἀποστόλου ἰησοῦ χριστοῦ λόγοις δυσφήμοις. ἡ παῦλός φησι πρὸς τὸ ῥηθὲν λόγον * ἀρχιερεῦ· τύπτειν σε μέλλει ὁ θεός· καὶ ἐστιν ὁ τοῖχος ἀρχερῶς ὑπὸ πολῆς ὡραῖος, καὶ τοῖχος * κεκονιαμένος, ἔσωθεν γέμων ἰσχίων νεκρῶν, καὶ πάσης ἀκαθαρσίας· τί δὲ λέγω πρὸς παῦλον καὶ ἱερεμίαν; αὐτὸς μοι ὁ κύριος ἰησοῦς χριστὸς φησι· τὸ νωτόν μου ἔδωκα εἰς μάστιγας, τοὺς δὲ σιαγόνας μου εἰς ῥαπίσματα. τὸ δὲ πρόσωπόν μου οὐκ ἀπέστρεψα ἀπὸ αἰσχύνης ἐμπτυσμάτων· τοῦτο οἱ ἀκέραιοι ἴσασιν ὅτι τὸ ἅπτι μόνον κεκεῖνο, ὅτε ἐμαστίγωσαν αὐτὸν οἱ πλάζοι, ὅτε ἐβουλεύσαντο κατ' αὐτοῦ ἰουδαῖοι. ἐγὼ δὲ βλέπω τὸ ἰησοῦ καθ' ἡμέραν διδόντα τὸ νωτὸν αὐτοῦ εἰς μάστιγας· εἰσελθὲ εἰς τοὺς τῶν ἰουδαίων συναγωγάς, καὶ ἴδε τὸ ἰησοῦ ὑπὸ αὐτῶν τῇ γλώσσῃ τῆς βλασφημίας μαστιγούμενον. ἴδε τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν συναγομένους, βουλευομένους κατ' ἰησοῦ, τίνα τρόπον λαμβάνωσι τὸ ἰησοῦ. κἀκεῖνος τὸ ἑαυτοῦ νῶτον δίδωσιν εἰς μάστιγας· κατανόει ὑβριζόμενον τὸ τοῦ θεοῦ λόγον κακολογούμενον, μισούμενον ὑπὸ τῶν ἀπίστων. ὅρα ὅτι τοὺς σιαγόνας ἔδωκεν εἰς ῥαπίσματα. ὁ διδάξας, ὅτι ἐὰν τύπτῃ

τύπτῃ τίς σε εἰς πλεῦσιαγόνα, σφίγγου καὶ σὺ
ἄλλῳ, αὐτὸς δὲ σίγα· ποσῶς αὐτὸν ῥαπί-
ζουσι, καὶ μαστιγοῦσι, καὶ σιωπᾷ, καὶ οὐ λαλεῖ.
ἀναγέγραπται γάρ· μὴ λαλῶν ἐκ τῆς μαστιγώ-
σεώς· καὶ ὃ φθάσαμεν μέχρι τοῦ δεῦρο ἡσυχῇ
οὕτω ἀπέστρεψεν ἀπὸ αἰσχύνης ἐμπτυσμάτων·
τίς γὰρ ἐξουθενίζοντων τὸν διδασκαλίαν ἔχει
οὕτω ἐμπίπλει μέχρι τοῦ δεῦρο παῤ ἡσυχῇ αἰσχύ-
* Cod. Vat. Gisb. ἐν μῃ; * ἢ ἀκολουθεῖ παῤ πεπαῤῥησίᾳ τῷ προ-
φήτῃ, δυνησόμεθα τὰς παῤῥησίας. ὡς
γὰρ εἶπεν τὸν ἀπόστολον, καὶ εἰ τις ἄλλος πεπά- B
* Gisb. πε-ριεσκάφθε ξηται, * ἀνέῳξησε καὶ τὸν ἀεὶ αὐτὸν τὸν ἡ-
σαΐαν· ἐπάξιον ἦν παῤῥησίᾳ τὸν ἱερεμίαν τῷ προ-
φήτῃ, καὶ ἔβαλεν αὐτὸν εἰς τὸ καταῤῥάκτην,
ὃς ἦν ἐν τῇ πύλῃ βενιαμίν· τοῦ γὰρ οἴκου τοῦ
* Cod. Vat. βενιαμὶν ὁ καταῤῥάκτης ἦν· τοῦ βενιαμὶν κλη-
κληροδοσία ἐστὶν ἡ ἱερουσαλήμ, ἐν ᾗ ὁ ναὸς τοῦ θεοῦ τῷ
* Cod. Vat. βρίσεως θείων ἀναγνωσμάτων, * ὡς εὑρήσεις ἐν τῷ ἀνα-
γεγραμμένῃ κληροδοσίας ἐν τῇ τοῦ ναυῆ· ἐπεὶ
οὖν ὁ ναὸς ἦν ἐν τῇ κληροδοσίᾳ τοῦ βενιαμὶν, ὃς
ἑρμηνεύεται, υἱὸς δεξιᾶς. οὐκοῦν γάρ ἐστιν ἀεὶ- C
τερὸν ἀεὶ τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ. διὰ τοῦτο οὐκ
βάλλει εἰς τὸν καταῤῥάκτην, ὃς ἦν ἐν πύλῃ
* Cod. Vat. τῇ ὑπερῴᾳ οἴκου κυρίου βενιαμὶν * τοῦ ὑψηλοῦ ἔβαλε
περίττως τὸν προφήτην εἰς τὸν καταῤῥάκτην. καὶ ἡμεῖς
τὸν ὑψηλὸν οἶκον οἴκῳ κυρίου παρεκλάβομεν, ἵνα λαβόντες τοῦ προφήτου ἱερεμίου
εἰς τὸ ὑψηλὸν ἀναβαίνωμεν ἐν οἴκῳ κυρίου·
ὑψηλὸν δὲ τὸν ναὸν τοῦ ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένον δείξω
* Gisb. ἐκ τῆς γραφῆς, ὅτε μάρτυρες εἰσὶν ἅγιοι, * ὅπ-
* Cod. Vat. ὅτι τὸν ὑψηλὸν τοὺς προφήτας κατεδέξατο·
ἐν τῇ τρίτῃ τῶν βασιλειῶν ἀναγέγραπται χήρα D
* Cod. Vat. ἐξέφηνε τὸν ἠλίαν τὸν προφήτην ἐν * σαρεφθὰ τῆς σιδωνίας, ἵνα εἰς τὸ ὑψηλὸν αὐτῆς
δεξένισῃ τὸν προφήτην. καὶ ἐν τῇ τετάρτῃ τὸν
ἐλισαιὲ κατεδέξαντο, διατρίπτειν αὐτοῦ οἶκον εἰς τὸ ὑψηλὸν· ὁ δὲ ἀμάρτωλος ὀρχίας ἐπέ-
σειν ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ· καὶ σὺ δὲ ὁ Ἰησοῦς ἐντέλλε-
ται καταβαίνειν ἐκ τοῦ δώματος· ὅταν γάρ,
φησὶ, παίδες καὶ παῖδες γένωνται, τότε ὁ ὑπὲρ τοῦ δώ-
* Cod. Vat. ἐκ τοῦ ματος μὴ καταβάτω ἆραι τὰ ἐκ τῆς οἰκίας
αὐτοῦ· ὁ ἐν τοῖς διωγμοῖς φεύγων, * ἐκ μὴ εἰς E
δῶμα μὴ ἀναβαινέτω, ἀλλ' ἐκ τοῦ δώματος
μὴ καταβαινέτω ἆραι τὰ ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ·
* Cod. Vat. καλὸν * ἦν ἐν ὑψηλοῖς εἶ), καλὸν ἐν δώμασιν
ἐν ὑπερῴοις εἶ), καὶ ἀεὶ πάντα τυγχάνειν * καὶ οἱ θαυμάσιοι ὁ
ἀπόστολοι, ὡς ἐν τῇ προσευχῇ ἀναγέγραπται
αὐτῶν, ἵνικα ὅτε ὁ αὐτὸς ἦσαν αὐτῶν ἐσάλα-
ζον τῇ βοῇ καὶ τῷ λόγῳ τοῦ θεοῦ, ἐν ὑψηλῷ ἦσαν. καὶ ἐπεὶ ἦσαν ἐν ὑψηλῷ, οὐκ ἦσαν
καὶ τῶ. διὰ τοῦτο ἐφθέγξαντο αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρός· ἀλλὰ καὶ πέ-
τρος ἵνικα αὐτὸ ἔπεμπε πρὸς τὸν ὄχλον τὴν σκιὰν, αὐτὴν εἰς τὸ δῶμα. καὶ εἰ μὴ ἀναβεβήκει εἰς τὸ δῶμα,

sum faciat. Tot tantique ipsum alapis percutiunt, & flagellant, & silet, & non loquitur: scribitur enim: Inter flagellandum non locutus. Et faciem vsque modo Iesus non avertit ab ignominia sputorum. Quis eorum qui contemnunt doctrinam non quodammodò conspuit vsque in hunc diem Iesum sustinentem? Iam restat, vt post percussionem Prophetæ, percussos enumeremus; vt verbi gratiâ Apostolum: & si quis alius percussus est, proponendus etiam in ipso Iesus. *Percussit itaque Paschor Ieremiam Prophetam, & misit eum in cataractam, quæ erat in porta Benjamin*: contignationis superioris Benjamin erat cataracta. Portio hæreditatis Benjamin est Ierusalē, in qua Templum Dei divinarum lectionum, prout reperies ex descriptione distributionis hæreditatis in libro Nave. Quoniam igitur templum erat in distributione hæreditatis Benjamin, qui interpretatur, Filius dexteræ; (nihil enim sinistrum est in templo Dei;) idcircò hic mittit in cataractam, quæ erat in porta Benjamin contignationis superioris in domo Domini. Misit Prophetam in cataractam. Et nos adhortamur, vt sumentes modò Ieremiam in superiorem contignationem ascendamus in domo Domini. Supremam porrò contignationem ostendam esse sublimem & excelsum Scripturæ sensum, quando testatur Sanctis, quòd in superiore contignatione Prophetas excepérint. In libro tertio Regum describitur vidua excipiens Heliam Prophetam in Sarephtha Sidoniæ, quæ in superiore contignatione sua excepit hospitio Prophetam: & in libro quarto quæ Elisæum suscepit, præparavit ipsi habitaculum in superiori contignatione. Peccator verò Ochozias cecidit de superiori contignatione. Sed & tibi Iesus præcipit non descendere de tecto: Quando enim, inquit, hæc & hæc contigerint, *tunc qui in tecto est, non descendat tollere aliquid de domo sua.* Qui in persecutionibus fugit, ne in tectum ascendat, sed neque de tecto descendat tollere aliquid de domo sua. Bonum est igitur in superioribus esse contignationibus, bonum est in tectis versari, & sursum alibi existere. Sed & admirandi Apostoli, prout in Actis eorum describitur, quando in vnum congregati vacabant orationibus & verbo Dei, in superiori contignatione erant: & quoniam erant in superiori contignatione, non erant infra; ideò apparuerunt eis dispertitæ linguæ quasi ignis. Quin & Petrus quando offerebat preces Deo, *ascendit in superiora*; & nisi in su-

Matth. 24. 17.

Act. 1. 13.

Act. 10. 9.

periora domus ascendisset, non vidisset descendens de cælo vas velut linteum quatuor initijs submitti de cælo. Sed & illa quæ eleëmosynas faciebat *Tabitha*, *quæ interpretata dicitur Dorcas*, inferne non erat, sed in cœnaculo, quando ascendens Petrus ipsam à mortuis suscitavit. Nec non Iesus hocce festum, cujus symbolum facimus Pascha, celebraturus vnà cum discipulis suis, suscitan-
Marc 14.12. tibus illis: *Vbi vis paremus tibi pascha?* dixit:
Luc.22.9. *Euntibus vobis occurret homo lagenam aquæ bajulans, sequimini eum: ipse ostendet vobis cœnaculum grande stratum, scopis mundatum, paratum, ibi parate.* Qui pascha facit vt Iesus vult, infra cœnaculum est; sed si quis celebret cum Iesu, superiùs est in cœnaculo magno, in cœnaculo scopis mundato, in cœnaculo exornato & vacuo: si autem ascenderis cum eo vt pascha celebres, dat etiam tibi panem benedictionis corpus suum, & sanguinem suum præbet. Ideò adhortamur vos, ascendite in sublime, levate in altum oculos vestros. Quin & mihi dum doceo di-
Isaiæ 40.9. vinus sermo ait. *Super montem excelsum ascende qui evangelizas Sion: exalta in fortitudine vocem tuam qui evangelizas Ierusalem: exaltate, nolite timere.* Hæc propter Paschor, quia cùm adesset cœnaculum in domo Domini, in porta Benjamin, non in cœnaculum adduxit Prophetam, sed misit ipsum in cataractam deorsum: & factum est postri-
Ier. 20. 3. die: *Et eduxit Paschor Ieremiam de cataracta.* O Domine Iesu iterùm veni, declara mihi etiam hæc, & iis qui ad spiritalem cibum sumendum accesserunt, quomodo postridie eduxit ipse Ieremiam de cataracta. Quãdo nimirum instat dies hodierna (hodie est autem omne præsens sæculum) si peccator in cataractam deorsum mittit Prophetam, cùm lusum fuerit præsenti die, & crastina venerit, tunc ipsum educit pœnitens de cataracta. Deinde dicit ei Ieremias quid pas-
Ier. 20. 3. surus sit Paschor: quid ait illi? *Non Paschor vocavit nomen tuum, sed nigrantem.* Ideò hæc dicit Dominus: Futurum est vt transmigret secundùm meritum peccatorum suorum Paschor hic in Babylonem, non solus, sed etiam cum amicis suis: traditur enim Nabuchodonosori, & in confusionem abit, & punitur pro peccatis suis, quia misit Prophetam in cataractam. Quinam sunt igitur amici Paschoris à nigredine oris sic denominati? omnes qui sermones ejus excipientes simul ab oris illius nigredine denigrantur; qui nigredinis dogmata suscipiunt, & ca-

A οὐκ αὖ * εἶδεν ἐξ ὑψηλοῦ καταβαῖνον σκεῦός ὡς * Cod. Va. αἴτου
ὀθόνιον τέτρασιν ἀρχαῖς καθιέμενον ἐκ τῶν ὑ-
ψηλῶν· ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν ἐλεημοσυνῶν ποιήσασα
παιδίσκη, ἥτις ἑρμηνευομένη λέγεται δορκάς, κά-
τω οὐκ ἦν, ἀλλ' ἐν τῷ ὑψηλῷ, ὅτε ἀναβὰς
πέτρος ἀνέστησεν αὐτὴν ἀπὸ τῶν νεκρῶν· ἀλλὰ καὶ
ἰησοῦς τοῦτον τὸν ἑορτὸν, ἧς τὸ σύμβολον
ποιοῦμεν τὸ πάσχα, μὴ γινώσκοντάς μου τὸν μα-
θητὴν, πεῦ θέλεις ἑτοι-
μάσωμέν σοι τὸ πάσχα; εἶπε· * πορευομένων τῶν ὑμῶν Cod. Va.
ἀπαντήσει ὑμῖν ἄνθρωπος κεράμιον ὕδατος
βαστάζων, ἀκολουθήσατε. ἐκεῖνος ὑμῖν
δείξει * ἀναγαιον μέγα, ἐστρωμένον, σεσα- * Cod. Va. ἀνωγεον
ρωμένον, ἕτοιμον, ἐκεῖ ἑτοιμάσατε· τὸ πάσχα
ποιῶν ὡς ἰησοῦς βούλεται, κεῖται τῇ * ἀνα- * Cod. Va. ἀνωγεῖ
γαίῳ. ἀλλὰ εἴ τις ἑορτάζει μετὰ τοῦ ἰησοῦ, αὖ-
τός ἐστιν ἐν * ἀναγαίῳ μεγάλῳ, ἐν * ἀναγαίῳ σεσα- * Cod. Va. ἀνωγεῖ
ρωμένῳ, ἐν * ἀναγαίῳ κεκοσμημένῳ καὶ * ἑτοι- * Cod. Va. ἀνωγεῖ
μῳ. ἐὰν οὖν ἀναβῇς μετ' αὐτοῦ ἵνα ἑορτάσῃς τὸ * Cod. Va. ἀνωγεῖ
πάσχα, δίδωσί σοι καὶ τὸν ἄρτον τῆς εὐλογίας * Cod. Va. ἀνωγεῖ
B τὸ σῶμα ἑαυτοῦ, καὶ τὸ αἷμα ἑαυτοῦ λαβεῖν. * Cod. Va. τοῦτο
Διὰ τοῦτο προκαλοῦμαι ὑμᾶς, ἀναβαίνετε εἰς
ὕψος, αἴρετε εἰς ὕψος τοὺς ὀφθαλμοὺς * ὑμῶν· * Cod. Va. ἡμῶν
καὶ οἱ ἐὰν διδάσκω τὸν θεῖον λόγον φησὶν ὁ
λόγος· ἐπ' ὄρος ὑψηλὸν ἀνάβηθι ὁ εὐαγγελιζό-
μενος σιών· ὕψωσον τῇ ἰσχύι τὴν φωνήν σου ὁ
εὐαγγελιζόμενος ἰερουσαλήμ. ὑψώσατε, μὴ
φοβεῖσθε· ταῦτα διὰ τὸν παχώρ, ἵνα προ-
κειμένου τοῦ ἀβὼρ ἐν τῇ οἰκουμένῃ, ἐν πύλῃ
βενιαμὶν, οὐκ εἰς ὃ ἀβὼρ ἀναβιβάσει τὸν
προφήτην, ἀλλὰ ἔβαλεν αὐτὸν εἰς τὸν καταῤ-
ῥάκτην κατὰ τὸ ἐθέλειν τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς. καὶ ἐξέ-
D βαλε παχὼρ τὸν ἱερεμίαν ἐκ τοῦ καταῤῥάκτου·
ὦ κύριε ἰησοῦ πάλιν ἦκε, σαφήνισόν μοι τὰ τό-
τε, καὶ τοῖς ἐληλυθόσιν ὅτι τὸν πνευματικὸν
ζοφὸν, πῶς τῆς παύσεως ἐξάγει αὐτὸς τὸν ἱερε-
μίαν ἐκ τοῦ καταῤῥάκτου; ὅσον μὲν ἐστέγνωκεν
ἡ σήμερον ἡμέρα. σήμερον * δέ ἐστι πᾶς ὁ αἰὼν. * ἐὰν οὖν εἰς τὸν καταῤῥάκτην καὶ τὸν βάλῃ τὸν * Cod. Vc. ἐστὶ
προφήτην ὁ ἁμαρτωλὸς, ἐὰν δὲ * παύσηται ἡ τοῦ σκό-
τους ἡμέρα, καὶ ἡ αὔριον ἔλθῃ, τότε αὐ- * Cod. Va. βάλλεται
E τὸν ἐξάγει μετανοήσας ἀπὸ τοῦ καταῤῥάκτου·
εἶτα λέγει αὐτῷ ὁ ἱερεμίας ἃ πέπονθα ὁ παχώρ.
τί λέγει αὐτῷ, ὃ παχὼρ ἐκάλεσε θένομσε,
ἀλλ' ἢ μέπικον· δίχη τοῦτο λέγει κύριος· μὴ γέ-
νοιτο ἐξ ἐμοῦ τὴν ἀξίαν τῶν ἁμαρτημάτων ὁ παχὼρ εἰς βαβυλῶνα, ὁ μόνος, ἀλλὰ
καὶ μετὰ τῶν φίλων αὐτοῦ. προδιδόσθαι γὰρ τῷ ναβουχοδονόσορ, καὶ εἰς τὸν συγχυσιν ἄπεσι, καὶ
κολάζεσθαι ὅτι τοῖς ἁμαρτήμασιν αὐτοῦ, ἐπεὶ ἔβαλε τὸν προφήτην εἰς τὸν καταῤῥάκτην· τίνες
δὲ οἱ φίλοι τοῦ παχὼρ τοῦ ἐπωνύμου τοῦ μελανίας τοῦ στόματος; πάντες οἱ τοὺς λόγους αὐτοῦ προ-
δεξάμενοι συμμελανωθέντες τοῦ στόματος αὐτοῦ τοῦ μεμελανωμένου. οἱ δόγματα μελανότητος

παραδειξάτωσαν, καὶ πεσοῦνται μαχαίρᾳ ἐχθρῶν A dent gladio inimicorum suorum; qui ad
αὐτῶν. οἱ ὑπὸ τὴν κλάσιν τεταγμένοι. ὅτοί εἰ- pœnas ordinati sunt; qui cùm habeant gla-
σιν οἱ τοῖς μαχαίραις ἑλόντες, καὶ ποιοῦντες πί- dios, faciunt eos cadere; de quibus hic ser-
πτειν αὐτούς. ὅθεν ὁ λόγος προφητεύει, καὶ mo vaticinatur, & ait: *Et oculi tui videbunt;* Ierem. 20. 4
φησι· καὶ οἱ ὀφθαλμοί σου ὄψονται. τοῦτό φησι hæc scilicet quæ prophetata sunt *oculi vide-*
τὰ προφητευόμενα ὄψονται σε οἱ ὀφθαλμοί· *bunt. Et te & omnem Iudam dabo in manus*
καί σε καὶ πᾶσαν Ἰούδαν δώσω εἰς χεῖρας βασι- *Regis Babylonis.* Sicut cùm comprehensus
λέως Βαβυλῶνος· ὡς ἐὰν καταληφθῇ Ἰούδα. fuit Iuda; sic peccator, tamquam qui me-
ὅτως ἁμαρτωλὸς, ὡς ἄξιος ἦ τῷ βασιλέως reatur esse Regis Babylonis, id est confusio-
Βαβυλῶνος, * τοτέστι τῆς συγχύσεως, παρα- nis, tradetur ipsi: & Rex Babylonis assumit
δοθήσεται αὐτῷ. καὶ ὁ βασιλεὺς Βαβυλῶνος πα- B peccatores. Cæterùm Rex Babylonis secun-
ραλαμβάνει τοὺς ἁμαρτάνοντας· βασιλεὺς δὲ dùm historiam quidem est, Nabuchodono-
Βαβυλῶνος κατὰ μὲν τὸν ἱστορικὸν, ναβυχοδονόσορ. sor; secundùm anagogen, verò, iniquus:
κατὰ δὲ τὸν ἀναγωγικὸν, ὁ πονηρός. τοῦτον δὲ πα- huic autem traditur peccator, quia nimi-
ραδίδοται ὁ ἁμαρτωλὸς, ἐπεὶ ὅτιν ἀμφότερα rum simul vtrumque est inimicus & exa-
ἐχθρὸς καὶ ἐκδικητής. ὅπου δὲ αὖπαλ παραδίδοται ὁ ctor: quòd autem ipsi peccator tradatur,
ἁμαρτωλὸς, παῦλος σε διδάσκαλος. ὅπου μὲν λέ- Paulus te docebit; vbi quidem loquens de
γων περὶ Φυγέλλου καὶ Ἑρμογένους, οὓς παρέδωκα, * Phygello & Hermogene, *quos tradidi*, in-
* Cod. Vat. τῷ σατανᾷ quit, *Satanæ*, *vt discant non blasphemare:* 1. Tim. 1. 20
φησὶ, ἵνα παιδευθῶσι μὴ βλα- vbi autem agit de fornicario: *Congregatis*, 1. Cor. 5. 4.
σφημεῖν· ὅπου δὲ περὶ τοῦ πεπορνευκότος· συνα- inquit, *vobis, & meo spiritu, cum virtute*
χθέντων ὑμῶν, καὶ τοῦ ἐμοῦ πνεύματος, σὺν τῇ C *Domini nostri Iesu, iudicavi tradere huiusmodi*
* Cod. Vat. δυνάμει τοῦ κυρίου ἡμῶν * Ἰησοῦ, κέκρικα παραδο- *Satanæ in interitum carnis, vt spiritus salvus sit*
κατὰ ναι τὸν τοιοῦτον τῷ σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρ- *in die Domini nostri Iesu Christi.* Itaque tradi-
* Cod. Vat. κός, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ * κυ- tur Paschor hic ob oris sui nigredinem in Ier. 20. 4, 5.
κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οὕτω παραδίδοται ὁ πασχὼρ εἰς manus Regis Babylonis, & *migrare facient*
τὴν τοῦ στόματος μελανίαν εἰς χεῖρας τοῦ βασι- *eum in Babylonem, & trucidabunt eos in gla-*
* Cod. Vat. λέως τοῦ Βαβυλῶνος, καὶ * μετοικιοῦσιν αὐτὸν εἰς *dio: & dabo fortitudinem omnem civitatis hu-*
μετοικίζουσιν Βαβυλῶνα, καὶ κατακόψουσιν αὐτὸν ἐν μαχαί- *jus.* Breviter dicendo vaticinatur hæc de Ie-
ρᾳ. καὶ δώσω πᾶσαν τὴν ἰσχὺν τῆς πόλεως rusalem: tradita est enim omnis virtus ejus,
* Cod. Vat. ἐσχυρὸς. ταύτης· * δύσκρασις εἶπεν ὅτι προφητεύεται πε- & quæ subjunguntur, tunc Regi Babyloniо-
Cod. Sp. ἰσχύσεις ρὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ ταῦτα. παραδίδοται δὲ πᾶσα rum. Promptè dicendo vaticinatur hæc de
ἡ ἰσχὺς αὐτῆς, καὶ τὰ ὑπάρχοντα, τότε τοῦ D civitate hac, quæ paucis à Servatore annis
τὸν Βαβυλωνίων βασιλέα· δύσκρασις εἶπεν ὅτι tradita est inimicis, & in captivitatem ab-
προφητεύεται ταῦτα περὶ τῆς πόλεως ταύτης, ducti sunt filij Ierusalem, & eversa est civi-
ἐν τοῖς τοῦ σωτῆρος χρόνοις παραδοθείσης tas. Quòd si res has exquisieris, & civita-
τοῖς πολεμίοις, καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπαχθεῖσιν tem videris, non lapides, sed homines, vide-
ἀπὸ τοῦ ἔθνους Ἱερουσαλὴμ, καὶ καταστραφῆναι bis illam quoque Ierusalem, homines in-
τὴν πόλιν. ἐὰν δὲ ἐξετάσῃς τὸ πρᾶγμα, καὶ quam traditos in manus Regis Babylonis
* Cod. Vat. τάλιν * πόλιν βλέπῃς, μὴ τοὺς λίθους, ἀλλὰ τοὺς propter impietatem & peccatum in Chri-
ἀνθρώπους, ὄψῃ ὅτι κἀκείνη ἡ Ἱερουσαλὴμ, οἱ stum: etiam tu nunc es Ierusalem. Si igitur
ἄνθρωποι παραδόθησαν εἰς χεῖρας βασιλέως hic sermo modò Hierosolymæ minatur, ti-
Βαβυλῶνος. Διὰ τοῦτο ὅτι τῷ χειρὶ τῷ ἀσθενεῖ E meto, ne fortè tu, cùm peccaveris, Ieru-
καὶ ἁμαρτίαις· καὶ σὺ Ἱερουσαλὴμ εἰ νῦν· ἐὰν οὖν salem sis peccator, & tradaris, vt non am-
ἀπέλθῃ τῆς Ἱερουσαλὴμ νῦν ὁ λόγος, φοβήθητι, pliùs sis Ierusalem, sed Babylon evadas at-
* Cod. Sp. μήποτε σὺ, ἐὰν ἁμαρτάνῃς, Ἱερουσαλὴμ * ἡ que confusio, Nabuchodonosore Rege Ba-
* Ν. Cod. Alex. Cod. Vat. Βαβυλῶν. Cod. Vat. ἁμαρτωλὸς, καὶ παραδίδοται, ἵνα μηκέτι ᾖς Ἱερουσαλὴμ, ἀλλὰ Βαβυλὼν γένῃ· καὶ σύγχυσις, byloniorum te capiente. *Et omnes labores Ie-*
ναβυχοδονόσορ. Cod. Vat. Βαβυλῶνος. Cod. Sp. Βαβυλῶνος. Cod. Vat. Βαβυλῶνος. Cod. Sp. Βαβυλῶνος. παραδόντος σε ναβυχοδονόσορ τῷ * Βαβυλώνων βασιλεῖ· καὶ πόλεις τὰς πόνους Ἱερουσα- *rusalem tradit.* Quomodo omnes labores
* Ν. κατὰ χρόνους. Cod. Vat. λὴμ παραδίδωσι· πῶς πόλις τοὺς πόνους παραδίδωσιν; ἐὰν μὴ ὁ ἀθλήσας καὶ ἀγωνίσα- tradit? si post luctam & certamina recidi-
Cod. Vat. ἀλλ. παθητὴς, καὶ ἁμάρτῃς, πόλεις οἱ πόνοι σου ἐλεύσονται εἰς τὰς χεῖρας ναβυχοδονόσορ· vam patiaris, & peccas, omnes labores tui
πῶς πόλεις οἱ πόνοι σου * ἀπελεύσονταί σοι; ἐὰν πάσῃς μὴ ὁ πολλὰ κάμνειν ὑπὲρ ἀληθείας; venerunt in manus Nabuchodonosor. Quo-
modo omnes labores tui abibunt tibi, si ce-
cideris postquam plurima laborasti pro ve-
ritate? Tanta certamina in vanum sustinui-

sti? præsertim qui conscij sibi sunt multorum laborum pro virtute exantlatorum, timere debent, ne fortè labores ipsorum, si facti sint Ierusalem, peccato aliquo admisso accipiat Nabuchodonosor Rex Babylonis. Vt autem clariùs videas quo pacto labores Ierusalem peccantis accipiat Nabuchodonosor, simul vtar ijs quæ in scriptura Ezechielis scripta sunt, sic se habentibus:

Ezech. 18. 24. *Iustus quilibet se averterit à justitijs suis, & fecerit delictum, non recordabor justitiarum ejus quas fecit.* Quid hoc? Omnes nempe justitias cum labore factas assumit Nabuchodonosor, & delet Nabuchodonosor Rex Babylonis: & omnem honorem Ierusalem absumit, quando homo factus in honore à Deo, & in honore constitutus non intellexit, & peccavit. Si igitur jam pridem in honore constitutus, & vocatus ad honorem, iterùm tibimet ipse per peccata contumeliam inferas, honorem Ierusalem abripit Rex Babylonius. Et omnes quidem thesauros Regis Iuda obtinet Ierusalem; sed si peccaverit, thesauros ejus capit Babylonius; & diripiunt eos, & sument eos,

Psal. 48. 13.

Ier. 20. 6. & ducent eos in Babylonem. *Et tu Paschor, & omnes habitantes in domo tua ibitis in captivitatem in Babylonem, & ibi morieris, & ibi sepelieris.* Qui in confusione deprehenditur, in Babylone moritur: & qui è diverso paratus est consepeliri Christo, hic in Babylone sepelitur. Licet enim pulchrè cum Chri-

Rom. 6. 4. sto sepeliri in Baptismate, juxta illud: Consepulti sumus Christo, & simul resurreximus cum eo. Quodammodò mysterium est secundùm iniquitatem factum super peccato-

Ier. 20. 6. re, vt sepeliatur in Babylone: *Et omnes*, inquit, *amici tui illuc abibitis, quibus prophetasti eis falsa.* Qui malè interpretatur oracula Dei, & propheticos sermones mittit in cataractam, prophetat quidem hic, sed prophetat falsa. Dum enim quis explicat propheticos sermones, siquidem ex veritate, prophetat eriam ipse, & vera prophetat: si autem mentiatur, falsus Propheta est, sermones propheticos depravans. Iam ecce finita est prima pars orationis, secundam modò auspicemur: etenim à prima statim dictione non vulgares continet difficultates: & textum attendentes, iterùm petamus adesse Iesum, & vt clarior lucidiorque adsit obsecremus, vt adveniens omnes nos doceat, vtrùm ea quæ sequuntur dixerit Propheta verè, prout decet cogitare de Propheta, an mentitus sit: quod nefas sit

A τα παῦτα ἐπάθητε εἰκῆ; μάλιστα οἱ συνειδότες ἑαυτοῖς πολλοὺς πόνους ἀνηντλακότες ὑπὲρ ἀρετῆς, ὀφείλουσι φοβεῖσθαι, μήποτε τοὺς πόνους αὐτῶν, * ἡ ἡμορρόων ἱερουσαλὴμ, παθοῦσά τι ἁμαρτίας πνὸς ἡμορρόους ναβουχοδονόσορ ὁ τῆς Βαβυλῶνος βασιλεὺς· ἵνα ᾖ σαφέστερον ἴδῃς πῶς τοὺς πόνους ἱερουσαλὴμ ἁμαρτάσης παρελαμβανεν ναβουχοδονόσορ, συγχέοντος τοῖς ἐν * γραφῇ ἱεζεκιὴλ γεγραμμένοις, ὅτας ἔχων ὁ δίκαιος * ὃς ἂν ἐὰν ἀποστρέψῃ ἀπὸ τῆς δικαιοσυνῶν αὐτοῦ, καὶ ποιήσῃ παράπτωμα, ὃ μὴ μνησθήσονται τῆς δικαιοσυνῶν αὐτοῦ ὧν ἐποίησε. Διὰ τί; * πάσας γὰρ δικαιοσύνας τῆς μὴ πόνους ἡμορρόους παρελαμβανει ναβουχοδονόσορ, ὁ ἀφαιζει ναβουχοδονόσορ βασιλεὺς Βαβυλῶνος, καὶ πᾶσαν τιμὴν τῆς ἱερουσαλὴμ παρελαμβανει, * ὅτε ἄνθρωπος ἡμόλυνος ἐν τιμῇ ὑπὸ θεοῦ, καὶ ἐν τιμῇ ὢν οὐ συνῆκε, καὶ ἥμαρτεν· ἐὰν δὲν * ἤδη ἐν τιμῇ ὢν, καὶ κληθεὶς εἰς πλείονα τιμὴν, πάλιν σεαυτὸν διὰ τῆς ἁμαρτημάτων ὑβρίσῃς, πλεῖονα τιμὴν ἡ ἱερουσαλὴμ παρελαμβανει ὁ βαβυλώνιος βασιλεὺς· καὶ πάντας * μὲν τοὺς ἐνταυρεῖς βασιλέως ἰούδα πλὴν ἡ ἱερουσαλὴμ. Αλλ' ἐὰν ἁμάρτῃ, τοὺς ἐνταυρεῖς αὐτῆς λαμβανει ὁ βαβυλώνιος. καὶ * διαρπάσουσι αὐτοὺς, καὶ λήψονται αὐτὲς, καὶ ἄξουσιν αὐτοὺς εἰς βαβυλῶνα· καὶ σὺ πασχὼρ, καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν τοῖ οἴκῳ σου πορεύσεσθε ἐν αἰχμαλωσίᾳ εἰς βαβυλῶνα, κἀκεῖ ἀποθανῇ, κἀκεῖ ταφήσῃ· ὁ ἐν συγχύσει καταβαίνων μόνος, ἐν βαβυλῶνι ἀποθνήσκει καὶ ὁ ἑταῖρος διαφθειρόμενος τοῖ στανροῦσθαι τοῖ χριστῷ, * ἔστ ἐν βαβυλῶνι διὰ ταῦτα· ἵνα γὰρ καὶ ταφῶμεν μὴ χριστοῦ καλῶς διὰ τὸ βαπτισματος, καὶ τὸ · συνεταφημεν τοῖ χριστῷ, καὶ συναναστημεν αὐτῷ ὡς μυστήριόν * ἐστι καὶ αἰσχύνη μέγα ἡμόλυνον ἐστι * τὸ ἁμάρτανον ἐν τῷ ταφῆναι εἰς βαβυλῶνα· καὶ πάντες, φησὶν, οἱ φίλοι σου ἐκεῖ ἀπολοῦσθε, οἷς ἐψεύσω ἐν ψεύδεσι· ὁ δὲ ψευδόμενος κακῶς τὰ λόγια τοῦ θεοῦ, καὶ τὰς προφητικὰς λόγους βάλλων εἰς καταράκτην, προφητεύει μὲν ἔστ, προφητεύει δὲ ψευδῶς· ψευδὴς γάρ τις τὰς προφητικὰς λόγους, ἐὰν μὴ ἀληθεύῃ, καὶ αὐτὸς προφητεύει, καὶ προφητεύῃ ἀληθῶς. εἰ δὲ ψεύδεται, ψεύδοπροφήτης ἔστ, * καταψευδόμενος τοῦ λόγου τῆς προφητικῆς· καὶ δὲ πεπλεγμένη ἡ μία ἀκοπὴ, ἤδη δὲ καὶ τὸ διττὸν αἰτιώμεθα. καὶ γὰρ ἔχ προσήματα διττὰ τὸ προτερος λέξεως καὶ τὸ * τυγχάνω. ἡ προσέχοντες τῇ λέξει πάλιν αἰτησώμεθα ἥκειν τὸν ἰησοῦν, ἡ ὑποφανέστερόν τε ἡ λαμπροτέραν ἥκειν αὐτὸν παρακαλέσωμεν, ἵνα ἐλθὼν διδάξῃ πάντας ἡμᾶς, παντως ἀληθεύων ἔλεγεν ὁ προφήτης, ὡς πρέπει νοεῖν περὶ προφήτου, ταῦτης, ἢ ψευδόμενος.

ὁ δὲ θεμιτὸν λέγειν περὶ προφήτου ἀλλὰ λέγειν δεῖ πρὸς τὸν θεόν· ἠπάτησάς με κύριε, καὶ ἠπατήθην· ἐκράτησας, καὶ ἐδυνάσθης· ἐγελώμην εἰς γέλωτα, πᾶσαν τὴν ἡμέραν διετέλεσα μυκτηριζόμενος· ὅτι πικρῷ λόγῳ μου γελάσομαι ἀθεσίαν, καὶ ταλαιπωρίαν ὑπομενέσομαι· ὅτι ἐγενήθη ὁ λόγος κυρίου εἰς ὀνειδισμὸν ἐμοὶ, καὶ χλευασμὸν πᾶσαν ἡμέραν· καὶ εἶπα· οὐ μὴ * ὀνομάζω τὸ ὄνομα κυρίου, καὶ οὐ μὴ λαλήσω ἔτι ὅτι πῦρ ἐνόμισα αὐτὸ· καὶ ἐγένετο ἐν τῇ καρδίᾳ μου ὡς πῦρ φλεγόμενον, κεκλεισμένον ἐν τοῖς ὀστέοις μου· καὶ παρεῖμαι πόνῳ, καὶ οὐ δυνάμαι φέρειν· ὅτι ἤκουσα ψόγον πολλῶν σεσαλευομένων κύκλωθεν, καὶ λεγόντων διαγγείλατε· διώξατε καὶ καταδιώξομεν αὐτόν· πάντες οἱ ἄνδρες εἰρήνης μου φυλάσσοντες τὰ πλευρά μου· ἐὰν πλανηθῇ, καὶ δυνησόμεθα αὐτῷ, καὶ ἐκδικήσομεν ἡμᾶς ἐξ αὐτοῦ· διὰ τοῦτο τάδε λέγει κύριος πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τούτους· καὶ νῦν κύριε σὺ γνώσῃ πᾶσαν βουλὴν αὐτῶν κατ' ἐμοῦ· μὴ ἀφανίσῃς αὐτούς· μὴ ἐξαλείψῃς τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν ἀπὸ προσώπου σου· καὶ γενηθήτωσαν ἀσθενοῦντες ἐνώπιόν σου· ἐν καιρῷ ὀργῆς σου ποίησον μετ' αὐτῶν. Κύριε τί ὅτι ἐκλείπουσιν αἱ ἡμέραι αὐτῶν, καὶ ἐκλείπουσιν αἱ ἐνιαυτοὶ αὐτῶν; καὶ ἐγενήθη ὁ λόγος κυρίου πρός με λέγων· μὴ εἰσέλθῃς εἰς οἶκον πένθους, μηδὲ κόψῃ μηδὲ θρηνήσῃς αὐτούς· ὅτι ἀφῄρηκα τὴν εἰρήνην μου ἀπὸ τοῦ λαοῦ τούτου, λέγει κύριος, τὸ ἔλεος καὶ τοὺς οἰκτιρμούς· καὶ ἀποθανοῦνται ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἐν τῇ γῇ ταύτῃ, καὶ οὐ μὴ ταφῶσιν, καὶ οὐ μὴ κόψονται αὐτοὺς, καὶ οὐ μὴ κατατμήσωσιν ἑαυτοὺς, καὶ οὐ μὴ ποιήσωσι φαλάκρωμα ὑπὲρ αὐτῶν· καὶ οὐ μὴ κλάσωσιν ἄρτον ἐπὶ τοῖς πενθοῦσιν ἐπὶ τεθνεῶτι, καὶ οὐ μὴ ποτίσωσιν αὐτοὺς ποτήριον παρακλήσεως ἐπὶ πατρὶ καὶ μητρὶ αὐτῶν· καὶ οἶκον συμποσίου οὐ μὴ εἰσέλθῃς καθίσαι μετ' αὐτῶν φαγεῖν καὶ πιεῖν· ὅτι τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ ὁ θεὸς Ἰσραήλ· ἰδοὺ ἐγὼ ἀπολῶ ἐκ τοῦ τόπου τούτου ἐνώπιον ὑμῶν καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν φωνὴν χαρᾶς καὶ φωνὴν εὐφροσύνης, φωνὴν νυμφίου καὶ φωνὴν νύμφης· καὶ ἔσται ἐὰν ἀναγγείλῃς τῷ λαῷ τούτῳ πάντα τὰ ῥήματα ταῦτα, καὶ εἴπωσι πρὸς σε· διὰ τί ἐλάλησε κύριος ἐφ' ἡμᾶς πάντα τὰ κακὰ τὰ μεγάλα ταῦτα; καὶ τίς ἡ ἁμαρτία ἡμῶν, καὶ τίς ἡ ἀνομία ἡμῶν, ἃ ἡμάρτομεν ἐναντίον κυρίου τοῦ θεοῦ ἡμῶν; καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτούς· ὅτι ἀφῆκαν οἱ πατέρες ὑμῶν τὸν θεὸν αὐτῶν, καὶ ἐμοὶ ἐπορεύθησαν καὶ ἐλάτρευσαν αὐτοῖς, καὶ προσεκύνησαν αὐτοῖς, καὶ ἐμὲ ἐγκατέλιπον, καὶ τὸν νόμον μου οὐκ ἐφύλαξαν· καὶ ὑμεῖς ἐποιήσατε τὰ πονηρὰ ὑπὲρ τοὺς πατέρας ὑμῶν· καὶ ἰδοὺ ὑμεῖς πορεύεσθε ἕκαστος ὀπίσω τῆς ἀρχῆς τῆς πονηρᾶς αὐτοῦ τῆς καρδίας, τοῦ μὴ ἀκούειν μου· καὶ ἐξαρῶ ὑμᾶς ἐκ τῆς γῆς ταύτης εἰς τὴν γῆν ἣν οὐκ ἐγνώκατε ὑμεῖς καὶ οἱ πατέρες ὑμῶν, καὶ λατρεύσετε ἐκεῖ τοῖς θεοῖς ὑμῶν ἡμέρας καὶ νύκτας, ὅτι οὐ δώσω ὑμῖν ἔλεος. διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει κύριος, καὶ οὐκέτι ἐροῦσιν· ζῇ κύριος ὁ ἀναγαγὼν τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἐκ γῆς Αἰγύπτου· ἀλλ' ἢ ζῇ κύριος ὁ ἀναγαγὼν τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἐκ γῆς βορρᾶ καὶ ἐκ πασῶν τῶν γαιῶν, οὗ διεσκόρπισεν αὐτοὺς ἐκεῖ· καὶ ἐπιστρέψω αὐτοὺς ἐπὶ τὴν γῆν αὐτῶν ἣν ἔδωκα τοῖς πατράσιν αὐτῶν. ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ἀλιεῖς πολλοὺς, λέγει κύριος, καὶ ἁλιεύσουσιν αὐτούς· καὶ μετὰ ταῦτα ἀποστελῶ πολλοὺς θηρευτὰς, καὶ θηρεύσουσιν αὐτοὺς ἀπὸ παντὸς ὄρους καὶ ἀπὸ παντὸς βουνοῦ καὶ ἐκ τῶν σπηλαίων τῶν πετρῶν· ὅτι οἱ ὀφθαλμοί μου ἐπὶ πάσας τὰς ὁδοὺς αὐτῶν, οὐκ ἀπεκρύβησαν ἀπὸ προσώπου μου, καὶ οὐκ ἐξέλιπεν ἡ ἀδικία αὐτῶν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου· καὶ πρωτοτυπήσω διπλᾶ τὰς ἀδικίας αὐτῶν καὶ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν, ἀνθ' ὧν ἐμίανον τὴν γῆν μου ἐν τοῖς πτώμασι τῶν ἀφανισμάτων αὐτῶν, καὶ ἐν τοῖς βδελύγμασιν αὐτῶν ἐπλήρωσαν τὴν κληρονομίαν μου· κύριε ἰσχύς μου καὶ βοηθός μου καὶ καταφυγή μου ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως· πρὸς σὲ ἔθνη ἥξουσιν ἀπ' ἄκρων τῆς γῆς καὶ ἐροῦσιν· ἀπατεῶνας ἐκληρονόμησαν οἱ πατέρες ἡμῶν, ματαιότητα καὶ οὐκ ὠφελήσουσιν ἐν αὐτοῖς· εἰ ποιήσει ἄνθρωπος ἑαυτῷ θεούς, καὶ οὗτοι οὐκ εἰσὶ θεοί· διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ γνωριῶ αὐτοῖς τὴν χεῖρα μου καὶ τὴν δύναμιν μου, καὶ γνώσονται ὅτι ὄνομα μοι κύριος.

dicere de Propheta sancto. Ait autem ad Deum: *Decepisti me Domine, & deceptus sum; obtinuisti, & potuisti: factus sum in derisum, totâ die perseveravi subsannatus; quia amaro verbo meo videbo prævaricationem, & miseriam invocabo: quia factus est sermo Domini in opprobrium mihi, & in derisum totâ die. Et dixi, Non nominabo nomen Domini, nec loquar vltrà in nomine ipsius. Et factus est in corde meo quasi ignis ardens, vrens in ossibus meis: & dissolutus sum vndique, & non possum ferre: quia audivi vituperationem multorum congregatorum vndique*, & dicentium scilicet: *Insultate, & insultemus in eum viri amici ejus: observate mentem ejus, si decipietur: & prævalebimus ei & sumemus vindictam nostram ex eo.* Verumtamen hæc illis dicentibus ait Propheta: *Dominus autem mecum quasi bellator fortis. Idcircò persecuti sunt, & intelligere non potuerunt, confortati sunt valdè; quia non intellexérunt ignominias suas, quæ per sæculum non tradentur oblivioni.* Hæc est altera pars lectionis. Quomodo igitur Propheta dicit: *Decepisti me Domine, & deceptus sum?* Deúsne decipit? quomodo dispensaturus sim sermonem ignoro. Si enim propter Deum & sermonem ejus video quidpiam in eo, quæ dicenda sunt generosâ indigent dispensatione. Cessans à deceptione Propheta dicit: *Decepisti me Domine, & deceptus sum*; ac si prima elementorum institutio & introductio ipsi tradita fuisset in deceptione, nec posset is institui & introduci ad pietatem, vt postmodum in deceptionis sensum veniat, nisi priùs fuerit deceptus. Sufficit autem solùm aliquod exemplum adferre, quod conducat ad proposita. Pueris loquimur adducentes puerilia, & non tamquam perfectis loquimur, sed tamquam pueris disciplinæ indigis loquimur ipsis: & decipimus pueros terrentes ipsos, vt dociles fiant, & terremus pueros deceptionis verba proferentes juxtà subjectum puritiæ ipsorum, vt per deceptionem metum ipsis incutiamus, & præceptores eos instituant, & moneant, & profectui ipsorum congruentia faciant. Omnes sumus pueri Dei, & puerorum educatione indigemus: ideò Deus parcens nobis decipit nos; etsi non sentiamus deceptionem ante tempus, ne quasi juventutem excedentes non amplius per deceptionem, sed rebus ipsis instruamur: verùm sicut puer metu ducitur, non tamquam provectus ætate, & puerilem ætatem prætergressus, siquidem possum per deceptionem ipsum erudire ac

Jerem. 20. 7. & seq.

Jer. 20. 7.

dirigere, acsi dicat decipiens Deus: Eruditam eos in auditione afflictionis suæ. Historias adjungam quâ ratione Deus ad salutem decipiat, ac quædam dicat, vt desinat peccator facere quæ aliàs fecisset, nisi hos & hos sermones audivisset, qui dicebat:

Ion. 3.4. *Adhuc tres dies, & Ninive subvertetur*, ex veritate hoc dicebat, vel non, sive decipiens deceptione conversionem operante: quæ conversio nisi facta fuisset, jam non ampliùs deceptio esset hoc quod dicebatur, sed jam ipsa veritas: & secuta fuisset eversio Ninive super auditores, nisi decepti fuissent, & dictis tamquam veris fidem adhibuissent, vt beneficium reciperent, & non everterentur; sive non verè fieret quod erat dictum; & non fuissent decepti, sed sibi persuasum habuissent minimè futura quæ erant dicta, eadem negligendo tamquam illusionem passi. Numquid *adhuc tres dies, & Ninive subvertetur?* Sed audeo & dico multò acerbiora; scilicet tres dies, & Ninive subvertetur: nam ex suppositione peccatores nisi pœnitentiam egissent Ninivitæ, fortassis quidem *adhuc tres dies, & Ninive subvertetur*, contigisset. Sed esto vt hoc non contigisset, aliquid hoc deterius evenisset, scilicet æterno igni traditi fuissent. Propterea aliud supplicium secundùm Legem dictum ijs qui tamquam pueri erudiendi erant: quibus autem jam advenit plenitudo temporis, quo alia supplicia descripta sunt, conferendo illa quæ erant secundùm legem supplicia peccatorum cum ijs quæ secundùm Evangelium sunt supplicia peccatorum, videbis quoque illos quidem tamquam infantes audivisse pœnas ipsis infantibus consentaneas; nos autem tamquam perfectos ætate audire pœnas graviores. Adulter aut adultera si tum quis fieret, non gehenna, non ignis æternus intentabatur, sed lapidibus

Levit. 24. 14. lapidandus erat. *Lapidet eum*, inquit, *omnis synagoga*. Dicet abiens is qui in his repertus fuerit adulter, vel quæ in his deprehensa fuerit adultera: Vtinam etiam super me sermo iste diceretur: populus lapidibus me obruisset, & non reservarer ad ignem æter-

Matth. 5.22 num. *Reus* enim *gehennæ ignis* non solùm adulter, verùm etiam & *qui dixerit fratri suo fatue*, Si autem is *qui dixerit fratri suo fatue, reus erit gehennæ ignis*, adulter cujus erit reus? Majus aliquod quæro supplicium gehennâ ignis. Et fortassis dixerim gehennam esse involuntariorum piaculorum expiari valentium; quemadmodum scilicet de bonis ju-

1. Cor. 2, 9. storum *in cor hominis non ascendit, quæ præparavit Deus ijs qui diligunt illum*; ita quæ præparavit peccatoribus fornicariis, adulteris in cor hominis non ascenderunt. Si enim

μὴ δὲ ἀπάτης αὐτὸ * παιδαγωγῶν, ἵνα εἴπῃ * Col. Va. ὁ ἀπατῶν θεός· παιδεύσω αὐτὸς ἐν τῇ ἀγωγῇ τῆς θλίψεως αὐτῶν· ἰσοτέλεια καθελήσομεν πῶς ὁ θεὸς ὅτι σωτηρία ἀπατᾷ, καὶ λέγει τινὰ, ἵνα παύσωμαι ὁ ἁμαρτωλὸς τοῦ ποιεῖν ἃ ἐποίησεν αὐ, εἰ μὴ ἠκηκόει τινὸς τοιαῦτα τοῦ λέγοντος· ἔτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινευὴ καταστραφήσεται. ἀληθῶν ἔλεγεν, ἢ οὐκ ἀληθῶν, ἢ ἀπατῶν ἀπατήσει ὅπως διαστραφῶμεν. ὅπως διαστραφῶ εἰ μὴ ἐγερεῖ, οὐκέτι ἀπάτη ἐστὶν, ἀλλ' ἤδη ἀλήθεια, * Col. Va. ὃ λεγόμενον. καὶ * ἐν ἀληθήσασα καταστρα- * Χ. Vb φῇ τῇ Νινευὴ * ἐν ὅτι τοῖς ἀκούσι, * μὴ τοῖς ἀπα- * Col. Va. τηθεῖσι, καὶ πιστεύσασι τοῖς λεγομένοις, ὡς ἀληθέσιν, διεργαστῆναι, καὶ μὴ καταστραφῆναι. ἢ μὴ γενομένου ἀληθοῦς τοῦ εἰρημένου, καὶ μὴ ἀπατηθεῖσιν, ἀλλὰ καταλαβοῦσιν ὅτι τὸ εἰρημένον οὐκ * ἦσαν, καταφρονῆσαι τοῦ εἰρημένου, ὡς * Col. Va. ἀπάτης παθεῖν· ἀλλὰ τὸ· ἔτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινευὴ καταστραφήσεται; ἀλλὰ ζητῶ καὶ λέγω πολλῷ * χαλεπώτερα. τοιοῦτοι τρεῖς ἡμέραι, καὶ * Col. Va. Νινευὴ καταστραφήσεται. τοῦτο δὲ ὑποδοὺς ἡμῶν τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς ἔτι μὴ μετανοήσειεν Νινευίται, πάλαι ἂν ἔτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινευὴ καταστραφήσεται, ἐγένετο· ἀλλ' ἕτως ὅτι οὐκ ἐγένετο τότε, τότε χαλεπὸν ἐγένετο, πυρὶ αἰωνίῳ παραδίδοσθαι. Διὰ τοῦτο ἄλλη κόλασις τοῦ νόμου εἴρηται τοῖς ὡς παιδίοις παιδαγωγουμένοις. οἷς ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἃ ἄλλη κολάσεις ἀναγεγραμμέναι εἰσὶν, * συγκείμεναι τοῖς τοῦ νό- * Col. Va. μου κολάσεις ἁμαρτωλῶν παῖς τοῦ διαβόλου τοῦ κακοῦ κολάσεσιν ἁμαρτωλῶν, ὅλῃ ὅτι ἐκείνοις μὲν ὡς νήπιοι ἤκουσαν κολάσεων ἐκείνοις νηπίοις ἁρμοζουσῶν. ἡμεῖς δὲ ὡς τέλειοι πῶς ἡλικίαν ἀκούομεν κολάσεων χαλεπωτέρων· μοιχὸς εἰ τότε γένοιτο, ἢ μοιχαλὶς, ἢ ἀπειλὴ, ἡ γέεννα, ἢ πῦρ αἰώνιον, ἀλλὰ λίθοις λιθοβοληθήσεται· λιθοβολεῖτο, * φησὶν, ἀλλὰ πᾶσα ἡ * Col. Va. συναγωγὴ· ἐρεῖ ἀπελθὼν ἐν τύπῃ βύρσης τοῦ μοιχὸς, ἢ ἐν τύπῃ βύρσης μοιχαλὶς· εἶδον γὰρ ἐπ' ἐμοῦ ὁ λόγος ἐρεῖ· ὁ λαὸς λίθοις μέ ἔβαλλε, καὶ μὴ τετριμμένος ἤμελλον εἰς τὸ αἰώνιον πῦρ· ἔνοχος γὰρ εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρὸς, ὁ μόνον ὁ μοιχὸς, ἀλλὰ καὶ ὁ εἰπὼν τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ * μωρέ· οἱ δὲ εἰπὼν τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ * Col. Va. μωρὲ, ἔνοχος ἔσται εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρὸς, ὁ μοιχὸς τίνι ἔνοχος ἔσται; μεῖζόν τι ζητῶ κολασθῆναι τῆς γεέννης τοῦ πυρός· καὶ τάχα εἴποιμι ἂν ὑπὸ γέενναν τοῦ ἀκουσίων, τοῦ διαμαρτάνοντος * Col. Va. χαρᾶναι. ὅσαν δὲ ὅτι τοῦ ἀγαθοῦ τοῦ δικαίου ὅτι καρδίαν οὐ θεφάτω οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν. ὅπως ἡτοίμασε τοῖς ἁμαρτωλοῖς * ὃ περιδέειν, ὃ μοιχεύειν

* Chis. ἀχθέσειν * ὅτι καρδίαν αὐθεφ πυ σὺκ αἰνέσῃ· εἰ γὰρ αἰνέσῃ ὅτι πλὴν καρδίας, ἔνοχος ἦν, ὁ εἰπὼν τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, μωρέ· δηλονότι μεῖζόν ἐστι τὸ ἀκαθαίνοντος ὅτι καρδίαν ὁ ἡμάρτηκόσιν· ὁ δὲ ἁμάρτημα οὐ νοῆσαι μεῖζόν τι γέεννης. Ἀλλὰ μόνον πιστεύω ὅτι μεῖζόν * τι ἐστὶ γέεννης, ὁ ἠτιμασμένον τοῖς μοιχθύσιν· ὅταν ἔρχομαι καὶ ὅτι τὰς λοιπὰς τὰς τοῦ νόμου κολάσεις, καὶ λαμβάνω λέξιν ἀποστολικὴν συναδόσθαι τοῦτοις, καὶ σωπήσασθαί μου τὴν κόλασιν ἐὰν ἁμάρτω, ἐπειδὴ ὁ θέλω τοῦτο· ἠπάτησάς με κύριε, καὶ ἠπατήθην, τοῦτο δεξάμενος ἀπατηθῆναι καλῶς· τί οὖν λέγει ὁ ἀπόστολος; ἀθετήσας τις νόμον μωϋσέως, χωρὶς οἰκτιρμοῦ ἐπὶ δυσὶ καὶ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνήσκει. πόσῳ δοκεῖτε χείρονος ἀξιωθήσεσθαι τιμωρίας, ὁ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καταπατήσας; ὀνόμασον ὦ παῖδε τὴν τιμωρίαν. εἶπον αὐτῷ. Ἀλλ' ἃ λέγω αὐτῷ, φησί· μεῖζόν ἐστι τῶν λεγομένων ὁ τῆς κολάσεως τῶν ἐν θιαγέλῃ * Cod. Vat. ἀκηκοότων ἁμαρτανόντων, μεῖζον τῶν * ἀκηκομένων, μεῖζον νομένων· Διὰ τοῦτο εἰσήχθη ὡς παιδίον ὁ προφήτης, ἀκούσας καὶ * φοβηθεὶς λέγων· ἠπάτησάς με κύριε, καὶ ἠπατήθην· καὶ σὺ * ὅσον εἰ παιδίον, φοβήθητι ἀπειλὰς, ἵνα μὴ πάθῃς τὰ ὑπὲρ τὰς ἀπειλὰς τὰς κολάσεις τὰς αἰωνίους, ὃ ἄφοβόν ἐστι πῦρ, ἢ πάσχα τι τότε μεῖζον ὃ ἀποκείμενον τοῖς τοῦ τὸν ὅρον λόγον ὅτι πλεῖον βεβιωκόσιν· ὧν πάντων μηδαμῶς πειραθείημεν, ἀλλ' ἐν χριστῷ ἰησοῦ τελειωθείημεν δικαιωθείημεν ἀξίως τῆς ἑορτῆς τῆς ἐπουρανίου, καὶ πάσχα, τὸ ὄντως, ὅτι πλὴν ἀναγωγὴν, ἐν χριστῷ ἰησοῦ, ᾧ ἐστὶν ἡ δόξα καὶ ὁ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν·

A ascenderit in cor, reus sit, qui dixerit fratri suo, fatue. Manifestũ est vtiq; majus esse peccatum quod in cor ascendit peiora delinquentibus. Non possum autem excogitare quid majus gehennâ; sed solùm credo esse quid majus gehenna, quod adulteris præparatum est. Eodem modo venio etiam ad alias quæ secundum legem sunt pœnas, & sumo textum Apostolicum hisce consonum, & silentio prementem supplicium meum si peccaverim, quia nolo illud: *Decepisti me Domine, & deceptus sum*; assumens pulchrè decipi. Quid porrò dicit Apostolus? Si prævaricatur quis legem Moysis, sine misericordia super duobus & tribus testibus moritur: quantò putatis graviori supplicio dignus erit qui Filium Dei conculcaverit? Nominà ô Paule supplicium: dicebam ipsum; sed non dico ipsum, inquit. Majus est dictis supplicium eorum qui in Evangelio peccant, majus est auditis, majus cogitatis. Idcircò introductus est tanquam puer Propheta, cùm audivit & exterritus est dicens, *Decepisti me Domine, & deceptus sum.* Etiam tu quasi puer mericulosus esto minarum, ne patiaris illa quæ minas omnes excedunt supplicia æterna, ignem inextinctum, vel si quid fortè hoc majus sit repositum iis qui contra rectam rationem vt plurimum vitam suam instituerunt. Quorum omnium nihil vmquam experiamur, sed in Christo Iesu perfecti justificemur dignè festis cælestibus, & Paschate, quod illuc adducit in Christo Iesu; cui est honor & imperium in sæcula sæculorum. Amen.

B C

ΟΜΙΛΙΑ ιθ'. HOMILIA XIX.

Εἰς τό·

Ἠπάτησάς με κύριε, καὶ ἠπατήθην. μέχρι τοῦ· κύριε δοκιμάζων δίκαια.

in istud:

Decepisti me Domine, & deceptus sum. vsque ad istud: *Dominus probans justa.* Ierem. 20. 7. Ierem. 20. 12.

Eodem interprete.

* Cod. Vat. ἀπεμφαίνοντα αὐτῷ ἐστὶν ἢ χρὴ εἶναι νομίζει * Cod. Vat. ἀπεμφαίνοντα εἶναι) * ἀναφερόμενα ὅτι θεὸν, ὃ * ὀργισθῆναι αὐτὸν θυμῷ, ὃ μεταμελεῖσθαι αὐτὸν, ἢ δὴ * ἢ ὃ ὑπνοῦν αὐτὸν; ἀλλ' ἕκαστον τούτων τῶν τῆς εἰ-

ΠΆντα τὰ ἀναγεγραμμένα περὶ τοῦ θεοῦ, καὶ * ἀπεμφαίνοντα αὐτῷ ἐστὶν, ἐμοὶ δοκεῖ, ἀξια νοῆσαι, οἶμαι, θεοῦ ἀγαθοῦ· τίς γὰρ σὰκ ἐρεῖ ἀπεμφαίνοντα εἶναι) * ἀναφερόμενα ὅτι θεὸν, ὃ * ὀργισθῆναι αὐτὸν θυμῷ, ὃ μεταμελεῖσθαι αὐτὸν, ἢ δὴ * ἢ ὃ ὑπνοῦν αὐτὸν; ἀλλ' ἕκαστον τούτων τῶν τῆς εἰ-

OMnia quæ de Deo scripta sunt, quantumvis in speciem per se absona sint, oportet, vt arbitror, digna cogitare bono Deo. Quis enim non dicet absona esse ad Deum relata, habere ipsum iram, flagrare ipsum furore, pœnitentiam agere aliquando, item dormire ipsum: verumtamen vnumquodque horum ab eo qui

noverit obscuros audire sermones reperietur esse dignum Deo : ira siquidem ipsius haud suo fructu caret ; sed sicut sermo ejus erudit, ita & ira ejus : omnes enim sermone non correctos ira corrigit. Et necesse est Deum dicta irâ flagrare, prout nominato sermone vtitur : neque enim sermo ejus istiusmodi est, qualis omnium sermo. Nullius enim sermo vivus, nullius sermo Deus. Nullius namque Verbum in principio apud illum erat, cujus erat Verbum ; & vt esset solum, ab aliquo erat principio. Similiter quoque & ira Dei, ira nullius, cujuslibet ira. Et sicut mirũ quid habet Verbum Dei præter omne cujuscumque alterius verbum ; etiã hoc habet mirandum, quòd sit Deus, & quòd sit Verbum, cùm sit vivum per se subsistens, subserviens Patri. Eodem modo illa cùm semel nominata sit Dei, quæ vocatur ejus ira, mirum quid obtinet, & alienum ab omni irascentis ira. Eodem modo furor ejus proprium quid habet. Si enim furor sit propositi furore reprehendentis, volentis per reprehensionem convertere reprehensum ; reprehendit quoque Verbum, sicut emendat Verbum. Nam qui simplici reprehensione non sunt adjuti, opus habebunt reprehensione quæ sit à furore. Reprehensionem quidem aliquam esse ac pœnitentiam Dei per se in speciem absonam scripto traditum reperitur : *Pœnitet me quòd vnxerim Saul in Regem.* Meritò etiam quæsieris de pœnitentia. Et noli putare ipsius pœnitentiam habere affinitatem aliquam cum pœnitentia pœnitentiam agentium. Sicut enim eximium quid habuit Verbum ejus, eximium quid ira ejus, excellens quid furor ejus, nec quidquam erat commune cum iis quæ hoc nomine appellantur ; eodem modo etiam pœnitentia ejus æquivoca est nostræ pœnitentiæ : (siquidem æquivoca sunt quorum nomen solum commune ; sed secundùm nomen substantiæ ratio est diversa :) solùm igitur nomen iræ commune cujuscumque tandem, etiam iræ Dei. Similiter etiam de pœnitentia cogitandum. Etiam quæret qui potest, quid operetur pœnitentia Dei ? quid operata sit ? Saulem sustulit iniquè imperantem, substituit Regem populo secundùm cor Dei. Dixit enim propter bonam illam pœnitentiam : *Inveni virum secundùm cor meum David filium Iesse.* Cæterum hæc omnia proœmij loco mihi sunt, quia principium ex Ieremia propositæ lectionis sic habet : *Decepisti me Domine, & deceptus sum.* Quærimus enim, num sicut omnium furor malum, Dei autem increpatorius est, & omnium quidem ira gravis ; quæ autem Dei appellatur, correctrix est ; & omnium quidem nostrum

1. Reg 15 11.

Act. 13. 22.

Ier. cap. 20.

δὲπι ἀκοῦειν σκληρῶν λόγων θυρεῖσθαι ἄξιον θεοῦ. ἡ γὰρ ὀργὴ μὴ αὐτοῦ ἐστὶν ἄκαρπος ἔστιν, ἀλλ' ὡς ὁ λόγος αὐτοῦ παιδεύει, οὕτως καὶ ἡ ὀργὴ * αὐτοῦ. τοὺς γὰρ μὴ παιδευθέντας λόγῳ παιδεύει * ὀργῇ · ἡ δὲ ἀναγκαῖον ἐστὶ † θεὸν προφθαι τῇ καλουμένῃ ὀργῇ, ὡς χρῆται τῷ * ὀνόματι λόγῳ. ὅτε γὰρ ὁ λόγος αὐτοῦ τοιοῦτός ἐστιν, οἷος ὁπωσοῦν ὁ πάντων λόγος· οὐδενὸς γὰρ ὁ λόγος ζῶν, οὐδενὸς ὁ λόγος θεός · οὐδενὸς γὰρ ὁ λόγος ἐν ἀρχῇ πρὸς ἐκεῖνον ἦν, ᾧ ὁ λόγος ἦν. κἂν * ἦν μέν τος, ἀπό τινος * ἦν ἀρχῆς · ὅτου δὲ καὶ ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ, ὀργὴ οὐδενός, ᾧ τινος ὀργή · καὶ ὡσαύτως ξένον πέφυκε ὁ λόγος τοῦ θεοῦ πρὸς πάντα τὰ ὑπάρχοντα λόγον, καὶ ἔφυ ξένον, ὃ ἐστὶ θεός, καὶ ὃ ἐστὶ λόγος, ὢν * ζῶν ὃ ἐφεστηκέναι καθ' αὑτό, ὃ ὑπηρετεῖν τῷ πατρί · ὅτως * ἡ ἐπὶ ἅπαξ ὠνομάσθη θεοῦ, ἡ καλουμένη αὐτοῦ ὀργή, ξένον πέφυκε, καὶ ἀλλότριον πάσης τῆς ὀριζομένης ὀργῆς · ὅτως καὶ ὁ θυμὸς αὐτοῦ ἰδίον πέφυκε · * εἰ γὰρ ὁ θυμὸς τῆς παιδεύσεως, τῆς τοῦ θυμοῦ ἐλέγχοντος, βουλομένης τὸ ἐλεγχόμενον ἀφ' τοῦ ἐλέγχου * διαφθείρειν. ἐλέγχει καὶ λόγος, ὡς διδάσκει * λόγος · οἱ γὰρ τῶν ἀπὸ * τοῦ ἐλέγχου μὴ ὠφεληθέντες, δίκαιόν ἐστι ἐλέγχειν τοῦ ἀπὸ τοῦ θυμοῦ · * ἔλεγχον μὲν πινα εἶ καὶ μεταμέλειαν θεοῦ αὐτόθεν ἀποφαίνεσθαι * ὑπολαμβάνομεν · μεταμέλημα ὅτι ἔχρισα τὸν σαοὺλ εἰς βασιλέα · ἄξιος ζητήσεως καὶ τοῦτο * μεταμέλεια · καὶ μὴ νομίσῃς συγγένειάν πινα * ἔχειν τοῦτο μεταμέλειαν αὐτὸ τῇ μεταμελείᾳ ἡμῶν * μεταμελουμένων · ὡς γὰρ ἐξαίρετόν πεποίηκεν ὁ λόγος αὐτοῦ, ἐξαίρετον ἡ ὀργὴ αὐτοῦ, ἐξαίρετον τὸ θυμὸς αὐτοῦ, καὶ οὐδὲν τούτοις συγγενὲς ἔοικε τοῖς ὁμωνύμοις. τὸ ἀοῦν ἔοικεν καὶ ἡ μεταμέλεια αὐτοῦ ὁμωνύμου ὄσῃ τῇ μετέρᾳ μεταμελείᾳ. ὁμώνυμα * γάρ ἐστιν ὧν ὄνομα μόνον κοινόν. οὗ δὲ τὸ ὄνομα τῆς οὐσίας λόγος ἕτερος. μόνον δ' ὄνομα * κοινὸν ὀργῆς ἀνθρωπίνης, καὶ ὀργῆς θεοῦ · ὅτως καὶ ὅτι * μεταμελείᾳ νοητέον · τὸ ζητῆσαι ὁ δυνάμενος, τί μεταμέλεια * ἐργάσατο θεοῦ; τί εἰργάσατο; τὸν σαοὺλ καθεῖλε βασιλεύοντα ἀθέμιτος, αὖτε πάλιν βασιλέα τοῦ λαοῦ τῇ χῇ τῷ καρδίᾳ τοῦ θεοῦ · εἶπε γὰρ ἀφ' ᾧ τῷ ἀγαθῷ ἐκείνῳ μεταμέλειαν · ὧδον αὐδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου δαυὶδ ὃν ἐὰσαι · ἀλλὰ ταῦτα μὲν παροίμια * πολλά ἐστι, ἀφ' ὧν τῷ ἀρχῇ τῆς ἀπὸ τοῦ ἱερεμίου ἀναγνώσεως * ὅτως ἔχει · ἠπάτησάς με κύριε, καὶ ἠπατήθην · ζητῆσαι γὰρ μήποτε ὡς ὁ πολὺς θυμὸς κακὸν, ὁ δὲ τοῦ θεοῦ ἐλεγκτικὸς, ἢ τῷ πολὺν θυμὸν ἔχειν καὶ πάντων μὲν ἡμῶν μεταμέλειαν ἔχει

παμέλεια κατηγορεῖ ἀδυναμίας τοῦ λογισμοῦ τοῦ
προτοῦ τῆς μεταμελείας. ὅπου γὰρ τοῦ θεοῦ ἡ τοῦ θεοῦ
κατηγορεῖ ἡ μεταμέλεια αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ ἔξω
προφάσεων, ἐφ' οἷς ἡ μεταμέλεια λαμβάνεται
ἵνα οὕτω δεῖ νοῆσαι καὶ τὴν ἀπάτην τοῦ θεοῦ,
ἑτεροίαν τυγχάνουσαν παρὰ τὴν ἡμετέραν
ἀπάτην ἢν ἀπατῶμεν· τίς οὖν ἡ παρὰ τοῦ θεοῦ
ἀπάτη ἤνπερ νοήσας ὁ προφήτης, ὅτε ἐπαύ-
σατο, ἀπατηλὸς φησι, γνοὺς τὴν ὠφέλειαν
τὴν ἀπὸ τοῦ ἀπατᾶσθαι, τό· ἠπάτησάς με κύ-
ριε, καὶ ἠπατήθην· καὶ πρὸ τοῦ χρόνου πα- B
ραδοὺς ἑαυτὸν ἑκουσίῳ ἐληλυθέναι εἰς ἡμᾶς διά τινος
φύσαντος διὰ τὴν χρείαν πίστιν. καὶ διὰ τοῦ
ἐπαναπεσόντος ἀπὸ τοῦ λόγου, καὶ ἐληλυθότος
τοῦ ἔνθα, διαστείλωμεν· ἔλεγε δέ τινα, εἴτε μύ-
θον φαγόμενον, εἴτε λόγον δυνάμενον πρασπά-
σασθαι τοὺς ἀκούοντας· ἠπάτησάς με κύριε, καὶ
ἠπατήθην. ἔλεγε δή τινα εἶναι ὁ θεὸς ὃν τυ-
γχάνει, ἀλλὰ βασιλεύει. καὶ βασιλεύων, οὐ
βιάζεται, ἀλλὰ πείθει, καὶ βούλεται ἑκουσίως
παρ' ἡμῶν αὐτοὺς τὰς ἐπ' αὐτῷ τῇ οἰκονομίᾳ αὐ- C
τοῦ, ἵνα μὴ κατ' ἀνάγκην ὃ ἀγαθόν τινος ᾖ, ἀλ-
λὰ κατ' ἐκούσιον αὐτοῦ· ὅθεν καὶ ὁ παῦλος ὑπεν-
θύμιος, ἔλεγε τῇ πρὸς φιλήμονα ὑποτολῇ
τοῦ φιλήμονι περὶ τοῦ ὀνησίμου· ἵνα μὴ κατ'
ἀνάγκην τὸ ἀγαθόν σου ᾖ, ἀλλὰ κατ' ἐκούσιον·
ἠδυνάτο γοῦν ὁ θεὸς πάντων θεὸς ποιῆσαι νομιζό-
μενον ἀγαθὸν ἐν ἡμῖν, ἵνα οὐκ ἀνάγκης ἐλεη-
μοσύνην δίδωμι, καὶ οὐκ ἀνάγκης σωφρονῶ
μαι, ἀλλ' ἃ βούλεται. δίδωμι ἐκ λύπης ἢ ἐκ
ἀνάγκης προστάττει ἡμῖν ποιεῖν ἃ ποιοῦμεν, ἵνα D
ἑκούσιον ᾖ τὸ πρόσωπον· ὁδὸν δή, ἵνα ἴδωμεν εἰ-
πω, ζητεῖ, πῶς ἂν ἑκουσίως τι ποιήσαι ὁ
θεὸς βούλεται· ἔλεγε δή μοι καὶ ἡ παράδοσις
ποιητόν τι ἐβούλετο τὸν ἱερεμίαν πέμψαι προ-
φητεύσοντα πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, καὶ προεῖπεν
τὴν ἔκπωσιν τῷ λαῷ. ἵνα δὲ αὐ προφητεία
σκυθρωπότερόν τι εἶπον. αὐτὸς γὰρ κα-
λάσεις, ὡς ἕκαστος τὴν αἰτίαν κολασθήσε-
ται· καὶ ἦλθε τὸν προαίρεσιν τοῦ προφήτου μὴ βου-
λομένου τὰ χείρονα προφητεῦσαι τῷ λαῷ ἰσ-
ραήλ· διὰ τοῦτο ὠφελήσειν εἰπὼν· λάβε τὸ E
ποτήριον τοῦτο, καὶ ποτιεῖς πάντα τὰ ἔθνη πρὸς
ἃ ἐγὼ ἐξαποστέλλω σε πρὸς αὐτούς· προσέταξεν
ὁ θεὸς τῷ ἱερεμίᾳ λαβεῖν ποτήριον. προσ-
πόμενος γὰρ ἦν ὅτι ὃ λαβεῖν ὁ ποτήριον ὃ οἶνος
τοῦ ἀκράτου, φησί· καὶ ἐξαποστέλλω σε πρὸς
ταῦτα δὲ ἔδει ἔχοντα τοῦτο ὃ ποτήριον τοῦ οἴνου τοῦ ἀκράτου· ἀκούσας γὰρ ὁ ἱερεμίας ὅτι ἀποστέλλει
πρὸς παῖδα τοιάδε, ὅτι προφήτευσον ἀπὸς ποτήριον ὀργῆς, ποτήριον κωλάσεων.
μὴ ὑπονοήσας ὅτι ἰσραὴλ μέλλει πίνειν ἀπὸ τοῦ τῆς κολάσεως ποτηρίου ἀπατηθεὶς ἔλαβε ὃ

A pœnitentia arguit imbecillitatem ratiocinationis pœnitentiam præcedentis: in Deo autem non hoc arguit ejus pœnitentia, sed defectum rerum externarum, super quibus sumitur pœnitentia. Sic etiam intelligere oportet deceptionem Dei, cùm sit alterius generis à nostra deceptione quâ decipimus. Quænam igitur est à Deo deceptio? quam intelligens Propheta, quando deceptio cessabat, agnoscens vtilitatem exinde relatam ait: *Decepisti me Domine, & deceptus sum.* Et primùm vtor Hebraica traditione. quæ pervenit ad nos per quemdam exulem propter Christi fidem; & quia ascenderat à verbo, & huc pervenit, eam ventilamus: retulit certè quamdam, sive fabulam apparentem, sive rationem valentem adducere auditores: *Decepisti me Domine, & deceptus sum:* dixit sanè quædam similia. Deus non agit tyrannum, sed Regem; & dum imperat, non cogit, sed suadet, & vult vt sponte semetipsos ejus tradant gubernationi, ne cujusquam bonum ex necessitate sit, sed secundùm liberam ejus voluntatem. Quod cùm etiam Paulus sciret, in sua ad Philemonem Epistola ait Philemoni de Onesimo: *Vti ne ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium.* Poterat nimirum Deus vniversorum facere putatum bonum in nobis, vt ex necessitate eleemosynam daremus, & ex necessitate temperantes essemus, sed noluit: ideò non ex tristitia aut ex necessitate imperat nobis facere quæ facimus, vt voluntarium sit quod penditur. Viam itaque, vt sic dicam, quærit, quâ voluntariè faciamus quæ vult Deus. Retulit igitur mihi etiam hæc traditio quid simile. Volebat Ieremiam mittere ad prophetandum omnibus gentibus, & præ omnibus gentibus populo suo; quandoquidem prophetiæ tristius quid narrant: siquidem pœnas annuntiant, quibus vnusquisque pro merito suo punietur; & noverat propositum Prophetæ nolentis deteriora vaticinari populo Israël; idcircò per dispensationem dixit: *Sume calicem hunc: & potabis omnes gentes ad quas ego mittam te ad eas.* Præcepit igitur Deus Ieremiæ vt acciperet calicem: adhortatus est autem ipsum vt sumeret calicem vini meri: *Et mittam te*, inquit, *ad omnes gentes habentem hunc calicem vini meri.* Audiens autem Ieremias se mittendum ad omnes gentes, vt ipsis iræ calicem propinaret, calicem suppliciorum; minimè suspicatus Israëlem quoque de hoc calice supplicij bibiturum, deceptus sumpsit calicem vt potaret omnes gentes: vbi calicem acceperat, audivit: *Propinabis primùm Ierusalem.* Quo-

Ieremiæ 25. 15

niam verò aliud quidem expectaverat, aliud verò ipsi occurrit: super hoc est quod ait: *Decepisti me Domine, & deceptus sum.* Similem huic expositioni tradidit in Isaïa; nam & ille nescius quid sibi mandandum foret, vt diceret populo, audit Deum juxta quæ
Isaïæ 6. 8. scripta sunt dicentem: *Quem mittam, & quis ibit ad populum hunc?* ipse autem, inquit, respondit: *Ecce ego sum: mitte me:* & audit: *Vade, & dic populo huic: Auditu audietis, & non intelligetis: & videntes videbitis, & non perspicietis. Incrassatum est enim cor populi hujus*, &c. Cùm igitur nesciret quid esset vaticinaturus, & se minaturum populo, ideò
Esaïæ 40 6. ait in sequentibus: *Vox dicentis, Clama.* Ipse autem non respondit, vt promptus exequendi quod jussum erat, sed dixit: *Quid clamabo?* deterior enim effectus erat: ne fortè iterum audiret sicut in priori prophetia: *Vade, & dic populo huic: Auditu audietis, & non intelligetis.* Quid igitur clamabo? *Omnis caro fœnum, & omnis gloria ejus sicut flos fœni*, &c. Nihil audiverat in his contra Israëlem. Hæc narravit iste nobis ex traditione quoad illud: *Decepisti me Domine, & deceptus sum.* Ego autem quæ à dantibus sumpsi non custodiam solùm, neque defodiam talentum tradentium mihi in terram, neque mnam docentium quid vtile alligabo in sudario; sed multiplicabo disciplinas, quas per traditionem accepi ab eo qui vtilia tradere noverat. Incumbit mihi mnam sive Evangelij, sive Apostoli, sive Prophetæ, sive Legis multiplicare. Hæc igitur audiens consideravi mecum istud: *Decepisti me Domine, & deceptus sum.* Et considerans opto veri quidpiam in hunc locum invenire. Num forsitan ergo sicut pater filium adhuc puerum decipere commodo suo cupit, cùm aliter ipsi prodesse non possit, nisi puer decipiatur. Sicut medicus decipere laborantem conatur, cùm non possit aliter curari, nisi deceptionis verba susceperit. Ita etiam agit vniversorum Deus, cùm sibi propositum habeat prodesse generi humano. Dicat medicus laboranti, Secari te oportet, cauterio tibi opus est, alia graviora tibi patienda sunt, nequaquam tradet semetipsum ille: sed nonnumquam aliud dicit, & abscondit sub spongia ferrum quo secandus sit. Et rursum abscondit, vt ita dicam, sub placenta naturam rei amaræ, & ingratum medicamentum, volens minimè nocere, sed sanare illum qui curandus est. Istiusmodi

ποτήριον τῦ ποτίσαι πάντα τὰ ἔθνη. λαβὼν δὲ ποτήριον ἦκεν· καὶ ποτὲ μὲν προφητεύει ἱερουσαλήμ· ὅταν δὲ ἄλλο μὲν προσεδόκησεν, ἄλλο δὲ ἀπροσδόκητον, ὅτι τότε δὲ φησιν· ἦπάτησάς με κύριε, καὶ ἠπατήθην· ἔδοξα πλησίον εἶναι τῆ διηγήσει ἀποβλέπων καὶ ἐν τῆ ἡσαΐα· κἀκεῖνος γὰρ οὐκ εἰδὼς τί μέλλει προστάσσεσθαι, λέγειν τῷ λαῷ, * ἀκούσει τῦ θεῦ κῦ τὰ γεγραμμένα· * Cod. Pa. λέγοντος· τίνα ἀποστείλω, καὶ τίς πορεύσεται κῦ τὸν λαὸν τῦτον; ὁ δὲ, φησὶν, ἀπεκρίνατο· * ἰδοὺ * Cod. Pa. ἐγώ εἰμι· ἀπόστειλόν με, ἀκοῇ· πορεύθητι, καὶ εἶπον τῷ λαῷ τῷτῳ· ἀκοῇ ἀκούσετε, καὶ ὐ μὴ συνῆτε· καὶ βλέποντες βλέψητε, καὶ ὐ μὴ ἴδητε· ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τῦ λαῦ τῦτου, καὶ τοῖς ὠσὶν ἐβάρυναν, καὶ τὸν ὀφθαλμὸν αὐτῶν ἐκάμμυσαν· ἐπεὶ μὴ ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ τοῖς ὠσὶν ἀκούσωσι, καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσι, καὶ ἐπιστρέψωσι, καὶ ἰάσωμαι αὐτούς. καὶ εἶπα· ἕως πότε κύριε; ὁ δὲ εἶπεν· ἕως ἂν μὴ εἰδὼς ὁ μόνος προφητεύῃ, καὶ ὅπως μέλλῃ ἀπολεῖσθαι οἶκος * λαῦ ἅγιος τῦτο· * Cod. Pa. ταῦ ἅγιος τοῦτο φησὶν ἐν τοῖς ἔθνεσι· φωνὴ λέγοντος, βόησον· ὁ δὲ εἶπον· οὐκ ἀπεκρίνατο, ὡς προῆμος * ποιήσας ὁ ἀπεκρίνατο * Cod. Pa. ὑποπατούμενον, ἀλλ' εἶπε· τί βοήσω; * ἔδοξε- * Cod. Pa. θέντο γὰρ μή ποτε πάλιν ἀκούσῃ ὡς ὅτε τὸ προ- τὸ προφητεύειν φητείας προφητείαν· προβύθητι, καὶ εἶπον τῷ * Cod. Pa. λαῷ τῷτῳ· ἀκοῇ ἀκούσετε, καὶ ὐ μὴ συνῆτε· * Cod. Pa. τί ἓν βοήσω; πᾶσα σὰρξ χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα αὐτῆς ὡς ἄνθος χόρτου, καὶ τὰ ἐξῆς· ὅτε δὲ ἤκουσεν ἐν τούτοις κῦ * τὸ ἰσραὴλ· ταῦτ' ἔλεγε * Cod. Pa. ἡμῖν ἐκεῖνος προδιδοὺς τὸ· ἠπάτησάς με κύριε, καὶ ἠπατήθην· ἐγὼ δὲ * ἔλεγεν ἃ λαμ- * Cod. Pa. ἔσχημα βάνω δεῖ τῷ διδόντων μὴ τηρῆσαι μνᾶν, μηδὲ καταρύξαι τὸ τάλαντον τῷ λεχθέντων μοι εἰς τὸν γῆν, μήδε τὸν μνᾶν τῷ διδασκόντων τί χρήσιμον ἀποδόσαι ἐν σοφίᾳ. ἀλλὰ πλεονασμὸν ποιῆσαι τῷ μαθημάτων, ὧν λαμβάνω δεῖ τῦ προδιδόντος καὶ δυναμένῳ προδιδῶναι χρήσιμα· * ἔλεγεν τὸν μνᾶν εἴτε δογμα- * Cod. Pa. ἔσχημα τίσμῦ, εἴτε ἀποστόλῳ, εἴτε προφήτῃ, εἴτε νόμῳ ποιῆσαι πολλαπλασίονα· ταῦτ' ἂν ἀκούσας ἐσκόπουν καθ' ἑμαυτὸν εἰ τὸ· ἠπάτησάς με κύριε, καὶ ἠπατήθην· καὶ σκοπῶν εὗρεμά τι εἰσκεῖσθαι τοιοῦτον εἰς τὸ τόπον ἀληθὲς· μήποτε δὲ ὡς πατὴρ ὑὸν ἔτι νήπιον ὄντα ἀπατᾷ ὅτι ὠφελοῦν συμφέροντα βούλεται, οὐκ ἄλλως δυνάμενον ὠφεληθῆναι, ἐὰν μὴ ὁ παῖς ἀπατηθῇ· ὡς ἰατρὸς ἀπατᾷ τὸ κάμνοντα φαρμακεύσῃ, μὴ δυνάμενον θεραπευθῆναι, ἐὰν μὴ ἀπατηθῇ δεχόμενον λόγους· ὅτε καὶ ὁ τῷ ὅλων θεὸς, ὑπὲρ προσκείμενον ἔχῃ ὠφελῆσαι ὁ τῷ ἀνθρώπων γένος· λογίσῃ ὁ ἰατρὸς ὦ κάμνων, τμηθῆναί σε δεῖ, καυτηριασθῆναί σε δεῖ, ἄλλα χαλεπώτερα παθεῖν σε δεῖ, οὐκ αὐ * ἔφησεν * Ν. παρὰ ἑαυτὸν ἐκεῖνος. ἀλλ' ἐνίοτε ἄλλο λέγῃ, καὶ ἔκρυψεν ὑπὸ τὸ σπόγγον σκεῦος ὁ τόμον ὃ ἔμελλεν σιδήριον· καὶ πάλιν κρύπτει, ἵν' ὅπως ἐνομάσω, ὑπὸ * ὁ μελιτὸν τῷ πικρὸ φύσιν, * Cod. Pa. καὶ ὁ ἀηδὲς φάρμακον, βουλόμενος μὴ βλάψαι, ἀλλ' ἰάσασθαι τὸ θεραπευόμενον· πάν-

των φαρμάκων πεπλήρωται ὅλη ἡ θεία γρα-
φή. καὶ τινα μὲν ἔστι χρηστὰ κρυπτόμενα, τινὰ
* Cod. P. at. ἀποβρητικὰ * ἢ πικρὰ κρυπτόμενα· ἐὰν ἴδῃς πατέρα ἀπει-
λοῦντα, ὡς μισοῦντα τὸν υἱόν, καὶ λέγοντα τῷ
υἱῷ Φοβερὸς, καὶ μὴ ἐπιδεικνύμενον τὸν φι-
λοστοργίαν, ἀλλὰ κρύπτοντα τὸν ἀγαπητὸν τὸν
ἀπὸ τοῦ υἱόν, ἴσθι ὅτι ἀπατᾷν θέλοντα ὃ νή-
πιον. ἐὰν συμφέρει ὡς ὑπὸ ὀπτασίαν τὸν
ἀγαπητὸν τοῦ πατρὸς, τὸν ἀφαίρεσιν τὸν φι-
λικὸν. ἐκκλυσθήσεται γὰρ, καὶ ὁ παιδευθήσεται.
Ἀλλὰ τοῦτο κρύπτει μὲν ὁ γλυκὺ τῆς φιλοστορ- B
γίας, δείκνυσι δὲ ὁ πικρὸν τῆς ἀπειλῆς· τοιοῦτόν
τι ποιεῖ καὶ τῷ ἁλατὸν πάτερι ὁ ἰατρὸς ὁ θεός·
ἔστι πικρά τινα, ἃ καὶ τὸ δικαιότατον μὴ ἰᾶται καὶ
τὸ σοφώτατον. πάντως γὰρ τὸ ἁμαρτήσονται ὅτι
τῇ ἁμαρτίας κολασθῆναι δεῖ· μὴ πλανᾶσθε,
θεὸς οὐ μυκτηρίζεται, εἴτε πόρνος, εἴτε μοι-
χὸς, εἴτε μαλακὸς, εἴτε ἀρσενοκοίτης, εἴτε
κλέπτης, εἴτε μέθυσος, εἴτε λοίδορος, εἴτε ἅρ-
παξ, βασιλείαν θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι· τοῦτο
ἐὰν νοηθῇ καὶ ἀκριβωθῇ τοῦτο γὰρ μὴ δυναμέ- C
νων ἰδεῖν ὃ ἰατρικὸν σιδήριον τοῦτο τὸ ἀσθενὲς,
τοῦτο γὰρ μὴ δυναμένων πιεῖν τὸ πικρὸν φαρ-
* Cod. P. at. μακον τοῦτο * τὸ μέλιτος, ἐκκακήσῃ τις· τίς
τὸ μέλι * Cod. P. at. γὰρ ἡμῶν οὐ σεσωϊδεν ἑαυτῷ * ποιόντι οὐ μὴ βε-
ποιοντι βλῆς, καὶ μεθυσθέντι; τίς ἡμῶν * κακὰ καθα-
* Cod. P. at. χαρίνη ρεύει ἀπὸ κλοπῆς, καὶ ἀπὸ τῶν μὴ πεποιεικέναι
ὡς ὀπτησόμενα δεόντως; ἀλλ' ὅσα πέλας ὁ λόγος·
μὴ πλανᾶσθε, ὅτι ὅταν βασιλείαν θεοῦ οὐ κληρο-
νομήσουσι· ὃ κρύπτει τόπον μυστήριον κεκρύφθαι
δεῖ, ἵνα μὴ ἐκκακήσῃ ὁ πολύς. ἵνα μὴ μαθὼν D
ὡς παράγγελμα ἀποδεκήσῃ τὸν ἔξοδον, οὐκ
ὡς ἀνάπαυσιν, ἀλλ' ὡς κόλασιν· ἢ τίς ὠφεθή-
σεται παῦλος ὁ δυνάμενος λέγειν· καλλιον γὰρ
ἀναλύσαι, καὶ σὺν χριστῷ εἶναι; ἐγὼ δὲ ὁ δυνά-
μενος τοῦτο λέγειν. οἶδα γὰρ ὅτι ἐὰν θέλω, ὡς
ἐμὰ ξύλα καυθῆναι ἐν ἐμοὶ δεῖ. ξύλα δ' ἔχω
ὡς ἀσεβείας, ξύλα ἔχω ὡς μέθης, ξύλα ὡς
κλοπὰς, καὶ ἄλλα μυρία ξύλα ἐποικοδόμησα
* Cod. P. a. τῷ οἰκοδο- μου * τὸ οἰκοδομῆς· ὁρᾷς ὅτι ὡσεὶ πάντα πάντα λαν-
μῇ δάνει τοὺς πολλοὺς τῆς πεπιστευκότων, καὶ κα- E
λῶς λανθάνει· καὶ ἕκαστος ἡμῶν οἴεται, ὅτι μὴ
εἰδωλολατρεύσιν, ἐπεὶ μὴ πεπόρνευκεν, εἴτε
κἂν ὅτι τῶν τοιούτων καθαροί μὲ, ὅτι ἀπαλλα-
γεὶς τοῦ βίου σωθήσεται. ὃ βλέπομεν, ὅτι τοὺς
πάντας ἡμᾶς ὡδιαζθῆναι δεῖ ἐμπεσόντας τῷ
βήματος τοῦ χριστοῦ, ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ
ἰδία τοῦ σώματος πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε φαῦλον· ὃ βλέπομεν τὴν εἰρηκότα.
πλὴν ὑμᾶς ἔγνων ἐγὼ πάντων τὴν φυλὴν τῆς γῆς. Ἀφ' τοῦτο ἐκδικήσω ἐφ' ὑμᾶς ὅτι πάντα
τὰ ὀπτησόμενα ὑμῶν. ἀλλά τινα μὲν, τινὰ δὲ. ἐπεὶ τοίνυν ὁ ἰατρὸς ἐνίοτε ἀποκρύπτει τὴν ἰα-

A medicamentorum plena est Scriptura divina vniversa: & nonnulla quidem suavia sunt abdita, quædam item amara sunt abscondita. Cùm videris patrem minantem, ac si odisset filium, ac verba terribilia in filium euomentem, & non ostendentem vllum amorem filialem, sed suam erga filium dilectionem absondentem, videbis ipsum decipere velle puerum: non enim expedit filio vt noverit dilectionem patris & propositum amoris; dissolveretur enim, & non emendaretur: idcircò absondit quidem dulcedinem amoris filialis, ostendit verò amaritudinem minarum. Istiusmodi quid facit respectu patris ac medici Deus. Sunt amara quædam, quæ etiam justissimum quemque ac sapientissimum sanent; omnem enim qui peccavit pro peccatis puniri oportet. *Nolite errare, Deus non irridetur, sive fornicator, sive adulter, sive mollis, sive masculorum concubitor, sive fur, sive ebriosus, sive maledicus, sive raptor, regnum Dei non possidebunt.* Hoc si cognitum & accuratè perspectum fuerit iis qui nequeunt videre medicinale ferrum sub spongia, qui nequeunt exhaurire amarulentum pharmacum sub melle, offendet aliquem. Quis enim nostrùm non sibi conscius feciisse quidpiam sine consilio, & inebriatum fuisse? Quis nostrùm mala sua expiat à furto, & quòd necessaria sibi non debito modo compararit? Sed vide quid dicat sermo: *Nolite errare, quia hi Regnum Dei non possidebunt.* Mysterium suo loco absondendum est, ne plurimus quisque offendatur: ne dum res didicerit expectet exitum, non quasi requietem, sed tamquam supplicium. Vel quis reperietur Paulus qui possit dicere: *Quoniam dissolvi, & esse cum Christo, multò magis melius?* Ego autem non possum hoc dicere; scio enim cùm emigravero ligna mea in me comburi oportere: ligna porrò habeo maledictiones, ligna habeo ebrietates, ligna furta, & alia millena ligna superædificavi ædificio meo. Viden' vt ista omnia plurimos lateant fidelium, & rectè latent. Et quisque nostrùm putat, quia idola non coluit, quia non est fornicatus, sive si à similibus purus sit, se hac vita liberatum salvatum iri: non videmus, *quia omnes nos manifestari oportet ante Tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis prout gessit, sive bonum, sive malum.* Non videmus eum qui dixit: Verumtamen *vos novi ex omnibus tribubus terræ; ideò vltionem sumam de vobis quoad omnia studia vestra;* non quoad aliqua quidem, quoad aliqua verò non; quia nimi-

Gal 6, 7. 1. Cor. 6, 9.

Philipp. 1. 23.

2. Cor. 5, 10.

Amos 3. 2.

rum medicus quandoque medicinale ferrum sub molli ac delicata spongia abscondit: quin & pater tegit amorem erga filium per minarum interminationem. Atque illæ quidem deceptiones auferunt sevosos tumores ac varices, & si quid aliud corporis structuræ noceat; hæc verò aufert indocilitatem atque oscitantiam. Ceterùm istiusmodi quid mysticè Deum facere Propheta cogitavit, & videns se deceptum à Deo in bonum ait: *Decepisti me Domine, & deceptus sum.* Adduxerat eum in talem ecstasim, vt etiam diceret Deo: Decipe me, si hoc expedit. Alia est enim deceptio quæ fit à Deo; & alia est deceptio quæ fit à serpente. Vide
Gen. 3. 13. quid dicat mulier Deo: *Serpens decepit me, & comedi.* Et deceptio quidem serpentis ejecit Adamum & vxorem ejus è paradiso Dei: sed deceptio quæ contigit Prophetæ dicenti: *Decepisti me Domine, & deceptus sum*, evexit ipsum ad tantam prophetiæ gratiam, eò quòd auxerit in eo virtutem ad ipsius perfectionem, & vt posset, postquam hominem non timeret, subservire voluntati verbi Dei. Hæc igitur etiam nos intelligentes in præsentiarum, etiam optemus decipi à Deo, dummodò tantùm serpens non decipiat nos. Etiam alibi huic simile scriptum
Isaiæ 19. 14 reperitur esse dictum in Isaia: *Dominus enim miscuit eis spiritum seductionis.* Intelliges etiã ibi quid faciat spiritus seductionis mistus à Deo. Benè autem habet, quòd non merum dederit Deus spiritum seductionis, sed, vt Propheta nominavit, miscuit ipsum. Periculum facere volo, & exemplum dare vtiliter deceptorum. Sunt quidam, qui ideò colunt castitatem & puritatem, & alij qui idcircò colunt monogamiam, quia putabant perire illum qui nuptialiter coëat; perditum iri qui duas duxerit vxores. Comparamus eos secundùm seipsos; quia expedit magis monogamo deceptum fuisse, & putasse punitum iri, & æterno supplicio addicendum esse bigamum, vt maneat monogamus & purus, quàm nosse veritatem, & duas accepisse vxores. Arbitror omnem quicumque hujusmodi sequelam viderit, dicturum beatius quidem esse puritatem servare, & non ad secundas transire nuptias minimè deceptam, & videre illam quoque quæ bis nubit participem quidem esse salutis alicujus, non tamen tantæ beatitudinis, quantæ illa quæ colit puritatem; sin hoc non possit, præstat fuisse deceptam, ac si bis nubentes perirent. Istiusmodi quid etiam reperies in quibusdam qui colunt castitatem, & omninodam puritatem: quin

A τεκνον οἰδησεν ὑπο τ ἁπαλον και ῥυφεον
σπογγον. κρυπτει ὁ και ο πατηρ τον φιλοσορ-
γιαν δι᾽ τ ἐκφοβησεως τ ἀπειλης· ὁ δε ἀπα-
τη αι μ ἀφαιρεται τ φυματα, και τας
* χειρους, και ει τι ἀλλο βλαπτει τον τ σωμα- * Cod. Pa. κηρους
τος σκληρυν. ἡ ὁ ἀφαιρει τον ἀπαιδευ-
σιαν και τον * χαννωσιν· τοιουτον δε τι νενοηκε ποι- * Cod. Pa. χασμωδιαν
ειν τ θειν ὁ προφητης μυσικως, * και ιδων ἀ- * Cod. Pa. ἰδὼν δὲ
πατηθηναι ὑπο τ θεου ὅτι * καλως λεγει· ἠπα- * Cod. Pa. ἠπάτησάς
τησας με κυριε, και ἠπατηθην· ἠναγκασεν αὐτον * Cod. Pa. ἠναγκάσθη
B * ὁτι τον τηλικουτον * ἐκστασιν, ὡστε και εἰ- * Cod. Pa. τοιοῦτον
πειν τ θεω· ἀπατησον με, εἰ τουτο συμφε-
ρει· ἀλλη γαρ ἀπατη ἡ ὑπο τ θεου, ἀλλη ἡ
ἀπατη ἡ ὑπο τ ὀφεως· ὁ μεν τι λεγει ἡ γυνη
τ θεω· ὁ ὀφις ἠπατησε με, και ἐφαγον· και
ἡ μ ἀπατη ἡ ὑπο τ ὀφεως ὠφελησε τ ἀδαμ και
τον γυναικα· αὐτη ὑπο τ προκοπην τ θειας τ θεου,
ἡ δ ἀπατη ἡ γλωσσῃ τ προφητη εἰποντι·
ἠπατησας με κυριε, και ἠπατηθην, ἠναγκα- * Cod. Pa. τὸν
σεν γαρ ὅτι * τω τον τον τ προφητειας χαριν, * Cod. Pa. τοῦ τοιοῦτον
C ὅτι * τ ἀξιωσαι ἐν αὐτοις τον δυναμιν ὑπερ- * Cod. Pa. τὴν
* τ πλειωσιν αὐτων, και δυνηθηναι ὑπερ- * Cod. Pa. πλῆθος
ρηθηναι, χ τ μη φοβεισθαι αὐθεντην, * Cod. Pa. τὸ
τω βουλημασι τ λογ τ θεου· ταυτα μ ουν * τὰ
και ἡμεις νοουντες * ὁτι τ παροντος, και δυ- * Cod. Pa. ὅτι τοῦ τε
ξομεθα ἀπατασθαι ὑπο τ θεου, μονον μη ὁ * Cod. Pa. ὅτι τὸ τε
ὀφις ἀπατησατω ἡμας· ὁ δυναχη τουτο * Cod. Pa. ὃς ἰσχύει
* συνεγγραπται ἐν τ προφητα· κυ- * Cod. Pa. συνέθηκε γὰρ
ριος γαρ ἐκερασεν αὐτοις πνευμα πλανησεως· * Cod. Pa. κέκραται
ἐπιτησεις κακει τι ποιει ὁ πνευμα τ πλανη-
D σεως κιρνάμενον ἀπο τ θεου· καλως ὁ, ὅτι
ὁτε ἀκρατον δεδωκεν ὁ θεος ὁ πνευμα τ πλα-
νησεως, ἀλλ᾽, ὡς ὠνομασεν ὁ προφητης, ἐκέ-
κασεν αὐτο· προκινδυνευσαι θελω, και πα-
ράδειγμα δωναι ὠφελημων ἠπατημενων· εἰσι
τινες οι δι᾽ τουτο ἀσκουντες ἁγνειας και τον
καθαροτητα, και ἄλλοι οι δι᾽ τουτο ἀσκουσι τον
μονογαμιαν, ἐπει προσεδοκησεν ἀπολλυσθαι * Gött. ὃ ἐστιν
τ συνουσιαστρια γαμικως, * ἀπολλυσθαι τ
διγαμουσαν. συγκεινομαι και ἑαυτος· ὁτι
λυσιτελει τ μονογαμῳ ἠπατησθαι, και οἰεσθαι
κολαζεσθαι, και ἀωνιῳ κολασει προδιδο-
σθαι τον διγαμον, ἱνα μεινη μονογαμος και
* καθαρος, ἡ γνωναι ὁ ἀληθες, και διγα- * Cod. Pa. καθαρὸς
μουσαν· νομιζω * πασιν ὑποσπουδ βλεπον- * Cod. Pa. σπουδῇ
τος τι ἀκολουθον ὀντων, εἰπειν ὁτι μακαριωτερον * Cod. Pa. ὅτι
μ ἐστι ὁ καθαρθηναι, και μη διγαμειν μη ἠπα- διγαμεῖν
τημενον, και ὁραν ὁτι μετεχει τ σωτηριας τινος και ὁ διγαμος, ὁ μεν τοσουτος μακα- * Cod. Pa. διγάμου
ριοτητος, * ὁσης ἡ καθαρθεισα. ει δ μη δυναται τουτο, βελτιον ὁ ἠπατησθαι, ἢ ἀπολ- * Cod. Pa. ὃ ἐστι τὸ ἀπατᾶσθαι
λυμενων * διγαμων· τοιουτον τι θρησις και ὁτι πασων ἀσκουντων τον ἁγνειαν, και τον καθαρο- * Cod. Pa. καθαρειότητος

τητα τῶν πραγμάτων. πολλὰ δ' ἂν καὶ ἄλλα εὕροιμεν ἐν τῷ ἀπάτῃ αὐτῷ ἡμῶν γενόμενα, καὶ ὠφελήσαντα ἡμᾶς· πόσοι γὰρ νομιζόμενοι σοφοὶ, εὑρόντες ὅτι μετὰ κολάσεως ἀληθὲς, καὶ διελθόντες δι' ὅλου τὰς ἀπάτας, ἐν χείρονι γεγόνασι βίῳ· ἐλυσιτέλει αὐτοὺς φρονεῖν, ὡς ἐφρόνουν πρότερον, ἢ τὸ· ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ ὅτι τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται. καὶ ὅτι ἔσονται εἰς ὅρασιν πάσῃ σαρκί. καὶ ὅτι τὸ ἄλγος καταπαυθήσεται πρὸς ἀσθενῆ· ἐὰν γὰρ ἄλλο τι φαντασθέντες πρὸ τῶν προκειμένων αὐτῶν, ἐν οἷς μέλλει τὸ πλοῦτος τῆς χρηστότητος τοῦ θεοῦ καὶ ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖν. ὅρα εἰ μὴ ἀληθῶς ἀπὸ τούτου, ἐπεὶ μὴ ἔδοξεν ἡπατῆσθαι, ἐφησυχίσθημεν αὐτοῖς ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς καὶ ἀποκαλύψεως καὶ δικαιοκρισίας τοῦ θεοῦ, οὐκ ἂν ἡσυχίσθημεν εἰ ἠπατήθημεν· διὰ τοῦτο ἀπὸ τῶν ἀπὸ θεοῦ ἀπάτων, ἐπεὶ εἶπεν ὁ προφήτης· ἠπάτησάς με κύριε, καὶ ἠπατήθην· παρέλογισαι ἡ ἰσχὺς καὶ ὁ ἠπατήθην· ἀπὸ τί οὖν εἶπε μόνον· ἠπάτησάς με κύριε, ἀλλὰ προσέθηκε καὶ ὃ, ἠπατήθην; ἔστιν ἐνίοτε ὑπενοῆσαί τι ἐνεργοῦντά τινα τῶν ἀπάτων, ἄλλον δὲ φυλασσόμενον ἀπατηθῆναι, καὶ οὐκ ἀπατώμενον· ὅταν δέ τις μὲν ἐνεργήσῃ τὸ ἀπατᾶν, ὁ δὲ μὴ φυλάξηται ἀπατηθῆναι, ἀλλ' ἐμπέσοι εἰς τὸ ἀπάτημα, εἴποι ἂν· ἠπάτησάς με κύριε, καὶ ἠπατήθην· ἐγὼ δὲ ὁμόλογος καὶ τὸν τρόπον καὶ τοιαῦτά τινα εἶπον μοι· ὃ ἐὰν λέγῃ μοι ὁ ὄφις, κἂν ἀληθῆ μοι λέγῃ, κἂν ἀπατᾶν με θέλῃ, ὑφορᾶμαι αὐτοῦ τοὺς λόγους. πιθόμενος, ὅτι εἴτε ἀπατᾷ με, εἴτε ἀληθεύει, βλάπτει με. καὶ ἡ ἀλήθεια δὲ αὐτὸ βλάπτει. θεοῦ δὲ ὠφέλιμον ἀπὸ τοῦ ὄφεως ψεῦδος. ἐπεὶ μοι δυνάσθαι δένδρων πάντων καρποὺς ἀγαθοὺς ἐνεγκεῖν· ὃ ἐὰν λέγῃ μοι ὁ θεὸς, καὶ πιθόμενος ὅτι θεός ἐστιν ὁ λέγων. ἕτοιμός εἰμι παρέχειν ἐμαυτόν. ἀληθεύει, δέχομαι. ἀπατᾷ με βούλεται, ἑκὼν ἀπατῶμαι, θεός με μόνος ἀπατᾷ τε. καὶ ἐπεὶ παρέχω ἐμαυτὸν, πιθόμενος θεὸν εἶναι τὸ λέγοντα, καὶ ἀπατᾶσθαι, καὶ διαστρέφομαι. θέλω ἀπατώμενος μὴ ὑπ' ἄλλου, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἀπατηθῆναι. διὰ τοῦτο λέγω· ὅτι ἠπάτησάς με κύριε, καὶ ἠπατήθην· τί δὲ ἀκολουθεῖ τῷ τὸν θεὸν εἶναι ἀπατῶντα, καὶ δύνασθαι εἶναι τὸ ἀπατώμενον; ἐκράτησας, καὶ ἠδυνάσθης· τότε με κρατεῖ, ἐὰν μὲ κατ' ἀρχὰς ἔτι νήπιον ἐν χειρὶ ἀπατήσῃ, καὶ κρατήσας δύνασθαι. ἐὰν δὲ μὴ κρατήσῃς, τότε μοι χεῖρα πόνων· ἐκράτησας, καὶ ἠδυνά-

A & alia quàm plurima reperiri possint ex deceptione à nobis facta, quæ etiam profint nobis. Quot enim putati sapientes, cùm reperissent eam quæ de supplicio est veritatem, & identidem ea quæ deceptionis erant præteriissent, pejorem vitam exegerunt: præstitisset ipsos sapere vti priùs sapiebant, quoad istud: *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erunt in visionem omni carni*: & quia paleæ comburentur igni extinguibili. Si autem aliud quidpiam imaginati fuerint præter primam suam imaginationem, in quibus divitias bonitatis Dei & patientiæ & longanimitatis despecturi sint; vide vtrùm non verè idcircò, quia non visi sunt decipi, thesaurizaverint sibi iram in die iræ & revelationis justi judicij Dei, non thesaurizaturi si fuissent decepti. Hæc propter eam, quæ à Deo est, deceptionem, quia dixit Propheta: *Decepisti me Domine, & deceptus sum.* Cæterùm excutiamus etiam separatim istud, *deceptus sum.* Cur non dixit tantùm: *Decepisti me Domine*, sed addidit etiam istud, *deceptus sum?* Licet nonnumquam comminisci quempiam deceptionem aliquam operantem, alium verò sibi caventem ne decipiatur, & non decipi. Quando autem adornaverit quis decipi hominem, alter verò non caverit sibi à deceptione, sed inciderit in deceptionem, tunc dixerit vtique: *Decepisti me Domine, & deceptus sum.* Ego autem incidens in hunc locum istiusmodi quædam dixero: Quod si dicat mihi serpens, licet vera mihi dicat, licet decipere me velit, sermones ejus habeo suspectos; persuasum habens, quòd sive decipiat me, sive verum dicat, mihi tamen noceat: nam & veritas ipsius nocet: nihil quod prosit à serpente fit: quandoquidem *non potest arbor mala fructus bonos ferre.* Quodcumque autem dicat mihi Deus, etiam persuasum habeo; quia Deus est qui dicit, paratus sum exhibere meipsum; verum dicit, admitto; decipere me vult, voluntariè decipior, dummodò solus Deus me decipiat: & quoniam præbeo memetipsum, persuasum habens Deum esse qui dicat, & decipiat, & non curiosè inquiro: volo deceptus non ab alio quàm à Deo decipi: ideò dico te non solùm operatum esse deceptionem, sed me quoque passum vt à te deciperer, & juxta hoc dico: Quoniam *decepisti me Domine, & deceptus sum.* Quid porrò sequitur ex eo quòd Deus sit qui decipiat, & homo qui decipiatur? *Obtinuisti, & potuisti.* Tunc me obtinet, quando me in principio adhuc infantem in Christo deceperit, & obtinendo

Isaiæ 66. 24

Matth 3. 12.

Rom. 2. 4.

Matth. 7. 18

poteſt ; cùm autem non obtinueris , tunc laboribus mihi opus eſt. *Obtinuiſti* , *& potuiſti.* Poſt hæc ait : *Factus ſum in deriſum, totâ die perſe veravi ſubſannatus.* Et in hoc loco hæc audivi , nempe Ieremiam extitiſſe temporibus maximorum peccatorum : ſub ipſo igitur contigit captivitas ; & vſque adeò erant peccatores , vt ſubſannarent , & riderent , & illuderent , ſi quando Propheta proœmium aliquod propheticum proferret : iſtud , *Hæc dicit Dominus* , irridebant audientes , & ſubſannabant ea quæ dicebantur. Caverat pronuntiare iſtud , *Hæc dicit Dominus* , qui deceptus erat , & fructum retulerat ex deceptione ; quamobrem etiam ipſe volens decipere , vt fructum reciperet ex deceptione , dixit : Ecce meos loquar vobis ; quoniam non auditis ſermones Domini. Deinde illi adhibuerunt aures , tamquam verbis Ieremiæ , & audiebant ſermones Dei. Hæc autem mihi dicebat , qui tradidit mihi locum examinandi proœmia & principia prophetiarum. Eſt igitur etiam principium prophetiæ Ieremiæ apud nos quidem , quemadmodum Septuaginta tradiderunt , neſcio quomodo ſpeculantes :

Ierem. 1. 1. *Verbum Dei , quod factum eſt ad Ieremiam filiũ Chelciæ de ſacerdotibus* : ſed in Hebraico , & reliquis Editionibus : *Verba Ieremiæ filij Chelciæ* : & omnes conſentiunt dicendo : *Verba Ieremiæ filij Chelciæ.* Ad quid igitur verba Ieremiæ , quandoquidem proœmium ipſi in dicendo ad eos qui nolebant audire? Cùm auditis ſermones meos , etiam nos quandoque ſimilia (vbi commodum viſum fuerit) facimus ; nonnumquam ſermones ab Ethnicis adducimus, volentes illos adducere ad fidem ; & cùm viderimus eos alienos & averſos à Chriſtianiſmo , & nomen ipſum execrari , atque odiſſe ſi vel audiant ſermonem hunc eſſe Chriſtianorum , non præ nobis ferimus Chriſtianum ſermonem vtilem proferre : ſed quando ſermo iſte pro virili à nobis fuerit ſtabilitus , & videmus cupidum auditorem non vulgari modo id quod dicitur auſcultantem , tunc confitemur hunc laudabilem ſermonem , Chriſtianorum ſermonem eſſe ; & facimus quid ſimile dicenti , non ſunt , Hæc dicit Dominus , ſed audite ſermones mei Ieremiæ. Hæc ipſa : *Factus ſum in deriſum , totâ die perſeveravi ſubſannatus.* Quid dico Ieremias , etiam meus Ieſus ſubſannabatur. Audiebãt enim, inquit , hæc omnia Phariſæi , pecuniarum amatores cùm eſſent, & ſubſannabant eum. Verumtamen Dominus ſubſannat omnes qui ſubſannant ſermones Dei. *Factus ſum in deriſum.* Vide qualem vitam vixerint Prophetæ , partim quidem deriſi , partim verò

A αὐτῆς · ἐξῆς τύπος λέγει · ἐλήμμην εἰς γέλωτα , πᾶσάν μου ἡμέραν διετέλεσα μυκτηριζόμενος · καὶ εἰς τοῦτον τὸν τόπον ταῦτα ἤκουον , ὅτι ἱερεμίας γέγονε κατὰ καιροὺς ἁμαρτωλοτάτων . ἐπ' αὐτῶν γὰρ γέγονεν ἡ αἰχμαλωσία . κατὰ τοσοῦτον ἦσαν ἁμαρτωλοὶ , ὥστε μυκτηρίζειν , καὶ γελᾶν , καὶ χλευάζειν , εἴ ποτε ὁ προφήτης τὸ προοίμιον ἔλεγε τὸ προφητικὸν , τό · τάδε λέγει κύριος , ἐγέλων οἱ ἀκούοντες , καὶ ἐμυκτήριζον τὰ λεγόμενα · ἐφυλάξατο εἰπεῖν τό · τάδε λέγει B κύριος , ὁ ἀπατηθείς , καὶ ὠφεληθεὶς ἐκ τῆς ἀπάτης . διὰ καὶ αὐτὸς βουλόμενος ἀπατᾶν , ἵνα ὠφεληθῇ ἐκ τῆς ἀπάτης , ἔλεγεν , ὅτι ἐμοὺς ὑμῖν λαλῶ , ἐπεὶ οὐκ ἀκούετε τοῦ κυρίου λόγους · εἶτα ἐκεῖνοι παρεῖχον τὰς ἀκοὰς , ὡς λόγοις ἱερεμίου , καὶ ἤκουον λόγων θεοῦ · ταῦτα δέ μοι ἔλεγεν , ὁ παραδιδούς μοι τὸν τόπον ἐξετάζειν τὰ προοίμια καὶ τὰς ἀρχὰς τῶν προφητειῶν · ἔστι τοίνυν καὶ ἀρχὴ τῆς προφητείας ἱερεμίου παρὰ ἡμῖν , ὡς οἱ ἑβδομήκοντα C παρέδοσαν , οὐκ οἶδ' ὡς σκοπήσαντες · ὃ ῥῆμα τοῦ θεοῦ , ὃ ἐγένετο πρὸς ἱερεμίαν τὸν τοῦ χελκίου ἐκ τῶν ἱερέων . ἐν ᾗ παρ' ἑβραίοις , καὶ αἱ λοιπαὶ ἐκδόσεις · λόγοι ἱερεμίου τοῦ χελκίου . καὶ πάντες συνεφώνησαν τῷ εἰπεῖν · λόγοι ἱερεμίου τοῦ χελκίου · διὰ τί οὖν λόγοι ἱερεμίου , ἐπειδὴ καὶ ὃ προοίμιον αὐτοῦ ἐν τῷ λέγειν πρὸς τοὺς μὴ βουλομένους ἀκούσαι ; αὐ ἀκούσαντες μὲν τοὺς λόγους , ἡμεῖς ἐσμὲν ὅτε ζητοῦντα , ὅταν λυσιτελὲς ἡμῖν φανῇ , ποιῆσαι . ἐνίοτε D λόγους ἀπὸ τῶν ἐθνῶν προσάγομεν , βουλόμενοι αὐτοὺς προσαγαγεῖν τῇ πίστει . καὶ ἐὰν ἰδωμεν ὅτι ἀμβεβλημένους εἰσὶ πρὸς χριστιανισμὸν , καὶ βδελυττομένους τὸ ὄνομα , καὶ μισοῦσι τὸ ἀκοῦσαι ὅτι ἔστιν ὁ λόγος χριστιανῶν ὄντων , οὐ προσποιούμεθα χριστιανὸν λέγειν λόγον ὠφέλιμον . ἀλλ' ὅταν ὁ λόγος ἐκεῖνος κατασκευασθῇ τῷ διώκοντι ὑφ' ἡμῶν , καὶ δοκοῦμεν ἐρᾶν τοῦ ἀκροατοῦ οὐκ ὡς ἔτυχε τοῦ λεγομένου ἀκούσματος , τότε ὁμολογοῦμεν ὅτι ἔστιν ὁ παρατεθεὶς λόγος χριστιανῶν λόγος ἐστίν . καὶ ποιοῦμέν τι προτρεπτικὸν τοῦ εἰπόντος · οὐκ ἔστι , τάδε λέγει κύριος , ἀλλὰ , ἀκούσατε λόγους ἐμοῦ ἱερεμίου · ταῦτα πάντα ἐλήμμην εἰς γέλωτα , πᾶσάν μου ἡμέραν διετέλεσα μυκτηριζόμενος · τί λέγω , ἱερεμίας ; καὶ ὁ ἐμὸς ἰησοῦς ἐμυκτηρίζετο · ἤκουον γὰρ , φησὶ , ταῦτα πάντα οἱ φαρισαῖοι , φιλάργυροι ὑπάρχοντες , καὶ ἐμυκτήριζον αὐτῶν ἀλλ' ὁ κύριος οὐκ ἐμυκτηρίζει πάντας τοὺς ἐκμυκτηρίζοντας τοὺς λόγους τοῦ θεοῦ · ἐλήμμην εἰς γέλωτα · ὅσα ποτ' οὖν βίᾳ ἐδέξατο οἱ προφῆται , πῆ μὲν καταγελώμενοι , πῆ δὲ πανδιδύσον-

τες, καὶ καταβαλλόμενοι, καὶ λιθοβολούμενοι ὑπὸ τοῦ λαοῦ, αἰωρούμενοι, μισούμενοι, ἐκδιωκόμενοι, καὶ * πολλὰ ἔπαθον, καὶ ὑπέμειναν, ἵνα τὸ βούλημα τοῦ θεοῦ δόξαν τῷ * τοῦ μόνου ζητοῦντες, κηρύττοντες τὸν λόγον, τύχωσι τοῦ τέλους τοῦ παρὰ θεοῦ. πᾶσαν τὴν ἡμέραν διετέλεσε μυκτηριζόμενος· κατηρεία τοῦ τὸ γήρας ἐκείνου, ὅτι οὐδὲ ἡμέρας ὀλίγας πυὰς ἐποίησε προφήτης ὁ μυκτηριζόμενος. Ἀλλὰ πᾶσαν ἡμέραν διετέλεσε μυκτηριζόμενος· ὅτι πικρῷ λόγῳ μου γελάσομαι· ἔστι τις ἐπαγγελία γέλως. ἦς ἐπαγγελίας ἐπώνυμός ἐστιν ὁ πατριάρχης Ἰσαάκ. ἑρμηνεύεται δὲ, γέλως. ὅτι ἡ ἐπαγγελία γέλως, δηλονότι τῶν μακαρίων οἱ κλαίοντες * νῦν, ὅτι γελάσονται. ἡ δὲ ἐπαγγελία, ὑπὸ θεοῦ κληθήσονται, καὶ τὸν θεὸν ὄψονται, καὶ κληρονομήσουσι τὸν γῆν, καὶ αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Ὅτως ἐστὶν ἐπαγγελία γέλως, * ἡ ἐπαγγελία τὸ ἐναντίον ὁ μακαριζόμενος * ἐστι κλαυθμός· ζητήσεις δὲ εἰ τὸ παρ' ἀγαθῷ γέλωτι καθ' ἑτέραν καὶ ἑτέραν ἐστὶν ὀνείρατα σωφρόνως ὁ μακαριζόμενος κλαυθμός, ἐναντίως δὲ ὁ τοῖς ἐναντίοις παλαιζόμενος ἀποκείμενος κλαυθμὸς ἕτερος· ἀλλὰ γὰρ οἱ γελῶντες νῦν, ὅτι πενθήσουσι, καὶ κλαύσονται· * ἄλλος γὰρ κλαυθμὸς ὁ μακαριζόμενος, * ἄλλος ὁ ἀποκείμενος τοῖς κακῶς βεβιωκόσιν· εἰ δέ τι καρπὸς τέλος ἔχει ὠφέλιμον, σὺκ οἶδά τι λέγω· ἄκουε παύλου ὅτε ἐδίδασκεν, ἐπεσημαίνετο λέγων λυπῆσαι τοὺς ἀκούοντας. καὶ ὁμολογεῖ ὅτι πολλὰ βιάζεται, ὅτε ἐλυπεῖτο τις ἐξ αὐτοῦ, φησὶ γάρ· καὶ τίς ἐστιν ὁ βιάζων με, εἰ μὴ ὁ λυπούμενος ἐξ ἐμοῦ; καὶ εἴ τίς τε ἰσχυός ἐστι κινῆσαι ψυχὴν ἀκρατῆ * μᾶλλον ἡμαρτηκότος, τοιούτοις * ἔχρην λόγοις λέγειν, οἵ τινες ἀπὸ δυνάμεως, καὶ ἐπιτάξεως, καὶ ὑψηλότητος, καὶ νοημάτων ἀπαγγελλόμενοι ἱερῶν σείουσι τὴν ψυχὴν τὸν ἀκούοντος, καὶ κινοῦσιν ὅτι πένθος, καὶ ὅτι κλαυθμὸν, καὶ ὅτι δάκρυα, ὡς χαίρειν τὸ λεγόμενα, ὅτι ἰδὼν τὸ ἀκρατήριον τραπόμενον, καὶ * γέλωτα ὅτι τοῖς λεγομένοις· ὁ πλὴν δὲ εἰς ἐπαγγελίας ἄγει, ὡς ἀφ' ἑτέρας καὶ πολλοστῆς τοῦ ἐν τῷ λυπεῖσθαι ὁδῷ ὅτι τῷ ζωῇ, καὶ ἀφ' οὗ κλαυθμὸς ἄγει ὅτι τὸ μακαριζόμενον γέλωτα. ὅτε δὲ τοῦτο ἀνύει, * φοβοῦμαι μὴ τοιαῦτα λέγῃ, * ὡς τί δὲ * μοι τοῦτο εἴρηται; ἵνα βουλομένῳ * γελάσωμαι, καὶ ἀφέτηται γέλωτα κλαυθμῷ, γελῶντες, ἵνα τοῦ θεοῦ προγματολογῶμεν ἐγγένηται αὐτοῖς κλαυθμόν. ἐκεῖ γὰρ ἔσται ὁ

A periculis expositi, & dejecti, & lapidibus impetiti à populo, è medio sublati, odio habiti, persecutionem passi, & plurimum perpessi sunt, & sustinuerunt, vt secundùm voluntatem Dei gloriam ipsius solius quærentes, prædicantes Verbum, finem à Deo consequerentur. *Tota die perseveravi subsannatus.* Accusatio est adversus generationem istam, quia non paucos aliquot dies exegit Propheta subsannatus; sed omni die perseveravit subsannatus, *quia amaro verbo meo ridebo.* Est quædam promissio risus; cujus promissionis cognomentum est patriarcha Isaac: interpretatur enim risus. Porrò risum esse in promissione liquet ex eo: *Beati qui fletis nunc, quia ridebitis:* promissio autem, *quia ridebitis*; sicut etiam promissum; *Filij Dei vocabuntur, & Deum videbunt, & possidebunt terram, & ipsorum est Regnum cælorum.* Eodem modò est promissio risus, vel è diverso fletus qui beatus prædicatur. Petes autem an huic bono risui secundùm alium atque alium sensum consonet quidem ille qui beatus prædicatur fletus, adversetur autem miserandus ille qui adversarijs repositus est fletus alius. *Væ enim qui rident nunc, quia lugebunt, & flebunt.* Alius namque fletus qui beatus prædicatur, alius qui repositus est ijs qui vixerunt malè. Vtrùm autem etiam ille finis quid vtile habeat nescio quid dicam. Audi Paulum quando docebat, hoc dicendo satagebat, vt contristarentur auditores; & confitetur se tum maximè lætari, quando contristabatur quis ex ipso; ait enim: *Et quis est qui me lætificet, nisi qui contristatur ex me?* Et si quis potens est movere animum auditoris præsertim peccatoris, tales solet proferre sermones, qui ex virtute, & ordine, ac divinitate, atque sacrorum sensuum pondere pronuntiati percellunt animum auditoris, & movent ad luctum, & ad fletum, & ad lacrymas, ita vt is qui dicit gaudeat, cùm viderit auditorum delinitum, & plenum ijs quæ dicta sunt. Vbi enim ad promissiones ducit quasi per angustam & arctam ijs qui tristantur viam ad vitam, & per fletum ducit ad ter beatum prædicatum risum: quando autem non hoc perficit, vereor ne talia dicat, qualia qui nunc rident; quia lugebitis, & flebitis. Quorsum autem hæc à me dicta sunt, nisi quòd velim insinuare quid ait: *Amaro verbo meo ridebo*, & ostendere risum fletus, & fletum illum quo flebunt qui hîc rident, Deo fortè hoc agente vt oriatur ipsis fletus: ibi enim *erit fletus, & fridor dentium*: & hoc

Luc. 6. 21.

Matth. 5.

2. Cor. 2. 2.

Luc. 6. 25.

Matth. 8. 12.

οἷα οἱ γελῶντες νῦν, ὅτι πενθήσετε, καὶ κλαύσετε· * ὑπαγνίξασθαι ὅτι λέγει· πικρῷ λόγῳ μου καὶ κλαυθμὸν ἐκεῖνον ὃν κλαύσονται οἱ ἐνταῦθα

agit Deus videns eos qui super peccatis proprijs flent: qui delicta sua lamentatur, jam in malorum suorum conscientiam venit. Atque vtinam vnusquisque nostrum ad vnumquodque peccatum diceret: *Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo.* Sic vtinam vnusquisque nostrum diceret de proprijs peccatis flens: *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panis die ac nocte.* Cùm sermo meus acerbior hic sit, amarior inquam, quia me affligit, vt & propter illum indignantur auditores increpiti, quando dicentem ægrè ferunt. Scio quia amaro verbo meo finis est risus; risus inquam qui beatus nuncupatur. Et hoc fortasse sciens Propheta dicebat: *Quia amaro verbo meo ridebo.* Iam quidem amaro verbo, sed non jam rideo; ast *amaro verbo meo ridebo, prævaricationem & miseriam invocabo.* Deum invocat justus, sapientiam invocat etiam iniquus. *Erit enim*, inquit, *cùm invocaveritis me; sed ego non exaudiam vos.* Illic quidem tam injusti quàm justi manifestũ est quòd invocent quandoque sapientiam: *Et omnis quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit*; hic autem Propheta dicit: *Prævaricationem & miseriam invocabo*: sicut Deum, sic prævaricationem, sicut Dominum, sic miseriam. Vtique rem præclaram invocat Ieremias, quando annuntiat dicens, *Prævaricationem & miseriam invocabo.* Cæterùm considerandæ sunt pacta quæ statuimus, & prævaricationes eorum: quia nonnumquã est malè fœdera sancire; & post malè sancita fœdera vtinam invocaremus prævaricationẽ. Sed & eodem modo si latã & spatiosam viam consideravero, quæ ducit ad perditionem, & quia incedens in ea sum expers miseriæ, transeo à lata & spatiosa via, & venio ad arctam & angustam, & miseriam tolerans dico: *Miseriam invocabo*: infirmabo fœdera cum mundo & rebus humanis; vt divina fœdera resumam, prævaricationem invocabo. Ita porrò deserens vitam viæ latæ ac spatiosæ, & veniens ad angustam & arctam, vt evadam miser sicut Paulus, dicens: *Miseriam invocabo.* Neque enim omnis homo dicet: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Sed qui intellexerit corpus mortis, qui liberari voluerit de corpore mortis hujus, is dicet: *Infelix ego homo*: qui verò corpus amat, qui frequens est, qui non credit sæculum futurum, non dicit: *Infelix ego homo*; sed beatum prædicat semet ipse, quòd sit homo, & quòd in corpore mortis versetur. Si non

Psalm. 6. 7.

Psal 41. 4.

Prov. 1. 28.

Rom. 10. 13.

Rom. 7. 24.

κλαυθμὸς, καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. καὶ τοῦτο τὸ σχῆμα τοῦ ἔργου ὁ θεὸς ὁρᾷ * ὅτι ὁ κλαίων ἐπὶ τοῖς ἰδίοις ἁμαρτήμασιν, ὁ ἀθρῳῶν ἐπὶ τοῖς ἰδίοις κατορθωμένοις, ἤδη εἰς σωτηρίαν ἐκπορεύεται ἐλήλυθε γὰρ ἐπὶ ἰδίων κακῶν· ὡς εἴ τις ἕκαστος ὑμῶν ἔλεγε κατ' ἕκαστον ἁμάρτημα ἔλεγε. λάβε κατ' ἐκάστην νύκτα τὴν κλίνην μου, ἐν δάκρυσί μου τὴν στρωμνήν μου βρέξω· ὡς εἴ τις ἕκαστος ὑμῶν ἔλεγε ἐπὶ τοῖς ἰδίοις ἁμαρτήμασι κλαίων· ἐγενήθη μοι τὰ * δάκρυά μου ἄρτος ἡμέρας καὶ νυκτός. ἐὰν μὲν ὁ λόγος πικρότερος, ἐνταῦθα * πικρότερος, ἀλλὰ τὸ θλίβεσθαί με, καὶ διὰ τοῦτο ἀνθίστανται οἱ ἀκούοντες οἱ ἐλεγχόμενοι, ὅταν βαρέως μου τὴν λέξιν. οἶδα ὅτι ἐπὶ τῷ πικρῷ λόγῳ μου ὁ τέλος ἐστὶ γέλως. γέλως γὰρ τῶν μακαριζομένων γέλωτα· καὶ τοῦτο παρὰ εἰδὼς ὁ προφήτης ἔλεγε· ὅτι πικρῷ λόγῳ μου γελάσομαι· * ἤδη μὲ πικρῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐκ ἤδη * γελῶ. ἀλλὰ πικρῷ λόγῳ μου γελάσομαι, ἀθεσίαν καὶ παλαιπωρίαν ὑπικαλέσομαι· θεὸν ὑπικαλεῖται ὁ δίκαιος, τὴν σοφίαν ὑπικαλεῖται ὁ ἄδικος· ἔστι γάρ, φησὶν, ὅτε ὑπικαλέσηταί με, ἐγὼ δὲ οὐκ εἰσακούσομαι ὑμῶν· ἐκεῖ μὲν οἱ ἄδικοι καὶ οἱ δίκαιοι ἀκλινῶς ὑπικαλοῦνται τὴν σοφίαν· καὶ πᾶς ὃς ἐὰν ὑπικαλέσηται τὸ ὄνομα κυρίου, σωθήσεται· ἐνθα δὲ ὁ προφήτης φησὶν· ἀθεσίαν καὶ παλαιπωρίαν ὑπικαλέσομαι· ὡς τὸν θεὸν, ὅτε τὴν ἀθεσίαν, ὡς τὸν κύριον, ὅτε τὴν παλαιπωρίαν· ἆρα καλὸν τὸ πρᾶγμα ὑπικαλεῖ ἱερεμίας, ὅτε * ἐπαγγέλλει λέγων· ἀθεσίαν καὶ παλαιπωρίαν ὑπικαλέσομαι· ἀλλὰ δεῖ καταυγῆσαι σωθῆναι αὐτὴν, καὶ ἵνα ἐστὶ πότε σωθῆναι θέλει κακῶς· καὶ μὴ θέλει σωθῆναι κακῶς εἶδε ὑπικαλοῦμεν τὴν ἀθεσίαν· ἵνα οὖν καταυγάσῃ τὴν πλατεῖαν καὶ εὐρύχωρον, τὴν ἀπάγουσαν εἰς ἀπώλειαν, καὶ ὅτι ἐδέλων ἐν αὐτῇ ὁ παλαιπωρῶν, μεταβαίνω ἀπὸ τῆς πλατείας καὶ εὐρυχώρου εἰδῶ, καὶ ἔρχομαι ἐπὶ τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην, καὶ παλαιπωρῶν λέγω· παλαιπωρίαν ὑπικαλέσομαι, * ἀθεσίαν μὴν τὴν σωθήσας τὴν πρὸς τὸν κόσμον καὶ τὰ κοσμικὰ πράγματα, ἵνα ἀληθῶς ἀσπίλους σωθῆς, ἀθεσίαν ὑπικαλέσομαι· ὅτε δὲ καταλιπὼν τὸ εἶδος τῆς πλατείας καὶ εὐρυχώρου ὁδοῦ, καὶ ἐρχόμενος ἐπὶ τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην, καὶ παλαιπωρῶν λέγω· παλαιπωρίαν ὑπικαλέσομαι· ἀθεσίαν μὴν τὴν σωθήσας τὴν πρὸς τὸν κόσμον καὶ τὰ κοσμικὰ πράγματα, ἵνα ἀληθῶς ἀσπίλους σωθῆς, ἀθεσίαν ὑπικαλέσομαι· ὅτε δὲ καταλιπὼν τὸ εἶδος τῆς πλατείας καὶ εὐρυχώρου ὁδοῦ, καὶ ἐρχόμενος ἐπὶ τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην, καὶ παλαιπωρῶν λέγω· παλαιπωρίαν ὑπικαλέσομαι· ἵνα γένωμαι παλαίπωρος ὡς παῦλος, λέγων· παλαιπωρίαν ὑπικαλέσομαι· ὁ δὲ πᾶς ἄνθρωπος ἐρεῖ· * παλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος, τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου; ἀλλ' ὁ νοήσας τὸ σῶμα τοῦ θανάτου, ὁ εὐαθῶς βαλόμενος ἀπὸ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου, ἐρεῖ τό· παλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος· ὁ δὲ φιλοσώματος, ὁ πολὺς, ὁ ἀπιστῶν τῷ

* Cod. Vat. ὅτι

* Cod. Vat. ἐν τοῖς

* Cod. Vat. ἐνθάδε

* Cod. Vat. ἐστὶ

* Cod. Vat. ἐπαγγέλλει

* Cod. Vat. ἀθεσίαν

* Cod. Vat. παλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος

μόνοπ αἰσθνι, ἢ λέγε· Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄν- A potuero intelligere quomodo Paulus dixit : *Infelix ego homo*, cùm necdum invocem mi-
θρωπος· ἀλλὰ μανικείζῃ ἑαυτὸν, ὅτι ὄντι ἄν- seriam, invocabo eam fœdera cum malitia
θρωπος, ἢ ὅτι * ὁ τῆ εἰ) ἐν τῷ τῦ θανάτυ σώ- abrogando, & aio cum Ieremia : *Prævari-*
* Cod. Vat. τῷ
* Cod. Vat. ῦ μαπ· ἐὰν * ᾖ δυνηθῶ νοῆσαι πῶς παῦλος εἶ- *cationem & miseriam invocabo* : neque enim
πε· παλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος, μηδέπω ὑπε- dixit, Prævaricationem Dei invocabo. Vo-
καλεσάμηυς τὴν ταλαιπωρίαν, ὑπεκαλέσα- lo exemplum dare à Scriptura justi fœdera
μην αὐτὴν ἐν τῆ ἀθετῆσαι τὰς θεὰς τὴν κα- revocantis, vt ostendam quomodo ille re
κίαν συνθήκας, καὶ λέγω ὡς ἱερεμίας· ἀθε- ipsâ prævaricationem invocavit. Iudith fœ-
σίαν καὶ παλαιπωρίαν ὑπεκαλέσομαι. ἡ γὰρ εἶ- dera sanciverat cum Holoferne, vt tot die-
πεν, ἀθεσίαν θεοῦ ὑπεκαλέσομαι· θέλω τοίνυν bus egressa ad orandum Deum, post toti-
δεῖγμα δοῦναι ἀπὸ τῆ γραφῆς δικαίυ τῆ συνθή- dem dies sisteret semetipsam cubili Holofer-
B κας ἀθετῆντος, ἵνα τοίνυν ἴδωμεν πῶς ἐκείνος τῷ nis. Pacta hæc admiserat Holofernes; dimi-
ἔργῳ ἀθεσίαν ἐπεκαλέσατο· ἰουδὴθ συνθήκας sit Iudith ad precandum foras extra castra.
ἔθετο πρὸς τὸν ὀλοφέρνην, ὥστε τοιοῦτόν ἡμέρων Quid facere debebat Iudith? servaréne pa-
ἐξερχομένη βύγεσθαι τῷ θεῷ, καὶ μὴ τοσαύτας cta, vel ea prævaricari? In confesso est, quia
ἡμέρας ἑαυτὴν παρέξειν τῇ κλίνῃ τῆ ὀλοφέρνυ· prævaricari. Illa namque prævaricari quo-
* Cod. Vat. προσέδε- τοιούτας τὰς συνθήκας ὁ ὀλοφέρνης * ἐπεδέ- ad Holofernem, beatum erat in ordine ad
ξατο. ἀπέλυσε τὴν ἰουδὴθ ὅπι τὰς βύλας ἔξω Deum. Prævaricatura cum Holoferne pa-
τ παρεμβολῆς· τί ἔχρῃν ποιῆσαι τὴν ἰουδήθ; cta inita Iudith dixit : *Prævaricationem in-*
τηρῆσαι τὰς συνθήκας, ἢ ἀθετῆσαι αὐτάς; ὡ- *vocabo* : & invocavit prævaricationem.
μολογῶμεν, ὅτι ἀθετῆσαι· τὰς γὰρ θεὰς ἑλο- C Vtinam & ego talis sim, vt dicam, Præva-
φέρνυ ἀθετῆσαι, μακάριον ἦν ὅπι τῆ θεοῦ· ricationem invocabo, & invocabo præva-
ἔμελλεν ἀθετεῖν τὰς θεὰς ὁ ὀλοφέρνυς συνθήκας ricationem illam cum serpente, illam cum
* Cod. Vat. ἢ ἰουδὴθ * εἶπεν· ἀθεσίαν ὑπεκαλέσομαι· καὶ Diabolo. Pacta quondam serpens cum Eva
εἶπεν
* Cod. Vat. ἐπεκαλέσατο * τὴν ἀθεσίαν· ὄφελον καὶ ἐγὼ τοι- sanxerat, eratque ipsi amica, & serpens mu-
γε τὴν
γῦτος γένωμαι, ἵνα εἴπω· ἀθεσίαν ὑπεκαλέσα- lieri : sed Deus tamquam bonus pacta ista
* Cod. Vat. μην, ἢ ὑπεκαλέσομαι τὴν ἀθεσίαν τὴν * ὅπι statuit dissolvenda, & amicitiam hanc pra-
πρὸς
τ ὄφιν, τὴν πρὸς τ Δαβολον· συνθήκας vam dissipandam, & tamquam bonus Deus
ποτε ὁ ὄφις πρὸς τὴν εὔαν ἐποιήσατο, καὶ ἑῶ αὐ- ait : *Inimicitias ponam inter te & mulierem,* Gen. 3. 15.
τῷ φίλην, καὶ ὁ ὄφις τῇ γυναικί. ἀλλ' ὁ θεὸς *& inter semen tuum, & semen ejus.* Bono
ἐπαγματεύσατο, ὡς ἀγαθὸς, τὰς συνθήκας animo igitur audis quidem, quomodo Deus
D τοιούτας λυθῆναι, καὶ τὴν φιλίαν τοιαύτην τὴν inimicitiam facit inter hanc & illum, vt
κακὴν Δαφοπεδάσαι, καὶ ὡς ἀγαθὸς θεὸς λέγε· amicitiam faciat inter hanc & Christum.
ἔχθραν θήσω ἀναμέσον σῦ, καὶ ἀναμέσον τ Fieri enim nequit, vt quis contrariorum si-
γυναικὸς, καὶ ἀναμέσον τῦ σπέρματός συ, καὶ mul amicus sit. Et sicut *nemo potest duobus* Matth. 6, 24
ἀναμέσον τῦ σπέρματος αὐτῆς· βλεπομένως ὃν *dominis servire*, ita nemo potest esse amicus
* Cod. Vat. ἀκύειν * ἀκύεις μὲ, πῶς ὁ θεὸς ἔχθραν ποιεῖ τὴν Deo & mammonæ; amicus & Christo &
ἀκύσιμον
πρὸς τόνδε, ἵνα φιλίαν ποιήσῃ τὴν πρὸς τ serpenti; sed necesse est & amicitiam cum
χειρόν· ἀδύνατον γὰρ ἅμα εἶ) φίλον τῆ ἐναν- Christo inimicitiam fieri cum serpente, &
τίων· καὶ ὥσπερ οὐδεὶς δύναται δυσὶ κυρίοις amicitiam cum serpente inimicitiam fieri
δουλεύειν, ἅτις οὐδεὶς δύναται εἶ) φίλος καὶ E cum Christo. *Prævaricationem & miseriam*
θεῷ καὶ μαμωνᾷ, φίλος καὶ χειρὶ τῷ ὄφι. *invocabo.* Vt autem ampliùs intelligas istud:
ἀλλὰ ἀνάγκη καὶ τὴν φιλίαν τὴν πρὸς χειρὸν *Miseriam invocabo*, adscribam gestum ali-
ἐχθραν ποιῆσαι πρὸς τ ὄφιν, καὶ τὴν φι- quod asceticum. Propositis nimirum fre-
λίαν τὴν πρὸς τ ὄφιν ἐχθραν γενῆσαι τ πρὸς τ χειρόν· ἀθεσίαν τ παλαιπωρίαν ὑπεκλέ- quenter nuptiis, ne haberet negotium in-
* Cod. Vat. ἐχθρὸν ἔσῃ γυναικὸς ἐν τοῖς ἐπουρανίοις σομαι· ἵνα ᾖ μᾶλλον νοήσῃς τὸ· παλαιπωρίαν ὑπεκλέσομαι, * Δαμγράφω ὅ, τι μόνον surgentis adversus spiritum carnis, eligit
ἀσκητικόν· πολλάκις γὰρ ἔβλαψεν τὴν ψυχὴν τὸ γῆμαι. * τῆ μὲν ἔχειν πρᾶγμα ἐπαισχύνης τ quis non abuti nubendi potestate, sed affli-
Χριστὸς τῆ παθήμασι, αἱρεῖται τις ἐ καταχρήσασθαι τῇ τῦ γαμεῖν ἐξουσίᾳ, ἀλλὰ ταλαιπω- gere & laborare ad subigendum corpus je-
* Cod. Vat. ῦ μὴ
* Cod. Vat. ῆ μὴ ῦ ρεῖν καὶ κάμνειν ὑποπτάζειν τὸ σῶμα νηστείαις, καὶ δουλαγωγεῖν αὐτὸ ἀσχολίαις τοιούτοις βρω- junijs, & in servitutem redigere ipsum quo-
μάτων, καὶ πόμασι τοιούτοις τῶν παθημάτων τὰς πρᾶξεις τῆ σώματος θανατῶν· * ἆρ' ὁ τοιῦτος rumdam abstinentijs ciborum, & omni mo-
do spiritu facta carnis mortificare. An non
talis miseriam invocavit, cùm posset dedere

semet ipse delicijs & voluptati, & non invocare miseriam? Si quis igitur possit imitari Prophetam, etiam prævaricationem, yti exposuimus, invocet. Contigit autem hanc historiam esse veram etiam quoad Ieremiam; quoniam etiam in castimonia vitam transegit: dixit enim illi Deus: *Non accipias mulierem, neque facias liberos*, & in castitate vixit: prævaricationem namque & miseriam invocavit. *Quia factus est sermo Domini in opprobrium mihi.* Beatus Ieremias, cùm non haberet aliud opprobrium quàm verbum Domini; nos autem infelices habemus opprobria, non propter verbum Domini, sed propter nostra peccata, & opprobrijs afficimur, pro quibus impegimus, & illusimus, & contumelias patimur pro malitijs nostris. Verùm Servator, istiusmodi opprobrijs non vult nos onerari dicens: *Beati estis cùm maledixerint vobis, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum adversum vos propter me. Gaudete in illa die, & exultate.* Sermo igitur, inquit, Domini factus est mihi in opprobrium & in derisum omni die. Deinde considera quàm sint Prophetæ candidi homines, & non occultantes peccata propria sicut nos, & dicentes non ad eos qui tunc erant tantùm, sed ad omnes generationes, si peccassent. Equidem me piget confiteri peccata mea vel coram paucis hic, quia me damnaturi sunt audientes. Ast Ieremias peccati quid passus non erubuit, sed peccatum suum descripsit. Peccatum enim erat quod inferebatur in isto: *Et dixi: Non nominabo nomen Domini, nec loquar vltra in nomine ipsius.* Edoctus fuerat omnia facere in nomine Domini, in nomine Dei operari; tu autem dicis: *Non nominabo nomen Domini.* Cæterùm quale nomen cunctaris nominare? noménne Deorum aliorum? Nolite oblivisci in cordibus vestris. Et ais: *Non nominabo nomen Domini, nec loquar vltra in nomine ipsius.* Dicit hoc itaque humani quidpiam passus; cujusmodi quidpiam patiendi & nos sæpenumerò periculum incurrimus, & maximè si conscisçat quis sibi ob doctrinam vel sermonem aliquid ærumnæ atque afflictionis & odij irrogatum fuisse. Frequenter ait: Secedo, quid mihi & negotijs, si exinde odiosus sim, ex eo quòd doceam, quòd prodigam sermones, vt quid non potiùs secedo ad eremum & quietem. Istiusmodi perpessus est Propheta dicens: *Et dixi, Non nominabo nomen Domini, nec loquar vltrà in nomine ipsius.* Sed in hoc bonus Dominus qui prohibet talia talium peccatum transegit: dixit enim illi Deus: *Non accipias mulierem, neque facias liberos*, & in castitate vixit: prævaricationem namque & miseriam invocavit. *Quia factus est sermo Domini in opprobrium mihi.* Beatus Ieremias, cùm non haberet aliud opprobrium quàm verbum Domini; nos autem infelices habemus opprobria, non propter verbum Domini, sed propter nostra peccata, & opprobrijs afficimur, pro quibus impegimus, & illusimus, & contumelias patimur pro malitijs nostris. Verùm Servator, istiusmodi opprobrijs non vult nos onerari dicens: *Beati estis cùm maledixerint vobis, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum adversum vos propter me. Gaudete in illa die, & exultate.* Sermo igitur, inquit, Domini factus est mihi in opprobrium & in derisum omni die. Deinde considera quàm sint Prophetæ candidi homines, & non occultantes peccata propria sicut nos, & dicentes non ad eos qui tunc erant tantùm, sed ad omnes generationes, si peccassent. Equidem me piget confiteri peccata mea vel coram paucis hic, quia me damnaturi sunt audientes. Ast Ieremias peccati quid passus non erubuit, sed peccatum suum descripsit. Peccatum enim erat quod inferebatur in isto: *Et dixi: Non nominabo nomen Domini, nec loquar vltra in nomine ipsius.* Edoctus fuerat omnia facere in nomine Domini, in nomine Dei operari; tu autem dicis: *Non nominabo nomen Domini.* Cæterùm quale nomen cunctaris nominare? noménne Deorum aliorum? Nolite oblivisci in cordibus vestris. Et ais: *Non nominabo nomen Domini, nec loquar vltra in nomine ipsius.* Dicit hoc itaque humani quidpiam passus; cujusmodi quidpiam patiendi & nos sæpenumerò periculum incurrimus, & maximè si conscisçat quis sibi ob doctrinam vel sermonem aliquid ærumnæ atque afflictionis & odij irrogatum fuisse. Frequenter ait: Secedo, quid mihi & negotijs, si exinde odiosus sim, ex eo quòd doceam, quòd prodigam sermones, vt quid non potiùs secedo ad eremum & quietem. Istiusmodi perpessus est Propheta dicens: *Et dixi, Non nominabo nomen Domini, nec loquar vltrà in nomine ipsius.* Sed in hoc bonus Dominus qui prohibet talia talium peccatum

Ierem. 16. 2

Matth. 5. 11

καὶ τῆς τοιαύτης ἁμαρτίας ἀφῇ τελείως, τοῦ

οὐκ ἀφῆκε τ̃ προφήτ̃ ἀληθεῦσαι εἰπόντα τ̃ προχείμενα. ἀλλὰ καὶ ἐν τούτ̃ ἀθετοῦσι θεὸν παρακαλέσαθαι· καὶ ἀθετῆσαι ὃ ὥρισεν ὁ θεὸς πρὸς Ἱερεμίαν· εἶπε μὲν γάρ· οὐ μὴ ὀνομάσω τὸ ὄνομα κυρίου, καὶ οὐ μὴ λαλήσω ἔτι ἐπὶ τ̃ ὀνόματι αὐτ̃· ἐλήφθη δέ, φησίν, ἐν τ̃ καρδίᾳ μου ὡς πῦρ καιόμενον, φλεγόμενον ἐν τοῖς ὀστέοις μου· ὑπέβαλε τὴν ἁμαρτίαν ἣν πεποίηκεν εἰπών· οὐ μὴ ὀνομάσω τὸ ὄνομα κυρίου, καὶ οὐ μὴ λαλήσω ὅτι ὠνόμακε τὸ ὄνομα αὐτ̃ ἐπ᾽ αὐτ̃· ἀπέβαλε τὴν ἁμαρτίαν Ἱερεμίας ἅμα τ̃ εἰπεῖν· εἶδε καὶ ἅμα ὃ ἁμαρτάνει, καὶ εἶπεν λόγον ἀμυθητικὸν πάθους νομίζω ὅτι γέγονε πῦρ ἐν τ̃ καρδίᾳ μου καιόμενον, καὶ φλεγόμενον, ὥστε με μὴ δύνασθαι φέρειν· μόνον τὸ λόγος ζημιᾶν, οὐκ οἶδα εἰ συμφέρον ἐστὶ τοιοῦτόν τι ἀκούσαντα εἰπεῖν, καὶ τοιοῦτόν τι εἴρηκα, εἴπερ εἶδος πυρὸς οὐκ αἰσθητ̃, καθάπερ τ̃ καλαζομένου ὃ πόνος, εἰς τὸ μὴ φέρειν αὐτόν. εἶπε γάρ· ἐγένετο ἐν τ̃ καρδίᾳ μου ὡς πῦρ φλεγόμενον καιόμενον. οὐκ ἐν τ̃ καρδίᾳ μου μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ὀστέοις μου· καὶ παρείμην πρὸ τοῦ, καὶ οὐ δύνασμαι φέρειν· ἐγὼ φοβοῦμαι τοιαῦτα, τοιοῦτό ἐστι τὸ ἀποτεμνόμενον ἡμῖν πῦρ γινόμενον, ὡς ἐν τ̃ καρδίᾳ γέγονεν Ἱερεμίᾳ. ὃ πεπόνθαμεν ὃ αὐτὸ· εἰ ἐπεπόνθεμεν τοῦτο, καὶ προείκειτο τοῖς δύο πυροῖς, τοῦτο ὃ πῦρ, καὶ ὃ ἔξωθεν πῦρ, ὃ βλέπομεν ὅτι πρὸ καιομένων ἐστὶ τ̃ ἡγεμόνων πρὸ ἐνταῦθα, εἰλόμεθα ἂν ἐκεῖνο μᾶλλον ὃ πῦρ ἢ τοῦτο. ἐκεῖνο μὲ γὰρ καίει τὴν ὑπόφασιν, τοῦτο ὃ καίει τὴν καρδίαν, καὶ ἀρξάμενον ἀπὸ τ̃ καρδίας διικνεῖται ὅτι πρώτοις τοῖς ὀστοῖς, ἐπιλαμβάνεται ὅτι τοῖς ὀστοῖς, ἔρχεται ὅτι ὅλον τὸ καιόμενον, καὶ ὅπως ἔρχεται, ὡς μὴ δύνασθαι τὸ καιόμενον φέρειν· οἶδα καὶ λῃστὰς τοῦτο ὃ πῦρ μὴ δυνηθέντας ὑπομεῖναι, ἀφ᾽ τ̃ πόνου ἀπὸ τούτ̃ τ̃ πυρός· ἄλλος ὅστις ὁ πόνος οὗ ἀπὸ τ̃ πυρὸς διήγειρεν Ἱερεμίας λέγων· καὶ ἐλήφθη ἐν τ̃ καρδίᾳ μου ὡς πῦρ καιόμενον, φλεγόμενον ἐν τοῖς ὀστέοις μου, καὶ παρείμην πρὸ τοῦ, καὶ οὐ δύνασμαι φέρειν· ἐκεῖνο ὃ πῦρ ἐκκαίει ὁ σωτὴρ ὁ εἰπών· πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν· καὶ τί θέλω εἰ ἤδη ἐξεκαύθη; ἐκεῖνο ὃ πῦρ ἐκκαίει ὁ σωτὴρ, ἀφ᾽ τούτ̃ τοῖς ἀρχομένοις ἀκούειν· αὐτὸ ὃ ἄρχεται ἀπὸ τ̃ πυρός, καὶ προῆλθε πῦρ βάλλει αὐτὸν ὅτι τὴν καρδίαν. ὥσπερ ὁμολογήσει σίμων καὶ κλεόπας λέγοντες ὅτι τοῖς λόγοις αὐτ̃· οὐχὶ ἡ καρδία ἡμῶν καιομένη ἦν ἐν τῇ ὁδῷ, ὡς διήνοιγεν ἡμῖν τὰς γραφάς; οὕτω δὲ ἡ καρδία καίεται πυρὶ καὶ σίμωνος καὶ πλειόνων ἄλλων λεγόντων· οὐχὶ ἡ καρδία ἡμῶν καιομένη ἦν; τίς ἄξιος ἦν λαβεῖν ἐκεῖνο τὸ πῦρ ἐν τῇ καρδίᾳ; ἵνα μὴ ἐκεῖ ἐκείνου λάβῃ, ἄλλο διήγερέ τις ἐστὶν ὁ ἔχων τοῦτο πῦρ ἐν τῇ

ta, non permisit vt istiusmodi, cùm hæc diceret Propheta, verificaret, sed in hoc prævaricationem invocaret, & effecit vt Ieremias dictum suum redderet irritum. Dixerat enim: *Non nominabo nomen Domini, nec loquar vltrà in nomine ipsius. Et factus est*, inquit, *in corde meo quasi ignis ardens, vrens in ossibus meis.* Objecit peccatum quod fecerat dicendo: *Non nominabo nomen Domini, nec loquar vltrà in nomine ipsius*: & abjecit peccatum Ieremias simul ac diceret: Vtinam & ego simul atque peccavi, ac dixi verbum peccans, sentirem ignem factum in corde meo ardentem, & vrentem sic, vt non possem ferre. Nescio sanè num vtile quidpiam tali ac tanto auditorio dicere possim, scilicet adhuc esse speciem ignis minimè sub sensum cadentis, qui dolore suo cruciet eum qui pœnâ dignus sit, quo minus ferat ipsum: dixit enim: *Factus est in corde meo quasi ignis ardens & vrens:* nec in corde meo solùm, verùm etiam *in ossibus meis; & dissolutus sum vndique, & non possum ferre.* Vereor ego vt vtilis istiusmodi in nobis ignis existat, sicut in corde factus est Ieremiæ: verùm non sumus illum perpessi; si ipsum perpessi fuissemus, & duo ignes proponerentur, scilicet hic ignis, & externus ille quem cernimus in ijs qui à gentium ducibus comburuntur, hunc vtique præ illo potiùs eligeremus: siquidem ille adurit superficiem, hic verò cor adurit, & incipiens à corde ad omnia ossa penetrat, ipsaque vbi pervaserit, transit ad totum comburendum, atque ita ingruit, vt is qui comburitur sustinere non possit. Novi etiam latrones hunc ignem non potuisse sustinere, propter dolorem ab hoc igne manantem. Alius est dolor quem ab hoc igne describsit Ieremias dicens: *Et factus est in corde meo sicut ignis ardens, vrens in ossibus meis, & dissolutus sum vndique, & non possum ferre.* Hunc ignem accendit Servator cùm dixit: *Ignem veni mittere in terram.* Et cùm illum ignem accendit Servator, idcircò incipientibus audire ipsum exordium facit ab igne, & primùm mittit ignem in cor eorum: id quod confitentur Simon & Cleophas dicentes de sermonibus ejus: *Nonne cor nostrum ardens erat in via, dum aperiret nobis Scripturas?* Hic cor vritur, igni cùm Simonis, tum Cleophæ: audi dicentes: *Nonne cor nostrum ardens erat?* Quis modo dignus est accipere istum ignem in corde? Ne frustrà illum accipiat, volo describere quis sit qui ignem istum in corde habet. Depinge mihi duos qui eodem ge-

Ieremiæ 20. 9.

Luc. 12. 49.

Luc. 24. 32.

nere peccati turpitudinis & impuræ fornicationis peccaverint, & ex his duobus fornicatoribus, alterum quidem minimè dolentem, neque contristatum, neque compunctum, sed id quod in Proverbijs de muliere meretrice dictum est patientem, quæ opere patrato abluta, nihil ait absurdi se perpetrasse. Vide etiam mihi alterum post haustum peccati non valentem id sustinere, sed à conscientia punitum, corde vexatum, comedere ac bibere non valentem, neque judicio, sed præ dolore pœnitentiæ jejunantem. Depinge mihi talem totâ die tristem, & afflictum, incedentem, rugientem à gemitu cordis sui, cùm videat peccatum suum in conspectu suo, coram se jugiter reprehendens: & vide talem non ad vnum diem, neque ad vnam noctem, sed longo tempore vapulantem. Quem ex his duobus præfers? quem dicis esse spei melioris apud Deum? an illum qui fornicatus fuit, & non curavit, sed doloris expers mansit, ita vt etiam lasciviæ sese dederet? vel illum qui post vnicum peccatum luget, lamentatur? Hunc vtique manifestum est spebus niti melioribus: quantò enim ampliùs igne doloris, vritur, tantò majorem misericordiam adipiscitur, estque illi tempus punitionis sufficiens, hoc quidquid isti fornicario & lugenti conceditur ad supplicium: cumque præsens tempus huic sit proficuæ punitionis, ideò hunc fornicarium ordinavit hîc puniendum, & quando luctu ipsum afflixit, & vidit luctum esse abundantem, ne fortè, inquit, abundantiori luctu talis absorbeatur, confirmate super illum charitatem. Vnusquisque nostrum conscientiam ipse suam discutiat, & videat quid peccaverit; quia oportet ipsum puniri: optet à Deo hunc ignem, qui in Ieremia fuit, super se venire; deinde illum qui super Simonem & Cleopham venit, ne alteri igni reservetur. Nisi enim hîc ignem sumpserit, sed peccaverit, & non curaverit, isti igni reservabitur. *Et factus est in corde meo quasi ignis ardens, vrens in ossibus meis: & dissolutus sum vndique, & non possum ferre; quia audivi vituperationem multorum congregatorum vndique.* Inculpatus beatus Ieremias, excepto inquam hoc exiguo peccato, & si quod aliud leve commiserit, à plurimis vituperabatur; sed multitudinis vituperium laus erat ei apud Deum. Dicebant nimirum vituperatores isti: *Insultate, & insultemus in eum omnes viri amici ejus: observate mentem ejus, si decipietur.* Aliâ

Ier. 20. 9. 10.

Ier. 20. 10.

A καρδίᾳ· Ἀφόγεσθόν μοι δύο ἡμαρτηκότες τὼ αὐτὼ τοῦ γένους ἁμαρτίαν τὼ * μαλεῶν καὶ τὼ * Cod. V. a. ἀκαθάρτων πορνείαν, καὶ ἐν τούτοις τοῖς δύο μεμφθῶ τοῖς κατηγορουμένοις, τοῦτο μὲν ἕτερον μὴ λυπούμενον, μηδὲ * ὀδυνώμενον, μήδε δακνόμενον, ἀλλὰ * Cod. V. a. ὃ εἰρημένον ἐν παροιμίαις περὶ τῆς πόρνης ἐδυνωμενον γυναικὸς πάσχοντας, ἥτις ἐπὶ τοσοῦτον ἀναισθησίας ἐλήλυθεν, ὥστε οὐδὲν φησὶ πεπονθέναι ἄτοπον· ἴδε μοι τὸ ἕτερον μέρος ὃ * πῶμα μὴ δυνάμενον φέρειν, * Χ. ἔχειν ἀλλὰ κλαζόμενον τῷ συνειδήσει, βασανιζόμενον τῷ καρδίᾳ, φαγεῖν καὶ πιεῖν οὐ δυνάμενον, ἀκούσης τῆς μετανοίας· Ἀφόγεσθόν μοι τὸ τοιοῦτον ἄλλω ἢ ἡμέραν σκυθρωπάζοντα, καὶ κατανυόμενον, καὶ πορδυόμενον, ἀρυόμενον ἀπὸ τεταγμένης καρδίας αὐτοῦ, βλέποντα αὐτῷ τῷ ἁμαρτίαν ἐνώπιον αὐτοῦ, Ἀφ' ποίοις ἐμπεσὼν εἰλίγχοσθε. καὶ ἴδε τὸ πιστὸν σὺν ὅτι μίαν ἡμέραν, οὐδὲ ὅτι μίαν νύκτα, ἀλλ' ὅτι χρόνον πολὺν κλαζόμενον· τίνα οὖν δύο προκείνεις; τίνα B λέγεις ἐλπίδας ἔχειν πρὸς θεῷ; ἆρ' ἐκεῖνον τὸ πορνεύσαντα, καὶ μὴ φροντίσαντα, ἀπολωλέναι, ὡς καὶ προδεδόσθαι αὐτὸν τῇ ἀσωτείᾳ; ἢ τοῦτον τὸν μίαν τῶν μίαν ἁμαρτίαν πενθοῦντα, ἀρυόμενον; * ὅτος δικαιότερα ἐλπίδας C * Cod. V. a. ἐλπίδων ἔχειν πρὸς θεόν. ὅσον γὰρ πλείω καίεται ὑπὸ τοῦ λύπης τῷ πυρὸς, τοσοῦτον μᾶλλον ἐλεεῖται. ὃ γὰρ ἔστιν αὐτῷ χρόνος αὐτάρκης τῆς κολάσεως ἔστι, ὅσος ἐκείνῳ δέδοται χρόνος κολάσεως τῷ πορνεύσαντι καὶ λυπηθέντι. καὶ ἐπὶ χρόνος ὅτι τούτῳ τῆς ἐναυθοῦ κολάσεως * λυσιτελῆς, Ἀφ' οὗτο D * Cod. V. a. λυσιτελεῖν, ἐπροξενήσατο κολάσαι τὸ πορνεύσαντα, καὶ νῦν ἐκόλασεν αὐτὸν * λύπη, καὶ εἶδε τὼ * Cod. V. d. ὑ λυτὸ λύπῳ αὐτάρκη, φησὶ, μήποτε τῇ προσουσῃ λύπῃ καταποθῇ ὁ τοιοῦτος, κυρώσατε εἰς αὐτὸν ἀγάπην· ἕκαστος ὑμῶν ἐξετασάτω τὼ συνειδησιν ἑαυτῷ, καὶ ἰδέτω τί ἡμάρτηκεν. ὅτι δεῖ αὐτὸν κολασθῆναι. διηγέσθω τοῦ θεοῦ τοῦτο ὃ τοῦρ ὃ ἐν τοῦ ἱερεμίᾳ, ἥκειν ἐπ' αὐτὸν· εἶπε ὃ ὅτι σίμφνα καὶ κλεώπου ἐλυληθὸς, ἵνα μὴ τηρηθῇ τοῦ ἄλλῳ πυρί· εἰ γὰρ μὴ ἔλαβεν ἐκεῖθεν ὃ πῦρ, ἀλλὰ καὶ ἥμαρτε, καὶ πεφεύγηκε, τηρηθήσεται ἐκείνῳ τοῦ πυρί· καὶ ἐγένετο ἐν τῇ καρδίᾳ μου ὡς τοῦρ καιόμενον, φλεγόμενον ἐν τοῖς ὀστέοις μου. καὶ παρείμην πεπονθὼν, καὶ οὐ δυνάμην φέρειν. ὅτι ἤκουσα ψόγον πολλῶν στεναθροιζομένων κυκλόθεν· ὁ ἄμεμπτος ὁ μακρὸς ἱερεμίας, καθ' ὑπερβάλλουσαν λέγω τούτῳ τὸ μικρὸν ἁμάρτημα, καὶ εἴ τι ἄλλο βραχὺ πεποίηκεν, ἐψέγετο ὑπὸ πολλῶν. διὰ ὃ * ὅτι τοῦ πολλοῦ ψόγος αὐτοῦ ἐγκώμιον τοῦτο θεῷ ἦν· * Cod. V. a. ὑπὸ ἔλεγον γὰρ οἱ ψέγοντες· ὑπισύσητε, καὶ ὑπισυσῶμεν αὐτὸν πάντες ἄνδρες φίλοι αὐτοῦ· περι-

a Cod. Vat. σαντε τὼ ὑπίνεσαν αὐτῷ, * εἰ ἀπατηθήσεται· ἀλλὼ ἀπάτιω ἐβούλοντο αὐδὸν ἀπατῆσαι ὀλέθριον, σταστίαν τῇ ἀπάτῃ, ὥδε ἦς εἶπεν. ἠπάτησάς με κύριε. καὶ ἠπατήθην· λέγουσι δ ὅτοι ὑπισχνεύμενοι αὐτῷ· καὶ δυνησόμεθα αὐτῷ, καὶ ληψόμεθα τὼν ἐκδίκησιν ἡμῶν ἐξ αὐτῷ· οἱονεὶ ἠδικῆσθαι οἱ ἐλεγχθέντες ὅτι τ ἰδίας ἁμαρτίας. καὶ ὄφθ τῦτο οἰηθέντες ἠδικῆσθαι, λέγουσι· ληψόμεθα τὼν ἐκδίκησιν ἡμῶν ἐξ αὐτῷ· τοιῦτόν τι πεποιήκασιν, οἱ καὶ τ ἁγαλμα φρίσσητες. ὡς ἀδικηθέντες γὸ ἐπεδίωκον αἱ προφῆτειαι ἐπίστρεφον αὐτὸς, καὶ ἐκόλασον αὐτὸς, ἤλεγχον, ἐπετίμων, ἐπιστρέφω αὐτὸν, καὶ κατεδίκαζον αὐτῷ ψῆφον θανατικώ· ἀνὰ φησιν ὁ ἱερεμίας ὅτι τ τοιῦτοις * ὑπισυνίασιν· ὁ δ κύριος μετ ἐμῦ καθὼς μαχητὴς ἰσχύων· ἐὰν γὰρ ὁμόσω ὑπὲρ ἡμῶν ἐξ) χρὴ, καὶ ὁ πῦρ ἐκεῖνο παραδεξόμεθα, ὅτι τ ἡμετέρας ἁμαρτίας ἀρχόμενον, ὡς ὃ ἱερεμία καὶ ὗτος ὁμοίως, κύριος δ μετ ἐμῦ ἔσται μὲθ ἡμῶν καθὼς μαχητὴς ἰσχύων. καὶ ἀφ τῦτο ἐδίωξαν, καὶ * ἀφανῶσαι σὐκ ἠδύναντο· διώκοντες· οἱ διώκοντες αὐτὸν ἰουδαῖοι, ἠσχύνθησαν σφόδρα, καὶ σὐκ ἐνόησαν ἀπωλίας αὐτῶν. ἐν τοσύτῳ χρόνῳ ἀπιμαζόμενοι ὰ λέγουσιν ἑαυτῶν τὰς ἁμαρτίας. ὅτι κύριος ὢν μετ ἐμῦ διώκομαι, καὶ ὰ διώκοντα ἰσχυρότεροι αὐτῶν ἠμέθα διωκόμενοι· μήποτε δὲ ὡς πολλὰ τὼ ἱερεμίου αἰαφόρως * εἰς τ σωτῆρα, καὶ τῦτο διώκοντα ἰουδαῖον ἐξ) ὑπισυγῆτε γὸ, καὶ ὑπισυγῶμεν αὐτῷ, εἴρηκεν καὶ ὅτι τ σωτῆρος. καὶ κύριος ὢν μετ αὐτῷ καθὼς μαχητὴς ἰσχύων. ἀφ τῦτο ἐδίωξαν, καὶ νοῆσαι σὐκ ἠδύναντο οἱ διώκοντες αὐτὸν ἰουδαῖοι * ἠσχύνθησαν σφόδρα, καὶ σὐκ ἐνόησαν ἀπωλίας αὐτῶν. ἐν τοσύτῳ χρόνῳ ἀπιμαζόμενοι ὰ λέγουσιν ἑαυτῶν τὰς ἁμαρτίας, αἳ δὶ αἰῶνος σὐκ ὑπελήφθησαν· ἀλλ' οἱονεὶ ὅτι ἐν τῇ αἰῶνι τύτῳ ὑπελήφθησαν αὐτῶν αἱ ἀνομίαι. ἡμεῖς δ ὁρῶμεν ὅτι δὶ αἰῶνος αὐτῶν αἱ ἀνομίαι σὐκ ὑπελήφθησαν· καὶ ὁρῶντες * μαλώμεθα τῷ· μὴ ὑψηλοφρόνει, ἀλλὰ φόβ· εἰ γὸ ὁ θεὸς τῶν κτ φύσιν κλάδων σὐκ ἐφείσατο, πόσῳ μᾶλλον τῶν κατὰ φύσιν ἀ φείσηται; κύριος ὢν τῶν δικαίων μετ ἡμῶν, δοκιμάζων δίκαια, συνιὼν νεφρὸς καὶ καρδίας· ὁ κύριος δοκιμάζει μ δίκαια, ἀποδοκιμάζει δ ἄδικα. καὶ ἔστιν, ἵνα ὕτως ὀνομάσω, τεχνικῶτερος δι-

A deceptione noxiâ volebant eum decipi, quæ esset contraria deceptioni, de qua dixerat: *Decepisti me Domine, & deceptus sum.* Hi autem dicunt insultantes ei: *Et prævalebimus ei, & sumemus vindictam nostram ex eo.* Putant se iniquè egisse qui fuerant reprehensi de peccatis suis; & idcircò quòd putarent se deliquisse, aiunt: *Sumamus vindictam nostram ex eo.* Istiusmodi quid fecerant, qui etiam Isaiam dissecuerunt: siquidem tamquam injuriam passi (quoniam prophetiæ ipsius convertebant, & puniebant eos) accusabant, increpabant, secabant eum, & mortis sententiâ damnabant. Sed his omnibus insultantibus Ieremias ait: *Dominus autem mecum quasi bellator fortis.* Si fuerimus quales nos esse oportet, & ignem istum acceperimus, peccatis nostris non secùs ac Ieremiæ ejusque similibus dominantem, Dominus post hæc nobiscum est quasi bellator fortis. *& idcircò persecuti sunt, & intelligere non potuerunt*: persequentes eum Iudæi: *confortati sunt valdè, & non intellexerunt ignominias suas*: tanto tempore inhonorati non imputant peccatis suis; quia Dominus erat cum illo qui persecutionem sustinebat, nec poterat ab ijs subjugari. Num fortè igitur vt plurima Ieremiæ referuntur ad Servatorem, hoc etiam possit esse istiusmodi? Insultate enim, & insultemus ei, dictum etiam in Servatorem: & Dominus erat cum eo quasi bellator fortis. Idcircò persecuti sunt, & intelligere non potuerunt persequentes eum Iudæi; prævaluerunt valdè, & non intellexerunt ignominias suas: tanto tempore inhonorati non referunt peccata sua, quæ per sæculum non tradentur oblivioni. Verumtamen putant in hoc sæculo tradendas oblivioni iniquitates suas; nos autem videmus quia per sæculum non tradentur oblivioni. Et videntes curam habeamus istius: *Noli altum sapere, sed time. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit*, quantò magis præter naturam insertis non parcet? Dominus igitur virtutum nobiscum, *probans justa, intelligens renes & corda.* Dominus probat quidem justa, reprobat autem iniqua; & est, vt ita dicam, trapezita justorum & iniquorum. Hic porrò Dominus est intelligens renes & corda: hic quidem scriptum est ipsum intelligere renes & corda. At fortassis aliud sit intelligere renes & corda, aliud scrutari corda & renes. Non omnium scrutatur corda & renes, sed peccatorum. Insisto enim significato istius scrutari, quod dicitur in hac vita de ijs qui tor-

Ier. 20. 7.
Ier. 20. 10.
Ier. 20. 11.
Ier. 20. 11.
Rom. 11. 20.
Ier. 20. 12.

a Cod. Vat. ἐκεῖνα τὶ ἄθεμα τὰ ἐπιτήδεια νεφρὸς

* Cod. Vat. κάτων· ἐφίσημι γὸ ὦ σημαινομένῳ τῦ, ἑταζειν, ὅταν λέγηται * τῷ βίῳ τύτῳ ὅτι τῷ βα-

quentur in tribunalibus : vbi alij quidem A examinant, alij verò examinantur, hi autem etiam in doloribus graviſſimis verſantur. Tortores itaque ſcrutantur latera, ſcrutantur corpora; Dominus autem ſolus novum habet ſcrutandi modum : ſcrutatur enim corda; & in ſolius Domini poteſtate eſt ſcrutari corda & renes. Latronum hic latera ex præſcripto præſidis fodicantur; ibi autem non ex præſcripto Dei, ſed ab ipſomet Domino renes & corda cujuſque examinantur. Niſi fortè hic dixero, eum quidem cui hoc injungitur eſſe Filium, eum verò qui præcipit eſſe Patrem, & Verbum B eſſe quod ſcrutatur corda & renes, & omnibus torturis omnibuſque doloribus graviora eſſe tormenta Verbi, cùm corda reneſque ſcrutatur. Quamobrem agamus omnia, ne iſti inquiſitioni tradamur; quâ inquiſitione minus quid arbitror pati eos qui traduntur dictis in Evangelio exactoribus: multis enim traduntur, fortaſſe pluribus exactoribus ſub initium, cùm necdum digni evaſerint vt vni verbo corda reneſque ſcrutanti tradantur. Dives ille necdum dignus erat, qui corda reneſque ſcrutanti traderetur; idcircò à C pluribus torquebatur : poſtmodum autem etiam ille hoc patitur, niſi dolore excruciatus ſcrutinium ſuſtinuerit. Verumtamen ea quæ nos manent ſunt exactores, & ſcrutans corda & renes de peccatis noſtris : à quibus peccatis niſi ſtatim liberemur, in ijs hærebimus : ideò reſurgentes à Deo auxilium poſtulemus, vt in Chriſto Ieſu beatificemur; cui honor in ſæcula ſæculorum, Amen.

σανιζομένων ὅτι τοῖς * δικαστηρίοις. ὅπου οἱ μὲν * Cod. Vat. ἐπάζουσιν, οἱ δὲ ἐπάζονται, ὅτοι δὲ εἰσι καὶ ἐν * Vincent. πόνοις βαρυτάτοις· οἱ μὲν οὖν κολάσεως ἐπάζουσι πλευρὰς, ἐπάζουσι σώματα. κύριος δὲ μόνος καινὸν ἔχει τρόπον ἐτασμοῦ. ἐπάζων γὰρ ἔστι καρδίας. καὶ μόνῳ τῷ κυρίῳ * θεσπίσι δ' * Cod. Vat. ἐξετάζειν καρδίας καὶ νεφρούς· λησταὶ ἐνταῦθα ἐπάζονται καὶ θεσπίζεται ἐπάζονται καὶ θεσπίζεται ἡγεμόνι πλευρά. ἐκεῖ δὲ οὐκ ἐκ προστάξεως θεοῦ, ἀλλ' αὐτὸς ὁ τοῦ κυρίου ἐξετάζει τὰς νεφροὺς καὶ καρδίας· εἰ μὲν οὖν ἐνταῦθα λέγω, τὸ μὲν προστάσσον εἶναι τὸν υἱόν, τὸ δὲ προστασσόμενον εἶναι τὸν πατέρα, καὶ τὸν λόγον εἶναι τὸ ἐπάζοντα καρδίας καὶ νεφρούς, καὶ πασῶν γε νομίζω βασάνων, πολὺ τῶν πόνων βαρύτερα εἶναι ἀπὸ τοῦ λόγου, ὅταν * ἐξε- * Cod. Vat. ἐξέτασις ζητᾷ καρδίας καὶ νεφρούς· διὸ πολλὰ προσλη- πτέον, ἵνα μὴ παραδοθῶμεν ἐκείνῳ τῷ ἐτασμῷ. ᾧ ἑτασμῷ οἴομαι ἕλκεσθαι πάντας τοὺς παραδεδομένους τοῖς λεγομένοις ἐν τῇ ἀκτολιλίᾳ βασανισταῖς. πολλοῖς γὰρ παραδίδοται, πάντα πλείοσι βασανισταῖς καὶ πολλῷ ἀρχικῷ, οὐδέπω ἄξιοι γενόμενοι παραδοθῆναι ἑνὶ λόγῳ τῷ ἐπάζοντι καρδίας καὶ νεφρούς· ὁ πλούσιος ἐκεῖνος οὐδέπω ἄξιος ἦν, παραδοθῆναι τῷ ἐπάζοντι καρδίας καὶ νεφρούς. διὸ τοῦτο * ὅτι πλειόνων ἐξασθενίζετο. ὕστερον δὲ * Cod. Vat. ἰσως * καὶ ἐκεῖνος τοῦτο πάσχει, ἵνα μὴ ἀδιαπόνητος κ. ἐκείνῳ ἐξεπαζέτω· πλὴν τὰ * παραμένοντα ἡμᾶς ἐστὶ βασανισταὶ, καὶ ἐπάζων τὰς καρδίας καὶ * Cod. Vat. μὴς ἐδο- νεφροὺς ὅτι τοῖς ἁμαρτήμασιν ἡμῶν. ὧν ἁμαρτημάτων εἰ μὴ τάχιον ἀπαλλαγῶμεν, ἐν τα- * Cod. Vat. περιφόνοις ἐσόμεθα· διὸ ἀναστάντες πρὸς τὸν θεὸν βοηθὸν αἰτησώμεθα, ἵνα ἐν χριστῷ ἰησοῦ μα- * Cod. Vat. καρισθῶμεν. ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς * αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν. ἀμήν.

EX HOMILIA XXXIX. EXPLANATIONVM

in Ieremiam Prophetam;

in illud:

Ier. 44. 22. *Non poterat Dominus ſuſtinere à facie iniquitatis veſtræ.*

ΕΚ ΤΗΣ λθ' ΟΜΙΛΙΑΣ

ΤΩΝ Εἰς Τ' ἱερεμίαν ἐξηγητικῶν.

Εἰς τὸ·

Οὐκ ἠδυνάτο κύριος φέρειν ἀπὸ προσώπου πονηρίας ὑμῶν·

Interprete IOANNE TARINO.

SI quando legens Scripturam incidas in ſententiam, in quâ ſit lapis offenſionis, & petra ruinæ, accuſa teipſum; neque non

Ἐάν ποτε ἀναγινώσκων τὴν γραφὴν συρ- * Cod. Vat. κόψῃς νοήματι * ὅπου καλῷ λίθῳ προσ- τὸν λίθον κόμματι, καὶ πέτραν σκανδάλου, αἰτιῶ σαυ-

τον· μὴ ἀπολπίσῃς τὸ τ̃ λίθου τοῦτον τὸ πρόσκομματος καὶ τῦ πέτρου τὸ σκανδάλου ἔχειν νόημα, ὥστ' αὖ ἡμᾶς θαι τὸ Ἱερεμίου· καὶ ὁ πιστεύων οὐ καταισχυνθήσεται· πίστευσον μόνον, καὶ εὑρήσεις τὸν νομιζόμενον σκάνδαλον πολλῶν ὠφέλιμον αἰτίαν· εἰ γὰρ ἡμεῖς ὀλίγα ἐπόνησαν περὶ τὰ ῥήματα τοῦ θεοῦ, ὡς δύνασθαι καὶ αὐτὸ λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, καὶ ὅση δυνάμις φιλοπονήσωμεν πρὸς ῥῆμα τὸ ὄφελος ἐκ τοῦ σώματος ἡμῶν ποιῆν ἐργάζεσθαι καὶ ἐν ἡμῖν τοῖς λέγουσι καὶ ἐν τοῖς ἀκούουσι. τί χρὴ B κοῦν περὶ τῆ προφητῶν, ἢ ὅτι πρὸς ῥῆμα λαληθὲν ἔλαβε σώματος αὐτῶν ἐργατικὸν ἰῶτα; καὶ θαυμαστὸν εἰ πρὸς ῥῆμα ὃ λαλήσαντος τοῦ προφήτου ἐργάζεται ἔργον ὃ κρεῖττον ῥήματι. ἀλλὰ γὰρ οἶμαι ὅτι καὶ πρὸς θαυμάσιον γράμμα ὃ γραμμάτων ἐν τοῖς λογίοις τοῦ θεοῦ ἐργάζεται. καὶ οὐκ ἔστιν ἰδεῖν ἓν, ἢ μία κεραία γεγραμμένη ἐν τῇ γραφῇ, ἥτις τοῖς ὀπτασμένοις χρῆσθαι τῇ δυνάμει τῦ γράμματων, οὐκ ἐργάζεται ἑαυτῆς ἔργον· ὥσπερ γὰρ ὅτι τ C βοτάνων ἐκάστη μία ἔχει δύναμιν, εἴτε εἰς τὸ ὠφέλειαν τῦ σωμάτων, εἴτε εἰς ὃ, τι δήποτε. ἃ πρὸς τῶν δι' ὅλου ὀπτᾶσθαι εἰς ὃ ἐκάστη τῦ βοτάνων ὅτι χρήσιμος. ἀλλ' εἴ τινες ὀπτῶμεν εἰλικρινῶς, ὅταν οἱ περὶ τοὺς βοτάνας ἀφαιρούμενοι, ἵνα ἴδωσι καὶ πότε προσλαμβάνομεν, καὶ πρὸς τῦ σωμάτων ὠφελῆται, καὶ πόσα * κ. ὅτῳ ζητοῦσι σκυβαζομένη ὀνίνησι τ χρώμενον. * ζητ εἰσονεί τις βοτανικὸς ὅτι ὁ ἅγιος καὶ πνευματικὸς, ἀναλεγόμενος ἀπὸ τ ἱερῶν, γραμμάτων D ἕκαστον ἰδίᾳ, καὶ ἕκαστον ὃ τυχὸν στοιχεῖον, καὶ θεάσασθαι τ δυνάμιν ἕ γράμματος, καὶ εἰς ὃ, τι ὅτι χρήσιμον, καὶ ὅπη τοῦδε πρόκειται τ γραμμάτων· εἰ γὰρ βάλει καὶ δεύτερον ἀκούσαι εἰς τοῦτο παραδείγματος, ἕκαστον μέρος τῦ σώματος ἡμῶν ὅτι τινὶ ἔργῳ ἐστὶ τῦ τεχνίτῃ θεοῦ γλύπτου. ἀλλ' ἃ πρώτων ὅτι εἰδέναι τίς ἡ ἑκάστῃ τῦ μελῶν μέχρι τῦ τυχόντων δυνάμις καὶ χρεία. οἱ γὰρ περὶ τὰς ἀνατομὰς πραγματευόμενοι τῦ ἰατρεῖν, δυνάμει λέγω ἕκαστον καὶ E ὃ μάλιστον μέσον εἰς τὸ χρήσιμον ἐστὶ τ προνοίας γλύπτου· νόει μοι τοίνυν καὶ τὰς γραφὰς τοῦτον τ ἔσπον πάσας βοτάνας, ἢ ἐν τέλειον λόγῳ σῶμα· εἰ δ' οὖ μήτε βοτανικὸς εἶ γραφῶν, μήτε διαλεκτικὸς τῦ προφητικῦ λόγων, μὴ νόμιζε πρόκειται τί τῦ γεγραμμένων. ἀλλὰ σαυτὸν μόνον ἢ τὰ ἱερὰ γράμματα αἰτῶ, ὅτε μὴ ὑρίσκῃς τ λόγον τῦ γεγραμμένων· τοῦτό μοι ὃ προοίμιον εἴρηται καθολικῶς, χρήσιμον εἰ δυνάμενον εἰς ὅλην τὴν γραφὴν, ἵνα προτραπῶσιν οἱ θέλοντες προσέχειν τῇ ἀναγνώσῃ μηδὲν παραπέμπεσθαι ἀνέξιτηλον καὶ ἀνεξερεύνητον γράμμα.

A credas lapidem hunc offensionis habere sensa illa, vt fiat quod dictum est: *Et qui credit non confundetur.* Primùm crede, & invenies sub illo offendiculo plurimum sanctæ vtilitatis. Si enim in mandato habemus, ne verbum vanum & inutile dicamus, tanquam ipsius rationem in judicij die reddituri; & quantum eniti possumus, id studemus, vt omne verbum, quod ex ore nostro exit, aliquid efficiat & in nobis dicentibus & in audientibus: quid igitur existimandum est de Prophetis; nónne omne verbum ab eorum ore profectum efficax fuisse? Rom. 9. 33.

B Neque mirandum est, si quodcumque verbum emittebant Prophetæ, opus efficiebat verbis conveniens: sed & arbitror omnem mirabilem literam inter divina oracula perscriptam efficere, neque vnum iota esse, aut vnum apicem in Scripturâ, qui opus suum non efficiat in ijs qui virtute literarum vti sciunt. Quemadmodum autem herbarum singulæ suas habent vires, sive ad sanitatem corporum, sive ad aliud quidpiam; nec tamen sciunt omnes cui quæque rei herba sit vtilis, sed qui scientiâ illâ præditi sunt,

C & in re herbariâ versantur, vt sciant quando sumpta, & cui parti corporum apposita, & quomodo parata & temperata vtenti opem ferat. Ita herbarius, vt ita dicam, est vir sanctus & spiritualis, feligens è sacris Scripturis quodlibet iota, & quodlibet obujum elementum, & literæ virtutem inveniens & quem ad vsum accommodari possit, & nihil in scriptis supervacaneum esse. Si & alterum audire vis hujus rei exemplum, singula membra nostri corporis ad opus aliquod ab opifice Deo condita sunt;

D sed non est omnium scire quæ singulorum ad minutissimum quodque potestas & vsus sit. Qui enim in corporibus dissecandis occupantur Medici, dicere hæc sigillatim possunt, & quem ad vsum minima pars corporis à providentiâ effecta sit. Considera itaque Scripturas ad hunc modum, tamquam omnes herbæ sint, aut vnum perfectum orationis corpus: si verò neque herbarius es Scripturarum, neque dissector propheticorum sermonum, ne ideirco existima in Scripturis quidpiam redundare, sed teipsum solum, potius quàm literas sacras accusa,

E cùm rationem eorum quæ scripta sunt, non invenis. Hoc à me in vniversum proœmium dictum est, quod vnive rsæ scripturæ accommodari potest, vt moneantur, qui hujus lectioni se dedere cogitant, nullam non discussam & diligenter pervestigatam literam prætermittere.

EX ORIGENIS COMMENTARIIS IN EZECHIEL.

E XX. Tomo Commentariorum in Ezechiel.

ΑΠΟ ΤΩΝ ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΙΕΖΕΧΙΗΛ.

Εκ τοῦ κ' τόμου τῶν εἰς τὸν Ἰεζεχιήλ.

Eodem interprete.

Ezech. 34. 17, & seq.

HÆc *dicit Dominus Dominus: Ecce ego dijudico inter pecus & pecus, arietes & hircos. An non satis vobis quòd pulcrum pascuum depascebamini? Et reliquias pabuli proculcatis pedibus vestris, & purissimam aquam bibebatis, & reliquam pedibus vestris conturbastis: & oves meæ, quæ proculcata erant pedibus vestris, depascebantur, & aquam pedibus vestris turbatam bibebant.*

A Τάδε λέγει κύριος κύριος· ἰδοὺ ἐγὼ * ἀνακρίνω ἀνὰ μέσον προβάτου καὶ προβάτου, κριῶν καὶ τράγων. καὶ οὐχ ἱκανὸν ὑμῖν ὅτι τὴν καλὴν νομὴν ἐνέμεσθε; καὶ τὰ κατάλοιπα τῆς νομῆς * καταπατεῖτε τοῖς ποσὶν ὑμῶν. καὶ τὸ καθεστηκὸς ὕδωρ ἐπίνετε. καὶ τὸ λοιπὸν τοῖς ποσὶν ὑμῶν ἐταράσσετε. καὶ τὰ πρόβατά μου τὰ πατήματα τῶν ποδῶν ὑμῶν ἐνέμοντο. καὶ τὸ τεταραγμένον ὕδωρ ὑπὸ τῶν ποδῶν ὑμῶν ἔπινον.

* Κ. ἀνακρίνω

* Κ. κατ' ἔτ

Postquam proposuit Origenes de pecudibus & arietibus & pecudibus caprarum, quia consuevit Scriptura pecudis interdum vocem in genere caprarum vsurpare, addit.

B Μετὰ τὸ παραστῆσαι περὶ τῶν προβάτων καὶ κριῶν, καὶ περὶ προβάτων αἰγῶν, ὅτι σύνηθες τῇ γραφῇ τὸ πρόβατον, καὶ ἐπὶ τοῦ γένους τῶν αἰγῶν ἔσθ' ὅτε τάσσειν, ἐπιφέρει.

Quid igitur in his significetur, age pro viribus disceptemus. Omne, arbitror, bonum pascuum & omnis aqua apposita, vniversa sunt sanctarum Scripturarum oracula: deinde quia nonnulli quædam è scriptis secernunt, vt vtilia; quædam reijciunt, vt non salutaria, ij sunt qui postquam depasti sunt amœnum eorum quæ selegerant pascuum, & biberunt aquam appositam, quam optimam esse arbitrati sunt, reliquias pastionis proculcant, & reliquam aquam pedibus suis turbant. Hujusmodi sunt qui Novum eligunt, Vetus reprobant Testamentum; & qui ex veteribus Scripturis, alias à diviniore & supremâ potentiâ esse dicunt, alias ab imbecilliore. Proprias autem oves pronunciat pastor eos, qui non contemnunt, quæ illorum pedibus proculcata sunt, neque despiciunt aquam rejicularum ovium, hircorum & hœdorum pedibus perturbatam. Noluerunt enim esse pecudes arietum dignæ dextris. Nos igitur qui optamus esse oves pastoris,

Τί οὖν ἐστιν ὃ καὶ ἐν τούτοις αἰνίσσεται, φέρε κατὰ δύναμιν ἐξετάσωμεν· πᾶσα μὲν οἶμαι καλὴ νομὴ, καὶ πᾶν τὸ καθεστηκὸς ὕδωρ, τὰ ὅλα λόγια ἐστὶ τῶν ἱερῶν γραμμάτων. εἶτ' ἐπεί τινες τὰ μὲν τῶν γεγραμμένων ἐγκρίνουσιν ὡς C ὠφέλιμα, τινὰ δὲ ἀποδοκιμάζουσιν ὡς οὐ σωτήρια, οὗτοι ἂν εἶεν οἱ μετὰ τὸ νενεμῆσθαι τὴν καλὴν ὧν ἐξελέξαντο νομὴν, καὶ πεπωκέναι τὸ καθεστηκὸς οὗ ἔκριναν εἶναι βελτίονος ὕδατος, τὸ λοιπὸν τῆς νομῆς καταπατοῦντες, καὶ τὸ λοιπὸν ὕδωρ τοῖς ποσὶν ἑαυτῶν ταράσσοντες· τοιοῦτοι δή εἰσιν οἵ τε τὴν μὲν καινὴν ἐγκρίνοντες, τὴν δὲ παλαιὰν ἀποδοκιμάζοντες διαθήκην, καὶ οἱ τῶν παλαιῶν γραμμάτων, τὰ μὲν ἀπὸ θειοτέρας λέγοντες εἶναι δυνάμεως καὶ τῆς ἀνωτάτω, τὰ δὲ ἀπὸ ὑποδεεστέρας. πρόβατα δὲ ἴδια D ἀναγορεύει ὁ ποιμὴν, τοὺς μὴ ὑπερηφανοῦντας τὰ πατήματα τῶν ποδῶν ἐκείνων, καὶ μὴ ἐξουθενοῦντας τὸ τεταραγμένον ὕδωρ ὑπὸ τῶν ποδῶν τῶν ψεκτῶν προβάτων, τράγων καὶ ἐρίφων· οὐ γὰρ ἠθέλησαν εἶναι πρόβατα κριῶν ἄξια τῶν δεξιῶν· ἡμεῖς οὖν εὐχόμενοι εἶναι πρόβατα τοῦ ποιμένος, μηδέποτε φεύγωμεν νεμηθῆναι

μηθεῖσαι, καὶ τὰ αὐθαδέστερον ὅσον ὅπῃ τοῦ ῥητοῦ ἀπομφαίνοντα τὴν γραφὴν, καὶ διὰ τὴν ἀπέμφασιν τῆς λέξεως πατάγματα ὑπὸ τῶν μὴ δυναμένων μηδὲ σκόπιον χεῖσθαι πάσῃ τῇ νομῇ· ἀλλὰ κἂν ἡ πῦδωρ ὑπὸ τῶν ποδῶν ἐκείνων τεθολωμένον, ἀναμιξάντων τοῦ καθαροῦ λόγου τὰς γραφὰς δυσφήμους ἐπαπορήσεις, μὴ ἀποπεπώμεθα δι' ὧν πεποιήκασι τοῦ λόγου τεθολῶσθαι πίνειν καὶ ὃ ὑπὸ τῶν ποδῶν αὐτῶν τεθολωμένον· καὶ τηρεῖ τι ὑπόμνημα ὅτι θεὸς θεοῖς τεθολῶσθαι ὕδωρ καὶ πατήσασθαι πίνω νομίζω λέγεται ὡς δεῖ κρείττονον· καὶ τὰ θεσπισθέντα μὲν τὰ πατήματα τῶν ποδῶν ὑμῶν ἐνέμοντο· καὶ ὃ τεταραγμένον ὕδωρ ὑπὸ τῶν ποδῶν ὑμῶν ἔπινον· ἀλλὰ καὶ μηδεπώποτε νομίζω θεοσφυκτὸν ἡμᾶς πατήσωμεν, μηδὲ ὕδωρ νομικὸν τεθολῶμεν· ἀμυδρυνόντων δέ τινων καὶ δεῖ τὴν εὐαγγελικὴν νομίζω, καὶ ὃ ἀποστολικὸν ὕδωρ, ὥστε τοῦ εὐαγγελίου τινὰ μὲν πατεῖν, τινὰ δ' ὡς καλῶς νενεμῆσθαι νομίζω, καὶ τοῦ ἀποστολικοῦ ἢ πηδήματα ἀποκείνειν, ἢ τινα μὲ ἐκκεῖσθαι, τινὰ δ' ἀποκείσεσθαι· ἡμᾶς καὶ τὰ ὅλα εὐαγγέλια νεμηθῶμεν, καὶ μηδὲν αὐτῶν πατήσωμεν, καὶ πηδήματα τὰ ἀποστολικὰ πίνοντες, ὃ ὅσον ἐφ' ἡμῖν καθαρικὸν ὕδωρ, αὐτὰ τηρήσωμεν, καὶ μηδὲν τῶν ἐν αὐτοῖς ἀπιστίᾳ ταραττούσῃ τοὺς εἰδότας σωτήριον τοῦ λογισμῶν τεθολῶμεν.

A numquam non pasci velimus, ijs etiam quæ verbo tenus in Scripturis dissonant, & propter locutionis discrepantiam proculcantur ab ijs qui nec volunt nec possunt tota pastione vti. Sed etsi sit aliquid aquæ pedibus illorum conturbatum, qui horrendas dubitationes purissimo sermoni Scripturæ immiscuerunt, ne avertamur, propter eas quas divinis verbis invexere turbas, à bibendo id etiam quod eorum pedibus turbatum est. Et observa diligenter, vt ad eos qui aquam turbaverunt & pastionem conculcarunt, de melioribus dicitur: *Et oves meæ proculcata pedibus vestris depascebantur, & aquam pedibus vestris turbatam bibebant.* Sed neque vnquam pastionem propheticam conculcemus nos, neque aquam legitimam turbemus; cum vero peccent aliqui in Evangelicam pastionem, vt ex Evangelicis quædam proculcent, aliqua vt bonam herbam depascantur: & ex Apostolicis vel omnia ejiciant, vel quædam seligant, aliqua vero abjiciant: nos Evangelia omnia depascamur, & nihil ex ipsis conculcemus, & omnia Apostolica bibentes, quantum possumus, aquam nobis appositam, hæc custodiamus, & nihil eorum, quæ in ijs continentur, infidelitate perturbante eos qui dicta percipere nesciunt, conturbemus.

ΕΚ ΤΩΝ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΩΣΗΕ
ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ.

E COMMENTARIIS
IN
OSEE.

Eodem interprete.

Ἐπειδὴ τὰ σολοικοφανῆ εἰρημένα κατὰ τὴν γραφὴν ὅσα κατὰ τὴν λέξιν συγχύσει τῶν ἐντυγχανόντων, ὡς ὑποπτον εἶναι ὀρθῶς, οὐδὲ ἀκολούθως, οὐδὲ ὡς ἔχει γεγράφθαι τὰ ῥητά· ὡς καὶ ἁλμάς τινας περιφάσεως ἀλλοιοῦν, μεταποιοῦντας τὰ εἰκείμενον πρὸς τὰ δοκοῦντα ἀκολούθως γεγράφθαι ῥητὰ νοεῖν, ἀναγκαίως καὶ ἐνταῦθα τῷ ὁμοίῳ ἐμπεσόντες, ὅταν μὴ τὴν λέξιν πρὸς τὰ περικείμενα ῥητὰ, εἰδωλεῖν τὸ ἐν αὐτοῖς ἐγκείμενον νοεῖν· πληθυντικῶς γὰρ εἶπεν· ἐκλαυσάν με καὶ ἐδεήθησάν μου. καὶ πάλιν πληθυντικῶς ὁ ἑξῆς δηλώσας· ἐν τῷ οἴκῳ ὧν εὗρόν με, ὁ ἑξῆς ὑπὸ ἑνικοῦ ὑπενεχθέντος λέγων· καὶ ὤφθη θεὸς αὐτῶν· τῇ γὰρ λέξει ψιλῇ τῆς ἐνιδεῖν κατὰ πλεῖον δοκοῦν γεγράφθαι, ἢ καὶ ὁ τελευταῖον πληθυντικῶς γεγραφὼς, ἢ τὰ προσόντα εἰς ἑνικὸν μεταθείς. ἀναγνοὺς γάρ· ἐκλαυσάν με καὶ ἐδεήθησάν μου. καὶ· ἐν τῷ οἴκῳ ὧν εὗρόν με, εἶπεν ἂν ὅπερ καὶ ὁ ἑξῆς οὕτω ἔχει· καὶ ὤφθη θεὸς αὐ-

Quoniam quæ in Scripturis solœcismi formam habent, dictione ipsa legentem confundunt, vt suspicetur non rectè neque vt se habent, ita scriptas esse divinas literas: vt & audeant aliqui eas, emendationis prætextu, immutare, & circumpositam ijs quæ consecutionem habere videntur verbis intelligentiam transponere. Vnde cùm hîc tale quidpiam necessario inciderit, quantum è locutione in propositis verbis conjicere licet, latentem in ipsis sententiam videamus. Cùm enim numero multitudinis dixerit: *Luxerunt & oraverunt me*, & rursum eodem numero quæ sequuntur exposuerit: *Domi cùm essem, invenerunt me*, reliqua in numero vnitatis effert, dicens: *Et ibi locutus est ad ipsum.* Nudam dictionem si quis intuebitur, per errorem scriptum existimans, posterius etiam numero multitu- *Osee 11. 4.*

dinis scribet, aut superiora ad singularem rediget. Qui enim legerit: *Fleverunt & oraverunt me*; Et: *Domi cùm essem invenerunt me*: affirmabit ita legenda quæ sequuntur: *Ibi locutus est ad ipsos*: hoc est, qui fleverunt, & oraverunt, & domi Deum invenerunt. Atque ex observatione similium verborum etiam illa cohaerenter dicta ostendemus. In Genesi Deus Adamo præceptum dans ait: *De omni ligno quod in paradiso est comede: de ligno autem cognitionis boni & mali, non comedetis ex ipso: quâ autem die comederitis ex ipso, morte moriemini.* Cùm enim ibi quoque à singulari cœpisset, *de omni arbore, quæ in paradiso est, comedes*, subjungit numero plurativo, dicens: *De ligno autem cognoscendi bonum & malum, ne comedite ex ipso: quacumque autem die comederitis ex ipso, morte moriemini.* Cùm enim præceptum, quo vult illum vivere, quamdiu hoc observaverit, numero vnitatis dat, & ait: *De omni ligno, quod in paradiso est, comedes.* Qui enim secundum Deum ambulant, & mandata ejus amplectuntur, etsi multi sint, quòd tamen concordes sunt, & vnius sensus, multi vnum sunt. Propterea cùm de bono præceptum datur, singulari numero, *comedes*: cùm verò de transgressione præceptum dividitur, non jam singulari, sed plurali numero: *Non comedetis ex ipso*; *quâ verò die comederitis ex ipso, morte moriemini.* Sic igitur illi cùm flent & orant apud Deum, numero plurali dicitur: *Fleverunt & precati sunt*: cùm verò Deum inveniunt, non jam plurativè dicitur: *Ibi locutus est ad ipsos*, sed, *ad ipsum*. Iam enim vnum facti sunt multi, quòd invenerint Deum, & audiant sermonem ejus. Vnus enim cùm peccat, multiplex est, à Deo abscissus, & in partes divisus, & ab vnitate decidens. Multi autem, qui Dei mandata sequuntur, vnus sunt, quemadmodum & Apostolus testatur, dicens: *Quia vnus panis, & vnum corpus multi sumus*, & deinde: *vnus Deus, vnus Christus, una fides, vnum baptisma*, & alibi: *Quia omnes vnum sumus in Christo Iesu*, & denuo: *Despondi enim vos omnes vni viro, virginem castam exhibere Christo.* Et quidem eos qui placent domino, vnum esse ex precatione, quâ Servator ad patrem pro Apostolis contendit, id manifestum est. *Pater sancte*, ait, *da quemadmodum ego & tu vnum sumus, sic & hi in nobis vnum sint.* Cùm verò & membra inter se esse sancti dicantur, quid aliud nisi vnum sunt corpus? Et in libro qui Pastor inscribitur, ædificationem turris ex multis factam lapidibus, ex vno verò lapide factum videri ædificium, quid aliud quàm è multis concentum & vnitatem, scriptum id significat?

Gen.2.16,17

1.Cor.10.17
Eph.4.15,6
Rom. 12. 5.
2.Cor. 11.2.
Ioã 17.21,22

Ἀλλ' ἤλων μᾶλλον λέγοντας ἔδει οἱ ἄγιοι, τί δεῖ εἰ μὴ ἓν σῶμα εἶσι; ἢ ἐν τῷ ποιμένι ἡ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου ἀφ' πολλῶν μὲν λίθων οἰκοδομεμένην, ἐξ ἑνὸς δὲ λίθου φαινομένην ἔδει τὴν οἰκοδομὴν, τί δεῖ ἢ τὴν ἐκ πολλῶν συμφωνίαν καὶ ἑνότητα σημαίνει ἡ γραφή;

A Τοιὰ, τοτέοι τοὺς κλαύσαντας καὶ δεηθέντας, ἢ ἐν ᾧ οἴκῳ ὦν, ἐξεγένετας τὸν θεόν· ὃν δὲ τηρήσαις ἢ ὁμοίων ῥητῶν, καὶ τοῦτο ἀκολήθως εἰρῆσθαι δείξομεν. ἐν τῇ ἡμέρᾳ ὁ θεὸς τῷ ἀδὰμ ἐντολὴν δίδοι ὅτω φησίν· ἀπὸ πάντος ξύλω τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσῃ φαγῇ, ἀπὸ ἢ τοῦ ξύλω τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ. ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε· ἀρξάμενος γὰρ κἀκεῖ ἀπὸ ἑνικοῦ ἐν τῷ εἰρηκέναι· ἀπὸ πάντος ξύλω τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσῃ φαγῇ, ὑπιφέρει πληθυντικῶς εἰπών· ἀπὸ ἢ τοῦ ξύλω τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ. ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε· ὅτε γὰρ ἐκ τῆς ἐντολῆς δι' ἧς αὐτὸν ἐν ζωῇ θεωτέω θέλησεν εἶ, ἑνικῶς ἐντέλεται, καὶ φησιν· ἀπὸ πάντος ξύλω τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσῃ φαγῇ· οἱ γὰρ κτ' θεὸν πορεπατῆντες, καὶ τῇ ἐντολῇ αὐτοῦ μώτῃ ὦμοι, κἂν πολλοὶ ὦσι, τῷ ὁμοφρονεῖν εἶ οἱ πολλοὶ ἓν εἰσι· ἀφ' τοῦτο ὅτε καὶ ἀγαθὸν ἐντολὴ δίδοται ἑνικῶς αὐτὸ λέγεται τό· βρώσῃ φαγῇ· ὅτε ἢ ἤδη καὶ παράβασις ἀφεγγέλετα, ἀλλ' ἤδη πληθυντικῶς φησιν· ᾗ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ. ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε· ὅτως δὲ καὶ ἐνταῦθα, ὅτε ἔτι κλαίουσι καὶ δέονται πρὸς θεὸν, πληθυντικῶς λέγεται τό· ἔκλαυσάν καὶ ἐδεήθησάν· ὅτε ἢ θυρίσκοισι τ' θεὸν, τότε πληθυντικῶς φησι τό· σὺν ᾧ λαλῆν πρὸς αὐτὸν, ἀλλὰ, πρὸς αὐτὸν. ἤδη γὰρ ἓν γεγόνασιν οἱ πολλοὶ ἐν τῷ θυρηκέναι τὸν θεὸν, καὶ ἐν τῷ ἀκοῦσαι λόγων αὐτοῦ· ὁ γὰρ εἷς ὅτε ἀμέριστος, πλεονάσας ὅστις ἀποκλείομος ἀπὸ θεοῦ, ἢ μεγάλομος, καὶ τῆς ἑνότητος ἐκπίπτων· οἱ ἢ πολλοὶ τῆς ἐντολῆς ἑπόμομοι τῆς τοῦ θεοῦ, εἷς εἰσι. καθὼς καὶ ὁ ἀπόστολος μάρτυρά φησιν· ὅτι εἷς ἄρτος καὶ ἓν σῶμα οἱ πολλοί ἐσμεν. καὶ πάλιν· εἷς θεὸς, καὶ εἷς χριστὸς, καὶ μία πίστις. καὶ ἓν βάπτισμα. καὶ ἄλλαχοῦ· ὅτι πάντες ἓν ἐσμεν ἐν χριστῷ ἰησοῦ. καὶ αὖθις· ἡρμοσάμην γὰρ ὑμᾶς τοῖς πᾶσιν ἑνὶ ἀνδρὶ παρθένον ἁγνὴν παραστῆσαι τῷ κυρίῳ. καὶ ὅτι οἱ διαρεσιώντες τοῦ κυρίῳ ἓν εἰσι, δῆλον τ' παρεσευχῆς ἧς ὁ σωτὴρ διχέθη πρὸς τ' πατέρα περὶ τοῦ μαθητῶν αὐτοῦ ἔστιν ἰδεῖν. πάτερ γὰρ, φησὶν, ἄγιε, δὸς ἵνα καθὼς ἐγὼ καὶ σὺ ἓν ἐσμεν, ὥστε καὶ ὅτοι ἐν ἡμῖν ἓν ὦσιν. ὅταν ἢ καὶ μὴ ἓν σῶμα εἶσι; ἢ ἐν τῷ ποιμένι ἢ τὴν οἰκο-

B

C

D

E

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΤΑ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΕΞΗΓΗΤΙΚΑ·

ORIGENIS COMMENTARIA IN EVANGELIVM SECVNDVM MATTHÆVM.

E TOMO PRIMO COMMENTARIORVM IN MATTHÆVM.

Interprete HENRICO VALESIO.

Ὡς ἐν παραδόσει μαθὼν περὶ τῶν τεσσάρων εὐαγγελίων, ἃ καὶ μόνα ἀναντίῤῥητα ἐστὶν ἐν τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ. ὅτι πρῶτον μὲν γέγραπται τὸ κατὰ τὸν ποτε τελώνην, ὑστερον δὲ ἀπόστολον ἰησοῦ χριστοῦ ματθαῖον, ἐκδεδωκότα αὐτὸ τοῖς ἀπὸ ἰουδαϊσμοῦ πιστεύσασι, γράμμασιν ἑβραϊκοῖς συντεταγμένον. δεύτερον δὲ τὸ κατὰ μάρκον, ὡς πέτρος ὑφηγήσατο αὐτῷ ποιήσαντα, ὃν καὶ υἱὸν ἐν τῇ καθολικῇ ἐπιστολῇ διὰ τούτων ὡμολόγησε φάσκων· ἀσπάζεται ὑμᾶς ἡ ἐν βαβυλῶνι συνεκλεκτὴ, καὶ μάρκος ὁ υἱός μου. καὶ τρίτον τὸ κατὰ λουκᾶν, * τὸ ὑπὸ παύλου ἐπαινούμενον εὐαγγέλιον, τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν πεποιηκότα. ἐπὶ πᾶσι τὸ κατὰ ἰωάννην.

* Κ. τὸν

A Sicut ex traditione accepi de quatuor Evangelijs, quæ sola in vniversa Dei Ecclesia quæ sub cœlo est citra controversiam admittuntur: primum scilicet Evangelium scriptum esse à Matthæo, prius quidem Publicano, postea verò Apostolo Iesu Christi, qui illud Ebraico sermone conscriptum Iudæis ad fidem conversis publicavit. Secundum fuisse accepimus Evangelium Marci; qui, provt Petrus ipsi exposuerat, in literas retulit. Atque idcirco Petrus in Epistola Catholica eum filium suum agnoscit his verbis: *Salutat vos electa Dei Ecclesia, quæ est Babylone, & Marcus filius meus.* Tertium Evangelium Lucæ, quod à Paulo commendatur, in gratiam Gentilium conscriptum. Postremum verò Evangelium Iohannis.

B 1. Pet. 5. 13.

E SECVNDO TOMO
IN EVANGELIVM MATTHÆI.

ad illud:

Matth.5.9. *Beati pacifici.*

ΕΚ ΤΟΥ Ϛ. ΤΟΜΟΥ
ΤΗΣ ΕΙΣ Ο ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ.

ΕΙΣ ΤΟ.

Μακάριοι οἱ Εἰρηνοποιοί.

Interprete IOANNE TARINO.

HVic verò vtraque ratione pacifico, nihil est in divinis literis parvum neque distortum: omnia enim intelligentibus ob oculos versantur; & quia nihil est hujusmodi viro obliquum aut tortuosum, propterea abundantiam pacis videt in Scripturis, etiam quæ videntur inter se pugnantes & contrariæ. Est autem & tertius pacificus, qui quam alij putant pugnam Scripturarum pugnam non esse ostendit, & harum consensum pacémque exhibet, veterum videlicet cum novis, Legalium cum Propheticis, Evangelicarum cum Apostolicis, & Evangelicarum cum Evangelicis. Si enim omnes Scripturæ secundum Ecclesiasten sunt *sermones sapientum, vt stimuli & clavi defixi, qui de compacto dati sunt ab vno pastore*, & nihil superfluum ex ipsis. Vnus autem pastor eorum, quæ rationi congruunt, Verbum est, quæ discrepantiam habere videntur ijs qui aures non habent ad audiendum, re autem maximè consentiunt. Vt enim psalterij vel citharæ fides, quarum vnaquæque proprium sonum, & qui alterius sono similis esse non videtur, absolvit, videntur inerudito & Musici concentus minimè perito, propter dissimilitudinem sonorum discrepantes: sic qui audire nesciunt divinum in sacris scripturis concentum, non bene convenire Novo Testamento cum Veteri, aut Legi cum Prophetis nec Evangelia sibi mutuò consentire, aut Apostolum Evangelio, vel sibi ipsi, vel Apostolis putant. Sed si quis accesserit divinâ Musicâ eruditus, & re & sermone sapiens, ideóque quidam alius Dauid, qui exponitur aptus & idoneus manu, absolvet sonum Musicæ Dei, cùm ab eâ didicerit opportunè pulsare fides modò Legis, modò quæ illis concinunt Evangelicas, interdum propheticas, aliquando, cùm id ratio exposcit, quæ ipsis accinunt Apostolicas, ita & Apostolicis Evangelicas concinentes. Vnum enim esse novit perfectum & aptum instrumentum Dei Scripturam vni-

Ecclesi.12.

ΤΟΥΤΟ ὃ πῶς ἑκατέρως εἰρηνοποιός, ἐστὶν ἐν τοῖς θείοις λογίοις ἓν ὃ ἐστι σκολιὸν ἐστὶ στρεβλοειδές. πάντα γὰρ ἐνώπια τοῖς νοοῦσι. καὶ ἐπεὶ μηδὲν ἐστὶ νοοῦντι σκολιὸν μηδὲ στρεβλοειδές, διὰ τοῦτο πλῆθος εἰρήνης βλέπει ἐν ὅλαις ταῖς γραφαῖς, καὶ ταῖς δοκούσαις πρὸς ἀλλήλας μάχεσθαι καὶ ἐναντίωμα πρὸς ἀλλήλας. ἔστι δὲ καὶ τέταρτος εἰρηνοποιὸς, ὁ πᾶσι φανερὸν ποιῶν μάχεσθαι τὴν γραφὴν ἀποδεικνὺς εἰ μάχεται, καὶ παρίστας τὴν συμφωνίαν καὶ τὴν εἰρήνην τούτων, ἤτοι παλαιᾶς πρὸς καινὰς, ἢ νομικῆς πρὸς προφητικὰς, ἢ εὐαγγελικῆς πρὸς ἀποστολικὰς, ἢ ἀποστολικῆς πρὸς ἀποστολικάς. καὶ γὰρ πάσαι εἰσὶ τῆς ἐκκλησίας αἱ γραφαὶ, λόγοι σοφῶν ὡς βάκεντρα, καὶ ὡς ἧλοι πεφυτευμένοι, οἱ παρὰ τοῦ ποιμένος ἐνὸς δοθέντες ἐκ πολλῶν ἐνὸς, καὶ οὐδὲν περιττὸν ἐν αὐτοῖς· εἷς δὲ ποιμὴν τῆς λογικῆς ὁ λόγος, ὃς ἔστι μὲν ἐναντία τοῖς μὴ ἔχουσιν ὦτα εἰς ὃ ἀκούειν, ὃ δὲ ὑπάδει συμφωνότατα· ὡς γὰρ αἱ διαφορεῖς τοῦ ψαλτηρίου ἢ τῆς κιθάρας χορδαὶ, ὧν ἑκάστη ἴδιόν τινα φθόγγον καὶ δοκοῦσα μὴ ὅμοιον εἶναι τῶν τῆς ἑτέρας ἁπτομένη, νομίζονται τοῦ ἀμούσου καὶ μὴ ἐπιστάμενος λόγον μουσικῆς συμφωνίας διὰ τὸ ἀνόμοιόν τινα τῶν φθόγγων ἀτύμφωνοι πλέκεσθαι. ὕτως οἱ μὴ ἐπιστάμενοι ἀκούειν τῆς τοῦ Θεοῦ ἐν ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς ἁρμονίας, οἷον εἰ ἀνάρμοστον εἶναι τῇ καινῇ τὴν παλαιὰν, ἢ τὸν νόμον τοῖς προφήταις, ἢ τὰ εὐαγγέλια ἀλλήλοις, ἢ τὸν ἀπόστολον τῷ εὐαγγελίῳ, ἢ ἑαυτῷ, ἢ τοῖς ἀποστόλοις, ἀλλ' ὅταν ὁ πεπαιδευμένος τὴν τοῦ Θεοῦ μουσικὴν, σοφὸς τις ἐν ἔργοις καὶ λόγοις τυγχάνων, καὶ διὰ τοῦτο χειρίζων αὐτὰ δαϊδὶ, ὃς ἁρμοσθήσεται, ἱκανὸς γένηται, ἀπὸ μὲν τοῦ νόμου φθόγγον μουσικῆς τοῦ, ἀπὸ δὲ τούτου μαθὼν ἐν καιρῷ κρούειν χορδὰς, νῦν μὲν νομικὰς, νῦν δὲ συμφώνους αὐταῖς εὐαγγελικὰς. καὶ νυνὶ μὲν προφητικὰς, ὅτε ὁ λόγον ἀπαιτεῖ, τὰς ὁμοτόνους αὐταῖς ἀποστολικὰς, ὅτε ὁ καὶ ἀποστολικὰς εὐαγγελικῆς. ἓν γὰρ τὸ τέλειον οἶδε καὶ

ἁρμονικὸν ὄργανον τῷ θεῷ πᾶσιν τοῖς A versam, quæ vnam absolvit ex diversis sonis, ijs qui discere volunt, salutarem vocem, vim omnem mali spiritus sedantem & cohibentem; quemadmodum compescebat Davidis Musica spiritum malum qui invaserat Saul, & ipsum suffocabat. Vides igitur tertio etiam modo pacificum, qui congruenter Scripturæ hujus vniversæ pacem & concordiam videt, eámque recte quærentibus & ingenuè disceptantibus conciliat.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ ΤΟΜΟΣ ΙΑ.

ORIGENIS COMMENTARIORVM IN EVANGELIVM SECVNDVM MATTHÆVM TOMVS VNDECIMVS.

Interprete PETRO DANIELE HVETIO.

ΤΟΤΕ ἀφεὶς τοὺς ὄχλους, ἦλθεν εἰς τὴν οἰκίαν B αὐτοῦ, καὶ προσῆλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, λέγοντες. Φράσον ἡμῖν τὴν παραβολὴν τῶν ζιζανίων τοῦ ἀγροῦ. ὅτι μὲν μὴ τῶν ὄχλων ἐστὶν ὁ Ἰησοῦς, δῆλον· οὐκ ἔστιν αὐτοῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἔξω γὰρ τῆς οἰκίας οἱ ὄχλοι· καὶ τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ ἔργον ἐστὶ, καταλιπεῖν τὴν οἰκίαν, καὶ ἀπελθεῖν πρὸς τοὺς μὴ δυναμένους ἥκειν πρὸς αὐτόν· αὐτάρκως δὲ τοῖς ὄχλοις ἀφελεθεῖσι ἐν παραβολαῖς, ἀφίησιν αὐτοὺς καὶ ἔρχεται εἰς τὴν ἰδίαν οἰκίαν, ἔνθα προσέρχονται αὐτῷ οἱ μαθηταὶ C αὐτοῦ, οὐκ ἀπομείναντες μὴ πρὸ ἀφεθέντων ὑπ' αὐτοῦ· καὶ ὅσοι γε γνησιώτερον ἀκούσαι τοῦ Ἰησοῦ, προθύμως ἀκολουθοῦσιν αὐτῷ, εἶτα πιστευθέντες περὶ τῆς μονῆς αὐτοῦ, ὅπου τὸ πόσον ἰδεῖν αὐτὸν, καὶ ἡδόντες ὁρῶσι, καὶ πρὸς αὐτὸν μένουσι, πέμπτας μὲν τὴν ἡμέραν οὐκ εἶναι, τάχα δέ τινες αὐτῶν καὶ ὀπτὴ πλέον· καὶ εἰκὸς γε οἶμαι δεδηλῶσθαι ἐν τῷ τοῦ Ἰωάννου βιβλίῳ ἀφ' ὧν τόπων· τῇ ἐπαύριον πάλιν εἱστήκει ὁ Ἰωάννης καὶ ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ δύο· ἦσαν εἰς προσ- D ὃν τῷ, ὅτι πρὸ ὀπτεκπίπτων στεῖχε τῷ Ἰησοῦ πορεύεσθαι καὶ ἰδὼν αὐτὸν τὴν οἰκίαν ὁ ἀφορῶν καὶ ἀπόστολος γὰρ, ὑπαφέρεται τάξις. ἦν δὲ Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς Σίμωνος Πέτρου, εἷς ἐκ τῶν δύο τῶν ἀκουσάντων παρὰ Ἰωάννου, καὶ ἀκολουθησάντων αὐτῷ· καὶ ἡμεῖς δὲ ὑπὲρ βλάβης μεθ' ἃς μὲν ὄχλοι ἀκούειν τοῦ Ἰησοῦ, ὡς ἀφίησι, καὶ * ἔρχεται εἰς τὴν οἰκίαν, ἐξαίρετόν τι προσ-

* ἴσ. ἔσχεν

TVnc dimissis turbis, venit in domum Matth. 13. suam, & accesserunt discipuli ejus, di- 36. centes: Edissere nobis parabolam zizaniorum agri. Quando versatur Iesus cum turbis, non est in suâ domo; quippe extra domum turbæ sunt: atque ipsius quidem humanitatis partes illæ sunt, domum deserere, ad eosque, qui ad se venire non possunt, abire. Cum autem turbas jam satis fuerit per parabolas allocutus, dimissis illis domum suam venit: hîc illum conveniunt Discipuli ipsius, qui cum his non remanserunt, quos ille dimiserat. Et verò quicunque Iesum mente puriori audiunt, primùm sequuntur illum, deinde postquam de domo illius percontati sunt, cum videndi facultatem obtinent: & vident sane, postquam venerunt, & apud illum manent; omnes quidem diem hunc, nonnulli etiam illorum fortasse diutius. Hæc, opinor, his verbis significata sunt in Euangelio Ioannis: *Altera die iterum stabat* Ioh. 1. 35. *Ioannes & ex Discipulis ejus duo.* Præterea, vt appareat, eorum, quibus cum Iesu eundi, domumque ipsius videndi copia facta fuerat, præstantiorem fieri Apostolum, hæc subjiciuntur: *Erat autem Andreas frater Si-* Ioh. 1. 40. *monis Petri vnus ex duobus qui audierant à Ioanne & secuti fuerant eum.* Nos igitur, si volumus Iesum, non more turbarum quas dimittit audire, & illius vsque domum veni-

re, eximium aliquid supra turbas susci-
pientes, adjungamur Iesu, vt, quemadmodum
ipsius Discipuli, ad eum, postquam domum
venerit, accedamus: postquam autem ac-
cesserimus, petamus vt nobis parabola, sive
zizaniorum agri, sive altera quævis explicetur. Vt autem accuratius possit intelligi ecquamnam rem nobis exhibeat domus Iesu, colligat aliquis ex Evangelijs quæcunque de domo Iesu dicta sunt, & quæcunque ipse in ea vel fecit vel locutus est: hæc enim in vnum composita horumce lectori persuadebunt non simpliciter, vt putant nonnulli, scripta esse Evangelia, sed ita vt simplicibus servata proportione simplicia appareant; ijs verò qui penitius hæc intelligere & volent & poterunt, quamplurima sapienter edita & verbo Dei digna facinora recondita contineantur. *Post hæc respondens ait illis: Qui seminat bonum semen est Filius hominis.* Quæ quamvis supra à nobis pro virili disputata sunt, nihilominus & nunc adducentur ea quæ his poterunt convenire: licet altera explicatio rationi consentanea sit. Ac animum quidem adverte annon aliter etiam possis, præter ea quæ à nobis tradita sunt, pro bono semine regni filios accipere, quia quæcunque in hominum animis bona succrescunt, hæc regni Dei fœtus sunt, ab eo *quod erat in principio apud Deum Verbo* producti, ita vt sani rectique de re qualibet facti sermones filij regni sint. Dum verò dormiunt ij qui non faciessunt mandata Iesu dicentis: *Vigilate & orate, vt non intretis in tentationem*, Diabolus observans ea quæ zizania appellantur, prava nempe consilia, naturalibus, vt quidam vocant, cogitationibus, & bonis seminibus à Verbo seminatis superspargit. Cæterum, secundùm id quod diximus, ager omnis mundus dici possit, nec ipsa solùm Dei Ecclesia; in toto quippe mundo Filius hominis bonum semen seminavit; Malus verò zizania, quæ quidem sunt pravi sermones, filij Mali ex nequitia. Oportebit autem fieri messem in fine rerum, quam vocant consummationem sæculi, vt ad id muneris destinati Angeli Dei, prava dogmata, animæ adhærescentia colligant, eaque subvertentes igni qui dicitur comburere tradant, vt absumantur. Et sic quidem Angeli Verbi & ministri ex omni regno Christi colligent scandala quæ animis insunt, & cogitationes quæ iniquitatem gignunt, quas ipsi disperdentes in ardentem ignis fornacem conijcient. Tunc verò flebunt ij, qui se Mali semina somno

Matth. 13. 37.

Ioh. 1. 1.

Matth. 26. 41. Marc. 14. 38 Luc. 22. 40, 46.

Matth. 13. 39.

Matth. 13. 41, 42.

Matth. 8. 12. & 22. 13.

τὰς ὄχλους ἀναλαμβάνοντες, οἰκειωθῶμεν τῷ
Ἰησοῦ, ἵνα ὡς μαθηταὶ αὐτοῦ ἐλθόντι εἰς τὴν οἰ-
κίαν προσελθώμεν, καὶ προσελθόντες ἀξιώσω-
μεν περὶ φράσεως τῆς παραβολῆς, εἴτε τοῦ ζι-
ζανίων τοῦ ἀγροῦ, εἴθ' ἥτινοσοῦν· ἵνα δὲ ἀκρι-
βέστερον νοηθῇ τίνος παραστατικόν ἐστι πρά-
γματος ἡ τοῦ Ἰησοῦ οἰκία, συναγάγῃ τις ἀπὸ
τῶν εὐαγγελίων ὅσα περὶ τῆς οἰκίας Ἰησοῦ εἴ-
ρηται, καὶ τίνα ἐν αὐτῇ λελάληται, ἢ πεποίη-
κεν αὐτός. ὅτι γὰρ ὁ οὕτω διατυπωσάμενος τοῦτα
πείσει τὸν προσέχοντα τούτῳ τῷ ἀναγνώσει, ὅτι
οὐκ ἁπλοῦς, ὡς οἴονταί τινες, ἐστὶ μόνον τὰ τῶν
εὐαγγελίων γράμματα. ἀλλὰ τοῖς μὲν ἁπλοῖς,
κατ' οἰκονομίαν, ὡς ἁπλᾶ γεγράφθαι, τοῖς δὲ
ὀξύτερον ἀκούειν αὐτῶν βουλομένοις καὶ δυνα-
μένοις, ἐγκέκρυπται σοφὰ καὶ ἄξια λόγου θεοῦ
παράγματα· μὴ τοῦτο ἀποκρινοῦς εἶπεν ὁ Ἰη. καὶ ἐπ
τῶν ὁ σπείρων τὸ καλὸν σπέρμα, ἐστὶν ὁ υἱὸς τοῦ
ἀνθρώπου. πρὸ ὧν οἱ καὶ κατ' ὀλίγον ἡμῖν
ἐν τοῖς περὶ τούτων διειλήφαμεν, σαφέστερον καὶ
νῦν λελέξεται τὰ δυνάμενα οἰκείους προσ-
αρμόσαι, εἰ καὶ καθ' ἑτέραν διήγησιν ἴσχῃ λό-
γον· καὶ προσέχες γε εἰ δύνασαι τὸ καλὸν σπέρμα
τοὺς υἱοὺς τῆς βασιλείας φησὶν τοῖς προσαπο-
δομένους καὶ ἑτέρως λαβεῖν. ὅπου ὅσα ἐν τῇ ἀ-
νθρωπίνῃ φύσει ψυχῇ καλὰ, τοῦτο ὑπὸ
τοῦ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν λόγου γεννήματα τυγ. Vide Notas
χάνοντα τῆς τοῦ θεοῦ βασιλείας, ὡς ἂν τοὺς περὶ
ἑκάστου ὑγιεῖς λόγους, τοὺς υἱοὺς τῆς βασιλείας·
κοινωνοῦντα ὧν τῷ μὲν χῷ ἐντολὴν τοῦ ὑὸν πρόσ. * Χ. ἐντ
πάντων, λεγόντος· γρηγορεῖτε, καὶ προσεύ-
χεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμόν, ὁ διά-
βολος ὑπαιτιρῶν ὑπαυτείρει τὰ καλὰ σπέρματα ζι-
ζανία, τὰ μοχθηρὰ δόγματα, ταῖς καλαμίαις
ὑπό τινων φυσικῶν ἐννοίαις, καὶ σπέρμασι κα-
λοῖς τοῖς ἀπὸ τοῦ λόγου· χῦ ὁ τοῦτο ἀγρὸς καὶ ὁ
κόσμος πᾶς λέγοιτο ἄν. καὶ ὁ μόνον ἡ ἐκκλη-
σία τοῦ θεοῦ, ἐν ᾧ πᾶσι κόσμῳ ὁ υἱὸς τοῦ ἀν-
θρώπου ἔσπειρε καλὸν σπέρμα, ὁ ὁ πονηρὸς
τὰ ζιζάνια, ἅπερ εἰσὶν οἱ μοχθηροὶ λόγοι, οἱ
ἀπὸ κακίας υἱοὶ τοῦ πονηροῦ. δέησι ὁ ἡμεῖς
ὅπως τελειωθῇ τὸν αἰῶνα, * ὃς κληθῇ πᾶ. * Χ. ἵ
συντέλεια τοῦ αἰῶνος, θερισμὸν, ἵνα οἱ ὅπως
τούτῳ τεταγμένοι ἄγελοι τοῦ θεοῦ, ἀναλέξωσι
τὰ προσπεφυκότα τῇ ψυχῇ φαῦλα δόγματα,
καὶ * παραδώσουσιν αὐτὰ εἰς ἀπόλωσιν τὸ λεγό- * Χ. πα
μενον κάειν πυρὶ, αἰσχρέποντες αὐτὰ· καὶ ὅπως ἀφανισθῇ
συλλέξουσι οἱ τοῦ λόγου ἄγγελοι, καὶ ὑποκρέψουσι ἐκ πάσης τῆς τοῦ χριστοῦ βασιλείας πάντα τὰ
ἐνυπάρχοντα ταῖς ψυχαῖς σκάνδαλα, καὶ τὰς τὴν ἀνομίαν ποιούσας λογισμούς, ἃς πρὸς αἰα-
λίσκοντες βαλοῦσιν εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρὸς τὴν καιομένην, ἔνθα καὶ οἱ σπαραχθέντες ἐκ-

τῆς ἁμαρτίας τὸν πονηρὸν ἐν ἑαυτοῖς εἰληφέναι, κλαύσονται, καὶ ἀστρεῖς ἑαυτοῖς ἐμφήσουσι. τοῦτο γὰρ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. δῆλον καὶ ἐν τοῖς Ψαλμοῖς τὸ· Ἔβρυξαν ἐπ' ἐμὲ τοὺς ὀδόντας αὐτῶν, λέλεκται· τότε μᾶλλον οἱ δίκαιοι λάμψουσιν, ὡς ἐπὶ τῆς ἁμαρτίας, ὡς καὶ τῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ πάντως ὡς εἷς ἥλιος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς αὐτῶν. ὡς μυστήριόν τι ἴσως δηλοῖ ὁ σωτὴρ, τάχα μὲν καὶ ὅλῳ πάντων τῶν ἐν τῇ φράσει τῆς παραβολῆς, τάχα δὲ μᾶλλον ἁπτῶ τοῦτο. τότε οἱ δίκαιοι λάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς αὐτῶν, ὑπαφίησι. ὃ ἔχων ὦτα ἀκούειν ἀκουέτω, διδάσκων τοὺς οἰομένους ἐν τῇ φράσει τῆς παραβολῆς σαφήσασθαι αὐτὴν ἐκτεθεῖσθαι, ὡς ἂν ἐν τοῖς τυχοῦσι δυνάσθαι νοηθῆναι αὐτὴν, ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ τῆς διηγήσεως τῆς παραβολῆς δεῖται σαφηνείας. ἀλλ' ἐπεὶ ἀνωτέρω ἐφάσκομεν εἰς τὸ· τότε οἱ δίκαιοι λάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος, ὅτι οὐχ ὡς τὸ μεθύτερον διαφόρως λάμψουσιν οἱ δίκαιοι, ἀλλ' ἔσονται οἱ πάντες ὡς εἷς ἥλιος, ἀναλαμβάνοντες ἐκθησόμεθα ὃ φαινόμενον ἡμῖν, εἰς τὸ τόπον· ἔοικεν ὁ δεσπότης τῆς κόσμου ὑπισταλμένος τὰς συνειδήσεις, καὶ τὰς πολλὰς τῶν δικαίων διαφέροντας τῇ δόξῃ εἰρηκέναι τό· καὶ οἱ συνιέντες ἐκλάμψουσιν ὡς ἡ λαμπρότης τοῦ στερεώματος, καὶ ἀπὸ τῶν δικαίων τῶν πολλῶν ὡς οἱ ἀστέρες εἰς τοὺς αἰῶνας· καὶ ἔτι καὶ ὁ ἀπόστολος ὁ ἐν τῷ· ἄλλη δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη δόξα σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων· ἀστὴρ γὰρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ, ὅτε καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν, τὰ αὐτὰ λέγει ὁ δεσπότης, τὴν νοεῖν ἀπὸ τῆς παραφυτείας αὐτοῦ τοῦτον λαβόν· ζητήσαι δ' ἂν τις πῶς οἱ μὲν διὰ διαφορᾶς τῶν ἐν τοῖς δικαίοις λέγουσι φωτὸς, ὁ δὲ σωτὴρ τοὐναντίον· ὡς εἷς ἥλιος λάμψουσιν· ἐπαπορήσαιμι δ' ἂν ὅτι καὶ μὴ τὴν ἀρχὴν τῶν ἐν τοῖς σωζομένοις μακαρισμῶν, ὅτι οὐδέπω ἐκαθάρθησαν οἱ μὴ τοιοῦτοι, ἀφ' ἧς ἡ διαφορᾶς ἦν τῶν σωζομένων φωτός· ἐπεὶ δ', ὡς ἀποδεδώκαμεν, συλλογὴ ἀπὸ τῆς βασιλείας ὅλης χριστοῦ πάντα τὰ σκάνδαλα, καὶ οἱ πιστεύοντες τὴν ἀνομίαν λογισμοὶ βληθῶσιν εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρὸς, καὶ κατάλοιπα τὰ χρηστὰ, καὶ τῶν γινομένων εἰς σωτηρίαν ἔλθωσιν οἱ ἀποδεξάμενοι τὸν ὑὸν τοῦ πατρὸς λόγους, τότε ἐν γλυκέσι ἡλιακὸν φῶς οἱ δίκαιοι λάμψουσιν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς αὐτῶν· πίνῃ ὃ λάμψουσιν, ἢ τοῖς ἀποδεκτέοις, ἀπολαύσασι τοῦ φωτὸς αὐτῶν, ἀνάλογον τοῦ νοῦ λάμπειν τὸ ἥλιον τοῖς ὑπὸ γῆς; ἢ γὰρ δίκαια ἑαυτοῖς λάμψασι· μήποτε ἢ καὶ τό· λαμπρότητα δὲ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀπαγορεύσασθαι δυνατὸν ὑπὸ τοῦ πλάτους τῆς καρδίας,

impeditos suscepisse tum primum sentient, sibique velut irascentur: is est porro dentium stridor, unde dictum illud est in Psalmis: *Frenduerunt super me dentibus suis.* Tunc maxime fulgebunt justi, non jam diverse, vt initio; sed omnes, tanquam vnicus Sol in regno patris sui. Itaque tamquam significans Servator his inesse mysterium, fortasse per hæc omnia quæ in explicanda Parabola attulit; fortasse per hæc solum: *Tunc justi fulgebunt, sicut Sol in regno patris eorum*, subnectit: *Qui habet aures audiendi, audiat*, eos docens qui in Parabolæ explicatione, hãc adeo perspicue fuisse ab illo expositam arbitrantur, vt vel in minimis intelligi possit, ipsam Parabolæ expositionem luce aliqua & perspicuitate indigere. Sed quoniam jam supra diximus ad hæc verba: *Tunc justi fulgebunt sicut Sol*, iustos non ita vt antea diverse splendidos fore, sed omnes quasi vnicum Solem futuros; necessario nobis, quid super hoc loco sentiamus declarandum est. Videtur Daniel eruditos, multitudinemque justorum gloria præcellentium lumen mundi esse sciens, hæc dixisse: *Qui autem docti fuerint fulgebunt quasi splendor firmamenti, & de multitudine justorum quasi stellæ in æternitates.* Apostolus præterea cum ait: *Alia claritas Solis, alia claritas Lunæ, & alia claritas stellarum. Stella enim à stella differt in claritate*: *sic & resurrectio mortuorum*, eadem dicit quæ Daniel, ab ejusque prophetia hanc sibi sententiam assumsit. Quæret ergo quispiam quomodo de luminis justorum differentia hæc dicunt nonnulli, cum Servator contrarium dixerit, *sicut vnus Sol fulgebunt?* Sic ego existimo, in ipso statim initio beatitudinis, qua fruuntur ij qui salvi fiunt, quoniam nondum purgati sunt qui tales non sunt, inde oriri illam luminis beatorum differentiam: sed postquam à toto Christi regno omnia collecta fuerint scandala, quemadmodum supra à nobis traditum est, patientesque iniquitatem cogitationes in fornacem ignis fuerint conjectæ, deterioraque absumta, & interim ad se redierint hi qui sermones Mali filios admiserant, tunc futurum vt in Patris sui regno fulgeant justi, vnum solare lumen facti. Verum cuinam fulgebunt, nisi inferioribus, qui lucis eorum participes fient, quemadmodum Sol ijs lumen suum præbet qui super terram degunt? nec enim sibi ipsi fulgebunt. Hæc autem fortasse verba: *Luceat lux vestra coram hominibus*, super latitudinem cordis, quemadmodum ait Salomon, trifariam scribi

Psal. 34. 16. Matth. 13. 43.

Dan. 12. 3.

1. Cor. 15. 41.

Matth. 5. 16

possunt, vt lux Discipulorum Christi luceat coram hominibus, nunc, & post mortem ante resurrectionem, & post resurrectionem, donec vnusquisque vir perfectus evadat; fiantque omnes vnus Sol: tunc fulgebunt omnes tanquam Sol, in regno sui patris.

A κατὰ τὸ εἰρημένον τῷ σολομῶντι, τριχῶς, ὥστε καὶ νῦν λάμπειν τὸ φῶς τῶν ἰησοῦ μαθητῶν ἔμπροσθεν τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων, καὶ μετὰ τὴν ἔξοδον πρὸ τῆς ἀναστάσεως, καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ἕως ἂν καταντήσωσιν οἱ πάντες εἰς ἄνδρα τέλειον, καὶ γένωνται πάντες εἷς ἥλιος, τότε λάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς αὐτῶν·

De parabola thesauri in agro absconditi.

Περὶ τῆς παραβολῆς τοῦ θησαυροῦ τοῦ κεκρυμμένου ἐν τῷ ἀγρῷ·

Matth. 13. 44. *Rursum simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro, quem qui invenit homo, abscondit.* Priores quidem parabolas turbis dixit: hanc autem & sequentes duas, non parabolas, sed similitudines ad regnum cœlorum pertinentes intra domum Discipulis videtur disseruisse: quam, qui ad ejus lectionem animum advertet, cum ijs duabus quæ deinceps sunt accurate perpendat, num fortasse parabolæ non sint: illis enim non dubitavit Scriptura parabolæ nomen præfigere; his vero non item. Et apposite quidem id fecit; nam si turbas per parabolas alloquebatur, *& hæc omnia per parabolas locutus est, neque quicquam sine parabolis dixit;* at postquam domum se recepit, non jam amplius turbis verba facit, sed ijs qui hunc in domo adiverunt Discipulis: perspicuum est parabolas non esse ea quæ in domo dicta sunt; extraneis enim per parabolas loquitur, & quibus *datum non est nosse mysteria regni cœlorum.* Dicet vero quispiam: quid sunt illæ, si parabolæ non sunt? Num igitur Scripturæ vocabulum sequentes, dicemus esse similitudines? Differt autem similitudo à parabola; scriptum est enim apud Marcum: *Cui assimilabimus regnum Dei, aut cui comparabimus illud?* Ex eo enim probatur discrimen esse similitudinem inter & parabolam. Videtur ergo similitudo esse generalis; parabola vero inter species referri: cum vero similitudo latior sit parabola, quemadmodum sub se parabolam continet, tanquam speciem; sic & similitudinem generali vocabulo cognominem: quod & in alijs contingit, prout ijs observatum est qui circa plurimorũ nominum impositionem & significationem versati sunt; qui dicunt vocem ὁρμὴ latiorem esse multis speciebus quas sub se continet, ijs videlicet ἀφορμὴ, & ὁρμὴ; atque adeo vocabulum hoc ὁρμὴ vsurpari in specie, sed nomine communi cum generali vocabulo ὁρμὴ, vt discernatur ab illo altero ἀφορμὴ. Et circa hæc

Matth. 13. 34.

Matth. 13. 11.

Marc. 4. 30.

A Πάλιν ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν θησαυρῷ κεκρυμμένῳ ἐν τῷ ἀγρῷ, ὃν εὑρὼν ἄνθρωπος ἔκρυψε· τὰς μὲν προτέρας παραβολὰς τοῖς ὄχλοις εἶπε. ταύτην δὲ καὶ τὰς ἑξῆς αὐτῆς δύο, οὐ παραβολὰς, ἀλλ' ὁμοιώσεις πρὸς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν τυγχανούσας, ἔοικεν ἐν τῇ οἰκίᾳ γενόμενος πρὸς τοὺς μαθητὰς εἰρηκέναι. περὶ ἧς ὁ προσέχων τῇ ἀναγνώσει ἐξεταζέτω, καὶ τῶν ἑξῆς δύο, μήποτε σοῦ τοῦ παραβολαί εἰσιν. ἐπ' ἐκείνων μὲν γὰρ οὐκ ὤκνησεν ἡ γραφὴ καθ' ἑκάστην προτάσσειν τὸ ὄνομα τῆς παραβολῆς. ἐπὶ δὲ τούτων τὸ αὐτὸ οὐ πεποίηκε. καὶ εἰκότως γε τοῦτο πεποίηκεν. εἰ γὰρ τοῖς ὄχλοις ἐλάλησεν ἐν παραβολαῖς, καὶ ταῦτα πάντα ἐλάλησεν ἐν παραβολαῖς, καὶ χωρὶς παραβολῆς οὐκ * ἐλάλει αὐτοῖς. οὐ τοῖς ὄχλοις δὲ ἐλθὼν εἰς τὴν οἰκίαν διαλέγεται, ἀλλὰ τοῖς προσεχθοῦσιν αὐτῷ μαθηταῖς ἐν αὐτῇ, * δηλονότι οὐκ εἰσὶ παραβολαὶ τὰ ἐν τῇ οἰκίᾳ λελαλημένα. τοῖς γὰρ ἔξω ἐν παραβολαῖς λαλεῖ, καὶ οἷς οὐ δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· φήσει τις τῶν, εἰ μή εἰσιν αὐταὶ παραβολαὶ, τί εἰσιν; μήποτε τῶν τῇ λέξει τῆς γραφῆς ἀκολουθοῦντες φήσομεν ὅτι ὁμοιότητές εἰσι; διαφέρει δὲ ὁμοιότης παραβολῆς. γέγραπται γὰρ ἐν τῷ μάρκῳ· τίνι ὁμοιώσωμεν τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, ἢ ἐν τίνι αὐτὴν παραβολῇ θῶμεν; ἐκ τούτου γὰρ παρίσταται διαφορὰν εἶναι ὁμοιώσεως καὶ * παραβολῆς· ἔοικεν τῶν ἡ μὲν ὁμοίωσις εἶναι γενικὴ, ἡ δὲ παραβολὴ εἰδική. τάχα δὲ καὶ ἡ ὁμοίωσις γενικωτάτη οὖσα τῆς παραβολῆς ἔχει ἐν εἴδει, ὥσπερ τὴν παραβολὴν, οὕτω καὶ ὁμώνυμον τῷ γενικῷ τὴν ὁμοίωσιν. ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων συμβέβηκεν, ὡς τετηρήκασιν οἱ δεινοὶ περὶ τὴν τῶν πολλῶν ὀνομάτων θέσιν, οἵτινες λέγουσι καὶ γενικωτάτην εἶναι τὴν ὁρμὴν πολλῶν εἰδῶν, ὥσπερ καὶ ἀφορμῆς, καὶ ὁρμῆς, ἐν εἴδει λέγοντες ὁμονύμως τῷ γενικῷ παραλαμβάνεσθαι πρὸς * ἀντιδιαστολὴν τῆς ἀφορμῆς τὴν ὁρμήν· καὶ ἐν τούτῳ ζητητέον ἰδίᾳ τὴν ἀγρὸν, καὶ ἰδίᾳ τὴν κεκρυμμένον

* C. R. ἐλάλησεν

* C. R. δηλῶν ὅτι

* C. R. παραβολῶν

* C. R. ἐν εἰδικῷ

χρυμμένον ἐν αὐτῷ θησαυρόν, καὶ πόσον ἔστιν A quærendum est seorsum agrum illum, seor-
* c. R. τὸν κεκρυμμένον θησαυρὸν ὁ εὑρὼν * τοῦτον κεκρυμμένον τὸν θησαυρὸν ὁ ἄν-
θρωπος, ἀπὸ τῆς χαρᾶς αὐτοῦ, ὡς πολλὰ ὅσα
* c. ἀγορά- ἔχει, ἵνα * ἀγοράσῃ τὸν ἀγρὸν ἐκεῖνον· ζητη-
τέον δὲ καὶ πόσα ἐστὶν ἃ πωλῶ· δοκεῖ δέ μοι καὶ
ταῦτα ἀγρὸς μὲν εἶ) ἡ γραφὴ καθ' ὑφυτθυθῆ-
σα τοῖς φανεροῖς τὴν ῥητὴν τῆς ἱστορίας, καὶ
τὸν νόμον, καὶ τὴν προφητικὴν, καὶ τὴν λοιπῶν
νοημάτων. πολλὴ γὰρ φυσία καὶ ποικίλη ἐστὶν ἡ
* c. τὴν ῥητὴν τῆς ὅλης γραφῆς· ὁ δὲ * τῷ ἀγρῷ
κεκρυμμένος θησαυρὸς, τὰ ἀποκεκρυμμένα B
καὶ ὑποκείμενα τοῖς φανεροῖς νοήματα τῆς
σοφίας ἐν μυστηρίῳ ἀποκεκρυμμένης, ἐν τῷ
* c. R. σο- χριστῷ, ἐν ᾧ εἰσιν οἱ θησαυροὶ τῆς * σοφίας καὶ
φίας ἀπό- γνώσεως ἀπόκρυφοι· ὁμῶς δ' ἂν λέγοι ἀγρὸν
κρυφοι μὴ εἶ) τὸν ἀληθῶς πλήρη, ὃν εὐλόγησε κύ-
ριος, τὸ χρεῖττον τοῦ θεοῦ. τὸν δὲ ἐν αὐτῷ κεκρυμ-
μένον θησαυρὸν, τὰ εἰρημένα πρὸς τῷ παύλῳ
κεκρύφθαι ἐν χριστῷ, λέγοιτ' ἂν χριστοῦ
τό· ἐν ᾧ εἰσιν οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας, καὶ τῆς
γνώσεως ἀπόκρυφοι· τὰ ἁμαρτάνοντα πρὸς ἀλ-
λήλους, καὶ ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, ὥσαν ἐν εἰ- C
κόνι λεγόμενα τοῖς γραφαῖς, αἵτινές εἰσιν
ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, ἢ αὐτός ἐστιν ὁ χριστὸς
ὁ βασιλεὺς τοῦ αἰῶνος, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν,
ὡμοιωμένη θησαυρῷ κεκρυμμένῳ ἐν ᾧ ἀγρῷ·
ἠμέλλομεν δὲ ἴσως τὸν ζητήσεις πότερον ἡ
βασιλεία τοῦ θεοῦ μόνῳ ᾧ θησαυρῷ ὡμοί-
ωται τῷ κεκρυμμένῳ ἐν τῷ ἀγρῷ, ἢ σὺν αὐ-
τοῖς τῆς βασιλείας τὸν ἀγρόν. ἢ ὅλῳ τούτῳ
ὡμοίωται θησαυρῷ κεκρυμμένῳ ἐν ᾧ ἀγρῷ, D
ὡς τῷ τοῦ θεοῦ βασιλείαν ἔχειν καὶ τὸ ὁμοί-
ωσιν καὶ τὸν ἀγρὸν, καὶ τὸν κεκρυμμένον ἐν τῷ
ἀγρῷ θησαυρόν· ἐλθὼν δέ τις ἄνθρωπος εἰς
τὸν ἀγρὸν, εἴτε τὰς γραφὰς, εἴτε τὸ χρεῖτ-
τον τῶν φανερῶν καὶ κρυπτῶν σωμερικότα, εὑρί-
σκει τὸν κεκρυμμένον τῆς σοφίας θησαυρὸν, εἴτε
ἐν χριστῷ, εἴτε ἐν ταῖς γραφαῖς· ἐπιβειρ-
ούμενος γὰρ τὸν ἀγρὸν, καὶ ἐρευνῶν τὰς γρα-
φὰς, καὶ ζητῶν νοῆσαι τὸ χρεῖττον, εὑρίσκει τὸν
ἐν αὐτῷ θησαυρὸν, καὶ εὑρὼν κρύπτει, οὐκ
ἀκίνδυνα εἶ) νομίζων τὰ τῆς γραφῆς ἀπόρ- E
ῥητα νοήματα, ἢ τὰς ἐν χριστῷ θησαυρὰς σο-
φίας, καὶ γνώσεως σκοπιὰν τοῖς τυχοῦσι, καὶ
κρίσεις ἅπασι, προχειρισάμενος πῶς ἀγο-
ράσει τὸν ἀγρὸν, ἵνα τὰς γραφὰς, ἵνα ἴδιον
κτῆμα αὐτὰς ποιήσῃ, λαβὼν ἀπὸ τῆς τοῦ
θεοῦ τὰ λόγια τοῦ θεοῦ, ἃ προῆκεν ἰδιώτας ὄντας διδάσκειν· καὶ ἀγοράσαντος τὸν μαθη-
τευθέντος χριστῷ τὸν ἀγρὸν, ἀφαιρεῖται ἀπ' αὐτοῦ ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, ἥτις ἐστὶ κατ' ἄλ-
λον προβολὴν ἀμπελὼν, ἣ δίδοται ἑτέροις ποιοῦσι τοὺς καρποὺς αὐτῆς ἐν ὥρᾳ τῆς πίστεως ἀγορά-

quærendum est seorsum etiam thesaurum in illo absconditum, & quo pacto homo ille qui thesaurum absconditum reperit, abeat, præ gaudio, vendatque bona quæ possidet universa, ut agrũ illum sibi emat. Quærendum etiam est, quænam ea sint quæ vendit. Videtur autem mihi secundum hæc ager ille Scriptura esse, consita ijs quæ perspicua sunt in historiæ verbis, & Legis, & Prophetarum, & reliquis sententijs. Copiosa quippe & varia satio est totius Scripturæ verborum: thesaurus autem in agro absconditus, occulti sunt, & sub perspicuis verbis abstrusi sensus sapientiæ delitescentis in mysterio, & Christo, *in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ* Col. 2. 3. *absconditi*. Alter autem dixerit agrum illum esse revera plenum, cui benedixit Dominus, Christum Dei; thesaurum vero in illo absconditum ea esse quæ in Christo reposita esse dixit Paulus, sic loquens de Christo: *In quo sunt omnes thesauri sapientiæ* Coloss. 2. 3. *& scientiæ absconditi*. Res profecto cœlestes, ipsumque adeo cœlorum regnum tanquam in imagine, sic in Scripturis repræsentantur, quæ quidem sunt regnum cœlorum; vel ipse Christus sæculorum Rex, regnum cœlorum est thesauro in agro absconditio assimilatum. Quæres autem, postquam ad hunc locum perveneris, utrum regnum cœlorum soli thesauro in agro absconditio assimilatum sit, ut aliud quid à regno esse ager fingendus sit: an toti huic assimilatum sit, thesauro absconditio in agro, ita ut regnum cœlorum juxta similitudinem, & agrum, & in agro absconditum thesaurum comprehendat. Veniens autem homo aliquis in agrum, sive ille ager Scripturæ sint, sive Christus, qui ex manifestis & reconditis constat, reperit occultum sapientiæ thesaurum, sive in Christo, sive in Scripturis. Agrum enim circumiens, & Scripturas perscrutans, studensque Christum animo comprehendere, thesaurum qui in eo est reperit, repertumque abscondit, non tuto existimans occultos Scripturarum sensus, & thesauros sapientiæ & scientiæ qui in Christo sunt, obvijs quibusque depromere; eoque demum absconditio discedit, satagens quomodo agrum emat, hoc est Scripturas, ut eas faciat propriam possessionem; cum ex ijs qui Dei sunt, acceperit divina oracula, quæ primum Iudæorum fidei commissa sunt. Postea quam Rom. 3. 2. autem agrum emerit, is qui à Christo præceptis imbutus est, *aufertur ab illis regnum* Matth. 21. *Dei*, quod juxta aliam parabolam vinea est, 43. *daturque genti facienti fructus ejus*, quæque Matth. 20. 1.

per fidem emerit agrum, bonorum suorum omnium venditione, cumque sibi nihil ex omnibus ijs quæ possidebat reliquum fecerit; malitia autem ex ijs erat. Idem vero applicabis, si ager thesaurum absconditum cõtinens, Christus sit: qui enim dimissis omnibus ipsum sequuntur, quasi secundum aliam considerationem bona sua vendiderunt, vt per illorum venditionem & per suscepta pro illis, Deo auxiliante, pulcra consilia, emerent ingenti pretio & agro digno, agrum habentem in se absconditum thesaurum. *Iteram simile est regnum cœlorum homini negotiatori quærenti bonas margaritas.* Quandoquidem regnum cœlorum simile est, non ulli é plurimis mercatoribus plurima mercantibus, sed ei qui pulcras margaritas quærit, unamque reperit multis æquivalentem, pretiosam enimvero margaritam, quam omnibus contra emit, rationi consentaneum esse existimo de margaritæ natura attentius disputare. Nota vero diligenter illum non dixisse hunc omnes eas vendidisse quas habebat; non enim illas solum quas emerat vendit is qui quærit pulcras margaritas, sed etiam bona sua omnia, ut margaritam hanc emat. Hæc igitur super margaritæ natura invenimus apud eos qui de gemmis scripserunt; margaritarum nonnullas esse terrestres, maritimas nonnullas. Et terrestres quidem apud Indos tantummodo nascuntur; idoneæ ex quibus sigilla, annulorum palæ, & monilia fiant: è maritimis vero quæ reliquas dignitate superant apud eosdem Indos inveniuntur, quarum optimæ nascuntur in Rubro mari. Quæ vero in Oceano Britannico deprehenduntur, inter margaritas secundas partes tenent. Tertiæ autem, quæque non primis duntaxat inferiores sunt, verum etiam secundis, illæ sunt quæ in Bosphoro circa Scythiam reperiuntur. Hæc præterea de margarita Indica dicebantur, generari illam in conchis, quæ prægrandibus buccinis similes sunt: ferunt autem illæ tanquam per turmas in mari pasci, una præeunte velut gregis duce, colore & magnitudine conspicua, & à reliquis quæ sub se sunt, differente; ita ut videatur aliquam proportionem habere & similitudinem cum eo qui apum Rex dicitur. Illud vero etiam de præstantium margaritarum, earum scilicet quæ in India reperiuntur, venatione narratur; indigenas magnum littoris circuitum retibus comprehendentes urinare, unum potissimum ex omnibus ducem capere studentes: hoc enim capto, omne armentum quod illi subest capere, fa-

Matth. 13. 45.

σμπ τὸν ἀγρὸν ἐκ τῆ πεπρακέναι πάντα τὰ ὑπαρχόντα, καὶ μηδὲν τῆ πεπρακέναι ὑπάρχειν αὐτῷ, καίπερ ἔχων πᾶν ἑαυτῷ· ὁ δὲ αὖ ἐφαρμόσεις, καὶ ἀγρὸς ὁ ἔχων τὸ κεκρυμμένον θησαυρὸν ὁ χριστός ἐστι· οἱ γὰρ ἀφέντες πάντα, καὶ ἀκολουθοῦντες αὐτῷ, οἱονεὶ κατ' ἄλλον λόγον πεπρακασι τὰ ὑπαρχόντα αὐτῶν, ἵνα ἀφ' τῆ πεπρακέναι καὶ ἀποδόσθαι ἐκεῖνα, καὶ ἀντ' ἐκείνων καλὸν περιαίρεσιν βουλόμενοι αὐτὸς εἰληφέναι ἀπὸ θεῦ, ὠνήσωνται τὸν πολλῆς τιμῆς καὶ ἀξίας τὸν ἀγρὸν τὸ ἔχοντα θησαυρὸν κεκρυμμένον ἐν ἑαυτῷ ἀγρόν· πάλιν ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ ἐμπόρῳ ζητοῦντι καλοὺς μαργαρίτας· ὅστις ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ὁμοία ἐστὶ πολλῶν ὄντων ἐμπόρων πολλὰ ἐμπορευομένων, εὐθὺς ἐκείνου, ὃς ὃ ζητοῦντα τοὺς καλοὺς μαργαρίτας, καὶ εὑρὼν ἕνα ἀνταξιον τῶν πολλῶν, πεπρακεν μαργαρίτου, ὃν ἀντὶ πάντων ἠγόρασεν, οὕτως ἀγαθὸν ἡγεῖται τυγχάνειν τὸν περὶ τῆς φύσεως τῶν μαργαρίτων ἐξετάσαι· παρατηρεῖ δ' ὀπιμελῶς ὅτι οὐκ εἶπεν ὅτι πεπρακε πάντας ὃς εἶχεν. ἀ γὰρ μόνος ὃς ὁ ζητῶν καλοὺς μαργαρίτας ἐώνηται πεπρακεν, ἀλλὰ καὶ πάντα ὅσα εἶχεν, ἵνα ἀγορασῃ τὸ * μαργαρίτου ἐκεῖνον. εὑρεθῶν τοῦτον παρὰ τοῖς περὶ λίθων πραγματευσαμένοις περὶ τῆς φύσεως τῶν μαργαρίτων τοῦτο, ὅτι τῶν μαργαρίτων οἱ μὲν εἰσι χερσαῖοι, οἱ δὲ θαλάττιοι· καὶ οἱ μὲν χερσαῖοι πᾶν ἰνδοῖς μόνοις γίνονται, φέροντες στρογγύλοι, καὶ σφενδόνας, καὶ ὅρμους. οἱ δὲ θαλάττιοι, οἱ μὲν διαφέροντες παρὰ τοῖς αὐτοῖς ἰνδοῖς ἐκείνοις, οἵ πνές εἰσι καὶ ἄριστοι, ἐν τῇ ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ γινόμενοι· δευτερεύουσι δὲ ὡς ἐν μαργαρίτοις οἱ ἐκ τῆ κατὰ βρεττανίαν ἀκεανῆ γαμβανόμενοι· τρίτοι δὲ καὶ ἀποληπόμενοι, ἀ μόνον πᾶν ποντων, ἀλλὰ καὶ πᾶν δευτέρων, οἱ κατὰ σκυθίαν ἐκείσκόμενοι· ἔτι δὲ τοῦτο ἐλέγετο περὶ τῆ ἰνδικῆ μαργαρίτου, ὅτι ἐν κήτεσι γὰρ περιεκοσι τὴν φύσιν ἐκγένεσθαι σφόμβους· ὅτοι δὲ ἱστορεῖται οἱονεὶ κατ' ἴλας τὸν θαλάττιον ποιέμενοι νομὸν, κατὰ τὸν ἀγελάρχην πρὸς ἐξηγημένον, περὶ πᾶν τὸν χείλεα, καὶ ὃ μέγεθος, καὶ ἀφ' ἑστῶτος πᾶν ὑπ' αὐτῶν. ὥστε ἀναλογίαν αὐτὸν ἔχειν τῶν καλουμένων ἐθνῶν μελισσῶν· ἱστορηται δὲ καὶ περὶ τῆς θήρας τῶν ἀφ' ἑστώτων, τουτέστι πᾶν ἐν ἰνδίᾳ, τοιῶνδε. ὅτι περιλαμβανόντες οἱ ἐπιχώριοι δικτύοις κύκλον αἰγιαλῶ μέγαν, καταλυμβῶσι, ἕνα ἐξ ἁπάντων τὸν προηγούμενον ἐπιτηδεύοντες λαβεῖν. τοῦτο γὰρ φασὶν ἅμα ἐξόν θαι τὴν θήραν τῆς * ὅλου τούτου ἀγέλης, περὶ

* c.R. ἀπὸ μέρ.

* c.R. ἐπὶ τοῦτο

* C. R. ἀπ' τὸς ἐπ ἀτρεμοῦντος τ * ὑπ' αὐτῆς, ἀλλ' εἶον δεδεμδ́ν ἱμάντι, καὶ ἐπομδ́νη ᾧ ἀγκυρχη· λέγεται δὲ καὶ ἡ ἰδέα μαργαρίτης χρόαις σεμνύεσθαι, ὅταν λαμβάνοντος ζώου πλείονας, καὶ μεταβολὰς, ἕως πλεισθῇ· ἔτι δὲ καὶ τοῦτο ἱστόρηται, ὅτι διϊόντος ὁ κίνδυνος χάσμη παραπλησίως, ὁ τὸ φέρεσθαι τ μαργαείτην ζώου, καὶ διϊκνεῖται τὸν * ὀρμίσκον εἰς ἑαυτὸν δέχεται δεινόν. ἧς ἐμπλησθεὶς καθαρᾶς καὶ ἀβολώτου παραυγὴς γίνεται. καὶ λοχυέι μέλαν, καὶ ῥυθμοῦται τ λίθον· εἰ δέ ποτε ἐπιχλυμδ́νος, καὶ ὁμιχλώδη κύει μαργαρίτην, καὶ κηλίσιν ὑπέμεινεν· ἔτι δὲ καὶ τοῦτο ἔχει, ὅτι εἰ μεσολαβηθείη ὁδοῦ ὅτε τὴν πλήρωσιν ἔκυει λίθου, ὑπὸ ἀκροβαρῆς, μύει, καὶ ὡσαφεὶ ᾧ δείματι σκορπίζει, καὶ διαχεῖ τ γόνον εἰς τὰ λεγόμενα φυσήματα· ἔστι δὲ ὅτε καθάπερ πλησθέντα γινάται βεκκία, καὶ ἀχλύος τ ἔχοντα, πλὴν ῥυθμα· ἔτι δὲ καὶ τοῦτο ἔχει ὁ ἰνδικὸς μαργαρίτης παρὰ τοὺς ἄλλους, λευκὸς ὅτι τὴν χρόαν, ἀργύρῳ διαφανεῖ παραφερὴς, αὐγοειδὲς τὸ ὑποχλωρίζοντος ἠρέμα διαλάμπειν, ὡς ὑπόπαν δὲ σχῆμα ἔχει στρογγύλον. ἔστι γὰρ καὶ πυριφερέστατος, καὶ ἀπαλώτατος ἢ κατὰ λίθον. ὅτι δὲ ὅστιν ὑπέρπυρος ἰδίαθαι, ὡς καὶ παρὰ τοῖς ἐμφανεστέροις, καθά φαμεν γράψας ἔλεγε περὶ τοῦ λίθου, ἀφυμνεῖσθαι· ἔτι δὲ καὶ τοῦτο σημεῖόν ὅστιν ἀρίστης μαργαρίτου, ὃ τὴν περιφέρειαν τετριφυμδ́νην ἔχει, καὶ ὃ χρῶμα λευκότατον, καὶ διαυγέστατον, καὶ ᾧ μεγέθει μέγιστον. ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῆς ἰνδικῆς· ὁ δὲ κατὰ βρεττανίαν, φασὶ, χρυσοειδὴς μὲν ὅστι τὴν ὑπόχρωσιν, ὁμιχλώδης δέ τις, καὶ τῶν μαργαρυγῶν ἀμολύντερος· ὁ δὲ ἐν τῷ πορθμῷ τῷ * C. R. κυανέστερος. κατὰ βόσπορον, * κυανοειδέστερος τὸ βρεττανικοῦ, καὶ πελιδνὸς, καὶ τέλεον ἀμυδρὸς, ἀπαλός τε καὶ μακρομεγέθης. ὁ γινάται ὁ ἐν τῷ κατὰ βόσπορον πορθμῷ, οὐκ ἐν ταῖς πίναις, ὅστιν ὀστρέων εἶδος μαργαριτοφόρον, ἀλλ' ἐν τοῖς περιχορθμοῦσι μυσί· τούτοις δ', λέγω δὴ τοῖς κατὰ βόσπορον, ἡ νομὴ ἐν τέλμασίν ὅστιν· ἰσόρκιον δὲ καὶ τέταρτον γένος ἐν μαργαρίταις περὶ τὴν ἀκαρνανίαν ἐν τ γλυκέσι πίναις. ἀσσυνδέτοις δὲ ὅτοι ἄγαν, ἀλλὰ καὶ ἄρρυθμοι, καὶ ὃ σῶμα, καὶ ὃ χρῶμα τέλεον διαστρόφοις καὶ ῥυπῶντες· καὶ δηλοῖ δὲ καὶ τούτους εἶναι περὶ τὴν αὐτὴν ἀκαρνανίαν πρὸ τῶν ἔτερον ἀπέβλητοι· ταῦτα δὲ συνάγων ἐκ τῆς περὶ λίθων πραγματείας, φημὶ τ σωτῆρα ὑπάρχειν διαφορὰν μαργαριτῶν, ὧν ἐν τῷ γένει εἰσὶ καὶ καλοὶ καὶ δηλοὶ φαῦλοι, εἰρηκέναι

cile esse negotium dicunt ac proclive; vtpote nulla subsistente ex ijs quæ ipsum sequuntur, sed veluti fune vincta, & ducem sequente. Dicitur & Indicarum margaritarum generatio temporum intervallis perfici, cum multimodas conversiones, & mutationes patiatur illud animal, donec absolvatur. Præterea vero fertur & illud, aperiri & velut dehiscere concham animalis margaritam ferentis, apertaque illa cœlestem in se rorem recipere; quo si puro nec turbido fuerit repleta lucida fit margarita, lapidemq; magnũ & concinnũ concha parturit. Quod si aliquãdo nigrum, inæqualem, & hybernum rorem exceperit, nebulosam margaritam & nævis deformem concipit. Quin & illud reperimus, si à fulgure deprehendatur medio in itinere, dum ad id proficiscitur vt lapidem quo gravida est, perfectum reddat, comprimitur, & velut præ timore spargit semen & effundit, vt efficiat ea quæ Physemata appellantur. Contingit etiã nõnunquã vt exigua illa & subobscura, concinna tamen, quasi legitimum mensium tempus nondum adepta, gignantur. Insuper & illud præ cæteris habet Indica margarita; colore candida est, argento lucido similis, ita vt splendor subpallidus leniter effulgeat: vt plurimum vero figuram habet rotundam. Est & superficie leniori & leviori quam lapidis natura ferat. Vsqueadeo autem aspectu jucunda est, vt ab ijs etiam qui illustriores sunt celebretur, quemadmodum ait is qui de Lapidibus scripsit. Illud præterea optimæ margaritæ signum est, rotunditate quasi ad tornum exacta præditam esse; colore item candidissimam esse & splendidissimam; tum & magnitudine ampliſſimam. Hæc igitur de Indica. Quæ autem reperitur in Britannia, colore quo ejus superficies imbuta est auri speciem refert, nebulosa autem est, & margaritis Indicis obtusior. Quæ vero in angustijs Bosphori invenitur, obscurior est Britannica, subnigra, omnique carens luce; levis autem, & grandis. Nascitur vero ea quæ in Bosphori angustijs reperitur, non in Pinnis, quæ species testæ est margaritas ferens, sed in ijs qui Myes appellantur; hos dico qui reperiuntur in Bosphoro. Hi autem in palustribus locis pascuntur. Quin & quartum margaritarum genus circa Acarnaniã in ostreorum Pinnis esse fertur; non multum laudatæ illæ, sed inconcinnæ, figuraque omnino sordidæ & squallentes. Aliæ sunt etiam præter istas in hac eadem Acarnania omni de causa repudiandæ. His igitur à me collectis ex ijs commentationibus quæ de Gemmis scriptæ sunt, dico Servatorem margarita-

rum differentiam apprime cognoscentem, A inter quas pulcræ quædam sunt, aliæ deformes, id pronuntiasse: *Simile est regnum cœlorum homini negotiatori quærenti pulcras margaritas*: nisi enim inter margaritas, deformes essent aliquę, non id fuisset dictum, *quærenti pulcras margaritas*. Quærit autem margaritas in omnigenis sermonibus veritatem profitentibus, in ijsque qui sermones illos proferunt: & sint, vt ita appellem, conchæ è cœlesti rore concipientes, & verbo veritatis gravidæ è cœlo, Prophetæ, pulchræ sane margaritæ, quas, juxta eum qui in manibus est sermonem, homo mercator quærit. B Dux autem gregis margaritarum, qua reperta simul reperiuntur & reliquę, illa est pretiosa margarita, Christus videlicet Dei Verbum superans pretiosas Scripturas, & sensus Legis ac Prophetarum; quo reperto, reliqua omnia facile capiuntur. Alloquitur autem Discipulos suos Servator, tanquam homines mercatores, non pulcras solum margaritas quærentes, sed & qui eas reperere-
Matth.7.6. runt, ac possident, cum ait: *Ne mittatis margaritas ante porcos*. Hæc autem dicta fuisse Discipulis vel ex ijs verbis apparet quę præ- C
Matth.5.1. cedunt: *Videns autem Iesus turbas ascendit in montem, & quum sedisset accesserunt ad eum Discipuli ejus*: in serie enim sermonum illorum dictum est: *Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas ante porcos*. Vide igitur num forte is qui margarita, vel pretiosum margaritum non habet, nec Servatoris Discipulus sit; pulcra dico margarita, non nebulosa & obscura, quales sunt Hæreticorum sermones, non ad Orientem, sed ad Occasum & ad Aquilonem in lucem prolata, si modo & hæc comprehendenda D sunt, propter eam quam inter margarita diversis in locis nascentia reperimus differentiam. Fortasse autem turbidi sermones, & in operibus carnis pervolutæ hæreses, obscuræ sunt & in paludibus nascentes haudquaquam bonæ margaritæ. Ei autem qui pulcras margaritas quærit accommoda-
Matth.7.7. bis illud: *Quærite & invenietis*: illud quo-
Matth.7.8. que: *Omnis qui quærit, invenit*. Quidnam autem quæritis? aut quid illud est, quod omnis qui quærit, invenit? Confidēter dico, margarita, & margaritum illud esse, quod is possidet, qui omnia dat, eorumque jactūram E
Philipp.3.8 facit: propter quod ait Paulus: *Omnium jacturam feci, vt Christum lucrifaciam*, omnia appellans, pulcras margaritas, *vt Christū lucrifaciā*, pretiosum scilicet vnicum margaritum. Pretiosa igitur lucerna, ijs qui in tenebris sunt; vsusque lucernę, donec oriatur Sol; pretiosa quoque gloria quę supra vul-

ὁ. ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ ἐμπόρῳ ζητοῦντι καλοὺς μαργαρίτας. εἰ γὰρ μὴ καὶ φαῦλοί τινες ἦσαν μαργαρίται, οὐκ ἂν εἴρητο, ζητοῦντι καλοὺς μαργαρίτας. c.8.vi. ἐν τοῖς πεπυδαπωῖς ἢ ἐπαγγελλομένοις ἀληθείαν λόγοις καὶ τοῖς φέρουσιν αὐτοὺς ζητεῖ τοὺς μαργαρίτας. ἢ ἔστωσαν, ἵνα ὕστερον ἐνομίσω, οἱ ἀπὸ τῆς οὐρανίου δρόσου συλλαμβάνοντες κόγχοι, ἢ κύοντες ὀξὺ οὐράνιον λόγον ἀληθείας, προφῆται, οἱ καλοὶ μαργαρίται, ὡς ὁ κτλ τὸν πρόχειρον λέξιν ζητεῖ ἔμπορος ἀνθρωπος · ὁ δὲ ἀρχηγὸς τῆς μαργαρίτιδος, ᾧ ἀνευρισκομένῳ καὶ οἱ λοιποὶ συνευρίσκονται, ὁ πολυτίμητος μαργαρίτης, ὁ χρυσὸς τοῦ θεοῦ, ὁ λόγος τῷ πνεύματα γράμματα καὶ νοήματα τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν λόγος, ᾧ εὑρεθέντες καὶ τἄλλα πάντα εὑρίσκομεν εὐκόλως. ἀλλὰ ὁ σωτὴρ τοῖς μαθηταῖς πᾶσιν, ὡς ἀνθρώποις ἐμπόροις, ἢ μόνον ζητοῦσι τοὺς καλοὺς μαργαρίτας, ἀλλὰ καὶ εὑρόντας αὐτούς, καὶ κεκτημένοις, ἐν οἷς φησι · μὴ βάλητε τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων. δῆλον δὲ ὅτι τοῖς μαθηταῖς ταῦτα λέλεκται ἐκ τοῦ προτετάχθαι τῶν λόγων τό · ἰδὼν δὲ τοὺς ὄχλους ἀνέβη εἰς ὄρος, καὶ καθίσαντος αὐτοῦ προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ · ἐν δὲ ᾧ εἴρηται τῶν λόγων ἐκείνων εἴρηται · μὴ δῶτε τὸ ἅγιον τοῖς κυσὶ, μηδὲ βάλητε τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων · μήποτε οὖν ὁ μὴ ἔχων μαργαρίτας, ἢ τὸν πολύτιμον μαργαρίτην, οὐδὲ μαθητής ἐστι τοῦ τοὺς μαργαρίτας τοὺς καλοὺς, καὶ τοὺς νεφώδεις, οὐδὲ τοὺς ἀχλυώδεις, ὁποῖοί εἰσιν οἱ τῶν ἑτεροδόξων λόγοι, καὶ ἐκεῖς ἀνάπλεῳ γλωσσῶν, ἀλλὰ πρὸς δυσμαῖς ἢ πρὸς βορρᾶν, εἰ χρὴ καὶ ταῦτα προσδιαλαμβάνειν, δι' ὧν οὐσιῶδες διάφορον μαργαρίτῃ ἐν διαφόροις γινομένων τόποις · πάλαι δὲ οἱ τέλειοι λόγοι καὶ ἐν τοῖς ἔργοις τῶν ἔθνικῶν κατειλημμένοι αἱρέσεις, οἱ ἀχλυώδεις εἰσὶ, καὶ οἱ ἐν τέλμασι γινόμενοι μαργαρίται καλοί · σκοπεῖς δὲ ὡς ζητοῦσι καλοὺς μαργαρίτας τὸ · ζητεῖτε, καὶ εὑρήσετε. καὶ τὸ · πᾶς ὁ ζητῶν εὑρίσκει. τί γὰρ ζητεῖτε; ἢ τί πᾶς ὁ ζητῶν εὑρίσκει; ἀποτολμήσας εἴποι, τοὺς μαργαρίτας, καὶ τὸν μαργαρίτην, ὃν ὁ πέμψας δῶς καὶ ζημιωθῆς κτᾶσθαι, διὸν φησιν ὁ παῦλος · τὰ πάντα ἐζημιώθην, ἵνα χρυσὸν κερδήσω, πάντα λόγον τοὺς καλοὺς μαργαρίτας, ἵνα χρυσὸν κερδήσω

τὸν ἕνα πολύτιμον μαργαρίτην · ἥμισυ μὲν οὖν λύχνος τοῖς ἐν σκότει, καὶ χρεία λύχνου, ἕως ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος · τιμία δὲ καὶ ἡ ὀπὸ τοῦ προσώπου μυστικὴ δόξα, ἐγὼ δ' οἶμαι ὅτι καὶ

τῆς προφητῶν, καὶ κλῆρον ἡμᾶς, δι' ἃς εἰσαγό- A tum Moysis est, & ipsorum quoque, opinor,
μεθα πρὸς τὸ θεωρῆσαι ἰδεῖν τὴν δόξαν χρι- Propheratum; pulcrumque adeo spectaculum: per quam gloriam eo deducimur, vt
στοῦ, ἣν μαρτυρῶν ὁ πατὴρ φησι· Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός gloriam Christi spectare possimus, quam
μου ὁ ἀγαπητὸς, εἰς ὃν ηὐδόκησα. Ἀλλ' ὃ testimonio suo comprobans Pater ait: *Hic Matth. 3. 17*
δεδόξασται δεδόξασμένον ἐν τούτῳ ᾧ μέρει *est filius meus dilectus in quo mihi complacui.*
ἕνεκεν τῆς ὑπερβαλλούσης δόξης· καὶ χρεία *Sed nec glorificatum est quod clarnit in hac par-* 2. Cor. 3. 10.
ἡμῖν πρότερον δόξης τὸ ἐκλειπόμενον κατ- *te, propter excellentem gloriam*, & prius nobis ea gloria opus est quæ abrogationem
αργήσει ὑπερ τὸ ὑπερβαλλούσης δόξης, ὡς recipit excellentis gloriæ causa; verbi gratia, imperfecta scientia opus est, quæ anti- 1. Cor. 13. 9,
χρεία γνώσεως τὸ ἐκ μέρους, ἥτις καταργη- quabitur cum perfectio advenerit: omnis 10.
θήσεται ὅταν ἔλθῃ τὸ τέλειον· πᾶς γὰρ νήπιος enim anima ad infantiam veniens, & ad B
ψυχὴ ἐρχομένη εἰς νηπιότητα, καὶ ὁδεύουσα ὅπῃ perfectionem contendens, pædagogo, ad-
τὴν τελειότητα δεῖ, μέχρις ἐνεστῇ αὐτῇ ὁ ministratoribus & procuratoribus indiget,
πλήρωμα τοῦ χρόνου, παιδαγωγὸν, καὶ οἰκο- donec ei temporis plenitudo advenerit, vt
νόμων, καὶ ἐπιτρόπων, ἵνα μὴ διαφέρῃ πρό- postmodum qui nihil à servo differebat
ὁ πρότερον μηδὲν διαφέρων δούλου, κύριος omnium dominus, liber factus paterna
πάντων ὢν, ἀπολάβῃ ἐλευθερωθεὶς ἀπὸ bona à pædagogo, administratoribus &
παιδαγωγοῦ, καὶ οἰκονόμων, καὶ ἐπιτρόπων τὰ procuratoribus recipiat, quæ æqua propor-
πατρῷα, τὰ ἀναλογον τῷ πολυτιμήτῳ μαργα- tione respondent pretioso margarito, &
ρίτῃ, καὶ ᾧ ἐρχομένῳ τελείᾳ καταργοῦται τὸ advenienti perfectioni illud quod imper-
ἐκ μέρους, ὅταν τὸ ὑπερέχον τῆς γνώσεως fectum & ex parte solum est abroganti;
χριστοῦ χωρῆσαί τις δυνηθῇ, προγεγυμνασάμενος C quando excellentiam doctrinæ Christi as-
ταῖς, ἵν' ὕστερον ἀνομάσω, ὑπερεχομέναις γνώ- sequi quis potuerit, exercitatus ante in ijs
σεσιν ὑπὸ τὴν χριστοῦ γνῶσιν· ἀλλ' οἱ πολ- cognitionibus, quæ, vt ita dicam, Christi
λοὶ μὴ νοήσαντες τὸ κλῆρος τῆς πολλῶν μαρ- cognitioni subjacent. Sed plerique plurimarum Legis margaritarum pulcritudinem,
γαριτῶν νομικῶν, καὶ τὴν ἐπὶ τὰ μέρους γνῶσιν & quæ etiamnum ex parte est cognitionem omnem Prophetarum non videntes,
τὴν πᾶσαν προφητικὴν, οἵονται δυνάσθαι χρεὶς absque illis explicatis & mente conceptis
ἐκείνων παντελῶν καὶ καταλελειμμένων pretiosum vnum margaritum omnino reperire se posse arbitrantur, & excellentiam
ὅλων εὑρεῖν τὸ ἕνα πολύτιμον μαργαρίτην, καὶ scientiæ Christi Iesu contemplari; ad quam
θεωρῆσαι τὸ ὑπερέχον τῆς γνώσεως comparatione facta, omnia quæ talem tantamque cognitionem præcesserunt, etiamsi
χριστοῦ ἰησοῦ, οὐ συγκείσει, πάντα τὰ πρὸ propria natura stercora non sunt, stercora
τῆς τηλικαύτης καὶ τοσαύτης γνώσεως ὡς σκύ- D tamen videntur, quæ fortasse & stercora *Luc. 13. 8.*
βαλα τῇ ἰδίᾳ φύσει τυγχάνοντα, σκύβαλα sunt quæ à vinitore ad ficum admoventur,
ἀναφαίνεται, ἄπερ ὅτι τὰ προβαλλόμενα τό- quæque vt ea fructum afferat efficiunt. Omnibus igitur suum tempus est, & omni rei
πα τῇ συκῇ ὑπὸ τοῦ ἀμπελουργοῦ κέκρεια, quæ est sub cœlo suâ est tempestivitas, &
αὖπα τυγχάνοντα τοῦ αὐτὴν καρποφορῆσαι· τοῖς est quædam opportunitas colligendi pul-
πᾶσι πάντως ὁ χρόνος, καὶ καιρὸς τῶν πάντα cras margaritas, & post earum collectionem occasio reperiendi vnum pretiosum
πραγμάτων ὑπὸ τὸν οὐρανὸν, καὶ ἔστι τις καιρὸς margaritum, quando nempe convenit abeuntem quempiam omnia quæcunque pos-
τοῦ συναγαγεῖν τὰς καλὰς μαργαρίτας λίθους, sidet divendere, vt margaritum id emat.
καὶ καιρὸς μὴ τὴν σπουδὴν αὐτῶν τοῦ εὑ- Quemadmodum enim is qui in sermonibus
ρεῖν ἕνα πολύτιμον μαργαρίτην, ὅστις καθήκει veritatis sapiens futurus est, elementis prius
ἀπελθόντα πωλῆσαι πάντα ὅσα τις ἔχει, ἵνα E est informandus; deinde in informatione
ἀγορασῃ τὸ μαργαρίτην ἐκεῖνον· ὥσαύτως δὲ illa vlterius debet progredi, & rudem illam
παίστα τὸν ἐσόμενον σοφὸν ἐν λόγοις ἀληθείας informationem magni facere, non tamen
δεήσει στοιχειωθῆναι πρότερον, καὶ ὅτι πλέον in ea immorari, vt qui eam ab initio habuerit in pretio; sed ad perfectionem pergentem habere gratiam introductioni, vt
ἀμβῆναι τὸ στοιχείωσις, καὶ ὡδὶ πολλὰ ποι- quæ vtiliter circa initia facta fuerit: sic ea
εῖσθαι τὴν στοιχείωσιν, ἃ μὴν ἀπομεῖναι ἐν τῇ quæ ad Legem & Prophetas pertinent perfecte intellecta, institutio sunt ad perfecte
στοιχέωσῃ, ὡς τιμᾶσθαι αὐτὴν κατὰ τὰς ἀρχάς,
ἀλλὰ ἀμβαίνειν ὅτι τὴν τελειότητα, χάριν
ἔχειν τῇ εἰσαγωγῇ, ὡς χρησίμῳ γεγονυίᾳ κατὰ τὸ πρότερον. Ὅταν τελείως νοηθῇ τὸ νομι-
Vide Not. καὶ καὶ τὸ προφητικὸν, στοιχέωσις ὅτι πρὸς τελείωσιν νοηθὲν τὸ διδασκαλίον, καὶ παιδα τὸ

intelligendum Evangelium, & omnem de
Matth. 13. 47. Iesu Christi factis & dictis sensum. *Iterum simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare.* Quemadmodum quæ in imaginibus & statuis sunt similitudines, non perfectæ similitudines sunt eorum quorum causa illæ fiunt; sed quæ in ligno plano, verbi gratia, cera depicta est imago, similitudinem quidem superficiei & coloris continet; non autem depressiones insuper & prominentias servat, sed earum tantum repræsentationem: statuarum autem fictio, similitudinem quidem quæ in depressionibus & prominentijs consistit servare nititur; quæ vero in coloribus, non item: si vero cerea sit effigies, vtrumque servare conatur; colorem dico, & depressiones, ac prominentias; eorum vero quæ sunt intra, imago non est. Ita & de similitudinibus quæ in Evangelio continentur sic habeto, regnum cœlorum, cum assimilatur alicui rei, non secundum omnia quæ ei insunt cum qua instituitur comparatio, assimilari, sed secundum nonnulla quæ res ea postulat de qua agitur. Et hic igitur *Simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare*; non vt existimant nonnulli docentes his verbis eorum qui sub rete veniunt, malorum scilicet, & justorum differentes naturas significari, vt propter hæc verba: *Ex omni genere congreganti*, justorum multæ & differentes naturæ, similiter & malorum esse credantur. Tali enim acceptioni omnes refragantur Scripturę arbitrij libertatem adstruentes, quæque peccantes accusant, eos autem laudant qui recte agunt; cum non justa sit eorum reprehensio qui ex genere sunt, quod natura suapte tale est; nec eorum laus, qui sunt ex genere meliore. Quæ enim causa est vt pisces boni vel mali sint, non in piscium animabus posita est, sed in eo quod sciens Verbum pronuntia-
Gen. 1. 20. vit: *Producant aquæ reptile animæ viventis;*
Gen. 1. 21. quando scilicet: *Creavit Deus cete grandia, & omnem animam viventem, atque motabilem, quam produxerant aquæ in species suas.* Illic igitur *produxerunt aquæ omnem animam viventem atque motabilem, in species suas*, cum causa non in ea esset: hic vero nos sumus causa, quamobrem pulcra & digna genera simus ijs quæ vasa appellantur,
Matth. 13. 48. vel putrida & digna quæ foras proijciamur; nec enim in nobis natura vitiositatis causa est, sed electio spontanea malum faciens. Similiter neque natura causa est justitiæ, quasi quæ injustitiam admittere non possit, sed consilium à nobis susceptum, quod justos efficit. Etenim viventium in aquis genera videre non est, quæ à dete-

τοῦ δὲ χριστοῦ ἰησοῦ ἔργων καὶ λόγων τοιῶν·
πάλιν ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν σαγήνῃ
βληθείσῃ εἰς τὴν θάλασσαν· ὥσπερ ὅτι περὶ εἰκό-
νων καὶ περὶ ἀνδριάντων αἱ ὁμοιότητες οὐκ ἐξ
ὧν εἰσὶν ὁμοιότητες ἐκείνων ἐστὶν αἷς ἀφώμοι-
ωνται, ἀλλ' ἡ μὲν ἐν ἐπιπέδῳ ξύλῳ, φέρε
εἰπεῖν, κηρογραφημένη εἰκὼν τῆς ὀπτασίας
μὴ δὲ χρώματος ἔχει τὴν ὁμοιότητα, οὐκ ἐπὶ σώ-
ζειν τῶν εἰσοχῶν, καὶ τῶν ἐξοχῶν, ἀλλ' ἔμφασιν μό-
νην αὐτῶν· ἡ δὲ κατὰ τὸν ἀνδριαντοποιὸν ὕλη
κατὰ τὰς εἰσοχὰς, καὶ τὰς ἐξοχὰς πειρᾶται σώ-
ζειν ὁμοίωμα, οὐκέτι δὲ καὶ κατὰ τὴν χρόαν·
ἐὰν δὲ καὶ κήρινον ᾖ μαγεῖον ἡμῖν σώζειν πει-
ρᾶται ἀμφότερα, λέγω δὲ καὶ κατὰ τὴν χρόαν,
καὶ κατὰ τὰς εἰσοχὰς καὶ ἐξοχάς, ἃ μὲν καὶ περὶ
ἐν βάθει εἰκών ἐστιν· ὅπου μοι νόει καὶ ὅτι περὶ
κατὰ δὲ βασιλέιον ὁμοιώσεων, τὴν βασιλείαν
τῶν οὐρανῶν ὁμοιωμένην τινὶ, ὁμοιοῦσθαι ἃ μὲν
καθ' ἕκαστα τῶν περιεχόντων εἰς ὃ ἡ ὁμοίωσις,
ἀλλὰ μὴ κατά τινα ὧν χρήζει ὁ προκείμενος
λόγος· καὶ ἐντεῦθεν τοίνυν ὁμοία ἐστὶν ἡ βασι-
λεία τῶν οὐρανῶν σαγήνῃ βληθείσῃ εἰς τὴν θά-
λασσαν, ἵνα ὡς οἴονταί τινες παρεισάκτως τῷ
λόγῳ φύσεις εἰ) ἀποκειμένας διαφόρους
περὶ ἀπὸ τὴν σαγήνην ἐκλελυθότων πονηρῶν καὶ
δικαίων. ὥστε νομίζειν εἶ) διὰ τὸ· ἐκ παν-
τὸς γένους* συναγαγούσῃ, δικαίων πολλὰ καὶ
διαφόρους φύσεις, ὁμοίας δὲ καὶ πονηρῶν. τῇ
δὲ τοιαύτῃ ἐκδοχῇ ἐναντιοῦνται πᾶσαι αἱ θ
αὐτεξούσιον ἐμφαίνουσαι γραφαί, καὶ αἰτιώ-
μενται μὲ τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἀποδεχόμεναι
δὲ τοὺς κατορθοῦντας. οὐκ ἂν δικαίως μέμ-
ψεως τοῖς ἀπὸ τῆς ὕλης φύσει τοιούτων τυγ-
χανόντων ἀκλεθθώσης. ἢ ἐπαίνου τοῖς ἀπὸ τῆς
ἀστειοτέρων· ἰχθύων γὰρ φαύλων καὶ καλῶν ἡ
αἰτία, ἃ περὶ τὰς ψυχὰς τῶν ἰχθύων ἐστὶν, ἀλ-
λὰ περὶ ἐκεῖνο, ὅπερ ὁπτασάμενος ὁ λόγος εἶ-
πεν· ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἑρπετὰ ψυχῶν ζω-
σῶν, ὅτε καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὰ κήτη τὰ μεγά-
λα, καὶ πᾶσαν ψυχὴν ζώων ἑρπετῶν. ἃ ἐξήν-
εγκε τὰ ὕδατα κατὰ γένη αὐτῶν· ἐκεῖ μὲν
πᾶσαν ψυχὴν ζώων ἑρπετῶν ἐξήνεγκε τὰ ὕδα-
τα κατὰ γένη αὐτῶν, οὐκ ὄντος τῆς αἰτίας περὶ
αὐτὴν. ἐνταῦθα δὲ ἡμεῖς ἐσμὲν οἱ αἴτιοι τοῦ εἶ)
καλὰ, καὶ ἄξια τῶν λεγομένων ἀγγείων ὕλη,
ἢ σαπρὰ καὶ ἄξια τοῦ ἔξω βληθῆναι· ἡ γὰρ
φύσις ἐν ἡμῖν αἰτία τῆς πονηρίας, ἀλλὰ προ-
αίρεσις ἑκούσιος ἡ κακοποιητική· ὅπως δ' οὐδὲ
φύσις αἰτία δικαιοσύνης, ὡς ἀνεπίδεκτος ἀδικίας, ἀλλὰ λόγος ὃν παρεδεξάμεθα, ὁ κα-
τασκευάζων δικαίους· καὶ γὰρ τὰ μὲν τῆς ἐνύδρων ὕλης οὐκ ἔστιν ἰδεῖν μεταβαλλόντα ἀπὸ φαύ-

λων ὡς ἐν ἰχθύσι ἡμῶν ὅτι τὰ ἀχρεῖα, ἢ ἀπὸ A rioribus quæ in piscibus sint generibus in
τῶν βελτόνων ὅτι τὰ χείρονα. τοὺς δὲ ἐν αὐ- meliora mutentur, vel à melioribus in de-
θρώποις δικαίους ἢ πονηροὺς αἰεὶ ἔστι θεωρεῖν, ἢ teriora: homines autem justos & malos
ὅτι τὴν ἀρετὴν ἐκ κακίας φθαίροντας, ἢ ἀπὸ videre licet, vel ab iniquitate ad virtutem
τῆς ἐπ' ἀρετὴν τροπῆς ἀναλυομένους ὅτι evadentes, vel à profectu in virtute ad vi-
τὴν τῆς κακίας χύσιν· διὸ καὶ ἐν τῷ Ἰεζεκιὴλ tiositatis dissolutionem revertentes. Idcir-
οὐδὲ μὴ τὸ ἀπὸ ἀνομίας ὑπιστρέφοντος ὅτι co & in Ezechiele, de eo qui à nequitia con-
τὸν τήρησιν τῶν δίων ἐντολῶν ζωὴν ζήσεται· vertitur ad observationem divinorum man-
ἐὰν ἀποστρέψῃ ἐκ πασῶν datorum, hæc scripta sunt: *Si autem im-* Ezech. 18.
ἀνομιῶν αὐτοῦ ὧν ἐποίησε, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως δ'. *pius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis,* 21, 23.
quæ operatus est, & quæ sequuntur, usque ad
ὡς δὲ ἀποστρέψαι αὐτὸν ἐκ τῆς ὁδοῦ τῆς πονη B *id: Ut convertatur à vijs suis & vivat.* De
ρᾶς, καὶ ζῆν αὐτὸν· ὅθεν ὁ τῆς ἀναλυομένης ἀπὸ eo vero qui à profectu in virtute ad vitiosi-
τῆς ἐπ' ἀρετὴν τροπῆς ὅτι τὴν τῆς κα- tatis dissolutionem reciderit, hæc scripta
κίας χύσιν τοιαῦτα· ἐν ᾗ τῷ ἀποστρέψαι δί- sunt: *Si autem averterit se justus à justitia sua* Ezech. 18.
& fecerit iniquitatem, & quæ sequuntur us- 24.
que ad illud: *In peccatis suis, quæ peccavit, in ipsis morietur.* Vel dicant nobis qui ex
sagenæ parabola naturas invehunt; iniquus tandem avertens se ab omnibus pec-
catis quæ fecit, & Domini mandata obser-
vans, & faciens justitiam ac misericordiam,
cujus erat naturæ dum erat injustus? non
laudabilis quidem; si ergo reprehendendæ,
cujus naturæ esse jure merito dicetur, cum
C avertit se ab omnibus peccatis quæ fecit? si
propter ea quæ præcesserunt, malæ fuisse
dicas; quomodo mutatus est ad meliora? sin
vero bonæ, propter ea quæ secuta sunt;
quomodo injustus erat, bonæ naturæ cum
esset? Simile occurret dubium super justo,
qui à justitia sua se avertit, & injustitiam fa-
cit juxta omnia peccata; priusquam enim
averteret se à justitia, cum in justis esset ope-
ribus, malæ naturæ non erat: mala enim
natura in justitia non est; quandoquidem
iniquitas quæ arbor mala est, fructus bonos
facere non potest, qui ex virtute nascuntur.
D Rursus autem cum esset bonæ & immutabi-
lis naturæ, non adeo mutatur à bono, qua-
lis antea erat, postquam semel justus fuit,
vt avertat se à justitia sua, ad faciendam in-
justitiam, secundum omnia peccata sua,
quæ fecit. His autem dictis, credendum est
assimilari regnum cœlorum sagenæ missæ in ma-
ve, & ex omni genere congreganti, ad osten-
dendam varietatem consiliorum, quæ inter
homines sunt, maximum inter se discrimen
habentium, ita vt illud: *Ex omni genere con-*
greganti, laudandos & reprehendendos,
E propter propensionem ad virtutum, vitio-
rumque genera comprehendat. Assimila-
tum est vero regnum cœlorum sagenæ va-
riæ texturæ, propter Veterem ac Novam
Scripturam, ex omnigenis, varijsque sen-

ἀπὸ * C.R. κακῶν ἐκ τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ, καὶ ποιῆσαι
ἀδικίαν, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ. καὶ ἐν ταῖς
ἀμαρτίαις αὐτοῦ, αἷς ἥμαρτεν, ἐν αὐταῖς ἀπο-
θανεῖται. ἢ λεγέτωσαν ἡμῖν οἱ ἐκ τῆς κατ' Ga-
λατῶν εὐδοκίας Φύσεις εἰσάγοντες, ὁ ἄνο-
μος ὕστερον ἀποστρέφων ἐκ πασῶν τῶν ἀνο-
μιῶν αὐτοῦ ὧν ἐποίησε, καὶ φυλάσσων * τὰς C.R. τάξας
ἐντολὰς τοῦ κυρίου, καὶ ποιῶν δικαιοσύνην καὶ
ἔλεον, ποίας φύσεως ἦν ἄνομος ὤν; ἢ γλαφυρὰ
τῆς ἐπαγωγῆς. ἀλλ' εἰ ἀρὰ ψυκτὸς, ἢ ποί-
ας φύσεως ἐβλάστησε καὶ λευκή, ὅτε ἀποστρέ-
φει ἐκ πασῶν τῶν ἀνομιῶν ἐαυτοῦ ὧν ἐποίησεν;
εἰ μὲν γὰρ τῆς φαύλης ἀφ' ἧς ἀφέστηκε, πῶς με-
τέβαλεν ὅτι τὰ βελτίονα; εἰ δὲ τῆς ἀγαθῆς ἀφ'
ἧς ἀπέστη δεύτερον, πῶς ἀγαθῆς φύσεως τυγχάνων
ἄνομος ἦν; τὸ δ' ὅμοιον ἐπαπορήσεις καὶ περὶ τοῦ
ἀποστρέφοντος δικαίου ἐκ τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ,
καὶ ποιοῦντος ἀδικίαν κατὰ πάσας τὰς ἀνομίας.
πρὶν γὰρ ἀποστρέψαι ἀπὸ τῆς δικαιοσύνης ἐν δι-
καίοις ἔργοις τυγχάνων, φαύλης φύσεως οὐκ
ἦν. φαύλη γὰρ Φύσις οὐκ αἰ ἐν δικαιοσύνῃ
ἤμοιτο, ἐπεὶ μὴ διώλεσεν δένδρον πονηρὸν, ἢ
κακία, καρπὸς ἀγαθὸς ποιεῖν τοὺς ἀπὸ ἀρε-
τῆς. πάλιν τε αὖ οὐκ ἀν ἀρίστης καὶ ἀμεταβλή-
του φύσεως ὤν, ἀπὸ τοῦ καλοῦ ἀπέστρεφεν ἄν,
μὴ ὃ χρηματίσαι δίκαιος, ἐκ τῆς δικαιο-
σύνης αὐτοῦ, ὅτι ὃ ποιῆσαι ἀδικίαν καὶ πά-
σας τὰς ἀνομίας αὐτοῦ, ἃς ἐποίησε· τινῶν δ'
εἰρημένων νομιστέον ὁμοιοῦσθαι τὴν βασιλείαν
τῶν οὐρανῶν σαγήνῃ βληθείσῃ εἰς τὴν θάλασ-
σαν, καὶ ἐκ παντὸς γένους συναγαγούσῃ, εἰς
ἃ ἐξέστασιν τοῦ ποικίλου τῶν ἐν ἀνθρώποις τρο-
πῶν, διαφορὰ πρὸς ἀλλήλας πλείστη ὅσην ἐχόντων, ὡς εἶναι ὃ, ἐκ παντὸς γένους
συναγαγούσῃ, ἐναγομένους καὶ ψυκτὸς, ἐν ταῖς τρόποις τὰ εἴδη τῶν ἀρετῶν ἢ τῶν κακιῶν ὑπερ-
βολάς. * Γαγήνη δ', πλοκὴ ποικίλη ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ τὴν πεπλεγμένην
ἐκ παντοδαπῶν καὶ ποικίλων τοπικῶν παλαιᾶς καὶ καινῆς γεγραφῶν· ὥσπερ οὖν τὸ ἀπὸ τῶν Γα-

* Ir. ἔχει

tentijs contextam. Et quemadmodum pis- A
cium in sagenam incidentium inveniuntur
nonnulli in his sagenæ partibus, illi vero in
alijs, & vnusquisque in qua parte deprehen-
sus est; sic reperias & inter eos qui in Scri-
pturarum sagenam devenerunt, aliquos qui
subProphetarum textura comprehensi sunt,
Isaiæ, verbi gratia, propter hoc dictum, vel
Ieremiæ, vel Danielis; alios vero sub con-
textu Legis, alios sub Evangeliorum, &
nonnullos sub Apostolorum. Primum enim
qui à Verbo capitur, vel capi videtur, ab
aliqua totius sagenæ parte capitur. Nihil B
autem absurdum est, si eorum qui capiun-
tur piscium, tota sagenæ quæ in Scripturis
est textura nonnulli involuuntur, & vnde-
quaque tenentur ac comprehenduntur, nec
effugere possunt; sed velut omnino in ser-
vitutem redacti sunt, nec potestatem ha-
bent exeundi. Hæc autem sagena in mare
missa est, vitam scilicet hominum, per vni-
versum terrarum orbem fluctibus jactatam,
& in amaris vitæ negotijs natantem. Ipsa
vero sagena ante Servatorem nostrum Ie-
sum nondum tota completa erat, & textu- C
ræ Legis ac Prophetarum is deerat qui di-
xit: *Nolite putare quoniam veni solvere Le-*
Matth. 5. 17. *gem, aut Prophetas; non veni solvere, sed adim-*
plere. Et completa est sagenæ textura in
Evangelijs & sermonibus quos per Apos-
tolos Christus locutus est. Propterea igitur
Simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare,
& ex omni genere congreganti. Potest etiam
illud: *Ex omni genere congreganti*, præter ea
quæ tradita sunt, vocationem Gentium ex
omni natione significare. Qui vero sagenæ
in mare missæ operam suam præstant, Iesus
Matth. 4. 11 Christus est, sagenæ dominus, & *accedentes* D
Angeli, ipsique ministrantes qui sagenam è
mari non extrahunt, neque ferunt in littus
extra mare, hoc est negotia quæ extra vi-
tam sunt, nisi completa fuerit sagena, hoc
est, nisi gentium complementum in ipsam
advenerit: cum autem advenerit, tunc ip-
sam ex inferioribus hisce & humilibus rebus
educunt, eamque in littus ita tropice ap-
pellatum deferunt. Illic eorum qui hanc ex-
traxerunt partes erunt ad littus sedere, se-
seque ibi collocare, vt vnum quodque bo-
norum quæ erunt in sagena in proprium
ordinem statuant; juxta sua quæ hic appel- E
lantur vasa: quæ vero contrario modo se
habent, & mala nuncupantur, foras ejici-
ant. Illud autem, *foras*, caminus est ignis,
quemadmodum ipse Servator interpretatus
Matt. 13. 49, 50. est, dicens: *Sic erit in consummatione sæculi,*
exibunt Angeli, & separabunt malos de medio

γήνην παντοίων ἰχθύων· οἱ μὲν κατὰ τὰ
μέρη τῆς σαγήνης διέσκοπται, οἱ δὲ καθ' ἕτε-
ρα, καὶ ἕκαστος ὑφ' ὃ κεκράτηται μέρος. ὅπως
δ' ἔχει καὶ ὅτι τὸ ὅλον τὴν σαγήνην τῶν γρα-
φῶν ἐλκυσθέντων, πᾶς μὲν κεκρατημένος ὑπὸ
τὴν προφητικὴν πλοκήν, φερ' εἰπεῖν, Ἡσαΐου
καὶ τόδε ῥητὸν, ἢ Ἱερεμίου, ἢ Δανιήλ. ἄλλος
δὲ κατὰ νομικήν, καὶ ἄλλος κατὰ εὐαγγελικήν, καὶ
πᾶς κατὰ ἀποστολικήν· πρῶτον γὰρ ἁλισκό-
μενός τις ὑπὸ τὸν λόγον, ἢ δικῶν ἁλίσκεσθαι,
ἓκ τινος λαμβάνεται μέρους τῆς ὅλης σαγή-
νης· οὐδὲν δὲ ἄτοπον εἴ τινες τῶν ἁλόντων ἰχθύων
ἐμπεδεύχονται ὅλῃ τῇ τῆς ἐν ταῖς γραφαῖς σα-
γήνης πλοκῇ, καὶ πάντοθεν συνέχονται, ὑπ'
κρατοῦνται, ἀλλ' ὡσαφεὶ παντάπασιν καταδεδλημένοι, καὶ ἐκπε-
σεῖν τῆς σαγήνης οὐκ ἐώμενοι· βέβληται δ' ἡ
σαγήνη αὕτη εἰς τὴν θάλασσαν, τ' πλανᾶσθαι
τῆς οἰκουμένης τ' ἀνθρώπων κυματόμενον
βίον, καὶ ἐν τοῖς ἁλμυροῖς πράγμασι τοῦ βίου
νηχόμενον· ἄυτη δ' ἡ σαγήνη πρὸ τοῦ σωτῆρος
ἡμῶν Ἰησοῦ * ὅλη μὲν πεπληρωμένη οὐκ ἦν, τῶν
ἐλειπε γὰρ τῇ νομικῇ καὶ προφητικῇ πλοκῇ ὃ
εἰπών. μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τ'
νόμον, ἢ τοὺς προφήτας. οὐκ ἦλθον καταλῦ-
σαι, ἀλλὰ πληρῶσαι· ᾗ πεπλήρωται ἡ τῆς
σαγήνης πλοκὴ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις, καὶ τοῖς
μετοῦ Δι' τῶν ἀποστόλων λόγοις. Διὰ τοῦτο
οὖν ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν σα-
γήνῃ βληθείσῃ εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἐκ παντὸς
τοὺς ἰχθῦς συναγαγούσῃ· διὰ ταῦτα δ' χωρεῖς τῶν
ἀποδεδομένων τὸ· ἐκ παντὸς συναγαγόν,
δηλοῖ τὸν ἀπὸ παντὸς γένους ἐθνῶν κλῆσιν.
* οἱ δ' Δι' ἁρπασάμενοι τῇ βληθείσῃ εἰς τ' θά- Luc. 5. 6.
λασσαν σαγήνῃ, ὁ κύριός ἐστι τῆς σαγήνης ἰη-
σοῦς χριστός, καὶ οἱ προσελθόντες ἄγγελοι, καὶ
Δι' ἁρπασάμενοι αὐτοῦ, οἵ τινες οὐκ ἀναβιβά-
ζουσιν ἀπὸ τῆς θαλάσσης τὴν σαγήνην, οὐδὲ
φέρουσιν ὅπῃ τ' ἔξω αὐτῆς αἰγιαλόν, τὰ ἔξω τῶν
βίου πράγματα, ἐὰν μὴ πληρωθῇ ἡ σαγή-
νη, τουτέστι ὃ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰς αὐτὴν
εἰσέλθῃ. ὅταν δ' * ἔλεθῃ, τότε αὐτὴν ἀναβι- Ioan. 21. 6.
βάζουσιν ἀπὸ τῆς τῆδε καὶ κάτω πράγματων,
καὶ φέρουσιν ὅπῃ τ' ζωτικῶς καλουμένου αἰγια-
λόν. ἔνθα ἔρχεται ἔσω τ' δικαιοβασιλήτων αὐτὴν
καὶ καθίσας πρὸς τῷ αἰγιαλῷ, καὶ ἱδρύσας
ἑαυτὰς εἰς, ἵνα ἕκαστον μὲ τῶν τοῦ σωτῆρος
κλητὸν εἰς ὃ οἰκεῖον πάλαι καταῤῥήσωσι καὶ τὰ ὀνομαζόμενα ἐνταῦθα αὐτῶν ἀγγεῖα. τὰ
δ' ἐναπόκενα ἔχοντα, καὶ ἃ πρὸς καλούμενα ἔξω βάλωσι· ὃ δ', ἔξω, ἢ κάμινός ἐστι τοῦ πυρός, ὡς
ὁ σωτὴρ ἑρμήνευσεν εἰπών· ὅπως ἔσται ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος, ἐξελεύσονται οἱ ἄγγελοι,

καὶ

καὶ ἀφορίσῃ αὐτὸς τοὺς πονηροὺς ἐκ* μέσου A *C.R. μέσου
τῶν δικαίων, καὶ βαλῇ αὐτοὺς εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρός· πλὴν τηρητέον ὅτι ἤδη ἀπὸ τῆς τῶν ζιζανίων παραβολῆς, καὶ τῆς παρεκειμένης ὁμοιώσεως διδασκόμεθα ὅτι ἄγγελοι μέλλουσι πορεύεσθαι ὃ ἀφανεῖναι, καὶ ἀφοριεῖσαι τοὺς φαύλους ἀπὸ τῶν δικαίων. ἀνωτέρω μὲν γὰρ λέγεται ὅτι ἀποστελεῖ ὁ υἱὸς τὸν ἀνθρώπου τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, καὶ συλλέξουσιν ἐκ τῆς βασιλείας αὐτοῦ πάντα τὰ σκάνδαλα, καὶ τοὺς ποιοῦντας τὴν ἀνομίαν, καὶ βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὴν κά- B
μινον τοῦ πυρός· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς, καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. ἐνταῦθα δὲ, ὅτι ἐξελεύσονται οἱ ἄγγελοι, καὶ ἀφορίσουσι τοὺς πονηροὺς ἐκ μέσου τῶν δικαίων, καὶ βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὴν καμινον τοῦ πυρός· τούτοις δ' οὐκ ἀκολουθεῖ, ὅσοι οἴονταί τινες, ὅτι καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων εἰσὶ χρείττους οἱ ἀπόστολοι οἱ ἐν χειροῦσωζόμενοι· πῶς γὰρ δυνατὸν οἱ ὑπὸ τῶν ἁγίων ἀγγέλων εἰς ἄγγη βαλλόμενοι τοῖς βάλλουσιν εἰς τὰ ἄγγη παραβάλλεσθαι, ὑπὸ τῶν ἐκείνων τεταγμένοι ἐξουσίαν; ἴσως δὲ φαμὲν οὐκ ἀγνοοῦντές τινων ἁγίων, τὴν μὴ τοιαύτην οἰκονομίαν ἐπιτετραμμένων, ἀλλ' οὐδὲ τούτων πάντων ἀφίεναι τοὺς ἐν χειρὶ σωζομένους ἀδελφούς. μένομεν γὰρ καὶ τὸ· εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι. ἵνα οὖν εἴρηται, πάντες ἄγγελοι. οἴδαμεν καὶ τὸ· ἀζ-
γέλους κεκτήσομαι, * ὅπου μὴ λέλεκται, πάντας ἁγίους ἀγγέλους. τούτων δὲ ἀναγεγραμμένων περὶ τῆς Γεέννης, καὶ τῶν ὑπὸ τὴν Γεέννην, ὁ βλασφημοῦντος περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ ἁγίου, καὶ περὶ τοῦ ἐξελεύσονται τοὺς ἀγγέλους ἀφορίσαι τοὺς πονηροὺς ἐκ * μέσου τῶν δικαίων, μὴ εἶ) καὶ πονηροὺς ὑπὸ τὴν Γεέννην ἐκ πάντως γένους, ἔοικε μήτε τὴν γεέννην γεγονέναι, καὶ ἀδύνατον ὑπάρχειν· δεῖ μὴ ξενιζώμεθα ἐπὶ τοῦ ἀφορισθῆναι τοὺς πονηροὺς ἐκ μέσου τῶν δικαίων ὑπὸ τῶν ὅτι τούτων ἐξαπορηθέντων ἀγγέλων, ὁρῶμεν πολλὰ τὰ ἀβέβαια πεπληρωμένα καὶ πονηρά· ἀλλ' εἴδε μὴ πλείους E
ὦσι τυγχάνοιεν ὄντες τῶν δικαίων, οἱ βληθησόμενοι εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρός· ἐπεὶ ἡ ἐλέησομεν ἐν ἀρχῇ ὅτι αἱ παραβολαὶ καὶ αἱ ὁμοιώσεις οὐκ εἰς πάντα οἷς παραβάλλονται ἢ ὁμοιοῦσθαι παραλαμβάνονται, ἀλλ' εἰς τινα, ἐπὶ τοῦτο καταληπτέον καὶ ἐκ τῶν λεγομένων, ὅτι ὅπου μέν τι ἰχθύων, ὡς περὶ τὴν ζωὴν αὐτῶν, φαῦλόν τι αὐτοῖς συμβαίνει, ὃ ὑπὸ τὴν Γεέννην θύρεσθαι· τῆς γὰρ τοιούτων αὐτοῖς ζωῆς περιεσπάσθαι, καὶ ὅτε εἰς ἄγη βαλλόμενοι, ὅτε ἔξω ῥιπτούμενοι πλήρη τὰ παράσιτα τῆς ἀπολέσαι τὴν ὡς ἐν ἰχθύσι ζωήν. ὅπου δὲ τι, εἰ ἁλισθεῖεν ἢ παραβολὴ, φαῦλον μὲν ὄντι τὸ ἐν θαλάσσῃ, καὶ μὴ ὑπὸ τὴν Γεέννην ἐλθεῖν,

justorum, & mittent eos in caminum ignis. Cæterum animadvertendum est jam per Parabolam zizaniorum, & per præsentem similitudinem doceri nos Angelis hanc impositum iri operam, vt discernant & dividant malos à justis: supra enim dicitur, *missurum Filium hominis Angelos suos, colle-* Matth. 13. 41, 42.
cturosque illos de regno ejus omnia scandala, & eos qui faciunt iniquitatem, missurosque eos in caminum ignis, ibi futurum fletum & stridorem dentium; hic autem, *exituros Angelos, & separaturos malos de medio justorum, & missuros eos in caminum ignis.* His autem consectarium illud non est, quod existimant nonnulli, homines videlicet qui salvi fiunt in Christo, superiores esse sanctis Angelis: quomodo enim possunt hi qui à sanctis Angelis in vasa mittuntur, cum ijs comparari à quibus in vasa mittuntur, eorum subjecti potestati? Hæc autem dicimus, non ignari quibusdam Angelis, ijs scilicet quibus hæc administratio tradita non est, sed non omnibus præstare homines qui in Christo salvi fieri debent: nam & id legimus: *In quæ desiderant Angeli prospicere*: ibi non dictum est, 1. Pet. 1. 12.
omnes Angeli. Scimus id quoque: *Angelos* C 1. Cor. 6. 3.
judicabimus, vbi dictum non est, *omnes Angelos.* His autem de sagena scriptis, & de ijs quæ sub ea congregantur, is qui contendit ante consummationem sæculi, & antequam advenientes Angeli separent malos de medio justorum, malos ex omni genere sub sagena non comprehendi, videtur neque Scripturæ sensum assecutus, & impossibile quid velle. Quocirca ne mirum nobis accidat, si antequam mali de medio justorum separentur ab Angelis ad id mittendis, videamus nostros cœtus malis tepletos. Atque D
vtinam qui in caminum ignis projiciendi sunt plures non sint quam justi. Quoniam autem initio diximus parabolas & similitudines non ad omnia assumi quæ ijs insunt, quibusdam conferuntur vel assimilantur, sed ad nonnulla; illud insuper ex ijs quæ dicenda sunt demonstrare oportet, piscibus nempe, quantum ad illorum vitam pertinet, mali aliquid contingere, cum sub sagena deprehenduntur: privantur enim vita qua juxta naturam suam fruuntur; & sive in vasa mittantur, sive foras projiciantur, amplius quicquam non patiuntur, quam vitæ, qualis piscibus inest, amissionem: in his autem, per quæ parabola assumitur, malum est in mari esse, & non sub sagenam venire, vt in vasa mit-

tantur cum bonis. Sic autem pisces mali foras mittuntur & projiciuntur; ij autem qui juxta præsentem similitudinem mali sunt, mittuntur in caminum ignis, vt quæ in Ezechiele de camino dicta sunt, illis quoque contingant: *Et factum est verbum Domini dicens: Fili hominis, facta est mihi domus Israël admisti omnes ære & ferro*, & quæ sequuntur vsque ad id: *Et scietis quia ego Dominus, cum effuderim indignationem meam super vos. Intellexistis hæc omnia? dicunt, etiam.* Cognoscens quæ in cordibus hominum sunt Christus Iesus, quemadmodum de illo in Evangelio docuit Ioannes, non ignarus interrogat, sed postquam semel hominem assumpsit, omnibus quæ illius sunt, vtitur; quorum & vnum hoc est, interrogare: neque mirandum est si & id Servator facit, quandoquidem rerum omnium Deus, hominum mores ferens, quasi si quis homo filij sui mores ferat, interrogat, velut in his verbis: *Adam vbi es? & Vbi est Abel frater tuus?* Vi autem his verbis illata dicet aliquis non interrogative, sed enuntiative dictum esse illud, *intellexistis*. Dicet autem & Discipulos enuntiationi illius assentientes huic illud dixisse: *Etiam*. Verumtamen sive interrogat, sive pronuntiat, necessario dicitur, non, *Hæc*, solum, quod demonstrationis est; neque illud, *omnia*, sed illud, *Hæc omnia*. Videtur autem nunc significare Discipulos ante regnum cœlorum scribas fuisse; sed huic repugnabit id quod in Actis Apostolorum eo modo dicitur: *Videntes autem Petri constantiam & Ioannis, compertoque quod homines essent sine literis & idiotæ, admirabantur, & cognoscebant eos, quoniam cum Iesu fuerant*. Ad hæc igitur quæsiverit aliquis; si scribæ erant, quomodo sine literis & idiotæ in Actis appellantur? si vero sine literis erant & idiotæ, quomodo scribæ à Servatore apertissime nuncupantur? Ad quæsita respondeatur non omnes certe, sed Petrum & Iohannem sine literis & idiotas in Actis esse dictos; plures autem fuisse Discipulos, de quibus omnia intelligentibus id dictum est: *Omnis scriba*, & quæ sequuntur; vel scribam appellari, quicunque doctrina juxta Legis literam instructus est, ita vt qui sine literis & idotæ sunt, sed sub litera Legis ducuntur, scribæ appellentur secundum aliquam significationem. Et maxime sane idiotarum est, qui Scripturas tropologice interpretari nesciunt, quæque ad earum anagogen spectant, non capiunt, sed nudæ literæ credunt, eamque tuentur, scri-

Ezech. 21. 17, 18.
Matth. 13. 51.
Ioh. 2. 25.
Gen. 3. 9.
Gen. 4. 9.
Matth. 13. 52.
Act. 4. 13.
Matth. 13. 51.

ὅτι τοὺς εἰς ἄγκη κτῆ τὰ καλὰ βληθήσας· ὅτε ἰχθῦς μὲ φασὶ ἔξω βάλλονται καὶ ῥιπτοῦνται. οἱ δὲ κτῆ τὴν παρεικμήν ὁμοίωσιν φασὶ βάλλονται εἰς τὸν κάμινον τοῦ πυρὸς, ἵνα τὰ ἐν τοῖς ἰεζεχιὴλ περὶ τῆς καμίνου εἰρημένα, καὶ ὅτι τοῦτος φάσκη. καὶ ἐλάλησε λόγος κυρίου πρὸς με λέγων, υἱὲ ἀνθρώπου, ἰδοὺ γεγόνασί μοι ὁ οἶκος ἰσραὴλ ἀπεμειγμένοι πάντες χαλκῷ καὶ σιδήρῳ, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ. καὶ ἐπιγνώσεσθε* ὅτι ἐγὼ κύριος ἐξέχεα τὸν θυμόν μου ἐφ' ὑμᾶς. συνήκατε ταῦτα πάντα; λέγουσι, ναί· ἐγνώκειν τὰ ἐν ταῖς καρδίαις τῶν ἀνθρώπων γραμμὸς ἱστάς, ὡς καὶ ἐνταῦθα τοῦτο ἐδίδαξεν ἐν τῷ διαγγελίῳ ὁ ἰωάννης, ὅτι ἀγνοῶν ἐρωτᾷ, ἀλλ' ἅπαξ ἀναλαβὼν ἄνθρωπον, χρῆται τοῖς αὐτοῦ πᾶσιν, ὧν ἓν καὶ ὁ ἐρωτᾶν· καὶ δ' θαυμαστὸν εἰ ὁ σωτὴρ τοῦτο ποιεῖ, ὅτε γε καὶ ὁ τῶν* ὅλων θεὸς ἕπεται τοῖς ἀνθρώπους, ὡς εἴ τις ἕπεται τῶν ἀνθρώπων τῶν ἑαυτοῦ, πυνθανόμενος, ὡς ἐν τῷ· ἀδὰμ ποῦ εἶ; καὶ· τοῦ ὄντι ἄβελ ὁ ἀδελφός σου; διασάμενος δέ τις ἐνταῦθα φήσει, ὅτι ἐρωτηματικῶς εἰρῆσθαι, ἀλλὰ ἀποφαντικῶς, τὸ· συνήκατε. ἐρεῖ δ' ὅτι καὶ οἱ μαθηταὶ μαρτυρήσαντες αὐτῷ τὴν ἀποφάσει λέγουσιν αὐτῷ τὸ· ναί· πλὴν εἴτε ἐρωτᾷ, εἴτε ἀποφαίνεται, ἀναγκαίως λέγεται, ὃ τὸ, ταῦτα, μόνον, δηκτέον ὂν, οὐδὲ τὸ, πάντα, μόνον, ἀλλὰ ὃ, ταῦτα πάντα· ἔοικε γοῦν τοὺς μαθητὰς παρεῖναι τοῖς τῶν οὐρανῶν βασιλείας γραμματεῦσι γεγονέναι· ἐν ᾧ τούτῳ ἐναπορήσειεν ὃ ἐν ταῖς προτέρεσι τῶν ἀποστόλων τῶνδε εἰρημένον τοῦ ἔθνους· θεωρεῖτε τὴν τοῦ πέτρου παῤῥησίαν, καὶ ἰωάννου, καὶ καταλαβόντες ὅτι ἄνθρωποι ἀγράμματοί εἰσι, καὶ ἰδιῶται, ἐθαύμαζον, ἐπεγίνωσκόν τε αὐτοὺς, ὅτι σὺν τῷ ἰησοῦ ἦσαν· ἐπιζητήσας τὰς ἐν ταῖς προτέρεσι ταῦτα, εἰ μὴ γραμματεῖς ἦσαν, πῶς ἀγράμματοι ἐν ταῖς προτέρεσι λέγονται καὶ ἰδιῶται; εἰ δ' ἦσαν ἀγράμματοι καὶ ἰδιῶται, πῶς γραφέντα γραμματεῖς ὑπὸ τοῦ σωτῆρος ὀνομάζονται; λεκτέον δ' ἂν εἰς τὰ ἐζητημένα, ὅτι οὐκ οἱ πάντες, ἀλλὰ πέντε καὶ ἰωάννης ἀγράμματοι καὶ ἰδιῶται ἐν ταῖς προτέρεσιν εἴρηνται, πλείονες δ' ἦσαν οἱ μαθηταὶ, ἐφ' οἷς σημείοις πάντα λέλεκται τὸ· πᾶς γραμματεὺς, καὶ τὰ ἑξῆς. ὁ γραμματεὺς πᾶς ὁ μεμαθητευμένος τῇ κτῆ τὸ γράμμα τοῦ νόμου διδασκαλία, ὀνομάζεται, ὡς καὶ τοὺς ἀγραμματεύς μὲν καὶ ἰδιώτας, ἀγραμμάτους δ' ὄντας* τοῦ τῶν νόμων γράμματα, γραμματεῖς λέγεσθαι καθό τι σημαινόμενον. καὶ ἰδιωτῶν γε μάλιστά ἐστι, μὴ εἰδότων ἕπεσθαι, μηδὲ κέντρα συνιέντων τὰ τῆς ἀναγωγῆς τοῦ γράφοντος, ἀλλὰ τῷ γράμματι ψιλῷ πιστεύοντας, καὶ τὸν

ἐκδικοῦντων, ὃ χρηματίζειν αὐτοὺς γραμ- A bas appellari. Sic autem aliquis explicabit
ματεῖς· ὅτως δὲ τις δυνήσεται καὶ τὸ. οὐαὶ ὑμῖν & illud: *Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocri-* Matth. 23.
γραμματεῖς, καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὡς *tæ*, quasi vnicuique dictum sit qui præter li- 13.
πρὸ ἱερημένου τοῦ πλὴν τῶν γράμματος μη- *teram nihil scit.* Hic quæres si quemadmo- Luc. 11. 44.
δὲν ὑπισαμένῳ· ἔνθα ζητήσις εἰ ὥσπερ νομι- *dum Scriba Legis, ita est & Evangelicus;*
κὸς γραμματεὺς, ὅτως ὅτι καὶ εὐαγγελικὸς, *& si ita est qui Evangelium, quemadmodum*
καὶ ὥσπερ τὸν νόμον ἀναγινώσκων, καὶ ἀκούων, καὶ *qui legem evoluit, & intelligit, &* quæ *sunt* Gal. 4. 24.
λέγων ἅπερ ἐστὶν ἀλληγορούμενα, ὅτω καὶ ὁ *per allegoriam dicta* exponit; vt servata hi-
εὐαγγέλιον, ὡς εἰδέναι, τηρουμένης τῆς κατὰ τὸ *storia juxta rerum gestarum veritatem, quo-*
γράμμα ἱστορίας, τὴν ὅτι τὸ πνευματικὸν ἀ- *modo certa ad spiritualia anagoge institui*
πόκρυφον ἀναγωγὴν, ἵνα μὴ μαθήματα πνευ- B *possit intelligamus, & non sint documenta* Ephes. 6. 12.
ματικὰ πονηρίας, ἀλλ' ἐνδυτὸν ἔχοντα πνευ- *spiritualia nequitiæ;* sed contrario modo se
ματικῆς πονηρίας πνευματικὰ ἀγαθότητος· *habentia spiritualibus nequitiæ, spiritualia*
μαθητευθεὶς τῇ τῆς βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν γραμ- *bonitatis.* Instituitur autem ad regnum cœ-
ματεὺς, κατὰ μὲν τὸ ἀπλούστερον, ὅτε ἀπὸ Ἰου- *lorum Scriba, juxta simplicem quidem sen-*
δαϊσμοῦ μεταλαμβάνει τις τὴν ἰησοῦ χριστοῦ *sum, quando relicto Iudaismo Iesu Christi*
ἐκκλησιαστικὴν διδασκαλίαν. κατὰ δὲ βαθύ- *ecclesiasticam disciplinam suscipit aliquis:*
τερον, ὅτε τὰς ἀφ' τῆς γράμματος τοῦ γρα- *juxta vero reconditiorem, quando quis pri-*
φὴν εἰσαγωγὰς ἀφελκύσῃ τις, αἰσθάνεται *mam in Scripturarum litera institutionem*
ὅτι τὰ πνευματικὰ, ὀνομαζόμενα βασιλείαν *sibi comparans, ascendit ad spiritualia, quæ*
τοῦ οὐρανοῦ· καὶ καθ' ἕκαστόν γε ἀφανόημα ὅτι- C *regnum cœlorum appellantur.* Et juxta
τυγχάνομεν, καὶ ἐπιμαθεῖν οὐκ ὀπὸν νοῆσαι, καὶ *vnamquamque sententiam quæ occurrit, &*
ἀποδεῖξαι, καὶ ἀποδειχθῆναι, ἔστι νοῆσαι βα- *evadendo ad altiora excogitatur, & cum*
σιλείαν οὐρανοῦ, ὡς τὸ ἀβλαστότατα τῇ ἀψυ- *alijs conferenda proponitur, & demonstra-*
δεῖ γνώσει, ἐν τῇ βασιλείᾳ γίνεσθαι δὲ πλήθους τῶν *tur, intelligere licet regnum cœlorum, vt*
ὅτως ἀποδεδομένων οὐρανῶν. ὅτω γὰρ καὶ ὁμολο- *qui vera abundat scientia, in regno efficia-*
γήσας τὸ. μετανοεῖτε, ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία *tur vnus ex multitudine cœlorum ad eum*
τῶν οὐρανῶν, ἵνα οἱ γραμματεῖς, τυτέστιν οἱ τῷ *modum acceptorum. Sic autem expones &*
γράμματι φιλῷ προσαναπαυόμενοι, μετα- *illud tropologice:* Pœnitentiam agite, *appro-* Matth. 3. 2.
νοοῦντες ἀπὸ τῆς τοιαύτης ἐκδοχῆς, μαθη- *pinquavit enim regnum cœlorum,* vt Scribæ, & 4. 17.
τεύωσι τῇ ἀφ' ἰησοῦ χριστοῦ τὸ ἐμψύχῳ λό- D *hoc est ij qui in nuda littera acquiescunt,* Luc. 10. 11.
γῳ πνευματικῇ διδασκαλίᾳ, καλυμμένη βα- *cum eos talis acceptionis pœnituerit, in-*
σιλεία οὐρανῶν· ἀφ' τοῦτο καὶ ὅσον οὐ ἰησοῦς *struantur doctrina spirituali, quæ est per Ie-*
χριστὸς, ὁ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν θεὸς λόγος, *sum Christum animatum Verbum, quæque*
οὐκ ὑπιδημεῖ ψυχῇ, οὐκ ἔστιν ἐν σκοτίᾳ ἡ βα- *regnum cœlorum appellatur.* Propterea
σιλεία τῶν οὐρανῶν. ὅταν γὰρ ἐπιστρέψῃ τις πρὸς κύριον περιαιρεῖται τὸ *etiam quatenus Iesus Christus qui erat in*
ὑπὸ τῶν γράμμα κάλυμμα. ὁ δὲ κύριος ὁ *principio apud Deum Deus Verbum, in ani-*
πνεῦμά ἐστιν· ὁ δὲ ἀληθῶς οἰκοδεσπότης, καὶ *mam non advenit, in illa regnum cœlorum*
ἐξωθρεύς ἐστι, καὶ πλήσιος. πλουτῶν ἀφ' ὃ ἀπὸ γραμματίας μεμαθητευμένος τῇ βασιλείᾳ *non est: quando autem prope est aliquis, vt*
τῶν οὐρανῶν, ἐν παντὶ λόγῳ τοῦ παλαιᾶς ἀφθήκης, καὶ ἐν πάσῃ γνώσει τῇ *Verbum capiat, appropinquat illi regnum*
περὶ τῆς καινῆς χριστοῦ ἰησοῦ διδασκαλίας, καὶ τὸ πλοῦτον τοῦτον ἔχων ἀποκείμενον ἐν τῷ αὐτοῦ *cœlorum. Quod si idem est re ipsa, etsi non*
*. κ. ὅτι *cogitatione, regnum cœlorum & regnum*
Dei, nempe quibus dicitur: Regnum Dei in- Luc. 17. 21.
tra vos est, his dicatur & illud: Regnum
cœlorum intra vos est, maximeque propter
resipiscentiam à litera ad spiritum. Cum enim 2. Cor. 3. 16.
aliquis conversus fuerit ad Dominum, auferetur 1. Cor. 3. 17.
velamen quod supra literam est; *Dominus*
autem spiritus est. Qui autem revera pater-
familias est, & liber est, & dives; propterea
dives, quod à tractatione literæ edoctus sit
ad regnum cœlorum, in omni sermone qui
est in Veteri Testamento, & in omni scien-
tia quæ circa novam Christi Iesu disciplinam versatur, & divitias illas repositas habens in suo thesauro, quem, vtpote edoctus ad regnum cœlorum, in cœlo recondit:

Matth.6.20 *Vbi neque tinea demolitur, & vbi fures non effodiunt.* Et vere existimare licet, vt tradidimus, de illo qui thesaurum recondit in cœlo, ne vnam quidem affectionum tineam divitias illius spirituales & cœlestes posse attingere. Dixi, tineam affectionum, occasionem sumens à Proverbijs in quibus scriptum est: *Sicut vermis ligno, ita tristitia viri nocet cordi*: vermis enim & tinea tristitia est cor lædens, quod in spiritualibus & cœlestibus thesaurum non habet, in quibus si quis thesaurum recondat, quoniam *vbi thesaurus, ibi & cor*, in cœlo cor habet, Matth.6.21 Luc. 12.34. propterea que ait: *Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum*: Sic autem neque fures de quibus dixit Servator: *Omnes quotquot ante me venerunt, fures sunt & latrones*, effodere possunt thesauros in cœlo reconditos, & cor quod illis adsistit, propterea que id dicit: *Conresuscitavit & consedere fecit nos in Christo, nostra enim conversatio in cœlis est.* Quoniam autem omnis scriba edoctus ad regnum cœlorum similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo nova & vetera; perspicuum & illud est, juxta propositionis antistrophen, quemadmodum appellatur, quisquis non profert de thesauro suo nova & vetera, non esse scribam edoctum ad regnum cœlorum. Omni igitur ratione conandum est in nostro corde colligere, animadvertendo ad lectionem, invocationem, & doctrinam, & *in Lege Domini meditando die ac nocte*, non solum nova Evangeliorum, Apostolorum & eorum Apocalypseos oracula; sed & antiqua Legis, futurorum bonorum vmbram continentis, Prophetarumque qui post hæc futura prædixerunt. Hæc autem colligentur, postquam legerimus ea & intellexerimus, horumque memores spiritualia spiritualibus opportune contenderimus, non ea quæ comparationem non admittunt invicem confligentes, sed ea quæ comparari possunt, & similitudinem quandam habent dictionis idem significantis, & sensuum, & dogmatum, vt in ore duorum, vel trium, vel etiam plurium è Scriptura testium statuamus, & stabiliamus omne verbum Dei. Et horum ope convincendi sunt ij qui, quâtum in ipsis est, divinitatem dividunt, & nova ab antiquis dissecant, vt qui procul remoti sint à similitudine cum patrefamilias è suo thesauro nova & vetera proferente. Quandoquidem autem is qui assimilatur alicui, alius est ac ille cui assimilatur, scriba edoctus ad re-

Prou 25.20 Psalm.26.3 Ioh. 10. 8. Ephes. 2. 6. Philipp. 3. 20. Matth. 13. 52. Psal. 1. 2.

A θησαυρῷ, ᾧ θησαυρίζει, ὡς βασιλεία μεμαθητευθεὶς τῇ οὐρανῷ, ἐν οὐρανῷ, ὅπου οὔτε σὴς ἀφανίζει, οὔτε κλέπται διορύσσουσι· καὶ ἔστι γε ἀληθῶς ὀείπαθαι τοῦ τῶ, ὡς ἀποδεδεγμένῳ, ἐν οὐρανοῖς θησαυρίζοντος, ὅτι οὐδεὶς εἰς σὴς τῶν παλαιῶν ἄψασθαι αὐτῶν τῶν πνευματικῶν καὶ οὐρανίων δυνάμεων χαρακτήρων· σὴς γὰρ τῶν παλαιῶν εἶπον, λαβὼν ἀφορμὴν ἀπὸ τῶν παροιμιῶν, ἐν αἷς γέγραπται· ὥσπερ ἐν ξύλῳ σκώληξ, οὕτως λύπη ἀνδρὸς βλάπτει καρδίαν· σκώληξ γὰρ καὶ σής ἐστιν ἡ λύπη, βλάπτουσα καρδίαν, τὴν μὴ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἀσὶ πνευματικοῖς ἔχουσαν τοὺς θησαυροὺς, ἐν οἷς ἐάν τις θησαυρίζῃ, ἐπεὶ ὅπου ὁ θησαυρός, ἐκεῖ καὶ ἡ καρδία, ἐν οὐρανοῖς ἔχει τὴν καρδίαν, ᾗ δι αὐτὸν λέγει· ἐὰν σὺν ἐξηγήσωμαι ἐπ' ἐμὲ παρεμβολὴ, ἡ φοβηθήσεται ἡ καρδία μου. ὅπου γὰρ οὐδὲ κλέπται, ἐκεῖ ὧν εἶπεν ὁ σωτὴρ, ὅτι πάντες ὅσοι ἦλθον πρὸ ἐμοῦ κλέπται εἰσὶ, καὶ λῃσταὶ, διορύσσειν δυνάμενοι τὰ ἐν οὐρανοῖς θησαυρισμένα, καὶ τὴν παρ' αὐτοῖς καρδίαν, καὶ διὰ τοῦτο λέγωμεν· σκώληξ, καὶ σωνεκάθισεν ἡμᾶς ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν χριστῷ. ᾧ ἡμῶν ἡ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει· ἐπεὶ δὲ πᾶς γεγραμματεὺς μαθητευθεὶς τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ὁμοίός ἐστιν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὅστις προφέρει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καινὰ, καὶ παλαιὰ, δηλονότι καὶ ἐγὼ τὴν καλουμένην τῆς προφητικῆς ἀπηρτισμένην, πᾶς ὅστις μὴ προφέρει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καινὰ καὶ παλαιὰ, οὐκ ἔστι γεγραμματεὺς μαθητευθεὶς τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν· σπουδὴν οὖν πολλὴν πρέπον ἐστὶν ἐν τῇ καρδίᾳ ἡμῶν λέγειν τῇ ἀναγνώσει, τῇ παρακλήσει, τῇ διδασκαλίᾳ, καὶ ἐν τῷ νόμῳ κυρίου μελετᾶν ἡμέρας καὶ νυκτὸς, ἤ μόνον τὰ καινὰ τῶν εὐαγγελίων, καὶ τῶν ἀποστόλων, καὶ τὰς ἀποκαλύψεως αὐτῶν λόγια, ἀλλὰ καὶ παλαιὰ τὰ σκιὰν ἔχοντα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν νόμιμα, ἃ τῶν ἀκολούθως αὐτοῖς προφητευθέντων προφητῶν· σωναχθήσεται γὰρ ταῦτα, ἐπεὶ

B

C

D

E

καὶ ἀναγινώσκωμεν καὶ γινώσκωμεν, καὶ μεμνημένοι τῶν πνευματικῶν πνευμάτων εἰκῆ ῥᾴως συγκρίνωμεν, ἃ τὰ ἀσύγκριτα πρὸς ἄλληλα συγκείνοντες, ἀλλὰ συγκριτὰ, καὶ ὁμοιότητά τινα ἔχοντα λέξεως ταὐτὸν σημαινούσης, καὶ νοημάτων, καὶ δογμάτων, ἵν' ὦσι τόμαλος δύο, ἢ τριῶν, ἢ καὶ πλειόνων μαρτύρων τῷ ἀπὸ τῆς γραφῆς, ῥήματι, καὶ βεβαιώσωμεν πᾶν ῥῆμα θεοῦ· καὶ ἀφ' τούτων δὲ δυσωπητέον τοὺς ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς τὴν διότητα ἀφιερωῦντας, καὶ ἀφαιρουμένους ἀπὸ τῆς παλαιᾶς τὰ καινὰ, ὡς μηκέτι τυγχάνοντας τῆς πρὸς τὴν εἰκοδεσποτὴν ὁμοιώσεως, προφέροντα ἐκ τοῦ θησαυ-

* C. K. μεμνημένοι

ρῶ αὐτῆ καινὰ, ἢ παλαιά · ἐπεὶ ὃ ὁμοιούμενός A gnum cœlorum erit is qui assimilatur; alius
πνι ἕτερός ἐστι παρ' ἐκεῖνον ᾧ ὁμοιῶται, ἔστι ὁ autem ab illo erit paterfamilias qui profert
μὲν μαθητευθεὶς τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν de thesauro suo vetera & nova. Qui au-
γραμματεὺς ὁ ὁμοιούμενος. ἕτερος δὲ πάλιν tem assimilatur illi, velut eum imitans, quæ
τοῦτον ὁ οἰκοδεσπότης, ὃς προφέρει ἐκ τοῦ θη- similia sint facere vult. Vide itaque num
σαυροῦ αὐτοῦ καινὰ, ἢ παλαιά · ὁ δὲ ὁμοιούμενος forte homo paterfamilias, ipse sit Iesus,
αὐτῷ, ὡς τοῦτον μιμούμενος, ὅ πλεῖστον proferens de thesauro suo, secundum dis-
ποιεῖν βούλεται · μήποτε οὖν ὁ μὲν οἰκοδεσπότης ciplinæ tempestivitatem, nova quidem, spi-
αὐθέντης, αὐτὸς ἐστιν ὁ Ἰησοῦς, προφέρων ritualia, & semper ab illo renovata in ho-
ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ, καὶ τὰ καιρῷ τὴν διδασκα- mine, qui intra iustorum numerum con-
λείας, καινὰ μὲν, τὰ πνευματικὰ, ἢ ἀεὶ ἀνα- sistit, qui & ipsi *renovantur de die in diem*: 2.Cor.4.16.
καινούμενα ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῷ ἑπομένῳ διαίωνι αὐ- B vetera autem per literas impressa lapidi-
θέντῃ, ἢ αἰωνιζομένων ἀεὶ ἡμέρᾳ ἢ ἡμέ- bus, vel lapideis cordibus veteris hominis,
ρᾳ. παλαιὰ δὲ τὰ ἐν γράμμασιν ἐντετυπω- vt comparatione literæ & collatione spiri-
μένα λίθοις ἢ λιθίναις καρδίαις τοῦ παλαιοῦ tus ditet Scribam ad regnum cœlorum edo-
ἀνθρώπου, ἵνα τῇ συγκρίσει τοῦ γράμματος, ctum, sibique similem efficiat, donec disci-
ἢ τῇ θεωρίᾳ τοῦ πνεύματος, πλουτίσῃ τὸ pulus sit vt magister, imitans primum imi-
μαθητευθὲν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν γραμ- tatorem Christi, deinde vero & ipsum
ματέα, ἢ ποιήσῃ ἑαυτῷ ὅμοιον, ἕως ὁ μα- Christum, juxta id quod à Paulo dictum
θητὴς γένηται ὡς ὁ διδάσκαλος, μιμούμενος est: *Imitatores mei estote, quemadmodum* & 2.Cor.11.1.
προτον τὸ μιμητὴν τοῦ χριστοῦ, μὴ ὃ τύπον ἢ *ego Christi.* Potest autem & simplicius Iesus
αὐτὸν τὸ χριστὸν, καὶ ὃ εἰρημένον κατὰ τὸν παύ- paterfamilias proferre de suo thesauro nova
λον · μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς κἀγὼ χρι- quidem, Evangelicam scilicet doctrinam;
στοῦ. δυνάται δὲ ἢ ἁπλούστερον ἰησοῦς ὁ οἰκο- vetera autem, comparationem nempe di-
δεσπότης προφέρειν ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ, C ctorum quæ è Lege & Prophetis assumun-
καινὰ μὲν, τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν. παλαι- tur, quorum exempla reperire licet in
ὰ δὲ τὴν σύγκρισιν τοῦ λόγου νόμου, καὶ προ- Evangelijs. De his autem veteribus & no-
φητῶν προβαλλομένων ῥητῶν, ὧν προδεί- vis audienda est & spiritualis Lex dicens in
γματά ἐστιν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις εὑρεῖν · προσ- Levitico: *Comedetis vetera, & vetera vete-* Levit.26.10
δεῖ δὲ τῶν τοῦ παλαιοῦ, καὶ καινοῦ ἀκουστέον καὶ *rum; & vetera à conspectu novorum eijcien-*
τοῦ πνευματικοῦ νόμου λέγοντος ἐν λευιτικῷ. ἢ *tur, & ponam tabernaculum meum in vobis.*
φάγεσθε παλαιὰ, καὶ παλαιὰ παλαιῶν. καὶ Comedimus enim in benedictione vetera,
παλαιὰ ἐκ προσώπου νέων * ἐξοίσουσι. καὶ Prophetica videlicet sermones, & horum
θήσω τὴν σκηνήν μου ἐν ὑμῖν · ἐαθιοῦμαι γὰρ ἐν veterum vetera, scilicet Legis sermones: &
βύβλοις τὰ * παλαιὰ, τοὺς προφητικοὺς λό- supervenientibus novis & Evangelicis, jux-
γους, καὶ τούτων παλαιῶν τὰ παλαιὰ, τοὺς νο- ta Evangelium viventes, vetera literæ è no-
μικοὺς, καὶ ῥητόντων τῶν νέων, καὶ εὐαγγελικῶν, vorum præsentia efferimus, & ponit taber-
βιοῦντες καὶ τὸ εὐαγγέλιον, τὰ παλαιὰ τὸ γράμ- naculum suum in nobis; promissum, quod
ματος ἐκ προσώπου νέων ἐκφέρομεν. καὶ πή- D dixit, perficiens: *Inhabitabo in illis & inam-* Levit.26.12.
ξησι τὴν ἑαυτοῦ σκηνὴν ἐν ἡμῖν, πληρῶν ὃν εἶπεν *bulabo. Et factum est, cum consummasset Iesus* 2.Cor.6.16.
ἐπαγγελίαν · ἐνοικήσω, καὶ ἐμπεριπατήσω *parabolas istas, transijt inde, & veniens in pa-* Matth. 13.
ἐν αὐτοῖς. καὶ ἐγένετο ὅτε ἐτέλεσεν ὁ ἰησοῦς τὰς *triam suam.* Quandoquidem in ijs quæ præ- 53.54.
παραβολὰς ταύτας, μετῆρεν ἐκεῖθεν, καὶ ἦλ- cedunt quæsivimus an ea quæ turbis dicta
θεν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ · ἐπεὶ ἐν τρισὶ αὐτοῖς E sunt, parabolæ erant; quæ vero Discipulis,
τόποις διετάξαμεν μήποτε τὰ μὲν τοῖς ὄχλοις λε- similitudines; incidentesque in id observa-
λαλημένα παραβολαὶ ἦσαν, τὰ δὲ τοῖς μαθηταῖς ὁμοιότητες, καὶ τὰς εἰς τοῦτο ἐποποιού- tiones, haudquaquam, opinor, aspernan-
σας παραπήσεις ὠφεληθησόμεθα, ὡς οἰόμεθα· das proposuimus; sciendum est futurum vt
οὐκ ἀπεφηνάμεθα, ὡς ἐκεῖνοι πᾶσιν ἐναπεῖσθαι his omnibus repugnare videatur, quod non
δόξει ἐκείνοις πᾶσιν ἐναπεῖσθαι ὃ ὑπολήψεσθαι οὐκ ὀπὶ ταῖς παραβολαῖς μόνον, ἀλλὰ ad parabolas solum, sed & ad ipsas, vt tra-
καὶ ὀπὶ ταῖς, ὡς ὠφελιμώτερον, ὁμοιότησι, τό. καὶ ἐγένετο ὅτε ἐτέλεσεν ὁ ἰησοῦς τὰς παραβολὰς didimus, similitudines adjectum est illud:
ταύτας, μετῆρεν ἐκεῖθεν · ζητοῦμεν οὖν πότερον ἐκεῖνα πάντα ἀθετητέον, ἢ δύο ὧν πα- *Et factum est, quum consummasset Iesus para-*
bolas istas, transijt inde. Quærimus igitur
vtrum hæc omnia rejicienda sint, an dicen-
dum duo esse parabolarum genera, earum

* Χ. ἐροῦσι
* C.R. τὰ μυστικὰ

scilicet quæ turbis dicuntur, & earum quæ Discipulis pronuntiantur; vel an existimandum homonymum esse parabolæ nomen; vel vtrum illud: *Et factum est, quum consummasset Iesus parabolas istas*, referendum sit ad solas superiores parabolas quæ similitudines præcedunt. Propter illud

Matth. 13. 11. enim: *Vobis datum est nosse mysteria regni cælorum*, cæteris autem in parabolis; dici non potest Discipulis, vt qui de numero exterorum non essent, per parabolas illis Seruatorem fuisse locutum. His autem consectarium est, vel illud: *Factum est quum consummasset Iesus parabolas istas, transiit inde*, referri ad supra dictas parabolas, vel æquivocũ esse parabolæ nomẽ, vel duo esse parabolarũ genera, vel omnino parabolas nõ esse, quas similitudines appellavimus. Adverte autẽ extra patriã suã dixisse parabolas, quas *quũ cõ-*

Marc. 6. 1. *summasset, transiit inde, & veniens in patriã suã docebat eos in Synagogis eorum*: Marcus autem ait: *Abiit in patriam suam, & sequebantur eum Discipuli sui.* Quærendum igitur & juxta contextus verba, vtrum Nazareth dicat patriam suam, an Bethleem:

Matth. 2. 23. Nazareth quidem, propter id: *Nazaræus vocabitur*; Bethleem autem, quia in ea natus est. Præterea animum adverto num forte Evangelistæ cum possent dicere, Veniens in Bethleem, vel, Veniens in Nazareth, illud quidem non dixerunt, sed patriam nominarunt, propter aliquid mysticè declaratum in eo loco qui est de patria ejus, tota nempe Iudæa, in qua despectus

Matth. 13. 57. est juxta illud: *Non est Propheta sine honore nisi in patria sua.* Et si quis animadverterit

1. Cor. 1. 23. Iesum Christum, *Iudæis quidem scandalum*, apud quos nunc vsque persecutionem patitur; in Gentibus vero prædicatum & creditum, (in omnem enim terram cucurrit sermo illius,) videbit Iesum in patria quidem sua honorem non habuisse, cultum

Ephes. 2. 12. vero fuisse apud Gentes *hospites Testamentorum.* Quænam autem docens in eorum Synagoga dixerit, non scripserunt Evangelistæ, sed illud tantum, ea tanta taliaque fuisse, vt omnes mirarentur; & verisimile

Matth. 13. 54. est fuisse supra Scripturam ea quæ dicta sunt. Verumtamen in eorum Synagoga docebat, non ab ea dividens, neque eam

Matth. 13. 54. improbans. Hoc autem: *Vnde huic sapientia hæc?* magnam & eximiam sermonum Iesu sapientiam fuisse aperte ostendit, hoc elo-

Matth. 12. 42. gio dignam: *Et ecce plusquam Salomon hic*, & virtutes majores fecit ijs quæ ab Elia & Elisæo factæ sunt, & insuper antea à Moyse & Iesu filio Nave. Dicebant autem ij qui admirabantur, ignorantes ipsum Virginis esse filium, nec id quidem credentes,

A ἐκβολῶν λεκτέον, ἢ τε τοῖς ὄχλοις λαλουμένων, καὶ ἢ τοῖς μαθηταῖς ἐπαγγελλομένων. ἢ καὶ ὁμώνυμον τὸ τῆς παραβολῆς ὄνομα νομιστέον, ἢ οὔ. ἐγένετο ὅτε ἐτέλεσεν ὁ ἰησοῦς τὰς παραβολὰς ταύτας, ὅτι τὰς αὐτοτέρω παραβολὰς μόνας τὰς τῆς ὁμοιώσεων ἀνενεκτέον· δέδοται γὰρ τοῖς μὲν ὑμῖν δεδόσθαι γνῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, τοῖς δὲ λοιποῖς ἐν παραβολαῖς, ἵνα μὴ οἷόν τε λέγειν τοῖς μαθηταῖς, ἅτε οὐκ ὄντι τῶν ἔξω, ἐν παραβολαῖς ἐκείνοις τὰ σωτήρια

B λελαληκέναι· τάχα δὲ ἀκολουθεῖ, ὅταν τὸ· ἐγένετο ὅτε ἐτέλεσεν ὁ ἰησοῦς τὰς παραβολὰς ταύτας, μετῆρεν ἐκεῖθεν, ἀναφέρεσθαι ὅτι τὰς αὐτοτέρω εἰρημένας παραβολὰς, ἢ ὁμώνυμον ἐστὶ τῆς παραβολῆς ὄνομα, ἢ δύο γένη ἐστὶ παραβολῶν, ἢ μηδ' ὅλως ἐστὶ παραβολαί, ἃς ἐνομάσαμεν ὁμοιώσεις· φερόμενος ὁ ἔτι ἔξω τῆς πατρίδος ἑαυτοῦ λέγεται τὰς παραβολὰς, ἃς ὅτε ἐτέλεσε, μετῆρεν ἐκεῖθεν, καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, ἐδίδασκεν αὐτοὺς ἐν τῇ συναγωγῇ

C αὐτῶν. καὶ ὁ μῦθος δὲ φησι· καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθοῦσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. ζητητέον οὖν καὶ κατὰ τὴν λέξιν, πότερον ναζαρὰ λέγηται πατρὶς αὐτοῦ, ἢ βηθλεέμ. ναζαρὲθ μέν, ἀφ' οὗ· ναζωραῖος κληθήσεται. βηθλεέμ δ' ἐπεὶ ἐν αὐτῇ γεγέννηται. ἔτι δ' ἐφίσταμαι μήποτε διαφόρως οἱ διαγγέλλοντες ἐπιτῶν· ἐλθὼν εἰς βηθλεέμ, ἢ· ἐλθὼν εἰς ναζαρὲθ, τοῦτο μὲν ἀπεπίπτησεν, πατρίδα δ' ὠνόμασεν,

D ἀφ' ἧς μυστικῶς ἐν ᾧ τόπῳ θεὶς τὴς πατρίδος αὐτοῦ διαλάμψον, ἕλκυσε τὴς ἀπιστίας, ἐν ᾗ ἠτιμάσθη καὶ τὸ· οὐκ ἔστι προφήτης, εἰ μὴ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ. καὶ εἰ πίς γε καταλαμβάνει ἰησοῦ χριστὸν, ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, πᾶσι δὲ οἷς μέχρι τοῦ νῦν διήκομεν, ἐν οἷς ἔθνεσι κεκηρυγμένου, καὶ πεπιστευμένου. ἕως γὰρ πάσης τῆς γῆς ἐξῆλθεν ὁ λόγος αὐτῶν. ὅθεν ὅτι ἰησοῦς ἐν μὲν πατρίδι τιμὴν οὐκ εἶχε, παρὰ δὲ τοῖς ξένοις τοῖς ἀφ' ὧν ἦκον τιμᾶται οἷς ἔθνεσι· πῶς δ' ἐδίδασκεν ἔλεγεν ἐν τῇ συναγωγῇ αὐτῶν, οὐκ ἀναγεγράφασιν οἱ διαγγέλλοντες, ἀλλ' ὅτι τηλικαῦτα, ᾗ θαυμαστὰ ἦν, ὥστε ἐκπλήττεσθαι πάντας. ᾗ εἰκὸς ὅτι ὑπὲρ γεγραφὴν τὰ εἰρημένα· πλὴν ἐν τῇ συναγωγῇ αὐτῶν ἐδίδασκεν, ἀφιζόμενος ἀπ' αὐτοῦ, οὐδὲ ἀπεστρέφετο αὐτόν. ὃ δὲ τόπε πόθεν ἡ σοφία αὕτη; πλείονα γραφὰς ἐμφαίνει καὶ ἐξαίρετον σοφίαν τοῦ λόγου τοῦ ἰησοῦ, ἀξίαν τοῦ. καὶ ἰδοὺ πλείων σολομῶνος ὧδε, καὶ

δυνάμεις μείζους ἐποίει τοῦ ἐν ἠλία ᾗ ἐν ἐλισσαίῳ, ᾗ ἔτι * θεὸς δ' ἐν μωυσῆ, ᾗ ἰησοῦ δ' ναυῆ. ἔλεγον δ' οἱ θαυμάζοντες, οὐκ εἰδότες αὐτὸν παρθένου υἱὸν, οὐδὲ πιστεύοντες, εἰ καὶ ἐλέγετο,

ἀλλ' ὑπολαμβάνοντες τοῦ ἰωσὴφ τὸν τέκτονος. A etiamsi ijs diceretur, sed filium Ioseph fabri existimantes: *Nonne hic est fabri filius?* Matth. 13. 55.
οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός; καὶ ὅλην γε τὴν & omnem quæ ad illum proxime pertinere
φαινομένην αὐτοῦ ἐπιστάτου συνήθειαν ἀξιοπιστίζοντες videbatur cognationem contemnentes, di-
ἔφασκον τὸ· οὐχ ἡ μήτηρ αὐτοῦ λέγεται cebant illud: *Nonne mater ejus dicitur Ma-* Matth. 13.
μαρίαμ; καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἰάκωβος, καὶ ἰω- *ria? & fratres ejus Iacobus, & Ioseph, & Si-* 55. 56.
σὴφ, καὶ σίμων, καὶ ἰούδας; καὶ αἱ ἀδελφαὶ αὐ- *mon, & Iudas? & sorores ejus nonne omnes*
τοῦ, οὐχὶ πᾶσαι πρὸς ἡμᾶς εἰσίν; ὥρατο οὖν *apud nos sunt?* Putabant igitur illum esse
οὗτος τοῦ ἰωσὴφ καὶ μαρίας υἱόν. τοὺς δὲ ἀδελ- Ioſephi & Mariæ filium: fratres autem Ieſu,
φοὺς ἰησοῦ, φασί τινες τοῦ, ἐκ προδόσεως ὁρ- filios eſſe Ioſephi ex priore conjuge, quam
μώμενοι τῆς ὑπογεγραμμένης ἐν τῷ κατὰ ipſe ante Mariam duxerit, affirmant non-
ματθαῖον, ἢ τῆς βίβλου ἰακώβου, υἱοὺς ἰωσὴφ ἐκ B nulli, ad id ſcilicet adducti traditione Evan-
προτέρας γυναικὸς, συνοικησάσης αὐτῷ πρὸ gelij, quod ſecundum Petrum inſcribitur,
τῆς μαρίας· οἱ δὲ τοῦτο λέγοντες, τὸ ἀξίωμα τῆς vel libri Iacobi. Qui vero id dicunt, Mariæ
μαρίας ἐν παρθενίᾳ τηρεῖν μέχρι τέλους βούλον- dignitatem in virginitate ad finem vſque
ται, ἵνα μὴ τὸ κεκτῆσθαι ἐκεῖνο σῶμα ἀφικνή- volunt conſervare, ne corpus illud electum
σασθαι δόξῃ εἰπόντι λόγῳ· πνεῦμα ἅγιον ἐπι- ad miniſtrandum Verbo dicenti: *Spiritus* Luc. 1. 35.
λεύσεται, φησὶ, σοὶ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπι- *ſanctus ſuperveniet in te, & virtus Altiſſimi*
σκιάσει σοι, γνῶ κοίτην ἀνδρὸς μὴ ἐπελθεῖν *obumbrabit tibi*, viri concubitum cognoſ-
ἐν αὐτῇ πνεῦμα ἅγιον, καὶ τὴν ἐπισκιάζουσαν ceret, poſtquam in illam ſupervenerat Spi-
αὐτῇ δύναμιν ὀξὺ ὕψος· καὶ οἴεται λόγον ἔχειν, ritus ſanctus, & virtus Altiſſimi illi obum-
ἀνδρὸς μὴ καθαρότητος τῆς ἐν ἁγνείᾳ ἀπαρχὴν C brans. Ac exiſtimo rationi conſentaneum
γεγονέναι τὴν ἰησοῦ. γυναικὸς δὲ τὴν μαρίαμ. eſſe, virorum quidem munditiei quæ in ca-
* κ. ἐκεῖ ὃ δὲ ὕβριμον. * φησὶ πρὸς ἐκείνην τὴν ἀπαρ- ſtitate eſt, primitias fuiſſe Ieſum; mulierum
χὴν τῆς παρθενίας ἐπιγεγράφθαι· ἰάκωβος autem, Mariam. Impium enim eſt alij ac
δὲ οὗτος ὃν λέγει παῦλος ἰδεῖν ἐν τῇ θεοῦ illi primitias virginitatis attribuere. Iaco-
γαλάτας ἐπιστολῇ εἰπών. ἕτερον δὲ τῶν ἀποστόλων bus autem is eſt, quem ſe vidiſſe Paulus
οὐκ εἶδον, εἰ μὴ ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ κυρίου. profitetur in Epiſtola ad Galatas, dicens:
ὅτι τοσοῦτον ἦν διήλαμψεν ὅτως ὁ ἰάκωβος ἐν τῷ *Alium autem Apoſtolorum vidi neminem, niſi* Galat. 1. 19.
λαῷ ὅτι δικαιοσύνῃ, ὡς φλάβιον ἰώσηπον *Iacobum fratrem Domini.* Vſque adeo autem
αἰαγράψαντα ἐν εἴκοσι βιβλίοις τὴν ἰουδαϊκὴν Iacobus hic juſtitia ſua apud populum cele- Ioſeph. lib.
ἀρχαιολογίαν, τὸν αἰτίαν προσῆκεν βυλό- D ber fuit, vt Flavius Ioſephus, qui viginti li- 20. Antiquit. Iud.
μενον τῷ τοσούτῳ πεπονθέναι τὸν λαὸν, ὡς bris Iudaicam antiquitatem conſcripſit, ra- c. 8.
τὸν ναὸν καθαιρεθῆναι, εἱρηκέναι τοῦ μὴν tionem reddere volens, quare talia perpeſſus
ἄλλον θεοῦ τοῦτο αὐτοῖς ἀπαντηκέναι, ἢ τὸ εἰς ἰάκω- fuerit populus, vt Templum etiam dirutum
βον τὸν ἀδελφὸν ἰησοῦ τὸν λεγομένου χριστοῦ, ὃν fuerit, dicat hæc illis ira Dei contigiſſe,
* Tr. καὶ ἀπὸν τεθλιμμένα· * καὶ τὸ γνωστὸν ἐστιν, propter ea quæ adverſus Iacobum fratrem
τοῦ, καὶ ὅτι τοῦ ἰησοῦ ἥκιστ' ἂν ἐπιστεύσαμεν χριστὸν εἶναι Ieſu, qui Chriſtus dicitur, perpetraverunt.
τοῦτον, οὐδὲν ἧττον ἰακώβου δικαιοσύνην ἐμαρτύρησε τοῦτον· λέγει γοῦν ὅτι καὶ ὁ λαὸς τοῦτον Ac mirabile quidem illud eſt, cum Ieſum
ἐνόμιζε διὰ τὸν ἰάκωβον πεπονθέναι· καὶ ἰού- noſtrum eſſe Chriſtum non crediderit, eum
δας ἐγκαλῶν ὑπομνήσει μὲ, πεπλη- E tamen tantam Iacobo juſtitiam teſtimonio
ρωμένην τῶν ὁρατὸν χάριτος ἐρρωμένων ſuo tribuiſſe. Dicit autem exiſtimaſſe etiã
λόγων, ὅστις ἐν τοῖς προοιμίοις εἰρηκεν· ἰούδας populum ſe hæc Iacobi cauſa ſuſtinuiſſe. Et
ἰησοῦ χριστοῦ δοῦλος, ἀδελφὸς δὲ ἰακώβου· οὐδὲ Iudas Epiſtolam ſcripſit paucorum quidem
ὁ ἰωσὴφ, καὶ σίμωνος, ἡμεῖς τοῦτον ἱστορήσα- verſuum, plenam vero efficacibus verbis
μεν· τὸ δὲ· καὶ αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ οὐχὶ πᾶσαι πρὸς gratiæ cœleſtis, qui dixit initio: *Iudas Ieſu* Matth. 13.
ἡμᾶς εἰσί, δοκεῖ μοι τοιοῦτόν τι σημαίνειν, τὰ *Chriſti ſervus, frater autem Iacobi.* De Io- 56.
ἡμέτερα φρονεῖσιν, ἢ τὰ τοῦ ἰησοῦ, καὶ οὐδὲν ξένον ἴχνος ἐξαίρετα σωφόσυνος, ὡς ὁ ἰησοῦς· ſeph autem & Simone nihil habemus com-
μήποτε δὲ ἐμφανείσης διὰ τὰς τῶν ἐπαρχιῶν πράξεις, πρὸς τοῦ μὴ ἀνθρωπον εἶναι, ἀλλά τι διάφορον pertum. Hoc vero: *Et Sorores ejus nonne*
τὸν ἰησοῦν, ὑὸν μὲ ὄντα, ὡς ὑπολαμβάνουσι, ἰωσὴφ καὶ μαρίας, ἀδελφὸν δὲ παύλου, οὐδὲν *omnes apud nos ſunt?* videtur mihi tale quip-
piam ſignificare; noſtra ſapiunt, non ea
quæ ſunt Ieſu, neque quicquam inuſitatum
& novum habent eximiæ intelligentiæ,
quemadmodum habet Ieſus. Videndum au-
tem num forte dubium inde aliquod oria-
tur, Ieſum hominem non fuiſſe, ſed ali-
quid divinius, vt qui eſſet quidem filius, vti

exiſtimabant, Ioſeph & Mariæ, frater vero quatuor, aliarumque itidem fœminarum; nihil vero cuiquam cognatorum ſimile haberet, neque inſtitutione & diſciplina, ad tale ſapientiæ & virtutis faſtigium evaſiſſet.

Ioh. 7. 15. Etenim alibi dicunt: *Quomodo hic literas ſcit, cum non didicerit?* quibus conſonat quod hic dicitur. Verumtamen qui ea dicebant, & adeo incerti & ſtupefacti erant, non credebant quidem, *ſed ſcandalizabantur in eo*,

Matth. 13. 57. vt pote quorum mentis oculos vrgerent & occuparent Poteſtates, de quibus tempore Paſſionis ſuæ in ligno erat triumphaturus.

Matth. 13. 57. *Ieſus autem dixit eis, Non eſt Propheta ſine honore, niſi in patria ſua.* Quærendum vtrum id quod dicitur, vniverſe in quemlibet Prophetam relatum eandem poteſtatem ac ſignificationem habeat, quaſi vnuſquiſque Propheta in ſua ſolum patria ſit inhonoratus, cum non omnis qui eſt inhonoratus, in patria inhonoratus ſit; vel vtrum de vno hoc dictum ſit, cum ſingulariter dicatur. Si igitur de vno hæc dicuntur, ſufficiunt ea quæ dicta ſunt, cum nos ad Servatorem id quod ſcriptum eſt referamus: ſin autem vniverſe dictum eſt, ex hiſtoria liquet verum non eſſe; non enim Elias in Thesbon Galaad fuit inhonoratus, nec Eliſæus in Ebalmaula, neque Samuel in Armathaim, neque Ieremias in Anathoth. Per tropologiam autem explicatum, omnino verum eſt: Iudæam enim eorum eſſe patriam putandum eſt, & cognatos Iſraëlem hunc, domum autem fortaſſe corpus; omnes enim in Iudæa dedecore affecti ſunt ab Iſraële ſecundum carnem, cum adhuc eſſent in corpore: quemadmodum ſcriptum eſt in Actis Apoſtolorum, id quod populi redarguendi

Act. 7. 52. cauſa dicitur: *Quem Prophetarum non ſunt perſecuti patres veſtri, eos qui prænuntiabant de adventu Iuſti?* Similia dicta ſunt à Paulo in prima ad Theſſalonicenſes:

1. Theſſal. 2. 14, 15. *Vos autem imitatores facti eſtis, Fratres, Eccleſiarum Dei, quæ ſunt in Iudæa, in Chriſto Ieſu: quia eadem paſſi eſtis & vos à contribulibus veſtris, ſicut & ipſi à Iudæis: Qui & Dominum occiderunt Ieſum & Prophetas, & nos perſecuti ſunt, & Deo non placent, & omnibus hominibus adverſantur.* Non eſt igitur Propheta inhonoratus inter Gentes; aut enim omnino eum non norunt, vel poſtquam noverunt & ſuſceperunt Prophetam, colunt. Tales ſunt autem, qui ſunt ex Eccleſia. Dedecorantur autem Prophetæ, primum quidem cum, juxta hiſtoriam, eos inſectatur populus; ſecundo autem cum prophetiæ eorum fidem populus non adhi-

Iſa. 5. 46. bet. Si enim Moyſi & Prophetis credidiſſet,

ἢ ἦσαν καὶ ἑτέρων ἀδελφῶν, καὶ μηδὲν ἔχοντα τῶν τῆδε ὁμοῖον παραπλήσιον, μηδ' ὅλως παιδεύσεως καὶ διδασκαλίας, ὅθεν τοσοῦτον σοφίας καὶ δυνάμεως ἐλήλακέναι· καὶ γὰρ ἀλλαχοῦ λέγουσι· πῶς ὅτος γράμματα οἶδε μὴ μεμαθηκώς; ὧν παράπλησίον ἐστὶ καὶ τὸ ἐνταῦθα λεγόμενον· πλὴν οἱ λέγοντες ταῦτα, ἢ ὅτι τοσοῦτον ἐπαπορεῖν ἦσαν, καὶ ἐκπλησσόμενοι, οὐκ ἐπίστευον μέν, ἐσκανδαλίζοντο δ' ἐν αὐτῷ, ὡσεὶ τὰς ὀφθαλμὰς τῆς διανοίας κρατούμενοι ὑπὸ δυνάμεων, αἳ ἔμελλον ἐν ᾧ καιρῷ τῷ πάθους θριαμβεύειν ἐν ᾧ ξύλῳ· ὃ δὴ ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς. οὐκ ἔστι προφήτης ἄτιμος, εἰ μὴ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ. ζητητέον πότερον καθολικῶς ἴσον δύναται ὅτι πᾶς προφήτης ἀναφερόμενον τὸ λεγόμενον, ὡς ἑκάστου τῶν προφητῶν ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι ἀτιμαζόντος μόνῃ, ἢ πάντας τοὺς ἀτιμάζοντας, ἐν τῇ πατρίδι ἀτιμαζόντος. ἢ ἅμα ὁ ἑνικῶς εἰρῆσθαι, σπεῖσαι ἑνὸς ταῦτα λέλεκται· εἰ μὲν οὖν περὶ ἑνὸς ταῦτα λέγεται, ἀρκεῖ τὰ εἰρημένα, ἀναφερόντων ἡμεῖς τὸ γεγραμμένον εἰς τὸν σωτῆρα. εἰ δὲ καθολικόν ἐστιν, ὅπου μὴ τῆς ἱστορίας σὺν ἀληθὲς, ὅτι οὐ ἠλίας ἐν θεσβὼν τῇ γαλαὰδ ἠτιμάζη, οὐδὲ ἐλισσαῖος ἐν ἐβαλμαουλᾷ, οὔτε ὁ σαμουὴλ ἐν ἀρμαθαΐμ, οὔθ' ἱερεμίας ἐν ἀναθώθ· τροπολογούμενον δ', καὶ πᾶν ἀληθὲς. χρὴ γὰρ πατρίδα νομίζειν αὐτῶν τὴν ἰουδαίαν, καὶ συγγενεῖς τὸν ἰσραὴλ ἐκεῖνον, οἰκίαν δὲ ταύτα τὸ σῶμα· ἠτιμάσθαι γὰρ πάντες ἐν τῇ ἰουδαίᾳ κατὰ τὴν σάρκα ἰσραὴλ, ἔτι ὄντες ἐν τοῖς σώμασι, ὡς ἐν ταῖς τῶν ἀποστόλων γραφαῖς γέγραπται ἐν ἐλεγμῷ λεγόμενον πρὸς τὸν λαόν· τίνα γὰρ τῶν προφητῶν οὐκ ἐδίωξαν οἱ πατέρες ὑμῶν, τοὺς προκαταγγείλαντας περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ δικαίου; αὐτὸς δὲ ὁ παῦλος ἐν τῇ πρὸς θεσσαλονικεῖς φησὶ τὰ ὅμοια λέγει· ὑμεῖς γὰρ μιμηταὶ ἐγενήθητε, ἀδελφοὶ, τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ θεοῦ τῶν οὐσῶν ἐν τῇ ἰουδαίᾳ, ἐν χριστῷ ἰησοῦ, ὅτι τὰ αὐτὰ ἐπάθετε καὶ ὑμεῖς ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφυλετῶν, καθὼς καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τῶν ἰουδαίων, τῶν καὶ τὸν κύριον ἀποκτεινάντων ἰησοῦν, καὶ τοὺς προφήτας, καὶ ἡμᾶς ἐκδιωξάντων, καὶ θεῷ μὴ ἀρεσκόντων, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐναντίων· οὐκ ἔστιν οὖν προφήτης ἄτιμος ἐν τοῖς ἔθνεσιν. ἢ γὰρ οὐδ' ὅλως οἴδασιν αὐτὸν, ἢ μαθόντες, καὶ παραδεξάμενοι αὐτὸν προφήτην, τιμῶσι· τοιοῦτοι δ' οἱ ἀπὸ ἐκκλησίας· ἀτιμάζονται δὲ οἱ προφῆται, προῶτον μὲν διαῤῥηγνύντες τὴν ἰουδαίων ἀπὸ τοῦ λαοῦ· δεύτερον δὲ, μὴ πᾶσι δυναμένης αὐτοῖς τῆς προφητείας ὑπὸ τοῦ λαοῦ. οἱ γὰρ ὀπίσθιον μαύσῃ, καὶ προφήτας, ὀπίσθιον

ς θυν αὖ χειςῷ, πῶς ϖῶ ϖεισθήσομαι ὅτι ἀκο- A credidisset & Christo docenti consectarium
λουθεῖ τοῖς πιςεύσοι μωυσῆ καὶ ϖεοφήταις, πι- esse credentibus Moysi & Prophetis, cre-
ςεύειν χειςῷ, καὶ τοῖς μὴ πιςεύσοι χειςῷ dere & Christo; & non credentibus Chri-
ὃ μὴ πιςεύειν μωσεῖ. ἔτι γὰρ ὥσϖερ διὰ τῆς ϖα- sto, Moysi non credere. Præterea autem
ραβάσεως τοῦ νόμου τὸν θεὸν ἀτιμάζειν ὁ ἁμαρ- quemadmodum per transgressionem Legis,
τάνων λέγεται, ὅτϖε διὰ τοῦ μὴ πιςεύειν τοῖς qui peccat, Deo dicitur dedecus inferre; ita
ϖεοφητευομένοις ἀτιμάζεσθαι λέγεται τὸν τοῦ ἀπι- non credendo ijs quæ prædicuntur, ignomi-
ςοῦντος τοῖς ϖεοφητείαις ὁ ϖεοφήτης· χρήσι- nia afficitur propheta ab eo qui prophe-
μον δὲ, ὡς ϖρὸς τὴν ἱςορίαν, αἰκαλέξασθαι ἃ tijs fidem non adhibet. Vtile autem fuerit
ϖέϖονθεν Ἱερεμίας ἐν τοῖς λαοῖς, ἐφ' οἷς εἶϖε· καὶ juxta historiam referre quæ in populo pas-
εἶϖα, καὶ μὴ λαλήσω, οὐδὲ μὴ ὀνομάσω τὸ ὄνο- sus est Ieremias, de quibus dixit: *Et dixi,* Ierem.20 9.
μα κυρίου. καὶ ϖάλιν ἄλλαχοῦ· διετέλεσα μυ- *Non loquar, neque nominabo nomen Domini:*
κτηριζόμενος· ὅϑεν δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ ϖοτὲ βασι- B Et rursus alibi: *Perpetuo subsannatus sum.* Ierem.20 7.
λέως τοῦ Ἰσραὴλ πέϖονθεν, ἐν τῇ ϖεοφητείᾳ Quæcunque vero jubente Rege Israëlis tunc
αὐτοῦ ἀναγέγραϖται. καὶ μωσεῖ δ' ὅτι ἦλθον temporis regnante passus est, in ejus Pro-
ϖολλάκις λιθόλυϑον ϖοιῆσαι οἱ ἀϖὸ τοῦ λαοῦ, καὶ phetia scripta sunt. Nonnullos etiam è po-
τοῦτο γέγραϖται. καὶ ἐν αὐτῷ ϖατεῖς, ὡς οἱ pulo ad Mosem lapidibus obruendum sæpe
λίθοι τινὸς τόϖου, ἀλλ' οἱ ἀκαλυϑήσαντες αὐ- accessisse, id etiam scriptum est: & patria
τῷ ὀλαοὶ, ϖρὸς οὓς καὶ αὐτὸς ἠμύνϑη· καὶ ἡσα- quidem illi erat, non alicujus loci lapides,
ΐας δὲ ϖεριφέρεται ϖαρὰ τοῖς λαοῖς ἱςόρησις· εἰ δέ sed qui secutus est eum populus, à quo &
τις καὶ ϖερίεται τὴν ἱςορίαν δηλοῦ ὃ ἐν τῷ ἀϖο- C ipse ignominia affectus est. Isaiam quoque
κρύφῳ ἠσαΐᾳ αὐτὴν φέρεσθαι, ϖιϑανὰ τοῖς serra dissectum fuisse traditum est. Si quis
ἐν τῇ ϖρὸς ἑβραίους ὅτϖε γεγεννημένοις· ἐλι- vero historiam hanc non admittat, quod ea
γμὸς ἐϖλήσθημεν, ἐϖλήσθημεν, ἐϖιεικήσθημεν. ὃ γὰρ, in apocrypho Isaia referatur, ijs credat
ἐϖλήσθημεν, ὅτι τὸ ἡσαΐου διαφέρεται. ὥσ- quæ in Epistola ad Ebræos ita scripta sunt: Hebr.11.37.
ϖερ τὸ· ἐν φόνῳ μαχαίρας ἀϖέϑανον, ὅτι τὸ *Lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt*: illud
ζαχαρίου φονευϑέντα μεταξὺ τοῦ ναοῦ, καὶ τὴν enim, *secti sunt*, ad Isaiam refertur: quem-
ϑυσιαςηρίου, ὡς ὁ σωτὴρ ἐδίδαξε μάρτυρα, ὡς admodum illud: *In occisione gladij mortui* Ibid.
οἶμαι, γεγραϕὴν, μὴ ϕερομένην μὲν ἐν τοῖς κοινοῖς καὶ *sunt*, ad Zachariam occisum *inter templum* Matth. 23.
διεδομένοις βιβλίοις, εἰκὸς δ' ὅτι ἐν ἀϖο- *& altare*, sicut Servator docuit; testimonio 35.
κρύφοις ϕερομένη· ἠμύνϑησαν δὲ ἐν τῇ ϖα- D suo, opinor, confirmans Scripturam in
communibus quidem & publicis libris non
divulgatam; in apocryphis autem libris, vti
verisimile est, extantem. In sua autem pa-
tria à Iudæis dedecore affecti sunt, & cir- Hebr.11.37.
cumeuntes in melotis, & pellibus caprinis, egen-
tes, angustiati, & quæ sequuntur. Quicun-
que enim pie vivere volunt in Christo Iesu
persecutionem patientur. Probabile est au-
tem hujusce rei gnarum Paulum, Prophe-
tam scilicet in sua patria honore carere,
cum multis in locis Verbum prædicaverit,
Tarsi non prædicasse. Et Apostoli propte-
rea Israël reliquerunt & Servatoris manda-
tum facessiverunt: *Docete omnes Gentes*; & Matth. 28.
illud: *Eritis mihi testes in Ierusalem, & in* 19.
omni Iudæa, & Samaria, & vsque ad vlti- Act. 1. 8.
mum terræ. Executi sunt igitur mandatum
in Iudæa & Ierusalem; sed quoniam Pro-
pheta in sua patria honorem non habet,
cum Verbum Iudæi non admitterent, ad
Gentes abierunt. Animadverte autem an
possis, propter id: *Effundam spiritum meum* Ioël. 2. 28.
super omnem carnem, & prophetabunt, dicere
fuisse illud completum, post adventum Ser-
vatoris, in Ecclesijs è Gentibus conflatis:
quoniam qui prius de mundo erant, & pro-

* κ. πιε- ϖεσόντες ϖῶς τοῖς ἰουδαίοις, καὶ * ϖαγενόμενοι
ιωθέντες ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑϖερόν-
μενοι, ϑλιβόμενοι, καὶ τὰ ἑξῆς. ϖολλοὶ γὰρ
οἱ ϑέλοντες ζῆν εὐσεβῶς ἐν χειςῷ ἰησοῦ διω-
χθήσονται εἰκὸς δ' ὅτι τοῦτο ὑϖεςάλμενος ὁ ϖαῦ-
λος, * ὃ ϖεοφήτην ἐν τῇ ἰδίᾳ ϖατρίδι τιμὴν
οὐκ ἔχειν, ϖολλαχοῦ τὸν λόγον κηρύξας, οὐκ
ἐκήρυξεν ἐν ταρσῷ· καὶ οἱ ἀϖόστολοι ἀϕ' οὗτο
κατέλιϖον τὴν Ἰουδαίαν, ἐϖοίησάν δὲ ὃ ϖροεῖ-
ϖεν ὁ σωτὴρ· μϕησιβούλατε ϖάντα
τὰ ἔϑνη, καὶ ϖό· ἔσεσϑέ μοι μάρτυρες ἔν τε Ἰερου-
σαλὴμ, καὶ ϖάσῃ τῇ ἰουδαίᾳ, καὶ Σαμαρείᾳ, καὶ
ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς· ϖεϖοίηκασι μὲν οὖν ὃ
ϖροεῖϖεν ὁ σωτὴρ γενόμενον ἐν τῇ ἰουδαίᾳ, καὶ Ἰερουσαλήμ.
ἀλλ' ἐϖεὶ ϖροφήτης ἐν τῇ ἰδίᾳ ϖατρίδι τιμὴν
οὐκ ἔχει, μὴ ϖροδεξαμένων ἰουδαίων τὸν λό-
γον, ἀϖϖληλύϑασιν εἰς τὰ ἔϑνη· ϖεόρας δὲ εἰ δύνασαι ἀϕ' οὗ· ἐκχεῶ ἀϖὸ τοῦ ϖνεύματός
μου ὅτι ϖᾶσαν σάρκα, καὶ ϖροφητεύσουσι, ϖεϖληρωμένου μὲν τὴν ϖρόγνωσιν τοῦ σωτῆρος ἐν τῷ
ἀϖὸ τῆς ἐνάλου ἐκκλησίας λέγειν. ὅτι οἱ ϖρόϑεν ἐκ τοῦ κόσμου, καὶ ἀϕ' οὗ τὸ ϖιϑανὸν γνώ-

pterea quod crediderint, facti sunt non amplius de mundo, in sua patria, mundo videlicet, Sanctum Spiritum recipientes, & prophetantes, honorem non habent, sed dedecorantur. Propterea beati sunt qui similia patiuntur ac Prophetæ, juxta id quod dicitur à Servatore: *Secundum hæc enim faciebant Prophetis patres eorum.* Luc. 6.23. Qui autem ad hæc diligenter attendet, si propterea quod rigidiorem vitam ducit, peccantesque increpat, in odium incurrit, insidijsque petitur, vt pote qui persecutionem propter justitiam patitur, probrisque laceſſitur, non dolebit, quin potius gaudebit, & exultabit, sic animum inducens, propter hæc mercedem se multam in cœlis ab eo recepturum, à quo Prophetis fuit assimilatus, quod hæc passus fuerit. Dedecorari igitur oportet in mundo, & à peccatoribus vitam justi graviter ferentibus, eum qui vitam Propheticam imitatur, & Spiritum qui in Prophetis est, Matth. 13. 58. accepit. Deinde videre licet illud: *Non fecit ibi virtutes multas propter incredulitatem illorum.* Per illa autem docemur virtutes in credentibus factas fuisse, quandoquidem, Matth. 13. 12. *Omni qui habet, dabitur, & abundabit*: in incredulis autem non modo non egisse virtutes; sed quemadmodum scripsit Marcus, nec potuisse agere. Animum enim adverte ad illud: Marc. 6.5. *Et non poterat ibi virtutem vllam facere*: non enim dixit, *nolebat*, sed, *non poterat*, tanquam in virtutem agentem adveniret adjumentum ex illius fide in quem virtus agebat; impediretur autem ab incredulitate, quominus ageret. Nota autem quærentibus: Matth. 17. 18, 19. *Quare non potuimus ejicere illud?* dixisse illum: *Propter incredulitatem vestram*: & Petro jamjam mergi cœpto dictum esse; *Modicæ fidei quare dubitasti?* Sed & Matth. 14. 31. quæ sanguinis profluvio laborabat, non sanati postulans, sed tantum cogitans, si tangeret fimbriam vestimenti illius, futurum vt sanaretur; statim sanata est, & sanationis hanc fuisse rationem ipse Servator agnoscit dicens: Luc. 8.48. *Quis me tetigit? nam ego novi virtutem de me exisse.* Et forsitan quemadmodum in corporibus, ineſt quibusdam ad quædam naturalis attractio, quemadmodum lapidi Magnesio ad ferrum, & ei quod Naphtha appellatur ad ignem, ita tali fidei ad virtutem: juxta quod & illud dictum est: Matth. 17. 20. *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic, Transi hinc illuc, & transibit.* Optime vero videntur mihi Matthæus & Marcus excellentiam divinæ virtutis exponere volentes, quæ & in incredulitate quidem valet, sed non tantum valet quantum in fide eorum qui beneficijs afficiuntur, di-

μῶν, οὐκέτι ἐν τῷ κόσμῳ, ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι, τῷ κόσμῳ, ἅγιον πνεῦμα λαβόντες, καὶ προφητεύοντες, τιμὴν οὐκ ἔχουσιν, ἀλλὰ ἀτιμάζονται· διὸ μακάριοί εἰσι τὰ αὐτὰ τοῖς προφήταις πάσχοντες, καὶ τὸ κατὰ τὸ σωτῆρος λεγόμενον. καὶ ταῦτα γὰρ ἐποίουν τοῖς προφήταις οἱ πατέρες αὐτῶν· τὸ τοῖς δὲ τῆς ἐμβολῆς προσέχων, εἰ δέ τις ὁ πρὸς αὐτόνως βίου ὤν, καὶ ἐλέγχῃ τὰς ἁμαρτανούσας, μισεῖται, καὶ ὀνειδιζόμενος ἔτεκεν διωχόμενος, καὶ ὀνειδιζόμενος ἔτεκεν δικαιοσύνης, ἀ μόνον ἀ λυπηθήσεται, ἀλλὰ καὶ χαρήσεται, καὶ ἀγαλλιάσεται, πεπόμενος διὰ ταῦτα μισθὸν ἔχειν πολὺν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀπὸ τῶ ὁμοιώσαντος αὐτὸν τοῖς προφήταις, ὅτι τὰ ταῦτα πεπονθέναι ἀτιμάζεσθαι τοῖς ἐν τῷ κόσμῳ καὶ τοῖς ἁμαρτάνουσι βαρυνόμενος ὁ βίος δικαίου χρὴ, τὸν ζηλωτὸν τὸν βίον προφητικὸν, καὶ χαρήσομαι ὃ ἐν ἐκείνοις πνεῦμα· ἔξεστιν ὅστιν ἰδεῖν τὸ· οὐκ ἐποίησεν ἐκεῖ δυνάμεις πολλὰς διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν· διὰ τί τῶν ἢ διδασκόμεθα, ὅτι αἱ δυνάμεις ἐν τοῖς πιστεύουσιν ἐγίνοντο, ἐπεὶ πρὸς τῷ ἔχοντι δοθήσεται καὶ περισσευθήσεται, ἐν ἀπίστοις ἢ δὲ μόνον οὐκ ἐνήργουν αἱ δυνάμεις, ἀλλ' ὡς ὁ Μᾶρκος ἀπέγραψε· δὲ ἐδυνάμωτο ἐνεργεῖν· θεόχρας γὰρ τῷ. οὐκ ἠδυνατο ἐκεῖ οὐδεμίαν ποιῆσαι δύναμιν. ἢ γὰρ εἶπεν, οὐκ ἠθελεν, ἀλλ', οὐκ ἠδυνατο, ὡς ἐρχομένης μὴ ὅτι τὴν ἐνεργοῦσαν δύναμιν συμπροσλάβεως ἀπὸ πίστεως ἐκείνης εἰς ὃν ἐνήργει ἡ δύναμις, κωλυομένης ἢ ἐνεργεῖν ἀπὸ τῆς ἀπιστίας· ὅθεν οὖν ὅτι πρὸς τοὺς ἐπόρους· διὰ τί οὐκ ἠδυνήθημεν ἐκβαλεῖν αὐτὸ εἶπε· διὰ τὴν ὀλιγοπιστίαν ὑμῶν. καὶ πρὸς τὸ ἁψάμενον κατασπεύζεσθαι πρὸ τοῦ λέγεται· ὀλιγόπιστε εἰς τί ἐδίστασας; ἀλλὰ καὶ αἱμορροοῦσα μὴ ἀξιώσασα τοῦ τῆς θεραπείας, ἀλλὰ μόνον λογισαμένη εἰ ἅψηται τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, ὅτι ἰαθήσεται, ἰάθη παραχρῆμα, καὶ ὁμολογεῖ τῷ ὅτι τῆς ἰάσεως ὁ σωτὴρ λέγων· τίς μου ἥψατο; ἐγὼ γὰρ ἔγνων δύναμιν ἐξελθοῦσάν ἀπ' ἐμοῦ· καὶ τάχα ὡσαύτως ὅτι γὰρ σωμάτων ὄντι τινὶ πρὸς τινα φυσικὴν ὁλκὴν, ὡς τῇ μαγνησίᾳ λίθῳ πρὸς σίδηρον, καὶ τῷ καλουμένῳ νάφθα πρὸς πῦρ, ὅπως τῇ τοιᾷδε πίστει πρὸς θείαν δύναμιν. καλῶς εἴρηται καὶ τὸ· ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ· μεταβηθι ἔνθεν ἐκεῖ, καὶ μεταβήσεται· ἀκριβοῦς ἢ δοκοῦσι μοι ὁ μβλῆτος, καὶ ὁ μᾶρκος ὃ ὑπερέχον τῆς θείας δυνάμεως παθητικοὺς, τι καὶ ἐν ἀπιστίᾳ δύναται, ἀλλ' οὐκ ὅτι πλεῖον δύναται, ὅσον δύναται ἐν πίστει τῇ τοῦ ἐνεργοῦντος

εἰρηκέναι, ὡς οὐκ ἐποίησε δυνάμεις διὰ A xisse, non hunc virtutes non feciſſe, pro-
τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν, ἀλλ' οὐκ ἐποίησεν ἐκεῖ pter eorum incredulitatem, ſed non feciſſe
δυνάμεις πολλάς· καὶ ὁ Μάρκος ἢ οὐκ εἶπεν ὅτι ibi virtutes multas. Et Marcus non dixit
οὐκ ἐδυνάτο ἐκεῖ ὕδεμίαν ποιῆσαι δύναμιν, non potuiſſe ibi vllam facere virtutem, &
καὶ ἔστι τοῦτο τοῦτο, ἀλλὰ προσέθηκεν, εἰ μὴ ibi ſubſiſtit, ſed adjecit: *Niſi paucos infirmos* *Marc. 6. 5*
ὀλίγοις ἀρρώστοις ἐπιθεὶς τὰς χεῖρας ἐθεράπευσε, *impoſitis manibus curavit*, virtute quæ in illo
νικώσης τῆς ἐν αὐτῷ δυνάμεως καὶ ἅπαν erat, incredulitatem ſuperante. Videtur
τὴν ἀπιστίαν· δοκεῖ δέ μοι ὅτι ὥσπερ ὅτε autem mihi quod ſicut in rebus corpo-
τῇ Γεωργικῇ, ὅτι αὐτάρκης γεωργία πρὸς reis, neque ſufficit agricultura ad fructuum
*κτιεί- συγκομιδὴν καρπῶν, ἐὰν μὴ ὁ * περιέχο- collectionem, niſi circumfuſus aër ad id
συγκομιδὴν
κτιεί
περιέχ
μενον εἰς τοῦτο σπερεῖ. μᾶλλον δὲ ὁ προνοεῖ- B conferat, vel potius is qui aërem certa qua-
litate inſtruit, eumque qualem vult facit:
χον ποιότητα οἵαν βούλεται ὁ κοσμῶν, καὶ ποι- neque aër ſine agricultura, vel potius is qui
ῶν αὖθ' οἱονοῦν θέλει. ἅτε δὲ προέχον χρεὶς providet, non facit vt ea quæ oriuntur è
γεωργίας, μᾶλλον δὲ ὁ προγενῶν οὐ ποιήσας αὐ terra, ſine agricultura oriantur: id enim ſe-
ἀναπείλας ἀπὸ τῆς γῆς τὰ ἀπὸ τῆς γῆς ἀναπέλ- mel fecit his verbis: *Germinet terra herbam* *Gen. 1. 11.*
λοντα χρεὶς γεωργίας, ἅπαξ γὰρ τοῦτο πεποίη- *virentem, & facientem ſemen juxta genus*
κεν ἐν τοῖς· βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου *ſuum & ſimilitudinem*: ita neque operatio-
σπεῖρον σπέρμα κατὰ γένος καὶ καθ' ὁμοιότητα. nes virtutum, abſque eorum qui ſanantur
ὅτω δὲ ὅτε τὰ ἐνεργήματα τῆς δυνάμεως χρεὶς fide, abſolutum opus ad ſanitatem confe-
πίστεως τῆς τῶν θεραπευομένων ὁ αὐτελὲς ἔρ- rendam edunt; neque fides, qualiſcunque
γον ὑπεδείκνυται προσιὼν, ὅθ' ἡ πίστις οἵαπερ C tandem illa ſit, ſine divina virtute. Ac id
ποτ' αὐτή, χρεὶς τῆς θείας δυνάμεως τὸ γεγραμμένον ἢ τὰ τέλειον τῆς quidem quod de ſapientia ſcriptum eſt, ac-
commodabis & fidei, & virtutibus ſpeciatim
ſumptis, ita vt talia dicas: *Nam & ſi Sap. 9. 6.*
quis erit conſummatus in fide inter filios homi-
num, ſi ab illo abfuerit virtus tua, in nihilum
computabitur: aut conſummatus in tempe-
rantia, quantum quis inter filios hominum
eſſe poteſt, ſi abfuerit temperantia tua, in
nihilum computabitur: aut conſummatus
in juſtitia & reliquis virtutibus, ſi abfuerit
juſtitia tua, & reliquæ virtutes, in nihilum
computabitur. Vnde: *Non glorietur ſapiens* *Ier. 9. 23.*
in ſapientia ſua, nec fortis in fortitudine ſua:
nam quod gloriatione dignum eſt, noſtrum
non eſt, ſed donum Dei eſt; ab illo eſt ſa-
pientia; ab illo eſt robur; & ſic reliqua. *In* *Matth. 14.*
illo tempore audivit Herodes Tetrarcha famam *1.*
D *Ieſu: Et ait pueris ſuis: Hic eſt Iohannes Ba-*
ptiſta. Ita apud Marcum, ita & apud Lucam. *Marc. 6. 14.*
Variæ fuerunt Iudæorum opiniones; aliæ *Luc. 9. 7.*
quidem falſæ, quales amplexi ſunt Sadduc-
cæi de mortuorum reſurrectione, quaſi qui
non reſurgant; & de Angelis, quaſi qui mi-
nime exiſtant; ſed tanquam quæ de ijs ſcri-
pta ſunt ad tropologiam ſolum pertineant,
ad hiſtoriæ autem veritatem nullo modo:
aliæ autem veræ, quemadmodum Phariſæi
de reſurrectione mortuorum agentes, re-
ſurgere illos docuerunt. Quod igitur hoc
E loco quæritur, illud eſt, an talis eſſet quæ-
piam Herodis & nonnullorum è plebe de
anima falſa quidem ſententia, quod ille vi-
delicet Iohannes, quem paulo ante ipſe in-
terfecerat, poſtquam capite truncatus eſt,
à mortuis ſurrexerit, idemque eſſet, aliud

nomen vsurpans, nunc que dictus Iesus, ea- A rundemque virtutum capax, quæ in Iohanne prius operabantur. Quam igitur probabilitatem habet, eum qui ita esset vniverso populo notus, & in tota Iudæa celebris, quem fabri & Mariæ filium esse, & tales habere fratres & sorores dicebant, non alium existimari à Iohanne, cui pater Zacharias fuit, mater Elizabet, nec ipsi quidem ignobiles in populo? Veri autem simile est populum ita de Iohanne sentientem, prophetam revera illum fuisse; cujus populi ea erat multitudo, vt Pharisæi, nequid popu- B lo minus gratum dicere viderentur, respon-
Matth. 21. 29. dere veriti sint, *an illius baptismus è cœlo esset, an ex hominibus*, filium illum Zachariæ esse non ignorasse. Fortasse etiam ad nonnullos ex ijs visio illa Zachariæ visa, cum in Templo apparuit Gabriel, pervenerat. Quam ergo probabilitatem habet error, sive Herodis, sive quorundam è plebe, qui putaverint non duos fuisse Iohannem & Iesum, sed vnum eundemque Iohannem, qui post amputatum caput, è mortuis resurgens Iesus appellatus sit? Dixerit vero quispiam falsæ illi de corporum permuta- C tione sententiæ Herodem, & è plebe nonnullos adhæsisse, qua adducerentur vt crederent hunc olim Iohannem fuisse cum nasceretur, & è mortuis remeasse ad vitam, tanquam Iesum: sed quominus falsa ea opinio probabilis habeatur, impedimento est tempus non sex mensibus longius, quod ortum Iohannis & Iesu intercessit. Fortasse vero sic existimabat potius Herodes, virtutes quæ in Iohanne operatæ fuerant, in Iesum transisse, vnde Iohannes Baptista esse credebatur in populo: Et tali quispiam vtatur argumento; quemadmodum propter D spiritum & virtutem Eliæ, non propter ejus
Matth. 11. 14. animam, de Iohanne scriptum est: *Ipse est Elias qui venturus est*, quod spiritus & virtus quæ erant in Elia, in Iohannem transisset; sic existimabat Herodes virtutes quæ erant in Iohanne, in Iohanne quidem ea fuisse operatas, quæ ad baptismum & do-
Ioh. 10. 41. ctrinam pertinebant: *Iohannes enim signum fecit nullum*; in Iesu autem prodigiosas virtutes. Hoc idem eos existimasse dicet quis-
Luc. 9. 8. piam, qui dixerunt *quia Elias in Iesu apparuit*, vel *propheta vnus de antiquis surrexit*. E Nullo modo autem ad hanc quæstionem
Marc. 6. 15. pertinet eorum opinio, qui dixerunt *quia Iesus Propheta erat quasi vnus ex Prophetis*. Falsus itaque est sermo de Iesu, sive is qui Herodis fuisse scriptus est, sive ille qui ab alijs fuit prolatus. Verum longe mihi vide-

καὶ ἦν αὐτὸς ἕτερῳ ὀνόματι χρώμενος, καὶ καλούμενος υἱὸς Ἰωσὲ, δεκτικὸς ἦν αὐτῷ δυνά-μεων, αἳ πρότερον ἐνήργουν ἐν τῷ Ἰωάννῃ. πίστιν οὖν ἔχει πιθανότατα τὸ ὅτι πᾶσιν γνώριμον πᾶσι λαῷ, καὶ λεγόμενον ἐν ὅλῃ τῇ Ἰουδαίᾳ, ὃν ἔλεγον υἱὸν εἶ) τοῦ τέκτονος καὶ Μαρίας, καὶ ἀδελφοὺς ἔχειν τούσδε, καὶ ἀδελφὰς, νομίζεσθαι εἶ) μὴ ἕτερον Ἰωάννα, ᾧ πατὴρ ἦν Ζαχαρίας, καὶ μήτηρ Ἐλισάβετ, οὐδ' αὐτοὶ ἄσημοι ἐν τῷ λαῷ; εἰκὸς δ' ὅτι ὁ λαὸς φρονιοῦντος περὶ τοῦ Ἰωάννα, ὅτι ὄντως προφήτης ἦν, καὶ πᾶσι τυγχάνοντες, ὡς φοβοῦσθαι τοὺς φαρισαίους, λέγ' δὲ μὴ δυσάρεστον δοκεῖν τῷ λαῷ λέγειν, ἀποκεῖνεσθαι, πότερον ἐξ οὐρανοῦ ἦν, ἢ ἐξ ἀνθρώπων ὁ βάπτισμα αὐτοῦ, οὐκ ἠπόρουν ἰὸν αὐτὸν τυγχάνειν Ζαχαρίου. τάχα δὲ καὶ εἴς τινας ἐφθασεν αὐτοῦ τὰ τῆς ἐναργοῦς ὀπτασίας ἐν τῷ ναῷ, φάντος τοῦ Ζαχαρίᾳ ὁ Γαβριήλ· πόλυ δὲ οὖν ἔχει πιθανότατα ἢ τὸ εἴτε ἡρῴδην, εἴτε τινων ἀπὸ τοῦ λαοῦ ἀπάτη, πρὸς ὃ νομίσαι ὅτι ὁ δύο τινὲς γεγόνασιν ὁ Ἰωάννης, καὶ ὁ Ἰησοῦς, ἀλλ' εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ὁ Ἰωάννης αἰφνιδίως μὴ ὁ ἀποκεφαλισθεὶς ἐκ τῶν νεκρῶν, ἐκλελῆσθαι Ἰησοῦς; λέγοι δ' ἂν τις τὴν τῆς μετενσωματώσεως ψευδοδοξίαν γεγονέναι ἐν τοῖς ἡρῴδῃ καί τισι τῶν ἀπὸ τοῦ λαοῦ, ἀφ' ἧς ᾠοντο τόν ποτε Ἰωάννην ἐν ἡμέραις ἡλίου, καὶ ἐκ νεκρῶν ἐληλυθέναι εἰς τὸν βίον ὡς Ἰησοῦν. ἀλλ' οὐδὲ ταύτην τὴν ψευδοδοξίαν πιθανὸν ἐᾶ νομισθῆναι ὁ μεταξὺ χρόνος τῆς ἡμέρας Ἰωάννου καὶ Ἰησοῦ, ὃ πλείων μηνῶν ἐξ τυγχάνων. τάχα δ' μᾶλλον τοιαύτη τις ὑπόληψις ἦν ἐν τῷ ἡρῴδῃ, ὅτι αἱ ἐνεργήσασαι δυνάμεις ἐν τῷ Ἰωάννῃ, μεθέστηκεν ὅλαι τὸ Ἰησοῦν, ἀφ' ὧν Ἰωάννης βαπτιστὴς εἶ) πεπίστευτο ἐν τῷ λαῷ· καὶ χρήσαιτό τις ὑπολήμμασι τοιούτοις, ὅσαπερ λέγ' ὁ παῦλος καὶ τὴν δύναμιν πλέον, καὶ λέγ' τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, περὶ Ἰωάννου λέγεται· αὐτὸς ὅτι ἦλίας ὁ μέλλων ἔρχεσθαι, τὸ ἐν ἦλία πνεύματος, καὶ τὰς ἐν ἐκείνῳ δυνάμεις μετελλυθυῖαν ὅλαι τὸ Ἰωάννου, ὅπως ᾖτο ἡρῴδης ταῖς ἐν Ἰωάννῃ δυνάμεις, ἐν μὴ τῷ Ἰωάννῃ ἐνεργηκέναι τὸ τοῦ βαπτίσματος, καὶ τῆς διδασκαλίας. Ἰωάννης γὰρ ἐπόησε σημεῖον οὐδὲν ἕν. ἐν δὲ τῷ Ἰησοῦ ταῖς περισσαῖς δυνάμεις· ὃ δ' ὅμοιόν τις φήσει ἀπεληλυθέναι τὰς εἰρηκυίας ἦλίαν πεπνευκέναι ἐν τῷ Ἰησοῦ, ἢ προφήτην ἕνα τῶν ἀρχαίων ἐγηγέρθαι· οὐδὲν δ' ἐπόησεν ἔλαττον ὁ δόγμα τῶν εἰρηκότων ὅτι προφήτης ὡς εἷς τῶν προφητῶν ἦν Ἰησοῦς. ψευδὴς μὲν οὖν ὁ τῆς εἴτε ἡρῴδου λόγος περὶ τοῦ Ἰησοῦ ὅστις δ' ἀναγεγραμμένος, εἴτε ὁ ἀπό τινων εἰρημένος. πλὴν δοκεῖ μοι μᾶλλον ἔγεσθαι πιθανότατος ὁ αἰτί-

λογον δ' ἐν πρόσωπῳ καὶ δυνάμει ἠλίου πορευθηναι τὸν Ἰωάννην, τοῖς νῦν ἀποτυμπάνοις καὶ Ἰωάννῃ καὶ Ἰησοῦ ἀπὸ τέκτων· ἐπεὶ δὲ πρῶτον ἐμάθομεν ὅτι μὴ τὸ πιεσθῆναι ὁ σωτὴρ ἀκούσας * * τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ, πέμψας δύο τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, εἶπεν αὐτῷ· σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν; καὶ τρίτον ἀπαξαπλῶς, ὅτι ἡρῴδης εἶπε περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ὅτι αὐτός ἐστιν Ἰωάννης ὁ βαπτίσας, αὖθις ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν, οὐδαμόθεν ἦν προεγνωμεν τὸν τρόπον τῆς ἀναιρέσεως τοῦ βαπτιστοῦ, ἀφ' οὗτο νῦν καὶ τοῦτο αἰτιασάμενοι ὁ ματθαῖος, καὶ ὁ μᾶρκος ἢ αὖ ὧν προσαπλούστερον. ὁ δὲ λουκᾶς πολλὰ τῆς προφητικῆς ἱστορίας ἔχει δὲ ὅτου ἢ τοῦ ματθαίου λέξις. ὁ γὰρ ἡρῴδης κρατήσας τὸν Ἰωάννην ἔδησεν αὐτὸν ἐν τῇ φυλακῇ· εἰς ταῦτ' οὖν δοκεῖ μοι ὅτι ὥσπερ ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται μέχρι Ἰωάννου, μεθ' ὃν ἤρξεν ἡ προφητικὴ ἀπὸ Ἰουδαίων χάρις. ὅτου ἡ τοῦ βασιλεύσοντων ἐν τῷ λαῷ οὐσία μέχρι οὗ ἀναιρεῖν τοὺς νομιζομένους εἶναι θανάτου αὐτοῖς ἐπάρχουσα, ἕως Ἰούδου ἦν, καὶ ἀναιρεθέντος τοῦ τελευταίου τῶν προφητῶν προδρόμου ἀπὸ τοῦ ἡρῴδου, ἀφῃρέθη ὁ Ἰουδαίων βασιλεὺς τοῦ τὸ ἀναιρεῖν ἐξουσίας· εἰ γὰρ μὴ ἀφῄρητο αὐτὴν ὁ ἡρῴδης, οὐκ ἂν ἐδίκασεν ὁ πιλάτος τὸν Ἰησοῦν τὸν ὑπὲρ θανάτου, ἀλλ' ἤρκεσεν ἂν εἰς τοῦτο ἡρῴδης μετὰ τῶν τοῦ ἀρχιερέων, καὶ πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ εἰς τοῦτο βουλῆς· καί ποτε, οἶμαι, πεπλήρωται ὃ ὑπὸ τοῦ ἰακὼβ πρὸς Ἰούδαν τῶν εἰρημένον τοῦ μὴ ἐκλείπειν ἄρχοντα ἐξ Ἰούδα· οὐδὲ ἡγούμενος ἐξ ἰσραὴλ, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ ἀπόκειται, καὶ αὖθις προσδοκία ἐθνῶν· τάχα δὲ καὶ ἀφῃρέθησαν τὴν ἐξουσίαν ταύτην Ἰουδαῖοι, τῆς θείας ἀφαιρέσεως προνοίας τῇ τοῦ χριστοῦ διδασκαλίᾳ ἐν ᾧ τῷ λαῷ νομὴν, ἵνα κἂν κωλύηται ὑπ' Ἰουδαίων αὐτὴ, ἀλλὰ μὴ μέχρι ἀναιρέσεως τῶν πιστευόντων χωρῇ, δοκοῦσι κατὰ νόμον λιθάζεσθαι· ἡρῴδης δὲ κρατήσας τὸν Ἰωάννην, ἔδησεν ἐν φυλακῇ, καὶ ἀπέδοτο, σύμβολον ποιῶν τοῦτο, ὅστις ἐφ' ἑαυτὸν, καὶ τῇ καρδίᾳ τοῦ λαοῦ, καταδύσας, καὶ κατακλείσας λόγον τοῦ προφήτου, καὶ κωλύσας αὐτὸν ἐπὶ πλεῖον τῆς ἀληθείας κήρυκα ἐπ' ἐλευθερίᾳ, ὡς δὲ πρότερον· τοῦτο δὲ πεποίηκεν ἡρῴδης διὰ ἡρωδιάδα τὴν γυναῖκα φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. ἔλεγε γὰρ αὐτῷ ὁ Ἰωάννης, οὐκ ἔξεστί σοι ἔχειν αὐτήν· ὅτου δὲ ὁ φίλιππος ἦν τετράρχης τῆς ἰτουραίας, καὶ τραχωνίτιδος χώρας· τινὲς μὲν οἴονται ὅτι ἀπαθανόντος φιλίππου, θυγατέρα καταλιπόντος, ἡρωδιάδα ἔγημε τὸν τοῦ ἀδελφοῦ γυναῖκα ὁ ἡρῴδης, τοῦ νόμου τὸν γάμον ἐν ἀπαιδίᾳ συγχωροῦντος· ἡμεῖς δὲ μι-

A tur esse probabiliór sententiæ illius, scilicet *Iohannem præcessisse in spiritu Eliæ & virtute*, Luc. 1. 17. ratio & convenientia cum ijs quæ isti de Iohanne & Iesu excogitarunt. Quandoquidem autem primum didicimus Seruatorem, postquam audiuisset post tentationem [Iohannem esse traditum, secessisse in Galilæam : deinde didicimus Iohannem, quum esset in carcere, eaque audisset] quæ de Iesu dicebantur, *misit ſetque duos de Discipulis ſuis, dixisse illi : Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* tertio Herodem solummodo dixisse de Iesu, *eum esse Iohannem Baptistam, ipsum surrexisse à mortuis*, neque tamen prius cognouimus qua ratione interfectus sit Baptista ; propterea nunc illud scripsit Matthæus, & ita propemodum Marcus : Lucas vero maximam ejus quæ apud illos est historiæ partem prætermisit. Sic autem se habent Matthæi verba : *Herodes enim tenuit Iohannem, & alligauit eum in carcere.* Ad id igitur videtur mihi, quemadmodum Lex & Prophetæ locum habuerunt ad Iohannem vsque, post quem recessit à Iudæis Prophetica gratia ; ita regnantium in populo potestatem, qua ad interficiendos eos, qui morte digni judicarentur, pollebant, ad Iohannem vsque perseverasse ; & præter fas interfecto ab Herode nouissimo Prophetarum, Iudæorum Regem potestate interficiendi fuisse privatum. Nisi enim ea excidisset Herodes, Iesum capite non damnasset Pilatus, sed satis ad id fuisset Herodes, cum consilio Pontificum & Seniorum populi. Et tunc, opinor, impletum est id quod à Iacob dictum est Iudæ ad hunc modum : *Non deficiet princeps de Iuda, & dux de Israël, donec veniat id quod repositum est, & ipse expectatio gentium.* Fortasse etiam hæc potestate exciderunt Iudæi, divina præbente providentia, vt Christi doctrina populo distribui posset ; vt si oriretur illi à Iudæis impedimentum, ad necem vsque credentium non procederet, quæ juxta Legem fieri videretur. *Herodes autem tenuit Iohannẽ & alligauit eum in carcere & reposuit*, eo significans, quantum quidem in se esset, populique malitia, alligare se ac includere sermonem Propheticum, eumque impedire, quominus liber amplius maneat veritatis præco, quemadmodum prius. Id autem fecit Herodes *propter Herodiadem uxorem Philippi fratris sui : dicebat enim illi Iohannes, Non licet tibi habere eam.* Is vero Philippus Tetrarcha erat Iturææ & Trachonitidis regionis. Existimant igitur nonnulli, postquam obijsset Philippus, filiamque re-

Hæc in nostro Cod. præterm. ſſa ex Erasmi interpretatione ſupplevimus.

Matth. 11. 2, 3.

Luc. 7. 19, 20.

Matth. 14. 2.

Matth. 14. 3.

Gen. 49. 10.

Matth. 14. 3.

Matth. 14. 3, 4.

Luc. 3. 1.

liquisset, Herodiadem fratris vxorem du-
Gen. 38. 8. Deuter. 25. 5. Ruth. 4. 5. Matth. 22. 24. Marc 12. 19 Luc. 20. 28. xisse Herodem, Lege ejusmodi nuptias per-
mittente cum liberi non supererssent. Nobis
autem cum non liqueat obijsse Philippum,
majus etiam flagitium Herodem admisisse
putamus, hunc nempe à fratre etiamnum
vivente conjugem abduxisse. Quapropter
prophetica libertate instructus Iohānes, nec
regiam Herodis dignitatem veritus, neque
præ mortis timore tantum scelus silentio
prætermittens, dicebat Herodi divino spi-
Matth. 14. 4. ritu repletus: *Non licet tibi habere eam: non enim licet tibi habere vxorem fratris tui.* He-
Marc. 6. 18. Luc. 18. 16 rodes quidem apprehenso Iohanne vinctum
in carcere deposuit, non ausus plane eum
interficere, & propheticum sermonem à
populo auferre. Regis autem Trachonitidis vxor, mala quædam opinio, malaque
doctrina, filiam genuit sibi cognominem,
cujus motus cum viderentur ad numerum
eleganter compositi, & Herodi res ad natalitia pertinentes amanti placuissent, causa
fuerunt cur non amplius propheticum caput esset in populo. Hactenus autem existimo motus populi Iudæorum, qui juxta Legem esse videntur, nihil esse aliud quam illos Herodiadis filiæ: sed Herodiadis saltatio
contraria erat sanctæ saltationi, quam qui
non saltant ijs exprobrabitur his verbis:
Matth. 11 17. Luc. 7. 32. *Cantavimus vobis tibijs, & non saltastis.* Saltant autem in natalitijs sermonis injusti, inter illos regnantis, ita vt sermoni huic motus eorum placerent. Obsevavit vero aliquis eorum qui nos præcesserunt diem Pha-
Gen. 40. 20. raonis natalem in Genesi descriptum, dixitque improbum res ad natalitia pertinentes
amantem, diem natalem celebrare. Nos autem ab illo hanc occasionem nacti, nullibi
scriptum reperimus à justo quopiam fuisse
celebrata natalitia: iniquior quippe hoc
Pharaone fuit Herodes; ab illo enim in natalitijs pistorum princeps sublatus est; ab
Matth. 11. 11. hoc autem Iohannes, *quo inter natos mulierum major non surrexit*; de quo Servator di-
Luc. 7. 26. cit: *Sed quid existis? videre prophetam? etiam dico vobis, & plusquam prophetam.* Sed gratiæ Deo agendæ sunt; quod etsi à populo
prophetica gratia ablata est, major illa omni diffusa est in gentes per Servatorem no-
Psal. 87. 5. 2. Cor. 13. 4. strum Iesum, *Qui factus est inter mortuos liber: Nam etsi crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei.* Præterea vide sermonem per quem munda & immunda edulia
explorantur; contemnitur autem Prophetia in lance pro obsonio illata. Caput autem
prophetiæ Iudæi non habent, Christum Iesum omnis prophetiæ verticem ejurantes:
& capite truncatur Propheta propter juramentum, in ea re in qua pejerandum potius

A δαμὴν Ἡφῶς βύελόσκοντες τεθνηκέναι τ̃ φιλίππου, μεῖζον ἔπ ὃ ὑποδυόμενα ἡρώδην λογιζόμθα γεγονέναι, ὅπι ϗ ζῶντος ἀπέησε τ̃ ἀδελφ̃ τὴν γυναῖκα· ὃς ὅπερ ἀσφπικ̃ παῤῥησίᾳ κεκοσμημένος ὁ ἰωανν̃ης, καὶ μὴ καταπλησσόμενος τ̃ βασιλικὸν ἀξίωμα τ̃ ἡρώδ̃, μηδὲ ὑφ̃ ὃ θάνατ̃ ὑποπτ̃ων ἀφεὶ τ̃ τηλικούτ̃ ἁμαρτήματος, ἔλεγε τ̃ ἡρώδ̃ θεῖα πληρωθεὶς φρονήματος· οὐκ ἔξεστί σοι ἔχειν αὐτὴν, ἃ γὰρ ἔξεστί σοι ἔχειν τὴν γυναῖκα τ̃ ἀδελφ̃ σου· ὁ μὲν ἡρώδης κρατήσας τ̃ ἰωαν̃ου, δήσας ἀπέθετο ἐν τ̃ φυλακ̃, μὴ τολμ̃ν πάντη ἀποκτεῖναι, τ̃ ἀσφπικὸν λόγον ἀφελεῖν ἀπὸ τ̃ λαοῦ· ἡ δὲ τ̃ βασιλέως τ̃ τετραρχούσης γυνὴ, πονηρά τις οὖσα δόξα, καὶ μοχθηρὰ διδασκαλία, θυγατέρα ἐχούσης ὁμώνυμον, ἧς τὰ δοκοῦντα ῥύθμια κινήματα, ἀρέσαντα τ̃ ἡρώδ̃ τοῖς γνησίως ἀσπαζομένοις ἀσφπικὰ γράμματα, αἵτινα γεγόνασι τ̃ μηκέτι εἶναι ἐν τ̃ λαῷ κεφαλὴν ἀσφπικήν· μέχρι γὰρ τ̃ δεῦρο νομίζω τὰ δοκοῦντα κατ̃ τ̃ νόμον εἶναι κινήματα τ̃ λαοῦ τ̃ ἰουδαίων, μὴ ἄλλο τι πυγχάνειν ἢ τὰς ἡρωδιάδος θυγατρός. ἀλλ' ἡ ἡρωδιάδος ὄρχησις ἐναντία ἦν ὀρχήσει ἀγίᾳ, ἣν οἱ μὴ ὀρχησάμενοι ἐνεδιδάσκοντο ἀκούοντες. ηὐλήσαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ὠρχήσασθε· καὶ ἐν ἡμέθλοις ϗ ὑποδυόμενα βασιλεύοντος αὐτῶν λόγου ὀρχοῦνται, ὡς ἀρέσκειν ἐκείνῳ τ̃ λόγῳ τὰς κινήσεις αὐτῶν· ἐτήρησε μὲν οὖν τις τ̃ παρ' ἡμῖν τὴν ἀναγεγραμμένην ἐν ἡμέσει τ̃ Φαραὼ γενέθλιον, καὶ δεδήλωτο ὅτι ὁ φαῦλος τ̃ ἡμέσεως ἀσπαζόμενος γράμματα, ἑορτάζει ἡμέθλιον· ἡμεῖς ϗ ἀπ' ἐκείνης ταύτην εὑρόντες ἀφορμὴν, ἐπ' οὐδεμίας γραφ̃ εὕρομεν γεγραμμένον διὰ μαῤῥὼ ἡμέθλιον ἀγόμενον· ἄδηλος γὰρ μᾶλλον ἐκείνῃ τ̃ Φαραὼ ὁ ἡρώδης. ϗ γὰρ ὑπ' ἐκείνης μὲν ἐν ἡμεθλίῳ ἀρχισιτοποιὸς ἀναιρεῖται. ὑπὸ ϗ τούτ̃ ἰωαν̃ης, ὃς μείζων ἐν γυναικ̃ν γεννητὸς ἀναφέρεται, ἐφ' ᾧ ὁ σωτὴρ λέγει· ἀλλὰ τί ἐξεληλύθατε; ἀσφήτην ἰδεῖν; ναὶ λέγω ὑμῖν, καὶ περισσότερον ἀσφήτ̃· ἀλλὰ θαρρητέον τ̃ θε̃, ὅτι εἰ καὶ ἡ ἀσφητικὴ ἀπὸ τ̃ λαοῦ ἦρται χάρις, ἡ πᾶσης ἐκείνης μείζων ἐξεχύθη εἰς τὰ ἔθνη ἀφ' ὧν σωτ̃ρες ἡμ̃ν ἰησοῦ, ὃς ἠγήρετο ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος· εἰ γὰρ καὶ ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενείας, ἀλλὰ ζῇ ἐκ δυνάμεως θεοῦ· ἔπ ϗ ὅσα τ̃ λόγον τ̃ ὧ κεφαρὰ μὲ καὶ ἀκάθαρτα ἀξιπαίζεται βρώματα.

καταφρονεῖται ϗ ἀσφητεία ὅτι πίνακι αἰτὶ ὄψ ἀσφαρυθμ̃ν· τὴν ϗ κεφαλὴν τ̃ς ἀσφητείας ἰουδαῖοι οὐκ ἔχουσι, ὃ κεφάλαιον πάσης ἀσφητείας χριστὸν ἰησοῦν ὁρισάμενοι. καὶ

ἀποκεφαλίζεται ὁ προφήτης δι' ὅρκον, ἐφ' οἷς μᾶλλον ἐπιορκεῖν ἢ εὐορκεῖν ἔδει· οὐ ταυτὸν γὰρ ἦν ἔγκλημα προπετείας ὅρκων, τῷ τῆς διὰ τὴν προπέτειαν ἐπιορκίας ἔγκλημα ἀναιρέσεως προφητικῆς· καὶ οὐ διὰ τοῦτο μόνον ἀποκεφαλίζεται, ἀλλὰ καὶ τοὺς συνανακειμένους, βουλομένους μᾶλλον ἀναιρεθῆναι τὸν προφήτην, ἢ ζῆν. συνανάκεινται δὲ καὶ συνευωχοῦνται λόγῳ μοχθηρῷ ἰουδαίων βασιλεύοντι οἱ ἐπὶ τῇ γενέσει αὐτοῦ εὐφραινόμενοι· χρήσῃ δέ ποτε χαριέντως τῷ ῥητῷ πρὸς τοὺς προπετεῖς ὀμνύοντας, καὶ θέλοντας ἐμπεδοῦν ὅρκους ἐπὶ παρανομίᾳ παραληφθέντας, λέγων ὅτι οὐ πᾶσα τήρησις ὅρκων ἐστὶ καθήκουσα, ὡς οὐδὲ τοῦ ἡρώδου· ἔτι δὲ πρόσχες ὅτι οὐ μετὰ παρρησίας, ἀλλὰ κρύφα καὶ ἐν φυλακῇ φονεύει τὸν ἰωάννην ὁ ἡρώδης. καὶ γὰρ οὐ μετὰ παρρησίας ἀρνεῖται ὁ νῦν ἰουδαίων λόγος τὰς προφητείας, δυνάμει δὲ καὶ ἐν κρυπτῷ αὐτὰς ἀρνεῖται, καὶ ἐλέγχεται αὐταῖς ἀπιστῶν· ὥσπερ γὰρ εἰ ἐπίστευον μωσῇ, τῷ ἰησοῦ ἐπίστευσαν ἄν, οὕτως εἰ ἐπίστευον τοῖς προφήταις, προσήκαντο ἂν τὸν προφητευόμενον. ἀπιστοῦντες δὲ τούτῳ, κἀκείνοις ἀπιστοῦσι, καὶ ἀποτέμνουσιν ἐν φυλακῇ κατακλείσαντες τὸν λόγον τὸν προφητικὸν, καὶ ἔχουσιν αὐτὸν νεκρὸν, καὶ διαιρεθέντα, καὶ μηδαμοῦ ὑγιῆ, ἐπεὶ μὴ νοοῦσιν αὐτόν. ἀλλ' ἡμεῖς ὁλόκληρον ἔχομεν τὸν ἰησοῦν, πληρωθείσης τῆς περὶ αὐτοῦ λεγούσης προφητείας· ὀστοῦν οὐ συντριβήσεται· οἱ μαθηταὶ δὲ ἐλθόντες τοῦ ἰωάννου, θάπτουσιν αὐτοῦ τὸ λείψανον. καὶ ἐλθόντες ἀπήγγειλαν τῷ ἰησοῦ. ὁ δὲ ἀνεχώρησεν εἰς ἔρημον τόπον, τὰ ἔθνη· καὶ μετὰ τὴν τῶν προφητῶν ἀναίρεσιν, ὄχλοι αὐτῷ ἠκολούθησαν ἀπὸ τῶν πανταχοῦ πόλεων, ὅν τινα πολλοὺς ὄντας θεασάμενος, ἐσπλαγχνίσθη, καὶ ἐθεράπευσε τοὺς ἀρρώστους αὐτῶν, καὶ μετὰ τοῦτο τρέφει τοῖς εὐλογηθεῖσι καὶ πλεονάσασιν ἐξ ὀλίγων ἄρτων τοὺς ἀκολουθήσαντας αὐτῷ· ἀκούσας δὲ ὁ ἰησοῦς ἀνεχώρησεν ἐν πλοίῳ ἐκεῖθεν εἰς ἔρημον τόπον κατ' ἰδίαν· τὸ μὲν ῥητὸν διδάσκει ἡμᾶς ὅσον δυνάμεθα ἀπὸ τῶν διωκόντων, καὶ τῆς προσδοκίας τοῦ διὰ τῶν λόγων ἐπιβουλεύεσθαι, ἀναχωρεῖν. τοῦτο μὲν γὰρ κατὰ τὸ εὐλόγιστον ᾕροιτ' ἄν· τὸν δὲ δυνάμενον ἔξω εἶναι τῶν περιστατικῶν, ὁμόσε χωρεῖν αὐτοῖς, προπετές ἐστι καὶ θρασύ· τίς δὲ ἔτι ἀμφιβάλλοι ἂν περὶ τοῦ ἐκκλίνειν τὰ τοιαῦτα, οὐ μόνον ἐπὶ τοῖς κατὰ τὸν ἰωάννην τοῦ ἰησοῦ ἀναχωρήσαντος, ἀλλὰ καὶ διδάσκοντος, καὶ λέγοντος· ἐὰν διώκωσιν ὑμᾶς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, φεύγετε εἰς τὴν ἑτέραν· ἐπελθόντα μὲν οὖν οὐ παρ' ἡμᾶς πειρασμὸν ἀναγκαῖον ὑπομένειν εὐψύχως λίαν, καὶ τεθαῤῥηκότως· παρὸν δὲ ἐκκλίνειν, τοῦτο μὴ ποιεῖν τολμηρόν· ἐπεὶ δὲ μετὰ

A erat, quam juramento standum. Temere quippe jurasse non adeo culpandum erat, quam propter juramenti temeritatem Prophetam letho dedisse. Nec propterea solum capite truncatur, sed propter eos etiam qui simul accumbebant, malebantque interfici Prophetam, quam vivere. Accumbunt autem & epulantur simul cum improbo sermone inter Iudæos regnante, qui propter ortum illius oblectantur. Concinne autem nonnunquam ijs quæ dicta sunt vteris in temere jurantes, volentesque juramenta super flagitio facta servare, dicens
B non esse consentaneum vt quævis juramenta serventur, quemadmodum nec illa Herodis. Adverte insuper non palam & confidēter, sed clam & in carcere Herodem interficere Iohānem. Nec enim aperte hodiernus Iudæorum sermo prophetias respuit, respuit autem revera, & clam, ijsque minime fidem habere arguitur. Quemadmodum enim si Moysi credidissent, Iesu credidissent; ita si Ioh. 5. 46.
Prophetis credidissent, cum recepissent, qui fuerat à Iudæis prænuntiatus. Huic autem cum fidem non habeant, nec habent
C illis, & sermonem propheticum in carcere concludentes obtruncant, cumque mortuum habent, & divisum, & minime sanum, quandoquidem nec intelligunt illum; sed nos integrum habemus Iesum, impleta prophetia de illo dicente: *Os non comminuetur.* Exod. 12. 46.
Iohannis autem venientes Discipuli reliquias illius sepeliunt, *& venientes nuntiaverunt Iesu*; is autem secessit in locum desertum, scilicet ad Gentes, & post Prophetarum necē secutæ sunt illum turbæ ex omnibus vndequaque vrbibus; quam cum vidisset esse frequentem, misertus est, ægrosque Num. 9. 12. Ioh. 19. 36. Matth. 14. 12.
D qui in ea erant sanavit, & eos postea qui se secuti fuerant paucis panibus alit benedictis & multiplicatis. *Quod quum audisset Iesus, secessit inde in navicula, in locum desertum seorsum.* Matth. 14. 13.
Vexatores fugere, & perspectas devitare insidias, quæ per sermones struuntur nobis, quantum conducat, his verbis addocemur: id enim prudenti & certo consilio fit; temerarij autem est & præfidentis animi quæ mala declinare possit, ea adversum ire. Quis autem deinceps ambigat quin talia evitanda sint, cum non solum post ea
E quæ Iohanni contigerunt, Iesus secesserit, sed etiam doceat & dicat: *Si persecuti fuerint vos in civitate ista, fugite in aliam.* Matth. 10. 23.
Ingruentem ergo tentationem, quæ in potestate nostra non est, necesse est fortiter, & confidenter sustinere; cum autem fugere licet, temerarium est id non facere. Quandoqui-

dem autem post ea quæ dicta sunt, locus etiam hic juxta anagogen est examinandus, dicendum est post appetitam insidijs Prophetiam apud Iudæos, sublatamque, propterea quod res ad natalitia pertinẽtes apud illos colerentur, & per admissionem vanorum motuum, veritate quidem judice incompositorum & extra numerum, sed vt existimat princeps improborum, ejusque convivæ, concinnorum, illisque placentium, secedere Iesum à loco in quo Prophetia per insidias condemnata est; secedere autem in locum Deo vacuum apud Gentes, vt Dei Verbum ablato ab eis regno, datoque genti facienti fructus ejus, in Gentibus sit, & per illud plures sint filij desertæ, neque Legem, neque Prophetas edoctæ, quam ejus quæ virum habet, nempe Legem. Cum enim olim Verbum erat apud Iudæos, non ita erat apud illos, quemadmodum apud Gentes. Proinde dictum est, in navicula, hoc est, in corpore, in locum desertum seorsum iuisse, postquam Prophetæ interemptionem accepit. Cum autem ad desertum perveniisset, seorsum erat in illo, quod extra morem esset illius sermo, doctrinaque ejus præter consuetudines, & sanctiones Gentium. Et hominum multitudo quæ erat apud Gentes, cum audiviſſet Verbum adesse in suo deserto, illudque esse seorsum, vti supra tradidimus, illud à propriis vrbibus secuta est, quod vnusquisque reliquisset patrias religionis consuetudines, & quod ad Christi legem accessisset. Pedibus autem, non in navicula hunc secuta est, vt pote non corpore, sed nudo animo & consilio à Verbo susceptо Dei imaginem secuta: & ad illam quidam Iesus egreditur, cum ipsa non posſit ad eum accedere, vt cum ad eos qui foris erant introijsset, eos qui erant foris introduceret. Numerosa autem turba est, ad quam exit Dei Verbum, & effundens in illam lumen inspectionis suæ vidit eam; & videns illos potius miseratione dignos, quod in talibus versarentur, vt pote hominum amans, per miserationem illam aliquid passus est is qui affectionibus minime erat obnoxius; nec miseratus est solum, sed ægros etiam illorum sanavit, varijs & omnigenis ex malitia morbis laborantes. Si autem videre vis quales sint animi morbi, cogita mihi avaros, & glorioſos, & puerorũ amatores, & si quis est mulierosus: hos enim in turbis videns, & eorum misertus sanavit. Non vero existimandum est omne peccatum morbum esse, sed illud quod toti ani-

Matth. 21. 43. Isaiæ 54. 1. Gal. 4. 27.

A Ὁ ῥητὸν κ τὴ ἀναγωγὴν τ τόπον ἐξετασέον, λεκτέον ὅτι ἔδει βυλευθείσης τ ἐκ τ ἰουδαίοις τ προφητείας, κ ἀναιρεθείσης, δεῖ τ τιμᾶσθαι παρ' αὐτοῖς τὰ ἡνώσεως τ σχήματα, κ τ ἀποδοχὴν κενῶν κινημάτων, γαλημενίων ὡς μὴ παρ' ἀληθείᾳ διακζόσῃ ἀρρύθμως κ ἀκμελῶν, ὡς δ' ὑποδαμβάνει ὁ τ Φαύλων ἄρχων, κ οἱ συνεστιώμενοι αὐτῷ, εὐρύθμων, κ ἀρεσκόντων ἐκλέκτοις, ἀναχωρεῖ ὁ ἰησοῦς ἀπὸ τ τόπ ἐν ᾧ προφητεία ἐπιβεβλευθεῖσα κατεδικάσθη· ἀναχωρεῖ δ

B εἰς τ ἔρημον θεοῦ τοῖς ἔθνεσι τόπον, ἵνα ὁ τ θεοῦ λόγος ἀφαιρεθεὶς τ βασιλείας ἀπ' ἐκείνων, κ διδομένης ἔθνει ποιοῦντι τ καρπὸς αὐτ, γένηται ἐν τοῖς ἔθνεσι, κ δι' αὐτ πολλὰ γένηται τὰ τέκνα τ ἐρήμ μᾶλλον, μήτε νόμον, μήτε προφήτας διδιδαγμένης, ἢ τ ἐχούσης τ ἄνδρα, τ νόμον· ὅτι μ οὕτω πᾶλαι ὁ λόγος τοῦ ἰουδαίοις ἦν, ὡς ὕστερον ἦν παρ' αὐτοῖς, ὡς τοῖς ἔθνεσι· διὸ λέλεκται ἐν πλοίῳ, τυτέστι τῷ σώματι, εἰς τὸν ἔρημον τό-

C πον κατ' ἰδίαν χωρῆσαι, ἀκούσαντα τὸν τ ἀναιρέσεως τ προφήτ· κατ' ἰδίαν δ, γνόμενος εἰς τὴν ἔρημον, ἣν ἐν αὐτῇ, τῷ ἰδιάζοντα εἶ τ λόγον, κ τὴν διδασκαλίαν αὐτ τοῦ θεοῦ τὸ εἰσηγμένα ἐν τοῖς ἔθνεσι γένεσθαι κ νενομισμένα· κ οἱ ἐν τοῖς ἔθνεσι ὄχλοι ἀκούσαντες λόγων ὑπεδεδεγμένην τὴ ἐρημ αὐτὸν, κ πᾶσι κατ' ἰδίαν τυγχάνειν, ὡς προαποδεδώκαμεν, ἠκολούθησαν αὐτῷ ἀπὸ τ ἰδίων πόλεων, τῷ ἑκάστου καταλελοιπέναι τὰ πάτρια τ δεισιδαιμονίας ἕνεκα, ᾗ ὡς τ χείρονος περιελυθέναι νόμῳ· πεζῇ δ αὐτοῖς, κ

D οὐκ ἐν πλοίῳ ἠκολούθησεν, ἅτε μὴ τῷ σώματι, ἀλλὰ γυμνῇ τῇ ψυχῇ, κ τῇ ἀπὸ τ λόγ πειθεῖσι προαιρέσει ἠκολουθηκότες τῇ εἰκόνι τ θεοῦ· κ πρὸς τοῦτο γε ὁ ἰησοῦς ἐξέρχεται, μὴ χωρισθῆναι προαιρέσει τοῦ αὐτ, ἵνα τοῖς ἔξω γνώμονος ἔσῃ, τοὺς ἔξω εἰσαγάγῃ· πολὺς δ ὁ ἔξω ὄχλος, εἰς ὃν ἐξέρχεται ὁ τ θεοῦ λόγος, κ ἐκλάμπει ὁ φῶς τῆς ἐπισκοπῆς αὐτ εἰς αὐτὸν, εἶδεν αὐτὸν, κ ἰδὼν τ ἐλεεῖσθαι

E μᾶλλον αὐτοὺς ἀξίους, ἢ ὧν ὁ ἐν πάσχειν ἦν), ὡς φιλάνθρωπος, πέπονθεν ὁ ἀπαθὴς * ὦ κ τ σπλαγχνισθῆναι, κ ἠ μόνον ἐσπλαγχνίσθη, ἀλλὰ κ τὰς ἀῤῥωστίας αὐτῶν ἐθεράπευσεν, ἕλκους ποικίλης, κ πάσης πεπαλαιωμένης ἀπὸ τῆς κα-

Matth. 20. 34.

κίας ἀῤῥωστήματα· εἰ δ θέλεις ἰδεῖν ποῖά ἐστι τὰ τῆς ψυχῆς ἀῤῥωστήματα, κατανόει μοι τοὺς φιλαργύρους, κ τοὺς φιλοδόξους, κ τοὺς φιλόπαιδας, κ εἴ τις ἐστὶ φιλόγυνος· κ τούτους δὲ ἐν τοῖς ὄχλοις ἰδὼν, κ σπλαγχνισθεὶς ἐπ' αὐτοῖς ἐθεράπευσεν· ἃ πάθη δ ἀμάρτημα νομιστέον ἀῤῥωστίαν εἶ), ἀλλ' ὑπερ ἐναπεσκηψεν ὕλη τῇ ψυχῇ· ὕτιν γάρ ἐστιν ἰδεῖν τοὺς μ φιλαργύρους

γύρας, ὅλως πεπαμμένους ὅτι ὃ ἀργύριον, καὶ τὴν τούτου φροντίδα, καὶ συναγωγήν· τοὺς φιλοδόξους, ὅτι ὃ δοξάριον. κεχήνασι γὰρ ἀεὶ τὸ ἀπὸ τῶν πολλῶν καὶ χαυλιοτέρων ἔπαινον· καὶ ὃ ἀνάλογον νοήσεις ὅτι ὧν ὠνομάσαμεν λοιπῶν, καὶ εἴ τι ἄλλο τούτοις ἐστὶ παραπλήσιον· ἐπεὶ οὖν διηγούμενοι τὸ· ἐθεράπευσε τοὺς ἀῤῥώστους αὐτοῦ, εἴπομεν μὴ πᾶν ἁμάρτημα εἶναι ἀῤῥώστημα, ἄξιον λόγου τῆς γραφῆς, καὶ περὶ τῆς διαφορᾶς τούτων παραμυθήσασθαι· φησὶ δὲ ὁ ἀπόστολος κεκμηκότας, ποικίλα ἔγκλημα ἁμαρτήματα, γράφων· διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς, καὶ ἄῤῥωστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί· ἄγαγε γὰρ ἐν τούτοις τὸν καθ' ἑαυτὸν δεσμὸν πλέκοντος, καὶ συμπλεγμένον ποιοῦντος ἐκ διαφόρων ἁμαρτημάτων, καθὸ οἱ μὲν εἰσιν ἀσθενεῖς, ἕτεροι δὲ ἄῤῥωστοι πλέον ἢ ἀσθενεῖς, καὶ ἄλλοι πρὸς ἀμφοτέρους οἱ κοιμώμενοι· οἱ μὲν γὰρ ὀλιγωρίᾳ διὰ τὴν τῆς ψυχῆς ἀδυναμίαν θεοῦ ὃ ὁπωσοῦν ἁμαρτάνειν ἔχοντες, κἂν μὴ ὅλοι ὦσιν εἴδους τινὸς ἁμαρτίας, ὡς οἱ ἄῤῥωστοι, ἀσθενεῖς εἰσι μόνον. οἱ δὲ ὅλην ψυχὴν καὶ ὅλην καρδίαν καὶ ὅλην διάνοιαν, αὐτὸ τοῦτο ἀγαπᾶν, ἀγαπῶντες ἀργύρια, ἢ δοξάρια, ἢ γυναῖκα, ἢ παῖδας, ὥστε πλέον ἢ ἀσθενείας πεπόνθασι, καὶ εἰσὶν ἄῤῥωστοι· κοιμῶνται δὲ οἱ δέον θεσπίζειν καὶ ἐγκαρδίαν τῇ ψυχῇ, τοῦτο μὲν ὑ ποιοῦντες, ἀπὸ δὲ πολλῆς ἀπροσεξίας νυστάζοντες τὴν θεωρίαν, καὶ ὑπονοήσαντες τοῖς λογισμοῖς. οἵτινες ἐνυπνιαζόμενοι, φρέναπάτωσι, κυριότατον δὲ ἀθετοῦσι, δόξας δὲ βλασφημοῦσιν· ὅτι δὲ διὰ ὃ κοιμᾶσθαι ἐν κεναῖς εἰσι φαντασίαις, καὶ παραλογισμοῖς ἐνυπνίοις, ταῖς περὶ τῶν πραγμάτων. τὰ μὲν ὕπαρ, καὶ ἀληθῆ, οὐκ ἀποδεχόμενοι. ὑπὸ δὲ τῶν ἐν ταῖς κεναῖς φαντασίαις ἀπατώμενοι. διὸ ὧν καὶ ἐν τῇ ὠιδῇ λέγεται τό· ὃν τρόπον ἐνυπνιάζεται ὁ διψῶν ὡς ὁ πίνων, καὶ ὀξαναστὰς ἐπὶ διψᾷ, ἡ δὲ ψυχὴ αὐτοῦ εἰς κενὸν ἤλπισεν. ὅτιες ἔφη ὁ πλοῦτος πάντων τῶν ἐθνῶν, ὅσοι ὁλοτρίτευσαν ἐν ἱερουσαλήμ· οἱ καὶ ἐδόξαμεν διὰ τοῦτο παρεκβεβηκέναι, διηγούμενοι διαφοραὶ ἀσθενῶν, καὶ ἀῤῥώστων, καὶ κοιμωμένων, διὰ τὸ ἀποστολον ἐν τῇ πρὸς κορινθίους ἐπιστολῇ εἰρηκέναι ἃ ἐζεδεμεθα, τὸν παρεικάσαντα πεπαιδεῦσθαι, βουληθέντες παραστῆσαι τι σημαίνεται τοιοῦτον ἐκ τοῦ· καὶ ἐθεράπευσε τοὺς ἀῤῥώστους αὐτῶν· μὴ τοῦτο φησιν ὁ λόγος, ὅτι ὀλίγας δὲ λέγοντες· ἔρημός ἐστιν ὁ τόπος, καὶ ἡ ὥρα παρῆλθεν ἤδη. ἀπόλυσον οὖν τοὺς ὄχλους, ἵνα ἀπελθόντες εἰς τὰς κώμας ἀγοράσωσιν ἑαυτοῖς βρώματα· καὶ πρὸς τὸν γε τέρπειν ὁπόσους τοὺς ὄχλους, ἵνα ἀπελθόντες εἰς τὰς κώμας ἀγοράσωσιν ἑαυτοῖς βρώματα· καὶ πρὸς τὸν γε τέρπειν ὁπόσους τοὺς

A mo incubuit. Ita enim videre licet avaros totos argento, ejusque conservationi & coacervationi intentos: ambitiosos gloriolæ; inhiant enim ad laudes vulgi, hominumque ex infima plebe. Simile item senties de cæteris quos nominavimus, & si quid aliud illis affine est. Quoniam igitur ea verba explicantes: *Curavit languidos eorum*, non omne peccatum esse morbum diximus, consentaneum est ex Scriptura de illorum differentiis verba facere. Ait quidem Apostolus Corinthijs, qui varijs erant peccatis deditis, scribens: *Ideo inter vos multi infirmi, & imbecilles, & dormiunt multi.* Audi siquidem in his nexum texentem, contextumque è varijs peccatis facientem, juxta quem hi quidem sunt infirmi; alij autem imbecilles, plusquam infirmi, & alij præter vtrosque, qui dormiunt. Qui enim propter animi debilitatem ad quodvis peccatum proni sunt, nec toti alicui certo peccati generi addicti sunt, velut imbecilles, infirmi sunt tantum; qui vero cum Deum amare deberent, toto animo, toto corde, & tota mente, argentum pro eo, vel gloriolam, vel mulierem, aut pueros amant, patiuntur hi aliquid infirmitate pejus, & imbecilles sunt. Dormiunt autem qui cum debeant animo attendere, & vigilare, id quidem non faciunt, sed præ nimia segnitie voluntate nutant, & cogitationibus dormitant: qui somniantes carnem polluunt; id vero quod maximam habet autoritatem improbant, & gloriam probris incessunt. Hi quidem propterea quod dormiunt, vanas habent rerum imaginationes, somnijs perquam similes; vera quidem visa non admittentes, inanibus autem imaginationibus decepti: de quibus & id dicitur in Isaia: *Et sicut somniat Isaias 29. 8. sitiens, & bibit, & postquam fuerit expergefactus, adhuc sitit, & anima ejus frustra speravit; sic erunt divitiæ omnium Gentium, quæcunque militaverunt in Ierusalem.* Etsi ergo explicantes differentiam infirmorum, imbecillorum, & dormientium, divertisse videamur, ideo digressionem hanc fecimus, quod ea dixerit Apostolus in Epistola ad Corinthios, quæ exposuimus, volentes ostendere quid his verbis intelligendum significetur: *Et curavit languidos eorum.* Postea sic habet sermonis contextus: *Vespere autem facto accesserunt ad eum Discipuli ejus dicentes: Desertus est locus, & hora jam præterijt; dimitte turbas, vt euntes in castella, emant sibi escas.* Ac primo quidem observa hunc sanasse ægros, cum panes benedictionis Discipulis daturus esset, quos turbis ap-

Matth. 14. 14.

1. Cor. 11. 30.

Matth. 14. 15.

ponerent, vt sanitati restituti panum be-
nedictionis fierent participes; nec enim qui
etiamnum infirmi sunt, panes benedictio-
nis Iesu capere possunt. Sed & si quis cũ hæc
1. Cor. 11. 28. audire deberet: *Probet autem vnusquisque seipsum, & sic de pane illo edat*, & cætera, his
non obtemperat quidem, sed temere pa-
nem Domini, ejusque calicem sumit, im-
becillus, vel infirmus fit, vel dormiens ex
ea, vt ita dicam, capitis gravedine quam à
vi panis contrahit. *Vespere autem facto acce-
serunt ad eum Discipuli ejus*: hoc est, in con-
summatione sæculi, de quo opportune dice-
re licet, id quod extat in Epistola Iohannis:
1. Ioh. 2. 18. *Novissima hora est*; qui nondum animadver-
tentes quid facturum esset Verbum, dicunt
illi *desertum esse locum*, videntes vacuitatem
à Deo, & Lege, & Verbo in plerisque: di-
cunt autem hoc illi: *Et hora præteriit*, vide-
licet, præterijt tempestivitas Legis & Pro-
phetarum. Forte sse vero illud dixerunt, ad
id referentes sermonem, quod propter am-
putatum Iohanni caput, & Lex & prophe-
tæ, qui ad Iohannem vsque fuerant, desie-
rint. Præteriit igitur, inquiunt, hora, ne-
que adest cibus, quod tempus illius non
amplius sit præsens, vt ij qui in deserto te
secuti sunt, Legi & Prophetis serviant. Præ-
terea dicunt Discipuli: Dimitte ergo illos,
vt vnusquisque, si ab vrbibus non potest,
certe à vicis, locis nempe ignobilioribus,
cibaria emat. Hæc quidem dicebant Disci-
puli, post dissolutionem Scripturæ Legis, &
cessationem Prophetiarum, desperantes
turbis reperiri posse non expectatos, & no-
vos cibos. Sed vide quid Iesus Discipulis
responderit, tantumnon vociferans, &
aperte dicens: Existimatis quidem vos, si
discesserit à me ingens hæc multitudo cibo
indigens, reperturam potius in vicis, quam
apud me; & in cœtibus hominum non vr-
banorum, sed paganorum, potius quam si
apud me manserit: ego vero vobis pronun-
tio ea re non indigere illos qua indigere
creditis, nec enim abitione illis opus est:
qua vero re non egere illos existimatis, me
videlicet, vt qui pote illos nutrire non
possim, ea præter expectationem vestram
opus habent. Quandoquidem igitur insti-
tuens vos idoneos reddidi ad dandum egen-
tibus rationabile nutrimentum, date vos
ipsi turbis, quæ me secutæ sunt, quod edant:
habetis enim potestatem, quam à me acce-
pistis dandi turbis quod edant; ad quam si
advertisse tis, intellexisse tis profecto longe
magis, posse me has nutrire, neque dixis-

A τῆς εὐλογίας ἄρτους διδόναι τοῖς μαθηταῖς, ἵνα
μεταδῶσι τοῖς ὄχλοις, ἐθεμέλιωσε τοὺς ἀρ-
ρώστους, ἵνα ὑγιαίνοντες τοῦ τῆς εὐλογίας μετα-
λάβωσιν ἄρτου. οὐ γὰρ δύνανται οἱ ἔτι ἄῤῥωστοι
χωρῆσαι τοὺς τῆς ἱησοῦ εὐλογίας ἄρτους· ἀλλὰ
καὶ ἐάν τις δέον ἀκοῦσαι τοῦτο· δοκιμαζέτω ὁ ἄνθρω-
πος ἑαυτόν, καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου, καὶ
τοῦ ποτηρίου μὴ κατακυέτω, ὡς ἔτυχε
τὸ μεταλαμβάνῃ ἄρτου κυρίου, καὶ πυκνὸς
αὐτοῦ, ἀσθενὴς, ἢ ἄῤῥωστος γίνῃ, ἢ καὶ ἐκ τοῦ,
B ἵνα, ἔτους εἴπω, κεφαλαίου ὑπὸ τῆς τοῦ ἄρτου
δυνάμεως, κοιμώμενος· οὐ γὰρ ἡμεῖς
φαμεν ἐληλυθέναι τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, τυγχάνειν ὑπὸ
σωτηρίαν τοῦ αἰῶνος, καθ' ὃν ὥρα ἐστὶν ἀκούειν
εἰπεῖν τὸ· ἐσχάτη ὥρα ἐστὶν, ἐν τῇ ἰωάννου ὑπο-
στολῇ κείμενον· οἵτινες μηδέπω νοοῦντες τὸ ἐ-
μφανιστικὸν ὁ λόγος, φασὶν αὐτῷ ὅτι ἔρημός ἐστιν
ὁ τόπος, ὁρῶντες τὴν τοῦ θεοῦ, καὶ νόμου, καὶ
λόγου ἐρημίαν ἐν τοῖς πολλοῖς· λέγουσι δὴ αὐτῷ
τότε· καὶ ἡ ὥρα παρῆλθεν, οἱονεὶ παρελήλυθε δὲ
C ὄψιος νόμος, καὶ προφητῶν· ὥστε ἡ τῶν ἐλε-
γόντων, διαφέροντες τὸν λόγον, καὶ ἀφ' ὧν ὁ τοῦ ἰωάν-
νου. ἀποκεφαλίσθη, ὁ τοῦ νόμου, καὶ τῶν προ-
φήτων, οἱ ἦσαν μέχρι ἰωάννου, πεπαῦσθαι παρ-
ῆλθεν οὖν, φησὶν, ἡ ὥρα, καὶ ἀπέστη ἐφ', ὅ μοὶ
τοῦ τοιούτου αὐτῶν μηκέτι ἐνεστηκέναι, ἵν' οἱ ἐν
τῇ ἐρήμῳ ἀκολουθήσαντες σοι, νόμῳ καὶ προ-
φήταις διάλυσιν· καὶ ἔτι φασὶν οἱ μαθηταί·
ἀπόλυσον οὖν αὐτοὺς, ἵν' ἕκαστος εἰ μὴ δύναται
ἀπὸ τῆς πόλεως, ἀλλ' ἀπὸ τῆς κώμης, τῆς ἀπ-
D αντέρων χωρίων, ἀνήσηται βρώματα· τοῦτο μὲ
ἔφασκον οἱ μαθηταὶ, ἀποκινούσαντες τοῖς ὄ-
χλοις εὑρεθήσεσθαι, μὴ δὲ καταλελύσθαι τὸ
γράμμα τοῦ νόμου, καὶ πεπαῦσθαι προφητείας,
παραδόξως καὶ καινὰς τροφάς· ἀλλ' ὁ ἰησοῦς
ὥρα τί ἀποκρίνεται τοῖς μαθηταῖς, μονονὸ χεῖρα λέ-
γων καὶ σαφῶς λέγων· ὑμεῖς μὲ ὑπολαμβάνετε
ὅτι ἐὰν ἀπέλθωσιν ἀπ' ἐμοῦ ὁ πολὺς ὄχλος χρή-
ζοντες τροφῆς, τούτους εὑρήσουσιν ἐν κώμαις
μᾶλλον, ἢ παρ' ἐμοὶ, ἐν συνόδοις ἀνθρώπων
ὁ πολιτῶν, ἀλλὰ κώμης μᾶλλον, ἢ ὅτι παρα-
μένουσί μοι. ἐγὼ δὲ ὑμῖν ἀποφαίνομαι ὅτι ἃ μὴ
ὑπολαμβάνετε χρῄζειν αὐτοὺς, ὡς χρῄζουσι,
ἃ γὰρ χρείαν ἔχουσι τοῦ ἀπελθεῖν. ἃ δὲ νομίζετε
αὐτοὺς μὴ ἔχειν χρείαν, τυγχάνειν ἐμοῦ, ὡς μὴ
δυναμένων αὐτοὺς θρέψειν, τοῦτο παρὰ τὴν ὑμε-
τέραν προσδοκίαν χρείαν ἔχουσιν· ἐπεὶ οὖν παιδεύσας ὑμᾶς, ἱκανοὺς ἐποίησα πρὸς τὸ δι-
δόναι τοῖς δεομένοις λογικὴν τροφήν, ὑμεῖς δότε τοῖς ἀκολουθήσασί μοι ὄχλοις φαγεῖν· ἔχετε γὰρ
δυνάμιν ἀπ' ἐμοῦ λαβόντες, τοῦ δοῦναι τοῖς ὄχλοις φαγεῖν, ἢ πῶς εἰ ἦτε ὑπηρέται, κατα-
νοήσατε ἂν ὅτι πολλῷ πλείων ἐγὼ δυνάμην αὐτοὺς ὠφελῆσαι, καὶ οὐκ εἰρήκειτε ἄν· ἀπόλυσον

τοὺς ὄχλους, ἵνα ἀπελθόντες ἀγοράσωσιν ἑαυτοῖς A
βρώματα· ὁ μὲν οὖν ἰησοῦς, δι' ἣν ἔδωκε δύνα-
μιν καὶ ἑτέρων θρεπτικὴν τοῖς μαθηταῖς, εἶ-
πε· δότε αὐτοῖς ὑμεῖς φαγεῖν· οἱ δὲ μὴ ἀρνού-
μενοι μὲν δὲ δύνασθαι διδόναι ἄρτους, πολλῷ δὲ
ὀλιγωτέρους αὐτοὺς νομίζοντες εἶναι, καὶ οὐχ ἱκανοὺς
τρέφειν τοὺς ἀκολουθήσαντας ᾧ ἰησοῦ, οὐδὲ θεω-
ροῦντες ὅτι ἕκαστον ἄρτον λόγον ὁ ἰησοῦς λαβών,
εἰς ὅσον βούλεται ἐκτείνει, ποιῶν αὐτὸν διαρκῆ
πᾶσιν ὅσους ἐὰν θρέψαι θέλῃ, φασίν· οὐκ ἔχο-
μεν ὧδε εἰ μὴ πέντε ἄρτους, καὶ δύο ἰχθύας. B
πέντε μὲν ἴσως αἰνισσόμενοι ἄρτους εἶναι τοὺς αἰσθη-
τοὺς τῶν γραφῶν λόγους, καὶ διὰ τοῦτο ἰταρίθμους
ταῖς πέντε αἰσθήσεσι. δύο δὲ ἰχθῦς, ἤτοι τὸν προ-
φορικὸν, καὶ τὸν ἐνδιάθετον λόγον, ὡσπερεὶ
ὄψον τυγχάνοντας τῶν ἐν τῇ γραφαῖς αἰσθητῶν
κειμένων, ἢ τάχα καὶ τὸν φθάσαντα ἐπ' αὐτοὺς
περὶ πατέρος καὶ υἱοῦ λόγον· διὸ καὶ αὐτὸς ἔφα-
γεν ἰχθύος ὀπτοῦ ἀναστὰς, μέρος λαβὼν ἀπὸ
τῶν μαθητῶν, καὶ ἀποδεξάμενος ἣν ἐδυνάντο
ἐκ μέρους ἀπαγγεῖλαι αὐτῷ περὶ τοῦ πατρὸς C
θεολογίαν· ἡμεῖς μὲν οὖν οὕτως τῷ περὶ τῶν πέν-
τε ἄρτων καὶ δύο ἰχθύων ἐπιβαλλεῖν δεδυνή-
μεθα λόγῳ· εἰκὸς δὲ ὅτι οἱ μᾶλλον ἡμῶν συναγα-
γεῖν δυνάμενοι τοὺς πέντε ἄρτους καὶ τοὺς δύο
ἰχθύας παρὰ ἑαυτοῖς, πλείονα καὶ κρείττονα
δύναιντ' ἂν ἀποδοῦναι περὶ τούτων νοῦν· πα-
ρατηρητέον μέντοι ὅτι τοὺς πέντε ἄρτους καὶ τοὺς
δύο ἰχθύας οἱ μαθηταὶ λέγουσιν ἔχειν παρὰ ᾧ
ματθαίῳ, καὶ ᾧ μάρκῳ, καὶ τῷ λουκᾷ, οὐθ' ὅτι
πύρινοι, οὐθ' ὅτι κριθίνοι ἦσαν ὑποσημειωσά- D
μενοι. ὁ δὲ ἰωάννης μόνος κριθίνους εἶπεν εἶναι
τοὺς ἄρτους· διὸ τάχα οὐδὲ οἱ μαθηταὶ ὁμολο-
γοῦσιν αὐτοὺς παρὰ ἑαυτοῖς ἐν τῷ τοῦ ἰωάννου εὐαγ-
γελίῳ, ἀλλὰ λέγουσι παρὰ αὐτῷ, ὅτι ἔστι παιδά-
ριον ὧδε, ὃ ἔχει πέντε ἄρτους κριθίνους, καὶ δύο
ὀψάρια· καὶ ὅσον μὲν οἱ πέντε ἄρτοι οὗτοι καὶ δύο
ἰχθύες οὐκ ἐφέροντο ὑπὸ τῶν μαθητῶν τοῦ ἰη-
σοῦ, οὐκ ἠύξανον, οὐδὲ ἐπλήθυνον, οὐδὲ
ἐδύναντο τρέφειν πλείονας. ὅτε δὲ λαβὼν αὐ-
τοὺς ὁ σωτὴρ πρῶτον ἀνέβλεψεν εἰς τὸν οὐρανὸν, τῇ E
ἀκτίσι τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ οἱονεῖ καταβιβάζων
δύναμιν ἐκεῖθεν, τὴν ἀνακραθησομένην τοῖς
ἄρτοις, καὶ τοῖς ἰχθύσι, μελίσσουσι τρέφειν τοὺς
πεντακισχιλίους, καὶ μετὰ τοῦτο ηὐλόγησε τοὺς πέν-
τε ἄρτους, καὶ τοὺς δύο ἰχθύας, ᾧ λόγῳ, καὶ

setis: *Dimitte turbas, vt euntes emant sibi escas.* Iesus igitur propter eam, quam Discipulis dedit, alios alendi vim, dixit: *Date illis vos manducare.* Illi autem non inficiantes posse se panes dare, sed pauciores eos existimantes esse, nec ad eos alendos qui Iesum secuti fuerant sufficientes, neque considerantes Iesum cum acceperit vnumquemque panem, hoc est Verbum, quantum vult extendere, sufficientemque reddere omnibus quoscunque nutrire voluerit, dicunt: *Non habemus hic nisi quinque panes & duos pisces:* obscure forsitan significantes quinque panes, esse sensiles Scripturarum sermones, & propterea numero sensuum respondentes: duos vero pisces, nempe sermonem ore pronuntiatum, & eum qui mente concipitur, qui sunt veluti opsonium sensilium quæ in Scripturis extant; vel fortasse sermonem de Patre & Filio, qui ad illos jam pervenerat. Propterea & ipse postquam resurrexisset piscem assum comedebat, parte sumpta à Discipulis, & accepta, quam illi ex parte poterant exponere, de Patre theologia. Sic nos igitur ad assequendum sermonis illius de quinque panibus, & duobus piscibus sensum collineare potuimus: verisimile est autem eos qui plus quam nos quinque panes & duos pisces apud sese possunt colligere, ampliorem & meliorem posse super illis sensum dare. Animadvertendum est autem apud Matthæum, Marcum, & Lucam Discipulos dicere se quinque habere panes & duos pisces; non indicantes vtrum triticei sint, an hordeacei; solum autem Iohannem dixisse hordeaceos esse panes. Ideo fortasse neque Discipuli eos esse penes se in Iohannis Evãgelio fatentur, sed apud eum dicunt, *esse puerum hic, qui habet quinque panes hordeaceos, & duos pisces.* Et quandiu quidem quinque illi panes & duo pisces à Discipulis Iesu non ferebantur, non augebantur, neque multiplicabantur, neque plurimos alere poterant; sed postquam Servator acceptis illis primum in cœlum suspexit, radijs oculorum suorum velut inde vim deducens, quæ misceretur panibus & piscibus, quibus hominum quinque millia ali debebant; & postea benedixit quinque panibus, & duobus piscibus, sermone & benedictione augens & multiplicans illos; & tertio dividens & frangens dedit Discipulis, vt ipsis turbis apponerent: tunc suffecerunt panes & pisces, vt comederent omnes & satiarentur, & quosdam è panibus benedictis

Matth. 14. 16.
Matth. 14. 17.
Luc. 24. 42.
Matth. 14. 17.
Marc. 6. 38.
Luc. 9. 13.
Ioh. 6. 9.

τῇ εὐλογίᾳ αὔξων, καὶ πληθύνων αὐτοὺς, καὶ τρίτον μερίζων, καὶ κλῶν ἔδωκε τοῖς μαθη-
ταῖς, ἵν' ἐκεῖνοι τοῖς ὄχλοις παραθῶσι, τότε διήρκεσαν οἱ ἄρτοι, καὶ οἱ ἰχθύες, ὡς φαγεῖν
πάντας, καὶ κορεσθῆναι, καὶ τινας τῶν εὐλογηθέντων ἄρτων μὴ χωρῆσαι φαγεῖν· ἐπρίσσευσε
γὰρ τοῖς ὄχλοις τοταῦτα, ἃ κατὰ μὲν τοὺς ὄχλους οὐκ ἦν, κατὰ δὲ τοὺς δυναμένους μαθητὰς ἄραι

edere non possent. Supererant enim turbis tam multa, quæ apud turbas quidem non erant, sed apud Discipulos, tollere valentes residuum fragmentorum, & in cophinos deponere reliquiarum plenos, qui totidem numero erant, quot tribus Israël. De Ioseph quidem scriptum est in Psalmis: *Manus ejus in cophino servierunt*; de Discipulis vero Iesu, sustulisse illos residuum fragmentorum; duodecim, opinor, duodecim cophinos, non semiplenos, sed plenos: & sunt, puto, adhuc, & ad consummationem vsque sæculi, apud Discipulos Iesu turbis meliores, pleni duodecim cophini fragmentis panis viventis, quos turbæ comedere non possunt. Qui comedebant autem de quinque panibus, qui prius fuerant quàm redundarent duodecim cophini, cognati erant numero quinario: ad sensilia vsque pervenerant qui comederant, quandoquidem & ab eo qui suspexit in cœlum, benedixit, & fregit illos, hi aliti sunt, & non pueri, nec fœminæ, sed viri. Sunt enim, opinor, & in sensilibus cibis differentiæ; ita vt quidam ex ijs sint eorum qui *evacuaverunt quæ erant parvuli*; quidam vero eorum, qui etiamnum sunt parvuli & carnales in Christo. Et hæc quidem à nobis dicta sunt propter hæc verba: *Manducantium fuit numerus quinque millia virorum, exceptis mulieribus & parvulis*, quod ambiguum est, vel enim qui comederant, erant viri quinquies mille, & nullus inter edentes puer erat, aut fœmina; vel propterea quod viri solum quinquies mille fuerint, non numeratis pueris & fœminis. Quidam igitur, vt jam diximus, sic intellexerunt, non adfuisse pueros vel fœminas, ijs quæ ex quinque panibus, & duobus piscibus aucta & multiplicata sunt. Dicat autem aliquis, cum multi pro merito & viribus comederint, & participes facti fuerint panum benedictionis, eos qui numero digni erant, quemadmodum ij qui viginti annos nati in libro Numerorum recensi sunt, Israëlitas viros fuisse: qui vero digni non erant, quorum tanta ratio & numerus haberetur, pueros fuisse & fœminas. Mihi autem tropologice explica pueros, juxta illud: *Non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, tanquam parvulis in Christo*: & fœminas juxta illud: Volo autem vos omnes, *virginem castam exhibere Christo*: viros autem juxta illud: *Quando autem factus sum vir, evacuavi quæ erant parvuli*. Ne prætereamus & illud absque explicatione: *Quum jussisset turbam discumbere super fœnum, acceptis quinque panibus, & duobus piscibus, respiciens in cœlum benedixit, & fregit, & dedit Discipulis panes; Discipuli au-*

Psal. 80:7.

1. Cor. 13. 11.

Matth. 14. 21.

Num. 1. 3.

1. Cor. 3. 1.

2. Cor. 11. 2.

1. Cor. 13. 11.

Matth. 14. 19, 20.

Ὁ περισσεύων τῶν κλασμάτων, ἢ ἀποβάσθαι εἰς κοφίνους πληρωμένους τῶν περισσευμάτων, ὄντας τὸ ἀριθμὸν τοσούτους, ὅσοι αἱ φυλαὶ τοῦ Ἰσραήλ· περὶ μὲν οὖν τοῦ Ἰωσὴφ ἐν ψαλμοῖς γέγραπται· αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐν τῷ κοφίνῳ ἐδούλευσαν. περὶ δὲ τῶν τοῦ Ἰησοῦ μαθητῶν, ὅτι ἦραν τὸ περισσεῦον τῶν κλασμάτων, οἱ δώδεκα, οἶμαι, δώδεκα κοφίνους, οὐχ ἡμιπλεῖς, ἀλλὰ πλήρεις· καί εἰσιν, οἶμαι, μέχρι τοῦ νῦν, καὶ ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, οἱ πλήρεις κόφινοι δώδεκα τῶν κλασμάτων ἄρτου ζῶντος, ὃς μὴ δύναται οἱ ὄχλοι ἐσθίειν, οὐχὶ τοῖς τῶν ὄχλων χρείττοσι μαθηταῖς τοῦ Ἰησοῦ· ὅσοι δὲ οἱ ἐσθίοντες ἀπὸ τῶν πέντε ἄρτων, τῶν περὶ τῶν περισσευσάντων κοφίνων δώδεκα, συγγενεῖς τῶν πέντε ἀριθμῷ. μέχρι τῶν αὐτῶν ἔφθασαν οἱ φαγόντες, ἐπεὶ καὶ ὅτοι ἀπὸ τοῦ ἀναβλέψαντος εἰς οὐρανὸν εὐφήμησαν, καὶ εὐλογήσαντος, καὶ κλάσαντος αὐτούς, καὶ δόντος τοῖς γυναῖκες, ἀλλὰ ἄνδρες· εἰσὶ γὰρ καὶ ἐν αὐτοῖς, οἶμαι, τροφαῖς διαφέρουσαι, ὡς πινὰς μὲν αὐτῶν εἰ καταργησάντων τὰ τοῦ νηπίου, τινὰς δὲ ἔτι τῶν νηπίων καὶ σαρκίνων ἐν χριστῷ· καὶ ταῦτα μὲν ἡμῖν λελεκται διὰ τὸ· ἐσθίοντες ἦσαν ἄνδρες πεντακισχίλιοι, χωρὶς παιδίων, καὶ γυναικῶν, ὅπερ ἀμφίβολόν ἐστιν, ἢ γὰρ οἱ φαγόντες ἦσαν ἄνδρες πεντακισχίλιοι, καὶ οὐδεὶς ἦν ἐν τοῖς ἐσθίουσι παιδίον, ἢ γυνή· ἢ ὅτι μόνοι ἄνδρες πεντακισχίλιοι ἦσαν, μὴ ἀριθμηθέντων μήτε παίδων, μήτε γυναικῶν· τινες μὲν οὖν, ὡς φθάσαντες εἰρήκασιν, ὅτιος ἐχειλήφασιν, ὅτι ὅτε παιδία, ὅτε γυναῖκες παρῆσαν τοῖς ἐυξηκόσι καὶ πεπληθυσμένοις ἀπὸ τῶν πέντε ἄρτων, καὶ τῶν δύο ἰχθύων· εἴποι δ' ἄν τις ὅτι πολλῶν φαγόντων, καὶ κατ' ἀξίαν, καὶ δυνάμεν μετειληφότων ἀπὸ τῆς εὐλογίας ἄρτων, οἱ μὲν ἀριθμῷ ἄξιοι, ἀνάλογον τοῖς ἐν τῇ βίβλῳ τῶν ἀριθμῶν ἀριθμηθεῖσιν εἰκοσαέτεσιν, Ἰσραηλῖται ἄνδρες ἦσαν· οἱ δὲ μὴ ἄξιοι τηλικότου λόγου καὶ ἀριθμοῦ, παῖδες ἦσαν, καὶ γυναῖκες· ἐμπολάγει δέ μοι καὶ τοὺς παῖδας, κἀκεῖ· ὡς νήπιοις ὑμῖν γάλα ἔποτισα, οὐ βρωμασιν, ἀλλ' ὡς σαρκίνοις, ὡς νηπίοις ἐν χριστῷ· καὶ τὰς γυναῖκας κἀκεῖ· βούλομαι γὰρ τὰς παρθένους ὑμᾶς παρθένον ἁγνὴν παραστῆσαι τῷ χριστῷ· τοὺς δὲ ἄνδρας κἀκεῖ· ὅτε γέγονα ἀνήρ, κατήργηκα τὰ τοῦ νηπίου· μὴ παρελθωμεν δὲ ἀδιάφορον καὶ τὸ· κελεύσας τοὺς ὄχλους ἀνακλιθῆναι ἐπὶ τοῦ χόρτου, λαβὼν τοὺς πέντε ἄρτους, καὶ τοὺς δύο ἰχθύας, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐλόγησε, καὶ κλάσας ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς τοὺς ἄρτους. οἱ δὲ μαθηταὶ, τοῖς ὄχλοις, καὶ ἔφαγον

πάντες· τί γὰρ σημαίνει τὸ· καὶ ἐκέλευσε πάν- A tem turbis, & manducaverunt omnes. Quid
τας τοὺς ὄχλους ἀναπλιθῆναι ἐπὶ τῷ χόρτῳ, καὶ enim sibi velit illud: *Et jussit omnes discum-*
τί ἄξιόν ἐστι τῆς κελεύσεως ἐπιστῆσαι νοῆσαι χρὴ τὸν *bere super fœnum*, & quid hoc loco dignum
τόπον; νομίζω ὅτι τοὺς ὄχλους ἐκέλευσεν ἀνα- mandato Christi intelligendum est? Existi-
πλιθῆναι ἐν τῷ χόρτῳ, ἀφ' οὗ ἐν ἡσαΐᾳ λελεγ- mò autem jussisse illum turbas discumbere
μένον· πᾶσα σὰρξ χόρτος, τυτέστιν ὑποκάτω super fœnum, propter id quod in Isaia di-
ποιῆσαι τὴν σάρκα, καὶ ὑποτάξαι τὸ φρόνημα ctum est: *Omnis caro fœnum*, hoc est carnem *Isaiæ 40.6.*
τῆς σαρκὸς, ἵν' ὥσπερ τις δυνηθῇ ὢν βλογεῖ ἄρ- submittere, & subjicere *prudentiam carnis*, *Rom. 8. 6.*
τον ἐπ' αὐτῶν ἐπιστῆσαι μεταλαβεῖν· εἶτα ἐπεὶ τάγματα διά- vt ita quispiam possit fieri particeps panum,
φορά ἐστι τῶν διεμερισμένων τοὺς ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ ζωῆς, μὴ quibus benedixit Iesus. Deinde quando-
πάντων τοὺς ἴσους λόγους πεφορμένων, ἀφ' οὗ τὸ- B quidem varij sunt ordines eorum qui egent
το οἴμαι τὸ μέρος μέχρι πεπεικέναι· καὶ ἐπέταξεν nutrimento quod à Iesu est, cum non omnes
αὐτοῖς πᾶσιν ἀνακλιθῆναι συμπόσια συμπό- æqualibus sermonibus nutriantur, propte-
σια ἐπὶ τῷ χλωρῷ χόρτῳ. ἡ δὲ ἀπόστασις συμπο- rea Marcum opinor posuisse: *Et præcepit* *Marc. 6. 39,*
σιῶν πρὸς ἑκατὸν ἢ πεντήκοντα· τὸ γὰρ *illis omnibus vt accumberent secundum contu-* *40.*
λευκόν· εἶπε δὲ πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, κατα- *bernia super viride fœnum, & discubuerunt in*
κλίνατε αὐτοὺς κλισίας ὡσεὶ ἀνὰ πεντήκοντα. *partes per centenos & quinquagenos.* Et Lucas: *Luc. 9. 14.*
ἔδει γὰρ τοὺς ἀναπαησομένους ἐπὶ τοῖς Ἰησοῦ ζω- *Ait autem ad Discipulos suos, Facile illos dis-*
ῆς, ἤτοι ἐν τάγματι εἶναι πρὸς ἑκατὸν ἱερὸν ἀρι- *cumbere per convivia quasi quinquagenos.*
θμοῦ, καὶ τῷ θεῷ ἀφ' τὴν μονάδα ἀνακειμένους, Oportebat enim eos qui in alimentis Iesu
ἢ ἐν τάγματι πρὸς πεντήκοντα, ἀριθμῷ ἀφεί- C acquieturi erant, vel in ordine centenorum
χοντι τὴν ἄφεσιν, ἔτι ὁ μυστήριον τῷ ἰωβηλαίῳ esse, qui numerus sacer est, & Deo propter
νομένους ἀφ' πεντήκοντα ἑπτάς, καὶ τῆς ἔτι τὴν vnitatem consecratus; vel in ordine quin-
πεντηκοστὴν ἑορτῆς· οἶμαι δ' ὅτι οἱ δώδεκα κόφι- quagenariorum, qui numerus remissionem
νοι ἦσαν ἀφ' τοῖς μαθηταῖς, ἀφ' ὧν εἴρηται. continet, juxta mysterium Iubilæi, qui fit
καθήσεσθε ἐπὶ δώδεκα θρόνους, κρίνοντες τὰς in annis quinquaginta, vel festi quod cele-
ιβ'. Φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ· καὶ ὡσαύτως λέγοιτο ἂν bratur in Pentecoste. Existimo autem duo-
μυστήριον εἶναι θρόνους κεῖνοῦσθαι φυλὴν ῥουβεὶμ, decim cophinos fuisse apud Discipulos, qui-
καὶ θρόνος κεῖνοντες φυλὴν συμεών, καὶ ἄλ- bus dictum est: *Sedebitis super sedes duodecim,* *Matth. 19.*
λος φυλὴν ἰούδα, καὶ ὅτω καθεξῆς. ὅτως εἴη *judicantes duodecim tribus Israel.* Et quem- *28.*
ἂν ὁ κόφινος τροφῆς ῥουβεὶμ, ὁ ἄλλος συμεών, admodum dici possit sedes judicantis tri- *Luc. 22. 30.*
καὶ ἄλλος λευί· ὁ δὲ πρόπας δὲ ἔστι λόγον bum Ruben, esse mysterium; & sedes judi-
νυῦ ποσῶν ἐκλέγειν τῶν προκειμένων, ὡς σκανδα- cantis tribum Symeon, & alia tribum Iu-
λίζειν τὰ περὶ τὴν ιβ'. Φυλῶν, καὶ ἰδία τὰ D da, & ita deinceps; sic etiam sit cophinus
περὶ ἑκάστης αὐτῶν, καὶ εἰπεῖν τίς ἑκάστη τῶν ἰσ- cibariorum Ruben, & alius Symeon, &
ραὴλ φυλή· καὶ βιάζεσθαι ἀναγκάσαι τοὺς μα- alius Levi. Sed non est præsentis tractatus
θητὰς ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ προάγειν αὐτὸν usque adeo nunc à proposito divertere, vt
εἰς τὸ πέραν, ἕως δ' ἀπολύσει τοὺς ὄχλους· ea congerantur, quæ de duodecim tribu-
προδιατηρητέον ποσάκις εἴρηται καὶ τοὺς αὐτοὺς bus dici possunt, & seorsum de singulis, &
τόπους ὄνομα, οἱ ὄχλοι, καὶ ἄλλο ὄνομα, οἱ quænam fuerit vnaquæque tribus Israël ex-
μαθηταὶ, ἵν' ἐκ τῆς προδιατηρήσεως καὶ τῆς περὶ E ponere. *Et statim compulit Discipulos ascen-* *Matth. 14.*
τούτων σκανδαλισθῇ, ὅτι ὁ προκείμενος τοῖς διαγλίσταις ἢν διὰ τῆς διαγλικῆς *dere in naviculam, & præcedere eum trans* *22.*
ἱστορίας προσῆσαν διαφορὰς τῶν προσερχο- *fretum, donec dimitteret turbas.* Observan-
μένων τῷ Ἰησοῦ. ὧν οἱ μὲν εἰσὶν ὄχλοι, καὶ ὀ dum est, quoties in ijsdem locis dictum est
χηματίζουσι μαθηταὶ, ἕτεροι δ' οἱ μαθηταὶ vocabulum, *turbæ* & aliud vocabulum,
κρείττους τυγχάνοντες τῶν ὄχλων· ἀρκεῖ δὲ ὀπτὶ *Discipuli*; vt ex observatione, & eorum vo-
τῶν πρόσθεν ὀλίγα ῥητὰ ἡμᾶς προδιδάσαι. ἵνα δὲ cabulorum collectione perspiciatur, fuisse
τούτων κινηθείς τις τὸ ὅμοιον ποιήσῃ Evangelistis propositum per Evangelicam
ὀπτὶ ὅλων τῶν διαγλίων· μεγαλοπρεπῶς τοίνυν ὡς κάτω τῶν ὄχλων τυγχανόντων, τῶν δὲ μα- historiam differentias eorum qui ad Iesum
θητῶν ἀναβαίνει εἰς τὸ ὄρος τῆς Ἰησοῦ δυναμένων προσιδεῖν, ἵνα ὡς οἷοί τε ὦσιν οἱ ὄχλοι accedunt, declarare; quorum ij quidem
sunt turbæ, & Discipuli non appellantur;
alij vero Discipuli turbis meliores. Sufficit
autem in præsentia pauca verba nos profer-
re, vt ab iis excitatus quispiam simile faciat
in omnibus Evangelijs. Quasi turbis igitur
inferiore loco manentibus, quum Discipu-
li ad Iesum, qui montem conscenderat, adi-

re poſſent, quo turbæ pervenire nō poterāt, A hæc ſcripta ſunt: *Videns autem Ieſus turbas,* Matth. 5. 1, 2, 3. *aſcendit in montem: & quum ſediſſet, acceſſerunt ad eum Diſcipuli ejus, & aperiens os ſuum docebat eos dicens: Beati pauperes ſpiritu,* & quæ ſequuntur. Et rurſus alio loco, cum multitudini ſanatio opus foret, dictum eſt: Matth. 12. 15. *Secuti ſunt eum multi, & curavit omnes.* Non reperimus autem ſcriptum de Diſcipulis, ſanatos hos fuiſſe, quia ſi quis jam eſt diſcipulus Ieſu, valet ille, & recte ſe habens, opus habet Ieſu, non vt medico, ſed propter alias Matth. 12. 46, 47, 49. ejus virtutes. Rurſus alio loco, *Loquente eo ad turbas, mater ejus & fratres ſtabant foris quærentes loqui ei*: quod illi ſignificatum eſt ab aliquo, cui reſpondit *extendens manum*, non in turbas, ſed *in Diſcipulos, dixitque: Ecce mater mea & fratres mei*, & teſtimonium perhibens de Diſcipulis, vt qui *voluntatem Patris* facerent *qui in cœlis eſt: Ipſe meus & frater, & ſoror, & mater eſt.* Et rurſus alibi ſcriptum eſt, *omnem turbam ſtetiſſe in littore, & locutum fuiſſe multa in parabolis*: deinde poſt parabolam ſationis, accedentes non jam turbas, ſed Diſcipulos, dixiſſe ei, non: Matth. 13. 10. *Quare in parabolis loqueris nobis?* ſed: *Quare in parabolis loqueris eis?* Quo tempore reſpondens dixit non turbis, ſed Diſcipulis: *Vobis datum eſt noſſe myſteria regni cœlorum*; reliquis autem in parabolis. Igitur eorum qui ad nomen Ieſu accedunt, ij appellentur Diſcipuli, qui noſcunt myſteria regni cœlorum; quibus autem tale quid datum non eſt, turbæ, quæ Diſcipulis deteriores dici poſſint. Adverte enim diligenter illum dixiſſe Diſcipulis: *Vobis datum eſt noſſe myſteria regni cœlorum*; de turbis autem: *Illis datum non eſt.* Et alibi, dimittit quidem turbas, Matth. 13. 36. *& venit in domum*, non autem Diſcipulos; & in illius domum *acceſſerunt ad eum*, non turbæ, ſed *Diſcipuli ejus dicentes: Ediſſere nobis parabolam zizaniorum agri.* Sed & alibi, quando auditis ijs quæ ad Iohannem pertinebant, Matth. 14. 13, 14. *Receſſit* Ieſus *in navicula, in locum deſertum ſeorſum*, turbæ *ſecutæ ſunt eum*: quo tempore *exiens vidit turbam multam, & miſertus eis ſanavit languidos eorum*, turbarum ſcilicet, non Diſcipulorum. *Veſpere autem facto acceſſerunt ad eum*, non turbæ, ſed *Diſcipuli ejus dicentes*, vt pote diverſi à turbis: *Dimitte turbas, vt euntes in caſtella emant ſibi eſcas.* Quin & cum *acceptis quinque panibus, & duobus piſcibus aſpiciens in cœlum benedixit, & fregit, & dedit*, non turbis, ſed *Diſcipulis panes*, vt Diſcipuli darent turbis quæ ca-

γμέθα, τιαῦτα· ἰδὼν δὲ τὰς ὄχλας ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος, καὶ καθίσαντος αὐτοῦ προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ ἐδίδασκεν αὐτοὺς λέγων· μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ τόπῳ, ὡς τῶν ὄχλων διερμήνευε θεραπείας λέγεται· ἠκολούθησεν αὐτῷ ὄχλος πολλοί, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς· οὐχ ὅτε μαθητὰς ἀναγκαιοτέρων θεραπείας, ἐπεὶ εἷς τίς ἐστιν ὅδε μαθητὴς τοῦ Ἰησοῦ, ὑγιαίνει σκεῦος, καὶ κεκλεῖς ἔχων δεῖται τοῦ Ἰησοῦ, οὐχὶ ἰατροῦ, ἀλλὰ κἂν τὰς ἄλλας αὐτοῦ δυνάμεις· πάλιν ἐν ἄλλῳ τόπῳ, λαλοῦντος αὐτοῦ τοῖς ὄχλοις, ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ εἱστήκεισαν ἔξω ζητοῦντες λαλῆσαι αὐτῷ, ὅθεν αὐτὸς ἐδειλαίωσε, προσὸν οὐ ἀπεκείνατο σκιὰν τὴν χεῖρα, σὰρκὶ ὅτι τοὺς ὄχλους, ἀλλ' ὅτι τοὺς μαθητάς, καὶ εἶπεν· ἰδοὺ ἡ μήτηρ μου, καὶ οἱ ἀδελφοί μου, καὶ μάρτυρας τοῖς μαθηταῖς, ὡς ποιοῦσι τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. αὐτός μου καὶ ἀδελφὸς, καὶ ἀδελφὴ, καὶ μήτηρ ἐστί· καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ τόπῳ λέγεσθαι ἐπὶ πᾶς ὁ ὄχλος ὅτι τὰ αἰγιαλὸν εἱστήκει, καὶ ἐλάλησεν ἐν παραβολαῖς αὐτοῖς πολλά· εἶτα μὴ τὴν τοῦ σώρου παραβολὴν προσβάντες σεσὶ οἱ ὄχλοι, ἀλλ' οἱ μαθηταὶ, εἶπον αὐτῷ, διὰ τί ἐν παραβολαῖς ἡμῖν λαλεῖς; ἀλλά· διὰ τί ἐν παραβολαῖς λαλεῖς αὐτοῖς; ὅτε καὶ ἀποκριθεὶς εἶπεν, ὅτι τοῖς ὄχλοις, ἀλλὰ τοῖς μαθηταῖς τὸ· ὑμῖν δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. τοῖς δὲ λοιποῖς, ἐν παραβολαῖς· ὅτι χοῦ τῶν προσερχομένων τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ, οἱ μὲ γινώσκοντες τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, μαθηταὶ χρηματίζοιεν αὖ. εἰς δὲ τὸ τοιοῦτον δὲ δέδοται, ὄχλοι, οἱ τῶν μαθητῶν ἤθος λέγοντ' ἄν· προσῆλθε δὲ ὀπτιμελῶς ὅπως μαθηταῖς εἶπε τό· ὑμῖν δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. ἀεὶ δὲ τῶν ὄχλων τὸ σκεῦος δὲ δέδοται· καὶ ἐν ἄλλῳ τόπῳ ἀφίησι μὲ τοὺς ὄχλους, καὶ ἔρχεται εἰς τὸν οἶκον, καὶ οἱ τοὺς μαθητάς, καὶ εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ προσῆλθον αὐτῷ οἱ ὄχλοι, ἀλλ' οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ λέγοντες· φράσον ἡμῖν τὴν παραβολὴν τῶν ζιζανίων τοῦ ἀγροῦ· ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλῳ τόπῳ, νήπια ἀκούσας τὰ ἀεὶ ἰσαίνω ὁ Ἰησοῦς ἀνεχώρησεν ἐν πλοίῳ εἰς ἔρημον τόπον καὶ ἰδίαν, οἱ ὄχλοι ἠκολούθησαν αὐτῷ, ὅτε ἐξελθὼν εἶδε πολὺν ὄχλον, καὶ σπλαγχνισθεὶς ἐπ' αὐτοῖς, ἐθεράπευσε τὰς ἀῤῥώστους αὐτῶν, τῶν ὄχλων, οὐχὶ τῶν μαθητῶν· ἐλθὼν δὲ ἡμέρας προσῆλθον αὐτῷ, οὐχ οἱ ὄχλοι, ἀλλ' οἱ μαθηταὶ λέγοντες, ὡς ἑτέρου τῶν ὄχλων· ἀπόλυσον τοὺς ὄχλους, ἵνα ἀπελθόντες εἰς τὰς κώμας ἀγοράσωσιν ἑαυτοῖς βρώματα· ἀλλὰ καὶ

πέντε λαβὼν τοὺς πέντε ἄρτους, καὶ τοὺς δύο ἰχθύας ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐλόγησε, καὶ κλάσας τοὺς ἄρτους, ἐδίδου τοῖς ὄχλοις, καὶ τοῖς μαθηταῖς ἔδωκεν, ἵνα οἱ μαθηταὶ δῶσι τοῖς ὄχλοις, μὴ χωρῆσαι αὐτοὺς λαβεῖν, ἀλλὰ μόνος ἀφ' ὧν μαθητῶν διεχωρίσθη τοὺς τῆς εὐλογίας Ἰησοῦ ἄρτους, καὶ οὕτως τούτους παῦσαι ἐθέλησε. χορτασθέντες γὰρ οἱ ὄχλοι καταλελοίπασι τὸ ἀφεάτιον ἐν κοφίνοις ὅσοι πλήρεις ἦσαν δώδεκα· διὸ ἔφυγεν * τοὺς πεντακισχιλίους, ἔστι δὲ προκείμενον, ὅτι χωρίσας ὁ Ἰησοῦς τοὺς ὄχλους τοὺς μαθητὰς, ἠνάγκασεν αὐτοὺς ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ προάγειν αὐτοὺς εἰς τὸ πέραν, ἕως αὐτὸς ἀπολύσει αὐτοὺς τοὺς ὄχλους· αὐτὸς γὰρ ἐδύσωπατο οἱ ὄχλοι εἰς τὸ ὄρος ἀπελθεῖν, ὃ μυστικῶς ἑβραῖοι, οἵτινες ἑρμηνεύονται, πεντηκοί. ἀλλὰ τοῦτο ἔργον ἦν τοῦ Ἰησοῦ μαθητοῦ. λέγω δὲ εἰς τὸ πέραν ἀπελθεῖν, καὶ ἀφῆκαι τὰ βλεπόμενα, καὶ σωματικά, ὡς προέκειτο, φθάσαι δὲ ὅλα τὰ μὴ βλεπόμενα, καὶ αἰώνια· ἐνεργεία δὲ αὐτάρκης ἦν τοῖς ὄχλοις ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ αὐτοῖς διδόμενον, μὴ δυναμένοις ἀφ' ὧν ὄχλος ἦν, ἀπελθεῖν εἰς τὸ πέραν, ἀπολυθῆναι ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ, ἵνα πῶς ἀπόλυσιν σχῶσιν ἐκ ἐξουσίας ἀπολύειν, ἢ ὁ χρόνος μόνος, ἢ μὴ οἷς τέ ἐστιν ἀπολυθῆναί πινα, μὴ προτερον φαγόντα ἄρτων, ὧν ὁ Ἰησοῦς βούλεται. ἠρώτησε δὲ φανῆναι τοὺς ἄρτων τοὺς εὐλογίας Ἰησοῦς, εἰ μὴ ὡς ἐκέλευσεν ὁ Ἰησοῦς ποιήσωσι, καὶ ἀνακλιθέντα ὅλα τὸν χόρτον, ὡς ἀποδεδόκαμεν· ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο οἷόν τε ποιῆσαι τοὺς ὄχλους μὴ ἀναχωρήσαντας ἀπὸ Ἰησοῦ ἀπὸ τοῦ ἰδίων πόλεων, ἀναχωρήσαντι εἰς ἔρημον τόπον καθ' ἰδίαν· καὶ προτερον μὲ ἀξιόμβρος ὑπῆρ τοῦ μαθητοῦ ἀπολύσαι τοὺς ὄχλους, οὐκ ἀπέλυσεν, ἕως ἔδρεψε τοῖς ἄρτοις τῆς εὐλογίας· νῦν δὲ ἀπολύει, τοῦ μαθητοῦ προτερον ἀναγκαζόντων ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ ἀπολύει αὐτοὺς κατὰ τὸ συγχώρησας· καὶ τὸ γὰρ ἦν ἔρημος. αὐτὸς ὁ αὐτὸς εἰς τὸ ὄρος προσεύξασθαι· καὶ τοῦτο ὁ ἀδιάπαυστον, ὅτι θύρας προσεύξασθαι μὴ δὲ φαῦναι τοὺς πεντακισχιλίους, ἠνάγκασεν Ἰησοῦς τοὺς μαθητὰς ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ προάγειν αὐτοὺς εἰς τὸ πέραν· πλὴν δὲ δεδώκασι οἱ μαθηταὶ προάγειν τὸ Ἰησοῦ εἰς τὸ ὄρος, ἀλλὰ μέχρι τοῦ μέσου τῆς θαλάσσης φθάσαντες, βαζανιζομένους τῷ πλοίῳ, τοῦ τὸ ἄνεμον αὐτοῖς ἐναντίον, ἐφοβήθησαν, ὡς τετάρτην φυλακὴν τῆς νυκτὸς ἔχοντες πρὸς αὐτοὺς τὸ Ἰησοῦ· καὶ εἰ μὴ ἀναβεβήκει εἰς τὸ πλοῖον ὁ Ἰησοῦς, ὅτ' ἂν ὁ τοῖς πλέουσι μαθηταῖς ἐναντιούμενος ἐπαύσατο πάντα ἄσημος, ὅτ' ἂν ἀφῆκε προέκειτο ἦλθον εἰς τὸ ὄρος οἱ πλέοντες· καὶ πάλαι βουλόμενος τῇ πείρᾳ αὐτοὺς διδάξαι, ὅτι μὴ οἷόν τε ἐστὶ χωρὶς αὐτοῦ ἀπελθεῖν εἰς τὸ ὄρος, ἠνάγ-

A paces non erant ab illo accipiendi, sed vix accipere poterant à Discipulis panes benedictionis Iesu, nec vero eos omnes comederunt; saturatæ enim turbæ residuum reliquerunt in duodecim cophinis, qui quidem pleni erant. Id autem propter quod hæc assumpsimus, illud est de quo nunc agitur, quod nempe secernens Iesus Discipulos à turbis, *compulit illos ascendere in naviculam, & præcedere eum trans fretum, donec ipse dimitteret turbas*: nec enim poterant turbæ in vlteriorem ripam transire, vt pote quæ non essent myslice Ebræi, qui exponuntur, Trajectitij; sed id opus erat Discipulorum Iesu; dico autem, in vlteriorem ripam transire, & ea quæ videntur, corporeaque sunt, vt pote temporaria, transgredi; pervenire autem ad ea quæ non videntur, & sunt æterna. Beneficium igitur sufficiens erat turbis, à Iesu in illas collatum, cum non possent transire in vlteriorem ripam, quod turbæ essent, à Iesu dimitti: qua dimissione nullus habet dimittendi potestatem præter vnum Christum; nec possibile est dimitti quemquam, qui non prius panes comederit, quibus Iesus benedicit; nec vero possibile quemquam panes benedictionis Iesu comedere, qui non ita fecerit sicut jussit Iesus, & non supra fœnum discubuerit, vt tradidimus. Sed neque hoc possibile est facere turbas, quæ nō è suis vrbibus secutæ fuerint Iesum secedentem in desertum locum seorsum. Et primum quidem rogatus à Discipulis vt dimitteret turbas, non dimisit, donec eas aluerit panibus benedictionis; nunc autem dimittit, postquam coëgit Discipulos navim conscendere, & dimittit eas alicubi in infimo loco versantes; infra quippe erat desertum; ipse autem *ascendit in montem orare*. Id vero observandum est, statim compulisse Iesum Discipulos *ascendere in navim, & præcedere eum trans fretum*, postquam quinque hominum millia aluit. Verum non potuerunt Discipuli præcedere Iesum in vlteriorem ripam, sed vbi ad vsque medium maris pervenissent, jactareturque navis, quod contrarius ipsis esset ventus, timore perculsi sunt, cum circa quartam noctis vigiliam venisset ad illos Iesus. Et nisi Iesus navem conscendisset, neque navigantibus Discipulis adversus ventus remisisset, neque in vlteriorem ripam, post trajectum mare, navigantes venissent. Et volens fortasse experimento docere illos, non posse absque se trans lacum ire, *compulit* quidem *ascen-*

Matth. 14. 23.

dere in naviculam, & se trans fretum præce- A *dere*: cum non possent autem illi vltra medium maris progredi, apparens, & ea quæ scripta sunt faciens, ostendit eum qui trans mare pervenerit, Iesu simul cum illo navigante illuc perveniſſe. Quodnam est autem navigium, quod Discipulos Iesus compulit conscendere? an fortasse tentationum, & afflictionum certamen, in quod à Verbo quis compulsus, & quasi invitus venit, volente Servatore in jactato illo navigio à fluctibus, & vento adverso Discipulos exercere? Quoniam autem *statim compulit Dis-* B *cipulos ascendere in naviculam & præcedere eum trans fretum*, immutato paulisper ser-
Marc. 6. 45. mone scripsit Marcus: *Et statim coëgit Discipulos suos ascendere navim, vt præcederent eum trans fretum ad Bethsaïdam*; necesse est explicare illud, *coëgit*, quando prius videremus ea quæ ad exiguam Marci discrepantiam pertinent, qui aliquid magis præfinitum per articuli additionem significavit. Non enim idem declaratur his verbis: *Statim compulit Discipulos*: habet vero aliquid amplius, *Discipulos suos*, à Marco scriptum, quam simpliciter, *Discipulos*. Fortas- C se igitur, vt ad hanc orationem animum advertamus, Discipuli firmiter hærentes Iesu, non quavis data occasione ab illo separari possunt, volentes adesse illi. Is autem cum decrevisset, vt illi fluctuum periculum facerent, & adversi venti, qui nullus fuisset, si cum Iesu fuissent, imposuit illis necessitatem conscendendi navim, postquam à se fuissent separati. Cogit igitur Servator Discipulos conscendere tentationum navigium, & præcedere se in vlteriorem ripam, & per earum victoriam, vltra afflictiones consistere. Illi autem cum ad medium ma- D ris, & fluctuum qui in tentationibus sunt perveniſſent, prohibentibus adversis ventis ne trans lacum irent, non potuerunt, absque Iesu colluctantes, vincere fluctus, & ventum adversum, & ad vlteriorem ripam pervenire. Propterea misertum eorum Verbum, qui omnia pro viribus facerent, vt ad littus oppositum pervenirent, ad eos venit ambulans super mare, quod fluctus non habebat, nec ventum ei adversari valentem, etiamsi voluisset. Nec enim scriptum est: Venit ad eos ambulans super fluctus, sed E super aquas * is cui cum initio dixis-
Matth. 14. 25. set Iesus: *Veni, descendens de navicula, ambulabat*, non super fluctus, sed *super aquas*, vt ad Iesum iret: postquam autem dubitavit, vidit validum esse ventum, qui validus illi non erat qui exiguam fidem & dubita-

καὶ μὴ ἐμβῆναι εἰς ὃ πλοῖον, καὶ προάγειν αὐτὸν εἰς τὸ πέραν. μὴ δυνηθεὶς δ' αὐτὸς πλέον τοῦ μέσου τῆς θαλάσσης διελθεῖν, ὑποφανεὶς, καὶ ποιήσας τὰ γεγραμμένα, ἔδειξεν ὅτι ὁ εἰς ὃ πέραν γενόμενος, ἅμα τῷ συμπλέοντι φθάνει ἐκεῖ· πῇ δ' ὁ πλοῦν εἰς ὃ ἀνάγκασεν ἐμβῆναι τοὺς μαθητὰς ὁ Ἰησοῦς; ἢ πάλαι ὁ μὲν πειρασμῶν καὶ περιστάσεων ἀγών, εἰς ὃν ἀναγκαζόμενος τις ὑπὸ τοῦ λόγου, καὶ οἱονεὶ σὺν ἑκὼν ἔρχεται, βουλομένου τοῦ σωτῆρος γυμνάσασθαι τοὺς μαθητὰς ἐν ᾧ βαζανιζομένῳ τότε πλοίῳ ὑπὸ τῶν κυμάτων * τοῦ ἐναντίου ἀνέμου· ὅθεν δ' Κ. τῶ βούλεται ἀναγκάσαι τοὺς μαθητὰς ἐμβῆναι εἰς ὃ πλοῖον, καὶ προάγειν αὐτὸν εἰς τὸ πέραν, ὀλίγον ἐνθυμήθης τὴν λέξιν αὐξῆσαι καὶ ὁ μᾶλλον ποιήσας· καὶ βιάσεται ἀναγκάσαι τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἐμβῆναι εἰς ὃ πλοῖον, καὶ προάγειν αὐτὸν εἰς ὃ πέραν εἰς βηθσαϊδᾶ, ἀναγκάσαι ὑπισχνῆται ὃ· ἀνάγκασεν, ἐπεὶ προέτεσεν ἰδιωδῶς τὰ τῆς ὀλίγης προθυμίας τοῦ μᾶλλον, ὡς ισμὸν πλεῖον ἐμφαίνουσ ἀφ' τῆς τοῦ ἀρίδηλον προθήκης· ὃ γὰρ ὡσὼν ἐμφαίνεται ἀπὸ τοῦ. βιάσεται ἀναγκάσαι τοὺς μαθητὰς. ἔχει δέ τι πλεῖον τό· τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, ἀντὶ τοῦ μᾶλλον γεγραμμένον, ἀντὶ τοῦ ἁπλῶς, τοὺς μαθητάς· πάλαι οὖν, ἵνα καὶ τῇ λέξει ἀντιβαλωμεν, οἱ μὲν μαθηταὶ δυσαποπαύστως ἔχοντες τοῦ ἰησοῦ, οὐδὲ κατ' ὀλίγον αὐτοῦ χωρίζεσθαι δυνάμενοι, βουλόμενοι προεῖναι αὐτὸ ὑπὸ κείνας αὐτοὺς πεῖραν λαβεῖν κυμάτων, καὶ ἐναντίου ἀνέμου, οὐκ ἀν ἠθέλησαν εἰ ἦσαν μὴ τοῦ ἰησοῦ, ἀναγκαίαν αὐτοῖς ἐπάρτησε χωρισθῆναι αὐτοῦ ἐμβῆναι εἰς πλοῖον· ἀναγκάζει μὲν οὖν τοὺς μαθητὰς ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον τοῦ πειρασμοῦ ὁ σωτὴρ, καὶ προάγειν αὐτὸν εἰς ὃ πέραν, καὶ ἐπέκεινα τοῦ περιστάσεων ἀφ' ὧν νικᾶν αὐτοὺς ἠθέλησε· οἱ δὲ εἰς τὸ μέσον τῆς θαλάσσης, καὶ τοῦ ἐν πειρασμοῖς ὀχουμένου κυμάτων, καὶ τοῦ ἐναντίων ἀνέμων κωλυόντων αὐτοὺς ἀπελθεῖν εἰς ὃ πέραν, παλαίοντες ὁ δεδύνηντο χωρεῖς τοῦ ἰησοῦ νικῆσαι τὰ κύματα, καὶ τὸ ἐναντίον ἄνεμον, καὶ φθάσαι εἰς ὃ πέραν· ἐλεήσας αὐτοὺς ὁ λόγος, πεμπτὸν τοῦ πρὸ ἑαυτοὺς προέξαντας, ἵνα εἰς ὃ πέραν ἔλθωσιν, ἔρχεται πρὸς αὐτοὺς περιπατῶν ὑπὲρ τὴν θαλάσσαν, οὐκ ἐπὶ μὴ ἔχουσαν κύματα, οὐδὲ ἄνεμον ἐναντιούμενον δυνάμενον, εἰ καὶ ἐβούλετο· καὶ γὰρ οὐ γέγραπται, ἦλθε πρὸς αὐτοὺς περιπατῶν ὑπὲρ τὰ κύματα, ἀλλ', ὑπὲρ τὰ ὕδατα * ἔστι γὰρ τοῖς ἀρχὴ ἐπόντος αὐτοῦ τοῦ ἰησοῦ. ἐλθὼν, καταβὰς ἀπὸ τοῦ πλοίου περιεπάτησεν, οὐκ ἐπὶ τὰ κύματα, ἀλλ' ὑπὲρ τὰ ὕδατα, ἐλθεῖν πρὸς τὸν ἰησοῦν· ἐπεὶ δ' ἐδίστασεν, εἶδεν ἰσχυρὸν τὸν ἄνεμον,

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

οὐκ ὄντα ἰσχυρὸν τῷ ἀποθεμένῳ τὴν ὀλιγοπι- A
στίαν, καὶ τὸ διστάγμον· καὶ θαλάσσης τοῦ Ἰησοῦ
μὴ πέτρᾳ εἰς ὃ πλοῖον, ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος,
μηδὲν ἔτι δυναμένου ἐνεργεῖν, εἰς αὐτὸ ἀπα-
ξαίτους τοῦ Ἰησοῦ· καὶ τότε οἱ μαθηταὶ ἀφικό-
μενοι, ἦλθον εἰς τὴν γῆν ἣν μετῆρεν, ἧς τὴν
ἑρμηνείαν εἰ ἴσμεν, καὶ ἀπ' αὐτῆς ὠφελοίμε-
θά τι πρὸς τὴν τῶν προκειμένων διήγησιν· πα-
ρατηρεῖ δ', ἐπεὶ πιστὸς ὁ θεὸς, οὐκ ἐᾷν πειρα-
σθῆναι τοὺς ὄχλους ὑπὲρ ὧν δύναται, ἵνα
ᾖ τόπον ὁ μὴ τοῦ θεοῦ τοὺς μὴ μαθητὰς ἀνάγκα B
σαν ἐμβῆναι εἰς ὃ πλοῖον, ὡς ἰσχυροτέρους, καὶ
δυναμένους ὅτι ὃ μέσον τῆς θαλάσσης φθάσαι, καὶ ὑποφεῦγαι τὸν ἀπὸ τῶν κυμάτων βά-
σανον, ἕως ἄξιοι τῆς θείας βοηθείας γένωνται,
καὶ ἴδωσι τὸ Ἰησοῦ, καὶ ἀκούσωσιν αὐτοῦ
προσεύχεσθαι αὐτὸ, * ἀφικέσθαι, καὶ ἐλθεῖν εἰς τὴν γῆν
ἣν μετῆρεν· τοὺς δ' ὄχλους ἀπολύσας, ἃ λαβόν-
τας πεῖραν, ὡς ἀδυνατοῦντες, πλοίῳ καὶ κυμά-
των καὶ ἐναντιουμένου αὐτοῖς, αὐτὸν εἰς ὄρος
καθ' ἰδίαν προσεύξασθαι. δεῖ τινος δὲ προσ- C
εύξασθαι; ἢ τάχα δεῖ μὲν τῶν ὄχλων, ἵνα
ἀπολυθέντες μὴ τοὺς τῆς θλίψεως ἀγῶνας, μη-
δὲν ἐναντίον τῇ ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ ἀπολύσει προσ-
ῆξαι; δεῖ δὲ τῶν μαθητῶν. ἵνα ἀναγκασθέν-
τες αὐτὸ ἐμβῆναι εἰς ὃ πλοῖον, ᾖ προάγειν αὐτὸν εἰς ὃ πέραν, μηδὲν παθοῦσιν ἐν τῇ
θαλάσσῃ, μηδ' ὑπὸ τῶν ἐναντίων αὐτοῖς; καὶ
θαρρήσας εἴποιμι αὐτὸν ἀφ' ἑαυτοῦ τοῦ Ἰησοῦ πρὸς
τὸν πατέρα δεῖ τῶν μαθητῶν θλῖψιν, οὐδὲν πε-
πόνθασιν ὅτι, θαλάσσης καὶ κυμάτων ᾖ ἐναν- D
τίον αὐτοῖς αἰτησαμένων· ὁ μὲν οὖν
ἁπλούστερος ἀρκείσθω τῇ ἱστορίᾳ. ἡμεῖς δ', εἴ
ποτε ἀνάγκη πειρασμῶν περιπίπτομεν, ἀνα-
μιμνησκώμεθα ὅτι ἠνάγκασεν ἡμᾶς ὁ Ἰησοῦς
ἐμβῆναι εἰς ὃ πλοῖον αὐτοῦ, βουλόμενος ἡμᾶς
προάγειν εἰς ὃ πέραν. ᾧ δὲ δυνατὸν μὴ πει-
ρασθῆναι ὑποπεσόντας κυμάτων καὶ αὐτῷ
ἐναντίῳ, εἰς ὃ πέραν φθάσαι εἶτ' ἐπειδὴ ἴδω-
μεν πολλὰ τὰ ἀβιεσκότα ἡμᾶς προάγοντα,
καὶ χαλεπὰ, καὶ κάμνοντες μετείως αὐτὰ ὅτι E
ποσὸν ἀφικνούμεθα, λογιζώμεθα ὅτι ὃ πλοῖ-
ον ἡμῶν μέσον ἐστὶ τῆς θαλάσσης, τότε βα-
σανιζόμενον ὑπὸ τῶν κυμάτων, βουλομένων
ἡμᾶς ναυαγῆσαι δεῖ τὴν πίστιν, ἣ πνα τῶν
ἀρετῶν· ἀλλ' ἐπαὶ ὃ πνεῦμα τοῦ πονηροῦ βλέ-
πωμεν αὐτοπροαίρετον ἡμῶν τοῖς προάγμασιν,
ἐνοποιοῦμεν ὅτι τότε ἡμῖν ἐναντίος ἐστὶν ὁ ἄνεμος· ἐπεὶ οὖν ταῦτα πάσχοντες πεῖς φυλακὰς τῆς
νυκτὸς, τὸν ἐν τοῖς πειρασμοῖς σκότος, ἀφικόμεθα, ᾧ ὃ δυνατὸν ἀγωνιζόμενοι καλῶς, καὶ
πεφωτισμένοι ἑαυτοὺς πρὸς ὃ μὴ ναυαγῆσαι δεῖ τὴν πίστιν, ἣ πνα τῶν ἀρετῶν, προφύλα-

tionem depoſuerat. Et ſimulatque cum Petro navigium conſcendit Ieſus, remiſit ventus, nihil amplius in navem agere valens, poſtquam eam conſcenderat Ieſus. Et tunc Diſcipuli *quam transfretaſſent*, *venerunt in terram Geneſaret*, cujus interpretationem ſi ſciremus, ab illa juvaremur aliquatenus ad eorum, de quibus agimus, expoſitionem. Obſerva autem, quandoquidem fidelis eſt Deus, non ſinens tentari turbas ſupra id quod poſſunt, qua ratione Filius Dei Diſcipulos coëgerit navigium conſcendere, vt qui fortiores eſſent, valenteſque ad medium maris pervenire, & ſuſtinere fluctuum jactationem, donec digni evaſiſſent divino auxilio, & vidiſſent Ieſum, audiſſentque eum poſtquam aſcendiſſet, & traijcere, & in terram Geneſaret pervenire. *Et dimiſſis turbis*, quæ vt pote imbecilliores, navigij & fluctuum & venti advertſi periculum non fecerant, *aſcendit in montem ſolus orare*: pro quo autem orare? an fortaſſe pro turbis, vt poſtquam dimiſſæ ſunt cum panibus benedictionis, nihil contrarium faciant dimiſſioni à Ieſu? pro Diſcipulis vero, vt à ſe coacti navigium conſcendere, & ſe in vlteriorem ripam præcedere, nihil in mari patiantur, nec à contrario vento? Ac ego quidem confidenter dixerim, propter Ieſu preces ad Patrem pro Diſcipulis, nihil illos paſſos eſſe, & mari, & fluctibus, & contrario vento ipſis adverſantibus. Simpliciori quidem ſufficiat hæc explicatio: nos autem ſiquando in tentationum periclitationem incidamus, meminerimus Ieſum coëgiſſe nos conſcendere illarum navigium, volentem nos præcedere ſeſe in vlteriorem ripam. Nec enim fieri poteſt vt qui tentationes fluctuum & venti contrarij non ſuſtinuerint, ad vlteriorem ripam perveniant. Deinde cum viderimus nos multitudine rerum difficilium circumveniri, & mediocriter laborantes ea aliquatenus tranaverimus; cogitemus navigium noſtrum in medio mari eſſe, tunc jactatum à fluctibus, volentibus nos circa fidem aut aliquam è virtutibus naufragium facere. Sed poſtquam Spiritum Mali viderimus rebus noſtris adverſantem, tunc nobis contrarium eſſe ventum animum inducamus. Vbi igitur id perpetientes exegerimus tres vigilias noctis, hoc eſt tenebrarum, quæ ſunt in tentationibus, pro viribus egregie decertantes, caventeſque à naufragio circa fidem aut aliquam è virtutibus; primam vigiliam adverſus patrem tenebrarum, & iniquitatis; ſecundam adverſus filium ejus, *qui*

Matth. 14. 34.

1. Cor. 10. 13.

2. Theſſal. 2. 4. *adverſatur & extollitur ſupra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur*; tertiam contra Spiritum, Spiritui ſancto adverſum; tunc credimus venturum ad nos Filium Dei, inſtante quarta vigilia, cum nox proceſſit, & appropinquavit dies, vt mare nobis componat ſuper illud ambulans. Et vbi viderimus Verbum nobis apparens, turbabimur quidem, antequam deprehenderimus adeſſe nobis Servatorem, phantaſma videre exiſtimantes, & timore perculſi clamabimus; ſed ipſe ſtatim loquetur nobis dicens: *Habete fiduciam, ego ſum, nolite timere*; & vehementius commotus hac voce, *habete fiduciam*, ſi quis in nobis repertus fuerit Petrus, ad perfectionem quidem tendens, ſed nondum eam aſſecutus, deſcendens è navigio, quaſi ex ea egreſſus tentatione qua afflictabatur, initio quidem ambulabit, volens ad Ieſum ſuper aquas ire; ſed quaſi exigua etiamnum fide præditus, & adhuc dubitans, videbit validum ventum & terrebitur, & mergi incipiet: id tamen non patietur, propterea quod Ieſum magna voce vocabit, & dicet illi: *Domine ſalvum me fac.* Tum ſtatim etiamnum tali Petro loquente & dicente: *Domine ſalvum me fac*, extendet manum Verbum auxilium ejuſmodi homini præbens, eumque jamjam mergi cœptum apprehendet, & exiguam illi fidem ac dubitationem exprobrabit. Verumtamen obſerva non dixiſſe illum: *Incredule*, ſed, *Modicæ fidei* vir, & dictum eſſe: *Quid dubitaſti?* vt pote qui haberet quidem nonnihil fidei, vergeret autem in contrariam partem. Poſtea autem & Ieſus, & Petrus navem conſcendent, & ventus ceſſabit: *qui autem in navicula erant*, intelligentes à quibus ſint ſervati periculis, *adorabunt dicentes*, non ſimpliciter: *Filius Dei es*, quemadmodum & duo dæmoniaci, ſed *vere filius Dei es*; quod dicunt Diſcipuli qui ſunt in navi: nec enim alios Diſcipulos arbitror id dixiſſe. Poſtquam autem in omnibus ijs fuerimus verſati, trajectis ijs ad terram appellemus, quo præcedere ſe juſſerit nos Ieſus. Fortaſſe vero aperitur arcanum aliquod & occultum myſterium de nonnullis qui à Ieſu ſervati ſunt, per ea: *Et cum cognoviſſent eum viri loci illius*, nempe illius qui eſt in vlteriore ripa, *miſerunt in univerſam* finitimam *regionem illam*, finitimam ripæ vlteriori, non in ipſa vlteriore ripa, ſed circa illam, & *obtulerunt* [*ei omnes male habentes.* Hic autem obſerva hos obtuliſſe illi] non multos ſolum *male habentes*, ſed *omnes* eos qui erant in finitima illa regione.

Matth. 8. 29.

Matth. 14. 35.

Hæc in noſtro Codice præmiſſa, ex Eraſmi interpretatione

A κὴν, τὸν πατέρα τῆς σκότους καὶ τῆς κακίας, καὶ δεύτερος τὸν ὑὸν αὐτοῦ τὸν ἀντικείμενον, ᾧ ἐπαγόμενον ὅτι πάντα λογιζόμενον θεὸν ἢ σέβασμα, καὶ τρίτην ὃ ἐναντίον τῷ ἁγίῳ πνεύματι πνεῦμα, τότε πιστεύομεν ὅτι παρτης ἐπιγνώσεως φυλακῆς, ὅτε ἡ νὺξ προέκοψεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν, ἐλεύσεσθαι πρὸς ἡμᾶς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἵν' διαπρεπίσῃ ἡμῖν τὴν θάλασσαν, τοῦ παρ' ἐπ' αὐτῆς· ἂν δὲ πάνυ ἰδιωμορφ λόγον ἡμῖν ἐμπαιζόμενον, ταραχθησόμεθα μὲν οὖν τεφανὸς καταλαβεῖν ὅτι ὁ σωτὴρ ἡμῖν ὑπεδεδήμηκεν, εἰς ἡμᾶς ἐπὶ φάντασμα θεωρεῖν, καὶ φοβηθέντες κεκραξόμεθα. ἀλλ' εὐθὺς οὕτως ἡμῖν λαλήσει λέγων· θαρσεῖτε, ἐγώ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε. καὶ θερμότερον κινήσας ὁ θόρυβος ἀπὸ τοῦ θαρσεῖτε, εἴ τις ἐν ἡμῖν ὑπερθεὶς πέτρος, ὀδύων μὲν ὅτι τὸν τελειότητα, οὐδέπω δὲ τοιοῦτος γεγενημένος, καταβὰς ἀπὸ τῆς πλοίου, ὡς ἔξω τοῦ πειρασμοῦ γενόμενος ἐκείνου, ἐν ᾧ ἐβαπτίζετο, ἐκπατήσει μὲν καιρικαί, βουλόμενος ἐλθεῖν πρὸς τὸν ἰησοῦν ἐπὶ τὰ ὕδατα. ὡς ἐπὶ ὀλιγοπίστῳ, καὶ ὡς ἐπὶ διστάζων, ὄψεται ἰσχυρὸν τὸν αἴτημα, καὶ φοβηθήσεται, καὶ ἀρξεται μὲν καταπονεῖσθαι, ὁ πείσεται ὃ τάχιστα, ἀφεὶς δὲ τὸν ἰησοῦν μεγάλῃ καλεῖν φωνῇ, καὶ λέγειν αὐτῷ· κύριε σῶσόν με· εἶτ' εὐθέως ἐπιλαβόμενος τοῦ τοιούτου πίστις, καὶ λόγοντος· κύριε σῶσόν με, ἐκτενεῖ τὴν χεῖρα ὁ λόγος, ὀρέγων τῷ τοιούτῳ βοήθειαν, καὶ ὀπιλήψεται αὐτοῦ ἀρξαμένου καταπονεῖσθαι, καὶ ὀνειδίσει αὐτῷ ὅτι τὴν ὀλιγοπιστίαν, καὶ τῷ διστάσαντι· πλὴν τήρει ὅτι οὐκ εἶπεν, ἄπιστε, ἀλλὰ, ὀλιγόπιστε, καὶ ὅτι λελέκται· εἰς τί ἐδίστασας; ἔχων μὲν τι τῆς πίστεως, κλίνων δὲ καὶ πρὸς τὸ ἐναντίον αὐτῇ· καὶ ὅτε τάχιστα γε ἐβόησε ὁ ἰησοῦς, καὶ ὁ πέτρος ἀνεβοήσεται εἰς τὸ πλοῖον, καὶ κόπασι ὁ ἄνεμος, καὶ οἱ ἐν τῷ πλοίῳ ἐνισταμένοι ἀφ' εἵων διεσῳσμένοι κινδύνων, προσκυνήσει λέγοντες, ἀληθῶς, θεοῦ υἱὸς εἶ, ὡς καὶ οἱ δύο δαιμονιζόμενοι, ἀλλ', ἀληθῶς θεοῦ υἱὸς εἶ, ὅσῳ λέγουσιν οἱ ἐν τῷ πλοίῳ μαθηταί· ἃ γὰρ ἄλλως τῶν μαθητῶν νομίζω τοῦτο εἰρηκέναι· ἐπεὶ δὲ ἐν τοῖς ὕλαις ἡμῶν ἐσμεν, ἵνα παραγάγωμεν ἡμῖν ἐκέλευσεν ὁ ἰησοῦς· πάλιν δὲ καὶ δηλοῦμέν τι ἀπόῤῥητον καὶ κεκρυμμένον μυστήριον περί τινων σεσωσμένων ἀπὸ τῶν ἰησοῦ ἀπὸ τῶν· καὶ ὑπηγότες αὐτῶν οἱ ἄνδρες τὸν τόπον ἐκείνης, ἤλθεν δὲ ὅπου τὸν τῶν ὅρων, ἀπέστειλαν εἰς ὅλην τὴν περίχωρον ἐκείνην, περίχωρον τὸ ὅρια, οὐκ εἰς αὐτὸ ὅρια, ἀλλὰ περὶ αὐτὸ, καὶ ** προσήνεγκαν αὐτῷ, ὃ πολλὰς κακῶς ἔχοντας νόσον, ἀλλὰ πάντας τοὺς * τῇ περιχώρῳ ἐκείνῃ· οἱ δὲ προσηνεγκέντες αὐτῷ κακῶς ἔχοντες

B

C

D

E

παρακαλοῦσιν αὐτὸν, ἵνα κἂν μόνου ἅψωνται τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, χάριν αὐτῷ αἰτοῦντες ταύτην, ἐπεὶ μὴ ἦσαν οἷοι ἡ αἱμορροοῦσα γυνὴ τὰ ιβ' ἔτη, καὶ προσελθοῦσα ὄπισθεν, ἥψατο τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ ** σωθήσομαι· τηρεῖ γὰρ ἐν τοῖς παροῦσι τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, διὸ παρακλήσεως ἔτη ἡ ῥύσις τοῦ αἵματος αὐτῆς· οἱ δὲ ἀπὸ τοῦ περιχώρου τῆς γῆς γνόντες, εἰς ἣν ἀφικνοῦντο τόπους ἦλθον ὁ ἰησοῦς, καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, οὐκ ἀφ' ἑαυτῶν προσελθόντες τῷ ἰησοῦ, ἀλλὰ προσκομισθέντων αὐτῷ ὑπὸ τῶν ἀποστειλάντων, ἅτε μὴ δυναμένων, ἀφ' ὧν σφόδρα κακῶς ἔχον, προσελθεῖν ἀφ' ἑαυτῶν. καὶ οὐδὲ μόνοι ἥψαντο τοῦ κρασπέδου, ὡς ἡ αἱμορροοῦσα, ἀλλὰ προσκαλεσάντων αὐτῶν· πλὴν καὶ τοῦτο ὅτι ἥψαντο, διεσώθησαν· εἰ δὲ δεῖ τῆς ἀφορμῆς τοῦ, διεσώθησαν, ὅτι τούτων * εἰρημένων, ὡς ὁ, σωθῆναι. εἰρηκὼς γὰρ ὡς τὴν αἱμορροοῦσαν. ἡ πίστις σου σέσωκέ σε, καὶ αὖθις ὑπὲρ πίστεως· τότε προσέρχονται αὐτῷ ἀπὸ ἱεροσολύμων φαρισαῖοι, καὶ γραμματεῖς λέγοντες· διὰ τί οἱ μαθηταί σου παραβαίνουσι τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων; οὐ γὰρ νίπτονται τὰς χεῖρας, ὅταν ἄρτον ἐσθίωσι· παραπρήσας τις πῶν χυμὸν προσῆλθον τῷ ἰησοῦ ἀπὸ ἱεροσολύμων φαρισαῖοι, καὶ γραμματεῖς λέγοντες· διὰ τί οἱ μαθηταί σου παραβαίνουσι τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων; καὶ γὰρ ἐξῆς, εἰσῆλθεν ὅτι ἀναγκαίως ὁ ματθαῖος, οὐχ' ἁπλῶς ἐνέγραψε προσηλυθέναι τοὺς ἀπὸ ἱεροσολύμων φαρισαίους, καὶ γραμματεῖς τῶν σωτῆρι, πεπλανημένους αὐτοῦ τὰ σκεύη, ἀλλὰ πεποίηκε· τότε * ἀπέρχονται αὐτῷ ἀπὸ ἱεροσολύμων· πότε δῆτα, τότε, καταπονητέον; ἡνίκα διαφράσαντες ἦλθον εἰς τὴν γῆν γνοῦσαι τῷ πλοίῳ ὁ ἰησοῦς, καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, κοπάσαντος τοῦ αἰόλου, ἀφ' οὗ ἐπιβεβήκεσαν ὁ ἰησοῦς τῷ πλοίῳ, καὶ ὅτε ἐπιγνόντες αὐτὸν οἱ ἄνδρες τοῦ τόπου ἐκείνου, ἀπέστειλαν εἰς ὅλην τὴν περίχωρον ἐκείνην, καὶ προσήνεγκαν αὐτῷ πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας, καὶ παρεκάλουν ἵνα κἂν μόνου ἅψωνται τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, καὶ ὅσοι ἥψαντο διεσώθησαν· τινὰ δὲ προσῆλθον αὐτῷ ἀπὸ ἱεροσολύμων φαρισαῖοι, καὶ γραμματεῖς, μὴ καταπαλαίοντες τὸν ἐν τῷ ἰησοῦ θαύμαν, ἀσπαμὼν τοὺς κἂν μόνου τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ ἁψωμένους, φιλαιτίως ὁ ἐγκαλοῦντες * ὅτι τοῦ διδασκάλου, καὶ οὐ παραβάσεως ἐντολῆς θεοῦ, ἀλλὰ παραδόσεως μιᾶς ἑβδομάδος πρεσβυτέρων· καὶ εἰκὸς ὅτι αὖθ' ὁ τοῦ φιλαίτιον ἔγκλημα πρίσεται τὴν τοῦ μαθητοῦ ἰησοῦ θεραπείαν, μηδεμίαν ἀφορμὴν διδόντων ὑπολήψεως, ὡς παρὰ παρα-

A Hi autem qui oblati fuerant ei male habentes, *rogabant eum vt vel fimbriam duntaxat veſtimenti ejus tangerent*, hanc ab illo gratiam poſtulantes, quandoquidem tales non erant, qualis *mulier quæ ſanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, & acceſſit retro, & tetigit fimbriam veſtimenti ejus,* [*cum dixiſſet intra ſeſe, Si tetigero tantum veſtimentum ejus*] *ſalva ero.* Obſerva enim ea quæ de fimbria veſtimenti ejus dicuntur, vnde ſtatim profluvium ſanguinis ſtetit. Qui autem è vicinia terræ Geneſaret venerant, ad quam trajecto mari appulerat Ieſus, ipſiuſque Diſcipuli, non ex ſeſe ad Ieſum accẽſerunt, ſed ab ijs qui nuntios miſerant adducti ſunt; quippe qui ex ſeſe accedere non poſſent, quod valde male haberent: ſed neque ſoli fimbriam attigerunt, velut illa profluvio laborans mulier, ſed adhortantibus illis. Verum ex ijs, *quicunque ex tetigerunt, ſalvi facti ſunt.* Cæterum an aliqua ſit differentia verbi illius, διεσώθησαν, quod de illis dictum eſt, ab illo verbo, σωθῆναι (dictum eſt enim mulieri ſanguinis fluxũ patiẽti: *Fides tua σέσωκέ σε*) ipſe animũ advertes. *Tunc acceſſerunt ad eum ab Hieroſolymis Phariſæi & Scribæ dicentes: Quare Diſcipuli tui tranſgrediuntur traditionem ſeniorum? Non enim lavant manus ſuas cum panem manducant.* Qui obſervaverit quo tempore acceſſerunt ab Hieroſolymis Phariſæi & Scribæ dicentes: *Quare Diſcipuli tui tranſgrediuntur traditionem Seniorum?* & quæ ſequuntur; ſciet ille neceſſario Matthæum non ſimpliciter ſcripſiſſe, ad Servatorem ab Hieroſolymis acceſſiſſe Phariſæos & Scribas, ea ſciſcitantes ab eo quæ ſcripta extant, ſed poſuiſſe: *Tunc acceſſerunt ad eum ab Hieroſolymis.* Quando igitur illud, *tunc*, intelligendum eſt? quum ſcilicet trajecto mari, navi venerunt in terram Geneſaret Ieſus, ipſiuſque Diſcipuli, ſedato vento, ex quo navem conſcendit Ieſus; & quando, *quum cognoviſſent eum viri loci illius, miſerunt in univerſam regionem illam, & obtulerunt ei omnes male habentes, & rogabant vt vel fimbriam veſtimenti ejus tangerent; & quicunque tetigerunt, ſalui facti ſunt. Tunc acceſſerunt ad eum ab Hieroſolymis Scribæ & Phariſæi*, non admirantes virtutem quæ erat in Ieſu, quæ eos ſanaverat qui vel fimbriam tantum veſtimenti ejus tetigiſſent, ſed animo rixandi avido Diſcipulos apud magiſtrum accuſantes, non tranſgreſſionis præcepti Dei, ſed vnius traditionis Iudæorum Seniorum. Et veriſimile eſt hanc rixoſorum accuſationem, Ieſu Diſcipulorum pietatem

Matth. 9.20 Hæc in noſtro Codice præterniſſa, ex Eraſmi interpretatione ſupplevimus.

Matth. 9.22 Matth. 15.1

* Χ. εἰρημένων

* Χ. προσεληλυθέναι

* Χ. τῶν μαθητῶν

probare, nullam dantium reprehensionis ansam, velut de transgressione mandatorum Dei, Pharisæis & Scribis; qui quidem de transgressione Discipulos non accusassent, quasi transgredientes præceptum Seniorum, si facultatem habuissent corripiendi eos qui accusabantur, & ostendendi transgredi illos mandatum Dei. Ne putes autem his probari servandam esse Legem Mosis juxta literam, quia videlicet Discipuli Iesu ad hoc vsque tempus eam servabant; nec enim antequam pateretur, *nos*
Gal. 3. 13. *redemit de maledicto Legis*, is qui patiendo, pro
hominibus *factus est pro nobis maledictum.*
Sed quemadmodum convenienter Paulus
Cor. 9. 20. Iudæis factus est *Iudæus, vt Iudæos lucraretur*, quid absurdum est Apostolos inter Iudæos commorantes, etli mysticos Legis sensus callerent, sese tamen ad alienam voluntatem accommodasse, quemadmodū
Act. 16. 3. & Paulus cum Timotheum circumcidit, &
Act. 18. 18. sacrificium juxta votum quoddam legale obtulit, vt in Actis Apostolorum scriptum est? Verum rursus rixosi apparent, qui nihil habent quod Iesu Discipulos accusent de mandato Dei, sed tantum circa traditionem vnam Seniorum; & ita perspicuum est criminandi studium, quod apud eos qui ex morbis sani facti fuerant, accusationem impingunt; in speciem quidem adversus Discipulos, revera autem magistrum calumniari volentes; quasi necessarium foret ad pietatem, quod à Senioribus de lavatione traditum erat. Existimabant enim impuras esse & immundas eorum manus qui, antequam panem ederent, non lavissent; puras autem & sanctas factas esse, eorum qui aqua ea abluissent, cum id per proportionem non respondeat Mosis juxta literam Legi. Nos autem non juxta traditionem Seniorum qui apud illos sunt, sed juxta rectam rationem nostras actiones purgare conemur, & sic animorum manus lavare, quando comesturi sumus tres panes, quos à Iesu, volente nobis esse amico, postulamus; immundis enim & illotis & impuris manibus non oportet esse panis participes. Iesus autem non accusat eos de traditione Seniorum Iudæorum, sed de mandatis Dei duobus valde necessarijs, quorum aliud quin-
Exod. 20. 12. Deuter. 5. 16. tum erat in Decalogo, sic habens: *Honora patrem tuum & matrem tuam, vt bene tibi sit, & sis longæuus super terram, quam Dominus Deus tuus dat tibi.* Alterum vero in Le-
Levit. 24. 9. Exod. 21. 17. Prou. 20. 20. vitico eo pacto scriptum erat: *Si homo maledixerit patri suo, aut matri suæ, morte moriatur; patri matrique maledixit, reus erit.* Sed

Γάσιως ἐντολῶν θεοῦ τοῖς Φαρισαίοις ; καὶ γραμματεῦσιν, οἵτινες οὐκ ἂν προσηνέγκατο αὐτὸ τοῦ μὴ κατηγορῆσθαι ἔγκλημα, ὡς παραβαίνοντι τὴν ἐντολὴν τῶν πρεσβυτέρων, εἰ-περ εἶχον ἐπιλαμβάνεσθαι τῶν ἐγκαλουμένων, καὶ ἀποδεικνύναι αὐτοὺς παραβαίνοντας ἐντολὴν θεοῦ· μὴ νομίσῃς δὲ ταῦτα καταπυθομένῃ τῇ δεῖν τηρεῖσθαι τὸ γράμμα μωσέως νόμων, ἐπεὶ οἱ τοῦ ἰησοῦ μαθηταὶ ἕως τότε αὐτὸν ἐφύλαττον· ὃ γὰρ περὶ τοῦ παθεῖν ἐξηνέγκατο ἡμᾶς ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, ὁ ἐν τῷ παθεῖν αὐτὸν ἀθέμιτον ἡμῶν ἕκαστον ἐποίησε καθ' ἑαυτόν. ἀλλ' ὡσπερεί καθήκοντος τοῦ παύλου τοῖς ἰουδαίοις ἰουδαῖος ἐγίνετο, ἵνα ἰουδαίους κερδήσῃ, τί ἄτοπον τοὺς ἀποστόλους ἐν ἰουδαίοις πεπιστευκόσι τῇ ἀληθείᾳ, καὶ τὰ πνευματικὰ σώματι τῷ νόμῳ, χρῆσθαι τῇ συμπεριφορᾷ, ὡς ὁ παῦλος περιτέμνων, ὁ θύσας καθά που καὶ νομικὴν εὐχὴν προσαγαγών, ὡς ἐν τῇ τῶν ἀποστόλων πράξει; πλὴν πάλιν φαίνονται φιλεγκλήμονες, οἱ περὶ μὴ ἐντολῆς θεοῦ μηδὲν ἔχοντες ἐγκαλεῖν τοῖς ἰησοῦ μαθηταῖς, μόνον δὲ περὶ πρεσβυτέρων παραδόσεως μιᾶς. καὶ μᾶλλόν γε ἐμπαίζεται ὅτι ὁ φιλέγκλημων, ὅτι περὶ αὐτοῖς τοῖς ἰουδαίων ἀπὸ τοῦ κατὰ ἦθος προσάγων ὁ ἔγκλημα· τῶν μὲν δοκεῖν, τῆς μαθητοῦ. ὁ δὲ ἀληθὴς, τὸ διδάσκαλον ἀμφοτέρωθεν παραιρούμενος. ὁ καὶ παράδοσις ἦν τῶν πρεσβυτέρων τὸ νίπτεσθαι, ὡς ἀναγκαῖον πρὸς εὐσέβειαν· οὕτω γὰρ καινὰς μὴ καθαίρετος τῆς χεῖρας ἐκ τῶν μὴ νενιμμένων πρὸς τὸ ἀρτοφαγεῖν. καθαρὰς δὲ καὶ ἁγίας γινομένας ἐκ τῶν ἀπολουομένων ὕδατι, ὑ συμβολικῶς αἰνίσσεται τῶν τοῦ γράμματος μωσέως νόμων· ἡμεῖς δὲ καὶ τὸν τῶν πρεσβυτέρων παράδοσιν, ἀλλὰ καὶ τὸ βλάπτον καθαίρειν πειρώμεθα ἑαυτῶν τὰς διανοίας, καὶ ἅπαξ τὰς τῶν ψυχῶν νίπτεσθαι χεῖρας, ὅταν μέλλωμεν ἐσθίειν ὡς ἀπαρθῆναι ἀπὸ τοῦ φιλεῖν ἡμῶν θέλοντος ἐκ ἰησοῦ τρεῖς ἄρτους· καινὰς γὰρ καὶ ἀνίπτους καὶ ἀκαθαρσίας χεροὶν ἡ χεὶρ τὸν ἄρτον μεταλαμβάνειν· ὁ δὲ ἰησοῦς οὐκ ἐγκαλεῖ περὶ παραδόσεως αὐτοῖς πρεσβυτέρων ἰουδαίων, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐντολῶν θεοῦ μάγκιστα τῶν δύο, ὧν ἡ μὲν ἑτέρα πέμπτη ἦν τῆς δεκαλόγου, ὅπερ ἔχεται· τίμα τὸν πατέρα σου, καὶ τὴν μητέρα σου, ἵν' εὖ σοι ᾖ, καὶ ᾖς μακροχρόνιος ὑπὲρ τῆς γῆς, ἧς κύριος ὁ θεός σου δίδωσί σοι· ἡ δὲ λοιπὴ ἐν τῷ λευιτικῷ τῦπον ἐγέγραπτο τοιόνδε· ἐὰν ἄνθρωπος κακῶς εἴπῃ τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, θανάτῳ θανατούσθω. πατέρα αὐτοῦ, ἢ μητέρα κακῶς εἶπεν, ἔνοχος ἔσται· ἀλλ' ἐπεὶ αὐτὴν θελήσῃ ἰδεῖν

τὴν λέξιν, ἣν εἶπεν ὁ Ματθαῖος, ὑπὸ κακο-
λογῶν πατέρα ἢ μήτερα θανάτῳ τελευτάτω,
θάνατον μήποτε ζήσῃ ἀπὸ τοῦ τόπου ἐνθα
γέγραπται· ὃς τύπτει πατέρα αὐτοῦ, ἢ μήτερα
αὐτοῦ, θανάτῳ τελευτάτω· ** ὅτιος μὲν οὖν
εἶχον αἱ ἀπὸ τῶν νόμων λέξεις τοῦτ' ἦν δύο ἐντο-
λαί. ὁ δὲ ματθαῖος οὐκ μέρος, καὶ ὑπεστεί-
λατο μεμφόμενος αὐτὰς εἶπεν, ἢ οὐκ αὐταῖς λέ-
ξεσι· τί δ' ἐγκαλεῖ τοῖς, ἀπὸ ἱεροσολύμων Φα-
ρισαίοις, καὶ γραμματεῦσιν ὁ σωτὴρ, λέγων
αὐτοὺς παραβαίνειν τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ διὰ
τὴν παράδοσιν αὐτῶν; παράδοσιν, κατανοητέον· καὶ ὁ μὲ
θεὸς εἶπε· τίμα τὸν πατέρα σου, καὶ τὴν μητέρα
σου, διδάσκων τὴν δέκτην τιμὴν ἀπονέμειν γο-
νεῦσι τὰ ὄντα αὐτοῖς ἡμῶν. ταύτης τῆς τιμῆς
τοὺς γονεῖς τιμῆς μέρος ἦν καὶ ὃ κοινωνεῖν αὐτοῖς
τῆς βιωτικῆς χρείας εἰς ἀφθονίαν ἢ σκεπά-
σματα, καὶ εἴ τι ἄλλο οἷός τε ἦν χαρίζεσθαι τοῖς
ἑαυτοῦ γονεῦσιν· οἱ δὲ φαρισαῖοι, καὶ οἱ γραμ-
ματεῖς τοιαύτην ἐναντιουμένην τοῦ νόμῳ παρά-
δοσιν οὐκ ἐδέδωκεσαν, ἀσαφέστερον ἐν τῷ εὐαγ-
γελίῳ κειμένην, ἢ εἴ αὐτοῖς ἐπιτετελέσκει ἄν,
εἰ μὴ πρὸ ἑβραίων τις ὑπεδέδυκεν ἡμῖν τὰ χρ
τὸ τόπον ὅτιος ἔχοντα· ἔασον ὅτι, φησὶν, οἱ
δημοσίᾳ δυστραπέλοις ἐμπίπτοντες χρεώ-
στες, καὶ δυναμένοις μὲ, μὴ βουλομένοις δὲ
ἀποδιδόναι ὃ χρέος, αἰτεῖ θησαυρὸν ὃ φιλόμυρον
εἰς τὸ κοινὸν πενήτων λόγον, οἷς ἐδίδοτο εἰς τὸ
γαζοφυλάκιον ἀπὸ ἑκάστου, ὡς ἐδύναντο, τοῦ
βουλομένων αὐτοῖς κοινωνεῖν· ἔλεγον οὖν ἐάσον ὅτι
τοῖς ὀφείλουσι τὴν οἰκείαν ἀφίεντον, κορ-
βᾶ· ὅτιν ὃ ὀφείλεις μοι, τούτοις, δῶρον. ἀνέ-
θηκα γὰρ αὐτὸ εἰς λόγον τῆς εἰς θεὸν εὐσεβείας,
τοῖς πένησιν· εἶτα ὁ χρεώστης, ὡς μηκέτι ἀπο-
δεσπόσις, ἀλλὰ τοῦ θεοῦ ὀφείλων, καὶ τῇ εἰς
αὐτὸν εὐσεβείᾳ, οἱονεὶ συνεκλείετο πρὸς ὃ τὸ
μὴ βουλόμενος ἀποδοῦναι ὃ χρέος, οὐκέτι
μὲ τοῦ δημίου, ἤδη τῇ εἰς τὸ λόγον τῶν πενήτων
τῷ θεῷ, ἐξ ὀνόματος τοῦ δημίου· ὥσπερ οὖν ὁ
δημίος ἐποίῃ τοῦ χρεώστου, τοῦτο ποτέ τινες τῶν
ὑμῶν τοῖς γονεῦσι, καὶ ἔλεγον αὐτοῖς, ὅτιο ἂν ἐξ
ἐμοῦ ὠφεληθῇς, πατὴρ, ἢ μήτερ, τοῦτο ἴσθι
ἀπὸ τοῦ κορβᾶν λαμβανειν, οὐκ τὸ λόγῳ τῷ
θεῷ ἀνακειμένων πενήτων· εἶτα ἀκούοντες οἱ
γονεῖς ὅτι κορβᾶν ἐστιν ἀνακείμενον τοῦ θεοῦ ὃ
δεδόμενον αὐτοῖς, οὐκέτι ἐβούλοντο λαμβανειν,
εἰ καὶ πάνυ ἔχρηζον τῶν ἀναγκαίων, ἀπὸ τῶν
ὑμῶν· οἱ οὖν τοιοῦτοι παραδόσεσι τοιαύτην παράδοσιν
εἰς τοὺς ἀπὸ τοῦ λαοῦ ἔλεγον, ὅτι ὅστις αὐ τοῦ πατέρι ἢ τῇ μήτρει εἴπῃ τὸ δεδόμενον τινι αὐ-
τῷ κορβᾶν ἔστι, καὶ δῶρον, ὅτιος οὐκέτι ὀφειλέτης ἐστὶ θεοῦ τὸ πατέρα, ἢ μήτερα ἐν δόσει

A quandoquidem ipsum sermonem considerare volumus, quem edidit Matthæus, vt nempe *qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur*, adverte num desumptum sit è loco vbi scriptum est: *Qui percusserit patrem suum aut matrem suam, morte moriatur*, [*Et qui maledixerit patri suo, aut matri suæ, morte moriatur.*] Sic igitur se habebant verba Legis super duobus mandatis. Matthæus autem illa ex parte & concisè prodidit, & non ijsdem verbis. Qua de re autem Pharisæos, & Scribas, qui venerant Hierosolymis, accusset Servator, dicens eos transgredi mandatum Dei propter suam traditionem, animadvertendum est. Ac Deus quidem dixit: *Honora Patrem tuum, & matrem tuam*, docens honorem debitum parentibus reddendum esse ab eo, qui ex ipsis genitus est. Hujus autem erga parentes honoris pars erat, vitæ commoda ad victum & vestitum habere cum illis communia, & si quam aliam rem gratificari parentibus suis poterat. Pharisæi autem & Scribæ talem Legi contrariam traditionem prodiderunt, obscurius in Evangelio expressam, quam ne nos quidem fuissemus assecuti, nisi aliquis ex Ebræis tradidisset nobis ea quæ ad hunc locum pertinent, sic se habentia. Contingit nonnunquam, inquit, vt fœneratores cum in difficiles debitores incidunt, qui possunt quidem, sed nolunt debitum reddere, debitum in pauperum rationem consecrent, quibus in gazophylacium pecunia mittebatur pro viribus, ab vnoquoque eorum qui volebant cum illis bona communicare. Dicebant autem nonnunquam debitoribus sua lingua, Corban est id quod mihi debes, hoc est, donum; dedicavi enim illud pauperibus in rationem pietatis erga Deum. Deinde debitor tanquam non hominibus amplius, sed Deo debens, suæque erga illum pietati, veluti illuc concludebatur, vt etiam nolens debitum referret, non amplius fœneratori, sed jam Deo in rationem pauperum, nomine fœneratoris. Quod igitur fœnerator faciebat creditori, illud idem nonnulli quandoque filij faciebant parentibus, dicebantque illis: Illud quo à me adjutus fuisses, Pater vel Mater, scito te accepturum è Corban, de ratione pauperum Deo consecratorum. Deinde audientes parentes Corban esse Deo consecratum, id quod sibi dandum erat, non amplius à filijs accipere volebant, etiamsi rebus necessarijs mognopere indigerent. Talem ergo traditionem Seniores apud plebeios proferebant; quicunque dixerit patri vel matri, id quod alicui eorum dandum erat Corban esse, & donum, eum non amplius debitorem esse patri vel matri

Matth. 15. 14. Exod. 21. 1. Levit. 19. 9. Hæc in nostro Codice præmissa, ex Erasmi interpretatione supplevimus.

ad suppeditanda illi vitæ necessaria. Hanc igitur traditionem Servator reprehendit, non velut sanam, sed Dei mandato adversantem. Nam si Deus dicit: *Honora patrem & matrem*, dicebat autem traditio, Non debet honorare patrem & matrem largitione, qui id quod daturus erat parentibus, Deo, vt Corban consecravit, manifestum est fuisse rescissum præceptum Dei de honore parentum, Pharisæorum & Scribarum traditione, dicente non amplius eum debere Patrem honorare & matrem, qui Deo semel consecraverit id quod accepissent parentes. Et Pharisæi, vt pote avari, ea docebant, vt sub pauperum specie ea etiam acciperent, quæ parentibus alicujus danda erant. Ac eorum qui lem avaritiam testatur Evange-
Luc. 16. 14. lium dicens: *Audiebant autem omnia hæc Pharisæi qui erant avari, & deridebant illum.* Si quis igitur eorum qui inter nos Seniores dicuntur, vel quoquomodo populo præsunt, pauperibus mavult obtentu reipublicæ dari, quam propinquis eorum qui dant, si contigerit eos necessarijs indigere, neque possint ij qui dant vtrumque præstare, jure merito appelletur ille frater Pharisæorum, qui sermonem Dei propter suam traditionem abrogarunt, quique à Servatore hypocritæ esse convicti sunt. Ac valde quidem deterrere possūt, quominus de ratione pau-
1. Tim. 6. 5. perum quisquam sponte sumat, & *existimet quæstum esse pietatem* aliorum, non hæc solum, sed & quæ de proditore Iuda scripta sunt, qui per speciem quidem pauperum
Matth. 26. 9 causam agebat, & indignans dicebat: *Poterat unguentum istud venundari trecentis denarijs, & dari pauperibus*; revera autem *fur*
Ioh. 12. 6. *erat, & loculos habens, ea quæ mittebantur, subripiebat.* Si quis igitur nunc quoque Ecclesiæ loculos habens, loquitur quidem vt Iudas pro pauperibus; ea autem quæ immittuntur, subripit, partem sibi ponat cum Iuda qui talia fecit; propter quæ velut gangræna animam ipsius depascentia, Diabolus immisit in cor ejus Servatorem prodere, & cum excepisset ignitum de ea re telum, tandem ipse in animam ejus intrans, replevit eum. Et fortasse quando dicit Apostо-
1. Tim 6. 10 lus: *Radix omnium malorum est avaritia*, propter avaritiam Iudæ dicit, quæ omnium malorum quæ contra Iesum admissa sunt radix est. Sed redeamus ad proposita, in quibus Servator duo è Lege mandata strictim exposuit; alterum quidem è Decalogo qui habetur in Exodo; aliud vero è Levitico, vel aliud ex aliquo loco ex ijs qui

A τῶν θεὸς τὰς τῶν βίου χρείας· τοῦτον οὖν ἐλέγχει, οὐχ ὡς ὑγιῆς ἔχοντα τὴν διδασκαλίαν, ὁ σωτήρ, ἀλλὰ ἐναντιοῦσθαι τῇ ἐντολῇ τοῦ θεοῦ· εἰ γὰρ ὁ μὲν θεὸς λέγει τὸ· τίμα τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα· ἡ δὲ παράδοσις ἔλεγε· δῶρον ὀφείλει τιμᾶν τὸν πατέρα ἢ τὴν μητέρα τῇ δόσει, ὃ ἀναθὲς τῷ θεῷ, ὡς κορβᾶν, ὃ δοθησόμενον αὐτοῖς γεγονώς, δῆλον ὅτι ἠκυρώθη ὑπὸ τοῦ θεοῦ παρὰ τιμὴν γονέων ἐντολὴ διὰ τῆς τῶν φαρισαίων καὶ γραμματέων παραδόσεως, λεγούσης μηκέτι δεῖν τιμᾶν τὸν πατέρα, καὶ τὴν μητέρα, τὸ ἀπροαίρετόν τε πρὸς θεὸν ὑπὲρ ἁπάντων αἱρούμενος· καὶ ὡς φιλάργυροί γε οἱ φαρισαῖοι, ἵνα τῇ προφάσει τῶν πάντων λαμβάνωσι καὶ τὰ δοθησόμενα αὐτοῖς γονεῦσί τισι, τοιαῦτα ἐδίδασκον· καὶ μαρτυρεῖ γε αὐτῇ τῇ φιλαργυρίᾳ ὁ εὐαγγελιστὴς λέγων· ἤκουον δὲ ταῦτα οἱ φαρισαῖοι φιλάργυροι ὑπάρχοντες, καὶ ἐξεμυκτήριζον αὐτόν· εἴ τις οὖν καὶ τῶν λεγομένων ἐν ἡμῖν πρεσβυτέρων, ἢ ὁ προεστὼς ἀρχόντων τοῦ λαοῦ, μᾶλλον τῷ ὀνόματι τὸ κοινὸν βάλλεται διδόναι τοῖς πένησιν, ἢ ὅπως τοῖς οἰκείοις τῶν διδόντων, εἰ τύχοιεν τῶν ἀναγκαίων χρῄζοντες, καὶ μὴ δυνάμενοι οἱ διδόντες ἀμφότερα ποιεῖν, ἀδίκως ἂν ὑπὸ εὐδίκως λέγοιτο τῶν ἀκυρωσάντων τὸν λόγον τοῦ θεοῦ ἅμα τὴν παράδοσιν ἑαυτῶν φαρισαίων, ἢ ὑπεκριθέντων ὑποκρίτας ὑποκεῖσθαι· καὶ σφόδρα γε ἄπορος ἐπικὸς ὑπὲρ ἐκ τοῦ λόγου τῶν πενήτων λαμβάνειν τινὰ προφάσεις, καὶ νομίζειν ποιεῖσθαι τὴν ἑτέρων οὐσίαν, ἃ μόνα ταῦτα, ἀλλὰ καὶ τὰ σὺν τοῖς προσδοθέντα ἰούδᾳ γαγγραμμένα, ὡς τῶν μὲ δοκεῖν ἐφίεσθαι * τῶν πενήτων, καὶ ἀγραμμάτων ἔλεγεν· εἰ ἠδύνατο τοῦτο τὸ μύρον προσδηναι δηναρίων τετρακοσίων, καὶ δοθῆναι πτωχοῖς. ὃ δ' ἀληθὴς κλέπτης ἦν, καὶ ὁ γλωσσόκομον ἔχων, καὶ τὰ βαλλόμενα ἐβάσταζεν· εἴ τις οὖν καὶ νῦν ὁ τὴν οἰκονομίας ἔχων γλωσσόκομον λέγει μὲν, ὡς καὶ ἰούδας, ὑπὲρ πενήτων, τὰ δὲ βαλλόμενα βαστάζει, τὴν μερίδα ἑαυτῷ πιθεὶς μὴ τοῦτο προσέξαντος ἰούδα, δι' ἃ ὡς γράμματα νομὴν ἐφηκέτω ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ, ὁ διάβολος ἐβαλεν αὐτοῦ εἰς τὴν καρδίαν τὸ σωτῆρα προδοῦναι, καὶ προδεξάμενον ὃ πιπρασκόμενον περὶ τούτου βέλος, ὕστερον αὖθις εἰσελθὼν εἰς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐπλήρωσεν αὐτόν· καὶ πάλιν ἐπεὶ

B λέγει ὁ ἀπόστολος· ῥίζα πάντων τῶν κακῶν ἡ φιλαργυρία, διὰ τοῦτο λέγει φιλαργυρία, ἥτις ῥίζα πάντων τῶν κακῶν ἐστὶ τῶν εἰς τὸν ἰησοῦν· ἀλλὰ γὰρ ἐπιμνησθῶμεν ἐπὶ τὰ προκείμενα, ἐν οἷς ὁ σωτὴρ δύο ἀπὸ τοῦ νόμου ἐπιτετμημένως ἐνετολὰς ἔδειξατο, τὴν μὲν ἀπὸ τῆς * δεκαλόγου ἀπὸ τῆς ἐξόδου, τὴν δὲ ἀπὸ τοῦ λευιτικοῦ, ἢ τὴν ἄλλην ἀπό τινος τῶν ἐν τῇ παλαιᾷ δι-

* C. R. In quibus

χα· εἶπα ἐπεὶ διηγησάμεθα πῶς ἐκύρωσαν τὸν
λόγον τοῦ θεοῦ φάσκοντα· τίμα τὸν πατέρα σου,
καὶ τὴν μητέρα σου, οἱ λέγοντες· ὃ τιμήσει τὸν
πατέρα ἢ τὴν μητέρα αὐτοῦ, θανάτῳ τελευ-
τάτω· ἔστω γάρ, ὃ τιμᾷ τὸν πατέρα, καὶ τὴν μη-
τέρα, τῷ καλουμένῳ κορβᾶν ἀπαιτεῖς τὸ δοθη-
σόμενον εἰς τιμὴν πατρὸς, ἢ μητρός. πῶς
οὖν ἡ τῶν Φαρισαίων παράδοσις ἀκυροῖ καὶ
τὸ λέγοντα· ὁ κακολογῶν πατέρα, ἢ μητέρα
θανάτῳ τελευτάτω; ἀλλ' ἀμήποτε ὃς ἐὰν εἴπῃ
τῷ πατρὶ ἢ τῇ μητρὶ, δῶρον ὃ ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς,
ὡσαύτως λοιδορίαν διαφέρει τῷ πατρὶ ἢ τῇ μη-
τρὶ, εἰ ἱερεῖς λέγων τοὺς γονεῖς, λαμβά-
νοντας τὰ αἰτήματα τοῦ κυρίου, ἀπὸ τῶν
* Χ. ὑμῶν ἀναπτυκτικὸς αὐτὰ αὐτοῦ ἐδείξει τῶν * ὑμεῖς,
ὡς κακολογοῦντας πατέρα, ἢ μητέρα, τοὺς λέ-
γοντας τῷ πατρὶ ἢ τῇ μητρὶ, δῶρον ὃ ἐὰν ἐξ
ἐμοῦ ὠφεληθῇς, καλοῦντες καὶ τὸν νόμον. ὑμεῖς δὲ
τῇ μὲν ὑμῶν παραδόσει δύο ἐντολὰς τοῦ θεοῦ
ἀκυροῦτε. εἶπα οὐκ ἀμελοῦντες ἐγκαλοῦντες τοῖς
ἐμοῖς μαθηταῖς, ὑπερβαίνουσι μίαν ἐντολὴν παρα-
βαίνουσι. παροδεύομαι γὰρ ἐν πάσαις ταῖς ἐντολαῖς
αὐτοῦ καὶ δικαιώμασιν ἀμέμπτως. παραβαί-
νουσι δὲ πρεσβυτέρων παράδοσιν διαφέρει τῷ
μὲν παραβαίνειν ἐντολὴν θεοῦ. ὅταν εἰ καὶ ὑμῖν
* C.R. καὶ προέκειτο, τὸν μὲν περὶ τιμῆς πατρὸς * ἢ μη-
τρὸς ἐντολὴν ἐφυλάξατε αὖ, καὶ τὸν λέγοντα· ὁ
κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευ-
τάτω. τὴν δὲ ἐναντιωθεῖσαν ταῖς ἐντολαῖς ταύ-
ταις τῶν πρεσβυτέρων παράδοσιν οὐκ αὖ ἐφυ-
λάξατε· μᾶλλον δὲ ταύτας ὅλας τὰς παραδόσεις ἀναδαίους
* C.R. περι- τῶν πρεσβυτέρων παραδόσεις ἀπὸ τῶν * περι-
φρόνων. Vide Not. φρονῶν βουλόμενος ἀλληγορεῖν, λόγον παρέ-
θετο ῥητὸν ἀπὸ τῆς ἡσαΐου, ὃ ὧν αὐτοῖς λέξειν
ὅπως ἔχῃ· καὶ εἶπε κύριος, ἐγγίζει μοι ὁ λαὸς
οὗτος ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ τοῖς χείλεσι· καὶ
πρόσεισι μὲν γε ὅτι οὐκ αὐτοῖς λέγειν αἰνί-
ξασθαι ὁ ματθαῖος ὃ προφητικόν· εἰ δὲ δεῖ
ἀπὸ τοῦ διαγγέλλειν χρησάμενον αὐτῷ κύριον
δύνασθαι διηγήσασθαι, προσλαμβάνω
τὴν αἰωτήρω λέξιν, χρησίμως, οἶμαι, ἡμῖν
τετηρημένην εἰς διήγησιν τῆς ἐν τῷ διαγγέλλειν
ἀπὸ τοῦ προφήτου ἀλλοιώσεως. ἔχει δ' ὧδε ἀπ'
ἀρχῆς τὸ ἐν τῇ ἡσαΐᾳ ῥητόν· σκληρύνθητε, καὶ
ἔκστητε, καμμύσατε ὀφθαλμοὺς, καὶ
ἀπὸ οἴνου. ὅτι πεποτικεν ὑμᾶς κύριος πνεύματι κατανύξεως, καὶ καμμύσει τοὺς ὀφθαλμοὺς
αὐτῶν, καὶ τοὺς προφήτας αὐτῶν, καὶ τοὺς ἀρχόντας αὐτῶν, οἱ ὁρῶντες τὰ κρυπτά. καὶ ἔσται

A sunt in Pentateucho. Prætereà quoniam diximus, quo pacto abrogaverint sermonem Dei dicentem: *Honora patrem tuum & matrem tuam*, ij qui aiunt: *Non honorificabit patrem suum & matrem suam, quicunque dixerit patri vel matri, Munus est id quo à me juvareris*, quærat aliquis quomodo non supervacaneum est illud: *Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur.* Esto enim, non honorat patrem & matrem, qui consecrat ei quod vocatur Corban, quæ daturus erat in honorem patris & matris; quomodo igitur Pharisæorum traditio & eum abrogat sermonem dicentem: *Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur?* Sed fortassè qui dixerit patri vel matri: *Munus est id quo à me adjutus fuisses*, patri & matri quasi convitium facit, velut sacrilegos appellans parentes, qui ea accipiunt quæ Corban consecrata sunt, ab eo qui hæc illi consecravit. Iudæi ergo filios tanquam maledicentes patri vel matri juxta Legem puniunt, qui dicunt patri vel matri, *Munus est id quo à me fuisses adjutus*: vos autem vna vestra traditione duo mandata Dei rescinditis; nec deinde pudet vos Discipulos meos criminari, ne vnum quidem mandatum violantes, ambulant enim in omnibus mandatis ejus & justitijs sine reprehensione; transgrediuntes autem Seniorum traditionem, ne transgrediantur mandatum Dei; quod idem si vobis esset propositum, mandatum de honore erga patrem & matrem observassetis; & illud item quod habet: *Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur*: mandatis autem illis adversantem Seniorum traditionem non observassetis. Post illas autem, omnes alias quæ apud Iudæos sunt Seniorum traditiones ex Prophetis insimulare volens, id quod ab Isaia dictum est apposuit, quod ipsis verbis sic se habet: *Et dixit Dominus, Appropinquat mihi populus iste ore suo*, & quæ sequuntur. Ac antea quidem diximus non ijsdem verbis locum hunc Prophetæ à Matthæo fuisse descriptum. Si vero explicandus ille est pro viribus, propter Evangelium quod eo vtitur, verba quæ præcedunt assumemus, vtiliter, puto, à nobis observata, ad enarrationem eorum quæ in Evangelio è Propheta petita sunt. Sic autem se habet ab initio id quod dictum est in Isaia: *Deficite, & obstupescite, inebriamini non à sicera, neque à vino, quia potandum vobis dedit Dominus spiritum compunctionis, & claudet oculos eorum, & Prophetarum eorum, & Principum eorum, qui vident occulta. Et erunt vobis verba hæc omnia sicut verba libri signati, quem si de-*

Isai. 29. 13.

Isai. 29. 9. & seq.

derint homini scienti litteras dicentes: Lege hæc; & dicet: Non possum legere, signatus enim est. Et dabitur liber ille in manus hominis nescientis litteras, & dicet ei: Lege hunc: & dicet: Nescio literas. Et ait Dominus: Appropinquat mihi populus ille, & cætera, vsque ad id: *Væ qui in occulto consilium faciunt, & erunt in tenebris opera eorum.* Assumens igitur sermonem qui extat in Evangelio, apposui nonnulla eorum quæ præcedunt illum, & nonnulla eorum quæ sequuntur, vt doceamus quo pacto minetur sermo claudere oculos illorum de populo, qui obstupuerunt, & inebriati sunt, & poti sunt spiritu compunctionis; minatur & claudere oculos Prophetarum eorum & principum eorum qui profitentur se videre occulta; quæ, opinor, contigerunt, post Servatoris adventum, in illum populum, nam facta sunt illis verba omnia omnium Scripturarum, & Isaiæ, *sicut verba libri signati.* Dictum est autem illud, *signati*, quasi dicas, obscuritate sua clausi, neque perspicuitate aperti; qui quidem æqualiter obscurus est, & ijs qui quod literas ignoraverint, legere illum omnino non possunt, & ijs qui literas quidem scire se profitentur, sensum vero qui in scriptis reconditus est, non assequuntur. Optime igitur ijs addit, quod postquam dissolutus populus à peccatis, & mentis impos furore actus fuerit adversus ipsũ, quibus peccatis etiã insaniet cõtra illũ inebriatus spiritu cõpunctionis, quem potandũ ipsi præbebit Dominus, claudens illorũ oculos, quasi indigni sint aspicere, & Prophetarum eorum, & principum eorum, qui occulta mysteriorum quæ continentur in divinis Scripturis videre se profitentur; & postquam clausi fuerint eorum oculi, tunc prophetica verba erunt illis obsignata & abscondita; quod quidem passus est populus non credentium in Iesum, tanquam Christum. Postquam autem Prophetica verba facta fuerint illis, *sicut verba libri signati*, non ijs modo qui nesciunt, sed & ijs qui literas scire se profitentur, tunc subjunxit Dominus solo ore appropinquare Iudæorum populum Deo; & labijs hunc honorare dicit, quod cor eorum propter incredulitatem erga Iesum longe sit à Domino. Et nunc maxime, ex quo Servatorem nostrum ejurarunt, dici possit illud à Deo de illis: *Sine causa autem colunt me*; non enim amplius docent Dei mandata, sed hominum; & doctrinas non amplius eas

Isaiæ 29. 13. Matth. 15. 9

A ὑμῖν τὰ ῥήματα ταῦτα πάντα, ὡς οἱ λόγοι τοῦ βιβλίου τοῦ ἐσφραγισμένου, ὃ ἐὰν δῶσιν αὐτὸ ἀνθρώπῳ ἐπισταμένῳ γράμματα, λέγοντες· ἀνάγνωθι ταῦτα, καὶ ἐρεῖ· οὐ δύναμαι ἀναγνῶναι, ἐσφράγισται γὰρ· καὶ δοθήσεται τὸ βιβλίον τοῦτο εἰς χεῖρας ἀνθρώπου μὴ ἐπισταμένου γράμματα, καὶ ἐρεῖ αὐτῷ· ἀνάγνωθι τοῦτο, καὶ ἐρεῖ· οὐκ ἐπίσταμαι γράμματα· καὶ εἶπε κύριος· ἐγγίζει μοι ὁ λαὸς οὗτος, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· οὐαὶ οἱ ἐν κρυφῇ βουλὴν ποιοῦντες, καὶ
B ἔσται ἐν σκότει τὰ ἔργα αὐτῶν· προσλαβὼν τοίνυν τὴν προκειμένην ἐν τῷ εὐαγγελίῳ λέξιν, ἐθέμην τινὰ τῶν πρὸ αὐτῆς, καί τινα τῶν ἑξῆς αὐτῆς. ἵνα παραστήσωμεν τίνα τρόπον ἀπειλεῖ καμμύσειν τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἀπὸ τοῦ λαοῦ ὁ λόγος, ἐκστάντων, καὶ κραιπαλησάντων, καὶ πεποτισμένων πνεύματι κατανύξεως. ἀπειλεῖ δὲ καμμύσαι καὶ τοὺς προφήτας αὐτῶν, καὶ τοὺς ἐπαγγελλομένους ῥᾷν τὰ κρυπτὰ ἄρχοντας αὐτῶν, ἅπερ οἶμαι γεγένηται μετὰ τὴν τοῦ σωτῆρος
C ἐπιδημίαν ἐν τῷ λαῷ ἐκείνῳ. γέγονε γὰρ αὐτοῖς πάντα τὰ ῥήματα ὅλων μὲν τῶν γραφῶν, καὶ τοῦ ἡσαΐου δὲ, ὡς λόγοι βιβλίου ἐσφραγισμένου· τὸ δὲ, ἐσφραγισμένου, εἴρηται, οἱονεὶ, κεκλεισμένου τῇ ἀσαφείᾳ, καὶ μὴ ἠνοιγμένου τῇ σαφηνείᾳ, ὅπερ ἐπίσης τοῖς μηδὲ τὴν ἀρχὴν, διὰ τὸ μὴ εἰδέναι γράμματα, ἀναγνῶναι αὐτὸ δυναμένοις, καὶ τοῖς ἐπαγγελλομένοις εἰδέναι γράμματα, ἐστὶν ἀσαφὲς, οὐ γινώσκουσι τὴν ἐν τοῖς γεγραμμένοις νοῦν· καλῶς οὖν ἐπιφέρει τοῖς,
D ὅτι ἐπὰν ἐκλυθεὶς ὑπὸ τῶν ἁμαρτημάτων ὁ λαὸς, καὶ ἐκστὰς μανῇ κατ' αὐτοῦ, οἷς καὶ κραιπαλήσει κατ' αὐτοῦ πνεύματι κατανύξεως, ὃ ποτισθήσεται ὑπὸ τοῦ κυρίου, καμμύοντος αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς, ὡς ἀναξίους τοῦ βλέπειν, καὶ τῶν προφητῶν αὐτῶν, καὶ τῶν ἀρχόντων αὐτῶν, τῶν ἐπαγγελλομένων βλέπειν τὰ κρυπτὰ τῶν ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς μυστηρίων. καὶ ἐπὰν καμμύσωσιν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοὶ, τότε αὐτοῖς ἔσται τὰ προφητικὰ ῥήματα ἐσφραγισμένα, καὶ ἐπικεκρυμμένα. ὅπερ πεπόνθασιν ὁ λαὸς ὁ τῶν μὴ
E πιστευόντων εἰς τὸν ἰησοῦν ὡς χριστόν· ἐπὰν δὲ γένηται τὰ προφητικὰ αὐτοῖς ὡς λόγοι βιβλίου ἐσφραγισμένου, οὐ μόνον τοῖς μὴ εἰδόσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐπαγγελλομένοις εἰδέναι γράμματα, τότε εἶπεν ὁ κύριος μόνῳ τῷ στόματι ἐγγίζειν τὸν λαὸν τῶν ἰουδαίων τῷ θεῷ, καὶ τοῖς χείλεσι τιμᾶν αὐτὸν φησι, διότι ἡ καρδία αὐτῶν διὰ τὴν εἰς τὸν ἰησοῦν ἀπιστίαν πόρρω ἐστὶν ἀπὸ κυρίου· καὶ νῦν μάλιστα ἐξ οὗ τὸν σωτῆρα ἡμῶν ἠρνήσαντο, λεχθείη ἂν ὑπὸ τοῦ θεοῦ περὶ αὐτῶν τό· μάτην δὲ σέβονταί με, οὐκέτι γὰρ διδάσκουσιν ἐντάλματα θεοῦ, ἀλλὰ ἀνθρώπων, καὶ διδασκαλίας οὐκέτι

οὐκέτι πᾶς ἀπὸ τῆς τοῦ πνεύματος Σοφίας, ἀλλὰ A quæ sunt à sapientia Spiritus, scil humanas. Vnde cum hæc illis acciderint, transtulit Deus populum Iudæorum, & perdidit sapientiam illorum qui apud eos erant sapientum: nec enim amplius apud illos est sapientia, vt neque prophetia, sed & intelligentiam intelligentium populi defodit, & occuluit Deus, nec amplius splendida est & illustris; propterea etiamsi videantur consilium aliquod profunde agitare, cum id propter Dominum non faciant, miseri dicuntur; & si occulta aliqua divini consilij enuntiaturos se profiteantur, mentiuntur, quoniam opera illorum non lucis sunt, sed tenebrarum & noctis. Visum est autem nobis paucis verbis Prophetiam, & illius aliqua ex parte explicationem aperire, quoniam meminit illius Matthæus, meminit & Marcus: vnde circa transgressionem Seniorum statuentium vt cum panem comedent Iudæi, lavent manus, vtiliter producemus ea quæ hoc loco sic se habent: *Pharisæi enim, & omnes Iudæi, nisi crebro laverint manus, non manducant, tenentes traditionem Seniorum. Et à foro nisi baptizentur, non comedunt; & alia multa sunt quæ tradita sunt illis seruare, baptismata calicum, & vrceorum, & æramentorum, & lectorum. Et convocatis ad se turbis dixit eis: Audite & intelligite*, & quæ sequuntur. Dilucide his verbis à Seruatore docemur, cum in Levitico vel in Deuteronomio legimus ea quæ de mundis & immundis cibis tradita sunt, propter quæ nos vt violatores accusant Iudæi corporales, & parum ab his discrepantes Ebionæi, non Scripturæ scopum esse arbitrari, eum qui obvius est super ijs rebus sensum. Nam si *non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore*, & maxime quoniam, juxta Marcum, hæc dixit Seruator *purgans omnes escas*, manifestum est non inquinari nos ea comedentes quæ Iudæi literæ Legis servire volentes immunda esse pronuntiant; tunc autem inquinari, quando cum oporteat labia nostra ratione vincta esse, nosque ijs quæ dicimus stateram & libram adhibere, obuia quæque loquimur quidem, cogitamus autem non necessaria, vnde fons nobis scaturit peccatorum. Ac decet quidem Dei Legem ea quæ è nequitia profluunt, vetare; quæ vero ad virtutem pertinent, præcipere; quæ vero ex se sunt indifferentia, suo loco relinquere, ea videlicet quæ male fieri possunt, si ex instituto, & ex ea quæ in nobis est ratione in ijs peccemus; recte autem fieri, si ad bonum finem perducantur. Ad hæc

Isaiæ 29.14

Isaiæ 29.15

Marc. 7.3.4

Matth. 15. 10.

Matth. 15. 11.

Marc. 7.19.

ἀνθρώπων διδασκαλίαν. διὸ καὶ μετέθηκεν ὁ θεὸς τὸ περισσὸν τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ ἀπώλεσε τὴν σοφίαν αὐτῶν τὴν περὶ αὐτοῖς σοφήν. οὐκέτι γάρ ἐστι σοφία παρ' αὐτοῖς, ὡς ἄτε πεφυτευμένη. ἀλλὰ καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν τοῦ λαοῦ κατορώρυχέ που, καὶ ἔκρυψεν ὁ θεός, καὶ οὐκέτι ἐστὶ λαμπρὰ καὶ ἐπιφανής. εἰ δὲ κἂν δοκῶσι βουλήν τινα βαθέως ποιεῖν, καὶ ἀφ' ἑαυτῶν κυρίαν αὐτὴν ποιοῦντες παλαίζουσι, κἂν κρυπτά τινα ἐπαγγέλλωνται βουλῆς θείας, ψεύδονται, ἐπεὶ τὰ ἔργα αὐτῶν οὐ φωτός ἐστιν, ἀλλὰ σκότους καὶ νυκτός. Ἀφ' βραχέων δὲ ἔδοξεν ἡμῖν ἐκθέσθαι τὴν προφητείαν, καὶ τὴν ὑπόνοιαν σαφήνειάν τινα αὐτῆς. ἐπεὶ γὰρ ἐμνήσθη αὐτῆς ὁ μαθητής, ἐμνήσθη καὶ ὁ Μάρκος, ἀφ' ἧς χρησίμως ἐποιησάμεθα τὴν ἐξέτασιν περὶ τῆς παραβάσεως τῶν πρεσβυτέρων ἐθῶν τοὺς παραβάτας Ἰουδαίους, ὅτι μὴ νίπτουσι τὰς χεῖρας, ὅταν μέλλωσιν ἐσθίειν οἱ Ἰουδαῖοι, τὰ κατὰ τὸν τόπον ἅπαντα ἐροῦντες· οἱ γὰρ Φαρισαῖοι, καὶ πάντες οἱ Ἰουδαῖοι, ἐὰν μὴ πυγμῇ νίψωνται τὰς χεῖρας, οὐκ ἐσθίουσι, κρατοῦντες τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων· καὶ ἀπ' ἀγορᾶς, ἐὰν μὴ βαπτίσωνται, οὐκ ἐσθίουσι. καὶ ἄλλα πολλά ἐστιν, ἃ παρέλαβον κρατεῖν, βαπτισμοὺς ποτηρίων, καὶ ξεστῶν, καὶ χαλκείων, καὶ κλινῶν· καὶ παρακαλεσάμενος τὸν ὄχλον, εἶπεν αὐτοῖς· ἀκούετε καὶ συνίετε, καὶ τὰ ἑξῆς· σαφῶς ἀφ' τούτων ὑπὸ τοῦ σωτῆρος διδασκόμεθα, διδασκαλοσκοπτες ἐν ᾧ λέγουσι, καὶ ἐν ᾧ διαφερόμεθα Ἰουδαίοις σωματικοῖς, καὶ οὐ τὸν σκοπὸν τῆς γραφῆς θεωροῦσιν περὶ τούτων νομοθετοῦντες, καὶ ἀκαθάρτων βρωμάτων, ἐφ' οἷς ὡς παρανομοῦσιν ἐγκαλοῦσιν ἡμῖν οἱ σωματικοὶ Ἰουδαῖοι, καὶ οἱ ὅλῳ ἀφεστῶτες αὐτῶν ἐβιωναῖοι, μὴ νομίζειν τὸ σκόπον εἶ τῇ γραφῇ θεώρειν περὶ τούτων νομοθετοῦντες· εἰ γὰρ ὃ εἰσερχόμενον εἰς τὸ στόμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ ὃ ἐξερχόμενον ἐκ τοῦ στόματος, καὶ μάλιστα ἐπεὶ χρὴ τὸν μύκτηρα ἔλεγε ταῦτα ὁ σωτήρ, καθαιρίζων τοὺς τῶν βρωμάτων, δῆλον ὅτι οὐ κινούμεθα μὴ ἐσθίοντες ἃ Ἰουδαῖοί φασι, τοῦ γράμματι τοῦ νόμου δουλεύειν ἐθέλοντες, εἰ ἀκάθαρτα, τότε ἦ κολύμβα, ὅτε δέον τὰ χείλη ἡμῶν δεδέσθαι ἀγαθοῖσι, καὶ ποιεῖν ἡμᾶς οἷς λέγομεν ζυγὸν καὶ σταθμὸν, λέγομεν μὴ τὰ πρόσκαιρα, ἀφιλοτιζόμεθα δὲ τὰ μὴ δέοντα, ἀφ' ὧν ἡ πηγὴ ἡμῖν ἔρχεται τῶν ἁμαρτημάτων· καὶ φέριον γέ ἐστι θεοῦ νόμῳ ἀπαρρήσειν τὰ ἀπὸ κακίας, καὶ προσθέσειν τὰ καλῆς ἀρετῆς. τὰ δὲ παρ' ἰδίῳ λόγῳ ἀδιάφορα, τάττα ἐὰν ὑπὸ χώρας, δικαίως, ἀφ' τὴν προαίρεσιν καὶ τὸν ἐν ἡμῖν λόγον, ἁμαρτάνομεν μὲν κακῶς πράττεσθαι, κατορθοῦμεν δὲ γίνεσθαι κρείττους· τάττα δέ τις ὑπολήψεται νοήσας, ὅτι φησὶ τὰ νομιζόμενα ἀγαθὰ, οἷόν τε ὄντα κα-

vero qui diligenter attendet, videbit in ijs quæ bona esse creduntur, posse eum peccare, qui male, & ex pravo affectu ea susceperit; & quæ immunda dicuntur, posse pro mundis reputari, si cum ratione ijs vtamur. Quemadmodum enim delinquentis
Rom. 2. 6. Iudæi circumcisio in præputium reputabitur, & Ethnici recte facientis præputium in circumcisionem; sic & quæ pura existimantur, pro impuris imputabuntur ei, qui nullo modo ijs, neque quando oportet, neque vnde oportet, vtitur; quæ autem impura dicuntur, *omnia fiunt munda mundis: coinquinatis enim & infidelibus nihil est mundum, quoniam inquinatæ sunt eorum & mens, & conscientia*; & hæc polluta cum sunt, omnia impura efficiunt, quæcumque attigerint: quemadmodum rursus è contrario purâ mens & purâ conscientia pura omnia faciunt, etiamsi impura esse videantur: nec enim præ lascivia, vel studio voluptatis, neque cum dubitatione in vtramque partem trahente, vtuntur justi cibo & potu,
1. Cor. 10. 31. memores dicti illius: *Sive manducatis, sive bibitis, sive quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Quod si designandi sunt ij qui juxta Evangelium impuri sunt cibi, dicemus tales esse illos qui ab avaritia submini-strantur, & turpis lucri studio comparantur, & præ voluptate sumuntur, & idcirco quod honoratum ventrem pro Deo habeamus; quando videlicet ipse, ejusque appetitus, non ratio, animæ nostræ dominantur. Sed & scientes Dæmonijs vsum aliquem fuisse, vel non cognoscentes quidem, suspicantes autem, & ea de re dubitantes, si talibus vtamur, non ad Dei gloriam illis vsi sumus, neque in nomine Christi, cum non ipsa solum suspicio cibos Idolis immolatos esse, comedentem condem-
Rom. 14. 23. net, sed & de ea re dubitatio; *qui enim dubitat*, juxta Apostolum, *si manducaverit, damnatus est, quia non ex fide; omne autem quod non ex fide, peccatum est.* Ex fide autem manducat is, qui credit in Idolorum templis immolatum non esse id quod comeditur, nec suffocatum illud esse, nec sanguinem; non ex fide vero, qui de aliquo eorum dubitat: & particeps quidem Dæmoniorum fit, qui illa Dæmonijs immolata esse novit, ijsque nilominus tamen vtitur, cum polluta imaginatione de Dæmonibus sacrificium participantibus. Et Apostolus quidem scies naturam ciborum nullius detrimenti causam esse ei qui vtitur, nec emolumenti ei qui abstinet, sed opiniones, & eam quæ
1. Cor. 8. 8. illis ineat rationem, dixit: *Esca autem nos non commendat Deo; neque enim si manducaverimus, abundabimus; neque si non manducaverimus*

καῶς καὶ ἀπὸ παθῶν λαβόντα, ἁμαρτάνῃ. καὶ τὰ λεγόμενα ἀκάθαρτα, δυνατὸν τῷ λόγον ἐν χρήσει ἡμῖν γενόμενα, λογίζεσθαι καθαρά· ὥσπερ γὰρ τῶν ἁμαρτανόντων ἐστὶν ἡ περιτομὴ εἰς ἀκροβυστίαν λογισθήσεται, τοῦ δὲ κατορθοῦντος ἀπὸ τῆς ἐθνῶν ἡ ἀκροβυστία εἰς περιτομήν, οὕτως τὰ μὴ νομιζόμενα καθαρὰ λογισθήσεται εἰς ἀκάθαρτα· ὃ μηδὲ ὄντως ἀῶσις, μηδὲ ὅτε δεῖ, μηδὲ * ὅθεν δεῖ χρωμένῳ. τὸ δὲ λεγόμενα ἀκάθαρτα, πάντα μὲν καθαρὰ τοῖς καθαροῖς. τοῖς γὰρ μεμιασμένοις, καὶ ἀπίστοις οὐδὲν καθαρόν, ἐπεὶ μεμίανται αὐτῶν καὶ οἱ νόες, καὶ ἡ συνείδησις. καὶ ταῦτα μεμιασμένα, ἅπαντα ποιεῖ μιαρὰ ὧν αὐ ἅψηται. ὡς πάλιν ἐκ τοῦ ἐναντίου ὁ καθαρὸς νοῦς, καὶ ἡ καθαρὰ συνείδησις πάντα ποιεῖ καθαρά, κἂν δοκῇ ἀκάθαρτα τυγχάνειν. ὃ γὰρ ἀπὸ ἀκολασίας, οὐδὲ ἀπὸ φιλοδοξίας, οὐδὲ μὴ ἀφκείσεως ἐκλεκτὸς εἰς ἐκάτερα οἱ δίκαιοι χρῶνται τοῖς βρώμασιν ἢ πόμασι, μεμνημένοι τοῦ· εἴτε ἐσθίετε, εἴτε πίνετε, εἴτέ τι ἄλλο ποιεῖτε, εἰς δόξαν θεοῦ ποιεῖτε· εἰ δὲ χρὴ ὑπογράφαι τῷ κυρίῳ θηγάλιον ἀκάθαρτα βρώματα, φήσομεν ὅτι τοιοῦτόν ἐστι τὰ ἀπὸ πλεονεξίας παρεισρυέντα, καὶ ἀπὸ ἀκρασίας κερδείας παρεισφρυηθέντα, καὶ ἀπὸ φιλοδοξίας λαμβανόμενα, καὶ ἀπὸ τοῦ θεοποιεῖσθαι τιμωμένην τὴν γαστέρα, ὅταν αὐτὴ, καὶ αἱ καθ' αὐτὴν ὀρέξεις, καὶ μὴ ὁ λόγος, ἀρχιτὴς ψυχῆς ἡμῶν· ἀλλὰ καὶ γινώσκοντες δαιμονίοις κεχρῆσθαί τινα, ἢ μὴ γινώσκοντες μέν, ὑπονοοῦντες δέ, καὶ ἀφκειούμενοι περὶ τούτων, εἰ χρησάμεθα τοῖς τοιούτοις, οὐκ εἰς δόξαν θεοῦ αὐτοὺς κεχρήμεθα, οὐδὲ ἐν ὀνόματι χριστοῦ, ὑμῶν τὴς περὶ τῶν εἰδωλοθύτων (ὑπολήψεως καπακεινώσης τὸ ἐσθίοντα, ἀλλὰ καὶ τὴς περὶ τούτου ἀφκείσεως· ὁ μὲν γὰρ ἀφκειούμενος, κρίνεται ἀπόστολον, ἐὰν φάγῃ, κατακέκριται, ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως· πᾶν δὲ ὃ οὐκ ἐκ πίστεως, ἁμαρτία ἐστίν· οὐκ ἐκ πίστεως μὲν οὖν ἐσθίει ὁ περὶ εἰδωλείοις τρώγων μὴ ἐν εἰδωλείοις τρώγεσθαι δοκῶν, μηδὲ πιεῖν αἷμα (θεοῦ), ἢ αἷμα. οὐκ ἐκ πίστεως δέ, ὁ περὶ τούτων δαιμονίων κοινωνός· καὶ κοινωνὸς δὲ τῶν δαιμονίων ἐστὶν ὁ καὶ αὐτὰ εἰδὼς δαιμονίοις πεφυκέναι, καὶ οὐδὲν ἧττον χρώμενος μὴ μεμολυσμένης τῆς περὶ τῶν δαιμονίων κοινωνησάσης παθημάτων φαντασίας· καὶ ὁ ἀπόστολος μάρτυρι ὑπισχνούμενος μὴ τὴν φύσιν τῶν βρωμάτων αἰτίαν εἶναι βλάβης ὠφελούμενον, ἢ ὠφελείας ἀπερχομένην, ἀλλὰ βρῶμα δὲ ἡμᾶς οὐ παρίστησι φησὶ· ὅτι γὰρ ἐὰν φάγωμεν περισσεύομεν, ὅτε ἐὰν μὴ φάγωμεν ὑστερούμεθα· καὶ ἐπιφέρει πίστασθε τὴς μεγαλοσυ-

ἕτερον νοοῦντας τοῦ τοῦ νόμου πίνα τὰ καθαρὰ, καὶ πίνα τὰ ἀκάθαρτα, ἀποκρίσεις τοῦ τοῦ τοῦ χρῆσθαι ὡς καθαροῖς, ἢ ἀκαθαρσίας ἀδιαφόρους, * c. n. ἢ διασταλμένας, οἶμαι, ἐν ἀδιαφόροις, * ἐν διαφορᾷ τῇ χρήσει τῶν βρωμάτων, ἢ ὅτι τοῦτο ἐποίουν Ἰουδαῖοι ὡς τοῦ νόμου κελεύοντος, ἀφ' οὗ τοῦτο εἶπε πρὸς μὴ δύνασθαι τοὺς ἡμᾶς ἐν οὐρανῷ, ἢ ἐν πόσῃ, ἢ τὰ ἑξῆς, διδάσκων ἡμᾶς ὅτι τὸ μὲν τοῦ γράμμα, σκιά ἐστι, τὸ δ' ἀληθὲς τοῦ νόμου ἐναποκείμενα τούτοις νοήματα, μυστικά ἐστιν ἀγαθά, ἐν οἷς ἔστιν εὑρεῖν πίνα τὰ καθαρὰ τῆς ψυχῆς πνευματικὰ βρώματα, καὶ πίνα τὰ ἀκάθαρτα ἐν λόγοις ψευδέσι, καὶ ἐναντίοις, ὠφέλουσα τὸν βεφόρημενον ἐν αὐτοῖς · σκιαὶ γὰρ εἶχεν ὁ νόμος τῶν μυστικῶν ἀγαθῶν · ὅθεν δεῖ ἐν πολλοῖς καταγινώσκειν ὃ θαυμάζομεν ἐπὶ Ἰουδαίοις ὅτι τοῖς τοῦ σωτῆρος λόγοις, ὅτε ἐν ἐξουσίᾳ ἐλέγοντο, ὅτως καὶ ὅτι τοῦ τοῦ τόπου . τὸ ἔσχατον γὰρ προσκλεσάμενος, εἶπεν αὐτοῖς · ἀκούετε καὶ συνίετε, καὶ τὰ ἑξῆς . καὶ τοῦτ' ἔλεγε, φαεισαίων σκανδαλιζομένων ὅτι οὐ τῷ τῶν λόγων, ὡς δεῖ τὰ μαθητικὰ δόγματα, καὶ τὸ φαύλου ἐπὶ τοῦ νόμου ἐκδοχὴν, ἐκ ὄντων φυτεία τοῦ ἐν ἑαυτοῖς παθεῖν, καὶ δεῖ τοῦτο ἐπειζομένων · ἀξιόπιστον γὰρ μὴ ἐπιδεδεῖσθαι τὸ ἀπὸ τοῦ παθεῖν ἡσυχάζοντα ἀμείνων ἀληθινὸν ἐκεῖνον χρεισόν. πῶς γὰρ ἠδύνατο εἶναι φυτεία τοῦ παθεῖν οἱ ὅτι τοῖς ἐκεῖ σκανδαλισθέντες λόγοις, ἀφίεσαν μὲν τοῦ . μὴ ἅψῃ, μηδὲ γεύσῃ, μηδὲ θίγῃς, ἃ ἐστὶ πάντα εἰς φθορὰν τῇ ἀποχρήσει, καὶ τὰ ἐντάλματα καὶ διδασκαλίας τῶν ἀνθρώπων, προσάγουσι τοῦ τοῦ σωτῆρος ἑαυτῶν ἀκροατὰς τοῦ τὰ αὐτὰ δεῖ τὰ τῶν ζητεῖν, καὶ μὴ ὅτι γῆς, ὡς οἱ Ἰουδαῖοι · καὶ ἐπεὶ δεῖ τὰ μαθητικὰ δόγματα καὶ φυτεία ἦσαν τοῦ ἐν ὑγιαινοῦσι παθεῖν οἱ φαεισαῖοι, δεῖ τοῦτο ὡς δεῖ αὐτῶν αὐτῶν λέγει τοῖς μαθηταῖς τό · ἄφετε αὐτούς, ἄφετε, δεῖ τοῦτο, ὅτι τυφλοὶ ὄντες, δέον αὐτοὺς ἐμβαθύνειν τοῦ τυφλοῦ τοῦ ζητεῖν ὁδηγούς, οἱ δὲ ἐπαγόμενοι ἀμαθητεύοντες τῆς ἑαυτῶν τυφλότητος, ὁδηγοῦ τυφλός, καὶ λογιζόμενοι ἐμπεσεῖσθαι εἰς βόθυνον, δεῖ τοῦ ἐν ψαλμοῖς γέγραπται · λάκκον ὤρυξε, καὶ ἐξεκάλεσεν αὐτὸν, καὶ ἐμπεσόντα εἰς βόθρον ὃν εἰργάσατο · ἀλλαχοῦ μὲν οὖν γέγραπται, ὅτι ἰδὼν τοὺς ὄχλους, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος, καὶ καθίσαντος αὐτοῦ προσῆλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ . ἐνταῦθα δ' ὀρεινὰ χρῖσα τῷ ὄχλῳ, προσκλεσάμενος αὐτοὺς, καὶ ἀφιστὰς τοῦ ῥητὸς τοῦ τοῦ νόμου ἐρωτημάτων ἐκδοχῆς, ὅτε προτὸν μὲν ἔλεγεν αὐτοῖς · ἀκούετε καὶ συνίετε, οὐδέπω συνιέντων ἦν ἤκουον . ἐξῆς δ' ὡς ἐν παραβολαῖς ἔλεγεν αὐτοῖς . ὃ δὲ εἰς-

Amus, deficiemus. Et quoniam sciebat eos qui sublimius intelligunt juxta Legem quænam pura sint & quænam impura, abhorrentes à discrimine in utendo ut puris, & impuris, & superstitione, opinor, circa differentes cibos, ijs indiscriminatim uti, propterea que à Iudæis tanquam Legis transgressores damnari, idcirco dixit alicubi: *Nemo ergo nos judicet in cibo aut in potu*, & quæ sequuntur, docens nos ea quæ sunt juxta literam, umbram esse; veros autem Legis sensus qui in ijs continentur, futura esse bona, in quibus reperire est quinam sint puri animæ spirituales cibi, & quinam impuri in sermonibus falsis, & contradicentibus, lædentes eum qui ijs innutritus est: *Vmbram enim habebat Lex futurorum bonorum.* Quemadmodum autem in multis animadvertendum est id quod in Servatoris sermonibus admirabantur Iudæi, quod nempe in potestate proferentur, sic & in his qui habentur hoc loco. Cum advocasset igitur turbam dixit illis: *Audite & intelligite*, & quæ sunt deinceps; & illud dixit, cum offenderentur Pharisæi hoc sermone, ut pote qui propter pravas sententias, & pravam Legis acceptionem non essent plantatio Patris sui qui in cœlis est, & ideo eradicarentur; quippe eradicati sunt, quod non receperint excultam à Patre vitem veram Iesum Christum. Quomodo enim poterant esse plantatio Patris ij qui offendebantur Iesu sermonibus, avertentibus quidem ab eo: *Ne tetigeris neque gustaris, neque contrectaveris*, quæ sunt omnia in interitum ipso abusu, *secundum præcepta & doctrinas hominum*; deducentibus vero sapientem suum auditorem ad quærenda, super illis, ea quæ sursum sunt, non quæ super terram, vt Iudæi. Et quoniam propter prava sensa Pharisæi plantatio non erant Patris qui in cœlis est; idcirco de illis tanquam insanabilibus, ait Discipulis: *Sinite illos*, finite, propterea quod cœci cum sint, deberent cœcitatem suam sentire, & duces vitæ quærere; ipsi vero cœcitatem suam non sentientes, cœcos ducere se gloriantur, non cogitantes casuros se in foveam, de qua in Psalmis scriptum est; *Lacum aperuit & effodit eum, & incidet in foveam quam fecit.* Alibi igitur scriptum est; *Cum vidisset turbas ascendisse in montem; & quum sedisset, accessisse ad eum Discipulos ejus*: hic autem manum turbæ porrigit, eam advocans, & abducens à supradicta acceptione quæstionum quæ sunt in Lege, quum primum dicebat illis: *Audite & intelligite*, nondum capientibus quæ audiebant; deinde vero, tanquam in para-

Col. 2. 16, 17

Col. 2. 17.

Hebr. 10. 1.

Matth. 15. 13. Ibid. 15. 14

Col. 2. 21, 22

Col. 3. 1. 2.

Psalm. 7. 16

Matth. 5. 1.

bolis dicebat illis: *Non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore.* Post illa operæ pretium est animum ad hoc dictum advertere, quod ij cavillantes pervertunt, qui aiunt non eundem esse Legis & Evangelij Iesu Christi Deum; qui quidem pronuntiant cœlestem Iesu Christi Patrem non esse eorum agricolam, qui sibi videntur juxta Mosis Legem Deum pie colere. Ipse Iesus dixit Pharisæos qui Deum colebant conditorem mundi & Legis, non esse plantationem quam plantasset cœlestis ipsius Pater, & propterea illam eradicari. Dixeris autem & illa, etiam si pater esset Iesu is
Exod. 15. 17. qui *introduxit*, & *plantavit* exeuntem de Ægypto populum, *in monte hæreditatis suæ, in firmissimo habitaculo suo*; dixisse tamen Iesum de Pharisæis: *Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus, evadicabitur.* Ad hæc vero dicemus, quicunque propter pravam acceptionem eorum quæ sunt in Lege, non erant plantatio Patris qui in cœlis est, ipsos ut pote veritati non credentes, sed injustitia gaudentes, esse mente excœcatos ab
2. Cor. 4. 4. eo qui à filijs sæculi hujus pro Deo habetur, propterea que apud Paulum Deus hujus sæculi dicitur. Nec vero existimes Paulum dicere Deum hunc revera nostrum esse; quemadmodum enim venter, cum Deus non sit eorum qui voluptatem plurimi facientes, voluptatis potius quam Dei amatores sunt,
Philipp. 3. 19. à Paulo Deus illorum appellatur; ita etiamsi Deus non sit princeps sæculi hujus, de quo
Ioh. 16. 11. ait Servator: Nunc *princeps hujus mundi judicatus est*, Deus esse dicitur eorum qui spi-
Rom. 8. 15. ritum adoptionis accipere nolunt, ut filij
Luc. 20. 34. 35. 36. fiant sæculi illius, & resurrectionis à mortuis, & propterea manent filij sæculi hujus. Hæc mihi visa sunt necessario fuisse assumta, etiamsi per digressionem dicta fuerint, propter illud: *Cæci sunt duces cœcorum*; quinam autem? Pharisæi, quorum *Deus hujus sæculi excœcavit mentes*, ut pote qui incrediduli sint, quod in Iesum Christum non crediderint; & excœcavit quidem, *ut non fulgeat eis illuminatio Evangelij gloriæ Dei, in facie Christi.* Non solum autem cavendum est,
2. Cor. 4. 4. 6. ne ab illis ducamur cœcis qui sibi ipsi opus esse ducibus sentiunt, quod nondum acceperint facultatem ex sese videndi; sed etiam super omnia cum magna diligentia & cura audiendi sunt illi, qui se in sana doctrina duces esse profitentur; & sanum judicium ijs quæ dicuntur adhibendum, ne forte ducti juxta ignorantiam cœcorum, & res quæ ad sinceram doctrinam pertinent minime videntium, cœci & ipsi esse videamur, quod

ερχόμενον εἰς τὸ στόμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸ ἐκπορευόμενον· μὴ τοῦτο ἄξιον ἰδεῖν λέξιν συκοφαντουμένην ὑπὸ τῶν φασκόντων εἶναι τὸν αὐτὸν νόμου καὶ διαθήκης ἡμῶν θεὸν. οἳ τινές φασιν ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ ἡμῶν χριστὸς πατὴρ γεωργὸς τῆς κατὰ μωσέως νόμον εὐσεβούμενον θεὸν εὐσεβῶν· αὐτοὺς εἶπεν ὁ ἰησοῦς τοὺς φαρισαίους, οἳ καὶ λαμπρύνοντες τὸν κτίσαντα τὸν κόσμον καὶ τὸν νόμον λαόν, οὐκ εἶναι φυτείαν αὐτὸν ἐφύτευσεν ὁ οὐράνιος αὐτοῦ πατήρ, καὶ διὰ τοῦτο ἐκριζωθῆναι· εἴποις δ' ἂν καὶ τοῦτο, ὅτι καὶ εἰ ἦν πατὴρ ἰησοῦ ὁ εἰσαγαγὼν, καὶ φυτεύσας τὸν ἀπὸ αἰγύπτου ἐξερχόμενον λαὸν εἰς ἔρος κληρονομίας ἑαυτοῦ, εἰς ἕτοιμον κατοικητήριον ἑαυτοῦ, εἶπεν ἂν ἰησοῦς ὅτι τοῖς φαρισαίοις τό· πᾶσα φυτεία ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ πατήρ μου ὁ οὐράνιος, ἐκριζωθήσεται· πρὸς τοῦτο δὴ φήσομεν ὅτι ὅστις διὰ τὸν μαρτυρούμενον παρὰ τῷ νόμῳ οὐκ ἀκολουθεῖ οὐκ ἔστιν φυτεία ἐν οὐρανοῖς παῖς, ἵνα μὴ πεπλανημένοις τῷ νοήματι, ὡς μὴ πιστεύοντες τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλὰ εὐδοκοῦντες τῇ ἀδικίᾳ, ὑπὸ τοῦ θεοπνεύστου λόγου τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ διὰ τοῦτο λεγομένου παρὰ τῷ παύλῳ θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου· ᾧ μὴ νομίσῃς παῦλον * ἡμᾶς ἀληθῶς εἶναι λέγειν * χ. ἡμῖν αὐτὸν θεόν. ὡς γὰρ μὴ ὄντα θεὸν ἢ χιλίαι τῶν ὑποφημιούντων ἢ ἡδονὴν, φιλήδονον μᾶλλον ἢ φιλοθέου, λέγεται ὑπὸ παύλου εἶναι θεὸς αὐτῶν. ὅτως μὲν ὢν θεὸς ὁ ἄρχων τοῦ αἰῶνος τούτου, παρὰ τοῦ φησαντος· νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου κέκριται, θεὸς εἶναι λέγει τῶν μὴ ἐγκληθέντων τὸ πνεῦμα τῆς υἱοθεσίας λαβόν, ἵνα γνῶσιν υἱοὶ τοῦ αἰῶνος ἐκείνου, καὶ τῆς ἀναστάσεως τῆς ἐκ νεκρῶν, καὶ διὰ τοῦτο μένουσιν ἐν τῇ υἱότητι τοῦ αἰῶνος τούτου· οὕτω δὲ μοι ἔδοξεν, εἰ καὶ προκαταλαμβανόντως εἴρηται, ἀναγκαίως προλῆφθαι διὰ τό· τυφλοί εἰσιν ὁδηγοὶ τυφλῶν· τίνες δέ; οἱ φαρισαῖοι, ὧν ὁ θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσε τὰ νοήματα, ὅπως ἀπίστων παρὰ τὸ μὴ πεπιστευκέναι εἰς ἰησοῦν χριστὸν, καὶ ἐτύφλωσεν, εἰς τὸ μὴ αὐγάσαι αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν τοῦ διαγγελίου τῆς δόξης τοῦ θεοῦ, ἐν προσώπῳ τοῦ χριστοῦ· ἃ μόνον ἂν ἀπ' ἐκείνων φθάνοιτο ὁδηγεῖσθαι τυφλῶν, διὰ ἀναπομένων ὁδηγῶν· πρὸς δὲ πάντα * αὐτῶν ἀπαλλαφῆναι * χ. αὐτὸν τὸν δυνάμιν τοῦ δι' αὐτοῦ ἐλεύθην. ἀλλὰ γὰρ καὶ ὅτι πάντων διὰ ἐπαγγελμένων ὁδηγῶν ἐν ὑμῖν διδασκαλία ὑπομνήσεως ἀκουστέον, καὶ κείσιν ὑμῖν τοῖς λεγομένοις προσακτέον, μήποτε κατ' ἄγνοιαν τυφλῶν, καὶ μὴ βλεπόντων τὰ προσήκοντα τῆς ὑμῶν διδασκαλίας ὁδηγήσωμεν, τυφλοὶ γὰρ αὖθις ὄντες τὸ μὴ βλέπειν τὸν νοῦν διὰ γραφῶν τυγχάνοντες φανησόμεθα, ὡς

ἀμφότερος, τότε εἰδησοῦνται, καὶ εἰδήσουσιν ὑμᾶς
ἐμπεσοῦν εἰς τὸ βόθυνον, ἀφεὶ δὲ παρεμπεσοῦμαι·
ἐξῆς δὲ τάχις γέγραπται πῶς ὁ πέτρος
ἀπεκρίθη εἶπε τῷ σωτῆρι, ὡς μὴ νοήσας τὸ·
ὃ τὸ εἰσερχόμενον εἰς τὸ στόμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸ ἐκπορευόμενον ἐκ τῆς στόματος,
τό· φησὶν ἡμῖν τὴν παραβολήν· φησὶ δὲ ὁ
σωτὴρ φησι τό· ἀκμὴν καὶ ὑμεῖς ἀσυνέτοί ἐστε,
οἱονεὶ, τοσοῦτον μοι συνόντες χρόνον ἔτι δὲ συνίετε
τῆς βουλήματος τῶν λεγομένων. ἢ ἔτι δὲ νοεῖτε ὅτι
οὐχὶ τοῦτο δὲ κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἐπεὶ ὃ εἰσερ- B
χόμενον αὐτὸ εἰς τὸ στόμα, εἰς τὴν κοιλίαν χωρεῖ,
καὶ ἀποχωρεῖται αὐτὸ αὐτῆς εἰς ἀφεδρῶνα βάλλεται· δὲ παρὰ τὸν νόμον τῆς πεῖθεσιν ἐδόκουν, οὐκ
ἦσαν φυτεία τοῦ πατρὸς ἡσοῦ φαρισαῖοι, ἀλλὰ
παρὰ τὴν μοῖραν τοῦ τοῦ νόμου, καὶ τὴν ἐν
αὐτοῦ γεγραμμένων οὐκ ἀχλύν· δύο γὰρ νομμῶν
τῆς τοῦ νόμου, θανάτου τε θανάτου τῆς ἐκπετυπωμένης γράμμασι, καὶ σοφὸν εἰκεῖον ἐχόσης
ἀπὸ τὸ πνεῦμα, καὶ ζωογονίας ζωῆς τῆς νοουμένης ἐν τοῦ πνευματικῷ νόμῳ, οἱ μὲν δυνάμενοι C
μοι ἀπὸ ζωῆσεως ἀληθεύσης λέγειν τό·
οἴδαμεν γὰρ ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστι, καὶ
ζωῆς τοῦτο δὲ νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία, καὶ
δικαία, καὶ ἀγαθή, ὅτι ἦσαν φυτία ἦν ἐφύτευσεν οὐράνιος πατήρ. οἱ δὲ μὴ τοιοῦτοι, ἀλλὰ
δὲ ἀπὸ τοῦτον γράμμα παρέποντες μόνον,
οὐκ ἦσαν φυτία τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τῆς παραύσης αὐτῶν τὴν καρδίαν, ἢ κλῆμμα ὑπο- D
δέντος αὐτῇ, ἰχῶρ ἐν ἐκείνοις ὅσον οὐκ ἐπέστρεφον πρὸς τὸν κύριον· ἐὰν γάρ τις ὑπορρίψῃ
πρὸς τὸν κύριον, περιαιρεῖται δὲ κλῆμμα, ὁ δὲ
κύριος δὲ πνεῦμά ἐστιν· εἶπον δ' ἂν τις τὸν τόπον νομοθέτης, ὅπου ὥσαφ δὲ εἰσερχόμενον εἰς δὲ
στόμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, κἂν νομίζηται ἐκ
τῶν ἀνδαῶν κοινόν. ὅτως δὲ δὲ εἰσερχόμενον
εἰς δὲ στόμα ἁγιάζει τὸν ἄνθρωπον, κἂν τῶν
ἀκεραιοτέρων νομίζηται ἁγιάζειν ὁ ὀνομαζόμενος ἄρτος τοῦ κυρίου· ἔστιν, εἶμαι, ὁ λόγος οὐκ ἀκαταφρόνητος, καὶ διὰ τοῦτο δεῖλοις σαφῆς διηγήσεως, ὅτως ἐμοὶ δοκοῦσι E
ἔχειν· ὥσαφ δὲ ὁ βρῶμα, ἀνὴ στωμύλησις δὲ
μὴ ἀφικείσιος ἐσθίοντος κοινοῖ τὸν φαγόντα.
ὁ γὰρ ἀφικνούμενος, ἐὰν φάγῃ κατακείσεται,
ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως. καὶ ὥσαφ οὐδὲν καθαρὸν
δὲ πρὸς αὐτὸ ὅστι τοῦ μεμιασμένου καὶ ἀπίστου,
ἀλλὰ οὐδὲ τὸ μιασμὸν αὐτοῦ, καὶ τὸν ἀπίστου.

A Scripturarum ſenſum non perſpiciamus; ita vt vterque, & is qui ducit, & is qui ducitur in foveam cadant, de qua ſupra diximus. Deinde vero ſcriptum eſt quo pacto Petrus reſpondens dixerit Seruatori, quaſi non intelligens id: *Non quod intrat in os,* Matth. 15. 15. *coinquinat hominem, ſed quod procedit ex ore,* hæc verba: *Ediſſere nobis parabolam.* Ad quæ Seruator ſic ait: *Adhuc & vos ſine intellectu eſtis*, quaſi, Vos mecum tanto tempore converſati; nondum eorum quæ dicuntur ſenſum capitis, & nondum intelligitis propterea hominem non coinquinare id quod intrat in os illius, quia in ventrem abit, & inde progrediens in ſeceſſum mittitur. Non propter Legem cui ſervire videbantur, plantatio non erant Patris Ieſu Phariſæi, ſed propter pravam Legis, & eorum quæ in ea ſcripta ſunt, acceptionem. Cum enim duo intelligantur in Lege; miniſtratio mortis impreſſa literis, neque vllam habens affinitatem cum ſpiritu; & miniſtratio vitæ quæ intelligitur in ſpirituali Lege; qui poterant ex affectu ſincere dicere hæc: *Scimus enim* Rom. 7. 12. *quia lex ſpiritualis eſt*, & propterea *Lex ſanc-* 14. *ta, & mandatum ſanctum, & juſtum, & bonum*, illi erant plantatio quam plantavit Pater cœleſtis: qui vero tales non erant, ſed mortiferam ſolum literam tuebantur, non erant plantatio Dei, ſed ejus qui induraverat cor illorum, eique velamen impoſuerat, quod in illis vim obtinebat, quamdiu ad Dominum non convertebantur: *Si* 2. Cor. 3. 16. *quis enim converſus fuerit ad Dominum, auferetur velamen, Dominus autem ſpiritus eſt.* Dixerit autemaliquis qui in hunc inciderit locum, quemadmodum *Non quod intrat in os coinquinat hominem*, etiamſi exiſtimetur à Iudæis impurum; ita quod ingreditur in os, non ſanctificare hominem, etiamſi à ſimplicioribus exiſtimetur ſanctificare, id quod Domini panis appellatur. Et ſermo quidem ille minime, opinor, aſpernandus eſt, propterea que perſpicua indigens explicatione, quæ mihi ita ſe habere videtur. Quemadmodum non cibus, ſed conſcientia ejus qui cum dubitatione comedit, comedentem coinquinat: *Nam qui dubitat, ſi manducaverit*, Rom. 14. 23. *damnatus eſt, quia non ex fide*; & quemadmodum inquinato & incredulo nihil purum eſt, non quidem per ſe, ſed propter illius contaminationem & incredulitatem; ita id quod *ſanctificatum eſt per verbum Dei* 1. Tim. 4. 5. *& orationem*, non ex ſe vtentem ſanctificat; nam ſi id ita eſſet, ſanctificaret & illum qui indigne Domino comedit, nec vllus propter cibum hunc infirmus factus fuiſſet, aut imbecillis, aut mortuus; tale enim quidpiam

* CR ἁγια- ἃ τις δ' * ἁγιαζόμενον δι' λόγου θεοῦ καὶ ἐν-
* CR ἁγια- τεύξεως, ἃ τοῦ ἰδίου λόγου ἁγιάζει τὸν χρώμενον. εἰ γὰρ τοῦτο, * ἡγίαζε δὲ αὖ καὶ τὸν ἐσθίον-
ζειν ω τα ἀναξίως τοῦ κυρίου, καὶ οὐδεὶς ἂν δι' ὃ βρῶμα τοῦτο ἀσθενὴς, ἢ ἄῤῥωστος ἐγένετο, ἢ ἀποι-

1 Cor. 11. 30. Paulus docuit his verbis: *Ideo inter vos multi infirmi, & imbecilles, & dormiunt multi.* Ac proinde in pane Domini vtilitas est ei qui vtitur, cum intemerata mente, & pura conscientia panis fit particeps. Sic autem neque bono aliquo privamur, ex eo quod non comedamus de pane per verbum Dei & orationem consecrato, nempe propter ipsam ab esu abstinentiam; neque ex eo quod comedamus, bono aliquod abundamus: nam causa privationis, malitia est, & peccata; & abundantiæ causa, justitia est & recte facta: vt tale sit id quod à Paulo dici- B
1. Cor. 8. 8. tur his verbis: *Neque enim si manducaverimus, abundabimus, neque si non manducaverimus, deficiemus.* Quod si vero id *omne quod intrat in os, in ventrem vadit, & in secessum emittitur*; & cibus ipse per verbum Dei, & orationem consecratus, secundum illud quidem ipsum quod materia constat, in ventrem abit, & in secessum ejicitur; secundum
Rom. 12. 6. orationem autem quæ illi accessit, *juxta proportionem fidei*, vtilis fit, efficitque vt perspicax fiat animus, spectans ad id quod prodest; nec panis materia, sed super eum prolata oratio, ea est quæ illum juvat qui non C indigne Deo hunc comedit. Et hæc quidem de typico, & symbolico corpore. Multa autem de ipso Verbo dici queant, quod caro
Joh. 1. 14. & 6. 51. factum est, verusque cibus, quem qui comederit, omnino in æternum vivet, cum nullus malus eum possit comedere: nam si fieri posset vt in vitiositate perseverans comederet eum qui caro factus est, cum Verbum sit, & panis vivus, scriptum non fuisset, *Quicun-*
Joh. 6. 51. *que manducaverit hunc panem, victurum eum in æternum.* Postea videamus qua ratione quæ egrediuntur & polluunt hominem, non D propterea hominem polluunt, quod ex ore egrediantur; sed causam polluendi in corde habent, quando egrediuntur ex illo cogitationes malæ, ante illa quæ egrediuntur per os, quarum species sunt *Homicidia,*
Matth. 15. 19, 20. *adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ: hæc enim sunt quæ coinquinant hominem,* cum è corde exeunt, & inde egressa transeunt per os: adeo vt, si extra cor non prodirent, sed ibi circa cor retinerentur, nõ concessa illis facultate vt ore efferrentur, citissime profecto evanescerent, nec amplius homo polluretur. Fons itaque & omnis E peccati principium sunt malæ cogitationes, nisi enim hæ victrices fuerint, neque homicidia futura sūt, nec adulteria, nec aliud quid simile: propterea vnusquisque omni custodia suum cor servare debet: etenim cum ve-
1. Cor. 4. 5. nerit Dominus in die judicij, *Illuminabit*

μᾶτο. τοιῦτον γάρ τι ὁ παῦλος πεπρέσβευε ἐν τῷ δήμῳ τῶτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς, καὶ ἄῤῥωστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί· καὶ ὅτι τὸ ἄρτυ τοῦτο τῦ κυρίυ ἡ ὠφελεία τῦ χρωμένυ ἐστὶν, ἐπεὶ ἀμαρτίαν τῶ πνῦ, καὶ καθαρᾶ τῇ συνειδήσει μεταλαμβάνῃ τῦ ἄρτυ· ὥσπερ ὅτε ἐκ τῦ μὴ φαγεῖν, πρὸ αὐτῦ τὸ μὴ φαγεῖν ἀπὸ τῦ ἀγαθοῦ τινος, ἢ τοῦ λόγυ θεοῦ καὶ ἐντεύξεως ἄρτυ, ὑστερούμεθα ἀγαθοῦ τινος, ὅτε ἐκ τῦ φαγεῖν περισσεύομεν ἀγαθῷ τινι. Τὸ δὲ αἴτιον τῆς ὑστερήσεως, ἡ κακία ἐστὶ καὶ τὰ ἁμαρτήματα. καὶ τὸ αἴτιον τῆς περισσεύσεως, ἡ δικαιοσύνη ἐστὶ καὶ τὰ κατορθώματα, ὡς τοιῦτο εἶναι τὸ παῦλε τὸ λεγόμενον ἐν τῷ· ὅτε ἐὰν φάγωμεν περισσεύομεν, ὅτε ἐὰν μὴ φάγωμεν ὑστερούμεθα· εἰ γὰρ πρῶ τὸ εἰσπορευόμενον εἰς τὸ σῶμα, εἰς κοιλίαν χωρεῖ, καὶ εἰς ἀφεδρῶνα ἐκβάλλεται, καὶ ὁ ἁγιαζόμενος βρῶσις διὰ λόγυ θεοῦ καὶ ἐντεύξεως, καθ' αὑτὸ μὲν τὸ ὑλικὸν εἰς τὴν κοιλίαν χωρεῖ, καὶ εἰς ἀφεδρῶνα ἐκβάλλει), καὶ ἡ τὴν ὑπερχομένην αὐτῇ δίκην, καὶ τὴν ἀναλογίαν τῆ πίστεως, ὠφέλιμον ἔχει, καὶ τὸ τῦ νοῦ αὐτῦ * ἀφελέστερος, ὁρᾶντος * C.D. ἀκριβέστερον ὅτι τὸ ὠφελοῦν· καὶ ἡ ὕλη τῦ ἄρτυ, διὰ τοῦτο ἐστὶ λόγος εἰρημένος λόγος ἐστὶν ὁ ὠφελῶν τὸν μὲν ἀναξίως τῦ κυρίυ ἐσθίοντα αὐτῦ· καὶ ζῶπα μὲν τὰ εἴδη τυπικῶς, καὶ συμβολικῶς σώματος· πολλὰ δὴ ἂν καὶ περὶ αὐτῦ λέγοιτο τῦ λόγυ, ὃς γέγονε σὰρξ, καὶ ἀληθινὴ βρῶσις, ἵν τίνα ὁ φαγὼν πρώτως ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα, σὺν τῦς δευτέρυς φαγόντας ἐσθίειν αὐτήν. εἰ γὰρ οἷόν τε ἦν ἔτι φαῦλον μέλλοντα ἐσθίειν τὸν ἡμέλλοντα ὄφιν, D λόγον ὄντα, καὶ ἄρτον ζῶντα, οὐκ ἂν ἐγέγραπτο, ὅτι πᾶς ὁ φαγὼν τὸν ἄρτον τῦτον ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα· ἐξῆς τοίνυν τὸν ἰδιωμάτων πῶς ἂν ἐκπορευόμενα καὶ κοινοῦντα τὸν ἄνθρωπον, καθὰ ὁ κύριος ἐκπορεύεσθαι κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, διὰ τὴν αἰτίαν ἐλθὼν τῆς κοινώσεως ἐν τῇ καρδίᾳ, ὅτε ἐξέρχονται ἀπ' αὐτῆς, σκεῦος ὄν ἐκπορευομένων ἀφ' ὧν τὰ σώματος, ἀφορισμοὶ πονηροὶ, ὧν ἐν εἴδει εἶσι φόνοι, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, κλοπαὶ, ψευδομαρτυρίαι, βλασφημίαι. Ταῦτα γάρ ἐστι τὰ κοινοῦντα τὸν ἄνθρωπον, ὅτε ἐξέρχεται ἀπὸ τῆς καρδίας, καὶ ἐξελθόντα ἀπ' αὐτῆς ἀφαπορρύεται ἀφ' τὸ σώματος. ὡς εἰ ἔξω τῆς καρδίας μὴ ἐγίνετο, διὰ αὐτὸ τοῦτο δεῖ τὴν καρδίαν κατέχειν, ὅτι ὑπερτρέπομα ἀφ' τὸ σώματος λαλεῖσθαι, πάντα ὧν ἠφάνισο, καὶ οὐκέτι αἴσθησος οἰκοῦντο· πηγὴ οὖν καὶ ἀρχὴ πάσης ἁμαρτίας, ἀφορισμοὶ πονηροὶ, μὴ γὰρ ὑπερκατισχύσωσι τέτων, ὅτε φόνοι, ὅτε μοιχεῖαι, ὅτ' ἄλλό τι τῶν τοιῶτων ἔσονται· ἀφ' τοῦτο πάσῃ φυλακῇ τηρητέον * τὴν ἑαυτῦ καρδίαν· καὶ γὰρ ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ὁ θεὸς

ἐλέγων ὁ κύριος θωπίσει τὰ κρυπτὰ τῆς σκότους, καὶ φανερώσει τὰς βουλὰς τῆς καρδίας. μεταξὺ πονηρῶν τῶν λογισμῶν αἱ ἀνθρώπων κατηγορούντων, ἢ καὶ ἀπολογουμένων, ἵνα ἐὰν κυκλώσῃ αὐτοὺς τὰ ἀγαθύναι ἑαυτῶν. εἰσὶν δὲ εἰσὶν οἱ πονηροὶ διαλογισμοὶ, ὡς ἴσως ὅτε καὶ τὰ δοκοῦντα ἀγαθὰ, καὶ ὄντα ὅτι τῆς κείσει τῶν πολλῶν ἐπαινεται, μᾶλλα ποιεῖν· ἐὰν γοῦν ποιῶμεν ἐλεημοσύνην ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἐν τοῖς διαλογισμοῖς ἡμῶν σκοποῦντες ὅ θαυμάζουσι τοῖς ἀνθρώποις φιλάνθρωποι, καὶ ὅτι φιλομισθίαν ἀνθρώπων μισθὸν. καὶ ἁπλῶς πᾶν ὃ γινόμενον μὴ τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ συνειδότος ὅτι τῆς δοξασθῆναι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, οὐκ ἔχει τέλος ἀπὸ τῶν βλεπόντες ἐν τῷ κρυπτῷ, καὶ ἀποδίδοντος τὸ μισθὸν τοῖς ἐν τῷ κρυπτῷ καθαροῖς· ὅτως οὖν καὶ ἡ δικαιοσύνη ἀγνεία, ἐὰν διαλογισμὸς ἔχῃ τὸς ὅτι κενοδοξία, ἢ φιλοκερδία, καὶ ἡ νομιζομένη οἰκονομιακὴ διδασκαλία, ἐὰν ἐν λόγῳ κολακείας ἐλεύθερα γένηται, ἢ προφάσει πλεονεξίας, ἢ ζητοῦντές τινος ἢ ἀπὸ ἀνθρώπων ὅτι διδασκαλία δόξαν, οἷα ἐστὶ λελογισμένη ἀπὸ τῶν πεδίων ἀπὸ τῶ θεοῦ ἐν τῇ οἰκονομίᾳ προῆκεν ἀποστόλων· δεύτερον προφητῶν, καὶ τέταρτον διδασκάλων· ὃ δὲ ὅμοιον ἐρεῖς καὶ ὅτι τῶ ὀρεγομένῳ ὑπισχνεῖται διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων δόξαν, ἢ τὴν ἀπὸ ἀνθρώπων κολακείαν, ἢ τὰ ἀπὸ τῶν προσιόντων τῷ λόγῳ πεισμὸν, διδόντων προφάσει εὐσεβείας. ὁ γοῦν ποιῶν ὑπισχνούμενος ὁ καλοῦ ἔργου ὑπηγεῖται, οἷον δυνάμενον εἶ ἀνεπίλημπτος, οἷον νηφάλιος, οἷον σώφρων, μεθύων ὑπὸ δόξης, καὶ ἀκολάστως αὐτῆς ἐμφορούμενος· ὃ δὲ αὖθ καὶ πρὸς περισσοτέρων, καὶ διαφόρων ἐρεῖς· τοῦτο δὲ εἰ καὶ δόξωμεν ποιῶν ἐν παρεκβάσει εἰρηκέναι, ὅμως εἰ μὴ ἀναγκαίως λελέκται, διὰ ὃ πολὺν εἶ πάντων τῶν ἁμαρτημάτων τὰς πηγὰς διαλογισμὸς, δυναμένους μολύναι καὶ τὰ, εἰ χωρὶς αὐτῶν προέλθοι, διαφθεῖραι αὐτὸ τὸ ποιήσαντα· τίνα μὲν οὖν τὰ κοινοῦντα, καὶ δυνάμενα ἡμῶν ἐξηλέγχειν. ὃ δὲ ἀνίατοις χεροὶ φαγεῖν, ἀκαθαρτοῖς τὸ αὐθεντον, ἀλλ' εἰ δεῖ πολυπραγμονῆσαι εἰπεῖν, κοινοῖ ὃ ἀνίατῳ καρδίᾳ ὀπίσω φαγεῖν, ὃ πάντων ὃ ἡγεμονικὸν ἡμῶν ἐαθεῖν.

A *abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium*; omnibus interim cogitationibus homines accusantibus, vel excusantibus, quum videlicet illorum consilia eos circumstreterint. Tales autem sunt malæ cogitationes, vt nonnunquam ea quæ bona videntur, & opinione multorum laudanda, reprehensione digna efficiant. Si igitur eleemosynam facimus coram hominibus, in cogitationibus nostris ad id attendentes, vt hominibus videamur esse humani, & humanitatis nomine celebremur, mercedem recepimus ab hominibus: & in vniversum quidquid ita fit, vt is qui facit, conscius sibi sit se inde gloriam ab hominibus expectare, mercedem non habet ab eo qui videt in occulto, & mercedem reddit ijs qui in occulto puri sunt. Sic igitur & quæ videtur esse castimonia, si cogitationes habeat ad inanis gloriæ, vel lucri cupiditatem spectantes; & quæ existimatur esse doctrina ecclesiastica, si per adulatorium sermonem illiberalis fiat, vel lucri alicujus oblata occasione, vel cum quis ab hominibus doctrinæ nomine gloriam quærit, non eorum censetur esse, quos *Posuit Deus in Ecclesia primum Apostolos, secundo Prophetas, tertio Doctores*. Simile autem dices de eo *qui Episcopatum desiderat*, vt gloriam apud homines consequatur, vel hominum assentationem capter, vel quæstum ab ijs occipiat, qui sermonem fidei amplectentes pietatis causa dant: talis igitur Episcopus *bonum opus non desiderat*, neque potest esse *irreprehensibilis*, neque *sobrius*, neque *prudens*; vt pote qui gloria ebrius sit, & intemperanter illa fuerit ingurgitatus. Idem quoque de Presbyteris, & Diaconis dices. Hæc autem etiamsi videamur per digressionem dixisse, vide tamen annon necessario dicta sint, quod peccatorum omnium fons sint malæ cogitationes, ea etiam polluere valentes, quæ si absque illis facta fuissent, facientem iustum fecissent. Quænam igitur ea sint quæ coinquinant, à nobis pro virili disputatum est: illotis autem manibus comedere, hominem non coinquinat: sed, si audacter pronuntiandum est, illoto corde quidüis comedere, quod à natura comparatum est vt mens nostra comedat, illud vero polluit.

Rom. 2. 15.

Matth. 6. 1, 2.

1. Cor. 12. 28

1. Tim. 3. 1.

Περὶ τῆς χαναναίας.

Καὶ ἐξελθὼν ἐκεῖθεν ὁ ἰησοῦς, ἀνεχώρησεν εἰς τὰ μέρη τύρου, καὶ σιδῶνος, καὶ ἰδοὺ γυνὴ χαναναία· πόθεν, οἰκεῖθεν; ἢ ἀπὸ γῆς γληνα-

De Chananæa.

Et egressus inde Iesus, secessit in partes Tyri & Sidonis, & ecce mulier Chananæa. Vnde, *inde?* an è terra Genesaret, de qua superius dictum est: *Et quum transfretassent, venê-*

Matth. 15. 21.

Matth. 14. 34. runt in terram Geneſaret ? Receſſit autem, A fortaſſe quod offenderentur Phariſæi, poſtquam audiſſent non id quod intrat, ſed quod exit hominem coinquinare. Quod autem propter eos qui de inſidijs ſuſpecti erant dixerit, receſſit, vel ex hoc loco perſpicuum eſt: *Quum autem audiſſet quod Iohannes traditus eſſet, receſſit in Galilæam.* Et ideo Marcus ea quæ pertinent ad hunc locum conſcribens dicit: *Surgens abijt in fines Tyri, & ingreſſus domum, neminem voluit ſcire.* Veriſimile eſt hunc devitaſſe Phariſæos doctrina illius offenſos, cum magis opportunum ad patiendum & recte præfinitum tempus expectaret. Dixerit vero quiſpiam Tyrum, & Sidonem pro Gentibus eſſe dictas. Secedens igitur ex Iſraël, ad Gentium partes accedit. Tyrus certe appellatur quod apud Ebræos Sor dicitur, & redditur per vocem, *Angustia*: Sidon autem quæ & ita ab Ebræis nuncupatur, redditur per verbum, *Venantes*. In Gentibus autem *Venantes* ſunt improbæ poteſtates, & magna eſt apud eas anguſtia, ea videlicet quæ in nequitia eſt & affectionibus. Egreſſus igitur Ieſus è Geneſaret, receſſit quidem ab C Iſraël, venit vero non Tyrum vel Sidonem, ſed in partes Tyri & Sidonis, vt pars eorum qui è Gentibus ſunt nunc credat. Ita vt ſi Tyrum vniverſam & Sidonem perluſtraſſet, nullus in ea relictus fuiſſet incredulus. At juxta Marcum: *Surgens Ieſus abijt in fines Tyri*, anguſtiæ nempe Gentium, vt & ſalutem conſequi poſſent credentes è finibus illis, poſteaquam ex ijs egreſſi fuiſſent.

Matth. 15. 22. Nam animum ad id adverte: *Et ecce mulier Chananæa à finibus illis egreſſa clamavit dicens: Miſerere mei fili David, filia mea male dæmonio vexatur.* Ac ego quidem exiſtimo niſi è D finibus illis exijſſet, ad Ieſum clamare non potuiſſe ex magna, vt perhibitum eſt, fide. Et pro fidei portione egreditur quis è

Deuter. 32. 8 finibus Gentium, quas *quando dividebat Altiſſimus gentes, conſtituit juxta numerum filiorum Iſraël*, & prohibuit ne vlterius proferrentur. Hic igitur fines quidam Tyri & Sidonis dicti ſunt; in Exodo autem fines

Exod. 8. 2. 20, 4. Pharaonis, in quibus, inquiunt, fiunt flagella adverſus Ægyptios. Ac cenſendum quidem eſt, vnum quemque noſtrum, dum peccat, in finibus verſari Tyri, vel Sidonis; E vel Pharaonis & Ægypti, vel alicujus ex ijs qui ſunt extra hæreditatis Dei diſtributionem; migrantem vero à vitio ad virtutem, exire è vitiorum finibus, ad fines vero partis Dei pervenire: cum in his tamen ſit differentia, quæ ijs apparebit, qui poſſunt

σαρὲτ, ὡσεὶ ἵνα παρεύρητο · καὶ ἀναπραφόντες ἦλθον εἰς τὴν γῆν γεννησαρέτ; ἀνεχώρησε δὲ, τάχα ἀφ' ὃ σκανδαλίζεσθαι τοὺς φαρισαίους ἀκούσαντας ὅτι ἃ ὁ εἰσερχόμενον, ἀλλὰ ὃ ἐκπορευόμενον κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον · ὅτι δὲ ἀφ' οὓς ὑποψιασμοὺς ὑπεκλύθειν εἴρηκέ τι . ἀνεχώρησε, δῆλον ἐκ τοῦ · ἀκούσας δὲ ὅτι ἰωάννης παρεδόθη, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν γαλιλαίαν · τάχα ἀφ' τούτου καὶ ὁ μάρκος ἀναγράφει τὰ κατὰ τόπον, φησὶν ὅτι ἀναστὰς ἦλθεν εἰς τὰ ὅρια τύρου, καὶ εἰσελθὼν εἰς τὴν οἰκίαν οὐδένα ἐθέλησε γνῶναι · εἰκὸς ὅτι τοὺς σκανδαλισθέντας ὅτι τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ φαρισαίους παρείληφαν ὑπὸ τῶν παθῶν, παρεμμένειν ἢ ὀπιτηδειότερον εἰς ὃ παθεῖν, καὶ καλῶς ὡρισμένον καιρόν · εἶποι δ' ἄν τις ὅτι τύρος, καὶ σιδὼν αὖτε ὑπὸ ἑβδομήκοντα λέγεσθαι · ἀναχωρήσας οὖν ἀπὸ τοῦ ἰορδάνου, εἰς τὰ μέρη τῶν ἐθνῶν παραγίνεται . τύρος μὲν οὖν παρὰ ἑβραίοις ὀνομαζομένη μεταλαμβάνεται σὰρ, ἥτις ἑρμηνεύεται, στενοχή . σιδὼν δ' ἥτις καὶ παρὰ ἑβραίοις ὀνομαζομένη μεταλαμβάνεται εἰς ὃ, θηρεύτης · ἐν δὲ τοῖς ἔθνεσι καὶ οἱ θηρεύτες εἰσὶν αἱ πονηραὶ δυνάμεις, καὶ πολλὴ στενοχὴ περὶ αὐτοῖς, ἢ ἐν τῇ κακίᾳ καὶ τοῖς πάθεσι · ἐξελθὼν οὖν ἀπὸ τῆς γεννησαρὲτ ὁ ἰησοῦς, οὐ χωρεῖ μὲν ἀπὸ τοῦ ἰορδάνου, ἦλθε δ' οὐκ εἰς τύρον καὶ σιδῶνα, ἀλλ' εἰς τὰ μέρη τύρου καὶ σιδῶνος ; ἵνα δὲ μέρος νῦν πιστεύσειν τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν . ὡς εἰ εἰς πᾶσαν τύρον, καὶ σιδῶνα ἐπεδήμησεν, οὐδεὶς ἄπιστος ἐν αὐτῇ κατελείφθη · καὶ δὴ εἰς τὰ ὅρια τύρου, ἀναστὰς ὁ ἰησοῦς ἦλθεν εἰς τὰ ὅρια τύρου, τῆς στενοχῆς τῶν ἐθνῶν, ἵνα καὶ ἀπὸ τῶν ὁρίων ἐκείνων οἱ πιστεύοντες σωθῶσι δυνηθῶσι, ἐπεμὲ ἐξελθοῦσαι αὐτοῦ · παρόντος γὰρ τοῦ · καὶ ἰδοὺ γυνὴ χαναναία ἀπὸ τῶν ὁρίων ἐκείνων ἐξελθοῦσα, ἔκραξε λέγουσα · ἐλέησόν με υἱὲ δαυὶδ, ἡ θυγάτηρ μου δεινῶς δαιμονίζεται · καὶ οἶμαι ὅτι σὺν αὐ μὴ ἐξελθοῦσα ἀπὸ τῶν ὁρίων ἐκείνων κράζειν πρὸς ἰησοῦν ἐδυνάτο, ἀπὸ μεγάλης, ὡς ἐμαρτυρήθη, πίστεως · καὶ κατὰ τὴν αἰδημοσύνην γε τῆς πίστεως ἐξέρχεταί τις ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὁρίων, ἃ ὅτε διεμέριζεν ἔθνη ὁ ὕψιστος, ἔστησε κατὰ ἀριθμὸν υἱῶν ἰσραὴλ, ἡ τὴν ὑπὲρ πλεῖον φαραὼ αὐτῶν ἐκώλυσεν · ἐνταῦθα μὲν οὖν ὅρια εἰρηταί τινα τύρου, καὶ σιδῶνος . ἐν δὲ τῇ ἐξόδῳ, ὅρια δ' φασκω, ἐν οἷς, φασὶ, γίνονται αἱ κατὰ τῶν αἰγυπτίων μάστιγες · καὶ νομιστέον γε ἕκαστον ἡμῶν ἁμαρτάνοντα μὲν, ἐν τοῖς ὁρίοις εἶναι τύρου, ἢ σιδῶνος, ἢ φασκω καὶ τῆς αἰγύπτου, ἢ τινος τῶν τοῦ θεοῦ κληρονομιῶν. μεταβαλλόντα δὲ ἀπὸ τῆς κακίας εἰς ἀρετὴν, ἐξέρχεσθαι μὲν ἀπὸ τῶν κατὰ τὰ φαῦλα ὁρίων, φθάνειν δὲ ὅπου τὰ ὅρια τῆς μερίδος τοῦ θεοῦ. καὶ ἐν τούτοις ὅσης ἀφορμῆς,

φορᾶς, ἥτις φανεῖται τοῖς τὰ τοῦ μερισμοῦ καὶ τῆς κληρονομίας τοῦ ἰσραηλ δυναμένοις αἰδέσιμον τὴν πνευματικῶν σωτηρίαν νόμω· θεόλογος ὁ κύριος ἐν τῇ οἰονεὶ ἀπαντήσει γίνεται τῇ ἰησοῦ περὶ τὴν χαναναίαν γυναῖκα. ὁ μὲν γὰρ ἔρχεται ὡς ἐπὶ τὰ μέρη τύρου καὶ σιδῶνος, ἡ δὲ ἐξελθοῦσα τῆς ὁρίων ἐκείνων κέκραγε λέγουσα· ἐλέησόν με κύριε υἱὲ δαυίδ· χαναναία ἦν ἡ γυνή, ὅθεν μεταλαμβάνεται εἰς ὃ, ἡτοιμασμένη παπεινώσει· οἱ μὲν δίκαιοι ἡτοιμασμένοι εἰσὶν εἰς βασιλείαν τῆς ὑρανῶν, καὶ τὴν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ ὑπόστασιν. οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ, ἡτοιμασμένοι ταπεινώσει τῆς ἐν αὐτοῖς κακίας, καὶ τὴν καθ' αὐτὴν προσέξειν, *ἑτοιμαζόντων αὐτοὺς αὐτῇ, καὶ τῆς βασιλευούσης ἐν ᾧ ἔπιτα[ξ]ε αὐτῇ σώματι ἁμαρτίας· πλὴν ἡ χαναναία ἐξελθοῦσα ἀπὸ τῆς ὁρίων ἐκείνων, ἔζηλε ἀπὸ τοῦ *ἡτοιμασθαι τῇ ταπεινώσει, κεκραγυῖα καὶ λέγουσα· ἐλέησόν με κύριε υἱὲ δαυίδ· σωφάγως δὲ ἀπὸ τῆς διαγλήσεως, τίνες μὲν αὐτὸν καλοῦσιν υἱὸν δαυίδ, ὡς αὐτὴ, καὶ οἱ ἐν ἱερειχοῖ τυφλοί. τίνες δὲ υἱὸν θεοῦ, καὶ ἥτις χωλὸς τὸς, ἀληθῶς, περιπάτησε, ὡς οἱ δαιμονιζόμενοι λέγοντες· τί ἡμῖν καὶ σοὶ, υἱὲ τοῦ θεοῦ. τίνες δὲ μὴ τὸς ἀληθῶς, περιπάτησε, ὡς οἱ ἐν τῷ πλοίῳ περισκοπῶντες, ἀληθῶς θεοῦ υἱὸς εἶ, λέγοντες αὐτῷ· καὶ γὰρ χρήσιμος, εἶμαι, ἔσται σοι ἡ τούτων σωφάγως, περὶ ὃ ἰδεῖν τὴν διαφορὰν τῆς περισσότητος. τίνες μὲν οἰονεὶ τῷ ἡμιμέτρῳ σὺν σαρκικῶς δαυὶδ κατὰ σάρκα περισσῶσι. τίνες δὲ τῷ ὁσιαδήποτε υἱῷ θεοῦ ἐν δυνάμει, καὶ πνεύματι ἁγιωσύνης. καὶ τούτων τινὲς μὲν μὴ τὸ, ἀληθῶς. τινὲς δὲ χωλὸς τούτου· εἶπε περὶ ὅτι ἡ χαναναία μὲν, ὑπὸ τοῦ ἐν ᾧ ἔρχεται, ὃν οὐδὲ τὴν ἀρχὴν γνήσιον φαίνεται, ἀλλὰ περὶ θυγατρὸς προσκαλεῖται, δεινῶς δαιμονιζομένης. ἄλλη δὲ μήτηρ υἱὸν σκυλλομένου νεκρὸν ἀπολαμβάνει ζῶντα. καὶ πάλιν ὁ μὲν ἀρχισυνάγωγος περὶ δωδεκαέτους θυγατρὸς αἴτιος, ὡς ἀποθνησκείας. ὁ δὲ βασιλικὸς περὶ υἱοῦ, ὡς ἔτι νοσοῦντος καὶ ἀποθνήσκειν μέλλοντος· δαιμονῶσα τοίνυν θυγάτηρ, καὶ υἱὸς νεκρὸς, δύο ὄντα μητέρων. καὶ πεθνηκυῖα θυγάτηρ, καὶ υἱὸς πρὸς θάνατον ἀσθενῶν, τῶν δύο πατέρων· ὧν ὁ μὲν ἀρχισυνάγωγος, ὁ δὲ βασιλικὸς ἦν· ἔχω δὲ ταῦτα πείθομαι λέγως περὶ γραφῶν ἐν ψυχαῖς διαφόρων, αἷς τινας ὁ ἰησοῦς ζωοποιῶν ἵαται· καὶ πάντα ἁπλῶς ὅσα θεραπεύει ἐν ᾧ λαῷ, μάλιστα κατὰ τῶν διαγλυπτῶν ἀναγεγραμμένα, γέγονε μὲν τότε, ἵνα οἱ μὴ ἄλλως πιστεύοντες, ἐὰν μὴ ἴδωσι σημεῖα, καὶ τέρατα, πιστεύσωσι. σύμβολα δὲ ἦν τῷ τότε, τῶν ἀεὶ κατὰ τῆς δυνάμεως ἰησοῦ ὀπτιλαμβάνων. οὐκ ἔστι γὰρ ὅτε ἕκαστον τῶν γεγραμμένων

A ea quæ ad diuisionem, & hæreditatis Israël distributionem pertinent, juxta spiritualis Legis rationem constituere. Attende item ad hunc Iesu quasi occursum, factum mulieri Chananææ; is enim venit tanquam in partes Tyri & Sidonis; hæc autem è finibus illis egressa clamavit dicens: *Miserere mei Domine, fili David.* Mulier vero erat Chananæa, quod interpretatur, *ad humilitatem parata.* Iusti quidem parati sunt ad regnum cœlorum, & elationem quæ est in regno Dei: peccatores autem parati ad abjectionem nequitiæ quæ in illis est, & facinorum B quæ juxta illam fiunt, hos ad eam præparantium, & peccati in mortali eorum corpore regnantis. Cæterum Chananæa egressa è finibus illis, à præparatione ad abjectionem exierat clamans & dicens: *Miserere mei, Domine, fili David.* Collige autem ex Evangelijs quinam eum filium David appellant, sicut illa, & cæci qui erant Hierichunte; quinam vero filium Dei, atque id quidem sine additamento vocabuli, *vere*; vt & Dæmoniaci dicentes: *Quid nobis & tibi fili Dei?* Quinam autem cum adjectione vocis, *vere*, vt qui in navigio adorabant dicentes illi: *Vere filius Dei es.* Horum sedenim C collectio vtilis erit tibi, opinor, ad eorum cognoscendam differentiam qui [ad Iesum] accedunt; nonnulli quidem cum, vt qui ex semine David secundùm carnem genitus sit, adeunt; quidam vero tanquam eum, qui *Prædestinatus est filius Dei in virtute, secundum spiritum sanctificationis*; & horum aliqui cum dictione, *vere*; aliqui vero absque illa. Animadverte præterea Chananæam non pro filio, quem prorsus non genuisse illam apparet, sed pro filia à Dæmone graviter vexata orasse; aliam autem matrem filium qui defunctus efferebatur, vivum recepisse; & rursus Archisynagogum pro filia duodecim annos nata, velut mortua, orasse; Regulum vero pro filio quasi etiamnum ægrotante, & jamjam morituro. At filia Dæmone jactata, & filius mortuus D duabus erant matribus oriundi: & filia item mortua, & filius ad mortem vsque ægrotans, duobus patribus, quorum hic Archisynagogus, Regulus ille erat. Hæc autem de diversis animarum generibus, quas Iesus viuificans sanat, differendi materiam continere arbitror. Ac quæcunque sanat in populo, ea præsertim quæ scripta sunt ab Evangelistis, tunc sunt facta, vt crederent ij, qui alioquin nisi visis signis & prodigijs non credidissent; nam quæ aliquando, eorum quæ semper virtute Iesu

Rom. 6. 12.
Matth. 20. 30.
Matth. 8. 29.
Matth. 14. 33.
Rom. 1. 4.
Luc. 7. 11.
Matth. 9. 18.
Iob. 4. 46.
Iob. 4. 48.

* χ. ἐξεμελέτων
* c. n. ἡ ἑτοιμάσθαι

perficiuntur, ſymbola erant. Nunquam enim contingit, vt vnumquodque eorum quæ ſcripta ſunt, ſecundum cujuſque dignitatem virtute Dei non factum ſit. Chananæa igitur propter genus ſuum ne reſponſionem quidem impetrare merebatur à Ieſu, profitente ſe non ad aliud quidpiam à Patre *miſſum, niſi ad oves quæ perierunt domus Iſraël*, genus videlicet animarum perſpicacium perditum: ſed ob propoſitum & adorationem Ieſu Dei filio exhibitam reſponſum conſequitur, quod ipſius declarat ignobilitatem, ejuſque meritum ſignificat, eam videlicet micis, vt catellum, non panibus dignam eſſe. Cum autem intenſiore ſtudio, & comprobato Ieſu ſermone id contendit, vt velut catellus micas impetret, & generoſiores eſſe dominos confitetur, tunc reſponſionem alteram obtinet, quæ magnam illius fidem teſtatur, futurumque illi quod vult pollicetur. Exiſtimo autem, cum proportione ad *illam quæ ſurſum eſt Ieruſalem, liberam* Pauli *matrem*, ejuſque ſimilium, intelligendam eſſe Chananæam, matrem puellæ à Dæmonio vexatæ, quæ matris ejuſmodi animæ ſymbolum eſt. Ac attende num rationi conſentaneum ſit & plures eſſe patres, & plures matres inſtar patrum Abraham, ad quos abijt Patriarcha; & Ieruſalem matris, quemadmodum ait Paulus de ſeipſo, ſuique ſimilibus. Veriſimile eſt autem egreſſam illam, cujus ſymbolum eſt Chananæa, è finibus Tyri & Sidonis, quorum figuræ erant loca terræ, poſtquam acceſſit ad Servatorem; oraſſe illum, & nunc etiam orare dicentem: *Miſerere mei Domine fili David, filia mea male Dæmonio vexatur.* Deinde & ijs qui foris ſunt, & diſcipulis, quum res ita poſtulat, reſpondens dixit: *Non ſum miſſus*, docens eſſe perditas quaſdam principales animas intelligentes, & perſpicaces, quæ tropice *oves domus Iſraël* appellantur: quæ ſimpliciores, opinor, de carnali Iſraël dicta eſſe arbitrantes, neceſſario & illud admittent, Servatorem noſtrum non ad alios, quam ad Iudæos illos qui perierunt, à Patre miſſum eſſe. Nos autem qui ſincere nos loqui gloriamur, *Etſi aliquando cognovimus ſecundum carnem Chriſtum, ſed nunc jam non noſcentes*, ſcimus Verbi potiſſimum illud eſſe opus, perſpicaciores ſervare: hi enim majori ſunt illi neceſſitudine conjuncti, quam hebetiores. Sed quoniam *oves quæ perierunt domus Iſraël*, exceptis reliquijs quæ ſunt *ſecundum electionem gratiæ*, verbo fidem non habuerunt, propterea quæ *ſtulta ſunt mundi elegit*, Iſraël autem ne perſpicacem quidem; *vt confundat ſapientes* Iſraël: & vocavit *quæ non ſunt*,

Matth. 10 6. 15, 24.

Gal. 4. 26.

Gen. 25. 15.

Rom. 11. 5.

1 Cor. 1. 27, 28.

ἀπὸ τῆς δυναμέως Ἰησοῦ Χ̄ῡ τὴν ἑκάστου ἀξίαν
ἢ ψῆφος· ἡμῖν μὲν οὖν χαίειν ἡ χαναναία σὺν
ἀπεικείσιος ἀξίαν ἦν τῆς ἀπὸ Ἰησοῦ τυχεῖν, ὀ-
μολογοῦντος σὺν ἐτι ἄλλοτι ἀπεσάλθαι ἐπὶ
τὰ πρόβατα, ἢ θεὸς τὰ περιβάλλα τὰ ἀπολω-
λότα οἶκα Ἰσραὴλ, ἤγους ψυχῶν διεφθαρμένων ἀπ-
ολωλότων· προαιρέσεως γ̄ ἕνεκα, καὶ τὸ προσ-
κεκυνηκέναι Ἰησοῦ υἱῷ τοῦ θεοῦ, ἀπεικότως
τυγχάνει, ἐλεγχώσης αὐτῆς τὴν δυσγένειαν,
καὶ τὴν ἀξίαν αὐτῆς προφάσης, ὅτι ψιχίων, ὡς
κυνιδίῳ, καὶ σὺκ ἀρτων ἦν ἀξία· ὡς δ' ἐπιτέ-
ναστε τὴν προαίρεσιν, καὶ ὡσεὶ διξαμένη τ̄
Ἰησοῦ λόγον, διαδικάζεται κἂν ὡς κυνιδίῳ
τυχεῖν ψιχίων, καὶ ὁμολογεῖ κυρίως τὰς δεσπο-
τέρας, τότε τυγχάνει ἀπεικότως δωτίνης
μαρτυρήσης αὐτῆς τῇ πίστει, ὡς μεγάλη, καὶ
ἐπαγγελλομένης ἔσεσθαι αὐτῇ ὃ θέλεται αἰτή-
σαν δ' οἶμαι τὴν ἄνω ἱερουσαλὴμ ἐλευθέραν μῆ-
τερα παύλῳ, καὶ τῶν πολλῶν πατέρων αὖται δύο
νοοῦσαν τὴν χαναναίαν, μητέρα τῶν δεινῶς δαι-
μονιζομένης, σύμβολον τυγχάνουσαν μοχ-
θηρίας ψυχῆς· καὶ ὑπόφησον εἰ μὴ βέλτιον ὑπὸ
εἷ) καὶ πολλοὺς πατέρας, καὶ πολλὰς μητέρας,
ἀνάλογον τοῖς πατράσιν ἀβραὰμ, θεὸς ὡς
αὐτῆσι ὁ πατριάρχης, καὶ τὴν ἱερουσαλὴμ μη-
τέρα ὡς παῦλός φησι περὶ ἑαυτῆ, καὶ τῶν ὁμοίων
αὐτῷ· εἰκὸς γ̄ ἐξελθεῖν τὴν ὅριον, ἧς σύμ-
βολον ἡ χαναναία, ἀπὸ τῶν ὁρίων τύρου καὶ
σιδῶνος, ὧν τύποι ἦσαν οἱ τόποι γῆς ἅπτει, προσ-
ελθεῖν τῷ σωτῆρι αἰτησομένη αὐτὸν, καὶ ἤ-
δη αἰτοῦντα λέγοντα· ἐλέησόν με κύριε υἱὲ δα-
βὶδ, ἡ θυγάτηρ μου δεινῶς δαιμονίζεται· εἶτα
καὶ τοῖς ἔξωθεν, καὶ τοῖς μαθηταῖς, ὅτε δεῖ,
ἀποκεκριμένος εἶπε τό· σὺκ ἀπεσάλην, ἀδιά-
σκων ὅτι εἰσί τινες προηγούμεναι ψυχαὶ τινες,
καὶ διεφθαρμέναι ἀπωλείᾳ, τροπικῶς λεγόμεναι
πρόβατα οἶκα Ἰσραὴλ, ἅτερ εἰμὶ οἱ ἁπλούστε-
ροι ὅτι τὸν Χ̄ριστὸν κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ νομίζοντες λεγέ-
σθαι, ἀναγκαίως προσήσονται ὅτι ὁ σωτὴρ
ἡμῶν ἀπεσάλη ἐπὶ τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα· ἡμεῖς δ' οἱ
εὐγνώμονες ἐξ ἀληθείας λέγειν, εἰ καὶ ποτὲ
Χ̄ριστὸν ἐγνώκαμεν, ἀλλὰ νῦν σὺκέτι γινώ-
σκοντες, ἴσμεν τὸν λόγον προηγούμενον τοῦ ἕτερον
σώζειν τοὺς σπουδαιοτέρους· οἰκειοτέρους γὰρ ὄντας
τοὺς ἀμελεστέρους αὐτοῦ τυγχάνειν·
ἀλλὰ ἐπεὶ τὰ ἀπολωλότα προέβαλε οἶκα Ἰσ-
ραὴλ, ἵνα δ κατ' ἐκλογὴν χάριτος λεῖμμα,
μωρὰ τοῦ κόσμου * τ̄ γ̄ Ἰσραὴλ μηδὲ εἰσερ-
χῇ, ἵνα καταισχύνῃ τοὺς σοφοὺς τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἐκλέσῃ τὰ μὴ ὄντα, σωστὸν ἔσπος ἐστὶν

αὐτοῖς οἱ ἠδυώθυτο χωρῆσαι τὴν μωρίαν τῆς κηρύγματος, καὶ βούλομένοις σῶσαι τοὺς εἰς τὸν πίστ βίον ἔρχ, ἵνα διελέγξῃ ἔρ ὄντα, ἐκ τῶν στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτισάμενος αἶνον, ἐπεὶ γέγραπται ἐχθρὰ τῇ ἀληθείᾳ· ἐλθοῦσα ἡ ἀμαναία, προσεκύνει ὡς θεῷ τῷ Ἰησοῦ λέγουσα· κύριε βοήθησόν μοι. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν· οὐκ ἔξεστι λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοῖς κυναρίοις· ζητήσας δ' ἂν τις ὃ βούλημα καὶ ἔμφασιν τῆς λέξεως, ἐπεὶ μέζον μὲν πρόκειται ἄρτος, ὡς μὴ δύνασθαι καὶ τὰ τέκνα ἐσθίειν ἄρτους, καὶ κυνίδιά γε τῆς οἰκίας, ἢ κἂν ἄλλως ἄρτων δι εἰργασμένων, οὐκ οἶδέν τι κῦ ὃ βούλεται κυνιδίοις δίδοσθαι ἐξὸν τὸν καλῶς εἰργασμένον τῶν τέκνων ἄρτον· ἔστιν δὲ τοιοῦτον φαίνεσθαι ὅτι τῆς ἰησοῦ δυνάμεως, ἀφ' ἧς δυνατὸν ἦν καὶ τὰ τέκνα μεταλαμβάνειν, καὶ τὰ λειψάνα κυνίδιά· ὅσα δῶν μή πως ἐκ τοῦ· οὐκ ἔξεστι λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, λεκτέον ὅτι ὁ κενώσας ἑαυτὸν τῆς μορφὴν δούλου ἀνειληφέναι, μέζον δυνάμεως, καθ' ὃ ἐχώρει ἐν κόσμῳ πεφήναι, ἐκόμισεν. ἀφ' ἧς δυνάμεως, καὶ ἀναδεδέτο τινα ἀξιέρχεσθαι ποσότητα ἀπ' αὐτῆ, ὡς δῆλον ἐκ τοῦ· ἥψατό μού τις, ἐγὼ γὰρ ἔγνων δύναμιν ἐξεληλυθυῖαν ἀπ' ἐμοῦ· ἀπὸ τούτου δῶν τοῦ μέζου τῆς δυνάμεως ἐταμιεύετο, τοῖς μὲν πεφυγμένοις πλείονα ὑπεδίδου καὶ κεκλημένοις ἰοῖς. τοῖς δὲ μὴ τοιούτοις ἐλάττονα, ὡς τοῖς κυνιδίοις· ἀλλ' εἰ καὶ τοῦτο ὕπως ἐγίνετο, οὐδὲν ἦττον ὅπου μεγάλη πίστις, ἔδωκε τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, ὡς τέκνῳ, τῇ ἀφῇ τὴν ἐν χαναναίᾳ δυσχέρειαν κυνιδίῳ τυγχάνουσῃ· τάχα δὲ καὶ τὸν λόγον ἰησοῦ εἰσί τινες ἄρτοι, ὃς τοῖς λογικωτέροις ὡς τέκνοις ἔξεστι διδόναι μόνοις· καὶ ἄλλοι λόγοι, οἱονεὶ ψυχὰ ἀπὸ τῆς μεγάλης ἑστίας, καὶ ζαπέζης τῶν βυθμιστέρων καὶ κυρίων, οἷς χρήσαιντ' ἂν τινες ψυχαὶ ὡς κυσὶ· καὶ κῦ τὸ μωσέως νόμον περί τινων λέγεσθαι τοῦ κυνὶ ἀπορρίψαι αὐτῆ, καὶ ἐμέλησε τοῦ ἁλῒ πυθμένι ἐντίθεσθαι περί τινων βραμάτων, ἵνα κυσὶ σωθῇ θῇ· ἄλλοι μὲν οὖν ὑπολαμβάνετο σθω ξένοι τῇ ἐκκλησιαστικῇ λόγῳ μεταβαίνειν τὰς ψυχὰς ἀπὸ σωμάτων ἀνθρώπων ὅτι σώματα κυνῆα κῦ τὴν διαφορὰν κακίαν· ἡμεῖς δὲ μηδαμῶς τοῦτο δυσχεράνοντες ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ, φαμὲν ὅτι κατάσασις λογικωτέρα μεταβάλλει εἰς ἀλογωτέραν, ἐκ πολλῆς ῥαθυμίας καὶ ἀμελείας ὃ τοιοῦτον πάσχουσα. ὁμοίως δὲ καὶ ἀλογωτέρα μεταίρεσις πρὸς ὃ τῆ λόγῳ * ἀμελήσαντα, ὑπερφέρεται ποτὲ εἰς ὃ λογικὴν ἕξιν, ὡς τὸ ποτὲ κυνίδιον ὃ ἀγαπῶν ἐσθίειν ἀπὸ τῆς ψι-

* Π. μὴ ἀμελ

A gentem illis intelligentem tradens, quæ poterat capere *stultitiam prædicationis*, & volens ſervare huic aſſenſum præbentes, vt refelleret *ea quæ ſunt, ex ore infantium & lactentium perficiens* ſibi *laudem*, quoniam illa veritati inimica facta ſunt. Quum veniſſet autem Chananæa, Ieſum vt Deum adorabat dicens: *Domine adjuua me*; *Qui reſpondens ait*: *Non licet ſumere panem filiorum & mittere canibus.* Quæſiverit autem aliquis ſenſum ſermonis illius, quippe cum hæc adeſſet panum menſura, vt non poſſent panes comedere filij ſimul, & canes domus, niſi alios ab elaboratis panibus; non poterat, juxta rectam rationem, catellis in alimoniam dari panis filiorum elaboratus. Nihil autem ſimile videre eſt in Ieſu poteſtate, cujus participes fieri poterant, & filij, & qui catelli appellantur. Vide igitur num forte dicendum ſit ad id: *Non eſt bonum ſumere panem filiorum*, eum qui *ſemetipſum exinanivit ſervi formam accipiendo*, menſuram poteſtatis, ſecundum quam res mundanas continebat, attuliſſe; de qua poteſtate ſentiebat quantitatem aliquam à ſe exiiſſe, vt vel inde liquet: *Tetigit me aliquis, nam ego novi virtutem de me exiiſſe.* De hac itaque poteſtatis menſura diſpenſabat; præcipuis quidem, & filijs dictis plura liberaliter diſtribuens; pauciora vero ijs qui tales non erant, tanquam catellis. Sed quamvis hæc ita fierent, nihilominus tamen quum magna fides adeſſet ei, quæ propter generis ignobilitatem quæ erat in Chananæa, catella erat, tanquam filio panem filiorum dedit. Fortaſſe etiam & ſermonum Ieſu ſunt quidam panes, quos ijs ſolum dare licet tanquam filijs, qui ratione magis pollent; & alij item ſermones, velut perexiguæ micæ de magno illo convivio, & generoſiorum menſa, ac dominorum, quibus animæ nonnullæ velut canes vtantur. Ac in Moſis Lege de nonnullis ſcriptum eſt vt canibus projiciantur; & Spiritui ſancto curæ fuit de cibis quibuſdam ſancire, vt relinquerentur canibus. Exiſtiment igitur alij in Eccleſiaſticis ſermonibus peregrini, tranſire animas ab humanis corporibus in corpora canina, pro varia iniquitate: nos vero in divina Scriptura id minime reperientes, pronuntiamus ratione magis pollentem conſtitutionem in carentem magis ratione mutari, ex magna nempe ignavia & incuria id patientem: ſimiliter & rationis inopem voluntatem propter neglectam rationem converti ita nonnunquam, vt ratione prædita evadat, adeo vt qui olim catellus fuerat de micis è menſa domino-

Matth. 15. 22. Pſal. 8. 3. 1. Cor. 1. 21. Philipp. 2. 7. Luc. 8. 46.

rum suorum cadentibus edere amans, filij A
statum assequatur. Plurimum siquidem confert virtus, vt quis filius Dei fiat; nequitia autem, & in contumeliosis sermonibus rabies & impudentia, vt quis, juxta Scripturæ sermonem, canis appelletur. Simile etiam intelliges de reliquis nominibus, quæ ratione carentibus animalibus tribuuntur. Verumtamen qui reprehenditur vt canis, nec ægre fert indignum se dici pane filiorum, & cum omni patientia sermonem
Matth. 15. 27. Chananæ illius vsurpat, dicentem: *Etiam Domine, nam & catelli edunt de micis, quæ cadunt de mensa dominorum suorum*, mitissimam consequetur responsionem Iesu dicentis ipsi: *Magna est fides tua*, postquam tantam assumserit fidem, & dicentis: *Fiat tibi sicut vis*, vt & ipse sanetur, & si quem protulit fructum sanatione indigentem, sanetur & ille.

χίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν, ἥκειν εἰς κατάστασιν τέκνου· μέγα γὰρ συμβαλεῖται ἀρετὴ μὲν πρὸς τὸ ποιῆσαι τέκνον θεοῦ. κακία δὲ καὶ λυσσῶδες ἐν λόγοις ὑβριστικοῖς, καὶ τὸ ἀναιδὲς, πρὸς τὸ ποιῆσαί τινα κυνὰ κατηγορηθῆναι· ὁ δὲ ὅμοιον τούτοις καὶ ὅτι τῶν λοιπῶν ὀνομάτων, τῶν καὶ τὰ ἄλογα ζῶα· πλὴν ὁ ἐλεγχθεὶς ὡς κυὼν, καὶ μὴ ἀγανακτήσας ὅτι τοῦ ἀναξίου λέγεσθαι αὐτὸν τέκνων, καὶ μετὰ πάσης ἀνεξικακίας εἶπόν τι τῆς χαναναίας ἐκείνης λόγον, τὸ ναὶ κύριε, καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν, τυχεῖν τῆς παρὰ τοῦ Ἰησοῦ λέγοντος αὐτῇ· μεγάλη σου ἡ πίστις, γένοιτο σοι ὡς θέλεις, καὶ λέγοντος· ἡμέσθω σοι ὡς θέλεις, ἵνα καὶ αὐτὸς ἰαθῇ, καὶ εἴ τινα καιρὸν ἐδήνησε δεδεμένον ἰάσεως, καὶ ὅτε θεραπεύθη·

De Sanatis turbis.

Περὶ τῶν θεραπευθέντων ὄχλων.

Matth. 15. 29. *Et quum transisset inde Iesus.* Constat ex supra dictis è partibus Tyri & Sidonis *venisse illum secus mare Galilææ*, quod vulgo stagnum Genesaret appellatur: & rursus *ascendit in montem*, vbi postquam ascendisset, sedebat. Licet igitur dicere montem illum vbi sedet Iesus, non eos ascendere solos qui sani sunt, sed cum his & illos qui varijs afflictati fuerant morbis. Ac fortasse mons ille in quo sedebat Iesus postquam eum conscendisset, is est qui vulgatiori nomine Ecclesia nuncupatur, erecta per Verbum Dei supra reliquam terram, & qui in ea sunt; quo accedunt, non Discipuli, relictis turbis, quemadmodum cum de beatitudinibus verba illis facta sunt; sed turbæ multæ, quæ quidem non accusabãtur ipsæ quod surdæ, alione morbo affectæ sint, sed tales secum habent. Nam in ijs turbis quæ ad montem illum accedunt, vbi sedet Filius Dei, nonnullos videre est, ad ea quæ promittuntur, surdos factos; alios animo excæcatos, & verum lumen non intuentes; claudos alios, & juxta rectam rationem agere non valentes. Hi ergo qui cum turbis montem ascendunt, vbi erat Iesus, talia animo patientes, quandiu ad pedes Iesu non sunt, ab illo non sanantur; cum vero à turbis ad pedes illius, & ad extrema corporis Christi projecti sunt, vt pote qui talibus morbis laborent, horum alioquin quantum quidem ad illos attinet indigni, tunc ab illo

Καὶ μεταβὰς ἐκεῖθεν ὁ Ἰησοῦς· ἦλθεν ἡ ὅτι τῶν περὶ Τύρου, ὅπου ἀπὸ τῆς μεσογείου τύρος καὶ σιδῶνος ἦλθε παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς γαλιλαίας, ἣ τῆς ἔστιν ἡ σεννησὼθ ὀνομαζομένη ἡμῶν ρέτ τῆς λίμνη. καὶ πάλιν ἀναβὰς ὄρος, ἐκάθητο ἐκεῖ· ἔστιν οὖν εἰπεῖν ὅτι εἰς τὸ ὄρος τοῦτο, ὅπου καθέζεται ὁ Ἰησοῦς, οὐχὶ ὑγιαίνοντας ἀναβαίνουσι μόνον, ἀλλὰ μετὰ τῶν ὑγιαινόντων καὶ οἱ διάφορα πάθη πεπονηθότες· καὶ ἅπαντες τὸ ὄρος ἔνθα ἀναβὰς καθέζεται ὁ Ἰησοῦς, ἢ καινοτέρως ἔστιν ὀνομαζομένη ἐκκλησία ἀπὸ τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ κηρυχθὲν τὴν λοιπὴν γῆν, καὶ τοὺς ἐπ' αὐτῆς. ὅπου παρεῖρηται οὐκ οἱ μαθηταὶ καταλιπόντες τοὺς ὄχλους, ὡς ὅτε τῶν μακαρισμῶν, ἀλλὰ πολλοὶ ὄχλοι, οἱ πρὸς αὐτὸν μὲν ἀκατηρράστως ὡς καφοὶ, ἢ τι πεπονθότες, ἔχουσι δὲ μεθ' ἑαυτῶν οὓς τυφλοὺς· καὶ γάρ ἐστιν ἰδεῖν μὴ τῶν προσερχομένων ὄχλων εἰς τοῦτο τὸ ὄρος, ἔνθα ὁ υἱὸς καθέζεται τοῦ θεοῦ, πινὰς μὲν κεκωφωμένους πρὸς τὰ ἐπαγγελλόμενα, ἑτέρους δὲ τυφλοὺς τὴν ψυχὴν, καὶ μὴ βλέποντας τὸ ἀληθινὸν φῶς, καὶ ἑτέρους χωλοὺς, καὶ μὴ δυναμένους τὸν λόγον ἐρθαζεσθαι· οἷοι τοίνυν οἱ τοιοῦτοι τὸν ψυχὴν πεπηρωμένοι, οἱ μὴ τῶν ὄχλων εἰς τὸ ὄρος ἀναβαίνοντες, ἵνα ἴδωσιν ὁ Ἰησοῦς, ὅσον μὲν ἔξω τῶν πόδων εἰσὶ τοῦ Ἰησοῦ, καὶ θεραπεύονται ὑπ' αὐτοῦ. ἐπὰν δὲ, ὡς τοιοῦτοι πεπονθότες, ῥιφῶσιν ὑπὸ τῶν ὄχλων τοῦτο τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ τὰ πλησίον τοῦ σώματος τοῦ χριστοῦ, ὅτε τούτων ἄξιοί τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς τυγχάνοντες, τότε ὑπ' αὐ-

τοῦ θεραπεύονται· καὶ ἐπὰν ἴδῃς ἐν τῷ τῆς κοινοτέρου ἐκκλησίας λεγομένης ἀθροίσματι ἐῤῥιμμένους μετὰ τοὺς τηλευταίους αὐτῆς, οἱονεὶ καὶ παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ἰησοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας, τοὺς κατηχουμένους προσηλθόνθας μετὰ τῆς ἰδίας κωφότητος, καὶ τυφλότητος, χωλότητός τε, καὶ κυλλότητος καὶ τῷ χρόνῳ θεραπευομένους κατὰ τὸν λόγον, οὐκ ἂν ἀμφίβοις τοὺς τοιούτους λέγων ἀναβάντας μετὰ τῶν ὄχλων τῆς ἐκκλησίας εἰς τὸ ὄρος ὅπου ἦν ὁ ἰησοῦς, ἐῤῥίφθαι παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ τεθεραπεῦσθαι αὐτοὺς, ὥστε τὸν ὄχλον τῆς ἐκκλησίας θαυμάζειν βλέποντας ἀπὸ θηλικούτων κακῶν μεταβολὰς ἐπὶ τὸ βέλτιον γενομένας, ὥστε ἂν εἰπεῖν, οἱ πρότερον κωφοὶ ὕστερον λαλοῦσι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, καὶ οἱ χωλοὶ περιπατοῦσι. πληρουμένης καὶ τῆς ἡσαΐου, οὐ μόνον ἐν σωματικοῖς, ἀλλὰ καὶ ἐν πνευματικοῖς προφητείας λέγοντος· τότε ἀλεῖται ὡς ἔλαφος ὁ χωλὸς, καὶ τραυὴ ἔσται γλῶσσα μογιλάλου· κἀκεῖ δὲ, εἰ μὴ ἀποκληρωτικῶς εἴρηται τό· ὡς ἔλαφος ἀλεῖται ὁ χωλὸς, φήσομεν μὴ μάτην ἠλάφῳ καθάρῳ ζώῳ, καὶ πολεμίῳ τῶν ὄφεων, καὶ μηδὲν βλάπτεσθαι ὑπὸ ἰοῦ αὐτῶν δυναμένῳ παραβεβλῆσθαι τοὺς πρότερον χωλοὺς, καὶ διὰ τὸν ἰησοῦν ἀλλομένους ὡς ἔλαφον· πληροῦται δὲ καὶ κατὰ τὸ βλέπεσθαι κωφοὺς λαλοῦντας ἡ λέγουσα προφητεία· καὶ τραυὴ ἔσται γλῶσσα μογιλάλων, ἢ μᾶλλον ἡ φάσκουσα· οἱ κωφοὶ ἀκούσατε· καὶ οἱ τυφλοὶ δὲ βλέπουσι κατὰ τὴν λέγουσαν προφητείαν ἑξῆς τό. οἱ κωφοὶ ἀκούσατε, καὶ οἱ τυφλοὶ ἀναβλέψατε ἰδεῖν· οἱ τυφλοὶ δὲ βλέπουσιν, ὅτε βλέποντες τὸν κόσμον, ἐκ μεγέθους τοῦ κάλλους τῶν κτισμάτων, ἀναλόγως αὐτοῖς τὸν γενεσιουργὸν θεωροῦσι, καὶ ὅτε τὰ ἀόρατα αὐτοῦ τοῦ θεοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορῶσι, τουτέστιν ἐπιμελῶς, καὶ σαφῶς ὁρῶσι, καὶ νοοῦσι· ταῦτα δὲ βλέποντες οἱ ὄχλοι ἐδόξαζον τὸν θεὸν ἰσραὴλ, καὶ δοξάζουσι πειθόμενοι ὅτι ὁ αὐτὸς θεὸς πατήρ ἐστι τοῦ θεραπεύσαντος τοὺς προειρημένους, καὶ θεὸς τοῦ ἰσραήλ. οὐ γὰρ ἰουδαίων μόνον ὁ θεὸς ἐστιν, ἀλλὰ καὶ ἐθνῶν· ἀναβιβάζωμεν οὖν μεθ' ἑαυτῶν ἐπὶ τὸ ὄρος, ἔνθα καθέζεται ὁ ἰησοῦς τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ, τοὺς βουλομένους αἰαβαίνειν ἐπ' αὐτὸ μεθ' ἡμῶν κωφοὺς, τυφλοὺς, χωλοὺς, κυλλοὺς, καὶ ἑτέρους πολλοὺς, καὶ ῥίπτωμεν αὐτοὺς παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ἰησοῦ, ἵνα θεραπεύσῃ αὐτοὺς, ὥστε θαυμάσαι ἐπὶ τῇ τούτων θεραπείᾳ τοὺς ὄχλους. οἱ γὰρ μαθηταὶ οὐκ αἰαγεγραμμένοι εἰσὶ τὰ τοιαῦτα θαυμάζειν, καὶ τοίγε παρόντες ᾧ ἰησοῦ καὶ τότε, ὡς δῆλον ἐκ τοῦ· ὁ δὲ κύριος προσκαλεσάμενος τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, εἶπε· σπλαγχνίζομαι ἐπὶ τὸν ὄχλον, καὶ τὰ ἑξῆς· τάχα δὲ εἰ

A sanantur. Et cum videris in Ecclesiæ vulgo dictæ congregatione Catechumenos, qui cum propria surditate, & cæcitate, claudicatione, ac debilitate accesserunt, projectos post illos qui in ea vltimi sunt, & velut ad pedes corporis Christi quæ est Ecclesia, & procedente tempore Verbi ope sanatos; minime errabis cum dices tales, postquam ascenderunt cum turbis Ecclesiæ in montem vbi erat Iesus, projectos fuisse ad pedes illius, & sanatos, adeo vt Ecclesiæ turba à tantis malis in melius mutationes aspiciens miretur, ita vt dicat; qui prius muti erant, loquuntur deinde verbum Dei, & claudi ambulant: cum impleatur non in corporeis solum, sed & in spiritualibus prophetia Isaiæ dicentis: *Tunc saliet sicut cervus, claudus, & aperta erit lingua muti*: & illic quidem, nisi fortuito dictum est: *Saliet sicut cervus, claudus*, dicemus cervo animali mundo, & serpentium hosti, quodque illorum veneno minime lædi potest, non eos sine causa comparari, qui prius claudi erant, & propter Iesum saliunt sicut cervus. Ex eo autem quod muti videantur loqui, completur Prophetia dicens: *Et aperta erit lingua mutorum*, vel ea potius quæ dicit: *Surdi audite*: cæci autem vident juxta Prophetiam sequentem, quæ sic habet: *Surdi audite, & cæci intuemini ad videndum*. Vident autem cæci, quando mundum aspicientes, ex ingenti rerum creatarum pulcritudine, comparatione cum illis facta, conditorem contemplantur; quumque ipsius Dei invisibilia, quæ ex operibus ab orbis creatione factis intelliguntur, animo cernunt, hoc est studiose & perspicue vident & intelligunt. Hæc autem videntes turbæ *magnificabant Deum Israël*, & magnificant quidem credentes eundem Deum patrem esse illius qui eos sanavit de quibus egimus, & Deum Israël; nec enim Iudæorum solum Deus est, sed & Gentium. Ascendere igitur faciamus nobiscum in montem, vbi constituit Iesus Ecclesiam suam, qui conscendere illum nobiscum voluerint, mutos, cæcos, claudos, mancos, & multos alios, & proijciamus eos ad pedes Iesu, vt sanet illos, adeo vt sanatio turbæ admirationem pariat: nec enim scriptum est hæc admiratos fuisse Discipulos, quamvis & tunc Iesu adessent, vt ex eo planum est: *Iesus autem convocatis Discipulis suis dixit, Misereor turbæ*, & quæ sequuntur. Forsitan vero si diligenter

Isaiæ 35. 6.

Isaiæ 35. 6.

Isaiæ 42. 18

Matth. 15. 31.

Rom. 3. 29.

Matth. 15. 32.

hæc perpenderis : *Accesserunt ad eum turbæ multæ*, reperies tunc ad eum Discipulos non accessisse, sed eum jampridem cum sequi cœpissent, & eum in montem secutos esse. Accesserunt autem ad eum, qui Discipulis deteriores erant, & tunc primum eum adeuntes eadem non patiuntur ac ij qui secum ascenderunt. Observa item in Evangelio quinam scripti sint Iesum fuisse secuti, quinam accessisse, quinam fuisse adducti, & quinam dividi in præcedentes, & subsequentes; eorum item qui accesserunt, quinam in domo ad eum accessisse, & quinam ad eum alibi degentem. Plurima siquidem invenies ex observatione, spiritualia spiritualibus contendens, digna exquisita sapientia quæ in Evangelijs continetur.

A ὑπομνῆσαι προσέχοις τῷ · προσῆλθον αὐτῷ ὄχλοι πολλοὶ, ὥσεις αὖ ὅτι οἱ μαθηταὶ πάλαι ἤ προσῆλθον αὐτῷ, ἀλλὰ πάλαι ἀρξάμενοι ἀκολουθεῖν, καὶ εἰς ὄρος ἀνελθόντων αὐτῶν προσῆλθον δὲ αὐτῷ οἱ μαθηταὶ ἐλάττους, καὶ πάντως τὸν αὐτὸν προσιόντες, ἃ τοῖς ὁμοίως τοῖς μὴ αὐτῶν ἀναβεβηκόσι πεπόνθασι · παρατήρει δὲ ἐν τῷ διαγνῶναι τίνες μὲν ἀναγεγραμμένοι εἰσὶν ἠκολουθηκέναι τῷ Ἰησοῦ, τίνες δὲ προσῆλθαι, τίνες δὲ προσῆχθαι, καὶ τίνες διηρῆσθαι εἰς προσάγοντας, καὶ εἰς ἀκολουθοῦντας, καὶ τὸν προσεληλυθότων τίνες * αὐτῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ προσῆλθον, καὶ τίνες ἀλλαχοῦ τυγχάνοντι · πολλὰ γὰρ ἂν εὕροις ἐκ τῆς παρατηρήσεως πνευματικοῖς πνευματικὰ συγκρίνων, ἄξια τῆς ἐν τοῖς διαγνῶσεσιν ἀκριβοῦς σοφίας.

* Ex Cod. Reg. Vat. Mss. Bas. Ven. Ed. Rom. Ed. Par. 1. Ed. Par. 2. Ed. Par. 3. Ed. Par. 4. Ed. Par. 5. Ed. Par. 6. Ed. Par. 7. Ed. Par. 8. Ed. Par. 9. Ed. Par. 10. Ed. Par. 11. Ed. Par. 12. Ed. Par. 13. Ed. Par. 14. Ed. Par. 15. Ed. Par. 16. Ed. Par. 17. Ed. Par. 18. Ed. Par. 19. Ed. Par. 20. Ed. Par. 21. Ed. Par. 22. Ed. Par. 23. Ed. Par. 24. Ed. Par. 25. Ed. Par. 26. Ed. Par. 27. Ed. Par. 28. Ed. Par. 29. Ed. Par. 30. Ed. Par. 31. Ed. Par. 32. Ed. Par. 33. Ed. Par. 34. Ed. Par. 35. Ed. Par. 36. Ed. Par. 37. Ed. Par. 38. Ed. Par. 39. Ed. Par. 40. Ed. Par. 41. Ed. Par. 42. Ed. Par. 43. Ed. Par. 44. Ed. Par. 45. Ed. Par. 46. Ed. Par. 47. Ed. Par. 48. Ed. Par. 49. Ed. Par. 50. Ed. Par. 51. Ed. Par. 52. Ed. Par. 53. Ed. Par. 54. Ed. Par. 55. Ed. Par. 56. Ed. Par. 57. Ed. Par. 58. Ed. Par. 59. Ed. Par. 60. Ed. Par. 61. Ed. Par. 62. Ed. Par. 63. Ed. Par. 64. Ed. Par. 65. Ed. Par. 66. Ed. Par. 67. Ed. Par. 68. Ed. Par. 69. Ed. Par. 70. Ed. Par. 71. Ed. Par. 72. Ed. Par. 73. Ed. Par. 74. Ed. Par. 75. Ed. Par. 76. Ed. Par. 77. Ed. Par. 78. Ed. Par. 79. Ed. Par. 80. Ed. Par. 81. Ed. Par. 82. Ed. Par. 83. Ed. Par. 84. Ed. Par. 85. Ed. Par. 86. Ed. Par. 87. Ed. Par. 88. Ed. Par. 89. Ed. Par. 90. Ed. Par. 91. Ed. Par. 92. Ed. Par. 93. Ed. Par. 94. Ed. Par. 95. Ed. Par. 96. Ed. Par. 97. Ed. Par. 98. Ed. Par. 99. Ed. Par. 100. Ed. Par. 101. Ed. Par. 102. Ed. Par. 103. Ed. Par. 104. Ed. Par. 105. Ed. Par. 106. Ed. Par. 107. Ed. Par. 108. Ed. Par. 109. Ed. Par. 110. Ed. Par. 111. Ed. Par. 112. Ed. Par. 113. Ed. Par. 114. Ed. Par. 115. Ed. Par. 116. Ed. Par. 117. Ed. Par. 118. Ed. Par. 119. Ed. Par. 120. Ed. Par. 121. Ed. Par. 122. Ed. Par. 123. Ed. Par. 124. Ed. Par. 125. Ed. Par. 126. Ed. Par. 127. Ed. Par. 128. Ed. Par. 129. Ed. Par. 130. Ed. Par. 131. Ed. Par. 132. Ed. Par. 133. Ed. Par. 134. Ed. Par. 135. Ed. Par. 136. Ed. Par. 137. Ed. Par. 138. Ed. Par. 139. Ed. Par. 140. Ed. Par. 141. Ed. Par. 142. Ed. Par. 143. Ed. Par. 144. Ed. Par. 145. Ed. Par. 146. Ed. Par. 147. Ed. Par. 148. Ed. Par. 149. Ed. Par. 150. Ed. Par. 151. Ed. Par. 152. Ed. Par. 153. Ed. Par. 154. Ed. Par. 155. Ed. Par. 156. Ed. Par. 157. Ed. Par. 158. Ed. Par. 159. Ed. Par. 160. Ed. Par. 161. Ed. Par. 162. Ed. Par. 163. Ed. Par. 164. Ed. Par. 165. Ed. Par. 166. Ed. Par. 167. Ed. Par. 168. Ed. Par. 169. Ed. Par. 170. Ed. Par. 171. Ed. Par. 172. Ed. Par. 173. Ed. Par. 174. Ed. Par. 175. Ed. Par. 176. Ed. Par. 177. Ed. Par. 178. Ed. Par. 179. Ed. Par. 180. Ed. Par. 181. Ed. Par. 182. Ed. Par. 183. Ed. Par. 184. Ed. Par. 185. Ed. Par. 186. Ed. Par. 187. Ed. Par. 188. Ed. Par. 189. Ed. Par. 190. Ed. Par. 191. Ed. Par. 192. Ed. Par. 193. Ed. Par. 194. Ed. Par. 195. Ed. Par. 196. Ed. Par. 197. Ed. Par. 198. Ed. Par. 199. Ed. Par. 200. Ed. Par. 201. Ed. Par. 202. Ed. Par. 203. Ed. Par. 204. Ed. Par. 205. Ed. Par. 206. Ed. Par. 207. Ed. Par. 208. Ed. Par. 209. Ed. Par. 210. Ed. Par. 211. Ed. Par. 212. Ed. Par. 213. Ed. Par. 214. Ed. Par. 215. Ed. Par. 216. Ed. Par. 217. Ed. Par. 218. Ed. Par. 219. Ed. Par. 220. Ed. Par. 221. Ed. Par. 222. Ed. Par. 223. Ed. Par. 224. Ed. Par. 225. Ed. Par. 226. Ed. Par. 227. Ed. Par. 228. Ed. Par. 229. Ed. Par. 230. Ed. Par. 231. Ed. Par. 232. Ed. Par. 233. Ed. Par. 234. Ed. Par. 235. Ed. Par. 236. Ed. Par. 237. Ed. Par. 238. Ed. Par. 239. Ed. Par. 240. Ed. Par. 241. Ed. Par. 242. Ed. Par. 243. Ed. Par. 244. Ed. Par. 245. Ed. Par. 246. Ed. Par. 247. Ed. Par. 248. Ed. Par. 249. Ed. Par. 250. Ed. Par. 251. Ed. Par. 252. Ed. Par. 253. Ed. Par. 254. Ed. Par. 255. Ed. Par. 256. Ed. Par. 257. Ed. Par. 258. Ed. Par. 259. Ed. Par. 260. Ed. Par. 261. Ed. Par. 262. Ed. Par. 263. Ed. Par. 264. Ed. Par. 265. Ed. Par. 266. Ed. Par. 267. Ed. Par. 268. Ed. Par. 269. Ed. Par. 270. Ed. Par. 271. Ed. Par. 272. Ed. Par. 273. Ed. Par. 274. Ed. Par. 275. Ed. Par. 276. Ed. Par. 277. Ed. Par. 278. Ed. Par. 279. Ed. Par. 280. Ed. Par. 281. Ed. Par. 282. Ed. Par. 283. Ed. Par. 284. Ed. Par. 285. Ed. Par. 286. Ed. Par. 287. Ed. Par. 288. Ed. Par. 289. Ed. Par. 290. Ed. Par. 291. Ed. Par. 292. Ed. Par. 293. Ed. Par. 294. Ed. Par. 295. Ed. Par. 296. Ed. Par. 297. Ed. Par. 298. Ed. Par. 299. Ed. Par. 300. Ed. Par. 301. Ed. Par. 302. Ed. Par. 303. Ed. Par. 304. Ed. Par. 305. Ed. Par. 306. Ed. Par. 307. Ed. Par. 308. Ed. Par. 309. Ed. Par. 310. Ed. Par. 311. Ed. Par. 312. Ed. Par. 313. Ed. Par. 314. Ed. Par. 315. Ed. Par. 316. Ed. Par. 317. Ed. Par. 318. Ed. Par. 319. Ed. Par. 320. Ed. Par. 321. Ed. Par. 322. Ed. Par. 323. Ed. Par. 324. Ed. Par. 325. Ed. Par. 326. Ed. Par. 327. Ed. Par. 328. Ed. Par. 329. Ed. Par. 330. Ed. Par. 331. Ed. Par. 332. Ed. Par. 333. Ed. Par. 334. Ed. Par. 335. Ed. Par. 336. Ed. Par. 337. Ed. Par. 338. Ed. Par. 339. Ed. Par. 340. Ed. Par. 341. Ed. Par. 342. Ed. Par. 343. Ed. Par. 344. Ed. Par. 345. Ed. Par. 346. Ed. Par. 347. Ed. Par. 348. Ed. Par. 349. Ed. Par. 350. Ed. Par. 351. Ed. Par. 352. Ed. Par. 353. Ed. Par. 354. Ed. Par. 355. Ed. Par. 356. Ed. Par. 357. Ed. Par. 358. Ed. Par. 359. Ed. Par. 360. Ed. Par. 361. Ed. Par. 362. Ed. Par. 363. Ed. Par. 364. Ed. Par. 365. Ed. Par. 366. Ed. Par. 367. Ed. Par. 368. Ed. Par. 369. Ed. Par. 370. Ed. Par. 371. Ed. Par. 372. Ed. Par. 373. Ed. Par. 374. Ed. Par. 375. Ed. Par. 376. Ed. Par. 377. Ed. Par. 378. Ed. Par. 379. Ed. Par. 380. Ed. Par. 381. Ed. Par. 382. Ed. Par. 383. Ed. Par. 384. Ed. Par. 385. Ed. Par. 386. Ed. Par. 387. Ed. Par. 388. Ed. Par. 389. Ed. Par. 390. Ed. Par. 391. Ed. Par. 392. Ed. Par. 393. Ed. Par. 394. Ed. Par. 395. Ed. Par. 396. Ed. Par. 397. Ed. Par. 398. Ed. Par. 399. Ed. Par. 400. Ed. Par. 401. Ed. Par. 402. Ed. Par. 403. Ed. Par. 404. Ed. Par. 405. Ed. Par. 406. Ed. Par. 407. Ed. Par. 408. Ed. Par. 409. Ed. Par. 410. Ed. Par. 411. Ed. Par. 412. Ed. Par. 413. Ed. Par. 414. Ed. Par. 415. Ed. Par. 416. Ed. Par. 417. Ed. Par. 418. Ed. Par. 419. Ed. Par. 420. Ed. Par. 421. Ed. Par. 422. Ed. Par. 423. Ed. Par. 424. Ed. Par. 425. Ed. Par. 426. Ed. Par. 427. Ed. Par. 428. Ed. Par. 429. Ed. Par. 430. Ed. Par. 431. Ed. Par. 432. Ed. Par. 433. Ed. Par. 434. Ed. Par. 435. Ed. Par. 436. Ed. Par. 437. Ed. Par. 438. Ed. Par. 439. Ed. Par. 440. Ed. Par. 441. Ed. Par. 442. Ed. Par. 443. Ed. Par. 444. Ed. Par. 445. Ed. Par. 446. Ed. Par. 447. Ed. Par. 448. Ed. Par. 449. Ed. Par. 450. Ed. Par. 451. Ed. Par. 452. Ed. Par. 453. Ed. Par. 454. Ed. Par. 455. Ed. Par. 456. Ed. Par. 457. Ed. Par. 458. Ed. Par. 459. Ed. Par. 460. Ed. Par. 461. Ed. Par. 462. Ed. Par. 463. Ed. Par. 464. Ed. Par. 465. Ed. Par. 466. Ed. Par. 467. Ed. Par. 468. Ed. Par. 469. Ed. Par. 470. Ed. Par. 471. Ed. Par. 472. Ed. Par. 473. Ed. Par. 474. Ed. Par. 475. Ed. Par. 476. Ed. Par. 477. Ed. Par. 478. Ed. Par. 479. Ed. Par. 480. Ed. Par. 481. Ed. Par. 482. Ed. Par. 483. Ed. Par. 484. Ed. Par. 485. Ed. Par. 486. Ed. Par. 487. Ed. Par. 488. Ed. Par. 489. Ed. Par. 490. Ed. Par. 491. Ed. Par. 492. Ed. Par. 493. Ed. Par. 494. Ed. Par. 495. Ed. Par. 496. Ed. Par. 497. Ed. Par. 498. Ed. Par. 499. Ed. Par. 500. Ed. Par. 501. Ed. Par. 502. Ed. Par. 503. Ed. Par. 504. Ed. Par. 505. Ed. Par. 506. Ed. Par. 507. Ed. Par. 508. Ed. Par. 509. Ed. Par. 510. Ed. Par. 511. Ed. Par. 512. Ed. Par. 513. Ed. Par. 514. Ed. Par. 515. Ed. Par. 516. Ed. Par. 517. Ed. Par. 518. Ed. Par. 519. Ed. Par. 520. Ed. Par. 521. Ed. Par. 522. Ed. Par. 523. Ed. Par. 524. Ed. Par. 525. Ed. Par. 526. Ed. Par. 527. Ed. Par. 528. Ed. Par. 529. Ed. Par. 530. Ed. Par. 531. Ed. Par. 532. Ed. Par. 533. Ed. Par. 534. Ed. Par. 535. Ed. Par. 536. Ed. Par. 537. Ed. Par. 538. Ed. Par. 539. Ed. Par. 540. Ed. Par. 541. Ed. Par. 542. Ed. Par. 543. Ed. Par. 544. Ed. Par. 545. Ed. Par. 546. Ed. Par. 547. Ed. Par. 548. Ed. Par. 549. Ed. Par. 550. Ed. Par. 551. Ed. Par. 552. Ed. Par. 553. Ed. Par. 554. Ed. Par. 555. Ed. Par. 556. Ed. Par. 557. Ed. Par. 558. Ed. Par. 559. Ed. Par. 560. Ed. Par. 561. Ed. Par. 562. Ed. Par. 563. Ed. Par. 564. Ed. Par. 565. Ed. Par. 566. Ed. Par. 567. Ed. Par. 568. Ed. Par. 569. Ed. Par. 570. Ed. Par. 571. Ed. Par. 572. Ed. Par. 573. Ed. Par. 574. Ed. Par. 575. Ed. Par. 576. Ed. Par. 577. Ed. Par. 578. Ed. Par. 579. Ed. Par. 580. Ed. Par. 581. Ed. Par. 582. Ed. Par. 583. Ed. Par. 584. Ed. Par. 585. Ed. Par. 586. Ed. Par. 587. Ed. Par. 588. Ed. Par. 589. Ed. Par. 590. Ed. Par. 591. Ed. Par. 592. Ed. Par. 593. Ed. Par. 594. Ed. Par. 595. Ed. Par. 596. Ed. Par. 597. Ed. Par. 598. Ed. Par. 599. Ed. Par. 600. Ed. Par. 601. Ed. Par. 602. Ed. Par. 603. Ed. Par. 604. Ed. Par. 605. Ed. Par. 606. Ed. Par. 607. Ed. Par. 608. Ed. Par. 609. Ed. Par. 610. Ed. Par. 611. Ed. Par. 612. Ed. Par. 613. Ed. Par. 614. Ed. Par. 615. Ed. Par. 616. Ed. Par. 617. Ed. Par. 618. Ed. Par. 619. Ed. Par. 620. Ed. Par. 621. Ed. Par. 622. Ed. Par. 623. Ed. Par. 624. Ed. Par. 625. Ed. Par. 626. Ed. Par. 627. Ed. Par. 628. Ed. Par. 629. Ed. Par. 630. Ed. Par. 631. Ed. Par. 632. Ed. Par. 633. Ed. Par. 634. Ed. Par. 635. Ed. Par. 636. Ed. Par. 637. Ed. Par. 638. Ed. Par. 639. Ed. Par. 640. Ed. Par. 641. Ed. Par. 642. Ed. Par. 643. Ed. Par. 644. Ed. Par. 645. Ed. Par. 646. Ed. Par. 647. Ed. Par. 648. Ed. Par. 649. Ed. Par. 650. Ed. Par. 651. Ed. Par. 652. Ed. Par. 653. Ed. Par. 654. Ed. Par. 655. Ed. Par. 656. Ed. Par. 657. Ed. Par. 658. Ed. Par. 659. Ed. Par. 660. Ed. Par. 661. Ed. Par. 662. Ed. Par. 663. Ed. Par. 664. Ed. Par. 665. Ed. Par. 666. Ed. Par. 667. Ed. Par. 668. Ed. Par. 669. Ed. Par. 670. Ed. Par. 671. Ed. Par. 672. Ed. Par. 673. Ed. Par. 674. Ed. Par. 675. Ed. Par. 676. Ed. Par. 677. Ed. Par. 678. Ed. Par. 679. Ed. Par. 680. Ed. Par. 681. Ed. Par. 682. Ed. Par. 683. Ed. Par. 684. Ed. Par. 685. Ed. Par. 686. Ed. Par. 687. Ed. Par. 688. Ed. Par. 689. Ed. Par. 690. Ed. Par. 691. Ed. Par. 692. Ed. Par. 693. Ed. Par. 694. Ed. Par. 695. Ed. Par. 696. Ed. Par. 697. Ed. Par. 698. Ed. Par. 699. Ed. Par. 700. Ed. Par. 701. Ed. Par. 702. Ed. Par. 703. Ed. Par. 704. Ed. Par. 705. Ed. Par. 706. Ed. Par. 707. Ed. Par. 708. Ed. Par. 709. Ed. Par. 710. Ed. Par. 711. Ed. Par. 712. Ed. Par. 713. Ed. Par. 714. Ed. Par. 715. Ed. Par. 716. Ed. Par. 717. Ed. Par. 718. Ed. Par. 719. Ed. Par. 720. Ed. Par. 721. Ed. Par. 722. Ed. Par. 723. Ed. Par. 724. Ed. Par. 725. Ed. Par. 726. Ed. Par. 727. Ed. Par. 728. Ed. Par. 729. Ed. Par. 730. Ed. Par. 731. Ed. Par. 732. Ed. Par. 733. Ed. Par. 734. Ed. Par. 735. Ed. Par. 736. Ed. Par. 737. Ed. Par. 738. Ed. Par. 739. Ed. Par. 740. Ed. Par. 741. Ed. Par. 742. Ed. Par. 743. Ed. Par. 744. Ed. Par. 745. Ed. Par. 746. Ed. Par. 747. Ed. Par. 748. Ed. Par. 749. Ed. Par. 750. Ed. Par. 751. Ed. Par. 752. Ed. Par. 753. Ed. Par. 754. Ed. Par. 755. Ed. Par. 756. Ed. Par. 757. Ed. Par. 758. Ed. Par. 759. Ed. Par. 760. Ed. Par. 761. Ed. Par. 762. Ed. Par. 763. Ed. Par. 764. Ed. Par. 765. Ed. Par. 766. Ed. Par. 767. Ed. Par. 768. Ed. Par. 769. Ed. Par. 770. Ed. Par. 771. Ed. Par. 772. Ed. Par. 773. Ed. Par. 774. Ed. Par. 775. Ed. Par. 776. Ed. Par. 777. Ed. Par. 778. Ed. Par. 779. Ed. Par. 780. Ed. Par. 781. Ed. Par. 782. Ed. Par. 783. Ed. Par. 784. Ed. Par. 785. Ed. Par. 786. Ed. Par. 787. Ed. Par. 788. Ed. Par. 789. Ed. Par. 790. Ed. Par. 791. Ed. Par. 792. Ed. Par. 793. Ed. Par. 794. Ed. Par. 795. Ed. Par. 796. Ed. Par. 797. Ed. Par. 798. Ed. Par. 799. Ed. Par. 800. Ed. Par. 801. Ed. Par. 802. Ed. Par. 803. Ed. Par. 804. Ed. Par. 805. Ed. Par. 806. Ed. Par. 807. Ed. Par. 808. Ed. Par. 809. Ed. Par. 810. Ed. Par. 811. Ed. Par. 812. Ed. Par. 813. Ed. Par. 814. Ed. Par. 815. Ed. Par. 816. Ed. Par. 817. Ed. Par. 818. Ed. Par. 819. Ed. Par. 820. Ed. Par. 821. Ed. Par. 822. Ed. Par. 823. Ed. Par. 824. Ed. Par. 825. Ed. Par. 826. Ed. Par. 827. Ed. Par. 828. Ed. Par. 829. Ed. Par. 830. Ed. Par. 831. Ed. Par. 832. Ed. Par. 833. Ed. Par. 834. Ed. Par. 835. Ed. Par. 836. Ed. Par. 837. Ed. Par. 838. Ed. Par. 839. Ed. Par. 840. Ed. Par. 841. Ed. Par. 842. Ed. Par. 843. Ed. Par. 844. Ed. Par. 845. Ed. Par. 846. Ed. Par. 847. Ed. Par. 848. Ed. Par. 849. Ed. Par. 850. Ed. Par. 851. Ed. Par. 852. Ed. Par. 853. Ed. Par. 854. Ed. Par. 855. Ed. Par. 856. Ed. Par. 857. Ed. Par. 858. Ed. Par. 859. Ed. Par. 860. Ed. Par. 861. Ed. Par. 862. Ed. Par. 863. Ed. Par. 864. Ed. Par. 865. Ed. Par. 866. Ed. Par. 867. Ed. Par. 868. Ed. Par. 869. Ed. Par. 870. Ed. Par. 871. Ed. Par. 872. Ed. Par. 873. Ed. Par. 874. Ed. Par. 875. Ed. Par. 876. Ed. Par. 877. Ed. Par. 878. Ed. Par. 879. Ed. Par. 880. Ed. Par. 881. Ed. Par. 882. Ed. Par. 883. Ed. Par. 884. Ed. Par. 885. Ed. Par. 886. Ed. Par. 887. Ed. Par. 888. Ed. Par. 889. Ed. Par. 890. Ed. Par. 891. Ed. Par. 892. Ed. Par. 893. Ed. Par. 894. Ed. Par. 895. Ed. Par. 896. Ed. Par. 897. Ed. Par. 898. Ed. Par. 899. Ed. Par. 900. Ed. Par. 901. Ed. Par. 902. Ed. Par. 903. Ed. Par. 904. Ed. Par. 905. Ed. Par. 906. Ed. Par. 907. Ed. Par. 908. Ed. Par. 909. Ed. Par. 910. Ed. Par. 911. Ed. Par. 912. Ed. Par. 913. Ed. Par. 914. Ed. Par. 915. Ed. Par. 916. Ed. Par. 917. Ed. Par. 918. Ed. Par. 919. Ed. Par. 920. Ed. Par. 921. Ed. Par. 922. Ed. Par. 923. Ed. Par. 924. Ed. Par. 925. Ed. Par. 926. Ed. Par. 927. Ed. Par. 928. Ed. Par. 929. Ed. Par. 930. Ed. Par. 931. Ed. Par. 932. Ed. Par. 933. Ed. Par. 934. Ed. Par. 935. Ed. Par. 936. Ed. Par. 937. Ed. Par. 938. Ed. Par. 939. Ed. Par. 940. Ed. Par. 941. Ed. Par. 942. Ed. Par. 943. Ed. Par. 944. Ed. Par. 945. Ed. Par. 946. Ed. Par. 947. Ed. Par. 948. Ed. Par. 949. Ed. Par. 950. Ed. Par. 951. Ed. Par. 952. Ed. Par. 953. Ed. Par. 954. Ed. Par. 955. Ed. Par. 956. Ed. Par. 957. Ed. Par. 958. Ed. Par. 959. Ed. Par. 960. Ed. Par. 961. Ed. Par. 962. Ed. Par. 963. Ed. Par. 964. Ed. Par. 965. Ed. Par. 966. Ed. Par. 967. Ed. Par. 968. Ed. Par. 969. Ed. Par. 970. Ed. Par. 971. Ed. Par. 972. Ed. Par. 973. Ed. Par. 974. Ed. Par. 975. Ed. Par. 976. Ed. Par. 977. Ed. Par. 978. Ed. Par. 979. Ed. Par. 980. Ed. Par. 981. Ed. Par. 982. Ed. Par. 983. Ed. Par. 984. Ed. Par. 985. Ed. Par. 986. Ed. Par. 987. Ed. Par. 988. Ed. Par. 989. Ed. Par. 990. Ed. Par. 991. Ed. Par. 992. Ed. Par. 993. Ed. Par. 994. Ed. Par. 995. Ed. Par. 996. Ed. Par. 997. Ed. Par. 998. Ed. Par. 999. Ed. Par. 1000.

De septem panibus.

Περὶ τῶν ἑπτὰ ἄρτων.

Matth. 15. 32. *Iesus autem convocatis Discipulis suis dixit.* Supra quidem in simili de panibus historia, antequam panum mentio facta sit, *Exiens Iesus vidit turbam multam, & misertus est eis,* *Matth. 14. 14,15.* *& curavit languidos eorum. Vespere autem facto accesserunt ad eum Discipuli ejus dicentes, Desertus est locus, & hora jam præterijt, dimitte illos,* & quæ sunt deinceps. Nunc autem post mutorum sanationem, & reliquorum, miseretur turbæ, quæ triduo jam cum illo perseveraverat, nec habebat quod comederet: & illic quidem Discipuli pro quinque millibus rogant; hic vero pro quatuor millibus sponte loquitur: ac illi quidem vespere nutriuntur, postquam diem cum illo triverunt; illi vero, qui per tres dies adhæsisse illi perhibentur, participes fiunt panum, ne deficiant in via: & illic quidem Discipuli quinque panes & duo pisces non interroganti se duntaxat habere dicunt; hic vero de septem panibus, & paucis piscibus interroganti respondent: & illic quidem jubet catervas reclinari, vel discumbere super gramen; scripsit quippe Lucas: *Facite* *Luc. 9. 14.* *Marc. 6. 39.* *illos discumbere*; ait autem Marcus: *Præcepit illis, ut accumbere facerent omnes*: hic autem non jubet, sed denuntiat turbæ ut discumbat: illic rursus ijsdem verbis dicunt tres Evangelistæ, *Acceptis quinque panibus, & duobus piscibus aspicientem in cœlum* *Matth. 14. 19.* *Marc 6. 41.* *benedixisse*; hic autem, quemadmodum scripserunt Matthæus & Marcus, *Gratias agentem Iesum fregisse*: & illic quidem super fœnum discumbunt; hic vero discumbunt super terram. In his autem quæ res discrepan-

Ὁ δὲ Ἰησοῦς προσκαλεσάμενος τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ εἶπεν· ἀνωτέρω μὲν ὅτι τῆς ὁμοίας τούτης περὶ τῶν ἄρτων ἱστορίας, πρὸ τῶν ἄρτων, ἐξελθὼν ὁ Ἰησοῦς εἶδε πολὺν ὄχλον, καὶ ἐσπλαγχνίσθη ἐπ' αὐτόν, καὶ ἐθεράπευσε τοὺς ἀῤῥώστους αὐτῶν· καὶ ὀψίας δὲ γενομένης προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ λέγοντες· ἔρημός ἐστιν ὁ τόπος, καὶ ἡ ὥρα παρῆλθεν ἤδη. ἀπόλυσον αὐτούς, καὶ ἃ ἔξεις· νυνὶ δὲ μὴν τὴν διακαιεικὴν τῶν χωφῶν, καὶ τῶν λοιπῶν, σπλαγχνίζεται ὅτι τρεῖς ἤδη ἡμέρας προσμένοντα αὐτῷ, καὶ μηδὲν ἔχοντα φαγεῖν· καὶ ὀψὲ μὲν οἱ μαθηταὶ πρὸς τοὺς πεντακισχιλίους ἀξιοῦσιν. ἐνταῦθα δὲ ἀφ' ἑαυτοῦ πρὸς τετρακισχιλίους λέγει· καὶ ἐκεῖνοι μὲν ὀψίας πέφασται, ἡμέραν αὐτῷ συνδιατρίψαντες. οὗτοι δὲ μαρτυροῦνται ὅτι αὐτῷ τρεῖς ἡμέρας προσέμειναν, μεταλαμβάνουσι τῶν ἄρτων, ἵνα μὴ ἐκλυθῶσιν ἐν τῇ ὁδῷ· καὶ ἐκεῖ μὲν πέντε ἄρτους, καὶ δύο ἰχθύας φασὶν οἱ μαθηταὶ ἔχειν μόνους ὑπομένειν. ἐνταῦθα δὲ ὑπομένων ἐκεῖνος πρὸς ἑπτὰ ἄρτων, καὶ ὀλίγων ἰχθυδίων· καὶ ἐκεῖ μὲν κελεύει τοὺς ὄχλους ἀνακλιθῆναι, ἢ ἀναπεσεῖν ὅτι τῷ χόρτῳ· καὶ γὰρ ὁ λουκᾶς, κατακλίναι αὐτούς, ἀνέγραψε. καὶ ὁ μᾶρκος, ἐπέταξε, φησὶν, αὐτοῖς πρώτοις ἀνακλῖναι. ἐνταῦθα δὲ οὐ κελεύει, ἀλλὰ προαγγέλει τῷ ὄχλῳ ἀνακλιθῆναι. πάλιν ἐκεῖ μὲν αὐταῖς λέξεσιν οἱ τρεῖς διαγγέλλειν φασὶ, ὅτι λαβὼν τοὺς πέντε ἄρτους, καὶ τοὺς δύο ἰχθύας ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐλόγησεν. ἐνταῦθά δὲ, ὡς ὁ ματθαῖός τε καὶ μᾶρκος ἀνέγραψαν, κλάσας ὁ Ἰησοῦς ἔκλασε· καὶ ἐκεῖ μὲν ὅτι τῷ χόρτῳ ἀνακλίνονται. ἐνταῦθα δὲ ὅτι τὴν γῆν ἀναπίπτ-

ται· ζητήσεις δ' ἐν τοῖς κατὰ τὸν τόπον ὃ τῶν ἰωάν-
νᾳ περιλαμβάνον, ὃς ἐπ' ἐκείνης μὲν τὴν παρά-
ξεως αἰτίαν ἔφερε, ὅτι εἶπεν ὁ ἰησοῦς· ποιήσατε
τοὺς ἀνθρώπους ἀναπεσεῖν. καὶ ὅτι διευχαριστήσας
ἔδωκε τοῖς ἀνακειμένοις ἀπὸ τῶν ἀρτων. ζητῆ-
σαι δὲ σοὶ τὴν ἀρχὴν ἐμεμόνωσε· προσέχων
οὖν τῇ διαφορᾷ, καὶ τοὺς τόπους, ὅτι τοῖς
ἄρτοις τραφαμένοις, τούτους νομίζω πάντα-
τος εἶναι διαφέροντος πρὸς ἐκείνους, διὸ καὶ ὅτι
μὲν ἐν ὄρει τρέφονται, ἐκείνοι δὲ ἐν ἐρήμῳ τόπῳ.
καὶ ὅτι μὲν οὗτοι συναπαντες τῷ ἰησοῦ ἡμέρας, B
ἐκεῖνοι δὲ μίας, ἧς ἐν τῇ ἐσπέρᾳ ἐτράφησαν· ἔτι
δὲ εἰ μὴ ζητόν ὅτι ὃ ἀφ' ἑαυτοῦ ποιῆσαι τὸ ἰη-
σοῦν, παρὰ τῶν μαθητῶν ἀκούσαι παρέξει,
ὅτε εἰ μὴ διαφέρουσιν οἱ διεργετηθέντες ὑπὸ
τοῦ ἰησοῦ, αὐτοῦ ὅτι παρὰ διεργετῆσαι δρέψασθαι
τοὺς αὐτοὺς· εἰ δὲ καὶ ἰωαννᾳ κείθενοι ἦσαν οἱ
ἄρτοι, ἀφ' ὧν ἐπεδείκνυτο οἱ δώδεκα κόφινοι,
οὐδὲν δὲ τοιοῦτον παρὰ τόπων λέγεται, πῶς ἂ
βελτίως ἔτι παρὰ τοὺς πεντήκοντα; καὶ κείνων
μὲν τοὺς ἀρρώστους ἐθεράπευσεν. ἐνταῦθα δὲ C
τοὺς μὲν ἄλλων οὐκ ἀρρώστους θεραπεύει,
ἀλλὰ τυφλοὺς, καὶ χωλοὺς, καὶ κωφοὺς, καὶ κυλ-
λούς· διὸ καὶ ὅτι τότοις μὲν θαυμάζουσι οἱ τε-
τρακισχίλιοι, ὅτι δὲ τοῖς ἀρρώστοις οὐδὲν τοιοῦτον
λέλεκται· κρείττους δέ εἰσιν, οἶμαι, οἱ φαγόν-
τες ἀπὸ τῶν ἑπτὰ διεργετηθέντων ἄρτων, τῶν
φαγόντων ἀπὸ πέντε βλεπηθέντων. καὶ οἱ φα-
γόντες ἀπὸ τῶν ὀλίγων ἰχθύδιων παρὰ τοὺς φα-
γόντας ἀπὸ τῶν β'. πάλαι δὲ καὶ οἱ δυνάμενοι
ὅτι τὴν γῆν· καὶ ἐκεῖνοι μὲν ἀπὸ ὀλιγωτέρων
ἄρτων δώδεκα κοφίνους κατέλειπον. ὅτοι δὲ D
ἀπὸ πλειόνων ἑπτὰ σπυρίδας, παρὰ χωρητι-
κώτερα ἦν μειζόνων. καὶ πάλαι ὅτοι μὲ ὅτι βα-
βαίως πάντων τῶν χοίνων, καὶ ἀναπίπτουσιν
ἐπ' αὐτῶν. οἱ δ' ὅτι τῷ χόρτῳ, ὅτι μόνης τῆς
χορτὸς αὐτῶν. πᾶσα γὰρ χόρτος· σφόδρα
καὶ μᾶλ ζητόν ὅτι τούτους ἀπολύσας ὁ ἰησοῦς νη-
στεις θέλει, ἵνα μὴ σκυλῶσιν, ὡς κενοὶ τῶν
ἄρτων ἰησοῦ, καὶ ἔτι ἐν τῇ ὁδῷ τυγχάνοντες, τῇ
ὅτι τὰ οἰκεῖα βλαβεῖσι· σημειώσαι δὲ εἴ πω E
αἰνίττεται ὁ ἰησοῦς ἀπολευκέναι, ἵν' ἴδῃς
διαφορὰν τῶν μὲν ὃ πεφῶναι ὑπ' αὐτοῦ ἀπο-
λυθέντων, καὶ τῶν ἄλλως ἀπολυθέντων· σφόδ-
δεισμα δ' ἄλλως ἀπολυθέντος, τό· χωλαι ἀπο-
λέλυσαι τῆς ἀσθενείας σου· σοφὸς δὲ τοῦτοις οἱ μὴ
ἀεὶ σωθέντες ὑπὸ ἰησοῦ μαθηταὶ, οὐκ ἀπολύον-
ται ἀπ' αὐτοῦ. οἱ δ' ὄχλοι φαγόντες ἀπολύονται· καθὰ πάλιν οἱ μαθηταὶ μηδὲν μέγα φρονοῦν-
τες ἀεὶ τῆς χαναναίας φασιν· ἀπόλυσον αὐτὴν, ὅτι κράζει ὄπισθεν ἡμῶν· ὁ δ' σωτὴρ δίδασκαλος
αὐτὴν ἀπολύων φαίνεται. εἰπὼν γὰρ αὐτῇ. ὦ γύναι, μεγάλη σου ἡ πίστις, γίνηθήτω σοι ὡς θε-

tiam Iohannis secundum loca, qui de faci-
nore illo agens scripsit Iesum dixisse; *Facite homines discumbere*, & quum gratias egisset, de panibus dedisse discumbentibus: hujus autem omnino non meminit. Animadvertens autem differentiam, secundum loca, eorum quæ de panibus scripta sunt, illos existimo ordinis esse præstantioris quam istos: quoniam illi nutriuntur in monte; isti in deserto loco: illi postquam triduo Iesum comitati sunt; isti vero per vnum duntaxat diem, cujus vespere nutriti sunt. Præterea si idem non est Iesum sponte fecisse, ac fecisse postquam id esse faciendum à Discipulis accepisset, vide annon præcellant ij qui beneficium acceperunt à Iesu, ex tempore pascente illos, vt beneficio illos obstringeret. Quod si secundum Iohannem *Ioh. 6. 13.* hordeacei erant panes, è quibus superfuerunt cophini duodecim, nec simile quidpiam de istis dicitur, quomodo prioribus hi non præstabunt? Ac illorum quidem *lan-* *Matth. 14.* *guidos curavit*; hic autem non languidos *14.* qui cum turbis erant curavit, sed cæcos, & claudos, & mutos, & mancos; vnde & super illis mirantur quatuor millia; de languidis autem nihil tale dictum est: præstantiores autem sunt, opinor, qui de septem panibus comederunt, pro quibus actæ sunt gratiæ, ijs qui de quinque benedictis comederunt: & qui comederunt de paucis pisciculis, ijs qui de duobus comederunt: forsitan & illi qui super terram discubuerunt: & illi quidem è paucioribus panibus duodecim cophinos relinquunt; hi vero è pluribus sportas septem, quod plura & ampliora capere possent: & fortasse quidem illi terrena omnia proculcant, & super illa discumbunt: hi vero super fœnum, super solam videlicet carnem suam; *Omnis* sedenim *Isa. 40. 6.* *caro fœnum.* Post illa etiam animadverte Ie- *Matth. 15.* sum dimittere eos jejunos nolle, ne defi- *32.* ciant, vt pote panibus Iesu vacui, & detrimentum præterea capiant in via, quæ ad res domesticas ducit. Observa autem sicuti scriptum est Iesum dimisisse, vt videas eorum differentiam, qui postquam aliti fuerunt ab illo dimissi sunt, & eorum qui alia ratione dimissi sunt. Exemplum autem alicujus alio pacto dimissi, sit illud: *Mulier dimissa es ab* *Luc. 13. 12.* *infirmitate tua.* Insuper Discipuli semper cum Iesu conversantes, ab illo non dimittuntur: turbæ autem pastæ dimittuntur. Quemadmodum rursus Discipuli nihil magnum de Chananæa sentientes dicunt: *Di-* *Matth. 15.* *mitte illam, quia clamat post nos*; at Servator *23.* dimittere illam non videtur, nam cum di-

xisset illi : *O mulier magna est fides tua, fiat tibi sicut vis*, sanavit quidem filiam ejus ex illa hora ; verumtamen scriptum non est hunc eam dimisisse. Ac talia quidem super proposito loco perquirere, & perspicere in præsentia potuimus.

A λεις, ἰάσατο μὲν τὴν θυγατέρα αὐτῆς ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης. ὁ μέντοι γε γραψας ὑπ ἀπέλυσεν αὐτήν· τοσαῦτα καὶ εἰς ὃ ἐγκείμενον ῥητὸν ὅτι τῆ προθέσει ἐξετάσαι, καὶ ἰδεῖν δεδυνήμεθα.

ORIGENIS COMMENTARIORVM IN EVANGELIVM SECVNDVM MATTHÆVM TOMVS DVODECIMVS.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ ΤΟΜΟΣ ιβ'

De iis qui rogaverunt, vt signum de cœlo ostenderet sibi.

Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων σημεῖον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὑποδεῖξαι αὐτοῖς.

Eodem interprete.

Matth.16.1 ET acceſerunt ad eum Sadducæi & Pharisæi tentantes, & rogabant eum vt signum de cœlo ostenderet eis. Sadducæi & Pharisæi super maximi momenti dogmatibus invicem dissentientes: asserunt quippe mortuorum resurrectionem Pharisæi, sperantes futurum aliquod sæculum; Sadducæi vero nihil post hanc vitam hominem manere sciũt, sive in virtute profecerit, sive è nequitiæ finibus exire omnino conatus nõ fuerit: hi vt Iesum tentent, concordes fiunt. Simile quid horum factum est, quemadmodum tradidit Luc.23.12. Lucas, Herodem inter & Pilatum, qui amici mutuo facti sunt, vt Iesum trucidarent; fortasse enim mutua inter illos inimicitia effecisset, vt Herodes non in gratiam populi dicentis: Crucifige, crucifige, illum neci Vide Not. dari poposcisset; Pilatus autem aliquatenus ad id inclinans, vt non condemnaretur, accedente ad propensionem Iesum absolvendi quæ prius illi inerat, ipsius cum Herode simultate. Effecit autem amicitia hæc vtrimque geri credita, vt acrius adversus Iesum instaret Herodes apud Pilatum, volentem fortasse & ipsum, recens conflatæ amicitiæ gratia, acceptum aliquid Herodi & toti Iudæorum nationi facere. Nunc autẽ etiam persæpe in vita videre est eos qui valde contrariis sive in Ethnicorum Philosophia, sive in aliis Disciplinis sententias tuentur, in id apparere consentientes, vt Iesum Christum in eius Discipulis ludibrio habeant, & oppugnent. Inde, opinor, ra-

ΚΑὶ προσελθόντες σαδδουκαῖοι, καὶ φαρισαῖοι, πειράζοντες ἐπηρώτων αὐτὸν σημεῖον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπιδεῖξαι αὐτοῖς· οἱ μὲν γὰρ ἀλλήλοις διαφωνοῦντες περὶ τῶν ἀναγκαιοτάτων δογμάτων σαδδουκαῖοι, καὶ φαρισαῖοι. προσεβάλοσι γὰρ οἱ μὲν φαρισαῖοι τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν, ἐλπίζοντες εἶναί τινα μέλοντα αἰῶνα. οἱ δὲ σαδδουκαῖοι οὐδὲν ὅλως μετὰ τὸν βίον τοῦτον ἀνθρώπῳ ἀπομένειν, ἢ ὡς ἐπ' ἀρετὴν προκόψαντι, ἢ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ὑποστάντι δύνασθαι ἐξελθεῖν τῆς κακίας ὅρων. ὅπως ἵνα πειράσωσι τὸν ἰησοῦν ὁμονοοῦσιν· ὁμοίου δὲ τούτων γεγονότος, ὡς ὁ λουκᾶς ἱστορεῖ, προς ἡρῴδην, καὶ πιλάτον, φιλοῦσιν ἀλλήλοις φίλως ἵνα τὸν ἰησοῦν ἀποκτείνωσι. τάχα γὰρ ἡ μεταξὺ ἀλλήλοις ἀπεῖπεν μάχη ἐποίησεν αὐτὸν μὴ εἰς χάριν τοῦ λέγοντος λαοῦ· σταύρου, σταύρου αὐτόν, αἰτιοῦσθαι αὐτὸν ἀναιρεθῆναι. τὸν δὲ πιλάτον ῥοπήν τινα ἔχοντα· τὸν ὑπὲρ τοῦ μὴ αὐτὸν κατακριθῆναι, συμβαινούσης τῆς προς ἡρῴδην ἔχθρας τῷ προς δὲ ἀπολῦσαι τὸν ἰησοῦν προσπεφυκότα ῥοπῇ· ἡ δὲ νομιζομένη φιλία τοῦ ἡρῴδου ἰσχυροτέραν προς τὴν τοῦ ἰησοῦ αἰτίαν πεποιηκε προς πιλάτον, βουλόμενον τάχα καὶ διὰ τὴν νεαρὰν φιλίαν κεχαρισμένον τι τῷ ἡρῴδῃ, καὶ πάντι τῷ ἰουδαίων ἔθνει ποιῆσαι· πολλάκις δὲ καὶ νῦν ὁρᾶν ἔστιν ἐν παντὶ βίῳ καὶ τοὺς διαφωνοῦντας δόγμασιν, εἴτε ἐν τῇ ἑλλήνων φιλοσοφίᾳ, εἴτε καὶ ἐν ἄλλοις λόγοις ἔχοντας, ὁμονοεῖν δοκοῦντας, ἵνα χλευάζωσι καὶ προσπολεμῶσι τῷ ἐν τοῖς μαθηταῖς ἰησοῦ χριστῷ· ἀπὸ τούτων δὲ, οἶμαι,

οἶμαι, ἔστι λαβεῖναι τῷ λόγῳ ὅτι ὅ ἰδεῖν, ὅτι μήποτε καὶ τῶν ἀντικειμένων ἐνεργειῶν διαφωνίαν πρὸς ἄλληλας ἐχόντων, ὡς φασὶ πρὸς ναβουχοδονόσορ, καὶ θαρθὰκ βασιλέως αἰθιόπων πρὸς σιναχηρεὶμ βασιλέα ἀσσυρίων, γένηταί ποτε συμφωνία τοῦ ἰησοῦ, καὶ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ· ὅτως ταῦτα καὶ νῦν ἦσθημεν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ὅτι ὁ αὐτὸς, ὑδαμοῦ πρότερον ἀλλήλοις ὁμονοοῦντες, ἵνα σκηπτόμενοι τοῦ κυρίου, καὶ τοῦ χριστοῦ αὐτοῦ, τὸ κράτιον τῆς δόξης ἀποκτείνωσιν· ὅτι ταῦτα ἦν τῶν λόγων ἐλαλήθημεν, λέγω τὰς ἅμα προσελθούσας τῷ ἰησοῦ φαρισαίας, καὶ σαδδουκαίους, τὰς ἐν τοῖς πρὶν ἀνακαίσιως διαφωνούσας, καὶ οἱονεὶ συμφωνήσάσας διὰ τὸ πειράσαι τὸ σωτῆρα ἡμῶν, καὶ ἐπερωτῆσαι αὐτὸν σημεῖον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπιδεῖξαι αὐτοῖς· εἰ γὰρ ἠρκέσθησαν τοῖς ἐν ταῖς ἰάσεσι πάσης νόσου, καὶ πάσης μαλακίας ἐν τῷ λαῷ πεποιῆσθαι, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς δόξοις, ἃ ἐν γνώσει πολλῶν πεποίηκεν ὁ σωτὴρ ἡμῶν, ἠβούλοντο αὐτὸν ἐπιδεῖξαι αὐτοῖς, καὶ ἐξ οὐρανοῦ σημεῖον· καὶ σχεδάζομαι ὅτι ἐπενόουν μὲν τὰ ἐπίγεια σημεῖα, ὡς δυνάμενα καὶ μὴ ὄντα θεοῦ εἶναι. Σὺν ἀκριβείᾳ γοῦν λέγειν ὅτι ἐν βεελζεβοὺλ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια ὁ ἰησοῦς· ἐδόκει δ' αὐτοῖς μὴ δύνασθαι ἐξ οὐρανοῦ σημεῖον ἀπὸ βεελζεβοὺλ, ἢ τινος ποτὲ τῶν λεγομένων δυνάμεων· ἠμφίβολον δὲ ἦν ἀμφοτέρων, τοῦ τε ἐπίγειος καὶ τοῦ ἐξ οὐρανοῦ σημείων, μὴ δύνασθαι πάντα ζῆλον, μηδὲ ἐπισταμένους διακρίνειν πνεύματα τὰ ἐνεργοῦντα, ποῖα μὲν ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἐστι, ποῖα δ' ἀφεστηκότα αὐτοῦ· ἢ ἐλλὴν αὐτοῖς εἰδέναι ὅτι καὶ τὰ πολλὰ τοῦ ὅτι μωσέως καὶ τῆς αἰγύπτου πρὸ ἐκείνων, ὄντα ἐξ οὐρανοῦ, σταφὰς ἦν τοῦ θεοῦ, καὶ τὸ πεσὸν πῦρ ἐξ οὐρανοῦ ὅτι τὰ πρόβατα τοῦ ἰὼβ, ὄντ ἦν ἀπὸ τοῦ θεοῦ. τὸ αὐτὸ γὰρ ὂν τοῦτο ὃ πῦρ ἦν, ὃ ἦσθημεν καὶ οἱ αἰχμαλωτεύσαντες, καὶ οἱ ποιήσαντες πρὸς ἄχαζ ἐπάνω τοῦ κτηνῶν τοῦ ἰὼβ· οἶμαι δ' ὅτι καὶ ἐν τῷ πιστὰ, ὡς δυναμένων σημείων δειχθῆναι ἢ ἀπὸ γῆς ἢ ἀπὸ οὐρανοῦ, ἀληθῶν μὲν ὄντ θεοῦ. ἐν πάσῃ δὲ δυνάμει, καὶ σημείοις, καὶ τέρασι ψεύδους, ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, λέλεκται τοῦ ἄχαζ· αἴτησον σεαυτῷ σημεῖον παρὰ κυρίου τοῦ θεοῦ σου, εἰς βάθος, ἢ εἰς ὕψος. εἰ γὰρ μὴ ἦν σημεῖα, ἢ ἃ παρὰ κυρίου τοῦ θεοῦ πῦρ εἰς βάθος, καὶ τοῦ εἰς ὕψος, σὺν αἰ ἐλέλεκτο τὸ· αἴτησον σεαυτῷ σημεῖον παρὰ κυρίου τοῦ θεοῦ σου εἰς βάθος, ἢ εἰς ὕψος· ᾧ οἶδα ἐγὼ ὅτι δύζει τὶ βέβαιον εἶναι ὁ ἐνδοτὸν τῆς παρὰ τὸ, αἴτησον σεαυτῷ σημεῖον παρὰ κυρίου τοῦ θεοῦ, σκιδαχῆς. ἀλλὰ ὑπίση-

* Io. 8. 44

Atiocinatione progredi licet ad considerandum, annon oppositarum potestatum mutuò discrepantium, vt Pharaonis à Nabuchodonosor; Tharathæ Æthiopum Regis à Sennacherib Rege Assyriorum, adversus Iesum, ipsiusque populum fiat aliquando consensus. Hac fortasse ratione: *Adstiterunt Reges terræ, & principes convenerunt in vnum*, nullo modo antea concordes; vt contra Dominum, ipsiusque Christum consilia habentes, Dominum gloriæ perimerent. Ad hæc autem dicendo pervenimus, propter Pharisæos & Sadducæos, qui simul ad Iesum accesserunt, in ijs quæ ad resurrectionem pertinent dissentientes, & velut ad id concordes factos, vt Servatorem nostrum tentarent, & rogarent vt signum de cœlo sibi ostenderet. Nec enim ijs contenti prodigijs quæ Servator, in curandis omnis generis morbis & languoribus, fecerat in populo, alijsque miraculis quæ palam, & in multorum conspectu perpetraverat, volebant præterea hunc sibi, ac de cœlo quidem signum ostendere. Atque equidem conjicio suspicatos fuisse illos signa super terram edita posse etiam à Deo non esse: itaque non veritos esse dicere Iesum *Ejicere dæmones in Beelzebul principe Dæmoniorum*: Putasse autem signum de cœlo fieri non posse à Beelzebul, vel improba aliqua potestate. Fallebantur profecto circa vtraque signa, & ea quæ supra terram fiunt, & quæ è cœlo oriuntur, minime probati trapezitæ, nec scientes spiritus operantes discernere, quinam à Deo sunt, quinam ab illo absunt. At consentaneum erat scire illos multa ex ijs prodigijs quæ adversus Ægyptum edita sunt Mosis temporibus, cùm non è cœlo essent, manifesto tamen Dei fuisse; & ignem qui è cœlo decidit super oves Iob, à Deo non fuisse: ejusdem quippe ignis ille erat, cujus erant & ij qui in captivitatem abduxerunt, & fecerunt tres equitum turmas adversus pecora Iob. Existimo autem in Isaia, quasi ostendi possent signa & è terra & è cœlo, vera quidem à Deo; *in omni* vero *virtute, & signis, & prodigijs mendacibus*, à Malo, dictum esse Achaz: *Pete tibi signum à Domino Deo tuo, in profundum inferni, sive in excelsum supra*: nam si non essent signa quædam ex ijs quæ sunt in profundum, & ex ijs quæ sunt in excelsum, à Domino Deo non prodeuntia, dictum profecto non esset: *Pete tibi signum à Domino Deo tuo, in profundum inferni, sive in excelsum supra*. Expositionem autem talem hujus loci: *Pete tibi signum à Domino Deo tuo*, aliquibus contortam visum iri perspectum habeo; sed adverte ad id

Matth. 9. 34. & 12. 24.

Iob. 1. 16, 17.

2. Thess. 2. 9.

Isaiæ 7. 11.

quod ab Apostolo dictum est de homine peccati, filio perditionis, appariturum hunc
2 Thess. 2. 9, 10. pereuntibus *In omni virtute, & signis, & prodigijs mendacibus, Et in omni seductione iniquitatis*, prodigia omnia imitantem quæ sunt veritatis. Et quemadmodum Ægyptiorum incantatores & malefici, vt pote inferiores homine peccati, & filio perditionis, virtutes quasdam imitati sunt, & signa, & prodigia veritatis, facientes prodigia mendacia, ne veris fides haberetur; ita existimo hominem peccati signa imitaturum & virtutes. Hæc fortasse suspicantes propter vaticinia de illo facta Pharisæi; quæro autem an etiam Sadducæi, tentantes rogaverunt Iesum, vt signum sibi de cœlo ostenderet: quod si id illos minime fuisse suspicatos dicemus, quomodo pronuntiabimus erga prodigia à Iesu edita illos fuisse affectos, qui in duritie perseverabant, & rerum quæ fiebant miracula non erubescebant? Quod si opinetur quispiam præbuisse nos ansam defensionis Pharisæis & Sadducæis, cum vbi in Beelzebul à Iesu dæmonia ejici dicunt, tum vbi super cœlesti signo Iesum tentantes interrogant; sciat ille dixisse quidem nos verisimilitudine quadam fuisse illos adductos, vt prodigijs Iesu non crederent; verumtamen venia non propterea esse dignos; cum non ad Prophetarum sermones, in Iesu factis impletos, animum adverterent, quæ mala potestas implere haudquaquam poterat. Animam autem egressam retrahere, ita vt jam fœtens & quatriduanus exiret è sepulchris, nullius erat,
Ioh. 11. 39. præterquam ejus qui à Patre audiverat:
Gen. 1. 26. *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*: sed & ventis imperare, & maris impetum sedare, nullius alterius erat, ac illius, per quem omnia, & mare ipsum, ventique facti sunt. Doctrina præterea ad amorem creatoris juxta Legem ac Prophetas provocans, cupiditates cohibens, & mores ad pietatem formans, quid aliud ijs ostendebat qui videre poterant, quam illum revera filium Dei esse, qui tot ac tanta faceret? propter quæ dixit discipulis Iohannis:
Matth. 11. 4, 5. *Euntes renuntiate Iohanni quæ audistis & vidistis; cæci vident*, & quæ sequuntur. Postea discipiamus quo pacto rogatus super vno signo, vt illud Pharisæis & Sadducæis à quibus fue-
Matth. 12. 39. & 16. 4. rat rogatus, de cœlo ostenderet, respondet, & dicit: *Generatio mala & adultera signũ quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ Prophetæ*; quo tẽpore, & relictis illis abijt. Signũ

σιν ὧν εἰρημένων περὶ τοῦ ἀποστόλου περὶ τῆς αἰ-
ωνίου τῆς ἁμαρτίας, τῆς υἱοῦ τῆς ἀπωλείας,
ὅπου ἐν πάσῃ δυνάμει, καὶ σημείοις, καὶ τέρασι
ψεύδεσι, καὶ πάσῃ ἀπάτῃ ἀδικίας τοῖς ἀπολλυ-
μένοις ἐκεῖνος ἐπιφανεῖται, μιμούμενος πάν-
τα τέρατα, τὰ τῆς ἀληθείας· καθάπερ οἱ τῶν
αἰγυπτίων ἐπαοιδοὶ, καὶ φαρμακοὶ, ὡς ἐπά-
των τῆς αἰωνίου τῆς ἁμαρτίας, καὶ τῆς υἱοῦ τῆς
ἀπωλείας, δυνάμεις τινὰς ἐμιμήσατο, καὶ
σημεῖα, καὶ τέρατα τῆς ἀληθείας, ποιοῦντες τὰ
τοῦ ψεύδους εἰς τὸ μὴ τις δύεσθαι τὰ ἀληθῆ.
ὄντως οἶμαι τὸ αἰώνιον τῆς ἁμαρτίας τὰ ση-
μεῖα μιμήσασθαι, καὶ τὰς δυνάμεις παρὰ τοῦ
τοῦτο ἐφορώμενοι ἀφ' ὧν περὶ αὐτοῦ προ-
φητείας οἱ φαρισαῖοι. ζητῶ δ' εἰ καὶ σαδδουκαῖοι,
πειράζοντες ἐπιπρόσθιον σημεῖον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ
ἐπιδεῖξαι αὐτοῖς τὸ ἰησοῦ. εἰ δὲ μὴ τοῦτο λέγοι-
μεν αὐτοὺς ὑποπτεῦσαι, τί φήσομεν αὐτοὺς
πεπονθέναι πρὸς τὰ γενόμενα τοῦ ἰησοῦ μυεῖσθαι
περάσια, ἀτέγκτως μένοντας, καὶ μὴ δυσω-
πουμένους τῷ γινομένων τὰ παράδοξα; ἐὰν δέ
τις ὑπολαμβάνῃ ἀπολογίαν ἡμᾶς ἀφορμὰς
δεδωκέναι τοῖς φαρισαίοις, καὶ σαδδουκαίοις,
ὅτε μὲν ἐν βεελζεβοὺλ φάσκουσιν ἐκβεβλῆσθαι
ὑπὸ ἰησοῦ τὰ δαιμόνια, ὅπου ἐπιπρόσθιον μὴ
τοῦ πειράζειν τὸ ἰησοῦ περὶ σημείου οὐρανίου,
ἴσως ὅτι ὑπὸ μὲν πιθανότητος φαμὲν αὐτὸς
περιεσπᾶσθαι πρὸς τὸ μὴ πιστεῦσαι τοῖς τοῦ ἰησοῦ
παραδόξοις, ἃ μὴν ὥστε τὸ συγχωρητὸν εἶναι,
μὴ ἐπορᾶσθαι τοῖς τὴν προφητικὴν λέξιν πλημ-
μύνοις ἐν τῇ πειράζειν τοῦ ἰησοῦ, ὡς ἀδαμὰς
ποτὲ δυνάμις μιμήσασθαι οἷός τε ἦν· ψυχὴν
δ' ἐξηθεσμὸν ὑπισχνεῖσθαι, ὥστε ἤδη ὄζουσα, καὶ
τεταρτήν ἡμέραν ἄγουσα, ἀπὸ τῶν μνημείων
ἐξιέναι, ὡσεὶνος ἦν, ἢ τοῦ ἀκινήτως ἀπὸ τῶν
πατέρων· ποιήσωμεν αὐτὸν κατ' εἰκόνα καὶ
ὁμοίωσιν ἡμετέραν· ἀλλὰ καὶ ἀνέμοις κελεῦσαι,
καὶ ὀρμὴν θαλάσσης λόγῳ παῦσαι, ὡσεὶνος ἄλ-
λος ἦν, ἢ ἐκείνῳ, διὰ τὰ πάθη, καὶ αὐτὸ ἡ θα-
λάττα, καὶ οἱ ἄνεμοι γεγόνασιν· ἔτι δὲ καὶ ἡ διδα-
σκαλία ὅτι τὴν ἀγάπην τοῦ κτίσαντος περι-
καλυμμένη, σιωπᾶσθαι νόμῳ καὶ προφήταις,
καὶ τὰς ὁρμὰς καταστέλλουσα, καὶ τὰ ἤδη κατ'
ὀσθείαν μορφοῦσα, τί ἄλλο ἐδήλου τοῖς ὁρᾶν δυνα-
μένοις, ἢ ὅτι ἀληθῶς θεοῦ ἦν ὁ τὰ τοιαῦτα ἐρ-
γαζόμενος; ἐφ' οἷς εἶπε καὶ τοῖς μαθηταῖς τοῦ
ἰωάννου· παρελθόντες ἀπαγγείλατε ἰωάννῃ ὅσα εἴδετε καὶ ἠκούσατε. τυφλοὶ ἀναβλέπουσι, καὶ
χωλοὶ περιπατοῦσιν, λεπροὶ καθαρίζονται, καὶ κωφοὶ ἀκούουσιν, καὶ νεκροὶ ἐγείρονται, καὶ
πτωχοὶ εὐαγγελίζονται· καὶ μακάριός ἐστιν ὃς ἐὰν μὴ σκανδαλισθῇ ἐν ἐμοί. μὴ οὖν, καινοπρεπῶς τινα ζητῶν
ἐπιπρόσθια σημεῖα ἐνὸς, ἵν' ἐκ τοῦ ἐργάτου τὴν ἐπιδεῖξιν τοῖς ἐπιπρόσθια Φαρισαίοις, καὶ σαδδουκαίοις, ἀποκείνεται καὶ λέγει· γενεὰ
πονηρὰ, καὶ μοιχαλὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ιωνᾶ

τῶ προφήτη. ὅτι καὶ καταλιπὼν αὐτοὺς, ἀπῆλθε· ὃ σημεῖον ἦ ἀρα τῦ ἰωνᾶ, ϗ τὴν ἐρώτησιν αὐτῶν, οὐχ ἁπλῶς σημεῖον ἦν, ἀλλὰ καὶ ἐξ οὐρανοῦ. ὥςε αὐτὸν καὶ ζητοῦσι πειράζοντι, καὶ ὅπι ζητοῦσι σημεῖον ἐξ οὐρανοῦ, οὐδὲν ἧττον ϗ τὴν πολλὴν ἐαυτῶ ἀγαθότητα δεδωκέναι ὃ σημεῖον· εἰ γὰρ ὡς ἰωνᾶς ἐποίησεν ἐν τῆ κοιλία τῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας, ϗ τρεῖς νύκτας, ὕτως ὁ υἱὸς τῦ ἀνθρώπου ἐν τῆ καρδία τῆς γῆς, καὶ μὴ τῦτο δήλον ἀπ' αὐτῆς, πόθεν ἂν λέγοιμεν τὸ τῆς ἀναστάσεως τὸ ἰησοῦ γεγονέναι σημεῖον, ἢ ἀπὸ τῦ οὐρανοῦ; καὶ μάλιστα ἐπεὶ καὶ αὐτὸ τὸ κηρυγθὲν τοῖς παῦλος γεγονέναι σημεῖον διεργατεύεται λεγῆ εἰς τὸ προφῆναι τῦ θεοῦ. μὴ τοίνυν, οἶμαι, καταβαίνων εἰς ἅδου ὥσπερ τὸς νεκρὸς, ὡς ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος· καὶ δοκεῖ μοι σεσωσπῆσθαι ὃ ἀφ' ἑαυτῦ σημεῖον ὁ σωτὴρ τῷ λόγῳ ϗ τῷ ἰωνᾶ σημείῳ, λέγων οὐχ ὅμοιον εἶναι ἐκείνῳ μόνον δίδοσθαι σημεῖον ἐπ' αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ἐκεῖνο. προσοχὲς γὰρ τῷ· καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῆ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον ἰωνᾶ τῦ προφήτου· σκοπῶ ἐκεῖνο τῦτο ἦν, τῷ ἐκεῖνο τοῦτο δηλωτικὸν γεγονέναι, ἵνα ἡ ἐκείνου λύσις τῦ σημείου ἀσάφειαν αὐτοῦ ἔχουσα ὃ παθεῖν ἢ τὸ σωτῆρα, καὶ ἐν τῆ καρδία τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας ϗ τρεῖς νύκτας πεποιηκέναι· ἅμα δὲ καὶ καθολικόν τι μεμαθήκαμεν, ὅτι εἴωθε ὃ σημεῖον σημαίνειν τι, ἕκαστον τῶν ἀναγεγραμμένων σημείων, εἴτε ὡς ἐν ῥιζοτομῆ ἰσχύει, εἴτε ὡς ἐν ὅλῃ, δηλωτικόν τινος ὄντος ὕστερον πληρωθῆναι. εἰ δὲ σημεῖον ἰωνᾶ ἐζόντος μὴ τρεῖς ἡμέρας ἀπὸ τῆς κοιλίας τῦ κήτους, τῆς τῦ σωτῆρος ἡμῶν ἦν ἀναστάσεως μὴ τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας αἰσταμένης ἀπὸ τῶν νεκρῶν. καὶ ἡ ἀθετουμένη λειτουργία, σημεῖον τῆς τῶν τοῦ παύλῳ δηλωμένης ἐν τῷ· ἡμεῖς γὰρ ἐσμὲν ἡ περιτομή· ζήτει δὲ καὶ σὺ πρῶτον ὃ ἐν τοῖς παλαιοῖς γράμμασι σημεῖον, τίνος ἐν τῆ καινῆ γράμματός ἐστι. καὶ ὃ ἐν τῆ καινῆ διαθήκη ὀνομαζόμενον σημεῖον, τίνος ἐστὶν ἢ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι δηλωτικὸν, ἢ καὶ ἐν ταῖς ὕστερον γενεαῖς, μὴ ὃ γεγενῆσθαι ὃ σημεῖον· ϗ πονηρὰν μὲ εἶπεν αὐτοὺς γενεάν, διὰ τὴν ἀπὸ τῆς πονηρᾶς πιότητα εἰς αὐτοὺς ἐγγενομένην. ἔστι δὲ ἡ πονηρία, ἑκάστου κακοποιία. μοιχαλίδα δὲ διὰ τῦτο, ἐπεὶ τὰ ἔρωτικῶς λεγόμενον εἴδρα, τῆς ἀληθείας λόγον, ἢ νόμον καθαλιπόντες οἱ φαρισαῖοι, καὶ σαδδουκαῖοι, ἐμοιχεύθησαν ὑπὸ τῆς ψεύδους, καὶ τῆς νόμου * τῆς ἁμαρτίας· εἰ γὰρ δύο εἰσὶ νόμοι, ὅτι ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν αἰχμαλωτεύοντος τῷ νόμῳ τῦ νοὸς, καὶ ὁ τῦ νοὸς, λεκτέον ὅτι ὁ μὲν τῦ νοὸς, τυγχάνων ὁ πνευματικὸς, ἀνὴρ ὄντι, ὡς ἐν ἁρμόσθη ὑπὸ θεοῦ γυνὴ ἡ ψυχὴ, αὐθεντεῖ ᾧ νόμῳ, ϗ ὃ γεγραμμένον· πρὸς ὃ θεοῦ ἁρμόζεσθαι

A vero Ionæ, juxta petitionem illorum, non signum erat solummodo, sed etiam signum de cœlo; ita vt tentantibus, & signum de cœlo petentibus, nihilominus pro eximia sua bonitate signum dederit. Nam si quemadmodum Ionas tres dies ac tres noctes transegit in ventre ceti, ita Filius hominis in corde terræ, & deinde ex illa resurrexit; vnde dicemus signum fuisse resurrectionis Iesu, nisi è cœlo? cum præsertim tempore passionis signum fuerit latroni summo beneficio in Dei Paradisum evecto; postea etiam, opinor, descendens in infernum ad

B mortuos, velut *inter mortuos liber*. Et Ser- *Psal. 87.6.*
vator quidem videtur mihi signum à se proditurum, cum ratione signi Ionæ conjungere, dicens non à se signum dari simile duntaxat illi, sed id ipsum: nam observa id: *Signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ Prophetæ*. Hoc igitur illud erat, propterea quod illius hoc declarationem continebat, vt illius signi obscuritatem à se habentis solutio sit passum esse Servatorem, & in corde terræ tres dies, & tres noctes transegisse. Simul etiam discimus aliquid generale, nempe si signum aliquid significat, vnum quod-

C que signum quæ scripta sunt, sive tanquam in historia rei gestæ, sive tanquam in præcepto aliquam rem deinde completam significare: signum, verbi gratia, Ionæ post triduum è ventre ceti exeuntis, signum erat resurrectionis Servatoris nostri, post tres dies, & tres noctes resurgentis à mortuis: & quæ dicitur circumcisio, signum erat illius quæ à Paulo declaratur his verbis: *Nos Philip. 3.3.*
enim sumus circumcisio. Quære vero & tu quodcunque signum in antiquis Scripturis continetur, cujus rei in recentiori Scriptu-

D ra signum sit; & quod in Novo Testamento signum nominatur, ecquamnam rem significet vel in futuro sæculo, vel certe in futuris temporibus, postquam factum fuerit signum illud. Ac generationem quidem malam dixit illos, propter qualitatem quam à malo contraxerant; malitia autem est voluntaria maleficentia: adulteram autem, propterea quod Pharisæi & Sadducæi relicto, qui vir tropice appellatur, veritatis sermone, vel Lege, à mendacio & Lege peccati adulterio polluti sunt. Nam si duæ sunt

E Leges, & ea quæ *in membris nostris repugnat* *Rom. 7. 23.*
Legi mentis, & Lex mentis; dicendum est Legem mentis, hoc est spiritualem, virum esse, cui à Deo tradita est in vxorem anima, nempe viro Legi, juxta id quod scriptum est: *A Deo autem conjungitur viro vxor*; alte- *Matt. 19. 6.*

ram vero Legem, adulteram esse subjectæ illi animæ, & propter illam adulteræ nomen consecutæ. Quod autem Lex vir animæ sit, dilucide id docet Paulus in Epistola ad Romanos dicens *Legem in homine dominari quanto tempore vivit: Nam, quæ sub viro est mulier, viventi alligatam esse viro, qui est Lex*: & quæ sunt deinceps. Adverte quippe in his Legem dominari homini, quamdiu vivit Lex, quemadmodum vir vxori. Nam viro subdita vxor, anima videlicet quæ est sub Lege, viventi alligata est viro, qui est Lex: si autem mortuus fuerit vir, hoc est Lex, liberata est à Lege, quæ est vir. Moritur autem Lex ei qui ascendit ad beatitudinem, nec amplius sub Lege vivit; sed idem facit quod christus, qui etiãsi Legi se subdiderit, propter *eos qui sub Lege sunt, vt eos qui sub Lege erãt lucrifaceret*, neque mansit sub Lege, neque Legi subjacere passus est, quos in libertatẽ vindicaverat: hos enim secũ ad divinum vitæ institutum evexit, quod est supra Legẽ, quæ sacrificia pro peccatorũ remissione, vtpote pro minus perfectis, & etiamnum peccantibus continebat. Qui ergo peccato obnoxius non est, neque amplius sacrificijs legalibus indiget, fortasse postquam perfectionem est assecutus, spiritualem etiam legem prætergressus est, & ad Verbum, quod supra illam est, pervenit, quod ijs qui vivunt in carne, caro factum est: ijs autem qui non amplius secundum carnem militant, id quod, cum Verbum esset, in principio erat apud Deum Deus, cernitur, & Patrem detegit. Tria igitur in animum inducenda sunt circa hunc locum; mulier subdita viro, viro nempe qui est Lex; & mulier adultera, anima videlicet quæ vivente viro, viro alteri, Legi nempe carnis sese applicuerit; & mulier quæ demortui viri fratri nupserit, vivo scilicet & nunquam intermorituro Verbo, quod postquam resurrexit *à mortuis, non moritur, mors enim illi vltra non dominabitur*. Et hæc quidem propter illud: *Si mortuus fuerit vir, liberata est à lege viri*; & propter hoc: *Igitur vivente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro*: & propter illud: *Quod si mortuus fuerit vir, libera est à Lege, vt non sit adultera, si junctа fuerit alteri viro*. Id ipsum autem: *Ergo vivente viro, adultera vocabitur* assumsimus, volentes perspicue declarare quare tentantibus Pharisæis, & Sadducæis, & quærentibus vt signum è cœlo ostenderet sibi, Iesus non dixit solum, *generatio mala*, sed etiam, *adultera*. Generaliter igitur *Lex quæ est in membris, repugnans legi mentis*, tanquam vir adulter, adultera est animæ: jam vero & omnis potestas con-

Rom. 7.1,2,3.

1.Cor.9.10.

Rom. 6.9.

Rom. 7.2.

Rom. 7.3.

Rom. 7.23.

ἀνδρὶ γυνή. ὁ δὲ ἄλλος, μοιχός ἐστι τῆς ἐπιπαταμβρίας αὐτοῦ ψυχῆς, καὶ δι' αὐτὸν μοιχαλίδος χρηματίζουσης· ὅτι γὰρ ὁ νόμος αὐτὸς τῆς ψυχῆς ἐστιν, σαφῶς ἐν τῇ πρὸς ῥωμαίους ὁ παῦλος πρίσκα λέγων, ὅτι ὁ νόμος κυριεύει τοῦ ἀνθρώπου, ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ. ἡ γὰρ ὑπανδρος γυνὴ τῷ ζῶντι ἀνδρὶ δέδεται, ἔστι νόμῳ, καθὼς ἑξῆς· πρόδηλος γὰρ ἐν τούτοις ὅτι ὁ νόμος κυριεύει τοῦ ἀνθρώπου, ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ ὁ νόμος, ὡς αὐτὸς γυναικός· ἡ γὰρ ὕπανδρος γυνὴ, ἡ ὑπὸ τὸν νόμον ψυχὴ, τῷ ζῶντι ἀνδρὶ δέδεται, ἔστι νόμῳ· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, ὁ νόμος, κατήργηται ἀπὸ τοῦ νόμου, ὃς ἐστιν αὐτός· ἀποθνήσκει δὲ ὁ νόμος ᾧ ἀναβαίνῃ ὅτι τὴν μακαριότητα, καὶ μηκέτι ὑπὸ νόμον πολιτευόμενος. ἀλλ' ὡς ὁ χριστὸς προέφθασεν, ὃς εἰ καὶ γέγονεν ὑπὸ νόμον ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον κερδήσῃ, ὅτ' ἔμεινεν ὑπὸ νόμον, ὅτ' ἀφῆκεν ὑπὸ νόμον τοὺς ἀπ' αὐτοῦ ἐλευθερώσας. αὐήλαγε γὰρ αὐτοὺς ἅμα ἑαυτῷ ὅτι τὸν ὑπὲρ τὸ ἱερὸν θεῖον πολιτείαν, τὸ πνευματικὸν λέγω, ὡς πρὸς τοὺς ἀτελεστέρους, καὶ ἔτι ἁμαρτάνοντας, θυσίας περὶ ἁφέσεως ἁμαρτημάτων· ὁ οὖν ἀναμάρτητος, ᾧ μηκέτι δεόμενος τῶν νομικῶν θυσιῶν, ὑπερβεβηκὼς τελειωθεὶς πάσας καὶ τὸ πνευματικὸν νόμον, καὶ γέγονεν ἐν ᾧ ὑπὲρ αὐτὸν λόγῳ, ὅστις τοῖς μὲν ἐν σαρκὶ ζῶσι σαρξὶ γέγονεν. τοῖς δὲ μηδαμοῦ ἔτι ἐν σαρκὶ σάρκα στρατευομένοις, ἐς ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς θεὸν θεὸς λόγος ὤν, θεωρεῖται, καὶ ἀποκαλύπτει τὸ πατέρα· τελείνων τῷ τόπον νομιζόμενον, γυναῖκα ὑπανδρον ὑπὸ αὐδρα τὸν νόμον. καὶ γυναῖκα μοιχαλίδα, ζῶντος δ' ἀνδρὸς νόμῳ γινομένην ἀνδρὶ ἑτέρῳ, ᾧ νόμῳ τῆς σαρκὸς τῷ ψυχικῷ. καὶ γυναῖκα ᾧ ἀδελφῷ τοῦ τεθνηκότος ἀνδρὸς γαμομένην ᾧ ζῶντι, καὶ μὴ ἀποθνήσκοντι λόγῳ, ὃς ἐγαρθεὶς ἐκ παρθένου, οὐκέτι ἀποθνήσκει, θάνατος γὰρ αὐτοῦ οὐκέτι πιπρασκεται· καὶ ταῦτα πάντα ἀφ' οὗ ὁ ἐλθὼν ἀπὸ θεοῦ ἀνὴρ, κατήργηται ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ ἀνδρὸς, καὶ ἀφ' οὗ. ἆρ' οὖν ζῶντος τοῦ ἀνδρὸς μοιχαλὶς χρηματίσει, ἂν γένηται ἀνδρὶ ἑτέρῳ, καὶ ἀφ' οὗ. ἐὰν ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, ἐλεύθερα ἐστὶν ἀπὸ τοῦ νόμου. τῷ μὲν εἰ αὐτῷ μοιχαλίδα χρηματίσω ἀνδρὶ ἑτέρῳ. * ἀπὸ οὗ γε. ἆρ' οὖν ζῶντος τοῦ ἀνδρὸς, καὶ μοιχαλὶς χρηματίσῃ, πρὶν ἀποθανεῖν, θάνατος γὰρ αὐτῷ οὐκέτι πιπρασκεται, θανάτου δὲ αὐτοῦ γενομένου ἐλεύθερα, βουλόμενος σαφῶς προθεῖναι ἀφ' οὗ τοῖς πρὸ ἐμοῦ Φαρισαίοις, καὶ σαδδουκαίοις, καὶ ἐπιζητοῦσι σημεῖον ἐξ οὐρανοῦ ἐπιδεῖξαι αὐτοῖς, ὁ ἰησοῦς οὐ-

πνεῦ, ἢ μόνον τὸ· γενεὰ πονηρὰ, ἀλλὰ καὶ· μοιχαλίς· γενικῶς μὲν οὖν ὁ ἐν τοῖς μέλεσι νόμος, ὁ αὐτοῦ φρονῶν μὴ ὡς ᾧ νόμῳ τοῦ νοὸς, ὡς μοιχὸς αὐτῆς, μοιχός ἐστι τῆς ψυχῆς· ἤδη δὲ καὶ πᾶ-

δυ' αμις απηκειμην, ὅτι κατὰ τῆς αἰδεσ- A traria, animæ humanæ victrix facta, & illi
πίτης ψυχῆς, καὶ ἁμαμνυμην αὐτῇ, μοιχὸς commista, adultera est illius sponsum à Deo
ὄστιν αὐτῆς, νυμφίον ἐχούσης ὑπὸ τοῦ θεοῦ αὐ- sibi datum habentis, nempe Verbum. Post
τῇ δεδόσθαι τὸν λόγον· μὴ ταῦτα λέγε σθαι, ὅτι hæc scriptum est, *Relictis illis abisse*; quo-
καταλιπὼν αὐτοὺς ἀπῆλθε. πῶς γὰρ οὐκ ἔμελ- modo enim sponsum Verbum non reliquis-
λεν ὁ νυμφίος λόγος καταλιπεῖν τὴν μοιχαλίδα set adulteram generationem, & ab illa non
γυναῖ, καὶ ἀπῆναι ἀπ' αὐτῆς; εἰπὸις δ' αὖ ὅτι recessisset? Dixeris autem Dei Verbum reli-
τὴν Ἰουδαίων συναγωγὴν ὡς μοιχαλίδα κατα- cta Iudæorum Synagoga, tanquam adulte-
λιπὼν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, ἀπελήλυθεν ἀπ' αὐ- ra, ab illa discessisse, & vxorem scortatio-
τῆς, καὶ ἔλαβε γυναῖκα πορνείας, τοὺς ἀπὸ τῶν nis cepisse, eos nempe qui ex Gentibus sunt;
ἐθνῶν. ἐπεὶ ἐκεῖνοι μέ, ὄντες πολιτευόμενοι σιὼν, B quandoquidē illi facti sunt meretrices, cum
γεγόνασι πόρνοι. ὅτοι δ', ὡς ἡ ῥαὰβ ἡ πόρνη, τοὺς essent civitas fidelis Sion: hi vero, quemad- *Isaiæ 1. 21. Ios. 6. 25.*
τοῦ ἰησοῦ κατασκόπους ὑποδεξαμένη διεσώθη modum Rahab meretrix, quæ Iosue specula-
πρωοικεῖ, μὴ τοῦτο μηκέτι πορεύσα, ἀλλ' ἡ- tores exceperat, cum vniversa familia servata
θῦσα τοῦδε τοὺς τοῦ ἰησοῦ πόδας, καὶ βρέχασα est; non amplius præterea scortans, sed
αὐτοὺς τοῖς τῆς μετανοίας δάκρυσι, καὶ ἀλείψα- ad pedes Iesu accidens, & eos lacrymis pœ-
σα τῇ τῆς ἁγίας πολιτείας τῶν μύρων ὀδωδίᾳ, nitentiæ rigans, & sanctæ vitæ vnguento- *Luc. 7. 37. & seq.*
δι' ἣν σίμωνι τῷ λεπρῷ, τῷ πρωτέρῳ λαῷ ὀνειδίζων ἔλεγεν ὅσα γέγραπται.

Περὶ τῆς ζύμης τῶν φαρισαίων.

De fermento Pharisæorum.

C

Καὶ ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὸ πέραν, *Et quum venissent Discipuli ejus trans fre-* *Matth. 16. 5.*
ἐπελάθοντο ἄρτους λαβεῖν· ἐπεὶ μὴ χρήσιμοι *tum, obliti sunt panes accipere.* Quoniam Dis-
ἦσαν οἱ ἄρτοι, οἱ πρὸ τοῦ πέραν, τοῖς ἐλθοῦσι μα- cipulis qui præterierant, ij jam non vtiles
θηταῖς εἰς τὸ πέραν. ἄλλων γὰρ ἐχρῆζον πρὸ erant panes quos habebant priusquam
τοῦ πέραν, καὶ ἄλλων ἐδέοντο εἰς τὸ πέραν, ἀφ' transirent; alijs enim opus illis erat, ante-
οὗ τοῦτο ἀμελήσαντες τοῦ ἐπιβαθαι ἀπόντες εἰς τὸ quam transirent, & alijs item, postquam
πέραν ἄρτους, ἐπελάθοντο αὐτοὺς σὺν ἑαυτοῖς transissent; propterea cum tendentes ad
λαβεῖν· εἰς τὸ πέραν δὲ γενέσθαι μαθηταὶ τοῦ ἰη- vlteriorem ripam, panes asportare negle-
σοῦ, οἱ ἀφεβάντες ἀπὸ τῆς σωματικῆς ὑπὸ τὰ xissent, *obliti sunt* eos secum *accipere.* Trans
πνευματικὰ, καὶ ἀπὸ τῆς αἰσθητῆς ὑπὸ τὰ νοη- D fretum autem iverunt Discipuli Iesu, qui à
τά· καὶ πάλα ἵνα ἀποστρέψῃ τοὺς ἀφ' τῆς ἐ- corporeis ad spiritualia transiverunt; & à
φθαικείας εἰς τὸ πέραν ἀρξαμένους πνεύματι τῆς sensilibus, ad ea quæ intellectu comprehen-
παλινδρομεῖν ὑπὸ τὰ σάρκινα, εἶπε τοῖς εἰς τὸ duntur. Ac forsitan vt eos averteret, qui
πέραν ὁ ἰησοῦς· ὁρᾶτε, καὶ προσέχετε· ἦν γὰρ animo jam ad carnalia recurrere incipie-
φύραμα διδασκαλίας καὶ ζύμης ἀληθῶς παλαι- bant, postquam fretum trajecissent, dixit
ᾶς, τῆς κατὰ τὸ φαλὸν γράμμα, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ijs Iesus qui transiverant: *Intuemini & ca-* *Matth. 16. 6.*
ἀπηλλαγμένης τῶν ἀπὸ κακίας, ὅσῳ πρεῖττον *vete.* Erat enim massa quædam doctrinæ &
φαρισαῖοι, καὶ σαδδουκαῖοι, ἀφ' ἧς ἐβούλετο ἰη- fermenti vere veteris, quod erat secundum
σοῦς ἐσθίειν ἐπὶ τοὺς ἰδίους μαθητὰς, ποιήσας αὐ- nudam literam, propterea que ab ijs quæ ad
τοῖς νέον καὶ πνευματικὸν φύραμα, ἑαυτὸν πα- E nequitiam pertinent solutum non erat,
ραχὼν τοῖς ἀποστόλοις τῆς ζύμης τῶν φαρισαίων, quam massam Pharisæi præbebant, ac Sad-
καὶ σαδδουκαίων, καὶ προσῆλυθεν αὐτῇ, ἄρ- ducæi; de qua amplius non vult Iesus suos
τον ζῶντα ἐξ οὐρανοῦ καταβεβηκότα, καὶ ζωὴν Discipulos comedere, vt pote qui eis recen-
διδόντα τῷ κόσμῳ· ἐπεὶ ἡ ὁδὸς ὅτι τῷ μηκέτι tem & spiritualem massam confecissent, se
χρησιμεύοντι ζύμῃ, καὶ φυράματι, καὶ διδα- ipse prehens ijs qui à fermento Pharisæo-
σκαλίᾳ φαρισαίων, καὶ σαδδουκαίων, τοῦτο ἐστιν rum, & Sadducæorum recesserant, & ad se
μὲν ἵνα φυλάττῃν, δεύτερον δὲ ὁ προσέχειν, ἵνα accesserant, panem vivum qui de cœlo des-
μή ποτε ἐκ τοῦ μὴ βλέπειν καὶ ἐξ ἀπροσεξίας cendit, & qui vitam dat mundo. Quando- *Ioh. 6. 51.*
καταδαπανηθῇ τῆς ἀπηρτισμένης ζύμης ἐκείνων, quidem autem ei qui non amplius fermēto,
ἀφ' τοῦτο προσέχει τὸ, ὁρᾶτε, λέγει τοῖς & massa, ac doctrina Pharisæorum, & Sad-
ducæorum vsurus sit, hæc est via, primum
quidem vt videat, secundo autem vt caveat,
ne quis aliquando ex eo quod non intueatur
& non caveat, prohibiti illorum fer-

menti particeps fiat; propterea Discipulis A primum dicit: *Intuemini*; deinde: *Cavete*. Perspicacium igitur est, & attentorum, separare fermentum Sadducæorum, & Pharisæorum, omnemque cibum qui non est ex
1. Cor. 5. 8. *azymis sinceritatis & veritatis*, à pane vivo, & qui de cœlo descendit, vt ea quæ Pharisæorum, & Sadducæorum sunt non quis admittat, sed comedendo vivum & verum panem animo confirmetur. Id vero quod dictum est, opportune ijs applicemus, qui Christianorum more viventes, corporaliter præterea Iudæorum more vivere volunt: hi B enim non intuentur, neque cavent à fermento Pharisæorum, & Sadducæorum; sed præter voluntatem Iesu qui illud prohibuit, Pharisæorum panem comedunt. Et quicunque, opinor, animum inducere nolunt Legem esse spiritualem, & futurorum bonorum vmbram continere, & vmbram esse futurorum, nec quærunt cujusnam futuri boni vmbra sit vnaquæque Lex, non intuentur, neque cavent à fermento Pharisæorum: qui autem & mortuorum resurrectionem improbant, non cavent à fermento Sadducæorum; & multi quidem inter eos C qui diversis ab Ecclesia opinionibus adhærent, propter suam circa mortuorum resurrectionem incredulitatem, ij sunt qui fermento Sadducæorum sunt imbuti. Dum hæc diceret Iesus, cogitabant Discipuli, non clara quidem voce, sed in corde suo dicentes: *Quia panes non accepimus*. Ac talia ferme
16 Matth. 16. 7. erant quæ dicebant; si quidem haberemus panes, de fermento Pharisæorum, & Sadducæorum non caperemus; sed quoniam præ panum inopia periculum est ne de fermento illorum capiamus, non vult autem Servator nos ad illorum doctrinam iterum re- D currere, propterea illud nobis dixit: *Intuemini, & cavete à fermento Pharisæorum, & Sadducæorum*. Et hæc quidem illi cogitabant: Iesus autem ea quæ in illorum erant cordibus respiciens, & sermones qui in illis habebantur audiens, vt pote cordium verus inspector, insimulat illos, tanquam non advertentes, neque memores panum quos ab ipso acceperant; propter quos, etiamsi panibus indigere viderentur, fermento tamen Pharisæorum, & Sadducæorum non egebant. Deinde exponens & apertius si- E gnificans ijs quos varia panis & fermenti significatio incertos faciebat, non de sensili pane se illis locutum, sed de fermento in doctrina contento, subnectit: *Quare non in-*
Matth. 16. 11. *telligitis quia non de pane dixi vobis, sed cavete à fermento Pharisæorum, & Sadducæorum?* Etiamsi interpretationem dilucide non declarasset, sed etiamnum in tropologico sermone persisteret, intellexerunt Discipuli

μαθηταῖς, ϗ δεύτερον τὸ, προσέχετε· ὑπο-
εμπτικῶν εἶναι ὅτι, ϗ προσεκτικῶν, χωρίζειν τὴν
ζύμην τῶν σαδδουκαίων, καὶ φαρισαίων, ϗ
πάσην οὖν ζύμων εἰλικρινείας ϗ ἀληθείας
ψυχὴν ἀπὸ τοῦ ζῶντος ἄρτου, ϗ ἐξ οὐρανοῦ κα-
ταβεβηκότος, ἵνα ᾖ μὴ τῶν φαρισαίων, ϗ σαδ-
δουκαίων μὴ προσέχωμεν. τὸν δὲ ζῶντα καὶ ἀληθι-
νὸν ἄρτον ἑαυτῶν τις ῥωσθῇ τὴν ψυχήν· ϗ ὃ ῥη-
τὸν δὲ δικαίως αὐτοῖς προσφερόμενον ζυμῷ τῷ χει-
ρανίζειν ἀρχομένοις ϗ σωματικῶς ἐσθίειν.
οἶσι γὰρ οὐκ ὁρῶσιν, οὐδὲ προσέχουσιν ἀπὸ τῆς
ζύμης τῶν φαρισαίων, καὶ σαδδουκαίων. ἀλλὰ
παρὰ τὸ βούλημα τοῦ ἀπαγορεύσαντος αὐτὸν Ἰη-
σοῦ τὸ φαρισαίων ἄρτον. ἐσθίουσι γὰρ πάντες
οἱ, οἱμαι, ὅσοι δ' βούλονται φρονεῖν ὅτι ὁ νόμος
πνευματικός ἐστιν, καὶ σκιὰν ἔχει τῶν μελλόντων
ἀγαθῶν, ϗ σκιὰ ἐστὶ τῶν μελλόντων, οὐδὲ ζητοῦ-
σιν τίνος μέλλοντος ἀγαθοῦ ἐστι σκιὰ ἕκαστος τῶν νό-
μων, οὐχ ὁρῶσιν, οὐδὲ προσέχουσιν ἀπὸ τῆς
ζύμης τῶν φαρισαίων. εἰ δ' ϗ τὴν τῶν νεκρῶν
ἀνάστασιν αἱρέσεσιν, ϗ φυλάττονται ἀπὸ τῆς
ζύμης τῶν σαδδουκαίων. ϗ πολλοί γε ἐν τοῖς ἐκ-
κλησιαστικοῖς δόγμασι περὶ τὴν περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν ἀπι-
στίαν εἰσὶν οἱ ἐμφορούμενοι τῇ τῶν σαδδουκαίων
ζύμῃ. ταῦτα δὴ λέγοντος τοῦ Ἰησοῦ διελογίζοντο
ἐν ἑαυτοῖς λέγοντες οἱ μαθηταὶ, ἀλλ' ἐν ταῖς
καρδίαις ἑαυτῶν, ὅτι ἄρτους οὐκ ἐλάβομεν·
ϗ οἱονεὶ ἁπλᾶ τινα ἦν ἃ ἔλεγον, εἰ μὴ ἔχομεν ἄρ-
τους, οὐκ ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν φαρισαίων ϗ
σαδδουκαίων εἰληφόμεθα. ἐπεὶ δὲ ἀπορίᾳ ἄρ-
των κινδυνεύομεν ἀπὸ τῆς ἐκείνων ζύμης λα-
βεῖν, ὁ βούλεται δ' ἡμᾶς ὁ σωτὴρ πάλιν δραμεῖν
ἐπὶ τὴν ἐκείνων διδασκαλίαν, διὰ τοῦτο ἡμῖν
εἶπε τό· ὁράτε, ϗ προσέχετε ἀπὸ τῆς ζύμης
τῶν φαρισαίων, ϗ σαδδουκαίων· ϗ ταῦτα μὲν
ἐκεῖνοι διελογίζοντο. ὁ δὲ βλέπων ἐνσοὺς τὰ ἐν
ταῖς καρδίαις αὐτῶν, ϗ ἀκούων τῶν ἐν αὐτοῖς
λόγων, ὡς τῶν καρδιῶν ἐπίσκοπος μέμφεται αὐτοῖς, ὡς μὴ νοοῦσιν, οὐδὲ μεμνημένοις
ἄρτων, ὧν πρὸ αὐτῶν εἰλήφασι. εἰ ὡς ἐν ἀπο-
ρίᾳ δοκοῦντες εἶ) ἄρτων, οὐκ ἔχρῃζον τῆς τῶν
φαρισαίων, ϗ σαδδουκαίων ζύμης· εἶπε σα-
φηνίζων, ϗ γυμνότερον πρὸς τοὺς προειλη-
μμένους λέγει τὴν ὁμωνυμίαν αὐτῶν ϗ ζύμης, ὅτι
μὴ περὶ ἀρτῶν ἔλεγεν αὐτοῖς ἄρτος, ἀλλὰ
περὶ τῆς ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ζύμης, ὅτι φθείρει τὸ-
πους δ' νοεῖτε ὅτι δ περὶ ἄρτου εἶπον ὑμῖν, προσέ-
χετε δὲ ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν φαρισαίων, ϗ σαδ-
δουκαίων; καίτοι μηδὲ γυμνότερον αὐτοῖς τὴν
ἐρμηνείαν, ἀλλ' ἐν ὑπαινίγμοις τῇ τροπολογίᾳ, συνῆκαν οἱ μαθηταὶ, ὅτι ὁ λόγος τοῦ σωτῆρος ἦν

τῆς διδασκαλίας, ἐντικῶς ζύμης εἰρημένης, ἣν ἐδίδασκον Φαρισαῖοι, καὶ Σαδδουκαῖοι· ὅσον μὲν οὖν ἐχρόνιζε σὺν ἡμῖν τὸ ἰησοῦν ποιοῦντα τὴν φάσκουσαν ἐπαγγελίαν· ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, οὐ δυνάμεθα νηστεύειν, οὐδὲ ἀπορεῖν ἐφῆς, ὡς ἀφ' τὴν ἀπορίαν αὐτῆς ζητεῖν καὶ τῶν Φαρισαίων, καὶ Σαδδουκαίων τῆς ἀπηγορευμένης ζύμης λαμβάνειν, καὶ ἐσθίειν· ἴσως δ' ἂν ποτε καιρὸς συμβαίνοι αὐτὸ τοῦτο ἡμᾶς ἀσφαλεῖν, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν λέλεκται, ἐν ᾧ· ἤδη ἡμέρας τρεῖς προσμένουσί μοι, καὶ οὐκ ἔχουσι τί φάγωσιν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο συμβῇ, μὴ βαλόμενος ἡμᾶς νήστεις ἀπολῦσαι, μήποτε ἐκλυθῶμεν ἐν τῇ ὁδῷ, διχῇ τοῦτο· ὅτι τοῖς προσὶ τοῖς μαθηταῖς ἄρτοις, καὶ ποιεῖ ἡμῖν παρεισθῦσαν ἀπὸ τῆδε ἐκεῖσε ὡς ἀποδιδάσκαλον ἄρτων, ἵνα ἐκεῖσε σαυρείδας ἔτι ᾖ καὶ τοῦτο πρωτεῖον, διὰ τὸς οἰομένους μὴ πρῶτον τὴν θεότητα πρίσασθαι τὸ σωτῆρος ἐκ τῆς καθ' ματθαῖον διαγωγῆς, ὅτι ὁ, διαλογιζομένων ἐν ἑαυτοῖς τοῖς μαθηταῖς, καὶ λεγόντων ἄρτος μὴ ἐχόντων ἀγαθὸν τὸς διαλογισμὸς τοῦ ἰησοῦ, καὶ εἶπεν· τί διαλογίζεσθε ἐν ἑαυτοῖς ὀλιγόπιστοι, ὅτι ἄρτος οὐκ ἐλάβετε; οὐκ αἰσθάνεσθε οὐδὲ νοεῖτε; μονάζοντος γὰρ γινώσκει τὸς καρδίας τοῦ αἰσθάνεσθαι, ὡς ὁ σολομῶν ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ βασιλειῶν φησιν, ὁ κύριος· ἐπὶ τῷ ἰησοῦ εἰπόντος· προσέχετε ἀπὸ τῆς ζύμης, συνῆκαν οἱ μαθηταὶ ὅτι οὐκ εἶπε προσέχειν ἀπὸ τοῦ ἄρτου, ἀλλ' ἀπὸ τῆς διδαχῆς τοῦ Φαρισαίων, καὶ Σαδδουκαίων, ὅτι-ησοῦς εἰ ὅταν ποτ' αὖ ζύμη ὀνομάσθη, εἰς δι δαχὴν ἐκτολογεῖται, εἴτε ἐν νόμῳ, εἴτε καὶ ἐν παῖς μὴ τ' νόμου γραφαῖς· ὅτω γ' μήποτε ζύμη ᾖ προσφέρεσθαι δεῖ τὸ θυσιαστήριον. ᾗ γὰ δεῖ τὰς θύρας ἐκτὸς ἔχειν διδασκαλίας, ἀλλ' τῇ αὐτῷ μόνον αἰτήσεις ἀγαθῶν ἀπὸ τοῦ θεοῦ· ζητήσας δ' αὖ τὶς ἀφ' τὰ ἀποδεδειγμένα περὶ τῆς μαθητῶν ἐλθόντων εἰς τὸ πρῶτον, εἰ δυνάσαι τὴς ῥίζαν εἰς τὸ πρᾶγμα ἐπειδίζεσθαι ὡς ὀλιγόπιστος, καὶ ὡς οὐδέπω νοοῦν, οὐδὲ μεμνημένων τῆς ὑπὸ τοῦ ἰησοῦ γεγενημένων· ᾗ χαλεπὸν δ' οἶμαι φρὸς τοῦτο εἰπεῖν, ὅτι ὡς πρὸς τὸ τέλειον, ὅταν ἔτεμ' ἔλθῃ, τὸ ἐκ μερὺς καταργηθήσεσθαι, πῶς ἂν ἐνταῦθα πίστις ἡμῶν ὀλιγοπιστία δοξῇ, καὶ ὡς πρὸς ἐκεῖνο οὐδέπω νοοῦμεν εἰ ἐκ μέρους γινώσκοντες, οὐδὲ μεμνημεθόμεθα· ᾗ γὰ ἀφορκῆ, καὶ συμπρεκτεινομένην μεμνῆσθαι δυνάμεθα τῆς πληθυς τῆς Φύσεως τῆς θεωρημάτων· ἔτι δὲ δοξῇ καὶ ἐντεῦθεν μαθεῖν ὅτι καὶ ὅτι μόνοις διαλογισμοῖς ὡς ἐν ἑαυτοῖς διαλογιζόμεθα, ἐαὶ ἴτε ἐγκρυπτόμεθα, καὶ ὡς ὀλιγό-

A sermonem habere Servatorem de doctrina, tropice, fermentum, dicta, quæ à Pharisæis, & Sadducæis tradebatur. Quamdiu igitur nobiscum habemus Iesum promissum facientem, quod tale est: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, vsque ad consummationem saeculi*, jejunare non possumus, nec alimentis indigere, ita vt propter illorum inopiam, etiam à Pharisæis, & Sadducæis vetitum fermentum accipere & comedere studeamus. Erit autem aliquando illud tempus, quum illo præsente deerunt nobis alimenta, vt superius dictum est hoc loco: *Triduo jam perseverant mecum, & non habent quod manducent*: sed etiam si id contingat, dimittere nos jejunos nolens, ne deficiamus in via, benedicit panibus qui sunt apud Discipulos, efficitque vt è septem panibus, quemadmodum tradidimus, superfint nobis septem sportæ. Illud præterea observandum est, propter eos qui Servatoris divinitatem ex Evangelio Matthæi non valde probari putant, videlicet reputantibus apud se Discipulis, & dicentibus panes se non habere, nosse illorum cogitationes Iesum, & dicere: *Quid cogitatis inter vos modicæ fidei, quia panes non habetis?* rem humanam non fuisse. Solus enim corda hominum novit Dominus, vt ait Salomon Regnorum tertio. Quoniam autem, postquam Iesus dixit: *Cavete à fermento*, intellexerunt Discipuli non dixisse illum cavendum esse à panibus, sed à doctrina Pharisæorum, & Sadducæorum, advertes an vbicunque fermentū nominatur, pro doctrina tropice explicetur, sive in Lege, sive in Scripturis quæ Legem sequuntur: ita etiam an fermentum super altare non offertur; nec enim par est preces habere rationem doctrinæ, sed esse duntaxat petitiones bonorum à Deo. Quæsiverit autem quispiam propter ea quæ à nobis scripta sunt de Discipulis qui transierunt, possitne alicui, postquam trajecerit, modica fides exprobrari, quodque nondum intelligat, & nondum eorum meminerit quæ à Iesu facta sunt. Ad hæc, opinor, non difficile fuerit dicere, ratione habita *perfecti*, quod *cum advenerit, evacuabitur quod ex parte est*, omnem, quæ hic est, fidem nostram, incredulitatem esse; & illius ratione habita nondum nos intelligere, qui ex parte cognoscimus, neque recordari: nec enim sufficientem, & æqualem magnitudini naturæ rerum speculandarum memoriam capere possumus. Præterea & inde discere est nonnunquam nos propter solas cogitationes quas intra nosmet agitamus redargui, & tanquam exigua præditos fide insimulari.

Matth. 28. 20.

Matth. 15. 32.

3. Reg. 8. 39.

1. Cor. 13. 10

Arbitror autem ego, quemadmodum cor-
de tantum quis adulteratur, non omnino ad
facinus ipsum progredies; ita & reliqua quæ
vetita sunt solo corde aliquem committere.
Quemadmodum ergo qui solo corde adul-
teratur, pro ejusmodi adulterio punietur;
ita & qui eorum quæ prohibita sunt quid-
piam corde perpetrarit; verbi gratia qui so-
lo corde furtum admiserit, vel corde dun-
taxat falsum dixerit testimonium, non per-
inde vt qui revera furatus fuerit, vel facinus
ipsum falsi testimonij commiserit, sed tan-
tum vt qui talia corde fecerit, punietur at-
que id quidem, si per ipsum solum steterit,
quominus ad nefarium facinus perpetran-
dum accesserit. Nam si præterquam quod
voluit, attentarit quidem, sed parum pro-
cesserit; itidem punietur, vt qui non solo
corde, sed opere ipso peccaverit. Ad hæc
aliquis quæsiverit, an quis corde solo adul-
teratur, licet ipsum adulterij opus non ad-
miserit, sed solo corde intemperans sit. Si-
mile facies de reliquis rebus laude dignis.
Habet autem aliquid locus iste, quo proba-
biliter falli possimus, quod ea, opinor, ra-
tione removendum est. Adulterium in cor-
de admissum, minus est peccatum, quam si
quis opus ipsum adjunxerit. Fieri autem
non potest pudicitiam esse in corde, quæ
actionem pudicam impediat: nisi quis super
ea re assumat in exemplum, juxta Legem,
virginem in solitudine violatam. Ponatur
enim cor alicujus esse purissimum; vim au-
tem in re impudica corpori casto vitium ob-
tulisse. Hæc quidem mihi in occulto casta
omnino esse videtur; corpore vero non item
pura esse, qualis erat ante vim illatam: sed
non propterea quod non pura sit, jam &
impudica est. Hæc autem dicta sunt, pro-
pter illud: *Cogitabant inter se dicentes, Quia panes non accepimus:* cui subjungitur illud:
Sciens autem Iesus dixit, Modicæ fidei, quid cogitatis inter vos? & quæ sequuntur; nam
expendi par erat vituperium eorum quæ
sunt in occulto; & simul laudem eorum quæ
sunt in occulto. Miror autem Discipulos,
antequam sermo explicatus illis fuerit à Ie-
su, in animum induxisse suum sancire sibi
præceptorem ac Dominum, vt à Phariseo-
rum, ac Sadducæorum sensili fermento, tan-
quam non puro, ac propterea vetito ca-
veant: adeo vt, cum etiam panes non as-
sumserint, eorum fermento non vtantur.
Simile autem quæreremus & in alijs; sufficit
autem, exempli causa, quod de Samarita-
na scriptum est his verbis: *Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum, Qui autem biberit ex*

Deut. 22. 25.

Ioh. 4. 13, 14.

πεῖσι ὀνειδιζόμεθα· ἐγὼ δ' οἶμαι ὅτι ὥσαρ μοι-
χεύει τις ἐν τῇ καρδίᾳ μόνῃ, ὃ πάντες φεύ-
γειν καὶ ὅπῃ τὴν πρᾶξιν, ὅτε καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα
ἀπηγορευμένων ἐν μόνῃ τῇ καρδίᾳ τις πρᾶξ-
ειεν· ὡς οὖν ὁ μοιχεύσας ἐν τῇ καρδίᾳ, οὐά-
λλοιον τῇ τοιαύτῃ μοιχείᾳ κολασθήσεσθαι, ὕτως
καὶ ὁ ψεῦδ' ἀπηγορευμένων τι ποιήσας ἐν τῇ καρ-
δίᾳ, φερ' εἰπεῖν κλέψας ἐν μόνῃ καρδίᾳ, ἢ ψευ-
δομαρτυρήσας ἐν μόνῃ καρδίᾳ, οὐχ ὡς καὶ
ἔργῳ μὲν κλέψας, ἢ καὶ τὴν πρᾶξιν τοῦ ψευ-
δομαρτυρεῖν ἐπιτελέσας, ὡς ὃ μόνον ἐν τῇ
καρδίᾳ τὰ τοιαῦτα ποιήσας κολασθήσεται, καὶ
τοῦτο εἰ πρὸ αὐτὸν μὴ ἦλθε καὶ ὅπῃ τὴν μοχθη-
ρὰν πρᾶξιν· εἰ γὰρ πρὸς τοῦ βελτιωθῆναι
ἐνεχείρησε μόνῳ, ἀ τέτυχε δὲ, κολασθήσεται,
οὐχ ὡς τῇ καρδίᾳ μόνῃ, ἀλλ' ἃ καὶ τῇ πρᾶ-
ξει ἡμάρτηκεν· ζητήσει δ' ἄν τις πρὸς τὰ τοι-
αῦτα, εἰ μοιχεύει μόνῳ τις ἐν τῇ καρδίᾳ μόνῃ,
* καὶ μὴ ὃ ἔργον τῆς μοιχείας πείσῃ, ὃ συ-
φρονεῖ ὁ ἐν μόνῃ τῇ καρδίᾳ· ὃ καθαπλόον
δὲ καὶ πρὸ τῶν λοιπῶν ποιήσεις ἐπαγγέλλ· ἐγὼ
δέ τι πιθανὸς ἡμᾶς παραλογίσασθαι δυνά-
μενον ὁ τόπος, ὅσαρ τοῦτον, οἶμαι, καθαιρετέον
ἔστιν· μοιχεία μὲν γινομένη ἐν τῇ καρδίᾳ,
ἐλαττόν ἐστιν ἁμάρτημα, ἢ εἰ προσέλθοι τις καὶ
τὴν πρᾶξιν· ἀμείνονα δ' σωφρονοῦντα ἔχει ἐν
καρδίᾳ, ἐμποδίζοντα τῇ συφρονικῇ πρᾶξει.
οὐ μὴν ἄρα τις καὶ ὅπῃ τότε τὴν ἐν ἱερεμίᾳ βια-
σθεῖσαν παρθένον, καὶ τὸν νόμον, εἰς παράδει-
γμα προφέρων· ἔστω γὰρ τὴν καρδίαν τοῦς ἐν
καθαρωτάτην, τὴν δὲ βίαν πεποιηκέναι ἐν ᾧ
ἀκολάστῳ τὴν φθορὰν τοῦ σώματος· τὸ συφρο-
νος· αὕτη δὴ δοκεῖ μοι σώφρων μὲν πάντως
εἶναι ἐν τῷ κρυπτῷ, ὡς ὃ σώματι ἔχειν ἐν
καθαρῷ, ὁποία πρὸς τῆς βίας ἦν· ἀλλ' ἀγὲ ἐπὶ
ἀκάθαρτον, ἤδη καὶ ἀνόλεθρος· ταῦτα καὶ μᾶλλ' ἐπι-
λογίζοντο ἐν ἑαυτοῖς λέγοντες, ὅτι ἄρτους οὐκ
ἐλάβομεν, ᾧ ὑπεφέρεται τὸ· γνοὺς ὁ Ἰησοῦς
εἶπεν, ὀλιγόπιστοι τί διαλογίζεσθε ἐν ἑαυτοῖς
καὶ ὧδε ἑξῆς· ἔδει γὰρ τοῦδε τοῦ ἐν ᾧ κρυπτῷ
φόρον ἐξεπαθῆναι, καὶ παραπεμφθῆναι αὐ-
τῷ * τὸν ἐν τῷ κρυπτῷ ἔπαινον· θαυμάζω δ' * κ. τὸ
εἰ οἱ μαθηταὶ ᾠόντο, πρὶν σαφηνισθῆναι αὐτοῖς
ἐκ τοῦ Ἰησοῦ τὸ λόγον, ὅτι ἀπαγορεύει αὐ-
τοῖς ὁ διδάσκαλος καὶ ὁ κύριος προσέχειν ζύμῃ
Φαρισαίων, ἢ σαδδουκαίων φυλάξασθαι, ὡς
ἂν καθαρᾷ, καὶ διὰ τοῦτο ἀπαγορευομένῃ, ἵνα
μηδ' ὅτι ἄρτους οὐκ εἰλήφεισαν, τῇ ἐκείνου ζύμῃ χρήσωνται· ὃ δὴ ὅμοιον καὶ ἄλλων μοὶ
ζητήσαιμεν. ἀρκεῖ δὲ παράδειγματος χάριν ὃ περὶ τῆς Σαμαρείτιδος ἐν τῷ· πᾶς ὁ πίνων
ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου, διψήσει πάλιν. ὃς δ' ἂν πίῃ ἐκ τοῦ ὕδατος οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ δι-
ψήσῃ

διψήσει εἰς τὸν αἰῶνα· ὁ γὰρ ἐκεῖ, ὅσον ὅτι τῇ A *aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum:* illic enim, pro significatione verborum, Samaritana videbitur existimare aquam sensilem promittere Servatorem, quum ait: *Qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum.* Hæc igitur tropice explicanda sunt, & contendenda aqua fontis Iacob, è quo hauriebat Samaritana, cum aqua Iesu: & simile hoc loco faciendum est; fortasse enim neque panes cocti erant, sed crudum duntaxat fermentum, doctrina Phariſæorum & Sadducæorum.

B

Περὶ τῆς ἐν καισαρείᾳ ἐπερωτήσεως τοῦ ἰησοῦ, τίνα αὐτὸν λέγωσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι.

De interrogatione Iesu in Cæsarea, quemnam ipsum homines esse dicant.

Ἐλθὼν δὲ ὁ ἰησοῦς εἰς τὰ μέρη καισαρείας τῆς φιλίππου, ἠρώτα τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ· πεισθέντες τοῦ μαθητοῦ ὁ ἰησοῦς τίνα λέγωσιν αὐτὸν οἱ ἄνθρωποι εἶναι, ἵν' ἡμεῖς μαθόντες ἀπὸ τῆς ἀποκρίσεως τῶν ἀποστόλων τὰς διαφόρους περὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐν ἰουδαίοις γνώμας C καταλήψεις τότε· πάλαι δὲ καὶ ἵνα οἱ μαθηταὶ τοῦ ἰησοῦ διδάσκωνται ἀεὶ ἀφίεσθαι πειρᾶσθαι τῶν λεγομένων κατὰ τοῦ δεσπότου περὶ αὐτοῦ. ὅταν γὰρ πρός τινα συμβάλλῃ πρὸς ὅ, εἴ τι μὲ φαῦλον λέγεται, τότε τοῖς ἀφορμὰς πάντη ζητοῦσι καθαιρεῖν. εἴ τι δὲ ἀγαθὸν, τότε τὰς προφάσεις σκληύνειν· πλὴν ὅσα διὰ τὰ διαφόρως ἐν ἰουδαίοις περὶ τοῦ ἰησοῦ κινήματα, τίνα ὕστερον ἀπὸ τινων ἀρχόντων δογμάτων ἔλεγόν τινες μὲν ὅτι ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς, ὁμοίως D ἡρώδῃ τῷ τετράρχῃ τῷ εἰπόντι τοῖς περὶ αὐτοῦ· οὗτός ἐστιν ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς, αὐτὸς ἠγέρθη ἀπὸ νεκρῶν, καὶ διὰ τοῦτο αἱ δυνάμεις ἐνεργοῦσιν ἐν αὐτῷ· ἄλλοι δὲ ὅτι ἠλίας ἐστὶν ὁ νυῦ κεκλημένος ἰησοῦς, ὅτι γρέσιν ἐποιήσατο δευτέραν, ἢ ἔκτοτε ἐν σαρκὶ ζῶν, καὶ τὰ παρόντα ὑπεφαινεν χρόνον· καὶ οἱ φάσκοντες ὅτι ἱερεμίας εἶη ὁ ἰησοῦς, καὶ διὰ τύπου τοῦ χριστοῦ ὁ ἱερεμίας, πάλαι ἐν τοῖς ἱερεμίου ἐν ταῖς ἀρχαῖς τοῦ ἱερεμίου περὶ χριστοῦ ἐκπέφηνεν, ἵ E πληρωθέντων μὲν ἐν τῷ προφήτῃ τότε, ἀξιωθέντων δὲ πληρωθῆναι ἐν τῷ ἰησοῦ, ὃν ἔδοξε ὁ θεὸς εἰς εἶναι, καὶ βασιλείας οὐρανῶν, καὶ καταισκύνειν, καὶ ἀπολύειν, καὶ αἰωνοδομεῖν, καὶ μεταφυτεύειν, προφήτην αὐτὸν εἰς ἔθνη γενέσθαι ποιήσας, οἷς ἐκήρυξε τὸν λόγον· ἀλλὰ καὶ οἱ λέγοντες ὅτιες ἦν τῶν προφητῶν, τοιαῦτα περὶ αὐτοῦ ἐπελάμβανον, ὡς τὰ ἐν τοῖς προφήταις, ὡς προς αὐτοὺς μὲν ῥηθέντα, ἀ πεπληρωμένα ἦν ἐπ' αὐτοῖς· ἀλλ' οἱ μὲν ἰουδαῖοι, ὡς ἄξιοι τῇ ὀπῇ τῇ καρδίᾳ αὐτῶν κεκύμμασιν, ἐμβλεδδέξαν περὶ τοῦ ἰησοῦ;

Venit autem Iesus in partes Cæsareæ Philippi, & interrogabat Discipulos suos. Quærit à Discipulis Iesus, quemnam ipsum homines esse dicant, vt ex Apostolorum responsione discamus varias, quæ tunc temporis inter Iudæos fuerunt, de Seruatore nostro opiniones: fortasse etiam vt Discipuli Iesu curiose semper eorum satagere doceantur, quæ de illo ab hominibus dicuntur: quod ad id ijs proderit qui illud faciunt, vt si quid mali dicatur, hujus occasiones omni ope præcidant; sin boni aliquid, ejus causas augeant. Cæterum vide quomodo propter varios in Iudæis super Iesu animi motus, ex malesanis quibusdam opinionibus dicerent quidem nonnulli hunc esse Iohannem Baptistam, quemadmodum Herodes Tetrarcha, qui pueris suis dixerat: *Hic est Iohannes Baptista; ipse surrexit à mortuis, & ideo virtutes operantur in eo;* alij vero Eliam esse eum qui nunc Iesus appellatur, vel renatum, vel ab eo tempore in carne viuentem, hoc autem tempore apparentem. Qui dicebant autem Iesum esse Ieremiam, nec Ieremiam Christi typum esse, fortasse ijs moti sunt quæ initio Ieremiæ de Christo dicta sunt, tunc quidem in Propheta non completis, sed nunc in Iesu perfici cœptis, quem *constituit* Deus *super gentes, & super regna, vt evellat, & destruat, & dissipet, & ædificet, & plantet*, efficiens vt esset Propheta super Gentes quibus sermonem annuntiavit. Sed & qui vnum illum esse ex Prophetis dicebant, talia de illo existimabant, propter ea quæ in Prophetis, tanquam in ipsos dicta sunt, in illis autem minime completa fuerunt. At Iudæi, vt pote velo cordi eorum prætento digni, falsa de Iesu opinabantur;

Matth. 16. 13.

Matth. 14. 2.

Ieremi. 1. 10. 11.

Petrus autem tanquam non carnis & sanguinis discipulus, sed & qui revelationis Patris qui in cœlis est capax fuerat, hunc esse Christum confessus est. Magnum igitur erat, id quod à Petro Servatori dictum est:

Matth. 16. 16. *Tu es Christus*, ignorantibus Iudæis Christum hunc esse: majus autem, sciviſſe illum, non modo hunc esse Christum, sed *filium Dei vivi*, quique per Prophetas dixerat: *Vivo*

Ierem. 2. 13. *ego*, &: *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ.*

Ioh. 14. 6. Erat autem & is vita qui dixit: *Ego sum vita*, vt pote à Patre qui fons vitæ est. Et adverte diligenter annon quemadmodum idem non sunt fons fluvij, & fluvius; ita fons vitæ, & vita. Atque hæc quidem addidimus, quod ad illud pertinerent: *Tu es Christus filius Dei vivi*: egregium enim quidpiam docendum fuit super eo quod de Deo & Patre rerum omnium dictum est, tanquam vivente tum ex propria sui ipsius vita, tum & eorum qui illius participes sunt. Quandoquidem autem diximus eos qui Iesum esse Iohannem Baptistam pronuntiaverunt, vel aliquem ex ijs quorum deinde mentio sit, non ex sanis aliquibus opinionibus id dixisse, probemus & illud dicentes, si Iesum ad Iohannem euntem baptismi causa, & Iohannem Iesum baptizantem offendissent, ab aliove audissent, neutiquam dicturos fuisse Iesum esse Iohannem: sed & si intellexissent effatum quod pronuntiavit Iesus:

Matth. 11. 14. *Si vultis recipere, ipse est Elias qui venturus est*, & dictum illud audissent tanquam aures habētes, nō dicturos fuisse nonnullos ipsū esse Eliam: & qui dixerunt hunc esse Ieremiam, si vidissent plerosque è Prophetis nonnulla illius significativa in se suscepisse, Ieremiam hunc esse minime pronūtiaturos fuisse; quēadmodum neque alios, aliquem ex Prophetis. Quod autem respondens Simon Petrus dixit his verbis: *Tu es Christus filius Dei vivi*, si illud idem dicamus sicut Petrus, eo nobis per carnem & sanguinem non revelato, sed per lumen quod à Patre cœlesti cordibus nostris affulserit, fortasse simus & ipsi id quod Petrus; nempe, itidem vt ille, fortunati prædicamur, propterea quod hæc etiam ad nos pervenerunt, quæ causa illi fuerunt, cur beatus sit existimatus; eo quod neque caro, neque sanguis revelaverint nobis Iesum esse Christum, filium Dei vivi, sed Pater qui in cœlis est, è cœlo ipso, vt in cœlo vivamus; eo nobis revelante revelationem ad cœlum illos evehentem qui ve-

Ephes. 1. 17. lamen à corde detraxerint, *spiritum autem sapientiæ Dei & revelationis* susceperint. Quod si postquam dixerimus & nos, quem-

A πέτρος δὲ ὡς ὁ σαρκὸς, καὶ αἵματος μαθητὴς, ἀλλὰ καὶ χορήσας ἀποκαλύψιν ἐν ὑρανοῖς πατρὸς, ὡμολόγησεν αὐτὸν τὸν χριστὸν τυγχάνειν ἢν μὲ οὕτω καὶ ὁ νῦν ἐν πέτρου λεγόμενον ὦ σωτῆρι, τὸ· σὺ εἶ ὁ χριστὸς, μὴ γινωσκόμενον νῦν ὑπὸ ἰουδαίων ὅτι χριστὸς εἶη, μέγα· μεῖζον ἦ, ὅτι ἐπίστατο αὐτὸν ὁ μόνον χριστὸν εἶναι, ἀλλὰ καὶ υἱὸν ἐν θεοῦ τοῦ ζῶντος, καὶ ἀφ' ἧς πρεσφωνεῖ εἰρηκότος· ζωὴ ἐγὼ, καὶ· ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος· καὶ ζωὴ ἦ ὡς ἀπὸ

B πηγῆς ζωῆς τοῦ πατρὸς, ὁ εἰπών· ἐγώ εἰμι ἡ ζωὴ· καὶ παρόμοιος ἐπιμιγὴς εἰ μὴ ὥσαφ ἑαυτὸν ὅτι πηγὴ ποταμοῦ, καὶ ποταμὸς, ὅτως πηγὴ ζωῆς, καὶ ζωὴ· καὶ ζωὴ ἦ προσειλημμένον ἀφ' ὁ προσκεῖσθαι παῖ· σὺ εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος. εὐχάριστον χαρὰ ἐχεῖν ἐπιδεῖξαι ἐν τῷ λεγομένῳ περὶ τοῦ θεοῦ, καὶ παῖδος τοῦ ὅλων, ὡς ζῶντος, ἐπιδεῖξαί τε τὸν αὐτοζωὸν, καὶ τὰ μετέχοντα αὐτοῦ· ἐπεὶ ἦ εἰπομὲν μὴ ἀπό τινων ὑγιῶν δογμάτων εἰρηκέναι

C τὰς ἀποφηναμένους εἶ τὸν ἰησοῦν ἰωάννου τὸν βαπτιστὴν, ἢ ὅτε διαφερομένων, κατασκευάσωμεν καὶ τοῦτο λέγοντες ὅτι εἰ προσεδεχόμεθα ὅτι ὁ βαπτισμα ἀπεληλυθότα παῖ ἰησοῦ πρὸς τὸν ἰωάννην, καὶ βαπτίζοντα παῖ ἰωάννου τὸν ἰησοῦν· εἰ ἀκηκόεισαν ἂν ἔφη τινες, κ. τ. ὐκ ἂν ἔλεγον ἰησοῦν εἶ τὸν ἰωάννην· ἀλλὰ καὶ εἰ νενοήκασι ὁ δόγμα ἀφ' ὁ εἶπεν ὁ ἰη- *cod. χου σοῦς· εἰ θέλετε δέξασθαι, αὐτός ὅστι ἠλίας ὁ μέλλων ἔρχεσθαι, καὶ ὡς ἔχοντες ὦτα ἀκηκοέισαν τοῦ * λελεγμένου, ὐκ ἂν εἶπόν τινες αὐ- *cod. λε τὸν εἶ ἠλίαν· οἱ δὲ εἰπόντες αὐτὸν εἶ ἰερε- μίαν, εἰ ἑώρων ὅτι οἱ πλείονες τῶν προφητῶν συμβολικά τινα αὐτῷ ἀνειλήφασιν, ὐκ ἂν ἔλεγον αὐτὸν εἶ ἰερεμίαν. ὁμοίως ἦ οὐδὲ ἄλλοι ἕνα τινα τῶν προφητῶν· τάχα ἦ ὅταν ἀποκεισθεὶς σίμων πέτρος εἶπεν ἐν παῖ· σὺ εἶ ὁ

D χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἐὰν ὡς ὁ πέτρος λέγωμεν, ἃ σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκαλύψαντο ἡμῖν, ἀλλὰ φωτὸς ἡμῶν τὰ καρδία ἐλλάμψαντος ἀπὸ τῶν ἐν ὑρανοῖς πατρὸς, καὶ αὐτοὶ γινόμεθα ὅταν καὶ ὁ πέτρος, ὁμοίως αὐτῷ μακαριζόμενοι, διὰ τὸ τὰ αἴτια τοῦ μακαρισμοῦ ὁμοίνα, καὶ ἐφ' ἡμᾶς ἐφηκέναι, παῖ σὰρκα καὶ αἷμα μὴ ἀποκεκαλυφέναι ἡμῖν ἀλλὰ τὸν

E τὸν ἰησοῦν εἶ χριστὸν, υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἀλλὰ τὸν ἐν ὑρανοῖς πατέρα, ἀπ' αὐτοῦ παῖ ὑρανῶν, ἵνα ἐν ὑρανοῖς πολιτευσώμεθα, ἀποκαλύψαντος ἡμῖν ἀποκάλυψιν ἀναγαγόντα εἰς τὰς ὑρανὰς τὰς διεσταμένας μ' παῖ κάρμενα ἀπὸ τῆς καρδίας, ἀναβαθόντας ὁ πνεῦμα τῆς σοφίας τοῦ θεοῦ καὶ τῆς ἀποκαλύψεως· εἰ ὁ φήσαμεν καὶ ἡμεῖς ὡς ὁ πέτρος· σὺ εἶ ὁ

χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, οὐχ ὡς σὰρξ καὶ αἷμα δοὺς ἡμῖν ἀποκαλυψάντων, ἀλλὰ φωτὸς ἐμφύτου τῇ καρδίᾳ ἐλλαμψάντος ἀπὸ τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρός, τινὰ οἶδα πεῖσις, καὶ ἡμῖν ἀπολείποιτο ἀπὸ τοῦ λόγου τὸ· σὺ εἶ πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν· πέτρα γὰρ πᾶς ὁ χριστοῦ μαθητὴς, ἀφ' ἧς ἔπινον οἱ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας, καὶ ὅτι πᾶσαν τὴν τοιαύτην πέτραν οἰκοδομεῖται ὁ ἐκκλησιαστικὸς πᾶς λόγος, καὶ ἡ κατ' αὐτὸν πολιτεία· ἐν ἑκάστῳ γὰρ τῶν τελείων ἐχόντων ὃ ἀθέσμισται τῶν συμπληρωσάντων τὴν μακαριότητα λόγων, καὶ ἔργων, καὶ νοημάτων, ἔστιν ἡ ὑπὸ τοῦ θεοῦ οἰκοδομουμένη ἐκκλησία· εἰ δὲ ὅτι ἢ ἵνα ἐκεῖνον πέτρον νομίζεις ὑπὸ τοῦ θεοῦ οἰκοδομεῖσθαι τὴν πᾶσαν ἐκκλησίαν μόνον, τί αὖ φήσαις περὶ ἰωάννου τοῦ τῆς βροντῆς υἱοῦ, ἢ ἑκάστου τῶν ἀποστόλων; ἄλλως τε ἆρα βλασφημῶν λέγειν ὅτι πέτρου μὲ ἰδίως πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσι, τῶν δὲ λοιπῶν ἀποστόλων, καὶ τῶν τελείων κατισχύουσιν; ἐγὼ δὲ καὶ ὅτι πάντων, καὶ ἐφ' ἑκάστῳ αὐτῶν ὃ προειρημένον, τὸ· πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς, γὰρ, καὶ τὸ· ὅτι σὺ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν; ἆρα δὲ τῷ πέτρᾳ μόνῳ δέδοται ὑπὸ τοῦ κυρίου αἱ κλεῖδες τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας, καὶ οὐδεὶς ἕτερος τῶν μακαρίων αὐτὰς λήψεται; εἰ δὲ κοινὸν ὅτι δέδοται ὁ θεὸς ἑτέρῳ τὸ· δώσω σοι τὰς κλεῖδας τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, πῶς οὐχὶ καὶ πάντα τὰ προειρημένα, καὶ τὰ ὁπηφερόμενα, ὡς θεὸς πέφηνεν λελεγμένα; καὶ γὰρ ἐν τούτοις μὲ ὡς θεὸς πέφηνεν εἰρῆσθαι δοκεῖ τὰ· ὅσα ἂν δήσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἑξῆς. ἐν ᾧ ᾗ ἰωαννίου δῶς πνεῦμα ἅγιον ὁ σωτὴρ τοῖς μαθηταῖς δηλῶν τὴν ἐμφυσήματος φησι· λάβετε πνεῦμα ἅγιον, καὶ τὰ ἑξῆς· πολλοὶ τοίνυν φήσουσι θεὸν τὸν σωτῆρα· σὺ εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἀλλ' οἱ πάντες οἱ τοῦτο φάσκοντες ἐρεῖσιν αὐτῷ, ἀδαμοῦς μὲ ἀπὸ σαρκὸς καὶ αἵματος ἀποκαλυψάντων τοῦτο μεμαθηκότες, αὐτῷ τῷ ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατρὶ ἀφελόντος τὸ ὑπακούειν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν κάλυμμα, ἵνα μὴ τοῦτο φανερωθὲν προσώπῳ τὴν δόξαν τοῦ κυρίου κατοπτριζόμενοι, ἐν πνεύματι θεοῦ λαλοῦσι λέγοντες περὶ αὐτοῦ τὸ· κύριος ἰησοῦς, καὶ θεὸς ἄνθρωπος τὸ· σὺ εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος· καὶ εἴ τις λέγοι τοῦτο πρὸς αὐτὸν, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψάν σοι αὐτὸ, ἀλλὰ τὸ ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατὴρ, τάχα ἂν εἰρηκὼς ἀληθῆ, ὡς μὲν τὸ χρῆμα τὸ ἀναγγέλλει λέγοι, πρὸς ἐκεῖνον τὸν πέτρον· ὡς δὲ ὁ πνεῦμα αὐτὸ διδάσκει, πρὸς πάντα τὸν γεγενημένον, οἵοπερ ὁ πέτρος ἐκεῖνος· πιστεύομεν γὰρ πέτρας, πάντες οἱ μιμηταὶ χριστοῦ, τὸ

admodum Petrus: *Tu es Christus filius Dei vivi*, non quasi revelatum nobis fuerit à carne vel à sanguine, sed luce cordi nostro affulgente à Patre qui in cœlis est, Petrus efficimur; dicatur & nobis à Verbo: *Tu es Petrus*, & quæ sequuntur. Petra enim est omnis Discipulus Christi, de quo bibebant, qui *bibebant de spiritali consequente petra*; & quamlibet ejusmodi petram ædificatur omnis sermo Ecclesiasticus, & vitæ juxta ipsum institutæ ratio: vnicuique enim perfecto habenti congregationem sermonum beatitudinem perficientium, & operum, & cogitationum, inest Ecclesia à Deo ædificata. Si vero super vnum illum solummodo Petrum totam Ecclesiam à Deo ædificari arbitraris, quid de Iohanne tonitrus filio, & vnoquoque Apostolorum dixeris? Alioquin an audebimus dicere portas Inferi speciatim adversus Petrum non prævalituras, prævalituras autem adversus reliquos Apostolos, & perfectos? Nonne vero & in omnibus & in his singulis fit istud quod supra dictum est: *Portæ Inferi non prævalebunt adversus eam*, & illud quoque: *Super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam*? An etiam soli Petro dantur à Domino claves regni cœlorum, nec quisquam beatorum alius eas accipiet? Quod si & id alijs commune est: *Dabo tibi claves regni cœlorum*, quomodo & non ea quæ præcedunt, communia sunt, & quæ subnectuntur tanquam in Petrum dicta? Hic etenim velut in Petrum dicta videntur ea: *Quæcunque ligaveris super terram, erunt ligata in cœlis*, & quæ sequuntur: in Evangelio autem Iohannis Servator dans Spiritum sanctum Discipulis per insufflationem, dicit: *Accipite Spiritum sanctum*, & quæ sunt deinceps. Proinde multi dicent Servatori: *Tu es Christus filius Dei vivi*, at non omnes illud dicentes, haudquaquam à carne & sanguine revelantibus hoc edocti dicent illi, sed ablato ab ipso Patre qui in cœlis est impositio cordi eorum velamine, vt postea *revelata facie gloriam Domini speculantes* in Spiritu Dei loquantur, dicentes de illo: *Dominus Iesus*, & illi: *Tu es Christus filius Dei vivi*. Et si quis hoc dicit illi, sibi non revelatum à carne & sanguine, sed à Patre qui in cœlis est, ea consequetur, quæ vt ait quidem litera Evangelij, Petro huic dicta sunt; vt docet autem Spiritus illius, cuilibet qui talis evadit, qualis erat ille Petrus. Nomen enim trahunt à Petra omnes imitatores Christi, spiritalis scilicet petræ

Matth. 16. 18.

1. Cor. 10. 4.

Matth. 16. 19.

Ioh. 20. 22.

2. Cor. 3. 18.

consequentis eos qui salvi fiunt, vt ex ea spiritualem potionem ebibant. Illi autem nomen trahunt à Petra, quemadmodum Christus; sed & cum Christi membra sint, nomine ab illo ducto Christiani appellati sunt; à Petra autem, Petri. Inde vero accepta occasione justos à Christi justitia, sapientes à Christi sapientia denominatos esse dices; idemque facies de reliquis ejus nominibus, nomina in Sanctos ducens; & quicunque tales fuerint, dicetur ijs à Servatore illud quod ita se habet: *Tues Petrus*, & quæ sequuntur; ad id vsque: *Non prævalebunt adversus eam*: Quam autem, *Eam*? an enim petram, super quam Christus ædificat Ecclesiam? an Ecclesiam? ambigua quippe locutio est: an quasi vnam, eandemque rem, Petram & Ecclesiam? Hoc ego verum esse existimo; nec enim adversus petram, super quam Christus Ecclesiam ædificat, nec adversus Ecclesiam portæ Inferi prævalebunt:
Prou. 30. 19. quemadmodum neque *via colubri super petram*, juxta id quod in Proverbijs scriptum est, reperiri possit. Quod si adversus aliquem Inferi portæ prævalebunt; qui talis erit, neque petra super quem Christus Ecclesiam ædificat, nec Ecclesia à Christo super petram ædificata fuerit. Petra quippe serpenti inaccessa est, & fortior portis Inferi sibi adversantibus, adeo vt propter robur illius, portæ Inferi adversus eam non prævaleant: Ecclesia vero, tanquam Christi ædificium, qui sapienter *ædificavit domum suam*
Matth. 7. 24. *super petram*, portarum Inferi capax non est, prævalentium quidem adversus quemcunque hominem qui extra Petram & Ecclesiam fuerit, sed invalidarum adversus illam. Postquam vero animadverterimus vnumquodque peccatorum, per quæ Christus ad Inferos iturus erat, portam esse in-
Ephes. 5. 27. feri, intelligemus animam *habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi*, quæque propter nequitiam neque sancta est, neque immaculata, petram non esse super quam Christus ædificat, neque Ecclesiam, neque Ecclesiæ partem, quam super petram Christus ædificat. Si quis autem nos super his convictos pudore afficere vult, propter multitudinem hominum ex Ecclesia qui fidem amplexi creduntur, dicendum est huic,
Matth. 22. 14. 16. & non illud modo: *Multi vocati, pauci vero electi*, sed & id quod à Servatore ijs dictum est qui ad se accedunt, vt extat in Lucæ Evan-
Luc. 13. 24. gelio ijs verbis: *Contendite intrare per angustam portam, quia multi, dico vobis, quærent intrare per angustam & non poterunt*: dicendum & illud est, quod scriptum habetur in
Matth. 7. 13. Matthæi Evangelio eo modo: *Quoniam angusta porta, & arcta via est, quæ ducit ad vi-*

A πνευματικῆς ἀκολουθήσης πέτρας τοῖς σωζομένοις, ἵνα οἷς αὐτῆς πίνωσι τὸ πνευματικὸν πόμα. ὅτοι δὲ πρώνυμοί εἰσι τῆς πέτρας ὡς χριστός. ἀλλὰ καὶ χριστοῦ μὴ ὄντες, πρώνυμοι ἐχρημάτισαν χριστιανοί. πόθεν δ', πόθεν ἀπὸ τῶν ἀφορμὴν λαβὼν φήσεις τὸς δικαίους πρωνύμους εἶ χριστοῦ τῆς δικαιοσύνης, ἢ τὸς σόφους χριστοῦ τῆς σοφίας. καὶ ὅτως ποιήσεις ὑπὸ τῶν λοιπῶν αὐτῷ ὀνομάτων πρώνυμα ὑπὸ τὸς ἁγίους, καὶ πρὸς πάντας τὸς πιστεύοντας ἂν λέγοιτο ἀπὸ τοῦ σωτῆρος ὃ λέγον· οὐ
B εἶ πέτρος, καὶ ἐπ' ταύτῃ τῇ πέτρᾳ, ἣν ἐγὼ οἰκοδομήσω αὐτῆς. τίνος δὲ, αὐτῆς; ἆρα γὰρ τῆς πέτρας, ἐφ' ἣν χριστὸς οἰκοδομεῖ τὴν ἐκκλησίαν; ἢ τῆς ἐκκλησίας; ἀμφίβολος γὰρ ἡ φράσις. ἢ ὡς ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ τῆς πέτρας, καὶ τῆς ἐκκλησίας; τοῦτο δ' οἶμαι ἀληθὲς τυγχάνειν, ὅτι γὰρ τῆς πέτρας, ἐφ' ἧς ὁ χριστὸς οἰκοδομεῖ τὴν ἐκκλησίαν, ὅτε τῆς ἐκκλησίας πύλαι ᾅδου κατισχύσουσιν. ὡς οὐδὲ ὁδὸς ὄφεως ἐπὶ πέτρας, τοῦ ὄντος προι-
C μίας γεγραμμένον, εὑρεθείη ἄν· εἰ δέ τινος πύλαι ᾅδου κατισχύσουσιν, ὅτε πέτρα ὁ τοιοῦτος ἂν εἴη, ἐφ' ἣν ὁ χριστὸς οἰκοδομεῖ τὴν ἐκκλησίαν, ὅτε ἡ τοῦ χριστοῦ οἰκοδομουμένη ἐπὶ τὸν πέτρας ἐκκλησία· ἥ τε γὰρ πέτρα ἀδιάκτος ἐστὶν ὄφει, καὶ ἰσχυροτέρα τῶν δυὸ παλαιόντων αὐτῇ πυλῶν ᾅδου, ὡς ἀφ' ἑαυτῆς μὴ κατισχύειν αὐτῆς τὰς πύλας τοῦ ᾅδου. ὅτε ἐκκλησία, ὡς χριστοῦ οἰκοδομὴ, τοῦ οἰκοδομήσαντος ἑαυτῷ τὴν οἰκίαν φρονίμως ὑπὲρ τὸν πέτραν, ἀδιάσειστος ἐστὶ πυλῶν ᾅδου, κατισχυσῶν μὲν πάντως αὐτῆς
D τοῦ ἔξω τῆς πέτρας καὶ τῆς ἐκκλησίας, οὐδὲν δυναμένων πρὸς αὐτήν· νοήσαντες δ' ὡς ἐκείνη τῇ ἁμαρτιῶν, * δι' ὧν χριστὸς ἐν ᾅδου ἠμέλησε, πύλη ἐστὶν ᾅδου, καταληφθεῖσα ὅτι ἡ ἔχουσα αὐτὴν, ἢ ῥυπᾶδα, ἢ τι τοιοῦτον, ἀφ' ἧς ἀπέστη ἡ καθαρὰ μηδὲ ἁγία, μηδὲ ἄμωμος τυγχάνουσα ψυχὴ, ὅτι πέτρα ἐστὶν ἐφ' ἣν ὁ χριστὸς οἰκοδομεῖ, ἤτοι ἐκκλησία, ἤτε ἐκκλησίας μέρος, ἣν ὑπὲρ τὴν πέτραν ὁ χριστὸς οἰκοδομεῖ· ἐαὶ δέ τις πρὸς ταῦτα δυσωπῶν * ὑμᾶς βούλεται, ἀφ' ὧν πλήθει πιστεύειν νομιζομένων ἐκκλησιαστικῶν, λεκτέον αὐτῷ μόνον τὸ· πολλοὶ κλητοὶ,
E ὀλίγοι δ' ἐκλεκτοί, ἀλλὰ καὶ ὃ ἐστὶ σωτῆρος πρὸς τοὺς προσιόντας αὐτῷ λελεγμένον, ὡς ἐν τῷ κατὰ λουκᾶν εἴρηται, ὅτι ἔχει· ἀγωνίζεσθε εἰσελθεῖν ἀφ' τῆς στενῆς ὁδοῦ, ὅτι πολλοί, λέγω ὑμῖν, ζητήσουσιν εἰσελθεῖν ἀφ' τῆς στενῆς, καὶ οὐκ ἰσχύσουσι. τοῦτον τὸν τρόπον ῥητέον· ὅτι στενὴ ἡ πύλη, καὶ θλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εὑρίσκοντες αὐτήν·

προσέχων δὲ τῷ. ὅτι πολλοί, λέγω ὑμῖν, ζητήσουσιν εἰσελθεῖν, καὶ οὐκ ἰσχύσουσι, σωνήσεις ὅτι τοῦτο ὑπὲρ τῶς αἰχμωτῶς μὲν εἰ) ἀπὸ τῆ ἐκκλησίας, ἀδυνατός ἢ καὶ πρὸς τὸ λόγον χιουῶς αἰσάφεται· οἱ δὲ μὴ ἰσχύοντες εἰσελθεῖν τῆ ζητούντων εἰσελθεῖν, τῆ πύλης ἅδε κατισχύειν αὐτῶν οὐκ δὲ ἰσχύσουσιν. ὧν δὲ πύλαι ἅδε κατισχύσιν, ὅτοι ζήσωντες εἰσελθεῖν ἰσχύσουσι, πάντα τὰ ἰσχύοντες ἐν τῷ ἐδωμαμωμένῳ αὐτῶς * κυρίε ἰησοῦ· καὶ ὅπως ἕκαστος μὲν τῆ πατέρων μορφηρᾶς γνώμης ἀρχιτέκτων γέγονε πύλης τινός ἅδε. οἱ ἢ σωφρονοῦντες τῆ δ' ἀρχιτέκτονος τῆ τοιούτων διδασκαλίας, ὑπηρέται τινες καὶ οἰκονόμοι δολεύοντες μορφηρῷ ἀρχιτεκτονικῷ ἀσεβείας λόγῳ· πολλῶν δὲ καὶ δυσεκβιβάστων ὄντων τῆ ἅδε πυλῶν, ἑβδομία πύλη ἅδε κατισχύσει τῆ * c. R. τῆς πέτρας, * ἢ ἐκκλησίας ἣν ἐπ' αὐτῆ χριστὸς οἰκοδομεῖ· πλὴν ἔχουσί τινα ἰσχυρὰ αὐτῶν αἱ πύλαι, ἀφ' ἧς τινων μὲν κρατοῦσι τῆ μὴ ἀποτινόντων, καὶ ἀναγκαζομένων ὑπὸ αὐτῶν. ὑφ' ἑτέρων ἢ νικῶνται, τῆ δέ ὃ μὴ ἀφίσασθαι τῆ εἰ πάντες· ἐγὼ εἰμὶ ἡ θύρα, πάσας τὰς ἅδε πύλας καθελόντων ἀπὸ τῆ ἑαυτῆ ψυχῆς· καὶ τοῦτο χρὴ εἰδέναι, ὅτι ὥσπερ αἱ πόλεων πύλαι ὀνόματα ἔχουσιν ἑκάστη οἰκεῖα. τὸ αὐτὸν ἕξιν αἱ τῆ ἅδε πύλαι ὀνομάζεσθαι ἀπὸ τῆ εἴδη τῆ ἁμαρτημάτων, ὡς μίαν μὲν ὀνομάζεσθαι πύλην ἅδε, πορνείας, δι' ἧς ὁδεύσιν οἱ πορνεύοντες, ἑτέραν ἢ ἄρησιν, δι' ἧς ὀρνησάμενοι εἰς ἅδε καταβαίνουσιν· ἤδη ἢ καὶ ἕκαστος τῆ ἑτεροδόξων, καὶ ψυχοστόμων ψευδωνύμων τινα γνωσιν, ᾠκοδόμησεν ἅδε πύλην, ἄλλην μὲ μαρκίων, καὶ βασιλίδης ἄλλην, καὶ οὐαλεντῖνος ἄλλην· ἐνταῦθα μὲ οὖν πύλαι ἅδε εἴρηται· ἐν δὲ τοῖς ψαλμοῖς ὁ προφήτης οὐχ ἑκὼν λέγων· ὁ ὑψῶν με ἐκ τῆ πυλῶν τῆ θανάτε, ὅπως ἂν ἐξαγγείλω πάσας τὰς αἰνέσεις σε ἐν ταῖς πύλαις τῆ θυγατρὸς σιών· καὶ οὐκ τότε δὲ μεμυθάνοιμεν ὅτι μήποτε ἐκ οἷόν τε ἦν πάσας διαπεπρᾶχθαι ἐξαγγελίας τὰς αἰνέσεις τινὰ τῷ θεοῦ, μὴ ὑψωθέντα ἐκ τῆ πυλῶν τῆ θανάτε, καὶ γλυκύμωρον ἅδε τὰς πύλαις σιών· πύλαι ἢ σιών ἐναντίως νοηθεῖεν τῆ πύλαις τῆ θανάτε, ὡς εἶ) πύλην μὲ θανάτε τὴν ἀκολασίαν. πύλην ἢ σιών, τὴν σωφροσύνην. καὶ ὅτι θανάτε μὲν, τὴν ἀδικίαν. σιὼν ἢ, τὴν δικαιοσύνην, ἣν τινα δίκαιος ὁ προφήτης φησίν· αὕτη ἡ πύλη τῆ κυρίε, δίκαιοι εἰσελεύσονται ἐν αὐτῇ. καὶ πάλιν τὴν μὲ δειλίαν, θανάτε πύλην. τὴν ἢ ἀνδρείαν, σιών. καὶ ἀφροσύνην μὲ, θανάτε. τὴν ἢ ἐναντίαν αὐτῇ φρόνησιν, τῆς σιών· πάσας ἢ ταῖς πύλαις τῆς

tam, & pauci sunt qui inveniunt eam. Animum autem ad id advertens: *Quia multi, dico vobis, quærent intrare, & non poterunt*, intelliges illud ad eos pertinere qui se ex Ecclesia esse gloriantur quidem, imbecilliter autem & præter sermonis Evangelici præceptum vivunt. Eorum vero qui quærunt intrare, quicunque intrare non poterunt; non poterunt propterea quod portæ Inferi adversus eos prævaleant: adversus quos autem portæ Inferi non prævalent, illi quærentes intrare, poterunt, omnia valentes in eo qui corroborat eos, Domino Iesu. Atque ita vnusquisque ex ijs qui pravæ sententiæ patres sunt, architectus factus est portæ alicujus Inferi: qui vero talium rerum architecti doctrinæ opem suam præstant, ministri sunt, & dispensatores, servientes pravo sermoni impietatis fabricatori. At cum multæ sint & vix numerandæ Inferi portæ, nulla Inferi porta prævalebit adversus Petram, vel Ecclesiam quam super illam Christus ædificat. Verumtamen vi nonnulla pollent hæ portæ, qua quosdam edomant qui ijs non resistunt, nec adversus eas pugnant; superantur autem ab alijs, qui propterea quod ab eo non recedunt qui dixit: *Ego sum ostium*, omnes Inferi portas ex anima sua deturbarunt. Atque id quidem sciendum est, quemadmodum vrbium portæ singulæ propria habent nomina; eodem modo portis Inferi pro varijs peccatorum formis nomina imponi posse; ita vt vna Inferi porta fornicatio appelletur, per quam iter faciunt scortatores; altera autem inficiatio, per quam in inferum descendunt, qui Deum inficiantur. Iam vero & vnusquisque illorum qui diversis ab Ecclesia opinionibus adhærent, & aliquam falsi nominis scientiam genuerunt, portam Inferi ædificavit, aliam quidem Marcion, Basilides aliam, & aliam Valentinus. Hic igitur portæ Inferorum dictæ sunt. In Psalmis vero gratias agit Propheta dicens: *Qui exaltas me de portis mortis, vt annuntiem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion.* Atque ex hoc loco discimus fieri numquam posse, vt qui non exaltatus fuerit de portis mortis, & ad portas Sion non pervenerit, omnes laudationes Dei annuntiare possit. Portæ autem Sion contrarię portis mortis intelligi possint, adeo vt porta mortis, sit luxuria; porta autem Sion, castitas: mortis item, injustitia; Sion vero, justitia, quam ostendens Propheta ait: *Hæc porta Domini, justi intrabunt in eam*; & rursum mortis porta, sit timiditas; fortitudo vero, Sion: imprudentia, mortis; contraria autem illi sapientia, Sion. Omnibus autem portis scientiæ falsum nomen gerentis

1. Tim. 6. 20

Psalm. 9. 15

Psalm. 117. 20.

vna contraria est porta veræ scientiæ. Cæterum adverte an propter illud: *Non est nobis colluctatio adversus carnem, & sanguinem,* Ephes. 6.12 & cætera, possis dicere vnamquamque *potestatem, & mundi rectorem tenebrarum harum, & spirituale nequitiæ in cœlestibus*, portam esse Inferi, & portam mortis. Igitur portæ inferorum dici queant principatus, & potestates, adversus quas nobis colluctatio est; portæ vero justitiæ, *ministratorij spiritus.* Hebr. 1. 14. Et quemadmodũ de melioribus multæ prius memorãtur portæ, & post portas, vna, eo loco: *Aperite mihi portas justitiæ, ingressus* Psal. 117. 19, 20. *in eas confitebor Domino*, &: *Hæc porta Domini, justi intrabunt in eam*: ita & de contrarijs, multæ portæ sunt Inferi & mortis, singulæ videlicet potestates; sub omnibus vero his ipse Malus. Sed & cauti simus super vnoquoque peccato, quasi in aliquam Inferorum portam descendentes, si peccemus; sed exaltati de portis mortis, annuntiemus omnes laudationes Domini in portis filiæ Sion: verbi causa, in vna porta filiæ Sion quæ castitas appellatur, annuntiabimus per castitatem laudationes Dei: & in alia, justitia videlicet, per justitiam laudationes Dei: & vniversa in quibuscunque rebus laude dignis versamur, in illis sumus in aliqua porta filiæ Sion, per illam annuntiantes laudationem aliquam Dei. Sed & quærendum est quomodo dictum sit in aliquo è Duodecim: *Odio habuerunt corripientem* Amos 5.10. *in porta, & loquentem perfecte abominati sunt.* Fortasse igitur is est è portis filiæ Sion, qui redarguit eos in portis qui in contrarijs portæ huic versantur peccatis, portarum nempe Inferi vel mortis. Quod si ita id non interpretaris: *Odio habuerunt corripientem in portis*; aut supervacuo dictum erit, *in portis*, vel quære quomodo dignum sit Prophetico spiritu id quod dictum est. Post hæc videamus quomodo dictum sit Petro, & cuilibet qui Petrus est: *Dabo tibi claves regni cœlorum.* Et primum quidem existimo his verbis: *Portæ Inferi non prævalebunt adversus eam*, convenienter id esse subnexum: *Dabo tibi claves regni cœlorum*: nam qui contra Inferi portas munitus est, vt adversus eum non prævalerent, dignus est qui ab ipso Verbo claves regni cœlorum accipiat; quasi præmium, quod nihil adversus illum portæ Inferi potuerint, claves accipiens regni cœlorum, vt sibi portas reseret clausas ijs qui ab Inferi portis victi sunt: & ingreditur quidem vt castus per portam pudicitiæ, clave pudicitiam aperiente reseratam: & per

A ψευδωνύμω γνώσεως μία ἐναντία ἐστὶ πύλη ἡ τῆς ἀψεύδους γνώσεως· ὑπάρχουσιν ἢ εἰ δυνάσαι λέγειν τὸ· Οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, καὶ τὰ λοιπά, λέγειν ἐκείνην ἐξουσίας, καὶ κοσμοκράτορα τοῦ σκότους τούτου, καὶ πνεῦμα πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, πύλην τοῦ ᾅδου, καὶ πύλην θανάτου· πύλαι οὖν ᾅδου λέγονται καὶ αἱ ἀρχαὶ, καὶ ἐξουσίαι, πρὸς ἃς ἡμῖν ἡ πάλη. πύλαι ἢ δικαιοσύνης, ἢ λειτουργικὰ πνεύματα· ὥσπερ ἢ ὅτι τὴν χρειττόνων πολλαὶ παρεσκεύασται πύλαι, καὶ μὴ τῶν πύλας μία ἐν τῷ· ἀνοίξατέ μοι πύλας δικαιοσύνης, εἰσελθὼν ἐν αὐταῖς ἐξομολογήσομαι τῷ κυρίῳ, καί· αὕτη ἡ πύλη τοῦ κυρίου, δίκαιοι εἰσελεύσονται ἐν αὐτῇ. ὅτε καὶ ὅτι τὴν ἐναντίαν, πολλαὶ μὲν πύλαι ᾅδου, καὶ θανάτου, ἑκάστη ἐξουσία. *ὥστε ὁ πάσας ἢ ταύτας αὖθις ὁ πονηρὸς· * Χ. ἐπὶ καὶ παρεσκεύασμένη ἐφ' ἑκάστης ἁμαρτίας, ὡς εἰς πύλην ᾅδου τινὰ καταβαίνοντες, εἰ ἁμαρτάνομεν. ἀλλὰ ὑψούμενοι ἐκ τῆς πυλῶν τοῦ θανάτου, ἐξαγγείλωμεν πάσας τὰς αἰνέσεις τοῦ κυρίου ἐν ταῖς πύλαις τῆς θυγατρὸς σιών. εἰ ἐν μιᾷ πύλῃ τῆς θυγατρὸς σιών, τῇ καλουμένῃ σωφροσύνῃ, ἐξαγγείλωμεν ἀπὸ σωφροσύνης τὰς αἰνέσεις τοῦ θεοῦ. καὶ ἐν ἄλλῃ, τῇ δικαιοσύνῃ, λέγωμεν ἀπὸ δικαιοσύνης τὰς αἰνέσεις τοῦ θεοῦ. καὶ ἁπλῶς ἁπλῶς ἐν πᾶσιν οἷς γινόμεθα ἐπαινετοῖς, ἐν τούτοις γινόμεθα ἔν τινι πύλῃ τῆς θυγατρὸς σιών, καὶ ἐκείνην ἐξαγγέλλοντες αἴνεσίν τινα τοῦ θεοῦ· ἐξεταστέον ἢ πῶς ἔν τινι τῶν δώδεκα λελεκται ἐμίσησαν ἐν πύλαις ἐλέγχοντα, καὶ λόγον ὅσιον ἐβδελύξαντο· μήποτε δεῖ ὁ ἐν πύλαις ἐλέγχων ἐστὶν ἀπὸ πυλῶν θυγατρὸς σιὼν τὰς ἐν τοῖς ἐναντίοις τῆς πύλης ταύτης ἡμαρτήκασι, καὶ πυλῶν ᾅδου ἢ θανάτου· εἰ ἢ μηδ' ὅπως ἀκόλουθον τῷ· ἐμίσησαν ἐν πύλαις ἐλέγχοντα, ἵνα τὸν ἐλέγχοντα ἔχῃ εἰρημένον τὸ, ἐν πύλαις, ἢ ζητεῖ πῶς ἂν ἄξιον θεοπνεύστου πνεύματος εἴη ὃ λελεγμένον· μὴ ἰδιωτικῶς ἰδιωτικῶς πῶς λέλεκται τῷ πέτρῳ, καὶ παντὶ πέτρῳ τὸ· δώσω σοι τὰς κλεῖδας τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· καὶ εἰκότως γε νομίζω ἀκολούθως λελέχθαι τῷ· πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς, τὸ· δώσω σοι τὰς κλεῖδας τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. ἄξιος γὰρ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου λαβεῖν ἐστὶ τὰς κλεῖδας τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ὁ φερεξάπυλος πρὸς τὰς τοῦ ᾅδου πύλας, ἵνα μὴ κατισχύσωσιν αὐτοῦ. οἷονεὶ ἄθλα ῥαμβεύων τοῦ μηδὲν δεδυνῆσθαι κατ' αὐτοῦ τὰς τοῦ ᾅδου πύλας, τὰς κλεῖδας τῆς βασιλείας, ἵν' ἑαυτῷ ἀνοίξῃ τὰς κεκλεισμένας πύλας τοῖς νικωμένοις ὑπὸ τῶν τοῦ ᾅδου πυλῶν· ὃ εἰσέρχεται, ὡς μὲν σώφρων, ἀπὸ πυλῶν ἀνοιγομένης σωφροσύνης πύλης, ὑπὸ κλειδὸς ἀνοι-

ἡγάσης σωφροσύνην. καὶ δίκαιος, ὡς δίκαιος, A aliam, vt justus, aperta justitiæ porta clave
δικαιοσύνης πύλης ἀνοιγομένης ὑπὸ κλειδὸς justitiæ : & sic de cæteris virtutibus. Opi-
δικαιοσύνης. καὶ ὅτως ὅπῃ τῶν λοιπῶν ἀρετῶν. nor enim pro vnaquaque virtute scientiæ,
οἶμαι γὰρ ὅτι ὑπερέκεινα ἀρετῆς τῆς γνώσεως, quædam sapientiæ mysteria virtutis formæ
τινὰ σοφίας μυστήρια κατάλληλα τῷ εἴδει τῆς congruentia aperiri ei qui juxta virtutem
ἀρετῆς ἀνοίγεσθαι τῷ κατ' ἀρετὴν βιώσαντι, vixerit ; dante scilicet Servatore ijs qui ab
διδόντος τοῦ σωτῆρος τοῖς μὴ κεκτημένοις ὑπὸ Inferi portis subacti non fuerint totidem
τὴν τῶν ἄνω πυλῶν τοσαύτας κλεῖδας, ὅσαι εἰσὶν claves quot virtutes sunt, totidem numero
αἱ ἀρεταὶ, ἀνοιγούσας ἰσαρίθμους πύλας, κα- portas aperientes, vnicuique virtuti juxta
ταλλήλους τῇ τῶν ἀποκεκλῃμένων ὑπὸ μυστηρίων mysteriorum revelationem respondentes.
ἑκάστῃ ἀρετῇ· τάχα δὲ καὶ ἑκάστῃ ἀρετῇ * οὐ- B Fortasse autem vnaquæque virtus cœli re-
ρανοῦ ἐστι βασιλεία, καὶ πᾶσα ἅμα βασιλεία gnum est, & tota simul regnum cœlorum
τῶν οὐρανῶν. ὡς τῷ τοῦτο ἤδη ἐν βασιλείᾳ εἶ est ; adeo vt juxta id jam in regno cœlorum
οὐρανῶν τὸν τῷ τὰς ἀρετὰς βιοῦντα. ὡς τῷ τοῦτο sit qui vivit secundum virtutes ; atque ita
τὸ μετανοεῖτε, ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐ- vt illud ; *Pœnitentiam agite, appropinquavit* Matth. 3. 2.
ρανῶν, σὺν ὅτι χρόνου ἀναφέρεσθαι, ἀλλ' *enim regnum cœlorum*, juxta id non ad tem- & 4. 17.
ὅτι ἐν ταῖς πράξεις, καὶ τὴν λῆψιν· ὁ γὰρ pus, sed ad actiones & affectiones referatur.
ἐγγὺς γὰρ, ἡ πᾶσα ἀρετὴ, ὑπεδέδεκται, καὶ Christus enim, qui omnis virtus est, præsto
λαλεῖ, καὶ λῆψιν τοῦτο ἐστὶ τῆς αὐτοῦ μαθη- est, & loquitur, propterea que *regnum Dei* Luc. 17. 21
τῆς ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, καὶ οὐχὶ ὧδε, καὶ ὧδε· *intra* Discipulos illius *est*, non autem hic &
ἐφ' ὅσον ἔχει ἐξουσίαν ἡ πέτρα, ἐφ' ἣν ὑπὸ C hic. Vide autem quanta vi polleat petra,
γέγραπται οἰκοδομεῖται μου τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ᾅδου· σὺ εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, super quam à Christo ædificatur Ecclesia, & quicunque dicit : *Tu es Christus filius Dei vivi*, vt illius judicia firma maneant, quasi Deo in illo judicante, vt in ipso jure dicendo portæ Inferi adversus eum non prævaleant. Adversus eum igitur qui injuste judicat, & non juxta Verbum Dei ligat super terram, neque ex illius sententia solvit super terram, portæ Inferi prævalent : adversus quem autem portæ Inferi non prævalent, is juste judicat. Ideirco claves habet regni cœlorum, aperiens ijs qui soluti sunt super terram, vt & in cœlis soluti sint ac liberi : & claudens ijs qui justo illius judicio ligati sunt super terram, vt & in cœlis ligati ac condemnati sint. Quoniam autem qui Episcopatus locum vendicant, dictum hoc vsurpant, sicut Petrus, & acceptis à Servatore clavibus regni cœlorum docent ea quæ à se ligata sunt, hoc est condemnata, ligata esse & in cœlis, & quæ à se soluta sunt, soluta esse & in cœlis ; pronuntiandum est recte illos dicere, si factum etiam habuerint propter quod Petro huic dictum est : *Tu es Petrus* ; ac si tales sunt, vt super illos ædificetur Ecclesia à Christo, & ad illos jure id referri possit. Portæ autem Inferi prævalere non debent adversus eum qui ligare vult & solvere. Quod si *funibus peccatorum suorum* Prov. 5. 22.
constringitur, frustra & ligat & solvit. Fortasse & illud dicere possis, ligatum esse improbum in cœlis qui sunt in sapiente, nempe in virtutibus ; ac in illis rursum solutum esse probum, quique consecutus est vt peccata omnia à se ante virtutem admissa oblivione deleantur. Haud secus autem

γέγραπται οἰκοδομεῖται μου τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ᾅδου· σὺ εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὥστε ταῖς κρίσεσι μένειν βεβαίας τούτῳ, ὡς κρίνοντος ἐν αὐτῷ τῷ θεοῦ, ἵνα ἐν αὐτῷ τῷ κρίνειν μὴ καταγώνισον αὐτοῦ πύλαι ᾅδου· τῷ μὲ ἐπ' ἀδίκως κρίνοντος, καὶ μὴ κατὰ λόγον θεοῦ δεσμοῦντος ὅπῃ γῆς, μηδὲ κατὰ βάλλειν αὐτοῦ λύοντος ὅπῃ γῆς, πύλαι ᾅδου καταγώνουσιν. ἐπὶ δὲ πύλαι ᾅδου οὐ καταγώνουσιν, ὅταν δικαίως κρίνει. δῷ ἔχει τὰς κλεῖδας τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἀνοίγων τοῖς λυομένοις ὅπῃ γῆς, ἵνα καὶ ἐν οὐρανοῖς ὦσι λελυμένοι, καὶ ἐλεύθεροι. καὶ κλείων τοῖς κρίσει δικαίᾳ αὐτοῦ δεδεμένοις ὅπῃ γῆς, ἵνα καὶ ἐν οὐρανοῖς ὦσι δεδεμένοι, καὶ κεκεμμένοι· ἐπεὶ δ' οἱ τὸ τόπον τῆς ἐπισκοπῆς ἐκδικοῦντες χρῶνται τῷ ῥητῷ, ὡς πέτρος, καὶ τὰς κλεῖδας τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἀπὸ τοῦ σωτῆρος εἰληφότες διδάσκουσί τε τὰ ὑπ' αὐτοῦ δεδεμένα, τοιαῦτα καταδεδικασμένα καὶ ἐν οὐρανοῖς δεδέσθαι, καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἄφεσιν εἰληφότα, καὶ ἐν οὐρανοῖς λελύσθαι, λεκτέον ὅτι οὐδὲν λέγουσιν, εἰ ἔχουσιν ἔργον δι' ὃ εἴρηται ἐκείνῳ τῷ πέτρῳ· σὺ εἶ πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἐπ' αὐτοῖς οὐδόλως τοῦτο ἀναφέρειν ἀξιῶ· πύλαι ᾅδου οὐκ ὀφείλουσι καταγώνειν τὸν θέλοντος δεσμεῖν καὶ λύειν· εἰ δὲ σιδηροῖς τῷ ἁμαρτημάτων αὐτοῦ ἔσφικται, μάτην καὶ δεσμεῖ καὶ λύει· καὶ πάλαι δυνάσαι εἰπεῖν, ἐν τοῖς ἐν τῷ σώματι οὐρανοῖς, ταῖς ἀρεταῖς· δέδεται ὁ φαῦλος, καὶ πάλιν ὃ λέλυται ἐν αὐταῖς ὁ σπουδαῖος, καὶ ἀμνησίαν ἔλαβεν τῷ περὶ τῆς

Esaiæ 5.18. ac eum qui finies peccatorum non habet, nec peccata funiculo longo & vinculo jugi vitulæ comparata, ne Deus quidem liget; ita nec quisquis Petrus fuerit. Si quis autem qui Petrus non fuerit, nec ea habuerit quæ hîc dicta sunt, sicut Petrus ligaturum se credit super terram, ita vt quæ ligata fuerint sint ligata & in cœlis; & solutorum se super terram, ita vt quæ soluta fuerint sint soluta & in cœlis, superbus ille est, nesciens Scripturarum sensum, & *superbia elatus in* 1.Tim.6.4 1.Tim.3.6. Matth.16.20. *crimen incidit Diaboli. Tunc præcepit Discipulis suis, vt nemini dicerent quia ipse esset Christus.*

Supra quidem proditum est hos duodecim Matth.10.5. mississe Iesum dicentem ipsis: *In viam gentium ne abieritis*, & quidquid deinceps scriptum est hunc eis dixisse, cum ad obeundum munus Apostolicum eos mitteret. An igitur eos jam Apostolorum opus agentes, prædicare volebat se esse Christum? nam si volebat, operæ pretium est inquirere, cur nunc *præcipiat Discipulis suis, vt non dicant quia ipse esset Christus*: sin autem nolebat, quomodo salva esse possunt Apostolica munia? Atque hæc quispiam hoc loco quæsierit, an cum Duodecim mitteret, non eos se Christum esse sentientes mitteret: quod si id sentiebant Duodecim, sentiebat profecto & ipse Petrus; cur nam ergo nunc beatus prædicatur? per hæc enim ostendit oratio nunc primum confessum fuisse Petrum Christum filium Dei vivi eum esse. Iuxta quædam itaque exemplaria scripsit Matthæus: *Tunc præcepit Discipulis, vt nemini dicerent, quia ipse esset Christus*: Marcus autem, Marc.8.30. *Comminatus est eis*, inquit, *ne cui dicerent de illo*: Lucas vero, *At ille*, inquit, *increpans illos, præcepit ne cui dicerent hoc.* Luc.9.21. Quid autem, *hoc?* an quod & juxta illum respondens Petrus dixit ad id: *Quem me esse dicitis? Christum Dei.* Sciendum vero quædam exemplaria Evangelij secundum Matthæum habere, *comminatus est*. Difficilis itaque & ardua mihi videtur esse quæstio: illius autem solutio quæratur ea quæ minime impugnari possit, quam qui invenerit, in medium proferat, si majorem fidem mereatur, quam quæ à nobis dicenda sunt, quasi quæ rei paria non sint. Adverte ergo num dicere possis credi Iesum esse Christum, minus esse quam cognosci quod creditur: fortasse autem & in cognitione hac, Iesum scilicet esse Christum, differe etiam esse, cum quisquis cognoscit illum eodem modo non cognoscat. Credi itaque absque cognitione, minus esse quam cognosci, perspicuum est ex hoc Ioh.8.31.32. Iohannis: *Si vos manseritis in sermone meo, cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos.*

A ἀρετῆς ἀπὸ ἡμαρτημένων· ὥσαφ δὲ τὸ μὴ ἔχοντα σειρὰς ἁμαρτιῶν, μηδὲ ἁμαρτίας παχυσθηνούσας χοινίκι μακρᾷ, ἢ ζυγῷ ἰμάντι δαμαλείας, οὐδὲ ὁ θεὸς αὐ δήσαιτο, ἐάν τις ὢν μὴ ᾖ πέτρος· οὕτω καὶ ὁ μὴ ἔχων τὰ εἰρημένα ἐνταῦθα, ὥσαφ πέτρος οἴεται δύνειν ὅτι γῆς ὡς τῷ δεδεμένα δεδέσθαι ἐν οὐρανοῖς, καὶ λύσειν ὅτι γῆς ὡς τῷ λελυμένα λελύσθαι ἐν οὐρανοῖς, ὕπερ πεπτώφωκεν μὲν ὑπερηφάνου ὁ ἔλλημμα τοῦ γεγραφῶν, καὶ πεφωδεὶς B ἐμπέπτωκεν εἰς ὃ τοῦ διαβόλου πτῶμα· πότε διεστείλατο τοῖς μαθηταῖς αὐτὸς, ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ χριστός· ἀναπόρου μὲ γεγραφθαι ὅτι πάντας τοὺς δώδεκα ἀπέστειλεν ὁ ἰησοῦς λέγων αὐτοῖς· εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθητε, καὶ ὅσα ἑξῆς ἀναγέγραπται ἱερέσθαι αὐτοῖς, πέμπων αὐτοὺς ὑπὲρ τὴν ἀποστολήν· ἆρα οὖν ὁ τῶν ἀποστόλων νῦν πιστεύσας ἦν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ χριστός, εἰ τι δὲ ἐβούλετο κηρύσσειν ὅτι αὐτός εἰν ὁ χριστός, εἰ τι δὲ ἐβούλετο, ἄξιον ζητῆσαι τί δήποτε νῦν μακαρίζεται τοῖς μαθηταῖς, ἵνα μὴ εἴπωσιν ὅτι αὐτός εἰν ὁ χριστός. εἰ τε μὴ ἐβούλετο, πῶς δυνατὸν σώζεσθαι τὰ τῆς ἀποστολῆς· καὶ ταῦτα μὴ C τις ζητήσας τὸν τόπον, ἀρα ἀπέστελλεν τοὺς δώδεκα, οὐκ ἀπέστελλεν αὐτοὺς φρονοῦντας ὅτι αὐτός εἰν ὁ χριστός. εἰ δὲ τοῦτο ἐφρόνουν οἱ δώδεκα, δηλονότι καὶ ὁ πέτρος. πῶς οὖν μακαρίζεται νῦν; ἐμφαίνει γὰρ ἡ λέξις ἅμα πάντων ὅτι νῦν πρῶτον αὐτὸν ὡμολόγησεν ὁ πέτρος χριστὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος· ὁ μὲν οὖν ματθαῖος πεποίηκε κατά τινα τῶν ἀντιγράφων τὸ τότε διεστείλατο τοῖς μαθηταῖς, ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ χριστός· ὁ δὲ μάρκος, ἐπετίμησεν αὐτοῖς, φησὶν, ἵνα μηδενὶ λέγωσι περὶ αὐτοῦ· ὁ δὲ λουκᾶς, ὀπτιμιώσας, φησὶν, αὐτοῖς, παρήγγειλε μηδενὶ λέγειν τοῦτο· τί δὲ, τοῦτο; ἢ ὅτι καὶ κατ' αὐτὸν ἀποκριθεὶς ὁ πέτρος εἶπε τοῦτο τὸ. τίνα με λέγουσιν εἶναι; * τὸ χριστὸν τοῦ θεοῦ; ἴσως * c. Rigalt. μάλιστ' ὅτι τινὰ τῶν ἀντιγράφων τοῦ ματθαίου ἔχει ὃ, ὀπτιμήσων τὸ μὴ δεῖν ἐπιτίθησις δοκεῖ μοι εἶναι λογικωτάτη. λύσις δὲ αὐτῆς ἀναπόρρητος ζητηθήτω, ἣν ὁ θεῖσκων, ἐὰν ἢ πιστικωτέρα τῶν ὑφ' ἡμῶν λεγομένων ὡς ἐπὶ μετέωρον, εἰς μέσον φερέτω· σαφὲς οὖν εἰ δυνατὸν λέγειν ὅτι ὁ πιστεύεσθαι ἰησοῦν τὸν χριστόν, ἐλαττόν ἐστι τοῦ γινώσκεσθαι ὁ πιστεύομενον. πάλιν ἢ καὶ τὸ γινώσκεσθαι ἰησοῦν τὸν χριστόν διαφορά ἐστιν, ἃ πολλοὶ τὸ γινώσκοντος ὁμοίως αὐτὸν γινώσκοντος· ὅτι μὲν οὖν ὁ πιστεύεσθαι χωρὶς γνώσεως ἐλαττόν ἐστι τοῦ γινώσκεσθαι, δῆλον ἐκ τοῦ κυρίου ἰωάννου· ἐὰν μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, γνώσεσθε τὴν ἀλη-

θειαν,

θειαν, καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλεύθερώσει ὑμᾶς· ὅτι δὲ καὶ τὸ γινώσκεσθαι ἱησοῦν Χριστὸν διαφορά ἐστιν, οὐκ ὀλίγοις τῶν γινωσκόντων γινωσκόντων αὐτὸν, καὶ αὐτὴ μὴ ἡ ἐναργεια ὡς καὶ ὀλίγοσὸν ὀλίγεσθαι τὸ πρᾶγμα· τίς γὰρ οὐκ ἂν ὁμολογήσαι ὅτι, φίλ' εἰπεῖν, πολύθεος γινώσκων ἱησοῦν Χριστὸν, οὐκ ὀλίγον τοσοῦτον πρόωσιν εἰς τὴν περὶ αὐτοῦ γνῶσιν, ὅσον ὁ ἀπόστολος παῦλος προώρισε; καὶ τοῦτο μὴ τις οὐκ ἂν προσδέξαιτο, ὅτι καὶ πλείονες ἀληθεύοντες λέγωσι περὶ θεοῦ ὅτι ἄλλος μοι δέδωκε γνῶσιν τῶν γνῶσιν ἀψευδῆ, οὐχ ὁμοίως τεχνουῶντες καὶ καταλαμβάνοντες τὰ γινωσκόμενα, οὐδὲ ὡς ἀριθμῷ τοσαῦτα γινώσκοντες τοῦτο ἐρῶσιν; ἀ μὲν δὲ καὶ τὴν διαφορὰν τοῦ γινώσκειν ὅτι τὸς γινώσκοντας μὴ ὁμοίως γινώσκειν, ἀλλὰ καὶ καὶ ὁ προσδοκήσεως τὴν γνῶσιν, ὡς καὶ τοῦτο τὸ ἀποκεκρύφθως τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν ἐγνωκότα, ὡς πᾶσης μεμαρτύρηται ἐγνωκέναι, ἔχλν τὸ αἰωνάπο μακαρισμόν· εἰ δὲ ὑγιῶς ἡμῖν ταῦτα εἴρηται, ὑπόμνησις εἰ οἱ δώδεκα πρότερον μὲ ὑπάρχουν, οὐκ ἐγίνωσκον δέ. ἐξῆς δὲ τῷ πίστευσιν, καὶ ἀρχαὶ εἶχον τοῦ γινώσκειν, καὶ ὀλιγώτερα περὶ αὐτοῦ ἐγίνωσκον. ὑστερον δὲ προὔκοπτον ἐν τῷ γινώσκειν, ὡς δυνάσθαι χωρῆσαι τὴν ἀπὸ τοῦ παῦλος γνῶσιν, ἀποκεκρύφθαι τὸ υἱὸν, ἐν ὁποία κατασάσει ὁ πέτρος ἦν, πόλλα ἐμακαρίσθη· καὶ γὰρ μακαρίζει, οὐκ ὑπὸ τῷ εἰρηκέναι· σὺ εἶ ὁ χριστὸς, μόνον, ἀλλὰ μὴ τὸ προσθήκης, τῆς· ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος· οἱ γοῦν ἀναγεγράφασι μάρκος, καὶ λουκᾶς ἀποκειθέντα τὸ πέτρου εἰρηκέναι· σὺ εἶ ὁ χριστὸς, καὶ μὴ προσθέντες ὁ προσθήκη ματθαῖος κείμενον, οὐκ αἰνίσσεσθαι ὅτι ὡς εἰρημένῳ μακαρισμὸν, καὶ τὴν μὴ τὸ μακαρισμὸν βλάπτειν, λέγωσιν τό· σὺ εἶ πέτρος, καὶ τὰ ἑξῆς· ἤδη δὲ καὶ ὁ προσῆν ὀφειλόμενον, ἐπὶ τῷ μὴ ἄλλα περὶ αὐτοῦ κατηγέλων, ὡς μεγάλου, καὶ θαυμαστοῦ. ὁ δὲ χριστὸς ἦν, οὐδέπω ἐκήρυσσον. ἵνα μὴ δοκῇ ὁ σωτὴρ ἀφαιρεῖν αὐτοῖς ἐξουσίαν τὴν περὶ τῶ κηρυγμάτων αὐτὸν χριστὸν, ἣν προτερον ἐδωρήσατο· καὶ πάλα τὶς τῷ διδάσκαλῳ προσδεήσεται, φάσκων ὡς ἐν εἰσαγωγῇ δεδιδάχθαι ὑπὸ τῶν ἀποστόλων τοὺς ἰουδαίους τὰ περὶ τοῦ ἱησοῦ ἔνδειξα, ἵνα τότοις ἐν καιρῷ ἐποικοδομηθῇ καὶ τὰ περὶ τοῦ χριστὸν αὐτὸν ἦν), πάλα δὲ πολλὰ ἦν πρὸς αὐτοὺς * λελεγμένων πρὸς πρόσωπα εἰρῆσθαι τοὺς πιστεύοντας δυνάμει. ἃ δὲ μόνοις τοῖς ἀποστόλοις ἐφήρμοζε τό· ὅτι ἠγιάσας ὁ καὶ βαπτιστὴς ἀφώρισται ἕνεκεν ἐμοῦ, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς καὶ τοῖς ἔθνεσι· πάλα δὲ ἀλ'

A In cognitione autem illa, Iesum esse Christum, differentiam esse cum omnes quicunque cum cognoscunt ex æquo non cognoscant, vel minimum attendenti rem declarat ipsa perspicuitas ac evidentia. Quis enim non fateatur Timotheum, verbi gratia, cognoscentem Iesum esse Christum, non tantum fuisse ad illius cognitionem illustratum, quantum illustratus fuit Paulus Apostolus? Illud autem quis non admiserit, quod etiamsi plures vere dicant de Deo, Ipse mihi eorum quæ sunt cognitionem veram dedit, non illud dicent simili cum perspicuitate exponentes, & cognita pariter animo comprehendentes? vel totidem numero res cognoscentes. Non solum autem per varium cognoscendi modum accidit, vt qui cognoscunt, eodem modo non cognoscant, sed & per id quod cognitionem confert, vt juxta illud is qui cognovit Filium revelante Patre, quemadmodum cognovisse Petrus perhibetur, supremam beatitudinem consequatur. Quod si hæc à nobis recte dicta sunt, animadvertes an Duodecim primum quidem credebant, minime vero cognoscebant; deinde postquam crediderunt, cognitionis rudimenta capessebant, & perpauca de illo cognoscebant; postremo tandem in cognitione proficiebant, vt cognitionis datæ à Patre Filium revelante capaces essent; cujusmodi statum obtinebat Petrus, quando beatus prædicatus est. Nec enim propterea solum quod dixerit: *Tu es Christus*, beatus prædicatur; sed cum additamento: *Filius Dei vivi*. Marcus quippe, & Lucas qui scripserunt respondentem Petrum dixisse: *Tu es Christus*, & id non addiderunt quod extat apud Matthæum, non scripserunt beatum illum propter dictum illud fuisse prædicatū, & post prædicationem hanc benedictione fuisse impertitum his verbis: *Tu es Petrus*, & quæ sequuntur. Iam vero primum illud cōsiderandum est, hos cætera quidem de eo tanquam de magno & admirabili viro nuntiasse; Christum autem eum esse, nondum prædicasse; ne videatur Servator auferre ipsis facultatem annuntiandi se esse Christum, quam prius concessisset. Et quispiam forsitan ejusmodi orationi assentietur, dicens edoctos fuisse Iudæos ab Apostolis, tanquam elementa, res eas gloriosas & illustres quæ ad Iesum pertinebant, vt tempore opportuno adjicerentur ea quæ Christum eum esse conficiebant; & pleraque fortasse ex illis quæ his dicta sunt, omnibus qui fidem amplecti poterant dicta esse: nec enim solis id Apostolis congruebat: *Ad præsides, & ad reges ducemini propter me, in testimonium illis & gentibus*; forsitan autem nec solis

* C. Ry. λελεγμένων

Matth. 10. 18.

illud Apostolis, sed & omnibus qui credituri erant: *Tradet autem frater fratrem in mortem*, & quæ sequuntur; sed & hoc: *Omnis ergo qui confitebitur me*, & reliqua, non Apostolis speciatim, sed omnibus credentibus dictum est. Inde ergo sequitur per ea quæ Apostolis dicta sunt adumbratam fuisse doctrinam, quæ ab illis postmodum, & à quovis docente vsurpanda esset. Qui contendit vero prius promulgatum fuisse hunc esse Christum ab Apostolis, qui id audiverant: *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine; & quod in aure auditis, prædicate super tecta*, dicet instituere primum voluisse eos qui ab Apostolis Christi nomen erant audituri, deinde vero in auditorum animis id quasi concoqui sivisse, vt silentio pressis rebus ejusmodi de illo prædicatis, doctrinæ hujus elementis, quæ prius tradita fuerant, tempestivius superstrueretur Christus Iesus crucifixus, & à mortuis suscitatus: quod nec ipsi quidem initio sciebant Apostoli: scriptum est enim in ijs quæ nunc expendimus: *Exinde cœpisse Iesum ostendere Discipulis suis, quia oporteret eum ire Ierosolymam*, & hæc, atque hæc pati. Quod si Apostoli nunc primum à Iesu discunt futurum vt hæc illi eveniant, vt nempe insidijs à Senioribus appetatur, ac de medio tollatur, ac postea tertia die à mortuis resurgat, quid aliud de Iesu prius cognovisse eos qui ab Apostolis erudiebantur, existimare consentaneum est, quam quod etiamsi annuntiaretur iis Christus, ita tamen annuntiabatur quasi per elementorum traditionem dilucide non exponentem quæ ad illum spectabant? Volebat quippe Servator noster Discipulis edicens ne cuiquam se esse Christum dicerent, perfectiorem de se doctrinam in commodius tempus reservare; ijs quippe qui eum crucifixum viderant testari poterant quæ ad ejus resurrectionem pertinebant Discipuli, qui eum & crucifixum viderant & resurgentem. Nam si Apostoli qui comites illi perpetuo aderant, & quæcunque miracula ediderat conspexerant, & illius sermones verba esse vitæ æternæ testimonio suo comprobabant, ea nocte offensi sunt, quod proditus fuisset; quid passuros fuisse existimas qui prius Christum eum esse didicissent? Quibus, opinor, parcens hæc præcepit. Qui pugnat autem ea quæ Duodecim dicta sunt ad consequentia tempora referri, nec suis vllo modo auditoribus Apostolos nuntiasse ipsum esse Christum, dicet voluisse illum notionem Christi implexam nomini

Matth. 10. 21.

Matth. 10. 32.

Matth. 10. 27.

A ὅλως τοῖς ἀποστόλοις, ἀλλ' ἅπασι τοῖς πιστεύειν μελλούσι, τό· παραδώσει δὲ ἀδελφὸς ἀδελφὸν εἰς θάνατον, καὶ τὰ ἑξῆς. ἀλλὰ καὶ τό· πᾶς οὖν ὅστις ὁμολογήσει ἐν ἐμοὶ, καὶ τὰ ἑξῆς, οὐκ * ἰδίως τοῖς ἀποστόλοις, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν εἴρηται· κατὰ τοῦτο οὖν προϋποτύπωσίς ἐστι διδασκαλίας, διὰ τῶν πρὸς τοὺς ἀποστόλους λελεγμένων, ὕστερον κἀκείνοις καὶ παντὶ τῷ διδάσκοντι εἰς χρῆσιν ἐλευσομένης· ὁ δὲ βουλόμενος καὶ τὸν χριστὸν αὐτὸν εἶναι κεκηρύχθαι πρότερον ὑπὸ τῶν B ἀκουσάντων ἀποστόλων τό· ὃ λέγω ὑμῖν ἐν τῇ σκοτίᾳ, εἴπατε ἐν τῷ φωτί. καὶ ὃ εἰς τὸν οὖς ἀκούετε, κηρύσσετε ἐπὶ τῶν δωμάτων, ἐρεῖ ὅτι οἱονεὶ κατηχῆσαι ἠθέλησε πρότερον τοὺς τῶν ἀποστόλων ἀκουσομένους τὸν χριστοῦ ὄνομα, εἶτ' ἐᾶσαι τοῦτο οἱονεὶ πεφθῆναι ἐν ταῖς διανοίαις τῶν ἀκουσάντων, ἵνα σιωπῆς γενομένης τοῦτο τεῖον περὶ αὐτοῦ κηρύσσεσθαι, εὐκαιρότερον ἐποικοδομηθῇ τοῖς προκατηχηθεῖσι χριστὸς ἰησοῦς ἐσταυρωμένος, καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγηγερμένος. ὅπερ ἐν τῇ C ἀρχαῖς οὐδὲ αὐτοὶ οἱ ἀπόστολοι ᾔδεισαν. γέγραπται γὰρ ἐν τοῖς νῦν ἐξεταζομένοις, ὅτι ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ ἰησοῦς δεικνύειν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, εἰ δεῖ αὐτὸν εἰς ἱεροσόλυμα ἀπελθεῖν, καὶ τάδε, καὶ τάδε παθεῖν· εἰ δὲ ταῦτα νῦν οἱ ἀπόστολοι μανθάνουσι παρὰ τοῦ ἰησοῦ ἀπαντησόμενα αὐτῷ, τὴν ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων ἐπιβουλὴν, καὶ ὡς ἀναιρεθήσεται, καὶ ὡς μετὰ ταῦτα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐκ νεκρῶν ἀναστήσεται, τί χρὴ νομίζειν ἐγνωκέναι πρότερον τοὺς μαθητευομένους παρὰ τοῖς ἀποστόλοις περὶ τοῦ ἰησοῦ, ἢ ὅτι εἰ καὶ κατηγγέλλετο αὐτοῖς χριστὸς, ὡς ἐν εἰσαγωγῇ κατηγγέλλετο, οὐ τρανούσῃ τὰ κατ' αὐτόν; καὶ γὰρ ὁ σωτὴρ ἡμῶν ἐβούλετο διαστελλόμενος τοῖς μαθηταῖς ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ χριστὸς, τηρῆσαι τὴν τελειοτέραν περὶ αὐτοῦ διδασκαλίαν ἐπιτηδειοτέρῳ καιρῷ, * ὅτι ἐδύναντο μαρτυρῆσαι τοῖς ἑωρακόσιν αὐτὸν σταυρούμενον τὰ περὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, οἱ ἑωρακότες αὐτὸν σταυρούμενον καὶ ἀναστάντα μαθηταί. εἰ γὰρ οἱ ἀεὶ αὐτῷ συνόντες ἀπόστολοι, καὶ πάντα ἑωρακότες ἃ ἐποίει θαυμάσια, καὶ μαρτυροῦντες αὐτοῦ τοῖς λόγοις ὅτι ῥήματα ζωῆς αἰωνίου ἦσαν, ἐσκανδαλίσθησαν περὶ τὴν νύκτα τοῦ προδεδόσθαι αὐτὸν, τί οἴει παθεῖν τοὺς πρότερον μαθόντας ὅτι αὐτὸς εἴη ὁ χριστός; ὧν οἶμαι φειδόμενος ταῦτα διεστείλατο· ὁ δὲ βουλόμενος τὰ εἰρημένα πρὸς τοὺς δώδεκα εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα ἀναφέρεσθαι χρόνους, καὶ μηδέπω κατηγγελκέναι τοὺς ἀποστόλους τοῖς ἀκούουσιν αὐτῶν, ὅτι αὐτὸς εἴη ὁ χριστὸς, φήσει ὅτι ἐβούλετο τηρηθῆναι τὴν τοῦ χριστοῦ ἔννοιαν ἐπιπεπλεγμένην τῷ ἰησοῦ ὀνόματι, τῇ τελειοτέρᾳ, καὶ σω-

* C. R. ἰδίως

* C. R. ἰδίως

τρεῖφ κηρύξῃ, ὁποίαν ὕβριν ὁ παῦλος ἔλε- A Iesu ad meliorem, & magis salutarem prædicationem reservari, qualem noscens
γε κορινθίοις τό· ἐγὼ γὰρ ἔκρινα μηδὲν εἰδέναι ἐν Paulus dicebat Corinthijs: *Non enim judicavi me scire aliquid inter vos, nisi Iesum Christum & hunc crucifixum.* Proinde Iesum
ὑμῖν, εἰ μὴ ἰησοῦν χριστὸν, καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον. 1. Cor. 2. 2
δεῖ πρότερον μὲ ἰησοῦν τοῦδε τινὰ ποιοῦντα, eum esse qui talia faceret, & talia quæpiã
καὶ τοιάδε τινὰ αὐτὸν διδάσκοντα ἐξ) ὀκήρυκτον doceret primum prædicabant: nunc au-
νεῦ ὀ ὅτι πρῶτος χριστὸν αὐτὸν ἐξ) ὁμολογεῖ ἰδὼν tem quum Petrus Christum esse illum con-
τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἀς μὴ βουλόμενος κηρύττε- fitetur filium Dei vivi, quasi jam nuntiari
σθαι αὐτὸν ἤδη χριστὸν, ἵν' ὀκμεσότερον κηρυ- nolens se esse Christum, vt tempestiuius
χθῇ, καὶ ἐσταυρωμένος, ἀφιστέλλεται τοῖς μαθη- annuntietur, & quidem crucifixus, Discipulis edicit ne cuiquam se Christum esse
ταῖς ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ χριστός· dicant. Id autem velle eum, cum prohibet
πρίσασθαι δέ πως τοῦτ' ἐξ) ὁ βούλημα αὐτοῦ κω- B ne se esse Christum promulgetur, vel ex
λύοντος κηρύττεσθαι αὐτὸν ἐξ) χριστὸν, ὀκ τοῦ- eo aliquo modo probatur: *Exinde cœpit Iesus ostendere Discipulis suis, quia oporteret eum*
ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ ἰησοῦς δεικνύειν τοῖς μαθηταῖς *ire Ierosolymam, & multa pati à senioribus,*
αὐτοῦ ὅτι δεῖ αὐτὸν εἰς ἱεροσόλυμα ἀπελθεῖν, καὶ & ex ijs quæ subjunguntur. Nam cogno-
πολλὰ παθεῖν ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων, καὶ τῶν ἀπο- scentibus in hoc tempore Discipulis, per re-
φερομένων· οἱονεὶ γὰρ τότε τῷ τῶν ἐγνωκόσι velationem sibi à Patre immissam, Iesum
τοῖς μαθηταῖς ἰησοῦν ἐξ) χριστὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ esse Christum filium Dei vivi, quasi prædi-
ζῶντος, ἀποκαλύψαντος αὐτοῖς τοῦ πατρὸς, κη- cat, docens eos in Christum Iesum cruci fi-
ρύσσει αὐτοῖ τὸ πιστεύειν αὐτοὺς εἰς ἰησοῦν χριστὸν gendum credere, pro eo quod in Iesum
ἐσταυρωμένον, πιστεύειν εἰς ἰησοῦν χριστὸν σαυ- Christum crucifixum credẽdum olim erat;
ρωθησόμενον. ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ πιστεύειν εἰς χρι- C & in Iesum Christum, atque hunc à mor-
στὸν ἰησοῦν, καὶ τὸν ἐνηγερμένον ὀκ νεκρῶν, δι- tuis resurrecturum credere, pro eo quod
δάσκει αὐτοὺς πιστεύειν εἰς χριστὸν ἰησοῦν, καὶ τὸν in Christum Iesum, atque hunc à mortuis
ἐγηγερθησόμενον ὀκ νεκρῶν· ἐπεὶ δὲ ἀποκδυ- suscitatum credendum olim erat. Quo-
σάμενος τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰς ἐξουσίας ἐδειγμάτι- niam autem *expolians principatus, & potestates traduxit confidenter palam triumphans* Col. 2. 15.
σεν θριαμβεύσας ἐν παῤῥησίᾳ ἐν ᾧ τῷ ξύλῳ, εἴ *illos in ligno*, si quem pudet crucis Christi,
τις ἐπαισχύνεται τὸ χριστοῦ σταυρὸν, ἐπαισχύνεται pudet eum administrationis, per quam illi
τὴν οἰκονομίαν, δι' ἣν ἐθριαμβεύθησαν ἐκεῖνοι, triumphati sunt; cum par sit gloriari in
δέον καυχᾶσθαι ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου ἡμῶν cruce Domini nostri Iesu Christi eum qui
ἰησοῦ χριστοῦ τὸ καὶ πιστεύοντα καὶ ἐγνωκότα τοῦ- hæc & credit, & novit: per quem Chri-
το. δι' ὃ χριστοῦ σταυρωθέντος τῷ κόσμῳ τῷ πιστεύον- D stum mundo credenti crucifixum traducti
τι ἐδειγματίσθησαν καὶ ἐθριαμβεύθησαν αἱ ἀρ- sunt & triumphati principatus, in quibus,
χαὶ, ἐν αἷς οἴεται ἦν ὁ ἄρχων τοῦ αἰῶνος τούτου. puto, erat princeps seculi hujus. Quapropter cum jamjam passurus esset, dixit:
δι' ὃπερ εἷπε γεγόνασι τοῦ παθεῖν, εἶπε πῶς ὁ *Nunc princeps mundi hujus judicatus est*, & *: Ioh. 16. 11.*
ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω. καὶ ἐὰν *Nunc princeps mundi hujus ejicetur foras; Et*
ὑψωθῶ, φησὶν, ὀκ τῆς γῆς, πάντας ἑλκύσω *si exaltatus fuero*, inquit, *à terra, omnia tra-* Ioh. 12. 31, 32.
πρὸς ἐμαυτὸν, σαφὲς τοῦτ' ἦν ὅσον δυναμένου *ham ad me ipsum*, non jam amplius tanta
κωλύοντος ἄρχεσθαι πρὸς τὸ ἰησοῦν τοὺς ἑλκο- vi pollente, eo qui impedicbat quominus
μένους ὑπ' αὐτοῦ· ἀναγκαῖον μὲν οὖν τῷ κηρύσ- ad Iesum irent, qui trahebantur ab illo. Ad
σεσθαι ἰησοῦν χριστὸν, ἐσταυρωμένον κηρύσσεσθαι id igitur vt Christus nuntietur, necessario
αὐτόν· καὶ ἴσως οὐκ ἄτοπος εἶναι μοι φαίνεται ὁ E pertinet vt crucifixus nuntietur. Nec tam
ἰησοῦν τὸ χριστὸν, σιωπωμένου πρὸς τῶν ἄλ- mihi defectivum esse videtur Iesum esse
λων τοιούτων αὐτοῦ, ὡς σιωπωμένου τοῦ ἐξ) αὐτὸν Christum, tacito aliquo ex ejus prodigijs,
ἐσταυρωμένον· διόπερ τηρεῖ ὁ τελειότερος κη- quam crucifixione ejus silentio prætermissa. Idcirco prospiciens vt ab Apostolis per-
ρυχθῆναι ὑπὸ τῶν ἀποστόλων τὸ περὶ αὐτοῦ, διε- fectius prædicarentur quæ ad se pertine-
στείλατο τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν bant, *Præcepit Discipulis suis vt nemini dicerent quia ipse esset Christus*, & ad id illos
ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ χριστὸς, τουτέστιν οὔπω ἐπέτρεπεν præparavit, vt se Christum esse crucifixum
αὐτοῖς λέγειν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ χριστὸς ὁ ἐσταυρωμένος, καὶ ὀκ νεκρῶν ἀναστάς, οὐδὲ ἤρξατο ἁπλῶς μόνον λέγειν, & à mortuis suscitatum dicerent, cum cœpit non solum dicere, nec ad id vsque tantummodo procedere vt eos doceret, sed &
οὐδὲ ἕως τοῦδε διδάσκειν, προχωρεῖν, ἀλλὰ τοῦ δηλοῦν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ὅτι δεῖ αὐτὸν εἰς *ostendere Discipulis suis, quia oporteret eum ire*

in Hierosolymam, & quæ sequuntur. Advertere enim ad vocabulum, *ostendere*, quia quemadmodum sensus moventia ostendi dicuntur, ita à Iesu ostendi dicuntur quæ ab illo Discipulis ejus dicta sunt. Nec vnumquodque eorum quæ oculis videbantur, itidem fuisse monstratum ijs existimo qui multa hunc à Senioribus populi patientem corporaliter viderunt, vt Discipulis monstrationem, quæ de ea re animis illorum facta est. Tunc quidem cœpit ostendere; verisimile est autem capacioribus ijs deinde factis apertius monstrasse, non amplius quasi prima documenta capessentibus ostendere incipiens, sed jam & in ostendendo progrediens: ac si rationi consentaneum est in animum inducere Iesum omnino illud perfecisse quod inchoavit, omnino illud aliquando perfecit quod Discipulis suis ostendere incepit, de ijs nempe quæ patienda sibi esse scripta erant. Quando enim perfectam eorum cognitionem à Verbo quispiam obtinet, tunc dicendum est in eo qui contemplari hæc & vult, & potest, & revera contemplatur, perfici monstrationem, cum quæ ostenduntur mens perspicit ex ea monstratione quæ in animo perficitur. Quandoquidem autem *non capiebat Prophetam perire extra Ierusalem*, eo interitu qui his respondeat: *Qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam*, propterea *oportebat eum ire Ierosolymam*, vt multa ibi perpessus primitias resurrectionis à mortuis in superiori Ierusalem faceret, eam tollens & dissolvens quæ supra terram est, cum omni ejus religione & cultu: quandiu enim *Christus* non *resurrexit à mortuis, primitiæ dormientium*, neque cum eo resurrexerunt qui morti ejus & resurrectioni conformes facti sunt, infra quærebatur Civitas Dei, & Templum, & Purgationes, & cætera: postquam autem illud factum est, non ea quærebantur amplius, sed quæ supra sunt: quæ vt constituerentur, *oportebat eum ire* inferiorem *Ierosolymam, & multa* ibi *pati à senioribus qui in ea erant, & principibus Sacerdotum, & scribis populi*, vt à senioribus cœlestibus beneficiorum ejus capacibus, & divinioribus Sacerdotum principibus, constitutis ab eo principe Sacerdotum qui vnus est, gloria ei & laus tribueretur, necnon & à Scribis populi circa literas occupatis, non atramento scriptas, sed Dei vivi spiritu illustratas, & in inferiori quidem Hierosolyma occidatur, regnet autem postquam resurrexerit in monte Sion, & Ierusalem cœlesti civitate Dei vivi; tertia autem die resurgat à mortuis, vt postquam à Malo liberaverit, & ejus Filio, cui mendacium inerat, & injustitia, & bellum, & quæcunque contraria sunt ijs quæ Christus est;

Luc. 13. 33.

Matth. 10. 39.

1. Cor. 15. 20

ἱεροσόλυμα ἀπελθεῖν, καὶ τὰ ἑξῆς· πρόσεχε γὰρ τῇ, δεῖκνύειν, λέξει, ὅτι ὥσπερ τὰ αἰσθητὰ δείκνυται λέγομεν, ὕπως δείκνυσθαι εἴρηται ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενα τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· καὶ οὐχ ὕπως οἷμαι δεδεῖχθαι τοῖς ἐωρακόσι σωματικῶς πολλὰ πάσχοντα αὐτὸν ἀπὸ τῆς πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ ἕκαστον τῶν ὁρωμένων, ὡς τοῖς μαθηταῖς τὴν λογικὴν δεῖξιν περὶ τούτου· τότε μὲν ἤρξατο δεικνύειν, εἰκὸς δ' ὅτι μὴ πᾶσι τοῖς χωρητικοῖς μείζοσιν τεμαχίοις ἐδείκνυεν, οὐκέτι ὡς εἰσαρχομένοις ἀρχόμενος δεικνύναι, ἀλλ' ἤδη καὶ προκόπτων ἐν τῇ δεικνύειν· καὶ εἰ ἔστιν βούλεσθαι νοεῖν, ὅτι πάντως ἃ ἦρξατο ὁ Ἰησοῦς ἤρξατο δεικνύειν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, περὶ τοῦ δεῖν τὰ γεγραμμένα αὐτὸν παθεῖν· ὅτε γὰρ τὴν ἀπὸ τοῦ λόγου περὶ τούτων τελείαν γνῶσιν καταλαμβάνει τις, τότε λεκτέον ἀπὸ λογικῆς δείξεως ὁρᾶσθαι τοῦ τὰ δεικνύμενα, τετελειῶσθαι τὴν δεῖξιν, τῶν τοῦτο θεωρεῖν καὶ βουλομένῳ, καὶ δυναμένῳ, καὶ θεωροῦντι· ἐπεὶ δὲ οὐκ ἐνεδείκνυτο πρόσφατον ἀπολεῖσθαι ἔξω Ἱερουσαλὴμ, ἀπώλειαν ἀναλογίαν ἔχουσαν πρὸς τὸ· ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, εὑρήσει αὐτήν, ἀφ' οὗ δεῖ αὐτὸν εἰς Ἱεροσόλυμα ἀπελθεῖν, ἵνα πολλὰ παθὼν ἐν ἐκείνοις τὴν ἀπαρχὴν τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ποιήσῃ ἐν τοῖς αὖθις Ἱεροσολύμοις, καθαιρῶν καὶ καταλύων τὸν ὧδε τῆς γῆς μὴ πᾶσαν τὴν ἐν αὐτῇ λατρείαν· ὅσον μὲν γὰρ χριστὸς οὐκ ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν, ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων, οὐδὲ συνηγέρθησαν αὐτῷ οἱ νεκροὶ σύμμορφοι τῷ θανάτῳ, καὶ τῇ ἀναστάσει αὐτοῦ, κεῖτο, ἐζητεῖτο ἡ τοῦ θεοῦ πόλις, καὶ ὁ ναὸς, οἱ καθαρισμοὶ, καὶ τὰ λοιπά· ὅτε δὲ τοῦτο γέγονεν, οὐκέτι, ἀλλὰ τὰ ἄνω· ἄπινα ἵνα ἐνέῃ, ἔδει αὐτὸν εἰς τὰ κάτω Ἱεροσόλυμα ἀπελθεῖν, καὶ πολλὰ ἐκεῖ παθεῖν ἀπὸ τῶν ἐν αὐτῇ πρεσβυτέρων, καὶ ἀρχιερέων, καὶ γραμματέων τοῦ λαοῦ, ἵνα δοξασθῇ ὑπὸ τῶν χωρούντων τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ ἡρμένων πρεσβυτέρων, καὶ θειοτέρων ἀρχιερέων ὑπὸ ἀρχιερεῖ τῷ ἑνὶ τεταγμένων. δοξασθῇ δ' ὑπὸ τῶν γραμματέων τοῦ λαοῦ ἀσχολουμένων περὶ γράμματα, ἃ τὰ γεγραμμένα μέλανι, ἀλλὰ πεπανωμένα πνεύματι θεοῦ ζῶντος, καὶ ἀποκτανθῇ μὲν ἐν τοῖς κάτω Ἱεροσολύμοις, βασιλεύσῃ δ' ἀναστὰς ἐν σιὼν ὄρει, τῇ πόλει θεοῦ ζῶντος Ἱερουσαλὴμ ἐπουρανίῳ τῇ τρίτῃ δὲ ἡμέρᾳ ἐκ νεκρῶν ἀνέστη, ἵνα ῥυσάμενος ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ἐν ᾧ ὁ ψεῦδος ἦν, καὶ ἡ ἀδικία, καὶ ὁ πόλεμος, καὶ πᾶσα τὰ ἐναντία οἷς ἐστιν ὁ χριστὸς, ἐπὶ τῇ τοῦ μεταχρημα-

πλομβύς εἰς ἅγιον πνεῦμα βεβηλὸν πνεύματος, A
ὡς ἐποίησε τοὺς ῥυσθέντας βαπτίζεσθαι τὸ πνεῦμα,
καὶ τὴν ψυχὴν, καὶ τὸ σῶμα, εἰς ὄνομα τοῦ πατρὸς,
καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἅτινα τρεῖς ἡμέραι
εἰσὶν ἅμα ἐνεστηκυῖαι αἰωνίως τοῖς δι' αὐτῆς
φωτὸς. ***

prætereaetiam ab impuro ſpiritu ſe in Spiritum ſanctum transformante, id illis acquirat qui liberati fuerint, vt ſpiritu, anima, & corpore baptizentur in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, qui quidem tres dies ſunt æternum ijs ſimul præſentes, qui eorum ope filij lucis evaſerint. [*Et accipiens Ieſum Petrus, cœpit eum increpare: Propitius eſto tibi Domine, & hoc tibi non erit. Cui dixit: Vade poſt me Satana, ſcandalum mihi es: quoniam non ſapis quæ Dei ſunt, ſed quæ hominis.* Quoniam cœperat Ieſus oſtendere Diſcipulis ſuis, quia oportet eum abire in Hieroſolymam, & multa pati, adhuc initia eorum quæ oſtendebantur diſcebat Petrus.] Quoniam autē aliquid pati indignum Chriſto filio Dei vivi, indignum quoque Patre exiſtimabat, qui tanta de eo ſibi revelaverat; nondum enim paſſurum illum fuerat ei divinitus ſignificatum, propterea *aſſumens eum*, & quaſi dignitatis Chriſti oblitus, & Dei vivi Filium nihil reprehenſione dignum vel dicere, vel facere, *cœpit increpare illum*, & tanquam propitiationis egenti dixit: *Propitius tibi ſis Domine*; nondum enim ſciebat *eum propoſuiſſe Deum propitiationem per fidem in ſanguine ipſius*; cujus conſilium quidem probans, inſcitiam autem reprehendens, propter id conſilium quod rectum erat & laude dignum, ait illi: *Vade poſt me*, quaſi, vt Ieſum ſequatur, miſſis ijs factis per quæ ignarus erat, nec recte loquebatur: propter inſcitiam autem, quaſi contrarium aliquid & oppoſitum ijs habenti quæ ad Deum pertinent, dixit: *Satana*, quod apud Ebræos adverſarium ſonat. Quod ſi nec præ inſcitia locutus fuiſſet, nec filium Dei vivi increpuiſſet, dicens illi: *Abſit à te Domine, non erit tibi hoc*, nec certe id illi dixiſſet: *Vade poſt me*, quaſi qui ire poſt illum, eumque ſequi ceſſaſſet: nec dixiſſet item, *Satana*, quaſi qui contraria ijs quæ à ſe dicta fuerant, protuliſſet. Nunc autem illum Ieſum ſequentem, & poſt eum ambulantem potuit Satanas abducere, vt hunc non amplius ſequeretur, nec eſſet poſt filium Dei, ac illum per ea quæ ex inſcitia dixit dignum efficere qui *Satanas* appellaretur, & *ſcandalum* Filij Dei, *& non ſapiens ea quæ Dei ſunt, ſed ea quæ hominum.* Petrum autem, priuſquam id peccatum ab illo fuiſſet, poſt Filium Dei fuiſſe conſtat inde: *Venite poſt me, & faciam vos fieri piſcatores hominum.* Simul autem conferes quod Petro dixit: *Vade poſt me Satana*; & Diabolo ei dicenti: *Hæc omnia tibi dabo, ſi cadens adoraveris me: Vade Satana*, abſque additamento, *poſt me.* Poſt Ieſum quippe eſſe bonum eſt: propterea dictum eſt: *Venite poſt me, & faciam vos fieri piſcatores hominum.* Tale & illud eſt: *Qui non accipit crucem*

Matth. 16. 22, 23. Hæc omiſſa in noſtro Codice è veteri interpretatione ſuppleuimus.

Matth. 4. 19.

Matth. 4.

ἐπεὶ δὲ ἀμάξια τὰ παρὰ σοφιζόμενον εἶναι χριστὸν τοῦ
υἱοῦ τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἤρξατο δὲ καὶ ὁ ἀποκαλύψαντος αὐτῷ παρὰ τὰ τηλικαῦτα περὶ αὐτοῦ, ἃ
καὶ ἀποκεκρύφθαι αὐτὸν τὰ μέλλοντα πείσεσθαι, διὰ
τοῦτο προσλαβόμενος αὐτὸν, καὶ ὡσανεὶ ἐπιλαθόμενος τῆς ἀξίας τοῦ χριστοῦ, καὶ ὅπερ ὑὸς τοῦ ζῶντος θεοῦ σοφὸν ἐπιτιμήσεως λέγει ἢ προσήκει
ἄξιον, ἤρξατο ἐπιτιμᾶν αὐτῷ, καὶ ὡς δεομένῳ
ἱλασμοῦ, ἀγνοῶν πῶς ὅπερ τοῦτον προσέφερο
ὁ θεὸς ἱλαστήριον διὰ πίστεως ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι,
εἶπεν· ἵλεώς σοι κύριε. οὐ μὴ παρέσται σοι ἀπαδιξάμενος, τῇ δὲ ἀγνοίᾳ ἐπιτιμῶν, διὰ μὲν τὴν
παρέσται οὐ σὺν δεξιᾷ λέγει αὐτῷ· ὕπαγε ὀπίσω
μου, οἱονεὶ καταλιπὼν τὰ δι' ὧν ἠγνόει, καὶ οὐκ ὀρθῶς ἔλεγεν, ἀκολουθεῖν τῷ ἰησοῦ. διὰ δὲ τὴν
ἄγνοιαν, ὡς ἀπεικείμενόν τι ἔχοντα τοῖς τοῦ θεοῦ,
εἶπε· σατανᾶ, ὅ ἐστιν ἀντικείμενος, ἀντικείμενος·
εἰ δὲ μήτε διὰ ἀγνοίας εἰρήκει, μήτε ἐπιτιμήσει τῷ υἱῷ τοῦ ζῶντος θεοῦ, λέγων αὐτῷ· ἵλεώς
σοι κύριε, ἃ μὴ ἔρχεσθαί σοι τοῦτο, ὅτ' οὐ εἶπεν αὐτῷ·
ὕπαγε ὀπίσω μου, ὡς καταλιπόντι ὃ εἶ) αὐτοῦ ὀπίσω, καὶ ἐπιταγὴ αὐτῷ· ὅτ' οὐ ὡς ἀπεικείμενα
εἰρηκότι τοῖς ὑπ' αὐτοῦ λελεγμένοις ἔλεγεν αὐτῷ·
σατανᾶ· νυνὶ δὲ ἴχνεσιν αὐτοῦ ὁ σατανᾶς ἀκολουθήσοντα τῷ ἰησοῦ καὶ ὀπίσω αὐτοῦ βαίνοντα
ἀπεῖπεν δ' ἀκολουθεῖν αὐτῷ, καὶ τοῦ ὀπίσω τυγχάνειν τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, καὶ ποιῆσαι αὐτὸν διὰ ὧν εἶπεν
ἀπὸ ἀγνοίας ἄξιον τοῦ ἀκοῦσαι σατανᾶ, καὶ σκάνδαλον τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, καὶ φρονοῦντα τὰ τοῦ θεοῦ,
ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων· ὃν δὲ ὀπίσω προήκειν
ἦν, φησὶν τοῦτο ἁμαρτεῖν, τὸ υἱοῦ τοῦ θεοῦ ὁ πέτρος,
ἄλλον ἐκ τοῦ· δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς
ἁλιεῖς ἀνθρώπων· ἅμα δὲ συγκειτεῖς ὅτι πρὸς
μὲν τὸ πέτρον εἶπεν· ὕπαγε ὀπίσω μου σατανᾶ·
πρὸς δὲ τὸ διάβολον εἰπόντα αὐτῷ· πάντα σοι
ταῦτα δώσω, ἐὰν πεσὼν προσκυνήσῃς μοι, ὕπαγε σατανᾶ, χωρὶς τῆς, ὀπίσω μου, προσθήκης·
τὸ γὰρ ὀπίσω τοῦ ἰησοῦ εἶ) ἀγαθόν ἐστι. διὸ εἴρηται
τό· δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀν-

Matth. 10. 38. *suam, & sequitur me, non est me dignus.* Et in vniversum observa vocem, *post*; bonum quippe est, cum quis post Dominum Deum ambulat, & est post Christum: contra autem, cum quis sermones Dei retro projicit, vel cum transgreditur mandatum

Eccl. 18. 30. illud: *Post concupiscentias tuas non eas.* Et

3. Reg. 18. 21. Elias tertio Regnorum populo dicit: *Vsquequo claudicatis in duas partes: Si Dominus est Deus, sequimini eum: Si autem Baal, sequimini illum.* Et hoc quidem dicit Petro Iesus conversus, & id facit ei gratificans. Tu autem plura exempla colligens vocabuli, *conversus*, maxime quæ ad Iesum pertineant, & ea simul contendens, reperies non supervacaneam esse vocem hanc. Sufficit autem in præsentia id ex Evangelio

Ioh. 1. 38. Iohannis proferre: *Conversus autem Iesus, & videns eos* (Petrum videlicet, & Andream) *sequentes se, dicit eis, Quid quæritis?* Hic enim adverte, cum *conversus* est, factũ illud fuisse in eorum gratiam & beneficiũ ad quos conversus est. Postea inquirendum venit curnam dixerit Petro: *Scandalum es mihi*; cum præsertim dicat David;

Psalm. 118. 165. *Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum.* Dicet enim aliquis, si propter eorum firmitudinem qui charitatem habent, & scandalis obnoxij non sunt;

1. Cor. 13. 7, 8. *Charitas enim omnia sustinet, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet, Charitas nunquam excidit*; id in Propheta dictum est;

Psalm. 144. 14. & 145. 8 quanam ratione *Allevans Dominus omnes qui corruunt, & erigens* omnes elisos, Petro dixit: *Scandalum mihi es?* dicendum autem scandalo obnoxium non esse, non ipsum modo Servatorem, sed & eum qui in charitate perfectionem adeptus est; atquantum in eo est qui talia dicit, vel facit, offensioni etiam esse illum vel ei qui offensus alioqui non fuisset; nisi fortasse Iesus discipulum peccantem scandalum, atque illud quidem suum appellat, vt pote propter charitatem multo etiam magis, quam

2. Cor. 11. 29 Paulus dicturus: *Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non vror?* Iuxta quod scribi potest, Quis scandalizatur, & ego non scandalizor? Quod si autem Petrus propter illud: *Absit à te Domine, non erit tibi hoc*, scandalum à Iesu tunc dictus est, quasi in iis quæ dixit ea quæ Dei sunt minime sapiens, sed ea quæ hominum sunt; quid de ijs omnibus dicendum est qui Christi doctrinam capessere se profitentur; ea autem quæ Dei sunt non sapiunt, nec ea quæ oculis non videntur,

2. Cor. 4. 18. & æterna sunt, animo intuentur; sed sapiunt quæ sunt hominum, & ea contem-

A ὀφίσω· τοῦτον δέ ἐστι τὸ τὸν ἑαυτοῦ λόγον αὐτῷ, καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος· καὶ ἀπαξαπλῶς τὴν ῥητὴν, ὀπίσω, λέξιν, ὅτι ἀγαθὸν μὲν ἐστι τὸ πορεύεσθαι, ὀπίσω τοῦ θεοῦ τινος πορεύεται, καὶ ὀπίσω τοῦ χριστοῦ ἔρχεσθαι· ἐναντίον δέ, ὅταν ῥίπτει τις τοὺς λόγους τοῦ θεοῦ εἰς τὰ ὀπίσω, ἢ ὅταν παραβαίνει τὴν λεγομένην ἐντολήν· ὀπίσω μου ὑπάγε σατανᾶ· καὶ ὁ Ἠλίας δὲ ἐν τῇ τρίτῃ τῶν βασιλειῶν πρὸς τὸν λαὸν φησίν· ἕως πότε ὑμεῖς χωλαίνετε ἐπ' ἀμφοτέραις

B ταῖς ἰγνύαις; εἰ ἐστὶ κύριος ὁ θεός, πορεύεσθε ὀπίσω αὐτοῦ· εἰ δὲ ἐστὶ κύριος ὁ βάαλ, πορεύεσθε ὀπίσω αὐτοῦ· καὶ λέγεται τὸ τῷ πέτρῳ ὑπὸ τοῦ ἰησοῦ γραφὲν, καὶ τοῦτο ἐνεργεῖται πιστεύοντος· καὶ σὺ μὲν οὖν πλείονα συναγαγὼν παραδείγματα τοῦ, γράφεις, καὶ μάλιστα ὅτι τοῦ ἰησοῦ παραγενόμενος, καὶ συνεξετάσας αὐτὰ ἀλλήλοις, εὕρεις αὐτὸ πεπληγότας τὴν λέξιν κειμένην· ἀρκεῖ δὲ ὅτι τοῦ πέτρου παραδέδεται ὑπὸ τοῦ κυρίου ἀκηκοέναι· γραφεὶς δὲ ὁ ἰησοῦς, καὶ θεασάμενος αὐτοὺς, ἀλλοτριοπαθοῦντας,

C καὶ ἀνδρίας, ἀκολουθοῦντας, λέγει αὐτοῖς· τί ζητεῖτε; ἔφη γὰρ ὅτι καὶ ἐν τούτοις γραφεῖς, ἐπ' ἐνεργείᾳ τοῦ πνεύματος τοῦ πρὸς ἃς ἐγράφη· μὴ οὖν ζητητέον πῶς εἴρηκε τῷ πέτρῳ τὸ· σκάνδαλόν μου εἶ, μᾶλλον ἐπεί φησιν ὁ δαυίδ· εἰρήνη πολλὴ τοῖς ἀγαπῶσι τὸν νόμον σου, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς σκάνδαλον· φήσει γάρ τις, εἰ δι' ὃ βέλτιον τοῦ τὴν ἀγάπην ἐχόντων, καὶ ἀποδέκτων ὄντων τοῦ σκανδαλίζεσθαι, ἡ ἀγάπη γὰρ πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει, ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει, εἴρηται

D τι ἐν ᾧ θεοφύτῳ, πῶς αὐτὸς ὁ κύριος ὑποπτεύοντας πάντας τοὺς καταπίπτοντας, καὶ ἀθορύβων πάντας τοὺς καταῤῥαγμένους, εἶπε τῷ πέτρῳ· σκάνδαλόν μου εἰ λεκτέον δὲ ὅτι ἀποπεσόντος μὲν ὅτι τοῦ σκανδαλίζεσθαι, καὶ μόνου ὁ σωτὴρ, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐν ἀγάπῃ τετελειωμένος. τοιοῦτον γέ φησιν ὁ τοιαῦτα λέγων, ἢ πραττων, σκάνδαλόν ἐστι καὶ τοῦ μὴ σκανδαλισθησομένου. εἰ μὴ ἄρα τις μαθητὴν ἰησοῦ ἁμαρτάνοντα σκάνδαλον καὶ ἑαυτῷ ἀποκαλεῖ, ὡς πολλῷ μᾶλλον τοῦ παύλου λέγοντος τὴν ἀγάπην λέζων αὐ· τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι; πῶς ὁ δυνατὸν ποιῆσαι· τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ σκανδαλίζομαι; εἰ δὲ πέτρος ποτὲ εἶπε τὸ· ἵλεώς σοι κύριε, καὶ μὴ ἔσται σοι τοῦτο, σκάνδαλον εἴρηται ὑπὸ τοῦ ἰησοῦ, ὡς ἂν τοῦ θεοῦ ἐν οἷς εἶπε φρονῶν, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων, τὰ

λεκτέον δὲ καὶ αὐτῶν τῶν παῤῥησιαζομένων μαθητεύεσθαι τῷ ἰησοῦ, καὶ φρονούντων τὰ τοῦ θεοῦ, καὶ μὴ σκοπούντων τὰ μὴ βλεπόμενα, καὶ αἰώνια, φρονούντων δὲ τὰ τῶν ἀνθρώπων, καὶ σκοπού-

των τῶ βλεπόμενα, καὶ ἀσύμφορα, ἢ ὅπι οἱ τοιῦ-
τοι ἔτι μᾶλλον αὐ ὦσιν τῦ ἰησοῦ ἀποκαλοῦντο σκάν-
δαλον αὐτῦ. καὶ λέγ ὁ σκάνδαλα αὐτῦ εἶ τῶ
ἰδίω ἀδελφῶν, ἐφ' οἷς ὡς λέγ τὸ · ἐπαίνων, καὶ
σὺ οὐ δώκατέ μοι φαγεῖν, καὶ τῶ ἐξῆς, ἵνα
μὴ καὶ τὸ · πέλοντα ἐσκανδάλισατέ με · μὴ
νομίσωμεν τοίνυν ὃ τυχὸν εἶ ἁμάρτημα ὄφει-
λειν τὸ τῶ ἀνθρώπων, δέον ἐν πᾶσι φρονεῖν τὰ
τῦ θεοῦ · ἁρμόσει ὃ λέγ τῦτο καὶ πρὸς τὰ
ἀποστατικὰ μὲ δογμάτων θεοῦ, καὶ λόγων
ἐκκλησιαστικῶν, καὶ φρονήματος ἀληθῶς. φρο-
νοῦντι δ' ὡς ἀληθῶ, φέρε εἰπεῖν, τῶ βασιλίδου,
ἢ οὐαλεντίνου, ἢ μαρκίωνος, ἢ τινος τῶν διδα-
σκόντων τὰ ἀνθρώπινα ὡς θεῖα · τότε ὁ ἰησοῦς εἶπε
τοῖς μαθηταῖς αὐτῦ · εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἀκο-
λουθεῖν, καὶ τὰ ἑξῆς · ἀφ' τούτων δείκνυσιν ὅτι ὃ
θέλειν ὀπίσω τῦ ἰησοῦ ἐλθεῖν καὶ ἀκολουθεῖν αὐτῶ,
οὐκ ἀπὸ τῦ τυχόντος αὐθαιρέτ. ἥμαπες ἐσ, ἀλ
δοῦλος μὴ ἀρνησάμενος ἑαυτὸν ἦκοι ἂν ὀπίσω τῦ
ἰησοῦ · ἀρνεῖται ὃ ἑαυτὸν ὁ τὴν ἑαυτῦ ἀφεὶς καὶ
κακίαν βίον μεταλαμβάνων τὴν ἀξιολόγω μεταβολὴν
ἀπαλείφων. οὕτ ὡς ὅτι τοῦτο δείγματος ὁ πάλαι
ἀκόλαστος ἀρνεῖται αὐτὸν ἀκόλαστον, σωφρονή-
σας καὶ κοσμίως · ἀλλ' εἰκὸς δοκιμεῖν τινά, εἰ
ὡσαῦ ἑαυτὸν ἠρνήσατο, ὅπως καὶ αὐτὸν ὁμολο-
γεῖ, ἀρνησάμενος μὲ ἑαυτὸν τὸ ἄδικον, ὁμολο-
γῶν ὃ ἑαυτὸν τὸ δίκαιον · ἀλλ' εἰσὶν χαλεπὸς ὄντ
ἡ δικαιοσύνη, ὁ τὴν δικαιοσύνην ἀνειληφὼς οὐχ
ἑαυτὸν, ἀλλὰ χριστὸν ὁμολογεῖ. ὅπως καὶ ὁ τὴν σο-
φίαν ὁρῶν, διὰ αὐτὸ τὸ λέγ σοφίαν χριστὸν ὁμο-
λογεῖ · καὶ ὁ τοιῦτος γε καρδίᾳ πιστεύων εἰς δι-
καιοσύνην, καὶ στόμα ὁμολογῶν εἰς σωτηρίαν,
καὶ τοῖς ἔργοις χριστὸν μαρτυρῶν, ὡς ὁμολογή-
σας ἀφ' πάντων τῶν τὸν χριστὸν ἔμπροσθεν τῶν
ἀνθρώπων, ὁμολογηθήσεται ὑπ' αὐτῦ ἔμπροσ-
θεν τῶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατρὸς · ὅπω ὃ καὶ ὁ μὴ
ἀρνησάμενος ἑαυτὸν, ἀρνησάμενος τὸν χριστὸν,
πείσεται τὸ · κἀγὼ αὖθις ἀρνήσομαι · ἀφ' τοῦτο
πᾶς διαλογισμὸς ἡμῶν, καὶ νόημα, καὶ πᾶς
λόγος, καὶ πᾶσα πρᾶξις γινέσθω τῆς ἡμῶν πρὸς
ἑαυτὸν μὲ ἀρνήσεως, πρὸς ὃ χριστὸν, καὶ ἐν χρι-
στῶ μαρτυρίας · πεῖσομαι γὰρ πᾶσαν τὴν τῦ τελείᾳ
πρᾶξιν μαρτύριον εἶ χριστοῦ ἰησοῦ, καὶ τὴν
πάσης ἁμαρτίας ἀποκλῶ ἄρνησιν εἶ ἑαυτὸν, φέ-
ρουσαν ὀπίσω τῦ ἰησοῦ · ὁ ὃ ἰωάτης χριστῶ συνε-
σταύρωται, καὶ οὐκέτι τ ζῶντ ἐαυ ἀκολουθεῖ τῶ
δι' ἡμᾶς βαστάζοντι τ ἑαυ σταυρὸν, καὶ τὸ εἰρη-
μένον ὅτω πρὸς τῦ ἰωάννη · πρόδηλοῦντος
οὕτω ἀὖθις ἐπέθηκαν αὐτῦ, καὶ τῶ ἑξῆς, ἕως τῦ ·
ὅπω αὐτὸν ἐσταύρωσαν. ἀλλ' ὁμῶ, ἵν' ὅτως ὀνομάσω, καὶ τ ἰωάννην ἰησοῦς ἑαυτῦ βαστάζει τ

plantur quæ videntur, & temporaria sunt, A
nisi ejusmodi homines longe potius à Iesu scandalum ipsius appellatum iri; & quod scandala illius, fratrum quoque ipsius esse; quorum causa quemadmodum id dicit: *Esuriebam, & non dedistis mihi manducare,* Matth. 25. & quæ sunt deinceps; ita & illud dicat, 42.
Currenti mihi scandalum objecistis. Proinde non leve existimemus esse peccatum ea quæ sunt hominum sapere, cum in omnibus ea quæ Dei sunt sapere; oporteat. Conveniet autem illud vnicuique qui à Dei effatis, & doctrina Ecclesiastica, & vera sententia exciderit; pro veris autem habebit dogmata, verbi gratia, Basilidis, Valentini, vel Marcionis, aut alicujus ex ijs qui humana pro divinis docent. B
Tunc Iesus dixit Discipulis suis: Si quis vult post me venire; & cætera. Hinc ostenditur Matth. 16. 24.
non leve esse & contemnendum facinus, velle post Iesum ire, eumque sequi; nec quemquam post Iesum iturum qui sibi ipse non renuntiaverit: sibi autem ipse renuntiat, qui anteactam sibi in nequitia vitam, egregia conversione delet; quemadmodum C
dum, exempli causa, qui prius libidinosus fuit & intemperans, postquam magis deinde continens factus est, sibi lascivo ipse renuntiat. Sed intercedet forsitan aliquis quærens an quomodo se ipse ejuravit, ita & se ipse confitetur, qui se injustum ipse ejuravit, justum vero confitetur & agnoscit: at si Christus justitia est, is qui justitiam susceperit, non se ipse sed Christum confitetur; ita & qui sapientiam assecutus est, habendo sapientiam, Christum confitetur. Et qui ejusmodi est, *corde quidem credens ad justitiam, ore autem confitens ad salu-* Rom. 10. 10.
D
tem, & opera Iesu testimonio suo confirmans, vt pote qui his omnibus Christum coram hominibus confessus fuerit; eum quoque & is coram Patre qui in cœlis est confitebitur. Ita & qui sibi ipse non renuntiaverit, & Christum ejuraverit, id Matth. 10. 32. 33. Luc. 12. 8. 9.
patietur: *Negabo & ego eum.* Propterea omne colloquium nostrum & cogitatio, omnis sermo & actio ita fiat, vt nobis quidem ipsi renuntiemus; Christum autem, & in Christo testemur. Sic enim persuasum habeo omne hominis perfecti opus Christum testari; & omnis peccati abstinentiam, renuntiationem esse sui ipsius, E
quæ post Christum deducat. Quicunque vero talis est, cum Christo crucifixus est, & tollens crucem suam eum sequitur qui propter nos crucem suam portat, juxta id quod ita à Iohanne dictum est: *Hunc ergo* Ioh. 19. 16.
accipientes imposuerunt ei: & cætera, vsque 17. 18.
ad id: *Vbi crucifixerunt eum.* At Iesus, qui est secundum Iohannem, vt eum sic appel-

lem, sibi ipse crucem portat, & *bajulans* A σταυρὸν, καὶ βαστάζων αὐτὸν ἐξῆλθεν. ὁ μὲν κατὰ
Matth. 27 *eam exivit*: ille vero qui est secundum 32. Matthæum, & Marcum, & Lucam, sibi
Marc. 15. 21 Luc. 23. 26. eam ipse non fert, Simon enim Cyrenæus eam portat. Et is quidem fortasse ad nos refertur, qui propter Iesum Iesu crucem portamus; ipse vero Iesus ad seipsum. Nam quasi dupliciter crux animo comprehendi potest, ita vt altera sit quam Simon Cyrenæus, altera quam sibi ipse Christus fert. Præterea ad id: *Abneget semetipsum*, videtur mihi vtile esse id quod à Paulo sibi renuntiante dictum est, quod ita se habet:
Gal. 2. 20. B *Vivo ego, iam non ego: vivit vero in me Christus.* Nam, *Vivo ego, jam non ego*, vox erat se ejurantis, tanquam qui propriam vitam amisisset; in se autem Christum suscepisset, vt ipse in eo viveret, tanquam justitia, & tanquam sapientia, & tanquam sanctificatio, & tanquam pax nostra, & tanquam potentia Dei, omnia in ipso efficiens. Adverte insuper animum ad id, quod cum plurimi sint moriendi modi, suspensus in ligno crucifixus est Filius Dei, vt quicunque peccato morientur, non alio modo ei moriantur, quam per cru-
Gal. 2. 19. C cem. Propterea dicent: *Christo confixus*
Gal. 6. 14. *sum cruci*, &: *Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini, per quam mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.* Fortasse enim vnusquisque ex ijs qui cum Christo crucifixi
Col. 2. 15. sunt, *expoliat principatus, & potestates, & traducit eas, & triumphat in ligno*; vel Christus potius hæc facit in illis. *Qui enim*
Matth. 16. 25. *voluerit animam suam salvam facere, perdet eam.* Ambiguum est id quod primum dicitur. Inde enim vno quidem modo id intelligi potest: si quis amans vitæ, & vitam præsentem bonum esse ducens, animam D suam studiose conservat, vt in carne vivat, mortem reformidans, quasi morte eam amissurus; is animam suam eo pacto dum servare studet, eam extra felicitatis terminos eliminans, amittet. Si quis autem propter sermonem meum, quo ad mortem vsque de vita æterna pro veritate decertare persuasus fuit, vitam præsentem contemnens, animam suam perdit, præ pietate eam tradens ei quod vulgo mors appellatur; is, vt pote qui vitam suam propter me amiserit, servabit eam potius & tuebitur. Alio etiam modo id quod dictum est accipere possumus. Si quis in animum inducens suum quid sit salus, animæ suæ salutem consequi optat, vitæ huic nuntium remittens, eamque ejurans, & crucem suam tollens, ac me sequens, animam suam ratione mundi perdat; nam qui eam propter me, & omnem meam doctrinam perdiderit, salutem adipiscetur,

μαθητῶν, καὶ Μᾶρκον, καὶ Λουκᾶν, οὐχ ἑαυτῷ αὐτὸν αἴρει, σίμων γὰρ ὁ κυρηναῖος αὐτὸν βαστάζει· καὶ τάχα ἅπτος μὲν εἰς ἡμᾶς ἀναφέρεται, τὸν δι' αὐτὸν Ἰησοῦν τὸν ἰησοῦ σταυρὸν αἴροντας, αὐτὸς δὲ ἰησοῦς εἰς ἑαυτόν· εἰ γὰρ δύο ἐκδοχαὶ τοῦ σταυροῦ εἰσιν, ἑνὸς μὲν ὁ σίμων ὁ κυρηναῖος βαστάζει, ἑτέρου δὲ αὐτὸς ἑαυτῷ ὁ ἰησοῦς· ἔτι δὲ εἰς τό· ἀρνησάσθω ἑαυτὸν, δοκεῖ μοι χρήσιμον εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ παύλου ἀριθμηθὲν ἑαυτὸν εἰρημένον, ὅταν εἴπῃ· ζῶ δὲ, οὐκέτι ἐγὼ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ χριστός· ὃ γὰρ ζῶ, οὐκ ἔτι ἐγὼ, φωνὴ ἦν ἑαυτὸν ἀρνουμένου, ὡς ἀποβαλόμενον μὲν τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν, ἀνειληφότος δὲ εἰς ἑαυτὸν τὸ χριστοῦ, ἵνα αὐτὸς ἐν αὐτῷ ζήσῃ, ὡς δικαιοσύνη, καὶ ὡς σοφία, καὶ ὡς ἁγιασμὸς, καὶ ὡς εἰρήνη ἡμῶν, καὶ ὡς δύναμις θεοῦ, πάντα ἐν αὐτῷ ἐνεργῶν· ἔτι δὲ καὶ τούτῳ πρόσεχε, ὅτι πολλῶν ὄντων τῶν τρόπων τοῦ ἀποθνήσκειν, ὅτι ξύλῳ κρεμασθεὶς ἐσταυρώθη ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἵνα πάντες οἱ ἀποθνήσκοντες τῇ ἁμαρτίᾳ μὴ ἄλλῳ τρόπῳ ἀποθάνωσιν αὐτῇ, ἢ τῷ κατὰ τὸν σταυρόν· διὸ ἐρροῦσι τὸ χριστῷ συνεσταύρωμαι, καὶ τὸ· ἐμοὶ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου, δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, κἀγὼ τῷ κόσμῳ· τάχα γὰρ ὁ ἕκαστος τῶν συσταυρωθέντων χριστῷ ἀπεκδύεται τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰς ἐξουσίας, καὶ δειγματίζει αὐτὰς, ἐν παρρησίᾳ ἐν τῷ ξύλῳ, μᾶλλον δὲ χριστὸς ἐν αὐτοῖς ταῦτα ποιεῖ· ὃς γὰρ ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν· ἀμφίβολος ἡ προκειμένη λέξις. ἔστι γὰρ ἀπ' αὐτῆς, καθ' ἕνα μὲν τρόπον ταῦτα νοῆσαι, εἴ τις ὡς φιλόζωος, καὶ εὐδαίμονος τὸν ἐνεστηκέναι τῇ ζωὴν ἀγαθὸν, φείδεται τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν πρὸς τὸ ἐν σαρκὶ ζῆν, φοβούμενος ἀποθανεῖν, ὡς λῆψιν τοῦ θανάτου ἀπολέσων αὐτὴν, ὅτος ἐν αὐτῷ τῷ θέλειν τὸ ἔξω τῶν τοιῶν σώζειν τὴν ψυχὴν ἑαυτοῦ, ἀπολέσει αὐτὴν, ἔξω ποιῶν αὐτὴν τῆς * ὅρων τῆς μακαριότητος· εἰ δέ τις κατατρεχ- * c. 8. 1
καὶ τὸν ἐνεστηκότος ζωὴν διὰ τὸ ἐμὸν λόγον πείσθη- τὰ τοῦ
τα θεῖα αἰωνίας ζωῆς μέλλειν θάνατον ἀναπίζεσθαι ὑπὲρ ἀληθείας, ἀπολλυσι τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, παραδιδοὺς αὐτὴν ὑπὲρ βασιλείας τοῦ κυρίου ὀνομαζομένῳ θανάτῳ, ὅτος ὡς δι' ἐμὲ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν, σώσει αὐτὴν μᾶλλον, καὶ παρεπιπλήσσει· καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον ἅτος ἂν ἐκδεχόμεθα ῥητόν. εἴ τις νοήσας ὁ, τί ποτέ ἐστιν ἡ σωτηρία, βλέπει καὶ ἐπιστᾶται τὴν σωτηρίαν τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς, ὅτος ἀποκτέμνεται τούτῳ τῷ βίῳ, καὶ ἀρνησάμενος αὐτὸν, καὶ αἴρας τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθῶν μοι, ἀπολλύτω τὸν κόσμον τὴν ψυχὴν ἑαυτοῦ. ἐμοῦ γὰρ ἕνεκεν, καὶ πάσης μου τῆς διδασκαλίας ἀπολλὺς αὐτὴν τέλος τῆς τοιαύτης ἀπω-

λείας

λείας κομίσεται τὴν σωτηρίαν· ἅμα δὲ καὶ τόρει A finem perditionis hujus. Simul etiã obser-
ὅτι ἐν μὲν τῇ ἀρχῇ ὃς, ὃς ἂν θέλῃ, εἴρηται· ἐξῆς va dictum esse initio: *Qui voluerit*, deinde
δὲ ὃς, ὃς ἀπολέσῃ αὐτήν· θελόντες οὖν αὐτὴν σώ- vero: *Qui perdiderit eam*. Si velimus ergo
ζεσθαι, ἀπολέσωμεν αὐτὴν τῷ κόσμῳ, ὡς χρι- salvam illam esse, mundi ratione eam
στῷ συσταυρωθέντες, καὶ ὡς ἔχοντες καύχημα ὃ perdamus, quasi cum Christo crucifixi, &
ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' gloriationem habentes in cruce Domini
οὗ ὁ κόσμος ἡμῖν ἐσταύρωται, καὶ ἡμεῖς τῷ κόσμῳ, nostri Iesu Christi, per quem mundus no- *Gal. 6. 14.*
ἵνα κομισώμεθα ὃ τέλος τὴν σωτηρίαν τῶν bis crucifixus erit, & nos mundo, vt sa-
ψυχῶν ἡμῶν, ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ ἀπολλυσθαι lutem animarum nostrarum tandem con-
ἡμᾶς αὐτοῖς ἕνεκα τοῦ λόγου· ἀλλ' εἴ γε τοῦτο ὃ sequamur, quæ initium inde duxerit, cum
σώζεσθαι τὴν ψυχὴν μακάριον ἐστί), ἀναφερό- eas propter Sermonem amisimus. Quod
μεθα ὅτι τὴν ἐν αὐτῷ σωτηρίαν, καὶ τὸς πρὸ αὐτοῦ si animam salvam facere, rem esse beatam
μακαρισμοὺς, ὀφείλει τις ἐστί) καὶ ἀπώλεια ψυ- quæ ad salutem, & felicitates quæ apud B
χῆς ἀγαθὴ καὶ ἕνεκεν χριστοῦ, προοίμιον ἐσο- Deum sunt referatur persuasum habemus,
μένην τῆς μακαρίας σωτηρίας· δοκεῖ μοι οὖν, ἀπό- aliquis propter Christum debet esse animæ
λογον τοῦ ἀρνεῖσθαι ἑαυτὸν, καὶ τὰ ἀποδεδομένα interitus, initium beatæ salutis futurus.
ἀπολλυσθαι δεῖν ἕκαστον τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν· ἀπολ- Vnicuique igitur anima sua mihi perden-
λύτω οὖν ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ ἀμαρτήσασαν ψυχὴν, da videtur, quemadmodum & de sui re-
ἵνα ἀπολέσας τὴν ἁμαρτήσασαν, ἀνάλαβῃ τὴν nuntiatione traditum est. Perdat igitur
ἐν τῷ καιρῷ σωζομένην· οὐδὲν γὰρ ὠφελη- quivis animam suam peccantem, vt post-
θήσεται ἄνθρωπος, ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ. C quam peccantem perdiderit, aliam reci-
piat quæ recte agendo servetur. Nihil au-
tem proderit homini, si totum mundum *Matth. 16.*
fuerit lucratus; is autem mea sententia *26.*
mundum lucratur, cui mundus crucifixus
non est; cui vero mundus crucifixus non
est, is animæ suæ jacturam faciet. Cum
autem duo proposita sint, vel ad lucran-
dam animam mundi jacturam facere; vel
ad lucrandum mundum animæ jacturam
facere; longe optabilius est mundi jactu-
ram nos facere, animam vero propterea
lucrari, quod eam propter Christum per-
diderimus. Illud autem: *Aut quam dabit* *Matth. 16.*
homo commutationem pro anima sua? si *26.*
dubitanter dictum sit, ostendere posse vi-
debitur, eum *commutationem* dare *pro ani-*
ma sua, qui post admissa peccata facultа-
κερδαίνει δὲ εἰμὴ τὸν κόσμον, ᾧ ὁ κόσμος ἐσταυ- tes omnes tradiderit, quo bonis ejus pau-
ρωται. ᾧ δὲ κόσμος ἐσταυρωται ἐκείνῳ ἐστὶ peres pascantur, quasi per id salutem ade-
ζημία τῆς ψυχῆς ἑαυτοῦ· δύο δὲ προκειμένων, pturus: sin affeveranter, id ostendere ar-
ἢτοι ἀφ' ὧν κερδαίνειν τὴν ψυχὴν ζημιοῦσθαι τὸν bitror nihil habere hominem, quod eum
κόσμον, ἢ ἀφ' ὧν κερδαίνειν τὸν κόσμον ζημιοῦ- dederit tanquam *commutationem pro anima*
σθαι τὴν ψυχὴν, πολλῷ μᾶλλόν ἐστιν αἱρετώτερον *sua* sub ditione mortis constituta, eam po-
ζημιωθῆναι μὲν ἡμᾶς τὸν κόσμον, κερδῆσαι δὲ τὴν testate illius liberet. Nihilominus nullam
ψυχὴν, ἢ τὸν μὲν ἀφ' ἑαυτοῦ αὐτὴν ἀπολέσαι· ὃ quidē homo dare queat *commutationem pro*
δὲ ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυ- *anima sua*; Deus vero pro vniuscujusque
χῆς αὐτοῦ; δόξει μὲ ἐπαπορητικῶς εἰρηκέναι D nostrum animæ permutationis pretio de-
δυνάσθαι δηλοῦν καὶ ὅ, δοῦναι ἀντάλλαγμα τῆς dit pretiosum Iesu sanguinem, per quem
ψυχῆς αὐτοῦ, μὴ ἂν ἁμαρτίας ὅλην ἀποδεδομένου empti sumus pretio, *non corruptibilibus au-* *1. Cor. 6. 20.*
τὴν οὐσίαν, ἵνα ᾖ ἀμοιρῆσαι πάντας τὰ ὑπ' ἀρχοντα *ro vel argento redempti, sed pretioso sanguine* *& 7. 23.*
αὐτῷ, ὡς ἀφ' τούτου σωθησόμενος. καὶ ἀποφα- *agni immaculati Christi, & incontaminati:* *1. Petr. 1.*
ντικῶς δ' εἰμὴ δηλοῦν ὅτι οὐκ ἔστι τι τῶν ἀνθρώ- *18, 19.*
πων, ὃ ἂν δῷ ὡς ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς ἑαυτοῦ & in Isaia dictum est Israëli: *Dedi propitia-* *Isaiæ 43. 3.*
κεκρατημένης ὑπὸ τοῦ θανάτου, λυτρώσεσθαι αὐ- *tionem tuam Æthiopiam, Ægyptum, & Sye-* *4.*
τὴν ὁν χρεὼς αὐτῷ· ἀνθρωπε μὲ οὖν οὐκ ἀν- *nen pro te, Ex quo honorabilis factus es in*
δώη τι ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ἀεὶς δὲ τῶν *oculis meis, & glorioſus*; pretium enim per-
πάντων ἡμῶν ψυχῆς ἀντάλλαγμα ἔδωκε ὃ τί- mutationis, verbi gratia, pro primogeni-
μιον αἷμα τοῦ ἰησοῦ, καθὸ τιμῆς ἠγοράσθημεν, ὃ E tis Israël, primogeniti fuerunt Ægyptio-
φθαρτοῖς ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ ἀπολυτρωθέντες,
ἀλλὰ τιμίῳ αἵματι, ὡς ἀμνοῦ ἀμώμου, καὶ ἀσπί-
λου χριστοῦ· καὶ ἐν ἡσαΐᾳ λέλεκται τῷ ἰσραήλ·
ἔδωκά σε ἀντάλλαγμα αἰθιοπίαν, καὶ ἀγνυπτον,
καὶ σηήνην ὑπὲρ σοῦ, ἀφ' οὗ σὺ ἔντιμος ἐγήθης
ἐναντίον μου, ἐδοξάσθης. ἄλλαγμα γὰρ, φέρ' εἰ-
πεῖν, ὑπὲρ τῶν πρωτοτόκων τῷ ἰσραὴλ τὰ πρωτότοκα γέγονεν αἰγυπτίων. καὶ ὑπὲρ τοῦ
ἰσραὴλ οἱ ἀποθανόντες αἰγύπτιοι ἐν τῇ λοιπῇ μάστιγι τῆς ἐπιπλαγείσης ἐπ' αἴγυπτον, καὶ ἐν

rum, & pro Israële Ægyptij in reliquis defuncti plagis, quæ in Ægyptum ingruerunt, & in ipsa submetsione quæ post plagas contigit. Postea inquirat qui potest, an pro vero Israële à Deo *redimente Israël ex omnibus iniquitatibus ejus*, in permutationem detur vera Æthiopia, & vt ita appellē spiritalis Ægyptus, & Ægypti Syene; & vt audētius invelligē, fortasse Syene pro Ierusalē, Ægyptus pro Iudæa, Æthiopia autem pro ijs qui timent, & alij sunt ab Israële, & domu Levi, & domu Aaron. *Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui cum Angelis suis.* Nunc quidem venit Filius hominis, sed non in gloria sua: *Vidimus enim eum, & non habebat speciem, neque decorem: Sed species ejus inhonorata, & deficiens præter filios hominum, homo in plaga existens & labore, & sciens ferre infirmitatem, quia aversa est facies ejus, despecta est, & non est reputata.* Et talem illum venire oportebat, *vt peccata nostra portaret, & pro nobis doleret*; nec enim eum decebat *peccata nostra portare, & pro nobis dolere*, qui gloriosus esset: sed & in gloria venit, vt Discipulos in apparitione sua, quæ sine specie & decore est, præparet. Et postquam similis illis factus est, vt fierent & ipsi similes illi, *conformes imaginis* gloriæ ejus, quandoquidem primum ipse factus est conformis *corpori humilitatis nostræ*, quum *semetipsum exinanivit, formam servi accipiens*, formam Dei recipit, eosque illi conformes facit. At si Verbi differentias potes intelligere, quod in *stultitia prædicationis* credentibus annuntiatur, & in sapientia prædicatur perfectis, videbis quo pacto Verbum coram Christi tironibus servi formam habeat, ita vt illi dicant: *Vidimus eum, & non habebat speciem, neque decorem*: venit autem *in gloria Patris sui* coram perfectis, qui dicturi sunt: *Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi vnigeniti à Patre, plenum gratiæ & veritatis.* Etenim perfectis gloria Verbi apparet, & quod vnigenitum sit Deo Patri, & gratiæ plenum, atque item veritatis; quod quidem capere non potest is, cui vt credat *stultitia prædicationis* opus est. *Filius autem hominis venturus est in gloria Patris sui*, non solus, sed *cum Angelis suis.* Et si omnes cum ipso venientes administros gloriæ Verbi, & revelationis sapientiæ, quæ Christus sunt, intelligere potes, videbis quomodo venit *Filius hominis in gloria Patris sui, cum Angelis suis.* Et attende num hic dicere possis Prophetas qui antea passi sunt, verbo non habente speciem neque decorem, propor-

Psal. 129. 8.

Matth. 17 27.

Isaie 53. 2, 3, 4.

Rom. 8.29.

Philipp. 3. 21.

Philipp. 2. 7.

1. Cor. 1. 21. 1. Cor. 2. 6.

Ioh. 1. 14.

τῶν μὴ τῶς ἀφέσεως καταπεπτωκότων· ἀπὸ τούτων ὁ δυνάμενος ἐξετάζειν εἰ τῶ ἀληθινοῦ ἰσραὴλ ἄλλαγμα δίδοται κατὰ τὸ θεοῦ βουλόμενον τὸ ἰσραὴλ ὁλῶν τῶν ἀνομιῶν αὐτῶ, ἡ ἀληθινὴ αἰθιοπία, καὶ ἵν' ὕτως ὀνομάσω πνευματικὴ αἴγυπτος, καὶ τὸς αἰγυπτίους ἡ συήνη· ἵνα δὲ πρεσβύτερον ζητήσω, τάχα συήνη μὲν κατὰ τὴς ἱερουσαλὴμ, αἴγυπτος δὲ κατὰ τὴς ἰουδαίας, αἰθιοπία δὲ κατὰ τῶν φοβουμένων, ἑτέρων ὄντων παρὰ τὸ ἰσραὴλ, καὶ τὸ οἶκον λευὶ, καὶ τὸ οἶκον ἀαρών· μέλλει γὰρ ὁ υἱὸς τῶ ἀνθρώπου ἔρχεσθαι ἐν τῆ δόξῃ τῶ πατρὸς αὐτῶ μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ· νυνὶ μὲν ὁ υἱὸς τῶ ἀνθρώπου ἐλήλυθεν ἐν τῆ δόξῃ αὐτῶ· εἶδομεν γὰρ αὐτὸν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος· ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτῶ ἄτιμον, καὶ ἐλλιπὲς παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων· ἀνθρωπος ἐν πληγῆ ὢν, καὶ πόνῳ, καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν· ὅτι ἀπέστραπται τὸ πρόσωπον αὐτῶ, ἠτιμάσθη, καὶ οὐκ ἐλογίσθη· καὶ ἵνα δὲ αὐτὸν ἴδωσιν ἐλεύθεραι ἵνα τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρῃ, καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται· ἃ γὰρ ἔπρεπε τὸν δόξῃ φέρειν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ ὀδυνᾶσθαι περὶ ἡμῶν· ἀλλὰ καὶ ἔρχεται ἐν δόξῃ, προεβούτεπίσας τὸς μαθητὰς ἀφ' τῆς μὴ ἐχούσης εἶδος, μηδὲ κάλλος ὑπερφανείας αὐτῶ· καὶ ἡμόμορφος ὡς αὐτοὶ, ἵνα δὲ ἴδωσιν αὐτὸν ὡς αὐτὸς, συμμόρφους τῆς εἰκόνος τῆς δόξης αὐτῶ, ἐπεὶ προέτερον αὐτὸς γέγονε σύμμορφος τῷ σώματι τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, ἵνα καὶ ἑαυτὸν μορφὴν δούλου λαβὼν, ἀποκαθίσταται τὸ ἴδιον τὴν τῶ θεοῦ μορφὴν, καὶ ποιεῖ αὐτὸς συμμόρφους αὐτῶ· ἐὰν γὰρ δυνηθῆς καταυοῆσαι τῆς τῶ λόγου διαφορᾶς, ἐν μυστηρίῳ κηρύγματος καταγγελλόμενα τοῖς πιστεύουσι, καὶ ἐν σοφίᾳ λαλουμένα τοῖς τελείοις, εὑρήσεις ὁ λόγος τοῖς μὲν εἰσερχομένοις ἔχει δούλου μορφὴν, ὥστε αὐ εἶναι αὐτὸς· εἶδομεν αὐτὸν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος· τοῖς δὲ τελείοις, ἐρχεται ἐν τῆ δόξῃ τῶ πατρὸς αὐτῶ, λέγων δὲ τότε καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτῶ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρὸς, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας· καὶ γὰρ τοῖς τελείοις φαίνεται ἡ δόξα τῶ λόγου, καὶ ὁ μονογενὴς αὐτῶ τῶ πατρὶ ἐστὶ, καὶ ὁ τῆς χάριτος πλήρης, ὁμοίως δὲ καὶ τῆς ἀληθείας. ὁ γὰρ δυνάμενος χωρῆσαι ὁ διπλοῦς περὶ τὸ πιστεύειν τὴν μορφὴν τὸ κηρύγματος· μέλλει ὁ υἱὸς τῶ ἀνθρώπου ἔρχεσθαι ἐν τῆ δόξῃ τῶ πατρὸς αὐτῶ, ἡ μόνος, ἀλλὰ μὴ τῶν ἀγγέλων αὐτῶ· καὶ εἰ δυνάσῃ νοῆσαι πῶς τὰς συνεργὸς τῆς δόξης τῶ λόγου, καὶ τὴν ἀποκαλύψεως τὴν σοφίας, ἅτινά ἐστιν ὁ χριστὸς, συνεπιδημοῦσας αὐτῶ, ὥστε πάντα ἔρχεσθαι ὁ υἱὸς τῶ ἀνθρώπου ἐν τῆ δόξῃ τῶ πατρὸς αὐτῶ, μὴ τῶν ἀγγέλων αὐτῶ· καὶ περάσῃς εἰ δυνάσῃ ἐν τούτοις τὸς

πρότερον παθόντας, πρὸ φύσεως ἀναλογίας φάσκειν ἐφικέναι πρὸς τὸ μὴ ἐφικότα εἴδος μηδὲ κάλλος λόγου, τῷ μὴ ἔχοντι εἴδος μηδὲ κάλλος λόγου· ὥσπερ ὃ ἔρχεται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὅτε οἱ ἄγγελοι συνέλκυσαν οἱ ἐν τοῖς προφήταις λόγοι μετ' αὐτοῦ προσέρχονται, τὴν ἀναλογίαν σώζοντες τῆς ἑαυτῶν δόξης· ἑπτὰ ὃ ἕκαστος μὴ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ ὑποδημάτων λόγος, μεταδώσει ἑκάστῳ τῆς δόξης ἑαυτοῦ καὶ τῶν λαμπρότητος τῶν ἀγγέλων ἑαυτοῦ κατὰ τὴν ἑκάστου προαξίαν. Οὕτω δὲ λέγομεν οὐκ ἀδιορίστως καὶ τὴν ἁπλουστέραν νοουμένην διάφορα ὑποδήματα ἕκαστος ἐν ὑμνοῦ τοῦ θεοῦ· πότε δὲ οὕτω ἀποδοθήσεται; ἢ ὅτε ὁ ἀποστολικὸν ἐκεῖνο πληρωθῇ λόγιον ὅλέγοντος γὰρ πάντας ἡμᾶς φανερωθῆναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ χριστοῦ, ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε φαῦλον; εἰ δὲ ἑκάστῳ τὴν πρᾶξιν ἀποδώσει, καὶ τὴν ἀρετὴν μόνην, ἀλλ' οὐδὲ τὴν φαυλην χωρὶς τῆς ἀρετῆς, δῆλον ὅτι ἑκάστῳ ἀποδώσει τὴν πᾶσαν φαύλην, καὶ τὴν πᾶσαν ἀρετὴν πρᾶξιν. Καταλαμβάνω δὲ, ὡς τινὸς πεισθέντος καὶ τῷ ἀποστόλῳ, συμβάλλων δὲ καὶ τῷ εἰρημένῳ, ἐν οἷς τὸ τελείως ὑπερβάλλοντος ἀπαλείφεσθαι τὰ ἁμαρτήματα, καὶ τὸ παντὸς ἐκπεσόντος καὶ λογίζεσθαι τὰ πρότερον κατορθώματα, ὅτι τὸ μὲν τελειωθέντος, καὶ παντὸς τὴν κακίαν ἀποθεμένου, ἀπαλείφεται τὰ ἁμαρτήματα. τὸ δὲ πάντη ἀποστατήσαντος τῆς θεοσεβείας, καὶ λογίζεται εἴ τι πρότερον χρηστὸν αὐτὸ πεποίηκεν ἡμῖν ὃ τοῖς μεταξὺ τὸ τελείως, καὶ τὸ ἀποστάτου προαξίαν ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ χριστοῦ δίδοται ἃ ἐπράξαμεν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε φαῦλον· ὅτε γὰρ τοσοῦτον ἐκαθαρθήσαμεν, ἵνα ἡμῖν μηδόλως ὑπολογισθῇ τὰ φαῦλα. ὅτι δὲ τοσοῦτον ἐκπεπωλώκαμεν, ὥστε ὑπολοιδῆναι ἡμῖν τὰ χρείττονα· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, εἰσί τινες τῶν ὧδε ἑστηκότων, οἵτινες οὐ μὴ γεύσωνται θανάτου· Οὕτω καὶ ἀναφέρουσί τινες ὅτι τὴν μὲν ἡμέρας ἕξ, ἵνα, ὡς ὁ λαβὶς φησιν, ὀκτὼ ἀνάβασιν τῶν τελείων ἀποστόλων εἰς ὄφηλον μετὰ τοῦ ἰησοῦ κατ' ἰδίαν ὄρος· καὶ φασιν οἱ ὕστερον διηγούμενοι, ὅτι οὐκ ἐγεύσατο θανάτου πέτρος, καὶ οἱ λοιποὶ δύο, πρὸ τοῦ ἰδεῖν τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐλθόντα ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ. ἰδόντες γὰρ ἔμπροσθεν αὐτῶν μεταμορφωθέντα τὸν ἰησοῦν, ὡς λάμψαι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ τὰ ἔνδυτα, ἐφοβήθησαν τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ ἐλπιζόμενον ἐν δυνάμει· καὶ γὰρ ὡς προεφήτευσάν βασιλέα δρυφόροι τινὲς, ὅτε μωσῆς, καὶ ἠλίας ὤφθησαν τοῖς ἀναβεβηκόσιν εἰς τὸ ὄρος, μετὰ τοῦ ἰησοῦ λαλοῦντες· ἄξιον δὲ ὑπολῆψαι εἰ ὅτι τούτους ἀναφέρεται τὸ καθίσαι ἐκ δε-

A tionem habuisse cum Verbo quod neque speciem, neque decorem habuit. Quemadmodum autem venit *Filius hominis in gloria Patris sui*; ita & Angeli, Verba effecti quæ in Prophetis sunt, cum eo veniunt, suæ gloriæ proportionem servantes. Postquam autem Verbum cum Angelis suis tale advenerit, vnumquemque secundum id quod egerit gloriæ suæ & splendoris Angelorum suorum participem faciet. Hæc autem dicimus minime rejicientes secundum Filij Dei adventum simpliciter intellectum. Quandonam autem hæc contingent? an cum implebitur Apostolicum illud oraculum: *Omnes enim nos adstare oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum?* Quod si vnicuique reddet secundum id quod egerit, non solum bonum, nec malum etiam sine bono; perspicuum est redditurum eum vnicuique secundum omnem bonam, & omnem malam actionem. Existimo autem, in ijs quidem Apostolo fidem habens, sed ea etiam Ezechielis adjiciens, in quibus delentur illius peccata qui perfecte fuerit conversus, & illius qui omnino desciverit prius recte factorum ratio non habetur, quod qui in hominem evasit perfectum, & omnem nequitiam abjecit, illius obliterantur peccata; qui autem à pietate deflexit, si quid prius ipsi recte gestum est, pro nihilo habetur. Nobis autem qui perfectos inter, & defectores medium obtinemus, adstantibus ante tribunal Christi, redditur quod egimus sive bonum, sive malum. Non enim pure adeo, & caste nos gessimus vt nobis omnino peccata nostra non imputentur; neque adeo descivimus, vt quæ nobis bene gesta sunt, oblivioni tradantur. *Amen dico vobis, sunt quidam de hic stantibus qui non gustabunt mortem.* Hęc referunt nonnulli ad trium Apostolorum in montem excelsum seorsum cum Iesu ascensum, qui post sex dies, vel, vt ait Lucas, octo contigit: & ajunt quidem qui expositionem hanc tuentur, non gustasse mortem Petrum & reliquos duos, autequam *viderint Filium hominis venientem in regno suo, & gloria sua*; videntes enim transformatum Iesum coram se, ita vt splenderet facies ejus, & reliqua, viderunt *regnum Dei veniens in virtute*. Quemadmodum enim regem satellites quidam circumstant, ita ijs qui conscenderunt montem, *apparuerunt Moyses & Elias cum Iesu loquentes*. Merito autem animadverterimus an ad illos referatur sessio ad dextram & ad sinistram Servatoris

Matth. 16. 28.

Luc. 9. 28.

Marc. 9. 1.

Matth. 17. 3.

Matth. 20. 21. in illius regno, ita vt illud, *sed quibus paratum est*, propter illos dictum sit. Hæc autem expositio loci illius, quo Apostoli tres mortem non gustasse dicuntur antequam Iesum viderint transformatum, ijs convenit qui, sicut à Petro appellantur, facti

1. Pet. 2. 2. sunt *sicut modo geniti infantes, rationabile, sine dolo lac concupiscentes*: quibus ait Pau-

1. Cor. 3. 2. lus: *Lac vobis potum dedi, non escam*, & quæ sequuntur. Ac omnem quidem Scripturę expositionem quę eos ædificat qui majora capere non possunt, lac recte appellari puto à sancta Scripturarum terra emanans, quæ lacte & melle profluit. Sed

Gen. 21. 8. qui à lacte depulsus est, quemadmodum Isaac, pro dignitate lætitiæ & convivij quod cum filium suum à mamma removeret Abraham celebravit, in istis & in tota Scriptura quæsiverit solidum [cibum, qui alter est ab eo cibo qui] cibus quidem est, at alimentum solidum non est, & aliud ab iis quæ olera tropice appellantur, quæ ei quidem cibus sunt qui à lacte depulsus est, at robustus non est, sed infirmus, juxta id:

Hæc è veteri interpretatione suppleuimus.

Rom. 14. 2. *Qui infirmus est, olus manducat.* Similiter qui

1. Reg. 1. 25. ab vbere, sicut Samuel deductus est, & à matre sua Deo consecratus, (hæc autem Anna erat, quæ interpretatur *Gratia*) sit quoque & ille gratiæ filius, Dei carnes quærens, sanctum videlicet perfectorum simul & sacerdotum cibum, vt pote in templo Dei nutritus. Quæ ergo ad locum propositum spectant, hæc nobis in præsentia sunt; erant nonnulli stantes eo loco quo Iesus, & fixa habentes apud Iesum animæ vestigia, & pedum illorum stare affine ei erat de quo dixit illud Moses:

Deuter. 10. 10. *Ego autem steti in monte quadraginta diebus, ac quadraginta noctibus*; qui & dignus habitus est, cui hæc, *Tu vero hic sta mecum*,

Deut. 5. 31. dicerentur à Deo, dignum eum judicante qui apud se staret. Hi porro qui apud Iesum stant, hoc est in Verbo Dei, non omnes æqualiter stant; est enim eorum qui apud Iesum stant, ab invicem differentia. Non omnes proinde qui stant apud Servatorem, sed ex illis nonnulli, vt pote qui melius stent, non gustant mortem, donec viderint Verbum quod inter homines ver-

Vide 53. 2, 3. satum est, & propterea Filius hominis appellatur, veniens in regno suo; nec enim quotiescunque venit Iesus, in regno suo venit; quoniam iis qui initiantur talis est, vt cum ipsum Verbum neque glorioſum videant, neque magnum, sed multis ex illis inferius, dicant: *Vidimus eum, & non habebat speciem, neque decorem, sed species ejus inhonorata, deficiens præter omnes filios hominum.* Atque id quidem de priscis suis

A Ἀξιῶν καὶ ἐξ ὑμῶν τῶν σωτῆρος ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ, ὡς ὁ, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται, ἀφ' ὑπερβολῆς λελάληκεν· αὕτη δ' ἡ διήγησις περὶ τοῦ μὴ γεύσασθαι θανάτου τοὺς τρεῖς ἀποστόλους, ἕως ἂν ἴδωσι τὸν Ἰησοῦν μεταμορφούμενον, ἁρμόζει τοῖς, ὡς ὁ Πέτρος ὠνόμασε, γλωμβοις ὡς ἀρτιγέννητα βρέφη, τὸ ἀπροϐούλευτα τὸ λογικὸν ἄδολον γάλα ποθοῦσι· περὶ οὗ ὁ παῦλος λέγει· γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, οὐ βρῶμα, καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ πᾶσα δὲ οἰκοδομὴ ἡ ποιὸς τὸ ῥᾳδίως οἰκοδομεῖται δυναμένη τοὺς μὴ χωροῦντας μείζονα διήγησις, γάλα δὲ βλέπομεν ὀνομάζοιτο, τὸ ῥεῖον ἀπὸ τῆς ἁγίας γραφῆς γῆς, τῆς ῥεούσης μέλι, καὶ γάλα· * ἀλλ' ὁ ὡς ὁ ἰσαὰκ ἀπογαλακτισθείς, ἀξίως εὐφροσύνης καὶ δοχῆς ἦν ἐποίησεν ὅτε τῷ * ἀπογαλακτισμῷ ὁδὸ ἀβραὰμ, ζητήσιεν δὲ τὴν ἐν τύποις καὶ τοῦ ἀπὸ γεφῆ τροφὴν * οἷμαι ὅσην τῆς βρώσεως μᾶλλον, ἢ τροφῆς ἡ τροφῆς, καὶ τῶν ὀνομαζομένων ἐσχάτως λαχάνων, ἃ πινα τῷ ἀπογαλακτισθέντι μὴ, οὐκ ἰσχυρᾷ ἡ, ἀλλ' ἀσθενοῦσι ὅτι ἐσθίει, καὶ πί· ὁ ἀσθενῶν λάχανα ἐσθίει· ὁμοίως καὶ ὁ ὡς σαμουὴλ ἀπογαλακτισθείς, καὶ αἰτηθέντος ἀπὸ τῆς μητρὸς τῷ θεῷ. αὕτη δὲ αἴτησιν, ἥτις ἑρμηνεύεται χάρις. καὶ εἰκὸς τὸν χάριτος υἱὸς, ὁ ζητῶν, ὡς ἐν ναῷ τρεφόμενος, θεοῦ κρέα, ἀγίων ἐσθίειν τελείων ἅμα καὶ ἱερέων· τὰ δῶν εἰς τὸ προκείμενον τόπον βλεπόμενα ὅτι τῶν παρόντος ἡμῖν τοιαῦτά ἐστιν· ἦσαν τινες ἑστῶτες ὅπου ὁ ἰησοῦς, καὶ ἐρηρεισμένας ἔχοντες τὰς τῆς ψυχῆς βάσεις πρὸς τὸν ἰησοῦν, καὶ ἦν αὐτῶν ἡ τῶν ποδῶν στάσις συγγενὴς τῇ περὶ ἧς εἶπε μωσῆς στάσει ἐν ᾧ· καλῶ ἔγνην ἐν τῷ ὄρει τεσσαράκοντα ἡμέρας, καὶ τεσσαράκοντα νύκτας, ἀξιωθέντι καὶ τοῦ· σὺ δὲ Vide Not. αὐτοῦ στῆθι μετ' ἐμοῦ, λεγομένῳ πρὸς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἀξιοῦντος αὐτὸν στῆναι πρὸ αὐτοῦ· οἱ δὲ ἑστῶτες πρὸς τῷ ἰησοῦ, τυγχάνει πρὸς τῷ λόγῳ τοῦ θεοῦ, ὑπομένοντες ὑπόστασιν ἐσχηκότων. ἔστι γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἑστηκόσι πρὸς τῷ ἰησοῦ πρὸς ἀλλήλους διαφορά· διὸ πάντες οἱ ἑστῶτες παρὰ τῷ σωτῆρι, ἀλλά τινες αὐτῶν, ὡς βέλτιον ἑστηκότες, ἵνα γεύσωνται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὸ ἀνθρώπινος ὑπεδημήσαμεν λόγον, καὶ διὰ τοῦτο ὑὸν ἀνθρώπου χρηματίζοντα, ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ ἑαυτοῦ· ἵνα γὰρ ἀεί ὅτε ἔρχεται ὁ ἰησοῦς, ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ ἔρχεται, ἐπεὶ τοῖς εἰσερχομένοις τοιοῦτός ἐστιν, ὥστε εἰπεῖν ἂν αὐτοὺς βλέποντας αὐτὸν, οὐκ ἔνδοξον, ἵνα δὲ μέγαν, ἀλλ' ὑποδεέστερον πολλῶν ἐν αὐτοῖς λόγων· εἶδομεν αὐτὸν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος. ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον, ἐλλεῖπον παρὰ πολὺ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων· καὶ διὸ ἐρῶσιν οἱ ἰδόντες αὐτοῦ τὸν

* C. R. ἡμῶν ὡς ἐ ἰδεῖν

* C. R. ἐστιν ἀπογαλακτισμῷ

δόξαν, ὡδὲ τὴν πρωτέρων ἑαυτὴν χρόνων, ὅτε τὰς ἀρχὰς οὐκ εἶχεν αὐτοῖς εἶδος, οὐδὲ κάλλος ὁ ἐν συναγωγῇ νοούμενος λόγος· ἔστιν οὖν βασιλικὸν ἐμφαινόμενον ἀξίωμα τῷ τὸν ὑπὲρ πάντα λόγοις ἀρχὴν φανερώτατα ἀπειληφότος λέγω, βλεπόμενόν τισι τῶν ἐφεστηκότων αὐτῷ ἐν ὄσῳ, ἐπὰν διωκήσωσιν αὐτὸν ἀκολουθῆσαι πρεσάγοντα αὐτοῖς, καὶ ἀναβαίνοντα εἰς τὸ ὑψηλὸν τῆς ἑαυτῷ φανερώσεως ὄρος. ἅ τινες τῶν ἐκ τῶν παρὰ ἰησοῦ ἀξιουμένων, ἐὰν ὦσιν ἤτοι πέτρος, ἢ πολλαὶ αὗται ἃς κατοχύσουσιν, ἢ οἱ τῆς βροντῆς υἱοὶ, καὶ ἠμπώλωνται ἀπὸ τῆς μεγαλοφωνίας τοῦ θεοῦ βροντῶντος, καὶ μέγαλα ὑρακόντα βοῶντος τοῖς ἔχουσιν ὦτα, καὶ σοφοῖς· οἱ τοιοῦτοι γοῦν οὐ γεύσονται θανάτου· τί δὲ τὸ γεύεσθαι θανάτου καλούμενον. καὶ ἔστιν ἡ μὴ ζωὴ, ὁ εἰπών· ἐγὼ εἰμὶ ἡ ζωὴ, καὶ ἄυτη γε ἡ ζωὴ κέκρυπται σὺν τῷ χριστῷ ἐν τῷ θεῷ· καὶ ὅταν ὁ χριστὸς φανερωθῇ ἡ ζωὴ ἡμῶν, τότε σὺν αὐτῷ φανερωθησόμεθα οἱ ἄξιοι τοῦ σὺν αὐτῷ φανερωθῆναι ἐν τῇ δόξῃ· ὁ δὲ ἐχθρὸς ζωῆς τῆς ζωῆς, ὃς καὶ ἔχματος ἐχθρὸς καταργεῖται πάντων τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, θανατός ἐστιν, ὃν ψυχὴ ἡ ἁμαρτάνουσα ἀποθνήσκει, ἐναντίως ἁμαρθεμένη τῷ γινομένῳ πρὸς τὴν κατορθοῦσαν ψυχὴν, καὶ ἐν τῷ κατορθοῦν ζῶσάν· καὶ ἐπαλήλυθεν ἐν τῷ νόμῳ· δέδωκα πρὸ προσώπου σου τὴν ζωὴν, πρὸς τὸ εἰπόντος· ἐγὼ εἰμὶ ἡ ζωὴ, ζωὴ τὰ φησιν ἡ γραφὴ, καὶ πρὸς τὸ ἐχθρὸν αὐτοῦ θανάτου. ὧν ὃ ἕτερον ἕκαστος ἡμῶν δι' ὧν πράττει ἀεὶ ἐκλέγεται· καὶ ἐὰν μὲν πρὸ προσώπου ἡμῶν ὦσιν τῆς ζωῆς ἁμαρτάνοντες, πληρῶται ἐφ' ἡμᾶς ἡ λέγουσα ἀρά· καὶ ἔσται ἡ ζωή σου κρεμαμένη σοι ἀπέναντι, καὶ φοβηθήσῃ, ἕως τί· καὶ ἀπὸ τῶν ἐνεμάτων τῶν ὀφθαλμῶν σου ἃ ὄψει· ὥσπερ οὖν ἡ ζωὴ, καὶ ὁ ζῶν ἄρτος ἐστὶν, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ, ὅπως ὁ ἐχθρὸς αὐτοῦ θανάτου ἄρτος ἐστὶ νεκρός· πᾶσα ψυχὴ λογικὴ, ἤτοι ζωὴν φέρεται ἄρτου, ἢ νεκρὸν, δι' ὧν πολλαχοῦ δογμάτων ἀγείων, ἢ φαύλων· εἴθ' ὥσπερ ἐστὶν ὅτε τῶν καινοτέρων ἔφαυ ποτὲ μὲν αὐτῶν γεύσασθαι μόνον, ποτὲ δὲ πλεῖον αὐτῶν ἐσθίειν. οὕτω καὶ ὅτε τινὲς τῶν ἄρτων ὁ μὲν τις ἐνδιέτερον ἐσθίει γευόμενος αὐτῶν, ὁ δὲ ἐμφορεῖται· ἀγαθὸς μὲν ὢν, ἢ ὁδεύων ὅτι ὁ ἀγαθὸς ἔσῃ, τὸν ζῶντος ἄρτου καὶ ὃς ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβεβηκότος. μοχθηρὸς δὲ τὸν νεκροῦ ἄρτου, ὃς ἐστὶν ὁ θάνατος· ἢ ζάχα οἱ μὲν ἀσεβεῖς, ἢ μικρὰ ἁμαρτάνοντες, μόνον γεύονται θανάτου. οἱ δὲ ἀρετὴν ἀειλήφοτες οὐδὲ γεύονται αὐτοῦ, ἀλλ' ἀεὶ ἄρτου ζέφονται ζωῆς· ἀκόλουθον οὖν ἦν τῷ πίστει ᾧ πύλαι ᾅδου οὐ κατοχύσουσι, τὸ μηδὲ γεύσασθαι θανάτου, εἰ ποτὲ πότε γεύεταί τις θανάτου, ἢ ἐσθίει

temporibus dicent, qui viderint gloriam illius, cum neque speciem eis, neque decorem Verbum habebat initio, prout in Synagoga intelligebatur. Verbi igitur quod principatum super omne Verbum apertissime sumsit, regia dignitas conspicua est, quæ à nonnullis eorum qui apud Iesum stant conspicitur, postquam illum se præcedentem, & excelsum hunc montem in quo manifestus factus est conscendentem sequi potuerint: qua re nonnulli ex ijs qui apud Iesum stant digni censentur, si modo vel Petrus fuerint, advertæ, vel filij tonitrus, & geniti à magniloquentia Dei tonantis, & magna de cœlo auritis & sapientibus cum clamore dicentis. Qui igitur tales sunt, mortem non gustant. Quid autem ex his verbis intelligendum est, Mortem gustare? Ac is quidem vita est, qui dixit: *Ego sum vita*, & ipsa quidem *vita est abscondita cum Christo in Deo*, *Et quum Christus apparuerit vita nostra*, *tunc apparebunt cum ipso* qui cum illo apparere merentur *in gloria*. Inimicus autem vitæ hujus, qui & novissimus omnium illius inimicorum inimicus abolletur, mors est, quam obit anima peccans, contrario modo se habens his quæ animæ rectè agenti & propter rectè facta viventi contingunt. Et quum in Lege dicitur: *Posui in conspectu tuo vitam*, id de eo pronuntiat Scriptura qui dixit: *Ego sum vita*, & de inimico illius, morte; quorum alterum vnusquisque nostrum operibus suis semper eligit. Et quum in conspectu vitam habentes, peccamus; impletur in nobis imprecatio quæ sic habet: *Et erit vita tua pendens ante te*, & quæ sequuntur, vsque ad hæc: *Et propter ea quæ oculis tuis videbis*. Quemadmodum ergo vita panis quoque vivus est, *qui de cœlo descendit*, *& dat vitam mundo*, ita inimicus illius, mors scilicet, panis est mortuus. Omnis ergo anima ratione prædita, vel vivo, vel mortuo pane vescitur, dum bonas, vel pravas opiniones admittit. Deinde quemadmodum in vilioribus cibis contingit, vt nonnunquam ij degustentur solum; quandoque vero affatim edantur; ita & in illis panibus, is quidem parcius eos tantum delibans attingit, ille vero his ingurgitatur; & is quidem qui bonus est, vel ad id tendens vt bonus evadat, pane vivo & qui de cœlo descendit; nequam vero pane mortuo, qui mors est. Et ij fortasse qui raro & leviter peccant, mortem solum degustant; qui vero virtutem amplexi sunt, ne illam quidem degustant, sed sem-

Matth. 16. 18.
Marc. 3. 17.
Ioh. 11. 25. & 14. 16.
Col. 3. 3, 4.
1. Cor. 15. 26.
Deuter. 30. 15.
Deuter. 28. 66, 67.

per pane viuo aluntur. Petro igitur, adversus quem non prævalebunt portæ inferi, conveniebat mortem non deguſtare, cum mortem quiſpiam tum deguſtet, & edat cum adverſus eum portæ inferi prævaluræ ſunt; & mortem deguſtet vel edat ea ratione qua plus vel minus, aut plures vel pauciores inferi portæ adverſus eum prævalent. Sed nec fieri poterat vt tonitrus filij, à tonitru quæ res eſt cœleſtis geniti, mortem guſtarent, quæ à tonitru quo tanquam matre geniti ſunt valde ſemota eſt. Hæc autem prædicit Verbum ijs qui perfectionem adepturi ſunt, & ex eo quod apud Verbum ſteterint in tantum profeceruntꝰ vt mortem non guſtarent, donec adventum, & gloriam, & regnum viderent, & Verbi Dei excellentiam, qua ſuperat omne Verbum oſtentatione veritatis retrahens & rapiens eos qui diſtractionis vincula rumpere, & ſublimitatem excellentiæ Verbi veritatis conſcendere nequeunt. Sed quoniam hanc Servatoris promiſſionē ipſam de non guſtāda morte ſponſionem tempore circumſcribere exiſtimare quiſpiam poteſt, quod nempe mortem non deguſtaturi ſint, *donec videant Filium hominis venientem in regno ſuo*; poſtea vero illam deguſtaturi ſint; probemus juxta aliquem Scripturæ vſum vocem, *donec*, de re propoſita tempus inſtans ſignificare, non ita definitum vt poſt, *donec*, omnino contrarium rei propoſitæ contingat. Poſtquam Servator ſurrexit à mortuis, præter alia ait Diſcipulis ſuis vndecim & illud: *Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus, vſque ad conſummationem ſeculi*; [ergo vſque ad conſummationem ſeculi] cum ipſis futurus erat; poſt conſummationem vero ſeculi, inſtante alio ſeculo quod futurum appellatur, ſe cum eis non amplius futurum denuntiabat; ita vt, juxta illud, melior eſſet Diſcipulorum ſtatus ad conſummationem vſque ſeculi; quam poſt ſeculi conſummationem. At non auſurum quemquam dicere exiſtimo, poſt ſeculi conſummationem non amplius cum Diſcipulis futurum Dei Filium, quod tandiu futurum hunc cum illis declaret fermo, donec inſtet ſeculi conſummatio. Perſpicuum enim eſt id in quæſtione fuiſſe, an ante futurum ſeculum & ſperatas Dei promiſſiones, quæ ab illo remunerationis cauſa fient, vna cum Diſcipulis futurus eſſet Filius Dei. Id autem quærebatur, conceſſo eo futurum hunc cum illis, vtrum cum illis aliquando ſit futurus, aliquando non. Quamobrem exoluere ſe nos oſtendit ea quæ in dubitando oriri potuerat ſuſpicione, futurum hunc videlicet cum Diſcipulis jam nunc, & omnibus diebus ad conſummationem vſque ſeculi

Matth. 16. 28.

Matth. 28. 20.

Hæc in noſtro Codice prætermiſſa, è veteri interpretatione ſupplevimus.

A θανάτου, ὅτε πύλαι ᾅδου καταχύσουσιν αὐτοῦ. ἡ αἰδήμονα ἐοῦσα ἡ γυνὴ τοῦ θανάτου, τῷ καταχύσειν αὐτοῦ ὅτι πλεῖον ἢ ἔλαττον, ἢ πλείονας ἢ ἐλάττονας ᾅδου πύλας· ἀλλὰ καὶ τοῖς τοῦ βροντῆς υἱοῖς, γλυκυθεῖσιν ὑπὸ βροντῆς ἁρμόσαι ῥήματος ἀδυνάτου ἦν γεύσασθαι θανάτου, ἢ σφόδρα πόρρω ἢ μικροὶ αὐτῶν βροντῆς· τοῦτο δὲ προφητεύει ὁ λόγος τοῖς τελειωθησομένοις, ἢ οὐκ ἂν ἐσκήνωσεν ἐν αὐτοῖς ὁ τοῦ λόγου ὅτι τοσοῦτον προκόψασιν, ὥστε μὴ γεύσασθαι θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὴν ἔνδοξον φανέντα, ἢ τὴν δόξαν, ἢ τὴν βασιλείαν, ἢ τὴν ὑπερέχουσαν τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ, καθ' ὃν ὑπερέχει πάντος τοῦ ἀντιθεωρουμένου, ἢ περιλαμπτικοὺς λόγου φαντασίας ἀληθείας τοὺς μὴ δυναμένους ἀφορμῆσαι τοὺς τοῦ περισπασμοῦ δεσμοὺς, ἢ ἀνῆχθαι ὅτι τὸ ὕψος τῆς ὑπερεχούσης τοῦ τῆς ἀληθείας λόγου· ἀλλ' ἐπεὶ δόξαι ἄν τις τὸν τοιοῦτον ἐπαγγελίαν περιείργειν χρόνῳ τὸ μὴ γεύσασθαι θανάτου, ὅτι ὁ γευσόμενος θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ B βασιλείᾳ αὐτοῦ, μὴ ᾖ τοῦτο γεύσονται αὐτοῦ. προδιαστέλλομαι κατά τινα συνήθειαν τῆς λέξεως τὸ, ἕως, δηλοῦν τὸν καταντήσοντα εἰς τὸ δηλούμενον χρόνον, ἀφ' οὗ πεφυκέναι μὴ τὸ, ἕως, γενέσθαι τὸ ἐναντίον τῷ δηλουμένῳ· φησὶ γοῦν ὁ σωτὴρ τοῖς ἑνδεκα μαθηταῖς, ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος **

C ἔμελλεν αὐτοῖς συνέσεσθαι, μὴ δὲ τὴν συντέλειαν τοῦ αἰῶνος, ἐπιστάμενον τὸ ἑτέρου, τὸ καταμένον μόνους, οὐκέτι συνέσεσθαι αὐτοῖς ἐπηγγέλλετο. ὡς μὴ τοῦτο κρεῖττον ἦ δι' τοῖς μαθηταῖς τὸ ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος καθέστηκα, * ὡδὲ τὴν συντέλειαν τοῦ αἰῶνος· ἀλλ' ἂν αὐτοῖς τινα τολμῶσα λέγειν, ὅτι μὴ τὴν συντέλειαν τοῦ αἰῶνος οὐκέτι συνέσεσθαι τοῖς μαθηταῖς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἐπεὶ λέξις ἐστὶ τοσοῦτον ἔσεσθαι αὐτὸν μετ' αὐτῶν φησιν, ἕως ἡ συντέλεια τοῦ αἰῶνος ἐνεργῇ· σαφὲς γὰρ ὅτι D ζητούμενον ἦν, εἰ σὺν τοῖς μένουσιν αἰῶνος, καὶ τοῖς ἐλπιζομένοις ἀμοιβαῖς ἐπαγγελιῶν τοῦ θεοῦ, ὧδε συνέσεσθαι τοῖς μαθηταῖς ἔμελλεν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ· ζητούμενον δ' ἂν ἦν, διδομένου τοῦ συνέσεσθαι αὐτοῖς, μήποτε ὅτε μὲ συνῇ αὐτοῖς, ὅτε δ' οὐ συνῇ· διὸ καὶ ἀπολύειν ἡμᾶς τοὺς περὶ τοῦ διαζειν ἀτονοίας ἀπεφήνατο, ὅτι ἤδη καὶ ὅτι πάσας τὰς ἡμέρας συνεῖναι τοῖς μαθηταῖς ἔμελλεν, ἢ καταλείψειν τοὺς μαθητὰς ὀφθῆναι ἕως τῆς

σωτηρίας τῶν αἰώνος. Ὃ μὲν γὰρ νὺξ ἔλαβε, εἴ τινι ἔδωκεν ὁ ἥλιος, σωτῆρ αὐτῶν· εἰ δὲ τοιοῦτόν ἐστι τὸ ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, δηλονότι οὐκ ἀναγκαῖον μέλλα καταδέξασθαι γεύσασθαι θανάτου τοὺς ἰδόντας τὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ, μὴ ὃ καταξιωθέντας τοιοῦτον αὐτὸν ἰδεῖν· ἀλλ' ὥσπερ ἐφ' ἃ προεθέμεθα ῥητέον, ὃ κατεπείγον ἦν ἡμᾶς μαθεῖν, ὅτι ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος οὐ καταλείψει ἡμᾶς, ἀλλ' ἔσται μεθ' ἡμῶν πάσας τὰς ἡμέρας. Ὅτως καὶ ὅτι τότε σαφὲς μοι δοκεῖ τοῖς βλέπουσι εἰδόσιν ἀκολουθίαν σωμάτων ἔχει), τὸ ἅπαξ ἰδόντα τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ, καὶ ἰδόντα αὐτὸν ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ ἰδόντα τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει, οὐκ ἂν μὴ τὴν πρὸ τηλικούτων ἀγαθῶν θεωρίαν θανάτου γεύσασθαι. Ὃ χωρὶς δὲ τοῦ λόγου τῆς ἐπαγγελίας τοῦ Ἰησοῦ, οὐκ ἄλογος δοκεῖ ἡμῖν ἀπονοησάμενον γεύσασθαι θανάτου, ὅσον οὐδέπω καταξιωθησόμενον ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει, καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ βασιλείᾳ· ἐπεὶ ἡ ἐντεῦθεν μὲ γίνεται) τοῖς δὲ τισὶν διαπελιζόμενος τὸ· οὐ μὴ γεύσωνται θανάτου, ἐν ᾧ ἄλλως διαφόρως περὶ θανάτου, οὐκ ἄτοπον καὶ κεῖνα τοῖς δεομένοις σωφρονεῖσθαι παραγεύσασθαι· ἐν μὲν οὖν ψαλμοῖς λέλεκται· τίς ἐστιν ἄνθρωπος ὃς ζήσεται, καὶ οὐκ ὄψεται θάνατον; καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ τόπῳ· ἐλθέτω δὲ θάνατος ἐπ' αὐτοὺς, καὶ καταβάτωσαν εἰς ᾅδου ζῶντες. ἐν δὲ τινι τῶν προφητῶν· κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας. ἐν δὲ τῇ Ἀποκαλύψει· ὁ θάνατος, καὶ ὁ ᾅδης ἀκολουθεῖ τισιν· ἐν τούτοις δ' δοκεῖ μοι ἕτερον μὲ ἐστὶ) τὸ γεύσασθαι θανάτου, ἕτερον δὲ τὸ ἰδεῖν αὐτὸν, καὶ ἄλλο τὸ ἐλθεῖν αὐτὸν ἔστί τινας, καὶ τέταρτον σημαίνεσθαι τῶν τὰ προειρημένα ἐν ᾧ· κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας, καὶ πέμπτον τί τῶνδε τούτων ἐν ᾧ· ὁ θάνατος, καὶ ὁ ᾅδης ἀκολουθεῖ αὐτοῖς· καὶ σὺ δ' ἀναλεξάμενος τάχα εὑρεῖς καὶ ἕτερα τῶνδε τούτων ὧν ἐπεμνήσθημεν διαφορὰς, ἃς τινας τῶνδε τῶν λέξεων ἀναγράψεις, τὸ ὀρθῶς ζητῶν, εὑρεῖς δὲ τὰ καθ' ἕκαστον τόπον σημαινόμενα προφήματα· ζητῶ δὲ ἐν τοιούτοις μήποτε ἔλαττον μὲ κακὸν ἐστὶ θεάσασθαι τὸν ἰδεῖν θάνατον, τοῦτο δὲ μεῖζον γεύσασθαι αὐτοῦ, τοῦτο δὲ ἐπιτεῖνον θεάσασθαι τινι θάνατον, τὸ μόνον ἀκολουθεῖν, ἀλλὰ τὸ ἤδη ἐλθεῖν ἐπ' αὐτὸν, τὸ καταλαβεῖν σχεδὸν ἀπέστερον ἡκολουθηκέναι. Ὃ δὲ καταποθῆναι πολὺ μᾶλλον δοκεῖ μοι βαρύτερον εἶναι τοῦ εἰρημένου· ὅτις ἂν δὲ τῆς διαφορᾶς τοῦ εἰρημένου, τὸ ἀκόλουθος, οἶμαι, προσδέξασθαι τινα δύνασθαι ἀπὸ ἐνεργείας τοῦτο γεγράφθαι ἐν τοῖς λογίοις· ὅτι πολὺ

A eos non derelicturum quibus doctrinam suam tradiderat; verum non noctu, si cui Sol occideret, futurum cum illis. Quod si tale est illud: *Vsque ad consummationem seculi*; nos coactum non iri liquet id admittere, mortem eos degustasse qui viderunt Filium hominis venientem in regno suo, postquam digni habiti sunt qui talem eum viderent: sed quemadmodum in eo loco quem protulimus illud necessario nobis discendum est, vsque ad consummationem seculi eum à nobis non discessurum, sed nobiscum omnibus diebus futurum; ita & B hoc loco perspicuum ijs esse opinor qui rerum consequentiam considerare sciunt, eum qui semel viderit *Filium hominis venientem in regno suo*, eundemque in gloria sua, *& regnum Dei veniens in virtute*, minime illum post tantorum bonorum inspectionem mortem degustaturum. Non præter rationem autem existimavimus absque promissionis Iesu sermone degustaturos nos mortem, quamdiu digni habiti non fuerimus qui regnum Dei in virtute veniens, & Filium hominis venientem in gloria & regno suo videremus. C Quoniam autem hic apud tres Evangelistas scriptum est: *Non gustabunt mortem*; apud alios autem diversa de morte tradita sunt, extra rem non erit opposita hæc cum voce ea, *gustare*, conferre. In Psalmis igitur dictum est: *Quis est homo qui vivet, & non videbit mortem?* & rursus alibi: *Veniat mors super illos, & descendant in infernum viventes*: & in aliquo è Prophetis: *Absorbuit mors prævalens*: & in Apocalypsi: *Mors & Infernus sequuntur quosdam.* His autem locis aliud mihi videtur esse mortem degustare; aliud videre eam; aliud D aliquibus eam supervenire; tum præter prædicta, quartum quid illis significari: *Absorbuit mors prævalens*; & quintum quid præterea his verbis: *Mors & Infernus sequuntur eos.* Tu vero præter eas quas protulimus invenies fortasse differentias, si eas collegeris; quas invicem componens, & recte investigans, res vno quoque loco significatas reperies. Illud autem in his quæro, an minus malum sit mortem videre; majus autem illo, gustare eam; hoc item pejus, mortem sequi aliquem, nec sequi solum, sed & illi supervenire, eumque apprehendere quem prius sequebatur; absorberi autem, omnium eorum quæ dicta sunt mihi videtur esse gravissimum. Ad hæc vero quæ diximus, & peccatorum quæ perpetrantur differentias attendens, talia, opinor, à Spiritu qui ea vt in oraculis divinis adscriberentur perse-

Marc. 9. 1.
Luc. 9. 27.
Psalm. 88. 49.
Psalm. 54. 16.
Isaiæ 25. 8.
Apoc. 6. 8.

* ἐν ὅτι κεῖσθαι

cit excogitata esse animum inducere non A dubitabis. Quod si præter ea quæ à nobis commemorata sunt, clarius exponendum est quid per eam Filij hominis venientis in regno suo, vel in gloria sua visionem ostenditur, quidque per eam regni Dei in virtute venientis visionem significatur; ea, sive quæ cordibus nostris affulgent, sive quæ quærentibus inveniuntur, sive quæ cogitationes nostras subeunt (vnusquisque pro libitu rem æstimet) exponemus. Qui contemplatur & intelligit excellentiam Verbi, omnem rerum falsarum quidem, verisimilium tamen probabilitatem solventis & confutantis; is Filium hominis, qui juxta Iohannis sermonem Verbum Dei est, venientem aspicit in regno suo. Quod si aspicit is non omnem solum contrariarum rerum probabilitatem solvens Verbum, sed & res ad se pertinentes apertissime significans; ille non regnum solum illius, sed & gloriam aspicit, & regnum Dei quoque in virtute veniens in illo intuetur; ac intuetur id quidem, vt pote in quem nullum amplius imperium obtineat peccatum, quod in C corpore peccatorum mortali regnat, sed Rom. 6. 12. Luc. 17. 21. semper rerum omnium regi Deo subditus sit, cujus regnum potentia quidem intra nos est; actu autem, vel, vt Marcus appellat, in virtute, nequaquam autem in imbecillitate, intra perfectos solum est. Hæc igitur stantibus Discipulis Iesus, non de omnibus illis, sed de *** prædicens pollicitus est.

μαπ· εἰ δ' πᾶσι τὰ εἰρημένα σαφέστερον ἐκθέσθαι δεήσει δηλοῦται ἐν τῷ ἰδεῖν τὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ, ἢ ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, ἢ τί σημαίνεται ἐν τῷ ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει, τὰ εἴτε φαινόμενα ταῖς καρδίαις ἡμῶν, εἴτε ζητοῦσιν εὑισκόμενα, εἴτε ὑποκειμένα τοῖς λογισμοῖς ἡμῶν, ἕκαστος δὲ ὡς βούλεται κεκινέτω, ἐκθησόμεθα· ὁ θεωρῶν, καὶ καταλαμβανῶν τὴν τοῦ λόγου ὑποφοράν, λύοντος καὶ διελέγχοντος πάσας τὰς ὑπὲρ τοῦ ψεύδους μὲν, ἐμπαγέντως δὲ ἀληθείας πιθανότητας, βλέπει τὸν τοῦ ἀνθρώπου, κατὰ τὸν ἰωάννου λόγον, τὸν λόγον τοῦ θεοῦ ἐρχόμενον ἐν τῇ ἰδίᾳ βασιλείᾳ· εἰ δὲ βλέποι ὁ τοιοῦτος τὸν λόγον, οὐ μόνον λύοντα πᾶσαν τὴν τοῦ ἐναντίου πιθανότητα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἴδια σημαίνοντα πρόσωπα, βλέποι ἂν αὐτὸν εἰς τὴν βασιλείαν καὶ τὸ δόξαν. καὶ ὁ τοιοῦτος γε ἐν αὐτῷ βλέποι αὐτὸν τὴν τοῦ θεοῦ βασιλείαν ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει, καὶ τί βλέποι δὲ, ὡς ἀδαμῶς ἔτι ὑπὸ ἁμαρτίας βασιλευόμενος, βασιλευόμενος ἐν τῷ θνητῷ σώματι τοῦ ἁμαρτάνοντος, ἀλλ' ἀεὶ τελεσιμβόλου ὑπὸ βασιλεῖ τοῦ παντὸς θεῷ, οὗ ἡ βασιλεία δυνάμει μέν ἐστιν ἐντὸς ἡμῶν ἔστιν. ἐνεργείᾳ δὲ, καὶ ὡς αὐτόματον ὁ μάρκος, ἐν δυνάμει, καὶ ἀδαμῶς ἐν ἀσθενείᾳ, ἐστὶ τοῖς τελείοις μόνοις· ταῦτα μὲν δὴ ἔστω τοῖς μαθηταῖς ὁ ἰησοῦς, καὶ περὶ πάντων αὐτοῦ, ἀλλά τι *** περιφυτόμενον ἐπηγγείλατο

De Servatoris transfiguratione.

Περὶ τῆς μεταμορφώσεως τοῦ σωτῆρος·

D

Matth. 17. 1, 2. *Et post dies sex*, juxta Matthæum & Marcum, *assumit Petrum, & Iacobum, & Iohannem fratrem ejus, & subducit illos in montem excelsum seorsum, Et transfiguratus est ante eos.* Hoc ante explicationem à nobis super istis propositam, & juxta textum orationis olim contigerit: qui autem à Iesu in montem excelsum subducti sunt, & digni habiti qui transfigurationem illius seorsum spectarent, non sine causa post sex dies, ex quo sermones supra à nobis commemorati habiti sunt, subducti mihi videntur. Quoniam enim intra dies sex, E qui perfectus numerus est, perfectum illud opificium, mundus vniversus conditus est; idcirco eum qui non ea amplius quæ videntur, caduca enim sunt, sed jam 2. Cor 4. 18. ea solum quæ non videntur, propterea quod æterna sunt, intuendo res mundi vniversas prætergressus est, his verbis designari existimo: *Post sex dies assumit Iesus nonnullos.* Si quis igitur nostrum in montem excelsum à Iesu assumtus subduci

Μετὰ δὲ ἡμέρας ἓξ, τὸν τ μαθητὴν, καὶ τὸν μάρκον, παραλαμβάνει τὸν πέτρον, καὶ ἰάκωβον, καὶ ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ ἀναγει αὐτοὺς εἰς ὄρος ὑψηλὸν κατ' ἰδίαν· καὶ μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν· τοῦτο δὲ καὶ τοῖς θεωρηθεῖσι τότε ἀπορρήτως γεγονέναι παλαι, καὶ οὐ σκοπὸν λέγειν· δοκεῖ δέ μοι τοὺς ἀναγομένους ὑπὸ τοῦ ἰησοῦ εἰς ὄρος ὑψηλὸν ὄρος, καὶ ἀξιωθέντας τοῦ κατ' ἰδίαν αὐτοῦ τὴν μεταμόρφωσιν θεωρῆσαι, μὴ μάτην μετὰ ἓξ ἡμέρας ἀναβαίνειν τῶν προειρημένων λόγων· ἐπεὶ γὰρ ἐν ἓξ ἡμέραις τελείῳ ἀριθμῷ ὁ σύμπας κόσμος, ὅ τέλειον τοῦτο δημιούργημα, λέγεται τὸ ὁρατὸν πάντα πάντα τὰ τοῦ κόσμου πράγματα ἐν τῷ ἐσκοτισθαι, ὁπόταν μὲν τὰ βλεπόμενα, πρόσκαιρα γὰρ ταῦτα, ἤδη τις τὰ μὲν βλεπόμενα, καὶ μόνα τὰ μὴ βλεπόμενα, ὄντα δὲ εἶδε αὐτὸν αἰώνια, δηλοῦσθαι ἐν τοῖς· μετὰ ἡμέρας ἓξ παραλαμβάνει ὁ ἰησοῦς τινας δεκτικὰς· εἴ τις οὖν ἡμῶν βλέπει δ

Vide Not.

ται τοῦ ἰησοῦ παραλαμβάνοντος αὐτὸν ὑπ' αὐ-
τοῦ ἀναχθῆναι εἰς τὸ ὑψηλὸν ὄρος, καὶ ἀξιωθῆναι
τοῦ κατ' ἰδίαν θεωρῆσαι τὴν μεταμόρφωσιν αὐ-
τοῦ, ὑπεραναβαινέτω τὰς ἓξ ἡμέρας, διὰ τὸ μὴ
σκοπεῖν ἔτι τὰ βλεπόμενα, μηδὲ ἀγαπᾶν ἔτι τὸν
κόσμον, μηδὲ τὰ ἐν κόσμῳ, μηδέ τινα κοσμικὴν
ἐπιθυμίαν ἐπιθυμεῖν, ἥ τίς ἐστιν ἐπιθυμία σω-
μάτων, καὶ τοῦ ἐν σώματι πλούτου, καὶ τῆς κατὰ
σάρκα δόξης, καὶ ὅσα πέφυκε τὴν ψυχὴν περι-
σπᾶν, καὶ περιέλκειν ἀπὸ τῶν κρειττόνων καὶ θειο-
τέρων, καὶ καταβιβάζειν, καὶ ἐρείδειν τῇ ἀπάτῃ
τοῦ αἰῶνος τούτου, ἐν πλούτῳ καὶ δόξῃ καὶ ταῖς λοι-
παῖς ἐχθραῖς ἀληθείας ἐπιθυμίαις· ἐπειδὴ
γὰρ διέλθῃ τὰς ἓξ, ὡς εἰρήκαμεν, καινὸν σαβ-
βατεῖ σάββατον, εὐφραινόμενος ἐν τῷ ὑψηλῷ
ὄρει ἐκ τοῦ βλέπειν μεταμορφωθέντα τὸν ἰησοῦν
ἔμπροσθεν αὐτοῦ· διαφόρους γὰρ ἔχει ὁ λόγος
μορφὰς, φαινόμενος ἑκάστῳ ὡς συμφέρει τῷ
βλέποντι, καὶ μηδενὶ ὑπὲρ ὃ χωρεῖ ὁ βλέπων,
φανερούμενος· ζητήσεις δὲ εἰ ὅτε μετεμορφώθη
ἔμπροσθεν τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀναχθέντων εἰς τὸ ὑψη-
λὸν ὄρος, ὤφθη αὐτοῖς ἐν μορφῇ θεοῦ, ἢ ὑπῆρ-
χε πάλαι. ὡς τοῖς μὲν κάτω ἔχων τὴν δούλου μορ-
φὴν, τοῖς δὲ ἀκολουθήσασιν αὐτῷ μετὰ ἓξ ἡμέρας
εἰς τὸ ὑψηλὸν ὄρος, οὐκ ἐκείνην, ἀλλὰ τὴν τοῦ
θεοῦ· ἀλλὰ ἄκουε τούτων, εἰ δύνασαι, πνευματι-
κῶς προσέχων ἅμα, ὅτι οὐκ εἴρηται μὲν ἁπαξα-
πλῶς, μετεμορφώθη, μετὰ δέ τινος ἀναγκαίας
προσθήκης, ἣν αἰέγραψε ματθαῖος, καὶ μάρκος.
κατὰ γὰρ ἀμφοτέρους, μετεμορφώθη ἔμπροσθεν
αὐτῶν· καὶ κατὰ τοῦτό γε ἐρεῖς δυνατὸν εἶναι τὸν ἰησοῦν
ἔμπροσθεν μὲν τινων μεταμορφωθῆναι ταύτην
τὴν μεταμόρφωσιν. ἔμπροσθεν δὲ ἑτέρων, κατὰ τὸ
αὐτὸ καιροῦ μὴ μεταμορφωθῆναι· εἰ δὲ θέλεις τὴν
μεταμόρφωσιν τοῦ ἰησοῦ ἰδεῖν ἔμπροσθεν τῶν ἀνα-
βάντων εἰς τὸ ὑψηλὸν ὄρος κατ' ἰδίαν σὺν αὐτῷ,
ἴδε μοι τὸν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ἰησοῦν ἁπλούστε-
ρον μὲν νοούμενον, καὶ ὡς ἂν ὀνομάσαι τις κατὰ σάρ-
κα γινωσκόμενον τοῖς μὴ ἀναβαίνουσι διὰ τῶν ἐπα-
ναβεβηκότων ἔργων καὶ λόγων ἐπὶ τὸ ὑψηλὸν τῆς
σοφίας ὄρος. οὐκέτι δὲ κατὰ σάρκα γινωσκόμενον,
ἀλλὰ θεολογούμενον δι' ὅλων τῶν εὐαγγελίων, καὶ
ἐν τῇ τοῦ θεοῦ μορφῇ κατὰ τὴν γνῶσιν αὐτῶν θεω-
ρούμενον· τούτων γὰρ ἔμπροσθεν μεταμορφοῦται ὁ
ἰησοῦς, καὶ οὐδενὶ τῶν κάτω· ἐπὰν δὲ μεταμορ-
φωθῇ καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος, ἵνα φα-
νερωθῇ τοῖς τέκνοις τοῦ φωτὸς ἐκδυσαμένοις τὰ
ἔργα τοῦ σκότους, καὶ ἐνδυσαμένοις τὰ ὅπλα τοῦ
φωτὸς, καὶ μηκέτι οὖσι τέκνοις σκότους ἢ νυκτὸς, ἀλλὰ γινομένοις ὑοῖς ἡμέρας, καὶ ὡς ἐν ἡμέρᾳ
εὐσχημόνως περιπατοῦσι, καὶ φανερωθεὶς λάμψει αὐτοῖς, οὐχ ἁπλῶς ὡς ὁ ἥλιος, διὰ ἐπιδεικνύ-

A vult, & id merendo consequi, vt seorsum transfigurationem illius videat, sex dies prætereat, non ea amplius aspiciendo quæ videntur, nec mundum, eave quæ in mundo sunt diligendo, nec vlla mundana cupiditate laborando, quæ cupiditas est corporum & corporearum opum & gloriæ quæ in carne est, & quæcunque animam distrahere solent, & à melioribus & divinioribus rebus divellere & deturbare, & in opibus & gloria & reliquis veritati contrarijs cupiditatibus, seculi hujus errori affigere. Postquam enim sex dies, vt diximus, præterierit, novum sabbatum celebrabit, supra montem excelsum gaudio perfusus, quod transfiguratum coram se Iesum conspexerit. Variæ enim Verbi formæ sunt, vnicuique, provt illi conducit, apparentis; nulli autem præter ipsius captum sese videndum præbētis. Quæres autem an quum transformatum est coram ijs quos in montem excelsum subduxit, visum eis sit formam Dei habens quam obtinebat olim: quemadmodum ijs qui infra erant formam servi habens; ijs autem qui
B id fuerant in montem excelsum post sex dies subsecuti, non illam, sed Dei formam habens. At hæc audi, si potes, spiritu simul attendens, non simpliciter dictum fuisse: *Transfiguratum est*; sed cum necessario quodam additamento, quod à Matthæo & à Marco adscriptum est; juxta vtrumque quippe, *Transfiguratum est ante eos*. Et dices juxta illud fieri quidem posse vt Iesus coram nonnullis ea ratione transformetur, coram alijs vero eodem momento non transformetur. Si autem transfigurationem Iesu videre cupis, quæ
C coram ijs contigit qui in montem excelsum seorsum cum eo ascenderunt; vide mihi Iesum in Evangelijs simpliciter quidem intellectum, &, vt dixerit aliquis, secundum carnem ijs cognitum qui per sublimia opera & sermones excelsū sapiētiæ montem non conscendunt; non amplius autem secundum carnem cognitum, sed theologice per omnia Evangelia prædicatum & assertum, & in Dei forma per eorum cognitionem conspectum: coram illis enim transformatur Iesus, non ijs qui
D infra sunt. Postquam autem vultus ejus transformatus Soli similis factus fuerit, vt filijs lucis appareat qui exuerunt opera te- Rom. 13. 12.
nebrarum & induerunt arma lucis, & non amplius filij sunt tenebrarum, vel noctis, sed facti sunt filij diei, & tanquam de die 1. Thess. 5. 5.
honeste ambulant; tunc manifestum se dans affulgebit eis, non solum quasi Sol, 1. Thess. 4.

sed vt justitiæ Sol. Ac non ille solum coram talibus Discipulis transformatur; nec id solum transformationi suæ addit, vt vultus ejus quasi Sol fulgeat; sed vestimenta etiam illius candida videntur sicut lumen, ijs qui seorsum in montem excelsum ab eo subducti sunt: vestimenta autem Iesu sermones sunt & literæ Evangeliorum quibus indutus est. Quin etiam Apostolorum literas, quæ res ad Iesum pertinentes exponunt, vestimenta Iesu esse existimo, candida illis facta qui excelsum montem cum Iesu conscendunt. Sed quandoquidem candidorum differentiæ sunt, vestimenta ejus haud secus candida fiunt ac candidorum omnium lucidissimum & purissimum, lumen videlicet. Cum ergo quempiam videris, non theologiam solum de Iesu accurate explorantem, sed & Evangeliorum sermonem explanantem; huic vestimenta Iesu facta esse candida sicut lumen dicere ne te pigeat. Postquam autem transfiguratus Dei Filius ita fuerit intellectus & consideratus, vt vultus ejus Solem, & vestimenta candore lumen referant; statim is profecto qui talem viderit Iesum, Mosem, hoc est Legem, & Eliam per synecdochen, hoc est non ipsum solum, sed omnes Prophetas cum Iesu communicantes videbit; tale enim illud est quod significatur: *Cum eo loquentes*, & juxta Lucam: *Moses & Elias visi in majestate*, & quæ sequuntur, vsque ad: *in Ierusalem*. Si quis vero Mosis gloriam vidit, spiritualem Legem, tanquam sermonem cum Iesu habitum, & sapientiam in Prophetis absconditam in mysterio intelligens, vidit ille Mosem, & Eliam in gloria, quando eos vidit cum Iesu. Deinde quandoquidem ea quæ apud Marcum habentur, explicanda venient: *Dum oravet transfiguratus est coram ipsis*, dicendum est quæri debere annon Verbum coram nobis transformatum tum maxime videre liceat, si quæ supra dicta sunt fecerimus, & in montem ascenderimus, & Verbum ipsum cum Patre colloquens, eumque pro ijs orans viderimus, pro quibus verus Pontifex solum verum Deum deprecetur. Vt autem ita cum Deo disserat, & Patri preces fundat, montem conscendit: tunc autem juxta Marcum, *Vestimenta ejus fiunt splendentia, & candida nimis velut lumen, qualia fullo non potest super terram candida facere.* Et fortasse qui supra terram sunt fullones, ij sunt sapientes seculi hujus sermoni, quem perspicuum & castum esse ducant, operam dantes, vt impuræ nempe cogitationes, & falsa dogmata, ab eorum fullonia (vt ita dicam) arte exornata esse videantur. At qui vesti-

Matth. 17. 3.

Luc. 9. 30, 31

1. Cor. 2. 7.

Marc. 9. 3.

A μωος αὐτοῖς ὁ ἥλιος δικαιοσύνης ἥλιος· καὶ ὁ μόνον αὐτὸς μεταμορφοῦται ἐμπροσθεν τῶν τούτων μαθητῶν, οὐδὲ προστίθησι μόνον τῇ μεταμορφώσει ὁ λαμπρὸν ὁ περὶ αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος. ἀλλὰ γὰρ καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ τοῖς ἀναβαίνουσιν εἰς ὄρος κατ' ἰδίαν φαίνεται λευκὰ ὡς ὁ φῶς. ἱμάτια δὲ τοῦ Ἰησοῦ, αἱ λέξεις καὶ ἃ ἐνεδύσατο τὸν διαγγελίων γράμματα· οἶμαι δ' ὅτι καὶ τὰ περὶ τοῖς ἀποστόλοις * δικαιοσύνη τὰ περὶ αὐτοῦ ἱμάτιά ἐστιν Ἰησοῦ, γινόμενα ὡς τὰ

B τοῖς ἀναβαίνουσιν εἰς ὄρος μετὰ τοῦ Ἰησοῦ λευκά· ἀλλ' ἐπεὶ καὶ λευκὸν εἰσι διαφοραί, τὰ ἱμάτια αὐτοῦ γίνονται λευκά, ὡς ὁ πάππος * λευκὸν λαμπρότατον καὶ καθαρώτατον. τοῦτο δὲ ἴσως καὶ ὁ φῶς· ἐπεὶ οὖν ἴδοις τινά, ὃς μόνον τὴν περὶ Ἰησοῦ θεολογίαν ἀκριβοῦντα, ἀλλὰ καὶ τὴν λέξιν τῆς διαγγελίων πᾶσαν σαφηνίζοντα, μὴ ὄκνει τοιούτους φάσκειν γεγονέναι τὰ ἱμάτια τοῦ Ἰησοῦ λευκὰ ὡς ὁ φῶς· ἐπεὶ ὅταν νοηθῇ καὶ θεωρηθῇ μεταμορφωθεὶς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὡς ὁ περὶ αὐτὸν ἥλιον, καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ λευκὰ ὡς

C ὁ φῶς, εὐλόγως ὀφθείη ἂν ᾧ τοιοῦτον ἰδοίη τὸ Ἰησοῦ μωσῆς ὁ νόμος, καὶ ὁ ἠλίας συνεκδεχικῶς, οὐχ εἷς μόνος, ἀλλὰ πάντες οἱ προφῆται κεκοινολογημένοι πρὸς τὸν Ἰησοῦ· τοῦτον γὰρ ὅτι ὁ δηλούμενον μεθ' αὐτοῦ συλλαλοῦντες, καὶ ὁ τὸν λαλῶν· μωσῆς καὶ ἠλίας ὀφθέντες ἐν δόξῃ, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ. εἰς ἱερουσαλήμ· εἴ τις δὲ εἶδε μωσέως τὴν δόξαν, νοήσας τὸν πνευματικὸν νόμον, ὡς ἕνα πρὸς τὸν Ἰησοῦν λόγον, καὶ τὸν ἐν τοῖς

D προφήταις ἐν μυστηρίῳ ἀποκεκρυμμένην σοφίαν, εἶδε μωσῆν καὶ ἠλίαν ἐν δόξῃ, ὅτε εἶδεν αὐτὸς μετὰ τοῦ Ἰησοῦ· εἶτα ἐπεὶ καὶ τὸ μικρὸν δύναται διανοηθῆναι τό· καὶ ἐν τῷ προσεύχεσθαι αὐτὸν μεταμορφωθῆναι ἔμπροσθεν αὐτῶν, λεκτέον ὅτι μήποτε μᾶλλόν ἐστιν ἰδεῖν τὸν λόγον ἔμπροσθεν ἡμῶν μεταμορφούμενον, ἐὰν τὰ προειρημένα ποιήσωμεν, καὶ ἀναβαίνωμεν εἰς τὸ ὄρος, καὶ ἰδωμεν τὸν ἀπόλογον κοινολογούμενον πρὸς τὸν πατέρα, καὶ βλέπωμεν αὐτὸν ὑπὲρ ὧν δεῖται παρ' αὐτοῦ ἀληθινὸς

E ἀρχιερεὺς ἀληθινῷ μόνῳ θεῷ· ἵνα τῷ ὄντι θεῷ ὁμιλῇ, καὶ προσεύχηται τῷ πατρὶ, ἀναβαίνει εἰς τὸ ὄρος. τότε τῷ κυρίῳ τὸ μικρὸν γίνονται τὰ ἱμάτια αὐτοῦ λευκὰ καὶ στίλβοντα ὡς ὁ φῶς, οἷα γναφεὺς ἐπὶ τῆς γῆς οὐ δύναται ὅπως λευκανῃ· καὶ τάχα οἱ μὲν ἐπὶ τῆς γῆς γναφεῖς, οἱ ὑπομελοῦμενοί εἰσι σοφοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου λέξεως ἧς νομίζουσι λαμπρᾶς, καὶ καθαρᾶς, ὡς κοσμεῖσθαι δοκεῖν καὶ τὰ αἰσχρὰ νοήματα, καὶ τὰ ψευδῆ δόγματα

τὰ ἐπὶ τῆς, ἵν' ὅπως ὀνομάσω, γναφικῆς αὐτῶν· ὁ δὲ στίλβοντα τοῖς ἐπομβρευθεῖσιν ὑπὸ τοῦ

κεὺς τὰ ἱμάτια αὐτῶν, ἢ λευκοτέρους ἂν δυνά-
σαι ποιεῖν ἢ ἐκείνων γναφικὴ, ὁ λόγος ἐστὶ παρ-
εστὰς ἐν τοῖς ἀπὸ πολλῶν καθαρσιμμύοις λέ-
ξεσι τὴν γραφὴν τὴν τῶν νοημάτων εἰλικρίνειαν, ὅτε ὁ
μεταποιούμενος τὸν Ἰησοῦν, καὶ τὰ λευκαῖνον λαμπρὸς, καὶ ἀξα-
γράπτων γίνεται· ἴδωμεν δὲ μὴ καὶ τοῦτο τί νοήσας ὁ
Πέτρος, ἀποκριθεὶς εἶπε τῷ Ἰησοῦ· κύριε καλόν
ἐστιν ἡμᾶς ὧδε εἶναι, ποιήσωμεν τρεῖς σκηνὰς, καὶ
σοὶ μίαν καὶ Μωσεῖ μίαν καὶ Ἠλίᾳ μίαν. Διὰ τοῦτο δὲ μάλιστα τοῦτο ζητητέον,
ἐπειδὴ μὴ πάντες ἐπήγαγον αὐτοῖς ὡς ὁ τὸν ἴδιον
προσώπου φησὶν· οὐ γὰρ ἤδει τί ἀποκριθῇ. ὁ δὲ Λουκᾶς, B
μὴ εἰδὼς, φησὶν, ὃ λέγει· βεβαρημένοις δὲ αὐτοῖς καὶ
ἐκτασιν τοῦτο ἐπάγει πεπληρωμένους τῆς κινούσης
αὐτοὺς πνεύματος θεοῦ ὃ εἶπεν τοῦτο, οὐκ
ἄγνοιαν μὲν ἦν) ἀναίσθησιν. ἐδίδαξε γὰρ ἐν τῇ διαγ-
γελίᾳ ὁ Ἰωάννης πρὸ τῆς ἀναστάσεως τῆς σωτῆρος
μηδένα πνεῦμα ἅγιον ἐληλυθέναι εἰπών· οὔπω γὰρ
ἦν πνεῦμα, ὅτι ὁ Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδεδόξαστο· εἰ δὲ
οὔπω ἦν πνεῦμα, καὶ ὁ μὴ εἰδὼς τί ἐλάλει ὑπό
τινος κινούμενος πνεύματος ἐλάλει, ἢ τὸ τῆδε πνεύ-
ματον ἦν ὃ τοῦτο λέγεσθαι ἐνεργοῦν, ὃ μη- C
δέποτε ἐθελήσαν εἶναι ἐν τῷ ξύλῳ, μηδὲ ἐθριαμ-
πεύσαν περὶ ἐκείνων τῶν ἀρχὰς, καὶ τὰς ἐξουσίας, ἐδειγ-
μάτισεν ἐν παῤῥησίᾳ θριαμβεύσας ἐν τῷ ξύλῳ·
τοῦτο γὰρ ἦν τὸ τὸν κλῆδον σκάνδαλον ἀπὸ τοῦ
Ἰησοῦ, καὶ ὁ ἐρημικὸς σατανᾶς ἐν τῷ· ὕπαγε ὀπίσ-
ω μου, σατανᾶ, σκάνδαλον μου εἶ· διὸ οἶδα ὅτι
τὰ τοιαῦτα πολλοῖς προσκόπτει τὴν ἐντυγχάνον-
των, ὀνομάζοις δὲ καὶ ὃ βούλεται δυσφημεῖσθαι τὸ
θεοῦ μυστήριον μακαριζόμενον ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ, ὅτι
τῷ τὰ ἐν οὐρανοῖς πατέρα ἀποκαλυφέντα αὐτῷ D
τὰ περὶ τοῦ σωτῆρος, ὡς ἄρα ὁ Ἰησοῦς εἴη, καὶ ὁ
χριστὸς, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος· ἀλλ' ὁ
εἰκὼς ἐπιτηρήσατω τὴν τοῦ πέτρου καὶ τῶν λοιπῶν
ἀποστόλων ἀκριβείαν, ἢ αὐτὸν διηθέντων, ὡς
* Ἀλλοτρίων ἐπὶ τοῦ * ἐξαγορεύσοντος αὐτοὺς ἀπὸ
τοῦ ἐχθροῦ, ἢ ἀνησομένου αὐτὸς ᾧ ἰδίῳ αὐτοῦ
αἵματι. ἢ λειρέτωσαν ἡμῖν οἱ θέλοντες καὶ περὶ τοῦ
πάθους Ἰησοῦ τελείως γεγονέναι τοὺς ἀποστόλους, πό-
θεν ὁ πέτρος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ τὴν ἀμείνω τῆς Ἰη-
σοῦ μεταμορφώσεως ἴσασιν βεβαρημένοι ὕπνῳ· E
ἵνα δὲ περιβλεψάμενοι τὴν τῆδε ἕξιν εἰς ὃ προσκείμενον
ἐνδιαλάβωσι, ἐπαπορήσωμεν αὐτοῖς τοιάδε, ἆρα δεῖ
πιάσαι σκανδαλισθῆναι ἐν ᾧ Ἰησοῦς, χωρὶς τοῦ τὸ
σκανδαλίζοντος διαβόλου ἐνεργείας. εἰ δὲ ἀρνή-
σασθαι τὸν Ἰησοῦν, καὶ τοῦτο ὅτι παιδισκαρίου,
καὶ θυρωροῦ, ἢ ἀνδρῶν οὐτελεστῶν, μὴ
στυγοῦντος ὑπὸ ἀγνεμόνου πνεύματος ἐχθρὸν ὑπὸ
διαβόλου πνεύματι, καὶ σοφίᾳ τοῖς περὶ ὅμοι-

menta ſua fulgentia ijs oſtendit qui aſcenderunt, & illis ſplendidiora quæ fullonia eorum ars candida efficere poteſt, ille eſt Verbum, in Scripturarum ſermonibus à multis contemptis ſententiarum nitorem exprimens, quando *Veſtitus Ieſu albus & reſulgens*, juxta Lucam, efficitur. Videamus deinde quid volens ſibi Petrus reſpondendo dixerit Ieſu: *Domine, bonum eſt nos hic eſſe, faciamus tria tabernacula*, & quæ deinceps ſunt. Propterea vero id potiſſimum quærendum eſt, quia his Marcus quaſi ex ſeipſo ſubjunxit: *Non enim ſciebat quid reſpondiſſet*: Lucas autem, *Neſciens*, inquit, *quid diceret*. Animadvertes itaque an ea per mentis alienationem dixerit, ſpiritu eum ad hæc dicenda excitante repletus, qui ſanctus quidem eſſe nequaquam poteſt; ante Servatoris quippe reſurrectionem neminem Spiritum ſanctum habuiſſe docuit in Evangelio Iohannes dicens: *Nondum enim erat Spiritus, quia Ieſus nondum fuerat glorificatus*. Quod ſi Spiritus nondum erat, & is qui neſciebat quid diceret, à ſpiritu aliquo excitatus loquebatur; is qui ea vt proferrentur efficiebat, vnus ex ſpiritibus profecto erat qui nondum in ligno fuerat triumphatus, nec cum illis traductus & oſtentatus fuerat de quibus ſcriptum eſt: *Expolians principatus & poteſtates traduxit confidenter palam, triumphans illos in ligno*. Is autem fortaſſe erat qui ſcandalum à Ieſu appellatum eſt, & Satanas hoc loco dicitur: *Vade poſt me Satana; ſcandalum es mihi*. Scio autem offenſum iri plurimos qui in hæc incident, eum præter rationem convitijs & probris appeti exiſtimantes qui beatus à Ieſu paulo ante fuerat prædicatus, propterea quod Pater qui in cœlis eſt revelauerit ei quæ ad Servatorem pertinent, quod nempe Ieſus ille eſt & Chriſtus & Filius Dei vivi. Sed attendat, quiſquis ex ijs erit, ad Petri, reliquorumque Apoſtolorum, præſertim in rogando, accuratam diligentiam, vt pote qui alieni etiamnum ab eo eſſent qui illos ab inimico redemturus, & pretioſo ſuo ſanguine mercaturus erat: vel qui ante Chriſti paſſionem perfectos fuiſſe Apoſtolos contendunt, dicant nobis vnde factum fuerit vt tempore transfigurationis Ieſu *Petrus, & qui cum illo erant, gravati forent ſomno*. Et vt per anticipationem ex ijs quæ ſequuntur nonnulla ad præſentem diſputationem accommodans aſſumam; has etiam quæſtiones proponam, vtrum aliquis ſcandalum in Ieſu pati poſſit abſque Diaboli ſcandalizantis operatione; vtrum Ieſum ejurare queat, atque id quidem coram ancillula, & janitore, & viliſſimis hominibus, ſi ejuranti non adſit ſpiritus inimicus ſpiritus illius & ſapientiæ, quæ

A Matth. 17.

Luc 9. 29.

B Marc. 9. 6.

Luc. 9. 33.

Ioh. 7. 39.

C Col. 2. 15.

Matth. 16. 23.

D

E Luc. 9. 32.

his conceduntur qui propter suum aliquod meritum adjuvantur à Deo vt eum confiteantur. At qui peccatorum radices ad peccati patrem Diabolum referre didicerit, Apostolos absque illo scandalum fuisse passos, vel Petrum ante hunc galli cantum ter ejurasse minime dicet. Quod si hæc ita se habent, vide num is forsitan qui, vt Iesum quantum in se erat scandalizaret, & ab administratione cum multa alacritate susceptа & gesta, & per passionem hominibus salutari averteret, quæcunque ad id conferre videbantur perficiebat, ipse & hic quasi fraudulenter & dolose Iesum avocare satagat, velut eum ne amplius ad homines se demitteret adhortans, neve ad eos iret, vel pro illis mortem subiret, sed cum Moyse & Elia in monte excelso permaneret. Quinetiam tria tabernacula facturum se significabat; vnũ quidem privatim Iesu; alterum Moysi, & alterum Eliæ, quasi tres illos capere non potuisset vnum tabernaculum, si in tabernaculis & super excelsum montem mansuri fuissent. Fortasse & in eo malitiose agebat is qui *nescientem quid diceret* agitabat, quum Iesum, Mosem & Eliam simul esse nolebat, sed eos ab invicem trium tabernaculorum obtentu volebat separare: mendacium præterea illud erat: *Bonum est nos hic esse*, nam si bonum fuisset, hic profecto mansissent; quod si mendacium fuit, quæres quis vt mendacium proferretur effecit; cum præsertim juxta Iohannem:

Ioh. 8. 44. *Quum loquitur mendacium, ex proprijs loquatur, quia mendax est, & pater ejus*: & quemadmodum veritas non est absque illius

Ioh. 14. 16. operatione qui dixit: *Ego sum veritas*; contraria igitur etiamnum in Petro erant, veritas, & mendacium; & ex veritate qui-

Matth. 16. 16. dem dicebat illud: *Tues Christus, Filius Dei*; ex mendacio autem: *Absit à te Domine, non erit tibi hoc*, & illud quoque: *Bonum est nos hic esse*. Qui autem Petrum non ex mala aliqua operatione, sed ex solo suo arbitrio hæc dixisse vult, cum ab eo postulabitur expositio loci illius: *Nescienes quid diceret*, & hujus: *Non enim sciebat quid respondisset*, dicet eum ibi ostendisse rem esse probrosam & Iesu indignam, assentiri morti Christi filij Dei vivi quem jam ei revelaverat Pater: & hic, vt pote qui duas Iesu formas vidisset, at longe præstantiorem eam quæ in transfiguratione apparuerat, ea delectatum bonum esse dixisse in hoc monte commorari, vt ipse & alij qui cum eo erant exhilararẽtur transformationem Iesu videntes, & vultum ejus Solis instar splẽndidum, & candida ejus vestimenta tanquam lumen; & præterea quos semel

A λογεῖν κατά τινα ἀξίαν αὐτῶν ὑπὸ θεοῦ βοηθουμένους· ἀλλ' οὐ φήσει ὅτι τῆς ῥίζας τῆς ἁμαρτημάτων ἀφαίρειν μεμαθηκὼς ὅτι ὁ πατὴρ τῆς ἁμαρτίας τοῦ διαβόλου, χωρὶς ἐκείνου τοὺς ἀποστόλους ἐσκανδαλίσθαι, καὶ τὸν Πέτρον ἠρνῆσθαι πρὸ τῆς ἀλεκτοροφωνίας ἐκείνης τρίς· εἰ δὲ ταῦτ' ἔστιν ἀληθῆ, μήποτε ὁ ὑπὲρ τοῦ σκανδαλίσαι ὃν ἐφ' ἑαυτῷ τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἀποτῆσαι τῆς κατὰ πάθος σωτηρίου ἀνθρώποις μὴ πολλῆς προθυμίας οἰκονομίας, τοῦτο εἰς τοῦτο φέρειν δοκοῦντα

B ἐνεργῶν, αὐτὸς καὶ ἐνταῦθα οἱονεὶ ἀπατηλῶς πρὸς σπᾶσαι βούλεται τὸν Ἰησοῦν, ὡς ὑπεκκλίνοντα μηκέτι συγκαταβαίνειν τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ἥκειν πρὸς αὐτοὺς, καὶ τὸν ὑπὲρ αὐτῶν ἀναδέξασθαι θάνατον, ἀπομείναντα δὲ ἐν τῷ ὑψηλῷ ὄρει μετὰ Μωσέως καὶ Ἠλίου· ἐπηγγέλλετο δὲ καὶ ποιῆσαι τρεῖς σκηνάς, μίαν μὲν ἰδίαν τοῦ Ἰησοῦ, ἑτέραν δὲ τῷ Μωσῆ, καὶ ἄλλην τῷ Ἠλίᾳ, ὡς μὴ χωρήσας, εἰ καὶ ἐν σκηναῖς αὐτοὺς ἔδει εἶναι καὶ ἐν τῷ ὑψηλῷ ὄρει, μιᾶς σκηνῆς τοὺς τρεῖς· τάχα δὲ καὶ ἐν τούτῳ ἐνεμέ-

C κυρησεν ὁ τὸ μὴ εἰδότα τί λέγει ἐνεργῶν, βουλόμενος μὴ ἅμα εἶναι Ἰησοῦν, καὶ Μωσέα, καὶ Ἠλίαν, ἀλλὰ χωρίσαι αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων, προφάσει τῆς τριῶν* σκηνῶν· ψεῦδος δὲ ἦν καὶ τὸ, καλόν ἐστιν ἡμᾶς ὧδε εἶναι, εἰ γὰρ ἦν καλὸν, καὶ ἔμειναν ἐκεῖ. εἰ δὲ ψεῦδος, ζητήσεις τίς ἐνέργησε λαληθῆναι τὸ ψεῦδος. καὶ μᾶλλον ἐπεὶ κατὰ τὸν Ἰωάννην, ὅταν λαλῇ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ, ὅτι ψεύστης ἐστὶ καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ. καὶ ὡσαύτως οὐκ ἔστιν ἀλήθεια χωρὶς ἐνεργείας εἰπόντος· ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια.

D τοῦ ἐνεργοῦντος τίνων ἦν ἐν τῷ Πέτρῳ ἦν, ἀλήθεια, καὶ ψεῦδος, καὶ ἀπὸ ἀληθείας μὲν ἔλεγε τό· σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἀπὸ δὲ τοῦ ψεύδους τό· ἵλεώς σοι κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο, ἀνὰ καὶ τό· καλόν ἐστιν ἡμᾶς ὧδε εἶναι· ὁ δὲ μὴ θέλων ἀπὸ προσ ἐνεργείας χείρονος τὸ πρόσωπον εἰρηκέναι ταῦτα, ἀνὰ λυθῆς εἶναι τῆς προαιρέσεως αὐτοῦ τοὺς λόγους, ἀπαιτήσει πῶς οὐ προσῆκε τό· μὴ εἰδὼς ὃ ἐλάλει, καὶ τό· οὐ γὰρ ἤδει τί ἀπεκρίθη, φήσει ὅτι καθῆκε ὡς δύσφημον παρίστασθαι τοῦ Ἰησοῦ, τὸ προσδέχεσθαι ἀποκτανθῆναι τὸν υἱὸν τοῦ

E θεοῦ τοῦ ζῶντος, τὸ χεῖρον, ὃν ἤδη ἀποκαλύψας ἦν αὐτῷ ὁ πατήρ. καὶ ἐνταῦθα ὡς τρεῖς δύο μορφὰς τοῦ Ἰησοῦ ἰδὼν, καὶ πολὺ διαφερούσης τὴν τοῦ μεταμορφωσιν, ταύτην θυαρεσθῆναι καλὸν εἶπεν εἶναι τοῖς διαπεπλασμένοις ἐν τῷ ὄρει ἐκείνῳ παιδαγωγηθῆναι, ἵνα αὐτός τε καὶ οἱ σὺν αὐτῷ δύφοσινοντες θεωρήσωσι τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ὁ λαμπρὸν πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος, καὶ τὰ λευκὰ ὡς τὸ φῶς ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ πρὸς τούτοις τὰς ἅπαξ ἐφθέγξας ἐν δόξῃ ἀεὶ θεωρῶσιν ἐν δόξῃ μου.

σῶν, καὶ ἠλίαν. δύφρᾶίνωνται δὲ ἐφ' οἷς αὐ ἀκύ-
σωσιν αὐτῶν συλλαλεώντων ἀλλήλοις καὶ χαιρολο-
γημένων, μᾶσσον μὲ καὶ ἠλίᾳ πρὸς τὸ ἰησοῦν,
τὸ δὲ ἰησοῦ πρὸς αὐτούς· ἐπεὶ δὲ μηδέπω παρεσ-
κευασμένοι ἦσαν πλουτεῖν τὰ κατ' αὐτὸν, ὡς πρὸς
ὃ ῥηθὲν βασανίζοντες ἵνα πῶς εἴποιμι, τούτοις
ἀκολούθως ἴδωμεν μήποτε ἀναβιβασθέντες εἰς τὸ
ὕψος τῆς ἀληθείας δογμάτων, καὶ τὴν μεταμόρ-
φωσιν ἰδόντες τοῦ ἰησοῦ, καὶ τὴν ὀφθεῖσαν ἐν δόξῃ
μετ' αὐτοῦ μωσέως καὶ ἠλίου, ὁ ἀποδεδομένος
πέτρος καὶ οἱ τῆς βροντῆς υἱοὶ βούλοιντ' ἂν ἐν αὐτοῖς
σκηνὰς ποιῆσαι τῷ θεοῦ λόγῳ κατοικήσοντι ἐν
αὐτοῖς, καὶ τῷ νόμῳ αὐτοῦ μὴ δόξης πεθεωρημένῳ,
καὶ τῇ προφητείᾳ τὴν ἔξοδον λαλούσῃ τοῦ ἰησοῦ ἣν
ἔμελλε πληροῦν, καὶ ὡς τὸ θεωρητικὸν γε ἀγαπή-
σας ὁ πέτρος βίον, καὶ ὃ ἐν αὐτῷ τερπνὸν προ-
κείνας τοῦ ἐν πολλοῖς εἶναι μᾶλλον πνεῦ ὀχλήσεως,
ὅτι προθέσει τοῦ ὠφελεῖν τοὺς βουλομένους, εἶπε
τό· καλόν ἐστιν ἡμᾶς ὧδε εἶναι. ἀνὴ ἐπεὶ ἡ ἀγάπη
ἡ ζητοῦσα τὰ ἑαυτῆς, ὃ νομιζόμενον τὸ πέτρῳ κα-
λὸν ἡ πεπόθησεν ὁ ἰησοῦς, δι' ὃ καθεῖλκεν ἀπὸ τοῦ
ὄρους πρὸς τοὺς μὴ δυναμένους ἀναβῆναι ἐπ' αὐτό,
καὶ ἰδεῖν αὐτὸν τὴν μεταμόρφωσιν, ἵνα κἂν ὀπτὸν
χαρῶσιν αὐτὸν ἰδεῖν θεωρήσαι· δικαίᾳ τοίνυν ἐστὶ
καὶ τὴν μὴ τὰ ἑαυτῆς ζητοῦσαν ἀγάπην ἔχοντες,
ἐλεύθερον μὲν εἶναι οὐ πάντων, πᾶσι δὲ αὐτὸν
δηλῶσαι τοῖς κάτω, ἵνα τοὺς πλείονας αὐτῶν κερ-
δήσῃ· εἰπεῖν δή τις πρὸς τὰ ἀποδεδομένα παρὰ
ἐκστάσιος, καὶ ἐνεργείας πνεύματος ἀλλοίους εἰς
τὸ πέτρον παρὰ δ· μὴ εἰδὼς ὃ λέγει, μὴ προσιέ-
μενος ὁμοίως τὴν * διήγησιν, ἣν πρὸς τὰ παύ-
λῳ πρὸς θέλοντες εἶναι * νομοδιδάσκαλοι οὐκ οἴδα-
σι παρὰ ὧν λέγουσι, ἀλλ' ὅτι μὴ γινώσκοντες τὴν
φύσιν τῶν λεγομένων, μηδὲ νοοῦντες αὐτῶν τὸ
βούλημα διαβεβαιοῦνται παρὰ ὧν οὐκ ἴσασι.
τοιοῦτόν τι ἐστὶ πεπονθὼς καὶ ὁ πέτρος, μὴ καταλαβὼν
γὰρ τὸ καλὸν παρὰ τῆς τοῦ ἰησοῦ οἰκονομίας,
καὶ τῶν ὀφθέντων ἐν τῷ ὄρει μωσέως καὶ ἠλίου, λέ-
γει τό· καλόν ἐστιν ἡμᾶς ὧδε εἶναι, καὶ τὰ ἑξῆς, μὴ
εἰδὼς ὃ λέγει. ἃ γὰρ ἤθελε τὸ ἐλάλει· καὶ γὰρ εἴπερ
σοφὸς νοήσει τὰ ἀπὸ τοῦ ἰδίου στόματος, ὅτι ὁ χριστὸς
φορεῖ τὴν ὀπτασιωμοσιῶν, ὁ μὴ ὅτως ἔχων ἐν νοΐ
τὰ ἀπὸ τοῦ ἰδίου στόματος, οὐδὲ συνίησι τῆς φύ-
σεως τῶν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων· ἑξῆς τοίνυν ἐστὶ
τό· ἔτι λαλοῦντος αὐτοῦ καὶ ἰδοὺ νεφέλη φωτεινὴ
ἐπεσκίασεν αὐτούς, καὶ τὰ ἑξῆς· οἶμαι δ' ὅτι τὸν
πέτρον ὁ θεὸς ἀποβλέπων τῷ ποιῆσαι ἓξ σκηνὰς
ὑφ' αἷς ἤθελεν ὅσον ἐπὶ τῷ βουλήματι σκηνοῦν,
δεῖξαι χρείττονα, ἵν' ὅτως ὀνομάσω, καὶ πολ-
λῷ διαφέρουσαν σκηνὴν τὴν νεφέλην· εἰ γὰρ ἐρ-

A in gloria viderant, Moſem videlicet & Eliam, eadem ſemper gloria præditos intuerentur; tum etiam vt ijs quæ invicem diſſerẽtes eos audituri erant oblectarẽtur, Moſem nempe & Eliam cum Ieſu, Ieſum autem cum eis. Quoniam autem nondum vlla adhibita cura vt quæ habentur hoc loco allegorice à nobis explicentur, ſed ſolam verborum ſignificationem perſcrutantes hæc diximus, conſequenter his videamus an forte Petrus ille de quo jam diximus, & Filij tonitrus ad altitudinem veritatis dogmatum evecti, & intuiti transformationem Ieſu, & Moſis ac Eliæ quĩ cum eo in gloria viſi ſunt; tabernacula in ſeipſis habituro Verbo Dei, ipſiuſque Legi cum gloria conſpectæ, & Prophetiæ mortem à Ieſu ſubeundam enarranti ſtruere vellent; & vt pote contemplationi deditam vitam amans Petrus, ejuſque delicijs frui magis optans, quam cum moleſtia inter plurimos eo conſilio verſari vt volentibus opem & vtilitatem ferret, dixerit: *Bonum eſt nos hic eſſe.* Sed quoniam charitas *non quærit quæ ſua ſunt*, quod bonum Petro videbatur, illud Ieſus non præſtitit; propterea de monte deſcendit ad eos iturus qui montem conſcendere, ipſiuſque metamorphoſim videre non poterant; vt eum ſaltem talem videant, qualem videre queunt. Iuſti ergo opus illud eſt, & charitatem non quærentem quæ ſua ſunt habentis, *liberum eſſe ex omnibus, omnibus vero inferioribus ſe ſervum facere, ad plures* ex illis *lucrifaciendos.* Ad ea autem quæ de alienatione mentis Petri, & nequioris ſpiritus operatione tradita ſunt ad hæc verba: *Neſciens quid diceret*, explicationem hanc non admittens quiſpiam dicet quoſdam apud Paulum *Volentes eſſe Legis doctores*, quibus de rebus loquantur ignorare, ſed eorum naturam quæ dicunt minime exponentes, eorumve ſenſum capientes, de rebus ſibi ignotis temere pronuntiare: ſimile vero quid Petro contigiſſe; cum enim quid in adminiſtratione Ieſu, eorumque qui in monte viſi ſunt, Moſis videlicet & Eliæ, bonum foret animo non comprehenderet, dixiſſe illum: *Bonum eſt nos hic eſſe*, & quæ ſequuntur, *Neſcientem quid diceret, Non enim ſciebat quid diceret*: nam ſi *ſapiens intelliget quæ ex ore ſuo exeunt*: & *in labijs portabit doctrinam*; qui ita ſe non habet, non intelligit quæ ex ore ſuo exeunt, nec eorum quæ à ſe dicuntur naturam cognoſcit. Poſtea id ſequitur; *Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbravit eos*, & quæ ſunt deinceps. Ego vero Deũ exiſtimo cũ Petrũ à tribus ſtruendis tabernaculis ſub quibus habitare cupiebat deterreret, melius, vt ita dicã, & præſtantius tabernaculum, nubem ſcilicet oſtendiſſe.

A 1. Cor. 13. 5.

1. Cor. 9. 19.

1. Tim. 1. 7.

Prou. 16. 23.

Matth. 17. 5.

Cum enim tabernaculi illæ ſint partes, quiſquis in eo eſt hunc obumbrare & protegere, nubes autem lucida obumbraret eos, quaſi divinius illis tabernaculum, vt pote lucidum, futuræ inſtar reſurrectionis Deus conſtruxit. Iuſtos enim tectos ſimul & illuminatos & illuſtratos à ſe lucida nubes obumbrat. At quænam lucida ea nubes eſt juſtos obumbrans? An paterna fortaſſe virtus eſt, à qua Patris vox exit, Filium ſibi dilectum & placitum teſtans, eoſque adhortans qui ea obumbrabantur, vt illum, nec quempiam alium audirent? is autem quemadmodum olim, ita & ſemper per ea quæ vult loquitur. Forſitan vero & Spiritus ſanctus nubes lucida eſt, juſtos obumbrans, & edens oracula Dei
Matth. 17.5 operantis in ſe, & dicentis: *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.* Quin & audacter Servatorem noſtrum lucidam eſſe nubem pronuntiabo. Petrus igitur dicens: *Faciamus hic tria tabernacula* *** à ſe vnum, vnum à Filio, & vnum à Spiritu ſancto. Lucida quippe Patris & Filij & Spiritus ſancti nubes veros Ieſu Diſcipulos obumbrat; vel Evangelium, Legem & Prophetas nubes obumbrat, lucida quidem ei qui poteſt intueri lumen illius in Evangelio, Lege & Prophetis. Vox autem de nube emiſſa Moſem fortaſſe & Eliam, Filium hominis videre, eumque audire, & gloriam illius ſpectare cupientes alloquitur, dicens: *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui; ipſum audite.* Fortaſſe vero Diſcipulos docet eum qui proprie Dei Filius eſt ipſique dilectus, in quo ipſi bene complacitum, quique potiſſimum eſt audiendus, eum eſſe quem tunc aſpiciebant, qui transformatus erat, cujus facies ſplendebat ſicut Sol, quique veſtimenta lucis inſtar candentia indutus erat. Scriptum eſt deinde audientes vocem de nube exeuntem tres Apoſtolos & de Filio teſtimonium dicentem, gloriam illius & vim non ferentes, in faciem ſup-
Matth. 17.6 pliciter cadentes Deum oraſſe; novitatem enim ſpectaculi, eorumque quæ poſt ſpectaculum prolata ſunt valde timuerunt. Vide autem num ſuper illo loco dicere poſſis, cum cogitaſſent Diſcipuli Filium Dei per oraculum monuiſſe Moſem, ip-
Exod. 33.20 ſumque eum eſſe qui dixit: *Non enim videbit homo faciem meam, & vivet*, & Dei teſtimonium de illo interpretantes, quaſi Verbi ſplendorem non ſuſtinentes ſub valida Dei manu humiliatos eſſe. Sed poſtquam eos tetigit Verbum, ſublatis oculis Ieſum ſolum, nec quemquam alium vide-

A γον ἐστὶ σκηνῆς τὸ ἐπισκιάσαι τὸν ἐν αὐτῇ, καὶ σκεπάσαι, ἡ δὲ φωτεινὴ νεφέλη ἐπεσκίασεν αὐτοὺς, οἱονεὶ σκηνὴν θειοτέραν, ἅτε καὶ φωτεινὴν τυγχάνουσαν πεποίηκεν αὐτοῖς εἰς παράδειγμα μελλούσης ἀναστάσεως ὁ θεός· φωτεινὴ γὰρ νεφέλη ἐπισκιάζει τοὺς δικαίους σκεπαζομένους ἅμα καὶ φωτιζομένους καὶ ἐλλαμπομένους ὑπ' αὐτῆς· τίς δ' ἂν εἴη ἡ φωτεινὴ νεφέλη ἐπισκιάζουσα τοῖς δικαίοις; ἢ τάχα μὲν πατρικὴ δύναμις ἀφ' ἧς ἔρχεται ἡ τοῦ πατρὸς φωνὴ, μαρτυροῦσα τῷ υἱῷ ὡς ἀγαπητῷ,
B καὶ εὐδοκητῷ, καὶ προτρέπουσα τοὺς σκιαζομένους ὑπ' αὐτῆς τούτου καὶ μὴ ἄλλου τινὸς ἀκούειν; λέγει δ' οὗτος ὡς πάλαι, οὕτως καὶ ἀεὶ δι' ὧν βούλεται· τάχα δὲ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἡ φωτεινή ἐστι νεφέλη ἐπισκιάζουσα τοὺς δικαίους, καὶ προφητεύουσα τὰ τοῦ θεοῦ ἐνεργοῦντος ἐν αὐτῇ καὶ λέγοντος· οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς ἐν ᾧ ἠυδόκησα· τολμήσας δ' ἂν εἴποιμι καὶ τὸν σωτῆρα ἡμῶν εἰς φωτεινὴν νεφέλην· πέτρος μὲν οὖν λέγων· ποιήσωμεν ὧδε τρεῖς σκηνὰς ** ἀφ'
C ἑαυτοῦ μίαν, καὶ ἀπὸ τοῦ υἱοῦ μίαν, καὶ ἀπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος μίαν· φωτεινὴ γὰρ πατρὸς, υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος νεφέλη ἐπισκιάζει τοὺς ἰησοῦ γνησίους μαθητάς. ἢ τὸ εὐαγγέλιον, καὶ τὸν νόμον, καὶ τοὺς προφήτας νεφέλη ἐπισκιάζει φωτείνη τῷ δυναμένῳ ἐνορᾷν τῷ φωτὶ αὐτῆς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον, καὶ τὸν νόμον, καὶ τοὺς προφήτας· ἡ δὲ ἐκ τῆς νεφέλης φωνὴ τάχα μὲν μωσεῖ, καὶ ἠλίᾳ λέγει· οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς ἐν ᾧ ἠυδόκησα, ἀκούετε αὐτοῦ, ἐπιθυμοῦσιν ἰδεῖν τὸν
D υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἀκοῦσαι αὐτοῦ, καὶ θεωρῆσαι αὐτὸν καθὼς ἦν ἐν δόξῃ· τάχα δὲ ἐστὶ μαθητὰς διδάσκει, ὅτι ὁ κυρίως υἱὸς τοῦ θεοῦ, καὶ ἀγαπητὸς αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἠυδόκησεν, οὗ μάλιστα ἀκούειν δεῖ, ὁ τότε θεωρούμενος ἦν, καὶ μεταμορφωθεὶς, καὶ λάμψας τῷ προσώπῳ ὡς ὁ ἥλιος, καὶ ἐνδεδυμένος τὰ ὡς φῶς λευκὰ ἱμάτια· μετὰ δὲ ταῦτα γέγραπται ὅτι ἀκούσαντες τῆς φωνῆς τῆς νεφέλης μαρτυρούσης τῷ υἱῷ οἱ τρεῖς ἀπόστολοι, μὴ φέροντες τὴν τῆς φωνῆς δόξαν, καὶ τὴν ἐπ' αὐτῆς δύναμιν, ἱκέτευσαν πεσόντες ἐπὶ πρόσωπον τὸν θεόν.
E σφόδρα γὰρ ἐφοβήθησαν τὸ παράδοξον τοῦ θεάματος, καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ θεάματος λελεγμένων· πρόσχες δὲ εἰ δύνασαι καὶ ταῦτα εἰπεῖν περὶ τῶν κατὰ τὸν τόπον, ὅτι νοήσαντες οἱ μαθηταὶ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ κεχρηματικέναι μωσεῖ, καὶ αὐτὸν εἰς τὸν εἰρηκότα· οὐ γὰρ ὄψεται ἄνθρωπος τὸ προσωπόν μου, καὶ ζήσεται, καὶ τὴν περὶ αὐτοῦ μαρτυρίαν τοῦ θεοῦ προσλαβόντες, ὡς μὴ φέροντες τὰς τοῦ λόγου αὐγὰς ἐταπεινώθησαν ὑπὸ τὴν κραταιὰν χεῖρα τοῦ θεοῦ· ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀφὴν τοῦ λόγου τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπάραντες εἶδον ἰησοῦν μόνον, καὶ οὐδέ-

να ἄλλον· ἓν μόνον γέγονε μωσῆς ὁ νόμος, καὶ ἠλίας οἱ προφῆται ἰησοῦ τῷ διαγγέλῳ, καὶ οὐχ ὥσαυτως ἦσαν πρότερον ὄντες, ὅτε μεμερισμένως, ἀλλὰ γεγόνασιν οἱ τρεῖς εἰς ὁ ἕν· ταῦτα δέ μοι νοεῖν ὡς πρὸς τὰ μυστικὰ πράγματα, πρὸς γὰρ τὸ ψιλὸν τῆς γράμματος βάλημα, μωσῆς καὶ ἠλίας ὀφθέντες ἐν δόξῃ καὶ * συλλαλήσαντες τῷ ἰησοῦ ἀπελύθησαν ὅθεν ἐλήλυθεσαν, τάχα περὶ λόγων μεταδώσοντες, ὧν ἐλάλησε μετ' αὐτῶν ὁ ἰησοῦς τοῖς ὅσον οὐδέπω διεργασθησομένοις ὑπ' αὐτοῦ τὸ πάθος, ὅτε ἔμελλε πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων, ἀνοιχθέντων αὐτῶν τῶν μνημείων, ἀπιέναι εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν τὴν μὴ κληρονομῆσαι τὸ ἰησοῦ ἱερουσαλήμ. καὶ ἐκεῖ ἐμφανίζεσθαι πολλοῖς· μετὰ δὲ τὴν ἐν τῷ ὄρει οἰκονομίαν καταβαινόντων σὺν τοῖς ὄρεσι τῶν μαθητῶν, ἵνα ἐλθόντες πρὸς τὸν ὄχλον ὑπηρετήσωσι τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ εἰς τὴν ἐκείνων σωτηρίαν, ἐνετείλατο ὁ ἰησοῦς τοῖς μαθηταῖς λέγων. μηδενὶ εἴπητε τὸ ὅραμα, ἕως οὗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ· τὸ δὲ· μηδενὶ εἴπητε τὸ ὅραμα, παραπλήσιον τῷ ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἐξετασθέντι, ὅτε διεστείλατο τοῖς μαθηταῖς, ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ χριστός· ἀλλὰ εἰς ἐκεῖνον εἰρημένα τὸν τόπον διὰ πάντα ἡμᾶς ἔστι χρήσιμα, καὶ πρὸς τὸ προσκείμενον, ἐπεὶ καὶ ἐν τούτοις βούλεται ὁ ἰησοῦς μὴ λεχθῆναι τὰ τῆς δόξης αὐτοῦ, πρὸ τῆς τοῦ πάθους δόξης αὐτοῦ· ἐβλάπτετο γὰρ οἱ ἀκούοντες, καὶ μάλιστα ὄχλοι, ὅτε ἀκηκοότες, ὑπὸ ἐσταυρωμένου σταυρωθέντα ἤκουσαν ἂν τὸν μεταμορφώσει αὐτοῦ, καὶ τῷ ὀφθέντι αὐτοῖς πρὸ τοῦ πάθους ὡς ὁ ἥλιος, δοξασθῆναι αὐτὸν * τῇ αἰσθήσει, ἀλλὰ τοῦτο βλέπειν ποτὲ ταῦτα ἀπὸ νεκρῶν ἀναστῆναι, ἡνίκα ἐκ νεκρῶν ἀνάστη.

runt. Moses qui Lex est, & Elias, hoc est Prophetæ, vnum & idem facti sunt ac Iesus, ideſt Evangelium; nec vt prius tres erant, ita permanserunt, sed tres vnum facti sunt. Hæc sic à te accipi velim, quasi ad mysticum sensum spectantia; nam quantum ad nudum literæ sensum pertinet, postquam Moses & Elias in gloria visi & cum Iesu collocuti sunt, abierunt illuc vnde venerant, sermonum fortasse quos secum Iesus habuerat participes eos facturi qui ab eo passionis tempore beneficio jamjam afficiendi erant, cum scilicet, *Multa corpora sanctorum qui dormierant* apertis *suis monumentis, in civitatem vere sanctam, Ierusalem nempe, atque eam à Iesu non defletam itura & in multorum conspectum ventura erant.* Postquam autem hæc in monte administrata sunt, descendentibus de monte Discipulis, vt postquam ad turbam accesserint, Filio Dei operam suam circa illorum salutem navent, *Præcepit Iesus Discipulis suis dicens: Nemini dixeritis visionem, donec Filius hominis à mortuis resurgat.* Illud autem: *Nemini dixeritis visionem*, simile ei est quod supra examinavimus, cum *Præcepit Discipulis vt nemini dicerent quia ipse esset Iesus Christus.* Propterea quæ à nobis in hunc locum dicta sunt, vtilia nobis esse, & ad eum quem tractamus conferre possunt; quoniam & per ista fieri vult Iesus, quæ ad gloriam suam conducunt, ante eam quam post passionem obtinebit: nam qui id audivissent, ac præsertim turbæ, tum maxime fuissent offensæ cum eum cruci affixum vidissent, quem tali affectum gloria accepissent. Quamobrem quoniam transfigurationi illius, & faciei Solis instar splendere visæ affine erat per resurrectionem gloria affici, ideo tum ab Apostolis hæc enuntiari vult, quum à mortuis surrexerit.

Matth. 17. 3.

Matth. 16. 20.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ ΤΟΜΟΣ ιγ'.

ORIGENIS COMMENTARIORVM IN EVANGELIVM SECVNDVM MATTHÆVM TOMVS DECIMVS TERTIVS.

ΕΠηρώτησαν αὐτὸν οἱ μαθηταὶ λέγοντες· τί οὖν οἱ γραμματεῖς λέγουσιν, ὅτι ἠλίαν δεῖ ἐλθεῖν πρῶτον; οἱ μὲν συναναβάντες τῷ ἰησοῦ μαθηταὶ τῶν ἀπὸ τῶν γραμματέων περὶ ἠλίου προδεδιδαγμένων ἐμέμνηντο, ὅτι πρὸ τῆς

INterrogaverunt eum Discipuli dicentes: *Quid ergo Scribæ dicunt, quod Eliam oportet primum venire?* Qui cum Iesu ascenderunt Discipuli eorum quæ de Elia traduntur à Scribis recordati sunt, ante Christi videlicet adventum Eliam venientem præ-

Matth. 17. 10.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

paraturum huic illorum animas qui eum A
susceperunt sunt. At visus ille qui in monte
contigit, quo apparuit Elias, minime his
consentire videbatur quæ dicta sunt, quan-
doquidem non ante, sed post Iesum his
Elias advenisse visus est. Idcirco mentitos
Scribas existimantes hæc ajunt. Illis au-
tem respondet Servator, ea quidem quæ
de Elia traduntur non improbans; sed
alium esse Eliæ adventum Scribis igno-
tum ante illum Christi pronuntians; in
Matth. 17. 12. quo eum non agnoscentes *fecerunt in eo*
quæcunque voluerunt, quasi & ipsi causam B
præbuerint cur ab Herode in carcerem
compingeretur, ab eoque trucidaretur:
deinde instar eorum quæ adversus Eliam
patraverunt ab ijsdem passurum se ait. At-
que hæc quidem quasi de Elia quærebant
Discipuli, & Servator respondebat. Qui
Matth. 17. 12. autem id audierunt, verba hæc, *Elias jam*
venit, & quod à Servatore deinde dictum
est, ad Iohannem Baptistam relatum esse
intellexerunt. Hæc porro dicta sint illu-
strandi gratia propositi loci; jam vero re-
conditas in eo res pro virili investigemus.
In his quidē per Eliā non mihi videtur ani- C
ma significari, ne forte in alienam ab Ec-
clesia Dei de migratione è corpore in corpus
sententiam, neque ab Apostolis tradi-
tam, neque vsquam in Scripturis prola-
2. Cor. 4. 18. tam incidam: huic enim adversatur quod
Matth. 13. 39. scriptum est, caduca ea esse quæ videntur,
& consummatum iri seculum hocce; quin
& eorum peractioni: *Cœlum & terra tran-*
Matth. 24. 35. *sibunt*, &: *Præterit enim figura hujus mundi,*
1. Cor. 7. 31. &: *Cœli pervibunt*, cum ijs quæ sequuntur.
Psal. 101. 27 Nam si, vt id ponamus, in eo rerum statu
qui ab initio ad consummationem vsque
mundi obtinebit, eadem anima bis corpus D
subire potest, ecquamnam ob causam su-
bibit illud? Si propter peccatum bis cor-
pus subit, cur non ter, & sæpius subibit,
cum per migrationem solummodo è cor-
pore in corpus, nec alia quavis ratione
vita hæc, in eaque admissa flagitia puniun-
tur. Quod si ex consequentibus fuerit
concessum, nunquam non fortasse anima
è corpore in corpus transmigrabit, sem-
per enim propter priora crimina in corpo-
re versabitur, atque ita locum non habe-
bit motio illa mundi, qua *Cœlum & terra* E
transibunt. Vt autem concedatur, juxta
hanc positionem, eum qui nullius pecca-
ti reus erit, non amplius per ortum in cor-
pus rediturum; an toto temporum decur-
su reperiri posse existimas animam omnis
puram labis, nec vllius in aliud corpus mi-
grationis egentem? Verumtamen & sic

γελικοῦ παῤῥησίας ἐλθὼν ἠλίας οὐδενὸς αὐτῷ τὰς
ψυχὰς τῶν προδεδεγμένων αὐτὸν. ἢ ὃ ἐν τῷ
ὄρει ὀπτασία, καθ' ἣν ὁ ἠλίας ἐφάνη, ἔδοκει μὴ
συναΐδειν τοῖς εἰρημένοις, ἐπεὶ ὁ μετὰ τὸν Ἰησοῦ
ἔδοξεν αὐτοῖς ἐληλυθέναι ὁ ἠλίας, ἀλλὰ μετ'
αὐτόν. διὸ ταῦτά φασιν, οἰόμενοι ψεύδεσθαι τοὺς
γραμματεῖς· πρὸς δὲ τοῦτο ὁ σωτὴρ ἀποκρίνεται,
οὐκ ἀποδοκιμάζων τὰ περὶ τοῦ ἠλίου προφερόμενα, ἀλ-
λὰ ἄλλην τοῦ ἠλίου, μετὰ τὴν χριστοῦ, παρουσίαν,
ἀγνοηθεῖσαν ὑπὸ τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων,
καθ' ἣν ἀγνοήσαντες αὐτὸν, ὡς συναίτιοι γεγέ-
νηνται τοῦ αὐτὸν εἰς φυλακὴν βληθῆναι ὑπὸ
Ἡρῴδου, καὶ τοῦ αὐτὸν ἀφωρισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ, πε-
ποιήκασιν * ἐν αὐτῷ ὅσα ἠθέλησαν, εἶτα ἀποδόντες * c. 8. 12
οἷς πεποιήκασιν εἰς τὸν ἠλίαν φησὶν ὁ λόγος τοῦ τῶν
πείσεσθαι * καὶ ταῦτα μὲν ὡς περὶ ἠλίου εἶπε μα- * c. 8. 13
θηταῖς ἑαυτοῦ προφήτου, καὶ ὁ σωτὴρ ἀποκεκινηκὼς ἤδη ἀκη-
κοότας σεσῴκαν * τὸ. ἠλίας ἤδη ἦλθε, καὶ ὅ εἶπεν * c. 8. 13
αὐτοῖς εἰρημένον τοῦ τῶν σωτῆρος, τὴν ἀναφο-
ρὰν ἐφηκέναι ὅτι τὸ βαπτίσῃ ἰωάννου· καὶ ταῦτα
μὲν εἰρήσθω κατὰ τὴν ἐναργείας ἕνεκεν τῶν ἐκκειμένων ῥητῶν·
ἤδη δὲ τῷ διαλαμβάνειν καὶ περὶ * ἐναποκειμένων αὐτοῖς * c. 8. 12
παραγμάτων τὴν ἐξέτασιν ποιησώμεθα· ἐν τούτοις τοῖς
ἠλίας, ἐν ᾗ ψυχὴ δοκεῖ μοι λέγεσθαι, ἵνα
μὴ ἐμπίπτωμεν εἰς ὃ ἀλλότριον τῆς ἐκκλησίας τοῦ
θεοῦ κεῖται μετενσωματώσεως δόγμα, ὅτε
προδιδόμενον τοῦ περὶ ἀποστόλων, ὅτε ἐμ-
φανιζόμενον περὶ τῆς γενέσεως, καὶ γὰρ ἐναντίον ὄντι
τῶν τὰ βλεπόμενα προσκυνεῖν οἰομένων, καὶ σωτέ-
λειαν πείσεσθαι τὴν αἰσθητὴν τῶν. ἀλλὰ καὶ τοῦ
πληρωθῆναι. ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, καὶ
* τὸ. προδηλοῖ γὰρ ὁ λόγος τὸ κόσμου τούτου, καὶ * c. 7. 31
* τὸ. οἱ οὐρανοὶ ἀπολοῦνται, μᾶλλον τοὺς ἐξῆς αὐ- * c. 7. 31
τοῦ. εἰ γὰρ, καθ' ὑποθέσιν, δὶς δεῖται ψυχὴ σώ-
ματι εἰς τὴν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι συντελείας τοῦ κό-
σμου κατάστασιν ἡ αὐτὴ ψυχὴ ἐν τοῖς σώμασι, διὰ
τίνας ἂν αὖ γίνοιτο ἐν αὐτοῖς; * ἢ διὰ ἁμαρτίας * c. 7
γινομένην δὶς ἐν σώμασι, διὰ πολλὰ δὲ τρὶς, καὶ
πλειονάκις ἔσται ἐν αὐτοῖς, τοῦ διὰ τὸν βίον τὸν
καὶ τὰ ἡμαρτημένα ἐν αὐτοῖς κολάσεων τυχεῖν ἀπο-
δεδεσμευμένου μέχρι τοῦ ἐσχάτου καὶ τὴν μετενσω-
μάτωσιν, ὅταν ἐλθὼν ἐξ ἀκολουθίας δυνῇ, οὐκ ἔστιν
ταῦτα ὅτε ψυχὴ καὶ μετενσωματωθήσεται. ἀεὶ γὰρ
διὰ τὰ ἐσόμενα ἁμαρτήματα ἐπιδημοῦσι τοῖς
σώμασι, καὶ ὅταν ἐκ ἔξει χώραν ἡ τοῦ κόσμου * φο- * fort. φυσι
ρά, καθ' ἣν ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται· ἵνα
δὲ, καὶ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, δύνασθαι τὸν πάντα
ἀναμάρτητον μηκέτι ἥκειν εἰς ὃ διὰ πλείονας * c. 8. 12
σώματα, * διὰ χρόνων οὐκ ἐλαχίστων ἀφίστασθαι πάντα τὴν καθαρεύουσαν ψυχὴν, καὶ μὴ δεομένην μετε- * c. 8. 12
σωματώσεως; ὅμως δὲ καὶ ἅπαξ μιᾶς τινος ἀεὶ ἐκ τοῦ ἀεισωμάτου τῶν ψυχῶν ἀριθμοῦ λαβόντα- χρόνου μέρος,

μήνης, καὶ μικρὸν εἰς σῶμα ἐρχομένης, ὀπολεί- A
φθαι ποτὲ ὡς ἀριθμόν τινων ὡσαύτως ἀπείρων χρόνων
ἡ γένεσις, καταπαύσαντος τὸν κόσμον ὁπόσα τινὰ
ἕνα, ἢ δύο τρεῖς, ἢ ὀλίγῳ πλείους, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτοὺς
τελειωθέντας, ὁ κόσμος φθαρήσεται, ὀπολει-
πόντων τὴν εἰς σῶμα ἐρχομένων. ὅταν γὰρ τοῦτο ἀρέσ-
κει τῇ γραφῇ, πλῆθος γάρ οἶδεν ἁμαρτωλῶν ἐν
τῷ χρόνῳ τοῦ τὸν κόσμον φθορᾶς. ὅταν δὲ τὸν
ἀριθμὸν συνεξεταζόμενον δὲ · πλὴν ἐλθὼν ὁ υἱὸς τὸ
ἀνθρώπου εὑρήσει τὴν πίστιν ὁπὶ τῆς γῆς; ὡς οὐ-
δεμιᾶς τοιαύτης τῷ ματαίῳ ὄντος εἰρημένου. ὅταν δὲ B
δὲ αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι, ὅπως ἔσται ἡ παρουσία τοῦ
υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. ὡς γὰρ ἦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ
κατακλυσμοῦ, καὶ τοῦ ἑξῆς · ἔσται γὰρ τοῖς τότε ἡ τῆς
ἁμαρτημάτων εἰσπράξεως, οὐκ ἐν μετενσωμα-
τώσει. εἰ γὰρ ἐπ' ἁμαρτάνοντες παραλαμβάνον-
ται, ἤτοι ἄλλῳ ἔτει κολάσεως μὴ ὄντι κολα-
σθήσονται, ἢ κἂν ὄντι δύο ἔτεσι κολάσεων
ἔσονται ἄμοιροι. ὁ μὲν ἐν μετενσωματώσει, ὁ δὲ ἔξω
τοῦ τοιούτου σώματος, καὶ λεγέσθωσαν τῆς τούτων αἰ-
τίας, καὶ διαφορᾶς. ἢ δὲ κολασθήσονται, ὡς ἀρέσκει C
ἀποβάλλοντες τὰ ἁμαρτήματα οἱ ὁπὸ σωτηρίας
καταλειφθέντες, ἢ, ὅπερ βέλτιον, εἰς ὃν ἔστιν κο-
λάσεως τοῖς ἡμαρτηκόσιν ἐν σώματι, δι' ἧς ἔξω αὐτοῦ
τῆς καταστάσεως δι' ἣν τότε ὁ καταξιῶν τὴν ἡμαρ-
τημένων παθεῖν · ἕκαστον γὰρ τούτων ὡς ἐνορᾶ-
δυναμένῳ τοῖς πραγμασιν ἀναστοχαστικὸν ὄντι τὸ
μετενσωματώσεως · εἰ δὲ ἀναγκαῖος οἱ τὴν μετεν-
σωμάτωσιν εἰσάγοντες ἕλληνες, ὡς ἀνήλυτα αὐτοῖς
πιθέντες, ὅσοι φθείρεσθαι βούλονται τὸν κόσμον,
ὧδε δὲ τούτοις ὑπολείψασι τὸ σκαφήσασι D
γραφαῖς φθαρήσεσθαι τὸν κόσμον, ἢ ἀπιστῆσαι
αὐτοῖς, ἢ δύνασθαι συλλογίσασθαι τὴν καὶ
τὴν σωτέλειαν, ὅταν καὶ βάλωνται ποιῆσαι ἢ
δυνήσονται. ἔτι δὲ καὶ τοῦτο τοῖς δυναμένοις δὸ λέ-
γειν μὴ φθαρήσεσθαι τὸν κόσμον φήσομεν, ὅτι μὴ
φθείρεται ὁ κόσμος, ἀεὶ ἐπ' ἄπειρον ἔσται, οὐκ
ἔσται ὁ θεὸς εἰδὼς τὰ πάντα πρὶν γένεσιν αὐτῶν ·
ἀλλ' εἰ ἄρα κατὰ μέρος, ἤτοι ἕκαστον εἴσεται πρὶν
γένεσιν αὐτοῦ, ἢ πινα, καὶ μὴ ταῦτα πάλιν ἕτε-
ρα. ἄπειρα γὰρ τῇ φύσει ἔχ οἷόν τε παύεσθαι E
βαίνεσθαι τῇ περαστικῇ πεφυκυίᾳ τὰ γινωσκό-
μενα γνῶσι· τότε δ' ἀναλυθεῖ μηδὲ φθορτικὰς
διὰ παντὸς γίνεσθαι ὧδε πάντων ὑπερανοιῶν,
ἅτε ἀπείρων ὄντων τῶν πάντων · ἀναγκαίως δὲ
ὅλῃ ἐνδεικτικῶς τῇ ἐξετάσει τὸ ὧδε με-
τενσωματώσεως λόγου, ἀφ' τὴν τινων ὑπό-
νοιαν, οἰηθέντων ψυχὴν εἶναι, ὧδε ἧς ὁ λόγος,

aliqua semper ex præfinito animarum numero excedente, nec amplius redeunte in corpus, ortus aliquando, post immensum puta tempus desinet, redacto scilicet ad vnum, vel alterum, vel paulo plures mundo, quibus jam perfectionem adeptis mundus interibit, deficientibus qui in corpus eant; quod Scripturæ minime consentaneum est; multitudinem siquidem peccatorum futuram novit, quo tempore interibit mundus, quod ex his attente consideratis perspicuum est: *Verumtamen Filius hominis veniens putas inveniet* Luc. 18.8.
fidem in terra? & quemadmodum apud Matthæum ita expressum invenimus: *Sicut autem in diebus Noë, ita erit & adventus* Matth. 24.
Filij hominis, Sicut enim erant in diebus diluvij, & cætera. Punientur autem eorum peccata qui tunc erunt, non per migrationem è corpore in corpus: nam si adhuc peccantes deprehenduntur, vel alio pœnæ genere postea punientur; ac duæ proinde generales puniendi rationes erunt, illa quidem per trãsitum è corpore in corpus; illa vero extra hocce corpus; ac illarum causas & differentias exponant: vel non punientur, quasi peccata sua confestim abjecerint qui in consummatione fuerint deprehensi: vel, quod melius est, vna tantum ratione plectuntur, qui in corpore peccaverunt, pœnas videlicet extra illud, & extra vitæ hujus statum èx peccatorum suorum merito dantes. Vnumquodque autem illorum, vt facile intelligit quisquis res introspicere potest, sententiam de migratione animarum è corpore in corpus funditus labefactat. Quod si qui transitum animarum in varia corpora invehunt Ethnici, vt pote consentanea doctrinæ huic adstruentes, mundi interitum necessario non admittunt, superest vt postquam Scripturis mundi occasum asserentibus palam refragati fuerint, vel fidem ijs non habeant, vel verba reperiant quibus ea quæ ad consummationem pertinent explicare possint, quod facere neutiquam poterunt, etiamsi velint. Præterea vero & illud ijs qui mundum minime periturum scisciunt dicemus, Deum non omnia antequam fiant cogniturum, si mundus non interibit, sed in infinitum perseverabit. At si forte per vices cognoscet; vel vnumquodque antequam oriatur cognoscet; vel nonnulla, & rursum deinde alia: fieri quippe non potest vt quæ natura infinita sunt, cognitione omnia cognita ex natura sua finiente comprehendantur: inde autem sequitur, nec de rebus omnibus quibuslibet vaticinationes edi posse, cum res omnes infinitæ sint.

Necesse autem habuisse me existimo in hujus de migratione animarum in varia corpora quæstionis disquisitione studium & operam ponere, propter quorundam sus-

picionem, quibus persuasum est animam hanc de qua agitur, eandem esse Eliæ ac Iohannis, primum quidem Eliam appellatam, deinde vero Iohannem: nec item sine Dei nutu Iohannem dictum illum fuisse opinor, vt ex eo patet quod Angelus Luc. 1. 13. Zachariæ visus dixerit ei: *Ne timeas, Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua; & vxor tua Elisabet pariet tibi filium, & vocabis nomen ejus Iohannem*: & ex eo quod Luc. 1. 63. vocem recuperaverit Zacharias, postquam Iohannem eum esse appellandum qui natus erat, in tabella scripsit. Quod si anima B hæc Elias erat, oportebat illum Eliam quoque appellari, quum iterum natus est, vel certe aliquam proferri rationem cur mutatum nomen fuerit; quemadmodum de Abram, & Abraham; de Sara, & Sarra; de Iacob, & Israël; & de Simone, & Petro. Verum ne sic quidem par erat in illis ratio; his enim quos diximus in vna eadēque vita mutationes nominum factæ sunt. Quæsiverit autē aliquis, si non anima Elias primū erat in Thesbita, & deinde in Iohanne, quid tandem illud erat quod in vtroque Elias à Servatore appellabatur. C Ego vero dico Gabrielē, quænā eadem esset in Elia & Iohanne natura, in sermone cum Zacharia habito suggessisse; ait enim: Luc. 1. 16, 17. *Multos filiorum Israël convertet ad Dominum Deum ipsorum, Et ipse præcedet ante illum in spiritu & virtute Eliæ.* Attende enim non dixisse illum, *In anima Eliæ*, vt locum habeat illa de animarum è corpore in corpus transitu opinio, sed *In spiritu & virtute Eliæ*: optime autē discrimen callet Scriptura, quod inter animam & spiritum intercedit; quemadmodum illud: 1. Thess. 5. 23 *Deus autem sanctificet vos per omnia, vt integer spiritus vester, & anima, & corpus sine querela in adventu Domini nostri Iesu Christi servetur*; & illud quod habetur in libro Daniel, prout extat apud Interpretes Septuaginta: Dan. 3. 86. *Benedicite spiritus & animæ justorum Domino*, spiritus & animæ differentiam exprimit. Iohannes igitur non animæ, sed spiritus & virtutis ratione Elias dictus est, quæ quidem Ecclesiæ doctrinam non læ-dunt, si primum in Elia, deinde vero fue-runt in Iohanne: 1. Cor. 14. 32 *Et spiritus Prophetarum Prophetis subjecti sunt*, animæ autem Pro- E phetarum Prophetis subjectæ non sunt; 4. Reg. 2. 15. &: *Requievit spiritus Eliæ super Elisæum.* At quærendum venit vtrum idem sit Eliæ spiritus, ac spiritus Dei qui in Elia est, an invicem discrepent; & vtrum insolitus erat hic Eliæ qui in illo erat Spiritus, præter vniuscujusque hominis spiritum, qui in ipso est. Etenim præter vniuscujusque hominis spiritum qui in eo est, alium insuper esse Dei etiamsi in nobis versetur spiritum, luculenter significavit Apostolus, modo

τὴν αὐτὴν ἠλίᾳ καὶ ἰωαάννᾳ, πρότερον μὲν κληθῆναι ἠλίαν, δεύτερον δὲ ἰωάννην. καὶ οὐκ ἀδεεί γε κεκλῆσθαι ἰωάννην αὐτὸν, ὡς δῆλον ἐκ τοῦ τὸ ἐφθέγξατο ἄγγελον τοῦ Ζαχαρίᾳ εἰρηκέναι αὐτῷ. μὴ φοβοῦ, Ζαχαρία, διότι εἰσηκούσθη ἡ δέησίς σε. καὶ ἡ γυνή σου ἐλισάβετ γεννήσει υἱόν σοι, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτῷ ἰωάννην, καὶ ἐκ τοῦ ἀπειληφέναι τὴν Ζαχαρίαν τὴν φωνὴν, μὴ τὴν ἐν τῇ πινακίδι γεγραφὴν αὐτὸν ἰωάννην καλεῖσθαι τὸ γεγραμμένον. εἴπερ ὁ μὲν ψυχὴ ἠλίας ἦν, ἐχρῆν καὶ δεύτερον αὐτὸν γεννώμενον κληθῆναι ἠλίαν, ἢ αἰτίαν τινὰ φανῆναι τῆς μετονυμίας, ὡς ὅτι μὲν ἄβραμ καὶ σαρᾶς, καὶ τοῦ ἰακὼβ καὶ ἰσραὴλ, καὶ τοῦ σίμωνος καὶ πέτρου· καθόσον δὲ ἦτιας ὁ λόγος ἐν αὐτοῖς ἐσώζετο, ἐν μιᾷ γε καὶ τῇ αὐτῇ ζωῇ ἅπασι παρειληφόσι γεγόναμεν αἱ μετονυμίαι· ζητήσαι δ' ἄν τις, εἰ μὴ ἡ ψυχὴ ἠλίας ἦν τὸ πρότερον ἐν τῷ θεσβίτῃ, καὶ δεύτερον ἐν τῷ ἰωάννῃ, τί αὐτὸ τὸ κληθὲν ὑπὸ σωτῆρος ἐν ἀμφοτέροις ἠλίας. καί φημι τὸ γαβριὴλ ἐν τοῖς πρὸς ζαχαρίαν λόγοις ὑποβεβληκέναι τὴς ἡ αὐτὴ οὐσία ἐν ἠλίᾳ καὶ ἰωάννῃ. φησὶ γάρ· καὶ πολλοὺς τῶν υἱῶν ἰσραὴλ ἐπιστρέψει ἐπὶ κύριον τὸν θεὸν αὐτῶν. καὶ αὐτὸς προελεύσεται ἐνώπιον αὐτοῦ ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει ἠλίου· πρόδρομος γάρ, οὐκ εἶπεν, ἐν ψυχῇ ἠλίου, ἵν' ἔχοι τόπον ἡ μετεμψύχωσις, ἀλλ', ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει ἠλίου· σαφῶς δὲ οἶδεν ἡ γραφὴ διαφορὰν πνεύματος πρὸς ψυχήν, ὡς τὸ· ὁ δὲ θεὸς εἰρήνης ὑμᾶς ὁλοτελεῖς, καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα, καὶ ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ σῶμα τηρηθείη ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ, καὶ τό· διὸ χαίρετε πνεύματα καὶ δικαίων ψυχαί, ἐν τῷ κῇ τοὺς ἑβδομήκοντα δικαίους ἃ δίκαια φερόμενον, παρίστησι τὴν διαφορὰν πνεύματος καὶ ψυχῆς· ἠλίας οὖν ὁ ἰωάννης οὐ δέδεκται τὴν ψυχὴν λέλεκται, ἀλλὰ διὰ τὸ πνεῦμα, καὶ τὴν δύναμιν, ἅπερ οὐδὲν λυπεῖ τὸ ἐκκλησιαστικὸν λόγον, εἰ πρότερον μὲν ἦν ἐν ἠλίᾳ, ὕστερον δ' γέγονεν ἐν ἰωάννῃ· καὶ πνεύματα δὲ προφητῶν προφήταις ὑποτάσσεται, ὡς ὁ ψυχαὶ προφητῶν προφήταις ὑποτάσσεται, καὶ τὸ· πνεῦμα ἠλίᾳ ἀναπέπαυται ὅτι ἐλισαιέ· ζητητέον δ' πότερον ταὐτόν ἐστι τὸ πνεῦμα τοῦ ἠλίᾳ τοῦ ἐν ἠλίᾳ πνεύματι θεοῦ, ἢ ἕτερα ταῦτ' ἐστὶν ἀλλήλων, καὶ εἰ ἀμφιλέξιον τὸ πνεῦμα ἦν ἠλίᾳ ὃ ἐν αὐτῷ, ἀμφὶ δὲ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου ἑκάστου ὃ ἐν αὐτῷ· ἢ καὶ ὁ παῦλος ὁ ἀπόστολος παρίστησιν ἕτερον εἶναι τὸ τοῦ θεοῦ πνεῦμα, κἂν ἐν ἡμῖν ᾖ, ἀμφὶ τὸ πνεῦμα ἑκάστου ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ, ὅπερ μὲ λόγων· αὐτὸ τὸ πνεῦμα συμμαρτυρεῖ τῷ

πνεῦμα ἡμῶν, ὅτι ἐσμὲν τέκνα θεοῦ. εἰ δὲ καὶ τέκνα, καὶ κληρονόμοι· κληρονόμοι μὲν θεοῦ, συγκληρονόμοι δὲ Χριστοῦ· εἴπερ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν. Λογίζομαι γὰρ ἐγὼ τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ οὐκ ἄξια πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς. ἡ γὰρ ἀποκαραδοκία τῆς κτίσεως τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ θεοῦ ἀπεκδέχεται. τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη οὐχ ἑκοῦσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐφ' ἐλπίδι, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ. οἴδαμεν γὰρ ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις συστενάζει καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες, καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς στενάζομεν, υἱοθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι, τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος ἡμῶν. τῇ γὰρ ἐλπίδι ἐσώθημεν. ἐλπὶς δὲ βλεπομένη οὐκ ἔστιν ἐλπίς· ὃ γὰρ βλέπει τις, τί καὶ ἐλπίζει; εἰ δὲ ὃ οὐ βλέπομεν ἐλπίζομεν, δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα. ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ πνεῦμα συναντιλαμβάνεται τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν· τὸ γὰρ τί προσεύξωμεθα καθὸ δεῖ οὐκ οἴδαμεν, ἀλλὰ αὐτὸ τὸ πνεῦμα ὑπερεντυγχάνει στεναγμοῖς ἀλαλήτοις. ὁ δὲ ἐραυνῶν τὰς καρδίας οἶδε τί τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος, ὅτι κατὰ θεὸν ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἁγίων. οἴδαμεν δὲ ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν, τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσιν. ὅτι οὓς προέγνω, καὶ προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς. οὓς δὲ προώρισε, τούτους καὶ ἐκάλεσε· καὶ οὓς ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἐδικαίωσε· οὓς δὲ ἐδικαίωσε, τούτους καὶ ἐδόξασε. τί οὖν ἐροῦμεν πρὸς ταῦτα; εἰ ὁ θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τίς καθ' ἡμῶν; ὃς γε τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλὰ ὑπὲρ πάντων ἡμῶν παρέδωκεν αὐτόν, πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίσεται; τίς ἐγκαλέσει κατὰ ἐκλεκτῶν θεοῦ; θεὸς ὁ δικαιῶν· τίς ὁ κατακρινῶν; Χριστὸς ὁ ἀποθανών, μᾶλλον δὲ καὶ ἐγερθείς, ὃς καὶ ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ, ὃς καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν. τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλῖψις, ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμός, ἢ λιμός, ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα; καθὼς γέγραπται ὅτι ἕνεκά σου θανατούμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν· ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς. ἀλλ' ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς. πέπεισμαι γὰρ ὅτι οὔτε θάνατος οὔτε ζωὴ οὔτε ἄγγελοι οὔτε ἀρχαὶ οὔτε ἐνεστῶτα οὔτε μέλλοντα οὔτε δυνάμεις οὔτε ὕψωμα οὔτε βάθος οὔτε τις κτίσις ἑτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν.

A dicens: *Ipse spiritus testimonium reddit spiritui nostro quod sumus filij Dei*, alias vero: *Nemo hominum scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est; ita & quæ Dei sunt nemo cognovit, nisi spiritus Dei.* Quod ad Eliam autem pertinet ne mireris, si quemadmodum inusitatum quid illi præter Sanctos omnes, de quibus scriptum est, contigit, cum in cœlum per turbinem evectus est; ita peculiare aliquid spiritus ejus habuit, adeo vt non requieverit solum super Elisæum, sed & cum Iohanne, vt vna cum eo nasceretur, descenderit, & B Iohannes seorsum quidem *Spiritu Sancto repletus fuerit adhuc ex vtero matris suæ*; seorsum vero *præcesserit ante Christum in spiritu & virtute Eliæ.* Spiritus enim non nequam solum, sed & boni in eodem plures esse possunt; postulat quippe David *In spiritu principali confirmari, spiritum vero rectum innovari in visceribus suis.* Quod si vt nobis *spiritum sapientiæ & intellectus, spiritum consilij & fortitudinis spiritum scientiæ & pietatis* communicet Servator, *repletus est ipse spiritu timoris Dei*, plures hi C spiritus boni in eodem animadverti possunt. Atque id quidem proposuimus, quia *præcessit ante Christum Iohannes in spiritu & virtute Eliæ*, vt ista verba: *Elias iam venit*, ad spiritum Eliæ qui in Iohanne erat referantur, quemadmodum qui ascenderant cum eo, *intellexerunt discipuli tres, quia de Iohanne Baptista dixisset eis.* Solus igitur *requievit spiritus Eliæ super Elisæum*; Iohannes autem præcessit, non in spiritu solum, sed & in virtute Eliæ. Propterea Elisæus dictus non est Elias, Iohannes autem ipse erat Elias. Quod si is Scripturæ locus in medium proferendus est, D quo adducti Scribæ venturum prius Eliam dicebant, audi Malachiam dicentem: *Ecce ego mittam vobis Eliam Thesbiten*, & cætera, vsque ad id: *Ne forte veniã, & percutiam terram anathemate.* His autem verbis significari videtur, futurum vt Elias per sacros quosdam sermones, & animos componendo ac constituendo, eos ad glorioſum Christi adventum præparet qui ad id idonei facti fuerant; quem profecto propter gloriæ magnitudinem non sustinuissent qui supra terram degebant, nisi E ab Elia fuissent præparati. Eliam autem hoc loco, non animam hujus Prophetæ, sed spiritum illius & virtutem interpretor. Ea enim sunt quibus omnia restituentur, vt ijs qui restituti fuerint, & ex ea restitutione gloriæ Christi capaces facti fuerint, Dei Filius in gloria videndus adveniat. Si autem Elias Verbum aliquod est; eo Ver-

Rom. 8. 16.
1. Cor. 2. 11.
4. Reg. 2. 11.
Luc. 1. 15, 17
Psal. 50. 14.
Isaiæ 11. 2.
Matth. 17. 12
Matth. 17. 13.
Et Malach. 4. 5

Ioh. 1. 1. bo inferius quod in principio Verbum erat apud Deum, possit illud profecto, tanquam ad eos exercendos & consuefaciendos, in populo à se parato versari, vt ad Verbum perfectum excipiendum instruatur. Dubitabit autem aliquis an spiritus & virtus Eliæ quæ in Iohanne erant, Matth. 17 21. aliquid perpessa sint, iuxta illud: *Fecerunt in eo quæcunque voluerunt*: ac ad id simpliciter quidem responsebitur à tatione non abhorrere ea quæ auxilium præbent, propter charitatem, eorum quæ adjuvantur malis affici; ait siquidem Iesus: *Propter infirmos, infirmus fui; & propter esurientes, esurii; & propter sitientes, sitij*; responsebitur vero accuratius dictum non esse: *Sed fecerunt ei quæcunque voluerunt in eo*; ea enim quæ mala tolerabant, spiritui & virtuti Eliæ innixa erant; Iohannis nimirum anima, quæ Elias non erat; fortasse vero & corpus, aliter enim in corpore anima est, & spiritus, & virtus; aliter vero justi corpus in melioribus, quasi his innixum, Rom. 8. 9. ab ijsque pendens: *Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. Vos autem in carne non estis, sed in spiritu: si tamen spiritus Dei habitat in vobis.* Peccatoris enim anima in carne est; justi autem, in spiritu. Quin & illud quæri potest, ad quemnam id pertineat: *Sed fecerunt in eo quæcunque voluerunt*; an ad Scribas, de quibus Discipuli inquirentes dicebant: *Quid ergo Scribæ dicunt, quod Eliam oporteat primum venire?* Sed non multa Iohanni videntur à Scribis inflicta mala, nisi fortasse quod fidem ei non habuerunt; vel etiam quod, ita vt à nobis supra dictum est, causam & ipsi præbuerunt his quæ adversus eum perpetrare ausus est Herodes. Alter vero dixerit verba hæc: *Sed fecerunt in eo quæcunque voluerunt*, non ad Scribas, sed ad Herodiadem, ipsiusque filiam, & Herodem qui *Fecerunt in eo quæcunque voluerunt*, esse referenda. Quod autem sequitur his expressum verbis: *Sic & Filius hominis passurus est ab eis*, ad Scribas referri potest, si ad Scribas quoque refertur id quod præcedit: si autem ad Herodem, & Herodiadem, ejusque filiam; ad eos quoque posterius hoc refertur: morti sedenim Iesu consensisse videtur Herodes, conscia fortasse illius vxore, & structarum adversus Christum insidiarum participe.

πρὸς τ θεὸν θεοῦ λόγα, κ ὅτος αὖ δυώαιτο ὡσαύτως πρὸς ἄσκησιν ὅτι δημιῶν τ ἑτοιμαζομένω λαῷ ὑπ' αὐτ, ἵνα τελείᾳ κατασκευασμένος πρὸς ὑποδοχὴν τ τελείᾳ λόγα. ἀπορήσει δ' ἄν τις εἰ ὁ πνεῦμα κ ἡ δυώαμις ἠλίᾳ τ ἐν ἰωάννῃ πάσχειν, κ τί· ἐποίησαν ἐν αὐτῷ ὅσα ἠθέλησε. κ πρὸς τ τοιᾶτ λεγόμ, ἁπλούστερον μὲν ὅτι οὐδὲν ἄτοπον ἀφ' ἑαυτ τὴν ἀγάπην συμπάσχειν τοῖς βοηθουμένοις τοῖς βοηθοῦσι. κ ἐπὶ τ ῥητῶν φησι· ἀφ' ἑαυτ τοὺς ἀσθενοῦντας ἠσθένουν, κ ἀφ' ἑαυτ τοὺς πεινῶντας ἐπείνων, κ ἀφ' ἑαυτ τοὺς διψῶντας ἐδίψων. βαθύτερον δὲ ὅτι οὐκ εἴρηται· ἀλλὰ ἐποίησαν αὐτῷ ὅσα ἠθέλησαν ἐν αὐτῷ, ἦν γὰρ ἐπηρεισμένα τοῦ πνεύματι, κ τῇ δυώαμει ἠλίᾳ τὰ πεποιθότα, ἡ ψυχὴ ἰωάννᾳ ἁπλουστέρως ἔσα ἠλίας, τάχα δ κ τὸ σῶμα. κατ' ἄλλον γὰρ ἔχειν ἐν σώματι ψυχὴ, κ πνεῦμα, κ δυώαμις. κατ' ἄλλον δὲ τὸ σῶμα τ δικαίω ἐν τοῖς κρείττοσιν, ὡσαύτως ἐρηρεισμένον αὐτοῖς, κ αὐτῶν ἠρτημένον· εἰ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες τῷ θεῷ ἀρέσαι δ δυνάμεθα, ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἐν πνεύματι, εἴπερ πνεῦμα θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν· ἡ γὰρ ψυχὴ μὲν ἀμύητικοῦ ἐν σαρκί ἐστι, τ δὲ δικαίω ἐν πνεύματι· ἐπὶ δὲ τ τί' αὖ ζητεῖται, τό· ἵνα ἐποίησαν ἐν αὐτῷ ὅσα ἠθέλησαν, ὅτι τινα ἀναφέρεται; ἆρα γὰρ ὅτι τοὺς γραμματεῖς, περὶ ὧν πυνθάνοντο οἱ μαθηταὶ ἔλεγον· τί οὖν οἱ γραμματεῖς λέγουσιν ὅτι ἠλίαν δεῖ ἐλθεῖν πρῶτον; ἀλλ' ὁ πάνυ τι φαίνεται κατὰ τῶν γραμματέων πεποιθέναι τ ἰωάννης, εἰ μὴ ἄρα ὅτι οὐκ ὀπίσθυσαν αὐτῷ, ἢ ὅτι, ὡς κ ἀμώτερον εἰπεῖν, σεσαίποι γεγόναοι τοῖς πεπλημμεμόνοις κατ' αὐτ· κατὰ ἡρῴδην· ἄλλως δ' ἂν εἴποι τις τό· ἀλλ' ἐποίησαν ἐν αὐτῷ ὅσα ἠθέλησαν, οὐκ ὅτι τοὺς γραμματεῖς, ἀλλ' ὅτι τὴν ἡρῳάδα, κ τὴν θυγατέρα αὐτῆς, κ τ ἡρῴδη ἀναφέρεται, ποιήσαντας ἐν αὐτῷ ὅσα ἠθέλησαν· κ ὃ ἑξῆς δ' ἀφ' τό· οὕτως ὁ υἱὸς τ ἀνθρώπ μέλλει πάσχειν ὑπ' αὐτῶν, ἀναφέρεσθαι ἂν εἰ μὴ τὸ πρότερον ἀφ' τοὺς γραμματεῖς. εἰ δ τ δεύτερον, ὅτι τ ἡρῴδην, κ τὴν ἡρῳάδα, κ τὴν θυγατέρα αὐτῆς, κ ὁ δεύτερον. κ γὰρ ἔοικε σύμψηφος γεγονέναι ὁ ἡρῴδης τῷ τ ἰησοῦ ἀποθανεῖν, τάχα κοινωνὸς αὐτῷ τῆς κ αὐτὸ ὀπιθυμίας κ τῆς γυναικός.

De Lunatico.

Περὶ τ σεληνιαζομένω.

Matth. 17. 14, 15. *Et quum venissent ad turbam, accessit ad eum homo genibus provolutus ante eum, Dicens, Domine miserere filio meo.* Qui mala tolerant, eorumque propinqui, cum turbis

Καὶ γενόντων αὐτῶν πρὸς τ ὄχλον, προσῆλθεν αὐτῷ ἄνθρωπος γονυπετῶν αὐτῷ, καὶ λέγων· κύριε ἐλέησόν μου τὸν υἱόν· οἱ πάσχοντες, καὶ οἱ τῶν

παρόντων οἰκεῖοι μετὰ τῶν ὄχλων εἰσί. διόπερ ἐπεὶ τὰ ὑπὲρ τοὺς ὄχλους ὁ ἰησοῦς οἰκονομήσηται, καταβαίνει πρὸς αὐτοὺς, ἵν' οἱ μὴ δυνάμενοι ἀναβαίνειν διὰ τὰς κατεχούσας τὴν ψυχὴν νόσους ὠφεληθῶσι, καταβάντος πρὸς αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ὑψηλοτέρων τοῦ λόγου· ἐξεταστέον δὲ ἐπὶ τίνων μὲν νοσημάτων οἱ πάσχοντες πιστεύουσι, καὶ ἀξιοῦσι περὶ τῆς ἰδίας θεραπείας. ἐπὶ τίνων δὲ περὶ αὐτῶν ἕτεροι τοῦτο ποιοῦσιν, οἷον ὁ ἑκατόνταρχος περὶ παιδὸς, καὶ ὁ βασιλικὸς περὶ υἱοῦ, καὶ ἀρχισυνάγωγος περὶ θυγατρὸς, καὶ ἡ χαναναία περὶ δαιμονῶντος τέκνου θηλέος, καὶ νῦν ὁ γονυπετῶν αὐτῶν ἄνθρωπος περὶ υἱοῦ σεληνιαζομένου· τούτοις δὲ συνεξετάσεις πότε ἀφ' ἑαυτοῦ ὁ σωτὴρ, καὶ ὑπὸ μηδενὸς ἀξιωθεὶς ἰᾶται, ὡς τὸν παραλυτικόν. αὗται γὰρ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συγκριθεῖσαι ἀλλήλαις αἱ θεραπεῖαι, καὶ συνεξετασθεῖσαι πολλὰ τῷ ἀκούειν δυναμένῳ τῆς ἐν μυστηρίῳ ἀποκεκρυμμένης σοφίας θεοῦ παραστήσουσι δόγματα περί τε τῶν διαφόρων περὶ τὰς ψυχὰς συμπτωμάτων, καὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς θεραπείας αὐτῶν· ἐπεὶ δὲ νῦν οὐ περὶ πάντων, ἀλλὰ τοῦ ἐκκειμένου ῥητοῦ προκεῖται ἐξετάζειν, ἴδωμεν τροπολογοῦντες τίνα δυνάμεθα εἰπεῖν τὸν σεληνιαζόμενον εἶναι, καὶ τὸν ἀξιοῦντα περὶ αὐτοῦ πατέρα αὐτοῦ, καὶ τί δὲ πίπτειν τὸν πάσχοντα, οὐκ ἀεὶ, ἀλλὰ πολλάκις, ὅτε μὲν εἰς πῦρ, ἐνίοτε δὲ εἰς ὕδωρ, καὶ τί δὲ μὴ δεδυνῆσθαι αὐτὸν ὑπὸ τῶν μαθητῶν θεραπευθῆναι, ἀλλ' ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰησοῦ. καὶ γὰρ εὔλογον, εἴπερ πᾶσα νόσος καὶ πᾶσα μαλακία, ἃς ἐθεράπευσεν ὁ σωτὴρ ἡμῶν τότε ἐν τῷ λαῷ, ἀναφέρεται ἐπὶ τὰ ἐν ψυχαῖς διάφορα συμπτώματα, ὡς τοὺς μὲν πρέτους τὴν ψυχὴν, καὶ κειμένην αὐτὴν ἔχοντας ἐπὶ τοῦ σώματος, παραλελυμένην δηλοῦσθαι διὰ τῶν παραλυτικῶν. τοὺς δὲ τυφλώττοντας περὶ τὰ τῇ ψυχῇ μόνῃ θεατὰ δηλοῦσθαι διὰ τῶν τυφλῶν, καὶ εἶναι τυφλούς. τοὺς δὲ κεκωφωμένους πρὸς παραδοχὴν σωτηρίου λόγου σημαίνεσθαι διὰ τῶν κωφῶν· ἀνάλογον ἐκείνοις ἐξετασθῆναι δεήσει τὰ περὶ τοῦ σεληνιαζομένου· ἔστι δὲ πάθος τοῦτο ἐκ διαλειμμάτων ἀξιολόγων ἐπιτιθέμενον τοῖς πάσχουσιν, ἐν οἷς οὐδὲν διαφέρειν δοκεῖ ὑγιαίνοντος ὁ πεπονθὼς αὐτὸ, παρὰ τὸν καιρὸν τοῦ μὴ ἐνεργεῖν αὐτὸν τὴν ἐπίληψιν· τοιαῦτα δέ τινα εὕροις ἂν περί τινας ψυχὰς συμπτώματα, πολλάκις νομιζομένας ὑγιαίνειν ἐν σωφροσύνῃ καὶ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς, εἶτ' ἔσθ' ὅτε ὡσπερεὶ ἐπιληψίᾳ τινὶ τῇ ἀπὸ τῶν παθῶν λαμβανομένας, καὶ καταπιπτούσας ἀπὸ τοῦ ἐστηκέναι δοκεῖν, καὶ σπωμένας περὶ τὴν ἀπάτην τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ τὰς λοιπὰς ἐπιθυμίας· τάχα οὖν οὐκ ἂν ἁμάρτοις λέγων τοὺς τοιούτους, ἵν' οὕτως εἴπω, πνευματικῶς σεληνιά-

A versantur: ideo ad illos descendit Iesus, postquam ea quæ supra turbas sunt administravit, vt qui propter morbos animam detinentes ascendere non possunt, postquam ad eos è superioribus locis Verbum descenderit, adjuventur. At quærendum est quorum morborum causa ij credant, & pro sanitate sua recuperanda orent, qui adversam valetudinem patiuntur; quorum autem causa pro his alij id faciant; Centurio verbi gratia pro famulo; pro filio, Regulus; pro filia, Archisynagogus: & Chananæa pro fœminea sua prole; & nunc *homo genibus prouolutus ante eum*, pro Lunatico filio. Simul autem disquires ecquandonam Servator sponte, nec quoquam rogante aliquem, puta Paralyticum sanet; hæ enim curationes in vnum collatæ inter se & comparatæ, ei qui reconditam in mysterio sapientiam intelligere valet, Dei circa varios animorum morbos, eorumque curandorum rationes decreta declarabunt. At quoniam non de omnibus, sed de præsenti tantum loco nunc nobis agendum est, videamus quemnam esse Lunaticum, proque eo rogantem illius patrem tropologice dicere possumus; quid ægrotum non semper, sed sæpe cadere; quandoque in ignem, aliquando vero in aquam; quid item non à Discipulis, sed ab ipso solum Iesu potuisse sanari: nam si omnis morbus, & adversa valetudo, quæ tunc temporis in populo curavit Servator noster, ad varios animorum morbos referuntur, rationi consentaneum est per paralyticos, animo remissos, & jacentem in corpore, ac resolutum habentes animum designari; per cæcos item indicari, cæcosque revera esse, qui circa res soli animo manifestas cæcutiunt; qui vero ad salutaris sermonis susceptionem obsurduerunt, per surdos significari. Convenienter his, quæ ad Lunaticum pertinent examinanda erunt. Is autem affectus ægrotos per intervalla non exigua inuadit, in quibus nihil à sano videtur differre qui eo laborat, quando hunc videlicet epilepsia non corripit. Talibus vero morbis laborantes animos invenias, qui sæpe in castitate, alijsque virtutibus recte valere creduntur; deinde quasi epilepsia quadam, ea nempe quæ ab animi perturbationibus oritur, corripiũtur, & ab eo statu decidunt, quo stare videbantur, & erga seculi hujus fallaciam, reliquasque cupiditates rapiuntur. Forsitan ergo minime aberraveris, si homines ejusmodi qui à *Spiritualibus nequitiæ in cœlestibus* deji- Ephes. 6. 12.

ciuntur, ſpiritu, vt ita dicam, lunaticos esse dicas, & perſæpe male ſe habere, quo ſcilicet tempore animos illorum perturbationes & affectus invadunt, cadentes nonnunquam in ignem inflammationum, quando fiunt (juxta ea quæ in Oſee habentur) *Adulterantes quaſi clibanus ſuccenſus à flamma ad coctionem ambuſti*; aliquando in aquam, quando rex omnium qui in aquis ſunt draconum à reſpirationis libertate qua frui videbantur, eos in profundum fluctuum maris humanæ vitæ dejicit. Nobis autem ad eam quam ſuper Lunatico protulimus expoſitionem proderit is qui in Sapientia de juſti quidem æquabilitate & conſtantia ait: *Narratio pij ſemper eſt ſapientia*; de ijs autem quorum ſupra meminimus: *Stultus autem ſicut Luna mutatur*. Ac in iſtis quidem ejuſmodi impetus notare licet, qui ab his etiam à quibus levitas eorum & inconſtantia animadverſa non eſt, laudes extorquere poſſint; adeo vt pleniluniũ in ijs eſſe, vel propemodum certe pleniluniũ pronuntient. Quod autem in ijs lumen eſſe viſum eſt, & lumen nocturnum eſt, non diurnum, rurſus imminutum cernas, eo vſque deficiens, dum quod videbatur lumen eſſe, in ijs nullomodo conſpiciatur. An autem propter tale quidpiam, epilepſiam Lunaticum morbum appellaverint necne, qui rebus nomina primum impoſuerunt, ipſe animadvertes. Pater autem Lunatici is eſt fortaſſe Angelus cui ille obtigit (ſi modo omnem humanam animam Angelo alicui ſubditam eſſe dicendum eſt) animorum medicum tanquam pro filio deprecans, vt eum ſanet, cujus morbum Verbum inferius, quod in Diſcipulis eſt, curare non potuerat. Spiritum autem mutum & ſurdum à Verbo depulſum, cæcos in id quod boni ſpeciem habet impetus eſſe tropologice dicendum eſt, vt quæ quis antea bona à ſpectantibus credita cæco impetu gerebat, ea non amplius ſine ratione gerat, ſed juxta rationem doctrinæ Ieſu. Inde Paulus ad dicendum concitatus eſt: *Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam*: non vnum enim tantummodo montem, ſed illius inſtar plures transfert qui omnem fidem habet, quæ grano ſinapis ſimilis eſt; fides quippe ab hominibus nihili fit, & valde exiguum quidpiam ac vile videtur eſſe; at cum bonum nacta eſt ſolum, (animam videlicet) quod tale ſemen recte valeat excipere, in magnam arborem evadit, vt nullum quidem ex ijs quæ alis cavent, at alis ſpiritualiter inſtructæ cœli volucres in hujuſmodi fidei ramis nidulari

Oſee 7. 4.

1. Cor. 13. 2.

Matth. 17. 20.

Matth. 13. 31.

ἀρμοὺς καταπλουτοῦ διωκαθαι ἐν τοῖς κλάδοις

ζεσθαι, καταβαλλομένους ὑπὸ τῆ ἐν τοῖς ἐκπυρώσεις πνευματικῆ τῆς πονηρίας, καὶ κακῶς ἔχειν πολλάκις παρὰ τὸ καιρὸν τῆ ὑπεκκαιομένων τῆς ψυχῆς αὐτῶν παθῶν. ποτὲ μὲ πίπτοντας εἰς τὸ πῦρ τῆ πυρώσεων, ὅτε χάσκοντος, καὶ τὸ λευκώλενα ἐν τῆ ὠσπὲ, οἱ μισοχθόντες ὡς κλίβανος κεκαυμένος εἰς πέψιν καπνὸν αὐμαγος ἀπὸ τῆς φλογὸς. ποτὲ δ' εἰς ὕδωρ, ὅτε ὁ βασιλεὺς πάντων τῆ ἐν τοῖς ὕδασι δρακόντων καταβάλλει αὐτοὺς ἀπὸ τῆ ἐλευθέρου δοκεῖν ἀναπνεῖν, ὅτε δ εἰς βάθη τῆ κυμάτων τῆς θαλάσσης ἧκεν τὸ τῆ ἀνθρώπων βίον· συμβαλεῖσθαι δ' ἡμῖν τὰ τοιαύτη περὶ τῆ σεληνιαζομένη δυνήσει ὁ λόγος ἐν τῆ Σοφία περὶ μὲ τῆς τὸ δικαίῳ ὁμαλότητος· διήγησις εὐσεβὲς λόγο πάντως σοφία. περὶ δ' τῆ ἀπεδεδομένων· ὁ δ' ἄφρων ὡς σελήνη ἀλλοιοῦται· καὶ ἐν τοῖς ἴδιοις ἰδεῖν ὁρμὰς συναρπάσαι δυναμένας ἀεὶ ἔπαιρον τὲς μὴ ὄντως ὄντας αὐτὸν ἀπερματίστως, ὥστε εἶπεῖν ἂν τοιοῦτο πάντοθεν τῆ ἐν αὐτοῖς, ἢ περὶ ὀλίγον πάντοθεν· ἴδιος δ' αὖ πάλιν* μεμάθηκον τὸ δόξαν εἶ ἐν αὐτοῖς φῶς, οὐχὶ φῶς ἡμερινὸν τυγχάνον, ἀλλὰ καὶ φῶς νυκτερινόν, * ὅπερ τοῦτον λέγον, ἕως μηδὲ δοκῶ φῶς εἶ ὁπωσοῦν ὁρᾶσθαι· εἰ δ' οἱ παρόντες θέλοιεν τὰ ὀνόματα τοῖς πάθεσιν ἀφ' ὧν ἔσχον ἢ αὐτόματον ἢ τῆς ὁπωσοῦν παθῶν ὀργιασμόν, ἢ μὴ, καὶ αὐτὸς ὁπωσοῦν· πάτερ δ' τῆ σεληνιαζομένη ἦκεν ὁ λαβὼν αὐτὸν ἄγγελος, ὅτε πᾶσαν λογικὴν αὐθεντοῦντα ψυχὴν ὑπὸ τινι τεταχθαι ἀγγέλῳ, ἀξιοῦν ὡς περὶ υἱοῦ τὸν ἰατρὸν τῆ ψυχῶν, ἵνα αὐτὸν ῥυσηται, μὴ δυνάμενον ὑπὸ τῆ ὑποδεεστέρου λόγου, τῆ ἐν τοῖς μαθηταῖς, θεραπεῦσαι ὑπὸ τῆ παθῶν· πνεῦμα δὲ ἄλαλον ἡ κωφὸν ἐπιπλῆττον τῆς ἀλόγοις, καὶ ὡσεὶ δ δοκοῦν καλὸν ὁρμᾶς, ὑπὸ τῆ λόγου ἐκβαλόμενον, ἵνα ἀ τέως τῆς ἐπὶ τὸν ἀλόγων φορᾶς τομιζόμενα ὑπὸ τῆ βλέποντων καρδιᾶ, μηκέτι μὲ παραδῶσι ἀλόγοις, ἀλλ' ἐν τῷ λόγου τῆς τῆ ἰησοῦ διδασκαλίας· ἐν τούτῳ ὁ παῦλος ἁρμηνεύων εἶπεν· ἐὰν ἔχω πίστιν παντὸν, ὥστε ὄρη μεθιστάναι· ἐ γὰρ μόνον ὄρος, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀνάλογον αὐτῷ πλείστα μεθίστησιν ὁ ἔχων πᾶσαν τὴν πίστιν, ἥτις ὄντως ἐς κόκκου σινάπεως. ἐπεὶ οὖν θεωρεῖται μὲν ἡ πίστις ὑπὸ τῆ ἀνθρώπων, καὶ βραχύπους * τε καὶ ὀλιγόπλους εἶ * ἐν τῷ φαίνεται· τυγχάνουσα δ' γῆς ἀγαθῆς, τοιαύτη ψυχῆς, δ τίνων σπέρμα ἐδέξατο καλῆς διαφορᾶς, γίνεται δένδρον μέγα, ὥστε εἶναι μὴ τῆ ἀπὸ πέτεινα, τὰ δ' ἐκτεθραμμένα πνευματικῆς πετεινὰ τὸ * τῆς τοιαύτης πίστεως· ἤδη δὲ καὶ ἀμφ' ἐν

τῇ λέξει, καὶ ζητήσωμεν πρότερον πῶς σεληνιάζεσθαι λέγεται ὁ ὑπό τινος πνεύματος ἀκαθάρτου, καὶ κωφοῦ, καὶ ἀλάλου σκοτόμυος, καὶ καταδεδημόνιος, καὶ ὅ τι ποτέ ἐστι σεληνιάζεσθαι ἀπὸ τῆς μεγάλης ἐν οὐρανῷ καὶ διττῆς μὴ τοῦ ἡλίου φωστῆρος, ὃν ἔπηξεν ὁ θεὸς εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτός· ἐπεὶ οὖν μὴ οὕτω φυσιολογήσωμεν, ἅτε μηδὲν ἀκαθάρτου πνεύματος εἶναι νομίζοντες τὸν τόπον, ἀλλὰ σωματικὸν σύμπτωμα, καὶ φυσιολογοῦντες τὰ ὑγρὰ λεγόμενα κινεῖσθαι τὰ ἐν τῇ κεφαλῇ, καθά τινα συμπάθειαν τὴν πρὸς τὸ σεληνιακὸν φῶς, ὑγρὰν ἔχον φύσιν. ἡμεῖς γὰρ οἱ καὶ τὴν βασκανίαν πιστεύοντες ὅτι τὸ νόσημα τοῦτο ἀπὸ πνεύματος ἀκαθάρτου, ἀλάλου, καὶ κωφοῦ ἐν τοῖς παλαιοῖς αὐτὸ θεωρεῖσθαι ἐνεργούμενον, ὁρῶντες γὰρ ὅτι καὶ οἱ ἐθισμοὶ τῶν Αἰγυπτίων ἐπαγγέλλεσθαι τὴν τῶν τοιούτων θεραπείαν, δοκοῦσί ποτε ὑπαντιάζειν ἐν αὐτοῖς, φησομεν ὅτι μήποτε, ἵνα μὴ τὰ θαυμάσια τοῦ θεοῦ, ἵνα καὶ ἀδικία εἰς τὸ στόμα αὐτῶν, καὶ γένηται εἰς οὐρανὸν τὸ στόμα αὐτῶν, τὸ ἀκάθαρτον τοῦτο πνεῦμα ὑπηρετοῦν πανουργήμασι τῆς σελήνης, καὶ ὥσπερ ἐνεργοῦ, ἵν' ἐκ τῆς πρόσεως τοῦ τοιούτου τῆς σελήνης φαντασμάτων πάσχειν τοὺς ἀνθρώπους, τὴν αἰτίαν δόξῃ τοῦ τηλικούτου κακοῦ, μὴ τὸ δαιμόνιον καὶ κωφὸν λαμβάνειν δαιμόνιον, ἀλλὰ τὸ μέγας ἐν οὐρανῷ φωστὴρ, ὁ περιαγόμενος εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτὸς, καὶ μεσημβρίας ἔχων ἀρχὴν τοιαύτης ἐναντίοις νόσου· καὶ ἀδικίαν γε εἰς οὖλος λαλοῦσι πνεύματι ὅσοι ἀνάγουσι τὴν τῶν ἄστρων ἐπὶ φασιν εἰς τὴν αἰτίαν πάντων τῶν ἐπὶ γῆς, εἴτε καθολικῶν, εἴτε καὶ τῶν καθ' ἕκαστον συμπωμάτων. καὶ οἱ τοιοῦτοί γε δηλητῆς ἔθεντο εἰς οὐρανὸν τὸ στόμα αὐτῶν, κακοποιὸς πάντας λέγοντες εἶναι τὸν ἀστέρων, καὶ δηλῆς ἀγαθοποιὸς, σωθεὺς ἄστρα γλυφίδα τοῦ θεοῦ τῶν ὅλων ἵνα κακοποιῇ, καθά γε ἔφη Ἱερεμίας, ὡς ἐν θρήνοις γέγραπται· ἐκ στόματος ὑψίστου οὐκ ἐξέρχεται τὰ κακὰ καὶ τὸ ἀγαθόν· εἰκὸς δὲ ὅτι ὥσπερ τοῦτο ὃ ἐνεργοῦσι τὸ κεκωλυμένον σεληνιασμὸν πνεῦμα ἀκάθαρτον ὑπηρετεῖ τοῖς τῆς σελήνης φαντασμοῖς, ἵνα ἐνεργήσῃ εἰς τὸ δόξαι πάντας αἰτίας παραδιδόμενον αὐτῷ, καὶ μὴ ποιήσωσί ποτε ἑαυτὸν ἄξιον φεύγειν ἀγγελικῆς, ὅπως καὶ ἄλλα πνεύματα, καὶ δαιμόνια πρὸς πάντας φαντασμοὺς τῶν ἄλλων ἀστέρων, ἵνα μὴ μόνον σελήνη, ἀλλὰ καὶ οἱ λοιποὶ λοιδορηθῶσιν ἀστέρες ὑπὸ τῆς ἀδικίας εἰς τὸ οὖλος λαλούντων· ἔστι γοῦν ἀκοῦσαι τῶν γλωθλιαζόντων, τὴν αἰτίαν πάσης μανίας, καὶ πάντος δαιμονιασμοῦ ἀναφερόντων ὑπὸ τὰς τῆς σελήνης φαντασμούς· ὅτι μὲν οὖν οἱ

possint. Iam vero & ad ipsa verba attendamus, ac quæramus primum qua ratione Lunaticus esse dicatur, cui à spiritu aliquo immundo, & surdo, & muto vertigo & tenebræ offunduntur, ab eoque affligitur, & quamobrem morbus ille à magna illa cœlesti, & à Sole altera lampade nomen traxit, quam constituit Deus, *Vt præesset noctí.* Gen. 1. 16. De rerum ergo natura disputent medici, quippe quibus persuasum sit spiritum impurum minime hic esse, sed morbum corporis duntaxat, ac disputantes dicant per quendam cum Lunari lumine, quod humida prædituum est natura, consensum & convenientiam, humores in capite contentos moveri; nos autem qui morbum hunc in ægris à spiritu immundo, muto, & surdo genitum videri Evangelio credimus, & iis qui eo prope modo quo Ægyptij incantatores sanationem promittere more illorum soliti sunt, feliciter successisse credi inter ipsos videmus, ne ansam præbeamus Dei operibus ita calumniandis, vt *iniquitatem in excelso loquantur, & ponant in cœlum os suum*, dicemus spiritum hunc impurum certàs Lunæ figuras observare, atque ita operari, vt cum observatum fuerit sub tali Lunæ figura affici homines, non mutus & surdus dæmon tanti mali causam habere videatur, sed magna illa cœlestis fax, quæ constituta est vt nocti præsit, neque vllum habet morbi hujus inter homines imperium. Ac ij quidem omnes *iniquitatem in excelso loquuntur*, quicunque astrorum constitutione morborum omnium, qui super terram grassantur, sive vniversalium, sive singularium causam contineri pronuntiant; & ij revera *posuerunt in cœlum os suum*, cum sidera alia malefica, alia benefica esse dicunt; cum nullum astrum à rerum omnium Deo ad id conditum sit, vt noceat, sicut à Ieremia in Threnis scriptum est: *Ex ore Altissimi egredientur honesta & bona.* Thr. 3. 38. Quemadmodum autem impurus ille spiritus morbum hunc efficiens qui Lunaticus appellatur, Lunæ figuras observat, vt eum vexet qui sibi certis de causis traditus est, nec dignum se præstitit qui Angeli custodiæ committeretur; ita & alios spiritus ac dæmones aliorum Siderum figurationes observare verisimile est, vt non Luna duntaxat, sed & alia astra obtrectationibus & convitijs ab ijs appetantur qui *iniquitatem in excelso loquuntur.* Genethliacos certe audire operæ pretium est, insaniæ omnis & furoris à Dæmone immissi causam ad Lunæ figuras referentes. Constat sane in aquam cadere eos aliquando qui hoc laborant morbo, quem Lunaticum appel-

lant; cadere autem & illos in ignem, ra-
rius quidem, sed nonnunquam tamen
manifestum est, & sanatu difficilem esse
morbum hunc; adeo vt qui sanandorum
Dæmoniacorum gratia pollent, aliquan-
do curandi illius spem abijciant; aliquan-
do autem cum jejunijs & orationibus,
plurimisque laboribus feliciter eum & ex
voto sanent. Quæres autem anquemad-
modum homines, ita & spiritus ejusmodi
morbis afficiantur, vt eorum nonnulli lo-
quantur, quidam muti sint; nonnulli au-
diant, quidam surdi sint: vt enim reperi-
tur in illis causa cur impuri sint, ita & per-
petuo silentio & surditate damnati esse
reperientur, ob liberũ eorum arbitriũ: qui-
busdã sedenim hominibus eadẽ infligetur
pœna, siquidem Prophetæ precatio, quasi
ad Spiritũ Sanctũ fusa, exaudiatur, in qua
Psal. 30. 19. de nonnullis peccatoribus dictum est: *Muta fiant labia dolosa.* Eodem fortasse modo
& qui auribus abusi sunt, & vanis rumo-
ribus aurem præbuerunt, ab eo surdi fient,
Exod. 4. 11. qui dixit: *Quis fabricatus est mutum & surdum?* vt non amplius vanis rumoribus au-
rem præbeant. Quandoquidem vero Ser-
Matth. 17. 17. vator dixit: *O generatio incredula & perversa*, introductam fuisse significat à per-
versitate nequitiam, quæ contra naturam
est, & perversos nos effecit. Vniversum au-
tem, opinor, genus humanum, quod supra
terram est, propter ejus nequitiam pertæ-
sus, & commorationem cum eo ægre fe-
Matth. 17. 17. rens Servator, dixit: *Quousque ero vobis-
cum?* Hæc certe verba: *Si habueritis fidem
sicut granum sinapis, dicetis monti huic*, &
cætera jam antea ex parte explicavimus;
verumtamen & ea quoque dicentur in
hunc locum, prout ad majorem perspicui-
tatem nobis conferre videntur. Montes
hic appellari existimo contrarias & oppo-
sitas potestates, late diffusa & ingenti ne-
quitia præditas, quæ quidem in nonnullis
hominum animis quasi fundatæ & consti-
tutæ sunt. Postquam ergo omnem quis-
piam fidẽ habuerit, ita vt nõnullis, quæ in
sacris libris cõtinentur, fidẽ non deroget,
eaque tali polleat, qualis erat Abrahami
fides, qui Deo eo vsque credidit, vt repu-
Gen. 15. 6. tata sit fides illius ad justitiam, omnem ille
fidem habet sicut granum sinapis: deinde
qui talis erit dicet monti huic, (Spiritum
mutum & surdum in eo qui Lunaticus esse
dicitur, intellectum volo) Transi illinc;
ab homine videlicet male affecto in abys-
sum fortasse, & transibit. Inde arrepta ansa
cum Apostolica autoritate dixisse opinor
1. Cor. 13. 2. Apostolum: *Etsi habuero omnem fidem, ita
vt montes transferam*: nec vnum sedenim
duntaxat montem, sed & plures illius in-

Α τὸ κωλύλυμον σίγονιασμὸν πάσχοντες ἐνίοτε εἰς τὸ
ὕδωρ πίπτουσι, δῆλόν ἐστιν. ὅτι δὲ καὶ εἰς τὸ πῦρ,
σαφηνιστέρον μέ, πλὴν καὶ αὐτὸ συμβαῖνόν ἐστι,
καὶ ὅτι δυσίατόν ἐστι τὸ νόσημα τοῦτο, ὡς καὶ τοὺς
ἔχοντας χάριν θεραπεύειν δαιμονιζομένους, ἅτε μὲ
ἀπαυδᾶν ποτὲ τοῦτο, ὅτε μὲ μὴ νηστειῶν, καὶ
παρακλήσεσι, καὶ πλείστοις καμάτοις ἐπιτυγ-
χάνει. ζητήσεις δ' εἰ ὥσπερ ἐν τοῖς ἀνθρώποις,
οὕτω καὶ ἐν τοῖς πνεύμασι τοιαῦτα συμπτώματα,
ὥς τινα μὲ ἀπὸν λαλεῖν. τινὰ δὲ ἄλογα εἶ). καὶ
Β τινα μὲ ἀκούειν. ἕτερα δὲ κεκωφῶσθαι. ἐρεθήσε)
δὲ ὥσπερ ἐν αὐτοῖς ἡ αἰτία τοῦ εἶ) ἀκάθαρτα,
οὕτως καὶ δι' ὃ αὐτεξούσιον αὐτῶν κατακέκλικέ δ'
αὐτὰ ὁ εἶ) ἄλογα καὶ κωφά· καὶ δὲ ἀνθρώπων
τινὲς τὸν τοιοῦτον κατάκλιτον πεποίηκεν, εἰ γε ἡ τῶ
προφήτου εὐχὴ ὡς πνεύματι ἀλόγῳ εἰρημένη ἐπι-
κεκωφώσθαι, ἐν ᾗ λελεκται ὅτι πᾶν ἀμύρτε-
λεῶν· ἄλογα γλυπτὰ τὰ χείλη τὰ δόλια· ὅτι δ'
τὰ καὶ οἱ κακῶς χρησάμενοι ταῖς ἀκοαῖς, καὶ
ὧδε δεξάμενοι ἀκοὴν μὰ πιστὰ, κατακέκλεισται
C ἀπὸ τοῦ εἰπόντος· πῶς ἐποίησε δύσκωφον, καὶ
κωφὸν; ἵνα μὰ πλεῖον προσδέξωνται ἀκοὴν μὰ-
ταιαν· ἐπεὶ δὲ εἶπεν ὁ σωτὴρ· ὦ γενεὰ ἄπιστε, καὶ
διεστραμμένη, ἐμφαίνει ὅτι ἐκ διαστροφῆς ἡ
κακία παρεισῆλυθε, ὥστε φύσιν γενέσθαι, καὶ
διαστρόφους ἡμᾶς πεποιηκέναι· ὅλον δὲ οἶμαι τὸ γένος
τῶν ἀνθρώπων γνοὺς διὰ τὴν κακίαν βαρύ-
μενος, καὶ τὴν μετ' αὐτὸν διαστροφὴν ἐπιστρέ-
πτο· ἕως πότε μεθ' ὑμῶν ἔσομαι; ὁμοίως
ὧν ἀπὸ μέρους εἰς τὸ· ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον
D σινάπεως, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ, καὶ τὰ ἑξῆς.
ὡσάν δ' ἦσον κ) ὁ φανέμενον ἡμῖν πρόπεσον
καὶ ταῦτα εἰς τὸν τόπον λελέξεται· ὄρη ἐν τόποις
οἶμαι λέγεσθαι τὰς ἐν κακίᾳ κεχυμένη καὶ με-
γάλη γεγυμνένας αὐτοκεί κίμας δυνάμεις, αἵ
τινες ὥσπερεὶ ἐρυσιμένας εἰσὶν ἔν τοις αἰ ἀνθρώ-
πων ψυχαῖς· ἐπεὶ οὖν ἔχη τις τὴν πᾶσαν πί-
στιν, ὥστε μηκέτι κεῖσθαί τινων ἐν τοῖς ἱεροῖς γεγύμ-
μασι κειμένων ἀπιστεῖν, καὶ τοιαύτην αὐτὴν ἔχῃ
E ἑποία ἦν ἡ πίστις τῷ Ἀβραὰμ πιστεύοντος τῷ θεῷ
ὅτι τοῦτον, ὡς λογισθῆναι τὴν πίστιν αὐτοῦ εἰς δι- * τ. ἐν
καιοσύνην, ἔχῃ τὴν πᾶσαν πίστιν ὡς κόκκον λογίᾳ
σινάπεως· εἶθ' ὁ τοιοῦτος ἐρεῖ τῷ ὄρει τούτῳ, μετάβαινε
μεῦ ἔνθεν ἐκεῖσε, καὶ μεταβήσεται· ὁ δ' ἀδηλον καὶ κωφὸν ἐν τῷ λεγομένῳ σημαί-
νεσθαι πνεῦμα, μεῖζόν ἐστιν, δηλοῦσι
ἀπὸ τοῦ πάσχοντος ἀνθρώπου ὅτι τοιαῦτα τὸν
ἄνουν, καὶ μεταβήσεται· ὁ δ' ἀπόστολος ἐντεῦθεν,
οἶμαι, τὸν ἀφορμὴν λαβὼν μὴ ἀποστολικῆς
εἶπεν ἐξουσίας τό· καὶ ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν

ὥστε ὄρη μεθιστάναι, δὲ μόνον ὄρεσς, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀλόγως αὐτῷ πλείονα μεθίστην ἔχων πᾶσαν τὴν

τὴν πίστιν, ἥτις ἐστὶν ὡς κόκκος σινάπεως, καὶ
οὐδέν γε τούτῳ τῷ ἐπὶ τοσοῦτον πιστεύοντι ἔσται
ἀδύνατον· προσχῶμεν δὲ καὶ τῷ· τοῦτο δὲ γένος
οὐκ ἐκπορεύεται εἰ μὴ ἐν προσευχῇ, καὶ νηστείᾳ,
ἵν' εἴ ποτε δέοι περὶ θεραπείαν ἀσχολεῖσθαι ἡμᾶς
τοιοῦτόν τι πεπονθότος τινὸς, μὴ ὀρκίζωμεν, μη-
δὲ ἐπερωτῶμεν, μηδὲ λαλῶμεν ὡς ἀκούοντι ᾧ
ἀκαθάρτῳ πνεύματι, ἀλλὰ σχάλοζοντες προσ-
ευχῇ, καὶ νηστείᾳ ἐπιτύχωμεν προσευχόμενοι
περὶ τοῦ πεπονθότος, καὶ τῇ ἑαυτῶν νηστείᾳ ἀπώ-
σωμεν ἀπ' αὐτοῦ δὲ ἀκάθαρτον πνεῦμα· στρε-
φομένων δὲ αὐτῶν εἰς τὴν γαλιλαίαν, εἶπεν αὐτοῖς
ὁ ἰησοῦς· μέλλει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοσθαι
εἰς χεῖρας ἀνθρώπων· καὶ δόξει γε ἐκείνοις
ταῦτα ἰσοδυναμεῖν, ὅτι ἤρξατο δεικνύειν τοῖς
μαθηταῖς, ὅτι δεῖ αὐτὸν εἰς ἱεροσόλυμα ἀπελ-
θεῖν, καὶ πολλὰ παθεῖν ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων, καὶ
ἀρχιερέων. ὃ δὲ οὐχ οὕτως ἔχει, οὐ γὰρ ταυτόν ἐστι
τὸ ὑποδείκνυσθαι τοῖς μαθηταῖς, ὅτι δεῖ αὐτὸν
εἰς ἱεροσόλυμα ἀπελθεῖν, καὶ πολλὰ παθεῖν ἀπὸ
τῶν πρεσβυτέρων, καὶ ἀρχιερέων, καὶ γραμ-
ματέων, καὶ μετὰ τὸ παθεῖν ἀποκτανθῆναι, καὶ μετὰ
τὸ ἀποκτανθῆναι τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθῆναι, ᾧ
λελέχθαι αὐτοῖς οὖσιν ἐν τῇ γαλιλαίᾳ, ὅπερ ἀνω-
τέρω οὐ μεμαθήκαμεν, ὡς ἄρα μέλλει ὁ υἱὸς τοῦ
ἀνθρώπου παραδίδοσθαι. ὃ γὰρ παραδίδοσθαι
ἀνωτέρω μὲν οὐκ εἴρηται, νῦν δὲ καὶ ὅτι εἰς χεῖρας
ἀνθρώπων· ἐφ' ἃ ζητήσωμεν ὑπὸ τίνος μέλλει
παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων, ἢ τίνων.
ἐκεῖ μὲν γὰρ ὑφ' ὧν πείσεται διδασκόμεθα, καὶ ἐν
ᾧ τόπῳ πείσεται. ἐνταῦθα δὲ ἐπ' ἐκείνοις μαν-
θάνομεν ὅτι δὲ πολλὰ παθεῖν αὐτὸν ὑπὸ τῶν προ-
ειρημένων συμβαίνει, οὐκ ἐκείνων πρώτων αἰ-
τίων γινομένων τοῦ πολλὰ αὐτὸν παθεῖν, ἀλλὰ τοῦ
παραδιδόντος, ἢ τῶν παραδιδόντων αὐτὸν εἰς χεῖ-
ρας ἀνθρώπων· ὁ μὲν οὖν φήσει ὅτι τοῦτο διη-
γούμενος ὁ ἀπόστολός φησι περὶ τοῦ θεοῦ, ὅς γε οὐ
ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάν-
των παρέδωκεν αὐτόν· ἔδωκε δὲ καὶ ὁ υἱὸς ὑπὲρ
ἡμῶν ἑαυτὸν εἰς θάνατον, ὥστε οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ
πατρὸς, ἀλλὰ καὶ ὑφ' ἑαυτοῦ παρεδόθη· ἕτερος δὲ
οὐ μόνον ἐκεῖνο, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκκείμενα ἐπὶ τὸ
αὐτὸ συναγαγὼν, φήσει παραδεδόσθαι πρῶτον
ὑπὸ τοῦ θεοῦ τὸν υἱὸν εἶτα πειραθησόμενον, εἶτα
ἀγωνιούμενον, εἶτα ὑπὲρ ἀνθρώπων πεισόμενον,
ἢ καὶ ὅλου τοῦ κόσμου, ἵνα αὐτοῦ ἀρῇ τὴν ἁμαρτίαν,
τῷ ἄρχοντι τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ τοῖς ἀλλοῖς ἄρ-
χουσιν αὐτοῦ, εἶτα ὑπὸ τούτων εἰς χεῖρας ἀνθρώ-
πων αὐτὸν παραδίδοσθαι τῶν ἀποκτενούντων αὐτόν· παράδειγμα δὲ παραληφθήσεται τὰ τοῦ ἰώβ·
ἰδοὺ πάντα ὅσα ἐστὶν αὐτῷ δίδωμι ἐν τῇ χειρί σου, ἀλλὰ αὐτοῦ μὴ ἅψῃ, εἶτα ὥσπερεὶ παραδοθέν-

A star transfert, qui habet omnem fidem quæ grano sinapis similis est; nec quicquam supra vires illius erit qui tanta fide pollebit. Quin & ad illud animum advertamus: *Hoc genus non eijcitur, nisi per orationem & jejunium*, vt si in curando aliquo cum ejusmodi malo conflictante opera aliquando à nobis ponenda sit, non exorcismum adhibeamus, neque interrogemus, nec immundum spiritum quasi audientem alloquamur, sed orationi & jejunio vacantes, dum pro ægro preces fundimus, postulata assequamur, & nostro jejunio spiritum immundum ab eo depellamus. *Conversantibus autem illis in Galilæa, dixit illis Iesus: Filius hominis tradendus est in manus hominum.* Ac ea quidem his æquivalere videbuntur, *Cœpisse illum ostendere Discipulis suis, quia oporteret eum ire Ierosolymam, & multa pati à Senioribus & principibus Sacerdotum*: atqui res non ita se habet, nec enim idem est, *Ostendere Discipulis quia oporteret eum ire Ierosolymam, & multa pati à Senioribus, & principibus Sacerdotum, & Scribis, &*, postquam ea passus fuerit, *occidi, &*, postquam occisus fuerit, *tertia die resurgere*, ac dici illis in Galilæa versantibus (quod supra minime didicimus) futurum vt Filius hominis tradatur; supra enim traditum iri dictum est, nunc autem & *in manus hominum*. Super quibus disquiramus à quo, vel à quibus in manus hominũ tradendus sit; illic enim docemur quibus auctoribus & vbinam gentium passurus sit; hic autem discimus præterea multa per eos, quos supra diximus, passurum eum esse, cum non præcipua causa sint ij, cur multa patiatur, sed ille, vel illi qui eum tradunt in manus hominum. Dicet certe aliquis Apostolum id exponentem de Deo dicere: *Qui etiam proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum*; quin etiam pro nobis se ipse morti tradidit Filius, ita vt non à Patre solum, sed & à seipso traditus sit. Alter vero non id solum, sed & ea quæ scripta sunt in vnum colligens, à Deo Filium primo traditum fuisse dicet Principi sæculi hujus, & aliis illius principibus, qui postmodum tentaretur, tum causam diceret, deinde vero pro hominibus, vel etiam vniverso mundo pateretur, vt peccatum ipsius tolleret; postea autem ab his Principibus in manus hominum tradi à quibus morte plecteretur. Iobi autem historia in exemplum proferetur: *Ecce vniversa quæ habet in manu tua sunt; tantum in eum non extendas manum tuam*: qui deinde à Diabolo principibus suis quasi traditus est,

Matth. 17. 21.
Matth. 17. 22.
Matth. 16. 21.
Rom. 8. 32.
Ioh. 1. 30.
Iob. 1. 12.

Iob 1.15, & seq. nempe ijs qui in captivitatem abducebãt, equitibus, igni è cœlo cadenti, & vento vehementi, irruenti à regione deserti, & domum diruenti. Animadvertes autem an quemadmodum iis qui abducebant in captivitatem, & equitibus bona Iobi tradidit, ita & potestati alicui sub *Principe potestatis aëris huius, spiritus qui nunc operatur in Filios diffidentiæ*, vt qui inde in oves Iobi cadebat ignis, ei de cælo cadere videretur *Iob. 1.16.* qui Iobo renuntiavit, *Ignem cecidisse è cælo, & combussisse oves, & pastores consumsisse similiter.* Ad eundem vero modum in- *Iob. 1.19.* vestigabis an *Repente ventus vehemens irruens à regione deserti, & concutiens quatuor angulos domus*, vnus esset ex iis qui sunt sub Diabolis, cui tradidit Diabolus filiorũ, filiarumque Iobi convivium, vt corruens domus opprimeret liberos justi, & morerentur. Primũ ergo Pater Filium contrariis potestatibus tradat, quemadmodum Iobo cõtigit; hunc illæ deinde tradãt in manus *Ioh. 13.27.* hominum, inter quos erat & Iudas, *in quem post buccellam introivit Satanas*, qui majore cum autoritate ac imperio tradidit eum ac Iudas. At cave ne Filij traditionem contrarijs potestatibus à Patre factam conferens cum traditione Sospitatoris ab iis in manus hominum facta, æqualem esse traditionem existimes, quæ ab vtrisque facta dicitur. Sic enim habeto traditum eum fuisse à Patre pro nobis omnibus, præ summo in homines amore; contrariæ vero potestates cum Servatorem tradebant in manus hominum, non eorum illud erat consilium, vt pro vllius hunc salute traderent; sed quoniam nullus eorum co- *1.Cor.2.7,8* gnoscebat Dei sapientiam in mysterio reconditam, eum morte plectendum, quan- *1.Cor.15.26* tum in se erat, tradebant, vt hostis illius mors in potestatem suam redactum eum occuparet; ad eundem modum quo qui in Adam moriuntur: qui autem eum morti dederunt homines, ad eorum arbitrium compositi qui Iesum volebant morti subjicere, id faciebant. Sed & hæc ad examen nobis necessario fuisse revocanda autumo, propterea quod traditus in manus hominum Iesus, non ab hominibus in hominum manus tradatur, sed à potestatibus quibus pro nobis omnibus Pater tradidit Filium, dum traderetur, & ijs quibus traditus est subijceretur, destruentem eum qui mortis habet imperium, nam *Per mor-* *Hebr.2.14, 15.* *tem destruxit eum qui habebat mortis imperium, ideſt Diabolum: Et liberavit eos qui timore mortis per totam vitam obnoxij erant servituti.* Imperium autem mortis obtine-

τῆς ἐπὶ τῷ Ἰὼβ ἐξουσίας τοῖς ἀρχῆσιν αὐτῆς, τοῖς
ἀϊχμαλωτεύσι, τοῖς ἱππεῦσι, τῷ καταβαίνοντι
ὡς ὄζ πρηστὸς πυρὶ, τῷ ἐκ τῆς ἐρημίας ἐλθόντι
μεγάλῳ πνεύματι, καὶ τὴν οἰκίαν καλαύσαντι. πρό-
σεισι δὲ εἰ ὥσπερ τοῖς αἰχμαλωτεύσι παρέδω-
κε τῷ τοῦ Ἰὼβ, καὶ τοῖς ἱππεῦσι, ἅπερ καὶ νῦν
ἐνεργεῖ ὑπὸ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος,
τὸ πνεῦμα τὸ ἐνεργοῦν νῦν ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς
ἀπειθείας, ἵνα ὃ ὑκεῖθεν καταβαῖνον πῦρ ὅτι
τῷ σεβαστῷ τοῦ Ἰὼβ, ὃζ πρηστὸς ἐφθὴ καταβαί-
νον τῶν ἀπαγγέλλοντι ὅτι Ἰὼβ, ὅτι πῦρ ἔπεσεν
ὐκ τοῦ πρηστοῦ, καὶ κατέκαυσε τὰ σεβαστὰ αὐ-
τοῦ, καὶ τοὺς ποιμένας κατέφαγεν ὁμοίως. παρα-
πλησίως δὲ τούτοις ζητήσεις εἰ καὶ ὁ ἐξαίφνης μέ-
γα πνεῦμα ἀπὸ τῆς ἐρήμου ἐλθὼν, καὶ ἁψάμενον
τῶν τεσσάρων γωνιῶν τῆς οἰκίας, ἐν τι τῶν ὑπὸ
τὸν Διάβολον ἦν, ᾧ παρέδωκεν ὁ Διάβολος ὃ
τῶν υἱῶν καὶ τῶν θυγατέρων * τοῦ Ἰὼβ συμπόσιον, * ς. εἶτ
ἵνα συμπέσῃ ἡ οἰκία ὅτε τὰ παιδία τοῦ δικαίου, καὶ
τελευτήσωσιν· ἔτω δῶ, ὡς ὅτι τὸν Ἰὼβ, παρέ-
δωκεν ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν τοῖς ὑποκειμένοις
ἐνεργείαις, εἶτ' αὐτὰ παρέδωκε τὸν αὐτὸν εἰς
χεῖρας ἀνθρώπων, ἐν οἷς ἄνθρωποι καὶ Ἰούδας
ἦν, εἰς ὃν μετὰ τὸ ψωμίον εἰσῆλθεν ὁ Σατανᾶς, ἀρ-
χικώτερον τοῦ Ἰούδα παραδιδὰς αὐτόν· ἀφ' ὅσα
μήποτε ὃ παραδόσθαι τοῖς ὑποκειμένοις
ἐνεργείαις ὑπὸ τοῦ παντὸς τοῦ υἱοῦ συνεξεταζόν-
των παραδόσθαι ὑπ' ἐκείνων εἰς χεῖρας ἀν-
θρώπων τὸ σωτῆρα, νομίσης ἴσον εἶναι ὅ ἐπ' ἀμ-
φοτέρων λεγόμενον παραδίδοσθαι· καπανὲν δὲ
ὅτι ὁ μὲν πατὴρ ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδω-
κεν αὐτὸν ἀπὸ φιλανθρωπίας. αἱ δὲ ὑποκείμεναι
δυνάμεις παραδοῦσαι τὸν σωτῆρα εἰς χεῖρας ἀν-
θρώπων ὐκ ἐσκόπουν ὅ πατὴρ τινων σωτη-
ρίας παραδόναι αὐτὸν, ἀλλὰ ὅσον ἐπ' αὐ-
ταῖς, ἐπεὶ ὁπόσοι αὐτῶν ἐγίνωσκε τὴν τοῦ θεοῦ
σοφίαν τὴν ἐν μυστηρίῳ ἀποκεκρυμμένην, παρε-
δίδου αὐτὸν ἀποθανούμενον, ἵνα ὁ ἐχθρὸς αὐ-
τῷ θανάτῳ ὑποχείριον αὐτὸν λάβῃ, ὁμοίως
τοῖς ἐν τῷ Ἀδὰμ ἀποθνήσκουσι. καὶ ἀποκτείνοντες
δ' αὐτὸν αἱ θεῖαι θελήματα τυγχάνοντες τῷ
βουλομένῳ τὸν ἰησοῦν ὑποχείριον γενέσθαι θα-
νάτῳ, τοῦτο ἐποίουν· οἶμαι δ' ἀναγκαίως ἐζητά-
σθαι καὶ ταῦτα, ἀφ' ὃ τὸν παραδιδόμενον εἰς
χεῖρας ἀνθρώπων ἰησοῦν, μὴ ὑπὸ ἀνθρώ-
πων εἰς χεῖρας ἀνθρώπων παραδίδοσθαι, ἀλ-
λὰ ὑπὸ δυνάμεων αἷς ὑπὲρ ἡμῶν πάν-
των παρέδωκεν ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν, ἐν αἷπερ τοῦ παραδι-
δόσθαι, καὶ γίνεσθαι ὑπὸ τούτοις οἷς παρέδοθη, καταλύοντα τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, ἤτοι
γὰρ τοῦ θανάτου κατέχοντα τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τυγχάνει τὸν Διάβολον, καὶ ἀπολ-

λαξε τούτους, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας· κράτος δὲ θανάτου νομιστέον ἔχειν τὸν διάβολον, οὐ τοῦ μέσου καὶ * διαφόρου, καθ' ὃν ἀποθνήσκουσιν οἱ σύνθετοι ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, χωριζομένης αὐτῶν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος. ἀλλὰ τοῦ ἐναντίου καὶ ἐχθροῦ τοῦ εἰπόντος· ἐγώ εἰμι ἡ ζωὴ, καθ' ὃν ψυχὴ ἡ ἁμαρτάνουσα, αὕτη ἀποθανεῖται· ἐμφαίνει δὲ ὅτι οὐχ ὁ θεὸς εἰς χεῖρας ἀνθρώπων παρέδωκεν αὐτὸν ὁ σωτὴρ λέγων· εἰ ἦν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ, οἱ ὑπηρέται ἂν οἱ ἐμοὶ ἠγωνίζοντο, ἵνα μὴ παραδοθῶ τοῖς ἰουδαίοις· παραδιδόμενος γὰρ ἰουδαίοις, εἰς χεῖρας ἀνθρώπων παρεδόθη, οὐχ ὑπὸ τῶν ἰδίων ὑπηρετῶν, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος τοῦ αἰῶνος τούτου, εἰπόντος περὶ τῶν ἐν ἀοράτοις δυνάμεων, καὶ ἀνθρώπων ἱσταμένων βασιλειῶν· ταῦτά σοι πάντα δώσω, ἐὰν πεσὼν προσκυνήσεις μοι· διὰ καὶ περὶ ἐκείνων λελέχθαι νομιστέον τό· παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τοῦ κυρίου, καὶ κατὰ τοῦ χριστοῦ αὐτοῦ· κἀκεῖνοι μὲν οἱ βασιλεῖς, καὶ οἱ ἄρχοντες παρέστησαν καὶ συνήχθησαν κατὰ τοῦ κυρίου, καὶ κατὰ τοῦ χριστοῦ αὐτοῦ. ἡμεῖς δὲ ἐκ τοῦ παραδεδόσθαι αὐτὸν ὑπ' ἐκείνων εἰς χεῖρας ἀνθρώπων, καὶ ἀπεκτάνθαι ὠφεληθέντες φαμὲν τό· διαῤῥήξωμεν τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν, καὶ ἀπορρίψωμεν ἀφ' ἡμῶν τὸν ζυγὸν αὐτῶν· ὅτε γὰρ σύμμορφοι γινόμεθα τῷ θανάτῳ τοῦ χριστοῦ, οὐκέτι ἐσμὲν ὑπὸ τοὺς δεσμοὺς τῶν, ὡς ἀποδεδώκαμεν, βασιλέων τῆς γῆς, οὐδ' ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν κατὰ τοῦ κυρίου συναχθέντων ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου. καὶ διὰ τοῦτο ὁ πατὴρ τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτὸν, ἵν' οἱ παραλαβόντες αὐτὸν, καὶ παραδόντες αὐτὸν εἰς χεῖρας ἀνθρώπων, ὑπὸ τοῦ κατοικήσαντος ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐτελεσθῶσι, καὶ ὑπὸ τοῦ κυρίου ἐκμυκτηρισθῶσιν, εἰς κατάλυσιν τῆς ἰδίας βασιλείας καὶ ἀρχῆς παρὰ προσδοκίαν παραλαβόντες ἀπὸ τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν, ὅστις τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἠγέρθη, τῷ τὸν ἐχθρὸν αὐτοῦ θάνατον κατηργηκέναι, καὶ ἡμᾶς πεποιηκέναι συμμόρφους, οὐ μόνον τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως, δι' ὃν ἐν καινότητι ζωῆς περιπατοῦμεν, οὐκέτι κατεζόμενοι ἐν χώρᾳ καὶ σκίᾳ θανάτου, διὰ τὸ ἀνατεῖλαν ἐφ' ἡμᾶς φῶς τοῦ θεοῦ· εἰπόντος δὲ τοῦ σωτῆρος τό· μείνει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων, καὶ ἀποκτενοῦσιν αὐτὸν, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται, σφόδρα ἐλυπήθησαν, τῷ μὲν παραδίδοσθαι μείνειν αὐτὸν εἰς χεῖρας ἀνθρώπων, καὶ τῷ ἀποκτίννυσθαι αὐτὸν, ὡς σκυθρωποῖς καὶ ἀξίοις λύπης ἐπιστήσαντες. μὴ προσχόντες δὲ τῷ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεσθαι αὐ-

A re Diabolus existimandus est, non mediæ illius & indifferentis, qua moriuntur, qui ex animo & corpore concreti sunt, cum animus eorum à corpore separatur; sed contrariæ & inimicitias cum eo gerentis qui dixit: *Ego sum vita*; qua *Anima quæ peccaverit, ipsa morietur*. Se autem à Deo in manus hominum nequaquam fuisse traditum ostendit Servator dicens: *Si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei vtique decertarent, vt non traderer Iudæis*. Cum enim Iudæis traditus est, in manus hominum traditus est, non à suis ministris, sed à Principe sæculi hujus, qui dixit de potestatibus quæ in invisibilibus sunt, regnis videlicet quæ adversus homines consistunt: *Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me*. Proinde & de illis dictum id esse credendum est: *Adstiterunt reges terræ, & principes convenerunt in vnum adversus Dominum, & adversus Christum ejus*. Ac illi quidem reges & principes adstiterunt, & convenerunt adversus Dominum, & adversus Christum ejus; nos autem qui ex eo quod ab illis in manus hominum traditus fuerit & occisus, adjumentum & emolumentum cepimus, dicimus: *Dirumpamus vincula eorum, & proijciamus à nobis jugum ipsorum*. Cum enim morti Christi simus conformes, non amplius regum terræ vinculis, vt diximus, constricti sumus, nec principum seculi hujus jugo subditi, qui adversus Dominum convenerunt; ac propterea *Pater proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum*, vt qui eum susceperunt, & in manus hominum tradiderunt, irrideantur ab eo qui in cœlis habitat, & à Domino subsannentur, vt pote qui regni sui & principatus eversionem inscij & inopinantes moliti sunt, cum sibi à Patre traditum Filium susceperunt, qui quidem tertia die resurrexit, hostem suum mortem destruendo, & non mortis solum suæ, sed & resurrectionis conformes nos efficiendo; per quem *in novitate vitæ ambulamus*, non amplius sedentes in regione & vmbra mortis, propter lumen Dei super nos exortum. Cum vero dixisset Servator: *Filius hominis tradendus est in manus hominum, Et occident eum, & tertia die resurget, contristati sunt vehementer*, ad id quidem attendentes, in manus hominum traditum eum & occisum iri, vt pote rem gravem, & animi molestia ac ægritudine dignam; ad illud autem minime adverten-

Ioh. 11. 25. & 14. 6. Ezech. 18. 4, 18.

Matth. 4. 9

Psalm. 2. 2.

Psalm. 2. 3.

Rom. 8. 32.

Rom. 6. 4

Matth. 4. 16

Math. 17. 23

tes, resurrecturum eum die tertia, cui nec longiore quidem tempore opus esset, vt

Hebr. 2.14. *Per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium.*

τὸν, δεκθέντα δεῖν χρόνου πλείονος, ἵνα λύσῃ τὸν θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου.

De ijs qui exigebant didrachma.

Περὶ τῶν αἰτούντων τὰ δίδραχμα.

Matth. 17. 24. *Et quum venissent Capharnaum, accesserunt, qui didrachma accipiebant, ad Petrum.* Sunt quidam reges terræ, eorumque filij, qui tributa & census non pendunt; sunt item alij ab eorum Filijs, à regibus terræ alieni, à quibus reges terræ tributa & censum capiunt. Et eorum quidem filij apud reges terræ, vt pote apud patres suos liberi sunt; at qui ijs nulla necessitudine conjuncti sunt, ratione quidem aliorum omnium qui terram incolunt, liberi sunt; sed serui eorum ratione, quorum imperio parent, quique se in seruitutem addictos detinent, quemadmodum in Israëlitas tyrannidem exercebant Ægyptij, *atque ad*

Exod. 1. 13, 14. *amaritudinem perducebant vitam eorum*, & per vim seruire cogebant; propter quos duntaxat seruitutis Ebræorum instar ser-

Philip. 2.7. vientes formam serui accepit Filius Dei, nullum quidem figlinum vel servile opus faciens. Tanquam ergo seruilem hanc formam gerens, tributum & censum, non alium quam quem ipsius Discipulus, solvit; idem enim stater, & vnus pro Iesu, ipsiusque Discipulo solutus nummus satis fuit. Non autem in domo Iesu, sed in mari erat ille nummus, & in ore marini piscis, quem & ipsum beneficio affectum fuisse existimo, quum ascendit comprehensus hamo Petri, qui factus fuerat hominum piscator, in quo is quoque erat qui tropice Piscis appellatur, vt auferatur ab illo nummus Cæsaris imaginem præ se ferens, & inter eos recensetur, in quibus ij quos piscando ceperunt qui hominum piscandorum rationem edocti sunt. Quisquis ergo habet quæ sunt Cæsaris, reddat ea Cæsari, vt quæ Dei sunt reddere Deo deinde possit. Quoniam autem Iesus qui Dei sub oculorum aspectum non cadentis imago est, Cæsaris imaginem non habebat; nihil enim in eo erat quod ad principem seculi hujus pertineret; propterea ex idoneo maris loco Cæsaris imaginem depromit, quam pro se, suoque Discipulo regibus terræ pendat; ne forte qui didrachma cogunt suum esse debitorem Iesum, & regum terræ putent: debitum enim æs persolvit, cum illud in manus non sumsisset, neque possedisset, neque acquisivisset, neque fecisset vnquam proprium vt esset sibi, ne vnquam apud imaginem non aspectabilis Dei imago Cæsaris habeatur. Alio etiam modo id explicari potest: sunt qui-

Ἐλθόντων δὲ εἰς καφαρναοὺμ, προσῆλθον οἱ τὰ δίδραχμα λαμβάνοντες τῷ πέτρῳ· εἰσί τινες βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ τέλη οὐ δίδοντες τέλη ἢ κῆνσον, καὶ ἕτεροι παρὰ τοὺς υἱοὺς αὐτῶν ἀλλότριοι τῶν βασιλέων τῆς γῆς, ἀφ' ὧν λαμβάνουσιν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς τέλη ἢ κῆνσον· καὶ εἰσὶν οἱ μὲν υἱοὶ αὐτῶν ἐλεύθεροι παρὰ τοῖς βασιλεῦσι τῆς γῆς, ὡς παρὰ πατράσιν. οἱ δὲ δοῦλοι αὐτῶν, ὡς μὲν πρὸς τὰ ἔξω γῆς ἐλεύθεροι, ὡς δὲ κατὰ τοὺς δεσπότας αὐτῶν, καὶ καταδυναστεύοντες, ὡς καταδυναστεύουσι οἱ αἰγύπτιοι τοὺς υἱοὺς ἰσραὴλ, καὶ κατακρύουσιν αὐτοὺς τὴν ζωὴν, καὶ καταδυναστοῦσι αὐτοὺς μὴ βίᾳ, δουλοῖ· δὲ ὡς δουλεύοντας ἀναλαμβάνει τὴν δουλείαν τοῦ ἑβραίων μόνον μορφὴν τοῦ δούλου ἀναλαβὼν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, οὐδὲν ἔργον παιδὸς πήλινον, καὶ δοῦλον· ὡς οὖν ἔχων τὴν τοῦ δούλου οἰκείαν μορφὴν, τέλος καὶ κῆνσον δίδωσιν, οὐχ ἕτερον παρὰ τὸ διδόμενον ὑπὲρ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ. ὁ γὰρ αὐτὸς ἤρκει στατὴρ, καὶ ὁ ἓν νόμισμα διδόμενον ὑπέρ τε ἰησοῦ καὶ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ· τοῦτο δὲ τὸ νόμισμα ἐν μὲν τῇ οἰκίᾳ ἰησοῦ οὐκ ἦν, ἐν δὲ τῇ θαλάσσῃ ἐτύγχανε, καὶ ἦν ἐν τῷ σώματι τοῦ θαλασσίου ἰχθύος, ὃν οἶμαι εὐεργετούμενον ἀναβεβηκέναι ἐπὶ τὸ ἔσχατον ἀγκίστρου σεσιαλημμένον, γνωσθὲν ἁλιέως ἀνελθόντων, ἐν ᾧ ἦν ἐσχατικῶς λεγόμενος ἰχθύς, ἵνα καὶ ἀπενεχθῇ αὐτῷ αὐτοῦ ἔχον τὴν εἰκόνα καὶ χαρακτῆρα νόμισμα, καὶ γνωσθὲν ἐν οἷς οἱ ἁλιευόμενοι ἀπὸ τῶν μεμαθηκότων ἀνθρώπους ἁλιεύειν· ὁ μὲν οὖν ἔχων τὸ χαρακτῆρα, ἀποδιδότω αὐτὰ ᾧ χαρακτῆρι, ἵνα μὴ τοῦτο ἀποδιδόναι δυνηθῇ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ· ἐπεὶ δὲ ἰησοῦς εἰκὼν ἦν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου οὐκ εἶχε τὴν εἰκόνα τοῦ χαρακτῆρος, ὁ γὰρ ἀρχὴν τοῦ αἰῶνος τούτου οὐδὲν εἶχεν ἐν αὐτῷ, λάβε τοῦτο ἀπὸ οἰκείου τόπου τῆς θαλάσσης τὴν εἰκόνα χαρακτῆρος λαμβάνει, ἵνα δῷ τοῖς τῆς γῆς βασιλεῦσιν ἀπὸ αὐτοῦ καὶ ὁ μαθητὴς αὐτοῦ, ἵνα μηδὲ ὑποπλαμβάνωσιν οἱ τὸ δίδραχμα λαμβάνοντες ὀφειλέτην αὐτὸν εἶναι, καὶ τῶν βασιλέων τῆς γῆς τὸ ἰησοῦ. ἀπέδωκε γὰρ τὸν ὀφειλὴν, οὐκ ἀναλαβὼν αὐτὸν, οὐδὲ κεκτημένος, οὐδὲ ποιήσας, οὐδὲ ἴδιον ποτὲ ποιήσας αὐτὸν κτῆμα, ἵνα μηδέποτε ὁ χαρακτὴρ εἰκὼν ᾖ παρὰ τὴν εἰκόνα τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου· καὶ καλῶς ἄλλον δὲ ἔσχον λό-

ζδέν. εἰσί τινες τῶν βασιλέων τῆς γῆς υἱοί, καὶ ἔχ υἱοὶ αὐτῶν. πλὴν υἱοί, καὶ ἀπολελυμένως υἱοί. ἕτεροι δὲ ἔχ ὅ ἐστὶ ἀλλότριοι τῶν υἱῶν τῶν βασιλέων τῆς γῆς, ὑπήκοοι μὲν τῶν ἐστὶ γῆς υἱοί. αὐτὸ δὲ τοῦτο υἱοί, ὅτοι διὰ τοῦ θεοῦ, ἢ ἐ υἱοὶ αὐτοῦ, ἢ τινος τῶν ἐ θεοῦ· ἐὰν οὖν ὁ σωτὴρ πευθήνηται ἐ πέτρου λέγων· οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς ἀπό τινων λαμβάνουσι τέλη ἢ κῆνσον; ἀπὸ τῶν ἰδίων υἱῶν, ἢ ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων αὐτῶν; εἰπόντος δὲ τοῦ πέτρου ὅτι ἀπὸ τῶν ἰδίων υἱῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων αὐτῶν, φησὶν ὁ Ἰησοῦς ἄρα γε τὸν οἱ B τινες ἀλλότριοί εἰσι τῶν βασιλέων τῆς γῆς, καὶ ὄχ ὅ ἐστὶ ἐλεύθεροι υἱοὶ τυγχάνουσι, τὸ· ἄρα γε ἐλεύθεροί εἰσιν οἱ υἱοὶ, οὐκ ἐλεύθεροι γὰρ οἱ υἱοὶ τῶν βασιλέων τῆς γῆς. ἐπεὶ πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν δοῦλος τῆς ἁμαρτίας ἐστίν· ἐλεύθεροι δὲ οἱ μείναντες τῇ ἀληθείᾳ ἐ λόγῳ ἐ θεοῦ, καὶ ὄχ τοῦτο γνόντες τὴν ἀλήθειαν, ἵνα καὶ ἐλευθερωθῶσιν ἀπ' αὐτῆς· εἴ τις οὖν ἐστὶν ὑμῖς ἁπλοῦς, ᾧ μὴ ἔστω ὅλως, ὑὸς τῶν βασιλέων τῆς γῆς, οὐκεῖνός ἐστιν ἐλεύθερος. καὶ ὅμως ὦν ἐλεύθερος, προφέρτικε ἐ μὴ σκανδαλίζειν καὶ τοὺς βασιλεῖς τ γῆς, καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτῶν, καὶ τοὺς τὰ δίδραχμα λαμβάνοντας, ὄχ φησι· μὴ σκανδαλίσωμεν αὐτούς, ἀλλὰ πορευθεὶς βάλε ὃ ἄγκιστρον, καὶ τὸ ἀναβάντα πρῶτον ἰχθὺν αἶρον, καὶ τὰ ἑξῆς· πυθόμενοι δ' ἂν τῶν χαιρόντων τῇ τοῦ φύσεων μυθοποιΐᾳ, ποίας φύσεως ἦσθα, εἴτε οἱ τῆς γῆς βασιλεῖς, εἴτε οἱ υἱοὶ αὐτῶν, εἴτε οἱ τὰ δίδραχμα λαμβάνοντες, ὃς μὴ βούλεται σκανδαλίζειν ὁ σωτήρ· φανέντες δὲ, ὡς κῦ τὴν ὑποθεσιν, ὅτι οὐκ ἐπαγγελτῆς εἰσι φύσεως, καὶ ὅμως D προφέρτικε τὸ μὴ σκανδαλισθῆναι αὐτούς, καὶ ὅμως κωλύει σκάνδαλόν τι αὐτοῖς γένεσθαι, ἵν' ἤτοι μὴ χεῖρον ἁμάρτωμεν, καὶ φησὶ ὃ, εἰ βάλοντα, σωθῆναι, καὶ οὐ τὸ ἀποδέξασθαι τ φυσάμενον αὐτῶν ἵνα μὴ σκανδαλισθῶσι· καὶ ὡς ἐγχωρεῖν γε ὡδικῶπως, ὅπερ γὰρ ἑρμηνεύεται ἡ καφαρναούμ, ὡδικαλῶν τ μαθητὴν καὶ ἐλεύθερον αὐτὸν εἶ καὶ υἱόν, δίδωσιν αὐτῷ δύναμιν τοῦ ἁλιεῦσαι ἰχθὺν πρῶτον, ἵνα ἀναβαίτος αὐτοῦ ὡδικληθῇ ὁ πέτρος ὅτι τῷ E φυσάντι καὶ ἁλιευθέντι, καὶ ἀπὸ τοῦ στόματος εἰληφότι τ στατῆρα ἀποδοσόμενον τοῖς οἰκείοις τοῦ στατῆρος, καὶ ἀπαιτοῦσιν ὡς ἴδιον ὃ ἰδιωτῶν νόμισμα· χαλεπώτατος δ' ἂν ποτε χρήσαιο τῷ ῥητῷ ὅτι φιλαργύρῳ, μηδὲν αὐτὸ τὸ στόμα ἔχοντι, ἢ τὰ τοῦ τὸ ἀργυρίου, ἐπεὶ ἴδῃς αὐτὸν ὑπὸ τινος πέτρου πεπερασμένον, ἀφελόντος αὐτοῦ ἐ μόνον ἐκ τοῦ στόματος καὶ τῶν λόγων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὅλης ζωοθέσεως τ στατῆρος, σύμβολον ὄντα πάσης αὐτοῦ φιλαργυρίας· ἐρεῖς γὰρ τ ἰδιωτῶν

Adam regũ terræ filij, nec eorum tamen filij, sed filij & absolute filij: alij autem, quod à regum terræ filijs diversi sint, nullius ex ijs qui supra terram degunt filij sunt, sed propter hoc ipsum filij sunt vel Dei, vel ipsius Filij, vel alicujus è Dei filijs. Si ergo Petrum interroget Servator dicens: *Reges terræ à quibus accipiunt tributum vel censum? à filijs suis, an ab alienis?* & respondeat Petrus, non à filijs, sed, *Ab alienis*; de his qui reges terræ cognatione non attingunt, & propterea quòd liberi sunt, filij sunt, ait Servator: *Ergo liberi sunt filij*, non enim liberi sunt filij regum terræ; *quia omnis qui facit peccatum, servus est peccati*; liberi autem sunt, qui permanserunt in veritate Sermonis Dei, & veritatem idcirco cognoverunt, vt illius ope libertatis compotes fierent. Si quis ergo filius est tantummodo, & non illud omne præterea, filius regum terræ, is liber est: at cum liber sit, nihilominus tamen curæ illi est ne apud reges terræ, eorumve filios, & qui didrachma cogunt, offendat: propterea inquit: *Non scandalizemus eos, sed vade, mitte hamum tuum, & eum piscem qui primus ascenderit tolle*; & cætera. Libenter sane ab his quæsiverim, qui de naturis figmenta comminisci amant, ecquanam præditi essent natura, sive reges terræ, sive eorum filij, sive qui didrachma exigunt, quibus offensionem præbere non vult Servator; videtur certe, quantum quidem ex re de qua agimus, judicium facere licet, laudabilis eos non fuisse naturæ, & tamen dat operam Servator ne offensionem patiantur, & tamen impedit quominus scandalum illis offeratur; ne videlicet gravius peccent; & vt salutem, si velint, vel propterea adipiscantur, quod eum susceperint qui pepercit illis ne in scandalum impingerent. Ac vt pote in agro consolationis (sic enim exponitur Capharnaum) Discipulum suum ea re consolans, quod liber esset & filius, dat illi potestatem primi captandi piscis, vt postquam prodierit, ex eo qui prodierit, & captus fuerit, solatium Petrus capiat, & ex illius ore sumendi stateris, qui ijs ad quos stater pertinet, quique tale numisma tanquam rem propriam repetunt, reddendus esset. Nec illepide sane dicto hoc adversus avarum vti queas, cui nihil aliud in ore est, quam pecuniaria res, cum à Petro aliquo sanatum eum videris; qui non ex ore solum, sermonibusve illius, sed & omnibus affectibus staterem, quo omnis ejus significatur avaritia, abstule-

rit : hunc siquidem dices in mari & amaris vitæ negotijs, & curarum avaritiæ, sollicitudinumque fluctibus fuisse versatum, in ore staterem habentem, quum à fide Christi alienus erat, & avarus; sed hamo ratione prædito apprehensum è mari ascēdisse, & à Petro aliquo qui veritatem eum docuerit beneficio affectum, non staterem amplius, sed pro eo eloquia Dei, ejus imaginem præ se ferentia in ore habere. Super eo præterea loco : *Accesserunt qui didrachma accipiebant ad Petrum*, non didrachmum duntaxat, sed didrachmum sanctum pro sanctis dari juxta Legem Dei, è Numerorum libro proferes ; scriptum est
Num. 3. 47. enim : *Et accipies quinque siclos per singula capita, juxta didrachmum sanctum* : sed & pro omnibus filijs Israël didrachmum sanctum viritim numeratur. Quandoquidem ergo præter sancta didrachma, prophana etiam, (vt ita dicam) didrachma sanctus Dei possidere non potest, propterea didrachmorum non sanctorum coactoribus, qui Petrum interrogaverunt & dixerunt : *Magister vester non solvit didrachma?* Servator solvi staterem jubet, in quo didrachma continebantur, in ore piscis qui primus ascenderit repertum, vt pro magistro & discipulo pendatur.

A ἐν θαλάσσῃ μὲν γεγονέναι, καὶ τοῖς ἁλμυροῖς τοῦ βίου πράγμασι, καὶ τοῖς κύμασι τῶν τῆς φιλαργυρίας φροντίδων καὶ μεριμνῶν, ἔχοντα ἐν τῷ στόματι τὴν στατῆρα, ὅτε ἄπιστος ἦν καὶ φιλάργυρος. ἀναβεβηκέναι δὲ ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἐν τῷ λογικῷ ἀγκίστρῳ συνειλημμένον, καὶ εὐεργετούμενον ὑπό τινος αὐτὸν διδάξαντος πέτρου τὴν ἀλήθειαν, μηκέτι ἔχειν ἐν τῷ στόματι τὴν στατῆρα, ἀλλὰ ἀντ' ἐκείνου τὰ ἔχοντα τὴν εἰκόνα τὰ λόγια τοῦ θεοῦ· ἔτι εἰς τό· προσῆλθον οἱ τὰ
B δίδραχμα λαμβάνοντες τῷ πέτρῳ, παραθήσῃ ἀπὸ τῶν ἀριθμῶν, ὅτι ὑπὲρ μὲν τῶν ἁγίων καὶ τὴν τοῦ θεοῦ νόμον, οὐχ ἁπλῶς δίδραχμον δίδοται, ἀλλὰ δίδραχμον ἅγιον. γέγραπται γὰρ· καὶ λήψῃ πέντε σίκλους κατὰ κεφαλὴν καὶ τὸ δίδραχμον τὸ ἅγιον. ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ πάντων τῶν ὑῶν ἰσραὴλ καὶ κεφαλὴν δίδοται δίδραχμον ἅγιον. ἐπεὶ οὖν οὐχ οἷόν τε μετὰ τῶν ἁγίων διδράχμων ἔχειν καὶ δίδραχμα, ἵν' οὕτως ὀνομάσω, βέβηλα τὴν ἅγιον τοῦ θεοῦ, διὰ τοῦτο τοῖς λαμβάνουσι
C τὰ οὐχ ἅγια δίδραχμα, καὶ ἐρωτήσασι τὴν πέτρον, καὶ εἰποῦσιν· ὁ διδάσκαλος ὑμῶν οὐ τελεῖ τὰ δίδραχμα; προστάσσει δοθῆναι στατῆρα, ἐν ᾧ ἦν δίδραχμα, ὁ σωτὴρ, εὑρισκόμενον ἐν ᾧ στόματι τοῦ πρώτου ἀναβάντος ἰχθύος, ἵνα δοθῇ ἀντὶ τοῦ διδασκάλου καὶ τοῦ μαθητοῦ·

De ijs qui dicebant : Quis major est? & de puerulo à Iesu accersito.

Περὶ τῶν λεγόντων· τίς μείζων; καὶ περὶ τοῦ προσκληθέντος παιδίου ὑπὸ τοῦ ἰησοῦ·

Matth. 18. 1 *In illo die accesserunt Discipuli ad Iesum dicentes : Quis putas major est in regno cœlorum?* Vt doceret nos Matthæus quid ad Iesum accedentes Discipuli ab eo discere vellent, quoque modo ad eorum quæsitum responderit, cum hoc ipsum tantummodo narrare posset, addidit illa juxta quædam exemplaria: *In illa hora accesserunt Discipuli ad Iesum*; juxta alia vero : *In illo die* : ac Evangelistæ quidem sensus absque examine necessario prætereundus non est; idcirco animum ad ea adhibentes quæ verba hæc præcedunt, *In illo die*, vel *hora*, videamus an inde perpendendi additamenti hujus, *In illo die*, vel, *hora*, tanquam necessarij, viam inire possimus. Capharnaum venerat vna cum Discipulis Iesus, ibi *accesserunt qui didrachma accipiebant ad Petrum*, & interrogantes dixerunt : *Magister vester non solvit didrachma?* deinde quum respondisset eis Petrus, & dixisset : *Etiam*, Iesus rationē reddens cur didrachma solveret, Petrū misit qui hamo piscē

Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ προσῆλθον οἱ μαθη-
D ταὶ τῷ ἰησοῦ, λέγοντες· τίς ἄρα μείζων ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν; δυνάμενος ὁ ματθαῖος ὑπὲρ τοῦ διδαχθῆναι ἡμᾶς τί τε προσελθόντες οἱ μαθηταὶ τῷ ἰησοῦ ἠξίουν πῶν αὐτοῦ μαθεῖν, πῶς τε ἀπεκρίνατο πρὸς τὸ πύσμα αὐτῶν, αὐτὸ τοῦτο μόνον διηγήσασθαι, ὁ δὲ προσέθηκε, κατὰ μέν τινα τῶν ἀντιγράφων. ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ προσῆλθον οἱ μαθηταὶ τῷ ἰησοῦ, κατὰ δὲ ἄλλα· ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ· καὶ ἀναγκαῖον μὴ ἀνεξέταστον ἐᾶσαι τὸ βούλημα τοῦ εὐαγγελιστοῦ.
E διόπερ ἐπιστήσαντες τοῖς πρὸ τοῦ· ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ἢ, ὥρᾳ, σκοπήσωμεν εἰ οἷόν τε ἐστὶν ἀπ' ἐκείνων ὁδὸν λαβεῖν πρὸς τὸ θεωρῆσαι ὡς ἀναγκαίαν τὴν, ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ἢ, ὥρᾳ, προσθήκην· ἐληλύθεισαν τοίνυν εἰς τὴν καφαρναοὺμ ὁ ἰησοῦς ἅμα τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἔνθα οἱ τὰ δίδραχμα λαμβάνοντες τῷ πέτρῳ προσῆλθον, καὶ ἐρωτῶντες εἶπον τό· ὁ διδάσκαλος ὑμῶν οὐ τελεῖ τὰ δίδραχμα; εἶτα ἀποκριναμένου πρὸς αὐτοὺς τοῦ πέτρου, καὶ εἰπόντος· ναὶ, ὁ ἰησοῦς προσαπολογησάμενος περὶ τῆς δόσεως τῶν διδράχμων, πέμπει τὸν πέτρον τῷ ἀγκίστρῳ

ἀναπάσσεται ἰχθύι, ᾧ ἐν τῷ στόματι ἔφασκεν εὑρεθήσεσθαι στατῆρα τὸ δοτὸν σύμβολον ὑπὲρ ἐμοῦ καὶ πέτρου· δοκεῖ οὖν μοι ὅλα μᾶλλον νομίσαντες τοῦτον τὸν τρόπον ἐκ τοῦ ἰησοῦ περὶ τοῦ πέτρου τιμᾶν, κείνατος αὐτὸν μείζονα τῶν λοιπῶν γνωρίμων, ἐβούλοντο ὕστερον ὑπενόουν ἀκριβώσασθαι, λαβόντες τὸ πυθόμενοι δὲ ἰησοῦ ἀκούσας περὶ αὐτοῦ εἰ, ὡς ὑπειλήφεσαν, μείζονα κέκεικε τὸν πέτρον αὐτῶν. ἅμα δ' ἤλπιζον καὶ τὴν αἰτίαν εἰσεσθαι τοῦ περικεῖσθαι τὸν πέτρον τῶν λοιπῶν μαθητῶν. τοῦτ' οὖν ὅμως δηλῶσαι ὁ ματθαῖος βουλόμενος, ἐπήγαγε τῷ. ἐκεῖνον λαβών, δηλονότι τὸν στατῆρα, δὸς αὐτοῖς ἀντὶ ἐμοῦ καὶ σοῦ, τότ· ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ προσῆλθον οἱ μαθηταὶ τῷ ἰησοῦ λέγοντες· τίς ἄρα μείζων ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν; τόκα δὲ καὶ ἀμφίδοξον ἦν ὃ περὶ τοῦ περικεῖσθαι τὸν πέτρον μείζονα· ἀμφίδοξον δὲ τοῦτο τὸ πῖς τῶν λοιπῶν μείζων ἐστὶ) κέκειται παρὰ τοῦ κυρίου. ὁ μὲν γὰρ ἰωάννης αἰσθάνεται ὅτι ὁ ζῆθος αὐτῷ δι' ἀγάπην, καὶ ἀνέκλιθον παρὰ τὸ δεῖπνον πηδᾷ ἐξαιρέτως σύμβολα πολλὰ αὐτοῦ ἰωαννίαν πρὸς τὸν ἰωάννην ἀπὸ τοῦ ἰησοῦ· ὁ δὲ πέτρος ἐν τῇ ὁμολογίᾳ ἦκται μακάριος διὰ τό· σὺ εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος· πάλιν δὲ διὰ τό· ὕπαγε ὀπίσω μου σατανᾶ, σκάνδαλόν μου εἶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων, ἔτι ἀπόντων μήποτε οὖν τίς εἴη ὁ μείζων, ἕτερος δὲ τῶν ζεβεδαίου υἱῶν· τοιοῦτο μὲν διὰ τό· ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ἤ, ὥρᾳ, ἐν ᾗ ἐνεχθήσει τὸ εἶδος τὸ σταθέν· ἑξῆς δὲ καταναντέον τὸ· προσῆλθον αὐτῷ

a c. R. τῶν οἱ μαθηταὶ, ὡς μαθηταὶ * διδασκάλῳ προσελθόντες, καὶ ἐρωτῶντες, τίς ἄρα μείζων ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν· καὶ μιμητέον γε ἐν τούτοις τοὺς τοῦ ἰησοῦ μαθητὰς, εἴ ποτε ζητούμενόν τι ἐν ἡμῖν μὴ διείσκοιτο, μετὰ πάσης ὁμονοίας περὶ ζητουμένου προσέλθωμεν τῷ ἰησοῦ πρόνοιᾳ ὅπου δύο καὶ τρεῖς συνηγμένοι εἰσὶν εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα αὐτῶν, καὶ ἑτοίμως ἐν τῇ τῆς διανοίας πρησίᾳ φωτίζειν τὰς καρδίας τῶν γνησίως αὐτῷ μαθητεύεσθαι θελόντων πρὸς καθάπαξ τῶν ζητουμένων· οὐκ ἄποπον δ' καὶ τινι τῶν ὑπὸ τοῦ θεοῦ τεταγμένων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διδασκάλων προσελθόντας ἡμᾶς ἐρωτῆσαι αἰσθησόν τι προβλημα ἡμῖν· τίς ἄρα μείζων ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν; τί μὲν οὖν ἤδη ἐγνωστο τοῖς μαθηταῖς τῶν τοῦ πνεύματος τοῦτο; τί δὲ ἐζητεῖτο; ὅτι μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ἰσότης τῶν ἀξιωμάτων τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, κατειλήφεισαν· καὶ ὅτι μὲν ὅσης ἰσότητος, ἔστι τις ὁ μείζων, καὶ ὅτι κατὰ δεξιὸς μέλος τοῦ ἐλαχίστου * ὑποδεεστέρου ὁ μείζων

* Ie. ὑποδεεστέρους

A extraxit, cujus in ore pro se & Petro pendendum ſtaterem repertum iri pronuntiavit. Cum ergo maximo à Ieſu Petrum honore affectum exiſtimarent, qui majorem eum cęteris ſuis diſcipulis judicaſſet; id quod ſuſpicabantur, Ieſum interrogando, reſponſionemque ejus audiendo exploratum habere voluiſſe mihi videntur, an, quemadmodum conjiciebant, eum ſeipſis majorem judicaſſet: ſimul etiam ſperabant futurum vt cauſam cognoſcerent, cur cæteris Diſcipulis Petrus antelatus fuiſſet. Cum hæc igitur ſignificare vellet Matthæus, his verbis: *Illum ſumens*, ſtaterem videlicet, *Da eis pro me & te*, ſubjunxit: *In illo die acceſſerunt Diſcipuli ad Ieſum dicentes: Quis putas major eſt in regno cœlorum?* Inde autem fortaſſe dubitatio eorum orta eſt, quod tres in Transfiguratione antepoſiti fuiſſent; quis autem trium illorum major à Domino judicatus fuiſſet, ea vero de re dubitabant; nam Iohannes in ejus pectus præ amore recubuit, & multa ante cœnam ſingularis honoris in Iohannem à Ieſu collati argumenta vidiſſe eos inde licet exiſtimare: Petrus autem in confeſſione beatus appellatus eſt propter illud: *Tu es Chriſtus Filius Dei vivi*: rurſus autem propter iſtud: *Vade poſt me ſatana, ſcandalum es mihi: quia non ſapis ea quæ Dei ſunt, ſed ea quæ ſunt hominum*, animo erant incerto ac dubio, an is fortaſſe major non eſſet, ſed alter è filijs Zebedæi. Atque hæc congeſſimus ob id: *In illa die*, vel, *hora*, in qua, quæ ad ſtaterem pertinent, contigerunt. Illud deinceps animo intelligendum eſt; *Acceſſerunt Diſcipuli ad eum*, tanquam Diſcipuli quæſtiones magiſtro proponentes, & quis major eſſet in regno cœlorum perſcrutantes. Ac ea quidem in re Diſcipulos Ieſu imitari debemus, ſi quæſtionem aliquam ſolvere ac explanare non poſſimus, cum omni circa rem quæſitam concordia accedamus ad Ieſum, qui ibi præſens eſt vbi duo vel tres in nomine ejus congregati ſunt, & dum virtute ac poteſtate præſens eſt, eorum qui hujus doctrinam capeſſere volunt ad quæſtiones animo capiendas corda illuminare paratus eſt: nec ineptum profecto fuerit nos ad aliquem è magiſtris accedentes, qui in Eccleſia à Deo conſtituti ſunt, aliquam proponere quæſtionem huic haud abſimilem: *Quis, putas, major eſt in regno cœlorum?* Ecquamnam igitur ex ijs rebus quæ hac quæſtione continentur, jam tum ſentiebant Diſcipuli? quid quęrebant? Compertum habebant æquales inter ſe non eſſe qui regno cœlorum digni habiti ſunt, & proinde cum æquales non forent, aliquem majorem eſſe, & ſic deinceps ad minimum uſque; at quære-

Matth. 16. 16. 18. 20.

bant præterea qualis ille esset qui major erat; quam vitam duxisset, qui minimus; & quinam forent, qui inter illos medij: nisi fortasse accuratius dicendum est cognovisse illos quis major esset ex hoc loco: *Qui ergo solverit unum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum*; nec vero quis major esset sciebant, etiam si id tenerent: *Qui autem fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum*: cum enim magni essent complures, quis major esset inter eos qui, vt est hominum captus, magni erant, compertum illis non erat; complures sedenim esse magnos, sed non æqualiter magnos esse qui magni sunt, fidem faciet magni nomen Isaaco inditum, *qui proficiens major evadebat valde valde*; quod de Mose etiam, de Iohanne Baptista, & de Servatore dictum est: ac nemo est quin omnes hos, juxta Scripturam, magnos fuisse, at majorem his fuisse Servatorem fateatur. Vtrum autem Isaaco, & Mose major fuerit Iohannes, quo *inter natos mulierum major* non fuit, an non major quidem, sed vtrique vel vtrilibet æqualis, tutum non est pronuntiare. Atque ex hoc quidem loco, Isaac autem *ibat proficiens atque succrescens, donec magnus effectus est*, non simpliciter, sed cum additamento *valde* bis repetito, discere licet magnos inter se differre, cum aliquis magnus sit, alter valde magnus, alter valde valde magnus. Discere ergo volebant ad Iesum accedentes Discipuli, quis major esset in regno cœlorum; & fortasse illi quidem volebant id discere, accepto ab eo tali aliquo responso, Ille major est in regno cœlorum: at hic sermonem suum latius profert, quanam præditus sit qualitate declarans, qui major est in regno cœlorum; cujus sermonis sensum ex ijs quę scripta sunt pro virili comparare conemur: *Advocans* enim *Iesus parvulum*, & cætera. Primum autem id rudiore opera exponere licet. Dixerit ergo qui Servatoris sermonem hoc loco habitum leviter perstringet & enarrabit, quod si quis, cum vir sit, viriles tamen concupiscentias vsque adeo enecuerit, actiones corporis spiritu trucidans, & *semper mortificationem Iesu Christi in corpore suo circumferens*, vt pueruli venereorum expertis, & viriles affectus nondum experti statum consequatur; conversus ille est, & puerorum similis effectus: & vero quanto magis in hoc puerorum circa ejusmodi affectus statu profecerit, tanto ijs qui se exercent, & nondum tantos in continentia progressus fecerunt, major

Matth. 5. 19.

Matth. ibid.

Gen. 26. 13.

Matth. 11. 11.

Gen. 26. 13.

Matth. 18. 1.

ζων, καὶ ὅπως βιώσας ὁ ἐλάχιστος, καὶ τίνες οἱ μεταξὺ ἔτι ἐζήτουν. εἰ μὲν ἄρα ἀκριβέστερόν ἐστιν εἰπεῖν ὅτι τὶς μᾶλλον ὁ ἐλάχιστος ἠδείσθη ἐν τῷ ὃς ἐὰν λύσῃ μίαν τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων, καὶ διδάξῃ οὕτω τοὺς ἀνθρώπους ἐλάχιστος κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν· τίς δ' ὁ πάντων μείζων οὐκ ἐλέγοσκεν, εἰ καὶ κατελάμβανον τό· ὃς δ' ἂν ποιήσῃ, καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. μεγάλων γὰρ ὄντων πλειόνων, τίς ὁ τῶν μεγάλων μείζων, * ὡς ἐν ἀνθρώποις, οὐκ ἦν αὐδεῖς σαφές. ἢ ὅτι μεγάλοι μὲν πλείους, οὐκ ὀλίγοι δὲ μεγάλοι οἱ μεγάλοι, δηλώσει ὁ, μέγας, ὄνομα κείμενον ὀλίγῳ τῷ Ἰσαάκ, ὃς προβαίνων μείζων ἐγίνετο σφόδρα σφόδρα, ἀπεμφαίνον δὲ καὶ ὀλίγῳ τῷ μωσέως, καὶ ὀλίγῳ τῷ βαπτιστοῦ Ἰωάννου, καὶ ὀλίγῳ τῷ σωτῆρος. καὶ πᾶς γε ὁμολογήσει οὐ τὸ * πάντες ὅτι μεγάλοι ἦσαν κατὰ τὴν γραφὴν, ἀλλὰ μείζων αὐτῶν ἦν ὁ σωτὴρ ἢ ὁ Ἰωάννης ἢ Ἰσαάκ, καὶ τοῦ μωσέως μείζονος ὄντος, ὃ μείζων οὐδεὶς ἐν γεννητοῖς γυναικῶν ἦν, ἢ ὃ μείζων μέν, ἴσος δ' ἀμφοτέροις, ἢ πῃ αὐτῶν, οὐκ ἀκινδύνως ἀποφαίνασθαι· καὶ ἐκ τοῦ. Ἰσαὰκ δ' προβαίνων μείζων ἐγίνετο, ἕως δ * ὁ μέγας ἐγένετο, οὐχ ἁπλῶς ἀλλὰ μετὰ προσθήκης τοῦ, σφόδρα, δίς κατειλεγμένης, ἔστι μαθεῖν ὅτι διαφορά ἐστι μεγάλων, πρὸς μὲν ὄντος μεγάλου, ἑτέρου δὲ σφόδρα μεγάλου, καὶ ἄλλου σφόδρα σφόδρα μεγάλου· ἐζήτουν τοίνυν οἱ μαθηταὶ προσελθόντες τῷ Ἰησοῦ μαθεῖν, τίς ἄρα μείζων ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν· καὶ τάχα οἱ μὲν ἐβούλοντο μαθεῖν ἀκούσαντες αὐτοῦ Ἰησοῦ, ὁ δεῖνα μείζων ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ὁ δὲ ἐπὶ τὸ καθολικώτερον ἀνάγει τὸν λόγον, δείκνυς ὁποῖός * τῇ ποιότητι μείζων ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ὃν πειρασόμεθα ἐκ τῆς γεγεαμμένων κατανοῆσαι τάχα. προσκαλεσάμενος γὰρ ὁ Ἰησοῦς παιδίον, καὶ στήσας αὐτὸ ἐν μέσῳ αὐτῶν, εἶπεν· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ στραφῆτε καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδία, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. ταπεινώσει γὰρ ὁ Ἰησοῦς διηγούμενος τὸν τῆς σωτῆρος ἐν τούτοις λόγον, ὅτι ἐὰν μὴν τις ὢν ὅλῃ τοσοῦτον νεκρώσῃ τὰς ἀνθρωπικὰς ὀπτασίας, πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατῷ, καὶ πάντοτε τὴν νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέρων, ὥστε παιδίοις ἀγάμοις τὰ ἀφροδίσια, καὶ ἀμέντοις τὰ ἀνδρικὰ κινήματα ἔχειν κατάστασιν, ὁ τοιοῦτος ἐγράφη, καὶ γέγονεν ὡς τὰ παιδία· καὶ * ὁ σωτὴρ γε προσέθηκε τὴν τῶν παιδίων περὶ τῶν τοιούτων κινημάτων κατάστασιν, τοσούτῳ μᾶλλον τοῦ ἀσκητοῦ ὄντων, καὶ ὅλῃ τοσοῦτοι

* ἑλληνικῶν σωφροσύνης, * ὃ, μείζων ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν· ὅταν δὲ ὅλῃ τῇ

Matth. 5. 19.

Matth. ibid.

Gen. 26. 13.

Matth. 11. 11.

Gen. 26. 13.

Matth. 18. 1.

τὰ ἀφροδίσια λέλεκται καὶ περὶ τῶν παιδίων, τί δ' A
αὖ λεκτέον καὶ περὶ τῶν λοιπῶν παθῶν, καὶ ἀῤῥωστημάτων, καὶ νοσημάτων τῆς ψυχῆς, εἰς ἃ μὴ πέφυκε παιδία ἐμπίπτειν, ὅσα τὸν λόγον μηδέπω συμπεπλήρωκεν, οἷς ἵνα καὶ γραφῇ τις, καὶ ὁποῖόν

C.R. βέβηκεν ἐστὶ τὸ παιδίον πρὸς ὀργήν, ἢ οἷος ἥδεται ἂν ἀνὴρ. καὶ ὁποῖόν ἐστι τὸ παιδίον πρὸς λύπην, ἐὰν ὅτι μάλιστα τὸ χεῖρον ἢ πεπηκότες παῖδες, ἢ μῆτηρ, ἢ τινος ἀδελφοῦ, ὡς γελᾷν καὶ παίζειν κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον, τοιοῦτος δ' ἥδοιτο ὁ γραφεὺς ὡς *παιδία, καὶ ἔξιν ἀναλαβὼν ἐκ λόγου τῆς B

*C.R. παιδίοις λύπης ἀποδέκτην, ὥστε ὁποῖόν ἐστι πρὸς λύπην τὸ βεβηκὸς παιδίον, αὐτὸν ἡδύνασθαι· τὸ δὴ ὅμοιον φήσεις περὶ τῆς καλουμένης ἡδονῆς, καθ' ἣν ἀλόγως ἐπαίρονται οἱ φαῦλοι, ἣν ἃ πάσχει τὰ παιδία, ἴδοις ἂν οἱ γραφέντες καὶ ἡδόμενοι ὡς τὰ παιδία· ὡς μὲν οὖν πρὸς ὃ ἀκριβεῖς ἀποδέδεικται καὶ ἄλλοις, ὅτι οὐδὲν τῶν παθῶν πίπτει εἰς τὰ μηδέπω συμπεπληρωκότα τὸν λόγον παιδία. εἰ δὴ οὐδέν, δῆλον ὅτι καὶ ὁ φόβος. ἀλλ' εἰ ἄρα ἀπάλογόν τι τοῖς πάθεσι, καὶ ταῦτα ἀμυδρὰ καὶ ταχέως ἀπασβεννύμενα, καὶ θερμαινόμενα ἅμα C
καὶ ἐν τοῖς παιδίοις, ὡς ἀγαπητὸν εἰ ὅτι τῷ φήσαντι γραφέντα ὡς τὰ παιδία ὅσον ἔχει τῆς ὁμοιότητος πρὸς τὰ πάθη ὡς τὰ παιδία· καὶ περὶ

C.R. τοὺς φόβου τοίνυν τὰ ὅμοια τοῖς ἀποδεδομένοις νοήσειεν, ὅτι τὰ παιδία τὸ μὲν φόβον τῶν φαύλων οὐ πάσχει, ἄλλο δέ τι ὃ οἱ ἀκριβοῦντες τὰ τῶν παθῶν, καὶ τῶν ὀνομάτων ἐκείνων, λέγουσιν εἶ φόβον. οἷς ὃ καὶ ὁ τῶν παιδίων ἀμυητοτάτην πρὸς αὐτὰς τὰς τῶν δακρύων ῥοιβδοὺς, ἐν ἀκαρεῖ μεταβαλλομένους, καὶ γελῶντας, καὶ συμπαίζοντας D
τοῖς νομιζομένοις λελυπηκέναι, καὶ πεφοβηκέναι, ἀλλ' ἃ τῇ τὴν ἀληθινὴν ταῦτα ἐνεργησάσῃ· ὅταν δὲ καταπαύσωσι ἑαυτὸν τις ὡς ὁ προσεκαλέσατο ὁ Ἰησοῦς παιδίον. ἐν γὰρ πίπτει ὑψηλοφρονεῖν καὶ οἴησις βλαβείας, ἢ πλούτου, ἢ τινος τῶν νομιζομένων μὲν, οὐκ ὄντων δὲ ἀγαθῶν εἰς παιδίον. διόπερ ἔστιν ἰδεῖν τὰ κομιδῇ νήπια μέχρι τελῶν καὶ πεπαρῶν ἐτῶν, ὅμοια τοῖς ἀγνοῦσι, καὶ βλαπτῇ εἶ δοκῇ, καὶ μὴ μᾶλλον πάντας φιλεῖν δοκοῦντα τὰ πλούσια παιδία, ταῦτα τὰ πενιχρά· E
ἐὰν οὖν, ὅταν παρὰ τὴν ἡλικίαν πάσχῃ τὰ παιδία πρὸς τὰ τῶν αὐτῶν ἐπαίροντα θαυμάτια πάσῃ, ἀπὸ λόγου ὁ τοῦ Ἰησοῦ μαθητὴς ἐπεπείνωσεν ἑαυτὸν, ὡς ὁ ἔδειξεν ὁ Ἰησοῦς παιδίον, οὐκ ἐπαιρόμενος ὅτι δοξαρίῳ, οὐδὲ φυσιούμενος ὅτι πλούτῳ, οὐδ' ὅτι περιβολῇ, οὐδὲ ὀγκούμενος ὅτι

est in regno cœlorum. Quod autem de rebus venereis in pueros dictum est, idem de reliquis affectionibus, & infirmitatibus ac morbis animi dici queat, in quæ à natura comparatum est vt non incidant pueri, quicunque perfectum rationis vsum nondum assecuti sunt; verbi causa vt quis convertatur, & quomodo se habet ad iram puer, talis ille, vir licet, evadat; & quemadmodum se habet ad mœrorem puer, qui tum ridet, & ludit nonnunquam, cum mortuus jacet pater, vel mater, vel aliquis è fratribus, talis evadat qui conversus fuerit, quales sunt pueri, & habitum ad suscipiendum mœrorem minime proclivem à ratione comparet, ut qualis est ad tristitiam exiguus puerulus, talis ille sit. Simile quoque de eo dices quod voluptas nuncupatur, qua temere & absque ratione accenduntur & stimulantur homines nequam, cuique minime obnoxij sunt pueri, & qui convertuntur, ac pueris similes efficiuntur. Quemadmodum vero accurate ab alijs demonstratum est, in pueros, quibus nondum plenior rationis vsus accessit, nullum horum affectuum cadere; quod si nullũ, certe neque timorem: at si quid animi perturbationi simile pueris cõtingit, exiguum illud est, citissime evanescens & consanescens; adeo vt si consecutus illud fuerit, qui puerorum similis conversione factus est, vt pueri instar affectus suos sibi quasi subjecerit, præclare secum agi putandum ei sit. Ac de timore quidem similia iis intelligantur quæ supra tradidimus, pueros videlicet malorum timore nequaquam percelli, at aliquo alio, quod tamen timorem appellant, qui de animi perturbationibus, eorumque nominibus accurate differuerunt; cujusmodi puerorum quoque est, inter ipsas etiam lacrymas injuriarum oblivio, qui temporis puncto immutantur & rident, cumque iis ludunt, qui timore eos affecisse & timorem incussisse videbantur, sed revera nihil tale fecerant. Ad eundem vero modum se deprimet & abijciet quispiam, ad quem se abjicit puer quem Iesus accersivit, in puerum siquidem neque cadit superbia, neque generis, divitiarumve arrogans existimatio, aut alicujus ex iis bonis; quæ opinione quidem talia sunt, revera non sunt: vnde puerulos oppido infantes videre licet ad tertium quartumve ætatis annum ignobilibus, & obscuro loco editis pueris similes, etiamsi generosi esse videantur, nec magis amantes pueros qui videntur florere opibus, quam egenos. Si ergo Iesu discipulus ratione adductus se ipse, velut puer quem ostendit Iesus, depresserit; id quod pueris propter ætatem contingit circa eos affectus, quibus efferuntur stulti; gloriola non turgidus, neque propter divitias aut vestimentum inflatus, vel ge-

neris nobilitate intumescens, ij potissimum in nomine Iesu suscipiendi & imitandi sunt, qui, sicut à Verbo demonstratum est, ita conversi fuerint, vt puer quem Iesus assumpsit, quoniam inter eos præcipue Christus est, & propterea illud dicit:

Matth. 18. 5. *Et qui susceperit vnum parvulum talem in nomine meo, me suscipit.* Quod autem sequitur, difficile est ita exponere, vt cum superioribus cohæreat: dixerit enim aliquis, quomodo fieri potest vt qui conversus fuerit, & puerorum similis factus, pusillus sit ex iis qui in Iesum credunt, & offensioni obnoxius? nihilominus tamen id convenienter illustrare conemur. Quisquis Iesum Dei Filium esse credens, juxta veram historiam quæ de illo conscripta est, & per actiones in Evangelijs præscriptas iter habens, vt ad virtutis normam vitam exigat, conversus est, & ad id contendit vt puerorum similis efficiatur; fieri non potest quin is cœlorum regnum ingrediatur. Tales profecto sunt quamplurimi; at non quisquis conversus est vt puerorum similis evadat, id assecutus est vt pueris similis fiat, sed quantum vnusquisque ab eo, quem diximus, puerorum circa animi affectus habitu abest, tantundem abest vt ad puerorum similitudinem accedat. In omni ergo credentium multitudine sunt quidam quasi recens conversi vt puerorum similes fiant, qui dum convertuntur vt fiant quasi pueri, pusilli appellantur, & qui ex iis conversi fuerint, vt fiant quasi pueri, sed multum ab eo absunt, vt pueris accurate similes sint, offensione & scandalo affici possunt, quorum vnusquisque tantum abest vt illis similis sit, quantum abest à puerorum circa animi perturbationes habitu, de quo supra actum est; quibus offensionis ansæ minime præbendæ sunt: aliquin qui offensioni locum dederit, opus illi erit, *vt suspendatur mola asinaria in collo*

Matth. 18. 6. *ejus, & demergatur in profundum maris*, quasi ad curationem illius id conferat, qui enim talem in mari pœnam dederit idoneam,

Psalm. 103. 26. vbi draco ille est, quem *formavit* Deus *ad illudendum ei*, & prout ei fuerit vtile, punitus tandem & afflictus fuerit, eum obtinebit statum, qui labores in profundo maris à se mola asinaria depresso perlatos excipiet. Molarum sedenim discrimina sunt, ita vt earum aliqua, vt ita dicam, humana sit, alia asinaria: ac humana quidem illa est, de qua scriptum extat: *Duæ*

Matth. 24. 41. *molentes erunt in vna mola, vna assumetur, & vna relinquetur*: asinaria autem, quæ ei circumponetur qui offensionem & scandalum præbuerit. Dixerit autē aliquis, an recte vel male, mihi non liquet, asinariam

A δύναμις, μάλιστα ὑπὲρ τοὺς, ὡς ὁ λόγος ἀπέδειξε, γραφέντας, ὡς ὁ προσελάβετο ὁ Ἰησοῦς παιδίον, ἀποδεκτέον καὶ μιμητέον ὅλῃ ᾗ Ἰησοῦ ἐνόματι, ἐπεὶ μάλιστα ἐν τούτοις ἐστὶν ὁ Χριστὸς, καὶ διὰ τοῦτο λέγει τό· καὶ ὃς ἂν δέξηται ἓν παιδίον τοιοῦτο ὅλῃ τῷ ὀνόματί μου, ἐμὲ δέχεται· ὃ δὴ ἐξῆς ἐρωῶδες καὶ ἀκολουθίαν τῷ προαποδεδομένῳ διανοήσασθαι. εἴποι γὰρ ἄν τις, πῶς ὁ γραφεὶς καὶ ὁμοίωμενος ὡς τὰ παιδία, μικρὸς ὢν τῷ πιστεύοντα εἰς τὸν Ἰησοῦν, καὶ ὑποδεκτικὸς ὢν σκανδαλισθῆναι;

B πειρασόμεθα δὲ καὶ τὸν ἀκολουθίαν ἁρμόσαι· * πῶς ὁ τοῦ Ἰησοῦ ὡς ἀληθῶς συναποδεδομένος θεοῦ καὶ * κ. τὸ τὴν ἀληθῆ πρὸς αὐτὸν ἰσοτιμίαν, καὶ ὁδοῦ ἁπλῆς καὶ στενῆς διαγωγίαν προσλαβὼν εἰς ὃ βιῶσαι κατ' ἀρετὴν, ἐστράφη καὶ ὁδεύει * πρὸς τὸ ὁμοιωθῆναι * C. R. τὸ βιῶσαι καὶ ὡς τὰ παιδία, τοῦτον ἀμήχανον μὴ εἰσελθεῖν καὶ * τὸν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· πολλοὶ δέ εἰσι τοιοῦτοι, ἀλλ' οἱ πάντες οἱ γραφέντες πρὸς τὸ ὁμοιωθῆναι ὡς τὰ παιδία, ἐφθάκασιν ὡς ὅλῃ τὸ ὁμοιωθῆναι τοῖς παιδίοις. ἀλλ' ἕκαστος τούτων

C ἀπολείπεται τῆς πρὸς τὰ παιδία ὁμοιώσεως, ὅσον ἀπολείπεται τῆς ἀποδεδομένης τῷ παιδίων πρὸς τὰ πάθη ἕξεως· ἐν πάντι δὴ τῷ πλήθει τῷ πιστευόντων εἰσὶ καὶ οἱ ὡσανεὶ ἀρτὶ γραφέντες πρὸς τὸ ὁμοιωθῆναι ὡς τὰ παιδία, οἵτινες κατ' αὐτὸ τὸ ἐγράφθαι ἵνα γένωνται ὡς τὰ παιδία, μικροὶ χρηματίζουσι, καὶ τούτων οἱ γραφέντες μὲν ἵνα γένωνται) ὡς τὰ παιδία, πολὺ δὲ ἀπολειπόμενοι τοῦ γενέσθαι ἀκεραίως ὡς τὰ παιδία, ὑποδέχονται τὸ σκανδαλισθῆναι. ὧν ἕκαστος τοσοῦτον

D ἀπολείπεται τῆς πρὸς αὐτὰ ὁμοιώσεως, ὅσον ἀπολείπεται τῆς ἀποδεδομένης τῶν παιδίων πρὸς τὰ πάθη ἕξεως. οἷς δὲ δέον ἀφορμὰς παρέχειν τοῦ σκανδαλισθῆναι. εἰ μή γε, ὁ σκανδαλίσας δύναιτο, ὡς συμφέροντος αὐτῷ ὑπὸ θεραπείας, τοῦ κρεμασθῆναι μύλον ὀνικὸν περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταποντισθῆναι ἐν τῷ πελάγει

Psalm. 103. 26. τῆς θαλάσσης. ὅτου γὰρ τίσας τὸν * αὐτοῦ ἔχει δι- * C. R. αὐτὸ κὴν ἐν τῇ θαλάσσῃ, ὅπερ ὁ δράκων ὃν ἔπλασεν ὁ θεὸς ἐμπαίζειν αὐτῷ, καὶ πρὸς ὃ συμφέρον πρὸς τὸ τέλος ὁ κολασθεὶς, καὶ παγεὶς, ἐν τοῖς ἔξῃς ἔσται τῷ κῇ τὸ πέλαγος τῆς θαλάσσης πόνων, ὃς ὑπομένει καθηλούμενος ὑπὸ τοῦ ὀνικοῦ μύλου· εἰσὶ γὰρ καὶ μύλων διαφοραί, ὡς εἶναι τὸν μὲν πνα αὐτῶν, ἵν' ὅπως ὀνομάσω, ἀνθρωπικὸν, μύλον δὲ ὀνικὸν· καὶ ἀνθρωπικὸς μὲν ὅστις ἁπλῶς, πρὸς δὲ γλυκασίαν. δύο ἔστιν ἀλήθεσιν ἐν ἑνὶ μύλῳ· μία πρὸς ἀλληλοδούλους, καὶ μία ἀφίεσιν· ὀνικὸς δὲ ὁ πρὸς ἕνα ἀποστόμους τῷ σκανδαλί-

σθηναι· εἴποι δ' ἄν τις, οὐκ οἶδα πότερον ὑγιῶς ἢ ἐσφαλμένως λέγων, ὀνικὸν εἶναι τὸ βαρὺ τῷ φαύ-

λω σῶμα, καὶ καταφερὲς, ὅταν αὐχμήψηται ἐν τῇ ἀναστάσει, ἵνα καταποντωθῇ ἐν τῇ ἀβύσσῳ λεγομένῃ πελάγει θαλασσίῳ, ὅπερ ὁ δράκων ὃν ἔπλασεν ὁ θεὸς ἐμπαίζειν αὐτῷ. ἄλλος δὲ ὁ σκανδαλίζειν ἕνα τῶν μικρῶν τούτων τοὺς ἀοράτους ἀνθρώπους δυνάμενος, πολλὰ γὰρ καὶ ἀπὸ τῶν σκανδάλων εἰς τοὺς διακυμβώτας ἀπὸ τῶν μικρῶν γίνεται· ἐπεὶ ὁ σκανδαλίσων τῶν διακυμβώτων ἀπὸ τῶν μικρῶν ἕνα, πιστεύοντων εἰς ἄνθρωπον, ὀνικὸν μύλον ὁ φθαρτὸν σῶμα ὁ βαρύνων ψυχὴν αἰαλήτους, κρεμάμενον ἐκ τῆς καθελκυσμοῦς ἄνω ἐπὶ τῷ τῆδε πεφάσματος ζαχήλης, ἵνα ἀφ' ὑπάντων καθαιρεθῇ αὐτῶν ὁ οἶκτος, καὶ πάσχοντες δίκην, ἐν τῷ συμφέροντι αὐτοῖς ἀφῶσι τὸν ὀνικὸν μύλον γλώσσῃ· καὶ ἄλλη δὲ διήγησις ἔστω τὴν ἁπλουστέραν λεγομένην λεγέσθω, εἴτε ὡς δόγμα, εἴτε ὡς γυμνασίας ἕνεκεν, καὶ ζητήσωμεν ποῖον προσκαλεσάμενος παιδίον ὁ Ἰησοῦς, ἔστησεν ἐν μέσῳ τῶν μαθητῶν· ὅστις δὲ εἰ δώσαμεν τὸ ταπεινῶσαι ἑαυτὸ πνεῦμα ἅγιον, ὑπὸ τοῦ σωτῆρος προσκληθέν, καὶ σταθὲν ἐν μέσῳ τῶν ἡγεμονικῶν τῶν μαθητῶν Ἰησοῦ, εἰπεῖν ἐξ οὗ προσκέκληται ὁ Ἰησοῦς παιδίον· εἴ τε βούλεται ἡμᾶς πάντα τὰ ἄλλα ἀποτραφῆναι τῆς γραφῆναι πρὸς τὰ τοιαῦτα δόγματα ὑπὸ τοῦ ἁγίου ὑποβαλλόμενα πνεύματος, ἅτε ἡμᾶς ὅπως γενέσθαι ὡς τὰ παιδία τὰ καὶ αὐτὰ γραφέντα, καὶ ὁμοιωθέντα τῷ ἁγίῳ πνεύματι. ἃ ἵνα παιδία ἔδωκεν ὁ θεὸς τῷ σωτῆρι, περὶ οὗ ἐν Ἡσαΐᾳ λελεγμένον· ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία ἃ μοι ἔδωκεν ὁ θεὸς, καὶ οὐκ ἔστιν εἰσελθεῖν εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν μὴ γραφέντα ἀπὸ τῆς κοσμικῆς πραγμάτων, ἢ ὁμοιωθέντα τοῖς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον πεφορεκόσι παιδίοις· ὅταν πνεῦμα ἅγιον προσκαλεσάμενος ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τῆς ἰδίας τελειότητος καταλείψας προσῆλθεν ὡς παιδίον, ἔστησεν αὐτὸ ἐν μέσῳ τῶν μαθητῶν· δεῖ οὖν γραφέντα ἀπὸ τῆς κοσμικῆς ὑπεροψίαν ταπεινῶσαι ἑαυτὸν, ὡς οὐχ ἁπλῶς ὡς τὸ παιδίον, ἀλλὰ, κατὰ τὸ γεγεσιμμένον, ὡς τὸ παιδίον τοῦτο· ἔστι δὲ τὸ ταπεινῶσαι ἑαυτὸν ὡς τὸ παιδίον ἐκεῖνο, τὸ μιμήσασθαι τὸ ὑπὲρ σωτηρίας ἡμῶν ταπεινῶσαν ἑαυτὸ πνεῦμα ἅγιον· ὅτι δὲ ὁ σωτὴρ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἐξαπεσταλήκασι τὸ παρὰ τοῦ πατρὸς ὑπὲρ σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων, δεδήλωται ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ ἐκ προσώπου τοῦ σωτῆρος λέγοντος· καὶ νῦν κύριος ἀπέστειλέ με καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ· ἴσως μὲν τοι ὅτι ἀμφίβολός ἐστιν ἡ λέξις. ἢ γὰρ ὁ θεὸς ἀπέστειλεν, ἀπέστειλε δὲ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ σωτῆρος, ἢ ὡς *ἐξεληλάμφθη, ἀμφότερα ἀπέστειλεν ὁ πατὴρ τὸ σωτῆρα καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα· μείζων οὖν ἐν

A molam corpus esse hominis nequam, grave & deorsum tendens, quod in resurrectione assumet, vt in abyssum, quæ maris profundum appellatur, vbi draco ille est quem *formavit* Deus *ad illudendum ei*, demergatur. Alius autem offensionem vni è parvulis præbitam ad Potestates referet, quæ hominum oculis vsurpari non possunt; plurimæ siquidem offensiones in parvulos à Iesu monstratos ab illis derivantur: postquam autem vnum è parvulis à Iesu monstratis, in eumque credentibus offenderint, asinariam molam assumet, corpus videlicet corruptioni obnoxium, animam gravans, suspensum de collo, quo in vitæ hujus negotia deorsum trahetur; vt de vana sui existimatione horum ope dejciantur, & postquam pœnas luerint, id quod sibi vtile erit molæ asinariæ beneficio consequantur. Præter rudiorem hanc explicationem, alia insuper, sive vt dogma, sive exercitationis gratia proferatur, & quemnam puerulum à se accersitum in medio Discipulorum constituit Iesus, perscrutemur. Vide num puerum à Iesu accersitum Sanctum esse Spiritum dicere possis, qui seipsum abjecit, à Servatore accitus est, & in media Discipulorum Iesu mente constitutus; vel num nos alia omnia fastidientes, ad exempla à Spiritu Sancto suggesta converti velit, adeo vt efficiamur tanquam pueri, qui & ipsi conversi, & Spiritui Sancto similes facti fuerint; quos quidem puetos Servatori dedit Deus, juxta id quod in Isaia dictum est: *Ecce ego & pueri quos dedit mihi* Isaiæ 8. 18. *Dominus*: nec vero in regnum cœlorum intrare fas illi est, qui non à mundanis negotijs sese averterit, & puerorum Spiritum Sanctum habentium similis effectus fuerit; quem quidem Spiritum Sanctum, qui à sua perfectione ad homines se demisit, tanquam puerum advocans Iesus, in medio Discipulorum constituit. Seipsum ergo à mundanis concupiscentijs aversum deprimere oportet, non solum vt puerulum, sed, juxta id quod scriptum est, vt puerulum hunc. Deprimere autem seipsum sicut puerulum hunc, idem est ac Spiritum Sanctum imitari, qui pro hominum salute se ipse depressit & abjecit. Servatorem autem vna & Spiritum Sanctum à Patre in hominum salutem missum esse in Isaia declaratum est, ita ex Servatoris persona loquente: *Et nunc Dominus meus* Isaiæ 48. 16 *misit me, & πνεῦμα eius.* Sciendum porro est ambiguum esse hunc locum; vel enim Servatorem misit Deus, misit quoque Spiritus Sanctus; vel, sicut interpretati sumus, vtrumque misit Pater, Servatorem

Vide Not.

Vide Not.

& Spiritum Sanctum. Qui ergo ad imitationem pueri hujus plus se ipse abjecerit, quam omnes qui sese demittunt, major ille erit in regno cœlorum. Plurimi quippe sunt, qui se ipsi velint deprimere, velut iste puer: at qui puero seipsum abjicienti perquam similis fuerit effectus, is in nomine Iesu, vel revera potius in ipso Iesu, omnibus in regno cœlorum major appellatus reperietur. Quemadmodum autem Iesum suscipit, qui susceperit vnum talem è pueruli in nomine Iesu; ita Iesum reijcit & expellit, qui talem vnum puerulum in nomine Iesu suscipere non vult. Quod si inter eos qui Spiritus Sancti communicatione digni habiti sunt, discrimen intercedit, cum plus minusve Spiritum Sanctum recipiant credentes; nonnulli sane sint offensioni obnoxij, eorum scilicet, qui in Deum credunt, minimi; quorum offensionem Verbum vlciscens, de his à quibus fuerint offensi ait: *Expedit ei vt suspendatur mola asinaria in collo ejus, & demergatur in profundum maris.* Hæc super propositis Matthæi verbis dicta sint. Videamus jam quomodo apud reliquos se habeant quæ ad ea pertinent. Ait ergo Marcus disputasse in via Duodecim, quisnam eorum major esset; idcirco cum consedisset, accersivisse eos, &, quis major esset, edocuisse, primas illi partes, tanquam majori, tributum iri dicentem qui modestia sua & lenitate omnium fuerit postremus, adeo vt locum illius cui ministratur non arrogaverit, sed ministrantis, atque hujus quidem non aliquibus ministrantis, alijs vero minime, sed plane omnibus: ad id enim attende: *Si quis vult primus esse, erit omnium novissimus, & omnium minister.* Tum inquit postea: *Accipientem eum puerum* (Iesum scilicet) *stabuisse in medio Discipulorum suorum: quemquum complexus esset, dixisse illis: Quisquis vnum ex pueris receperit in nomine meo, me recipit.* Qualem vero accepit puerum, & complexus est Iesus, juxta altiorem horumce locorum interpretationem? an Spiritum Sanctum? & huic quidem puero simile facti sunt nonnulli, de quibus id dixit: *Quisquis vnum ex hujusmodi pueris receperit in nomine meo, me recipit.* Iuxta Lucam autem: *Cogitatio* in Discipulos non ascendit, sed *intravit* super eare, *quis eorum major esset. At Iesus videns cogitationes cordis illorum*, vt pote oculos habens cogitationes cordium intuentes; *videns cogitationes cordis illorum*, ne interrogatus quidem, juxta Lucam, *apprehendit puerum, & statuit*, non in medio eorum tan-

Marc. 9. 34

Marc. 9. 35.

Marc. 9. 36, 37.

Luc. 9. 46, 47, 48.

τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ὁ ταπεινώσας ἑαυτὸν πρὸ πάντας τοὺς ταπεινοῦντας ἑαυτοὺς μιμητικῶς ἐκείνῳ τῷ παιδίῳ· πολλοὶ μὲν γὰρ οἱ θέλοντες ἑαυτοὺς ταπεινῶσαι ὡς ὁ παιδίον ἐκεῖνο. ὁ δὲ πάντη τῷ ἁπλότητι ὅμοιος τῷ ταπεινώσαντι ἑαυτὸν παιδίῳ, ἐκεῖνος ἂν εὑρεθείη ὁ μεγαλύτερος πάντων μείζων ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ὀνόματι τῷ ἰησοῦ, μᾶλλον ἐν αὐτῷ ὄντος τοῦ ἰησοῦ· ὥσπερ γὰρ ὁ τὸ ἰησοῦ δέχεται, ὃς ἐὰν δέξηται ἓν τῶν παιδίων τοιοῦτο ὀνόματι αὐτῷ, οὕτως ὁ ἰησοῦ ἀποδοκιμάζει καὶ ἐκβάλλει ὁ μὴ βουλόμενος δέξασθαι ἓν παιδίον τοιοῦτο ὀνόματι τῷ ἰησοῦ· εἰ δὲ καὶ ὁ τῶν ἄλλων πόλεμος ἀξιολόγων ἐστὶ διαφορᾶς, πλεῖον ἢ ἑπτάκις λαμβάνοντων τῶν ἀλλότριον πόλεμον τῶν πιστευόντων, εἶεν αἵ τινες οἱ μικροὶ τῶν εἰς θεὸν πιστεύοντες σκανδαλίζεσθαι δυνάμενοι, ὡς ἐνδεχομένως σκανδαλιζόντας ὁ λόγος, φησὶ περὶ τῶν σκανδαλισθέντων αὐτοὺς τὸ· συμφέρει αὐτῷ ἵνα κρεμασθῇ μύλος ὀνικὸς εἰς τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταπονηθῇ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης· ταῦτα λεγέσθω καθ' ἕκαστον μαθητικῶς· ἴδωμεν δὲ καὶ τὸ ἀκόλουθον ἀπὸ τῶν λοιπῶν· μήκους ὄντως φησὶν ἂν διελεχθῆναι ἐν τῇ ὁδῷ οἱ δώδεκα, τίς αὐτῶν μείζων ἐστί. διὸ καθίσας ἐφώνησεν αὐτοὺς, καὶ διδάσκει τίς ὁ μείζων, λέγων ἀφυπτίαν ὡς μείζονα τυγχάνειν τὸν ἡμόμενον πάντων ἀφ' ὧν μετριότητος, καὶ τῆς ὑπεικείας ἕνεκεν. ὥστε τὸν μὲν ἀφικνούμενον μὴ ἀναδέχεσθαι τόπον, τὸν δὲ ἀφικνούμενος, καὶ τυγχάνειν πρός τινας μέν, πίνας δὲ οὔ, ἀλλὰ πρὸς πάντας ἁπλῶς· πρόχειρος γὰρ ὢν· εἴ τις θέλει πρῶτος ἡμῶν εἶναι, ἔσται πάντων ἔσχατος, καὶ πάντων ἀφικνούμενος. καὶ ἐξῆς τούτοις φησὶν ὅτι παιδίον, δηλονότι ὁ ἰησοῦς, ἔστησεν ἐν μέσῳ τῷ μαθητῇ αὐτῶν, καὶ ἐναγκαλισάμενος αὐτῷ εἶπεν αὐτοῖς· ὃς ἐὰν ἓν τῶν παιδίων δέξηται ἐπὶ τῷ ἐμῷ ὀνόματι ἐμὲ δέχεται· ποῖον δὲ ἔλαβε παιδίον καὶ ἐναγκαλισάμενος ὁ ἰησοῦς καὶ τὰ βαθύτερον ἐν τοῖς τόποις λόγον; ἢ ὃ ἄλλον πνεῦμα; καὶ τοῦτο γὰρ τῷ παιδίῳ ὁμοιωθησόμενόν τινες, καθὸ ἂν εἴποι τὸ· ὃς ἐὰν ἓν τῶν τοιούτων παιδίων δέξηται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐμὲ δέχεται· καὶ μήποτε τὰ λευκὰ, ἀφομοίωσις εἰς τὰς μαθητὰς οὐκ ἀναβέβηκεν, ἀλλ' εἰσῆλθε καθὸ ἦν, τίς ἀρα εἴη μείζων. καὶ ἰδὼν ὁ ἰησοῦς τὸν διαλογισμὸν τῆς καρδίας αὐτῶν, ἅτε ἔχων ὀφθαλμὸς διαλογισμοὺς καρδιῶν βλέποντας, ἰδὼν τὸν διαλογισμὸν τῆς καρδίας αὐτῶν, οὐδὲ ἐρωτηθεὶς, καὶ τὰ λευκὰ, ἔλαβε ὁ παιδίον, καὶ ἔστησεν, ἢ μόνον ἐν μέσῳ αὐτῶν, ὡς ὁ μαθητὴς, καὶ ὁ μήκος εἰρήκασιν, ἀλλ' ἵνα ἢ

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

πρὸς ἑαυτὸν, καὶ εἶπε τοῖς μαθηταῖς· ὃ μόνον τὸ
ὃς ἐὰν δέξηται ἓν παιδίον τοιοῦτο, ἢ· ὃς ἐὰν ἓν τῶν
τοιούτων παιδίων δέξηται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου,
ἐμὲ δέχεται, ἀλλ' ἤδη καὶ ἐπιμαβυνήτως τὸ·
ὃς ἐὰν δέξηται τοῦτο τὸ παιδίον ὡς ἐπὶ τῷ ὀνόματί
μου, ἐμὲ δέχεται· χρὴ οὖν καὶ τὸ λεγόμενον ἐκεῖνο
τὸ παιδίον, ὃ λαβόμενος ὁ Ἰησοῦς ἔστησεν αὐτὸ πρὸς
ἑαυτὸν, δέξασθαι ὅτι τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ· καὶ
οὐκ οἶδα εἰ δυνατόν τις μὴ ἐπιλαβόμενος τοῦ· ὃς
ἐὰν δέξηται τοῦτο τὸ παιδίον ὡς ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου·
χρὴ γὰρ ἐκεῖνο τὸ παιδίον, ὃ τότε ἔστησεν ὁ Ἰησοῦς B
πρὸς ἑαυτὸν λαβόμενος αὐτοῦ, δέξασθαι ἕκαστον
ἡμῶν ὅτι τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ. ζῇ γὰρ ὡς ἀθάνατον,
καὶ χρὴ αὐτὸ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ δέξασθαι ὅτι ἐπὶ
ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ, ὃ μὴ χωριζόμενος ὁ Ἰησοῦς τοῦ
πρὸς τὸν δεχόμενόν τὸ παιδίον, ὡς ἐπὶ τοῦτο
λελέχθαι τὸ· ὃς ἐὰν δέξηται τοῦτο τὸ παιδίον ὅτι
τῷ ὀνόματί μου, ἐμὲ δέχεται· εἶτ' ἐπεὶ ἀχώρι-
στός ἐστι τοῦ υἱοῦ ὁ πατὴρ, οὕτως πρὸς τὸν δεχόμενόν
τὸν υἱόν. δῆλον λέλεκται· καὶ ὃς ἐὰν ἐμὲ δέξηται, δέ-
χεται τὸν ἀποστείλαντά με· ὁ δὲ δεχόμενος ὃ παι- C
δίον, καὶ τὸν σωτῆρα, καὶ τὸν ἀποστείλαντα αὐτὸν,
μικρότερός ἐστιν ἐν πᾶσι τοῖς Ἰησοῦ μαθηταῖς ἑαυ-
τὸν σμικρύνων. ὅσον γὰρ ἑαυτὸν σμικρύνει, τοσού-
τον γίνεται μέγας, αὐτῷ τοῦτο πλεῖον σμικρύνειν
αὐτὸν, καὶ ποιῶν τὸ ὑπερδόναι εἰς μέγεθος· πρόσ-
εχε γὰρ ὅτι· ὁ μικρότερος ἐν πᾶσιν ὑμῖν οὗτος ἔσ-
χατον, ἔτος ἐστὶ μέγας· αἰνιττομένῳ καὶ ἐν ἄλλοις,
καὶ· ἔσται μέγας. κατὰ δὲ τὸν λεγόμενον· ἐὰν μή τις δέξη-
ται τὴν τοῦ θεοῦ βασιλείαν ὡς ὃ παιδίον, οὐ μὴ εἰσέλ-
θῃ εἰς αὐτὴν· καὶ ἔστιν ἀμφίβολος ἡ λέξις, ἢ γὰρ D
ἵνα ὁ δεχόμενος τὴν τοῦ θεοῦ βασιλείαν γένηται ὡς
παιδίον, ἢ ἵνα τὴν τοῦ θεοῦ βασιλείαν προσδέξη-
ται γνησιώτην αὐτὸς ὡς παιδίον· καὶ τάχα σύνοιδα
μοὶ οἱ δεχόμενοι τὴν τοῦ θεοῦ βασιλείαν δέχον-
αὐτὴν οὕτω ὡς παιδίον, ἐν ᾧ μὴ γίνονται αἰῶνι
σκέπτ ὡς παιδίον, καὶ ὁ μέγεθος τῆς τελειότη-
τος ἐν τῇ, ἵν' ὕστερος ὀνομάσω, πνευματικῇ ἡλι-
* Κ. Ἀπ- κία * ὑπεδεικνυμένοις πᾶσι τοῖς ὅτι τὸ πρόσ-
δεχόμενοις προσδεξαμένοις αὐτὴν οὕτω ἐνοῦσθαι ὡς παι-
δίον· ἀπὸ κόσμου ἀπὸ τῶν σκανδάλων· κατ'
αὐτὴν μὲν, καὶ ἀπολελυμένως εἴρηται ἡ κόσμος E
* Ἐν τῷ ἐν τῷ Φωνῇ, * ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ
ἔγνω. κατὰ δὲ τὴν πρὸς τὸ μὴ τῆς πρὸς ἐκεῖ-
νο ὅτι πλοκῆς ὃ κόσμος ἐστὶν ὀνόμασεν ἐν ᾧ· μὴ
ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἰδὼν τὸν ἥλιον, καὶ
τὴν σελήνην, καὶ πάντα τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ,
πλανηθεὶς προσκυνήσῃς αὐτοῖς, καὶ λατρεύσῃς
αὐτοῖς· ὃ σὶ ὅμοιον φησὶν ἐν τῇ ἐσθῆτι λελέ-

A tummodo, quemadmodum à Matthæo, & à Marco traditum est, sed etiam *secus se, Et ait*, Discipulis, non illud solum : *Qui susceperit unum parvulum talem* ; vel : *Quisquis unum ex hujusmodi pueris receperit in nomine meo, me recipit* : sed altius etiam progrediendo : *Quicunque susceperit puerum istum in nomine meo me recipit.* Eum igitur puerum, quem apprehensum Iesus juxtà se statuit, in nomine Iesu, secundum Lucam, susscipere oportet. Atque haud scio an id aliquis tropice explicare possit : *Quicunque susceperit puerum istum in nomine meo:* vnicuique enim nostrum puer ille, quem Iesus tunc apprehensum juxta se constituit, in nomine Iesu susscipiendus est ; vivit enim quasi immortalis, & eum ab ipso Iesu in nomine Iesu susscipere oportet ; à quo minime sejunctus Iesus, apud eum est qui puerum susceperit, ita vt juxta illud dici possit : *Quicunque susceperit puerum istum in nomine meo, me recipit.* Deinde vero cum à Filio pater non separetur, apud eum est qui Filium susceperit ; vnde dictum est : *Et quicunque me receperit, recipit eum qui me misit.* Qui autem puerulum, & Servatorem, eumque à quo missus ille est susceperit, omnibus Iesu Discipulis minor est, cum paruum se ipse exhibet ; at quanto minorem se ipse exhibuerit, eo major fit, majus illi incrementum dante eo qui vt parvum se ipse præberet effecit. Animum enim ad id adverte : *Nam qui minor est inter vos omnes, hic major est* ; legimus quoque in alijs, *major erit* ; at juxta Lucam : *Si quis non acceperit regnum Dei sicut puer, non intrabit in illud* : ambiguus vero est ille sermo, vel enim vt qui regnum Dei accipit, puero similis efficiatur, vel vt regnum Dei illi puero simile effectum recipiat. Et qui regnum Dei hic recipiunt, illud fortasse puero simile recipiunt, in futuro autem seculo non jam amplius puero simile ; & magnitudinem assequuntur perfectionis, in ætate, vt ita dicam, spirituali sese exerentis & ostentantis in ijs omnibus qui in hoc seculo receperunt regnum Dei, quod hic puero simile est. *Væ mundo à scandalis.* Privatim & separate vocabulum hocce *Mundus* vsurpatum est, *In mundo erat*, & *mundus eum non cognovit* ; at juxta convenientiam cum aliqua re, & connexionem cum eo ad quod pertinet, enuntiatum est hoc loco : *Ne forte elevatis oculis ad cœlum videas Solem & Lunam, & omnem ornatum (κόσμον) cœli, & errore deceptus adores ea, & colas ea.* Simile in libro Esther dictum esse de illo inquies, cum scriptum est : *Cum deposuisset omnem ornatum (κόσμον) suum.*

Luc. 9. 48.

Luc. 18. 17.

Matth. 18. 7.

Ioh. 1. 10.

Deut. 4. 19.

Esth. 14. 2.

χθαι περὶ αὐτῆς, ὅτι μεγαλωθεῖσα· παρελθοῦσα πάντα τὸν κόσμον αὐτῆς, ὃ γὰρ ἑαυτὸν ἐστιν ἁπλῶς

Non enim idem est (κόσμος) mundus simpliciter, & (κόσμος) ornatus cœli, vel (κόσμος) ornatus Esther; quod autem nunc in quæstione versatur, aliud est. Existimo igitur mundum, juxta divinam Scripturam, non compagem illam esse, quæ cœlo & terra constat, sed locum hunc tantummodo qui terram ambit, atque eum quidem non qui vniversam terram ambire intelligitur, sed eam solum quæ à nobis incolitur: In mundo enim erat lux vera, in eo videlicet loco qui terram nostram
Ioh. 1.9,10. ambire intelligitur; *Et mundus eum non cognovit*, homines nempe qui circa terram versantur, vel etiam fortasse propriæ & familiares loco huic Potestates: absurdum enim est dicere compagem illam quæ ex cœlo & terra & quæ in eis sunt concreta est, significari; adeo vt Solem, & Lunam, & siderum chorum, & omnes qui in vniverso mundo sunt Angelos, veram lucem non agnovisse, & illam tamen non agnoscentes, ordinem sibi à Deo præstitutum servasse contendamus. Quin etiam cum
Ioh. 17. 5. in oratione ad Patrem Servator dicit: *Et nunc clarifica me Pater apud temetipsum, claritate quam habui priusquam mundus esset apud te*, locus hic supra terram à nobis habitatus intelligendus est; de illo etenim mundo homines Filio dedit Pater, pro quiIoh. 17.6,9. bus solummodo Patrem rogat Servator, non autem pro vniverso hominum munIoh. 17. 11. do. Item cum ait Servator: *Et ego ad te venio, Et jam non sum in mundo*, mundum dicit terrenum; nec enim sibi repugnantia proferre illum putandum est dicentem: *Et ego ad te venio, Et jam non sum in mundo*, & *Sum in mundo*. Sed & hoc loco: *Et*
Ioh. 17. 13. *hæc loquor in mundo*, terrenus hic locus intelligendus est. Luculenter vero his ille significatur. *Et mundus eos odio habuit, quia non sunt de mundo*; nos enim odio habuit,
2. Cor. 4. 18. ex quo non amplius *contemplamur quæ videntur, sed quæ non videntur* propter Iesu disciplinam, non mundus ex cœlo & terra & quæ in ijs sunt totus coagmentatus, sed qui supra terram nobiscum homines conversantur: id autem: *Non sunt de mundo*, idem est ac, non sunt de terreno hoc
Ioh. 17. 16. loco; ita & Iesu Discipuli *De mundo non sunt, sicut & ipse non erat de mundo.* Item & illud: *Vt credat mundus quia tu me misisti*, quod bis in Evangelio secundum Iohannem repetitur, ad præstantissimos, optimosque homines non refertur, sed ad eos quibus opus est, vt Filium à Patre in mundum huncce missum, fuisse credant; &
Rom. 1. 8. apud Apostolum: *Fides vestra annuntiatur in vniverso mundo.* Quod si *Væ à scandalis* pronuntiatur hominibus per vniversam terram dissipatis, qui scandalis afficiuntur;

A ὁ κόσμος, καὶ ὁ κόσμος τῆς Ἐσθήρ, ἢ ὁ κόσμος ἡ ἐσθήρ. τὸ δὲ νῦν ἡμῖν ζητούμενον, ἀλλο· νομίζω οὖν ὅτι ὁ ὄντως οὐρανοῦ καὶ γῆς σύστημά ἐστι τῆς θείας γραμματικὸς ὁ κόσμος, ἀλλ' ὁ περιέχων μόνος τόπος, καθ' ὃν τρόπον καθ' ὅλην νοούμενον τὴν γῆν, ἀλλ' ὁ τὴν ἡμετέραν οἰκουμένην. ἐν ᾧ κόσμῳ ἦν τὸ ἀληθινὸν φῶς, ᾧ περιγράφῳ τόπῳ τῇ τὴν ἡμετέραν νοουμένῃ. καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω, οἱ ἐν τῷ περιέχοντι τόπῳ ἄνθρωποι, ἅμα δὲ καὶ αἱ οἰκεῖαι τῷ χωρίῳ τούτῳ δυνάμεις. ἄπο-
B πον γὰρ λέγειν τὸ ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ ὅλῳ ἐν αὐτοῖς συστήματι. οἷς εἰπεῖν αὖ ὅτι ἥλιος, καὶ σελήνη, καὶ ὁ χορὸς τῶν ἀστέρων, καὶ οἱ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ τούτῳ ἄγγελοι οὐκ ἔγνωσαν τὸ ἀληθινὸν φῶς, καὶ ἀγνοοῦντες αὐτὸ ὑπήρχοντο τὴν ὑποτεταγμένην αὐτοῖς ἀπὸ θεοῦ τάξιν. ἀλλὰ καὶ ὧδέ πῃ λέγηται ἴσως δ' σωτῆρος ἐν τῇ πρὸς τὸν πατέρα εὐχῇ. καὶ νῦν δόξασόν με, πάτερ, παρὰ σαυτῷ τῇ δόξῃ ᾗ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί, χρὴ ἀκούειν κόσμου λέγεσθαι τὸν καθ' ἡμᾶς ὑπὸ γῆς
C οἰκούμενον. ἀπὸ γὰρ τούτου τοῦ κόσμου ἔδωκε τῷ υἱῷ ὁ πατὴρ φοιτᾶν πρὸς, ὃν ὁ σωτὴρ ἐρωτᾷ τὸν πατέρα * μόνον, καὶ οὐ περὶ τοῦ κόσμου ὅλου τὸν ἀ- c. R. eius
γαθὸν θεόν. ἀλλὰ καὶ ὁ σωτὴρ λέγων· καὶ ἐγὼ πρὸς σὲ ἔρχομαι, καὶ οὐκέτι εἰμὶ ἐν τῷ κόσμῳ, τὸ ὑπήγειον λέγει κόσμον. ὃ γὰρ νομιστέον τὸ αὐτοκείμενον αὐτὸν λέγειν φάσκοντα· καὶ ἐγὼ πρὸς σὲ ἔρχομαι. καὶ οὐκέτι εἰμὶ ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ· ἐν τῷ κόσμῳ εἰμί· ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ· καὶ ταῦτα λαλῶ ἐν τῷ κόσμῳ, τὸ περίγειον τόπον νομιστέον· σαφῶς γ' ὅτος σημαίνεται καὶ ὧδε τό· καὶ ὁ κόσμος
D ἐμίσησεν αὐτούς, ὅτι οὐκ εἰσὶν ἐκ τοῦ κόσμου. ἐμίσησε γὰρ ἡμᾶς οὐχ ὃ μηκέτι σκοποῦμεν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα, διὰ τὴν ἰησοῦ διδασκαλίαν, ὁ κόσμος οὐκ οὐρανοῦ, καὶ γῆς, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς στοιχηκώς πᾶς, ἀλλ' οἱ ὑπὸ γῆς μᾶλλον ἡμῶν ἄνθρωποι· τό· οὐκ εἰσὶν ἐκ τοῦ κόσμου, ἴσον ἐστὶ τῷ, οὐκ εἰσὶν ἐκ τῆς περιγείου πόλεως· ὧν δὲ καὶ οἱ τοῦ ἰησοῦ μαθηταὶ ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ εἰσὶν, ὡς καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ κόσμου ἦν. ἐπεὶ δὲ τί
E ἵνα ὁ κόσμος πιστεύσῃ ὅτι σύ με ἀπέστειλας, εἶπε εἰρημένον ἐν τῷ κατ' ἰωάννην, οὐκ αἱρέσεως ὄντα τὰ κρείττονα θεὸν ἀνθρώπων, ἀλλ' ὄντα τοὺς χρῄζοντας πιστεύειν θεὸν θεοῦ ὅτι ὁ πατήρ τὸν υἱὸν εἰς τὸν κόσμον ἀπέστειλε. καὶ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ δέ· ἡ πίστις ὑμῶν καταγγέλλεται ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ· εἰ δ' ἐστὶν ἵνα τοῖς πανταχοῦ τῆς γῆς ἀνθρώποις ἀπὸ τοῦ σκανδάλου, οὗ καὶ τὰ συμβόλα ἀπαγγέλλεται, οὐκ εἰσὶ δ' οἱ μαθηταὶ ἐκ τοῦ κόσμου

de mundo autem non sunt Discipuli, quæ

μὴ μὲ σκοπεῖτε τὰ βλεπόμενα, καθὼς οὐδὲ A videntur minime contemplantes, quem-
ὁ διδάσκαλος ὢν τοῦ κόσμου ἐστὶν, οὐδενὶ ἔξεστι admodum nec eorum magister de mundo
τῶν μαθητῶν τοῦ Ἰησοῦ ἐστὶν ἀπὸ τῶν σκανδάλων est, ad nullum è Discipulis Iesu pertinet
ἀπέχειν. Væ à scandalis, quandoquidem *Pax multa* Psalm. 118.
C.R. Τοῖς γὰρ ἐστὶν εἰρήνη πολλὴ τοῖς ἀγαπῶσι τὸν νόμον τοῦ *diligentibus Legem Dei, & non est illis scan-* 165.
Θεοῦ, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς σκάνδαλον· εἰ δέ τις δο- *dalum.* Si quis vero discipulus esse videtur,
κεῖ μὴ χειραπίζειν μαθητὴς, ἔτι δέ ἐστιν ὁ τοῦ adhuc tamen de mundo est, quod mun-
κόσμου, ἤγουν ὁ ἀγαπῶν τὸν κόσμον, ἢ τὰ ἐν αὐτῷ, dum, & quæ in eo sunt, diligat; vitam in-
λέγω ἢ τὴν ἐν τῷ βιωτικῷ τούτῳ ζωὴν, καὶ τὰ ἐν telligo quam in terrenis hisce locis duci-
αὐτῷ χρήματα, ἢ κτήματα, ἢ ὁποιαοῦν τοιαύτην mus, vel pecuniam quæ in ijs est, vel pos-
οὐσίαν, ὡς μὴ ἁρμόζειν αὐτῷ τὸ· ὃν τῷ sessiones, vel quaslibet facultates; ita vt id
κόσμῳ ὄκ εἶσιν, ἀλλ' ὡς ὃν τοῦ κόσμου ὄντι τούτῳ B in eum non quadret: *De mundo non sunt,*
ὃ τῷ κόσμῳ συμβαῖνον, καὶ ἀπὸ τῶν σκανδά- sed illud: *Væ à scandalis*, quod mundo
λων, συμβήσεται αὐτῷ· ὃς ἂν θέλων ὀκκλίναι ὃ contingit, illi pariter continget, vt pote
καὶ ἕτο, μὴ ἔστω φιλόζωος, ἀλλὰ λεγέτω τῷ qui de mundo quoque sit. At qui væ illud
παῦλον· ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, κἀγὼ τῷ κόσ- declinare volet, vitæ amans non sit, sed
μῳ. οἱ γὰρ ὄντες ἐν τῷ σκήνει ἀγιοι στενάζου- juxta Paulum dicat: *Mihi mundus crucifi-*
C.R. βα- σι βαρυμένοι ἀπὸ τῆς ταπεινώσεως σώματος, *xus est, & ego mundo*; Sancti enim qui *sunt* 2. Cor. 5. 4.
ρουμένοι καὶ πεπόνται τοῦ ἀπολυθῆναι ἵνα ἀξιωθῶσιν ἡμῶν ὑπερδῦ- *in hoc tabernaculo, ingemiscunt gravati* cor-
ναι ἐν τῇ τῆς ἀναστάσεως μυστηρίᾳ, ὅτε μεταρρυ- pore humilitatis, & omni ope contendunt,
θμίσῃ ὁ θεὸς ἡ πτώσιν τὸ σῶμα τῆς ταπεινώ- vt digni evadant, qui in resurrectionis my-
σεως, ἀλλὰ τῷ χριστῷ γνησίως μαθητευομένων, C sterio reperiatur, quando Deus *Reformabit* Philip. 3. 21
εἰς τὸ γένεσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῆς δόξης τοῦ χρι- *corpus humilitatis*, nō omnium quidem, sed
στοῦ· ὥσπερ γὰρ οὐδὲν τῷ καὶ συμβαίνει πνὶ τῷ eorum qui Christi disciplinam sincero pe-
χριστῷ μαθητῇ, ὅτως οὐδὲ ὃ, καὶ τῷ κόσμῳ ctore capessunt, vt fiat *configuratum cor-*
ἀπὸ τῶν σκανδάλων. ἵνα γὰρ καὶ μυεῖα σκάνδα- *pori claritatis* Christi. Quemadmodum enim
λα γένηται, ἀλλ' οὐχ ἅψεται τῶν ὀκείων ἐκ τοῦ nullum ex omnibus væ cuiquam Discipu-
κόσμου· εἰ δὲ ὑποδέχεταί τις ὃ σκανδαλίζεσθαι lorum Christi contingit, ita neque illud,
παρὰ ὃ αἱρεμάτιστον τῆς πίστεως, καὶ ἀβέβαιον *Væ mundo à scandalis*; nam quamvis infinita
τῆς πρὸς τὸν λόγον τοῦ θεοῦ συγκαταθέσεως, ἴστω exoriantur scandala, ad eos qui de
μηδέπω χρηματίζων παρὰ τοῦ Ἰησοῦ μαθητὴς mundo amplius non sunt, nullum pertine-
αὐτοῦ· τοσαῦτα ἂν ἔρχεσθαι νομιστέον σκάνδαλα, D bit. Quod si quis propter fidei mutabili-
ὥστε ὃ καὶ μὴ ὑπάρχειν μυεῖα τῆς γῆς φθαίειν, tatem, & consensionis cum verbo Dei in-
X. Τοῖς ἀλλ' ὅτι ἐν αὐτῷ κόσμῳ· καὶ ἀνάγκη ἐστὶν ἐλ- constantiam scandalum pati potest, sciat
θεῖν τὰ σκάνδαλα, ἄτερ ὧν οὐκ ἔστιν ἐλθεῖν τὰ ille se pro discipulo Iesu non haberi; tot
ὄντα· δι' ὧν ἔρχεται· τὰ οὖν ἐρχόμενα σκάν- autem eventura scandala credendum est
δαλα γραπά τίς ἐστι ἢ διάβολος, ἄγγελοι αὐτοῦ, vt Væ ad res terræ infinitas non pertineat,
καὶ μυρίους χοροὺς πνευμάτων ἀκαθάρτων, sed ad mundum qui in ea est. *Et necesse est* Matth. 18. 7.
ἄτερ ὧν οὐκ ἔστιν ἔργασθαι τὰ ἔργα δι' ὧν ἐνεργήσει, θέλουσιν *vt eveniant scandala*, quæ alia esse existimo
πολλάκις μὲ τὰς πρὸς τοῦτο ξένας τῆς θυσιείας, ἐφ' ab ijs hominibus per quos contingunt.
ὅτε ἢ ἐν τοῖς νομιζομένων πιστῶν ἐστιν ἢ τῶν Quæ ergo exoriuntur scandala, exercitus
ἀλλοτρίων ἐστὶν ὃ καὶ, ἢ ὃ καὶ τῷ quidam est Diaboli, Angeli nempe illius,
σκανδαλιζομένῳ. ὥσπερ καὶ τύφῳ, καὶ σιδῆρι, E & malus immundorum spirituum chorus,
ἀνεκπόρευτον ἔστιν ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ ὅπου τοῖς πό- qui dum instrumenta perquirunt, quorum
ποις ἔνθα ἐπίστασθε μὴ σημεῖα ὁ Ἰησοῦς, καὶ τέρατα, subsidio operari queant, homines sæpe-
οὐκ ὄντος δῦναι δέ· δυνατὸν δ' ἀπὸ τῶν ὥσπερ numero reperiunt à pietate prorsus alie-
τερατείαν ποιῆσαι ἀπὸ τῶν γεγραμμένων οὐκ τῶν nos, nonnunquam etiam aliquos ex ijs qui
μακαριζομένων, καὶ ἐφ' οἷς μακαρίζον σιωπᾷ verbo Dei fidem habere creduntur; qui-
γῆς, ὅτω καὶ οὐ τῶν γεγραμμένων καὶ, καὶ bus pejus Væ quam ei qui offensionem pa-
τῶν ἐφ' οἷς λέλεκται ὃ, καὶ· ἔτι δὲ καὶ εἰς ὃ χεῖ- titur, contingit; sicut *Tyro & Sidoni re-* Matth. 11. 22.
ρον ἔσῃ ὃ ἀπὸ τοῦ σκανδαλίζοντος καὶ παρὰ ὃ ὃ *missius erit in die judicij*, quam locis ijs, in
quibus signa & prodigia edidit Iesus, fides
autem illi habita non est. Quemadmodum autem aliquis eos qui beati prædicantur, & res propter quas id assequuntur colligens, commentationem è Scripturis lucubrare possit; ita & ex illis Væ quæ scriptis mandata sunt, & ex ijs rebus propter quas Væ pronuntiatum est. Super eo autem quod pejus sit Væ offensionem præbentis, quam illius qui patitur, hunc præterea locum proferes: *Qui autem scandali-*

zaverit vnum de pusillis istis, qui in me credunt, expedit ei, & cætera. Cum enim propter offensum paruulum pœnæ ab eo qui offensionem præbuit exiguntur, grave illud & intolerabile, de quo scriptum est, circa offensionis autorem alligari expedit. At hæc si animo altius defigeremus, dare-
1.Cor. 8.11, 12. mus operam profecto ne *peccaremus in fratres, & percuteremus conscientiam eorum infirmam*, ne *in Christum peccaremus*, pereuntibus sæpe fratribus nostris, *propter quos Christus mortuus est*, non per nostram solum scientiam, sed alia etiam nonnulla; propter quos puniemur erga Christum peccantes, cum ob animas nostra pereuntium causa pœnæ à nobis reposcentur. Deinceps vero examinandum est vocabulum.
Matth.18.7 Luc.17, 1. *Necesse*, quod habetur hoc loco: *Necesse est enim vt veniant scandala*, & quod è æquivalet apud Lucam: ἀνένδεκτον est *vt non veniant scandala*, pro ἀδυνάτων est: & quemadmodum necessario interit quod mortale est, fieri enim non potest, quin intereat; & necessario nutritur, qui corporeus est; fieri enim non potest vt vivat, qui non nutritur; ita necessario exoriuntur scandala, nec aliter fieri potest, cum inter homines virtutem necessario præcedat nequitia, à qua scandala profluunt: fieri siquidem non potest vt homo omnis expers culpæ reperiatur, quique virtutem absque peccato capessiverit: nam quæ nefarijs Potestatibus inest malitia, cum hominum malitiæ causa sit & origo, omnes concitat, vt per aliqua instrumenta aduersus homines qui in mundo sunt operentur: fortasse etiam magis irritantur improbæ Potestates, cum verbo Iesu depelluntur, & earum immiuitur cultus, nec solita eis sacrificia offeruntur, & ea oboriri necesse est, non autem per illum quempiam Idcirco Væ obtingit homini illi per quem evenit scandalum, vt pote qui improbæ Operationi ad offensionem præbendam compositæ locum dederit. At noli existimare naturam, & ex rerum constitutione esse scandala, quæ homines quosdam perquirant, per quos oriantur; quemadmodum enim Deus mortem non fecit, ita neque scandala creavit; sed liberum arbitrium in quibusdam labores pro virtute tolerare nolentibus scandalum produxit. Ac optime sane se res habebit, si oculus & manus laudabiles sint, ne juste manui oculus dicere
1.Cor.12.21 possit: *Opera tua non indigeo.* Quod si quis in toto cœtuum Ecclesiæ corpore, propter strenuitatem & dexteritatem in rebus agendis pro manu habitus immutatur, & manus offensionem præbens efficitur,

A σκανδαλίζομένῳ αὐτῷ γένηται τὸ· ὡς ἡ αὐ σκανδαλίση ἕνα τῶν μικρῶν τούτων τῶν πιστευόντων εἰς ἐμὲ, συμφέρει αὐτῷ, καὶ τὰ ἑξῆς· ἐκδικοῦμεν γὰρ τὸ σκανδαλιζόντος μικροῦ ἀπὸ τοῦ σκανδαλίσματος αὐτὸν, ὅσον συμφέρει βαρὺ καὶ δυσυποφόρητον ὁ ἀμαλέγκραπλας εἶ) καὶ τὸ σκανδαλίζοντος· ταῦτα δ' εἰ ἐπιμελέστερον ἐνοοῦμεν, ἐφυλαξάμεθα αὐ ἁμαρτάνειν εἰς τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ τύπωσιν αὐτῶν τὴν σωτείδησιν ἀσθενοῦσαν, ἵνα μὴ εἰς χριστὸν ἁμαρτάνωμεν, πολλάκις ἀπολλυ-
B μένων δ' οὐκ ἐπὶ τῇ ἡμετέρᾳ γνώσει, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις τισὶ πρὸς ἡμᾶς ἀδελφοῖς, δι' ὃς ὁ χριστὸς ἀπέθανεν, ἐφ' οἷς εἰς χριστὸν ἁμαρτάνοντες τίσομεν δίκας, ἐκδικουμένων τῶν πρὸ ἡμᾶς ἀπολλυμένων ψυχῶν ἐξ ἡμῶν· μὴ ταῦτα βασανιστέον δ' τῆς ἀνάγκης ὄνομα ἐν τῷ· ἀνάγκη γάρ ἐστιν ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα, καὶ δ ἰσοδυναμοῦν αὐτῷ πρὸς τὴν λέξιν· ἀνένδεκτόν ἐστι δὲ μὴ ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα, ἀντὶ τοῦ, ἀδύνατον· καὶ ὥσπερ ἀνάγκη δ θνητὸν ἀποθνήσκειν, καὶ ἀνένδεκτον αὖθ μὴ ἀποθανεῖν, καὶ ἀνάγκη τρέφεσθαι
C τὸ ἐν σώματι, ἀνένδεκτον γὰρ τὸ μὴ τρεφόμενον ζῆν, ὅτως ἀνάγκη καὶ ἀνένδεκτον μὴ ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα, ἐπεὶ ἀνάγκη καὶ προϋφίστασθαι τὴν κακίαν τῆς ἀρετῆς ἐν ἀνθρώποις, ἀφ' ἧς κακίας τὰ σκάνδαλα· ἀνένδεκτον γὰρ ἐστιν ἄνθρωπον γενηθῆναι πάντη ἀναμάρτητον, καὶ χωρὶς ἁμαρτίας ἀνειληφότα τὴν ἀρετήν. ἐπεὶ δὲ ἐν τοῖς πονηροῖς δυνάμεσι κακία ἀρχικὴ τυγχάνουσα φ
ἐν ἀνθρώποις κακίας, * πολλὰς ὁρμὰς ὅτι δ' * Al. τῶν
D ἀφ' τινων ὀργάνων ἐνεργήσει κ' τὴν τοῦ κόσμου ἀνθρώπων· ἴσως δ' καὶ πλείων ἡ πονηρὰ δυνάμεις ἐξαγεσθῶσι ἐκβαλλόμεναι τοῦ λόγου τοῦ ἰησοῦ, καὶ μειζόνως τῆς λατρείας αὐτῶν, ἢ ἤθιμεν θυσιῶν αὐτοῖς ἐπιφερομένων, καὶ ἀνάγκη δὲ ταῦτα ἐλθεῖν, οὐκ ἀνάγκη δ' ἀφ' ἑνὸς τινός· διόπερ ὡς τόπον φιλωκὴν τῇ πονηρᾷ ἐνεργείᾳ σκανδαλίζειν προσαρμόζει τὸ ἀνθρώπῳ δι' ὃ τὸ σκάνδαλον ἔρχεται, ἧς δ' καὶ· μὴ νομίσῃς δ' φύσει * πνας, καὶ ἐκ κατασκευῆς τοῦ * Al. τοῦ
σκάνδαλα εἶ) ἀνθρώπους ζητοῦντα δι' ὧν ἔλθη.
E ὡς γὰρ ὁ θεὸς θανατον οὐκ ἐποίησεν, ὅτως οὐδὲ σκάνδαλα ἔκτισεν, ἀλλὰ δ αὐτεξούσιον ἐβούλησεν εἴη τισι τὸ σκάνδαλον, μὴ βουληθῆσιν ἀναλῦναι τὰς ὑπὲρ ἀρετῆς πόνους· καὶ καλὸν μὲν οὖν εἰ ἐπιμετὸς εἴη ὁ ὀφθαλμὸς καὶ ἡ χεὶρ, ἵνα μὴ δυώμεθα * δίλογος αὐτῶν ὁ ὀφθαλμὸς τῇ χειρὶ, * C.R. ἐπὶ χρείαν σε οὐκ ἔχω· εἰ δέ τις ἐν τοῦ ὅλου σώματος τοῦ συναγωγῶν τὰς ἐκκλησίας χεὶρ χρηματίσας
ἀφ' ὃ πρακτικὸν, μεταβαλὼν γένοιτο σκανδαλίζουσα χεὶρ, λεγέτω τῇ τοιαύτῃ χειρὶ ὁ ὀφθαλμός,

ejusmodi manu dicat oculus : *Opera tua non indigeo*, & postquam id dixerit, *abscindat eam, & proijciat à se*. Ita & bene erit, si & beatum sit caput, & pedes beato capite digni, ne quæ sibi conveniunt servans caput pedibus dicere possit: *Non estis mihi necessarij*. Quod si pes aliquis inveniatur, qui scandalum sit totius corporis, dicat caput pedi ejusmodi: *Non es mihi necessarius*, & abscissum eum à se proijciat: longe quippe satius est in vitam ingredi reliquum corpus, pede scandalum præbente, vel manu mutilum; quam per universum corpus propagato scandalo, mitti illud in gehennam ignis duobus pedibus duabusve manibus instructum. Similiter bene est si qui totius corporis oculus esse potuit, dignum se præbet Christo, & toto corpore; verumtamen si oculum hunc ita mutari aliquando contingit, vt totius corporis scandalum fiat, satius erit erutum eum extra totum corpus proijcere, & oculo hoc reliquum corpus orbatum salutem consequi, quam cum ipso oculo, universo corpore labefactato, in gehennam ignis totum corpus immitti. Animæ enim, vt ita dicam, incedendi facultas peccati rea, peccati item rea videndi facultas, manus esse potest, & pes offensionem præbens, & oculus; quæ conducibilius est deponere, & ijs carentem in vitam ingredi, claudum verbi gratia, vel mutilum, vel luscum, quam ijs præditum totius animæ jacturam facere. Item quod ad animam spectat, bonum est & beatum facultate illius ad optima quæque vti. Quod si vnius nobis propter aliquam causam jactura facienda est, optabilius est vsu illius privari, vt cum alijs facultatibus salutem consequamur. His etiam verbis vti possumus in eos qui necessitudine valde cõjuncti sunt, & veluti membra nostra sunt; cum propter magnam conjunctionem sive generis, sive ex aliqua, vt ita dicam, amicitiæ consuetudine ortam membra nostra existimentur, quibus minime parcendum est, cum animam nostram offendunt. Præcidamus enim tanquam manum, vel pedem, vel oculum, sic patrem, matremve, cultui ac pietati contraria nos facere volentes; & filium, vel filiam, qui nos à Christi Ecclesia, illiusve amore avertere pro virili nituntur. Quinetiam si vxor quæ in sinu nostro cubat, vel amicus quem animo contrà charum habemus, scandala nostra efficiantur, eis non parcamus, sed à nobis præcidentes, vt pote saluti nostræ non amicos, sed hostes ex animo depellamus; quisquis enim non odit patrem, & ma-

Matth. 18. 8.

1. Cor. 12, 21.

Matth. 10. 37.

trem, & quæ adijciuntur, quando tanquam hostes & insidiatores odio habendi sunt, vt Christum lucrari possit, is Filio Dei haudquaquam dignus est: & super illis dici potest, velut claudum aliquem, à circumstantibus malis liberari, cum pedem amisit, fratrem verbi gratia, & solus regni Dei hæreditatem adit; & mutilum adipisci salutem, cum pater illius ea excidit; sed pereunt illi, ipse vero separatur ab iis, vt beatitudinem consequatur. Luscus pariter aliquis ad salutem pervenit, cum domus suæ oculum exsculpit, conjugem nempe suam adulterij ream, ne duobus oculis integer abeat in gehennam ignis. *Videte ne contemnatis vnum ex his pusillis.* Quemadmodum hominum corpora magnitudine inter se differunt, ita vt parvi sint nonnulli, proceri alij, alij intermedij; & parvi rursus exiguitate discrepent, cum plus, minusve parvi sint; similiter proceri, & media magnitudine præditi: pari modo quædam inesse hominum animis mihi videntur, quæ parvitatem eorum, atque alia itidem quæ vt ita dicam magnitudinem, &, plane corporum instar, mediocritatem exprimant & distinguant. Quod autem ad corpora pertinet, non ab hominibus ipsis, sed à seminis ratione pendet, vt brevis ille ac parvus, magnus hic, mediocris iste fiat; at quoad animos, tum quod nostri est arbitrij, tum & talia facinora, talesque mores causam dant cur magnus aliquis, parvusve evadat, vel ad mediam magnitudinem pertingat; & in nostra situm est potestate, vel promovendo in magnitudine, staturæ incrementum capere; vel non promovendo, parvum esse. Et sic interpretor quod de Servatore dictum est qui humanam quoque animam assumsit: *Iesus proficiebat.* Quemadmodum enim è rebus ab arbitrio libero pendentibus, quæ animæ illius inerant, processus in sapientia erat & gratia, ita & in statura: & Apostolus: *Donec occurramus omnes in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi*; virum enim evadere, eumque perfectum secundum interiorem hominem credendum est, qui quæ pueri sunt fuerit prætergressus, & vir evaserit, & puerilia aboleverit, & perfectum viri statum plane fuerit assecutus. Pari ratione aliquam etiam spiritualis staturæ mensuram esse putandum est, ad quam perfectissima anima Dominum magnificando pervenire, & magna fieri potest. Eo igitur pacto magni quoque illi facti sunt; quos tales evasisse scriptis proditum est; Isaac, & Moyses, & Iohannes, & ipse præ omnibus Servator: de illo enim dixit

Matth. 18. 10.

Luc. 2. 52.

Ephes. 4. 13.

1. Cor. 13. 11.

μήτεσα, καὶ τὰ ὑπαφεσόμενα, ὅτε καιρὸς ἐστὶν αὐτὰ μισεῖν, ὡς πολέμια καὶ ὑπόβουλα, ἵνα δυνηθῇ κερδῆσαι χριστὸν, ὅτος οὐκ ἔστιν ἄξιος τῆ υἱοῦ τῆ θεοῦ· καὶ ὅτι τότων τέ ὅστιν εἰπεῖν ὅτι ὁν περιστάσεως οἱονεὶ χωλός τις σώζεται ἀπολέσας πόδα, φέρε εἰπεῖν τ ἀδελφόν, καὶ μόνος κληρονομῇ τὴν βασιλείαν τῆ θεοῦ, καὶ κυλλὸς σώζεται, μὴ συζωμένων αὐτῆ τῆ παθῶς, ἀλλ' ἐκείνων μὲ ἀπολυμένων, αὐτὸ δ' χαιζομένε ἐκείνων, ἵνα μόνος τύχῃ τῆ μακαρισμῆ· ὕτω δὲ καὶ μονόμματός τις σώζεται, τ ὀφθαλμὸν τῆς ἑαυτῆ οἰκίας ἐκκόψας, τὴν γαμετὴν πορθήσασθαι, ἵνα μὴ δύο ὀφθαλμὰς ἔχων ἀπέλθῃ εἰς τὴν γέενναν τῆ πυρός· ὁρᾶτε μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τῆ μικρῶν τότων· δοκεῖ μοι ὅτι ὥσπερ ἐν τοῖς ἀνθρωπίνοις σώμασίν ὅστι μεγάλη διαφορὰ, ὡς πᾶς μὲν εἷς μικρὸς, ἕτερος δὲ μεγάλος, καὶ ἄλλος μεταξύ. καὶ πάλιν εἷς μικρᾶν διαφορὰς ὅστι πλεῖον ἢ ἔλαττον ὄντων μικρῶν, ὁμοίως καὶ μεγάλων, καὶ τῆ μεταξύ. ὕτως καὶ ἐν ταῖς τῆ ἀνθρώπων ψυχαῖς ὅστί πως χαρακτηίζοντα τὴν μικρότητα αὐτῆ, καὶ δηλῶν τὴν, ἢ ὕτως εἰπεῖν, μεγαλειότητα, καὶ ἀπαξαπλῶς, ἀνάλογον τοῖς σωματικοῖς, τὴν μεταξύτητα· ἀλλ' ὅτι μὲ τῆ σωμάτων, οὐ διὰ τὴν αἰτίαν τῆ ἀνθρώπε, ἀλλὰ διὰ τὰς σαρκικὰς λόγας, ὁ μὲ τὸς ὅστι βραχὺς καὶ μικρὸς, ὁ δὲ μέγας, ὁ δὲ μεταξύ· ὅτι δὲ τῆ ψυχῆ, καὶ ὅ ἐφ' ἡμῖν, καὶ αἱ τοιαῦται διαφορὰς, καὶ ὁ τοιοῦτος ἦθος τὴν αἰτίαν ἔχει τῆ μέγαν πως εἶναι, ἢ μικρὸν, ἢ ἐν τοῖς μεταξὺ τυγχάνειν. καὶ ἔστιν οὐκ τῆ ἐφ' ἡμῖν, πῶς προκόπτειν τὴν ἡλικίαν ὑπεκδόντα εἰς μέγεθος, ἢ μὴ προκόπτοντα εἷς βραχύ· καὶ ὅπω γε ἀκούω περὶ τῆ σωτῆρος ἀναλαβόντος ἀνθρώπινον ψυχήν· ὁ ἰησοῦς προέκοπτεν. ὡς γὰρ ἐκ τῆ ἐφ' ἡμῖν τῆς ψυχῆς αὐτῆ ἦν ἐν σοφίᾳ προκόπτ καὶ χάριτι, ὕτως καὶ ἐν ἡλικίᾳ. καὶ ὁ ἀπόστολος· μέχρι καταντήσωμεν πάντες εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τῆ πληρώματος τῆ χριστοῦ. καταντᾶν γὰρ εἰς ἄνδρα, καὶ τότον τέλειον, τ ἔσω ἄνθρωπον νομιστέον τ ἀμβλαίπα τῆ τῆ νηπίου, καὶ φθάσαντα ὅπι τ ἄνδρα, καὶ καταργήσαντα τὰ τῆ νηπίου, καὶ ἀπαξαπλῶς τελειώσαντα τὰ τῆ ἀνδρός· ὕτω δ' ἂν παλαιστέον εἶναί τι καὶ μέτρον πνευματικῆς ἡλικίας, ἐφ' ὃ ἡ τελειοτέτη διώκασα φλόγα ψυχὴ ὁν τῆ μεγαλύνειν τ κύριον, καὶ μεγάλη γίνεσθαι· ὕτως οὖν μεγάλοι μὲ, τοιοῦτ' ἀναγέγραπται, γεγόνασιν, ἰσαὰκ, καὶ μωσῆς, καὶ ἰωάννης καὶ αὐτὸς

Vide N

τὸ πᾶσιν ὁ σωτὴρ. καὶ γὰρ περὶ αὐτῆ ὁ * σωτὴρ εἶπε τὸ· ἔσῃ μέγας. μικρὸν δ', ὦ ἀγαπητὲ

Coisl.

βρέφη, λογικὸν, ἄδολον γάλα ἐπιποθοῦντα, οἵ A Gabriel : *Erit magnus* : parvuli autem, *modo geniti infantes, rationabile, sine dolo lac concupiscentes*, quibus nutritijs illis & nutricibus opus est, qui ab Isaia memorantur, dicente de vocatione è gentibus : *Et afferent filios in vlnis, & filias super humeros portabunt, Et erunt reges nutritij tui, & reginæ eorum nutrices tuæ.* Propterea ergo animadvertes ad id : *Ne contemnatis vnum è pusillis*, annon eorum Angeli ij sunt qui hos in sinu gerũt, postquam filij facti sunt, & qui humeris eas portant quæ filiæ appellantur; & exinde nutritij quidem sunt qui dicuntur reges, nutrices autem quæ reginæ nuncupantur. Et quoniam parvuli à Seruatore nostro monstrati, tanquam à nutricibus, nutritijsve reguntur, inde factum existimo vt Moyses se jam in majorum ordine constitutum credens, ad id : *Angelus meus præcedet vos*, illud dixerit : *Si non tu ipse mecum proficiscaris, ne educas me de loco isto* : nam etsi parvulus hæres quoque est, puer autem nihil à servo differt, quandiu puer est, & quatenus puer est, *spiritum* habet *servitutis ad timorem*; qui autem talis jam amplius non est, non amplius servitutis spiritum habet, sed jam adoptionis, quando scilicet *Perfecta charitas foras mittit timorem*, perspicuum tibi erit juxta hæc dici Angelum Domini circa timentes eum castrametari, eosque liberare. Super his vero animo pendes annon parvulorum quidem, quibus à spiritu servitutis timor injicitur, sint Angeli, quandoquidem castramentatur Angelus Domini circa timentes eum, eosque liberat; majorum autem, ipse major Angelis Dominus, qui de vnoquoque eorum dicat : *Cum ipso sum in tribulatione*; & quandiu imperfecti sumus, & adjutore nobis opus est vt à malis liberemur, Angelo indigeamus de quo dicebat Iacob : *Angelus qui eruit me de cunctis malis*; at postquam perfecti evasimus, & nutritijs, nutricibus, actoribus & tutoribus nos subduximus, ab ipso jam Christo gubernari possimus. Rursum deinde quæsiverit aliquis, quandonam parvulorum à Servatore monstratorum curæ præficiantur qui illorum Angeli dicuntur; an eorum regimen capessiverint, ex quo per lavacrum regenerationis, cujus ope *sicut modo geniti infantes* effecti sunt, *rationabile, sine dolo lac concupiscunt*, nec amplius malæ alicui potestati subjacent; an jam inde ab ortu, ordinatis illis juxta præscientiam, & prædestinationem Dei, *Quos præscivit & prædeterminavit* Deus futuros *conformes gloriæ Christi*. Ac super ea quidem senten-

Luc. 1. 15, 32

1. Pet. 2. 2

Isaiæ 49. 22. 23.

Exod. 32. 34 & 33. 14, 15

Rom. 8. 15.

1. Ioh. 4. 18.

Psal. 33. 8.

Psal. 90. 15.

Gen. 48. 16.

Gal. 4. 2.

1. Pet. 2. 2.

Rom. 8. 29.

Vide Not. ταῦτα ὡς καὶ θεόγνωτον καὶ προώρισται ἐσομένης συμμόρφους τῆς δόξης τοῦ χριστοῦ ὁ θεὸς · καὶ πρὸς μὲ ὃ ἀπὸ γλώσσης ἔχει

tia, quæ Angelos ab ortu haberi statuit, A
Gal. 1. 15. hæc protulerit quispiam: *Qui me segregavit ex vtero matris meæ*, & istud: *De ventre*
Psalm. 70. 6 *matris meæ tu es protector meus*; illud quoque: *Suscepit me de vtero matris meæ*; tum:
Psal. 21. 11. *In te projectus sum ex vtero*; & in Iudæ Epi-
Iud. 1. 1. stola: *His qui sunt in Deo Patre dilectis, & Iesu Christo conservatis & vocatis*, plane ab Angelis custodibus. Super his autem: *Quando per lavacrum factus sum puer in Christo*, dicet Angelum sanctum his non adesse qui in malitia etiamnum ** tempus infidelitatis sub Angelis Satanæ esse: at post B regenerationem, qui nos proprio sanguine redemit, Angelo sancto & propter munditiem faciem Dei videnti tradit. Tertia item hujus loci talis esse queat expositio, fieri posse scilicet, vt quemadmodum ab incredulitate ad fidem, ab incontinentia ad castitatem, & vniverse à nequitia ad virtutem homo convertitur, ita & cui animæ cura statim ab ortu commissa est, malus initio esse possit; deinde vero qua proportione is credit qui sibi traditus est, eadem & ipse credat, & tantos faciat progressus, vt vnus ex Angelis faciem Patris C qui in cœlis est semper spectantibus efficiatur: initio inde facto, ei conjungitur qui, vt hoc tempore credat, prævisus & prædestinatus est, ineffabilibus atque inscrutabilibus & abyssorum similibus Dei judicijs omnem hanc connexionem, Angelos cum hominibus conjungendo, merito parantibus. Fieri item potest vt quemadmodum cum vir & mulier à fide alieni sunt, vir qui prior credidit vxorē aliquādo seruat; aliquando autem initium faciens vxor virum tandem oratione sua flectit, idem Angelis, hominibusque contingat. D An autem idem alijs Angelis eveniat, necne, tu ipse disquires. At vide ne tale quid de vnoquoque Angelo dicere minime par sit, qui juxta Servatoris nostri sermonem tanto afficitur honore, vt faciem Patris qui in cœlis est semper intueri dicatur. Quoniam vero Angelos esse supra diximus quibus parvulorum cura commissa sit, majores vero ejusmodi ordi[illegible]nem esse prætergressos, refragabitur nobis quispiam ex Actis Apostolorum, vbi scriptum est pulsante Petro ostium processisse Rhoden ancillam quandam vt subaū- E
Act. 12. 13 & seq. scultaret, & cum vocem Petri agnovisset, intro currentem renuntiasse stare Petrum ante vestibulum; miratos autem eos qui in domo fuerant congregati, nec fieri posse credentes vt Petrus revera staret, ipsius esse Angelum pronuntiasse; dicet enim sciviſſe illos quendam Petri esse Angelum,

ἀγγέλας, εἶπον τις ἐστὶν τοῦτο, τὸ· ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρός μου, καὶ τό· ἐκ κοιλίας μητρός μου σύ μου εἶ σκεπαστὴς, καὶ· ἀπολάβετό μου ἐκ κοιλίας μητρός μου, καὶ· ὅτι σὲ ἐπερρίφην ἐκ μήτρας, καὶ ἐν τῇ ἰδέᾳ ὑπασπιεῖ, τοῖς ἐν θεῷ πατρὶ ἡγαπημένοις, καὶ ἰησοῦ χριστῷ τετηρημένοις κλητοῖς, πρὸ τοῦ τοὺς τεθνεώτων ἀγγέλων· φησὶ γὰρ ὅτε ἀφῆλικα προῆγόν με ἐν χειρὶ νήπιος, μὴ πεῖραν ἄγνων ἀγγέλων τοῖς ἔτι κακίᾳ ** τὸ καιρὸν τῆς ἀπιστίας ὑπὸ τοῖς ἀγγέλοις εἶναι τῷ σατανᾶ· μετὰ δὲ τὴν ἀναγέννησιν ἐκ τοῦ ἰδίου αἵματος ἐξαγορασάσης ἡμᾶς θεὸς δίδωσιν ἀγίῳ ἀγγέλῳ, τὸν ἀφ' ἑαυτοῦ καθαρότητα βλέποντι διὰ παντὸς τὸ πρόσωπον τοῦ θεοῦ· καὶ τέτοιός τις αὖ τις τοιοῦτος εἴη τὸν τύπον λόγος φάσκων ὅτι δυνατὸν, ὡσαύτως μεταβάλλειν ἀνθρώπου ἀπὸ ἀπιστίας εἰς πίστιν, καὶ ἀπὸ ἀκρασίας εἰς σωφροσύνην, καὶ ἀπαιδαγωγίας ἀπὸ κακίας εἰς ἀρετὴν, ὅτω καὶ τὸ ἐγκεχλεισμένον ἅμα ἡμέσει ψυχήν τινα, τῇ μὴ ταῖς θείαις φαύλην εἶναι δυνάσθαι, ὑστέρῃ δέ ποτε ἀνάλογον τῷ πιστεύοντι πιστεύειν, καὶ ὅτι τοσοῦτον προκόπτειν, ὡς ἠμέσθαι αὐτὸν ἄγγελον ἕνα τῶν ἀφ' ἑαυτοῦ βλεπόντων τὸ πρόσωπον τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρός. ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦδε τοῦ χρόνου τοῦ παρόντος καὶ τόνδε τὸν χρόνον πιστεύειν, καὶ προσεμένου συζεύγνυται, τῶν ἀρρήτων κεκμηκότων τοῦ θεοῦ, καὶ ἀνεξερευνήτων, καὶ ἀβύσσοις ἐοικότων εἰκότως πᾶσιν τοῖς τοιούτοις ἁρμονίαν συναγαγόντων, ἀγγέλους πρὸς ἀνθρώπους· δυνατὸν δὲ καὶ ἀσθενοῦς καὶ γυναικὸς ἀμφοτέρων ἀπίστων, ὅτι μὲν ὁ ἀνὴρ πρότερον πιστεύσας τῷ κυρίῳ σώζει τὴν γυναῖκα· ὅτε δὲ ἡ γυνὴ ἀρξαμένη ὕστερόν ποτε πείθει τὸν ἄνδρα, ὥστε γίνεσθαι καὶ ὅτι τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀνθρώπων· εἰ μὴ οὕτω * ἐστ' ἄλλων τῶν ἀγγέλων ὅτι- * c. R. ἐν οὗτον, ἢ μὴ, καὶ αὖθις ἐξετάσεις· μήποτε δὲ οὐκ ἀρμόζει πρὸς τὰ ἐκείνων ἀγγέλων τοιοῦτο λέγειν, τοσοῦτον τετιμημένων καὶ τῶν σωτῆρος ἡμῶν λόγον, ὥστε ἀφ' ἑαυτοῦ βλέπειν λέγεσθαι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς τοῦ ἐν οὐρανοῖς· ἐπεὶ δὲ ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἐλέγομεν τῶν μικρῶν εἶναι ἀγγέλους, διελκυθέντας δὲ τὸν τοιοῦτον τόπον τοὺς μείζονας, ἀνάγκη τις ἡμῖν ἐκ τῶν πράξεων τῶν ἀποστόλων, ἔνθα γέγραπται ὅτι ῥόδη παιδίσκης τοῦ πέτρου κρούσαντος τὸν θύραν προσελθοῦσα ἐπακούσασα, καὶ ἐπιγνοῦσα τὴν φωνὴν τοῦ πέτρου, εἰσδραμοῦσα ἀπήγγειλεν ἑστὼς ἀνὰ τὸ πρὸ τοῦ τῶν πυλώνος. θαυμάσαντες δὲ οἱ ἐν τῷ οἴκῳ συνηθροισμένοι, καὶ ὡσαύτως ἀδυνάτου ἔτι νομίσαντες τὸ πεῖσαι * ἀληθῶς ἐσκέναι, ἔλεγον ὅτι * c. R. τὸ ἄγγελος αὐτοῦ ἐστι. φησὶ γὰρ ὅτι ἁπαξ μαθόντες ἐκεῖνοι ἔκαστον τῶν πιστευόντων ἔχειν ἄγγελον

τον δεπινὰ, ἡδειοσθη ὑ πέπυ πινὰ εἶ) ἄγγελον· ὁ δὲ παρισάμενος οἷς προειρήκαμεν φήσει ὅτι οὐκ ἀναγκαῖον εἶ) δόγμα τ῀ τῆς ῥόδης λόγον, ἔχα ὃ ὑ οὐκ ἠκριβωκότων πότε μ῀ ὑπ᾽ ἀγγέλων * τ῀ ὡς μικρός πς, καὶ φοβούμενος τ῀ θεὸν οἰκονομεῖται, πότε δὲ ἤδη ὑπ᾽ αὐτ῀ τ῀ κυρίφ· μ῀ ἴωτε εἰς κατασκοὴν τῦ ὡς ὄφειλη- * Φαμεν προσεῖσθαι τ῀ μικρὸν * λεχθήσεται ὅτι ὑ δεδύμεθα μ῀ ἐπολῆς τῆς περὶ τῦ μὴ καταφρονεῖν ὅτι ἦ μεγάλων, χρήζομεν δὲ αὐτῆς ὅτι ἦ μικρῶν. διὸ ὐχ ἁπλῶς εἴρηται, μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τύτων, δεικνυμένων πάντων ἦ μαθητ῀, ἀλλ᾽ ἑνὸς τύτων ἦ μικρῶν, δεικνυμένων ὑπὸ τῦ βλέποντος μικρότητα ὑ * μεγαλότητα ψυχῆς· ἀφὸς δ᾽ ἀὸ λέγοι μικρὸν ἐν τύτοις λέγεσθαι τ῀ τέλειον, συγχωρῶμος ἔ· ὁ γὸ μικρότερος ἐν πᾶσιν ὑμῖν ὑπαρχων, ὅτός ἐστι μέγας, ὑ φησι ὅτι ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν, ὑ γινόμενος νήπιος ἐν μέσῳ πάντων πιστευόντων, κἂν ἀπόστολος, κἂν ἐπίσκοπος ᾖ, ὑ γινόμενος τοιοῦτος ὡς αὐ τροφὸς θάλπῃ τὰ ἑαυτῆς τέκνα, ὅτός ἐστιν ὁ δικαίωμος ὑπὸ τῦ ἰησοῦ μικρὸς, καὶ ἀξιόγε τῦ τοιύτυ ἀγγέλου εἶ) βλέποντα τὸ πρόσωπον τῦ θεοῦ. ὃ γὸ μικροὺς λέγει ἐνταῦθα τοὺς τελείους χ῀ τό· ὁ γὸ μικρότερος ἐν πᾶσιν ὑμῖν ὑπαρχων, ὅτός ἐστι μέγας, ὑ ὡς ὁ παῦλος εἶπε πό· ἐμοὶ τ῀ ἐλαχιστοτέρῳ πάντων ἁγίων ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη, δόξει μ῀ σκωμδαλίσῃ τῷ· ὅς αὐ σκμδαλίσῃ ἕνα τ῀ μικρῶν τύτων, ὑ τ῀· ὅτως, οὐκ ἔστι θέλημα ἔμπροσθεν τῦ πατρός μυ τῦ ἐν ὐρανοῖς, ἵνα ἀπόληται εἰς τ῀ μικρῶν τύτων. ὁ γὰρ, ὡς ἀποδίδοται, νῦν μικρὸς, ὑ σκανδαλισθείη, ὑ σ῀ ἀπόληται αὖ, εἰρήτη γὸ πολλὴ τοῖς ἀγαπῶσι ὄνομα τῦ θεοῦ, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς σκώδαλον, ὑ οὐκ αὐ ἀπόληται ὁ πάντων μικρότερος ἐν πᾶσι τοῖς μαθηταῖς χριστοῦ ὑπαρχων, ὑ διὰ τῦτο γινόμενος μέγας, ὑ ἐπὶ οὐκ αὖ ἀπόληται, λέγοι αὖ τό· τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης, καὶ τὰ ἑξῆς· ἀλλ᾽ ὁ βλέπωμος τὴν τελευταίαν ταύτην κρατῆν δίκησιν, φήσει ὅτι μεταπίπτει ἔστι καὶ ἡ τῦ δικαίυ ψυχὴ, ὡς μ῀τυρεῖ ὑ ὁ ἰεζεκιὴλ λέγων τ῀ δίκαιον ἀφίσασθαι δικαίαν ἦ ἐντολῶν τῦ θεοῦ, ὡς μὴ λογισθῆναι αὐτῷ τὴν πρότερον δικαιοσύνην· διὰ τῦτο λέγεται· ὡς αὐ σκανδαλίσῃ ἕνα τ῀ μικρῶν τύτων, ὑ τό· οὐκ ἔστι θέλημα τῦ πατρός μυ τῦ ἐν τοῖς ὐρανοῖς, ἵνα ἀπόληται εἰς τ῀ μικρῶν τύτων· τὰ δὲ περὶ τ῀ ἑκατὸν πρόβατον, ἴχνις εἰς τὰς χ῀ λοιπὰς ὁμιλίας· ἐὰν ἁμάρτη ὁ ἀδελφός σου, ὕπαγε, ἔλεγξον αὐτὸν μεταξὺ συ ὑ αὐτ῀ μόνυ· ὁ μὴ ἐπαρεσκόμενος τῇ λέξει, ἀναβαλλέσθω

A cum vnumquemque è credentibus aliquē habere Angelum semel didicissent. Qui autem his assentietur, quæ supra diximus, minime necessarium esse dicet vt pro dogmate oratio Rhodes habeatur, fortasse vero neque eorum quibus exploratum non erat quandonam ab Angelis, tanquam parvulus quispiam, & Deum timens gubernatur aliquis; quando vero ab ipso jam Domino. Deinde vt parvulus ita intelligatur, quemadmodum exposuimus, nequaquam nobis mandato opus esse dicemus, quo à contemnendis majoribus prohibeamur, at erga parvulos eo nos indigere; propterea non simpliciter dictum esse: *Ne contemnatis vnum ex his*, monstratis omnibus Discipulis, sed, *vnum ex his pusillis*, monstratis ab eo qui exiguitatem & magnitudinem animi aspicit. Alius vero dixerit parvulum inter illos appellari, qui perfectus est, eo vtens testimonio: *Nam qui minor est inter vos omnes, hic major est*, & qui se abjecerit, & in medio omnium credentium effectus fuerit sicut parvulus, sive Apostolus sit, sive Episcopus, talisque fiat, *tanquam si nutrix foveat filios suos*, eum esse parvulum dicet qui à Iesu monstratus est, & illius Angelum faciem Dei intueri consentaneum esse. Dicere enim per parvulos hic perfectos designari juxtà illud: *Nam qui minor est inter vos omnes, hic major est*, & quemadmodum Paulus dixit: *Mihi omnium Sanctorum minimo data est gratia hæc*, videbitur his verbis consentire: *Qui scandalizaverit vnum de pusillis istis*, atque item illis: *Sic non est voluntas ante Patrem meum qui in cœlis est, vt pereat vnus de pusillis istis*; nam, vt à nobis dictum est, qui nunc parvulus est, neque offensionem pati, nec perire queat, *Pax* siquidem *multa diligentibus nomen Dei, & non est illis scandalum*, nec certe pereat qui inter omnes Christi discipulos omnium minimus est, & propterea magnus existit; & cum non pereat, id merito dicat: *Quis nos separabit à charitate*, & cætera. Sed qui postremam hanc expositionem tueri volet, animam justi mutationi quoque obnoxiam esse dicet, quemadmodum testatur Ezechiel dicens justum à Dei mandatis discedere posse, ita vt prior ejus justitia ei minime imputetur: propterea dicitur: *Qui scandalizaverit vnum de pusillis istis*, &: *Non est voluntas ante Patrem meum qui in cœlis est, vt pereat vnus de pusillis istis.* Quæ autem ad centum oves pertinent, ea habes in Homilijs quas in Lucam conscripsimus. *Si peccaverit frater tuus, vade & corripe ipsum, inter te & ipsum solum.* Qui

Luc. 7. 28.

2. Thess. 2. 7

Luc. 9. 48.

Ephes. 3. 8.

Matth. 18. 6

Matth. 18. 14.

Psalm. 118. 165.

Rom. 8. 35.

Matth. 18.

orationi huic animum applicuerit, vt immensam Iesu erga homines benevolentiam significet, supervacaneam eorum operam esse dicet, & bonitati Iesu contrariam, qui his locum in leuioribus solum peccatis tribui volunt, cum peccatorum differentiam verba ista non exprimant. Alius vero & hunc locum attente perpendens, & non extra rem hæc intelligi, neque de quolibet peccato dici volens, qui ingentia illa flagitia admittit, eum ne fratrem quidem esse dicet, etiamsi frater fortasse appelletur, quemadmodum
1. Cor. 5. 11. ait Apostolus: *Si is qui frater nominatur inter vos est fornicator, aut avarus, aut idolis serviens*, & quæ sequuntur, *cum ejusmodi nec cibum esse sumendum*: nemo enim idolis serviens, vel fornicator, vel avarus frater est; nam si aliquid ex his in se habeat qui appellatur frater, & Christi nomen ferre videtur, frater tamen jure merito nequaquam dici possit. Quemadmodum igitur qui talia de omni peccato dicta esse pronuntiat, sive peccatum illud cædes sit, sive veneficium, sive puerorum stuprum, sive aliquid simile, occasionem præbuit cur summam Christi patientiam & procrastinationem animo comprehendere-mus; ita è contrario qui fratrem ab eo qui frater appellatur distinxit, eum qui propter minima peccata quibus obnoxij sunt homines, post reprehensionem non fuerit conversus, habendum esse docet pro Ethnico & Publicano, propter pec-
1. Ioh. 3. 16. cata quæ non *ad mortem*, vel vt ea in Numeris Lex appellat, mortifera non sunt; quod vtique nimis crudele videtur; nec enim facile quemquam reperiri posse arbitror, qui non ter ob idem noxæ genus fuerit objurgatus, maledicti, verbi gratia, quo maledici, vel qui ira excandescunt, propinquorum nomini detrahunt; vel vinolentiæ; vel orationis mendacis & otiosæ, vel alterius cujusquam culpæ ex ijs quæ multis inhærere solent. Quæres igitur annon aliqua circa hunc locum eos prætereat observatio, qui ad Verbi benignitatem attendentes in condonandis maximis flagitiosorum criminibus faciles se dant, & eos item qui in minimis pro Ethnico & Publicano habendum esse docent, & ab Ecclesia segregant trium vel leuium noxarū reum: quod autem vtrosque fugit, tale mihi videtur esse; Postquam
Matth. 18. 15. verba hæc: *Lucratus erit fratrem tuum*, ad eum solummodo qui obtemperavit pertinere declaravit Verbum, non idem pro eo amplius repetijt qui bis terve peccaverit, & qui objurgatus fuerit; sed quod his verbis respondet: *Lucratus erit fratrem tuum*, quasi suspensum reliquit, quodque de eo qui bis terve fuerit objurgatus, dicendum erat, Non omnino ergo lucrifit, neque

A φιλανθρωπίαν τῦ ἰησοῦ πρίσας φήσει ὅτι τῆ
ῥητῆ διαφορᾷ ἁμαρτημάτων οὐχ ὑποδεχο-
λόντων, περιττὸν ποιήσασι τὴν χρησό-
τητα τῦ ἰησοῦ οἱ περισυπακούοντες ὅτι τῶν ἐλαχί-
στων ἁμαρτημάτων ταῦτα χώραν οὐκ λήψεται.
ἄλλος δέ τις ἡ τῇ λέξει ἐπιμελέστερος, ἡ μὴ ἐξω-
θεν περισυπακούειν θέλων ταῦτα, μήτε περὶ
παντὸς ἁμαρτήματος λήγεσθαι, φήσει ὅτι τὰ
μεγάλα ἐκεῖνα ἁμαρτάνων, ἃ δὲ ἀδελφός ἐστι,
ἀλλ' εἰ καὶ ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος, ὡς φησιν
B ὁ ἀπόστολος. ἐὰν δέ τις ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος,
ἢ πόρνος, ἢ πλεονέκτης, ἢ εἰδωλολάτης, ἢ τὰ
ἑξῆς, τῷ τοιούτῳ μηδὲ συνεσθίειν, * τοῦτ' ἔστι γὰρ εἰδωλολάτρης ἀδελφὸς, τοῦτ' πόρνος, τοῦτ' πλεονέκτης. εἰ γάρ ἐστί τινων δοκῶν φορεῖν ὄ-
νομα ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος, ἀλλ' οὐκ
ἀδελφὸς ἐνδίκως ἂν λέγοιτο· ὥσαυτως οὖν φαντα-
σία * τῆς εἰς ὑποβολὴν χρείαν ὑπαιτίους ἀφορ- * Gr. τὸ
μὰς πρῆναι ὁ ὅτι πάντες ἁμαρτήματος λόγων
τὰ τοιαῦτα εἰρῆσθαι, καὶ φόνος ἢ ὃ ἁμαρτη-
C μα, ἢ φαρμακία, ἢ παιδοφθορία, ἢ πᾶν
τοιοῦτον, ὅπως οὐ τὸ ἀναπτὸν ὁ τὸν ἀδελφὸν
ἁμαρτάνοντα ὀνομαζόμενον ἀπὸ τῦ ὀνομαζομένου ἀδελφοῦ,
διδάξαι ἂν ὅτι ἐλαχίστοις τῶν ἀνθρωπίνων ἁμαρ-
τημάτων μὴ ὑπερέχουσα μὴ τὸ ἔλεγχον, ὡς
ἐθνικὸν καὶ τελώνην λογισθῆναι ὅτι ἁμαρτήμασι
τοῖς μὴ πρὸς θάνατον, ἃ ὡς ἀνόμασεν ἐν ἀριθ-
μοῖς ὁ νόμος, τοῖς μὴ θανατηφόροις. ὥσθ' δόξαι
ἂν ἀμώτερον τυγχάνειν. ἐ γὰρ οἷμαι ῥᾳδίως δυ-
ρεθήσεσθαί τινα τὸ μὴ τελεῖ ὅτι τῶ ἀπαξ εἰδέναι
D τῆς ἁμαρτίας ἐλεγχθέντα, φέρ' εἰπεῖν, λοιδορίᾳ,
καθ' ἣν οἱ λοιδορηθῶντες δυσφημοῦσι τὰς πέλας,
οἵ τε θυμούμενοι, ἢ πολυπραγμοσύνᾳ, ἢ λόγῳ ψευδεῖ
καὶ ἀργῷ, ἢ ποικίλῃ ἐν τοῖς πολλοῖς· ζητήσεις οὖν
μήποτε λανθάνει τινὰς τὸ τόπον τήρησις καὶ τὸ
φαντασίᾳ τῆς τῦ λόγῳ χρησότητος καὶ πρὸς τὰς
τὰ μέγιστα ἡμαρτηκότας ὃ συνωμοσυνικὸν διδό-
ντας, καὶ τὰς ὅτι τοῖς ἐλαχίστοις διδάσκοντας λο-
γίζεσθαι ὡς ἐθνικὸν καὶ τελώνην, τὸ μὴ πείσθαι
βεκχύτερα ἡμαρτηκότα ἀλλότριον πεποιῆσθαι τῆ
ἐκκλησίας· δεῖ λανθάνον ἑκατέρας θεοῦ πῶς μοι
φαίνεται. τὸ· ἐκέρδησας τὸν ἀδελφόν σε, ὅτι δὲ
μόνῳ ἀκέσαντος τάξας ὁ λόγος, ἐκεῖ παῦσε ἐπι-
κεῖσθαι ὅτι τῷ δὶς τρίτον ἢ πλείονα παίσαντος,
καὶ ἐλεγχθέντος, ἀλλ' ἀσαφεῖ μετέωρον εἶασε
τὸ ἀπόλογον τῶ· ἐκέρδησας τὸν ἀδελφόν σε,
λελυπημένον ἐκ τῷ δὶς τρίτον ἢ πλείονα ἐλεγ-
χθέντος· ἐ πάντως οὖν κερδαίνεται ὁστὶς πάν-

πως ἀπολεῖται, ἢ πληγὰς λήψεται· καὶ περὶ A omnino peribit, plagisve plectetur. Quin-
ἐχεῖς ἐπιμελῶς ὧ περὸτου μὲ λέγοντι, ἐὰν σε ἀκού- etiam priorem locum diligenter considera
σῃ, ἐκέρδησας τὸν ἀδελφόν σε. ὧ δὲ δευτέρῳ qui talis est: *Si te audierit, lucratus es fra-* Matth. 18.
trem tuum; & alterum item Scripturæ lo- 16.
καὶ τὴν λέξιν τόπῳ φάσκοντι· ἐὰν δὲ μὴ ἀκούσῃ, cum qui sic habet: *Si autem te non audierit,*
adhibe tecum adhuc vnum vel duo, vt in ore
προσλαβοῦ μετὰ σαυτοῦ ἕνα ἢ δύο, ἵνα ἐπὶ στό- *duorum vel trium testium stet omne verbum:*
ματος δύο ἢ τριῶν μαρτύρων σταθήσεται πᾶν quid ergo bis objurgato continget post-
ῥῆμα· τί οὖν μετὰ τὸ σταθῆναι πᾶν ῥῆμα ἐπὶ δύο quam in ore duorum vel trium testium ste-
ἢ τριῶν μαρτύρων ἔσται ὁ δὶς παρὰ τοῦτο νουθετήσας, terit omne verbum, nobis cogitandum re-
ἡμῖν βουλεῦσαι καταλέλοιπε. καὶ πάλιν· ἐὰν δὲ παρα- linquit; & rursum: *Quod si non audierit eos,* Matth. 18. 17
κούσῃ αὐτῶν, δῆλον ὅτι τῶν προσληφθέντων testes videlicet ante adhibitos, *Dic*, inquit,
μαρτύρων, εἶπον, φησὶ, τῇ ἐκκλησίᾳ. καὶ σὺ δὲ B *Ecclesiæ*: nec adjecit quid illo fiet, si Eccle-
εἶπε τί πείσεται, ἐὰν μὴ ἀκούσῃ τῆς ἐκκλησίας, siam non audierit, sed docuit pro Ethnico
ἀλλ' ἐδίδαξεν ὅτι ἐὰν τῆς ἐκκλησίας παρακού- hunc deinceps, & Publicano ab eo haben-
σῃ, δεῖ αὐτὸν εἶναι ὃν τρὶς νουθετήσαμεν, ᾧ μὴ dum esse qui ter illum arguerit, nec fuerit
ἀκουσθέντι πρὸς ὃ λοιπὸν ὡς τὸ ἐθνικὸν καὶ τε- auditus, si Ecclesiæ morem non gesserit:
λώνην· ἢ πάντως οὖν κερδαίνεται, ὅτε παν- non omnino ergo lucrifit, neque fundi-
τως ἀπολεῖται· ἀλλ' ὅ τί ποτε πείσεται ὁ δὲ τρὶς tus peribit. At quid tandem passurus sit
παρὸν μὴ μὴ ἀκούσας, μάρτυρων ἢ δεήσεις, ἢ qui primum audientem se non præbuit,
καὶ τούτων παρακούσας, ὅτι τὴν ἐκκλησίαν δὲ cuique testibus opus fuit, vel qui negle-
ἐᾷ θεὸς αὐτὸν εἰδέναι. ἡμεῖς γὰρ σὺν ἀσφα- ctis ijs ad Ecclesiam delatus fuit, Deus no-
νόλῳβα τῷ τὸ· μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε, ἕως αὖ C verit; nos autem non declaramus, juxta
ἐλθῇ ὁ κύριος, ὃς καὶ φωτίσει τὰ κρυπτὰ τοῦ σκό- id: *Nolite judicare & non judicabimini,* Matth. 7. 1
τους, καὶ φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν· πρὸς *Quoadusque veniat Dominus, qui & illumi-*
ὃ δοκοῦσι σκληρὸν πρὸς τὸν ἐλάττονα ἡμαρ- *nabit abscondita tenebrarum, & manifestabit* 1. Cor. 4. 5
τηκότας, εἴποι τις ἂν ὅτι σὺν ἔξεστι δὶς ἐξὸν μὴ *consilia cordium.* Ad id autem quod adver-
ἀκούσασθαι, ὁ τρὶς ἀκούσας, ὡς μηδὲ τοῦτο sus leviorum noxarum reos durius pro-
μηκέτι ᾖ ὡς ἐθνικὸν καὶ τελώνην, ἢ μηκέτι δεη- nuntiatum videtur, dicet aliquis eum qui
θῆναι τοῦ ἐπὶ πάσης τῆς ἐκκλησίας ἐλέγχου· καὶ bis ordine morem non gesserit, tertio ità
γὰρ μεμνῆσθαι τὸ· ὅπως σὺν ἔστι θέλημα ἔμπρο- obtemperare non posse vt propterea Eth-
σθεν τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἵνα ἀπό- nicus amplius, Publicanusve non sit;
λωνται εἷς τῶν μικρῶν τούτων· καὶ γὰρ εἰκὸς δεῖ τοὺς nec opus ei sit vt coram tota Eccle-
D πάντας ἡμᾶς προσῆναι ἔμπροσθεν τοῦ βήμα- sia arguatur. Illud enim in memoriam
τος τοῦ χριστοῦ, ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ πρὸς τοῦ revocandum est: *Sic non est voluntas an-* Matth. 18. 14
σώματος πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε *te Patrem meum qui in cœlis est, vt pe-*
φαῦλον, καὶ ὅσα δυνάμεις τοῦ περὶ αὐτὸν ποιεῖν, *reat vnus de pusillis istis*; nam si *Omnes* 2. Cor. 5. 10.
ἵνα μὴ πρὸς πλειόνων κομίσηται φαύλων πρὸς *nos adstare oportet ante tribunal Christi,*
τοῦ σώματος πεπραγμένων, καὶ μόνῃ πρὸς *vt referat vnusquisque propria corporis pro-*
πάντων ὧν ἐποίησε χειρόνων ἀποτιμᾶσθαι, φι- *ut gessit, sive bonum sive malum*, vnus-
λοτιμητέον ἢ πρὸς πλειόνων ὑπερῶν μισθὸν quisque eniti debet, ne plurium male
κομίσασθαι, ἐπεὶ ὃ μετρῷ μετρεῖτε ἀντιμε- gestarum per corpus rerum pœnam re-
τρηθήσεται ἡμῖν, καὶ· κατὰ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν ἡμῶν ferat, etiamsi pro noxis plane omni-
συμβήσεται ἡμῖν· καὶ σὺν ἀπέρ πλάσια μὲ, ἤτοι bus à se admissis plectendus sit; sed vt
ἢ διπλάσια ἢ ἑπταπλάσια λήψονται οἱ ἡμάρτη- plurium recte factorum mercedem referat,
κότες ἐκ χειρὸς κυρίου τὰ ἁμαρτήματα, ὅτε μὲν omni ope illi contendendum est, quoniam
καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν τινι ἀποδίδοται, *Qua mensura metimur, ea metientur nobis alij,* Matth. 7. 2.
ἀλλὰ πλείονα ὧν πεποίηκεν. ἱερουσαλὴμ γὰρ, ὡς & : *Distributio manuum nostrarum fiet no-* Isaiæ 3. 11
ὁ ἡσαΐας ἐδίδαξεν, ἐδέξατο ἐκ χειρὸς κυρίου *bis*, nec infinitas, sed duplas septuplasve
διπλᾶ τὰ ἁμαρτήματα αὐτῆς· οἱ δὲ γείτονες τὰ Domino pro delictis pœnas dabunt pec-
ἐσχατὰ, οἵτινές ποτ' ἂν ὦσιν, ἑπτάπλασια λή- catores, quandoquidem non vnicuique
E juxta opera manuum ejus retribuitur, sed
ψονται καὶ ὃ ἐν ψαλμοῖς ὅτι ἀπέδωκεν τοῖς γείτοσιν ἡμῶν ἑπτάπλασια εἰς τὸν κόλ- plura quam quæ fecit; *Ierusalem* enim, si-
cut ex Isaia discimus, *suscepit de manu Do-* Isaiæ 40. 2.
mini duplicia pro omnibus peccatis suis: at qui
vicini sunt Israël, quicunque tandem illi
sint, septuplum recipient, juxta id quod
in Psalmis ita dictum est: *Et redde vicinis* Psal. 78. 12
nostris septuplum in sinu eorum, improperium

ipſorum, quod exprobraverunt tibi Domine. Ac aliæ quidem penſationis formæ reperiri queant, quas ſi animo teneamus, vtilem eſſe poſt quantacunque peccata pœnitentiam ſciemus; vt præterquam quod plurimorum facinorum pœnas non luemus, aliqua etiam nobis ſpes pro bene deinde geſtis ſuperſit, etiamſi ſexcenta prius flagitia admiſſa ſint. A ratione enim alienum eſt mala rationibus alicujus inferri, nec quicquam recte facta poſt mala prodeſſe, quod ab Ezechiele traditum facile diſcere poſſunt, qui dicta ſuper hiſce rebus conſtanter tenent. Ad id autem quod pro Ethnico & Publicano habendus ſit, qui poſt tres admonitiones damnatus eſt, præclare ſubnexum illud videtur:

Matth. 18. 18. *Amen dico vobis*, ijs nempe qui pro Ethnico & Publicano habendum aliquem judicarint, *Quæcunque alligaveritis ſuper terram*, & cætera; nam qui ter arguit, neque auditus eſt, jure merito eum alligavit qui habendus pro Ethnico & Publicano judicatus eſt: idcirco cum talis quiſpiam à quovis tali alligatus fuerit & condemnatus, ligatus manet; cum eorum nullus qui in cœlo ſunt, judicium ejus reſcindat à quo alligatus eſt. Similiter & qui ſemel correptus, actibus ſuis lucrifieri meritus eſt, ſolutus per hanc illius objurgationem à quo lucrifactus eſt, neque amplius conſtrictus vinculis peccatorum ſuorum propter quæ inſimulatus fuit; is & ab ijs qui in cœlis ſunt ſolutus judicabitur. Verum quæ vni Petro ſupra conceſſa ſunt, hic omnibus quoque videtur tribuiſſe, qui peccatores quoſlibet ter corripuerint, vt ſi mos ijs geſtus non fuerit, ſupra terram eum alligent, qui pro Ethnico & Publicano dignus qui haberetur judicatus eſt, cum & in cœlo alligatus ille ſit. At quoniam præ ijs qui ter arguerunt peculiare aliquid Petro tribui oportebat, etiamſi de Petro, & qui ter fratres arguerunt commune aliquid dictum ſit, privatim illud Petro attributum eſt: *Dabo tibi claves regni cœlorum,*

Matth. 16. 19 priuſquam illud: *Quæcunque alligaveritis*
Matth. 18. 18. *ſuper terram*, & cætera. Ac ſane ſi ad Evangelica ſcripta animum diligenter appellamus, ibi magnum inveniemus diſcrimen, & excellentiam eorum quæ Petro, præ ijs quæ alijs dicta ſunt, etiam in ijs rebus quæ Petrum inter, eoſque qui ter fratres objurgaverunt, communes eſſe videntur. Nec enim exigua differentia eſt claves nõ vnius cœli Petrum, ſed plurimorum accepiſſe; & quæcunque ſuper terram alligaverit, non in vno cœlo, ſed in omnibus ligata eſſe, præ pluribus alijs qui ſuper terram & alligant & ſolvunt, ita vt hæc alligata & ſoluta ſint non in cœlis, ſicut Petro conceſſum eſt; ſed in vno cœlo: nec

A πον αὐτοῦ, τ' ἐνειδισμὸν αὐτῶν, ὃν ὠνείδισάν σε κύριε· καὶ ἄλλοι αὖ βύρεθεῖεν ἔχοντι τ' αἰτιοπρόσωπος, ὡς ἐλθὸ κοσμῶμεν, εἰσόμεθα ὅτι λυσιτελεῖ μὴ ὀπισθοτονῶν ἁμαρτήματα μεταιρεῖν. ἵνα φεὺς τῶ μὴ τῶδε πλειόνων κολάζεσθαι ἡμᾶς, καὶ τῶδε ἀγαθῶν ἐλπὶς τις ἡμῖν ὕστερόν ποτε τῶν πεπραγμένων ἀπόλειφθῇ, κἂν φερ αὐτῶν μυρία ὅσα ἐπλημμελήμενά τινι ἦ· ἄτοπον γὰρ τὰ μὲν χείρονα λογισθῆναί τινι, τὰ δὲ μὴ τὰ χείρονα χρείσσονα μηδὲν ὠφελεῖν, ἃ δὴ καὶ ἀπὸ τῆς ἰνζε-

B κιὴλ τοῖς ὀπτιμάγοις τηροῦσι τὰ ῥᾴδια μανθάνειν· καλῶς δέ μοι δοκεῖ συνῆφθαι τῷ μὴ ὃ τρὶς νενουθετῆσθαι κρίνειν τὸν ὡς ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ τελώνης τό· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, δηλονότι τοῖς κρίνασιν εἶναί τινα ὡς ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ τελώνης, καὶ ὁ ἐὰν δήσητε ὁπὶ τῆς γῆς, καὶ τὰ ἐξῆς· δικαίως γὰρ ἔδησεν ὁ τρὶς νουθετήσας καὶ μὴ ἀκουσθεὶς τ' κριθέντα ὑπ' ὡς ἐθνικὸν, καὶ τελώνη· δίκαιον ὁ Χριστὸς δεδεμένος καὶ δεδεκασμένος ὑπὸ τῶ Σατανᾶ, μᾶλλον δεδεμένος, ὁσάκις τὸν ἐν

C οὐρανῷ ἀναλύοντος τῶ δεδικάσθαι αὐτὸν τὸν ἥλιον· οὕτω δὴ καὶ ὁ ἅπαξ νουθετηθεὶς ἀξιᾷ ποιήσας τῶ κεφαλὴν ἔχειν, λυθῆς μᾶλλον τῆς νουθεσίας κερδήσεσθαι αὐτὸν, καὶ μηκέτι σιεχῆς τῶν ἁμαρτιῶν ἑαυτῷ ὧδε δὲν ἐνεδεθήσῃ δεδεμένος, λελυμένος κρίσεσθαι ὑπὸ τῶν ἐν οὐρανοῖς· πλὴν τά ἐν τοῖς αὐτέροω μόνῳ τῷ πέτρῳ δεδεμένα ἔοικε δεδόσθαι δεδιακέναι πᾶσι τοῖς τρεῖς νουθεσίας προσαγαγοῦσι πᾶσι τοῖς ἡμάρτηκόσιν, ἵν' ἐὰν μὲ ἀκουσθῶσι, δόσιμον ὑπὸ γῆς τ' κριθέντα ᾖ ὡς ἐθνικὸν, καὶ τελώνην, ὡς δεδεμένον τῶ ζωὴν τῶ ἐν τῷ οὐρανῷ· ἀλλ' ἐπεὶ ἐχρῆν, εἰ καὶ κοινόν τι ὑπὸ τῶ πέτρου καὶ τῶν νουθετησάντων τρεῖς τοὺς ἀδελφοὺς λέλεκται, εἰζαίρετον ἴχνη τ' πέτρου παρὰ τοὺς τρεῖς νουθετήσαντας, ἰδίᾳ τοῦτο προστάττεσθαι, ὅτι τῶ πέτρου πεδόσθαι σοι τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, τὸ, καὶ ὅσα ἐὰν δήσητε ὑπὸ τῆς γῆς, καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ τάχα εἰ ὀπτιμάγοις προσέχοιμεν τοῖς διαγραφεῖσι γραμμασι, καὶ ἐν τύποις βλεπόμενοι αὐ καὶ τῶν τὰ δικαιοῦντα ᾖ) καινὰ φερὸς τ' πέτρον, καὶ τοὺς τρεῖς νουθετήσαντας τοὺς ἀδελφοὺς, πλὴν διαφορὰν καὶ ὑπεροχὴν ὃν τῶ φερὸς τ' πέτρον εἰρημένων πρὸς τοὺς δευτέρους. ἐν γὰρ ὀλίγῃ διαφορᾷ τ' πέτρον εἰληπτέναι τὰς κλεῖδας, οὐχ ἑνὸς οὐρανοῦ, ἀλλὰ πλειόνων, καὶ ἵνα ὅσα ἐὰν δήσῃ ὑπὸ τῆς γῆς, ἢ δεδεμένα ὄχι ἐν ἑνὶ οὐρανῷ, ἀλλ' ἐν πᾶσιν αὖθις, φερὸς τοὺς πολλοὺς δέοντας ὑπὸ τῆς γῆς, καὶ λύοντας ὑπὸ τῆς γῆς, ὥστε ταῦτα δεδέσθαι, καὶ λελύσθαι ὄχι ἐν οὐρανοῖς, ὡς ὑπὸ πέτρου, ἀλλ' ἐν οὐρανῷ ἑνί. ὁ γὰρ διαφοίνισι τῇ δυνάμει, ὡς

ὡς πᾶσιν, ἵνα δύσωσιν ἢ λύσωσιν ἐν πᾶσιν ἐφα-
νοῖς· ὅσῳ οὖν βελτίων ὁ δεσμεύων, τοσοῦτον μα-
καριώτερος ὁ λελυμένος, ὡς καὶ πεπλεχὼς τὴν
ἁρμονίαν εἶ αὐτὸ ὃ λελύσθαι.

A enim eo penetrandi facultate pollent, quemadmodum Petrus, vt alligent vel solvant in omnibus cœlis. Quo præstantior ergo fuerit qui alligat, eo felicior qui fuerit solutus, cum in omnibus plane cœlis solutus sit.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ ΤΟΜΟΣ ιδ'.

ORIGENIS COMMENTARIORVM IN EVANGELIVM SECVNDVM MATTHÆVM TOMVS DECIMVS QVARTVS.

Πάλιν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν δύο ὑμῶν συμ-
φωνήσωσιν ἐπὶ τῆς γῆς, περὶ παντὸς
πράγματος οὗ ἐὰν αἰτήσωνται, γενήσεται αὐ-
τοῖς· κυρίως δὲ ἡ συμφωνία ὄνομα τέταται ἐπὶ
τῆς κατὰ μουσικὴν ἐν φωναῖς ἁρμονίαν. καὶ εἰσί γε
τοῖς μουσικοῖς φθόγγοι φθόγγοις σύμφωνοι,
καὶ ἄλλοι διάφωνοι· οἷόν τι καὶ ἡ διαγελικὴ
γραφὴ ὄνομα ἔθετο τῇ κατὰ μουσικὴν τεταγμένον
ἐν τοῖς· ἤκουσε συμφωνίας, καὶ χορῶν. ἔοικε
γὰρ ἐπὶ τῇ ἐκ μετανοίας συμφωνίᾳ πρὸς τὸν πα-
τέρα τὸν ἀπὸ ἀπωλείας εὑρεθέντος υἱοῦ ἀκούειν
ταύτης συμφωνίας, ἐπὶ τῇ εὐφροσύνῃ τοῦ οἴκου· ὁ
δὲ τῆς συμφωνίας ὄνομα ὁ Φαῦλος οὐκ οἶδε λέγεσθαι
ἐν οἷς φησι πρὸς τὸν Ἰακώβ· καὶ εἰ ἀπήγγειλάς μοι
ἔφυγες αὐτὸν ὅτι μετ' εὐφροσύνης, καὶ μετ' ᾠδῆς,
καὶ τυμπάνων, καὶ κιθάρας· ἀδελφὸν δὲ
τοιαύτης συμφωνίας ὅ ἐν τῇ ϛ'. τῶν βασιλειῶν
γεγραμμένον, ἡνίκα οἱ ἀδελφοὶ τῆς Ἀμιναδὰβ
ἐμπορεύοντο ἔμπροσθεν τῆς κιβωτοῦ, καὶ Δαυὶδ
καὶ οἱ υἱοὶ παίζοντες ἐνώπιον κυρίου ἐν ὀργάνοις
ἡρμοσμένοις ἐν ἰσχύι καὶ ᾠδαῖς. τὰ γὰρ ἡρμοσμένα
ὄργανα ἐν ἰσχύι καὶ ᾠδαῖς εἶχεν ἐν αὑτοῖς τὴν μυ-
στικὴν συμφωνίαν, ἣν τις τοσοῦτον δύναται, ὡς
δύο μόνων μετὰ τὸν θεὸν τὴν θείαν μυστικὴν καὶ
πνευματικὴν συμφωνίας αἰτήσασθαι παρὰ τοῦ
ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατρὶ ὑποστῆναι, τὸν πα-
τέρα δοθῆναι τὰ αἰτήματα τοῖς μετὰ τῆς συμφω-
νεῖν ὅτι γῆς, ὅπερ ὅτι μάλιστα ἐδοξάσατον, αἰτήσα-
σιν, ἅπερ αἰτήσαντες αὖ οἱ τὴν εἰρημένην συμφω-
νίαν συμφωνήσαντες· ὅταν ἐγὼ ἀκούω τοῦ
ἀποστολικοῦ ῥητοῦ· μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μή
τι ἂν ἐκ συμφώνου πρὸς καιρὸν, ἵνα σχολάσητε
τῇ προσευχῇ· ἐπεὶ γὰρ ὁ τῆς ἁρμονίας ὄνομα
ὅτι τῶν κατὰ θεὸν γαμικῶν τέτακται ἐν τοῖς ἄν-
τως ἐκ προοιμίων τεταγμένοις ῥητοῖς· οἶκον καὶ ὑπάρξιν μειοῦται πατέρες παισὶ, πρὸς δὲ θεοῦ

Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quamcunque petierint, fiet illis. Symphoniæ vocabulum musicis præcipue vocum cõcentibus tribuitur. Et sunt quidem in musicis soni sonis alij consoni, alij dissoni; nomen autem illud rebus musicis attributum callet Evangelica Scriptura hoc loco: *Audivit symphoniam & chorum*; nam propter ortam ex pœnitentia Symphoniam filij cum patre, qui postquam perierat inventus est, ad oblectandam domum symphoniam audiri decebat. Nomen autem symphoniæ impio Laban ignorabile fuit, vbi ipse alloquens Iacob ait: *Si nuntiasses mihi, profectus fuissem te cum gaudio, & canticis, & tympanis, & citharis.* Ejusmodi autem symphoniæ simile est quod secundo Regum scriptum extat, quando videlicet *fratres* Abinadab *ibant ante arcam*; *David autem & ipsius pueri ludebant coram Domino in organis arte paratis in virtute, & in canticis*; organa enim parata in virtute & canticis symphoniam in se musicam continebant; quæ tali virtute pollet, vt duobus solummodo rem quamlibet à Patre qui in cœlis est cum symphonia & concentu ad divinam & spiritualem Musicam precando flagitantibus, postulata his Pater annuat qui consentiendo supra terram ea postulaverint, quæ rogassent ij qui antedictam symphoniam simul edidissent; quod novum dictu est & mirabile. Sic ego quoque verba hęc Apostoli interpretor: *Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, vt vacetis orationi.* Quoniam enim harmoniæ vocabulum ijs qui secundum Deum connubio junguntur in quodam Proverbiorum loco tribuitur, qui sic habet: *Domum & substantiam dividunt patres*

Matth. 18. 19.

Luc. 15. 25.

Luc. 15. 24, 32.

Gen. 31. 27.

2. Reg. 6. 4, 5.

1. Cor. 7. 5.

Prou. 19. 14

tres filijs, à Domino autem viro vxor conjungitur, consequens est harmoniæ quæ à Deo est & nomine symphoniæ ac consensus, & ipsa re ad orationem frui; quod vel inde
1. Cor. 7. 5. liquet: *Nisi forte ex consensu.* Deinde pluribus declarans Verbum idem esse *duo consentire super terram*, ac Christo consentire,
Matth. 18. 24. subjungit: *Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo.* Duo igitur vel tres in nomine Christi congregati, ij sunt qui super terram non duo solum, sed & tres nonnumquam consentiunt. Animadvertet autem qui poterit, an symphonia hæc & consensus, ac talis congregatio, cujus in medio versatur Christus, in pluribus re-
Matth. 7. 14 periri possit, quandoquidem *Angusta porta & arcta via est quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inveniunt eam.* Fortasse vero ne pauci quidem, sed duo vel tres consentiunt, quemadmodum Petrus & Iacobus & Iohannes, quibus consentientibus gloriam suam patefecit Verbum Dei. Con-
1. Cor. 1. 1. senserũt autem duo, Paulus & Sosthenes, cum priorem ad Corinthios Epistolam
2. Cor. 1. 1. conscripserunt; tum deinde Paulus & Timotheus, quum alteram ad eosdem miserunt; quinetiam consenserunt tres, quan-
1. Thessal. 1. 1 do Paulus & Sylvanus & Timotheus per Epistolam Thessalonicensibus præcepta tradiderunt. Quod si è Veteri Scriptura tres producendi sunt qui super terram consenserint, ita vt in medio eorum fuerit Verbum, à quo in vnum conjuncti sunt, inscriptionem Psalmorum considera; illam verbi gratia Psalmi XLI. quæ talis est:
Exod. 6. 24. *In finem intellectus filijs Core.* Cum enim tres essent filij Core, quorum nomina in Exodo reperimus, Aser, qui exponitur, *Lusus*; alter Helcana, qui redditur, *Dei possessio*; & tertius Abiasaph, qui conversi potest, *Patris congregatio*, prophetiæ minime diuisæ sunt, sed ab vna voce, & vno spiritu in vna anima vere concorditer operante & enuntiatæ & conscriptæ sunt, &
Psal. 41. 1. quasi vnus tres id elocuti sunt: *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus.* Quin &
Psal. 43. 2. in Psalmo XLIII. in numero plurali dicunt: *Deus auribus nostris audivimus.* Quod si magis etiam super terram consentientes videre velis, eos vide qui hæc audierunt:
1. Cor. 1. 10. *Vt cohæreatis eadem mente, & eadem sententia*, & illud affectarunt: *Omnium credentium erat cor & anima vna*, qui tales evaserant (si quidem inter plures tale quid reperiri possit) vt ne minima quidem inter illos existeret dissensio, quemadmodum decachordi psalterij chordarum nulla invicem discrepantia est. At non consentie-
1. Cor. 1. 12 bant super terram qui dicebant: *Ego qui-*

A ἁρμόζεται γυνὴ ἀνδρὶ, ἀκόλουθόν ἐστι τῷ ἀπὸ
θεοῦ ἁρμονίᾳ ὂν ὄνομα καὶ ὂν ἔργον ἀπολαύειν
τῆ συμφωνίας εἰς εὐχὴν, ἔνθεν δηλοῦται ἐν τῷ.
εἰ μήτι ἀπ' ἐκ συμφώνου· εἶτ' ὑποδηλῶν ὁ
λόγος ὂν συμφωνεῖν ὅτι τῆ γῆς δύο, ὅτι ἔστιν ὅτε
τῶν τῷ συμφωνεῖν τῷ χριστῷ, ὑπομένει τό· ἔ
γὰρ εἰσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνο-
μα· ἀκούω οἱ συνηγμένοι εἰς τὸ τοῦ χριστοῦ ὄνομα
δύο ἢ τρεῖς, οἱ συμφωνοῦντες εἰσιν ὅτι γῆς ἡ
μόνον ϛ', ἀλλ' ἴσασ' ὅτε καὶ τρεῖς· ὑπισχνοῦμαι δ' ὁ
B δυνάμενος εἰ ἡ συμφωνία αὕτη, καὶ ἡ τοιαύτη
συναγωγὴ ἧς ὁ χριστὸς ἐν μέσῳ ἐστὶ, δυνάσθαι
εὑρεθῆναι ἐν πλείοσιν, ἐπεὶ στενὴ καὶ τεθλιμμένη
ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ ὀλίγοι εἰσὶν
οἱ εὑρίσκοντες αὐτήν· τάχα δ' καὶ τὴν συμφωνίαν
οὐδὲ ὀλίγοι, ἀλλὰ δύο ἢ τρεῖς συμφωνοῦσιν, ὡς
πεῖσαι ἐξ ἐκκλησίας καὶ ἐκκλησιῶν, οἷς συμφωνοῦσιν
ἔδειξεν αὐτῷ τὴν δόξαν ὁ λόγος τῷ θεοῦ· συνεφώ-
νησεν δ' δύο μὲν, παῦλος καὶ σωσθένης, γράψαντες
τὴν πρώτερον κορινθίοις ἐπιστολήν. μετὰ τοῦτο δὲ
C παῦλος καὶ τιμόθεος ἐπιστέλλοντες τὴν δευτέραν
τοῖς αὐτοῖς. καὶ τρεῖς δ' συνεφώνησεν, ὅτε παῦ-
λος, καὶ σιλουανὸς, καὶ τιμόθεος ἐπαίδευον διὰ
ἐπιστολῆς θεσσαλονικεῖς· εἰ δ' ἐκ τῆ ἐκ παλαιᾶς
γραμμάτων δεήσει παραθέσθαι τοὺς συμφωνή-
σοντας ὅτι γῆς τρεῖς, ὡς εἶ τὸν λόγον ἐν μέσῳ
αὐτῶν ἐνοῦντα αὐτοὺς, ἐπίσκοπον τῆ ἐπιγραφῆ τῷ
ψαλμῷ, ὡς τῆ τοῦ μωσῆ· ἵππος ἐχύσῃ· εἰς ὁ τέλος
εἰς συνέσιν τοῖς υἱοῖς κορέ. τρεῖς γὰρ ὄντων υἱῶν
κορέ, ὧν τὰ ὀνόματα ἐν τῆ ἐξόδῳ εὑρομεν, τοῦ
D ἀσὴρ, ὃς ἑρμηνεύεται, παιδιὰ, καὶ τοῦ δευτέρου
τοῦ ἐλκανᾶ, ὃς μεταλαμβάνεται εἰς ὁ * χριστοῦ· καὶ
κτῆσις, καὶ τρίτου τοῦ ἀβιασὰφ, ὃς ἐλληνιστὶ φωνῆ
λέγεται αὐ, * πᾶσα συναγωγὴ, αἱ προφητεῖαι κατὰ
ἃ διηρέθησαν, ἀλλὰ κατὰ ἑνὸς πνεύματος καὶ
μιᾶς φωνῆς ἐν μιᾷ ψυχῇ ἀληθῶς συμφώνως
ἐνεργουῦτος, καὶ εἰρῶσαι, καὶ ἐγγεγράφθαι, ἢ
λαλουῦτες οἱ τρεῖς ὡς εἷς. ὃν ἔχον ὑπισχνεῖ ἡ
ἕλαφος ὅτι ἐπὶ τὰς πηγὰς τῷ ὑδάτων, ὅτως ὑπισχ-
νεῖ ἡ ψυχή μου πρὸς σε ὁ θεός· φασὶ δ' καὶ πλη-
θυντικὰς ἐν τῷ μιᾷ. ὁ θεὸς ἐν τοῖς ὠσὶν ἡμῶν
ἠκούσαμεν· εἰ δὲ θέλεις ἔτι μᾶλλον ἰδεῖν τὰς
E συμφωνούσας ὅτι τῆ γῆς, ἴδε τὰς ἀποστόλους· ἵνα
ἦτε κατηρτισμένοι ἐν τῷ αὐτῷ νοὶ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ
γνώμῃ, καὶ ζηλώσεως τό· ἦν ἡ ψυχὴ καὶ ἡ καρ-
δία πάντων τῶν πιστευόντων μία, γνωμόντους,
εἶτα δυνατὸν ἐν πλείοσι τοιοῦτον εὑρεθῆναι, ὡς τι
μηδὲ τὴν τυχοῦσαν διαφωνίαν εἶ) αὐτοῖς, ὡς
οὐκ ἔστι διαφωνία τῶν τῷ δεκαχόρδω ψαλτηρίῳ
χορδῶν πρὸς ἀλλήλας· ὁ συνεφώνουν δὲ ὅτι τῆς γῆς οἱ λέγοντες· ἐγὼ μὲν εἰμι παύλου, ἐγὼ δ'

ἀπολλώ, ἐγὼ δὲ κηφᾶ, ἐγὼ δὲ χριστός, ἀλλὰ ἦν A *dem sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero*
ἐν αὐτοῖς σχίσματα, ὧν καταλυομένων στενοῦτο *Cephæ, ego autem Christi*, sed inter ipsos
μὴ τὸ ἐν παύλῳ πνεῦμα σὺν τῇ δυνάμει τοῦ *erant schismata*, quibus dissipatis, vna
κυρίου ἰησοῦ χριστοῦ, ἵνα μηκέτι ἀλλήλους δάκνωσι, καὶ κατεσθίωσιν, ὡς ἵνα ὑπ' ἀλλήλων αὐτοῖς *cum Pauli Spiritu, virtute Domini Iesu* Gal. 5. 15.
ἀναλίσκεσθαι· αἰδήσκει γὰρ ἡ διαφωνία, ὥσπερ *Christi, consociabantur, ne se amplius*
σὴς μάλ' ἡ συμφωνία, καὶ χωρεῖ τι ἐν μέσῳ τῇ *morderent & comederent; ita vt vicissim*
συμφωνουμένων μόνων γινόμενον ὑὸν τοῦ θεοῦ· ἐν *alius ab alio consumerentur; consumit*
κυρίως γὰρ ἐν δύο ἡμικοῖς τοῦτο ἡ συμφωνία, τοῦ, *enim & atterit discordia, quemadmodum*
ὡς ὠνόμασεν ὁ ἀπόστολος, καταρτισμῷ τῷ αὐτῷ *corradit & accumulat concordia, & Filij*
νοὸς καὶ τὸ αὐτὸ δόγμα ἔχειν γενομένῳ, καὶ τὸ B *Dei capax est, qui in medio consentien-*
τῆς αὐτῆς γνώμης, καὶ τὸ ὁμοίως βιοῦν· εἰ δὲ, ἐὰν *tium duntaxat reperitur. Ac sunt duo ge-*
δύο ἡμῶν συμφωνήσωσιν ὅτι περὶ τῆς γῆς, παντὸς *neralia in quibus proprie concordia exi-*
πράγματος οὗ ἐὰν αἰτήσωνται, γενήσεται αὐτοῖς *stit, consensus, cum eædem haben-*
παρὰ τοῦ πατρὸς ἰησοῦ τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, δηλονότι *tur animo sententiæ; & ejusdem voluntatis consensio, cum par est vtrobique & si-*
ὅπερ οὐ γένοιτο παρὰ τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρὸς περὶ παντὸς *milis vitæ tenor. Quod si Duobus ex nobis*
πράγματος οὗ ἐὰν αἰτήσωμεν, οὐκ εἶναι σοῦ *consentientibus super terram, de omni re quã-*
δύο συνευφώνησιν ὅτι τῆς γῆς· καὶ τοῦτο αἴτιον *cunque petierint, fiet illis à Patre Iesu, qui in*
ἡμῖν ὅτι τοῦ μὴ ἐπαναπαύεσθαι θέλομεν, ὃ μὴ *cœlis est*, quotiescunque à Patre qui in cœ-
συμφωνεῖν ἡμᾶς ἀλλήλοις ὅτι τῆς γῆς, μήτε δό- *lis est postulata quælibet non impetran-*
γμασι, μήτε βίῳ· ὑπὲρ ὧν καὶ ἵνα ὑπὲρ σώματος ἑνὸς μέλη C *tur, duos illic super terram non consensis-*
χριστοῦ, καὶ ἔστω ὁ θεὸς τὰ μέλη ἡμῶν οὕτως ἐν *se perspicuum est; & cur votis ac precibus*
ταῦτα σώματι, ἵνα τὸ αὐτὸ μεριμνῶσιν ὑπὲρ ἀλ- *non potiamur illud in causa esse, quod ne-*
λήλων τὰ μέλη, καὶ συμφωνῶσιν ἀλλήλοις, καὶ *que opinionibus, neque vitæ instituto si-*
πάσχοντος ἑνὸς μέλους συμπάσχῃ πάντα, δο- *mul consentiamus. Præterea vero si cor-*
ξαζομένῳ δὲ συγχαίρῃ, ὀφείλομεν ἀσκεῖν τὴν *pus sumus Christi, & Posuit Deus membra* 1. Cor. 12. 18
ἀπὸ τῆς θείας μουσικῆς συμφωνίαν, ἵνα συναγο- *vnumquodque eorum in corpore, vt pro invi-*
μένων ἡμῶν εἰς ὄνομα τοῦ χριστοῦ, χριστὸς ᾖ ἐν *cem sollicita sint membra, & sibi invicem*
μέσῳ ἡμῶν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, καὶ ἡ τοῦ θεοῦ σοφία, *consentiant, Et si quid patitur vnum mem-* 1. Cor. 12. 25,
καὶ ἡ δύναμις αὐτοῦ· ταῦτα μὲν οὖν, ὡς ἔπος *brum, compatiantur omnia membra; sive* 26.
δύο καὶ τριῶν ὄντων παρακαλεῖται συμφωνεῖν ὁ λό- D *gloriatur vnum membrum, congaudeant*, exer-
γος κοινότερον νοουμένων· ἤδη δέ καὶ ἄλλης διηγή- *cenda nobis est symphonia quæ à divina*
σεως ἀνεώγμεθα, ἣν ἔλεγέ τις τῶν πρὸ ἡμῶν, πρω- *musica oritur, vt cum in nomine Christi*
τέρων ὅτι ἀγοραίαν καὶ καθαρότητα τὸν γαμη- *fuerimus congregati, in medio nostrum*
λίου. δύο γὰρ οὓς βούλεται, φησὶν, ὁ λόγος *sit Christus, qui Dei Verbum est, & Dei*
συμφωνεῖν ὅτι τῆς γῆς, αὐδρα καὶ γυναῖκα νοητέον, *sapientia, ipsiusque virtus. Atque hæc*
οὐ συμφωνίας ἀποτρεψαμένους ἀλλήλοις *quidem de his duobus, tribusve diximus,*
σωματικῆς ὁμιλίας, ἵνα θελάσωσι τῇ προσευχῇ, *quos ad consentiendum invicem hortatur*
ὅτε προσεύχωνται περὶ παντὸς πράγματος οὗ D *Verbum, prout in sensum trahi possunt*
ἐὰν αἰτήσωνται, λήψονται, γινομένων αὐτοῖς τῶν *tritum, ac pervulgatum magis: nunc au-*
ἀπὸ τοιαύτης συμφωνίας αἰτημάτων παρὰ τοῦ ἐν *tem aliam explicationem aggrediamur,*
οὐρανοῖς πατρὸς ἰησοῦ χριστοῦ· καὶ ἔοικεν ἡμῖν ὁ E *quam ante nos quispiam protulit, ad casti-*
διήγησις αὕτη τὸ μυστήριον ποιεῖν γάμου, ἀλλ' *tatem & munditiem connubio junctos*
ὅτι συμφωνίαν προτρέπειν. ὡς εἰ ὁ ἕτερος μὴ *adhortans; duos enim hos, quos super*
βούλοιτο καθαρεύειν, ὁ δὲ ἕτερος μὴ θέλοι, καὶ *terram consentire vult Verbum, virum &*
ἀφ' τοῦτο συγκαταβαίνοι τῷ μὴ θέλοντι ἢ μὴ *mulierem intelligi debere docet, ex con-*
δυναμένῳ ὁ καὶ βουλόμενος καὶ δυνάμενος ὃ *sensu sese corporeo congressu fraudantes,*
χρεῖττον, οὐκ αὐτοῦ ἀμφοτέροις ὃ ἐὰν πάν- *vt vacent orationi, quando scilicet ora-*
τος πράγματος, ὃ ἐὰν αἰτήσωνται, γένοιτο *ntes de omni re quamcunque petierint, impe-*
αὐτοῖς παρὰ τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατρὸς ἰησοῦ χρι- *trabunt; quum nutu Patris Iesu Christi*
qui in cœlis est propter talem consensum
votorum compotes fient. Videtur autem
nobis hæc expositio non conjugij dissolu-
tionem, sed ad mutuum consensum ex-
hortationem continere; adeo vt si alter
quidem caste agere velit, nolit vero alter,
& propterea qui id quod melius est & vo-
luerit & potuerit, in illius voluntatem
concesserit qui idem vel noluerit vel non
potuerit, id non consequetur vterque, vt
quamcunque rem postulaverint, ea illis
à Patre Iesu Christi qui in cœlis est, con-

tingat. Aliam etiam expositionem de duorum consensu calleo, post ea quæ de conjugatis diximus; talis autem illa est: in improbis imperium obtinêt peccatum in
Rom. 6. 12. animum, quasi in suo throno, sic in mortali hocce corpore constitutum, vt ejus cupiditatibus anima obtemperet: at in ijs qui tanquam de throno corporis peccatum, quod regnum prius exercuerat, detruserunt, & adversus illud decertant,
Gal. 5. 17. *caro concupiscit adversus Spiritum, Spiritus autem adversus carnem*: in iis vero qui perfectionem jam consecuti sunt, Spiritus victor evasit, & corporis actus morti dedit, & vitæ suæ corpus facit particeps, ita vt
Rom. 8. 11. tunc illud eveniat: *Vivificabit & mortalia corpora nostra, propter inhabitantem Spiritum ejus in nobis*, & duorum consensus super terram efficitur, corporis nempe & spiritus, cui jam perfecto consona emittitur precatio *Corde quidem credentis ad justitiam, ore autem confitentis ad salutem*, ita vt non amplius à Deo distet cor, & ad Deum vna cum eo labijs suis & ore justus propius accedat. Quinetiam optatius est & fortunatum magis, tres in nomine Iesu simul esse congregatos, vt eveniat illud:
1. Thess. 5. 23. *Deus sanctificet vos per omnia, vt integer Spiritus vester, & anima, & corpus sine querela, in adventu Domini nostri Iesu Christi seruetur.* Quæret vero aliquis an fieri possit vt spiritus & corpus simul ea qua diximus ratione consentiant, non etiam tertium, animam dico; an postquam duo in nomine Iesu congregati sunt, illorum super terram consensui consequens non sit tres etiam in nomine illius congregari, quorum in medium venit Filius Dei, cum omnia illi consecrata sint, tria hæc dico, nec adversante illi quoquam, non solum spiritu, sed nec anima, insuper vero nec corpore. Nec vero absonum fuerit & injucundum, si vtriusque Testamenti, tum illius qui corporeum Servatoris adventum præcessit, tum & Novi consensum intelligere, & palam facere conemur: in quibus enim duo Testamenta ita consentiunt, vt nihil vnum ab alio discrepet, in ijs *de omni re quamcunque petierint* postulata à Patre qui in cœlis est impetrata reperientur. Quod si tertium duorum illorum conciliatorem requiris, Spiritum sanctum hunc esse ne te affirmare pigeat, si quidem *Verba sapientum*, sive eorum qui adventum Christi præcesserunt, sive qui ipsi coævi, sive qui
Eccl. 12. 11. posteriores fuerunt, sunt *Sicut stimuli, & quasi clavi in altum defixi, qui a concilijs dati sunt à pastore vno.* Sed nec illud inobservatum prætereas, non eum dixisse: *vbi*

σοῦ· οἶδα γὰρ καὶ ἄλλην διήγησιν μετὰ τὰς γεγραμμένας περὶ τῆς τῶν δύο συμφωνίας τιθεμένην. ἐν μὲν τοῖς φαύλοις βασιλεύει ἡ ἁμαρτία τοῦ ψυχικοῦ, ἱδρυμένη ὡς ἐν οἰκείῳ θρόνῳ τῷ θνητῷ τούτῳ σώματι, εἰς τὸ ὑπακούειν τὴν ψυχὴν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ. ἐν δὲ τοῖς ἐγκρατέσιν ὡς ἀπὸ θρόνου τοῦ σώματος τὴν προβασιλεύσασαν ἁμαρτίαν, καὶ ἀγωνιζομένοις πρὸς αὐτὴν, ἡ μὲν σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός· ἐν δὲ τοῖς ἤδη τελειωθεῖσι κεκράτηκε τὸ πνεῦμα, καὶ τὰς προσβάσεις ἐθαλάτωσε τοῦ σώματος, καὶ μεταδίδωσι τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς τῷ σώματι, ὡς ἤδη ζῆσθαι καὶ τὸ θνητὸν ἡμῶν σῶμα διὰ τὸ ἐνοικοῦν αὐτὸ πνεῦμα ἐν ἡμῖν, καὶ γίνεται συμφωνία τῶν δύο, σώματος καὶ πνεύματος ὑπὲρ τῆς γῆς, ἧς τύπος καταρθώσεως σύμφωνος καὶ ἡ δύχα ἀναπίμπλασθαι τῆς καρδίας μὲν πιστεύοντος εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογοῦντος εἰς σωτηρίαν, ὥστε μηκέτι τὴν καρδίαν πόρρω εἶναι τοῦ θεοῦ, καὶ μὴ ζητεῖν ἐγγίζειν αὐτῷ καὶ τοῖς χείλεσι, καὶ ὡς τὸ στόμα τὸ δίκαιον ὦσαι· ἔτι δὲ μακαριώτερον εἰ οἱ τρεῖς συνηγμένοι ὑπὸ ἓν ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, ἵνα πληρωθῇ τὸ· ὁ θεὸς ἁγιάσαι ὑμᾶς ὁλοτελεῖς, καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα, καὶ ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ τηρηθεῖη· ζητήσει δέ τις τὴν εἰρημένην συμφωνίαν πνεύματος καὶ σώματος εἰ δυνατὸν ταῦτα μὲν συμφωνεῖν, μὴ καὶ τὸ τρίτον δὲ, λέγω δὲ τὴν ψυχὴν, μήποτε οὐκ ἀκολουθῇ τῇ τῶν συμφωνίᾳ ἐπὶ τῆς γῆς μὴ τῶν δύο συνῆχθαι εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, τὸ καὶ τῶν τριῶν συνηγμένων ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, ὧν ἐν μέσῳ ἔρχεται ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὡς πάντων αὐτῷ ἀνακειμένων, λέγω δὲ τῶν τριῶν καὶ μηδενὸς ὄντος αὐτῷ ἐναντίου, ἃ μόνον τῷ πνεύματος οὐκ ἐναντιοῦται, ἀλλὰ καὶ τῇ ψυχῇ, ἔτι καὶ τῷ σώματος· χαρίεν δὲ καὶ ἡ τοιαύτη συμφωνίας ἀσκῆσαι νοῆσαι καὶ θεάσασθαι τῶν δύο Ἰησοῦ, τὸ δὲ καὶ τὸ σωματικῆς τοῦ σωτῆρος ἐπιδημίας, καὶ τὸ κοινῆς· ἐν οἷς γὰρ συμφωνοῦσιν αἱ δύο Διαθῆκαι, ὡς μηδὲν εἶναι διάφωνον ἐν αὐταῖς τὸ τέλειος πρὸς τὴν ἑτέραν, ἐν τούτοις ὁρισθεῖεν αἱ δύο ὡς πρὸς πάντος πράγματος ἃ ἐὰν αἰτήσωνται, λήψεσθαι αὐτοὺς παρὰ τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρός· εἰ δὲ καὶ τὸ συναγωγὰς τῶν δύο τρίτον ποθεῖς, μὴ ὄκνει λέγειν αὐτὸ εἶναι τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἐπὶ λόγοι σοφῶν, εἴτε τῶν προφητικῶν παρουσίας, εἴτε τῶν κατ' αὐτὴν, καὶ μετ' αὐτὴν, εἰσὶν ὡς τὰ βάκτρα καὶ ὡς ὄλοι πεφυτευμένοι, οἱ παρὰ τῶν συνηγμένων ἐδόθη-

σαν ὑπὸ ἑνὸς ποιμένος ἑνός· μηδὲ τοῦτο δὲ ἀπροσδεκτήτως * ἐάσῃς, ὅτι οὐκ εἶπεν, ἃ δύο εἰσὶν ἢ τρεῖς εἰσὶν

στευκγμβοι, ἐκεῖ ἐσομαι ἐν μέσῳ αὐτῶν, ἀλλ' A *sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi*
ἐκεῖ εἰμι, ὁ μθήων, οὐδὲ βεαδυμων, ἀλλ' *ero in medio eorum, sed, Ibi sum*; non cunctatus, neque moras nectens, sed simul
ἅμα τῇ συμφωνίᾳ καὶ αὐτὸς ὑφιστάμενος, καὶ ἐν cum ipso consensu inventus & ipse, & in
μέσῳ γινόμενος αὐτῶν· τότε προσελθὼν ὁ πέτρος medio ipsorum existens. *Tunc accedens* Matth. 18.
εἶπεν αὐτῷ· κύριε ποσάκις ἁμαρτήσει εἰς ἐμὲ ὁ *Petrus ad eum dixit, Domine quoties peccabit* 21.
ἀδελφός μου, καὶ ἀφήσω αὐτῷ; ὃ νομίζειν ἀπλούστερον εἰρῆσθαι τοῦτο, ὡς ἀπὸ μὲν πέτρου, ὡς ἐρημμένῳ ἑπτὰ μὲν ἁμαρτίας τῷ ἀδελφῷ ἀφιέναι ἁμαρτήσοντι εἰς αὐτόν, ὀγδόῳ δὲ μηκέτι. ἀπὸ *in me frater meus, & dimittam ei?* Insulsum plane mihi videtur esse, & Petri apud Christum progressu, ac divina Christi magnanimitate indignum, hæc arbitrari simpliciter dicta, à Petro quidem; quasi de peccatis septem fratri in se peccanti dimittendis, octavo autem non item quæstionem proposuerit; à Servatore autem, quasi proximi adversum se peccata quiete numeranda esse doceat, ita vt septuagies septies ignoscat, à septuagesimo autem octavo jam non veniam ei, à quo fuerit injuria affectus, largiatur. Vide ergo num ista obscuritate affini hujus loci involuta sint: *Audite vocem meam uxores Lamech*, & cætera. Si quis igitur amicus Gen. 4. 23.
Iesu effectus est, ita vt ab ejus Spiritu illustrante animam illius qui pro merito suo eo pervenit edoceatur, is verum hujus loci, & qualem declaravit ipse Iesus sensum noverit; at nos qui ab ingenti illo erga Iesum amore non parum absumus, si tantillum quidpiam super hunc locum proferre possumus, eo debemus esse contenti. Senarius ergo numerus operosus videtur esse & laboriosus; septenarius autem cessationem & requiem continere: ac vide num dicere queas sexies eum peccare qui mundum diligit, quæque ad mundum pertinent facit, & terrenis rebus agendis deditus est; septenarium vero numerum peccatis illius finem imponere; adeo vt cum tale quidpiam in animum suum Petrus induxisset, è peccatis in se admissis septem fratri ignoscere voluerit. Quoniam autem quæ vnitatibus respondent decades & hecatontades, ad numerum qui in vnitatibus continetur communem aliquam proportionem servant, sciebat autem Iesus plura huic additum iri; propterea ad numerum septenarium adjungere hunc etiam septuagenarium existimo, & fratribus hic degentibus, & in mundi hujus negotijs peccantibus veniam concedendam pronuntiare. Quod si quis ea prætergressus quæ in mundo & sæculo hocce aguntur, peccaverit; etiamsi leve illud sit, justam peccatorum remissionem non amplius adipiscetur; remissio enim sive serius sive citius concessa ad res hic gestas, & peccata in hisce locis admissa pertinet. Ne fratri quidem igitur, qui plusquam septuagies septies peccaverit, venia condonatur. Dixeris autem eum qui ita peccaverit vel tanquam in Petrum, qui frater sit, vel tanquam in Petrum, eu-

δὲ τῷ σωτῆρος, ὡς διδάσκοντος* καθεξόμενόν τινα * C. R. καθεξόμενον ἀριθμὸν τῷ ἁμαρτήματι τὸν πέλας εἰς αὐτὸν, ἵνα B
τὰ μὲ ἑβδομηκοντάκις ἑπτὰ συγχωρῇ, ἀπὸ δὲ ἑβδομηκοστοῦ ὀγδόῳ μὴ ἀφῇ ὃ κἀικηκότι αὐτὸν, πόθου μοι δοκεῖ θῦνθος εἶ) καὶ ἀξίωσιν τῆς πέρυσι παρὰ τοῦ ἰησοῦ θεωροῦντος, καὶ τὸ ἰησοῦ θείας μεγαλονοίας· μήποτ' οὖν καὶ τοῦτο ἔχεται συγγνώσεως ἀσαφείας ὧδε· ἀκούσατέ μου αἱ φωνῆς γυναῖκες λάμεχ, καὶ τὰ ἑξῆς· τὸ μὲν οὖν ἀληθὲς, καὶ ὡς αὐτὸς δὴ ἐμαφήνισεν ὁ ἰησοῦς εἰς τοῦτο λόγων, εἴ τις ἤδη φίλος γένοιτο τῷ ἰησοῦ, ὡς μᾶλλον θεοῦσθαι τὸ πνεύματι αὐτοῦ φωτίζοντι ὃ ἠνεμονικὸν τῆδε ὅπῃ C
τοσοῦδε προσηλυδότος κατ' ἀξίαν, εἰδείη ἂν· ἡμεῖς δ' οἱ τῆ φιλικοῦ πρὸς τὸ ἰησοῦν μεγάθους ἀπολειπόμενοι, ἀγαπητὸν εἰ κἂν παρελαλήσαμεν ὅπῃ βραχὺ δυνάμεθα τὰ κατὰ τὸν τόπον· ἔοικεν οὖν ὁ μὲν ἓξ ἀριθμὸς ἐργασικός τις εἶ) καὶ ὑπόπονος, ὁ δ' ἑπτὰ παρεῖχεν ἀνάπαυσιν· καὶ πρόφασιν εἰ δυνάσαι τὸ μὲ ἀγαπῶντα τὸν κόσμον, καὶ τὰ τῆς κόσμου ἐργαζόμενον, καὶ ὑλικὰ πράττοντα, λέγειν ἀμάρτημεν ἓξ, καὶ ὃ τέλος αὐτοῦ εἶ) τῆς ἁμαρτίας τὸ ἑπτὰ ἀριθμὸν, ὡς τοιοῦτον τὸ τὸ πέρυσι γενοπκότα, D
ἑπτὰ συγχωρεῖν ἐθέλειν ἁμαρτίας τῷ εἰς αὐτὸν ἡμαρτημένων τῷ ἀδελφῷ· ἐπεὶ δ' αἱ κτὶ τὰς μοναδὰς δεκάδες, καὶ ἑκατοντάδες λόγον μέν τινα κοινὸν ἀναλογίας ἔχουσι πρὸς τὸ ἐν μονάσιν ἀριθμὸν, ἤδει δ' ὁ ἰησοῦς πλείονά τινα καὶ πλείονα, εἰκὸς τοῦτ' οἶμαι τὸ ἰησοῦν πρὸς προσλαμβάνειν τῷ ἑπτὰ ἀριθμῷ καὶ τὸ ἑβδομήκοντα, καὶ λέγειν ἄφεσιν μὲν δεῖν γίνεσθαι ἀδελφοῖς τοῖς ἐν τῷδε, καὶ εἰς τὰ τῇδε πράγματα ἁμαρτήσουσιν· εἰ δέ τις E
ἐπαφρὰς τὰ κτὶ τὸν κόσμον καὶ τὸ αἰῶνα τοῦτον ἁμαρτήσας, ἐὰν ᾖ τοῦτο μικρὸν εἶν, οὐκέτι ἀδ' ἔχοι δίλογον ἁμαρτιῶν ἄφεσιν. ἡ γὰρ ἄφεσις ὅδε τὰ τῇδε φθαέντι πράγματα, καὶ ἐν τοῖς τῇδε ἡμαρτημένοις, εἴτε βραδίον γίνοιτ' ἀν ἡ ἄφεσις, εἴτε ταχέον· οὐκ ἔστι δὲ ἄφεσις οὐδὲ ἀδελφῷ ὧ ὑπὲρ τὰ ἑβδομήκοντα καὶ ἑπτὰ ἡμαρτηκότι· εἴποις δ' ἂν τοιόνδε ἁμαρτόντα, ἢ ὡς εἰς πέρυσι ἀδελφὸν, ἢ ὡς εἰς πέρυσι ὃ μὴ καταχώσον ἀδὲ πύλαι, κἄμοὶ τὰ τοιάδε ἁμαρτήματα ἐν τῷ ἐλάτ-

jus portæ inferi non prævalent, per ejusmodi peccata in minori eum numero peccatorum constitui; sed per pejores noxas, in eo constitui numero, qui criminum gratiam minime consequatur.

A Τινι ἐῇ) αὐδὲν ἀριθμῷ τῆς ἁμαρτίας. χῇ δὲ τῷ ἔτι χείονα, ἐν τῷ ἀριθμῷ τῷ μὴ ἔχοντι ἄφεσιν ἁμαρτημάτων.

De Rege qui voluit rationem ponere cum servis suis, ad quem decem mille talentorum nomen adductum est.

Περὶ τοῦ βασιλέως τοῦ σύναραντος λόγον μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ, ᾧ προσήχθη ὀφειλέτης μυρίων ταλάντων.

Matth. 18. 23 *Ideo dico vobis, assimilatum est regnum cœlorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum servis suis.* Ad injurias ijs facile condonandas à quibus offensionem passi fuerimus, nos instruit Parabolæ sententia ac informat; præsertim si post illatam injuriam peccati gratiam ab eo qui passus est is postulet, qui intulit. Atque id quidem nos docere vult Parabola, significans eorum etiam peccatorum quæ nobis à Deo condonata sunt, & quorum veniam promeriti sumus, nos pœnas post remissionem daturos, nisi ijs quoque à quibus læsi fuerimus, offensionum veniam demus, ita vt ne tantillum quidem earum recordemur, sed adjutum cor totum injuriarum oblivione, quæ virtus est non contemnenda, quæcunque adversus aliquem nostrum nefarie & insidiose perpetrata fuerint ei condonet, à quo profecta sit offensio. Postquam autem Parabolæ sensum exposuimus, jam ad verbum totam illam simplicius discutere licet, ita vt ex ante dictorum disquisitione emolumentum ille capturus sit, qui in vnoquoque eorum quæ antehac scripta sunt perscrutando diligenter & cum fructu versatus sit. Verisimile est autem sublimem aliquam esse explicationem & magis reconditam, quamque propterea assequi obvium non sit, per quam, parabolarum instar quæ ab Evangelistis explanatæ sunt, pervestigare possit quispiam quidquid in ista continetur; quinam verbi gratia esset ille Rex, & quinam servi, & quanam occasione rationes dispunctæ sint, & quis multorum ille talentorum debitor, & quænam illius vxor, quinam liberi, quænam præter ea quæ dicta sunt, illa omnia quæ Rex vendi jussit, vt è facultatibus illius debitum sibi refunderetur; & quidnam ejus egressus, cui multa talenta condonata sunt; & quis inventus ille è servis vnus, non patri familias obstrictus, sed ei qui ære alieno fuerat liberatus; & quid sibi centum denarioMatth. 18. rum vult numerus; & quid illud: *Suffocabat eum dicens, Redde quod debes*; & quis ille carcer in quem egressus confervum compegit is, cui omnium talentorum gra-

B Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν. ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὅστις ἠθέλησε συναραι λόγον μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ· ὁ μὲν πειρώμενος τῆς παραβολῆς διδάσκειν βούλεται συγχωρητικὸς εἶναι τῶν εἰς ἡμᾶς ἡμαρτημένων εἰς ἡμᾶς· καὶ μάλιστα εἰ μὴ ἀδικήσειν ἡμᾶς. καὶ μάλιστα εἰ μὴ ἠδίκησεν δέοιτο τοῦ ἠδικημένου ὁ ἀδικήσας, συγχωρηθῆναι ἀξιῶν αὐτὸν τῷ ἡμαρτημένῳ· καὶ ταῦτα διδάσκειν ἡμᾶς βούλεται ἡ παραβολή, προϊσάσα ἵνα καὶ τῶν ἤδη συγχωρηθέντων ἡμῖν ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἁμαρτημάτων, ἐφ' οἷς ἄφεσιν εἰλήφαμεν, ἵνα προσῇ ἡμῶν αὐτῶν μὴ τὴν ἄφεσιν, εἰ μὴ ἀφίοιμεν τοῖς ἡμᾶς ἠδικηκόσι τὰ ἁμαρτήματα αὐτῶν, ὡς μηδὲ τὴν τυχοῦσαν μνήμην ἐπ' ἐκείνοις καταλιπεσθαι τοῦ ἠδικῆσθαι, ὅλην καρδίαν ὑπὸ ἀμνησικακίας ὠφελημένην, ὃ τῆς τυχούσης ἀρετῆς, συγχωρεῖν μὲν τοῖς ἡμᾶς ἀδικήσασι τὰ κακῶς εἰς τινα ἡμῶν αὐτὸν, καὶ ὑπερβολὰς πεποιημένα· μὴ δὲ τὴν παρέλκουσαν τῆς παραβολῆς, ἵνα μὲ καὶ ἀπλούστερον καὶ λέξιν πᾶσαν αὐτὴν διεξιόντα, ὡς θ' ἕναθεν ἀπὸ τῆς βασιλείας τῶν λελεγμένων τὸ ὠφελιμώτατον ὁ ὀρθῶς ζητῶν ἕκαστον τῶν προγεγραμμένων περισκόπῳ· ἔστι δ' ὡς εἰκὸς καὶ ὑπερφυεστέρᾳ τινὶ διήγησις, καὶ δυσεπικυρώτος τις μυστικωτέρα, καθ' ἣν ἀναλύσαντα τὴν ἑρμηνευθείσας ὑπὸ τῶν εὐαγγελιστῶν παραβολὰς ζητοῦσαν τὸ ἕκαστον τῶν ἐν αὐτῇ. εἴ τις ὁ βασιλεύς, καὶ τίνες οἱ δοῦλοι, καὶ τίς ἡ ἀρχὴ τοῦ συναίρειν λόγον, καὶ τίς ὁ εἷς πολλῶν ὀφειλέτης τάλαντα, τίς τε ἡ γυνὴ αὐτοῦ, καὶ τίνα τὰ τέκνα, καὶ τίνα τὰ παρὰ ταῦτα λελεγμένα πάντα, ἅπερα ἐκέλευσεν ὁ βασιλεὺς πραθῆναι ὑπὲρ δὲ ἀποδοθῆναι τὴν ὀφειλὴν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ἐκείνῳ, τί τε ὃ ἐξελθεῖν τὸν συγκεχωρημένον τὰ πολλὰ τάλαντα, καὶ τίς ὁ εὑρεθεὶς τῶν δούλων εἷς, ὃς οὐκ οἰκοδεσπότῃ, ἀλλὰ συγκεχωρημένῳ ὀφείλων, καὶ τί βούλεται ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑκατὸν δηναρίων, τί ὃ τὸ ἔπνιγε λέγαν, ἀπόδος εἴ τι ὀφείλεις, καὶ τίς ἡ φυλακὴ εἰς ἣν ἀπελήφθη βαλὼν τὸν σύνδουλον ὁ συγχωρηθεὶς πᾶσαν τὰ τάλαντα, τί·

νες τε οἱ λυπηθέντες στεῦδηλοι, καὶ ἀμφισφή- A
σμτες ᾧ κυείῳ πνύπα τῷ ἠμόιλμα, καὶ τίνες
οἱ βασάμισαι οἷς πρεδόθη ὁ εἰς φυλακὴν τ
στεύδηλον βαλών, καὶ πῶς ἀπέδωκε πρεδεδο-
θεὶς τοῖς βασάμισταῖς πᾶν ὃ ὀφειλόιλμον, ὡς μη-
δὲν ὀφίλειν ἔτι· εἰκὸς ᾖ καὶ ἄλλα πνὰ δωάσαι
αὖ ἐπὶ τὸ ἐξεπασικοτέρω πρεσαχθῆναι πᾶ
λόγῳ, ὧν τὴν διήγησιν καὶ τὴν ἑρμηνείαν μείζο-
να ἢ κᾳ̃ ἀνθρωπον ἒᾖ νομίζω, καὶ δεομένην
πνεύματος ζειοῦ τοῦ εἰπόντος αὐτᾷ, ἵνα ὡς εἶ-
πεν ὁ ζειὸς νοηθῇ, ὡς γὰρ οὐδεὶς οἶδεν τὰ τοῦ ἀνθ- B
πων τᾷ τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἐν αὐ-
τῷ· καὶ οὐδεὶς οἶδε τᾷ τὰ τοῦ θεοῦ. εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ
θεοῦ. ὕπως οὐδεὶς οἶδε μᾶλλ τὰ θεὸν τᾷ ἐπὶ τοῦ
ζειοῦ λελαλημένα ἐν παροιμίαις, καὶ παραδε-
λοῖς, εἰ μὴ τὸ ζειοῦ πνεῦμα, οὗ ὁ μετέχων ἀ
μόνον καθὸ ζειοῦ ἐστι πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ καθὸ
ζειοῦ ὡς σοφίας, ὡς λόγου, θεωρήσαι αὖ τᾷ κᾳ̃
τὰ ἅπαν αὐτῶ ἀποκαλυπτόμενα· ἀλλὰ πρὸ μὲ
τῆς αὐτᾷ πᾶν διηγήσεως, οὐκ ἐπαγγελλόμεθα μὲ,
ἃ μὴν νῦν ἀπελπίζομεν ἀπὸ ζειοῦ, ὅς ἐστι σο- C
φία θεοῦ, βουθυμίαν καταλαβεῖν τᾷ ἐν τῇ πα-
ραβολῇ δηλόμενα. πότερον ᾖ, ὥστε καὶ ἐπα-
* c.r. ἥκει. ροθρύνειαι τᾷ διαδᾶ * τῇ γραφῇ, ἢ μὴ, θεὸς
18 αὖ ἐπιβάλοι ἐν ζειῷ πιεῖσαι ὃ ἀρέσκον αὐ-
τῷ, μόνον ἐὰν δοθείη καὶ πρὸς τύπων ὁ μέτ τᾶ
πνεύματος διδόμενος λόγος σοφίας ἀπὸ τοῦ θεοῦ,
καὶ ὁ κᾳ̃ τὸ πνεῦμα ὑπηρετούμενος λόγος γνώ-
σεως· ὁμοιώθη, φησὶν, ἡ βασιλεία τῶν ὐρανῶν,
καὶ τᾷ ἑξῆς· εἰ ᾖ βασιλεῖ ὁμοιώθη τοιῶδε κᾳ̃ τοιά-
δε πεποιηκότι, ἵνα χρὴ λέγειν ἢ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ; D
αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῶν ὐρανῶν, καὶ ὥσ-
περ αὐτός ἐστιν ἡ αὐτοσοφία, καὶ ἡ αὐτοδικαιοσύνη,
καὶ ἡ αὐτοαλήθεια, ὕτω μήποτε καὶ ἡ αὐτοβασιλεία;
βασιλεία ᾖ δ' ἂν καὶπω τινὸς, οὐδὲ μέρος τῶν ἄνω,
ἀλλὰ πάντων τῶν ἄνω, ἃ πνα ὠνομάσθησαν ὐ-
ρανοὶ· καὶ ζητῆς ᾖ τί· αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία
τῶν ὐρανῶν, διυάσαι λέγειν ὅτι αὐτῶν ἐστιν ὁ ζει- E
σὸς, καθὸ αὐτοβασιλεία ἐστὶ, βασιλεύων καθ'
ἑκάστην ὑπόνοιαν αὐτᾷ τῆ μηκέτι βασιλευομένου
ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας, βασιλευόντος ἐν τοῖ θνητοῖ
σώμασι τῶν ἑαυτοῦ ὑποταξάντων αὐτῷ. καὶ ἐὰν
λέγω, βασιλεύων καθ' ἑκάστην ὑπόνοιαν αὐτοῦ,
τοιοῦτόν τι δηλοῖ, βασιλεύων ἡ δικαιοσύνη ἐστὶ,
καὶ ἡ σοφία, καὶ ἡ ἀλήθεια, καὶ αἱ λοιπαὶ ἀρεταὶ,
τῷ χωρεῖν, ἀφ' ὃ φορεῖν τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπου-
ρανίου, ὐρανοῦ, καὶ πάσης δυνάμεως, εἴτε ἀπε-
λικῆς, εἴτε τῶν λοιπῶν ὀνομαζομένων, ἃ μόνον ἐν
τούτῳ τῷ αἰῶνι, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖ μέλλοντι ἁγίοις, καὶ

tia facta fuerat; quinam vero conservi mœrore affecti sunt, & hero suo quæcunque acta fuerant aperuerunt; & quinam tortores quibus traditus est qui conservum in carcerem detruserat; quaque ratione tortoribus traditus omne debitum rescripserit, ita vt omni alieno ære plane liber esset. Multa præterea his addi posse ab eo qui inquirendi peritior sit, verisimile est, quorum explanationem & interpretationem humanas vires superare, & Christi, qui ea protulit, Spiritu indigere arbitror, vt quo modo dicta sunt, ita intelligantur; quemadmodum enim *nemo hominum scit* 1. Cor. 2. 11.
quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est, & quæ Dei quæ Dei nemo cognovit, nisi Spiritus Dei, ita quæ Christus in proverbijs & parabolis locutus est, post Deum nemo novit, præter Spiritum Christi; cujus qui fuerit particeps, non tantum quatenus Christi Spiritus est, sed quatenus Christi vt Sapientiæ, vt Verbi, is quæ sibi super hoc loco aperta fuerint & retecta animo contemplari poterit. At quoad expositionem hanc sublimem pertinet, non spondemus quidem, neque certe desperamus, Christi ope adjuti, qui Dei Sapientia est, assequi quæ in Parabola declarantur: an ita vero vt ea etiam Scripturæ huic subjiciantur, necne, suggerat nobis Deus in Christo, vt quod sibi placitum est duntaxat faciamus; detur modo, horum 1. Cor. 12. 8.
gratia, sermo sapientiæ qui per Spiritum datur à Deo, & sermo scientiæ qui secundum Spiritum subministratur. *Assimilatum est*, inquit, *regnum cœlorum*, & cætera: si Regi tali, taliave agenti assimilatum est, quidnam illud esse dicendum est, nisi Filium Dei; ipse enim cœlorum Rex est, & quemadmodum is ipsa sapientia est, & ipsa justitia, & ipsa veritas, annon pari ratione & ipsum regnum est? Regnum est autem non in aliquem ex inferioribus, neque in superiorum partem, sed in superiora omnia, quæ Cœli nuncupata sunt. Quod si & illud discutias: *Illorum est regnum cœlorum*, illorum regnum esse Chri- Matth. 5. 3.
stum dicere potes, quatenus ipsum regnum est, imperium obtinens in vnamquamque ejus cogitationem, qui jam non amplius imperio subditus est peccati, quod in eorum corpore mortali regnat qui sese huic subjecerunt: & cum dico, in vnamquamque ejus cogitationem imperium obtinens, tale quidpiam significatum volo, quatenus justitia est, & sapientia, & veritas, & reliquæ virtutes, imperium in eum exercens qui cœlum effectus est, imaginem ejus gerendo qui in cœlo est; & in omnem potestatem sive Angelicam, sive reliquorum quorumlibet qui non in hoc solum seculo, sed & in futuro sancti

appellantur, & hocce regno digni sunt. Ipsum proinde cœlorum regnum, quando
Rom. 8. 3. fuit *In similitudine carnis peccati, vt de peccato damnaret peccatum*, quando seipsum
1. Cor. 7. 17. *Qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit*, pro nobis corpus peccati gerentibus, *assimilatum est homini regi*, provt is cum ratione ad Iesum intelligitur, in vnum cum illo conjunctum cui, si ita loqui fas est, major ineſt facultas vt in vnum & idem
Col. 1. 15. conjungatur cum *Primogenito omnis creaturæ*, quam *Qui adhæret Deo, vnus spiritus*
1. Cor. 7. 17. *est* cum illo. Assimilatum autem hoc cœlorum regnum homini regi juxta rationem ad Servatorem intellecto, & in vnum cum illo conflatum rationes cum servis suis conferre voluisse per anticipationem dicitur: rationes enim ab illis olim repeturus est, vt perspicuum fiat quomodo probatis patris familias argenteis & rationalibus nummis vnusquisque vsus sit. Et exemplum quidem in Parabola ab heris rationes cum servis suis conferentibus assumptum est. Accuratius autem Parabolæ hic propositæ sensum assequemur, si mentem ad ea converterimus quæ à servis agitur à quibus herilis pecunia dispensata est, & à quibus ipsius ratio exigitur; vnusquisque enim illorum variam de pecunijs herilibus summam capiens, eam impendit, vel vtiliter, ita vt augmentum capiant nummi heriles, vel eam in res minime necessarias profuse absumit, absque delectu & inconsulte prodigens, quæ sibi permissa sunt. Sunt vero qui has & tot pecunias rectè dispensarint, alias vero dilapidarint, & quum rationem cum eis confert herus, quantam vnusquisque fecerit jacturam colligitur, necnon quantum perceperit emolumentum computatur, & pro ratione administrationis ipsius, vel honore afficitur, vel multatur, vel illius ditioni quædam permittuntur, quædam detrahuntur. Age ergo ex ijs quæ dicta sunt rationales illos primum nummos & probatos patris familias argenteos examinemus, quos major alter, alter vero minore numero accipit; nam pro vniusçujusque potestate, huic quinque talenta tribuuntur, vt pote qui tantundem dispensare queat; alteri duo, vt pote qui totidem capax non sit, quot qui eum præcessit; alij vero vnum,
Matth. 25. 15. vt pote qui altero etiam inferior sit: an vero solæ hæ sunt differentiæ; an illæ quidem inter aliquos in reliquo Evangeliorum contextu intercedere dicuntur, sed præter eas aliæ sunt, & in alijs parabolis reperiuntur nonnullæ, ac illic quidem debitores duo, hic denariorum quingentorum, ille quinquaginta, vel quibus creditum illi fuerunt, eosque male administraverunt, cum virtute eo essent inferiores cui

ἀξίων τῆς τοιαύτης βασιλείας. αὕτη τοίνυν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἡνίκα ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας ἐλήφθη, ἵνα περὶ ἁμαρτίας κατακείνῃ τὴν ἁμαρτίαν, ἡνίκα μὴ γνόντα αὐτὸν ἁμαρτήσαι, ἐποίησεν ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν, τῶν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν φερομένων σῶμα, ὁμοιοῦται ἀνθρώπῳ βασιλεῖ τῷ χῷ τὸ ἱστορικὸν νοούμενα, ἐνωθεῖσα αὐτῷ πλεῖον, εἰ δεῖ ὧτιν τολμήσαντα εἰπεῖν, ἐγγὺς πρὸς τὸ ἑνωθῆναι, καὶ πάντη ἓν γενέσθαι τῷ προστάξαι πάσης κτίσεως, ἣ ὁ καλλιέλαιος τοῦ κυρίου ἐν πνεύματι πρὸς αὐτὸν γέγονεν. αὕτη ἡ ὁμοιωθεῖσα βασιλεία τῶν οὐρανῶν τῷ χῷ τῷ σωτῆρι νομοθέτῃ ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ἢ ἐνωθεῖσθαι αὐτῷ πρεσβυτικῶς λέγεται ὅτι ἠθέλησεν συναίραι λόγον μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ. μόνῳ δὲ συναίρειν λόγον μετ' αὐτῶν, ἵνα φανῇ ὅπως ἕκαστος τίς τε οἰκονομήσειεν δοκίμοις ἀργυρείοις, καὶ νομίσμασι λογικῶς ἐχρήσατο· καὶ ἐλήφθη ἐν τῇ παραβολῇ ὁ παρὰ δεσπότου ἐπὶ τῶν συναιρόντων διακονητῶν λόγον μετὰ τῶν ἰδίων δούλων ἀκεραίων ἐξετασθησόμενον. νοήσομεν δὲ τὸν παραβολὴν ἐρείσαντες αὐτῶν τὸν διάνοιαν τοῖς γενομένοις παρὰ τοῖς οἰκονομήσασι δεσποτικὰ χρήματα οἰκέταις, καὶ λόγον παρ' αὐτῶν ἀπαιτουμένοις. ἕκαστος γὰρ ἐκείνων ἀπὸ τῶν δεσποτικῶν διαφόρως λαμβάνων χρημάτων, κέχρηται αὐτοῖς, ἤτοι εἰς δέον, ὥστε αὐξῆσαι τὰ δεσποτικὰ χρήματα, ἢ ἀσώτως ἀπολέσαι εἰς ἃ μὴ δεῖ, καὶ ἐκ πολλῶν ἀκεραίων χρείας βλαβείας τὰ ἐγκεχειρισμένα· εἰσὶ γὰρ οἱ τοσάδε μὲ καὶ τὰ τοσάδε καλῶς οἰκονομήσαντα χρήματα, ἕτερος δὲ ἀπολωλεκέναι, καὶ ἡνίκα δὲ δίδωσι τὸν λόγον συναίροντες αὐτῷ τὸ διακονητὸν μετ' αὐτοῦ, συναίρεται μὲ πόσον ἕκαστος ἀριθμὸν ἐξεμισθώθη) ἢ ἐκ πόσων χρείας ἔσχηκε, καὶ κατ' ἀξίαν τῶν πῶς οἰκονόμησε, ἢ τιμᾶται, ἢ ἐκπορίζεται, ἢ ὅτι πάντων μὲ συγχωρεῖται, ὅτι πάντων δ' ἀφαιρεῖται· φέρεται οὖν ἐπὶ τὸν εἰρημένων πρῶτον ἰδωμεν τὰ λογικὰ νομίσματα, ἐκ δόκιμα τῶν διακονητῶν ἀργύρεια, σαφῶς ὁ μὲν πλείονα, ἕτερος δ' ἐλάττονα λαμβάνει· ἐκ γὰρ τῆς ἑκάστου δυνάμεως, ᾧ μὲν δίδοται πέντε τάλαντα, ὡς δυνομένῳ δέχεσθαι τοσαῦτα. ᾧ δὲ δύο, ὡς μὴ χωροῦντι πλέον τοῦ αὐτοῦ. ᾧ δ' ἕν, ὡς ἐκ τοῦ ἑτέρου ἐλαττούμενον· πόσαι αὗται μόναι αἱ διαφοραί εἰσιν, ἢ ἄρα μὴ ἐν τισὶν ἐν τοῖς ἑξῆς τοῦ εὐαγγελίου λέγεται, εἰσὶ δ' ἐκ μείζων παρὰ ταύτας, ἐκ ἔστ' ἐλάττων παραβολαῖς δυσὶ χρεῶσαί τινες, τὴν μὲ ὀφείλεται δύο, ὁ μὲ πεντακοσίων, ὁ δὲ πεντήκοντα δηναρίων, ἤτοι ταῦτα τις διδόντες ἐκ κακῶς οἰκονομήσαντες, ἐλάττονες

τῶ

τῇ δωσάμει δ' ὁ τάλαντον πεπιστευμένος, ἢ ὅτι μὲ A talentum creditum est, vel certe quos sum-
εἰλήφασιν δῆτα ἃ μεμαθήκαμεν, ὅτι δὲ τοσοῦτον sisse illos non accepimus quidem, tantun-
ὤφειλον, ἀπὸ τῆς παραβολῆς δεδιδάχθαι δο- dem autem debuisse videmur à Parabola
κοῦμεν. εὑρίσκονται δὲ καὶ ἄλλοι δέκα δοῦλοι πι- didicisse : reperiuntur & alij decem servi,
στευόμενοι μνᾶς ἕκαστος ἀφ' ἑαυτοῦ μίαν· καὶ εἴ τις quorum singulis mina seorsum tradita est.
καταγνοίη τὴν ποικίλην τῶν ἀνθρωπίνης ψυχῆς, καὶ Et sane si quis humanarum animarum va-
πολλῷ διαφερούσας ἀλλήλων εὐφυίας καὶ ἀφυίας rietatem animo conciperet, quamque di-
εἰς πλείονας τοῦ ἀρετεῖν, ἢ ἐλαττόνας, καὶ τάδε versis modis ad plures, paucioresve, vel
τοῖς ἥρωσι, ἢ τάδε, τάχα ἂν ἐννοήσαι πῶς ad has, illasve virtutes adipiscendas bene
ἑκάστη ψυχὴ ἐλήλυθε μετὰ πνων τῶν οἰκοδεσπότου vel male à natura comparatæ sint, is for-
νομισμάτων, ἀδιαφημισθέντων μὴ τῆς τοῦ λόγου B tasse intelligeret quonam pacto vnaquæ-
συμπληρώσεως, καὶ τῆς ἐξῆς * τῇ συμπληρώσῃ que anima aliquibus heri nummis instru-
τοῦ λόγου ἐπιμελείας, καὶ ἀσκήσεως τῆς περὶ τὰ cta venerit, qui cum rationis perfe-
δέοντα, ἢ ἐπιμελείας μὲν καὶ ἀσκήσεως τῆς περὶ ctione elucescunt, & cum ea quæ rationis perfe-
ἀδιάφορα, ἤτοι χρήσιμα, οἱοῖά ἐστι τὰ ἐπιτηδεύ- ctionem sequitur diligentia, & in rebus ne-
ματα, ἢ πᾶ μὴ χρήσιμα, πῆ δὲ καὶ χρήσιμα, οἱοῖά cessarijs exercitatione; aut cum diligentia
ἐστι τὰ μηδὲ πάμπαν ἀλιθῆ δόγματα, μήτε δὲ quidem, & in rebus exercitatione, vel vtili-
ὅλων ψεύδη· ζητήσεις δὲ ἐν τούτοις πότερον πάν- bus, qualia sunt studia; vel partim vtilibus,
τες δοῦλοι εἰσὶν οἱ θεσπόται τοῦτο λέγεσθαι δ' partim non vtilibus, qualia sunt dogmata,
βασιλέως. ἢ τινες μὲν δοῦλοι, ὡς προεῖπον καὶ προσθεί- quæ neq; omnino vera sunt, neq; omnino
σιεν, ἔστιν οἳ οἱ τοῖς δήλοις συμπραγματευό- falsa. Sed super ijs quæres an omnes homi-
μενοι τραπεζῖται λεγόμενοι· καὶ ὅπως ζητήσεις εἰ C nes servi Regis illius dici possint; an non-
ἔξω τῶ δήλων εἰσὶν, ἀφ' ὧν μὴ τόκων ἐκπράξειν nulli quidē servi, quos nempe præscivit &
ἐπαγγέλλεται ὁ οἰκοδεσπότης, ἢ μόνον ἀλλότριοι prædestinavit; alij vero cum servis nego-
τῆς θεοσεβείας, ἀλλὰ καί τινες τῆς πίστεως ὄντων. tiantes, qui numularij appellantur : at-
*C.R.λόγον δοῦλοι δὲ μόνοι οἱ τοῦ * νόμου οἰκονόμοι· στοιαίρων que ita disquires an præter servos sint ali-
δὲ λόγον μὴ τῆς δήλων ὁ βασιλεὺς, ἀπαιτεῖ καὶ qui, non à vero Dei cultu alieni duntaxat,
τὰς ἀπὸ τῆς δήλων δεδομισμένης, εἴτε ἑκατὸν sed & è credentibus nonnulli, à quibus
κόρους σίτου, εἴτε ἑκατὸν βάδους ἐλαίου, εἴτε ὁπο- rationem exacturū se cum vsuris significet
δέποτε εἰληφότας τοὺς ἐξῶ τοῦ βασιλέως οἰκέτας paterfamilias. Servi autem soli sunt verbi
ἢ γὰρ στοιδήλους τοῦ οἰκονόμου τῆς ἀδικίας εὑρίσκε) dispensatores. Rationem vero à servis Rex
κατὰ τὴν παραβολὴν ὁ τοὺς ἑκατὸν ὀφείλων βάτους σίτου D repetens, ab ijs etiam qui ab ejus familia
κόρους, καὶ τοὺς ἑκατὸν τοῦ ἐλαίου βάδους, ὡς δῆ- alieni sunt vel centum tritici coros exigit *Luc. 16.6,7*
λον ἐκ τοῦ · πόσον ὀφείλεις τῇ κυρίᾳ μου; νόει vel centum batos olei, vel quidquid sibi
δέ μοι ἐκάστην παραξιοῦσθαι εἰκέναι; ἀγαθὸν μὴ ἢ κα- ab ipsius servis fœnori collocatum rece-
θήκοντά μέρδει ἢ ὑπερθυμήματα, μοχθηρὰ δὲ, perunt; nam qui centum tritici coros,
ζημία· καὶ ὥσαπερ ὅτι τι κέρδος πλειόνων ἀρ- vel centum olei batos debebat, non con-
γυρίων, ἢ ἄλλο ἐλαττόνων, ἢ διαφορὰς πλειό- servus *villici iniquitatis* juxta parabolam *Luc. 16. 8.*
νων ἢ ἐλαττόνων, ἅτινες καὶ ἐκ τῶν καλῶν παραξεις fuisse reperitur, vt inde perspicuum est,
οἱονεὶ στοιτίμησίς ἐστι κερδῶν πλειόνων ἢ ἐλάτ- *Quantum debes Domino meo?* Illud autem in *Luc. 16. 5.*
τόνων. ὁ τῶ μὲν ὑπερμεγέθη τὰ ταιαῦτα ὀξυπά- animum tuum induce omnem actum bo-
ζων, ὁρατὸς ἀπὸ τῆς διαθέσεως, ἢ τῶ λόγου, E num & opportunum lucro & emolumen-
ἢ τῆς πράξεως, ἢ τῆς στοιεργαιώτων τοῖς ἐφ' to similem esse, malum vero dispendio. Et
ἡμῖν ἐκ τῆς ἐκ' ἐφ' ἡμῖν, λογίσασθαι ποῖον μὲν quemadmodum aliud est lucrum quod
ἔργον μέγα κέρδος ἐστὶ, ποῖον δὲ ἐλαττον, ποῖον δ' plures nummi pariunt, aliud quod pau-
ἐλάχιστον. ὥτω δὲ καὶ τῆς ἐναντίου, ποῖον μὲν ciores, quorum major minorve est multi-
ἁμάρτημα ἐν τῷ στοιαίρεσθαι λόγον τοῖς δή- tudo & paucitas; ita egregia facinora
λοις εὑρίσκεται μεγάλη ζημία, ποῖον δὲ ἐλάτ- majori vel minori pretio compensantur.
τον, καὶ ποῖον, εἰ δεῖ ὥτως ὀνομάσαι, ζημία τοῦ Quarum rerum judicium ad eum solum
ἑκατοστημορίου, ἢ τοῦ ἑκατοστοῦ κοδραντοῦ· ὅλως τοῖ- pertinet, qui horum disquirendorum pe-
ritus est, & ex animi affectione, & sermo-
ne, & actione, & rebus quæ cum in no-
stra facultate non sint, ea tamen juvant
quæ ex arbitrio nostro pendent, æstimare
satagit qualis actio magno emolumento
sit, qualis minori, & qualis minimo; &
ita è contrario quodnam peccatum ma-
gnum esse detrimentum in rationum à
servis exactione reperitur; quod minus; &
quod (si ita appellare licet) vltimi minuti *Luc. 12,50.*
detrimentum est, vel vltimi quadrantis. *Matth 5.26*

Totius ergo vitæ rationem exigit is qui regnum cœlorum appellatus est, & *assimilatus homini regi*, quando scilicet *omnes nos adstare oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum*; & tunc in putandis rationibus, *Omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines*, in eas referetur, & si quis aliquando *Potum dederit vni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ, tantum in nomine Discipuli.* Hæc autem contingent, quando & id continget quod à Daniele scriptum est: *Libri aperti sunt, & judicium sedit*; omnium enim quæ dicuntur, quæ geruntur, quæque cogitantur fit quasi commentarius, & Dei potestate quidquid nobis absconditum est, in lucem proferetur, & quidquid tectum est, revelabitur, vt cum aliquis operam non dedisse fuerit repertus, vt ab adversario liberaretur, mittatur in carcerē à principe, & judice, & ministro, donec vltimū minutū reddiderit: at postquā operā dederit, vt ab eo liberetur, nec quicquam vlli debeat, jamque minam decuplicaverit, vel quinquplicaverit, vel quinque talēta duplicaverit, vel è duobus quatuor effecerit, meritam mercedem recipiat, intrans in gaudium Domini sui, vel super omnibus bonis ejus constitutus, vel illud audiens: *Esto potestatem habens super decem civitates*, vel; *Esto potestatem habens super quinque civitates.* Hæc autem ita dicta arbitramur, quasi multum postulent tēporis, vt totius vitæ hīc anteactæ tēporis rationem reddamus, adeo vt Rege rationem ab vnoquoque tot servorum repetente, res tantum desiderare temporis existimemus, donec quæ à mundi exortu ad consummationem non vnius sæculi, sed plurimorum gesta sunt, ad finem perducantur. At res ita se non habet; volens enim Deus quæcunque totius temporis decursu acta sunt, in omnium memoriam confestim revocare, vt rerum à se bene vel male gestarum vnusquisque conscius sit, id virtute ineffabili efficiet. Nec enim, quemadmodum si rerum aliquarum memoriam nobis refricare volumus, sufficiens desideramus tempus, quo quæ à nobis dicta sunt, & ad eorum recordationem quorum meminisse volumus nos deducunt, percurramus, idem facit Deus cum nobis in memoriam revocare vult, quæ in hac vita gessimus, vt eorum quæ à nobis acta sunt conscij, cur pœna vel honore afficimur perspectum habeamus. Quod si quis divinæ virtutis in ijs agendis celeritati fidem non habet, is Deum à quo omnia condita sunt, nondum animo comprehendit, cui tempore opus non fuit, vt

Matth. 12. 36.
Matth. 10. 42.
Dan. 7. 10.
Matth. 10. 26.
Luc. 12. 58, 59.
Matth. 25. 21.
Matth. 24. 47.
Luc. 19. 17, 19.

τῶν ὁ πάντας τοὺς βίους σὺν αἱρέσει ἕκαστον τῶν εἰρημένης βασιλείας τῷ ἀριθμῷ ὁμοιωθείσης ἀνθρώπῳ βασιλεῖ λόγος, ὅτε τοὺς πάντας ἡμᾶς παρεστῆναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ χριστοῦ, ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε φαῦλον. ὁ τότε συναριθμῶν λόγος, ἀρθήσεται εἰς τὸ συναριθμῆσαι λόγον, ὁ πάντα ῥῆμα ἀργὸν ὃ ἂν λαλήσωσιν οἱ ἄνθρωποι, καὶ εἴ ποτέ τις ἐπόησε ποτήριον ὕδατος ψυχροῦ μόνον εἰς ὄνομα μαθητοῦ· ὁ ταῦτα ἔσται, κἀκεῖνα ἂν ὁ πάντα ὃ δημιουργηθὲν ἐστὶ βίβλοι ἀνεῳγήσονται, καὶ κριτήριον ἐκαθίσεν. οἱονεὶ γὰρ πάντων τῶν λελησμένων, καὶ παραπεμπομένων, καὶ τῶν γενομένων ἀναγκαίως ἢ ἑκουσίως, καὶ θείᾳ δυνάμει πάντα κρυπτὸν * ἡμῖν φανερωθήσεται, καὶ πάντα κεκαλυμμένον ἀποκαλυφθήσεται, ἵν' ἑκάστῳ μὴ θόρυβος τις διδασκαλίας ἐργασίαν ἀπολλάσσῃ ἢ αὐτοδίκως, ἐδούσῃ ἀφ' ἑαυτῆς, καὶ ἢ κειμένῃ, καὶ ἢ ἐπιτρέπουσι τὴν φυλακὴν, ἕως τὸ ἔσχατον λεπτὸν ἀποδῷ. ἐπάν δὲ ἢ δοῦλος ἐργασίαν ἀπολάβῃ ἢ μνᾶν ἐκείνην, καὶ μηδὲν μηδενὶ ὀφείλων, καὶ ἔδωκεν τὴν μνᾶν δεκαπλασιάσας, ἢ πεντεπλασιάσας, ἢ τὰ πέντε τάλαντα διπλασιάσας, ἢ τὰ δύο τοσαῦτα ποιήσας τύχῃ τῆς δεκάδος ἀμοιβῆς εἰσερχόμενος εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου αὐτοῦ, ἢ ὅτι πᾶσι τοῖς ὑπαρχουσιν αὐτοῦ καθιστάμενος, ἢ ἀκόντισόθι ἐξουσίαν ἔχων ἐπάνω δέκα πόλεων, ἢ· ἴσθι ἐξουσίαν ἔχων ἐπάνω πέντε πόλεων· ταῦτα ἡμεῖς μὴ ὡς χρόνων πολλοῦ δεόμενα, ἵνα συναριθμῇ ἡμῖν τοσοῦτον τῶν ὅλων χρόνων τῆς ἐνταῦθα ζωῆς λόγος, τοσοῦτος χρόνος δεῖσθαι τὰ πραγματευόμενα ἕως ὅτου τὸ τέλος ἔλθῃ τὰ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ κόσμου ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, οὐχ ἑνὸς, ἀλλὰ καὶ πλειόνων αἰώνων. ὃ δὲ ἀληθὲς οὐχ ὕστερον ἔρχεται, ἀληθέως γὰρ βουληθεὶς ὁ θεὸς ἀναρρίπισαι ἐν ταῖς πάντων μνήμαις, ὥσῃ τοῦ ἑκάστου τὰ ἴδια συναισθήσεται κρεῖττον ἢ χείρων πεπραγμένων, πάντα τὰ περὶ ὅλου τοῦ χρόνου μνημονεύσας ἑκάστῳ, ποιήσαι ἂν δυνάμει ἀφάπτου· οὐ γὰρ ὥσπερ ἡμεῖς βουλόμενοι ὑπομνησίν τινων ποιῆσαι, διεξόδου χρόνῳ διαφόρους πρὸς τὴν διέξοδον τοῦ ὑφ' ἡμῶν λεγομένων, καὶ φερόντων εἰς ἀνάμνησιν ὧν βουλόμεθα ἀναμνῆσαι, ὕτως ὁ θεὸς βουληθεὶς ἡμᾶς ὑπομνῆσαι τῶν ἐν τῷ βίῳ τόπῳ πεπραγμένων, ἵνα συναγαθυνθέντες ὧν πεποιήκαμεν, καταλύωμεν δι' ἃ κολαζόμεθα ἢ ἡμῶμεθα, ποιῆσαι δὲ· εἰ δέ τις ὧ τοῦ θεοῦ ἀφὶ τούτου δυνάμεως ἀπιστεῖ, ὅτος οὐδέπω γεγόνηκε τὰ ποιήσοντα τὰ ὅλα θεόν, ὃ δεηθέντα χρόνων εἰς ὃ ποιῆσαι

τὴν τηλικαύτην ἁρμονίαν καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς κτίσιν· καὶν γὰρ δοκῇ ἐν ἓξ ἡμέραις ταῦτα πεποιηκέναι, συντόνου χρεία πρὸς τὸ νοῆσαι πῶς λέγεται ὅ, ἐν ἓξ ἡμέραις, λέγ᾽ τοῦτο· αὕτη ἡ βίβλος γενέσεως οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ ταῦτ᾽ ἑξῆς· τολμητέον οὖν, καὶ λεκτέον ὅτι ὁ τῆς προσδοκωμένης κρίσεως χρόνος οὐ δεῖται χρόνου, ἀλλ᾽ ὡς ἡ ἀνάστασις λέγεται γίνεσθαι ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, ὕτως οὖμοι καὶ ἡ κρίσις· μὴ ταῦτα λεκτέον εἰς τὸ δεξαμενὴν ἢ αὐτὸ σωφρονεῖν λόγον, προσήκειν αὐτῷ εἰς ὀφειλέτης πολλῶν ταλάντων, ὅσαπερ δοκεῖ μοι δοκεῖ ἔχειν νοῦν· ὁ μὲν χρεὼς τῆς ἀρξασθαι τὸ κρίμα ὅτι ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ οἴκου τοῦ θεοῦ, εἰπόντος, ὡς καὶ ἐν τῷ Ἰεζεκιὴλ γέγραπται, τοῖς ὅτι τὴν κεφαλὴν τιτραμμένοις· ἀπὸ τῶν ἁγίων μου ἄρξασθε, καὶ ῥιπὴ ὀφθαλμοῦ ἐοικὼς ὅτιν· ὁ ἢ τοῦ σωφρονεῖν λόγον τὴν αὐτὴν ἔχει ὑπόνοιαν λαμβανομένην, ὡ γὰρ ἐπιλελησμένα τῶν προειρημένων ἀπὸ τῶν ὀφειλόντων πλείονα. δεῖσθαι δ᾽ γέγραπται μὴ· σωφρονοῦντος ἢ αὐτὸ λόγον, εἴρηται δὲ· ἀρξαμένου δὲ αὐτοῦ σωφρονεῖν προσηνέχθη, ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ σωφρονεῖν αὐτὸν λόγον, εἰς ὀφειλέτης πολλῶν ταλάντων, ὡς μυρία ὅσα ζημιωθεὶς, καὶ μεγάλα μὴ ἐγχειρισμένος, καὶ πιστευθεὶς πολλὰ, μηδὲν ἢ κέρδος προσαγαγὼν ᾧ δεσπότῃ, ἀλλὰ μυρία ὀφλήσας ζημιωθῆς, ὥστε αὐτὸν ὀφείλειν πολλὰ τάλαντα, καὶ ταῦτα λέγ᾽ τοῦτο πολλὰ ἀφεῖλε τάλαντα, ἐπεὶ σφόδρα ἠθέλησε πολλάκις τῇ ὅτι ὃ τάλαντον τὸ μολίβδου καθημένῃ γυναικὶ, ᾗ ὄνομα, ἀδικία· νόει ἢ κἀκεῖ τὸν τόπον ἕκαστον μέγιστον ἁμάρτημα ταλάντων εἶ ζημίαν οἰκοδεσποτοῦν, καὶ τοιαῦτα ἁμαρτάνουσι πόρνοι, μοιχοὶ, ἀρσενοκοῖται, μαλακοὶ, εἰδωλολάτραι, φονεῖς· ἔστιν οὖν ταῦτα μικρὰ, ἀλλὰ πάντα μεγάλα καὶ καλεπὰ ἡμάρτηνται ὁ προσαχθεὶς τῷ βασιλεῖ εἷς ὀφειλέτης πολλῶν ταλάντων, οὗ πνα εἰ μὲν ἐν ἀνθρώποις ζητήσεις, ἴσως μὲν αὐτὸν εὕρεις ὄντα τῶν ἀνθρώπων τὸν ἁμαρτίας, τῶν μὲν τῆς ἀπωλείας, τῶν αἰτηκείμενον, καὶ ἐπαινούμενον ὅτι πάντα θεὸν ἢ σέβασμα. εἰ δ᾽ ἐθέλεις ἀνθρώπων, τίς αὐτῶν ἦτος, ἢ ὁ διάβολος τοσούτους ἀπολωλεκὼς διεξαμένους αὐτὸν εὑρηκυῖα τὴν ἁμαρτίαν; μέγα γὰρ ἀνθρώπου καὶ τίμιον αὐτὸν ἐλεήμονα, τίμιον ὡς παλαιστὴν εἶ) ἄξιον ἦται χρυσὸν, ὁποία ἢ λυχνία ἢ ταλαντιαία ἦν ἢ χρυσοῦ, ἢ ἀργύρου, ἢ ὁπαισοῦν ποτε νοητῶς κεκλαμβανομένης ὕλης, ὧν σύμβολα ἐν ταῖς λόγοις τῆς ἡμερῶν διαγέγραπται, δαβὶδ πλουτήσαντος πολλοῖς ταλάντοις, ὧν καὶ ὁ ἀριθμὸς

tantam cœli & terræ molem fabricaret: nam etiamsi intra sex dies hæc creasse videatur, intellectu opus est, vt capere possimus, quonam sensu id dictum est, intra sex dies; propter illud: *Hic liber generationis cœli & terræ*, & quæ sequuntur. Audendum est igitur & dicendum futuri judicij tempus spatium non desideraturum, sed quemadmodum resurrectio in puncto temporis, in oculorum nictatione futura dicitur, tale futurum judicium existimo. Deinde vero super his disserendum est: *Et quum cœpisset rationem ponere, oblatus est ei vnus qui debebat ei multa talenta*, quæ tale mihi significationem videntur continere. Iudicij faciendi tempus initium ducit à domo Dei, dicentis ijs quibus pœnarum infligendarum cura demandata est, quemadmodum in Ezechiele scriptum extat: *A sanctis meis incipite*, & nictationi oculi simile est; tempus autem reposcendæ rationis eidem etiam simile esse mente concipimus, nec enim eorum oblitì sumus, quæ de ijs dicta sunt qui plura debent: quamobrem non scriptum quidem est: *Quum rationem poneret*, sed: *Quum cœpisset rationem ponere, oblatus est*, cum scilicet rationis ponendæ initium fecisset *Vnus qui debebat ei multa talenta*, quasi qui immensæ talentorum summæ jacturam fecisset, cuique magnæ res, atque ex complures & commissæ & creditæ fuissent, nullum autem ad herum emolumentum retulisset, sed multarum rerum fuisset dispendium passus, ita vt talenta deberet quamplurima; & ideo fortasse multa deberet talenta, quoniam mulierem super plumbi talentum sedentem sæpe secutus esset, cui nomen est, Iniquitas. Hic vero animadverte maximum quodque peccatum herilium talentorum esse jacturam; talia autem peccata admittunt scortatores, adulteri, qui cum maribus concumbunt, molles, idololatræ, homicidæ. Nil ergo leue, sed magna omnia & gravia designavit vnus ille multorum talentorum debitor qui Regi oblatus est, quem si inter homines quæsiveris, eum esse fortitan reperies *Hominem peccati, filium perditionis Qui adversatur & extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur*; si extra hominum genus, quis ille est, nisi Diabolus qui tot homines perdidit, à quibus ipse peccati autor susceptus est? *Magnum enim homo & pretiosum vir misericors*; vsque adeo pretiosum vt talento dignum sit; vel auri, quale erat aureum candelabrum talentum pendens, vel argenti, vel cujuscunque tandem materiæ mente conceptæ; quorum similitudines in Verbis dierum conscriptæ sunt, cum multis talentis ditatus fuisset David, quorum etiam numerus exprel-

Matth. 18. 24.

Ezech. 9. 6.

Zach. 5. 7, 8

2. Thess. 2. 4

Prou. 20. 6.

Exod. 25. 39. & 37. 24.

1. Par. 22. 14.

sus est, tot talentis aureis, tot argenteis, & è reliqua materia quæ ibi recensetur, è qua templum Dei constructum est. Verum cum ei non sit, vnde talenta referibat, ea enim amiserat, vxorem certe, liberosque habet, aliaque de quibus scriptum est:

Matth. 18. 25. *Omnia quæ habet*; ac fieri poterat vt eo cum suis omnibus venumdato emtorem nanciscereturquique & sui, rerumque ad se pertinentium pretio debiti summam expleret; & fieri poterat, vt non Regis amplius, sed emtoris sui seruus esset; atque id impetrat, vt cum suis omnibus non divenditus in Regis domo hæreat, propterea *Procidens adorabat eum*, Deum nempe Regem esse sciens, & ait: *Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi*, eum enim fuisse industrium credibile est, sesequeperuriam quam ex priori multorum talentorum jactura tolerabat, secundis curis ac negotijs resarcire posse intelligebat: tunc vero bonus illeRex hujus multorum talentorum debitoris misertus est, eumque pluribus concessis quam quæ postulaverat, dimisit; pollicitus quippe fuerat debitor omnia sese debita hero redditurum, patienter modo expediendi nominis diem expectasset; at eum miseratus herus non ita dimisit solummodo, quasi olim debitum, post dilatum hujus expungendi tempus, esset recepturus, sed omni plane debito solutum dimisit. Servus autem ille nequam qui herum pro multis talentis moram ac procrastinationem rogaverat, inhumaniter se gessit, cum enim *Invenisset vnum de conservis suis, qui debebat ei centum denarios, tenens suffocabat eum dicens: Redde quod debes.* Annon is summæ improbitatis exemplum dedit propter centum denarios conservum apprehensum suffocans, & liberam respirationem intercludens, qui propter multa talenta neque ipse apprehensus, neque suffocatus fuit, sed primum vna cum conjuge, liberis, & facultatibus vendi jussus, deinde vero postquam adoravit, miserato eum hero absolutus est, & toto nomine liberatus. Quisnam vero sit inventus ille conservus, centum denarios non hero suo debens, sed ipsi multorum talentorum debitori; quinam & ij conservi, qui & hunc suffocantem & illum suffocatum viderunt, & valde indoluerunt, suoque hero quæcunque agebantur palam fecerunt, juxta Iesu mentem exponere spissum est ac operosum negotium. Vt ergo revera se res habent, non explicare id posse quemquam pronuntio, nisi Iesus qui Discipulis suis omnia seorsum explanavit, illius animum

A λέγεται, τοσούτοις χρυσοῦ τοσοῖσδε, καὶ ἀργύρου τοσοῖσδε, καὶ τῆς λοιπῆς ὑρμαζομένης ἐκεῖθεν ὕλης, ἐξ ἧς κατεσκεύασται ὁ τοῦ θεοῦ ναός· πλὴν μὴ ἔχων ἀποδοῦναι τὰ τάλαντα, ἀπολωλέκει γὰρ ταῦτα, ἔχει γυναῖκα καὶ τέκνα, καὶ ὑπάρχει ὧν γέγραπται· πάντα ὅσα ἔχει. καὶ ἂν δυνατὸν πιπρασκόμενον αὐτὸν μὴ τοῖς ἰδίοις, ὑπορρῆσαι τῷ ὠνησαμένῳ αὐτὸν, καὶ πληρώσαντος ἀφ' ἧς τιμῆς αὐτοῦ, καὶ τοῦ αὐτοῦ παῖδος ὄφλημα, καὶ οἷόν τε ἦν αὐτὸν μηκέτι μὲν εἶναι δοῦ-

B λον τοῦ βασιλέως, γινέσθαι δὲ τοῦ ὑποπεμψάντος, ὑπὲρ ὑποδικάζεται γε τοῦ μὴ προσθεῖς ἅμα τοῖς ἰδίοις μέρεσι ἐν τῇ τοῦ βασιλέως οἰκίᾳ, δι' ἣν πρὸν προσκυνεῖ αὐτῷ, φησὶν ὑπισχνούμενος ὁ βασιλεὺς, καὶ λέγει· μακροθύμησον ἐπ' ἐμοὶ, καὶ πάντα ἀποδώσω σοι, ἦν γὰρ εἰκὸς καὶ ἀκατάπειστος, ὁρᾶν ὅτι δικαίως σὺν δευτέρων προσόδων ἀμαπλησθεὶς παρὰ θεοῦ ἐνδεὴς ἀπὸ τῆς πρώτης ζημίας τῶν πολλῶν τάλαντων· καὶ ὁ ἀγαθὸς γε βασιλεὺς ὅπως

C ἐσπλαγχνίσθη καὶ ὑπὲρ τὸ ὀφειλόμενον τῶν πολλῶν παλαιτῶν, καὶ πόσῳ μᾶλλον ἀπέλυσιν αὐτὸν, πλείονα προσαιτήσαντος αὐτοῦ ἢ ἠξίωσε ἀξιώσεως. ὁ μὲν γὰρ ὀφειλέτης ἐπηγγείλατο μακροθυμήσαι ἐπ' αὐτῷ ἀποδώσειν ἅπαντα τὰ ὀφειλήματα, ὁ δὲ σπλαγχνισθεὶς ἐπ' αὐτῷ κύριος οὐκ ὑπὸ τοῦ ἀπολαβεῖν ἐν τῇ μακροθυμίᾳ, πότε ἀφῆκεν αὐτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ παντελῶς ἀπέλυσε, καὶ πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν ἀφῆκεν αὐτῷ· ὁ δὲ πονηρὸς δοῦλος ὢν καὶ μακροθυμίαν ἀπὸ τοῦ διαστῆσαι αἰτήσας ὑπὲρ τῶν πολλῶν τοῖς πολλοῖς τάλαντοις, αἰτίαν παρέσχεν, οὐφὼν γὰρ ἕνα τῶν συνδούλων αὐτοῦ, ὃς ὤφειλεν αὐτῷ ἑκατὸν δηνάρια, κρατήσας αὐτοῦ ἔπνιγε λέγων· ἀπόδος εἴ τι ὀφείλεις· πῶς γὰρ οὐχ ὑπερῆλθεν πονηρίας ὑπολείψατο, εἰ ἑκατὸν δηναρίων κρατήσας τὸν συνδοῦλον, καὶ πνίγων, καὶ ἀποστερῶν αὐτὸν ἐλευθερίας ἀναπνοῆς, αὐτὸς ὑπὲρ τοῖς πολλοῖς τάλαντοις μήτε κρατηθείς, μήτε πνιγείς, ἀλλὰ θᾶττον μὲν κελευσθεὶς προσχθῆναι ἅμα γυναικὶ, καὶ τέκνοις, καὶ τοῖς ἑαυτοῦ, ὕστερον δὲ μὴ δ προσκυνήσας σπλαγχνισθέντος ἐπ' αὐτῷ τοῦ κυρίου ἀπολυθεὶς καὶ θεῖ πάσης

E ἀφειθεὶς τῆς ὀφειλῆς· καὶ ἴδοιεν γε αὐτὸν οἱ δ βούλημα τοῦ ἐποπτεύειν ὁ θεὸς τοὺς συνδούλους εἰς ὀφείλων, ὡς κύριος ἑαυτῷ, ἀλλὰ τῷ πολλὰ ὀφείλοντι τάλαντα, ἑκατὸν δηνάρια. καὶ τίνες οἱ ἰδόντες τὸ μὲν πνιγόμενον, τὸ δὲ πνιγόμενον συνδοῦλοι, καὶ λυπηθέντες σφόδρα, καὶ ὡφελοῦντες παρεκτὸς τοὺς κυρίῳ ἑαυτῶν παῖσι τὰ γεγονότα· ὡς μὲν οὖν ἀληθείας ἔχει τὰ πράγματα, ἀπο-

φαίνομαι μηδένα δυνήσεσθαι, εἰ μὴ ἰησοῦ τοῦ τοῖς ἰδίοις μαθηταῖς κατ' ἰδίαν λύσαντος παῖσι, ὅτι-

δημόσθμτος αὐτῦ παῦ ἠγεμονικῦ, καὶ ἀνοίγοντος A subierit, & thesauros omnes in parabola
τὰς ἐν τῇ παραβολῇ θησαυρὰς πάντας, σκεπα- deliteſcentes, tenebris involutos, recon-
τὰς, ἀποκρύφους, ἀοράτους, ἢ πλησφοφησά- ditos, ſub aſpectum non cadentes protu-
τας δι' ἐναργῶν ἀποδείξεων ὁν βύλεται φωτίσαι lerit, & quemcumque vult eorum quæ in
ᾧ φωτὶ τῆς γνώσεως τῦ Χυ τὴν παραβολὴν ἑαυ- hac parabola continentur cognitionis
τὴν, ἵν' ἅμα τε παίσῃ τίς ὁ εἰς θεσσαλονίκης lumine illuſtrare, perſpicuis argumentis
ᾧ βασιλεῦ ἀνθρώπων ὀφειλέτης πολλῶν ταλάν- certum fecerit & erudierit, vt ſimul do-
των, καὶ τὰ ἑξῆς, καὶ ὁ ὀφείλων τὰ πεντήκοντα ceat quiſnam hominum ille ſit multorum
δηναρία ἄλλος εἷς, καὶ τὰ λοιπὰ, εἴτε δυνάσθαι talentorum debitor vnus, ad Regem dedu-
τῇ ὁ πεπαιδευμένος ἀνθρώπος τὰς ἀμφιβολίας, ctus, & cætera; tum quis alter ille vnus
εἴτε καὶ ὁ διάβολος, εἴτε μηδ' ἕτερος μὲ τούτων, B huic centum denarios debens, & reliqua;
ἄλλος δέ τις, ἤτοι ἀνθρωπος, ἢ τῶν ὑπὸ τὸν διάβο- & an is eſſe poſſit ſupra memoratus homo
λον τις. ἔστι γὰρ τῆς σοφίας τῦ θεοῦ ἔργον, καὶ peccati, an Diabolus, an neuter illorum,
τὰ περὶ τῶν ἰδίως ποιῶν, ἤτοι πεπεισμένων τῦ at alius quiſpiam, ſive homo, ſive aliquis
τὰς ποιάσδε ποιότητας, εἴτε ἐν ἀοράτοις δυνά- ex ijs qui ſub Diaboli poteſtate ſunt; nam
μεσιν, εἴτε ᾗ ἔν τισιν ἀνθρώποις ἀποδοθῆναι θεο- Sapientiæ Dei opus illud eſt quæ de his
φητεύόμενα, ὁπωσποτοῦν ὑπὸ τῦ θείου πνεύ- prædicta ſunt, qui proprie & ex ſe tales
ματος ἀναγεγραμμένα· ὡς ἡμᾶς μηδέπω ἀμαρ- ſunt, vel qui certis his qualitatibus affecti
κῆ νοῦν ἀναλαβόντας ἡμᾶς τὸ δυνάμενον ἀνα- ſunt, ſive inter Poteſtates non aſpectabi-
* χ. χει- χωρῆναι τῦ * χειρίστου τόπου, ἕως τῦ τοιούτων χω- les; ſive inter certos homines, quocunque
νῦ ρισθῆναι τὰ γεγραμμένα. ὡς μὴ πάντα τὰ ἐν C tandem modo à Spiritu divino conſcripta
ἐρευνᾶν καὶ βάθη τῦ θεοῦ, ἀσχολίαν ἔτι ἀορίσ- fuerint, explicare; nos autem, vt pote qui
τως περὶ τῦ Χυ τὸ πᾶν ἀναμιμνήσκοντες φαντασίαν, nondum eam mentem recepimus quæ
ὅτι πινα ἕνα ἀναφέρεσθαι ποτηρὸν δοῦλον ἀπὸ Chriſti menti permiſceri valeat, quæque
τῆς παραβολῆς δηλούμενον τὸ ἐν τῷ πρίσματον tantas res complexione aſſequi, & cum
περὶ τῆς τῶν πολλῶν ταλάντων ὀφειλῆς· πότε ἢ ὁ Spiritu omnia, profunditatemque Dei per-
Χυ τὴν παραβολὴν βασιλεὺς ἀνθρωπος ἠθέλησε ſcrutari poſſit, nihil certum & determi-
συναρᾶν λόγον μετὰ τῶν ἰδίων αὐτῦ, ἄξιον ὑπο- natum ſuper ijs quæ hic habetur in animum
σκέψασθαι, καὶ ὅτι πινα χρεὼν καὶ ἀναφέρειν τὰ inducentes, ad vnum quempiam referri
λειπόμενα. εἰ μὲν γὰρ μετὰ τὴν συντέλειαν, ἢ ἐπ' exiſtimamus ſervum hunc nequam in Pa-
αὐτὴν, τῦ τῆς προσδοκωμένης κρίσεως καιρὸν, D rabola expreſſum, & propter multorum
πῶς σώσει τὰ περὶ τῶν ὀφειλόντος ἑκατὸν δη- talentorum debitum hic propoſitum. Iam
ναρία, καὶ πεπομμένου ὑπὸ τῦ συγχωρήσαντος vero operæ pretium eſt perquirere quan-
τὰ πολλὰ τάλαντα; εἰ δὲ πρὸ τῆς κρίσεως, πῶς do nam homo ille Rex, de quo agit Para-
ἂν δυνατόν τις παραζῆσαι πρὸ ἐκείνης συναι- bola, rationem cum ſervis ſuis inire vo-
ρόμενον λόγον ὑπὸ τῦ βασιλέως ἀνθρώπου μετὰ luerit, & ad quod tempus ſint referenda
τῶν δούλων αὐτῦ; ἀπαίξαπλῶς ἡ χρὼ φερεῖν περὶ quæ narrata ſunt: nam ſi poſt conſumma-
πάσης παραβολῆς, ἧς μὴ ἀναγεγραπται ἢ διή- tionem, vel in ipſa conſummatione, futu-
γησις ἀπὸ τῦ εὐαγγελιστῶν, εἰ καὶ ἰησοῦς τοῖς ri ſcilicet judicij tempore; qui pote ſta-
ἰδίοις μαθηταῖς κατ' ἰδίαν ἐπέλυε πάντα, ᾗ διὰ bunt quæ ad centum denariorum debito-
τῦτο ἀπεκρύψαντο οἱ τὰ εὐαγγέλια γράφοντες rem, ab eo ſuffocatum cui multa condo-
τὴν ἀφήνειαν τῦ παραβολῶν, ἐπεὶ μείζονα E nata fuerant talenta, pertinent? ſin ante
* c.R. πε- ἦν τὰ κατ' αὐτὰς δηλούμενα τῆς τῦ * γραμμά- judicium, quomodo collatæ ante illud à
ριγμένων των φύσεως, καὶ ἦν τε ἐκείνη λύσις καὶ ἡ ἀφήνεια Rege homine cum ſervis ſuis rationes ex-
τῦ τοιούτων παραβολῶν τοιαύτη, ὡς μηδὲ αὐτὸν plicari poterunt? At id de omnibus Pa-
τὸν κόσμον χωρεῖν τὰ γραφόμενα εἰς τὰς τοιαύτας rabolis vniverſe ſentiendum eſt, quarum
παραβολὰς βιβλία· γένοιτο δ' ἂν θύρεσθαι interpretatio ab Evangeliſtis literis man-
καρδίαν ὀπτηδείαν, καὶ ἀφ' ἧς καθαρότητα data non eſt, etiamſi omnia priuatim Diſ-
χωρεῖσθαι τὰ γράμματα τῆς ἀφηνείας τῦ παρα- cipulis ſuis Ieſus expoſuerit, propterea-
que Parabolarum explanationem Evan-
geliorum Scriptores occultaverunt, ac ſi-
lentio prætermiſerunt, quod literarum na-
turam ſuperarent quæcunque in illis ſig-
nificabantur, & ea eſſet talium parabo-
larum ſolutio & expoſitio, vt libros, qui
ſuper ijs Parabolis conſcripti fuiſſent, ne
ipſe quidem mundus capere potuiſſet. Ac
fieri ſane poteſt vt cor idoneum, & ſcri-
ptorum Parabolas explanantium propter

βολῶν, ὥστε ἐν αὐτῇ γραφῆναι πνεύματι θεοῦ ζῶντος· ἀλλ' ἐρεῖ τις ὅτι μήποτε ἀπεσώλθη οἱ θε-

munditiem capax reperiatur, ita vt hæc in eo exarentur Spiritu Dei vivi. At inquiet aliquis impie nos fortasse agere, qui propter arcanum divinorum scriptorum & reconditum sensum, hæc eum elucidare & declarare posse volumus, & lucem ijs afferre conamur, etiam si, vt id ita ponamus, eorum sententiam accurate assecuti videamur. Ad id respondendum est, quod si ij quibus hæc intelligere datum est, quid sibi agendum sit, teneant; nos certe qui in rerum quæ hic significantur, profunditatem penetrare non posse fatemur, etiãsi rudiorem aliquatenus intelligentiam loci hujus percepimus, nonnulla quidem ex ijs quæ sive Dei nutu & gratia, sive proprio marte post multam disquisitionem & examen reperisse videmur, nos tradere literis non audere dicemus; nonnulla vero aliquatenus exponere, cum nostri, tum eorum gratia qui hæc legent. Sed hæc propter occultum Parabolæ sensum in nostri defensionem dicta sint. Ad quæsitum autem illud, quandonam homo ille Rex Parabolæ cum servis suis rationes putare voluerit, id circa prænuntiatum judicij tempus contingere dicemus. Probant illud Parabolæ duæ, quarum vna versus Evangelij hujusce finem, altera in Evangelio secundum Lucam continetur. Et ne ipsum contextũ proferentes, lõgius orationẽ producamus, cum vniquique volenti eas ex ipsa Scriptura petere facile sit, id vnum dicemus; Parabolam quæ apud Matthæum extat, illud proponere: *Sicut homo peregre proficiscens vocavit servos suos, & tradidit illis bona sua, Et vni quinque, alij autem duo, alij vero vnum talentum*, deinde autem res sibi traditas certa hac ratione administrarunt, *Post multum vero temporis venit Dominus servorum illorum*; & ijsdem verbis scriptũ esse *posuisse* illum *rationem cum eis*: tum confer cum illis: *Et quum cæpisset rationem ponere*, & animadverte peregrinationem patrisfamilias tempus illud appellasse, quo *Dum sumus in corpore, peregrinamur à Domino*; adventum autem ipsius, quum *post multum temporis venit Dominus servorum illorum*, tempus judicij in consummatione, nam *post multum temporis venit Dominus servorum illorum*, & ponit rationem cum eis, & fiunt quæ deinde scripta sunt. At quæ à Luca tradita est docet apertius, *Hominem nobilem abiisse in regionem longinquam accipere sibi regnum & reverti*, abeuntem vocasse decem servos, & dedisse eis decem minas, & dixisse: *Negotiamini dum venio*; nobilem autem virum hunc civibus suis exosum qui miserunt legationem post illum, cum nollent eum super se regnare, reversum esse accepto regno; cumque jussisset

Matth. 25. 14, 15.

Luc. 19. 12. & seq.

A λογις ἀληθῆ ὃ ἀπόῤῥητον πνων καὶ μυστικὸν τῆ
ἐναθαίω γεγμμάτων εἰ δηλωτικὰ ταῦτα,
πειρώμθοι ταῦτα ἀφηνίσαι, κἂν δεχῆ * καὶ
ἐπιθέσεως ὅτι ἐγναμθν ὑπειμθγὼς αὐτὰν ὃ βά-
λημα. λεκτέον ὃ καὶ πρὸς τοῦτο, ὅτει μὲ ἀκεί-
βας εἰληφότες αὐτὰ νοεῖν, οἴδασι ὃ πρεγκτέον
αὐτοῖς, ἡμεῖς ὃ οἱ ὁμολογοῦντες ἀπολείπεθαι
τὰ δυνηθῆναι ὅτει ὃ βάθος τῆ δηλμθν ἐν τύ-
τοις, εἰ καί τινα παχυτέραν ἀφείναμεν ὅτι ποσὸν
λαμβάνομθν τῆ κῦ τὰ τόπον, φήσομθν ὅτι τινὰ
μὲ ὧν ἐκ πολλῆς βασάνυ καὶ ζητήσεως θλέπειν
δοκοθμθν, εἴτε χάριτι θεοῦ, εἴτε δυνάμει τῆ ἐν
ἡμῖν νοῦ, ἃ ἐλπίζομθν ἐμπεῖσθαι γεγέμμα-
σι. τινὰ δὲ γυμνασίας ἡμετέρας, καὶ τῆς τῆ ἐν-
τυγχανόντων χάριν, ὅτει πόσον ἐκπεφύκαμεν· ἀλ-
λὰ ταῦτα μὲν ἀπολελογήσθω ἕνεκα τῆς ἀφα-
νοῦς βάθος· πρὸς δὲ ὃ ποτε ἠθέλησεν ὁ τῆς
ἀφανοῦς βασιλεὺς ἀνθρώπος συναίρειν λόγον
μετὰ τῶν ἰδίων δούλων, φήσομθν ὅτι ἔοικε περὶ τ
κεκηρυγμθνου τῆς κείσεως καιρὸν ὃ τοιοῦτο γίνε-
σθαι· προῖσασι δὲ τοῦτο, μίαμὲν πρὸς ἕις πολυ-
πλοίοις τῆ προκειμθνυ διαγραφῆ φανήσεται,
μία ὃ καὶ ἐν τῆ κῦ λουκᾶ. ἵνα μὲν αὐτὸν ἐκ-
πεθέμθνοι τὴν λέξιν μηκυνώμθν τ λόγον, δυνα-
μθν τῆ βουλομθνυ ἀπ' αὐτῆς τῆς γραφῆς λα-
βεῖν, φήσομθν ὅτι ἡμὲν κῦ μαθητῶν φανήσεται
δεῖ ἐγκεχειρισμθνα, καὶ μῆ πολυὺ χρόνου
ἔρχεθαι ὁ κύριος τῶν δούλων ἐκείνων, καὶ αὐτὸς
λέξειν γέγραπται ὅτι καὶ συναίρει μετ' αὐτῶν
λόγον. καὶ * συνῆκεν παῦ· καὶ ἀρξάμθν δὲ * C R τῶν
αὐτὰ συναίρειν, καὶ ἕως ὅτι ἀπεδημίαν μὲν ἐκά-
λεσεν τὰ οἰκοδεσπότην, τ χρόνον καθ' ὃν ἐνδη-
μοῦντες ἐν τῆ σώματι, ἐκδημθμεν ἀπὸ τῆ
κυρίυ, ἐπιδημίαν δὲ αὐτὰ, ὅτε μῆ πολυὺ χρόνου
ἔρχεται ὁ κύριος τῶν δούλων ἐκείνων, τ ἐπὶ συντε-
λείᾳ ἐν τῆ κρίσει καιρὸν, μῆ τῆ χρόνου πο-
λυὺ ἔρχεθαι ὁ κύριος τῶν δούλων ἐκείνων, καὶ
συναίρει μετ' αὐτῶν λόγον, καὶ τῶ ἑξῆς τῆ· ἡ
κῦ λουκᾶ ἀφίστερον πρῖσιν, ὅτι ἄνθρως εὐ-
γενὴς ἐπορεύθη εἰς χώραν μακρὰν, λαβεῖν
ἑαυτῷ βασιλείαν, καὶ ὑποστρέψαι, προσκληθμθνος
ἐκάλεσεν δέκα δούλους, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς δέκα μνᾶς,
καὶ εἶπεν αὐτοῖς· πραγματεύσασθε ἐν ᾧ ἔρχο-
μαι. ὅτος δὲ ὁ εὐγενὴς ἄνθρως πορεύθης
ἐπὶ τῆ ἰδίαν πόλιν ἐπιτιμᾶται τοῖς πρεσβεύ-
σιν αὐτῆ, ἃ θελόντων αὐτὸν βασιλεῦσαι ἐπ'

αὐτοῦ ἐπανῆλθε λαβὼν τὴν βασιλείαν, καὶ εἰ- A
πὼν φωνηθῆναι αὐτῷ τοὺς δούλους οἷς ἐδεδώκει τὸ ἀρ-
γύριον, ἵνα γνῷ τί διεπραγματεύσαντο. ἰδὼν
δὲ ὁ προσήκατο, τῷ μὲν τὴν μναῦν δέκα μναῖς ποι-
ήσαντι ἔπαινον ἀπέδωκε λέγων· εὖγε ἀγαθὲ
δοῦλε, ὅτι ἐν ἐλαχίστῳ πιστὸς ἐγένου, δίδωσιν αὐ-
τῷ ἐξουσίαν δέκα πόλεων, τῷ δὲ εἰπόντι τὴν βασι-
λείαν αὐτοῦ. καὶ ἄλλῳ τὴν μναῖ πεποιηκότι πέντε πλάσασθαι,
τὸ μὲν ἔπαινον οὐκ ὅτι τῷ προστάξει οὐκ
ἀπέδωκεν, οὐδὲ ὄνομα τῆς ἐξουσίας ὡς ὅτι
τῷ προτέρῳ ὠείσατο, εἶπε δὲ αὐτῷ· καὶ σὺ γί- B
νου ἐπάνω πέντε πόλεων. τῷ δὲ τὴν μναῦν ἀπο-
δόντι ἐν σουδαρίῳ εἶπεν· ἐκ τοῦ στόματός σε
κρίνω σε, πονηρὲ δοῦλε, καὶ τοῖς παρεστῶσιν εἶ-
πεν· ἄρατε ἀπ' αὐτοῦ τὴν μνᾶν, καὶ δότε τῷ ἔχο-
δέκα μναῖς ἔχοντι· τίς οὖν καὶ ὅτι τοιοῦτος προ-
βολῆς ὁ φησι, ὅτι ὁ μὲν εὐγενὴς ἀνὴρ ἐπορεύ-
πορρωθεὶς εἰς χώραν μακρὰν λαβεῖν ἑαυτῷ βασι-
λείαν, καὶ ὑποστρέψαι, ὁ χρεὶς ἐστὶν οἱονεὶ ἀπο-
δημῶν ὅτι τῷ λαβεῖν τὴν βασιλείαν καὶ τὸ κόσ-
μου, καὶ τῷ ἐν αὐτῷ; οἱ δὲ τοῖς δέκα λαβοῦντες C
μναῖς, οἱ ἐγκεχειρισμένοι εἰσὶ δίκαιον λόγον ὃν
ὀφείλουσι διοικῆσαι; οἱ δὲ πολίται αὐτοῦ ἐμπολιτευ-
σάμενοι τῷ κόσμῳ, τῷ ὄντως θεοσεβείαν, οἱ
μὴ θελήσαντες αὐτὸν βασιλεῦσαι, τάχα μὲν ὁ
ἀπιστήσας αὐτῷ ἴσως κἀκεῖνός ἐστι· τάχα δὲ καὶ τὸ ἀπι-
στήσαντα αὐτῷ ἔθνη· πλὴν ταῦτά μοι εἰρήσθω,
λέγει ὁ τὴν ἐπαγγελίαν αὐτοῦ ἀναφέρειν ἐλπίζοντος
μὴ τῆς βασιλείας ὅτι τὴν σωτέλειαν, ὅτε εἶπε
φωνηθῆναι αὐτῷ τοὺς δούλους, οἷς ἐδεδώκει τὸ ἀρ-
γύριον, ἵνα γνῷ τί διεπραγματεύσαντο, καὶ D
λέγει ὁ ὀκνῶν τοῦτο βούλεσθαι ἀποδεικνύειν καὶ τοὺς
περὶ τῶν ἁλιέων προβολῆς, ὅτι καὶ ὅσοις ἠθέ-
λησε σωσαῦραι λόγον μὴ τῶν δούλων αὐτοῦ, ἀνα-
φέρεσθαι ὅτι τὴν σωτέλειαν, ὅτε ἤδη βασιλεὺς
ἐστὶν ἀπολημψόμενον τὴν βασιλείαν, δι' ὃν, καθ'
ἑτέραν προβολήν, ἐπορεύθη εἰς χώραν μακρὰν
λαβεῖν ἑαυτῷ βασιλείαν, καὶ ὑποστρέψαι· ὅσοι καὶ λαβόντες τὴν βασιλείαν, ἠθέ-
λησε σωσαῦραι λόγον μὴ τῶν δούλων αὐτοῦ, καὶ
ἀρξαμένων αὐτοῦ σωσαίρειν, προσεπέρθη εἷς ὀφει- E
λέτης πολλῶν ταλάντων. προσολισθήσῃ δὲ ὡς βα-
σιλεῖ, ὑπὸ τῶν αὐτοῦ πεπαιδευμένων λειτουργῶν οἱ-
μαι ἀγγέλων· καὶ τάχα εἷς τις ὢν τῶν ὑπὸ τὴν
βασιλείαν ἐγχειρισθεὶς πνα οἰκονομίαν μεγάλην, καὶ μὴ καλῶς αὐτὴν διοικήσας, ἀλλὰ διά-
σκορπίσας τὰ ἐγχειρισθέντα, ὡς ὀφειλέτην αὐτὸν
γενέσθαι πολλῶν ταλάντων ὧν ἀπολώλεκεν, ἅτις
δὲ τάχα μὴ ἔχων ἀποδοῦναι, κελεύεται ὑπὸ
τοῦ βασιλέως προσῆναι ἅμα τῇ γυναικὶ, ἀφ' ἧς γέγονε κοινωνὸς αὐτῇ πατὴρ παίδων τέκνων· ὑ-

accessi ad se servos quibus pecuniam tradiderat, *Vt sciret quantum quisque negotiatus esset*; cumque quid egissent intellexisset, eo quidem qui mina vna decem minas acquisiverat, his verbis collaudato: *Euge bone serve, quia in modico fuisti fidelis*, potestatem illi super decem civitates, quæ regno suo subditæ erant, concessisse; alteri vero qui minam quinquplicaverat, eandem laudem, quam priori dederat, non tribuisse, nec potestatis vocabulum, quemadmodum alterius causa definivisse, sed huic dixisse: *Et tu esto super quinque civitates*: at ei qui minam in sudario colligaverat, dixisse: *De ore tuo te judico serve nequam, Et adstantibus dixisse: Auferte ab illo minam, & date illi qui decem minas habet.* Quis ergo super hac Parabola non dixerit nobilem illum hominem in regionem longinquam profectum, vt acciperet sibi regnum & reverteretur, eum esse Christum qui ad mundi, eorumque qui in mundo sunt, capessendum regnum, quasi peregre proficiscitur? qui vero minas illas decem receperunt, eos esse quibus verbi dispensatio credita est? at qui regnare cum noluerunt cives ipsius, qui civem egit in mundo naturam humanam assumens, eos esse fortasse Israëlem, à quo fides ei habita non est; forsitan & Gentes quæ ei minime crediderunt. Verum hæc à nobis dicta sunt, vt reditus illius cum regno redeuntis ad consummationem referatur, quando nempe *jussit vocari servos, quibus dedit pecuniam, vt sciret quantum quisque negotiatus esset*, & quod ex eo, necnon ex talentorum parabola demonstrare vellemus locum hunc: *Qui voluit rationem ponere cum servis suis*, ad consummationem referri, quum jam regnum recipit Rex, cujus gratia, juxta aliam parabolam, *Abiit in regionem longinquam accipere sibi regnum & reverti.* Cum autem reversus fuisset, & regnum recepisset: *Voluit rationem ponere cum servis suis, Et quum cœpisset rationem ponere, oblatus est ei vnus qui debebat ei plurima talenta*: oblatus est autem, tanquam Regi, ab Angelis quos ministros ipsius constitutos fuisse reor. Ac cuipiam fortasse ex ijs qui regno subditi sunt, magna aliqua administratio commissa est, quam cum non recte procuraverit, sed res sibi concreditas dilapidaverit, ita vt multorum talentorum; quæ attrivit, debitor fuerit factus; non habens fortassis vnde debitum dissolvat, à Rege venundari jubetur vna cum conjuge, à qua pater liberorum nonnullorum simul cum illa effectus est. Assequi autem quid in rebus quæ

intelligentia comprehenduntur pater, & mater, & liberi significent, non est operæ mediocris; quidnam autem id revera sibi velit, Deus noverit; & num rei hujus notitiam nobis largitus sit, necne, iudex
Gal. 4 26. esto qui poterit. Verum ij nobis sunt super hoc loco sensus, quod quemadmodum Ierusalem illa quæ sursum est, Pauli mater est, ipsiusque similium; ita ad matris Ierusalem exemplum, proportione servata, aliorum mater est Syene, verbi gratia, Ægypti, vel Sidon, vel quarumcumque vrbium nomina in Scripturis extant. Deinde quemadmodum Ierusalem sponsa est,
Apoc. 21. 2. ornata viro suo Christo; ita & illæ optimatum nonnullorum matres, quibus ex sortito obtigerunt, quasi vxores vel sponsæ sunt. Et quemadmodum liberi quidam sunt Ierusalem quasi matris, & Christi quasi patris; ita & liberi quidam sunt Syenes, & Mempheos, & Tyri, & Sidonis, eorumque qui illarum præfecti constituti sunt. Fortasse ergo & vnus ille talentorum multorum debitor ad Regem deductus vxorem habet & liberos, vt diximus, quæ primum venundari Rex jussit, necnon & quæcunque possidebat; postremo vero miseratus eum dimisit, & toto debito liberum præstitit, futuri non insciis, sed vt quod actum est disceremus ita eum egisse scriptum est. Quicunque ergo vxorem habet & liberos, vt traditum est à nobis, rationem reddet, cum regno accepto reversus Rex rationē repetiturus venerit. Et debitores etiam habet vnusquisque illorum, velut Syenes alicujus princeps, aut Mempheos, Tyrive, vel Sidonis, aut vrbis alicujus hujusmodi. Is ergo dimissus, & omni debito absolutus, à Rege exiens *invenit vnum de conservis suis*, & cetera; & propterea, opinor, eum angebat quod à Rege exiret, nec anxisset enim conservum suum, nisi inde exiisset. Deinde vero Scripturæ exactam diligentiam observa, quoque modo cum procidisset, adoraret; hic autem cum procidisset non adoraverit, sed obsecraverit; quomodo autem rex miseratus absolverit, eum & omne alienum æs ei remiserit: servus autem nec conservum suum miserari voluerit; & is quidem vendi eum ejusque bona jusserit, antequam dimisisset; ille autem cui gratia facta est, eum in carcerem impegerit. Et nota conservos non calumniatos esse, nec dixisse, sed aperuisse, nec propter pecuniam initio dixisse, *Nequam*, sed id ad finem propter conservum reservasse. Regis autem moderationem animadverte; non dixit il-
Matth. 18. 32. le, *Adorasti me*, sed, *Rogasti me*; nec eum

A γὰρ δὲ ἁ τὸ τυχὸν ἔστι ἰδεῖν ἐν νοητῇς πατέρα, καὶ μήτερα, καὶ τέκνα. ὡς μὲν οὖν πρὸς ὃ ἀλη-
θὲς, θεὸς αὐτὸ εἰδείη τοῦτο δ' ἔργον ὁ βούλεται, καὶ
ἡμῖν δὲ εἴτε αὐτὸς δέδωκεν, εἴτε μή, ὁ δυνάμενος
κρινέτω· πλὴν ὅτι αὖτε καὶ τὸν ὑπολαμ-
βάνομεν, ὅτι ὥσπερ ἱερουσαλὴμ μήτηρ ἐστὶ * παν- * ε τοῦ
λῶν, καὶ τῶν πλησίον αὐτῆ ἢ ἄνω, ὅτως εἷς
αὖ ἕτερων μήτηρ, οἷον ἱερουσαλὴμ μήτε,
φέρε εἰπεῖν, συήνη τῆς αἰγύπτου, ἢ καὶ σιδὼν, ἢ
ὅσαι ὠνομάσθησαν ἐν τῇ γραφῇς πόλεις· εἶθ'
B ὥσπερ ἱερουσαλὴμ νύμφη ἐστὶ κεκοσμημένη τῷ
ἀνδρὶ αὐτῆς χριστῷ, ὅτως εἶεν ἂν σκείνης αἱ
μῆτρες δυνάμεών τινων, τῶν κεκληρωμένων αὐ-
ταῖς, οἱονεὶ γυναῖκες ἢ νύμφαι· καὶ ὥσπερ ἐστί
τινα τέκνα τῆς ἱερουσαλὴμ οἷς μήτρος, καὶ χρι-
στοῦ ὡς πατρός, ὅτως εἴη ἂν τινα τέκνα συήνης,
καὶ μέμφεως, ἢ τύρου, ἢ σιδῶνος, καὶ τῶν ὑπ'
αὐτὰ γμόνων αὐτῆς ἀρχόντων. τάχα οὖν καὶ ὁ
τος ὁ εἷς τῶν δεκαδύο τῷ βασιλεῖ ὀφειλέτης πολ-
λῶν ταλάντων ἔχει, ὡς ἀποδιδόμενον, γυναῖ-
C κα καὶ τέκνα, ἅπερ τῶν ἐκέλευσε
πραθῆναι ὁ βασιλεὺς, πραθῆναι τε καὶ πάν-
τα ἃ εἶχεν, ὕστερον τε σπλαγχνισθεὶς ἀπέλυσεν
αὐτὸν, καὶ πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν ἀφῆκεν αὐτῷ, οὐκ
ἀγνοῶν ὃ μέλλει, ἀλλ' ἵνα ἡμεῖς μαθόντες ὃ
γεγραμμένον, ὅτως αἰσχύνεσθαι πεποιήκεισαν·
ἕκαστος οὖν τῶν ἐχόντων, ὡς ἀποδιδόμενος,
γυναῖκα καὶ τέκνα, λόγον ἀποδώσει, ὅταν δὲ
ἔλθῃ ὁ βασιλεὺς σὺν ἀρᾷ λόγον, λαβεῖν τὴν
βασιλείαν καὶ ὑποστρέψας· καὶ ἕκαστος αὐτῶν
D ἔχει, ὡς ἄρχων τινὸς συήνης, ἢ μέμφεως, ἢ
τύρου, ἢ σιδῶνος, ἢ ὅπως ποτὲ πλησίον, καὶ τοὺς
ὀφειλέτας· ὅτως οὖν ἀπολυθεὶς, καὶ συγχωρη-
θεὶς πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν, ἐξελθὼν ἀπὸ τοῦ βασι-
λέως εὗρεν ἕνα τῶν συνδούλων αὐτοῦ, καὶ ἐξῆλθε,
καὶ δῆλον τοῦτο, οἶμαι, ἐπειγόν, ἐπείπερ ἦν ἐξελθὼν
ἀπὸ τοῦ βασιλέως, σὺν δὲ τῷ μὴ ἐξελθεῖν ἐπιμε-
λῆ τῶν συνδούλων αὐτοῦ· εἶτα προσκαρτεῖ τὴν ἀκρί-
βειαν τοῦ γεγραμμένου, ὅπως ὁ μὲν πεσὼν προσεκ-
υνεῖ. ὁ δὲ πεσὼν οὐ προσεκυνεῖ, ἀλλὰ παρεκά-
λει. καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς σπλαγχνισθεὶς ἀπέλυσεν
E αὐτὸν, καὶ πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν ἀφῆκεν αὐτῷ, ὁ δὲ
σύνδουλος οὐδὲ ἐλεῆσαι ἠθέλησε τὸν συνδοῦλον αὐ-
τοῦ. κἀκεῖνος μὲν τοῦ τῆς ἀφέσεως ἐκέλευσεν αὐ-
τὸν προσκαθῆσθαι, καὶ τὰ αὐτὰ, ὁ δὲ συγχωρηθεὶς
ἔβαλεν αὐτὸν εἰς τὴν φυλακήν· ἢ σοφὰς ὅτι οἱ
συνδοῦλοι ἢ διέβαλον, ἢ εἰρήκασιν, ἀλλὰ διεσα-
φήσασι, ἢ ὅτι ὁ πονηρὸς οὐκ εἶπε κατ' ἀρχὰς περὶ
τῶν χρημάτων, ἀλλ' ἐτήρησεν ὕστερον τοῦτο
συνδοῦλε· ἴδε δὲ καὶ ὁ μέτριον τοῦ βασιλέως. οὐκ εἶπε· προσεκύνησάς μοι, ἀλλὰ· παρε-
κάλεσάς

καλεσας με, καὶ οὐκέτι αὐτὸν προσῆναι, ἢ δὲ A amplius, ipsiusque facultates venundari
αὐτὸ, ἀλλὰ προέδωκε τοῖς βασανισταῖς ὁ χύριος juſſit, ſed quod pejus eſt, propter ipſius
διὰ τὴν πονηρίαν· τίνες δ' ἂν εἶεν ὅτοι, ἢ οἱ nequitiam *tradidit eum tortoribus.* Quinam *Matth. 18.*
ὅτι τῆς κλήσεως τετιμμένοι; ἅμα δὲ προσῆκε autē hi ſint prēterquā an quibus ſuppliciō- 34.
διὰ τοὺς ἀπὸ τῆς αἱρέσεως χωμῳδοὺς τῇ παρα- rum cura demandata eſt? Simul etiam pro-
βολῇ, ὅτι εἰκὸς κατηγορεῖσθαι τὸν δημιουργὸν, ὡς pter hæreticos eam vſurpantes paraboſ-
ὀργίλον, διὰ δὲ ἐμφαίνοντα ὀργὴν θεοῦ ῥήματα, lam, nota debuiſſe illos hunc quoque Re-
ἐχρῆν αὐτοὺς καὶ τὸν βασιλέως τοῦτον κατηγορεῖν, gem criminari, quod iratus debitorem
ἐπεὶ καὶ ὀργιζεὶς προέδωκε τὸ ὀφειλόμενον τοῖς βα- tortoribus tradiderit, ſi Opificem tanquam
σανισταῖς. ἔτι δὲ λεκτέον τοῖς μὴ βουλομένοις πα- iracundum, propter verba quæ iram Dei
ραδίδοσθαί τινα ἀπὸ τοῦ ἱησοῦ τοῖς βασανισταῖς, B ſignificant, reprehendunt. Præterea vero
ὅτι διηγησαμένου ἡμῖν, ὦ ἄνδρες, τίς ὁ βασιλεὺς ὁ ijs dicendum eſt qui non quemquam à Ie-
παραδιδοὺς τὸν πονηρὸν δοῦλον τοῖς βασανισταῖς· ſu tortoribus tradi volunt, Heus vos, qui-
προσεχέτωσαν δὲ καὶ τοῦτο· ὅτως καὶ τοιοῦτον ποιήσει καὶ nam Rex ille ſit qui ſervum nequam tortō-
ὑμῖν ὁ πατήρ μου ὁ οὐράνιος τοῖς αὐτοῖς δὲ ἔτι μᾶλ- ribus tradit, aperite. Quin & ad illud at-
λον λεχθεὶς ἐν τῇ τῶν δέκα μνῶν παραβολῇ, ὅ, τι ὁ ἀγαθὸς θεοῦ υἱὸς εἶπε πλὴν τοὺς ἐχ- tendant: *Sic & Pater meus cœleſtis faciet* *Matth. 18.*
θροὺς μου ἐκείνους τοὺς μὴ θελήσαντάς με, καὶ τῷ *vobis*: vel his etiam ea dicantur potius 35.
ἔξης· ὃ συμπέρασμα μόνον τῆς παραβολῆς καὶ quæ in decem minarum parabola haben-
τοῖς ἁπλουστέροις ἁρμόζει, πρώτης δὲ ἅμα δι- tur, & à Dei boni Filio pronuntiata ſunt:
δασκόμεθα πίστεσθαι οἱ ἄφεσιν ἁμαρτημάτων εἰ- *Verumtamen inimicos meos illos qui noluerunt,* *Luc. 19 27.*
C ληφότες, καὶ μὴ συγχωροῦντες τοῖς ἀδελφοῖς, & cætera. Certe parabolæ concluſio ſim-
τῷ συγχωρηθέντος, καὶ μὴ συγχωρήσαντος ὦ δύ- plicioribus etiam congruit; quicunque
λῳ· καὶ ἐβούλετο ὅτε ἐθέλησεν ὁ ἱησοῦς τοὺς λόγους enim peccatorum remiſſionem recepimus,
τούτους· ὁ ἔκαστον τῶν παρειμένων παραλημμα- nec eam fratribus concedimus, eadem nos
των ἐπταπλᾶς διεξιὼν, ὡς μηδὲν αὐτῶν ἐνδεὲς κα- perpeſſuros fore docemur, ac illū qui gra-
θολιπεῖν, ὅτος τελεῖ τοὺς ἑαυτῷ λόγους θαρ- tiam ſibi factam ſervo negavit. *Et factum* *Matth. 7.*
λεώτερον δ' ἂν τις ἀποφαινεῖ) πρὸς τοῦτο προσ- *eſt quum conſummaſſet Ieſus ſermones iſtos.*
έχων ἐπιμελέστερον πάσῃ ἀναγνώσει παλαιᾶς καὶ Qui vnamquamque quæſtionem propoſi-
καινῆς διαθήκης. ἐὰν γὰρ ὅτι μηδενὸς ἢ πεπλη- tam plene ediſſerit, ita vt nihil intactum,
μμέλον τὸ, ἐτέλεσε τοὺς λόγους τούτους, ἢ μωυσέως, D inexplicatumque relinquat, is ſermones
ἢ τινος τῶν προφητῶν, ἀλλ' ἢ μόνῳ τῷ ἱησοῦ, πότε ſuos conſummat. Ea autem de re confi-
ἐκ. μόνῳ θελήσας αὐτὸς εἶπεν ὅτι * μόνος ἐτέλεσε τοὺς λό- dentius pronuntiaverit, qui in Veteris &
γους ὁ ἱησοῦς, ὁ ἐλθὼν τέλος ἐπιθεῖναι τοῖς παρεμ- Novi Teſtamenti lectionem diligentius
μασι, καὶ πληρῶσαι ὃ ἐνδεὲς τῷ νόμῳ, διὰ τοῦ incumbet; nam ſi nulli, neque Moyſi, ne-
ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις, καὶ τοῦ ἔξης, καὶ πάλιν· ἵνα que Prophetarum cuiquam, ſed ſoli Ieſu
πληρωθῇ τὸ εἰρημένον διὰ τοῦ προφήτου· εἰ δὲ attributum eſt illud: *Conſummavit ſermo-* *Matth. 7 28.*
ἐκ. ὅτι- πού γέγραπται καὶ ἐν ἐκείνοις, ὅτι μόνῳ * ἐξεπά- *nes iſtos*, tum audacter affirmaverit aliquis
ξεῖς ἦν καὶ τελεσθέντας τοὺς ἐκείνων λόγους τελειωθῆ- vnum Ieſum ſermones conſummaſſe, qui
σιν ὑπὸ τοῦ σωτῆρος, ἵνα εὕρῃ τὴν διαφορὰν ad finem rebus imponendum, & ad reſar-
αὐτῶν πρὸς ἀλλήλους· καὶ τοίνυν κἀκεῖ ζητητέον αὖ, E ciendum Legis defectum venit, vt inde
εἰ ὅτι τῶν κατ' ἐγκατάλειψιν λεγομένων κεῖται ὃ, diſcere eſt: *Dictum eſt antiquis*, & reliqua; *Matth. 5 33.*
ἐτέλεσεν, ἢ ὅτι τῶν μαθήσεως, ἢ τινος τῶν προ- & rurſus: *Vt impleantur quæ dicta ſunt per*
φητῶν εἰρημένων, ἢ ὅτι σπουδαιοτέρων. ἢ γὰρ *Prophetas.* Quod ſi alicubi in ijs id ſcriptum
ἐπιμελὴς τήρησις μέγιστα ἂν ὑποδείκνοι νοήματα extat, conſummatos ab illis ſermones cum
τοῖς ἐπιτιμωμένοις πνευματικὰ πνευματικοῖς συλ- conſummatis à Ieſu ſermonibus confer, vt
κρίνειν, καὶ διὰ τοῦτο λαλοῦσιν οὐκ ἐν διδακτοῖς eorum diſcrimen reperias. Quinimo & hic
ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν διδακτοῖς etiam quęri poſſit, an in rebus quę per ora-
πνεύματος· ἄλλος δ' ἂν τις παρεργότερον τοῦ culum prolatæ ſunt, vox illa, *conſummavit*,
ἐτέλεσεν, ἀκούων, πεπαιδευμένος ὅτι τῶν μυστικωτέρων, καλὸν ὁ μοί τις προέδωκε τοῖς ὑπομελείοις vel pro Moyſe, vel pro aliquo ex Prophe-
tis, vel pro vtriſque adhibita ſit: diligens
ſiquidem obſervatio ſublimes ijs cogita- *1. Cor. 2. 13.*
tiones ſubminiſtrabit, qui *ſpiritualibus ſpi-*
ritualia comparare ſciunt, & propterea *Lo-*
quuntur non in doctis humanæ ſapientiæ ver-
bis, ſed in doctrina ſpiritus. At alius quiſ-
piam majorem adhibens diligentiam in-
terpretandæ voci huic (ἐτέλεσεν) *conſum-*
mavit, quæ rebus ijs ſignificandis vſurpa-
tur, quibus ineſt maius myſterium, juxta

quod is mysteria & (μυστὰς) initiationes non laudabiliter subditis suis tradidisse dicitur; ille autem dignis mysteria Dei, & instar mysteriorum (τελετὰς) initiationes, is, inquam, (μυστὴν) initiationem dixerit ab eo factam fuisse, cum eos sacra docuit; cujus initiationis ope sermones editi sunt ea virtute præditi, vt Evangelium Iesu per vniuersum orbem fuerit promulgatum, & per divinam initiationem omnem animam comprehenderit, quam Pater trahit ad Filium, iuxta id quod à Servatore
Ioh. 6. 44. scriptum est: *Nullus venit ad me, nisi Pater qui misit me traxerit eum*; & idcirco eorum sermo qui ad promulgandum Evangeliũ Dei gratia legati sunt, & prædicatio
1. Cor. 2. 4. *Non in persuasibilibus sapientiæ verbis, sed in ostensione Spiritus & virtutis* ad eos facta est, ad quos sermones doctrinæ Iesu consummati sunt. Tu vero obseruabis quoties, & quibus rebus significandis vox illa, *consummavit*, adhibita est. Exemplum vero ex eo Evangelij loco pętes, vbi quinam sint beati Christus aperit, ijsque doctrinæ
Matth. 7. 28 suæ præcepta tradit; cui subjungitur: *Et factum est quum consummasset Iesus verba hæc, admirabatur turbæ super doctrina ejus.* Caute vero & prudenter refertur illud: *Consummavit Iesus sermones istos*, ad obscuriorem & magis reconditam parabolam, qua *Assimilatum est regnum cœlorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum servis suis*; præterea vero & ad ea quæ ante illam scripta sunt, refertur. Cæterum *Quum*
Matth. 11. 1. & 13. 53. *consummasset Iesus sermones istos*, quos in Galilæa circa Capharnaum protulerat, tunc inde migravit, & venit in Iudææ fines, qui alij erant ac ipsa Galilæa: venit autem ad Iudææ fines, non in mediam ipsam regionem, sed quasi ad extrema il-
Matth. 19. 2 lius: illuc *Secutæ sunt eum turbæ multæ*, quas in finibus Iudææ sanavit, vltra Iordanem in quo baptismus conferebatur. Notabis vero discrimen quod turbas inter quæ simpliciter secutæ sunt, & Petrum intercedit, alioſque qui omnibus relictis secuti sunt,
Matth. 9. 5. & Matthæum qui *Surgens secutus est*; non simpliciter quidem secutus est, sed postquam surrexit: magnum illud est additamentum; Postquam surrexit. Nonnulli certe sunt, qui semper plurimarum turbarum instar sequuntur, nec tamen consurrexerunt, vt sequerentur, nec omnia prius ad se pertinentia dimiserunt; qui vero postquam surrexerunt, subsecuti sint,
Matth. 19. 28. oppido pauci sunt; & isti quidem in regeneratione super duodecim thronos sedebunt. Porro si quis sanari vult, Iesum sequatur.

A μυστήρια ἢ τελετὰς οὐκ ἐπαινετῶς. ὁ δὲ τὰ μυστήρια θεοῦ τοῖς ἀξίοις, ἢ αἰάλογον τοῖς θείοις μυστηρίοις τελετὰς, εἴποι ἂν τελετὴν ἐποίησε μύσας αὐτοὺς, δι' ἣν τελετὴν αἱ φάσεις οἱ λόγοι δυνατοὶ, ὡς κηρυχθῆναι τὸ εὐαγγέλιον ἰησοῦ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, ἢ κεκτῆσθαι διὰ τὴν θείαν τελετὴν πάσης ψυχῆς, ἣν ἕλκει ὁ πατὴρ φέρειν πρὸς τὸν υἱὸν καὶ θ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ σωτῆρος. οὐδεὶς ἔρχεται πρός με, ἐὰν μὴ ὁ πατὴρ ὁ πέμψας με ἕλκυσῃ αὐτόν. διὰ τοῦτο οὖν ἢ λόγος τῶν χάριν
B θεοῦ πρεσβεύοντων θ εὐαγγέλιον, ἢ θ κήρυγμα αὐτῶν, οὐκ ἐν πειθοῖ σοφίας γέγονε λόγων, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος δυνάμεως, οἷς ἐτελέσθησαν οἱ λόγοι τοῦ ἰησοῦ τῆς διδασκαλίας· καὶ σὺ μὲν οὕτω τηρήσεις ὁσάκις εἴρηται θ, ἐτέλεσε, καὶ ὅτι πίστ· λήψῃ δὲ σημεῖον θ ὅτι τοῖς μακαρισμοῖς, καὶ ὅλῃ τῇ διδασκαλίᾳ * λελεγ- * ἐκ παραγγέλμενοις, οἷς ὑπαφίρεται· καὶ ἐγένετο ὅτε ἐτέλεσεν ὁ ἰησοῦς τοὺς λόγους τούτους, ἐξεπλήσσοντο οἱ ὄχλοι ὅτι τῇ διδαχῇ αὐτοῦ· αἰαφέρεται δὲ καὶ
C * τὸ · ἐτέλεσεν ὁ ἰησοῦς τοὺς λόγους τούτους, ὡς ἐχούσ μέ ὅτι τὰ μυστικώτατα τῶν ἀκολούθων, καθὸν ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶ οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὅστις ἐθέλησε συναίραι λόγον μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ, ἐπὶ τῷ τούτοις αἰωτέρω, εἰς τὰ περὶ αὐτὸν αἰαγεγραμμένα πλήν· ὅτε ἐτέλεσεν ὁ ἰησοῦς τοὺς λόγους τούτους, λαλήσας αὐτοὺς ἐν τῇ γαλιλαίᾳ ἦλθε τὴν καφαρναούμ, τότε μετῆρεν ἐκεῖθεν, ἢ ἦλθεν εἰς τὰ τῆς ἰουδαίας ὅρια, πέραν τυγχάνοντα τοῦ τὴν γαλιλαίαν. ἦλθε δ ὅτι τὰ ὅρια τῆς
D ἰουδαίας, καὶ οὐκ ὅτι τὰ μέσα, ἀλλ' οἱονεὶ τὰ ἔσχατα· ἔνθα ἠκολούθησεν αὐτῷ ὄχλοι πολλοί, ὡς ἐπεραιώθησαν τοῦ τοῖς ὁρίοις τῆς ἰουδαίας, τοῦτο τὸ ἰορδάνου, ἔνθα δ βάπτισμα ἐδίδοτο· περᾶσις δ διαφορὰ ὄχλων ἁπλῶς ἀκολουθησάντων, καὶ πέτρου, καὶ τῶν ἄλλων ἀφέντων πάντα καὶ ἀκολουθησάντων, καὶ ματθαίου, ὃς αἰαστὰς ἠκολούθησεν αὐτῷ. οὐχ ἁπλῶς ἠκολούθησεν, ἀλλ' αἰαστάς· μεγάλη ἡ προσθήκη θ, αἰαστάς· εἰσὶν οὖν ἀεὶ οἱ μὲν ὡς ὄχλοι πολλοὶ ἀκολουθοῦντες, μήτε αἰαστάντες ἵνα ἀκολουθήσωσι, μήτε ἀφέντες πάντα
E τὰ περὶ σφῶν. ὀλίγοι δ οἱ αἰαστάντες καὶ οἱ ἀκολουθήσαντες, οἳ καὶ καθεδοῦνται * οἱ ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ ὅτε καθέδρας . πλὴν εἰ βούλεταί τις θεραπευθῆναι, ἀκολουθησάτω τῷ ἰησοῦ. * ἐκ παραγγέλμα

A

Περὶ τῶν πειραζόντων Ἰησοῦν Φαρισαίων καὶ γραμματέων. εἰ ἔξεστιν ἀνδρὶ ἀπολύσαι τὴν γυναῖκα αὐτοῦ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν.

De Pharisæis & Scribis Iesum tentantibus: an homini liceat qualibet ex causa vxorem suam repudiare.

Μετὰ τοῦτο λέγεται ὅτι προσῆλθον αὐτῷ οἱ Φαρισαῖοι πειράζοντες αὐτὸν καὶ λέγοντες· εἰ ἔξεστιν ἀνθρώπῳ ἀπολύσαι τὴν γυναῖκα αὐτοῦ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν· ὅμοιον καὶ ὁ Μάρκος· Σκοπῶ δὲ τοὺς προσιόντας καὶ πειραζόντας τὸν Ἰησοῦν ἔνιά τινες οἱ πειράζοντες ἐπηρώτων αὐτόν· πειραζόμενός τε τοῦ τηλικούτου σωτῆρος ἡμῶν, τίς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀναγκαίη τεταγμένος εἰς διδασκαλίαν ὑπό τινων καὶ πειραζομένων οὐκ ἐκ φιλομαθείας, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πειράζειν ἐθέλειν; πολλὰ δ' ἂν ὅτι τὰ αὐτῷ συναγαγὼν βυβλία, ἐν οἷς ἐπίστευσαν τῷ Ἰησοῦ ἡμῶν οἱ Φαρισαῖοι, καὶ ἄλλοι παρὰ τούτους, ὡς νομικός τις, ἴσχα ἢ καὶ * γραμματεὺς, ἵν' ὅτι τὸ αὐτὸ τῷ πεῖραι τῶν πειραζόντων αὐτὸν ἐκ τῆς ἀξιεπαίνου χρήσιμον εἰς τὸ εἶδος τῶν λόγων τούτων· πλὴν ὁ σωτὴρ ἢ τοῖς πειράζουσιν ἀποκείνεται δόγματα, οἷα μὲν γὰρ ἔλεγον. εἰ ἔξεστιν ἀνθρώπῳ ἀπολύσαι τὴν γυναῖκα αὐτοῦ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν· Οὐκ ἀνέγνωτε ὅτι ὁ κτίσας ἀπ' ἀρχῆς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς; καὶ τί ἐξῆς· καὶ οἶμαι ὅτι κατὰ τοῦτο τὸ ἀσθενέστερον τοῦ λόγου οἱ Φαρισαῖοι τοῦτον, ὡς ὑπολυμαίνοντα αὐτοῦ, ὃ, ποτ' ἂν εἴπῃ, οὐκ εἰ μὴ εἴπεν, ἔξεστιν, ἐνεκάλεσάν αὐτῷ, ὡς ὅτι τοῖς τυχοῦσι διαλύοντι τοὺς γάμους. εἰ δὲ, οὐκ ἔξεστιν, ὡς καὶ μὴ ἀμάρτημάτων ὑπαιτίου τινὸς συνοικεῖν ἀνδρὶ γυναικί. ὡς ὅτι τῷ κήνσου, εἰ μὲ γὰρ εἶπε δίδοναι, ἐνεκάλεσάν ὡς καταπατοῦντα τὸ λαὸν τοῖς ῥωμαίοις, καὶ ὡ τοῦ νόμου τοῦ θεοῦ. εἰ δὲ μὴ δίδοναι, ὡς πόλεμον ἐμποιοῦντα καὶ στάσιν, καὶ διεγείροντα τοὺς μὴ δυναμένους φέρειν τηλικαύτην στρατιάν· ἠχθάρων τε τίνα τρόπον αἰτιλήπτως καὶ σοφῶς αὐτοῖς ἀποκείνεται, πρότερον μὲ ἀποφάσκων ὃ ἀπολύειν τὴν γυναῖκα κατὰ πᾶσαν αἰτίαν, δεύτερον δ' ἀποκεινόμενος πρὸς τὰ περὶ τοῦ βιβλίου τοῦ κτίσαντος· ἔπειτα δὲ ὅτι ὁ πᾶσα αἰτία δίλογος λύει γάμον, καὶ ὅτι δεῖ τὸν ἄνδρα συνοικεῖν τῇ γυναικὶ, ὡς ἀδιαιρέτῳ σκεύει, ἀπανθρωπία ἡμῶν, καὶ βαρέα τοῖς αὐτοῖς τὰ ἐν ἀμαρτήμασι βαρὺ, καὶ δυσπαιδεύτῳ τῷ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐπιγεγραμμένον τὸ ὅτι τοῖς μα-

SCriptum est deinde accessisse ad eum Pharisæos, tentantes eum, & dicentes: *Si licet homini dimittere vxorem suam quacunque ex causa?* Simile quoque scripsit Marcus. Ex ijs igitur qui ad Iesum accedebant & interrogabant, nonnulli eum tentandi causa interrogabant: cum igitur tantus ille Servator noster tentetur, quis Discipulorum ejus ad docendum constitutus grauiter ferat, si quando ab aliquibus, non discendi studio, sed tentandi ejus gratia quæstiones proponentibus tenteturr? Plurima vero simul colligens reperire illic poteris, vbi Pharisæi, & præter eos alij, velut Legum peritus aliquis, & fortasse Scriba, Iesum nostrum tentaverunt, vt in vnum collectis quæ de ijs conscripta sunt à quibus tentatus est, ex eorum inter se comparatione vtile aliquid ad horum sermonum genus reperias. Porro tentantibus Servator respondens dogmata profert; quærebant enim illi: *An licet homini dimittere vxorem suam quacunque ex causa?* *Qui respondens ait eis, Non legistis quia qui fecit ab initio, masculum & fœminam fecit eos?* & reliqua. Ac ego quidem existimo id ab eo Pharisæos ea mente quæsisse, vt quidquid ille dixisset, reprehenderent; vt si dixisset, Licet, dicam illi tanquam conjugia levibus de causis dissolventi impegissent; sin vero respondisset; Non licet, huic quoque, vt pote virum vna cum conjuge etiam cum flagitijs habitare permittenti litem intendissent: quemadmodum & super tributo, nam si pendendum illud dixisset, eum accusassent, quasi Romanis non Legi Dei populum subijcientem; sin haudquaquam solvendum pronuntiasset; tanquam bellum & seditionem concitantem, & ad rebellandum eos excitentem; qui tantos exercitus sustinere non poterant. Nec vero intelligebant quam caute & extra culpam ipsis responderet, primum quidem qualibet ex causa repudiandam vxorem negans, deinde vero ad ea respondens, quę ad libellum repudij pertinebant: Sciebat enim non quamlibet causam, justam solvendo connubio occasionem dare, & virum debere vxori *Cohabitare, quasi infirmiori vasculo, impertientem honorem*, & peccatorum ipsius onera portantem; & Pharisæos Moysis scriptis gloriantes, ex iis quæ in Genesi scripta sunt convincit dicens: *Non legistis quia qui creavit ab initio,*

Math. 19. 3. Marc. 10. 2.

Math. 19. 4.

Math. 22. 17.

1. Pet. 3. 7. Gal. 6. 1.

masculum & fœminam fecit eos ? & quæ se-
Matth.19.5. quuntur ; & propter hæc : *Et erunt duo in carne vna*, consequentem his verbis, *In carne vna*, doctrinam subijciens, eam sci-
Matth.19.6 licet : *Itaque jam non sunt duo, sed vna caro.* Verum & illud quoque : *Quod Deus conjunxit, homo non separet*, prohibebat quominus qualibet ex causa vxorem repudiarent. In expositione autem eorum quæ è Geneſi depromta in Evangelio proferuntur, illud obſervandum venit, quæ vna serie ſcripta ſunt, ita non pronuntiata fuisse ; ego vero nec de ijſdem fuiſſe dicta existimo, tum ijs qui ad imaginem Dei ; tum illis qui de limo terræ, & vna è coſtis Adã
Gen. 1. 27. facti ſunt : vbi enim dictum eſt : *Masculum & fœminam creavit eos*, ad eos pertinet illud qui ad imaginem facti ſunt ; at vbi di-
Gen. 2. 24. xit : *Quamobrem relinquet homo patrem ſuum & matrem*, & cætera, ad eos qui ad imaginem facti ſunt non refertur, nam poſt illos aſſumto de terra limo hominem, & de ipſius coſta adjutricem creavit Dominus Deus. Simul etiam nota de ijs qui ad imaginem facti ſunt, dictum non eſſe, vir & vxor, ſed maſculus & fœmina. Illud autem in Ebræo obſervavimus, uirum per vocabulum, *Is* ; maſculum per, *zachar* ; mulierem rurſum per vocem, *Eſſa* ; fœminam vero per, *Ankeva*, ſignificari ; nec enim vnquam mulier neque vir ad imaginem facti ſunt, ſed qui præſtantiores ſunt pro maſculo ; qui autem ſecundi, pro fœmina habendi ſunt. Quod ſi vero matrem & patrem homo reliquerit, adhæret non fœminæ, ſed vxori ſuæ, & in vnam carnem ambo coaleſcunt, quandoquidem vir & vxor carne vnum ſunt. Deinde vero exponens quid ineſſe debeat ijs qui à Deo conjuncti ſunt, vt conjunctione à Deo facta digni ſint, ſubjungit Servator : *Itaque jam non ſunt duo*, & vbicunque tandem viri cum vxore mutua eſt concordia & conſenſio, hujus quidem tanquam domini, illius vero præcepto huic obtempe-
Gen. 3. 16. rantis : *Ipſe dominabitur tui*, vere de illis
1. Cor. 6. 17. dicere licet : *Iam non ſunt duo.* Deinde quoniam id ei reſervandum erat qui Deo adhæret, vnum Spiritum cum eo effici, poſt hæc verba, *Itaque jam non ſunt duo*, hæc etiam, *ſed caro vna*, de ijs dicta ſunt qui à Deo fuere conjuncti. Ac Deus quidem is eſt qui duo in vnum compegit, vt ex quo mulier viro nubit, duo amplius non ſint ; & quoniam conjunctionis autor eſt Deus, propterea ijs ineſt gratia qui à Deo conjuncti ſunt ; quod non ignorans Paulus connubium Verbo Dei conſentaneum gratiam eſſe pronuntiat, quemadmodum caſtus cælibatus gratia eſt, ſic enim ait :
1. Cor. 7. 7. *Volo omnes homines eſſe ſicut meipſum*, *ſed*

A σὺς γεγράμμασιν αὐχοῦσας Φαρισαίους, λέγων τό· Οὐκ ἀνέγνωτε ὅτι ὁ κτίσας ἀπ' ἀρχῆς ἄρρεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς ; καὶ Ὅτι ἕνεκα τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν, ἀκόλουθον τοῦ, εἰς σάρκα μίαν, διδασκαλίαν, τὴν. Ὥστε οὐκέτι εἰσὶ δύο, ἀλλὰ σὰρξ μία· δυσωπητικὸν ὂν θεὸς ὃ μὴ ἀπολύσαι τὴν γυναῖκα πᾶσαν αἰτίαν ἢ πορνείαν· ὃ ὁ θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω· παραπλήσιον μήποτε ἐν τῇ οἰκοδομῇ τοῦ ἀπὸ τῆς γλυφῆς ἐν τοῖς ἁγίοις ῥητῷ, ὅτι ἃ ἐφεξῆς ἀλλήλοις γεγραμμένα εἴρηται, ἐγὼ ὀίομαι ὅτι οὐδὲ περὶ τοῦ αὐτοῦ λέγεται, τοῦ καὶ εἰκόνα θεοῦ γενομένου, καὶ τοῦ ἀπὸ τῆς χοὸς τῆς γῆς, καὶ μιᾶς τοῦ πλευρᾶς ὄντος ἀδάμ. ὅπερ μὲν γὰρ λέλεκται· Ὃ ἄρρεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς, περὶ τοῦ κατ' εἰκόνα ἐστίν. ὅπερ δὲ καὶ εἶπεν. ἕνεκα τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, οὐκέτι περὶ τοῦ κατ' εἰκόνα. ὕστερον γάρ ποτε ἐκείνων ἔπλασε κύριος ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, χοῦν λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ τὴν βοηθὸν· ἅμα δὲ θεωρεῖς ὅτι ὅτι μὲ τοῦ κατ' εἰκόνα, οὐκ ἀνὴρ καὶ γυνὴ εἴρηται, ἀλλὰ ἄρρεν καὶ θῆλυ· τοῦτο δὲ καὶ ἐν τοῖς ἑβδομήκοντα τετυπώμεθα, ἀνὴρ μὲν γὰρ δηλοῦται τῇ, ἰς, φωνῇ, ἄρρεν δὲ τῇ, ζαχαρ, καὶ πάλιν γυνὴ μὲν τῇ ἐσσᾶ, φωνῇ, θῆλυ δὲ τῇ, αἴκηβᾶ. οὐδέ ποτε γὰρ γυνὴ κατ' εἰκόνα, οὐδὲ ἀνὴρ, ἀλλ' οἱ μὲν ἀμφοτέρους, ἄρρεν· οἱ δὲ ὑστέρους, θῆλυ· ἀλλὰ καὶ ἂν καταλίπῃ ἄνθρωπος τὸν μητέρα καὶ τὸν πατέρα, κολληθήσεται ὁ τοῦ θήλεως, ἀλλὰ τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ γίνονται, ἐπειδὴ σαρκὶ ἀνὴρ καὶ γυνὴ, εἰς σάρκα μίαν· εἶπε ἀμφοτέρων ὃ δεῖ εἶναι ἐν τοῖς ὑπὸ θεοῦ συνεζευγμένοις ἀξίους τοῦ συνεζεῦχθαι ὑπὸ θεοῦ, ὑπηρέτει ὁ σωτὴρ τό· Ὥστε οὐκέτι εἰσὶ δύο, καὶ ὅπερ γε ὁμόνοια καὶ συμφωνία καὶ ἁρμονία αἰδεσὸς ὅτι θεὸς γυναῖκα, τοῦ μὲν ὡς ἄρχοντος, τῆς δὲ πειθομένης τοῦ αὐτὸς σε κυρίου, ἀληθὲς ὅτιν εἰπεῖν ὅτι οὐκέτι τό· Οὐκέτι εἰσὶ δύο· εἶτ' ἐπεὶ ἔδει τρισὶ θεοῦ * κολλωμένῳ θεῷ ὃ γενέσθαι αὐτὸν θεὸν ἐν πνεύματι, λέλεκται ὅτι οὐκέτι τοῦ θεοῦ συνεζευγμένων μοι τό· Ὥστε οὐκέτι εἰσὶ δύο, πάντα δὲ σὰρξ μία· καὶ ὁ θεὸς ὅστιν ὁ συζεύξας τὰ δύο εἰς ἕν, ἵνα μηκέτι ὦσι δύο πρὸς ἁρμόζεσθαι ἀνδρὶ γυνή. καὶ ἐπεὶ ὁ θεὸς συνέζευξε, δῆλον τοῦτο χάρισμά ὅστιν ἐν τοῖς ὑπὸ θεοῦ συνεζευγμένοις, ὅθεν καὶ ὁ παῦλος βαπτισάμενος, βαπτίσας τοῦ εἶναι τὴν ἁγνὴν ἀγαμίαν χάρισμα, φησὶ καὶ τὸ λόγον θεοῦ γάμων εἶναι χάρισμα, φάσκων· θέλω δὲ πάντας ἀνθρώπους εἶναι ὡς ἐμαυτὸν, ἀλλ' ἕκαστος

* χ. τῇ γυναικὶ

ἴδιόν ἔχει χάρισμα ἐκ θεοῦ, ὃς μὲν οὕτως, ὃς δὲ ἄλλως. οἱ μὲν οὖν ἀπὸ θεοῦ συνεζευγμένοι, καὶ φεύγουσι καὶ ποιοῦσι τὸ· οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας, ὡς καὶ ὁ χριστὸς τὴν ἐκκλησίαν· ὁ μὲν οὖν σωτὴρ ἐνετείλατο, ἵν' ὅπερ ὁ θεὸς συνέζευξεν, ἀνθρωπος μὴ χωρίζῃ. ἀνθρωπος δὲ χωρίζειν βούλεται ὃ ὁ θεὸς συνέζευξεν, ὅτε ἀπιστίας τῆς ὑγιοῦς πίστεως προσχὼν πνεύμασι πλάνης καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων, ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων, κεκαυτηριασμένων τὴν ἰδίαν συνείδησιν, κωλυόντων γαμεῖν πορνεύειν μόνον, ἀλλὰ καὶ γαμεῖν, λύεται καὶ τὰς φθαρείσας τῇ προαιρέσει συνεζεῦχθαι τῷ θεῷ· τοῦτο μὲν οὖν τηρηθέντων τῶν εἰρημένων τῷ μὲν εἰς τὸ πρὸ ἄρρενος καὶ θήλεος καὶ ἀνδρὸς καὶ γυναικός, ὡς ἐδίδαξεν ὁ σωτὴρ ἐν τῇ περὶ τῶν φαρισαίων ἀποκρίσει, λελέχθω· ἐπεὶ δὲ ὁ ἀπόστολος εἰς τὸ χριστὸν καὶ τὴν ἐκκλησίαν τό· καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν, λεκτέον ὅτι οὐκ ἀπέλυσεν ὁ χριστὸς τὴν πρώτερον, ἵν' ὅπερ ὁμοίως, γυναῖκα αὐτοῦ, τὴν πρώτερον συναγωγὴν καὶ οἷον ἀγαλμα παρ' ὃ· ὃς ὁ θεὸς συνέζευξεν, ἀνθρωπος μὴ χωριζέτω, ἢ *ὅτε ἐπόρνευσεν ἐκείνη ἡ γυνὴ μοιχευθεῖσα ὑπὸ τοῦ πονηροῦ, καὶ μετ' ἐκείνου *βεβιωκυῖα τῷ αὐδεῖ, καὶ *ἀποκτείνασα αὐτὸν ἐν τῷ λέγειν· ἆρε ἀπὸ τῆς γῆς τὸ ζιοῦτον, σταύρωσον σταύρωσον αὐτόν· ἐκείνη οὖν ἑαυτὴν ἀπέσχισε μᾶλλον ἢ ὁ ἀνὴρ αὐτὴν ἀπέστειλεν ἀπολύσας· διὸ καὶ ἐνειδίζων αὐτῇ ἀπεστάλη αὐτὸν ἐν ἡσαΐᾳ φησὶ· ποῖον δὲ βιβλίον ἀπεστάλη τῆς μητρὸς ὑμῶν ᾧ ἀπέστειλα αὐτήν; καὶ ὁ κτίσας γε ἀπ' ἀρχῆς τὸ κατ' εἰκόνα, ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων ἁρπαγμὸν οὐκ ἐποίησε, καὶ ἴδιον τὴν ἐκκλησίαν, ἣν ὃ κατ' εἰκόνα ἀμφοτέρωις ζεύξας λόγος· καὶ καταλείψει γε ἄνθρωπος τὸν ἐκκλησίαν κύριος ὁ αὐτὸς πατὴρ ὢν ἑώρα, ὅτε ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπῆρχε, καταλείψει ὃ καὶ τὴν μητέρα καὶ αὖθις ἦλθεν ὧν τῆς ἄνω ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐκολλήθη τῇ ἐνθάδε καταπεσούσῃ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ γεγόνασιν οὐκέτι δὲ οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. ἄνθρωπος γὰρ αὐτὸν γέγονε καὶ αὖθις σάρξ, ὅτε ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ οὐκέτι γε εἰσὶ δύο, ἀλλὰ νυμφίος μία γέ ἐστι σάρξ, ἐπεὶ τῇ γυναικὶ λέγεται τό· ὑμεῖς δὲ ἐστε σῶμα χριστοῦ, καὶ μέλη ἐκ μέρους, ἄνθρωπος γὰρ ἐστι πᾶν ἴδιον χριστοῦ σῶμα ἕτερον παρὰ τὴν ἐκκλησίαν ἅπαν σῶμα αὐτοῦ, καὶ μέλη ἐκ μέρους. καὶ ὁ θεὸς γε τούτους τοὺς μὴ δύο, ἀλλὰ ἡμιμόρους σάρκα μίαν συνέζευξεν, ἑνημόνιμος ἵνα ἀνθρωπος μὴ χωρίζῃ τὴν ἐκκλησίαν ἀπὸ τοῦ κυρίου· καὶ ὁ παρεὶς γε ἑαυτοῦ ὡς μὴ χωρισθῆναι, θαρρεῖ ὡς μὴ χωρισθησόμενος, καὶ φησι· τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγά-

A *unusquisque proprium donum habet ex Deo, alius quidem sic, alius vero sic.* Qui autem à Deo conjuncti sunt id sentiunt & faciunt: *Viri diligite uxores vestras, sicut & Christus* Ephes. 5. 25. *dilexit Ecclesiam.* Sanctum quidem à Servatore est, vt *Quod Deus conjunxit, homo non separet*, at separare vult homo quod à Deo conjunctum est, quando *Discedens à* 1. Tim. 4. 1. *sana fide, attendens spiritibus erroris, & do-* 2, 3. *ctrinis Dæmoniorum in hypocrisi loquentium mendacium, & cauteriatam habentium suam conscientiam, prohibentium* non fornicari tantummodo, sed etiam *nubere*, eos dissolvit qui antea Dei nutu fuerant conjuncti. Hæc itaque dicta sint, ijs observatis quæ de mare, & fœmina, & viro, & muliere scripta sunt, juxta traditam à Servatore doctrinam cum Pharisæis respondere. Sed quoniam Apostolus de Christo & Ecclesia id dictum esse vult: *Et erunt duo in carne vna*, dicendum est non aliam ob causam, priorem, vt ita appellem, conjugem ipsius, priorem nempe Synagogam fuisse repudiatam à Christo, illud servante: *Quos Deus conjunxit, homo non separet,* quam quod à Malo vitiata hæc mulier fornicata est, & cum eo insidias viro suo struxit, eumque neci dedit dicens: *Tolle* Ioh. 19. 15. *ejusmodi hominem de terra, Crucifige, Crucifige eum.* Illa igitur discessit potius quam vir eam repudiatam dimisit. Idcirco ipsius divortium huic in Isaia exprobrans ait: *Quis est hic liber repudij matris vestræ, quo* Isaiæ 50. 1. *dimisi eam?* Et qui eum creavit ab initio, à quo ipsius imago geritur, masculum eum fecit, qui in forma Dei est; fœminam vero Ecclesiam, id vtrique largitus vnum Col. 3. 10. Philip. 2. 6. ad imaginem esse. Ac Dominus quidem qui vir est, propter Ecclesiam Patrem reliquit, quem intuebatur *Quum in forma Dei* Philipp. 2. 6 *esset*; reliquit vero & matrem, cum supernæ Ierusalem filius esset, & suæ, quæ huc ceciderat, vxori adhæsit, & duo in carne vna hic effecti sunt; nam propter eam caro & ipse factus est, quando scilicet *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis,* Ioh. 1. 14. *& Iam non sunt duo, sed nunc vna caro,* quando quidem vxori dicitur: *Vos autem* 1. Cor. 12. 27. *estis corpus Christi, & membra ex parte*; nec enim aliud quid seorsum Christi corpus est præter Ecclesiam quæ ipsius corpus est & membra ex parte; & hos non duos, sed in vnam carnem concretos Deus conjunxit, prohibens ne homo Ecclesiam à Deo disiungat. Et vero qui operam dat ne separetur, confidit quasi qui minime separandus sit, & ait: *Quis nos separa-* Rom. 8. 35 *bit à charitate Christi?* Pharisæorum ergo gratia scriptū hic est illud: *Quod Deus con-*

* χ. οὐ.
*C.R. ἐκείνῃ ἢ γυνὴ μοιχευθεῖσα ὑπὸ τοῦ πονηροῦ, καὶ μετ' ἐκείνου
*C.R. ἀποκτείνῃ

junxit, homo non separet: at Phatisæorum præstantissimis dici potest: *Quod ergo Deus conjunxit, nihil separet*, neque Principatus, neque Potestas; nam qui conjunxit Deus omnibus potentior est, quæ quivis excogitata proferre potuerit. Post illa Pharisæorum sermonem expendemus quem ad Iesum habuerunt his verbis: *Quid ergo Moyses mandavit dare libellum repudij, & dimittere?* Consentaneum erit super his locum è Deuteronomio petere, in quo de libro repudij agitur, qui talis est: *Si acceperit homo vxorem, & habuerit eam, & non invenerit gratiam ante oculos ejus propter aliquam fœditatem*, & cætera, ad id vsque: *Ne peccare faciatis terram, quam Dominus Deus tuus tradiderit vobis possidendam.* Ego vero super ijs quæ in hac Lege continentur illud quæro, vtrum præter verba nihil in ea investigandum sit, quandoquidem eam non tulit Deus; an Pharisæis id proferentibus: *Moyses mandavit dare libellum repudij & dimittere*, necessum fuerit illud dicere: *Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere vxores vestras; ab initio autem non fuit sic.* Quod si quis ad Evangelium Iesu Christi, quod Legem spiritualem esse docet, ascenderit, hujus quoque Legis spiritualem sententiam requiret. Dicet vero qui tropologicam horum significationē aperire voluerit, quod quemadmodum à Paulo divinæ quam habuit gratiæ confisо dictum est illud: *Mulier alligata est quanto tempore vir vivit: quod si dormierit vir eius, liberata est, cui vult nubat:* 1 Cor. 7 39, 40 *tantum in Domino. Beatior autem erit, si sic permanserit, secundum meum consilium; puto autem quod & ego Spiritum Dei habeam*: hic enim verbis istis: *Secundum meum consilium*, ne despiciatur illud tanquam Spiritu Dei vacuum, recte subjunxit: *Puto autem quod & ego Spiritum Dei habeam*: ita & Moysi, propter attributam ei legum ferendarum potestatem, adeo vt propter duritiem cordis populi, rerum nonnullarum, qua fas erat, & vxorum repudiandarum facultatem dederit, morem in his rebus gerere licebat, quas suopte consilio sanciebat, vt pote lata super his quoque cum Spiritu Dei Lege; & dicet ille, si non aliqua quidem Lex spiritualis est; aliqua vero non est ejusmodi; Lex vero & illa est, spiritualem quoque hanc esse, & sensum illius spiritualem investigandum esse. Eorum autem memores quæ supra à nobis in hunc Isaiæ de libello repudij locum dicta sunt, matrem populi non accepto repudij libello à viro suo Christo sponte discessisse pronuntiabimus; deinde vero postquam fœ-

Matth. 19. 7

Deuter. 24. 1, 4.

πης τῦ χριστοῦ; ἐνταῦθ μὲν οὖν γένοιτο εἰπεῖν πρὸς τὰς Φαρισαίους λεγόμενον τό· ὃ ὁ θεὸς συνέζευξεν, ἀνθρωπος μὴ χωριζέτω. λέγοιτο δ' ἂν πρὸς τὰς Φαρισαίων κρείττονας. ὃ οὖν ὁ θεὸς συνέζευξε, μηδὲν χωριζέτω, μήτε ἀρχὴ, μήτε ἐξουσία. ἰσχυρότερος γὰρ ὁ συζεύξας θεὸς πάντων ὧν ἂν ἐνθυμήσαιτο νοήσειε αὐτῷ δυνηθῆ· μὴ ταῦτα διαλαμβάνωμεν τὰ τῦ Φαρισαίων λόγου ὄντα εἶπον τῷ Ἰησοῦ ἐν τῷ· τί οὖν μωσῆς ἐνετείλατο δοῦναι βιβλίον ἀποστασίου, καὶ ἀπολῦσαι; οὐ λόγως δ' εἰς τοῦτο παραλαμβάνω τὸν ἀπὸ τῦ δευτερονομίου λέξιν ὡς τὸ τῆς ἀποστασίου βιβλίον, ἔχωσθω ὅπως· ἐὰν γὰρ λάβῃ τις γυναῖκα, καὶ συνοικήσῃ αὐτῇ, καὶ ἔσται ἐὰν μὴ εὕρῃ χάριν ἐναντίον αὐτῦ, ὅτι εὗρεν ἐν αὐτῇ ἄσχημον πρᾶγμα, καὶ γράψῃς, ἕως τῦ· καὶ ἀπολύσει τὴν γῆν, ἣν κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν δίδωσιν ὑμῖν ἐν κλήρῳ· ζητῶ δ' ἐν τοῖς τῦ νόμου τοῦτον, πότερον ἀρκεῖ πρὸς τῆς λέξεως χρὴ ζητεῖν ἐν αὐτῷ, ἐπεὶ μὴ ὁ θεὸς ἔδωκεν αὐτόν. ἢ πρὸς μὲ τὰς Φαρισαίους ἀναγκαίως εἰρῆσθαι, χρησαμένους τῷ· μωσῆς ἐνετείλατο δοῦναι βιβλίον ἀποστασίου, καὶ ἀπολῦσαι, τό· ὅτι μωσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν ὑμῖν ἀπολῦσαι τὰς γυναῖκας ὑμῶν, ἀπ' ἀρχῆς δ' οὐ γέγονεν ὕτως· ἐὰν δέ τις δῶτι ὁ διάγλυμον αἰσθῆ χριστοῦ ἰησοῦ διδάσκων ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστι, καὶ τότε ζητήσει τὸν νόμον πνευματικὸν νοεῖν· φήσει δ' ἴσως ἑαυτὸ θέλων ὑποτολμᾶν, ὅτι ὥσπερ τῷ παύλῳ διαιρουμένῳ ἐφ' ᾗ εἶχε θεία χάριτι λελεγμένῳ τό· γυνὴ δέδεται ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, ἐὰν δὲ κοιμηθῇ ὁ ἀνὴρ, ἐλεύθερά ἐστιν * ᾧ θέλει γαμηθῆναι, μόνον ἐν κυρίῳ· μακαριωτέρα δέ ἐστιν ἐὰν ὕτως μείνῃ, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην. δοκῶ δὲ κἀγὼ πνεῦμα θεοῦ ἔχειν· ἐν τούτοις γὰρ * τὸ· κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην, ἵνα μὴ καταφρονηθῇ ὡς καὶ πνεύματος θεοῦ, καλῶς ἐπήγαγε τό· δοκῶ κἀγὼ πνεῦμα θεοῦ ἔχειν. ὕτως καὶ μωσῆ ἀφ' ὧν δεδώκεσθαι αὐτῷ ἐξουσίαν νομοθετεῖν, ὡς τὰ αὐτὸν ἐν πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν τῦ λαοῦ ἐπιτρέψαι πολλὰ ἐν οἷς ἦν, καὶ ὃ ἀπολύειν τὰς γυναῖκας, ἦν αὐτῷ πείθεσθαι ἐφ' οἷς κατὰ τὴν αὐτῦ γνώμην ἐνομοθέτει, ὡς καὶ ἐν τούτοις μὴ πνεύματος θεοῦ τῆς νομοθεσίας ἡγεμόνης. καὶ ἐρεῖ ὅτι ἰσχύς τις μὲ νόμος πνευματικός ἐστι, τις δ' οὐκ ἔστι τοιοῦτος, νόμος δέ ἐστι καὶ ὕτος, πνευματικός ἐστι καὶ ὕτος, καὶ ζητητέον αὐτῦ ὃ πνευματικόν· μεμνημένοι δ' ἀεὶ τῦ ἀνωτέρω ἡμῖν λελεγμένων εἰς ὃ τὰ ἀπὸ τῦ βιβλίου τῆς ἀποστασίας ῥηθέν, φήσομεν ὅτι ἑαυτὴν ἀπέστησεν ὁ θεὸς τῦ χριστοῦ ἡ μήτηρ τῦ λαοῦ, μὴ λαβοῦσαν ὃ τῆς ἀποστασίας βι-

βλίου. ὕστερον δὲ ὅτε εὑρέθη ἐν αὐτῇ ἄσχημον πρᾶγμα, καὶ οὐχ εὗρε χάριν ἐναντίον αὐτοῦ, ἐγράφη αὐτῇ βιβλίον ἀποστασίου. δυνάμει γὰρ ἡ καινὴ διαθήκη τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν καλοῦσα εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ τὴν πρότεραν γυναῖκα ἀποβεβληκότης, τὸ βιβλίον τοῦ ἀποστασίου δέδωκε τῇ πρότερον ἀποστάσῃ τοῦ ἀνδρὸς νόμου καὶ λόγου. διὸ καὶ αὐτὸς αὐτῆς ἀπετὰς ἔγημεν, ἵν' οὕτως ὀνομάσω, ἑτέραν, δοὺς εἰς τὰς χεῖρας τῆς προτέρας τὸ τοῦ ἀποστασίου βιβλίον. διὸ μηκέτι δύνανται πράσσειν τὰ κατὰ τὸν νόμον αὐτοῖς προστεταγμένα διὰ τὸ βιβλίον τοῦ ἀποστασίου· καὶ σημεῖον τοῦ εἰληφέναι αὐτὴν βιβλίον ἀποστασίου τὸ, ἱερουσαλὴμ μὲν καθηρῆσθαι μετὰ τοῦ κληθέντος ὑπ' ἐκείνων ἁγιάσματος ἐν αὐτῷ πεπιστευμένων γεγονέναι σεμνῶν, καὶ τοῦ θυσιαστηρίου τῶν ὁλοκαυτωμάτων, καὶ πάσης τῆς περὶ αὐτῷ λατρείας· σημεῖον δὲ τοῦ βιβλίου τῆς ἀποστασίας καὶ τὸ, μήτε ἑορτάζειν αὐτοὺς δύνασθαι, κἂν, κατὰ τὸ γράμμα, τοῦ βουλήματος τοῦ νόμου προστάξαντος ἐν τῷ τόπῳ ᾧ ἂν ἐκλέξῃ κύριος ὁ θεὸς ἑορτάζειν αὐτούς, ἀλλὰ καὶ τὸ, πᾶσαν τὴν συναγωγὴν λιθοβολεῖν τοὺς τάδε ἡμαρτηκότας γενέσθαι μὴ * δυνάμενον, καὶ ἄλλα δὲ μυρία τῶν προστεταγμένων σημεῖόν ἐστι τοῦ βιβλίου τῆς ἀποστασίας, καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν ἔτι προφήτης, καὶ ὅτι λέγουσι· σημεῖα οὐκ εἴδομεν ἔτι, ἀφεῖλε γὰρ, φησὶ κύριος, ἀπὸ τῆς ἰουδαίας καὶ ἀπὸ τῆς ἱερουσαλὴμ, κατὰ τὸν τοῦ ἡσαΐου λόγον, ἰσχύοντα, καὶ ἰσχύουσαν, γίγαντα κατισχύοντα, καὶ τὰ λοιπὰ, μέχρι, συνετοῦ ἀκροατοῦ· δύναται δὲ ὁ μὲν εἰληφέναι γυναῖκα τὴν συναγωγὴν, καὶ συνῳκηκέναι αὐτῇ ὁ χριστὸς, ὕστερον δὲ ἐκείνην μὴ εὑρηκέναι χάριν ἐναντίον αὐτοῦ· ἡ δὲ αἰτία τοῦ μὴ εὑρηκέναι τὴν χάριν ἐναντίον αὐτοῦ, τὸ εὑρεθῆναι ἐν αὐτῇ ἄσχημον πρᾶγμα· τί γὰρ ἀσχημονέστερον τοῦ προκειμένου ἀπολύσαι ἐν τῇ ἑορτῇ ἕνα, ἀπολύσαι μὲν αὐτοὺς ἠξιωκέναι * βαραβᾶν τὸν λῃστὴν, καταδικάσαι δὲ ἰησοῦν; καὶ τί ἀσχημονέστερον τοῦ πάντας εἰρηκέναι ἐπ' αὐτῷ· σταύρου, σταύρου αὐτὸν, καὶ αἶρε ἀπὸ τῆς γῆς τὸν τοιοῦτον; πῶς δὲ οὐκ ἂν ἄσχημον καὶ τό· τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν; διὸ ἐκδικουμένου αὐτοῦ ἐκυκλώθη ὑπὸ στρατοπέδων ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐπέστη ἡ ἐρήμωσις αὐτῆς, καὶ ἀφείθη αὐτῆς ὁ οἶκος αὐτῶν, καὶ ἐγκατελείφθη ἡ θυγάτηρ σιὼν, ὡς σκηνὴ ἐν ἀμπελῶνι, καὶ ὡς ὀπωροφυλάκιον ἐν σικυηλάτῳ, καὶ ὡς πόλις πολιορκουμένη· κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ οἶμαι καιρὸν τῇ μὲν προτέρᾳ γυναικὶ ἔγραφεν ὁ ἀνὴρ βιβλίον ἀποστασίου, καὶ ἔδωκεν εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς, καὶ ἐξαπέστειλεν αὐτὴν ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ. τῆς δὲ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἀπαλήλειπται τὸ χειρόγραφον, περὶ οὗ φησιν ὁ ἀπόστολος τό· ἐξαλείψας τὸ

A ditas in ea reperta est, & coram illo gratiam non invenit, libellum ad eam repudij scriptum esse; Novum quippe Testamentum Ethnicos in ejus domum convocans qui priorem vxorem repudiavit, libellum repudij potentia dedit ei quæ à viro, Lege scilicet, & Verbo discesserat: propterea & ipse relicta illa aliam, vt ita dicam, duxit, repudij libello priori in manus tradito; idcirco quæ sibi juxta Legem mandata sunt, propter libellum repudij exequi non possunt. Ac eam quidem libellum repudij accepisse argumento illud est, quod vna cum appellato ab ijs sanctuario mysteriorum quæ in eo facta creduntur, diruta fuerit ac subversa Ierusalem, cumque ipso holocaustorum altari, & omnis cultus qui in eo exhibebatur. Argumentum item libelli repudij illud est, quod festa celebrare non possint, etiamsi, juxta id quod scriptum est, sententia Legis præcipiat, vt in loco, quem elegerit Dominus Deus, festa celebrent; & quod tota Synagoga talium, taliumve facinorum reos lapidibus obruere non possit, & sexcētæ ejusmodi res ex ijs quæ jussæ sunt, libelli repudij argumenta sunt; atque item quod *Iam non est Propheta*, & quia dicunt: *Signa amplius non vidimus. Abstulit enim à Ierusalem & à Iuda*, ait Dominus juxta Isaiæ sermonem, *validum & validam, Gigantem fortem*, & reliqua, vsque ad, *Prudentem auditorem.* Synagogam vero vxorem duxisse potest Christus, & cum ea habitasse, illa vero postmodum gratiam coram eo non reperisse: cur autem gratiam coram illo non invenerit, causa hæc est, quod fœditas in ea inventa sit; quid enim fœdius quam quod vnius in festo dimittendi cum optionem haberent, latronem Barabbam dimittendum decreverint, Christum vero morti addixerint? & quid fœdius, quam quod de eo pronuntiaverunt omnes: *Crucifige, Crucifige eum, tolle ejusmodi hominem de terra?* Qui pote fœdum & illud non sit: *Sanguis ejus super nos, & super filios nostros?* propterea cum illius nomine pœnæ reposcerentur, exercitibus circumdata est Ierusalem, & ingruit illius vastitas, & *Domus* eorum *dimissa est* ab ea, *Et derelicta est filia Sion, sicut vmbraculum in vinea, & sicut tugurium in cucumerario, & sicut civitas quæ obsidetur*: eodem autem tempore libellum repudij priori vxori à viro conscriptum, & in manus traditum eamque ex ipsius domo exterminatam fuisse reor; at ejus quæ ex Gentibus est, obliteratum esse chirographū, de quo id ait Apostolus: *Delens chirographum de-*

Deuter. 12. & 14. & 16. & sæpe.

Psal. 73. 9.

Isaiæ 3. 1, 2, 3.

Ioh. 19. 15.

Matth. 27. 25.

Isaiæ 32. 14

Isaiæ 1. 8.

Col. 2. 14

cretis, quod erat contrarium nolis, & ipsum tulit de medio, affigens illud cruci, nam Paulus in eam quæ ex Gentibus * * fiebant proselyti Israël. E domo ergo viri exijt prior conjux, quæ coram viro gratiam non invenit, quod fœditas in ea reperta sit; & postquam abijt, alteri sese applicuit viro, cui se submisit, sive virum hunc Barabbam esse dicendum est, quo Diabolus tropice significatur, sive nefariam aliquam Potestatem. Et vero quibusdam ex illa Synagoga contigit id quod in Lege priore loco scriptum est; alijs autem quod secundo; postremus enim ille vir vxorem odio habuit, & ei tandem aliquando in fine rerum repudii libellum, Deo id statuente, scribet, eique in manus dabit, & illam de domo sua ejiciet; quemadmodum enim

Deuter. 24. 3.

Gen. 3. 15. *Inimicitias ponet serpentem inter & mulierem* bonus Deus, *& inter semen ejus, & semen illius*; ita efficiet Deus, vt eam odio habeat postremus vir. Sunt vero nonnulli cum quibus vna virum habitare contingit minime eos odio habentem, cum in viri domo maneant, qui & eorum synagogam conjugem sibi sumsit: sed & mortem obit interim postremus vir, tum fortasse

1. Cor. 15. 26. quũ *Novissimus hostis Christi destruitur mors.* At vtrumlibet horum, sive prius, sive postremum conjugi eveniat, *Non poterit*, inquit, *prior maritus* qui eam dimisit, reversus *recipere eam in vxorem, postquam polluta est, quando abominabilis*, inquit, *facta est coram Domino Deo tuo.* Sed hæc non videntur istis congruere: *Si plenitudo gentium*

Deuter. 24. 4.

Rom. 11. 25. 26. *intraverit, omnis Israël salvus fiet*; verum animadverte an ad id responderi queat, quod si salutem adeptura est, necesse sit, vt reverso priore marito eam in conjugem sibi sumente, postquam polluta est, salutem consequatur. Meretricem quidem & repudiatam Sacerdos vxorem sibi non accipiet; & quivis alius, vt pote Sacerdote inferior, quominus idem faciat, minime prohibetur. Sed si in vocatione Gentium meretricem quæsiveris, hoc loco vtitor:

Levit. 21. 14.

Osee 1. 2. *Sume tibi vxorem fornicationum, & liberos*

Matth. 12. 5. *fornicationum*, & quæ sunt deinceps: quemadmodum enim sabbatum violantes in templo Sacerdotes crimine vacant, ita qui dimissa priore conjuge vxorem fornicationis opportune ac tempestive ducit; & culpa vacat qui id facit mandato ejus obtemperans qui quando & quatenus meretrix non sit in vxorem sumenda, edixit: at quando id congruere visum est, sic ait: *Sume tibi vxorem fornicationum.* Sicut enim dominus est sabbati Filius hominis, nec

A χαρίσασθαι τοῖς δόγμασιν· ὃ ἦν ἐναντίον ἡμῖν, καὶ αὐτὸ ἦρεν ἐκ τοῦ μέσου προσηλώσας αὐτὸ τῷ σταυρῷ, καὶ παῦλος γὰρ εἰς τὴν ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ** προσήλυτοι ἐγίνοντο τῇ ἰσραὴλ· ἐξῆλθε τοίνυν ἡ πρότερον γυνὴ ἡ μὴ εὑρεθεῖσα χάριν ἐναντίον τοῦ ἀνδρὸς, ὃ ὑπῆλθε τὴν αὐτὴν ἄρνησιν προσῆλθε, ἀπὸ τῆς οἰκίας τοῦ ἀνδρὸς, καὶ ἀπελθοῦσα γενήσεται ἀνδρὶ ἑτέρῳ, ᾧ ἑαυτὴν ὑπέταξεν, εἴτε * βαραββᾶν τὸν λῃστὴν καὶ λέγειν τὸν κύριον ἄνδρα, ὄντα ἐμπικῶς τὸν διάβολον, εἴτε πᾶσαν

B δύναμιν πονηρὰν· καὶ ὅτι πάντων μὲν τῶν συναγωγῶν ἐκείνης συμβέβηκεν ὃ προεῖπεν ἐν ᾧ νόμῳ γεγραμμένον, ἐφ' ἑτέρων ἢ ὃ ὕστερον. ὁ γὰρ ἔσχατος ἀνὴρ ἐμίσησε τὴν γυναῖκα, καὶ * γράφει κ. κ. αὐτῇ ποτε ὅτι ἔχει τὴν προφάσιν βιβλίου ἀποστασίου, τοῦτο οἰκονομοῦντος τοῦ θεοῦ, καὶ δόντος εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς, καὶ ἐξαποστελεῖ αὐτὴν ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ. ὡς γὰρ ἔχθραν ὁ ἀρχαῖος θεὸς θήσει μεταξὺ τοῦ ὄφεως, καὶ τῆς γυναικὸς, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματος αὐτοῦ, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ

C σπέρματος αὐτῆς, ἅτινες οἰκονομήσει ἵνα μισήσῃ αὐτὴν ὁ ἀνὴρ ὁ ἔσχατος. εἰσὶ δ' οἷς συμβέβηκε συνοικεῖν τῷ ἀδελφῷ μὴ μισήσαντα τὰ ἀδελφοῦ, τῷ κοινωνήσαντι ἐν ᾧ οἴκῳ τοῦ * ἀδελφοῦ, καὶ λαβόντος τὸν αὐτὸν τὴν συναγωγὴν ἑαυτῷ γυναῖκα. ἀλλὰ καὶ ὅτι τὰ τῶν ἀποθνησκόντων ἔσχατος ἀνὴρ, τάχα νίκης αὐτὸ ἔσχατος ἔχθρος χριστοῦ * καταργῆται θάνατος· ὁ πρότερον δὲ τὰ τῶν ἀνθρώπων, εἴτε ὁ πρότερον, εἴτε ὁ τελευταῖον τῇ γυναικὶ, ὃ * δυνά- * Κ. μεν σθαι, φησὶν, ὁ ἀνὴρ ὁ πρότερος ὁ ἐξαποστείλας

D αὐτὴν ἐπιμαρτύρασθαι λαβεῖν αὐτὴν, τοῦ ἐξαυτῆς γυναῖκα, μὴ ὃ μισήσαντα αὐτὴν, ὅτε βδέλυγμα, φησὶν, ἐστὶν ἐναντίον κυρίου τοῦ θεοῦ σου· ἀλλὰ ταῦτα δόξει μὴ καλῶς λέγεσθαι ἐξ) τῷ· ἐὰν ὃ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, πᾶς ἰσραὴλ σωθήσεται· ὅσα δὲ εἰ δύναται καὶ περὶ τούτου λέγεσθαι ἐπὶ παντὸς, εἰ σωθήσεται, ὡς τὸν αὐτὸν αὐτῆς τὸν πρότερον ἐπιμαρτύρασθαι λαβεῖν αὐτὴν τοῦ ἐξ) αὐτοῦ γυναῖκα μὴ ὃ μισήσαντα αὐτὴν σωθήσεται· ἱερεὺς μὲν οὖν πόρνην καὶ ἐκβεβλημένην ὑπ' ἀνδρὸς ἑαυτοῦ γυναῖκα * δὲ τις ὁ κωλύσει, ὡς ἐπισεβηκὼς τὸν ἱερέα, ποιῆσαι ὃ βούλεται· ἀλλ' ἐὰν πρὸ τοῦ ἐθνῶν κλήσεως ὃ πόρνην ζητῆς, λέγεσθαι σοι· λαβὲ σεαυτῷ γυναῖκα πορνείας, καὶ τέκνα πορνείας, καὶ ἔξῃς. ὡς γὰρ οἱ ἱερεῖς ἐν ᾧ ἱερῷ ὃ σάββατον βεβηλοῦντες ἀναίτιοί εἰσιν, ἅτινες ἐν χειρῷ λαμβάνων γυναῖκα πορνείας ὁ ἐκβεβλημένην τὴν πρότερον γυναῖκα καὶ ἀναίτιός ἐστι, ποιήσας αὐτὸ κατὰ τὴν παρεπίδημον τοῦ, ὅτε δεῖ, εἰπόντος, καὶ ἕως ἐρχῆται τὸ· γυναῖκα πορνειῶν λήψῃ· καὶ ὅτε βούλεται ἦν, φησὶ τὸ· λαβὲ σεαυτῷ γυναῖκα πορνείας· ὡς γὰρ κύριός ἐστι τοῦ σαββά-

τοῦ

τῷ ὁ ὑὸς τῦ ἀνθρώπυ, καὶ ὁ δοῦλος τῦ Σαβ-
βάτυ, ὡς ὁ λαὸς, ὅπως κύριός ἐστιν ὁ τὸν νόμον
διδὺς, διδόναι μὲν ἄμεινον καιρὸν διορθώσεως, καὶ
ἀλλάξαι νόμον. ὅπως δ' ὅτε τῦ καιρὸν τῆς
διορθώσεως, καὶ διδόναι μὴ τὴν πρώτεραν ὁδὸν
καὶ μὴ τὴν πρώτεραν καρδίαν, ὁδὸν ἑτέραν καὶ
καρδίαν ἑτέραν καιρῷ δεκτῷ καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτη-
ρίας· καὶ ζῶπα μὲν καὶ μίαν δίκησιν λελέχθω εἰς
τὸ πρὸ τῦ βιβλίυ τῆς ἀποστασίας νόμον· ζητήσαι
δ' ἄν τις εἰ δυνατὸν ἢ ἀνθρωπίνη ψυχὴ ζωϊ-
κῶς λέγεσθαι γυνὴ, καὶ ὁ παράκλητος αὐτῆς B
ἄγγελος καὶ ἀρχὴν αὐτῆς, πρὸς ὃν ἡ ἀνάστροφὴ
ἀπ' αὐτῆς καταχειρίζοντα αὐτὸς, αἰῶν, ὡς καὶ
* c.R. τοῦτο ἕκαστον νομίσωμεν συμβαίνειν * τῇ ψυχῇ τῇ ἀξίᾳ
παρασκευασθείσῃ ἀγγέλῳ. γένοιτο δ' ἄν ποτε μὴ
τὴν ὑπὲρ πλεῖον ἀφιστεῖσθαι καὶ συνοίκησιν αἰτίαν
ἐν ψυχῇ τῷ μὴ βούλεσθαι χάριν ἐναντίον τῦ κυ-
ρίυ ὄντος καὶ ἀρχόντος αὐτῆς ἀγγέλυ, ὃ βούλεσθαι
ἐν αὐτῇ ἄρρητον παράκλημα, καὶ γεγράφθαι
αὖ, ὡς γεγράφθαι, χειρόγραφα, γεγράφθαι δὲ
βιβλίον ἀποστασίυ διδόμενον εἰς τὰς χεῖρας τῆς C
ἐκβαλλομένης, ἵνα μηκέτι οἰκείᾳ ἢ τῷ πρώτερα
παρόντα ἢ ἐξαποστελλομένη ἐκ τῆς οἰκίας αὐ-
τῦ· καὶ γένοιτο δ' ἂν ἡ ἀπελθοῦσα ἀπὸ τῆς πρώ-
της οἰκίας ἑτέρῳ ἀνδρὶ, καὶ ἀτυχήσῃ αὖ πρὸς
αὐτὸν, ὃ μόνον ὡς ὅτι τῷ πρώτερα μὴ βούλεσ-
θαι χάριν ἐνώπιον αὐτῦ, τῷ βούλεσθαι ἐν αὐ-
τῇ ἄρρητον παράκλημα, ἀλλὰ καὶ μισηθῆναι ὑπ'
αὐτῦ. καὶ γεγράφθαι δ' ἂν καὶ ἀπὸ τῦ δευτέρυ
αὐτῇ βιβλίον ἀποστασίυ, καὶ διδῶτο δὴ εἰς τὰς
χεῖρας αὐτῆς ἀπὸ τῦ ἑτέρυ ἀνδρὸς ἐξαπο-
στέλλοντος αὐτὴν ἐκ τῆς οἰκίας αὐτῦ· εἰ δ' δυνα-
θείη γένεσθαι μεθέξασις ζωῆς τῆς σὺν ἀνθρώ-
ποις ἀγγέλων, ὡς ζῶοῦτον τοῦ εἶ) καὶ τ' αὐτῶν, ὅσον
πρὸς τὴν καθ' ἡμᾶς σχέσιν, θάνατον, ὥλμηρὸς μὲ, πλὴς ὅμως ζητήσαι τις ἄν· ὅπως
δ' ἄν γένηται, ἡ ἅπαξ ἀποπεσοῦσα πρώ-
τερυ ἀνδρὸς, οὐκ ἐπανελθούσῃ πρὸς αὐ-
τὸν, ἐὰν δυνήσεται ὁ αἰὼν ὁ πρώτερος ὁ ἐξα-
ποστείλας αὐτὴν, ἐπανασπάσας λαβεῖν αὐτὴν ὃ
εἶ) αὐτῷ γυναῖκα μὴ ὃ μισηθῆναι αὐτὸν· εἰ δὲ
χρὴ ὥλμῆσθαί τε καὶ ἀπὸ τινος φερομένης μὲν ἐν E
* c.R. ἧς * τῇ ἐκκλησίᾳ γεγραῖς, ἃ ὡς μὲ πᾶσι ὁ ὁμο-
ecclesiæ λογουμένης εἶ) θείας ὃ ζῶοῦτον παραμυθήσα-
σθαι, λαμβάνειν δὲ ὃ ἀπὸ τῦ πιμπλῶς πρεῖ πινων
ἅμα μὲ τῷ πιστεύειν ὑπὸ ᾧ μιχαὴλ γινο-
μένων, ἀφ' ἧς φιλονεικίας ἀποπεσόντων ἐκεί-
νυ, καὶ γινομένων ὑπὸ τ' τῆς γυναικὸς, εἶπε ὑπὸ
τ' τῆς πιμελείας, μᾶλλον ὑπὸ τ' τ' μετάμελος· ὁρᾷς γὰρ ὅτι ἐκεῖνος μὲ ἐπανέρχεται ὅτι τ' πρῶ-
τον ἀρχόντα ἡ ἅπαξ γυναικασθεῖσα γυνὴ, ἤτοι ψυχὴ, ἀλλὰ καὶ μὴ πιμελείας ὑπὸ τινα ὑπο-

Sabbati servus, vt populus; ita qui Legem
dat, *Vsque ad tempus correctionis* legem *Hebr. 9.10.*
ferre & mutare potest, ingruente vero
tempore correctionis novam viam, no- *2. Cor. 6.2.*
vumque cor in *tempore accepto*, & *in die sa-*
lutis dare post priorē viā & prius cor. Atq;
hæc quidem juxta vnam expositionem su-
per libelli repudij lege dicta sint. Quæsi-
verit autem aliquis an humana anima con-
jux, & ei præfectus Angelus, ipsiusque
imperium gerens, cum quo eam regente
consuetudinem habet illa, vir tropice dici
queat; adeo vt vnusquisque juxta id ani-
mam, quæ divini Angeli tutelam merita
fuerit, legitime ducat; at post longam
consuetudinem & diuturnum commer-
cium fieri possit vt fœditas aliqua in ani-
ma reperta causam præbeat, cur gratiam
coram Angelo rectore suo ac duce non in-
veniat; tum vero chirographa scribi pos-
sint vt assolent, necnon & scribi libellus
repudij, qui in manus vxoris repudiatæ
tradatur, vt non amplius prioris rectoris
familiaris sit & domestica, postquam de
domo illius ejecta est; deinde vero è prio-
ri domo extrusa alteri viro nubere possit,
& apud eum rem suam infeliciter gerere;
non modo gratiam coram eo non inve-
niens, quemadmodum nec apud priorem,
quod in ea fœditas inveniatur, sed odio
etiam ab illo habita; necnon ab hoc altero
libellus illi repudij scribi, & à postre-
mo viro à quo ex ipsius domo deturbata
est, ei in manus dari. At quamvis audax
sit & temeraria quæstio, an Angelorum
vita quam cum hominibus agunt muta-
tioni sit obnoxia, adeo vt quatenus illis
nobiscum convenit, eatenus moriantur,
eam tamen aliquis fortasse proponat.
Quomodocunque autem se habeat vxor,
quæ virum priorem semel amisit, ad eum
non redibit; *Non* enim *poterit prior mari-* *Deuter. 24.*
tus, à quo dimissa est, *reversus suscipere*
eam in vxorem, *postquam polluta est*. Sin ad
id emolliendum libro vti audebimus, qui
in Ecclesia quidem circumfertur, sed ab
omnibus pro divino non habetur, illud
adhibeamus quod in Libro Pastoris de
quibusdam traditur, qui statim atque fi-
dem amplexi sunt, Michaëli subjiciuntur,
sed propter voluptatis studium illius tute-
la ac patrocinio excidunt, & ei qui luxui
& delicijs, deinde vero alteri qui pœnæ
ac supplicijs, atque ei postmodum qui pœ-
nitentiæ præfectus est, subduntur. Vides
enim vxorem quæ semel luxui se dedit,
animam videlicet, ad priorem amplius re-
ctorem non redire, sed & inflicta pœna

alicui subdi qui Michaële inferior sit; eo sedenim inferior est ille qui pœnitentiæ curam gerit. Danda igitur nobis opera est, ne qua in nobis fœditas repertiatur, & coram Christo qui vir est, vel coram Angelo nobis præfecto gratiam non inveniamus: nam si indiligentiores fuerimus, libellum fortasse repudij nos quoque recipiemus, & vel rectore viduabimur, vel alteri viro nos applicabimus: ego vero inauspicato, & malis, vt ita dicam, avibus hoc cum Angelo connubium nos animæ nostræ conciliaturos puto. At quoniam circa hunc locum versamur, quæstionem quandam, arduam licet & difficilem quæ in Apostoli legibus super rebus Ecclesiasticis continetur, jam fortasse solvere & planam facere nos posse pronuntio: ex ijs enim qui Ecclesiæ nomen dederunt, neminem qui dignitatem aliquam præ multis, quasi in symbolis fuerit consecutus, Paulus secundas nuptias expertum fuisse vult; nam in Priore ad Timotheum Epistola, leges de Episcopis ferens, *Si quis*, inquit, *episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Oportet ergo episcopum irreprehensibilem esse, vnius vxoris virum, sobrium, prudentem*, & cætera: tum de Diaconis, *Diaconi*, inquit, *sint vnius vxoris viri, qui filijs suis bene præsint, & suis domibus*, & reliqua. Viduas autem constituës, *Vidua sit*, inquit, *non minor sexaginta annorum, quæ fuerit vnius viri vxor*: quæ vero deinde subjunxit, ea tanquam alterum tertiumve momenti ac dignitatis locum obtinentia protulit. At in Epistola ad Titum, *Hujus rei gratia reliqui te Cretæ, vt ea quæ desunt, corrigas, & constituas per civitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi. Si quis sine crimine est, vnius vxoris vir, filios habens fideles* scilicet, & quæ sequuntur. Cum autem fieri posse videremus, vt vnius vxoris viris nonnulli bis matrimonio conjuncti longe meliores essent, dubij eramus quamobrem Paulus ab Ecclesiasticis magistratibus digamos arceat; id enim mihi examine dignum videbatur, propterea quod fieri potest, vt qui in duobus matrimonijs fuerit infelix, & alteram vxorem etiamnum juvenis amiserit, reliquum vitæ tempus ad senectutem vsque castissime traduxerit. Quis ergo jure merito incertus non hæreat, quid sit cur cum Ecclesiæ principe opus sit, hunc duarum vxorum virum, propter ista connubij vocabula, non præficimus; vnius autem vxoris virum, etiamsi ad senectutem vsque vxori convixerit, nec se fortasse vnquam ad castitatem & continentiam exercuerit, principem eligimus? Iam vero ab ijs quæ dicta sunt, ad legem de libello repudij mentem conver-

1. Tim. 3. 1, 2, 3.

1. Tim. 5. 9.

Tit. 1. 5.

Vide Not.

A δείτερον γῆς ἀνδρὸς τ μιχαήλ. ὑποδείτερος γὰρ ἐκεῖνος ὁ τ μετάνοιας προσεκτέον οὖν ἡμῖν μήποτε εὑρεθῇ ἐν ἡμῖν ἄχημον πρᾶγμα, καὶ μὴ εὕρωμεν χάριν ἐνώπιον αὐθεντὸς τ θεοῦ, ἢ ἔ ὑπαγγέλου ἐφ' ἡμῖν ἀγγέλου. ἐὰν γὰρ μὴ σπεύδωμεν, τάχα καὶ ἡμεῖς ὃ βιβλίον τῆς ἀποστασίου λημψόμεθα, καὶ ἢ χηρεύσομεν πρωτότερον, ἢ ὅπερ ἄνδρα ἕτερον ἐλευσόμεθα. ἐγὼ δ' ἡγοῦμαι ὅτι οὐκ ἄμεινον τοῦτο, ἵν' ὅπως ὀνομάσω, ληψόμενοι ἀγγέλως πρὸς τὴν ἡμετέραν ψυχὴν γάμον· ὃ μέλλω δ κῦ τ πόνον εἰπεῖν· ἀλλ' ὅτι ζητούμενόν τι B κῦ τὴν τοῦ ἀποστόλου περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων νομοθεσίαν τάχα καλῶς νοήσαι καὶ σαφῶς διέξελθεῖν, δύσκολον καὶ δυσευρίτον τυγχάνον, δωσόμεθα. σκέπτονται γὰρ περὶ τ ἐκκλησίας ἐπιφανῆ τινα πρὸς τοὺς πολλοὺς ὡς ἐν συμβόλοις αἰνιττόμενα βούλεται ὁ παῦλος δευτέρου πεπειρᾶσθαι γάμου. περὶ μὲν γὰρ ἐπισκόπων νομοθετῶν ἐν τῇ πρὸς τιμόθεον πρώτῃ φησίν· εἴ τις ἐπισκοπῆς ὀρέγεται, καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ. δεῖ οὖν τ ἐπίσκοπον ἀνεπίλημπτον εἶ), μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα, νηφάλιον, σώφρονα, καὶ τὰ ἑξῆς· περὶ δ διακόνων, διάκονοι, φησίν, ἔστωσαν μιᾶς γυναικὸς ἄνδρες, τέκνων καλῶς προϊστάμενοι, καὶ τῶν ἰδίων οἴκων, καὶ τὰ λοιπά· καὶ χήρας δ καθιστᾶς, χήρα, φησίν, ἔστω μὴ ἔλαττον ἐτῶν ἑξήκοντα, γεγονυῖα ἑνὸς ἀνδρὸς γυνή. καὶ μετὰ ταῦτά φησι τὰ ὑπομενόμενα, ὡς τότε δεύτερα καὶ τρίτα· ἐν δ τῇ πρὸς τίτον, τῆσδε, φησὶ, χάριν ἀπέλιπόν σε ἐν κρήτῃ, ἵνα τὰ λείποντα ἐπιδιορθώσῃ, καὶ καταστήσῃ κῦ πόλιν πρεσβυτέρους, ὡς ἐγώ σοι διεταξάμην. εἴ τίς ἐστιν ἀνέγκλητος, μιᾶς γυναικὸς ἀνήρ, τέκνα ἔχων πιστὰ ἀνυπόδικα, καὶ τὰ ἑξῆς· ἐπιπονούμενον δ' ὁρῶντες δυνατὸν ἐ) βελτίως πολλῷ τυγχάνειν πιστὰς δισσὰς μονογάμων, τί δήποτε οὐκ ἐπιτρέπει ὁ παῦλος δισσὰς εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς καθίστασθαι ἀρχάς· καὶ γὰρ ἐδόκει μοι ζητήσεως ἄξιον ἐ) τοῦτον, πῶς ἐνδέχεται ἀτυχήσαντά τινα περὶ δύο γάμους ἔτι νέον ὄντα ἀποβαλόντα τὴν δευτέραν, ἐγκρατέσταται καὶ καθαρὰν ἅπασι βεβιωκέναι τὸν λοιπὸν μέχρι γήρως χρόνον· τίς οὖν οὐκ ἂν εὐλόγως * ἐπαπορῇ τί δήποτε ζητουμένῳ τῷ ἀρχοῦσι τῆς ἐκκλησίας, τ μὴ τοιόνδε δίγαμον καθιστάναι πρὸς τὰς τῶ γάμω λέξεις. τ δ μονόγαμον, καὶ εἰ τύχοι μέχρι γήρως συμβιώσαντα τῇ γυναικί, κεκτῆσθαι * ἀρχοντα, ἐσθ' ὅτε μηδὲ γυμνασάμενον εἰς * ἀγωνίαν καὶ σφοδρότητα; ἐκ δὲ τῶν εἰρημένων ἐ) τὸν περὶ τῶ βιβλίω τῆς * ἀποστασίου νόμον ἐφι-

* C. R. ἐπιπονῇ

* C. R. ἀγωνίαν

* C. R. ἀποστασίου

σημι, μήποτε ἐπὶ συμβολῶν ἐστι καὶ ὁ ἐπίσκοπος, καὶ ὁ πρεσβύτερος, καὶ ὁ διάκονος ἀληθινῶν καὶ ὄντως τούτων παραγμάτων, ἐὰν πληθῶσιν αἱ τοιαῦται συμβολικαὶ μονογάμους καταστῆσαι, ἵν' ὁ δικαίως ἐπιτηδεύσας τοὺς παράγμασιν, εὕρῃ ἐν τῷ πνευματικῷ νόμῳ ἁμάξιον ὄντα ἀρχῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐκεῖνον, ᾧ ἡ ψυχὴ οὐκ εὗρε χάριν ἐναντίον τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς, παρ' εὑρεῖν ἐν αὐτῇ ἄχημον πρᾶγμα, καὶ αἰτίαν αὐτὴν γεγονέναι τῆς ἀποστάσεως βιβλίου. δευτέρῳ γὰρ συνοικήσασα ἡ τοιαύτη ψυχὴ, καὶ τοῦδε τούτου μισηθεῖσα, οὐκέτι δικαίως μὴ δύνηται βιβλίον τῆς ἀποστασίου ἐπιμελεῖσθαι ὑπὲρ τοῦ τρίτου ἀνδρός. εἰκὸς μὲν οὖν καὶ ἄλλας παρὰ τοῖς πολλῷ ἡμῶν σοφωτέροις, καὶ μᾶλλον βλέπειν τὰ τηλικαῦτα δυναμένοις διορθοῦσθαι λόγους, εἴτε εἰς τὰ περὶ τῆς ἀποστασίου βιβλίου νόμον, εἴτε εἰς τὰ ἀποστολικὰ καλούοντα διγάμους ἀρχειν τῆς ἐκκλησίας, ἢ παρακαθέζεσθαι παρεπιμεμιγμένους ἐν αὐτῇ. ἡμεῖς γ' ἕως δύνηθῶμεν τὰ χρείττονα, καὶ δυνάμενα τῇ τῆς τῶν γνώσεως φωτὸς πολλῇ καθοχῇ ἀμαυρωθῆναι τὰ ὑφ' ἡμῶν εἰρημένα, εἴποιμεν τὰ ἐπιπροσθοῦντα εἰς τοὺς τόπους ἡμῖν· εἰ καὶ ἐδόξαμεν ὀλιγωτέρων ἢ τῷ δυνάμενοι ἤδη εἰς τοὺς τόπους παράγματα, οὗτινος ἕνεκα ἐπὶ τὴν λέξιν καὶ τοῦτο λεκτέον, ὅτι τινὲς τῶν νόμων ἐγκέφηνεν, οὐχ ὡς ἀφελοῦντες, ἀλλ' ὡς συμπαιδευόμενοι τῇ ἀσθενείᾳ τῶν νομοθετουμένων. διόπερ γὰρ καὶ δηλοῦται ἐν τῷ· μωσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν ὑμῖν ἀπολῦσαι τὰς γυναῖκας ὑμῶν. ὃ δὲ οὐ παρημμένον καὶ ἀφαιρέσεως νόμος τοῦ ἀφ' ἦν σκληροκαρδίαν γεγραμμένα δηλοῦται ἐν τῷ· ἀπ' ἀρχῆς δὲ οὐ γέγονεν οὕτως· καὶ ἐν τῇ καινῇ δὲ ἀφαίρεσίν τοί τινα νενομοθετημένα ἀνάλογον τῷ· ὅτι μωσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν ὑμῖν ἀπολῦσαι τὰς γυναῖκας ὑμῶν· οἱονεὶ γὰρ πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν γέγραπται ἀφ' ἦν ἀδύνειλε τό· ἀφ' ἧς τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω, καὶ ἑκάστη τὸν ἴδιον ἄνδρα ἐχέτω, καὶ τό· τῇ γυναικὶ ὁ ἀνὴρ τὴν ὀφειλὴν ἀποδότω, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρί· ὑπιφέρεται γοῦν αὖθις· τοῦτο δὲ λέγω κατὰ συγγνώμην, οὐ κατ' ἐπιταγήν· ἀλλὰ καὶ τὸ γοῦν δέδεται ἐφ' ὅσον χρόνον ὁ ἀνὴρ αὐτῆς ζῇ. ἐὰν δὲ κοιμηθῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, ἐλεύθερά ἐστιν, ᾧ θέλει γαμηθῆναι, μόνον ἐν κυρίῳ, πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ἢ ἀδύνειαν ἡμῖν πάλαι παύλου εἰρηκότος τοῖς μὴ βουλομένοις ζηλοῦν τὰ χαρίσματα τὰ μείζονα, καὶ μακαριωτέροις ἡγεῖσθαι· ἤδη δὲ πάλαι γεγραμμένα καὶ τινες τῶν ἡγουμένων τῆς ἐκκλησίας ἐπέτρεψαν τινα, ὥστε ζῆσαι

A to, quæsiturus annon quandoquidem Episcopus, Presbyter, & Diaconus rerum verarum symbola sunt, quæ his nominibus continentur, esse debere illos vnius vxoris symbolice viros sancire voluerit, vt qui rebus animum intendere potest, lege spirituali edoctus Ecclesiastico magistratu indignum eum judicet, cujus anima coram viro suo gratiam non repererit, quod in illa inventa sit fœditas, eaque libellum repudij merita fuerit: postquam enim ejusmodi anima alteri viro nupsit, ab eoque odio habita est, post secundum repudij libellum, ad priorem virum redire jam amplius non potest. Veri autem simile est apud peritiores, & in ejusmodi rebus nobis perspicaciores, alias repertum iri enarrationes, sive super libelli repudij lege, sive super Apostolicis præceptis, quibus magistratus in Ecclesia gerere, & in ea antepositi præsidere, digami prohibentur; nos autem donec occurrant meliora & quæ ingenti doctrinæ lumine supra à nobis dicta obscurare valeant, ea protulimus quæ sese nobis super his locis objecerunt. C Verum etiamsi res captu nostro majores ac graviores ibi attingere visi sumus, nihilominus tamen propter Scripturæ verba hæc quoque insuper dicenda sunt, latas fuisse quasdam leges, non quasi præstantia aliqua, & excellentia præditas, sed quasi ad eorum qui Legi subditi sunt, infirmitatem accommodatas & compositas; nam aliquid ejusmodi his verbis significatur: *Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere vxores vestras*; præcipua autem legis propter duritiem cordis latæ, & præstantissima pars in istis proponitur: *Ab initio autem non fuit sic.* Et in Novo quidem Testamento quædam horum instar sancita sunt: *Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere vxores vestras*, nam quasi pro cordis eorum duritie id infirmitatis gratia scriptum est: *Propter fornicationem autem vnusquisque suam vxorem habeat, & vnaquæque suum virum habeat*, & illud: *Vxori vir debitum reddat; similiter autem & vxor viro.* His itaque subjungitur: *Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium.* Quin & E illud: *Mulier alligata est quanto tempore vir ejus vivit; quod si dormierit vir ejus, liberata est, cui vult nubat; tantum in Domino*, pro duritie cordis & infirmitate apud Paulum nobis potiora dona sectari & beatiores effici nolentibus dictum est. Iam vero contra Scripturæ legem mulieri vivente viro nubere quidam Ecclesiæ rectores permise-

Matth. 19. 8

D

1. Cor. 7. 2, 3.

1. Cor. 7. 39.

1. Cor. 12. 31

runt, agentes contra id quod scriptum est,
1. Cor. 7. 39. in quo sic habetur: *Mulier alligata est quanto tempore vir ejus vivit,* & cōtra illud:
Rom. 7. 3. *Igitur vivente viro mulier vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro*; non omnino tamen sine ratione, hæc enim contra legem initio latam & scriptam, ad vitanda pejora, alieno arbitrio morem gerentes eos permisisse verisimile est. Dicet vero fortasse Iudæus quispiam vir, ex ijs qui Sospitatoris nostri doctrinæ refragari audent, Iesum ipsum
Matth. 5. 32. cum dixit: *Omnis qui dimiserit vxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari*, repudiandæ vxoris potestatem fecisse haud secus ac Moysem, quem pro duritie cordis populi legem tulisse dixit: & illud:
Deuter. 24. 1 *Quia fœditatem in ea invenit*, idem esse dicet ac fornicationis causam, propter quam jure mulier à viro repudiari possit: verum huic respondendum est, etiam si ex Legis mandato mulier adulterij rea lapidibus necanda sit, non ita fœditatem esse intelligēdam; nec enim propter adulterium vel similem aliquam turpitudinem libellus repudij scribendus est, & conjugi in manus tradendus; sed quodlibet forsitan peccatum, fœditatem nuncupasse Moysem, quod si à viro deprehensum erit in vxore, quæ gratiam coram viro non inveniat, libellus repudij scribitur, & è viri domo emittitur; *Ab initio autem non fuit sic.* Tum vero deinde Servator noster haud quaquam connubij solvendi propter vllum aliud flagitium facultatem concedens, quam solam fornicationem in vxore deprehensam, sic ait: *Omnis qui dimiserit vxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari.* Quæri autem potest an vxorem repudiare non liceat, nisi in adulterio deprehensa sit, verbi gratia propter veneficium, vel quod infantem ab vtroque genitum, viro peregre profecto, interfecerit, vel ob aliam quamlibet cædem: quin & si adulterij quidem insons viri domum clam diripuisse & expilasse animadversa sit, rogaverit aliquis an ejusmodi vxorem ex æquo & bono repudiabit, vt pote vetante Servatore, ne quis excepta fornicationis causa vxorem suam repudiet; vtrobique enim aliquod apparet absurdum, quod an revera absurdum sit ignoro: tanta enim pati & tolerare flagitia, quæ adulterio & scortatione pejora censeri queant, plane à ratione videbitur esse alienum; rursum contra Servatoris præcepta agere, nemo est quin impium esse confiteatur. Ac proinde in animo meo id disputo, curnam non dixit: *Nemo vxorem excepta fornicationis causa repudiet*; at ait: *Qui dimiserit vxorem excepta fornica-*

A ἀνδρες, γαμεῖσθαι γυναῖκα, πρὸς ὃ γεγραμμένον ᾖ πιστεύοντες ἐν ᾧ λέλεκται· γυνὴ * δὲ ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, καὶ τὸ· ἀρα οὖν μοιχαλὶς χρηματίσει ἡ γυνὴ γενομένη ἀνδρὶ ἑτέρῳ ζῶντος τοῦ ἀνδρὸς, ἐὰν μὴ πρότερον ἀλόγως, εἰκὸς γὰρ τὸν συμπεφορημένον τούτῳ συγκείσει χρεῶν ὑπηρέτησαι πρὸς τὰ ἀπ' ἀρχῆς νενομοθετημένα καὶ γεγραμμένα· ἴσως δὲ πρὸς τοὺμπαλιν τῶν Ἰουδαίων τις ἀνὴρ ἐναντιούσθαι τῇ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν διδασκαλίᾳ, φήσει ὅτι καὶ ὁ Ἰησοῦς
Matth. 5. 32. εἰπών· ὃς ἂν ἀπολύσει τὴν γυναῖκα αὐτοῦ παρεκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι, ἐπέτρεψεν ἀπολῦσαι τὴν γυναῖκα, ὁμοίως μωσεῖ, ὃν εἶπε πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν τοῦ λαοῦ νενομοθετηκέναι, καὶ τοῦτόν γε φήσει τις) ὦ λόγε τῆς πορνείας, διὸν βλάσφημε λόγε γυνὴ ἐκβληθεῖσα ἀπὸ ἀνδρὸς, τὸ· ὅτι εὗρεν ἐν αὐτῇ ἄσχημον πρᾶγμα. Ἀλλὰ λεκτέον πρὸς αὐθις ὅτι εἰ μὴ ἐν τῷ νόμῳ * μοιχαλὶς λιθοβοληθήσεται, δηλονότι δι' ἐν τοῦτο νοεῖται τὸ ἄσχημον πρᾶγμα.
B δι' ὃ δεῖ μοιχείᾳ δεῖ γράφειν βιβλίον ἀποστασίου, καὶ δίδοναι εἰς τὰς χεῖρας τῆς γυναικὸς, ἢ ὅτι τηλικαύτη ἁμαρτωλὴ, ἀλλὰ διὰ τοῦτο μισῶ πᾶν ἁμάρτημα, ἄσχημον εἶπε πρᾶγμα, ὅταν εὑρεθῇ ἐπὶ τῷ ἀνδρὶ ἐν γυναικὶ μὴ δυσκόλως χαίρειν ἐναντίον τῷ ἀνδρὶ, γράφεται δὲ τὸ ἀποστασίου βιβλίον, καὶ ἐξαποστέλλεται ἐκ τῆς οἰκίας τοῦ ἀνδρὸς ἡ γυνὴ, ἀπ' ἀρχῆς δὲ ἐ
C γένετο οὕτως· μὴ τοῦτο φησὶν ὁ σωτὴρ ἡμῶν μηδαμῶς ὑπεναντίον ἐπ' ἄλλῳ ἁμαρτήματι ἀφαιρεῖσθαι γάμους, ἢ μόνῃ πορνείᾳ δυσκόλως ἐν τῇ γυναικὶ, τὸ· ὃς ἂν ἀπολύσει τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, παρεκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι· ζητητέον δ' αὖ εἰ ἀφ' τοῦτο κωλύει τὴν γυναῖκα ἀπολῦσαι, ἐὰν μὴ ὅτι πορνεία μὲν ἄλλο,
D φέρε δ' εἰπεῖν, ὅτι φαρμακεία, ἢ φθαρέντος παρὰ τὴν ἀποδημίαν τοῦ ἀνδρὸς, τοῦ γνησίου αὐτοῖς παιδίου, ἢ ἐφ' οἱῳδήποτε φόνῳ. εἰ δὲ καὶ ὑφαρπασθεῖσα καὶ συλήσασα τὴν οἰκίαν εὑρεθείη τοῦ ἀνδρὸς, μὴ προβάλλοιτο δὲ, ζητήσαι τις ἂν εἰ βλάσφημον τὴν τοιαύτην ἀποβαλεῖ, ὡς τοῦ σωτῆρος
E καλύοντος παρεκτὸς λόγου πορνείας ἀπολῦσαί τινα τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα. ἑκατέρως γὰρ ἐμφαίνεται τὸ ἄτοπον, οὐκ οἶδα δὲ εἰ ἀληθὲς ἄτοπον· τηλικούτων γὰρ αἰτίαν ἁμαρτημάτων ἃ ἔοικεν εἶναι χρεῖα μοιχείας καὶ πορνείας, ἄλογον εἶναι δόξειε. πάλιν τ' αὖ ποιῆσαι πρὸς τὸ βούλημα τῆς διδασκαλίας τοῦ σωτῆρος, πᾶς ἂν ὁμολογήσαι ἀσεβὴς τυγχάνειν· ἐφίσταμαι τοίνυν ἀφ' τί μὴ οὕτως εἶπε·

μηδεὶς ἀπολυέτω τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, παρεκτὸς λόγου πορνείας. φησὶ δὲ· ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυνα-

καὶ αὐτὸς παρεκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν A
μοιχευθῆναι. ποιεῖ μὲν γὰρ ὁμολογουμένως ὃ ὅσον
ἐφ' ἑαυτῷ μοιχευθῆναι τὴν γυναῖκα, ὁ ἀπολύων
αὐτὴν ἢ πορνεύσασθαι. εἰ γὰρ ζώντος τοῦ ἀνδρὸς
μοιχαλὶς χρηματίσει, ἐὰν γήμηται αὐθις ἑτέρᾳ,
ἀπολύσας ὃ αὐτὴν φέρασιν αὐτῇ δίδωσι δευ-
τέρῳ γάμῳ, δηλονότι καθ' ὃ τοῦτο ποιεῖ αὐτὴν μοι-
χευθῆναι. τὴν δὲ ἀληθῶς φαρμακίδα, ἢ φόνον
* Ier. 7. δεήσασθαι, ἀπολείαι * ἴσχυν ἢ μὴ, καὶ σὺ ζη-
τήσας αὖ· διωλέθη γὰρ καὶ πρὸ ἄλλης αἰτίας,
καθ' ὃ τὴν ἀπόλυσιν, ποιεῖν ὁ αὐτὸς μοιχευθῆναι B
τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα, οἷς πέρα τοῦ δίκαιος ὑπηρέ-
πων αὐτῇ παρέχειν ἀ βούλεται, καὶ εἰς φιλίαν
συγκαταβαίνειν ἀνδράσιν οἷς βούλεται. πολλά-
κις γὰρ ἐξ ἁπλότητος τῆς ἀνδρὸς διαθέσεως παρά-
* Al. συμ- ματα * συμβαίνειν γυναιξίν· ἀλλ' εἴ ἐστιν ἀπο-
βαίνει λογίας τόπος, ἢ μὴ, τοῖς διώκουσιν ἀνδράσιν ὑπὲρ τοῖς
διώκουσι συμπάσασιν, ὑπομνήσας ζητήσας ἀπο-
φανεῖς καὶ εἰς τὰ ἐπιπορισμένα ἡμῖν κατὰ τόπον·
καὶ ἀποστερῶν δὲ ἀπὸ τῆς γυναικὸς ἑαυτὸν, ποιεῖ
αὐτὴν πολλάκις μοιχευθῆναι, μὴ ἐκπληρῶν αὐ- C
τῆς τὰς ὀρέξεις, καὶ φαντασίᾳ πλείονος σεμνό-
τητος καὶ σωφροσύνης ὃ διώκτου ποιῶν· καὶ τάχα
μᾶλλον ὅτῳ ὑπήλικος ὁ ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ ποιῶν
αὐτὴν μοιχευθῆναι μὴ ἐκπληρῶν αὐτῆς τὰς
ὀρέξεις, ἢ ὁ ἀπολύσας αὐτὴν παρεκτὸς λόγου πο-
πορνείας, ὅτι φαρμακείᾳ δι, ἢ φόνῳ, ἢ ἄλλῳ τῷ
βαρυτάτων ἁμαρτημάτων· ὥσαῤ δὲ μοιχαλὶς
ὅτι γυνὴ, καὶ ἀδικῇ γαμεῖσθαι ἀνδρὶ, ἐπὶ ζῶν-
τος δ' ἑτέρου. ὅτως ὁ δύο δυσὶ γαμεῖν ἀπο-
λελυμένην, ἢ γαμεῖ, καὶ τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν D
ἀπόφασιν, ὅσον μοιχᾶται· μὴ δὲ ταῦτα κατανοή-
σαντες οἱ δ' χείσσου μαθηταὶ ὅλα διώκατα γνώ-
σθαι συμπαθήματα ἐν γάμοις, ὧν αἴρεσθαι δεῖ
τὰ ἀνώδυνα, ἢ καὶ τοῦτο ἀπαλλάξειν σκληρότατα,
ἢ μὴ αἱρεῖσθαι νομίζειν εἰς τὰς χείσσου λό-
* Cl. R. ἐν- γους, φασὶν ἄμεν, ὅτι * θυμαρίστερον τὴν ἀγα-
γκίσειν μίαν καταφθείροντας, καὶ μᾶλλον συμφέρον ἢ ὡς
δεκεῖ συμφέρειν γάμος· εἰ ὅτως ἔστιν ἡ αἰτία τοῦ
ἀνθρώπου μὴ τὰς γυναικὰς, ἢ συμφέρει γαμῆ-
σαι· πρὸς τοῦτο δὲ εἶπεν αὐτοῖς ὁ σωτὴρ, διδά-
σκων ἡμᾶς δῶρον εἶναι ὃ δίδομενον ἀπὸ θεοῦ τὴν E
πίστιν * καθαρότητι, καὶ ἡ μόνον ἀσκήσει πα-
* Cl. R. κα- ρασκευάζομενον, ἀλλὰ μεῖ θυμῶν ἀπὸ θεοῦ δίδο-
θαρσίαν μενον, τὸ· ἃ πάντες χωροῦσι τὸν λόγον, ἀλλ' οἷς
δέδοται· εἶτ' ἐπεὶ τινες συκφαντοῦσι τὸ· οἷς δέδο-
ται, ὡς ἐγόντων ἀπολογίαν τῶν βουλομένων μὴ καθα-
ρεύσαι ἐν ἀγαμίᾳ, νικωμένων δὲ ἀπὸ τῆς ὀρέ-
ξεως, λεκτέον ὅτι εἴ τις θυμοῦται τοῖς γεγαμη-

tionis causa facit eam mœchari; qui enim vxorem adulterij minime ream repudiat, quantum in se est, ansam ei adulterandi præbere nullus est qui inficias eat; nam si *Vivente viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro*, & repudiata ea occasionem illi dat iterum nubendi, per id efficit sane vt adultera sit; at quæ in veneficio oppressa est, vel cædem patravit, dimittere, vtrum excusationem habeat, necne, ipse disquires: nam præter repudium alias etiam multas adulterandi causas vxori suæ vir potest præbere, majorem puta quam par sit ei licentiam concedens quæcunque vult agendi, & cum quibus libitum fuerit viris amicitiam contrahendi; nam virorum simplicitas vxores sæpenumero in hujusmodi peccata inducit: at vtrum talibus viris in ejusmodi casibus sit necne sui excusandi locus, id super quæstionibus à nobis hoc loco propositis diligenter à te investigatum declarabis. Is quoque qui vxore abstinet, efficit sæpe vt adulterium committat, cum ejus libidinem non explet, etiamsi majoris sanctimoniæ, vel castitatis specie ductus id faciat: & is fortasse majori reprehensione dignus est, qui, quantum penes se est, efficit vt mœchetur libidinem ejus non explens, quam qui sine causa stupri, sed propter veneficium, vel cædem, aut gravius aliquod facinus eam repudiavit. Quemadmodum autem adultera est vxor, etiamsi viro alteri nupta videatur, priore etiamnum vivo; ita & virũ repudiatam duxisse visũ, non tam ipsius maritum, quam adulterum esse dicendum, à Servatore nostro demonstratum est. Postea vero animadvertentes Christi Discipuli quam multi in conjugijs casus oboriri possent, quos vir sustinere debeat, ac summis proinde difficultatibus & periculis defungi, vel eos non sustinentem in Christi mandata peccare, ad cœlibatum quasi faciliorem, & matrimonio vtiliorem confugientes dicunt: *Si ita est causa hominis cum vxore, non expedit nubere.* Servator vero omnibus absolutam numeris castitatem donum Dei esse nos edocens, non ipsa solum exercitatione comparandum, sed precibus etiam à Deo impetrandum, ad id hæc retulit: *Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est.* Præterea quoniam hæc criminantur nonnulli, *Quibus datum est*, quasi excusationem habeant qui cupiditatibus victi morem gerunt, cum in cœlibatu caste agere vellent, respondendum est frustra hæc carpi à nobis: *Sed quibus datum est*, si ijs quæ scripta sunt fidem habemus; sed ad id esse attenden-

Matth. 19. 10.

Matth. 19. 11

μένοις, τί δήποτε ὑπεραμβαίνομεν ἡμᾶς δ· ἀλλ' οἷς δέδοται; οὐκέτι δὲ περιέχουσι τοῦ· αἰτεῖτε,

Matth. 7.7. dum : *Petite & dabitur vobis*, & ad ea quæ
Matth. 7.8. subjunguntur : *Omnis enim qui petit, accipit.* Nam si quibus datum est, *verbum istud* de perfecta castitate consequenda *capiunt*, eam postulet qui voluerit, assentiens ac fidem ei habens qui dixit : *Petite & dabitur vobis*, nec vllo modo dubitans quin *Omnis qui petit, accipiat.* Hic vero quæres quisnam ille sit, qui petit : quisquis enim non accipit, non petijt, etiamsi petijsse videatur ; nam vanum esse illud : *Omnis qui petit, accipit*, dicere minime fas est. Quis ergo ille est qui accipit, nisi qui paruit Iesu
Marc. 11. 24, 25. dicenti : *Si stabitis ad orandum, credite quia accipietis, & evenient vobis?* Is enim qui petit, omnibus viribus eniti debet, vt spiritu & mente oret, & indesinenter orare,
Luc. 18. 1, 2. illius memor : *Dicebat autem & parabolam ad illos, quoniam oportet semper orare, & non deficere, Dicens : Iudex quidam erat in quadam civitate*, & quæ subnexa sunt. Ad cognoscendum autem quid sit petere, quid accipere, & quid illud : *Omnis qui petit acci-*
Luc. 11. 8, 9. *pit*, conducibile illud quoque est : *Dico vobis, etsi non dabit illi surgens, eo quod amicus ejus sit ; propter improbitatem tamen ejus surget, & dabit illi quotquot habet necessarios.* Itaque subjungitur : *Et ego dico vobis, Petite & dabitur vobis*, & cætera. Insuper vero propter istud : *Non omnes capiunt verbum illud, sed quibus datum est*, id quoque nos provocare potest ad orandum, ita vt im-
Luc. 11. 11. petrare mereamur : *Quis autem ex vobis patrem petit piscem, nunquid pro pisce serpentem dabit illi?* & reliqua. Perfectam ergo in cœlibatu, & castitate munditiem, egregium videlicet donum ijs largietur Deus, qui ex animo & cum fide, & precibus illam continuis postulabunt.

A καὶ δοθήσεται ὑμῖν. καὶ πᾶς ὁ ἀφαιρούμενος αἴτει. πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει· εἰ γὰρ χορηγεῖται τοῖς δυναμένοις καθαρεύειν λόγον οἷς δέδοται, ὁ βουλόμενος αἰτείτω, πειθόμενος καὶ πιστεύων τῷ λέγοντι· αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν, καὶ μὴ ἀμφιβαλλόντων ὅτι δίδοται· πᾶς ὁ αἰτῶν λαμβάνει· ἔνθα ὁ ἀκριβέστερος ζητήσεως τις ὁ αἰτῶν. Οὐδεὶς γὰρ τῶν μὴ λαμβανόντων, εἰ καὶ ἔδοξεν αἰτῆσαι, ᾔτησεν, ἐπεὶ καὶ ὁ ἀληθινὸν φάσκειν ψεῦδος εἶναι τὸ· πᾶς ὁ αἰτῶν λαμβάνει· τίς οὖν ὁ αἰτῶν, ἢ ὁ πειθεὶς τῷ

B Ἰησοῦ λέγοντι· ἐὰν στῆτε προσευχόμενοι, πιστεύετε ὅτι λαμβάνετε, καὶ γενήσεται ὑμῖν; χρὴ δὲ τὸν αἰτοῦντα ποιεῖν πάντα τὰ πρὸς αὐτὸν ἵνα προσεύξηται πάθημα, προσεύχηται δὲ καὶ τῷ νοΐ, καὶ ἀδιαλείπτως προσεύχεσθαι, μεμνημένον καὶ τοῦ· ἔλεγε δὲ παραβολὴν αὐτοῖς πρὸς τὸ δεῖν πάντοτε προσεύχεσθαι αὐτοὺς, καὶ μὴ ἐκκακεῖν, λέγων· κριτής τις ἦν ἔν τινι πόλει, καὶ τὰ ἑξῆς. χρήσιμον δὲ, εἰς τὸ γινώσκειν τί τὸ αἰτεῖν, καὶ τὸ

C λαβεῖν ἐστι, καὶ τί τό· πᾶς ὁ αἰτῶν λαμβάνει, καὶ τό· λέγω ὑμῖν, εἰ καὶ οὐ δώσει αὐτῷ ἀναστὰς, διὰ τὸ εἶναι φίλον αὐτοῦ. διὰ γε τὴν ἀναίδειαν αὐτοῦ ἐγερθεὶς δώσει ὅσων χρήζει· * ὅτι δὲ οὐ πάντες χωροῦσι τὸν λόγον τοῦτον, καὶ λέγω ὑμῖν λέγω, αἰτεῖτε καὶ δοθήσεται ὑμῖν, καὶ τὰ ἑξῆς· ἔτι προσεπιλαβὸν διὰ τὸ· οὐ πάντες χωροῦσι τὸν λόγον, ἀλλ' οἷς δέδοται, εἰς ὃ αἰτῶν ἀξίως τοῦ λαβεῖν, καὶ τό· τίς ὃ ἐξ ὑμῶν τὸν πατέρα ἰχθὺν αἰτήσει υἱὸς ὢν, μὴ ἀντὶ ἰχθύος ὄφιν ἐπιδώσει αὐτῷ; καὶ τὰ ἑξῆς· διόπερ οἶμαι ὁ ἀγαθὸς δόμος τὸν πάντελῆ καθαρεύοντα ἐν ἁγνείᾳ καὶ ἀγνείᾳ ὁ θεὸς, τοῖς ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ μιᾶς πίστεως, καὶ ἀδιαλείπτως ἐν προσευχαῖς αἰτοῦσιν αὐτόν.

* C. R. Vide

ORIGENIS COMMENTARIORVM IN EVANGELIVM SECVNDVM MATTHÆVM TOMVS DECIMVS QVINTVS.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ ΤΟΜΟΣ ιε'.

De differentia Eunuchorum.

Περὶ διαφορᾶς εὐνούχων.

Matth. cap. 19. v. 12. SVnt enim Eunuchi, qui de matris vtero sic nati sunt : vsque ad id : *Qui potest capere capiat.* Postquam falsas duas, quæ in hunc locum proferri possunt, explicationes, ante eam quæ nobis ad verum videtur propius accedere, proposuerimus, & eas

Εἰσὶ γὰρ εὐνοῦχοι οἵτινες ἐκ κοιλίας μητρὸς ἐγεννήθησαν οὕτως. ἕως τοῦ· ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρείτω· δύο ἐκθεμένους πρῶτον τὰς προκειμένας ἡμῖν ἀληθοῦς εἰς τὸν τόπον διηγήσεως ἐκθεμένους, καὶ μὴ

τοῦτο ὡς δυναῖόν ἡμῖν αἰαπεῖλημμενοι αὐτοῖς, ἵν' A deinde pro virili confutaverimus; vt omni devitato, in ijs quæ dicemus, errore, meliorem transigamus vitam, si verum hujus loci sensum fuerimus assecuti; ita parati & instructi propositum aggrediamur. Cum enim duabus castrationibus, quas circa corpus exerceri videmus, consequens esse putarent nonnulli, vt tertia etiam ad corpus pertineret, se ipsi, præ Dei timore, at inconsulto & temere castrationi priorum simili subjecerunt; atque ita se convitijs appetendos, fortasse & ignominia afficiendos non alienis à fide solummodo propinarunt, sed ijs etiã qui res omnes humanas indulgentius ferre sciunt, quam vanum Dei timorem animo insidentem, & immoderatum castitatis amorem labores parientem & corporis mutilationem, &si quid aliud pati potest, qui tantam rem obijt. Alij autem sane non multi haud perpensa verborum cohærentia aliter senserunt; rati sunt enim priores duas ad corpus referendas à Servatore declarari, quasi præter res sensiles nihil proponente; tertiam vero non ita putarunt proferri, vt ad verbum interpretanda sit, sed castrationem quæ rationis ope fit, ea significari censuerunt, quando Heb. 4. 12. propositio cælesti regno, post resectas per sermonem maxima secandi vi pollentem ejusmodi concupiscentias, corporis contumelias spreverunt, vt pote à quibus anima quæ sermone concupiscentiam resecuerat, nequaquam amplius posset superari. At sciendum est priores illos Evangelicæ literæ amatores effectos, cum non animadvertissent hæc quoque Iesum in parabolis fuisse locutum, & spiritu dicta esse, majorem in hoc explicando loco consequentiæ rationem habuisse, atque eos qui priores duas castrationes ad corpus referendas esse fassi sunt: prioribus enim duobus tertium consequenter exæquarunt; non in tribus quidem illis, quoad consequentiam, peccantes, sed quod ad ea quæ hoc loco narrantur jam inde à principio non satis attenderint, necessario lapsi sunt; nam si ad corpus referuntur duæ, consequens est referri & tertiam. Alij vero tertiam recte assecuti sunt, cum affectionum ab anima peractam sermonis ope resectionem hae significari arbitrati sunt; at non observarunt huic explicationi consentaneum esse priores duas castrationes allegorice haud secus ac tertiam exponi, vel certe prioribus duabus tertiam quoque exæquari. Sane si super alijs non Veteris tantum, sed & Novi Testamenti locis quamplurimis dicere par est: *Littera occidit, spiritus autem vivificat*; ident in ijs quæ ad hunc quoque locum pertinent fã-

B

C

D

E

* c. 8. ἀνάγκη

tendum est; obſervatam quippe de duabus caſtrationibus literam dixerit aliquis eos occidiſſe, qui tertiam quemadmodum & priores intellexerunt, & dicere auſi ſunt ſe ad eundem modum quo priores caſtrati ſunt, fuiſſe exectos, vt pote qui juxta ſermonem Dei id facere potuerint, ob illud: *Propter regnum cœlorum.* Quod ſi quis alijs etiam exemplis probari vult Nouum Teſtamentum literam occidentem continere, audiat exempli gratia quomodo Seruator Apoſtolis ait: *Quando miſi vos ſine ſacculo, & pera, & calceamentis, numquid aliquid deſuit vobis?* quibus ſubjungitur: *At illi dixerunt, Nihil.* Dixit ergo eis Ieſus: *Sed nunc qui habet ſaculum, tollat, ſimiliter & peram: & qui non habet, vendat tunicam ſuam, & emat gladium.* Nam ſi quis hujus loci ſenſum non penetrans, veſtem ſuam ſenſilem vendiderit, & homicidam gladium emerit, propterea quod hæc à Ieſu dicta ſunt, peribit ille, quod ejuſmodi gladium ſumſerit, & præter voluntatem Ieſu male intellecto ipſius ſermone egerit; fortaſſe vero & in gladio peribit: at qualis ſit ille gladius non nunc nobis diſquirendum eſt. Quinetiam illud: *Neminẽ per viam ſalutaveritis,* ſi quis non diſcutiens quid volens Ieſus hoc præceperit, quaſi vitam Apoſtolicam æmulans neminem in via ſalutaverit, is profecto talem eum ſpectantibus inhumanus eſſe videbitur; qui cum cauſam cur ſic ille in animum ſuum induxerit ad ſermonem referent, propter quem is illud viſus eſt agere, eo adducentur, vt ſermonem Dei odio habeant, quaſi agreſtes eos & inhumanos efficientem qui illi adhærent; & qui anſa inde arrepta neminem in via ſalutat, is mortem occaſione à litera præbita patietur, litera ei mortem inferente. Si quis autem dextrum oculum eruat, quaſi cauſam ſibi det cur male aſpiciat, vel dextrum corporis manum, vel pedem dextrum carneum, idem patietur atque ij qui à litera occiduntur, vt pote qui intra literam ſe continuerit, cum ad ſpiritalem dictorum ſenſum aſcendere debuiſſet. Non dubitarunt certe aliqui qui nobis anteceſſerunt, cauſam ſcriptis ſuis dare, cum propter cœlorum regnum tertiam caſtrationem nonnulli, prioribus duabus ſimilem, pati auſi ſint. [Obſcure hunc ſignificare arbitror, quod de illo traditum eſt, nempe propter pietatis ſermonem, vel amorem caſtitatis corpus ſuum emaſculandum tradidiſſe.] Nos autem qui Chriſtum Dei Verbum ſecundum carnem, & ſecun-

Luc. 22. 35, 36.

Luc. 10. 4.

A τὸ δὲ καὶ ὅτι τῇ κ τ̃ τ προκείμενον *τύπον ὁμολογητέον. τριτὴν γὰρ ὃ γράμμα τῆ δύο εὐνουχισμῶν εἰπεῖν τις αὖ ὅτι ἀπέκτειτε τὰς ἀκολούθως τοῖς προτέροις τ̃ τὸν νοήσαντας, καὶ ὁλομόνως εἰπεῖν, ὡς κ τ̃ λόγον τὴ κυρίᾳ χαριζομένας αὐτῇ ποιεῖν ὅτι τῶ· Διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ὁμοίως τοῖς προτέροις εὐνουχίσθαι, εὐνουχίσθαι ἑαυτούς· εἰ δ βούλεταί τις καὶ ἄλλα παραδείγματα λαβεῖν τῆς κατὰ Διαθήκης ἐχούσης γράμμα ἀποκτεῖνον, ἀκουέτω τῶ Σωτῆρος τοῦ χάριν τίνα ἕτερον ὁ σωτὴρ πρὸς τοὺς ἀποστόλους εἶπεν· ὅτε ἀπέστειλα ὑμᾶς ἄτερ βαλαντίου, καὶ πήρας, καὶ ὑποδημάτων, μή τινος ὑστερήσατε; οἱ δὲ εἶπον· οὐδενός· εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Ἀλλὰ νυνὶ ὁ ἔχων βαλάντιον, ἀράτω, ὁμοίως καὶ πήραν· καὶ ὁ μὴ ἔχων, πωλησάτω τὸ ἱμάτιον αὐτῦ, καὶ ἀγορασάτω μάχαιραν· εἷς τις γὰρ Διὰ τὸ σῶμα εἰρηκέναι τ Ἰησοῦ, μὴ ἐνδὼν τῷ βουλήματι τῆ λελεγμένων πωλῆσαι τὸ ἀναθὲν ἑαυτῦ ἱμάτιον, καὶ ἀγορασαι μάχαιραν ἀνδροφόνον, ὡς λαβὼν μάχαιραν ζημιώσει ἑαυτὴν, καὶ τῷ Διὰ τὸ βούλημα τῦ Ἰησοῦ ποιῆσαι, πρεπεδιξάμενος αὐτῦ τ λόγον, ἀπολεῖται μόν. Ἔτα ἢ καὶ ἐν μαχαίρᾳ ἀπολεῖται· πολλαπλῆ ἢ μάχαιρα, ὡ τῶ πρόντος δοκεῖ κρεῖττ διηγήσασθαι· ἀλλὰ καὶ τό· μηδένα κ τὴν ὁδὸν ἀσπάζεσθε· εἴ τις μὴ ἐξετάσας τί βουλόμενος ὁ Ἰησοῦς τῦτο προσέταξεν, ὡς ζηλῶν ἀποστολικὸν βίον μηδένα κ τὴν ὁδὸν ἀσπάσοιτο, ἀπανθρωπος αὐτὸς εἶναι δόξει τοῖς θεωρήσουσιν αὐτὸν τοιοῦτον. οἱ τινες τὴν αἰτίαν τῦ ἕνεκα νοήσαντες ἐπὶ μὲν ἀναφέρουσιν ὅτι τ λόγον, δι' ὃν ἐκεῖνος ἐδόξε τῦτο προστάξειν, ἐναγεῖν αὖ πρὸς ὃ μισεῖν τ λόγον τῦ θεοῦ, ὡς ἀγελεῖς καὶ ἀπηνεῖς κατασκευάζοντα τοὺς ἐν αὐτῷ. καὶ τύτου τὴν αἰτίαν λαβὼν ὁ μηδένα κ τὴν ὁδὸν ἀσπαζόμενος, πάθοι ἂν προφάσει τῦ γράμματος θανάτου, τῦ γράμματος αὐτὸν ἀποκτείνοντος· εἰ δ καὶ τ δεξιὸν ὀφθαλμόν τις ἐκκόψοι, ὡς αἴτιον τῦ κακῶς βλέπειν, ἢ τὴν δεξιὰν τῦ σώματος χεῖρα, ἢ τ δεξιὸν κ ἁρμὸν ποδὸς, πάθοι ἂν μ τῷ ἀποκτιννυμένων Διὰ τὸ γράμμα, ὡς καὶ αὐτὸς μείνας ὅτι τῦ γράμματος, δίον διδάσκειν αὐτὸν ὅτι τὸ πνεῦμα τῦ λεγομένῳ· ἄλλοι μὲν οὖν τῷ προκόπτειν ὀκνοῦντες ἰδίοις συγγράμμασιν ἀφορμὰς παρέχειν τ τ πείνων εὐνουχισμὸν ζηλώσει τινὰς παιδεύειν, προφάσει βασιλείας οὐρανῶν, παραπλήσιον ἑαυτοῖς

B

C

D

E

Vide Not.

*χ. ἡμᾶς

αὐτ ἱστορήσαντες, ὡς ἀρα Διὰ τ λόγον τῆς εὐσεβείας, ἢ τ τ σωφροσύνης *ἔρωτα, εὐνουχισμῷ σωματικῷ ἑαυτὸν ὁπωσδήποτε δείξαντες.] ἡμεῖς δ χρεῖττον θεοῦ τ λόγον τῦ θεοῦ κ τῦ Χριστοῦ καὶ κ τῦ γράμμα πο-

τῆ

τὴν νοήσεμτες, νῦν δὲ κὲτ᾽ γινώσκοντες, οὐκ ἀν- A dum literam olim novimus, nunc autem
δοκοῦμεν ὡς κλῶς ὀφείλησθαι τοῖς τὸ τέλειν non amplius noſcentes, eorum interpre-
εὐνουχισμὸν ἑαυτοῖς προφάσει τῆς βασιλείας τῶν tationem non probamus, qui cœleſtis re-
οὐρανῶν ἐπάγεσι· καὶ οὐκ αἰ ὅτι πλεῖον προσδιε- gni obtinendi cauſa tertiam ſibi caſtratio-
τείναμεν τῇ αἱρέσει τὸ τέλειον τῶν πλη- nem intulerunt; nec tantum in eo confu-
σίον τοῖς πρότερος δυσὶ σωματικῶς ἐκλαβεῖν tando, qui tertium eunuchiſmum, ita vt
θέλοντος, εἰ μὴ καὶ ἑωράκειμεν τὸς ζηλωτὰς priores duos, corporalem eſſe vult, tem-
ταύτας, καὶ ἐντυγχάνομεν τοῖς δυναμένοις θερμο- poris triviſſemus, niſi aliquos illud auſos
τέραν κινῆσαι ψυχὴν, καὶ πιστὸν μὲν, ἀ λογικὴν vidiſſemus, & nonnullos etiam offendiſſe-
δὲ, πρὸς τοιοῦτον κίνημα· φησὶ δὲ σέξτος ἐν mus ferventiorem animum, & fidelem qui-
τοῖς γνώμοις, βιβλίῳ φερομένῳ παρὰ πολλοῖς B dem, ſed rationis non ſatis audientem, ad
ὡς δοκίμῳ· πέμ μέρος τοῦ σώματος τὸ ἀναπεῖ- ejuſmodi facinus accendere valentes. Sic
θόν σε μὴ σωφρονεῖν, ῥῖψον. ἄμεινον γὰρ χωρὶς τοῦ ait autem Sextus in Sententijs, libro qui
μέρους ζῆν σωφρόνως, ἢ μὴ τὸ μέρος ὁλοθρεύσας· multorum manibus tanquam bonæ notæ
καὶ πάλιν προβὰς ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ, ἀφορ- teritur: *Quæcunque pars corporis ad intempe-*
μὴν διδοὺς ὅτι ὁ πλησίον, λέγει· αἰσθόμε- *rantiam te compulerit, proijce abs te; ſatius*
νος ἴδιός σὺ ὢν ἐρᾷς τὸ λοιπὸν τοῦ σώματος ἔχειν *enim eſt parte mutilum caſte viuere, quam ea*
ἐρρωμένον ἀποκεκόπθαι αὐτῆς, ἢ ῥιπτοῦντας μέ- *præditum, perdite.* Et rurſum in eodem li-
μν. πόσῳ βέλτιον ὢν ἐρᾷ σωφρονεῖν; καὶ φίλων bro progreſſus, adhortans eodem fere mo-
δὲ ἐν πολλοῖς τῆς εἰς τὸ μοιχεύειν νόμον στωμύλλεσθαι do ait: *Homines quidem ad tuendam reliqui*
αὐτῷ δεδοκιμῆσθαι καὶ παρὰ σωφρόσι παιδεύσει, φη- C *corporis ſanitatem membra ſua ſcindentes vi-*
ℓ. χ. ἔτως ἐν ἐν βιβλίῳ ὧ * ἔτος ἐπέγραψεν· ὅτι δὲ χρῆ- *deas & abijcientes; at quanto melius ad con-*
σον τοῦ χρείττονι φιλεῖν ὑπιτίθεσθαι, ὅτι ἐξευ- *ſervandam caſtitatem?* Quinetiam Philon
νυχισθῆναι μᾶλλον, ἢ ἄμεινον, ἢ θεοῦ σωτηρίας ἐκνόμους qui multis in Moſis Legem lucubratis vo-
λυσᾶν· ἀλλ᾽ ἀ πιστευτέον αὐτοῖς μὴ ὁ βύβλινα luminibus hominum etiam ingenio præ-
τῆς ἱερᾶς γεγραμμάτων τοῖς ὀξειληφόσιν, ditorum laudem meruit, in eo Libro cui
εἰ γὰρ ἐν τοῖς καρποῖς τοῦ πνεύματος κατέλεκται titulum fecit, *Deteriorem potiori inſidiari ſo-*
μὲν ἀγάπης, καὶ χαρᾶς, ἐ μακροθυμίας, ἢ *lere*, ſatius eſſe ait evirari, quam illegitimos
τῆς λοιπῶν, καὶ ἐγκράτια, καρποφορητέον & nefarios concubitus ſectari: at ijs
μᾶλλον τὴν ἐγκράτειαν, καὶ ὁ δεδεμένον ἀπὸ Sacrarum Literarum circa illa ſententiam
θεοῦ σῶμα ἄῤῥεν τηρητέον, κᾶν ἄλλό τι βλά- minime aſſecutis fides habenda non eſt;
μητέον, ἵνα μὴ βλαβείη τις ὃ καὶ ὡς θεὸς ὁ D nam ſi inter fructus Spiritus, cum chari-
ℓ. χ. λέγει ἢ χρήσιμος * λέγων· ἢ φθερεῖς τὴν ὄψιν τοῦ tate, & gaudio, & patientia, & reliquis,
πώγωνός σε· χρήσιμον εἰς ἀπόδειξιν θερμοῦ μὲν caſtitas quoque recenſetur, hanc potius
τῇ πίστει νεωτέρων, οἷς ὁμολογεῖν χρὴ ὅτι ἔρωτα tanquam fructum dare, & maſculum cor-
σωφρόσυνος ἔχουσιν, ἀλλ᾽ ὡκατ᾽ ἐπίγνωσιν, καὶ pus à Deo datum conſervare oportet,
τὸ· ἐὰν δὲ μάχωνται ἄνδρες ὁ εἷς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ quam aliud quidpiam audere; adeo vt
τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· ἢ φείσεται ὁ ὀφθαλμός σου ἐπ᾽ transgrediatur aliquis perappoſitum ad
αὐτῇ· εἰ γὰρ ἀποκόπτει) χεὶρ ὁπλισαμένη διδύμων ἀδρὸς, rem de qua agimus hocce præceptum;
πῶς ἔχει καὶ ὁ ἑαυτὸν δι ἄγνοιαν εἰς ὁδοῦ φερόσης E *Non vitiabis aſpectum barbæ tuæ.* Vtile quo- Leuit. 19. 27.
ὑπὸ σωφροσύνην, τοιαύτη προσκόπτει ὑπιδεδω- que eſt illud ad deterrendos juvenes fer-
κώς; ὑπιλογισάσθω οὖν ὁ μόνων ὁ τοιοῦτον ζη- ventiori fide præditos, quos caſtitatis ſtu-
μιᾶν, ἃ πίσταται ὑπὸ σπουδάζοντων, καὶ συγ- dio ferri fatendum eſt, *ſed non ſecundum*
χωρούντων τοῦ· οὐκ εἰσελεύσεται θλασίας, καὶ ἀπο- *ſcientiam: Si pugnaverint duo homines in idi-* Rom. 10. 2.
κεκομμένος εἰς ἐκκλησίαν κυρίου, συναριθ- *ipſum, homo cum fratre ſuo*, & cætera, vſque Deuter. 25.
μεῖται τῶν αὐτῶν τοῖς ἀποκεκομμένοις τὰ ἀφροσύ- ad id: *Non parcet oculus tuus ſuper eam.* 11, 12.
νῃ λέγω καὶ ἃ πάθοι αἰ τις τοιαύτη ἐμπε- Nam ſi manus amputatur, quæ viri teſtes
διοθέντων ἢ, ὡς ἰατροὶ παῖδες φασι, ἀπὸ apprehenderit, cur non & is qui viam
κεφαλῆς καταβαίνοντων ὑπὸ τὰς ἄῤῥενας πόρους σωμάτων, καὶ ἐν τοῦ καταβαίνειν μέχρι πόνου ignorans qua ad continentiam eatur,
tali ſe ipſe calamitate implicuit? Iam vero
cum animo ſuo cogitet, qui tale facinus
admiſſurus eſt, quænam ab iis ſit paſſurus,
qui probris eum & convitijs appetentes,
his verbis vtentur: *Non intrabit Eunuchus* Deuter. 23.
attritis vel amputatis teſticulis in Eccleſiam 1.
Domini, virum hunc inter caſtratos nume-
rantes. Iam vero ea prætereo quæ tolerabit
quiſpiã impedito intẽpeſtive femine, quod
vt tradunt medicorum filij, à capite in ge-
nitalia profluit, & cum per quaſdam ve-

nas quæ circa malas sitæ sunt, excernitur, natiuo calore pilos è virorum maxillis emittit; quibus carent qui propter cœlorum regnum corpus suum execandum esse arbitrantur. Quasnam vero capitis gravedines patiuntur, quas vertigines, quæ mentem etiam quandoque invadunt, & imaginum formatricem animæ vim res sibi novas & inusitatas ex hac materia fingentem perturbant? Verum antequam ad hujus loci explanationem accedam, si consentaneum sibi, & congruens aliquid statuit Marcion, cum Scripturam allegorice non esse interpretandam pronuntiavit, hos quoque sermones tanquam à Servatore minime prolatos improbasse eum ac rejecisse dicendum est, cum sic existimaverit, vel ei qui fidem fuerit amplexus, talia audacter esse perpetienda, si sermonum horum autorem esse Servatorem dixerit; vel si tanta jure merito patrare non audeat, quæ in verbi contumeliam & opprobrium vertant, neque sermones Servatori tribuendos esse, nisi allegorice exponantur. Nos autem qui trium castrationum cohærentiam & connexionem servare volumus, & tropologicâ tertiæ explicationem probamus, hæc quoque de prioribus duabus dicemus: Eunuchi tropice ij dici queunt qui frigidi sunt in venerem & segnes, & qui se in venereas libidines & obscœnitates, ijsque similia nõ effundunt. Abstinentium igitur ab ijs tria genera agnosco; quidam enim tales procreati ac formati sunt, de quibus dicere licet: *Sunt Eunuchi qui de matris utero sic nati sunt*: quidam vero adhortationibus ad id, monitisque adducti, abstinentiam à venereis, & omni circa muliebria loca lascivia exercent: non tamen ejusmodi propositi, & studij, & laude digni, vt ita dicam, affectus suscipiendi autor ijs fuit Dei verbum, sed hominum, sive qui apud Gentes Philosophiæ incubuerunt, sive *prohibentium nubere, abstinere à cibis*, hæreticorum sermones. Hi profecto mihi significari videntur his verbis: *Sunt Eunuchi qui facti sunt Eunuchi ab hominibus.* Quod si quis autem assumpto sermone Dei vivo & efficaci, penetrabiliore omni gladio ancipiti, sive, vt eum appellat Apostolus, gladio spiritus, animi affectiones intacto corpore resecet, atque id quidem regni cœlestis intuitu faciat, & affectionum animi sui, ope sermonis, amputationem ad consequendum cœleste regnum maxime conducere existimet, illud vero est quod pro vera abstinentia & castitate habendum est. In eos autem illud quadrat, non vt censuerunt qui hunc locum retulerunt ad corpus: *Sunt Eunuchi qui seipsos castraverunt propter ve-*

1. Tim. 4. 3.

Hebr. 4. 12. Epist. 6. 17.

A ταῖς ἐκ τῶν σπλάγχνων φλεβῶν, τῇ φυσικῇ τοῦ κατα-
βαίνοντος θερμότητι τρίχας ποιουμένων φύειν τοῖς
ἀνδράσι ταῖς τῶν γλουτῶν. ὧν τριχῶν στέρεσθαι οἱ
νομίζοντες ἑαυτοὺς δεῖν σωματικοὺς ἀνυσχολήτους
εἶναι τὴν τοῦ οὐρανοῦ βασιλείαν· τίνα δ' ἂν πά-
θοιεν, ἢ κακοκοιλίας καὶ σκοτώσεις ἐκ τοῦ ὅτι φλα-
τώσας καὶ ὅτι τὸ ἡγεμονικὸν, καὶ φαντασιώδους τὸ
φανταστικὸν ἀλλόκοτα φαντασμάτων ἀπὸ τῆς
τοιαύτης ὕλης; περὶ δὲ ἐλλιπῶς ὅτι τὴν διήγησιν τοῦ
τοῦ τόπου, λεκτέον ὅτι εἴωθέ τι ἀκόλουθον ἑαυτῷ
B ὁ Μαρκίων ποιεῖσθαι, φάσκων μὴ δεῖν ἀλληγορεῖν
τὴν γεγραμμένην, καὶ τοὺς τόπους τούτους * κἀκεῖνον ἐν
ὡς οὐκ ἀπὸ σωτῆρος εἰρημένους, νομίσας δεῖν
ἅπαν προσδέχεσθαι, μὴ τοῦ φάσκειν τὸν σωτῆρα
ταῦτα εἰρηκέναι, ὃ καὶ ὅτι τοιαῦτα τολμᾶν
ἑαυτὸν παραδιδόναι πιστεύσαντι τῷ πεπιστευκό-
τι, ἢ μὴ ἂν θαρρῆσαι τὰ τηλικαῦτα
ἐσόμενα εἰς δυσφημίαν τὸν κύριον τοῦ λόγου, μηδὲ
πιστεύειν εἶναι τοῦ σωτῆρος τοὺς λόγους, εἰ μὴ
ἀλληγορεῖται· ἡμεῖς δ' οἱ βουλόμενοι τὴν ἀκο-
λουθίαν σώζειν τῆς τριῶν C ἀνουσιῶν, καὶ τὴν
κωπῶντες τῇ ἐπιπλοκῇ τὰ τρία, τοιαῦτα φήσο-
μεν καὶ περὶ τῶν προτέρων δύο· εὐνοῦχοι ἐπι-
κῶς νοοῦ, οἱ ἀρρενοποιηθέντες λέγονται δή,
καὶ μὴ ὑπεκδιδόντες ἑαυτοὺς ταῖς κατὰ τοῦτο ἀσελ-
γείαις, καὶ ἀκαθαρσίαις, ἃ τὰ θήλεα πλείονα αὐ-
τοῖς· εἰσὶ δὲ καὶ περὶ τοῦτο ἀρρένων διαφορ-
αὶ οἷμαι πολλαί· οἱ μὲν γὰρ ἐκ κατασκευῆς εἰσι
τοιοῦτοι, περὶ ὧν λέγεται αὐτό· εἰσὶν εὐνοῦχοι οἵ
τινες ἐκ κοιλίας μητρὸς ἐγεννήθησαν οὕτως· οἱ δὲ
ἐκ λόγων μὲ ἀσκησάντων παραπεπτωκότες τὴν περὶ
ἀφροδισίων ἀποχὴν, καὶ πάσης τῆς περὶ τὰ τοῦτο
D ἀκολασίας· ἃ μὲν δὴ γυμνάσαι αὐτοὺς τὴν τοιαύτην
προαίρεσιν, καὶ ἄσκησιν, καὶ τὴν, ἵν' οὕτως εἴπωμεν,
κατόρθωσιν λόγος λόγῳ θεοῦ, ἀλλὰ καὶ θεόπνευ-
στοι λόγοι, εἴτε περὶ φιλοσοφησάντων παρ' ἕλλη-
σιν, εἴτε περὶ κωλυόντων γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρω-
μάτων ἐν ταῖς αἱρέσεσιν· ἔστι δὲ μοι δεκάδυο δι-
λαβεῖν ἐν τοῖς· εἰσὶν εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνοῦχι-
σθησαν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων· ὃ δὴ ἐπιζῆς ἄζιον,
εἰ τὸν λόγον τις ἀκαλαβὼν τοῦ ζῶντος, καὶ ἐνεργοῦς,
E καὶ τομώτερον ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον,
καὶ τὴν, ὡς ὠνόμασεν ὁ ἀπόστολος, μάχαιραν τοῦ
πνεύματος, ἐκτέμοι ὁ τῆς ψυχῆς παθητικὸν,
μὴ ἀπολλύμενος τοῦ σώματος, καὶ τοῦτο ποιοῖ ἕνεκα
τοῦ βασιλείαν οὐρανῶν, καὶ μέγιστον συμβαλλό-
μενον πρὸς τὸ κληρονομῆσαι βασιλείαν οὐρανῶν τὸ
ἐκτέμειν λόγῳ τὸ παθητικὸν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ·
τοῖς δὲ τοιούτοις ἁρμόζοι ἂν, καὶ οὐχ ὡς οὐσίᾳ οὐ
σωματικῶς τῷ κύριον τόπον εἰληφότες, τό· εἰσὶν

εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· μεγάλη ἡ δυνάμις τοῦ χωρῆσαι τὸν ἀπὸ λόγου τῆς ψυχῆς εὐνουχισμόν, οὐ πάντες χωροῦσιν, ἀλλ' οἷς δέδοται. δέδοται δὲ πᾶσι τοῖς αὐτόσασιν ἀπὸ θεοῦ τὴν λογικὴν μάχαιραν, καὶ θέντες αὐτὴν χειραγωγοῖς, ἵνα εὐνουχίσωσιν ἑαυτοὺς διὰ τὴν οὐράνιον βασιλείαν· εἰ δὲ χρὴ καὶ ἱστορικῶν φάσκειν τινὰ εἶναι τῶν γεγραμμένων, μή τις ὑποφαινομένης ἡμῖν εἰς αὐτὰς ἀναγωγῆς, φήσωμεν ὅτι εἰσί τινες εὐνοῦχοι τοῦ Φαραώ, ἄχρηστοι πρὸς κτῆσιν, ἵνα οἰκοδομήσωσι τὸν Ἱερουσαλήμ· ὡσεὶ μὲν οὖν τῶν πρώτερον, ἐν τῇ γενέσει γέγραπται. τῶν δὲ δευτέρων ὑπόδειγμά ἐστιν ἐν τῇ δευτέρᾳ ἔζρα γεγραμμένος, ὅς φησι· καὶ ἐγὼ ἤμην εὐνοῦχος τοῦ βασιλέως. καὶ ἐγένετο ἐν μηνὶ νισὰν ἔτους εἰκοστοῦ Ἀρταξέρξου βασιλέως, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· καὶ ἠμαθυώθην ἐνώπιον τοῦ βασιλέως, καὶ ἀπέστειλέ με· καὶ σὺ δὲ ἐντυχόμενος τῷ δευτέρῳ ἔζρᾳ εὑρήσεις ὅλα τὰ κατὰ τὸν τόπον, καὶ ὑπισήσεις διὰ τί ἅγιός ἐστιν εὐνοῦχος ἡγούμενος ἐσχηνὸς τῆς οἰκοδομηθήναι τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ· φασὶ δὲ ἐξεγίων παῖδες τὸ θημὴλ καὶ τὸν περὶ σὺν αὐτῷ ἀνανίαν, ἀζαρίαν, μισαὴλ, ἐν βαβυλῶνι εὐνουχίσθαι· πληρωθῆναι τῆς θεοῦ τὸ ἐζεκίου ἐρημώσεως προφητείας ὑπὸ ἡσαΐου ἐν τῷ· ἀπὸ τῶν σπερμάτων σου λήψονται, καὶ ποιήσουσι παιδόσπας ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ βασιλέως βαβυλῶνος· φασὶ δ' ὅτι ὡσεὶ τὸν τῶν καὶ ἡσαΐου προφητεύσει φάσκων· μὴ λεγέτω ὁ ἀλλογενὴς ὁ προσκείμενος κυρίῳ, ἀφορισεῖ με ἀπὸ κύριος ἀπὸ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· κρείσσονα υἱῶν καὶ θυγατέρων· κελεύει δῶναι, ὡς πρὸς τὸν μυστικὸν τόπον, ὃ μὴ ἔγνωσαν ἐν βαβυλῶνι, ἀλλὰ ἄγονον εἶναι πρὸς τὴν βαβυλωνίαν, ὡς ὁ θημὴλ, ἵνα γένησωμεν, συλλαβόντες ἀπὸ τοῦ θείου πνεύματος, ὡς ἐκεῖνος, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, ὁράματα καὶ προφητείας· δεῖ δὲ εἰδέναι ὅτι ὀλίγας ὕλης ἀφ' ὑπαρκτῆς εἰς κατασκευὴν τοῦ τοὺς τρεῖς σωματικοὺς εὐνουχισμούς, ὁ βαλόμενος προθῆναι τὸν λόγον, καὶ στωμυλιούσης καὶ τοῖς προειρημένοις, καὶ ἀφ' ἧς συγγραμμάτων τοῦτο διδάξασιν. οὐκ ἐβουλήθημεν ἡμεῖς ἐκθέσθαι αὐτούς, μὴ γυμνασίας εἵνεκεν πιθέντες τοὺς λόγους, καὶ τὴν λύσιν ἑκάστου ἐκθέμενοι, φθάσῃς ἡμῶν δοῦναι τοῖς μὴ ὡς βούλεται ὁ ἴσους χωροῦσι τὸ περὶ εὐνουχίας λόγον, πρὸς ὃ ἑνὶ ἑκάστῳ δεῖ νοεῖν ὅ, χαρίεν, καὶ σωματικῶς αὐτὸ ὑποληπτέον. δέον πνεύματι ζῶντα, ἐν πνεύματι

gnum cœlorum. Maxima porro ea virtus est, castrationis animæ, quæ à sermone perficitur, esse capacem; cujus non vnusquisque capax est, sed cui datum est; datum est autem ijs omnibus, qui sermonis gladium à Deo postularunt, & eo recte vsi sunt, vt seipsos propter regnum cœlorum castrarent. Quod si ex historijs quæ in Scriptura continentur, quædam nobis attingendæ sunt, cum anagogico earum, quem comminisci poterimus, sensu; dicamus esse quosdam Pharaonis Eunuchos, bonæ cujusvis rei steriles, quique vt pincernæ & pistoris officio apud ipsum fungerentur, Gen. 40. 1.
execti sunt: sunt etiam homines Dei ad id castrati, vt collapsam Ierusalem instaurent. Ac de prioribus quidem in Genesi scriptum est; aliorum exemplum præbet is de quo in altero Esdræ libro agitur, quique sic ait: *Et ego eram regis Eunuchus.* Fa-*ctum est autem in mense Nisan, anno vige-simo Artaxerxis Regis*, & quæ sequuntur, vsque ad id: *Et placuit ante vultum regis, & misit me.* Secundum autem Esdræ librum legens, quæcunque ad hunc locum pertinent, reperies, & quanam de causa sanctus est Eunuchus ille qui restaurando Dei templo præfectus est. Daniel quoque & tres cum eo pueros Ananiam, Azariam, & Misaëlem Babylone castratos fuisse tradunt Ebræorum filij, completa ea Isaiæ ad Ezechiam prophetia: *De semine tuo tollent,* Isaiæ 39. 7.
& facient Eunuchos in domo Regis Babylonis. Quin etiam de illis id Isaiam vaticinatum ferunt: *Ne dicat advena, qui adhæret Do-* Isaiæ 56. 3.
mino dicens, Separatione dividet me Dominus 5.
à populo suo, & cætera, vsque ad: *Meliorem filijs & filiabus.* Bonum ergo est, quoad mysticum hujus loci sensum spectat, in Babylone non generare, sed Danielis instar, Babylonis respectu sterilem esse & infœcundum, vt postquam sicut ipse, ipsiusque comites à Spiritu divino conceperimus, visa & prophetias generemus. Qui autem ad hunc sermonem animum voluerit advertere, & ijs quorum supra meminimus, quique scriptis suis doctrinam hanc prodiderunt, assentiri, multis eum probabilibus argumentis adstruere posse sciēdum est tres eunuchismos esse ad corpus referendos: sed exponere eos noluimus, ne sermones exercitationis causa proponentes, & confutationem vniuscujusque explicantes, causam his præbeamus, qui sermonem de castratione præter Iesu voluntatem capiunt, cur ipsum etiam verbū, *capere*, alio ac fieri debet detorqueant, & id ad corpus quoque pertinere contendant, cum tres eunuchismos spiritualiter esse prolatos vnusquisque spiritu viuens,

& spiritu ambulans in animum inducere debuisset.

A σοι χωῦπα, καὶ τὰς ῥεῖς ἀνακλησικὰς πνεύματικὰς παιδίας λελέχθαι.

De Pueris Iesu oblatis, vt manus eis imponeret.

Περὶ τῶν προσενεχθέντων παιδίων τῷ Ἰησοῦ ἵνα θιτθῇ τὰς χεῖρας αὐτοῖς.

Matth. 19. 13. *Tunc oblati sunt ei parvuli*, & reliqua, vsque ad id: *Et quum imposuisset eis manus, abiit inde.* Tunc exposita historia contigit, cum pueri Iesu oblati sunt, volentibus ijs qui offerebant, vt manus ipsis imponeret, & preces pro ipsis funderet. Atqui sciendum est nunquamnon Iesu pueros animam offerre, de quibus sibi depositi instar à Deo traditis dicat: *Ecce ego & pueri quos dedit mihi Dominus*, & eorum puerorum infantes appellentur nonnulli, alij lactentes, vt infantibus etiam imbecilliores, & Dominus noster ex vtroruinque ore laudem perficiat, vt cognita à nobis ejusmodi in pueros illius beneficentia dicamus: *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem.* Hi vero pueri dicendi sunt, qui carnales sunt in Christo ac infantes, cujusmodi Corinthios esse sciens Paulus Apostolus dicebat: *Et ego non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, quasi parvulis in Christo.* Tales autem pueri tunc oblati sunt, & semper offeruntur Iesu. Oblationis autem puerorum argumentum est, Ecclesiæ infantium in Christo, & lactentium, lacte, non solido cibo egentium multitudo, quos fovens, non secus ac filios suos nutrix, sic alloquatur: *Lac vobis potum dedi, non escam, nondum enim poteratis.* Deinde quandoquidem Evangelistæ, qui horum, de quibus hic agitur, meminerunt, quod oblati fuerunt parvuli Iesu, vt ait Matthæus, vel, vt Marcus, infantes ei obtulerunt scripserunt quidem; at à quibus oblati fuerint, vel quinam obtulerint, silentio præterierunt, nobis investiganda relinquentes quæ à se fuerant prætermissa: operæ pretium est disquirere an casu id à tribus fuerit prætermissum, quibus facile erat scribere, Oblati sunt ei à patribus, vel à matribus, vel, Offerebant ei infantes & pueros ipsorum matres; an id certo & prudenti consilio fecerint, vt accedentes ad Iesum, ipsique ministrantes Angelos callere declarafent, quinam Iesu pueri offerendi sint, vt manus eis imponat, & quando; tum & qui offerendi non sint, & quo tempore; vt pote qui diviniori mente puerorum, infantiumve differentias intuecantur. Nec enim absque Angelorum

Τότε προσενέχθησαν αὐτῷ παιδία, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· καὶ ἐπιθεὶς τὰς χεῖρας αὐτοῖς, ἐπορεύθη ἐκεῖθεν· τότε μὲν ἡ αἰσχρολαμβάνουσα ἱστορία γέγονε, τῷ δὲ προσενεχθῆναι παιδία τῷ Ἰησοῦ, βουλομένων τῶν προσφερόντων ἐπιθεῖναι B αὐτοῖς τὰς χεῖρας αὐτοῖς, καὶ προσεύξασθαι· ἰστέον δὲ ὅτι οὐκ ἔστιν ὅτε ὁ προσφέρων παιδία τὴν ψυχὴν τῷ Ἰησοῦ, ἐφ' οἷς λέγει αὐτὸς προσκεκομίσθαι αὐτῷ ἀπὸ θεοῦ λαβών, τὸ· ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία ἃ μοι ἔδωκεν ὁ θεός, καὶ ἀπὸ τῶν παιδίων γε τούτων τινὰ μὴ χρηματίζειν νήπια, ἄλλα δὲ λεχέως θηλάζοντα, ὡς τῶν νηπίων τὸ ἀπαθὲς ἐσόμενα, καὶ ὁ κύριος ἡμῶν οὐκ ἐάσειεν ἀμεταπόρευτον καταρτίσαι αὐτόν, ἵνα ἡδυπαθοῦσι τοῖς ἰδίοις C αὐτοῦ εἰς τὰ παιδία θεραπείαν, λέγωμεν τὸ· ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον· παιδία δὲ λεκτέον, τοὺς ἐν χριστῷ ἁγίους, καὶ νηπίους, οὓς ὁ μεμυθίσθαι ἐπιτάμβροτος ἀπόστολος παῦλος ἔλεγε· καίγε οὐκ ἠδυνήθην ὑμῖν λαλῆσαι ὡς πνευματικοῖς, ἀλλ' ὡς σαρκίνοις, ὡς νηπίοις ἐν χριστῷ· τὰ τοιαῦτα δὲ παιδία προσενέχθη πάντε, ἐν δεῖ προσάγεσθαι τῷ Ἰησοῦ· σημεῖον δὲ τῆς τῶν νηπίων προσαγωγῆς, οἱ πολλοὶ τῆς ἐκκλησίας ἐν χριστῷ νήπιοι, καὶ θηλάζοντες, χρείαν D ἔχοντες γάλακτος, ἐ στερεᾶς τροφῆς, φησὶ γὰρ λόγοι δὲ, ὡς αὐ τροφὸς θάλπῃσα τὰ ἑαυτῆς τέκνα θάλπων αὐτούς, τό· γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, ἐ βρῶμα, ἔπω γὰρ ἠδυνάσθε· εἶτ' ἐπεὶ μεταδόντες εὐαγγελίας τῷ κῷ τ' τόποι, ὅτε μὲν, ὡς ὁ ματθαῖός φησι, προσενέχθη παιδία τῷ Ἰησοῦ, ἢ, ὡς ὁ μᾶρκος, προσέφερον αὐτῷ ἐ βρέφη, αὐξανομένου, τινὰ τίνος ἦ προσενέχθη, ἢ τίνες προσέφερον ἄμμα προσαλειφόμενοι, ἢμῖν καταλιπόντες ἐξετάζειν ὃ προσαλειμμένων, ἄξιον ἰδεῖν πότερον κῇ σωτυχίαν τινὰ τῶν τειῶν ὃ τοιοῦτον προσαλείεσθαι, δυναμένων αἰσθάνεσθαι, προσενέχθη αὐτῷ ἀπὸ τῆς γενέσεως, ἢ, ἀπὸ τῆς μητέρων, ἢ, προσέφερον αὐτῷ βρέφη ἢ παιδία αἱ μήτηρες αὐτῶν. ἢ γνώσεως λογισμῷ καὶ σοφίας ὃ τοιοῦτον πεποίηκεν, εἰς προδήλωσιν τῶν, ὅτι προσηλύτους ἀγγέλοι τῷ Ἰησοῦ καὶ διακονοῦντες αὐτῷ, αὐτοὶ νῷ διοτίθησι τὰς τῶν παιδίων ὁράσεις ἀφορᾶς, ἢ βρεφῶν, εἴδασι τίνας προσφέρειν δεῖ τῷ Ἰησοῦ, ἵνα προσενέχθῃ αὐτῷ χειροτονήσων ἐπ' αὐτοῖς, ᾧ πότε. οἴδασι δὲ καὶ τίνας ἐ χρὴ, ἢ ὅπως δεῖ τίνα χρόνον ἐ χρὴ·

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ὁ γὰρ ἅπαξ προσμαγαγγλικῆς οἰκειότητος τῷ θεῷ τὰ παιδία προσέρχεσθαι τῷ ἰησοῦ· ὃ δὴ βούλημα τῆς προσφερόντων τὰ παιδία ἐστί, καὶ μὴ τὸ μαθητὰς, ἵνα ὡς χεῖρας ἐπιθῇ αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς καὶ προσεύξηται. καὶ δὲ τὸ μὴκυν, ἵνα ἅψηται αὐτῶν. καὶ δὲ τὸ εἰπόντα βρέφη αὐτῷ εἰς λυτρῶσιν, ἵνα αὐτοῖς ἀπῇσιν· τὴ γὰρ προσευχῇ τῆς ἰησοῦ, καὶ τῇ ἁφῇ αὐτοῦ, τὰ παιδία καὶ τὰ βρέφη ἐδυνάτο λαμβάνειν, ἀπὸ ἀκμῆσιν οἱ ἤδη προύμπικοι, ἤρκεῖτο εἰς βοήθειαν, καὶ ὧν χωρεῖ ἀφέλειαν. ἅπασιν γὰρ αὐτοῖς ἡ δυνάμις ἰησοῦ, μόνον χεῖρας ἐπιθέντος τῆς τῆς ἑαυτοῦ ἐπισκοπῆς αὐτοῖς, καὶ οὐκέτι αὐτῷ ἄπεστί τι τῶν χρειῶν· τάχα δὲ καὶ, ὡς προεῖς ὁρᾶτον, ὃ βούλημα τῶν προσφερόντων αὐτῷ βρέφη καὶ παιδία, τοιοῦτον ἦν, ἀφλαβούμενοι ἀπ᾽ οὐχ οἷόν τε ἦν ἀναμεῖναι ἰησοῦ βρεφῶν ἢ παιδίων, καὶ δυνάμιν ἀφ᾽ τῆς ἁφῆς ἐναφιέντος αὐτοῖς, σύμπαθημα, ἢ δαιμόνιον, ἢ τι ἄναθαν ἢ φθάσας ὁ ἰησοῦς ἅψατο· οἶμαι δ᾽ ὅτι καὶ ἐπὶ πολλαῖς ποιηραῖς δυνάμεις πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν ἐχούσῃ ἀφελωφέλειαν, ποικίλως αὐτῇ ἐπιβεβλήκασι, ἀφ᾽ τοῦτο ὡς ἤδη ἐκ τῶν προτέρων τὴν δυνάμιν αὐτοῦ μαθόντες οἱ προσφέροντες τῷ σωτῆρι τὰ βρέφη, τοῦτ᾽ ἐπίστευον, ἵνα ἀφ᾽ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν αὐτοῦ, καὶ τοῦ πρὸς τὰ παιδία καὶ τὰ βρέφη δίχης, ἀφ᾽ τῆς ἁφῆς ἀπελαύνηται μὴ τὰ χείρονα, δυνάμις ἡ ἐλιγομένη ἀφαφέρουσα, καὶ πρὸς τὰ ἐξῆς ἀφαρκῆ, ὡς κωλυτικὴ πυγχάνουσα ἐπαφῆς τῆ ἑαυτῶν. καὶ ὁ σωτὴρ οὐκ ἄπλως τι καὶ ἀνέργειον ἐπετέλεσε τοιοῦτον, ἀλλὰ σωτήριον τοῖς ἐπ᾽ αὐτῷ χειροθετηθεῖσιν ὧν ἥπτετο, φησὶ τοῖς ἐπιτιμῶσι μαθηταῖς, καὶ ἀφ᾽ τῆς ἐπιτιμᾶν κωλύουσιν αὐτοῖ προσφέρεσθαι τὰ παιδία, τί· ἄφετε τὰ παιδία, καὶ μὴ κωλύετε αὐτὰ ἐλθεῖν πρός με· εἰ μὲ οὖν ἐχὶ λόγον τὰ ἀποδεδομένα ἡμῖν, ὑπό τινων προσπέπτη, ἢ τίνες προσφέρουσι, ἀκριβῶς δὲ ἐκείνοις μαθηταῖς πρὸς ἐζαίρετοι νοοῖντο τῆ ἰησοῦ δυνάμεις ἁγίαι μαρτυρολογίαν ἔχ ἧς τῆ θεοῦ· φθαίνει γὰρ ὅτι διαφόρους τῶν μαθητῶν ἰησοῦ ὄνομα εὔλογον, ἵνα μὴ μόνον οἱ αὐθεντοι αὐτῷ μαθητεύωνται, ἀλλὰ καὶ ἄγγελοι οἷς ἄφθη, καὶ εἴ τις αὐτῷ πιστεύειν βούλεται ἀπὸ πάντος ὀνόματος ὀνομαζομένου οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι· εἰ μήπου τοιοῦτόν τις βέλτιον νομίζοι, θέλων μὴ ἐπ᾽ ἄλλοις ἔσεσθαι ἢ αἰθεσπων ὁ τῷ μαθητῶν ὄνομα, ἐπιτιμῶντων τοῖς προσφέρουσι τοῦ ἰησοῦ τὰ βρέφη καὶ τὰ παιδία, εἶεν αὐ οἱ τῷ διδάσκειν τὸν λόγον ἐπιχειρεῖσιν ἁπλούστεροι, καὶ

A ministerio tot pueros Iesu offerri arbitror. Voluntas autem eorum qui pueros Iesu offerebant, juxta Matthæum quidē, erat: *Vt manus eis imponeret, & oraret*; juxta Marcū vero: *vt tangeret illos*; at juxta Lucam qui infantes eos esse dixit: *vt eos tangeret*. Nam per orationem Iesu, ipsiusque tactum, pueri & infantes ea nondum audire valentes, quæ audiunt qui spirituales sunt, auxilium accipere possunt, ac adjumentum cujus ipsi capaces sunt: invadit enim eos virtus Iesu, postquam inspectionis suæ manus ijs duntaxat imposuit, nec ad eos B quicquam amplius malum pervenire potest. Fortasse etiam, provt se habet Scripturæ contextus, hoc erat eorum consilium qui infantes & pueros Iesu offerebant; ij nimirum animo prius futurum judicaverant, vt postquam infantes & pueros tetigisset Iesus, & virtutem suam hoc contactu in eos infudisset, nullus posset casus invadere, neque Dæmonium, nec aliud quidvis, quem ipse semel tetigisset. Quoniam autem nefariæ Potestates quamplurimæ in varijs animæ humanæ struendis C ab initio insidijs occupantur; propterea qui Servatori infantes offerebant, perspecta antea virtute ipsius ac potentia, id fecisse existimo, vt per manuum ipsius impositionem, & orationem pro pueulis & infantibus fusam, contactus ope mala abigerentur; eximia autem virtus in eos infusa, vt pote contactus adversariorum repellendi robore pollens, ad reliqua sufficeret. Et Servator quidem rem ejusmodi non simplicem ac indifferentem esse sciēs, sed ijs salutarem quos manibus à se impositis tetigerat, Discipulis suis per increpationem prohibentibus, quominus sibi pueri offerrentur, ait: *Sinite parvulos, & nolite eos prohibere ad me venire.* Quod si rationi consentiunt quæ tradidimus, cum à quibus oblati fuerint, vel qui eos obtulerint quæsitum est, si eximios aliquos Iesu Discipulos Potestates sanctas esse Christi doctrinam capessentes nobis in animo fingamus, haud multum sane ab ijs abludemus: ad eas quippe Discipulorum Iesu quoque nomen pertinere consentaneum est; vt non homines solum, sed & Angeli quibus visus est, se ipsi erudiendos tra- E dant, & quisquis fidem ipsius voluerit amplecti; ex *Omni nomine quod nominatur, non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro.* Si quis vero id coactum existimet, cum hominibus solis tribui velit Discipulorum nomen, eos increpantium qui infantes ac parvulos Iesu offerebant; ex ijs qui sermone fidei alios conantur imbuere, quicunque simpliciores sunt, & ad docendos vsq; pueros se demittentes sermone lactis per-

Matth. 9. 14

Marc. 10. 13

Luc. 18. 15.

Ephes. 1. 21.

simili pollent, & potum ijs præbent qui-
bus lacte opus est, ij sint qui infantes &
pueros Iesu offerunt; nam qui eloquen-
tiores sunt quam fert istorum captus, tan-
tam non habent ad persuadendum facul-
tatem ac ille qui dicere potest: *Græcis ac*
Rom. 1. 14. *barbaris, sapientibus & insipientibus debitor*
sum. At qui majore facundia se præditos
esse existimant, quam doctores illi infan-
tes Iesu & pueros offerentes, & idcirco
Iesu Discipuli appellantur, antequam eo-
rum quæ ad infantes & pueros pertinent
consulti sint, homines simpliciorem do-
ctrinam tradentes, & pueros offerentes
increpant. Id enimvero perspicue intel-
1. Cor. 1. 26, liges, si ad hæc animum adverteris: *Videte*
27, 28. *enim vocationem vestram, fratres, quia non*
multi sapientes secundum carnem, non multi
potentes, non multi nobiles: Sed quæ stulta
sunt mundi elegit Deus, & ea quæ non sunt,
vt ea quæ sunt, destrueret. Eorum igitur
qui Ecclesiastica præcepta & doctrinam
tradere se profitentur, quempiam aspi-
ciat aliquis, stulta mundi, & contemta, &
ignobilia, & puerorum propterea nomi-
ne afficienda offerentem; & aspiciens
increpet eum, quasi temere agentem, cum
tanto Sospitatori & magistro infantes &
pueros offert: ac vide annon quæ tracta-
mus referre par sit ad res ejusmodi, eorum
quidem qui pueros offerunt, vt manus
ipsis imponat Iesus, & oret; Discipulo-
rum vero qui ipsos increpant: magister
autem, & Servator, & Dominus his dicat,
qui propter pueros Iesu oblatos objurga-
Matth. 10. tionem adhibent: *Sinite parvulos, & nolite*
14. *eos prohibere ad me venire*; deinde vero Dis-
cipulos adhortans ad obsequendum pue-
rorum commodis, vt quāvis viri essent, ad
pueros lucrifaciendos pueris pueri fierent,
1. Cor. 9. 22. dicat Servator: *Talium est enim regnū cælorū*;
Matth. 20. 14 Philipp. 2. 6 nam & ipse *Quum in forma Dei esset, non rapi-*
nam arbitratus esse se æqualem Deo, factus est
puer, adeo vt de illo Magis ab Herode dic-
tum sit: *Ite & interrogate diligenter de*
Matth. 2. 8, 9, 10. *puero*, & à Matthæo: *Stella quam viderant*
in Oriente, antecedebat eos, vsque dum ve-
niens staret supra vbi erat puer: & paulo post,
Intrantes, inquit, *domum, viderunt puerum*
cum Matre ejus. Quin & Angelus à
Matth. 2. 19 Iosepho visus, tantum nostrum Servato-
rem puerum appellavit dicens: *Surge &*
accipe matrem & puerum ejus, & fuge in
Ægyptum. Rursum vero mortuo Herode
Angelus Domini in Ægypto iterum in
somnis Iosepho apparet dicens; *Surge &*
Matth. 2. 20 *accipe puerum & matrem ejus.* Et profecto

μέχρι παιδίων, λόγον ἔχοντες γάλακτος δεικτικόν,
ποτίζοντες τὰς γάλακτος χρῄζοντας, προσφέ-
οντες τῷ Ἰησοῦ βρέφη καὶ παιδία. ἢ γὰρ δυνάμει
λογικώτεροι τῆς τῶν καταξίωσις παιδεῖν, ὡς
ὁ δυνάμενος λέγειν Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις,
σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις ὀφειλέτης εἰμί· τοῦτον δὲ
προσφερόντων τῷ Ἰησοῦ βρέφη καὶ παιδία λογι-
κώτεροι νομίζοντες εἶναι τῶν διδασκόντων, καὶ
ἀφ' οὗτο μαθηταὶ χρηματίζοντες Ἰησοῦ, πρὶν
μαθεῖν τὰ παρὰ τῶν βρεφῶν καὶ τῶν παιδίων, ἐπι-
τιμῶσι τοῖς ἀπλούστερον διδάσκουσι καὶ παιδία
προσφέρουσι· σοφοὶ δὲ ὄντες τοιοῦτον τυγχά-
νουσι, ἐπι-
στάσας σοι· βλέπετε γὰρ τὴν κλῆσιν ὑμῶν, ἀδελ-
φοί, ὅτι οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα, οὐ πολλοὶ δυνα-
τοί, οὐ πολλοὶ εὐγενεῖς. ἀλλὰ τὰ μωρὰ τοῦ κό-
σμου ἐξελέξατο ὁ θεὸς, καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα τὰ
ὄντα καταργήσῃ· βλεπέτω τις δῶ πνα πρὸς
παγγελμάτων κατήχησιν ἐκκλησιαστικὴν καὶ δι-
δασκαλίαν, προσφέροντα τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου,
καὶ τὰ ἐξουδενωμένα, καὶ τὰ ἄγνωτα, καὶ ἀφ' οὗ-
τῶ λεγησόμεθα οὐ καὶ παιδία, καὶ βλέπων
ὑπτιμάτων, ὡς ἀκέραιος ποιοῦν, τῷ προσ-
φέροντι τηλικοῦτο σωτῆρα καὶ διδασκάλου βρέφη καὶ
παιδία. καὶ πόσης εἰ μὴ ἀρμόζει αἰσχύ-
νειν τὰ νῦν ἐξεταζόμενα ὑπὸ τὰ ἰδιῶται, τῷ
μὴ προσφερόντων παιδία, ἵνα τοῖς χεῖρες αὐ-
τοῖς ὑπὸθῇ Ἰησοῦς, καὶ προσεύξηται, τῷ ὁ μα-
θητῶν ὑπτιμώντων αὐτοῖς. εἶπεν δ' αὖ πρὸς τοὺς
ὑπτιμῶντας ὑπὲ παιδίοις προσαγομένοις τῷ
Ἰησοῦ διδάσκαλος, καὶ σωτὴρ, καὶ κύριος· ἄφετε
τὰ παιδία, καὶ μὴ κωλύετε αὐτὰ ἐλθεῖν πρὸς
με. εἶτα προτρέπων τοὺς μαθητὰς ὄντας ἀδελφοὺς
συγκαταβαίνειν τῇ ὠφελείᾳ τῶν παιδίων, ὅπως
γένωνται τοῖς παιδίοις παιδία, ἵνα τὰ παιδία
κερδήσωσι, λεγέτω ὁ σωτὴρ τὰ· τῶν γὰρ τοιού-
των ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. καὶ γὰρ αὐτὸς ἐν
μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγή-σατο
σάμενος τὸ εἶ-
ναι ἴσα θεῷ, γέγονε παιδίον, ἵνα
τελεσθῇ τοῖς μάγοις ὑπὸ τοῦ ἡρῴδου περὶ αὐ-
τοῦ· πορευθέντες ἀκριβῶς ἐξετάσατε περὶ τοῦ
παιδίου, καὶ ὑπὸ τοῦ ματθαίου· ὅτι ὁ ἀστὴρ οὗ
εἶδον ἐν τῇ ἀνατολῇ, προῆγεν αὐτούς, ἕως ἐ
ἐλθὼν ἐστάθη ἐφ' οὗ ἦν τὸ παιδίον, καὶ μετ' ὀλίγα,
ἐλθόντες, φησὶ, εἰς τὴν οἰκίαν, εἶδον τὸ παιδίον
μετὰ μητρὸς τῆς μήτρος αὐτοῦ· καὶ ὁ φανεὶς τῷ
ἰωσὴφ ἄγγελος, παιδίον ἐκάλεσε τὸ τηλικοῦτον
ὑμῶν σωτῆρα εἰπών· ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παι-
δίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ φεῦγε εἰς Αἴγυ-
πτον· πάλιν τε αὖ τελευτήσαντος τοῦ ἡρῴδου ἄγγελος κυρίου κατ' ὄναρ φαίνεται τῷ ἰωσὴφ ἐν
Αἰγύπτῳ λέγων· ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον, καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ· καὶ ὁ Ἰησοῦς ἦν ὑπήκοον

κατὰ τὴν ἱστορίαν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἀναγωγὴν, ἐταπείνωσιν ἑαυτὸν ὡς παιδίον, ὥστ' ἂν εἰπεῖν, ὡς τό· μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρᾷός εἰμι, καὶ τάπεινος τῇ καρδίᾳ, οὕτως καὶ τό· μάθετε ἀπ' ἐμοῦ γινομένου ὡς παιδίον πῶς λέγω τό· τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, τοιούτων ὁποῖά ἐστι τὰ παιδία, περὶ ὧν οὐκ ἐπιτρέπει τοὺς μαθητὰς ἐπιτιμᾶν τοῖς προσφέρουσιν αὐτά· καὶ παῦλος δὲ ὡς ἐπιστάμενος τό· τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, δυνάμενος ἐν βαρεῖ εἶναι, ὡς χριστοῦ ἀπόστολος, ἐγένετο νήπιος, καὶ παραπλήσιος τροφῷ θαλπούσῃ τὸ ἑαυτῆς παιδίον, καὶ λαλούσῃ λόγους ὡς παιδίον, διὰ τὸ παιδίον· νούτων δὲ ἐπιμελῶς ἀκουστέον, ἵνα μὴ φαντασίᾳ σοφίας, καὶ τοῦ διαβεβηκέναι, καταφρονῶμεν ὡς μεγάλοι τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ * μικρῶν, καὶ παιδίων, ἀλλ' εἰδότες πῶς εἴρηται τό· τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, τοιοῦτοι γινώμεθα, ἵνα καὶ δι' ἡμῶν σώζηται τὰ παιδία· οὐ μόνον δὲ οὐκ ἀφιέντες τὰ παιδία προσφέρεσθαι τῷ ἰησοῦ, οὐδὲ μόνον μὴ κωλύοντες αὐτὰ προσφέρεσθαι αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ μετὰ τῶν παιδίων γινόμενοι παιδία, τὸ βούλημα τοῦ σωτῆρος ποιήσωμεν, ἵνα σωζομένων καὶ δι' ἡμᾶς τοιούτους γινομένους τῶν παιδίων, ὡς ταπεινώσαντες ἑαυτοὺς, ἀπὸ τοῦ θεοῦ ὑψωθῶμεν. καὶ τοιοῦτον γάρ τι * δύνασθαι νοεῖσθαι εἰς τό· πᾶς ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται, μάλιστα ἐπεὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω γέγραπται τό· ὅστις οὖν ταπεινώσει ἑαυτὸν ὡς τὸ παιδίον τοῦτο, οὗτός ἐστιν ὁ μείζων ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν· καὶ ταῦτα μὲν ἔστω χρήσιμα πρὸς τοὺς ἐπιτιμῶντας μαθητὰς παιδίων προσφερομένων τῷ ἰησοῦ τοῖς προσφέρουσιν· ἴστω δὲ τὰ παιδία, κἂν μὴ πᾶσιν ὡς παιδία παρακολουθεῖν δύνωται τοῖς λεγομένοις, ὅτι ἐπέθηκε μὲν τοῖς παιδίοις ὁ ἰησοῦς τὰς χεῖρας, ἐπιθεὶς δὲ ἐπορεύθη ἐκεῖθεν, καὶ δύναμιν ἐναφεὶς τοῖς παιδίοις διὰ τῆς ἁφῆς, ἐπορεύθη ἀπὸ τῶν παιδίων, μὴ δυνηθέντων ὁμοίως τοῖς μαθηταῖς ἀκολουθεῖν τῷ ἰησοῦ· εἴπερ δὲ λόγια κυρίου ἐστὶ καὶ τὰ εὐαγγελικὰ, καὶ λόγια ἁγνὰ, καὶ ἀργύριον πεπυρωμένον, δοκίμιον, ἀπεσταλμένον τῇ γῇ, καὶ * ἄκρως κεκαθαρμένον, καὶ ἑπταπλασίως, ὀφείλει τίς εἶναι εὔλογος αἰτία, δι' ἣν ἐκτιθέμενος τὰ κατὰ τὸν τόπον ὁ ματθαῖος, δύο μὲν εἶπε τὰ βουλήματα τοῦ προσενηνέχθαι τῷ ἰησοῦ τὰ παιδία, οὐκέτι δὲ πρὸς τὰ δύο τὰ ἑξῆς ἐπιφέρει; * προσενηνέχθη μὲν γὰρ τὰ παιδία, οὐκέτι ἵνα μόνον τὰς χεῖρας αὐτοῖς ἐπιθῇ ὁ ἰησοῦς, ἀλλὰ πρὸς τούτῳ, ἵνα καὶ προσεύξηται· γέγραπται δὲ ὅτι καὶ ἐπιθεὶς τὰς χεῖρας αὐτοῖς, ἐπορεύθη ἐκεῖθεν, οὐ γὰρ προσέθηκε, καὶ προσευξάμενος. ἠδύνατο γὰρ λελέχθαι, καὶ ἐπιθεὶς τὰς χεῖρας καὶ προσευξάμενος αὐτοῖς, ἐπορεύθη ἐκεῖθεν· ὅρα οὖν εἰ δύνασαι μείζοσι

A Iesus non juxta historiam duntaxat, sed & secundum anagogicum sensum, seipsum haud secus ac puerum abjecit, adeo vt quemadmodum dixit: *Discite à me quia mitis sum & humilis corde*, ita & illud dicere possit, Discite à me, qui factus sum sicut puer, quomodo hæc dicam: *Talium est enim regnum cœlorum*, talium nempe quales sunt pueruli, quorum gratia increpari non sinit à Discipulis, qui eos offerunt. Quinetiam Paulus sciens *Talium esse regnum cœlorum, Quum posset oneri esse, vt Christi Apostolus, factus est puer, & nutrici* similis, *foventi filium suum*, & puerorum sermones pueri causa loquenti. Ad hæc ergo diligenter attendendum est, ne sapientiæ & excellentiæ opinione, qui parvi sunt in Ecclesia & pueruli, eos quasi simus grandiores aspernemur, sed horum verborum sensum capientes: *Talium est enim regnum cœlorum*, tales fiamus, vt per nos etiam pueri salvi fiant. Non solum autem ea Iesu offerri sinentes, nec ea duntaxat huic offerri non impedientes, sed ipsi etiã cum pueris effecti pueri, voluntati Iesu morem geramus, vt pueris per nos tales effectos salutem consecutis, cum nos ipsi depresserimus, à Deo extollamur; id enim ita accipi potest; *Qui se humiliat, exaltabitur*, cum præsertim supra scriptum sit: *Quicunque ergo humiliaverit se, sicut parvulus iste, hic major est in regno cœlorum.* Atque hæc quidem Discipulis vtilia sint, eos increpantibus qui pueros Iesu offerunt. Quamvis autem pueri, vt pote qui pueri sint, quæcunque dicuntur minime intellectu consequi possint, sciant illi Iesum pueris quidem manus imposuisse, at quum imposuisset eis manus abijsse inde, & per contactum infusa in pueros virtute, à pueris Iesum haud perinde vt Discipuli sequi valentibus recessisse. Si quidem autem *Eloquia Domini* sunt & Evangelica, & *eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum, in terram* missum, perfecte purgatum, & septies; an aliqua subesse potest æqua ratio, propter quam præsentem historiam narrans Matthæus, duabus quidem de causis oblatos fuisse Iesu pueros dixit, verum quæ sequuntur ad geminas illas causas minime retulit? non enim propterea solum oblati sunt pueri, vt manus ipsis Iesus imponeret, sed præterea etiam vt pro illis oraret. At scriptum est, *Quum imposuisset eis manus, abijsse inde*, nec enim

Matth. 11. 29.

1. Thess. 2. 7.

Luc. 14. 11.

Psal. 11. 7.

* C. R. μικρῶν παιδίων

* γ. δύνασθαι

* C. R. ἀκριβῶς κεκαθαρμένον

* C. R. προσενηνέχθη γὰρ αὐτοῖς τὰ παιδία

addidit, *Et quum orasset*, poterat enim dicere, Et quum imposuisset eis manus, & orasset, abijt inde. Vide ergo num grandioribus pueris, qui & manuum ipsius impositionis, & precum pro se ad Patrem fusarum capaces sint, orationem Iesu reservare; puerulis vero sufficere manuum ipsius impositionem dicere queas. Iam vero quod ad ea pertinet: *Talium est enim regnum cœlorum*, quæ vel sapientissimum adhortantur, vt qui in Ecclesia parvi sunt minime despiciat, nec puerulos & in Christo infantes contemnat, vtile fuerit id ex Evangelio Lucæ depromere: *Amen dico*
Luc. 18. 17. *vobis, quicunque non acceperit regnum Dei, sicut puer*, qui puer quidem non est, sed
1. Cor. 13. 11. vir qui puerilia abolevit, puer pueris factus, & illis dicens: *Non potui vobis loqui*
2. Cor. 3. 1, 2. *quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, tanquam parvulis in Christo, Lac vobis potum dedi, non escam.* Totus ergo ille locus his apud Lucam continetur: *Afferebant autem ad illum & infantes, vt eos tangeret*, & cætera, vsque ad id: *Quicunque non acceperit regnum Dei sicut puer, non intrabit in illud.* Ijsdem autem propemodum verbis, & posteriorem potissimum partem Marcus exposuit.

A μὴ τῶν παιδίων τηρεῖν τὸν προσευχὸν τοῦ Ἰησοῦ
δυναμένους χωρῆσαι καὶ τὴν ἐπίθεσιν τῶν χειρῶν
αὐτοῦ ἐπ' αὐτοὺς, καὶ τὴν πρὸς τὸν αὐτὸν προσ-
τέραν εὐχήν. Τοῖς δὲ παιδίοις ἐρκεῖν λέγειν τὴν
ἐπίθεσιν τῶν χειρῶν αὐτοῦ· εἰς δὲ τὰ ἀποδεδομένα
πρὸς τοῦτο· τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν
οὐρανῶν, προτρεπόμενα καὶ τὸ σοφώτατον μὴ ὑπο-
φαυλεῖν τοὺς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μικροὺς, μηδὲ καθα-
φρονεῖν τῶν παιδίων καὶ νηπίων ἐν χριστῷ, χρήσι-
μον ἀποδεικνύειν ἀπὸ τοῦ κυ λέγειν τὸ· ἀμὴν λέ-
γω ὑμῖν, ὃς ἐὰν μὴ δέξηται τὴν βασιλείαν τοῦ
θεοῦ ὡς παιδίον, οὐκ ἔσται παιδίον μέν ἐστιν, ἀλλὰ ἀμὴ-
χανα τοῦ νηπίου καταργήσας, γενόμενος ἤδη τοῖς παι-
δίοις παιδίον, καὶ λέγων αὐτοῖς· Οὐκ ἐδυνήθην
ὑμῖν λαλῆσαι ὡς πνευματικοῖς, ἀλλ' ὡς σαρκί-
νοις, ὡς νηπίοις ἐν χριστῷ, γάλα ὑμᾶς ἐπότισα,
οὐ βρῶμα· ὅλην γοῦν ἡ συμφορὰς ὁ κυ λαμβά-
νειν τοιαύτη ἐστίν· προσέφερον δὲ αὐτῷ καὶ βρέφη,
ἵνα αὐτῶν ἅψηται, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· ὃς ἐὰν
μὴ δέξηται τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ ὡς παιδίον,
οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτήν· χρεὼν δὲ πᾶσι αὐτοῖς λέ-
ξεσι καὶ ὁ μάρκος μάλιστα τὰ πλεονάζοντα ἀσαφῶς
ἐξέθετο·

B

C

De divite qui interrogavit Iesum, & dixit: Magister bone, & cætera.

Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος πλουσίου τὸν Ἰησοῦν, καὶ εἰπόντος· διδάσκαλε ἀγαθὲ, καὶ τὰ ἑξῆς·

Matth. 19. 16 *Et ecce vnus accedens ait illi: Magister bone, quid boni faciam, vt habeam vitam*
Matth. 19. 30 *æternam?* & reliqua, ad id vsque: *Multi autem erunt primi, novissimi: & novissimi, primi.* Scriptum extat in Psalmis, ac si
Psal. 33. 13, 14, 15. homo bonum facere possit: *Qui vult vitam, & diligit dies videre bonos, Prohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum. Diverte à malo, & fac bonum.* Hic autem Servator ei qui dixit: *Quid boni faciam vt habeam vitam æternam*, ita respondit, quasi bonum proprie dictum ad vnum Deum pertineat: *Quid me interrogas de bono? vnus est bonus.* At vero sciendum est bonum proprie dictum soli Deo hic attribui: alias vero abusive tam operibus bonis, quam homini bono, & arbori bonæ; multis vero etiam alijs bonum adscriptum videas. Minime ergo existimandū est verba hæc: *Fac bonum*, cum his pugnare: *Quid me interrogas de bono? vnus est bonus*, quæ ei dicta sunt, qui interrogans ait: *Magister bone, quid boni faciam?* Matthæus enim scripsit quasi de bono opere interrogatum fuisse

D

E

Καὶ ἰδοὺ εἷς προσελθὼν, εἶπεν αὐτῷ· διδάσκαλε, τί ἀγαθὸν ποιήσω, ἵνα * ἔχω ζωὴν αἰώνιον; καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· πολλοὶ δὲ ἔσονται πρῶτοι, ἔσχατοι, καὶ ἔσχατοι, πρῶτοι· ἐν μὲ ψαλμοῖς γέγραπται, ὡς δυναμένου τοῦ ἀνθρώπου ποιῆσαι ἀγαθὸν, ὅτι ὁ θέλων ζωὴν, ἀγαπᾷ ἡμέρας ἰδεῖν ἀγαθὰς, παῦσον τὴν γλῶσσάν σου ἀπὸ κακοῦ, καὶ χείλη σου τοῦ μὴ λαλῆσαι δόλον· ἔκκλινον ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποίησον ἀγαθόν· ἐνταῦθα δὲ ὁ σωτὴρ πρὸς τὸ εἰπόντα· τί ἀγαθὸν ποιήσω, ἵνα ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω; εἶπεν ὡς τοῦ κυρίου ἀγαθοῦ ὄντι μηδένα ἀναφερομένου ἢ τὸν θεὸν, τί με ἐρωτᾷς περὶ τοῦ ἀγαθοῦ; εἷς ἐστιν ὁ ἀγαθός· χρὴ δὲ εἰδέναι ὅτι ἐνταῦθα μὲ κυρίως ἀγαθὸν ὄντι τοῦ θεοῦ τέτακται μόνου. ἐν ἄλλοις δὲ καταχρηστικῶς, καὶ ὄντι ἔργων ἀγαθῶν, καὶ ὄντι ἀνθρώπου ἀγαθοῦ, καὶ σπορᾶς ἀγαθοῦ, καὶ σὺ δὲ εἶ καὶ ὄντι ἄλλων πλειόνων παρόμοιον ἀγαθόν. ἢ νομιστέον οὖν μάχεσθαι τὸ· τί ποίησον ἀγαθόν, πρὸς τὸ· τί με ἐρωτᾷς περὶ ἀγαθοῦ; εἷς ἐστιν ὁ ἀγαθός, λελεγμένον πρὸς τὸ παθόλου ὂν καὶ εἰπόντα· διδά-

σκαλε τί ἀγαθὸν ποιήσω; ὁ μὲν οὖν ματθαῖος, ὡς περὶ ἀγαθοῦ ἔργου ἐρωτηθέντος τοῦ σωτῆρος ἐν

Ω. τί

τῷ Κυρίῳ ποίησω; αὐτὸς γὰρ λέγων· ὁ δὲ μάρκος, καὶ λουκᾶς φασι τὸν σωτῆρα εἰρηκέναι· τί με λέγεις ἀγαθόν; οὐδεὶς ἀγαθὸς, εἰ μὴ εἷς, ὁ θεός· ὡς δὲ παραμυθούμενος, ἀγαθὸς, ὄνομα ὅτι τοῦ θεοῦ, μὴ δύο ζητοῦντα καὶ ἐφ' ἑτέρου τινός. εἰ γὰρ ἦν ἀγαθὸς ὁ θεὸς, τοῦτο λέγειν αὐ ἀγαθὸς αὖ θέμιτος, ὅτι τοῦ ἀγαθοῦ θησαυρὸν προφέρων τὸ ἀγαθὸν· καὶ ὁ σωτὴρ δὲ, ὡς ἔστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου, ὅπως καὶ τὸ ἀγαθότητος αὐτοῦ εἰκών. ἐπεὶ τοίνυν ὁ τοῦ νεωτέρου ἐφαρμόζεται τὸ, ἀγαθὸν, φωνὴ, ἄλλο σημαινόμενον ἔχει ὃ ἐφ' αὑτοῦ λεγόμενον. εἴτε γὰρ ὡς μὴ πρὸς τὸ πατέρα εἰκὼν ἔστιν ἀγαθότητος, ὡς ὁ θεὸς τὸ λοιπὸν, ὅταν ἡ ὃ * c.R. πρὸς πατέρας ἀγαθότης * εἰς αὐτὸν· ἢ ἐν μᾶλλόν ἐστί τινα ἀνάληψιν προσεχῆ ἰδεῖν ὅτι ἀγαθότητος τοῦ θεοῦ πρὸς τὸν σωτῆρα ἔστα εἰκόνα τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ, ἢ γὰρ ὅτι τοῦ σωτῆρος πρὸς ἀγαθὸν ἀνθρωπον, * κ. πλεῖ- καὶ ἀγαθὸν ἔργον, καὶ ἀγαθὸν δίδοντα. * πλεῖον ον * c.R. ἐπεὶ γὰρ ἡ * ὑπεροχὴ πρὸς τὸ ὑποδεέστερον ἀγαθὸν ἐν τῷ σωτῆρι, καθό ἐστιν εἰκὼν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ τοῦ θεοῦ, ἢ ἀφ' ἧς ὑπεροχὴ τοῦ θεοῦ ὄντος ἀγαθοῦ πρὸς τὸν εἰπόντα σωτῆρα· ὁ πατήρ ὁ πέμψας με μείζων μού ἐστιν, ὅτι πρὸς ἕτερος καὶ εἰκόνα τῆς ἀγαθότητος τοῦ θεοῦ· τάχα ὃ τῷ βλέμματος * c.R. λεγο- ἔχεσθαι τοῦ * λελεγμένων πρὸς τὸ· τί ἀγαθὸν μένων ποιήσω; * λελέχθαι ὃ πρὸς αὖτό· τί με ἐρωτᾷς περὶ τοῦ ἀγαθοῦ; εἷς ἐστιν ὁ ἀγαθὸς, τὸ· ὅτεν ποιήσητε πάντα τὰ διαταχθέντα ὑμῖν, ὀφείλετε λέγειν, ὅτι δοῦλοι ἀχρεῖοί ἐσμεν, ὃ ὀφείλομεν ποιῆσαι, πεποιήκαμεν· ἐὰν γὰρ ποιήσωμεν πάντα τὰ διαταχθέντα, οὐδ' ὅτως, ὡς πρὸς τὰς ἐνθάδε λέξεις, ἀγαθόν τι πεποιήκαμεν. οὐκ ἂν γὰρ ἀγαθῶν ὄντων ὧν ποιοῦμεν, εἰ λέλεκτο δοῦν λέγειν ὅτι τῶν γεγονότων τὰ διαταχθέντα, τὸ· δοῦλοι ἀχρεῖοί ἐσμεν· ἔστι δὲ καταχρηστικῶς αὐτὸ εἰπεῖν ἀγαθὰ, ὁμοίως τὸ· ἔκκλινον ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποίησον ἀγαθόν· οἶμαι δὲ ὅτι ὁ παιδὸς τὸ προστεταγμένον ἐν τῷ· ἔκκλινον ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποίησον ἀγαθὸν, ὡς μὲν πρὸς τὰ λοιπῶν ἀνθρώπων ὑποτεθειμένα ποιῇ ἀγαθὸν. ὡς δὲ πρὸς τὸ ἀληθῶς ἀγαθὸν, ὥσπερ ὁ δικαιωθήσεται ἐνώπιον τοῦ θεοῦ πᾶς ζῶν, πάσης ἀνθρωπίνης δικαιοσύνης ἐλεγχομένης ὡς ἡ δικαιοσύνη, ἐπεὶ θεωρηθῇ ἡ τοῦ θεοῦ δικαιοσύνη. ὅτως τοίνυν ἀγαθὸς χρηματίσειεν ἐνώπιον τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ, πᾶς ὁ πρὸς τὸ ὑποδεέστερον συγκείμενος σκέψιν ἀγαθὸς αὐ λεχθεὶν· λέγοιτο δὴ καὶ πρὸς τοῦτο, ὡς ἂρα γινώσκων ὁ σωτὴρ τὴν ἐπιθυμουμένην ἕξιν, καὶ προαίρεσιν, πρὸ ἀποδέχεσθαι τὸ ποιεῖν θεοφιλῶν ἀνθρώπων ἀγαθὸν, εἶπεν αὐτῷ πειθομένῳ· τί ἀγαθὸν ποιήσω; ᾗ· τί με ἐπερωτᾷς

Servatorem his verbis, *Quid boni faciam?* Marcus autem & Lucas Servatorem dixisse referunt: *Quid me dicis bonum? nemo bonus, nisi unus Deus*; adeo vt vocabulum illud, *Bonus*, Deo attributum, alij præterea nulli attribuendum sit: nec enim quatenus bonus est Deus, ea tenus dici queat *Homo bonus, de bono thesauro proferens bonum.* Et Servator quidem quemadmodum est imago Dei invisibilis, ita & *imago bonitatis illius est*; alia est autem vocis hujus, *bonum*, significatio, cum inferiori cuiuis applicatur: si modo respectu Patris, imago est bonitatis ipsius, & eam habet erga reliqua omnia rationem, quam bonitas Patris erga ipsum: vel etiam proportionem quandam affinem magis & propinquam inter bonitatem Dei, respectu Filij, qui bonitatis ipsius imago est, obseruare licet, quam Servatoris respectu hominis boni, vel boni operis, vel arboris bonæ: plus etenim inferioribus bonis Servator præstat, quatenus imago est bonitatis Dei ipsius, quam Deus, qui bonus est, Servatori qui dixit: *Pater qui misit me, major me est*, qui & aliorum ratione est bonitatis Dei imago. Fortasse vero cum eorum significatione quæ dicta sunt super eo: *Quid boni faciam?* (ea autem dicta sunt: *Quid me interrogas de bono? vnus est bonus,*) connexionem habet illud: *Quum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, debetis dicere, Servi inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus.* Nam si quæcunque in mandatis habuerimus à nobis gesta fuerint, ne sic quidem, juxta loci hujus significationem, boni quicquam fecerimus; nam si bona essent quæ facimus, minime post morem mandatis gestum, dicendum id esse scriberetur: *Servi inutiles sumus.* At ea bona esse per abusionem dicere licet, perinde ac illud: *Diverte à malo, & fac bonum.* Ego vero existimo eum qui id facessit quod hoc loco mandatum est: *Diverte à malo, & fac bonum*, ratione quidem eorum quæ à reliquis hominibus aguntur, bonum facere; at respectu veri boni, quemadmodum *Non justificabitur in conspectu Dei omnis vivens*, cum humana omnis justitia, justitia non esse deprehendatur, postquam justitia Dei in conspectu fuerit; ita coram bono Deo bonum nequaquã appellatum iri, qui cum inferioribus comparatus boni nomen meruisset. Ac dicat fortasse aliquis cognoscentem Servatorem interrogantis affectionem & voluntatem, quæ multum aberat vt bonum omne in hominis potestate positum præstaret, interroganti ei: *Quid boni faciam?* respondisse: *Quid me interro-*

Matt. 10. 18 Luc. 18. 19.

Luc. 6. 45.

Col. 1. 15.

Sap. 7. 26.

Ioh. 14. 28.

Psal. 142. 2.

gas de bono? ac si dixisset, ijs obeundis præceptis quæ de bono tibi tradam haudquaquam paratus, quæris quid boni faciens vitam æternam consequeris. Deinde vnum vere bonum esse docet, de quo id ait Lex:

Deuter. 6. 4. *Audi Israël, Dominus Deus noster, Dominus vnus est:* proprie enim Servator ille est, proprie Dominus, & proprie bonus, à quo omnia vt bona fieri persuasum habeo. Quæres autem quomodo bonitatem illius ea etiam spirent, quæ ab ijs minime intelliguntur, qui Deum Legis, quantum in se est, calumniantur, eumque hoc criminantur nomine, quo ne hominem quidem reprehendere promtum foret. Sic enim animum meum induco, non minus id Dei bonitatem significare: *Ego occidam*, atque

Deuter. 32. 39. illud: *Et ego vivere faciam*; item & hoc: *Percutiam*; haud secus ac: *Et ego sanabo:* Quod si doloris ille nonnunquam autor est, sciendum est medicum quoque sæpe doloris autorem esse: at dolorem incutiens Deus, rursus sanitati restituit; ita & quos percussit, bonitate sua adductus percussit. Quos enim corripit, *Tanquam filijs*

Hebr. 12. 7, 11. *se offert Deus; quis enim filius quem non corripit pater? Verum omnis disciplina in præsenti quidem videtur non esse gaudij, sed mœroris: postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddit justitiæ.* Idcirco quemadmodum percussit Deus, ita & sanavit; ve-

Iob. 5. 18. rum enim illud est: *Percussit, & manus ejus sanaverunt.* At quamvis præter omnium opinionem sit quod dicetur, dicetur tamen; boni Dei furor, vti vulgo appellatur, rem facit salutarem, cum corripit: & quæ ipsius ira dicitur, quandoquidem boni Dei est, ad emendationem castigat. Ac multa quidem ijs quos ea res minime offenderet, de bonitate Dei dici possent, & de *Multitudine dulcedinis ipsius*, quam non

Psal. 30. 20. Rom. 2. 4, 5. sine ratione *Abscondit timentibus se*, ne *Divitijs bonitatis ejus contemtis, & patientia, & longanimitate Secundum duritiam suam & impœnitens cor, thesaurizent sibi* majorem *iram*, quam absconditis sibi divitijs bonitatis Dei, minime thesaurizassent. Ad hanc ergo quæstionem, quisnam bonus sit; tum ad illud: *Quid boni faciam?* ea à nobis dicta sint quæ super hoc loco excogitare potuimus. Deinceps vero illud disputandum venit, quænam sit horum sententia: *Si autem vis ad vitam ingredi, serva mandata*, in quibus id observa, quasi extra vitam constituto ei qui de bono interrogat, dictum fuisse: *Si vis ad vitam ingredi.* Hic autem attente perspicere licet quid sit, extra vitam esse, & quid, in vitam ingredi. Vide ergo annon vna quidem ratione extra vitam constitutus sit,

Ioh. 11. 25. & 14. 6. qui extra eum est qui dixit: *Ego sum vita*, & ab illo alienus est; alia vero ratione,

A περὶ τῆς ἀγαθοῦ; ὡσὶ ἔλεγε, μὴ προεσκυασ-
μένος ὢν πρὸς τὰ λεγόμενα δι' αὐτὸν τῆς ἀγα-
θοῦ, πεισθεὶς τὰ ἀγαθὸν ποιήσας, ζωὴν αἰώνιον
κληρονομήσεις· εἶτα διδάσκει ὅτι ἀληθῶς ἀγα-
θὸς εἷς ἐστι, περὶ οὗ καὶ ὁ νόμος λέγει· ἄκουε Ἰσρα-
ὴλ, κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν κύριος· ἐστι. κυρίως· γὰρ ὁ σωτὴρ, ᾧ κυρίως κύριος, καὶ κυρίως ἀγα-
θὸς ἔστις ἐστιν, ὃν πείθομαι πάντα ὡς ἀγαθὸν ποιεῖν·
ζητήσεις δὲ πῶς τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ πρεῖ τὸ μὲ
κόλασιν· ἀπὸ τοῦ ὅσον ἐφ' ἑαυτῆς συκο-
φαντούμενον τὸν νόμον θεὸν, καὶ κατηγορεῖσθαι
B αὐτοῦ ὡς οὐκ ἀγαθοῦ· ἀνθρώπου ἔγχειρεῖν εὐ-
κολόν ἐστι· πείθομαι γὰρ θεοῦ ἀγαθότητος πρεῖν
καὶ τό· ἐγὼ ἀποκτενῶ, οὐκ ἐλαττον τοῦ· ᾧ ζῆν
ποιήσω. ὁμοίως δὲ καὶ τό· πατάξω, οὐχ ἧττον τοῦ·
κἀγὼ ἰάσομαι· εἰ δὲ καὶ ἄλλως ἀλγεῖν ποιεῖ, ἰσέον
ὅτι πολλάκις καὶ ἰᾶσθαι ἀλγεῖν ποιεῖ· πάσας δὲ
ἀλγεῖν ὁ θεὸς, πάλιν ἀποκαθίστησιν· ὅτι δὲ ἀπὸ
ἀγαθότητος ἃς ἔπαισεν, ἔπαισεν· ὡς γὰρ υἱὸς τοῖς
παιδευομένοις προσφέρεται ὁ θεός· τίς γὰρ υἱὸς
C ὃν οὐ παιδεύει πατήρ; ἀλλὰ καὶ πᾶσα παιδεία
πρὸς τὸ παρὸν οὐ δοκεῖ χαρᾶς εἶναι, ἀλλὰ λύπης·
ὕστερον δὲ καρπὸν εἰρηνικὸν τοῖς δι' αὐτῆς γεγυ-
μνασμένοις ἀποδίδωσι δικαιοσύνης· ἀξιοῦ οὖν
ἔπαισεν ὁ θεὸς, ὅτως καὶ ἴασατο. ἀληθὲς γὰρ τό·
ἔπαισε, καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἰάσαντο· εἰ καὶ παρά-
δοξον δὲ ὃ λεγόμενον, ὅμως λεγήσεται· ἀγα-
θοῦ θεοῦ ὀνομαζόμενος φυμὸς, ἔργον σωτήριον
ποιεῖ ἐλέγχων, καὶ ἡ λεγομένη ὀργὴ αὐτοῦ, ἐπεὶ
ἐστὶ ἀγαθοῦ θεοῦ, παιδεύει· πολλὰ δ' ἂν λε-
D γοιτο πρὸς τοὺς διαμένοντας μὴ βλασφημεῖσθαι,
περὶ ἀγαθότητος θεοῦ, καὶ τοῦ πλούτου τῆς χρη-
στότητος αὐτοῦ, ἣν διὰ γλώσσης ἐκρυψε τοῖς φοβου-
μένοις αὐτὸν, ἵνα μὴ τὸν πλοῦτον τῆς χρηστότητος
αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀνοχῆς, καὶ τῆς μακροθυμίας κα-
ταφρονήσαντες, κατ' τὴν ἑαυτῶν σκληρότητα, καὶ
ἀμετανόητον καρδίαν, θησαυρίσωσιν ἑαυτοῖς
ὀργὴν πλείονα, ἣν οὐκ ἂν ἐθησαύριζον πλου-
τοῦντες τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος τοῦ θεοῦ αὐ-
τοῖς· περὶ μὲν οὖν τοῦ· τίς ὁ ἀγαθὸς, καὶ πρὸς τό·
τί ἀγαθὸν ποιήσω; λελέχθω ἃ δεδυνήμεθα εἰς τὸ
τόπον ἰδεῖν· ἐξῆς δὲ ἐστὶ θεωρῆσαι πῶς εἴρηται τὸ·
εἰ δὲ θέλεις εἰς τὴν ζωὴν εἰσελθεῖν, τήρησον τὰς
ἐντολάς, ἐν ᾧ πρόκλησις, ὅτι ὡς ἔξω τῆς ζωῆς ἐπὶ
τυγχάνοντι τῷ πεισθησομένῳ περὶ τοῦ ἀγαθοῦ,
φησὶ τό· εἰ θέλεις εἰς τὴν ζωὴν εἰσελθεῖν· ὥστε
δὴ παρεστηκὼς ἐστὶ νοῆσαι τό· ἔξω τῆς ζωῆς εἶ,
καὶ ὃ, εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωήν· μήποτε ἕν καὶ
ἕνα μέ τόπον ἔξω τῆς ζωῆς ἐστιν ὁ ἔξω τυγχάνων
τοῦ εἰπόντος· ἐγώ εἰμι ἡ ζωὴ, καὶ ἀλλήπτως ὢν

αὐτῦ. καὶ ὅτι ἐστὶν ὁ, πᾶς ὁ ὢν ἐπὶ γῆς, κἂν δι- A quisquis super terram degit, etiamsi ju-
καιότατος ᾖ, δύναται μὴ εἶναι ἐν τῇ σκιᾷ τῆς ζωῆς, stissimus sit, in vmbra quidem vitæ esse po-
λέγων· πνεῦμα προσώπου ἡμῶν χριστὸς κύριος, test, dicens: *Spiritus oris nostri Christus Do-* Thr. 4. 20.
ᾧ εἴπαμεν, ἐν τῇ σκιᾷ αὐτῦ ζησόμεθα ἐν τοῖς ἔθνε- *minus, cui diximus, In vmbra tua vivemus*
σιν, ὃ μὴν ἐν αὐτῇ τῇ ζωῇ, ἅτε σῶμα θανάτου *in Gentibus*, at non in ipsa vita, vt pote
ἐκδεκείμενος, καὶ λέγων· τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ qui mortis corpore indutus sit, & dicat:
σώματος τοῦ θανάτου τούτου; καὶ· καθήμενος ἐν *Quis me liberabit de corpore mortis hujus? &*
χώρᾳ καὶ σκιᾷ θανάτου, καὶ μηδέπω ἐληλυθὼς ἐπὶ *Sedeat in regione & vmbra mortis*, & in vi-
τὴν τῶν ζώντων γῆν. καὶ γὰρ ἡ ζωὴ, ὃ μόνον τῶν vorum terram nondum pervenerit; vita Rom. 7. 24.
φαύλων, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἔτι ὄντος γῆς παύλου, καὶ siquidem non impiorum solummodo, sed Matth. 4. 16.
τῶν ἀποστόλων, κεκρυμμένη ἦν ἐν τῷ θεῷ· φησὶ B Pauli etiam super terram degentis, &
γοῦν· ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ χριστῷ ἐν Apostolorum in Deo erat abscondita. Ait
τῷ θεῷ· ὅταν ὁ χριστὸς φανερωθῇ ἡ ζωὴ ὑμῶν, τότε ergo: *Vita vestra est abscondita cum Christo* Col. 3. 3.4.
καὶ ὑμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ· τη- *in Deo; quum Christus apparuerit, vita no-*
ρήσεις δὲ πάντα τὰ ἔξω τῦ ἔσω, καὶ τὰ ἔξω, ἵνα *stra, tunc & vos apparebitis cum ipso in glo-*
ἀνοίξῃ τὰ κατάκλεια σου· εἰ θέλεις εἰς τὴν ζωὴν *ria.* Quæcunque autem ad, *Intra*, & ad,
εἰσελθεῖν, οἶδ· δεήθητε οὖν τοῦ κυρίου τῦ θερισμοῦ, *Extra* pertinent observabis, vt quæ his
ἵνα ἐκβάλῃ ἐργάτας εἰς τὸν θερισμὸν αὐτῦ· ζη- congruunt: *Si vis ad vitam ingredi*, simul
τήσεις γάρ, ἐκβάλη πόθεν; καὶ εἴωθε ἐκβάλλειν colligas: verbi causa: *Rogate ergo Domi-*
οἱ ἐργάται ἐκβεβλημένοι εἰς τὸν θερισμὸν τῦ *num messis, vt mittat operarios in messem* Matth. 9. 38
κυρίου, ἕξω εἰσὶν ὃ ἐξεβλήθησαν χαίρειν. καὶ τὰ δὲ C *suam*: quæres enim, vnde mittat; & si-
θερισμοῦ καλὰς ποιήσαντες ἔργα εἰσελθόντα quidem si quidem hic sint operarij missi in messem
εἰς τὴν ζωὴν, καθαρισθέντες μὲν ἀπὸ νεκρῶν ἔρ- Domini, extra eum locum sunt è quo fue-
γων, τὰ δὲ ἐναντία ἐκείνοις προφέροντες ἔργα runt dimissi; & post messis opera recte pe-
ζῶντα. καὶ μηκέτι μὲ νεκρὰ λαλοῦντες, λέγον- racta in vitam ingredientur, à mortuis
τες ὃ τῷ τὰ ζῶντα λόγον τῦ θεοῦ καὶ ἐνεργῆ· ἔστι quidem operibus purgati, viva autem
δὲ ὄντως δύναλογον βήματι ζωῆς αἰωνίᾳ ἐναντία opera his contraria agentes; nec mortua Hebr. 4. 12.
λογισμοῖς τοῖς κατηγορεῖσιν, ὅτε τῷ λογισμῷ amplius loquentes, at juxta vivum sermo-
κατηγορεῖται, ἢ καὶ ἀπολογουμένων ἐν ἡμέρᾳ nem Dei & efficacem dicentes. Ita etiam
κρίσεως, σωθήσεται μὲ ἐκείνου δὲ οἱ λογισμοὶ ἀπο- instar verborum æternæ vitæ, quædam
λογοῦνται. ἀπολεῖται ὃ δὲ οἱ λογισμοὶ γνώσεται D sunt cogitationibus accusantibus contra-
κατήγοροι· εἰ οὖν καὶ ἡμεῖς θέλομεν εἰς τὴν ria, quando scilicet *Cogitationibus accu-*
ζωὴν εἰσελθεῖν, ἀκούσωμεν τῶν λέγοντος Ἰησοῦ· εἰ *santibus vel defendentibus* in die judicij, is Rom. 2. 15.
θέλεις εἰς τὴν ζωὴν εἰσελθεῖν, τήρησον τὰς ἐντο- salvus erit cujus cogitationes defendunt;
λὰς, καὶ κῦ τὴν ὁμολογίαν γε τῆς τῶν ἐντολῶν peribit autem cujus cogitationes accu-
τηρήσεως εἰς τὴν ζωὴν *εἰσελθοῦμεθα, γινόμενοι sant. Quod si nos igitur in vitam quoque
*ἰσ. εἰσ- λαυτόμενοι, αὐτῆς ἤτοι εἰς τὰ ἐνδόξατα καὶ μακαριώτατα, ἢ volumus ingredi, audiamus Iesum dicen-
ὅπως ποθ' ἡμᾶς φέρει τῆς ζωῆς, ἢ ἐλαττόνων καὶ tem: *Si vis ad vitam ingredi, serva man-*
ἀμυδροτέρων τῶν ἐντολῶν τήρησις· ὁ ὃ ἀκούσας *data*, & pro servatorum à nobis mandato-
τήρησον τὰς ἐντολὰς, λέγει· ποίας; ἵνα μάθω- rum ratione ad vitam ingrediemur, vel in-
μεν ποίας μάλιστα τηρεῖν ἡμᾶς ἐντολὰς ὁ Ἰησοῦς E terioris ipsius ac beatissimæ partis compo-
βούλεται. εἶπε γὰρ τοῖς τό· ποίας; τό· οὐ μοιχεύ- tes effecti, vel cujuscunque tandem minō-
σεις, οὐ φονεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐ ψευδομαρτυρήσεις, rum leviorumque mandatorum obser-
τίμα τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, καὶ ἀγαπήσεις vatio nos faciet participes. At ille post-
τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν· καὶ ἕτερα ἀρκεῖ πρὸς quam audivit: *Serva mandata*, ait, *Quæ?*
ὃν, ἵν' ἅπαξ ὀνομάσω, εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ζωῆς vt quænam potissimum mandata à nobis
εἰσελθεῖν, οὐκ ἐρχομένοις πρὸς τελειότητα, τοῦ- Iesus servari velit, edisc amus: ad id enim:
τα τὰ πάντοις ἀρκοῦντα πλήσια. ὡς τ' ἐνόχον ἀρκοῦ- *Quæ?* id dixit: *Non adulterabis, Non homi-*
πλήσια μιᾶς τῶν τῦ ἐντολῶν, μηδὲ εἰς τὴν *cidium facies; Non facies furtum, Non fal-*
ἀρχὴν τῆς ζωῆς εἰσελθεῖν δύνασθαι· καθαρὸν τὸν *sum testimonium dices, Honora patrem &*
οὖν τῷ καὶν ἐλθεῖν βουλόμενον εἰς τὴν ζωὴν, *matrem, & Diliges proximum tuum sicut teip-*
sum. Ac illa fortasse ijsque consimilia, ad
ingrediendum in vitæ, vt ita dicam, prin-
cipia sufficiunt, quæ ad integritatem adi-
piscendam minime sufficerent; adeo vt
qui in vnum pariter ex his mandatis pec-
caverit, ne in principium quidem vitæ in-
trare queat. Adulterij itaque, & homici-
dij, & cujuslibet furti insons esse debet,

qui in vitam ingredi cogitat. Quemadmodum enim neque adulter, neque homicida in vitam intrabunt, ita neque qui furti se alligat. Cujus quidem criminis rei sunt eorum quamplurimi, qui Christi fidem dicuntur amplexi, cum in vitæ negotijs, in fidei suæ commissis pecunijs, in medijs quas exercent artibus, furti minime insontes esse deprehendantur. Nec fur tantummodo, verum & ipsius in furto particeps ac socius in vitam non ingredietur; scriptum quippe est in Isaia: *Socij furum omnes diligunt munera*: in Psalmo au-
Isaiæ 1.38.
tem quadragesimo nono: *Enarrare justitias Dei, & assumere testamentum ejus per os suum* prohibetur, qui his verbis arguitur: *Si videbas furem, currebas cum eo*, & vt dictum est ante illud: *Cum adulteris portionem tuam ponebas*; nec furem eum, neque adulterum dixit, sed furis socium, & cum adulteris portionem suam ponentem. Nec vero falsum testimonium dicere debet qui in vitam ingressurus est; & à vita quoque rejicitur qui mandatum illud non faceſſit: *Honora patrem & matrem*. At ijs fortasse parere mandatis, haud multum ardua res est. Verum præceptum illud perficere: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, operosa res est, vt pote major, & ijs vtilior qui priorum ope vitæ sunt compotes. Quoniam autem ex ipsius Apostoli sententia, mandata hæc: *Non occides, Non mœchaberis, Non furtum facies, & si quod est aliud*
Rom. 13. 9
mandatum, in hoc verbo instaurantur, Diliges proximum tuum sicut teipsum; perfectus autem ille est qui omne mandatum servavit, is profecto perfectus est, qui illud præstitit: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*. Quod si perfectus ille est, quæsiverit aliquis, quomodo dicente adolescente: *Om-*
Matth. 19. 20.
nia hæc custodivi à juventute mea: quid adhuc mihi deest? quasi perfectus non fuerit, qui hæc omnia fecit, & quasi hæc omnia ab illo facta fuisse concedens Servator responderit: *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, & dapauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & veni, sequere me*. Vide igitur an propositam quæstionem vno modo ita solvere queamus, in dubium revocari posse annon verba hæc: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, quasi non à Servatore hic vsurpata, sed ab aliquo subtilitatis verborum imperito addita fuerint. Earundem vero rerum apud Marcum & Lucam expositio majorem nos in suspicionem vocabit hic intrusa illa fuisse: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, cum neuter eorum mandatis à Iesu hoc loco propositis addiderit: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*. Et sane qui hoc mandatum: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, intempestive fuisse adjectum defendere volet, non

A ἀπὸ μοιχείας, καὶ φόνου, καὶ πάσης κλοπῆς· ὡς γὰρ μοιχὸς καὶ φονεὺς οὐκ εἰσελεύσεται εἰς τὴν ζωὴν, ὅτως οὐδὲ ὁ κλέπτων· τῇ γοῦν τοιαύτῃ τῇ ἁμαρτίᾳ πολλοὶ τῶν λεγομένων πιστεύειν τῷ χριστῷ ἐνοχλέϊσιν, ἐλεγχόμενοι ἐν τῇ παραγραπτείᾳ τοῦ βίου, καὶ οἷς πιστεύονται χρηματικοῖς, καὶ τοῖς μέσοις τέχναις ἃς ἐργάζονται, ὡς ἀναμέσοι κλοπῆς· ὁ μόνος γὰρ κλέπτης οὐκ εἰσελεύσεται εἰς τὴν ζωὴν, ἀλλὰ καὶ ὁ κοινωνὸς αὐτοῦ, καὶ ὁ συμπεφορημένος αὐτῷ. ἐν μὲν γὰρ τῇ ἱσπανίᾳ γέγραπται· κριταὶ κλέπτουσι

B ἀγαπῶντες δῶρα. ἐν δὲ μιᾷ ψαλμῷ κελεύεται διηγεῖσθαι τὰ δικαιώματα τοῦ θεοῦ, καὶ ἀναγραμμάσειν ὅτι χιλιόων ἑαυτῷ τὴν διαθήκην αὐτοῦ, ὁ ἐλεγχόμενος ἐν ᾧ· εἰ ἐθεώρεις κλέπτην, συνέτρεχες αὐτῷ, καὶ ὥσαυτως μέτοχον εἴρηται τοῦ· μὴ μοιχὸν τὴν μερίδα σου ἐτίθεις. καὶ ὅτι κλέπτην, ὅτι μοιχὸν εἶπε τὸ ζιοῦδον, ἀλλὰ συμπεφορημένα μὲ κλέπτη, μὴ μοιχῷ δὲ πάντα ἑαυτῷ τὸν μερίδα· τὸ δὲ ἐλθούμενον εἰς τὴν ζωὴν οὐδὲ ψευδομαρτυρεῖν δεῖ· ἐκβάλεται δὲ τῆς ζωῆς καὶ ὁ μὴ

C πληρῶν τὴν λέγουσαν ἐντολήν. τίμα τὸν πατέρα καὶ τὴν μήτερα· ἀλλὰ τόσων μᾶλλον ἴσως κεκτῆσθαι τῆς ἐντολῆς ὁ πάνυ χαλεπόν· ἔργον δ' ὅστις ὡς μεῖζον, καὶ χρήσιμον τοῖς ἀφ' ἧς πεποίηκεν εἰ- Vide Not.
ςεχθέντων εἰς αὐτὸν, ὃ, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτὸν, πληροῦσαν· ἐπεὶ γὰρ καὶ τὸ ἀπόστολον τό· οὐ φονεύσεις, οὐ μοιχεύσεις, οὐ κλέψεις, καὶ εἴ τις ἑτέρα ἐντολὴ, ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ ἀνακεφαλαιοῦται, ἐν ᾧ· ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν. τέλειος δ' ὁ πᾶσαν πληρώσας ἐντολὴν,

D δηλονότι τέλειος οὐκ εἴη ὁ πληρώσας τὴν, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν, ἐντολήν· εἰ δὲ τέλειος ὢν τις, ζητήσαι τις ἂν πῶς τῷ νεανίσκῳ εἰπόντος. ταῦτα πάντα ἐφυλαξάμην ἐκ νεότητός μου, τί ἔτι ὑστερῶ; ἀπεκρίνατο ὁ σωτὴρ, ὡς μὴ τελείᾳ ὄντος τῷ ταῦτα πάντα πεποιηκότι, καὶ ὡς συγκαταθεμένου ᾧ· ταῦτα πάντα ἐποίησα, τί εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὕπαγε, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ· καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι· σφόδρα οὖν εἰ δικαιώθη πρὸς τὴν παρακειμένην ζήτησιν καθ'

E ἣν μὲν εἶπον ὅτως ἀποδοτέον, ὅτι μήποτε τὸ· ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτὸν, ἐντολὴν δικαίως, ὡς ἂν ἐκ τῶν ἑτέρων ἐντολῶν πρειλῆφθαι, ἀλλ' ἐκ τίνος τῶν ἀκολούθων μὴ νοήσαντος τῷ λεγομένῳ, παρεστιλῆσθαι· συναγορεύσει δὲ τῇ ἐκδοχῇ τὸ παρεστιθέναι ἐν τοῖς τὸ· ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν, τὸ τῷ ὁμοίων παρὰ ᾧ· μάρκῳ, καὶ ᾧ λουκᾶ ἔκθεσις, ὧν οὐδέτερος παρέστιθηκε τὸ καὶ τὸν ἐκ

ci qui id se præceptum servasse profitebatur: *Diligies proximum tuum sicut teipsum*, dicturū fuisse Iesum inquiet: *Vnum tibi deficit*, vel, *Adhuc vnum tibi deest*, si res eadem diversis verbis à tribus tradita fuisset; cum præsertim juxta Apostolum: *Non occides, & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauretur, Diligies proximum tuum, sicut teipsum.* Sed quandoquidem juxta Marcum, divitem hunc qui dixerat: *Hæc omnia observavi à juventute mea*, intuitus Iesus dilexit eum, servata ab illo fuisse mandata fateri visus est, quæ à se servata esse fuerat professus. Hujus enim mentem attente inspiciens, hominem vidit qui bona conscientia fretus se proposita mandata servasse palam jactabat: at si præter reliqua mandata, id etiam additum non fuisset, *Diligies proximum tuum sicut teipsum*, præcipuum ac præstantissimum mandatum Marcus & Lucas prætermisissent. Nisi quis fortasse dicat similia quidem esse quæ scripta sunt, at non ad eundem referri. Verum quomodo homini se præter reliqua illud etiam servasse mandatum profitenti: *Diligies proximum tuum sicut teipsum*, quasi minime perfecto dixisset Iesus: *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, & da pauperibus*, & cætera? Et sane nisi in alijs exemplaribus quamplurimis discrimina occurrerent, adeo vt non vniversa quæ extant apud Matthæum, ac reliqua itidem Evangelia sibi invicem congruant, impius profecto videretur qui mandatum illud: *Diligies proximum tuum sicut teipsum*, à Servatore erga divitem minime allegatum, hic fuisse insertum suspicaretur. Nunc autem sive propter scriptorum quorundam indiligentiam, sive propter nefariam aliquorum Scripturas emendantium audaciam, seu propter eos qui dum emendant, pro arbitrio addunt, vel detrahunt, magna enimvero exemplarium existit differentia. Profecto discrepantiæ, quæ in Veteris Testamenti exemplaribus occurrit, Deo annuente, remedium adhibere potuimus; reliquis editionibus vsi, vt ex ijs judicium faceremus: nam quæ apud Interpretes LXX. propter exemplarium varietatem dubia erant, è reliquis editionibus æstimatione facta, perpetuum cum illis consensum retinuimus; & nonnulla quidem in Ebræo non extantia obelo confiximus, cum ea penitus rejicere minime fuerimus ausi; aliqua vero cum asterisci addidimus, vt perspicuum sit ea nos è reliquis Editionibus Ebræo consonantibus addidisse, cum in LXX. Interpretibus minime reperirentur, & vt ea missa faciat,

cui libitum erit; quem autem offendit illud, de eo admittendo, necne, pro arbitrio ſtatuat. At qui mandatum hocce: *Diliges proximum tuum ſicut teipſum*, hic minime fuiſſe inſertum, ſed poſt priora mandata tunc à Domino revera pronuntiatum fuiſſe contendet, Servatorem noſtrum inquiet divitem hunc leniter, & nullius interpoſita opera increpare volentem, propterea quod mandatum hoc: *Diliges proximum tuum ſicut teipſum*, à ſe ſervatum fuiſſe dicens, verax non fuiſſet, id ei dixiſſe: *Si vis perfectus eſſe, vade, vende quæ habes, & da pauperibus*: eo ſedenim pacto ſervaſſe te mandatum hoc: *Diliges proximum tuum ſicut teipſum*, vere dixiſſe videberis. Quod ſi quis ad humanam infirmitatem attendens, & ad difficultatem rei ejuſmodi gerendæ perfectionis in Deo adipiſcendæ gratia, verba quidem negligat, ad allegorias autem animum convertat, pudorem ei jactatæ quædam à Gentilibus hiſtoriæ injicient, in quibus feruntur nonnulli, ob prædicatam apud Gentiles ſapientiam idem illud egiſſe, quod divi hic à Servatore præcipitur. Cratetem enim Thebanum ferunt, cum libertatis conſequendæ cauſa parce & frugaliter vivendi rationem injiſſet, ſeſeque beatum Græcis (vt quidem animo fingebat) & nullius indigentem rei præſtare vellet, diſtractas omnes, ac divenditas facultates Thebanorum populo erogaſſe, cum ſimul id prædicaſſet: *Cratetem hodie Crates libertate donat.* Quod ſi propter gentilem ſapientiam, & dogmata humanam animam trucidantia, rem ejuſmodi aliquis deſignavit; quanto magis id facere poteſt qui in comparanda perfectione ſtudium ſuum ac operam ponit? Sin divinæ Scripturæ vires id noſtras haudquaquam ſuperare docenti fidem aliquis adhibere vult, audiat quæ in Actis Apoſtolorum à Luca de ijs commemorantur, quos Apoſtoli ad amplectendam fidem, & vitam perfectam, & documentis Ieſu conſonam inſtituendam autoritate ſua & virtute compellebant: ſic autem ſe habent illa: *Omnes etiam qui crediderant pariter, habebant omnia communia*, & cætera, vſque ad id, *Collaudantes Deum, & habentes gratiam ad omnem plebem.* Et rurſum paulo poſt in eodem libro ſcriptum eſt, *Multitudinis credentium fuiſſe cor & animam vnam*, & reliqua, ad hæc vſque: *Attulit pretium, & poſuit ante Apoſtolos.* His deinceps Ananiæ & Sapphiræ hiſtoria ſubnectitur, qui poſſeſſionem quidem ſuam vendiderant, aliquam autem pretij partem interverterant; nec pretium totum, ſed portionem ipſius duntaxat ante pedes Apoſtolorum depoſuerant; & ideirco pro peccato id fuerant perpeſſi,

Act. 2. 44.

Act. 4. 32. 37.

σιων συμφώνως τῷ ἐβραϊκῷ προσεπικαλῶ, καὶ ὁ μὲ βυλόμενος θεάσεται αὐτό. ᾧ δὲ προσκαλεῖ ὁ Ἰησοῦτον, ὁ βάλεται πρὸς τὸ ἀφελῆς αὐτὸν, ἢ μὴ, ποιήσῃ· ὁ τοίνυν θέλων μὴ παρεμβρίψαι ἐνταῦθα τὸν, ἀγαπήσεις τὸ πλησίον σε ὡς σαυτὸν, ἐντολὴν, ἀλλ' ἀληθῶς ὑπὸ τῦ κυρίυ μὴ πρὸς τὰς προτέρας εἰρῆσθαι πάντ, ἐρεῖ ὅτι ἠρέμα καὶ ἀμέσως ἐλέγξαι βυλόμενος ὁ Σωτὴρ ἡμῶν τὸ πλησίον ὡς εἰκῆ ον, ὡς οὐκ ἀληθεύοντα ἐν τῷ εἰρηκέναι καὶ τὸν, ἀγαπήσεις τὸ πλησίον σε ὡς σαυτὸν, ἐντολὴν τετηρηκέναι, ἔφη αὐτῷ· εἰ θέλεις τέλειος εἶ), ὕπαγε, πώλησόν σε τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς. ὅτας γὰρ φανῇ ἀληθεύων πρὸς τὸ, ἀγαπήσεις τὸ πλησίον σε ὡς σαυτὸν, ἐντολὴν τετηρηκέναι· ἐὰν δὲ τις τῇ αἰσθητικῇ ἐνεργῶν ἀσθενείᾳ, καὶ τῷ δυσκόλως αὔ πνα ὁ Ἰησοῦτον ὑπερ τῆς ἐν σοὶ τελειότητος ποιῆσαι, καταφρονῇ μὲ τῆς λέξεως, τρέπηται ὃ ἐπ' ἀλληγορίας, δυσαπηλήσηται ἔκ τινων καὶ ἑλληνικῶν ἱστοριῶν, ἐν οἷς ἀφ' τὸν πρὸ ἑλληνικὴν σοφίαν ἱστορῶσῶ τινες ὃ ἐνταῦθ τῷ πλησίον ὑπὸ τῦ σωτῆρος εἰρημένον πεποιηκέναι· κράτητα γὰρ τ Θηβαῖον ἐλόμενον δι' ἐλευθερίαν καὶ πρᾳότητα βίυ, καὶ ὡς ἂν εἴη μακάριον ἑαυτὸν παρασῆσαι βυλόμενον τοῖς ἕλλησι, μηδενὸς χρήζοντα, φασὶν ἀποδόμενον πᾶσαν τὴν οὐσίαν τῷ Θηβαίων δήμῳ διαρραθῆναι, μὴ τῆ εἰρηκέναι, ὅτι σήμερον ὁ κράτης κράτητα ἐλευθερῶ· εἰ δὲ διὰ ἑλληνικὴν σοφίαν, καὶ δόγματα ἐλόντα τὴν ψυχὴν ἀναιρετικὰ ὁ Ἰησοῦτον τὸ ποιῆσαι, πῶς οὐχὶ μᾶλλον δυνατὸν ὁ Ἰησοῦτον παρακαλέσαί τινα μεμιμημένον ἑαυτῷ τὴν τελειότητα; εἰ δὲ καὶ ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς πεισθῆναί τις βούλεται περὶ τῦ * σώματος ὑμῶν ἐστὶ ὁ Ἰησοῦς τὸν, ἀκουσάτω τῶν ἱστορημένων ὑπὸ τῦ λουκᾶ ἐν ταῖς τῶν ἀποστόλων πράξεσι περὶ τῶν πρώτων ὑπὸ τῆς ἐν τοῖς ἀποστόλοις δυναμένης πιστεύειν, καὶ βιοῦν τελείως κατ' ἐντολὸν· ὕτως δ' ἦν τὰ * ῥητα· πάντες δ' οἱ πιστεύσαντες ὅπερ ὁ αὐτὸ, εἶχον ἅπαντα κοινὰ, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τῦ· αἰνούντες τ θεὸν, καὶ ἔχοντες χάριν πρὸς ὅλον τ λαόν· καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν ἐν τῇ αὐτῇ γραφῇ βίβλῳ, ὅτι τῦ πλήθυς τῶν πιστευόντων ἦν καρδία καὶ ψυχὴ μία, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τῦ· ἤγαγε ὁ χρῆμα, καὶ ἔθηκε παρὰ τοὺς ἀποστόλυς· εἶτα ὑποτίθεται τούτοις τὰ περὶ τῦ Ἀνανίου καὶ τῆς Σαπφείρας, ἀποδομένων μὲ κτῆμα ἑαυτῶν, νοσφισαμένων δὲ ἀπὸ τῆς τιμῆς, οὐκ ὄλον, ἀλλὰ μέρος ἀποθεμένων παρὰ τοῖς τῶν ἀποστόλων ποσὶ, καὶ ἀφ' τῦτο ὑπὸ ἁμαρτία πε-

γόντων τῶ ἀναγεγραμμένα. ἄξιοι δὲ ἴσως ἐκ A quod literis traditum est; nam quod credidissent, & partem aliquam ad pedes Apostolorum detulissent, meriti certe fuerant, vt in eos animadvertens Deus illic peccati per fraudationem admissi vicem penderet, vt inflicto sibi per mortem communem supplicio puniti, mundiores ex hac vita migrarent. Propterea autem audito hoc sermone collapsum Ananiam expirasse reor, quod indicium criminis ferre non potuerit, sed quæstione de illo habita vsque adeo castigatus sit, vt pungente ipsius animam Petri sermone expirarit. Nec sane Ananiam à Petro morti datum fuisse existimandum est, sed ferre eum non potuisse vehementiam Petri dicentis: *Cur tentavit Satanas cor tuum?* & reliqua, vsque ad id: *Et factus est timor magnus super omnes qui audierunt.* His autem quæ de Ananiа tradita sunt, in quibus Petri causam defendimus, intercessurum aliquem propter Sapphiram verisimile est, quandoquidem illa, *Nescions quod factum fuerat*, Act. 5. 7. & seq. *introivit. Et respondit ei Petrus dicens: Si tanti agrum vendidistis? At cum dixisset illa:* C *Tanti; Petrus ait illi: Quid vtique convenit vobis tentare Spiritum Domini? ecce pedes eorum qui sepelierunt virum tuum, ad ostium, & efferent te. Confestim enim cecidit & illa ante pedes ejus, & expiravit.* Verum dici potest animo conturbatam hanc & oppressam, tum quod peccati manifesta foret, partim propter viri calamitatem, & conceptum inde mœrorem, partim etiam quod peccati in Deum conscia vehementer angeretur, vitam cum morte commutasse; cum prius casus illi impendentes Petrus spiritu prævidisset. Hæc omnia eo D à nobis dicta sunt, vt vnumquemque perfectum evadere volentem parere posse probemus Iesu dicenti: *Vade, vende quæ habes, & da pauperibus.* Strenuorum autem, & numeris omnibus, qui Episcopo potissimum conveniunt, absolutorum hominum partes essent, eos adhortari quibus facultas suppetit, quique adhortationi obtemperant, & ijs res vitæ necessarias è communi subministrando alios ad idem quoque impellere; exemplum enim quoddam vnanimis vitæ illud esset, quam tempore Apostolorum fideles agebant. Quærere autem potest aliquis, quomodo is perfectus esse queat qui facultates omnes suas vendidit, & pauperibus erogavit, cum ille demum perfectus sit, qui omnibus virtutibus instructus, jam nihil amplius nequitia adductus facit. Esto enim, aliquis id fecerit, quomodo minime iracundus derepente prodibit, si impotens iræ antea fuerit? quomodo item omnis anxietatis

*Gr. ἐντυγχάνειν

*C. R. ἀπὸ τῆς θύρας

*C. R. ἀεὶ

expers, & rebus omnibus superior quæ homini contingere possunt, & molestiam ipsi parere? quomodo omnis vacuus formidinis, quam sive dolores & ærumnæ, sive mors, vel ea incutiunt quæcunque in animam etiamnum imperfectam cadere possunt? qui fiet vt qui facultates vendidit, & egenis distribuit, nulli sit cupiditati obnoxius? fieri enim posse dicet quispiam, vt ex eo quod bona sua vniversa aliquis distraxerit, humani aliquid ob pauperatem passus, audacis facinoris pœniteat, & proximi sui facultates concupiscat. Quod si id quod voluptas appellatur, cum sit animi sine ratione elatio, affectus est, quomodo bona omnia sua vendat aliquis, & dividat pauperibus, & simul ab omni præter rationem elatione liberetur? Ad eam quæstionem hæc etiam addi potest, qui fieri queat vt ob divendita & egenis distributa bona, divinam sapientiam aliquis adipiscatur, adeo vt vnicuique de ipsius fide, fideique capitibus, & obscurioribus Sacræ Scripturæ locis hunc percontanti rationem dare possit. At nota arduam esse quæstionem illam, hoc est operosam, quæque non facile solvi queat: nam sive eo ipso duntaxat perfectum aliquem evasisse dicamus, licet ea quæ diximus in se non receperit, in absurdum incurremus, aliquem perfectum simul & peccatis deditum esse dicentes: peccatis enim deditus est, qui iracundus, qui mundi tristitiam patitur, qui ærumnas & mortem reformidat, qui ea concupiscit quibus caret, quique præter rationem rebus minime bonis, tanquam bonis effertur; sive simul atque substantiam aliquis vendiderit, & egentibus diviserit, hunc velut Deo afflatum omne virtutum genus suscepisse, & omnem nequitiam abjecisse pronuntiemus, à fide quidem haud abhorrentia, vt levius dicam, nescio vtrum & vera dicemus; & fortasse nos quasi malesana jactantes deridebunt, qui ejusmodi solutionem propositæ quæstioni adhibitam audierint. Sapientius ergo aliquis literæ adhærens, & non in tropologias divertens, ita quæstioni obviam ire videbitur, vt fidelis quidem, an etiam pro rerum quæ hoc loco continentur dignitate, eas animo comprehendens, necne, penes te judicium erit. Dicet ergo quod si pauperum precibus juvatur, qui bona sua ijs impertivit, ad salutem suam assumens rerum spiritualium copiam qua præditi sunt rei pecuniariæ egentes, vt suæ inopiæ succurrat, quemadmodum in Posteriore ad Corinthios declaravit Apostolus, cuinam id contingit potius, vel quis majore juvatur auxilio, tot pauperum sublevatorum preces exaudiente Deo; inter quos Apostolis

2 Cor. 8. 14?

δυναμένῳ, τὴν λύπην περιπαλουμένῳ; πῶς ἡ καὶ ἔξω φόβου πάντη ἔσται, τῶν μελλόντων, ἢ θανάτου, ἢ ὅλως ὅσα δύναται τὴν ἔτι ἀτελεστέραν ψυχὴν φοβῆσαι; τίνα δὲ ἕξιν ὁ ἀποδόμενος τὰ ὑπάρχοντα καὶ ἀφειδὴς πλουτῶν, ὀκνῶν ἔσται πάσης ἐπιθυμίας; λέγοι γὰρ ἄν τις ὅτι ἀνὴρ τὴν αὐτὸ ἀποδιδοὺς πάντα τὰ ὑπάρχοντα, παθόντα τι ἀνθρώπινον ὑπὸ τῆς πενίας, μεταμεληθείη μὲν ἐπὶ τῷ πεπραμένῳ, ἐπιθυμήσαι δ' ἂν τῆς τοιαύτης κτήσεως· εἰ δὲ καὶ ἡ λεγομένη ἡδονή, ἄλογος οὖσα ἔκφυσις τῆς ψυχῆς, πάθος ἐστί, πῶς ἂν τις ἅμα τι ἀποδῶται πάντα τὰ ὑπάρχοντα, καὶ διδοὺς πτωχοῖς, ἅμα μὴ ἀπαλλαγείη τῆς ἀλόγως ἐπαίρεσθαι; περαιτέω δὴ εἴ τις τῇ ἐπαπορήσει, ὅτι πῶς δυνάσθαι τοῦτο ἀποδόσθαι τὰ ὑπάρχοντα, καὶ πτωχοῖς τισι ἀφειδωλέναι, θεὸς γνώσεται τὸν τοῦ θεοῦ σοφίαν, ὥστε λόγον διδόναι πάντι τῷ ἐρωτῶντι αὐτὸν περὶ τῆς ἐν αὐτῷ πίστεως, περὶ ἑκάστου τῶν πεπραμένων, καὶ περὶ τῶν ἐν ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς κεκρυμμένως εἰρημένων· ὅσα ἐστὶν ἡμῖν ἀδηλα ἢ ἐπαπόρητος, ἔστιν ὅτου ἡμναμὲ καὶ οὐκ ἄλυτος· εἰπὲ γὰρ πῶς ἂν τοῦτο μόνον φήσομέν τινα τέλειον γεγονέναι, καὶ μὴ ἀναλαβὼν ἢ ἃ ὠφείλησε, ἀπὸ τῶν πεπραμένων λέγοντες εἶναί τινα καὶ τέλειον ἅμα καὶ ἁμαρτωλόν· ἁμαρτωλὸς γὰρ ὀργίλος, καὶ ὁ τὴν τοῦ κόσμου λύπην λυπούμενος, καὶ ὁ τὰ ἐπίπονα καὶ θανάτου φοβούμενος, καὶ ἐπιθυμῶν τῶν ἀπόντων, καὶ ἀλόγως ἐπαιρόμενος τὴν ψυχήν, ὡς ἐπ' ἀγαθοῖς, οὐκ ὄντα ἀγαθοῖς. εἴτε ἅμα τῷ ἀποδόσθαι τινὰ τὴν οὐσίαν, καὶ ἀφειδῶσαι πτωχοῖς, φήσομεν αὐτὸν ὡσανεὶ θεόληπτον ἡρῶσθαι πάσας τὰς ἀρετὰς ἀνθληφέναι, καὶ πᾶσαν κακίαν ἀπεσθέσθαι, πιστὸν μέν, ἵνα κουφότερον ὀνομάσω, ἐρούμεν, οὐκ οἶδα δ' εἰ ἀληθῆ. καὶ τάχα καταγελάσονται ἡμῶν, ὡς ἃ φρόνιμα λέγοντων, οἱ ἀκούσαντες τοιαύτης λύσεως προσαρμοθείσης τῇ ἐπιπορηθείσῃ· φρονιμώτερον οὖν τις δόξει ἐστηκὼς τῇ τῆς λέξεως, καὶ μηδαμοῦ ἐκπλεονάζων τὰ κατ' αὐτὴν, ὅτου ἀπορήσῃ, ὡς πιστὸς ἔσται, εἰ δὲ καὶ ἀξίως τῆς κρίσεως τοῦ τόπου ποιεῖ τὰ πλήθεσθαι, ἢ μή, καὶ αὐτὸς κρινεῖς· φησὶ δ' οὖν εἶναι βοηθεῖσθαι ὑπὸ τῶν πένησι μεταδιδοὺς, ἀπὸ τῆς ἐκείνων εὐχῆς, πρὸς τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν λαμβάνων δ' ἐν τοῖς δεομένοις τῶν χρημάτων ἐν πνεύματι προέσεσθαι με, εἰς τὸ ἑαυτῶν ὑστέρημα, ὡς ἀναπέφανεν ὁ ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς κορινθίους δευτέρᾳ, τίς δὲ ἄλλος τοῦτο πάθοι, καὶ μεγάλην βοήθειαν βοηθηθείη, ἐπακούοντος τοῦ θεοῦ τῶν τοσούτων πενήτων ἀπαπαυμένων εὐχῆς, ἐν οἷς τάχα

Τάχα οὖν εἴεν τινες ὧν ἐμπλησίως τοῖς ἀποστόλοις, A
Vide Not. ἡ ὁλίγῳ ὑποδεεστέρως αὐτοῖς, πένητες μὲν ἐν τοῖς
σωματικοῖς ὡς ἐκεῖνοι, πλουτοῦντες δὲ ἐν τοῖς
πνευματικοῖς; ὅτῳ δὴ ὁ αἰγυπτιαλλαξάμενος
αὐτοῖ πλοῦτον πενίαν, ἐπιφέρ τὸ τέλειος γενέσθαι,
2 C. R. εἰσ πειθοῖ ἐς τοῖς * ἱκανοῦ λόγοις, ἀφεθέντος αὐ βοηθη-
θεῖν, ὡς καὶ οἱ ἀποστολοι τῷ χριστοῦ, πρὸς ὃ ἡμέ-
σθαι σαφὲς ἐν χριστῷ, καὶ αὐθρεῖος, καὶ δίκαιος, ἢ
σώφρων, καὶ ἐκτὸς πάντος πάθους· φησὶ γοῦν ὁ ἀπ-
στος ἀπλογούμενος, ὅτι οὐκ ἀναγκη τοῦτο νοη-
θῆναι αὐτὸς ἡμέρας ἀποπεπτωκὼς τοῦ ἀποδεδο- B
μένου τὰ ἀπαρχοντα, καὶ δεδόντι τοῖς πτωχοῖς,
ἀλλ ἴσως ἀπ' ἐκείνης μὲ τῆς ἡμέρας ἀρξεται ἡ
θεία ἐπισκοπὴ ὅπῃ τὰ τοιαῦτα αὐτῶν ἄγαν. λέγω
δὲ τὴν ἐπαιρετὴν ἀπάθειαν, καὶ πᾶσαν τὴν ἀρε-
τήν. προβαίνων γοῦν ὡς ὁ ἰσαὰκ ἀφ' ὧν τῷ ἀπὸ τοῦ
θεοῦ εἰς αὐτὸν ἐν χριστῷ βοήθειαν, μείζων ἔσται,
ἕως ἂν αὐξήσῃ μέγας ἡνίκα στρόβερα στρό-
βερα ἐν πάσῃ ἀρετῇ, πάσης ἐξαφανισθείσης τῆς
κακίας ἀπὸ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ· καὶ οὐκ ἀναγκασθή-
σεταί γε ὁ θεὸν τὴν ἀποδιδοὺς τὴν δίκησιν εἰπεῖν C
τέλειον περὶ αὐτὸν τοῦτο ἡμέσθαι δοκοῦσαν τὰ ἄλ-
λα ἁμαρτάνοντα· ἔστιν ὃ οὐκ οἶδα μὴ εἰ σκά-
ζων τῇ πίστει, φαντασίᾳ τοῦ λαμβάνειν ὅτι τὴν
φθόνησιν, οὐκ οἶδα ὃ εἰ καὶ μέγεθός τι ζητήσας
καὶ ὕψους εἰς τοὺς τόπους νοημάτων αἴσιων τοῦ θεοῦ,
καταλιπὼν τὴν λέξιν ὅτι ἐμπολογίαν δοκοῦσιν
ἔσθαι, καὶ ἐρεῖ τὰ ἀπαρχοντα ἐκείνῳ εἶ τὰ ἐπό-
μενα αὐτῷ μὴ τὴν ἔξοδον, ὡς εἶ τὰ ἀπαρ-
χόντων δικαίοις μὴ ἀγαθὴν ὕπαρξιν, φαύλοις δὲ
Εἰς φέσι τὴν ἐναντίαν· ἐναῦθ δοῦ * φησι τὰ πολλὰ ἔχοντα D
κτήματα πλούσιον, σύμβολον εἶ τοῦ πολλὰ κε-
κτημένου φαύλα, ἐν οἷς εἶ διώκεται καὶ ἡ φιλο-
πλουτία, καὶ ἡ φιλοδοξία, καὶ ἄλλα γένη τοιαῦ-
ματα, πεπληρωκότα αὐτοῦ τὴν ψυχὴν μακρᾶς
πλούτου· ἐπὶ δοῦ διώκεται ποτὲ ὁ ὅπως πλούσιος
ἀπέχεσθαι μὴ πάντων φαύλων, οἷς μισητός, καὶ
φόνοι, καὶ κλοπῆς, καὶ ψευδομαρτυρίας, καὶ κα-
θήκοντα τοῦ ἀποδιδόναι τοῖς γονεῖς μετὰ πάντας τι-
μῆς, εἶ δέ τις καὶ φιλανθρωπος τοῖς τὸ πλη-
σίον, ὁ μὲν καὶ τέλειος, συμβολικῶς τοῦ τοιούτου E
τοιοῦτόν ἐστι ὁ σωτὴρ ἀποδόσθαι τὰ μαθήσεσθ
ὑπαρχοντα, καὶ ὡσαύτως ἀκόλουθον δοῦναι αὐτῷ
τὸ ἐνεργικὸν αὐτοῦ διὰ μέσου, πτωχεύσαντος
πάντος καλοῦ, καὶ ἀφ' οὗτος μὴ ὑφισαμένου τὴν
ἀπειλὴν, τὸ ὀλιγαπιστοῦν· πτωχὸς δὲ ἐκ
ὑφίσατο ἀπειλήν· ἀλλ' οὐ οἶδ' ὅπ στρόβερα βίαιος
εἶ δόξει ἡ τοιαύτη ἀπόδοσις, λύσπα μὲ οὐκ ἀφ-
νοῦς τὰ ἀπὸ πλειότητος ὑποπιμπλᾶσα. ἀ πάμυ δὲ
πιθανόν πως ὃ ἀποδίδοσθαι τὴν κακίαν, καὶ τὴν ἀπὸ κακίας ἀποδόσθαι ὕπαρξιν, καὶ δοῦναι πτω-

fortasse similes sunt aliqui, vel paulo ijs certe inferiores; rebus egentes corporalibus, sicut illi, spiritualibus vero abundantes? Qui ergo sermonibus Iesu adductus, vt perfectus evadat, divitijs egestatem permutat, is confestim adjuvabitur, haud secus ac Christi Apostoli, vt sapiens in Christo, & fortis, & prudens, & omni affectu vacuus efficiatur. At qui ejusmodi explicationem tuendi hujus loci gratia proferet, minime necessarium esse dicet, vt ipso die quo quis bona sua vendidit, & pauperibus distribuit, id contingere nobis animo fingamus, sed ab illo fortasse die hunc ad ea deducere divina cura incipiet; laudabilem illam ab affectibus immunitatem dico, & omnigenam virtutem: deinde vero tanquam Isaac proficiens & crescens, propter collatum ipsi à Deo in Christo adjumentum, major erit, donec Gen. 26. 13
in omni virtute incrementum capiens, erasa ex ipsius anima omni nequitia, valde valde magnus existat. Nec vero qui expositionem hanc tradiderit, dicere cogetur hominem alioqui peccatis deditum eo ipso perfectum evadere. Alter autem in fide fortasse non constans, sensus reconditos penetrandi studio, forsitan etiam cogitationum Deo dignarum sublimitate super his locis quæsita ab eo & reperta, relicta litera ad tropologiam ascendet, & dicet bona vniuscujusque ea esse quæ illum post excessum consequuntur; adeo vt justi bonis affluant facultatibus, contrarijs vero improbi. Hic ergo divitem multa possidentem bona typum ejus esse dicet qui nequitijs multis abundat; inter quas divitiarum amor, gloriæ cupiditas, & res aliæ terrenæ bonis vituperabilibus animam ipsius replentes censeri possunt. Quoniam ergo qui ea ratione dives est, à pravitatibus quibusdam alienus esse potest, velut ab adulterio, & homicidio, & furto, & falsi testimonij dictione, & cum honore aliquo erga parentes officio perfungi, tum & in proximos humanus esse, verumtamen non perfectus; ejusmodi homini per symbola præcipit Servator vt nefaria hæc bona divendat, & quasi tradat potestatibus ea operantibus, omnium egenis bonorum, propterea que minas non sustinentibus, juxta id scriptum est: *Qui autem pauper est, increpationem non sustinet.* Prov. 13. 8. Hanc porro explicationem valde coactam visum iri ac violentam certo scio, quæ propositam quidem de perfectione quæstionem non inscite solvat; non autem nequitiam deponere, & quæ à nequitia proveniunt facultates vendere, & pau-

peribus erogare persuadeat. Qui opinioni huic assentiens hic fuerit deprehensus, pro peccatorum suorum ratione spiritibus repletum esse peccatorem dicet; vt si scortator verbi causa fuerit, scortationis dicto à Prophetis spiritu; si iracundus, spiritu iracundiæ; si obtrectator, spiritu obtrectationis. Has ergo possidet facultates qui malus est, & nequiorum communione spirituum Typhone mutabilior est. Et quemadmodum voluntate malis obtemperante ea emens sibi comparavit; ita Iesu morem gerendo his pauperibus illa divendat, qui illo sermone significantur. Vt enim Apostolorum pax ad ipsos revertitur, si pacis forte filius non fuerit, qui illud audit:

Luc. 10. 6. *Pax vobis*; ita scortatio, & reliqua omnia peccata ad pauperes revertentur, qui causam illis præbuerunt. Nec dubium esse potest quin reficiatur perfectus qui facultates omnes, quas diximus, vendiderit, & egenis fuerit largitus. Quod si diuturno tempore venduntur facultates, & ad ea pauperibus quos diximus eroganda longum tempus desideratur; non impediet profecto hæc distributionis diuturnitas; quominus qui ista facit, pro rerum à se egenis distributarum ratione, perfectus evadat; futurum autem vt thesaurum in cœlo habeat, cœlestis & ipse effectus, qui hæc egerit perspicuum est: qualis enim terrenus est, malus videlicet, tales sunt & terreni; & qualis est cœlestis, nempe Christus, tales sunt & cœlestes. In portione ergo sua, cœlo videlicet, thesaurum habebit, qui perfectus fieri voluerit, & bona sua omnia vendiderit, & pauperibus impertiverit. Verum ne inter homines mundi hujus divitijs affluentes tantum virum reperiri posse existimes; quis enim illorum cupiditatem divitiarum, & hujus, vt ita dicam, mundi amorem vendidit? quis inanis gloriæ studium penitus exspuit, vt thesaurum gloriæ Dei, & divitiarum quæ in omni sermone, & in omni sapientia Dei continentur, in suo cœlo consequatur? quis spiritum concupiscentiæ, & timoris, & voluptatis, & iracundiæ abjecit? nam si quis veritatis studio res disquirens, tales fuisse Apostolos demonstraverit, satis esse putandum est. Ille vero Iesum sequi potest, qui omnia vendidit, ficut à nobis traditum est, & thesaurum habet in cœlo; nec enim à mala aliqua possessione retrahitur, quominus Iesum sequatur. Deinceps vero scriptum est: *Quum audisset autem adolescens verbum, abijt tristis; erat enim habens possessiones multas.* Et, quoad explicationem quidem anagogicam, animadvertes quam alte nobis animo infixum sit,

Matth. 19. 22.

ἔχων κτήματα πολλά· καὶ ὄντως γε, ὡς πρὸς τὴν

χοῖς· ἐν τούτῳ πεπληρωμένος τῷ τοῦ-
τῳ *πεφρισμένος τῇ δόξῃ, φήσει πεπληρῶσθαι *c. 3. 7.
τὸ ἀμύθητον πλῆθος πνευμάτων καὶ τὴν αἰσχύνην τῆς
ἀμυθητημάτων, οἷς εἰ πόρνος εἴη, τῷ λεγομένῳ ἐν
τοῖς προφήταις πνεύματι πορνείας, εἰ δὲ θυμικὸς, πνεύ-
ματος θυμοῦ. ὅταν δὲ καὶ εἰ κατάλαλος, πνεύ-
ματος καταλαλιᾶς. ταῦτα οὖν πάντες ἐκτήσαντο
τὰ ὑπάρχοντα φαῦλος ὤν, καὶ ἡμέμος τῇ
μετοχῇ τῶν χερνήτων πνευμάτων τυφῶνος πολυ-
πλοκώτερος· ὥσπερ οἱ ἐκτήσατο αὐτῷ, οὕτω
στόμωσε προσαιρέσει εἰκῇ τοῖς φαύλοις, ὅπως
ἀποδοῦτο αὐ οἷς θέλει ὁ λόγος ὅπως πτωχοῖς, ἀφ'
τῷ πείθεσθαι τοῦ Ἰησοῦ· ὡς γὰρ ἡ εἰρήνη τῶν
ἀποστόλων πρὸς αὐτοὺς ἀνακάμπτει, ἐὰν μὴ υἱὸς
εἰρήνης τύχει ἐκεῖ ὁ ἀκούοντος· εἰρήνη ὑμῖν, ὅπως
ἡ πορνεία, καὶ πάντα τὰ ἀμύρτήματα, πάντα
ἀνακάμψαι ἀν πρὸς τοὺς αἰτίους τῶν ἁμαρτη-
μάτων πτωχούς· καὶ *ἔστι μὴ διστάσαι πρὸ τῷ *c. 8. 13.
πλείον γίνεσθαι τὸ ὅτι πωλήσαντα πάντα τὰ
ἀποδιδόμενα ὑπάρχοντα, καὶ δόντα πτωχοῖς·
εἰ δὲ χρόνῳ πολλῷ ἀποδίδοται τὰ ὑπάρχοντα,
καὶ πολλοῦ δεῖται χρόνου πρὸς τὸ δοῦναι αὐτὰ οἷς
ὑπάρχῃ πτωχοῖς, οὐδὲν ἂν κωλύοι τὸ λόγῳ χρέ-
ος δοῦς, κατ' ἀναλογίαν ἂν ἀποδίδοσθαι τοῖς
πτωχοῖς, τέλειον γίνεσθαι τὸ ταῦτα ποιοῦντα. ὁ
φὼς δὲ ὁ ταῦτα πράξας ἕξει θησαυρὸν ἐν οὐ-
ρανῷ, καὶ αὐτὸς γενόμενος ἐπουράνιος· οἷος μὲν γὰρ
ὁ χοϊκὸς, ὁ πονηρὸς δηλαδὴ, τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοί·
καὶ οἷος ὁ ἐπουράνιος, τυγχάνει ὁ χριστὸς, τοιοῦτοι
καὶ οἱ ἐπουράνιοι· ἐν τοῦ οὖν αὐτὸ μέρει οὐρανῷ
ἕξει θησαυρὸν ὁ βουληθεὶς τέλειος γενέσθαι, καὶ
πωλήσας πάντα τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὺς τοῖς
πτωχοῖς· ἀλλὰ μὴ ὑπολάβῃς τὸ τηλικοῦτον
δυνασθαι ἐν τοῖς κατὰ βιωτικὰ πλησίοις εὑρε-
θῆναι. τίς γὰρ αὐτῶν ἀπέδοτο τὴν φιλοπλου-
τίαν, καὶ τὴν, ἵν' ὅπως ὀνομάσω, φιλοκοσμίας;
τίς δ' πάντη ἀπέδοτο ὁ πρῶτος τῆς κενοδοξίας,
ἵνα χωρήσῃ ἐν τοῦ ἐμοῦ οὐρανῷ θησαυρὸν δόξης
θεοῦ, καὶ πλάτος τῆς ἐν πάντι λόγῳ καὶ πάσῃ σο-
φίᾳ θεοῦ; τίς δὲ ἀπέδετο ὁ πρῶτος τῆς ὀπτι-
θυμίας, καὶ τῆς φόβου, καὶ τῆς ἡδονῆς, καὶ τῆς ὀρ-
γῆς; ἀγαπητὸν γὰρ ὅπου τῶν ἀποστόλων ὁ τοιοῦτον
φιλαλήθως ἐξετάζοντα τὰ πράγματα ἀποφή-
ναθαι· ὅτος δ' ἐν δυνάμει ἀκολουθῆσαι τῷ Ἰη-
σοῦ, ἐὰς ἀποδιδόμενος πάντα ἀποδόμενος, ἐ
ἔχων θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ. ὁ γὰρ πρόκειται
τῆς μοναδικοῦ κτήματος, ἵνα μὴ ἀκολουθῇ τοῦ
Ἰησοῦ· ἐξῆς δὲ τούτοις λέγεται ὅτι ἀκούσας τὸ λό-
γον ὁ νεανίσκος, ἀπῆλθε λυπούμενος· ἦν γὰρ
ἔχων κτήματα πολλά· καὶ ὄντως γε, ὡς πρὸς τὴν
ἀναγωγὴν, τίνα ξένον δυσαποσπάστως ἐχόμενα ἡ

Φεγγεῖν τ̀ πλοῦτον ἀγαθὸν εἶ), ἢ τὴν κάτω δό- A divitias & terrenam hanc gloriam bonum
ξαν. Ἀλλὰ καὶ μᾶλλον θέλομεν, ἐπεὶ ἀγαπῶ-
μὲν τὴν ὑπεροψίαν, τυχεῖν τ̃ καὶ φαύλως ὑπε-
ροψιμένων, ἢ ἀπαλλαγῆναι τ̃ς ὑπεροψίας. Ὃ
μᾶλλον μὴ πεπεισμένοι οἷς φαντάζομεθα φοβερ̃ς,
ἤκῃ ἀποθέσθαι τ̀ ἐγκείμενον ᾧ φόβῳ τ̃ θεοῦ φό-
βον· ἀλλ' οὐδὲ πρεσβύτερός τις εἰσῆλθεν παιδι-
κ̃ς, οὐδὲ αὐτὸς καταργήσας τὰ τ̃ νηπίου,
ἀλλὰ νεανίσκος ὁ τ̀ λόγον ἀκούσας, καὶ ἀπελθὼν
λυπούμενος. Τοιοῦτος γὰρ ἦν τὴν ψυχήν, ὃς καὶ
καταλιπὼν τ̀ Ἰησοῦν ἀπῆλθεν· ὅτι ψόγῳ γὰρ B
εἴρηκεν τὸ· ἀπῆλθε, καὶ, ἀπῆλθε λυπούμενος,
λύπην τὴν τ̃ κόσμου, τὸν θάνατον κατεργαζο-
μένην· τίς γὰρ ἀγαπῶν τὸ ὀργίζεσθαι, ἢ τὸ λυ-
πεῖσθαι, ἔχων κτήματα πολλὰ ἄνευ ἀγάπης,
ὃς ἀπῆλθε λυπούμενος, καὶ ὅσα ἂν κακίας ἦν
κεκεραστικότα τ̃ς ψυχ̃ς αὐτ̃; εἰ μήτοι ὅτι τ̃ς
ἱστορίας μέρος, κατά πνα τ̃ν προαποδεδειγμένων
διήγησιν, ἐξ ὑμισείας ἔσχεν ἂν ἐπαγωγήν, καὶ
ἐξ ὑμισείας ψέκτην τ̀ νεανίσκον τοῦτον. ἢ μὲ-
γὰρ οὐκ ἐμοίχευσεν, οὐδὲ ἐφόνευσεν, οὐδὲ ἔκλε- C
ψεν, οὐδὲ ἐψευδομαρτύρησεν, ἀλλὰ καὶ ἦδη νεα-
νίσκος ὢν ἐτίμησε τ̀ πατέρα καὶ τὴν μητέρα, καὶ
ἐλυπήθη ὅτι τ̃ς τὸν τελειότητα ὑποτιθεμένοις
λόγοις τ̃ Ἰησοῦ, καὶ ἐπαγγελλομένοις αὐτὸν, εἰ
ἀποδοῖτο τὰ ὑπάρχοντα, ἀγαθόν τι ἂν ἐν αὐτ̃.
ἢ δὲ ἀπῆλθεν ἀπὸ τ̃ Ἰησοῦ λυπούμενος διὰ τὰ
κτήματα, δίον ἀῶν χαίρειν, ὅτι αὐτὸ ἐκείνων
ἕλμεν ἔχειν θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ, καὶ ἀκολυθ̃ν
τῷ Ἰησοῦ κατ' ἴχνη βαίνειν τοῦ θεοῦ, ψυχ̃ς ἓν·
ἀπελθόντος δὲ αὐτοῦ, εἶπεν ὁ Ἰησοῦς τοῖς μα-θη-
ταῖς αὐτοῦ. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι δυσκόλως πλού- D
σιος εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν·
ἐφ' ᾧ προσηρτημένον ἂς τῷ σωτ̃ρος ἀκούειν λό-
γον τ̀ ἀναγεγραμμένον. Οὐκ εἶπε μὲν γὰρ ὅτι πλού-
σιος οὐκ εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν,
ἐπεὶ ἂν εἰ τοιοῦτον εἰρήκει, ἀπεκλείκει ἂν τ̀
πλούσιον ἀπὸ τ̃ς τῶν οὐρανῶν βασιλείας. Φησὶ δὲ
ὅτι πλούσιος δυσκόλως εἰσελεύσεται· τὸ χαλεπὸν
μὲν πρὸς σωτηρίαν τ̃ πλουσίᾳ πρίσεως, καὶ μὴν
ἀδύνατον, ὅσῳ ὅτι μὲν τῷ ῥητῷ ἀῶθεν λόγον
ἔχειν φαίνεται, δυναμένων πλουσίων μὴ δυσκο- E
λίας αἰτ̃ησθαι τοῖς πᾶσιν, καὶ τ̃ς ἀμωμήτου, καὶ
μὴ πάντα κατ' αὐτὴν ἀλλᾶναι· εἰ δὲ ἐστοχασμέ-
νως πλούσιος προσλαμβάνοιτο, ζητήσεις πῶς
καὶ δυσκόλως εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν
οὐρανῶν. τίνι δὲ δυσκολίαν εἰσέδου τὸ πλουσίᾳ

Vide Not. ἑκατέρως νοουμένῳ ἐμφαίνει ὁ προσλαβὼν τὸ.
οὐκ πιθανὸν ὅτι καμηλον λέγει πάχιστα ῥαφίδος
θυρίδιον, ἢ πλούσιον εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. ἐπεὶ ἢ προσβολὴ ὁ μὲ πλούσιος προσβ;

quid esse; sed & rerum quas temere concupiscimus, compotes fieri malumus, quoniam concupiscentiam ipsam amamus, quam illa liberari; & in res à nobis pro formidandis habitas minime incidere, quã timorem timori Dei adversum deponere. Non vero homo aliquis provectæ jam ac confirmatæ ætatis introductus est, nec vir qui puerilia abolevisset; sed adolescens, 1. Cor. 13. 11.
qui audito sermone tristis abijt; talis quippe animo erat, & propterea relicto Iesu abijt. Nam quasi vituperationis causa dictum est: *Abijt*, &, *Abijt tristis*, *seculi* 1. Cor. 7. 10.
nempe *tristitia*, quæ *mortem operatur*. Qualis enim ille est iracundiam amans, & tristitiam, multas habens facultates quas amabat, vnde tristis abijt, & quæcunque ex nequitia profecta animum ipsius invaserant? Quod si juxta expositionem aliquam ex ijs quas supra tradidimus, historiam sequi velis, partim laude, partim vituperatione dignum adolescentem hunc esse comperies; quatenus enim mœchatus non est, nec occidit, neque furatus est, neque falsum dixit testimonium, sed cum jam foret adolescens patri & matri honorem detulit, & tristitia affectus est propter sermones Iesu perfectionis præcepta tradentes, eamque si bona venderet pollicentes, bonum aliquid in illo fuit; quatenus autem divitiarum causa tristis à Iesu abijt, cum lætari potius debuisset, quod thesaurum in cœlo pro illis foret habiturus, & Iesum sequens Filij Dei vestigijs insistere, reprehensionem meruit. Cum vero abijsset ille, *Iesus dixit Discipulis suis*, *Amen di-* Matth. 19.
co vobis quia dives difficile intrabit in regnum 23.
cœlorum. Vbi observanda est vt pote accurata Servatoris oratio, quæ hic refertur: non enim dixit non intraturum divitem in regnum cœlorum; quandoquidem si tale quid dixisset, à cœlorum regno divitem profecto exclusisset; ait autem: *Dives difficile intrabit*: salutis quidem adeptionem diviti difficilem esse docens, at vires tamen illius non superare, quod ex ipso quidem contextu sequi videtur; cum non absque difficultate quidem affectibus & peccatis divites possint obsistere, ita vt non corripiantur penitus ab illis, & invadantur. Quod si dives tropologice intellectus assumatur, quomodo etiam cum difficultate in regnum cœlorum ingredi possit, disquires; divitem autem vtrolibet modo intellectum non nisi difficulter intrare posse declarat Parabola his verbis: *Facilius est camelum per foramen* Matth. 19.
acus transire, *quam divitem intrare in regnum* 23.
cœlorum. In qua parabola camelo dives

comparatur, non solum propter animalis hujus immunditiam, quemadmodum in Lege perhibetur, sed etiam quod vniverso corpore tortuosus sit. At cœlorum regnum foramini acus assimilatur, vt angustam esse portam vtrique diviti, & arctum regni cœlorum aditum demonstretur. Ostendit autem fieri per sese minime posse vt camelus per foramen acus intret: cum autem omnia in potestate Dei sita sint, profecto & illud, ineffabili virtute improbi crassitiem attenuantis, vel aditus angustiam ipsi amplificantis. Quod autem foraminis & cameli exemplo vsus sit, vt ostenderet difficile quidem esse in cœlorum regnum divitem intrare, at impossibile non esse, ex eo constat quod Discipulis dicentibus: *Quis ergo poterit salvus esse?* responsum sit: *Apud homines hoc impossibile est, apud Deum autem omnia possibilia sunt.* Fieri itaque potest vt camelus etiam per foramen acus transeat, at id in hominum potestate non est; ita & vt in regnum Dei dives ingrediatur. Quanam vero ratione res ejusmodi possibiles efficiat Deus, ipse noverit, ipsiusque Christus, & cui Filius ejus revelaverit. Qui ergo in sapientia & sermone excellit, super acu, ipsiusque foramine pluribus commentari audebit; nos autem quomodo rem tantam explicabimus? quoniam sunt quædam in Lege, quæ fiunt arte sutoris acu indigentis, vt juxta sapientiam Dei opera artis edat quam amplexus est. Quo ergo modo sutoris opificia, atque illa acus, eodem & ea intelligentur quæ hic narrantur; quæ nunc exponere & illustrare vires fortasse nostras superat; & vt ea intellectu comprehenderem, longam fortasse & importunam digressionem continerent. Cum duo igitur proposita sint, camelum per foramen acus, & divitem in cœleste regnum intrare, facilius esse prius illud docet. Ac inter homines quidem alium camelum per foramen acus intrantem, & alium divitem, præter hominum, at non Dei potestatem, in regnum Dei intrantem quæres; ita & de foramine acus, quoniam ab hominibus quidem fieri nequit; quicunque tandem reperiatur camelus, & foramen acus, si modo aliquis repertus fuerit camelus, qui per illud intret; at à Deo id fieri potest. Disquirat autem qui poterit an mysteria quædam ad finem pertinentia, & per certas quasdam vias in Dei solius potestate sitas ad finem deducentia hæc exhibeant, necne, ac significent. Deinceps vero ea discutienda sunt, quæ ad id pertinent: *Tunc respondens Petrus dixit ei: Ecce nos re-*

A ἐοικέναι καμήλῳ, οὐ διὰ τὸ ἀκάθαρτον τοῦ ζώου μόνον, ὡς ὁ νόμος ἐδίδαξεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ὅλην αὐτοῦ σκολιότητα. ἡ δὲ τῶν οὐρανῶν βασιλεία τρυμαλιᾷ ῥαφίδος, εἰς παράστασιν τοῦ πάνυ στενὴν εἶναι, καὶ εἰς ὑπερβολὴν τεθλιμμένην τὴν εἰς τῶν οὐρανῶν βασιλείαν εἴσοδον τῷ ἑκατέρῳ πλουσίῳ· δηλοῖ δ' ὅτι * αὐτόθεν μὲν ἀδύνατον τὴν κάμηλον διὰ τρυμαλιᾶς ῥαφίδος εἰσελθεῖν. τῷ δὲ δυνατὸν εἶναι τῷ θεῷ πάντα, καὶ τὸ τοιοῦτον αὐτῷ δυνατόν ἐστιν, ἀφάτῳ δυνάμει τὴν παχύτητα B τοῦ φαύλου λεπτύνοντος, ἢ τὴν στενότητα τῆς εἰσόδου χωρητὴν αὐτῷ ποιοῦντος· ὅτι γὰρ τοῦ δυσκόλως εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν τὸν πλούσιον παράδειγμα ἔλαβε τὴν τρυμαλιάν, καὶ τὴν κάμηλον, ἀλλ' οὐ τοῦ ἀδυνάτου, δῆλον ἐκ τοῦ πρὸς τοὺς μαθητὰς εἰρῆσθαι φήσαντας· τίς ἄρα δύναται σωθῆναι; τό· παρὰ ἀνθρώποις τοῦτο ἀδύνατόν ἐστι. παρὰ δὲ θεῷ πάντα δυνατά· ἐκείνου δυνατὸν καὶ τὴν κάμηλον εἰσελθεῖν διὰ τρυμαλιᾶς ῥαφίδος, ἀλλ' οὐ παρὰ ἀνθρώποις C δυνατόν. οὕτως δὲ καὶ τὸν πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ· τὰς δὲ ἐφόδους τοῦ, πῶς ἂν τὰ τοιαῦτα ποιήσαι ὁ θεὸς δύναται, αὐτὸς ἂν εἰδείη, καὶ ὁ χριστὸς αὐτοῦ, καὶ ᾧ ἂν ἀποκαλύψῃ ὁ υἱὸς αὐτοῦ. ὁ μὲν οὖν διαβεβηκὼς ἐν σοφίᾳ καὶ λόγῳ, ἐπιβαλλόμενος ἂν ἐπὶ πλεῖον καὶ τῇ περὶ τῆς ῥαφίδος, καὶ τῆς τρυμαλιᾶς αὐτῆς διηγήσει. πῶς δὲ τοσοῦτον παραθησόμεθα; ὅτι ἐστί τινα ἐν τῷ νόμῳ γινόμενα τέχνῃ ῥαφιδευτοῦ χρῄζοντος ῥαφίδος, ἵνα κατὰ σοφίαν θεοῦ ποιήσῃ τὰ ἔργα ἧς ἀνείληφε τέχνης· D ὡς οὖν νοηθείη τὰ τοῦ ῥαφιδευτοῦ ἔργα, κἀκείνη ἡ ῥαφίς, νοηθήσεται καὶ τὰ τῇδε λελεγμένα, ἅπερ νῦν λέγειν, καὶ σαφηνίζειν, τάχα μὲν καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς ἐστι. τάχα δὲ καὶ τῷ εἰδότι, πολλῆς ἂν καὶ ἀκαίρου ἔχοιτο παρεκβάσεως· δύο δὲ προκειμένων, τοῦ κάμηλον διὰ τρυμαλιᾶς ῥαφίδος εἰσελθεῖν, καὶ τοῦ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, εὐκοπώτερον εἶναί φησι τὸ πρότερον· καὶ ζητήσεις γε ἐν τοῖς ἀνθρώποις, ἄλλον μὲν τὸν κάμηλον εἰσερχόμενον διὰ τρυμαλιᾶς ῥαφίδος, E ἄλλον δὲ τὸν πλούσιον ἀδυνάτως ἀνθρώποις, δυνατῶς δὲ τῷ θεῷ εἰσερχόμενον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. οὕτως δὲ καὶ ἐπὶ * τῆς τρυμαλιᾶς ῥαφίδος, ὅτι ἀδύνατον μὲν ἀνθρώποις, ὅστις ποτοῦν ἐὰν εὑρεθῇ κάμηλος, καὶ, εἴ τις οὖν ἂν εὑρεθῇ κάμηλος, τρυμαλιὰ ῥαφίδος, ἢ εἰσελεύσεται δι' ἐκείνης. παρὰ δὲ θεῷ καὶ τοῦτο δυνατόν. εἰ δὲ ἐμφαίνει ταῦτα καὶ παρίστησι τελικά τινα μυστήρια, καὶ ἐπὶ τέλος ἄγοντα διά τινων ὁδῶν θεῷ μόνῳ δυνατῶν, ἢ μή, ὁ δυνάμενος ἐξεταζέτω· ἑξῆς ἐστιν ἰδεῖν τὰ περὶ τοῦ· τότε ἀποκριθεὶς ὁ Πέτρος εἶπεν αὐτῷ, ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα, καὶ ἠκο-

* [illegible]

* Ε. ἐπὶ τῆς καμήλου, ἐπὶ τῆς τρυμ.

λωθήσαμέν σοι. τί ἄρα ἔσται ἡμῖν; ἡ ζωὴ ἡμῶν δὲ A *liquimus omnia, & secuti sumus te; quid ergo*
ὁ μὲν τὴν τηρήσει κατὰ τὴν λέξιν. ὁ δέ τις ἀνα- *erit nobis?* Atque hæc quidem ad verbum
σκευάσας ὅλην τῆς λέξεως, ὡς ὑψηλοφυὲς, interpretabitur quispiam; alius autem lite-
συμπολογήσει· ὁ μὲν οὖν τῇ λέξει πρόσκολλος ram tanquam non satis sublimem & exi-
τοιαῦτα ἐρεῖ. ὥσπερ ὅτι τῆς δόσεως καὶ ὁ διδό- miam confutans ad tropologicam exposi-
μενος, ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν ἀποδεχόμενος ὁ tionem recurret. Qui igitur literæ ratio-
θεὸς, δικαίως καὶ ἀποδέχεται τὸ ἔλαττον προαι- nem habebit, hæc dicet: quemadmodum
ρέσει τελειοτέρᾳ διδοκίμα, πολλῷ τὸ ὅλον in donatione non ipsum munus, sed vo-
οὐκ πλείονων, καὶ ἀφθόνοις ὑπαρξάσι, ὡς luntatem ac studium laudans & probans
δῆλον ὅτι οὐκ ἦν ἀναγεγραμμένων περὶ τῆς δό- Deus, excusat & acceptiorem habet qui
σεως ἦν πλησίον, καὶ ἦν δύο λεπτὰ, ἃ τινα ἡ B pauciora quidem, sed perfectiore studio,
χήρα εἰς λόγον πενήτων ἔβαλεν εἰς τὸ γαζοφυλά- quam qui plura ex majori copia, sed mi-
κιον. ὅτιος καὶ ὅτι ἦν ἀφ' τὸν θεὸς ὁ θεῖον ἀγά- nore affectu dedit; vt liquet ex ijs quæ de
πην καταλιπόντων ἃ κέκτηνται, ἵνα ἀπροσκό- divitum largitione conscripta sunt, & mi-
nutis duobus quæ vidua in gazophylacium
pro pauperibus mittebat; idem & ijs con-
tingit, qui facultatibus suis omnibus præ
amore Dei nuntium remittunt; nihil non
juxta sermonem Christi Dei agentes, vt
eum indissolubili nexu hærentes subse-
quantur; plane acceptior ille non est qui
plura, quam qui pauciora reliquit, præ-
sertim si ferventiore studio pauciora reli-
querit, quam qui plura aspernatus fuisse
videtur. Quamvis ergo perexigua essent,
& nullius fere pretij quæ Petrus vna cum
fratre Andrea reliquit, quum vterque his
auditis: *Venite post me, & faciam vos fieri* Matth. 4.
piscatores hominum, Continuo relictis retibus 19,20.
secuti sunt eum: at illa à Deo parvi æstima-
ta non sunt, qui hæc eos tali affectu feciss
intelligebat, vt si pluribus etiam fuissent
præditi facultatibus & bonis, id eis mora
& impedimento haudquaquam fuisset,
quominus vehementi Iesum sequendi desi-
derio parerent; atque huic opinor ala-
critati potius ac studio, quam rerum à se
relictarum sordibus confisum Petrum di-
xisse Iesu: *Ecce nos reliquimus omnia, &* Matth. 19.
secuti sumus te; quid ergo erit nobis? At eum 27.
non retia solum, sed & domum reliquisse
verisimile fit, & vxorem, cujus mater Iesu Matth. 8. 14.
ope febri fuerat exoluta; quin & liberos
hunc forsitan reliquisse, & exiguam ali-
quam possessionem conjici potest. Ingens
ergo aliquid de Petro ipsiusque fratre si-
gnificatur, siquidem ijs auditis: *Venite post*
me, & faciam vos fieri piscatores hominum,
nihil cunctati, *continuo relictis retibus secuti*
sunt eum; cum non idem egissent ac ille Luc. 9. 61.
qui dixit: *At primum permitte mihi, vt in*
domum meam abeam, & renuntiem his quæ
domi meæ sunt; nec tale quid feciss ac
qui dixit: *Permitte me primum ire, & sepe-*
lire patrem meum. Ac illud diligenter ob-
serva, eos non mediocriter mandato Ie-
su, ipsiusque pollicitatione perculsos, at-
que illud credentes futurum, vt exiguo
hoc piscatorio quæstu relicto homines ad
salutem captarent, ac velut percussos ea

C. R. διὰ τοῦ ἀκολουθῶσι τῷ * χριστῷ τοῦ θεοῦ παντὸς προσέχοντες καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ. ὃ πάντως μᾶλλον ἀποδεκτὸς ὁ τὰ πλείονα καταλιπὼν τοῦ τὰ ἐλάττονα, καὶ μάλιστα ὅταν ὀλιγόψυχος ᾖ καὶ μικρὰ λογιζόμενος πρὸς τὸ θεῖον τὰ δοκοῦντα καταφρονηκέναι τῶν πλειόνων· εἰ καὶ μικρὰ οὖν καὶ ὀλίγα ὁ πέτρος

Jo. αὐτῷ καταλέλοιπεν ἅμα τῷ ἀδελφῷ * αὐτοῦ ἀνδρέᾳ, C
ἡνίκα ἀκούσαντες ἀμφότεροι τὸ· δεῦτε ἀκολουθήσατέ μοι, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀνθρώπων, εὐθέως ἀφέντες τὰ δίκτυα ἠκολούθησαν αὐτῷ, ἀλλ' ὁ μικρὰ λογίσεται πρὸς τὸν θεὸν, κατανοήσατε ὅτι ἀπὸ ἕξεως αὐτὸ τοιαύτης πεποιήκασιν, ὡς εἰ καὶ ἐκέκτηντο πολλὰ κτήματα, καὶ πλεῖστα ὑπάρχοντα, μὴ ἂν ἐπ' αὐτῶν καταχθῆναι, μηδὲ ἐμποδισθῆναι τὴν ὁρμὴν βιαιοτάτην ἀκολουθήσαι τῷ ἰησοῦ. καὶ θαυμάζοι τις ἂν ἐνταῦθα ὅτι τῇ προαιρέσει μᾶλλον ἢ τῇ ὕλῃ ὧν καταλέλοιπεν ὁ πέτρος πρὸ- D
σπασάμενος εἶπε τῷ ἰησοῦ τό· ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα, καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι. τί ἄρα ἔσται ἡμῖν; εἰκὸς δὲ καὶ μὴ δίκτυα μόνον αὐτὸν καταλελοιπέναι, ἀλλὰ καὶ οἶκον, καὶ γυναῖκα, ἧς ἡ μήτηρ ὕστερον τῆς ἰησοῦ ἀπηλλάκθη τῷ πυρετῷ· τοσαῦτα δ' ἂν τις ὅπως δυνατὸν καὶ τέκνα αὐτὸν καταλελοιπέναι, οὐκ ἀδύνατον δὲ καὶ κτήσιν τινα βραχεῖαν· μέγα οὖν δηλοῦται περὶ τοῦ πέτρου, καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ἐπεὶ ὅπως ἀκούσαντες τοῦ· δεῦτε ἀκολουθήσατέ μοι, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀν- E
θρώπων, μηδὲν ἀναβαλόμενοι θᾶττον ἀφέντες τὰ δίκτυα ἠκολούθησαν αὐτῷ· καὶ μιμησάμενοι τὸ εἰπόντα· ἄλλα προῶτον ἐπέτρεψόν μοι εἰς τὸν οἶκόν μου ἀπελθεῖν, καὶ ἀποταξάσθαι τοῖς εἰς τὸν οἶκόν μου. οὐδὲ προσκαλούσῃ τι ποιήσαντες τὸν λόγον· ὅτι πρέπον μοι προῶτον ἀπελθεῖν, καὶ θάψαι τὸν πατέρα μου· καὶ σκόπει ὅπως ὅτι ἀξιολόγως πληγέντες ὑπὸ τοῦ προσκλήσεως τοῦ ἰησοῦ, καὶ τῆς παγγελίας αὐτοῦ, καὶ πιστεύσαντες ὅτι ὀλίγην ἁλιευτικὴν καταλιπόντες τὴν ἁρμονίαν

ſpe ſibi ab illo facta, Ieſu, hominibuſque miniſtrandi, dum homines piſcarentur, *continuo relictis retibus*, & eorum quæ domi poſſidebant oblitos, *ſecutos eſſe eum*, adeo vt repentinæ hujus voluntatis beneficio dignus extiterit Petrus, qui ſeſe efferret, & quæ ſupra commemorata ſunt, jactaret. Simul etiam animadvertendum eſt id dixiſſe Petrum, cum attendiſſet quidem ad hanc Dei orationem: *Si vis perfectus eſſe, vade, vende quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo, & veni, ſequere me*; adoleſcentem autem qui id audierat cum mœrore abeuntem perſpexiſſet, quoniam terrenas complures divitias perfectioni in Deo adipiſcendæ prætulerat: cum præterea apprime teneret quam in regnum cœlorum intrare diviti operoſum foret & arduum quaſi rem & ipſe non facilem egiſſet, cum omnia reliquerat, & Servatorem fuerat ſecutus, ea dixiſſe quæ nunc tractamus. Idcirco Petro id audacter elocuto, magnam hanc pollicitationem, quæ ſubnexa eſt, in reſpõſum dedit Servator, futurum nempe Petrum vnum ex judicibus Iſraël. At qui literæ ſenſum ſpernet, vt pote à quo ſenſu auditor præſtantiore præditus ingenio perſuaderi non poſſit, cum & alia Scripturæ verba graviorem & nobiliorem ſenſum in expoſitione analogica contineant, is dicet ſermonem hunc: *Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te*, reticulo, domo paupertina, & ærumnoſa in egeſtate vita relictis, haud prolatum fuiſſe pro dignitate tanti diſcipuli, cui caro & ſanguis Ieſum eſſe Chriſtum Filium Dei vivi non revelaverant, ſed Pater ipſius qui in cœlis eſt; cuique dictum fuerat: *Tu es Petrus, & ſuper hanc Petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adverſus eam.* At ea fortaſſe ad loci hujus explicationem conducunt, quæ ſupra à nobis tradita ſunt, cum id illuſtraremus: *Vade, vende quæ habes*, & cætera: omnibus ſiquidem nuntium remiſit Petrus, quæ ſe peccati reum efficiebant, & propter quæ dixit: *Exi à me, quia homo peccator ſum, Domine*; & magna profecto illius laus erat qui ſe non amplius peccaturum confidens dixerat: *Reliquimus omnia*, nec deteriora ſolum reliquimus, ſed & *Secuti ſumus te*. Illud autem: *Secuti ſumus te*, idem ſonat fortaſſe ac illud, poſtquã Pater nobis quinam ſis aperuit, teque juſtitiam eſſe revelavit, quatenus juſtitia es, te ſecuti ſumus; ita & quatenus ſanctificatio es, & quatenus ſapientia, & quatenus pax, & quatenus veritas, & quatenus via ad Deum ferens, & quatenus vera vita. Idcirco quemadmodum poſt certamen pugil, ſi

Matth. 16. 17, 18.

Luc. 5. 8.

A ἀνὴρ δεόμενος ἔμβυον ἀχθῆναι θεὸς σωτηρίας, ὡς οἰόμενοι βαθέντες ὑπὸ τὸ εἰς τὸ ἰησοῦν καὶ τὸς ἐπαγγείλατο αὐτοῖς ἁλιεῖς ἀνθρώπων μάθησιν ἀνὴρ δεόμενος ἁπλῶσαι, ὡδέως ἀφέντες τὰ δίκτυα, καὶ ὡσαύτως ὑπολυθέντες τὴν οἰκίαν, ἠκολούθησεν αὐτῷ, ὡς ἄξιον γεγονέναι ὑπ' ἐκείνη τῇ ὁρμῇ τὸ πᾶσιν σεμνῶσθαι, καὶ εἰρηκέναι

B τὸ προειρημένον· ἅμα ὁ παθητὸν ὂν τὸ πᾶν εἴρηκεν ὁ πέτρος καταπονήσας τὴν, εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, εἰρημένην ὑπὸ τὸ ἰησοῦ φωνὴν, ὕπαγε, πώλησόν σε τὰ ὑπάρχοντα. καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ, καὶ δεῦρο, ἀκολούθει μοι. θαυμάσιος ὁ τὸ ἀκούσματα νεμίσκειν καὶ μὴ λύπης ἀπελθεῖν ὑπὸ τοῦ πλούσιος ἀπελθεῖν, ἐπεὶ τοῦ προκείμενα τὰ πολλὰ ὅτι τὸ γῆς κτήματα τὸ τέλειος ἐν τῷ θεῷ γενέσθαι· νοήσας ὁ καὶ ὁ διδάσκαλος περὶ τὸ εἰσελθεῖν εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν τὸ πλουσίου, ὡσαύτως καὶ αὐτὸς οὐκ ὀλίγοις προβλήμασιν ἐν τῷ πάντα καταλελοιπέναι, καὶ ἀκολουθηκέναι τῷ σωτῆρι, εἶπε τὰ προκείμενα· δὴ

C καὶ προβησάμενος τῷ πέτρῳ ὑπακούσαντα τὸ ὑπερεσχημένος μεγάλης ἐπαγγελίας ὁ σωτὴρ, ἵνα γένηται τὸ μαθητὴν τὸ ἰησοῦ ἕποσθαι τὸ πέτρον· ὁ δὲ τὸ λέξεως οὐκ ἰκανὸς πίστις μεγαλοφυὴ ἀκρατὴν καταφρονήσας, ὡς καὶ ἄλλων λέξεων τῆς γραφῆς ὁ σημεῖον ἐν τῇ ἀναγωγῇ ἐχόντων, διαῦτα φησι, ὅτι αὐτὸ τὸ· ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα, καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι, δίκτυα καταλείφθέντος, καὶ πενιχρὰ οἰκίας, καὶ ὀπωπόν ἀν πενία βίου, ἀ παῦ τ ἀξίως λέλεκται ἁπλικὸν μαθητὴν, ᾧ σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψεν ὅτι ἰησοῦς εἶν ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τὸ θεοῦ τὸ ζῶντος, ἀλλ' ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατὴρ αὐτοῦ, καὶ ᾧ λέλεκται τὸ· σὺ εἶ ὁ πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς· ἀλλὰ μήποτε τὰ ἀποδεδομένα εἰς τὴν διήγησιν * τὸ· ὕπαγε, πώλησόν σε. κ.τ.ἑ

D τὰ ὑπάρχοντα, καὶ τὰ ἑξῆς, χρήσιμα εἰς τὰ προκείμενά ἐστι. πέτρος γὰρ ἀφῆκε παῖδα, ἐφ' οἷς ἁμαρτωλὸς ἦν, καὶ δὴ ἃ εἶπεν· ἔξελθε ἀπ' ἐμοῦ, κύριε, ὅτι ἀνὴρ ἁμαρτωλὸς ἐγώ εἰμι· καὶ μέγας αὐτῷ ἔπαινος ἦν πεθαρρηκότος ὅτι τὸ μηκέτι ἁμαρτήσειν λέγειν· ἀφήκαμεν πάντα, καὶ μόνον τὰ χείρονα καταλελοίπαμεν, ἀλλὰ καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι· τὸ δὲ· σοὶ ἠκολουθήσαμεν, ἴσον δυνάμενον εἰπεῖν τῷ· ἀποκαλύψαντος ἡμῖν πάντος ὅστις εἶ, καὶ ὅτι δικαιοσύνη εἶ, ἠκολουθήσαμέν σοι, καθὸ δικαιοσύνην τυγχάνεις. ὅπερ ἐστὶ καὶ καθὸ ἁγιασμὸς, καὶ καθὸ σοφία, καὶ καθὸ εἰρήνη, καὶ καθὸ ἀλήθεια, καὶ καθὸ ὁδὸς ἡ φέρουσα πρὸς θεὸν, καὶ καθὸ ζωὴ ἀληθινή· ὅλως ὡς ἅπλατος μᾶ

τ' ἀγῶνα πευθόμενος, εἰ τύχοι A forté quæ præmia victorem maneant, ignorat, agonothetam interrogat; ita rebus à se præclare gestis confisus Servatorem percontatur: *Quid ergo erit nobis?* Et si responsum Petro datum, ipsiusque interrogationem nos ipsi referre velimus, omnia itidem relinquamus, non amplius nequitiæ, ipsiusque operibus adhærentes, & Verbum Dei sequamur; vt nobis, suisque assectis omnibus ea dicat quæ subnectuntur his verbis: *Iesus autem dixit illis, Amen dico vobis, quod vos qui secuti estis me*, & reliqua, quæ simpliciorem & ipsa continent sententiam, ad relinquenda bona nos adhortantem, sed & profundiorem etiam præterea complectuntur. Qui ergo hunc Evangelij locum ad verbum interpretabitur, hæc dicet, vnicuique edixisse verbum, vt Iesum sequatur, verum eos qui Apostoli tunc temporis erant, Apostolorumque similes, qui eum constanter secuti sunt, compellasse; posteros autem his significasse: *Et omnis qui reliquerit fratres vel sorores*, & cætera. At vocabuli hujus, *sequi*, expositionem quasi violentam confutabit aliquis, de omnibus illud dictum esse contendens hoc loco: *Qui non sustulerit crucem suam, & secutus fuerit me, non est dignus qui meus sit discipulus.* Qui ergo Servatorem secuti fuerint, sedebunt super thronos duodecim, judicantes duodecim tribus Israël, atque hanc in resurrectione mortuorum potestatem accipient. Atque hæc est quidem regeneratio, quæ novus quidam ortus est, quando novum cœlum & nova terra ijs conditur, & Novum traditur Testamentum, ipsiusque calix, qui se ipsi renovaverunt. Hujus autem regenerationis illud initium est, quod à Paulo lavacrum regenerationis appellatur, quodque in hac novitate lavacrum regenerationis in lavacro renovationis spiritus sequitur. Et fortasse quidem in generatione nemo à sordibus mundus est, ne si vita quidem ejus vnius diei fuerit, propter generationis nostræ mysterium, super qua vnusquisque nascens vsurpare potest quod in Psalmo quinquagesimo ait David his verbis: *Quoniam in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea:* at in regeneratione per lavacrum quicunque generatus fuerit superne ex aqua & spiritu, mundus erit à sordibus, & vt, audacter loquar, mundus *per speculum & in ænigmate*: verum in alia regeneratione, *Cum sederit Filius hominis in throno majestatis suæ*; quicunque ad hanc in Christo regenerationem pervenerit, mundissimus

μὴ ὑπισάμενος τὰ ὅτι τῷ ἀγῶνι ἆθλα, πυθόμενος δὲ τοῦτος λέγων μοι τὴν ὑπὸ τοῖς ἀνδραγαθήμασι πρᾶσιν τό· τί ἄρα ἔσται ἡμῖν; καὶ ἵνα μὴ βουλόμεθα τὰ ἐφ' ἑαυτοῖς εἰρημένα, καὶ τὴν πρᾶσιν αὐτῶ καὶ αὐτοὶ λαβεῖν, ἀφέλωμεν ὅτως πάντα, μηκέτι προσεχόμενοι τοῖς κακίαις, καὶ τῆς κατ' αὐτὴν ἐνεργείας, καὶ ἀκολουθήσωμεν τῷ τοῦ θεοῦ λόγῳ, ἵνα ἡμῖν εἴπῃ, καὶ πᾶσι τοῖς ἀκολουθήσασιν αὐτῷ τὰ ὑπιφερόμενα ὅτως ἔχοντα· ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, B ὅτι ὑμεῖς οἱ ἀκολουθήσαντές μοι, καὶ τὰ ἑξῆς, ἄφρ καὶ αὐτὰ καὶ ἁπλούστερον ἔχει πνὰ προτρεπτικὸν ὅτι ὃ καταλιπὼν τὰ ὑπαρχόντα αὐτοῦ, καὶ ἕτερον τοῦτο τῶν βαθύτερον· ὁ μὴν οὖν καὶ τὴν λέξιν ἑρμηνεύων τὸν τόπον τῆς βλασφημίας, διαῤῥήδην ἐρεῖ, πόθεν εἶπεν ἀκολουθεῖν τῷ Ἰησοῦ ὁλόχρως, ἀλλὰ τοὺς μὲν τότε ἀποστόλους, καὶ

D.C.R. ὁμοίως ὁμοίους ἐκείνοις ὑπομένοντας αὐτοῦ ἀκολουθήσαντας

* ὁμοίως ἐκείνοις ὑπομένοντας αὐτῷ ἀκολουθήσαντας τὰς ὠνόμασεν. * ὃς δὴ μεταγωγεύς ἐδηλωσε· καὶ πᾶς ὅστις ἀφῆκεν ἀδελφούς, ἢ ἀδελφάς, ἢ C τὰ ἑξῆς· ἀλλ' ὡς βιαίως δεδηγησάμενον δ', ἀκολουθεῖν, αἰτιᾶσθαι τὶς λέγων τοῦτ' πάντων εἰρῆσθαι δ', ἀκολουθεῖν, ἐν τῷ· ὃς οὐ μὴ ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθήσῃ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος ἔσται μαθητής· οἱ δὲ τίνων ἀκολουθήσαντες τῷ σωτῆρι καθεδεῖσθαι ὅτι δώδεκα θρόνους, κρίνοντες τὰς ιβ' φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ, καὶ τοιοῦτον λήψονται τὴν ἐξουσίαν ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν· αὕτη γάρ ἐστιν ἡ παλιγγενεσία καινὴ τις γένεσις ἔσα, ὅτε οὐρανὸς καινὸς, καὶ ἡ γῆ καινὴ τοῖς ἑαυτοὺς ἀνακαινώσασι κτίζεται, καὶ καινὴ Ἀθηνᾶ παραδίδοται, καὶ ὁ ποτήριον αὐτῆς· ἐκείνης δὴ τῆς παλιγγενεσίας προσομιόν ἐστι, D ὃ καλούμενον παρὰ τοῦ παύλου λουτρὸν παλιγγενεσίας, καὶ ἐκείνης τῆς καινοτητος ὃ ὑπιφερόμενον τοῦ λουτροῦ τοῦ παλιγγενεσίας ἐν τῷ* ἀνακαινώσεως πνεύματος· τάχα δὴ καὶ ὑπὸ τὸν ψιλὸν τὸν ἥλιον σάρκες ἐστὶ καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου, ἢ δ' εἰ μία ἡμέρα εἴη ἡ ζωὴ αὐτοῦ, ἀφ' ὃ σπέρμα τῆς ἡμέτερος μυστήριον, ἐφ' ᾧ ὃ ἔστιν τὸ δαβὶδ ἐν πεντήκοντῳ ψαλμῷ λελεγμένον ἕκαστος πεύ- E σεται εἰς ἥλιον ἐλκυθόπων λέγοι, ἔχει ὅτως. ὅτι ἐν ἀνομίαις συνελήφθη, καὶ ἐν ἁμαρτίαις ἐκίσσησέ με ἡ μήτηρ μου. τὸ δὲ τὸν οὐ λαβεῖν παλιγγενεσίαν, πᾶς μὴ καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου, ὁ ἥλιον θεὸς ἀνῶθεν ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, ἵνα βλέπωσας εἴπω, καθαρὸς δὲ ἐσόπτεσθαι, καὶ ἐν αἰνίγματι. τὸ δὲ τὴν ἀνὴν παλιγγενεσίαν, ὅταν καθίσῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, πᾶς ὁ εἰς τὴν ἐν χριστῷ παλιγγενεσίαν οἰκείαν φθάσας, καθαρώτατος ἔσται ἀπὸ ῥύπου

erit à sordibus *facie ad faciem*, cum & ipse hanc regenerationem per lavacrum regenerationis fuerit adeptus. Sin lavacrum illud animo intelligere vis, vide quomodo Iohannes *baptizans in aqua in pœnitentiam*, de Servatore dicit: *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igni.* In regeneratione ergo per lavacrum cum Christo sepulti sumus; *Consepulti enim sumus cum illo per baptismum*, juxta Apostolum. In lavacri autem regeneratione per ignem & spiritum, corpori gloriæ Christi, sedenti super sedem majestatis suæ, nos quoque sedentes super duodecim thronos conformes efficimur; si modo omnibus quacunque tandem ratione, sed præcipue per lavacrum relictis te fuerimus secuti. Tunc autem *Quum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ*, explicabitur prophetia dicens: *Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis, Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*; & illud: *Oportet illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus*, donec *Novissima inimica destruatur mors*; qua destructa jam non amplius ante faciem eorum erit mors qui salutem adipiscuntur, sed sola vita quæ creditur: nam quum ante faciem mors est, vita propter illam ab ijs non creditur, qui in mortis potestate sunt; at morte destructa, vita ab omnibus creditur. In Lege autem illud quoque reperies: *Proposui in conspectu tuo vitam & mortem*, & hoc: *Et erit vita tua quasi pendens ante te*, & illud: *Non credatis vitæ vestræ.* Sedet autem in sede majestatis suæ Filius hominis, cum in nullum qui in Deo sine honore ac gloria sit, obtinet imperium; tunc enim quicunque gloria ab hominibus affecti non sunt, neque in eo laborarunt vt gloriam ab hominibus consequerentur, sed *Gloriam quæ à solo Deo est quæsiverunt*, illius regno subjicientur qui sedet in sede majestatis suæ: tunc autem exaudiuntur vota Servatoris dicentis: *Pater clarifica me claritate quam habui, priusquam mundus esset, apud te.* Sin vero Verbum animo comprehendere potes in pristinum statum restitutum, postquam caro factum est, necnon & quæcunque hominibus factum est, quum vt omnes lucraretur id effectum est quod vnusquisque illorum effici volebat; & restitutum, vt tale efficeretur, quale *erat in principio apud Deum*, quum Deus erat ac Verbum in propria gloria, quasi talis Verbi gloria; videbis illud sedens in sede majestatis suæ, nec alium ab eo Filium hominis, qui in Iesu homo intelligitur: ita enim vnum est cum Verbo, longe magis quam qui vnus spiri-

Matth.3.11

Rom.6.4. Coloss.3.12.

Psalm.109. 1, 2.

1. Cor. 15. 25, 26.

Deuter. 30. 15.

Deuter. 28. 66.

Joh.17.5.

A θεόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ αὖθις ἀφ' ἧς ἔλαβε παλιγγενεσίας φάλαγγα ἐπ' ἐκείνην τὴν παλιγγενεσίαν· εἰ δὲ βάλει σὸ λαβὸν ἐκεῖνο νοῆσαι, σαφὲς πῶς Ἰωάννης ὁ ἐν ὕδατι βαπτίζων εἰς μετάνοιαν λέγει περὶ τοῦ Σωτῆρος τό· αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί· ἐν μὲν οὖν τῇ ἀφ' ἧς ἔλαβε παλιγγενεσίᾳ σεσυ-

B μφύμεθα τῷ Χριστῷ· σεσυνεπάφημεν γὰρ αὐτῷ, καὶ ἐν τῇ ἀναστάσει, ἀφ' οὗ ἐβαπτίσμεθα· ἐν δὲ τῇ ἀφ' πνεύματος καὶ πυρὸς παλιγγενεσίᾳ, σύμμορφοι γινόμεθα τῷ σώματι τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ, καθιζόμενοι ἐπὶ θρόνων δώδεκα κρίνοντες αὐτοῦ, καὶ αὐτοὶ καθιζόμενοι ἐπὶ δώδεκα θρόνων κρίνοντες. εἰ καὶ ἀφέντες πάντα ἀποτρισσοῦμεν, μᾶλλον δὲ καὶ ὁ λαβὼν, ἠκολουθήκαμέν σοι· τότε δὲ ἔσται καθίσαι ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, πληρωθῆναι τὴν λέγουσαν προφητείαν. εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. καὶ τό· δεῖ αὐτὸν βασιλεύειν, ἄχρις οὗ θῇ

C πάντας τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, ἕως * ὁ ἔσχατος ἐχθρὸς θάνατος καταργηθῇ, ὃς δὲ καταργηθέντος, οὐκέτ' ἔσται θεοῦ πρόσωπον τῶν ζωσμένων θάνατον, ἀλλὰ μόνη ζωὴ ἡ πιστευομένη. θάνατον μὲν γὰρ ὄντες θεοῦ πρόσωπον, διὰ ἐκεῖνον ἀπιστεῖ) ὑπὸ τῶν κατεχομένων ὑπ' αὐτοῦ ζωή. καταργηθέντος γὰρ θανάτου, πιστεύεται ὑπὸ πάντων ἡ ζωή· ἐν δὲ τῷ νόμῳ εὑρήσεις καὶ τό· τεθεικά σοι τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον πρὸ προσώπου σου, καὶ τό· ἔσται ἡ ζωή σου κρεμαμένη

D ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν, καὶ· καὶ μὴ πιστεύσητε τὴν ζωὴν ὑμῶν· καθίζεται γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, σφόδρα ἀτίμως, καὶ ἀδόξως ἐν θεῷ βασιλευομένου ὑπ' αὐτοῦ. πάντες γὰρ πότε οἱ μὴ δόξαν παρὰ ἀνθρώπων λαμβάνοντες, μηδὲ ποιοῦντες πρὸς ὃ δόξασθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τὴν δόξαν τὴν ἀπὸ μόνου * ζητοῦντες, βασιλεύσουσιν ὑπὸ τοῦ κυρίου μόνου ὅτι ἔσται δόξης αὐτοῦ. τότε γὰρ ἀποδίδωμι τῷ τῆς ψυχῆς ὦ σωτῆρι δόξαζόν με καὶ εἰσὶν πατὴρ δόξασόν με τῇ δόξῃ ᾗ εἶχόν σοι πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι· εἰ δὲ δύναται νοῆσαι τὸ λόγον ἀποκαταστάντα μὲν μὴ ὃ γεγένηται αὐτὸν σάρκα, καὶ ὅσα γέγονε τοῖς γεννητοῖς, γενόμενος αὐτοῖς ὧν ἕκαστος αὐτῷ ἐχρῆζε γενέσθαι, ἵνα τοὺς πάντας κερδήσῃ, καὶ ἀποκαταστήσῃ ἵνα γένηται ὁποῖος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν, * θεὸς ὁ λόγος ὢν ἐν τῇ ἰδίᾳ δόξῃ, ὡς λόγῳ ἰδίᾳ τῇ δόξῃ

ἴδιαι αὐτὸν καθεζόμενον ὅτι ἔσται δόξης αὐτοῦ, ὃ ἐχ ἕτερον * τὸ ὑὸν τοῦ ἀνθρώπου, τὸ κτίσμα· ἐκείνῃ αὐτοῦ ἀνθρώπου τοῦ μόνου. ἐν γὰρ ἅπασι τοῖς λόγοις τοῖς, πολὺ τὸ μᾶλλον τοῦ, ἀφ' ὃ καλλαΐζεται τὸ κυρίου, τὸ κτίσμα τοῦ

γινομένων ἐν πνεύματι πρὸς αὐτόν· τότε δὲ, νίκη
αὐτῷ ἔσται ἐν τῇ ἀποκαταστάσει τῶν ὅλων γίνε-
σθαι, καὶ οἱ ἀφέντες πάντα καὶ ἀκολουθήσαντες
αὐτῷ κεκοσμοῦνται, ὡς σύμμορφοι γενόμενοι τῷ
σώματι, καὶ τῷ θρόνῳ τῆς δόξης τοῦ χριστοῦ,
ὅπερ θρόνους ιβ', κείνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ
Ἰσραήλ· ὁ γὰρ ἅγιος βίος τὴν δικαίαν κρινεῖ τὰς μὴ
πεπιστευκυίας ιβ' φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ. καὶ κεί-
νουσί γε οἱ ἀπόστολοι, καὶ οἱ τὸν ἀποστολικὸν
ἐζηλωκότες βίον, καὶ κατορθωκότες, τὰς
οἰκείας μὲν, ἀλλ' ὅ ἐστιν αὐτοῖς Ἰσραηλί-
τας, οὐ τὰ ἄξια δὲ τῆς οἰκείας πεποιηκότας.
τάχα γὰρ ὁ μὲν· ἐνοικεῖ κείνεται ὁ κόσμος, φησὶ
κεκοινωνίκε λελεγμένον, λέγεται φησὶ τοὺς ἀπὸ
τοῦ ἔθνους. ὃ δέ· καθίσεσθε καὶ αὐτοὶ ἐπὶ ιβ' θρό-
νους, κείνοντες τὰς ιβ' φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ, φησὶ
τοὺς ἀποστόλους καὶ τοὺς τὸν ἀποστολικὸν βίον ἐζηλω-
κότας, κείνεται τοὺς οἰκείους τοῦ ὅλου κόσμου
ὄντας τοῦ Ἰσραήλ· ἀλλὰ νόησον ἐν τούτοις ἀξίως τοῦ
μεγαλοπρεποῦς τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Ἰσραήλ, οἰκείου μὲν,
καὶ πεφυκότα χρεπτόνως, οὐ πεπιστευκότα δέ·
ἀναγκὴν δὲ μὴ τὸν περὶ τοῦ Ἰσραήλ, καὶ τὸν περὶ
τῶν δώδεκα φυλῶν λόγον, ὥστε δώδεκα τίγμαπα
εἶναι τῶν ψυχικὰ ψυχῶν, καὶ οἰκειότερον, ὧν αἱ μὲν
ἀφαίρεσιν ἐν ὑποδοχῇ εἶσιν· αἱ δὲ καθ' ἕνδεκα
μοίρας τεταγμέναι λοιπαὶ τάξει δευτέρα, καθὼς
ἡμᾶς δεῖ, μὴ * τελειοῦσθαι σωφρονοῦντας, ὡς
δυνησόμεθα καθαίρεσιν πῶς ἐν εἶσι ἀστέρες οἱ
πατέρες τῶν ιβ' φυλῶν τοῦ Ἰσραήλ, ὥσαρ ἐδήλω
ὁ προφητικὸν, ἵν' ὅπως ἐνομάσω, ὄναρ τοῦ Ἰω-
σήφ. οἱονεὶ δὲ καὶ ἕκαστος τῶν κεκοιμημένων Ἰσραηλι-
τῶν ὑπό τινος, ἢ πεπωγυίας ἄστρῳ, ἢ ἄστρῳ πα-
ραπλησίῳ ἀποστόλου, καὶ τοῦ τὸν ἀποστολικὸν βίον
βιώσαντος κεκλῆσθαι· εἰ μὲν οὖν τις πάντα
ἀφῆκε, καὶ ἠκολούθησε τῷ Ἰησοῦ, τῶν εἰρημένων
πρὸς τὸ πλέον, καὶ τὸν εὐθὺν αὐτοῦ τρόπον.
εἰ δὲ μὴ πάντα μὲν, τὰ δὲ ὑπερφέρουσα, ὁ Ἰουδ-
αῖος πολλαπλασίονα λήψεται, καὶ ζωὴν αἰώνιον
κληρονομήσει· τίνα δὲ οὐ πάντα, ἀλλ' ἰδικῶς
λελεγμένα, καταγνωτέον οὐκ τοῦ· καὶ πᾶς ὅστις
ἀφῆκεν ἀδελφὰς, ἢ ἀδελφὰς, καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ
τοῦτο δὲ ὅτι μὴ ἔχει οὐκ ἀνακαφρόνητον λόγον, καὶ
τὸ ἁπλοῦν τῆς οἰκοδομῆς, καὶ πρὸς πρεπτικὸν
ὅτι ὁ πάσης ἐρωτικῆς συγγενείας καταφρονεῖν, καὶ
πάσης τῆς κτίσεως, πᾶς ὅστις οὐ μολογήσει· εἰ
δὲ καὶ τοῦτο ὑπιδέχεται ἀναγωγὴν, ὁ μὲν τις δι-
στάσει, ὁ δὲ καὶ ἀποφανεῖται ὅτι ἔχει· καὶ ἁφὲς

A tus efficiuntur cum Domino, propterea quod illi adhæreant. Tunc autem, quando videlicet in Servatoris resurrectione hæc evenient, qui reliquerint omnia, & ipsum secuti fuerint, vt pote qui *Configurati corpori*, & throno *claritatis ejus* effecti sint, sedebunt *Super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israël*. Tota enim justorum vita duodecim tribus Israël fidem minime amplexas judicabit; & Apostoli quidem, quique Apostolicam vitam æmulati & assecuti fuerint, judicabunt generosos, quod Israëlitæ sint, nec res generositate sua dignas gesserint: ac illud fortasse quod Corinthijs dictum est: *In vobis judicabitur mundus*, ijs dicitur qui è Gentium numero sunt; istud vero: *Sedebitis & vos super sedes duodecim, judicantes tribus duodecim*, Apostolis, & Apostolicæ vitæ æmulatoribus dicitur, totius orbis generosissimos, Israëlitas scilicet, judicantibus. At hoc loco pro sublimitatis Evangelij dignitate, Israëlitas generosos quidem, & præclaris natalibus ortos, at fidem non professos intellige. Post expositionem autem super Israëlitis, ipsorumque tribubus duodecim allatam, ad mysticum & reconditum sensum mentem erigere, ita vt illas esse duodecim generales animarum, earumque generosiorum ordines dicamus, quarum præstantiores in summo ac præcipuo loco constitutæ sint, reliquæ autem in vndecim distributæ partes alterum gradum obtineant, id quidem vires nostras superat, qui tanta intelligendi & contemplandi facultate non pollemus, vt perspicuum possimus facere quomodo duodecim stellæ sint, duodecim tribuum Israël patres; quemadmodum propheticum, vt ita dicam, Ioſephi somnium significabat; quoque modo vel ab aliquo astri nomen adepto, astrive simili Apostolo, & ab eo qui vitam traduxerit Apostolicam, vnusquisque Israëlitarum in judicium adductorum judicabitur. Si quis ergo omnia reliquerit, & Iesum fuerit secutus, quæ Petro, ipsiusque percontationibus responsa sunt, ipse consequetur: si quis autem non omnia quidem reliquerit, at ea solum quæ subjunguntur, is multo plus recipiet, & vitæ æternæ hæreditatem adibit. Quænam autem illa sint, quæ omnia quidem non sunt, at seorsum commemorantur, inde discendum est: *Et omnis qui reliquerit domum, vel fratres*, & cætera: quin autem illud sententiam minime aspernandam contineat, quæque ad carnalem omnem consanguinitatem, & res omnes creatas contemnendas, etiam juxta simplicem interpretationem, adhortari nos valeat, nemo est quin consiteatur. At vtrum anagogicus etiam sensus ex ijs depromi possit, dubitabit aliquis; aliquis vero affirmabit. Et verborum quidem ac contextus ratione ha-

1. Cor. 6. 2.
Phil. 3. 21.
1. Cor. 6. 2.
Gen. 37. 9.
Matth. 19. 29.

* C. R. Talikú'n

bita, perspicuum est multos Servatoris A
nostri fidem professos, propinquorum
odium esse nactos; ipsosque deserere, &
facultatibus suis omnibus ad vitæ æternæ
adipiscendam hæreditatem abdicare se
voluisse; id persuasum habentes, quicun-
que suos secundum carnem fratres, & so-
lo corpore cognatas sorores, corporumve
genitores, & carnis filios, ac sitos in hac
execrabili terra agros & domos, non al-
terius cujusvis rei causa, sed propter so-
lum Iesu nomen reliquerit, longe plura
recepturum. Magno enim numero, &, si B
ita loqui fas est, infinito à spiritalibus cor-
poralia superantur, & præterquam quod
plura recipiet, ad æternam, non caducam
& temporariam provectus vitam, eam hæ-
reditate sortietur: longe plures enim fra-
tres ac sorores, quam qui propter Ver-
bum Dei relicti sint, commemorare facile
est: in hoc quippe mundo multo plures
sunt fratres secundum fidem, quam quos
reliquerunt, qui fidem amplexi sunt; ir-
reprehensos similiter Episcopos omnes &
Presbyteros inculpatos in parentes sibi
assumit quispiam, pro duobus illis quos C
deseruit; ac in liberos itidem, quicun-
que hac ætate sunt, vt pro liberis haberi
queant. At quomodo agrorum, domo-
rumve plurium hæreditatem adibit ali-
quis, quam à se relicta sunt, demonstrare
non perinde proclive est, nisi quis for-
tasse vim afferens, brevem rei profe-
rat expositionem, quod facile certe
non est; agris autem ac domibus in alle-
goricum sensum semel detortis, superiora
quoque in sententiam consonam flectere
cogetur. Ex ijs ergo qui mensuram ætatis
Christi consecuti sunt, quicumque *occur-* D
Ephes. 4. 13. *rerunt in virum perfectum*, in sanctis ac bea-
tis potestatibus fratres opinor illi sunt;
sorores autem, quicunque non ex hominis-
2. Cor. 11. 2. bus solum, sed & reliquis potestatibus *Vir-
go casta exhibebuntur Christo*: eruntne au-
tem patres aliqui tales, præter eos de qui-
Gen. 15. 15. bus Abrahamo dictum est: *Tu autem ibis
ad patres tuos in pace, sepultus in senectute bo-
na?* Quod si & illos aliorum patres ali-
quando fieri patrum istorum instar con-
tingat, multo plures etiam natos perinde
vt Abraham recipient. Agros vero, & do- E
mos multo plures quam quæ abdicatæ
fuerunt, in divini Paradisi requie animad-
verte, & in civitate Dei, de qua glorioſa
Psal. 82. 3. Psal. 47. 4. dicta sunt, *Cujus in domibus Deus cognosce-
tur, cum suscipiet eam*; ita vt domorum hic
sitarum hæreditatem nancisci entibus dici
Psal. 47. 14 possit: *Sicut audivimus, sic vidimus in ci-
vitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri;*

γε, καὶ ὃ ῥητὸν, ὅτι πολλοὶ τῶν * πιστευσάντων εἰς τὴν σωτηρίαν ἡμῶν, ἐμισήθησαν ὑπὸ τῶν συγγενῶν, καὶ εἵλαντο τὸ τοὺς καὶ πᾶσαν κτῆσιν καταλιπεῖν, ὑπὲρ τοῦ κληρονομῆσαι τὴν αἰώνιον ζωὴν, πεισθέντες ὅτι πατὴρ ὅστις ἀφῆκε τὴν σάρκα ἀδελφὰς, καὶ τὰς συγγενεῖς μόνῳ τῷ σώματι ἀδελφὰς, καὶ γονεῖς τῶν σωμάτων, καὶ τὰ τέκνα τῆς σαρκὸς, καὶ τοὺς ἐν τῇ ὀπισκαταράτῳ γῇ ἀγροὺς, καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ οἰκίας, καὶ ἀφῆκαν δὲ ἄλλό τι, ἀλλ' ἕνεκεν τοῦ ὀνόματος Ἰησοῦ, πολλαπλασίονα λήψεται· πολλαπλασίονα γὰρ, καὶ εἰ δεῖ οὕτως ὀνομάσαι, ἀπειροπλασίονα τὰ πνευματικὰ τῶν τοῦ σωματικὰ, καὶ πρὸς τὸ λαβεῖν πολλαπλασίονα, οὐκ ἐν παρεσκαμμένῃ ζωῇ, ἀλλ' ἐν αἰῶνι ἀμώμητος, κληρονομήσει αὐτήν. πολλαπλασίονας μὲν γὰρ ἀδελφὰς καὶ ἀδελφοὺς ὧν τις ἀφῆκε διὰ τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, εὐχαρίς διηγήσασθαι. καὶ γὰρ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ πολλαπλασίους οἱ τὴν πίστιν ἀδελφοὶ τῶν διὰ πίστιν καταλελειμμένων ὑπὸ τῶν πιστευσάντων. οὕτω δὲ καὶ γονεῖς πολλοὺς τοὺς ἀμεπιλήπτους ἐπισκόπους, καὶ τοὺς ἀνεγκλήτους πρεσβυτέρους λαμβάνει τις, ἀντὶ ὧν κατέλειπε δύο. ὁμοίως δὲ καὶ τέκνα, πολλοὺς τοὺς ἡλικίαν ἔχοντας τέκνων· πῶς δὲ πολλαπλασίονας ἀγροὺς οἰκίας ὧν τις καταλέλοιπε κληρονομεῖ, σκέψαι ὁμοίως ἀποδοῦναι δυνάμενος, ἂν μὴ ἀρά τις βιασάμενος ἐπ' ὀλίγων ὀλιγάκις τοῦτο πράξῃ, ὥσθ' οὐ * δυσλόγητον. ἄπαξ δὲ ἐξηγηθέντων τοὺς ἀγροὺς, καὶ τὰς οἰκίας, ἀναγκασθήσεται τὸ ἀκόλουθον καὶ τὰ ἀνωτέρω τύπον ἀποδοῦναι· εἰσὶν οὖν, οἶμαι, ἐν ταῖς ἁγίαις καὶ μακαρίαις δυνάμεσιν ἀδελφοὶ οἱ εἰς ἄνδρα τέλειον καταντήσοντες τὸ μέτρον τῆς ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀδελφαὶ πάντες οἱ παρθένοι ἀγνὴ παρασταθησόμενοι χριστῷ, οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οἶμαι, μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν δυνάμεων. γονεῖς δὲ τοιούτοι εἶεν ἂν πάντες, ἢ πάντες ὧν εἴρηται πρὸς ὃν ἀφῆκαμεν· σὺ δὲ ἀπελθὼν πρὸς τοὺς πατέρας σου μετ' εἰρήνης, ταφεὶς ἐν γήρᾳ καλῷ; εἰ δὲ γένονταί ποτε ἕτοιμα ἀλλοῖα οἰκεῖα τοῖς πατράσιν ἑτέρων πατέρες, * πολλαπλάσιον καὶ τέκνα λήψονται ὁμοίως τῶν ἀφεικότων· καὶ τοὺς ἀγροὺς δὲ καὶ τὰς οἰκίας πολλαπλασίονας τῶν καταλειπομένων νέοι μοι ἐν τῇ ἀναπαύσει τοῦ θείου πανδείσου, καὶ τῇ πόλει τοῦ θεοῦ πάντες ἥξουσι ἐλπίδα, ἧς ὁ θεὸς ἐν ταῖς βαρέσι γινώσκεται, ὅταν ἀπλαμβάνηται αὐτῆς. ὡς δὲ εἶπεν πρὸς τοὺς τὰς οἰκείας οἰκίας κληρονομοῦντας· καθάπερ ἠκούσαμεν, ὅτι εἰ-

δομεν ἐν πόλει κυρίου τῶν δυνάμεων, ἐν πόλει τοῦ θεοῦ ἡμῶν, πάντες λέγεται καὶ τὸ· ἐπέλεσεν τοὺς

βαρεῖς αὐτῆς· ὅτι τοιάτοις δὴ κληρονομεῖν τὴν
Vide Not. αἰώνιον ζωὴν μακάριον, τοσούτοις ἔχοντας κληρονόμους, καὶ τοσαῦτα δένδρα ὑπὸ θεοῦ γεωργήματα, καὶ οἰκίας ἐκ λίθων ζώντων, ἐν αἷς ἀναπαύσωνται πᾶσις ὅσις ἀφῆκεν ἀδελφούς, ἢ ἀδελ-
ς.R. ὅτι φάς, ἢ τὰ λοιπά· μὴ τοῦτο * ἐστὶ τὸ· πολλοὶ δέ ἔσονται πρῶτοι, ἔσχατοι· καὶ ἔσχατοι, πρῶτοι· καὶ τοῦτο δὲ ἔχει μὴν πιθανὴν καὶ τὴν ὁ ἁπλούστερον νοῶν, προτρέπεσθαι δυνάμενον τοὺς ἀπὸ προσερχομένους τῷ θείῳ λόγῳ, ὅτι ὁ παύσειν ἀφ' ἧς πρὸς παραμυθίων ἀναδῆναι, τοῦδε πολλοὺς ἧς B νομιζομένων ἐγγεγραφέναι τῇ πίστει, ἐπὶ τὸ ὑστέρου ἀδούς βίον καὶ λόγον. ὡς οὐκ ἐμποδίζοντος, ὅτε χρόνῳ τοῖς ὕστερον πιστεύσιν, ὅτε γονέων μεθημάτοις αὐτοὺς ἀνεγκλήτως ἀγωνιζομένους παρέστησαν· ἀγὼν δέ ὅστι καὶ καθελεῖν οἴημα ἀφ' ὃ ἐκ πατέρων ἀναπεπτερῶσθαι ἐν χριστιανισμῷ μεγαφρονοῦντας· καὶ μάλιστα ἐὰν μὴ τύχῃ πατρὸς ἐπαυχεῖν, καὶ πρεσβύτοις πρεσβείας ἠξιωμένοις ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐπισκοπικοῦ θρόνου, ἢ πρεσβυτερίου τιμῆς, ἢ διακονίας εἰς τὸ λαὸν τοῦ C θεοῦ· ἀμφότεροι γὰρ διδαχθέντες τὸ· πολλοὶ ἔσονται πρῶτοι, ἔσχατοι· καὶ ἔσχατοι πρῶτοι, * ὑπομιμνήσκει μήτε ὅτι ὦ νομίζειν εἶ πρῶτοι μὴ μεταφρονεῖν, μήτε συγκλείεσθαι καὶ ταπεινοδοξεῖν, ὡς ἔλαττον ἔχοντες τῶν ἑτέρων, διὰ ὃ ἔσται τοῖς ἐκείνων τὰ τῆς χριστιανισμοῦ προκληθέντα δόγματα· ἔχει δ' οἶμαι ὁ ῥηθὲν λόγον ἀληθῆ ἡμᾶς ὅτι πιστεύσαντα δυνάμενον τοῖς πολλοῖς ἐφ' ἡμῶν πρώτοις γεγενῆσθαι ἀπὸ τῶν ἰουδαίων, γεγενημένοις διὰ τὴν εἰς τὸν ἰησοῦν ἀπιστίαν καὶ προ- D δοσίαν ἐσχάτοις, καὶ ἡμῶν τοῖς ἐσχάτοις τὰ πρωτεῖα δυναμένοις λαβεῖν, ἐὰν ὑπομείνωμεν τῇ πίστει, μὴ ὑψηλοφρονοῦντες, ἀλλὰ τοῖς ταπεινοῖς συναπαγόμενοι· τί δὲ, ἐὰν κοινωνήσωμεν τῇ ῥίζῃ τῆς πατριαρχῶν, καὶ ἀπὸ τοῦ λόγου τῆς πατρικῆς πιότητος, συμφυεῖς γενώμεθα τοῖς βλαστοῖς τοῦ πολιτικοῦ νόμου, καὶ τῆς ἀναλόγου αὐτῷ νομίμων θεοφορίας; ἡμεῖς οἱ ἔσχατοι ἐσόμεθα πρῶτοι, κἀκεῖνοι διὰ τὴν ἀπιστίαν οἱ πρῶτοι, ἐκπεσόντες ἀπὸ τῆς κληρονομίας γεγένηνται ἔσχατοι, E
* C.R. καὶ ἀφ * διὰ τὴν χριστοῦ ὑποδημίαν εἰς κρίμα τῷ κόσμῳ ὑποδημένητος, ἵνα οἱ ἔτι οἱ μὴ βλέποντες βλέψωσι, καὶ οἱ βλέποντες ἰσχνοὶ τυφλοὶ γένωνται διὰ τὴν ἀπιστίαν, ἐφ' ᾧ θεοσκλυτος ἡμεῖς λαὸς, γεγόναμεν ἀφ' ὧν πρῶτοι· ὁ δὲ πρὸ ἡμῶν ἰσχνὸς ὁ πρῶτος, γέγονεν ἔσχατος, καὶ κάτω κάτω· ὅτου δὲ δυνάμεθα νοεῖσθαι καὶ τὸ· εἴ τις θέλει πρῶτος εἶ), ἔσῃ πάντων ἔσχατος, ὡς εἰ

Ade qua & illud dicitur: *Distribuite domos eius.* His profecto conditionibus vitam æternam consequi, cum tot agrorum adeptione, tot arborum à Deo cultarum, domorumque è vivis lapidibus constantium, in quibus requieſcet quicunque fratres, sororesve, & reliqua dimiserit, beatissima res est. Id deinceps scriptum præterea extat: *Multi autem erunt primi, novissimi: & novissimi, primi.* Atque hæc quidem, juxta simpliciorem interpretationem, sensum quendam continent, quo Verbi Dei tyrones excitari possunt vt mandata capessendo ad vitam quæ supra illos est & sermonem evadere contendant, præ multis qui in fide consenuisse creduntur; cum neque tempus fidem recens amplexis, neque improbi parentes iis qui inculpate decertare videntur, obstaculo sint: quinetiam in arrogantia sua deprimenda summa ijs ope contendendum est, qui quod à parentibus in Christianismo educati sunt, de se magnifice sentiunt; & præsertim si parentibus & proavis efferantur qui Episcopalis in Ecclesia sedis prærogativum jus, vel presbyterij dignitatem tenuerint, vel Diaconi officio erga populum Dei functi sint. Vtrique enim id edocti: *Multi erunt primi, novissimi: & novissimi primi,* neque quod primos se esse putent, nimios spiritus sumere commonentur; neque timore percelli ac deprimi, quasi deteriore jure sint ac priores, quod post illos fidei Christianæ dogmata postremi susceperint. Hoc autem loco sententiam contineri existimo, quæ nos ad id observandum confestim excitare queat, Israëlitas complures qui ante nos primi appellati sunt, propter incredulitatem erga Iesum ac perfidiam postremos esse factos; nos autem qui postremi sumus, primas ferre posse, si modo fidem constanter retineamus, *Non alta sapientes, sed humilibus consentientes.* Quid autem si radicis Patriarcharum, & pinguitudinis à verbo Patrum manantis participes facti, spiritualis Legis, & Prophetarum juxta illam intellectorum sententiæ quasi innati ac ingeniti adhæreamus? nos profecto qui postremi sumus, primi erimus; illi autem, propter incredulitatem, cum primi essent, à bona oliva excisi, postremi facti sunt. Etenim propter adventum Christi, qui *in judicium in hunc mundum venit, vt qui non vident,* Gentes scilicet, *videant; & qui vident,* nempe Israëlitæ, propter incredulitatem cœci fiant; nos certe qui populus advena sumus, evecti ad suprema primi evasimus; Israël vero qui ante nos primus erat, postremus effectus, & in vltimum locum rejectus est. Eodem quoque sensu venire potest & illud: *Si quis vult primus esse, erit omnium novissimus:* ac si dixisset, quandoquidem qui è Gen-

Rom. 11. 16. Rom. 11. 17. Ioh. 9. 39. Rom. 11. 25. Matt. 8. 11.

tibus fidem meam amplectuntur, cum postremum in Israël locum tenere credantur, nunc primas ferunt; postremi autem habentur apud Deum quicunque ex Israëlitis fidem respuerunt, etiamsi ratione temporis primi esse credantur; si quis verum primatum consequi studet, inter eos collocetur qui ab Israël qui nunc est infimi esse creduntur: quandiu enim inter eos qui primos se esse putant permanet, primatu ad Gentes translato excidet, & inter postremos recensebitur. Gentiles enim propter fidem caput efficiuntur; at incredulus Israël, propter incredulitatem, cauda. Iuxta hanc rationem, plurimi quidem, at non omnes, ex primis postremi fient: & multi rursum ex vltimis primi evadent. Nec vero si quis inter Gentiles fidem amplexos annumerari visus, postremus Christum professus est, idcirco inter primos computabitur; primi siquidem nonnulli primi remanent, velut Apostoli Christi, qui Israëlitæ sunt, & ex semine Abrahami oriundi; & postremi aliqui, postremi esse non desinunt, qui deteriorem agunt vitam quam multi qui Ecclesiæ nomen dederunt. Iam vero considera an Angelorum genus, vt pote maiori honore dignum, primum esse ac præstantissimum, præ hominum, qui postremi sunt, genere, dicere possis. Quemadmodum enim in Iob scriptum est: *Quando facta sunt astra, laudaverunt Deum omnes Angeli ejus*, quasi non homine solum antiquiores & honoratiores, sed & reliquo mundi post illos condito opificio; audacter affirma plurimos Angelos qui hominibus priores erant, quibusdam hominibus fieri posteriores: homines vero complures, qui natura Angelis posteriores sunt, Angelis quibusdam in primo gradu constitutis, at certas ob causas ad postrema redactis priores evadere. E prima autem [Petri] Epistola, & Pauli ad Corinthios priore ad id verba depromens, his vt recte dictis assentiaris: ait enim Petrus: *In quem nunc quoque non videntes*, videlicet in Christum, *credentes autem exultatis*, & cætera, vsque ad illud: *In quæ desiderant Angeli prospicere*; at Paulus: *Nescitis quoniam Angelos judicabimus; quanto magis sæcularia?* Animadverte ergo annon quandiu *Servaverunt suum principatum, & non dereliquerunt suum domicilium*, multo præstantiores hominibus fuerint, ac priores; quorum hominum ad terram depressa est anima, cum humilitatis corpore induti sint, & vix aliquando dicant: *Infælix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Homines autem qui compa-

Iob. 38. 7.

1 Petr. 1. 8, 12.

1. Cor. 6. 3.

Iude 6.

Rom. 7. 24.

Α ἔλεγεν, ἐπὶ τοῦ τῷ ἐσχατεῖα λαμβάνειν οἱ ἀπὸ τῆς ἐθνῶν εἰς ἐμὲ πιστεύοντες, ἔσχατοι νομιζόμενοι ἐν τῷ Ἰσραήλ· ἔσχατος ἢ κεῖσεται πρῶτος τῶν ἀπὸ ὅλης ὑμᾶς τῆς ἀπιστησάντων ἐν Ἰσραήλ, κἂν νομίζωνται ἀφ' ἧ χρόνου εἶναι πρῶτοι, εἴ τις βούλεται ὃ ἀληθινὸν πρωτον ἀναλαβεῖν, γενέσθω ἐν τοῖς ἀπὸ τοῦ νῦν Ἰσραὴλ ἔσχατος εἶναι γενομισμένοις. ὅσον γὰρ μένει ἐν τοῖς νομιζομένοις εἶναι πρώτοις, τῆς μὲν πρωτείων ὅπερ ἐστὶ μεταβεβηκότων ἀπέπεσε τε, ἐν δὲ ἐσχάτοις ἀριθμηθήσεται· καὶ γὰρ οἱ μὲν ἀπὸ τῆς ἐθνῶν πεφυγὼν ἀφ' τὴν πίστιν γέγονται. ὁ δὲ ἄπιστος Ἰσραήλ, ἀφ' τὴν ἀπιστίαν ἔφη· καὶ τοῦτο τὸ λόγιον, πολλοὶ μέν, οὐ πάντες ἦ, ἔσονται ἐκ πρώτων ἔσχατοι. καὶ πάλιν πολλοὶ μὲν τῆς ἐσχάτων ἔσονται πρῶτοι· οὐ μὴν εἴ τις ἔσχατος πεπελεύσεται, πᾶς ἀπὸ τῆς ἐθνῶν πιστεύσει σωσεριθμεῖσθαι δοκῶν, ὅτως ἐν πρώτοις λογισθήσεται. εἰσὶ γὰρ καὶ πρῶτοι, πρῶτοι, ὡς οἱ τοῦ χριστοῦ ἀπόστολοι Ἰσραὴλῖται τυγχάνοντες, καὶ ἐκ σπέρματος Ἀβραάμ. καὶ εἰσὶν ἔσχατοι, ἔσχατοι, οἱ πολλῶν ἐνδεέστερον βιοῦντες τῆς ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας χριματιζόντων· μὴ θαυμάσῃς εἰ δύναται ὁ τῶν ἀγγέλων ὄχλος πρῶτος, ὡς τίμιος, * λέγων εἶναι τοῦ τῆς αἰσθητῶν ὁμοιμόρων ἔσχατον· καὶ γὰρ ὡς ἐν τῷ Ἰὼβ λέγεται, ὅτε ἐβρύησε θεσμὸν ἄστρα ἤνεσάν σε θεὸν πάντες ἄγγελοί σου, ὡς πρωτόγονοι καὶ τιμιώτεροι, οὐ μόνον τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ πάσης τῆς μετ' αὐτὸν κοσμικῆς πλάσεως, πολλοῦ ἀποφαίνεσθαι ὅτι πολλοὶ μὲν ἀγγέλων, οἱ πρῶτοι τῶν ἀνθρώπων, γέγονται πάλιν ἀνθρώπων ἔσχατοι. πολλοὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων, οἱ ἔσχατοι τῇ φύσει τυγχάνουσι τῶν ἀγγέλων, μένοντος ἀφ' τὸ βέον καὶ τὸ τοῦ θεοῦ λόγου πᾶσι ἀγγέλοις ὡς πρώτοις μὲ τεταγμένοις, ἡγουμένοις δὲ ἐκ πάντων αὐτῶν ἐσχάτων, πρωτοτόκοις. Vide Notas

Β μενήσεται· καὶ γὰρ οἱ μὲ ἀπὸ τῆς ἐθνῶν πεφυγὼν ἀφ' τὴν πίστιν γέγονται. ὁ δὲ ἄπιστος Ἰσραήλ, ἀφ' τὴν ἀπιστίαν ἔφη· καὶ τοῦτο τὸ λόγιον, πολλοὶ μέν, οὐ πάντες ἦ, ἔσονται ἐκ πρώτων ἔσχατοι. καὶ πάλιν πολλοὶ μὲ τῆς ἐσχάτων ἔσονται πρῶτοι· οὐ μὴν εἴ τις ἔσχατος πεπελεύσεται, πᾶς ἀπὸ τῆς ἐθνῶν πιστεύσει σωσεριθμεῖσθαι δοκῶν, ὅτως ἐν πρώτοις λογισθήσεται. εἰσὶ γὰρ καὶ πρῶτοι, πρῶτοι, ὡς οἱ τοῦ χριστοῦ ἀπόστολοι Ἰσραὴλῖται τυγχάνοντες, καὶ ἐκ σπέρματος Ἀβραάμ. καὶ εἰσὶν ἔσχατοι, ἔσχατοι, οἱ πολλῶν ἐνδεέστερον βιοῦντες τῆς ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας χριματιζόντων· μὴ θαυμάσῃς εἰ δύναται ὁ τῶν ἀγγέλων ὄχλος πρῶτος, ὡς τίμιος, * λέγων εἶναι τοῦ τῆς αἰσθητῶν ὁμοιμόρων ἔσχατον· καὶ γὰρ ὡς ἐν τῷ Ἰὼβ λέγεται, ὅτε ἐβρύησε θεσμὸν ἄστρα ἤνεσάν σε θεὸν πάντες ἄγγελοί σου, ὡς πρωτόγονοι καὶ τιμιώτεροι, οὐ μόνον τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ πάσης τῆς μετ' αὐτὸν κοσμικῆς πλάσεως, πολλοῦ ἀποφαίνεσθαι ὅτι πολλοὶ μὲ ἀγγέλων, οἱ πρῶτοι τῶν ἀνθρώπων, γέγονται πάλιν ἀνθρώπων ἔσχατοι. πολλοὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων, οἱ ἔσχατοι τῇ φύσει τυγχάνουσι τῶν ἀγγέλων, μένοντος ἀφ' τὸ βέον καὶ τὸ τοῦ θεοῦ λόγου πᾶσι ἀγγέλοις ὡς πρώτοις μὲ τεταγμένοις, ἡγουμένοις δὲ ἐκ πάντων αὐτῶν ἐσχάτων, πρωτοτόκοις. Vide Notas

Ε Ἰὼβ ἦ εἰς τοῦτο ἀπὸ τῆς πρώτης ὑπῆρξας, καὶ τῆς παύλου πρὸς κορινθίους πρώτης ῥητὰ, * προσθήσω ὡς ὑμᾶς * ἐρημένων ὧ λόγω· κἀγὼ δὲ ὁ μὲ πάντες· εἰς ὃν αὐτὸ μὲ ὁρᾶτε, ἀνανοητὸν ἀποστόλου χρεῖσον, πιστεύοντες ἦ ἀγαλλιᾶσθε, καὶ ἐξῆς, ἕως τοῦ· εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι. ὁ δὲ παῦλος· ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι ἄγγελος κρινοῦμεν, μήτιγε βιωτικά; ὅσῳ οὖν οὐ μὴ ὅτι μὲ ὅσον ἐτέρων τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν, καὶ οὐκ ἀπέλιπον ὃ ἴδιον οἰκητήριον, πολλῶν ἀνθρώπων διέφερον, ἢ ὅσῳ αὐτῶν πρῶτοι, ὧν ἀνθρώπων ἐταπεινώθησαν εἰς χοικὸν ἢ ψυχὴ, ἡγουμένων ἐν ᾧ τῆς ταπεινώσεως σώματι, ἢ μόνος ποτὲ λεγόντων τό· Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος, τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου;

οἱ ἔσχατοι πρῶτοι, ἔσονται εἰς σύγκρισιν ἀγγέλων ἔσχατοι τυγχάνοντες, γενόμενοι ἀγγέλων πρῶτοι, τὴν μὲν τηρήσαντων τὴν ἑαυτῶν ἀρχήν, ἀλλὰ ἀπολιπόντων τὸ ἴδιον οἰκητήριον, λαμβάνοντες * ἢ ἐν ἀρχῇ καὶ τὸ ἴδιον ἐξουσίαν ἔχων ἐπάνω δέκα πόλεων, ἢ. ἴδιον ἐξουσίαν ἔχων ἐπάνω πέντε πόλεων· προέλθωμεν δὲ ἐν οἰκητηρίῳ ἀγγέλων τινὲς ἀπολελοίπασιν, ἐπὶ πολὺ ποιήσωσι κηρυχθείσης αὐτοῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπ' αὐτούς. ἢ γὰρ οἱ ἐν γῇ τῶν οὐρανίων ἔσχατοι, οἱ δὲ ἐν οὐρανῷ τῶν ἐν γῇ πρῶτοι. καὶ γίνονται πολλοὶ μὲν τῶν οὐρανίων * ἢ πρώτων ἔσχατοι, εἰς κρίσιν μεγάλης ἡμέρας δισμυρίοις ἀϊδίοις ἐν ζόφῳ τηρούμενοι. πολλοὶ δὲ τῶν ἐσχάτων, καὶ ὅτι γῆς ἥρεσιν ἀφειλκότων πλάσμασιν, ὥστε παραρρήκτως λέγειν. ἦλθε δὲ ὁ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ἀπαρχή· ἢ ἄνθρωπος γὰρ ὁ ὡς ἀστραπὴ ἐκ τῆς ἀνατολῆς πεσών, πρῶτος ἦν, ἡνίκα ἀφεικὼς τὴν ἐν πάσαις τῇ ὁδοῖς αὐτοῦ ἄμωμος, ἕως εὑρέθη ἀνομία ἐν αὐτῷ, ἢ γέγονεν ἔσχατος εἰς ᾅδου καταβαίς, ὡς τοὺς ἰδόντας ἄνθρωπον θαυμάζειν ἐπ' αὐτῷ, ἢ λέγειν· ἢ σὺ ἐάλως ὡσαύτως ἡμῖν; ἐν ἡμῖν ἢ κατηλογήθης. κατέβη εἰς ᾅδου ἡ δόξα σου, ἡ πολλὴ εὐφροσύνη σου· ὅτου ἢ ἔσχατος ἦν πάντων ἢ ἀνόητος, καὶ ἀπιστῶν, δυναμένων ὑπηρμαίας ἢ ἡδοναῖς ποικίλαις, ἐνεκεῖτο, ἢ φθόνῳ ἄγων, φυγὴν, ἢ μισῶν. ἀλλὰ γέγονε πρῶτος, ὅτε ἡ χρηστότης, ἢ ἡ φιλανθρωπία ἐπεφάνη τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ, οὐχ ἁγίων παλιγγενεσίας, ἢ ἀνακαινώσεως πνεύματος ἁγίου, ἢ ἐξέχεεν ἐπ' ἐμὲ πλουσίως διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν· ἵνα δικαιωθέντες τῇ ἐκείνου χάριτι, κληρονόμοι γενώμεθα κατ' ἐλπίδα ζωῆς αἰωνίου. πιστὸς ὁ λόγος, καὶ περὶ τούτων βούλομαι διαβεβαιοῦσθαι, ἵνα φροντίζωσιν καλῶν ἔργων προΐστασθαι οἱ πεπιστευκότες θεῷ. ταῦτά ἐστι τὰ καλὰ καὶ ὠφέλιμα τοῖς ἀνθρώποις. μωρὰς δὲ ζητήσεις καὶ γενεαλογίας καὶ ἔριδας καὶ μάχας νομικὰς περιΐστασο· εἰσὶ γὰρ ἀνωφελεῖς καὶ μάταιοι. αἱρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νουθεσίαν παραιτοῦ, εἰδὼς ὅτι ἐξέστραπται ὁ τοιοῦτος καὶ ἁμαρτάνει, ὢν αὐτοκατάκριτος. ὅταν πέμψω Ἀρτεμᾶν πρὸς σὲ ἢ Τυχικόν, σπούδασον ἐλθεῖν πρός με εἰς Νικόπολιν· ἐκεῖ γὰρ κέκρικα παραχειμάσαι. Ζηνᾶν τὸν νομικὸν καὶ Ἀπολλῶ σπουδαίως πρόπεμψον, ἵνα μηδὲν αὐτοῖς λείπῃ. μανθανέτωσαν δὲ καὶ οἱ ἡμέτεροι καλῶν ἔργων προΐστασθαι εἰς τὰς ἀναγκαίας χρείας, ἵνα μὴ ὦσιν ἄκαρποι. ἀσπάζονταί σε οἱ μετ' ἐμοῦ πάντες. ἀσπάζου τοὺς φιλοῦντας ἡμᾶς ἐν πίστει. ἢ χάρις μετὰ πάντων ὑμῶν. ἀμήν.

A ration cum Angelis facta postremi sunt, priores efficiuntur Angelis qui non *Servaverunt suum principatum*, sed *reliquerunt suum domicilium*; imperium ac potestatem capessentes juxta illud: *Habeto potestatem super decem civitates*, vel: *Habeto potestatem super quinque civitates.* At postquã annuntiato sibi Dei regno facinora ad id deducentia ediderunt quidam, quum pervenerunt ad Angelorum domicilium, defecerunt; nam qui supra terram degunt, cœlestibus posteriores sunt; qui vero cœlum incolunt, his superiores sunt qui in terra versantur; & cœlestes quidem ac priores multi posteriores efficiuntur, *in judicium magni diei, vinculis æternis sub caligine reservati*; posteriorum autem & in terra natorum quamplurimi ad superiora conscendunt, ita vt confidenter dicere possint: *Nostra conversatio in cœlis est.* Quin & is ipse qui *sicut fulgur de cœlo cecidit*, primas obtinebat, quandiu in omnibus vijs suis inculpatus ambulabat, donec iniquitas in ipso inventa est, & in infernum devolutus, postremus factus est, adeo vt obstupuerint qui eum viderunt, & dixerint: *Et tu captus es sicut & nos; in nobis autem reputatus es. Descendit autem ad inferos gloria tua, multa lætitia tua.* Postremus itidem erat, quicunque erat *insipiens & incredulus, serviens desideriis & voluptatibus varijs, in malitia & invidia agens, odibilis & odio prosequens*; at primus evasit, *quum benignitas & humanitas apparuit Salvatoris nostri Dei, per lavacrum regenerationis, & renovationis Spiritus sancti*, & eum recipit qui dixit: *Qui me recipit, recipit eum qui me misit.* Verum primos esse qui salutem consequentur per illa tradidimus; postremos autem, qui eodem ordine minime digni sunt, sed punitione, quique penitus derelinquantur, vel *Donec plenitudo gentiũ intraverit*, vel donec suas noxas eluerint. Huic autẽ: *Multi erunt primi, novissimi; & novissimi primi*, subnexa parabola salutem ijs pollicetur quorum in Parabola mentio fit, qui priores quidem operæ incubuerunt, postremi autem mercedem receperunt; & propterea cum primi essent, inter postremos recensi sunt; at præstantiores eos esse docet qui postremi quid in ad opus faciendum missi sunt, mercedem autem non primi duntaxat receperunt, sed tantundem etiam, quantum ij qui adversus patremfamilias murmurabant, & dicebant: *Hi novissimi vna hora fecerunt, & pares nobis fecisti qui portavimus pondus diei & æstũ.* Et qui postremi quidem ad opus acciti sunt, quod mercedem priores receperint, primi dicuntur. Precibus autem ad Deum

* χ. πῶς ἀρχῶν

* c. R. οἱ πρῶτοι

Ind. 6.

Philip 3.20

Luc. 10. 18.

Isaiæ 14. 11, 22.

Tit. 3. 3, 5.

Matth. 10. 40.

Rom. 11. 25.

Matth. 20. 12.

fusis, & Invocato Domini nostri Iesu Christi nomine parabolam explicemus, & quænam nobis perveſtigare, ac ſuper illa proferre, necnon & quaſi adhortationes proponere liceat, videamus. Sic autem illa ſe habet.

καλεσάμενοι ὄνομα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐκθώμεθα τὴν παραβολήν, καὶ ἰδωμέν τινα ἡμῖν ἀξιόλογα καὶ εἰπεῖν εἰς αὐτήν, ἢ καὶ παρακλήσεις προβῆναι δοθήσεται· ἔχει δὲ ὧδε.

De mercede conductis operarijs.

Περὶ τῶν μισθωμένων ἐργατῶν.

Matth. 20. 1, 16. *Simile eſt regnum cœlorum homini patrifamilias, qui exijt primo mane conducere operarios*, & cætera, vſque ad id: *Multi enim ſunt vocati, pauci vero electi.* Ad id fortaſſe vſurpata eſt tota hæc parabola, vt diſcamus quemadmodum quiad opus faciendum poſtremi acceſſerunt, mercedem eandem primi receperint, ac qui priores fuerant acciti; quoque modo qui primi accerſiti ſunt, poſtremo loco apud patremfamilias conſtituti ſint, vnde & mercedem poſtremi receperunt. Sciendum eſt autem diſcuſſam hanc parabolam, vt pote

Col. 2. 3. quæ ſit Ieſu: *In quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi*, tot involuta comprehendere myſteria ſapientiæ in myſterio reconditæ, ab ijs quibus hæc extricandi facultas eſt repertum iri, vt ſuper hac potiſſimum parabola ex æquo Servator dicere queat:

Pſal. 77 2. Matth 13. 35 *Aperiam in parabolis os meum, loquar propoſitiones ab initio, & eructabo abſcondita a conſtitutione.* Quiſquis enim parabolam intellecturus eſt, eum ſcire neceſſe eſt, quænam ſit in ea commemorata dies, quænam horæ, atque illud etiam noſſe, quinque operariorum catervis colendæ vineæ vices patremfamilias fortuito non tribuere. Quinetiam cauſam inveſtigabit qui potis erit, cur certos quoſdam operarios ad colendam vineam mane conduxerit; alios vero non hora quidem ſecunda, ſed tertia; & conſequenter huic, non quarta vel quinta, ſed ſexta; tum vero deinde, vndecima. Aliqua enim ſubeſſe debet ratio Ieſu digna propter quam tempus illud quod poſt matutinum effluxit, tribus æqualibus intervallis diſtinctum ſit, tertiæ nempe, ſextæ & nonæ horæ; tum vero deinde minus ſit intervallum eorum qui circa horam vndecimam ſtabant, quam quod ſummum mane inter & horam tertiam interceſſit. Quin & perfunctorie ad illud advertendum non eſt, pactum eſſe Patremfamilias cum operarijs diluceſcente primum die aſſumtis, quos in vineam ſuam miſit, vno ſingulatim denario; cum ijs autem qui hora tertia acciti ſunt certam mercedem pactum

Matth. 20. 4. non eſſe, ſed illud: *Quod juſtum fuerit, dabo vobis*; cum accerſitis item circa ſextam & nonam horam itidem egiſſe notandum eſt, necnon & ijs qui circa horam

Ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὅστις ἐξῆλθεν ἅμα πρωΐ μισθώσασθαι ἐργάτας, καὶ ὡς ἐξῆς, ἕως τοῦ· πολλοὶ γάρ εἰσι κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί· διὰ μὲν οὖν ἡ πᾶσα παραβολὴ λέγεται τοῦτο παρειλῆφθαι, εἰς ὃ μαθεῖν ἡμᾶς πῶς οἱ ἔσχατοι ἐλθόντες εἰς ἔργον, ὡς οἱ πρῶτοι κληθέντες, τὸν μισθὸν ἔλαβον πρῶτοι. καὶ τίνα τρόπον οἱ πρῶτοι κληθέντες, ἐν ἐσχάτῃ χώρᾳ παρὰ τῷ οἰκοδεσπότῃ ἐτάχθησαν, διὸ καὶ τελευταῖοι τὸν μισθὸν ἀπειλήφασι· χρὴ δὲ εἰδέναι ὅτι ὡς ἐν πᾶσι θησαυροὶ τῆς σοφίας, καὶ γνώσεως εἰσιν ἀπόκρυφοι, ὡς ἔστι ζητῆσαι, τοσαῦτα δόγματα τῆς ἐν μυστηρίῳ ἀποκεκρυμμένης σοφίας εὑρεθήσεται τοῖς τοιαῦτα εὑρίσκειν δυναμένοις αἰνιττομένη, ὥστε εὐλόγως μὲν ὅτε ταύτην μέλλει εἰπεῖν τὴν παραβολὴν τὸ στόμα τοῦ σωτῆρος τό· ἀνοίξω ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα μου, φθέγξομαι προβλήματα ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ἐρεύξομαι κεκρυμμένα ἀπὸ καταβολῆς· ἀναγκαῖον γὰρ ἰδεῖν τὸν μέλλοντα νοήσειν τὴν παραβολὴν τὴν ἐν αὐτῇ δηλουμένην ἡμέραν, ἢ τὰς ἐν αὐτῇ ὥρας, καὶ ὅτι οὐ κῦρ ἀπλῶς τὸ οἰκοδεσπότης πέντε σχήματα ἐργατῶν παραδίδωσι τῷ ἔργα τοῦ ἀμπελῶνος· ἐξετάσει δὲ ὁ δυνάμενος τὴν αἰτίαν τοῦ περὶ μισθώσασθαί τινας ἐργάτας εἰς τὸν ἀμπελῶνα, καὶ μὴ τὸ πρωΐ δεύτερον μέν, οὐδὲ τρίτην δὲ ὥραν ἄλλως, καὶ ἐξῆς τούτῃ· οὐ πρωΐ τεταρτίνην, ἢ πέμπτην, ἀλλὰ πρωΐ ἕκτην· εἶτα μὴ τοῦτο πρωΐ τὴν ἑνδεκάτην· ὀφείλει γάρ πως λόγος εἶναι ἄξιος ἰησοῦ εἰς τὸ μὴ τὸ ἑωθινὸν κεφάλαιον τρία ἴσα διαστήματα τρίτης καὶ ἕκτης καὶ ἐνάτης ὥρας, καὶ μετ' αὐτὸν ἐλάττονα διάστημα πρωΐ τὴν ἑνδεκάτην ἑστώτων, ὁπόσον ἦν διάστημα ἀπὸ τοῦ ἅμα πρωΐ ἕως τὴν τρίτην· οὐ παρεργως δὲ προσεκτέον καὶ τῷ, συμφωνήσαντι μὲν τῷ οἰκοδεσπότην τοῖς ἅμα τῇ ἕῳ παραληφθεῖσι δηναρίου, ὃς ἀπέστειλεν εἰς τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ. τοῖς δὲ πρωΐ τὴν τρίτην κληθεῖσιν, οὐ τὸν συμφώνως τὸν μισθὸν ὡμολογηκέναι, ἀλλὰ ὃ, ἐὰν ᾖ δίκαιον, δώσω ὑμῖν· προσεκτέον δὲ ὅτι οὐ παντὸς ἐπέπεισε τοῖς πρωΐ τὴν ἕκτην ὥραν, καὶ ἐνάτην κληθεῖσι. καὶ ὅτι τοῖς πρωΐ τὴν ἑνδεκάτην εἶπεν ὅτι

λοιησαμένοις περὶ τῆς ὅλης ἡμέρας ἀργίας
τό· Ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν ἀμπελῶνα. Ἀλλὰ
καὶ ὡς ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος ἦν ὁ μύριος, καὶ εὑ-
ρὼν ἐκεῖ τοὺς ἐργάτας, τοὺς μὲ πρώτους ἀπέστ-
λει εἰς τὸν ἀμπελῶνα, τοῖς δὲ δευτέροις φησίν.
Ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν ἀμπελῶνα. ὁμοίως δὲ
τῶν αὐτὸν λέξιν καὶ τοῖς τῶν ἑνδεκάτων κεκλη-
μένοις. Ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν ἀμπελῶνα·
ὁ δὲ δυνάμενος καταισοπάτε τις νοήσῃ, ἐν ᾗ
ἐξῆλθε τοὺς ἐργάς εὗρε τοὺς δευτέρους ἀργε-
λοῦντας ὁ οἰκοδεσπότης· ἔστιν ὅτε δὲ καὶ εὑρέθησάν τινες
οἱ εὑρεθέντες ἐξῆλθε περὶ τὴν ἑνδεκάτην, οἷς
λέγει ὁ οἰκοδεσπότης τί· τί ὧδε ἑστήκατε ὅλην τὴν
ἡμέραν ἀργοί; ὑπῆρξάτε τις καὶ τῇ ἀπολογίᾳ
τῆς ὅλην τὴν ἡμέραν ἑστῶτων ἀργῶν, καὶ τὸ πό-
νον τοῦ ἑστηκέναι δι' ὅλης ἡμέρας ὑπομεναάτων,
μὴ πρόφασις εἰπόντων, ὅτι σοῦμαι μὴ ὄσθρ τοῦ
ἐργάσασθαι, σοὺς δὲ αὐτὸς ἐμισθώσατο, ὡς
Vide Not. πολλῶν ὄντων τῶν μισθωσαμένων μὴν ἀν, ἢ μι-
σθωσαμένων δέ. μὴ πρέπειν δὲ ὑπῆρξάτε τις
καὶ τοῦ ὑλίας λέγειν τὸν ἀμπελῶνος κύριον ὦ
ὑπεξέστω αὐτῷ, καλέσαν τοὺς ἐργάτας, & ἀπό-
δος τὸν μισθόν, ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν ἐσχάτων ἕως
τῶν πρώτων· τί γὰρ κεκίνηκε τὸν κύριον τοῦ ἀμ-
πελῶνος ὥστε κελεῦσαι τοῦ ὑπεξέστω καλέσαι
τοὺς ἐργάτας, καὶ ἀποδοῦναι τὸν μισθόν, ἀρξά-
μενον ἀπὸ τῶν ἐσχάτων, καὶ ὕστερος ἀναβαίνειν ἕως
τῶν πρώτων, ἵνα πρῶτοι μὴν ἀπολάβωσιν οἱ
τὴν ἑνδεκάτην, δεύτεροι δὲ οἱ τὴν ἐνάτην, καὶ
τρίτοι οἱ τὴν ἕκτην, καὶ μὴ τοῦτος οἱ τὴν τρίτην,
καὶ τελευταῖοι οἱ πρῶτοι; τοῦτο γὰρ σαφῶς δηλοῦ-
σθαι ἀπὸ τοῦ· ἀπόδος τὸν μισθόν, ἀρξάμενος ἀπὸ
τῶν ἐσχάτων ἕως τῶν πρώτων· τίς δὲ οὐδὲ τοῦ κύ-
ριον ὁ ἀμπελῶνος ὁ τοῦ κυρίου ὑπέροπος, διδοὺς τὸν
μισθὸν κατὰ τὸ κυρίου προσταγμα; ἀλλὰ εἰσὶν
οἱ ἐν τῇ ἐνάτῃ κληθέντες ὥρᾳ οὐκ ἐβάστασαν τὸν
βαρὺς τῆς ἡμέρας καὶ τὸ καύσωνα, δηλονότι ὄχ
ὅτι ἐλάχιζον κατὰ τὸν οἰκοδεσπότην λέγοντες· ὅτι
ὅτοι οἱ ἔσχατοι μίαν ὥραν ἐποίησαν, καὶ ἴσους ἡμῖν
αὐτοὺς ἐποίησας τοῖς βαστάσασι τὸν βαρὺς τῆς ἡμέ-
ρας, καὶ τὸ καύσωνα. Ἀλλ' οὐδὲ οἱ τὴν ἕκτην κλη-
θέντες τὸν βαρὺς ἐβάστασαν τῆς ἡμέρας, ἀλλ'
εἰ ἄρα τὸν ἥμισυς τῆς ἡμέρας. καὶ οἱ τῇ τρίτῃ κλη-
θέντες, ἢ τῆς ὅλης ἐβάστασαν ἡμέρας τὸν βά-
ρος, ἀλλ' εἰ δεῖ ἀκριβῶς ὀνομάσαι, τὸν ἡμίσυς,
καὶ τὸ τεταρτον τῆς ἡμέρας. μόνοι δὲ οἱ ἀπὸ τῆς
ἕω μεμισθωμένοι τὸν βαρὺς ἐβάστασαν τῆς ἡμέ-
ρας καὶ τὸ καύσωνα. ὅλην μὴν, οἱ ἀπὸ τῆς ἕω με-
μισθωμένοι. οἱ δὲ λοιποὶ, πλὴν τοὺς τελευταίους, ἀναλόγον τῷ χρόνῳ ᾧ ἐν τῷ ἀμπελῶνι πεποίηκε-
σιν· ἐπεὶ δὲ διαφορεῖσι πλεῖστοι ὀνομάζουσι ἀμπελῶνα, ζητητέον ἂν πότερον καὶ διά-

A vndecimam excusationem dederant, cur toto die otiosi stetissent, dixisse: *Ite & vos in vineam*; tum & cum extra vineam esset, inventis ibi operarijs, priores quidem in vineam misisse, posterioribus autem dixisse: *Ite & vos in vineam*; similiter vero, eadem verba ijs dixisse qui circa vndecimam vocati sunt: *Ite & vos in vineam.* Perscrutetur item qui poterit, quodnam illud forum sit in quo alteros otiose stantes invenit egressus paterfamilias; quinam etiam circa vndecimam horam stantes reperti sint, quibus ait paterfamilias: *Quid hic statis toto die otiosi?* haud secus perveſtigandum est. Ad eorum etiam B qui toto die otiosi steterunt excusationem aliquis attendat, quique per totum diem standi tolerato labore confidenter dixerunt se paratos quidem ad operandum, à nullo autem fuisse conductos; quasi operæ quidem plurimæ fuerint; conductores, non item. Neque vero negligenter illud notandum est: *Quum sero factum esset, dixisse Dominum vineæ procuratori suo, Voca operarios, & redde mercedem, incipiens à novissimis vsque ad primos.* Nam qua re permotus vineæ dominus procuratori jussit, C vt vocaret operarios & mercedem eis redderet, initio à postremis facto, atque ita ad primos vsque progrediendo; vt priores quidem mercedem reciperent qui hora vndecima, secundi qui nona, tertij quî sexta, post illos deinde qui tertia, & postremi tandem qui summo mane fuerant conducti? id enim vel inde liquet: *Reddo mercedem, incipiens à novissimis vsque ad primos.* Quisnam vero præter ipsum vineæ dominum, Domini procurator ille est, quî D mercedem ex Domini mandato pendit? Sed si diei pondus & æstum non portaverant qui hora nona accersiti sunt, nec illos certe adversus patremfamilias murmurasse perspicuum est, dicentes: *Hi novissimi vna hora fecerunt, & pares illos nobis fecisti, qui portavimus pondus diei & æstum*; neque porro pondus diei portaverunt qui sexta hora acciti sunt, nisi fortasse partē diei dimidiam: nec item qui horæ tertia sunt advocati, pōdus totius diei portaverunt, sed diei semissem tantummodo cum quadrante, si modo res accurate explicanda est; verum ij duntaxat qui diluc escente primum die conducti sunt, diei pondus & æstum portaverunt; ac totum quidem qui summo manè sunt conducti; reliqui autem, præter vltimos, pro temporis ratione quo opus in vinea fecerunt. Quoniam autem in varijs parabolis vineæ

Matth. 20. 7

Matth. 20. 6.

Matth. 20. 8.

Matth. 20. 11.

mentio injicitur, an ad diversas res significandas sigillatim vinea vsurpatur, an ad eandem, quæri potest. Ego vero disquirendum esse existimo cur nō omnibus qui primi venerant, & se plura accepturos fuerant arbitrati, & adversus patrēmfamilias murmuraverant, respōderit paterfamilias, sed vni duntaxat illorum dicerit: *Amice, non facio tibi injuriam; nonne ex denario convenisti mecum? volo & huic novissimo dare sicut & tibi.* Hæc igitur & ijs consimilia in proposita parabola ab aliquo investiganda contineri certo affirmare possum; verum & super ea pro dignitate differere, ad alium minime pertinere, quam qui vere dixit: *Nos autem sensum Christi habemus*, id enimvero præfidēter quoq; pronuntiabo. *Quis* igitur *cognovit sensum Domini* in hac parabola delitescentem, præterquā qui seipsum Paracleto permisit, de quo ait Servator: *Ille vos docebit, & suggeret omnia quæcunq; dixero vobis?* Nisi enim quæcunque dixit Iesus, & ipsam hāc Parabolā, docuerit Paracletus, haud quicquam Iesu dignum super ea proferri possit. Quin & si juxta Iesu effatum talia à Paracleto quæfivissent, quicunque Evangelium secundum Iohannem evolvunt, minime sane attendissent nonnulli, tanquam Paracleto, sic *spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum, In hypocrisi loquentium mendacium, & canteriatam habentium suam conscientiā*, adeo vt spiritus erroris & dæmonia magno Paracleti nomine appellent; quod Apostolis, & si quis Apostolorum similis est, Servator promisit. Atque illud quidem persuasum habeo mysteria omnia quæ hæc involuit parabola, haud secus ac quę in seminatione & seminatis supra triticum zizanijs continentur, Matthæo explorata fuisse; at hujus, perinde ac illorum explicationem conscribere minime consentaneum esse duxisse, ne tantilla quidem parabolæ hujus interpretatione literis mandata, quemadmodum plenam illorum expositionem scriptis prodidit. Quod si parabolæ explanationem cum ratione Matthæus silentio prætermisit, si quis partem ejus comprehensione assequi valeat, patefactam sibi interpretationem obscure depromens, recte fortasse egerit; at si quæcunque sibi revelata sunt palam aperuerit, & literis tradiderit, citra è vulgatorum mysteriorum discrimen haudquaquam erit. Age ergo, nos qui à rerum in parabola reconditarum profunditate longe absumus, & valde pauca super eam animo concipimus, aliqua leviter non sine precibus proponamus, sententia item

Matth. 20. 13, 14.

1. Cor. 2. 16.

Ioh. 14. 26.

1. Tim. 4. 1, 2.

Matth. 13.

φόρων παραγμάτων καθ' ἕκαστον ἀμπελῶν παραλαμβάνεσθαι, ἢ τῷ αὐτῷ παράγματος· ἐγὼ νομίζω δεῖν ἐξετάσαι διὰ τί ποτε πρώτους τοὺς ἐληλύθοντας παρόντας, καὶ νομίζοντας ὅτι πλέον λήψονται, καὶ γογγύσαι φασὶ τῷ οἰκοδεσπότῃ, ἀπεκρίνατο ὁ οἰκοδεσπότης, οὐκ ἔστι μόνῳ εἶπεν αὐτῷ τό· ἑταῖρε, οὐκ ἀδικῶ σε· οὐχὶ δηναρίου συνεφώνησάς μοι; καὶ θέλω τούτῳ τῷ ἐσχάτῳ δοῦναι ὡς καὶ σοί· ὅτι μοί ἐστιν ὧδε καὶ τοῖς τόποις παραπλήσια ὑπάρχει ἡ ἐκκειμένη παραβολὴ ἃ ζητήσαι τις ἂν εἰς αὐτὴν, διαβεβαιωσάμην αὖ· ὅτι οὐκ ἔστιν εἰπεῖν εἰς τὴν κατ' ἀξίαν παραβολὴν ἄλλον, ἢ τὸ φησάντα ἡμᾶς τὸ ἀληθεύειν τό· ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν, καὶ τοῦτο θαρρῶν ἀποφαινόμεθα· τίς οὖν ἀρεῖ τὸν ἐν τῇ παραβολῇ ταύτῃ νοῦν Χριστοῦ, ἢ ἑαυτὸν τῇ παρακλήτῳ, ὡς ἂν ὁπότε ὁ Σωτὴρ ὅτι ἐκεῖνος ὑμᾶς διδάξει πάντα, καὶ ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα ὅσα εἶπον ὑμῖν; μὴ διδάσκοντος γὰρ τοῦ παρακλήτου πάντα ἁπλῶς ἰησοῦς, καὶ τοῦτον τὸν παράβολον, οὐκ ἂν λέγοιτό τι ἄξιον ἰησοῦ εἰς αὐτόν· καὶ εἰ ταῦτά γε ἐζήτουν τὴν ἰησοῦ φωνὴν ἀπὸ τοῦ παρακλήτου πάντα οἱ ὁ Χριστὸς ἰωάννην διαγγέλλοντος ἀναγινώσκοντες, οὐκ ἂν προσέχοι τινές, ὡς παρακλήτῳ, πνεύμασι πλάνης, καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων, ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων κεκαυτηριασμένων τὴν ἰδίαν συνείδησιν, ὥστε τὰς πλάνης πνεύματα καὶ τὰ δαιμόνια ἀπαγορεύσει τοῦ μεγάλα τὸ παρακλήτου ὀνόματι, ἐάν ὁ Σωτὴρ τοῖς ἀποστόλοις, καὶ εἶπε τοῖς ἀποστόλοις παράκλητος ἐστιν, ἐπηγγείλατο· καὶ πνεύματι γεωπονοῦντος ἀγαθοῦ ἀνδρὸς ἤδει μὴ τὴν παραβολὴν ταύτην μυστήρια, ὡς καὶ τὰ σπέρματα, καὶ τὰ ἐπισπαρμένα τοῦ σίτου ζιζάνιον. οὐκ ἔκρυπτε ὁ βλέπων τὰ ὁμοίως τὰ ἐκείνων διηγήσεσι, καὶ τὴν ἐκείνων ταύτης ἀναγραφάς, μὴ πισθῶσας γράμμασι καὶ τὴν ὅτι πόσον τῆς παραβολῆς ταύτης φανείσθω, ὥσαν ἐκείνων ἐξ ὅλων τὴν διήγησιν αὐτὸς ἐγκρύψαι· εἰ δὲ βλέπων ὁ μαθητὴς τὴν παραβολὴν εἰ τῆς παραβολῆς διήγησιν ἀπεσώσησε, δηλονότι καὶ ἐκ μέρους τις αὐτὴν νοῆσαι δυνηθῇ, τάχα μὴ βλέπων ἂν ἀγνίζεται ὁ τῆς φαινομένης αὐτῆς διηγήσεως, ἃ μὲν πάντα τὰ ἀποκαλυπτόμενα αὐτῇ ἀφανίζων, καὶ γεωργὸς πεπιθώς, ἐξω κινδυνεύω τὰ ἐκ θέσεως τὰ μυστήρια ἔσω· φέρε οὖν ἡμεῖς οἱ σφόδρα ἀπλεπόμενοι τὰ τὴν παραβολὴν βάθος τῶν παραγμάτων, καὶ σφόδρα ὀλίγα εἰς αὐτὴν φανταζόμενοι, τῇ μὴ βλέπων πνα ἐκ μέρους ἀποδεδόμθα, πνὰ δὲ ἐπ' ὀλίγον καὶ τῶν φαινομένων δείξαντες ὅτου πρέλθωμεν

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

πρόλεγωμεν, μὴ δὲ εἰπεῖν καὶ ἀνύσαντας εἰς τὴν
παραβολὴν, καὶ ὅτι ταύτης αὐτῆς· σκεπτέον δὲ
νυνὶ ἰδιαίτερον τὰ περὶ τῆς ἐν τῇ ζητουμένῃ παραβολῇ ἡμέρας. καὶ ἔστι δὲ δυνάμενα τὸν ὅλον ἐνεστῶτα αἰῶνα ἡμέραν τινὰ εἰπεῖν, μεγάλην μὲν ὡς
πρὸς ἡμᾶς, μικρὰν δέ τινα καὶ ὀλιγοχρόνιον,
ὡς πρὸς τὴν τοῦ θεοῦ, καὶ τοῦ χριστοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου
πνεύματος ζωήν· τάχα γὰρ καὶ ποιᾷ μακαρίων
δυνάμεων, καὶ ἐπουρανίων, συγκείσει τῆς
πολλῶν* ἡμιτελῶς, ἐκ κατὰ τὰς ἀρχικὰς τελείας, * C. R. γενῶν
λόγον ἔχει ὅλως ὁ ἐνεστὼς αἰὼν ὡς πρὸς τὴν ζωὴν B
αὐτῆς, ὃν λόγον ἔχει ἡ περὶ ἀνθρώπους ἡμέρα, πρὸς
ὅλον τὸν δυνατὸν ἀνθρώπῳ ζῆν χρόνον· εἰ δὲ
τοιοῦτόν τι μυστήριον ἐν δευτερονομίῳ δηλοῦται κεῖ
τὴν ᾠδὴν ἐν ᾗ λέγεται· μεμάθητε ἡμέρας αἰῶ-
νος, ἣ μὲν, ζητήσει ὁ δυνάμενος. εἶτα εἰ τοιοῦ-
τόν ἐστι τὸ μεμαθηκέναι τὰς ἡμέρας αἰῶνος, ὡς ἀκόλουθον ἂν εἴη τὴν
τοιαύτην ἡμέραν ἐκδοχὴν ἐνεῖναι εἰς τό· ἔτη αἰώ-
νια ἐμελέτησα, καὶ ἐμνήσθην τινὰ νυκτὸς μετὰ τῆς καρ-
δίας μου, καὶ ἐμελέτων ὁ πνεῦμά μου, C
καὶ εἶπα, μὴ εἰς τοὺς αἰῶνας ἀπώσεται κύριος; καὶ
τάχα, ἵνα τολμηρότερον εἴπω, εἰς μὲν τοὺς αἰῶ-
νας οὐκ ἀπώσεται κύριος, πολὺ γὰρ καὶ εἰς ἕνα
αἰῶνα ἀπώσασθαι κύριον. ἀπώσεται δ' ἴσως καὶ
εἰς δεύτερον αἰῶνα, ὅτι οὐκ ἀφέθη ἡ τοιάδε
ἁμαρτία ὅτι ἐν τῷ νυνὶ αἰῶνι, ὅτι ἐν τῷ μελλοντι
τῆς οὖν ἀρα ἱκανὸς πᾶς ἐξ ἡμέρας, καὶ τὴν τῆς
ἀναστάσεως ἑβδόμην ὅτι τοιαῦτα δύναται ἡμέ-
ρας, καὶ μὴ τὰ σάββατα τὰς νουμηνίας, καὶ τὰς
ἐν τῷ ἑβδόμῳ μηνὶ ἑορτὰς, καὶ τὴν πεντηκοστὴν
δεκάτῃ τοῦ μηνὸς ἡμέρᾳ πάσχα, καὶ * τὴν ἑξῆς D
τοῦ ἀζύμων; ὅτω δὲ ἀνάλογον εἰς ἄνυσιν τις
ἐμπεσεῖται νοημάτων, καὶ τὰς λοιπὰς ἑορτὰς ἐν
τοιούτοις φαντάζομαι ἡμέραις, καὶ ἔνιον τὸ ἑβ-
δομαδικὸν ἐνιαυτόν, ἐν ᾧ τὰ λαχανὰ, καὶ τὰ περὶ σπο-
ρὰν, καὶ τοῖς θηρίοις τῆς γῆς χαρίζεται ὁ θεὸς τὰς
ἐκ παρατάσεως γεωργίας ἀνατέλλοντας καρπὸς,
ἐν καιρῷ μιᾷ * γεωργουμένης· τίς ἢ δύναται αἰ- * Ita. γεωργήσεως
σθάνεσθαι ὅτι τὸν ἀριθμὸν τῶν τῆς ἀβύσσου ἐν τῇ πεν-
τηκοντατετραετηρίδι ἡμερῶν, ἀβύσσου ἢ λίγω, ἀφῆ
δὲ βάθος τῶν δογμάτων. ἵνα τις αἰσθῇ καὶ ἴδῃ τὸν E
πεντηκοστὸν ἐνιαυτὸν, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ γενομενοθετη-
μένα πληρώματα; ἀλλὰ γὰρ ζητοῦντες τὴν μίαν
τῶν ἑπτὰ μιᾶς ἑβδομάδος ἡμέραν, καὶ νομί-
σαντες αὐτὴν ὅλον τὸν ἐνεστῶτα αἰῶνα, ἐλάχι-
στῳ ἐμβάντες εἰς βάθη θεοῦ, δεδώκαμεν πεδί-
λιατος τῷ πόντῳ ἐρωτῶντες, καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ·
ἐγὼ δ' οἶμαι ὅτι ὥσαρ ἐπὶ ὁλοδρομικῆς ἢ
ἐνιαυτοῦ εἴρηταί τινα δεῖν γίνεσθαι, ὅτως οἱονεὶ
ὅτι πλειόνων αἰώνων στοιχεῖα, εἴτε ἐνιαυ-
τόν τινα συμπληρωτικὸν, εἴτε ἐπόδηκον, ἢ

A nostra aliqua ex parte paucis aperta, postquam super parabola appositè disseruerimus, ad reliqua pergamus. Primum itaque quid sit dies illa, de qua proposita agit parabola, disputemus; ac videamus an totam præsentem ætatem diem quandam dicere possimus, nostri quidem ratione habita, magnam; exiguam vero & brevem, si cum Dei, & Christi, & Spiritus sancti vita contendatur: siquidem præsens ætas eandem fortasse rationem habet ad vitam beatorum quarundam potestatum, quæque genitis compluribus collatæ, superiores his evaserunt quæ infra rerum omnium moderatricem Trinitatem posita sunt, quam humanæ vitæ dies ad totum tempus rationem habet, ad quod hominis vita progredi potest. An autem tale aliquod mysterium aperiatur, necne, in eo Deuteronomij cantico, vbi scriptum est: *Mementote diei sæculi*, inquiret qui poterit; tum deinde si tales sunt dies sæculi, vt necessario consequatur similiter explicandũ esse hunc locum: *Annos æternos in mente habui, Et meditatus sum nocte cum corde meo, & exercitabar, & scopebam spiritum meum, Et dixi, Nunquid in sæcula projiciet Deus?* Et fortasse, vt audentius dicam, in sæcula quidem Dominus non projiciet: multum quippe est vel in vnum sæculum Dominum projicere; sed & in alterum fortasse sæculum projiciet, cum certum hocce peccatum nec in præsenti sæculo remittatur, neque in futuro. Quis ergo ad ejusmodi dies, sex dies, & septimum resurrectionis diem referre poterit, & post sabbata neomenias, & primi mensis festivitates, & quod decimo quarto mensis die, reliquisque azymorum diebus pascha celebratur? Reliquas item festivitates in ejusmodi diebus pari ratione fingens quispiam, necnon & hebdomadicum annum in quo egenis & advenis, & bestijs terræ ad tempus cultura vacantis ex priore agricolatione provenientes fructus largitur Deus, in cogitationum voraginem devoluetur. Quis vero numerum dierum, qui in spatij quinquaginta annorum pelago continetur, mente consequi valeat, (pelagus dico, propter sententiarum profunditatem) vt quinquagesimum annum, quxque in eo fieri sancitum est, animo evectus completa cognoscat? Verum enimvero dum vnam propositę parabolę diem investiganius, eamque totum hoc esse sęculum præsens arbitramur, in Dei profunditates necopini decidimus, opus habentes *Spirita qui* 1. Cor. 2. 10. *omnia scrutatur, etiam profunda Dei.* Ego vero existimo quemádmodum in fine consummationis anni quędam contingere debere dictum est; ita tanquam in plurium sęculorum consummatione, sive annum

aliquem, sive quidpiam aliud complen-
Hebr. 9.26 tium, *ad destructionem peccati apparuisse* Ie-
sum nostrum, vt post seculorum tanquam
dierum anni consummationem, aliud rur-
Ephes. 2.7. sus succedat principiũ, & *ostendat* Deus *in*
seculis superveniẽtibus abundãtes divitias bo-
nitatis suæ, quibus eas ostendendas esse no-
vit. Atque hęc propter commemoratum
in parabola diem dicta sint, quę etiam con-
firmare potes ex epistola Iohannis dicen-
1.Ioh. 2.18. tis: *Filioli, novissima hora est: & sicut au-*
distis quia Antichristus venit; nunc Antichri-
sti multi facti sũt, vnde scimus quia novissima
hora est. Hora enim novissima vndecimam
propositæ parabolæ horam excipit, quo-
niam parabolæ homo paterfamilias *Circa*
vndecimam exijt, & invenit alios stantes, &
dicit illis, Quid hic statis tota die otiosi?
Deinceps vero cur quinque operariorum
catervis colendæ vineæ negotium pater-
familias fortuito & temere nõ attribuerit,
indagandum est; at priori quidem, quum
exijt primo mane conducere operarios in vi-
neam; secundo vero, quando *egressus circa*
horam tertiam vidit alios stantes in foro otio-
sos; tertio item, ac quarto, quando *iterum*
exijt circa sextam & nonam horam, & fecit
similiter; quinto autem qui circa vndeci-
mam inventus est, quando *exijt, & invenit*
alios stantes, & dicit illis, Quid hic statis
tota die otiosi? Ac vide an primum esse
ordinem dicere queas, qui ab Adamo simul
cum mundi fabricatione initium habuit:
exijt enim primo mane paterfamilias, &
vt ita dicam, Adamum & Evam conduxit
vt pietatis vineam excolerent; secundum
autem ordinem, qui à Noë & pacto cum
eo fœdere censetur; tertium qui ad Abra-
hamum pertinet, cum quo comprehensa
quoque esse quæ ad Patres ad Mosem vs-
que spectant, intelligendum est; quartum
item ad Moysem, & quæcunque in Ægy-
pto peracta sunt, & leges in deserto con-
ditas esse referendum; postremum vero
vndecimę circiter horę ordinem Christi
Iesu adventum significare. Cæterum vnus
homo paterfamilias, sicut proposita habet
parabola, quinquies egressus est, & ad
2.Tim.2.15. horumce locorum res accessit, vt *operarios inconfusibiles, recte tractantes verbum veritatis* in vineam mitteret, qui in opere
ipsius faciundo laborarent. Vnus enim
Christus qui ad homines plerumque se ac-
commodavit, ea semper quæ operariorum
vocationem attinent, administravit. Vi-
deat autem cui pote erit, annon cum mun-
do sub sensum cadente, & ijs qui opus
facturi à sensibus auspicantur, convenien-
tiam habeant & similitudinem quinque il-
la operis faciendi suscepta negotia: sese

ἀθέτησιν ἁμαρτίας ἐφανερώθη ὁ ἱησοῦς ἡμῖν, ἵνα
μὴ τὴν ὡς ἐπιοῦσ ἡμερῶν σωτέλειαν τῆ αἰῶ-
νων, πάλιν ἄλλη ἀρχὴ ἀριθμὸς δέξηται, καὶ ἐνδεί-
ξηται ὁ θεὸς ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς ἐπερχομένοις τ
ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, εἰς
ὃς ἄλλος οἶδε δεῖν ἐνδείξασθαι· καὶ ταῦτα μὲ οὖν
τὴν ἐν τῇ παραβολῇ λελεγμένην ἡμέραν, ἅπερ
δυνάσαι κατασκευάσαι καὶ ἐκ τῆς ἰωάννου ἐπι-
στολῆς φάσκοντος· παιδία, ἐσχάτη ὥρα ἐστί· καὶ
καθὼς ἠκούσατε ὅτι ἀντίχριστος ἔρχεται, καὶ νῦν
ἀντίχριστοι πολλοὶ γεγόνασι, ὅθεν γινώσκομεν ὅτι
ἐσχάτη ὥρα ἐστίν· ἐσχάτη γὰρ ὥρα μὴ τὴν ἑν-
δεκάτην τῆς παρακειμένης παραβολῆς, ἐπεὶ καὶ
τὴν ἑνδεκάτην ὁ κς τὴν παραβολὴν οἰκοδεσπό-
της οὐθεμιᾶς ἐξελθὼν εὗρεν ἄλλως ἑστῶτας, καὶ
λέγει αὐτοῖς, τί ὧδε εἱστήκατε ὅλην τὴν ἡμέραν
ἀργοί; μὴ τοῦτο ζητῶμεν, πῶς ὁ κς ἀπο-
κλήρωσιν ὁ οἰκοδεσπότης πέντε τάγμασιν ἐργα-
τῶν παραδίδωσι τὰ ἔργα τοῦ ἀμπελῶνος. πρώτω
μὲν, * ὅτι ἐξῆλθεν ἅμα πρωῒ μισθώσασθαι ἐρ- * Al. ἐξῆ
γάτας εἰς τὸν ἀμπελῶνα. δευτέρῳ δὲ, ὅτε ἐξελ-
θὼν περὶ τρίτην ὥραν εἶδεν ἄλλους ἑστῶτας ἐν τῇ
ἀγορᾷ ἀργούς. τρίτῳ δὲ καὶ τετάρτῳ, ὅτε πα-
λὶν ἐξελθὼν περὶ ἕκτην καὶ ἐνάτην ὥραν ἐποίησεν
ὡσαύτως. πέμπτῳ δὲ τῷ περὶ ἑνδεκάτην, ἡνίκα
ἐξελθὼν εὗρεν ἄλλους ἑστῶτας, καὶ λέγει αὐτ
τοῖς, τί ὧδε ἑστήκατε ὅλην τὴν ἡμέραν ἀργοί;
καὶ ὅρα εἰ δυνάσαι πρῶτον μὲ τάγμα εἰπεῖν, ὃ
κς τὸν ἀδὰμ, ἅμα τῇ κοσμοποιΐᾳ. ἐξῆλθε γὰρ
ἅμα πρωῒ ὁ οἰκοδεσπότης, καὶ εὗ ὅπως ὀνομά-
σω, τὸν ἀδὰμ καὶ τὴν εὕαν ἐμισθώσατο, ἵν' ἐρ-
γάσωνται τὸν ἀμπελῶνα τῆς θεοσεβείας. δεύτερον
δὲ τάγμα, ὃ κς τὸν νῶε, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν διαθή-
κην. καὶ τρίτον, ὃ κς τὸν ἀβραάμ, ᾧ συνε-
χωρήθη τὰ κς τοὺς πατέρας μέχρι μωσέως
συμπεριλῆφθαι. τέταρτον δὲ ὃ κς τὸν μωσέα,
καὶ πᾶσαν τὴν αἰγύπτιαν οἰκονομίαν, καὶ τὸν ἐν τῇ
ἐρήμῳ νομοθεσίαν. τελευταῖον δὲ τάγμα, ὃ κς
τὸν παρόντα λέγει χρόνον ἐπὶ τὸν ἑνδε-
κάτην· πλὴν αὐθεμιᾶς εἰς οἰκοδεσπότης, ὅσον
ὅτι τῇ παρακειμένῃ παραβολῇ, πεντάκις ἐξε-
λήλυθε, καὶ ὅτι τὰ τῇδε ἐλήλυθε πράγματα,
ἵν' ἐργάτας ἀνεπαισχύντους, ὀρθοτομοῦντας τ
λόγον τῆς ἀληθείας ἐξαποστείλῃ ὅτι τ ἀμπελῶ-
να, τοὺς * ἐργαζομένους αὐτοῦ τὰ ἔργα· εἰς γὰρ * Al. ἐργα-
χριστὸς ὁ αὐθεμιᾶς συγκαταβαίνει πολυτρόπως, ζομένους
τὰ τῆς κλήσεως τῶν ἐργατῶν ἀεὶ * ᾠκονόμησεν· * C. R. B.
εἰ δὲ καὶ ἀπὸ τῆς αἰσθητῆς κόσμου, καὶ ἀπὸ τῶν ἀπὸ
αἰσθήσεως ἀρξαμένων τὰ ἔργα ποιεῖν συμβολὴν

τι ἔχουσιν αἱ πέντε τῶν ἔργων παραλήψεις, ὁ δυνάμενος ὑπογράφειν. γεγυμνάσθω δ, καὶ

μὴ βέληταί τις εἰς δόγματα προσδέχεσθαι τὸ λεχθησόμενον. φησὶ γάρ τις ὅτι ἀφὴ μόνη ἐστὶ καὶ τὴν πρώτην κλῆσιν, ὃ καὶ εἶπεν ἡ γυνὴ τῷ ὄφει, ὃ εἶπεν ὁ θεὸς μὴ φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, οὐδὲ μὴ ἅψησθε αὐτοῦ. ὄσφρησις δὲ καὶ τὴν δευτέραν, ὅταν ὀσφρανθῇ τὸ νῶε, καὶ ὀσφρανθὲν κύριος ὀσμὴν εὐωδίας· γεῦσις δὲ καὶ τὸν Ἀβραάμ, ὃ καὶ ἐσθίων τοὺς ἀγγέλους προσηνέγκατο αὐτοῖς ἐγκρυφίας ἀπὸ σεμιδάλεως, καὶ τὸ ἁπαλὸν μόσχον. ἀκοὴ δὲ ὅτι μωσέως, ὅτε ἐκ τοῦ ὄρους ἀκουστὴ γέγονεν ἡ φωνὴ τοῦ θεοῦ. ὅρασις δὲ ἡ πασῶν τῶν αἰσθήσεων τιμιωτέρα, καὶ τὴν χριστοῦ ὑποδημίαν, ὅτε ἑωράκασι τὸν χριστὸν τοῖς μακαρίοις ὀφθαλμοῖς· λελέχθω δὲ καὶ ταῦτα, εἴτε γυμνασίας χάριν λογικῆς, εἴτε βέλεταί τις καὶ δογματικῆς αἰτίας τὰς πάντα κλήσεις· ὅμως δ' ὅτι καὶ ἔργα τοῦ ἀμπελῶνος ἦν διόρθωμα καὶ ὥραι ἐργατῶν· ἔδει γὰρ ἅμα τῇ ὥρᾳ ἔργα γίνεσθαι ἐν τῷ ἀμπελῶνι, καὶ εἶδεν ὁ καλῶν οἰκοδεσπότης τοὺς ἐργάτας, τίνες ἦσαν ὑποτήδειοι πρὸς τὰ ἀπὸ τῆς ὥρας ἔργα. ἄλλο δὲ ἔργον πρὸς τὴν τρίτην ὥραν ἦν ὃ ὅτι τοῦ νῶε, ὅτε ἔφησεν αὐτῷ ὁ θεὸς αἰσθάνεται· εἶπε δὲ ἀφ' ἑκάστου τοῦ νῶε ὅτι τὰ ἀδρόμματα ἡμέρα καταλήγουσι ὅτι τὸν ἀβραάμ, ἀρχὴν ἄλλης ὥρας ἔβαλον κλήσεως, καὶ ἦν ἐργάτης τοῦ ἀμπελῶνος πότε ἀρξάμενος ὁ ἀβραάμ, ἢ μεῖζον μωσῆς μετὰ τοῦτον αὐτὸς προσεληλύθει εἰς τὸν ἀμπελῶνα· ὑστερεῖ δὲ ἡ τελευταῖον ἔργον τοῦ ἀμπελῶνος ὥσπερ ἔλλειψε νεαρᾶς κλήσεως, ἢ καινῆς, ἀκμαίως καὶ ἀθρόως ἐν βεβήκει τὸ λεῖπον ἐν τῷ ἀμπελῶνι ἐργαζομένης. τοῦτο δὲ ἦν ἡ τῆς καινῆς αἰσθήκης· ἴσασι μὲν οὖν αἰσθητήρια τοῦ ὠὸν τοῦτον, καὶ ἕκτην, καὶ ἐνάτην κληθέντων. ἀνάλογον δὲ τῷ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ὅτι τὴν τρίτην ὥραν, ὃ ἀπὸ τῆς ἐνάτης μωσέως ὥρας ὅτι τὴν ἑνδεκάτην τῆς χριστοῦ ἰησοῦ ἐν ὥρᾳ ὑποδημίας· συμπεφώνηκε δὲ ὁ οἰκοδεσπότης τοῖς ἅμα τῇ ὥρᾳ προσληφθεῖσι δηνάριον. τοῦτο δ' οἶμαί ὅτι ὁ τῆς σωτηρίας νόμισμα, ἢ σωιζεσθαι μελλόντων αὐτῇ τῇ χριστοῦ τὴν δόξαν. σωτηρίας γὰρ ὄνομα ἅμμη ὁ δηνάριον δόξει. ὁ δὲ ὁ ὥσπερ ὁ δηνάριον, εἴ τι ὀνομασθῇ, νομισμάτων τῶν πενταπλασιασθέντος τὴν δεδομένην μνᾶν, ἢ δεκαπλασιασθέντος· ὁ δὲ λέγων τοῖς περὶ τὴν τρίτην προσληφθεῖσιν. ὃ ἐὰν ᾖ δίκαιον δώσω ὑμῖν, ὡσεὶ ἐρέσθαι μὲν τοὺς τῆς τρίτης ὥρας ἐργάτας ὅτι ὁ πρῶ ὁ, τί ποτε δίωσι ταῦτα ἐργάσασθαι· ἑαυτῷ δὲ τετήρηκε ὃ κρίνει τὸν δίκαιον πρὸς ὃ ἡδύνατον ἔργον μισθόν· ἐπεὶ δὲ ὡσαύτως ἐποίησε τοῖς περὶ τὴν ἕκτην καὶ ἐνάτην ὥραν, δηλονότι καὶ αὐτοῖς εἶπεν· ὃ ἐὰν ᾖ δίκαιον, δώσω ὑμῖν.

A autem exerceat, etiamsi quę dicenda sunt inter dogmata admittere aliquis recusetdicet enim aliquis tactum in prima vocatione contineri; idcirco serpenti dixisse mulierem: *Præcepit nobis Deus ne comederemus, & ne tangeremus illud*: odoratum in altera, vnde Noë temporibus *Odoratum esse Dominum odorem suavitatis*: gustum vero in Abrahamo significari; ideo cum Angelos convivio exciperet, subcinericos & similia panes, & tenerum vitulum apposuisse: auditum autem in Mosis ætate reperiri, quando scilicet Dei vox quæ audiri poterat de cœlo edita est: visum vero, qui sensuum omnium nobilissimus est, Christi adventu referri, quando Christum beatis oculis conspexerunt. Hæc autem sive animi exercendi gratia, vel etiam, si cui potius ita visum erit, dogmatum proferendorum causa, propter quinque vocationes dicta sint. Ego vero vineæ opera provarijs horis operarios desiderasse existimo; nam diluescente primum die opera quædam in vinea facienda erant, & quinam ad opera matutina idonei essent operarij paterfamilias eos accersens dijudicavit; tertia vero hora aliud vrgebat opus, temporibus scilicet Noë, quando fœdus cum eo pepigit Deus: decem postmodum à Noë ad Abrahamum generationes, quæ in Abrahamo desinunt, alteri vocationi initium dabant; & tunc quidem vineæ operarius esse cœpit Abraham; & post eum Moses, ipsiusque socij ad vineam assumti sunt. At postremum aliquod opus vineæ deerat, quod novam & recentem vocationem vineæ defectum tempestive & confestim resarturam desiderabat; id autē erat quod in Novo Testamento cōtinetur. Æqualibus sane intervallis distāt qui circa tertiam, & sextam, & nonam horam fuerant acciti; idem autem nonam Mosis horam & vndecimam adventus Christi in carne intervallum dispescit, quod initium inter & tertiam horam interceßit. Cum ijs autem qui primo mane assumti sunt, denario pactus est paterfamilias; is vero, opinor, salutis est nummus, modo quæ ad gloriam pertinent, vna non complectare; salutis enim nomen denarius esse videbitur: quod autem supra denarium est, ij sunt ejus nummi, sicubi mentio eorum facta est, qui minam sibi traditam quinquies vel decies multiplicavit. At qui accitos circa tertiam horam his verbis compellat: *Quod justum fuerit, dabo vobis*, tertiæ horæ operarios adhortatus est, vt labori totis viribus incumberent, æquam autem effecto operi mercedem sibi dispensandam servavit: & quoniam erga sextæ & nonæ

Gen. 3. 3.

Gen. 8. 21

Gen. 18. 6. 7.

Matth. 13. 16. Luc. 10. 23.

horæ operarios similiter se gessit, his etiam A dixisse liquet: *Quod justum fuerit, dabo vobis.* Certe qui robur & industriam ad opus faciendum, breviori licet tempore, contendere volunt, tantundem in vinea operis fecisse possunt, quantum qui primo mane fuerant convocati, sed labori, ac operæ pepercerant, quod ijs nimirum contingit qui summo mane acciti sunt. Verum quæret aliquis quomodo non otiosis solummodo, sed & qui toto die steterint, hoc est toto ante vndecimam horam tempore, egressus circa vndecimam horam paterfamilias dixerit: *Quid hic statis tota die otiosi?* Ego vero reconditam de anima & arcanam sententiam in hac totius diei ad horam vsque vndecimam cessatione illorum ac otio delitescere opinor; promto enim erant ad laborem animo, ac expedito, ad vineam autem excolendam non conducebantur qui confidenter sese excusabant dicentes: *Nemo nos conduxit.* Nos igitur tum variis Scripturis, tum & & posita hac parabola inducti talia quædam proferre ausi fuimus, vt quonam pacto toto die otiosi steterint qui circa vndecimam C advocati sunt, quod à nemine conducerentur, declararemus. Quibus autem minime arridet hæ sententiæ, totius hujus diei significationem nos doceant, necnon & eorum qui cum animo ad laborem parati toto die otiosi steterint, ad vineam acciti non sunt, & id respondere ausi fuerunt: *Nemo nos conduxit:* nam si vna cum corpore anima fata est, quomodo toto die steterunt otiosi? vel certe dicant nobis quid sit totus ille dies, variæque pro varijs horis operariorum vocationes: an autem beati fuerint quos laudatus in parabola paterfamilias conduxit; & vtrum alij essent conducti operarij, vel ab alijs patribusfamilias, vel ab eodem; & an essent beati, vel non æque beati, pro rei dignitate haudquaquam mente consequi, vel sicut assequimur, ita scriptis tradere valemus. Ego quidem & loca quæ sunt extra vineam pervestigo, in quibus operarij ab eo qui ad conducendos illos exijt, repetiuntur; & vtrum animorum corporibus nondum immissorum idem ille sit qui & extra vineam locus mecum perpendo, & E an vinea non res solum hujus vitæ, sed & quæ extra corpus sunt, significet, vbi opus suum facere operarios existimo; nec enim operariorum ad prædium patrisfamilias excolendum assumtorum animæ otiosæ sunt; postquam è corpore migrarunt. Certe opus faciebat, postquam corpore expeditus est, Samuel vaticinans; necnon & Ieremias pro populo orans. Magno ergo studio vires in excolenda vinea, sive in hoc corpore constituti, sive extra illud pe-

Vide Not.

καὶ δώσω σοι ὃ ἐργον ἐν τῷ ἀμπελῶνί μου· χείραν τοῖς ἅμα τῇ ἑῳ ἐργασαμένοις, οἱ ἐν ὀλιγωτέρῳ χρόνῳ ὑπτιάσειν βουλόμενοι τὴν εἰς ὃ ἔργον δύναμιν καὶ εὐεργείαν, ἃ προσκαμοῦσιν, ὅσῳ συμβέβηκε τοῖς ἅμα τῇ ἑῳ κεκλημένοις. Ἀλλὰ ζητήσαι τις πῶς ἃ μόνον ἀρίστοις ἐπαρχθεῖσιν, ἀλλὰ καὶ ἑσπέρου ὅλην τὴν ἡμέραν, τοῦτ' ἔστι πρωΐ πρωΐ τοῦ τῆς ἑνδεκάτης ὥρας καιροῦ, φησὶν ὁ οἰκοδεσπότης ἐξελθὼν περὶ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν. τί ὧδε ἑστήκατε ὅλην τὴν ἡμέραν ἀργοί; ἐγὼ δ' ὑπονοῶ τι περὶ ψυχῆς ἀπόρρητον καὶ ἐν τούτοις κεκρυφθαι λόγον, ὅτε ἤρξατο ὅλην τὴν ἡμέραν μέχρι τῆς ἑνδεκάτης ὥρας. θέλοντες * μὲν γὰρ ἐργάσασθαι, ἃ προσλαμβανόμενοι δὲ εἰς τὸν ἀμπελῶνα οἱ πεθαρρηκότες ἀπολογούμενοι, καὶ λέγοντες· οὐδείς ἡμᾶς ἐμισθώσατο· ἡμεῖς μὲν οὖν ἐπολμήσαμεν τοιαῦτά τινα καὶ ἐκ πολλοῦ μὲ φασπαθέντες γραφῶν, καὶ ἐκ τῆς προκειμένης ὑποβολῆς εἰπεῖν, εἰς ὃ κατασῆσαι πῶς ὅλην τὴν ἡμέραν ἑστήκασιν ἀργοὶ πρὸς ὃ μηδένα αὐτοὺς μεμισθῶσθαι, οἱ περὶ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν κεκλημένοι· οἱ δὲ μὴ ἀρέσκοντες τοῖς τοιούτοις δόγμασι λεγέτωσαν ἡμῖν τὴν ὅλην ἡμέραν, καὶ τὰς ἑξῆς ὅλην τὴν ἡμέραν ἀργοὺς, θέλοντας ἐργάσασθαι, μὴ κεκλημένους εἰς τὸν ἀμπελῶνα, καὶ προσκαζομένους ἐν τῷ· οὐδείς ἡμᾶς ἐμισθώσατο· εἰ δὲ συνεσπάρη ἡ ψυχὴ τῷ σώματι, πᾶς ὅλην τὴν ἡμέραν εἰς πολεμον ἀργοί; ἢ λεγέτωσάν ἡμῖν τίς ἡ ὅλη ἡμέρα, καὶ ἐν αὐτῇ διαφοραὶ, καὶ τίνες διαφόρους ὥρας, κλήσεις τοῦ ἐργατοῦ· πότερον ὁ μακάριος μὲν οἱ ὑπὸ τοῦ κυ τὴν προβολὴν οἰκοδεσπότου τεμισθωμένοι, ἦσθα δὲ καὶ ἄλλοι μεμισθωμένοι ἐργάται, ἤτοι ὑπὸ ἑτέρου οἰκοδεσπότου, ἢ τοῦ αὐτοῦ. καὶ ἤτοι ὁ μακάριοι, ἢ οὐχ ὅτως μακάριοι, ὑπερ ἡμᾶς ὄντι κατ' ἀξίαν ὁ τιοῦτον νοῆσαι, ἢ καὶ ὡς νοοῦμεν, γραφῆς τὰ νοήματα πιεζούσης· ἐγὼ ζητῶ καὶ τὰ ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος, ὅπου εὑρίσκονται οἱ ἐργάται ὑπὸ τοῦ ἐξελθόντος αὐτοὺς μισθώσασθαι, καὶ ἐπισκοπῶ μήποτε ἡ χώρα ἔξω τοῦ σώματος ψυχῶν ὄντι ὁ ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος τόπος. ἀμπελὼν δὲ ὁ μόνον τὸ τῆδε, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔξω τοῦ σώματος, ἵνθα εἴμεν ἐργάζονται οἱ ἐργάται, ἃ γὰρ ἐν ἀργίᾳ εἰσὶν αἱ ἀπαλλαγεῖσαι τοῦ σώματος ἐργατῶν προβληθέντων εἰς ὃ χωρίον τοῦ οἰκοδεσπότου ψυχαί· καὶ ὅμως λοιπὸν ἔξω σώματος εἰργάσατο προφητεύων, καὶ ἱερεμίας εὐχόμενος ὑπὲρ τοῦ λαοῦ· φιλοπονώμεθα οὖν καὶ ἐργαζώμεθα τὸν ἀμπελῶνα, εἴτε ἐνδημοῦντες, εἴτε ἐκδημοῦντες, κληρονόμοι ὄντες

ἢ ἔλεγεν. καὶ οὐδεὶς γε, ὅσον ὅπι τῇ ἀμπελῶνι, A regrinantes contendamus, mercede olim
μὴ ἐργασάμενος τὰ τῆς ἀμπελῶνος ἔργα ἐξαπο- æqua donandi; nemo sane in vinea exco-
στέλλεται εἰς αὖθις. οὐδένα γὰρ ὡς ἐλλιπέστερον ὁ lenda operam minime posiurus, ex para-
ἔργον ποιησάμενος ὁ οἰκοδεσπότης ἐμέμψατο, εἰ bolæ sententia, in eam mittitur; nemini
καὶ ὅπι ὁ πλείονα καὶ μείζονα ἐλπίσας μισθὸν enim imperfectum opus crimini dedit pa-
ἐμέμψατο· καὶ τάχα οὐκ ἂν τὸ ἀμπελῶνος τόπος, terfamilias, licet ipsius fortasse majoris,
ὅστις ἦν ὁ ἀγρὸς, ἔνθα ἦσαν οἱ ἐσχατοι ἐργάται· με- minorisve mercedis spem reprehenderit.
γάλη δ' ἡ ἀπολογία πρὸς ὃ ἀξίους αὐτοὺς ἡγεῖ- Ac ille fortasse extra vineam locus, fo-
σθαι τὸ τῆς ὅλης ἡμέρας μισθοῦ, τοῖς εἰποῦσι λέ- rum est in quo versabantur qui otiosi sta-
γειν ὅτι οὐδεὶς ἡμᾶς ἐμισθώσατο. δι' ὃν αὐ- bant. Et sane qui dixerunt: *Nemo nos con-*
τοὺς ἐμισθώσατο, καὶ, ἵν' ὅτως εἴπω, ἀποδίδω- B *duxit*, optima usi sunt excusatione, vt digni
κεν αὐτοῖς μισθὸν τὸ μακροθύμως ἐσχηκέναι ὅλην essent quibus totius diei merces pen-
τὴν ἡμέραν, καὶ προσμεῖναι μέχρι ἑσπέρας τὸ μι- deretur; quamobrem eos conduxit, &,
σθωσόμενον· μὴ ὥσπερ οἱ λοιποὶ ἄνθρωποι, τὴν ἐπὶ vt ita dicam, mercedem illis refudit, pro
τῆς σωτηρίας τῆς τοῦ αἰῶνος, καὶ τῆς κυ τὴν eo quod toto die patienter steterint, & ad
ἀποκολουθήσεως ἡμέρας, λέγει τῷ ἐπιτρόπῳ ἑαυτοῦ ὁ vesperam vsque conductorem expectave-
κύριος, εἰπὲ πᾶσι ἀγγέλοις τοῦ ὑπὲρ μισθῶν, εἰπὲ rint. Deinde vero cum appetijsset vespe-
καὶ ἐπὶ ἐκ πολλῶν ἐπιτρόπου σὺν τῶν ἐπιτρόπων, ra, hoc est seculi, & commemorati in
καθὸ λέλεκται ὑπὸ ἐπιτρόπους, καὶ οἰκονόμους parabola diei consummatio, procuratori
ἕως) τὸ κληρονόμον ἀποδῶ τὸ χρόνον οὗ νήπιός ἐστι· suo ait Dominus, sive alicui ex Angelis
τῷ ὁ προστάγμα εἶναι ὑπὸ οἰκοδεσπότου καλοῦν- C mercedum dispensationi præfecto, sive
σθαι οἱ ἐργάται ὑπὸ τῶν ἐπιτρόπων, ἵνα ὁ μισθὸς vni cuipiam de multis dispensationis cu-
τοῖς ἐσχάτοις προέπῃς δοθῇ. οἱ γὰρ πρότεροι ἐρ- ram gerentibus procuratoribus, quemad-
γάται μαρτυρηθέντες ἀφ' τῆς πίστεως οὐκ ἐκο- modum sub tutoribus & actoribus esse di-
μίσαντο τὸν ἐπαγγελίαν, τὸ θεοῦ περὶ ἡμῶν κρεῖτ- citur hæres, quandiu parvulus est. Ex pa- Gal. 4. 2.
τόν τι προβλεψαμένου τῆς ἐν τῇ ἑνδεκάτῃ ὥρᾳ trisfamilias igitur mandato operarios ac-
κεκλημένων, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσι· ἐ- cersit procurator, vt postremo loco pri-
λεήσαντος γε ὅπι ὃν ἔλην τὴν ἡμέραν σῖται, καὶ mis merces erogetur: primi quippe ope- Hebr. 11. 39.
βεβουλῆσθαι ἥκειν ἡμῖν τὸ μισθοῦ μόνον, ἠργη- rarij *testimonio fidei probati non acceperunt* 40.
κέναι δ', καὶ μὴ ἀπολογίας ἠξιῶσθαι τῆς ἔργου, *repromissionem, Deo pro nobis*, qui hora vn-
καὶ ἐλεηθέντες πρῶτοι τὸ μισθὸν ἀπολήψεσθαι D decima vocati sumus, *melius aliquid pro-*
πρὸς δικαίωμα οἱ χρεοῦ γενέσθαι. εἶτ' ἐπιβαι- *vidente, vt non sine nobis consummarentur*. Et
νόντων δώσει τὸ μισθὸν τοῖς πρὸ ἡμῶν ἐργασα- quod toto die steterimus, & conductorem
μένοις, εἶτα τοῖς πρὸ ἐκείνων, καὶ ὅτως μέχρι ad nos venire optaverimus, & otiosi fueri-
τῶν πρώτων· ἰδὼν δέ τις τὸ τόπον ἔνθα διέτριβε mus, & data excusatione digni habiti si-
Σαμουὴλ, καὶ ἀκριβῶς σκεπτόμενος περὶ τῶν τῆς mus quibus opus faciendum traderetur;
ἑνδεκάτης κληθέντων ἐργατῶν, ὄψεται τίνα ἔχει propterea misericordiam commovimus,
τὸν ἐβάστασεν ὁ βαρὺς, καὶ τὸ καύσωνα τῆς ἡμέ- qua commota mercedem prio re loco nos
ρας πρότερον. οἱ γὰρ πρὸ ἑβδομήκοντα κληθέντες, Christi discipulos adepturos speramus;
ὡς ὀκνοῦσι μὲν οὐκ ἐβάστασεν ὁ βαρὺς τῆς tum deinde progressione facta mercedem
ἡμέρας καὶ τὸ καύσωνα, ἐβάστασεν δὲ ὁ βαρὺς ὃ E ijs largietur qui opus ante nos fecerint, at-
ἔσχεναι ἀρχῆς· πρὸ τῆς ἐφ' ἡμᾶς ὧδε πολυσίας que eis postmodum qui illos præcesserint,
τῶν διαστάντων, ὃς εἶπεν ἡμῖν· δεῦτε πρός με πάν- & sic donec ad primos pervenerit. Si quis
τες οἱ κοπιῶντες, καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀνα- autem locum in quo commorabatur Sa-
παύσω ὑμᾶς. φορτίον γὰρ οὐ νῦν ἀργία, καὶ ὃ μὴ muel perspectum habuerit, & ea deinde
ἀξίως πῶς κεκλῆσθαι τῆς ἐν ᾧ ἀμπελῶνι ἔργων. καὶ quæ ad accersitos vndecima hora opera-
καύσωνά γε ἐβάστασαν οἱ πρὸ τῆς ἑνδεκάτης, rios pertinent, his consequenter perpen-
ἕκαστος κατ' ὁμολογίαν τῆς κλήσεως. μὴ εἰδό- derit; tum demum videbit ille quo pacto
τες ὃ τῆς οἰκοδιαστάτης ἀξίωμα οἱ πρῶτοι, καὶ ὅτι pondus diei & æstum toleraverunt primi:
ὁ χρὸ ἐργάζεται καὶ τούτῳ πλεῖόν τι πατρείας at qui circa vndecimam accersiti sunt, non
sicut illi quidem pondus diei & æstum sustinuerunt; at pondus illud; se nempe otiosos stetisse sustinuerunt. Antequam ergo ad nos advenisset Dominus qui nobis dixit: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos*; (onus enim erat ociari, nec dignos vspiam censeri à quibus in vinea excolenda opera conferatur. Et æstum quidem diei, vnus quisque pro vocationis suæ ratione, tolerarunt qui ante vndecimam acciti sunt) cum patrisfamilias dignitatem ignoraremus

primi, nec adversus eum minime murmurandum esse scirent, amplius aliquid salutis atque posteriores adepti fuerint, se consecuturos existimaverunt, & adversus patremfamilias mussitarunt, nobis postremis invidentes, qui per vnius solum horæ spatium, ad consummationem vsque opus fecerimus, & æquales tamen ijs effecti simus qui ad divinam vineam ab initio advocati sunt: at paterfamilias vni illorum, ipsi fortasse Adamo dixit: *Amice, non facio tibi injuriam, nonne ex denario convenisti mecum? Tolle quod tuum est & vade*, tuum quippe est salus, quæ denarius est, *Volo enim*, inquit, *& huic dare sicut & tibi*; nec dixit, *his*, sed vnum aliquem eximium & præcellentem designavit, quem indicare temerarium est; at non procul à vero Paulum hunc esse Apostolum coniici potest, qui vna hora operi incubuit præ omnibus fortasse qui ipsi anteiverunt. Quod si & de vinea aliquid dicendum est, petito ab eo argumento qui aliquam proponens parabolam quid sit vinea patefecit, vineam esse regnum Dei pronuntiabimus; sic enim ipse hoc loco ait: *Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus ejus.* Quicunque ergo in excolenda vinea opus facientes, opera regni Dei salute digna peragũt, denarium recipiẽt. Postquam ea super proposita parabola disseruimus, hæc etiam super ea nobis in mentem veniunt, quæ his vtilia esse possunt quos profundior, & reconditior offendit interpretatio. Aliquis ergo totam hominum vitam, diem in parabola expressum esse; ac ideo qui à teneris vnguiculis & ineunte ætate ad opera regni Dei facienda vocati sunt, eos esse quos summo mane conducit paterfamilias, declarari dicet; qui autem, postquam adoleverunt, Deum colere occipiunt, eos esse qui post tertiam horam accesserunt; at qui postquam viri facti sunt, eos esse qui circa horam sextam ad vineam missi sunt; qui vero ætate provecti ad Dei cultum convertuntur, & ad Verbum Dei assumuntur, postquam juventutis æstus deferbuit, & rerum ante senilem ætatem gestarum onus remotum est, horam nonam significare; at senes morti jam propinquos ijs exprimi qui circa vndecimam horam ad vineæ opera accersiti sunt. Quoniam ergo voluntatis ac studij, non temporis habetur ratio, per quod in fide aliquis perseveravit; propterea quicunque pro virili laboraverunt, ex quo acciti sunt, æqualem salutis mercedem obtinent; vnde qui à pueritia fideles fuerunt, in laboribus sese exercuerunt, & juventuti vim fecerunt, æqualem sese adepturos salutem ægre ferunt, atque ij qui ad senectutem vsque à Dei cultu feriati permanserunt, &

Matth. 21. 43.

ἢ λαμβάνειν οἱ πλουτήσοντες ἐν τῷ θεσμῷ τῆς ἀφελείας καὶ ἐφησυχίζον τῷ τοῦ οἰκοδεσπότου, φθονοῦντες ἡμῖν τοῖς ἐσχάτοις, μίαν ὥραν τὴν μέχρι τῆς σωτηρίας πεποιηκόσι, καὶ ἴσοις γεγόνασι τοῖς ἀρχῆθεν κεκλημένοις ὅτι τὸ θεῖον ἀμπελῶνα. Ἀλλ' ὁ οἰκοδεσπότης ἑνὶ αὐτῶν εἶπε, τέκνα τί σὲ ἀδικῶ; ἑταῖρε οὐκ ἀδικῶ σε. οὐχὶ δηναρίου συνεφώνησάς μοι; ἆρον τὸ σὸν, καὶ ὕπαγε. σὸν γὰρ ἡ σωτηρία τὸ δηνάριον, θέλω γὰρ καὶ τῷ τέκνῳ, φησὶ, δοῦναι ὡς καί σοι, καὶ οὐκ εἶπε, τούτοις, ἀλλ' ἐδείξε τινα καλῶς ἐξοχὴν ἕνα, ὃν τολμηρότερον μὲν εἰπεῖν ὅσις ἐστίν· οὐκ ἀπιθάνως δ' ἄν τις τοιάσαιτο παῦλον μὲν εἰς τὸ ἀπόστολον, μίαν ὥραν ἐργασάμενον τάχα ὑστερ πρώτους τοὺς ἀπ' αὐτοῦ. εἰ δὲ δεῖ καὶ τῶν ἀμπελῶνός τι εἰπεῖν, λαβόντα ἀφορμὴν ἀπ' αὐτοῦ τῶν ἑρμηνευόντων ἐν τοῖς ἀπὸ ἄλλης παροιμίας τὸ ἀμπελῶνα, φήσομεν ὅτι ἀμπελών ἐστιν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ· ὅτως γὰρ αὖ τοῖς εἶπεν ἐν τῷ. ἀφήσομεν ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς· πρῶτοι οὖν οἱ τὰ ἔργα τοῦ ἀμπελῶνος ἐργαζόμενοι, τὰ ἔργα τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ ἀξίως σωτηρίας ἐπιτελοῦντες, τὸ δηνάριον λήψονται· μὴ θελήσαντα δὲ ἐκβληθῆναι εἰς τὸν ἐκκεκαυμένον γεέννης τόπον, καὶ τάχα ἐκπεσεῖν ἡμῖν εἰς αὐτὸν, χρήσιμα ἐξ ἀναλήμματα τοῖς θεοσκόποις τῆ βαθυτέρας, καὶ ἀπορρητοτέρας διηγήσει. φήσει γοῦν τις τὸ πρῶτα τῆς ἀθεότητος βίον ἐξ τὸν καὶ τὴν γεέννης ἡμέραν. δηλοῦσθαι οὖν, τοὺς μὲν ἐκ παίδων, καὶ ἀπὸ τῆς ἡλικίας κληθέντας ὅτι ὁ ἐργάζεσθαι τὰ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ ἔργα, ἐξ τοὺς ἅμα τῇ ἕῳ μισθωτέντας ὑπὸ τοῦ οἰκοδεσπότου. τοὺς δὲ μετ' ὀλίγον ἐρχομένους ὅτι ἴσον θεοσεβείας, τοὺς ἀπὸ τρίτης ὥρας παρακαλουμένους· τοὺς δ' ἤδη ἀνδρας, τοὺς περὶ ἕκτην ἐξαποστελλομένους ὅτι τὸ ἀμπελῶνα. τοὺς δ' ἀπροσδοκήτως ὅτι τὴν θεοσέβειαν ἀγομένους, ἐξ τὴν ὀγδόην ὥραν, μετ' ὀλίγον νεότητα κρύσωνα, καὶ βαρὺς τὸ μέχρι τῆς προσδοκωμένης ἡλικίας παραπεσεῖν παρακαλουμένους ὅτι τὸ λόγον τοῦ θεοῦ· τοὺς δὲ πρὸς αὐτῇ τῇ ἐξόδῳ χρόνους δηλοῦσθαι, τοὺς τὴν ἑνδεκάτην ὥραν κεκλημένους εἰς τὰ τοῦ ἀμπελῶνος ἔργα. ἐπεὶ τοίνυν προαίρεσις, καὶ ὁ χρόνος οὐχ ἑαυτῷ ὃν ἐν πίστει πεπληρώκε τις. Διὰ τοῦτο τοῖς δὲ ὁ κέκλησθαι τὰ ὑπεδήσατο πεποιηκόσι, πᾶσι δίδοται ὁ ἴσους τῆς σωτηρίας μισθὸς, ἐφ' ᾧ ἀγανακτοῦσιν οἱ ἐκ παίδων πιστοὶ, καὶ καμόντες, καὶ βιασάμενοι τὴν νεότητα, εἰ μόγησαν ἔχειν ἴσην σωτηρίαν τοῖς ἀργοῖς ἀπὸ θεοσεβείας μέχρι γήρως γεγηρακόσιν, καὶ ὀλίγον χαίρειν ὅτι τὴν πίστιν καὶ

τὰ ἔργα τῆς πίστεως ἐληλυθόσιν· ἀμπελὼν γὰρ ἡ A ad fidem, fideique opera per exiguum
τοιαύτην τὴν διήγησιν εἶπε νῦν ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ. tempus accesserunt. Iuxta hanc autem in-
ἐξωθεν δὲ καὶ τὰ ἔξωθεν τῆς ἀμπελῶνος, καὶ ἔξω τῆς terpretationem Ecclesia Dei vinea est; fo-
ἐκκλησίας, ὅταν ὁ λόγος προσλαμβάνῃ τοὺς rum vero & quæ extra vineam sunt ea si-
κεκλημένους, καὶ πέμπει ὅτι τὴν ἀμπελῶνα, τὴν gnificant quæ sunt extra Ecclesiam; vnde
ἐκκλησίαν· οὐκ ἀριθμηθεὶς γὰρ καὶ τὴν διήγη- assumit eos Verbum qui vocati sunt, & in
σιν ταύτην εἰς τοὺς ἐργάτας τοῦ ἀμπελῶνος, ὅσοι vineam, Ecclesiam videlicet, mittit. Nec
ἐκλήθησαν μὲν εἰς τὴν θεοσέβειαν πρότερον, μὴ vero inter vineæ operarios recensèri po-
τηρήσαντες δὲ τὰς τῆς πίστεως, νικηθέντες ὑπὸ stulat hæc expositio, quicunque ad divi-
παθῶν ἡδυπαθῶν· καὶ γὰρ μὴ ἐμφορηθέντας τῆς num cultum prius acciti, fidei mandatis
ἐν ἁμαρτίαις ἡδονῆς θέλοντες ὡς μεταγνόντες B minime paruerunt, sed ab affectibus victi
ἐργάσασθαι τὸν ἀμπελῶνα, ἃ δύνανται λέγειν ὧν desciverunt; etiamsi enim, postquam sce-
οἰκοδεσπότην· οὐδείς ἡμᾶς ἐμισθώσατο. ἐμισθώ- lestis voluptatibus satiati sunt, quasi pœni-
θησαν γὰρ καθ' ὃν καιρὸν πρότερον ὅτε ὁ πρῶ- tudine ducti vineam colere velint, haud
τον ἐκλήθησαν, ἀλλ' οὐδὲ ἐλελέχθησαν αὐτοῖς certe patrifamilias dicere queant: *Nemo*
ἢ ὧδε ἑστήκατε ὅλην τὴν ἡμέραν ἀργοί, μάλι- *nos conduxit*; tum enim conducti sunt, cum
στα εἰ ἀρξάμενοι πρῶτον, καὶ ὕστερον ὡρικὶ ad fidem prius fuerunt accersiti; nec ijs ve-
ὕστατοι ὄντες, πάλιν ἐπιστρέφεσθαι βούλοιντο ro dicetur: *Quid hic statis tota die otiosi?*
ὅτι ὃ ἐξ ἀπαρχῆς πρῶτον θέλειν ζῆν· καὶ præsertim si *quum spiritu cœperint, & carne*
ὃ φαῦλον ὧπα, ὅπερ ἐπρῶτοι αἰσχυνθῆναι τοὺς deinde *consummati fuerint*, ad vitam spi- Gal. 3. 3.
πατρικόν, ἢ * ἐπιστρέφειν τοὺς πεπλανη- C ritu de integro ducendam redire velint.
* C. R. ἐπι-στρέφει. μένους, ἢ παλινδρομεῖν ὅτι τὸ παρῶν οἶκον τοὺς Non autem hęc eo pertinere volumus, quo
καταστυφομένους τὴν τῆς εὐαγγελικῆς διδα- qui ceciderunt à resurgendo deterreantur, vel errantes in viam redire, vel ad pa-
σκαλίας οὐσίαν· ἐκ ἐπιστρέφει γὰρ ἀφ' ἑαυτὸν τὴν με- ternam domum reverti nolimus, qui Evan-
τάνοιαν, καὶ ὃ καταλαμβάνεσθαι ἐν ἐπιτραμ- gelicæ doctrinæ opes per luxuriam dilapi-
μένῳ βίῳ χρείπονα τῶν καταλαμβανομένων ἐν τῷ darunt: vt enim propter pœnitentiam, & quod vitam conversam ducentes deprehensi sint, potiora ferant atque ij qui in peccatis oppressi sunt; non idcirco tamen similes ijs esse existimandi sunt, qui propterea in juventute peccaverint, quod fidei præcepta penitus ignoraverint. Postremis ergo perinde vt primis denarium, salutem nimirum, donare vult paterfamilias, quoniam, *licet ei quod vult facere in rebus suis*, & eum increpat qui quod bonus sit paterfamilias, oculum malum habet. Postremorum igitur primi erunt quamplurimi; & primo loco accersitorum nonnulli postremi; *multi enim sunt vocati, pauci vero electi*. Eum profecto qui nobis fuerit peritior, & judicatus fuerit apud Deum dignus manifestiore ac locupletiore in sermone sapientiæ per Dei Spiritum gratia, & dono scientiæ quæ est in sermone secundum Spiritum, sublimiora, ac majora, & cum omni intelligendi facultate super hac parabola reperturum, & depromptis solerter Scripturæ verbis argumentorum copiam nacturum verisimile est. Nos autem pro virium nostrarum modulo Parabolæ explicata sententia, si rerum hic scriptarum dignitatem minus assequi potuimus, veniam à lectoribus deprecamur; vel enim solius studij & diligentiæ nomine commendationem fortasse meruisse videbimur.

Matth. 20. 15, 16.

1. Cor. 12. 8.

ἁμαρτίας, ἃ * μὴ χρὴ καταλαμβάνειν ἐκεῖ
* Ie. αὐτὸν * αὐτὸ ἐπ' ὁμοίοις εἶσι τοῖς πρὸ ὀλίγου ἡμαρτηκόσιν ἐν
τῇ νεότητι, πρὸς ὃ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἔχ τῆς πίστεως μεμαθηκέναι· θέλει οὖν ὁ οἰκοδεσπότης κ
τοῖς ἐσχάτοις δοῦναι, ὡς κ τοῖς πρώτοις, δηναρίον, τὴν σωτηρίαν, ἐπεὶ ἔξεστι πιεῖν ὃ θέλει ἐν D
τοῖς αὐτοῦ, κ ἐλλέγχει τὸ ἔχοντα πονηρὸν ὀφθαλμόν, ὅτι ᾧ τὸ οἰκοδεσπότην εἶ ἀγαθόν· ἔσονται
οὖν πολλοὶ πρῶτοι ἔσχατοι πρῶτοι, καὶ πολλοὶ κλητοὶ ὀλίγοι ἐκλεκτοί. κ γὰρ οἱ κλητοὶ μὲν
πολλοί, οἱ δὲ ἐκλεκτοὶ εἰσιν ὀλίγοι· εἰκὸς μὲν οὖν τὰ ἡμῶν σοφώτερον, κ κείνοντα πρὸς θεῶν ἄξιον
φανερώτερα τοῦ ἐν λόγῳ σοφίας ἀφ' ἡμῶν ῥήματος θεοῦ χαρίσματος κ πλουσιώτερα, κ δωρεᾶς τῆς
ἐν λόγῳ γνώσεως κ ὁ πνεῦμα, ὑψηλότερα, κ E
μείζονα, καὶ μὴ πάσης καταλήψεως εὑρόσιν εἰς
τὴν προσοχὴν, καὶ ἀποδείξεων εὐπορήσιν πα-
ραλαμβάνοντα εἰς αὐτὰς ῥητὰ μεγαλοφυέστερον·
καὶ ἡμεῖς δὲ ὡς ἐχωρήσαμεν ἐσπουδάσμεθα τὸ νοεῖν
τῆς προθέσεως, αἰτούμεθα ἀπὸ τῶν ἐντυγχανόν-
των συγγνώμην, εἰ κ μὴ καθ' ἀξίαν καθικέσθαι τῆς
βουλήματος τῶν ἐνθέων γεγραμμένων δεδυνήμεθα.
Τὰ γὰρ τῆς προθυμίας, κ τὸ μὴ ἀπωκνηκέναι χάριν, δόξομεν ἴσχειν ἀποδοχῆς ἄξιον.

ORIGENIS COMMENTARIORVM IN EVANGELIVM SECVNDVM MATTHÆVM TOMVS DECIMVS SEXTVS.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ ΤΟΜΟΣ ιϛ'.

Matth. 20. 17. Cvm autem ascensurus esset Iesus Ierosolymam, assumpsit duodecim Discipulos secreto in via, & ait illis: & reliqua, vsque ad id: Et tertia die resurget. Paria his quoque Marcus conscripsit hoc modo: Erant autem in via ascendentes Ierosolymam, & præcedebat illos Iesus; & reliqua, vsque ad id: Et tertia die resurget. Necnon ijs consentire videtur Lucas qui scripsit: Assumpsit autem Iesus duodecim, & ait illis, & cætera, ad id vsque: Et non intelligebant, quæ dicebantur. Qui nos ad sui imitationem adhortatur Paulus, quemadmodum & ipse Christum imitatus est, quique ait: Imitatores mei estote, sicut & ego Christi, cum Christum nosset in aperta pericula se misisse, & Ierosolymam ascendisse, postquam se Sacerdotum Principibus, & Scribis traditum, & morte damnatum iri, cæteraque præscivit, simile aliquid fecit: Agabus enim sumpta ejus zona & alligans sibi pedes & manus dixit: Hæc dicit Spiritus Sanctus, Virum cujus est zona hæc, sic alligabunt, postquam ierit Ierosolymam. Hæc postquam accepit Paulus, tanquam ad magistri sui exemplum se componens, Ierosolymam alacriter se contulit. Cum autem præ nimio adversus ipsum amore flentibus nonnullis, & quominus Ierosolymam peteret, obstantibus humanitus fuisset adfectus, dixit: Quid facitis flentes, & affligentes, cor meum? ego enim non solum alligari, sed & mori in Ierusalem paratus sum propter nomen Domini mei Iesu. His animo perceptis, impendentibus nonnunquam ærumnosis tentationibus, prout rationi consentaneum erit, fortiter obsistamus; exemplar nobis rerum ejusmodi Sospitatorem primo & præcipue, ipsius vero deinde Apostolum proponentes. At nec ea, nec quæ super ijs protulimus, contraria illis esse existimes: Si persequentur vos ex civitate ista, fugite in aliam, & reliquis; neque feceſſui Iesu, postquam Iohannem in carcerem compactum accepit: sic enim statuimus, neque semper devitanda esse pericula, ne-

Matth. 20. 19. Mark. 10. 32, 33. & seq. Luc. 18. 31, 32. & seq. 1. Cor. 11. 1. Act. 21. 11. Act. 21. 13. Matth. 10. 23.

Μέλλων ὁ ἰησοῦς ἀναβαίνειν εἰς ἱεροσόλυμα, παρέλαβε τοὺς ιβ' κατ' ἰδίαν ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ εἶπεν αὐτοῖς· καὶ ἐξῆς, ἕως τοῦ· καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται· τὰ δ' ἰσοδυναμοῦντα τούτοις καὶ παρὰ τῷ μάρκῳ ἀναγέγραπται τῶν τοῦ σῴσαντος ἕνεκα τῇ ὁδῷ ἀναβαίνοντες εἰς ἱεροσόλυμα, καὶ ἦν προάγων αὐτοὺς ὁ ἰησοῦς. καὶ τὰ ἐξῆς, ἕως τοῦ· καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται· καὶ ὁ λουκᾶς δ' ὁδὸν τούτοις συνάπτων γράφας παραπλησίων δ' τοὺς δεκαδύο εἶπε φῶς αὐτούς. καὶ τὰ ἐξῆς, ἕως τοῦ· καὶ οὐκ ἐγίνωσκον τὰ λεγόμενα· ὁ προτρεπόμενος ἡμᾶς παῦλος μιμεῖσθαι αὐτόν, ὡς καὶ αὐτὸς χριστὸν ἐμιμήσατο, καὶ εἰπών· μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς κἀγὼ χριστοῦ, ἰδὼν χριστὸν ὁμόσε τοῖς προφάσεσι κινδυνώδεσι χωροῦντα, καὶ ἀναβαίνοντα εἰς ἱεροσόλυμα, μὴ τὰ προειρημένα ὅτι παραδοθήσεται τοῖς ἀρχιερεῦσι, καὶ γραμματεῦσι, καὶ κατακριθήσεται θανάτῳ, καὶ τὰ ἐξῆς, ὅ παραπλήσιον πεποίηκεν· ὁ μὲν γὰρ ἀγαβος λαβὼν αὐτοῦ τὴν ζώνην, δήσας ἑαυτοῦ χεῖρας, καὶ πόδας ἔλεγε· τάδε λέγει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸν ἄνδρα οὗ ἐστὶν ἡ ζώνη αὕτη, οὕτω δήσουσιν ἀπελθόντα εἰς ἱεροσόλυμα· μαθὼν δ' οὗτος ὁ παῦλος, ὡς τὸν διδάσκαλον μιμούμενος, ἀπέβαινε προθύμως εἰς τὰ ἱεροσόλυμα· πολλῶν δέ τι ἀνθρώπινον πάθος τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀλγούντων, καὶ κωλυόντων αὐτὸν ἀναβαίνειν εἰς ἱεροσόλυμα, εἶπε· τί ποιεῖτε κλαίοντες, καὶ συνθρύπτοντές μου τὴν καρδίαν; ἐγὼ γὰρ οὐ μόνον δεδέσθαι εἰς ἱεροσόλυμα ἕτοιμος ἔχω, ἀλλὰ καὶ ἀποθανεῖν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ κυρίου μου ἰησοῦ· ταῦτ' οὖν κατανοοῦντες, ἔστιν ὅτε καὶ γινώσκοντες ἐπικειμένους ἐνίοτε πόνους στερεμνοὺς, ὁμόσε αὐτοῖς κατὰ τὸ εἰκὸς χωρήσομεν, λαβόντες παράδειγμα τὴν τούτου, προαγορεύσεως μὲν τὸ φυγεῖν, μὴ δὲ τοῦτο καὶ τὸ ἀπόσχεσθαι αὐτοῦ· μὴ νομίσῃς δὲ ἐναποδεῖσθαι ταῦτα, καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῖς ὑφ' ἡμῶν εἰρημένα τοῦ-

ἐκ διωκόντων ἡμᾶς ἐκ τῆς πόλεως ταύτης, φεύγετε εἰς τὴν * ἄλλην, καὶ τοῖς ἐξῆς, καὶ παρὰ τὸ ἰησοῦ· c. κ. τὰ ἀλλὰ τάδε ὅτι ἀναγκης παρεδόθη εἰς φυλακὴν, ἀναχεχωρηκέναι· φαμὲν γὰρ ὅτι ὅτε πεπίστευκε κα-

τήκει

δηλαι ἐκκλινειν τὰς κινδυνους, ὅτι ἀεὶ ὁμοίως χρεὼν ἐστὶ πρὸς αὐτοὺς. σοφοῦ δέ τινος ἐν χρείᾳ εἰς τὸ δοκιμάζειν πῶς μὲ ἁπαντῆ καιρὸς ἀναχώρησιν, πῶς δὲ τὴν εἰς τὸ ἀγῶνα παρουσίαν χωρεῖς διαχωρήσεως, καὶ πολλῷ πλέον χωρεῖς φυγῆς· καὶ ταῦτα μὲ καὶ τὸ βούλημα τῆς ἐκκλησίας γραφῆς λελέχθω, εἰς παράστασιν τὴν περὶ τοῦ θανάτου καὶ κινδύνων καταφρονεῖν· ἐξῆς δὲ παρατηρητέον ὅτι μόνους ὁ Ἰησοῦς ἀναβαίνειν εἰς Ἱεροσόλυμα, ἔλαβε πρὸ τοὺς ιβ' καὶ ἰδίαν, εἷς ἦν τῶν ιβ' ἐπὶ ὁ Ἰούδας ἦν, καὶ τὸν ἰούδαν παρέλαβε καὶ ἰδίαν. ἔπρεπε γὰρ εἶναι τὸν μὴ ἦν λοιπῶν ἕνδεκα συμπαραλαμβάνεσθαι καὶ ἰδίαν. καὶ ὅτε ἐν τῇ ὁδῷ εἶπεν αὐτοῖς τὸ· ἰδοὺ ἀναβαίνομεν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ τὰ ἑξῆς, δηλονότι καὶ τοῦτον ἐκείνου ἕνα τῶν μὴ ἀκηκόοτων ἃ πίστιν ὁ διδάσκαλος, οὐκ ἀπηγανάκτουν, ὅτι ἐπὶ Ἰούδας ἠγόρευε ἃ ποιήσῃ, ὡς ἱκανὸς ἦν. καὶ γὰρ πᾶσιν ἡμῖν λέλεκται· μὴ καυχῶ τῇ εἰς αὔριον, οὐ γὰρ οἶδας τί τέξεται ἡ ἐπιοῦσα. ὥσπερ ὃ οἶμαι βεβούληκε ὁ διάβολος εἰς τὴν καρδίαν Ἰούδα σίμωνος ἰσκαριώτου, ἵνα παραδῷ τὸν Ἰησοῦν· καὶ ἐπὶ τὸ κατὰ ματθαῖον παρεκίνησεν νῦν ἐξετάζειν, ἐπιμελέστερον ὁ διάβολος ἀρχόμενος τοῦ εὐαγγελίου ἐπιστήσας τοῖς μέλλουσι παρεκβαίνειν, ζητήσατε μήποτε σοβεῖ τινα Ἰούδας κατηγορήσῃ ἤτοι τοῦ ματθαίου, ἀλλὰ μόνον ἐν τῷ καταλέγειν τοὺς δώδεκα εἶπε τὸ· Ἰούδας σίμωνος ἰσκαριώτου, ὃς καὶ παρέδωκεν αὐτόν· πλείονα δὲ εἰς κατασκευὴν τοῦ Ἰούδα ὅμοιον τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις πρότερον γεγονέναι λέλεκται ἡμῖν, ἡνίκα ἀξιπαθοῦμεν τὸ· τούτους τοὺς ιβ' ἀπέστειλεν ὁ Ἰησοῦς παραγγείλας αὐτοῖς, λέγων τὰ ἀναγεγραμμένα· συγκείσθω δὲ τὰ ἐνταῦθα λελεγμένα τοῖς αὐτόθεν παραπλησίως ἀναγεγραμμένοις. ἐπεὶ καὶ ἐκεῖ μὲ ὑπὸ τοῖς τοιούτοις λόγοις προφητευομένοις κατὰ τοῦ Σωτῆρος· προσλαβόμενος αὐτὸν ὁ πέτρος, ἤρξατο ἐπιπλήττειν αὐτῷ λέγων· ἵλεώς σοι κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο. ἐκεῖθεν δὲ οὐδὲν ἀνεγράφησαν οἱ μαθηταὶ εἰρηκότα ἢ πεποιηκέναι, ὑπὸ τοῖς ἀεὶ τῆς ἀποστολῆς μείζοσιν καὶ θειοτέροις ἀπηγγελμένοις. ὃ οἶμαι ὅτι διὰ τοῦτο ἐπιστεύθη νοεῖν οἱ μαθηταὶ, ἐπειδὴ ἐν τοῖς αὐτόθεν, ὅτε προσλαβόμενος τὸν Ἰησοῦν ὁ πέτρος ἤρξατο αὐτῷ ἐπιπλήττειν λέγων· ἵλεώς σοι κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο, στραφεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπε τῷ πέτρῳ, ὕπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ, σκάνδαλόν μου εἶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων· εἰκὸς οὖν αὐτοὺς μεμνημένους τῶν πρὸς τὸν πέτρον λελεγμένων πεφυλάχθαι τοῦτο, καὶ χείρονα ἀκοῦσαι ἀπὸ τοῦ διδασκάλου· σπεύδει δὲ λυπεῖ ἐκδέχεσθαι τὸν παράκλητον καὶ

A que semper ijs esse occurrendum; at prudente in Christo viro opus est, vt quonam tempore retrocedendum sit, exploretur; tum & quo tempore promto animo subeundum sit certamen, absque vllo recessu, longe vero magis absque fuga. Atque hæc quidem præsentis loci significationi consona dicta sint, ad mortis periculorumque excitandum contemtum. Deinceps observandum venit quod cum Ierosolymam ascensurus esset Iesus, vbi Duodecim seorsum assumsit, vnus è Duodecim etiamnum erat Iudas, acseorsum Iudam assumpsit: dignum enim adhuc eum fuisse credibile est qui seorsum cum reliquis Vndecim assumeretur; & quum in via dixit eis: *Ecce ascendimus Ierosolymam*, & quæ subnexa sunt, hunc pro- *Matth. 20. 18.*
B culdubio vnum ex ijs esse statuit, qui toleranda à Magistro suo mala audiret: non eum à se repellens ac reijciens, quod nempe res à se agendas, quemadmodum vnusquisque nostrum, ignoraret Iudas: nobis quippe omnibus dictum est: *Ne glo-* *Prou. 27. 1.*
C *rieris in crastinum, ignorans quid superventura pariat dies*; nondum autem, opinor, in cor Iudæ Simonis Iscariotæ prodendi Iesu voluntatem immiserat Diabolus. Et quoniam nobis explicandum incumbit in præsentia Evangelium secundum Matthæum, ab initio ad hunc vsque locum Evangelium accurate evoluens disquirat qui poterit, an à Matthæo nondum incusatus fuerit Iudas; sed duodecim Discipulos enumerans dixerit tantum, *Iudas Iscariotes qui & tra-* *Matth. 10.*
4. *didit illum.* Verum vt reliquis Apostolis similem prius fuisse Iudam demonstraremus plura à nobis tum producta sunt, cum hûc
D locũ excuteremus: *Hos Duodecim misit Ie-* *Matth. 10.*
5. *sus, præcipiens eis, dicens* quæ scripta extant. Quæ autem dicta sunt hoc loco cum ijs contendenda sunt quæ supra in eandem prope sententiam conscripta sunt; quoniam istic propter ejusmodi vaticinia à Seruatore edita: *Assumens eum Petrus, cœpit increpare illum dicens, Absit à te Domine, non erit tibi hoc*: nihil autem hic à Discipulis dictum factumve fuisse scriptis traditum est, quum sustinenda esse graviora prænuntiaretur: & nunc propterea siluisse Discipulos existimo, quod superius quũ
E *Assumens eum Petrus cœpisset increpare illum dicens: Absit à te Domine, non erit tibi hoc; Conversus Iesus dixit Petro, Vade post me Satana, scandalum es mihi, quoniam non sapis ea quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum.* Verisimile ergo est responsi Petro dati memores eos, ne eadem, vel etiam pejora à Seruatore audirent, caviſse. At priorem sa-

ne, & huicce consimilem locum exponere non pigebit; sic ille habet: *Tunc præcepit Discipulis suis, vt nemini dicerent, quia ipse esset Christus*, & cætera, vsque ad id: *Et tertia die resurgere*; post illa enim id adjectum est: *Assumens eum Petrus*, & reliqua. Quin & superius Sospitatorem morti datum iri dictum est; hic autem mortis genus declaratur, cruci videlicet affigi. Certe quandiu principibus Sacerdotum, & Scribis Iesus Hierosolymis traditus non est, neque morte damnatus, neque illusus, neque flagris cæsus, neque cruci suffixus; stabat Ierusalem, neque dejiciebatur id quod appellatur Sanctuarium; at postquam hæc adversus ipsum designare ausi sunt, tunc ij deserti sunt à quibus proditus est, necnon & Principes Sacerdotum Principes esse Sacerdotum ita desierunt, vt post illos nulli fuerint Sacerdotum Principes; tunc & qui Christum morti addixerunt Scribæ, mente indurati, & excæcati ratione, in sanctarum Scripturarum sensus minime penetrabant; & ij omnes cum morte damnassent Iesum, morti quæ Christi hostis est traditi sunt: & cū Iesum ludificati essent, facti sunt ipsi jocus atque ludibrium, cum exercitibus circumdata fuit Ierusalem; quo scilicet tempore *appropinquavit desolatio ejus*: quinetiam cum Iesum flagris cecidissent, ipsi flagellati sunt, & flagellantur porro, *Donec plenitudo gentium intrarit*, Nam *qui in altum mittit lapidem, in caput suum mittit*, atque hæc omnia facta sunt, vt ab illis quidem recedat visitatio, ad eos vero è Gentibus transeat qui salutem consequuntur, vna cum *reliquijs secundum electionem*; *Nisi* enim *Dominus exercituum reliquisset eis semen, quasi Sodoma fuissent, & quasi Gomorra similes essent*. Ego vero sic existimo, quemadmodum sacri ritus exemplari & vmbræ cœlestium olim peracti, propter cœlestia abrogati sunt; & adventante vero sacerdote cessavit sacerdos symbolicus; & veris pro peccatis factis sacrificijs, symbolica abolita sunt; ita quum subjugi, corpore videlicet suo, vectum Iesum excepit vera Ierusalem, quamobrem *Exultavit satis filia Sion, & prædicavit filia* supernæ *Ierusalem*, tunc dissipatam fuisse Ierusalem, quæ vmbra est, & collapsum fuisse Templum è mortuis conflatum lapidibus, propter templum viventibus saxis ædificatum; quin & subrutum fuisse altare inferius, quoniā cœleste edebat oracula, per veros sacrorum ritus encænia celebrante ipso Iesu. Sin autem juxta aliquam significationem, homines sunt civitas; etiamnum Hierosо-

Matth. 16. 20, 21.

Luc. 21. 20.

Rom. 11. 25.

Ecclesiastic. 27. 28.

Rom. 11. 5.

Isaiæ 1. 9.

Zach. 9. 9.

πῶμα πλησίαν τοῖς ἐκκειμένοις λέξιν ἴσως ἔχομεν· ὅτε διεξείλατο τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ χριστός, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθῆναι. ὅπερ τούτοις γὰρ εἴρηται τὸ· καὶ προσλαβόμενος αὐτὸν ὁ πέτρος, καὶ τὰ ἑξῆς· ἔτι δὲ αἰνιγματωδέστερον εἴρηται ἀποκτανθῆναι μέλλειν τὸν Ἰησοῦν. ἐνταῦθα γὰρ ὁ εἶδος τῆς αἱρέσεως λέγεται θανάτου, ὁ σταυρωθῆναι· ἕως μὲν οὖν ἱστατο ὁ περιβόλιος ἐν ἱεροσολύμοις τοῖς ἀρχιερεῦσι, καὶ γραμματεῦσιν, οὐδὲ κατεκρίνετο θανάτου, οὐδὲ ἐπαίζετο, καὶ ἐμαστιγοῦτο, καὶ ἐσταυροῦτο, ἱεροσόλυμα σεσείσηκεν, καὶ ὁ καλούμενος ἁγίασμα κατεβάλετο. ὅτε γὰρ τὰ τοῦ ἰησοῦ ποιήσαι ἐτόλμησαν τότε οἱ ταῦτα δράσαντες αὐτὸν ἐγκαταλείφθησαν, καὶ οἱ ἀρχιερεῖς τοῦ εἶναι ἀρχιερεῖς ἐπαύσαντο, ὡς μηδὲ μετ' αὐτοὺς εἶναι ἀρχιερεῖς, τότε δὲ καὶ οἱ κατακείναντες τὸν ἰησοῦν θανάτου γραμματεῖς πεπωρωμένοι τὴν διάνοιαν, καὶ τυφλωθέντες τὸν λογισμὸν, οὐκ ἔβλεπον τὸ βλῆμα τῶν ἁμαρτημάτων. καὶ πάντες οἱ εἰς τὸν κατακείναντες τὸν ἰησοῦν θανάτῳ, παρεδόθησαν τῷ ἐχθρῷ χριστοῦ θανάτῳ. καὶ ἐμπαίζοντες τῷ ἰησοῦ εἰς ἐμπαιγμὸν γεγόνασι, κυκλωθείσης ὑπὸ στρατοπέδων ἱερουσαλήμ, ὅτε καὶ ἤγγισεν ἡ ἐρήμωσις αὐτῆς· ἀλλὰ καὶ τὸν ἰησοῦν μαστιγώσαντες, αὐτοὶ ἐμαστιγώθησαν, καὶ μαστιγοῦνται ἕως τοῦ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ. ὁ γὰρ βάλλων λίθον εἰς ὕψος, ὅτι τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ βάλλει, καὶ πολλὰ τοιαῦτα γεγόνασι, διὰ σκέπην ἡ ὑπόσκεπη, ὅτι δὲ τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν μετασῴζομένοις ἅμα τῷ κατ' ἐκλογὴν λείμματι. εἰ γὰρ μὴ κύριος σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν αὐτοῖς σπέρμα, ὡς σόδομα ἂν ἐγεγόνεσαν, καὶ ὡς γόμορρα ἂν ὁμοιώθησαν· ἐγὼ οἶμαι ὅτι ἀσαφῆ ὑποδείγματα, καὶ σκιᾶ λατρεία παλαιὰ ὑπιτελουμένη τῷ ἐπουρανίων κατέλυσε διὰ τὸ ἐπουράνια, καὶ ἐλθόντος ἀληθινοῦ ἀρχιερέως ὁ συμβολικὸς ἀρχιερεὺς ἐπαύσατο, καὶ τῶν ἀληθῶν ὑπὸ τῶν ἀμνῶν θυσιῶν ὑπιτελουμένων αἱ συμβολικαὶ καθῃρέθησαν, ὅτας ὅτε ἡ ἀληθινὴ ἱερουσαλὴμ τὸν ἰησοῦν ἐδέξατο ἀναβάντα ὅπου ὑπολύσειν ἑαυτῆ σῶμα, ἐφ' ᾧ καὶ ἔχαιρε σταυθὲν θυσιαστηρίων, καὶ σκιρυασεν ἡ θυγάτηρ τῆς ἄνω ἱερουσαλὴμ, τότε καθῃρέθη ἱερουσαλὴμ ἡ σκιὰ, καὶ καταπετάσθη ὁ ναὸς ὁ ὢν νεκρῶν λίθων, διὰ τὸν ζώντων λίθων ναὸν· κατεσκάφη δὲ καὶ ὁ κάτω θυσιαστήριον, ἐπείπερ ἐχρημάτιζε θεσπέσιον, τὰ ἐγκαίνια αὐτοῦ ἰησοῦ ἐν τῇ ἀληθινῇ

λατρείᾳ ποιήσαντος· ὧ δὴ κατὰ τὴν σημαινομένων οἱ αὐθεντικὴ πόλις εἰσὶ, καὶ νῦν ἐν ἐρη-

σολύμοις, ὅπου ἡ κλαυθμὸς τῶν ἐλπίδας ὅτι τὸ ὅτι γῆς πόπον, παραδίδοται ὁ ἰησοῦς, ἡ οἱ ἐπαγγελλόμενοι τὴν τοῦ θεοῦ θεραπείαν ἰουδαῖοι, καὶ ἀσαφεῖ ἀρχιερεῖς τυγχάνοντες, ἡ οἱ τὰ θεῖα γράμματα αὐχοῦντες δικηεῖσθαι γραμματεῖς, κατακείνουσι θάνατῳ τὸν ἰησοῦν, δι' ὧν κακῶς λέγουσιν αὐτῶν. καὶ σὺκ ἔστιν ὅτε ἃ παραδιδόασι τοῖς ἔθνεσιν ἰησοῦ, ἐμπαίζοντες αὐτῷ, καὶ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ πρὸ αὐτῶν. καὶ ἀεὶ τὴν γλῶσσαν αὐτῶν μαστιγοῦσι τὸν ἀφ' ἑσπέρας ἰησοῦ χριστοῦ θεοσέβειαν, καὶ αὐτοὶ μὲ αὐτῶν σταυροῦσι, δι' ὧν ἀναθεματίζουσι, καὶ ἀναιρεῖν θέλουσι τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ. ὁ δὲ κρείττων αὐτῶν τυγχάνων, ὀλίγον παρελιπὼν ἐγείρεται, καὶ ζῶν τοῖς εἰληφόσι τὸ βλέπειν φαίνεται. νῦν γὰρ

c.8.22. τίς τυφλὸς, ὡς ἡσαΐας σὺκ ἀπεσώπησε τοῦ θεοῦ φησιν, ἢ οἱ παῖδές μου; καὶ τίνες κωφοὶ, ἀλλ' ἢ οἱ κυριεύοντες αὐτῶν; φησὶ γὰρ μεγάλως καὶ προφητικοῦ ἤθους καὶ πνεύματος· οἱ κωφοὶ ἀκούσατε, καὶ οἱ τυφλοὶ ἀναβλέψατε ἰδεῖν. καὶ τίς τυφλὸς, ἀλλ' ἢ οἱ παῖδές μου; καὶ τίνες κωφοὶ, ἀλλ' ἢ οἱ κυριεύοντες αὐτῶν; καὶ ὁ τυφλὸς θεσπέσιος οἱ δῶλοι τοῦ θεοῦ. ἦλθε γὰρ ἰησοῦς εἰς κρίμα εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες, εἰσὶ δ' οἳ ὅτι τὸ ἔθνη, βλέπωσι, καὶ οἱ βλέποντες, ὁ ἰσραὴλ, σὺκ εἶναι τυφλοὶ γένωνται· τηλικοῦτον γὰρ φῶτος ἀληθινοῦ ἀναπέπλασται, καὶ δικαιωτὴς ἦλθεν αὐτῶν, καὶ φάσκοντος· ἰδοὺ αἴρω ἀφ' ὑμῶν τὴν ὄνομα αὐτοῦ, σὺκ εἶδον ὃ φῶς, ἐπὶ τυφλωσιν αὐτοὺς ἡ κακία αὐτῶν, καὶ σὺκ ἔγνωσαν μυστήρια θεοῦ, καὶ παραδέδοται γεγόνασι τοῖς ἔθνεσι. λύχνον μὲ ἔκαιον τῷ προφήτῃ τυγχάνοντα ἐώρα ὁ λαὸς, ἀναπέπαυται δὲ τὸ τῆς δικαιοσύνης ἥλιον σὺκ ἔγνωσαν. δὲ καὶ εἴ τινα ἐδόκουν ἔχειν λύχνον, ἀφῃρέθη ἀπ' αὐτῶν. λαὸς δὲ ὁ πρὶν ἐν σκότει, εἶδε φῶς, ὃ σὺχ ὁποῖον ὁ ἰσραὴλ μικρόν. μικρὸν γὰρ φῶς ἔκαιεν ἦν τῷ προφήτῃ, ἀλλὰ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει εἶδε φῶς μέγα, τὸ κύριον καὶ σωτῆρα ἡμῶν ἰησοῦ χριστόν. δὲ ὃ μέγεθος φαίνεται παντὸς ἀπεράντου γῆς, εἰς ὃ πέρας αὐτῆς διήκουσι τῆς σκληρότητος χριστοῦ. ὅτε ὃ πᾶν μὲ αὐτὸ πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην, πληρωθείσης τῆς λεγούσης προφητείας ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐμφανὴς ἔσεσθαι ὄρος τοῦ θεοῦ. καὶ νῦν πορεύονται ἐπ' αὐτὸ πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἐστὶ τοῦτο χριστὸς ἰησοῦς.

A lymis (sic autem quicunque terreno huic loco confidunt, appello) Iesus proditur; quique Dei cultores se profitentur, & quasi sacerdotum Principes sunt Iudæi, quique sacras Scripturas explanare se glorientur Scribæ, Iesum capitis damnant, cum maledictis eum ac convitijs proscindunt; & quotiescunque Iesum, ipsiusque doctrinam inter Gentes derident, nunquam non illis eum tradunt; & quum ipsius præcepta execrantur, & abolere cupiunt, linguis suis cultum Deo per Iesum Christum exhibitum semper flagellant, ipsumque Christum cruci suffigunt: at his ille melior haud multo post resurgit, visumque assecutis vivens conspicitur, Nunc enim *Quis cæcus*, vt ex Dei persona ait Isaias, *nisi servi mei*; & *qui surdi, nisi qui eorum dominantur*? Cum magno siquidem & Prophetico ingenio ac spiritu ait: *Surdi audite, & cæci intuemini ad videndum*; *Et quis cæcus nisi servi mei*; & *qui surdi, nisi qui eorum dominantur*? & *excæcati sunt servi Dei*: Iesus enim *in judicium in hunc mundum venit, vt qui non vident*, (ij autem sunt Gentes) *videant*; & *qui vident* (nimirum Israël) *cæci fiant*. Tanto igitur exorto vero lumine, ac illud ostendente Dei verbo, ac dicente: *Ecce vir oriens nomen ejus*; lumen tamen neutiquam viderunt, quoniam *Excæcavit illos malitia eorum, & nescierunt sacramenta Dei*, & novum ac incredibile populo huic, & Gentibus accidit: videbat quidem populus vnumquemque Prophetarum lucernam esse; exortum vero Solem ipsum justitiæ non agnoverunt; idcirco & si quam habere lucernam visi sunt, ijs ablata est: at Gentium populus in tenebris sedens lumen vidit, non quale viderat Israël, exiguum scilicet; exiguum quippe lumen vnusquisque Prophetarum erat, sed populus in tenebris sedens, lumen magnum, Dominum nempe, & Servatorem nostrum Iesum Christum vidit; cujus tum apparet magnitudo, quum *Attingit à fine* terræ, *vsque ad finem fortiter, & disponit* Ecclesias *suaviter*, quando Spiritus ipsius replevit terram, completo tum vaticinio quod *In novissimis diebus manifestum futurum montem Dei* prænuntiat: & nunc eunt *ad eum omnes Gentes*; & is quidem est Iesus Christus.

Zach. 6.12.
Sap. 2.21, 22.
Malach. 4.2.
Sap. 8.1.
Isaiæ 2.2.

Περὶ τῶν υἱῶν ζεβεδαίου.

Τότε προσῆλθεν αὐτῷ ἡ μήτηρ τῶν υἱῶν ζε-

De filijs Zebedæi.

Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebe- Matth. 20.

dæi cum filijs suis, & reliqua, vsque ad id: *Audientes autem decem indignati sunt de duobus fratribus.* Idem à Marco his verbis proditum est: *Et accedunt ad eum Iacobus & Iohannes filij Zebedæi, & dicunt ei,* & cætera, ad hæc vsque: *Cœperunt indignari de Iacobo & Iohanne.* Hic aliquid minime aspernandum, & Evangelio Iesu Christi accommodum investigare operæ pretium est; quoniam rudioribus, & vsquequaque simplicibus, & qui Dei, ipsiusque Scripturarum profunda perscrutari nesciunt, postulationis, & Iesu ad eam responsionis simplicitatem contextus ostendit; at qui quæstiones aliquantulum discutere sciunt, ijs levis esse videtur, & parvi pretij, quæ hinc exurgit sententia, & quam præsertim quum responso det Iesus, nihil ipsius ingenti animo congruum continet. Quemadmodum enim in mundi hujusce regno summum honoris locum videntur adepti qui Regi in regio habitu sedenti, vel negotia aliqua ad regium munus pertinentia administranti adsident; ita filiorum Zebedæi mater, prout juxta literam intelligitur, vel, quemadmodum scripsit Marcus, Iacobus & Iohannes, à Servatore postulasse videntur, vt in ipsius regno constitutus vnus à dextris ipsius, alter vero à sinistris sederet: & nihil certe mirum erat præ simplicitate & imperitia decrevisse mulierem hæc esse postulanda. Demus præterea duos Apostolos, vt pote homines adhuc imperfectos, neque quicquam sublimius de regno Christi cogitantes, talia de ijs qui Iesu assident, sibi finxisse; at quoniam Iesus ipse magnum quid esse concedens, à dextris, sinistrisve suis sedere, petitionis magnitudinem extollit, & dicit: *Nescitis quid petatis,* &: *Non est meum dare, sed quibus paratum est à Patre meo,* acutus Scripturæ auditor esse sibi videns aliquis, quidnam sibi velit, à dextris Iesu, vel à sinistris in ipsius regno sedere postulabit. Ac in eorum quidem gratiam qui hæc anxie nimis ac curiose à nobis discuiri putant, colligenda sunt quæ de Dei vel Christi sessione scripta extant; vt ex eorum ad id collectorum examine, & invicem comparatione, è prolato simpliciori exemplo sententiæ magnitudo elucescat. Quale illud est quod tertio Regum scriptum extat, dixisse Michæam: *Vidi Deum Israël sedentem super solium suum, & omnis exercitus cœli assistens ei à dextris & à sinistris,* & cætera: & in secundo Paralipomenon his fere consimilia dicit idem Mi-

Marc. 10, 35

Matth. 20, 23.

3 Reg. 22. 19

A ζεδαίου μετὰ τῶν υἱῶν αὐτῆς, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· ἀκούσαντες δὲ οἱ δέκα, ἠγανάκτησαν περὶ τῶν δύο ἀδελφῶν· ὅμοιον δὲ καὶ ὁ μάρκος διηγεῖται τοῦτον τὸν τρόπον· καὶ προσπορεύονται αὐτῷ ἰάκωβος καὶ ἰωάννης οἱ υἱοὶ ζεβεδαίου, καὶ λέγουσιν αὐτῷ, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· ἤρξαντο ἀγανακτεῖν περὶ ἰακώβου, καὶ ἰωάννου· ἄξιον δὲ τοῖς παρεκτικωτέροις ζητῆσαι *νυνὶ οὐκ ἐπιπαφόντων * Χ. πως καὶ ἀληθῶς διαγλύφω * πρέπον τῇ ἰησοῦ χριστοῦ, * Χ. πρέπει ἐπεὶ ὃ ῥηθὲν τοῖς μὴ ἁπλουστέροις, καὶ πρὸς τὴν ἀκε- τῶν ἰων

B ραίοις, καὶ βαθὺ θεοῦ καὶ τοῦ γεγραφότος αὐτὸ μὴ ὀλιγαμβοῖς ζητεῖν, ἐμφαίνει ἀπλότητα ἀξιώσεως, καὶ τῆς περὶ αὐτὴν τοῦ ἰησοῦ ἀποκρίσεως. τοῖς γὰρ ὀλίγα ποσὸν διωκαμβοῖς βασκαίζειν προβλήματα ὁ αὐθόδεν ἐμφαινόμενος νοῦς βεκχός ἐστι, καὶ αὐτάλης, καὶ οὐδὲν ἔχων, μάλιστα ὅτε ἰησοῦς ἀποκρίνεται, ἁρμόζον αὐτῷ τῇ μεγαλοψυχίᾳ· ὥσαφὲ γὰρ ὅτι κοσμικῆς βασιλείας ἐν προαγωγῇ δοκούσῃν εἶ) οἱ συγκαθεζόμενοι τῷ βασιλεῖ ἐν τῇ βασιλικῇ ἑαυτῶν καθεζομένῳ, καὶ

C ὑποτυπῶ τῶν τῆς βασιλικῆς πραγμάτων διέποντι, ὅταν δόξῃ κτ' τὴν λέξιν φαιπαζομένην ἡ μήτηρ τῶν υἱῶν ζεβεδαίου, ἡ, ὡς ὁ μάρκος αἰνίσσεται, ἰακώβου καὶ ἰωάννου, αἰτιοῦσθαι τὸ ζητῆσαι ὁ καθεσθῆναι, τὸ μὲ ἕτερον ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ τυγχάνοντος, τὸ δὲ λοιπὸν ἐξ ἀριστερῶν· καὶ οὐδὲν μὲν ἦν θαυμάζειν γυναῖκα ἀπὸ ἀπλότητος καὶ ἰδιωτείας τοιαῦτα νομίζειν ἀξιοῦν· δεδόσθαι δ' ὅτι καὶ οἱ δύο ἀπόστολοι, ὡς ἀνθρωποι ἔτι ἀτελεῖς, καὶ μηδὲν νοοῦντες βαθύ-

D τερον περὶ τῆς βασιλείας χριστοῦ, τοιαῦτα ἐπελάμβανον περὶ τῆς συγκαθεζομένων τοῦ ἰησοῦ. ἐπεὶ δ' ἦ καὶ ὁ ἰησοῦς ὡς συγκαταβαίνων τῇ μικρᾷ εἶ) ὁ καθεσθῆναί τινα ἐκ δεξιῶν ἢ ἐξ εὐωνύμων αὐτοῦ, ἐπαίρει τὴν ἀξίωσιν, καὶ λέγει· οὐκ οἴδατε τί αἰτεῖσθε, καὶ· οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται ὑπὸ τοῦ πατρός μου, ζητήσαι τις ἂν σπουδαίως δοκῶν εἶ) ἀκριβῶς τὰς γραφὰς, τί βούλεται ὁ καθέζεσθαι ἐκ δεξιῶν ἢ ἐξ εὐωνύμων ἰησοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ· καὶ πρὸς τὰς ὑπολαμβανούσας γε περιεργότερον ἡμᾶς τοῦτο ζητεῖν, σιωπητέον τὰ περὶ καθίσεως ἀπαγγελλομένα θεοῦ, ἢ τοῦ χριστοῦ, ἵνα τῷ βασιλεῖ τῶν εἰς τοῦτο σεσωφρονισμένων, ᾧ πρέπει θεὸς ἄλλα, δυνατέλλει δυνηθῇ μᾶλλόν τι δόγματος ἀπὸ ἁπλουστέρου πεπαιδεύμενος λόγου· οἷς ἐν μὲ τῇ τρίτῃ τῶν βασιλειῶν γέγραπται, ὅτι εἶπε μιχαίας· εἶδον θεὸν ἰσραὴλ καθήμενον ἐπὶ θρόνου αὐτοῦ, καὶ πᾶσα ἡ στρατιὰ τοῦ οὐρανοῦ εἱστήκει πρὸς αὐτὸν ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, καὶ ἐξ εὐωνύμων αὐτοῦ, ᾧ τὰ ἑξῆς· ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ τῶν πεπαλειπομένων, ὁ αὐτὸς μιχαίας φησὶ πα-

ρα πλήσια τούτοις ἐν τῷ· ἀκούσατε λόγον κυρίου, A chæas his verbis: *Audite verbum Domini,* 2. Paral. 18.
εἶδον κύριον καθήμενον ὅτι θρόνῳ δόξης αὐτοῦ, καὶ *Vidi Dominum sedentem in solio majestatis* 18.
πᾶσα δυνάμις τοῦ οὐρανοῦ εἱστήκει ἐκ δεξιῶν *suæ, & omnis exercitus cœli assistebat ei à*
αὐτοῦ, καὶ ἐξ ἀριστερῶν αὐτοῦ, καὶ τὰ ἑξῆς. Ἐν ἐνιαυτῷ *dextris & à sinistris,* & cætera. In Isaia au-
ᾧ ἐτελεύτησεν Ὀζίας ὁ βασιλεύς, εἶδον τὸν κύριον καθήμενον tem scriptum est: *Et factum est, in anno* Isaiæ 6. 1.
ὅτι θρόνῳ ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένῳ, καὶ τὰ ἑξῆς· ἐπὶ *quo mortuus est rex Oziæ, vidi Dominum se-*
τῆς καθέδρας παντὸς γνωσθῆναι· ἑωράκειμεν *dentem super solium excelsum & elevatum,*
ἕως οὗ θρόνοι ἐτέθησαν, καὶ παλαιὸς ἡμερῶν ἐκά- & reliqua. Talia prætetea in Daniele scri-
θητο, καὶ τὰ ἑξῆς· Ὅμοια πλήσια τούτοις ἐστὶν ὁρᾶν pta sunt: *Aspiciebam donec throni positi* Dan. 7. 9.
δὲ ἐν τῷ Ἰεζεκιὴλ περὶ τὴν ἀρχὴν τῆς προφητείας *sunt, & antiquus dierum sedit,* & quæ se-
αὐτοῦ, ὅτε φησίν· Ὑπεράνω τῆς στερεώματος τῆς quuntur. His quoque affinia apud Eze-
ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν, ὅμοιον ὡς ὅρασις λίθου σαπφείρου, ὁμοίωμα θρόνου ἐπ' chielem, sub initium Prophetiæ ipsius re-
αὐτῷ, καὶ ὅτι τὸ ὁμοίωμα τοῦ θρόνου ὁμοίωμα perire est, cum ait: *Super firmamentum,*
ὡς εἶδος ἀνθρώπου ἄνωθεν· ἐν δὲ τῷ ρβ' ψαλμῷ τό· εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ B *quod erat imminens capiti eorum,* (Cherubim Ezech. 1. 26
δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον videlicet) *quasi aspectus lapidis Sapphiri, si-*
τῶν ποδῶν σου, καθὼς ἐκ τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ *militudo throni super ipsum, & super simi-*
καθέζεσθαι τὸν κύριον· καὶ ἐν τῷ ρθ' ψαλμῷ τὸ· *litudinem throni similitudo quasi aspectus ho-*
ἐκάθισεν ἐπὶ χερουβὶμ, ἐμφανήθι. Καὶ πάλιν· ὁ *minis desuper.* In Psalmo autem centesimo
θεὸς καθήμενος ἐπὶ θρόνου ἁγίου αὐτοῦ· καὶ πάλιν· nono, hæc verba: *Dixit Dominus Domino* Psal. 109. 1.
ὁ θεὸς καθήμενος ἐπὶ θρόνου ἁγίου αὐτοῦ· εἰ δὲ καὶ *meo, sede à dextris meis,* sessionem Patris,
ἀπὸ τῆς εὐαγγελίων διδασκαλίας ἐπιδεῖξαι βούλει & alteram Servatoris à dextris ipsius se-
λαβεῖν, ἄκουε ματθαίου εὐαγγελιστοῦ τινα τρόπον ὁ Ἰησοῦς εἶπε τοῖς μαθηταῖς· ἀμὴν λέγω ὑμῖν dentis declarant: & rursum in alio Psal-
ὅτι ὑμεῖς οἱ ἀκολουθήσαντές μοι, ἐν τῇ παλιγ- mo orans Propheta ait: *Qui sedes super* Psal. 79. 2.
γενεσίᾳ ὅταν καθίσῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου *Cherubim, manifestare:* & iterum: *Deus*
δόξης αὐτοῦ, καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ· ἀπ' ἄρτι *sedet super sedem sanctam suam.* Quod si ab Psal. 46. 9.
ὄψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως· καὶ ὁ Evangelijs quoque exemplum peti vis, au-
ματθαῖος ταῦτα φησὶν· ὅταν ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ C di descripsit enim Matthæum quomodo Dis-
πάντες οἱ ἄγγελοι μετ' αὐτοῦ, τότε καθίσει ἐπὶ cipulis suis dixerit Iesus: *Amen dico vo-* Matth. 19.
θρόνου δόξης αὐτοῦ, καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ· ἀπ' ἄρτι ὄψεσθε *bis, quod vos qui secuti estis me, in regenera-* 28.
τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον ἐκ δεξιῶν *tione cum sederit Filius hominis in sede majes-*
τῆς δυνάμεως· ὃ δὴ ἰσοδυναμοῦν αὐτῷ ἐστὶ καὶ τὸ μᾶλ- *tatis suæ,* & cætera: & *Amodo videbitis* Matth. 26.
λον ἐγκαθεῖσθαι ἐν ᾧ, καὶ ὄψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώ- *Filium hominis sedentem à dextris virtutis:* 64.
που ἐκ δεξιῶν καθήμενον τῆς δυνάμεως τοῦ θεοῦ· καὶ τί με δεῖ ὅτι πλείονα τοιαῦτα Hæc quoque habet Matthæus: *Quum ve-*
συνάγειν, βαρύσημον τὴν ὕλην καὶ ἀπλουστέραν *nerit Filius hominis in majestate sua, &*
καὶ ταπεινοτέραν ἐκ δεχόντων τὴν τῆς ἐν τῇ βασι- *omnes Angeli cum eo, tunc sedebit super se-*
λείᾳ καθίσεως τοῦ χριστοῦ, καὶ τίνα ἐκ δεξιῶν ἢ ἐξ *dem majestatis suæ,* & reliqua; atque item;
εὐωνύμων αὐτοῦ καθεδούμενον ἀξιοῦσιν ἐμφαίνεσθαι μυ- *Amodo videbitis Filium hominis sedentem à*
στικώτερον; ἵν' ὅλως δυνηθῇ ὑπὸ τῆς ἔτι *dextris virtutis.* Par illud quoque est, quod D
τὰ θεῖα νοήματα ἀναλαβεῖν οἷόν τε ὄντων ὀξέ- his verbis Marcus conscripsit: *Videbitis Fi-* Marc. 14.
τερον, καὶ εὑρεθῆναί τι ἄξιον τοῦ ἀνακείμενος πόρρω πνευματικοῦ, καὶ *lium hominis sedentem à dextris virtutis, &* 62.
venientem cum nubibus cœli. Neenon Lucas
simile quid profert hoc loco: *Ex hoc au-* Luc. 22. 69.
tem erit Filius hominis sedens à dextris virtu-
tis Dei. Sed quid attinet me plura ejusmo-
di colligere, dum rudem, & simpliciorem,
ac humiliorem sessionis Christi in regno,
eorumque qui à dextris ipsius vel à sini-
stris sedebunt, interpretationem, mysterijs
refertam exhibere volo? vt qui ad divinas
cogitationes mentem possunt attollere,
aliquid cum ratione investigare, ac repe-
rire queant, eo dignum *spirituali, qui ju-* 1. Cor. 3.
dicat omnia, & ipse à nemine judicatur, haud
secus ac spiritualia Evangeliorum voca-
bula Paulus examinat ac discutit: quem-
admodum enim quæ de Manna, & Petra,
ex eaque profluente aqua scripta sunt, juxta
spiritualem Legis sensum interpretatis

* C.R. διαγν. νομοθ. ἀνάλαβεν τοῖς τῶ παύλου περὶ πνευματικῶ φωνὰν τῆ * διαγνώσεως ἐρωῶτος. ὡς γραίων
Vide Not. ὁ παῦλος καὶ τὸ πνευματικὸν σκληρῶν νόμων τὰ περὶ τῶ μάννα, καὶ τῆς πέτρας, καὶ τῶ ἀπ'

Paulus ait: *Et omnes eandem escam spiritualem manducaverunt: Et omnes eundem potum spiritualem biberunt (bibebant autem de spiritali, consequente eos Petra, Petra autem erat Christus;* ita super Petram hanc stans spiritualis, ob idque gratias Deo agens, & de se ipse dicens: *Statuit super petram pedes meos, & direxit gressus meos;* is inquam hanc Dei super spiritualem thronum sessionem, spiritalem esse dixerit; & sessionem Christi pariter, & Christum à dextris virtutis sedere spirituale esse dixerit; nihil enim de corporali sessione per illa significatur, quam id esse definierunt, clunibus sedi alicui incumbentibus innitis; nam quod hæc corporaliter nuncupata sint, ridiculum foret thronos esse quosdam (ex quanam materia, mihi non liquet) fabricatos existimare, sessionis Dei vel Christi capaces, eorumve qui à dextris, vel sinistris Christi sedent, quibus nimirum id Pater præparavit. Certe an cœli militiam arbitrari fas sit à dextris vel sinistris Dei corporaliter stare; vel sibi rursum fingere salutem adeptos, & laudem meritos à corporis regis nostri Iesu Christi dextris esse; at vituperio & reprehensione dignos, ac perituros, à corporeis similiter sinistris stare, haud satis scio. At vide annon Christum recuperato suo imperio in regnum restitui, destructo quod in mortalibus hominum corporibus regnabat peccato, & omni in improbos imperium tenente principatu, & potestate, ac ditione, idem sit quod in majestatis suæ solio ipsum considere: omnia autem Deo dextra efficere, ita vt nihil ipsius ratione sinistrum sit, idem sit atque à dextris & à sinistris ipsius in regno Christi, qui Verbum est, sedere; quæ à dextris sessio ijs continget qui à dextris virtutis erunt, vt ijs exemplo sint, qui quod ad virtutis dextram erit intuebuntur: quos in pristinum statum Deus restituit, postquam opem ijs contulit, & vt ad Christi sublimitatem propius accederent, disposuit; vt qui ijs qui Christo appropinquant præcellet, sit à dextris, & velut ipsum contingat, & dextræ Verbi adhæreat: qui vero dignitate inferior erit ac meritis, prope sinistram ipsius sit. Ac vide num à Christi dextris ea esse, animo fingere possis, quæ opificia Dei sub sensum cernendi non cadentia appellantur; à sinistris autem, quæ aspectabilia, & corporea sunt; in vniversa autem regnum tenet Christus. Iam nunc autem eorum qui ad ipsum propius accedunt, dextra aliqui, & quæ intellectu comprehenduntur, sortiti sunt; sinistra autem alij, & quæ sensilia sunt. Videndum autem annon vera filiorum Zebedæi mater, quos Boanerges, hoc est tonitrus filios; vel tonitrum

1. Cor. 10, 3, 4.

Psal. 39, 3.

A αὐτῆς ὕδατος, φησί· καὶ πάντες τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευματικὸν ἔφαγον, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πόμα πνευματικὸν ἔπιον. ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας. ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός. ὅπως εἴποι ἂν ὅτι τὴν πέτραν ταύτην ἑστὼς πνευματικὸς, καὶ ὅτι τάττω συγγενῶν τῷ θεῷ, καὶ λέγων καὶ περὶ ἑαυτοῦ· ἔγνων ὅτι πέτραν τοὺς πόδας μου, ἠ κατεύθυνε τὰ διαβήματά μου, ὅτι πνευματικὴ ἐστὶν ἡ καθέδρα θεοῦ ὅτι πνευματικῶν δεῖται. καὶ ἡ Χριστοῦ ὁμοίως, καὶ ὁ ἐκ δεξιῶν τοῦ

B δυνάμεως καθέζεσθαι τὸν Χριστὸν, πνευματικόν ἐστιν. οὐδὲν γὰρ κεῖται τοῦτο ἀπλοῦται περὶ σωματικῆς καθέσεως, ἣν ἀεί σφισι τὸ ἐδεσμὸν εἶναι τῶν ἰσχίων ἐνδεχομένων ὑπὸ πίους ἔδεσι. καὶ γὰρ γελοῖον ἂν δόξαι ὃ σωματικῶς ταῦτα ἀκουσάσθαι, νομίζειν θρόνους τινὰς εἶναι δεδημιουργημένους, οὐκ οἶδα ἐκ ποίας ὕλης, δικτικὸς τῆς καθίσεως τοῦ θεοῦ, ἢ τοῦ Χριστοῦ, ἢ τῶν καθεζομένων ἐκ δεξιῶν, ἢ ἐξ εὐσεβούντων Χριστοῦ, οἷς ἡτοίμασε

C ὁ Χριστὸν ὁ πατὴρ· οὐκ οἶδα εἰ ἀλογὸς ἐστὶ σωματικὸν νοεῖν εἶναι) ὃ ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων τοῦ θεοῦ ἐκτείνεται τὴν γραφὴν τοῦ οὐρανοῦ σωματικῶς, ἢ πάλιν οἰέσθαι τοὺς μὲν σῳζομένους καὶ ἐπαινουμένους ἐν τοῖς σωματικοῖς εἶναι δεξιοῖς τοῦ βασιλέως ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. τοὺς δὲ φεύκτους καὶ ἀποκλειομένους ἐν τοῖς ἀναλόγοις τούτοις σωματικοῖς εὐωνύμοις· ἀλλὰ μήποτε ὃ μὲν ἀποκαταστῆναι ὅτι τὴν βασιλείαν ἀποκλείοντα τὴν ἑαυτοῦ ἀρχὴν Χριστοῦ, καταργηθείσης τῆς βασιλευούσης ἐν τοῖς θνητοῖς σώμασι τῆς

D ἀνθρώπων ἁμαρτίας, καὶ πάσης τῆς ἀρχούσης τῆς πονηρῶν ἀρχῆς, καὶ ἐξουσίας, καὶ δυνάμεως, τοῦτ' ἔστι τὸ καθεσθῆναι αὐτὸν ὅτι δεξιᾷ δόξης αὐτοῦ. ὃ δὲ ἡ δεξιὰ ποιήσει πάντα τῷ θεῷ, ἵνα μηκέτι ᾖ σκάνδαλόν τι ἐκεῖ αὐτὸν, τοῦτ' ἔστι τὸ εὐσύμβολον ἐν τοῖς ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως ὑπάρχοις, ἐκεῖ τὸ ἀδιάλειπτα μιμήσει βλέπειν τὸ ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως, καθέζεσθαι ἐκ δεξιῶν ἢ ἐξ εὐωνύμων αὐτοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ Χριστοῦ τοῦ λόγου. ὃς ἀποκαθίστησιν ὁ θεὸς συνεργήσας αὐτῷ, ἢ ἐπιμαθόντας τὸ ἐγγίζειν τῷ Χριστοῦ ἐκφορᾷ, ἵνα ὁ μὲν προσήκοντος τῷ ἐγγίζοντι ἢ ἐκ δεξιῶν, καὶ ἐξ

E αὐτοῦ ὁμοῖος αὐτῷ· ἢ κατὰ ὁμοῖος τοῖς τοῦ λόγου δεξιοῖς. ὁ δὲ ὑποδεέστερος, ἐγγὺς μὲν ἀριστερῶν αὐτοῦ δεξιὰ ἢ ὄψεται εἰ δυνάσῃ νοῆσαι Χριστοῦ, τὰ ἀόρατα ὀνομαζόμενα κτίσματα. ἀριστερὰ δὲ, τὰ ἐφατὰ ἢ σωματικά. ἀλλὰ Χριστὸς μὲν πάντων βασιλεύει· κἂν δὴ τῶν ἐγγιζόντων αὐτῷ, οἱ μὲν κεκλήρωνται τὰ δεξιὰ ἐ νοητὰ, οἱ δὲ τὰ ἀριστερὰ ἐ αἰσθητά· ἢ μήποτε ἡ ἀληθινὴ μήτηρ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου, ὃς ἐκαλέσατο Βοανεργὲς ὁ σωτὴρ, ὅ ἐστι,

υἱοὶ βροντῆς, ἢ βροντὴ, μεγάλα κέρασα τὸν
τὴν ὑῶν σύτης ἰακώβου, καὶ ἰωάννη, καὶ ὁ δύσμ μεγάλοι, καὶ ὑποληφθέσα αὐτοὺς τὸ προφητῶν
δυνάσθαι ἔχειν πρὸς πᾶσαν ψυχὴν τὴν φύσιν, ὡς
χαρίσασθαι τὴν μεγαλοφωνίαν αὐτῆς, προσεξ-
δόσα ἠξίου τὸ κύριον, ἵνα ἱδρύσῃ τὸ μὲ ἕτερον αὐ-
τὸ ἐκ δεξιῶν, τὸ δ' ἄλλον ἐξ εὐωνύμων· ὁ δὲ σώ-
τηρ διελέγχων καὶ τὴν τηλικαύτην μεγαλόφωνον
μὴ πρέπειν τῷ ἰακώβῳ καὶ ἰωάννῃ, ὡς ἀγνοοῦσι τίνες
οἱ ὑπάρχοντες, καὶ ὅτι ἡ τηλικαύτη δωρεὰ χάρις
ἐστὶ τοῦ θεοῦ πᾶσι θεοῦ συμπέφυκε, καὶ σωτηρίου-
τος, καὶ ἱδρύοντος ἐν τῇ ἰδίᾳ τιμῇ ὑπάρχῃ, ὃς οἶδεν
ἑκάστῳ ἁρμόζοντα, εἶπε τό· οὐκ οἶδατε τί αἰτεῖσθε, καὶ·
τὸ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου ἢ ἐξ εὐωνύμων, οὐκ ἔστιν
ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται ὑπὸ τοῦ πατρός
μου· ὅπως ἦσι δὲ ὁ δυνάμενος τίνα μὲν ὑπὸ τοῦ
σωτῆρος δίδοται, τίνα ὑπὸ τοῦ πατρὸς, ὁρᾶν ὅτι
ἔστί τινα ἃ οὐ δώσει αὐτὸς ὁ υἱὸς, ἀλλ' αὐτὸς ὁ πατήρ· εἰ
δὲ τοιοῦτόν τι προῆκεν ἡ τοῦ εὐαγγέλια, ὅπως μὴ
εἰσάγοντα τὸν σωτῆρα βιαζόμενον παρεῖ τινων δυνα-
μένων, ἵνα αὐτὸς ὑπαρχθῇ τὰ αἰτήματα ἀπὸ
τοῦ πατρός. ὅταν γοῦν βιάζῃς ποιοῦντα, ὡς ἤδη
ἔχοντα ἐκεῖνα παρ' ὧν ἠξίωτο, ὀλιγωρῶν μὴ ζη-
τῆσαι, ὅμως ἡ ὁ δυνάμενος μὴ βιαιοσείας καὶ
τοῦτο ἀξιοπαζέτω· προσῆκεν δὲ οἶμαι βουλό-
μενος τῇ μητρὶ τῶν υἱῶν ζεβεδαίου, καὶ αὐτοῖς, ὅτι
καὶ ἔλειπεν αὐτοῖς πρὸς τὸ τελειῶσαι τὰ ἐν ἀνθρώ-
ποις ἐφικτὰ, ἀ τῷ τυχόντι, ἀπαιτοῦσι εἶπε μὴ
τό· οὐκ οἴδατε τί αἰτεῖσθε, τό· δύνασθε πιεῖν τὸ
ποτήριον, ὃ ἐγὼ μέλλω πίνειν; ἢ ὡς ὁ μάρκος ἀνέ-
γραψε· δύνασθε τὸ ποτήριον πιεῖν, ὃ ἐγὼ πίνω,
ἢ τὸ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθῆναι;
καὶ ἐν τούτοις τε ἕκαστος τί τὸ ποτήριον, καὶ τί τὸ
βάπτισμα, ὡς ἕτερα ἀλλήλων, καὶ δύναμιν ἀφ' ἑ
τυχούσης δυνάμεως, ἢ τῷ πιομένῳ, ἢ τῷ βα-
πτισθησομένῳ, καὶ πιομένῳ οὐκ ἄλλο ποτήριον ἢ
ὃ ἐμελλε πίνειν ὁ ἰησοῦς, βαπτισθησομένῳ τε πα-
σχητικὸς βάπτισμα, ὃ αὐτὸς ἐβάπτιζεθαι ὁ κύριος· οἱ πολλοὶ μὲν οὖν τὸ ἀμφότερα
ἄγουσιν εἰς τὸν κῦ τὸ μαρτύριον εἰκοτομίαν, ἀ πα-
ειγάσατο ὥτε εἰ δύο ὑπάρξεις ἐκ διαλαμβάνει δύο
τῶν δύο ὀνομάτων ἐν τῇ ὑποστάσῃ τυγχάνοντων,
ὅτ' εἰ δυὰ) καὶ δύο δηλοῦσθαι ἐν τούτοις προσή-
κοντα ἡμεῖς μὲν οὐκ ἀποδεικνύομεν μὲν καὶ τοῦ-
τον τὸν ὀκ δοχὴν, ἐφίεμεθα δ' εἰ δυὰ σημαίνει καὶ ἄλ-
λο τι δηλοῦν τοῦτο τὰ δύο ὀνόματα· καὶ
ἐπὶ πολὺ ὄντ ὄντως ἀκριβῶς διαλαβεῖν περὶ
αὐτῶν, ὀλίγα εἰς ὃ φησι τὰ ἐμφαινόμενα ἡμῖν
προσήκοντα εἰς τὸ πρόσω. καὶ εἰς μὲν ὃ δηλοῦσθαι

A Servator appellavit, magnam de filijs suis Iacobo & Iohanne existimationem animo præcipiens (& magni quippe revera erãt) & præ vniversa natura creata primas ferre posse autumans, vt pote qui ipsius grandiloquentiam fuissent assecuti, ad Dominum accedens, vt à dextris alterum, alterum à sinistris constitueret, postulabat: Servator autem vsque adeo grandiloquam Iacobi & Iohannis matrem redarguens, vt quæ præstantiores minime dignosceret, atque ejusmodi donum nescire esse gratiam Dei qui supra omnia est, quique favorem suum & auxilium confert, & in tali sublimitatis gradu eos collocat, quos ad id idoneos esse novit, id dixit: *Nescitis quid petatis, & : Sedere ad dexteram meam & sinistram, non est meum dare, sed quibus paratum est à Patre meo.* Observabit vero qui poterit, quænam à Sospitatore, quæ item à Patre dentur, cum quædam non à Filio, verum ab ipso Patre dari videat. An autem ejusmodi quidpiam & ipsa doceant Evangelia, quum pro aliquibus consequendis virtutibus rogantem Servatorem quandoque repræsentant, vt postulata sua à Patre exoret; tum vero absque precibus agentem, quasi jam in potestate sua habentem, quæ ab ipso petita sunt; audax quidem est perscrutari, attamen hæc quoque cum reverentia disquirat, cui facultas erit. Matri autem, opinor, filiorum Zebedæi, ipsisque adeo declarare volens nonnulla ipsis adhuc deesse, vt non ad mediocrem perfectionis gradum, sed ad summum, quem quidem homines assequi possint, pervenirent, post hæc verba: *Nescitis quid petatis*, id responsi adjecit: *Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum?* vel ita vt scripsit Marcus: *Potestis bibere calicem quem ego bibo; aut baptismo, quo ego baptizor, baptizari?* Atque hoc quidem loco quæsiverit aliquis, quid sit calix, quid baptisma, quasi diversa sint ab invicem, nec mediocrem virtutem requirant, eam scilicet qua pollebit qui bibiturus est, vel qui baptizandus est, & qui bibiturus est non alium calicem, quam quem bibiturus erat Iesus, quique baptizandus est eodem fere baptismate, quo baptizandus erat Dominus. Plurimi sane ad martyrium vtrumque referunt, haud satis significantes an duobus nominibus, quæ natura quidem vnum sunt, exhibitas duas significationes contineat, & an duæ res illis exprimi possint. Nos quidem hanc interpretationem minime rejicimus, at vtrum aliquid præter hæc duo vocabula significet, dispicimus. Et quoniam de ijs nunc accurate disputare nimium est, paucula quædam in hunc locum proferemus, quo sententiæ nostræ robur accedat; ac vt

Matth. 20. 22, 23.

Matth. 20. 22.

Marc. 10. 38.

martyrium his significari probetur, non A eo solum loco vtetur aliquis: *Pater si possibile est, transfer à me calicem hunc*, quasi ægre & non sine laboribus ac ærumnis ab eo ebibatur qui martyrij difficultates ac tormenta patitur; omnibus donec illum ebibat toleratis, quæ in martyrij periclitatione sibi inferuntur; verum & illo, qui in Psalmo centesimo decimo quinto extat: *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini invocabo. Vota Domino reddam coram omni populo ejus; pretiosa in conspectu* B *Domini mors sanctorum ejus.* Nec amplius enim quicquam Deo pro omnibus ab eo collatis in nos beneficijs reddere possumus, quam calicem salutaris promto animo accipere, ad eumque exhauriendum nomen Domini invocare; quem dum bibit aliquis, vota sua omnia Domino reddit, coram omni populo ejus. Martyrium autem esse calicem hoc ipso palam fecit quod statim post calicem subjunxit: *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus.* Duas autem martyrium significationes comprehendit, quarum altera calix salu- C taris appellatur; alia autem, baptisma: & quatenus labores aliquis sustinet, calix est ab eo ebibitus qui illata sibi omnia perfert, dolores suscipit, ac veluti haurit, eosque nec repellit, neque rejicit, vel evomit: baptisma autem est, quatenus remissionem peccatorum adipiscitur, qui mala sustinet. Si enim peccatorum remissionem pollicetur baptisma, quemadmodum accepimus de baptismate in aqua & spiritu; remissionem autem peccatorum recipit itidem, qui martyrij baptisma perfert; martyrium sane recte baptisma dici potest: peccata au- D tem ei remitti, qui martyrium patitur, inde liquet: *Omnis qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego illum coram Patre meo qui in cœlis est.* Coram Patre vero suo qui in cœlis est vnumquemque confitetur Servator, qui se fuerit confessus, etiamsi ante confessionem cujuslibet peccati reus fuerit; nam si cujuslibet peccati reos non agnoscet, haud verum erit illud: *Omnis ergo qui confitebitur me*, & cætera. Non futurum autem existimo, vt cujusvis noxæ reum coram Patre suo qui in cœlis est So- E spitator confiteatur; illius siquidem confessio, quum libere & audacter aliquem coram Patre confitetur & agnoscit, ejusmodi est, quasi ea coram Patre confessione dignus sit qui agnoscitur. Ne nos autem commoveat, quod apud Marcum Servator calicem bibit, & baptismate baptizatur; quum enim Iohannes *Venit in omnem*

Marc. 14. 36

Psalm. 115. 13, 14, 15.

Matth. 10. 32.

Luc. 3. 3.

ἐν τούτοις ὁ μαρτύριον, ἢ μόνῳ χρήσιμα τῆς παρ. πατὴρ εἰ δυνατὸν, παρένεγκε τοῦτο ὁ ποτήριον ἀπ' ἐμοῦ, ὡς ὀκνηρῶς πινόμενον ὑπὸ τοῦ διαδιχομένου τὰς ἐν τῷ μαρτυρίῳ ἀγῶνας, ἕως τῆς ὑπομονῆς τοσαύτης καὶ τοιαύτης ἐν τῷ μαρτυρίῳ πᾶσι μὲν πάντα τὰ παρεισαγόμενα αὐτῷ. ἀλλὰ καὶ ὃν ἐν εἰ ψαλμῷ εἰρημένῳ· τί ἀνταποδώσω τῷ κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀνταπέδωκέ μοι; ποτήριον σωτηρίου λήψομαι καὶ τὸ ὄνομα κυρίου ἐπικαλέσομαι· τὰς εὐχάς μου τῷ κυρίῳ ἀποδώσω. ἐναντίον παντὸς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. τίμιος ἐναντίον κυρίου ὁ θάνατος τῶν ὁσίων αὐτοῦ· ὀφείλομεν γὰρ δυνάμενα πλεῖον ἀποδοῦναι τῷ κυρίῳ ἐφ' οἷς εὐεργέτησεν ἡμᾶς, ἢ ὁ τὸ σωτηρίου ποτήριον προθύμως λαβεῖν, καὶ ἐπικαλέσασθαι τὸ τοῦ κυρίου ὄνομα εἰς τὸ πιεῖν αὐτό· ἐν ᾧ ἐκπορεύεται ἀποδίδωσί τις τὰς εὐχὰς αὐτοῦ πάσας τῷ κυρίῳ ἐναντίον παντὸς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Καθῶς ἡ ἐδίδαξεν ἐν τούτοις ὅτι τὸ ποτήριον * ἐστιν ὁ παραγὰν τῆς κῆ· καὶ τὸ ποτήριον τὸ· τίμιος ἐναντίον κυρίου ὁ θάνατος τῶν ὁσίων αὐτοῦ· τῇ δ' ὑπονοίᾳ τὸ μαρτύριον δύο ἐστὶν, ὧν τὸ μὲν ἐν καλεῖται ποτήριον σωτηρίου. τὸ δ' λοιπὸν, βάπτισμα. καὶ καθὸ μὲν ὑπομένει τις τὰς πόνους, ποτήριόν ἐστιν ἐκπινόμενον· καθὸ δ' φέρονται πάντα τὰ παρεισαγόμενα εἰς ἑαυτὸν, ἀναλαμβάνοντος, καὶ οἱονεὶ πίνοντος τὰς ἀλγηδόνας, καὶ μὴ ἀπαθυμοῦντος αὐτὰς, μηδὲ ἀποβάλλοντος, καὶ ἐμοῦντος. καθὸ δ' ἄφεσιν λαμβάνει ἁμαρτημάτων ὁ ὑπομένας, βάπτισμά ἐστιν· εἰ γὰρ τὸ βάπτισμα ἄφεσιν ἁμαρτημάτων ἐπαγγέλλεται, καθὼς προειλήφαμεν καὶ δι' ἐνὸς τοῦ πνεύματος βαπτίσματος, ἄφεσιν λαμβάνει ἁμαρτημάτων καὶ ὁ τὸ μαρτυρίῳ ὑπομένας βάπτισμα, βάπτισμα δὲ μαρτύριον δίλογος λέγεται αὖ· ὅτι ἡ ἄφεσις ἁμαρτημάτων τῷ παρὰ μαρτύριον ὑπομείναντι, δῆλον ἐκ τοῦ· πᾶς ὃς ἂν ὁμολογήσῃ ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω κἀγὼ ἐν αὐτῷ ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ὁμολογεῖ ἡ ἔμπροσθεν τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατρὸς ὁ σωτὴρ πάντα τὰ ὁμολογήματα, κἂν τύχῃ που τῶν * ὁμολογίας ὑπὸ τοῦ ἁμαρτάνοντος. εἰ γὰρ τὰς ὑποστοχῶ ἁμαρτήματος οὐχ ὁμολογήσῃ, οὐκ ἔσται ἀληθὲς τὸ· πᾶς οὖν ὅστις ὁμολογήσῃ ἐν ἐμοὶ, κἀγὼ ἐν αὐτῷ· οὐκ ἄμεμπτος δ' ὅτι ἔμπροσθεν τῶν ἐν οὐρανοῖς πατρὸς ὁμολογήσῃ ὁ σωτὴρ τὰ ὑποπιπτοῦσι ἕνεκεν ἁμαρτήματος. προῃσιαζομένου γὰρ ἐναντίον πατρὸς ἐστὶν ἡ ὁμολογία ὑπὲρ τοῦ ὁμολογουμένου, ὡς ἀξίου τοῦ ὑπὲρ τοῦ πατρὸς ὁμολογίας· μὴ σαίνῃ τοῦ ἡμᾶς εἰ ὁ σωτὴρ τοῦ ἐν μαρτύριον πίνει, καὶ τὸ βάπτισμα βαπτίζεται· καὶ γὰρ ἥκων ὁ ἰωάννης ἐλθὼν εἰς πα-

* Ita MSS. pro ἐστὶν

σαν

εἰς τὴν περίχωρον τοῦ Ἰορδάνου κηρύσσων βάπτισμα A
μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, ἦλθεν καὶ Ἰησοῦς ἀπὸ
τῆς Γαλιλαίας ἐπὶ τὸν Ἰωάννην τὸν βαπτισθῆναι ὑπ'
αὐτοῦ, οἱονεὶ ἀποπλυνόμενος τὰ ἡμέτερα ἁμαρτή-
ματα, ἵν' ἡμεῖς τῷ λουτρῷ αὐτοῦ καθαριζώμεθα.
μᾶλλον δὲ ἐμφαίνει) ὅτι καθαίρεσθαι ἡμᾶς δεῖ
τῷ μαρτυρίῳ αὐτοῦ, καθὸ ἐβαπτίζετο ἀναλαβὼν
ἡμῶν τὰς ἁμαρτίας, ἵνα αὐτὰς λύσῃ καὶ ἀφ' ἡμῶν,
καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ· δέδοκεν ὁ ἀπιθανεῖ, τῇ ἁμαρτίᾳ
ἡμῶν, ἐπεὶ οὐδὲ ἀπέθανε τῇ ἁμαρτίᾳ ἢ τῇ ἑαυτοῦ,
ἀλλὰ τῇ ἡμετέρᾳ· εἰ γε ἔχει λόγον ὃ λεγόμενον δό- B
ξαι τισὶ, πεπώκασι τὸ ποτήριον, καὶ ὁ βάπτισμα
ἐβαπτίσθησαν οἱ τοῦ Ζεβεδαίου υἱοὶ, ἐπεὶ τοῦ Ἡρῴδου
μὲν ἀπέκτεινεν Ἰάκωβον τὸν Ἰωάννου μαχαίρᾳ· ὁ δὲ
χρυσοῦν βασιλεὺς, ὡς ἡ παράδοσις διδάσκει,
κατεδίκασε τὸν Ἰωάννην μαρτυρεῖσθαι ἀφ' ἧς
ἀληθείας λόγοις εἰς πάτμον τὴν νῆσον· διδάσκει
δὲ ἃ δεῖ τῆς μαρτυρίας ἑαυτοῦ Ἰωάννης, μὴ λέγων
τίς αὐτὸν κατεδίκασε, φάσκων ἐν τῇ Ἀποκαλύ-
ψει ταῦτα· ἐγὼ Ἰωάννης ὁ ἀδελφὸς ὑμῶν, καὶ συ- C
κοινωνὸς ἐν τῇ θλίψει, καὶ βασιλείᾳ, καὶ ὑπομο-
νῇ ἐν Ἰησοῦ, ἐγενόμην ἐν τῇ νήσῳ τῇ καλουμένῃ
Πάτμῳ, ἀφ' οὗ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, καὶ τὴν ἔξοδον. καὶ
ἔοικε τὴν Ἀποκάλυψιν ἐν τῇ νήσῳ πεθεωρηκέναι·
ὁ δὲ προσπαθὴς μὴ τὴν ἀποδεδομένην δύναμιν εἰς
τὸ ποτήριον, καὶ τὸ βάπτισμα, διαιτᾶσθαι φησιν,
ὥσπερ ἔστι τὸ βρῶμα τοῦ σωτῆρος περί οὗ λέγει·
ἐμὸν βρῶμά ἐστιν, ἵνα ποιήσω τὸ θέλημα τοῦ
πέμψαντός με, καὶ τελειώσω αὐτοῦ τὸ ἔργον, ὅτι
οὐκ ἀναλογόν ἐστι ποτήριον ἐκείνῳ τῷ βρώματι
τὸ, ὃ ὁλμηρὸν μὴ ἀφείσῃ ἀπὸ τοῦ βρώματος, D
καὶ πρόφασιν ποιήσασθαι προφητικός. ὅμως ὁ διωκό-
μενος ὑπὸ τῶν μή ποτε τὸ μὲν προφητικόν ἐστι,
τὸ βρῶμα. τὸ δὲ θεωρητικὸν, τὸ πόμα· καὶ γὰρ
τὸ ἐσθίοντα ἐστὶν, ἐν τῷ ποιεῖν τὸ θέλημα τοῦ πέμ-
ψαντος αὐτὸν, καὶ τελειοῦν ἐκείνου τὸ ἔργον, τὸ δὲ
πίνειν τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντος αὐτὸν, καὶ τε-
λειῶσαι αὐτοῦ τὴν γνῶσιν· εἰ δὲ δυνάμεθα, ἢ μὴ,
εἰς τοῦτον τὸν λόγον φορτὸν ἀναφέρεσθαι τό· ἡ σὰρξ
μου ἀληθῶς ἐστι βρῶσις, καὶ τὸ αἷμά μου ἀληθῶς
ἐστι πόσις, καὶ σὺ κενεῖς. λέγοι γὰρ ἄν τις ὅτι ἀλη-
θῶς μὲν βρῶσις, ἡ προφῆτις. ἀληθῶς δὲ πόσις, E
ἡ θεωρία. καὶ ὁ τοῦτο φάσκων ἐρεῖ ὅτι ἀφ' οὗ τοῦτο
προῆκτον δίδωσι τὸν ἄρτον εὐλογήσας καὶ κλά-
σας τοῖς μαθηταῖς, ἐπεὶ προφητόν ἐστι τὸ προφῆ-
ξις. καὶ μὴ τοῦτο λαβὼν ποτήριον, εὐχαριστή-
σας ἔδωκεν αὐτοῖς λέγων· πίετε ἐξ αὐτοῦ
πάντες, ἐπεὶ δεῖ τῷ μὲν προφῆξεων ῥυθμίσασθαι, καὶ
τὸ προφητικὸν καταρτώσασθαι, ἵνας οὕτως
ἀφ' οὗ προφήματων καὶ ὑπὲρ θεωρίας αὐτῶν, καὶ γὰρ καὶ τὸ προφήτην λέγει τὸ ἀπέρχεσθαι

regionem finitimam Iordanis, prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum, ad Iohannem quoque accedit Iesus, vt ab ipso baptizetur; quasi peccata nostra ab eo eluerentur, vt nos per ipsius lavacrum emundaremur; quin potius ob ipsum martyrium emundari nos apparet, quo susceptis peccatis nostris baptizabatur est, vt ijs nos ac item se exolveret. Idcirco, *Quod mortuus est, peccato nostro mortuus est,* quandoquidem non suo, sed nostro peccato mortuus est. Quod si illud rationi consentire videtur; calicem sanè ebiberunt, & baptismate baptizati sunt filij Zebedæi, quoniam Herodes Iacobum Iohannis fratrem gladio interemit: Romanorum autem Imperator, quemadmodum perhibet Traditio, Iohannem veritatis verbum testimonio suo comprobantem in Patmon insulam relegavit. Quæ autem ad martyrium suum pertinent, à quo damnatus fuerit prætermittens, Iohannes ipse tradit in Apocalypsi, his verbis: *Ego Iohannes frater vester, & particeps in tribulatione, & regno, & patientia in Iesu, fui in insula quæ appellatur Patmos propter verbum Dei,* & cætera; & in insula quidem divinitus ipsi nuntiata videtur Apocalypsis. At qui ad traditam super calice & baptismate expositionem aliqua adijcit, sic ait; quemadmodum aliquis cibus Servatoris est, de quo ipse dicit: *Meus cibus est, vt faciam voluntatem ejus qui misit me, & perficiam opus ejus,* ita cibo huic calix respondet, quem à cibo distinguere, & perite ac solerter explicare audax quidem est; nihilominus animadvertat cui facultas erit, annon cibus id quod actuosum & in agendo positum est; potus autem id quod pertinet ad contemplationem, designet: nam qui dum voluntati ejus morem gerit à quo missus est, opus ipsius absolvit, edenti respondet; bibenti vero, qui voluntati ejus obtemperans à quo missus est, cognitionem ipsius perficit & consummat. An autem ad hoc discrimen referri queat illud, necne: *Caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus,* ipse per te dijudicabis; cibum enim actionem revera esse, potum autem contemplationem dixerit quispiam; quod qui pronuntiaverit, propterea priore hunc loco panem à se benedictum & fractum Discipulis dedisse inquiet, quod prior sit actio; sumto vero postmodum calice actis gratijs dedisse ipsis dicentem: *Bibite ex hoc omnes*; compositis siquidem actionibus, & recte constituta rerum gerendarum facultate, per eas ad ipsarum contemplationem eundum est:

Rom. 6. 10.

Apoc. 1. 9.

Ioh. 4. 34.

Ioh. 6. 55.

Matth. 26. 27.

Os. 10. 12. id enim ait Propheta: *Seminate vobis in justitiam, vindemiate in fructum vitæ*; vt quæ agenda sunt, primum faciamus: deinde vero subnectit: *Illuminate vobis lumen scientiæ*; postquam enim mores suos expurgavit aliquis, ad scientiam recta proficiscitur, ab eaque lumen mutuatur. Atque hæc quidem extra propositum, propter profundius calicis examen, dicta sunt. Ac in vigesimo secundo Psalmo, primum quidem illud dictum est: *Parasti in conspectu meo mensam, adversus eos qui tribulant me*:

Psal. 22. 5. deinde vero illud: *Calix tuus inebrians me quam præclarus est.* Nec vero qui leget hæc, sistere nos ac morari in animum indutat, quod quæ ad commemoratas superius Dei vel Christi sessiones pertinent aliquatenus exponenda essent; ad id autem respondemus hoc nobis duntaxat fuisse propositum, vt quæ de sessione jactantur, ex Scripturis refelleremus, & ab humiliori interpretatione Lectorem absterreremus; alias enim de sessione, & statione, & ambulatione Dei vel Christi potissimum erat disputandum, quod præsens interpretatio neutiquam desiderabat; longius enim, & intempestive ab instituto divertissemus. Cæterum hoc à Sospitatore ad Iohannis & Iacobi matris, vel ipsorum Zebedæi filiorum postulationem responso dato, *Audientes*, inquit, *decem indignati sunt de duobus fratribus*, vt qui cæteris anteferri postulassent. Nota vero inter indignantes illos fuisse Iudam. Et illud quoque Marcus scriptum reliquit. Quod si cum novem alijs inter indignantes erat,

Ioh. 13. 2. vide an nondum Diabolus miserat in cor ejus, vt ipsum Dominum nostrum proderet, sed voluntate etiamnum ac consilio vnus erat ex Apostolis Iudas. Verum cum multa superius de eo dixerimus, id iterum probandum non sumimus, quod cum eadem Iudæ esset quæ reliquis voluntas ac propositum, lapsus est, & ex insano pecuniarum amore, & Servatoris proditione

Matth. 20. 25. & seq. in Mali laqueum incidit. *Iesus autem vocavit eos ad se, & ait: Scitis quia principes Gentium dominantur eorum*, & reliqua, vsque ad id: *Et dare animam suam redemtionem pro multis.* Paria his quoque à Marco scripta sunt. Quemadmodum autem in multis alijs, ita & hoc loco eundem sive sanationum, sive sermonum scriptis traditorum ordinem servasse Matthæum & Marcum observavimus; nam quæ his subnexa

Matth. 20. 17. & seq. sunt: *Cum autem ascensurus esset Iesus Ierosolymam, assumsit duodecim Discipulos secreto*, vsque ad id: *Et confestim dimittet eos*, hæc omnia eodem ordine servavit Marcus ab

Marc. 10. & seq. hoc loco: *Erant autem in via ascendentes*

ἑαυτοῖς εἰς δικαιοσύνην, ζητήσατε εἰς καρπὸν ζωῆς, ἵνα πρῶτον πρόξωμεν θέλον. καὶ μετὰ τοῦτό φησι· φωτίσατε ἑαυτοῖς φῶς γνώσεως. οὐδεὶς γάρ τις μὴ ᾖ καθαρὰν ὁδὸν ἀφ' ἧς ἔρχεται τὴν γνῶσιν, καὶ φωτίζοιτο ἐν αὐτῇ· καὶ ταῦτα μὲν πρόκειται λέλεκται. Ἀφ' ὧν τοίνυν τὸ ποτήριόν μου βαθύτερον ἐξέπασιν· καὶ ἐν ἐκείνῳ δὲ τῷ βαθυτέρῳ ψαλμῷ λέλεκται πρῶτον μὲν τὸ· ἡτοίμασας ἐνώπιόν μου τράπεζαν, ἐξ ἐναντίας τῶν θλιβόντων με. ἐξῆς δὲ καὶ τὸ· ποτήριόν σου μεθύσκον με ὡσεὶ κράτιστον· μὴ ὑπολογιζόμενός τις ἡμᾶς ὁ ἐντυγχάνων τῇδε τῇ γραφῇ κρατεῖν, ὅτι ἐχρῆν πᾶς διηγήσασθαι τὰ περὶ τῶν διαγεγραμμένων καθίσεων τοῦ θεοῦ ἢ τοῦ χριστοῦ. ἀπολογούμεθα δὲ ὅτι δυσαπήτησε μόνον ἀπὸ τῆς ῥητῆς προκειμένου τὰ περὶ καθίσεως, καὶ ἀποξῆσαι τὰ ἐντυγχάνοντα ἀπὸ τῆς ταπεινοτέρας ἐκδοχῆς. ἄλλῳ γὰρ καιρῷ ἐχρῆν προηγεμένην τινὰ σκέψιν ποιήσασθαι περὶ καθίσεως, καὶ στάσεως, καὶ περιπάτου θεοῦ, ἢ τοῦ χριστοῦ, ἐὰν ὅλως ἀπαιτῇ ἡ προῦσα διήγησις. μεγίστη γὰρ αὐ καὶ ἀκριβὴς ἐζήτητο ἡ πρόκλησις· πλὴν τῶν λεχθέντων ὑπὸ τῆς σωτῆρος πρὸς τὴν ἀξίωσιν τῆς μητρὸς Ἰωάννου, καὶ Ἰακώβου, ἠ αὐτῆς τῆς ἰδίων Ζεβεδαίου, ἀκούσαντες, φησὶν, οἱ δέκα ἠγανάκτησαν περὶ τῶν δύο ἀδελφῶν, ὡς ἀξιωσάντων προτιμηθῆναι τῶν λοιπῶν. προδηλοῖ δὲ ὅτι καὶ ἰούδας ἐν τοῖς ἀγανακτοῦσιν ἦν. καὶ ἀνέγραψε τοῦτο καὶ ὁ μάρκος. εἰ δὲ ἐν τοῖς ἀγανακτοῦσιν ἦν μὴ τι λοιπὸν ἐνῆν, μήποτε ἔτι σατὰν βεβλήκει ὁ διάβολος εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ, ἵνα αὐτὸν τὸν κύριον ἡμῶν προδῷ, ἀλλ' ἔτι ἐν τῇ προαιρέσει εἰς τὴν ἀποστολὴν ὁ ἰούδας ἦν. πολλὰ δὲ περὶ αὐτοῦ ἐν τοῖς πρὸ τούτων εἰπόντες, νῦν οὐκ ἐπαναλαμβάνομεν περὶ τοῦ καταβῆναι ὅτι ἰούδας προαιρέσεως ἦν ὀπίσω καὶ οἱ λοιποὶ, πέπωκε καὶ ἐνέπεσεν εἰς τὴν παγίδα τοῦ πονηροῦ, καὶ φιλαργυρήσας, καὶ προδοὺς τὸν σωτῆρα· ὁ δὲ ἰησοῦς προσκαλεσάμενος αὐτοὺς, εἶπεν· οἴδατε ὅτι οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν, καὶ ἐξῆς, ἕως τοῦ· καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν· τούτοις τὰ ἰσοδυναμοῦντα ἠ ὁ μάρκος ἀνέγραψε· ἐτηρήσαμεν δὲ, ὥσαπερ ἐπ' ἄλλων πλειόνων, καὶ τὴν τάξιν τῶν διαγεγραμμένων τρεῖς ἢ τέσσαρας ματθαῖον καὶ μάρκον, εἴτε δεκαπεῖν, εἴτε λόγων, ἅτινα καὶ ἐνταῦθα. ἐξῆς γὰρ τῷ ἀπὸ τοῦ· μέλλων δὲ ὁ ἰησοῦς ἀναβαίνειν εἰς ἱεροσόλυμα, καὶ παραλαβὼν τοὺς ιβ'. καὶ ἰδιαν μέλλει τοῦ· εὐθέως δὲ ἀποστελεῖ αὐτούς, πρόκειται τετήρηκε καὶ ὁ μάρκος ἀπὸ τοῦ· ἤσαν δὲ

ἐν τῇ ὁδῷ ἀναβαίνοντες εἰς ἱεροσόλυμα, μέλλει τοῦ· εὐθέως αὐτὸν ἀποστελεῖ πάλιν ὧδε· καὶ δὲ

πρὸς ἀλλήλους καὶ τοὺς τόπους A *Hierosolymam*, vsque ad illum: *Continuo illum rursus mittet huc.* At tu Evangelia hic invicem opponens, eaque loca simul contendens, rem ita se habere, vti dicimus, comperies. Simile autem ex parte est, quod scripsit Lucas his præmissis: *Facta* Luc. 22. 24. *est autem contentio inter eos, quis eorum esset* 25. *major*; ijs sedenim subjungit: *Dixit autem eis; Reges Gentium dominantur eorum, & qui potestatem habent super eos, benefici vocantur: Vos autem non sic*, & cætera. Hæc itaque dicta sint, ne nos convenientia fugiat, quam hoc loco Matthæus, & Marcus, & partim etiam Lucas servarunt. Iam vero ipsa eorum quæ à nobis dicta sunt sententia disquirenda est. Supra diximus Iacobum & Iohannem de primo apud Iesum consequendo loco contendisse, ab ipsiusque dextris & sinistris in ipsius regno vt sederent, postulasse, ipsorumve matrem id pro eis rogasse; illud quoque addidimus reliquos decem, vt pote qui de primis apud Iesum obtinendis partibus ipsi quoque disceptarent, hoc nomine fuisse indignatos, quod proximum Iesu in gloria locum præripere vellent Iacobus & Iohannes, quasi reliquis decem præstantiores essent. His autem cum ratione præmissis, accersit Iesus vel eos decem qui fuerunt indignati, vel vna cum reliquis duobus, & rationem ac viam addocet qua magnus aliquis & prior apud Deum evadat. Tale autem illud est, quod ipse ait; Principes Gentium, vel qui in eos imperium tenere videntur, subditis suis dominari non contenti, duriter ipsis imperare volentes, per vim eos subigunt: quemadmodum & Gentium optimates in vitæ hujusce dignitatibus satis non habent in subjectos potestatem habere, sed contra eos insurgentes potestate sua abutuntur; at inter vos Discipulos meos hæc ita se non habento; neque quibus aliquod traditum in eos est imperium qui mihi fidem habent, vel aliquam in Patris mei & Dei Ecclesia potestatem habere creduntur, fratribus suis impotenter imperanto, & præter jus & æquum eos regunto qui ad cultum Deo per me exhibendum confugerunt: sed si quis apud Patrem meum magnus haberi vult, & fratribus suis præstantior, omnibus ministrato, quibus major esse contendit. Quod si quis primas etiam apud me tenere partes cupit, se nemini prælatum iri sciat, cui cum servire potuerit, minime tamen servierit servitutem in modestia & laudabili humilitate positam, quæque servienti prodesse, eos autem juvare & reficere possit quibus ipsa exhibetur. At Lucas Reges & Gentium dominos oratione sua comprehendit, cum deter-

τοῦτους, καὶ συγκείνων αὐτοὺς, ἵνα ἴσως ὁ λεγόμενον· καὶ ὁ λαὸς μήπω ἐκ μέρους ὅμοιον ἀνέγραψε, τοῦτο ἐξ ἀπάντων ἐγένετο ἡ φιλονεικία αὐτοῖς, ὃ, τίς αὐτῶν ἢ μείζων. ἐν τούτοις γὰρ διαφέρει· ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς. οἱ βασιλεῖς τῶν ἐθνῶν κυριεύουσιν αὐτῶν, καὶ οἱ ἐξουσιάζοντες αὐτῶν, εὐεργέται καλοῦνται. ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως, καὶ τὰ ἑξῆς· ταῦτα μὲν οὖν λελέχθω, ἵνα ἡμᾶς μὴ λανθάνῃ τὰ παρὰ τῆς ἰσοδυναμίας τοῦ καιροῦ τόπον τετυχηκότα ματθαίῳ, καὶ μάρκῳ, καὶ ὀλίγα μέρη τοῦ λουκᾶ· B ἤδη δὲ καὶ τὴν διάνοιαν τῶν λεγομένων ἡμῖν ἐζητήσθω· προείρηται ὅτι τοῦ τοῦδε Ἰησοῦ προτιθεμένου ἐπιδεικνύειν Ἰακώβου καὶ Ἰωάννης, ἠξίουν λαβεῖν ἓν καθίσαι ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων αὐτοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ, ἢ ἡ μήτηρ αὐτῶν τοῦτο ἤτει παρὰ αὐτοῦ. καὶ λέλεκται ὅτι διὰ τοῦτο, ὡς καὶ αὐτοὶ τοῦ τοῦδε Ἰησοῦ προτιθεμένου ἐπιδεικνύειν οἱ λοιποὶ ἠγανάκτησαν δέκα, εἰ ὑφαρπάζειν βούλονται Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, ὡς ὄντες τοὺς λοιποὺς δέκα ὄντας, τὸν τοῦδε τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὸν δεξιὸν ἐγγύτατα τούτων ὑπερειρημένων καὶ ὁ λόγος, ὁ Ἰησοῦς προσκαλεῖται ἤτοι τοὺς ἀγανακτήσαντας δέκα, ἢ καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν δύο, καὶ διδάσκει τὸν ὁδὸν καθ' ἣν μέγας ἐν προκοπῇ τις ἔσται παρὰ τῷ θεῷ· ὁ δὲ λεγόμενον τοιοῦτόν ἐστιν, ὅτι οἱ μὲν τῶν ἐθνῶν ἄρχοντες, ἢ δοκοῦντες αὐτῶν ἄρχειν, οὐκ ἀρκούμενοι ὡς κυριεύειν τῶν ὑποτεταγμένων, βιαίοτερον αὐτῶν κρατεῖν θέλοντες, καὶ κατακυριεύουσιν αὐτῶν. ὁμοίως δὲ καὶ οἵους τὴν ἐν ᾧ βίῳ τούτῳ C ἀξίαν ἐν τοῖς ἔθνεσι μεγάλοι ἔχ ἱκανῶς ὅτι τῆς ἐξουσιάζειν τῶν ὑποκειμένων, ἀλλὰ κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν. ἐν ὑμῖν δὲ τοῖς ἐμοῖς γνησίοις μὴ ἔστω τοῦτο, μηδὲ οἱ ἀρχήν τινα ἐγκεχειρισμένοι τῆς εἰς ἐμὲ πιστεύοντων, ἢ ἐξουσίαν ἐν ἐκκλησίᾳ τῇ παρ' ἐμοῦ ἔχειν νενομισμένων, κατακυριεύετωσαν τῶν ἰδίων ἀδελφῶν, ἢ κατεξουσιαζέτωσαν τῆς διὰ τὸν δι' ἐμοῦ θεοσέβειαν καταφυγόντων. ἀλλ' εἴπερ βούλεταί τις τοῦδε τοῦ πατρός μου κρείττων εἶναι, D καὶ συγκείσθω τῶν ἐμῶν ἀδελφῶν ὑποφέρων, πᾶσι διακονείτω ὧν βούλῃ ἔλαττον· εἰ δέ τις καὶ τῶν ἐμοὶ προτίμων τις ὀρέγεται, ἔστω μηδενὸς ἕνεκα τοῦτο, ᾧ πρὸν δουλοῦναι μηδὲ δουλωθῆναι δουλείᾳ τὴν καὶ ἐν μετριότητι καὶ τῇ ἐπαινετῇ ταπεινότητι, πάντα δουλεύοντα ὠφελῆσαι δυναμένην, ἐπῆσαι ἢ ἀμύνασθαι καὶ τοὺς δουλουμένους· ὁ δὲ λαὸς, βασιλεῖς καὶ ἐξουσιάζοντας ἐθνῶν παρεισαγόμενοι εἰς τὸν λόγον, ἀποβλέπων τὸ βυθὸ-

rens qui inter fratres major esse vo-
luerit, quominus regiam potestatem, vel
palpi cupiditatem principibus insitam
imitetur; id nos edocens, vt qui inter nos
major revera est, fiat sicut junior, hoc est
sicut puellus propter simplicitatem, &
propterea quod alijs nunquam se antefe-
rat: Princeps vero, (sic autem appellan-
dum existimo qui in Ecclesijs Episcopus
vocatur) tanquam qui ministrantibus mi-
nistrat. Atque hæc quidem docet nos Dei
Verbum: nos autem sive doctrinæ Iesu
hoc loco traditæ sententiam non assequa-
mur, sive talia Servatoris aspernemur
præcepta, tales sumus vt nequissimorum
inter Gentes principum superbiam ali-
quando superemus, & satellites haud se-
cus ac Reges tantumnon conquiramus:
quinetiam nos ad terrorem componen-
tes, difficilesque ad nos aditus, pauperi-
bus præsertim facientes, tales ijs acce-
dentibus & aliquid rogantibus nos exhi-
bemus, quales tyranni, principumve cru-
delissimi supplicibus sese non præbent. Ac
in plerisque legitime constitutis, sed ma-
jorum præsertim civitatum Ecclesijs prin-
cipes populi Dei videre licet, haud vllam
apud se æqualitatem servari, ne præstan-
tissimis quidem nonnunquam Iesu Disci-
pulis permittentes. Certe Apostolus he-
ris erga famulos præceptum tradit dicens:
Col. 4. 1. *Domini, quod justum est, & æquum servis*
præstate, scientes quod & vos Dominum habe-
tis in cœlo; quinetiam adversus servos mi-
nas remittere heros docet. Nonnullos au-
tem asperis vtentes comminationibus vi-
dere licet, aliquando peccati obtentu,
nonnunquam etiam præ pauperum con-
temtu, contra Apostoli sermonem qui
Gal. 2. 9, 10. sic habet: *Dextras dederunt mihi & Barna-*
bæ societatis: vt nos in Gentes, ipsi autem in
Circumcisionem: Tantum vt pauperum memo-
res essemus: & rursum nullam erga subdi-
tos æquabilitatem in animum inducen-
tes; neque modestiam & æquabilitatem
inter Christianos potissimum versari de-
bere cogitantes, sed inter eos præsertim
qui dignitatem aliquam in Ecclesia ge-
Eccles. 3. 20. runt: scriptum est enim: *Quanto magnus*
es, humilia te in omnibus, & coram Deo in ve-
nies gratiam. Illud quoque scire nos opor-
tet, quod in Proverbijs scriptum est his
Prov. 18. 12. verbis: *Antequam conteratur, exaltatur cor*
hominis, & antequam glorificetur, humilia-
tur; ac devitandum item est ne in eam de-
labamur sententiam, eundemque profe-
ramus sermonem, ac qui excusatione se
tueri volens erga Iesum à quo præceptum
Luc. 10. 27, 29. illud acceperat: *Diliges proximum tuum si-*
cut teipsum, Servatori respondere non eru-
buit: *Et quis est meus proximus?* Id etiam à
Paulo didicisse par erat: *Quum possemus vo-*

μῶν ἐστὶ) ἐν τοῖς ἀδελφοῖς μείζονα, μιμεῖσθαι
τὴν βασιλικὴν ὄζησίαν, ἢ τὴν τοῦ ἐξουσιάζοντων
τὰς κολακείας ἐπιθυμίαν. διδάσκων ἡμᾶς ἵν' ὁ
μὴ ἀληθῶς ἐν ἡμῖν μείζων γίνῃ) ὡς ὁ νεώτε-
ρος, τοῦτ' ἐστὶν ὡς παιδίον, ἁπλότητος καὶ ἰσότη-
τος χάριν. ὁ δὲ ἡγούμενος, ὅπερ ὄνομα ἔνιοι
τὸ καλούμενον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐπίσκοπον, ὡς ὁ
τοῖς ὑπηρετουμένοις διακονούμενος· καὶ ταῦτα μὲ
ὁ τοῦ θεοῦ διδάσκει ἡμᾶς λόγος. ἡμεῖς δ' ἤτοι μὴ
νοοῦντες τὸ βούλημα τῆς διδασκαλίας ἐν τόποις
ἱεροῖς, ἢ καταφρονοῦντες τῆς τηλικούτων ὑπο-
θηκῶν τοῦ Σωτῆρος, τοιοῦτοί ἐσμεν ὡς σίοπτε καὶ τὸ
τῶν κακῶν ἀρχόντων ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὑπερφρονεῖν
τύφον, καὶ μονονουχὶ ζητεῖν ὡς οἱ βασιλεῖς δορυ-
φόρους, καὶ φοβερὰς ἑαυτὰς καὶ δυσπροσίτους
μάλιστα τοῖς πένησι κατασκευάζοντες, τοιοῦτοί
ἐσμεν πρὸς αὐτοὺς ἐντυγχάνοντας ἡμῖν, ὥστε
πένητι ἀξιοῦντας, ὡς οὐδὲ οἱ τύραννοι, καὶ ὠμῶ-
τεροι τῶν ἀρχόντων πρὸς τοὺς ἱκέτας· καὶ ἔστι γε
ἰδεῖν ἐν πολλαῖς νομιζομέναις ἐκκλησίαις, καὶ
μάλιστα τῶν μειζόνων πόλεων, τοὺς ἡγεμόνας
τοῦ λαοῦ τοῦ θεοῦ, μηδεμίαν ἰσοτιμίαν ὑπομέ-
νοντας, ἔνιά γε καὶ τοῖς καλλίστοις τῶν ἱερῶν μα-
θητῶν, εἰ πρὸς αὐτούς· καὶ ὁ μὲν ἀπόστολος τοῖς
κυρίοις τοῖς οἰκετῶν ἐπιτιμᾷ διδοὺς λόγον· οἱ
κύριοι τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἰσότητα τοῖς δούλοις παρέ-
χεσθε, εἰδότες ὅτι καὶ ὑμεῖς ἔχετε κύριον ἐν οὐρα-
νῷ· διδάσκει δὲ καὶ ἀνίεναι τὴν ἀπειλὴν τοὺς δε-
σπότας τῶν οἰκετῶν· ἔστι δὲ πιθανὸς ἰδεῖν ὑμᾶς
ἀπειλοῦντας, ὅτε μὲν προφάσει ἁμαρτίας, ὅτε
δὲ τῶν καταφρονεῖν τῶν πλουσίων, ὧδε τὸ ἀπρεπὲ-
στατον λόγον ἐν ᾧ λέλεκται· δεξιὰς ἔδωκαν ἐμοὶ
καὶ βαρνάβᾳ κοινωνίας. ἵνα ἡμεῖς εἰς τὰ ἔθνη,
αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν περιτομήν, μόνον τῶν πλουσίων ἵνα
μεμνημένοι ὦμεν, καὶ πάλιν τὴν πρὸς τοὺς ὑπερ-
φυεῖς ἰσότητα μηδὲ ἐννοοῦντας, μηδὲ φαν-
τάζομένους ὅτι κεῖται ἀτυφίαν καὶ ἰσότητα μάλι-
στα χρεστέοις ἐμπολιτεύεσθαι, καὶ ὀξαιρέτως ἐν
τοῖς ὑπερέχόν τινα ὀνόματος ἐκκλησιαστικοῦ φο-
ρεῦσι· γέγραπται γάρ· ὅσῳ μέγας εἶ, τοσούτῳ
ταπείνου σεαυτὸν, καὶ ἔναντι κυρίου εὑρήσεις χάριν·
ἐχρῆν δ' ἡμᾶς εἰδέναι καὶ ὃ ἐν παροιμίαις ἔπος
εἰρημένον· πρὸ συντελοῦς ὑφοῦται καρδία
ἀνδρός, καὶ πρὸ δόξης ταπεινοῦται. ἐκκλί-
νειν δὲ καὶ τὸ πρόπετεῖν τῇ φρενήσει, ἢ εἰ-
πεῖν λόγον, οὗ εἶπεν ὁ θέλων ἑαυτὸν δι-
καιῶσαι πρὸς τὸν ἰησοῦν διδάξασα τό· ἀ-
γαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτὸν, ὃς οὐκ
ἠδέσθη τῷ σωτῆρι εἰπεῖν· καὶ τίς ἐστί μου
πλησίον; εἶδε δὲ ἢ ἀπὸ παύλου μεγαλειότητι τὸ

δυνάμενοι ἐν βάρει εἶναι ὡς Χριστοῦ ἀπόστολοι, ἀλλ' ἐγενήθημεν ἤπιοι ἐν μέσῳ ὑμῶν, ὡς ἐὰν τροφὸς θάλπῃ τὰ ἑαυτῆς τέκνα· ἐπιποθοῦντες ὑμῶν οὕτω, εὐδοκοῦμεν μεταδοῦναι ὑμῖν οὐ μόνον τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἑαυτῶν ψυχάς, διότι ἀγαπητοὶ ἡμῖν ἐγενήθητε. μνημονεύετε γάρ, ἀδελφοί, τὸν κόπον ἡμῶν καὶ τὸν μόχθον· νύκτα καὶ ἡμέραν ἐργαζόμενοι πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρῆσαί τινα ὑμῶν ἐκηρύξαμεν εἰς ὑμᾶς τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ. ὑμεῖς μάρτυρες, καὶ ὁ Θεός, ὡς ὁσίως καὶ δικαίως καὶ ἀμέμπτως ὑμῖν τοῖς πιστεύουσιν ἐγενήθημεν· καθάπερ οἴδατε ὡς ἕνα ἕκαστον ὑμῶν ὡς πατὴρ τέκνα ἑαυτοῦ παρακαλοῦμεν ὑμᾶς καὶ παραμυθούμενοι καὶ μαρτυρόμενοι εἰς τὸ περιπατῆσαι ὑμᾶς ἀξίως τοῦ Θεοῦ τοῦ καλοῦντος ὑμᾶς εἰς τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν καὶ δόξαν. διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ ἀδιαλείπτως, ὅτι παραλαβόντες ἀκοὴν παρ' ἡμῶν λόγου θεοῦ ἐδέξασθε οὐ λόγον ἀνθρώπων, ἀλλὰ καθώς ἐστιν ἀληθῶς λόγον Θεοῦ, ὃς καὶ ἐνεργεῖται ἐν ὑμῖν τοῖς πιστεύουσιν. ὑμεῖς γὰρ μιμηταὶ ἐγενήθητε, ἀδελφοί, τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ τῶν οὐσῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὅτι τὰ αὐτὰ ἐπάθετε καὶ ὑμεῖς ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφυλετῶν, καθὼς καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, τῶν καὶ τὸν κύριον ἀποκτεινάντων Ἰησοῦν καὶ τοὺς προφήτας, καὶ ἡμᾶς ἐκδιωξάντων, καὶ θεῷ μὴ ἀρεσκόντων, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐναντίων, κωλυόντων ἡμᾶς τοῖς ἔθνεσι λαλῆσαι ἵνα σωθῶσιν, εἰς τὸ ἀναπληρῶσαι αὐτῶν τὰς ἁμαρτίας πάντοτε· ἔφθασε δὲ ἐπ' αὐτοὺς ἡ ὀργὴ εἰς τέλος. ἡμεῖς δέ, ἀδελφοί, ἀπορφανισθέντες ἀφ' ὑμῶν πρὸς καιρὸν ὥρᾳ οὐ προσώπῳ, περισσοτέρως ἐσπουδάσαμεν τὸ πρόσωπον ὑμῶν ἰδεῖν ἐν πολλῇ ἐπιθυμίᾳ. διότι ἠθελήσαμεν ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, ἐγὼ μὲν Παῦλος καὶ ἅπαξ καὶ δίς, καὶ ἐνέκοψεν ἡμᾶς ὁ Σατανᾶς. τίς γὰρ ἡμῶν ἐλπὶς ἢ χαρὰ ἢ στέφανος καυχήσεως; ἢ οὐχὶ καὶ ὑμεῖς ἔμπροσθεν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ ἐν τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ; ὑμεῖς γάρ ἐστε ἡ δόξα ἡμῶν καὶ ἡ χαρά. διὸ μηκέτι στέγοντες εὐδοκήσαμεν καταλειφθῆναι ἐν Ἀθήναις μόνοι, καὶ ἐπέμψαμεν Τιμόθεον τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν καὶ διάκονον τοῦ Θεοῦ καὶ συνεργὸν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸ στηρίξαι ὑμᾶς καὶ παρακαλέσαι ὑπὲρ τῆς πίστεως ὑμῶν, τὸ μηδένα σαίνεσθαι ἐν ταῖς θλίψεσι ταύταις· αὐτοὶ γὰρ οἴδατε ὅτι εἰς τοῦτο κείμεθα· καὶ γὰρ ὅτε πρὸς ὑμᾶς ἦμεν προελέγομεν ὑμῖν μέλλειν θλίβεσθαι, καθὼς καὶ ἐγένετο καὶ οἴδατε. διὰ τοῦτο κἀγὼ μηκέτι στέγων ἔπεμψα εἰς τὸ γνῶναι τὴν πίστιν ὑμῶν, μή πως ἐπείρασεν ὑμᾶς ὁ πειράζων, καὶ εἰς κενὸν γένηται ὁ κόπος ἡμῶν. ἄρτι δὲ ἐλθόντος Τιμοθέου πρὸς ἡμᾶς ἀφ' ὑμῶν καὶ εὐαγγελισαμένου ἡμῖν τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγάπην ὑμῶν, καὶ ὅτι ἔχετε μνείαν ἡμῶν ἀγαθὴν πάντοτε, ἐπιποθοῦντες ἡμᾶς ἰδεῖν καθάπερ καὶ ἡμεῖς ὑμᾶς, διὰ τοῦτο παρεκλήθημεν ἀδελφοί, ἐφ' ὑμῖν διὰ πάσης ἀνάγκης καὶ θλίψεως ἡμῶν διὰ τῆς ὑμῶν πίστεως· ὅτι νῦν ζῶμεν ἐὰν ὑμεῖς στήκετε ἐν Κυρίῳ. τίνα γὰρ εὐχαριστίαν δυνάμεθα τῷ Θεῷ ἀνταποδοῦναι περὶ ὑμῶν ἐπὶ πάσῃ τῇ χαρᾷ ᾗ χαίρομεν δι' ὑμᾶς ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, νυκτὸς καὶ ἡμέρας ὑπερεκπερισσοῦ δεόμενοι εἰς τὸ ἰδεῖν ὑμῶν τὸ πρόσωπον καὶ καταρτίσαι τὰ ὑστερήματα τῆς πίστεως ὑμῶν; αὐτὸς δὲ ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ ἡμῶν καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς κατευθύναι τὴν ὁδὸν ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς· ὑμᾶς δὲ ὁ Κύριος πλεονάσαι καὶ περισσεύσαι τῇ ἀγάπῃ εἰς ἀλλήλους καὶ εἰς πάντας, καθάπερ καὶ ἡμεῖς εἰς ὑμᾶς, εἰς τὸ στηρίξαι ὑμῶν τὰς καρδίας ἀμέμπτους ἐν ἁγιωσύνῃ ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ἡμῶν ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ μετὰ πάντων τῶν ἁγίων αὐτοῦ. ἀμήν.

A bis oneri esse, vt Christi Apostoli: sed facti sumus lenes in medio vestrum, tanquam si nutrix foveat filios suos. Hoc etiam imitari oportebat: *Aut nunquid peccatum feci, meipsum humilians, vt vos exaltemini?* Gentium ergo principes suo in eas imperio violenter vtantur; Ecclesiæ autem Principes ipsi seruiant: & Gentium primores potestatem in eos iniquam teneant; fidelium autem; dicto huic obtemperent: *Discite à me quia mitis sum & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris.* Assentationibus præterea non admittendis erudiamur, neque propterea quod de aliquibus bene meriti esse visi simus, benefici appellari gaudeamus. Hæc autem eo non dicimus, quo nos ipsi inconsulto *Humiliemus sub potenti manu Dei*, & juxta ipsius sermonem, sub Ecclesiastico ministerio: quandoque autem juxta Apostoli effatum; *Peccantes coram omnibus arguendi sunt, vt & cæteri timorem habeant:* nonnunquam etiam potestate sua vti licet aliquos *Tradendo Satanæ in interitum carnis, vt Spiritus saluus sit in die Domini*; at id raro faciendum est, sed *corripere* oportet *inquietos, consolari pusillanimes, suscipere infirmos, & patientes esse erga omnes, & nemini malum pro malo reddere*: neque vero qui peccat inimici loco habendus est, sed audiendus Apostolus qui ait: *Nolite quasi inimicum existimare, sed corripite vt fratrem.* Hæc autem omnia propterea à me dicta sunt, quod juxta Dei sermonem palam facere vellem principi Ecclesiæ imitandum non esse principem Gentium, nec eos æmulandos qui imperium, potestatemve suam impotenter exercent, quique regia dignitate præditi sunt: sed Christus potius in ejusmodi rebus pro virili imitandus est, ad quem facillimi sunt aditus, qui cum mulieribus conversatur, & pueris manus imponit: Iesum vero in pelvim aquam profudisse, & Discipulorum pedes terfisse, quamvis majorem sensum contineat, nihilominus tamen de ijs sic ipse loquens in sacro contextu audiendus: *Vos vocatis me, Magister & Domine, & bene dicitis, sum etenim*, & cætera; ad laudabilem enim modestiam suam imitandam per illa Discipulos suos instruit. Forte esse etiam propterea quod cum Dominus esset generi nostro pro hominum salute serviit, ideo formam servi accepisse, & ad mortem vsque obedientem factum seipsum depressisse dicitur: & si eum id circo Deus supra modum extulit, quisquis extolli voluerit, similia ijs agat quæ ad summam altitudinem consequendam acta sunt. Nam etiamsi Filio hominis exhibi-

1. Thess. 2. 7.
2. Cor. 11. 7.
Matth. 11. 29.
1. Petr. 5. 6.
1. Tim. 5. 20.
1. Cor. 5. 5.
1. Thess. 5. 14, 15.
2. Thess. 3. 15.
Iob. 13. 13.
Philip. 2. 8.

Matth. 4. 11 Iob. 12. 2. tum sit ministerium, quando *Angeli accesserunt, & ministrabant ei*, & rursum ministravit ei Martha; non tamen ad id venit, vt ipsi ministraretur, sed inter hominum genus conversatus est, vt ministraret, & eo vsque saluti nostræ inserviens procederet, vt animam suam pro multis qui in se crediderant, redemtionis pretium daret: & si, vt hoc ponamus, omnes Matth. 20. 28. in eum credidissent, animam suam vtique redemtionis pretium pro omnibus dedisset. Cuinam autem animam suam redemtionis pretium pro multis dedit? non enim Deo; numquid igitur Malo? is enim in potestate sua nos habuit, donec pro redemtionis mercede anima Iesu daretur ipsi decepto, quasi illius potiri posset, nec animadvertenti se cruciatus in ea retinenda ferendos sustinere non posse. Quāobrem Mors eum imperio suo subjecisse visa, jam ipsi amplius non imperat, cum Psal. 87. 5. factus sit *inter mortuos liber*, & mortis potestate validior; eoque validior, vt eum potuerint sequi, quicunque ex ijs quos superaverat Mors, sequi eum voluerunt, nullam adversus eos potestatem Morte amplius obtinente: quicunque enim est cum Iesu, à morte invadi non potest. In hoc ergo quem expendimus Evangelij loco Servatorem *dedisse animam suam redemtionem pro multis* scriptum est: at dixit Petrus nos *Non corruptibilibus auro vel argento redemtos esse de vana nostra conversatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine*; 1. Cor. 7. 23. ait vero Apostolus: *Pretio emti estis, nolite fieri servi hominum*: pretioso ergo Iesu sanguine emti sumus; anima vero Dei Filij redemtionis pretium pro nobis data est, non autem Spiritus ejus, antea Luc. 23. 46. enim Patri eum tradiderat dicens: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum*, sed neque corpus, nihil enim ejusmodi de illo scriptis traditum comperimus. Et quoniam pro multis anima ipsius redemtionis pretium data est, nec apud eum remansit, cui redemtionis pretium pro multis data fuerat, idcirco in decimo quinto Psalmo ait: Psalm. 15. 10. *Non derelinques animam meam in inferno*. Verum quando ad hunc locum semel perveni, perversa ac malesana se loqui eos commonefactos velim, qui Christi gloriam celebrare se existimantes, quæ ad primogenitum omnis creaturæ pertinent cum ijs confundunt quæ spectant ad animam & corpus Iesu, fortasse & ipsius spiritum; & aliquid omnino simplex esse opinantur, quod visum, & in hac vita conversatum est: ab ijs enim scisciatur, an divinitas *Imaginis Dei invisibilis, & primogeniti omnis creaturæ* præstantia, an ille *in quo condita sunt universa* Col. 1. 15. 16. *in cœlis, & in terra, sive visibilia, sive in-*

καὶ ἄγγελοι προσῆλθον, καὶ διηκόνουν αὐτῷ, καὶ πάλιν διηκονήθη ὑπὸ τῆς μάρθας, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τοῦτο ἐλήλυθε ὁ σωτὴρ διακονηθῆναι· ἐπεδήμησε γὰρ ὡς ἡμεῖς τοῖς ἀνθρώποις, ἵνα διακονήσῃ, καὶ ὅτι τοσοῦτον ἐδίδου διακονῶν ἡμῖν τῇ σωτηρίᾳ, ὡς δοῦναι τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν λύτρον ἀντὶ πολλῶν τῶν πιστευσάντων εἰς αὐτόν. καὶ εἰ καθ' ὑπόθεσιν πάντες ὁπίστευσαν εἰς αὐτὸν, ἐδίδου καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πάντων· τίνι δὲ ἔδωκε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν; οὐ γὰρ δὴ τῷ θεῷ, μή τι οἴων τῷ πονηρῷ; ὅτας γὰρ ἐκράτει ἡμῶν, ἕως ἐδόθη * τῷ ὑπὲρ ἡμῶν αὐτὸν λύτρον ἡ τοῦ ἰησοῦ ψυχὴ, ἀπατηθέντι, ὡς δυναμένῳ αὐτῆς κυριεύσαι, καὶ οὐχ ὁρῶντι ὅτι οὐ φέρει τὸν ὑπὲρ τῶν κατέχειν αὐτὸν βάσανον· διὸ καὶ θανάτου αὐτοῦ δόξας κεκυριευκέναι, ὑπὲρ ἡμῶν ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος, καὶ ἰσχυρότερος τῆς τοῦ θανάτου ἐξουσίας, καὶ ὅτι τοσοῦτον ἰσχυρότερος, ὥστε καὶ πόλεως τοὺς βουλομένους αὐτῷ ἀκολουθεῖν τῶν κρατουμένων ὑπὸ τοῦ θανάτου δυνάσθαι ἀκολουθεῖν, οὕτινι ὁμοίως κατ' αὐτὸν ἐπὶ τοῦ θανάτου. πᾶς γὰρ ὁ μὴ τοῦ ἰησοῦ, ἀνεπίληπτός ἐστι τοῦ θανάτου· ἐν μὲν οὖν τοῖς ἐξεταζομένοις τὴν διαφορὰν ῥητοῖς γέγραπται ὁ σωτὴρ ἡμῶν δεδωκέναι τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν λύτρον ἀντὶ πολλῶν. περὶ δὲ οὗ πέπεισμαι εἰρῆσθαι ὅτι οὐ φθαρτοῖς ἀργυρίῳ καὶ χρυσίῳ ἐλυτρώθημεν ἐκ τῆς ματαίας ἡμῶν ἀναστροφῆς παραδοθέντες, ἀλλὰ τιμίῳ αἵματι· ὁ δὲ ἀπόστολος δέ φησι· πεπραμένοι ἐστὲ, μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων. ἐγὼ δὲ ἡγοράσθημεν μὲν τῷ τιμίῳ τοῦ ἰησοῦ αἵματι, δέδοται δὲ λύτρον ὑπὲρ ἡμῶν ἡ ψυχὴ τοῦ ἰησοῦ, καὶ ὅτε ὁ πνεῦμα αὐτοῦ, παρέτερον γὰρ αὐτὸ προέθετο ὡς πατρὶ λέγων· πατὴρ εἰς χεῖράς σου παρατίθεμαι τὸ πνεῦμά μου. ὅτι δὲ σῶμα, οὐδὲν γὰρ εὕρομέν που τοιοῦτον παρὰ αὐτοῦ γεγραμμένον· ἡ ἐπεὶ δέδοται ἡ ψυχὴ αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν, οὐκ ἔλιπε γε πρὸς ἐκείνῳ ᾧ ἐδίδοτο λύτρον ἀντὶ πολλῶν, διὸ τοῦτό φησιν ἐν τῷ ψαλμῷ τῷ· οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδην· ὑμούμενος γὰρ ἀπαξ καὶ τὸ τόπον, ὑπομνήσαμεν αὐτοὺς, φαντασίας δοξολογίας τῆς περὶ τοῦ χριστοῦ, συγχέαντας τὰ περὶ τοῦ πρωτοτόκου πάσης κτίσεως τοῖς περὶ ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ἰησοῦ, τάχα γε καὶ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, καὶ ἓν πάντα ἀσύνθετον οἰομένους εἶ) θέφθην καὶ ὑπολαμβάνω ἐγὼ βίᾳ, ὅτι μὴ ὑγιὰς λέγουσι. πυθόμενα γὰρ αὐτῶν εἰ ἡ θειότης τῆς εἰκόνος τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου, ἢ ἡ ὑποστᾶσα τοῦ πρωτοτόκου πάσης κτίσεως, εἰ ἐκείνος ἐν ᾧ ἔκτισται τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς ὑ-

* Ps. 78

ρανοῖς, ἢ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε ὁρατὰ, εἴτε ἀό- A *visibilia, sive Throni; sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates* pretium redemtionis pro multis datus sit; & cuinam redemtionis pretium hæc divinitas data sit; an hosti captivos nos detinenti, donec redētionis mercedem accepisset? & an ipse talis ac tantæ mercedis pro captivis recipiendæ capax fuerit? Nec ea vero idcirco à me dicuntur, quod animam Iesu despiciam, eamque deprimam ac extenuem; sed id contendens, animam quidem à toto Servatore redemtionis pretium fuisse datam, quoad ejus fieri potuit; excellentiam autem illam & divinitatem pretium redemtionis dari neutiquam potuisse. Iesum itaque à Christo hodie non divido, sed multo magis idem esse Iesum Christum, ipsiusque animam agnosco, ac *primogenitum omnis creaturæ*; sed & corpus illius, quasi plus aliquid, si ita loqui fas est, vnum illud totum esse, quod *adhærens Domino* 1. *Cor.* 6. 17. *vnus spiritus est.*

ρεσθαι, ἢ τὸ ὑπὲρ τῆς γῆς, εἴτε ὁρατὰ, εἴτε ἀό- B
ρατα, εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ,
εἴτε ἐξουσίαι, λύτρον ἐδόθη αὐτῇ πολλῶν. ἢ τίνι
ἐδόθη ἐκείνη λύτρον, πολεμίῳ κατέχοντι ἡμᾶς
αἰχμαλώτους, ἕως τίνος ὁ λύτρον. Εἰ ἐχώ-
ρει ὁ τηλικοῦτον, καὶ τοσοῦτον ἐκεῖνος λύτρον αὐτὴ
τῷ αἰχμαλώτων λαβεῖν· ἢ μὴ τοῦτό φημι ὡς
καταφρονῶν τῆς ψυχῆς ἰησοῦ, ἢ συμκρυνῶν αὐ-
τὴν, ἀλλὰ ἐκλόμενος ταύτην μὴ κῦ ὁ ἐνδεχό-
μενον λύτρον δεδόσθαι· ἀπὸ δὲ ὅλου σωτῆρος. τὴν
δὲ ὑπερογὴν ἢ τὴν θεότητα ἐκείνην, μηδὲ ἀὸ B
δεδωκέναι λύτρον δόξειαν· πολὺ σήμερον ἢ λύω
τὸ ἰησοῦ ἀπὸ τοῦ χριστοῦ, ἀλλὰ πολλῷ πλέον οἶ-
δα ἓν εἶ ἰησοῦς τὸ χριστὸν, ἢ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ,
πρὸς τὸ πρωτότοκον πάσης κτίσεως· ἀλλὰ ἢ ὃ
σῶμα αὐτοῦ, ὡς πλέον, εἰ δεῖ ὅτως ὀνομάσαι,
εἶ ἓν ὅλον ἔστι, ὅπερ ὁ κολλώμενος τῷ κυρίῳ ἓν
πνεῦμά ἐστιν.

Περὶ τῶν δύο τυφλῶν.

De duobus cæcis.

C

Καὶ ἐκπορευομένων αὐτῶν ἀπὸ ἰεριχὼ, ἠκο- *Et egredientibus illis ab Iericho, secuta est* Matth. 20.
λούθησεν αὐτῷ ὄχλος πολύς· ἢ ἰδοὺ δύο τυφλοὶ *eum turba multa, Et ecce duo cæci sedentes* 29, 30.
καθήμενοι παρὰ τὴν ὁδὸν, ἢ ἀκούσαντες ὅτι ἰησοῦς *secus viam*, & reliqua. Vera esto rerum, quæ hoc loco narrantur, historia, & Hierichunte cum Discipulis exeuntem Iesum turba ingens secuta sit; & prope viam, qua Hierichunte exitur, sedentes cæci duo, cum illac transire Iesum inaudissent, clamore sublato dixerint: *Domine, miserere* Matth. 20.
nostri, fili David, atque in ijs quæ scripta 30.
sunt vociferandis consenserint; & propter cæcos misericordiam implorantes restitans Iesus eos vocaverit, ne transiens & prætergrediens ipsos appellaret: sed & postquam restiterit, eosque interrogaverit dicens: *Quid vultis vt vobis faciam?* tum Matth. 20.
vero postulatum suum jam clarius expo- 32.
nentes cæci, aperiri à Iesu oculos suos velle se dicant: at homines amans, ac miseratione prosequens, erga cæcos misericordia affectus Servator, & affectus, opinor, quod misericordiam (vt ita dicam) Iesu implorare maluerint, hoc est, clamantes dixerint: *Miserere nostri Domine fili David*, & cum fide aperiri oculos suos postulaverint, contactis ipsorum oculis, virtute per contactum oculis immissa sanandi vi pollente, cæcis visum restituerit; ipsi vero accepti beneficij gratiam habentes Iesum sicuti sint: atque id aliquis persuasum habens, necnon & illud tenens: *Si* Ysai. 7.
non credideritis, non intelligetis, propterea quod crediderit, pro fidei suæ rata parte

ἠκολούθησεν αὐτῷ ὄχλος πολύς· ἢ ἰδοὺ δύο τυφλοὶ
καθήμενοι παρὰ τὴν ὁδὸν, ἢ ἀκούσαντες ὅτι ἰησοῦς
παρέρχεται τὸν τόπον ἐκεῖνον, ἢ αὐτοὶ κράξαντες εἰρηκέτωσαν
ἐλέησον ἡμᾶς κύριε υἱὸς δαβὶδ, ἢ συμπεφωνη- D
κέτωσαν ἐν τῷ κεκραγέναι ὃ ἀναγεγραμμένον
εἰρηκέναι, ἢ διὰ τοὺς τυφλοὺς ἀξιούσθωσαν ἐλεη-
θῆναι ὑπὸ ἰησοῦ παφωνηκέτω αὐτοὺς, ἵνα μὴ
παρέλθοντα ἢ παρερχόμενος αὐτοὺς καλῇ. Ἀλλὰ ἢ
ἔστηκώς, ἢ πυθανόμενος εἰρηκέτω αὐτοῖς· τί θέ-
λετε ἵνα ποιήσω ὑμῖν; τὴν τι ἀξίωσιν ἐνδικώτερον
ἤδη πρὸς αὐτὸν οἱ τυφλοὶ εἰρηκέτωσαν αὐτῷ θέ-
λειν ἵνα ἀνοιχῶσιν ἀπὸ ἰησοῦ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν.
καὶ ὁ φιλάνθρωπος ἡμῶν ἢ συμπαθὴς σωτὴρ
σπλαγχνισθεὶς ἅπτεται τῶν τυφλῶν, σπλαγχνισθεὶς E
δὲ ἁπτομένου τοῦ παρεληφέναι ἐκείνους ὁ παρακα-
λούμενον τὸ, ἵν' ἅπτες ὀνομάσω, ἔλεον τοῦ ἰησοῦ,
ὅπερ ἦν ὁ κεκραγότας εἰρηκέναι· ἐλέησον ἡμᾶς
κύριε υἱὲ δαβὶδ, καὶ πεπιστευκότας αἰτῆσαι ἐκείνα
ἵνα ἀνοιχῶσιν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν, ἀψάμενος αὐ-
τῶν τῶν ὀφθαλμῶν, διὰ μιᾶς δύναμιν τῆς ἀφῆς ἰα-
τικὴν ἐνιεὶς τοῖς ὀφθαλμοῖς πεποικέτω τὸ τυ-
φλὸς ἀναβλέπειν, κἀκεῖνοι θαρσαλέως ἠκολου-
θηκέτωσαν τῷ ἰησοῦ. καὶ πίστιν θύσας τῷ τόπῳ, καὶ γνώσεων ὃ τό· ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐ μὴ συνῆτε

intelligentiam acceperit, eaque accepta A
quæ ad hunc locum pertinent edisserat,
post constitutum fidei his habitæ funda-
mentum ea exponens, juxta illud: *Credi-*
Psal. 115.1. *di, propter quod locutus sum*: ac qui erit ejus-
modi, non Iesu solum, ijsque quæ hoc loco
scripta extant consensum suum præbeat,
verum & eorum quoque sententiam cal-
leat; nam qui in fidei veritate permanet,
& per Verbi opera Verbo adhæret, juxta
Ioh. 8. 31. pollicitationem Iesu, veritatem cogno-
scit, & ab ipsa liberatur. Nos vero, quan-
doquidem eorum quæ dicta sunt, sensum B
non assequimur, cum fide caremus; quo-
tiescunque autem intelligimus, à fide no-
stra habemus vt intelligamus; age, eum
prius apprecati qui ab Evangelij tenebris,
& obscuritate nos liberat, quæ in hunc
locum nobis succurrent pro virili parte
exponamus; ac illud primum quid sit, Hie-
richunte egredientibus cum Servatore
Discipulis Iesu, magnam eum turbam fuis-
se subsecutam, perpendamus. Eorum er-
go recordatus quæ super ea parabola dixi-
mus in Euangelio secundum Lucam pro-
Luc. 10.30. posita: *Homo quidam descendebat ab Ieruſa-* C
lem in Iericho, & incidit in latrones, vide
num quærere possis annon memorata hic
Iericho symbolum sit terrestris illius loci,
qui in Scriptura Mundus dici solet. Hiero-
solyma ergo Hierichuntem descendens
Adam, hoc est homo, in latrones incidit.
At propter multitudinem, quæ Hierichun-
te est; magna siquidem Hierichunte turba
est, postquam ad eam cum Discipulis per-
venit Iesus noster, per hunc in Iericho ad-
ventum operam dans vt viam ijs præiret
qui se subsequi vellent, proficiscatur: nam D
qui Hierichunte sunt, à cogitationibus
mundanis discedere nequeunt, nisi Hieri-
chunte exeuntem non ipsum solum Iesum
viderint, sed & ipsius Discipulos: at visa
ea re, subsequitur illum turba ingens.
Et quisquis attente eos omnes perspexe-
rit, qui juxta divinum verbum vitam age-
re, necnon & mundum, ac res terrenas
despicatui habere volunt, Iesum, ipsiusque
Discipulos sequi, eorumque Hierichunte
exeuntium vestigia legere, is in loci
hujus sensum penetraverit. Iesum ergo
turba ingens sequitur, vt post eum ambu- E
lantes, eoque vtentes itineris duce, Hie-
rosolymam conscendant. Subjungitur
Matth. 21. 1. certe paulo post: *Quum appropinquassent*
Ierosolymis, & venissent Bethphage ad mon-
tem oliveti, tunc Iesum misisse duos discipu-
los, & reliqua. Tum deinde, cæcos mox
sanandos quasi indicante Scriptura, prodi-
Matth. 20. tum extat: *Et ecce duo cæci sedentes secus*
30.

πε, ἐκ τῆ πεπιςθυκέναι καὶ τὴν ἀκολουθίαν τῆς
πίςεως ὃ σωιέναι εἰληφέτω, καὶ εἰλικρινῶς λεγέ-
τω ἃ περὶ τόπων, καὶ τ περὶ αὐτῶν τῆς πίςεως
θεωρήμων περὶ αὐτῆ ἑρμηνεύων, καὶ τὸ· ὅτι ἐπίς-θυσα,
διὸ ἐλάλησα· καὶ ἔςω ὁ Ἰουδᾶς ὁ μόνον πις-θύων
τῷ ἰησοῦ καὶ τοῖς κ τ τόπον τῶτον ἀναγεγραμ-
μένοις, ἀλλὰ καὶ γινώσκων τ περὶ αὐτὸν νοῦν. ὁ
δὲ μένων ἐν τῆ τῆς πίςεως ἀληθείᾳ, καὶ διὰ τῆ
ἔργων τῆ λόγῳ ἐμμένων τῷ λόγῳ, κ τὴν ἰη-
σοῦ ἐπαγγελίαν, γινώσκει τὴν ἀληθείαν, καὶ ἐκ-
αὐτῆς ἐλευθερεῦται· καὶ ἡμεῖς δὲ ἐπὶ μὴ πις-θύον-
τες μᾶλ, ἃ σωιέμεθα τὰ βυλήματος τῆ λεγο-
μένων, σωιέντες ὃ ἐκ τῆ πις-θύειν σωιέμεθ,
φέρε ἃ ςοχασώμεθα ἡμῖν εἰς τ τόπον, εὐξά-
μενοι τῷ ῥυομένῳ ἡμᾶς ἀπὸ τῆ κακαλίφθαι
ἡμῖν τὸ εὐαγγέλιον, καθὸ χρεὼν ἐμέλλομεν πρᾶξαι πρῶ-
μεθ, καὶ πρῶτον γε καταναήσωμεν τί ὅ, ἐκπο-
ρευομένων ἀπὸ ἱερειχὼ τῆ μαθητῆ τῆ ἰησοῦ κ
τῆ σωτῆρος, ἠκολυθηκέναι αὐτῷ πολὺ ὄχλον·
ὅσα εἶνιν εἰ δυώασται, μεμνημένος τῆ ἡμῖν
καταπορευθέντων εἰς τὴν ἐν τῷ κ λῃςῶν βαλ-
θείσης πρὸς ἀνθρώπ τ κατιόντα
λῃςᾶς, ὑπειπόντας λέγειν μήποτε ἡ ἐνταῦθα ἱερι-
χὼ σύμβολόν ἐςι τῆ περιγείου τόπου σωμάτως καὶ
κοσμικῆς κ τὴν γεαφὴν, κόσμ· ὁ δὴ οὖν καται-
βαίνων ἀπὸ ἱερουσαλὴμ εἰς ἱερειχὼ ἀνθρ, τυ-
πόεται ἀνθρωπος, περιπεσὼν λῃςαῖς. ἅμα δ τῶν
ἐν ἱερειχὼ πολλῶν, πολὺς γὰ ὄχλος ἐν ἱερει-
χὼ, ὁ ἰησοῦς ἡμῶν ἅμα τοῖς μαθηταῖς γινόμενος
ἐν αὐτῇ, * ἐμπορεύεσθω περὶ πραγματευόμενος, * Ita Iunt.
ἅμα δ τῷ εἰς τὴν ἱερειχὼ εἰσελυθέναι, ὃ τοῖς ἐθέλου-
βεβλημένοις ἕπεσθαι ὁδηγεῖν. ἃ γὰ οἶδασιν οἱ ἐν ἱε-
ρειχὼ ἐξηγεῖν ἀπὸ τῆ κοσμικοῦ φρονήματος,
ἐὰν μὴ ἴδωσιν τὸ μόνον τ ἰησοῦν ἐκπορευό-
μενον ἀπὸ τῆς ἱερειχὼ, ἀλλὰ καὶ τοὺς μαθητὰς αὐ-
τῆ. ταῦτα δὲ θεωρήσαντες, ἀκολυθοῦσιν αὐτῷ
ὄχλος πολύς· καὶ ἔςι καταπονοῦντα τοὺς κ τ λό-
γον βιοῦν θέλοντας, καὶ τῆ κόσμου καὶ τῶν περιγεί-
ων καταφρονεῖν βλεμμάτως, ἀκολυθοῦντας ἃ
ἰησοῦ καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτῆ, καὶ κατ' ἴχνη βαί-
νοντας αὐτοῖς ἐκπορευομένοις ἀπὸ ἱερειχὼ, βλέ-
πων ἃ κ τ τόπον· ἀκολυθῶσι μέλλοντι ὁ πολὺς
ὄχλος τῷ ἰησοῦ, ἵν' ὀπίσω αὐτῆ βαδίζοντες, καὶ
αὖθις ὁδηγῶ χρώμενοι, ἀναβαίνωσιν εἰς τὴν ἱερου-
σαλὴμ· μετ' ὀλίγα οὖν ὑπιφέρεται ὅτι ὅτε ἤγγι-
σεν εἰς ἱερσόλυμα, καὶ ἦλθον εἰς βηθφαγὴ εἰς τ
ὄρος τῶ ἐλαιῶν, τότε ὁ ἰησοῦς ἀπέςειλε δύο μα-
θητάς, καὶ φησὶ· εἰπὼ ἐξῆς λέγεσθαι, οἱονεὶ
δεικνύοντος τῆ λόγῳ τοὺς ὅσον πω θεραπευθησομένους τυφλοὺς, τὸ· καὶ ἰδοὺ δύο τυφλοὶ κα-
θήμενοι

ἠκμῆοι τὴν ὁδὸν, ἀκούσαντες ὅτι Ἰησοῦς A *viam, audiverunt quia Iesus transiret, & cla-* Matth. 20.
παράγει ἔκραξαν λέγοντες. ἐλέησον ἡμᾶς κύ- *maverunt dicentes, Domine miserere nostri fili* 30.
ριε υἱὸς Δαβίδ· καὶ στάντες ἐν τούτοις τοῖς, καὶ *David.* Hic vero animadverte an in hisce
ἰδοὺ δύο τυφλοὶ, εἰ μὲ δεῖξιν σημαίνει ὁ, ἰδοὺ· *verbis: Et ecce duo cæci,* monstrationem ali-
εἴτ᾽ οὖν δείκνυσιν τοῖς λόγοις τοὺς δύο τυφλοὺς *quam vox, Ecce, contineat. Quod si duos*
παρακολουθεῖν δυνάμεθα, καὶ βλέπειν αὐτοὺς, *ergo cæcos indicantem Scripturam assé-*
φήσομεν ὅτι Ἰσραηλῖται καὶ Ἰουδαῖοι πρὸ τῆς Ἰησοῦ ἐπι- *qui, in eosque oculos intendere possimus,*
δημίας τυφλοὶ ἦσαν. πλὴν καθεζόμενοι παρὰ *dicemus Israëlē & Iudæos ante Christi ad-*
τὴν ὁδὸν, ἐν νόμῳ καὶ προφήταις ποιοῦσι τὰς *ventum cæcos fuisse; verum sedentes secus*
Ἁγιογραφὰς· τυφλοὶ μὲν * ὄντες μὴ βλέποντας αὐτοὺς *viam, quod in Lege ac Prophetis commo-*
πρὸ τῆς Ἰησοῦ εἰς τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἐπιδημίας † B *rarentur; cæcos quidem, quod ante Chri-*
ἐν νόμῳ καὶ τοῖς προφήταις ἀληθῆ λόγον. κεκράγο- *sti in ipsorum animas adventum veros &*
τες δὲ τό· ἐλέησον ἡμᾶς κύριε υἱὲ Δαβὶδ παρὰ *legitimos in Lege ac Prophetis compre-*
* c. R. suum ὁ * σωματοειδῶς ἑαυτῷ μὴ βλεπόντων ὃ βά- *hensos sensus minime intuerentur: id au-*
addidit λημα τῶν γεγραμμένων, καὶ βλέπειν ἀναβλέψαι *tem vociferatos: Miserere nostri Fili David,*
καὶ ἰδεῖν τὴν ἐν αὐτοῖς δόξαν· ὡς ἐν δὲ τυφλοὶ καὶ *quod Scripturarum sensum nequaquam*
μηδὲν μέγα περὶ τοῦ Ἰησοῦ φαντάζόμενοι, ἀλλὰ *callere sibi conscirent; visum autem recu-*
ὃ κατὰ σάρκα αὐτὸ μόνον νοοῦντες, καλοῦσι † γε- *perare velle, & contenta in Scripturis*
νόμενον ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα, ἐπεὶ μηδὲν *dogmata cognoscere. At velut cæci,*
τούτου πλέον σοφοί, υἱὸν Δαβίδ. ᾧ πᾶσα αὐτῶν ἡ *necdum magni quippiam de Iesu sentien-*
δοκοῦσα μὲν τὴν θεοσέβειαν μεγαλοφωνία, οὐδὲν C *tes, sed quod in eo carneum erat id vnum*
πλέον ἤδει λέγειν περὶ τοῦ σωτῆρος ἢ ὅτι υἱὸς ἦν *cogitantes, Filium David qui ex semine*
τοῦ Δαβίδ. ἐαὐ δὲ λέγω δύο τυφλοὺς, † πρὸ τῆς *David secundum carnem prognatus erat*
Ἰησοῦ εἰς τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἐπιδημίας Ἰσραηλῖ- *appellant, quoniam nihil amplius men-*
ται καὶ Ἰουδαῖοι, ἀπὸ τῶν συνειδότων αὐτοῖς *te capiebant; omnisque eorum clamor,*
καὶ τῶν γραφῶν ἐπιστάμενοι, ὅτι τοῖς βασιλεῦσι, καὶ *quem præ pietate tollere visi sunt, nihil*
κατανόησιν τοῦ τοὺς χρόνους ῥοβοὰμ Ἀβιαρὲμ μὲν † *aliud de Seruatore proferre sciebat, quam*
Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδαν. καὶ ἐξῆς ὅσα τοὺς προφήτας, *ipsum esse Filium David. Quod si duos*
ὅτε μὲν τοῦ Ἰσραὴλ, ὅτε δὲ τοῦ Ἰούδα προφητεύοντας, *cæcos Israëlem esse & Iudam pronuntio,*
ὅπως δὲ ἅμα ἀμφοτέρους· ἰδίᾳ μὲν οὖν *antequam ad eorum animam Iesus acces-*
πῶς ἑκατέρῳ προφητεύσει βύβλοις ἂν προσέχων *fisset, ad Libros Regum mentem attolle,*
τῇ ἀναγνώσει τὸ προφητεύειν. ἅμα δὲ Ἰσραὴλ καὶ Ἰού- D *& populum Israëlis & Iudæ Roboami tem-*
δα, κἀκεῖνα Δαβὶδ τοῦ Ἰησοῦ ἐπαγγέλλεται ὁ θεὸς *poribus divisum cogita; tum deinde ad*
Vide Not. στωτελέσειν ὅτι † οἶκον Ἰούδα Δαβὶδ κληρο- *Prophetas attende, qui Israëli aliquan-*
νὸ τὴν Δαβὶδ ἣν ἐποίησεν ὁ θεὸς τοῖς πα- *do, aliquando Iudæ, vtrisque vero simul*
τράσιν ἐκπορευομένοις ἐκ γῆς Αἰγύπτου· καὶ τυ- *aliquando vaticinantur. Quod si Pro-*
φλοί γε ὄντες, ὁ Ἰσραὴλ, ὡς πολλάκις ἀπεδε- *phetas evolvere tibi libuerit, quo pacto*
δώκαμεν αὐτὸ Δαβὶδ ἀγγελλόμενοι αὐτῶν πρὸς τοῦ *vtrique seorsum vaticinati sint compe-*
Χριστὸ Ἰσραὴλ. καὶ Ἰούδα ὁμοίως, ἀκούσαντες ὅτι Ἰη- *rum habebis; Israëli autem simul & Iudæ,*
σοῦς παράγει, ἔκραξαν. ἀκούσαντες, φησὶν, ὅτι *quando futurum pollicetur Deus vt per*
γὰρ οἷμαι τῶν κηρυσσόντων τὰ περὶ τῆς Ἰησοῦ *Iesum consummet super domum Iuda Testa-* Ier. 31. 31,
ἐπιδημίας, καὶ ὅτι παράγει τὴν προελευσομένην E *mentum nouum: non secundum Testamentum* 32, Hebr 8 8, 9
Ἱεριχοῦ, ἐπιδημοῦσι μὲ αὐτῇ, ἀξιβλαστόμενος ὃ *quod fecit* Deus *Patribus*, de terra Ægypti
ἀπ᾽ αὐτῆς, βλαβοῦσθαι μὴ προῆλθεν αὐτοὺς μὴ *exeuntibus. Et cum cæci essent, Israël, de*
ἐλεήσειεν. διὸ κεκράγασι πρὸς αὐτὸν λέγοντες· *quo multa à nobis dicta sunt cum ab Is-*
ἐλέησον ἡμᾶς κύριε υἱὸς Δαβίδ· ὑστεροῦσι δὲ ὁ *raële carnali eum distingueremus; atque*
Σωτὴρ ὑπὸ Δαβὶδ, ἀλλ᾽ ἵστα), ἵνα στάντες αὐτοῦ *itidem Iuda, postquam Audierunt,*
μὴ παρόδευσιν ἡ ὑστέρησία, καὶ παρέρχηται, ἀλλ᾽ *quia Iesus transiret, clamaverunt: post-*
ὡς ἀπὸ πηγῆς ἐτοίμης ἐπιῤῥυήσῃ τοῖς ὑστεροῦ- *quam audierunt, inquit, ab ijs opinor qui*
μένοις· τοὺς οὖν ὁ Ἰησοῦς καὶ πληγεὶς ἀπὸ τῆς κεκυ- *annuntiabant ea quæ ad Iesu adventum*
{ *pertinent, ipsumque Hierichunte quæ*
ipsa transitura est transire, in hanc qui-
dem peregre advenientem, at inde exitu-
rum, verentur ne se misericordiam ne-
quaquam consecutos prætergrediatur; id-
circo eum inclamaverunt dicentes: Mise-
rere nostri Domine Fili David. Beneficus au-
tem Servator non præterit, sed restitat, vt
stante eo beneficium neutiquam dilabatur
ac prætereat, sed tanquam de fonte certo
ac perpetuo in eos derivetur, qui bene-
ficio afficiuntur. Stans ergo Iesus, eorumque clamore ac postulatione commotus;

ipsos ad se accersit, beneficium suum jam inde exorsus, cum eos accersivit: non eos autem frustra vocavit, nec ita vt in ijs accitis nihil effectum dederit. Atque vtinam cum ipsum inclamaverimus dicentes: *Miserere nostri Domine*, ipse nos à *Fili David* auspicantes, & stans quidem, quasi ad petitionem nostram attendens nos advocet.

Matth. 20. 32. Ait ergo illis: *Quid vultis vt faciam vobis?* quod ejusmodi esse arbitror; Quid velitis significate, ostendite; vt quicunque Hierichunte exeunt, & me sequuntur, rem gestam audiant, & spectent; at res-

Matth. 20. 33. ponderunt illi: *Domine vt aperiantur oculi nostri*; qua quidem responsione adversus eum vtuntur, sibique oculos aperiri velle significant, qui generosi sunt, vt pote ab Israële & Iuda ortij; at à nequitia excæcati, ejusque sibi conscij sunt, & ea audierunt quæ de Sospitatore dicuntur; atque illud potissimum dicunt, qui Scripturam sacram evoluentes se ad ipsius sensum cæcutire non ignorant: aiunt siquidem illi: *Miserere nobis*, &, volumus *vt aperiantur oculi nostri*. Vtinam vero nos secus ipsam Scripturarum viam sedentes, in quibus cæcutimus & videre non possumus cognoscentes, postquam Iesum transire acceperimus, eum precatione nostra sistere queamus, & dicamus velle nos *Vt aperiantur oculi nostri*; quod si dixerimus ex affectu ea videre concupiscente, quæ videntur Iesu beneficio postquam animæ oculos tetigit, miseratione commovebitur Sospitator noster, & oculos ante adventum suum minime videntes continget, vt pote qui Virtus sit, & Verbum, & Sapientia, & quæcunque de ipso conscripta sunt; & postquam eos tetigerit, diffugient tenebræ ac ignorantia, & protinus non solum videbimus, sed ipsum etiam assectabimur, cum ipse propter se visum nobis restituerit, vt eum duntaxat sequamur qui vt videremus effecit, neque aliud quidquam præterea agamus; vt eum semper sequentes, ad Deum ipso præeunte deducamur; atque oculis nostris ipsius beneficio videntibus, vna cum ijs qui propter munditiem cordis beati prædicantur, Deum aspiciamus. Sic ergo habemus, qui Hierichunte exeunt, & Iesum sequuntur, & magno numero sunt, neque Israëlem, neque Iudam esse; cæcos autem duos qui Iesum transire audierunt, eumque filium esse David cognoverunt, cæcitatis suæ conscios, oculosque suos aperiri rogantes, Israëlem esse & Iudam, de quibus à nobis actum est, quorum oculi clausi & obducti

A ἡμᾶς αὐτῷ, καὶ τῆς ἀξιώσεως, καλεῖ αὐτοὺς πρὸς ἑαυτόν, τὴν ἀρχὴν τῆς εὐεργεσίας ἤδη ποιούμενος, ὅτε ἐφώνησεν αὐτούς. Οὐκ εἰ γὰ κενῶς ἐφώνησε, καὶ ὅτι τοῦ μηδὲν αὐτοῦ εἶναι ἐν τοῖς φωνηθεῖσιν· ὡς εἴδε καὶ ἡμᾶς πρὸς αὐτὸν κεκραγότας καὶ λιτανεύοντας· ἐλέησον ἡμᾶς κύριε, φωτίσας ἡμᾶς ἐρχομένους ἀπὸ τοῦ υἱοῦ Δαβὶδ, καὶ στὰς γε φωνήσας ἡμᾶς, ὡς προσέχων ἡμῖν τῇ ἀξιώσει· εἶπεν οὖν ἐκείνοις· τί θέλετε ἵνα ποιήσω ὑμῖν; ὅσῳ τοιοῦτον εἶ νομίζω. τί θέλετε φανερώσατε, δηλώσατε, ἵνα πάντες οἱ ἐκπορευόμενοι ἀπὸ Ἱερειχὼ, καὶ ἀκολουθοῦντες μοι ἀκούσωσι καὶ θεάσωνται τὸ γινόμενον. Ἀλλ' ἐκεῖνοι ἀπεκρίναντο· κύριε ἵνα ἀνοιγῶσιν οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν. ὑπῆκουσαν οἱ εὐγνώμονες μὲν, τοῦ εἶ) ἀπὸ Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδα, τυφλωθέντες ὑπὸ τῆς κακίας, ὑπ' αὐτῶν δημοῦντες αὐτῆς, καὶ ἀκούσαντες τοῦ λεγομένου περὶ τοῦ Χριστοῦ, φασὶ πρὸς αὐτὸν, ὑπ' αὐτοῦ λέγεσθαι ἵνα ἀνοιγῶσιν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν. καὶ μάλιστα τοῦτο φασὶν οἱ ὃν ὃ ἐντυγχάνειν τῇ ἱερᾷ γραφῇ μὴ ἀμαθῶς παίοντες ἑαυτοὺς τυφλοῦσθαι πρὸς τὸ ἐν αὐτῇ νοεῖν. ὅτι γὰρ φασὶ τό· ἐλέησον ἡμᾶς καὶ τό· θέλομεν ἵνα ἀνοιγῶσιν οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν· ὡς εἴδε καὶ ἡμεῖς αἰσθανόμενοι ἐν οἷς τυφλούμεθα, καὶ ὑ βλέπομεν, περὶ αὐτὸν κατεχόμενοι τῇ γεγραφῇ τὴν ἕδραν, ἀκούσαντες ὅτι ἰησοῦς παρέρχεται, λέγε τῆς ἡμετέρας ἀξιώσεως ἡσαμεν αὐτὸν, καὶ εἴπαμεν ὅτι θέλομεν ἵνα ἀνοιγῶσιν οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν. ὅσῳ ἐὰν εἴπωμεν ἀπὸ λεγομένου ὁρισθέντες τοῦ βλέπειν ἀ χρίζ ξ) βλέπειν ἀφάμβρος τῆς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοῦ ἰησοῦς, σπλαγχνισθήσεται ὁ σωτὴρ ἡμῶν, καὶ ὡς θεάσαμεν, καὶ λόγος, ἡ σοφία, καὶ πάντα ὅσα ἀναγέγραπται περὶ αὐτοῦ τυγχάνων ἀψάμενος τῶν αὐτοῦ μὴ βλεπόντων ὀφθαλμῶν ἡμῶν. καὶ ἀφαμμένοι αὐτοῦ, φεύξεται μὲν ὁ σκότος, καὶ ἡ ἄγνοια, οὐδέπω ἡ μόνον ἀναβλέψομεν, ἀλλὰ καὶ ἀκολουθήσομεν αὐτῷ, αὐτοῦ τοῦ ἀναβλέπειν ἡμᾶς ποιοῦντος αὐτὸν συνεργοῦντος πρὸς τὸ μὴ ἄλλο τι πράξαι, ἢ ἀκολουθεῖν τῷ ἀναβλέψαι ποιήσαντι, ἵνα ἀεὶ ἑπόμενοι αὐτῷ ὁδηγηθῶμεν ὑπ' αὐτοῦ πρὸς τὸν θεὸν, καὶ ὁρῶμεν τοῖς ἀναβλέψασι δι' αὐτὸν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν τὸν θεὸν, μᾶλλον μακαρίζομένου ὅτι τοῦ καθαροὺς ἔχειν τὴν καρδίαν· ἐγὼ οὖν τοὺς ἐκπορευομένους ἀπὸ Ἱερειχὼ, καὶ ἀκολουθοῦντας ᾧ ἰησοῦ ὄντας ὄχλον πολύν, τοὺς ὄντας ἰσραὴλ, οὐδὲ Ἰούδαν. τοὺς δὲ δύο τυφλοὺς ἀκηκόσμενος ὅτι ἰησοῦς παρέρχεται, καὶ εἰδότας ὅτι υἱὸς

ἐστὶ Δαβὶδ, καὶ σεσωφρονισμένους τῆς ἑαυτῶν τυφλότητος, καὶ αἰτησαμένους ἀνοιγῆναι τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, ἰσραὴλ καὶ Ἰούδαν τοὺς ἀποδεδομένους, ὧν κεκλεισμένοι οἱ ὀφθαλμοὶ, καὶ συμμεμυκότες

Διὰ τῆς ἁφῆς αὐαβλέπουσιν ἰησοῦ· ταῦτα μὲν κατὰ τὸν ματθαῖον· ἐπεὶ δὲ μάρκος καὶ λουκᾶς κατά τινας μὲν τὴν αὐτὴν ἱστορίαν ἐκτίθενται· κατὰ δέ τινας ἑτέραν παραπλησίαν, ἄξιόν γε καὶ τὰ τούτων ἰδεῖν· καὶ πρῶτόν γε κατανοητέον τὴν κατὰ τὸν μάρκον, οὕτως ἀναγράψαντα τὰ κατὰ τὸν τόπον· καὶ ἔρχεται εἰς ἱεριχὼ, καὶ ἐκπορευομένου αὐτοῦ ἐκεῖθεν, καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ ὄχλου ἱκανοῦ, ἰδοὺ ὁ υἱὸς τιμαίου, βαρτιμαῖος τυφλὸς, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· καὶ ἠκολούθει αὐτῷ ἐν τῇ ὁδῷ· ὁ μὲν οὖν τῇ ἱστορίᾳ ψιλῇ παρισταμένος, καὶ μὴ βουλόμενος διαφωνεῖν τοὺς εὐαγγελιστὰς, ἐρεῖ οὐχ ἅμα γεγονέναι τὸ κατὰ τὸν ματθαῖον, καὶ τὸν μάρκον, ἀλλά τινι μὲν ἐπιδημίᾳ τῇ ἐν ἱεριχὼ γεγονέναι τὰ κατὰ τοὺς ἀναβλέψαντας δύο τυφλούς· ἑτέρᾳ δὲ τὰ κατὰ τὸν ἕνα τοῦτον υἱὸν τιμαίου, βαρτιμαῖον. καὶ ἄλλῃ τὰ κατὰ τὸν λουκᾶν· εἴπερ γὰρ ἀκριβῶς πιστεύομεν ἀναγεγράφθαι, συνεργοῦντος καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, τὰ εὐαγγελία, καὶ μὴ ἐσφάλησαν ἐν τῷ ἀπομνημονεύειν οἱ γράψαντες αὐτὰ, δηλονότι ἐπεὶ μὴ δυνατὸν ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἐπιδημίᾳ ἀληθὲς εἶναι δύο τυφλοὺς τεθεραπεῦσθαι ἢ ἕνα, ἑτέρα μέν τις ἐκδημία δεδήλωται ὑπὸ τοῦ ματθαίου, ἑτέρα δὲ ὑπὸ τοῦ μάρκου, ἤδη δὲ καὶ ἄλλη ὑπὸ τοῦ λουκᾶ, ὡς τῷ ἐπιστήσαντι ἐκ τῆς πρὸς τοὺς λοιποὺς διαφορᾶς ἔστι καὶ τοῦτο τεθαρρηκότως ἀποφήνασθαι· καὶ οὐδὲν θαυμαστὸν ἐπιτηρήσαντά τινα τῶν ἐν ἱεριχὼ τὴν προτέραν θεραπείαν, διὰ τῆς λέξεως, καὶ τῆς * ὁμοίως ἀξιώσεως, καὶ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ βεβουλῆσθαι θεραπευθῆναι· εἴποι δ' ἄν τις οὕτω, καὶ ἄλλος ἐστὶν ὁ κατὰ τὸν λουκᾶν τυφλὸς θεραπευθείς· ὁ μέντοι γε ὅλων τούτων ζητῶν βαθυτέραν διήγησιν φήσει, ὅτι ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα διαφόροις λέξεσι παρίσταται. δύο μὲν γὰρ τυφλοί εἰσιν, ὡς ἀποδέδοται ἰσραὴλ καὶ ἰούδας. εἷς δὲ ὁ ὅλων τούτων λαὸς, ὅτε εἷς δηλοῦται θεραπευόμενος τυφλός· ὄχλου οὖν ἱκανοῦ τοῦ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν συνεκπορευομένου ἀπὸ τῶν κοσμικῶν τῷ ἰησοῦ καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἰσραηλιτικόν τι λεῖμμα παρὰ τὴν ὁδὸν κατεζόμενον, καὶ πενόμενον τοῖς νοήμασι, καὶ ἐπαιτοῦν τὰ εἰς τὴν χρείαν τῆς ψυχῆς, ἀκοῦσαν ὅτι ἰησοῦς ὁ ναζαρηνός ἐστιν, ἔρχεται μέγα βοῶν, ἀξιοῦν τὸν σωτῆρα, ὡς υἱὸν δαβὶδ, ἔλεον αὐτῷ παρασχεῖν. καὶ ἐπὰν ἴδῃς τῶν ἀπὸ ἰουδαίων πιστεύοντων εἰς τὸν ἰησοῦν τὴν περὶ τοῦ σωτῆρος πίστιν, ὅτε μὲν ἐκ μερίας καὶ τοῦ ἰωσὴφ οἰομένων αὐτὸν εἶναι, ὅτε δὲ ἐκ μερίας μὲν μόνης καὶ τοῦ θείου πνεύματος, οὐ μὴν καὶ μετὰ τῆς περὶ αὐτοῦ θεολογίας, ὄψει πῶς οὗτος ὁ τυφλὸς

per Iesu contactum vident. Atque hæc quidem juxta Matthæum. Verum quoniam Marcus & Lucas eandem quidem ex aliquorum sententia historiam narrant; at ex aliorum opinione consimilem alteram, quænam ab ijs proponantur perpendere operæ pretium est. Ac primo quidem loco ea discutienda veniunt quæ apud Marcum continentur, à quo res ad hunc locum pertinentes his verbis conscriptæ sunt: *Et venit Iericho, & inde eo proficiscente, & Discipulis ejus, & plurima multitudine, ecce filius Timæi Bartimæus cæcus*, & reliqua, vsque ad id: *Et sequebatur eum in via.* Qui ergo nudam sequitur historiam, nec invicem discrepare Evangelistas fatetur, non eodem tempore contigisse dicet quæ apud Matthæum, quæque apud Marcum traduntur; sed in aliqua in Hierichuntem peregrinatione visum cæcos duos recepisse; in altera autem solum hunc Timæi filium Bartimæum; & in alia quæ apud Lucam habentur accidisse. Nam si operam suam conferente Spiritu sancto accurate conscripta esse Evangelia credimus; & in ijs commemorandis rebus lapsi non sunt eorum Scriptores, quandoquidem verum esse non potest in vna eademque peregrinatione duos cæcos vel vnum fuisse consanatos, aliam quidem à Matthæo peregrinationem descriptam esse liquet; alteram autem à Marco, & aliam rursum à Luca, quemadmodum poterit confidenter affirmare qui differentiam vnius à reliquis observaverit. Nec mirum sane si eorum qui Hierichunte fuerunt, priore quis adnotata sanatione; ex verbis, & ex simili precatione, in eodem quoque sanatos es fuisse loco contendat. Sic autem dixerit quispiam, alium quoq; cum esse cæcũ qui juxta Lucam sanatus est. At qui profundiorem horum interpretationem rimabitur, vnam eandemque rem diversis verbis declarari pronuntiabit; duo siquidem cæci sunt Israël & Iudas, ita vt à nobis proditum est; vnus est autem ex vniversis illis conflatus populus, quando vnicus sanitati restitutus cæcus exhibetur. Ingenti ergo è Gentibus multitudine, vna cum Iesu, ipsiusque Discipulis è rebus mundanis exeunte, Israëliticæ quædam secus viam sedentes reliquiæ, cogitationum inopes, & animæ necessaria mendicantes, cum Iesum Nazarenum esse audissent, magna voce clamantes, & Servatoris, tanquam filij David, misericordiam implorantes accedunt: & postquam Iudæorum in Iesum credentium fidem de Servatore perspexeris, qui nonnunquam eũ è Maria & Iosepho natũ, aliquando è Maria sola & Spiritu sancto, at neutiquam cum Theologica ipsius cognitione existi-

Marc. 10. 46, & seq.

Luc. 18. 35, & seq.

mabant, facile intelliges quomodo id dicat cæcus: *Fili David miserere mei*, quem plurimi quidem increpant; multi enim Hierichunte exeũt Gentiles, Iudæos fidem amplecti visos ob inopiam incessentes; quæ si ad animam natalibus nobilem, rerum ejusmodi egenam, & ad mendicitatem vsque redactam retuleris, non multum à ratione aberraveris. At quoniam Marco visum est cæci hujus Patris nomen (Timæus autem illud erat) scriptis tradere, necnon & ipsius cæci, qui Bartimæus vocabatur, id quærimus, annon sublimius aliquid hoc loco Marcus intellexerit: & fortasse quidem nomen ab historia depromtum necessario eum addidisse, & tanquam rem vtilem adscripsisse dixerit aliquis. Quod nisi ad eorum vsque disputationem descendentes minuta consectari videamur; de Timæo qui τῆς τιμῆς, hoc est honoris & gloriæ cognominis est, deque filio ipsius Bartimæo, quod Timæi filium sonat, quæstionem habebimus. At vide an propter Patriarchæ Iacob & Israël dignitatem ac honorem, Timæus ipse tropice est: qui vero nobilitatem ab ipso duxerunt, ij Bartimæo cæco, & secus viam itidem sedente, ac stipem rogante, propter res superius à nobis dictas repræsentantur. Deinde vero quoniam dicentem eum: *Fili David miserere mei*, increpabant multi vt taceret, quæro num plures illos increpantes eum qui Ebionæus & fidei in Iesum inops est, vt taceat, Gentiles esse dicere queas, qui, si paucos excipias, natum illum esse ex Virgine persuasum habuerunt; eumque vt taceat increpant, qui eum è mulieris ac viri genus suum à Davide ducentis semine natum esse opinantur. Verum multis licet increpantibus multo magis vociferatus est, in Iesum quidem, at fide nimis humana, credens; & vociferans ait: *Fili David miserere mei.* At homines amans Servator restitans non jam eum amplius juxta Matthæum ipse accersit, at accersi jussit. Quibus autem id mandatum fuit, ei dixerunt: *Bono animo es, surge*; sedenti enim ei, & decumbenti dicunt: *Surge*, & subnectunt: *Vocat te.* Subijcit deinde Marcus eum *Projecto vestimento exilientem venisse ad Iesum.* An is porro nihil animo versans scripsit abjecto illum vestimento exilientem ad Iesum accessisse, & hæc frustra in Evangelium fuisse intrusa pronuntiare audebimus? Equidem ne iota quidem vnum, vel vnum apicem in divinis præceptis inanem esse existimo; at veram eorum interpretationem assequi, propter rerum obscuritatem, spissum esse opinor ac operosum negotium. Vide ergo annon quasi cæci & mendici operimenta, quibus indutus erat

Marc. 10. 48.

Marc. 10. 49, 50.

λέγα τ· υἱὸς δαβὶδ ἐλέησόν με, ᾧ ἐπτιμῶσιν οἱ πολλοί. πολλοὶ γὰρ οἱ ἀπὸ τῆς ἱερειχὼ ἐκπορευόμενοι ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, ἐπτιμῶντες τὴν πλωχείαν τῶν ἀπὸ τῶν ἰουδαίων πιστεύειν δικαιούντων. ἢ φιλάνθρωπον ἦν τὸν εὐθὺν ψυχὴν ἔχοντα τοιαῦτα πλωχεύσασθαι, καὶ μέχρι ἐπαγτήσεως φθάσασθαι, ἐὰν μὴ ἡμεῖς ἁμαρτήσωμεν τῷ λόγῳ· ἐπεὶ ἦ ἔδειξε ὧ μῶρκε καὶ ὁ τῆς παῦλος τὸ τυφλοῦ ὄνομα ἁμαρτεῖν φάναι, ὅτι τίμιος ἦν, καὶ ὁ τοῦ τυφλοῦ, ὅτι βαρτιμαῖος ἐκαλεῖτο, ζητεῖμεν μή πῃ ἀσεμνοτέρα ὁ μῶρκος βαδύτερον κεῖται τόπον. καὶ αἰαγκαίως τάχα μὲ ἀπὸ τῆς ἱστορίας λαβὼν παρεσήκατο ὄνομα, εἴποι ἄν τις, καὶ ποιήσας αὐτὸ ὡς χρήσιμον· καὶ εἰ μὴ δόξομεν ψυχρύεσθαι μέχρι τῆς περὶ τούτων ἐξελάσεως φθάνοντες, ζητεῖμεν τὰ τῆς τιμῆς ἐπώνυμον τίμαιον, καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ βαρτίμαιον, ὅ ἐστιν υἱὸς τιμαίου· μήποτε ἦ ἀφ' ὃ τίμιον τῷ πατριάρχῃ ἰακὼβ καὶ ἰσραὴλ, ἐγκαὶ ἐκείνου ἐστὶν ὁ τίμαιος· οἱ δὲ τὴν εὐδόκιαν ἀπ' ἐκείνου κεκτημένοι, ὁ βαρτίμαιος τυφλὸς ἀφ' ὧν παρειρημένα, ὁμοίως ἂν καθεζόμενος παρὰ τὴν ὁδὸν, καὶ ἐπαιτῶν· εἶτα ἐπείγοντι αὐτῷ· υἱὸς δαβὶδ ἐλέησόν με, ἐπιτιμῶν οἱ πολλοὶ ἵνα σιωπήσῃ, ζητῶ εἰ δυνάσαι πολλῷ μᾶλλον εἰπεῖν ὑπτιμοῦντας ἵνα σωπήσῃ, τῷ ἐθνικαίῳ καὶ πλωχεύοντι περὶ τὴν εἰς ἰησοῦν πίστιν, τὰς ἀπὸ τῆς ἰουδαίας, οἵτινες περὶ ὀλίγας ἀπέμπτης πεπιστεύκασιν αὐτὸν ἐκ παρθένου γεγεννῆσθαι, καὶ ὑπτιμῶσιν ἵνα σιωπήσῃ, τῷ οἰομένῳ αὐτὸν ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς, καὶ γυναικὸς εἶ) καταγομένης ὁ ὄχλος ἀπὸ τοῦ δαβίδ· ἀλλὰ καίτοιγε τῆς πολλαὶ ὑπτιμούντων πολλῷ μᾶλλον κέκραγε, πιστεύων μὲν ὅτι τῷ ἰησοῦ, ἀνθρωπικώτερον ἦ πιστεύων, καὶ κεκραγὼς λέγει· υἱὲ δαβὶδ ἐλέησόν με· ἀλλ' ὁ φιλάνθρωπος σωτὴρ σὰς ἐκεῖνο τῷ ματθαῖον αὐτὸς αὐτὸν φωνεῖ, ἀλλ' εἶπεν αὐτὸν φωνηθῆναι· οἱ δὲ παρεσταλμένοι εἶπον αὐτῷ· θάρσει, ἔγειραι· καθεζομένῳ γὰρ αὐτῷ, καὶ ἀναπεπλωκότι φασὶν· ἔγειραι. καὶ λέγουσι· φωνεῖ σε· μὴ ταῦτά φησιν ὁ μῶρκος ὅτι ἀποβαλὼν ὁ ἱμάτιον ἀναπηδήσας ἦλθε πρὸς τὸν ἰησοῦν· ἆρ' οὖν ταῦτ' ἐννοήσας μύστικῶς παρέλαβε τὸ ἀποβαλόντα αὐτὸν ἱμάτιον ἀναπεπηδηκότα ἐλθεῖν πρὸς τὸν ἰησοῦν, καὶ τολμήσειεν φῆσαι μάτην ταῦτα παρεισῤῥῆφθαι ὑπ' ἀναγνώστου; ἐγὼ μὲν οὖν ἰῶτα ἓν ἢ μίαν κεραίαν ἐν τοῖς θείοις μαθημάτων. τὸ δὲ ὑπτιαζόμενον ἑρμηνεύοντα, κατάμαθε πολλοῦ δεῖσθαι λόγου, ἀφ' ὃ δυσερμήνευτον τῆς παραγραφῆς· μήποτ' οὖν τὰ ὡς τυφλοῦ ἐπαίτου ὑπορρύμματα, οἷς περιβέβλητο ὁ

βαρτιμαῖος, ἀκηκόατε; ἃ πνα ἀπέβαλεν ὁ τυ- A Bartimæus, significantur? quæ quidem
φλὸς ἀκούσας. θαρσεῖ, ἔγειραι, φωνεῖ σε. καὶ projecit cæcus, quum hæc audisset: *Bono*
ἀποβαλὼν τὰ τῆς ἐπαιτήσεως καλύμματα, καὶ *animo es, surge, vocat te*; & abjectis men-
τὰ ῥεμβόλια, ἀνεπήδησε, καὶ ἀνέστη, ἵνα ἔλθῃ dicitatis tegminibus & indumentis exi-
πρὸς τὸν ἰησοῦν. καὶ τυχὼν τῆς περὶ αὐτοῦ ἀποκρί- lijt, & surrexit, vt ad Iesum accederet; &
σεως εἰρηνικῆς πρὸς τὴν αἴτησιν, τῆς. τί θέ- quum responsionem precationi suæ da-
λεις ποιήσω; καὶ αὐτὸς εἶπε μείζονα φωνὴν τῆς· tam fuisset consecutus, hanc scilicet: *Quid* Marc. 10.
vis faciam? majora quidem ijs: *Fili David* 50.
miserere mei, prolocutus est: majora enim
eo, *Fili David*, animo commentus est qui
ait, *Rabboni*, & gratiæ ac beneficij for-
mam proposuit dicens: *Vt visum recipiam.*
Nec vero propter illud: *Fili David misere-*
B *re mei*, beneficium confert Sospitator,
neque cum mendicitatis pallio indutus
erat, neque cum secus viam stipem rogans
sedebat; sed propter illud: *Rabboni, vt vi-* Marc 11. 13.
deam, dixit ei: *Vade, fides tua te salvum* 52.
fecit: & ait quidem ei Servator, *Vade*; at
ille eo mandato melius quid egit, non
enim abijt, sed Iesum in itinere secutus est,
statim atque visum recepit. Quin & illud,
ita vt narratur à Luca, consideremus: sic
illud se habet: *Factum est autem quum ap-* Luc. 18. 35,
propinquaret Iericho, cæcus quidam sedebat & seq.
C *secus viam mendicans*, & cætera, vsque ad
id: *Et omnis plebs vt vidit, dedit laudem*
Deo. Ac ea quidem quæ cum alijs ei com
munia sunt, quoniam prout nobis visum
fuit explicavimus, iterum non repete
mus; quæ autem ad rem pertinent, & il
lius propria sunt, pro virili exponemus. Ie
primum observa scripsisse Matthæum &
Marcum, cæci, cæcorumve historiam
contigisse, cum Discipulis comitatus Hie-
richunte Iesus exiret; Lucas autem ait:
Factum est autem quum appropinquaret Ieri-
D *cho.* Iuxta Lucam ergo Hierichuntem in-
gressurus, postquam ad eam propius ac-
cessit, cæci sanationem administravit. Et
juxta mysticum sane sensum dixerit ali-
quis prius esse quod ait Lucas, secundum
quod Marcus, tertium quod Matthæus:
primum enim ad Hierichuntem acceden-
dum est, & eam postmodum ingredien-
dum, ac ea demum exeundum. Id itaque
dixit Lucas: *Factū est quum appropinquaret*
Iericho; Marcus autem: *Et venit Iericho, &*
proficiscente eo inde; Matthæus vero neq; ap-
propinquare scripsit Iericho, neque venire
E Iericho, sed solū *Egredientibus illis ab Iericho*,
secutam esse eum turbam multam. Quod ergo
à Luca conscriptum est, quum Hierichun-
tem accederet, fecisse potest; quod autem
à Marco, quum venisset Hierichuntem;
quod vero à Matthæo, quum ea exces sis-
set. Vides autem cæcum de quo agit Lu-
cas, *quum audiret turbam prætereuntem*, non Luc. 18. 36.
autem Iesum, *interrogasse quid hoc esset*;
at is de quo Marcus, *Quum audisset quia*

Iesus Nazarenus est, cœpisse clamare: hos vero *duos cæcos sedentes*, juxta Matthæum, *secus viam, quum audissent quia Iesus transiret, clamavisse*: nec Iesum cæcis, de quibus Matthæus, Nazarenum esse, esse vero alijs, quorum is de quo Marcus, Iesum esse Nazarenum audit; at ille de quo Lucas postquam à turba prætereunte percontatus est quid hoc esset, ex eorum renuntiatione transire Iesum Nazarenum didicit. Post illa deinde observa vociferantem cæcum ac dicentem: *Fili David miserere mei*, à præeuntibus increpitum fuisse vt taceret; ac si dixisset, qui primi crediderant increpabant dicentem, *Fili David*, vt taceret, nec deteriore eum nomine compellaret, sed verbi gratia diceret: *Fili Dei miserere mei: ipsum vero multo magis clamasse, Fili David miserere mei.* Postmodum, inquit, *Stans Iesus jussit illum adduci ad se.* At vide annon inferior sit iste cæcus, quemadmodum adnotavimus; nec eum quippe vocavit Iesus, neque porro vocari jussit, sed quasi horum minime capacem, illum ad se proprijs viribus venire non valentem jussit adduci. Tum vero, inquit, *Quum appropinquasset interrogavit illum, Dicens, Quid tibi vis faciam*, nec ante ipsum interrogavit, quam ad se prope accesserit qui interrogatus est; & quia accessit, propterea quum fuit interrogatus, dixit: *Domine vt videam*: Deinde, inquit, *respondens Iesus dixit illi, Respice, fides tua te salvum fecit.* At amplius quippiam habent Matthæi cæci, de quibus scriptum est *Misertum Iesum tetigisse oculos eorum:* non illius autem oculos tetigit, de quo Marcus, neque hujus, de quo Lucas. Rursum prærogativam aliquam habet is de quo Lucas, quoniam postquam visum derepente recepit, non ipsum tantummodo secutus est, sed aliquid etiam præ cæteris habuit: *Sequebatur enim illum*, inquit, *magnificans Deum*: atque ita desijt ille dicens sequente eo & Deum magnificante, videtem omnem turbam dedisse laudem Deo. Hæc nos quidem impræsentia super hoc loco si mente consequi potuimus; at cui voluerit Deus, ditiorem sapientiæ sermonem, vel clariorem in luce scientiæ doctrinam largiatur, vt cum ijs quæ ab hujusmodi donis proficiscuntur hæcce comparata, talia esse reperiantur, qualis est ad Solem lucerna.

Luc. 18. 39, 40.

Luc. 18, 40, 41.

Luc. 19. 42.

Luc. 19. 43.

ναζαρηνός ἐστιν, ἤρξατο κράζειν. οἱ δὲ κ(ύρι)ε τ(ὸν) ματθαῖον δύο τυφλοὶ καθήμενοι παρὰ τὴν ὁδὸν, ἀκούσαντες ὅτι ἰησοῦς παράγει, ἔκραξαν. ἡ οὖν ἐστιν ὁ κ(ύρι)ε τ(ὸν) ματθαῖον παρὰ τοῖς τυφλοῖς ἰησοῦς ναζαρηνός, ἀλλ' ὁ παρὰ τοῖς λοιποῖς, ὃν ὁ μ(ὲν) κ(ύρι)ε τ(ὸν) μᾶρκον ἀκούει ὅτι ἰησοῦς ὁ ναζαρηνός ἐστιν. ὁ δὲ κ(ύρι)ε τὸν λουκᾶν, ὅτε ἐπυνθάνετο παρὰ τοῦ ὄχλου τί ἂν εἴη τοῦτο, ἔμαθεν ἀπαγγειλάντων αὐτῷ ὅτι ἰησοῦς ὁ ναζαρηνὸς παρέρχεται· ἐξῆς δὲ τοῖς παρατηρεῖ ὅτι ὡς βοήσαντι τυφλῷ λέγοντι· υἱὲ δαβὶδ ἐλέησόν με, οἱ προάγοντες ἐπετίμων, ἵνα σιωπήσῃ, ὡσὶ ἔλεγον, οἱ προῦποι πιστεύσαντες ἐπετίμων ὡς λέγοντι, υἱὲ δαβὶδ, ἵνα σιγήσῃ, ἡ μὴ φαυλοτέρῳ οὕτω ὡς ἐλαττόνι ὀνόματι, ἀλλ' οἰονεὶ λέγῃ· υἱὲ θεοῦ ἐλέησόν με. ἀλλ' ἐκεῖνος πολλῷ μᾶλλον ἔκραξεν, υἱὲ δαβὶδ ἐλέησόν με· εἶπε, φησὶ, σταθεὶς ὁ ἰησοῦς ἐκελεύσεν αὐτὸν ἀχθῆναι πρὸς αὐτὸν· καὶ ὅρα εἰ μὴ, ὡς παντελῶς ἀμυήτου, οὐδὲ προσελθεῖν ἐᾷ. ὅτος ὁ τυφλὸς, ὅτε μὲν ὁ ἰησοῦς αὐτὸν ἐφώνησεν, ὅτε εἶπεν αὐτὸν φωνηθῆναι, ἀλλ' ὡς μὴ χωρησόντα ταῦτα ἐκέλευσεν αὐτὸν μὴ δυνάμενον καθ' αὑτὸν ἐλθεῖν πρὸς αὐτὸν, ἀχθῆναι πρὸς αὐτὸν· εἶπα, φησὶν, ἐγκύπτοντες αὐτῷ, ἐπηρώτησεν αὐτὸν, εἰπών· τί σοι θέλεις ἵνα ποιήσω, καὶ ὁ πρότερον ἐπηρώτησεν αὐτὸν, ἢ ὁ ἐρωτώμενος ἤγγισεν αὐτῷ. ἐπεὶ ἤγγισε, διὰ τοῦτο ἐρωτηθεὶς εἶπε τό· ἵνα ἀναβλέψω κύριε. εἶπα, φησὶν, ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῷ ἰησοῦς, ἀνάβλεψον, ἡ πίστις σου σέσωκέ σε· πλεῖον δὲ ἔχουσιν οἱ κ(ύρι)ε τ(ὸν) ματθαῖον τυφλοὶ, ἐφ' οἷς μεγαλαίνει ὅτι σπλαγχνισθεὶς ὁ ἰησοῦς ἥψατο τῶν ὀμμάτων αὐτῶν. οὐχ ἥψατο δὲ ὅτε τοῦ κ(ύρι)ε τ(ὸν) μᾶρκον, ὅτε τοῦ κ(ύρι)ε τὸν λουκᾶν· ἔχει δὲ πάλιν πλεονέκτημά τι ὁ κ(ύρι)ε τὸν λουκᾶν, ἐπεὶ ὧν ἤνιξε θαῦμα ἀνέβλεψεν, οὐ μόνον ἠκολούθει αὐτῷ, ἀλλὰ πλεῖόν τι εἶχε παρὰ τοὺς λοιποὺς. ἠκολούθει γὰρ, φησὶν, αὐτῷ δοξάζων τὸν θεόν· καὶ ἦν ὁ πᾶς τόπος ἐν ᾧ ἀκολουθοῦντι καὶ δοξάζοντι τὸν θεὸν, πᾶσαν τὸν ὄχλον ἰδόντα δοῦναι αἶνον τῷ θεῷ. ταῦτα μὲ ὅπῃ τῷ προϊόντος ἡμῖν εἰς τὸ πᾶν εἶπε λαβόντες εἰδόμεν, θεὸς δὲ δώῃ ᾧ βούλεται λόγον σοφίας πλουσιώτερον, καὶ λόγον ἐν φωτὶ γνώσεως λαμπρότερον, ἵνα ταῦτα τοῖς ἀπὸ τοιούτων χαρισμάτων συγκεκριμένα, εὑρεθῇ ὡς λύχνος πρὸς ἥλιον.

A

Περὶ τῆς ὄνου, καὶ τοῦ πώλου.

De asina & pullo.

Καὶ ὅτε ἤγγισαν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ἦλθον εἰς Βηθφαγὴ πρὸς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν, καὶ τότε ἐξῆς, ἕως τοῦ· ὅτι ὄνον, καὶ πῶλον μετ' αὐτῆς· καὶ ὁ μὲν κύριος δὲ τὸν τόπον ὅπως διέγραφε· καὶ ὅτε ἐγγίζουσιν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ εἰς Βηθανίαν πρὸς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν, καὶ ἐξῆς, ἕως τοῦ· καὶ εὐθέως αὐτὸν ἀποστελεῖ· ὁ δὲ λαὸς τοῦτον τὸν τρόπον καὶ τοῦτο εἰπών· ἐπορεύετο ἔμπροσθεν αἰναβαίνων B εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ τοῦτο ἐξῆς, ἕως τοῦ· ὅτως ἐρεῖτε, ὅτι ὁ κύριος αὐτοῦ χρείαν ἔχει· ἄξιόν ἐστι μάλιστα ὅτι τῶν τοιούτων τοῦ διαγγελίου ῥητῶν ὑπῆρξεν ὡς βουλήματι τῶν ἀναγεγραφότων, καὶ τῇ παραιρέσει αὐτῶν, τί σκοποῦντες αἰνίγματα πρὸς τοῖς τεταγμένοις, καὶ παραδόξοις τῶν ὑπὸ τοῦ σωτῆρος γεγενημένων, καὶ τοῦ μηδὲν ἐμφαίνοντα πιθανόν· ἔτι γὰρ πρὸς τυφλῶν ἀναβλέψεως, καὶ πρέπων ἰάσεως, καὶ νεκρῶν ἀναστάσεως, καὶ λεπρῶν καθαρίσεως πεπραγματεῦσθαι τὰς διαγγελίας C ταύτας, εἰς οἰκοδομὴν τῶν πρὸς τοῦ Ἰησοῦ τοῖς ἐντυγχάνουσιν αὐτῶν τῇ γραφῇ. τί βούλεται οὖν τὸ παρακείμενον ῥητόν, καθὸ ἤνικα τοῖς Ἱεροσολύμοις ἤγγισεν ὁ Ἰησοῦς μετὰ τῶν μαθητῶν, καὶ ἐλήλυθεν εἰς Βηθφαγὴν πλησίον τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν, ἀπέστειλε δύο μαθητὰς, ἐντελλόμενος αὐτοῖς πρὸς ὄνον καὶ πῶλον, ἵνα λύσαντες ἀγάγωσιν αὐτῷ, τοῦ ἕνεκα ὅτι μὴ ἀνήσουσι πλείονα ὁδὸν περιοῦσαι, καὶ τοῖς ἑαυτῶν ποσὶ τὴν ὁδοιπορίαν ἐκτελέσαι, ὡς ὅτε ἀπὸ Ἱεροσολύμων διήρχετο Δι' τῆς D Σαμαρείας, φθάσας ὅτι ὁ φρέαρ, * κοπιάσας ἐκ τῆς ὁδοιπορίας ἐκαθέζετο πρὸς αὐτῷ; τί δὴ καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ παρόντος οἷον δεδεμένην μὴ πῶλον λύεσθαι κελεύοντι, φροντίσαντι λέγειν τοῦ ὑποπτοῦ ὅτι τάχα φάσκοντι, ὅτι ὁ κύριος αὐτῶν χρείαν ἔχει, εὐθέως δὲ ἀποστελεῖ αὐτούς; ὁ γὰρ τηλικοῦτος κύριος χρείαν ἔχων ὄνου καὶ πώλου τοῦ πάλαι δεδεμένων, ἐμφανίστω τι ἄξιον αὐτοῦ τῆς μεγαλοπρεπείας· ὑπιτίνει δὲ τὸν κύριον τόπον ζήτησιν προφήτης Ζαχαρίας ὁ τοῦ Βαραχίου E προφητεύσας περὶ τούτων προφητείαν ἀξίαν ὑπομνήσεως, ἐν ᾗ αὐτοῖς λέξεσι γέγραπται ταῦτα· χαῖρε σφόδρα θύγατερ σιών, κήρυσσε θύγατερ ἰερουσαλήμ. ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεταί σοι δίκαιος, καὶ σώζων, αὐτὸς πραΰς, καὶ ὑποζύγιον καὶ πῶλον νέον· εἰ δὲ βούλει ἀπὸ τοῦ προφήτου μαθεῖν πῶς ὅτι, χαῖρε σφόδρα, χαρᾶς ἄξια τῇ θυγατρὶ σιὼν τὰ προφητευόμενα, ἄκουε τοῦ· καὶ ἐξολοθρεύσει ἅρματα ἐξ Ἐφραὶμ, καὶ ἵππον ἐξ Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐξολοθρεύσεται τόξον πολεμικὸν, καὶ πλῆθος; ἡ

Et quum appropinquassent Ierosolymis, & venissent Bethphage ad montem oliveti, & cætera, vsque ad id: Super asinam & pullum filium subjugalis. Marcus autem ita hoc loco scripsit: *Et quum appropinquarent Ierosolymæ, & Bethaniæ ad montem olivarum,* & reliqua, ad hæc vsque: *Et continuo illum dimittet.* Hæc quoque Lucas ijs verbis exposuit: *Præcedebat ascendens Ierosolymam,* & reliqua, vsque ad id: *Sic dicetis quia Dominus eo opus habet.* Super talibus Evangelij locis ad Scriptorum sententiam ac consilium mentem advertere operæ pretium est, quorsum post prodigia, & rerum à Sospitatore gestarum portenta, ea etiam conscripserint, quæ nihil ejusmodi exhibent. Esto enim, de visione cæcis restituta, paralyticorum sanatione, mortuorum resurrectione, & leprosorum purgatione commentati sint Evangelistæ, vt scriptorum suorum lectores in Iesu ædificentur: quid autem proposito hocce loco significatum volunt, quo postquam Ierosolymis appropinquavit Iesus cum Discipulis, & venit Bethphage prope montem olivarum, misisse narratur duos discipulos, dato ijs mandato vt solutam cum pulla asinam adducerent ad se, qui longius iter pedes nonnunquam conficere, suisque pedibus peregrinationem absolvere non renuit; vt cum Ierosolyma veniens per Samariam transijt, ad puteumque pervenit, & fatigatus ex itinere prope illum consedit? Quid sibi vult & ipse Iesus cum alligatam asinam cum pullo solvi jubet, & ei qui hac de re quidpiam dixerit, Domino ijs opus esse respondeti mandat, ipsosque confestim dimissurum? Tantus enim ille Dominus, cui asina & pullo jam olim alligatis opus est, magnificentia sua dignum aliquid nobis ostendat. Quæstionis etiam difficultatem auget Zacharias Propheta Barachiæ filius, qui Prophetiam animadversione dignam ijs de rebus edidit, in qua hisipsis verbis talia conscripta sunt: *Gaude vehementer filia Sion, prædica filia Ierusalem; ecce Rex tuus veniet tibi justus, & servans; ipse mansuetus, & ascendens super subjugalem, & pullum juvenem.* Quod si ab ipso Propheta discere vis, quomodo juxta hæc, *Gaude vehementer,* ob res sibi prædictas gaudere debeat filia Sion, audi illud: *Et disperdet quadrigas ex Ephraim, & equum de Ierusalem, & dissipabitur arcus belli, & multi-*

Matth. 21, 1, & seq.

Marc. 11. 1, & seq.

Luc. 19. 28, & seq.

Iob. 4. 6.

Zach. 9. 9.

Zach. 9. 10, 12.

tudo, & pax ex Gentibus, & dominabitur A
aquis vsque ad mare, & fluminibus, quaper
terræ ostia exeunt. Et tu in sanguine testamenti emisisti vinctos tuos de lacu qui non habet aquam. Sedebitis in munitione vincti congregationis, & pro vna die incolatus tui duplicia reddam tibi: ac ne nostra longius excurrat oratio, hoc vaticinium cum Evangelica historia contendere volenti, quæcunque hoc loco continentur disquirenda relinquamus. Prophetiam autem à Matthæo, atque itidem à Iohanne non ijsdem verbis fuisse expositam, sicut alias, observavi- B
Matth. 21. 5. mus: non enim idem est: *Gaude vehementer filia Sion*, ac: *Dicite filiæ Sion.* Sed quæ post illa: *Ecce Rex tuus venit tibi*, ante, *mansuetus*, inserta sunt, ea scilicet, *Iustus & servans ipse*, à Matthæo prætermissa sunt; præterea pro eo: *Et ascendens super asinam, & pullum filium subjugalis*, sic habetur, & *pullum juvenem*, vel vt quidam scribunt, *pullum subjugalis.* Iohannes vero pro eo:
Ioh. 12. 15, 16. *ascendens super subjugalem*, posuit: *sedens venit super pullum asinæ*; qui quidem scientia hic opus esse significans subnectit: *Hæc autem non cognoverunt Discipuli ejus prius.* At quæ- C
siverit aliquis quomodo filiæ Sion vehementer gaudendum, & filiæ Ierusalem prædicandum cum ratione edicit Prophe-
ta, propter ascendentem super subjugem, & pullum juvenem, quum paulo post fleverit videns Ierusalem quæ occidit Pro-
Luc. 13. 34. phetas, & cætera. Animadverte autem an Sion quæ nunc dicitur ejus filia qui ipsam gaudere jubet, & Ierusalem rursum ejus filia qui mandat ipsi vt prædicet, cælestia ipsa esse dicere queas, de quibus in Epi-
Hebr. 12. 22 stola ad Ebræos scriptum illud est: *Sed accessistis ad Sion montem, & civitatem Dei vi-* D
ventis, *Ierusalem cœlestem*, & *multorum millium Angelorum frequentiam*: in Episto-
Gal. 4. 26. la autem ad Galatas: *Illa autem quæ sursum est Ierusalem, libera est, quæ est mater nostra.* Vide enim annon hæc Servatoris symbola sint, per Discipulos jumenta sua vinculis exolventis; eos videlicet qui tunc de populo hoc, quique è Gentibus fidem professi sunt: peccatis enim adstricta erat & alligata antiqua Synagoga; alligatus quoque erat vna cum ea pullus, populus nimirum è Gentibus novissime conflatus, E
& vtrumque ea ad supernam Hierosolymam ascensus patet cum accederet Sospitator, à Discipulis præcepta tradentibus solvi jussit, dato ijs per hæc verba Spiritu Sancto: *Accipite Spiritum Sanctum: quo-*
Ioh. 20. 22, 23. *rum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt.* Et perpe-
2. Cor. 3. 6. tuo quidem Discipuli, quos *idoneos fecit*

εἰρήνη ὀξ ἐθνῶν, καὶ καταρξει ἑδάπων ἕως θαλάσσης, καὶ ποταμῶν ὁ ἐκβολὰς γῆς· καὶ σὺ ἐν αἵματι διαθήκης ἐξαπέστειλας δισμίους σου ἐκ λάκκου οὐκ ἔχοντος ὕδωρ· καθίσεσθε ἐν ἐχυρώματι δέσμιοι τῆς συναγωγῆς, καὶ ἀντὶ μιᾶς ἡμέρας παροικίας σου διπλᾶ ἀποδώσω σοι. καὶ ἵνα μὴ μηκύνωμεν τὸν λόγον ὑπερπλέον, καταλίπωμεν τὰ βιβλιδρόμῳ συγκείνα τὴν θεοφανείαν τῆς Χυ ὁ βιαγγέλιον ἱστορία, ὅλα ὡς Χυ τοὺς τόπους ἐξεδόσαν παρακειμένης τοῦ λέξεως· ἐσημειωσάμεθα δὲ, ὥσπερ ἐπ' ἄλλων, ὅτι μὴ αὐτῶς λέξιν ὁ ματθαῖος, καὶ ὁ ἰωάννης εἰρήκασιν ὁ θεοφανείαν· ὁ μὲν γὰρ ἐρεῖτον τὸ· χαῖρε σφόδρα θυγάτερ σιών, κτλ· εἰπάτε τῇ θυγατρὶ σιών· ἀλλὰ μὴν τὸ· ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεταί σοι, παρεπιπλήματος, θεσμὸς, οὐκ εἰρέθετο ὁ ματθαῖος, ἅτινα εὕρατο· ἄκλητος καὶ σώζων αὐτός. ἐπὶ αὐτὶ τοῦ· καὶ ὑπεβεβηκὼς ὑπὶ ὄνον, καὶ πῶλον υἱὸν ὑποζυγίου, καὶ πῶλον νέον, ἢ ὡς ἔν τισι, πῶλον ὑποζυγίου· ὁ δὲ ἰωάννης ἀπὶ τοῦ· ὑπεβεβηκὼς ὑπὶ ὑποζύγιον, πεποίηκε· καθήμενος ἔρχεται ὑπὶ πῶλον ὄνου, ὅστις ἐμφαίνων ἔτι μᾶλλον σαφῶς ὑπὶ τὸ τόπον, ὑπιφέρει τό· ταῦτα δὲ οὐκ ἔγνωσαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ τὸ πρῶτον· ζητήσαι δὲ ἀν τις πῶς βούλεται θεοπάσεσθαι Χυ τὴν θεοφάνειαν χαίρειν σφόδρα θυγατέρα σιών, καὶ κηρύσσειν θυγατέρι ἱερουσαλήμ, ἀφ' ὑπερβεβηκότα ὑπὶ ὑποζύγιον, ἐπὶ πῶλον νέον, ὅτε μὴ βεβαίως ἰδὼν τὴν, ἱερουσαλὴμ ἔκλαυσεν ἢ ἀποκτείνασα τοὺς θεοφόρους, καὶ ὡς ἑξῆς· θέσεις οὖν εἰ δυνάσαι σιὼν νῦν δὲ λεγομένην θυγατέρα τοῦ θεοπάσαντος αὐτῇ χαίρειν, καὶ ἱερουσαλὴμ πάλιν θυγατέρα τοῦ κηρύσσειν αὐτῇ κελεύοντος, εἰπεῖν τὰ ἐπαγγελία, πρὸ ὧν ἐν μὴ τῇ θεοῦ εὐδοκίας μεγεσθαι τὸ· ἀλλὰ πρεσβυτέρα σιὼν ὄρει καὶ πόλει θεοῦ ζῶντος, ἱερουσαλὴμ ἐπαγγελία, καὶ μυριάσιν ἀγγέλων πανηγύρει· ἐν δὲ τῇ θεοῦ γαλάτας· ἡ δὲ ἄνω ἱερουσαλὴμ ἐλευθέρα ἐστὶν, ἥτις ἐστὶ μήτηρ ἡμῶν· μήποτε γὰρ συμβολὰ ἐστὶ ταῦτα τοῦ ἁμαρτίας λύσαντος τὴν δεσμὴν ἀφ' ἧς μαθητὴν τὸ ἴδιον ὀχήματα, τοὺς δὲ ἀπὸ τοῦ λαοῦ πιστεύσαντας ἐκεῖνα τότε, καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν. δεδεμένη γὰρ πᾶς ἁμαρτίαις ἦν ἡ ποτε συναγωγὴ, δεδεμένος δὲ ἦ ὁ πῶλος μεθ' ἐκείνης, ὁ ὕστερον ἡλευθερωμένος νέος ἀπὸ τῶν ἐθνῶν λαὸς, καὶ τούτους ἀμφοτέρους ἐγγίζων τῇ εἰς τὴν ἄνω ἱερουσαλὴμ ἀνόδῳ ὁ σωτὴρ ἐκέλευσεν ὑπὸ τῶν μαθητῶν διδασκόντων λυθῆναι, ὧς αὐτοῖς ὁ ἅγιος πνεῦμα, καὶ ὑπὸ πάντων ἀφεθῆναι πεύ-

μα ἅγιον. αἱ πνων ἀφῆτι τὰς ἁμαρτίας, ἀφίεν) αὐτοῖς. αἱ κινων κρατῆτε, κεκράτηνται· ἢ ἀεὶ γὰρ οἱ μα-

οἱ μαθηταὶ, ὃς ἐκέλευσε Δαβὶδ καὶ οἱ Δαβὶδ
δηκης, ἢ γράμματος, ἀλλὰ πνεύματος, λύοντες
τὸν δεδεμένην ὄνον, καὶ τὸ πῶλον, ἀγαγεῖν πρὸς τὸν
ἰησοῦν βουλόμενον ὀχήματι χρήσασθαι, ἐπὶ τοῦτο
τὸν τοιοῦτον αὐτοῦ μαθητῶν λελυμένοις ἀπὸ τῶν
πάλαι δισμῶν· καὶ πρέπει γε τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ ὕστε-
ρεῖαι ἔχειν, φιλάνθρωπος γάρ ἐστιν, τῆς δεδε-
μένης ὄνου, καὶ τοῦ μετ' αὐτῆς δεδεμένου πώλου.
χρείαν δ' αὐτῶν ἔχει, ἵνα αὐτοῖς ἐπικαθίσας ἀνα-
παύσῃ μᾶλλον, ἢ ἵνα αὐταπαύσηται, τοῖς οἷς ἐπι-
καθέζεται· ἀλλὰ ζητήσῃ τις, πῶς ὁ λόγος τῆς
ἑξῆς ἀκόλουθος ἔσται τοῖς ἀποδεδεμένοις, ὅτου
ἐχόντων· βαδίως δὲ ἀποφανεῖται αὐτοῖς, ἢ· καὶ βα-
δίως αὖθις ἀποστελεῖ πάλιν ὧδε λύσας δὲ ὁ ἐπι-
πορευόμενον, ζητήσας τὴν ἀποστολὴν, ἢ τῷ κῷ τὸ
μαθητῶν δύο, ἢ ὃ κῷ τὸ μῶλον πῶλον· ὅτι ὁ
κύριος οὐδεὶς ἄλλος ἦν τῶν δεδεμένων, ἀλλ' ἢ ὁ
ἡμῶν εἰς κύριος ἰησοῦς χριστὸς, δι' ὃ τῷ πέμπα-
ῳ μαθημάτως ἀπλέγειν ἔμελλε τῶν λεγόντων τις·
εἰς τί λύετε τὸ πῶλον; ἢ ὑποποιῶ φασκόντων
δῆλον. ὡς γὰρ μὴ ἀντερωτώντων αὐτῶν εἶπεν ὁ σω-
τὴρ τό· καὶ ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ τι, ἐρεῖτε ὅτι ὁ κύριος
αὐτῶν χρείαν ἔχει, ἢ· ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ, τί λύετε
τὸ πῶλον; εἴπατε ὅτι ὁ κύριος αὐτοῦ χρείαν ἔχει·
καὶ κῷ τὸ λυκαῖ δέ· ἐάν τις, φησὶν, ὑμᾶς ἐρω-
τᾷ, Διὰ τί λύετε; ὕτω ἐρεῖτε, ὅτι ὁ κύριος
αὐτοῦ χρείαν ἔχει· καὶ ζητήσεις εἰ μὴ τὴν ἱερουσα-
λὴμ, καὶ ὃ βαπτιζόμενος τότε τῶν ἢ τότε τὸ ῥω-
τῆσαι, ἀπεστάλη τις ὅτι τὸ ἔρχον ἀναγκαῖον ποιεῖ
τὸ πόπον γίνεσθαι ἔμελλεν, ἵνα τί ποιήσωσιν ἢ ὄνος
καὶ ὁ πῶλος ἔρχον κῷ ὁ σωτὴρ λύσῃ, ἐμφανό-
μενον μὲ, ὁ πρωΐως δὲ δεδιλωμένον· ἔννοιαν ὃ
τὸ τοῦτο λαμβάνω βαπτίσας τῇ ζωῇ τῷ ἐν τῷ
κῷ ματθαῖον μακαρισμῷ, ἐν οἷς μὲ τό· μα-
κάριοι οἱ πεινῶντες τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῷ ἐστιν
ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἐξῆς γέγραπται τό· μα-
κάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν
γῆν. τήρει γὰρ ἐν τούτοις ὅτι πρῶτον μὲ τῶν μα-
καριζομένων ἡ βασιλεία ἐστὶ τῶν οὐρανῶν. δεύτε-
ρον δὲ κληρονομήσουσι τὴν γῆν. οὐχοῦτε τὸ πρότερα αὐ-
τὰ εἶπε αὐτοῖς. πρόσκληθέντες γὰρ, καὶ ὄντα ὁ πε-
ποιηκέναι καὶ δεδιληφέναι δικαιοσύνης, κεκραδέν-
τες αὐτοῖς, καὶ ἐγερθέντες, καὶ τὸ θεὸν ἰδόντες, καὶ υἱοὶ αὐτοῦ
κληθέντες, πάλιν ὅτι τὴν βασιλείαν ἀποκαθί-
στανε τῷ οὐρανῶν· ἐκ τοῦ ὄνος καὶ πῶλος οἷς ὁ σωτὴρ
ὀπτεδαίνει, οἱ ἀποδεδομένοι τυγχάνουσι, μὴ πρεσ-
κόψῃς τῷ λόγῳ πρόσκοπόν τινα λόγοις ζωῆς ἀρ-
φόρεις τὰς φέρεσθαι τῷ ἰησοῦ αὐλὸς ὀχήματον.
τάχα γάρ τι διοδὸν νοήσας καὶ ὁ προφήτης εἶπε, ὃ
γεγονέναι κτηνώδης; ὄχι ἀπαίδευτος, ἀλλὰ

ministros Novi Testamenti, non Literæ, sed Spiritus, alligatam asinam & pullum solventes ad Iesum adducunt, qui ijs vult tanquam vehiculis vti qui à veris & genuinis suis Discipulis antiquis suis vinculis exoluti sunt. Et sane Dei Filium decet, humanus quippe est, alligata asina, & alligato cum ea pullo eo pacto indigere; his autem opus illi est, vt ijs insidens, à labore potius reficiat ac recreet quibus insidet, quam vt ipse conquiescat. Verum quæret aliquis, quomodo cum ijs quæ tradidimus hæc cohæreant quæ sequuntur his verbis: *Et confestim dimittet eos*; vel: *Et continuo illum dimittet huc rursum*; at quæstionem ita solves, si vel duorum illorum de quibus Matthæus, vel pulli de quo Marcus, dimissionem perpenderis. Quod autem non alius quispiam alligatorum dominus erat, quam *vnus Dominus* noster *Iesus Christus per quem omnia*, cui refragaturus nemo erat ex ijs qui dicebant: *Quid solvitis pullum?* vel aliud quidlibet, manifestum est; nam quasi sibi minime adversaturi essent, dixit Servator: *Et si quis vobis aliquid dixerit, dicite quia Dominus his opus habet*, vel: *Si quis vobis dixerit, Quare solvitis pullum? dicite quia Domino necessarius est*; vel quemadmodum ait Lucas: *Si quis vos interrogaverit. Quare solvitis? sic dicetis ei; Quia Dominus operam ejus desiderat.* Quæres etiam an postquam Hierosolymam pervenit, & eos vel eum Servator conscendit, aliqua fieri debebat missio ad necessarium loco huic opus quippiam; vt juxta id quod silentio quidem prætermissum est, sed nihilominus significatur, licet non aperte, opus aliquod facerent asina & pullus. Id adeo mihi in mentem suggessit beatitudinum ordo in Evangelio secundum Matthæum propositus, in quibus post illud: *Beati pauperes spiritu, quia ipsorum est regnum cœlorum*, deinceps id scriptum extat: *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram*: Hic enim observa eorum primo esse regnum cœlorum, qui beati prædicantur, & ipsos deinde terram possessuros; non quasi per omne ævum super eam futuri sint, nam postquam solamine fuerint levati, & propterea quod esurierint, & sitiverint justitiam, ipsa satiati & misericordiam consecuti fuerint, & Deum viderint, ipsiusque Filij vocati fuerint, rursus cœlorum regno restituentur. Quod si asina & pullus quos Servator conscendit, ij sunt quos diximus, cave ne in ratione carentium veterinorum animalium cum ijs quibus vectus fuit Servator, comparationem impingas: ejusmodi enim fortasse quippiam animo versans Propheta se jumentum dixit, non quidem simpliciter, sed apud Deum, vel apud Christum, his ver-

Psalm. 72. 23. bis: *Et ego jumentum factus sum apud te*; nam ejus qui Verbum ipsum est & Dei majestatis ratione, jumenta non nos solummodo sumus, sed & nobis ingenij ac rationis facultate longe præstantiores & sapientiores alij: similiter cum rationali Pastoris facultate comparati, oves ipsius sumus; propterea quod hominum etiam perfectissimorum ratio cum ipsa ratione quæ Verbum est comparata, plus ab ea diserepat, quam asinæ, pullive, vel ovis anima cum homine collata. Atque tales sunt fortasse subjugis, necnon & pullus, qui Iesum vehentes Ierosolymam ascendunt; at postquam illuc pervenerunt, jam subjugis amplius & pullus non sunt, sed mutati, & adjuti, & Verbi divinitatis & scientiæ sublimitatis participes facti dimittuntur, ita vt in gloriam Dei, in eum locum vnde prius soluti sunt, ablegentur, commutati à Domino, hanc mutationem pro vectura sua pretium solvente; adeo vt in priorem locum, non ad priora opera remittantur: nam postquam eos semel solutione à vinculis, suique vectura dignatus est benignus Dominus noster, ad vincula eos iterum amandare nequaquam debuit, & ad opera eo deteriora opere quod egerunt, cum dorso suo Dei filium subierunt. At propter ejusmodi mysterium, quæque cum eo narrantur, vehementer lætari, & gaudium suum, quod fructus Spiritus est, augere decebat Sion Dei filiam, ipsiusque filiam Hierosolymam prædicare; veniebat quippe ei Rex justus, & sospitans, sed servata æquitate, & cum justitia sospitans, & ad salutem præparans qui eam erant adepturi. Veniebat autem ipse Sionem & Hierosolymam *mansuetus, & ascendens super subjugalem & pullum juvenem*, vti supra prodidimus; visitans Israël disperdendo quadrigas ex Ephraim, quæ Pharaonis quadrigis consimiles sunt, quando Pharaonis currus, ipsiusque copias in mare disjecit; veniebat item disperdens equum bellicosum animal de Ierusalem, vt pacem Israëli pareret, convertens oves ipsius quæ perierant; necnon & vt pacem Hierosolymæ quæreret, liberos ipsius reducens qui ejecti fuerant. Quomodo autē res ingenti digna gaudio non erat, regem justū & sospitantē & mansuetum Hierosolymā ita advenire? cum dissipandus erat omnis arcus belli, ne amplius *Peccatores intenderent arcus, & pararent sagittas suas in pharetra, vt sagittarent in obscuro rectos corde.* Tunc autem & multitudo & pax ex credentibus & salutem consequentibus Gentibus futuræ

Gal. 5. 22.

Matth. 10. 6.

Psal. 10. 2.

A ὦδαὶ τῷ θεῷ, ἢ ὦδαὶ τῷ χριστῷ, καὶ τὸ· καὶ ἐγὼ κτηνώδης ἐγενόμην ὦδόν σου· ὡς γὰρ θεὸς τὸ αὐτολόγον καὶ ὦδὴν τὸ θεῖον μεγαλειότητα κτηνώδεις ἐσμὲν, οὐχ ἡμεῖς μόνοι, ἀλλὰ καὶ ἡμῶν πολλῷ λογικώτεροι, καὶ σοφώτεροι· ὅπου γὲ καὶ ὡς πρὸς τὸ λογικὸν τῶν ποιμνίων θεσπέσια ἐσμὲν αὐτοῦ, τῷ τὸ ἐν ἀνθρώποις καὶ τοῖς τελειοτάτοις λόγον ὦδὴ ἐθνικόν ἐστιν τοῦ αὐτολόγου, πλεῖον ἔχον ἀποτμῆμα ἀπ' ἐκείνου, ἢ ὅσον ἔχει ἀποτμῆμα ὄνος καὶ πῶλος ψυχὴ ἢ πρόβατα πρὸς ἀνθρωπον· καὶ τάχα B αἱ ἀναβαίνουσαι μὲν εἰς ἱερουσάλημμ ὑποζυγίων τῶν ἰησοῦ, ὃ ἐστιν ὑποζύγιον, ἢ καὶ ὁ πῶλος τοιαῦτά ἐστιν· ὑμνώδημα ἦν ἐκεῖ, ὃ μύριοι ὑποζύγιοι, σὺν πῶλοις, ἀλλὰ ἀποτελεσθεῖσαι μεταβαλόντα, καὶ ἀφιγμένα, καὶ μεταχρῶντα τῆς τοῦ λόγου θειότητος, καὶ ὑποδοχῆς τῆς γνώσεως, ὥστε εἰς δέξασθαι θεοῦ ἀποστέλλεσθαι αὐτὰ, εἰς τὸν τόπον ὅθεν ἐλύθη θᾶττον, τοῦ κυρίου μεταπεισθέντος αὐτὰ, καὶ μισθὸν αὐτῆς διδόντος τῆ ἐπιεικείᾳ αὐτὸν τοιαύτην μεταβολὴν, ὡς καὶ ἀποστεῖλαι C αὐτὰ ὅπου τὸν θᾶττον τόπον, ἐκεῖνο ὅπου τοῖς ἔρχοις τοῖς θᾶττον· ὁ γὰρ ἔμβριμησε ὁ φιλανθρωπος ἡμῶν κύριος ἅπαξ αὐτὰ ὦδὲ δεξάμενος πιμῆσαι, τότε ἀπὸ τῶν δεσμῶν λύσῃ, καὶ τῇ ἰδίᾳ ἐπιστῇ, πάλιν αὐτὰ πέμψειν ὅπου τοὺς δεσμοὺς, ἢ ἔργα ἐλαφρότερα ἢ πεποίηκεν ἔργα, δεξάμενα τοῖς νώτοις τὸν ζυγὸν τοῦ θεοῦ· φείσειν γὰρ ἂν ὅπου τοιούτου μυρηείου, καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν λεγομένοις σφόδρα χαίρειν καὶ ὀπτάνειν γλυκὺν τὸν καρπὸν τῆς πνεύματος, τὴν ζυγατέρα τοῦ θεοῦ σιών, καὶ ζυγα- D τέρα αὐτοῦ τὴν ἱερουσαλὴμ κηρύσσειν. ἤρχετο γὰρ αὐτῇ ὁ βασιλεὺς δίκαιος καὶ σώζων, ἀλλὰ μὴ ἕως τηρῶν ὁ δίκαιος εἶ), καὶ σώζων μὴ δικαιοσυνῆς, καὶ ὑβρεπίζων εἰς σωτηρίαν τοὺς σωζομένους· αὐτὸς δὲ ἤρχετο εἰς σιὼν καὶ ἱερουσαλὴμ πρᾳεῖς καὶ ὑπο-βεβηκὼς ὅτι ὑποζύγιον, καὶ πώλου νέου, ὡς ἀποδεδώκαμεν, ὑπισχνοῦν τὸν ἰσραὴλ, ἐν τῷ ὀξόλοφρύειν ἀρίμασθαι ὀξ ἐφραὶμ, ὥσπερ πᾶσα τυγχάνοντα ἀρίμασι φαραὼ, ὅτε ἀρίμασε φαραὼ, καὶ τὴν δυνάμιν αὐτοῦ ἐρρίψεν εἰς θάλασσαν. ἤρχετο δὲ καὶ ἵππων ἐξολοθρεύων ὁ E πολεμικὸν ζῶον ἀπὸ τῆς ἱερουσαλὴμ, ἵνα εἰρήνην ποιήσῃ ᾧ ἰσραὴλ, ὑπιστρέφων τὰ ἀπολωλότα αὐτοῦ πρόβατα, εἰρώνην ἢ ἐν τῇ ἱερουσαλὴμ, ἐπιθυμῶν αὐτῆς ἐκπεσόντα τὰ τέκνα· πῶς δὲ οὐκ ἔμελλε μεγάλης χαρᾶς εἶ) ἄξιον ὃ ὅτε ἔρχεσθαι τὸν δίκαιον βασιλέα, καὶ σώζοντα, καὶ πρᾷον εἰς τὴν ἱερουσαλὴμ; ὅτε ἔμελλεν ἐξολοθρεύεσθαι πᾶν τόξον πολεμικὸν, ἵνα μηκέτι οἱ ἁμαρτωλοὶ ἐκτείνωσι τόξα, μηδὲ ἑτοιμάζωσι βέλη εἰς φαρέτρας, τῷ καταξεῦσαι ἐν σκοτομήτῃ τοὺς εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ· ἔμελλε γὰρ τότε καὶ πλῆθος ἡ εἰρήνη εἶ) ἀπὸ τῶν πιστευόντων καὶ σωζομένων ἐθνῶν, καταρχόντος ὕδατα ἐκ τῆς ζυγάσ-

σης τῆς ϛοπῆσς, καταρχοντος ὁ καὶ παιδὸς δι- A erat, dominante aquis Servatore ad mare
ἐκδολὰς γῆς, καὶ διεξόδους ποιμαίνων καὶ πο- vsque, & fluminibus quoque maxima ter-
ζόντων τὰ πολλὰ αὐτῆς· ὁ δ' θέλων ἀπλῶς εἰπεῖν ræ spatia peragrantibus & irrigantibus, ad
ὅτι ὁ λαὸς οἷς ἐπιδεδήμηκεν ὁ σωτὴρ ἀκοῦσαι τὸ ostia vsque terræ quibus effluunt. Quod si
θύγατερ σιών, καὶ, θύγατερ ἱερουσαλήμ, φησὶ quis, de populo ad quem peregre advenit
ὅτι ὁ λόγος μὴ τοῖς θέλουσι χαίρειν τῇ θυγατρὶ Servator simplicius intelligenda hæc esse
σιών, ἢ κηρύσσειν τῇ θυγατρὶ ἱερουσαλήμ· εἰ δέ volet, *Filia Sion*, &, *Filia Ierusalem*, ju-
τινες ὑπολάβοιεν τὸ τῆς χαίρειν ποιήσαντες ἄξια, bere verbum dicet filiæ Sion vt gaudeat, &
οὐδὲ ὡφελιζόμενοι ὅ τε τῆς κηρύσσειν θεός- filiæ Ierusalem vt prædicet; cui mandato
τομα, ἀλλὰ γενόμενοι ἑαυτοῖς αἴτιοι τῶν παθῶν si qui morem non gesserint, idonea lætiæ opera non agentes, neque prædican-
ἃ πεπόνθασιν, ὥστε λεχθῆναι αὐτοῖς· ὑμῖν ἦν πρέπ- di præceptum susceptes, ipsi causam
κον κατανοῆσαι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, ἐπεὶ ὁ ἀνά- B dederunt cur ea quæ perpessi sunt, pate-
ξιους κρίνετε ἑαυτοὺς, ἰδοὺ τρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη· rentur; ita vt ipsis dicendum sit: *Vobis* Act. 13. 46.
χρὴ δὲ καὶ τοῦτο εἰδέναι ὅτι πάντα τὰ εὐτυχοῦντα ἐκ- *oportebat annuntiari regnum Dei, sed quo-*
δόσιν τοῦ ζαχαρίου, οὐδὲ μὴ τοῖς ὁ τῷ ἀκύλα *niam indignos vos judicatis, ecce convertimur ad Gentes.* Illud sciendum præterea in
θυσιαν τ· αὐτὸς τοιοῦς καὶ ὑπεδέηκας ὅτι quinque nos Zachariæ editiones incidisse,
πῶλος ζυγὸν, καὶ πῶλον νέον, ἢ· ὅπι ὄνε, καὶ πῶλε & apud LXX. & Aquilam id reperis-
ἰοῦ ὀνάδων. οὐδὲ ὁ θεοδοτίωνι· αὐτὸς ἐπακούων, se: *Ipse mansuetus & ascendens super subjugalem, & pullum juvenem*; vel: *super asinam, & pullum filium asinarum*: apud
καὶ ὑπιβεβηκὼς ὅπι ὄνον, καὶ πῶλον υἱὸν ὄνε. Theodotionem autem: *Ipse exaudiens & ascendens super asinam, & pullum filium asinæ*: at apud Symmachum: *Ipse pauper*, &
οὐδὲ ὁ συμμάχε· αὐτὸς πτωχὸς, καὶ ὑπιβεβη- C *ascendens super asinam, & pullum filium asi-*
κὼς ὅπι ὄνον καὶ πῶλον υἱὸν ὀνάδος. ἐν δὲ τῇ *næ*: in quinta vero Editione: *Ipse pauper ascendens super subjugalem, & pullum filium asinarum.* Et hæc quidem possunt ab ali-
πέμπτῃ ἐκδόσῃ· αὐτὸς πτωχὸς, καὶ ὑπιβεβηκὼς quo historiæ illi adaptari quæ hoc Evange-
ὅπι ὑποζύγιον, καὶ πῶλον υἱὸν ὄνων· ᾗ δοκεῖ lij loco continetur, quum mansuetus, &
μοί γέ τις ταῦτα ἐφαρμόζειν τῇ τοῦ ὄρους ἕξει τὸν exaudiens, & pauper Servator Hierosoly-
μενον τὸ διαγγελθὲν πόπον ἱστορίᾳ, ὅτι πτωχὸς, ἢ mam ingressus est; quum enim dives esset,
ἐπακούων, καὶ πτωχὸς ἐλήλυθεν εἰς τὴν ἱερουσα- inops tamen erat, vt qui audientes ei sunt
λὴμ ὁ σωτήρ. ἐπτώχευε γὰρ πλούσιος ὤν, ἵνα qui nos exaudit, ipsius paupertate dites-
οἱ ἀκούοντες αὐτοῦ τῆς ἐπακούοντος ἡμῖν, τῇ πτω- cant. Nunc autem de Bethphage secun-
χείᾳ αὐτοῦ πλουτήσωσιν· ἴδωμεν ὁ περὶ τῆς βηθφα- dum Matthæum; Bethania secundum
γὴ μὲν κατὰ ματθαῖον, βηθανίας δὲ κατὰ μᾶρκον, Marcum; Bethphage & Bethania secun-
βηθφαγὴ δὲ ἀπὸ βηθανίας κατὰ τὸν λουκᾶν· ταῦτα δὲ D dum Lucam agamus. Hæc autem suprà
ἦν τοῦ ὄρους τὸ ὄρος τὸ καλούμενον ἐλαιῶν· ἐρμη- montem fiebant, qui Olivarum dicitur.
νεύεσθαι δὲ φαμὲν τὴν βηθφαγὴ μὲν, οἶκον σιαγ- Bethphage porro, *Domum maxillarum*, interpretandum esse dicimus, quæ quidem
όνων, ἢ πως τῷ ἱερέων ἦν χαρεῖον. βηθανία δὲ, οἶ- sacerdotum villa erat; Bethaniam autem, *Domum obedientiæ*. Ducuntur ergo in obe-
κος ὑπακοῆς· ὅπερ τὸν εἶκον εἶναι τῆς ὑπακοῆς dientiæ Domum, quę vinculis solvuntur,
ἄγεται τὰ λυόμενα, ἢ ὃ λυόμενον, ἵν' ἐκεῖθεν vel quod solvitur, vt ea illic Iesus conscen-
ὑπιδῇ αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς, καὶ ὅπερ τὸν εἶκον τῆς σιαγ- dat, necnon & in maxillarum Domum:
όνος, ὅθεν ἦς ὅστιν εἰπεῖν, λαβόντα ἀφορμὰς καὶ de qua, sumta è libro Iudicum occasio-
ἀπὸ τοῦ κειτοῦ, ἐν οἷς πηγή ὅστιν ὑπικλυστος σιαγ- ne, in quo fons Maxillæ dictus commemo- Iud. 15. 19.
όνος, ἀφ' ἧς ἔπιεν ὁ σαμψὼμ διψήσας, ἢ ἴσως ratur, de quo potavit sitiens Sanson; vel
ἐπεὶ ζῶ τύπτοντι εἰς τὴν σιαγόνα δεῖ πρὸ- E fortasse quod maxillam vnam cædenti al-
τὴν ἑτέραν, * σύμβολον τῆς τοῦ σωζομένου αἰε- terā præbere oporteat, dicere possumus Matth. 5. 39.
* Ita. ὅτι ὑμῶ ἰκανίας ἢ βηθφαγὴ ἦν, ὅθεν ἐκαθέζετο ὁ ἰησοῦς Bethphage symbolū esse patientiæ eorum
ὅτι τοῦ τοῦ μαθητοῦ κατὰ τὴν θεοῦ τάξιν δ qui salutem consequuntur, vnde ijs insi-
ἰησοῦ λυθέντων· καὶ ὁ ὄρος ἢ τοῦ ἐλαιῶν ὅστιν, αἱ debat Iesus, quæ à Discipulis juxta man-
τινες λέγουσι καρποφορούσαι καλλίμαιος ὕσαι· datum suum soluta erant. Mons autem
ἐγὼ ὁ ὡσὶ ἐλαία κατάκαρπος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ olivarum est, quæ cum fertiles sint, & fru-
θεοῦ. καὶ οἱ ἀρχόμενοι δὲ καὶ εἰσαγόμενοι ἐν αὐτοῖς ctum ferant, dicūt: *Ego autem sicut oliva fru-* Psal. 51. 10.
εἶσιν ὡσὶ νεόφυτα ἐλαιῶν κύκλῳ τ' χριστοῦ πα- *ctifera in Domo Dei*; qui autem fidei rudi-
πίζης, τικρὶα καὶ ὑοὶ ὄντες αὐτοῦ· εἰ ὁ δεῖ ὑπισθεν καὶ τοῖς δύο μαθηταῖς, ὃς ἀπέστειλεν ὁ ἰησοῦς mentis initiantur, sunt *Sicut novellæ olivarum in circuitu mensæ* Christi, vt pote libe-

ri ejus & filij. Quod si ad duos quoque Discipulos animus advertendus est, quos ad ligatam asinam, & qui cũ ea erat pullũ Iesus misit, vt solutam eam ad se adducerent; annon Discipulos hosce duos Petrũ esse & Paulum dicendum est, qui dextras societatis sibi dederunt, vt in Circumcisionem quidem Petrus, subjugem videlicet sub jugum Legis alligatam; Paulus vero in Gentes, juvenem nimirum ac nondum domitum pullum iret? Et vterque sane, subjugem dico & pullum, ante Iesum in villa erant, in qua fuerant vincti, non vero in civitate. Discipuli autem Iesu solvunt vtrumque & ad Iesum adducunt. Præterea duos discipulos si interpreteris anagogice, dices vnum quidem esse ordinem eorum qui ministrant circumcisis; alterum autem qui Gentibus. Verumtamen inter eos qui solvunt quę solvi præcepit Iesus, operum ipsorum societas est, & quędam communio: quibus solventibus si quis dicat: *Quid solvitis pullum?* vel aliud quidvis, de vtroque ait, Domino ijs qui ante alligati fuerant opus esse denuntiamus. His autem opus illi est, peccatis solutos eos & remissionem adeptos conscendens; nam qui etiamnum ligati sunt & *funibus peccatorum constringuntur*, super eos Iesus non sedet. Verum enimvero juxta Marcum & Lucam: *Pullus ligatus est, super quem adhuc nemo hominum sedit*: nihil enim rationi consentaneum, nihil opportunum factum fuerat; & supra Gentium pullum constitutum; & felix ille vsque adeo fuit supra quem rationale nihil collocatum fuerat, vt supra eum Deus consideret, Verbum nempe Dei filius; vt ab ipso vectore habenas moderante deductus, Hierosolymam Dei perveniret. Hæc nobis in hunc locum animus impræsentia suggessit; qui autem majore præditus est facultate, & ampliorem hic gratiam capit, plura, melioraque proferat, auremque ei potius accommodent qui Evangelicam explanationem sitiunt. *Euntes autem Discipuli fecerunt sicut præcepit illis Iesus, Et adduxerunt asinam & pullum*, & reliqua; ad hæc vsque: *A Nazaret Galilææ*. Marcus autem his verbis locum hunc expressit: *Et abeuntes invenerunt pullum ligatum ante januam foris in bivio, & solvunt eum*; & cætera, vsque ad id: *Benedictum quod venit regnum Patris nostri David, Pax in excelsis*. Hæc vero dicit Lucas: *Abeuntes autem qui missi erant, invenerunt sicut dixit illis, stantem pullum*, & quæ subnexa sunt, ad id vsque: *Si hi tacuerint, lapides clamabunt*. Post ea quæ de duobus Discipulis ad solvendam asinam, & qui cum illa erat pullum missis disseruimus, & quæcunque à nobis in eum locum allata sunt, ea deinceps exponemus quæ nobis

Gal. 2. 9.

Luc. 19. 33.

Prou 5. 22.

Marc. 11. 2.

Matth. 21. 6, 7, & seq.

Marc. 11. 4, & seq.

Luc. 19 32, & seq.

ὅτι τὸν δεδεμένην ὄνον, καὶ τὸν μετ' αὐτῆς πῶλον, ἵνα λύσαντες ἀγάγωσιν αὐτῷ, λεκτέον μήποτε δύο μαθηταὶ πέτρος εἰσὶ καὶ παῦλος, δεξιὰς διδόντες ἀλλήλοις κοινωνίας, ἵνα πέτρος μὲν εἰς τὴν περιτομὴν ὡς ὁ ὑποζύγιον γένηται τὸ ὑπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ νόμου γεγυμνωμένον, παῦλος δὲ εἰς τὰ ἔθνη, τὸν νέον καὶ ἀδάμαστον πῶλον· καὶ ἀμφότεροι, λέγω δὲ ὑποζύγιον, καὶ ὁ πῶλος ὡς τοῦ ἰησοῦ, ἐν κώμῃ, καὶ ἐν πόλει, ἔνθα ἦσαν δεδεμένοι· ἀλλ' οἱ τοῦ ἰησοῦ μαθηταὶ λύουσι, ἄγουσι καὶ ὡς τὸν ἰησοῦν ἀμφότερα· ἔτι δὲ ἐπιφέρων ὁ λόγος τοὺς δύο μαθητὰς, φησὶς ὅτι ὑπὲρ μὲν ἐν σῶμα τῶν ἀφηκοιωμένων τοῖς ἐκ περιτομῆς, ἄλλο δὲ τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν· πλὴν κοινωνία ἐστὶ τῶν ἔργων αὐτῶν, λυόντων τὰ προστεταγμένα ὑπὸ τοῦ ἰησοῦ λύεσθαι. ὧν λυόντων ἐλθὼν ὁ λόγος αὐτοῖς· τί λύετε τὸν πῶλον; ἢ ὁπωστοῦν, λέγει, περὶ ἀμφοτέρων, κηρύσσομεν ὅτι ὁ κύριος αὐτῶν τῶν προτέρων δεδεμένων χρείαν ἔχει· χρείαν δὲ αὐτῶν ἔχει, ὑπαβαίνουσιν αὐτοῖς λελυμένοις ἀπὸ τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ ἄφεσιν αὐτῶν εἰληφόσι. δεδεμένοις γὰρ ἔτι καὶ σειραῖς τῶν ἰδίων ἁμαρτιῶν σφιγγομένοις ὁ ἰησοῦς οὐκ ὑπικαθέζεται· καὶ μήτοι τὸν μῆλον, καὶ τὸ λευκὸν πῶλος ὢν δεδεμένος, ἐφ' ὃν οὐδεὶς ἀνθρώπων ἐκάθισεν. οὐδὲν γὰρ λογικὸν ἐπὶ κῆν εἶπον γενόμενον ἐπέστρωτο, καὶ ἵδρυτο τῷ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν πώλῳ. καὶ ὅτι ἐφ' ᾧ οὐδὲν λογικὸν προέτερον ἐφίδρυτο εὐτύχησε θεὸν αὐτῷ ὑπικαθεδηναι λόγον τὸν τοῦ θεοῦ, ἵνα ὑπ' αὐτῷ ἀγάγωμεν νῖοχοῦντος, κατεμυήσῃ ὅτι τὴν ἱερουσαλὴμ τὴν θεοῦ· ὑπαὶ τὰ μὲ ἡμεῖς εἰς τὸ τόπον ὑπὸ τῶν προφήτου εἰδομεν. ὁ δὲ διωκόμενος καὶ χωρὰν μείζονα εἰς τὸ τόπον χάειν, λεγέτω μείζονα, καὶ βελτίονα, καὶ κἂν εἶτος μᾶλλον ἀκριβέστερον ὑπὸ τῶν διαφόρων διαγλυφῆναι σφενδόνας. πορευθέντες δὲ οἱ μαθηταὶ, καὶ ποιήσαντες καθὼς προσέταξεν αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς, ἤγαγον τὸν ὄνον καὶ τὸ πῶλον, καὶ ἐπ' ἐξῆς, ἕως τῶν· ὁ ἀπὸ ναζαρὲτ τῆς γαλιλαίας· ὁ δὲ μᾶρκος ὅτε καὶ τὸ τόπον ἐζήτησε· καὶ ἀπελθόντες εὗρον πῶλον δεδεμένον πρὸς τὴν θύραν ἔξω ἐπὶ τοῦ ἀμφόδου, καὶ λύουσιν αὐτὸν, καὶ ἐπ' ἐξῆς, ἕως τῶν· εὐλογημένη ἡ ἐρχομένη βασιλεία τοῦ πατρὸς ἡμῶν δαβὶδ, εἰρήνη ἐν τοῖς ὑψίστοις· καὶ ὁ λουκᾶς ὁ τοιαῦτά φησιν· ἀπελθόντες οἱ ἀπεσταλμένοι εὗρον, καθὼς εἶπεν αὐτοῖς, ἑστῶτα τὸν πῶλον, καὶ ἐπ' ἐξῆς, ἕως τοῦ· ἐὰν ὅτοι σιωπήσωσιν, οἱ λίθοι κεκράξονται· ἀκολούθως τοῖς ἀποδεδεμένοις ὡδὶ τῶν ἀποσταλέντων δύο μαθητῶν, ὅτι ὁ λύσας τὸν δεδεμένην ὄνον, καὶ τὸν πῶλον τὸν μετ' αὐτῆς, καὶ πᾶσι

τοῖς εἰς τ̀ πόπον εἰρημένοις, διηγησάμενα ἃ ἐν τῷ ἐκ-
κείμενα, ἐν οἷς λέλεκται, ὅτι πορευθέντες οἱ δύο
μαθηταὶ, καὶ ποιήσαντες τὰ ὑπὸ τῦ σωτῆρος
αὐτοῖς πρόσταγμένα, ἤγαγον πρὸς αὐτὸν τὴν
ὄνον, καὶ τ̀ πῶλον, ἃς οὐκ ἀφήκασι γυμνὰς, ἀλ-
λὰ κόσμον αὐτοῖς περιέθηκαν ἐκ ἱματίων ἑῴνη-
μοσυνῆν πεφιποιῦσι, κοσμήσασι τὴν ὑπ' αὐ-
τῷ λελυμένην ὄνον καὶ τ̀ μετ' αὐτῆς πῶλον·
οἷς καὶ αὐτοῖ ἥδιστα κεκοσμημένοι καθεζόμενοι,
καὶ ἵνα κεκοσμημένοις τῇ ὄνῳ καὶ τῷ πώλῳ τοῖς
ἐνδύμασι τῶν διδαξάντων μαθητῶν, ἐπαναπαύ-
σηται καὶ ἐφιδρυθῇ ὁ τῦ θεοῦ λόγος ἡνιόχῳ
ἐπήρῳ μόνος, καὶ ἡνίοχος τῷ λελυμένων καὶ βασα-
ζόντων αὐτόν· ἀλλ' οἷς μὲ ἐκ τῷ διδαξάντων
ἱματίοις ὑπεστρώννυτο τῇ ὄνῳ καὶ τῷ πώλῳ ὁ ἰησοῦς
ὑπεκαθέζετο. ἐπεὶ δ' ἕκαστον ἐλθὼν συμβαλέσθαί
τι τῷ προκειμένῳ βασιλεῖ ὑπεβεβήκει τὰ ζυγίῳ,
καὶ πώλῳ νέῳ, ἦν δὲ πλεῖστος ὄχλος ὁ συνεισερ-
χόμενος εἰς ἱερουσαλὴμ τῷ ἰησοῦ, καὶ ὅτι ἐδόξαν
καρπὸν τῆς τῦ σωτῆρος ἀποδοχῆς ἐν τῷ τὰ ἑαυ-
τῶν ἱμάτια ὑποστρώσαι, καὶ ὃν εἶχον κόσμον, καὶ
σκέπην, τῷ ὑπεκαθεζομένῳ τῇ ὄνῳ, καὶ ἅ πώ-
λῳ· ἐν τῇ ὁδῷ τίνων καθ' ἣν ἦγε τὴν ὄνον, καὶ τ̀
πῶλον ὅτι τὰ ἱεροσόλυμα, ἐστρωσάν τὰ ἑαυτῶν
ἱμάτια ὁ πλεῖστος ὄχλος, ἵνα καθαρᾶς γῆς τὰ
γηίνων πεφυμένων καὶ μηδαμῆς ἔγκοι κονιορ-
τὸν ὄσες καὶ ὁ πῶλος ὑπιὼν τῇ ἱερουσαλὴμ· καὶ τέ-
ταρτον δέ τι ἄγμα ἄλλων τὰς δύο μαθητὰς, καὶ τὸν
ὑποστρώσαντα πλεῖστον ὄχλον τὰ ἱμάτια ἐν τῇ
ὁδῷ νῦν καταλέκται. ἄλλοι γὰρ ὡραιότητα πρὸς ἐπι-
τοίουν τῇ ὁδῷ δι' ἃς ὤφθην ὅτι τὰ ἱεροσόλυμα
ὁ ἰησοῦς ἐγκώμιον τοῖς πρεσειρημένοις· ἢ ἦ ὡραιο-
ότης ἦν, κατομένων κλάδων ἀπὸ δένδρων, καὶ
στρωννυμένων πρὸ ἑκάτερα τῷ ἐρωμένων ἱμα-
τίων· εἰ μὴ ἄρα τέτο τέταρτον ἄγμα ἦν· ἄλλοι
γὰρ οἱ λύοντες μαθηταὶ, * ἄλλη ἡ λυομένη ὄνος
καὶ ὁ μετ' αὐτῆς πῶλος, καὶ τέταρτος ὁ πλεῖστος ὄχλος,
καὶ τέταρτοι οἱ κόπτοντες τὰς κλάδους ἀπὸ τῷ
δένδρων, καὶ στρωννύντες ἐν τῇ ὁδῷ· νόει δέ μοι
ἀπὸ τύπων καὶ πέμπτον τὰ ἕκτον ἄγμα κατειλε-
γμένον τῷ τῶν ἰησοῦ πρεσβυτῶν, καὶ τῷ ἀκο-
λουθούντων αὐτῷ. καὶ πρεσάγοντες μὲ φάσις, ἀπὸ
τῷ πρὸ τῆς παρουσίας εἶ ὧν τῦ λαοῦ ὀκμῶν,
ἄλλα καὶ πρόφητῶν. ἀκολουθούντες δ', τὰς ἀπὸ
τῷ μὴ τὴν παρουσίαν ἐπομένων τῷ λόγῳ, καὶ ἀκο-
λουθούντων αὐτῷ, εἴτε δικαίων, εἴτε καὶ ἀποσό-
λων χρειῶν· πλὴν οὐκ ἀμφὶ μὲ ἔλεγον οἱ πρεά-
γοντες, ἄλλα δ' οἱ ἀκολουθοῦντες, ἔκραζον γὰρ
πάντες ἅμα ὡς χορὸς σεμνάδων καὶ σύμφωνος, καὶ ἔλεγον καὶ ὃ αἰθέρα πᾶσιν ὑμνοῦντες τὸ σωτῆ-
ρος, ἐν τῷ· ὡσαννὰ τῷ υἱῷ δαυὶδ· καὶ τὴν δευτέραν αὐτῆ ὑπεμνίαν· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος

A impræsentia proposita sunt, vbi traditum est abeuntes duos Discipulos, & sibi à Servatore mandata facessentes, asinam ad ipsum cum pullo adduxisse; quos quidem nudos neutiquam dimiserunt, sed vestibus solutæ asinæ & qui cum ea erat pullo ornatum conciliantibus, vtrumque instraverunt; quibus vestibus ipsi quoque antea ornati erant & operti; & vt supra asinam ac pullum vestibus ornatos Discipulorum qui præcepta eis tradiderãt, solũ Dei Verbum, soluta animalia, sesque vehentia habenis regens conquiesceret, & collocetur.
B Verum eorum qui præcepta illis tradiderant, vestibus asinæ pulloque instratis Iesus quidem insidet: at quoniam mansueto Regi, & super subjugem, & pullum juvenem ascendenti, vnumquemque aliquid conferre decebat; simul autem cum Iesu plurima in Ierusalem ingrediebatur turba; susceptionis Sospitatoris fructum ostenderunt quoque ij, quum vestes suas, ornatumque omnem ac operimentum super asinam ac pullum sedenti subjecerunt. Qua ergo via asinam pullumque in Ierusalem agebat, ea stravit vestimenta sua turba plurima, vt per loca terræ terrenarumque rerum pura, & nullo pulvere inquinata asina, ac pullus Hierosolymam ascenderent. Præter duos porro Discipulos, &
C vestes suas in via substernentem turbam plurimam, tertium nunc agmen commemoratur; alij siquidem præterea viæ qua Hierosolymam petebat supradictis animalibus vectus Iesus decorem conciliabant; is autem decor cæsis ab arboribus ramis, & ab vtraque vestimentorum parte in terram sparsis acceptus referendus erat: nisi
D fortasse quarta hæc cohors fuerit; alij quippe erant Discipuli solventes; alia soluta asina, & cum ea pullus; tertij porro, plurima turba; & quarti demum, qui ramos ab arboribus amputabant, & in via substernebant. Quintam præterea, & sextam cohortem ex ijs qui Iesum præcedebant, quique subsequebantur conflatam hoc loco observa: & vero qui præcedunt, ex Sanctis fortasse & Prophetis qui ante adventum vixerunt, collectos esse dices; qui subsequuntur autem, ex justis, vel
E Christi Apostolis qui post adventum Verbum assectati sunt. Verumtamen non alia præcedentes, alia vero subsequentes dicebant, vno enim ore haud secus ac concors & consonus chorus clamabant omnes, & Servatoris humanitatem his verbis celebrabant: *Osanna Filio David*; at secundum *Matth. 21.* ipsius adventum, hoc hymno: *Benedictus* 9.

qui venit in nomine Domini; restitutionem autem ejus in Sancta, dicentes: *Osanna in excelsis.* Cæterum hanc exclamationem vno concentu tollentibus qui Iesum præcedebant, quique sequebantur, ipse veram Ierosolymam ingressus est. Stupefactę autem virtutes cœlestes, quæ tota
Matth. 21. esse civitas dicuntur, aiebant: *Quis est hic?*
10. perinde vt quæ in vigesimo tertio Psalmo de Servatoris in cœlo receptione, & cœlestium virtutum novum corporeæ ipsius vecturę spectaculum admirantium stupore & perturbatione prędicta sunt. Sic autem
Psal. 23. 7. in hoc Psalmo habetur: *Attollite portas principes vestras, & elevamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ*, & quę sequuntur. Consimilia quoque Isaias de Servatoris, post administratam provinciam sibi impositam, ascensu vaticinatur; sic enim scri-
Isaiæ 63. 1. ptum est: *Quis est iste qui venit de Edom, rubor vestium de Bosra, iste formosus in stola sua?* Hujus sane loci singulas partes simul collectas per te potes intelligere, necnon quid corporis Servatoris ascensum mirantes turbę dicant, & quid responsi ferant. Hęc quidem à me allata sunt, quo tropologiæ Scripturę cohęrentiam servarem, quia
Matth. 21. 1. *Quum intrasset Hierosolymam, commota est universa civitas dicens, Quis est hic?* Post illa deinceps scriptum est dixisse multos: *Hic est Iesus Propheta à Nazaret Galileæ*, cum confitentes, de quo id editum fuerat
Matth. 2. 23. vaticinium: *Quoniam Nazaræus vocabitur*, speciatim nimirum Deo semper consecratus. Verum hac expositione circumscriptus esto locus iste: quæ autem subnexa sunt, initium dent alteri membro; ne eorum interpretationem cum superioribus connectens aliquis disquirere cogatur, ecquidnam sibi nonnulli è templo Dei deturbati velint, qui quod Domum orationis latronum speluncam effecerint, verbis castigati sunt. Nec sane video quomodo eorum quæ subjuncta sunt cum proposito loco integram cohærentiam tueri quis possit, etiamsi summa in id ope nitatur, ita vt superioribus illis respondeant: *Gaude vehementer filia sion.* Hujus deinde loci: *Osanna Filio David, Benedictus qui venit in nomine Domini, Osanna in altissimis*, mentem examinabimus. Id profecto: *Benedictus qui venit in nomine Domini*, ijsdem conceptum verbis extat in Psalmo, qui Psalmum prolixissimum præcedit, quem exēplaria quædam centesimum decimum septimum esse perhibent. Quæ autem pro
Psal. 117. 25, 26. eo: *Domine salvum me fac*, collocata sunt ante hæc verba: *Benedictus qui venit in nomine Domini*, Ebraice in ijs: *Osanna Filio David*, jacere mihi videntur: sic autem se habet contextus Ebraicus: *Anna Adonaj*

ἐν ὀνόματι κυρίου. καὶ τὴν εἰς τὰ ἄγια ἀποκατάστασιν ἐν ᾧ· ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις· τόπον δὲ τῶν τελωνῶν ἐκφωνήσεων λεγομένων ὑπὸ τῆς συμφωνίας τῶν προαγόντων, καὶ ἀκολουθούντων τῷ ἰησοῦ, ὁ μὲ εἰσῆει εἰς τὰ ἀληθινὰ ἱεροσόλυμα· ξενιοθεῖσαι δὲ αἱ ὑραίαι δυνάμεις, αἵτινες λέγονται πᾶσα εἶναι ἡ πόλις, ἔφασκον· τίς ἐστιν οὗτος; αἱ ἀλλογενεῖς τοῖς προφητευθεῖσιν ἐν κγ' ψαλμῷ περὶ τῆς ἀναλήψεως τοῦ σωτῆρος, καὶ τῆς ξενισμοῦ τῶν ὑραίων δυνάμεων ξενιζομένων ὅτι τῷ χαρακτῆρι σωματικῷ αὐτοῦ ὀχήματος δυάμει· ἐπὶ δὲ πύλας ἐστὶ τοῦ ψαλμῷ· ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης, καὶ τίς· καὶ ἐν ἡσαΐᾳ δὲ διπλόϊσια προφητεύεται περὶ τῆς μὲν τὴν οἰκονομίαν αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος. γέγραπται γάρ· τίς οὗτος ὁ ἐρχόμενος ἐξ ἐδώμ, ἐρυθρὰ ἱματίων αὐτοῦ ἐκ βοσόρ, οὗτος ὡραῖος ἐν στολῇ; τὰ δὲ κατὰ τόπον ὅλα καὶ σὺ δυνήσῃ ἀναλεξάμενος κατανοῆσαι, τί τε λέγουσιν αἱ ξενιζόμεναι δυνάμεις ὅτι τῆς τοῦ σωτῆρος σώματος αὐτοῦ, καὶ τί αὐταῖς ἀποκρίνεται. ὡς ἂν δύνωμαι προειλημμένως βουλόμενος σῶσαι τὴν ἀκολουθίαν τῆς κατὰ τὸν γεγραφὸν ἐφοδείας, ὅτι εἰσελθόντος αὐτοῦ εἰς ἱεροσόλυμα, ἐσείσθη πᾶσα ἡ πόλις λέγουσα· τίς ἐστιν οὗτος; μετὰ τοῦτο ἐξῆς γέγραπται, ὅτι πολλοὶ ἔλεγον· οὗτός ἐστιν ἰησοῦς ὁ προφήτης ὁ ἀπὸ ναζαρὲτ τῆς γαλιλαίας, ὁμολογοῦντες τὸ προφητευθέντα ὅτι ναζωραῖος κληθήσεται, ἐκυρίως τῷ θεῷ ἀεὶ ἁγιασμένος· ἀλλὰ κατὰ τὴν δύνησιν ὡς τὴν προειλημμένην ἀφῶ τὰ κατὰ τὸν τόπον, καὶ ἀρχή τις ἕτερα ἑτέρας προκοπῆς τὰ ὑπιφερόμενα, ἵνα μὴ ἀναγκάζηταί τις, συνάπτων καὶ τὴν περὶ ἐκείνων δύνησιν τοῖς προτέροις, ζητεῖν ἐκβεβλημένους ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ τοῦ θεοῦ πινας τοὺς ὑπιπλημμένους, ὡς πεποικόσι τὸ δ' προσευχῆς οἶκον λῃστῶν σπήλαιον· οὐκ οἶδα εἴ τις καὶ βιάσηταί τις, δυνάμεται ἀκολούθως τῷ· χαῖρε σφόδρα θύγατερ σιών, σῶσαι τὴν πᾶσαν τὴν ἐξῆς τοῖς ἐκκειμένοις ἀκολουθίαν· μετὰ τοῦτο ἐξετάσωμεν καὶ τὸ· ὡσαννὰ τῷ υἱῷ δαβίδ, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου, ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις, ποῖον ἔχει νοῦν· φασὶ μὲν οὖν τό· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου, αὐταῖς λέξεσι κεῖται ἐν τῷ προτῷ μεγίστῳ ψαλμῷ ψαλμῷ, λεγομένῳ ἐν ποιν αἰπιγεγραφοις εἰς· δοκεῖ δέ μοι τὰ αὐτὰ τῷ· ὦ κύριε σῶσον δή, προπαγμένα τῷ· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου εὐθαϊκῶς ἐκκειαζ ἐν ᾧ· ὡσαννὰ ᾧ υἱῷ δαβίδ. ὅπου δὲ καὶ εἶχεν ἡ εὐθαϊκὴ λέξις· αἰνὰ

ὡδωναὶ ὡσηέννά· αἰνὰ ἀδωναὶ ἀσαΐ· αἰνὰ βα- A
ρὺχ ἀβεὰδ ἐγὼ εἰμὶ ἀδωναΐ· εἶπα δοκεῖμοι τὸν
ἑλλήνων συνεχῶς γεγραμμένα τὰ διαγγέλια μὴ
εἰδότων τὴν ἀμφίλεκτον, συγκεχύσθαι ἐν τοῖς κῦ
*C.R. ἔχου- τὸ τόπον * ἔχουσι ταῦτα ἀπὸ τοῦ προειρημένου
σιν ὡδε ψαλμοῦ· εἰ δ' ὃ ἀκριβὲς βάλλει μαθεῖν τῆς λέ-
ξεως, ἄκουε ἀκύλα ἑρμηνεύσαντος οὕτι· ὦ δὴ
κύριε σῶσον δή. ὦ δὴ κύριε εὐόδωσον δή. εὐλο-
γημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου· ἀλλὰ γὰρ
ἐπημακεφαλαιωσάμεθα τὰ κῦ τὸ τόπον, καὶ λέ-
γωμεν ὅτι ἴσως παῦλος καὶ πέτρος ἢ τῶν δύο εἵδη B
τῶν διδασκόντων, λύσαντες ἀπὸ τῆς διαταγῆς κῦ
τὴν τοῦ ἰησοῦ φρόνησιν τοὺς ἀπὸ περιτομῆς, καὶ
τοὺς ἀπὸ ἀκροβυστίας, ἐκόσμησαν αὐτοὺς, καὶ πε-
ποιήκασιν εὐπρεπεῖς πρὸς τὸ ἀκήκοασιν αὐτοῖς
τὸν λόγον αὐτοῦ εἰς τὴν ἱερουσαλήμ. καὶ τὰ λοιπὰ
κῦ μιᾶς ἴσως διηγήσεως. κῦ δὲ ἕτεραν, ἀεὶ ἐνέ-
γκαι τῶν ἀποδεχομένων τὸν ἰησοῦν, ἐρωτικῶς τῶν
αὐτοῦ ἁψαμένων τῶν ἰδίων ἐνδυμάτων τὴν ὁδὸν, καὶ κο-
σμούντων αὐτὴν τοῖς κλάδοις, καὶ προαγόντων, καὶ
ἑπακολουθούντων. καὶ ἄλλως δὲ ἕκαστος ἁφ' ἧς C
τῶν ἤδη πε προηγμένων προσῆλθε τὸν ἰησοῦν. ἁφ'
ἧς τῶν προσδεξαμένων ἐπακολουθεῖ αὐτῷ, καὶ
νῦν τὰ ἀναγεγραμμένα· καὶ εἰς ταῦτα δὲ ἡμεῖς
ἐσμὲν τὰ εἰδόμεν. ὁ δὲ ἡμῶν ἁμφιφέρων πλεί-
ονα καὶ βλεπόντων καὶ διδασκόντων· πλὴν ἔν γε τῶν
ἐς ὃ κατὰ ἰωάννην διαγγέλιον ὅτι ποσὸν καὶ ταῦτα
ἐξηπάσαμεν. ὅτε προέκειτο διηγήσασθαι τὸ· τῇ
ἐπαύριον ὄχλος πολὺς ὁ ἐλθὼν εἰς τὴν ἑορτὴν,
καὶ τὰ ἑξῆς·

D

A *Oſsennan. Anna Adonaj aſaj. Anna Baruch abbah ſaim adonaj.* Præterea vero Evangelia à Græcis Dialecti ignaris frequenter exſcripta, hoc loco è ſupra memorato Pſalmo depromto corrupta fuiſſe exiſtimo. Quod ſi locum hunc expendere velis, audi Aquilam eum ita exponentem: *O Domine ſalvum me fac: O Domine jam bene proſperare: Benedictus qui venit in nomine Domini.* Iam vero quæ ſunt hujus loci in pauca contrahamus, & dicamus ſive Petrum & Paulum, ſive duo B Doctorum genera, poſtquam circumciſos, & qui præputium non depoſuerunt, juxta mandatum Ieſu vinculis exolverunt, eos ornaſſe, & ad vehendum Verbum Hieroſolymam aſcendens decenter inſtruxiſſe; & reliquorum porro vna eademque erit explicatio; at juxta alteram interpretationem, eos inter qui Ieſum ſuſcipiunt, ipſique viam ſuis veſtibus ſubſternunt, & qui eam ramis ornant; necnon & inter eos qui præcedunt, coſque qui ſequuntur disjunctionem ſemper intercedere dicendum eſt: aliter quippe C vnuſquiſque per res à ſe jam antea geſtas Ieſum præcedit, per res vero poſtmodum à ſe gerendas ipſum ſubſequitur, & quæ ſcripta ſunt dicit. Atque in hunc quidem locum hæc comminiſci potuimus: qui nobis vero præſtat, plura excogitet, & edoceat. Veruntamen in quodam ſuper Euāgelium ſecundum Iohannem commentario, ea quoque aliqua ex parte à nobis expenſa ſunt; quando videlicet illud exponendum nobis propoſitum erat: *In craſtinum autem turba multa quæ venerat ad* Iob. 12. 12. *diem feſtum*, & reliqua.

D

Περὶ τῶν ἐκβληθέντων ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ· *De ijs qui templo ejecti ſunt.*

Καὶ εἰσῆλθεν ὁ ἰησοῦς εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ θεοῦ, καὶ *Et intravit Ieſus in Templum Dei, & ejiciebat omnes vendentes, & ementes in Templo,* Matth. 21. 12.
ἐξέβαλε πάντας τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζον-
τας ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ τὰ ἑξῆς· τὰ δὲ κατὰ τὸ τόπον τὸ
οἱ λοιποὶ τρεῖς διαγγίζαι ἔξεστο, ὧν τὴν πρὸς
ἀλλήλους διαφορὰν ἐν τοῖς προειμένοις κεφαλ. ἔξι
διηγήσασθαι, ἐσχέσθω δὲ ἐν τῷ ἐξεταζομένῳ
διαγγελίῳ κατὰ τὸ δυνατὸν ἡμῖν ἀφηνίσαι. τῶν E
τεσσάρων διαγγελιστῶν ἀναγεγραμμένων τὰ κατὰ
τὸ τόπον, πλείονα τὰ κατὰ τὸ δυνατὸν ἡμῖν ἐξη-
τάσαμεν ἀναγορεύσαι εἰς ὃ κατὰ ἰωάννην, καὶ
ὡς εἶδόν τε ἦν ἀφηνίζεσι τό· καὶ εὗρεν ἐν τῷ ἱερῷ
τοὺς πωλοῦντας βόας καὶ πρόβατα, καὶ περι-
στερὰς, καὶ τὰ ἑξῆς. ἔνθα κατασπουδάζομεν ὅτι
ἐλάττονα τῶν ἀποδόξων δυνάμεων εἶ τῷ ἰησοῦ καὶ τὴν προκειμένην, ὅτι τέκτονος μὲ νομι-
ζόμενος εἶ ὡς, τοιαύτῃ πίστει, καὶ ἐξουσίᾳ

Et intravit Ieſus in Templum Dei, & ejiciebat omnes vendentes, & ementes in Templo, & reliqua. Extant item apud reliquos tres Evangeliſtas, quæcunque habentur hoc loco; quorum inter ſe differentiam exponere non eſt hujus loci: quæ enim in eo quod explicamus Evangelio continentur, pro virili explanaſſe ſatis erit; cum quatuor Evangeliſtæ eadem ſcripſerint quæ hic propoſita ſunt, pluribus ea pro viribus noſtris perſcrutati ſumus, quum Evangelium ſecundum Iohannem interpretaremur, & quoad ejus fieri poterat hæc excuteremus: *Et invenit in Templo vendentes* Iob. 2. 14. *boves, & oves, & columbas*, & reliqua: ibi non minimam hanc inter portentoſas Ieſu virtutes fuiſſe argumentis probamus; quia, cum pro fabri filio haberetur, ea tamen vſus eſt confidentia, & autoritate, ut

publico cœtu è Templo eos deturbans, de A quibus scriptum est: qua potestate vtens ipse nationis Princeps, id non facile perfecisset, quod à Iesu actum est. Et Iohannis quidem mentem, literæ contextui servientes, tropologice explicavimus, quatenus eam fuimus assecuti: sed quoniam series postulat, vt de rebus propositis secundum Matthæi narrationem disseramus, invocato sapientiæ Patre, agedum an aliquid audaci Iesu facinore dignum hic possimus depromere, videamus. Ac primum quidnam sit illud Dei Templū B dicendum est, quod agnoscens Deus in Isa. 56. 7. Propheta dixit: *Domus mea, domus orationis vocabitur.* Iuxta circumcisionem ergo secundum carnem, & corporalia Legis festa ac sacrificia, Templum Dei existimabatur esse opificium illud è lapidibus sensus expertibus à Salomone primum constructum, ab Esdra deinde restauratum, at post incarnationem Iesu à Romanis demum dirutum; & hæc domus orationis esse credebatur; quo everso, Iudæos, vt pote domum orationis jam non amplius habentes, privilegium itidem visitationis C Dei jam amplius non habuisse necessario dicendum est; quo frui credebantur privilegio, propterea quod in orationis domo orabant, postquam Legalis cultus munia obierant. Sospitator vero noster qui actionum suarum spiritalium symbola edidit, ex eo Templo vendentes & ementes corporaliter deturbarit, numulariorum mensas, & cathedras vendentium columbas everterit, & quæ scripta extant dixerit, ad conversionem præsentis tum forte populi, qui cum sanctam festivitatem in nomine Dei celebrare debuisset, venditionibus, emtionibusque non in loco ejusmodi rebus idoneo, sed in Templo vacabat: hic vbi coiens, tanquam in orationis domo orare debebat; at res orationi contrarias agebat, haud secus ac in dicata mercatui domo vendens ac emens, pecunias permutans, & in cathedris vendendarum columbarum gratia sedens: Iudæorum autem facinoris fœditatem tunc Iesus abstulerit, quando negotiantes eos, & in corporeas delicias se effundentes, cum juxta præscriptum Legis festum celebrare debuissent, reprehendit. Nunc autem cõflatum ex vivis lapidibus Templum Ecclesiam esse existimo, in eaque nonnullos esse, qui non quasi in Ecclesia vivant, sed 2. Cor. 10. 3. quasi *secundum carnem militent*; quique orationis ex vivis lapidibus constructam domum per suam nequitiam latronum speluncam faciant: quis enim postquam peccata in Ecclesijs quibusdam ab ijs commis-

ἐχρήσατο, ἀκωλύων ἐν παντὶ τόπῳ ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ τοὺς ἀναγεγραμμένους, ὁπόσα ἐστὶ τὰ ἔθνη κηρύσσων χριστὸν θεοῦ ἐκ παρθένου ἀνθρώπου γενόμενον τὸν ἐπὶ πᾶσι θεὸν λόγον ἐποίησε· καὶ ἐπολογησάμην ὑπὲρ ἀκριβείας τῶν λέξει, ὡς ἐχωρεῖτο, ὅσοι τὸ Ἰωάννου βούλημα. Ἀλλ' ἐπεὶ καὶ νῦν ὁ εἱρμὸς ἡμᾶς ἀπαιτεῖ εἰπεῖν κατὰ τὴν ματθαίου λέξιν περὶ τοῦ ἐκκειμένου, ἀπὸ πατέρα τῆς σοφίας ἐπικαλεσάμενοι, φέρ' ἴδωμεν εἴ τι ἄξιόν ἐστι διανοίας τῆς Ἰησοῦ μὴ παρούσης παραδόξως εἰπεῖν εἰς τὸν τόπον· ἐν ᾧ πρῶτον λεκτέον τί ὁ ἱερὸν τοῦ θεοῦ, ὅπερ ὁμολογῶν ὁ θεὸς εἶπεν ἐν τῷ προφήτῃ· ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται· ἀπάλαιον μὲν δὴ τὴν κτίσιν περιτομῆ, ἐν τῇ σωματικῇ τὸν νόμον ἑορτῶν καὶ θυσίαις, ἱερὸν ἐνομίζετο τοῦ θεοῦ εἶ) ὃ ἐκ λίθων αἰσθητῶν κατασκεύασμα οἰκοδομηθὲν ὑπὸ σολομῶντος προσῆτο, ἐν ἀοικοδομήτῳ ἔτι ὑπὸ ἔσδρα. πλὴν μὴ τὴν τοῦ σωτῆρος οἰκονομίαν ὑπὸ ῥωμαίων καθαιρεθέν· καὶ οἶκος ἐκεῖνος ὑπελαμβάνετο εἶ) βυχῆς. ἓ καθαιρεθέντος, ἀναγκαῖον ἐδάφους, ὡς μηκέτι ἔχοντας οἶκον προσευχῆς, λέγειν μηκέτι ἔχειν ὃ ἐξαίρετον τῆς ἐπισκοπῆς τοῦ θεοῦ, ὃ ἔχειν ὤοντο, πρὸ δὲ ἐν τῷ οἴκῳ τῆς προσευχῆς βύχεσθαι, μὴ δὲ τὰ τῆς νομικῆς λατρείας ἐπιτελεῖν· καὶ ἐκβεβληκέτα σωματικῶς ἀπ' ἐκείνου καὶ σύμβολα ποιήσας τῶν ἰδίων πράξεων σωτηρίου, τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας, καὶ τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιστῶν καταβεβληκέτα, καὶ τὰς καθέδρας τῶν πωλούντων τὰς περιστερὰς, καὶ εἰρηκέτα τὸ ἐκκείμενα, εἰς ἐπιστροφὴν τοῦ τότε λαοῦ, αὐτὸ σίμων πεμπούρεως ἐπιτηδευμένος ἐν ὀνόματι θεοῦ, ἐρωτᾶζόντων τῶν πωλεῖν καὶ ἀγοράζειν, ὅτι ἐν τῇ καθεκούσῃ χώρᾳ ἐνῆν ἔδει πωλεῖν καὶ ἀγοράζειν, ἀλλ' ἐν τῷ ἱερῷ. ἔνθα ἐχρῆν μὴ συνερχομένους βύχεσθαι ὡς ἐν οἴκῳ προσευχῆς· ἐποίουν δὲ τὰ ἐναντία τῇ βυχῇ ἐν αὐτοῖ, ὡς ἐν οἴκῳ ἐμπορικῷ πωλοῦντες καὶ ἀγοράζοντες, καὶ ἀργύρια κολλυβίζοντες, καὶ ἐπὶ καθεδρῶν καθεζόμενοι ἵνα πωλῶσι περιστερὰς. καὶ ὃ ἄσμενον τῶν γινομένων παρὰ ἰουδαίοις τότε ὁ ἰησοῦς ἡμῶν καθηρκέτω, ἐλέγξας τοὺς, αὐτὸ τῷ κτ τὸν νόμον ἑορτάζειν, ἐμπορίου μένους, καὶ σωματικῶς τυφλοῦντας· καὶ νῦν ὑπολαμβάνω ἱερὸν ἐκ λίθων ζώντων οἰκοδομηθὲν εἶ) τὴν ἐκκλησίαν, καὶ εἶ) ἐν αὐτῇ πάντας βχ ὡς ἐν ἐκκλησίᾳ ζωῆς, ἀλλ' ὡς κτ ᾠκοδομημένους, οἵ τινες καὶ ποιοῦσι τὴν τῆς προσευχῆς ἐκ ζώντων λίθων οἶκον, λῃστῶν ἀφ' ἑαυτῶν καὶ αἱρέσεων πάλιον· τίς γὰρ καταγνώσας ἐν τισιν ἐκκλησίαις ἁμαρτανόμενα ὑπὸ τῶν νομιζομένων πεῖσμον εἶ) τὴν ἑτέρων θυσίαν, καὶ δέον ἐν τῇ θυσ-

τῆ διαγωγῆς μόνον ἀφεζῆν, τὸ πρὸ μὲ ποι- A sa perspexerit, qui aliorum pietatem quæ-
ουῶτων, πλοῦτον δὲ ἢ πολλὴν κτῆσιν συναγόντων, stum esse existimant, cumque ex Evange-
σὺκ ἐρεῖ πέπλασιον λῃςῶν γεγενέναι ὁ τηλικοῦ- lio victum petere oporteat, id quidem
τον τῆς ἐκκλησίας μυςήριον; ὡς ἂν εἴποιμι τὸ non faciunt, sed divitias, ingentesque fa-
ἱπσοῦ ὅτι τοῖς ἁμαρτωλοῖς ἐν ᾧ οἰκοδόμηται cultates comparant, tantum illud Eccle-
ἱερῷ ζῶντι, τό, τε ἀπὸ τῆς φαλιᾶς ὅτος ἔχον- siæ mysterium latronum speluncam esse fa-
τὶς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μὲ ἐν τῷ καταβῆναί ctum non fateatur? adeo vt de peccatis,
με εἰς διαφθοράν; καὶ ὁ ἀπὸ τῶν ὡς οἶμαι, ὡσπὲ in vivo, quod ipse ædificavit, templo ad-
ἔνθα ἡ τοῦ ἱπσοῦ ψυχὴ λέγει δυσαρεσκομένη τῷ missis apposite id dicat Christus, quod è
βίῳ τῶν ἁμαρτωλῶν, καὶ ἐν τῷ ἱερῷ τῆ δο- Psalmis depromtum est: *Quæ utilitas in* Psal. 29. 10.
κούντων, τό· οἶμοι ὅτι ἐγὼ ἦν ὡς συναγων κα- B *sanguine meo, dum descendo in corruptionem?*
λάμων ἐν ἀμητῷ, καὶ ὡς ὀλιφυλλὶς ἐν πυ- & quod apud Osee, ni fallor, extat, vbi
γητῷ, σὺκ ὄντος βότρυος τοῦ φαγεῖν ἢ πρωϊμά- Iesu anima, vita peccatorum, qui in Tem-
γορα· οἶμοι ψυχὴ, ὅτι ἀπόλωλεν βύλαβὴς ἀπὸ plo nihilominus esse videntur, offensa, ait:
τῆς γῆς, καὶ ὁ κατορθῶν ἐν ἀνθρώποις ψυχ ἀπ ἀρ- *Væ mihi quia factus sum sicut qui congregat stipulam in messe, & sicut racemos in vindemia, cum non sit spica ad comedendum primitiva. Væ mihi anima, Quia periit pius de terra, & non est in hominibus qui corrigat.* Si hac porro Iesu oratione, quodque lapsus nostros deflens dixerit: *Væ mihi anima*, offenderis, cum his contende quæ habentur in Evangelio, vbi scriptum est, *Videntem eum Ierusalem flevisse super illam, & dixisse.* Quod si super Ierusalem cum ratione flevit, longe magis etiam consentaneum erit vt super Ecclesiam fleat, quæ ad id ædificata est vt domus sit orationis, at propter turpem nonnullorum quæstum ac luxum, atque vtinam non & Principum populi, spelunca latronum effecta est. Verum tunc ingressus est quidem Iesus in Templum Dei, & illud expurgavit, ejectis omnibus vendentibus, & ementibus in Templo, & mensis numulariorum euersis, vna cum cathedris in quibus sedebant qui vendebant columbas. Nunc autem quandiu non observantur qui in nomine Iesu Christi simul in conventibus coeunt, ij sunt qui vendunt, & emunt in Templo, & reliqua faciunt, neque ijs vllo modo videndum sedat Iesus, vt ejectis illis reliquos servet, vel vt illos ejectos in peccati sui agnitionem & conscientiam adducat, & in Templum rursus, non vendendi, vel emendi, ac reliqua faciendi gratia, introducat; postquam autem peccata nostra inspexerit, & quasi nos amore prosequens advenerit, vt nos castiget, & tanquam filios à se deinde admittendos flagris cædat; tunc congregatis nobis & Spiritu Sancto ingredietur Iesu potestas, eaque ingressa vendentes omnes ac ementes in Templo ejiciet; vendentes quidem & quasi nundinantes si quid boni habuerunt; pro ijs autem mala ementes; atque hæc in Dei templo, Ecclesia nimirum agentes. Atque vtinam in Patris sui Templum, Ecclesiam scilicet, orationis domum ingressus Iesus numula-

Luc. 19. 41.

ἐλαυσιν ἐπ' αὐτῇ, καὶ εἶπε· καὶ C
μᾶλλον γε εἰ ὧν βύλοιτο ἔκλαυσεν ὅτι ἱερυσα-
λὴμ, βύλοιτο ἂν κλαύσειεν ὅτι τὴν ἐκκλησίαν,
οἰκοδομηθεῖσάν μὲ ἵνα οἶκος προσευχῆς ᾖ, γινο-
μένην δὲ ἀφ' ἧς ἀσχοκέρδειαν ἢ πυφὴν τινων,
ἀλλ' εἴθε μὴ καὶ τῶν ἡγεμόνων τὸ λαοῦ, ἀπό-
λαιον λῃςῶν· ἀλλὰ τότε μὲν εἰσῆλθεν ἱπσοῦς εἰς
τὸ ἱερὸν τοῦ θεοῦ, καὶ ἐκβαλεν ἅπὰ ἐκβαλὼν
πωλοῦντας τοὺς πωλοῦντας, καὶ ἀγορᾴζοντας ἐν τῷ
ἱερῷ, καὶ τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιςῶν κατα-
στρέψας, μᾶ τῶν καθεδρῶν ἐν αἷς ἐκαθέζοντο
οἱ πωλοῦντες τὰς περιστερὰς· νυνὶ δ' ὅσον μὲ σὺκ D
ὑπισχνοῦνται οἱ τῷ ὀνόματι ἱπσοῦ χριςοῦ συνό-
μνυοι ὅτι ὁ ἀνὴρ ἐν συναγωγαῖς, εἰσὶν οἱ πω-
λοῦντες καὶ ἀγορᾴζοντες ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ τὰ λοι-
πὰ ποιοῦντες, καὶ ὐδαμοῦ ἱπσοῦς αὐτοῖς ὑπεφά-
νηται, ἵνα ἐκβαλὼν σώσῃ τοὺς λοιπούς, ἢ κα-
κείνους ἐκβληθέντας ποιήσῃ συναισθηναι τῶν
ἁμαρτίας, καὶ εἰσελθεῖν εἰς τὸ ἱερὸν, σὺκέτι μᾶ
τὰ πωλεῖν, καὶ ἀγορᾴζειν, ἢ τὰ λοιπὰ ποιεῖν.
ἐπὴν δ' ὑπόσκεψηται ὅτι τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ
ὡς ἀγαπῶν ἡμᾶς ὑπεδυμήσῃ, ἵνα παιδεύσῃ
καὶ μαστιγώσῃ ὡς υἱὸς, ὅπως ἡμᾶς προσδέξῃ), E
τότε εἰσῆλθόσιπαι ἡ δυνάμις ἱπσοῦ συναγελθόν-
ἡμῶν καὶ τῷ πνεύματος τῷ ἁγίᾳ, καὶ εἰσῆλθόσα
ἐκβαλεῖ πωλοῦντας τοὺς πωλοῦντας, καὶ ἀγορᾴ-
ζοντας ἐν τῷ ἱερῷ· πωλοῦντας μὲ, καὶ ὡσαύτως
ἀπεμπολοῦντας εἴ καί τι χρηςὸν εἶχον, ἀγορᾴ-
ζοντας δὲ αὖτ' ἐκείνων τὰ φαῦλα, καὶ ζῶντα ἐν
τῷ ἱερῷ τῆ θεοῦ τῇ ἐκκλησίᾳ πορεύοντας·
ἀλλ' εἴθε εἰσῆλθεν εἰς ὅ ἱερὸν τῆ παρὸς, τὴν ἐκκλησίαν, τ οἶκον τῆς προσευχῆς, καθαρὸν ὁ

riorum, & avarorum mensas deturbet, & qui probam pecuniam vilibus ac nullius pretij numulis commutant, vt eos quorum numos permutant, afficiant damno; ipsi vero in res necessarias pecuniam neutiquam expendant. Sunt autem alij qui in Templo Christi columbas vendunt & emunt, & principibus contra fas tradunt, eos qui sunt *simplices sicut columbæ*, qui oraverunt, & dixerunt: *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam?* quorumque exauditæ preces & acceptæ sunt. Ego vero quod de columbarum venditoribus scriptum est, his convenire existimo qui Ecclesias avaris, tyrannicis, indoctis, & irreligiosis Episcopis, Presbyteris, vel Diaconis tradunt: quocirca de eorum tantummodo cathedris qui columbas vendebant mentionem fecerunt Matthæus & Marcus, quas à Iesu eversas fuisse commemorant. Atque vtinam hæc mente Divinæ Scripturæ accommodata audirent, qui supra cathedram Moysis sedere se gloriantur, & totas columbarum Ecclesias vendunt, easque ejusmodi præfectis tradunt, de quibus id dici potest quod in Ieremia à Domino profertur: *Principes populi mei non me cognoverunt; filij insipientes sunt, & vecordes, sapientes sunt vt faciant mala, bene autem facere nescierunt;* & quod apud Michæam, opinor, his verbis conceptum est: *Principes populi mei ejiciuntur de domo deliciarum suarum*: hæc enim si audissent, columbas Christi minime profecto vendidissent, sed principes columbis parcentes, ac de earum salute sollicitos constituissent; neque circumspicientes quonam mactato, haud secus ac pingui columba epulaturi sint. Ejectis autem ijs, quod venderent, atque emerent, necnon & numularijs & columbarum venditoribus pudorem incutiens Iesus ex vaticiniis, quasi ex Patris sui persona editis, scriptum esse dicit: *Domus mea domus orationis vocabitur*; nec enim aliud quidquam in Ecclesia Dei esse oportet, quam petitionem sancti cujuslibet operis, & visitationem Dei arcessentis, & precationis loco apud Deum habiti, juxta quod possibile illud est: *Sine intermissione orate*; at vos orationis domum flagitijs vestris latronum speluncam fecistis: & sæpenumero ad depravationem paulatim ita vergentes Ecclesiæ creditæ res comperire licet, vt à latronum spelunca in nomine Christi congregatus cœtus minime differat, ita vt illis dici queat: *Propter vos semper nomen meum blasphematur in gentibus.*

Matth. 10. 16.
Psalm. 54. 6.
Ier. 4. 22.
Matth. 21. 13.
1. Thess. 5. 17.
Isai. 52. 5.

Αἰσπους τὰς τῶν κολλυβιστῶν καὶ φιλαργύρων πραπέζας, καὶ εἰς πολλὰ βύτελλα καὶ εὐτελῆ καὶ οὐδενὸς λόγου ἄξια καπηλεμπολοῦντων τὰ δόκιμα ἀργύρια, ἵνα βλάψωσι μὴ ἐκείνους οἷς κολλυβίζουσιν, αὐτοὶ δὲ μηδὲν εἰς δέον χρήσωνται τῷ τοῦ ἀργυρίου· εἰσὶ γὰρ ἄλλοι ἐν τῷ ἱερῷ πωλοῦντες καὶ ἀγοράζοντες τὰς χρισοῦ περιστερὰς, καὶ τοῖς δοκοῦσιν τὰς ἀκεραίους ὡς περιστερὰς, τοὺς βύξαμβυκας καὶ εἰπόντας· τίς δώσει μοι πτέρυγας ὡσεὶ περιστερᾶς, καὶ πεταθήσομαι, καὶ καπαύσω; καὶ ἐπακουόντας, ἀργύριον οἷς οὐ δεῖ· καὶ νομίζω ἁρμόζειν τὰ περὶ τῶν πωλούντων τὰς περιστερὰς λόγον τοῖς διδασκάλοις τὰς ἐκκλησίας ἀφαιρουμένοις, καὶ τυραννικοῖς, καὶ ἀνεπιστήμοσι, καὶ ἀβουλήτοις ἐπισκόποις, ἢ πρεσβυτέροις, ἢ διακόνοις. ὅθεν μόνων τῶν πωλούντων τὰς περιστερὰς καθέδρας ὠνόμασεν ὁ ματθαῖος, καὶ ὁ μᾶρκος, ἃς φασι κατεσκάφθαι ὑπὸ τοῦ ἰησοῦ· ὡς εἴθε γίνεσθαι ἦκον μὴ τοῦ παρόντος νοῦ τῇ θείᾳ γραφῇ οἱ ὅτι τῆς καθέδρας μωϋσέως αὐχοῦντες καθέζεσθαι, καὶ πωλοῦντες ὅλας ἐκκλησίας περιστερῶν, καὶ διδάσκοντες αὐτὰς τοιούτοις παρεσκηκόσι, περὶ ὧν λέγοιτ' ἂν ὅ ἐν τῷ ἱερεμίᾳ γέγραπται τοῦ κυρίου λεγόμενον· οἱ ἡγούμενοί τοῦ λαοῦ μου ἐμὲ οὐκ ἠδειῆσαν· υἱοὶ ἄφρονές εἰσι, καὶ οὐ σοφοί εἰσι τοῦ κακοποιῆσαι, ὁ δὲ καλῶς ποιῆσαι οὐκ ἐγνωσθη. καὶ ὅ ἐν τῷ μιχαίᾳ, οἶμαι, εἰρημένον· οἱ ἡγούμενοι τοῦ λαοῦ μου ἐκβληθήσονται ἐξ οἴκου τρυφῆς αὐτῶν. εἰ γὰρ ἦκουον, οὐκ ἂν ἐπώλησαν τὰς χρισοῦ περιστερὰς, ἀλλὰ κατέσχηθαι ἀργύρια αὐτῶν φειδομένους τῶν περιστερῶν, καὶ προσευχομένους τῆς ἐκτενείας αὐτῶν, καὶ οὐ περιβλεπομένους τίνα ὡς παλαιὸν περιστερεὼν ὑφάσματα καταθοινήσονται· λέγει γὰρ ἰησοῦς τοῖς ἐκβαλλομένοις, ὡς πωλοῦσι καὶ ἀγοράζουσι, καὶ τοῖς κολλυβισταῖς, καὶ τοῖς πωλοῦσι τὰς περιστερὰς, δυσωπῶν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ὡς οὐ προσώπου τοῦ παθόντος λεγομένων προφητείαν, ὅτι ὁ μὲ γεγραμμένον ἐστὶν· ὁ οἶκος μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται· σοδὲν γὰρ ἄλλο δεῖ εἶναι ἐν ἐκκλησίᾳ θεοῦ ἢ εὐχὴν πάσης ἁγίας παρέξεως, καὶ προκαλυμμένην τὴν τοῦ θεοῦ ἐπισκοπὴν, εἰς εὐχὴν παρὰ θεῷ λογιζομένης, καθὸ καὶ ὅ, ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε, δυνατόν ἐστιν. ὑμεῖς γὰρ, ὡ ἄνδρες, τὴν ὑμετέραις κακίαις τὸν τῆς προσευχῆς οἶκον σπήλαιον λῃστῶν πεποιήκατε, καὶ εὔρειν ἔστι πολλαχοῦ καὶ βραχὺ ἄνωθεν εἰς διαφθορὰν ἐξολισθήματα τῆς νομιζομένης ἐκκλησίας παρέμπαν, ὡς μηδὲν σπιλαίου λῃστῶν διαφέρειν ὃ ἀθέσμα συναγόμενον ἐν ὀνόματι χρισοῦ, ὥς' αὐ λέγεσθαι αὐτοῖς· δι' ὑμᾶς διὰ παντὸς ὁ ἐμὸς μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν· εἰ δὲ δεῖ τι εἰδέν

τεία τυγχάνοντα τ ἐν τῷ κατειλεγμένων φεσ-
φιλονεικήσθωσαν τῇ γραφῇ τῆς γενεᾶς ἐπι-
μελέστερον διηγήσασθαι, μήποτε οἱ μὲ ἐν τῷ λαῷ
μισθοῦ ἢ τῷ κόσμῳ σχολάζοντες, καὶ πρὸς τὸ πω-
λεῖν καὶ ἀγοράζειν μόνον τὰς ἀμφιεσμὰς ἔχον-
τες, καὶ σαθρίως τ περιδύσαντες περισκαπτόμε-
νοι, καὶ οἷς ἀπαιτεῖ ἔργοις ὁ θεῖος λόγος, εἰσὶν οἱ
πωλοῦντες καὶ ἀγοράζοντες ἐν τῷ ἱερῷ τῷ θεοῦ.
οἱ δὲ μὴ καλῶς διάκονοι διακονοῦντες τὰ τῆς ἐκ-
κλησίας χρήματα, ἀλλ' ἀεί μ τοῦτα ψηλαφῶν-
τες, καὶ καλῶς τ αὐτὰ οἰκονομοῦντες, ἀλλὰ σω-
ρεύοντες τ νομιζόμενον πλοῦτον, καὶ χρήματα,
ἵνα πλουτῶσιν ἀπὸ τῆς εἰς λόγον τάλαντα διδο-
μένων, ὅτοί εἰσιν οἱ κολλυβισταὶ τραπέζας χρη-
μάτων ἔχοντες, ἃς κατέστρεψεν ὁ ἰησοῦς. οἱ τ τῆς
περιποιήσεως πεπιστευμένοι τῶν λαοῦ ἐπίσκο-
ποι καὶ πρεσβύτεροι, καὶ ὡσαύτως ἀποδιδόμενοι
ὅλας ἐκκλησίας εἰς ἃ χρὴ, καὶ καθιζάνοντες τὰς πρω-
τοκαθεδρείας, ὅτοί εἰσιν οἱ πωλοῦντες τὰς πρω-
τοκαθεδρείας, ὧν τὰς καθέδρας * κατέστρεψεν ὁ ἰησοῦς.
ἕκαστος οὖν τῆς ὑπὸ καθέδρας καθιζομένων ἐκ-
κλησιαστικῆς, καὶ ἀγαπώντων τὰς περιποιήσεις
τῆς πρωτοκαθεδρείας ἐν τ συναγωγαῖς, περισκέπτω μήποτε
ἔτω καθέζεσθαι ὑπὸ τῆς ἑαυτῷ καθέδρας, ὥστε
ἐλθόντα τ ἰησοῦν καταστρέψαι αὐτὴν, ὡς ἀξίαν
καταστροφῆς· ἀλλὰ καὶ ἕκαστος τῆς ὑπὸ ἀμφι-
εσίας συναγόντων χρήματα, νοήσας τὴν περι-
κειμένην γραφὴν, μηκέτι φροντέτω εἰς τὰς τρα-
πέζας ἀργύριον, ἵνα μὴ καταστρέψῃ αὐτὰς ὁ
ἰησοῦς· ἀλλὰ καὶ οἱ ὑπὸ μερίμνων τε καὶ φρον-
τίδων βιωτικῶν ἀχλούμενοι εἰς ἀγοράσμους καὶ περι-
σεις, φροντιζέτωσαν μήποτε ἐλθὼν ὁ ἰησοῦς ἐκ-
βάλῃ αὐτοὺς ἐκ τοῦ ἱεροῦ, * ὅτι ὁ ἐκβεβλημένος
οὐδὲ ἐλπίδα τοῦ εἰσελθεῖν ἔχει, εἴθεν εἰσελήλυθε· καὶ
ὑποφαίνεται μοι ἐρωτηθεὶς τὴν ἐκκειμένην γρα-
φὴν, μήποτε τοῦτο ὁ ἰησοῦς ποιήσῃ καὶ ἐπὶ τὴν
δευτέραν ἐπιδημίαν, ἢ ἐπὶ τὴν περιδεδομένην
θείαν κρίσιν· εἰσελθὼν γὰρ εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ θεοῦ
ἔλεγε, τὴν πᾶσαν ἐκκλησίαν τὴν, ἐξ ἧς ἐστὶν ἡ σωζο-
μένη ἐκκλησία, ἐν ὀνόματι χριστοῦ σωζεσθαι μέχρι
τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, ὡς ἂν εὕρῃ ἐν τῷ πωλεῖν
καὶ ἀγοράζειν ἀρχὰς σωμάτων τὴν νομιζομένων εἶ)
ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ θεοῦ * ἐκβάλῃ. καὶ ὡς ἂν εὕρῃ
πατέρας πέζωσας καὶ γενομένους κολλυβιστὰς,
ἐλέγξει καταστρέψας αὐτῶν τὰς τραπέζας, καὶ
τὸν λόγον δείξας οἷα ἐστὶ δι' ἀργύριον ἡμαρτη-
κασι. ὅτι δ καὶ τὰς, ὡς διηγησάμεθα, καθέδρας
τῶν πωλούντων τὰς πρωτοκαθεδρείας καταστρέψῃ· εἰ
δέ τις θεὸν τῶν τελῶν τόπων εἰδὼν ἔχει, καὶ ἐν τῷ
ναῷ διείσκει τοῦ θεοῦ, θαρρείτω, ὅτι γὰρ ἐκ-

bus. Quod si illustrandæ Scripturæ gratia tria eorum genera, qui hic congregati erant, accuratius exponenda sunt, videndum annon qui è populo nullis alijs quam mundi rebus occupantur, & vendendo solum emendoque dediti sunt, raro autem orationibus, & quæ desiderat divinum Verbum operibus incumbunt, ij sint qui in Dei templo vendunt & emunt: Diaconi vero qui Ecclesiæ pecunias non recte dispensant, sed eas semper manibus contrectant, non honeste vero administrant; sed ea quæ vulgo divitiæ existimantur esse, & pecunias coacervant, vt ex ijs quæ pauperum nomine erogantur divites fiant, hi numularij sint, pecuniarum mensas habentes, quas Servator evertit: Episcopi autem & Presbyteri quibus priores populi sedes attributæ sunt, quique totas Ecclesias quibus minime oportet tradunt, & principes quos non expedit constituunt, ij sint columbarum venditores, quorum mensas pessundedit Iesus. Vnusquisque ergo eorum qui in Cathedra Ecclesiæ sedent, & *diligunt primas cathedras in Synagogis*, videat annon ita in cathedra sua sedeat, vt quum advenerit Iesus, eam, vt pote dignam quæ evertatur, sit eversurus. Sed & quisquis ex Diaconatu pecunias corradit, postquam propositum Scripturæ locum animo hauserit, argentum mensis amplius non congerat, ne eas deturbet Iesus. Præterea quos curæ, & vitæ hujus sollicitudines venditionibus emtionibusque implicant, caveant ne adveniens Iesus Templo eos ejciat, quando scilicet qui ejectus est, eo etiam regrediendi, vnde ejectus est, spe caret. Quinetiam præsentem Scripturæ locum perscrutanti mihi, annon hæc in secundo adventu qui expectati divini judicij tempore continget, acturus sit Servator, aliqua mihi incessit dubitatio: nam quum in templum Dei vniversum ingressus fuerit, totam videlicet Ecclesiam, quæ ex quo constituta est Ecclesia, in nomine Christi ad consummationem vsque sæculi perseverat, quoscumque ex ijs qui in templo Dei esse creduntur, emtioni, venditionique operam dedisse comperit ejiciet; quosque mensas statuisse, & numulariæ rei vacasse deprehenderit, eversis eorum mensis, peccatisque omnibus circa pecuniam admissis, sermone apertis ac patefactis coarguet; tunc quoque eorum etiam, vt diximus, qui columbas vendunt, cathedras subvertet. Quod si tribus his generibus aliquis neutiquam fuerit affinis, & in Dei templo inveniatur, confidat ille, à Iesu enim minime ejicietur, neque de rebus ad eum pertinentibus

* Gr. καθίσεως
* Gr. ἔβαλε
Luc. 19. 45.

quicquam evertetur, neq; quasi qui latronum spelunсam domum orationis fecerit, verbis tanquàm latro castigabitur; cum pœnas dabunt, qui latrocinijs suis, & nequitia domum orationis latronum spelunсam fecerunt. Postquam ergo excogitatam à nobis, & Ecclesię duplici modo applicatam expositionem super hoc loco tradidimus, agedum, an eo quoque pacto intelligi possint quæ hoc habentur loco, præterea videamus. Haud secus ac Ecclesia, naturaliter templum Dei est vniversa natura ratione prædita, ad id creata vt capiat gloriam Dei, quæ Paralipomenon secundo, & tertio Regum visa esse in Templo post ipsius structuram narratur. Id autem, quod natura suapte templum Dei est, animam scilicet, vendentibus & ementibus cogitationibus, & quæcumque ad rem numulariam pertinent attendentibus nos peccantes complevimus; atque alijs item, dum peccatis dediti sumus, vendentibus & nundinantibus quidquid sanctum in anima nostra reliquum fuit, quod erat columba, replevimus. Qui ergo peccatis addicti sunt, & cogitationibus, quæ latronum similes sint, repleti sunt, ijs ait Iesus: *Scriptum est, Domus mea, domus orationis vocabitur; vos autem feciſtis illam ſpeluncam latronum.* Latrones ergo, qui domum orationis spelunсam fecerunt latronum, Templo ejecit Iesus: at qui eadem de Iesu sentiunt quæ latrones, de Iesu quidem dixerunt: *Crucifige, crucifige eum*; de latrone autem Barabba: *Dimitte nobis Barabbam.* Quocirca ad hanc vsque diem Iesum quidem non habent Iudæi, nec enim in Filium Dei crediderunt; at latronem Barabbam qui de spiritualibus nequitiæ est, jam comprehensum & carcere conclusum secum habent, quem adversum se dimitti postulaverunt: propterea incredulorum Iudæorum imperium tenet Barabbas latro.

2. Par. 5. 14
3. Reg. 8. 11.

Matth. 23. 13.

Matth. 27. 21, 22.

A βλη.θήσεται ὑπὸ τῦ ἰησοῦ, ὅτε τι τῆ αὐτῦ κα-
τα.σ.εφθήσεται, εἰθ' ὡς ποιήσας τ οἶκον τῆς εὐ-
χῆς σπήλαιον λῃ.σῶν ὀνειδισθήσεται ὡς λῃ.τὴς, ὅτε
κολασθήσονται οἱ ποιήσαντες τῇ ἑαυτῶ λῃ.τεία, ἡ
ἀδικία τ εἶναι τῆς πε.ρισυχῆς σπήλαιον λῃ-
σῶν * ἐρημώσ.ω δίκαιον εἰς ὃ ῥητὸν τῆς ὑπαπε- * Ier. 12.
σούσης ἡμῖν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν δικῆς ἀπολε- 7.
λυμένης διηγήσεως, φέρε μὴ καὶ τάδε ἴδωμεν εἰ
δυνάται καὶ ὅτε τῷ κῷ τ τόπον νοερὸν ναὸν. οὐκ
ἔλαθεν τῆς ἐκκλησίας φύσις ἱερὸν ὄτι θεοῦ πᾶσα
B λογικὴ φύσις κατεσκευασμένη ἵνα χωρήσῃ δόξαν
θεοῦ, ὡς ἐν γέγραπται ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν πα-
ραλειπομένων, καὶ τῇ τρίτῃ τῶν βασιλειῶν, ὑ-
φ' ὑσίσης μὴν τὴν οἰκοδομὴν τῦ ναοῦ ἐν αὐτῷ· τῦτο
δὲ ὃ φύσει ἱερὸν τῦ θεοῦ, τὴν ψυχὴν, πεπλη-
ρώκαμεν οἱ ἁμαρτάνοντες πωλοῦντων καὶ ἀγορα-
ζόντων λογισμῶν, καὶ ἄλλων ὡσὲ ἀργυρίᾳ πρά-
τε σκοπούντων διαλογισμῶν. πεπληρώκαμεν
ὃ ἁμαρτάνοντες, καὶ ἄλλων πωλούντων ὃ ἀπεμ-
πωλούντων εἴ τι * ἄγιον κατάλειμμα ἐν τῇ ψυ- * C. R. leg.
C χῇ ἡμῶν γεγόνεται, ὅσαρ ἦν ὡείκελον· λέγω δὲ
τοῖς ἁμαρτάνουσιν ὁ ἰησοῦς, καὶ πεπληρωμένοις
λῃστῶν λογισμῶν τό· γέγραπται, ὁ οἶκος μὺ, οἶ-
κος προσευχῆς κληθήσεται. ὑμεῖς δ' αὐτὸν πεποίη-
κατε σπήλαιον λῃ.σῶν· ὁ μὲν ὢν ἰησοῦς τὸν ποιή-
σαντα σπήλαιον λῃ.σῶν τ οἶκον τῆς προσευχῆς
λῃστὰς ἐξεβάλεν ἐκ τῦ ἱερῦ. οἱ δ' ἴσα αὐτῷ τοῖς
λῃσταῖς φρονοῦντες, ὡσὲ μὲν ἰησοῦ εἰρήκασι,
σταύρω, σταύρω αὐτόν, ὡσὲ δ' τῦ λῃ.τῦ βαραβ-
βᾶ· ἀπόλυσον ἡμῖν τ βαραββᾶν· διόπερ μέχρι
D σήμερον ἰουδαῖοι ἰησοῦ μὲ σὐκ ἔχουσιν, ἐ γὰ πε-
πιστεύκασιν εἰς τ υἱὸν τῦ θεοῦ. ἔχουσι δ' μεθ' ἑαυ-
τῶν τ ἀπὸ τῦ πνευματικῦ τῆς πονηρίας βαραβ-
βᾶν τ λῃστὴν ἤδη κεκρατημένον, καὶ εἰς φυλα-
κὴν κατακεκλεισμένον, ὃν * καθ' ἑαυτῶ ἠξίωσ- * C. R. καὶ
ἀπολυθῆναι. διὰ τῦτο αὐτῶν τῶν ἀπίστων ἰουδαίων
βαραββᾶς ὁ λῃστής.

De ſanatis in Templo cæcis & claudis.

Περὶ τῶν ἐν τῷ ἱερῷ θεραπευθέντων τυφλῶν καὶ χωλῶν.

E

Matth. 21. 14. & ſq. *Et acceſſerunt ad eum cæci & claudi in Templo, & ſanavit eos*, & reliqua, vsque ad id: *Ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem.* Literæ sensus planus est & facilis; sed vt anagogicas interpretationes supra traditas persequar, in templo Dei, domo orationis, Ecclesia scilicet non omnes videre, neque omnes, vt ita loquar, recto pede incedere dicendum est; nam ex ijs qui congregati sunt, cæci sunt nonnulli, alij vero claudi, qui quod cæcitatem &

Καὶ προσῆλθον αὐτῷ τυφλοὶ καὶ χωλοὶ ἐν τῷ
ἱερῷ, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς, ἕ ἐστὶν ἕως ἐ-
κ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω
αἶνον· τὰ μὲ τῆς λέξεως δῆλα. ἀκολούθως δ' ταῖς
προαποδεδομέναις ἀναγωγαῖς λεκτέον ὅτι ἐν
τῷ ἱερῷ τῦ θεοῦ, ᾧ οἶκῳ τῆς προσευχῆς, τῇ
ἐκκλησίᾳ, ὐ πάντες εἰσὶ βλέποντες, ὀρθὴ, ἵν'
ὕτως ὀνομάσω, ὁρθοποδοῦντες. εἰσὶ γάρ τινες ὐ
τυφλοὶ, καὶ ἄλλοι χωλοὶ τῶν ἀληθιζομένων, οἵ

πινες ἐκ τῆς σεωυτῶ ὁμολογίας τῆς ἑαυτῶν τυφλότη- A claudicationem sibi conscianᵗ, & à solo
τος καὶ χωλότητος, ἢ τῷ γινώσκειν ἔτι θεότητός ἡ Deo, & Dei Verbo sanari se posse intel-
τῶ θεοῦ ἔργων ἐστί, καὶ τῷ λόγῳ τῆς θεοῦ ὃ θερα- ligant, postquam ad id accesserunt, sa-
πεύσας αὐτοὺς, προσχθέντας αὐτῷ θεραπεύσῃ. nantur. Deinceps scriptum est Principes Matth. 21.
μὴ τοῦτο λέγεσθαι ὅτι οἱ ἀρχιερεῖς ἢ οἱ γραμ- sacerdotum, & Scribas, etiamsi portenta à 15.
ματεῖς, ἰδόντες τὰ θαυμάσια ἃ ἐποίησεν Iesu edita vidissent, & pueros in Templo,
ὁ ἰησοῦς, ἢ τοὺς παῖδας αἰνοῦντας δοξάζοντας τ hoc est in Ecclesia, Filium Dei laudibus
ὑὸν τῦ θεοῦ ἐν τῷ ἱερῷ, τῇ ἐκκλησίᾳ, ἠγανά- celebrantes audirent, spretis pueris Iesum
κτησαν καταφρονοῦντες τῆς ὑμνούσης τ ἡ laudantibus indignatos esse, præque indi-
σοῦ παῖδων, ἢ ἀγανακτήσαντες φασὶ σω- gnatione Sospitatori dixisse: *Audis quid* Matth. 21.
τῆρι· ἀκούεις τί ὅτοι λέγουσιν; ὁ δὲ δυσωπῶν αὐ- *isti dicunt?* at eum pudorem illis incutien- 16.
τοὺς ἀπεκρίνατο, ὅτι οὐδέπω γέγονας ἐν τῇ στόμα- tem respondisse; Vos qui in Sacrarum B
τος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον; μήποτε Scripturarum lectione tandiu hactenus
ἀναγνόντες τὰς ἁγίας γραφὰς μέχρι τῦ νῦν, οὐκ versati estis, nonne legistis: *Ex ore infan-*
ἀκήκοατε, ἵνα μὴ καταφρονήσητε τῶν ἐν τῇ ἐκκλη- *tium & lactentium perfecisti laudem*, vt ne
σίᾳ μικρῶν, καὶ παίδων ὑμνούντων ἐμὲ ἢ τ ἐν parvulos in Ecclesia ac puerulos me, meũ-
τοῖς ἁγίοις πατέρα μου, ὅτι ἐκ στόματος νηπίων que Patrem qui in cœlis est laudantes as-
καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον; μήποτε οὖν, ὡς pernemini? Quemadmodum ergo juxtà
τὴν ἰσοτιμίαν ψευδεῖς εἰσιν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ historiam reprehendendi sunt Principes
γραμματεῖς, ὅτως καὶ τὴν ἀναγωγὴν εἰσί τινες hi sacerdotum, & Scribæ, annon juxtà
ψευδεῖς ἀρχιερεῖς, ὃ ὄνομα τῆς ὑποκρίσεως ἢ anagogen reprehendendi quoque sunt
κοσμοῦντες τὰ ἑαυτῶν βίᾳ, οὐδὲ ἐνδεδυμένοι τὴν C quidam Principes sacerdotum, Episcopa-
δίκλωσιν καὶ τὴν ἀλήθειαν; ὅτοι οὖν καίτοιγε βλέ- tus nomen vita sua & moribus non ornan-
ποντες τὰ τῦ θεοῦ θαυμάσια, οὐδὲν ἧττον κατα- tes, neq; Sciētia & Veritate induti? Hi ergo
φρονοῦσι τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μικρῶν μὴ ἢ νη- etiamsi Dei miracula videant, tamen eos
πίων, ὑμνούντων δὲ τ θεὸν ἢ τ χρεῖσσον αὐτῶ, qui in Ecclesia parvuli quidem & pueruli
ἢ ἀγανακτῶσιν ὅτι τῆς τοῦτῶ προσκτῆ, ἢ κα- sunt, sed Deum nihilo secius ipsius-
τηγοροῦσιν αὐτῶν ὡδὲ ὁ ἰησοῦς, ὡς ἁμαρτανό- que Christum laudant, contemnunt,
ipsorumque profectum ægre ferunt; & qui
minime peccant tanquam peccantes, &
quasi morem neutiquam gerentes qui par-
tes suas ac vicem recte tuentur, apud Ie-
sum accusant, eique dicunt: *Audis quid*
isti dicunt? Id vero nobis intellectu etiam
facilius erit, si in mentem revocaverimus
quemadmodum spiritu ferventes, & ad
carcerem vsque cum infidelibus dimican-
tes, & periculum spernentes, & castitatem
ac virginitatem constantissime servantes,
in literis vero ignaros, quasi dissolutos in-
crepant reprehensione digni sacerdotum
Principes, eosque apud Iesum accusant,
quasi probis vsqueadeo bonisque pueris
æquius sanctiusque se gerant. At Iesus
pueros quidem testimonio suo compro-
bat, sacerdotum autem Principibus igno-
rantiam objicit dicens: *Nunquid legistis,* Matth. 21.
Quia ex ore infantium & lactentium perfecisti 16.
laudem? & quum in Ecclesia eos videris,
qui, vt superius diximus, *Sicut modo geniti* 1. Pet. 2. 2.
infantes, rationabile, sine dolo lac concupiscunt,
& lactentes ipsum lac potant, & Deum
præterea fide & vita sua prædicant, in illis
id compleri animadverte: *Ex ore infantium*
& lactentium perfecisti laudem: in ejusmodi
enim hominibus laudem sibi ipse parat
Deus, quorum nomine Patri gratias agens
Iesus dicit: *Confiteor tibi Pater, Domine cœ-*
li & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus, Matth. 11.
25, 26.

* Χ. ὡς μὴ ἀκούσ-τως τῶν παίδων

* Ιο. τὸ ἐκκλησίᾳ τὸς, καὶ * τ σεσεσερον, ὡς ἀσπληρώ-σαντα βρέφη ὃ λογικὸν ἄδολον γάλα ὅτι πιθῦσας

* C.R. γάλακτος

ἐκ θηλαζόντας αὐτῷ * γάλα ποτιζομένους, ἔτι ἐκ ὑμνοῦντας τ θεὸν τῇ πίστῃ, ἐκ τῷ βίᾳ, θεωρεῖ ὅτι πληροῦται ἐφ' αὐτῷ τὸ· ἐκ στόματος νηπίων ἐκ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον. ἑαυτῷ γὰρ ὁ θεὸς αἶνον ἐν τοῖς ἑαυτοῦ κατορθώσεσι, ἐφ' οἷς βουλεται τῷ πατρὶ ὁ ἰησοῦς λέγῃ· ἐξομολογοῦμαί σοι πάτερ κύριε τῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, καὶ

& prudentibus, & revelasti ea parvulis. Ita, Pater, quoniam sic fuit, & cætera.

A ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις· ναὶ ὁ πατὴρ, ὅτι οὕτως ἐγένετο, καὶ τὰ ἑξῆς·

De ficu arefacta.

Περὶ τῆς ξηρανθείσης συκῆς·

Matth. 21. 17. & seq. *Et relictis illis abiit foras extra civitatem, usque in Bethaniam*, & quæ subnexa sunt, usque ad id: *Et omnia quæcunque petieritis in oratione credentes, accipietis.* Quibusnam relictis ex urbe Hierosolyma excessit Iesus, è qua cum exijsset, manebat in Bethania? an sacerdotum Principibus ac Scribis populi, qui prodigia ab illo edita, & clamantes in templo pueros, ac dicentes: *Osanna Filio David*, viderunt, & ijs nihilominus Christum laudantibus succensuerunt, propterea reprehensi sunt, vt pote qui ad id non advertissent: *Ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem?* Et quoniam hanc reliquit Hierosolymam, & extra civitatem fuit, idcirco corruit, & lapis super lapidem non amplius manere, imo & subverti cœpit, donec omnia exscinderentur. Venit in Bethaniam, obedientiæ domum, Ecclesiam nimirum, vbi diversatus est, & requievit; quandoquidem Hierosolymæ, vbi reclinaret caput, vt pote ejusmodi *Matth. 8. 20.* Principibus sacerdotum ac Scribis eam incolentibus, non habebat. Postquam autem in Bethania, obedientiæ scilicet domo conquievit, postquam constitui cœpta est Ecclesia, & in ea conquiescendi initium fecit Christus, tunc in civitatem quā *Matth. 21. 18, 19.* reliquerat, & extra quam fuerat, revertitur, & in eam revertens esurit; & visa vna in via ficu, quæ populi arbor erat, accessit ad eam; & nihil in ea edule, sed vitæ tantum signa invenit; folia quippe in ea erant, absque vllo fructu: tunc vero quoniam animata erat ficus, eam propterea, quasi debitam sibi imprecationem audiret, compellat his verbis, Nunquam tibi innascatur fructus, quamdiu perseverabit præsens ætas. Inde fit, vt sterilis existat Iudæorum Synagoga, & ad consummationem vsque sæculi, donec plenitudo gentium adveniat, talis erit. Exaruit autem ficus, cum inter homines humano corpore indutus & ipse Iesus etiamnum viveret. Videntes autem Discipuli mirati sunt *Matth. 21. 20.* dicentes: *Quomodo continuo aruit ficus?* animæ quippe oculis arefactæ ficus mysterium viderunt, & non tam quod exaruerit, quam quod subito & derepente aruerit, obstupuerunt. Aridam enim ficum, hunc nimirum Israëlis populum intuebantur; & cum arefactam derepente ficum videntes Discipuli mirarentur, quasi id quod dictum fuerat confirmans Iesus, ita respon-

Καὶ καταλιπὼν αὐτοὺς, ἐξῆλθεν ἔξω τῆς πόλεως * εἰς βηθανίαν, καὶ ηὐλίσθη, ἕως ἐξῆς. * C. R. Τῆς βηθανίας καὶ πάντα ὅσα ἂν αἰτήσητε ἐν τῇ προσευχῇ πιστεύοντες, λήψεσθε· τίνας καταλιπὼν ὁ ἰησοῦς ἐξῆλθε τῆς νῦν ἱερουσαλὴμ πόλεως, ἀφ' ἧς ἔξεισιν ἐν βηθανίᾳ ἦν; ἢ τοὺς ἰδόντας μὲν ἀρχιερεῖς, καὶ γραμματεῖς τοῦ λαοῦ θαυμάσια ἃ ἐποίησε, καὶ τοὺς παῖδας κράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ καὶ λέγοντας· ὡσαννὰ τῷ υἱῷ δαυίδ, συνέβη ἠγανακτήσαντας ὅτι τοῖς αἰνοῦσι τὸ χεῖρον, καὶ διὰ τοῦτο ἐλεγχθέντας, ὡς μὴ νενοηκότας τὸ· ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον· καὶ ἐπεὶ κατέλιπεν ἐκεῖνα τὰ ἱεροσόλυμα, καὶ ἔξω γέγονε τῆς πόλεως, διὰ τοῦτο πέπωκε, καὶ λίθος ὅτι λίθον οὐκ ἔτι μὴ μείνειν, ἀλλὰ καθαιρεῖσθαι, ἕως πάντα καταλυθῇ· ἦλθεν εἰς βηθανίαν, τὴν τῆς ἀνακωχῆς οἶκον, τὴν ἐκκλησίαν, ἔνθα καὶ ηὐλίσθη, καὶ ἀνεπαύσατο, ἐπεὶ μὴ εἶχεν ἐν ἱερουσαλήμ ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίναι, ἅτε τούτων ἀρχιερέων καὶ γραμματέων ὄντων ἐν αὐλαῖς· ὅτε δ' ἀνεπαύσατο ἐν τῇ βηθανίᾳ τῇ τῆς ἀνακωχῆς οἴκῳ, μετὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ συστῆναι τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἀναπαύσασθαι τὸ χεῖρον ἐν αὐτῇ, τότε ἐπεμάχθη εἰς τὴν πόλιν ἣν κατέλιπε, καὶ ἧς ἔξω γέγονε, καὶ ἐπεμάχθη εἰς αὐτὴν πεινᾷ, καὶ μίαν ἰδὼν συκῆν ὅτι τῆς ὁδοῦ, ὃ δένδρον τοῦ λαοῦ, ἦλθεν ἐπ' αὐτὴν, καὶ οὐδὲν εὗρεν ἐν αὐτῇ βρώσιμον, ἀλλὰ μόνον ζωῆς ἔμφασιν, φύλλα γὰρ χωρὶς καρπῶν ἦν ἐν τῇ συκῇ. εἰ ἐπεὶ ἔμψυχος ἦν αὕτη ἡ συκῆ, διὰ τοῦτο λέγει ὡς ἀκούσῃ τὴν κατάραν αὐτῇ ἀραί. ὃ γὰρ λέγω ὑμῖν τοιοῦτον ἦν. ὅσον σεσώρευκεν ὁ ἐπεστὰς αἰὼν, μηκέτι γένοιτο ἐν σοὶ καρπός· διὰ τοῦτο ἄκαρπός ἐστιν ἡ ἰουδαίων συναγωγὴ, καὶ τοῦτο γὰρ αὐτῇ ἕως τῆς σωτελείας τοῦ αἰῶνος, ἕως ὁ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ· ἐξηράνθη δὲ ἡ συκῆ ἐπιδημιοῦντος τοῦ βίῳ τῷ ἀνθρώπων, καὶ ἐνανθρωπουῶντος ἰησοῦ· ἰδόντες δὲ οἱ μαθηταὶ ἐθαύμασαν λέγοντες· πῶς παρὰ χρῆμα ἐξηράνθη ἡ συκῆ; τοῖς γὰρ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοῖς εἶδον ὃ τὸν ξηρανθεῖσης συκῆς μυστήριον, καὶ ἐθαύμασαν οὐχ ὅτι ἐξηράνθη αὐτὴν, ὡς ὅτι ἐξηράνθη παρὰ χρῆμα ἐξηράνθη· ἔδλεπον γὰρ ξηρὰν τὴν συκῆν, τὸν λαὸν τὸν ἰσραὴλ ἐκεῖνον, καὶ θαυμάζουσι τοῖς μαθηταῖς ἐν τῇ εὐαγελίᾳ τοῦτο χρῆμα τὴν συκῆν ἐξηραμμένην, ὅπερ εὐθὺς ὁ ἰησοῦς εἶπεν ἐμπε-

δὼν ὃ λεχθήσεται ὑμῖν· ἀμὴν, ὅτι ἐὰν ἔχητε πίστιν, καὶ μὴ διακριθῆτε, οὐ μόνον τὸ τῆς συκῆς ποιήσετε, ἀλλὰ καὶ τῷ ὄρει τούτῳ εἴπητε, ἄρθητι καὶ βλήθητι εἰς τὴν θάλασσαν, γενήσεται· πάντα ὅσα αἰτήσητε ἐν τῇ προσευχῇ πιστεύοντες λήψεσθε. καὶ ἐλθόντος αὐτοῦ εἰς τὸ ἱερὸν προσῆλθον αὐτῷ διδάσκοντι οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ, λέγοντες· ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς; καὶ τίς σοι τὴν ἐξουσίαν ταύτην ἔδωκεν; ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· ἐρωτήσω ὑμᾶς κἀγὼ λόγον ἕνα, ὃν ἐὰν εἴπητέ μοι, κἀγὼ ὑμῖν ἐρῶ ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ· τὸ βάπτισμα Ἰωάννου πόθεν ἦν; ἐξ οὐρανοῦ ἢ ἐξ ἀνθρώπων; οἱ δὲ συνελογίσαντο πρὸς ἑαυτοὺς λέγοντες· ἐὰν εἴπωμεν, ἐξ οὐρανοῦ, ἐρεῖ ἡμῖν· διὰ τί οὖν οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ; ἐὰν δὲ εἴπωμεν, ἐξ ἀνθρώπων, φοβούμεθα τὸν ὄχλον· πάντες γὰρ ὡς προφήτην ἔχουσι τὸν Ἰωάννην. καὶ ἀποκριθέντες τῷ Ἰησοῦ εἶπαν· οὐκ οἴδαμεν. καὶ αὐτὸς ἔφη αὐτοῖς· οὐδὲ ἐγὼ λέγω ὑμῖν ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ. τί δὲ ὑμῖν δοκεῖ; ἄνθρωπος εἶχε τέκνα δύο· καὶ προσελθὼν τῷ πρώτῳ εἶπε· τέκνον, ὕπαγε σήμερον ἐργάζου ἐν τῷ ἀμπελῶνί μου. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπε· θέλω, κύριε· καὶ οὐκ ἀπῆλθεν. καὶ προσελθὼν ὁ πατὴρ τῷ δευτέρῳ εἶπεν ὡσαύτως. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπε· οὐ θέλω· ὕστερον δὲ μεταμεληθεὶς ἀπῆλθε. τί ὑμῖν δοκεῖ; τίς ἐκ τῶν δύο ἐποίησε τὸ θέλημα τοῦ πατρός; λέγουσιν αὐτῷ· ὁ πρῶτος. λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι οἱ τελῶναι καὶ αἱ πόρναι προάγουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. ἦλθε γὰρ πρὸς ὑμᾶς Ἰωάννης ἐν ὁδῷ δικαιοσύνης, καὶ οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ· οἱ δὲ τελῶναι καὶ αἱ πόρναι ἐπίστευσαν αὐτῷ· ὑμεῖς δὲ ἰδόντες οὐδὲ μετεμελήθητε ὕστερον τοῦ πιστεῦσαι αὐτῷ. ἄλλην παραβολὴν ἀκούσατε· ἄνθρωπος ἦν οἰκοδεσπότης, ὅστις ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα, καὶ φραγμὸν αὐτῷ περιέθηκε, καὶ ὤρυξεν ἐν αὐτῷ ληνὸν, καὶ ᾠκοδόμησε πύργον, καὶ ἐξέδετο αὐτὸν γεωργοῖς, καὶ ἀπεδήμησε. ὅτε δὲ ἤγγισεν ὁ καιρὸς τῶν καρπῶν, ἀπέστειλε τοὺς δούλους αὐτοῦ πρὸς τοὺς γεωργοὺς λαβεῖν τοὺς καρποὺς αὐτοῦ. καὶ λαβόντες οἱ γεωργοὶ τοὺς δούλους αὐτοῦ, ὃν μὲν ἔδειραν, ὃν δὲ ἀπέκτειναν, ὃν δὲ ἐλιθοβόλησαν. πάλιν ἀπέστειλεν ἄλλους δούλους πλείονας τῶν πρώτων· καὶ ἐποίησαν αὐτοῖς ὡσαύτως. ὕστερον δὲ ἀπέστειλε πρὸς αὐτοὺς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, λέγων· ἐντραπήσονται τὸν υἱόν μου. οἱ δὲ γεωργοὶ ἰδόντες τὸν υἱὸν εἶπον ἐν ἑαυτοῖς· οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος· δεῦτε ἀποκτείνωμεν αὐτὸν καὶ σχῶμεν τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. καὶ λαβόντες αὐτὸν ἐξέβαλον ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος καὶ ἀπέκτειναν. ὅταν οὖν ἔλθῃ ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος, τί ποιήσει τοῖς γεωργοῖς ἐκείνοις; λέγουσιν αὐτῷ· κακοὺς κακῶς ἀπολέσει αὐτούς, καὶ τὸν ἀμπελῶνα ἐκδώσεται ἄλλοις γεωργοῖς, οἵτινες ἀποδώσουσιν αὐτῷ τοὺς καρποὺς ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν. λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· οὐδέποτε ἀνέγνωτε ἐν ταῖς γραφαῖς· λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας· παρὰ κυρίου ἐγένετο αὕτη, καὶ ἔστι θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν; διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, ὅτι ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς. καὶ ὁ πεσὼν ἐπὶ τὸν λίθον τοῦτον συνθλασθήσεται· ἐφ' ὃν δ' ἂν πέσῃ, λικμήσει αὐτόν. καὶ ἀκούσαντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι τὰς παραβολὰς αὐτοῦ ἔγνωσαν ὅτι περὶ αὐτῶν λέγει. καὶ ζητοῦντες αὐτὸν κρατῆσαι ἐφοβήθησαν τοὺς ὄχλους, ἐπεὶ ὡς προφήτην αὐτὸν εἶχον. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς πάλιν ἐν παραβολαῖς εἶπεν αὐτοῖς λέγων· ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὅστις ἐποίησε γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ. καὶ ἀπέστειλε τοὺς δούλους αὐτοῦ καλέσαι τοὺς κεκλημένους εἰς τοὺς γάμους· καὶ οὐκ ἤθελον ἐλθεῖν. πάλιν ἀπέστειλεν ἄλλους δούλους, λέγων· εἴπατε τοῖς κεκλημένοις· ἰδοὺ τὸ ἄριστόν μου ἡτοίμασα, οἱ ταῦροί μου καὶ τὰ σιτιστὰ τεθυμένα, καὶ πάντα ἕτοιμα· δεῦτε εἰς τοὺς γάμους. οἱ δὲ ἀμελήσαντες ἀπῆλθον, ὃς μὲν εἰς τὸν ἴδιον ἀγρὸν, ὃς δὲ ἐπὶ τὴν ἐμπορίαν αὐτοῦ· οἱ δὲ λοιποὶ κρατήσαντες τοὺς δούλους αὐτοῦ ὕβρισαν καὶ ἀπέκτειναν. ὁ δὲ βασιλεὺς ὠργίσθη, καὶ πέμψας τὰ στρατεύματα αὐτοῦ ἀπώλεσε τοὺς φονεῖς ἐκείνους, καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἐνέπρησε. τότε λέγει τοῖς δούλοις αὐτοῦ· ὁ μὲν γάμος ἕτοιμός ἐστι, οἱ δὲ κεκλημένοι οὐκ ἦσαν ἄξιοι· πορεύεσθε οὖν ἐπὶ τὰς διεξόδους τῶν ὁδῶν, καὶ ὅσους ἐὰν εὕρητε καλέσατε εἰς τοὺς γάμους. καὶ ἐξελθόντες οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι εἰς τὰς ὁδοὺς συνήγαγον πάντας οὓς εὗρον, πονηρούς τε καὶ ἀγαθούς· καὶ ἐπλήσθη ὁ γάμος ἀνακειμένων. εἰσελθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς θεάσασθαι τοὺς ἀνακειμένους εἶδεν ἐκεῖ ἄνθρωπον οὐκ ἐνδεδυμένον ἔνδυμα γάμου· καὶ λέγει αὐτῷ· ἑταῖρε, πῶς εἰσῆλθες ὧδε μὴ ἔχων ἔνδυμα γάμου; ὁ δὲ ἐφιμώθη. τότε εἶπεν ὁ βασιλεὺς τοῖς διακόνοις· δήσαντες αὐτοῦ πόδας καὶ χεῖρας ἄρατε αὐτὸν καὶ ἐκβάλετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. πολλοὶ γάρ εἰσι κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί. τότε πορευθέντες οἱ Φαρισαῖοι συμβούλιον ἔλαβον ὅπως παγιδεύσωσιν αὐτὸν ἐν λόγῳ. καὶ ἀποστέλλουσιν αὐτῷ τοὺς μαθητὰς αὐτῶν μετὰ τῶν Ἡρῳδιανῶν, λέγοντες· διδάσκαλε, οἴδαμεν ὅτι ἀληθὴς εἶ, καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ διδάσκεις, καὶ οὐ μέλει σοι περὶ οὐδενός· οὐ γὰρ βλέπεις εἰς πρόσωπον ἀνθρώπων. εἰπὲ οὖν ἡμῖν, τί σοι δοκεῖ; ἔξεστι δοῦναι κῆνσον Καίσαρι ἢ οὔ; γνοὺς δὲ ὁ Ἰησοῦς τὴν πονηρίαν αὐτῶν εἶπε· τί με πειράζετε, ὑποκριταί; ἐπιδείξατέ μοι τὸ νόμισμα τοῦ κήνσου. οἱ δὲ προσήνεγκαν αὐτῷ δηνάριον. καὶ λέγει αὐτοῖς· τίνος ἡ εἰκὼν αὕτη καὶ ἡ ἐπιγραφή; λέγουσιν αὐτῷ· Καίσαρος. τότε λέγει αὐτοῖς· ἀπόδοτε οὖν τὰ Καίσαρος Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ. καὶ ἀκούσαντες ἐθαύμασαν, καὶ ἀφέντες αὐτὸν ἀπῆλθον. ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ προσῆλθον αὐτῷ Σαδδουκαῖοι, οἱ λέγοντες μὴ εἶναι ἀνάστασιν, καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν λέγοντες· διδάσκαλε, Μωσῆς εἶπεν· ἐάν τις ἀποθάνῃ μὴ ἔχων τέκνα, ἐπιγαμβρεύσει ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἀναστήσει σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ. ἦσαν δὲ παρ' ἡμῖν ἑπτὰ ἀδελφοί· καὶ ὁ πρῶτος γήμας ἐτελεύτησε, καὶ μὴ ἔχων σπέρμα ἀφῆκε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ· ὁμοίως καὶ ὁ δεύτερος καὶ ὁ τρίτος, ἕως τῶν ἑπτά. ὕστερον δὲ πάντων ἀπέθανε καὶ ἡ γυνή. ἐν τῇ οὖν ἀναστάσει τίνος τῶν ἑπτὰ ἔσται γυνή; πάντες γὰρ ἔσχον αὐτήν. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ. ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει οὔτε γαμοῦσιν οὔτε γαμίσκονται, ἀλλ' εἰσὶν ὡς ἄγγελοι θεοῦ ἐν οὐρανῷ. περὶ δὲ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν οὐκ ἀνέγνωτε τὸ ῥηθὲν ὑμῖν ὑπὸ τοῦ θεοῦ λέγοντος· ἐγὼ ὁ θεὸς Ἀβραὰμ καὶ ὁ θεὸς Ἰσαὰκ καὶ ὁ θεὸς Ἰακώβ; οὐκ ἔστι θεὸς νεκρῶν ἀλλὰ ζώντων. καὶ ἀκούσαντες οἱ ὄχλοι ἐξεπλήσσοντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ. οἱ δὲ Φαρισαῖοι ἀκούσαντες ὅτι ἐφίμωσε τοὺς Σαδδουκαίους συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτό. καὶ ἐπηρώτησεν εἷς ἐξ αὐτῶν νομικὸς πειράζων αὐτὸν καὶ λέγων· διδάσκαλε, ποία ἐντολὴ μεγάλη ἐν τῷ νόμῳ; ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ· ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν σου ἐν ὅλῃ καρδίᾳ σου καὶ ἐν ὅλῃ ψυχῇ σου καὶ ἐν ὅλῃ διανοίᾳ σου. αὕτη ἐστὶν ἡ μεγάλη καὶ πρώτη ἐντολή. δευτέρα δὲ ὁμοία αὐτῇ· ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος κρέμαται καὶ οἱ προφῆται. συνηγμένων δὲ τῶν Φαρισαίων ἐπηρώτησεν αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς λέγων· τί ὑμῖν δοκεῖ περὶ τοῦ Χριστοῦ; τίνος υἱός ἐστι; λέγουσιν αὐτῷ· τοῦ Δαβίδ. λέγει αὐτοῖς· πῶς οὖν Δαβὶδ ἐν πνεύματι καλεῖ αὐτὸν κύριον, λέγων· εἶπε κύριος τῷ κυρίῳ μου· κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποκάτω τῶν ποδῶν σου; εἰ οὖν Δαβὶδ καλεῖ αὐτὸν κύριον, πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἐστιν; καὶ οὐδεὶς ἐδύνατο αὐτῷ ἀποκριθῆναι λόγον, οὐδὲ ἐτόλμησέ τις ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐπερωτῆσαι αὐτὸν οὐκέτι. τότε ὁ Ἰησοῦς ἐλάλησε τοῖς ὄχλοις καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ λέγων· ἐπὶ τῆς Μωσέως καθέδρας ἐκάθισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι· πάντα οὖν ὅσα ἐὰν εἴπωσιν ὑμῖν τηρήσατε καὶ ποιήσατε, κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε· λέγουσι γὰρ καὶ οὐ ποιοῦσιν. δεσμεύουσι γὰρ φορτία βαρέα καὶ δυσβάστακτα, καὶ ἐπιτιθέασιν ἐπὶ τοὺς ὤμους τῶν ἀνθρώπων· τῷ δακτύλῳ δὲ αὐτῶν οὐ θέλουσι κινῆσαι αὐτά. πάντα δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν ποιοῦσι πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώπους· πλατύνουσι γὰρ τὰ φυλακτήρια αὐτῶν καὶ μεγαλύνουσι τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων αὐτῶν· φιλοῦσι δὲ τὴν πρωτοκλισίαν ἐν τοῖς δείπνοις καὶ τὰς πρωτοκαθεδρίας ἐν ταῖς συναγωγαῖς καὶ τοὺς ἀσπασμοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς καὶ καλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ῥαββί, ῥαββί. ὑμεῖς δὲ μὴ κληθῆτε ῥαββί· εἷς γάρ ἐστιν ὑμῶν ὁ διδάσκαλος, ὁ δὲ Χριστὸς πάντες ὑμεῖς ἀδελφοί ἐστε. καὶ πατέρα μὴ καλέσητε ὑμῶν ἐπὶ τῆς γῆς· εἷς γάρ ἐστιν ὑμῶν ὁ πατὴρ ὁ οὐράνιος. μηδὲ κληθῆτε καθηγηταί· εἷς γάρ ἐστιν ὑμῶν ὁ καθηγητὴς ὁ Χριστός. ὁ δὲ μείζων ὑμῶν ἔσται διάκονος ὑμῶν. ὅστις δὲ ὑψώσει ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, καὶ ὅστις ταπεινώσει ἑαυτὸν ὑψωθήσεται. οὐαὶ δὲ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι κλείετε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων· ὑμεῖς γὰρ οὐκ εἰσέρχεσθε οὐδὲ τοὺς εἰσερχομένους ἀφίετε εἰσελθεῖν. οὐαὶ δὲ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι περιάγετε τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηρὰν ποιῆσαι ἕνα προσήλυτον· καὶ ὅταν γένηται ποιεῖτε αὐτὸν υἱὸν γεέννης διπλότερον ὑμῶν. οὐαὶ ὑμῖν, ὁδηγοὶ τυφλοί, οἱ λέγοντες· ὃς ἂν ὀμόσῃ ἐν τῷ ναῷ οὐδέν ἐστιν· ὃς δ' ἂν ὀμόσῃ ἐν τῷ χρυσῷ τοῦ ναοῦ ὀφείλει. μωροὶ καὶ τυφλοί· τίς γὰρ μείζων ἐστὶν, ὁ χρυσὸς ἢ ὁ ναὸς ὁ ἁγιάζων τὸν χρυσόν; καὶ· ὃς ἂν ὀμόσῃ ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ οὐδέν ἐστιν· ὃς δ' ἂν ὀμόσῃ ἐν τῷ δώρῳ τῷ ἐπάνω αὐτοῦ ὀφείλει. τυφλοί· τί γὰρ μείζων ἐστὶν, τὸ δῶρον ἢ τὸ θυσιαστήριον τὸ ἁγιάζον τὸ δῶρον; ὁ οὖν ὀμόσας ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ ὀμνύει ἐν αὐτῷ καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἐπάνω αὐτοῦ· καὶ ὁ ὀμόσας ἐν τῷ ναῷ ὀμνύει ἐν αὐτῷ καὶ ἐν τῷ κατοικοῦντι αὐτόν· καὶ ὁ ὀμόσας ἐν τῷ οὐρανῷ ὀμνύει ἐν τῷ θρόνῳ τοῦ θεοῦ καὶ ἐν τῷ καθημένῳ ἐπ' αὐτῷ. οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι ἀποδεκατοῦτε τὸ ἡδύοσμον καὶ τὸ ἄνηθον καὶ τὸ κύμινον, καὶ ἀφήκατε τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν καὶ τὸ ἔλεος καὶ τὴν πίστιν· ταῦτα δὲ ἔδει ποιῆσαι κἀκεῖνα μὴ παρεῖναι. ὁδηγοὶ τυφλοί, οἱ διϋλίζοντες τὸν κώνωπα τὴν δὲ κάμηλον καταπίνοντες. οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι καθαρίζετε τὸ ἔξωθεν τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος, ἔσωθεν δὲ γέμουσιν ἐξ ἁρπαγῆς καὶ ἀκρασίας. Φαρισαῖε τυφλέ, καθάρισον πρῶτον τὸ ἔσωθεν τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος, ἵνα γένηται καὶ τὸ ἐκτὸς αὐτῶν καθαρόν. οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι παρομοιάζετε τάφοις κεκονιαμένοις, οἵτινες ἔξωθεν μὲν φαίνονται ὡραῖοι, ἔσωθεν δὲ γέμουσιν ὀστέων νεκρῶν καὶ πάσης ἀκαθαρσίας. οὕτω καὶ ὑμεῖς ἔξωθεν μὲν φαίνεσθε τοῖς ἀνθρώποις δίκαιοι, ἔσωθεν δέ ἐστε μεστοὶ ὑποκρίσεως καὶ ἀνομίας. οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι οἰκοδομεῖτε τοὺς τάφους τῶν προφητῶν καὶ κοσμεῖτε τὰ μνημεῖα τῶν δικαίων, καὶ λέγετε· εἰ ἦμεν ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν πατέρων ἡμῶν, οὐκ ἂν ἦμεν αὐτῶν κοινωνοὶ ἐν τοῖς αἵμασι τῶν προφητῶν. ὥστε μαρτυρεῖτε ἑαυτοῖς ὅτι υἱοί ἐστε τῶν φονευσάντων τοὺς προφήτας· καὶ ὑμεῖς πληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν. ὄφεις, γεννήματα ἐχιδνῶν, πῶς φύγητε ἀπὸ τῆς κρίσεως τῆς γεέννης; διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω πρὸς ὑμᾶς προφήτας καὶ σοφοὺς καὶ γραμματεῖς· καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποκτενεῖτε καὶ σταυρώσετε, καὶ ἐξ αὐτῶν μαστιγώσετε ἐν ταῖς συναγωγαῖς ὑμῶν καὶ διώξετε ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν· ὅπως ἔλθῃ ἐφ' ὑμᾶς πᾶν αἷμα δίκαιον ἐκχυνόμενον ἐπὶ τῆς γῆς, ἀπὸ τοῦ αἵματος Ἄβελ τοῦ δικαίου ἕως τοῦ αἵματος Ζαχαρίου υἱοῦ Βαραχίου, ὃν ἐφονεύσατε μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἥξει ταῦτα πάντα ἐπὶ τὴν γενεὰν ταύτην. ἰερουσαλὴμ ἰερουσαλὴμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτήν, ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, ὃν τρόπον ὄρνις τὴν ἑαυτῆς νοσσιὰν ὑπὸ τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ἠθελήσατε; ἰδοὺ ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος. λέγω γὰρ ὑμῖν, οὐ μὴ ἴδητέ με ἀπ' ἄρτι, ἕως ἂν εἴπητε· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου.

dit: *Amen, si habueritis fidem, & non hæsitaveritis, non solum hoc quod ficui contigit, facietis; sed & si monti huic dixeritis, Tollere, & jacta te in mare, fiet.* Qui ergo credunt Discipuli, neque dubitant, id quoque efficiunt, quod ficui contigit, dicentes ei: *Vobis oportebat loqui Verbum Dei, sed quoniam indignos vos judicatis, ecce convertimur ad Gentes*, eamque à se relictam arefaciunt, vt vitalis ipsius facultas ad Gentiles transeat, ad eosque spiritus populum hunc antea conservans traducatur. Præter facultatem autem id efficiendi quod ficui contigit, Discipulis etiam suis pollicetur Dei Verbum, futurum vt si fidem habuerint, neque dubitaverint, cum indicato à se monti, id est adversariæ Potestati sese adversus homines extollenti dixerint: *Tollere, & projicere in mare*, id ita contingat: ab vnoquoque enim eorum quibus auxilium præstant Discipuli Iesu, gravis nequitiæ mons, Satanas nimirum auferetur; auferente eo qui ipsius victor evasit, & in mare, abyssum scilicet, projicitur, eodem in destinatum ipsius supplicio locum projiciente. Ac de hoc quidem mari id in Psalmis dicitur: *Hoc mare magnum & spatiosum, illic naues pertranseunt, Animalia pusilla cum magnis, Draco iste quem formasti ad illudendum ei*; & in alio Psalmo: *Tu confregisti capita Draconis*, videlicet in mari, atque illic *Confregisti caput Draconis, dedisti eum escam populis Æthiopum.* Ab vnoquoque igitur eorum qui ad salutem à Verbo præparantur, mons à Iesu conspectus & monstratus aufertur, & in mare mittitur per sermonem Discipuli Iesu, in doctrina capessenda feliciter versati, & monti qui in vnoquoque auditorum est dicentis: *Tollere & projicere in mare*; atque illud quidem cum fide, & absque dubitatione dicentis, vt optatum verba ipsius exitum mancipentur, & vt quæcunque in oratione petiverit qui fidem habet, & non dubitat, credens consequatur. Hæc porro Bethania est quam habitabat is amicus Iesu qui è mortuis surrexit; & quisquis certe Dei sermoni obtemperat, & obedientiæ mandata animo alte defixa retinet, obedientiæ domus est, & Bethania, in qua diversatur Christus, & conquievit. Sed quoniam ex hoc loco res sapientia Dei à qua conscripta sunt Evangelia dignæ depromendæ sunt, animadverte annon juxta simpliciorum interpretationem supervacaneum sit illud: *Relictis illis abiit foras extra civitatem*; quomodo enim extra civitatem esse potuisset, ijs non relictis, apud quos prius erat? At secundum eos qui

Matth. 21. 22.

Act. 13. 46.

Psal. 103. 25, 26, 27.

Psal. 73. 14.

acutius hunc locum intelligunt omnino priores relinquit, quãdo ad alios post illos, & cum illis accedit; sed & postquam in Bethania diversatus est, relicta haudquaquam Bethania in vrbem redit: in Bethania enim erat, & in vrbem redibat. Esuriebat autem Iesus, fructûs Spiritus qui in justo proveniunt, semper capere volens; & charitas quidem ejus qui illam primum Spiritus fructum profert, necnon gaudium, & pax, & lenitas, & cætera, hæ sunt, vt ita dicam, ficus ipsius, quas esuriens comedit; quos sane quamdiu de nobis fructus dabimus, haud exarescemus; at quotiescunque accedenti ipsi & fructũ comedendum quærenti non præbebimus, nobis dicetur: *Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum.* Nam præter jam traditam ficus explicationem, quasi populum ipsa significet, ad vnumquemque referri potest hæc oratio, quasi ficus sit, vel arefacta, vel fructum ferens, & vivens, & culta, vt majorem fructuum copiam emittat. Fortassis vero quemadmodum in sementi, *Exijt qui seminat, seminare, & quædam ceciderunt secus viam, & venerunt volucres cæli, & comederunt ea; alia autem ceciderunt in petrosa, & alia in spinas, & alia in terram bonam*; ficus itidem variæ sunt; & si in terra bona ficus sata sit, fructum fert, eumque esurienti Iesu præbet; at postquam secus viam consita fuerit, quemadmodum ea de qua id scriptum est: *Et videns fici arborem vnam secus viã*, Iesu ad se venienti fructum non præbet, *nihil enim in* ficu juxta viam adsita *invenit, nisi folia tantum*; idcirco quum secus viam esset quidem, sed folia tantum, at sine fructu haberet, quibus vitæ significationem daret, id dixit: *Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum.* Quandiu ergo ad ficum non accedit, nec fructum ejus adhuc requirit, sed dum fructum ferat ficus patienter expectat, non aresci; at cum advenerit qui fructus nostros appetit, si solam fidei pollicitationem absque fructibus habere inveniamur, confestim exarescemus, amissa etiam ea quam nobis fidei nomine pepereramus existimatione. Ac ejusmodi homines reperire licet, qui fidelium nomen diu gesserunt, & vivere se signis comprobaverunt, at aridi nihilominus omnino sunt: quos à Dei Verbo penitus recessisse & exaruisse videre est, quod fructum non dederint. Hoc sane loco exarescit ficus quæ esurienti Iesu fructum non dedit; alia autem succidi jubetur, ne terram occupet. Tum vero cum arefactum aliquem viderint Discipuli, postquam vivere se signifi-

Matth 13, 4, *& seq.*

Luc. 13. 7.

A κῦ δὲ τὸς σιωετώτερον ἀκόντας τὴν λεγομένων, πάντας καταλείπει τὰς ἑστέρας, ὅτε πρὸς ἑτέρους ἦλθε μετ' ἐκείνους, καὶ σὺν ἐκείνοις. ὅλλ' καὶ εἰς βηθανίαν αὐλισθεὶς, ἐκ καταλιπὼν τὴν βηθανίαν εἰς τὴν πόλιν ἐπάνεισι. ἦν γὰρ καὶ ἐν βηθανίᾳ, καὶ ἐπάνῃσαν εἰς τὴν πόλιν· ἐπείνα δ' ὁ ἰησοῦς, ἀεὶ γὰρ ἐν ᾧ δικαίᾳ βούλεται μεταλαβεῖν καρπῶν τῆ πνεύματος. καὶ ἔστιν αὐτῆ, ἵν' ὅπως ὀνομάσω, τὰ σύκα ὧν πεινᾶν ἐαδίει, ἡ ἀγάπη τῆ καρποφορηθέντος αὐτὴν, ὅσα

B καρπὸς τῆ πνεύματος, καὶ ἡ χαρὰ, καὶ ἡ εἰρήνη, καὶ ἡ μακροθυμία, καὶ τὰ λοιπά. ἅπαντα ὅσον μὲ καρποφορεῦμεν, ἃ ξηραινησόμεθα· ἐπεὶ δ' ὅπερβαίνη αὐτὴ καὶ ζητοῦσι καρπὸν ἵνα φάγῃ μὴ πρέχωμεν, λελέξεται πρὸς ἡμᾶς· μηκέτι ἐκ σε καρπὸς γένοιτο εἰς τὸν αἰῶνα· χωρὶς γὰρ τῆς προσαποδεδομένης παρὰ συκῆς ὡς τῆ λαοῦ δικηώσεως, ἔστι καὶ ὅπη ἕκαστον ἀλάγειν τὸν λόγον συκῆν ὄντα, ὅτοι ξηραινομένην, ἢ φέρουσαν καρπὸν, καὶ ζωσαν, καὶ γεωργουμένην, ἵνα πλείστα

C καρπὸν φέρῃ· τάχα δ' ὡσαύτως ὅτι τὸ σπόρε, ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τὸ σπείρειν, καὶ ἃ μὲν ἔπεσε παρὰ τὴν ὁδὸν, καὶ ἦλθε τὰ πετεινὰ τὰ οὐρανῶ, καὶ κατέφαγεν αὐτὰ, ἄλλα δ' εἰς τὰς πέτρας, καὶ ἄλλα εἰς τὰς ἀκάνθας, καὶ ἄλλα εἰς τὴν καλὴν καὶ ἀγαθὴν γῆν, ἅπερ καὶ συκαῖ εἰσι πολύφορει. εἰ ἐαὶ μὴ ἡ συκῆ ὅτι τῆς καλῆς καὶ ἀγαθῆς γῆς, καὶ φέρει καρπὸν, καὶ πεινᾶντι τῷ ἰησοῦ πρὸς αὐτὸν. ἐπεὶ δὲ ἦ παρὰ τὴν ὁδὸν, ὡς αὐτὴ παρὰ ἦς γέγεσθαι τὸ· καὶ ἰδὼν συκῆν μίαν ὅτι τὴ ὁδοῦ,

D ἐλθόντι τῷ ἰησοῦ ἐ δίδωσι καρπὸν, τοῦτ' γὰρ βούλεσθε ἐν τῆ παρὰ τὴν ὁδὸν συκῆ, εἰ μὴ φύλλα μόνον, ἃ λέγει αὐτῆ, ἐπὶ παρὰ τῶ ὁδὸν ἦν, καὶ φύλλα μόνον εἶχεν ἔμφασιν τῆ ζῆν, ἀλλ' ἡ μὴ καρπὸν τ'. μηκέτι ἐκ σὺ καρπὸς γένοιτο εἰς τὸν αἰῶνα· ὅσον μὲ οὕω οὐκ ἔγνω ὅτι τὴν συκῆν, τοῦδὲ ἤδη ζητεῖ τ' καρπὸν αὐτῆς, ἀλλὰ μακροθυμεῖ παρεμένων εἴ πως εἴσῃ καρπὸν ἡ συκῆ, ἃ

E * ξηραίνεσθαι. ἐπεὶ δ' ὅπις αὖτος τῆ πεινᾶντος ἡμῶν τὸς καρπὸς φερεθῶμεν τοῦτ' ἔχοντες, εἰ μὴ τὴν ἐπαγγελίαν τῆς πίστεως μόνη, ἃ στοιούντων αὐτῆ καρπῶν, παρὰ χρῆμα ξηραινησόμεθα, καὶ δόκεῖν εἶ πιστοὶ ἀπολωλεκότες· ἢ ἔστιν εὑρεῖν τοιούτους πολλὰ φορέσθαι παρὰ τολμῶ φορέσθαι χρόνον δ' τῆς πίστεως ὄντα, καὶ ἐμφήναντας ὅτι ζῶσι καὶ πλουτελῶς εἰσι * ξηραί· ἃς ἀφ' δ μὴ καρποφορεῖν ὄντι ἰδεῖν καὶ ἀφισαμένους πλουτελῶς τῆ λόγῳ, καὶ ξηραινθέντας· ἐνθάδε μὲν οὖν

* c. n. ἐφ' ἡμῶν

* n. ἐμφ

ξηραίνεσθαι ἡ μὴ διδοῦσα πεινᾶντι τῷ ἰησοῦ καρπόν. ἀλλ' ἡ συκῆ ἐκκόπτεσθαι κελεύεται, ἵνα μὴ τὴν γῆν καταργῇ· εἶθ' οἱ μαθηταὶ ἐπὶ τῷ ἰδοῦσί τινα μὴ ζωπκὴν ἔμφασιν ξηραινθέντα, θαυμάζουσι

μάζοντες λέγοντες· πῶς παραχρῆμα ἐξηράνθη ἡ A cavit, mirantur dicentes: *Quomodo continuo aruit ficus?* Id præterea certius cognoscemus, si vnicuique rei, quæcunque continentur hoc loco sigillatim aptaverimus, attendentes quo pacto in tentationibus fructus postulat Iesus; in persecutione, verbi gratia, confessionem & martyrium; quum aliquem mulier deperit, continentiam Iosephi, & castitatem; & in singulis itidem tentationibus congruentem ei fructum. Qui autem ad dandam Iesu esurienti, & ad se adventanti confessionem vel continentiam se non accingit, arescit confestim; nam qui fidem ejuravit, arescit, ita & qui fornicatus est, etiamsi ante tentationum tempus vitæ significationem daret, & quasi ficus foliis indutus esset. Ejusmodi vero rebus obstupescunt Discipuli, qui esuriens Iesus, & fructum quærens accesserit, eoque non inuento statim dixerit, & facto fuerit, & ad ferendum fructū neutiquā parata ficus cōtinuo aruerit. Cum autem ficus sæpenumero multis annis homo aliquis fuerit, non exarescit; at cum tempore tentationis Iesus accesserit, & fructum exegerit, eo ipsi non dato, is subito exaruit, & tot annorum vitam amisit; atque id quidem fit, quoniam juxta ipsius Sospitatoris effatum: *Omni habenti dabitur, & abundabit: ei autem qui non habet, & quod videtur habere auferetur ab eo,* ne quod videtur habere, otiosum sit. Vnusquisque porro Discipulorum si fidem habuerit, & non dubitaverit; id quod ficui contigit, facit, quodque ei subnexum est. Quinetiam planum facere operæ pretium est, quomodo Discipulus Iesu, quum fructum in ficu quæsiverit, nec repererit, ei dicat: *Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum,* vt hoc ipso momento ficus confestim arefiat. Animo hic tibi aliquem finge, quæ ad fidem pertinent profitentem, & in nomine Iesu edere se ac bibere, & in animę suæ plateis præcepta Iesum tradidisse credentem; deinde Discipulus sapientiæ fructū & sermonem in illo quærens accedat, quatenus ipse divina docere se pollicitus est; at inquirens, & sermone ejus periculum faciens nullum fructum inveniat, & Christo propterea vacuum esse spectatoribus significans, hunc vana sui existimatione læsum nunquam fructum dare posse verbis declaret. Vide ergo annon quod in ficu fecit Iesus, in ejusmodi homine pariter efficiat qui fide pollet, & minime dubitat. Et multo quidem satius est fallacem ficum, & vivere creditam, fructus vero non mittentem, & sterilitatis manifestam, Discipuli Servatoris verbis

Matth. 25. 29.

συκῆ; ἔτι γὰρ μᾶλλον νοήσομεν ἕκαστα, καθ' ἕνα ἑφαρμόζοντες τῷ κατ' αὐτὸν τόπον, ὅπερ ἡσθημένοι τινὰ ἐνταῦθα τῶν ἐν τοῖς πειρασμοῖς ὁ μὲν Ἰησοῦς αἰτεῖ τὸν καρπόν, φέρ' εἰπεῖν, ἐν διωγμῷ τὴν ὁμολογίαν ἢ μαρτύριον· καὶ ἐν τῷ γυναικὸς ἐπιμαίνεσθαί τινι, τὴν τῆς ἐγκρατείας· καὶ σωφρονεῖν. ἢ ἔτος καθ' ἕκαστον πειρασμὸν, τὸν ἀκόλουθον αὐτῷ καρπόν· ὃς μὴ παρασκευάσας ἑαυτὸν δίδοναι πιστὸν τῷ Ἰησοῦ, καὶ ἐφιστάμενον τὴν ὁμολογίαν, ἢ τὴν ἐγκράτειαν, παραχρῆμα ξηραίνεται. ὁ δὲ B ἀρνησάμενος ξηραίνεται. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ πρὸ-

* Κ. τὸν
* C. R. πρὸ σας, καίτοι παρὰ * τὸ πρέπον πειρασμοῦ καιρὸν

ζωπυρῶν ἐμφάνειαν διώσαμεν, καὶ οἱονεὶ τὰ φύλλα τῆς συκῆς περικείμενος· καὶ θαυμάζουσιν ὅτι ταῦτα τοιοῦτων οἱ μαθηταὶ, πῶς, ὁ μὲν Ἰησοῦς ἐπίστηναι καὶ ζητοῦν τὸν καρπὸν, τοῦ δὲ μὴ εὑρεῖν αὐτὸν εἶπε, καὶ ἐγένετο, καὶ παραχρῆμα ἐξηράνθη ἡ μὴ προσκαιρασθεῖσα εἰς τὸ φέρειν καρπὸν συκῆ· καὶ πολλάκις τῶν ἡμῶν μέρος συκῆ ἔτεσι πολλοῖσιν, ἐξηράνθη. ὅπερ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ἐν C καιρῷ πειρασμοῦ, καὶ ἀπαιτοῦντος τὸν καρπὸν, ἐδωκὼς αὐτῷ παραχρῆμα ξηραίνεται, ἢ τὴν ἡμῶν τοσούτων ἀπολώλεκεν ἐτῶν ζωήν. καὶ τοῦτο γὰρ ἐπίσαφες τὸ τοῦ Σωτῆρος λόγου, πᾶσιν ὃν ἔχεντι δοθήσεται, καὶ περισσευθήσεται. ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος, καὶ ὃ δοκεῖ ἔχειν ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ, ἵνα μὴ ὀλίγον ἢ ὃ δοκεῖ ἔχειν· ἕκαστος δὲ ἡμῶν μαθητὴν ἑαυτὸν ἔχῃ πίστιν, καὶ μὴ διψήσῃ, καὶ ὃ τῆς συκῆς ποιεῖ, καὶ τὸ ἑξῆς αὐτῷ ὑπηρετούμενον· ἢ ἔργον ἔστι δεῖξαι πῶς ὁ Ἰησοῦς μαθητὴς ζητήσας D καρπὸν ἐν συκῇ, καὶ μὴ εὑρὼν, λέγῃ αὐτῇ· μηκέτι ἐκ σοῦ καρπὸς γένοιτο εἰς τὸν αἰῶνα, ἵνα παραχρῆμα καὶ ἐπ' αὐτῷ ξηρανθῇ ἡ συκῆ· καὶ εἰς τοῦτο δὲ νόημά τινα τῶν πίστεως ἐπαγγελιῶν, καὶ οἰόμενον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ ἐλθεῖν, καὶ πίνειν, καὶ τὸν Ἰησοῦν ἐν τῷ πλατείᾳ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ διδιδαχέναι. εἶτα ἥκετο μαθητὴς ζητῶν καρπὸν σοφίας, καὶ λόγον ἐν αὐτῷ, καὶ τὸν θεῖον τοῦ διδάσκειν τὰ θεῖα ἐπαγγελίαν, καὶ ζητῶν καὶ ἐρευνῶν τῷ λόγῳ αὐτοῦ, μηδένα καρπὸν εὑρισκέτω. καὶ ἀφ' οὗτος αὖθις παρίστας τοῖς θεωροῦσι E κενὸν τοῦ ζητοῦ, παρίστατο τῷ λόγῳ ὅτι οὐκ οἶδέ τινα καρπὸν ἐπιγνῶναι αὐτῷ εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν οἰήσεως βεβλαμμένος· ὅσα οὖν εἰ μὲν ἐν τούτῳ ὁ ἔχων πίστιν καὶ μὴ διψήσειεν, ὃ τῆς συκῆς παραπλήσιος πᾶς τῷ Ἰησοῦ ποιεῖ· καὶ χρεὼν γε ἔστι τὸν ἀπατηλὸν συκῆν, καὶ νομιζομένην μὴ ζῆν, μὴ καρποφορῆσαν δὲ, ἐλεγχθέντα ὅτι ἄκαρπός ἐστι, ξηρὰν τοῖς λόγοις τοῦ μαθητοῦ Ἰησοῦ φανῆναι, ἢ * ἀπαγγεῖλαι τῇ νοητῇ μοναχῇ ζωῇ,

* Ἴσ. ἀπαγγεῖλαι

aridam declarari, quam vitæ ſpecie ac ſimulatione hominum minime malorum & deceptu facilium corda diutius decipere. Eximium ergo illud viſum eſt, quod circa ficum egit Ieſus, ipſiuſque Diſcipuli. Vnicuique autem infideli, & iniquo, pro infidelitatis, ac iniquitatis rata parte montem incumbere exiſtimo, qui Diſcipulorum Ieſu ſermone auferatur, & in mare ſupplicij ipſius mittatur; & quęcunque in deprecatione petierint Ieſu Diſcipuli credentes, accepturos, quaſi Diſcipulos nihil non æquum petituros, & quaſi magiſtro obtemperantes, neque quicquam niſi magnum & cœleſte poſcentes. Dixit enim Diſcipulis ſuis Ieſus, Magna petite, & parva vobis attribuentur; & cœleſtia petite, & terrena vobis adjicientur. At Marcus hanc conſcribens hiſtoriam diſſentaneum aliquid, minimeque veriſimile contextui videtur addidiſſe, dicens Ieſum *Quum vidiſſet à longe ficum habentem folia, veniſſe quaſi aliquid in ea inventurum: quum veniſſet autem ad eam, & nihil inveniſſet præter folia; non enim fuiſſe tempus ficorum, Reſpondentem dixiſſe ei, Iam non amplius in æternum ex te fructum quiſquam manducet.* Nam ſi ficorum, inquiet aliquis, tempus non erat, quomodo ad ficum, quaſi aliquid in ea inventurus Ieſus acceſſit? & quomodo ei jure dixit: *Iam non amplius in æternum ex te fructum quiſquam manducet?* Ad id dici poteſt enumeratos apud Apoſtolum fructus Spiritus, charitatem nempe, gaudium, pacem, lenitatem, benignitatem, bonitatem, fidem, manſuetudinem, temperantiam nonnunquam proprio ſuo tempore dari; at ſi, provocantibus licet ad contrarias fructuum emiſſioni res circumſtantibus rebus, propter latas à Verbo ingentes ſuppetias, tunc quoque fructus ſpiritus dare aliquis valet, illud vero præſtantius eſſe. Quod autem dico, tale eſt; inter fructus Spiritus recenſetur charitas; illius tum tempus eſt, quum amicitiæ qua diligimur fructum reddere operoſum non eſt; & fructus ſane Spiritus eſt diligentem diligere, verum non in non tempore, vt ita dicam, ficorum. At cum fidelem aliquis ad odium factis ſuis concitaverit, ſive inſidias ſtruens, ſive depravatis vſque adeo moribus præditus, vt odio dignus videatur; juſtus autem ne hominem quidem ejuſmodi odio proſequitur, ſed quaſi illius filius *qui Solem oriri facit ſuper malos & bonos*, tum quoque eum diligit; in non tempore videlicet ficorũ charitatis fructus dans, beatus eſt. Idem de gaudio intellige; gaudium enim fructum Spiritus dare,

Marc.11.13, 14.

Matth.5.45

καὶ τῇ ποιήσει τὰς τῶν ἀκάκων καὶ ἀνεξαπατήτων καρδίας· καλὸν οὖν ἐφαίνη καὶ τὸ ἰησοῦ καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἔργον ὃ κατὰ τὴν ξηραινομένην συκῆν· ἐν ἑκάστῳ δ', οἶμαι, ἀπίστῳ καὶ ἀδίκῳ ὄρος ὑπάκειται, κατὰ τὴν ὁμολογίαν τῆς ἀπιστίας καὶ τῆς ἀνομίας, τῷ λόγῳ τῶν μαθητῶν ἰησοῦ αἰρόμενον καὶ βαπτιζόμενον εἰς τὴν θάλασσαν τῆς κολάσεως αὐτοῦ. καὶ πάντα ὅσα ἐὰν αἰτῶνται ἐν τῇ προσευχῇ πιστεύοντες οἱ ἰησοῦ μαθηταὶ, λήψονται ὡς μαθηταὶ σοφὸν τῶν μὴ δεόντων αἰτήσοντες, καὶ ὡς πειθόμενοι σοὶ διδασκάλῳ, μηδὲν ἄλλο αἰτούμενοι, ἢ τὰ μεγάλα καὶ τὰ ἐπουράνια· εἶπε γὰρ ὁ ἰησοῦς τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, αἰτεῖτε τὰ μεγάλα, καὶ τὰ μικρὰ προστεθήσεται ὑμῖν. καὶ αἰτεῖτε τὰ ἐπουράνια, καὶ τὰ ἐπίγεια προστεθήσεται ὑμῖν· ὁ δὲ μάρκος ἀναγράφας τὰ κατὰ τὸν τόπον ἀπεμφαίνόν τι ὡς πρὸς ὃ ῥητὸν προσέθηκε ποιήσας, ὅτι ἰδὼν ὁ ἰησοῦς ἀπὸ μακρόθεν συκῆν ἔχουσαν φύλλα ἦλθεν ὡς εὑρήσων τι ἐν αὐτῇ. ἐλθὼν δ' ἐπ' αὐτὴν, καὶ μηδὲν εὑρὼν εἰ μὴ φύλλα μόνον, ἦν γὰρ ἔτι ὁ καιρὸς σύκων, ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῇ, μηκέτι εἰς τὸν αἰῶνα ἐκ σοῦ μηδεὶς καρπὸν φάγῃ· εἶπει γάρ τις, εἰ μὴ ὁ καιρὸς σύκων ἦν, πῶς ἦλθεν ὁ ἰησοῦς ὡς εὑρήσων τι ἐν αὐτῇ, καὶ πῶς δικαίως εἶπεν αὐτῇ· μηκέτι εἰς τὸν αἰῶνα ἐκ σοῦ μηδεὶς καρπὸν φάγῃ; πρὸς τοῦτο δ' ἐλεύσεται ὅτι οἱ κατειλεγμένοι παρὰ τοῦ ἀποστόλου καρποὶ τοῦ πνεύματος, ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια, ἔστι μὲν ὅτε ἐν οἰκείῳ ἀποδίδον καιρῷ. βέλτιον δ' εἰ τὰ προεγκαλούμενα δυνατὴν τὴν καρποφορεῖν προκαλυμμένων δυνατήν τις ἔχῃ. ὅθεν πάνυ ὠφελεῖσθαι ἐν τῷ λόγῳ, ἔδειν ἔστιν καὶ ὅτε δίδοται τοὺς καρποὺς τοῦ πνεύματος· ὃ δὲ λέγω, τοιοῦτόν ἐστιν. εἰς τὰ καρπῶν τὸ πνεύματός ἐστιν ἀγάπη. ταύτης δὲ καιρὸς μὲν, ὅτε τὸ χαλεπὸν ἀποδοῦναι τὸν καρπὸν τῆς ἀγαπᾶσθαι· καὶ ἔστιν ἀγαπᾶν τὸ ἀγαπῶντα, καρποὺς μὲν τοῦ πνεύματος. ἀμὴν ἐν ἀκαιρῷ, ἵν' ὅτως ὀνομάσω, σύκων· ἐπὰν δὲ ἐπὶ ὁ μισεῖν προκαλῆται τις τὸ πιστεύοντα, τοιαῦτα προσάγων, καὶ ὑπερβολαῖων, καὶ τοῖς ἤθεσι βεβλαμμένος ἂν, ὥστε δοκεῖν ἄξιος εἶναι τοῦ μισεῖσθαι, ὁ δίκαιος μηδὲ τὸ τοιοῦτον μισῇ, ἀλλ' ὡς υἱὸς τοῦ ἡλίου ἀνατέλλοντος ὅτε πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ τότε αὖ ἀγαπᾷ, οἱονεὶ ἐν ὁ καιρῷ * σύκων τῆς ἀγάπης διδοὺς * τὸ καρπὸν, μακάριός ἐστι· ὃ δὴ ὅμοιον τούτοις καὶ ὅτε τὰς χαρὰς. φέρειν μὲν γὰρ τὸ καρπὸν τοῦ πνεύματος τὴν χαρὰν, μηδενὸς ὅτε ὀλιγωροῦντος προκαλουμένου, καὶ δυσαρεστεῖσθαι, ὁ χαλε-

* c. κ. τῶν
* c. κ. τοῖς καιροῖς

πόν. ὅτε μὴ γὰρ πεφυκότα ὅτι λύπην, ἢ ἀθυμίαν, ἢ δυσαρέστον προσκαλῆται. διὸ δὴ τῆς χρῆ τὸ λόγου ὠφελείας τῆς ὅτι ἔστιν προσκόπτη, ὡς ἐν καιροῖς τῆς διακόσης δυσαρεστήσας θαρρεῖσθαι, ἢ ἐν καιροῖς τῶ ἀπιμάζεσθαι ἢ πάμασι γεύεσθαι, χαίρειν, ἢ ἁπλῶς ἐν παντὶ πεφυκότι καιρῷ μεμνῆσθαι τῆ· πάντοτε χαίρετε, μακάριος ἂν ὁ τοιοῦτος εἴη καρπὸν φέρων τὴν χαρὰν, καὶ ἐν ὀλκαρῷ, ἵν' ὕπως ὀνομάσω, σύκων· ὃ γὰρ πλησίον ἢ ἀ καλεῖν ἢ ὅτι τῶν ἄλλων καρπῶν ποιῆσαι ἢ παθήματος. βάλε γὰρ εἰ κρεῖττονα τὴν ἀνθρωπίνης φύσεως τὸ προσιόντα τῶ λόγῳ αὐτῶ ὁ θεὸς, ἢ ἀπαιτεῖ αὐτὸν παράδοξα, ἢ ἵν' ὕπως ὀνομάσω θεοῦ μᾶλλον ἢ ἀνθρώπου ἔργα· διὸ ἢ πᾶσι λέγει ὃς καλεῖ ὅτι τὴν μακαριότητα· ἐγώ εἶπα, θεοί ἐστε, ἢ υἱοὶ ὑψίστου πάντες· μεμφόμενος ἢ τοῖς μὴ βουλομένοις ἀποθανεῖσθαι ἢ ὑμῖς ὑψίστου γενέσθαι, λέγει· ὑμεῖς δὲ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε· χρὴ γὰρ ἑκάστην ἀμαρτίαν, ὅτε ἐσμὲν ἔρχονοι, ἢ χρὴ ἀνθρώπου πεπατοῦντες, οὐδὲν ἄλλο ἐνεργάζεσθαι ἢ θανάτου ἀποθνήσκειν· ἢ φανερὸν ὅτι εἰ χρὴ σάρκα ζῶμεν, μέλλομεν ἀποθνήσκειν, ὡς ἐδίδαξεν ὁ ἀπόστολος. ταῦτα μὲν οὖν τό· ἢ γὰρ ἦν ὁ καιρὸς τῆς σύκων. ὃ χρὴ τὸ μῦθον πέσης, ἰδὼν τὴν συκῆν ἐξηραμμένην ἐκ ῥιζῶν, εἶπε τῶ σπέρει· ἰδοὺ ἡ συκῆ ἦν κατηράσω, ἐξηράνθη. καπέως γὰρ τῆς ἀπὸ τῶ λόγου ἀξίας, ἢ μὴ φέρουσα τῶ λόγῳ καρπὸν ζητοῦσι· ὅτι τέλειος δέ πέχει ὁ λόγος προσπεπικὸν τῆς πίστεως λήψεσθαι. καὶ ἄλλως γὰρ λήψόμεθα, εἰ μὴ αἰτήσωμεν. ἔστω οὖν καὶ ἡ αἴτησις τοιαύτη, εἰ μὴ αἰτήσωμεν ἃ ἔστιν ἀξία τῆς τυχεῖν ὧν αἰτῶμεν. καὶ ἡ αἴτησις μεῖ ὅτι ἀπεθυμήσωμεν ἀναπεμπομένη, ἀξία τῆς ὅπιτευχθῆναι. καὶ τὰ αἰτήματα ἔστω ἐπουράνια, καὶ μεγάλα, καὶ ἀξία τῆς δίδοσθαι ὑπὸ τῆς θεῆς.

A cum triſtitiam, tædiumve nemo faceſſit, operoſum non eſt; at cum mœrorem alicui, & anguſtiam, ac faſtidium inſtantia mala comparant, & Verbi tamen ſubſidio tantos fecerit progreſſus, vt eo etiam tempore quo mœroris cauſas habuiſſe viſus eſt, hilaritatem præ ſe ferat; & quum ignominia afficitur, flagriſve cæditur, gaudeat, & quocunque tandem calamitoſo tempore præcepti hujus meminerit: *Semper gaudete*, beatus ille procul dubio eſt, vt pote qui gaudium fructum ferat; atque id quidem in non tempore, vt ita dicam, 1. Theſſ. 5. 16.

B ficorum. Idem quoque de reliquis Spiritus fructibus demonſtrare arduum non eſt: nam qui fidem amplectitur & divino Verbo audientem ſe præbet, humana natura ſuperiorem eſſe ac præſtantiorem vult Deus, & inuſitata ab eo, ac portentoſa, &c, vt ita dicam, Dei potius, quam hominis facinora requirit. Quapropter omnibus edicit, quos ad beatitudinem vocat: *Ego dixi, Dij eſtis, & filij Excelſi omnes*: at eos Pſal. 81. 6, 7. arguens qui Dij fieri, & filij Excelſi nolunt, ait: *Vos autem ſicut homines moriemini*. 1. Cor. 3. 3. Quamdiu enim *carnales ſumus, & ſe-*

C *cundum hominem ambulamus*, nihil aliud quam mortem per ſingula peccata operamur; *Si enim ſecundum carnem vixerimus, nos morituros* liquet, quemadmodum ab Apoſtolo traditum eſt. Hæc à nobis dicta ſunt, propter illud: *Non enim erat tempus* Rom. 8. 13. Marc. 11. 13. *ficorum*: at juxta Marcum Petrus *Videns ficum aridam factam à radicibus* Servatori dixit: *Ecce ficus cui maledixiſti aruit*; cum Marc. 11. enim Verbo quærenti fructum non præbe- 20, 21. ret, merita fuit quæ imprecationibus ab eo devoveretur. In fine autem fideles ad accipiendum adhortans aliquid Scriptura continet; non aliter enim accipiemus, niſi petiverimus: ita igitur affecti ſimus, vtquæ poſcimus conſequi mereamur; & precatio cum ſcientia fuſa felici exitu digna ſit: poſtulata autem cœleſtia ſint, & magna, & plane digna quæ à Deo concedantur.

D

ORIGENIS COMMENTARIORVM IN EVANGELIVM SECVNDVM MATTHÆVM TOMVS DECIMVS SEPTIMVS.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ ΤΟΜΟΣ ιζ'.

De Principibus sacerdotum & Seniorib⁹ qui Dominum interrogauerunt, & dixerũt: In qua poteſtate hæc facis?

Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων τὸν κύριον ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων, εἰπόντων· ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς;

Matth. 21. 23. & ſeq.

ET quum veniſſet in Templum, acceſſerunt ad eum docentem Principes ſacerdotum, & Seniores populi, dicentes: In qua poteſtate hæc facis? & reliqua, vſque ad id: *Nec ego dico vobis in qua poteſtate hæc facio.* Cum præſentem huncce locum tanquam neceſſarium Euangeliſtę tres ſcriptis mandaverint, quonam conſilio non vnam duntaxat quæſtionem, ſed duas Seruatori propoſuerint Principes ſacerdotum, & Seniores populi diſputare operæ pretium eſt; quarum quæſtionum vna hæc eſt: *In qua poteſtate hæc facis?* altera vero: *Et quis tibi dedit hanc poteſtatem?* quidque ſibi volens Seruator ob id vnum eos viciſſim interrogaverit, quo ad eorum quæſita non reſponderet: eos quippe indignos eſſe videbat, ad quorum quæſtionem reſponſum daret, & quorum propoſitionem ſolveret. Quæ autem hic habentur, non ſicut opinantur nonnulli, aperta & intellectu facilia, ſed myſterijs referta eſſe, & cor poſtulare profundius ex noſtra diſquiſitione manifeſtum erit. Age ergo, eorum argumentis adſtipulemur, qui locum hunc ſimplicius interpretantur. Dicent enim Principes ſacerdotum & Seniores populi, cum duas generales eſſe ſcirent poteſtates, quarum melior Dei eſſet, deterior autem Diaboli, in quanam è duabus hiſce poteſtatibus, & à quo accepta ea prodigia ederet, à Seruatore quæſiviſſe: tum vero Ieſum eos viciſſim interrogaſſe, ne rationem ipſis redderet, & quia eos ipſos à quibus interrogabatur vna reprehendere volebat, quod præter rectam rationem Iohanni Baptiſtæ fidem detraxiſſent: atque ita viciſſim interrogando duas res confeciſſe, nam propter fidem Iohanni detractam eos inſimulaſſe, percontatoreſque ſuos ita diſtraxiſſe, vt reſponſionem ipſis cum ratione non dediſſe videretur. Hic vero dixerit quiſpiam ridiculum

Καὶ ἐλθόντος αὐτοῦ εἰς τὸ ἱερὸν, προσῆλθον αὐτῷ διδάσκοντι οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ λέγοντες· ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς; καὶ τίς σοι ἔδωκε τὴν ἐξουσίαν ταύτην; καὶ τί βουλόμενος ὁ σωτὴρ ὅτι τὸ τοιοῦτον μόνον ἀπεκρίνατο, ἐπερωτήσας τοὺς μὴ ἀξίους ὄντας ἀποκρίσεως; ὅτι δὲ ἄξιοι, ὡς οἴονταί τινες, ἁπλᾶ ἐστὶ τὰ κατὰ τὸν τόπον, καὶ διαφανῆ, ἀλλὰ μυστικὰ καὶ βαθείας δεόμενα καρδίας, δῆλον ἔσται ἐκ τῆς ἐπισκέψεως. Φέρ' εἰπεῖν, σωματοειδῶς τῇ πιθανότητι τῇ ἁπλουστέρᾳ ἐκδεχόμενοι τὰ κατὰ τὸν τόπον. Φήσουσι γὰρ ὅτι δύο γένη ἐπιστάμενοι, ἀμείνω μὲν τὴν τοῦ θεοῦ, χείρω δὲ τὴν τοῦ διαβόλου, οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ, ἐπεπιστεύκεσαν τῷ Ἰησοῦ, ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ τὰ τῶν δύο ποιεῖ τὰ τερατεύματα καὶ ἀπὸ τίνος αὐτὴν λαβών. εἶθ' ὁ Ἰησοῦς ἀνταπορῶν τοῖς μὴ ἀξίοις ἀποκρίσεως, ἅμα καὶ ἐλέγξαι βουλόμενος τοὺς πυθομένους αὐτὸν, ὡς παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ποιησαμένους ἐν τῷ ἀπιστηκέναι ἰωάννῃ τῷ βαπτιστῇ. καὶ ἦν αὐτῷ ὁ ἀντιπορίσμα δύο οἰκονομήσασθαι, τόν τε ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν ἰωάννην ἀπιστίας ἔλεγχον, καὶ ὃ παραπάσας τοὺς πυθομένους, ἵνα δόξῃ αὐτοῖς βουλόμενος μὴ ἀποκρίνεσθαι· ἀλλ' εἴπωμεν καὶ πρὸς ταῦτα ὅπερ ἦν δοκοῦν ἐν τῷ πιθανεύεσθαι ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖ

ὁ Ἰησοῦς. Οὐκ ἀμφίβολον ἀπεκείνατο ὅτι ἐν τῇ τοῦ διαβόλου ἐξουσίᾳ· καὶ γὰρ ἔφημι ὅτι ὁ Σωτὴρ τοῦτο οὐκ ἂν ἀπεῖπατο, ἀλλ' οὐδὲ ὁ ἂν δεφπος τὰς ἁμαρτίας, ὁ ἀναμάρτητος, καὶ ἁπανταχόθεν ὢν πομπὰ λεγόμενον θεὸν ἢ σέβασμα εἶπει αὐτὸ τοῖς παρανομήσασι ὁ ἀληθὴς, ὅτι ἐν τῇ τοῦ διαβόλου ἐξουσίᾳ ποιεῖ πάντα δυνάμεις, καὶ σημεῖα, καὶ τέρατα, ἐν οἷς κατὰ πλάσμα, καὶ ἀπάτην, εἰ δυνατὸν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς· εἰ δὲ οὐδὲ ἐκλέξας εἶπει αὐτὸ ἐν τῇ τοῦ διαβόλου ἐξουσίᾳ ποιεῖν τὰ σημεῖα, καὶ τὰ τέρατα τοῦ ψεύδους, τὰ ἐν πάσῃ ἀπάτῃ ἀδικίας τοῖς ἀπολλυμένοις ἀνθ' ὧν τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ ἐδέξαντο, εἰς τὸ σωθῆναι αὐτούς· πόσῳ μᾶλλον ὁ σωτὴρ οὐκ ἂν, εἰ καὶ μὴ ἀπερώτησεν, ἄλλο τι ἀπεκείνατο, ἢ ὅτι ἐν τῇ τοῦ θεοῦ; πρὸς ὃ τὴν ἅπασι πρόφασιν ἀπόκειται, καὶ οὐκείνως πεισθῆναι, καὶ τὸ Σωτῆρα μὴ ἀποκείνασθαι, δύνασθε εἰπεῖν μοι φαίνεται μήποτ' οὖν τὸ κατ' ἐπίνοιαν ἀνάρμοστον ἔστιν. ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ θεοῦ πρεισχόσῃ ἐπίστημην θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων, καὶ τῶν τούτων αἰτιῶν, εἰσὶ θησαυροὶ, ἐπίσης δεῖ εἶναι τοὺς τῆς σοφίας θησαυροὺς καὶ τῆς γνώσεως. καὶ εἰσὶν ἅτοι ἀπόκρυφοι· καὶ εἴτις ἔστιν ἀξιωθεὶς εἰδέναι τὰ ἄρρητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἔξεστιν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι, εἰδείη ἂν τὸν ἐν μυστηρίῳ σοφίαν τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώρισεν ὁ θεὸς πρὸ αἰώνων εἰς δόξαν τῶν δικαίων· εἰσὶν οὖν ἐν τοῖς τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀποκρύφοις θησαυροῖς λόγοι βαθεῖς καὶ ἀπόρρητοι πρὸς διαφόρων ἐξουσιῶν, γνωικῶς μὲν δύο, ἰδικῶς δὲ καθ' ἑκατέραν τῶν δύο πλείονες καὶ δυσθεώρητοι· αἱ δὲ γνωικαὶ δύο ἐξουσίαι, τίνες αἱ εἰσιν. αἱ μὲν εἰσὶ τῶν χρειττόνων τάγματος. καὶ ὥσαν εἰσὶν ἀνθρώποι θεοῦ ἅγιοι τυγχάνοντες, καὶ ἄγγελοι θεοῦ μακάριοι, καὶ πεφωτισμένοι τῷ θεοῦ θεοφορούμενοι. ὅτινες εἰσὶ τινες ἐξουσίαι τοῦ θεοῦ, πρὸς ὧν ὁ ἀπόστολος χρείαν δοξολογῶν λέγει ἐν τῇ πρὸς κολοσσαεῖς, ὅτι ἔστιν ὁ Σωτὴρ εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ἐν ᾧ ἐκτίσθη τὰ πάντα ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε ὁρατὰ, εἴτε ἀόρατα, εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξουσίαι. τὰ πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται. καὶ αὐτός ἔστι πρὸ πάντων· ἐν οἷς εἴδος τῶν ἀπὸ τοῦ θεοῦ, αἱ ἐν χριστῷ κεκτίσθαι ἐξουσίαι, εἴτε καὶ τοὺς ἀρχὰς, καὶ τὰς θρόνους, καὶ τὰς κυριότητας. καὶ ἑκάστη ἐξουσιάζει πινὰ, πεταγμένη ἀπὸ τοῦ θεοῦ καθ' τινα ἀπόρρητον αἰτίαν, ὅτι τῆς ἀξίων ἐξουσιάζεσθαι ὑπ' τὴν διαφορὰν αὐτῶν ἀπὸ ἑκάστης τῆς ἐξουσίας· καὶ πολὺς αὖ ὁ λόγος καὶ δυσερμήνευτος εἰπεῖν περὶ τῆς ὑπ' τὰς

A fuisse id quærere, in qua potestate Iesus hæc faceret; nec enim in Diaboli potestate ea se facere respõsurum fuisse, neque id sane responsurum non fuisse Servatorem solũ dico, sed nec *Hominem peccati, Qui adversatur & extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur*, veritatem scisci- 2. Thess. 2. 4.
tantibus dicturum se in Diaboli potestate virtutes omnes ac signa & portenta edere, quibus terrorem incutit, & ipsos etiam si fieri possit, electos decipiet. Quod si ne- Marc. 13. 22.
is quidem in potestate Diaboli edere se signa confitetur, & *prodigia mendacia, quæ* 2. Thess. 2.
B *in omni seductione iniquitatis, iis qui pereunt*, 9. 10.
perficiuntur; quanto magis Servator, etiamsi reciprocam quæstionem non objecisset, aliud respondisset nihil, quam se hæc facere in Dei potestate? Quæstionem igitur eos proposuisse, ad quam facilis adeo erat & expedita responsio, ad eamque Servatorem non respondisse, id dicere videtur mihi perabsurdum. Vide ergo annon hæc sit hujus loci significatio: in Dei sapientia, quæ divinarum humanarumque rerum, & quibus illæ ex causis
C profluant, scientiam comprehendit, ejusmodi thesauri continentur, quales sapientiæ & scientiæ thesauros esse decet; ac ij quidem sunt absconditi: & si quis dignus habitus est qui *Audiat arcana verba, quæ* Colos. 2. 3.
non licet homini loqui, is cognoverit *Sapientiam in mysterio absconditam, quam prædesti-* 2. Cor. 12. 4.
navit Deus ante sæcula in gloriam iustorum. 1. Cor. 2. 7.
In reconditis ergo sapientiæ & scientiæ thesauris profunda delitescit, & arcana doctrina de diversis Potestatibus, quæ generatim quidem duæ sunt, speciatim vero in vtraque illarum plures, & incompre-
D hensibiles continentur. Tales autem sunt generales illæ duæ potestates: aliæ in præstantiori ordine censentur; & quemadmodum quidam sunt homines Dei non vulgares, & Angeli Dei beati, & Prophetæ Dei divino spiritu afflati; ita quædam sunt Dei Potestates, de quibus Christum celebrans Apostolus in Epistola ad Colossenses ait, Quoniam Servator *est imago Dei* Colos. 1. 15.
invisibilis, primogenitus omnis creaturæ: In 16. 17.
quo condita sunt vniversa in cœlis, & in terra, sive visibilia, & invisibilia, sive Throni, sive
E *Dominationes, sive Principatus, sive Potestates, omnia per ipsum, & in ipso creata sunt: Et ipse est ante omnes.* Vnum igitur genus est earum quæ sub Deo constitutæ sunt, creatæ nempe in Christo Potestates, à Principatibus & Thronis & Dominationibus diversæ: & vnaquæque potestatem habet in aliqua, à Deo juxta arcanam quandam dignitatem constituta supra ea quæ digna sunt, vt vnicuique è Potestatibus pro suis differentijs subdita sint. Ac de rebus quidem ad eas Potestates, &

quæ his subdita sunt, pertinentibus disse-
rere prolixa res est & difficilis. Quemad-
modum autem sunt quædam Dei Potestates, ita sunt contrariæ aliquæ, juxta ho-
Ephes.6.12. mines peccati, & Angelos Diaboli; & ijs quidem qui adversus sanguinem & car-
nem non amplius colluctantur, sed quod virtute supergressi sint, præliantur cum superioribus, contra Potestates adversus religionis athletas decertantes lucta est. Et quemadmodum plurimi erant sub Deo ordines, ita & in contraria parte non Potestates sunt duntaxat, sed & mundi recto-
Ephes.6.12. res tenebrarum harum, & spiritualia nequitiæ in cœlestibus; fortasse & Principatus. Ego vero quæcunque sunt apud Deū, res sibi cognomines in contraria parte habere existimo. Qui ergo varia in Israël nomina sortiti erant, hoc est, Principes sacerdotum, & Seniores populi, cum de Potestatibus multum disceptassent, sive ex traditionibus, sive ex proprio studio ac industria, sive ex arcanis libris (an cum ratione, necne, nescio) commoti, Deum portenta edentem, non sine conjuncta illi Potestate videbant: hujus igitur formam à scientia Iesu, vel quæ ei inesse videbatur, discere volebant. Verum enim vero si ex jis qui Servatorem tunc interrogaverunt sacerdotum Principibus sancti aliqui & beati fuissent, qualis erat Aaron, vel Eleazar, aut Phinees, vel quicunque ministerij sui vices cum laude obierant, vel Seniores ijs fuissent similes quos ex Dei mandato Moyses selegerat, verisimile est non tanquam se tentantibus, sed quasi discendi cupidis, & tanto documento dignis, doctrinam tradere incœpturum fuisse Servatorem, quam ne mundus quidem vniversus capere potuisset; & de beatis Potestatibus, earumque differentia, deque causis cur ad Potestatum dignitatem pervenerint, deque ijs subjectis sive animis, sive ratione præditis quibuscūque rebus scientiā impertire; quin & omnem de contrarijs Potestatibus doctrinam enarrare, earumque differentias declarare. Doc-
turum præterea eum fuisse verisimile est
Gal.3.19. juxta illud: *Lex ordinata per Angelos*, &
Hebr.2.2. illud: *Si qui per Angelos dictus est sermo, factus est firmus*; juxta illud, inquam, quod de Angelis Legi ministrantibus, & Potestate in Scripturis traditum est; in qua, verbi gratia, Potestate Deo ministrante, vel in quibus, vnumquodque prodigiorum, quæ contigerunt in Ægypto, factum est; quænam item Potestas virgæ Mosis in serpentem transmutatæ operam suam præstitit; tum quænam huic contraria, Ægyptiacarum virgarum in dracones permutationi ministerium suum contulit; virtutem quoque Potestatis explanasset, qua

ἐξουσίας ταύτας, ἃ τῶν ἐξουσιαζομένων ἐστὶν αὐτῇ
παράγματα· ὡς ἦ εἰσί τινες ἐξουσίαι θεοῦ, ὅ-
τινες εἰσὶ καὶ ἐναντίαι, ἀνάλογον τοῖς τῆς ἁμαρτίας
ἀνθρώποις, καὶ τοῖς ἀγγέλοις τοῦ Διαβόλου· καὶ
ἔστι γε τοῖς μηκέτι πρὸς αἷμα καὶ σάρκα παλαίουσι,
ἀλλὰ Διὰ τὸ ἐπιπωλεκεκτέναι τῇ διωάμει πρὸς
τὰ ὑπὲρ ταῦτα ἀγωνιζομένοις, καὶ πάλιν πρὸς
τοὺς ἀνταγωνιζομένους τοῖς ἀθληταῖς τῆς θεοσε-
βείας ἐξουσίας· ὡς δὲ πλείονα τάγματα ἦν ὑπὸ
τὸν θεὸν, ἕτινες καὶ ἐν τῇ ἐναντίᾳ χώρᾳ οὐ μόνον
ἐξουσίαι εἰσὶν, ἀλλὰ καὶ κοσμοκράτορες τοῦ σκότους
τούτου, καὶ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπου-
ρανίοις. τάχα δὲ καὶ ἀρχαί· ἐγὼ δὲ εἶμαι ὅτι καὶ
πᾶσα ἐπώνυμα τοῖς τοῦ θεοῦ ἐστι καὶ κατ' τὰν
ἐναντιότητα· διεκληρώτες οὖν οἱ τῷ Διαβόλῳ τὰ
ὀνόματα κεκληρωμένοι ἐν τῷ Ἰσραὴλ, τυτέστιν
οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ, περὶ
ἐξουσιῶν πλείονα, καὶ εἴτε ἐκ παραδόσεων, εἴτε καὶ
ὑπιβαίνοντες, εἴτε καὶ ἐξ ἀποκρύφων, ὅπως οἴδα θεὸ-
λόγως ἢ * ἀνάλογως, κινούμενοι, εἰώρων τὸν θεὸν * Κ. εἰώ-
τὰ τεράστια ὑπιτελοῦντα, καὶ χωρεῖς τινος σεμνὸς ρας
αὐτῷ ἐξουσίας. ταύτης οὖν τὸ εἶδος ἀπὸ τῆς ὑπὲρ-
χούσης ἐποθ μαθεῖν ἐβούλοντο, καὶ τῆς δικαίας
μὲν οὖσης τοῦ ὑπερχούσης ἐν αὐτῷ· καὶ εἰ μὲν ἦσαν ἀρ-
χιερεῖς τινες ἅγιοι καὶ μακάριοι, οἷοῖς ὁ Ἀαρὼν,
καὶ ὁ Ἐλεάζαρ, καὶ ὁ Φινεὲς, καὶ ὅσοι ἐπαινετῶς τὰ
τῆς λειτουργίας διεπέλεσθη, οἱ πυθόμενοι τῶ θε-
τῆσες τότε, καὶ πρεσβύτεροι παραπλήσιοι οἷς
κατ' ἐντολὴν θεοῦ μωσῆς ἐξελέξατο, εἰκὸς ὅτι ὡς
ἂ πειράζωσιν, ἀλλὰ φιλομαθοῦσι, καὶ ἀξίοις τῆ
τηλικούτων μαθημάτων παρέξειν αὐτὸν ἀρξά-
μενος ὁ σωτὴρ λόγον, ὃν οὐδὲ ὁ κόσμος ὅλος
χωρεῖν ἠδυήατο. καὶ ἀρξάμενος ἂν παρεδίδω
τὴν ὑπεροχὴν τοῦ μακαρίου ἐξουσιῶν, καὶ
τὰς διαφορὰς αὐτῶν, καὶ τὰς αἰτίας τοῦ ἑλληνῦσθέ-
ναι αὐτὰς ὅτι δὲ ἐν ἐξουσίαις, καὶ τῶν ὑπ' αὐ-
τὰς, εἴτε ψυχῶν, εἴτε καὶ ὁπωσοῦν λογι-
κῶν. διεξόδευσιν οὖν ἂν καὶ τὸν τοῦ τῶν ἐναντίων
ἐξουσιῶν λόγον, καὶ τὰς διαφορὰς αὐτῶν παρίσ-
σιν ἂν· εἰκὸς δ' ὅπι ἐδίδαξεν ἂν ἀνάλογον τῶν·
ὁ νόμος διαπεμπὰς δι' ἀγγέλων, καὶ τό· εἰ ὁ δι'
ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος ἐγένετο βέβαιος, ἀνά-
λογόν φημι τῷ λόγῳ τῷ περὶ τῶν διακοσπα-
μούντων τῷ νόμῳ ἀγγέλων, καὶ τῆς κατ' ἐκείνους γε-
νομένης ἐξουσίας. οἵᾳ δὲ ποία ἐξουσία διακοσμῶν
τῶν θεῶν, ἢ ποίαις ἕκαστον τῶν ἐν αἰγύπτῳ πρα-
χέντων ἐμηχάνατο. καὶ τίς μὲν ἡ ἐξουσία διακοσμῶν
τῇ μεταβαλούσῃ εἰς ὄφιν ῥάβδῳ μωσέως.
τίς δ' αὖ τούτῳ ἐναντία διακοσμοῦντα τῇ μεταμορ-
φούσῃ τῶν αἰγυπτιακῶν ῥάβδων εἰς δράκοντας. ἐ

εἶπεν αὐτὴν δυνάμιν τῆς ἐξουσίας αὐτῶν κατεπίνειν A effectum est, vt Aaronis virga Ægyptiorũ
ἡ τῶν ἀαρὼν ῥάβδος τὰς τῶν αἰγυπτίων. εἶπε δὲ virgas devoraret; dixisset etiam qua Potestate in nivem manus Mosis mutata sit; & quænam ex adversarijs Potestas Ægyptijs incãtatoribus sigillatim opitulabatur, quãdo signa Dei imitari videbantur. Decem similiter Ægyptiorum plagas, & legationes adversus eos missas malorum Angelorum ope administratas fuisse commemorasset: quænam item Potestas in populi transitum per mare rubrum, & in Ægyptiorum submersionem operam suam contulit; & quæ Potestas, vt amaræ aquæ ligni ope in dulces converterentur, effecit cujusnam item Potestatis subsidio aqua è petra exilierit, exposuisset; eandemque vel certe aliam Potestatem mannæ pluviam profudisse, & ingentem illam vim coturnicum immisisse declarasset; aperuisset item quanam Potestate fieret vt manna illud primis sex diebus in vermes mutatum, malum de se odorem daret, die autem Sabbati integrum servaretur. Et quid attinet prodigia ea omnia quæ in deserto ad mortem vsque Mosis contigerunt, recensere? cum ea dicturus fuisset Servator quæ ad Potestatem pertinebant, si digni fuissent sacerdotum Principes, & Seniores populi, quorum interrogationi responsum daretur. Consimilia autem facili negotio repereris, si vniversam Scripturam evolvas: à quanam Potestate Sol adversus Gabaonitas, Luna autem contra vallem Ajalon constiterit; & longe antea, quanam Potestate permeatus fuerit Iordanes fluvius, & manna cessaverit. Ac in libro quidem Iudicum pleraque ejusmodi quæri ac reperiri possint prodigia, ea puta quæ circa Gedeonem & Samsonem contigerunt; sed & in Regum libris, quæ circa Samuelem, & Eliam, & Elisæum, & Ezechiam facta sunt. Quibus sane commemoratis, & mysterio quod in varijs Potestatibus continetur exposito, in quanam Potestate ea faceret prodigia, quæ videbat populus, ostendisset Servator; quomodo etiam alijs Potestatibus præstaret hæc Potestas, quam non ab Angelo aliquo, Deive ministro, nec à quoquam qui Deo inferior esset, sed ab ipso Patre acceperat. Verum quum ejusmodi rerum notitia digni non essent qui illic aderant sacerdotum Principes, & Seniores populi, propterea minime ipsis respondet, sed vicissim interrogat; vt non respondentibus ijs ad ea quæ spectant ad Iohannem, persuadere cum ratione & ipse posset, ijs à quibus interrogabatur se nõ frustra in hæc verba respondisse: *Nec ego Matth. dico vobis in qua potestate hæc facio.* Hoc autẽ 27. loco quæro vtrũ vnusquisq; eorum qui prodigia in aliqua Potestate ediderunt, in vna eademque Potestate; an aliqui initio quidem

B ἐπὶ τὴν ἀμμώδη ἐρημον, καὶ τῇ τοῦ ὀρτυγομητρὸν
ἐφίδιον. εἶπε δὲ διὰ τίνος ἡ ἐξουσία ὁ ἄνθρωπος μάν-
να τὴν μὲν ἓξ ἡμέρων πέπτωσα εἰς σκώληκας καὶ
δυσοδίαν, τῇ δὲ τοῦ σαββάτου ἡμέρᾳ φυλάττεσα.
καὶ τί με δεῖ ἀναλεγόμενον τὰ ἐν τῇ ἐρήμῳ πεφύ-
τεια μέχρι τῆς μεσούσης τελευτῆς περιστάνειν, ὅπ
C εἶπεν ἂν ὁ σωτὴρ πρὸς τοὺς τῆς ἐξουσίας, εἰ ἦσαν ἄξιοι
οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ ἢ πρὸς
ὃ πύσμα αὐτῶν ἀπεκρίσεως· καὶ σοι περὶ τοῦ
ἀναλογεῖν, ἐὰν χωρῶμεν τὴν ὅλην γραφήν, ἐρᾶν-
τὶς τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἡλίου καὶ σελήνης ἐλώμ. καὶ πολὺ πρότερον τὸ
διαβῆναι τὸν ἰορδάνην ποταμὸν, καὶ τοῦ παύσασθαι
τὸ μάννα· καὶ ὅλως τὰς βίβλους τῶν κριτῶν πολλὰ
ἂν τοιαῦτα ζητοῖτο, καὶ εὑρεθείη, οἷς περὶ τὸν γε-
δεὼν, καὶ τὸν σαμψὼν πεπράχθαι, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ
D βασιλειῶν τὰ περὶ τὸν σαμουὴλ, καὶ τὸν ἠλίαν, καὶ τὸν
ἐλισσαῖον, καὶ τὸν ἐζεκίαν. καὶ ὅπως ἐπελθὼν δὲ ὁ
σωτὴρ καὶ ὁ κύριος τὰς διαφόρους ἐξουσίας διελθὼν
μυστήριον, ἐδίδαξεν αὐτὸ ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ, καὶ πῶς
ἐπιχειρήσῃ ἐποίει ἃ ἐβλεπεν ὁ λαὸς περάτια, δι-
ότι οὐκ ἀπὸ τινος ἀγγέλου καὶ λειτουργοῦ
θεοῦ, ἀ δὴ πρὸς τὸν ἀποδεκτέρων τοῦ θεοῦ,
ἀλλ' ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πατρός. ἐπεὶ δὲ οἱ ἐν τοῖς ἀρχιε-
ρεῖς καὶ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ ἀδαμῶς ἄξιοι ἦσαν
τοιούτων θεωρημάτων, ἀφ' ὧν οὐκ ἀπο-
κρίνεσθαι, ἀλλ' αἰτοῦντα, ἵνα ἀφ' ὧν μὴ ἀπο-
E κρίνεσθαι ἐκείνους εἰς τὰ περὶ τοῦ ἰωάννου, καὶ αὐτὸς
πείσῃ βούλησθαι ἰδεῖν πυθομένους ὅπ μὴ μάτην αὐτοῖς
ἀπεκρίνατο λέγων· διὰ τοῦτο ἐγὼ ὑμῖν λέγω ἐν ποίᾳ
ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ· ζητεῖ δὲ καὶ τὸν τόπον εἰ ἕκαστος
ἡμῶν πεποικότων ἐν τινι ἐξουσίᾳ τοιαῦτα, ἐν μιᾷ
πεποίηκεν, ἢ πάσι μὲν κατ' ἀρχὰς ἐν τῇδε, προσ-
κεφάλαιος δὲ ἐν τινι μείζονι. πλὴν ὁ σωτὴρ ἔοικε

in hac, progressu autem facto in aliqua majore ea ediderint: at in vna Potestate quam accepit à Patre hæc omnia fecisse videtur Servator; hæc enim verba: *Nec ego dico vobis in qua Potestate hæc facio*, ejus erant qui in aliqua Potestate ea se fecisse profiteretur; in quanam autem, ipsis neutiquam declararet, neque ipsius item proprietatem explicaret, neque omnia, quæ super ea disseruisset, si præstantiam illius suscepisset definiendam, ac excellentiam præ reliquis in quibus prodigia fecerant Prophetæ qui ipsum præcesserant. Nunc autem in Templo, in Ecclesia scilicet versatur Christus, in eoque docet: his autem Principibus & populi Senioribus consimiles quidam ipsum interrogant, responsionem autem non consequuntur, vtpote qui earum rerum notitia nequaquam digni sint, quam adipisci satagunt. Quæsiverit autem aliquis vtrum eos à se dispellere volens, hanc eis de Iohanne quæstionem fortuito impegerit, ac si de alio quovis simili quæsivisset; an de Iohanne necessario interrogaverit, vt datæ de eo responsioni quæ de Potestate subnexa sunt subjungeret. Mihi vero fortuito dictum non esse videtur quod extat hoc loco, sed quandoquidem Iohannes *Vox erat clamantis in deserto, Parate viam Domini*, atque is ipse erat de quo dixerat Prophetа: *Ecce ego mittam Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te*; idcirco quæstionem, opinor, de eo proponit, haud injscjus quidem id illos re apud se pensitata responsi daturos, *Nescimus*, propter ea quæ scripta sunt; & quasi de cœlo esse Iohannis baptisma respondissent, parem quoque suam esse Potestatem, de cœlo videlicet sibi tributam asserens.

Matth. 3. 3.

Mar. 1. 3. Luc. 7. 27.

* μιᾷ ἐξουσίᾳ ταῦτα πεποιηκέναι, ἢ ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ πατρός. Ὃ γὰρ· Οὐδὲ ἐγὼ ὑμῖν λέγω ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ, διδάσκοντος ἦν ὅτι ἐν ἐξουσίᾳ μοῦ πεποίηκεν. ἐν ποίᾳ δὲ, ἢ πρέσβευεν ἐκείνοις, οὐδὲ τὴν ἰδιότητα αὐτῆς ἀπεσάφει, ἢ ὅσα ἂν ἐποίησατο περὶ αὐτὴν προῖκας * αὐτῆς ὃ ἐξαίρετον περὶ τῶν λοιπῶν ἐξουσίας ἐν αἷς οἱ περὶ αὐτὸν προφῆται πεποίηκεισαν· ἢ νυνὶ δὲ ἐν τῷ ἱερῷ τῆς ἐκκλησίας ὄντος τοῦ χριστοῦ, ἢ διδάσκει ἐν αὐτῇ, καὶ τινες τῶν ἐμπλήσσοι ἐκείνοις τοῖς ἀρχιερεῦσι ἢ τοῖς πρεσβυτέροις τοῦ λαοῦ * συνδιάκεινται μὲν αὐτῷ, ἢ τυγχάνουσι ἧ τῆς ἀποκρίσεως, ἀναξίοι τοῦ εἰδέναι περὶ ὧν βούλονται μαθεῖν· ζητοῦσι δὲ τις ποτὲ βουλόμενος αὐτοὺς ἀποστεροῦσθαι ἀποκληρωτικῆς ἐπιθέτου περὶ τοῦ ἰωάννου, ὡς εἰ καὶ περὶ ἄλλου τινὸς τοιούτου συνόντος ἦν. ἢ μᾶλλον κρίνων περὶ ἰωάννου ἐπίθετον, ἵνα πρὸς τὴν περὶ αὐτοῦ ἀπόκρισιν, τὰ ἀκόλουθα περὶ τῆς ἐξουσίας ἀπεκρίνατο· ἐμοὶ δὴ φαίνεται μὴ ἀποκληρωτικῶς εἶναι ὃ κεῖται τόπον, ἀλλ' ἐπεὶ ἰωάννης Φωνὴ βοῶντος ἦν ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου, ἢ οὗτος ἦν περὶ οὗ ὁ προφήτης ἔλεγεν· ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου. Διὰ τοῦτο, οἶμαι, πιθανόν ἐστι περὶ αὐτοῦ, οὐκ ἀγνοῶν μὲν ὅτι ἐβαπτισμένοι ἐφοίτων, οὐκ οἶδα δὲ, διὰ τὰ ἀναγεγραμμένα. καθ' ὑποθέσιν ἧ εἰπὼν αὐ πρὸς ὃ ἐξ οὐρανοῦ, τὴν ἀκόλουθον τῷ ἐξ οὐρανοῦ εἶναι ὃ βάπτισμα ἰωάννου ἀποκρίσει ἐξουσίαν.

A

B

C

* C. R. in Græcis

* C. R. in Græcis

Parabola de duobus filijs à Patre in vineam missis.

Περὶ τῆς δύο υἱῶν παραβολῆς, ἣν εἰς τὴν ἀμπελῶνα ἀποστελλομένων παρὰ τοῦ πατρός.

Matth. 21. 28, 29, & seq.

Quid autem vobis videtur? Homo quidam habebat duos filios: Accedens ad primum dixit, Fili, vade, hodie operare in vinea, & reliqua, vsque ad id. *Vos autem videntes, nec pœnitentiam habuistis postea, vt crederetis ei.* Vnus hanc Parabolam literis tradidit Matthæus; quæ, mea quidem sententia, Israëlis Deo morem non gerentis, & populi qui è Gentibus Christo nomen dedit historiam continet: hi sedenim duo filij sunt, quos habuit Deus, quasi homo filij sui mores sustinens. Is autem ad primum accedens quem possedit ab initio, quem præscivit, & prædestinavit, dixit ei: *Fili, vade, hodie operare in vinea mea*; at hoc prædium fugiens ille, propter æstum & labores illic ferendos, ire recusavit dicens, *Nolo*; sed in fine tamen motus pœniten-

Τί δὲ ὑμῖν δοκεῖ; ἄνθρωπος εἶχε τέκνα δύο· προσελθὼν τῷ πρώτῳ, εἶπε, τέκνον ὕπαγε, σήμερον ἐργάζου ἐν τῷ ἀμπελῶνι, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· ὑμεῖς δὲ ἰδόντες οὐ μετεμελήθητε ὕστερον, τοῦ πιστεῦσαι ἐν αὐτῷ· μόνος ὁ ματθαῖος ἀπήγαγε τὴν παραβολὴν ταύτην, ὡς ἐμοὶ δοκῇ, περὶ ἧς χρεών ἐστι περὶ τοῦ ἀπειθήσαντος ἰσραὴλ τῷ θεῷ λόγον, καὶ τοῦ περὶ τοῦ πιστεύσαντος λαοῦ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν· ὄντοι γὰρ τὰ δύο τέκνα, ἃ εἶχεν ὁ ὡς ἄνθρωπος ἐφοφορῶν τὸν υἱὸν αὐτοῦ θεός. καὶ οὗτος προσελθὼν τῷ πρώτῳ, ὃν ἐκτήσατο ἀπ' ἀρχῆς, ὃν προέγνω, καὶ προώρισεν, εἶπεν αὐτῷ· τέκνον ὕπαγε, σήμερον ἐργάζου ἐν τῷ ἀμπελῶνί μου, καὶ ἀναβλέψαντος φεύγων ὁ χαλεπὸν τοῦτο, διὰ τὸ ἐν αὐτῷ καύσωνα, καὶ τοὺς καμάτους, καὶ εἶπεν, οὐ θέλω. ἀλλ' ὕστερόν ποτε ὀπτὶ σπου-

σωτελεία μεταμεληθεὶς ὕστερον ἀπῆλθεν. Καὶ προσελθὼν τῷ δευτέρῳ εἶπεν ὡσαύτως. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν· Οὐ θέλω· ὕστερον δὲ μεταμεληθεὶς ἀπῆλθεν εἰς τὸν ἀμπελῶνα. Τί ὑμῖν δοκεῖ; Λέγουσιν αὐτῷ· Ὁ πρῶτος. Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι οἱ τελῶναι καὶ αἱ πόρναι προάγουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. Ἦλθε γὰρ πρὸς ὑμᾶς Ἰωάννης ἐν ὁδῷ δικαιοσύνης, καὶ οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ· οἱ δὲ τελῶναι καὶ αἱ πόρναι ἐπίστευσαν αὐτῷ· ὑμεῖς δὲ ἰδόντες οὐδὲ μετεμελήθητε ὕστερον τοῦ πιστεῦσαι αὐτῷ. Ἄλλην παραβολὴν ἀκούσατε. Ἄνθρωπος ἦν οἰκοδεσπότης, ὅστις ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα, καὶ φραγμὸν αὐτῷ περιέθηκε, καὶ ὤρυξεν ἐν αὐτῷ ληνὸν, καὶ ᾠκοδόμησε πύργον, καὶ ἐξέδετο αὐτὸν γεωργοῖς, καὶ ἀπεδήμησε. Ὅτε δὲ ἤγγισεν ὁ καιρὸς τῶν καρπῶν, ἀπέστειλε τοὺς δούλους αὐτοῦ πρὸς τοὺς γεωργοὺς λαβεῖν τοὺς καρποὺς αὐτοῦ. Καὶ λαβόντες οἱ γεωργοὶ τοὺς δούλους αὐτοῦ, ὃν μὲν ἔδειραν, ὃν δὲ ἀπέκτειναν, ὃν δὲ ἐλιθοβόλησαν. Πάλιν ἀπέστειλεν ἄλλους δούλους πλείονας τῶν πρώτων, καὶ ἐποίησαν αὐτοῖς ὡσαύτως. Ὕστερον δὲ ἀπέστειλε πρὸς αὐτοὺς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, λέγων· Ἐντραπήσονται τὸν υἱόν μου. Οἱ δὲ γεωργοὶ ἰδόντες τὸν υἱὸν εἶπον ἐν ἑαυτοῖς· Οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος· δεῦτε ἀποκτείνωμεν αὐτὸν, καὶ σχῶμεν τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. Καὶ λαβόντες αὐτὸν ἐξέβαλον ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος, καὶ ἀπέκτειναν. Ὅταν οὖν ἔλθῃ ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος, τί ποιήσει τοῖς γεωργοῖς ἐκείνοις; Λέγουσιν αὐτῷ· Κακοὺς κακῶς ἀπολέσει αὐτοὺς, καὶ τὸν ἀμπελῶνα ἐκδώσεται ἄλλοις γεωργοῖς, οἵτινες ἀποδώσουσιν αὐτῷ τοὺς καρποὺς ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν. Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Οὐδέποτε ἀνέγνωτε ἐν ταῖς γραφαῖς· Λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας· παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὕτη, καὶ ἔστι θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν; Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, ὅτι ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς. Καὶ ὁ πεσὼν ἐπὶ τὸν λίθον τοῦτον συνθλασθήσεται· ἐφ' ὃν δ' ἂν πέσῃ, λικμήσει αὐτόν. Καὶ ἀκούσαντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι τὰς παραβολὰς αὐτοῦ ἔγνωσαν ὅτι περὶ αὐτῶν λέγει. Καὶ ζητοῦντες αὐτὸν κρατῆσαι, ἐφοβήθησαν τοὺς ὄχλους, ἐπεὶ ὡς προφήτην αὐτὸν εἶχον. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς πάλιν ἐν παραβολαῖς εἶπεν αὐτοῖς λέγων· Ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὅστις ἐποίησε γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ. Καὶ ἀπέστειλε τοὺς δούλους αὐτοῦ καλέσαι τοὺς κεκλημένους εἰς τοὺς γάμους, καὶ οὐκ ἤθελον ἐλθεῖν. Πάλιν ἀπέστειλεν ἄλλους δούλους, λέγων· Εἴπατε τοῖς κεκλημένοις· Ἰδοὺ τὸ ἄριστόν μου ἡτοίμασα, οἱ ταῦροί μου καὶ τὰ σιτιστὰ τεθυμένα, καὶ πάντα ἕτοιμα· δεῦτε εἰς τοὺς γάμους. Οἱ δὲ ἀμελήσαντες ἀπῆλθον, ὁ μὲν εἰς τὸν ἴδιον ἀγρὸν, ὁ δὲ ἐπὶ τὴν ἐμπορίαν αὐτοῦ· οἱ δὲ λοιποὶ κρατήσαντες τοὺς δούλους αὐτοῦ ὕβρισαν καὶ ἀπέκτειναν. Ὁ δὲ βασιλεὺς ὠργίσθη, καὶ πέμψας τὰ στρατεύματα αὐτοῦ ἀπώλεσε τοὺς φονεῖς ἐκείνους, καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἐνέπρησε. Τότε λέγει τοῖς δούλοις αὐτοῦ· Ὁ μὲν γάμος ἕτοιμός ἐστι, οἱ δὲ κεκλημένοι οὐκ ἦσαν ἄξιοι· πορεύεσθε οὖν ἐπὶ τὰς διεξόδους τῶν ὁδῶν, καὶ ὅσους ἐὰν εὕρητε καλέσατε εἰς τοὺς γάμους. Καὶ ἐξελθόντες οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι εἰς τὰς ὁδοὺς συνήγαγον πάντας οὓς εὗρον, πονηρούς τε καὶ ἀγαθούς· καὶ ἐπλήσθη ὁ γάμος ἀνακειμένων. Εἰσελθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς θεάσασθαι τοὺς ἀνακειμένους, εἶδεν ἐκεῖ ἄνθρωπον οὐκ ἐνδεδυμένον ἔνδυμα γάμου· καὶ λέγει αὐτῷ· Ἑταῖρε, πῶς εἰσῆλθες ὧδε μὴ ἔχων ἔνδυμα γάμου; Ὁ δὲ ἐφιμώθη. Τότε εἶπεν ὁ βασιλεὺς τοῖς διακόνοις· Δήσαντες αὐτοῦ πόδας καὶ χεῖρας, ἄρατε αὐτὸν καὶ ἐκβάλετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. Πολλοὶ γάρ εἰσι κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί. Τότε πορευθέντες οἱ Φαρισαῖοι συμβούλιον ἔλαβον ὅπως παγιδεύσωσιν αὐτὸν ἐν λόγῳ. Καὶ ἀποστέλλουσιν αὐτῷ τοὺς μαθητὰς αὐτῶν μετὰ τῶν Ἡρῳδιανῶν, λέγοντες· Διδάσκαλε, οἴδαμεν ὅτι ἀληθὴς εἶ, καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ διδάσκεις, καὶ οὐ μέλει σοι περὶ οὐδενός· οὐ γὰρ βλέπεις εἰς πρόσωπον ἀνθρώπων. Εἰπὲ οὖν ἡμῖν, τί σοι δοκεῖ; Ἔξεστι δοῦναι κῆνσον Καίσαρι, ἢ οὔ; Γνοὺς δὲ ὁ Ἰησοῦς τὴν πονηρίαν αὐτῶν εἶπε· Τί με πειράζετε, ὑποκριταί; Ἐπιδείξατέ μοι τὸ νόμισμα τοῦ κήνσου. Οἱ δὲ προσήνεγκαν αὐτῷ δηνάριον. Καὶ λέγει αὐτοῖς· Τίνος ἡ εἰκὼν αὕτη καὶ ἡ ἐπιγραφή; Λέγουσιν αὐτῷ· Καίσαρος. Τότε λέγει αὐτοῖς· Ἀπόδοτε οὖν τὰ Καίσαρος Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ. Καὶ ἀκούσαντες ἐθαύμασαν, καὶ ἀφέντες αὐτὸν ἀπῆλθον. Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ προσῆλθον αὐτῷ Σαδδουκαῖοι, οἱ λέγοντες μὴ εἶναι ἀνάστασιν, καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν λέγοντες· Διδάσκαλε, Μωσῆς εἶπεν· Ἐάν τις ἀποθάνῃ μὴ ἔχων τέκνα, ἐπιγαμβρεύσει ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἀναστήσει σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ. Ἦσαν δὲ παρ' ἡμῖν ἑπτὰ ἀδελφοί· καὶ ὁ πρῶτος γήμας ἐτελεύτησε, καὶ μὴ ἔχων σπέρμα ἀφῆκε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ· ὁμοίως καὶ ὁ δεύτερος καὶ ὁ τρίτος, ἕως τῶν ἑπτά. Ὕστερον δὲ πάντων ἀπέθανε καὶ ἡ γυνή. Ἐν τῇ οὖν ἀναστάσει τίνος τῶν ἑπτὰ ἔσται γυνή; Πάντες γὰρ ἔσχον αὐτήν. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· Πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ. Ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει οὔτε γαμοῦσιν οὔτε γαμίσκονται, ἀλλ' εἰσὶν ὡς ἄγγελοι τοῦ θεοῦ ἐν οὐρανῷ. Περὶ δὲ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν οὐκ ἀνέγνωτε τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ θεοῦ λέγοντος· Ἐγώ εἰμι ὁ θεὸς Ἀβραὰμ καὶ ὁ θεὸς Ἰσαὰκ καὶ ὁ θεὸς Ἰακώβ; Οὐκ ἔστι θεὸς νεκρῶν ἀλλὰ ζώντων. Καὶ ἀκούσαντες οἱ ὄχλοι ἐξεπλήσσοντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ. Οἱ δὲ Φαρισαῖοι ἀκούσαντες ὅτι ἐφίμωσε τοὺς Σαδδουκαίους, συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτό. Καὶ ἐπηρώτησεν εἷς ἐξ αὐτῶν νομικὸς πειράζων αὐτὸν καὶ λέγων· Διδάσκαλε, ποία ἐντολὴ μεγάλη ἐν τῷ νόμῳ; Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ· Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν θεόν σου ἐν ὅλῃ καρδίᾳ σου καὶ ἐν ὅλῃ ψυχῇ σου καὶ ἐν ὅλῃ διανοίᾳ σου. Αὕτη ἐστὶν ἡ μεγάλη καὶ πρώτη ἐντολή. Δευτέρα δὲ ὁμοία αὐτῇ· Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. Ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος κρέμαται καὶ οἱ προφῆται. Συνηγμένων δὲ τῶν Φαρισαίων ἐπηρώτησεν αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς λέγων· Τί ὑμῖν δοκεῖ περὶ τοῦ Χριστοῦ; Τίνος υἱός ἐστι; Λέγουσιν αὐτῷ· Τοῦ Δαβίδ. Λέγει αὐτοῖς· Πῶς οὖν Δαβὶδ ἐν πνεύματι καλεῖ αὐτὸν Κύριον, λέγων· Εἶπε Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποκάτω τῶν ποδῶν σου; Εἰ οὖν Δαβὶδ καλεῖ αὐτὸν Κύριον, πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἐστιν; Καὶ οὐδεὶς ἐδύνατο αὐτῷ ἀποκριθῆναι λόγον, οὐδὲ ἐτόλμησέ τις ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐπερωτῆσαι αὐτὸν οὐκέτι. Τότε ὁ Ἰησοῦς ἐλάλησε τοῖς ὄχλοις καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ λέγων· Ἐπὶ τῆς Μωσέως καθέδρας ἐκάθισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι· πάντα οὖν ὅσα ἐὰν εἴπωσιν ὑμῖν τηρεῖν, τηρεῖτε καὶ ποιεῖτε· κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε· λέγουσι γὰρ καὶ οὐ ποιοῦσι. Δεσμεύουσι γὰρ φορτία βαρέα καὶ δυσβάστακτα, καὶ ἐπιτιθέασιν ἐπὶ τοὺς ὤμους τῶν ἀνθρώπων· τῷ δακτύλῳ δὲ αὐτῶν οὐ θέλουσι κινῆσαι αὐτά. Πάντα δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν ποιοῦσι πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις· πλατύνουσι γὰρ τὰ φυλακτήρια αὐτῶν, καὶ μεγαλύνουσι τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων αὐτῶν· φιλοῦσι δὲ τὴν πρωτοκλισίαν ἐν τοῖς δείπνοις, καὶ τὰς πρωτοκαθεδρίας ἐν ταῖς συναγωγαῖς, καὶ τοὺς ἀσπασμοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς, καὶ καλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ῥαββί, ῥαββί. Ὑμεῖς δὲ μὴ κληθῆτε ῥαββί· εἷς γάρ ἐστιν ὑμῶν ὁ διδάσκαλος, ὁ δὲ Χριστὸς πάντες ὑμεῖς ἀδελφοί ἐστε. Καὶ πατέρα μὴ καλέσητε ὑμῶν ἐπὶ τῆς γῆς· εἷς γάρ ἐστιν ὑμῶν ὁ πατὴρ ὁ οὐράνιος. Μηδὲ κληθῆτε καθηγηταί· εἷς γάρ ἐστιν ὑμῶν ὁ καθηγητὴς ὁ Χριστός. Ὁ δὲ μείζων ὑμῶν ἔσται ὑμῶν διάκονος. Ὅστις δὲ ὑψώσει ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, καὶ ὅστις ταπεινώσει ἑαυτὸν ὑψωθήσεται. Οὐαὶ δὲ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι κλείετε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων· ὑμεῖς γὰρ οὐκ εἰσέρχεσθε, οὐδὲ τοὺς εἰσερχομένους ἀφίετε εἰσελθεῖν. Οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι κατεσθίετε τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν, προφάσει μακρὰ προσευχόμενοι· διὰ τοῦτο λήψεσθε περισσότερον κρίμα. Οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι περιάγετε τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηρὰν ποιῆσαι ἕνα προσήλυτον· καὶ ὅταν γένηται, ποιεῖτε αὐτὸν υἱὸν γεέννης διπλότερον ὑμῶν. Οὐαὶ ὑμῖν, ὁδηγοὶ τυφλοί, οἱ λέγοντες· Ὃς ἂν ὀμόσῃ ἐν τῷ ναῷ, οὐδέν ἐστιν· ὃς δ' ἂν ὀμόσῃ ἐν τῷ χρυσῷ τοῦ ναοῦ, ὀφείλει. Μωροὶ καὶ τυφλοί· τίς γὰρ μείζων ἐστὶν, ὁ χρυσὸς ἢ ὁ ναὸς ὁ ἁγιάζων τὸν χρυσόν; Καί· Ὃς ἂν ὀμόσῃ ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ, οὐδέν ἐστιν· ὃς δ' ἂν ὀμόσῃ ἐν τῷ δώρῳ τῷ ἐπάνω αὐτοῦ, ὀφείλει. Τυφλοί· τί γὰρ μείζων ἐστὶν, τὸ δῶρον ἢ τὸ θυσιαστήριον τὸ ἁγιάζον τὸ δῶρον; Ὁ οὖν ὀμόσας ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ ὀμνύει ἐν αὐτῷ καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἐπάνω αὐτοῦ· καὶ ὁ ὀμόσας ἐν τῷ ναῷ ὀμνύει ἐν αὐτῷ καὶ ἐν τῷ κατοικοῦντι αὐτόν· καὶ ὁ ὀμόσας ἐν τῷ οὐρανῷ ὀμνύει ἐν τῷ θρόνῳ τοῦ θεοῦ καὶ ἐν τῷ καθημένῳ ἐπ' αὐτῷ. Οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι ἀποδεκατοῦτε τὸ ἡδύοσμον καὶ τὸ ἄνηθον καὶ τὸ κύμινον, καὶ ἀφήκατε τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν καὶ τὸ ἔλεος καὶ τὴν πίστιν· ταῦτα δὲ ἔδει ποιῆσαι κἀκεῖνα μὴ παρεῖναι. Ὁδηγοὶ τυφλοί, οἱ διϋλίζοντες τὸν κώνωπα, τὴν δὲ κάμηλον καταπίνοντες. Οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι καθαρίζετε τὸ ἔξωθεν τοῦ ποτηρίου καὶ τοῦ πίνακος, ἔσωθεν δὲ γέμουσιν ἐξ ἁρπαγῆς καὶ ἀκρασίας. Φαρισαῖε τυφλέ, καθάρισον πρῶτον τὸ ἔσωθεν τοῦ ποτηρίου καὶ τοῦ πίνακος, ἵνα γένηται καὶ τὸ ἐκτὸς αὐτῶν καθαρόν. Οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι παρομοιάζετε τάφοις κεκονιαμένοις, οἵτινες ἔξωθεν μὲν φαίνονται ὡραῖοι, ἔσωθεν δὲ γέμουσιν ὀστέων νεκρῶν καὶ πάσης ἀκαθαρσίας. Οὕτω καὶ ὑμεῖς ἔξωθεν μὲν φαίνεσθε τοῖς ἀνθρώποις δίκαιοι, ἔσωθεν δέ ἐστε μεστοὶ ὑποκρίσεως καὶ ἀνομίας. Οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι οἰκοδομεῖτε τοὺς τάφους τῶν προφητῶν καὶ κοσμεῖτε τὰ μνημεῖα τῶν δικαίων, καὶ λέγετε· Εἰ ἦμεν ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν πατέρων ἡμῶν, οὐκ ἂν ἦμεν αὐτῶν κοινωνοὶ ἐν τοῖς αἵμασι τῶν προφητῶν. Ὥστε μαρτυρεῖτε ἑαυτοῖς, ὅτι υἱοί ἐστε τῶν φονευσάντων τοὺς προφήτας. Καὶ ὑμεῖς πληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν. Ὄφεις, γεννήματα ἐχιδνῶν, πῶς φύγητε ἀπὸ τῆς κρίσεως τῆς γεέννης; Διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω πρὸς ὑμᾶς προφήτας καὶ σοφοὺς καὶ γραμματεῖς· καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποκτενεῖτε καὶ σταυρώσετε, καὶ ἐξ αὐτῶν μαστιγώσετε ἐν ταῖς συναγωγαῖς ὑμῶν καὶ διώξετε ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν· ὅπως ἔλθῃ ἐφ' ὑμᾶς πᾶν αἷμα δίκαιον ἐκχυνόμενον ἐπὶ τῆς γῆς, ἀπὸ τοῦ αἵματος Ἄβελ τοῦ δικαίου ἕως τοῦ αἵματος Ζαχαρίου υἱοῦ Βαραχίου, ὃν ἐφονεύσατε μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἥξει ταῦτα πάντα ἐπὶ τὴν γενεὰν ταύτην. Ἰερουσαλὴμ Ἰερουσαλήμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτήν, ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, ὃν τρόπον ὄρνις τὴν ἑαυτῆς νοσσιὰν ὑπὸ τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ἠθελήσατε! Ἰδοὺ ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος. Λέγω γὰρ ὑμῖν, οὐ μή με ἴδητε ἀπ' ἄρτι, ἕως ἂν εἴπητε· Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου. Καὶ ἐξελθὼν ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ἐπορεύετο· καὶ προσῆλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐπιδεῖξαι αὐτῷ τὰς οἰκοδομὰς τοῦ ἱεροῦ. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· Οὐ βλέπετε ταῦτα πάντα; Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ ἀφεθῇ ὧδε λίθος ἐπὶ λίθον ὃς οὐ μὴ καταλυθήσεται. Καθημένου δὲ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ κατ' ἰδίαν λέγοντες· Εἰπὲ ἡμῖν, πότε ταῦτα ἔσται, καὶ τί τὸ σημεῖον τῆς σῆς παρουσίας καὶ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος; Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· Βλέπετε μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ. Πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου λέγοντες· Ἐγώ εἰμι ὁ Χριστός· καὶ πολλοὺς πλανήσουσι. Μελλήσετε δὲ ἀκούειν πολέμους καὶ ἀκοὰς πολέμων· ὁρᾶτε μὴ θροεῖσθε· δεῖ γὰρ ταῦτα γενέσθαι· ἀλλ' οὔπω ἐστὶ τὸ τέλος. Ἐγερθήσεται γὰρ ἔθνος ἐπὶ ἔθνος καὶ βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν· καὶ ἔσονται λιμοὶ καὶ λοιμοὶ καὶ σεισμοὶ κατὰ τόπους· πάντα δὲ ταῦτα ἀρχὴ ὠδίνων. Τότε παραδώσουσιν ὑμᾶς εἰς θλῖψιν καὶ ἀποκτενοῦσιν ὑμᾶς, καὶ ἔσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν διὰ τὸ ὄνομά μου. Καὶ τότε σκανδαλισθήσονται πολλοὶ καὶ ἀλλήλους παραδώσουσι καὶ μισήσουσιν ἀλλήλους. Καὶ πολλοὶ ψευδοπροφῆται ἐγερθήσονται καὶ πλανήσουσι πολλούς· καὶ διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν ψυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν. Ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος οὗτος σωθήσεται. Καὶ κηρυχθήσεται τοῦτο τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, καὶ τότε ἥξει τὸ τέλος. Ὅταν οὖν ἴδητε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως τὸ ῥηθὲν διὰ Δανιὴλ τοῦ προφήτου ἑστὸς ἐν τόπῳ ἁγίῳ, ὁ ἀναγινώσκων νοείτω· τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη· ὁ ἐπὶ τοῦ δώματος μὴ καταβάτω ἆραι τὰ ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ· καὶ ὁ ἐν τῷ ἀγρὸς μὴ ἐπιστρεψάτω ὀπίσω ἆραι τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ. Οὐαὶ δὲ ταῖς ἐν γαστρὶ ἐχούσαις καὶ ταῖς θηλαζούσαις ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις. Προσεύχεσθε δὲ ἵνα μὴ γένηται ἡ φυγὴ ὑμῶν χειμῶνος μηδὲ σαββάτῳ· ἔσται γὰρ τότε θλῖψις μεγάλη, οἵα οὐ γέγονεν ἀπ' ἀρχῆς κόσμου ἕως τοῦ νῦν, οὐδ' οὐ μὴ γένηται. Καὶ εἰ μὴ ἐκολοβώθησαν αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι, οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα σάρξ· ἀλλὰ διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς κολοβωθήσονται αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι. Τότε ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ· Ἰδοὺ ὧδε ὁ Χριστός, ἢ ὧδε, μὴ πιστεύσητε· ἐγερθήσονται γὰρ ψευδόχριστοι καὶ ψευδοπροφῆται, καὶ δώσουσι σημεῖα μεγάλα καὶ τέρατα, ὥστε πλανῆσαι εἰ δυνατὸν καὶ τοὺς ἐκλεκτούς. Ἰδοὺ προείρηκα ὑμῖν. Ἐὰν οὖν εἴπωσιν ὑμῖν· Ἰδοὺ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐστίν, μὴ ἐξέλθητε· Ἰδοὺ ἐν τοῖς ταμείοις, μὴ πιστεύσητε. Ὥσπερ γὰρ ἡ ἀστραπὴ ἐξέρχεται ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ φαίνεται ἕως δυσμῶν, οὕτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Ὅπου γὰρ ἐὰν ᾖ τὸ πτῶμα, ἐκεῖ συναχθήσονται οἱ ἀετοί. Εὐθέως δὲ μετὰ τὴν θλῖψιν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς, καὶ οἱ ἀστέρες πεσοῦνται ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται· καὶ τότε φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν οὐρανῷ, καὶ τότε κόψονται πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς, καὶ ὄψονται τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς. Καὶ ἀποστελεῖ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ μετὰ σάλπιγγος καὶ φωνῆς μεγάλης, καὶ ἐπισυνάξουσι τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων ἀπ' ἄκρων οὐρανῶν ἕως τῶν ἄκρων αὐτῶν. Ἀπὸ δὲ τῆς συκῆς μάθετε τὴν παραβολήν· ὅταν ἤδη ὁ κλάδος αὐτῆς ἁπαλὸς γένηται καὶ ἐκφύῃ τὰ φύλλα, γινώσκετε ὅτι ἐγγὺς τὸ θέρος ἐστίν· οὕτω καὶ ὑμεῖς ὅταν ἴδητε πάντα ταῦτα, γινώσκετε ὅτι ἐγγύς ἐστιν ἐπὶ θύραις. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ αὕτη μέχρις οὗ πάντα ταῦτα γένηται. Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν. Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, οὐδὲ ὁ υἱός, εἰ μὴ ὁ πατήρ μου μόνος. Ὥσπερ δὲ αἱ ἡμέραι τοῦ Νῶε, οὕτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Ὡς γὰρ ἦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις ταῖς πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ τρώγοντες καὶ πίνοντες, γαμοῦντες καὶ γαμίσκοντες, ἄχρι ἧς ἡμέρας εἰσῆλθε Νῶε εἰς τὴν κιβωτὸν, καὶ οὐκ ἔγνωσαν ἕως ἦλθεν ὁ κατακλυσμὸς καὶ ἦρε πάντας, οὕτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Τότε δύο ἔσονται ἐν τῷ ἀγρῷ· εἷς παραλαμβάνεται καὶ εἷς ἀφίεται· δύο ἀλήθουσαι ἐν τῷ μύλωνι· μία παραλαμβάνεται καὶ μία ἀφίεται. Γρηγορεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ οἴδατε ποίᾳ ὥρᾳ ὁ Κύριος ὑμῶν ἔρχεται. Ἐκεῖνο δὲ γινώσκετε, ὅτι εἰ ἤδει ὁ οἰκοδεσπότης ποίᾳ φυλακῇ ὁ κλέπτης ἔρχεται, ἐγρηγόρησεν ἂν καὶ οὐκ ἂν εἴασε διορυχθῆναι τὸν οἶκον αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ ὑμεῖς γίνεσθε ἕτοιμοι, ὅτι ᾗ οὐ δοκεῖτε ὥρᾳ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται. Τίς ἄρα ἐστὶν ὁ πιστὸς δοῦλος καὶ φρόνιμος, ὃν κατέστησεν ὁ κύριος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς θεραπείας αὐτοῦ, τοῦ δοῦναι αὐτοῖς τὴν τροφὴν ἐν καιρῷ; Μακάριος ὁ δοῦλος ἐκεῖνος, ὃν ἐλθὼν ὁ κύριος αὐτοῦ εὑρήσει οὕτω ποιοῦντα. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ καταστήσει αὐτόν. Ἐὰν δὲ εἴπῃ ὁ κακὸς δοῦλος ἐκεῖνος ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· Χρονίζει μου ὁ κύριος ἐλθεῖν, καὶ ἄρξηται τύπτειν τοὺς συνδούλους αὐτοῦ, ἔσθῃ δὲ καὶ πίνῃ μετὰ τῶν μεθυόντων, ἥξει ὁ κύριος τοῦ δούλου ἐκείνου ἐν ἡμέρᾳ ᾗ οὐ προσδοκᾷ καὶ ὥρᾳ ᾗ οὐ γινώσκει, καὶ διχοτομήσει αὐτὸν καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ὑποκριτῶν θήσει· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. Τότε ὁμοιωθήσεται ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν δέκα παρθένοις, αἵτινες λαβοῦσαι τὰς λαμπάδας αὐτῶν ἐξῆλθον εἰς ὑπάντησιν τοῦ νυμφίου. Πέντε δὲ ἦσαν ἐξ αὐτῶν φρόνιμοι καὶ πέντε μωραί. Αἱ μωραὶ γὰρ λαβοῦσαι τὰς λαμπάδας αὐτῶν οὐκ ἔλαβον μεθ' ἑαυτῶν ἔλαιον· αἱ δὲ φρόνιμοι ἔλαβον ἔλαιον ἐν τοῖς ἀγγείοις μετὰ τῶν λαμπάδων αὐτῶν. Χρονίζοντος δὲ τοῦ νυμφίου ἐνύσταξαν πᾶσαι καὶ ἐκάθευδον. Μέσης δὲ νυκτὸς κραυγὴ γέγονε· Ἰδοὺ ὁ νυμφίος ἔρχεται, ἐξέρχεσθε εἰς ὑπάντησιν αὐτοῦ. Τότε ἠγέρθησαν πᾶσαι αἱ παρθένοι ἐκεῖναι καὶ ἐκόσμησαν τὰς λαμπάδας ἑαυτῶν. Αἱ δὲ μωραὶ ταῖς φρονίμοις εἶπον· Δότε ἡμῖν ἐκ τοῦ ἐλαίου ὑμῶν, ὅτι αἱ λαμπάδες

nunquam futurus est, in quo ipse præcesfit. Vide ergo num illud significatur, futurum nempe vt salutem vniversus Israël consequatur, quum Gentium plenitudo advenerit. Intelligatur autem Israël, non qui secundum carnem, sed qui animæ nobilitate præditus significatur, quique optima ad intelligendum & indole, & perspicacitate pollet; non vt postulabat autem hæc indoles, in fide & vita bona educatus est.

A ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ ἐν ᾧ πεφῆξεν· ὅρα οὖν μήποτε ἐμφαίνεται, ὅπι ὅταν ὁ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, τότε πᾶς ἰσραὴλ σωθήσεται· νοείσθω δὲ ὁ ἰσραὴλ, οὐχὶ ὁ κατὰ σάρκα, ἀλλ' ὁ ἐν τῇ εὐφυΐᾳ τῆς ψυχῆς χαρακτηριζόμενος, καὶ ἔχων μὲν τὰ εὐφυᾶ πρὸς σωφρονεῖν καὶ ὁ εὐσεπτικὸν, ἐμὴν ἀξίως τῆς εὐφυΐας ἀνατεθραμμένος ἐν πίστει καὶ βίῳ ἀγαθῷ.

De vinea plantata, & agricolis tradita.

B Περὶ τοῦ φυτευθέντος ἀμπελῶνος καὶ ἐκδοθέντος γεωργοῖς.

Matth. 21. 33, 34, & seq.

Aliam Parabolam audite; Homo erat Paterfamilias qui plantavit vineam, & sepem circumdedit ei, & fodit in ea torcular, & reliqua, ad id vsque: *Dabitur genti facienti fructus ejus.* Qui Parabolæ sensum leviter tantum attinget, neque dictiones singulas perscrutabitur, planam hæc ei & perspicuam sententiam videbitur continere, eam scilicet: Qui nos præcessit populus & Dei pars fuit, vinea erat à Patrefamilias, cujus in Parabola mentio fit, consita; Dei C autem, quo tutus erat, præsidium, ea erat sepes; at Templum turris erat; torcular vero, libationum locus; agricolæ autem, Sacerdotes & sapientes populi; heri vero profectio, quando Dominus qui inter illos in nube diei, & columna noctis versabatur, donec eos in montem sanctum suũ, & in tabernacula sua deductos alibi conseret, non ita amplius eis apparuit; tempus autem fructuum adventans, tempus illud erat quo Prophetæ ab agricolis & vinea fructum reposcebant, vt vitæ suæ recta juxta Legem institutione se Le- E gem accepisse declararent; servi vero ad agricolas missi vt fructus reciperent, ij erant priores Prophetæ, quos verberibus & contumelijs affecerunt Principes & Sapientes populi nonnullos etiam trucidarunt alios vero lapidibus enecarunt; servi autem qui post illos, plures prioribus missi sunt, tempus plurimorum Prophetarum significat, quorum nomina in altero Paralipomenon libro, & in Ieremia, & in duodecim Prophetis, & in Daniele scripta sunt; dicet enim fortasse aliquis Ana- F niam, Azariam, & Misaëlem Prophetas fuisse. Plures porro eos prioribus Prophetis itidẽ exceperunt, verberibus cædẽtes, morte plectentes, & lapidibus obruentes. Postremo tandem filium suum mittit paterfamilias, Dominum videlicet nostrum Iesum Christum, qui pudorem vineæ & agricolis, ac reverentiam posset incutere; sed Principes sacerdotum, & Seniores, ac Sapientes populi viso Filio, nec insolentiæ suæ immemores, hæredem eum

Ἄλλην παραβολὴν ἀκούσατε. ἄνθρωπος ἦν οἰκοδεσπότης, ὃς ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα, καὶ φραγμὸν αὐτῷ περιέθηκε, καὶ ὤρυξεν ἐν αὐτῷ ληνὸν, καὶ ἕως ἕξης, ἕως δὲ καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς· πῶς * μὴ ὀπτιπλεῖον βασανίζοντ' * κ. μ. τὰ τῆς παραβολῆς, μηδὲ ἑκάστην λέξιν ἐξετάζοντα, πρὸς ὑφὴν ἕν τι δόξει ὅπως ἂν διηγήσιως τυχοῦσα. ὁ πρὸ ἡμῶν λαὸς, καὶ μέρος ὢν θεοῦ, ὁ φυτευθεὶς ἦν ἀμπελὼν· ἔστι δὲ τῇ παραβολὴν οἰκοδεσπότης. καὶ ἡ θεοῦ φρουρὰ περὶ αὐτὸν, ὁ φραγμὸς ἦν. καὶ πύργος μὲν, ὁ ναός. ληνὸς δὲ, ὁ τόπος τῶν σπονδῶν. καὶ γεωργοὶ, οἱ περισσότεροι καὶ σοφοὶ τοῦ λαοῦ. ἀποδημία δὲ ἐστὶ τοῦτο, ὅτι κύριος ὁ σπεύδων αὐτοῖς ἐν νεφέλῃ ἡμέρας, καὶ στύλῳ νυκτὸς, ἕως αὐτοὺς καταφυτεύσει εἰς ἄγαν ἐις ὄρος ἅγιον αὐτοῦ καὶ εἰς τὰ σκηνώματα αὐτοῦ, οὐκέτι ὥσπερ αὐτοῖς ἐπεφαίνετο. ὁ δὲ ἐγγίσας καιρὸς τῶν καρπῶν, ὁ καιρὸς ἦν τῶν προφητῶν ἀπαιτούντων τὸν καρπὸν ἀπὸ τῶν γεωργῶν καὶ τῆς ἀμπελῶνος, ἵνα κἂν διέξωσι τὴν ληνὸν τὴν ἀληθοῦς τὸν νόμον τοῦ βεβιωκέναι καλῶς αὐτῶν. δοῦλοι δὲ οἱ πρὸς τοὺς γεωργοὺς πεμφθέντες λαβεῖν τοὺς καρποὺς, οἱ πρῶτοι προφῆται, ὧν οἱ ἀρξάντες καὶ σοφοὶ τοῦ λαοῦ ὕβρισθῆναι τύπτοντες, ἵνα δὲ καὶ ἀπέκτειναν, καὶ ἄλλους λιθολύστους πεποιήκασιν· ἄλλοι δὲ μὴ τούτους δοῦλοι πλείονες τῶν πρώτων, ὁ καιρὸς τῶν πολλῶν προφητῶν, ὧν τὰ ὀνόματα ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν παραλειπομένων γέγραπται, καὶ ἐν τῷ ἱερεμίᾳ, καὶ τοῖς δώδεκα, καὶ τῷ δανιήλ. εἴποι γὰρ ἄν τις καὶ τὸν ἀνανίαν, ἀζαρίαν, μισαὴλ, προφήτας γεγονέναι· καὶ τούτοις οὖν τοῖς πλείοσι τῶν τοὺς πρώτους προφήτας ὡσαύτως ἐχρήσαντο τύπτοντες, καὶ ἀναιροῦντες, καὶ λιθοβολοῦντες· * τελευταῖον δὲ τὸν ἑαυτοῦ ἀποστέλλει ὁ οἰ- * κ. τελευκοδεσπότης, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν χριστὸν, ἐντραπήσεσθαι δυνάμενον τὸν ἀμπελῶνα, καὶ τοὺς γεωργούς. ἀλλ' οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ πρεσβύτεροι, καὶ οἱ σοφοὶ τοῦ λαοῦ τὸν υἱὸν ἰδόντες, ὑπόμνησιν αἰσ-

οὗτοι τῆς ἰδιοτῆς ἀμπελῶνος κληρονόμον εἶναι αὐτὸν ἀπεκτείνασι. Τάχα οὖν ἂν τοῦτο ἐποίησαν, ἵνα αὐτοὶ κύριοι τοῦ ἀμπελῶνος γένωνται). καὶ συμβάντος αὐτοῖς, καὶ ἔξω κείνοντες τὸν τοῦ Ἰσραὴλ πατριάρχην ἀπέκτειναν. καὶ διὰτοῦτο ὁ τοῦ ἀμπελῶνος κύριος ὃν ἀπέκτειναν, ἐκδήμει ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, καὶ κακοὺς κακῶς τοὺς μὲν γεωργοὺς ἀπόλλυσιν, ἄλλοις δὲ γεωργοῖς τοῖς ἀποστόλοις ἑαυτοῦ παραδίδωσι τοὺς ἀπὸ τοῦ λαοῦ πιστεύσαντας, τοιούτους τὸν ἀμπελῶνα, οἳ ἀποδιδόασιν ἐν τοῖς ἰδίοις καιροῖς τοὺς καρποὺς τῶν οἰκοδεσποτῶν. εἶτα εἰπόντων μὲν τὴν παραβολὴν πρὸς ἐν τοῖς αὐτῶν πυθομένων τό· ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς; ἢ ἀπὸ τοῦ· κακοὺς κακῶς ἀπολέσει αὐτούς, ὁ Σωτὴρ ἀπεκείνατο διδάσκων αὐτοὺς ἀπὸ τῆς προφητείας, ὅτι ἐστὶν ἐκείνων μὲν ἀποδεκτὸς θεμάτων, παρὰ δὲ τοῖς ἁγίοις ἔστιν ἔντιμος, καὶ κεφαλὴ τῆς ὅλης οἰκοδομῆς, καὶ τῆς κατ' αὐτὴν στεφάνης, καὶ κεφαλὴ γωνίας ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν εἰδότων βλέπειν αὐτήν· εἶτα προφητεύων τὴν ἀπὸ τῶν ἐθνῶν κλῆσιν, φησὶ τοῖς μὴ πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν διδασκάλοις ἰουδαίων· ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς· ἀλλ' ὡς προείπαμεν ὁλοσχερεστέρα τις, καὶ οὐκ ἀκριβὴς ἐστὶν ἡ τοιαύτη ἐπίνοια. πρὸς ἣν πολλά τις ἀπὸ πνευματικοῦ, καὶ ἀνακείνειν δυναμένου πύλας, ἐπαπορήσας κρίνων τὴν ἀσαφείαν κεκλεισμένην θύραν τῇ ἐνθυμήσει κέκρυμμένων νοημάτων, καὶ ὀρθῶς ζητήσας θύρᾳ, καὶ αἰτήσας ἀπὸ τοῦ θεοῦ λάβοι· καὶ ἡμεῖς δὲ κατὰ τὸ μέτριον ἡμῶν, τοιαῦτα εἰς τὸν τόπον φλυαροῦμεν. ὅπου ὁ μὲν οἰκοδεσπότης ἀνθρωπος, ὁ θεὸς ἐστὶ, περὶ οὗ λέγεται· ἐξεπορεύσατο σε κύριος ὁ θεός σου, ὡς εἰ τις ἐξεπορεύσατο ἄνθρωπος τὸν υἱὸν αὐτοῦ. ἔστι δὲ ὁ λόγος ὁ ἐκπορεύειν καὶ φέρειν ἐν τῷ ἀνθρώπους ὠφελεῖν ζῶπον ἀνθρώπινον τὸ ὠφελούμενον ἀνθρώπους, ἔν ποι παραβολαῖς λέγεται εἶναι) ἄνθρωπος. καὶ ἐνταῦθα μὲν ἄνθρωπος οἰκοδεσπότης καλεῖται ὁ τοῦ ἀμπελῶνα, καὶ τὸ περικείμενον τῷ ἀμπελῶνι φραγμόν, καὶ τὴν ληνὸν ἣν ὤρυξε, καὶ τὸν πύργον ὃν ᾠκοδόμησε, καὶ ὃς κέκτηται ὅλας, καὶ ὃς πέμπει πρὸς τοὺς γεωργοὺς, καὶ δεύτερον ἀποστέλλει πλείονας· ὡς οἰκοδεσπότης ὢν ἐξέδοτο γεωργοῖς τὸν ἀμπελῶνα, ἀφ' ὧν ἀφελῶν αὐτὸν ἄλλοις ἔδωσιν ἑτέροις· ἔτι δὲ πάλιν ἐν τοῖς αὐτοῦ ἄνθρωπος οἰκοδεσπότης εἰρηται ἀπὸ τῶν· ὁμοία γάρ ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὅστις ἐξῆλθεν ἅμα πρωῒ μισθώσασθαι ἐργάτας εἰς τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ. καὶ ὡς οἰκοδεσπότης γε ἀμπελῶνα ἔχει, καὶ μισθοῦται γεωργοὺς, ἔστι δὲ αὖτις καὶ

esse cogitarunt; tum vero vt ipsi vineæ domini efficerentur, interficere eum audent; cumque illum ejecissent, & extra Israëlem amandandum decreviſſent, trucidarunt; confestimque vineæ Dominus quem interemerunt, postquam à mortuis surrexit, ad eos profectus, agricolas nefarios male perdit; alijs autem agricolis, Apostolis nempe suis, eos tradit qui è populo crediderunt, vineam videlicet; atque hi fructus patrifamilias temporibus suis reddunt. Postquam autem ij qui supra quæsiverant: *In qua potestate hæc facis?* ea post parabolam subjunxerunt quæ his verbis subnexa sunt: *Malos male perdet*, petitam è Prophetis doctrinam ipsis tradens respondet Servator se ab illis quidem esse reprobatum, apud Deum autem in honore esse, & totius ædificij, ac vniversæ, quæ ei cohæret, compagis caput, & mirabile quidem caput in eorum oculis qui illud intueri possunt. Deinde vero vocationem è Gentibus vaticinans, Iudæorum magistris sibi fidem non habentibus ait: *Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur Genti facienti fructus ejus.* Verum, ita vt à nobis supra dictum est, omnia summatim nimis complectitur hæc explicatio, non etiam ad verbum singula interpretatur; super qua spiritalis aliquis, & vnumquodque examinare valens, dum reconditarum hic sententiarum januam obscuritate occlusam pulsabit, ad pleraſque offendet dubitationes, quarum solutionem reperiet si eam recte quæsiverit, à Deoque recipiet si precibus postulaverit. Nos autem pro modulo nostro talia super hoc loco mente concipimus; hominem nimirum patremfamilias, Deum esse, de quo scriptum est: *Portavit te Dominus Deus tuus, vt solet homo gestare parvulum filium suum:* Is enim in quibusdam Parabolis homo appellatur, propterea quod dum homines juvat, hominum mores in hominum vtilitatem ac commodum sustinet: atque hoc quidem loco propter vineam, & assitam vineæ sepem, & effossum ab ipso torcular, & ædificatam turrim, & propter servos quos habet, & quos ad agricolas mittit, quosque majore numero altera vice mittit, homo paterfamilias appellatur: & quasi paterfamilias agricolis vineam tradidit, quam ab ijs deinde ablatam alijs dedit. Rursus vero homo paterfamilias supra dictus est his verbis: *Simile enim est regnum cœlorum homini patrifamilias, qui exijt primo mane conducere operarios in vineam suam;* &, vt paterfamilias, vineam habet, & agricolas conducit; procuratorem item habet, cui dicit: *Voca operarios, & redde illis merce-*

Matth. 21. 23. Matth. 21. 41. Matth. 21. 43. Deuter. 1. 31. Matth. 20. 1.

Matth. 20. 8. dem, *incipiens à noviſſimis uſque ad primos.* In Parabola autem de cœna, & filij ipſius nuptijs, & vocatu, non paterfamilias, ſed Rex dictus eſt; major quippe eſt patrefamilias, vt pote qui exercitum tanquam Rex mittat, eoſque de medio tollat qui ſervos ipſius comprehenderunt, & contumelijs affecerunt, ac trucidarunt; & tanquam regia præditus poteſtate, non vt paterfamilias duntaxat, miniſtris ſuis juſſit, vt pedes illius manuſque ligarent, qui veſtem nuptialem non habens ad nuptias fuerat ingreſſus, eumque vt in tenebras exteriores mitterent. Cum vero ſupra dicitur: *Homo quidam habebat duos filios*, neque paterfamilias, neque rex appellatus eſt, ſed homo ſimpliciter. Quemadmodum autem in divinis Scripturis multipliciter Deus accipitur, ita multum intereſt homóne ſimpliciter, an paterfamilias, an Rex appelletur. Atque illa quidem ita ſe habent apud Matthæum; Parabola autem quæ apud Lucam huicce reſpondet, hominem eum nuncupavit, his verbis: *Homo plantavit vineam & locavit colonis.* Quin & Marcus ait: *Vineam paſtinavit homo quidam, & circumdedit ſepem.* Rurſum Lucas vocationis Parabolam exponens, *Homo quidam*, inquit, *fecit cœnam magnam, & vocavit multos.* Tu vero loca omnia colligens in quibus Deus homo appellatur, & ſpiritalia cum ſpiritalibus in ejus rei diſputatione contendens, & quæ paſſim reperientur recte diſcutiens, pro diſquiſitionis tuæ ratione multa invenies ſuper eo, quod Deus homo nuncupatur. Hic autem homo paterfamilias vineam plantavit, de qua, non abſque examine prætermiſſa tanta parabola, accuratius diſputandũ eſt. Quænã ergo vinea illa eſt, quæ aliud quidpiã eſt quã primi agricolæ & ſecundi, quæque ab homine patrefamilias plantata eſt? Hæc autem vinea contumelioſis primum agricolis tradita eſt; ſecundo autem, juxta eorum ſententiam qui de vinea interrogati reſponderunt, alijs traditur agricolis, qui ipſius fructus reddent temporibus ſuis; juxta Servatoris autem verba: *Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus ejus.* An ergo idem eſſe regnum Dei ac vineam prioribus ablatam, genti vero fructus ipſius facienti traditam dicendum eſt? an aliud eſſe vineam, aliud vero regnum Dei ſtatuendum? Poſtquam autem vineam appellari populũ probaverimus ex Scriptura, videamus primũ vtrum quæcunq; hoc habentur loco, ejuſmodi poſſint explica-

Matth. 21. 43.

Luc. 20. 9.

Marc. 12. 1.

Luc. 14. 16.

A ὅτι ἔσπερ ὁ λέγω· καὶ λέγεσιν τοὺς ἐργάτας, καὶ ἀπόδος τὸν μισθὸν, ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν ἐσχάτων ἕως τῶν πρώτων· ἐν ᾗ τῇ παρὰ τὸ δεῖπνον παραβολῇ, καὶ τὸν γάμον δέ φησιν αὐτὸν, καὶ τὴν κλῆσιν, οὐκ οἰκοδεσπότην, ἀλλὰ βασιλέα εἰρηκὼς. μείζων γὰρ ἡ οἰκοδεσπότης ἐστὶ, πέμπων στρατόπεδα ὡς βασιλεὺς, καὶ αἱρῶν τοὺς κρατήσαντας τοὺς δούλους αὐτοῦ, καὶ ὀβρίζοντας, καὶ ἀποκτείναντας αὐτούς. καὶ ἐν βασιλικῇ ἐξουσίᾳ, οὐχ ὡς οἰκοδεσπότης μόνον, εἶπε τοῖς διακόνοις δῆσαι πόδας καὶ B χεῖρας τοῦ εἰσελθόντος εἰς τοὺς γάμους, μὴ ἔχοντος ἔνδυμα γάμου, καὶ ἐκβαλεῖν αὐτὸν εἰς τὸ ἐξώτερον σκότος· ὅτε ἐν τοῖς αἰωτέρω λέγομεν· ἄνθρωπος εἶχε τέκνα δύο, ὅτε οἰκοδεσπότης, ὅτε βασιλεὺς ὠνόμασεν, ἀλλ' ἁπλῶς ἄνθρωπος· εἰσὶν οὖν ὡς ἂν πολλαὶ ὑπόνοιαι τῆς θεοῦ κατὰ τὰς θείας γραφὰς, ὅταν καὶ διαφορεῖ δ' ἄνθρωπον αὐτὸν ὀνομάζεσθαι, ἤτοι ἁπλῶς, ἢ οἰκοδεσπότην, ἢ βασιλέα· καὶ ταῦτα μὲν κατὰ τὸν ματθαῖον. κατὰ δὲ τὸν λουκᾶν ἡ ὁμοία τῇ ἐκκεμμένῃ παραβολῇ C λέγει ἄνθρωπον αὐτὸν ὠνόμασεν ἐν ᾧ· ἀνθρωπος ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα, καὶ ἐξέδετο αὐτὸν γεωργοῖς· ἀλλὰ καὶ μάρκος φησὶν· ἄνθρωπός τις ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα, καὶ περιέθηκεν αὐτῷ φραγμόν· πάλιν τε αὖ ὁ λουκᾶς τὴν τῆς κλήσεως ἐκπαίδευσιν παραβολὴν, ἄνθρωπός τις, φησὶν, ἐποίησε δεῖπνον μέγα, καὶ ἐκάλεσε πολλούς· καὶ σὺ δ' σωσαγαγὼν εἴ πως ὠνόμασεν ἄνθρωπον ὁ θεὸς, καὶ πολυμαθικὰ πολυμαθικοῖς ἐν ᾧ περὶ τούτου συλλείνων λέγω, καὶ ζητήσας ὀρθῶς περὶ τοῦ κ τῶν D ὄντως, ὅσοις ἂν ἀναλογον τῇ ζητήσει πλείονα εἰς ὃ ἄνθρωπον λέγεσθαι τὸν θεόν· ἔστι δ' ἐφύτευσεν ὁ οἰκοδεσπότης ἀνθρωπος ἀμπελῶνα, ὄντινα ὀλιμελέστερον ζητητέον, μὴ ἀβασανίστως παρεργάσωμεν τὴν τοσαύτην παραβολήν· τίς οὖν ὁ ἀμπελὼν, ἕτερος ὢν παρὰ τοὺς γεωργοὺς τοὺς πρώτους καὶ τοὺς δευτέρους, ὃν ἐφύτευσεν ὁ οἰκοδεσπότης ἄνθρωπος; ὁ δὲ ἀμπελὼν ἔστι πρώτερον μὲν ἐκδεδόμενος ὅτι γεωργοῖς ὑφειμένοις. δεύτερον δ', καὶ τοὺς ἀποκεναμμένους παρὰ τοῦ ἀμπελῶνος, ἐκδεδόμενος ἄλλοις γεωργοῖς, οἵτινες δώσουσι τοὺς καρποὺς * αὐτοῦ ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν. καὶ ὁ τῶν ὅλων λέγοντα· ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς· ἆρα γε δεῖ τῶν εἰπεῖν ἐν τῇ τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ τῷ ἀμπελῶνι, ἀφαιρεθήναι ἀπὸ τῶν πρώτων, δοθήναι δὲ ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς; ἢ

* C. P. lin.

ἄλλο μὲν ἐστὶ τὸ ἀμπελῶνα, ἄλλο δὲ τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ; ἰδωμὲν δὲ πρῶτον, πῶς ἐστὶν ἀπὸ τῆς γραφῆς ὅτι ἀμπελὼν καλεῖται ὁ λαὸς, εἰ δυνατὸν ἁρμόσαι πρῶτα τῷ κ τὸν

πόπον τῇ τοιαύτῃ διηγήσει· φησὶν οὖν Ησαίας· A tioni convenire. Ait ergo Isaias: *Cantabo Isaiæ 5. 1.*
ἄσω δὲ τῷ ἠγαπημένῳ ἆσμα τῷ ἀγαπητῷ τῷ *dilecto canticum dilecti vineæ meæ: vinea fa-*
ἀμπελῶνί μου. ἀμπελὼν ἐγένηθη τῷ ἠγαπη- *cta est dilecto, in cornu, in loco pingui. Et se-*
μένῳ, ἐν κέρατι, ἐν τόπῳ πίονι. καὶ φραγμὸν *pem circumposui, & vallavi, & plantavi*
περιέθηκα, καὶ ἐχαράκωσα, καὶ ἐφύτευσα ἄμ- *vineam Sorec, & reliqua, ad id vsque: Fe-*
πελον Σωρὴκ, καὶ ᾠκοδόμησα πύργον ἐν μέσῳ *cit autem iniquitatem, & non justitiam, sed*
αὐτοῦ, καὶ προλήνιον ὤρυξα ἐν αὐτῷ· καὶ ἔμεινε τοῦ *clamorem.* Canticum porro ex Isaia pro-
ποιῆσαι σταφυλὴν, ἐποίησεν ἀκάνθας. ἐν τῇ τοῦ posui, vt illud cum parabola contendens
εὐαγγελίου δὲ τοῦτο, ἐφύτευσε γεωργοὺς, καὶ dispicerem, eandemne significationem in
ἀπεδήμησεν. ὁ δὲ καιρὸς τῶν καρπῶν ἐγγίσας vtraque Scriptura vinea contineret. In
ἀπέστειλε τοὺς δούλους πρὸς τοὺς γεωργοὺς, quibus autem rebus conveniant propo-
ἵνα λάβωσι τοὺς καρποὺς αὐτοῦ· οἱ δὲ λαβόντες sita loca, in quibus disconveniant obser-
τοὺς δούλους, τὸν μὲν ἔδειραν, τὸν δὲ ἀπέκτει- va, vt similium cum dissimilibus perspecta dif-
νον, τὸν δὲ ἐλιθοβόλησαν. καὶ πάλιν ἀπέστειλεν ferentia Scripturæ sensum eo pacto tene-
ἄλλους δούλους πλείονας τῶν πρώτων, καὶ ἐποί- re possis. Illud igitur: *Plantavit vineam,* *Matth. 21.*
ησαν αὐτοῖς ὡσαύτως. ὕστερον δὲ πάντων ἀπέ- *& sepem circumdedit ei, & fodit in ea torcu-* *33.*
στειλε τὸν υἱὸν αὐτοῦ, λέγων· ἐντραπήσονται *lar, & ædificavit turrim,* simile ei est: *Vinea*
τὸν υἱόν μου. οἱ δὲ γεωργοὶ ἰδόντες τὸν υἱὸν *facta est dilecto, in cornu, in loco pingui.*
αὐτοῦ, εἶπον ἐν ἑαυτοῖς· οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος, *Et sepem circumposui & vallavi, & plan-*
δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτὸν, καὶ σχῶμεν τὴν κλη- *tavi vineam Sorec, & ædificavi turrim*
ρονομίαν αὐτοῦ, καὶ ἐκβαλόντες αὐτὸν ἔξω τοῦ *in medio ejus, & torcular extruxi in ea.*
ἀμπελῶνος, καὶ ἀπέκτειναν. καὶ ἐν μὲν τῷ Ησαΐᾳ Huic enim, *Plantavit vineam,* confer il-
τῷ ἀμπελῶνι ἀπειλεῖ ὁ λόγος λέγων· ἀφελῶ lud, *Plantavi vineam Sorec;* huic, *sepem*
τὸν φραγμὸν αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς διαρπαγήν. κα- *circumdedit ei,* illud, *sepem circum-*
θελῶ τὸ τεῖχος αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς καταπάτημα· *posui;* & huic, *Fodit in ea torcular,* il-
καὶ ἀφήσω τὸν ἀμπελῶνά μου, καὶ οὐ μὴ ἁμηθῇ, lud, *& torcular extruxi in ea;* & huic, *æ-*
οὐδὲ μὴ σκαφῇ, καὶ ἀναβήσεται εἰς αὐτὸν ὡς εἰς *dificavit turrim,* illud, *& ædificavi tur-*
χέρσον ἄκανθα. ἀλλὰ καὶ ὅτι τοῖς ἱερεῦσιν ἐπι- *rim in medio ejus:* vtrobique autem fru-
λεῖται τῷ μὴ βρέξαι εἰς τὸν ἀμπελῶνα ὑετὸν, τῷ ἀμπελῶνι ἀπειλεῖ, ὃν πάλιν ὁ προφήτης εἶπεν εἶναι
τὸν τοῦ ἰσραὴλ οἶκον, καὶ τὸν ἄνδρα τὸν ἰούδα, μὴ ποιήσαντα τὸν καρπὸν, τὴν κρίσιν, καὶ τὸν
ἐκραυσμόν. ποιήσαντα δὲ ἀκάνθας, τὴν ἀνομίαν καὶ τὴν κραυγήν· ἐν δὲ τῇ εὐαγγελίῳ τὸν μὲ-

ctuum vineæ fit mentio; apud Isaiam quidem: *Expectavi vt faceret vuas, & se-* *Isaiæ 5. 2.*
cit labruscas; in Parabola autem Evangelij vitem non accusari perspicuum est, quod fructus, tempore ipsorum adventante, non dederit, sed hos agricolas qui patris-familias *apprehensis servis alium ceciderunt,* *Matth. 21.*
alium occiderunt, alium vero lapidavérunt. *35, 36.*
Quum autem *Misit alios servos plures prio-*
ribus, accusantur rursus agricolæ, quod
fecerint illis similiter. Tertia autem agricolis impingitur accusatio, quod dixerint: *Hic est hæres, venite, occidamus eum, & occupemus hæreditatem ejus;* eumque ejecerint *extra vineam, & occiderint.* In Isaia autem vineæ ipsi minas intentat Verbum dicens: *Auferam sepem ejus, & erit in direptionem: Isaiæ 5. 5,*
diruam maceriam ejus, & erit in conculcatio- *6, 7.*
nem. Et dimittam vineam meam, & non putabitur, neque fodietur, & ascendet in eam sicut in incultam terram vepres: sed & quum *Nubibus mandabit ne pluant super eam im-*
brem, vineæ minatur, quam Propheta Israelis domum esse dixit, & virum Iudæ, qui fructum non dedit, judicium videlicet & justitiam; sed vepres protulit, iniquitatem nimirum & clamorem. At in Evangelio non perpeti quicquam

vineam reperimus, sed, si ita loqui fas est, A operam potius datam, ac prouisum, vt patrisfamilias proprios ferat fructus. Is enim vineæ curam gerens, illique prospiciens, prioribus aufert agricolis, qui per-
Matth. 21. 40. contanti Seruatori ac dicenti: *Quum ergo venerit Dominus vineæ, quid faciet agricolis illis?* respondent, & sive ipsa ratione & consequentia coacti, sive invite, vt ita dicam, de se ipsi vaticinantes, malos agricolas male perditurum vineæ Dominum, quum advenerit, pronuntiant, vineæque prospicientem, alijs ipsam locaturum B agricolis, qui reddant ei fructum temporibus suis. Quin & apud Ieremiam consequenter his: *Vinea enim Domini Sabaoth,*
Isaiæ 5. 7. *Domus Israël est, & vir Iuda novella ejus plantatio dilecta*, populo delinquenti di-
Ierem. 2. 21. ctum est: *Ego autem plantavi te vineam fructiferam omnem veram*; & eorum instar:
Isaiæ 5. 4, 7 *Expectavi vt faceret vuas, & fecit labruscas*; necnon & illorum: *Expectavi vt faceret judicium, fecit iniquitatem; non justitiam, sed clamorem*, id dictum est: *Quomodo conversa es in amaritudinem vinea aliena?* Vides ergo in Prophetarũ scriptis vineam C appellari eum qui dicitur Populus, eumque à quo plantatus est minas ipsi intẽtare, & dicere: *Auferam sepem ejus, & erit in direptionem*, & cætera; in Evangelijs autem vineam neutiquam reprehendi, sed colonos; & præterquam quod nullæ vineæ impinguntur minæ, ipsi etiam prospici, vt patrisfamilias fructus reddat temporibus suis. Nec si Evangelicæ Scripturæ accurationẽ tueri volueris, vineã fuisse populum luculenter probare poteris. Verum id potius videndum est annon commemorata in Evangelio vinea regnum Dei sit, quod idem esse arbitror ac Scripturarum doctrinam cum Dei inspectio-
Matth. 21. 43. ne conjunctam. Illud enim: *Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus ejus*, quod vineæ parabolæ subnexum est, clare demonstrare existimo vineã quam plantavit homo paterfamilias dici mysteria esse regni Dei. Hanc ergo vineam, quam Legem esse ac Prophetas existimo, omnemque adeo divinam Scripturam, Dominus vineæ colonis tradidit; E prioribus quidem, huic nimirum populo;
Rom. 3. 2. Matth. 21. 43. prioribus enim illis *credita sunt eloquia Dei*: secundis autem, *genti* scilicet *facienti fructus ejus*, quæ Ecclesia est è Gentibus conflata. Sic exposita autem, quæ in Evangelio commemoratur vinea, circumpositam ei sepem explanare operosum est, cui nihil tale contingit, quale descriptæ ab

ἀμπελῶνα σοῦ ἐν ὑμῖν πάροντα, ἀλλ' εἰ δεῖ ὅπως εἰπεῖν, μᾶλλον φροντιζόμενον τῷ φέρειν τὰς οἰκείας καρπὰς τῷ οἰκοδεσπότῃ· φροντὼν γὰρ ἔστι τοῦ ἀμπελῶνος, αἴρει αὐτὸν ἀπὸ τῶν πρότερον γεωργῶν, οἵτινες ἀποκείνονται τῷ σωτῆρι πυθομένῳ καὶ εἰπόντι· ὅταν ἔλθῃ ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος, τί ποιήσει τοῖς γεωργοῖς ἐκείνοις; καὶ λέγουσιν, εἴτε ὑπὸ τοῦ λόγου καὶ τῆς ἀληθείας ἀναγκαζόμενοι, εἴτε καὶ ἄκοντες, ἵν' ὅπως εἴπωμεν, τὰ περὶ αὐτῶν προφητεύοντες, ὡς ἀρα κακοὺς κακῶς ἀπολέσει ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος ἐλθὼν τοὺς γεωργούς, καὶ προσοίσουσι τοῦ ἀμπελῶνος ἐκδώσεται αὐτὸν ἄλλοις γεωργοῖς, οἵτινες ἀποδώσουσιν αὐτῷ τοὺς καρποὺς ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ Ἱερεμίᾳ ἀκολούθως τῷ· ὁ γὰρ ἀμπελὼν κυρίου Σαβαὼθ, οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ ἐστί, καὶ ἄνθρωπος τοῦ Ἰούδα νεόφυτον ἠγαπημένον, εἶπε πρὸς τὸν ἀμπελῶνα λαόν· ἐγὼ δὲ ἐφύτευσά σε ἄμπελον καρποφόρον πᾶσι ἀληθινήν, καὶ αἰθέριον τοῦ· ἔμεινα ἵνα ποιήσῃ σταφυλήν, ἐποίησε δὲ ἀκάνθας, καὶ τοῦ· ἔμεινα ποιῆσαι κρίσιν, ἐποίησε δὲ ἀνομίαν. καὶ δικαιοσύνην, ἀλλὰ κραυγήν, τό· πῶς ἐστράφη εἰς πικρίαν ἡ ἄμπελος ἡ ἀλλοτρία; ἀκούεις ὁρᾷς ἐν μὲν τοῖς προφήταις λέγεσι τὸν λαὸν λεγόμενον εἶναι ἀμπελῶνα, καὶ τὸν φυλάσσοντα αὐτὸν ἀπειλοῦντα καὶ λέγοντα αὐτῷ· ἀφελῶ τὸ φραγμὸν αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς διαρπαγήν, καὶ τὰ λοιπά. ἐν δὲ τοῖς εὐαγγελικοῖς γράμμασι μὲν μέμψιν προσαγομένην τοῦ ἀμπελῶνι, πᾶσι δὲ τοῖς γεωργοῖς. καὶ πρὸς τοῦ μηδεμίαν ἀπειλὴν τοῦ ἀμπελῶνι, καὶ φρόνιμα αὐτῷ γινομένην, ἵνα δίδῳ τῷ οἰκοδεσπότῃ τοὺς καρποὺς ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν· ὃ οὐκ ἂν δυνάμενος ἀκρίβειαν ζητήσας τῆς εὐαγγελικῆς γραφῆς, φανεῖται ἐπιδειξάμενος ὅτι ἀμπελὼν ὁ λαὸς ἦν. Ἀλλὰ μήποτε ὁ Χς τὸ εὐαγγέλιον ἀμπελὼν ἡ βασιλεία ἐστὶ τοῦ θεοῦ, ἣ αὐτὴ οἰκεῖται τυγχάνουσα τῇ τῶν γεγραμμένων μεθ' ὑπόσχεσιν θεῖα διδασκαλία· τὸ γὰρ· ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς, ἐπιφερόμενον τῇ περὶ τοῦ ἀμπελῶνος παραβολῇ, σαφὲς οἶμαι δηλοῖ τὰ μυστήρια τῆς τοῦ θεοῦ βασιλείας λέγειν τὸν ἀμπελῶνα ὃν ἐφύτευσεν ὁ οἰκοδεσπότης ἄνθρωπος· τοῦτον δὴ τὸν ἀμπελῶνα ὄντα ὡς εἰμὴ νόμων καὶ προφήτας, καὶ πᾶσαν τὴν θείαν γραφὴν ἐξέδοτο ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος γεωργοῖς· προτέροις μὲν, τῷ λαῷ ἐκείνῳ, καθὼς φαίνεται ὅπως δώσῃ τὰ λόγια τοῦ θεοῦ. δευτέροις δ', ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς, τῇ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐκκλησίᾳ· ἀλλ' ἔργον δέδομήσεται, ἵνα τὸ νοηθὲν περὶ Χς τὸ βασίλειον ἀμπελῶνος, τὰ προειρημένα αὐτῷ φραγμὸν, ἀδὲν πάροντα ἐποίων ἐν τῷ κοσμικῷ

φραγμὸν, καὶ ἕ λάχανα φάγῃ· ἀτιμῶ τὸ φραγμὸν
αὐτοῦ, καὶ ἔσῃ εἰς διαρπαγήν, καὶ τὸ ὀρυχεῖον ἐν αὐτῷ
λήνου, καὶ τὸν οἰκοδομηθέντα πύργον· καὶ ὅτι εἰ δυ-
νάμεθα τὴν μὲν ἁγίαν τοῦτον θεῖαν γραφὴν φυσιολογῆσαι
τὸ ἀμπελῶνα εἰπεῖν. τὸ δὲ ἀκόλουθον τῇ ἀληθεῖ
φυσιολογίᾳ εἶσιν ἐν ἀρετῇ καὶ καλλίστοις ἤθεσι καρ-
ποφορεῖν, λέγειν δεῖ τὸ δὲ ἀμπελῶνος καρπόν.
τὸ δὲ λογικὸν τόπον καὶ πᾶν τὸ γράμμα τῆς γρα-
φῆς, τὸν φραγμὸν δεῖ τὸ ἀμπελῶνος περικεί-
μενον ἔξωθεν, ὡς μὴ καταπατεῖσθαι τοῖς ἔξωθεν τὸ
ἀμπελῶνα καὶ τὸ ἐν κρυπτῷ μᾶλλον καρπὸν αὐτοῦ· B
τὸ δὲ βάθος τῆς διοχυμένης τοὺς καρποὺς τοὺς ψυ-
χῆς, πᾶν ὑπερβάλλον ἀποβλέπουσης, τὸν ὀρυ-
χεῖον δεῖ ἐν τῷ ἀμπελῶνι λῆνον. ὁ δὲ οἰκοδομη-
θεὶς ἐν τῷ ἀμπελῶνι πύργος, αἰσχημα ἔχων, καὶ
δίαρμα, καὶ ὕψος ὑπὲρ τὸν ἀμπελῶνα, καὶ τὸν
φραγμὸν, καὶ τὴν ληνὸν, ὁ θεῖος θεοῦ οἶμαι λόγος
ἐστὶ, ναὸς ὢν τοῦ ἐν αὐτῷ θείου πνεύματος·
νομίζω λελέχθαι πύργον ὑπὸ τοῦ σωτῆρος τό-
τε δὲ ὑμῶν βουλόμενος πύργον οἰκοδομῆσαι, οὐχὶ
πρῶτον ψηφίζει εἰ δύναται θεῖναι τὸν θεμέλιον, C
καὶ οὐκ τελέσαι, ἵνα μὴ ἄρξωνται οἱ θεωροῦντες ἐμ-
παίζειν τῷ μὴ τελεσθέντι· ὅθεν δὲ τοῦτο βούλεσθαι
καὶ ἐκεῖ δοκεῖ μοι λέγεσθαι, ὅτι μόνων θεολογεῖν,
σκόπησον εἰ δύναται ὁ ἄρξάμενος πάντως ἀπαν-
τῆσαι σε ὁ λόγος εἰς θεολογίαν τελειῶσαι, ἵνα μὴ
ἄρξάμενος τῆς τῶν εὐσεβείας δογμάτων, ἀτελῆ
καταλίπῃς τὸν περὶ θεοῦ πύργον, καὶ φέφαινε ἀπερ-
μὴ ἐποικοδομήσῃς. εἰ γὰρ φέφαινε οὐκ ἐποικοδομή-
σεις, πεσοῦσαί σε ἀπὸ τοῦ περὶ θεοῦ ἐννοίας, καὶ
ἀποβαλεῖσαι· τάχιον δὲ τὸν, ὡς ἀποδεδώκαμεν, D
ἀμπελῶνα ἐξεδόσθαι γεωργοῖς, τοῦ θεοῦ ἡμῶν λαοῦ,
ὁ θεὸς, καὶ ἀπεδήμησεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ θεωρίαν,
ὡς ἀφορμὰς τοῖς γεωργοῖς δοὺς ὧν αὐτὸς ἐφύτευσε,
καὶ περιέθηκε, καὶ ὤρυξε, καὶ ᾠκοδόμησε τὸ φέρον
τοὺς καρποὺς ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν· ἤγγικε μὲν οὖν
καθ' ἕκαστον οἱ καιροὶ τῶν καρπῶν, οἶμαι δὲ οὐ καὶ
ὅλῳ τῷ λαῷ. τὸ δὲ ἐγγίσαι τοὺς καιροὺς τῶν καρ-
πῶν ἀκριβῶς μὲν διαγνῶσαι, ἕξεως μείζο-
νός ἐστιν ἢ καθ' ἡμᾶς, καὶ καρδίας πολλῷ καθαρω-
τέρας καὶ ὀξυβολίας τοῦ ἡμᾶς· ὅμως δὲ τῇ δύ- E
ναμιν ὑπερβαλλόμενοι ὅσοι τῷ τύπῳ, ἀρξάμενοι
C. R. ἐκ τῶν ψυχῶν ὁ ἀπὸ τῆς καθένα· καὶ νοείσθω * ἐν ἑκάστῃ ψυχῇ
ὁ λόγος, ἄμπελος πεφυτευμένη ὑπὸ τοῦ οἰκο-
δεσπότου. ἢ ἀμπελῶν, αἱ ἀφορμαὶ πάντων αἱ εἰς
καλῶν εἰς σωτηρίαν περιβλημάτων· ὥσπερ οὖν
ὅτι τῆς ἀμπέλου ἐστὶ τις καρὸς ἴδιος φύλ-
λα, καὶ ἄλλος ὅτι ταῖς ἀρχαῖς τῶν καρπῶν δείκ-
νυσιν ἐπιβεβηκέναι, καὶ ἄλλος ὅτι κωμάζει τὰ

Isaia sepi, de qua scriptum est: *Auferam sepem ejus, & erit in direptionem*, effossumque in ea torcular, ædificatamque turrim. Vide autem an sermonem divinæ Scripturæ præceptis accommodum, qui ad naturam humanam hominumque mores pertinet, vineam esse statuere possimus; quæ autem sermoni huic consonat vitam, virtutis laudabilissimorumque fructus morum dantem, vineæ fructum esse; ipsa autem Scripturæ verba & literas, sepem esse quæ vineæ exterius adsita est, vt vinea, vineæque præcipue occultus fructus extraneorum oculis minime pateant; animæ autem profunditatem, quæ fructus illos recipit, & ea omnia aspernatur quæ extant in superficie, torcular esse in vinea fossum; in vinea autem ædificatam turrim, proceritate, elevatione, & altitudine vineam, sepem, & torcular superantem, sermonem esse opinor qui de Deo agit, quique divini sensus in ipso recondito templum est: ac de ejusmodi turri id à Servatore dictum existimo: *Quis ex vobis volens turrim ædificare, non prius computat an fundamentum ponere possit, & opus absolvere, ne illudere ei incipiant qui viderint, quod cœptum non perfecerit?* Luc. 14. 28, 29. hac enim parabola illud significari puto; si de Deo disserere, & ad Theologiæ studia animum appellere satagis, videndum tibi esse an postquam initium feceris, quæcunque ad Theologiam requirit Verbum, explere & perficere poteris, ne postquam pietatis dogmata tractare occœperis, imperfectam relinquas turrim, quæ Dei caussa erecta est, eique coronam non superstruas; nam nisi coronam superstruxeris, cadet aliquis ex ijs cogitationibus quas de Deo finxerat, & interibit. Hanc autem, ita vt à nobis exposita est, vineam colonis, populo videlicet qui ante nos fuit, tradidit Deus, & in speculam suam deinde abijt, postquam ex his quæ ipse plantavit, & circumposuit, & fodit, & ædificavit, facultates colonis ac copias dedit, vnde fructus suis temporibus afferre possent. Singulis ergo, sed & vniverso, opinor, populo fructuum tempora adventarunt; accurate autem exponere quid sit, fructuum tempora adventare, majorem facultatem, & cor nostro mundius ac perspicacius requirit: nihilominus tamen loci hujus explicationem pro viribus, à singulis hominibus initio facto, aggrediemur. Verbum itaque in vnaquaque anima satum, vitem esse à patrefamilias plantatam, vel rerum omnium copiam quæ ad salutem conferunt, vineam esse intelligendum est. Quemadmodum ergo viribus tempus est aliquod quo mittunt folia; aliud quo exigua quædam fructuum rudimenta ostendere incipiunt; aliud item

quo oborti illi fructus in acinos distingun- A
tur; aliud vero quo nigrescunt; ac aliud
tandē cum perfectos fructus & vino fun-
dendo maturos vindemiādi idonea tempe-
stas est: pari ratione prima vitæ hominis
tempestas qua infantia continetur, vitem
referat nulla re circumtectam, sed vita so-
lummodo præditam; postquam vero per-
fectionem adipisci ratio cœpit, tempus il-
lud sit quo flores primum fundi occi-
piunt; quanto magis autem culta anima
proficit, tanto plura etiam florentium
vuarum specimina vinea culta profert, B
& futuræ virtutis in ipsis jam initijs sua-
vem odorem mittentium, quæ postmo-
dum etiam acerbæ fiunt, ac nondum ma-
turæ, quia his malitia exprimitur, non
constans illa ac permanens, sed quæ ne-
cessario subest, neque vnquam in pejus
vergit, sed semper ad virtutem, si ita
loquendum est, contendit. Quod si per-
severet malitia, neque alia via ad vir-
tutem grassemur, sed eandem teramus
semper vt in virtute proficiamus, vua
acerba efficitur & immatura, quam qui
Ier. 31. 29. comederit, hujus, juxta Prophetam, C
dentes obstupescunt. Qui autem in me-
lius proficit, quasi nigrescentem, sed
nondum perfectam vuam habet. Pro-
gressum autem bonus quidam excipit sta-
tus, quando nimirum exculta vitis fru-
ctum dat, perfectos scilicet charitatis ra-
cemos, & gaudij, & pacis, & patien-
tiæ, & reliquorum omnium quæ apud
Apostolum, & in sexcentis alijs Scripturæ
locis recensentur. Quædam enim vua
Matth. 5. 3, 4, & seq. in eo est: *Beati pauperes spiritu*; & alia in
eo, *Beati qui lugent*; & alia in eo: *Beati* D
mites; & alia in eo: *Beati pacifici*; & alia
in eo: *Beati mundo corde*; & quid me attinet racemos eos omnes enumerare, quibus beatitudines continentur? Hæc autem eo fusius persecutus sum, quod locum hunc, *Quum autem tempus fructuum appropinquasset*, intelligere, & explanare vellem. Ad patremfamilias autem, divinamque ipsius scientiam pertinet, quandonam vnijscujusque hominis tempus instet dignoscere, & quando fructuum tempus adhuc distet. Et nos quidem si tempus à quo vocati fuimus cum omni E
fidei nostræ tempore comparantes, diligentius attendamus, facile perspicere poterimus, quomodò nonnulli qui
Hebr. 5. 12. *Deberent magistri esse propter tempus, rursum indigeant vt doceantur quæ sint elementa sermonum Dei.* Pari modo, cum fructus ferre deberent nonnulli, ratione temporis habita, à quo carnem assumsit Deus, & quæcunque ad omnium pertinebant vocationem, contigerunt; vel nullos plane habent, vel intempestive florescentes, vel extra tempus in acerbam vuam evadentes.

δηλοῦντα, ὃ δηλος ὅτι φρικάζει, ὃ ἄλλος ὅτι
κυρεῖ ὅτι τὸ τρυγᾶν πεπληρωμένους τοὺς καρποὺς
καὶ ἑτοίμους ποιεῖ τὸ φέρειν οἶνον ποιότητα. ὅπως ὁ μὲ-
σος τῶν ἀνθρώπων τῇ ζωῇ κυρεῖ τῷ * C. R. τὸ ἀνθρώπων
ἰατρεύσαντι, ἐγέτω τοῦτο ἄμπελον ἀδὲν πεφυκυῖαν,
ἀλλὰ μόνον ἔχουσι τὸ ζωϊκόν. εἰ ἐπὰν ὁ λογος
συμπληροῦσθαι ἄρχηται, ὁ καιρὸς ἔστω τῶν ἀν-
θρώπων ἀνθέσεως. ὅσον δὲ προκόπτει γεωργούμενη ἡ
ψυχή, τοσοῦτον καὶ ὁ γεωργούμενος ἀμπελὼν δεί-
γματα φέρει μᾶλλον τῶν βοτρύων κυπελλούντων μὲν,
καὶ ὀσμὴν εὐωδίας μιγνύσης ἀρετῆς φερόντων καὶ
ἀρχὰς, ὕστερον δὲ ἤδη καὶ ὀμφακιζόντων, * ὅπ * C. R. ἐν
κακία μέν ἐστιν, οὐχ ἡ παραμένουσα ἢ, ἀλλ' ἡ
ἀναγκαίως ὑφισαμένη, καὶ ἐδέποτε νενομένη ὅτι
τὸ χεῖρον. ἀλλ' ἀεὶ, εἰ δεῖ ὕτως ὀνομάσαι, ἐπ'
ἀρετῆν ἐσπούδασε· ἐὰν δὲ παραμένῃ ἡ κακία, καὶ
μὴ χρησώμεθα ἄλλῃ ὁδῷ ἐπ' ἀρετῆν βλέποντες,
ἀεὶ αὐτῆν ὅτι τῆν ἐπ' ἀρετῆ προκοπὴν ἄγοντες,
ὄμφαξ, ὃν φαγόντες, καὶ τὸν πρῶτον,
αἰμβλῶν· ὅτι πλεῖον δὲ τις προκόψῃ, οἱονεὶ
φρικάζων μὲν, οὐδέπω δὲ τετρυγωμένην ἔχει τὴν
σταφυλήν· ἔστι δὲ ὡς μὴ τῶν προκοπὴν καταστα-
σιν ἀσυνδετα, ὅτε ἡ γεωργηθεῖσα ἄμπελος φέ-
ρει τὸν καρπὸν, βότρυας ἀγάπης τρυγίας, καὶ χαρᾶς,
καὶ εἰρήνης, καὶ μακροθυμίας, καὶ τὰ λοιπὰ, ἃ πα-
ρὰ τῷ ἀποστόλῳ κατείληκται, καὶ ἐν μυρίαις ἄλ-
λαις γραφαῖς· ἔστι γὰρ ὡς βότρυς καὶ τὸ· μακά-
ριοι οἱ πεινῶντες τὸ δίκαιον. καὶ ἄλλος καὶ τὸ· μα-
κάριοι οἱ πενθοῦντες, ὃ ἄλλος καὶ τὸ· μακάριοι
οἱ πραεῖς, καὶ ἄλλος καὶ τὸ· μακάριοι οἱ εἰρηνο-
ποιοὶ, καὶ ἄλλος καὶ τὸ· μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ
καρδίᾳ, καὶ τί με δεῖ καταλέγειν τοὺς αὐτοὺς τῶν μα-
καρισμῶν βότρυας; ταῦτα δὲ ὑπερπλεῖον δείξαι σπου-
δάσας τὸ, ὅτε ἤγγισεν ὁ καιρὸς τῶν καρπῶν, νοῆσαι
καὶ σαφηνίσαι θέλων· τῆς οἰκοδεσποτικῆς δέ ἐστι καὶ τῆ
θείας ὑπερφυοῦς αὐτοῦ εἰδέναι τὸ ἑκάστου τῶν ἀνθρώ-
πων καιρὸν πότε ἤγγισε, πότε ἐπιπάρεστι ὁ
καιρὸς τῶν καρπῶν· καὶ ἡμεῖς δὲ ἐὰν ὑπὲρ πλεῖον
ὑπερησώμεθα συγκρίνοντες τὸν χρόνον ὃν ἐκλή-
θημεν τῷ παντὶ χρόνῳ τῆς πίστεως ἡμῶν, δυνη-
σόμεθα ὁρᾶν πῶς τινες ὥσπερ φιλόσοφοι εἰς δι-
δασκάλους ἀφῖκται τὸν χρόνον, πάλιν χρείαν ἔχουσι
διδασκεσθαι τινα τὰ στοιχεῖα τῆς λογίων τοῦ θεοῦ·
ὥστε ὀφείλοντές τινες ὄντες ὑπὲρ τῶν χρόνων τῆς θείας
οἰκονομίας, καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ἀποστολῆς, ἐδὲ
φέρειν τοὺς καρποὺς, ἢ παντως σὺκ ἔχουσιν, ἀ-
καίρως ἢ κυοφορίζοντας, καὶ σὺκ ἐν καιρῷ ὀμφα-
κίζοντας· εἰ γενόμην σοι δὲ καθ' ἕκαστον, πῶς

δεῖ ἐκλαμβάνειν τὰ · ὅτε δὲ ἤγγισεν ὁ καιρὸς τῶν καρπῶν, μετάβα ἐπὶ διώσασθαι τὸν λόγον ὅτι τοὺς παλαιοτέρους ὄντας μωυσέως τὸν νόμον, ὅτι κάλειναν ἤγγισέ ποτε ὁ καιρὸς τῶν καρπῶν, ἀπέστελε τοὺς ἑαυτοῦ δούλους φησὶ τοὺς γεωργοὺς τοὺς προφήτας, πιστευθέντας τὰ λόγια τοῦ θεοῦ, ὑπὲρ τοῦ λαβεῖν τοὺς καρποὺς τῶν ἐκείνου ἀμπελώνος · διὸ μέρος μοι δοκεῖ εἰπεῖν ὅτι δούλους λέγει τοὺς προφήτας. ἀλλὰ ζητητέον πῶς ἀπέστειλεν) φησὶ τοὺς γεωργοὺς λαβεῖν τοὺς τοῦ ἀμπελῶνος καρποὺς · εἰπὼν δὲ ὡς ὅτε οὐκ ἦν τῷ λαβεῖν ἀπεστάλη) τοὺς καρπούς οἱ προφῆται), ἀλλ' ὅτι τῷ γεωργῆσαι μᾶλλον καὶ σπειρῆσαι τοῖς καρποῖς · ἔσχε οὖν ἐ δυνάμενα λέγειν τὰ πνευματικὰ καρπούμενα, ἢ τὰς θείας προφορὰς δίδοσθαι ἀπὸ τοῦ γεωργησάντων τὰ ἀμπελῶνα τοῖς ἀπεσταλμένοις δούλοις, ἵνα προσάγωσιν ὡς ἱερεῖς τῷ θεῷ τοὺς καρποὺς τοῦ προφέρεσθαι, ἀλλὰ λαβόντες οἱ γεωργοὶ ἐκ τοῦ λαοῦ τοὺς ἀπεσταλέντας δούλους λαβεῖν τοὺς καρποὺς τοῦ ἀμπελῶνος, ὃν μοι ἔδοξαν, ὡς τοῦ μιχαίαν εἰπόντος εἰς τὴν σιαγόνα σιδηκίας ἰδὲ χαμαὶ, ὅτι καὶ εἶπεν αὐτῷ προφητεύσατε ὁ ψευδοπροφήτης · ὁποῖον πνεῦμα κυρίου λαλεῖ ἐν σοι ; οἱ δὲ ἀπέκτειναν, ὡς ζαχαρίαν μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου. ὃν δὲ ἐλιθοβόλησαν, ὡς τὸν ἀζαρίαν υἱὸν τοῦ ἰωδαὲ τὸν ἱερέα, καθάπερ γέγραπται ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν παραλειπομένων. ἡνίκα γὰρ πνεῦμα θεοῦ ἐνέδυσε τὸν ἀζαρίαν τὸν τοῦ ἰωδαὲ τὸν ἱερέα, καὶ εἰστήκει ἐπάνω τοῦ λαοῦ, καὶ εἶπε, τάδε λέγει κύριος. τί παραπορεύεσθε τὰς ἐντολὰς κυρίου, καὶ οὐκ εὐοδωθήσεσθε. ὅτι ἐγκαταλίπατε τὸν κύριον, καὶ ἐγκαταλελοίπασιν ὑμᾶς ; ἐπέθεντο αὐτῷ, καὶ ἐλιθοβόλησαν αὐτὸν διὰ ἐντολῆς ἰωὰς τοῦ βασιλέως, ἐν αὐλῇ οἴκου κυρίου. καὶ οὐκ ἐμνήσθη ἰωὰς τοῦ ἐλέους οὗ ἐποίησε μετ' αὐτοῦ ἰωδαὲ ὁ πατὴρ αὐτοῦ, καὶ ἐθανάτωσε τὸν υἱὸν αὐτοῦ · καὶ ὡς ἀπέθνησκεν, εἶπεν, εἴδοι κύριος, καὶ κρινάτω · ἐξῆς δέ ἐστιν ἐν τῇ παραβολῇ, ὅτε πάλιν ἀπέστειλεν ἄλλους δούλους πλείονας τῶν πρώτων, καὶ ἐποίησαν αὐτοῖς ὡσαύτως · πλήρης ἦν χρεαφὴ ἐξ ἧς τὸ συμβεβηκὸς τοῖς προφήταις ὡς ἀπέστειλεν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, ἵνα τὸν καρπὸν αὐτῶν ἀναφέρωσιν, ὡς ἅγιοι ἱερεῖς, τῷ θεῷ δῶρα τὸ βέλτιον ἢ ἀπέστειλε τὸν υἱὸν αὐτοῦ μὴ τοὺς προφήτας ; ζητήσεις ἢ πῶς ὁ ἀποστέλλων τὸν υἱὸν, λέγει μοι · ἐντραπήσονται τὸν υἱόν μου, ὡς ἂν προεκαταλαβὼν ἢ νοήσων αὐτοῦ συμβαίνειν, τοῦτο εἶπεν. ἢ γὰρ φαίνου καὶ τὸ ῥητὸν ἐξαπατῶντες αὐτόν · ἢ φάσκων γε ἐν τούτοις μὴ προεγνωκέναι ὁ μόνον τὸν πατέρα τοῦ ἀποσταλέντος υἱὸν, ἀλλὰ ἐμοῦ, ἀλλὰ εἰπόντος ἄλλως γνωμῶν, ἀπιθὲς ·

A tes. Quod si loci illius : *Quum autem tempus fructuum appropinquasset*, sensus tibi sigillatim perspecti sunt, ad eos animum appelle, si potes, qui Legem per Moysen receperunt, quia fructuum quoque illorum aliquando adventavit tempus, & servos suos ad priores colonos misit, quibus credita fuerant eloquia Dei, vt fructus vitis vnicuique traditæ reciperet. Prophetas ergo servis significari proclive est dicere : at illud quærendum venit, quonam pacto ad colonos fructuum vineæ recipiendorum gratia mittantur : dicere enim poterit quispiam non ad recipiendos fructus Prophetas mitti, sed vt terram colant potius, & fructibus proferendis operam conferant. Vide ergo num dicere possimus spiritales fructus, & divinas oblationes ab ijs qui vineam excoluerunt servis dari qui missi sunt, vt tanquam sacerdotes fructus ejus qui offert Deo dedicent, sed agricolas è populo apprehensis servis qui missi fuerant ad carpendos vineæ fructus, illum quidem percussisse, quemadmodum *Sedecias filius Chanaan percussit Michæam in maxillam*, quando falsus Propheta ei postquam vaticinatus est dixit : *Qualis est Spiritus Domini qui in te locutus est ?* alium autem, quemadmodum inter Templum & altare Zachariam, occiderunt ; illum vero lapidibus obtriverunt, vt Azariam filium Iojadæ sacerdotem, quemadmodum in altero Paralipomenon libro traditum est : quando enim *Spiritus Dei induit Azariam filium Iojadæ sacerdotem, & stetit supra populum, & dixit, Hæc dicit Dominus, Quare transgredimini præcepta Domini, & infeliciter agetis; quia dereliquistis Dominum, & derelinquet vos ? Surrexerunt contra eum, & lapidaverunt juxta Regis Ioas imperium, in atrio domus Domini. Et non est recordatus Ioas rex misericordiæ, quam fecerat Iojada pater illius secum, & interfecit filium ejus. Qui cum moreretur, ait, Videat Dominus & judicet.* Hæc deinceps habentur in Parabola : *Iterum misit alios servos plures prioribus, & fecerunt illis similiter.* His autem referta est Scriptura, quæ contigerunt Prophetis, quos pro populo misit, vt illorum fructus, tanquam sancti sacerdotes, Deo per orationes offerrent. Filium vero suum tandem post Prophetas, Christum videlicet misit. Quæres porro quomodo qui Filium suum mittit, dicit quidem : *Verebuntur filium meum* ; at quasi quæ ei eventura erant animo non præciperet, illud dicit ; nam juxta Scripturæ contextum illum minime veriti videntur : at missi Filij Patrem quæ futura erant non prævidisse, sed falsum animi fuisse cum alia prænuntiasset, alia contigissent, impium foret hic illud ref-

Reg. 3. 2.

3. Reg. 22. 2.

2. Paral. 24. 20, 21, 22.

pondere: rursum autem dicere veritos illum fuisse colonos, omnem superat verisimilitudinem: *Agricolæ enim videntes filium ejus dixerunt intra se, Hic est hæres*, & cætera. Respondebit ergo ad id aliquis, necessarium fuisse vt id contingeret: *Verebuntur filium meum*, quamvis tunc non contigerit: at alius inquiet non dixisse Patrem cum Filium mitteret, fructum à colonis Filius meus recipiet, sed, *verebuntur*; reveritos quippe reipsa esse, cum filium hunc esse cognoverunt, & intra se dixerunt: *Hic est hæres*; at quamvis reveriti sint, & initio fuerint perculsi, ita tamen se non gessisse quasi eum revererentur. Simul vero quæsiverit quispiam, quinam hi sint coloni qui dixerunt: *Hic est hæres, venite occidamus eum*; nec enim eum tanquam filium Patrisfamilias Iudæos occidisse videri. Ac super his quidem dicere queat aliquis, cum simul colloquentes, quisnam ille esset, disquirerent, eum esse Christum nonnullos pronuntiasse; his autem respondisse alios: *Ioh. 7. 27. Christus quum venerit, nemo scit vnde sit; hunc autem scimus vnde sit*; tum demum quoniam signis, & prodigijs, & virtutibus divinis perculsi, ipsum quidem Christum Dei esse sentiebant, sed minime fatebantur, verũ fuisse illud: *Verebuntur filiũ meum*; necnon & vere illud dictum fuisse, postquam filium hunc esse cognoverunt: *Hic est hæres, venite, occidamus eũ*; *Ioh. 7. 28.* idcirco dicere Servatorem: *Et me scitis, & vnde sim scitis*. Quod si quis animum ad ea adverterit quæ de Herode dicta sunt, postquam natum esse Iudæorum Regem à Magis resciuit, Sospitatoris interfectores, postquam filium hunc esse noverunt, haud secus insidiari illi potuisse comperiet. Cum enim à Scribis didicisset Herodes nasciturum in Bethleem Christum; quique ibi natus erat, Christum esse assensisset, eos *Matth. 2. 8.* quidem mittit dicens: *Ite & interrogate diligenter de puero, vt & ego veniens adorem eum*, nihilominus tamen postquam recesserunt illi, insidias puero struxit, Christum hunc non esse minime credens; nec *Matth. 2. 16.* id enim minime credens *Occidit omnes pueros qui erant in Bethleem, & in omnibus finibus ejus, à bimatu & infra, secundum tempus quod exquisierat à Magis*: sed & Christum à Prophetis prædictum hunc esse credidit, eumque interficere voluit, & quantum in se fuit, interfecit. Pari igitur ratione qui Sospitatori insidiati sunt, dicere potuerunt, non ita tamen vt ad alios vsque sermo ipsorum perveniret, *Dixerunt* enim *intra se, Hic est hæres*, nec fecius tamen ipsum interfeciſſe. Occiso

πάλιν τε αὖ εἰπεῖν ὅτι ἐνεδράπησε ἀὐτὸν οἱ γεωργοὶ, πρὸ τῆ ἐναργείας ἐστὶν. οἱ γὰρ γεωργοὶ ἰδόντες τὸν υἱὸν αὐτῦ εἶπον ἐν ἑαυτοῖς, ὅτος ἐστὶν ὁ κληρονόμος, δεῦτε ἐξὸς ὁ μέλλων ὡς εἰς ἰδία φήσει ὄλως ἀναγκαῖον συμβῆναι τὸ ἐνεδραπῆσαι) τὸν υἱόν μου, εἰ καὶ μὴ πω συμβέβηκεν· ὁ δὲ ὡς ἐρεῖ ὅτι οὐκ εἶπεν ὁ πατὴρ πέμπων τὸν υἱὸν, λήψεται ὁ υἱός μου τὸν καρπὸν ἀπὸ τῶν γεωργῶν, ἀλλ' ὅτι ἐνεδραπήσον). ἐνεδραπῆ μὲν γὰρ ὡς ἐγνωκέναι ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς ἦν, καὶ εἰρηκέναι αὐτοὺς ἐν ἑαυτοῖς ὅτι ὅτός ἐστιν ὁ κληρονόμος. ὑ πτήσσειν ὑ εἰ ἐνεδράπη ὡ καὶ τὸν ἐξ ἴσου ἐπλήξαν, ἤδη καὶ τῶν ἐντεπορεύων πεποίηκασιν· ἄμα ὑ καὶ ζητήσει τις, τίνες ἆρα οἱ γεωργοὶ οἱ εἰπόντες· ὅτός ἐστιν ὁ κληρονόμος, δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτόν. ὑ γὰρ φαίνονται ἰουδαῖοι ἀποκτείναντες αὐτὸν ὡς υἱὸν τῆ οἰκοδεσπότη· ὑ πρὸς τῦτό ὑ φήσει τις ὅτι νίκα διζήσωμεν πρὸς ἀλλήλους ὅστις εἴη, πρὸς εἶπον ὅτι ὅτός ἐστιν ὁ χριστός. πρὸς ἃς ἀποκρίνασθαι ἄλλοι· ὁ χριστὸς ὅταν ἔρχηται, οὐδεὶς γινώσκει πόθεν ἐστί. τὸν δὲ οἴδαμεν πόθεν ἐστίν. εἶτ' ἐπεὶ ἀπὸ τῶν σημείων, ὑ τῶν τερατείων, ὑ θείων δυνάμεων πληθόμενοι, ἐφεύγον μὲν αὐτὸν εἶ) τὸν χριστὸν τῆ θεῦ, ὐχ ὡμολόγουν ὑ, καὶ οὐκ ἦν τό· ἐντεκπήσσειν τὸν υἱόν. ἀληθὲς ὑ ὑ τὸ, ἀπεγνωκότων αὐτῶν ὅτι Vide Not. εἴη ὁ υἱὸς, λελέχθαι· ὅτός ἐστιν ὁ κληρονόμος, δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτόν. διὸ τῦτό φησιν ὁ σωτὴρ· καὶμὲ οἴδατε, ὑ οἴδατε πόθεν εἰμί· ὑπτήσσε. δὲ ὡς τοῖς ἀναγεγραμμένοις περὶ τῆ ἡρώδου, νίκα ἔμαθον ἀπὸ τῶν μάγων * πεπύσθαι τὸν * Χ. πύθεσθαι βασιλέα τῶν ἰουδαίων, ὄψεσθαι ὅτι δυνάσται οἱ ἀποκτείναντες τὸν σωτῆρα, ἐγνωκότες ὅτι υἱὸς εἴη, οὐδὲν ἧττον ὑπεβεβουλεύκεναι αὐτῷ. ὡ γὰρ ὁ ἡρώδης μαθὼν ἀπὸ τῶν γραμματέων ὅτι ἐν Βηθλεὲμ γεννᾶται ὁ χριστὸς, ὑ συγκαταθέμενος ὅτι χριστὸς εἴη ὁ γεννώμενος, ἀποστέλλει μὲν αὐτοὺς λέγων· πορευθέντες ἀκριβῶς ἐξετάσατε περὶ τῆ παιδίου, ἵνα κἀγὼ ἐλθὼν προσκυνήσω αὐτῷ· οὐδὲν δ' ἧττον ἐπεβούλευσε τῷ παιδίῳ, οὐκ ἀπιστῶν ὅτι ὁ χριστὸς ἦν. οὐκ ἀν γὰρ πάντη ἀπίστων, πάντα τὰ παιδία ἀνεῖλε τὰ ἐν Βηθλεὲμ, ὑ ἐν τοῖς ὁρίοις αὐτῆς, ἀπὸ διετοῦς ὑ κατωτέρω, κῆ τὸν χρόνον ὃν ἠκρίβωσε παρὰ τῶν μάγων· ἀλλ' καὶ ὑπέστησεν αὐτὸν εἶ) τὸν χριστὸν τὸν προφητευόμενον, ὑ ἐβούλετο αὐτὸν ἀποκτείναι, ὑ τό, ὅσον γε ἐφ' ἑαυτῷ, ἀπέκτεινεν αὐτόν· ὕτως οὖν διώκει) οἱ ὑπεβουλεύσαντες τῷ σωτῆρι εἰρηκέναι μὲν, ὐχ ὥστε ὑ εἰς ἄλλως φθάσαι τὸν λόγον * αὐτῷ, ἐν ἑαυτοῖς γὰρ εἶπον, ὅτός ἐστιν ὁ κληρονόμος, * Χ. ἐαυτῶν ἧττον αὐτὸν ἀπηρκέναι· φήσουσι γὰρ ἀποκτείναντες τὸν χριστὸν, ὑ μὴ νοοῦντες αὐτῷ τὴν θάσα-

σιν. εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης
ἐσταύρωσαν, οὐδὲ κύριοι ἐπέβαλον τοῖς πραγμάτων,
ἐπεὶ ἀπατᾶ φλοῦσιν αὐτοὺς ἡ κακία αὐτῶν, καὶ οὐκ
ἔγνωσαν μυστήρια θεοῦ, καὶ ὡς μὴ ἐγνωκότες αὐτὸν
ἐξέβαλον ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος τὸν υἱὸν αὐτοῦ, καὶ
ἀπέκτειναν αὐτόν· τὸ δὲ, ἐξέβαλον αὐτὸν ἔξω τοῦ
ἀμπελῶνος, ἴδιόν μοι εἶναι φαίνεται, τὸ, ὅσον
ἐφ' ἑαυτοῖς, ἀλλότριον αὐτὸν εἶναι καὶ τοῦ
ἀμπελῶνος καὶ τῆς γεωργῶν, πάντα καταψηφίζονται
αὐτοῦ τὸν πρὸς θάνατον ἔνοχον· καὶ ὅτι τούτοις ὁ
σωτὴρ πεπιθανεύεται τοῖς καὶ αὐτῶν γεωργοῖς πονη-
ροῖς, λέγων αὐτοῖς· ὅταν οὖν ἔλθῃ ὁ κύριος τοῦ ἀμ-
πελῶνος, τί ποιήσει τοῖς γεωργοῖς ἐκείνοις; οἱ δὲ
λέγουσιν αὐτῷ, ὡς ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν κρινόμενοι
καὶ καταδικαζόμενοι, ὡς κακοὶ κακῶς ἀπολέ-
σει αὐτούς, καὶ μηκέτι μέλλοντες ἔχειν τοὺς λόγους τοῦ θεοῦ,
τὸ· κακοὺς κακῶς ἀπολέσει αὐτούς, καὶ τὸν ἀμ-
πελῶνα ἐκδώσεται ἄλλοις γεωργοῖς, οἵτινες ἀπο-
δώσουσιν αὐτῷ τοὺς καρποὺς ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν.
καὶ οἰονεὶ προφητεύουσιν ὁμοίως τῷ καιάφᾳ τῷ
ἀρχιερεῖ τὰ ἐναντία ἐκείνῳ, καὶ ἀφ' ἑαυτῶν μὲν εἰ-
ρηκότι τὰ δηλητήρια, ἀλλ' ἐπεὶ ἀρχιερεὺς ἦν· προ-
φητεύουσι δὲ περὶ τῆς ἐθνῶν, ὅτι δώσουσι τοὺς οἰκο-
δεσπότην τοὺς καρποὺς ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν· εἶτα ὁ
σωτὴρ ὅτι τούτοις ἀπὸ τῆς γραφῆς αὐτοὺς δυσω-
πεῖ, νομίζοντας εἶναι καὶ οἰκοδόμους τοῦ λαοῦ, ὅτι λί-
θον αὐτὸν ὄντα καὶ ἀποδοκιμασθέντα ἀπ' αὐτῶν ὁ
πατὴρ θήσει εἰς ὅλης οἰκοδομῆς κεφαλὴν, στοι-
χοῦντα δύο γωνίας πεφυκυίας καὶ κοινῆς ἀμφοτέρας,
καὶ δύο λαοὺς οἰκοδομάς· τοιοῦτον γάρ ἐστι τὸ· ἀ-
λίθοτε αὐτὸν ἐν τῇ γραφῇ, λίθον εἰς ἀπεδο-
κίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κε-
φαλὴν γωνίας. παρὰ κυρίου ἐγένετο αὕτη, καὶ
ἔστι θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν· κεῖται δὲ ἡ
λέξις ἐν τῷ ἑκατοστῷ ἑπτὰ καὶ δεκάτῳ ψαλ-
μῷ, ὃς ἔστι παρὰ τὸ πολυστιχώτατον ψαλμῶν
παντελμός, καὶ ἔχει ὕπτιος τὸ ῥητόν· λίθον ὃν
ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς
κεφαλὴν γωνίας. παρὰ κυρίου ἐγένετο αὕτη, καὶ
ἔστι θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν· αὕτη ἡ ἡμέρα
ἣν ἐποίησεν ὁ κύριος, ἀγαλλιασώμεθα, καὶ εὐφρα-
θῶμεν ἐν αὐτῇ. καὶ εἴ τι ἄλλο τῆδε τῇ χρεστοῦ προ-
φητευομένων διεύκαμεν δυσωπῆσαι τὸ βουλόμενος
ἐξετάζοντα τὰ γεγραμμένα. καὶ τοῦτο ἐν αὐτοῖς αὐ-
τοῖς δεῖν· εἰ γὰρ μὴ περὶ λίθου ὁ προφήτης διανο-
εῖται τοῦτο λέγει, ὡς εἶπεν ὁ δεῖνα λίθιος ἀνὴρ,
δῆλον δὲ εἶπεν ὅτι ὁ ἀποδεδοκιμασμένος ὑπὸ τῶν
ἐν τῷ λαῷ ἐκείνῳ ὄφων, καὶ ἀρχιερέων, καὶ
πρεσβυτέρων, καὶ γραμματέων ἐστὶν οὗτος, οὗτος δέ-
νητῶς ἐγένετο εἰς κεφαλὴν ἐκκλησίας εἰς κεφαλὴν γωνίας, ἐνῶν καὶ ὅτι τὸ αὐτὸ συνάγων τοὺς δύο

enim Christo neque resurrectionem ipsius cognoscentes, *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent*, dominos rerum futuros se existimaverunt, postquam ipsos malitia sua excæcavit, & mysteria Dei minime cognoverunt, & quasi ea non cognoscentes, ipsius filium *ejecerunt extra vineam*, & eum *occiderunt*. Illud porro, eum *ejecerunt extra vineam*, id sibi velle mihi videtur, alienum hunc & à vinea, & ab agricolis, quantum in se fuit, ipsos judicasse, quando eum calculo suo capitis damnabant. Hos deinde, qui nefarij coloni & ipsi sunt, interrogat Sospitator dicens: *Quum ergo venerit Dominus vineæ, quid faciet agricolis illis?* Illi autem ex ore suo judicandi & condemnandi, vt mali male perituri, & eloquia Dei non amplius habituri, *Aiunt illi: Malos male perdet ipsos, & vineam suam locabit aliis agricolis, qui reddent ei fructum temporibus suis*: & quemadmodum Caiphas anni illius Pontifex maximus, non ex se verum protulit, sed quia Pontifex maximus erat, ita illi quasi vaticinantur. Vaticinantur autem de Gentibus, futurum vt Patrisfamilias fructus reddant temporibus suis. Eos postea, sese populi ædificatores esse putantes, ex Scriptura coarguit Sospitator, se qui lapis est, ab ijsque fuit rejectus, à Patre totius ædificij caput positum iri probans, vtpote duos Veteris & Novi Testamenti angulos, binasque populorum ædificationes habentem. Tale sedenim illud est: *Nunquam legistis in Scripturis, lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli: A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris?* Hic autem locus in centesimo decimo septimo Psalmo, qui prolixissimum Psalmum præcedit, continetur, & his verbis conceptus est: *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli: à Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Hæc est dies quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea*; & si quid aliud ex ijs quæ de Christo prænuntiata sunt, convincere eum potest qui Scripturas recta mente perscrutatur: atque illud quidem inter ea recenseri debet. Nam si de lapide sensu carente hæc à Propheta minime dicta sunt, quemadmodum stolidus fortasse aliquis asseret, perspicuum vtique erit reprobatum à populi hujusce Sapientibus, & sacerdotum Principibus, & Senioribus, ac Scribis Iesum, tanquam Ecclesiæ caput in caput anguli revera factum esse, Testamenta duo adunantem, & in vnum

1. Cor. 2. 8.

Matth. 21. 40.

Matth. 21. 41.

Ioh. 11. 50, 51.

Matth. 21. 42.

Psal. 117. 22. 23. 24. & seq.

componentem. Et hoc est caput, donum à Deo toti ædificio donatum, & mirabile quidem caput in oculis nostris, qui ipsum intueri possumus; ac propterea postquam lapidem hunc reprobaverunt ædificantes, ab ijs agricolis, & ædificatoribus hisce ablata sunt eloquia Dei, inter quæ erat Dei regnum; Genti autem ejus fructus facienti datum est. Quod si verum illud est: *Dabitur genti facienti fructus ejus*, nulli eorum, qui fructus ejus non faciunt, dari regnum Dei manifestum est; nemini enim datur regnum Dei, qui peccati imperio subditus sit. Verum si nemini datur regnum Dei, inquiet aliquis, qui fructus ejus non faciat, quomodo his regnum Dei datum fuit, à quibus est ablatum, juxta id quod dictum est: *Auferetur à vobis regnum Dei*? Ac vide an, vt in tanta quæstionis difficultate, cujus proclivis non est & expedita responsio, considerato eorum discrimine quæ de vinea primum, ac de regno Dei postmodum dicta sunt, quæsitum ita solvere possimus. Sane idem de vinea, quod de regno Dei, dictum non est: nam de vinea, quemadmodum supra retulimus, scriptum est illum *locasse eam agricolis*; de regno autem Dei, *datum illud iri genti facienti fructus ejus*. Solvi vero minime loci hujus posset difficultas, si ita vt de priore scriptū est: *Locavit eam agricolis*, de altero scriptum pariter fuisset locatum illud iri genti facienti fructus ejus; & si quemadmodum de posterioribus dictum est: *Et dabitur genti facienti fructus ejus*, de priore quoque dixisset dedisse eam agricolis. Atque hæc quidem nobis ad hunc locum dubia exorta sunt; super his autem quod nobis visum fuit protulimus. Qui vero meliora excogitare & proponere poterit, is præ nobis audiatur. *Et quum audissent Principes Sacerdotum, & Pharisæi parabolas ejus, cognoverunt quod de ipsis diceret. Et quærentes eum tenere, timuerunt turbas, quoniam sicut Prophetam eum habebant.* Quum audissent Principes Sacerdotum, & Pharisæi parabolas ejus, quarum alterius initium illud erat: *Homo quidam habebat duos filios*; alterius vero, *Homo erat paterfamilias qui plantavit vineam*, de se ipsum loqui cognoverunt; altera quidem parabola, quia dixit secundus filius: *Ego Domine, & non ivit*; alia vero, quia postquam ipsa contra priores agricolas sceleris reos pronuntiata est juxta Scripturæ contextum, subnexum est illud: *Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus ejus*; eumque de

Matth. 21. 45, 46.

Matth. 21. 43.

A διαθήκας· καὶ ἔστιν αὕτη ἡ κεφαλὴ, δῶρον παρὰ κυρίου τῇ ὅλῃ οἰκοδομῇ δεδομένη, καὶ θαυμαστὴ κεφαλὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, δυναμένων αὐτὴν βλέπειν, καὶ διὰ τοῦτο ἐπεὶ ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες τοῦτον λίθον, ἤρθη μὲν ἀπὸ τῶν γεωργῶν ἐκείνων, καὶ τῶν οἰκοδόμων ἐκείνων τὰ λόγια τοῦ θεοῦ, ἐν οἷς ἦν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ. ἐδόθη δὲ ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς· εἰ δὲ ἀληθὲς τό· δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς, δηλονότι οὐδενὶ τῶν μὴ ποιούντων τοὺς καρποὺς τῆς τοῦ θεοῦ βασιλείας

B δίδοται ἡ τοῦ θεοῦ βασιλεία. οὐδενὶ γὰρ βασιλευομένῳ ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας δίδοται ἡ τοῦ θεοῦ βασιλεία· ἀλλ' ἐρεῖ τις, πῶς εἰ μηδενὶ δίδοται ἡ τοῦ θεοῦ βασιλεία τῷ μὴ ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς, ἐδόθη ἡ τοῦ θεοῦ βασιλεία ἐκείνοις ἀφ' ὧν ἤρθη, κατὰ τὸ εἰρημένον· ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ; καὶ πρόσχες εἰ δυνάμενα, ὡς ἐν τηλικαύτῃ δυσχερείᾳ οὕτως οὐ πάνυ τι εὐαποδότου προβλήματος, ἐπιστήσαντες τῇ διαφορᾷ τῶν εἰρημένων περὶ τοῦ ἀμπελῶνος πρότερον, καὶ

C περὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ δεύτερον, ἐπιλύσασθαι τὸ ζητούμενον· οὐκ εἴρηται δὴ περὶ τοῦ ἀμπελῶνος, ὅπερ εἴρηται περὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ. περὶ μὲν γὰρ τοῦ ἀμπελῶνος κατὰ τὸ πρότερον γέγραπται ὅτι ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς. περὶ δὲ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ, ὅτι δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς· ἦν δ' ἂν ἄλλο τὸ κατὰ τὸν τόπον, εἰ ὥσπερ, ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς, γεγραμμένον ἐπὶ τοῦ προτέρου, οὕτως εἴρητο καὶ περὶ τοῦ δευτέρου, ἐκδοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς

D αὐτῆς. καὶ εἰ ὥσπερ εἴρηται περὶ τῶν δευτέρων· καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς, εἴρητο καὶ περὶ τῶν προτέρων ὅτι ἔδωκεν αὐτὸν γεωργοῖς· καὶ ταῦτα μὲν ἡμεῖς εἰς τὸν τόπον ἐπηπορήταμεν, καὶ ὃ φανὲν ἡμῖν εἰρήκαμεν· ὁ δὲ βέλτιον δυνάμενος καὶ νοεῖν καὶ λέγειν, ἐκεῖνος ἡμῶν μᾶλλον ἀκουέσθω· καὶ ἀκούσαντες οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ φαρισαῖοι τὰς παραβολὰς αὐτοῦ, ἔγνωσαν ὅτι περὶ αὐτῶν λέγει· καὶ ζητοῦντες κρατῆσαι αὐτὸν, ἐφοβήθησαν τοὺς ὄχλους, ἐπεὶ εἰς προφήτην αὐτὸν εἶχον· ἀκούσαντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ

E φαρισαῖοι τὰς παραβολὰς αὐτοῦ, ὧν τῆς μὲν ἑτέρας ἀρχὴ ἦν· ἄνθρωπός τις εἶχε τέκνα δύο. τῆς δὲ λοιπῆς· ἄνθρωπος ἦν οἰκοδεσπότης, ὃς ἐφυτεύσεν ἀμπελῶνα, ἔγνωσαν ὅτι περὶ αὐτῶν λέγει, κατὰ μὲν ἑτέραν παραβολὴν, ὅτι εἶπεν ὁ δεύτερος υἱός· ἐγὼ κύριε, καὶ οὐκ ἀπῆλθε. κατὰ δὲ τὴν λοιπὴν, ὅτι ἐπεὶ εἴρηται αὕτη κατὰ τὰ λελεγμένα κατὰ τῶν ἁμαρτανόντων προτέρων γεωργῶν, τό· ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς. καὶ γνόντες ὅτι περὶ αὐτῶν λέγει, ἐζήτησαν μὲν αὐτὸν κρατῆ-

σαι, καὶ πεῖσαι αὐτὸν ὅπως μὴ δυνηθῶσιν. ὁ δὲ
ἠδυνήθησαν, ἐπεὶ μὴ οἷόν τε ἦν τὸν ὑποπτεύειν
? c. R. ὡς ὄχλων ὁρμὴν τὴν ἐχόντων ὃν ἐποίουν εἰς προ-
φήτην· καὶ οὕτως γὰρ ὑπτιαλλομένως βάλοντες κρα-
τῆσαι ὃν λόγον, ἵν' ὡς κεκρατημένου πρὸς αὐτῶν
καθέλωσιν ἀδόξον, ὅτοι ὃν ἂν μὴ ποτε κρατήσωμεν
αὐτοῦ, τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ὄχλων προφήτην τινα τῶ
θεοῦ αὐτῶν ὑποληφθέντων, προσκαιρώντων τὸν
βουλόμενον αὐτὸν κρατεῖν καὶ ὑπιαλλόμενον αὐτοῦ·
μὴ τοῦτο εἰκὸς ἦν τὴν ζητοῦντων κρατεῖν ὃν ἐπο-
θοῦν ἀξιοφανέστατον. ἄλλως γὰρ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ
Φαρισαῖοι ἐζήτουν κρατῆσαι αὐτὸν, ἄλλως δὲ ὁ
τὴν ἀσμαπὴν τὴν ἀσμάτων νύμφην ζητήσας ἀ-
ὐτὸν, καὶ ἀναζητῶν, καὶ κυκλῶν ἐν πόλει, ἐν τῇ ἀγο-
ραῖς, καὶ ἐν ταῖς πλατείαις, μόλις ποτὲ εὗρεν
αὐτὸν, ὅτε μικρὸν προῆλθε τὰς τριόδους καὶ
κυκλώνας αὐτὸν ἐν τῇ πόλει, καὶ διόδους ἐκφύ-
γουσιν, ὅτε καὶ λέγει· ἐκράτησα αὐτὸν, καὶ οὐκ
ἀφήσω αὐτὸν, ἕως εἰσήγαγον αὐτὸν εἰς οἶκον μή-
τρός μου, καὶ εἰς ταμεῖον τῆς συλλαβούσης με· ἀλλὰ καὶ
αὐτὸ ἡ νύμφη κατ' ἀρχὰς μὲν τῶν ἀσμάτων τῶν ἀσ-
μάτων ἐκφύτησα, φησὶ, αὐτὸν εἰς οἶκον μητρός μου,
καὶ εἰς ταμεῖον τῆς συλλαβούσης με. ἐφεξῆς δὲ τῇ
τέλει τῆς αὐτῆς βιβλίου, ὡς προκόψασα, καὶ ἐπι-
ρρωσαμένη τὸν μνηστῆρα κρατεῖν, καὶ σύντονον ποιῆσαι τὸ
φοβηθῆναι, φησὶν· εἶπα, ἀναβήσομαι ἐν τῷ φοί-
νικι, κρατήσω τῆς ὑψίων αὐτοῦ· ἵνα δὲ νοήσῃς τὰς
ζητούσας αὐτὸν κρατῆσαι ἀρχιερεῖς καὶ Φαρι-
σαίους, καὶ μὴ κρατούσας αὐτὸν, καπανόησον ὅτι
ὅτε μὲν τῆς ἄλλων ποιᾶς ὃν ῥητοῦ λόγον λέ-
γων, οἷόν τί ἐστι κρατῆσαι, καὶ ἀσφαλίζασθαι
τὴν νοῦ ὑπηποτεῖν δογματισμῶν, καὶ τεθεωρη-
μένως ἀναπέφανται αὐτὸν, καὶ, ὡς ἡ γραφὴ ὀνό-
μασε, συμβιβάσαι· ὅταν γὰρ ὁ κρίνῃ τὸ διαγνῶ-
λιον σοφὸς, ὡς πνευματικὸς ἀνακρίνων πάντα,
καὶ τὸν ὑπ' ἀδείας ἀνακρινόμενος, ἀνακρίνῃ μὲν,
καὶ διαφωτίζει, καὶ διηγήγκει τὰς ἄλλας λόγους,
εἴτε τῆς τῆς κόσμου σοφῆς, εἴτε τῆς ἐν ταῖς αἱρέ-
σεσι δόξαν πρέπειν δοκούντων. ὁ καταφρονεῖται δὲ,
οὐδὲ καταλαμβάνεται ὁ ἐν αὐτῷ τοῦ χριστοῦ νοῦς,
οὐδὲ κρατεῖται· ὑπὸ τῆς θεοπνεύστων αὐτὸν
ἀνακρίνειν· τίς γὰρ ἔγνω νοῦν κυρίου, ὃς συμβι-
βάσει αὐτόν; ὡσαύτως ὅτι εἰκὸς μόνοις τοῖς συμβι-
βάσαι τινὸς νοῦν, θεόπνευστον αὐτὸν γνώσεσθαι, καὶ
μὴ τῶν συμβιβάσει· νοῦν δὲ κυρίου τίς γνώσεται,
ὃς συμβιβάσει αὐτόν; ἀλλάσσεται γὰρ ὑπ' αὐτοῦ καὶ
εἶξει αὐτῷ· καὶ τοῦτο δὲ μοι λελέχθω δίχα τοῦ· καὶ ζη-
τοῦντες αὐτὸν κρατῆσαι, φοβηθῆναι τοὺς ὄχλους, ἐπεὶ
καὶ εἰς προφήτην αὐτὸν εἶχον· πλὴν κἂν διφημί-
σειν οἱ ὄχλοι ὃν ἐποίουν, φρονεῖσθαι μή τι περὶ αὐτοῦ

se loqui comperientes, illi manus quæsiverunt injicere, & quam pessimis possent modis tractare; at minime valuerunt, quoniam multitudinis ac turbarum, quæ Iesum Prophetæ loco habebant, impetum sustinere non poterant. Et quicunque profecto insidiose Verbum volunt apprehendere, vt apprehensum illud apud se de medio tollant, haudquaquam ei manus possint injicere, turbis scilicet à quibus Propheta aliquis Dei existimatur, eos retrahentibus qui ipsum comprehendere, & insidijs appetere volunt. Sciendum est deinceps, eorum esse discrimina qui Iesum tenere volunt; aliter enim Principes sacerdotum, & Pharisæi ipsum tenere satagebant; aliter Sponsa cujus in Cantico Canticorum mentio fit, postquam ipsum quæsivit, & surrexit, & circuivit civitatem per fora & plateas, vix ipsum invenit, quum paululum custodes præterijt, quique ipsum in civitate circuibant, eumque repertum tenuit, quando scilicet ait: *Tenui eum, nec dimittam eum, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ.* Quin & ipsa Sponsa initio Cantici Canticorum, *Tenui eum*, inquit, *in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ*; sub finem autem ejusdem libri, vt quæ progressum fecerit, eumque alio quodam modo, meliusque, quam antea, tentura sit, ait: *Dixi, ascendam in palmam, & apprehendam cacumina ejus.* Quinam sint autem Sacerdotum Principes, & Pharisæi manus ei injicere quærentes, minime autem injicientes vt intelligere possis, animadverte quorumlibet aliorum à Christi sermone sermonum, quidquid tandem sciscant illi ac decernant, mentem comprehendi, & sententiam animo capi; quin & contemplationis ope confutari, &, vt ait Scriptura, instrui ac dirigi posse. Sic enim qui juxta Evangelium sapiens est, tanquam *Spiritualis judicans omnia, ipse vero à nemine judicatus*, dijudicat, & examinat, ac discutit sermones alios, sive mundi sapientum illi sint, sive eorum qui inter Hæreticos nomen obtinent & excellunt; non judicatur autem Christi sensus qui in ipso est, neque comprehenditur, neque ab ijs capi potest qui eum confutare sibi proposuerant: *Quis enim cognovit sensum Domini, qui instruat eum?* Manifestum autem illud est, quod si quis alicujus sensum instructurus est, illum prius noscet, ac postmodum instruet: *Quis autem cognoscet sensum Domini, qui instruat eum?* ipse enim ab illo capietur, eique tandem cedet. Atque hæc à nobis dicta sint propter illud: *Et quærentes eum tenere, timuerunt turbas, quoniam sicut Prophetam eum habebant.* Verum

Matth. 21. 46.

etiamsi Iesum laudibus ac votis prosequā-
tur turbæ, aliquid veri de eo quidem sen-
tiunt, ipsius tamen magnitudinē non assē-
quuntur; Propheta quippe etiam erat Ie-
sus, quemadmodum ei liquet qui hæc
perpenderit: *Prophetam de fratribus vestris,*
Deuter. 18 15, 19. *sicut me, suscitabit vobis Dominus Deus ves-*
ster: ipsum audite in omnibus quæ loquetur
Propheta ille; qui autem Prophetam hunc non
audierit, exterminabitur. Quanquam non
in eo sita erat ipsius excellentia, quod es-
set Propheta; sed quod Filius esset Dei,
Coloss. 1. 15, 16. *Primogenitus omnis creaturæ, & imago Dei*
invisibilis, in quo condita sunt universa in cæ-
lo & in terra, sive visibilia, sive invisibilia,
& cætera: & in eo præcipue continebā-
tur ipsius excellentia, quod Sapientia es-
Prou. 8. 22, 23. set dicens: *Deus possedit me initium viarum*
suarum in opera sua, antequam quidquam fa-
ceret, & ante sæculum fundavit me in prin-
cipio antequam terram faceret, & reliqua.
Hanc porro multitudinem ita de eo sen-
tientem, & pro eo decertare paratam ad-
versus ipsius hostes, timent sacerdotum
Principes, & Pharisæi, & quamvis insi-
dias struant volentes ipsi manus injicere,
comprehendere tamen nequaquam pos-
sunt. Hic sane scriptum est: *Quoniam sicut*
Prophetam eum habebant; illud vero am-
plius addere queas, quamvis juxta Scri-
pturæ contextum tanquam Prophetam
eum turbæ non habeant, quoquo eum lo-
tandem habeant, longe infra ipsius di-
gnitatem de eo sentire, ne tantillam
quidem cognitionis eorum partem as-
sequentes qui eum ex parte cognos-
cunt, neque de eo quicquam aperte intel-
ligentes. Hoc autem de ijs dico, qui ve-
ra de eo sentiunt; non autem hi pro eo
stare existimandi sunt, qui Deo gloriam
ac honorem exhibere se credentes, falsa
de ipso sibi fingunt; cujusmodi sunt qui
Patris ac Filij notionē confundunt, & vnā
Patris ac Filij hypostasin esse statuunt, sola
cogitatione & nominibus solis vnam eandem
rem dividentes; neque sane pro illo
statū hæretici qui magna de ipso sētire cre-
dentes iniquitatem in sublime loquuntur,
& Conditori obtrectāt cum eo quippe nō
Matth. 12. 30. sūt, & idcirco adversus eū sūt: *Qui enim,* in-
quit, *non est mecū, cōtra me est.* Similiter autē
quamuis in nomine Iesu congregent, qui
vera de Filio non sentiunt, spargunt po-
tius quam congregant; ait quippe Serva-
Matth. ibid tor: *Et qui non congregat mecum spargit.*
Animadverte autem dictum non fuisse
simpliciter: *Qui non congregat, spargit*; sed
cum cauto hoc & exquisito additamento,
mecum; oportet enim vt qui congregat,
congreget cum eo. Qui autem cum eo
congregat, hunc dignoices, si ad id atten-
1. Cor. 5. 5. deris: *Congregatis vobis & meo spiritu, cum*

A ἀληθὲς, ἀ μὲν δ μέγεθος σωιᾶσιν αὐτ. ἦν μ
γὰ ἰησοῦς ἡ προφήτης, ὡς δῆλον ἔκ τοιούτω
τό· προφήτην γὰρ ἀδελφῶν ὑμῶν ἀναστήσ
ὑμῖν κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν ὡς ἐμέ, αὐτ. ἀκούσεσθε
κτ πάντα ὅσα ἂν λαλήσῃ ὁ προφήτης ἐκεῖνος. ὃς
δ' ἂν μὴ ἀκούσῃ τ προφήτ ἐκείνης, ἐξολοθρευ-
θήσεται· πλὴν οὐχ ἡ ὑπεροχὴ αὐτ ἐν τ προ-
φήτην αὐτὸν εἶ ἦν, ἀλλ' ἐν τ υἱὸν θεοῦ πρω-
τότοκον πάσης κτίσεως, ἡ εἰκόνα τ θεοῦ τ ἀο-
ράτ, ἐν ᾧ ἐκτίσθη τὰ πάντα ἐν τ οὐρανῷ ἡ
B ἐπὶ τ γῆς, εἴτε ὁρατὰ, εἴτε ἀόρατα, ἡ τὰ ἑξῆς.
ἡ μᾶλλον ἦν αὐτ ἡ ὑπεροχὴ ἐν τ εἶ αὐτὸν σο-
φίαν τὴν λέγουσ· ὁ θεὸς ἐκτήσατό με ἀρχὴν
ὁδῶν αὐτ εἰς ἔργα αὐτ, πρὸ δ τὰ ποιῆσαι, ἡ
πρὸ τ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με ἐν ἀρχῇ πρὸ τ τὴ
γὴν ποιῆσαι, ἡ τὰ ἑξῆς· ἡ τ πάντως τὰς ὄχλους
ἔντας φρονεῖν περὶ αὐτ, καὶ ἑπίμους ἔχοντας
ὑπερπολεμεῖν αὐτ πρὸς τοὺς πολεμοῦντας φα-
ῖσ ται οἱ ἀρχιερεῖς, ἡ οἱ φαρισαῖοι, ἡ ἀ δύ-
νασθαι, ἵν' ὑπερβαλόσωσι θέλοντες κρατῆσαι τ
C ἰησοῦ, κρατῆσαι αὐτ· ἐνταῦθα μὲν οὖν γέ-
γραπται· ἐπεὶ εἰς προφήτην αὐτὸν εἶχον. πρὸς
τοῦτο δ' αὖ ποιήσαις, ὅτι οἱ ὄχλοι κἂν μὴ τῇ λέξει
* εἰς προφήτην αὐτὸν ἔχασιν, εἰς ὅτι ποῖ ἀν ἔχω- * C. R. ἐ
σιν αὐτὸν, πολλῷ ἔλαττον ἔχουσιν αὐτὸν ἢ ἔστιν, ἀ
φαίνοντες, ἀδὲ ὅτι τ ἐκ μέρους γινώσκ τ ἐκ μέ-
ρους αὐτὸν γινωσκόντων, ἡ ἀδὲν πάνυ τ περὶ αὐ-
τ· ὅτι δὲ λέγω περὶ τ ἀληθῶς περὶ αὐτ φρονέν-
των, ἀ νομιζέσθω γὰρ εἶ ὑπὲρ αὐτ τὰς τ ἀνθ
φρονοῦσας περὶ αὐτ, φαντασίᾳ δ δοξάζειν αὐ-
D τόν. ὁποῖοί εἰσιν οἱ συγχέοντες πατ καὶ υἱ ἔν-
νοιαν, καὶ τ ὑποστάσει ἕνα δοξάζοντες εἶ τὸν πατέ-
ρα καὶ τὸν υἱόν, τῇ ἐπινοίᾳ μόνῃ καὶ τοῖς ὀνόμασι
διαιροῦντες δ ἓν ὑποκείμενον. καὶ οἱ ἀπὸ τ
αἱρέσεων φαντασίᾳ τ μεγάλα περὶ αὐτ φρο-
νεῖν, ἀδικίαν εἰς δ ὕψος λαλοῦντες, καὶ κακῶς
λέγοντες τὸν δημιουργὸν, οὐκ εἰσὶν ὑπὲρ αὐτ.
ἀ γὰρ εἰσι μετ' αὐτ, ἡ δι' ἃ ἐστὶ κατ' αὐτ·
ὁ γὰρ μὴ ὤν, φησὶ, μετ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ ἐστιν·
ὥστ ἂν καὶ σωάγωσιν οἱ μὴ τὰ ἀληθῆ περὶ τ
E υἱ φρονοῦντες, ἐν τ ὀνόματι ἰησοῦ, σκορπί-
ζουσι μᾶλλον ἢ σωάγουσι. φησὶ γὰρ ὁ σωτὴρ, καὶ
ὁ μὴ σωάγων μετ' ἐμοῦ σκορπίζει· καὶ προσθὲς
ὅτι μὴ εἴρηκε ἁπλῶς· ὁ μὴ σωάγων σκορπί-
ζει. ἀλλὰ μὴ ἀκριβὴς προσθήκης τ, μετ' ἐ-
μοῦ. οἶδε γὰρ τὸν σωάγοντα, μετ' αὐτ σωά-
γοντ. νοήσεις δ τὸν μετ' αὐτ σωάγοντα, ὅπερ
ἔσας τ· σωαγόντων ὑμῶν, καὶ δ' ἐμοῦ πνεύ-
ματος, σωὺ τ δυνάμει τ κυρίᾳ ἰησοῦ, προσ-
δεῖναι τὸν τοιοῦτον τ ἐπαρᾷ εἰς ἔλεγχον τ ἁμ-

κὸς· ὃ γὰρ συναχθέντων ὑμῶν ἐν τῷ ἐμοὶ πνεύ- A virtute Domini Iesu, Tradere huiusmodi Sa-
ματος, σὺν τῇ δυνάμει τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ, δηλοῖ τὸ tanæ in interitum carnis. Illud enim: Congre-
συναχθέντα μετ' αὐτοῦ· καὶ οὐκ ἂν λέγοις τὸ gatis vobis & meo spiritu, cum virtute Do-
συναχθέντων ὑμῶν ἐν τῇ δυνάμει τοῦ κυρίου ἡμῶν mini Iesu, cum illo congregantem ostendit. Nec dicere queas illa, Congregatis vo-
Ἰησοῦ, ἁρμόζειν τοῖς ἤτοι μὴ τὸ κακῶς ζῶσιν συνά- bis in virtute Domini Iesu, ijs convenire qui
γεσθαι, ἤτοι συναγομένοις, ἢ μὴ τὸ κακῶς καὶ vel nequiter viventes congregant, aut
ἀσεβῶς φρονεῖν περὶ θεοῦ ἢ τοῦ χριστοῦ αὐτοῦ congregantur, vel male & impie de Deo,
τοιοῦτόν τι καὶ ὀφθὲν τοῖς ὄχλοις φρονεῖν περὶ τοῦ ipsiusque Christo sentientes. Atque hæc
Ἰησοῦ, τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ πολλὰ ἐλαττον φρο- eo dicta sunt, quod turbæ quæ pro Iesu
νεῖν περὶ τῆς ἀξίας αὐτοῦ, λέγεσθαι εἰς προφήτην stabant, & aliquam de Iesu opinionem
αὐτὸν ἐληλυθέναι· συνιζάνουσι δὲ τάχιστα τῷ B susceperant, sed minorem ac ferret ipsius
λαῷ περὶ τοῦ ὁμοίου λέξιν, τερατωδεστέραν οἴμαι dignitas, eum tanquam Prophetam ha-
κατασκευάσεις τοῦ παραδείγματος, ἔστι φησί· καὶ buisse dicantur. Quod si Lucæ de ijsdem
ἦν διδάσκων τὰς καθημέρας ἐν τῷ ἱερῷ· οἱ δὲ rebus orationem cum hisce contuleris,
ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ γραμματεῖς, καὶ οἱ πρεσβύ- clarius, opinor, quæ supra dicta sunt pro-
τεροι τοῦ λαοῦ ἐζήτουν αὐτὸν ἀπολέσαι, καὶ οὐχ baveris; qui quidem sic ait: *Et erat docens* Luc. 19 47.
εὕρισκον τί ποιήσωσιν. ὁ γὰρ λαὸς ἅπας ἐξεκρέ- *quotidie in templo. Principes autem sacerdo-* 48.
μαντο αὐτοῦ ἀκούων. καὶ ἐν τούτοις γε δηλοῦται ὅτι *tum, & Scribæ, & Seniores populi quærebant*
Vide Not. οἱ τῶν Ἰουδαϊκῶν περιεστάμενοι παλαιόμοιρα λόγων, *illum perdere, Et non inveniebant quod face-*
ἀνομαζόμενοι ἀρχιερεῖς, καὶ γραμματεῖς ἐχθροὶ *rent illi: omnis enim populus suspensus erat*
τοῦ Ἰησοῦ, καὶ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ, ζητοῦσι μὲν C *audiens illum*: in his siquidem ostenditur
τὸν Ἰησοῦν ἀπολέσαι, καὶ ἀφανίσαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ eos qui literarum Iudaicarum studijs iniquæ præsunt, Principes sacerdotum, & Scribas Iesu infensos, & populi Seniores
ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, καὶ τῆς περὶ αὐτοῦ πίστεως. οὐχ dictos, Iesum quidem perdere, & nomen
εὑρίσκουσι δέ τι ποιήσουσιν εἰς ὅπερ βούλονται αὐτοῦ, ipsius habitamque de eo fidem ex homi-
ἅτε προσληφθέντος πάντας δὲ εἰς αὐτὸν πιστεύσαντος λαοῦ, καὶ ἐξηρτημένου ἤδη εἰς τὸν Ἰησοῦν ἀγά- num mentibus delere, & obliterare velle; at quomodo voluntatem suam ad exitum provehant, non reperire, vt pote toto populo qui ipsi fidem adhibuerat jam ante occupato, & amore jam cum Iesu conjuncto, & ab ore illius pendente, cum doctrinam illius sermonemque audiret. Et illud quidem etiamnum videre licet, quanam ratione qui in Deū pietatem obtendunt tanquam summi ipsius Pontifices, quique Sacram Scripturam tanquam Scribæ, & Senatum tanquam populi Seniores, Iesum interimere, conceptamque de eo opinionem extirpare quærunt; nihil non ad id, juxta patrum ipsorum voluntatem, agentes; quid autem effectum dent, nequaquam reperientes, vt populum Iesu addictum ab eo abducant, ab eorumque mentibus ipsum deleant. Forsitan vero quicunque opinione de Deo qualibet imbuti sunt, eamque contra Iesu disciplinam asserere student ac docere, Iesum quidem volunt interficere, non autem possunt, quia illum audiens multitudo ab ipsius ore pendet. Sed & qui mentem ad cujuscunque sapientiæ quoslibet libros appellunt, propterea que Scribæ tropice appellantur, Iesum ex hominum numero expungere cupiunt; at nihil ad id efficiendum vtile reperiunt. Quin & ipsa Iesu doctrina antiquiores omnes Græcorum, Barbarorumque disciplinæ Iesum interimere satagunt; minime autem possunt, ab vniverso videlicet po-

ἐπιτηδείως ἔχοντας, καὶ ὅτε ὅτῳ ἐπιτυχῶς λεγόμενοι γραμ- D
ματεῖς, ἀπολέσαι θέλουσιν ὀξὺ ἀνθρώπων τὸ Ἰησοῦν. ὃ μὲν βούλεσθαι εἰς ὅτιοῦν αἰσιμον ὁ ποιήσωσι· καὶ πάντες δὲ οἱ πρεσβύτεροι τῆς Ἰησοῦ διδασκαλίας λόγοι ἑλλήνων καὶ βαρβάρων, ἀπολέσαι θέλουσι τὸ Ἰησοῦν. ἀλλ' ὃ δυνάμενοι,

*c.R. κάμ-
πτοντες
μασιν

pulo superati, qui Iesu doctrinam audiens, ipsique consentiens, totus à præceptore suo Iesu pendet, eique addictus est. Consimilia sunt quæ subijcit Marcus dicens: *Quo audito Principes Sacerdotum & Scribæ quærebant quomodo eum perderent: timebant enim eum quoniam vniversa turba admirabatur super doctrina ejus*: vniversus enim Christi populus doctrinam ipsius demiratur ac stupet: at ante memorati hi sacerdotum Principes ac Scribæ, Iesum ex hominibus eliminare, populumque omnem ab ipsius admiratione retrahere cupientes, optatis tamen suis nequaquam potiri queunt.

Marc. 11. 18

De accersitis ad nuptias.

Cap. 22. v. 1, 2, 3, & seq.

ET respondens Iesus dixit iterum in parabolis eis, dicens: Simile factum est regnum cœlorum homini regi qui faciens nuptias filio suo, Misit servos suos, & cætera; vsque ad id: *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.* Hæc quoque parabola levius simpliciusque intellecta facilis esse videbitur & aperta, in qua nimirum homo Rex tropice Deus & Christi pater esse dicitur; nuptiæ autem filij Regis, Ecclesiæ Christi sponsæ sponso ipsius Christo restitutio; servi vero ad vocandos eos missi qui ad nuptias fuerant invitati, ij sunt Prophetæ vaticinijs suis eos qui è populo sunt ad lætitiam tempestive convertentes, quæ pro Ecclesia Christo restituta ducebatur; qui autem priores accersiti venire noluerunt, hi sunt qui Prophetarum sermonibus minime paruerunt; at missi servi alteri, alius est Prophetarum cœtus; paratum vero prandium, in quo tauri Regis & altilia mactata fuerant; solidi erant & rationales Dei mysteriorum cibi. Similiter parata omnia, sermones sunt de rebus vniversis agentes, quos quum advenerit quod perfectum est, comedent ac bibent qui vocationem fuerint secuti. Quoniam autē ex ijs qui accersebantur per Prophetas; ipsorum sermones aliqui negligebant duntaxat, & ad res profanas & mundanas attendebant, nihil autem mali adversus ipsos designabant, propterea eorum differentiam aperire volens dixit: *Illi autem neglexerunt, & abierunt, alius in villam suam, alius vero ad negotiationem suam: Reliqui vero tenuerunt servos ejus, & contumelijs affectos occiderunt.* Deinde juxta rudiorem hanc expositionem, ira Regis ea intelligitur, cujus de Iudæis loquens Apostolus mentionem facit: *Per-*

Matth. 22. 5.

1. Thess. 1, 16.

A νικώμενοι ἀπὸ πάντος τοῦ λαοῦ, ἰησοῦ ἐκκρεμαμένου τοῦ διδασκάλου, ἐν τῷ ἀκούειν καὶ συναισθάνεσθαι τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ· καὶ ὁ μάρκος δὲ τὰ παραπλήσια ὑποβάλλει λέγων· καὶ ἤκουσαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς, καὶ ἐζήτουν πῶς αὐτὸν ἀπολέσωσιν. ἐφοβοῦντο γὰρ αὐτὸν, ὅτι πᾶς ὁ λαὸς ἐξεπλήσσετο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ· πᾶς γὰρ ὁ λαὸς χριστοῦ ἐκπλήσσεται ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ, καὶ οὐδὲν δύναται γενέσθαι ὑπὸ τῶν προειρημένων ἀρχιερέων καὶ γραμματέων, ζητούντων ἀπολέσαι τὸν ἰησοῦν ἐξ ἀνθρώπων, καὶ ἐκλύσαι τὴν ἔκπληξιν πάντος τοῦ λαοῦ αὐτοῦ·

B

Περὶ τῶν καλουμένων εἰς τοὺς γάμους·

Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἰησοῦς εἶπε πάλιν ἐν παραβολαῖς αὐτοῖς λέγων· ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὅστις ποιῶν γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ, ἀπέστειλε τοὺς δούλους αὐτοῦ, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· πολλοὶ γὰρ εἰσι κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί· καὶ αὕτη ἡ παραβολὴ ὁλοχερέστερον νοουμένου δόξει σαφὴς εἶναι, ἐν ᾗ ἄνθρωπος μὲν βασιλεὺς τροπικῶς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ χριστοῦ εἶναι λέγεται. οἱ δὲ γάμοι τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλέως, ἡ ἀποκατάστασις τῆς νύμφης ἐκκλησίας χριστοῦ πρὸς χριστὸν τὸν νυμφίον αὐτῆς. οἱ δὲ ἀποστελλόμενοι δοῦλοι καλέσαι τοὺς κεκλημένους εἰς τοὺς γάμους, οἱ κατὰ καιρὸν εἰσι προφῆται ἐπιστρέφοντες τοὺς ἀπὸ τοῦ λαοῦ διὰ τῶν προφητειῶν ἐπὶ τὴν εὐφροσύνην ἀγομένην ἐπὶ τῇ ἀποκαταστάσει τῆς ἐκκλησίας πρὸς χριστόν. οἱ δὲ μὴ θέλοντες ἦθεν προηγουμένως ὄντες κλητοὶ, οἱ μὴ ἀκούοντες τῶν λόγων τῶν προφητῶν ἦσαν. οἱ δὲ ἀποστελλόμενοι ἄλλοι δοῦλοι, ἄλλο ἄθροισμα προφητῶν. τὸ δὲ ἡτοιμασμένον ἄριστον, ἐν ᾧ οἱ ταῦροι τοῦ βασιλέως, καὶ τὰ σιτευτὰ αὐτοῦ τεθυμένα ἦν, αἱ στερεαὶ ἦσαν καὶ λογικαὶ τῶν μυστηρίων τοῦ θεοῦ τροφαί· οὕτω δὲ καὶ πάντα ἕτοιμα, οἱ περὶ πάντων τῶν ὄντων λόγοι, οὓς ὅταν ἔλθῃ τὸ τέλειον, οἱ τῇ κλήσει ἀκολουθήσαντες φάγονται, καὶ πίονται· ἐπεὶ δὲ τῶν κεκλημένων διὰ τῶν προφητῶν οἱ μὲν μόνον ἠμέλουν τῶν λεγομένων, καὶ τοῖς βιωτικοῖς ἐσχόλαζον πράγμασιν, οὐ μὴν καὶ ἐπονηρεύοντο κατ' αὐτῶν, διὰ τοῦτο τὴν διαφορὰν αὐτῶν παραστῆσαι βουλόμενος εἶπεν· οἱ δὲ ἀμελήσαντες ἀπῆλθον, ὃς μὲν ἐπὶ τὸν ἴδιον ἀγρὸν, ὃς δὲ ἐπὶ τὴν ἐμπορίαν αὐτοῦ. οἱ δὲ λοιποὶ κρατήσαντες αὐτοῦ τοὺς δούλους, ὕβρισαν καὶ ἀπέκτειναν· εἶτα ἀκολούθως τῇ ὁλοχερεστέρᾳ διηγήσει ἡ ὀργὴ τοῦ βασιλέως νοεῖται, ἣν καὶ ὁ ἀπόστολος περὶ ἰουδαίων ὀνομάζων λέγει· ἔφθασι

C

D

E

οι δὲ ὁ ὀργὴ ἐπ' αὐτοὺς εἰς τέλος · εἶτα προφη- A
τίνεται ὁ κῦ ἰουδαίων πόλεμος, καὶ ἡ ἄλωσις ἱε-
ροσολύμων, καὶ ἡ ἀφάνισις ἅπαντος μέχρι τῶν χριστοῦ
ὀπτασμάτων, ἐν τῷ · καὶ πέμψας τὰ στρατεύματα
αὐτοῦ ἀπώλεσε τοὺς φονεῖς ἐκείνους, καὶ τὴν πόλιν
αὐτῶν ἐνέπρησε · τὸ δὲ · τότε λέγει τοῖς δούλοις
αὐτοῦ, ὁ μὲν γάμος ἕτοιμος, οἱ δὲ κεκλημένοι
οὐκ ἦσαν ἄξιοι · πορεύεσθε οὖν ἐπὶ τὰς διεξόδους
τῶν ὁδῶν, καὶ ὅσους ἂν εὕρητε, καλέσατε εἰς τοὺς
γάμους, ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς ἀπὸ τοῦ χριστοῦ ἀ-
ποστόλους λέγοντας ἰουδαίοις · ὑμῖν ἦν ἀναγκαῖον B
ἀναγγέλλεσθαι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, ἐπεὶ δὲ ἀναξίως
κρίνετε ἑαυτοὺς, ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη · αἱ
διέξοδοι οὖν τῶν ὁδῶν, τὰ ἔξω τοῦ ἱερουσαλὴμ ὄντα
πράγματα, περὶ ὧν οἱ ἀπὸ τῶν ἀποστόλων θεῖοι κήρυκες καλοῦνται εἰς τοὺς γάμους, σπουδαζόν-
των τῶν ἀποστόλων πάντας θεῖσθαι ἐπὶ θεῖον, θεῖοι-
κον τὴν ἀκρόασιν, καὶ οὐκ ἐφεύρισκον κληθέν-
τες πότερόν ποτε πρὸ τῆς κλήσεως πονηροὶ ἢ ἀγα-
θοὶ ἦσαν οἱ κεκλημένοι. πάντας γὰρ τοὺς θεῖοι-
κοτέρους ἐκάλουν · ἀγαθοὺς δὲ νομιστέον ἐνταῦθα C
ἁπλούστερον λέγεσθαι, τοὺς μετριωτέρους τῶν ἱε-
ροσολύμων ὅτι τῇ θεοσεβείᾳ, οἷς ἐφαρμόζοις ἂν τὸ
ταῦτο ἀποστολικόν · ὅταν δὲ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχον-
τα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῶσιν, οἱ τοιοῦτοι νόμον
μὴ ἔχοντες, ἑαυτοῖς εἰσι νόμος. οἵτινες ἐνδείκνυν-
ται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις
αὐτῶν, συμμαρτυρούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως.
καὶ ἐπλήσθη γὰρ ὁ γάμος τῆς ἐκκλησίας γάμος, ἡ
ἀποκάθαρσις τῶν ἀφορισθέντων ἀπὸ τῶν ἀποστό-
λων, ἀναχειμένων ὅτι ἔφραξαν ὅτι τοῖς γά- D
μοις · εἶτ' ἐπεὶ πονηρούς καὶ ἀγαθοὺς καλεῖσθαι δεῖ,
ἃ μὲν ὡς τοὺς πονηροὺς μόνους πονηρὸς, ἀλλὰ
μεταμφιαζομένους, καὶ ἀποδυομένους τὰ ἀλλότρια
τοῦ γάμου ἐνδύματα, ἐνδύσασθαι τὰ τοῦ γάμου,
ἃ c. R. ἀντὶ τοῦ σπλάγχνα * οἰκτιρμὸν, χρηστότητα, ταπεινοφρο-
πλειόνων σύνην, πραότητα, μακροθυμίαν. ταῦτα γὰρ ἔστι
τὰ τοῦ γάμου ἐνδύματα. διὸ τοῦτο ὁ βασιλεὺς εἰσ-
έρχεται θεάσασθαι τοὺς ἀνακειμένους ἵνα αὐτοῖς
ἐνδεθῇ τὸ ἡτοιμασμένον ἄριστον, τοὺς ταύρους,
καὶ τὰ τεθυμμένα σιτιστὰ, καὶ πάντα τὰ ἕτοιμα, ἵνα
θεασάμενος τηρήσῃ μὴ τοὺς ἔχοντας ἐνδυμα γά- E
μου καὶ σωφρονῇ, καθαίρεσιν ᾖ τοὺς ἐναντίους · εἰσ-
ελθὼν οὖν εἰς θεῖόν τινα τῶν κεκλημένων καὶ ἐλπυ-
θότων ὅτι τῇ κλήσει μὴ ἀλλάξαντα ἑαυτῶν τὸ ἦθος,
μηδὲ ἐνδυσάμενον ἔνδυμα γάμου, καὶ λέγει αὐ-
τῷ, πῶς εἰσῆλθες ὧδε μὴ ἔχων ἔνδυμα γάμου;
εἶτ' ἐπεὶ ὁ ἀμίλητος, καὶ μὴ ἀναπτυσσόμενος, μη-
δὲ ἐνδυσάμενος τὸν κύριον ἰησοῦν χριστὸν, ὡς μὴ
ἔχων τόπον ἀπολογίας φιμοῦται. διὸ τοῦτο γέγραπται τό · οὐ ἐφιμώθη · καὶ οὐκ ἀρκεῖ γε

venit autem ira super illos vsque in finem. Ad hæc bellum adversus Iudæos movendum, & Hierosolymitanum excidium, populique post Christi adventum cædes his verbis prænuntiatur: *Et missо exercitu suo perdidit homicidas illos, & civitatem illorum succendit.* Illud autem: *Tunc ait servis suis, Nuptiæ quidem paratæ sunt, sed qui invitati erant, non fuerunt digni. Ite ergo ad exitus viarum, & quoscunque inveneritis, vocate ad nuptias*, referri potest ad Iesu Christi Apostolos Iudæis dicentes: *Vobis oportebat annuntiare Verbum Dei, sed quoniam indignos vos iudicatis, ecce convertimur ad Gentes.* Res ergo extra Israëlem collocatæ, exitus sunt viarum, in quibus qui ab Apostolis inveniuntur, vocantur ad nuptias, congregantibus Apostolis quoscunque reperirent; reperiebant autem eos qui sibi aurem præbebant; & quum vocarent, an qui accersebantur, ante vocationem nequam probine fuissent, sus deque habebant; quoscunque enim reperissent, vocabant. Hic autem probi simpliciter dici modestissimi quique censendi sunt, ex ijs qui Dei cultui se addicunt, quibus hæc Apostoli verba accommodare queas: *Quum autem Gentes quæ Legem non habent naturaliter ea quæ Legis sunt faciunt, ejusmodi Legem non habentes, ipsi sibi sunt Lex, Qui ostendunt opus Legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum.* Et Christi quidem cum Ecclesia impletæ sunt nuptiæ, & eorum restitutio qui ab Apostolis inventi fuerant, & qui vt nuptiarum fruantur lætitia discumbunt. Deinde quoniam mali, probique accersendi erant, non ita tamen vt in nequitia improbi perseverarent, sed vt mutato habitu, & depositis vestibus nuptiali celebritati minime convenientibus, nuptiales inducerent, *Viscera* nimirum *misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam*; ea siquidem sunt nuptialia vestimēta: idcirco ad videndos discumbentes ingreditur Rex, antequam instructum ipsis prandium, tauros scilicet, & occisa altilia, & omnia parata apponat; vt re perspecta, qui vestem nuptialem habuerint retineat ac oblectet; qui secus autem, condemnet. Ingressus ergo aliquem ex vocatis & vocationi obsecutis pristinos suos mores minime mutasse neque nuptiali veste indutum esse comperit, *Et ait illi, Quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem?* Deinde quoniam qui peccavit, neque renovatus est, & Dominum Iesum Christum non induit, vt pote nullam excusationis ansam habens, obmutescit; id-

Matth. 22. 7, 8.

Act. 13. 46.

Rom. 2. 14, 15.

Coloss. 3. 12.

circo illud ſcriptum eſt : *At ille obmutuit.* Neque vero è nuptijs expelli ſatis eſt, qui nuptias dehoneſtavit ; oportet enim vt à Regis miniſtris, qui vinculis præfecti ſunt, colligata ejus nequitia qua præter fas vſus eſt, induſtriaque qua boni nihil egit, non à nuptijs deijciatur ſolum, ſed in locum etiam lumine carentem relegetur, vbi tenebræ ſunt quantum pote profundæ, & exteriores tenebræ dictæ. Quod ſi quis ergo noſtrum, qui à Rege vocatus ad nuptias filij ipſius venerit, obtemperaſſe & cum vocatis veniſſe videatur, minime tamen veſtem illam nuptialem de qua diximus induerit, hæc perpetietur, & pedibus manibuſque conſtrictus mittetur in tenebras exteriores ; vbi, juxta illud : *Væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis*, fletus eos manet, qui fletu ac luctu digna commiſerint ; flebunt autem calamitates ſuas lugentes. Deinde vt timorem, tremorem, triſtitiam, ac labores quos patientur qui veſte nuptiali induti non fuerint, declaret Verbum, ait : *Ibi erit fletus*, neque ſolum fletus, ſed & *ſtridor dentium*. Et vt multos vocatos eſſe, non omnes autem, ſed paucos ex ipſis veniſſe doceat, toti demum Parabolæ id ſubjungitur : *Multi enim ſunt vocati, pauci vero electi.* Hæc igitur ſuper Parabola rudiori minerva dicta ſint, eam autem repetitam pro virium quibus nunc pollemus modulo expendere conabimur, ſi modo ſapientiæ ſpiritu adjuti penitiores ac profundiores ſenſus à nobis ſuper Parabola repertos adſtruere, & juxta rationem reticere, vel obſcure ſignificare, vel aperte explicare poſſimus. Regnum ergo cœlorum, quantum ad regnantem, homini Regi aſſimilatum eſt ; quantum autem adeum qui vna cum Rege regnat, ipſius filio ; quantum autem ad ea quæ Regis poteſtati ſubdita ſunt, ſervis, & ijs qui ad nuptias vocati ſũt, quorum hi ingredi noluerunt, illi vero ingredi negligentes *abierunt, alius in villam ſuam, alius vero ad negotiationem ſuam, alij vero tenuerunt ſervos ejus, & contumelijs affectos occiderunt.* Præterea ex ijs eſt quæ Regis imperio parẽt ipſe Regis exercitus, quique ex vijs congregati ſunt mali ac probi, donec diſcumbentibus completæ ſint nuptiæ ; quique inter diſcumbentes veſtem nuptialem non habet, ac miniſtri item quibus juſſum eſt vt manibus ligent eum ac pedibus qui veſtem nuptialem non habet, & in tenebras exteriores mittant. Scribi quidem poterat : *Simile factum eſt regnum cœlorum Regi*, abſque additamento hocce, *homini* ; ſed quoniam illud, *homini*, adjectum eſt, id quoque neceſſario venit explicandum, quod ita ; meo

Luc. 6, 25.

Matth. 22. 14.

τὸ σκληθῆναι τῷ γάμῳ τ' ἀπιμῶσθαι τὴν κλῆσιν. διὸ γὰρ οὐδὲν ἧττον τοὺς ἀμφιέσμους τῶν βασιλέως τοῖς διακόνοις τοῖς δεσμοῖς πεπαγμένων, δεδέσθαι τ' πονηρίαν ἡ σὰρξ εἰς δέον ἐχρήσατο, καὶ τὴν δραστήριον δύναμιν ἐν ἡ πεφύκει ἀγαθὸν οὐκ ἐνέργησεν, ἀ μόνον ἧττον τοῦ γάμου σκληθῆναι, ἀλλ' ὥστε καὶ εἰς τ' ἀλλότριον φωτὸς κεχαδικαδῆναι τόπον, ἔνθα σκότος ἦν τὸ ὡς ἐν σκότει βαθύτερον, καὶ καλὸν ἦν σκότος ἐξώτερον· καὶ εἴ τις ἡμῶν ὅτι τὴν κλῆσιν ἐλπὼν τοῦ βασιλέως εἰς τοὺς γάμους τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, δοκεῖ μὴ ἐναντίως ἔχειν καὶ ἔρχεσθαι μὴ τὴν κεκλημένην, ἀ μὴν ἐνδέδυται τὸ περικείμενον ἔνδυμα γάμου, ζῶσται πέδαις, καὶ δεθεὶς ποδῶν καὶ χειρῶν σκληθήσεται εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον. ἔνθα ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ οἱ ὀδόντων βρυγμός, ὅπ κλαύσεται, ὁ κλαυθμὸς τοῖς ἐν κλαυθμῷ ἀ θρήνῳ ἄξια ἀμφιτήσασι. κλαύσονται δὲ θρηνοῦντες τὰς ἰδίας παλαιπωρίας· ἵνα δὲ δηλώσῃ ὁ λόγος τὸν φόβον, καὶ τὸν τρόμον, καὶ τὰ σκυθρωπὰ πρόσωπα, καὶ τὰς πόνους ἐν οἷς ἔσονται οἱ μὴ ἐνδεδυμένοι ἔνδυμα γάμου, εἶπε τὸ· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς, καὶ ἀ μόνον ὁ κλαυθμὸς, ἀλλὰ καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων· καὶ ὑπερφέρεται τὸ ὅλον πρόβλημα ἐφ' τὸ πολλοὺς δεδηλῶσθαι τοὺς κληθέντας, ἀ πάντας δὲ ἐληλυθέναι, ἀλλ' ὀλίγους οὓς αὐτὸς, τὸ· πολλοί εἰσι κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί· ταῦτα μὲν οὖν ὁλοσχερέστερον εἰς τὴν παραβολὴν λελέχθω, πειρασόμεθα δὲ ἐπαμβάτοντες ἐρευνῆσαι καὶ τὴν τούτου δύναμιν αὐτὴν, εἰ ἀρα δοκιμάσοντες ἐστὶ τὰ τῆς σοφίας πνεύματος, δυνηθῶμέν τινα καὶ βαθύτερα εἰς τὴν παραβολὴν θεωρῆσαι οἰκοδομῆσαι, καὶ καὶ τὰ δύσκολον σιωπῆσαι, ἢ αἰνίξασθαι, ἢ ἐκδεδῆ· ἡ βασιλεία τοίνυν τῶν οὐρανῶν ὡμοιώθη, καὶ μὲν τὸν βασιλεύοντα, αὐθεντικῷ βασιλεῖ. καὶ δὲ τὸν βασιλεύοντα τοῦ βασιλέως, τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. καὶ δὲ τὰ βασιλεύσιμα, τοῖς δούλοις καὶ τοῖς κεκλημένοις εἰς τοὺς γάμους, ὧν οἱ μὲν οὐκ ἤθελον εἰσελθεῖν, οἱ δὲ ἀμελήσαντες τοῦ εἰσελθεῖν ἀπῆλθον, ὃς μὲν εἰς τ' ἴδιον ἀγρὸν, ὃς δὲ ἐπὶ τὴν ἐμπορίαν αὐτῶν, καὶ ἄλλοι κρατήσαντες τοὺς δούλους ὕβρισαν καὶ ἀπέκτειναν· ἐπεὶ δὲ βασιλευομένων ἐστὶ καὶ τὸ στράτευμα τοῦ βασιλέως, καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ὁδῶν συναγόμενοι πονηροὶ καὶ ἀγαθοὶ, ἕως ἐπλήσθη ὁ γάμος αἰσκημένων, καὶ ὁ ἐν τοῖς δυσκόλοις ἐκ ἔχων ἔνδυμα γάμου, καὶ οἱ κελευσθέντες δῆσαι τοὺς μὲν ἔχοντα ἔνδυμα γάμου ποδῶν καὶ χειρῶν, καὶ σκληθῆναι αὐτὸν εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον ἐδυνάτο μόνοις γεγράφθαι· ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βασιλεῖ, χαρίεντι τ', *ἄνθρωπος,

Vide Not.

*In marg.

* Κ. περὶ κεῖται

παραθήκης. Ἀλλ' ἐπεὶ* παρόντος ἡμῖν τοῦ, ἀνθρώπῳ τινὶ ἀποδημεῖν μέλλοντι, ἀναγκαῖον ἡγοῦμαι πρῶτον εἰπεῖν, τίνας ἂν, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, σαφηνιζόντων τὴν μὲν παρ' ἡμῖν πεπιστευμένην τῆς βιβλίας, νόμων ἱερῶν ἀλληγορίας, ταῖς ὡσαυτῶς ἀνθρωποπαθῶς περιεχούσας λέξεις τὸν θεὸν διηγουμένους, ἡ τὰς ὁ θεῖος αὐτοῦ ἐμφαινούσας, ἐνὶ μὲν ῥητῷ ἐχρήσατο περὶ τοῦ ὡς ἀνθρωπον λέγεσθαι τὸν θεὸν ἀνθρώπως οἰκτιρμόνητα, παρ' ἑπτὰ ποφόρησόν σε κύριος ὁ θεός σου, ὡς εἴ τις βαστοφορήσαι ἀνθρωπος τὸν υἱὸν αὐτοῦ· ἐνὶ δὲ περὶ τοῦ μὴ ὡς ἀνθρωπον εἶναι τὸν θεόν, παρ' οὐχ ὡς ἀνθρωπος ὁ θεὸς διαπτηδῆναι· ἡμεῖς δὲ πολλὴν ἀφθονίαν ἐχομεν ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς περὶ τοῦ θεοῦ ἀνθρωπομάτων, ἐν οἷς ὁμοιοῦται καθ' τινας ἀνθρωπολογίας ἀνθρώπῳ· χρησόμεθα οὖν ταῖς ἀνθρωπον ὀνομαζούσαις ἀνθρωπολογίαις τὸν θεὸν, εἰς ἀπολογίαν τῆς ὄψεως ὅτι ταῖς λέξεσιν ἀνθρωποπαθῶς φασκουσῶν εἶναι τὸν χριστοῦ πατέρα, οὐ φησομέν γε πρὸς τοὺς ἐπερωδόξως διὰ τὸ μὴ νενοηκέναι τὰ ὅσους λεγόμενα ἐν τοῖς παλαιοῖς γράμμασι περὶ τοιούτων τοῦ θεοῦ νόμου, ἡ προφητῶν, ἢ τῆς τῶν κόσμων κτίσεως, ὅτι εἴπερ ἀνθρωπον ὁμοιοῦται καὶ ταῖς ἡμῶν διαπτήσεσι ἀνθρωπολογεῖ ὁ θεὸς, διὰ τί ἀκολουθως τούτοις πᾶσι ἀνθρωπολογεῖς ἀνθρωπολογεῖν εἶναι τὸν ὀργὴν, τὸν θυμὸν, ἡ τὴν μεταμέλειαν, καὶ τὴν ὄπισθεν τοῦ προσώπου, ἡ τὴν κοίτην, καὶ τὴν φάσιν, καὶ τὸν περίπατον τοῦ θεοῦ; τὸν δὲ διαγεγραμμένον ἐν ταῖς προφητείαις ὕπνον αὐτοῦ ἤτοι ἐπιτήρησιν, ἢ ὁμολογήσουσιν εἶναι ἀνθρωπολογίαν· καὶ εἰς ἐκείνους ἐρχόμεθα, ὅτι εἰ μὴ βλέποντι ἀκολούθως παῖ ἐν ἀνθρωπολογίᾳ ἀνθρωπον λέγεσθαι τὸν θεὸν, ἐν ἀνθρωπολογίᾳ ἀκύρῳ τοῦ ἀνθρωποπαθῶς περὶ αὐτοῦ ἀπαγγελευσῶν γραφῶν, ἀνθρωπίζετε πῶς ἀνθρωπος ὁ τῶν ὅλων κατὰ τὸ διάγγελιον λέγεσθαι θεὸς, ἐὰν ἀνθρωπινον, ὡς ὑμεῖς καταλαμβάνετε, λεγόμενος ἔχειν ἐν ἑαυτῷ· οὐ περὶ οὐσίας διαλέγομεν αὐτοῖς μηδὲ τῶν τῆς κρίσεως ἀνθρωπίνων γράμματα ἐξεπακόντας, ἐν οἷς τὴν ἐν τῷ ἀνθρωπολογεῖν ὁ ποιῶν γάμος τῷ υἱῷ αὐτοῦ βασιλεὺς ἀνθρωπος ὠργίσθη ὅτι τοῖς μὴ θελήσασι τὸν κλῆσιν αὐτοῦ ἐλθεῖν εἰς τοὺς γάμους, ἡ τοῖς ἀμελήσασι μὲν τοῦ ἀπελθεῖν εἰς τοὺς γάμους, ἀπῆλθον ὁ μὲν εἰς τὸν ἴδιον ἀγρὸν, ἡ ὅτι τὴν ἐμπορίαν. ὠργίσθη δὲ ἡ ὅτι τοῖς κρατήσασι τοὺς δούλους αὐτοῦ, καὶ ὑβρίσασι, ἡ ἀποκτείνασι· λεγέτω οὖν ἡμῖν πότερον ὁ ὀργισθεὶς θεὸς, ἅτε ποιῶν γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ, ὁ πατὴρ ὄντι τοῦ χριστοῦ, ἡ ἄλλος τις ἀνθρωπος τῶν, ὅσον ὅτι τῇ ἀνθρωπολογῇ, ὀργισθέντα, πατὴρ ὄντι αὐτοῦ. ἑκατέρως δὲ εἰποχωρησόντων, εἴτ' οὐ τοῦ μὴ θελῆσαι τὸ ὀργισθέντα ποιοῦντα γάμους τοῦ υἱῷ πατρὸς εἶ

A quidem judicio, expositum est: quidam, à quo jam ante conscriptus est liber Legum sanctarum allegorias complectens, quum voces quibus humanæ conditionis particeps declaratur Deus, explicaret, atq; eas item quibus ipsius adstruitur divinitas, homini similem dici Deum humanæ naturæ curam gerentem ostendere volens, vno hoc loco vsus est: *Portavit te Dominus Deus tuus, vt solet homo gestare parvulum filium suum*: vt autem homini Deum similem non esse patefaceret vnum hunc protulit: *Non est Deus quasi homo, vt suspendatur.* Nobis autem maxima exemplorum copia ex Evangelijs suppetit, in quibus juxta parabolas quasdam homini assimilatus est. Ad earum ergo parabolarum defensionem, quæ verbo tenus Deũ Christi Patrem humanæ conditionis affectibus obnoxium esse statuunt, ijs vtemur quæ Deum hominem appellant, & hæreticos qui quod consimiles Veteris Testamenti locos non animadverterint, in Dei Legis ac Prophetarum, & mundi conditoris offensionem incurrunt, ita compellabimus; si juxta Evangelij parabolas homini comparatur Deus, quare consequenter his parabolis, parabolam quoque esse iram, & furorem, & pœnitentiam, & aversionem vultus, & sessionem, & stationem, & ambulationem Dei non vultis? ipsius enim somnum, cujus apud Prophetas mentio fit, vel non observarunt, vel parabolam esse fatebuntur. Iis præterea dicemus; si quemadmodum Deus per modum parabolæ homo appellatur, Scripturas quoque humanorum affectuum participem Deum exhibentes, tanquam parabolas accipere non vultis; quomodo rerum omnium Deus, qui nihil humani vestra sententia in se habere dicitur, juxta Evangelium homo appellatur, aperite. Nec eo contenti, Novi quoque Testamenti Scripturas minime perscrutatos illos fuisse probabimus, in quibus, juxta hanc parabolam, Homo rex, qui nuptias filio suo faciebat, adversus eos iratus est qui ab ipso accersiti ad nuptias venire noluerunt, & qui nuptiali prandio interesse neglexerunt, abierunt autẽ alius in villam suam, alius vero ad negotiationem suam; & ijs item succensuit qui servos suos comprehenderunt, & contumelijs affecerunt, ac occiderunt. Dicant enim nobis vtrum iratus ille, vt pote qui nuptias filio suo faciat, Christi Pater sit; an præter eum qui, quatenus edisserit Parabola, iratus est, alius sit ipsius Pater; vtrobique sane occurrent angustiæ, sive iratum illum nu-

Deuter. 1. 31

Num. 23. 19

ptias filio facientem, Patrem esse Christi nolint propter iram; sive propter nuptias & filium, Patrem ipsum esse Christi, & irasci cogantur fateri. Quod si iræ huic explicationem aliquam inferre conentur; dicemus illis, Heus vos, quænam hæc partitio est, eum qui in Evangelio nuptias filio suo facit propter iram minime refugere, necalium quærere; in Lege autem & Prophetis propter idem iræ nomen, vel alia huic consimilia, alium à Legis, Prophetarumque Deo, Deum fingere conari? Quandiu ergo homines sumus, neque bonitatis ipsius divitias, neque ingentem absconditæ ipsius bonitatis copiam inspicere expedit, ne detrimentum aliquod capiamus; homini regi regnum cœlorum necessario comparatum est, vt homines tanquam homo alloquatur, & loquendo per Prophetas, hominesque gubernando, regat ac prospiciat hominibus, qui Dei, quandiu Deus perfecte manet, gubernationis nequaquam capaces sunt. Tunc autem hæc regnum inter cœlorum atque hominem similitudo desinet, quando desita æmulatione, ac contentione, reliquisque affectibus ac peccatis, neque amplius secundum hominem ambulantes, digni evaserimus qui à Deo audiamus: *Ego dixi Dij estis & filij Excelsi omnes*, vel ipsius Christi; nec ea amplius agentes propter quæ dici possit: *Vos autem sicut homines morimini.* Ego vero non hanc solum regni cœlorum cum homine rege comparationem desituram existimo, sed & alia sexcenta quibus homini peccatis dedito opus est; quale illud est quod in Osee scriptum extat: *Ego vero sum quasi panthera Ephraim, & quasi Leo domui Iudæ:* & alibi, *Occurram eis*, inquit, *quasi vrsa pabulo indigens.* Aliquando ergo pantheræ, & leoni, & vrsæ pabulo egenti similis esse desinet, quum scilicet propterea quod qui talia egerant eo pantheræ, vel leonis, vel vrsæ simili non amplius indigeant, nullum amplius habens qui se talem desideret, talem se qualis est conspicuum dabit. Ego vero sic illud interpretor: *Dominus noster ignis consumens est*; quoniam quantum rerum est quæ consumi meritæ sunt, tantum Deus noster ignis est eas consumens: postquam autem ab igne consumente fuerint consumta, quæ natura comparata sunt vt ab illo consumantur; tunc sane Deus noster ignis consumens amplius non erit, sed lumen duntaxat, vt docet Iohannes dicens: *Deus lux est.* His porro excussis, vide an locum hunc ex Catholica Iohannis Epistola, qui sic habet: *Charissimi, nunc filij Dei sumus, & nondum apparuit quod erimus: sci-*

1. Cor. 3. 3.

Psal. 81. 6, 7.

Osee 5. 14.

Osee 13. 8.

Deuter. 4. 24.

1. Ioh. 1. 5.

1. Ioh. 3. 2.

A χεις· ἢ διὰ τὴν ὀργήν. εἶτ' ὅτε δ' αἰσχύνεσθαι, διὰ τοὺς γάμους καὶ τὸν υἱόν, οὐδὲ δύνασθαι ὅτι αὐτὸς εἶπεν ὁ πατὴρ Χριστοῦ, ὅτι ὀργίζεται· ἐὰν δὲ ἀνάγκην τοῦ ὀργίζεσθαι πιεσθῶσι φέρειν, φήσομεν πρὸς αὐτοὺς ὅτι, ὦ ἄνδρες, τίς ἡ ἀποκλήρωσις, μὴ φεύγειν μὲν τὸν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ποιοῦντα γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ διὰ τὴν ὀργήν, ζητεῖν δὲ ἄλλον ζητεῖν. ἐν δὲ τῷ νόμῳ καὶ τοῖς προφήταις διὰ τὸ αὐτὸ τῆς ὀργῆς ὄνομα, καὶ τὰ εὐαγγελικὰ αὐτῆς ζητεῖν ἀναπλάττειν ἕτερον παρὰ τὸν τοῦ

B νόμου καὶ προφητῶν θεόν; ὅλως οὖν ἀνθρωποί ἐσμεν, καὶ συμφέρει ἡμῖν τὸ πλοῦτον τῆς χρηστότητος τοῦ θεοῦ, καὶ τὸ πολὺ πλῆθος τῆς χρηστότητος αὐτοῦ κεκρυμμένης ἐπ' αὐτῷ, ἵνα μὴ ἐλαττώμεθα, θεωρεῖν, ἀναγκαίως ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ἵνα ἀνθρώποις λαλήσῃ ὡς ἄνθρωπος, καὶ ἀνθρώπους οἰκονομῶν μὴ χωρεῖσθαι οἰκονομηθῆναι ὑπὸ τοῦ θεοῦ πάντα μόνοντος θεοῦ, ὃς ἐν τῷ λέγειν ὅλα προφητεύει, καὶ ἐν ᾧ οἰκονομεῖν ἀνθρώπους· ὃς τότε παύσει) ὁμοιω-

C θήσεται ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ, ὅταν παυσαμένων ζήλων, καὶ ἐριδος, καὶ τῶν λοιπῶν παθῶν, καὶ ἀμαρτημάτων, ὃς τοῦ κυρίου ἀνθρώπου ἀξιοῦσι γενέσθαι ἀκούσαι ἀπὸ τοῦ θεοῦ· ἐγὼ εἶπα θεοί ἐστε, καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες, ἢ τοῦ χριστοῦ αὐτοῦ, μηκέτι ποιούντων τοιαῦτα ἐφ' οἷς λέγουσι· ὑμεῖς δὲ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε· ἐγὼ δὲ οἶμαι ὅτι καὶ μόνον ὃ ἀνθρώπῳ βασιλεῖ ὁμοιωθῆναι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν παύσεται, ἀλλὰ καὶ ἄλλα μυρία ὧν χρήζει ἀνθρωπίνως ἄν-

D θρωπος, ὡς γέγραπται· ἐν ᾧ ὡσπερ· ἐγὼ δὲ εἰμὶ ὡς πάνθηρ τῷ Ἐφραΐμ, καὶ ὡς λέων ᾧ οἴκῳ Ἰούδα. καὶ ἐν ἄλλῳ τόπῳ, ἀπαντήσομαι, φησὶν, αὐτοῖς ὡς ἄρκος ἀποτεθυμένη· παύσεται οὖν ποτε τοῦ ὡς πάνθηρος, καὶ ὡς λέοντος, καὶ ὡς ἄρκος ἀποτεθυμένης, ὅτε διὰ τὸ τοιαῦτα ποιοῦντας μηκέτι χρῄζειν τοῦ ὡς πάνθηρος, καὶ τοῦ ὡς λέοντος, καὶ ὡς ἄρκος, αὐτὸς ὑλὴν ἔχων τοῖς τοιούτοις ἑαυτὸν χρῄζουσιν, ἐμφανίσει ἑαυτὸν καθὼς ἔστιν· ἐγὼ δὲ ὅτι ἀκούω καὶ τοῦ· ὁ θεὸς ἡμῶν πῦρ κατανάλισκον, ἐπειδὰν ὅλον μὲν ἔστι τὰ τῷ κατανάλισκεσθαι ἃ

E ὅτι τοσοῦτόν ὁ θεὸς ἡμῶν πῦρ ἐστι κα- Vide Notã
τανάλισκον ἐκεῖνα· ἐπὰν δὲ ἀνάλωθῇ ὑπὸ τοῦ καταναλίσκοντος πυρὸς τὰ πεφυκότα ὑπ' ἐκείνου ἀναλίσκεσθαι, τότε ὑλὴν μὲν ἕξει ὁ θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον, μόνον δὲ ὡς εἶπεν Ἰωάννης φῶς, λέγων· ὁ θεὸς φῶς ἐστι· τότων δὲ κεκτῆσθαι, σκόπει εἰ δυνάσαι ἀπὸ τῆς Ἰωάννου καθολικῆς ἐπιστολῆς ἃπερ ἔχει, ἀγαπητοὶ νῦν τέκνα θεοῦ ἐσμεν, καὶ οὔπω ἐφανε-

ρώθη τί ἔσομεθα. οἴδαμεν ὅτι ἐὰν φανερωθῇ, ὅ-
μοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα, ὅτι ὀψόμεθα αὐτὸν καθώς ἐστι,
τὸν τρόπον οὗτον ἐκλαβεῖν· νῦν μὲν γὰρ κἂν ἀξιω-
θῶμεν βλέπειν τὸν θεὸν τῷ νῷ, καὶ τῇ καρδίᾳ, οὐ
βλέπομεν αὐτὸν καθώς ἐστιν, ἀλλὰ καθὼς δεῖ
τὴν ἡμετέραν οἰκονομίαν ἡμῖν γίνεσθαι. ἐπὶ δὲ τέ-
λει τῶν πραγμάτων, καὶ τῆς ἀποκαταστάσεως
πάντων ὧν ἐλάλησε διὰ στόματος τῶν ἁγίων ἐξ
αἰῶνος προφητῶν αὐτοῦ, ὀψόμεθα αὐτὸν, οὐχ ὡς
νῦν ὃ οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ὡς πρέπει τότε, ὅ ἐστιν·
ἅπαξ δὲ ταῦτα εἰπόντες εἰς τὸ· ὡμοιώθη ἡ βα-
σιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, δυνάμεθα
καὶ τὴν αἰτίαν εὑρεῖν τοῦ συνεχῶς τὸν σωτῆρα υἱὸν
τοῦ ἀνθρώπου, ἢ υἱὸν ἀνθρώπου ἑαυτὸν ὠνομα-
κέναι, δηλοῦντα ὅτι ὥσπερ ὁ θεὸς ἀνθρώπους οἰ-
κονομῶν, ὡς ἐν παραβολαῖς ἄνθρωπος λέ-
γεται, τάχα δέ πως καὶ γίνεται. οὕτως καὶ ὁ σω-
τὴρ προηγουμένως υἱὸς ὢν τοῦ θεοῦ, καὶ θεός ἐστι,
καὶ υἱὸς τῆς ἀγάπης αὐτοῦ, καὶ εἰκὼν τοῦ θεοῦ
τοῦ ἀορατοῦ. οὐ μένει δὲ ἐν ᾧ ἐστι προηγουμέ-
νως, ἀλλὰ γίνεται κατ' οἰκονομίαν τοῦ ἐν παραβο-
λαῖς λεγομένου ἀνθρώπου, ὄντος δὲ θεοῦ, υἱὸς
ἀνθρώπου, κατὰ τὸ μιμεῖσθαι ὅταν ἀνθρώπους
οἰκονομῇ ὂν θεὸν, λεγόμενον ἐν παραβολαῖς καὶ
γινόμενόν πως ἄνθρωπον· καὶ οὐ χρή τινα ἄνθρω-
πον ζητεῖν, κἀκείνου λέγειν υἱὸν εἶναι ὂν σωτῆρα,
ἀλλὰ στάντα ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ θεοῦ, καὶ τῶν λε-
γουσῶν παραβολῶν αὐτὸν εἶναι ἄνθρωπον, συ-
νετῶς ἀκούειν αὐτοῦ λέγοντος ἑαυτὸν υἱὸν τοῦ ἀν-
θρώπου· πρὸς ἡμῖν μὲν δῶν τοῖς ἀνθρώποις ὡ-
μοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βασιλεῖ. παρὰ
δὲ τοῖς κατὰ τὰς γραφὰς λεγομένοις θεοῖς, ὧν ἐν
συναγωγῇ ἔστι ὁ θεὸς, ἐν μέσῳ θεοὺς διακρίνων,
ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐστιν ὁμοία θεῷ βασιλεῖ.
ζητήσεις δὲ εἰ ὥσπερ ἐν ἀνθρώποις τοῖς ὑποδε-
εστέροις, ὅτον ἐπὶ τῇ ἑαυτῶν φύσει, ἀγγέλων,
καὶ θρόνων, καὶ κυριοτήτων, καὶ ἀρχῶν, καὶ
ἐξουσιῶν, ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀν-
θρώπῳ βασιλεῖ, ἐν θρόνοις ὡμοιώθη ἡ βα-
σιλεία τῶν οὐρανῶν θρόνῳ βασιλεῖ. κυριό-
τησι δὲ, κυριότητι βασιλεῖ· ἀρχαῖς δὲ, ἀρ-
χῇ βασιλεῖ. καὶ ἐξουσίαις, ἐξουσίᾳ βασι-
λεῖ· φήσει γάρ τις, τίς ἡ ἀποκλήρωσις τοῖς μὲν
ἐλάττοσιν ὡμοιῶσθαι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν
ἀνθρώπῳ βασιλεῖ. τοῖς δὲ κρείττοσιν ἀνθρώ-
πων μὴ τὸ ἀνάλογον τούτῳ γίνεσθαι; οὗτος δὴ ὁ
ὁμοιωθεὶς ἀνθρώπῳ βασιλεῖ ποιῶν γάμους τῷ
υἱῷ αὐτοῦ, ἀπέστειλε τοὺς δούλους αὐτοῦ καλέσαι
τοὺς κεκλημένους εἰς τοὺς γάμους· καὶ ἐπιστήσεις εἰ
ὥσπερ ἄλλη ἡ γαμουμένη νύμφη παρὰ τοὺς κα-

A *mus quoniam quum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est*, eodem modo interpretari possis. Nunc enim etiam si digni habeamur qui Deum mente & corde cernamus, eum tamen minime sicuti est cernimus, sed qualis regendi nostri causa nobis efficitur; at in rerum fine, & omnium eorum restitutione quæ *Locutus est per os Sanctorum, qui à sæculo sunt, Prophetarum ejus*, eum, non id quod non est, quemadmodum nunc, videbimus, sed, ita vt tunc par erit, id quod revera est. Postquam ea in hunc locum: *Simile factum est regnum cœlorum homini regi*, edisseruimus, causam quoque reperire possumus, propter quam υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου [Filium hominis,] vel υἱὸν ἀνθρώπου, [Filium hominis] se ipse Sospitator frequenter appellat, declarans quod quemadmodum hominum curam gerens Deus homo in parabolis dicitur, & quodammodo fortasse efficitur; ita & Servator qui filius Dei primo & præcipue est, Deus quoque est, & filius amoris ipsius, & *Imago Dei invisibilis*; sed in eo quod primo ipse ac præcipue est, non permanet; at juxta illius administrationem qui homo in parabolis dicitur, revera autem Deus est, Filius hominis efficitur, imitando Deum quum homines regit, qui in parabolis appellatur homo, & aliquo modo efficitur. Nec sane homo aliquis quærendus est, ipsiusque filius dicendus est Servator, sed hac Dei notione stando, & parabolas quæ ipsum hominem esse sciscunt sequendo, prudenter & caute intelligendus est, cum Filium hominis se ipse appellat. Apud nos ergo homines, *Simile factum est regnum cœlorum homini regi*; apud eos autem qui Dij in Scripturis nuncupantur, quorum in Synagoga stetit Deus, Deos in medio dijudicans, regnum cœlorum Deo regi simile est. Quæres porro an quemadmodum inter homines qui natura sua Angelis, & Thronis, & Dominationibus, & Principatibus, & Potestatibus inferiores sunt, simile factum est regnum cœlorum homini regi; inter Thronos simile itidem fiat regnum cœlorum Throno regi; inter Dominationes, Dominationi regi; inter Principatus, Principatui regi; & inter Potestates, Potestati regi. Dicet enim aliquis, quinam est iste delectus ac distinctio, vt inter inferiores homini regi regnum cœlorum simile factum sit; inter eos autem qui præstant hominibus, idem quoque pro rata parte non contingat? Is certe qui homini regi assimilatus est, nuptias filio suo faciens, *Misit servos suos vocare invitatos ad nuptias*; at observabis an quemadmodum sponsa

Luc. 1. 70.

Matth. 12. 2.

Col. 1. 15.

Psal. 81. 1.

quæ nubit alia est à servis accersentibus,& ab ijs qui ad nuptias accersiti sunt ; ita & in mysticis rebus, aliqui ad novæ nuptæ collocationem assumuntur ; alij autem in servorum ordinem, qui invitatos ad nuptias accersitum mittuntur ; ac præter illos demum tertij, qui nempe ipsi ad nuptias invitati sunt : verum diversos animarum ordines, vel simul facultatum quibus pollent, Deus noverit, necnō & causas propter quas ad sponsæ collocationem assumantur illi ; alij inter eos qui vocationi huicce ministrant ; atque alij demum inter ipsos invitatos. In spiritalibus autem nuptijs animadverte consuetudinem Verbi sponsi, vnde fœtus tempestive exoritur, cum anima sponsa quæ Verbo nupsit, ab eoque vitiata ac corrupta non est, sed quotiescunque cum sponso consuescit, corruptionis immunitatem concipit, & qualem ex ejusmodi nuptijs nasci progeniem par est, rationales nempe fœtus enititur. In ejusmodi item nuptijs ad paratum ex solido in spiritualibus rationalibus cibo prandium mentem adverte ; cujus cibi solidiorem partem tropologice significatam intelligito per tauros ; quod autem spirituale in hac eadem contemplatione continetur, per mactata altilia ; aliam autem varietatem, spiritualem nempe contemplationem quæ pro rerum corporearum ratione fit, per hæc verba : *Et omnia parata* : tale siquidem prandium Rex copijs omnibus, vti regem decet, affluens instruit, pro regia sua dignitate & opibus. Prior certe ad nuptias invitatio, ad Israëliticas quasdam generosiores animas mihi videtur pertinere. Qui enim perspicaciori pollent ingenio, eos à vocatoribus per disciplinæ verba ad beatum illud epulum præ reliquis accersitos vult Deus venire : hos autem videre licet vocationi minime obsequentes venire nolle, & alij propterea mittuntur servi eos accersituri qui venire recusant, & promissuri futurum vt si invitati venerint, parati à rege prandij participes fiant, necnon & taurorum qui inter munda mundis omnibus majores sunt, & vario ac multiplici argumento saginatarum super vnaquaque quæstione cogitationum ; nam quasi saginatum, vel dissectum, quique in tropologia mactatus dicitur, sermonem proponit, qui super proposita quæstione multiplex profert ac perfectum argumentum : quemadmodum si subtesta quædam & infirma probandis quæstionibus proferri argumenta fingamus, quibus ea valide confirmari videātur, tenuia sane sunt ac exilia, & vt convenienter hæc appellem macilenta ac frigosa quæ mactata sunt : at non ejusmodi sunt quæ in regis prandio fue-

A λθόντας δούλους, καὶ τοὺς κεκλημένους εἰς τοὺς γάμους. ὅτως καὶ ὅτι τῶν μυστικῶν πραγμάτων, οἱ μὲν τινές εἰσιν αἰσθημαδιούμενοι εἰς ὃ σύστημα τῆς νύμφης, ἄλλοι δὲ εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀποστελλομένων δούλων καλέσαι τοὺς κεκλημένους εἰς τοὺς γάμους, ἢ τρίτοι πάλιν τινὲς τύποι, οἱ κεκλημένοι εἰς τοὺς γάμους· θεὸς δ' ἂν εἰδείη τὰ διάφορα τάγματα τῶν ψυχῶν, ἢ στερ αὐτὰς ἢ δυνάμεων, καὶ τὴν αἰτίαν δι' ἣν τάδε μὲν ὅτι ὃ σύστημα τῆς νύμφης αἰσθημαδιοῦσθαι. ἕτερους δ' ὅτι τοὺς
B δούλους τοὺς διαπεμπομένους τῇ κλήσει. καὶ ἄλλους ὅτι τοὺς καλουμένους· ἐν πνευματικῇ δὲ γάμοις κοινωνίαν νόει λόγου νυμφίου πρὸς ἐκκλησίαν ποιουμένου, καὶ νύμφης ψυχῆς γαμουμένης λόγῳ, καὶ μὴ φθειρομένης ὑπ' αὐτοῦ. ἀλλὰ καὶ καθ' ἑκάστην τὴν πρὸς αὐτὸν κοινωνίαν ἀφθαρσίας μεταλαμβανούσης, καὶ γνησίους ἐποίᾳ γίνοιτο ἂν τοιούτων γάμων λογικὰ γεννήματα· καὶ ἐν τοιούτοις γάμοις νοῦ ὃ ἑτοιμαζόμενον ἄριστον ἂν τις ἐν πνευματικῆς λογικοῖς ἕξῃς, καὶ ὃ τρεφὴν
C τῆς ἕξεως ἐπολεγόμενον μοι νόει ἐν τοῖς ταύροις, ἀλλὰ καὶ ὃ πνευματικὸν τῆς αὐτῆς θεωρείας ἐν τοῖς θυομένοις σιτιστοῖς, καὶ τὴν ἄλλην δὲ ποικιλίαν τὴν ἀλόγων τοῖς σωματικοῖς πνευματικῶς θεωρίαν, τῷ· ἢ τὰ πάντα ἕτοιμα· ὁ γὰρ βασιλεὺς ἐν δαψιλείᾳ βασιλικῇ ἀξίως τῆς βασιλείας καὶ ἅμα πλούτου ἑαυτῷ ὃ τοιοῦτον ποιεῖ ἄριστον· δοκεῖ δή μοι διϐλωθῆναι λιπαρεστέρων ψυχῶν ἰσοφυλιτικῶν γενόμεναι ἡ προκαλουμένη κλῆσις εἰς τοὺς γάμους. προκαλουμένους γὰρ λέγω τοὺς καλλίστων τῶν τῆς διδασκαλίας λόγων ἐκλεξαμένους ὁ θεὸς ἥκειν εἰς τὴν μακαρίαν ταύτην ἑστίαν τοὺς προτετιμημένους. καὶ ἔστιν ἰδεῖν ὅτι οὐθέλουσιν οἱ τοιοῦτοι ἐλθεῖν εἰς τὸν κλῆσιν, καὶ διὰ τοῦτο ἀποστέλλονται ἄλλοι δοῦλοι προκαλούμενοι τοὺς μὴ θέλοντας ἐλθεῖν, καὶ ἐπαγγελλόμενοι εἰ ἔλθοιεν οἱ κεκλημένοι μεταλήψεσθαι αὐτοὺς ἑτοιμασθέντος ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἀρίστου, ἐν ταύροις τῶν ὡς ἐν καθαροῖς πτηνῶν τῶν καθαρῶν μειζόνων, καὶ σιτευθέντων τῇ ποικίλῃ καὶ πολλῇ ἀποδείξει τῶν εἰς
E ἕκαστον προβλήματα κειμένων. οἱονεὶ γὰρ σπουδῶν τραπέζιόν τινα λόγον, ἢ διηρημένον, ἐν ἐπολεγόμενον τεθυμένον, ὁ τὴν περὶ τοῦ προκειμένου προβλήματος ἀπόδειξιν πολλὴν φέρων, καὶ πλήρη, ὡς εἴ καθ' ὑπόθεσιν ὅλα πινα καὶ ἀσθενῆ φέροιτο εἰς τὸν τῶν προβλημάτων ἀπόδειξιν ἐκ τοῦ δοκεῖν κατασκευάζειν αὐτὰ, εἶεν δὲ τὰ τεθυμένα λεπτά πινα καὶ ἰσχνὰ, καὶ ἐν ὁμοίως ὀνομάσω ξηρὰ καὶ ἄσαρκα, ἀλλ' οὐ τοιαῦτα τὰ ἑτοιμασθέντα ἐν τῷ τοῦ βασιλέως δεῖ-

runt parata, in quo, inquit: *Tauri mei, & altilia occisa sunt, & omnia* itidem *parata*, vt stantibus pueris, & ministrantibus spiritualibus pincernis, ea potissimum ordine servato prandio inferat famulus vnusquisque, quæ ministrare didicit. Secundos autem, ita vt dixi, juxta Parabolam adhortans id ait: *Ecce prandium meum paravi, tauri mei & altilia occisa sunt, & omnia parata: venite ad nuptias.* At qui priores invitati sunt, quasi mentis inopes, *neglexerunt & abierunt*, rerum suarum satagentes, ijsque magis delectati, quam quæ sibi à rege per missos servos promissa fuerant. Nota autem aliquem ex ijs villam sibi possidentem ad nuptias non iviſse; hunc autem negotiationi deditum ea quodammodo imitari voluisse quæ in parabola de margaritarum mercatore dicuntur, pulcras quæ- *Matth. 13. 45, 46.* rente margaritas, qui inventa pretiosa vna, plures alias vendit, vt vnam illam mercetur. Verum infausta ea est negotiatio, ad quam abiens qui invitatus est, parati à Rege prandij, occisorumque taurorum & altilium, paratorumque omnium particeps non fuit. Ex ijs ergo qui perspicacitate pollent, quotquot invitati non obsequuntur, servos tamen ad vocandum missos contumelia non afficiunt, neque trucidant, moderatiores ijs sunt qui talia designare fuerunt ausi ac æquiores, & is quidem in agrum suum, ille vero ad negotiationem suam quiescendi causa contendit. Reliqui vero præter illos quinam sint, videamus; hi mihi sane ad contentiosos sermones captiososque struendos sese demisisse videntur; in quibus missos servos, ad solvenda sophismata minime paratos vel superantes, vel superare visi, vocationis ministros contumelijs afficiunt. Ac eos quidem qui divinorum sermonum tractationi addicti sunt, & illos cum sapientia divina prædicare volunt, à viris ingenij acumine præditis, veritati autem fidem accommodare nolentibus injuria affectos videre licet; nonnullos etiam ab ijs interfectos, quibus Rex succensere dicitur, postquam videlicet id quod ira dicitur in eos pervenerit. Iræ *1 Thess. 2. 16.* autem effectus ille est, Regis exercitum mitti, cœlestis nempe exercitus copias, vel præfectos supplicijs Angelos: hi autem ministrorum Verbi interfectores de medio tollunt, vniversamque eorum civitatem Rex concremat; nam quasi civitatem quandam & collectionem sigillatim efficiunt congregatorum in sapientia principum sæculi hujus dogmata; quam velut malis constantem ædificijs succendit

ς φ, ἐν ᾧ φησι· οἱ ταῦροί μου καὶ τὰ σιτιστὰ τεθυ- A
μμένα, ἵνα δὲ καὶ τὰ πάντα ἕτοιμα, ἵν' ἐν τῇ
σπουδῇ τῶν παίδων, καὶ τῇ λειτουργίᾳ τῶν πνευ-
ματικῶν οἰνοχόων, ἕκαστος τῶν ὀψωνίων φέρῃ
εἰς ὃ ἄριστον τεταγμένως ἕκαστα μάλιστα, ἐν οἷς
ἕμαθε διακονεῖσθαι· καὶ σπουδαιοτέρους γε
τοὺς, ὡς εἶπον, κατ' ἐκείνην δευτέρους,
εἶπε τό· ἰδοὺ τὸ ἄριστόν μου ἡτοίμασα, οἱ ταῦροί μου
καὶ τὰ σιτιστὰ τεθυμμένα, καὶ πάντα ἕτοιμα.
δεῦτε εἰς τοὺς γάμους· ἀλλ' οἱ σπουδαιοτέρως κα-
λεσθέντες, ὡς ταῦροι καὶ ἄποροι ὄντες τοιοῦ, ἀμε- B
λήσαντες ἀπῆλθον, καθείποντες τὰ ἴδια, καὶ
βυθισθέντες μᾶλλον ἐπὶ αὐτοῖς, ἃ οἷς ἐπαγ-
γελίᾳ δῶρα τῶν ἀποστειλάντων δῶλων ὁ βασιλεύς·
καὶ ὅσα ὅτι ὁ μὲν ὡς αὐτῷ ἔχων ἴδιον ἀγρὸν οὐκ
ἦλθεν εἰς τοὺς γάμους. ὁ δὲ ἐμπορίαν κέκτηται,
μιμεῖσθαί πως θέλων τὰ λεγόμενα ἐν τῇ περὶ
τῆς ἐμπορίας τῶν μαργαριτῶν παραβολῇ, ζητοῦν-
τος τοὺς καλοὺς μαργαρίτας, καὶ εὑρόντος ἕνα πο-
λύτιμον, καὶ ἀποδομένου τοὺς πολλοὺς, ἵνα ἀγο-
ράσῃ ὃν ἕνα· πλὴν οὐκ ἄμοιρος ἡ ἐμπορία αὕτη, C
ἐφ' ἣν ἀπῆλθεν ὁ κεκλημένος ἢ μετέλαβε τῆς ἑτοι-
μασθέντος τῷ βασιλῇ ἀρίστου, καὶ τῶν τεθυμμένων
ταύρων, καὶ σιτιστῶν, ἃ πάντων τῶν ἑτοίμων·
ὅσοι μὲν οὖν τῶν διεσπαρμένων κλητόντες οὐκ ἤρ-
χονται εἰς τὸν κλῆσιν, ἃ* μὲν καὶ τοὺς ἀποσα- 2 K. μὴν
λεύοντας δῆλους ὅτι ὃ καλῶν ὠφελεῖσθαι καὶ ἀφε-
ρῶσι, μετεωρότεροί εἰσι τῶν ταῦτα τολμηκότων,
καὶ ἀναπαύονται ὃς μὲν εἰς ὃν ἴδιον ἀγρὸν, ὃς
δὲ ὅτι τῇ ἐμπορίᾳ αὐτοῦ· οἱ δ' λοιποὶ τῶν τῶν
τοιούτων, ἴδιόν πινες εἰσι· δοκεῖ δή μοι ὃν σκώπ- D
τουσιν εἶναι ὅτι τῶν παρακειμένων ἐκείνοις καὶ σο-
φιστικῶν λόγων, ἐν οἷς κρατοῦντες τῶν ἀποστελλο-
μένων δῶλων ἢ περιπλασμάτων τοῖς ὃ
λύειν σοφίσματα, ἃ κρατεῖν δοκοῦντες, ὑβρίζουσι
τοὺς διακονουμένους τῇ κλήσει· ὃ ἔστι γε ἰδίᾳ τοὺς
θεοπρεπεστάτοις τῇ ἀσκήσει τῶν θείων λόγων, καὶ
* Is. ὡσὰς μὴ τῆς θείας Σοφίας ἐκλομένους * αὐτὸν πρε-
σβεύειν, ὑβριζομένους ὑπὸ τῶν διακονικῶν μὲν,
ἃ ἐκλομένων ὃ πιστεύειν τῇ ἀληθείᾳ. πῶς ὃ αὖθις
καὶ ἀναιρεμένους ὑπ' ὀκείνων, οἷς ὁ βασιλεὺς
ὀργισθεὶς λέγεται, ἐπιδὴ φθάσαι τὸν καλυ- E
μένων ὀργὴν ἐπ' αὐτούς· ὃ δὲ ἦρχεν τῆς ὀργῆς
ὅτι πεμφθεὶς ὃ στρατόπεμα ὃ βασιλέως, ἤτοι
* c. R. κε- ὃ πλῆθος τῆς ἐπουρανίου στρατιᾶς, ἢ τοὺς * τεταγμένους
λευκότας ὑπὸ τῶν κολάσεων ἀγγέλους. καὶ ἀναιροῦσί γε τοὺς
φονεῖς τῶν διακόνων ὃ λόγου, ἃ πᾶσαν τὸν
πόλιν αὐτῶν ἐμπιπρᾶσι ὁ βασιλεύς. οἱονεὶ γὰρ
πόλις ἢ σύστημα καθ' ἕκαστον ὅτι ἢ συγκέκροτη-
μένων ἐν τῇ Σοφίᾳ τῶν ἀρχόντων ὃ αἰῶνος τούτου δογμάτων, ἢν ἐμπίπρησιν ὁ βασιλεὺς ὃ ὅλα-

Rex ac delet; & si quando falso nomina-
tam scientiam, vel quosvis sermones ve-
ritatem profitentes, pessundatos ac vali-
de confutatos videris, id à Dei exercitibus
hostium veritatis vrbes succendentibus
factum esse dicere ne pigeat. Sane Iudaïcæ
quoq; doctrinæ civitas post Christi adven-
tū cōcremata est, qua succensa servis suis,
Apostolis nempe Christi, vel Angelis Dei
vocationi Gentium præfectis dixit Rex:
Matth. 22. 8. *Nuptiæ quidem paratæ sunt, sed qui invitati erant, non fuerunt digni. Ite ergo ad exitus viarum, & quoscunque inveneritis vocate ad nuptias*; & ex omni quidem publica ac plebeia via, necnon ex pervagatis dogmatibus, Gentium & civitatum & villarum & locorum vsu receptis, inuitatos ad nuptias homines videre est, ab ijs quibus id agendi negotium datum est. Egressi autem servi, Christi nimirum Apostoli, sive è Iudæa, sive Hierosolyma, sive ab interioribus finibus, intra quos erant beati Angeli, postquam ad vias devenerunt, quoscumque invenerint homines nequam & congregarunt, ac porro congregabunt, vt nequitia sua, non nisi videlicet minime idonea veste, deposita, & veste nuptiali cum ijs induti qui boni appellantur, nuptiale convivium se discumbentibus impleant. Postquam ergo *Impletæ*
Matth. 22. 10. *fuerint nuptiæ discumbētium*, & cōquiescentium in fide ac pietate, tunc ingredietur Rex vt discumbentes videat, deque ijs sententiam ferat, vt qui nuptialem vestem nō habet correptum eum puniat; alijs vero, instructum prandium, & mactata altilia, cum tauris, reliquisque omnibus à se paratis apponat. Vnum autem veste nuptiali non indutum vidit, sub vnico genere, vel specie vniversos comprehendens qui nequitiam sibi ante fidem adhærescentem retinuerunt, eamque minime exuerunt; atque hunc quidem coarguit, vt qui male egerit, ad ejusmodi nuptias ingredi ausus veste nuptiali non assumta, virtutis nempe amictu, splendido vestimento, de quo Salomon in Ecclesiaste præcepit dicens:
Eccles. 9. 8. *Omni tempore sint vestimenta tua candida.* At obmutescit is qui absque nuptiali veste in magnificas hasce nuptias ingredi ausus est, neque quicquam proferre potest: qui vt pœna ac damnatione dignus ab eo condemnatur qui ministris edicit, alijs nempe ab exercitibus de quibus supra dictum est, vt colligatum ipsum pedibus, manibusque, quibus recte & vti par erat vsus non est (nec enim ita, vti decuerat, ambulavit, neq; ea quæ decuerat, egit) nō extra nuptiale duntaxat convivium, sed

φαίζει, ὡς ἐκ μαχήρας οἰκοδομημάτων σίωε-
σηκῶθαι. ἢ ἐπεὶ ποτε καταγνόσας καθαίρεσιν εἴτε
ψευδωνύμε γνώσεως, εἴτε ὁποιωνποτῶν λόγων
ἐπαγγελομένων ἀλήθειαν, ἢ διδασκαλίαν ἀυτῆ ἐμ-
ναίας, μὴ ὄκνει λέγειν ὅ τιθῆναι γεγονέναι ὑπὸ τῶ
* στρατιῶν τῶ θεῶ, ἐμπιπραόντων τὰς τῆ ἐχθρῶν *c.R. ex-
τῆς ἀληθείας πόλεις· ἐνεπρήσθη μὲν τι καὶ ἡ πό- Iuvin.
λις τῆς ἰουδαϊκῆς διδασκαλίας μὴ τῶ χριστῶ
ὑπαδεμίαν, ἧς ἐμπεπλῆσθαι εἶπε τοῖς δούλοις
αὐτῶ ὁ βασιλεὺς ἀποστόλοις χριστῶ, ἢ ἀγγέλοις
θεῶ τεταγμένοις ὅτι τῆς κλήσεως τῆ ἐθνῶν· ὁ
μὲν γάμος ἕτοιμος, οἱ δὲ κεκλημένοι οὐκ ἦσαν
ἄξιοι· πορεύεσθε οὖν ὅτι τὰς διεξόδους τῆ ὁ-
δῶν, καὶ ὅσους ἐὰν εὕρητε, καλέσατε εἰς τοὺς γά-
μους. καὶ ἔστιν ἰδεῖν ἀπὸ πάσης ὁδῶ ἰδιωτικῆς, * ἢ * fr. vel
οὐκ ἰδιωτικῶν δογμάτων τῆ χῦ τὰ ἐθνη τῆ ἰδίων
ἐθνῶν, καὶ πόλεων, καὶ κωμῶν, καὶ πάντων τὼς
κεκλημένως εἰς τὼς γάμους, ἀπὸ τῆ προσταξάν-
των τῶτο ποιῆν· ἐξελθόντες δὲ οἱ δοῦλοι, εἴτε ἀπὸ
τῆς ἰουδαίας, καὶ ἱεροσολύμε, οἱ χριστῶ ἀπόστολοι,
εἴτε ἀπὸ τῆ ἔνδον ὁρίων ἐν * ᾧ ἦσι οἱ μακάριοι ἄγ- * fr. ubi
γελοι, καὶ ἐλθόντες εἰς τὰς ὁδὼς, καὶ συνήγαγον
καὶ συναξουσι πάντας ὡς ἐὰν εὕρωσι πονηρὸς, ἵνα
ἀποπλήσθωσι τῶ πονηρίαν, τὸ ἀλλότριον τῶ γά-
μου ἔνδυμα, καὶ ἐνδυσάμενοι μὴ τῆ λεγομέ-
νων ἀγαθῶν ὃ ἔνδυμα τῶ γάμου, πληρώσωσι
τῶ τῶ γάμου ἑτοίμου ἑαυτῆ ἀνακειμένων· ἐπεὶ
οὖν πλησθῆ ὁ γάμος ἀνακειμένων, ἢ προσεσαι-
παυταμένων τῆ πίστι καὶ τῆ ἀποστολία, τότε εἰσ-
ἔρχεται ὁ βασιλεὺς ὑποθεωρῆσαι καὶ κρῖναι τοὺς
τῆ ἀνακειμένων, ἵνα ὃν μὴ οὐκ ἔχοντα ἔνδυμα
γάμου ἐλέγξας κολάσῃ. τοῖς ἢ λοιποῖς ὃ ἡτοι-
μασμένον ἄριστον παρέθη, ἐκ τῶ τιθυμένω σι-
τιστὰ μὴ τῆ ταύρων, ἢ τὰ λοιπὰ πάντα ὅσα
ἥτοιμασιν· ἕνα δὲ οἶδε ἓν οὐκ ἐνδεδυμένον
ἔνδυμα γάμου, εἰς ἓν γένος ἢ εἶδος ἀναφέρων τὼς
τῶ περὶ τῆς πίστεως κακίαν τετηρηκότας, ἢ μὴ
ἀποδυσαμένους αὐτῶ· καὶ μέμφεται γε τῶ
τοιῶτον, ὡς κακῶς ποιήσαντι, καὶ ὃ τολμηκέναι εἰσελθεῖν εἰς τὼς τοιῶτως γάμους, μὴ λα-
βόντα ὃ τῶ γάμου ἔνδυμα, ὃ ὑφασμα τῆς
ἀρετῆς, ὃ λαμπρὸν ἱμάτιον, τοῦτο ἢ ὁλομῶν
ἐν ἐκκλησίᾳ ἐνετείλατο λέγων· ἐν παντὶ καιρῷ ἔστωσαν τὰ ἱμάτιά * μου λευκά· φιμοῦται δὲ ὁ * x. ex
ὁλμήσας εἰσελθεῖν χωλὸς ἐνδύματος γάμου εἰς
τὸν λαμπρὸν τῶτον γάμον, ἢ ὃ διώλαμψε λέγων,
ὅστις ὡς ἄξιος κολάσεως καὶ κρίσεως καταδικάζε-
ται ὑπὸ τῶ εἰπόντος τοῖς ἀριστερὸς, ἄλλοις τοῦδε
τὰ ἄνω στρατεύμασι, ἵνα δήσαντες αὐτῶ πόδας καὶ χῆρας, οἷς οὐκ εἰς δέον ἐχρήσατο· ὅτε γὰρ ἦν
ἔδει πορείας ταύτας πάντων, ὅτε ἂς ἐχρῆν περάξῃς ἐπιτελεῖν. ἐκβάλωσιν αὐτὸν, ἢ μόνον ἔξω τῆς
ἐξίας

ἐσίας τ̃ γάμου, ἀλλὰ καὶ εἰς τ̃ ἐξώτερον σκότος, καὶ A in tenebras etiam exteriores, & omni taſ-
πρώτη φωτὸς ἀμοιρές. ἵνα δ' ὑβρίσας φωτὸς μ̃ ὁ sas lumine ejiciant; vt poſtquam in exte-
γενόμενος ἐν σκότῳ τ̃ ἐξωτέρᾳ, κλαύσῃ πρὸς rioribus tenebris fuerit verſatus, lumen
τὸν δωρεάμενον αὐτὸν ἀπεργάσασθαι, κἀκεῖθεν ῥύ- ſitiens, ad Deum qui beneficium in eum
σασθαι θεὸν, καὶ τὰς ὀδόντας βρύξῃ τὰς ἀφ' ἑαυ- conferre, atque inde illum liberare po-
τ̃ κακίᾳ φαγέντας τὸν ὄμφακα, καὶ ἀφ' οὗπερ ἁμ- teſt, fleat, infrendatque dentibus, qui
πεσβόσθησαν· τὸν γὰρ φαγόντες τὸν ὄμφακα οἱ propter nequitiam ſuam vuam acerbam
ὀδόντες ἡμωβόσθησαν· ὄμφακα δ' κακὴν νομι- comederunt, atque idcirco obſtupuerunt:
τέον λέγεσθαι τὴν κακίαν τ̃ μὴ ἐπικτινομένην *Qui* enim *comederit vuam acerbam, obſtupeſ-* Ier. 31. 30.
τοῖς ἔμπροσθεν, ἀλλὰ παραμείναντος αὐτ̃, *cent dentes ejus.* Per acerbũ porro vuã ejus
δέον ὁδοῦσαι ὅτι τὸ πέπειρον, καὶ γλυκείαν πoι- B nequitiam deſignari credendum eſt, qui ad
ῆσαι τὴν τ̃ ἀρετ̃ σταφυλήν· διαφέρει δ' ὅλῃ vlteriora non contendit, ſed eodem per-
τῇ παραβολῇ ἀφ' μὲν τ̃ πολλ̃ τ̃ κεκλη- manet loco, cum ad maturitatem con-
μένων καὶ μὴ ἠξιωμένων ἀξίων, τὸ· πολλοὶ γάρ ἐσ- tendere deberet, & virtutis vuam dulcem
τιν οἱ κλητοί. ἀφ' δὲ τ̃ εἰσελθόντας εἰς τὸν γάμον, efficere. Quod autem invitentur plerique,
καὶ * ἀπαναπεσόντας ἐκεῖσε ὀλίγους, τὸ· ὀλίγοι δ' digni autem nequaquam fiant, toti para-
ἐκλεκτοί· καὶ εἴ τις γε κατανοήσας τὰ πολυειδ- bolæ id ſubnectit: *Multi enim ſunt vocati;* Matth. 22.
ῆ τὰ ἀγελάσματα τ̃ θ̃, ἵνα ἁπλούστερον ὀνο- *at propter eos qui ad nuptias ingreſſi, &* 14.
μάσω, ἐκκλησιῶν, καὶ ἐξεταζόντα πόθι μὲν οἱ *pauci numero cum eſſent, diſcubuerunt,*
ἔνδοντες ὑπῆκόεσαν, πόθι μεταμορφούμενοι τ̃ αἱ- *illud: Pauci vero electi.* Quod ſi quis nu-
ρουμένοις τ̃ νοός. πόσοι δ' οἱ ῥᾳδιούμενοι πολι- C merosos Eccleſiarum, vt ſimplicioribus
τευόμενοι, καὶ συμπεριπλεκόμενοι τ̃ αἰῶνι τούτῳ, vtar verbis, cœtus conſideret, quotque
ἴδοι ἂν ὅτι χρήσιμός ἐστιν ἡ λέγουσα τ̃ σωτ̃ος piam ac rectam vitam ducant, & *reforma-* Rom. 12. 2.
φωνή· πολλοὶ γάρ εἰσι κλητοὶ, ὀλίγοι δ' ἐκλεκτοί· *ti ſint in novitate ſenſus*; quotque ſegnitie
καὶ ἀλλαχοῦ λέλεκται· πολλοὶ ζητήσουσιν εἰσελ- *vivant, & conformentur huic ſeculo*, tum
θεῖν, καὶ οὐκ ἰσχύσουσι, καὶ· ἀγωνίζεσθε εἰσελ- demum vtilitatem comperiet dicti hujus à
θεῖν ἀφ' τ̃ στενῆς πύλης, ὅτι ὀλίγοι εὑρίσκουσιν αὐτήν. Servatore prolati: *Multi enim ſunt vocati,*
pauci vero electi. Alibi vero dictum eſt: Luc. 13. 24.
Multi quærent intrare, & non poterunt; & *Contendite intrare per angustam portam,* Matth. 7. 13, 14.
quia pauci ſunt qui inveniunt eam.

* Ἀναπεσόντας

Περὶ τ̃ ἐπηρωτησάντων ἀφ' ὧν κῆνσον. *De ijs qui de cenſu interrogaverunt.*

ΤΟτε πορευθέντες οἱ Φαρισαῖοι συμβού- D ΤVnc abeuntes Phariſæi conſilium inie- Matth. 22.
λιον ἔλαβον καθ' αὐτ̃, ὅπως αὐτὸν παγι- runt adverſus eum, vt caperent eum in ſer- & ſeq.
δεύσωσιν ἐν λόγῳ, ἧς τὰ ἑξῆς, ἕως δ'. ἧς mone, & reliqua vſque ad id: *Et relicto*
ἀφέντες αὐτὸν ἀπῆλθον. ὁ βούλημα τ̃ εἰκεῖ- *eo abierunt.* Loci hujus, juxta ipſius con-
μένης λέξεως, καὶ ὃ ῥητὸν, τοιοῦτον εἶναί μοι textus verba, hæc mihi videtur eſſe ſen-
φαίνεται· ἰουδαῖοι, ἅτε ἰδίαν ἔχοντες τὴν καὶ τ̃ tentia. Iudæi, vtpote peculiarem, ſecun-
μωσέως νόμου διδασκαλίαν, καὶ πολιτείαν ἀπεξει- dum Moſis Legem, doctrinam, & diver-
νωμένην τ̃ τῶν ἐθνῶν ἀγωγ̃ς, καὶ δόγμα ἔχον- ſam à Gentium inſtituto vitæ rationem
τες ὃ λέγω· ἕως θανάτου ἀγώνισαι περὶ τ̃ tuentes, illudque dogma obſervantes:
ἀληθείας, καὶ κύριος πολεμήσει περὶ σοῦ, αὐ- *Vſque ad mortem certa pro veritate, &* Eccluſ. 4. 33.
βίαιόν τοῖς κρατοῦσιν αὐτῆς ἔθεσιν· ὑπὲρ τε μὴ E *Deus pugnabit pro te*, ne Legem Dei vio-
παραβ̃ναι τὸν νόμον τ̃ θ̃, καὶ πολλάκις γε larent, victricibus ſui Gentibus adverſa-
ἀρᾶσθαι ἀπολέσθαι κακοδιωθ̃ναι ὅτι ῥωμαί- bantur; & ſæpe in præſentiſſimum vitæ
ων ἐκλειμμάνων ἁμαρτίαις καίσαρος εἰσαγαγὼν diſcrimen adducti ſunt, cum Romanis;
εἰς τ̃ ναὸν τ̃ θ̃, μνησικάκουσι καὶ κωλύουσι τὸν qui propter Iudæorum peccata ſuperiores
ἐμφυτέρους αὐτῶν νομίμους, ὡς τὰ ἡμάρτη- ipſis evaſerant, Cæſaris ſtatuam Templo
κέναι ἰουδαίους· ὕστερον δ' ὡς τὴν κ τ̃ χρόνον Dei inferre volentibus palam obſiſte-
πειρᾶται καίσαρος ἰσοειδῆ γραφὰς, ὡς ἄρα ὅτι rent. Ac ſub Pontio quidem Pilato val-
πεντήκοντα πιλάτου κινδυνεύουσιν ὁ λαός, τὸν μὲν πι- de periclitatum eſſe populum ex conſcri-
λάτου διαζομένου ἀνδριάντα καίσαρος ἀναθεῖναι ἐν τ̃ ναῷ, τὴν δ' ὑπ' ἀμφότερα κωλυ- ptis Tiberij Cæſaris tempore hiſtorijs
diſcimus, cum Cæſaris ſtatuam in Tem-
plo conſecrare omni ope contenderet Pi-
latus, hi autem ſupra vires etiam ſuas

reluctarentur. Idem quoque Caij Cæsaris temporibus contigisse scriptis traditum est. Suspicamur autem nihil factum ejusmodi, quandiu populo provisum est, atque dicta à Prophetis sæpe vallata erat *Isaiæ 5. 7.* *Vinea Domini, domus Israël, & vir Iuda germen ejus delectabile.* Quod autem omnem superat fidem, primus ipse Templum Dei violare ausus est Pilatus, cui Iesum tradiderunt. Sospitatoris itaque temporibus cum tributum Romanis pendere jussi sunt Iudæi, de eo inter Iudæos disputatum, deliberatumque est, vtrum consecratam Deo Gentem, quæque ipsius esset portio, tributum principibus solvere consentaneum sit, an pro libertate certare, si vitam pro arbitrio ducere non liceat, & tributum minime pendere. Fertur autem docuisse Iudas Galilæus, cujus in Apostolorum Actis mentionem facit Lucas, ad defectionem impulsa ingenti Iudæorum multitudine, Cæsari nequaquam pensitandum esse vectigal, neque Dominum hunc appellandum. At qui tũc præerat Tetrarcha populo persuadere conabatur præsenti rerum statui sese vt accommodaret, nec voluntarium contra potentiores bellum susciperet, & vectigalia solveret. Ac talia quidẽ præsenti hocce Evangelij loco non aperte declarantur; at qui proposita contextus verba accurate explorare valuerit, hæc ita se habere facile inde comperiet. Cum enim Iesum in sermone illaqueare vellent Pharisæi, missis ad eum discipulis suis cum Herodianis, vt ab eo scisciarentur, liceretne censum dare Cæsari, annon, illaqueandi ejus locum minime habuissent, si dandum eum esse in confesso fuisset, vel si dandum non esse omnes consensissent. At vide annon vel ex eo historiæ hujusce veritas eluceat, quod cum Iesum in sermone illaqueare vellent Pharisæi, non discipulos duntaxat suos de censu quæsitum miserint, sed cum Herodianis. Veri quippe simile est qui tributum Cæsari in populo pendi vellent, Herodianos ab ijs fuisse appellatos qui id nequaquam faciendum esse statuebant. Qui autem libertatis specie ducti, quominus vectigal Cæsari pensitaretur, impediebant, ij fuisse videtur Pharisæi Iudæorum disciplinas accuratius rimantes ac tuentes. Quod si quis hæc nequaquam ita se habere censet, id explicet ac conciliet, curnam illaqueare eum in sermone volentes, suos discipulos, necnon & Herodianos, de censu quæsituros mittant Pharisæi. Sive enim dandum esse tributum Cæsari sanxisset Servator, sive non, cujusmodi is fuisset laqueus responsioni ejus prætensus; nisi,

ὄντων· Ὃ ἦ ὅμοιον ἀναλέγεσθαι γεγονέναι καὶ
ἐπὶ τοὺς χρόνους Γαΐου Καίσαρος· καὶ σχεδόν ἅμα
ὅπερ ὅσον μᾶλλον ἐπεκηρύττετο ὁ λαὸς, καὶ τὰ λεγόμενα
καὶ τὰς ἀοριστοτέρας φερομένας προεπεφήτευτο ὁ ἀμ-
πελὼν τοῦ κυρίου, οἶκος Ἰσραὴλ, καὶ ὁ ἡλαπτημένος
νεόφυτον αὐτοῦ ἀνδρεῖος Ἰούδα, ἡδὺ τηλικοῦτον
ἐλπίζω· τὸ παραδοξότατον ἦ, ἀλλως πως ἐ-
τόλμησε μιαῖναι ὁ τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ ὁ πλήσας, ᾧ
προέδωκεν ὁ Ἰησοῦς· καὶ καθ' ὃν χρόνον οὖν τοῦ
σωτῆρος ἡνίκα φόρου ἐπράχθησαν δοῦναι Ἰουδαῖοι
Ῥωμαίοις, σκέψις καὶ ζήλη ἦν ἐν Ἰουδαίοις περὶ
τοῦ πότερον καθήκει τοὺς αἰχμαλώτους τῷ θεῷ,
ἢ μεῖζόν ἐστιν αὐτοῖς δοῦναι φόρον τοῖς ἄρχου-
σιν, ἢ ὑπὲρ ἐλευθερίας πολεμεῖν, εἰ μὴ συγ-
χαροῖντο ζῆν ὡς ἐθέλουσι, καὶ μὴ δοῦναι φόρον·
καὶ ἱστόρηται ὅτι Ἰούδας μὲν ὁ Γαλιλαῖος, ᾧ μέ-
μνηται καὶ λουκᾶς ἐν ταῖς τῶν ἀποστόλων πράξε-
σιν, ἀποστήσας πολὺ πλῆθος Ἰουδαίων, ἐδίδα-
σκε μὴ δεῖν δοῦναι κήνσεις φόρου, μηδὲ κύ-
ριον ἀναγορεύειν ὃν κήνσεσι· ὁ δὲ κατὰ τὸν καιρὸν
αὐτοῦ τετραρχῶν πείθειν ἐθέλει τὸν λαὸν εἶναι
τῇ πρώτῃ καθεστάσει, καὶ μὴ ἀοχύρωτον αἱρέ-
σθαι πρὸς ἰσχυροτέρους πόλεμον, δοῦναι δὲ τὰς
φόρους· ᾗ ἡ προκειμένη τοῦ εὐαγγελίου λέξις δ
ἐφαλῶς μὲν ἐμφαίνει τὰ τοιαῦτα· τῷ δὲ δυνα-
μένῳ βεβασανισμένως ὁρᾶν ὃ ἐκκείμενον ῥη-
τὸν, προῆκται ταῦτα ἵνα ἔχειν· χώραν γὰρ ὁρᾶν εἶ-
χον Φαρισαῖοι βουλόμενοι παγιδεῦσαι ἐν λόγῳ
τὸν ἰησοῦν, ἀποστέλλαντες ἑαυτῶν τοὺς μαθη-
τὰς μετὰ τῶν ἡρωδιανῶν πυθέσθαι τοῦ ἰησοῦ, πότε-
ρον ἔξεστι δοῦναι κῆνσον καίσαρι, ἢ οὔ, ἐὰν ὁμο-
λογούμενον ἦν ὅτι οὐ δοῦναι, καὶ ἐὰν συμπε- *Γρ. δεῖ δοῦναι
φωνημένον ἦν ὅτι *δοῦναι· καὶ ὅσα εἰ μὴ δι- *Γρ. δεῖ δοῦναι
λέχθη τοῖς ἐκκειμένης ἰσχείας ἐκ τῶν τοὺς ἐθε-
λομένους παγιδεῦσαι ἐν λόγῳ ὃν ἰησοῦν φαρι-
σαίους, μὴ μόνους ἀπεσταλκέναι τοὺς μαθη-
τὰς *ἑαυτῶν πεπλεγμένους περὶ τοῦ κήνσου, ἀλλὰ *C. R. ἐν
μετὰ τῶν ἡρωδιανῶν· εἰκὸς γὰρ ὅτι ἐν τῷ λαῷ ὄντι
οἱ μὲν διδάσκοντες τηρεῖν ὃν φόρον καίσαρι ἐκα-
λοῦντο ἡρωδιανοὶ ὑπὸ τῶν μὴ θελόντων τοῦτο γί-
νεσθαι· οἱ δὲ φαντασίᾳ ἐλευθερίας κωλύοντες ὁ
δοῦναι ὃν φόρον τῷ καίσαρι, ἐδόκουν εἶ οἱ ἀκρι-
βοῦντες τὰ ἰουδαίων μαθήματα φαρισαῖοι· εἰ δὲ
μὴ βούλεταί τις οὕτω ὅπως ἔχειν, σωζέσθω τοῖς
βουλομένοις αὐτὸν παγιδεῦσαι ἐν λόγῳ ἀποστέλ-
λοντες τοὺς ἑαυτῶν μαθητὰς οἱ φαρισαῖοι, ἀπο-
στέλλοντες δὲ καὶ τοὺς ἡρωδιανοὺς πεπλεγμένους περὶ
τοῦ φόρου· πολὺ γὰρ παγὶς ἦν ἐν τῷ ἀποκρίνα-
σθαι τὸν ἰησοῦν, εἴτε βούλεται κῆνσον δίδο σθαι
καίσαρι, εἴτε μή, εἰ μὴ, ὡς ἀποδεδώκαμεν,

καλύοντος μὴ αὐτὸ διδόναι κῆνσον καίσαρι, ἤμβυον A ita vt diximus, impediente eo quominus
ἠρωδιανοὶ τῷ διδόναι αὐτὸν ῥωμαίοις, ὡς ἀπο- census Cæsari daretur, cum quasi defe-
στασίαν διδάσκοντα. ὑπηρέτουσι δὲ, οἱ φαρισαῖοι ctionis autorem, ac impulsorem Romanis
ἤμβυον κατηγορεῖν τοῦ ἰησοῦ, ὡς ἐλέποντος εἰς tradituri fuissent Herodiani; permittente
πρόσωπον αὐ θεφπα μᾶλλον, ἢπερ διδάσκοντος vero, accusaturi Iesum fuissent Pharisæi,
ἐν ἀληθείᾳ τὴν ὁδὸν τοῦ θεοῦ; βασπάμεν δὲ πρὸς quasi personam hominis potius respice-
σαυτὸν, ὅτι οἱ τῶν φαρισαίων μαθηταὶ λέγοντες· ret, quam viam Dei in veritate doceret?
διδάσκαλε, οἴδαμεν ὅτι ἀληθὴς εἶ, καὶ τὴν ὁδὸν Apud te autem id cogita, Pharisæorum
τοῦ θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ διδάσκεις, καὶ οὐ μέλει σοι discipulos dicentes: *Magister, scimus* Matth. 22.
περὶ οὐδενός. οὐ γὰρ βλέπεις εἰς πρόσωπον ἀνθρώ- *quia verax es, & viam Dei in veritate doces,* 16.
που, οὔ προσκαλεῖται αὐτὸν δέ ἐπαίνῳ ἵνα B *& non est tibi cura de aliquo; non enim respi-*
δὲ μὴ λαθεῖν πρόσωπον τῶν ἡρωδιανῶν, καὶ τῶν *cis personam hominum*, ejusmodi laude eum
οἱ ἐφεστῶτα τῷ καίσαρος, ἵνα ἀποφήνα ὑμᾶς κα- quasi dehortari ne Herodianorum per-
τὰ βούλημα τῶν φαρισαίων πρὸς τὸ μὴ δεῖν sonam respiciat, eorumque qui à Cæsa-
καίσαρι διδόναι φόρον, ἵνα αὐτὸν διάδηλον ris partibus stabant, vt juxta Pharisæo-
τοῖς ἠρωδιανοῖς· ὅσα δὲ καὶ τὸ γνῶς δὲ ὁ ἰησοῦς rum sententiam tributum Cæsari non esse
τὴν πανουργίαν αὐτῶν, εἶπε, τί με πειράζετε solvendum affirmans, Herodianis ab ipsis
ὑποκριταί; σκοπεῖ πειρασζόμενος ὑπὸ traderetur. Quin & illud attende: *Cogni-* Matth. 22.
τῶν φαρισαίων μὴ πονηρίας αὐτῷ προσερχο- *ta autem Iesus nequitia eorum ait, Quid* 18.
μένων, ἵν ἔπαντ' αὐ ἀποκρίνηται, ὡς τὸ ἀπο- *me tentatis hypocritæ?* Se ergo à Pharisæis
κρίσεως ὑπεβαλθύσωσι αὐτῷ· ταῦτα μὲν οὖν ὡς C callido ac vafro animo ad se accedenti-
τῷ προκειμένῳ διαλήλυ λελέχθω εἰς ὃν τόπον, bus tentari sciebat, vt quidquid ipse res-
ὡς πρὸς τὴν λέξιν, οἷς συνᾴδει καὶ τὰ τοῦ μάρ- pondisset, ex sua responsione insidias
κου, καὶ τῷ λουκᾷ ῥητῶς πρὸ ὁμοίων, ἃς δυ- sibi instruerent. Hæc ergo in hunc præsen-
νατὸν δοκεῖ προκειμένῳ τῷ διαλήλυ, καὶ συνε- tis Evangelij locum ad literam dicta sun-
χέστερον αὐτῷ ἀλλήλοις ἰδεῖν. σκέ ἄλλος γὰρ to, quibus consonant quæ à Marco &
νοῦς ὅστ προσῆκε τῶν εἰρημένος τῷ ματθαίῳ πε- Luca super ijsdem rebus allata sunt,
ρὶ τῆς τοῦ τόπου, καὶ προσπλησίως μαθαίῳ quemadmodum ex Evangeliorum inter
προσῆκε τῷ μάρκῳ· ἅμα γὰ καὶ διδασκόμθα ἀπὸ se collatione ac comparatione existima-
τῆς σωτῆρος ἡμῶν μὴ ἐπὶ τῶν πολλῶν λε- re potes; nec aliam enim ac istam super
γομένων, καὶ ἀφῆ τοῦτο ἐνδόξοις φαινομένοις, D hoc loco Matthæus profert sententiam,
προφάτει τῆς εἰς θεὸν βλασφεμίας προσέχειν, ἀλ- nec Marcus quoque itidem ac Matthæus.
λὰ ὑπὸ τῆς ἐξετάσεως, καὶ τῆς ἀκολουθίας Simul autem ad ea quæ jactantur à multis,
τῶ λόγου πρισαμένους· σκόπει γὰρ ὅπ ζητη- propterea que honorifica videntur esse,
μένου, εἰ δεῖ διδόναι καίσαρι κῆνσιν, ἢ μὴ, minime sub pietatis in Deum specie at-
οὐχ ἁπλᾶς ἀπεφήνατο ὃ δοκοῦν ἑαυτῷ, ἀλλὰ tendere à Sospitatore nostro docemur,
εἶπεν· ὑπιδείξατέ μοι τὸ νέμισμα τοῦ κήνσου, sed ad ea quæ disquisitione & studio, nec-
ἐπύθετο τίνος ἡ εἰκὼν καὶ ἡ ἐπιγραφή, καὶ non & rationis consequentia adstruuntur
εἶπόντων ὅτι καίσαρος, ἀπεκρίνατο ὅτι δεῖ ἀπο- ac probantur. Observa enim quæstione
δίδοναι τοῦ καίσαρι τὰ αὐτοῦ αὐτῷ, καὶ μὴ hac proposita, an dandus esset Cæsari
ἀποστερεῖν αὐτὸν τῶν ἰδίων φανερὸν θεοσεβείας· census, necne, opinionem suam simpli-
ὑδόπου δὲ τὰ μὲν καίσαρος ἀποδίδοναι δεῖ τῷ καί- E citer eum non protulisse, sed cum dixis-
σαρι, ἀφ' ὧν καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τοῦ θεῷ· καὶ ὃ κα- set: *Ostendite mihi numisma census, Cujus* Matth. 22.
λύεται ὡς ἀποδιδὺς καίσαρι τὰ καίσαρος, ἀπο- *esset imago ac superscriptio quæsivisse*, & 19, 20.
διδόναι τῷ θεῷ τὰ τοῦ θεοῦ· δύναται δὲ ὡς τὰ κατ' cum Cæsaris esse dicerent, Cæsari quæ
τὸν τόπον ὕπως ἐκτολογῆσαι· συνεστήκαμεν γὰρ sua forent poscenti reddenda esse, neque
ψυχῆς καὶ σώματος· ἀναχείσθω δὲ νῦν λέ- pietatis specie hunc ijs esse fraudandum
γειν οὔ καὶ γὰρ πνεύματος. καὶ ὀφείλομεν ἵνα respondisse. Non autem quæ Cæsaris
δίδοναι ὡσπερεὶ φόρον σωμάτων ἄρχοντι λεγο- sunt, Cæsari reddere licet, quæ Dei au-
μένῳ καίσαρι, τὰ ἀναγκαῖα τῷ σώματι, ἐχόντα τὴν εἰκόνα τοῦ τῶν ὅλων ἀρχηγοῦς σώμα- tem sunt Deo reddere fas non est; nec
quæ Cæsaris sunt Cæsari reddens quis-
piam, quæ Dei sunt Deo reddere prohi-
betur. Hunc autem locum tropologice
sic interpretari potest aliquis. Ex corpo-
re & anima conflati sumus; quod autem
spiritu etiam constemus, id impræsentia
dicere supersedeamus. Corporum autem
principi, qui Cæsar dicitur, quoddã veluti
tributũ pẽdere debemus, corpori videlicet
necessaria, quæ corpoream corporũ prin-

cipis imaginem continent; ea autem sunt alimenta, & vestes, & necessaria quies, ac somnus. Quoniam autem anima ad imaginem Dei à natura comparata est, alia animæ naturæ ac substantiæ convenientia, ac congrua ipsius Regi, Deo scilicet debemus; ea autem sunt ad virtutem ducentes viæ, & gesta virtuti consona. Legis ergo Dei Doctores de rebus ad corpus pertinentibus ipsique debitis eadem non sentiunt. Qui enim corpus quantum pote jejunijs & vigilijs macerant, rerumque omnium abstinentia, quas corpus, & necessariæ ipsius functiones postulant, idem propemodum faciunt ac qui tributi Cæsari non solvendi autores sunt. Alij vero sunt præterea qui res hoc loco propositas obscure interpretantur; corpori autem pendendum esse debitum sibi fingunt; at Sospitator noster qui Verbum Dei est, congrua corpori debita ab animæ debitis distinguens ait: *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari; & quæ sunt Dei, Deo*: imaginem quippe Cæsaris, corporearumque rerum præfert tributum, quod solum, neque quidquam amplius corpori debemus. Aliam autem etiam pervulgatam loci huius interpretationem teneo. Princeps seculi hujus tropologice nuncupatur Cæsar; at Rex seculorum nullo occultus symbolo, Deus vbique appellatur. Quandoquidem ergo quædam habemus quæ Principis sunt sæculi hujus, hoc est quæ à nequitia profluunt, neque Deo reddere possumus quæ Dei sunt, nisi prius depositis quæcunque oriuntur ex nequitia, quæ Cæsaris sunt Cæsari reddiderimus; idcirco Servator, ostenso sibi numismate, ipsique impressa imagine, ait: *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari; & quæ sunt Dei, Deo.* Atque hæc quidem hoc loco consideremus, quia si quando ab ijs tentati qui occasiones quærunt, & quæstiones proponunt, non discendi causa, sed vt nos pro virili coarguant, sermones nobis tentandis propositos audiamus, non penitus obmutescere, neque etiam temere, sed caute & considerate respondere debemus, vt omnem his ansam præcidamus qui occasiones quærunt, & quæ ad salutem conferunt eos inculpate doceamus, qui ideo audiunt vt salutem indipiscantur. Pharisæi porro docendis varijs Iudæorum traditionibus assumi possunt; Herodiani autem ejus verbi causa, quod inter eos qui simpliciori modo appellantur Iudæi, regiam obtinere potestatem à multis existimatur. Vtrimque vero Sospitatorem de censu interrogant; is autem ipsis,

Matth. 22. 21.

πικήν. Τοῦτα δέ ἐστι τροφή, καὶ σκέπη, καὶ ἀναγκαία διαναπαυσις, καὶ ὕπνοι· καὶ ἄλλα ὀφείλομεν, ἐπεὶ ἡ ψυχὴ φύσει καθ' εἰκόνα ἐστὶ θεοῦ, τῷ βασιλεῖ αὐτῆς θεῷ, ἅπερ ἐστὶ συμφέροντα, καὶ καθάλληλα τῇ τῆς ψυχῆς φύσει καὶ οὐσίᾳ. Τοῦτα δέ ἐστιν αἱ ἐπ' ἀρετὴν ἄγουσαι ὁδοὶ, καὶ καθ' ἀρετὴν πράξεις· οἱ οὖν διδασκάλοι τοῦ νόμου τοῦ θεοῦ περὶ μὲν τὰ σώματος πράγματων, καὶ ὀφειλομένων αὐτῷ, ἃ καὶ αὐτὰ δεξάσθαι· οἱ μὲν γὰρ ὅ τι μάλιστα ποιοῦσι τοῖς συμβαλλόμενοι μὴ διδόναι κῆνσον κρίναι, ὅσα δυνάμεις νηστείαις καὶ ἀγρυπνίαις κακοῦντες τὸ σῶμα, καὶ ἀπογῇ πάσῃ τῇ ἀφ' ὧν σῶμα, καὶ τῆς ἀναγκαίας αὐτῷ πράξεις· ἕτεροι δὲ πάλιν τούτοις εἰσὶν, οἳ ἀβασάνιστος μὲν διαλαμβάνουσι περὶ τοῦ τόπου. Φαντάζονται δὲ ὅτι καὶ τῷ σώματι χρὴ διδόναι τὰς ὀφειλάς. Ἀλλ' ὁ σωτὴρ ἡμῶν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ πανοῦς χωρίζων τὰς βούλησις ἀπὸ σώματος ὀφλακὰς ἀπὸ τῶν ὀφειλῶν τῆς ψυχῆς, φησίν· Ἀπόδοτε τὰ καίσαρος τῷ καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ. εἰκόνα γὰρ ἔχει καίσαρος καὶ σωματικῶν πραγμάτων ὁ φόρος, ὃν μόνον καὶ οὐδὲν πλέον αὐτῷ ὀφείλομεν τῷ σώματι· οἶδα δὲ καὶ ἄλλην εἰς ὃν τόπον διαιωτὴν φερομένην δόκησιν· ὁ μὲν ἄρχων τοῦ αἰῶνος τούτου ἐστὶν ἐπιβολὴ καιροῦ καιρῶν. ὁ δὲ τῶν αἰώνων βασιλεὺς ἐν οὐδενὶ συμβόλῳ τυγχάνων, θεὸς πανταχοῦ ὀνομάζεται· ἐπεὶ οἵτινες ἐσμέν τινα τῷ ἄρχοντι τοῦ αἰῶνος τούτου, τοῦτοι τῷ κακίαν, καὶ ὑ πρότερον δυνάμεθα ἀποδιδόναι τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ, ἐὰν μὴ ἀποδῶμεν ἀποδόμενοι πρῶτα τῆς κακίας τῷ καίσαρι τὰ δ' καίσαρος. Διὰ τοῦτο ὁ σωτὴρ ὑποδειχθέντος τοῦ νομίσματος, καὶ τῆς ἐν αὐτῷ εἰκόνος φησίν· Ἀπόδοτε τὰ καίσαρος τῷ καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ· καὶ τοῦτο ὁ κύριος τὸν τόπον σκοπήσωμεν, ὅτι ἐάν ποτε πειραζόμενοι ὑπὸ τῶν ζητούντων ἀφορμὰς, πρόσωπον πρόβλημάτα, οὐχ ἵνα μάθωσι, ἀλλ' ἵνα ὅση δυνάμις ἡμῶν κατηγορήσωσιν, ἀκώλυτον λόγους περικοὺς ἡμῶν, ὅτε πρώτη σιωπᾶν ὀφείλομεν, ὅτε ὡς ἔτυχεν ἀποκρίνασθαι, ἀλλὰ περισκεμμένως καὶ μὴ προπετῶς, εἰς ὃ ὅση δυνάμις ἐκκόψαι τὰς ἀφορμὰς τῶν θελόντων ἀφορμὰς, καὶ διδάσκειν ἀνεπιλήπτως τὰ σώζοντα τοὺς ἐθελομένους ἐν τῷ ἀκοῦσαι σώζεσθαι· δυνάμεθα δὲ οἱ μὲν φαεσταῖοι λαμβάνειν εἰς τοὺς διδασκάλους τῶν διαφόρων ἰουδαϊκῶν παραδόσεων. οἱ δὲ ἡρωδιανοὶ εἰς ὃν νομιζόμενον παρὰ τοῖς πολλοῖς βασιλικὸν ἰουδαίων τῶν ἄνω

πλάτεσι λεγομένων· λόγων· ἀφ' ἑκατέρων τῶν πεπλασμένων τὰ σωτῆρος τὰ περὶ δ κήνσου, ὁ δ' κ. λέγει

ἐκείνοις ἀποκρίνεται, ὡς ἀποδεδώκαμεν. πλὴν A ita vt a nobis supra dictum est, respondet: verum quum discendi causa ipsum non interrogent, sed vt eum in sermone illaqueent ac tentent, propterea accepta ipsius super sua quæstione sententia, nullamque sibi præbitam huic insidiandi occasionem demirati, non apud eum quidem, quemadmodum Discipuli, manserunt; neque simpliciter abierunt, vt de alijs scriptum est, sed *Relicto eo abierunt*: ac ejusmodi quidem sunt, qui relicto Verbo, & fide ei non habita, postquam audierunt illud, recedunt. Et vero de ijs qui postquam audierunt ab ipsa auditione deficiunt; non aberraverit profecto qui dixerit eos relicto Iesu abijsse; nos autem illud Sponsæ vsurpabimus: *Tenui eum, nec dimisi eum.* Matth. 22. 22. Cant. 3. 4.

Περὶ τῶν σαδδουκαίων, οἱ ἐπηρώτησαν τὸν Ἰησοῦν περὶ τῆς γυναικὸς τῆς ἑπτὰ λαβούσης ἄνδρας.

De Sadducæis, qui Iesum interrogaverunt de muliere quæ septem viris nupserat.

ΕΝ ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ προσῆλθον αὐτῷ B σαδδουκαῖοι λέγοντες μὴ εἶ) ἀνάστασιν, καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν λέγοντες· Διδάσκαλε, Μωσῆς εἶπεν· ἐάν τις ἀποθάνῃ μὴ ἔχων τέκνα, ἵνα ἐπιγαμβρεύσῃ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἀναστήσῃ σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ. ἦσαν δὲ παρ' ἡμῖν ἑπτὰ ἀδελφοί· καὶ ὁ πρῶτος γαμήσας ἐτελεύτησε, καὶ μὴ ἔχων σπέρμα ἀφῆκε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ· ὁμοίως καὶ ὁ δεύτερος καὶ ὁ τρίτος, ἕως τῶν ἑπτά. ὕστερον δὲ πάντων ἀπέθανε καὶ ἡ γυνή. ἐν τῇ οὖν ἀναστάσει τίνος τῶν ἑπτὰ ἔσται γυνή; πάντες γὰρ ἔσχον αὐτήν. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ. ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει οὔτε γαμοῦσιν οὔτε γαμίσκονται, ἀλλ' εἰσὶν ὡς ἄγγελοι τοῦ θεοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ. περὶ δὲ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν οὐκ ἀνέγνωτε τὸ ῥηθὲν ὑμῖν ὑπὸ τοῦ θεοῦ λέγοντος· ἐγὼ ὁ θεὸς Ἀβραὰμ καὶ ὁ θεὸς Ἰσαὰκ καὶ ὁ θεὸς Ἰακώβ; οὐκ ἔστι θεὸς νεκρῶν ἀλλὰ ζώντων. καὶ ἀκούσαντες οἱ ὄχλοι ἐξεπλήσσοντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ. οἱ δὲ Φαρισαῖοι ἀκούσαντες ὅτι ἐφίμωσε τοὺς Σαδδουκαίους, συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτό. καὶ ἐπηρώτησεν εἷς ἐξ αὐτῶν νομικὸς πειράζων αὐτὸν καὶ λέγων· διδάσκαλε, ποία ἐντολὴ μεγάλη ἐν τῷ νόμῳ; ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ· ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν σου ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου. αὕτη ἐστὶν ἡ μεγάλη καὶ πρώτη ἐντολή. δευτέρα δὲ ὁμοία αὐτῇ· ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος κρέμαται καὶ οἱ προφῆται. συνηγμένων δὲ τῶν Φαρισαίων ἐπηρώτησεν αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς λέγων· τί ὑμῖν δοκεῖ περὶ τοῦ Χριστοῦ; τίνος υἱός ἐστι; λέγουσιν αὐτῷ· τοῦ Δαυίδ. λέγει αὐτοῖς· πῶς οὖν Δαυὶδ ἐν πνεύματι καλεῖ αὐτὸν κύριον λέγων· εἶπε κύριος τῷ κυρίῳ μου· κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποκάτω τῶν ποδῶν σου; εἰ οὖν Δαυὶδ καλεῖ αὐτὸν κύριον, πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἐστιν; καὶ οὐδεὶς ἐδύνατο αὐτῷ ἀποκριθῆναι λόγον, οὐδὲ ἐτόλμησέ τις ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐπερωτῆσαι αὐτὸν οὐκέτι.

IN illo die accesserunt ad eum Sadducæi, qui dicunt non esse resurrectionem, & reliqua vsque ad id: *mirabantur in doctrina ejus.* Paria his, vel saltem eadem apud Marcum & Lucam non valde discrepantibus verbis narrantur. *In illo die*, quonam die? an quando *abeuntes Pharisæi consilium inierunt adversus illum, vt caperent eum in sermone*, & ipsum de censu interrogarunt? Postquam enim Servator noster responsionem ijs de censu dedit, & dixit: *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari; & quæ sunt Dei, Deo*, ipsiusque responsionem mirati sunt, verisimile est responsionum ejus perspecta prudentia existimasse Sadducæos, vel propositâ quæstione palam facturos melioribus se niti argumentis, cum minime resurrecturos eos dicerent qui resurrectionem sperant; vel certe quomodo juxta Mosis scripta esse possit resurrectio, qualisque resurrectorum futura sit vita, sese discituros. At omnem fere à Sospitatore nostro temporibus illis explicatam doctrinam, interrogationibus respondendo traditam fuisse observa: ac primum quidem *Quum venisset in Templum, accesserunt ad eum docentem Principes sacerdotum, & Seniores populi dicentes, In qua potestate hæc facis? & quis tibi dedit hanc potestatem?* Quibus cum aliam de Iohanne interrogationem vicissim proposuisset, eorum postulatis responsionem ex æquo invidisse visus est: Deinde Parabolam narrat de duobus filijs, & ejus qui in vinea operaturum sereceperat, neque operatus est; & ejus qui minime promiserat; nihilominus tamen operatus Matth. 22. 23. & seq. Matth. 22. 15. Matth. 21. 23.

Vide Not. μὴ ἐργασαμένῳ, καὶ τὸ ἐπαγγελμένῳ μὴ, μὴ

est. Postea parabolã de vinea, servorumq; ac filij interfectoribus agricolis, quæq; his subjuncta sunt, edisserit. Aliam postmodũ de invitatis ad nuptias parabolam; ac aliã deinde super censu interrogationem; necnon & tertiam Sadducæorum de resurrectione quæstionem conscripsit Matthæus. Quin & quarta post illam à quodam Pharisæo eum tentante facta est interrogatio,
Matth. 22. 36. quodnam scilicet foret *mandatum magnum in Lege*. Cum tot ergo proponerentur ipsi quæstiones, congregatis Pharisæis de rebus ad Christum pertinentibus ipse quoque eos interrogavit. Sadducæi ergo qui resurrectionem non esse sciscebant, non eam solum quæ à simplicioribus carnis resurrectio dicitur respuebant, sed & animæ non modo immortalitatem, at omnem etjam perseverantiam funditus tollebant, nullam animæ vitam post illam corporis in Mosis scriptis significari credentes. Eandem autem de humana anima sententiam quam Sadducæi, ad hanc vsque diem Samaritani tuentur, quique inter eos probare se Legis peritos volunt, & pro Mosis Lege ac circumcisione ad mortem vsque depugnant. Hoc autem de resurrectione placitum, quod nimirum tuebantur Sadducæi & Samaritani, futuram deinceps animæ vitam negantes, amplexi quidam Apostoli temporibus Corinthij, resurrectionem quoque non dari statuebant; de quibus id ipse scribit:
1. Cor. 15. 12. *Si autem Christus prædicatur quod resurrexit à mortuis; quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum non est?* Quod autem mortuorum resurrectionem inficiantes Corinthij, juxta Sadducæorum sententiam, resurrectionem, hoc est animæ perennitatem respuerent, his
1. Cor. 15. 19. ostendit verbis: *Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus.* Quod si diligenter perpenderis, videbis eum qui receptam ac creditam in Ecclesia mortuorum resurrectionem negat, etiamsi falso neget, non plane in hac vita tantum in Christo spem positam habere; nam si, vt id ponamus, vera non sit credita à multis resurrectio, non in hac vita tantum in Christo spem collocavit qui eam repudiat, si modo vivat anima, non illud quidem resumens corpus, sed ætherium aliud ac melius induens; sed nec *miserabiliores sumus omnibus hominibus*, si animam quidem vivere dicamus ac superesse, hoc autem corpus ipsi nequaquam circumponatur, illudque eam resumere non fateamur. Vt autem sententiæ huic plane adversari in Priore ad Corinthios Apostolo-

A ἐρωτασθῆναι δὲ· εἶπε μὴ ταῦτα λέγει τὸν περὶ τῆς ἀμπελῶνος παραβολὴν, ἢ τὴν ἀποκτεναότων γεωργῶν τοὺς δούλους, ἢ ὧν υἱὸν, ἢ τὰ ἑξῆς τούτων· ἔτι τὴν εἰς τοὺς γάμους κλῆσιν ἄλλην παραβολὴν, καὶ μὴ τοῦτο δευτέρᾳ πεῖραν τοῦ θεῖναι ἢ κίνδυνον αἰτήσασθαι ὁ μαθητὴς, καὶ πρίτην τοῦ τὴν σαδδουκαίων θεὶ ἀναστάσεως ἐπαπόρησιν· ἀλλὰ καὶ τετάρτη μὴ ταύτην ἐπερώτησις γεγόνηται ἀπὸ τῶν Φαρισαίων πρεσβύζοντος αὐτὸν θεῖ τὸ· ποία ἐντολὴ μεγάλη ἐν τῷ νόμῳ· τοσούτων ἢ ἐρωτήσεων παρεσκευασμένων αὐτῷ, καὶ αὐτὸς στενηχόμενον τὴν Φαρισαίων ἐπερώτησιν αὐτὸς ἢ θεῖ τὸ χριστοῦ· οἱ σαδδουκαῖοι μὴν τὸ λέγοντες μὴ εἶ ἀνάστασιν, ἢ τοῦ ἐν τῇ στενοθείᾳ τὴν ἀπλουστέρων ὀνομαζομένην ἀνάστασιν σαρκὸς ἠθέτουν, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ἀθανασίαν τοῦ τῆς ψυχῆς ἢ μόνον ἀθανασίαν, ἀλλὰ καὶ ὑπόδειγμον, οἷς νόμοι μηδαμοῦ ἐν ταῖς μωσέως γράμμασι σημαίνειν τοῦ τῆς ψυχῆς μὴ ταῦτα ζωήν· ὃ ἢ αὐτὸ τοῖς σαδδουκαίοις δόγμα θεῖ τῆς τῶν ἀνθρώπων ψυχῆς φρονοῦσι μέχρι τοῦ δοῦναι σαμαρεῖς, καὶ οἰκοδομοῦντες ἐξ αὐτῶν εἶ νομομαθεῖς, ἢ ἕως θανάτου ἀγωνίζομενοι θεῖ τῶν μωσέως νόμου, ἢ τῆς θεσπομῆς· τοῦτο δὲ ὃ θεῖ ἀναστάσεως σημαινόμενον, λέγω ἢ τὸ παρὰ σαδδουκαίοις καὶ σαμαρεῦσιν ἀθετοῦσι τοῦ τῆς ψυχῆς μὴ ταῦτα ζωήν, νοοῦντες πως τῶν χρ τῆς ἀποστόλου χρόνου κορινθίων, ἐδόγματιζον μὴ εἶ ἀνάστασιν, θεῖ ὧν ταῦτα γράφει· εἰ δὲ χριστὸς κηρύσσεται ὅτι νεκρῶν ἔγήγερται, πῶς λέγουσιν ἐν ὑμῖν τινες ὅτι ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν; ὅτι δὲ οἱ ἐκ κορίνθου λέγοντες μὴ εἶ ἀνάστασιν νεκρῶν χρ ὃ σαδδουκαίων σημαινόμενον ἠθέτουν τοῦ ἀνάστασιν, τοῦ ὑπόδειγμοῦ τῆς ψυχῆς, δῆλον ποιεῖ ὅτι τῇ· εἰ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἠλπικότες ἐσμὲν ἐν χριστῷ μόνον, ἐλεεινότεροι πάντων ἀνθρώπων ἐσμέν· ὅθεν ὑπομιμνῄσκει ἐξεπάσας, ὅτι ὅτι ὁ μὲν ἀθετῶν τοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πεπιστευμένου ἀνάστασιν νεκρῶν, κἂν ψευδόμενος ἀθετῇ, ἢ πῶς ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἐν χριστῷ ἠλπικώς ὄστι μόνον. ἵνα γὰρ καθ' ὑποθεσιν μὴ ἢ ἀληθὴς ἡ πεπιστευμένη παρὰ τοῖς πολλοῖς ἀνάστασις, οὐκ ἐν ταύτῃ τῇ ζωῇ ἤλπικε μόνον ἐν χριστῷ ὁ ἐκείνην ἀθετῶν, ζώσης τῆς ψυχῆς, οὐκ ἐκδιο μὲν ἀπολαμβανούσης ὃ σῶμα, ἐνδυομένης ἢ αἰθερίου τι ἀ κρεῖττον. ἀλλ' ἃ δὲ ἐλεεινότεροι πάντων ἀνθρώπων ἐσμὲν, εἰ τοῦ μὴ ψυχὴν λέγομεν ζῆν ἀ ὑπάρχειν, ὃ ἢ σῶμα τὸ μὴ περιτεθεῖσθαι μὲν αὐτῇ, μηδὲ λέγομεν ἀπο-

λαμβάνειν αὐτό· εἶπε δὲ τι· χριστὸν τῷ ἀεὶς ὃ σημαινόμενον τοῦτο μᾶλλον ἴσταθαι ἐν ἀπό-

σολοιε ἐκ τῆ πρὸς κορινθίους πρώτερα, συγχρα-
σόμεθα καὶ ὧδε· εἰ ὅλως νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, τί
καὶ βαπτίζονται ὑπὲρ αὐτῶν; τί καὶ ἡμεῖς κιν-
δυνεύομεν πᾶσαν ὥραν; καθ' ἡμέραν, νὴ τὴν ὑμετέραν
καύχησιν, ἣν ἔχω ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, τί μοι τὸ ὄφελος,
εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται; φάγωμεν καὶ πίωμεν,
αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν. ἔστω γὰρ ὃ νομιζέτω
τοῦτό τοι πολλοῖς ἀληθὲς εἰ μὴ εἰ ἀληθὲς τὸ
ὧδε τὰς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν, πῶς ἰσχυρολογεῖται ὁ μάτην ἡμᾶς κινδυνεύειν ὑπὲρ τῆς σω-
τηρίας τῶν ψυχῶν ἡμῶν ἀγωνιζομένους; πῶς δὲ
ἂν ἔφυγε τὸ θηρίον ἐθηριομαχήσαμεν; οἰκονομεμφὴς καὶ ἄξιος, ὁ δὲ προφήτης σῶμα
μὴ ἀπολαμβάνοι· πῶς δὲ ἀκολουθεῖ τῷ μὴ εἶ-
ναι ἔρχεσθαι ἀνάστασιν τό· φάγωμεν καὶ πίωμεν, αὔ-
ριον γὰρ ἀποθνήσκομεν; ἃ δὲ ταῦτα δὲ φασὶν ἀπι-
στοῦντες ὅτι ἐν ὑστερήματι γεγραμμένῳ τοῦτον τὸν ἔχε-
τον· ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ. ἢ
τῷ ὑπὸ τῷ ἰωὴ λεγομένῳ· ὅτι ἀέναός ἐστιν ὁ
ἐκλύειν με μέλλων ὅτι τῆς γῆς, καὶ ἀναστήσει τὸ
δέρμα μου τὸ ἀπατηθὲν ταῦτα. οὐκ ἀπιστή-
σαμεν δὲ οὐδὲ τῇ ἀποστολικῇ φωνῇ λεγούσῃ· ζωο-
ποιήσει τὰ θνητὰ * ὑμῶν σώματα, διὰ τὸ ἐνοικοῦν
αὐτοῦ πνεῦμα ἐν * ὑμῖν. ἀλλ' ὅσῃ δυνάμει κα-
θαίρομεν τὸ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ λεγόμενον τὸ διαγνῶναι
σημαινόμενον ἀπὸ τῆς, ἀναστάσεως, φωνῆς. ἀφ' ἧς
προεθέμεθα τὰ ἀπὸ τῆς πρώτερον πρὸς κορι-
νθίους ῥητά· προσῆλθον οὖν τῷ Ἰησοῦ σαδδουκαῖοι,
οἵτινες ἔλεγον μὴ εἶ ἀνάστασιν, ἢ ἀνάστασιν μὴ εἶ,
ὡς ἀπεδεδώκαμεν, κατ' αὐτοὺς, καὶ ἐπηρώτησαν
ἡμῶν τὸ κύριον λέγοντες, μωσῆς εἶπεν, ἐάν τις
ἀποθάνῃ μὴ ἔχων τέκνα, ὑπαμελησάτω ὁ ἀδελ-
φὸς αὐτοῦ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἀναστήσει σπέρμα
τῷ ἀδελφῷ αὑτοῦ· ἄξιον οὖν εἰς τοῦτο μὴ δυκῇ
προσῆκεσθαι τὴν μωσέως λέξιν, εἰς ἣν ἀνέφερον
οἱ σαδδουκαῖοι τὰ ἐν τῇ διαγνῶσι γεγραμμένα
τῶν αὐτῶν εἰρῆσθαι· ἔχει οὖν ὅτως ἐν τῇ
δευτερονομίῳ ῥητόν· ἐὰν ᾖ κατοικοῦντες ἀδελ-
φοὶ ὁμοῦ τὸ αὐτὸ, καὶ ἀποθάνῃ εἷς ἐξ αὐτῶν, καὶ
τὰ ἑξῆς, ἕως ὅ· οἰκίας τοῦ ὑπολελυμένου ὁ
ἀναστήσεται· τοῦτον δὲ τὸν ῥητὸν οἱ σαδδουκαῖοι, ὡς
τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως μὴ ἔχοντες, φαύ-
λως ἀκούσαντες, καὶ μηδὲν θεοῦ ἄξιον ἐνθυμη-
θέντες εἰς ὃν εἰκείμενον νόμον, ὡήθησ ἀκολου-
θεῖν τῷ εἶ ἀνάστασιν ὃ καὶ τὸν ἄνδρα ἀνδρα πάλι
ἔσεσθαι ἀναστάντα, ἄρρενα μέλεα ἔχοντα, καὶ
τὴν γυναῖκα, γυναῖκα ἀναστῆναι, σῶμα γυναι-
κεῖον ἐνεκείμενον· καὶ παντάπασι καταγελά-
στους λέγεσθαι τοὺς ἐκ τῆς ἀναστάσεως ἐκ τοῦ ταῦτα
αὐτοῖς νομίζειν ἀκολουθεῖν, πλασμάτις τινα μύ-

lum amplius comprobemus, hoc etiam vtemur loco: *Si omnino mortui non resurgunt, vt quid & baptizantur pro illis? vt quid & nos periclitamur omni hora?* necnon & illo: *Si (secundum hominem) ad bestias pugnavi Ephesi, quid mihi prodest, si mortui non resurgunt? manducemus & bibamus, cras enim moriemur.* Demus enim verum esse quod credunt multi, dogma resurrectionem mortuorum afferens falsum esse, quomodo inde sequitur frustra nos pro animarum nostrarum salute decertantes periclitari? quomodo item nihil ille emolumenti capiet qui adversus bestias pro Christo pugnaverit? * * * pro merito administratæ, prius autem corpus non resumat. Quo item pacto etiamsi minime futura sit carnis resurrectio, hæc inde consectaria sunt: *Manducemus & bibamus, cras enim moriemur?* Hæc autem propterea non dicimus, quod fidem ijs detrectemus quæ his apud Isaiam verbis conscripta sunt: *Videbit omnis caro salutare Dei*; vel quod habetur in Iob: *Quia aternus qui solvere me debet super terram, Et suscitare pellem meam quæ tolerat hæc*; neque sane Apostoli dicto fidem negamus, quod tale est: *Vivificabit mortalia corpora vestra, propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis*, sed pro virili parte vocis hujus, Resurrectio, significationem in præsenti Evangelij loco propositam repurgamus: vnde & ex Priore ad Corinthios depromta allegavimus. *Accesserunt ergo ad Iesum Sadducæi, qui dicebant non esse resurrectionem*; quo nimirum sensu Resurrectionis vocabulum, vti tradidimus, vsurpabant, & *interrogaverunt* Dominum nostrum, *dicentes, Moyses dixit, Si quis mortuus fuerit non habens filium, vt ducat frater ejus uxorem illius, & suscitet semen fratri suo.* Hic ergo exponendus mihi videtur locus ille Moysis, ad quem ea referebant Sadducæi quæ in Evangelio ab ipsis dicta fuisse narrantur. Sic ergo se habet ille Deuteronomij locus: *Si habitaverint fratres simul, & vnus ex ijs mortuus fuerit*, & reliqua, vsque ad id: *Domus discalceati.* Hunc igitur locum perperam interpretantes Sadducæi, vt pote resurrectionis spem non habentes, nec quicquam Deo dignum super hacce Lege animo concipientes, si futura erat resurrectio consectarium esse crediderunt, vt vir postquam resurrexisset rursum vir foret, virilia habens membra; & mulier muliebri indura corpore etiamnum mulier resurgeret. Cumque hæc inde consequi crederent, de hac resurrectionis doctrina abjecte & demisse sentientes, confarcinata quadam de septem fratribus fabula, qui a Deili

1. Cor. 15. 29
30.
1. Cor. 15. 32.
Iob. 19. 25, 26.
Rom. 8. 11.
Matth. 22. 24, 25.
Deuter. 25. 5. & seq.

a C. R. ἡμῶν
b C. R. ἡμῖν

duxissent vxorem, cujusnam ipsa postquã talis resurrexisset futura esset vxor quærebant, cum septem virorum vxor antea semel dicta fuisset. Absque ea autem fictione, petito à mulieribus argumento quæ pluribus nupsissent viris, vel à viris qui plures duxissent vxores, eandem poterant quæstionem proponere. At respondens ipsis Sospitator noster, sensum quidem Mosaïcæ Legis, jis quasi tanti mysterij cognitione indignis non explanavit; sed ostendit solum divinas Scripturas de resurrectione à mortuis id pronuntiare, nullas ibi futuras nuptias, sed qui à mortuis resurgunt, Angelis cœli similes futuros: & quemadmodum qui sunt in cœlo Angeli, neque matrimonium contrahunt, neque elocantur; ita & qui à mortuis resurgunt. Ego vero inde manifestum fieri opinor, non ex eo solummodo quod neque matrimonium contrahant, neque elocentur qui resurrectione à mortuis digni habentur, Angelis cœli similes evadere; sed ex eo etiam quod transfigurata humilia eorum corpora, talia evadant qualia sunt Angelorum corpora, ætheria scilicet, & splendidæ luci consimilia. Dogma autem fidelium plerorumque animos novitate sua percellens hic aliquis expenderit, ex alijs fortasse compluribus locis, sed ex illo certe quem tractamus dubitandi arrepta occasione, an quemadmodum qui à mortuis resurgunt Angelis cœli similes fiunt, & ex hominibus in ordinem Angelorum migrant, ita & alij qui in cœlo degunt Angeli, cum olim fuerint homines, & in humano corpore egregie decertaverint, Angeli in cœlo haud secus ac alij ante se evaserint. Qui autem novam hancce opinionem, vel ex præsenti loco, fortassis & aliunde examinare voluerit, vniversam Scripturam, rerumque connexionem attente consideret ac dispiciat, quidque ex his ita positis consequatur, expendat, si ejusmodi doctrina admittenda est, ex qua ea profluant, quæ ex hoc loco manifesta sunt: *Angelos judicabimus*, necnon ex illo: *In quæ desiderant Angeli prospicere.* Quod si quis Iudæ quoque Epistolam admittat, videat quid ex hac sequatur doctrina, propter illud: *Angelos vero qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in judicium magni diei vinculis æternis sub caligine reservavit.* Qui vero res ejusmodi disquirere fuerit ausus, videat quomodo intelligenda sint quæ scripta extant in Genesi: *Videntes* nempe *filios Dei filias hominum quod essent pulcræ, accepisse sibi vxores ex omnibus quas elegerant.* Tales autẽ dubitationes aperte pro-

Philip. 3. 21

1. Cor. 6. 3.

1. Pet. 1. 12.

Iud. 6.

Gen. 6. 2.

γον ἢ ὡσὲι ἑπτὰ ἀδελφῶν γαμησάντων μίαν γυναῖκα, ἐπιπόρευτο τινος ἂν γένοιτο γυνὴ τοιαύτη ἀναστᾶσα, φάσαντος ἅπαξ εἰπόντος ἠγημένου ἀνδρῶν γυνή· ἐδυνάτο δὲ καὶ χωρὶς τῆς τοιαύτης πλάσματος ἐπαπορῆσαι ὁ μὴ πολυγάμων γυναικῶν, τάχα δὲ καὶ πολυγάμων ἀνδρῶν· ὁ δὲ σωτὴρ ἡμῶν ἀποκρινάμενος αὐτοῖς, τὸ μὲν ἐθέλημα τῆς μυστικῆς νόμιμ ἐδιηγήσατο, ὡς οὐκ ἀξίοις γνώσεως τηλικούτου μυστηρίου· μόνον δὲ ἀπεφήνατο λέγων ἐκ τῶν θείας γραφὰς ἀναστάσεως, ὅτι ἐκεῖ μὲν ἔσονται γάμοι, ἀλλὰ γίνονται οἱ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντες ὡς οἱ ἐν τῷ οὐρανῷ ἄγγελοι. ἐν ὥσπερ οἱ ἐν ᾧ οὐρανῷ ἄγγελοι ὅτε γαμοῦσιν, ἢ γαμοῦνται, ἤτοι, φησὶν, ἐν οἱ ἀναστάντες ἀπὸ τῶν νεκρῶν· ἐγὼ δ' οἶμαι ἀφ' τόπου δηλοῦσθαι ὅτι οὐ μόνον κατὰ τὸ μὴ γαμεῖν, ἐν τὸ μὴ γαμεῖσθαι, ὡς οἱ ἐν ᾧ οὐρανῷ ἄγγελοι γίνονται οἱ καταξιούμενοι τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως. ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ μεταχηματιζόμενα αὐτῶν τὰ σώματα τῆς ἀναστάσεως γίνεσθαι τοιαῦτα, οἷαπερ ἐστὶ τὰ τῶν ἀγγέλων σώματα, αἰθέρια καὶ αὐγοειδῆ φῶς· ξενίζον δὲ καὶ τοὺς πολλοὺς τῶν πιστευόντων δόγμα ζητήσαι τις ἂν, τάχα μὲν ἐν πολλαχόθεν, σαφὲς δ' ὅτι ἐν ἐντεῦθεν ἐπαπορῶν, εἰ ὥσπερ εἰσὶν οἱ ἀναστάντες ἐκ νεκρῶν ὡς οἱ ἄγγελοι ἐν τῷ οὐρανῷ, ἐν ἐν τοιούτοις ἀγγέλων μεταβάλλοντες ὀφ ἀνθρώπων, ὅπως δ ἄλλοι ἐν τῷ οὐρανῷ ἄγγελοι ἀνθρωποί ποτε ὄντες, ἐν καλῶς ἀγωνισάμενοι ἐν ἀνθρώπῳ σώματι, γεγόνασιν ἐν τῷ οὐρανῷ ἀγγέλοι, ὡς ἂν ἕτεροι πρὸ αὐτῶν· ὁ δὲ ξενίζον τοῦτο δόγμα ζητῶν ἐκ τῆς προκειμένης λέξεως, τάχα δὲ ἐν ἀλλαχόθεν, ὁρᾶτω * περιαθρήσας ὅλην τὴν γραφὴν, καὶ τὴν ἀκολουθίαν τῶν πραγμάτων, ἐν τί ἕπεται τῷ τοῦτο πιθανὸν σκοπεῖτω, εἰ μὲν προδείξασθαι τοιοῦτον λόγον ᾧ ἕπεται τοιαῦτα ἄτοπα δηλοῦται ἐκ τῆς· ἀγγέλους κεκριμένων, καὶ τῆς· εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι· εἰ δὲ καὶ τὴν ἰούδα προέσεται τις ἐπιστολὴν, ὁρᾶτω τί ἕπεται τῷ λόγῳ ἀφ' τοῦ· ἀγγέλους τε τοὺς μὴ τηρήσαντας τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν, ἀλλὰ ἀπολιπόντας τὸ ἴδιον οἰκητήριον, εἰς κρίσιν μεγάλης ἡμέρας δεσμοῖς ἀϊδίοις ὑπὸ ζόφον τετήρηκεν· ὁράτω ὁ τὰ τοιαῦτα τολμῶν ζητῶν, πῶς αὐτῷ δεῖ ἀκούειν τῶν ἐν γλυφίσι γεγραμμένων, ὅτι ἰδόντες οἱ υἱοὶ τοῦ θεοῦ τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων ὅτι καλαί εἰσιν, ἔλαβον ἑαυτοῖς εἰς γυναῖκας ἀπὸ πασῶν ὧν ἐξελέξαντο· ὡφῶς ὃ τὰ κατὰ τὸν τόπον ἐπαπορῆσαι, καὶ τὴν ἀκολου-

* C. R. τὸ εὐαγγέλιον

θίαν

διαν αὐτῶν ὑπισχνῆσαι, καὶ χάρτη πιστεῦσαι † A ponere, earumque consequentiam dis-
τῇ τηλικούτων σαφήνειαν, μήποτε σὺκ ἀσφαλὲς picere, tantarumque rerum expositionem
ἦ. Ἀρκεῖ γὰρ ἡμῖν ὅτι τοῖς εἰρημένοις ἡμᾶς ὑπὸ chartæ committere, parum fortasse tu-
τοῦτον ᾠδικηκινδυνεύκεναι· σὺκ ἀκριβῶν ὃ tum fuerit: ijs enim quæ jam à nobis di-
νομίζω ἅπαξ σὺκ εἰρημένοις τῷ λέξιν τῆς νόμου cta sunt periculum hactenus adijsse suffi-
ἐπὶ τῆς δευτερονομίκ, εἰδὼν ὡς οἷόν τέ ἐστιν αὐτῆ cit. Postquam autem Legis locum è Deu-
ὃ βέλημα· ζητητέον οὖν ἐν αὐτοῖς τίς ἡ μία teronomio semel protulimus, ipsius quo-
γυνὴ, καὶ τίνες οἱ δύο ἄνδρες οἱ ἀλλήλων ἀδελ- que investigare sententiam non intempe-
φοί. πρότερον μὲν γαμῶν ὁ ἕτερος τὴν γυναῖκα, stivum fore arbitror. Quænam ergo sit
ἐκ καρποφορῶν δὲ ἐξ αὐτῆς. δεύτερος ὁ γαμῶν ὁ vna hæc vxor in eo commemorata disqui-
τὴν τεθνηκότος ἀδελφὸς, ἐκ γνησίων παιδίον ἐξ B rendum est; & quinam hi duo viri, qui
ὀνόματος τοῦ τετελευτηκότος· καὶ μὴ ζῶπα ζη- invicem fratres erant; quorum alter vxo-
τήσῃς τίς ἐστιν ὁ μὴ βεβούλημος λαβεῖν τὴν γυναῖ- rem ducit, liberos vero ex ipsa non susci-
κα τοῦ ἀδελφοῦ ἑαυτοῦ, ἐξ ὧν τοῦτο ἐναντίον τῆς γε- pit; secundus vero demortui frater vxo-
ουσίας ἐκπολυόμενος ὃ ἐν ἐκπόδημα, καὶ ἐμ- rem ducit, & de nomine defuncti prolem
πηδούμενος εἰς ὃ πρόσωπον ἐκπὸ τῆς γυναικὸς tollit. Deinde quæres quinam ille sit qui
ἀναβάσης ὅτι τὴν πύλην, καὶ λεγούσης· ἃ θέ- fratris sui vxorem ducere non vult, pro-
λει ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἀνδρὸς μὲ ἀναστῆσαι ὃ ὄνομα ptereaque coram senioribus altero calceo
τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἐν ἰσραὴλ· ζητητέον δ' ἀν ἐν exuitur, & in faciem conspuitur à mulie-
τῷ τόπῳ καὶ τῆς ἡμέρας, καὶ ἡ πύλη ἐφ' ἣν re quæ ascendit ad portam, & ait: *Non* Deuter. 25.
ἀναβαίνῃ ἡ γυνὴ λέγουσα τὰ γεγραμμένα· ὅτι *vult frater viri mei suscitare nomen fratris* 7.
μὲν οὖν σημεῖόν τι ἔστι καὶ αὐτὸς ἄξιον σπουδῆς *sui in Israël.* Quin & illud ibidem expen-
ἐκπεῖσθαι πρῶτα νόμον ἐπαγγελλόμενον ἔστι θεοῦ, ἢ μὴ dendum veniet, quinam sint seniores illi,
ὄντα σεμνὸν μὴ ἔστι νόμον θεοῦ, πᾶς ὁ μὴ πρῶτον & quænam porta ad quam ascendit mu-
ἀπειθῶς ὁμολογήσει αὐτῷ· εἰ δὲ θέλομεν ἡμεῖς lier ea dicens quæ supra commemorata
ὃ τῷ νόμῳ τούτῳ σεμνὸν ἢ αἰδέσιμον, ἢ μὴ, πρῶ- C sunt. Quod autem augustum aliquid &
τον μὲν θεὸς αὐ εἰδείη, καὶ ὁ χριστὸς αὐτοῦ, μὴ veneratione dignum sit, lex omnis quæ à
δὲ ζῶπα καὶ ὁ κατὰ τὴν γραφὴν ὀνομαζόμενος δό- Deo profecta esse dicitur; quodque Dei
κιμος τραπεζίτης, καὶ εἴδως πρῶτα δοκιμάζειν, lex nequaquam sit, quæ minime sancta ac
καὶ τὰ μὲν καλὰν κατέχειν, ἀπέχεσθαι δὲ πρωτὸς veneranda sit, fatebitur profecto quisquis
εἴδους πονηροῦ· φέρε οὖν ὃ προκείμενον πρό- plane stupidus non fuerit. An autem Le-
βλημα νομικὸν δικήσασθαι θελόντες, ἐπικαλε- D gis hujus sanctitatem ac majestatem reper-
σάμενοι τὸν εἰπόντα· Φθέγξομαι προβλήματα turi simus, nec ne, Deus ipse primū, ipsiusq; *Psal.* 77. 2.
ἀπ' ἀρχῆς, εἴπωμεν, καλὰν μὲν εἰ τὰ ἐκ' Christus noverit, tum deinde & is quoque
αὐτοῦ διδόμενα. εἰ δὲ μή γε, τὰ ἐκπεπιστευμένα qui juxta Scripturam numularius integer
ἡμῖν εἰς ὃν τόπον. κρινεῖ δὲ ὁ ἐντυγχάνων τοῖς ac spectatæ fidei appellatur, quique *omnia* 1. *Thess.* 5.
λεγομένοις· δοκεῖ δέ μοι τῇ μίαν διάνοιαν *probare* scit, & *quod bonum est tenere, ab om-* 21, 22.
γυνὴ εἶ ἢ τῷ ἀνθρώπου ψυχὴ, γαμμένη πρό- *ni* autem *specie mala abstinere.* Age ergo,
τερον μὲν ὦ νόμῳ γράμματι, καὶ μὴ τεκνώσα D proposita hanc Legis quæstionem expli-
ἐξ αὐτοῦ. δεύτερον δὲ τῷ πνευματικῷ νόμῳ, care volentes, invocato eo qui dixit: *Lo-* *Psal.* 77. 2.
καὶ δόντα τούτῳ καρποφορῆσα, ἐγκύσα, καὶ μὴ *quar propositiones ab initio*, ea dicamus quæ
ἀφισαμένη ὧν ὦ γεγυμνωμένῳ τῆς πρὸς ὃν ἀπο- si ipse nobis largitus fuerit, præclare age-
θανόντα αὐτῇ νόμον γράμματος τιμῆς· καὶ ἴσχα tur nobiscum; sin minus, quæ nobis in
ἐκάστη ἡ ἑκάστου μακαρία ψυχὴ, καὶ τροπικῶς γυ- hunc locum suppetent; Lectoris certe ju-
νὴ, πρῶτος γαμεῖται πρότερον τῇ τὰς εἰσαγω- dicium erit. Ac juxta vnam quidem in-
γὰς τῶν τοῦ νόμου γράμματι, ὃς ἀποθνήσκει πρω- terpretationem, mulier mihi hominis
τοτόκου τῆς γυναικὸς ψυχῆς, ἵν' αὐτὴ τοῦ σεμ- anima esse videtur, Legis primum literæ
νοτέρου καὶ τεκνοποιοῦ ἐπιτύχῃ γάμου, ὅτε σω- nupta, ex ipsaque prolem minime pa-
θήσεται διὰ τῆς τεκνογονίας, ἐπὰν τὰ τέκνα μεί- riens; secundo autem spirituali Legi, ex
νῃ ἐν πίστει, καὶ ἀγάπῃ, καὶ ἁγιασμῷ μετὰ σω- eaque prolem suscipiens, ac pariens, ne-
que tamen susceptæ prole honorem de- E
mortuæ sibi literali Legi exhibere cessans.
Et vnaquæque fortasse anima, quæ beata
futura est, quæque tropice est mulier, cum
primum instituitur, Legis literæ necessa-
rio nubit, quæ quidem Lex interit, cum
mulier, anima scilicet, proficit, vt augu-
stius ac fœcundum matrimonium contra-
hat; quum nimirum *Salvabitur per filiorum* 1 *Tim.* 2. 15
generationem, quando permanserint filij in
fide, & dilectione, & sanctificatione cum

sortietate; at ante quam liberos dederit, A vel nisi dederit, salutem minime consequetur. Liberi autem mulieris hujus, animæ videlicet, à secundo viro, spirituali nempe Lege susceptí, ea sunt exacta juxta ipsam opera. Fratres autem ab vna matre, mente scilicet producti, ij sunt Leges duæ quæ simul habitant, nec enim domus ipsorum ab invicem separata est; sed & vterque gemina est interpretatio, in continente eas litera tanquam in domo aliqua habitans. Ac vide annon illud inde probari queat: *Si habitaverint fratres simul.* Deinde habetur illud: *Et vnus ex eis mortuus fuerit, semen autem non sit illi*, quæ pro virili exposui. Illud autem quoque videamus: *Non erit vxor mortui extra viro non propinquo*, & quænam mulier, ideſt anima, hanc Legem prætergrediatur, quænam vero observet. Vt se habent igitur ejusmodi loci, post mortuam ac pessundatam Legis juxta literam interpretationem, existimo animam aliquam contra Dei mandatum sese gerentem, quæ defuncti vxor antea fuerit, eique consisa sit, plane *esse extra* Legem *viro non propinquo*; quando scilicet doctrinam literæ interpretationi minime consonam, sed plane alienam admittit; * * * literæ autem Legis interpretatio occidebat, nec spirituali Legi simul cum ipsa habitanti nubere voluerunt, sed cum aliqua doctrina ab vtraque aliena, neque vllo propinquitatis vinculo conjuncta consuescere: aliam autem animam juxta Deum viventem, mortuo ac prostrato priore viro, minime velle *esse extra*, & *viro non propinquo*, sed defuncti fratri, quique simul cum eo habitaverit nubere, quando viri ipsius frater ad illam accedit, intraque ipsam animam penetrat, sibique hanc vxorem assumit, & cum ipsa anima in bonum animæ ac felicitatem habitat, vt pote quæ juxta Dei voluntatem alteri ac spirituali Legi nupserit. Quam autem prolem pepererit, ac genuerit mulier, ideſt anima, postquam cum secundo ac spirituali fratre connubio juncta fuerit, ex nomine fratris ipsius demortui constat, & à priore quidem non oritur, priori tamen cognominis est; fœtus enim ex spirituali Lege productus nomen obtinet defunctæ, quoniam Lex Dei & ipsa vocabatur, nec ex perspicaci ac vero Israële demortui viri nomen deleri oportet, etiamsi ipse deletus sit. Hæc ergo de Lege ex parte dicta sint; nobis autem Deo rursum, vel etiam magis quã antea opus est, qui ad sequẽtiũ cognitionem mentem nostram in Christo illu-

Deuter. 25. 7.

B

C

D

E

Vide Not.

* χ. ὁ

φεστώσης, ἡ σαλπισμένη ἐπὶ τῆς πανηγυρνίας, ἣ χρεὶς αὐτῆς· τέκνα δὲ τῆς γυναικὸς ταύτης, ψυχῆς, ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἀνδρὸς, τοῦ πνευματικοῦ νόμου, τὰ καλ' αὐτὸν ὄντα ἔργα· ἀδελφοὶ δὲ ἐκ ἀπὸ μιᾶς μήτρος, διανοίας, γνωσμένοι, οἱ δύο νόμοι, οἵτινες καὶ καθοικοῦσιν ὅτι ὁ αὐτὸς, ἐκ γὰρ κεχώρισται ὁ οἶκος αὐτῶν ἀπ' ἀλλήλων. ἀλλ' ἀμφότεροί εἰσι καὶ ἀμφίπτυχαι αἱ ἐκδοχαὶ, ὡς ἐν οἴκῳ τινὶ τῷ περιέχοντι αὐτοὺς γράμματι· καὶ ἔστι εἰ μὴ τοῦτο δηλοῦσθαι δύναται ἐκ τῆς· ἐὰν δὲ κατοικῶσιν ἀδελφοὶ ὅτι τὸ αὐτὸ· εἶτα ἑξῆς ἐστι· καὶ ἀποθάνῃ εἷς ἐξ αὐτῶν, σπέρμα δὲ μὴ ἦ αὐτῷ, ἃ κατὰ διάνοιαν διηγησάμην· ἴδωμεν δὲ καὶ τό· οὐκ ἔσται γυνὴ τοῦ τεθνηκότος ἔξω ἀνδρὶ μὴ ἐγγίζουσα, ἥτις μὲν γυνὴ, ψυχὴ, παραβαίνει τὸν τὸν νόμον, τὴς δὲ τηρεῖ· ὡς ἐν τοιούτοις δὴ τόποις ἐπιλαμβανέσθω μὴ ὂν θάνατον τῆς ἐκ τοῦ γράμματος ἐκδοχῆς τοῦ νόμου, ἐν τῷ ἀναζῆσαι αὐτὴν, τῷ μὴ πνα ψυχὴν ποιεῖσθαι παρὰ τῷ θεῷ ἐντολὴν, γαμεῖσθαι καὶ πρότερον γαμηθεῖσαν τοῦ τεθνηκότος, καὶ ἐκείνου πατρὸς ἄσθμ, ἔξω πάντα γένεσθαι τοῦ νόμου ἀνδρὶ μὴ ἐγγίζουσι, ὅτε παραδέχεσθαι λόγον αὐτὸν ἐγγίζοντα τῇ ἐκδοχῇ τοῦ γράμματος, ἀλλὰ πάντα ἀλλότριον * * ἐν ἡ ἐκδοχὴ τοῦ ἐκ τοῦ νόμου γράμματος * * ἐ οὐκ ἐβουλήθησαν ἐν ὅτι τὸ αὐτὸ οἰκείῳ οἰκοῦντι γαμηθῆναι πνευματικῷ νόμῳ, ἀλλά τινι ἔξω ἀμφοτέρων τόπων λόγῳ, ἐ μηδαμῶς ἐγγίζοντι κοινωνῆσαι. ἑτέραν δὲ ψυχὴν ἐκ θεὸν ἐπισταμένου ἀποθανόντος ἐκ ἀναβεβαπτισμένου τοῦ πρότερου ἀνδρὸς, ἐ βουλομένην ἔξω γενέσθαι, ἐκ ἀνδρὶ μὴ ἐγγίζοντι, ἀλλὰ γαμουμένην τῷ ἀδελφῷ τοῦ τελευτικότος, καὶ ὅτι ὁ αὐτὸ αὐτῷ οἰκήσαι, ὅτε ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς εἰσέρχεται πρὸς αὐτὴν, καὶ γὰρ ἔρχεται τῆς ψυχῆς αὐτῆς, ἐκ λαμβάνει αὐτὴν ἑαυτῷ εἰς γυναῖκα, ἐκ συνοικεῖ αὐτῇ τῇ ψυχῇ ὅτι μαθητεύσῃ αὐτῆς, ἅτε κατὰ ὁ βέλημα τοῦ θεοῦ γαμουμένης τῷ δευτέρῳ καὶ πνευματικῷ νόμῳ· ὁ δὲ παιδίον ὃ ἐαὐ τέκῃ, ἐ κληθήσῃ * ἐκ συνοικήσαι τῷ δευτέρῳ καὶ πνευματικῷ ἀδελφῷ ψυχὴ γυνὴ, καλέσαται ἐκ τὸ ὀνόματος ἐ τεπλευτηκότος, ἐ γὰρ ἐκ ἐκ τοῦ πρώτερα μόνυμος ἐ τῷ πρώτερα. ὄνομα γὰρ τῶν γινομένων ἐκ ἐ πνευματικοῦ νόμου ἐστὶ ὄνομα ἐ τεπλευτηκότος, ἐπεὶ κἀκεῖνος ἐκαλεῖτο νόμος θεοῦ, ἐ γε χρὴ ἐξαλειφθῆναι ἀπὸ ἐ ἐσφαγμένου καὶ ἀληθῶς ἐσφαγμένου ὀνόματος ἐ ἀποθανόντος ἀνδρὸς, κἂν αὐτὸς ἐξαλειφθῇ· ταῦτα μὲν οὖν ἐκ

μέσῳ εἰρήσθω περὶ τοῦ νόμου. θεοῦ ἐ πάλιν ἡμῖν, ἢ ἐ μᾶλλον χρεία, ἐν χρειῷ φαντάζον-

τος δὲ τὸν νεὼν ἡμῶν θεὸς θέλῃ τὴν ἔξοδον· ἐὰν γὰρ μὴ θέλῃ), φησὶν, ὁ ἀδελφὸς λαβεῖν τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ἡ αἰδεῖται) ἡ γυνὴ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ὅτι τὴν πύλην ὅτι τὴν γερουσίαν, ἢ ἐρεῖ τὰ ὑπάρχοντα· καὶ προσῆλθε γε τοῦτο τὸ βδελυγμα ἐποίει ὁ νόμος προστεταγμένον, καὶ ὁ ἀνὴρ εἰσιὼν πρὸς αὐτὴν στωμύλλεται αὐτῇ, καὶ ἐτέκνωσε ἐξ αὐτῆς, ἀδελφὸς οὐκ εἶρηται, ἀλλὰ ἀδελφὸς ἀνδρὸς τῆς γυναικός. ὅταν δὲ βούληται λαβεῖν τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ καὶ ὁ θέλει ἀναστῆσαι τῷ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τὸ ὄνομα ἐν Ισραὴλ, καὶ κληρώσωσιν ἀπὸ τῆς γερουσίας τῆς πόλεως λέγει, ὅ βούλομαι λαβεῖν αὐτὴν, καὶ ἀπαντᾷ ἀπολυόμενος ὁ ὑποδήματι, καὶ ἐμπτύσεται εἰς ὁ πρόσωπον ἀπὸ τῆς γυναικὸς, καὶ μετονομάζεται, ἵνα τὸ ὄνομα αὐτοῦ ᾖ ὁ οἶκος τοῦ ἀπολυθέντος τὸ ὑπόδημα, πότε λέγεται δεύτερος· οἱονεὶ γὰρ ἀφ' οὗ τῆς τηρήσεως τοῦ νόμου ἐλέγχει αὐτὸ· ἐγὼ εἶπα, θεοί ἐστε. Ἀφ' δὲ τοῦ ἐναντία τῷ νόμῳ ποιῇ, οἱονεὶ ἐλέγχεται ὑπὸ τοῦ * λόγου φάσκοντος πρὸς αὐτόν· ὑμεῖς δὲ ὡς ἀνθρωποι ἀποθνήσκετε· καὶ θεὸς εἰ δυνάσαι νοῆσαι μὴ τὸν θάνατον τὴν ἐκδοχὴν τοῦ γράμματος ἔχει ἄλλην ἐκδοχὴν τοῦ νόμου, δικαιοτέραν, καὶ ὁ πνευματικὸς, οὐδὲ ἀνεπίληπτον, πλὴν τὸ ῥύσιον ἔχουσαν ἡμαρτημένην μὴν, ἀπὸ δὲ τῆς ἀφορμῆς τῆς ἐν τῷ νόμῳ γεγραμμένων ἐρχομένην, καὶ ὁ βουλομένην ἀναστῆσαι τὸ ὄνομα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, καὶ τιμῆσαι τὸ ὄνομα τοῦ νόμου· ὁ θέλεται δὲ ἡ τοιαύτη ἐκδοχὴ προβληθῆναι τῷ γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ψυχήν. ὑδὲ γὰρ θέλῃ καρποφορῆσαι ὅτι ταῦ δεξάσαι ὁ ὄνομα ἐν τεθνηκότος ἀδελφοῦ· ἀφ' ἡ γυνὴ ὁ κάτω ἔφυκεν ἡ ἐτοίμη τιμῆσαι ὃν φοβοῦσιν αὐτὸς, ἀλλὰ ἀναβαίνῃ ὅτι τὴν πύλην καὶ τὴν εἴσοδον τῆς πόλεως ἑαυτῆς ἐχούσης καὶ γερουσίαν· καὶ νοείσθω τοῦτο γινόμενα ἐν τῷ ἐκκλησίαν ἐν τῷ εἰς αὐτὴν εἰσαγωγήν, καὶ εἴσοδον· ἐλέγχῃ δὲ ἡ γυνὴ ὃν μὴ βουλόμενον ἄνδρα καρποφορῆσαι τὸν τοιόνδε λόγον, καὶ λέγῃ· ὃ θέλῃ ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἀνδρός μου ἀναστῆσαι τὸ ὄνομα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἐν Ισραὴλ· εἶτα ἡ γερουσία τῆς πόλεως ἐκείνης ἐξετάζουσα τὸν τοιοῦτον ἄνδρα, πυνθάνεται εἰ ἀληθῶς ὁ βούλεται· ἀπικριναμένου δὲ ἐκείνου ὅ μὴ θέλεσθαι, προσέρχεται αὐτῷ πρὸς τὸν μὴ βουλόμενα ἐξαναστῆσαι σπέρμα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, καὶ ὅτι τὴν γερουσίαν ἐλέγχει αὐτὸν, καὶ ἀπαιτεῖ ὑπολύσῃ τὸ ὑπόδημα αὐτοῦ ὃν· ἐκ σκότους ἐν τύποις ἀφ' οὗ τὸ· λύσαι τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν ποδῶν σου, ἐρημίαν πρὸς μωσέα, καὶ ἰησοῦν, καὶ τὸ· οὐκ εἰμὶ ἄξιος ἵνα λύσω τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ, γεγραμμένον ἐν τῷ κατὰ λουκᾶν, καὶ κα-

A stret. *Sin autem*, inquit, *noluerit homo accipere vxorem fratris sui, perget vxor fratris ipsius ad portam, ad majores natu, & dicet* quæ subjunguntur. Ac primum quidem observa, quatenus Legis mandata faceſſebat mulier, & vir ad illam ingreſſus vna cum ipſa habitabat, liberoſque ex ea ſuſcipiebat, hominem non fuiſſe dictum, ſed fratrem viri mulieris: quum autem vxorem fratris ſui vxorem non vult aſſumere, & nomen fratris ſui in Iſraël ſuſcitare recuſat, accerſituſque à ſenatu civitatis dicit, Nolo eam vxorem accipere, & calceamento exutus ignominia notatur, & in faciem conſpuitur à muliere, & tranſnominatur, vt nomen illius ſit, Domus diſcalceati, tunc hominem fuiſſe appellatum. Nam propter Legis obſervationem, quaſi id illi dicebatur: *Ego dixi, Dij eſtis*; propter res autem contra Legem geſtas, quaſi reprehenditur à Scriptura ipſi dicente: *Vos autem ſicut homines, moriemini.* Attende porro an poſt literalis interpretationis mortem, aliam Legis Interpretationem mente poſſis concipere, erroribus implicitam, neque ſpiritualem, neque inculpatam, veruntamen ortum habentem erroribus quidem involutum, ſed ab ijs tamen quæ in Lege ſcripta ſunt profectum, neque fratris ſui nomen ſuſcitare volentem, & Legis nomini honorem conciliare. Vxorem autem fratris ſui, animam, accipere non vult ejuſmodi interpretatio; neque enim ad id fœtum proferre vult, vt nomini demortui fratris gloriam paret. Propterea non inferiore loco ſtetit mulier priorem virum ſuum honore parata afficere, ſed ad civitatis ſuæ, quæ & ipſa ſenatum habet, portam ac aditum aſcendit. Hæc autem in Eccleſia, ad ipſius ingreſſum & aditum facta intelligantur. Virum ergo talem doctrinam gignere nolentem coarguit mulier, & dicit: *Non vult frater vivi mei ſuſcitare nomen fratris ſui in Iſraël.* Hujus deinde civitatis ſenatus interrogato viro ejuſmodi, an revera nolit ex ipſo inquirit. Poſtquam vero ſe minime velle reſpondit, ipſa ad eum accedit qui fratri ſuo ſemen ſuſcitare non voluit, & coram Senioribus ipſum convincit, & altero ejus ſoluto calceo infamia notat. Hic autem propter illud: *Solve calceamentum de pedibus tuis*, quod Moyſi & Joſue dictum eſt, & illud quoque: *Non ſum dignus vt ſolvam ejus corrigiam calceamenti*, quod in Evangelijs ſecundum Lucam, & ſecun-

Deuter. 25. 7.

Pſal. 81. 7.

Pſal. 81. 8.

Deuter. 25. 7.

Exod. 3. 6.

Joſ. 5. 16.

Iſa. 1. 28.

Luc. 3. 16.

Matt. 1. 7. dum Marcum, necnon & in Evangelio A secundum Iohannem scriptum est, videnum idem non sit solvere calceamentum, ac discalceare; nec enim discalceari jubentur Moyses, vel Iosue, neque de Servatore loquens Iohannes vsus est voce, discalceare. Is ergo qui Legem violat neq; omnino discalceatur, neque calceatu integro ornatur, sed vtrumque dimidia ex parte habet; propterea convicto eo coram Senioribus faciem ipsius mulier conspuit; doctrinam enim liberos non procreantem, neque fœtum dantem omnis anima conspuit, perque ipsius confutationem discalceat, quotiescunque impingit ac vacillat. *Et respondens ait, Sic facient homini qui non ædificat domum fratris sui.* Rursum autem hic observa, quemadmodum homo appellatus est qui peccat, ita qui domum fratris sui non ædificat, hominem nunc iterum appellari. Quisquis ergo hominem ejusmodi à muliere discalceatum, & consputum viderit, ipsamque dicentem audiverit: *Sic facient homini, qui non ædificat domum fratris sui*, omnia ad ædificationem fratris sui agat: nisi enim ædificaverit fratris sui domum, altero calceo exuetur, & conspuetur, & quicunque talis fuerit, nomen ipsius in Israël ab omnibus spectantibus Domus discalceati appellabitur. Ad alteram vero præsentis hujusce Legis expositionem mentem convertamus, sintque fratres, Leges duæ; quarum priorem qui servavit, Dei exlex non erat; qui autem posteriorem tuetur, Christi sublex est. Adveniente autem Christo, intellige priorem Legem, humanarum animarum virum, interiisse, quoniam prius *non glorificatum est, quod claruit in hac parte, propter excellentem gloriam* qua præditum erat posterius; posterior nempe Lex Christi, quæ Legis prioris ac Mosaicæ frater est, ipsiusque filius Verbum, quod & priorem genuit. Quum autem simul habitarent duo hi fratres, tempore præsertim adventus, alter eorum obijt, neque semen erat illi, sed defuncti vxor, subdita nempe Legi anima, post prioris viri mortem, ad extraneum virum nec sibi propinquum non transit; vir enim ille, Lex nimirum Evangelij, vt pote demortui viri frater, priori Legi affinitate conjunctus est, & accedit ad fratris vxorem. Pauli, exempli gratia, animam Legi subjectam considera, atque ipsum deinde Evangelio subditum propter Christum, qui ipsum à Lege redemit: ac vide annon animæ Pauli vir obierit, & mortuo tamen eo defuncti vxor so-

Deut. 25. 9.

1. Cor. 3. 10.

πὶ μᾶρκον, καὶ ἐν τῷ κατ' ἰωάννην, μήποτε ἔστιν ὅτι ὁ λύσαι τὸ ὑποδήμα, τὸ ὑποδῆσαι. οὐδὲ ὑποδεῖσθαι καλεῖται μωσῆς, ἢ ἰησοῦς, οὐδὲ ἰωάννης περὶ τοῦ σωτῆρος ὀνόμασι τὸ ὑπολύσαι. ὅθεν οὖν ὁ νομῶν ὅτι ἐξ ὅλων ὑπολέλυται, ὅτι πρώτη τῇ ὑποδέσει κεχρῆσθαι, ἀλλ' ἐξ ἡμισείας ἐκέκτηται ἔχει. διὸ ἡμιτηΐνῃ εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ καὶ ὅτι τῆς γαμετῆς ἐλέγξαι αὐτὸν γυνή. ἡμιτηΐνει γὰρ πᾶσα ψυχὴ ὃ μὴ τεκνοποιοῦντι, μὲν καρποφοροῦσα λόγῳ, καὶ ἀπορριπτεῖται λέγει, ὅτι ὥσπερ ποιήσουσι ὃ ἀνθρώπῳ ἐς οἶκον οἰκοδομεῖ τὸν οἶκον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ· καὶ πρόσχες πάλιν ἐπιλοιπὸν, ὅτι δύ' ἐστὸν ὁ ἀνθρώπος ὡνόμασται ὅτι τοῦ ἁμαρτάνοντος, νεῦ δ' ἤδη καὶ μὴ οἰκοδομοῦντος τὸν οἶκον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ· πᾶς οὖν ὁ ἐλέπων τοῦτον τὸν ἄνθρωπον ὑπολυόμενον ἀπὸ γυναικὸς, καὶ ἐμπτυόμενον, καὶ ἀκούων αὐτῆς λεγούσης· ὅτι ποιήσουσι τῷ ἀνθρώπῳ, ὃς οὐκ οἰκοδομεῖ τὸν οἶκον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, πάντα πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ ἀδελφοῦ ποιείτω. εἰ γὰρ μὴ οἰκοδομήσαι τὸν οἶκον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ὑποδησθήσεται δ' ἓν ὑποδήμα, καὶ ἐμπτυσθήσεται, καὶ ὅστις ποτὲ τοῦτο ἔστιν ἐν ἰσραὴλ κληθήσεται οἶκος τοῦ ὑποδουμένου τὸ ὑποδήμα· ἴδωμεν δὲ καὶ δευτέραν εἰς τὸν οἰκεῖον * νομον διήγησιν, καὶ ἑπτὰ δύο νόμοι ἀδελφοί. καθ' ὃς ὁ μὲν τηρήσας τὸν πρότερον, οὐκ ἦν ἄνομος θεοῦ. ὁ δὲ τὸν δεύτερον φυλάσσων, ἔστιν ἔννομος χριστοῦ· καὶ νόμοι χριστοῦ πρᾶσσα τὴν θηκέναι τὸν πρότερον νόμον ἀνθρώπων τῆς τοῦ ἀνθρώπων ψυχῆς, ἐπεὶ μὴ δεδόξασται τὸ δεδοξασμένον ἐν τούτῳ τῷ μέρει πρότερον, ἕνεκεν τῆς ὑπερβαλλούσης δόξης τοῦ χριστοῦ τὸ δεύτερον. δεύτερον ἦ νόμον τοῦ χριστοῦ ἀδελφὸν ὄντα τοῦ πρότερον καὶ ἀπὸ μωσέως, καὶ ἱὸν τοῦτο λόγον, ὃς καὶ τὸν πρότερον ἐγέννησε· καθοικοῦντων οὖν τούτων τῶν δύο ἀδελφῶν ὅτε τὸ αὐτὸ, μάλιστα τοῦ τὴν πρᾶσσαν, ἀπέθανεν ὁ εἷς ἐξ αὐτῶν, καὶ οὐκ ἦν αὐτῷ σπέρμα, ἀλλὰ ἡ γυνὴ τοῦ τεθνηκότος μὴ τοῦ θαλάσσου τοῦ πρότερου ἀνδρὸς, ἡ ὑπὸ νόμον ψυχὴ, ἡ ἦδη ἔξω αὐδρὶ μὴ ἐληλυθοτα. ἐλήλυθεν γὰρ αὐτῇ, ὁ τοῦ θαλασσίου νόμος, ὡς ἀδελφὸς τοῦ ἀνδρὸς τεθνηκότος, τῷ πρώτῳ νόμῳ, καὶ εἰσέρχεται πρὸς τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ· οὗ, ὡς ὅτι πνευματικοῦ, ἴδε μοι τὴν παῦλου ψυχὴν ὑπὸ νόμον, εἶτα ἀπὸ χριστοῦ ἐξαγοράσαντος αὐτὸν ἀπὸ τοῦ νόμου θνούμενον ὑπὸ τὸ θαλασσίου. καὶ ἔστι εἰ μὴ ἀπέθανεν ὁ ἀνὴρ τῆς παύλου

ψυχῆς, καὶ εἶδεν ἢ ἦλθον ἀποθανόντος ἐκείνου, ἡ γυνὴ τοῦ τεθνηκότος οὐ χρήσεται ἔξω, ὡς οἱονεὶ οἱ ἀπὸ

B

C

D

E

* c. 8. 7. νου

ras non ierit, vt Hæreticis persuasum est, neque viro sibi minime affini conjuncta sit: frater enim viri ejus ad eam accessit, sibi vxorem assumsit, cum eaque habitavit, & ex nomine defuncti, fructus, ac proles, atque infans, & fœtus extitit: nam juxta spiritualem Legem omnia nominat Evangelium, nec postquam advenit Lex Evangelij, defuncti nomen obliteratum est; in vero sedenim Israël, prioris nomen servatur. Quinam autem postea homo ille est fratris sui vxorem assumere nolens, nisi Hæreticorum doctrina, animam quæ priori suo viro, priorisque viri memoriæ honorem exhibuit, admittere recusans & adversus quam fratris ipsius vxor ad portam ascendit, de qua dictum est: *Hæc porta Domini, justi intrabunt in eam*, & ad Senatum ascendit, eumque denuntiat qui fratri suo semen in Israël suscitare non vult, neque Dei Legi per Moysem traditæ honorem impertiri. Postquam ergo ab hujusmodi homine quæsiverit Senatus an vera de eo referat mulier, & fratri suo semen suscitare nolit; tunc defuncti vxor coram Senioribus accedit, alterumque ex ipsius calceamentis ab ejus pede solvit; vt etiamsi nomine Christi fuerit subligatus, Dei nomine exuatur, propterea neque honorifice, neque vere Christi nomen gerat: quin & hominis ejusmodi faciem conspuit mulier, eumque incessit dicteriis vt hominem, & per fœtus editionem Deum fieri nolentem; atque ita vnicuique futurum esse ait, qui non ædificaverit domum fratris sui, doctrinæ nempe Evangelicæ, quæ Legalis eadem & Prophetica est; ac aliud non obtinebit nomen, qui fratris sui nomen apud Israëlitas non ædificat, quam illud, eum scilicet esse Domum discalceati. Quisquis ergo in hæresibus ac ijs præsertim quæ divinitatem dividunt, ac Legem ab Evangelio dirimunt, volutatur, Domus ille est discalceati, in faciem consputus, & altero calceo exutus. Tertia hæc præterea in hunce locum nobis succurrit cogitatio, quam paucis exponemus. Mulier quidem dicta est Sapientia propter illud: *Quæsivi sponsam mihi eam assumere*; ipsaque amanda est, juxta id quod à Salomone dictum est: *Dilige eam & conservabit te*: vir autem ipsius Sapiens est. Quod si ergo nullo ex Sapientia genito fœtu, ex hac vita decesserit Sapiens, qui eum ipso vna habitaverit frater, in eademque conquieverit doctrina, eidem præsit, vt ex Sapientia

Psal. 117. 20.

Sap. 8. 2.

Prov. 4. 6.

nascatur alius, quis gloriam ei conciliaturus
qui ex hoc convictu fœtu non relicto ex-
cesserit. Quod si relictus frater doctri-
næ huic præsse, eamque tueri noluerit,
ignominia afficietur à Sapientia ipsum
dimidia tantum ex parte excalceante:
nec enim non excalceabitur ejusmodi ho-
mo, neque omnino excalceabitur. Vt
autem L gem virum mulieris, animæ sci-
licet, ex Scriptura dici probemus, hunc
ex Epistola ad Romanos proponemus lo-
Rom 7. 1, 2, 3. cum, qui ita se habet: *An ignoratis, fra-
tres (scientibus enim Legem loquor) quia
Lex in homine dominatur quanto tempore
vivit?* & cætera, vsque ad id: *Si fuerit
cum alio viro.* Plurima autem à nobis in
hunc locum dicta sunt, cum in nostris in
Epistolam ad Romanos Commentarijs
ipsum interpretaremur. Quamvis autem
hæc per digressionem à nobis videantur
esse dicta, ad elucidandam tamen Mosaï-
cam Legem prolata sint, quam citantes
Sadducæi Servatorem interrogabant di-
centes: *Moyses dixit, Si quis mortuus fue-
rit non habens filium*, & reliqua. Agedum
vero reliquam post illa Evangelij partem
enucleemus, quæ inde orditur: *Erant autem
apud nos septem fratres, & primus vxore du-
cta dejunctus est*, & quæ sunt deinceps.
Isaiæ 4. 1. Isaias quidem ait in Prophetia: *Apprehen-
dent septem mulieres virum vnum in die illa,
dicentes: Panem nostrum comedemus, & ve-
stimentis nostris operiemur, tantummodo
invocetur nomen tuum super nos, aufer oppro-
brium nostrum.* Accedentes autem ad Ser-
vatorem nostrum Sadducæi, de septem
viris qui vnam duxerant vxorem Prophe-
tiæ contraria dicunt: figmentum autem
videtur esse quæstio eorum, quibus id pro-
positum est, vt per fictionem doctrinam
de resurrectione subvertant, quique ex
resurrectione consequi existimant vt
vnusquisque resurrectorum eandem ha-
beat affinitatem ac habitum cum quibus
in hac vita habuit, adeo vt vxorem suam
postquam resurrexerit vir recipiat; pater
autem in eodem erga filium habitu, &
frater erga fratrem perseveret. At rerum
omnium opificem, cum res quasque ad
vtilitatem compararet, vbi ortus foret &
interitus ejusmodi habitus necessario in-
vexisse nesciebant, vt aliquis sit vir ad li-
berorum procreationem ab vxore adjutus; qui autem inde geniti sunt, quod
ex ijsdem nati fuerint, aliquam habeant
consanguinitatem, invicem nempe fra-
ternitate conjuncti; generationis autem
opus erat pater & filius, & mater ac filia.
Si ergo hanc adipiscentur vitam, qui pro-
pter præsens hocce sæculum in quo recte
vixerant in beatitudine præmio digni
censentur, neque quisquam à mortuis

A τῶν ἀνδρῶν, ἵνα γένηται ἐκ τῆς Σοφίας ὁ
κλέος ἀπειποίησαν τῆς ἀπολαύσεως τῆς συμεινώ-
σεως τὸν καρπὸν ἀφέντες. εἰ δὲ μὴ βούλοιτο
προσθοῦσα ὁ καταλιπὼν μόνος ἀδιαφὸς τῶν λόγων,
ἀπολακτισθήσεται ὑπὸ τῆς Σοφίας ἐξ ἡμισείας μόνον
ὑποδεδυκώς. ὅτε γὰρ οὐκ ὑποδεδύσεται ὁ τοι-
οῦτος, οὔτε τελείως ὑποδεδύσεται. εἰς δὲ κα-
τασκευὴν τοῦ τὸν νόμον ἀνδρα λέγεσθαι καὶ τὴν
γραφὴν γυναῖκα, τῆς ψυχῆς, προσαποδίδωμι
τὸ λεγόμενον ἀπὸ τῆς πρὸς ῥωμαίους ἔστιν ἐπιστολῆς· ἢ οὐκ οἴ-
δατε, ἀδελφοί, γινώσκουσι γὰρ νόμον λαλῶ. ὅτι ὁ
νόμος κυριεύει τοῦ ἀνθρώπου ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ;
καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· γενομένη ἀνδρὶ ἑτέρῳ·
εἴρηται δὲ πλείονα ἡμῖν εἰς τὸν τόπον, διηρημένοις
τὸ χωρίον * τοῦ τῆς πρὸς ῥωμαίους ἐπιστολῆς ἐν * χ. ῥέ
τοῖς εἰς αὐτὴν ἐξηγητικοῖς· τώρα μὲν εἰ καὶ μὴ
πρεπόντως λελέχθαι δοκεῖ, εἰρήσθω εἰς ἀ-
φήνιαν τοῦ προκειμένου νόμου, ὃ μαθόντες οἱ
σαδδουκαῖοι ἐπυνθάνοντο τὸν σωτῆρα λέγοντες τό·
μωσῆς εἶπεν, ἐάν τις ἀποθάνῃ μὴ ἔχων τέκνα,
B καὶ τὰ ἑξῆς· φέρε δὲ μὴ τώρα τὰ ἄλλα τοῦ εὐαγ-
γελίου ἐξετάζωμεν τὰ ἀπὸ τοῦ· ἦσαν δὲ παρ' ἡμῖν
ἑπτὰ ἀδελφοί, καὶ ὁ πρῶτος γήμας ἐτελεύτησε,
καὶ τὰ ἑξῆς· ὁ μὲν ἡσαΐας ἐν τῇ προφητείᾳ φη-
σίν· ἐπιλήψονται ἑπτὰ γυναῖκες ἀνδρὸς ἑνὸς
λέγουσαι, τὸν σῖτον ἡμῶν φαγώμεθα, καὶ τὰ ἱ-
μάτια ἡμῶν περιβαλώμεθα, πλὴν τὸ ὄνομά σου
κεκλήσθω ἐφ' ἡμᾶς, ἄφελε τὸν ὀνειδισμὸν ἡ-
μῶν· οἱ δὲ προσελθόντες σαδδουκαῖοι τῷ σωτῆρι,
τὸ μὲν πάλαι τῇ προφητείᾳ φασὶ περὶ ἀνδρῶν
C ἑπτὰ γαμησάντων μίαν γυναῖκα. πλάσμα δὲ
δοκεῖ μοι εἶναι τὸ προβλημα αὐτῶν, προτεθει-
μένων δηλονότι πλάσματος τὸν περὶ ἀναστάσεως ἀθε-
τῆσαι λόγον, καὶ οὐδένα ἀκολουθεῖν τῇ ἀνα-
στάσει ὃ ἕκαστον νῦν ἀνειλημμένων τὴν αὐτὴν ἕξιν
ἔχειν πρὸς ὃς εἶχεν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, ἵν' ὁ μὲν
ἀνὴρ ἀποκλείσῃ καὶ τὴν γυναῖκα μὴ τῆς τυχού-
σης ἀναστάσεως. ὁ δὲ πατὴρ μείνῃ ἐν τῇ αὐτῇ πρὸς
τὸν υἱόν, καὶ ὁ ἀδελφὸς πρὸς τὸν ἀδελφόν· ἠγνόουν δὲ ἅτε
ὅτι ὁ δημιουργὸς πάντα ποιῶν πρὸς τὸ χρήσιμον,
ὅπου μὲν γάμεσίς ἐστι καὶ φθορὰ πεπίηκεν ἀναγ-
καίως τὰς τοιαύτας ἕξεις, ἵν' ὁ μὲν ὡς ἡ αἰὴρ
ἄρσην γυναικὸς ἀλλοκοτούμενος παίδων γενέσει. οἱ
δὲ γεννώμενοι ἀπό τι ἐκ τῆς ἄρσ τῆς αἰτοῦ γε-
νέσεως συγγενεῖς, ὄντες ἀδελφοί. γενέσεως δὲ ἔρ-
γον ἦν καὶ πατὴρ καὶ υἱὸς, καὶ μήτηρ καὶ θυγάτηρ· εἰ Vide Not.
οὖν ἐν τῇ μακαριότητι οἱ γέρως ἀξιούμενοι ἄρσ
τ ἐνεργήσαι αἰῶνα ἐν ᾧ κόσμῳ ἐβιώσαμεν, ἐν ἐκεί-
νῃ ἔσονται τῇ ζωῇ, καὶ οὐδεὶς τῶν μὴ ἀγωνισα-
μένων ἐνταῦθα καταξιοῦται τ ἐκ νικῆσαι ἀναστά-

σεως, δηλονότι ὧν ἐνδεῶς ὁ λόγος ἦν, τοῦτο οὐκ ἔσται οὐκεῖ. οὐδὲν γὰρ παρέργως ὁ θεὸς ποιεῖ, οὐδὲ μάτην τι τῶν ἀπ' αἰῶνος γίνεται· ἐχέτω δ' ὁρᾶν τὰς Σαδδουκαίους ὃ ἀκόλουθον αὐτῶν τῇ ἀπονοίᾳ, τὸ ἕκαστον ἀποπλήσθαι τὸν ἑαυτοῦ γυναῖκα, ὅτι πάλιν οἰκεῖ τεκνογονίας καὶ παίδων γλυκύτης, καὶ θανάτου, καὶ νόσοι. εἰ δ' γλυκύτης, καὶ ἀπαιδίαι, καὶ παραβάσεις ἀπὸ ἀπαιδίας ὅτι ὁ συμπληρώσας ἀριθμὸν, καὶ ὕστερον τὸν λόγον, καὶ ἐν τῇ συμπληρώσει τοῦ λόγου κακίαν, καὶ μέλλις ποτὲ πάλιν ἀρετῶν ἐν ὀλίγοις ζῶν, ζητῆσαι αὐτῶν θυσίσκεσθαι. τίνων δ' τίνα εἶπε μᾶλλον; καὶ βέβηλον γὰρ ὄντ μὴ εἶναι ἀνάστασιν, τοῦ ζῆν τὸν εἶναι ὁποίαν ἀπαντῶσιν οἱ Σαδδουκαῖοι, ἀπολαμβάνοντες ἀκολουθεῖν τῇ ἐκ νεκρῶν ἀναστάσι ὃ ἀπολαμβάνειν ἕκαστον τὸν γυναῖκα. ᾧ ἀκόλουθον ἦν καὶ ἕκαστον τῶν εἰρημένων ἔσεσθαι· εἶναι δεῖ κτίσις ἀπὸ ἀμπλῶν οἵμην κτίσης, ἐπεσεῖα δεῖ εἶναι τὰ τὰ ἑκάστου ζωῆς, ἡ δηλοῦσι μακαρία· ὥσπερ γὰρ ὁ λόγος ἀπέδειξεν, ἠκολούθησεν ὃ εἶναι γυναῖκα καὶ αὐδρα, ὃ ἔσεσθαι καὶ τέκνα πατέρων, καὶ ἀδελφοὺς ἀδελφῶν, καὶ μήτρας τῶν γινωμένων. ὅτω μὴ ποτε ἀκολουθεῖ τῷ μὴ εἶναι γυναῖκα ἢ αὐδρα, ὃ μηκέτι ἔσεσθαι πατέρα καὶ μήτρα, καὶ ἀγένητον πατὰ ἀδελφούς, τοῦτο ὃ οὐδὲ μνημονεύεται μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν παρῳκηκότων; οὐκεῖ γὰρ οὐκέτι τὰ κτίσματα γλυκὺ ἔσται μνήμη παρὰ τοῖς βιόλογος ἀκούσασι τὸ· μὴ μνημονεύετε τὰ πρῶτα, καὶ τὰ ἀρχαῖα μὴ συλλογίζεσθε· ἰδοὺ ποιῶ καινὰ πάντα· καὶ κτίσμα τοῦτο ἐν ᾧ μέλλοντι αἰῶνι ὃ χρηματίσει πατὴρ τῶν ἀβραὰμ ὁ Ἰακώβ, οὐδὲ τὸ ἰσμαὴλ, καὶ τῶν ἀπὸ γενέσεως ὁ ἀβραάμ, τάχα δ' οὐδὲ ὃ ἰσαάκ. τὰ γὰρ ἀρχαῖα παρῆλθε. καὶ πότε λεχθήσεται τό· ἰδοὺ γέγονε καινὰ πάντα· εἰ δὲ ὄντ ἀλλως ὡς παρῆλθε ὁ κτίσμα ἀδελφὸς, καὶ ἑτέρως παρῆλθε ἐν γλυκὺ παράμπαν πατὴρ καὶ υἱὸς, οὐκέτι ἀληθὲς γυναικὸς, οὐδὲ δι' ἀρχαιόνων μερῶν ὃ σώματος, ἀλλὰ ἀνάγκην τῶν ὃ τῶν ἔσεσθαι ὧν εἶναι τῷ θεοῦ, ὅπερ ὁ ἀμαρτὼν τὰ τηλικαῦτα ὀρθῶς ζητεῖν, χωρίσας ὃ πάντα ἐρυθρὸν πνεῦμα καὶ βάθη ὃ θεοῦ· ἐγὼ δ' ὁ μόνον ὅτι τόπον ὃ ἑτερεῖον, καὶ ὥσπερ ὁμώνυμον παραμβαίνω, λέγω δ' ἀδελφοῦ καὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ, ἀλλὰ καὶ γυναικὸς καὶ ἀνδρός· ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσι τῶν νεκρῶν ἀληθὲς καὶ τὸ· ἐπὶ γαμοῦσιν,

consequitur vt resurgat qui hic non decertaverit, manifestum sane est quibus propter generationem hic opus erat, eâ illic minime futura; nec enim supervacaneum quidquam facit Deus, neque frustra quidpiam ab illo producitur. Considerassent Sadducæi quid ex hac sua opinione foret consectarium, cum vxorem suam assumturum vnumquemque arbitrabantur; futuras nimirum ibi liberorum procreationes, infantium ortus, & mortes; ac si hæc admittantur, morbos quoque: si genituræ, etiam infantiam, & ab infantia ad loquelæ perfectionem progressum, ac rationem denique, & dum perficitur ac completur ratio, malitiam, & vix aliquando rursum virtutem in paucis ijs qui illam reperire satagunt: quo quid insanius esse potest? Ac satius quidem est resurrectionem non esse, quam qualem sibi fingebant Sadducæi, resurrectioni à mortuis consectarium esse putantes vxorem suam quemque recipere; vnde & ea omnia, quæ diximus, futura esse sequebatur. Quod si novum ergo sæculum speratur &, vt dixit Isaias, *Cœli novi, & terra nova*, & vt in Evangelio scriptum est, *Calix novi Testamenti*, à nova opinor vite expressus, diversa profecto esse oportet, & vere beata, quæcunque ad vitam illic traducendam pertinebunt. Quemadmodum autem, ita vt ipsum declaravit Verbum, ex eo quod vxor & vir forent, patrum quoque filios esse sequebatur, & fratres fratrum, & natorum matres; nonne pari ratione ex eo quod neque vxor sit neque vir, sequitur quoque nec patrem nec matrem, nec quosquam fratres invicem futuros; atque id fortasse non quoad futura solum, sed & quoad præterita? Illic enim nulla cognationis secundum carnem apud eos erit mentio qui hæc recte intelligunt: *Ne memineris priorum, & antiqua ne intueamini, Ecce ego facio nova omnia*; & juxta illud in futuro sæculo Abrahami pater non dicetur Thare; neque Ismaëlis, aliorumque qui ex Cetura Abrahamo nati sunt, nec Isaaci fortasse Abraham; antiqua enim obsoleta sunt; & tunc fortasse dicetur: *Ecce facta sunt omnia nova*. An autem aliquo alio quam secundum carnem modo frater aliquis est, & alio aliquo quam per generationem modo pater & filius, non mulieris ope, neque obscœnarum corporis partium, sed quomodo pro ratâ Dei filius est Sospitator, animadvertet qui hæc recte investigare ac rimari poterit, & *Spiritus omnia scrutantis, etiam profunda Dei* capax fuerit. Ego vero non diversum in his aliquid duntaxat, & quasi æquivocum intelligo, de fratre & patre ac filio loquor, sed in vxore etiam ac viro. *In*

Isaiæ 66. 22.

1. Cor. 11. 25

Isaiæ 43. 18, 19.

2. Cor. 5. 17.

1. Cor. 2. 10.

resurrectione enim mortuorum verum illud
Matth. 22. 30. est, *Neque nubunt, neque nubuntur, sed sunt sicut Angeli Dei in cœlo*; verum quoque & illud, quod quasi in Parabola de nuptijs, ab ijs quæ supra terram fiunt
Matth. 22. 2 plane diversis dictum est hoc loco: *Simile factum est regnum cœlorum homini regi, qui faciens nuptias filio suo*, & reliqua; & hoc
Matth. 25. 1. item loco: *Tunc simile erit regnum cœlorum decem virginibus, quæ accipientes lampades suas*, & reliqua. In resurrectione ergo mortuorum matrimonium contrahit Regis filius super omne matrimonium quod B oculus vidit, & auris audivit, & in cor
1. Cor. 2. 9. hominis ascendit; & ex ijs verbis arcanis *quæ non licet homini loqui* venerandum illud
2. Cor. 12. 4. est, & divinum, ac spirituale matrimonium. Quæret autem aliquis an quale est in mortuorum resurrectione Sponsi matrimonium, talia sint & alia matrimonia; an in mortuorum resurrectione Sponsus solus omni abrogato matrimonio ipse matrimonium contrahit, non quo duo erunt in carne vna, sed quo vnum spiritum Sponsum, Sponsamque futuros dicere magis consentaneum est. At ejus- C modi sermones audiens, cave ne vsque adeo aberres, vt fabulosum illud de masculis ac fœminis Æonibus figmentum admittas, juxta eorum doctrinam, qui ipsorum Syzygias in sacris libris nequaquam apparentes confinxerunt. Quoniam Sadducæorum de septem fratribus qui vnam habuerunt vxorem quæstio nullam desiderat tropologiam, agedum Servatoris circa eam rem sermones expen-
Matth. 22. 29. 30. damus, in quibus ait: *Erratis, nescientes Scripturas, neque virtutem Dei. In resurrectione enim neque nubent, neque nubentur:* D *sed sunt sicut Angeli Dei in cœlo.* Ad id autem proposuerit aliquis ejusmodi quæsitū: Sospitator Sadducæis dicens: *Erratis nescientes Scripturas, neque virtutem Dei*, id in Scripturis doceri declarat, in resurrectione mortuorum nuptias non futuras, vt pote Angelis qui in cœlo sunt, & apud quos nullæ sunt nuptiæ, similibus ijs futuris qui resurgent; quænam ergo docet Scriptura in resurrectione neque nupturos, neque nuptum iri? & quonam in loco vel Legis vel Prophetarum discimus similes Angelis cœli futuros qui resurgent? id enim in Veteri Scriptura aperte non reperimus. Illud quidem apud Lucam minime quæretur, à quo Servatorem nostrum dixisse scriptum est: *Filij hujus seculi generant & generantur; nubunt, & traduntur ad nuptias*, & reliqua; non quicquam autem quod ad Sadducæos pertineat, quodque hæc in Scripturis doceri adstruat. At apud Matthæum id sane quæri possit, similiter quoque & apud Marcum; nam juxta ipsum respondens Iesus

A ὅτε γαμίζουσι), ἀλλ' εἰσὶν ὡς οἱ ἄγγελοι ἐν τῷ οὐρανῷ. ὁμοίως δὲ καὶ ὅ ὡς ἐν παραβολῇ εἰρημένον περὶ ἑτερείου παρὰ τὰς ὑπὲρ γῆς γαμικὰς, ἐν τῷ ὁμοιωθῆναι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὅστις ποιῶν γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ, καὶ τὰ ἑξῆς, καὶ ἐν τῷ· τότε ὁμοιωθήσεται ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν δέκα παρθένοις, αἵτινες λαβοῦσαι τὰς λαμπάδας αὐτῶν, καὶ τὰ ἑξῆς· σκοπῶ ὁ ἰδὼς ὅ βασιλέως ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν γαμεῖ γάμον παρὰ πάντα γάμον, ὃν ὀφθαλμὸς εἶδε, καὶ οὖς ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἔβη. ἔστιν ὁ σωματικὸς καὶ θεῖος ἐκεῖνος καὶ πνευματικὸς γάμος ἐν ἀῤῥήτοις ῥήμασι ἃ μὴ ἔξεστιν ἀνθρώπῳ λαλεῖν· ζητήσῃ δέ τις εἰ ἀνάλογον τῶν ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν ἡ νυμφίος γάμῳ εἰσὶ καὶ γάμοι, ἢ ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν μόνος ὁ νύμφιος καταργήσας πάντα γάμον, γαμῇ γάμον, οὐχ ὅπως ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν, ἀλλ' ὅπως κυριώτερόν ἐστιν εἰπεῖν ὅτι ἓν πνεῦμά εἰσιν ὁ νύμφιος καὶ ἡ νύμφη· ἀλλ' ὅρα μήποτε ὀλίγης ἀκοῆς οὖσαν τοιαύτην λόγων, πρὸς B τὸν περὶ τῶν αἰώνων μυθοποιίαν ἀῤῥένων καὶ θηλειῶν παραδέξασθαι, καὶ τὰς αἰσθητὰς συ- C * ζυγίας αὐτῶν ἀδαμάς· ἵνα τῶν ἱερῶν γραμμάτων διηκριβωμένης ἐπὶ τοσοῦτον ἐξετάσεως δῆται ὁ πνεῦμα τῶν σαδδουκαίων περὶ τῶν ἑπτὰ ἀδελφῶν ἐγγάτων μίαν γυναῖκα, φέρε κατανοήσωμεν τὰς τοῦ σωτῆρος περὶ τούτου λόγους, ἐν οἷς φησι· πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ. ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε γαμίζονται, ἀλλ' εἰσὶν ὡς οἱ ἄγγελοι ἐν τῷ οὐρανῷ· πρὸς τοῦτο ὁ ζητῶν τις D ζωσάτω. ὁ λέγων σωτὴρ τοῖς σαδδουκαίοις· πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ, ἐμφαίνει τοῖς γραφὰς πρίσασθαι ὅ, ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν μὴ ἐκ γάμους, ἅτε τῶν ἀναστησομένων τοῖς ἐν οὐρανῷ ἀγγέλοις πρὸ οἷς οὐκ ἔστι γάμος· ποίαν οὖν γραφὴν δηλοῖ ὅτι ἐν τῇ Vide Notã ἀναστάσει ὅτε γαμοῦσιν, ὅτε γαμίζονται); καὶ τοῦτο τῆς νόμου ἢ τῶν προφητῶν μεμαθήκαμεν περὶ τῶν ἀναστησομένων ὅτι ἔσονται ὡς οἱ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἄγγελοι; γεγραπται γὰρ ζωσάτω ἐν τῇ παλαιᾷ γραφῇ οὐχ οὕτως ἔχει μοι· καὶ μὴν τὸ λεγόμενον τοῦτο ἡ ζητήσεται, ἀναγεγράφαμεν τῇ σωτῆρα εἰρηκέναι· οἱ υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου γαμοῦσι, καὶ γαμοῦνται). γαμοῦσι, καὶ γαμίσκουσι), καὶ ἑξῆς, ἐν μὲ εἰπόντα ἐν τοῖς τόποις τούτοις ὡς πρὸς τοὺς σαδδουκαίους, καὶ περὶ δ ἐν τῇ γραφῇ σωτὴρ δηλοῦσθαι· καὶ ὁ τῇ ματθαῖον ζητοῦσιν δὲ, ὁμοίως δὲ καὶ καὶ τῇ μάρκον. καὶ αὐτὸν γὰρ ἀποκριθεὶς ὁ ἰησοῦς εἶπε τοῖς σαδ-

Σαδδουκαίοις· ὁ λέγει τοῦτο πλανᾶσθε μὴ γινώσκοντες τὰς γραφὰς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ; ὅταν γὰρ ἐκ νεκρῶν ἀναστῶσιν, οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε γαμίσκονται, ἀλλ' εἰσὶν ὡς οἱ ἄγγελοι οἱ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ἕκαστος μὴν οὖν τὴν ὀπτησόμενον τῇ ἀπαιτήσει ἡμῶν, ζητείσθω ἀπὸ τῶν γραφῶν περὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. ἡμεῖς δὲ ταυτὰ φήσομεν, ὅπερ ἐλέγχεσθαι τοῦτα αἱ γραφαί; ὃν οὐθολεξεὶ, οὐδ' ὅσα τοῖς τυχοῦσι νοηθῆναι, ἀλλ' ἐν ἐπιπλοκῇ. σκίαν γὰρ ἔχων ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, καὶ νομοθετήσας ἐπὶ τοῖς γυναιξὶ καὶ ἀνδράσι, καὶ διγαμίαν μὲν γάμους δικαίους, ἐπὶ τοῖς τούτων ἐπιγαμβρίους λέγει· οὐ γὰρ τῆς προχείρου λέξεως ἐκλάβοι τις ἄν, ἀλλὰ τοῖς ἐν καὶ ἡμῖν προαπεφηναμένοις, ἐπιθεμένοις δὲ τοῖς γάμοις τῆς ἐπιτροπῆς ἐστιν ὅτε ἐν ᾧ μέλλοντι αἰῶνι. οὗ ἀδελφὰς δύο ἐξ ἑνὸς ἔχειν, ἵνα μὲν τὴν παιδίσκης, καὶ ἵνα μὲν τὴν ἐλευθέρας. καὶ ὁ μὲν μὲν τῆς παιδίσκης, κατὰ σάρκα γεγέννηται· ὁ δὲ μὲν τῆς ἐλευθέρας, διὰ τῆς ἐπαγγελίας, ἐπειδὴ τοῦτο ἀλληγορούμενα· ἀλλ' εἰ μὲν ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν· ἔχοιτο ἂν ἀκριβείαν τῆς λεγομένης, ὡς θείων μυστηρίων δηλωτῶν. ὃ γὰρ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστὶ, καὶ ὡς παῦλός φησιν, εἰς χριστὸν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀναφερόμενον· καὶ πρὸ βραχέως ὁ ἐκβεβλημένος τὸν ἀδελφὸν τῆς ἀδελφῆς τῆς φυτιλβυτικὸς δοῦλος αὐτῆς, ὡς ἐδιωκόμενον ἔξωθεν ὁμοῦ τὸ βάλημα τοῦ νόμου· εἰσὶ γὰρ καὶ μείζονες γυναῖκες καὶ ἀνδρὸς νόμοι, ὡς τοῦ βιβλίου τοῦ ἀποστασίου, καὶ τοῦ δύο γυναῖκας ἐνὶ ἀνδρὶ γαμομένων, μιᾶς μὲν ἀγαπωμένης, ἑτέρας δὲ μισουμένης, καὶ τοῦ γαμικοῦ αἰχμαλώτου ὃν αὐτῆς ἐκβαλεῖν, γαμικοῦ δὲ μὴ δὲ ξύσασθαι, καὶ ἐν πενθικαῖς κλαῦσαι τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα αὐτῆς. ὧν ἕκαστος ὁ σημαίνων, καὶ θεῖον ἔχει ἐν τῇ διεκπεραίᾳ ἀληθοῦς ἐπιπλοκῆς· εἴ τις οὖν ἀναγινώσκων τὸν νόμον, καὶ τὰ περὶ γάμων, γυναικῶν, καὶ ἀνδρῶν διεξερχόμενος οἴεται μηδὲν πλέον τοῦ κατὰ τὸ γράμματος συμπεριφέρων δηλοῦσθαι, πλανᾶται μὴ εἰδὼς τὰς γραφὰς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ· ζητήσας δ' ἂν τις εἰ, πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς, λεγόμενον τοῖς Σαδδουκαίοις, μὴ παρεσιωμένοις δηλονότι γραφὴν ἢ τὴν νομικὴν, ἀναφορὰν ἔχει καὶ ὅτι ἑτέρας παρὰ τὰ μωσέως νόμων γραφὰς· ὁ μὲν οὖν τις φήσει καὶ αὐτὸ τοῦτο ἐγκαλεῖσθαι τοὺς Σαδδουκαίους, ὅτι μὴ

dixit Sadducæis: *Nonne ideo erratis non scientes Scripturas, neque virtutem Dei? Quum enim à mortuis resurrexerint, neque nubent, neque nubentur, sed sunt sicut Angeli in cœlis.* Quisquis ergo ad dubitationem noſtram attenderit, ea requirat in Scripturis, quæ dicta à Servatore de rebus poſt reſurrectionem futuris probent ac confirment: talia autem nos dicemus, hæc non ipſis quidem verbis, neque ita vt à quibuslibet deprehendi, & adverti queant, ſed tropologice in Scripturis contineri: *Cum enim vmbram habeat Lex futurorum bonorum*, & nonnulla de vxoribus & viris præceperit, & de legitimis nuptijs diſſerverit; de ijs præcipue non loquitur, quæ ex præſentibus verbis intelligi queant, ſed ijs quæ ſupra à nobis commemoratæ ſunt, cum quæ ad Soſpitatoris nuptias in futuro ſeculo futuras pertinent, proponeremus: vt puta, *Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera; & qui de ancilla, ſecundum carnem natus eſt; qui autem de libera, per promiſſionem*; non ſenſili cum libera matrimonio, neque habitæ cum ancilla conſuetudini mihi adhærendum eſt; hæc enim allegorice dicta ſunt. Sed & ſi *Propter hoc relinquet homo patrem & matrem ſuam, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna*, non hæc ita intelligenda ſunt, quaſi nullum myſterium ſignificent; *Myſterium enim hoc magnum eſt*, &, vt ait Paulus, ad Chriſtum & ad Eccleſiam pertinens: ac paulo ſuperius cum Legem de muliere viri ſui defuncti fratri nubente exponeremus, Legis ſenſum pro virili rimati ſumus. Sexcentæ autem aliæ de viro & vxore Leges proſtant; qualis illa eſt de libello repudij; & illa de duabus mulieribus, quas habet vnus vir, quarum dilligitur altera, altera odio habetur: & illa quoque de captiva quæ ei nubit à quo fuerit amata, nubit autem poſtquam raſa eſt, & lugubri ornatu patrem ſuum & matrem luxit ac deflevit; quarum Legum vnaquæque ſanctum aliquid ac divinum in vera tropologia continet, poſtquam ſemel reperta eſt. Si quis ergo Legem evoluens, & quæ de matrimonio mulierum ac virorum ſcripta ſunt legens, non aliud quam quod litera ſignificat oſtendi ac reperiri exiſtimet, *errat, neſciens Scripturas, neque virtutem Dei.* Atenim quæret aliquis an verba hæc: *Erratis, neſcientes Scripturas*, quæ Sadducæis aliam Scripturam à Legali non admittentibus dicta ſunt, ad alias à Lege Moyſis Scripturas referri poſſint. Ob id ipſum ergo accuſari Sadducæos dicet aliquis, quod cum

Matt. 22. 29, 30.

Gal. 4. 22, 23.

Ephes. 5. 31.

Deuter. 24. 3.

Deuter. 21. 15.

Deuter. 21. 11, 12, 13.

Scripturas quæ Legem sequuntur non admittunt, errent nescientes ipsas : at respondebit alter ad hoc vt Sadducæorum coarguatur error, sufficere vt Moysis ignorent Scripturas, propter ignoratos illis sensus divinos qui in ijs delitescunt. Duo porro à Sadducæis ignorari dicit, vnum quidem, ipsas Scripturas; alterum autem, virtutem Dei; à qua virtute & ipsa resurrectio, & nova in ea vita perficitur. Quod autem virtutem Dei ignorare dicuntur Sadducæi, ad se ipsum Servatorem referre poterit pronuntiare aliquis; quando-
1.Cor. 1.24. quidem *Christus Dei virtus est, & Dei sapientia*, nec ipsum cognoscebant Sadducæi, vt pote quæ de ipso scripta sunt nescientes, neque quantum conferet ad eorum à mortuis resurrectionem qui salutem consequentur. Cui autem ortæ hujus super illo loco dubitationis : *Erratis, nescientes Scripturas, neque virtutem, Dei* per tropologiam solutio non satisfacit, alterutrum faciet, vel huicce loco fidem detrahet, quasi non recte scripto, quod nempe Servator quæ scripta non sunt, quasi scripta minime laudaverit; vel certe ipsi Iesu, quasi verum non dixerit, fidem audebit abrogare; at tertius aliquis ad apocryphos libros confugiens, in quibus quæ ad beatam vitam pertinent apertius videntur fuisse conscripta, ad illos referenda esse dicet, quæ hic prodita sunt his verbis : *Erratis, nescientes Scripturas.* Verum propter rejectam tropologiam vide annon in absurda mera incurret; nam sive Scripturæ fidem detrahit, contra Ecclesiæ doctrinam faciet; sive Iesu, id tanquam Iudæus secundum carnem præstabit; sin ad libros apocryphos confugiet, ad rem à fidelibus non admissam descendet. Quapropter mihi non aliter solvi posse videtur illud : *Erratis, nescientes Scripturas, neque virtutem Dei : In resurrectione enim neque nubent, neque nubentur*, quam per allegoriam, quæ simili modo apud Apostolum in Epistola ad Galatas de ancilla & libera, & super reliquis Scripturis in quibus de viro & muliere dictum est aliquid, tradi potest. Et quemadmodum errant qui cum Prophetarum scripta tropologice nō interpretētur, corporeos cibos post resurrectionē esuros nos ac bibituros existimāt, quia talia Scripturarum verbis continentur; ita & quum res de matrimonijs, & viris ac mulieribus conscriptas verbo tenus tuentur, futurumque autumant vt tunc quoque venereis vtamur congressibus, propter quos orationi vacare minime licet; cum polluti quodammodo, & immundi sint qui venereis rebus vtuntur. Quæro

A πεφεσιέλμοι τῆς ἐξῆς τῷ νόμῳ γεγραφὰς, πλανᾶν-
τῳ μὴ εἰδότες αὐτάς· ἕτερος ἢ ἐρῇ, ἀρκεῖ πρὸς
ὃ τὴν πλάνην ἐλέγχεσθαι τῶν Σαδδυκαίων, ὃ
μὴ εἰδέναι αὐτοὺς τὰς τοῦ μυστικὰ γεγραφὰς τοῦ μὴ
συκλαμβάνειν τὸ ἐν τούτοις θεῖον νοῦν· δύο μὲν-
τοιγε πράγματά φησι μὴ εἰδέναι τοὺς Σαδδυ-
καίους, ἓν μὲν τὰς γεγραφὰς, ἕτερον ἢ τὴν δυνά-
μιν τοῦ θεοῦ, ἀφ' ἧς δυνάμεως τὴν τοῦ ἀναστάσιν
ἴσχει, ἢ ἡ καινὴ ἐν αὐτῇ ζωὴ δύναται) δέ τις ὁ μὴ
δὲ τὴν δυνάμιν τοῦ θεοῦ εἰδέναι λέγεσθαι τοὺς Vide Not.
B Σαδδυκαίους ἀναφέρῃ ἐφ' ἑαυτὸ τὸ ῥητόν. ἐπεί-
περ χριστὸς θεοῦ δύναμίς ἐστι, καὶ θεοῦ σοφία, καὶ
ἠγνόουν αὐτὸν οἱ Σαδδυκαῖοι, ὡς μὴ εἰδότες τὰς
περὶ αὐτοῦ γεγραφὰς, μηδὲ οἷα ἀφελήσει τὴν ἐκ
νεκρῶν ἀναστάσιν τῶν σωζομένων· ὁ ἢ μὲν ἀρε-
σκόμενος τῇ ἀφ' ἧς τροπολογίας λύεσθαι τὸ περὶ
τοῦ· πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς γεγραφὰς, μηδὲ τὴν
δυνάμιν τοῦ θεοῦ, ἐπιτρεπόμενον, δυσφημήσει
ποιήσει, ἢ ἀπιστήσει τοῖς ἐκκλησίοις ῥητοῖς, ὡς ἐ-
κλογὰς ἀναγεγραμμένοις, ἢ μὴ ἀν τοῦ ῥητοῦ
C τὰ μὴ γεγραμμένα εἰρηκέναι ὡς γεγραμμένα,
ἢ βουλήσεται ἀπιστῆσαι ὡς οὐκ ἀληθεύσαντι τῷ Ἰη-
σοῦ. καὶ πείσει δ' ἄν τις ὅτι τοὺς ἀποκρύφους κα-
ταφεύγων λόγους, ἔνθα δοκεῖ σαφέστερον τὰ περὶ
τῆς μακαρίας γεγράφθαι ζωῆς, φήσει ἐπ' ἐκεί-
νους τὴν ἀναφορὰν εἶ) τῶν ἐνταῦθα γεγραμμένων
ἐν τοῖ· πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς γεγραφὰς· καὶ
ὅρα εἰ μὴ πόθεν ἀπόπους περιπεσεῖται λόγῳ ὃ
φεύγων τὴν τροπολογίαν. εἶτα δὴ τῇ γεγραφῇ ἀπι-
στεῖ, πρὸς τὸ ἐκκλησιαστικὸν πιστὸν λόγον. εἶτα
τοῦ Ἰησοῦ, ὡς κατὰ σάρκα Ἰουδαῖος ὁ Ἰούδᾳ πιστός.
D εἶτα ὅτι τοὺς ἀποκρύφους καταφεύξεται, οὐκ ὀρθῶς
ὁμολογούμενον πρᾶγμα παρὰ τοῖς πεπιστευκό-
σιν ἡθέσι) · διὸ ἐμοὶ οὐκ ἄλλως φαίνε) δυνά-
σθαι λύεσθαι τὸ· πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς γρα-
φὰς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ. ἐν γὰρ τῇ ἀνα-
στάσει, ὅτε γαμοῦσιν, ὅτε γαμίσκονται, ἢ ἀφ'
τῆς ἀναλόγου κρίσεως ἀλληγορείας πρὸς ὃ ἀπο-
στόλῳ ἐν τῇ πρὸς γαλάτας ἐπιστολῇ, περὶ παιδί-
σκης καὶ ἐλευθέρας, ἀποδοθησομένης καὶ εἰς τὰς
λοιπὰς γραφὰς ἔνθα περὶ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς
E λέλεκται τι· καὶ ὅσαπερ πλανῶνται οἱ, ἀφ' ὧν
μὴ ἐξηγοῦνται τὰ περιφερόμενα, οἰόμενοι μόνην
ἡμᾶς μὴ τὴν ἀνάστασιν ἐλπίζειν καὶ πίνειν σωμα-
τικὰ βρώματα, ἐπεὶ αἱ λέξεις τῶν γεγραφῶν τοιαῦτα
περιέχουσιν. ὅτες γὰρ τὰ περὶ γάμων γεγραμ-
μένα καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν τηρεῖν ὀφείλο-
ρητὰ, καὶ οἰόμενοι σωτηρίας ἡμᾶς καὶ πότε * χρὴ- * C. R. χρὴ-
σεσθαι, δι' ἃς οὐδὲ προσεύχεσθαι ἔξεστι τῇ περιεσθαι
δυνατὸν, ἐν μολυσμῷ πως ὄντων τῶν ἀκαθαρσίᾳ πρὸς τῶν χρωμένων ἀφρεσθείσοις· μὴ τοῦτο ζητεῖ

πότερον τὸ· πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς γραφάς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ, ἐπιλύονται αἱ αἱρέσεις τὸ· ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε γαμίσκονται, ἢ καὶ ἐπὶ τὸ· ἀλλ' εἰσὶν ὡς οἱ ἄγγελοι ἐν τῷ οὐρανῷ. οὐ γὰρ εὑρίσκω, ποῦ γραφῆς λεγούσης οἱ σφετεροῦμενοι εἶναι ὡς ἄγγελοι ἐν οὐρανῷ, εἰ μὴ ἄρα τις ἐν τούτῳ φήσῃ δηλοῦσθαι ἐν τῷ· σὺ δὲ ἀπελεύσῃ πρὸς τοὺς πατέρας σου μετ' εἰρήνης, ταφεὶς ἐν γήρᾳ καλῷ, καὶ ὦ· προστέθη πρὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, ἢ τῷ· ἐν δευτερονομίῳ λεγομένῳ πρὸς ἀνθρώπου, ὡς τεταγμένῳ ὑπὸ θεοῦ ἐν οὐρανῷ ἐν ὅτι γῆς. ἐαυτῷ δὲ θέλειν τηρήσας διήνεκές· ἔξεις τόπον ὅτι νίδεῖν π. πρὸς δὲ ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν οὐκ ἀνέγνωτε ἐρεθὲν ὑμῖν ὑπὸ τοῦ θεοῦ λέγοντος. ἐγὼ εἰμὶ ὁ θεὸς Ἀβραὰμ, καὶ ὁ θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ ὁ θεὸς Ἰακώβ; οὐκ ἔστιν ὁ θεὸς θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων· κεῖσε τοῦτο ἢ φήσουσιν ἔτι μυρία δυνάμενος πρὸς ἐπαναχθῆναι τὴν μωρωτέραν ζωὴν τοῖς ἀνθρώποις πρὸς θεότητα ἀπὸ θεοφιλοῦς σωτῆρος, τοῦτο μὲν ποιήσει, ἀφ' ὧν ἂν Σαδδουκαίους μόνους προσείλκυσε τῷ μωσέως ἐναφῆναι, ἀφ' ἧς ἐβούλητο ἀνθρωπολογισμῷ δυσωπῆσαι βιοῦτό τι δηλοῦν ὁ θεὸς εἶπε μωσῆ· ἐγώ εἰμι θεὸς Ἀβραὰμ, καὶ θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ θεὸς Ἰακώβ, ἡνίκα ἐπὶ τῆς βάτου ἐλάλησεν αὐτῷ. ἤτοι οὖν ὁ θεὸς, θεὸς ὄντων ἐστὶν, ἢ θεὸς οὐκ ὄντων. ἀλλ' ἄτοπον λέγειν ὅτι θεὸς ἐστὶν ὧν, τοῦτό μοι δοκεῖ ἄνομα, τὸ δικαίως ὄντων θεὸς ἐστὶν, εἰ μὴ τοῦτο ἄτοπον, ὄντων θεὸς ἐστὶ, καὶ ζώντων, καὶ ὑφεστηκότων, καὶ αἰωνοβίων τῆς χρείας ἕνεκα αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐδωρήσατο, ὃν ἑαυτὸν ἀναγορεύων αὐτοῖς, καὶ λέγων· τοῦτό μού ἐστι μνημόσυνον αἰώνιον· ζῶσιν ἄρα αἰωνόβιοι τοῦ θεοῦ ἕνεκα χρείας αὐτοῦ ἀβραὰμ, καὶ ἰσαὰκ, καὶ ἰακώβ, καὶ ἕκαστον αὐτῶν ἰδίως χαρισάμενον θεός. οὐ γὰρ γέγραπται· ἐγὼ θεὸς Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ. ἀλλ' ἐγώ εἰμι θεὸς Ἀβραὰμ, καὶ θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ θεὸς Ἰακώβ, καὶ ἅπερ γράφεται μᾶλλον ματθαῖος, καὶ μᾶρκος, καὶ λουκᾶς, ἵνα μὴ ἀφαιρῶσι τοῖς ἀναγινώσκουσι τὴν ἀναγωγὴν ὅτι καὶ ἕκαστον αὐτῶν ὁ θεὸς θεός ἐστι, τὰ ἴδιον αὐτοῖς χαριζόμενος. οὐ γὰρ ἦσαν ὁμοιοι ἑβραίοις, ἵνα συλλήβδην ὡσαύτως ἐκεῖνοι ὅταν δὲ τούτων ὁ θεὸς λέγηται· ἐπ' ἐκείνων μηδὲ γέγραπται· ὁ θεὸς τῶν ἑβραίων ἀπέστειλε με πρὸς ὑμᾶς τοῦτον κύριον, ἵνα ἀφέληται ὁ λόγος ὅτι ἐβραίων ἐστὶν. οὐδέτερος ἐστὶν ὁ θεὸς, θεὸς ἀβραὰμ, καὶ θεὸς ἑβραίων; ὁ ὅμοιον ἐροῦς δὲ καὶ τὸν θεὸν αὐτὸν τοῦ ἰσαὰκ, δὲ θεὸν τοῦ ἰακώβ, ὡς θεὸν τῶν ἑβραιοδιαιτώντων ἢ τιμῆς ἀξιώ-

A deinceps an illa: *Erratis, nescientes Scripturas, neque virtutem Dei*, ad illud solum eratur: *In resurrectione enim neque nubent, neque nubentur*; an & ad ea quoque: *Sed sunt sicut Angeli Dei in cœlo*; nec enim reperio in quonam Scripturæ loco Angelis in cœlo similes futuri dicantur, qui salutem adipiscentur; nisi quis fortasse eo illud declarari pronuntiet: *Tu autē ibis ad patres* Gen. 15. 15
tuos in pace, nutritus in senectute bona, & illo: *Appositus est populo suo*, vel eo qui in Gen. 35. 29.
Deuteronomio habetur loco, quo homo, quasi à Deo in cœlo, & supra terram constitutus exhibetur; quem locum tibi ipse quæsitum reperies. Deinde illud exponendum venit: *De resurrectione mortuorum non* Deuter. 4.
legistis quod dictum est à Deo dicente vobis: 32.
Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Matth. 22.
Deus Iacob? Deus non est Deus mortuorum, 31. 32.
sed viventium. Ad id autem dicemus, cum depromtis è Prophetis sexcentis testimonijs probare posset Servator futuram vitam homines manere, id minime fecisse, quod scilicet vnam Moysis Scripturam admitterent Sadducæi, à qua deducta ratiocinatione convincere ipsos voluit; sic autem illa se habere videtur; Deus dixit Moysi: *Ego sum Deus Abraham, & Deus* Exod. 3. 14.
Isaac, & Deus Iacob, cum oraculum ipsi 15.
in rubo reddidit: aut igitur Deus, eorum Deus est qui sunt, aut eorum qui non sunt: absurdum est autem Deum qui dixit: *Ego sum, qui sum, id mihi nomen est*, horum esse Deum pronuntiare qui neutiquam sunt: quod si illud absurdum est, eorum profecto Deus est qui sunt, & qui vivunt, & qui existunt, quique beneficium à Deo in se collatum agnoscunt, cum ipsorum Deum sese professus est, & dixit: *Hoc est memo-* Exod. 3. 15.
riale meum in æternum. Vivunt ergo, Deum, ipsiusque beneficium agnoscentes Abraham, & Isaac, & Iacob, & vniuscujusque ipsorum speciatim Deus dictus est; nec enim scriptum est: *Ego Deus Abraham, & Isaac, & Iacob*, sed: *Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob*, & ita à Matthæo, & Marco, & Luca scriptum est, vt Lectoribus, opinor, persuadeant Deum singulorum ipsorum Deum esse, hanc ipsis peculiarem veniam condonantem; nec enim Ebræis similes erant, vt quemadmodum illorum, ita & horum Deus collective appellaretur; de his quippe scriptum est: *Deus Ebræorum misit me*; de illis autem Exod. 7. 16.
sigillatim, vt vnum Abrahamum ejusdem esse dignitatis & pretij ac totam Ebræorū gentem Scriptura declararet; annon enim Deus æque Deus est Abrahami ac Deus Ebræorum? Deum item ipsum esse Isaac, & Deum Iacob, ita vt Ebræorum Deus est, pari modo pronuntiabis. Simili autem honore dignum habitum fuisse. Eliam exi-

stimo; idcirco quarto Regum scriptum est,
4 Reg. 2. 14. *Deus Eliæ.* Deus ergo Abrahami solum
Deus erat; similiter & Isaac, & Iacob;
Sospitatoris autem nostri qui ipsis præ-
stantior est, non Deus solum, sed etiam
Pater Deus est. Propterea recte ait Apo-
2. Cor. 1. 3. stolus: *Benedictus Deus, & Pater Domini*
nostri Iesu Christi. Is autem Christus Iesus,
cujus benedictus Deus & Pater est, id
etiam veris suis concessit Discipulis, vt ip-
sorum non modo Deus, sed etiam Pater
sit; postquam enim surrexit à mortuis,
Mariæ dixit: *Noli me tangere: nondum enim*
ascendi ad Patrem meū: vade autem ad fra-
Ioh. 20. 17. *tres meos, & dic eis: Ascendo ad Patrem*
meum, & Patrem vestrum; Deum meum, & Deum vestrum. Tunc vero & Abrahamo, & Isaaco, & Iacobo id gratificatū ipsum fuisse existimo, vt non amplius eorum Deus duntaxat esset Deus, sed jam etiā Pater. Ad id
Luc. 20. 38. vero: *Deus non est mortuorum, sed vivorum,* quod apud Matthæum & Marcum itidem extat, illud etiam addidit Lucas: *Omnes enim vivunt ei,* quæ quidem Patriarcharum laus erat non exigua; tanto videlicet nostro Sèrvatore, non ipsos solum vivere, sed quodcunque etiam vitæ ipsorum est Deo nec alij cuiquam ducere testificante. Illud vero: *Omnes enim vivunt ei,* omni modo nos exercere ac repræsentare decet, vt non alij cuiquam, quam Deo in Christo omnes vivamus. Hanc autem quæ Patriarcharum vitam adstruebat demonstrationem, paucis comprehensam verbis, & ex Moysis scriptis eorum gratia depromtam qui sola illa tanquam divina admittebant,
Matth. 22. *audientes turbæ mirabantur,* Sospitatoris doctrinæ assentientes, atque huic quidem sapientissimæ, quæque parum ipsi credulos conciliare, ad eumque convertere posset.

ὅτι νομίζω ἔτι ἠλίαν, διὸ ἀναγέγραπται ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν βασιλειῶν· ὁ θεὸς ἠλισσέ· τῶ μὲν οὖν ἀβραὰμ θεὸς μόνον ἦν ὁ θεὸς, ὁμοίως δὲ καὶ τῷ ἰσαάκ, καὶ τῷ ἰακώβ· ὁ δὲ σωτὴρος αὐτῶν ἡμῶν ἀμείνων ἐστὶν οὐ μόνον θεὸς ἐστὶν ὁ θεὸς, ἀλλὰ καὶ πατήρ· διὸ καὶ φησὶ λέγει τοῖς ἀποστόλοις· εὐλογητὸς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ· ἔστι δὲ ἰησοῦς χριστὸς, ὃν εὐλογητὸς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ ἐχαρίσατο τοῖς γνησίοις αὐτοῦ μαθηταῖς ὃ τὸν αὐτὸν οὐ αὐτῶν ἐ μόνον θεὸν ἀλλὰ καὶ πατέρα. φησὶ γὰρ B αὐτοῖς ἐκ νεκρῶν θεὸς τῶν μυριάμ· μὴ μου ἅπτου· οὔπω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα μου· πορεύου δὲ πρὸς τοὺς ἀδελφούς μου, καὶ εἰπὲ αὐτοῖς· ἀναβαίνω πρὸς τὸν πατέρα μου, καὶ πατέρα ὑμῶν, καὶ θεόν μου, καὶ θεὸν ὑμῶν· ἐγὼ δὲ οἶμαι ὅτι πάντα καὶ τῷ ἀβραὰμ, καὶ τῷ ἰσαάκ, καὶ τῷ ἰακὼβ ἐχαρίσατο, ἵνα μηκέτι μόνον θεὸς ᾖ αὐτῶν ὁ θεὸς, ἀλλ' ἤδη καὶ πατήρ· ὁ δὲ κύριος πρὸς ἐκείνους· οὐκ ἔστιν ὁ θεὸς θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων, κἀμοὶ δὲ καὶ ματθαίῳ, μάρκῳ, τὸ· πάντες γὰρ αὐτῷ C ζῶσιν, ὅσῳ ἂν ᾖ ὁ τυχὼν ἔπαινος τῆς πατριαρχῶν. ἅπερ ἠλικάτα σωτῆρος ἡμῶν μαρτυροῦντος αὐτοῖς, μόνον ὅτι ζῶσιν, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὁ ζῶσι, θεῷ ζῶσι, καὶ οὐκ ἄλλῳ τινί· τοῦτο δὲ τό· πάντες γὰρ αὐτῷ ζῶσι, καλὸν πάντα ἔστω ἀσκεῖν, ἵνα πάντες μηδενὶ ἀλλῷ, ἢ τῷ θεῷ ζήσωμεν ἐν χριστῷ· τῶν δὲ ἐν βραχυλογίᾳ ἀποδεῖν, ἐκ τῆς μωσέως γραμμάτων, τοῖς μόνα ἐκεῖνα παραδεχομένοις ὡς θεῖα, περὶ τῆς ζωῆς τῶν πατριαρχῶν, ἐκπλησσόμενοι οἱ ὄχλοι ἐξεπλήσσοντο, τῷ διδαχὴν ἀποδεδεγμένοι τοῦ σωτῆρος σοφωτάτην, καὶ δυναμένην τοὺς δυσπίστως ἐχοντας ὅπως ῥᾳδίως πρὸς αὐτὴν

FINIS PRIMÆ PARTIS.

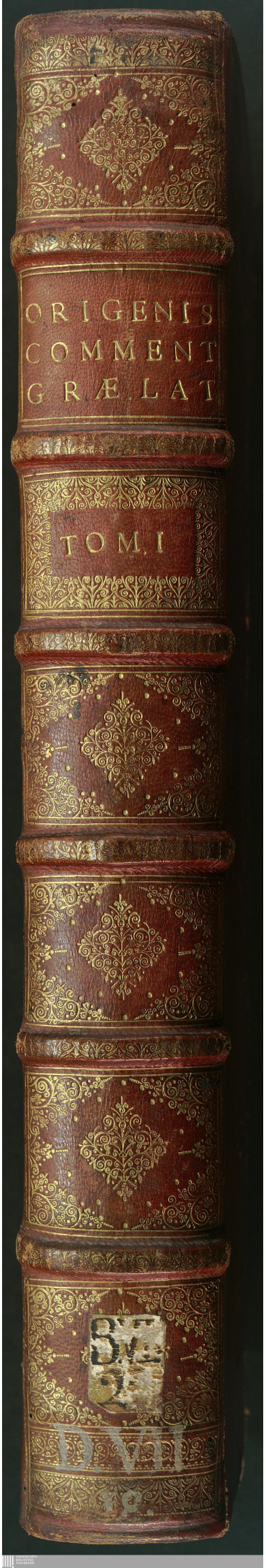
ORIGENIS
COMMENT
GRÆ LAT
TOM I
D VII